శ్రీరస్తు.

శ్రీమదఖండమహీమండలవాప్తవ్యనిస్తులభవ్యగుణగణమణిమహితకలశమహోదధిసుజనసమాజవితతానుగ్రహాజాగ్రదపాంగమంగలతరంగాభంగురప్రసరరుచిరపరాశరమునివరసుకృతసురతరుసుఫలావతారరోచిష్ణుకృష్ణద్వైపాయనమునిజనవతంసముఖారవిందమందేతరమరందధారాయమాణః-
పంచమవేదతయా- మహేతిహాసతయా- మహాపురాణతయా చ- నిఖిలేషు హరిదంతరేషు నిరంతరప్రసారం యశఃపూరమాటీకమానః
స్మరణదర్శనలేఖనపఠనపాఠనాదిభిరఖిలపురుషార్థసమర్థనమర్థినామాదధానః-
సకలచేతనానందాశ్చర్యసంపాదకవిపులవిచిత్రకథాసందర్భసుందరసన్నివేశః
సంసృతిమహార్ణవపతితజనసముద్ధారధురంధరదృఢప్రగ్రహాయమాణః-
శాంతిపర్వ- అనుశాసనికపర్వ- ఆశ్వమేధికపర్వ- ఆశ్రమవాసికపర్వ- మౌసలపర్వ- మహాప్రస్థానికపర్వ- స్వర్గారోహణపర్వాభిధాన
పర్వసప్తకసముదంచితరసనిర్భరః

శ్రీమహాభారతనామా - సద్గ్రంథసార్వభౌమోయం-
సీతాముఖకమలసముల్లాసహేతుసేతుశితిగలపూజ్యాచలాంతరాలవర్తివిద్వచ్చక్రవర్తిచక్రమనోరథసఫలీకరణాయ
కఠినతరతత్తత్ప్రకరణవ్యాఖ్యాభిస్సంయోజితః-
శ్రీమద్రామచంద్రచరణారవిందద్వంద్వాసక్తహృదయేన

నే: వేంకటసుబ్బశాస్త్రిణా

సమ్యక్పరిష్కృతస్సన్.
ప్రజోత్పత్తిసం॥ శ్రావణశుక్లదశమ్యాం.

* * *

మ-రా-రా-శ్రీ-
నారాయణసామిముదలి
ప్రభువరాధిష్ఠితాయాం - చింతాద్రిచెన్నపురీయశాఖానగర
ప్రభాకరముద్రాక్షరశాలాయాం
ముద్రితోవిజతేతరామ్.

శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వప్రారంభః,

శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత - శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

నారాయణంనమస్కృత్యనరంచైవనరోత్తమమ్ । దేవీంసరస్వతీంవ్యాసంతతోజయముదీరయేత్ ॥

* * *

వైశంపాయనః॥ కృతోదకాస్తేసుహృదాంసర్వేషాంపాండునందనాః। విదురోధృతరాష్ట్రశ్చసర్వాశ్చభరతస్త్రియః॥౧॥ తత్ర తేసుమహాత్మానో న్యవసన్పాండునందనాః। శౌచంనిర్వర్తయిష్యంతోమాసమాత్రంబహిఃపురాత్ ॥౨॥ కృతోదకంతురాజానంధర్మరాజంయుధిష్ఠిరమ్।అభిజగ్ముర్మహాత్మానస్సిద్ధాబ్రహ్మర్షిసత్తమాః॥ ౩॥ ద్వైపాయనోనారదశ్చదేవలశ్చమహానృషిః । దేవస్థానశ్చకణ్వశ్చతేషాంశిష్యాశ్చసత్తమాః॥ ౪॥ అన్యేచ వేదవిద్వాంసఃకృతప్రజ్ఞాద్విజాతయః । గృహస్థాస్స్నాతకాస్సంతోదదృశుఃకురుసత్తమమ్॥ ౫॥ తేభిగమ్యమహాత్మానఃపూజితాశ్చయథావిధి। ఆ

శ్లో॥ శ్రీమద్గోపాలబాలస్యశ్రీలక్షణపదానుగః। నీలకంఠోభావదీపంకురుతేశాంతిపర్వణః॥యత్సాధనేషుముచ్యర్థమితిహాసోయమీరితః।ధర్మార్థకామమోక్షాస్తేసమ్యగత్రనిరూపితాః॥ధర్మాదిత్రయమర్థకామకరణప్రీత్యర్థమిత్యల్పకాః। ధీశుద్ధిక్రతుజీవనార్థకతయాముక్త్యర్థమిత్యుత్తమాః॥ ఏతత్పాండవధార్తరాష్ట్రచరితవ్యాఖ్యామిషాద్దర్శితమ్।యేనాసౌనిజవాక్యజాతహృదయంమహ్యందదాత్వాదరాత్ ॥ తత్ర తావచ్ఛాంతౌరాజధర్మాపద్ధర్మమోక్షధర్మాఖ్యాఃకాండాస్త్రయఃక్రమేణవిశ్వస్యాపన్నస్యవిరక్తస్యచోపకారకాః- తేష్వభ్యర్హితత్వాత్ప్రథమంరాజధర్మాణాంరాజశబ్దార్థస్యాత్రప్రకరణాత్ -రాజారంజనకామ్యయేతివక్ష్యమాణనిర్వచనానుసారేణచ - సమానప్రకరణేసర్వారంజయంతిప్రజాఇతిమనూక్తైరథాతోనృపతేర్ధర్మంవక్ష్యామిహితకామ్యయేతివృద్ధపరాశరేణాపిసర్వవర్ణసాధారణనృపతిశబ్దప్రయోగాత్ యఃప్రజారంజనంకరోతిసఏవబోధ్యఃసచక్షత్రియోతస్త్రియోవాఉద్ధానేనసదాపుత్రేత్యాదినావక్ష్యమాణాః ఉద్ధానాదీధర్మాననుతిష్ఠేత్ - తత్రాపియఃకామలోభాదిహీనోత్యంతనిర్విణ్ణఃబ్రహ్మకేవలంప్రజాపాలనజంధర్మమాత్రంకామయతేసఏవరాజ్యార్హఇతియుధిష్ఠిరోదాహరణేనప్రథమంనిరూపయతి- కృతోదకాస్తేసుహృదామిత్యాదినానమోక్షమార్యయశఃహతఇత్యతఃప్రాక్తనేనగ్రంథేన - కృతోదకాఃకృతప్రేతతర్పణాః- సుహృదామిత్యనేనైవమర్యోధనాదీనామపిగ్రహణం- మరణాంతానివైరాణీతిన్యాయేనతేషామపిదానీంసుహృత్త్వాత్ ॥ ౧॥తత్రగంగాతీరే - పురాద్బహిర్మాససమాత్రవాసస్యప్రయోజనంతుయత్క్వచిచ్ఛద్మయుద్ధంకృతంతజ్జన్యదోషనిర్హరణేనశుద్ధిసంపాదనార్థమితి - తదేతదుక్తంశౌచంనివర్తయిష్యంతఇతి - నత్వత్రశావాశౌచశుద్ధిర్మాససమాత్రేణేతి వివక్షితం॥శ్లో॥ దశాహాచ్ఛుధ్యతేవిప్రోద్వాదశాహేనభూమిపః - వైశ్యఃపంచదశాహేనశూద్రోమాసేనశుధ్యతీతిమనువాక్యవిరోధాత్ - నచైతేశూద్రాః - యేమాసమాశౌచంకుర్యుః - కించ ॥ శ్లో ॥ ఉద్యతైరాహవేశస్త్రైఃక్షత్రధర్మరతస్యచ - సద్యఃసంతిష్ఠతే - యజ్ఞస్తథాశౌచమితిస్థితిరితి - సంగ్రామహతానాంసపిండాఃసద్యఏవశుధ్యంతీత్యుక్తైర్మనునాతేన - ద్వాదశాహమపినైషామాశౌచం - మాసస్తుకారణిరక్తఇతిప్రతీయతే - యద్వా - సౌప్తికేపశువత్ హతానాం సుహృదాంద్వాదశాహమాశౌచమస్తితేనయుద్ధదినేషు అష్టాదశాహపర్యంతం ప్రత్యహమాశౌచప్రాప్తిఃసద్యఃశుద్ధిశ్చ - అంత్యదినేప్రాప్తస్యాశౌచస్యద్వాదశాహేననివృత్తిరితి- అతఃఛద్మయుద్ధజన్యదోషనిర్హరణేనమాససమాత్రంశౌచసంపాదనోక్తిః యుజ్యతే॥౨॥౩॥౪॥వేదవిద్వాంసఃవేదార్థవిదః- కృతప్రజ్ఞాఃవేదోక్తాచారనిష్ఠాః- స్నాతకాఃబ్రహ్మచారిణః-సంతఃఅభయదక్షిణాఃప్రదాఃసన్యాసినః॥

సనేషు మహార్హేషు వివిశుస్తే మహర్షయః ॥ ౬॥ ప్రతిగృహ్య తతః పూజాం తత్కాలసదృశీం తదా। పర్యుపాసన్యథాన్యాయం పరివార్య యుధిష్ఠిరమ్॥ ౭॥ పుణ్యే భాగీరథీతీరే శోకవ్యాకులచేతసమ్ । ఆశ్వాసయంతో రాజేంద్రం విప్రాశ్శతసహస్రశః ॥ ౮ ॥ నారదస్త్వబ్రవీత్కాలే ధర్మపుత్రం యుధిష్ఠిరమ్ । సంభాష్య మునిభిస్సార్ధం కృష్ణద్వైపాయనాదిభిః ॥ ౯ ॥ భవతో బాహువీర్యేణ ప్రసాదాన్మాధవస్య చ। జితేయమవనిః కృత్స్నా ధర్మేణైవ యుధిష్ఠిర ॥ ౧౦ ॥ దిష్ట్యా ముక్తస్తు సంగ్రామాదస్మాల్లోకభయంకరాత్ । క్షత్రధర్మరతశ్చాపి కచ్చిన్మోదసి పాండవ ॥ ౧౧ ॥ కచ్చిచ్చ నిహతామిత్రః ప్రీణాసి సుహృదో నృప । కచ్చిచ్ఛ్రియమిమాం ప్రాప్య న త్వాం శోకః ప్రబాధతే ॥ ౧౨ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ విజితేయం మహీ కృత్స్నా కృష్ణబాహుబలాశ్రయాత్ । బ్రాహ్మణానాం ప్రసాదేన భీమార్జునబలేన చ॥ ౧౩ ॥ ఇదం తు మే మహద్దుఃఖం వర్తతే హృది నిత్యదా। కృత్వా జ్ఞాతిక్షయమిమం మహాంతం లోభకారితమ్ ॥ ౧౪ ॥ సౌభద్రం ద్రౌపదేయాంశ్చ ఘాతయిత్వా సుతాన్ప్రియాన్ । జయోఽయమజయాకారో భగవన్ప్రతిభాతి మే ॥ ౧౫ ॥ కిం ను వక్ష్యతి వార్ష్ణేయీ వధూర్మే మధుసూదనమ్ । ద్వారకావాసినీ కృష్ణమితః ప్రతిగతం హరిమ్ ॥ ౧౬ ॥ ద్రౌపదీ హతపుత్రేయం కృపణా హతబాంధవా । అస్మత్ప్రియహితే యుక్తా భూయః పీడయతీవ మామ్ ॥ ౧౭ ॥ ఇదమన్యచ్చ భగవన్యత్త్వాం వక్ష్యామి నారద। మంత్రసంవరణేనాస్మి కుంత్యా దుఃఖేన యోజితః॥ ౧౮॥ యస్స నాగాయుతబలో లోకేఽప్రతిరథో రణే । సింహదర్పగతిర్ధీమాన్ ఘృణీ దాంతో యతవ్రతః ॥ ౧౯ ॥ ఆశ్రయో ధార్తరాష్ట్రాణాం మానీ తీక్ష్ణపరాక్రమః । అమర్షీ నిత్యసంరంభీ క్షేప్తాస్మాకం రణే రణే॥ ౨౦ ॥ శీఘ్రాస్త్రశ్చిత్రయోధీ చ కృతీ చాద్భుతవిక్రమః । గూఢోత్పన్నస్సుతః కుంత్యా భ్రాతాస్మాకమసౌ కిల॥ ౨౧॥ తోయకర్మణి తం కుంతీ కథయామాస సూర్యజమ్। పుత్రం సర్వగుణోపేతమవకీర్ణం జలే పురా॥ ౨౨॥ మంజూషాయాం సమాధాయ గంగాస్రోతస్యమజ్జయత్ । యం సూతపుత్రం లోకోఽయం రాధేయం చాభ్యమన్యత ॥ ౨౩॥ స జ్యేష్ఠపుత్రః కుంత్యా వై భ్రాతాస్మాకం చ మాతృజః । అజానతా మయా భ్రాతా రాజ్యలుబ్ధేన ఘాతితః॥ ౨౪ ॥ తన్మే దహతి గాత్రాణి తూలరాశిమివానలః । న హి తం వేద పార్థోఽపి భ్రాతరం శ్వేతవాహనః॥ ౨౫॥ నాహం న భీమో న యమౌ స త్వస్మాన్వేద సువ్రతః। గతా కిల పృథా తస్య సకాశమితి నశ్శ్రుతమ్॥ ౨౬ ॥ అస్మాకం శమకామా వై త్వం చ పు

౫॥ తే రాజ్ఞాభిగమ్య ప్రత్యుద్గమ్య నమస్కారాదినా పూర్వం పూజితాస్సంతః ఆసనేషు వివిశురితి సంబంధః॥౬॥ పూజాం అర్ఘ్యాదికాం- యుధిష్ఠిరం పరివార్య పర్యుపాసన్ పరితః ఉపతిష్ఠవంతః॥ ౭॥ ఆశ్వాసయంతః- హేతౌ శతృప్రత్యయః- ఆశ్వాసనార్థం పర్యుపాసన్నిత్యర్థః॥౮॥ కాలే అవసరే, సంభాష్య ఐకమత్యం కృత్వా అబ్రవీత్ ॥౯॥ భవత ఇతి షష్ఠ్యంతపాఠే పూర్వమధర్మేణాక్రాంతా సతీయమవనిః ఇదానీం త్వద్బలేన మాధవబలేన సహాయేన ధర్మేణ కర్త్రా జితా- యువాభ్యాం ఖలనాశే కృతే సతి ధర్మః ప్రామరభూదిత్యర్థః॥౧౦॥ దిష్ట్యా భాగ్యేన- కచ్చిదితి కామప్రవేదనే అనేన కర్మణా తవ మోదం సుహృత్ప్రీణనం విశోకత్వం చ- కామయమానః త్వాం పృచ్ఛామీత్యర్థః॥౧౧॥౧౨॥ ౧౩॥౧౪॥౧౫॥ కిం ను వక్ష్యతీతి- వధూః కనిష్ఠభ్రాతృభార్యా అతః స్నుషాభూతా వార్ష్ణేయీ సుభద్రా- మే మాం ప్రతి- కిం ను వక్ష్యతి- రాజ్యలోభేన- త్వయా మత్పుత్రో ఘాతిత ఇతి వక్ష్యత్యేవేతి భావః- తథా మధుసూదనం- హరిం- ఇతః ప్రతిగతం ద్వారకాం ప్రతి- అస్మజ్జయశ్రవణోత్సుకా ద్వారకావాసినీ జనావలిః కిం ను వక్ష్యతీతి సంబంధః ఖలహంత్రా స్వజనపీడాపహర్త్రా ఈశ్వరేణ త్వయా సాధుః స్వీయః సౌభద్రః కథం ఘాతిత ఇతి వక్ష్యత్యేవేతి భావః ఏతచ్చ శ్రీకృష్ణస్య మధుసూదనం హరిమితి విశేషణద్వయసామర్థ్యాదేవ లభ్యతే॥౧౬॥ యతో హతపుత్రా హతబాంధవా అతః కృపణా దీనాతిదుఃఖితేత్యర్థః- ప్రియం సుకరం హితం పథ్యం ప్రియం చ హితం చ తస్మిన్నర్థే యుక్తా సన్నద్ధా॥౧౭॥ మంత్రసంవరణేన గూఢోత్పన్నస్యాస్మద్భ్రాతుః కర్ణస్యాప్రకాశనేన॥ ౧౮॥ తదేవాహ త్రిభిః యస్స ఇతి- సింహస్యేవ దర్పః గతిః గమనం చ యస్య సః- తథా- ఘృణీ దయాళుః॥ ౧౯॥ అమర్షీ పరోత్కర్షాసహిష్ణుః - నిత్యసంరంభీ సదా క్రోధవాన్॥ ౨౦॥ ౨౧ ॥ పుత్రం స్వస్యా ఇతి శేషః అవకీర్ణం త్యక్తం ॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ శ్వేతవాహనోఽర్జునః॥ ౨౫॥౨౬॥ పాండవవత్ త్వం చ పుత్రో మేత్యబ్రవీదితి శేషః - కామోఽభిలషితః॥౨౭॥ మాతరి మాతరం ప్రతి- అవోచత్ కర్ణ

త్రోమమేత్యథ । పృథాయానకృతఃకామ స్తేనచాపిమహాత్మనా ॥ ౨౭ ॥ అథపశ్చాదిదంమాతర్యవోచదితినశ్శ్రుతమ్ । నహిశక్యోఽస్య హంత్యాక్తుం నృపంమర్త్యోఽథనంరణే। ౨౮॥ అనార్యత్వంనృశంసత్వంకృతఘ్నత్వంచ మేభవేత్। యుధిష్ఠిరేణసంధింహియదికుర్యాంమతేతవ॥ ౨౯॥భీతోరణేశ్వేతవాహాదితిమాంమంస్యతేజనః । సోఽహంవిజిత్యసమరేవిజయంసహకేశవమ్॥ ౩౦॥ సంధాస్యేధర్మపుత్రేణపశ్చాదితిచసోఽబ్రవీత్ । తమవోచత్కిలపృథాపునఃపృథువక్షసమ్॥ ౩౧॥ చతుర్ణామభయందేహికామంయుధ్యస్వఫాల్గునమ్। సోఽబ్రవీన్మాతరంధీమాన్వేపమానాంకృతాంజలిః॥ ౩౨॥ ప్రాప్తాన్విషహ్యాంశ్చతురోనహనిష్యామితేసుతాన్। పంచైవహిసుతాదేవిభవిష్యంతితవధ్రువాః॥ ౩౩॥ సార్జునావాహతేకర్ణేసకర్ణావాహతేఽర్జునే। తంపుత్రగృద్ధినీభూయోమాతాపుత్రమథాబ్రవీత్ ॥ ౩౪ ॥ భ్రాతౄణాంస్వస్తికుర్వీథాయేషాంస్వస్తిచికీర్షసి। ఏవముక్త్వాకిలపృథావిసృజ్యోపయయౌగృహాన్॥ ౩౫॥ సోఽర్జునేనహతోవీరోభ్రాతాభ్రాతాసహోదరః। నచైవవివృతోమంత్రఃపృథాయాస్తస్యవావిభో ॥ ౩౬ ॥ అథశూరోమహేష్వాసఃపార్థేనాజౌనిపాతితః । అహంత్వజ్ఞాసిషంపశ్చాత్స్వసోదర్యంద్విజోత్తమ ॥ ౩౭॥ పూర్వజంభ్రాతరంకర్ణంపృథాయావచనాత్ప్రభో। తేనమేదూయతేతీవ్రంహృదయంభ్రాతృఘాతినః ॥ ౩౮ ॥ కర్ణార్జునసహాయోఽహంజయేయమపివాసవమ్। సభాయాంక్లిశ్యమానస్యధార్తరాష్ట్రైర్దురాత్మభిః॥ ౩౯॥ సహసోత్పతితఃక్రోధఃకర్ణందృష్ట్వాప్రశామ్యతి॥ యదాహ్యస్యగిరోరూక్షాఃశృణోమికటుకోదయాః॥ ౪౦॥సభాయాంగదతోద్యూతేదుర్యోధనహితైషిణః। తదానశ్యతిమేక్రోధఃపాదౌతస్యనిరీక్ష్యహ॥ ౪౧ ॥ కుంత్యాహిసదృశౌపాదౌకర్ణస్యేతిమతిర్మమ॥ ౪౨ ॥ సాదృశ్యహేతుమన్విచ్ఛన్పృథాయాస్తస్యచైవహ । కారణంనాధిగచ్ఛామికథంచిదపిచింతయన్ ॥ ౪౩॥ కథంతుతస్యసంగ్రామేపృథివీచక్రమగ్రసత్। కథంతుశప్తోభ్రాతామేతత్త్వంవక్తుమర్హసి॥ ౪౪॥ శ్రోతుమిచ్ఛామిభగవంస్త్వత్తస్సర్వంయథాతథమ్।భవాన్హిసర్వవిద్విద్వాన్॥ లోకేవేదకృతాకృతమ్॥౪౫॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - కర్ణాభిజ్ఞానే-ప్రథమోఽధ్యాయః-........ *

వైశంపాయనః॥ సఏవముక్తస్తుమునిర్నారదోవదతాంవరః। కథయామాసతత్సర్వంయథాశప్తస్ససూతజః॥ ౧॥ నారదః॥ ఏవమేతన్మహాబాహోయథావదసిభారత । నకర్ణార్జునయోఃకించిదవిషహ్యంభవేద్రణే॥ ౨॥ గుహ్యమేతత్తుదేవానాంకథయిష్యామితేనఘ । తన్నిబోధమహాబాహోయథావృత్తమిదంపురా॥ ౩॥ క్షత్రంస్వర్గంకథంగచ్ఛేచ్ఛస్త్రపూతమితిప్రభో । సంఘర్షజననస్తస్మాత్కన్యాగర్భోవినిర్మితః ॥ ౪॥ సబాలస్తేజసాయుక్తఃసూతపుత్రత్వమాగతః॥ చకారాంగిరసాంశ్రేష్ఠాద్ధనుర్వేదంగురోస్తదా॥ ౫॥ సబలంభీమసేనస్యఫాల్గునస్యచలాఘవమ్ । బుద్ధించతవరాజేంద్రయమయోర్వినయంతథా ॥ ౬॥ సఖ్యంచవాసుదేవేనబాల్యేగాండీవధన్వనః । ప్రజానామనురాగంచచింతయానోవ్యదహ్యత ॥ ౭॥ ససఖ్యమకరోద్బాల్యేరాజ్ఞాదుర్యోధనేనచ । యుష్మాభిర్నిత్యసంద్విష్టోదైవాచ్చాపిస్వభావతః ॥ ౮॥ సర్వాధికమథాలక్ష్యధనుర్వేదేధనంజయమ్ । ద్రో

ఇతిశేషః-నఃఅస్మాభిశ్శ్రుతం॥౨౮॥నృశంసత్వంసంకటేమిత్రత్యాగోనిర్దయత్వం-కృతఘ్నత్వంఉపకర్తృష్వపకారిత్వంచప్రసిద్ధమిత్యతోనార్యత్వం॥ ౨౯॥ తదేషస్పష్టీకరోతిభీతఇతివిజయమర్జునం॥ ౩౦॥పృథువక్షసంకవాటవక్షసం॥౩౧॥వేపమానాంఅర్జుననాశభీత్యా॥ ౩౨॥విషహ్యాన్వశగాన్॥ ౩౩॥పుత్రగృద్ధినీపుత్రలోభవతి ॥ ౩౪ ॥ విసృజ్యకర్ణమితిశేషః॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥ దూయతేఉపతప్యతే॥౩౮॥౩౯॥౪౦॥౪౧॥ ౪౨॥ కారణంసాదృశ్యహేతోస్తజ్జన్యత్వస్యజ్ఞాపకం ॥ ౪౩॥కథంత్వితి-అస్పృతప్రశ్నేచక్రంరథచక్రం॥౪౪॥సర్వవిత్త్వేహేతుఃవిద్వానితిఆత్మజ్ఞఇత్యర్థః-అతఏవకృతంకార్యంఅకృతంకారణంచవేదజానాతి॥ ౪౫॥***సఏవమితిఉక్తఃపృష్టః॥౧॥ కర్ణార్జునసహాయోఽహంజయేయమపివాసవమిత్యుక్తమనువదతే-ఏవమేతదితి॥ ౨॥తవార్థమనయోర్వైరందేవైరుత్పాదితమిత్యాశంక్యాహ గుహ్యమితి॥౩॥క్షత్రమితి-సంఘర్షజననోవైరాగ్న్యుద్దీపః కన్యాగర్భోదేవైఃక్షత్రస్యస్వర్గగమనాయనిర్మితఇత్యర్థః॥౪॥చకారఅధీతవాన్-అంగిరసాంశ్రేష్ఠాత్ ॥౫॥౬॥ ౭॥దైవాచ్చాపిస్వభావతఇతిదైవాత్ దేవానాంసంకల్పాత్-పూర్వోక్తాత్ స్వభావతః"శ్లో"।వీర్యాధికోఽసిచకులోమస్సంగేనసమేధితః।సదాజస్రైస్స్పర్ధమానోహంతిరాష్ట్రంసరాజకమితి॥శ్లోకోక్తాత్ ।౮॥౯॥

ణంరహస్యసాంగస్య కర్ణో వచనమబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥ బ్రహ్మాస్త్రం వేత్తుమిచ్ఛామి సరహస్యనివర్తనమ్ । అర్జునేన సమశ్చాహం యుధ్యేయమితి మే మతిః ॥ ౧౦ ॥ సమశ్శిష్యేషు చ స్నేహః పుత్రే చైవ తవ ధ్రువమ్ । త్వత్ప్రసాదాన్న మాం బ్రూయురకృతాస్త్రం విచక్షణాః ॥ ౧౧ ॥ ద్రోణస్తథోక్తః కర్ణేన సాపేక్షః ఫాల్గునం ప్రతి । దౌరాత్మ్యం చైవ కర్ణస్య విదిత్వా తమువాచ హ ॥ ౧౨ ॥ బ్రహ్మాస్త్రం బ్రాహ్మణో విద్యాద్యథావచ్చరితవ్రతః । క్షత్రియో వా తపస్వీ యో నాన్యో విద్యాత్కథంచన ॥ ౧౩ ॥ ఇత్యుక్తోఽంగిరసాం శ్రేష్ఠమామంత్ర్య ప్రతిపూజ్య చ । జగామ సహసా రామం మహేంద్రాద్రినికేతనమ్ ॥ ౧౪ ॥ స తు రామముపాగమ్య శిరసాభిప్రణమ్య చ । బ్రాహ్మణో భార్గవోఽస్మీతి గౌరవేణాభ్యగచ్ఛత ॥ ౧౫ ॥ రామస్తం ప్రతిజగ్రాహ పృష్ట్వా గోత్రాది సర్వశః । స ఉక్తస్స్వాగతం చేతి ప్రీతిమాంశ్చాభవద్భృశమ్ ॥ ౧౬ ॥ తత్ర కర్ణస్య వసతో మహేంద్రే స్వర్గసమ్మితే । గంధర్వైర్వా రాక్షసైర్యక్షైర్దేవైశ్చాసీత్సమాగమః ॥ ౧౭ ॥ స తత్రేష్వస్త్రమకరోద్భృగుశ్రేష్ఠాద్యథావిధి । ప్రియశ్చాభవదత్యర్థం దేవదానవరక్షసామ్ ॥ ౧౮ ॥ స కదాచిత్సముద్రాంతే విచరన్నాశ్రమాంతికే । ఏకః ఖడ్గధనుష్పాణిః పరిచక్రామ సూర్యజః ॥ ౧౯ ॥ సోఽగ్నిహోత్రప్రసక్తస్య కస్యచిద్బ్రహ్మవాదినః । జఘానాజ్ఞానతః పార్థ హోమధేనుం యదృచ్ఛయా ॥ ౨౦ ॥ తదజ్ఞానకృతం మత్వా బ్రాహ్మణాయ న్యవేదయమ్ । కర్ణః ప్రసాదయంశ్చైనమిదమిత్యబ్రవీద్వచః ॥ ౨౧ ॥ అబుద్ధిపూర్వం భగవన్ధేనురేషా హతా తవ । మయా తత్ర ప్రసాదం మే కురుష్వేతి పునః పునః ॥ ౨౨ ॥ తం స విప్రోఽబ్రవీత్క్రుద్ధో వాచా నిర్భర్త్సయన్నివ । దురాచార వధార్హస్త్వం ఫలం ప్రాప్నుహి దుర్మతే ॥ ౨౩ ॥ యేన విస్పర్ధసే నిత్యం యదర్థం ఘటసే భృశమ్ । యుధ్యతస్తేన తే పాప చక్రం భూమిర్గ్రసిష్యతి ॥ ౨౪ ॥ తతశ్చక్రే మహీగ్రస్తే మూర్ధానం తే విచేతసః । పాతయిష్యతి విక్రమ్య శత్రుర్గచ్ఛ నరాధమ ॥ ౨౫ ॥ యథేయం గౌర్హతా మూఢ ప్రమత్తేన త్వయా మమ । ప్రమత్తస్య తథారాతిః శిరస్తే పాతయిష్యతి ॥ ౨౬ ॥ తతః ప్రసాదయామాస తతస్తం ద్విజసత్తమమ్ । గోభిర్ధనైశ్చ రత్నైశ్చ స చైనం పునరబ్రవీత్ ॥ ౨౭ ॥ నహి మే వ్యాహృతం కుర్యాత్సర్వలోకోఽపి వై మృషా । గచ్ఛ వా తిష్ఠ వా యద్వా కార్యం తత్తే సమాచర ॥ ౨౮ ॥ ఇత్యుక్తో బ్రాహ్మణేనాథ కర్ణో దైన్యాదధోముఖః । రామమభ్యాగమద్భీతస్తదేవ మనసా స్మరన్ ॥ ౨౯ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- కర్ణశాపకథనే- ద్వితీయోధ్యాయః, ... *

నారదః ॥ కర్ణస్య బాహువీర్యేణ ప్రణయేన దమేన చ । తుతోష భృగుశార్దూలో గురుశుశ్రూషయా తథా ॥ ౧ ॥ తస్మై స విధివత్కృత్స్నం బ్రహ్మాస్త్రం సనివర్తనమ్ । ప్రోవాచాఖిలమవ్యగ్రం తపస్వీ సతపస్వినే ॥ ౨ ॥ విదితాస్త్రస్తతః కర్ణో రమమాణోఽశ్రమే భృగోః । చకారైవం ధనుర్వేదే యత్నమద్భుతవిక్రమః ॥ ౩ ॥ తతః కదాచిద్రామస్తు చరన్నాశ్రమమంతికాత్ । కర్ణేన సహితో ధీమానుపవాసేన కర్శితః ॥ ౪ ॥ సుష్వాప జామదగ్న్యో వై విస్రంభోత్పన్నసౌహృదః । కర్ణస్యోత్సంగ ఆధాయ శిరః క్లాంతమనా గురుః ॥ ౫ ॥ అథ కృమిః శ్లేష్మమేదోమాంసశోణితభోజనః । దారుణో దారుణస్పర్శః కర్ణస్యాభ్యాశమాగతః ॥ ౬ ॥ స తస్యోరుమథాసాద్య బిభేద రుధిరాశనః । న చైనమశకత్క్షేప్తుం హంతుం వాపి గురోర్భయాత్ ॥ ౭ ॥ సందశ్యమానస్తు తథా కృమిణా తేన భారత । గురోః ప్రబోధనాశంకీ తముపైక్షత సూర్యజః ॥ ౮ ॥ కర్ణస్తు వేదనాం ధైర్యాదసహ్యాం వినిగృహ్య తామ్ । అకంపయన్నవ్యథయన్

బ్రహ్మాస్త్రమితి రహస్యం మంత్రపూర్వకప్రయోగవిధిః నివర్తనం ఉపసంహారః - తాభ్యాం సహితం సరహస్యనివర్తనం ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ బ్రహ్మాస్త్రమితి- త్వం తు బ్రహ్మక్షత్రేతరత్వాన్న తదస్త్రం వేత్తుమర్హ ఇత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ గురురేవ పితేత్యభిసంధాయాహ బ్రాహ్మణో భార్గవశ్చేతి ॥ ౧౫ । ౧౬ । ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ సముద్రాంతే దక్షిణసముద్రసమీపే ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ * కర్ణస్యేతి- ప్రణయేనేతి పాఠే అనురాగేణ- దమేన ఇంద్రియజయేన । ౧ । కృత్స్నం సరహస్యం న తు మంత్రమాత్రం- అఖిలం అంగప్రత్యంగదేవతారాధనసహితం- అవ్యగ్రం యథా స్యాత్తథా- తపస్వీ ఏకాగ్రచిత్తః ॥ ౨ ॥ అశ్రమః శ్రమవర్జితః ॥ ౩ । ౪ । విస్రంభో విశ్వాసః । ౫ । ౬ । క్షేప్తుం దూరీకర్తుం- భయాత్ నిద్రాభంగభయాత్ । ౭ । ౮ । ౯ । ౧౦ । ౧౧ । ౧౨ । సూచీభిరి

ధారయామాసభార్గవమ్॥ ౯॥ యదాస్యరుధిరేణాంగంపరిస్పృష్టంభృగూద్వహః । తదాబుధ్యతతేజస్వీసంత్రస్తంచేదమబ్రవీత్॥ ౧౦॥ అహో స్మ్యశుచితాంప్రాప్తఃకిమిదంక్రియతేత్వయా । కథయస్వభయంత్యక్త్వాయాథాతథ్యమిదంమమ॥ ౧౧ ॥ తస్యకర్ణస్తదాచష్టకృమిణాపరిభక్షణమ్। దదర్శరామస్తంచాపికృమింసూకరసన్నిభమ్॥౧౨॥ అష్టపాదంతీక్ష్ణదంష్ట్రంసూచీభిరివసంవృతమ్। రోమభిస్సన్నిరుద్ధాంగమలర్కంనామనామతః। ౧౩ ॥ సదృష్టమాత్రోరామేణకృమిఃప్రాణానవాసృజత్ । తస్మిన్నేవాసృజక్లిన్నస్తదద్భుతమివాభవత్ ॥ ౧౪ ॥ తతోంతరిక్షేదదృశేవిశ్వరూపఃకరాళవాన్ । రాక్షసోలోహితగ్రీవఃకృష్ణాంగోమేఘవాహనః॥౧౫॥ సరామంప్రాంజలిర్భూత్వాబభాషేపూర్ణమానసః। స్వస్తితేభృగుశార్దూలగమిష్యామియథాగతమ్।౧౬॥ మోక్షితోనరకాదస్మాద్భవతామునిసత్తమ । భద్రంచతేస్తువందేత్వాంప్రియంమేభవతాకృతమ్॥ ౧౭ ॥ తమువాచమహాబాహుర్జామదగ్న్యఃప్రతాపవాన్ । కస్త్వంకస్మాచ్చనరకంప్రతిపన్నోబ్రవీహితత్ ॥ ౧౮ ॥ సోబ్రవీదహమాసంప్రాగ్దంశోనామమహాసురః। పురాదేవయుగేతాతభృగోస్తుల్యవయాఇవ॥౧౯ ॥ సోహంభృగోస్సుదయితాంభార్యామపహరంబలాత్ । మహర్షేరభిశాపేనకృమీభూతోపతంభువి ॥ ౨౦ ॥ అబ్రవీద్ధిసమాంక్రోధాత్తవపూర్వపితామహః । మూత్రశ్లేష్మాశనఃపాపనిరయంప్రతిపత్స్యసే ॥ ౨౧ ॥ శాపస్యాంతఃకదాబ్రహ్మన్నిత్యేవంతమథాబ్రువమ్ । భవితాభార్గవాద్రామాదితిమామబ్రవీద్భృగుః॥ ౨౨॥ సోహమేతాంగతింప్రాప్తోయథాహ్యకుశలస్తథా। త్వయాసాధోసమాగమ్యవిముక్తఃపాపయోనితః॥ ౨౩ ॥ ఏవముక్త్వానమస్కృత్యయయౌరామంమహాసురః। రామఃకర్ణంతుసక్రోధమిదంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౪ ॥ అతిదుఃఖమిదంమూఢనజాతుబ్రాహ్మణస్సహేత్ । క్షత్రియస్యేవతేధైర్యంకామయాసత్యముచ్యతామ్॥ ౨౫ ॥ తమువాచతతఃకర్ణశ్శాపభీతఃప్రసాదయన్ । బ్రహ్మక్షత్రాంతరేజాతంసూతంమాంవిద్ధిభార్గవ ॥ ౨౬ ॥ రాధేయఃకర్ణఇతిమాంప్రవదంతిజనాభువి । ప్రసాదంకురుమేబ్రహ్మన్నస్త్రలుబ్ధస్యభార్గవ॥ ౨౭॥ పితాగురుర్నసందేహోవేదవిద్యాప్రదఃప్రభుః । అతోభార్గవఇత్యుక్తంమయాగోత్రంతవాంతికే॥ ౨౮॥ తమువాచభృగుశ్రేష్ఠఃసరోషఃప్రహసన్నివ । భూమౌనిపతితందీనంవేపమానంకృతాంజలిమ్ ॥ ౨౯ ॥ యస్మాన్మిథ్యోపచరితోహ్యస్త్రలోభాదిహత్వయా। తస్మాదేతన్నతేమూఢబ్రహ్మాస్త్రంప్రతిభాస్యతి । అన్యత్రవధకాలాత్తేసదృశేనసమేయుషః ॥ ౩౦ ॥ అబ్రాహ్మణేనహిబ్రహ్మధ్రువంతిష్ఠేత్కదాచన॥ ౩౧॥గచ్ఛేదానీంనతేస్థానమనృతస్యేహవిద్యతే । నత్వయాసదృశోయుద్ధేక్షత్రియోభవితాభువి ॥ ౩౨ ॥ ఏవముక్తస్సరామేణన్యాయేనోపజగామహ। దుర్యోధనముపాగమ్యకృతాస్త్రోస్మీతిచాబ్రవీత్ ॥ ౩౩॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - కర్ణస్యబ్రహ్మాస్త్రప్రాప్తి - తృతీయోధ్యాయః- .... *

నారదః॥ కర్ణస్తుసమవాప్యైవమస్త్రంభార్గవనందనాత్ । దుర్యోధనేనసహితోముముదేభరతర్షభ ॥ ౧ ॥ తతఃకదాచిద్రాజానస్సమాజగ్ముస్స్వయంవరే । కళింగవిషయేరాజన్రాజ్ఞశ్చిత్రాంగదస్యచ ॥ ౨ ॥ శ్రీమద్రాజపురంనామనగరంతత్రభారత । రాజానశ్శతశస్తత్రకన్యార్థంసము

వతీక్ష్ణైఃరోమభిః-సంవృతం- సంనిరుద్ధాంగంత్రాసేనసంకుచితాంగంనామప్రసిద్ధం-నామతోనామ్నా॥౧౩॥అసృజిశోణితే॥౧౪॥విశ్వరూపఃకామరూపీకరాళవాన్భీషణరూపవాన్ మేఘవాహనోమేఘోపరిస్థః॥౧౫।౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥అకుశలఃఅమంగలః॥౨౩॥౨౪॥కామయాస్వైరసేన॥ ౨౫॥బ్రహ్మక్షత్రయోరంతరేఅన్యత్రజాతంతదేవాహ- సూతంమాంవిద్ధీతి॥౨౬॥౨౭॥కథంతర్హిబ్రాహ్మణోభార్గవోస్మీతిమిథ్యావచనంత్వయోక్తమిత్యతఆహ-పితాగురురితి॥౨౮॥౨౯॥ యస్మాత్తస్మాదితి- హేమూఢతేఏతత్ బ్రహ్మాస్త్రంవధకాలాదన్యత్రనప్రతిభాస్యతీతిన- కింతువధకాలఏవనప్రతిభాస్యతి- కాలాంతరేతుప్రతిభాస్యత్యేవేత్యర్థః- తేకథంభూతస్యసదృశేర్జునాదౌశూరేపురతఃస్థితే-సమేయుషఃయుధ్యమానస్యసమిత్యాదిసమిద్యుద్ధఇతిసంపూర్వస్యఇణోయుద్ధార్థకతదర్శనాత్ ॥౩౦॥ ధ్రువంమరణావధినతిష్ఠేత్ - బ్రహ్మబ్రహ్మాస్త్రం॥ ౩౧॥౩౨॥ న్యాయేనఅభివందనాదిపూ

పాగమన్॥ ౩॥ శ్రుత్వాదుర్యోధనస్తత్రసమేతాన్సర్వపార్థివాన్ । రథేనకాంచనాంగేనకర్ణేనసహితోయయౌ ॥౪॥ తతస్స్వయంవరేతస్మిన్సంప్రవృత్తేమహోత్సవే । సమాపేతుర్నృపతయఃకన్యార్థేనృపసత్తమ ॥ ౫ ॥ శిశుపాలోజరాసంధోభీష్మకోవక్రఏవచ । కపోతరోమానీలశ్చరుక్మీచదృఢవిక్రమః॥ ౬॥ సృగాలశ్చమహారాజఃస్త్రీరాజ్యాధిపతిశ్చయః । అశోకశ్శతధన్వాచభోజోవీరశ్చనామతః॥ ౭॥ ఏతేష్వన్యేచబహవోదక్షిణాందిశమాశ్రితాః । మ్లేచ్ఛాచార్యాశ్చరాజానఃప్రాచ్యోదీచ్యాశ్చభారత ॥ ౮ ॥ కాంచనాంగదినస్సర్వే శుద్ధజాంబూనదప్రభాః । సర్వేభాసురదేహాశ్చవ్యాఘ్రా ఇవబలోత్కటాః ॥ ౯ ॥ తతస్సముపవిష్టేషుతేషురాజసుభారత । వివేశరంగంసాకన్యాధాత్రీవర్షధరాన్వితా॥ ౧౦॥ తతస్సంశ్రావ్యమాణేషురాజ్ఞాంనామసుభారత। అత్యక్రామద్ధార్తరాష్ట్రంసాకన్యావరవర్ణినీ॥ ౧౧ ॥ దుర్యోధనస్తుకౌరవ్యోనామర్షయతలంఘనమ్। ప్రత్యషేధచ్చతాంకన్యామసత్కృత్యనరాధిపాన్॥ ౧౨॥ సవీర్యమదమత్తత్వాద్భీష్మద్రోణావుపాశ్రితః । రథమారోప్యతాంకన్యాహూజహావనరాధిపః ॥ ౧౩ ॥ తమన్వయాద్రథీఖడ్గీబద్ధగోధాంగులిత్రవాన్ । కర్ణశ్శస్త్రభృతాంశ్రేష్ఠఃపృష్ఠతఃపురుషర్షభ ॥ ౧౪ ॥ తతోవిమర్దస్సుమహాన్రాజ్ఞామాసీద్యుయుత్సతామ్। సన్నహ్యతాంతనుత్రాణిగధాన్యోజయతామపి ॥ ౧౫ ॥ తేభ్యధావంశ్చసక్రోధాఃకర్ణదుర్యోధనావుభౌ। శరవర్షాణిముంచంతోమేఘాఃపర్వతయోరివ॥౧౬॥కర్ణస్తేషామాపతతామేకైకేనశరేణహ । ధనూంషిచశరాంశ్చాన్యాన్పాతయామాసభూతలే ॥౧౭॥ తతోవిధనుషఃకాంశ్చిత్తాన్కాంశ్చిదుద్యతకార్ముకాన్। కాంశ్చిదుత్సృజతోబాణాన్రథశక్తిగదాస్తథా॥౧౮ ॥ లాఘవాదాకులీకృత్యకర్ణఃప్రహరతాంవరః। హతసూతాంశ్చభూయిష్ఠాన్సవిజిగ్యేనరాధిపాన్॥౧౯॥ తేస్వయంవాహయంతోశ్వాన్యాహియాహీతివాదినః। వ్యపేయుస్తేరణంహిత్వారాజానోభగ్నమానసాః॥ ౨౦ ॥ దుర్యోధనస్తుకర్ణేనపాల్యమానోభ్యయాత్తదా । హృష్టఃకన్యాముపాదాయనగరంనాగసాహ్వయమ్॥ ౨౧ ॥ ...... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- దుర్యోధనస్యస్వయంవరకన్యాహరణేచతుర్థోధ్యాయః

నారదః॥ ఆవిష్కృతబలంకర్ణందృష్ట్వారాజాసమాగధః। ఆహ్వయద్ద్వైరథేనాజౌజరాసంధోమహీపతిః॥౧॥ తయోస్సమభవద్యుద్ధందివ్యాస్త్రవిదుషోర్ద్వయోః। యుధినానాప్రహరణైరన్యోన్యమభివర్షతోః ॥ ౨ ॥ క్షీణబాణౌవిధనుషౌభగ్నఖడ్గౌమహీంగతౌ । బాహుభిస్సమసజ్జేతాముభావతిబలాన్వితౌ॥ ౩॥ బాహుకంటకయుద్ధేనతస్యకర్ణోథయుధ్యతః । బిభేదసంధిందేహస్యజరయాశ్లేషితస్యహి॥౪॥ సవికారంశరీరస్యదృష్ట్వానృపతిరాత్మనఃప్రీతోస్మీత్యబ్రవీత్కర్ణంవైరముత్సృజ్యభారత ॥ ౫ ॥ ప్రీత్యాదదౌసకర్ణాయమాలినీంనగరీమథ । అంగేషునరశార్దూలసరాజాసీత్సపత్నజిత్ ॥ ౬॥ పాలయామాసచంపాంచకర్ణఃపరబలార్దనః । దుర్యోధనస్యానుమతేతవాపివిదితంతథా॥ ౭॥ ఏవంశస్త్రప్రతాపేనప్రథితస్సోభవత్క్షితౌ। త్వద్ధితార్థంసురేంద్రేణభిక్షితేవర్మకుండలే॥ ౮ ॥ సదివ్యేసహజేప్రాదాత్ కుండలేపరమార్చితే । సహజంకవచంచాపిమోహితోదేవమాయయా॥౯॥ విముక్తఃకుండలాభ్యాంచసహజేనచవర్మణా । నిహతోవిజయేనాజౌవాసుదేవస్యపశ్యతః॥ ౧౦॥ బ్రాహ్మణస్యాపిశాపేనరామస్యచమహాత్మనః। కుంత్యాశ్చవరదానేనమాయయాచశతక్రతోః॥౧౧॥ భీష్మావమానాత్సంఖ్యాయాంరథస్యార్ధానుకీర్తనాత్ । శల్యతేజోవధాచ్చాపివాసుదేవనయేనచ॥ ౧౨॥ రుద్రస్యదేవరాజస్యయమస్యవరుణస్యచ । కుబేరద్రోణయోశ్చైవకృపస్యచమహాత్మనః॥ ౧౩॥ అస్త్రాణిదివ్యాన్యాదాయయు

ర్వేణ-ఉపజగామయిష్టందేశమితిశేషః॥౩౩॥* ౧॥కళింగవిషయేశళింగదేశే॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥ధాత్రీఉపమాతావర్షధరఃషండఃతాభ్యామన్వితా॥ ౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥ వ్యపేయుఃవ్యపగతాః॥౨౦॥౨౧॥* ౧॥౨॥౩॥ బాహుకంటకయుద్ధేనబాహుకంటకంకేతకపత్రంతద్వద్యత్ర-బలినాదుర్బలస్యశరీరంపాట్యతే-తద్బాహుకంటకంనామయుద్ధంయథోక్తం-ఏకాంజంఘాంపదాక్రమ్యాపరాముద్యమ్యపాట్యతే-కేతకీపత్రవద్యత్రయుద్ధంతద్బాహుకంటకమితి-జరాసంధస్యసంబంధియోదేహః-తస్యసంధింబిభేద॥౪॥వికారంపాటనరూపం॥ ౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥రథస్యార్థానుకీర్తనాత్ కర్ణోర్ధరథఇతికీర్తనాత్ - శల్యాచ్చతేజోవధాదితిసంబంధః౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥ .... *

ద్ధేగాండీవధన్వనా। హతో వైకర్తనః కర్ణో దివాకరసమద్యుతిః॥ ౧౪॥ ఏవం శప్తస్తవభ్రాతా బహుభిశ్చాపి వంచితః। నశోచ్యస్సనరవ్యాఘ్రో యుద్ధేహి నిధనంగతః॥ ౧౪॥ ఇతి-శ్రీమహాభారతే శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-కర్ణవీర్యకథనే పంచమోధ్యాయః.......... *

వైశంపాయనః॥ ఏతావదుక్త్వా దేవర్షిర్విరరామ సనారదః।యుధిష్ఠిరస్తు రాజర్షిర్దధ్యౌ శోకపరిప్లుతః॥౧॥తందీనమనసంశుభ్రం శోకోపహతమాతురమ్ । నిశ్శ్వసంతం యథా నాగం పర్యశ్రునయనం తథా ॥ ౨ ॥ కుంతీ శోకపరీతాంగీ దుఃఖోపహతచేతనా । అబ్రవీన్మధురాభాషా కాలే వచనమర్థవత్ ॥ ౩॥ యుధిష్ఠిర మహాబాహో నైనం శోచితుమర్హసి। జహి శోకం మహాప్రాజ్ఞ శృణుష్వేదం వచో మమ॥ ౪॥ యాచితస్సమయా పూర్వం భ్రాత్ర్యం జ్ఞాపయితుం తవ। భాస్కరేణ చ దేవేన పిత్రా ధర్మభృతాం వర॥ ౫॥ యద్వాచ్యం హితకామేన సుహృదా హితమిచ్ఛతా । తథా దివాకరేణోక్తః స్వప్నాంతే మమ చాగ్రతః॥ ౬॥ నచైనమశకద్భానురహం వా స్నేహకారణైః। పురా ప్రత్యనునేతుం వా నేతుం వాప్యేకతాం త్వయా॥ ౭ ॥ తతః కాలపరీతస్స వైరస్యోద్ధరణే రతః। ప్రతీపకారీ యుష్మాకమితి చోపేక్షితో మయా॥ ౮॥ ఇత్యుక్తో ధర్మరాజస్తు మాత్రా బాష్పాకులేక్షణః। ఉవాచ వాక్యం ధర్మాత్మా శోకవ్యాకులచేతనః॥ ౯॥ భవత్యా గూఢమంత్రత్వాత్పీడితోస్మీత్యువాచ తామ్॥ ౧౦॥ శశాప చ మహాతేజాస్సర్వలోకేషు యోషితః।న గుహ్యం ధారయిష్యంతీత్యేవం దుఃఖసమన్వితః ॥ ౧౧ ॥ స రాజా పుత్రపౌత్రాణాం సంబంధిసుహృదాం తథా । స్మరన్నుద్విగ్నహృదయో బభూవోద్విగ్నచేతనః॥ ౧౨॥ తతశ్శోకపరీతాత్మా సధూమ ఇవ పావకః। నిర్వేదమగమద్ధీమాన్ రాజా సంతాపపీడితః॥ ౧౩॥ ....*

* ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-స్త్రీశాపే-షష్ఠోధ్యాయః *

వైశంపాయనః॥ యుధిష్ఠిరస్తు ధర్మాత్మా శోకవ్యాకులచేతనః। శుశోచ దుఃఖసంతప్తః స్మృత్వా కర్ణం మహారథమ్॥౧॥ ఆవిష్టో దుఃఖశోకాభ్యాం నిశ్శ్వసంశ్చ పునః పునః। దృష్ట్వార్జునమువాచేదం వచనం శోకకర్శితః॥ ౨॥ యుధిష్ఠిరః॥ యద్భైక్షమాచరిష్యామో వృష్ణ్యంధకపురే వయమ్। జ్ఞాతీన్నిష్పురుషాన్ కృత్వా నేమాం ప్రాప్స్యామ దుర్గతిమ్ ॥ ౩ ॥ అమిత్రా నస్సమృద్ధార్థా వృత్తార్థాః కురవః కృతాః । ఆత్మానమాత్మనా హత్వా కిం ధర్మఫలమాప్నుమః॥ ౪॥ ధిగస్తు క్షాత్రమాచారం ధిగస్తు బలపౌరుషమ్ । ధిగస్త్వమర్షం యేనేమామాపదం గమితా వయమ్॥౫॥ సాధు క్షమా దమశ్శౌచం సవైరాగ్యం హ్యమత్సరః। అహింసా సత్యవచనం నిత్యాని వనచారిణామ్ ॥ ౬ ॥ వయం తు లోభాన్మోహాచ్చ దంభం మానం చ సంశ్రితాః । ఇమామవస్థామాపన్నా రాజ్యక్లేశబుభుక్షయా॥ ౭॥ త్రైలోక్యస్యాపి రాజ్యేన నాస్మాన్కశ్చిత్ప్రహర్షయేత్ ।బాంధవాన్నిహతాన్ దృష్ట్వా పృథివ్యాం విజయైషిణః॥౮॥

ఏతావదుక్త్వేతి- దధ్యౌ భ్రాతృవధజం దోషం చింతితవాన్॥౧॥ పర్యశ్రునయనం పరితోశ్రువ్యాప్తనయనం॥౨॥ మధురా ఆభాషా భాషణం యస్యాః సా తథా॥౩॥ ఏనం కర్ణం॥౪॥ యాచితః అర్థితః తవ తుభ్యం- భ్రాత్ర్యం భ్రాతుః కర్మ కనిష్ఠానాం పరిపాలనం జ్ఞాపయితుం- త్వయా సౌభ్రాత్రం యుధిష్ఠిరాదిభ్యః ప్రదర్శనీయమితి॥౫॥౬॥ ప్రత్యనునేతుం శమయితుం॥౭॥ కాలపరీతః మృత్యుగ్రస్తః- ఉద్ధరణే శత్రూణాం నిశ్శేషనాశనే ఉన్మూలనే॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥ పుత్రపౌత్రాణామిత్యాదికర్మణి షష్ఠీ ఉద్విగ్నహృదయః ఉద్విగ్నచేతనశ్చ బభూవ॥౧౨॥ నిర్వేదం రాజ్యాదౌ వైరాగ్యం॥ ౧౩॥* ౧॥ దుఃఖం దేహేంద్రియాదీనాం తాపః- శోకస్తత్కృతం వైకల్యం తాభ్యాం ఆవిష్టో వ్యాప్తః- కర్శితః కృశీకృతః॥౨॥ యత్ యది భైక్ష్యమాచీర్ణం స్యాత్ తర్హి- జ్ఞాతివధజా దుర్గతిర్న ప్రాప్తా స్యాదిత్యర్థః॥సూ॥ లిఙ్ నిమిత్తే లృఙ్ క్రియాతిపత్తౌ॥ ౩ ॥ యతః కురవో వయం వృత్తార్థాః సంక్షిప్తపురుషార్థాః జ్ఞాతివధేన హతభాగ్యాః తతో నోస్మాకం-అమిత్రాః సమృద్ధార్థా ఇత్యర్థః- జ్ఞాతివధోప్యస్మాకం ధర్మ ఏవేత్యాశంక్యాహ- ఆత్మానమితి-ధర్మఫలం యశః స్వర్గం కిం ఆప్నుమః- ఉభయమపి నాస్తీత్యర్థః॥ ౪॥ సత్యపి శాస్త్రదృష్టే ఫలే బీభత్సత్వాన్నింద్య ఏవాయం ధర్మ ఇత్యాహ॥ ధిగితి బలం హయాది- పౌరుషం పరాక్రమః- అమర్షం క్రోధం యేన ఆపదం శోకం॥౫॥ తర్హి కో ధర్మః- శ్రేష్ఠ ఇత్యత ఆహ- సాధ్వితి- క్షమాదికమేవ శ్రేష్ఠమిత్యర్థః॥ ౬॥ ౭॥ నను యుద్ధే జయశ్చేద్రాజ్యలాభః- మృత్యుశ్చేత్ స్వర్గలాభ ఇత్యుభయలోకహితం యుద్ధమిత్యాశంక్య నిరస్యతి- త్రైలోక్యస్యేతి॥౮॥౯॥ హీనార్థత్వమేవాహ- ఆమిషమితి - ఆమిషేరా

తేవయంపృథివీహేతోరవధ్యాన్పృథివీశ్వరాన్ । సంపరిత్యజ్యజీవామోహీనార్థాహతబాంధవాః ॥ ౯॥ ఆమిషేగృధ్యమానానామశుభంనశ్శునా
మివ । ఆమిషంచైవనోహీష్టమామిషస్యవివర్జనమ్ ॥ ౧౦॥ నపృథివ్యాసకలయానసహిరణ్యస్యరాశిభిః । నగవాశ్వేనసర్వేణతేత్యాజ్యాయఇమేహ
తాః॥ ౧౧॥ కామమన్యుపరీతాస్తేక్రోధామర్షసమన్వితాః । మృత్యుయానంసమారుహ్యగతావైవస్వతక్షయమ్ ॥ ౧౨॥ బహుకల్యాణసంయుక్తా
నిచ్ఛంతిపితరస్సుతాన్ । తపసాబ్రహ్మచర్యేణసత్యేనచతితిక్షయా ॥ ౧౩॥ ఉపవాసైస్తథేజ్యాభిర్వ్రతకౌతుకమంగళైః । లభంతేమాతరోగర్భాం
స్తాన్మాసాన్దశబిభ్రతి ॥ ౧౪ ॥ యదిస్వస్తిప్రజాయంతేజాతాజీవంతివాయది । సంభావితాజాతబలాస్తేదద్యుర్యదినస్సుఖమ్॥ ౧౫॥ ఇహవాముత్ర
వాచేతికృపణాఃఫలహేతుకాః। తాసామయంసమారంభోనివృత్తఃకేవలోఽఫలః ॥ ౧౬॥ యదాసాంనిహతాఃపుత్రాయువానోమృష్టకుండలాః॥ ౧౭॥
అభుక్త్వాపార్థివాన్భోగానృణాన్యనవహాయచ। పితృభ్యోదేవతాభ్యశ్చగతావైవస్వతక్షయమ్॥ ౧౮॥యదైషామంబపితరౌజాతకామావు
భావపి। సంజాతబలరూపేషుతదైవనిహతానృపాః॥ ౧౯॥ సంయుక్తాఃకామమన్యుభ్యాంక్రోధహర్షాసమంజసాః। నతేజయఫలంకించిద్భోక్తారోజా
తుకర్హిచిత్ ॥ ౨౦॥ పాంచాలానాంకురూణాంచహతాఏవహితేహతాః । నచేత్సర్వానయంలోకాన్ప్రపశ్యేతస్వకర్మణా॥ ౨౧॥ వయమేవాస్య
లోకస్యవినాశేకారణంస్మృతాః। ధృతరాష్ట్రస్యపుత్రేతుతత్సర్వంప్రతిపత్స్యతి ॥ ౨౨॥ సదైవనికృతిప్రజ్ఞోద్వేష్టామాయోపజీవనః । మిథ్యావృత్తశ్చ
సతతమస్మాస్వనపకారిషు॥౨౩॥ నసకామావయంతేచనచాస్మాభిర్నతైర్జితమ్।నతైర్భుక్తేయమవనిర్నానార్యోగీతవాదితమ్॥౨౪॥నామాత్యసుహృ
దాంవాక్యంనచశ్రుతవతాంశ్రుతమ్ । నదత్తానివరార్థ్యానినభూమిర్నద్రవిణాగమః॥ ౨౫ ॥ అస్మద్ద్వేషేణసంతప్తఃసుఖంనస్తేషువిందతి । వృద్ధిమస్మా
సుతాందృష్ట్వావివర్ణోహరిణఃకృశః॥ ౨౬॥ ధృతరాష్ట్రశ్చనృపతిఃసౌబలేననివేదితః। తంపితాపుత్రగృద్ధిత్వాదనుమేనేనయేస్థితమ్॥ ౨౭॥ అనవేక్ష్య

జ్యేనిమిత్తైఅశుభంజ్ఞాతిద్రోహసౌఖ్యంశునామివఇతరేషాం- భవతి-నోహిఅస్మాకంతుఆమిషంచ - ఆమిషస్యవివర్జనంచేతిద్వయమపీష్టం॥౧౦॥ఏతదేవవి
భజతేపృథివ్యాదేరామిషస్య- వర్జనంఇష్టం-బంధురూపంత్వామిషంవర్జయితుంనేష్టమేవ-బంధూనామర్థేసర్వంత్యాజ్యమిత్యర్థః॥౧౧॥ కామేతి
మృత్యుయానంమృత్యుమార్గం-యుద్ధేమృతానాంస్వర్గోపినాస్తి- కింతుకామాద్యాక్రాంతత్వాన్నరకఏవాస్తీత్యర్థః॥౧౨॥ఏవంనృణాంపాపంహతా
నాంనరకంచోపపాద్యహతసంబంధినాంశోకంచవ్యుత్పాదయతిబహుకల్యాణసంయుక్తానిత్యాదినా॥౧౩॥ వ్రతానిగౌరీవ్రతాదీని-కౌతుకానిదుర్గోత్సవా
దీనిమంగళానిలక్ష్మీనారాయణశివాద్యుపాసనాదీనితైః॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥అనపహాయఅపరిహృత్యపితృభ్యఇతిషష్ఠ్యర్థేచతుర్థీ॥౧౮॥ యదైషామితి
అర్జునేనసహవదన్నపిసంనిహితాంమాతరంఉక్తార్థపరిజ్ఞానాయసంబోధయతిహేఅంబేతి- పితరౌమాతాపితరౌగాంధారీధృతరాష్ట్రౌ- యదైవ
జాతకామౌ-తదైవతేనృపాఃదుర్యోధనప్రభృతయోహతాః॥౧౯॥ సంయుక్తాఇతి-కామోర్థస్యాభిలాషఃమన్యుస్తదలాభేదైన్యం-తాభ్యాంసంయుక్తాః-
క్రోధఃహర్షశ్చలాభేసత్యుత్ఫుల్లతాతాభ్యాంఅసమంజసాఃవిషమాఃయేపురుషాస్తేజయఫలంభూమిః-స్వర్గస్యవాజయేనయత్ఫలంతన్నభోక్తారోన
భోక్ష్యంతి-జాతుకదాచిత్ -నభోజ్యంతిజీవనేమరణేవా-కర్హిచిత్ క్వచిద్దేశేఇహపరత్రవా॥౨౦॥ ననుయేహతాస్తేస్వర్గంభోక్ష్యంత్యేవేత్యాశంక్యా
హ- పాంచాలానామితి-యేహతాస్తేహతాఏవ-నతుస్వర్గంగతాః- కామాద్యుపేతత్వాద్యుక్తహేతోః-ఏవంనచేత్ -అయంహంతాస్వేనైవకర్మణా
నిమిత్తేనస్వర్గగతాన్తాన్పశ్యేత్ నచపశ్యతీతిలౌకాయతికమతమాశ్రిత్యోక్తం॥తత్సర్వంవినాశకారణత్వంధృతరాష్ట్రస్యపుత్రేతుప్రతిపత్స్యతీతిపర్య
వస్యతి-వయంరాజ్యలోభాద్వినాశేవాంతరకారణం-ముఖ్యంకారణంతుఅస్మద్రాజ్యాపహారాత్ ధార్తరాష్ట్రఏవేతిభావః॥౨౨॥ ఏతదేవాహసదైవే
త్యాదినా-నికృతిర్వంచనంతన్నిష్ఠైవప్రజ్ఞాయస్యసఃనికృతిప్రజ్ఞః-మాయాకపటద్యూతాదితదేవోపజీవనంయస్యసతథా- మిథ్యావృత్తశ్చధృతరాష్ట్రఏ
వాత్రగ్రాహ్యః-సర్వమూలత్వాత్ ॥౨౩॥యుధ్యతాంలోకద్వయనాశముపపాద్యోపసంహరతినసకామాఇతి॥౨౪॥శ్రుతవతాంపండితానాం॥౨౫॥తత్ర

స్త్వయంలోకోనపరఃపురుషోత్తమ ॥ ౨౨ ॥ నాధనోధర్మకృత్యానియథావదనుతిష్ఠతి । ధనాద్ధర్మఃప్రభవతిశైలాదభినదీయథా॥ ౨౩ ॥ యఃకృశా
శ్వఃకృశగవఃకృశభృత్యఃకృశాతిథిః । సవైరాజన్కృశోనామనశరీరకృశఃకృశః॥ ౨౪॥అవేక్షస్వయథాన్యాయంపశ్యదైవాసురంయథా।రాజన్కిమ
న్యత్ జ్ఞాతీనాంవధాద్గృధ్యంతిదేవతాః॥ ౨౫॥ నచేద్ధర్తవ్యమన్యస్యస్వకథంతద్ధర్మమారభేత్ । ఏతావానేవవేదేషునిశ్చయఃకవిభిఃకృతః॥ ౨౬॥ అధ్యే
తవ్యాత్రయీనిత్యంభవితవ్యంవిపశ్చితా । సర్వథాధనమాహార్యంయష్టవ్యంచాపియత్నతః॥ ౨౭ ॥ ద్రోహాద్దేవైరవాప్తానిదివిస్థానానిసర్వశః । ద్రో
హాత్కిమన్యత్ జ్ఞాతీనాంగృధ్యంతేయేనదేవతాః॥ ౨౮ ॥ఇతిదేవావ్యవసితావేదవాదాశ్చశాశ్వతాః। అధీయంతేధ్యాపయంతియజంతేయాజయంతిచ॥
౨౯ ॥ కృత్స్నంతదేవతచ్ఛ్రేయోయదప్యాదదతేన్యతః । నపశ్యామోనపకృతంధనంకించిత్క్వచిద్వయమ్॥ ౩౦॥ ఏవమేవహిరాజానోజయంతి
పృథివీమిమామ్ । జిత్వామమేయంబ్రువతేపుత్రాఇవపితుర్ధనే॥ ౩౧॥ రాజర్షయోపితేస్వర్గ్యాధర్మోహ్యేషాంనిరుచ్యతే॥ ౩౨॥యథైవపూర్ణా
దుదధేఃస్యందంత్యాపోదిశోదశ । ఏవంరాజకులాద్విత్తంపృథివీంప్రతితిష్ఠతి॥ ౩౩॥ ఆసీదియందిలీపస్యనృగస్యనహుషస్యచ। అంబరీషస్యమాంధాతుః
పృథివీసాత్వయిస్థితా॥ ౩౪॥ సత్వాంద్రవ్యమయోయజ్ఞఃసంప్రాప్తస్సర్వదక్షిణః । తంచేన్నయజసేరాజన్ప్రాప్తస్త్వంరాజ్యకిల్బిషమ్॥ ౩౫॥ యే
షాంరాజాశ్వమేధేనయజతేదక్షిణావతా। ఉపేత్యతస్యావభృథంపూతాస్సర్వేభవంతితే॥ ౩౬॥ విశ్వరూపోమహాదేవఃసర్వమేధేమహామఖే । జుహా
వసర్వభూతానితథైవాత్మానమాత్మనా॥ ౩౭ ॥ శాశ్వతోయంభూతిపథోనాస్యాంతమనుశుశ్రుమ । మహాన్దాశరథఃపంథామారాజన్కుపథంగమః॥
౩౮ ॥ ఇ॰శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - అర్జునవాక్యే - అష్టమోధ్యాయః .... *
యుధిష్ఠిరః ॥ ముహూర్తంతావదేకాగ్రోమనశ్శ్రోత్రేంతరాత్మని । ధారయస్వేతితచ్ఛ్రుత్వారోచేతవచనంమమ॥౧॥ సాధుగమ్యమహంమార్గం
నజాతుత్వత్కృతేపునః । గచ్ఛేయంతద్గమిష్యామిహిత్వాగ్రామ్యసుఖాన్యుత॥ ౨ ॥ క్షేమ్యశ్చైకాకినాగమ్యఃపంథాఃకోస్తీతిపృచ్ఛమామ్ । అథవా
నేచ్ఛసిప్రష్టుమపృచ్ఛన్నపిమేశృణు ॥ ౩ ॥ హిత్వాగ్రామ్యసుఖాచారంతప్యమానోమహత్తపః । అరణ్యేఫలమూలాశీచరిష్యామిమృగైస్సహ॥ ౪॥
జుహ్వానోగ్నింయథాకాలముభౌకాలావుపస్పృశన్ । కృశఃపరిమితాహారశ్చర్మచీరజటాధరః॥ ౫ ॥ శీతవాతాతపసహఃక్షుత్పిపాసాశ్రమక్షమః॥

యత్తూక్తంజ్ఞాతీనాంపరస్పరయుద్ధహతానాంహంతౄణాంచశ్రేయోనాస్తీతితచ్ఛిష్టాచారప్రదర్శనేనదూషయతిఅవేక్షస్వేత్యాదినా॥ ౨౫॥ అన్యస్యస్వ
పరస్యధనంచేన్నహర్తవ్యంతర్హిరాజాధర్మంకథమాచరేత్ - తస్యవృత్త్యంతరాభావాన్నకథంచిదిత్యర్థః॥ ౨౬॥ధనమాహార్యంస్వధర్మేణార్జ
నీయం- తస్యచప్రయోజనంయష్టవ్యమిత్యుక్తం॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ననుపరద్రవ్యాపహారేదోషోస్తీత్యాశంక్యాహ- కృత్స్నమితి - యదేవధనంరాజానః
అన్యతఃపరస్మాదాదదతేతదేవతేషాంశ్రేయఃశ్రేయస్కరం- అన్యథానపకృతంఅపకారవర్జితంధనంరాజ్ఞాంనాస్త్యేవేత్యర్థః - యజ్ఞార్థంపశ్వాదివ
ధాదివపరద్రవ్యాపహారాదపిరాజ్ఞాంనదోషోస్తీతిభావః॥ ౩౦॥ ౩౧॥నిరుచ్యతేఉత్కృష్టత్వేనకీర్త్యతే॥ ౩౨॥స్యందంతిప్రస్రవంతి॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥కించపర
విత్తాపహారోస్యపరోద్ధరణార్థఏవేత్యాహయేషామితి-యేషాంమాండలికానాంప్రజాదీనాంచద్రవ్యాపహర్తారాజాయజతేతేసర్వేతదవభృథేనపూ
తాభవంతీత్యర్థః॥ ౩౬॥ విశ్వరూపఇతి- బ్రహ్మణేబ్రాహ్మణమాలభతఇత్యాదిశ్రుత్యాబ్రాహ్మణాదీనాంభూతానాంస్వదేహస్యచహోమఃయజ్ఞా
ర్థంక్రియతేయత్రతత్రకియాన్ద్రవ్యాపహారఇతిభావః॥ ౩౭॥ ఏవమనాదిరనంతశ్చాయంయాజ్ఞీయఃపంథాఇత్యాహ - శాశ్వతఇతి- దాశరథః-ఏకః
పశుఃద్వౌపత్నీయజమానౌత్రయోవేదాఃచత్వారఋత్విజఇతి - దశరథాశ్చప్రచరంతియస్మిన్సఃదాశరథఃపంథాః॥ ౩౮॥ * ముహూర్తమితి - ము
హూర్తంత్వమపిమదుక్తంనివృత్తిమార్గమపిశ్రుత్వాముహూర్తంఅంతరాత్మనిహృదయపుండరీకే - మనశ్శ్రోత్రేధారయస్వస్థిరీకురు - తావదా
దాపకాగ్రోభవేతిచశేషః - పశ్చాత్ మమవచనంతుభ్యంరోచేత- అంతర్ముఖస్యైవనివృత్తిమార్గఇష్టోనబహిర్ముఖస్యేతిభావః॥౧॥సాధ్వితి - ఉత
అపిచాహంగ్రామ్యసుఖంహిత్వా- సాధుగమ్యంమార్గంగచ్ఛేయం- నపునస్త్వత్కృతేజాతుచిత్తద్రాజ్యంగమిష్యామిస్వీకరిష్యామి॥ ౨॥ రాజ్యమేవ
సాధుగమ్యోమార్గఇతిచేత్తత్రాహ - క్షేమ్యఇతి ॥ ౩ ॥ తత్రతావద్వనేతద్ధర్మోనుష్ఠవ్యఇత్యాహ- హిత్వేత్యాదినా॥౪॥ ౫॥ ౬॥౭॥పేశలాకార

తపసా విధివత్కృత్స్నం శరీరముపశోషయన్ ॥౬॥ మనఃకర్ణసుఖా నిత్యం శృణ్వన్నుచ్చావచా గిరః । ముదితానామరణ్యేషు వసతాం మృగపక్షిణామ్ ॥ ౭ ॥ ఆజిఘ్రన్ పేశలాన్ గంధాన్ ఫుల్లానాం వృక్షవీరుధామ్ । నానారూపాన్ వనే పశ్యన్ రమణీయాన్ వనౌకసః ॥ ౮ ॥ వానప్రస్థజనస్యాపి దర్శనం కులవాసినామ్ । నాప్రియాణ్యాచరిష్యామి కిం పునర్గ్రామవాసినామ్ ॥ ౯ ॥ ఏకాంతశీలీ విమృశన్ పక్వాపక్వేన వర్తయన్ । పితౄన్ దేవాంశ్చ వన్యేన వాగ్భిరద్భిశ్చ తర్పయన్ ॥ ౧౦ ॥ ఏవమారణ్యశాస్త్రాణాముగ్రముగ్రతరం విధిమ్ । సేవమానః ప్రతీక్షిష్యే దేహస్యాస్య సమాపనమ్ ॥ ౧౧ ॥ అథవైకోఽహమేకాహమేకైకస్మిన్ వనస్పతౌ । చరన్ భైక్షం మునిర్ముండః క్షపయిష్యే కలేబరమ్ ॥ ౧౨ ॥ పాంసుభిః సమభిచ్ఛన్నః శూన్యాగారప్రతిశ్రయః । వృక్షమూలనికేతో వా త్యక్తసర్వప్రియాప్రియః ॥ ౧౩ ॥ న శోచన్న ప్రహృష్యంశ్చ తుల్యనిందాత్మసంస్తుతిః । నిరాశీర్నిర్మమో భూత్వా నిర్ద్వంద్వో నిష్పరిగ్రహః ॥ ౧౪ ॥ ఆత్మారామః ప్రసన్నాత్మా జడాంధబధిరాకృతిః । అకుర్వాణః పరైః కాంచిత్సవిదం జాతు కైరపి ॥౧౫॥ జంగమాజంగమాన్ సర్వానవిహింసంశ్చతుర్విధాన్ । ప్రజాస్సర్వాస్స్వధర్మస్థాః సమః ప్రాణభృతః ప్రతి ॥ ౧౬ ॥ న చాప్యవహసన్ కంచిన్న కుర్వన్ భ్రుకుటీః క్వచిత్ । ప్రసన్నవదనో నిత్యం సర్వేంద్రియసుసంయతః ॥ ౧౭ ॥ అపృచ్ఛన్ కస్యచిన్మార్గం ప్రవ్రజన్నేవ కేనచిత్ । న దేశం న దిశం కాంచిద్గంతుమిచ్ఛన్ విశేషతః ॥౧౮॥ గమనే నిరపేక్షశ్చ పశ్చాదనవలోకయన్ । ఋజుః ప్రణిహితో గచ్ఛం త్రసత్స్థావరవర్జకః ॥ ౧౯ ॥ స్వభావస్తు ప్రయాత్యగ్రే ప్రభవంత్యశనాన్యపి । ద్వంద్వాని చ విరుద్ధాని తాని సర్వాణ్యచింతయన్ ॥౨౦॥ అల్పం వాస్వాదు భోజ్యం వా పూర్వాలాభేన జాతుచిత్ । అన్యేష్వపి చరన్ లాభమలాభే సప్త పూరయన్ ॥ ౨౧॥ విధూమే న్యస్తముసలే వ్యంగారే భుక్తవజ్జనే । అతీతపాత్రసంచారే కాలే విగతభిక్షుకే ॥ ౨౨॥ ఏకకాలం చరన్ భైక్షం త్రీనథ ద్వే చ పంచ వా । స్నేహపాశం విముచ్యాహం చరిష్యామి మహీమిమామ్ ॥ ౨౩॥ అలాభే సతి వా లాభే సమదర్శీ మహాతపాః । న జిజీవిషువత్కించిన్న ముమూర్షువదాచరన్ ॥౨౪॥ జీవితం మరణం చైవ నాభినందన్న చ ద్విషన్ ॥ ౨౫॥ వాస్యైకం తక్షతో బాహుం చందనేనైకముక్షతః । నాకల్యాణం న కల్యాణం చింతయన్నుభయోస్తయోః ॥ ౨౬॥ యాః కాశ్చిజ్జీవతా శక్యాః కర్తుమభ్యుదయక్రియాః । సర్వాస్తాః సమభిత్యజ్య నిమేషాదివ్యవస్థితః ॥౨౭॥ తేషు నిత్యమసక్తశ్చ త్యక్తసర్వేంద్రియక్రియః । అపరిత్యక్తసంకల్పః సునిర్ణిక్తాత్మకల్మషః ॥ ౨౮ ॥ విముక్తః సర్వసంగేభ్యో వ్యతీతః సర్వవాగురాః । న వశే కస్యచిత్తిష్ఠన్ సధర్మా మాతరిశ్వనః । వీతరాగశ్చరన్నేవం తుష్టిం ప్రాప్స్యామి శాశ్వతీమ్ ॥ ౨౯॥ తృష్ణయా హి మహత్పాపమజ్ఞానాదస్మి కారితః ॥౩౦॥ కుశ

మ్యాన్ ॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥ యతేర్ధర్మానుష్ఠానం ప్రతిజానీతే-అథ వేతి॥ ౧౨॥౧౩॥౧౪॥ ఆత్మారామః-యోగేనాత్మన్యేవ రమమాణః ప్రసన్నాత్మా శుద్ధసత్త్వః-కేనచిన్నిమిత్తేన సంవిదం సంవాదనం అకుర్వాణః కృత్యాభావాత్ ॥౧౫॥

....*

చతుర్విధాన్ జంగమస్య జరాయుజాండజస్వేదజఉద్భిజ్జభేదేన చాతుర్విధ్యాత్ - స్వధర్మస్థాః ప్రాణభృతః-ఇంద్రియపోషకాశ్చ ప్రజాః ప్రతి సమ ఇత్యన్వయః॥౧౬॥౧౭॥ కేనచిన్మార్గేణ॥౧౮॥ ఏవం యత్యాశ్రమధర్మానుక్త్వా అత్యాశ్రమధర్మమాహ ఋజురితి-ఋజుః కామక్రోధాదిశూన్యః ప్రణిహితోఽంతర్ముఖః త్రస్యతీతి త్రసత్ భయాదిధర్మకం లింగశరీరం మరణకాలేతైవతిష్ఠతీతి స్థావరః స్థూలశరీరం-తయోర్వర్జకః- స్థూలసూక్ష్మశరీరాభిమానశూన్య ఇత్యర్థః॥౧౯॥ ఏవంరూపస్య కథం దేహయాత్రానిర్వాహ ఇత్యాశంక్యాహ-స్వభావ ఇతి-స్వభావః దేహాదీనాం పూర్వసంస్కారః-కటవేష్టనవత్ ప్రారబ్ధకర్మోపస్థాపితదేహనిర్వాహార్థం అగ్రే వ్రజతి పురస్కృతో భవతి- నన్వేవం సుషుప్తావపి యాత్రా స్యాదిత్యాశంక్యాహ ప్రభవంత్యశనాన్యపీతి- యథా ప్రసుప్తః శిశుః స్తనం పిబతి సంస్కారదార్ఢ్యాత్ - ఏవం దేహద్వయాభిమానహీనోఽహమపి భోజనాదికం కరిష్యామీత్యర్థః- ద్వంద్వాదిషు యాని విరుద్ధాన్యవమానాల్పభోజ్యాదీని తాన్యచింతయన్ ॥౨౦॥ పూర్వాలాభేన పూర్వస్మిన్ గృహే లాభేన హేతునా జాతుచిత్ అన్యేష్వపి గృహేషు లాభం లబ్ధుమన్నం చరన్ పూరయన్ ॥౨౧॥ భైక్షకాలమాహ-విధూమ ఇతి గృహే ఇతి శేషః॥ ౨౨॥ త్రీన్ గృహాన్ ॥౨౩॥ జిజీవిషువత్ -ధాన్యాదిసంగ్రహం- ముమూర్షువత్ అన్నాదిత్యాగం॥౨౪॥౨౫॥ వాసీ తక్షాయుధం తయా॥౨౬॥ యా ఇతి నిమేషాదివ్యవస్థితః నిమేషాదిః మేషోన్మేషాశనపానాదిశరీరనిర్వాహమాత్రకర్మ తస్మిన్ వ్యవస్థిత ఇత్యర్థః॥౨౭॥ తేష్వపి కర్మసు అసక్తః సక్తిరహితః-అపరిత్యక్తః నిత్యం వశీకృతః సంకల్పో మనః - క్రియా యేన-దృఢమనా ఇత్యర్థః - నాస్తి పరిత్య

వవిహరంగాంగేయంచమహామతిమ్। అసంశయంతుయంరాజాయత్రైవాహంతథాగతః॥ ౨౮ ॥ అనియమ్యాశుచింలుబ్ధంపుత్రంకామవశానుగమ్॥ ౨౯ ॥ పతితోయశసోదీప్తాద్ఘాతయిత్వాసహోదరాన్ । ఇమాన్హివృద్ధాన్శోకాగ్నౌ ప్రక్షిప్యాసౌసుయోధనః ॥ అస్మత్ప్రద్వేషసంతప్తఃపాపబుద్ధిస్సదైవ హి ॥ ౩౦ ॥ కోహిబంధుఃకులీనస్సంస్తథాబ్రూయాత్సుహృజ్జనే। యథాసావుక్తవాన్వాక్యంయుయుత్సుఃకృష్ణసన్నిధౌ॥ ౩౧ ॥ ఆత్మనోహివయందోషాద్వినష్టాశ్శాశ్వతీస్సమాః। ప్రదహంతోదిశస్సర్వాభాస్కరా ఇవ తేజసా॥ ౩౨ ॥ సోస్మాకంవైరపురుషోదుర్మంత్రప్రగ్రహంగతః ॥ ౩౩ ॥ దుర్యోధనకృతేహ్యేతత్కులంనోవినిపాతితమ్। అవధ్యానాంవధంకృత్వాలోకేప్రాప్తాస్మవాచ్యతామ్॥ ౩౪ ॥ కులస్యాస్యాంతకరణందుర్మతింపాపకారిణమ్। రాజారాష్ట్రేశ్వరంకృత్వాధృతరాష్ట్రోద్యశోచతి॥ ౩౫ ॥ హతాశ్శూరాఃకృతంపాపంవిషయస్స్వోవినాశితః। హత్వానోవిగతోమన్యుశ్శోకోమాంరుంధయత్యసౌ ॥ ౩౬ ॥ ధనంజయకృతంపాపంకల్యాణేనోపహన్యతే । ఖ్యాపనేనానుతాపేనదానేనతపసాపివా । నివృత్త్యాతీర్థగమనాత్ శ్రుతిస్మృతిజపేనవా ॥ ౩౭ ॥ త్యాగవాంశ్చపునఃపాపంనాలంకర్తుమితిశ్రుతిః ॥ ౩౮ ॥ త్యాగవాన్జన్మమరణేనాప్నోతీతిశ్రుతిర్యదా । ప్రాప్తవర్త్మాకృతమతిర్బ్రహ్మసంపద్యతేతదా ॥ ౩౯ ॥ సధనంజయనిర్ద్వంద్వోమునిర్జ్ఞానసమన్వితః । వనమామంత్ర్యవస్సర్వాన్గమిష్యామిపరంతప ॥ ౪౦ ॥ నహికృత్స్నతమోధర్మఃశక్యఃప్రాప్తుమితిశ్రుతిః । పరిగ్రహవతాతన్మేప్రత్యక్షమరిసూదన ॥ ౪౧ ॥ మయాసృష్టంతు పాపంహిపరిగ్రహమభీప్సతా । జన్మక్షయనిమిత్తంచశక్యంప్రాప్తుమితిశ్రుతిః॥ ౪౨ ॥ సపరిగ్రహముత్సృజ్యకృత్స్నంరాజ్యంతథైవచ। గమిష్యామివినిర్ముక్తోవిశోకోవిజ్వరస్తథా॥ ౪౩ ॥ ప్రశాధిత్వమిమాముర్వీంక్షేమాంనిహతకంటకామ్। నమమార్థోస్తిరాజ్యేనభోగైర్వాకురుసత్తమ॥ ౪౪ ॥ ఇత్యేవముక్త్వావచనంధర్మరాజోయుధిష్ఠిరః। వ్యుపారమత్తతఃపార్థఃకనీయానభ్యభాషత॥ ౪౫ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- యుధిష్ఠిరపరిదేవనాయాం- సప్తమోధ్యాయః॥

.... *

వైశంపాయనః॥ అథార్జునఉవాచేదమధిక్షిప్తఇవాక్షమీ । అభినీతతరంవాక్యందృఢవాదపరాక్రమః॥ ౧ ॥ దర్శయన్సతదాత్మానముగ్రముగ్రపరాక్రమః। స్మయమానోమహాతేజాఃసృక్కిణీపరిసంలిహన్॥ ౨ ॥ అర్జునః॥ అహోదుఃఖమహోకృచ్ఛ్రమహోవైక్లబ్యముత్తమమ్ । య

హేతురస్మదితిహారిణఃపాండురః॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ తథాగతోబుద్ధమునిఃక్షణికబుద్ధిరితియావత్ యథాహంఅనవస్థితబుద్ధిస్తథాధృతరాష్ట్రోపీత్యర్థః॥ ౨౮ ॥ ఏతత్ఫలమాహ- అనియమ్యేతి॥ ౨౯ ॥ ప్రక్షిప్యగతఇతిశేషః॥ ౩౦ ॥ యుయుత్సుర్యోధముఖ్యఃవాక్యంఅస్మద్ద్వేషాత్పాండవానష్టాఇత్యేవంరూపం॥ ౩౧ ॥ తదేవార్థతఆహఆత్మనఇతి- దుర్యోధనేప్యుపచారాదాత్మపదప్రయోగఃఆత్మనోదుర్యోధనస్య॥ ౩౨ ॥ ప్రగ్రహందృఢబంధనంగతఃప్రాప్తః॥ ౩౩ ॥ నోఅస్మాభిః- అవధ్యానాం- అవధ్యకల్పానాంభీష్మాదీనాంగురుత్వాద్వావధానర్హాణాం॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ విషయఃఅమిషం నోస్మాకంసర్వేషాం- మన్యుఃక్రోధస్తాన్హత్వావిగతః- మాంత్వేకశ్శోకోరుంధయతిరుణద్ధి॥ ౩౬ ॥ కల్యాణేనఉపకారేణ- నివృత్త్యాత్యాగేన॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ఏతేషుత్యాగమేవప్రశంసతిత్యాగవానితి- శ్రుతిః- త్యాగేనైకేఅమృతత్వమానశురితి - యదాయతఆహతదాతస్మాత్ ప్రాప్తవర్త్మాలబ్ధయోగమార్గఃకృతమతిఃశ్రవణమననాదినాహం- బ్రహ్మాస్మీతినిశ్చితబుద్ధిఃఅఖండానందంసంపద్యతేఐక్యేనప్రాప్నోతి॥ ౩౯ ॥ సఇతిఏవంత్యాగఫలంజానన్నహం- నిర్ద్వంద్వఃపరిశూన్యః మునిర్ధ్యాననిష్ఠః- జ్ఞానేనబ్రహ్మాత్మైక్యవిషయేణసమన్వితస్సన్వనంగమిష్యామి॥ ౪౦ ॥ కృత్స్నోధర్మః- యోగేనాత్మదర్శనం- యదాహయాజ్ఞవల్క్యః ఆచారశమదమఅహింసాదానస్వాధ్యాయకర్మణాంపరమోధర్మోయద్యోగేనాత్మదర్శనమితి - కృత్స్నతమోధర్మస్తుజీవన్ముక్తిసుఖం పరిగ్రహవతాగృహస్థేనప్రాప్తుంనశక్యః ॥ ౪౧ ॥ తత్కుతఇత్యాశంకాయాం పరిగ్రహసత్త్వేదోషమాహ- మయేతి పరిగ్రహసంగాత్పాపకరణం- తతశ్చజన్మాదిహేతోర్మోహస్యపునఃప్రాప్తిరిత్యర్థః- అత్రశ్రుతిః- తత్త్వేవభయంవిదుషోమన్వానస్య- తదేవబ్రహ్మభయహేతుర్విదుషోపిఅమన్వానస్యధ్యానశూన్యస్యేతిశ్రుత్యర్థః॥ ౪౨ ॥ ఫలితమాహ- సఇత్యాదినా - గమిష్యామినిర్విక్షేపేణధ్యానసిద్ధ్యర్థం ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ * అథార్జునః - దృఢాయుక్తిశక్త్యుపేతౌవాదపరాక్రమౌఉక్తివిక్రమౌయస్యసతథా ॥ ౧ ॥ ౨ ॥

త్యక్త్వా మానుషం కర్మ త్యజేథాశ్శ్రియముత్తమామ్॥౩॥ శత్రూన్ హత్వా మహీం లబ్ధ్వా స్వధర్మేణోపపాదితామ్। ఏవంవిధం కథం సర్వం త్యజే
థా బుద్ధిలాఘవాత్॥ ౪॥ క్లీబస్య హి కుతో రాజ్యం దీర్ఘసూత్రస్య వా పునః। కిమర్థం చ మహీపాలానవధీః క్రోధమూర్ఛితః॥ ౬॥ యో హ్యాజిజీవిషే
ద్భైక్ష్యం కర్మణా యేన కేనచిత్। సమారంభాన్ బుభూషేత హతస్వస్తిరకించనః॥ సర్వలోకేషు విఖ్యాతో న పుత్రపశుసంహితః॥ ౬ ॥ కాపాలీం నృప
పాపిష్ఠాం వృత్తిమాసాద్య జీవతః। సంత్యజ్య రాజ్యమృద్ధం తే లోకోऽయం కిం వదిష్యతి॥ ౭॥ సర్వారంభాన్ పరిత్యజ్య హతస్వస్తిరకించనః। కస్మాదాశంస
సే భైక్ష్యం కర్తుం ప్రాకృతవత్ప్రభో॥ ౮॥ అస్మిన్ రాజకులే జాతో జిత్వా కృత్స్నాం వసుంధరామ్। ధర్మార్థావఖిలౌ హిత్వా వనం మౌఢ్యాత్ప్రతి
ష్ఠసే॥ ౯॥ యదీమాని హవీంషీహ విమథిష్యంత్యసాధవః। భవతా విప్రహీణాని ప్రాప్తం త్వామేవ కిల్బిషమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఆకించన్యమనాశంస్యమితి వై నహు
షోऽబ్రవీత్। కృత్వా నృశంస్యం హ్యధనే ధిగస్త్వధనతామిహ॥౧౧॥ అశ్వస్తనమృషీణాం హి విద్యతే వేద తద్భవాన్। యం త్విమం ధర్మమిత్యాహుర్ధ
నాదేష ప్రవర్తతే ॥ ౧౨॥ ధర్మం సంహరతే తస్య ధనం హరతి యస్య సః। హ్రియమాణే ధనే రాజన్ వయం కస్య క్షమేమహి॥౧౩॥ అభిశస్తం ప్రపశ్యం
తి దరిద్రం పార్శ్వతః స్థితమ్। దారిద్ర్యం పాతకం లోకే న తచ్ఛంసితుమర్హతి ॥ ౧౪॥ పతితశ్శోచతే రాజన్నిర్ధనశ్చాపి శోచతే। విశేషం నాధిగచ్ఛామి
నిర్ధనస్యావరస్య చ॥ ౧౫॥ అర్థేభ్యో హి వివృద్ధేభ్యస్సంభృతేభ్యస్తతస్తతః। క్రియాస్సర్వాః ప్రవర్తంతే పర్వతేభ్య ఇవాపగాః॥ ౧౬ ॥ అర్థాద్ధ
ర్మశ్చ కామశ్చ స్వర్గశ్చైవ నరాధిప। ప్రాణయాత్రాపి లోకస్య వినార్థం న ప్రసిధ్యతి ॥ ౧౭ ॥ అర్థేనేహ విహీనస్య పురుషస్యాల్పమేధసః। వి
చ్ఛిద్యంతే క్రియాస్సర్వా గ్రీష్మే కుసరితో యథా॥ ౧౮ ॥ యస్యార్థాస్తస్య మిత్రాణి యస్యార్థాస్తస్య బాంధవాః। యస్యార్థాస్స పుమాన్ లోకే
యస్యార్థాస్స చ పండితః॥౧౯॥ అధనేనార్థకామేన నార్థశ్శక్యో విధిత్సతా। అర్థైరర్థా నిబధ్యంతే గజైరివ మహాగజాః॥ ౨౦॥ ధర్మః కామశ్చ హ
ర్షశ్చ ధృతిః క్రోధశ్శ్రుతం మదః। అర్థాదేతాని సర్వాణి ప్రవర్తంతే నరాధిప ॥ ౨౧ ॥ ధనాత్కులం ప్రభవతి ధనాద్ధర్మః ప్రవర్ధతే। నాధనస్యా

అమానుషమితి చ్ఛేదః- దుఃఖం స్వజనవధాత్ కృచ్ఛ్రం పరవీరజయాత్ - వైక్లబ్యం మౌఢ్యం॥౩॥ ధర్మలుబ్ధస్య త్యాగాదిత్యాహ శత్రూనితి- శత్రూన్ శాత
యిత్వాన్ పరాన్ హత్వా ద్యవినాశయిత్వాన్ శాతయితవ్యాన్ స్వీయాన్ హత్వా ఘాతయిత్వేతి చ ద్వయోరేకేన వాక్యేన సంగ్రహః॥౪॥ ఏతదేవ స్పష్ట
యతి- క్లీబస్యేతి క్లీబస్య స్వీయవధే కాతరస్య- దీర్ఘసూత్రస్య పరవధేలసస్య ఏవం చేత్ మహీపాలానుభయపక్షీయాన్ కిమర్థమవధీః- అత్రావిక్లబో
సీత్యర్థః॥౫॥ యోహీతి సార్ధశ్లోకమేకం వాక్యం- హి ప్రసిద్ధం- యః పుమాన్ హతస్వస్తిః హతకల్యాణః అకించనో దరిద్రః - అత ఏవ క్రమాత్ సర్వలోకేషు వి
ఖ్యాతః పుత్రపశుసంహితః పుత్రాదిభిరాశ్లిష్టశ్చ న భవతి- స భైక్ష్యం ఆజిజీవిషేత్ ఉపజీవితుమిచ్ఛేత్ స కర్మణా పౌరుషేణ కస్యచిదపి పరస్య సమారభ్యం
త ఇతి సమారంభాః అర్థాస్తాన్ నైవ బుభూషేత నైవ ప్రాప్తుమిచ్ఛేత్ త్వం తు ప్రాప్తకల్యాణః సంపన్నః ఖ్యాతః పుత్రాద్యాశ్లిష్టశ్చ పౌరుషేణార్థాన్
లబ్ధ్వా భైక్షేణ జీవితుమిచ్ఛసీతి విపర్యస్తబుద్ధిరసీతి భావః ॥ ౬ ॥ కాపాలీం భిక్షాపాత్రవతామిమాం - వృత్తిం జీవికాం - రాజ్యం సంత్యజ్య జీవత
స్తే ఇతి సంబంధః ॥౭॥ సర్వారంభాన్ సర్వార్థాన్ ధర్మాదీన్- ప్రాకృతవత్ మూఢవత్॥ ౮॥ ౯॥ ధర్మహానిం ప్యత్వాదయతి - యదీతి అస్మాకం
రాజ్యేనధికారాత్ అధికారిణస్తవైవ ధర్మలోపజం కిల్బిషం భవతీత్యర్థః॥ ౧౦॥ అర్థస్తు ధర్మాదీనాం చతుర్ణామపి మూలమితి సర్వథా స న త్యాజ్య
ఇత్యాహ-ఆకించన్యమిత్యాదినా॥శ్లో॥ ఆకించన్యం మునీనాం తు రాజ్యాదప్యధికం మతమితి యత్ వాక్యం తదుద్దిశ్య నహుషో రాజా అధనతామిహ ధిగస్త్వితి
అబ్రవీత్ - అధనే ధనాభావే నిమిత్తే సతి అగస్త్యశాపాత్సర్పభావదశాయాం స నృశంసం నిర్దయం భీమసేనాదిమనుష్యగ్రాసరూపం కర్మ కృత్వా దా
రిద్ర్యం పాపహేతుత్వాన్నిందితవానిత్యర్థః॥ ౧౧॥ అశ్వస్తనం ఏతదపి ఋషీణామేవోచితం న రాజ్ఞామితి భావః॥౧౨॥శ్లో॥ వయమేవాస్య లోకస్య వినా
శే కారణం స్మృతా ఇతి యదుక్తం తత్రాహ- ధర్మమిత్యాది- వయం తు క్రియాః కస్య భ్రాతుః పితుర్వాపరాధం క్షమేమహి న కస్యాపీత్యర్థః॥ ౧౩॥ క్ష
మాయాం దోషమాహ- అభిశస్తమితి- శంసితుం ప్రశంసితుం॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥ ప్రాణేతి - ముముక్షూణాం ప్రాణయాత్రాప్యర్థావేతి-అతః॥ మోక్షో
ప్యర్థాదేవ భవతీత్యాశయః॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥ కృశాశ్వః క్షీణాశ్వః॥౨౪॥ …………………………………… *

లాభశలాన్యేకే కృత్వా కర్మాణి మానవాః। కార్యకారణసంశ్లిష్టం స్వజనం నామ బిభ్రతి॥ ౩౧॥ ఆయుషోంతే ప్రహాయేదం క్షీణప్రాణం కళేబరమ్। ప్రతిగృహ్ణాతి తత్పాపం కర్తుః కర్మఫలం హి తత్॥ ౩౨॥ ఏవం సంసారచక్రేఽస్మిన్ వ్యావిద్ధే రథచక్రవత్। సమేతి భూతగ్రామోయం భూతగ్రామేణ కార్యవాన్॥ ౩౩॥ జన్మమృత్యుజరావ్యాధివేదనాభిరభిద్రుతమ్। అపారమివ చాస్వస్థం సంసారం త్యజతస్సుఖమ్॥ ౩౪॥ దివః పతత్సు దేవేషు స్థానేభ్యశ్చ మహర్షిషు। కో హి నామ భవేనార్థీ భవేత్కారణతత్త్వవిత్॥ ౩౫॥ కృత్వా హి వివిధం కర్మ తత్తద్వివిధలక్షణమ్। పార్థివైర్నృపతిస్స్వల్పైః కారణైరేవ వధ్యతే॥ ౩౬॥ తస్మాత్ప్రజ్ఞామృతమిదం చిరాన్మాం ప్రత్యుపస్థితమ్। తత్ప్రాప్య ప్రార్థయే స్థానమవ్యయం శాశ్వతం ధ్రువమ్॥ ౩౭॥ ఏతయా సతతం వృత్త్యా చరన్నేవం ప్రకారయా। జన్మమృత్యుజరావ్యాధివేదనాభిరతిద్రుతమ్। దేహం సంస్థాపయిష్యామి నిర్భయం మార్గమాస్థితః॥ ౩౮॥...*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - యుధిష్ఠిరవాక్యే నవమోధ్యాయః.........................*

భీమసేనః॥ శ్రోత్రియస్యేవ తే రాజన్ మందకస్యావిపశ్చితః। అనువాకహతా బుద్ధిర్నైషా తత్త్వార్థదర్శినీ॥ ౧॥ ఆలస్యే కృతచిత్తస్య రాజధర్మానసూయతః। వినాశే ధార్తరాష్ట్రాణాం కిం ఫలం భరతర్షభ॥ ౨॥ క్షమానుకంపా కారుణ్యమానృశంస్యం న విద్యతే। క్షాత్రమాచరతో మార్గమపి బంధోస్త్వదంతరే॥ ౩॥ యది మాం భవతో బుద్ధిం విద్యామ వయమీదృశీమ్। శస్త్రం నవై గ్రహీష్యామో న వధిష్యామ కంచన॥ ౪॥ భైక్షమేవాచరిష్యామ శరీరస్యా విమోక్షణాత్। న చేదం దారుణం యుద్ధమభవిష్యన్మహీక్షితామ్॥ ౫॥ ప్రాణస్యాన్నమిదం సర్వమితి వై కవయో విదుః। స్థావరం జంగమం చైవ సర్వం ప్రాణస్య భోజనమ్॥ ౬॥ ఆదదానస్య చేద్రాజ్యం యే కేచిత్పరిపంథినః। హంతవ్యాస్త ఇతి ప్రాజ్ఞాః క్షత్రధర్మవిదో విదుః॥ ౭॥ తే సదోషా హతాస్మాభీ రాజ్యస్య పరిపంథినః। తాన్ హత్వా భుంక్ష్వ ధర్మేణ యుధిష్ఠిర మహీమిమామ్॥ ౮॥ యథా హి పురుషః ఖాత్వా కూపమప్రాప్య చోదకమ్। పంకదిగ్ధో నివర్తేత కర్మేదం నస్తథోపమమ్॥ ౯॥ యథారుహ్య మహావృక్షమపహృత్య తతో మధు। అప్రాప్య నిధనం గచ్ఛేత్కర్మేదం నస్తథోపమమ్॥ ౧౦॥ యథా మహాంతమధ్వానమాశయా పురుషో వ్రజన్। స నిరాశో నివర్తేత కర్మైతన్నస్తథోపమ్॥ ౧౧॥ యథా శత్రూన్ ఘాతయిత్వా పురుషః కురునందన। ఆత్మానం ఘాతయేత్పశ్చాత్కర్మేదం నస్తథావిధమ్॥ ౧౨॥ యథాన్నం క్షుధితో లబ్ధ్వా న భుంజీయాద్యదృచ్ఛయా। కామీ చ కామినీం లబ్ధ్వా కర్మేదం నస్త

క్తః సంకల్పో యస్మాదన్య ఇతి వా - సునిర్ణిక్తాత్మకల్మషః సమ్యక్ దూరీకృతధీమలః॥ ౨౮॥ వాగురాః స్నేహపాశాః - చికీర్షితమాహ - వీతరాగ ఇతి॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ఏకే మూఢాః కార్యకారణసంశ్లిష్టం స్వార్థికం బిభ్రతి - ఆత్మోపకారకత్వేన పుష్ణంతి - తథా చ శ్రుతిః - న వా అరే పత్యుః కామాయ పతిః ప్రియో భవత్యాత్మనస్తు కామాయ పతిః ప్రియో భవతీతి॥ ౩౧॥ అనాత్మీయస్యాప్యాత్మీయత్వబుద్ధ్యా తత్పోషణార్థం కృతం కర్మ మరణాంతేన ముంచతీత్యాహ - ఆయుష ఇతి॥ ౩౨॥ వ్యావిద్ధే భ్రామ్యమాణే సమేతి సంయోగమేతి॥ ౩౩॥ అస్వస్థం ఆత్మని అధ్యాసాం వినా రజ్జ్వాం భుజంగవదవిద్యమానం॥ ౩౪॥ ఐహికార్థానాం త్యాగే సుఖముక్త్వాముష్మికాణామపి త్యాగే తదస్తీత్యాహ - దివ ఇతి - భవేన స్వర్గైశ్వర్యేణ - కారణమవిద్యా తస్యాస్తత్త్వం దుఃఖమయత్వం తద్విత్॥ ౩౫॥ కృత్వా హీతి - వివిధం సామాద్యుపాయవత్ - వివిధలక్షణం నానావిధకపటాదిరూపం కర్మ కృత్వా - స్వల్పైః పార్థివైః క్షుద్రరాజభిః నృపః మహారాజో వధ్యతే కారణైః స్వావమానాదిభిః హేతుభిః బహవో మిళిత్వాధికం మహాంతం ఘ్నంతీత్యర్థః॥ ౩౬॥ యస్మాద్దుఃఖమయం క్షయిష్ణు చ ఐశ్వర్యం - తస్మాత్ - స్థానం మోక్షం అవ్యయం క్షయశూన్యం - శాశ్వతం అనాది ధ్రువం॥ ౩౭॥ సంస్థాపయిష్యామి సమాపయిష్యామి॥ ౩౮॥..............................*

శ్రోత్రియస్య వేదపాఠకస్య - మందకస్య మందత్వాదేవావిపశ్చితః - అర్థజ్ఞానశూన్యస్య - అనువాకేన నిత్యపాఠేన హతా నష్టా॥ ౧॥ ఆలస్యే ఏవ న తు పరమార్థే కృతచిత్తస్య తవ॥ ౨॥ త్వదంతరే త్వత్తోఽన్యత్ర॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ప్రాణస్య ప్రాణవతో బలిష్ఠస్య ఇదం సర్వం అన్నమివాన్నం భోగ్యం వీరభోగ్యా వసుంధరేతి స్మృతేః అత ఏవ తస్యైవ భోజనం భుజ్యతే పాల్యత ఇతి వ్యుత్పత్త్యా పాలనీయమిదం - యద్యప్యేతత్ప్రాణోపాసనాప్రకరణే శ్రుతం - తథాపి సర్వస్యాత్మార్థత్వమిత్యంశేన సామ్యాదుదాహృతం॥ ౬॥ ౭॥ హతాస్మాభిరితి సంధిరార్షః - తాన్ ధర్మేణ హత్వా నిష్కంటకత్వం రాజ్యం భుంక్ష్వ॥ ౮॥ యథేతి॥ తథా తేన ప్రకారేణ ఉ

ధోపమమ్॥ ౧౩॥ వయమేవాత్రగర్హ్యాహియేవయంమందచేతసమ్। త్వాంరాజన్ననుగచ్ఛామోజ్యేష్ఠోఽయమితిభారత॥ ౧౪॥ వయంహిబాహుబలినఃకృతవిద్యామనస్వినః। క్లీబస్యవాక్యేతిష్ఠామోయథైవాశక్తయస్తథా॥ ౧౫॥ అగతీకగతీనస్మాన్నష్టార్థానర్థసిద్ధయే। కథంవైనానుపశ్యేయుర్జనాఃపశ్యతయాదృశమ్॥ ౧౬॥ ఆపత్కాలేహిసంన్యాసఃకర్తవ్యఇతిశిష్యతే। జరయాభిపరీతేనశత్రుభిర్వ్యంసితేనవా॥ ౧౭॥ తస్మాదిహకృతప్రజ్ఞాస్త్యాగంనపరిచక్షతే। ధర్మవ్యతిక్రమంచైవమన్యంతేసూక్ష్మదర్శినః॥౧౮॥ కథంతస్మాత్సముత్పన్నాస్తన్నిష్ఠాస్తదుపాశ్రయాః। తదేవనిందాంభాషేయుర్ధాతాతత్రనగర్హ్యతే॥ ౧౯॥ శ్రియావిహీనైరధనైర్నాస్తికైస్సంప్రవర్తితమ్। వేదవాదస్యవిజ్ఞానంసత్యాభాసమివానృతమ్॥ ౨౦॥ శక్యంతుమౌండ్యమాస్థాయబిభ్రతాఽఽత్మానమాత్మనా। ధర్మచ్ఛద్మసమాస్థాయచ్యవితుంనతుజీవితుమ్॥౨౧॥ శక్యంపునరరణ్యేషుసుఖమేకేనజీవితుం।అబిభ్రతాపుత్రపౌత్రాన్దేవర్షీనతిథీన్పితౄన్ ॥ ౨౨ ॥ నేమేమృగాస్స్వర్గజితోనవరాహానపక్షిణః। తథాన్యేనప్రకారేణ పుణ్యమాహుర్నతే జనాః ॥ ౨౩ ॥ యదిసన్న్యాసతస్సిద్ధింరాజన్కశ్చిదవాప్నుయాత్। పర్వతాశ్చద్రుమాశ్చైవక్షిప్రంసిద్ధిమవాప్నుయుః ॥ ౨౪॥ ఎతేహినిత్యసంన్యాసాదృశ్యంతేనిరుపద్రవాః। అపరిగ్రహవంతశ్చసతతంబ్రహ్మచారిణః ॥ ౨౫ ॥ అథచేదాత్మభాగ్యేషునాన్యేషాంసిద్ధిమశ్నుతే। తస్మాత్కర్మైవకర్తవ్యంనాస్తిసిద్ధిరకర్మణః॥ ౨౬॥ ఔదకాస్సృష్టయశ్చైవజంతవస్సిద్ధిమాప్నుయుః। యేషామాత్మైవభర్తవ్యోనాన్యఃకశ్చనవిద్యతే॥ ౨౭॥ అవేక్షస్వయథాస్వైస్స్వైఃకర్మభిర్వ్యాపృతంజగత్ । తస్మాత్కర్మైవకర్తవ్యంనాస్తిసిద్ధిరకర్మణః ॥ ౨౮॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-భీమసేనవాక్యే - దశమోఽధ్యాయః..*

పమీయత ఇతి తథోపమం॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥వయమితి-అశక్తయః శక్తిహీనాః॥౧౫॥అగతీకేతి- అగతీకగతీననాథరక్షకాన్ దైర్ఘ్యం- ఆర్షం-ఈదృశానపినష్టార్థాన్దృష్ట్వాజనాఇతరేపి-అర్థసిద్ధయేకథంనానుపశ్యేయురపితుఆలోచయేయురేవ ఎతత్ యాదృశంమమవచనంతాదృశంపశ్యత యుక్తమయుక్తంవేతిపరీక్షతేత్యర్థః-సమర్థైస్స్వార్థసిద్ధ్యర్థంయతితవ్యమేవేతిభావః॥౧౬॥ననుసన్న్యాసఎవనఃశ్రేయానిత్యుక్తంతత్రాహ- ఆపదితి వ్యంసితేనమర్దితేనప్రాపితేన॥౧౭॥ తస్మాదితి॥ఇహతుక్షత్రియవిషయేత్యాగం-చరేద్భైక్షంమునిర్ముండఇత్యుక్తవిధంసన్న్యాసం-నపరిచక్షతేనప్రశంసంతి-తత్రహేతుః-ధర్మేతి॥శ్లో॥ముఖజానామయంధర్మోవైష్ణవంలింగధారణమ్। బాహుజాతోరుజాతానాంనాయంధర్మోవిధీయత ఇతిస్మృతేః-క్షత్రియస్యమౌండ్యాదికంనిషిద్ధం- తస్యాచరణేధర్మవ్యతిక్రమోస్త్యేవేతిభావః ॥ ౧౮ ॥ నను హింసాప్రాయంక్షత్రధర్మోనింద్య ఎవేత్యాశంక్యాహ-కథమితి - హింసార్థముత్పన్నాహింస్రయోనౌజాతాః హింసైకజీవనాస్తదేవతస్యైవహింస్రధర్మస్యనిందాంకథంభాషేయుః - కథంవాధాతాతస్యధర్మస్యస్రష్టాననింద్యతే॥౧౯॥అథపరివ్రాట్ ముండోవివర్ణవాసాఇత్యుపక్రమ్యభరతరైవతకప్రభృతయోఉన్మత్తాఉన్మత్తవదాచరంతఇతిభరతాదీనాంక్షత్రియాణాంమౌండ్యమున్మత్తచర్యాచశ్రూయతఇత్యాశంక్యాహ-శ్రియేతి-ఋచస్సామానియజూగ్ంషిసాహిశ్రీరమృతాసతామితిశ్రుతేః- శ్రియాత్రయ్యావిద్యయావిహీనైః-అధనైర్లక్ష్మ్యాచవిహీనైః ఇదమనృతంప్రవర్తితం- వేదయతీతివేదోవిధిఃతస్యవాదోర్థవాదఃతత్సంబంధివిజ్ఞానం- సన్న్యాసవిధిస్తుత్యర్థంభరతాదికీర్తనం- నతావతామౌండ్యేక్షత్రియస్యాధికారఃసిధ్యతీతిభావః॥ ౨౦॥ యత్తుఋజుఃప్రణిహితోగచ్ఛన్నిత్యత్యాశ్రమఉక్తస్తద్దూషయతి-శక్యంత్వితి- ఆత్మానందేహంఆత్మనాస్వేనైవబిభ్రతానిశ్చలంస్థాపయతా - ధర్మచ్ఛద్మకపటయోగంఆస్థాయచ్యవితుం మర్తుమేవశక్యం- నతుజీవితుం- కేవలప్రణిధానేనశరీరనాశోభవేదిత్యర్థః॥౨౧॥యత్తుస్వభావస్తువ్రజత్యగ్రఇతిసుప్తబాలస్తనపానవద్దేహయాత్రాసిద్ధిరుక్తా- తాందూషయతిద్వాభ్యాం- శక్యంపునరితి-పుత్రాద్యభరణేనపశుసామ్యేనచ - తత్రాపిదోషోస్తీత్యర్థః తత్కుతఇత్యతఆహ- నేమేమృగాస్స్వర్గజితఇతి-తథాఅన్యేనప్రకారేణఏకచర్యాంవినా-నపుణ్యంశ్రేయాంసమాహుః-సాచమృగాదావప్యస్తీతిన-తయోర్విశేషఇతిభావః॥౨౨॥సన్న్యాసిత్వమేకాకిత్వమపినిరస్యతిద్వాభ్యాం-యదీతి॥౨౪॥౨౫॥ ననుపశ్వాదయఃకర్మయోనయోనభవంతి-కింతుపూర్వకృతమేవభుంజతే- అహంతుకర్మాధికృతఃస్వయత్నేనధ్రువంపదంప్రాప్స్యామీతిచేత్తత్రాహ- అథచేదితి-ఆత్మభాగ్యేషుస్వసంపత్సు-అన్యేషాంసిద్ధింపరకర్మార్జితంఫలంనాశ్నుతేకింతేస్వ

అర్జునః ॥ అత్రైవోదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । తాపసైస్సహసంవాదంశక్రస్యభరతర్షభ ॥ ౧ ॥ కేచిద్గృహాన్పరిత్యజ్యవనమభ్యాగమన్ద్విజాః । అజాతశ్మశ్రవోమందాః కులేజాతాఃప్రవవ్రజుః ॥ ౨ ॥ ధర్మోఽయమితిమన్వానాఃసమృద్ధాబ్రహ్మచారిణః । త్యక్త్వాభ్రాతౄన్పితౄంశ్చైవతానింద్రోఽన్వకృపాయత ॥ ౩॥ తానాబభాషేభగవాన్పక్షీభూత్వాహిరణ్మయః । సుదుష్కరంమనుష్యైశ్చయత్కృతంవిఘసాశిభిః॥ ౪॥ పుణ్యంభవతికర్మేదంప్రశస్తంచైవజీవితమ్ । సిద్ధార్థాస్తేగతింముఖ్యాంప్రాప్తాధర్మపరాయణాః॥ ౫॥ ఋషయః॥ అహోబతాయంశకునిర్విఘసాశాన్ప్రశంసతి । అస్మాన్నూనమయంశాస్తివయంచవిఘసాశినః ॥ ౬ ॥ శకునిః॥నాహంయుష్మాన్ప్రశంసామిపంకదిగ్ధాన్రజస్వలాన్ । ఉచ్ఛిష్టభోజినోమందానన్యేవైవిఘసాశినః ॥ ౭ ॥ ఋషయః॥ఇదంశ్రేయఃపరమితివయమేవాభ్యుపాస్మహే । శకునేబ్రూహియచ్ఛ్రేయోభృశంవైశ్రద్దధామహే॥౮॥శకునిః॥ యదిమాంనాభిశంకధ్వంవిభజ్యాత్మానమాత్మనా । తతోఽహంవఃప్రవక్ష్యామియాథాతథ్యంహితంవచః॥౯॥ఋషయః॥ శృణుమస్తేవచస్తాతపంథానోవిదితాస్తవ। నియోగేచైవధర్మాత్మన్స్థాతుమిచ్ఛామశాధినః॥ ౧౦ ॥ శకునిః॥చతుష్పదాంగౌఃప్రవరాలోహానాంకాంచనంవరమ్ । శబ్దానాంప్రవరోమంత్రోబ్రాహ్మణోద్విపదాంవరః ॥ ౧౧ ॥ మంత్రోఽయంజాతకర్మాదిబ్రాహ్మణస్యవిధీయతే । జీవతోఽపియథాకాలంశ్మశాననిధనాదిభిః॥ ౧౨ ॥ కర్మాణివైదికాన్యస్యస్వర్గ్యఃపంథాఃక్రతూత్తమః । కథంమేసర్వకర్మాణిమంత్రసిద్ధానిచక్రిరే ॥ ౧౩॥ఆమ్నాయదృఢవాదీతితథాసిద్ధిరిహేష్యతే। మాసార్ధమాసైఋతుభిఃఆదిత్యశశితారకం॥ ౧౪॥ ఈహంతేసర్వభూతానితదిదంకర్మసంజ్ఞితమ్। సిద్ధిక్షేత్రమిదం

కర్మార్జితమేవాశ్నుతే-తథాహి-కర్మైవకుర్విత్యర్థః-సిద్ధిఃమోక్షః॥౨౬॥ ననుముముక్షూణాందేహభరణవ్యతిరిక్తంకర్మనాపేక్షితమిత్యతఆహ- ఔదకాఇతి-ఔదకాఃఉదకేభవాఃమీనాదయః సృప్తయఃస్థావరాః-యేషాంఆత్మైవదేహఏవభర్తవ్యోనాన్యఇతి- తేపిముచ్యేరన్॥౨౭॥లోకదృష్ట్యాపికర్మైవ కర్తవ్యమిత్యాహ-ఆపేక్షస్వేతి॥౨౮॥*ఏవంసన్న్యాసఃశ్రేయానితిధర్మస్యపక్షః-గార్హస్థ్యంశ్రేయఇతిభీమస్యపక్షః- తత్రాద్యస్యాశ్రైష్ఠ్యంమత్వానధికారికృతసన్న్యాసాపేక్షయాగార్హస్థ్యమేవశ్రేయఇత్యాఖ్యాయికాముఖేనసమర్థయన్అర్జునఉవాచ-అత్రైవేత్యాదినా॥౧॥ కేచిదితి॥ ప్రవవ్రజుఃపునర్గృహంప్రతినగంతవ్యమితిప్రకర్షేణగతాఇత్యర్థః॥౨॥౩॥ తానితి॥విఘసాశిభిఃమహాయజ్ఞావశిష్టభోజిభిః॥౪॥౫॥అహోఇతి-శాస్తిజ్ఞాపయతి-విగతోఘసోయస్యతస్యరిక్తస్యఅన్నంవిఘసంశీర్ణతృణపర్ణమూలఫలాదికంతదశనశీలాస్త్వయమేవాతోవిఘసాశినఃశ్రేయాంసఃస్మఇతిమేనిరేఇత్యర్థః॥౬॥ నేతి॥ పంకదిగ్ధాన్రజస్వలానిత్యాగంతుకస్వాభావికదోషయుక్తత్వముక్తంక్రమేణ-ఉచ్ఛిష్టభోజినఇతిప్రాయేణశీర్ణతృణపర్ణఫలానిమృగకీటపక్ష్యుచ్ఛిష్టానిభవంతితద్భోజినోమందాన్మూఢాన్॥౭॥౮॥౯॥ శృణుమఇతి-పంథానః-శ్రేయోమార్గాః॥౧౦॥చతుష్పదామితి॥శబ్దానాంమంత్రఃప్రవరః॥౧౧॥ మంత్రఇతి॥మంత్రఃప్రతిపాదితఃజాతకర్మాదిస్సంస్కారఃశ్మశానేతిపదంయతినిధనవ్యావృత్త్యర్థం॥౧౨॥కర్మాణీతి॥స్వర్గ్యఃపంథాఃక్రతూత్తమఇతినచేత్తర్హికథంమేమత్సమక్షంమదర్థంవాక్కర్మాణిచక్రిరేప్రాంచఃస్వర్గార్థినఇతిశేషః- అతస్తానిస్వర్గ్యాణ్యేతేతిభావః- మంత్రసిద్ధానిమంత్రైఃప్రకాశితాని॥౧౩॥ ఆమ్నాయమిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం-ఆమ్నాయమితి॥దృఢవాదీదృఢనిశ్చయఃపుమాన్యథాత్మానంఇతిపతిగుణాభావఆర్షః- యద్దేవతారూపంజానీతేఅయమహమస్మిసాంబశివఃశ్రీకృష్ణఃసుబ్రహ్మణ్యఃవేంకటేశ్వరఇతితథైవేహలోకేశాస్త్రైవాసిద్ధిస్తద్దేవతాతాదాత్మ్యరూపాఇష్యతే- తంయథాయథోపాసతేతథైవభవతీతిశ్రుతేః-అథాగమోయాంయాందేవతాంనిరాహతచిత్తఉపాస్తేతాస్తాభావ్యమస్యకుర్వంతీతిస్మృతేశ్చ తత్రకతిప్రకారాసిద్ధిరిత్యత్రాహ మాసేతి-మాఘాదిభిర్మాసైః-శుక్లైరర్ధమాసైః-శిశిరాదిభిఃఋతుభిశ్చ-ఆదిత్యమార్గప్రాప్తిరూపాఏకాసిద్ధిఃక్రమముక్తిస్థానభూతబ్రహ్మలోకాద్యవాప్తిఫలాతథాశ్రావణాదిభిర్మాసైఃకృష్ణైరర్ధమాసైఃవర్షాదిభిఋతుభిః శశిమార్గప్రాప్తిరూపాద్వితీయాసిద్ధిఃపునరావృత్తిస్థానభూతస్వర్గలోకావాప్తిఫలా తథామార్గద్వయానపేక్షాఆధ్యాత్మికాధివాసనావిముక్తతయాబ్రహ్మోపాసీనానాందేహాంతేతారకబ్రహ్మావాప్తిరూపాతృతీయాసద్యోముక్తిఫలాతథాచశ్రుతిః-బ్రహ్మైవభూతోబ్రహ్మతాంగమయతినసపునరావర్తతేనసపునరావర్తతఇతిఅత్రహిజంతోః

పుణ్యమయమేవాత్ర మోముహాః॥ ౧౫॥ అథయేకర్మనిందాతో మనుష్యాః కాపథంగతాః।మూఢానామర్థహీనానాం తేషామేనస్తువిద్యతే॥౧౬॥ దేవవంశాన్పితృవంశాన్బ్రహ్మవంశాంశ్చ శాశ్వతాన్। సంత్యజ్యమూఢావర్తంతే తతోయాంత్యశ్రుతీపథమ్ ॥౧౭॥ ఏతద్వోస్తుతపోయుక్తందదానీత్యృషిచోదితమ్। తస్మాత్తత్తద్వ్యవస్థానంతపస్వితపఉచ్యతే ॥౧౮॥ దేవవంశాన్బ్రహ్మవంశాన్పితృవంశాంశ్చశాశ్వతాన్। సంవిభజ్యగురోశ్చర్యాంతద్వైదుష్కరముచ్యతే॥ ౧౯॥ దేవావైదుష్కరంకృత్వావిభూతింపరమాంగతాః।తస్మాద్గార్హస్థ్యముద్వోఢుందుష్కరంప్రబ్రవీమివః॥౨౦॥ తపశ్శ్రేష్ఠంప్రజానాంవైమూలమేతన్నసంశయః । కుటుంబవిధినానేనయస్మిన్సర్వంప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఏతద్విదుస్తపోవిప్రాద్వంద్వాతీతావిమత్సరాః । తస్మాద్వ్రతంమధ్యమంతులోకేషుతపఉచ్యతే ॥ ౨౨॥ దురాధర్షపదంచైవగచ్ఛంతివిఘసాశినః। సాయంప్రాతర్విభజ్యాన్నంస్వకుటుంబేయథావిధి॥ ౨౩॥ దత్త్వాతిథిభ్యోదేవేభ్యఃపితృభ్యస్స్వజనస్యచ।అవశిష్టానియేశ్నంతితానాహుర్విఘసాశినః॥౨౪॥ తస్మాత్స్వధర్మమాస్థాయసువ్రతాస్సత్యవాదినః । లోకస్యగురవోభూత్వాతేభవంత్యనుపస్కృతాః ॥ ౨౫ ॥ త్రిదివంప్రాప్యశక్రస్యస్వర్గలోకేవిమత్సరాః । వసంతిశాశ్వతాన్వర్షాన్జనాదుష్కరకారిణః॥ ౨౬॥ అర్జునః॥తతస్తేతద్వచశ్శ్రుత్వాధర్మార్థసహితంహితమ్। ఉత్సృజ్యనాస్తీతిగతాగార్హస్థ్యంసముపాశ్రితాః॥ ౨౭॥ తస్మాత్త్వమపిధర్మజ్ఞధైర్యమాలంబ్యశాశ్వతమ్। ప్రశాధిపృథివీంకృత్స్నాంహతామిత్రాంనరాధిప॥ ౨౮ - ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి ఋషిశకునిసంవాదకథనే-ఏకాదశోఽధ్యాయః...*

ప్రాణేషూత్క్రమమాణేషురుద్రస్తారకంబ్రహ్మవ్యాచష్టే యేనాసావమృతీభూత్వా మోక్షీభవతీతిఏవంసిద్ధయోజ్ఞేయాః॥౧౪॥ఈహంతఇతి॥తదిదంఆదిత్యశశితారకం-అదిత్యశశితారకాత్మకంసిద్ధిత్రయంకర్మసంజ్ఞితం-కర్మఫలత్వేనాభిహితం-ఈహంతేకామయంతేభూతాని-తస్మాత్కర్మాధికారస్థానంగార్హస్థ్యమేవసిద్ధిక్షేత్రమిదంపుణ్యంచ- అతఃఅయమేవాత్ర మోముహాః॥ ౧౫॥ అన్యథాదోషమాహ॥ అథేతి ॥ కర్మనిందాతః కర్మనిందాంకృత్వా- కాపథంత్వదుక్తంత్యాగమార్గం- యేగతాః- తేషాంఏనఃపాపంవిద్యతే ॥ ౧౬ ॥ ఆదిత్యశశితారకాఖ్యసిద్ధిత్రయానాదరేదుర్గతిమాహ- దేవేతి- వంశఇవవంశోఽర్చిరాదిమార్గః - దేవవంశోదేవయానమార్గః - తథాపితృవంశః పితృయానమార్గః - బ్రహ్మవంశోబ్రహ్మప్రాప్తిమార్గః - తత్ప్రాప్త్యుపాయానాంబహుత్వాత్ప్రత్యేకంబహువచనం - ఏషాంత్యాగేనఅశ్రుతీపథం క్షుద్రదందశూకాదియోనింయాంతి - అశ్రుతీతిదైర్ఘ్యమార్షం॥౧౭॥ఏతదితి॥ఏతత్ కర్మవఃయుష్మాకమస్తు తచ్చతపోయుక్తంఉపాసనాయుక్తం-ఉపాసనాచాత్రద్వివిధాధ్యాత్మాధియజ్ఞతయా-తత్రయజ్ఞాంగేశ్వాదావిరాట్ దృష్టిరూపాఉషోవాఅశ్వస్యమేధ్యస్యశిరఇత్యాదినావిహితాద్యావిముక్తోపాసనాసోవిముక్తఉపాస్యఇత్యుపక్రమ్యకతమశ్చాస్యస్థానంభ్రువోఃప్రాణస్యచయఇత్యాదినావిహితాన్యా- ఏతేనద్వివిధాప్యుపాసనాకర్మసముచ్చయతయాకర్తవ్యేతిదర్శితం-కింభూతంఏతత్కర్మదదామీతిఋషిణామంత్రేణబోధితం-తథాచేంద్రవాక్యంకర్మకాండే॥శ్రు॥దేహిమేదదామితఇతి-అస్యార్థఃదేవతోద్దేశ్యత్వేనద్రవ్యత్యాగరూపంయాగంకురు-తుభ్యంచాహంపుత్రపశుస్వర్గాదికంఫలందాస్యామీతియస్మాదేవంతస్మాత్ తత్తద్వ్యవస్థానంతత్రతత్రమార్గేవ్యవస్థానంనిష్ఠాపూర్వికాస్థితిః తపస్వితపఃతపస్వినస్తపఇత్యుచ్యతే-నాన్యత్కాయశోషణాది॥౧౮॥ దేవేతి॥ అన్యోపాస్తియుక్తంవాకేవలంవావిముక్తోపాస్తియుక్తంవాదేవవంశాదిశబ్దోపలక్షితంకర్మగురోఃచర్యాంపరిచర్యాం-సంవిభజ్యపరస్పరావిరోధేనదినదినాడీవిభాగేననిత్యంక్రియమాణంతద్వైదుష్కరందుస్సాధ్యముచ్యతేవిద్వద్భిఃఇదమేవకర్మకర్తవ్యమితిభావః॥౧౯॥ఏతదేవదృష్టాంతముఖేనదృఢయతిదేవాఇతి॥౨౦॥తపఇతి॥తపఃకర్మైవప్రజానాంమూలంఅతఃశ్రేష్ఠంయతఃఅనేనకుటుంబవిధినాకుటుంబేశుచౌదేశేస్వాధ్యాయమధీయ్యానఇత్యాదినా-యస్మిన్గృహస్థకర్మణిసర్వంప్రతిష్ఠితంతథాచసూత్రంకృత్స్నభావాత్తుగృహిణోపసంహారఇతి- సర్వేషామాశ్రమాణాంధర్మాగృహఏవసంతినత్వన్యత్రేత్యాదిశ్రుత్యర్థేనచగృహిణైవతదుపసంహారఃకృతఇతిసూత్రార్థః ॥ ౨౧॥ ఏతదితి॥వ్రతంబ్రహ్మచర్యాద్యుపేతమధ్యయనం-మధ్యమంచతద్రహితంయజ్ఞాదిచ- తపఃశబ్దేనోచ్యతే॥ ౨౨ ॥ తయోర్ద్వితీయంస్తౌతి-దురాధర్షేతి-విఘసాశిపదంవ్యాచష్టేసాయమితిసార్ధేన ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ తస్మాదితి॥ అనుపస్కృతాఃనిస్సంశయాః॥ ౨౫ ॥ ౨౬॥ తతఇతి॥ తేతరుణాఃసన్న్యాసచికీర్షవః - ఉత్సృజ్యనాస్తీతిగతాః- ఆశ్రమాంతరేసిద్ధిర్నాస్తీతితదుత్సృజ్యగతాఇతియోజ్యం ॥ ౨౭ ॥ఫలితమాహ॥ తస్మాది

వైశంపాయనః॥ అర్జునస్య వచశ్శ్రుత్వా నకులో వాక్యమబ్రవీత్। రాజానమభిసంప్రేక్ష్య సర్వధర్మభృతాం వరః॥౧॥ అనురుధ్య మహాప్రాజ్ఞో భ్రాతుశ్చిత్తమరిందమః। వ్యూఢోరస్కో మహాబాహుస్తామ్రాస్యో మితభాషితా॥౨॥ నకులః॥ విశాఖయూపే దేవానాం సర్వేషామగ్నయశ్చితాః। తస్మాద్విద్ధి మహారాజ దేవాః కర్మఫలే స్థితాః॥ ౩ ॥ అనాస్తికానాం భూతానాం ప్రాణదాః పితరశ్చ యే। తేఽపి కర్మైవ కుర్వంతి విధిం సంప్రేక్ష్య పార్థివ॥ ౪॥ వేదవాదాపవిద్ధాంశ్చ తాన్విద్ధి భృశనాస్తికాన్॥ ౫ ॥ నహి వేదోక్తముత్సృజ్య విప్రస్సర్వేషు కర్మసు। దేవయానేన నాకస్య పృష్ఠమాప్నోతి భారత। అత్యాశ్రమానయం సర్వానిత్యాహుర్వేదనిశ్చయాః ॥ ౬ ॥ బ్రాహ్మణాశ్శ్రుతిసంపన్నాస్తాన్నిబోధ జనాధిప। విత్తాని ధర్మలబ్ధాని క్రతుముఖ్యేష్వవాసృజన్॥ ౭॥ కృతాత్మా స మహారాజ స వై త్యాగీ స్మృతో నరః ॥ ౮ ॥ అనవేక్ష్య సుఖాదానం తథైవోర్ధ్వం ప్రతిష్ఠితః। ఆత్మత్యాగీ మహారాజ స త్యాగీ తామసః ప్రభో॥ ౯ ॥ అనికేతః పరిపతన్ వృక్షమూలాశ్రయో మునిః। అయాచకస్సదా యోగీ స త్యాగీ పార్థ భిక్షుకః॥ ౧౦ ॥ క్రోధహర్షావనాదృత్య పైశున్యం చ విశేషతః। విప్రో వేదానధీతే యః స త్యాగీ పార్థ భిక్షుకః॥ ౧౧ ॥ ఆశ్రమాంస్తులయా సర్వాన్ ధృతానాహుర్మనీషిణః। ఏకతశ్చ త్రయో రాజన్ గృహస్థాశ్రమ ఏకతః ॥ ౧౨ ॥ సమీక్షతే తులయా పార్థ కామం స్వర్గం చ భారత। అయం పంథా మహర్షీణామియం లోకవిదాం గతిః॥ ౧౩॥ ఇతి యః కురుతే భావం స త్యాగీ భరతర్షభ। న యః పరిత్యజ్య గృహాన్వనమేతి విమూఢవత్ ॥౧౪॥ యదా కామాన్ సమీక్షేత ధర్మవైతంసికో నరః। అథైనం మృత్యుపాశేన కంఠే బధ్నాతి మృత్యురాట్॥౧౫॥ అభిమానకృతం కర్మ నైతత్ఫలవదుచ్యతే। త్యాగయుక్తం మహారాజ సర్వమేవ మహాఫలమ్॥

తి॥౧౬॥ * ఏవమర్జునవాక్యాత్ కర్మణామవశ్యకర్తవ్యత్వే సిద్ధే సంగం కర్తృత్వాభిమానం ఫలాశాం చ త్యక్త్వా తాని కర్తవ్యానీతి నకులవాక్యేన ప్రతిపాదయిష్యన్నారభతే-అర్జునస్యేత్యాది॥ ౧ ॥అనురుధ్యేతి॥ తామ్రాస్యః దుఃఖేన వివర్ణముఖః॥ ౨॥ విశాఖేతి॥ విశాఖయూపే నతుత్రవిశేషే - దేవానాం దేవైః - అగ్నయః అగ్నిస్థాపనార్థాని స్థండిలాని - చితాః - ఇష్టకాభిరచితాః - అద్యాపి దృశ్యంతే - దేవత్వమపి కర్మఫలమేవేత్యర్థః॥శ్రు॥ కర్మణా పితృలోకో విద్యయా దేవలోక ఇతి శ్రుతేశ్చ యనార్జితవిద్యాబలాత్ బ్రహ్మలోకం గతా యే తే త్ర దేవాః॥ ౩॥ అనాస్తికానామితి॥ తథా కేవలకర్మణా స్వర్లోకం గతా యే తే త్ర పితర ఇతి బోధ్యం-అనాస్తికానాం ఆస్తికబుద్ధిహీనానామపి ప్రాణదాః వృష్టిద్వారాన్నప్రదాః-అన్నం ప్రాణ ఇతి శ్రుతేః విధిం అగ్నిర్వా అకామయతేత్యాదిం-అగ్న్యాదిభావస్య కర్మసాధ్యత్వజ్ఞాపకం॥౪॥ వేదవాదేతి॥ వేదవాదః అపవిద్ధస్త్యక్తో యైస్తాన్॥ ౫॥ నేతి॥ దేవయానేన మార్గేణ నాకస్య పృష్ఠం ఉపరిభాగం బ్రహ్మలోకమిత్యర్థః - అయం గృహస్థాశ్రమః సర్వానాశ్రమాన్ అతి అతిక్రాంతః తేభ్యః శ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః ॥ ౬ ॥ బ్రాహ్మణా ఇతి ॥ తాన్ బ్రాహ్మణాన్ గత్వా నిబోధ బుధ్యస్వ - అవాసృజన్ సమర్పయన్ ॥ ౭ ॥ కృతాత్మేతి ॥ కృతాత్మా జితచిత్తః అహం మమేదమిత్యభిమానశూన్య ఇత్యర్థః- స త్యాగీ సాత్త్వికః ఇతి శేషః॥ ౮॥ అనవేక్ష్యేతి ॥ సుఖాదానం గార్హస్థ్యసుఖభోగం - ఊర్ధ్వం వనాద్దౌ ప్రతిష్ఠితః అయష్టాన్ సయః ఆత్మత్యాగీ దేహత్యాగీ స తామసో మతః॥శ్లో॥ అనధీత్య ద్విజో వేదాననుత్పాద్య సుతానపి- అనిష్ట్వా శక్తితో యజ్ఞైః మోక్షమిచ్ఛన్ వ్రజత్యధ ఇతి మనూక్త్యనభిజ్ఞత్వాత్ తామసోఽయం త్యాగీతి భావః॥౯॥ అనికేత ఇతి॥ పరిపతన్ భిక్షార్థం పర్యటన్ - యతః అయాచకః యోగీ నిరుద్ధసర్వవృత్తిః భిక్షుక ఇతి-యాన్ యాన్ ధర్మాన్ బ్రాహ్మణశ్శ్రితః సోఽయం బ్రాహ్మణకల్పః ధర్మః శుభోపప్రజాపరిపాలనక్లేశాసహేన క్షత్రియేణాశ్రిత ఇతి రాజసత్వాత్ క్లైబ్యమూలః-తథా చ॥శ్రు॥ యథా వై క్షత్రియాయ పాపం భవతి బ్రాహ్మణకల్పోఽస్య ప్రజాయత ఇతి-యాచకో భిక్షుకః॥౧౦॥ శ్లో॥ సన్న్యసేత్సర్వకర్మాణి వేదం తు న పరిత్యజేత్ -నియమాద్వేదమభ్యస్యన్ పుత్రైశ్వర్యే సుఖం వసేదితి మనూక్త్యాయం ధర్మోఽపి న తు క్షత్రియస్యేత్యాహ॥ క్రోధేతి॥ విప్ర ఇత్యనేనాయమపి ధర్మో బ్రాహ్మణస్యైవ విహితోఽధికారాదితి దర్శితం- తేనాయం త్యాగో రాజస ఏవ పూర్వవదితి సిద్ధం॥౧౧॥౧౨॥ సమీక్ష్యేతి॥ ఆశ్రమాంతరేషు స్వర్గ ఏవాస్తి నతు కామః-గార్హస్థ్యే తూభయమప్యస్తీత్యయమేవ మార్గో గతిశ్చేత్యర్థః॥౧౩॥ ఇతీతి॥ ఆవశ్యకమేవేదం మమేతి భావం కృత్వా యః సంగఫలాపేక్షారహితః కరోతి-స త్యాగీ మాన్య ఇత్యర్థః॥౧౪॥ వనేఽపి కామస్మరణం చేత్పతత్యేవేత్యాహ॥ యదేతి॥ ధర్మవైతంసికో ధర్మధ్వజీ॥ ౧౫॥

౧౬॥ శమో దమస్తథా ధైర్యం సత్యం శౌచమథార్జవమ్ । యజ్ఞో ధృతిశ్చ ధర్మశ్చ నిత్యమార్షో విధిః స్మృతః॥౧౭॥పితృదేవాతిథికృతే సమారంభోత్ర శ
స్యతే । అత్రైవ హి మహారాజ త్రివర్గః కేవలం ఫలమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఏతస్మిన్వర్తమానస్య విధావప్రతిషేధితే । త్యాగినః ప్రసృతస్యేహ నోచ్ఛిత్తిర్విద్య
తే క్వచిత్ ॥ ౧౯ ॥అసృజద్ధి ప్రజా రాజన్ప్రజాపతిరకల్మషః । మాం యక్ష్యంతీతి ధర్మాత్మా యజ్ఞైర్వివిధదక్షిణైః ॥ ౨౦ ॥ వీరుధశ్చైవ వృక్షాంశ్చ య
జ్ఞార్థం వై తథౌషధీః। పశూంశ్చైవ తథా మేధ్యాన్యజ్ఞార్థాని హవీంషి చ ॥ ౨౧ ॥ గృహస్థాశ్రమిణస్తచ్చ యజ్ఞకర్మ విరోధకమ్ । తస్మాద్గార్హస్థ్య
మేవేహ దుష్కరం దుర్లభం తథా॥౨౨॥తత్సంప్రాప్య గృహస్థా యే పశుధాన్యధనాన్వితాః । న యజంతే మహారాజ శాశ్వతం తేషు కిల్బిషమ్॥ ౨౩॥ స్వా
ధ్యాయయజ్ఞా ఋషయో జ్ఞానయజ్ఞాస్తథాపరే । అథాపరే మహాయజ్ఞాన్మనస్యేవ వితన్వతే॥ ౨౪॥ఏవం మనస్సమాధానం మార్గమాతిష్ఠతో నృప ।
ద్విజాతేర్బ్రహ్మభూతస్య స్పృహయంతి దివౌకసః॥ ౨౫॥ స రత్నాని విచిత్రాణి సంహృతాని తతస్తతః। మఖేష్వనభిసత్యజ్య నాస్తిక్యమభిజల్పసి॥ ౨౬॥
కుటుంబమాస్థితే త్యాగం న పశ్యామి నరాధిప। రాజసూయాశ్వమేధేషు సర్వమేధేషు వా పునః ॥ ౨౭ ॥ యే చాన్యే క్రతవస్తాత బ్రాహ్మణైరభిపూజితాః ।
తైర్యజస్వ మహీపాల శక్రో దేవపతిర్యథా ॥ ౨౮ ॥ రాజ్ఞః ప్రమాదదోషేణ దస్యుభిః పరిముష్యతామ్ । అశరణ్యః ప్రజానాం యః స రాజా కలిరుచ్యతే ॥
౨౯ ॥ అశ్వాన్గాశ్చైవ దాసీశ్చ కరేణూశ్చ స్వలంకృతాః। గ్రామాన్జనపదాంశ్చైవ క్షేత్రాణి చ గృహాణి చ ॥ ౩౦ ॥ అప్రదాయ ద్విజాతిభ్యో మాత్స
ర్యావిష్టచేతసః। వయం తే రాజకలయో భవిష్యామ విశాంపతే ॥ ౩౧ ॥ అదాతారోశరణ్యాశ్చ రాజకిల్బిషభాగినః। దోషాణామేవ భోక్తారో న సుఖానాం
కదాచన॥౩౨॥ అనిష్ట్వా చ మహాయజ్ఞైరకృత్వా చ పితృస్వధామ్। తీర్థేష్వనభిసంప్లుత్య ప్రవ్రజిష్యసి చేత్ప్రభో ॥౩౩ ॥ ఛిన్నాభ్రమివ గంతాసి విలయం
మారుతేరితమ్ । లోకయోరుభయోర్భ్రష్టో హ్యంతరాలే వ్యవస్థితః ॥ ౩౪ ॥ అంతర్బహిశ్చ యత్కించిన్మనోవ్యాసంగకారకమ్ । పరిత్యజ్య భవే
త్త్యాగీ న హిత్వా ప్రతితిష్ఠతి॥ ౩౫ ॥ఏతస్మిన్వర్తమానస్య విధావప్రతిషేధితే । బ్రాహ్మణస్య మహారాజ నోచ్ఛిత్తిర్విద్యతే క్వచిత్ ॥ ౩౬ ॥ నిహత్య
శత్రూంస్తరసా సమృద్ధాన్ శక్రో యథా దైత్యబలాని సంఖ్యే। కః పార్థ శోచేన్నిరతః స్వధర్మే పూర్వైశ్శ్రితే పార్థివ శిష్టజుష్టే॥ ౩౭॥ క్షాత్రేణ ధ
ర్మేణ పరాక్రమేణ జిత్వా మహీం మంత్రవిద్భ్యః ప్రదాయ । నాకస్య పృష్ఠేసి నరేంద్ర గంతా న శోచితవ్యం భవతాద్య పార్థ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే-
శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- నకులవాక్యే ద్వాదశోధ్యాయః॥..*

అభిమానేతి॥ అభిమానః కర్తాహమిత్యేవంరూపః తేన కృతం కర్మ- ఫలవన్న-గతిప్రదం న- త్యాగయుక్తం అభిమానత్యాగోపేతం॥౧౬॥ శమ ఇతి॥ ఆర్షః
ఋషీణాం హితః॥౧౭॥పితృదేవేతి॥ అత్ర గార్హస్థ్యే॥౧౮॥ఏతస్మిన్నితి॥ఇహవిధౌ ప్రసృతస్య నిష్ఠావతః॥౧౯॥౨౦॥ ౨౧॥గృహస్థేతి॥ తచ్చ కర్మ- గృహ
స్థాశ్రమిణో విరోధకం నిగళవద్విశేషేణ రోధకం॥ ౨౨॥ఏతత్త్యాగే దోషమాహ॥తదితి॥౨౩॥ స్వాధ్యాయేతి॥అపరే యోగినః-మహాజ్ఞానీతి బహువచనం విత
ర్క-విచారాదవాంతరయోగభేదాపేక్షం॥౨౪॥౨౫॥ త్రిష్వపి యజ్ఞేష్వాద్యోతీతకాలః- ఉపస్థితం మధ్యమముల్లంఘ్యాంత్యస్య వార్తాం కుర్వతస్తే నాస్తి
క్యం స్పష్టమిత్యాహ- స ఇతి॥౨౬॥పూర్వం వేదసన్యాసేపి తవాధికారో నాస్తీత్యుక్తం-ఇదానీం వేదసన్యాస ఏవ న సంభవతీత్యర్థేనాహ॥ కుటుంబమితి॥
తర్హి త్యాగం పశ్యసీత్యత ఆహ. రాజసూయేతి॥౨౭॥ఫలితమాహ-యే చేతి॥ రాజ్ఞ ఇతి॥ ప్రమాదో రాజ్యాకరణం-పరిముష్యతాం లుంత్యమానానాం॥౨౯॥
౩౦॥అప్రదాయేతి॥మాత్సర్యం బంధుద్రోహః-దానాభావేన కలిస్వరూపా ఏవ వయం జాతా ఇత్యర్థః॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥ఛిన్నేతి॥ అంతరాలే పిశాచయోనౌ॥
౩౪॥అంతరితి॥అంతర్వ్యాసంగః అహంజ్ఞాతా దానకర్తాహర్తేత్యాదిరాత్మపూజా-బహిర్వ్యాసంగః పుత్రపశ్వాదిపూజా తయోః కారకం మూలం అహం
కారం మమకారం చ త్యక్త్వైవ త్యాగీ భవేత్ -న తు యో గృహం హిత్వా ప్రతితిష్ఠతి స ఇత్యర్థః॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥*** అహంకారమమకారౌ త్యక్తవ్యావి
త్యుక్తం తత్రాద్యత్యాగే సర్వవ్యవహారోచ్ఛేదః స్యాదితి మమకార ఏవ త్యాజ్య ఇత్యేతదర్థమధ్యాయ ఆరభ్యతే॥ నేతి॥ద్రవ్యం మమకారాస్పదం ద్వివిధం-బా
హ్యం వ్యావహారికం- శారీరం శరీరే భవం మనః కల్పితం చ- యదుక్తం॥ శ్లో॥ ఘటౌ మృన్మయధీమయావితి- తథా చ శ్రుతిః విదుషో విదేహకైవల్యం- బా

సహదేవః ॥ నబాహ్యంద్రవ్యముత్సృజ్యసిద్ధిర్భవతిభారత । శారీరంద్రవ్యముత్సృజ్య సిద్ధిర్భవతివానవా ॥ ౧ ॥ బాహ్యద్రవ్యవిముక్తస్యశారీరేష్వ
నుగృధ్యతః। యోధర్మోయత్సుఖంవాస్యాద్ద్విషతాంతత్తథాస్తునః ॥ ౨॥ శారీరంద్రవ్యముత్సృజ్యపృథివీమనుశాసతః । యోధర్మోయత్సుఖంవాస్యా
త్సుహృదాంతత్తథాస్తునః ॥ ౩ ॥ ద్వ్యక్షరస్తుభవేన్మృత్యుస్త్ర్యక్షరంబ్రహ్మశాశ్వతమ్ । మమేతిచభవేన్మృత్యుర్నమమేతిచశాశ్వతమ్॥౪॥ బ్రహ్మ
మృత్యూతతోరాజన్నాత్మన్యేవసమాశ్రితౌ। అదృశ్యమానౌభూతానియోధయేతామసంశయమ్ ॥ ౫॥ అవినాశోస్యసత్త్వస్యనియతోయదిభారత।
హత్వాశరీరంభూతానాంనహింసాంప్రతిపత్స్యతే ॥ ౬ ॥ అథాపిచసహోత్పత్తిస్సత్త్వస్యప్రలయస్తథా । నష్టేశరీరేనష్టంస్యాద్వృథాచస్యాత్క్రి
యాపథః॥ ౭॥ తస్మాదేకాంతముత్సృజ్యపూర్వైఃపూర్వతరైశ్చయః । పంథానిషేవితస్సద్భిస్సనిషేవ్యోవిజానతా ॥ ౮॥ లబ్ధ్వాపిపృథివీంకృత్స్నాం
సహస్థావరజంగమామ్। నభుఙ్క్తేయోనృపస్సమ్యఙ్నిష్ఫలంతస్యజీవితమ్॥ ౯॥ అథవావసతోరాజన్వనేవన్యేనజీవతః । ద్రవ్యేషుయస్యమమతామృ
త్యోరాస్యేసవర్తతే॥ ౧౦॥ బాహ్యాంతరంచభూతానాంస్వభావంపశ్యభారత। యేతుపశ్యంతితద్భూతంముచ్యంతేతేమహాభయాత్ ॥ ౧౧॥భవాన్
పితాభవాన్మాతాభవాన్భ్రాతాభవాన్గురుః । దుఃఖప్రలాపానార్తస్తన్మేత్వంక్షంతుమర్హసి ॥ ౧౨ ॥ తథ్యంవాయదివాతథ్యంయన్మ
యైతత్ప్రభాషితమ్। తద్విద్ధిపృథివీపాలభక్త్యాభరతసత్తమ॥ ౧౩॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - సహ
దేవవాక్యే త్రయోదశోధ్యాయః-******************** వైశంపాయనః ॥ అవ్యాహరతికౌంతేయేధర్మరాజేయుధిష్ఠిరే। భ్రాతౄణాంబ్రు
వతాంతాంస్తాన్వివిధాన్వేదనిశ్చయాన్ ॥ ౧ ॥ మహాభిజనసంపన్నాశ్రీమత్యాయతలోచనా । అభ్యభాషతరాజేంద్రంద్రౌపదీయోషితాంవరా ॥ ౨॥
ఆసీనమృషభంరాజ్ఞాంభ్రాతృభిఃపరివారితమ్ । సింహశార్దూలసదృశైర్వారణైరివయూథపమ్ ॥౩॥ అభిమానవతీనిత్యంవిశేషేణయుధిష్ఠిరే। లాలి
తాసతతంరాజ్ఞాధర్మజ్ఞాధర్మదర్శినీ ॥ ౪ ॥ ఆమంత్ర్యవిపులశ్రోణీసామ్నాపరమవల్గునా । భర్తారమభిసంప్రేక్ష్యతతోవచనమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ద్రౌ
పద్యువాచ ॥ ఇమేతేభ్రాతరఃపార్థశుష్యంతేస్తోకకాఇవ। రారాస్యమానాస్తిష్ఠంతినచైతానభినందసే॥౬॥ నందయైతాన్మహారాజమత్తానివమహా
ద్విపాన్ । ఉపపన్నేనవాక్యేనసతతందుఃఖభాగినః ॥౭॥ కథంద్వైతవనేరాజన్పూర్వముక్త్వాతదావచః। భ్రాతౄనేతాన్స్మసహితాన్శీతవా
తాతపార్దితాన్ ॥౮॥ వయందుర్యోధనంహత్వామృధేభోక్ష్యామమేదినీమ్ । సంపూర్ణాంసర్వకామానామాహవేవిజయైషిణః॥౯॥విరథాంశ్చర

హ్యద్రవ్యస్యకారణేలయందర్శయతి॥శ్రు॥ గతాఃకలాఃపంచదశప్రతిష్ఠాఇతి-అస్యార్థఃకలాఃప్రాణమనఃప్రభృతయః- ప్రతిష్ఠాఃఉపాదానకారణానిప్రతి-గ
తాఃతథాద్రవ్యాఃషోడశకలాఃపురుషాయణాఃపురుషంప్రాప్యాస్తంయంతీతి - మనఃకల్పితానాంపురుషేలయందర్శయతి- అతఃశారీరమేవద్రవ్యంబంధ
మూలంనబాహ్యమితిబాహ్యత్యాగోవ్యర్థః- శారీరద్రవ్యత్యాగేపిమనశ్చాంచల్యాత్పునరుపాదానేసిద్ధిర్భవతివానవేతిఅనేనోక్తంతేనదృఢత్యాగఏవసి
ద్ధిఃక్వచిదిత్యుక్తం॥౧॥౨॥౩॥ద్వ్యక్షరఇతి॥మమేతిస్వీకారఃనమమేతిపరిత్యాగశ్చఏతౌమృత్యుశాశ్వతౌసంసారమోక్షౌతయోఃమూలేఇత్యర్థః॥ ౫॥౬॥౭॥
౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ తర్హ్యుభయద్రవ్యత్యాగఃశ్రేయానిత్యాశంక్యాహ॥ బాహ్యేతి॥భూతానాంబాహ్యమాభ్యంతరంచయత్ద్రవ్యంతత్సర్వంస్వభా
వంస్వస్యప్రత్యగాత్మనః భావంసత్తాంపశ్యజానీహి - తదాత్మవ్యతిరిక్తంనాస్తీత్యర్థః - తథాచశ్రుతిః - ఆత్మైవేదగ్ంసర్వమితి - యేతుపుమాంస
స్తదాత్మరూపంభూతంనిత్యసిద్ధంపశ్యంతితేమహతోభయాత్సంసారాన్ముచ్యంతే - మనఃకల్పితస్యతస్యమరీచికోదకస్యేవత్యాగఃకర్తవ్యోనస్వరూప
తః - తస్యనిత్యనివృత్తత్వాదితిభావః ॥౧౧॥౧౨॥తథ్యమితి॥భక్త్యైవభాషితంనతుజ్ఞానగర్వేణ॥ ౧౩ ॥***** అవ్యాహరతీతి॥అవ్యాహరతివక్తవ్యా
భావాత్ -నతుక్రోధాన్మౌర్ఖ్యాద్వా॥ ౧॥౨॥౩॥౪॥ ఆమంత్ర్యేతి॥ సామ్నాసాంత్వవాదేన - పరమవల్గునాతిరమణీయేన॥ ౫ ॥ ఇమేఇతి॥స్తోకకాశ్చా
తకాః-రారాస్యమానాఃపునఃపునఃక్రందంతః॥ ౬॥ నందయేతి ॥ ఉపపన్నేనయుక్తియుక్తేన॥ ౭॥౮॥ వయమితి॥సర్వకామానాంసర్వైర్వరద్రైః॥౯॥౧౦॥

ధాన్కృత్వా నిహత్య చ మహాగజాన్। సంస్తీర్య చ రథైర్భూమిం ససాదిభిరరిందమాః॥౧౦॥ యజతాం వివిధైర్యజ్ఞైస్సమృద్ధైరాప్తదక్షిణైః। వనవాసకృతం దుఃఖం భవిష్యతి సుఖాయ వః॥౧౧॥ ఇత్యేతానేవముక్త్వా త్వం స్వయం ధర్మభృతాం వర। కథమద్య పునర్వీర వినిహంసి మనాంసి నః॥౧౨॥ న క్లీబో వసుధాం భుఙ్క్తే న క్లీబో ధనమశ్నుతే । న క్లీబస్య గృహే పుత్రా మత్స్యాః పంక ఇవాసతే॥౧౩॥ నాదండః క్షత్రియో భాతి నాదండో భూమిమశ్నుతే। నాదండస్య ప్రజా రాజ్ఞః సుఖం విందంతి భారత ॥ ౧౪ ॥ మిత్రతా సర్వభూతేషు దానమధ్యయనం తపః । బ్రాహ్మణస్యైవ ధర్మస్స్యాన్న రాజ్ఞో రాజసత్తమ॥౧౫॥ అసతాం ప్రతిషేధశ్చ సతాం చ పరిపాలనమ్ । ఏష రాజ్ఞాం పరో ధర్మః సమరే చాపలాయనమ్ ॥ ౧౬॥ యస్మిన్ క్షమా చ క్రోధశ్చ దానాదానే భయాభయే। నిగ్రహానుగ్రహౌ చోభౌ స వై ధర్మవిదుచ్యతే ॥౧౭॥ న శ్రుతేన న దానేన న సాంత్వేన న చేజ్యయా । త్వయేయం పృథివీ లబ్ధా న సంకోచేన చాప్యుత॥౧౮॥ యత్తద్బలమమిత్రాణాం తథా వీర సముద్యతమ్ । హస్త్యశ్వరథసంపన్నం త్రిభిరంగైరనుత్తమమ్ ॥ ౧౯ ॥ రక్షితం ద్రోణకర్ణాభ్యామశ్వత్థామ్నా కృపేణ చ । తత్త్వయా నిహతం వీర తస్మాద్భుంక్ష్వ వసుంధరామ్ ॥ ౨౦॥ జంబూద్వీపో మహారాజ నానాజనపదాయుతః। త్వయా పురుషశార్దూల దండేన మృదితః ప్రభో ॥ ౨౧॥ జంబూద్వీపేన సదృశః క్రౌంచద్వీపో నరాధిప । అథరేణ మహామేరోర్దండేన మృదితస్త్వయా ॥ ౨౨॥ క్రౌంచద్వీపేన సదృశః శాకద్వీపో నరాధిప । పూర్వేణ చ మహామేరోర్దండేన మృదితస్త్వయా ॥౨౩॥ ఉత్తరేణ మహామేరోశ్శాకద్వీపేన సమ్మితః। భద్రాశ్వః పురుషవ్యాఘ్ర దండేన మృదితస్త్వయా ॥౨౪॥ ద్వీపాశ్చ సాంతరద్వీపా నానాజనపదాశ్రయాః । విగాహ్య సాగరం వీర దండేన మృదితాస్త్వయా॥౨౫॥ ఏతాన్యప్రతిమేయాని కృత్వా కర్మాణి భారత । న ప్రీయసే మహారాజ పూజ్యమానో ద్విజాతిభిః ॥ ౨౬ ॥ స త్వం భ్రాతౄనిమాన్ దృష్ట్వా ప్రతినందస్వ భారత । ఋషభానివ సమ్మత్తాన్ గజేంద్రానూర్జితానివ ॥ ౨౭ ॥ అమరప్రతిమాస్సర్వే శత్రుసాహాః పరంతపాః । ఏకోపి హి సుఖాయైషాం మమ స్యాదితి మే మతిః॥ ౨౮ ॥ కిం పునః పురుషవ్యాఘ్ర పతయో మే నరర్షభాః । సమస్తానీంద్రియాణీవ శరీరస్య విచేష్టనే ॥ ౨౯ ॥ అనృతం నాబ్రవీచ్ఛ్వశ్రూస్సర్వజ్ఞా సర్వదర్శినీ । యుధిష్ఠిరస్త్వాం పాంచాలీ సుఖే ధాస్యత్యనుత్తమే ॥ ౩౦ ॥ హత్వా రాజసహస్రాణి బహూన్యాశుపరాక్రమః । తద్వ్యర్థం సంప్రపశ్యామి మోహాత్తవ జనాధిప ॥ ౩౧॥ యేషామున్మత్తకో జ్యేష్ఠః సర్వే తేప్యనుసారిణః । తవోన్మాదాన్మహారాజ సోన్మాదాస్సర్వపాండవాః॥ ౩౨॥ యది హి స్యురనున్మత్తా భ్రాతరస్తే నరాధిప। బద్ధ్వా త్వాం నాస్తికైస్సార్ధం ప్రశాసేయుర్వసుంధరామ్ ॥ ౩౩ ॥ కురుతే మూఢ ఏవం హి యశ్శ్రేయో నాధిగచ్ఛతి॥ ౩౪॥ ధూపైరంజనయోగైశ్చ నస్యకర్మభిరేవ చ। భేషజైస్స చికిత్స్యస్స్యాద్య ఉన్మార్గేణ గచ్ఛతి ॥ ౩౫॥ సాహం సర్వాధమా లోకే స్త్రీణాం భరతసత్తమ। తథా వినాకృతా పుత్రైర్యాహమిచ్ఛామి జీవితుమ్॥ ౩౬॥ ఏతేషాం యతమానానాం న మేద్య వచనం మృషా। త్వం తు సర్వాం మహీం త్యక్త్వా కురుషే స్వయమాపదమ్॥ ౩౭॥ యథాస్తాం సమ్మతౌ రాజ్ఞాం పృథివ్యాం రాజసత్తమా । మాంధాతా చాంబరీషశ్చ తథా రాజన్విరాజసే ॥ ౩౮॥ ప్రశాధి పృథివీం దేవీం ప్రజా ధర్మేణ పాలయన్ । సపర్వతవనద్వీపాం మా రాజన్విమనా భవ ॥ ౩౯ ॥ యజస్వ వివిధైర్యజ్ఞైర్యుధ్యస్వారీన్ప్రయచ్ఛ చ । ధనాని భోగాన్వాసాంసి ద్విజాతిభ్యో నృపోత్తమ ॥ ౪౦॥ ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- ద్రౌపదీవాక్యే-చతుర్దశోధ్యాయః-... *

వైశంపాయనః ॥ యాజ్ఞసేన్యా వచశ్శ్రుత్వా పునరేవార్జునోబ్రవీత్ । అనుమాన్య మహాబాహుం జ్యేష్ఠం భ్రాతరమచ్యుతమ్॥౧॥ అర్జునః॥ దండశ్శా

౧౧॥౧౨॥ నేతి క్లీబః అధీరః॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥ అసతామితి॥ ప్రతిషేధో దండః- రాజ్యాన్నిర్వాసనం వా॥౧౬॥ యస్మిన్నితి॥ దానం ఆదానం చ తే॥౧౭॥ నేతి॥ సంకోచేన యాచ్ఞయా॥౧౮॥ యదితి॥ త్రిభిరంగైస్తిసృభిః శక్తిభిః తాశ్చ ప్రభుశక్తిర్మంత్రశక్తిః ఉత్సాహశక్తిః తాభిరనుత్తమం శ్రేష్ఠం॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥ జంబూద్వీపేనేతి॥ అథరేణ పశ్చిమతః॥౨౨॥ క్రౌంచద్వీపాదివశీకరణం సిద్ధద్వారా రాజసూయే॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥ ధూపైరితి॥ నస్యకర్మభిః నాసాద్వారే భేషజప్రయోగాదిభిః॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥౪౦॥౧॥ నాదండః క్షత్రియో భాతీతి ద్రౌపద్యుక్తిమనుపబృంహయతి దండయతి

స్తిప్రజాస్సర్వా దండఏవాభిరక్షతి। దండస్సుప్తేషుజాగర్తి దండంధర్మంవిదుర్బుధాః॥ ౨॥ ధర్మంసంరక్షతే దండస్తథైవార్థంజనాధిప। కామం సంరక్షతే దండస్త్రివర్గో దండఉచ్యతే॥ ౩॥ దండేనరక్ష్యతే ధాన్యంధనం దండేనరక్ష్యతే। ఏవంవిద్వన్నుపాదత్స్వ భావంపశ్యస్వలౌకికమ్॥౪॥ రాజదండభయాదేకే పాపాఃపాపంనకుర్వతే। యమదండభయాదేకే పరలోకభయాదపి॥ ౫॥ పరస్పరభయాదేకే పాపాఃపాపంనకుర్వతే। ఏవంసాంసిద్ధికేలోకే సర్వందండేప్రతిష్ఠితమ్॥ ౬॥ దండస్యైవభయాదేకే నఖాదంతిపరస్పరమ్। అంధేతమసిమజ్జేయుర్యదిదండో నపాలయేత్ ॥ ౭॥ యస్మాదదాంతాన్దమయత్యశిష్టాన్ దండయత్యపి। దమనాద్దండనాచ్చైవ తస్మాద్దండంవిదుర్బుధాః॥ ౮॥ వాచాదండోబ్రాహ్మణానాం క్షత్రియాణాంభుజార్పణమ్। దానదండాస్స్మృతావైశ్యా నిర్దండశ్శూద్రఉచ్యతే॥ ౯॥ అసంమోహాయమర్త్యానామర్థసంరక్షణాయచ। మర్యాదాస్థాపితాలోకే దండసంజ్ఞా విశాంపతే॥ ౧౦॥ యత్రశ్యామోలోహితాక్షో దండశ్చరతిసూద్యతః। ప్రజాస్తత్రనముహ్యంతి నేతాచేత్సాధుపశ్యతి ॥ ౧౧ ॥ బ్రహ్మచారీగృహస్థశ్చ వానప్రస్థశ్చభిక్షుకః। దండస్యైవభయాదేతే మనుష్యావర్త్మనిస్థితాః॥ ౧౨॥ నాభీతోయజతేరాజన్ నాభీతోదాతుమిచ్ఛతి। నాభీతఃపురుషఃకశ్చిత్సమయేస్థాతుమిచ్ఛసి॥౧౩॥ నాచ్ఛిత్త్వాపరమర్మాణి నాకృత్వాకర్మదుష్కరమ్। నాహత్వామత్స్యఘాతీవప్రాప్నోతిమహతీంశ్రియమ్॥౧౪॥ నాఘ్నతఃకీర్తిరస్తీహ నవిత్తంనపునఃప్రజాః। ఇంద్రోవృత్రవధేనైవమహేంద్రస్సమపద్యత ॥ ౧౫ ॥ యఏవదేవాహంతారస్తాన్లోకోఽర్చయతేభృశమ్। హంతారుద్రస్తథాస్కందఃశక్రోఽగ్నిర్వరుణోయమః ॥ ౧౬ ॥ హంతాకాలస్తథావాయుర్మృత్యుర్వైశ్రవణోరవిః। వసవోమరుతస్సాధ్యావిశ్వేదేవాశ్చభారత॥ ౧౭॥ ఏతాన్దేవాన్నమస్యంతిప్రతాపప్రణతాజనాః। నబ్రహ్మాణంనధాతారంనపూషాణంకథంచన ॥ ౧౮ ॥ మధ్యస్థాన్సర్వభూతేషు దాంతాన్శమపరాయణాన్। యజంతేమానవాఃకేచిత్ప్రశాంతాస్సర్వకర్మసు॥౧౯॥ నహిపశ్యామిజీవంతంలోకేకంచిదహింసయా। సత్త్వైస్సత్త్వాహిజీవంతిదుర్బలైర్బలవత్తరాః॥ ౨౦॥ నకులోమూషికానత్తిబిడాలోనకులంతథా। బిడాలమత్తిశ్వారాజన్శ్వానంవ్యాలమృగస్తథా॥ ౨౧॥ తానత్తిపురుషస్సర్వాన్పశ్యకాలోయథాగతః। ప్రాణస్యాన్నమిదంసర్వంజంగమంస్థావరంచయత్ ॥ ౨౨॥ విధానందైవవిహితంతత్రవిద్వాన్నముహ్యతి। యథాసృష్టోసిరాజేంద్రతథాభవితుమర్హసి ॥ ౨౩ ॥ వినీతక్రోధహర్షాహిమందావనముపాశ్రితాః। వినావధంనకుర్వంతి తాపసాఃప్రాణయాపనమ్॥ ౨౪॥ ఉదకేబహవఃప్రాణాఃపృథివ్యాంచఫలేషుచ। నచకశ్చిన్నతాన్హంతికిమన్యత్ప్రాణయాపనాత్। ౨౫॥ సూక్ష్మయోనీనిభూతానితర్కాగమ్యానికానిచిత్। పక్ష్మణోపినిపాతేనయేషాంస్యాత్స్కంధపర్యయః॥ ౨౬ ॥ గ్రామాన్నిష్క్రమ్యమునయోవిగతక్రోధమత్సరాః। వనేకుటుంబధర్మాణోదృశ్యంతేపరిమోహితాః॥ ౨౭॥ భూమింభిత్త్వౌషధీశ్ఛిత్త్వావృక్షాదీనండజాన్పశూన్। మనుష్యాస్తన్వతేయజ్ఞాంస్తేస్వర్గంప్రాప్నువంతిచ ౨౮॥. దండనీత్యాంప్రణీతాయాంసర్వేసిధ్యంత్యుపక్రమాః। కౌంతేయసర్వభూతానాంతత్రమేనాస్తిసంశయః॥ ౨౯ ॥ దండశ్చేన్నభవేల్లోకేవినశ్యే

---

౨ ॥ ౩ ॥ దండేనేతి ॥౪॥ ఉపాదత్స్వ దండమితి శేషః లౌకికంభావంలోకవ్యవహారంపశ్యస్వ పశ్యయద్వా శోభనశ్చాసౌ అలౌకికశ్చ తం భావం శాస్త్రైకగమ్యమానం సదాత్మానమంతర్దృష్ట్యా పశ్య- బహిశ్చ దండముపాదత్స్వ ఏతేనసహదేవోక్తః అర్థః ప్రదర్శితో భవతి॥౪॥౫॥ పరస్పరభయాదితి॥ సాంసిద్ధికే వపక్విపత్ దండార్హస్వభావే॥౬॥౭॥ దండశబ్దార్థమాహ॥ యస్మాదితి॥ దమయతి తాడనాదినా- దండయతి విత్తమపహరతి॥౮॥ వాచేతి॥ భుజ్యత ఇతి భుజంభక్తంతన్మాత్రార్పణంనతు వేతనప్రదానం- దానం రాజ్ఞే ద్రవ్యార్పణం- నిర్దండః దాస్యమేవ కారయేన్నత్వస్య దండోస్తి॥ స్మృ॥ శూద్రంతు కారయేద్దాస్యమితి మనూక్తేః- ఏతచ్చాల్పాపరాధేజ్ఞేయం॥౯॥౧౦॥ యత్రేతి॥ శ్యామః దండ్యం ప్రతి దృఢాభిఘాతేన దండస్య వ్రణకిణశోషణాంధ్యాదిజనకత్వాత్ -లోహితాక్షో దండయితుః క్రోధాతిశయాత్ సూద్యతః సుతరాముద్యతః సాధుయథాపరాధం॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥ నేతి॥ మహతీంశ్రియం ఇంద్రలోకాదిసంపదం- మత్స్యఘాతీ వేత్యనపకారిణామపి వధః కార్య ఇత్యత్ర దృష్టాంతః॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥ నకుల ఇతి ॥ వ్యాళమృగశ్చిత్రవ్యాఘ్రః॥ ౨౧॥ ౨౨॥ విధానమితి ॥ యథాసృష్టః శౌర్యం తేజో ధృతిర్దాక్ష్యమిత్యాద్యుక్తస్వభావః క్షత్రియః సృష్టోసి తథాత్రా ॥ ౨౩ ॥ వినీతేతి ॥ వినీతౌ అపనీతౌ క్రోధహర్షౌ యైస్తే- మందాః క్షత్రియాః॥౨౪॥౨౫॥ సూక్ష్మేతి॥ స్కంధపర్యయః దేహస్య విపర్యయః॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥ దండేతి॥ తతో దండయుక్తా నీతిః దండనీతిస్త

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

యురిమాః ప్రజాః। జలే మత్స్యానివాభక్ష్యన్ దుర్బలాన్ బలవత్తరాః॥౩౦॥ సత్యం చేదం బ్రహ్మణా పూర్వముక్తం దండః ప్రజా రక్షతి సాధునీతః। పశ్యాగ్నయశ్చ ప్రతిశామ్య భీతాః సంతర్జితా దండభయాజ్జ్వలంతి॥౩౧॥ అంధం తమ ఇవేదం స్యాన్న ప్రజ్ఞాయేత కించన। దండశ్చేన్న భవేల్లోకే విభజన్ సాధ్వసాధునీ॥౩౨॥ యేపి సంభిన్నమర్యాదా నాస్తికా వేదనిందకాః। తేపి భోగాయ కల్పంతే దండేనాశు నిపీడితాః॥ ౩౩॥ సర్వో దండజితో లోకే దుర్లభో హి శుచిర్జనః। దండస్య హి భయాద్భీతో భోగాయైవ ప్రవర్తతే॥౩౪॥ చాతుర్వర్ణ్యప్రభేథాయ సునీతనయనాయ చ। దండో విధాత్రా విహితో ధర్మార్థావభిరక్షితుమ్॥౩౫॥ యది దండాన్న బిభ్యేయుర్వయాంసి శ్వాపదాని చ। అద్యుః పశూన్మనుష్యాంశ్చ యజ్ఞార్థాని హవీంషి చ॥౩౬॥ న బ్రహ్మచార్యధీయీత కల్యాణీం న దుహేత గామ్। న కన్యోద్వహనం గచ్ఛేద్యది దండో న పాలయేత్॥౩౭॥ విష్వగ్లోపః ప్రవర్తేత భిద్యేరన్ సర్వసేతవః। మమత్వం న ప్రజానీయుర్యది దండో న పాలయేత్॥౩౮॥ న సంవత్సరసత్రాణి తిష్ఠేయురకుతోభయాః। విధివద్దక్షిణావంతి యది దండో న పాలయేత్॥౩౯॥ చరేయుర్నాశ్రమే ధర్మం యథోక్తం విధిమాశ్రితాః। న విద్యాం ప్రాప్నుయుః కాంచిద్యది దండో న పాలయేత్॥ ౪౦ ॥ న చోష్ట్రా న బలీవర్దా నాశ్వాశ్వతరగర్దభాః। యుక్తా వహేయుర్యానాని యది దండో న పాలయేత్॥౪౧॥ న ప్రేష్యా వచనం కుర్యుర్న బాలా జాతు కర్హిచిత్। తిష్ఠేత్పితృమతే ధర్మ్యే యది దండో న పాలయేత్॥౪౨॥ దండే స్థితాః ప్రజాస్సర్వాం దండే సర్వం విదుర్బుధాః। దండే స్వర్గో మనుష్యాణాం లోకోయం చ ప్రతిష్ఠితః॥ ౪౩ ॥ న తత్ర కూటం పాపం వా వంచనా వాపి దృశ్యతే। యత్ర దండస్సువిహితశ్చరత్యరివినాశనః॥౪౪॥ హవిశ్శ్వా పిలిహేద్ధృష్ట్వా దండశ్చేన్నోద్యతో భవేత్। హరేత్కాకః పురోడాశం యది దండో న పాలయేత్॥ ౪౫॥ యదిదం ధర్మతో రాజ్యం విహితం యద్యధర్మతః। కార్యస్తత్ర న శోకో వై భుంక్ష్వ భోగాన్ వ్యవస్య చ॥౪౬॥ సుఖేన ధర్మం శ్రీమంతశ్చరంతి శుచివాససః। సంవసంతః ప్రియైర్దారైర్భుంజానాశ్చాన్నముత్తమమ్ ॥ ౪౭ ॥ అర్థే సర్వే సమారంభాః సమాయత్తా న సంశయః। స చ దండే సమాయత్తః పశ్య దండస్య గౌరవమ్॥ ౪౮॥ లోకయాత్రార్థమేవేహ ధర్మప్రవచనం కృతమ్। అహింసాసాధుహింసేతి శ్రేయాన్ ధర్మపరిగ్రహః ॥ ౪౯॥ నాత్యంతం గుణవత్కించిన్న చాప్యత్యంతనిర్గుణమ్। ఉభయం సర్వకార్యేషు దృశ్యతే సాధ్వసాధు చ॥ ౫౦॥ పశూనాం వృషణం ఛిత్త్వా తతో భిందంతి మస్తకమ్। వహంతి బహవో భారాన్ బధ్నంతి దమయంతి చ॥ ౫౧॥ ఏవం పర్యాకులే లోకే వితథైర్జర్జరీకృతే। తైస్తైర్న్యాయైర్మహారాజ పురాణం ధర్మమాచర॥ ౫౨ ॥ యజ దేహి ప్రజా రక్ష ధర్మం సమనుపాలయ । అమిత్రాన్ జహి కౌంతేయ మిత్రాణి పరిపాలయ ॥ ౫౩ ॥ మా చ తే నిఘ్నతశ్శత్రూన్ మన్యుర్భవతు పార్థివ। న తత్ర కిల్బిషం కించిత్కర్తుర్భవతి భారత ॥ ౫౪॥ ఆతతాయీ హి యో హన్యాదాతతాయినమాగతమ్। న తేన భ్రూణహా స స్యాన్మన్యుస్తన్మన్యుమృచ్ఛతి॥ ౫౫॥ అవధ్యస్సర్వభూతానామంతరాత్మా న సంశయః। అవధ్యే చాత్మని కథం వధ్యో భవతి కస్యచిత్ ॥ ౫౬॥ యథా హి పురుషశ్శాలాం

స్యాం ప్రణీతాయాం ప్రవర్తితాయాం॥౨౯॥ దండ ఇతి॥ అభక్ష్యన్ భక్ష్యయేయుః॥౩౦॥ సత్యమితి॥ సంతర్జితాః పూత్కారేణ॥౩౧॥౩౨॥ య ఇతి॥ భోగాయ పాలనాయ మర్యాదాయై ఇతి శేషః॥౩౩॥౩౪॥ చాతుర్వర్ణ్యేతి॥ సునీతనయనాయ వినయప్రాపణాయ॥౩౫॥౩౬॥ నేతి॥ కల్యాణీం అపత్యవతీం-న దుహేత-లోకః-ఉద్వహనం న గచ్ఛేత్ కింతు వ్యభిచరేదేవ॥౩౭॥ విష్వగితి॥ విష్వక్ లోపః సర్వతో భేదః- సేతవో మర్యాదాః-మమత్వం న ప్రజానీయుః-సర్వః సర్వత్ర మమత్వం కుర్యాదిత్యర్థః॥ ౩౮॥ నేతి॥ తిష్ఠేయురనుతిష్ఠేయుః॥౩౯ ॥ చరేయురితి॥ యథోక్తం విధిం- ఆశ్రితాః ఆశ్రమిణ ఇతి శేషః॥ ౪౦॥ ౪౧॥౪౨॥౪౩॥౪౪॥ ౪౫॥౪౬॥౪౭॥౪౮॥ లోకేతి॥ గోషు ప్రవిష్టస్య వ్యాఘ్రాదేర్హింసా గవాం హింసా చేతి తయోర్మధ్యే ధర్మస్య పరిగ్రహః ఆర్తత్రాణం శ్రేయాన్॥౪౯॥౫౦॥ పశూనామితి॥ మస్తకం భిందంతి శృంగవృద్ధిర్మాభూదితి ॥ ౫౧ ॥ ఏవమితి॥ జర్జరీకృతే దండేన-తదభావే భారవహనాదికార్యం న స్యాత్ - అతః పురాణమేవ ధర్మమాచర - న త్వత్ర హింసాదిదోషం అవేక్షస్వేతి భావః ॥ ౫౨ ॥ ౫౩ ॥ మేతి ॥ మన్యుః దైన్యం ॥ ౫౪ ॥ ఆతతాయీతి ॥ ఆతతాయీ శస్త్రపాణిః-మన్యుః క్రోధః- మన్యుం క్రోధం ఋచ్ఛతి ప్రాప్నోతి॥ శ్రు॥ మన్యుః కర్తా నాహం కర్తేతి శ్రుతేః తత్ర భ్రూణహా బ్రహ్మహా న భవతీత్యర్థః॥౫౫॥ వస్తుతస్త్వవధ్య ఏవాత్మా- దేహస్తు శాలావదనాత్మా- తేన దేహేన దేహేసహ తేనాత్మా హంతా వా వధ్యో వేత్యాహ అవధ్య ఇత్యాదినా॥౫౬॥౫౭॥౫౮॥*

పునస్సంప్రవిశేన్నవామ్ । ఏవంజీవశ్శరీరాణితానితానిప్రపద్యతే॥ ౫౭ ॥ దేహాన్పురాణానుత్సృజ్యనవాన్సంప్రతిపద్యతే । ఏవంమృత్యుముఖాన్న్యాహుర్జనాయేతత్త్వదర్శినః॥ ౫౮॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- అర్జునవాక్యే - పంచదశోధ్యాయః-*

వైశంపాయనః॥ అర్జునస్యవచశ్శ్రుత్వాభీమసేనోత్యమర్షణః । ధైర్యమాస్థాయతేజస్వీజ్యేష్ఠంభ్రాతరమబ్రవీత్ ॥ ౧॥ రాజన్విదితధర్మోసినతేస్త్యవిదితంక్వచిత్ । ఉపశిక్షామతేవృత్తంసదైవనచశక్నుమః॥౨॥ నవక్ష్యామినవక్ష్యామీత్యేవంమనసిమేస్థితమ్। అతిదుఃఖాత్తువక్ష్యామితన్నిబోధజనాధిప॥ ౩॥ భవతస్సంప్రమోహేనసర్వంసంశయితంకృతమ్ । విక్లబత్వంచనఃప్రాప్తమబలత్వంతథైవచ॥ ౪॥ కథంహిరాజాలోకస్యసర్వశాస్త్రవిశారదః। మోహమాపద్యసేదైన్యాద్యథాకాపురుషస్తథా॥ ౫॥ అగతిశ్చగతిశ్చైవలోకస్యవిదితాతవ। ఆయత్యాంచతదాత్వేచనతేస్త్యవిదితంప్రభో॥ ౬॥ ఏవంగతేమహారాజరాజ్యంప్రతిజనాధిప । హేతుమత్రప్రవక్ష్యామితమిహైకమనాశ్శృణు ॥ ౭ ॥ ద్వివిధోజాయతేవ్యాధిశ్శారీరోమానసస్తథా। పరస్పరంతయోర్జన్మనిర్ద్వంద్వంనోపలభ్యతే॥ ౮॥ శారీరాజ్జాయతేవ్యాధిర్మానసోనాత్రసంశయః । మానసాజ్జాయతేచాపిశారీరఇతినిశ్చయః॥౯॥ శారీరంమానసందుఃఖంయోతీతమనుశోచతి। దుఃఖేనలభతేదుఃఖంద్వావనర్థౌచవిందతి॥ ౧౦॥ శీతోష్ణేచైవవాయుశ్చత్రయశ్శారీరజాగుణాః। తేషాంగుణానాంసామ్యంయత్తదాహుస్స్వస్థలక్షణమ్॥ ౧౧॥ తేషామన్యతమోద్రేకేవిధానముపదిశ్యతే । ఉష్ణేనబాధ్యతేశీతంశీతేనోష్ణంప్రబాధ్యతే॥ ౧౨॥ సత్త్వంరజస్తమఇతిమానసాస్స్యుస్త్రయోగుణాః । తేషాంగుణానాంసామ్యంయత్తదాహుస్స్వస్థలక్షణమ్॥౧౩॥ తేషామన్యతమోత్సేకేవిధానముపదిశ్యతే । హర్షేణబాధ్యతేశోకోహర్షశ్శోకేనబాధ్యతే॥ ౧౪॥ కశ్చిత్సుఖేవర్తమానోదుఃఖస్యస్మర్తుమిచ్ఛతి । కశ్చిద్దుఃఖేవర్తమానస్సుఖస్యస్మర్తుమిచ్ఛతి॥౧౫॥ సత్వంనదుఃఖీదుఃఖస్యనసుఖీచసుఖస్యవా । నదుఃఖీసుఖజాతస్యనసుఖీదుఃఖజస్యవా। స్మర్తుమర్హసికౌరవ్యదిష్టంహిబలవత్తరమ్॥౧౬॥ అథవాతేస్వభావోయంయేనపార్థివక్లిశ్యసే॥౧౭॥ దృష్ట్వాసభాగతాంకృష్ణామేకవస్త్రాంరజస్వలామ్॥ మిషతాంపాండుపుత్రాణాం నతత్వంస్మర్తుమర్హసి ॥ ౧౮ ॥ ప్రవ్రాజనంచనగరాదజినైశ్చవివాసనమ్ । మహారణ్యనివాసశ్చనతస్యస్మర్తుమర్హసి॥ ౧౯॥ జటాసురాత్పరిక్లేశంచిత్రసేనేనచాహవమ్ । సైంధవాచ్చపరిక్లేశంకథంవిస్మృతవానసి ॥ ౨౦ ॥ పునరజ్ఞాతచర్యాయాంకీచకేనపదావధమ్ । ద్రౌపద్యారాజపుత్ర్యాశ్చకథంవిస్మృతవానసి॥ ౨౧॥ యచ్చతేద్రోణభీష్మాభ్యాంయుద్ధమాసీదరిందమ । మనసైకేనయోద్ధవ్యంతత్తేయుద్ధముపస్థితమ్॥ ౨౨॥ యత్రనాస్తిశరైఃకార్యంనమిత్రంనచబంధుభిః । ఆత్మనైకేనయోద్ధవ్యంతత్తేయుద్ధముపస్థితమ్॥ ౨౩ ॥ తస్మిన్ననిర్జితేయుద్ధేప్రాణా

ననుదేహశ్చేచ్ఛాలాతుల్యస్తర్హితత్పీడయాకఃపీడ్యతఇత్యాశంక్యమనపేక్ష్యతేనాత్మేతివక్తుమాహ॥అర్జునస్యేతి॥౧॥రాజన్నితి॥ఆశక్నుమఃకర్తుమితిశేషః॥౨॥౩॥౪॥౫॥అగతిరితి॥ఆయత్యాంఉత్తరకాలే-తదాత్వేవర్తమానకాలే-అగతిర్దుర్మార్గఃగతిస్సన్మార్గః॥౬॥ఏవమితి॥రాజ్యంప్రతిహేతుంరాజ్యంకర్తుంయుక్తియుక్తం॥౭॥ద్వివిధఇతి॥దేహమనసీదుఃఖాశ్రయే- నత్వాత్మేతి-ఏవంజ్ఞాత్వాసుఖేనరాజ్యంకర్తవ్యమితితాత్పర్యం-నిర్ద్వంద్వంశరీరంవినాఆధిర్నాస్తి-మనోవినావ్యాధిర్నాస్తీత్యర్థః॥౮॥౯॥౧౦॥శీతోష్ణఇతి॥శీతోష్ణేకఫపిత్తే-వాయుర్వాతః॥౧౧॥ తేషామితి॥విధానంచికిత్సాఉష్ణేనద్రవ్యేణ ॥ ౧౨ ॥౧౩ ॥ ౧౪ ॥ కశ్చిదితి॥కశ్చిన్మృష్టాదివ్యాభరణవస్త్రరాజ్యయోషిదాదిసుఖకాలే- నష్టంపుత్రాదింస్మరఞ్శోకేనహర్షంబాధతే- కశ్చిద్దుఃఖకాలేఅతీతంసుఖంస్మరన్హర్షేణశోకంబాధతేఇదముభయందేహాద్యభిమానవద్విషయం॥౧౫॥త్వంతుసదైవశారీరమానసాభ్యామన్యఃకాలత్రయేపినదుఃఖీనవాసుఖీఅతస్తదుభయస్మరణానర్హత్వాత్ - సుఖకాలేసుఖంవాస్మర్తుంనార్హసి - అథాపిచేత్స్మరసితర్హిదైవమేవబలీయఇత్యాహసార్ధేనసఇతి॥౧౬॥అథతేతవదేహాదిసంఘాత్మమానినఃస్వభావఏవేతిచేత్ కింద్రౌపదీక్లేశాధికందుఃఖంనస్మర్తుమర్హస్యపితుఅర్హస్యేవేత్యాహ అథవేత్యాదినా॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥యదితి॥యచ్చయథాచ- తేద్రోణభీష్మాభ్యాంఆత్మతుల్యాభ్యాంసహాయుద్ధమాసీత్ తత్ తథాతేతవచఅసమేనమనసాపికేనయోద్ధవ్యంఉపస్థితమితియోజనా-ద్రోణాదివన్మనోపిత్వత్తోన్యదిత్యాశయః॥౨౨॥యత్రేతి॥ ఏకేననిర్వికల్పావస్థేనఆత్మనా॥౨౩॥తస్మిమనసివాసనాతంతుసంతానరూపేఅనిర్జితేసతి - దేహాంతరేపిపూర్వసంస్కారాత్తవతైర్యుద్ధప్రాప్తిరనివార్యైవేత్యాహ ॥ తస్మిన్నితి॥౨౪॥తస్మాది

స్యదివిమోక్ష్యసే । అన్యందేహంసమాస్థాయతతస్తైరపియోత్స్యసే ॥ ౨౪ ॥ తస్మాదద్యైవగంతవ్యంయుధ్యస్వభరతర్షభ । పరమవ్యక్తరూపస్యవ్యక్తంత్యక్త్వాస్వకర్మభిః॥ ౨౫॥ తస్మిన్ననిర్జితేయుద్ధేకామావస్థాంగమిష్యసి।ఏతజ్జిత్వామహారాజకృతకృత్యోభవిష్యసి॥౨౬॥ఏతాంబుద్ధింవినిశ్చిత్యభూతానామాగతింగతిమ్। పితృపైతామహేవృత్తేశాధిరాజ్యంయథోచితమ్ ॥ ౨౭ ॥ దిష్ట్యాదుర్యోధనఃపాపోనిహతస్సానుగోయుధి । ద్రౌపద్యాఃకేశపాశస్యదిష్ట్యాత్వంపదవీంగతః ॥ ౨౮॥ యజస్వవాజిమేధేనవిధివద్దక్షిణావతా।వయంతేకింకరాఃపార్థవాసుదేవశ్చవీర్యవాన్॥౨౯॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- భీమసేనవాక్యే- షోడశోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ ఆసంతోషఃప్రమాదశ్చమదోరాగోప్రశాంతతా। బలంమోహోభిమానశ్చాప్యుద్వేగశ్చైవసర్వశః॥ ౧॥ ఏభిఃపాప్మభిరావిష్టోరాజ్యంత్వమభికాంక్షసే। నిరామిషోవినిర్ముక్తఃప్రశాంతస్సుఖీభవ ॥ ౨ ॥ యఇమామఖిలాంభూమింశిష్యాదేకోమహీపతిః। తస్యాప్యుదరమేకంవైకిమిదంత్వంప్రశంససి ॥ ౩ ॥ నాహ్నాపూరయితుంశక్యాంనమాసైర్భరతర్షభ। అపూర్యాంపూరయన్నిచ్ఛామాయుషాపినశక్నుయాత్ ॥౪॥ యథేద్ధఃప్రజ్వలత్యగ్నిరసమిద్ధఃప్రశామ్యతి । అల్పాహారతయాత్వగ్నింశమయౌదర్యముత్థితమ్॥ ౫ ॥ ఆత్మోదరకృతేప్రాజ్ఞఃకరోతివిఘసంబహు । జయోదరంపృథివ్యాతేశ్రేయోనిర్జితయాజితమ్॥౬॥ మానుషాన్కామభోగాంస్త్వమైశ్వర్యంచప్రశంససి। అభోగినోబలాశ్చైవయాంతిస్థానమనుత్తమమ్॥౭॥ యోగక్షేమశ్చరాష్ట్రస్యధర్మాధర్మౌత్వయిస్థితౌ। ముచ్యస్వమహతోభారాత్త్యాగమేవాభిసంశ్రయ॥౮॥ ఏకోదరకృతేవ్యాఘ్రఃకరోతివిఘసంబహు । తమన్యేప్యుపజీవంతిమందాలోభవశామృగాః॥ ౯॥ విషయాన్ప్రతిసంగృహ్యసన్న్యాసంకురుతేయది । నచతుష్యంతిరాజానఃపశ్యబుద్ధ్యంతరంయథా॥ ౧౦॥ పత్రాహారైరశ్మకుట్టైర్దంతోలూఖలికైస్తథా।అబ్భక్షైర్వాయుభక్షైశ్చతైరయంనరకోజితః॥౧౧॥ యశ్చేమాంవసుధాంకృత్స్నాంప్రశాసేదఖిలాంనృపః । తుల్యాశ్మకాంచనోయశ్చసకృతార్థోనపార్థివః॥౧౨॥ సంకల్పేషునిరారంభోనిరాశోనిర్మమోభవ । అశోకంస్థానమాతిష్ఠన్నిహచాముత్రచావ్యయమ్॥౧౩॥నిరామిషానశోచంతిశోచసిత్వంకిమామిషమ్। పరిత్యజ్యామిషంసర్వంమృషావాదాత్ప్రమోక్ష్యసే॥౧౪॥పంథానౌపితృయానశ్చదేవయానశ్చవిశ్రుతౌ । ఈజానాఃపితృయానేనదేవయానేనమోక్షిణః॥ ౧౫ ॥ తపసాబ్రహ్మచర్యేణస్వాధ్యాయేనమ

తి॥ యస్మాదేవంతస్మాత్ అద్యైవస్వకర్మభిర్యమాద్యష్టాంగైః వ్యక్తంస్థూలంశరీరంత్యక్త్వా అవ్యక్తరూపస్యమనసఃపరంశత్రుభూతంఐకాత్మ్యంగంతవ్యంప్రాప్తవ్యం- అతోయుధ్యస్వమనోజయార్థంసన్నద్ధోభవేత్యర్థః॥౨౫॥ తస్మిన్నితి॥తస్మిన్మనసిఅనిర్జితేసతి- కామావస్థాంఅవాచ్యామిత్యర్థః-ఏతత్మనః॥౨౬॥ఏతామితి॥ఏతాంమనోదేహాభ్యామన్యఆత్మేత్యేవంరూపాంభూతానామాగతింగతించమనస్తాదాత్మ్యేనకృతామవేక్ష్య- తదపహాయహర్షశోకవిముక్తస్స్వరాజ్యపరిపాలనంకుర్విత్యర్థః॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥*అసంతోషఇతి॥ అసంతోషఃమనస్తాదాత్మ్యంత్యక్త్వాహర్షవిషాదశూన్యోరాజ్యంయజ్ఞాశ్చకుర్విత్యుక్తం- తత్రత్యాగోవాఙ్మాత్రేణనభవతి- కింతుమనోనిరోధేన-సచసంతోషైకాగ్ర్యవినయవైరాగ్యశాంతిధైర్యవివేకాహంకారత్యాగానుద్వేగాదినాసాధ్యః- రాజ్యంత్వసంతోషాదిమతాకర్తవ్యం- అతోరాజ్యాకాంక్షీవృథాపాండిత్యంమాకురు - కింతురాజ్యంత్యక్త్వాసంతోషాదినిష్ఠఏవభవేతిశ్లోకద్వయార్థః॥౧॥౨॥౩॥౪॥యథేతి॥ఇద్ధఃప్రదీప్తః॥౫॥ఆత్మేతి॥శ్రేయసాపరలోకజయోనైవపృథివీజితాభవతీతితేతవజితం-జయఏవాస్తీతిభావః॥౬॥మానుషానితి॥అబలాస్తపఃక్షీణాః॥ ౭॥యోగఇతి॥అలబ్ధలాభోయోగఃలబ్ధసంరక్షణంక్షేమస్తముభయంధర్మాధర్మాత్మకసంసారరూపత్వాన్మహద్భయంతస్మాన్ముచ్యస్వముక్తోభవ॥౮॥ ఏకేతి॥ వ్యాఘ్రఇవస్వార్థపరఏవరాజాఅతోబధ్యతే పరార్థంత్వస్యానుషంగికంనమోచయితుంక్షమమితిభావః॥౯॥విషయానితి॥బహిరర్థాంస్త్యక్త్వాంతఃసన్న్యాసీచేన్నబధ్యతఇత్యుక్తంతత్ బుద్ధ్యంతరంబుద్ధేర్విపర్యయంయథాతథా- పశ్యజానీహి॥౧౦॥ఏవంచేత్పత్రాహారాదికంమునయోనకుర్యురితిద్వయోఃశ్లోకయోర్భావః॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥మనసైవత్యాగఃకార్యఇత్యేతన్నిరస్యతి॥నిరామిషాఇతి॥మృషావాదాత్ పూర్వోక్తాత్ విమోక్ష్యసేవిముక్తోభవిష్యసి। ౧౪। పంథానావితి॥ఈజానాఃవర్ణాశ్రమాద్యభిమానినః- మోక్షిణఃనిస్సంగాః।౧౫।౧౬।బంధనంరాజ్య

హాసయః। విముచ్య దేహాంస్తే యాంతి మృత్యోరవిషయం గతాః॥౧౬॥ ఆమిషం బంధనం లోకే కర్మేహోక్తం తథామిషమ్। తాభ్యాం విముక్తః పాపాభ్యాం పదమాప్నోతి తత్పరమ్॥ ౧౭॥ అపి గాథాం పురాగీతాం జనకేన వదంత్యుత। నిర్ద్వంద్వేన విముక్తేన మోక్షం సమనుపశ్యతా॥౧౮॥ అనంతం బత మే విత్తం యస్య మే నాస్తి కించన। మిథిలాయాం ప్రదీప్తాయాం న మే దహ్యతి కించన॥ ౧౯॥ ప్రజ్ఞాప్రాసాదమారుహ్యానశోచ్యాన్ శోచతో జనాన్। జగతీస్థానివాద్రిస్థో మందబుద్ధీనవేక్షతే॥ ౨౦॥ దృశ్యం పశ్యతి యః పశ్యన్ స చక్షుష్మాన్ స బుద్ధిమాన్। అజ్ఞాతానాం చ విజ్ఞానాత్ సంబోధాద్బుద్ధిరుచ్యతే॥ ౨౧॥ యస్తు వాచం విజానాతి బహుమానమియాత్స వై। బ్రహ్మభావప్రపన్నానాం వైద్యానాం భావితాత్మనామ్॥ ౨౨॥ యదా భూతపృథగ్భావమేకస్థమనుపశ్యతి। తత్రతత్ర చ విస్తారం బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా॥ ౨౩॥ తే జనాస్తాం గతిం యాంతి నావిద్వాంసోల్పచేతనాః। నాబుద్ధయో నాతపసః సర్వం బుద్ధౌ ప్రతిష్ఠితమ్॥ ౨౪॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-యుధిష్ఠిరవాక్యే- సప్తదశోధ్యాయః-............*

వైశంపాయనః॥ తూష్ణీంభూతం తు రాజానం పునరేవార్జునోబ్రవీత్। సంతప్తశ్శోకదుఃఖాభ్యాం రాజ్ఞో వాక్శల్యపీడితః॥ ౧॥ అర్జునః॥ కథయంతి పురావృత్తమితిహాసమిమం జనాః। విదేహరాజ్ఞః సంవాదం భార్యయా సహ భారత॥ ౨॥ ఉత్సృజ్య రాజ్యం భైక్షార్థం కృతబుద్ధిం నరేశ్వరమ్। విదేహరాజం మహిషీ దుఃఖితా యదభాషత॥ ౩॥ ధనాన్యపత్యం దారాంశ్చ రత్నాని వివిధాని చ। పంథానం పావకం హిత్వా జనకో మౌండ్యమాస్థితః॥ ౪॥ తం దదర్శ ప్రియా భార్యా భైక్ష్యవృత్తిమకించనమ్। ధారాముష్టిముపాసీనం నిరీహం గతమత్సరమ్॥ ౫॥ తమువాచ సమాగమ్య భర్తారమకుతోభయమ్। క్రుద్ధా మనస్వినీ భార్యా వివిక్తే హేతుమద్వచః॥ ౬॥ కథముత్సృజ్య రాజ్యం స్వం ధనధాన్యసమన్వితమ్। కాపాలీం వృత్తిమాస్థాయ ధానాముష్టిర్న తే వరః॥ ౭॥ ప్రతిజ్ఞా తేన్యథా రాజన్ చేష్టా చాన్యథా తవ। యద్రాజ్యం మహదుత్సృజ్య స్వల్పే లుభ్యసి పార్థివ॥ ౮॥ నైతేనాతిథయో రాజన్ దేవర్షిపితరస్తథా॥ అద్య శక్యాస్త్వయా భర్తుం మోఘస్తేయం పరిశ్రమః॥ ౯॥ దేవతాతిథిభిశ్చైవ పితృభిశ్చైవ పార్థివ। సర్వైరేతైః పరిత్యక్తః పరివ్రజసి నిష్క్రి-

---

సంగః తాభ్యామామిషాభ్యాం॥ ౧౭॥ యత్తు పితృపైతామహం రాజ్యమిత్యుక్తం తత్రాపి స్వస్యాసంగం దర్శయతి - అపి గాథామితి॥ ౧౮॥ ౧౯॥ యత్త్వోక్తం దిష్ట్యా దుర్యోధనో హత ఇతి తత్రాహ॥ ప్రజ్ఞేతి॥ మందత్వాదేవ ప్రజ్ఞాప్రాసాదమారోఢుమశక్తః అశోచ్యాన్ స్వర్గతాన్ దుర్యోధనాదీన్ శోచతస్త్వద్దారాదీన్ న పశ్యసి - పరదుఃఖేన సుఖీ భవన్ మూర్ఖోసీతి భావః॥ ౨౦॥ కస్తర్హి బుద్ధిమానిత్యత ఆహ॥ దృశ్యమితి॥ దృశ్యం ద్రష్టుం యోగ్యం కర్తమకర్తవ్యం చ - అజ్ఞాతం జ్ఞాపయతి తస్య కర్తృత్వమకర్తృత్వం వా సంబోధయతి సమ్యన్బోధయతి సా బుద్ధిః - తద్వాన్ బుద్ధిమాన్॥ ౨౧॥ యత్తు ఏతాం బుద్ధిం వినిశ్చిత్యేత్యుక్తం తత్రాహ॥ య ఇతి॥ యస్తు వైద్యానాం విద్యావతాం వాచం విజానాతి న తు తదర్థం - స త్వాదృశో బహుమానమియాత్ - గురూనప్యుపదేష్టుం యోగ్యమాత్మానం మన్యతే - న తు తత్త్వం విందతి॥ ౨౨॥ కస్తర్హి తత్త్వం విందతీత్యత ఆహ॥ యదేతి॥ యదా యస్మిన్ కాలే - భూతానాం వియదాదీనాం - పృథగ్భావం నానాత్వం ఏకస్థం ఏకస్మిన్నాత్మని పర్యవసన్నం విలీనమితి - యావత్ ఘటశరావాదీనామివ మృణ్మాత్రం అనుపశ్యతి శాస్త్రాచార్యోపదేశానుధ్యానేన సాక్షాత్కరోతి - తథా తత్ర ఏకస్మాదేవ విస్తారం ఉత్పత్తిం చ పశ్యతి - తదా బ్రహ్మ సంపద్యతే తత్త్వం విందతి॥ ౨౩॥ త ఇతి॥ తే బుద్ధిమంతస్తాం గతిం బ్రహ్మసంపత్తిం యాంతు న తు త్వాదృశా విద్వాంసః శాస్త్రమాత్రాభిజ్ఞాః అతస్త్వాదృశా అపి శాస్త్రతత్త్వార్థానభిజ్ఞత్వాత్ అవిద్వాంస ఏవేతి - యతోల్పచేతసః మందబుద్ధయో బహిర్ముఖా ఇత్యర్థః। కథం తర్హి బుద్ధిమంతో భవంతీత్యత ఆహ - నాబుద్ధయో నాతపస ఇతి - యే అతపసో న - తే అబుద్ధయో న - తపసైవ బుద్ధిః ప్రాప్యత ఇత్యర్థః॥ ౨౪॥ *** ౧॥ బుద్ధ్యర్థం తపోనుష్ఠాతుం - వనమేవ శ్రేయ ఇత్యుక్తం తత్ర॥ శ్లో॥ కర్మణైవ హి సంసిద్ధిమాస్థితా జనకాదయ ఇత్యుక్తేః గృహేపి చిత్తశుద్ధికరం యజ్ఞాదికం తపోస్తీతి ఆఖ్యాయికాముఖేన ప్రతిపాదయిష్యన్నర్జున ఉవాచ॥ కథయంతీతి॥ ౨॥ ౩॥ ధనానీతి॥ పావకం యజ్ఞాదిద్వారా శోధకం॥ ౪॥ తమితి॥ ధానా భ్రష్టయవాః నిరీహం వితృష్ణం॥ ౫॥ తమితి॥ హేతుమత్ యుక్తియుక్తం॥ ౬॥ కథమితి॥ న తే వరః న త్వయా ఆవరణీయః॥ ౭॥ ప్రతిజ్ఞేతి॥ ప్రతిజ్ఞా సర్వసంగం త్యక్ష్యామీత్యేవంరూపా సల్పేనాపి కుండికాదిసంగ్రహేణ నష్టేత్యర్థః॥ ౮॥ నైతి॥ ఏతేన ధానాముష్టినా॥ ౯॥ దేవతేతి॥ యతో నిష్క్రియః అతో దేవతాదిభిః పరిత్యక్తః - పరివ్రజసి॥......................................*

యః॥ ౧౦॥ యస్త్వంత్రైవిద్యవృద్ధానాంబ్రాహ్మణానాంసహస్రశః। భర్తాభూత్వాచలోకస్యసోద్యత్రైభృతిమిచ్ఛసి॥ ౧౧॥ శ్రియంహిత్వాప్రదీప్తాంత్వంశ్వవత్సంప్రతివీక్ష్యసే। అపుత్రాజననీతేద్యకౌసల్యాచాపతిస్త్వయా ॥ ౧౨॥ ఆమీచధర్మకామాస్త్వాంతుక్షత్రియాఃపర్యుపాసతే। త్వదాశామభికాంక్షంతఃకృపణాఃఫలహేతుకాః ॥ ౧౩॥ తాంశ్చత్వంవిఫలాన్కుర్వన్కంనులోకంగమిష్యసి । రాజన్సంశయితేమోక్షేపరతంత్రేషుదేహిషు॥ ౧౪॥ నైవతేస్తిపరోలోకోనాపరఃపాపకర్మణః। ధర్మ్యాన్దారాన్పరిత్యజ్యయస్త్వమిచ్ఛసిజీవితుమ్॥ ౧౫॥స్రజోగంధానలంకారాన్వాసాంసివివిధానిచ। కిమర్థమభిసంత్యజ్యపరివ్రజసినిష్క్రియః॥ ౧౬॥ నిపానంసర్వభూతానాంభూత్వాత్వంపావనంమహత్ । ఆఢ్యోవనస్పతిర్భూత్వాసోన్యాంస్త్వంపర్యుపాససే ॥ ౧౭॥ ఖాదంతిహస్తినంన్యాయైఃక్రవ్యాదాబహవోప్యుత । బహవఃక్రిమయశ్చైవకింపునస్త్వామనర్థకమ్ ॥ ౧౮॥ యఇమాంకుండికాంభింద్యాత్త్రివిష్టబ్ధంచయోహరేత్ । వాసశ్చాపహరేత్తస్మిన్కథంతేమానసంభవేత్ ॥ ౧౯॥ యస్త్వయంసర్వముత్సృజ్యధానాముష్టేరనుగ్రహః। యదానేనసమంసర్వంకిమిదంహ్యవసీయతే॥ ౨౦॥ ధానాముష్టిరిహార్థశ్చేత్ప్రతిజ్ఞాతేవినశ్యతి । కాచాహంతవకోమేత్వంకశ్చతేమయ్యనుగ్రహః ॥ ౨౧ ॥ ప్రశాధిపృథివీంరాజన్యదితేనుగ్రహోభవేత్ । ప్రాసాదంశయనంయానం వాసాంస్యాభరణానిచ ॥ ౨౨॥ శ్రియావిహీనైరధనైస్త్యక్తమిత్రైరకించనైః। సౌఖికైస్సంభృతానర్థాన్యస్సంత్యజతికిన్నుతత్ ॥ ౨౩॥ యోత్యంతంప్రతిగృహ్ణీయాద్యశ్చదద్యాత్సదైవహి। తయోస్త్వమంతరంవిద్ధిశ్రేయాంస్తాభ్యాంకఉచ్యతే॥ ౨౪॥ సదైవయాచమానేషుతథాదంభాన్వితేషుచ । ఏతేషుదక్షిణాదత్తాదావాగ్నావివదుర్హుతమ్ ॥ ౨౫॥ జాతవేదాయథారాజన్నాదగ్ధ్వైవోపశామ్యతి। సదైవయాచమానోహితథాశామ్యతినైద్విజః ॥ ౨౬॥ సతాంవైదదతోన్నంచలోకేస్మిన్ప్రకృతిర్ధ్రువా। నచేద్రాజాభవేద్దాతాకుతస్స్యుర్మోక్షకాంక్షిణః॥౨౭ ॥ అన్నాద్గృహస్థాలోకేస్మిన్భిక్షవస్తతఏవచ । అన్నాత్ప్రాణఃప్రభవతిఅన్నదఃప్రాణదోభవేత్ ॥ ౨౮ ॥ గృహస్థేభ్యోవినిర్ముక్తాగృహస్థానేవసంశ్రితాః । ప్రభవంచప్రతిష్ఠాంచదాంతావిందంతఆసతే॥ ౨౯॥ త్యాగాన్నభిక్షుకంవిద్యాన్నమౌండ్యాన్నచయాచనాత్ ।ఋజుస్తుయోర్థంత్యజతితంముక్తంవిద్ధిభిక్షుకమ్॥౩౦॥అసక్తఃసక్తవద్గచ్ఛన్నిస్సం

౧౦॥యఇతి॥భృతింసాదరభరణం ॥ ౧౧॥౧౨॥ అమీతి॥ ఫలహేతుకాః-ఫలార్థినః॥ ౧౩॥ తానితి॥పరతంత్రేషుఅదృష్టాధీనేషు॥౧౫॥౧౬॥నిపానమితి॥నిపీయతేస్మిన్స్వేచ్ఛయాగోభిర్జలమితినిపానం- కూపోపాంతస్థఃక్షుద్రజలాశయఇతియావత్ - తద్వత్ భూత్వా-తథాఆఢ్యఃవనస్పతిఃఫలవాన్పక్షిణామాశ్రయశ్చభూత్వా - అన్యాన్ఉదరార్థంకథంపర్యుపాససె ॥ ౧౭॥ ఖాదంతీతి ॥ హస్తినమపిన్యాయైఃసర్వకర్మత్యాగైరుపేతంక్రవ్యాదాఃమాంసాదాఃఖాదంతి - అనర్థకంసర్వపురుషార్థహీనం ॥ ౧౮ ॥ యఇతి ॥ త్రివిష్టబ్ధంత్రిదండం ॥ ౧౯ ॥ యఇతి ॥ అవసీయతే - అధ్యవస్యసి - అనేనధానాముష్టినాసర్వంరాజ్యాదికంసమం ॥ ౨౦ ॥ ధానాముష్టిరితి ॥ ధానాముష్టిఃఇహార్థశ్చేత్ తర్హిత్వం జీవనార్థంబాహ్యమప్యర్థం త్యక్తుమశక్తఃకథమాంతరాన్దేహేంద్రియాదీంస్త్యక్ష్యసితథాచసర్వసంగత్యాగప్రతిజ్ఞావ్యర్థైవ - కింతర్హిసర్వసంగత్యాగరూపమతఆహ - కాచేతి-దేహేంద్రియమనోబుద్ధివిషయాణాంత్యాగెశుద్ధచిన్మాత్రస్యతవాహంచతాదృశీకా - మమచత్వంకః - నహ్యసంగచిన్మాత్రయోః ద్వయోఃపరస్పరసంబంధోస్తి - భేదకోపాధేరభావాత్ - ఏవంసతిమయికశ్చతేనుగ్రహఃనకశ్చిదిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ ఏవమసంగస్యతవరాజ్యంకుర్వతోయథాకథంచిత్ప్రారబ్ధకర్మావసానపర్యంతందేహంధారయతఃకుండికాద్యపేక్షయారాజ్యమేవమంగళమనుగ్రాహకమిత్యాహ - ప్రశాధీత్యాదినా ॥ ౨౨ ॥ శ్రియేతి ॥ సౌఖికైఃపరమసుఖార్థిభిఃసంన్యాసిభిఃసంభృతాన్అర్థాన్కుండికాదీన్వీక్ష్యయఃస్వయమపితథాకరోతి - సకింనుతద్రాజ్యాదికంత్యజతి-అపితునైవత్యజతి - కింతుఉచితంపరిగ్రహంత్యక్త్వాదైవోపహతత్వాదనుచితపరిగ్రహాంతరమేవకరోతీత్యసంగత్వమేవదుర్లభమిత్యర్థః ॥ ౨౩॥ ఏతదేవాహ ॥ యఇతి ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ జాతవేదాఇతి ॥ సదైవయాచమానపరివ్రాట్ - సచక్లేశాన్దగ్ధ్వైవోపశామ్యత్యగ్నివత్ ॥ ౨౬ ॥ ఏతచ్ఛగృహస్థాధీనమిత్యాహ ॥ సతామితి ॥ సతాంసంన్యాసినాంప్రకృతిర్జీవనం ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯॥ ౩౦ ॥ఋజుత్వమేవాహ॥..........*

గోముక్తబంధనః। సమశ్శత్రౌచమిత్రేచసవైముక్తోమహీపతే॥ ౩౧॥ పరివ్రజంతిదానార్థంముండాఃకాషాయవాససః। సితాబహువిధైఃపాశైస్సం
చిన్వంతోవృథామిషమ్ ॥ ౩౨ ॥ త్రయీంచనామవార్తాంచత్యక్త్వాపుత్రాన్వ్రజంతియే । త్రివిష్టబ్ధంచవాసశ్చప్రతిగృహ్ణంత్యబుద్ధయః॥ ౩౩ ॥ అ
నిష్కషాయేకాషాయమీహార్థమితివిద్ధితమ్। ధర్మధ్వజానాంముండానాంకృతార్థమితిమేమతిః॥౩౪॥ కాషాయైరజినైశ్చీరైర్నగ్నాన్ముండాన్జ
టాధరాన్।బిభ్రత్సాధూన్మహారాజజయలోకాన్జితేంద్రియః॥౩౫॥అగ్న్యాధేయానిగుర్వర్థంక్రతూన్సపశుదక్షిణాన్।దద్యాత్యహరహర్యో
వైకోనుధర్మరతస్తతః॥౩౬॥ అర్జునః॥తత్త్వజ్ఞోజనకోరాజాలోకేస్మిన్నితిగీయతే । సోప్యస్మిన్మోహసంపన్నోమామామోహవశమన్వగాః॥ ౩౭॥ ఏవం
ధర్మమనుక్రాంతంసదాదానపరైర్నరైః । ఆనృశంస్యగుణోపేతాఃకామక్రోధవివర్జితాః ॥ ౩౮ ॥ ప్రజానాంపాలనేయుక్తాదానముత్తమమాస్థి
తాః। ఇష్టాన్లోకానవాప్స్యామోగురువృద్ధోపచాయినః॥ ౩౯॥ దేవతాతిథిభూతానాంనిర్వపంతోయథావిధి। స్థానమిష్టమవాప్స్యామోబ్రహ్మణ్యా
స్సత్యవాదినః॥౪౦॥ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-అర్జునవాక్యే-అష్టాదశోఽధ్యాయః ……………… *
యుధిష్ఠిరః॥ వేదాహంతాతశాస్త్రాణిహ్యపరాణిపరాణిచ। ఉభయంవేదవచనంకురుకర్మత్యజేతిచ॥౧॥ ఆకులానిచశాస్త్రాణిహేతుభిశ్చింతితానిచ।
నిశ్చయశ్చైవయోమంత్రేవేదాహంతంయథావిధి॥౨॥త్వంతుకేవలమస్త్రజ్ఞోవీరవ్రతసమన్వితః। శాస్త్రార్థంతత్త్వతోగంతుమసమర్థఃకథంచన॥
౩॥శాస్త్రార్థసూక్ష్మదర్శీయోధర్మనిశ్చయకోవిదః। తేనాప్యేవంనవాచ్యోహంయదిధర్మంప్రపశ్యసి॥౪॥ భ్రాతృసౌహృదమాస్థాయయదుక్తంవ
చనంత్వయా । న్యాయ్యంయుక్తంచకౌంతేయప్రీతోహంతేనతేర్జున॥౫॥యుద్ధధర్మేషుసర్వేషుక్రియాణాంనైపుణేషుచ।నత్వయాసదృశఃకశ్చిత్త్రి
షులోకేషువిద్యతే॥౬॥ ధర్మంసూక్ష్మతరంవాచ్యంతత్రదుష్ప్రతరంత్వయా। ధనంజయనమేబుద్ధిమభిశంకితుమర్హసి॥౭॥ యుద్ధశాస్త్రవిదేవత్వం
నవృద్ధాస్సేవితాస్త్వయా। సంక్షిప్తవిస్తరవిదాంనతేషాంవేత్సినిశ్చయమ్॥౮ ॥ తపస్త్యాగోవిధిరితినిశ్చయస్త్వేషధీమతామ్। పరంపరంజ్యాయఏషాం
యేషాంనైశ్రేయసీమతిః॥ ౯॥ యత్త్వేతన్మన్యసేపార్థనజ్యాయోస్తిధనాదితి। తత్రతేవర్తయిష్యామియథానైతత్ప్రధానతః ॥ ౧౦॥ తపస్స్వ
ధ్యాయశీలాహిదృశ్యంతేధార్మికాజనాః। ఋషయస్తపసాయుక్తాయేషాంలోకాస్సనాతనాః॥ ౧౧॥ అజాతశత్రవోధీరాస్తథాన్యేవనవాసినః। అ
రణ్యేబహవశ్చైవస్వాధ్యాయేనదివంగతాః ॥ ౧౨ ॥ ఉత్తరేణతుపంథానమార్యావిషయనిగ్రహాత్। అబుద్ధిజంతమస్త్యక్త్వాలోకాంస్త్యాగవతాంగ
తాః ॥ ౧౩ ॥ దక్షిణేనతుపంథానంయంభాస్వంతంప్రచక్షతే । ఏతేక్రియావతాంలోకాయేశ్మశానానిభేజిరే ॥ ౧౪॥ అనిర్దేశ్యాగతిస్సాతుయాంప్ర

అసక్తఇతి॥౩౧॥ పరివ్రజంతీతి॥దానార్థందానంప్రాప్తుం-సితాఃబద్ధాఃమానోమేభూయాత్ శిష్యామేభూయాదిత్యాదిభిః-ఆమిషంధనంమఠపుస్తకా
ద్యర్థం॥౩౨॥౩౩॥అనిష్కషాఇతి॥అనిష్కషాఃరాగాదిదోషవర్జనాభావే॥౩౪॥కాషాయైరితి॥సాధూన్నిష్కషాన్॥౩౫॥ ౩౬॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥ ౪౦॥*
అంతఃసంగంత్యక్త్వాబహిఃకర్మకుర్విత్యుక్తందూషయన్యుధిష్ఠిరఉవాచ॥ వేదేతి॥అపరాణిధర్మశాస్త్రాణిపరాణిబ్రహ్మశాస్త్రాణి॥శ్లో॥కుర్వన్నే
హకర్మాణిజిజీవిషేచ్ఛతంసమాఇతి-కర్మకుర్వన్నతిప్యతే - బ్రహ్మార్పణంబ్రహ్మహవిరితి-తత్ జ్ఞాత్వామృతమశ్నుతఇతిచ-కురుకర్మత్యజేతిచశాస్త్ర
ద్వయంవేదజానే॥౧॥ ఆకులానీతి॥ తయోర్నిశ్చయమప్యహంవేద-శ్రు-వివిదిషంతియజ్ఞేనదానేనేత్యాదిశ్రుతేరాత్మవేదనేచ్ఛాపర్యంతంకర్మవిధయః॥
౨ ॥ ఏతమేవప్రవ్రాజినోలోకమిచ్ఛంతఃప్రవ్రజంతీతిచోత్తరంప్రవ్రజ్యేతిచఏతయోఃకర్మకరణకర్మత్యాగశ్రుత్యోర్వ్యవస్థామజానన్త్వంమా
ఖ్యాసీత్యాహ-త్వంత్విత్యాదినా॥౩॥౪॥౫॥౬॥ ధర్మమితి॥ ధర్మంధర్మప్రతిపాదకం-తత్రవిషయేదుష్ప్రతరందురవగాహం॥౭॥౮॥ కస్తర్హినిశ్చ
యఇత్యతఆహ॥తపఇతి॥ఆవిధిరనిర్దేశ్యంబ్రహ్మ- ఏతేషుతపోవిభజ్యతే॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥త్యాగమాహఉత్తరేణేతి॥౧౩॥ దక్షిణేనేతి॥ క్రియావతాంజ
న్మమరణప్రబద్ధందుర్వారంయంపంథానంభాస్వంతంప్రచక్షతే- ఏతేక్రియావతాంలోకాయేశ్మశానానిభేజిరేఇతిత్యాగఏవకర్తవ్యఇతిదర్శితం ॥ ౧౪॥
అవిధిమాహ॥అనిర్దేశ్యేతి॥గతిర్మోక్షఃప్రత్యగాత్మానందరూపః- తస్మాద్ధితో స్తల్లాభాయేత్యర్థః: యోగశ్చిత్తవృత్తినిరోధః - సఃప్రధానంచతదిష్టశ్చప్ర

పశ్యంతి మోక్షిణః । తస్మాద్యోగః ప్రధానేష్టః సతు దుఃఖం ప్రవేదితుమ్ ॥ ౧౫ ॥ అనుసృత్య తు శాస్త్రాణి కవయస్సమవస్థితాః । అపీహ స్యాదపీహ స్యాత్సారాసారదిదృక్షయా ॥ ౧౬ ॥ వేదవాదానతిక్రమ్య శాస్త్రాణ్యారణ్యకాని చ । విపాట్య కదళీస్తంభం సారం దదృశిరే న తే ॥ ౧౭ ॥ అథైకాంతవ్యుదాసేన శరీరే పాంచభౌతికే । ఇచ్ఛాద్వేషసమాయుక్తమాత్మానం ప్రాహురింగితైః ॥ ౧౮ ॥ అగ్రాహ్యం చక్షుషా సూక్ష్మమనిర్దేశ్యం చ తద్గిరా । కర్మహేతుపురస్కారం భూతేషు పరివర్తతే ॥ ౧౯ ॥ కల్యాణం గోచరం కృత్వా మనస్తృష్ణాం నిగృహ్య చ । కర్మసంతతిముత్సృజ్య స్యాన్నిరాలంబనస్సుఖీ ॥ ౨౦ ॥ అస్మిన్నేవం సూక్ష్మగమ్యే మార్గే సద్భిర్నిషేవితే । కథమర్థమనర్థాఢ్యమర్జున త్వం ప్రశంససి ॥ ౨౧ ॥ పూర్వశాస్త్రవిదో హ్యేవం జనాః పశ్యంతి భారత । క్రియాసు నిరతా నిత్యం దానే యజ్ఞే చ కర్మణి ॥ ౨౨ ॥ భవంతి సుదురావర్తా హేతుమంతోఽపి పండితాః । దృఢపూర్వేస్మృతా మూఢా నైతదస్తీతి వాదినః ॥ ౨౩ ॥ అమృతస్యావమంతారో వక్తారో జనసంసది । చరంతి వసుధాం కృత్స్నాం వావదూకా బహుశ్రుతాః ॥ ౨౪ ॥ పార్థ యన్న విజానీమః కస్తాన్ జ్ఞాతుమిహార్హతి । ఏవం ప్రాజ్ఞాన్ సతశ్చాపి మహతశ్శాస్త్రవిత్తమాన్ ॥ ౨౫ ॥ తపసా మహదాప్నోతి బుద్ధ్యా వై విందతే మహత్ । త్యాగేన సుఖమాప్నోతి సదా కౌంతేయ తత్త్వవిత్ ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - యుధిష్ఠిరవాక్యే - ఏకోనవింశోఽధ్యాయః - ****

వైశంపాయనః ॥ తస్మిన్వాక్యాంతరే వక్తా దేవస్థానో మహాతపాః । అభినీతతరం వాక్యమిత్యువాచ యుధిష్ఠిరమ్ ॥ ౧ ॥ దేవస్థాన ఉవాచ ॥ యద్వచః ఫాల్గునేనోక్తం న జ్యాయోఽస్తి ధనాదితి । అత్ర తే వర్తయిష్యామి తదేకాగ్రమనాశ్శృణు ॥ ౨ ॥ అజాతశత్రో ధర్మేణ కృత్స్నా చ వసుధా జితా । తాం జిత్వా చ వృథా రాజన్న పరిత్యక్తుమర్హసి ॥ ౩ ॥ చతుష్పదీ హి నిశ్శ్రేణీ బ్రహ్మణ్యేషా ప్రతిష్ఠితా । తాం క్రమేణ మహాబాహో యథావజ్జయ పార్థివ ॥ ౪ ॥ తస్మాత్పార్థ మహాయజ్ఞైర్యజస్వ బహుదక్షిణైః । స్వాధ్యాయయజ్ఞా ఋషయో జ్ఞానయజ్ఞాస్తథాపరే ॥ ౫ ॥ కర్మనిష్ఠాంశ్చ బుధ్యేథాస్తపోనిష్ఠాంశ్చ

థా నేష్టః - యోగేనైవ బ్రహ్మ ప్రాప్యతే నాన్యథేత్యర్థః - యదాహ దత్తః ॥ శ్లో ॥ స్వసంవేద్యం హి తద్బ్రహ్మ కుమారీ స్త్రీసుఖం యథా - అయోగీ నైవ జానాతి జాత్యంధో హి యథా ఘటమితి - సతు దుఃఖం ప్రవేదితుం - తుభ్యం జ్ఞాపయితుమశక్యః - తవ తత్రానధికారాదిత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ అనుసృత్యేతి ॥ అపి వార్థే - ఇహ సారోఽస్తి ఇహ వేతి ఏవమిహ వాఽసార ఇహ వేతి - శాస్త్రాణి ఆలోచ్య - కవయః సారముపాదాయాసారం పరిత్యజ్య - సమవస్థితాః సమ్యక్ నిశ్చయవంతో జాతా ఇత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ వేదవాదానితి ॥ ఆరణ్యకాని వేదాంతాః ॥ ౧౭ ॥ అథేతి ॥ ఏకాంతం ద్వైతవర్జితం తద్వ్యుదాసేన తత్త్యాగేన - కేచిచ్ఛరీరే స్థితమాత్మానం ఇచ్ఛాదిమంతం ప్రాహుః మమేదం భూయాదిత్యాదిభిరింగితైర్లింగైః ॥ ౧౮ ॥ ఏవం మతముపన్యస్య సిద్ధాంతమాహ - అగ్రాహ్యమితి ॥ చక్షుషా సమనస్కైశ్చక్షురాదిభిరగ్రాహ్యం - యతః సూక్ష్మం - గిరా వానిర్దేశ్యం - కర్మహేతురవిద్యా తయైవ పురస్కారో బ్రాహ్మణోఽహం గృహస్థోఽహమితి చక్షుర్వాగ్గోచరత్వం యస్య తత్ సూక్ష్మమేవ పరివర్తతే జీవరూపేణాఽస్తీత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ కల్యాణగోచరమితి ॥ కల్యాణగోచరం ఆత్మోన్ముఖం నిరాలంబనః నిరహంకారః ॥ ౨౦ ॥ అస్మిన్నితి ॥ సూక్ష్మగమ్యే సూక్ష్మయా బుద్ధ్యా గమ్యే - సద్భిశ్చ నిషేవితే - అంతరాహంకారత్యాగరూపే అస్మిన్మార్గే సతి కథం బాహ్యతమాన్ అర్థాన్ ఉపాదేయత్వేన ప్రశంససి ॥ ౨౧ ॥ పూర్వశాస్త్రవిద ఇతి - పూర్వశాస్త్రవిదః కర్మకాండవిదోఽపి ఏవమర్థమనర్థత్వేన పశ్యంతి - కిముత జ్ఞానినః ॥ ౨౨ ॥ భవంతీతి ॥ సుదురావర్తాః సుష్ఠు దుఃఖేనాపి సిద్ధాంతం గ్రాహయితుమశక్యాః - దృఢః పూర్వః ప్రాగ్భవీయః సంస్కారో యేషాం తే దృఢపూర్వే ఆర్షత్వాత్ బహువ్రీహావపి సర్వనామతా ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ అమృతస్యేతి ॥ హే పార్థ యత్ యాన్ లౌకికానప్యర్థాన్ న వయం జానీమః - తాన్ ఇతరః కో జ్ఞాతుమర్హతి న కోఽపీత్యర్థః - యథా ఏవం ప్రాజ్ఞా అపి అస్మాకమన్యేషాం చ దుర్జ్ఞేయా ఇత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ తపసేతి ॥ మహత్ వైరాగ్యం - మహత్ పరబ్రహ్మ - తత్త్వవిత్ తపః ప్రభృతీనామేవ ॥ ౨౬ ॥ ****************************** శ్లో ॥ తస్మిన్వాక్యాంతరే వాక్యమిత్యాదినా ॥ శ్లో ॥ దండ ఏవ హి రాజేంద్ర క్షత్రధర్మో న ముండనమిత్యంతేన గ్రంథేన ఆత్మవివిదిషోత్పత్తేః పూర్వం కర్మాణి కర్తవ్యాని పశ్చాత్త్యాజ్యానీతి యుధిష్ఠిరమతం బ్రాహ్మణవిషయం న తు క్షత్రియవిషయమితి ప్రతిపాద్యతే ॥ తస్మిన్నితి ॥ వాక్యాంతరే వాక్యావసరే - అభినీతతరం యుక్తిమత్తరం ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥

భారత। వైఖానసానాంకౌంతేయవచనంశ్రూయతేయథా ॥ ౬ ॥ ఈహేతధనహేతోర్యస్తస్యానీహాగరీయసీ । భూయాన్దోషోహివర్ధేతయస్తంధర్మముపాశ్రయేత్ ॥ ౭ ॥ కృత్స్నంచద్రవ్యసంహారంకుర్వంతివిధికారణాత్। ఆత్మానందూషితోబుద్ధ్యాభ్రూణహత్యాంనబుధ్యతే । అనర్హతేయద్దదాతినదదాతియదర్హతే ॥ ౮ ॥ అర్హానర్హపరిజ్ఞానాద్దానధర్మోపిదుష్కరః ॥ ౯ ॥ యజ్ఞాయసృష్టానిధనానిధాత్రాయజ్ఞోదిష్టఃపురుషోరక్షితాచ । తస్మాత్సర్వంయజ్ఞఏవోపయోజ్యంధనంతతోనంతరఏక కామః ॥ ౧౦ ॥ యజ్ఞైరింద్రోవివిధైరన్నవద్భిర్దేవాన్సర్వానత్యయాద్భూరితేజాః । తేనేంద్రత్వంప్రాప్యవిభ్రాజతేసౌతస్మాద్యజ్ఞేసర్వమేవోపయోజ్యమ్ ॥ ౧౧ ॥ మహాదేవస్సర్వయజ్ఞేమహాత్మాహుత్వాత్మానందేవదేవోబభూవ। విశ్వాన్లోకాన్వ్యాప్యవిష్టభ్యకీర్త్యావిరాజతేద్యుతిమాన్కృత్తివాసాః॥ ౧౨॥ ఆవిక్షితఃపార్థివోసౌమరుత్తఋద్ధ్యాశక్రంయోజయద్దేవరాజమ్। యజ్ఞైయస్యశ్రీస్స్వయంసన్నివిష్టాయస్మిన్భాండంకాంచనంసర్వమాసీత్ ॥ ౧౩॥ హరిశ్చంద్రఃపార్థివేంద్రశ్శ్రుతస్తేయజ్ఞైరిష్ట్వాపుణ్యభాగ్వీతశోకః । ఋద్ధ్యాశక్రంయోజయన్మానుషస్సంస్తస్మాద్యజ్ఞేసర్వమేవోపయోజ్యమ్ ॥ ౧౪॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- దేవస్థానవాక్యే-వింశోధ్యాయః-..*

దేవస్థానఉవాచ ॥ అత్రైవోదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । ఇంద్రేణసమయేపృష్టోయదువాచబృహస్పతిః ॥ ౧॥ సంతోషోవైస్వర్గతమఃసంతోషఃపరమంసుఖమ్। తుష్టేర్నకించిత్పరతఃసాసమ్యక్ప్రతితిష్ఠతి ॥ ౨॥ యదాసంహరతేకామాన్కూర్మోంగానీవసర్వశః । తదాత్మజ్యోతిరచిరాత్స్వాత్మన్యేవప్రసీదతి ॥ ౩॥ నబిభేతియదాచాయంయదాచాస్మాన్నబిభ్యతి । కామద్వేషౌచజయతితదాత్మానంప్రపశ్యతి ॥ ౪॥ యదాసౌసర్వభూతానాంనద్రుహ్యతినకాంక్షతి। కర్మణామనసావాచాబ్రహ్మసంపద్యతేతదా ॥ ౫॥ ఏవంకౌంతేయభూతానితంతంధర్మంతథాతథా । తదాత్మనాప్రపశ్యంతితస్మాద్బుధ్యస్వభారత॥ ౬ ॥ అన్యేసామప్రశంసంతివ్యాయామమపరేజనాః । నైకంనచాపరేకేచిదుభయంచతథాపరే॥ ౭॥ యజ్ఞమేకేప్ర

చతుష్పదీతి॥ చతుష్పదీచతురాశ్రమీ- క్రమాద్బ్రహ్మచారియతిగృహస్థవానప్రస్థాన్బుధ్యస్వేత్యర్థః॥౪॥ తస్మాదితి॥ తామేవాహస్వాధ్యాయేతి॥౫॥ కర్మనిష్ఠానితి॥ వైఖానసానాంహైరణ్యగర్భాణాం॥౬॥ ఈహేతేతి॥ధనంహేతుఃకారణంయస్యతస్యయజ్ఞాదేఃయజ్ఞాద్యర్థం- యఈహేతధనం-తస్యానీహైవగరీయసీ॥శ్లో॥ ప్రక్షాళనాద్ధిపంకస్యదూరాదస్పర్శనంవరమితిన్యాయాత్ -తమిమంపరధర్మంయఃతుక్రియఃఉపాశ్రయత్ సదూష్యతఇత్యాహభూయానితి॥౭॥ కృత్స్నమితి॥ యస్మాత్ విధికారణాత్ యజ్ఞార్థంధనసంహారంధనసంచయంకుర్వంతి - బుధ్యాదూషితఃయఃఆత్మానందేహంతద్వ్యాప్రియంధనంవానర్హతేఅయోగ్యాయకర్మణేసమర్పయతియోగ్యాయచనసమర్పయతి- సఆత్మద్రోహజాంభ్రూణహత్యాంనబుధ్యతే॥౮॥ అర్హేతి॥ దానధర్మఃశుద్ధిః- దైశోధనఇత్యస్యరూపం॥౯॥యజ్ఞాయేతి॥ యజ్ఞోదిష్టఃయజ్ఞార్థమేవఆజ్ఞప్తోవేదేన- యజ్ఞేసృష్టఇతిపాఠేయజ్ఞార్థమేవసృష్టఃఅనంతరస్సన్నిహితః- యజ్ఞాదేవసర్వకామావాప్తిర్భవతీతిభావః॥౧౦॥౧౧॥ ౧౨॥ ఆవిక్షితఇతి॥ సర్వంసమస్తంభాండంఉపకరణంయజ్ఞపాత్రాది॥ ౧౩॥ ౧౪॥ * అత్రేతి॥ అత్రైవతుక్రియస్యవైఖానసధర్మాశ్రయణందోషఃపాలనయాగదానాదికంగుణఇత్యస్మిన్నర్థఎవ॥ ౧ ॥ అసంతుష్టోహిరాజాప్రజాఃపీడయత్యతఃసంతోషమేవస్తౌతి॥ సంతోషఇతి ॥ సాతుష్టిఃసమ్యక్ప్రతితిష్ఠతియదాప్రసీదతితదాతుష్టిఃప్రతితిష్ఠతీత్యుత్తరేణసంబంధః॥౨॥ కదాప్రసీదతిద్రష్టృదర్శనదృశ్యాదిభేదదర్శనరూపంమలంకదాత్యజతీత్యతఆహ॥యదేతి॥ యదాకామాన్జాగ్రదాదివిషయాన్సంహరతేఆత్మనిప్రవిలాపయతి- తదాత్మజ్యోతిఃస్వయంజ్యోతిరాత్మాస్వాత్మన్యేవస్వస్వరూపఏవప్రసీదతితదాకాలే॥౩॥ నేతి॥నబిభేతిద్వితీయాభావాత్ అస్మాన్నబిభ్యతిఅస్యనిష్క్రియత్వాత్సమాధౌ వ్యుత్థానేతుకామక్రోధౌజయతి॥౪॥౫॥ ఏవమితి॥ భూతానిఅధికారిజీవాః - యథాయథాయేనయేనప్రకారేణయద్యత్కర్మయజ్ఞాదికంవాసగుణోపాసనంవానిర్గుణోపాసనంవాకరోతి - తత్తత్కర్మతథాతథాతేనతేనప్రకారేణఫలాత్మనాఆవిర్భూతంఆత్మనాస్వానుభవేనపశ్యంతిపతేన॥శ్రు॥ తంయథాయథోపాసతేతథైతఃప్రేత్యభవతీతిశ్రుతేరర్థోదర్శితః - తస్మాత్సర్వేభ్యోభయందదద్భ్యయంవిందత్యభయందదదభయంవిందతీతిబుధ్యస్వ- సమ్యక్ప్రజాపాలనేనత్వమప్యభయంప్రాప్నుహీతిభావ॥ ౬॥ ....*

శంసంతి సంన్యాసమపరే జనాః । దానమేకే ప్రశంసంతి కేచిచ్చైవ ప్రతిగ్రహమ్॥ ౮ ॥ కేచిత్సర్వం పరిత్యజ్య తూష్ణీం ధ్యాయంత ఆసతే । రాజ్యమేకే ప్రశంసంతి ప్రజానాం పరిపాలనమ్ ॥ ౯ ॥ హిత్వా ఛిత్వా చ భిత్వా చ కేచిదేకాంతశీలినః । ఏతత్సర్వం సమాలోక్య బుధానామేష నిశ్చయః॥ ౧౦॥ అద్రోహేణైవ భూతానాం యో ధర్మస్స సతాం మతః । అద్రోహస్సత్యవచనం సంవిభాగో దయా దమః॥ ౧౧ ॥ ప్రజనం స్వేషు దారేషు మార్దవం హ్రీరచాపలమ్। ఏవం ధర్మం ప్రధానేష్టం మనుస్స్వాయంభువోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ తస్మాదేతత్ప్రయత్నేన కౌంతేయ పరిపాలయ । యో హి రాజ్యే స్థితశ్శశ్వద్వశీ తుల్యప్రియాప్రియః॥ ౧౩ ॥ క్షత్రియో యజ్ఞశిష్టాశీ రాజశాస్త్రార్థతత్త్వవిత్। అసాధునిగ్రహరతః సాధూనాం ప్రగ్రహే రతః॥ ౧౪॥ ధర్మవర్త్మని సంస్థాప్య ప్రజా వర్తేత ధర్మతః । పుత్రసంక్రామితశ్రీశ్చ వనే వన్యేన వర్తయన్ ॥ ౧౫ ॥ విధినా శ్రావణేనైవ కుర్యాత్కర్మాణ్యతంద్రితః । య ఏవం వర్తేత రాజా రాజధర్మవినిశ్చితః॥౧౬॥ తస్యాయం చ పరశ్చైవ లోకస్స్యాత్సఫలోదయః । నిర్వాణం హి సుదుష్ప్రాప్యం బహువిఘ్నం చ మే మతమ్॥ ౧౭॥ ఏవం ధర్మమనుక్రాంతాః సత్యదానతపః పరాః । ఆనృశంస్యగుణైర్యుక్తాః కామక్రోధవివర్జితాః॥ ౧౮॥ ప్రజానాం పాలనే యుక్తా ధర్మముత్తమమాశ్రితాః। గోబ్రాహ్మణార్థే యుధ్యంతః ప్రాప్తా గతిమనుత్తమామ్॥౧౯॥ ఏవం రుద్రాస్సవసవస్తథాదిత్యాః పరంతప । సాధ్యా రాజర్షిసంఘాశ్చ ధర్మమేతం సమాశ్రితాః॥౨౦॥ అప్రమత్తాస్తతస్స్వర్గం ప్రాప్తాః పుణ్యైస్స్వకర్మభిః॥౨౧॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- దేవస్థానవాక్యే- ఏకవింశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ అస్మిన్నేవాంతరే వాక్యం పునరేవార్జునోఽబ్రవీత్ । నిర్విణ్ణమనసం జ్యేష్ఠమిదం భ్రాతరమచ్యుతమ్॥౧॥ అర్జునః॥ క్షత్రధర్మేణ ధర్మజ్ఞ ప్రాప్య రాజ్యం సుదుర్లభమ్ । జిత్వా చారీన్నరశ్రేష్ఠ తప్యతే కిం భృశం భవాన్ ॥ ౨ ॥ క్షత్రియాణాం మహారాజ సంగ్రామే నిధనం మతమ్ । విశిష్టం బహుభిర్యజ్ఞైః క్షత్రధర్మవిధిస్స్మృతః ॥ ౩ ॥ బ్రాహ్మణానాం తపస్త్యాగః ప్రేత్య ధర్మవిధిస్స్మృతః । క్షత్రియాణాం చ నిధనం సంగ్రామే విహితం ప్రభో ॥ ౪ ॥ క్షాత్రధర్మో మహారౌద్రః శస్త్రనిత్య ఇతి స్మృతః । వధశ్చ భరతశ్రేష్ఠ కాలే శస్త్రేణ సంయుగే ॥ ౫ ॥ బ్రాహ్మణస్యాపి చేద్రాజన్ క్షత్రధర్మేణ వర్తతః । ప్రశస్తం జీవితం లోకే క్షత్రం హి బ్రహ్మసంభవమ్ ॥ ౬ ॥ న త్యాగో న పునర్యజ్ఞో న తపో మనుజేశ్వర । క్షత్రియస్య విధీయంతే న పరస్వోపజీవనమ్॥ ౭॥ స భవాన్ సర్వధర్మజ్ఞో ధర్మాత్మా భరతర్షభ। రాజా మనీషీ నిపుణో లోకే దృష్టపరావరః ॥ ౮॥ త్యక్త్వా సంతాపజం శోకం దంశితో భవ కర్మణి। క్షత్రియస్య విశేషేణ హృదయం వజ్రసన్నిభమ్ ॥ ౯ ॥ జిత్వారీన్ క్షత్రధర్మేణ ప్రాప్య రాజ్యమకంటకమ్ । విజితాత్మా మనుష్యేంద్ర యజ్ఞదానపరో భవ॥ ౧౦॥ ఇంద్రో వై బ్రహ్మణః పుత్రః క్షత్రియః కర్మణాభవత్ । జ్ఞాతీనాం పాపవృత్తానాం జఘాన నవతీర్నవ॥ ౧౧ ॥ తచ్చాస్య కర్మ పూజ్యం చ ప్రశస్యం చ విశాంపతే । తేనేంద్రత్వం సమాపేదే దేవానామితి నశ్శ్రుతమ్॥ ౧౨॥ స త్వం యజ్ఞైర్మహారాజ యజస్వ బహుదక్షిణైః । యథైవేంద్రో మనుష్యేంద్ర చిరాయ విగతజ్వరః॥ ౧౩॥ మా త్వమేవం గతే కించిచ్ఛోచేథాః క్షత్రియర్షభ। గతాస్తే క్షత్రధర్మేణ శస్త్రపూతాః పరాం గతిమ్॥ ౧౪॥

అన్య ఇతి॥ సామ ప్రీతిం- వ్యాయామం యత్నం- అపరే ఏకం ధ్యానం న ప్రశంసంతీతి న అపితు ప్రశంసంత్యేవ - ఉభయం సామవ్యాయామౌ ఏకస్యైవ అవస్థాభేదే న ప్రశంసంతి- ప్రాగుపాత్తమేకం జ్ఞేయం ॥ ౭॥ కించాభిప్రేతార్థపక్షాన్ వివృణోతి త్రిభిః ॥ యజ్ఞమితి॥ యజ్ఞసంన్యాసదానైర్దేవ సర్వభూత విప్రాణాం ప్రీతిర్భవతి- ప్రతిగ్రహం ప్రజాభ్యో యజమానేభ్యో వా ద్రవ్యాదానం - వ్యాయామరూపం మందాః ప్రశంసంతి॥ ౮॥ కేచిదితి॥ సర్వపరిత్యాగే సత్యేవం తూష్ణీం సచ్చిదానందస్వరూపం పరం బ్రహ్మ ధ్యాయంత ఆసతే॥ ౯॥ హిత్వేతి॥ అంత్యపక్షమాహ కేచిదేకాంతశీలిన ఇతి॥ ౧౦॥ సిద్ధాంతమాహ ॥ అద్రోహేణేతి॥౧౧॥ ప్రజనం పుత్రోత్పాదనం - ప్రధానం చ తదిష్టం చేతి సమాసః ॥ ౧౨ ॥ ౧౩॥ క్షత్రియ ఇతి ॥ ప్రగ్రహే సంగ్రహే॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥*****************అస్మిన్నితి॥ అచ్యుతం ధర్మాత్ ॥ ౧॥౨॥ ౩॥ బ్రాహ్మణానామితి ॥ త్యాగః సంన్యాసః॥ ౪॥౫॥౬॥ నేతి॥ యజ్ఞః ఆత్మయజ్ఞః సమాధిరితి యావత్ ॥ ౭॥ ౮॥ త్యక్త్వేతి॥ దంశితః సన్నద్ధః॥౯॥ ౧౦॥ ఇంద్ర ఇతి॥ బ్రహ్మణః కశ్యపస్య- నవతీర్నవ - దశాధికం శతాష్ట

భవితవ్యంతథాతచ్చయద్వృత్తంభరతర్షభ । దిష్టంహిరాజశార్దూలనశక్యమతివర్తితుమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత
రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - అర్జునవాక్యే -ద్వావింశోధ్యాయః... *
వైశంపాయనః॥ఏవముక్తస్తుకౌంతేయోగుడాకేశేనపాండవః। నోవాచకించిత్కౌరవ్యస్తతోద్వైపాయనోఽబ్రవీత్ ॥౧॥ వ్యాసః॥బీభత్సోర్వచనం
సౌమ్యసత్యమేతద్యుధిష్ఠిర । శాస్త్రదృష్టఃపరోధర్మఃస్థితోగార్హస్థ్యమాశ్రితః॥౨॥స్వధర్మంచరధర్మజ్ఞ యథాశాస్త్రంయథావిధి।నహిగార్హస్థ్య
ముత్సృజ్యతవారణ్యంవిధీయతే॥ ౩॥ గృహస్థంహిసదాదేవాఃపితరోఽతిథయస్తథా। భృత్యాశ్చైవోపజీవంతితాన్భరస్వమహీపతే॥ ౪ ॥ వయాం
సిపశవశ్చైవభూతానిచజనాధిప। గృహస్థైరేవధార్యంతేతస్మాచ్ఛ్రేష్ఠోగృహాశ్రమీ ॥ ౫ ॥ సోయంచతుర్ణామేతేషామాశ్రమాణాందురాచరః తం
చరాద్యవిధింపార్థదుశ్చరందుర్బలేంద్రియైః ॥ ౬ ॥ వేదజ్ఞానంచతేకృత్స్నంతపశ్చాచరితంమహత్ । పితృపైతామహంరాజ్యంధుర్యవద్వోఢుమ
ర్హసి॥ ౭॥ తపోయజ్ఞస్తథావిద్యాభైక్షమింద్రియసంయమః। ధ్యానమేకాంతశీలత్వంతుష్టిర్జ్ఞానంచశక్తితః॥ ౮ ॥ బ్రాహ్మణానాంమహారాజచె
ష్టాసంసిద్ధికారికా। క్షత్రియాణాంతువక్ష్యామితవాపివిదితంపునః ॥ ౯ ॥ యజ్ఞోవిద్యాసముత్థానమసంతోషశ్శ్రియంప్రతి । దండధారణముగ్రత్వంప్ర
జానాంపరిపాలనమ్॥ ౧౦ ॥ వేదజ్ఞానంతథాకృత్స్నంతపస్సుచరితంతథా । ద్రవిణోపార్జనంభూరిపాత్రేచప్రతిపాదనమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఏతానిరాజ్ఞాంక
ర్మాణిసుకృతానివిశాంపతే । ఇమంలోకమముంచైవసాధయంతీతినశ్శ్రుతమ్॥ ౧౨॥ ఏషాంజ్యాయస్తుకౌంతేయదండధారణముచ్యతే। బలంహిక్షత్రి
యేనిత్యంబలేదండస్సమాహితః॥ ౧౩॥ ఏతాశ్చేష్టాఃక్షత్రియాణాంరాజన్సంసిద్ధికారికాః। అపిగాథామిమాంచైవబృహస్పతిరగాయత॥ ౧౪ ॥ భూ
మిరేతౌనిగిరతిసర్పోబిలశయానివ । రాజానంచావిరోద్ధారంబ్రాహ్మణంచాప్రవాసినమ్ ॥ ౧౫ ॥ సుద్యుమ్నశ్చాపిరాజర్షిః శ్రూయతేదండధార
ణాత్। ప్రాప్తవాన్పరమాంసిద్ధిందక్షఃప్రాచేతసోయథా॥ ౧౬ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ భగవన్కర్మణాకేనసుద్యుమ్నోవసుధాధిపః। సంసిద్ధింపరమాంప్రా
ప్తఃశ్రోతుమిచ్ఛామితంనృపమ్ ॥ ౧౭ ॥ వ్యాసః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । శంఖశ్చలిఖితశ్చాస్తాం భ్రాతరౌశంసితవ్రతౌ ॥
౧౮॥ తయోరావసథావాస్తాంరమణీయౌపృథక్పృథక్। నిత్యంపుష్పఫలైర్వృక్షైరుపేతౌబాహుదామను॥౧౯॥తతఃకదాచిల్లిఖితఃశంఖస్యాశ్రమమా
గతః। యదృచ్ఛయాథశంఖోపినిష్క్రాంతోభవదాశ్రమాత్ ॥ ౨౦ ॥ సోభిగమ్యాశ్రమంభ్రాతుఃశంఖస్యలిఖితస్తదా । ఫలానిపాతయామాససమ్య
క్పరిణతాన్యుత॥ ౨౧॥ అభ్యుపాదాయవిస్రబ్ధోభక్షయామాససద్విజః। తస్మింశ్చభక్షయత్యేవంశంఖోప్యాశ్రమమాగతః॥౨౨॥భక్షయంతంతుతం
దృష్ట్వాశంఖోభ్రాతరమబ్రవీత్ । కుతఃఫలాన్యవాప్తానిహేతునాకేనఖాదసి ॥ ౨౩॥ సోబ్రవీద్భ్రాతరంజ్యేష్ఠముపస్పృశ్యాభివాద్యచ। ఇతఏవగృహీ
తానిమయేతిప్రహసన్నివ ॥ ౨౪ ॥ తమబ్రవీత్తదాశంఖస్తీవ్రరోషసమన్వితః। స్తేయంత్వయాకృతమిదంఫలాన్యాదదతాస్వయమ్ ॥ ౨౫ ॥ గచ్ఛరా
జానమాసాద్యస్వకర్మకథయస్వవై। అదత్తాదానమేవంహికృతంపార్థివసత్తమ॥ ౨౬॥ స్తేనంమాంత్వంవిదిత్వాచస్వధర్మమనుపాలయన్।శీఘ్రం
ధారయచౌర్యస్యమమదండంనరాధిప॥ ౨౭ ॥ ఇత్యుక్తస్తస్యవచనాత్సుద్యుమ్నంసనరాధిపమ్। అభ్యగచ్ఛన్మహాభాగోలిఖితశ్శంసితవ్రతః॥ ౨౮ ॥ సు
ద్యుమ్నస్త్వంతపాలేభ్యః శ్రుత్వాలిఖితమాగతమ్ । అభ్యగచ్ఛత్సహామాత్యఃపద్భ్యామేవజనేశ్వరః ॥ ౨౯ ॥ తమబ్రవీత్సమాగమ్యసరాజాధర్మవి

కం॥ ౧౧॥ తదితి॥ఇంద్రత్వంపరమైశ్వర్యవత్త్వం॥ ౧౨॥ ౧౩॥౧౪॥౧౫॥*౧॥బీభత్సోరితి॥గార్హస్థ్యంగృహస్థస్యేమమాశ్రమం॥౨॥స్వధర్మమితి॥తప
క్షత్రియత్వాత్ ఆరణ్యంసన్న్యాసః॥౩॥౪॥౫॥సఇతి॥దుర్బలానిఅజితానిచతానీంద్రియాణితైః॥౬॥౭॥తపఇతి॥ విద్యాఆత్మనోసంగత్వజ్ఞానం- జ్ఞానం
శాస్త్రవిషయం॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪ ॥ భూమిరితి॥ బిలశయాన్ మూషికాన్- అప్రవాసినంగృహాదిసంగినం॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥తయోరితి॥
బాహుదాంనదీమనుతత్సమీపే ॥ ౧౯॥౨౦॥౨౧॥అభ్యుపాదాయేతి॥విస్రబ్ధోమమైవైతాన్యపీతినిశ్చయవాన్॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥గచ్ఛేతి॥ఇదంభక్షణం
కృతం- హేపార్థివసత్తమ- అతఃమయాఅదత్తాదానంకృతమితి- .... *

శంసంతి సంన్యాసమపరే జనాః । దానమేకే ప్రశంసంతి కేచిచ్చైవ ప్రతిగ్రహమ్ ॥ ౮ ॥ కేచిత్సర్వం పరిత్యజ్య తూష్ణీం ధ్యాయంత ఆసతే । రాజ్యమేకే ప్రశంసంతి ప్రజానాం పరిపాలనమ్ ॥ ౯ ॥ హిత్వా ఛిత్వా చ భిత్వా చ కేచిదేకాంతశీలినః । ఏతత్సర్వం సమాలోక్య బుధానామేష నిశ్చయః ॥ ౧౦ ॥ అద్రోహేణైవ భూతానాం యో ధర్మస్స సతాం మతః । అద్రోహస్సత్యవచనం సంవిభాగో దయా దమః ॥ ౧౧ ॥ ప్రజనం స్వేషు దారేషు మార్దవం హ్రీరచాపలమ్ । ఏవం ధర్మం ప్రధానేష్టం మనుస్స్వాయంభువోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ తస్మాదేతత్ప్రయత్నేన కౌంతేయ పరిపాలయ । యో హి రాజ్యే స్థితశ్శశ్వద్వశీ తుల్యప్రియాప్రియః ॥ ౧౩ ॥ క్షత్రియో యజ్ఞశిష్టాశీ రాజశాస్త్రార్థతత్త్వవిత్ । అసాధునిగ్రహరతః సాధూనాం ప్రగ్రహే రతః ॥ ౧౪ ॥ ధర్మవర్త్మని సంస్థాప్య ప్రజా వర్తేత ధర్మతః । పుత్రసంక్రామితశ్రీశ్చ వనే వన్యేన వర్తయన్ ॥ ౧౫ ॥ విధినా శ్రావణేనైవ కుర్యాత్కర్మాణ్యతంద్రితః । య ఏవం వర్తతే రాజా రాజధర్మవినిశ్చితః ॥ ౧౬ ॥ తస్యాయం చ పరశ్చైవ లోకస్స్యాత్సఫలోదయః । నిర్వాణం హి సుదుష్ప్రాప్యం బహువిఘ్నం చ మే మతమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఏవం ధర్మమనుక్రాంతాః సత్యదానతపఃపరాః । ఆనృశంస్యగుణైర్యుక్తాః కామక్రోధవివర్జితాః ॥ ౧౮ ॥ ప్రజానాం పాలనే యుక్తా ధర్మముత్తమమాశ్రితాః । గోబ్రాహ్మణార్థే యుధ్యంతః ప్రాప్తా గతిమనుత్తమామ్ ॥ ౧౯ ॥ ఏవం రుద్రాస్సవసవస్తథాదిత్యాః పరంతప । సాధ్యా రాజర్షిసంఘాశ్చ ధర్మమేతం సమాశ్రితాః ॥ ౨౦ ॥ అప్రమత్తాస్తతస్స్వర్గం ప్రాప్తాః పుణ్యైస్స్వకర్మభిః ॥ ౨౧ ॥ …………………………… *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- దేవస్థానవాక్యే- ఏకవింశోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ అస్మిన్నేవాంతరే వాక్యం పునరేవార్జునోఽబ్రవీత్ । నిర్విణ్ణమనసం జ్యేష్ఠమిదం భ్రాతరమచ్యుతమ్ ॥ ౧ ॥ అర్జునః॥ క్షత్రధర్మేణ ధర్మజ్ఞ ప్రాప్య రాజ్యం సుదుర్లభమ్ । జిత్వా చారీన్నరశ్రేష్ఠ తప్యతే కిం భృశం భవాన్ ॥ ౨ ॥ క్షత్రియాణాం మహారాజ సంగ్రామే నిధనం మతమ్ । విశిష్టం బహుభిర్యజ్ఞైః క్షత్రధర్మవిధిస్స్మృతః ॥ ౩ ॥ బ్రాహ్మణానాం తపస్త్యాగః ప్రేత్యధర్మవిధిస్స్మృతః । క్షత్రియాణాం చ నిధనం సంగ్రామే విహితం ప్రభో ॥ ౪ ॥ క్షాత్రధర్మో మహారౌద్రః శస్త్రనిత్య ఇతి స్మృతః । వధశ్చ భరతశ్రేష్ఠ కాలే శస్త్రేణ సంయుగే ॥ ౫ ॥ బ్రాహ్మణస్యాపి చేద్రాజన్ క్షత్రధర్మేణ వర్తతః । ప్రశస్తం జీవితం లోకే క్షత్రం హి బ్రహ్మసంభవమ్ ॥ ౬ ॥ న త్యాగో న పునర్యజ్ఞో న తపో మనుజేశ్వర । క్షత్రియస్య విధీయంతే న పరస్వోపజీవనమ్ ॥ ౭ ॥ స భవాన్ సర్వధర్మజ్ఞో ధర్మాత్మా భరతర్షభ । రాజా మనీషీ నిపుణో లోకే దృష్టపరావరః ॥ ౮ ॥ త్యక్త్వా సంతాపజం శోకం దంశితో భవ కర్మణి । క్షత్రియస్య విశేషేణ హృదయం వజ్రసన్నిభమ్ ॥ ౯ ॥ జిత్వారీన్ క్షత్రధర్మేణ ప్రాప్య రాజ్యమకంటకమ్ । విజితాత్మా మనుష్యేంద్ర యజ్ఞదానపరో భవ ॥ ౧౦ ॥ ఇంద్రో వై బ్రహ్మణః పుత్రః క్షత్రియః కర్మణాభవత్ । జ్ఞాతీనాం పాపవృత్తానాం జఘాన నవతీర్నవ ॥ ౧౧ ॥ తచ్చాస్య కర్మ పూజ్యం చ ప్రశస్యం చ విశాంపతే । తేనేంద్రత్వం సమాపేదే దేవానామితి నశ్శ్రుతమ్ ॥ ౧౨ ॥ స త్వం యజ్ఞైర్మహారాజ యజస్వ బహుదక్షిణైః । యథైవేంద్రో మనుష్యేంద్ర చిరాయ విగతజ్వరః ॥ ౧౩ ॥ మా త్వమేవం గతే కించిచ్ఛోచేథాః క్షత్రియర్షభ । గతాస్తే క్షత్రధర్మేణ శస్త్రపూతాః పరాం గతిమ్ ॥ ౧౪ ॥

అన్య ఇతి॥ సామ ప్రీతిం- వ్యాయామం యత్నం- అపరే ఏకం ధ్యానం న ప్రశంసతీతి న అపి తు ప్రశంసంత్యేవ - ఉభయం సామవ్యాయామౌ ఏకస్యైవ అవస్థాభేదేన ప్రశంసంతి- ప్రాగుపాత్తమేకం జ్ఞేయం ॥ ౭ ॥ కించాభిప్రేతార్థపక్షాన్ వివృణోతి త్రిభిః ॥ యజ్ఞమితి॥ యజ్ఞసంన్యాసదానైర్దేవసర్వభూతవిప్రాణాం ప్రీతిర్భవతి- ప్రతిగ్రహం ప్రజాభ్యో యజమానేభ్యో వా ద్రవ్యాదానం - వ్యాయామరూపం మందాః ప్రశంసంతి॥ ౮ ॥ కేచిదితి॥ సర్వపరిత్యాగే సత్యేవం తూష్ణీం సచ్చిదానందస్వరూపం పరం బ్రహ్మ ధ్యాయంత ఆసతే॥ ౯ ॥ హిత్వేతి॥ అంత్యపక్షమాహ కేచిదేకాంతశీలిన ఇతి॥ ౧౦ ॥ సిద్ధాంతమాహ ॥ అద్రోహేణేతి॥ ౧౧ ॥ ప్రజనం పుత్రోత్పాదనం - ప్రధానం చ తదిష్టం చేతి సమాసః ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ క్షత్రియ ఇతి ॥ ప్రగ్రహే సంగ్రహే ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥****************అస్మిన్నితి॥ అచ్యుతం ధర్మాత్ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ బ్రాహ్మణానామితి ॥ త్యాగః సంన్యాసః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ నేతి॥ యజ్ఞః ఆత్మయజ్ఞః సమాధిరితి యావత్ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ త్యక్త్వేతి॥ దంశితః సన్నద్ధః॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ఇంద్ర ఇతి॥ బ్రహ్మణః కశ్యపస్య- నవతీర్నవ - దశాధికం శతం

భవితవ్యంతథాతచ్చయద్వృత్తంభరతర్షభ । దిష్టంహిరాజశార్దూలనశక్యమతివర్తితుమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - అర్జునవాక్యే -ద్వావింశోధ్యాయః.. *

వైశంపాయనః॥ఏవముక్తస్తుకౌంతేయోగుడాకేశేనపాండవః। నోవాచకించిత్కౌరవ్యస్తతోద్వైపాయనోఽబ్రవీత్ ॥౧॥ వ్యాసః॥బీభత్సోర్వచనం సౌమ్యసత్యమేతద్యుధిష్ఠిర । శాస్త్రదృష్టఃపరోధర్మఃస్థితోగార్హస్థ్యమాశ్రితః॥౨॥ స్వధర్మంచరధర్మజ్ఞయథాశాస్త్రంయథావిధి। నహిగార్హస్థ్యముత్సృజ్యతవారణ్యంవిధీయతే॥ ౩॥ గృహస్థంహిసదాదేవాఃపితరోఽతిథయస్తథా। భృత్యాశ్చైవోపజీవంతితాన్భరస్వమహీపతే॥ ౪ ॥ వయాంసిపశవశ్చైవభూతానిచజనాధిప। గృహస్థైరేవధార్యంతేతేనశ్రేష్ఠోగృహాశ్రమీ ॥ ౫ ॥ సోయంచతుర్ణామేతేషామాశ్రమాణాందురాచరః। తంచరాద్యవిధింపార్థదుశ్చరందుర్బలేంద్రియైః ॥ ౬ ॥ వేదజ్ఞానంచతేకృత్స్నంతపశ్చచరితంమహత్ । పితృపైతామహంరాజ్యంధుర్యవద్వోఢుమర్హసి॥ ౭॥ తపోయజ్ఞఃక్షమావిద్యాభైక్షమింద్రియసంయమః। ధ్యానమేకాంతశీలత్వంతుష్టిర్జ్ఞానంచశక్తితః॥ ౮ ॥ బ్రాహ్మణానాంమహారాజచేష్టాఃసంసిద్ధికారికాః । క్షత్రియాణాంతువక్ష్యామితవాపివిదితంపునః ॥ ౯ ॥ యజ్ఞోవిద్యాసముత్థానమసంతోషఃశ్రియంప్రతి । దండధారణముగ్రత్వంప్రజానాంపరిపాలనమ్॥ ౧౦ ॥ వేదజ్ఞానంతథాకృత్స్నంతపస్సుచరితంతథా । ద్రవిణోపార్జనంభూరిపాత్రేచప్రతిపాదనమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఏతానిరాజ్ఞాంకర్మాణిసుకృతానివిశాంపతే । ఇమంలోకమముంచైవసాధయంతీతినశ్శ్రుతమ్॥ ౧౨॥ ఏషాంజ్యాయస్తుకౌంతేయదండధారణముచ్యతే। బలంహిక్షత్రియేనిత్యంబలేదండస్సమాహితః॥ ౧౩॥ ఏతాశ్చేష్టాఃక్షత్రియాణాంరాజన్సంసిద్ధికారికాః। అపిగాథామిమాంచైవబృహస్పతిరగాయత॥ ౧౪ ॥ భూమిరేతౌనిగిరతిసర్పోబిలశయానివ । రాజానంచావిరోద్ధారంబ్రాహ్మణంచాప్రవాసినమ్ ॥ ౧౫ ॥ సుద్యుమ్నశ్చాపిరాజర్షిః శ్రూయతేదండధారణాత్। ప్రాప్తవాన్పరమాంసిద్ధిందక్షఃప్రాచేతసోయథా॥ ౧౬ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ భగవన్కర్మణాకేనసుద్యుమ్నోవసుధాధిపః। సంసిద్ధింపరమాంప్రాప్తఃశ్రోతుమిచ్ఛామితంనృపమ్ ॥ ౧౭ ॥ వ్యాసః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । శంఖశ్చలిఖితశ్చాస్తాంభ్రాతరౌసంశితవ్రతౌ ॥ ౧౮॥ తయోరావసథావాస్తాంరమణీయౌపృథక్పృథక్। నిత్యంపుష్పఫలైర్వృక్షైరుపేతౌబాహుదామను॥౧౯॥తతఃకదాచిల్లిఖితఃశంఖస్యాశ్రమమాగతః। యదృచ్ఛయాథశంఖోపినిష్క్రాంతోభవదాశ్రమాత్ ॥ ౨౦ ॥ సోభిగమ్యాశ్రమంభ్రాతుఃశంఖస్యలిఖితస్తదా । ఫలానిపాతయామాససమ్యక్పరిణతాన్యుత॥ ౨౧॥ అభ్యుపాదాయవిస్రబ్ధోభక్షయామాససద్విజః । తస్మింశ్చభక్షయత్యేవంశంఖోప్యాశ్రమమాగతః॥౨౨॥భక్షయంతంతుతందృష్ట్వాశంఖోభ్రాతరమబ్రవీత్ । కుతఃఫలాన్యవాప్తానిహేతునాకేనఖాదసి ॥ ౨౩॥ సోఽబ్రవీద్భ్రాతరంజ్యేష్ఠముపసృత్యాభివాద్యచ। ఇతఏవగృహీతానిమయేతిప్రహసన్నివ ॥ ౨౪ ॥ తమబ్రవీత్తదాశంఖస్తీవ్రరోషసమన్వితః। స్తేయంత్వయాకృతమిదంఫలాన్యాదదతాస్వయమ్ ॥ ౨౫ ॥ గచ్ఛరాజానమాసాద్యస్వకర్మకథయస్వవై। అదత్తాదానమేవంహికృతంపార్థివసత్తమ॥ ౨౬॥ స్తేనంమాంత్వంవిదిత్వాచస్వధర్మమనుపాలయన్।శీఘ్రంధారయచౌర్యస్యమమదండంనరాధిప॥ ౨౭ ॥ ఇత్యుక్తస్తస్యవచనాత్సుద్యుమ్నంసనరాధిపమ్। అభ్యగచ్ఛన్మహాభాగోలిఖితస్సంశితవ్రతః॥ ౨౮ ॥ సుద్యుమ్నస్త్వంతపాలేభ్యః శ్రుత్వాలిఖితమాగతమ్ । అభ్యగచ్ఛత్సహామాత్యఃపద్భ్యామేవజనేశ్వరః ॥ ౨౯ ॥ తమబ్రవీత్సమాగమ్యసరాజాధర్మవి

కం॥ ౧౧॥ తదితి॥ఇంద్రత్వంపరమైశ్వర్యవత్త్వం॥ ౧౨॥ ౧౩॥౧౪॥౧౫॥*౧॥బీభత్సోరితి॥గార్హస్థ్యంగృహస్థస్యైవమాశ్రమం॥౨॥స్వధర్మమితి॥తపః క్షత్రియత్వాత్ ఆరణ్యంసన్న్యాసః॥౩॥౪॥౫॥సఇతి॥దుర్బలానిఅజితానిచతానీంద్రియాణితైః॥౬॥౭॥తపఇతి ॥ విద్యాఆత్మనోసంగత్వజ్ఞానం- జ్ఞానం శాస్త్రవిషయం॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪ ॥ భూమిరితి॥ బిలశయాన్మూషికాన్- అప్రవాసినంగృహాదిసంగినం॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥తయోరితి॥ బాహుదాంనదీమనుతత్సమీపే ॥ ౧౯॥౨౦॥౨౧॥అభ్యుపాదాయేతి॥విస్రబ్ధోమమైవైతాన్యపీతినిశ్చయవాన్॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥గచ్ఛేతి॥ఇదంభక్షణం కృతం- హేపార్థివసత్తమ- అతఃమయాఅదత్తాదానంకృతమితి- .... *

త్తమమ్ । కిమాగమనమాచక్ష్వభగవన్కృతమేవతత్ ॥ ౩౦ ॥ ఏవముక్తస్సవిప్రర్షిస్సుద్యుమ్నమిదమబ్రవీత్ । ప్రతిశ్రుత్యకరిష్యేతిశ్రుత్వాతత్కర్తుమర్హసి ॥ ౩౧ ॥ అనిసృష్టానిగురుణాఫలానిమనుజర్షభ । భక్షితానిమహారాజతత్రమాంశాధిమాచిరమ్ ॥ ౩౨ ॥ సుద్యుమ్నః ॥ ప్రమాణంచేన్మతోరాజాభవతోదండధారణే । అనుజ్ఞాయామపితథాహేతుస్స్యాద్బ్రాహ్మణర్షభ ॥ ౩౩ ॥ సభవానభ్యనుజ్ఞాతఃశుచికర్మామహావ్రతః । బ్రూహికామానతోన్యాంస్త్వంకరిష్యామిహితేవచః ॥ ౩౪ ॥ వ్యాసః ॥ సచ్ఛంద్యమానోబ్రహ్మర్షిఃపార్థివేనమహాత్మనా । నాన్యంసవరయామాసతస్మాద్దండాదృతేవరమ్ ॥ ౩౫ ॥ తతస్సపృథివీపాలోలిఖితస్యమహాత్మనః । కరౌప్రచ్ఛేదయామాసధృతదండోజగామసః ॥ ౩౬ ॥ సగత్వాభ్రాతరంశంఖమార్తరూపోఽబ్రవీదిదమ్ । ధృతదండస్యదుర్బుద్ధేర్భవాంస్తత్క్షంతుమర్హసి ॥ ౩౭ ॥ శంఖః ॥ నకుప్యేతవధర్మజ్ఞనత్వందూషయసేమమ । ధర్మస్తుతేవ్యతిక్రాంతస్తతస్తేనిష్కృతిఃకృతా ॥ ౩౮ ॥ సగత్వాబాహుదాంశీఘ్రంతర్పయస్వయథావిధి । దేవానృషీన్పితౄంశ్చైవమాచాధర్మేమనఃకృథాః ॥ ౩౯ ॥ తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాశంఖస్యలిఖితస్తదా । అవగాహ్యాపగాంపుణ్యాముదకార్థంప్రచక్రమే ॥ ౪౦ ॥ ప్రాదురాస్తాంతతస్తస్యకరౌజలజసన్నిభౌ । తతస్సవిస్మితోభ్రాతుర్దర్శయామాసతౌకరౌ ॥ ౪౧ ॥ తతస్తమబ్రవీచ్ఛంఖస్తపసేదంకృతంమయా । మాచతత్రవిశంకాభూద్దైవమత్రవిధీయతే ॥ ౪౨ ॥ లిఖితః ॥ కిన్నునాహంత్వయాపూతఃపూర్వమేవమహాద్యుతే । యస్యతేతపసోవీర్యమీదృశంద్విజసత్తమ ॥ ౪౩ ॥ శంఖః ॥ ఏవమేతన్మయాకార్యంనాహందండధరస్తవ । సచపూతోనరపతిస్త్వంచాపిపితృభిస్సహ ॥ ౪౪ ॥ వ్యాసః ॥ సరాజాపాండవశ్రేష్ఠశ్రేయానేతేనకర్మణా । ప్రాప్తవాన్పరమాంసిద్ధిందక్షఃప్రాచేతసోయథా ॥ ౪౫ ॥ ఏషధర్మఃక్షత్రియాణాంప్రజానాంపరిపాలనమ్ । ఉత్పథోన్యోమహారాజమాస్మశోకేమనఃకృథాః ॥ ౪౬ ॥ భ్రాతురస్యహితంవాక్యంశృణుధర్మజ్ఞసత్తమ । దండఏవహిరాజేంద్రక్షత్రధర్మోనముండనమ్ ॥ ౪౭ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - వ్యాసవాక్యే- త్రయోవింశోఽధ్యాయః,

……………………………………………………*

వైశంపాయనః ॥ పునరేవమహర్షిస్తంకృష్ణద్వైపాయనోమునిః । అజాతశత్రుంకౌంతేయమిదంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ అరణ్యేవసతాంతాతభ్రాతౄణాంతేమనస్వినామ్ । మనోరథామహారాజయేతత్రాసన్యుధిష్ఠిర ॥ ౨ ॥ తానిమేభరతశ్రేష్ఠప్రాప్నువంతుమహారథాః । ప్రశాధిపృథివీంపార్థయయాతిరివనాహుషః ॥ ౩ ॥ అరణ్యేదుఃఖవసతిరనుభూతాతపస్విభిః । దుఃఖస్యాంతేనరవ్యాఘ్రసుఖాన్యనుభవంతువై ॥ ౪ ॥ ధర్మమర్థంచకామంచభ్రాతృభిస్సహభారత । అనుభూయతతఃపశ్చాత్ప్రస్థాతాసివిశాంపతే ॥ ౫ ॥ అర్థినాంచపితౄణాంచదేవతానాంచభారత । ఆనృణ్యంగచ్ఛకౌంతేయతత్సర్వంచకరిష్యసి ॥ ౬ ॥ సర్వమేధాశ్వమేధాభ్యాంయజస్వకురునందన । తతఃపశ్చాన్మహారాజగమిష్యసిపరాంగతిమ్ ॥ ౭ ॥ భ్రాతౄంశ్చసర్వాన్క్రతుభిస్సంయోజ్యబహుదక్షిణైః । సంప్రాప్తఃకీర్తిమతులాంపాండవేయభవిష్యసి ॥ ౮ ॥ విద్యతేపురుషవ్యాఘ్రవచనంకురుసత్తమ । శృణుష్వైవంయథాకుర్వన్నధర్మాచ్చ్యవసేనృప ॥ ౯ ॥ ఆదదానస్యవిజయంవిగ్రహంచయుధిష్ఠిర । సమానధర్మకుశలాఃస్థాపయంతినరేశ్వర ॥ ౧౦ ॥ దే

రాజానమాసాద్యతస్మైకథయస్వేతిసంబంధః ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ సుద్యుమ్నఇతి ॥ అంతపాలేభ్యఃద్వారపాలేభ్యః ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ఏవమితి ॥ కరిష్యేఇత్యత్రకరిష్యేతిసంధిరార్షః ॥ ౩౧ ॥ అనిసృష్టానీతి ॥ అనిసృష్టాని- గురుణాజ్యేష్ఠభ్రాత్రా ॥ ౩౨ ॥ ప్రమాణమితి ॥ యథాదండధారణేరాజాప్రమాణంతథానుజ్ఞాయామపిహేతుఃప్రమాణం ॥ ౩౩ ॥ సఇతి ॥ శుచికర్మామదనుజ్ఞయైవశోధితదోషః - పాఠాంతరేశ్రుతకర్మాశ్రావితకర్మాకీర్తనేనాపిదోషోనశ్యతీత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ నేతి ॥ మమమాంనదూషయసే- తేత్వయానిష్కృతిఃప్రాయశ్చిత్తం ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ తస్యేతి ॥ ఉదకస్యఅర్థంప్రయోజనంఆచమనాదికర్తుమితిశేషః ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ భ్రాతురితి ॥ ఆఖ్యాయికాతాత్పర్యమాహ-దండఇతి ॥ ౪౭ ॥ * ౧ ॥ స్వధర్మఇతిరాజ్యంకర్తవ్యమిత్యుక్తం - భ్రాత్రాదీనామానృణ్యార్థమపికర్తవ్యమిత్యాహ - అరణ్యఇతి ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ విద్యతఇతి ॥ వచనంహింసాప్రధానఃక్షత్రధర్మోమమాస్త్విత్యేవంరూపం- హేకురుసత్తమ ॥ ౯ ॥ ఆదదానస్యేతి ॥ ఆదదానస్యపరస్వాపహర్తుః సమానధర్మాః

శ కాలప్రతీక్షీ యో దస్యూన్మర్షయతే నృప। శాస్త్రజాం బుద్ధిమాస్థాయ యుజ్యతే నైనసా హి సః ॥ ౧౧ ॥ అదాయ బలిషడ్భాగం యో రాష్ట్రం నాభిరక్షతి। ప్రతిగృహ్ణాతి తత్పాపం చతుర్థాంశేన భూమిపః ॥ ౧౨ ॥ నిబోధ చ యథాతిష్ఠన్ ధర్మాన్న చ్యవతే నృపః। నిగ్రహాద్ధర్మశాస్త్రాణామనురుధ్యన్నపేతభీః ॥ ౧౩ ॥ కామక్రోధావనాదృత్య పితేవ సహదర్శనః। శాస్త్రజాం బుద్ధిమాస్థాయ యుజ్యతే నైనసా హి సః ॥ ౧౪ ॥ దైవేనాభ్యాహతో రాజా కర్మకాలే మహాద్యుతే। న సాధయతి యత్కార్యం న తత్రాహురతిక్రమమ్ ॥ ౧౫ ॥ తరసా బుద్ధిపూర్వం వా నిగ్రాహ్యా ఏవ శత్రవః। పాపైస్సహ న సంధద్యాద్రాష్ట్రం పుణ్యం చ కారయేత్ ॥ ౧౬ ॥ శూరాశ్చార్యాశ్చ సత్కార్యా విద్వాంసశ్చ యుధిష్ఠిర। గోమినో ధనినశ్చైవ పరిపాల్యా విశేషతః ॥ ౧౭ ॥ వ్యవహారేషు ధర్మేషు యోక్తవ్యాశ్చ బహుశ్రుతాః। గుణయుక్తేపి నైకస్మిన్విశ్వసేత విచక్షణః ॥ ౧౮ ॥ అరక్షితా దుర్వినీతో మానీ స్తబ్ధోభ్యసూయకః। ఏనసా యుజ్యతే రాజా దుర్దాంత ఇతి చోచ్యతే ॥ ౧౯ ॥ యే రక్ష్యమాణా హీయంతే దైవేనాభ్యాహతా నృప। తస్కరైశ్చాపి విమృద్యంతే సర్వం తద్రాజకిల్బిషమ్। ౨౦ ॥ సుమంత్రితం సునీతం చ సర్వతశ్చోపపాదితే। పౌరుషే కర్మణి కృతే నాస్త్యధర్మో యుధిష్ఠిర ॥ ౨౧ ॥ విచ్ఛిద్యంతే సమారంభాః సిధ్యంతే చాపి దైవతః। కృతే పురుషకారే తు నైనః స్పృశతి పార్థివమ్ ॥ ౨౨ ॥ అత్ర తే రాజశార్దూల వర్తయిష్యే కథామిమామ్। యద్వృత్తం పూర్వరాజర్షేర్హయగ్రీవస్య పాండవ ॥ ౨౩ ॥ శత్రూన్హత్వా హతస్యాజౌ శూరస్యాక్లిష్టకర్మణః। అసహాయస్య సంగ్రామే నిర్జితస్య యుధిష్ఠిర ॥ ౨౪ ॥ యత్కర్మ వై నిగ్రహే శాత్రవాణాం యోగశ్చాగ్ర్యః పాలనే మానవానామ్। కృత్వా కర్మ ప్రాప్య కీర్తిం స యుద్ధాద్వాజిగ్రీవో మోదతే స్వర్గలోకే ॥ ౨౫ ॥ సంత్యక్తాత్మా సమరేష్వాతతాయీ శస్త్రైశ్ఛిన్నో దస్యుభిరర్ద్యమానః। అశ్వగ్రీవః కర్మశీలో మహాత్మా సంసిద్ధార్థో మోదతే స్వర్గలోకే ॥ ౨౬ ॥ ధనుర్యూపో రశనా జ్యా శరః స్రుక్ స్రువః ఖడ్గో రుధిరం యత్ర చాజ్యమ్। రథో వేదీ కామజో యుద్ధమగ్నిశ్చాతుర్హోత్రం చతురో వాజిముఖ్యాః ॥ ౨౭ ॥ హుత్వా తస్మిన్యజ్ఞవహ్నావథారీన్పాపాన్ముక్తో రాజసింహస్తరస్వీ। ప్రాణాన్హుత్వా చావభృథే రణే స వాజిగ్రీవో మోదతే దేవలోకే ॥ ౨౮ ॥ రాష్ట్రం రక్షన్బుద్ధిపూర్వం నయేన సంత్యక్తాత్మా యజ్ఞశీలో మహాత్మా। సర్వాన్లోకాన్వ్యాప్య కీర్త్యా మనస్వీ వాజిగ్రీవో మోదతే దేవలోకే ॥ ౨౯ ॥ దైవీం సిద్ధిం మానుషీం దండనీతిం యోగన్యాసైః పాలయిత్వా మహీం చ। తస్మాద్రాజా ధర్మశీలో మహాత్మా వాజిగ్రీవో మోదతే దేవలోకే ॥ ౩౦ ॥ విద్వాంస్త్యాగీ శ్రద్దధానః కృతజ్ఞస్త్యక్త్వా లోకం మానుషం కర్మ కృత్వా। మేధావినాం విదుషాం సమ్మతానాం తనుత్యజాం లోకమాక్రమ్య రాజా ॥ ౩౧ ॥ సమ్యగ్వేదాన్ప్రాప్య శాస్త్రాణ్యధీత్య సమ్యగ్రాజ్యం పాలయిత్వా మహాత్మా। చాతుర్వర్ణ్యం స్థాపయిత్వా స్వధర్మే వాజిగ్రీవో మోదతే దేవలోకే ॥

ఆవిషమో ధర్మః తత్ర కుశలాః స్థాపయంతి అవశ్యకర్తవ్యతయా వ్యవస్థాపయంతి- హే నరేశ్వర ॥౯॥ దేశేతి॥ మర్షయతే దస్యూనపి న హంతి- ఏనసా తజ్జన్యపాపేన॥౧౧॥౧౨॥ నిబోధేతి॥ ఆతిష్ఠన్ ఇతి చ్ఛేదః- ధర్మశాస్త్రాణాం నిగ్రహాదతిలంఘనాత్ తజ్జాతాదధర్మాద్ధేతోః న చ్యవతే తాని అనురుధ్యన్న పేతభీశ్చ భవతి॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥ శూరా ఇతి॥ గాం వాచం మిమతే విచారయంతి యే తే గోమినో బ్రహ్మకర్మకాండార్థవిదో బ్రాహ్మణాః గోమంతో వా ధనినో వైశ్యాః॥౧౭॥౧౮॥ అరక్షితేతి॥ స్తబ్ధో మాన్యానమానయన్- అభ్యసూయకః గుణేషు దోషదృష్టిః॥౧౯॥ య ఇతి॥ యోజనాః- దైవేన అవర్షణాదినా॥౨౦॥ సుమంత్రితమితి ॥ మంత్రనీత్యాద్యుపేతం యథా తథా పురుషకారే కృతేపి యది జనాః హీయంతే మ్రియంతే వా - తర్హి రాజ్ఞః అధర్మో నాస్తీత్యర్థః॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥ శత్రూనితి॥ శత్రూన్ హత్వా ప్రాప్య తతః శత్రోస్సకాశాదాజౌ- హతస్య వధం ప్రాప్తస్య- తత్ర హేతుః అసహాయస్యేతి॥౨౪॥ యదితి॥ యత్కార్యం కర్తవ్యం తత్కర్మ కృత్వేతి సంబంధః॥౨౫ ॥ ౨౬॥ యోగ ఉత్సాహః న్యాసః అభిమానత్యాగః తైర్యుక్తః దైవీం సిద్ధిం యజ్ఞాదిక్రియాం అన్యదీయాం మానుషీం చ సిద్ధిం దండనీతిం మహీం చ పాలయిత్వేతి యోజనా స్వధనురితి- కామజః క్రోధః యుద్ధం యుద్ధమూలభూతః- అగ్నిః- చాతుర్హోత్రం బ్రహ్మాదిఋత్విజః చతురశ్చత్వారః॥౨౭॥౨౮॥ రాష్ట్రమితి॥ సంత్యక్తాత్మా త్యక్తాహంకారః యజ్ఞశీలః యోగక్రియాశీలః॥౨౯॥ దైవీమితి॥ యోగ ఉత్సాహః న్యాసః అభిమానత్యాగః తైర్యుక్తః దైవీం సిద్ధిం యజ్ఞాదిక్రియాం- అన్యదీయాం మానుషీం చ సిద్ధిం దండనీతిం మహీం చ పాలయిత్వేతి యోజనా॥౩౦॥ విద్వాని

౩౨ ॥ జిత్వా శత్రూన్ పాలయిత్వా ప్రజాశ్చ సోమం పీత్వా తర్పయిత్వా ద్విజాగ్ర్యాన్ । యుక్త్యా దండం ధారయిత్వా ప్రజానాం యుద్ధే క్షీణో మోదతే దేవలోకే ॥ ౩౩ ॥ వృత్తం యస్య శ్లాఘనీయం మనుష్యాః సంతో విద్వాంసోఽర్హయంత్యర్హణీయమ్ । స్వర్గం జిత్వా వీరలోకానవాప్య సిద్ధిం ప్రాప్తః పుణ్యకీర్తిర్మహాత్మా ॥ ౩౪ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - వ్యాసవాక్యే-చతుర్వింశోఽధ్యాయః ** వైశంపాయనః ॥ ద్వైపాయనవచః శ్రుత్వా కుపితే చ ధనంజయే । వ్యాసమామంత్ర్య కౌంతేయః ప్రత్యువాచ యుధిష్ఠిరః ॥ ౧ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ న పార్థివమిదం రాజ్యం న భోగాశ్చ పృథగ్విధాః । ప్రీణయంతి మనో మేఽద్య శోకో మాం రుంధయత్యయమ్ ॥ ౨ ॥ శ్రుత్వా వీరవిహీనానామపుత్రాణాం చ యోషితామ్ । పరిదేవయమానానాం శాంతిం నోపలభే మునే ॥ ౩ ॥ ఇత్యుక్తః ప్రత్యువాచేదం వ్యాసో యోగవిదాం వరః । యుధిష్ఠిరం మహాప్రాజ్ఞో ధర్మజ్ఞో వేదపారగః ॥ ౪ ॥ వ్యాసః ॥ న కర్మణా లభ్యతే చేజ్యయా వా నాప్యస్తి దాతా పురుషస్య కశ్చిత్ । పర్యాయయోగాద్విహితం విధాత్రా కాలేన సర్వం లభతే మనుష్యః ॥ ౫ ॥ న బుద్ధిశాస్త్రాధ్యయనేన శక్యం ప్రాప్తుం విశేషం మనుజైరకాలే । మూర్ఖోఽపి చాప్నోతి కదాచిదర్థాన్ కాలో హి కార్యం ప్రతి నిర్విశేషః ॥ ౬ ॥ నాభూతికాలేషు ఫలం దదంతి శిల్పాని మంత్రాశ్చ తథౌషధాని । తాన్యేవ కాలేన సమాహితాని సిధ్యంతి వర్ధంతి చ భూతికాలే ॥ ౭ ॥ కాలేన శీఘ్రాః ప్రవహంతి వాతాః కాలేన వృష్టిర్జలదానుపైతి । కాలేన పద్మోత్పలవజ్జలం చ కాలేన పుష్యంతి నగా వనేషు ॥ ౮ ॥ కాలేన కృష్ణాశ్చ సితాశ్చ రాత్ర్యః కాలేన చంద్రః ప్రతిపూర్ణబింబః । నాకాలతః పుష్పఫలం ద్రుమాణాం నాకాలవేగాః సరితో వహంతి ॥ ౯ ॥ నాకాలమత్తాః ఖగపన్నగాశ్చ మృగద్విపాః శైలమృగాశ్చ లోకే । నాకాలతః స్త్రీషు భవంతి గర్భా నాయాంత్యకాలే శిశిరోష్ణవర్షాః ॥ ౧౦ ॥ నాకాలతో మ్రియతే జాయతే వా నాకాలతో వ్యాహరతే చ బాలః । నాకాలతో యౌవనమభ్యుపైతి నాకాలతో రోహతి బీజముప్తమ్ ॥ ౧౧ ॥ నాకాలతో భానురుపైతి యోగం నాకాలతోఽస్తం గిరిమభ్యుపైతి । నాకాలతో హీయతే వర్ధతే చ చంద్రః సముద్రోఽపి మహోర్మిమాలీ ॥ ౧౨ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । గీతం రాజ్ఞా సేనజితా దుఃఖార్తేన యుధిష్ఠిర ॥ ౧౩ ॥ సర్వానేవైష పర్యాయో మర్త్యాన్ స్పృశతి దుస్సహః । కాలేన పరిపక్వా హి మ్రియంతే సర్వపార్థివాః ॥ ౧౪ ॥ ఘ్నంతి చాన్యాన్నరా రాజంస్తానప్యన్యే తథా నరాః । సంజ్ఞైషా లౌకికీ రాజన్న హినస్తి న హన్యతే ॥ ౧౫ ॥ హంతీతి మన్యతే కశ్చిన్న హంతీత్యపి చాపరః । స్వభావతస్తు నియతౌ భూతానాం ప్రభవాప్యయౌ ॥ ౧౬ ॥ నష్టే ధనే వా దారే వా పుత్రే పితరి వా మృతే । అహో దుఃఖమితి ధ్యాయన్ దుఃఖస్యాపచితిం చరేత్ ॥ ౧౭ ॥ స కిం శోచసి మూఢః సన్ శోచ్యాన్ కిమనుశోచసి । పశ్య దుఃఖేషు దుఃఖాని భయేషు చ భయాన్యపి ॥ ౧౮ ॥ ఆత్మాపి చాయం న మమ సర్వా వా పృథివీ మమ

మానుషం లోకమితి సంబంధః-తనుత్యజాం ప్రయాగాదౌ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ * ద్వైపాయనేతి ॥ ధనంజయే కుపితే సతి రాజ్యకారణాత్ ॥ ౧ ॥ నేతి ॥ రుంధయతి శోకో మామతో గురూణాం బంధూనాం వా వాక్యం న శృణోమీతి భావః ॥ ౨ ॥ శ్రుత్వేతి ॥ వీరవిహీనానాం పతిహీనానాం శ్రుత్వా రోదనధ్వనిమితి శేషః ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ నేతి ॥ న లభ్యతే పీరోహతవీరాభిర్వీరపత్నీభిరిత్యర్థః-నాపి తాభ్యః కశ్చిత్పతిం దాతుం సమర్థోఽస్తీత్యర్థః- కాలేన లభతే న త్వకాలే- అతస్తాసాం పతిలాభకాలోఽతీత ఇతి న తాః శోచ్యాః ॥ ౫ ॥ నేతి ॥ విగతం శేషమస్థ్యాదితత్ విశేషం పుత్రాదికం ॥ ౬ ॥ నేతి ॥ దదంతి దదతే ॥ ౭ ॥ కాలేనేతి ॥ నగాః వృక్షాః ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ నేతి ॥ అస్తం గిరిం భానురకాలతో నాభ్యుపైతి ॥ ౧౨ ॥ అత్రేతి ॥ సేనజితా రాజ్ఞా-దుఃఖార్తేన పుత్రశోకకృతదుఃఖార్తేన ॥ ౧౩ ॥ సర్వానితి ॥ పర్యాయః కాలగతిః ॥ ౧౪ ॥ ఘ్నంతీతి ॥ న హినస్తి న హన్యతే హననస్య కర్తా కర్మ చ న భవతీ తేన కర్తాత్మేతి వాదో దేహ ఆత్మేతి వాదశ్చ తార్కికలౌకాయతికమతౌ క్రమేణ నిరస్తౌ ॥ ౧౫ ॥ హంతీతి ॥ కశ్చిత్ తార్కికః-అపరస్సాంఖ్యః-స్వభావతః చిత్సత్తాతః భూతానాం దేహాద్యాకారాణాం ప్రభవాప్యయౌ ఉత్పత్తినాశౌ నియతౌ-ఆత్మా న కర్తా నాప్యకర్తా-కింతు స్వసత్తామాత్రేణ మహాప్రవాహతరంగాణాం మరీచయ ఇవ భూతానాం ఉత్పత్తివినాశయోర్హేతురితి భావః ॥ ౧౬ ॥ నష్ట ఇతి ॥ మాధ్యాత్ ధ్యాయన్నేవాపచితిం ప్రతీకారం చరేత్ -న తు అధ్యాయన్ ॥ ౧౭ ॥ స ఇతి ॥ శోచ్యాన్ శోకాక్రాంతాన్ బాలవిధవయామహిత్రాతుల్యాన్-దుఃఖేషు శోకజేషు మనస్తాపేషు - దుఃఖాని శిరస్తాడనాదీని - దుఃఖాద్ద్విగుణీకరణం మూఢకార్యమిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ మోహాన్నివృత్తైరవ

వః। యథామమతథాన్యేషామితిపశ్యన్నముహ్యతి॥ ౧౯ ॥ శోకస్థానసహస్రాణిహర్షస్థానశతానిచ। దివసేదివసేమూఢమావిశంతినపండితమ్॥ ౨౦॥ ఏవమేతానికాలేనప్రియద్వేష్యాణిభాగశః। జీవేషుపరివర్తంతేదుఃఖానిచసుఖానిచ॥ ౨౧ ॥ దుఃఖమేవాస్తినసుఖంతస్మాత్తదుపలభ్యతే। తృష్ణార్తిప్రభవందుఃఖందుఃఖార్తిప్రభవంసుఖమ్॥ ౨౨॥ సుఖస్యానంతరందుఃఖందుఃఖస్యానంతరంసుఖమ్। ననిత్యంలభ్యతేదుఃఖంననిత్యంలభ్యతేసుఖమ్॥ ౨౩॥ సుఖమేవంహిదుఃఖాంతంకదాచిద్దుఃఖతస్సుఖమ్। తస్మాదేతద్ద్వయంజహ్యాద్యఇచ్ఛేచ్ఛాశ్వతంసుఖమ్॥ ౨౪॥ యన్నిమిత్తంభవేచ్ఛోకస్తాపోవాదుఃఖమూర్ఛితః। ఆయాసోవాపియన్మూలస్తదేకాంగమపిత్యజేత్ ॥ ౨౫ ॥ సుఖంవాయదివాదుఃఖం ప్రియంవాయదివాప్రియమ్। ప్రాప్తంప్రాప్తముపాసీతహృదయేనాపరాజితః ॥ ౨౬ ॥ ఈషదప్యంగదారాణాంపుత్రాణామచరన్ప్రియమ్। తతోజ్ఞాస్యసికఃకస్యకేనవాకథమేవచ॥ ౨౭ ॥ యేచమూఢతమాలోకేయేచబుద్ధేఃపరంగతాః। తఏవసుఖమేధంతేమధ్యమఃక్లిశ్యతేజనః ॥ ౨౮ ॥ ఇత్యబ్రవీన్మహాప్రాజ్ఞోయుధిష్ఠిరససేనజిత్॥ పరావరజ్ఞోలోకస్యధర్మవిత్సుఖదుఃఖవిత్॥ ౨౯॥ పరదుఃఖేనయోదుఃఖీనసజాతుసుఖీభవేత్। దుఃఖానాంహితుయోనాస్తిజాయతేహ్యపరాత్పరమ్॥ ౩౦॥ సుఖంచదుఃఖంచభవాభవౌచలాభాలాభౌమరణంజీవితంచ। పర్యాయతస్సర్వమవాప్నువంతితస్మాద్ధీరోనైవహృష్యేన్నశోచేత్॥ ౩౧ ॥ దీక్షాంరాజ్ఞస్సంయుగేయుద్ధమాహుర్యోగంరాజ్యేదండనీత్యాంచసమ్యక్। విత్తత్యాగోదక్షిణానాంచయజ్ఞేసమ్యక్ జ్ఞానంపావనానీతివిద్యాత్॥ ౩౨ ॥ రక్షన్రాష్ట్రంబుద్ధిపూర్వంనయేనసంత్యక్తాత్మాయజ్ఞశీలోమహాత్మా। సర్వాన్లోకాన్ధర్మదృష్ట్యాచరంశ్చాప్యూర్ధ్వందేహాన్మోదతేదేవలోకే॥ ౩౩॥ జిత్వాశత్రూన్పాలయిత్వాచరాష్ట్రంసోమంపీత్వావర్ధయిత్వాప్రజాశ్చ। యుక్త్యాదండంధారయిత్వాప్రజానాంయుద్ధేక్షీణోమోదతేదేవలోకే॥ ౩౪॥ సమ్యగ్వేదాన్ప్రాప్యశాస్త్రాణ్యధీత్యసమ్యగ్రాజ్యంపాలయిత్వాచరాజా। చాతుర్వర్ణ్యంస్థాపయిత్వాస్వధర్మేపూతాత్మావైమోదతేదేవలోకే॥ ౩౫॥ యస్యవృత్తంనమస్యంతిస్వర్గస్థస్యాపిమానవాః। పౌరజానపదామాత్యాఃసరాజారాజసత్తమః॥ ౩౬॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- సేనజిదుపాఖ్యానేపంచవింశోధ్యాయః.. *

వైశంపాయనః॥ అస్మిన్నేవప్రకరణేధనంజయముదారధీః। అభినీతతరంవాక్యమిత్యువాచయుధిష్ఠిరః॥ ౧ ॥ యదేతన్మన్యసేపార్థనజ్యాయోస్తిధనాదితి। నస్వర్గోనసుఖంనార్థోనిర్ధనస్యేతితన్మృషా॥ ౨॥ స్వాధ్యాయయజ్ఞసంసిద్ధాదృశ్యంతేబహవోజనాః। తపోరతాశ్చమునయోయేషాంలోకాఃసనాతనాః॥ ౩॥ ఋషీణాంసమయంశశ్వద్యేరక్షంతిధనంజయ। ఆశ్రితాస్సర్వధర్మజ్ఞాదేవాస్తాన్బ్రాహ్మణాన్విదుః ॥ ౪॥ స్వాధ్యాయనిష్ఠాన్హి

ధిమూహా॥ ఆత్మేతి॥ అయంవ్యావహారికఆత్మా అహంప్రత్యయవిషయఃసోపిమమమత్స్వరూపంన- మత్తఃపృథగ్భూతత్వాత్ -సర్వాపృధివీతిసర్వప్రపంచోపలక్షణంసర్వంవామమైవస్వరూపంన- యథాహంసర్వస్మాదన్యస్సర్వాత్మాచతథాన్యేపీత్యాహ॥ యథేతి॥ ఏవమద్వైతాత్మతత్త్వంపశ్యన్నముహ్యతీత్యర్థః- తథాచశ్రుతిః- తరతిశోకమాత్మవిదితి॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ఏవమితి॥ యానిప్రియాణితాన్యేవకాలేదుఃఖానిభవంతి- యానిద్వేష్యాణితాన్యేవకాలేసుఖానిభవంతితస్మాద్వాతజడస్యతాడనమివసర్వందుఃఖమేవమోహాత్సుఖవద్విభాతీత్యర్థః॥ ౨౧॥ దుఃఖమితి॥ తృష్ణయాయాఆర్తిరనవస్థితచిత్తతాతజ్జందుఃఖం-దుఃఖస్యార్తిఃవినాశస్తజ్జంసుఖం॥ ౨౨॥ సంతతేయంసుఖదుఃఖధారేత్యతస్త్యాజ్యైవేత్యాహ-సుఖస్యేత్యాదినా॥ ౨౩॥ ౨౪॥ యదితి॥ దుఃఖమూర్ఛితఃదుఃఖేనవర్ధితః- ఏకాంగమపిసర్పదష్టాంగుష్ఠవత్ -కిముతబాహ్యంరాజ్యాదితిభావః॥ ౨౫॥ సుఖమితి॥ హృదయేనశోకమూలేన॥ ౨౬॥ ఈషదితి॥ ప్రియంఅచరన్అకుర్వన్- కేనహేతునా- కథంకేనప్రకారేణ- కఃకస్యసంబంధీతిజ్ఞాస్యసి॥ ౨౭॥ యఇతి॥ మూఢతమాఃప్రసుప్తనరవజ్జడాః-బుద్ధేఃపరంబ్రహ్మగతాఃప్రాప్తాః - అతస్త్వంఅధమస్తునభవసి - మధ్యమోపిమాభూఃఇత్యర్థః॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ సుఖమితియేనతృష్ణాదినిమిత్తేనభవాభవౌఐశ్వర్యానైశ్వర్యానైశ్వర్యే॥ ౩౧॥ దీక్షామితి॥ రాజ్ఞోయాగయోగసన్న్యస్తస్థానీయాఃయుద్ధంపాలనం॥ ౩౨॥ రక్షన్నితి॥ సంత్యక్తాత్మానిరహంకారః॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ *౧॥ ౨॥ ౩॥ ఋషీణామితి॥ సమయంఅధ్యయనసంప్రదాయస్యావిచ్ఛేదం-ఆశ్రితాఃఆశ్రమిణఃబ్రహ్మచారిణఇత్యర్థః॥ ౪॥ ౫॥ కార్యాణిరాజ

ఋషీన్ జ్ఞాననిష్ఠాంస్తథాపరాన్ । బుధ్యేథాస్సతతం చాపి ధర్మనిష్ఠాన్ ధనంజయ॥ ౫ ॥ జ్ఞాననిష్ఠేషు కార్యాణి ప్రతిష్ఠాప్యాని పాండవ । వైఖానసానాం వచనం యథా నో విదితం ప్రభో॥ ౬॥ అజాశ్చ పృశ్నయశ్చైవ సికతాశ్చైవ భారత । అరుణాః కేతవశ్చైవ స్వాధ్యాయేన దివం గతాః॥ ౭ ॥ అవాప్యైతాని కర్మాణి వేదోక్తాని ధనంజయ । దానమధ్యయనం యజ్ఞో నిగ్రహశ్చైవ దుర్గ్రహాః ॥ ౮ ॥ దక్షిణేన చ పంథానం సూర్యస్యైతే దివం గతాః । ఏతాన్ క్రియావతాం లోకానుక్తవాన్ పూర్వమప్యహమ్ ॥ ౯ ॥ ఉత్తరేణ తు పంథానం నియమాద్యం ప్రపశ్యసి । ఏతే యోగవతాం లోకా భాంతి పార్థ సనాతనాః ॥ ౧౦ ॥ తత్రోత్తరాం గతిం పార్థ ప్రశంసంతి పురావిదః। సంతోషాత్స్వర్గమాప్నోతి సంతోషాత్పరమం సుఖమ్॥ ౧౧॥ తుష్టేర్న కించిత్పరమం సా సమ్యక్ప్రతితిష్ఠతి । వినీతక్రోధహర్షస్య సతతం సిద్ధిరుత్తమా ॥ ౧౨ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమా గాథా గీతా యయాతినా । యాభిః ప్రత్యాహరేత్కామాన్ కూర్మోంగానీవ సర్వశః॥ ౧౩ ॥ యదా చాయం న బిభేతి యదా చాస్మాన్న బిభ్యతి। యదా నేచ్ఛతి న ద్వేష్టి బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా॥ ౧౪॥ యదా న భావం కురుతే సర్వభూతేషు పావకమ్। కర్మణా మనసా వాచా బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా ॥ ౧౫ ॥ వినీతమానమోహశ్చ బహుసంగవివర్జితః। తదాత్మజ్యోతిషస్సాధోర్నిర్వాణముపపద్యతే॥ ౧౬॥ ఇదం తు శృణు మే పార్థ బ్రువతః సంయతేంద్రియః । ధర్మమన్యే వృత్తమన్యే ధనమీహంతి చాపరే ॥ ౧౭॥ ధనహేతోర్య ఈహేత తస్యానీహా గరీయసీ । భూయాన్ దోషో హి విత్తస్య యశ్చ ధర్మస్తదాశ్రయః॥ ౧౮॥ ప్రత్యక్షమనుపశ్యామి త్వమపి ద్రష్టుమర్హసి। వర్జనం వర్జనీయానామీహమానేన దుష్కరమ్॥ ౧౯ ॥ యే విత్తమభిపద్యంతే సమ్యక్త్వం తేషు దుర్లభమ్ । ద్రుహ్యతః ప్రైతి తత్ప్రాహుః ప్రతికూలం యథాతథమ్॥ ౨౦॥ యస్తు సంభిన్నవృత్తస్స్యాద్వీతశోకభయో నరః । అల్పేన తృషితో ద్రుహ్యన్ భ్రూణహత్యాం న బుధ్యతే॥ ౨౧॥ దుష్యంత్యాదదతో భృత్యాన్నిత్యం దస్యుభయాదివ । దుర్లభం చ ధనం ప్రాప్య భృశం దత్త్వానుతప్యతే ॥ ౨౨ ॥ అధనః కస్య కిం వాచ్యో విముక్తః సర్వశస్సుఖీ । దేవస్వముపగృహ్యైవ ధనేన న సుఖీ భవేత్ ॥ ౨౩ ॥ తత్ర గాథాం యజ్ఞగీతాం కీర్తయంతి పురావిదః । త్రయీముపాశ్రితాం లోకే యజ్ఞసంస్తరకారికామ్ ॥ ౨౪ ॥ యజ్ఞాయ సృష్టాని ధనాని ధాత్రా యజ్ఞాయ సృష్టః పురుషో రక్షితా చ । తస్మాత్సర్వం యజ్ఞ ఏవోపయోజ్యం ధనం న కామాయ హితం ప్ర

కార్యాణి ప్రతిష్ఠాప్యాని తద్వచనానుష్ఠేయానీత్యర్థః- తథా హి ధర్మాధర్మనిర్ణయార్థం ధర్మశాస్త్రానుసారేణ పకోవాధ్యాత్మవిత్తమోపరణీయః - కవ్యానీతి పాఠే పిత్ర్యాణి హవీంషి జ్ఞాననిష్ఠేభ్య ఏవ దేయానీత్యర్థః - జ్ఞాననిష్ఠేషు కవ్యాని ప్రతిపాద్యానీత్యేవం వైఖానసానాం వానప్రస్థానాం వచనం॥ ౬॥ అజా ఇతి॥ అజాదయో వాలఖిల్యాదిఋషీణాం గణవిశేషాః॥ ౭॥ ౮॥ దక్షిణేనేతి॥ ఏతాన్ దారాదీన్ క్రియావతాం కర్మిణాం॥ ౯॥ ఉత్తరేణేతి॥ ఉత్తరేణ ఉత్తరతః స్థితం ॥ ౧౦ ॥ తత్రేతి॥ గతిద్వయాదప్యధికమాహ - సంతోషాదితి సంతోషః పరం వైరాగ్యం - తస్మాత్ పరమం సుఖం కైవల్యం ॥ ౧౧ ॥ తుష్టేరితి॥ సా తుష్టిః పరం వైరాగ్యాభిధా ఉత్తమా సిద్ధిః - వినీతక్రోధహర్షస్య క్రోధాదిజయినః - సమ్యక్ ప్రతితిష్ఠతి - ఇతరస్య తు నేత్యర్థః॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ వినీతేతి॥ ఆత్మజ్యోతిషః ఆత్మజ్ఞస్య నిర్వాణం మోక్షః॥ ౧౬॥ ఇదమితి॥ వృత్తం శీలం- ఈహంతి ఈహంతే॥ ౧౭॥ ధనహేతోరితి॥ ధనహేతోః ధర్మాయ విత్తస్యార్జనమితి శేషః- తదాశ్రయో యో ధర్మో యజ్ఞాదిస్తస్మిన్నపి భూయాన్ దోషోస్తి॥ ౧౮॥ ప్రత్యక్షమితి॥ ఈహమానేన ధనార్థినా॥ ౧౯॥ య ఇతి॥ సమ్యక్ సాధుకర్మ ద్రుహ్యతః ద్రోహయుక్తానేవ తద్ధనం ప్రైతి- న త్వద్రోహానితి ప్రాహుః - హింసాం వినా ధనప్రాప్తిర్నాస్త్యేవేత్యర్థః- ప్రాప్తమపి యథాతథం సర్వథా ప్రతికూలం- నానాభయహేతుత్వాత్ ॥ ౨౦॥ య ఇతి॥ సంభిన్నవృత్తః సంకీర్ణస్వభావః- వీతం భావిశోకజం భయం యస్మాత్ స వీతశోకభయః - అల్పేన ధనేన హేతునా తృషితస్తృష్ణావాన్ సన్ ద్రుహ్యన్ - తేన ద్రోహేణ జాయమానాం బ్రహ్మహత్యాం న బుధ్యతే- లోభీ అల్పార్థేపి బ్రహ్మహత్యామార్జయతీత్యర్థః॥ ౨౧॥ దుష్యంతీతి॥ దుర్లభం ధనం ప్రాప్యానుకూలేభ్యోపి భృత్యేభ్యో దదత్వాదస్యుభయాదివ భృశమనుతప్యత ఇతి సంబంధః - విత్తవ్యయేన మహద్దుఃఖం భవతీత్యర్థః॥ ౨౨॥ అధన ఇతి॥ దేవస్వం- తథా॥ శ్లో॥ త్రైవార్షికాధికాన్నో యః స హి సోమం పిబేద్ద్విజః। ప్రాక్సౌమికీః క్రియాః కుర్యాద్యస్యాన్నం వార్షికం భవేత్ ॥ ఇతి స్మృతేః అల్పమపి సంచితం ధనం దేవస్వమేవ - తదపి ఉపసంగృహ్య దేవేభ్యో అదత్త్వైవ - తేన తావతాపి సుఖీ న భవేత్ - కింతు లాభాల్లోభః ప్రవర్తత ఇతి న్యాయేన తృష్ణావృద్ధిక్యాద్దుఃఖమేవానుభవతీత్యర్థః॥ ౨౩॥ తత్రేతి గాథాం యజ్ఞగీతాం యజ్ఞప్రతిష్ఠాకరీం ॥ ౨౪ ॥ తామాహ ॥ యజ్ఞాయేతి॥ ౨౫ ॥ ఏతదితి॥ ఏతద్ధనం స్వార్థే చ యజ్ఞార్థేపి ॥ ౨౬॥ తస్మాదితి॥ ధన

శస్తమ్ ॥ ౨౫॥ ఏతత్స్వార్థే చ కౌంతేయ ధనం ధనవతాం వర। ధాతా దదాతి మర్త్యేభ్యో యజ్ఞార్థమితి విద్ధి తత్ ॥ ౨౬॥ తస్మాన్మృష్యంతి పురుషా నహి తత్కస్యచిద్ధ్రువమ్ । శ్రద్దధానస్తతో లోకే దద్యాచ్చైవ యజేత చ॥ ౨౭॥ లబ్ధస్య త్యాగమేవాహుర్న భోగం న చ సంచయమ్ । తస్య కిం సంచయేనార్థః కార్యేజ్యాయ సతిష్ఠతి ॥ ౨౮॥ యే స్వధర్మాదపేతేభ్యః ప్రయచ్ఛంత్యల్పబుద్ధయః। శతం వర్షాణి తే ప్రేత్య పురీషం భుంజతే జనాః॥ ౨౯॥ అనర్హతే యద్దదాతి న దదాతి యదర్హతే। అర్హానర్హాపరిజ్ఞానాద్దానధర్మోపి దుష్కరః ॥ ౩౦॥ లబ్ధానామపి విత్తానాం బోద్ధవ్యౌ ద్వావతిక్రమౌ । అపాత్రే ప్రతిపత్తిశ్చ పాత్రే చాప్రతిపాదనమ్॥ ౩౧॥ ఇతి శ్రీశాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- యుధిష్ఠిరవాక్యే-షడ్వింశోధ్యాయః ......*

యుధిష్ఠిరః॥ అభిమన్యౌ హతే బాలే ద్రౌపద్యాస్తనయేషు చ। ధృష్టద్యుమ్నే విరాటే చ ద్రుపదే చ మహీపతౌ॥౧॥ వసుషేణే చ ధర్మజ్ఞే ధృష్టకేతౌ చ పార్థివే। తథాన్యేషు నరేంద్రేషు నానాదేశ్యేషు సంయుగే ॥ ౨ ॥ న చ ముంచతి మాం శోకో జ్ఞాతిఘాతినమాతురమ్ । రాజ్యకాముకమత్యుగ్రం స్వవంశోచ్ఛేదకారిణమ్॥ ౩॥ యస్యాంకే క్రీడమానేన మయా వై పరివర్తితమ్ । స మయా రాజ్యలుబ్ధేన గాంగేయో యుధి పాతితః ॥ ౪॥ యదా హ్యేనం విఘూర్ణంతమపశ్యం పార్థసాయకైః । కంపమానం యథా వజ్రైః ప్రేక్ష్యమాణం శిఖండినా ॥ ౫ ॥ జీర్ణం సింహమివ ప్రాంశుం నరసింహం పితామహమ్ । కీర్యమాణం శరైర్దీప్తైర్దృష్ట్వా మే వ్యథితం మనః॥ ౬॥ ప్రాఙ్ముఖం సీదమానం చ రథే పరరథారుజమ్ । ఘూర్ణమానం యథా శైలం తదా మే కశ్మలోభవత్ ॥ ౭॥ యస్స బాణధనుష్పాణిర్యోధయామాస భార్గవమ్। బహూన్యహాని కౌరవ్యః కురుక్షేత్రే మహామృధే ॥ ౮ ॥ సమేతం పార్థివం క్షాత్రం వారాణస్యాం నదీసుతః । కన్యార్థమాహ్వయద్వీరో రథేనైకేన సంయుగే ॥ ౯ ॥ యేన చోగ్రాయుధో రాజా చక్రవర్తీ దురాసదః । దగ్ధశ్చాస్త్రప్రతాపేన స మయా యుధి ఘాతితః॥ ౧౦॥ స్వయం మృత్యుం రక్షమాణః పాంచాల్యం యశ్శిఖండినమ్। న బాణైః పాతయామాస సోర్జునేన నిపాతితః ॥ ౧౧॥ యదైనం పతితం భూమావపశ్యం రుధిరోక్షితమ్। తదైవావిశదత్యుగ్రో జ్వరో మాం మునిసత్తమ ॥ ౧౨ ॥ యేన సంవర్ధితా బాలా యేన స్మ పరిరక్షితాః । స మయా రాజ్యలుబ్ధేన పాపేన గురుఘాతినా । అల్పకాలస్య రాజ్యస్య కృతే మూఢేన ఘాతితః ॥ ౧౩॥ ఆచార్యశ్చ మహేష్వాసః సర్వపార్థివపూజితః। అభిగమ్య రణే మిథ్యా పాపేనోక్తస్సుతం ప్రతి ॥ ౧౪ ॥ తన్మే దహతి గాత్రాణి యన్మాం గురురభాషత । సత్యమాఖ్యాహి రాజంస్త్వం యది జీవతి మే సుతః॥ ౧౫॥ సత్యమామర్షయన్విప్రో మయి తత్పరిపృష్టవాన్ ॥ ౧౬॥ కుంజరం చాంతరం కృత్వా మిథ్యానచరితం మయా । సుభృశం రాజ్యలుబ్ధేన పాపేన గురుఘాతినా॥ ౧౭॥ సత్యకంచుకమున్ముచ్య మయా స గురురాహవే। అశ్వత్థామా హత ఇతి మయోక్తః కుంజరే హతే॥ ౧౮॥ కాంల్లోకాన్ను గమిష్యామి కృత్వా కర్మ సుదుష్కరమ్॥ ౧౯॥ అఘాతయం చ యత్కర్ణం సమరేష్వపలాయినమ్। జ్యేష్ఠం భ్రాతరమత్యుగ్రం కో మత్తః పాపకృత్తమః ॥ ౨౦ ॥ అభిమన్యుం చ యద్బాలం జాతం సింహమివాద్రిషు । ప్రావేశయమహం లుబ్ధో వాహినీం ద్రోణపాలితామ్ ॥ ౨౧ ॥ తదాప్రభృతి బీభత్సుం న శక్నోమి నిరీక్షితుమ్। కృష్ణం చ పుండరీకాక్షం కిల్బిషీ భ్రూణహా యథా॥ ౨౨॥ ద్రౌపదీం చాపి దుఃఖార్తాం పంచపుత్రైర్వినాకృతామ్ । శోచామి పృథివీం హీనాం పంచభిః పర్వతైరివ॥ ౨౩॥ సోహమాగస్కరః పాపః పృథివీనాశకారకః । ఆసీన ఏవమేవేదం శోషయిష్యే కళేబరమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రాయోపవిష్టం జానీధ్వమథ మాం గురుఘాతినమ్ । జాతిష్వన్యాస్వపి యథా న భవేయం కులాంతకృత్ ॥ ౨౫ ॥ న భోక్ష్యే న చ పానీయముపభోక్ష్యే కథంచన । శోషయిష్యే ప్రియాన్ప్రాణానిహస్థోహం తపోధన ॥ ౨౬॥ యథేష్టం గమ్యతాం కామమనుజానే ప్రసాద్య వః। సర్వే మామనుజానీత త్యక్ష్యామీదం కళేబరమ్॥ ౨౭॥ వైశంపా

స్వామ్యం కస్యాపి నాస్తీత్యర్థః॥ తథా చ శ్రుతిః॥ మాగృధః కస్యస్విద్ధనం- ఫలితమాహ- శ్రద్దధాన ఇతి॥ ౨౭॥ లబ్ధస్యేతి॥ లబ్ధస్య త్యాగమేవాహుః ప్రశస్తమాహురిత్యర్థః- కార్యే త్యాగరూపే॥ ౨౮॥ అపాత్రే ధనం న దేయమిత్యాహ- య ఇతి॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ *అభిమన్యావితి॥ వసుషేణః కర్ణః॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ప్రాఙ్ముఖమితి॥ పరరథారుజం వరరథానాం పీడకం॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩ ॥ ౧౪॥ ౧౫॥ సత్యమితి॥ ఆమర్షయన్ నిశ్చిన్వన్॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥

యనః॥ తమేవంవాదినంపార్థంబంధుశోకేనవిహ్వలమ్। మైవమిత్యబ్రవీద్వ్యాసోనిగృహ్యమునిసత్తమః ॥ ౨౮ ॥ వ్యాసః॥అతివేలంమహారాజనశోకంకర్తుమర్హసి। పునరుక్తంతువక్ష్యామిదిష్టమేతదితిప్రభో ॥ ౨౯ ॥ సంయోగావిప్రయోగాంతాజాతానాంప్రాణినాంధ్రువాః। బుద్బుదాఇవతోయేషుభవంతినభవంతిచ ॥ ౩౦ ॥ సర్వేక్షయాంతానిచయాఃపతనాంతాస్సముచ్ఛ్రయాః। సంయోగావిప్రయోగాంతామరణాంతంహిజీవితమ్॥ ౩౧॥ సుఖందుఃఖాంతమాలస్యందాక్ష్యందుఃఖంసుఖోదయమ్। భూతిఃశ్రీర్హ్రీర్ధృతిఃకీర్తిర్దక్షేవసతినాలసే॥ ౩౨ ॥ నాలంసుఖాయసుహృదోనాలందుఃఖాయశత్రవః। నచప్రజ్ఞాలమర్థేభ్యోనసుఖేభ్యోప్యలంధనమ్ ॥ ౩౩ ॥ యథాసృష్టోసికౌంతేయధాత్రాకర్మసుతత్కురు। అతఏవహిసిద్ధాస్తేనేశస్త్వంకర్మణాంనృప॥ ౩౪॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-వ్యాసవాక్యేసప్తవింశోధ్యాయః॥**

వైశంపాయనః ॥ జ్ఞాతిశోకాభితప్తస్యప్రాణానభ్యుత్సిసృక్షతః। జ్యేష్ఠస్యపాండుపుత్రస్యవ్యాసఃశోకమపానుదత్ ॥ ౧ ॥ వ్యాసః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। అశ్మగీతంనరవ్యాఘ్ర తన్నిబోధయుధిష్ఠిర ॥ ౨ ॥ అశ్మానంబ్రాహ్మణంప్రాజ్ఞంవైదేహోజనకోనృప। సంశయంపరిపప్రచ్ఛదుఃఖశోకసమన్వితః ॥ ౩ ॥ జనకః॥ఆగమేయదివాపాయేజ్ఞాతీనాంద్రవిణస్యచ। నరేణప్రతిపత్తవ్యంకల్యాణంకథమిచ్ఛతా ॥ ౪ ॥ అశ్మోవాచ॥ ఉత్పన్నమిమమాత్మానంనరస్యానంతరంతతః। తానితాన్యనువర్తంతేదుఃఖానిచసుఖానిచ ॥ ౫ ॥ తేషామన్యతరాపత్తౌయద్యదేవోపపద్యతే।తదస్యచేతనామాశుహరత్యభ్రమివానిలః॥ ౬ ॥ అభిజాతోస్మిసిద్ధోస్మినాస్మికేవలమానుషః। ఇత్యేభిర్హేతుభిస్తస్యత్రిభిశ్చిత్తంప్రసిచ్యతే॥ ౭ ॥ సంప్రసక్తమనాభోగాన్విసృజ్యపితృసంచితాన్। పరిక్షీణఃపరస్వానామాదానంసాధుమన్యతే ॥ ౮ ॥ తమతిక్రాంతమర్యాదమాదదానమసాంప్రతమ్ ।ప్రతిషేధంతిరాజానోలుబ్ధామృగమివేషుభిః ॥ ౯ ॥ యేచవింశతివర్షావాత్రింశద్వర్షాశ్చమానవాః। పరేణతేవర్షశతాన్నభవిష్యంతిపార్థివ॥ ౧౦॥ తేషాంపరమదుఃఖానాంబుద్ధ్యాభైషజ్యమాచరేత్।సర్వప్రాణభృతాంవృత్తంప్రేక్షమాణస్తతస్తతః॥ ౧౧॥మానసానాంపునర్యోనిఃదుఃఖానాంచిత్తవిభ్రమః।అనిష్టోపనిపాతోవాతృతీయంనోపపద్యతే ॥ ౧౨॥ ఏవమేతానిదుఃఖానితానితానీహమానవమ్। వివిధాన్యుపవర్తంతేతథాసంసర్గజాన్యపి॥ ౧౩॥ జరామృత్యూహిభూతానాంఖాదితారౌవృకావివ। బలినాందుర్బలానాంచహ్రస్వానాంమహతామపి ॥ ౧౪॥ నకశ్చిజ్జాత్వతిక్రామేత్ జరామృత్యూహిమానవః। అపిసాగరపర్యంతాంవిజిత్యేమాంవసుంధరామ్॥౧౫॥సుఖంవాయదివాదుఃఖంభూతానాంపర్యుపస్థితమ్। ప్రాప్తవ్యమవశైస్సర్వంపరిహారోనవిద్యతే॥ ౧౬ ॥ పూర్వేవయసిమధ్యేవాప్యుత్తరేవానరాధిప। అవర్జనీయాస్తేర్థావైకాంక్షితాపితతోన్యథా॥ ౧౭ ॥ సుప్రియైర్విప్రయోగశ్చసంప్రయోగశ్చవిప్రియైః। అర్థానర్థౌసుఖందుఃఖంవిధానమనువర్తతే ॥ ౧౮ ॥ ప్రాదుర్భావశ్చభూతానాందే

౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥అతివేలమితి॥అతివేలంఅత్యర్థం॥ ౨౯॥౩౦॥౩౧॥సుఖమితి॥ఆలస్యంతత్కాలేసుఖమపిదుఃఖాంతం-దాక్ష్యంతత్కాలేదుఃఖమపిసుఖాంతం- భూతిరణిమాదిః॥౩౨॥౩౩॥ యథేతి॥ అతఏవకర్మభ్యఏవ- కర్మణాంత్యాగేత్వంనేశఃనప్రభుః॥ ౩౪॥** జ్ఞాతీతి॥ అభ్యుత్సిసృక్షతఃత్యక్తుమిచ్ఛతః॥౧॥౨॥౩॥ఆగమఇతి॥కల్యాణంసుఖాదికమిచ్ఛతానరేణకథంప్రతిపత్తవ్యం కేనప్రకారేణఇష్టత్వేనఅనిష్టత్వేనఉదాసీనత్వేనవాజ్ఞాతవ్యం॥౪॥ ఉత్పన్నమితి॥ఆత్మానం దేహం-ఉత్పన్నం-అనుఅనంతరం-అవ్యవధానేనైవదేహస్వభావప్రాప్తేసుఖాదౌహర్షవిషాదౌనకుర్వీత ॥ ౫॥౬॥అభిజాతఇతి ॥ ప్రసిచ్యతేప్రకర్షేణక్లిన్నంభవతీత్యర్థః ॥ ౭ ॥ సంప్రసక్తమనాఇతి ॥ భోగాన్భోగ్యార్థాన్ధనాదీన్విసృజ్యభోగేననటనర్తకాదిద్వారావ్యయీకృత్య - ఆదానంచౌర్యం-సాధుహితం ॥ ౮ ॥ తమితి ॥ అసాంప్రతంఅయుక్తంయథాస్యాత్తథా - ఇషుభిఃప్రతిషేధంతిఘ్నంతీత్యర్థః-లుబ్ధావ్యాధాః॥ ౯॥ యఇతి॥యేచోరాస్తేపరేణవింశత్యాదివర్షాదూర్ధ్వంవర్షశతాత్ శతవర్షపర్యంతంనభవిష్యంతినజీవిష్యంతి-చౌర్యప్రసక్తాఃసద్యఏవమార్యంతఇత్యర్థః॥౧౦॥ తేషామితి॥ తేషాంపరమదుఃఖానాంభైషజ్యంప్రతీకారం-తమేవాహసర్వేతి॥ శ్లో॥ దుఃఖైర్దుఃఖాధికాన్పశ్యేత్సుఖేపశ్యేత్సుఖాధికాన్- ఆత్మానంహర్షశోకాభ్యాంశత్రుభ్యామివనార్పయేదితిభావః॥ ౧౧॥ మానసానామితి॥ విభ్రమోవిపర్యాసఃఅనిష్టేపీష్టబుద్ధిరిష్టేచానిష్టబుద్ధిరితి- అనిష్టంపుత్రశోకాదితత్ప్రాప్తిర్వా॥ ౧౨॥ ఏవమితి॥ సంసర్గజానివిషయాసంగజాని॥ ౧౩॥ ౧౪॥౧౫॥ సుఖమితి॥ ప్రాప్తవ్యంభోక్తవ్యం॥ ౧౬॥౧౭॥౧౮॥ ప్రాదుర్భావఇతి॥ప్రాప్తిర్లాభః ....*

హాత్యాగస్తథైవ చ । ప్రాప్తిర్వ్యాయామయోగశ్చ సర్వమేతత్ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౧౯ ॥ గంధవర్ణరసస్పర్శా నివర్తంతే స్వభావతః । తథైవ సుఖదుఃఖాని విధానమనువర్తతే॥ ౨౦॥ ఆసనం శయనం యానముత్థానం పానభోజనమ్। నియతం సర్వభూతానాం కాలేనైవ భవత్యుత॥ ౨౧॥ వైద్యాశ్చాప్యాతురాస్సంతి బలవంతశ్చ దుర్బలాః। శ్రీమంతశ్చాపరే షండాః విచిత్రః కాలపర్యయః ॥ ౨౨ ॥ కులే జన్మ తథా వీర్యమారోగ్యం రూపమేవ చ । సౌభాగ్యముపభోగశ్చ భవితవ్యేన లభ్యతే ॥ ౨౩ ॥ సంతి పుత్రాః సుబహవో దరిద్రాణామనిచ్ఛతామ్। నాస్తి పుత్రస్సమృద్ధానాం విచిత్రం విధిచేష్టితమ్ ॥ ౨౪ ॥ వ్యాధిరగ్నిర్జలం శస్త్రం బుభుక్షా శ్వాపదో విషమ్। జ్వరశ్చ మరణం జంతోరుచ్చాచ్చ పతనం తథా॥ ౨౫ ॥ నిర్మాణే యస్య యద్దృష్టం తేన గచ్ఛంతి సేతునా॥ ౨౬॥ దృశ్యతే నాప్యతిక్రామన్ననిష్క్రాంతోథవా పునః। దృశ్యతే చాప్యతిక్రామన్కశ్చిన్నిగ్రాహ్యోథవా పునః ॥ ౨౭॥ దృశ్యతే హి యువైవేహ వినశ్యన్వసుమాన్నరః । దరిద్రశ్చ పరిక్లిష్టః శతవర్షో జరాన్వితః॥ ౨౮॥ అకించనాశ్చ దృశ్యంతే పురుషాశ్చిరజీవినః। సమృద్ధే చ కులే జాతా వినశ్యంతి పతంగవత్ ॥ ౨౯॥ ప్రాయేణ శ్రీమతాం లోకే భోక్తుం శక్తిర్న విద్యతే। కాష్ఠాన్యపి హి జీర్యంతే దరిద్రాణాం చ సర్వశః ॥ ౩౦ ॥ అహమేతత్కరోమీతి మన్యతే కాలచోదితః। యద్యదిష్టమసంతోషాద్దురాత్మా పాపమాచరేత్ ॥ ౩౧ ॥ మృగయాక్షాః స్త్రియః పానం ప్రసంగా నిందితా బుధైః । దృశ్యంతే పురుషాశ్చాత్ర సంప్రసక్తా బహుశ్రుతాః ॥ ౩౨ ॥ ఇతి కాలేన సర్వార్థానీప్సితానీప్సితానిహ । స్పృశంతి సర్వభూతాని నిమిత్తం నోపలభ్యతే॥ ౩౩॥ వాయుమాకాశమగ్నిం చ చంద్రాదిత్యావహఃక్షపే । జ్యోతీంషి సరితః శైలాన్కః కరోతి బిభర్తి చ॥ ౩౪ ॥ శీతముష్ణం తథా వర్షం కాలేన పరివర్తతే। ఏవమేవ మనుష్యాణాం సుఖదుఃఖే నరర్షభ॥ ౩౫॥ నౌషధాని న మంత్రాశ్చ న హోమా న పునర్జపాః। త్రాయంతే మృత్యునోపేతం జరయా చాపి మానవమ్॥ ౩౬॥ యథా కాష్ఠం చ కాష్ఠం చ సమేయాతాం మహోదధౌ। సమేత్య చ వ్యపేయాతాం తద్వద్భూతసమాగమః॥ ౩౭॥ యే చైవ పురుషాః స్త్రీభిర్గీతవాద్యైరుపస్థితాః। యే చానాథాః పరాన్నాదాః కాలస్తేషు సమక్రియః॥ ౩౮॥ మాతాపితృసహస్రాణి పుత్రదారశతాని చ। సంసారేష్వనుభూతాని కస్య తే కస్య వా వయమ్॥ ౩౯॥ నైవాస్య కశ్చిద్భవితా నాయం భవతి కస్యచిత్ । పథి సంగతమేవేదం దారబంధుసుహృజ్జనైః॥ ౪౦॥ క్వాసే క్వ చ గమిష్యామి కో న్వహం కిమిహాస్థితః। కస్మాత్కిమనుశోచేయమిత్యేవం స్థాపయేన్మనః॥ ౪౧॥ అనిత్యే ప్రియసంవాసే సంసారే చక్రవద్గతౌ। పథి సంగతమేవైతద్భ్రాతా మాతా పితా సఖా॥ ౪౨॥ నదృష్టపూర్వం ప్రత్యక్షం పరలోకం విదుర్బుధాః। ఆగమాంస్త్వనతిక్రమ్య శ్రద్ధాతవ్యం బుభూషతా॥ ౪౩॥ కుర్వీత పితృదైవత్యం ధర్మ్యాణి చ సమాచరేత్ । యజేచ్చ విద్వాన్విధివత్త్రివర్గం చాప్యుపాచరేత్ ॥ ౪౪॥ సన్నిమజ్జజ్జగదిదం గంభీరే కాలసాగరే। జరామృత్యుమహాగ్రాహే న కశ్చిదవబుధ్యతే ॥ ౪౫॥ ఆయుర్వేదమధీయానాః కేవలం సపరిగ్రహాః। దృశ్యంతే బహవో వైద్యా వ్యాధిభిస్సమభిప్లుతాః॥ ౪౬॥ తే పిబంతః కషాయాంశ్చ సర్పీంషి వివిధాని

భః వ్యాయామః శ్రమః అలాభ ఇతి యావత్ తయోర్యోగః ప్రతిష్ఠితం విధాన ఇత్యనుషజ్యతే॥ ౧౯॥ గంధేతి॥ ఫలస్థాః గంధాదయో నివర్తంతే పూర్వే - ఉత్తరే ఉపయాంతి-తథైవ సుఖదుఃఖాదీని అత్ర త్యాఖ్యేయాని-అనుసృత్య వర్తతే విద్వాన్॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ వ్యాధిరితి॥ బుభుక్షాః క్షుత్ప్రభృతయః ౨౫॥ నిర్మాణ ఇతి॥ నిర్మాణే అదృష్టే- సేతునా స్వకర్మమర్యాదయా॥ ౨౬॥ దృశ్యత ఇతి॥ అతిక్రామన్ అతిపాపీ-అనిష్క్రాంతో న దృశ్యతే కింతు పాపేన సద్యో బధ్యత ఏవ- కశ్చిత్తు నిగ్రాహ్యో న భవతీత్యపి దృశ్యతే॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ మృగయేతి॥ ప్రసంగాః యుద్ధవివాదాదయః- అత్ర మృగయాదౌ॥ ౩౨॥ ఇతీతి॥ ఇహ నిమిత్తం నోపలభ్యతే అస్మాభిః-కింతు అదృష్టనిమిత్తమేవ తదిత్యర్థః॥ ౩౩॥ యథా బాహ్వాదిరీశ్వరకృతత్వాదవినాశః ఏవం సుఖమపీత్యాహ- వాయుమిత్యాదినా॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ య ఇతి ఉపస్థితాః సేవితాః కాలః మృత్యుః॥ ౩౮॥ ౩౯॥ నేతి ॥ పథి మార్గే అనైర్యరివేహదారాదిభిః సంగతం జ్ఞేయం॥ ౪౦॥ క్వేతి॥ స్థాపయేత్ విచారయేదితి శేషః॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ఏవమిష్టవియోగే శోకో న కార్య ఇత్యుక్త్వా తదుత్తరనరకపాతభయాదపి శోకో న కార్య ఇత్యాహ॥ నదృష్టపూర్వమిత్యాదినా॥ ఆగమైకగమ్యః పరలోకః-ఆగమే చ యుద్ధే శత్రుఘాతినాం సనశ్యతీతి దృష్టమతో వృథైవ తే శోక ఇత్యర్థః॥ ౪౩॥ కుర్వీ

చ। నమృత్యుమతివర్తంతే వేలామివమహోదధిః॥ ౪౭॥రసాయనవిదశ్చైవసుప్రయుక్తరసాయనాః।దృశ్యంతేజరయాభగ్నానాగానాగైరివోత్తమైః॥ ౪౮॥ తథైవతపసోపేతాఃస్వాధ్యాయాభ్యసనేరతాః। దాతారోయజ్ఞశీలాశ్చనతరంతిజరాంతకౌ॥౪౯॥ నహ్యహానినివర్తంతే నమాసానపునస్సమాః। జాతానాంసర్వభూతానాంనపక్షానపునఃక్షపాః॥ ౫౦ ॥ సాయంవిపులమధ్వానంకాలేనధ్రువమధ్రువః। నరోవశస్సమభ్యేతిసర్వభూతనిషేవితమ్॥ ౫౧॥ దేహోవాజీవతోభ్యేతిజీవోవాభ్యేతిదేహతః। పథిసంగతమేవేదందారైరన్యైశ్చబంధుభిః॥౫౨॥ నాయమత్యంతసంవాసోలభ్యతేజాతుకేనచిత్। అపిస్వేనశరీరేణకిముతాన్యేనకేనచిత్॥ ౫౩॥ క్వనుతేద్యపితారాజన్క్వనుతేద్యపితామహాః। నత్వంపశ్యసితానద్యనత్వాంపశ్యంతితేనఘ॥ ౫౪॥ నచైవపురుషోద్రష్టాస్వర్గస్యనరకస్యచ। ఆగమస్తుసతాంచక్షుర్నృపతేతమిహాచర॥ ౫౫ ॥ చరితబ్రహ్మచర్యోహిప్రజాయేతయజేతచ।పితృదేవమనుష్యాణామానృణ్యాదనసూయకః॥ ౫౬॥ సయజ్ఞశీలఃప్రజనేనివిష్టఃప్రాగ్బ్రహ్మచారీప్రవివిక్తచక్షుః। ఆరాధయేత్స్వర్గమిమంచలోకంపరంచముక్త్వాహృదయవ్యలీకమ్॥ ౫౭ ॥ సమంహిధర్మంచరతోనృపస్యద్రవ్యాణిచాభ్యాహరతోయథావత్। ప్రవృత్తధర్మస్యయశోభివర్ధతేసర్వేషులోకేషుచరాచరేషు॥ ౫౮ ॥ ఇత్యేవమాజ్ఞాయవిదేహరాజోవాక్యంసమగ్రంపరిపూర్ణహేతు। అశ్మానమామంత్ర్యవిశుద్ధబుద్ధిర్యయౌగృహంస్వంప్రతిశాంతశోకః॥ ౫౯॥ తథాత్వమప్యచ్యుతముంచశోకముత్తిష్ఠశక్రోపమహర్షమేహి। క్షాత్రేణధర్మేణమహీజితాతేతాంభుంక్ష్వకుంతీసుతమావమంస్థాః॥ ౬౦॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - వ్యాసవాక్యేఅష్టావింశోధ్యాయః॥*

వైశంపాయనః॥ అవ్యాహరతిరాజేంద్రేధర్మపుత్రేయుధిష్ఠిరే। గుడాకేశోహృషీకేశమభ్యభాషతపాండవః॥౧॥ అర్జునః॥ జ్ఞాతిశోకాభిసంతప్తోధర్మపుత్రఃపరంతపః। ఏషశోకార్ణవేమగ్నస్తమాశ్వాసయమాధవ॥ ౨॥ సర్వేస్మతేసంశయితాఃపునరేవజనార్దన। అస్యశోకంమహాబాహోప్రణాశయితుమర్హసి॥ ౩॥వైశంపాయనః॥ ఏవముక్తస్తుగోవిందోవిజయేనమహాత్మనా। పర్యవర్తతరాజానంపుండరీకేక్షణోచ్యుతః॥ ౪ ॥ అనతిక్రమణీయోహిధర్మరాజస్యకేశవః। బాల్యాత్ప్రభృతిగోవిందఃప్రీత్యాచాభ్యధికోర్జునాత్॥ ౫ ॥ సంప్రగృహ్యమహాబాహుర్భుజంచందనభూషితమ్। శైలస్తంభోపమంశౌరిరువాచాభివినోదయన్॥ ౬ ॥ శుశుభేవదనంతస్యసుదంష్ట్రంచారులోచనమ్। వ్యాకోశమివవిస్పష్టంపద్మంసూర్యఇవోదితే॥౭॥వాసుదేవః॥ మాకృథాఃపురుషవ్యాఘ్రశోకంత్వంగాత్రశోషణమ్। నహితేసులభాభూయోయేహతా*స్మిన్రణాజిరే॥ ౮ ॥ స్వప్నలబ్ధాయథాలాభావితథాఃప్రతిబోధనే। ఏవంతేక్షత్రియారాజన్యేవ్యతీతామహారణే॥ ౯ ॥ సర్వేహ్యభిముఖాశ్శూరావిజితారణశోభినః। నైషాంకశ్చిత్పృష్ఠతోవాపలాయన్వాపిపాతితః॥ ౧౦ ॥ సర్వేత్యక్త్వాత్మనఃప్రాణాన్యుద్ధ్వావీరాన్మహామృధే। శస్త్రపూతాదివంప్రాప్తానతాన్శోచితు

తేతి॥ధర్మ్యాణిధర్మావహాని॥౪౪॥౪౫॥౪౬॥౪౭॥రసాయనేతి॥నాగాఃగజాః-ఉత్తమైఃబలిష్ఠైః॥౪౮॥౪౯॥౫౦॥సఇతి॥ అధ్వానంసంసారమార్గం- అవశఇతిచ్ఛేదః- అభ్యేతిప్రాప్నోతి॥౫౧॥దేహఇతి॥నిత్యాత్మపక్షేజీవాద్దేహోత్పత్తిః- అనిత్యాత్మపక్షేదేహాజ్జీవోత్పత్తిర్వాభవతు- సర్వథాదారాదిసంగమఃపాంథసంగమతుల్యఏవేత్యర్థః॥౫౨॥నేతి॥సంవాసఃసహావస్థానం॥౫౩॥౫౪॥౫౫॥చరితేతి॥ ప్రజాయేతపుత్రాదీనుత్పాదయేత్ ఆనృణ్యాత్ హేతోః॥౫౬॥ సఇతి॥ ప్రజనేప్రజోత్పాదనే - హృదయవ్యలీకంహృత్స్థంఅప్రియంశోకంఅనృతంవామమత్వాద్యధ్యాసంముక్త్వాస్వర్గంచఇమంచలోకం- పరంపరమాత్మానంవాఆరాధయేత్॥౫౭॥సమమితి॥సమంరాగద్వేషవర్జంయథాస్యాత్తథాధర్మంచరతః॥౫౮॥౫౯॥తథేతి॥హేఅచ్యుతేతిస్వధర్మాన్నచ్యుతోసీత్యర్థః- తేత్వయా॥ ౬౦॥ *అవ్యాహరతీతిఅవ్యారతిహేత్వభావేపిశోకోమాంబాధతఇతివిస్మయాత్ మౌనమాస్థితే॥౧॥౨॥ సర్వఇతి॥ తేవయం॥౩॥ ఏవమితి॥పర్యవర్తతఅభిముఖోభూత్॥ ౪ ॥ ౫ ॥ సమితి ॥ భుజంరాజ్ఞఃసంప్రగృహ్యహస్తేధృత్వా॥౬॥శుశుభఇతి॥వ్యాకోశంవికసితం॥ ౭ ॥ మేతి॥ హతాఃఅస్మిన్నిత్యత్రసంధిరార్షః ॥ ౮ ॥ స్వప్నేతి ॥ లాభాఃఅర్థాదయః ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ మృతానీతి ॥ మృతాన్మ

మర్హసి॥ ౧౧॥ క్షత్రధర్మరతాశ్శూరాః వేదవేదాంగపారగాః। ప్రాప్తావీరగతింపుణ్యాం తాన్నశోచితుమర్హసి॥ ౧౨ ॥ మృతాన్మహానుభావాంస్త్వంశ్రుత్వైవపృథివీపతేః ॥ ౧౩ ॥ అత్రైవోదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । సృంజయంపుత్రశోకార్తంయథాయంనారదోఽబ్రవీత్ ॥౧౪॥ సుఖదుఃఖైరహంత్వంచప్రజాస్సర్వాశ్చసృంజయః । అవిముక్తామరిష్యామస్తత్రకాపరిదేవనా ॥ ౧౫ ॥ మహాభాగ్యంపురారాజ్ఞాం కీర్త్యమానంమయాశృణు । యథావధానంనృపతేతతోదుఃఖంప్రహాస్యసి ॥ ౧౬ ॥ ఏతాన్మహానుభావాంస్త్వంశ్రుత్వైవపృథివీపతేః । శమమానయసంతాపంశృణువిస్తరశశ్చమే॥ ౧౭॥ క్రూరగ్రహాభిశమనమాయుర్వర్ధనముత్తమమ్। అగ్రిమాణాంక్షితిభుజాముపాదానంమనోహరమ్॥ ౧౮ ॥ ఆవిక్షితంమరుత్తంవైమృతంసృంజయశుశ్రుమ। యస్యసేంద్రాస్సవరుణాబృహస్పతిపురోగమాః। దేవావిశ్వసృజోరాజ్ఞోయజ్ఞమీయుర్మహాత్మనః॥ ౧౯॥ యఃస్పర్ధయాయాజయచ్ఛక్రందేవరాజంపురందరమ్ । శక్రప్రియైషీయంవిద్వాన్ప్రత్యాచష్టబృహస్పతిః ॥ ౨౦ ॥ సంవర్తోయాజయామాసయవీయాన్సబృహస్పతేః ॥ ౨౧ ॥ యస్మిన్ప్రశాసతిమహీంనృపతౌరాజసత్తమ । అకృష్టపచ్యాపృథివీవిబభౌచైత్యమాలినీ॥ ౨౨॥ ఆవిక్షితస్యవైసత్రేవిశ్వేదేవాస్సభాసదః। మరుతఃపరివేష్టారస్సాధ్యాశ్చాసన్మహాత్మనః॥ ౨౩॥ మరుద్గణామరుత్తస్యయత్సోమమపిబంస్తతః। దేవాన్మనుష్యాన్గంధర్వానత్యరిచ్యంతదక్షిణాః॥ ౨౪॥ సచేన్మమారసృంజయచతుర్భద్రతరస్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యంమాపుత్రమనుతప్యథాః ॥ ౨౫॥ సుహోత్రంచైవాతిథినంమృతంశుశ్రుమసృంజయ । యస్మిన్హిరణ్యంవవృషేమఘవాపరివత్సరమ్ ॥ ౨౬ ॥ సత్యానామావసుమతీయంప్రాప్యాసీజ్జనాధిపమ్ । హిరణ్యమవహన్నద్యస్తస్మిన్జనపదేశ్వరే॥ ౨౭॥ కూర్మాన్కర్కటకాన్నక్రాన్మకరాన్శిశుకానపి।నదీష్వపాతయద్రాజన్మఘవాలోకపూజితః॥ ౨౮॥ హిరణ్మయాన్పాతితాన్దృష్ట్వామత్స్యాన్మకరకచ్ఛపాన్। సహస్రశోథశతశస్తతోస్మయదథాతిథిః॥ ౨౯॥ తద్ధిరణ్యమపర్యంతమావృత్తంకురుజాంగలే ॥ ఈజానోవితతేయజ్ఞేబ్రాహ్మణేభ్యఃసమార్పయత్ ॥ ౩౦ ॥ సచేన్మమారసృంజయచతుర్భద్రతరస్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యంమాపుత్రమనుతప్యథాః ॥ ౩౧ ॥ అదక్షిణమయజ్వానంస్వైరంసంశామ్యమాశుచః॥ ౩౨ ॥ అంగంబృహద్రథంచైవమృతంసృంజయశుశ్రుమ । యఃసహస్రంసహస్రాణాంశ్వేతానశ్వానవాసృజత్॥ ౩౩ ॥ సహస్రంచసహస్రాణాంకన్యాహేమపరిష్కృతాః । ఈజానోవితతేయజ్ఞేదక్షిణామత్యకాలయత్॥ ౩౪॥ యఃసహస్రంసహస్రాణాంగజానామపిపద్మినామ్ । ఈజానోవితతేయజ్ఞేదక్షిణామత్యకాలయత్॥ ౩౫॥ శతంశతసహస్రాణాంవృషాణాంహేమమాలినామ్ । గవాంసహస్రానుచరందక్షిణామత్యకాలయత్॥ ౩౬ ॥ అంగస్యయజమానస్యతదావిష్ణుపదేగిరౌ । అమాద్యదింద్రఃసోమేనదక్షిణాభిర్ద్విజాతయః॥౩౭॥ యస్యయజ్ఞేషురాజేంద్రశతసంఖ్యేషువైపురా। దేవాన్మనుష్యాన్గంధర్వానత్యరిచ్యంతదక్షిణాః॥ ౩౮॥ నజా

హానుభావాన్శ్రుత్వాబంధూన్శోచితుంనార్హసీతిసంబంధః॥౧౩॥ అత్రేతి॥ సృంజయస్యపుత్రఃసహదేవఃతస్యశోకేనార్తం- సహదేవాయసాంజయాయేతిబ్రాహ్మణః॥౧౪॥ సుఖదుఃఖైరితి॥ అవిముక్తాఇతిమరణేపిసుఖాదేర్వియోగోనాస్తీతిప్రాయోపవేశనంవ్యర్థమితిభావః॥ ౧౫॥ మహాభాగ్యమితి॥ మహాభాగ్యంమాహాత్మ్యం॥౧౬॥౧౭॥క్రూరేతి॥ఉపాదానంఉపాదాతుంశ్రోతుంయోగ్యం॥౧౮॥ఆవిక్షితమితి॥ఈయుఃప్రత్యక్షతయాగతవంతః॥౧౯॥ యఇతి॥యాగంమాకుర్వితిప్రత్యాచష్టప్రత్యాఖ్యాతవాన్॥౨౦॥ ౨౧॥౨౨॥మరుతఃపరివేష్టారోమరుత్తస్యావసన్గృహే। ఆవిక్షితస్యవైసత్రేవిశ్వేదేవాఃసభాసదఇతిశ్రుతేరర్థందర్శయతి॥ఆవిక్షితస్యేతి॥౨౩॥ మరుద్గణాఇతి॥ అత్యరిచ్యంతయేభ్యోయాదక్షిణాఃదత్తాస్తాస్తైర్వోఢుమశక్యాజాతాఇత్యర్థః॥౨౪॥సఇతి॥ చతుర్భద్రతరఃచత్వారిధర్మజ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యాఖ్యానిభద్రాణియస్మిన్సచతుర్భద్రఃఅతిశయేనచతుర్భద్రఃచతుర్భద్రతరః- త్వయాత్వత్తః॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥అదక్షిణమితి॥ సంశామ్యజ్ఞాత్వాశాంతోభవ-మాశుచః-శోకంమాకురు॥౩౨॥ అంగమితి॥ అవాసృజత్యజ్ఞార్థముత్సృష్టవాన్॥౩౩॥ సహస్రమితి॥అత్యకాలయత్దత్తవాన్॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥ ౩౭॥౩౮॥ నేతి॥సప్తసుఅగ్నిష్టోమాత్యగ్నిష్టో

తోజనితా చాస్యః పుమాన్యస్తత్ప్రదాస్యతి। యదంగః ప్రదదౌ విత్తం సోమసంస్థాసు సప్తసు॥ ౩౯॥ స చేన్మమార సృంజయ చతుర్భద్రతరస్త్వయా। పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యం మా పుత్రమనుతప్యథాః॥ ౪౦॥ శిబిమౌశీనరం చైవ మృతం సృంజయ శుశ్రుమ। య ఇమాం పృథివీం సర్వాం చర్మవత్సమవేష్టయత్॥ ౪౧॥ మహతా రథఘోషేణ పృథివీమనునాదయన్। ఏకచ్ఛత్రాం మహీం చక్రే జైత్రేణైకరథేన యః॥ ౪౨॥ యావదద్య గవాశ్వం స్యాదారణ్యైః పశుభిః సహ। తావతీః ప్రదదౌ గాః స శిబిరౌశీనరోఽధ్వరే॥ ౪౩॥ న వోఢారం ధురం తస్య కంచిన్మేనే ప్రజాపతిః॥ ౪౪॥ న భూతం న భవిష్యం చ సర్వరాజసు సృంజయ। అన్యత్రౌశీనరాచ్ఛైబ్యాద్రాజర్షేరింద్రవిక్రమాత్॥ ౪౫॥ అదక్షిణమయజ్వానం మా పుత్రమనుతప్యథాః॥ ౪౬॥ స చేన్మమార సృంజయ చతుర్భద్రతరస్త్వయా। పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యం మా పుత్రమనుతప్యథాః॥ ౪౭॥ భరతం చైవ దౌష్యంతిం మృతం శుశ్రుమ సృంజయ। శాకుంతలం మహాత్మానం భూరిద్రవిణసంచయమ్॥ ౪౮॥ యో బద్ధ్వా త్రింశతం చాశ్వాన్దేవేభ్యో యమునామను। సరస్వతీం వింశతిం చ గంగామను చతుర్దశ॥ ౪౯॥ అశ్వమేధసహస్రేణ రాజసూయశతేన చ। ఇష్టవాన్స మహాతేజా దౌష్యంతిర్భరతః పురా॥ ౫౦॥ భరతస్య మహత్కర్మ సర్వరాజసు పార్థివాః। ఖం మర్త్యా ఇవ బాహుభ్యాం నానుగంతుమశక్నువన్॥ ౫౧॥ పరం సహస్రాద్యో బద్ధ్వా హయాన్వేదీర్వితత్య చ। సహస్రం యత్ర పద్మానాం కణ్వాయ భరతో దదౌ॥ ౫౨॥ స చేన్మమార సృంజయ చతుర్భద్రతరస్త్వయా। పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యం మా పుత్రమనుతప్యథాః॥ ౫౩॥ రామం దాశరథిం చైవ మృతం శుశ్రుమ సృంజయ। యోఽన్వకంపత వై నిత్యం ప్రజాః పుత్రానివౌరసాన్॥ ౫౪॥ విధవా యస్య విషయే నానాథాః కాశ్చనాభవన్। సదైవాసీత్పితృసమో రామో రాజ్యం యదాన్వశాత్॥ ౫౫॥ కాలవర్షీ చ పర్జన్యః సస్యాని సమపాదయత్। నిత్యం సుభిక్షమేవాసీద్రామే రాజ్యం ప్రశాసతి॥ ౫౬॥ ప్రాణినో నాప్సు మజ్జంతి నాన్యథా పావకోఽదహత్। రుజాభయం న తత్రాసీద్రామే రాజ్యం ప్రశాసతి॥ ౫౭॥ ఆసన్వర్షసహస్రిణ్యస్తథా పుత్రసహస్రికాః। అరోగాః సర్వసిద్ధార్థా రామే రాజ్యం ప్రశాసతి॥ ౫౮॥ నాన్యోన్యేన వివాదోఽభూత్ స్త్రీణామపి కుతో నృణామ్। ధర్మనిత్యాః ప్రజాశ్చాసన్రామే రాజ్యం ప్రశాసతి॥ ౫౯॥ సంతుష్టాః సర్వసిద్ధార్థా నిర్భయాః స్వైరచారిణః। నరాః సత్యవ్రతాశ్చాసన్రామే రాజ్యం ప్రశాసతి॥ ౬౦॥ నిత్యపుష్పఫలాశ్చైవ పాదపా నిరుపద్రవాః। సర్వా ద్రోణదుఘా గావో రామే రాజ్యం ప్రశాసతి॥ ౬౧॥ స చతుర్దశ వర్షాణి వనే ప్రోష్య మహాతపాః। దశాశ్వమేధాన్జారూథ్యానాజహార నిరర్గళాన్॥ ౬౨॥ యువా శ్యామో లోహితాక్షో మాతంగ ఇవ యూథపః। ఆజానుబాహుః సుముఖః సింహస్కంధో మహాభుజః॥ ౬౩॥ దశ వర్షసహస్రాణి దశ వర్షశతాని చ। అయోధ్యాధిపతిర్భూత్వా రామో రాజ్యమకారయత్॥ ౬౪॥ స చేన్మమార సృంజయ చతుర్భద్రతరస్త్వయా। పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యం మా పుత్రమనుతప్యథాః॥ ౬౫॥ భగీరథం చ రాజానం మృతం శుశ్రుమ సృంజయ। యస్యేంద్రో వితతే యజ్ఞే సోమం పీత్వా మదోత్కటః॥ ౬౬॥ అసురాణాం సహస్రాణి బహూని సురసత్తమః। అజయద్బాహువీర్యేణ భగవాన్పాకశాసనః॥ ౬౭॥ యః సహస్రం సహస్రాణాం కన్యా హేమవిభూషితాః। ఈజానో వితతే యజ్ఞే దక్షిణామత్యకాలయత్॥ ౬౮॥ సర్వా రథగతాః కన్యా రథాః సర్వే చతుర్యుజః। శతం శతం రథే నాగాః పద్మినో హేమమాలినః॥ ౬౯॥ సహస్రమశ్వా ఏకైకం హస్తినం పృష్ఠతో

మవాజపేయాతిరాత్రాప్తోర్యామాదిషు సోమసంస్థాసు॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ మహత్కర్మ భరతస్య న పూర్వే నాపరే జనాః దివం మర్త్యా ఇవేత్యాదిశ్రుతేరర్థం సంగృహ్ణాతి భరతస్యేతి॥ ౫౧॥ పరమితి॥ బద్ధాన్హయానితి పాఠః బద్ధస్సంఖ్యావిశేషః అర్బుదపర్యాయః యస్మిన్సహస్రే బ్రాహ్మణా బద్ధశో గాః ప్రలేభిర ఇతి శ్రుతేః॥ ౫౨॥ ౫౩॥ ౫౪॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥ ఆసన్నితి॥ వర్షసహస్రిణ్యః స్త్రియః వర్షసహస్రికాః పురుషాః॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥ నిత్యేతి॥ ద్రోణమఘూః ద్రోణపరిమితం క్షీరం దుహంతి తాః- ద్రోణః కలశ ఇత్యేకే॥ ౬౧॥ స ఇతి॥ జారూథ్యాన్ స్తుత్యాన్-త్రిగుణదక్షిణాన్ నిత్యన్యే- నిరర్గళాన్ అవారితద్వారాన్॥ ౬౨॥ ౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫॥ ౬౬॥ ౬౭॥ ౬౮॥ సర్వా ఇతి॥ చతుర్యుజః చతురశ్రాః॥ ౬౯॥ ౭౦॥ ఉపహ్వరన్నితి॥ ఉపహ్వరే సమీపే-అంకే ఊరౌ నిషసాద అప్సాంచక్రే- ....*

న్వయః। గవాంసహస్రమశ్వేశ్వే సహస్రంగవ్యజావికమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఉపహ్వరేనివసతో యస్యాంకేనిషసాదహ । గంగా భాగీరథీ తస్మాదుర్వశీహ్య భవత్పురా॥ ౨౧॥ భూరిదక్షిణమైక్ష్వాకుంయజమానంభగీరథమ్। త్రిలోకపథగాగంగాదుహితృత్వముపేయుషీ॥ ౨౨॥ సచేన్మమారసృంజయచతుర్భద్రతర స్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతర స్తుభ్యంమాపుత్రమనుతప్యథాః ॥ ౨౩ ॥ దిలీపంచమహాత్మానంమృతంశుశ్రుమసృంజయ । యస్యకర్మాణిభూరీణి కథయంతిద్విజాతయః ॥ ౨౪ ॥ యఇమాంవసుసంపూర్ణాంవసుధాంవసుధాధిపః । దదౌతస్మిన్మహాయజ్ఞేబ్రాహ్మణేభ్యస్సమాహితః॥ ౨౫ ॥ యస్యేహయజమానస్యయజ్ఞేయజ్ఞేపురోహితః। సహస్రంవారణాన్ హైమాన్దక్షిణామత్యకాలయత్ ॥ ౨౬॥ యస్యయజ్ఞేమహానాసీద్యూపఃశ్రీమాన్ హిరణ్మయః । తందేవాఃకర్మకుర్వాణాఃశక్రశ్రేష్ఠాఉపాశ్రయన్ ॥ ౨౭ ॥ చషాలోయస్యసౌవర్ణోతస్మిన్యూపేహిరణ్మయే । ననృతుర్దేవగంధర్వాఃషట్సహస్రాణిసప్తధా ॥ ౨౮ ॥ అవాదయత్తత్రవీణాంమధ్యేవిశ్వావసుస్స్వయమ్ । సర్వభూతాన్యమన్యంతమమవాదయతీత్యయమ్॥ ౨౯॥ ఏతద్రాజ్ఞోదిలీపస్యరాజానోనానుచక్రిరే। యస్యైభాహేమసంఛన్నాఃపథిమత్తాఃస్మశేతతే ॥ ౩౦ ॥ రాజానంశతధన్వానందిలీపంసత్యవాదినమ్॥ యేపశ్యన్సుమహాత్మానంతేపిస్వర్గజితోనరాః ॥ ౩౧ ॥ త్రయశ్శబ్దానజీర్యంతేదిలీపస్యనివేశనే । స్వాధ్యాయఘోషోజ్యాఘోషో దీయతామితి వైత్రయః ॥ ౩౨ ॥ సచేన్మమారసృంజ యచతుర్భద్రతర స్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతర స్తుభ్యంమాపుత్రమనుతప్యథాః॥ ౩౩॥ మాంధాతారంయౌవనాశ్వంమృతంశుశ్రుమసృంజయ । యందేవామరుతోగర్భంపితుఃపార్శ్వాదపాహరన్ ॥ ౩౪ ॥ సమృద్ధియువనాశ్వస్యజఠరేయోమహాత్మనః॥ పృషదాజ్యోద్భవఃశ్రీమాంస్త్రిలోకవిజయీనృపః॥ ౩౫॥ యందృష్ట్వాపితురుత్సంగేశయానందేవరూపిణమ్ । అన్యోన్యమబ్రువన్దేవాఃకమయంధాస్యతీతివై ॥ ౩౬ ॥ మామేవధాస్యతీత్యేవమింద్రోఽభ్యుపపద్యత। మాంధాతేతితతస్తస్యనామచక్రేశతక్రతుః ॥ ౩౭ ॥ తతస్తుపయసోధారాంపుష్టిహేతోర్మహాత్మనః । తస్యాస్యేయౌవనాశ్వస్యపాణిరింద్రస్యచాస్రవత్ ॥ ౩౮ ॥ తంపిబన్పాణిమింద్రస్యశతమహ్నావ్యవర్ధత । సఆసీద్ద్వాదశసమోద్వాదశాహేనపార్థివః॥ ౩౯॥ తమిమంపృథివీసర్వాఏకాహ్నసమపద్యత। ధర్మాత్మానంమహాత్మానంశూరమింద్రసమంయుధి॥ ౪౦ ॥ యశ్చాంగారంతునృపతింమరుత్తమసితంగయం। అంగంబృహద్రథంచైవమాంధాతాసమరేజయత్ ॥ ౪౧ ॥ యౌవనాశ్వోయదాంగారంసమరేప్రత్యయుధ్యత । విస్ఫారైర్ధనుషోదేవాద్యౌరభేదీతిమేనిరే ॥ ౪౨ ॥ యత్రసూర్యఉదేతిస్మయత్రచప్రతితిష్ఠతి । సర్వంతద్యౌవనాశ్వస్యమాంధాతుఃక్షేత్రముచ్యతే. ॥ ౪౩ ॥ అశ్వమేధశతేనేష్ట్వారాజసూయశతేనచ । అదదద్రోహితాన్మత్స్యాన్బ్రాహ్మణేభ్యోవిశాంపతే॥ ౪౪॥ హైరణ్యాన్యోజనోత్సేధానాయతాన్దశయోజనమ్। అతిరిక్తాన్ద్విజాతిభ్యోవ్యభజంస్త్వితరేజనాః॥ ౪౫ ॥ సచేన్మమారసృంజియచతుర్భద్రతర స్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతర స్తుభ్యంమాపుత్రమనుతప్యథాః ॥ ౪౬ ॥ యయాతింనాహుషంచైవమృతంశుశ్రుమసృంజయ । యఇమాంపృథివీంకృత్స్నాంవిజిత్యసహసాగరామ్॥ ౪౭॥ శమ్యాపాతేనాభ్యతీయాద్వేదీభిశ్చిత్రయన్మహీమ్। ఈజానఃక్రతుభిర్ముఖ్యైఃపర్యగచ్ఛద్వసుంధరామ్ ౪౮ ॥ ఇష్ట్వాక్రతుస

తస్మాద్యోగాత్ ఊర్వశీ ఊరౌఆసోయస్యాస్సేతియోగాదూర్వసీత్యపేక్షితే హ్రస్వత్వంవర్ణవిపర్యయశ్చపృషోదరాదిత్వాత్ జ్ఞేయం॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ చషాలఇతి॥ సప్తధాసప్తస్వరానుసారేణావాదయదితి-సంబంధః॥ ౨౮॥ అవాదయదితి॥ మమపురతఇతి శేషః మాంలక్షీకృత్యేత్యర్థః॥ ౨౯॥ ౩౦॥ రాజానమితి॥ శతధన్వానంశతంఅనంతాన్సహతేధన్వయస్యతంశతధన్వానం-మధ్యమపదలోపీసమాసః॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ సమృద్ధఇతి॥ పృషదాజ్యందధిమిశ్రమాజ్యం- కస్యచిదర్థంపుత్రోత్పాదనార్థంనిర్మితంతద్యువనాశ్వేనపీతం - తత్ రేతోరుధితయోగంవినాపితదుదరేగర్భోభవత్ - సపితుఃపార్శ్వంభిత్వానిఃసారితోదైవైరిత్యాఖ్యాయికార్థోఽత్రసూచితః॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ తమితి॥ అహ్నాఏకేన-శతంపలానివ్యవర్ధత-ద్వాదశసమోద్వాదశవర్షతుల్యః-ద్వాదశశతపలతులితోవాభవత్ - ఎతావానేవప్రాయేణపక్వపురుషస్యభరోభావతి॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ యౌవనాశ్వఇతి ॥ అభేదిభిన్నాస్స్యాత్ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ అశ్వమేధేతి ॥ మత్స్యాన్ హైరణ్యాన్ ఇతిసంబంధః ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ శమ్యాపాతేనేతి ॥ శమ్యాస్థూలపక్ష్మీకాష్ఠదండఃసబలబలాక్షిప్తోయావద్దూరంపతేత్తావాన్దేశఃశమ్యాపాతః - తావతాంతరేణపురఃసర్గోయజ్ఞవేదీం

హస్రేణవాజసేయశతేనచ। తర్పయామాసవిప్రేంద్రాంస్త్రీభిఃకాంచనపర్వతైః॥ ౯౯ ॥ వ్యూఢేనాసురయుద్ధేనహత్వాదైతేయదానవాన్ । వ్యభజత్పృథివీంకృత్స్నాంయయాతిర్నహుషాత్మజః ॥ ౧౦౦ ॥ అన్త్యేషుపుత్రాన్నిక్షిప్యయదుద్రుహ్యుపురోగమాన్ । పూరుంరాజ్యేభిషిచ్యస్వేసదారఃప్రావిశద్వనమ్॥ ౧౦౧ ॥ సచేన్మమారసృంజయచతుర్భద్రతరస్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యంమాపుత్రమనుతప్యథాః ॥ ౧౦౨ ॥ అంబరీషంచనాభాగింమృతంశుశ్రుమసృంజయ । యంప్రజావవ్రిరేపుణ్యంగోప్తారంనృపసత్తమమ్ ॥ ౧౦౩ ॥ యఃసహస్రంసహస్రాణాంరాజ్ఞామయుతయాజినామ్। ఈజానోవితతైర్యజ్ఞైర్బ్రాహ్మణేభ్యస్సుసంహితః॥ ౧౦౪ ॥ నైతత్పూర్వేజనాశ్చక్రుర్నకరిష్యంతిచాపరే । ఇత్యంబరీషంనాభాగిమన్వమోదంతదక్షిణాః॥ ౯౫॥ శతంరాజసహస్రాణిశతంరాజశతానిచ। సర్వేశ్వమేధైరీజానాస్తేన్వయుర్దక్షిణాయనమ్॥ ౧౦౬ ॥ సచేన్మమారసృంజయచతుర్భద్రతరస్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యం మాపుత్రమనుతప్యథాః ॥ ౧౦౭ ॥ శశబిందుంచైత్రరథంమృతంశుశ్రుమసృంజయ । యస్యభార్యాసహస్రాణాంశతమాసీన్మహాత్మనః ॥ ౧౦౮ ॥ సహస్రంతుసహస్రాణాంయస్యాసన్శశబిందవః । హిరణ్యకవచాస్సర్వేసర్వేచోత్తమధన్వినః ॥ ౧౦౯ ॥ శతంకన్యారాజపుత్రమేకైకంపృథగన్వయుః। కన్యాంకన్యాంశతంనాగానాగంనాగంశతంరథాః॥ ౧౧౦॥ రథేరథేశతంచాశ్వాదేశజాహేమమాలినః । అశ్వేఅశ్వేశతంగావోగవాంతద్వదజావికమ్ ॥ ౧౧౧ ॥ ఏతద్ధనమపర్యంతమశ్వమేధేమహామఖే । శశబిందుర్మహారాజబ్రాహ్మణేభ్యస్సమార్పయత్ ॥ ౧౧౨ ॥ సచేన్మమారసృంజయచతుర్భద్రతరస్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యంమాపుత్రమనుతప్యథాః । ౧౧౩ ॥ గయంచామూర్తరయసంమృతంశుశ్రుమసృంజయ । యస్సవర్షశతంరాజాహుతశిష్టాశనోభవత్ ॥ ౧౧౪ ॥ యస్మైవహ్నిర్వరంప్రాదాత్తతోవవ్రేవరాన్గయః। దదతోమేక్షయంవిత్తంధర్మేశ్రద్ధాచవర్ధతామ్॥ ౧౧౫॥ మనోమేరమతాంసత్యేత్వత్ప్రసాదాద్ధుతాశనలేభేచకామాంస్తాన్సర్వాన్పావకాదితినశ్శ్రుతమ్॥ ౧౧౬॥ ....*

దర్శేచపూర్ణమాసేచచాతుర్మాస్యేపునఃపునః । అయజద్ధయమేధేనసహస్రంపరివత్సరాన్॥ ౧౧౭ ॥ శతంగవాంసహస్రాణిశతమశ్వతరాణిచ । ఉష్ట్రావామోష్ట్రాయవైప్రాదాత్సహస్రంపరివత్సరాన్ ॥ ౧౧౮ ॥ తర్పయామాససోమేనదేవాన్విత్తైర్ద్విజానపి । పితౄన్స్వధాభిఃకామైశ్చస్త్రియస్సపురుషర్షభః ॥ ౧౧౯ ॥ సౌవర్ణాంపృథివీంకృత్వాదశవ్యామాంద్విరాయతామ్ । దక్షిణామదదద్రాజావాజిమేధమహాక్రతౌ॥ ౧౨౦॥ యావత్యఃసికతారాజన్గంగాయాఃపురుషర్షభ । తావతీరేవగాఃప్రాదాదామూర్తరయసోగయః॥ ౧౨౧॥ సచేన్మమారసృంజయచతుర్భద్రతరస్త్వయా। పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యంమాపుత్రమనుతప్యథాః ॥ ౧౨౨ ॥ రంతిదేవంచసాంకృత్యంమృతంశుశ్రుమసృంజయ। సమ్యగారాధ్యయశ్శక్రాద్వరంలేభేమహాతపాః॥ ౧౨౩॥ అన్నంచనోబహుభవేదతిథీంశ్చలభేమహి। శ్రద్ధాచనోమాత్యగమన్మాచయాచిష్మకంచన॥ ౧౨౪॥ ఉపాతిష్ఠంశ్చ

కుర్వాణోవసుంధరాంపర్యగచ్ఛత్ పరిత్యజ్యసముద్రతీరంప్రాప్తఇత్యర్థః॥ ౯౮॥ ౯౯॥ వ్యూఢే నేతి॥వ్యభజత్ పుత్రేభ్యోవిభాగంకృతవాన్॥ ౧౦౦॥అన్త్యేష్వితి ॥ యదుర్ద్రుహ్యురనుస్తుర్వసుశ్చతాన్యదుద్రుహ్యుపురోగమాన్ ॥ ౧౦౧ ॥ ౧౦౨॥ ౧౦౩॥ యఇతి ॥ యాజినాంరాజ్ఞాంసహస్రం-బ్రాహ్మణేభ్యఃబ్రాహ్మణానామాతిథ్యార్థం- ఆయుత-యోజితవాన్- నృపాన్దాస్యేయోజితవానిత్యర్థః॥ ౧౦౪॥ నేతి॥దక్షిణాఃదాతృయుక్తాః॥ ౧౦౫॥ శతమితి॥సర్వేరాజానఃఅంబరీషయజ్ఞేవిప్రదాస్యంకుర్వాణాఃఅశ్వమేధఫలభాగిత్వాద్యాజినస్సంతఃఅంబరీషమాహాత్మ్యాద్దక్షిణాయనంఅనుపశ్చాత్ -అయుర్గతాః-ఉత్తరాయణమార్గేణహిరణ్యగర్భలోకంప్రాప్తాఇత్యర్థః॥ ౧౦౬॥ ౧౦౭॥ ౧౦౮॥ సహస్రమితి ॥ శశబిందవఃశశబిందోః పుత్రాః॥ ౧౦౯॥ ౧౧౦॥ ౧౧౧॥ ౧౧౨॥ ౧౧౩॥ ౧౧౪॥యస్మాఇతి॥దదతోదానంకుర్వతః - మేవిత్తంధనం - అక్షయంసత్ వర్ధతాం॥ ౧౧౫॥ ౧౧౬॥ ౧౧౭॥ ౧౧౮॥ ౧౧౯॥సౌవర్ణీమితి॥వ్యామోవ్యాయతహస్తప్రమాణం-దశవ్యామాంపంచాశద్ధస్తవిస్తారాం- ద్వి.........................*

పశవఃస్వయంతంసంశితవ్రతమ్ । గ్రామ్యారణ్యామహాత్మానం రంతిదేవంయశస్వినమ్ ॥ ౧౨౫ ॥ మహానదీచర్మరాశేరుత్క్లేదాత్సుస్రువేయతః । తతశ్చర్మణ్వతీత్యేవంవిఖ్యాతాసామహానదీ ॥ ౧౨౬ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యోదదౌనిష్కాన్సదసిప్రతతేనృప । తుభ్యంనిష్కంతుభ్యంనిష్కమితిక్రోశంతివైద్విజాః ॥ ౧౨౭ ॥ సహస్రంతుభ్యమిత్యుక్త్వాబ్రాహ్మణాన్సంప్రపద్యతే । అన్వాహార్యోపకరణంద్రవ్యోపకరణంచయత్ ॥ ౧౨౮ ॥ ఘటాఃపాత్ర్యఃకటాహానిస్థాల్యశ్చపిఠరాణిచ । నాసీత్కించిదసౌవర్ణంరంతిదేవస్యధీమతః ॥ ౧౨౯ ॥ సాంకృతేరంతిదేవస్యయాంరాత్రిమవసన్గృహే । ఆలభ్యంతశతంగావఃసహస్రాణిచవింశతిః ॥ ౧౩౦ ॥ తత్రస్మసూదాఃక్రోశంతిసుమృష్టమణికుండలాః । సూపభూయిష్ఠమశ్నీధ్వంనాద్యమాంసంయథాపురా ॥ ౧౩౧ ॥ సచేన్మమారసృంజయచతుర్భద్రతరస్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యంమాపుత్రమనుతప్యథాః ॥ ౧౩౨ ॥ సగరంచమహాత్మానంమృతంశుశ్రుమసృంజయ । ఐక్ష్వాకంపురుషవ్యాఘ్రమతిమానుషవిక్రమమ్ ॥ ౧౩౩ ॥ షష్టిఃపుత్రసహస్రాణి యంయాంతమనుజగ్మిరే । నక్షత్రరాజంవర్షాంతేవ్యభ్రేజ్యోతిర్గణాఇవ ॥ ౧౩౪ ॥ ఏకచ్ఛత్రామహీయస్యప్రతాపాదభవత్పురా । యోఽశ్వమేధసహస్రేణ తర్పయామాసదేవతాః ॥ ౧౩౫ ॥ యఃప్రాదాత్కనకస్తంభంప్రాసాదంసర్వకాంచనమ్ । పూర్ణంపద్మదలాక్షీణాంస్త్రీణాంశయనసంకులమ్ ॥ ౧౩౬ ॥ ద్విజాతిభ్యోఽనురూపేభ్యఃకామాంశ్చవివిధాన్బహూన్ । యస్యాదేశేనతద్విత్తంవ్యభజంతద్విజాతయః ॥ ౧౩౭ ॥ ఖనయామాసయఃకోపాత్పృథివీంసాగరాంకితామ్ । యస్యనామ్నాసముద్రశ్చసాగరత్వముపాగతః ॥ ౧౩౮ ॥ సచేన్మమారసృంజయ చతుర్భద్రతరస్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యం మాపుత్రమనుతప్యథాః ॥ ౧౩౯ ॥ రాజానంచపృథుంవైన్యంమృతంశుశ్రుమసృంజయ । యమభ్యసించన్సంభూయమహారణ్యేమహర్షయః ॥ ౧౪౦ ॥ ప్రథయిష్యతీతివైలోకాన్పృథురిత్యేవశబ్దితః । క్షతాద్యోవైత్రాయతీతి సతస్మాత్ క్షత్రియఃస్మృతః ॥ ౧౪౧ ॥ పృథుంవైన్యంప్రజాదృష్ట్వా రక్తాఃస్మేతియదబ్రువన్ । తతోరాజేతినామాస్యఅనురాగాదజాయత ॥ ౧౪౨ ॥ అకృష్టపచ్యాపృథివీపుటకేపుటకేమధు । సర్వాద్రోణదుఘాగావోవైన్యస్యాసన్ప్రశాసతః ॥ ౧౪౩ ॥ అరోగాస్సర్వసిద్ధార్థామనుష్యాఅకుతోభయాః । యథాభికామమవసన్క్షేత్రేషుచగృహేషుచ ॥ ౧౪౪ ॥ ఆపస్తస్తంభిరేచాస్య సముద్రమభియాస్యతః । సరితశ్చానుదీర్యంతధ్వజభంగశ్చనాభవత్ ॥ ౧౪౫ ॥ హైరణ్యాంస్త్రీనలోత్సేధాన్ పర్వతానేకవింశతిమ్ । బ్రాహ్మణేభ్యోదదౌరాజాయోఽశ్వమేధేమహామఖే ॥ ౧౪౬ ॥ సచేన్మమారసృంజయచతుర్భద్రతరస్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యంమాపుత్రమనుతప్యథాః ॥ ౧౪౭ ॥ కింవాతూష్ణీంధ్యాయసేసృంజయత్వంనమేరాజన్వాచమిమాంశృణోషి । నచేన్మోఘంవిప్రలప్తంమయేదంపథ్యంముమూర్షోరివసంప్రయుక్తమ్ ॥ ౧౪౮ ॥ సృంజయః ॥ శృణోమ్యహంతేనారదవాచమేనాంవిచిత్రార్థాంస్రజమివపుణ్యగంధామ్ । రాజర్షీణాంపుణ్యకృతాంమహాత్మనాంకీర్త్యాయుక్తానాంశోకనిర్ణాశనార్థమ్ ॥ ౧౪౯ ॥ నతేమోఘంవిప్రలప్తంమహర్షేదృష్ట్వైవాహంనారదత్వాంవిశోకః । శుశ్రూషం

శాయతాంశతహస్తదీర్ఘాణాం ॥ ౧౨౦ ॥ ౧౨౧॥౧౨౨॥౧౨౩॥ ౧౨౪॥౧౨౫॥మహానదీతి ॥ తేషాంమారితానాంపశూనాంచర్మరాశేఃఉత్క్లేదాత్ స్రావాత్ ॥ ౧౨౬॥బ్రాహ్మణేభ్యఇతి॥ తుభ్యమితినిష్కంనిష్కంశతంతుభ్యమిత్యాదిమంత్రవర్ణాత్ తుభ్యంనిష్కశతందదామీతిక్రోశంత్యేవద్విజాః నకశ్చిద్గృహ్ణాతి॥౧౨౭॥ సహస్రమితి॥సహస్రంతుభ్యమిత్యుక్త్వాతుబ్రాహ్మణాన్ప్రతిగృహీతవతఃప్రతిపద్యతేప్రాప్నోతి॥ ౧౨౮॥ ఘటాఇతి॥పిఠరాణి వితతముఖానిదారుపాత్రాణి॥౧౨౯॥౧౩౦॥ తత్రేతి॥నాద్యమాంసం-పశుమాత్రోపయోగస్యప్రాగుక్తత్వాత్ ॥౧౩౧॥ ౧౩౨॥సగరమితి॥ ఐక్ష్వాకమిక్ష్వాకువంశజం॥ ౧౩౩॥ ౧౩౪॥ ౧౩౫॥౧౩౬॥ ద్విజాతిభ్యఇతి॥ఆదేశేనఆజ్ఞయా- తద్విత్తంస్వర్ణప్రాసాదాదిరూపం॥౧౩౭॥౧౩౮॥౧౩౯॥ రాజానమితి॥ వైన్యంవైనపుత్రంమహారణ్యేదండకారణ్యే॥ ౧౪౦॥౧౪౧॥ ౧౪౨॥ అకృష్టపచ్యేతి॥పుటకేపత్రేఇతిప్రాంచః॥౧౪౩॥౧౪౪॥ ౧౪౫॥హైరణ్యానితి॥ త్రినలోత్సేధాన్నల్వఃకిష్కుచతుశ్శతమితిపాఠంప్రకల్ప్యవ్యాఖ్యాయతే ॥ ౧౪౬॥ ౧౪౭॥కిం వేతి॥విప్రలప్తం ....*

స్తైవచనంబ్రహ్మవాదిన్న తైత్ప్రాప్యామ్యనృతస్యైవపానాత్ ॥ ౧౫౦ ॥ అమోఘదర్శిన్మమచేత్ప్రసాదంసుతాపదగ్ధస్యవిభో ప్రకుర్యాః । సుతస్య సంజీవనమద్య మేస్యాత్త్వత్ప్రసాదాత్సుతసంగమశ్చ ॥ ౧౫౧ ॥ నారదః ॥ యస్తేపుత్రోగమితోయంవిజాతఃస్వర్ణష్ఠీవీయమదాత్పర్వతస్తే । పునస్తు తేపుత్రమహందదామిహిరణ్యనాభంవర్షసహస్రిణంచ ॥ ౧౫౨ ॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణిషోడశరాజకోపాఖ్యానేఏకోనత్రింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ సకథంకాంచనష్ఠీవీసృంజయస్యసుతోభవత్ । పర్వతేనకిమర్థంవాదత్తస్తేనమమారచ ॥ ౧ ॥ యదావర్షసహస్రాయుస్తదాభవతిమానవః । కథమప్రాప్తకౌమారఃసృంజయస్యసుతోమృతః ॥ ౨ ॥ ఉతాహోనామమాత్రంవైసువర్ణష్ఠీవినోభవత్ । కథంవాకాంచనష్ఠీవీత్యేతదిచ్ఛామి వేదితుమ్ ॥ ౩ ॥ శ్రీకృష్ణః॥ అత్రతేవర్ణయిష్యామియథావృత్తంజనేశ్వర । నారదఃపర్వతశ్చైవద్వావృషీలోకసత్తమౌ ॥ ౪ ॥ మాతులోభాగినేయశ్చ దేవలోకాదిహాగతౌ। విహర్తుకామౌసంప్రీత్యామానుష్యేషుపురావిభో ॥ ౫ ॥ హవిఃపవిత్రభోజ్యేనదేవభోజ్యేనచైవహి । నారదోమాతులశ్చైవభాగినేయశ్చపర్వతః ॥ ౬ ॥ తావుభౌతపసోపేతావవనీతలచారిణౌ। భుంజానౌమానుషాన్భోగాన్యథావత్పర్యధావతామ్ ॥ ౭ ॥ ప్రీతిమంతౌముదాయుక్తౌసమయంచైవచక్రతుః। యోభవేద్ధృదిసంకల్పఃశుభోవాయదివాశుభః॥ అన్యోన్యస్యసఆఖ్యేయోమృషాశాపోన్యథాభవేత్ ॥ ౮ ॥ తౌతథేతిప్రతిజ్ఞాయమహర్షీలోకపూజితౌ । సృంజయంశైత్యమభ్యేత్యరాజానమిదమూచతుః ॥ ౯ ॥ ఆవాంభవతివత్స్యావఃకంచిత్కాలంహితాయతే। యథావత్పృథివీపాలఆవయోఃప్రగుణీభవ ॥ ౧౦ ॥ తథేతిచోక్త్వారాజాతౌసత్కృత్యోపచచారహ ॥ ౧౧ ॥ తతఃకదాచిత్తౌరాజామహాత్మానౌతపోధనౌ॥ అబ్రవీత్పరమప్రీతఃసుతేయంవరవర్ణినీ ॥ ౧౨ ॥ ఏకైవమమకన్యైషాయువాంపరిచరిష్యతి । దర్శనీయానవద్యాంగీశీలవృత్తసమాహితా ॥ ౧౩ ॥ సుకుమారీకుమారీచపద్మకింజల్కసుప్రభా । పరమంసౌమ్యమిత్యుక్తంతాభ్యాంరాజాశశాసతామ్ ॥ ౧౪ ॥ కన్యేవిప్రావుపచరదేవవత్పితృవచ్చహ ॥ ౧౫ ॥ సాతుకన్యాతథేత్యుక్త్వాపితరంధర్మచారిణీ। యథానిదేశంరాజ్ఞస్తౌసత్కృత్యోపచచారహ ॥ ౧౬ ॥ తస్యాస్తేనోపచారేణరూపేణాప్రతిమేనచ । నారదంహృచ్ఛయస్తూర్ణంసహసైవాభ్యపద్యత ॥ ౧౭ ॥ వవృధేహితతస్తస్యహృదికామోమహాత్మనః । యథాశుక్లస్యపక్షస్యప్రవృత్తౌచంద్రమాశ్శనైః ॥ ౧౮ ॥ నచతంభాగినేయాయపర్వతాయమహాత్మనే । శశంసహృదయంతీవ్రంవ్రీడమానఃసధర్మవిత్ ॥ ౧౯ ॥ తపసాచేంగితేనైవపర్వతోథబుబోధతమ్ । కామార్తంనారదంక్రుద్ధఃశశాపైనంతతోభృశమ్ ॥ ౨౦ ॥ కృత్వాసమయమవ్యగ్రోభవాన్వైసహితోమయా । యోభవేద్ధృదిసంకల్పఃశుభోవాయదివాశుభః ॥ ౨౧ ॥ అన్యోన్యస్యసఆఖ్యేయఇతితద్వైమృషాకృతమ్ । భవతావచనంబ్రహ్మంస్తస్మాదేషశపామ్యహమ్ ॥ ౨౨ ॥ నహికామంప్రవర్తంతంభవానాచష్టమేపురా। సుకుమార్యాంకుమార్యాంతేతస్మాదేషశపామ్యహమ్ ॥ ౨౩ ॥ బ్రహ్మచారీగురుర్యస్మాత్తపస్వీబ్రాహ్మణశ్చసన్ । అకార్షీస్సమయభ్రంశమావాభ్యాంయఃకృతోమిథః। శప్స్యేతస్మాత్సుసంక్రుద్ధోభవంతంతంనిబోధమే ॥ ౨౪ ॥ సుకుమారీచతేభార్యాభవిష్యతినసంశయః ॥ ౨౫ ॥ వానరంచైవతేరూపంవివాహాత్ప్రభృతిప్రభో । సందక్ష్యంతినరాశ్చాన్యేస్వరూపేణవినాశనమ్ ॥ ౨౬ ॥ సతద్వాక్యంతువిజ్ఞాయనారదఃపర్వతంతదా । అశపత్తమపిక్రోధాద్భాగినేయంసమాతులః ॥ ౨౭ ॥ తపసాబ్రహ్మచర్యేణసత్యేనచదమేనచ । యుక్తోపినిత్యధర్మశ్చననైస్వర్గ

విప్రలపితం ॥ ౧౪౮ ॥ ౧౪౯ ॥ నేతి ॥ అహంవిశోకోజాతఇతిశేషః ॥ ౧౫౦ ॥ ౧౫౧ ॥ యఇతి ॥ గమితఃమృతః-విజాతఃగుణవాన్ ॥ ౧౫౨ ॥ ....*

౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ హవిరితి ॥ హవిఃపవిత్రభోజ్యేనశాల్యన్నేనదేవభోజ్యేనమృతేనతాభ్యాంవిహర్తుకామావితిసంబంధః ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ఆవామితి ॥ ప్రగుణీభవ అనుకూలోభవ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ సుకుమారీతి ॥ సుకుమారీనామ్నా - సౌమ్యంఉత్తమం ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ నేతి ॥ ప్రవర్తంతంప్రవర్తమానం ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ....*

మవాప్స్యసి॥ ౨౮॥ తౌ తు శప్త్వా భృశం క్రుద్ధౌ పరస్పరమమర్షిణౌ। ప్రతిజగ్మతురన్యోన్యం క్రుద్ధావివ గజోత్తమౌ॥ ౨౯ ॥ పర్వతః పృథివీం కృత్స్నాం
విచచార మహామతిః। పూజ్యమానో యథాన్యాయం తేజసా స్వేన భారత ॥ ౩౦ ॥ అథ తామలభత్కన్యాం నారదః సృంజయాత్మజామ్। ధర్మేణ విప్రప్ర
వరః సుకుమారీమనిందితామ్॥ ౩౧॥ సా తు కన్యా యథాశాపం నారదం తం దదర్శ హ। పాణిగ్రహణమంత్రాణాం నియోగాదేవ వానరమ్ ॥ ౩౨ ॥ సుకు
మారీ చ దేవర్షిం వానరప్రతిమాననమ్। నైవావమన్యత తదా ప్రీతిమత్యేవ చాభవత్ ॥ ౩౩ ॥ ఉపతస్థే చ భర్తారం న చాన్యం మనసాప్యగాత్ । దేవం
మునిం వా యక్షం వా పతిత్వే పతివత్సలా॥ ౩౪॥ తతః కదాచిద్భగవాన్పర్వతోనుచచార హ। వనం విరహితం కించిత్తత్రాపశ్యత్స నారదమ్ ॥ ౩౫ ॥ తతో
భివాద్య ప్రోవాచ నారదం పర్వతస్తదా । భవాన్ప్రసాదం కురుతాత్స్వర్గవాసాయ మే ప్రభో ॥ ౩౬ ॥ తమువాచ తతో దృష్ట్వా పర్వతం నారదస్త
దా। కృతాంజలిముపాసీనం దీనం దీనతరః స్వయమ్ ॥ ౩౭ ॥ త్వయాహం ప్రథమం శప్తో వానరస్త్వం భవిష్యసి। ఇత్యుక్తేన మయా పశ్చాచ్ఛప్తస్త్వమ
పి మత్సరాత్ । అద్యప్రభృతి వై వాసం స్వర్గే నావాప్స్యసీతి హ ॥ ౩౮ ॥ తవ నైతద్ధి సదృశం పుత్రస్థానే హి మే భవాన్ । నివర్తయేతాం తౌ శాపమ
న్యోన్యేన తదా మునీ ॥ ౩౯ ॥ శ్రీసమృద్ధం తదా దృష్ట్వా నారదం దేవరూపిణమ్ । సుకుమారీ ప్రదుద్రావ పరపత్యభిశంకయా ॥ ౪౦ ॥ తాం పర్వతస్తతో
దృష్ట్వా ప్రద్రవంతీమనిందితామ్। అబ్రవీత్తవ భర్తైష నాత్ర కార్యా విచారణా ॥ ౪౧ ॥ ఋషిః పరమధర్మాత్మా నారదో భగవాన్ప్రభుః । తవైవాభేద్య
హృదయో మా తే భూదత్ర సంశయః॥ ౪౨॥ సానునీతా బహువిధం పర్వతేన మహాత్మనా। శాపదోషం చ తం భర్తుః శ్రుత్వా ప్రకృతిమాగతా ॥ ౪౩ ॥ ప
ర్వతోథ యయౌ స్వర్గం నారదోభ్యగమద్గృహాన్॥ ౪౪॥ వాసుదేవః॥ ప్రత్యక్షకర్తా సర్వస్య నారదో భగవానృషిః। ఏష వక్ష్యతి తే పృష్టో యథావృ
త్తం నరోత్తమ॥ ౪౫॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- నారదపర్వతోపాఖ్యానే త్రింశోధ్యాయః-********
వైశంపాయనః॥ తతో రాజా పాండుసుతో నారదం ప్రత్యభాషత। భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామి సువర్ణష్ఠీవిసంభవమ్॥ ౧॥ ఏవముక్తస్తు స మునిర్ధర్మరా
జేన నారదః। ఆచచక్షే యథావృత్తం సువర్ణష్ఠీవినం ప్రతి ॥ ౨ ॥ నారదః ॥ ఏవమేతన్మహాబాహో యథాయం కేశవోబ్రవీత్ । కార్యస్యాస్య తు య
చ్ఛేషం తత్తే వక్ష్యామి పృచ్ఛతః ॥ ౩ ॥ అహం చ పర్వతశ్చైవ స్వస్రీయో మే మహామునిః। వస్తుకామావభిగతౌ సృంజయం జయతాం వరమ్॥ ౪॥ తత్రా
వాం పూజితౌ తేన విధిదృష్టేన కర్మణా। సర్వకామైః సువిహితౌ నివసావోస్య వేశ్మని ॥ ౫ ॥ వ్యతిక్రాంతాసు వర్షాసు సమయే గమనస్య చ। పర్వతో మా
మువాచేదం కాలే వచనమర్థవత్ ॥ ౬॥ ఆవామస్య నరేంద్రస్య గృహే పరమపూజితౌ । ఉషితౌ సమయే బ్రహ్మంస్తద్విచింతయ సాంప్రతమ్॥ ౭॥ తతో
హమబ్రువం రాజన్పర్వతం శుభదర్శనమ్ । సర్వమేతత్త్వయి విభో భాగినేయోపపద్యతే॥ ౮॥ వరేణ ఛంద్యతాం రాజా లభతాం యద్యదిచ్ఛతి। ఆవ
యోస్తపసా సిద్ధిం ప్రాప్నోతు యది మన్యసే॥ ౯॥ తత ఆహూయ రాజానం సృంజయం జయతాం వరమ్। పర్వతోనుమతం వాక్యమువాచ కురుపుంగవ॥ ౧౦॥
ప్రీతౌ స్వో నృపసత్కారైర్భవదార్జవసంభృతైః। ఆవాభ్యామభ్యనుజ్ఞాతో వరం నృవర చింతయ ॥ ౧౧ ॥ దేవానాం యేన హింసా చ న భవేన్మానుషక్ష
యః॥ తద్గృహాణ మహారాజ పూజార్హౌ నౌ మతో భవాన్॥ ౧౨ ॥ సృంజయః ॥ ప్రీతౌ భవంతౌ యది మే కృతమేతావతా మమ। ఏష ఏవ పరో లాభో ని
వృత్తో మే మహాఫలః॥ ౧౩ ॥ తమేవం వాదినం భూయః పర్వతః ప్రత్యభాషత । పృణీష్వ రాజన్సంకల్పం యత్తే హృది చిరం స్థితమ్॥ ౧౪॥ సృంజయః॥ అ
భీప్సామి సుతం వీరం వీర్యవంతం దృఢవ్రతమ్। ఆయుష్మంతం మహాభాగం దేవరాజసమద్యుతిమ్॥ ౧౫॥ పర్వతః ॥ భవిష్యత్యేష తే కామో న త్వాయుష్మాన్
భవిష్యతి । దేవరాజాభిభూత్యర్థం సంకల్పో హ్యేష తే హృది ॥ ౧౬ ॥ ఖ్యాతః సువర్ణష్ఠీవీతి పుత్రస్తవ భవిష్యతి । రక్ష్యశ్చ దేవరాజాత్స దేవరాజస
మద్యుతిః॥ ౧౭ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా సృంజయో వాక్యం పర్వతస్య మహాత్మనః । ప్రసాదయామాస తదా నైతదేవం భవేదితి॥ ౧౮॥ ఆయుష్మాన్మే భవేత్పుత్రో

౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥౪౦॥౪౧॥౪౨॥౪౩॥౪౪॥౪౫॥* ౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥దేవానామి

భవతస్తపసా మునే। నచతంపర్వతః కించిదువాచేంద్రవ్యపేక్షయా ॥ ౧౯ ॥ తమహంనృపతిందీనమబ్రువంపునరేవచ । స్మర్తవ్యోఽస్మిమహారాజదర్శయిష్యామి తేసుతమ్ ॥ ౨౦ ॥ అహం తేదయితంపుత్రంప్రేతరాజవశంగతమ్ । పునర్దాస్యామితద్రూపంమాశుచఃపృథివీపతే॥ ౨౧॥ ఏవముక్త్వాతు నృపతింప్రయాతౌస్వోయథేప్సితమ్ । సృంజయశ్చయథాకామంప్రవివేశస్వమందిరమ్॥ ౨౨ ॥ సృంజయస్యాథరాజర్షేఃకస్మింశ్చిత్కాలపర్యయే। జజ్ఞేపుత్రోమహావీర్యస్తేజసాప్రజ్వలన్నివ॥ ౨౩॥ వవృధేసయథాకాలంసరసీవమహోత్పలమ్। బభూవకాంచనష్ఠీవీయథార్థంనామతస్యతత్ ॥ ౨౪॥ తదద్భుతతమంలోకేపప్రథేకురుసత్తమ । బుబుధేతచ్చదేవేంద్రోవరదానంమహర్షితః ॥ ౨౫ ॥ తతఃస్వాభిభవాద్భీతోబృహస్పతిమతేస్థితః । కుమారస్యాంతరప్రేక్షీబభూవబలవృత్రహా ॥ ౨౬ ॥ చోదయామాసతద్వజ్రందివ్యాస్త్రంమూర్తిమత్స్థితమ్ । వ్యాఘ్రోభూత్వాజహీమంత్వంరాజపుత్రమితిప్రభో ॥ ౨౭ ॥ ప్రవృద్ధఃకిలవీర్యేణమామేషోఽభిభవిష్యతి । సృంజయస్యసుతోవజ్ర యథైనంపర్వతోఽబ్రవీత్ ॥ ౨౮ ॥ ఏవముక్తస్తుశక్రేణవజ్రఃపరపురంజయః । కుమారమంతరప్రేక్షీనిత్యమేవాన్వపద్యత ॥ ౨౯ ॥ సృంజయోఽపిసుతంప్రాప్య దేవరాజసమద్యుతిమ్హృష్టః సాంతఃపురోరాజావననిత్యోబభూవహ॥ ౩౦॥ తతోభాగీరథీతీరేకదాచిన్నిర్జనేవనే । ధాత్రీద్వితీయోబాలస్సక్రీడార్థంపర్యధావత ॥ ౩౧ ॥ పంచవర్షకదేశీయోబాలోనాగేంద్రవిక్రమః । సహసోత్పతితంవ్యాఘ్రమాససాదమహాబలమ్ ॥ ౩౨ ॥ సబాలస్తేననిష్పిష్టోవేపమానోనృపాత్మజః । వ్యసుఃపపాతమేదిన్యాంతతోధాత్రీవిచుక్రుశే॥౩౩॥ హత్వాతురాజపుత్రంసతత్రైవాంతరధీయత । శార్దూలోదేవరాజస్యమాయయాంతర్హితస్తదా॥౩౪॥ ధాత్ర్యాస్తునినదంశ్రుత్వారుదంత్యాఃపరమార్తవత్ । అభ్యధావతతందేశంస్వయమేవమహీపతిః॥ ౩౫ ॥ సదదర్శశయానంతంగతాసుంపీతశోణితమ్। కుమారంవిగతానందంనిశాకరమివచ్యుతమ్॥ ౩౬॥ సుతముత్సంగమారోప్యపరిపీడితమానసః । పుత్రంరుధిరసంసిక్తంపర్యదేవయదాతురః॥౩౭॥ తతస్తామాతరస్తస్యరుదంత్యఃశోకకర్శితాః । అభ్యధావంతతందేశంయత్రరాజాససృంజయః ॥ ౩౮ ॥ తతఃసరాజాసస్మారమామేవగతమానసః॥ తథాహంచింతనంజ్ఞాత్వాగతవాంస్తస్యదర్శనమ్॥ ౩౯॥ సమయైతానివాక్యానిశ్రావితఃశోకలాలసః। యానితేయదువీరేణకథితానిమహీపతే॥ ౪౦॥ సంజీవితశ్చాపిపునర్వాసవానుమతేతదా । భవితవ్యంతథాతచ్చనతచ్ఛక్యమతోఽన్యథా॥ ౪౧॥ తతఊర్ధ్వంకుమారస్తుస్వర్ణష్ఠీవీమహాయశాః ।విత్తంప్రసాదయామాసపితుర్మాతుశ్చవీర్యవాన్ ॥ ౪౨ ॥ కారయామాసరాజ్యంచపితరిస్వర్గతేనృప । వర్షాణాంశతమేకంచ సహస్రంభీమవిక్రమః॥ ౪౩॥ తతఈజేమహాయజ్ఞైర్బహుభిర్భూరిదక్షిణైః।తర్పయామాసదేవాంశ్చపితౄంశ్చైవమహాద్యుతిః॥౪౪॥ఉత్పాద్యచబహూన్పుత్రాన్కులసంతానకారిణః। కాలేనమహతారాజన్కాలధర్మముపేయివాన్॥ ౪౫॥ సత్వంరాజేంద్రసంజాతంశోకమేనంనివర్తయ। యథాత్వాంకేశవఃప్రాహవ్యాసశ్చసుమహాతపాః॥ ౪౬ ॥ పితృపైతామహంరాజ్యమాస్థాయధురముద్వహ।ఇష్ట్వాపుణ్యైర్మహాయజ్ఞైరిష్టంలోకమవాప్స్యసి ॥ ౪౭॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- సువర్ణష్ఠీవిసంభవోపాఖ్యానే- ఏకత్రింశోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥తూష్ణీంభూతంతురాజానంశోచమానంయుధిష్ఠిరమ్। తపస్వీధర్మతత్త్వజ్ఞఃకృష్ణద్వైపాయనోఽబ్రవీత్ ॥౧॥వ్యాసః॥ప్రజానాంపాలనంధర్మోరాజ్ఞాంరాజీవలోచన । ధర్మఃప్రమాణంలోకస్య నిత్యంధర్మానువర్తినః ॥ ౨ ॥ అనుతిష్ఠస్వతద్రాజన్ పితృపైతామహంపదమ్ । బ్రాహ్మణేషుతపోధర్మఃసనిత్యోవేదనిశ్చితః॥ ౩॥ తత్ప్రమాణంప్రమాణానాంశాశ్వతంభరతర్షభ। తస్యధర్మస్యకృత్స్నస్యక్షత్రియఃపరిరక్షితా ॥ ౪ ॥

తి॥యేనదేవపీడానునుష్యత్తుయశ్చనభవతితత్తాదృశంవరంగృహాణేతిభావః॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥ ౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥౪౦॥౪౧॥౪౨॥౪౩॥౪౪॥౪౫॥౪౬॥౪౭॥ ....

యః స్వయం ప్రతిహంత్యస్య శాసనం విషయే రతః । సబాహుభ్యాం వినిగ్రాహ్యో లోకయాత్రావిఘాతకః ॥ ౫ ॥ ప్రమాణమప్రమాణం యః కుర్యాన్మోహవశంగతః । భృత్యో వా యది వా పుత్రస్తపస్వీ వాథ కశ్చన ॥ ౬ ॥ పాపాన్సర్వైరుపాయైస్తాన్నియచ్ఛేద్ఘాతయీత వా । అతోన్యథా వర్తమానో రాజా ప్రాప్నోతి కిల్బిషమ్ ॥ ౭ ॥ ధర్మం వినశ్యమానం హి యో న రక్షేత్స ధర్మహా । తే త్వయా ధర్మహంతారో నిహతాస్సపదానుగాః ॥ ౮ ॥ స్వధర్మే వర్తమానస్త్వం కిన్ను శోచసి పాండవ । రాజా హి హన్యాద్దద్యాచ్చ ప్రజా రక్షేచ్చ ధర్మతః ॥ ౯ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ న తేభిశంకే వచనం యద్బ్రవీషి తపోధన । అపరోక్షో హి తే ధర్మః సర్వధర్మవిదాం వర ॥ ౧౦ ॥ మయా త్వవధ్యా బహవో ఘాతితా రాజ్యకారణాత్ । తాని కర్మాణి మే బ్రహ్మన్దహంతి చ పచంతి చ ॥ ౧౧ ॥ వ్యాసః ॥ ఈశ్వరో వా భవేత్కర్తా పురుషో వాపి భారత । హతో వా వర్తతే లోకే కర్మజం వా ఫలం స్మృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఈశ్వరేణ నియుక్తో హి సాధ్వసాధు చ భారత । కురుతే పురుషః కర్మ ఫలమీశ్వరగామి తత్ ॥ ౧౩ ॥ యథా హి పురుషశ్ఛింద్యాద్వృక్షం పరశునా వనే । ఛేత్తురేవ భవేత్పాపం పరశోర్న కథంచన ॥ ౧౪ ॥ అథ వా తదుపాదానాత్ప్రాప్నుయాత్కర్మణః ఫలమ్ । దండశస్త్రకృతం పాపం పురుషే తన్న విద్యతే ॥ ౧౫ ॥ న చైతదిష్టం కౌంతేయ యదన్యేన కృతం ఫలమ్ । ప్రాప్నుయాదితి యస్మాచ్చ ఈశ్వరే తన్నివేశయ ॥ ౧౬ ॥ అథాపి పురుషః కర్తా కర్మణోః శుభపాపయోః । న పరో విద్యతే తస్మాదేవమేతచ్ఛుభం కృతమ్ ॥ ౧౭ ॥ న హి కశ్చిత్క్వచిద్రాజన్దిష్టాత్ప్రతినివర్తతే । దండశస్త్రకృతం పాపం పురుషే తన్న విద్యతే ॥ ౧౮ ॥ యది వా మన్యసే రాజన్హతమేకం ప్రతిష్ఠితమ్ । ఏవమప్యశుభం కర్మ న భూతం న భవిష్యతి ॥ ౧౯ ॥ అథాభిపత్తిర్లోకస్య కర్తవ్యా శుభపాపయోః । అభిపన్నమిదం లోకే రాజ్ఞాముద్యతదండనమ్ ॥ ౨౦ ॥ తథాపి లోకే కర్మాణి సమావర్తంతి భారత । శుభాశుభఫలం చైతే ప్రాప్నువంతీతి మే మతిః ॥ ౨౧ ॥ ఏవమప్యశుభం కర్మ కర్మణస్తత్ఫలాత్మకమ్ । త్యజ త్వం రాజశార్దూల మైవం శోకే మనః కృథాః ॥ ౨౨ ॥ స్వధర్మే వర్తమానస్య సాపవాదేపి భారత । ఏవమాత్మపరి

౧॥౨॥ అన్వితి॥ ధర్మం అనుతిష్ఠ స్వపాలయేతి చ సంబంధః॥౩॥౪॥౫॥౬॥ పాపానితి॥ ఘాతయీత-మారయేత్ ॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥ మయేతి ॥ మే మాం దహంతి పచంతి చ- మమ హృదయం దహంతి శరీరం శోషయంతి చేత్యర్థః॥ ౧౧॥ మయాజబహవో ఘాతితా ఇత్యుక్తం- తత్ర హననక్రియాయాం తవ ప్రయోజ్యకర్తృత్వం వా ప్రయోజకకర్తృత్వం వా వధ్యస్య చ కర్మత్వం వా ప్రాక్కృతకర్మఫలభోక్తృత్వం వేతి వికల్ప్య వ్యాహ॥ ఈశ్వర ఇతి॥౧౨॥ నాద్య ఇత్యాహ॥ ఈశ్వరణేతి॥౧౩॥ యథేతి॥ పరశోరివ పరప్రయోజ్యస్య తవ హంతృత్వం నాస్తీత్యర్థః ॥ ౧౪॥ పరప్రయోజ్యోప్యహం పరశోః ప్రయోక్తాస్మి న తు పరశువదచేతనోస్మీతి మమ పాపసంబంధోస్త్యేవేత్యాశంకాయామాహ ॥ అథ వేతి ॥ ప్రాప్నుయాత్పరశోరుపాదాతా- ఏవం తర్హి యేన పరశోర్దండః శస్త్రం పరశుశ్చ కృతః స ఏవ పాపం కర్తృ- ప్రాప్నుయాత్ - తస్య ప్రథమప్రయోజ్యత్వాత్ -పురుషే ఉపాదాతరి తన్న విద్యతే-తస్య జఘన్యత్వాత్ ॥ ౧౫ ॥ నచేతి॥ యది చ ఏతన్నేష్టం-ఏతత్ కియత్ - అన్యేన ప్రహర్త్రా కృతం పాపం తస్య ఫలం శాస్త్రికర్తా ప్రాప్నుయాదితి- తర్హి జఘన్యప్రయోజ్యే త్వయ్యపి పాపాభావాదీశ్వర ఏవ తన్నివేశయ॥ ౧౬॥ అథాపీతి॥ యది పురుష ఏవ కర్తా - పర ఈశ్వరో నాస్తి-- తస్మాదపి హేతోస్త్వయా ఏతచ్ఛుభమేవ కృతం॥ ౧౭ ॥ నహీతి ॥ యతః కశ్చిదపి దిష్టం ప్రతి అదృష్టస్య ప్రతికూలో భూత్వావశ్యంభావినః - కర్మణః సకాశాన్న నివర్తతే- దైవస్య దుర్లంఘ్యత్వాదితి భావః - నను దిష్టమపి జన్మాంతరీయః స్వస్యైవాపరాధ ఇత్యాశంక్యాహ - దండేతి ॥ పూర్వాపరాధస్య ఉత్తరే హేతుత్వమిత్యనాదిత్వాదిదానీంతనస్య కర్తుర్నాపరాధోస్తి అతః ప్రాచీనకర్తా దండశస్త్రకృదివ న పర్యనుయోజ్య ఇతి భావః ॥ ౧౮ ॥ తృతీయం పక్షం దూషయతి ॥ యది వేతి॥ ప్రతిష్ఠితం నిశ్చితం యథా స్యాత్తథా - యది పురుషం హతం హననక్రియాయాః కర్మీభూతమేవ మన్యసే- తర్హి -స్వభావవాదినస్తై భూతభావ్యశుభాభావాద్వృథైవ శోక ఇత్యర్థః॥౧౯॥ చతుర్థం పక్షమాహ॥ అథేతి ॥ పుణ్యపాపయోః సుఖదుఃఖయోః అభిపత్తిః ఉపపత్తిః కర్తవ్యా-సా చ ధర్మాధర్మావంతరేణ న ఘటతే-తౌ చ శాస్త్రైకగమ్యావితి చేత్ - రాజ్ఞాం ఉద్యతదండనం- ఉద్ధతదమనం లోకే శాస్త్రేభ్యోపపన్నతరమిత్యర్థః॥ ౨౦॥ అత్ర శంకతే॥ తథాపీతి॥ యద్యప్యేవం తథాపి- లోకే శాస్త్రమానేకర్మాణి శుభాన్యశుభాని చ సమావర్తంతి అవశ్యం ఆయాంతి- ఫలం చ ప్రయచ్ఛంతి ॥ ౨౧॥

త్యాగస్తవ రాజన్న శోభనః ॥ ౨౩॥ విహితాని హి కౌంతేయ ప్రాయశ్చిత్తాని కర్మణామ్। శరీరవాంస్తాని కుర్యాదశరీరః పరాభవేత్ ॥ ౨౪॥ తద్రాజన్ జీవమానస్త్వం ప్రాయశ్చిత్తం కరిష్యసి। ప్రాయశ్చిత్తమకృత్వా తు ప్రేత్య తప్తాసి భారత॥ ౨౫ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-ప్రాయశ్చిత్తోపాఖ్యానే-ద్వావింశోధ్యాయః-

-యుధిష్ఠిరః॥ హతాః పుత్రాశ్చ పౌత్రాశ్చ భ్రాతరః పితరస్తథా। శ్వశురా గురవశ్చైవ మాతులాః సపితామహాః ॥ ౧ ॥ క్షత్రియాశ్చ మహాత్మానః సంబంధిసుహృదస్తథా। వయస్యా భాగినేయాశ్చ జ్ఞాతయశ్చ పితామహ ॥ ౨ ॥ బహవశ్చ మనుష్యేంద్రా నానాదేశసమాగతాః। ఘాతితా రాజ్యలుబ్ధేన మయైకేన పితామహ॥ ౩॥ తాంస్తాదృశానహం హత్వా ధర్మనిత్యాన్మహీక్షితః। అసకృత్సోమపాన్వీరాన్ కిం ప్రాప్స్యామి తపోధన॥ ౪ ॥ దహ్యామ్యనిశమద్యాపి చింతయానః పునః పునః। హీనాం పార్థివసింహైస్తైః శ్రీమద్భిః పృథివీమిమామ్ ॥ ౫ ॥ దృష్ట్వా జ్ఞాతివధం ఘోరం హతాంశ్చ శతశః పరాన్। కోటిశశ్చ నరానన్యాన్ పరితప్యే పితామహ॥ ౬ ॥ కా ను తాసాం వరస్త్రీణామవస్థాద్య భవిష్యతి। విహీనానాం స్వతనయైః పతిభిర్భ్రాతృభిస్తథా॥ ౭॥ అస్మానంతకరాన్ ఘోరాన్ పాండవాన్ వృష్ణిసంహితాన్। ఆక్రోశంత్యః కృశా దీనాః ప్రపతిష్యంతి భూతలే ॥ ౮ ॥ అపశ్యంత్యః పితౄన్ భ్రాతౄన్ పతీన్ పుత్రాంశ్చ యోషితః। త్యక్త్వా ప్రాణాన్ స్త్రియస్సర్వా గమిష్యంతి యమక్షయమ్ ॥ ౯ ॥ వత్సలత్వాద్ద్విజశ్రేష్ఠ తత్ర మే నాస్తి సంశయః। వ్యక్తం సౌక్ష్మ్యాచ్చ ధర్మస్య ప్రాప్స్యామః స్త్రీవధం వయమ్।౧౦ ॥ యే వయం సుహృదో హత్వా కృత్వా పాపమనంతకమ్। నరకే నిపతిష్యామో హ్యధశ్శిరస ఏవ హ॥ ౧౧॥ శరీరాణి విమోక్ష్యామస్తపసోగ్రేణ సత్తమ। ఆశ్రమాణాం విశేషం త్వమథాచక్ష్వ పితామహ॥ ౧౨ ॥ వైశంపాయనః ॥ యుధిష్ఠిరస్య తద్వాక్యం శ్రుత్వా ద్వైపాయనస్తదా। నిరీక్ష్య నిపుణం బుద్ధ్యా ఋషిః ప్రోవాచ పాండవమ్॥ ౧౩॥ వ్యాసః॥ మా విషాదం కృథా రాజన్ క్షత్రధర్మమనుస్మరన్। స్వధర్మేణ హతా హ్యేతే క్షత్రియాః క్షత్రియర్షభ॥ ౧౪॥ కాంక్షమాణాః శ్రియం కృత్స్నాం పృథివ్యాం చ మహద్యశః। కృతాంతవిధిసంయుక్తాః కాలేన నిధనం గతాః॥ ౧౫॥ న త్వం హంతా న భీమోయం నార్జునో న యమావపి। కాలః పర్యాయధర్మేణ ప్రాణానాదత్త దేహినామ్ ॥ ౧౬॥ న తస్య మాతా పితరౌ నానుగ్రాహ్యోస్తి కశ్చన। కర్మసాక్షీ ప్రజానాం యస్తేన కాలేన సంహృతాః॥ ౧౭॥ హేతుమాత్రమిదం తస్య విహితం భరతర్షభ। యద్ధంతి భూతైర్భూతాని తదస్మై రూపమైశ్వరమ్॥ ౧౮॥ కర్మసూత్రాత్మకం విద్ధి సాక్షిణం శుభపాపయోః। సుఖదుఃఖగుణోదర్కం కాలం కాలఫలప్రదమ్॥ ౧౯॥ తేషామపి మహాబాహో కర్మాణి పరిచింతయ। వినాశహేతుకానిత్యం యైస్తే కాలవశం గతాః॥ ౨౦॥ ఆత్మనశ్చ విజానీహి నియతవ్రతశాసనమ్। యదా త్వమీదృశం కర్మ విధినాక్రమ్య కారితః॥ ౨౧॥ త్వష్ట్రేవ విహితం యంత్రం తథా చేష్టయితుర్వశే। కర్మణా కాలయుక్తేన తథేదం చేష్టతే

సమాధత్తే। ఏవమితి॥ యస్మాత్కర్మణః పాపాత్ అశుభఫలాత్మకం పాపప్రవృత్తిరూపం కర్మ భవతి తత్పాపమూలం కర్మ త్యజ ॥ ౨౨ ॥ స్వధర్మ ఇతి॥ సాపవాదే నింద్యేపి స్వధర్మే స్థితస్య తే ఆత్మత్యాగో నోచిత ఇత్యర్థః॥ ౨౩॥ నను తథాపి నింద్యాత్కర్మణః పాపం భవతీత్యాశంక్యాహ। విహితానీతి॥ ౨౪॥ ౨౫॥ *
౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ యదితి॥ అనంతకం ప్రాయశ్చిత్తైరప్యవినాశ్యం॥ ౧౧॥ శరీరాణీతి॥ మమ తు తప ఏవ ప్రశస్తమితి నిశ్చయోస్తి-తథాపి- ఆశ్రమాణాం మధ్యేపి విశేషం శ్రేష్ఠం-ఉక్తదోషనివర్తనక్షమం-ఆచక్ష్వేత్యర్థః॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ కాంక్షమాణా ఇతి॥ కృతాంతవిధిః పరప్రాణాపహరణం తేన సంయుక్తాః స్వాపరాధైనైవ హతా ఇత్యర్థః॥ ౧౫॥ వస్తుతస్తు తేషామపి స్వాతంత్ర్యం నాస్తీత్యాహ॥ న త్వమితి॥ పర్యాయధర్మేణ మరణవిధినా ఆదత్త గృహీతవాన్॥ ౧౬॥ ౧౭॥ హేతుమాత్రమితి॥ హేతుమాత్రం నిమిత్తమాత్రం ఇదం యుద్ధం- తస్య తేన- అస్మై అస్య ఐశ్వరం నియంతృత్వం॥ ౧౮॥ కర్మేతి॥ కర్మైవ సూత్రం బంధనం తదాత్మకం తత్ప్రధానం- ఈశ్వరోపి కర్మానుసారేణ ఫలం దదన్న వైషమ్యనైర్ఘృణ్యదోషౌ భజతీత్యర్థః- కాలం కర్మాపి కాలపవేత్యర్థః॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ఆత్మన ఇతి॥ శాంతస్యాపి తవ హింసాదికర్మణి ప్రవృత్తిరితి కాలస్యైవైతన్మాహాత్మ్యమిత్యర్థః॥ .... *

జగత్ ॥ ౨౨॥ పురుషస్యహిదృష్ట్వైమాముత్పత్తిమనిమిత్తతః। యదృచ్ఛయావినాశంచశోకహర్షావనర్థకౌ॥ ౨౩॥ వ్యళీకమపియత్త్వత్రచిత్తవైతంసికంతవ। తదర్థమిష్యతేరాజన్ప్రాయశ్చిత్తంతదాచర ॥ ౨౪ ॥ ఇదంతుశ్రూయతేపార్థయుద్ధేదైవాసురేపురా । అసురాభ్రాతరోజ్యేష్ఠాదేవాశ్చాపియవీయసః॥ ౨౫॥ తేషామపిశ్రీనిమిత్తంమహానాసీత్సముచ్ఛ్రయః। యుద్ధంవర్షసహస్రాణిద్వాత్రింశదభవత్కిల ॥ ౨౬ ॥ ఎకార్ణవాంమహీంకృత్వారుధిరేణపరిప్లుతామ్। జఘ్నుర్దైత్యాంస్తథాదేవాస్త్రిదివంచాభిలేభిరే ॥ ౨౭॥ తథైవపృథివీంలబ్ధ్వాబ్రాహ్మణావేదపారగాః । సంశ్రితాదానవానాంవైసాహ్యార్థందర్పమోహితాః ॥ ౨౮ ॥ శాలావృకాఇతిఖ్యాతాస్త్రిషులోకేషుభారత । అష్టాశీతిసహస్రాణితేచాపివిబుధైర్హతాః॥ ౨౯॥ ధర్మవ్యుచ్ఛిత్తిమిచ్ఛంతోయేధర్మస్యప్రవర్తకాః । హంతవ్యాస్తేదురాత్మానోదేవైర్దైత్యాఇవోల్బణాః ॥ ౩౦ ॥ ఎకంహత్వాయదికులేశిష్టానాంస్యాదనామయమ్। కులంహత్వాచరాష్ట్రంచనతద్వృత్తోపఘాతకమ్॥ ౩౧॥అధర్మరూపోధర్మోహికశ్చిదస్తినరాధిప।ధర్మశ్చాధర్మరూపోస్తితచ్చజ్ఞేయంవిపశ్చితా॥ ౩౨॥తస్మాత్సంస్తంభయాత్మానంశ్రుతవానసిపాండవ। దేవైఃపూర్వగతంమార్గమనుయాతోసిభారత ॥ ౩౩॥ నహీదృశాగమిష్యంతినరకంపాండవర్షభ। భ్రాతౄనాశ్వాసయైతాంస్త్వంసుహృదశ్చపరంతప ॥ ౩౪ ॥ యోహిపాపసమారంభేకార్యేతద్భావభావితః। కుర్వన్నపితథైవస్యాత్కృత్వాచనిరపత్రపః ॥ ౩౫॥ తస్మింస్తత్కలుషంసర్వంసమాప్తమితిశబ్దితమ్। ప్రాయశ్చిత్తంనతస్యాస్తిహ్రాసోవాపాపకర్మణః ॥ ౩౬॥త్వంతుశుక్లాభిజాతీయఃపరదోషేణకారితః। అనిచ్ఛమానఃకర్మేదంకృత్వాచపరితప్యసే ॥ ౩౭ ॥ అశ్వమేధోమహాయజ్ఞఃప్రాయశ్చిత్తముదాహృతమ్। తమాహరమహారాజవిపాప్మైవంభవిష్యసి ॥ ౩౮॥ మరుద్భిఃసహజిత్వారీన్భగవాన్పాకశాసనః । ఎకైకంక్రతుమాహృత్యశతకృత్వశ్శతక్రతుః॥ ౩౯ ॥ ధూతపాప్మాజితస్వర్గోలోకాన్ప్రాప్యసుఖోదయాన్ । మరుద్గణైర్వృతఃశక్రఃశుశుభేభాసయన్దిశః ॥ ౪౦ ॥ స్వర్గలోకేమహీయంతమప్సరోభిశ్శచీపతిమ్। ఋషయఃపర్యుపాసంతేదేవాశ్చవిబుధేశ్వరమ్ ॥ ౪౧ ॥ సేయంత్వామనుసంప్రాప్తావిక్రమేణవసుంధరా । నిర్జితాశ్చమహీపాలావిక్రమేణత్వయానఘ ॥ ౪౨ ॥ తేషాంపురాణిరాష్ట్రాణిగత్వారాజన్సుహృద్వృతః । భ్రాతౄన్పుత్రాంశ్చపౌత్రాంశ్చస్వేస్వేరాజ్యేభిషేచయ ॥ ౪౩ ॥ బాలానపిచమార్గస్థాన్సాంత్వేనసముదాచరన్ । రంజయన్ప్రకృతీస్సర్వాఃపరిపాహివసుంధరామ్॥ ౪౪॥ కుమారోనాస్తియేషాంచకన్యాస్తత్రాభిషేచయ। కామాశయోహిస్త్రీవర్గఃశోకమేవంప్రహాస్యసి ॥ ౪౫ ॥ ఏవమాశ్వాసనంకృత్వాసర్వరాష్ట్రేషుభారత। యజస్వవాజిమేధేనయథేంద్రోవిజయీపురా॥ ౪౬ ॥ అశోచ్యాస్తేమహాత్మానఃక్షత్రియాఃక్షత్రియర్షభ । స్వకర్మభిర్గతానాశంకృ

౨౧॥ ౨౨॥పురుషస్యేతి॥ఉత్పత్తివద్వినాశోపియాదృచ్ఛికఏవేతిభావః॥ ౨౩॥వ్యళీకమితి॥వ్యళీకంఅనృతం-చిత్తవైతంసికంచిత్తబంధనం - తదర్థంతన్నివృత్త్యర్థం-మృషాభూతమపిహంతృత్వాదికంయదిసత్యమితిమన్యసే తర్హిప్రాయశ్చిత్తంకుర్విత్యర్థః॥ ౨౪॥ఇదమితి॥యవీయసఃయవీయాంసః॥ ౨౫॥ తేషామితి॥సముచ్ఛ్రయోవిరోధః॥ ౨౬॥ ౨౭॥ తథేతి॥సంశ్రితాఃసన్నద్ధాః సాహ్యార్థంసహాయార్థం॥ ౨౮॥ ౨౯॥ధర్మేతి॥అధర్మస్యేతిపదచ్ఛేదః॥ ౩౦॥ ఏకమితి॥ రాష్ట్రేచామయంస్యాద్యదితర్హి తత్ ఏకస్యకులస్యవాహననం-వృత్తోపఘాతకంధర్మనాశకంనభవతి॥ ౩౧॥ అధర్మరూపఇతి॥అధర్మరూపోధర్మవద్భాతిధర్మః యథాశాలావృకాఖ్యబ్రాహ్మణవధః ధర్మశ్చాధర్మః యథాసత్యవాదినఃచోరేభ్యఃకాపటికమార్గంప్రదర్శయతః॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ యఇతి॥ తద్భావభావితఃపాపభావనాగతఃకుర్వన్నాప్యయమిత్యనువర్తతే॥ ౩౫॥తస్మిన్నితి॥తస్యఅపశ్చాత్తాపినోనిర్లజ్జస్యప్రాయశ్చిత్తంవా - తేనపాపహ్రాసోవా-నాస్తీత్యర్థః॥ ౩౬॥త్వమితిపరదోషేణదుర్యోధనదోషేణ॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥స్వర్గేతి॥ మహీయంతంమహీయమానం॥ ౪౧॥ ౪౨॥ హతనాథానాంస్త్రీణాంశోకేనమమదోషోనంతఇత్యుక్తంతత్రాహ॥ తేషామితి॥ ౪౩॥

..........*

తాంతబలమోహితాః ॥ ౪౭ ॥ అవాప్తఃక్షత్రధర్మస్తేరాజ్యంప్రాప్తమకంటకమ్ । రక్షస్వధర్మంకౌంతేయశ్రేయాన్యఃప్రేత్యభారత ॥ ౪౮ ॥
ఇతిశ్రీమహాభారతే శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి ప్రాయశ్చిత్తీయోపాఖ్యానే-త్రయస్త్రింశోధ్యాయః.....................*

యుధిష్ఠిరః ॥ కానికృత్వేహకర్మాణిప్రాయశ్చిత్తీయతేనరః । కింకృత్వాముచ్యతేతత్రతన్మేబ్రూహిపితామహ ॥ ౧ ॥ వ్యాసః॥అకుర్వన్విహితంకర్మప్రతిషిద్ధానిచాచరన్ । ప్రాయశ్చిత్తీయతేహ్యేవంనరోమిథ్యానువర్తయన్ ॥ ౨ ॥ సూర్యేణాభ్యుదితోయశ్చబ్రహ్మచారీభవత్యుత । తథాసూర్యాభినిర్ముక్తఃకునఖీశ్యావదంత్యపి॥ ౩ ॥పరివిత్తిఃపరివేత్తాబ్రహ్మఘ్నోయశ్చకుత్సకః । దిధీషూపపతిర్యస్స్యాద్యదగ్రేదిధిషూరేవచ ॥ ౪ ॥ అవకీర్ణీభవేద్యశ్చద్విజాతివధకస్తథా । అతీర్థేబ్రాహ్మణస్త్యాగీతీర్థేచాప్రతిపాదకః ॥ ౫ ॥ గ్రామఘాతీచకౌంతేయమాంసస్య పరివిక్రయీ । యశ్చాగ్నీన్పరిముచ్యేతతదైవబ్రహ్మవిక్రయీ॥ ౬॥ గురుస్త్రీవధకోయశ్చపూర్వఃపూర్వస్తుగర్హితః । వృథాపశుసమాలంభీగృహదాహస్యకారకః॥ ౭॥ అనృతేనోపవర్తీచప్రతిరోద్ధాగురోస్తథా । ఏతాన్యేనాంసిసర్వాణివ్యుత్క్రాంతసమయశ్చయః ॥ ౮॥ అకార్యాణితువక్ష్యామియానితానినిబోధమే । లోకవేదవిరుద్ధానితాన్యేకాగ్రమనాఃశృణు॥ ౯ ॥స్వధర్మస్యపరిత్యాగఃపరధర్మస్యచక్రియా । అయాజ్యయాజనంచైవతథాభక్ష్యభక్షణమ్ ॥ ౧౦ ॥ శరణాగతసంత్యాగోభృత్యస్యాభరణంతథా । రసానాంవిక్రయశ్చాపితిర్యగ్యోనివధస్తథా॥ ౧౧॥ ఆధానాదీనికర్మాణిశక్తిమాన్నకరోతియః । అప్రపద్యంశ్చకర్మాణినిత్యదేయానిభారత॥ ౧౨॥ దక్షిణానామదానంచబ్రాహ్మణస్యాభిమర్శనమ్ । సర్వాణ్యేతాన్యకార్యాణిప్రాహుర్ధర్మవిదోజనాః॥ ౧౩॥ పిత్రాపివదతేపుత్రోయశ్చస్యాద్గురుతల్పగః । అప్రజాయన్నరవ్యాఘ్రభవేచ్చాధార్మికోనరః ౧౪॥ ఉక్తాన్యేతానికర్మాణివిస్తరేణేతరేణచ । యానికుర్వన్నకుర్వంశ్చప్రాయశ్చిత్తీయతేనరః॥ ౧౫॥ ఏతాన్యేవతుకర్మాణిక్రియమాణానిమానవాః । యేషుయేషునిమిత్తేషునలిప్యంతేథతాన్శృణు॥ ౧౬॥ ప్రగృహ్యశస్త్రమాయాంతమపివేదాంతగంరణే । జిఘాంసంతంజిఘాంసీయాన్నతేనబ్రహ్మహాభవేత్ ॥ ౧౭॥ ఇతిచాప్యత్రకౌంతేయమంత్రోవేదేషుపఠ్యతే । వేదప్రమాణవిహితంధర్మంచప్రబ్రవీమితే ॥ ౧౮ ॥ అపేతంబ్రాహ్మణంవృత్తాద్యోహన్యాదాతతాయినమ్ । నతేనబ్రహ్మహాసస్స్యాన్మన్యు

౪౪॥ కుమారఇతి॥ కామాఃఆశేరతేస్మిన్నితికామాశయః-పూర్ణకామఇత్యర్థః॥ ౪౫॥ ౪౬॥౪౭॥ ౪౮॥ *** కానీతి॥ కానికృత్వాప్రాయశ్చిత్తీయతేప్రాయశ్చిత్తేధిక్రియతే॥ ౧॥ అకుర్వన్నితి॥ మిథ్యానువర్తయన్మిథ్యానువర్తనంకుర్వన్॥ ౨॥సూర్యేణేతి॥ సూర్యేణాభ్యుదితఃయస్మిన్శయానేసతిసూర్యోభ్యుదేతీత్యర్థః-అభినిర్ముక్తఃయస్మిన్శయానేసతిసూర్యోస్తంగచ్ఛతీత్యర్థః - అవ్యాధితశ్చేత్స్వయం - తమాదిత్యోభ్యుదియాదిత్యాదిస్మృత్యుక్తప్రాయశ్చిత్తంసకుర్యాదిత్యర్థః - కునఖిశ్యావదంతీతిచ॥ శ్లో॥ స్వర్ణహారీతుకునఖీసురాపశ్శ్యావదంతకఇతి - కర్మవిపాకేజన్మాంతరీయదోషవతాపిసూర్యారుణసంవాదోపదిష్టంప్రాయశ్చిత్తంకర్తవ్యమిత్యుక్తం॥౩॥ పరివిత్తిరితి॥ అనూఢేజ్యేష్ఠేఊఢవాన్కనిష్ఠఃపరివేత్తా-పరివిత్తిఃపూర్వజః - జ్యేష్ఠాయామనూఢాయాంకనిష్ఠామూఢవాన్యస్సః-దిధిషూపపతిస్తుకనిష్ఠావివాహోత్తరంజ్యేష్ఠామూఢవాన్॥౪॥అవకీర్ణీతి॥ అవకీర్ణీనష్టవ్రతః అతీర్థేఅపాత్రే- త్యాగీదాతా॥౫॥ గ్రామేతి॥గ్రామఘాతీసమూహహంతా-మాంసస్యేతినృపశ్వాదేఃపరివిక్రయీ-బ్రహ్మవిక్రయీభృతకాధ్యాపకః-రాజవిక్రయీతిపాఠేసోమవిక్రయీ-రాజానసమాప్యాయయతీత్యాదౌసోమేరాజశబ్దశ్రవణాత్ ॥౬॥ ౭॥౮॥౯॥౧౦॥శరణేతి॥రసానాంలవణగుడాదీనాం॥ ౧౧॥ ఆధానేతి॥నిత్యదేయానిగోగ్రాసాదీని॥౧౨॥ దక్షిణానామితి॥ దక్షిణానాంప్రతిశ్రుతానాం॥౧౩॥పిత్రేతి॥ వివదతేధనాద్యర్థంపిత్రాసహకలహంకరోతి-అప్రజాయన్ధర్మపత్న్యాంకాలేమైథునమకుర్వన్॥౧౪॥ఉక్తానీతి॥ ఇతరేణసంక్షేపేణ॥౧౫॥ ఏతానీతి॥ ఏతానిస్వధర్మస్యపరిత్యాగఇత్యాదీనికర్మాణిక్రియమాణానియేమానవాఃఉపజీవంతఇతిశేషః॥౧౬॥ ప్రగృహ్యేతి॥ జిఘాంసీహంతుమిచ్ఛావాన్ఇయాత్ గచ్ఛేత్ ॥ ౧౭॥ ఇతీతి॥మంత్రోమన్యురకార్షీన్నమోనమఇత్యాదిర్మన్యవేస్వాహేత్యంతః॥ ౧౮॥ అపేతమితి॥మన్యుఃక్రోధః-తన్మన్యుంశత్రోఃక్రోధంప్రతిగచ్ఛతిక్రోధఏవతంపరిభూయపరశరీరద్వారాహంతీత్యర్థః॥ ౧౯॥

....*

స్తన్మన్యుమృచ్ఛతి॥ ౧౯॥ ప్రాణాత్యయే తథాజ్ఞానాదాచరన్మదిరామపి । ఆదేశితో ధర్మపరైః పునస్సంస్కారమర్హతి ॥ ౨౦॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం కౌంతేయాభక్ష్యభక్షణమ్। ప్రాయశ్చిత్తవిధానేన సర్వమేతేన శుధ్యతి॥ ౨౧ ॥ గురుతల్పం హి గుర్వర్థే న దూషయతి మానవమ్ । ఉద్దాలకః శ్వేతకేతుం జనయామాస శిష్యతః॥ ౨౨ ॥ స్తేయం కుర్వంశ్చ గుర్వర్థమాపత్సు న నిషిధ్యతే । బహుశః కామకారేణ న చేద్యః సంప్రవర్తతే ॥ ౨౩॥ అన్యత్ర బ్రాహ్మణస్వేభ్య ఆదదానో న దుష్యతి । స్వయమప్రాశితా యశ్చ న స పాపేన లిప్యతే ॥ ౨౪ ॥ ప్రాణత్రాణేఽనృతం వాచ్యమాత్మనో వా పరస్య చ । గుర్వర్థం స్త్రీషు చైవ స్యాద్వివాహకరణేషు చ ॥ ౨౫ ॥ నావర్తతే వ్రతం స్వప్నే శుక్లమోక్షే కథంచన । ఆజ్యహోమస్సమిద్ధేఽగ్నౌ ప్రాయశ్చిత్తం విధీయతే॥ ౨౬॥ పారివిత్త్యం తు పతితే నాస్తి ప్రవ్రజితే తథా। భిక్షితే పారదార్యం చ తద్ధర్మస్య న దూషకమ్ః ౨౭॥ వృథా పశుసమాలంభం నైవ కుర్యాన్న కారయేత్ । అనుగ్రహః పశూనాం హి సంస్కారో విధిచోదితః ॥ ౨౮॥ అనర్హే బ్రాహ్మణే దత్తమజ్ఞానాత్తన్న దూషకమ్। సత్కర్తౄణాం తథాతీర్థే నిత్యం వాఽప్రతిపాదనమ్॥ ౨౯॥ స్త్రియాస్తథాపచారిణ్యా నిష్కృతిః స్యాదదూషికా। అపి సా పూయతే తేన న తు భర్తా ప్రదుష్యతి॥ ౩౦ ॥ తత్త్వం జ్ఞాత్వా తు సోమస్య విక్రయః స్యాదదోషవాన్। అసమర్థస్య భృత్యస్య విసర్గస్స్యాదదోషవాన్॥ ౩౧ ॥ వనదాహో గవామర్థే క్రియమాణో న దూషకః। ఉక్తాన్యేతాని కర్మాణి యాని కుర్వన్న దుష్యతి। ప్రాయశ్చిత్తాని వక్ష్యామి విస్తరేణైవ భారత॥ ౩౨॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- ప్రాయశ్చిత్తీయోపాఖ్యానే చతుస్త్రింశోఽధ్యాయః-

వ్యాసః॥ తపసా కర్మభిశ్చైవ ప్రదానేన చ భారత । పునాతి పాపం పురుషః పునశ్చేన్న ప్రవర్తతే ॥ ౧॥ ఏకకాలం తు భుంజీత చరన్భైక్ష్యం స్వకర్మకృత్ । కపాలపాణిః ఖట్వాంగీ బ్రహ్మచారీ సదోత్థితః॥ ౨ ॥ అనసూయురధశ్శాయీ కర్మలోకే ప్రకాశయన్ । పూర్ణైర్ద్వాదశభిర్వర్షైర్బ్రహ్మహా విప్రముచ్యతే ॥ ౩ ॥ లక్ష్యః శస్త్రభృతాం వా స్యాద్విదుషామిచ్ఛయాత్మనః । ప్రాస్యేదాత్మానమగ్నౌ వా సమిద్ధే త్రిరవాక్శిరాః ॥ ౪ ॥ జపన్వాన్యతమం వేదం యోజనానాం శతం వ్రజేత్ । సర్వస్వం వా వేదవిదే బ్రాహ్మణాయోపపాదయేత్ ॥ ౫ ॥ ధనం వా జీవనాయాలం గృహం వా సపరిచ్ఛదమ్। ముచ్యతే బ్రహ్మహత్యాయా గోప్తా గోబ్రాహ్మణస్య చ॥ ౬॥ షడ్భిర్వర్షైః కృచ్ఛ్రభోజీ బ్రహ్మహా పూయతే నరః। మాసే మాసే సమశ్నంస్తు త్రిభిర్వ

ప్రాణేతి॥ అసాధ్యరోగాదినా ప్రాణాత్యయే ఉపస్థితే- జీవనార్థం మదిరామపి ఆచరన్ ధర్మపరైశ్చికిత్సకైః ఆదేశితః ఉపదిష్టః॥ ౨౦॥ ౨౧॥ గుర్వితి॥ గుర్వర్థే గుర్వాజ్ఞయా॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ నేతి॥ వ్రతం నావర్తతే పునరుపనయనం న కర్తవ్యమిత్యర్థః - ఆజ్యహోమః పునర్మామైత్వింద్రియమితి మంత్రేణ॥ ౨౬॥ పారివిత్త్యమితి॥ పతితే జ్యేష్ఠభ్రాతరి భిక్షితే ధర్మార్థమపి రేతఃసించేతి స్త్రియా ప్రార్థితే సతి॥ ౨౭॥ వృథేతి॥ వృథా శ్రాద్ధాదినిమిత్తం వినా- సంస్కారః పాపిత్వం ॥ శ్లో ॥ యో యజేతాశ్వమేధేన మాసి మాసి శతం సమాః । మాంసాని చ న ఖాదేతద్ద్వయమేతత్సమం స్మృతమితి-స్మృతేః॥ ౨౮ ॥ అనర్హేతి॥ తీర్థే సత్కర్తౄణాం అజ్ఞానాదప్రతిపాదనమదూషకం॥ ౨౯ ॥ స్త్రియా ఇతి॥ అపచారిణ్యాః వ్యభిచారిణ్యాః నిష్కృతిః ధిక్కరణం దాసీవత్ - అన్నాచ్ఛాదనమాత్రేణ మారస్థాపనం- తయా సహ రతిభోజనాదివర్జనం చేత్యర్థః॥ ౩౦॥ తత్త్వమితి॥ సోమస్య తత్త్వం అనేన తృప్తా దేవా మనుష్యాః కామైరభివర్షంతీతి లోకద్వయోపకారకోఽయం సోమ ఇతి॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ******** సాధారణప్రాయశ్చిత్తాని తావదాహ ॥ తపసేతి॥ తపసా కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదినా - కర్మభిర్యజ్ఞాదిభిః- ప్రదానేన గవాదీనాం- పునాతి శోధయతి॥ ౧॥ ఏకేతి॥ స్వకర్మకృత్ నిందాహింసాదిరహితకర్మకృత్ ॥ ౨॥ అనసూయురితి॥ కర్మ బ్రహ్మహత్యాం॥ ౩ ॥ లక్ష్య ఇతి॥ కామకారవిషయమేవిదుషాం ప్రాయశ్చిత్తోపదేష్టౄణాం ఆత్మనో వా ఇచ్ఛయా వైదుష్యే సతి అకామతస్త్వాహ త్రిరిత్యాదినా॥ ౪॥ జపన్నితి ॥ అవాక్శిరాః యం కంచిద్వేదం జపేత్ - యోజనానాం శతం త్రిః వ్రజేత్ శతత్రయయోజనం పాదచారేణ తీర్థయాత్రార్థం గచ్ఛన్ వేదం జపన్ముచ్యత ఇత్యర్థః॥ ౫॥ ౬॥ షడ్భిరితి॥ కృచ్ఛ్రభోజీ కృచ్ఛ్రరీత్యా సాతత్యేన భుంజానః॥ శ్లో ॥ త్ర్యహం ప్రాతః త్ర్యహం సాయం త్ర్యహం మధ్యేహ్న్యయాచితం। త్ర్యహం పరం చ నాశ్నీయాదితి విధి ....*

పాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౭ ॥ సంవత్సరేణ మాసాశీ పూయతే నాత్ర సంశయః । తథైవోపవసన్ రాజన్ స్వల్పేనాపి ప్రపూయతే ॥ ౮ ॥ క్రతునాశ్వమేధేన పూయతే నాత్ర సంశయః । యే చాప్యవభృథస్నాతాః కేచిదేవంవిధా నరాః ॥ తే సర్వే ధూతపాప్మానో భవంతీతి పరా శ్రుతిః ॥ ౯ ॥ బ్రాహ్మణార్థే హతో యుద్ధే ముచ్యతే బ్రహ్మహత్యయా ॥ ౧౦ ॥ గవాం శతసహస్రం తు పాత్రేభ్యః ప్రతిపాదయేత్ । బ్రహ్మహా విప్రముచ్యేత సర్వపాపేభ్య ఏవ చ ॥ ౧౧ ॥ కపిలానాం సహస్రాణి యో దద్యాత్పంచవింశతిమ్ । దోగ్ధ్రీణాం స చ పాపేభ్యః సర్వేభ్యో విప్రముచ్యతే ॥ ౧౨ ॥ గోసహస్రం సవత్సానాం దోగ్ధ్రీణాం ప్రాణసంశయే । సాధుభ్యో వై దరిద్రేభ్యో దత్వా ముచ్యేత కిల్బిషాత్ ॥ ౧౩ ॥ శతం వై యస్తు కాంభోజాన్ బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రయచ్ఛతి । నియతేభ్యో మహీపాల స చ పాపాత్ప్రముచ్యతే ॥ ౧౪ ॥ మనోరథం తు యో దద్యాదేకస్మా అపి భారత । న కీర్తయేత దత్వా యః స చ పాపాత్ప్రముచ్యతే ॥ ౧౫ ॥ సురాపానం సకృత్కృత్వా యోఽగ్నివర్ణాం సురాం పిబేత్ । స పావయత్యథాత్మానమిహ లోకే పరత్ర చ ॥ ౧౬ ॥ మరుప్రపాతం ప్రపతన్ జ్వలనం వా సమావిశన్ । మహాప్రస్థానమాతిష్ఠన్ ముచ్యతే సర్వకిల్బిషైః ॥ ౧౭ ॥ బృహస్పతిసవేనేష్ట్వా సురాపో బ్రాహ్మణః పునః । సమితిం బ్రహ్మణో గచ్ఛేదితి వై బ్రాహ్మణీ శ్రుతిః ॥ ౧౮ ॥ భూమిప్రదానం కుర్యాద్యః సురాం పీత్వా విమత్సరః । పునర్న చ పిబేద్రాజన్ సంస్కృతస్స చ శుధ్యతి ॥ ౧౯ ॥ గురుతల్పీ శిలాం తప్తామాయసీమభిసంవిశేత్ । అవకృత్యాత్మనః శేఫః ప్రవ్రజేదూర్ధ్వదర్శనః ॥ ౨౦ ॥ శరీరస్య విమోక్షేణ ముచ్యతే కర్మణోఽశుభాత్ । కర్మభ్యో విప్రముచ్యంతే యతాః సంవత్సరం స్త్రియః ॥ ౨౧ ॥ మహావ్రతం చరేద్యస్తు దద్యాత్సర్వస్వమేవ తు । గుర్వర్థే వా హతో యుద్ధే స ముచ్యేత్కర్మణోఽశుభాత్ ॥ ౨౨ ॥ అనృతేనోపవర్తీ చేత్ప్రతిరోద్ధా గురోస్తథా । ఉపాహృత్య ప్రియం తస్మై తస్మాత్పాపాత్ప్రముచ్యతే ॥ ౨౩ ॥ అవకీర్ణినిమిత్తం తు బ్రహ్మహత్యావ్రతం చరేత్ । గోచర్మవాసాః షణ్మాసాంస్తథా ముచ్యేత కిల్బిషాత్ ॥ ౨౪ ॥ పరదారాపచారీ తు పరస్యాపహరన్వసు । సంవత్సరం వ్రతీ భూత్వా తథా ముచ్యేత కిల్బిషాత్ ॥ ౨౫ ॥ ధనం తు యస్యాపహరేత్తస్మై దద్యాత్సమం వసు । వివిధేనాభ్యుపాయేన తదా ముచ్యేత కిల్బిషాత్ ॥ ౨౬ ॥ కృచ్ఛ్రాద్ద్వాదశరాత్రేణ సంయతాత్మా వ్రతే స్థితః । పరివేత్తా భవేత్పూతః పరివిత్తిస్తథైవ చ ॥ ౨౭ ॥ నివేశ్యం తు పునస్తేన సదా తారయతా పితౄన్ । న తు స్త్రియా భవేద్దోషో న తు సా తేన లిప్యతే ॥ ౨౮ ॥ భోజనం హ్యంతరా శుద్ధం చాతుర్మాస్యే విధీయతే । స్త్రియస్తేన ప్రశుధ్యంతి ఇతి ధర్మవిదో విదుః ॥ ౨౯ ॥ స్త్రియస్త్వాశంకితాః పాపైర్నోపగమ్యా విజానతా । రజసా తా విశుధ్యంతే భస్మనా భాజనం యథా ॥ ౩౦ ॥ పాదజోచ్ఛిష్టకాంస్యం

నా- ఏకైకః కృచ్ఛ్రో ద్వాదశదినాత్మకో జ్ఞేయః- మాసే మాసే ఇతి తస్యైవాతిదేశః- సప్తాహం ప్రాతః సప్తాహం సాయం సప్తాహమయాచితం సప్తాహమనశనం విషమేషు మాసేషు- సప్తవాహాస్త్వాహక్రమేణ సమేషు మాసేషు- ఏవం ప్రకారేణ వర్షత్రయమితి ద్వితీయః ॥ ౭ ॥ సంవత్సరేణేతి ॥ మాసాశీతి మాసం సాయం మాసం ప్రాతర్మాసమయాచితం మాసముపవాస ఇతి క్రమేణ వర్షం నయేత్ - మాసాదధికేన స్వల్పేనాపి కాలేన ఉపవసన్ జలమాత్రేణ వర్తయన్ ముచ్యతే ॥ ౮ ॥ క్రతునేతి ॥ సర్వం పాప్మానం- తరతి తరతి బ్రహ్మహత్యాం యోఽశ్వమేధేన యజత ఇతి శ్రుతిః ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ శతమితి ॥ కాంభోజాన్ జాత్యశ్వాన్ ॥ ౧౪ ॥ మనోరథమితి ॥ మనోరథం వాంఛితం గృహక్షేత్రాది ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ మరుప్రపాతమితి ॥ మరుప్రపాతం నిర్జలదేశే పర్వతాగ్రాత్పతనం- మహాప్రస్థానం కేదారే హిమవదారోహణం ॥ ౧౭ ॥ బృహస్పతీతి ॥ సమితిం గచ్ఛేదిత్యస్య నిష్పాపస్సన్ బ్రహ్మణస్సభాం రోద్ధుం యోగ్యో భవతీత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ గురుతల్పీతి ॥ శేఫః శిశ్నం ॥ ౨౦ ॥ శరీరస్యేతి ॥ యతాః త్యక్తాహారవిహారాః ఉక్తేష్వేవ పాపేషు సత్సు ముచ్యంతే ॥ ౨౧ ॥ మహావ్రతమితి మహావ్రతం మాసమాత్రం జలస్యాపి త్యాగః ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ కృచ్ఛ్రాదితి ॥ ఏతచ్చ జ్యేష్ఠస్యాపి దారాగ్నిహోత్రకరణానంతరం ద్రష్టవ్యం ॥ ౨౭ ॥ నివేశ్యమితి ॥ తేన కనిష్ఠేన- నివేశ్యం వివాహోంతరం కర్తవ్యం - అన్యథా శుద్ధిర్నాస్తీత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ భోజనమితి ॥ అంతరా భోజనం - ధారణపారణవ్రతేన మాసచతుష్టయకృతేన శుధ్యంతి మహాపాపయోగే ॥ ౨౯ ॥ అన్యత్ర తు సకృద్వ్యభిచారమాత్రే మానసికే వా ఆహ - స్త్రియ ఇతి ॥ ౩౦ ॥ ప్రసంగాద్భాజనశుద్ధిమాహ ॥ పాద ....*

యద్గవాఘ్రాతమథాపిహ।గండూషోచ్ఛిష్టమపివావిశుధ్యేద్దశభిస్తుతత్ ॥ ౩౧ ॥ చతుష్పాత్సకలోధర్మోబ్రాహ్మణస్యవిధీయతే । పాదావకృష్టోరాజన్యేతథాధర్మోవిధీయతే॥౩౨॥తథావైశ్యేచశూద్రేచపాదఃపాదోవిధీయతే । విద్యాదేవంవిధైరేషాంగురులాఘవనిశ్చయమ్॥౩౩॥ తిర్యగ్యోనివధంకృత్వాద్రుమాంశ్ఛిత్వేతరాన్బహూన్ । త్రిరాత్రంవాయుభక్షస్స్యాత్కర్మచప్రథయన్నరః॥ ౩౪॥ అగమ్యాగమనేరాజన్ప్రాయశ్చిత్తంవిధీయతే। ఆర్ద్రవస్త్రేణషణ్మాసాన్విహార్యంభస్మశాయినా॥ ౩౫॥ ఏషఏవతుసర్వేషామకార్యాణాంవిధిర్భవేత్ । బ్రాహ్మణోక్తేనవిధినాదృష్టాంతాగమహేతుభిః॥౩౬॥సావిత్రీమప్యధీయానశ్శుచౌదేశేమితాశనః । అహింస్రోమందకోజల్పోముచ్యతేసర్వకిల్బిషైః॥ ౩౭ ॥ అహస్సుసతతంతిష్ఠేదభ్యాకాశంనిశాంస్వపేత్। త్రిరహ్నస్త్రిర్నిశాయాంచ సవాసాజలమావిశేత్ ॥ ౩౮ ॥ స్త్రీశూద్రంపతితంచాపి నాభిభాషేద్వ్రతాన్వితః । పాపాన్యజ్ఞానతఃకృత్వాముచ్యేదేవంవ్రతోద్విజః॥౩౯॥శుభాశుభఫలంప్రేత్యలభతేభూతసాక్షికమ్ । అతిరిచ్యేతయోయత్రతత్కర్తాలభతేఫలమ్॥ ౪౦ ॥ తస్మాత్జ్ఞానేనతపసాకర్మణాచఫలంశుభమ్ । వర్ధయేదశుభంకృత్వాయథాస్యాదతిరేకవాన్ ॥ ౪౧ ॥ కుర్యాచ్ఛుభానికర్మాణినివర్తేతపాపకర్మణః । దద్యాన్నిత్యంచవిత్తానితథాముచ్యేతకిల్బిషాత్ ॥ ౪౨ ॥ అనురూపంహిపాపస్యప్రాయశ్చిత్తముదాహృతమ్ । మహాపాతకవర్జంతుప్రాయశ్చిత్తంవిధీయతే॥౪౩॥ భక్ష్యాభక్ష్యేషుచాన్యేషువాచ్యావాచ్యేతథైవచ । అజ్ఞానజ్ఞానయోరాజన్విహితాన్యనుజానతః॥ ౪౪॥ జానతాతుకృతంపాపంగురుసర్వంభవత్యుత। అజ్ఞానాత్స్వల్పకోదోషఃప్రాయశ్చిత్తంవిధీయతే॥ ౪౫ ॥ శక్యతేవిధినాపాపంయథోక్తేనవ్యపోహితుమ్ । ఆస్తికేశ్రద్దధానేచవిధిరేషవిధీయతే॥ ౪౬ ॥ నాస్తికాశ్రద్దధానేషుపురుషేషుకదాచన । దంభద్వేషప్రధానేషువిధిరేషనదృశ్యతే॥ ౪౭॥ శిష్టాచారశ్చశిష్టశ్చధర్మోధర్మభృతాంవర । సేవితవ్యోనరవ్యాఘ్రప్రేత్యేహచసుఖేప్సునా ॥ ౪౮ ॥ సరాజన్మోక్ష్యసేపాపాత్తేనపూర్వేణహేతునా । ప్రాణార్థంవాధనేనైషామథవానృపకర్మణా॥౪౯॥అథవాతేఘృణాకాచిత్ప్రాయశ్చిత్తంచరిష్యసి। మాత్వేవానార్యజుష్టేనమన్యునానిధనంగమః॥౫౦॥వైశంపాయనః॥ ఏవముక్తోభగవతాధర్మరాజోయుధిష్ఠిరః। చింతయిత్వాముహూర్తంసప్రత్యువాచతపోధనమ్॥౫౧॥ ……………… *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- ప్రాయశ్చిత్తీయోపాఖ్యానే-పంచత్రింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః ॥ కింభక్ష్యంచాప్యభక్ష్యంచకించదేయంప్రశస్యతే । కించపాత్రమపాత్రంవాతన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౧ ॥ వ్యాసః ॥ అత్రాప్యుదా

జేతి॥పాదజస్యశూద్రస్యఉచ్ఛిష్టంకాంస్యపాత్రం- తథాతదేవ-గవాఘ్రాతం-తథాగండూషపాత్రంబ్రాహ్మణస్యాపి-ఏతానిదశభిఃశోధనైఃశుధ్యంతి-తానిచ॥శ్లో॥ పంచగవ్యేనమృత్తోయైర్భస్మనాగ్నినవహ్నినేతి॥౩౧॥చతుష్పాదితి॥ విధీయతేవిధినాప్రతిపాద్యతే-పాదావకృష్టః-పాదన్యూనః॥ ౩౨॥ తథేతి॥ వైశ్యస్యద్విపాదః-శూద్రస్యపాదమాత్రఃధర్మశ్శౌచాదిః- ప్రాయశ్చిత్తాదేరధికస్యవిధానాత్ ॥ ౩౩॥౩౪॥౩౫॥ఏషఇతి॥భస్మసాహచర్యాచ్ఛ్రుతరుద్రీయజపోప్యత్రద్రష్టవ్యః-యదాహవృద్ధశాతాతపః॥శ్లో॥మద్యంపీత్వాగురుదారాంశ్చగత్వాస్తేయంకృత్వాబ్రహ్మహత్యాంచకృత్వా। భస్మచ్ఛన్నోభస్మశయ్యాశయానోరుద్రాధ్యాయీముచ్యతేసర్వపాపైరితిపాపానాంగౌరవలాఘవానుసారేణదీక్షాసంవత్సరంషణ్మాసంత్రిమాసంమాసంద్వాదశాహమితియథాయోగ్యంజ్ఞేయా- తత్రచయథాకూశ్మాండహోమే-యోయోనారేతఃసించతీతిపారదార్యంప్రకృత్యవర్షమాసచతుర్వింశతిరాత్రద్వాదశరాత్రషడ్రాత్రత్రిరాత్రపక్షాఉక్తాః-యావదేనోదీక్షాముపైతీతిచపాపానుసారిత్వందీక్షాయాంఉక్తం- తద్దృష్టాంతేనసర్వత్రబోద్ధవ్యం-దృష్టాంతభూతోయదాఆగమః తత్రతత్రోక్తైర్హేతుభిఃయావదేనఇత్యాద్యైః॥ ౩౬॥సావిత్రీమితి॥మందఏవమందకఃరాగద్వేషమానావమానశూన్యః అజల్పఇతిచ్ఛేదః॥౩౭॥అహస్స్వితి॥తిష్ఠేదిత్యుపవేశనాదేర్వ్యావృత్తిః-అభ్యాకాశంనిరాధారేస్థండిలాదౌ- అహస్స్వితిబహువచనాత్ పాపానుసారేణఅవరాణామహ్నాంగణనాకల్పనీయా॥౩౮॥ ౩౯॥ శుభేతి॥ యత్రపుణ్యేపాపేవాతిరిచ్యేతయోధికోభవతి - సఇతరేణేతరదభిభూయాతిరిక్తస్స్వఫలంభుంక్తేఇత్యర్థః॥౪౦॥౪౧॥౪౨॥ అనురూపమితి॥ వ్రతాదిరూపంప్రాయశ్చిత్తంమహాపాతకవర్జంజ్ఞేయం॥౪౩॥౪౪॥౪౫॥౪౬॥౪౭॥౪౮॥౪౯॥౫౦॥౫౧॥ *

౧॥౨॥ ఋషయఇతి॥ ప్రజాపతింమనుం॥౩॥…………………………………… *

హరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । సిద్ధానాంచైవసంవాదంమనోశ్చైవప్రజాపతేః ॥ ౨ ॥ ఋషయస్తువ్రతపరాఃసమాగమ్యవరంవిభుమ్। ధర్మం
పప్రచ్ఛురాసీనమాదికాలేప్రజాపతిమ్ ॥ ౩ ॥ కథమన్నంకథంపాత్రంధ్యానమధ్యయనంతపః । కార్యాకార్యంచయత్సర్వంశంసవైత్వంప్రజాపతే ॥ ౪ ॥
తైరేవముక్తోభగవాన్మనుస్స్వాయంభువోఽబ్రవీత్ । శుశ్రూషధ్వంయథావృత్తంధర్మంవ్యాససమాసతః ॥ ౫ ॥ అనాదేశేజపోహోమ ఉపవాస
స్తథైవచ । ఆత్మజ్ఞానంపుణ్యనద్యోయత్రప్రాయశ్చతత్పరాః ॥ ౬ ॥ దిష్టాన్యేతానిపుణ్యానిపుణ్యాశ్చధరణీభృతః । సువర్ణప్రాశనమపిరత్నాదిస్నా
నమేవచ ॥ ౭ ॥ దేవస్థానాభిగమనమాజ్యప్రాశనమేవచ । ఏతానిమేధ్యంపురుషంకుర్వంత్యాశునసంశయః ॥ ౮ ॥ నగర్వేణభవేత్ప్రాజ్ఞఃకదాచిదపి
మానవః । దీర్ఘమాయురథేచ్ఛన్వైత్రిరాత్రం చోష్ణపోభవేత్ ॥ ౯ ॥ అదత్తస్యానుదానందానమధ్యయనంతపః । అహింసాసత్యమక్రోధఇజ్యా
ధర్మస్యలక్షణమ్ ॥ ౧౦ ॥ సఏవధర్మస్సోఽధర్మోదేశకాలేప్రతిష్ఠితః। ఆదానమనృతంహింసాధర్మోహ్యావస్థికఃస్మృతః ॥ ౧౧ ॥ ద్వివిధౌచాప్యుభావేతౌ ధ
ర్మాధర్మౌవిజానతామ్। అప్రవృత్తిఃప్రవృత్తిశ్చద్వైవిధ్యంలోకవేదయోః ॥ ౧౨ ॥ అప్రవృత్తేరమర్త్యత్వంమర్త్యత్వంకర్మణఃఫలమ్। అశుభస్యాశు
భంవిద్యాత్ శుభస్యశుభమేవచ ॥ ౧౩ ॥ ఏతయోశ్చోభయోస్స్యాతాంశుభాశుభతయాతథా ॥ ౧౪ ॥ దైవంచదైవసంయుక్తంప్రాణశ్చప్రాణద
శ్చహా। అపేక్షాపూర్వకరణాదశుభానాంశుభంఫలమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఊర్ధ్వంభవతిసందేహాదిహదృష్టార్థమేవచ । అపేక్షాపూర్వకరణాత్ ప్రాయశ్చి
త్తంవిధీయతే ॥ ౧౬ ॥ క్రోధమోహకృతేచైవదృష్టాంతాగమహేతుభిః । శరీరాణాముపక్లేశోమనసశ్చప్రియాప్రియే ॥ తదౌషధైశ్చమంత్రైశ్చప్రా
యశ్చిత్తైశ్చశామ్యతి ॥ ౧౭ ॥ ఉపవాసంహ్యేకరాత్రందండోత్సర్గేనరాధిపః । విశుధ్యేదాత్మశుధ్యర్థంత్రిరాత్రంతుపురోహితః ॥ ౧౮ ॥ క్షయంశో
కంప్రకుర్వాణోనమ్రియేతయదానరః । శస్త్రాగ్నివిఖిరుపావిష్టస్త్రిరాత్రంతత్రనిర్దిశేత్ ॥ ౧౯ ॥ జాతిశ్రేణ్యధివాసానాం కులధర్మాంశ్చసర్వతః ।

కథమితి॥ కథం కేనప్రకారేణ॥ అన్నమదనీయం-కింద్రవ్యకంకర్తవ్యమిత్యర్థః॥ ౪ ॥ తైరితి॥ వ్యాసోవిస్తరః॥ ౫ ॥ అనాదేశ ఇతి॥ అనాదేశేవిశేషతోఽనుక్తేదోషే య
త్ర దేశే తత్పరాః ప్రాయశః బహుశః సంతి-సోఽపి గంగాదివత్పావన ఇత్యర్థః- యత్రోపాయా ఇతి పాఠే స్పష్టోఽర్థః॥ ౬ ॥ దిష్టానీతి॥ తథా జపాదివత్పుణ్యాని ఏతాని వ
క్ష్యమాణాని- ధరణీభృతః పర్వతాః బ్రహ్మగిరిప్రభృతయః- రత్నాదిస్నానం- ఆదిపదాత్సువర్ణస్నానాది అనాదిష్టం ప్రాయశ్చిత్తసామాన్యమిత్యర్థః॥ ౭ ॥
౮ ॥ నేతి॥ గర్వేణ యుక్తో న భవేత్ - నావగణయేత్ -అవగణనే తు త్రిరాత్రం ఉష్ణపో భవేదితి తత్ప్రకృచ్ఛ్రం ధర్మశాస్త్రోక్తం కుర్యాదిత్యర్థః- భవేదిత్యత్ర పిబే
దితి పాఠః ప్రకల్ప్య సురామిత్యధ్యాహృత్య సురాం న పిబేత్ -పానే తు ఉష్ణపో భవేత్ - సురామేవోష్ణాం కృత్వా పిబేదితి కేచిత్ ॥ ౯ ॥ అదత్తస్యేతి॥ తప ఉ
పవాసాది॥ ౧౦ ॥ స ఇతి॥ ఆదానం స్తేయం-ఆవస్థికః-అవస్థావిశేషభవః-ప్రాణాత్యయాదౌ అధర్మస్యాపి స్తేయాదేర్ధర్మత్వం-ధర్మస్యాప్యస్తేయాదేరధ
ర్మత్వమిత్యర్థః॥ ౧౧ ॥ వైదిక్యాప్రవృత్తీ- మర్త్యత్వామృతత్వప్రదే- లౌకిక్యాతు తే శుభే చేత్ శుభఫలే- అశుభే చేదశుభఫలే - ఇత్యాహ ద్వాభ్యాం ద్వివి
ధావితి॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ఏతయోరితి॥ ఏతయోర్లౌకిక్యోః ఫలే అపి- కారణానురూపే ఇత్యర్థః॥ ౧౪ ॥ దైవమితి॥ దైవసంయుక్తం శాస్త్రీయం కర్మ-ప్రాణః-జీవ
నం-ఏతేషాం చతుర్ణామపేక్షాపూర్వం కించిత్క్రియతే- తర్హి అశుభానాం నీచానామపి పుంసాం తస్య ఫలం శుభం భవతి॥ ౧౫ ॥ ఊర్ధ్వమితి॥ సత్యపి సం
దేహే యల్లోకావిగానపరిహారార్థం కృతం నిత్యాది-యచ్చ కేవలం దృష్టార్థం కృతం శ్యేనాది తత్రోభయత్రాపి॥ ౧౬ ॥ క్రోధేతి॥ క్రోధాదినా యన్మనసః ప్రి
యమప్రియం కృతం-తత్ర దృష్టాంతాగమహేతుభిః పూర్వోక్తైర్యావదేన ఇత్యాద్యైః ప్రమాణైః దేహస్య శోషణం ఉపవాసాదికం ప్రాయశ్చిత్తం క
ర్తవ్యం- ఔషధైర్హవిష్యాశనైః మంత్రైశ్చ పవిత్రజపైః- చకారద్వయేన తీర్థాటనశ్రమాదిభిరపి తత్పాపం శమ్యతీత్యర్థః॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ క్షయమితి॥ క్షయం
పుత్రాదిమరణనిమిత్తం ఆత్మవధార్థం ప్రవృత్తో న మ్రియేత చేత్ త్రిరాత్రముపవాసం చరేత్ ॥ ౧౯ ॥ జాతీతి॥ జాతిః బ్రాహ్మణత్వాదిః-శ్రేణీ గృహస్థాదీనాం
పంక్తిః-అధివాసః జన్మభూమిః- జాత్యాదిధర్మాన్..*

వర్జయంతి చ యే ధర్మం తేషాం ధర్మో న విద్యతే।౨౦।దశ వా వేదశాస్త్రజ్ఞాస్త్రయో వా ధర్మపాఠకాః।యద్బ్రూయుః కార్య ఉత్పన్నే స ధర్మో ధర్మసంశయే॥౨౧॥ అనడ్వాన్మృత్తికా చైవ తథా క్షుద్రపిపీలికాః। శ్లేష్మాతకస్తథా విప్రైరభక్ష్యం విషమేవ చ॥ ౨౨॥అభక్ష్యా బ్రాహ్మణైర్మత్స్యాః శల్కైర్యే వై వివర్జితాః। చతుష్పాత్కచ్ఛపాదన్యో మండూకా జలజాశ్చ యే ॥ ౨౩ ॥ భాసా హంసాః సువర్ణాశ్చ చక్రవాకాః ప్లవా బకాః। కాకో మద్గుశ్చ గృధ్రశ్చ శ్యేనోలూకస్తథైవ చ॥ ౨౪ ॥ క్రవ్యాదా దంష్ట్రిణస్సర్వే చతుష్పాత్పక్షిణశ్చ యే। యేషాం చోభయతో దంతాశ్చతుర్దంష్ట్రాశ్చ సర్వశః॥ ౨౫॥ ఏడకాశ్వఖరోష్ట్రీణాం సూతికానాం గవామపి। మానుషీణాం మృగీణాం చ న పిబేద్బ్రాహ్మణః పయః॥౨౬॥ ప్రేతాన్నం సూతికాన్నం చ యచ్చ కించిదనిర్దశమ్। అభోజ్యం చాప్యపేయం చ ధేనోర్దుగ్ధమనిర్దశమ్॥ ౨౭ ॥ రాజాన్నం తేజ ఆదత్తే శూద్రాన్నం బ్రహ్మవర్చసమ్। ఆయుస్సువర్ణకారాన్నమవీరాయాశ్చ యోషితః॥౨౮॥ విష్ఠా వార్ధుషికస్యాన్నం గణికాన్నమథేంద్రియమ్।మృష్యంతి యే చోపపతిం స్త్రీజితాన్నం చ సర్వశః॥౨౯॥ దీక్షితస్య కదర్యస్య క్రతువిక్రయికస్య చ । తక్ష్ణశ్చర్మావకర్తుశ్చ పుంశ్చల్యా రజకస్య చ ॥ ౩౦ ॥ చికిత్సకస్య యచ్చాన్నమభోజ్యం రక్షిణస్తథా। గణగ్రామాభిశస్తానాం రంగస్త్రీజీవినాం తథా ॥ ౩౧ ॥ పరివిత్తీనాం పుంసాం చ వందిద్యూతవిదాం తథా। వామహస్తాహృతం చాన్నం భక్తం పర్యుషితం చ యత్ ॥౩౨॥ సురానుగతముచ్ఛిష్టమభోజ్యం శేషితం చ యత్। పిష్టస్య చేక్షుశాకానాం వికారాః పయసస్తథా॥౩౩॥ సక్తుధానాకరంభాణాం నోపభోగ్యాశ్చిరస్థితాః। పాయసం కృసరం మాంసమపూపాశ్చ వృథాకృతాః ॥ ౩౪ ॥ అపేయాశ్చాప్యభక్ష్యాశ్చ బ్రాహ్మణైర్గృహమేధిభిః। దేవానృషీన్మనుష్యాంశ్చ పితౄన్గృహ్యాశ్చ దేవతాః ॥ ౩౫ ॥ పూజయిత్వా తతః పశ్చాద్గృహస్థో భోక్తుమర్హతి॥౩౬॥ యథా ప్రవ్రజితో భిక్షుస్తథైవ స్వే గృహే వసేత్। ఏవంవృత్తః ప్రియైర్దారైస్సంవసన్ధర్మమాప్నుయాత్ ॥ ౩౭॥ న దద్యాద్యశసే దానం న భయాన్నోపకారిణే। న నృత్యగీతశీలేషు హాసకేషు చ ధార్మికః॥ ౩౮॥ న మత్తే నైవ చోన్మత్తే న స్తేనే చ న కుత్సకే।న వాగ్ఘీనే వివర్ణే వా నాంగహీనే న వామనే॥౩౯॥న దుర్జనే దౌష్కులే వా వ్రతైర్వా న సంస్కృతే। న శ్రోత్రియమృతే దానం బ్రాహ్మణే బ్రహ్మవర్జితే ॥ ౪౦ ॥ అసమ్యక్చైవ యద్దత్తమసమ్యక్చ ప్రతిగ్రహః। ఉభయం స్యాదనర్థాయ దాతురాదాతురేవ చ॥ ౪౧॥ యథా ఖాదిరమాలంబ్య శిలాం వాప్యర్ణవం తరన్। మజ్జేత మజ్జతస్తద్వద్దాతా యశ్చ ప్రతిగ్రహీ ॥ ౪౨॥ కాష్ఠైరార్ద్రైర్యథా వహ్నిరుపస్తీర్ణో న దీప్యతే। తపస్స్వాధ్యాయచారిత్రైరేవం హీనః ప్రతిగ్రహీ॥ ౪౩॥ కపాలే యద్వదాపస్స్యుః శ్వదృతౌ చ యథా పయః। ఆశ్రయస్థానదోషేణ వృత్తహీనే తథా శ్రితమ్॥ ౪౪॥ నిర్మంత్రో నిర్వ్రతో యస్స్యాదశాస్త్రజ్ఞోఽనసూయకః। అనుక్రోశాన్న దాతవ్యం

యే వర్జయంతి తేషాం ధర్మః ప్రాయశ్చిత్తాదిస్వరూపః న విద్యతే॥ ౨౦ ॥ దశేతి॥ ధర్మపాఠకాః - ధర్మవిచారకా ఇతి యావత్ కార్యే ప్రాయశ్చిత్తనిమిత్తే దోషే॥౨౧॥ అభక్ష్యానాహ చతుర్భిః॥ అనడ్వానితి॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥ ౨౫ ॥ ఏడకేతి ॥ ఏడకా మేషీ- సూతికానాం గవాం అనిర్దశాహానాం॥ ౨౬॥ ప్రేతాన్నమితి॥ అభోజ్యం పాయసాద్యంతర్గతం॥ ౨౭ ॥ రాజాన్నమితి॥ అవీరాయాః పతిపుత్రహీనాయాః॥ ౨౮॥ విష్ఠేతి॥ ఇంద్రియం శుక్రం గణికాదిత్రయాణామన్నం॥ ౨౯॥ దీక్షితస్యేతి॥ దీక్షితస్య అగ్నీషోమీయవపాహోమాత్ప్రాక్ న భోక్తవ్యం- కదర్యః ధనవ్యయభయాత్ - భోగత్యాగహీనః॥ ౩౦॥ చికిత్సకస్యేతి॥ రక్షిణః గ్రామపాలకస్య సీమాదిరక్షిణో వా॥ ౩౧॥౩౨॥ సురేతి॥ శేషితం కుటుంబాయ దత్వా ఆత్మార్థం రక్షితం॥ ౩౩॥సక్త్వితి॥ధానాః భ్రష్టయవాః కరంభాః దధిసక్తవః సక్త్వాదీనాం వికారాః నష్టాః సక్త్వాదయః-కృసరం తిలమిశ్రోదనం వృథాకృతాః దేవతాద్యుద్దేశం వినా కృతాః॥౩౪॥అపేయా ఇతి॥చాత్ అపేయాః పియ్యూషాదయః॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥నేతి॥హాసకేషు పరిహాసపరేషు॥౩౮॥ నేతి॥ వాగ్ఘీనే మూకే మూర్ఖే వా॥౩౯॥౪౦॥౪౧॥౪౨॥౪౩॥కపాల ఇతి॥ శ్వదృతౌ శునకచర్మమయే కోశే॥౪౪॥నిర్మంత్ర ఇతి॥అసూయకః గుణేషు దోషారోపణం కుర్వన్।అనుక్రోశాద్దయ

హీనేష్వవ్రతికేషు చ॥ ౪౫॥ న వై దేయమనుక్రోశాద్దీనార్తాతురకేష్వపి। ఆప్తాచరిత ఇత్యేవ ధర్మ ఇత్యేవ వా పునః॥ ౪౬॥ నిష్కారణం స్మృతం దత్తం బ్రాహ్మణే బ్రహ్మవర్జితే। భవేదపాత్రదోషేణ న చాత్రాస్తి విచారణా ॥ ౪౭ ॥ యథా దారుమయో హస్తీ యథా చర్మమయో మృగః। బ్రాహ్మణశ్చానధీయానస్త్రయస్తే నామ బిభ్రతి ॥ ౪౮ ॥ యథా షండోఽఫలః స్త్రీషు యథా గౌర్గవి చాఫలా। శకునిర్వాప్యపక్షః స్యాన్నిర్మంత్రో బ్రాహ్మణస్తథా॥ ౪౯॥ గ్రామధాన్యం యథా శూన్యం యథా కూపశ్చ నిర్జలః। యథా హుతమనగ్నౌ చ తథైవ స్యాన్నిరాకృతౌ ॥ ౫౦॥ దేవతానాం పితౄణాం చ హవ్యకవ్యవినాశకః। శత్రురర్థహరో మూర్ఖో న లోకాన్ ప్రాప్తుమర్హతి ॥ ౫౧ ॥ ఏతత్తే కథితం సర్వం యథావృత్తం యుధిష్ఠిర। సమాసేన మహద్ధ్యేతచ్ఛ్రోతవ్యం భరతర్షభ॥ ౫౨॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి వ్యాసవాక్యే-షట్త్రింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః ॥ శ్రోతుమిచ్ఛామి భగవన్ విస్తరేణ మహామునే। రాజధర్మాన్ ద్విజశ్రేష్ఠ చాతుర్వర్ణ్యస్య చాఖిలాన్ ॥ ౧ ॥ ఆపత్సు చ యథా నీతిః ప్రణేతవ్యా ద్విజోత్తమ। ధర్మమాలక్ష్య పంథానం విజయేయం కథం మహీమ్॥ ౨॥ ప్రాయశ్చిత్తకథా హ్యేషా భక్ష్యాభక్ష్యవివర్జితా। కౌతూహలానుప్రవణా హర్షం జనయతీవ మే॥ ౩॥ ధర్మచర్యా చ రాజ్యం చ నిత్యమేవ విరుధ్యతే। ఏవం ముహ్యతి మే చేతశ్చింతయానస్య నిత్యశః॥ ౪॥ వైశంపాయనః॥ తమువాచ మహారాజ వ్యాసో వేదవిదాం వరః। నారదం సమభిప్రేక్ష్య సర్వజ్ఞానాం పురాతనమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రోతుమిచ్ఛసి చేద్ధర్మం నిఖిలేన నరాధిప। ప్రైహి భీష్మం మహాబాహుం వృద్ధం కురుపితామహమ్॥ ౬॥ స తే ధర్మరహస్యేషు సంశయాన్ మనసి స్థితాన్। చేత్తా భాగీరథీపుత్రః సర్వజ్ఞః సర్వధర్మవిత్ ॥ ౭॥ జనయామాస యం దేవీ దివ్యా త్రిపథగా నదీ। సాక్షాద్దదర్శ యో దేవాన్ సర్వానింద్రపురోగమాన్ ॥ ౮ ॥ బృహస్పతిపురోగాంస్తు దేవర్షీనసకృత్ప్రభుః। తోషయిత్వోపచారేణ రాజనీతిమధీతవాన్॥౯ ॥ ఉశనా చేద యచ్ఛాస్త్రం యచ్చ దేవగురుర్ద్విజః। తచ్చ ధర్మం స వై యాఖ్యం ప్రాప్తవాన్ కురుసత్తమః॥౧౦॥ భార్గవాచ్చ్యవనాచ్చాపి వేదానంగోపబృంహితాన్। ప్రతిపేదే మహాబాహుర్వసిష్ఠాచ్చరితవ్రతః॥౧౧॥ పితామహసుతం జ్యేష్ఠం కుమారం దీప్తతేజసమ్। అధ్యాత్మగతితత్త్వజ్ఞముపాశిక్షత యః పురా॥ ౧౨ ॥ మార్కండేయముఖాత్కృత్స్నం యతిధర్మమవాప్తవాన్। రామాదస్త్రాణి శక్రాచ్చ ప్రాప్తవాన్ పురుషర్షభః॥ ౧౩॥ మృత్యురాత్మేచ్ఛయా యస్య జాతస్య మనుజేష్వపి । యథానపత్యస్య సతః పుణ్యా లోకా దివి శ్రుతాః॥ ౧౪॥ యస్య బ్రహ్మర్షయః పుణ్యా నిత్యమాసన్ సభాసదః। యస్య నావిదితం కించిత్ జ్ఞానజ్ఞేయేషు విద్యతే॥౧౫॥ స తే వక్ష్యతి ధర్మజ్ఞః సూక్ష్మధర్మార్థతత్త్వవిత్॥ తమభ్యేహి పురా ప్రాణాన్ స విముంచతి ధర్మవిత్ ॥ ౧౬ ॥ ఏవముక్తస్తు కౌంతేయో దీర్ఘప్రజ్ఞో మహామతిః । ఉవాచ వదతాం శ్రేష్ఠం వ్యాసం సత్యవతీసుతమ్॥౧౭॥ యుధిష్ఠిరః॥ వైశసం సుమహత్కృత్వా జ్ఞాతీనాం లోమహర్షణమ్। ఆగస్కృత్సర్వలోకస్య పృథివీనాశకారకః॥ ౧౮॥ ఘాతయిత్వా తమేవాజౌ ఛలేనాజిహ్మయోధినమ్। ఉపసంప్రష్టుమర్హామి తమహం కేన హేతునా॥౧౯॥ వైశంపాయనః॥ తతస్తం నృపతిశ్రేష్ఠం చాతుర్వర్ణ్యహితేచ్ఛయా। పునరాహ మహాబాహుర్యదుశ్రేష్ఠో మహామతిః॥౨౦॥ వాసుదేవః॥ నేదానీం మతినిర్బంధం శోకే త్వం కర్తుమర్హసి। యదాహ భగవాన్ వ్యా

యాః॥౪౫॥ఆప్తాచరితః ఇష్టకారీతి ధర్మబుద్ధ్యా వా నిర్మంత్రేన దేయమిత్యాహ॥ నవా ఇతి॥౪౬॥ అత్రైవ హేతుమాహ॥ నిష్కారణమితి నిష్కారణం నిష్ఫలం అపాత్రదోషేణ యుక్తం ఇతి శేషః॥౪౭॥౪౮॥౪౯॥ గ్రామేతి॥ నిరాకృతౌ మూర్ఖే॥౫౦॥౫౧॥౫౨॥*౧॥౨॥ ప్రాయశ్చిత్తేతి॥ భక్ష్యాభక్ష్యవివర్జితా ఉపవాసాత్మికా కౌతూహలేన ప్రసంగేన అనుప్రవణా అభిముఖా॥౩॥౪॥౫॥ శ్రోతుమితి॥ ప్రైహి ప్రయాహి॥౬॥౭॥౮॥౯॥ ఉశనేతి । సవై యాఖ్యం వ్యాఖ్యాసహితం॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥ సఇతి॥ విముంచతి విమోక్ష్యతీతి తతః పురా॥౧౬॥౧౭॥ వైశసమితి॥ వైశసం వినాశనం॥ ౧౮॥ ఘాతయిత్వేతి॥ ఉపసంప్రష్టుం ఉపగమ్య సమ్యక్ ప్రష్టుం .... *

స త్వం తుష్టిం కురుష్వ నృపోత్తమ ॥ ౨౧ ॥ బ్రాహ్మణాస్త్వాం మహాబాహో భ్రాతరశ్చ మహౌజసః । పర్జన్యమివ ఘర్మాన్తే నాథమానా ఉపాసతే ॥ ౨౨ ॥ హతశిష్టాశ్చ రాజానః కృత్స్నం చైవ సమాగతమ్ । చాతుర్వర్ణ్యం మహారాజ రాష్ట్రం తే కురుజాంగలమ్ ॥ ౨౩ ॥ ప్రియార్థమపి చైతేషాం బ్రాహ్మణానాం మహాత్మనామ్ । నియోగాదస్య చ గురోర్వ్యాసస్యామితతేజసః ॥ ౨౪ ॥ సుహృదామస్మదాదీనాం ద్రౌపద్యాశ్చ పరంతప । కురు ప్రియమమిత్రఘ్న లోకస్య చ హితం కురు ॥ ౨౫ ॥ వైశంపాయనః ॥ ఏవముక్తస్స కృష్ణేన రాజా రాజీవలోచనః । హితార్థం సర్వలోకస్య సముత్తస్థౌ మహామనాః ॥ ౨౬ ॥ సోఽనునీతో నరవ్యాఘ్రో విష్టరశ్రవసా స్వయమ్ । ద్వైపాయనేన చ తథా దేవస్థానేన జిష్ణునా ॥ ౨౭ ॥ ఏతైరన్యైశ్చ బహుభిరనునీతో యుధిష్ఠిరః । వ్యజహాన్మానసం దుఃఖం సంతాపం చ మహాయశాః ॥ ౨౮ ॥ శ్రుతవాక్యశ్శ్రుతనిధిః శ్రుతశ్రావ్యవిశారదః । తత్స్స మనసశ్శాంతిమగచ్ఛత్పాండునందనః ॥ ౨౯ ॥ స తైః పరివృతో రాజా నక్షత్రైరివ చంద్రమాః । ధృతరాష్ట్రం పురస్కృత్య స్వపురం ప్రవివేశ హ ॥ ౩౦ ॥ ప్రవివిక్షుస్స ధర్మజ్ఞః కుంతీపుత్రో యుధిష్ఠిరః । అర్చయామాస దేవాంశ్చ బ్రాహ్మణాంశ్చ సహస్రశః ॥ ౩౧ ॥ తతో నవం రథం శుభ్రం కంబలాజినసంవృతమ్ । యుక్తం షోడశభిర్గోభిః పాండురైః శుభలక్షణైః ॥ ౩౨ ॥ మంత్రైరభ్యర్చితం పుణ్యైః స్తూయమానశ్చ వందిభిః । ఆరురోహ రథం చైవ సోమో హ్యమృతమయం యథా ॥ ౩౩ ॥ జగ్రాహ రశ్మీన్ కౌంతేయో భీమో భీమపరాక్రమః । అర్జునః పాండురం ఛత్రం ధారయామాస భానుమత్ ॥ ౩౪ ॥ ధ్రియమాణం చ తచ్ఛత్రం పాండురం రథమూర్ధని । శుశుభే తారకాకీర్ణం సితమభ్రమివాంబరే ॥ ౩౫ ॥ చామరవ్యజనే త్వస్య వీరౌ జగృహతుస్తదా । చంద్రరశ్మిప్రభే శుభ్రే మాద్రీపుత్రావలంకృతే ॥ ౩౬ ॥ తే పంచ రథమాస్థాయ భ్రాతరస్సమలంకృతాః । భూతానీవ సమస్తాని రాజన్ దదృశిరే తదా ॥ ౩౭ ॥ ఆస్థాయ తు రథం శుభ్రం యుక్తమశ్వైర్మనోజవైః । అన్వయాత్పృష్ఠతో రాజన్ యుయుత్సుః పాండవాగ్రజమ్ ॥ ౩౮ ॥ రథం హేమమయం శుభ్రం శైబ్యసుగ్రీవయోజితమ్ । సహ సాత్యకినా కృష్ణః సమాస్థాయాన్వయాత్కురూన్ ॥ ౩౯ ॥ నరయానేన తు జ్యేష్ఠః పితా పార్థస్య భారత । అగ్రతో ధర్మరాజస్య గాంధారీసహితో యయౌ ॥ ౪౦ ॥ కురుస్త్రియశ్చ తాస్సర్వాః కుంతీ కృష్ణా తథైవ చ । యానైరుచ్చావచైర్జగ్ముర్విదురేణ పురస్కృతాః ॥ ౪౧ ॥ తతో రథాశ్చ బహులా నాగాశ్చ సమలంకృతాః । పాదాతాశ్చ హయాశ్చైవ పృష్ఠతః సమనువ్రజన్ ॥ ౪౨ ॥ తతో వైతాలికైస్సూతైర్మాగధైశ్చ సుభాషితైః । స్తూయమానో యయౌ రాజా నగరం నాగసాహ్వ

---

౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ బ్రాహ్మణా ఇతి । నాథమానాః యాచమానాః ॥ ౨౨ ॥ హతేతి ॥ ఉపాసత ఇత్యుత్తరత్రాపి యోజ్యం ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ స ఇతి ॥ విష్టరశ్రవసా విష్ణునా ॥ ౨౭ ॥ ఏతైరితి ॥ సంతాపం శారీరం తాపం ॥ ౨౮ ॥ శ్రుతేతి ॥ వాక్యాని వేదావయవాః - నిధిః తదర్థవిచారగ్రంథో మీమాంసా - అన్యదపి యచ్ఛ్రుతం శ్రావ్యం నీతిశాస్త్రాదితత్ర విశారదః ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ తత ఇతి గోభిః బలీవర్దైః - ఏతస్మాత్ లింగాద్గవ్యతే యత్ - పురం ప్రథమం గౌరథేన ప్రవేష్టవ్యమితి - మంత్రలింగాదప్యేతద్గవ్యతే ॥ శ్రు ॥ సం గోభిరాంగిరసో నక్షమాణో భగ ఇవార్యమణం నినాయ ॥ జనే మిత్రో న దంపతీ అనక్తి బృహస్పతే వాజయాశూనివాజౌ ॥ అస్యార్థః ॥ హే బృహస్పతే ॥ బృహస్పతితుల్య హే పురోహిత - ఆంగిరసో బృహస్పతిః - గోభిః ॥ వృషైః - రథమిత్యర్థాత్ - సంనక్షమాణః రథస్య సంవహనం కరిష్యన్ - యకారలోప ఆర్షః - అర్యమణం దేవం - భగ ఇవ షడ్విధమైశ్వర్యమివ - నినాయ ప్రాపితవాన్ - తత్ర దృష్టాంతః జనే ఇతి - నకార ఉపమా - యథా లోకే మిత్రః సఖా దంపతీ అనక్తి అన్యోన్యసంబంధేన కరోతి - ఏవమైశ్వర్యలక్ష్మీం పరిణేష్యన్ గౌరథేన నగరం ప్రవేశయేద్రాజానం పురోహితః - ఏవం జయలక్ష్మీం పరిణేష్యన్ అశ్వరథేన ఆజిం ప్రవేశయేదిత్యాహ - వాజయేతి - ఆజౌ సంగ్రామే ఆశూన్ రథే యుంజన్ - వాజయ గమయ - యజమానం జయలక్ష్మీం పరిణేతుమితి అర్థాదనుషంజనీయం ॥ ౩౨ ॥ మంత్రైరితి ॥ అమృతమయం దేవతామయం ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ధ్రియమాణమితి ॥ తారకాస్తారాః తత్తుల్యాః ఛత్రప్రాంతస్య మౌక్తికగుచ్ఛాశ్చ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ త ఇతి ॥ యథా దేహరథో భూతపంచకమయః ఏవం సోఽపి రథో భ్రాతృపంచకయుక్తః ॥ ౩౭ ॥ ఆస్థాయేతి ॥ యుయుత్సుః ధృతరాష్ట్రపుత్రః ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ నరయానేనేతి ॥ నరయానం తక్తరవా ఇతి మ్లేచ్ఛభాషాయాం ప్రసిద్ధం న తు శిబికా ॥ ౪౦ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ తదితి ॥ ఆ

యమ్ ॥ ౪౩॥ తత్ప్రియాణంమహాబాహుర్బభూవాప్రతిమంభువి। ఆకులాకులముత్కృష్టంహృష్టపుష్టజనాకులమ్॥ ౪౪॥ అభియానేతుపార్థస్య
నరైర్నగరవాసిభిః। నగరంరాజమార్గంచయథావత్సమలంకృతమ్॥౪౫॥పాండురేణచమాల్యేనపతాకాభిశ్చమేదినీ।సంస్కృతోరాజమార్గోభూ
ద్ధూపనైశ్చప్రధూపితః॥ ౪౬॥ అథచూర్ణైశ్చగంధానాంనానాపుష్పప్రియంగుభిః । మాల్యదామభిరాసక్తైరాజవేశ్మాభిసంవృతమ్॥౪౭॥ కుంభాశ్చ
నగరద్వారివారిపూర్ణానవాదృఢాః। కన్యాస్సుమనసోగౌరాఃస్థాపితాస్తత్రతత్రహ॥ ౪౮ ॥ తథాస్వలంకృతద్వారంనగరంపాండునందనః। స్తూయ
మానఃశుభైర్వాక్యైఃప్రవివేశసుహృద్వృతః॥ ౪౯ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి యుధిష్ఠిరస్యపురప్రవేశే-
సప్తత్రింశోధ్యాయః - .... *

వైశంపాయనః॥ ప్రవేశనేతుపార్థానాంజనానాంపురవాసినామ్ । దిదృక్షూణాంసహస్రాణిసమాజగ్ముస్సహస్రశః ॥ ౧ ॥ సరాజమార్గశ్శుశు
భేసమలంకృతచత్వరః । యథాచంద్రోదయేరాజన్వర్ధమానోమహోదధిః॥ ౨॥ గృహాణిరాజమార్గేషురత్నవంతిమహాంతిచ । ప్రాకంపంతీ
వభారేణస్త్రీణాంపూర్ణానిభారత ॥ ౩॥ తాశ్శనైరివసవ్రీడంప్రశశంసుర్యుధిష్ఠిరమ్ । భీమసేనార్జునౌచైవమాద్రీపుత్రౌచపాండవౌ ॥ ౪ ॥ ధ
న్యాత్వమసిపాంచాలియాత్వంపురుషసత్తమాన్। ఉపతిష్ఠసికల్యాణిమహర్షీనివగౌతమీ॥౫॥ తవకర్మాణ్యమోఘానివ్రతచర్యాచభామిని । ఇతికృ
ష్ణాంమహారాజప్రశశంసుస్తదాస్త్రియః ॥ ౬ ॥ ప్రశంసావచనైస్తాసాంమిథశ్శబ్దైశ్చభారత । ప్రీతిజైశ్చతదాశబ్దైఃపురమాసీత్సమాకులమ్॥ ౭॥ తమ
తీత్యయథాయుక్తంరాజమార్గంయుధిష్ఠిరః । అలంకృతంశోభమానముపాయాద్రాజవేశ్మహ ॥ ౮ ॥ తతః ప్రకృతయస్సర్వాఃపౌరజానపదాస్తదా ।
ఊచుఃకర్ణసుఖావాచస్సముపేత్యతతస్తతః ॥ ౯ ॥ దిష్ట్యాజయసిరాజేంద్రశత్రూన్శత్రునిషూదన। దిష్ట్యారాజ్యంపునఃప్రాప్తంధర్మేణచబలేనచ ॥
౧౦॥ భవనస్త్వంమహారాజరాజేహశరదాంశతమ్ । ప్రజాఃపాలయధర్మేణయథేంద్రస్త్రిదివంతథా ॥ ౧౧ ॥ ఏవంరాజకులద్వారిమంగళైరభిపూజి
తః । ఆశీర్వాదాన్ద్విజైరుక్తాన్ప్రతిగృహ్యసమంతతః ॥ ౧౨ ॥ ప్రవిశ్యభవనంరాజాదేవరాజగృహోపమమ్ । శ్రద్ధావిజయసంయుక్తంరథాత్ప
శ్చాదవాతరత్ ॥ ౧౩ ॥ ప్రవిశ్యాభ్యంతరంశ్రీమాన్దైవతాన్యభిగమ్యచ । పూజయామాసరత్నైశ్చగంధమాల్యైశ్చసర్వశః ॥ ౧౪ ॥ నిశ్చక్రామ
తతఃశ్రీమాన్పునరేవమహాయశాః। దదర్శబ్రాహ్మణాంశ్చైవసోభిరూపానవస్థితాన్॥ ౧౫ ॥ ససంవృతస్తదావిప్రైరాశీర్వాదవివక్షుభిః । శుశు
భేవిమలశ్చంద్రస్తారాగణవృతోయథా॥ ౧౬॥ తాంస్తువైపూజయామాసకౌంతేయోవిధివద్ద్విజాన్ । ధౌమ్యంగురుంపురస్కృత్యజేష్టంపితరమేవ
చ॥ ౧౭॥ సుమనోమోదకైరత్నైర్హిరణ్యేనచభూరిణా। గోభిర్వస్త్రైశ్చరాజేంద్రవివిధైశ్చకిమిచ్ఛకైః॥౧౮॥తతఃపుణ్యాహఘోషోభూద్దివంస్త
బ్ధ్వేవభారత। సుహృదాంప్రీతిజననఃపుణ్యఃశ్రుతిసుఖావహః ॥ ౧౯ ॥ హంసవన్నదుషాంరాజాద్విజానాంతత్రభారతీమ్ । శుశ్రావవేదవిదుషాంపుష్క
లార్థపదాక్షరామ్ ॥ ౨౦ ॥ తతోదుందుభినిర్ఘోషఃశంఖానాంచమనోరమః । జయంప్రవదతాంతత్రస్వనఃప్రాదురభూన్నృప ॥ ౨౧ ॥ నిశ్శబ్దేచ

కులాకులంసంమర్దవశాత్ ॥ ౪౪॥ ౪౫॥ పాండురేణేతి॥ మాల్యేనపుష్పసమూహేన- మేదినీసమలంకృతేత్యనుషజ్యతే - ధూపనైఃఅగరుప్రభృతిభిః
ధూపద్రవ్యైః॥ ౪౬॥ ౪౭॥ కుంభాఇతి॥ సుమనసఃపుష్పాణి- గౌరాఃశుక్లాః॥౪౮॥౪౯॥ ******************** ౧॥౨॥గృహాణీతి॥స్త్రీణాంస్త్రీ
భిః॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥ ౧౪॥ నిశ్చక్రామేతి ॥ అభిరూపాన్మంగళద్రవ్యపాణీన్॥ ౧౫॥౧౬॥౧౭॥ సుమనఇతి॥కిమిచ్ఛసి
కమిచ్ఛసీతిపృచ్ఛద్భిర్భృత్యైర్వివిధైర్గోవస్త్రాదిద్రవ్యైర్నిమంత్రయద్భిరిత్యర్థః॥ ౧౮॥ తతఇతి॥ స్తబ్ధ్వావ్యాప్య॥ ౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥
౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ .... *

స్థితే తత్ర తతో విప్రజనేపునః । రాజానం బ్రాహ్మణచ్ఛద్మా చార్వాకో రాక్షసోఽబ్రవీత్ ॥ ౨౨ ॥ తత్ర దుర్యోధనసఖో భిక్షురూపేణ సంవృతః । సాక్షః
శిఖీ త్రిదండీ చ ధృష్టో విగతసాధ్వసః॥ ౨౩॥ వృతః సర్వైస్తథా విప్రైరాశీర్వాదవివక్షుభిః । పరం సహస్రై రాజేంద్ర తపోనియమసంశ్రితైః ॥ ౨౪ ॥ స
దుష్టః పాపమాశంసుః పాండవానాం మహాత్మనామ్ । అనామంత్ర్యైవ తాన్విప్రాంస్తమువాచ మహీపతిమ్ ॥ ౨౫ ॥ చార్వాకః॥ ఇమే ప్రాహుర్ద్వి
జాస్సర్వే సమారోప్య వచో మయి। ధిగ్భవంతం కునృపతిం జ్ఞాతిఘాతినమస్తు వై ॥ ౨౬ ॥ కిం తేన సాద్ధి కౌంతేయ కృత్వేమం జ్ఞాతిసంక్షయమ్। ఘాతయిత్వా
గురూంశ్చైవ మృతం శ్రేయో న జీవితమ్॥ ౨౭ ॥ ఇతి తే వై ద్విజాః శ్రుత్వా తస్య దుష్టస్య రక్షసః । వివ్యథుశ్చుక్రుశుశ్చైవ తస్య వాక్యప్రధర్షితాః॥ ౨౮॥
తతస్తే బ్రాహ్మణాస్సర్వే స చ రాజా యుధిష్ఠిరః । వ్రీడితాః పరమోద్విగ్నాస్తూష్ణీమాసన్విశాంపతే ॥ ౨౯ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ ప్రసీదంతు భవంతో మే ప్ర
ణతస్యాభియాచతః। ప్రత్యాసన్నవ్యసనినం న మాం ధిక్కర్తుమర్హథ ॥ ౩౦ ॥ వైశంపాయనః॥ తతో రాజన్ బ్రాహ్మణాస్తే సర్వ ఏవ విశాంపతే । ఊ
చుర్నైతద్వచోస్మాకం శ్రీరస్తు తవ పార్థివ॥ ౩౧॥ జజ్ఞుశ్చైవ మహాత్మానస్తతస్తం జ్ఞానచక్షుషా। బ్రాహ్మణా వేదవిద్వాంసస్తపోభిర్విమలీకృతాః॥ ౩౨॥
బ్రాహ్మణా ఊచుః॥ ఏష దుర్యోధనసఖశ్చార్వాకో నామ రాక్షసః । పరివ్రాజకరూపేణ హితం తస్య చికీర్షతి ॥ ౩౩ ॥ న వయం బ్రూమ ధర్మాత్మన్
వ్యేతు తే భయమీదృశమ్ । ఉపతిష్ఠతు కల్యాణం భవంతం భ్రాతృభిస్సహ ॥ ౩౪ ॥ వైశంపాయనః ॥ తతస్తే బ్రాహ్మణాస్సర్వే హుంకారైః క్రోధమూ
ర్ఛితాః। నిర్భర్త్సయంతశ్శుచయో నిజఘ్నుః పాపరాక్షసమ్ ॥ ౩౫ ॥ స పపాత వినిర్దగ్ధస్తేజసా బ్రహ్మవాదినామ్। మహేంద్రాశనినిర్దగ్ధః పాద
పోంకురవానివ॥ ౩౬॥ పూజితాశ్చ యయుర్విప్రా రాజానమభినంద్య తమ్। రాజా చ హర్షమాపేదే పాండవస్ససుహృజ్జనః॥ ౩౭॥ ....

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి చార్వాకవధే- అష్టత్రింశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః ॥ తతస్తత్ర తు రాజానం తిష్ఠంతం భ్రాతృభిస్సహ । ఉవాచ దేవకీపుత్రః సర్వదర్శీ జనార్దనః॥ ౧ ॥ వాసుదేవః॥ బ్రాహ్మణాస్తాత
లోకేస్మిన్నర్చనీయాస్సదా మమ। ఏతే భూమిచరా దేవా వాగ్విషాస్సుప్రసాదకాః ॥ ౧ ॥ పురా కృతయుగే రాజంశ్చార్వాకో నామ రాక్షసః । తపస్తే
పే మహాబాహో బదర్యాం బహువార్షికమ్॥ ౩ ॥ వరేణ చ్ఛంద్యమానశ్చ బ్రహ్మణా చ పునః పునః। అభయం సర్వభూతేభ్యో వరయామాస భారత॥ ౪॥
ద్విజావమానాదన్యత్ర ప్రాదాద్వరమనుత్తమమ్ । అభయం సర్వభూతేభ్యః తదా తస్మై జగత్పతిః ॥ ౫ ॥ స తు లబ్ధవరః పాపో దేవానమితవిక్రమః । రా
క్షసస్తాపయామాస తీవ్రకర్మా మహాబలః॥ ౬ ॥ తతో దేవాస్సమేతాశ్చ బ్రహ్మాణమిదమబ్రువన్ । వధాయ రక్షసస్తస్య బలవిప్రకృతాస్తదా॥ ౭ ॥ తా
నువాచావ్యయో దేవో విహితస్తత్ర వై మయా । యథాస్య భవితా మృత్యురచిరేణేతి భారత ॥ ౮ ॥ రాజా దుర్యోధనో నామ సఖాస్య భవితా నృప
తస్య స్నేహావబద్ధోఽసౌ బ్రాహ్మణానవమంస్యతే ॥ ౯ ॥ తత్రైనం రుషితా విప్రా విప్రకారప్రధర్షితాః । ధక్ష్యంతి వాగ్బలాః పాపం తతో నాశం గమి
ష్యతి॥ ౧౦॥ స ఏష నిహతశ్శేతే బ్రహ్మదండేన రాక్షసః। చార్వాకో నృపతిశ్రేష్ఠ మా శుచో భరతర్షభ॥ ౧౧॥ హతాస్తే క్షత్రధర్మేణ జ్ఞాతయస్తవ పార్థివ। స్వర్గ
తాశ్చ మహాత్మానో వీరాః క్షత్రియపుంగవాః॥ ౧౨॥ స త్వమాతిష్ఠ కార్యాణి మా తే భూద్గ్లానిరచ్యుత। శత్రూన్ జహి ప్రజా రక్ష ద్విజాంశ్చ పరిపూజయ॥ ౧౩॥

ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి చార్వాకవధోపాయకథనే- ఏకోనచత్వారింశోధ్యాయః-

---

ప్రసీదంత్వితి॥ ప్రత్యాసన్నాః సమీపస్థాః వ్యసనినః చిరదుఃఖినో భ్రాతాదయో యస్య తం- భ్రాతాదిదుఃఖపరిహారార్థం మమేదం రాజ్యకరణం న తు సు
ఖార్థమిత్యర్థః॥ ౩౦॥ ౩౧॥ జజ్ఞురితి॥ జజ్ఞుర్జ్ఞాతవంతః॥ ౩౨ ॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥* ౧ ॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬ ॥ ౭॥ తానితి॥ విహితః మయా ఆజ్ఞప్తః॥
౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ .... *

వైశంపాయనః ॥ తతఃకుంతీసుతోరాజాగతమన్యుర్గతజ్వరః । కాంచనేప్రాఙ్ముఖోహృష్టోన్యషీదత్పరమాసనే ॥ ౧ ॥ తమేవాభిముఖౌపీఠేప్రదీప్తే
కాంచనేశుభే। సాత్యకిర్వాసుదేవశ్చనిషేదతురరిందమౌ ॥ ౨ ॥ మధ్యేకృత్వాతురాజానంభీమసేనార్జునావుభౌ । నిషేదతుర్మహాత్మానౌశ్లక్ష్ణ
యోర్మణిపీఠయోః॥ ౩॥ దాంతేసింహాసనేశుభ్రేజాంబూనదవిభూషితే। పృథాపిసహదేవేనసహాస్తేనకులేనచ॥ ౪ ॥ సుధర్మావిదురోధౌమ్యోధృత
రాష్ట్రశ్చకౌరవః। నిషేదుర్జ్వలనాకారేష్వాసనేషుపృథక్పృథక్ ॥ ౫॥ యుయుత్సుస్సంజయశ్చైవగాంధారీచయశస్వినీ । ధృతరాష్ట్రోయతోరా
జాతతస్సర్వేసమావిశన్॥ ౬॥ తత్రోపవిష్టోధర్మాత్మాశ్వేతాస్సుమనసోస్పృశన్। స్వస్తికానక్షతాన్భూమింసువర్ణంరజతంమణిమ్॥ ౭ ॥ తతః
ప్రకృతయస్సర్వాఃపురస్కృత్యపురోహితమ్। దదృశుర్ధర్మరాజానమాదాయబహుమంగళమ్॥ ౮॥ పృథివీంచసువర్ణంచరత్నానివివిధానిచ। అభి
షేచనికంభాండంసర్వసంభారసంభృతమ్ ॥ ౯ ॥ కాంచనౌదుంబరాస్తత్రరాజతాఃపృథివీమయాః । పూర్ణాఃకుంభాస్సుమనసోలాజాబర్హీంషి
గోరసమ్॥ ౧౦॥ శమీపిప్పలపాలాశసమిధోమధుసర్పిషీ। స్రువౌదుంబరశ్శంఖస్తథాహేమవిభూషితః॥ ౧౧॥దాశార్హేణాభ్యనుజ్ఞాతస్తత్రధౌ
మ్యఃపురోహితః । ప్రాగుదక్ప్లవనేవేదీలక్షణేనోపలిక్ష్యచ ॥ ౧౨ ॥ వ్యాఘ్రచర్మోత్తరేశుక్లే సర్వతోభద్రఆసనే । దృఢపాదప్రతిష్ఠానేహుతాశ
నసమత్విషి॥ ౧౩॥ ఉపవేశ్యమహాత్మానంకృష్ణాంచద్రుపదాత్మజామ్। జుహావపావకంధీమాన్విధిమంత్రపురస్కృతమ్ ॥ ౧౪ ॥ తతఉత్థాయదాశా
ర్హశ్శంఖమాదాయపూజితమ్। అభ్యషించత్పతింపృథ్వ్యాఃకుంతీపుత్రంయుధిష్ఠిరమ్ ॥ ధృతరాష్ట్రశ్చరాజర్షిఃసర్వాఃప్రకృతయస్తథా ॥ ౧౫ ॥
అనుజ్ఞాతోథకృష్ణేనభ్రాతృభిఃసహపాండవః । పాంచజన్యాభిషిక్తశ్చరాజామృతముఖోభవత్ ॥ ౧౬ ॥ తతోనువాదయామాసుఃపణవానకదుందు
భీన్। ధర్మరాజోపితత్సర్వంప్రతిజగ్రాహధర్మతః॥ ౧౭॥ పూజయామాసతాంశ్చాపివిధివద్భూరిదక్షిణః॥ ౧౮॥ తతోనిష్కసహస్రేణబ్రాహ్మణాన్
స్వస్తివాచయన్ । వేదాధ్యయనసంపన్నాన్ధృతిశీలసమన్వితాన్ ॥ ౧౯ ॥ తేప్రీతాబ్రాహ్మణారాజన్ స్వస్త్యూచుర్జయమేవచ । హంసాఇవచ
నర్దంతఃప్రశశంసుర్యుధిష్ఠిరమ్ ॥ ౨౦ ॥ యుధిష్ఠిరమహాబాహోదిష్ట్యాజయసిపాండవ। దిష్ట్యాస్వధర్మంప్రాప్తోసివిక్రమేణమహాద్యుతే॥ ౨౧॥
దిష్ట్యాగాండీవధన్వాచభీమసేనశ్చపాండవః । త్వంచాపికుశలీరాజన్మాద్రీపుత్రౌచపాండవౌ ॥ ౨౨ ॥ ముక్తావీరక్షయాత్తస్మాత్సంగ్రామాద్విజిత
ద్విషః।క్షిప్రముత్తరకార్యాణికురుసర్వాణిభారత॥౨౩॥తతఃప్రత్యర్చితఃసద్భిర్ధర్మరాజోయుధిష్ఠిరః।ప్రతిపేదేమహద్రాజ్యంసుహృద్భిస్సహభారత॥ ౨౪॥

ఇతిశ్రీమహాభారతేశాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-యుధిష్ఠిరపట్టాభిషేకే-చత్వారింశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ ప్రకృతీనాంచతద్వాక్యందేశకాలోపబృంహితమ్। శ్రుత్వాయుధిష్ఠిరోరాజాసోంతరంప్రత్యభాషత ॥ ౧ ॥ ధన్యాఃపాండుసుతానూ
నంయేషాంబ్రాహ్మణపుంగవాః। తథ్యాన్వాప్యథవాతథ్యాన్గుణానాహుస్సమాగతాః ॥ ౨ ॥ అనుగ్రాహ్యావయంనూనంభవతామితిమేమతిః । య
ద్వైవంగుణసంపన్నానస్మాన్బ్రూథవిమత్సరాః ॥ ౩ ॥ ధృతరాష్ట్రోమహారాజః పితామేదైవతంపరమ్ । శాసనేస్యప్రియేచైవస్థేయంమత్ప్రియ
కాంక్షిభిః ॥ ౪ ॥ ఏతదర్థంహిజీవామికృత్వాజ్ఞాతివధంమహత్ । అస్యశుశ్రూషణంకార్యంమయానిత్యమతంద్రిణా ॥ ౫ ॥ యదిచాహమనుగ్రా

తతఇతి॥ కుంతీసుతః గతమన్యుఃవీతదైన్యః-గతజ్వరఃవీతశోకః॥౧॥౨॥౩॥దాంతఇతి॥దాంతేగజదంతమయే॥౪॥సుధర్మేతి॥ సుధర్మాదుర్యోధనపురోహి
తః॥ ౫॥౬॥తత్రేతి॥స్వస్తికాస్సర్వతోభద్రాద్యంకితానిదేవతాపీఠాని॥ ౭॥౮॥పృథివీమితి॥భాండంఉపకరణం॥౯॥కాంచనేతి॥ఔదుంబరాస్తామ్రమయాః॥
౧౦॥శమీతి॥ఔదుంబరఃఉదుంబరకాష్ఠమయస్స్రువః॥ ౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥అనుజ్ఞాతఇతి॥అమృతముఖఃఅత్యంతందర్శనీయః॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥
౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥ * ప్రకృతీనామితి॥ప్రకృతీనాంతద్వాక్యందిష్ట్యాజయసీత్యాది- అంతరంపశ్చాత్ ॥౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥.....................*

హ్యస్యభవతాంసుహృదాంతథా।ధృతరాష్ట్రేయథాపూర్వంవృత్తింవర్తితుమర్హథ ॥౬॥ ఏషనాథోహిజగతోభవతాంచమయాసహ । అస్యైవపృథివీకృత్స్నాపాండవాస్సర్వఏవచ॥ ౭॥ ఏతన్మనసికర్తవ్యంభవద్భిర్వచనంమమ । అనుజ్ఞాప్యాథతాన్రాజాయథేష్టంగమ్యతామితి॥ ౮ ॥ పౌరజానపదాన్సర్వాన్విసృజ్యకురునందనః।యౌవరాజ్యేనకౌంతేయంభీమసేనమయోజయత్ ॥ ౯ ॥ మంత్రేచనిశ్చయేచైవషాడ్గుణ్యస్యచచింతనే । విదురంబుద్ధిసంపన్నంప్రీతిమాన్సుసమాదిశత్ ॥ ౧౦॥ కృతాకృతపరిజ్ఞానేతథాయవ్యయచింతనే । సంజయంయోజయామాసవృద్ధంసర్వగుణైర్యుతమ్॥ ౧౧ ॥ బలస్యపరిమాణేచభక్తవేతనయోస్తథా । నకులంవ్యాదిశద్రాజాకర్మణాంచాన్వవేక్షణే ॥ ౧౨ ॥ పరచక్రోపరోధేచదుష్టానాంచావమర్దనే। యుధిష్ఠిరోమహారాజఃఫాల్గునంవ్యాదిదేశహ ॥ ౧౩ ॥ ద్విజానాందేవకార్యేషుకార్యేష్వన్యేషుచైవహ । ధౌమ్యంపురోధసాంశ్రేష్ఠంనిత్యమేవసమాదిశత్ ॥ ౧౪॥ సహదేవంసమీపస్థంనిత్యమేవసమాదిశత్। తేనగోప్యోహినృపతిఃసర్వావస్థోవిశాంపతే॥ ౧౫॥ యాన్యానమన్యద్యోగ్యాంశ్చయేషుయేష్విహకర్మసు। తాంస్తాంస్తేష్వేవయుయుజేప్రీయమాణోమహీపతిః॥ ౧౬ ॥ విదురంసంజయంచైవయుయుత్సుంచమహామతిమ్ । అబ్రవీత్పరవీరఘ్నోధర్మాత్మాధర్మవత్సలః॥ ౧౭॥ ఉత్థాయోత్థాయతత్కార్యమస్యరాజ్ఞఃపితుర్మమ । సర్వంభవద్భిఃకర్తవ్యమప్రమత్తైర్యథాయథమ్॥ ౧౮॥ పౌరజానపదానాంచయానికార్యాణిసర్వశః।రాజానంసమనుజ్ఞాప్యతానికార్యాణిభాగశః॥౧౯॥.............................*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి·భీమాదికర్మనియోగే- ఏకచత్వారింశోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥తతోయుధిష్ఠిరోరాజాజ్ఞాతీనాంయేహతాయుధి।శ్రాద్ధానికారయామాసతేషాంపృథగుదారధీః॥ ౧॥ధృతరాష్ట్రోదదౌరాజాపుత్రాణామౌర్ధ్వదేహికమ్ । సర్వకామగుణోపేతమన్నంగాశ్చధనానిచ ॥ ౨ ॥ రత్నానిచవిచిత్రాణిమహార్హాణిమహాయశాః॥౩॥ యుధిష్ఠిరస్తుద్రోణస్యకర్ణస్యచమహాత్మనః । ధృష్టద్యుమ్నాభిమన్యుభ్యాంహైడింబస్యచరక్షసః ॥ ౪ ॥ విరాటప్రభృతీనాంచసుహృదాముపకారిణామ్ । ద్రుపదద్రౌపదేయానాం ద్రౌపద్యాసహితోదదౌ ॥ ౫ ॥బ్రాహ్మణానాంసహస్రాణి పృథగేకైకముద్దిశన్ । ధనైరత్నైశ్చగోభిశ్చ వస్త్రైశ్చసమతర్పయత్ ॥ ౬॥ యేచాన్యేపృథివీపాలాయేషాంనాస్తిసుహృజ్జనః। ఉద్దిశ్యోద్దిశ్యతేషాంచచక్రేరాజౌర్ధ్వదేహికమ్॥ ౭॥ సభాఃప్రపాశ్చవివిధాస్తటాకానిచపాండవః। సుహృదాంకారయామాససర్వేషామౌర్ధ్వదేహికమ్ ॥ ౮॥ సతేషామనృణోభూత్వాగత్వాలోకేష్వవాచ్యతామ్ । కృతకృత్యోఽభవద్రాజాప్రజాధర్మేణపాలయన్॥౯॥ ధృతరాష్ట్రంయథాపూర్వంగాంధారీంవిదురంతథా। సర్వాంశ్చకౌరవాన్మాన్యాన్భృత్యాంశ్చసమపూజయత్॥౧౦॥ యాశ్చతత్రస్త్రియఃకాశ్చిద్ధతవీరాహతాత్మజాః । సర్వాస్తాఃకౌరవోరాజాసంపూజ్యాపాలయద్ఘృణీ ॥ ౧౧ ॥ నీచాంధకృపణానాంచ గృహాచ్ఛాదనభోజనైః । ఆనృశంస్యపరోరాజా చకారానుగ్రహంప్రభుః ॥ ౧౨ ॥ సవిజిత్యమహీంకృత్స్నామానృణ్యంప్రాప్యవైరిషు । నిస్సపత్నస్సుఖీరాజావిజహారయుధిష్ఠిరః॥ ౧౩॥ఇతిశాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-శ్రాద్ధక్రియోపాఖ్యానేద్విచత్వారింశోధ్యాయః-**వైశంపాయనః॥ అభిషిక్తోమహాప్రాజ్ఞోరాజ్యంప్రాప్యయుధిష్ఠిరః । దాశార్హంపుండరీకాక్షమువాచప్రాంజలిశ్శుచిః ॥ ౧ ॥ తవకృష్ణప్రసాదేననయేనచబలేనచ । బు

౬॥౭॥౮॥౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥౧౭॥ ఉత్థాయేతి॥ యత్ అస్యకార్యంతదేవమమకార్యం - తచ్చభవద్భిఃకర్తవ్యమిత్యర్థః॥ ౧౮॥ పౌరేతి॥ రాజానంధృతరాష్ట్రమనుజ్ఞాప్య - తానికార్యాణికర్తవ్యానీత్యర్థః॥౧౯॥***** ౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥సభాఇతి॥ సభాఃధర్మశాలాః-తత్తన్నామాంకితానిసభాదీనిచచక్రే- ఇయమముకస్యసభాఇయమముకస్యసభేతి - ఏతేనసభాదికరణాత్సంతానఫలంలభ్యతఇతిగమ్యతే॥౮॥౯॥ ౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥*** ౧॥౨॥౩॥ త్వామితి॥పురుషంసర్వశరీరశాయినం-సాత్వ.............................*

ధ్యాచయమశామార్గలతథావిక్రమణేనచ॥౨॥ పునఃప్రాప్తమిదంరాజ్యంపితృపైతామహంమయా । నమస్తేపుండరీకాక్షపునఃపునరరిందమ॥ ౩॥ త్వామేకమాహుఃపురుషంత్వామాహుస్సాత్వతాంపతిమ్ । నామభిస్త్వాంబహువిధైఃస్తువంతిప్రయతాద్విజాః॥ ౪॥ విశ్వకర్మన్నమస్తేస్తువిశ్వాత్మన్విశ్వసంభవ। విష్ణోజిష్ణోహరేకృష్ణవైకుంఠపురుషోత్తమ॥ ౫॥ అదిత్యాస్సప్తధాత్వంతుపురాణేగర్భతాంగతః। పృశ్నిగర్భస్త్వమేవైకస్త్రియుగంత్వాంవద్యంత్యపి॥ ౬॥ శుచిశ్రవాహృషీకేశోఘృతార్చిర్హంసఉచ్యసే। త్రిచక్షుశ్శంభురేకస్త్వంవిభుర్దామోదరోపిచ ॥ ౭॥ వరాహోగ్నిర్బృహద్భానుర్వృషభస్తార్క్ష్యలక్షణః। అనీకసాహఃపురుషఃశిపివిష్టఉరుక్రమః ॥ ౮ ॥ వరిష్ఠఉగ్రసేనానీఃసత్యోవాజసనిర్గుహః। అచ్యుతశ్చ్యావనోరీణాంసంస్కృతోవికృతోవృషః ॥ ౯ ॥ ఊర్ధ్వకర్మాత్వమేవాద్రిర్వృషదర్భోవృషాకపిః। సింధుర్విధర్మస్త్రికకుత్త్రిధామాత్రిదివాచ్చ్యుతః॥౧౦॥ సమ్రాడ్విరాట్స్వరాట్చైవసురరాజోభవోద్భవః। విభుర్భూరభిభూఃకృష్ణః కృష్ణవర్త్మాత్వమేవచ ॥ ౧౧ ॥ స్విష్టకృద్భిషజావర్తఃకపిలస్త్వంచవామనః। యజ్ఞోధ్రువఃపతంగశ్చయజ్ఞసేనస్త్వముచ్యసే॥ ౧౨॥ శిఖండీనహుషోబభ్రుర్దివస్పృక్త్వంపునర్వసుః। సుబభ్రురుక్తయజ్ఞశ్చసుషేణోదుందుభిస్తథా ॥ ౧౩॥ గభస్తినేమిఃశ్రీపద్మఃపుష్కరఃపుష్పధారణః। క్రతుర్విభుఃసర్వసూక్ష్మశ్చారిత్రంచైవపఠ్యసే ॥ ౧౪॥ అంభోనిధిస్త్వంబ్రహ్మాత్వంపవిత్రంధామధామవిత్ । హిరణ్యగర్భంత్వామాహుఃస్వధాస్వాహాచకేశవః ॥ ౧౫ ॥ యోనిస్త్వమస్యప్రలయశ్చకృష్ణత్వమేవేదంసృజసివిశ్వమగ్రే । విశ్వంచేదంత్వద్వశేవిశ్వయోనేనమోస్తుతేశార్ఙ్గచక్రాసిపాణే ॥ ౧౬ ॥ ఏవంస్తుతోధర్మరాజేనకృష్ణఃసభామధ్యేప్రీతిమాన్పుష్కరాక్షః। తమభ్యనందద్భారతంపుష్కలాభిర్వాగ్భిర్జ్యేష్ఠంపాండవంయాదవాగ్రః॥ ౧౭॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-వాసుదేవస్తుతౌ - త్రిచత్వారింశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ తతోవిసర్జయామాససర్వాశ్చప్రకృతీర్నృపః। వివిశుశ్చాభ్యనుజ్ఞాతాయథాస్వానిగృహాణితాః॥ ౧॥ తతోయుధిష్ఠిరోరాజాభీమంభీమపరాక్రమమ్। సాంత్వయన్నబ్రవీచ్ఛ్రీమానర్జునంయమజౌతథా ॥ ౨ ॥ శత్రుభిర్వివిధైశ్శస్త్రైఃక్షతదేహామహారణే । శ్రాంతాభవంతస్సుభృశం

తాంఉపాసకానాంపతింపాలకం॥ ౪॥ విశ్వకర్మన్నితి॥విశ్వస్యసంభవోయోనిఃతస్యసంబుద్ధిః॥ ౫॥అదిత్యాఇతి॥సప్తధావిష్ణ్వాఖ్యఆదిత్యోవామనశ్చేతిద్విధాఅదిత్యామేవజన్మ- తతోఅదితేరూపాంతరేషుపృశ్నిప్రభృతిషుక్రమాత్ - పృశ్నిగర్భఃవరశురామఃదాశరథీరామఃయాదవౌరామకృష్ణౌచేతిసర్వేషుగర్భేషుఏకఏవత్వం-నతుప్రతిగర్భంభిన్నః త్రిషువర్తమానయుగాత్ పూర్వేషుయుగేషుభవంత్రియుగం - అన్యేతుధర్మజ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యైశ్రీయశసేచేతిత్రీణియుగ్మానితద్వంతమిత్యాహుః॥౬॥శుచిశ్రవాఇతి॥శుచిశ్రవాఃపుణ్యకీర్తిః- ఘృతార్చిఃయజ్ఞేశ్వరః- హంసఃబ్రహ్మణోపిగురుః- త్రీణిచక్షూంషిదర్శనసాధనానిశ్రుత్యనుమానప్రత్యక్షాణియస్మిన్॥ ౭॥వరాహఇతి॥బృహద్భానుఃసూర్యః-వృషభోధర్మః- తార్క్ష్యలక్షణోగరుడధ్వజః- అనీకసాహః- శత్రుసేనావమర్దీ- శిపివిష్టఃసర్వశరీరాంతఃప్రవిష్టః- పురుషఃజీవః॥ ౮॥ వరిష్ఠఇతి॥వరిష్ఠఃఉరుతమః-వాజసనిఃఅన్నప్రదః- గుహఃదేవసేనానీఃసుబ్రహ్మణ్యః- సంస్కృతఃవిప్రాదిరూపః- వికృతఃఅనులోమజవిలోమజాదిరూపః- వృషఃశ్రేష్ఠపరివ్రాడాదిరూపః॥౯॥ఊర్ధ్వకర్మేతి॥స్వర్లోకాదిమార్గకారణీభూతఃయజ్ఞాదిరూపఉత్కృష్టధర్మః- వృషోఇంద్రస్తందర్భాన్తీతివృషదర్భఃఇంద్రదర్పహంతా- వృషాకపిర్హరిహరరూపీ- సింధుఃసముద్రః- విధర్మఃనిర్గుణః-త్రికకుప్ కర్మయోగ్యప్రాగుదగైశానదిగ్రూపః- త్రిధామాసూర్యచంద్రాగ్నిప్రభః-త్రిదివాచ్చ్యుతోవైకుంఠాదవతీర్ణః॥౧౦॥ సమ్రాడితి॥భూఃసత్తారూపః-అతిభూఃఅశరీరః॥౧౧॥స్విష్టకృదితి॥భిషజావర్తఃభిషజౌఅశ్వినౌ- ఆవర్తతఇత్యావర్తః-తయోఃపితాసూర్యః- పతంగఃగరుడః॥౧౨॥ శిఖండీతి॥బభ్రుఃమహేశ్వరః-పునర్వసుఃనక్షత్రభేదః- సుబభ్రుఃసుతరాంపింగళవర్ణః॥౧౩॥గభస్తీతి॥గభస్తిరర్కః-నేమిఃపరిధిర్యస్యసకాలరూపః॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥..తతఇత్యాదివిస్పష్టార్థః॥ ౧ ॥ ౨॥

తాపితాఃశోకమన్యుభిః॥౩॥అరణ్యేదుఃఖవసతిర్మత్కృతే భరతర్షభాః। భవద్భిరనుభూతాహియథాకాపురుషైస్తథా॥౪॥యథాసుఖంయథాజోషంజయోయమనుభూయతామ్। విశ్రాంతాంల్లబ్ధవిజ్ఞానాన్శ్వస్సమేతాస్మివఃపునః॥౫॥ తతోదుర్యోధనగృహంప్రాసాదైరుపశోభితమ్ । బహురత్నసమాకీర్ణందాసీదాససమాకులమ్ ॥ ౬ ॥ ధృతరాష్ట్రాభ్యనుజ్ఞాతఃభ్రాత్రాదత్తంవృకోదరః । ప్రతిపేదేమహాబాహుర్మందిరంమఘవానివ॥ ౭॥ యథాదుర్యోధనగృహంతథాదుశ్శాసనస్యతు । ప్రాసాదమాలాసంయుక్తంహేమతోరణభూషితమ్ ॥ ౮ ॥ దాసీదాససుసంపూర్ణంప్రభూతధనధాన్యవత్ । ప్రతిపేదేమహాబాహురర్జునోరాజశాసనాత్ ॥ ౯ ॥ దుర్మర్షణస్యభవనం దుశ్శాసనగృహాద్వరమ్ । కుబేరభవనప్రఖ్యంమణిహేమవిభూషితమ్॥ ౧౦॥ నకులాయవరార్హాయకర్శితాయమహావనే।దదౌప్రీతోమహారాజా ధర్మపుత్రోయుధిష్ఠిరః॥౧౧॥ దుర్ముఖస్యచవేశ్మాగ్ర్యం శ్రీమత్కనకభూషణమ్। పూర్ణంపద్మదళాక్షీణాంస్త్రీణాంశయనసంకులమ్ ॥ ౧౨ ॥ ప్రదదౌసహదేవాయసతతంప్రియకారిణే । ముముదేవచ్చలబ్ధ్వాసకైలాసంధనదోయథా॥౧౩॥యుయుత్సుర్విదురశ్చైవసంజయశ్చవిశాంపతే।సుధర్మాచైవధౌమ్యశ్చయథాస్వంజగ్మురాలయాన్॥౧౪॥ సహసాత్యకినాశౌరిరర్జునస్యనివేశనమ్। వివేశపురుషవ్యాఘ్రోవ్యాఘ్రోగిరిగుహామివ॥ ౧౫॥ తత్రభక్ష్యాన్నపానైస్తేసముదితాఃసుసుఖోషితాః। సుఖప్రబుద్ధారాజానముపతస్థుర్యుధిష్ఠిరమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - గృహవిభాగే- చతుశ్చత్వారింశోధ్యాయః

****

జనమేజయః ॥ ప్రాప్యరాజ్యంమహాబాహుర్ధర్మపుత్రోయుధిష్ఠిరః । యదన్యదకరోద్విప్రతన్మేవక్తుమిహార్హసి॥౧॥ భగవాన్వాహృషీకేశఃత్రైలోక్యస్యపరోగురుః । ఋషేయదకరోద్వీరస్తచ్చవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౨॥ వైశంపాయనః॥ శృణుతత్త్వేనరాజేంద్రకీర్త్యమానంమయానఘ। వాసుదేవంపురస్కృత్యయదకుర్వతపాండవాః॥ ౩॥ ప్రాప్యరాజ్యంమహారాజకుంతీపుత్రోయుధిష్ఠిరః।చాతుర్వర్ణ్యంయథాయోగ్యంస్వేస్వేస్థానేన్యవేశయత్ ॥౪॥ బ్రాహ్మణానాంసహస్రంచస్నాతకానాంమహాత్మనామ్।సహస్రంనిష్కమేకైకందాపయామాసపాండవః ॥ ౫ ॥ తథానుజీవినోభృత్యాన్సంశ్రితానతిథీనపి । కామైస్సంతర్పయామాసకృపణాంస్తర్కకానపి॥ ౬॥ పురోహితాయధౌమ్యాయప్రాదాదయుతశస్సగాః । ధనంసువర్ణంరజతంవాసాంసివివిధాన్యపి ॥ ౭ ॥ కృపాయచమహారాజగురువృత్తిమవర్తత। విదురాయచరాజాసౌపూజాంచక్రేయతవ్రతః॥ ౮॥భక్ష్యాన్నపానైర్వివిధైర్వాసోభిఃశయనాసనైః । సర్వాన్సంతోషయామాససంశ్రితాన్దదతాంవరః ॥ ౯ ॥ లబ్ధప్రశమనంకృత్వాసరాజారాజసత్తమ। యుయుత్సోర్ధార్తరాష్ట్రస్యపూజాంచక్రేమహాయశాః ॥ ౧౦ ॥ ధృతరాష్ట్రాయతద్రాజ్యంగాంధార్యైవిదురాయచ । నివేద్యసుస్థవద్రాజాసుఖమాస్తేయుధిష్ఠిరః ॥ ౧౧ ॥ తథాసర్వంసనగరంప్రసాద్యభరతర్షభ । వాసుదేవంమహాత్మానమభ్యగచ్ఛత్కృతాంజలిః॥ ౧౨॥ తతోమహతిపర్యంకేమణికాంచనభూషితే । దదర్శకృష్ణమాసీనంనీలమేఘసమద్యుతిమ్॥౧౩॥ జాజ్వల్యమానంవపుషాదివ్యాభరణభూషితమ్ । పీతకౌశేయవసనంహేమ్నేవోపగతంమణిమ్ ॥ ౧౪ ॥ కౌస్తుభేనోరసిస్థేనమణినాభివిరాజితమ్ । ఉద్యతేవోదయంశైలంసూర్యేణాభివిరాజితమ్॥౧౫॥ నౌపమ్యంవిద్యతేతస్యత్రిషులోకేషుకించన॥ ౧౬॥ సోభిగమ్యమహాత్మానంవిష్ణుంపురుషవిగ్రహమ్। ఉవాచమధురంరాజాస్మితపూర్వమిదంతదా॥౧౭॥ సుఖేనతేనిశాకచ్చిద్వ్యుష్టాబుద్ధిమతాంవర । కచ్చిత్ జ్ఞానానిసర్వాణిప్రసన్నానితవాచ్యుత ॥ ౧౮ ॥ తథైవోపశ్రితాదేవీబుద్ధిర్బుద్ధిమతాంవర। వయంరాజ్యమనుప్రాప్తాఃపృథివీచవశేస్థితా ॥ ౧౯ ॥ తవప్రసాదాద్భగవంస్త్రిలోకగతివిక్రమ। జయంప్రా

౩॥ ౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥*********౯ ౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥లబ్ధేతి।లబ్ధప్రశమనంలబ్ధస్యధనాదేఃయథోచితాంశతః

ప్రాయశశ్శాగ్య్రంనచధర్మచ్యుతావయమ్ ॥ ౨౦ ॥ తంతథాభాషమాణంతుధర్మరాజమరిందమమ్। నోవాచభగవాన్కించిద్ధ్యానమేవాన్వపద్యత॥
౨౧॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- యుధిష్ఠిరప్రశ్నేపంచచత్వారింశోధ్యాయః.....................*
యుధిష్ఠిరః ॥ కిమిదంపరమాశ్చర్యంధ్యాయస్యమితవిక్రమ। కచ్చిల్లోకత్రయస్యాస్యస్వస్తిలోకపరాయణ॥ ౧ ॥ చతుర్థంధ్యానమార్గంత్వమాలం
బ్యపురుషర్షభ। అపక్రాంతోయతోదేవస్తేనమేవిస్మితంమనః ॥ ౨ ॥ నిగృహీతోహివాయుస్తేపంచకర్మాశరీరగః । ఇంద్రియాణిప్రసన్నానిమనసిస్థా
పితానితే॥౩॥ వాక్చసత్త్వంచగోవిందబుద్ధౌసంవేశితానితే । సర్వేచైవగుణాదేవక్షేత్రజ్ఞేతేనివేశితాః॥ ౪॥ నేంగంతితవరోమాణిస్థిరాబుద్ధిస్తథా
మనః। కాష్ఠకుడ్యశిలాభూతోనిరీహశ్చాసిమాధవ॥౫॥ యథాదీపోనివాతస్థోనిరింగోజ్వలతేపునః । తథాసిభగవన్దేవపాషాణఇవనిశ్చలః॥౬॥యదిశ్రో
తుమిహార్హామినరహస్యంచతేయది। ఛింధిమేసంశయందేవప్రపన్నాయాభియాచతే॥ ౭॥ త్వంహికర్తావిహర్తాచక్షరంచైవాక్షరంచహి। అ
నాదినిధనశ్చాద్యస్త్వమేవపురుషోత్తమ॥౮॥ త్వత్ప్రపన్నాయభక్తాయశిరసాప్రణతాయచ। ధ్యానస్యాస్యయథాతత్త్వంబ్రూహిధర్మభృతాంవర॥
౯॥తతస్స్వగోచరేన్యస్యమనోబుద్ధీంద్రియాణిసః । స్మితపూర్వమువాచేదంభగవాన్వాసవానుజః॥ ౧౦॥ వాసుదేవః॥ శరతల్పగతోభీష్మఃశామ్య
న్నివహుతాశనః । మాంధ్యాతిపురుషవ్యాఘ్రస్తతోమేతద్గతంమనః॥౧౧ ॥ యస్యజ్యాతలనిర్ఘోషంవిస్ఫూర్జితమివాశనేః॥నసేహేదేవరాజోపి
తమస్మిమనసాగతః॥ ౧౨॥ యేనాభిజిత్యతరసాసమస్తంరాజమండలమ్। ఊఢాస్తిస్రస్తుతాఃకన్యాస్తమస్మిమనసాగతః॥౧౩॥ త్రయోవింశతిరాత్రం
యోయోధయామాసభార్గవమ్ ॥ నచరామేణనిస్తీర్ణస్తమస్మిమనసాగతః॥ ౧౪ ॥ ఏకీకృత్యేంద్రియగ్రామంమనస్సంయమ్యమేధయా। శరణం
మాముపాగచ్ఛత్తతోమేతద్గతంమనః॥౧౫॥ యంగంగాగర్భవిధినాధారయామాసపార్థివ। వసిష్ఠశిష్యంవైతాతతమస్మిమనసాగతః॥ ౧౬॥ దివ్యా
స్త్రాణిమహాతేజాయోధారయతిబుద్ధిమాన్। సాంగాంశ్చచతురోవేదాంస్తమస్మిమనసాగతః॥ ౧౭ ॥ రామస్యదయితంశిష్యంజామదగ్న్యస్యపాండ
వ। ఆధారంసర్వవిద్యానాంతమస్మిమనసాగతః॥౧౮॥ సహిభూతంభవిష్యచ్చభవచ్చభరతర్షభ। వేత్తిధర్మవిదాంశ్రేష్ఠంతమస్మిమనసాగతః॥౧౯॥
తస్మిన్హిపురుషవ్యాఘ్రేకర్మభిఃస్వైర్దివంగతే। భవిష్యతిమహీపార్థనష్టచంద్రేవశర్వరీ॥౨౦॥తద్యుధిష్ఠిరగాంగేయంభీష్మంభీమపరాక్రమమ్। అ
భిగమ్యోపసంగృహ్యపృచ్ఛయత్తేమనోగతమ్ ॥ ౨౧॥ చాతుర్విద్యంచాతుర్హోత్రంచాతురాశ్రమ్యమేవచ। రాజధర్మాంశ్చనిఖిలాన్పృచ్ఛైనం
పృథివీపతే॥౨౨॥ తస్మిన్నస్తమితేభీష్మేకౌరవాణాంధురంధరే। జ్ఞానాన్యస్తంగమిష్యంతితస్మాత్త్వాంచోదయామ్యహమ్॥ ౨౩॥ తచ్ఛ్రుత్వావాసుదే
వస్యతథ్యంవచనముత్తమమ్ । సాశ్రుకంఠస్సధర్మజ్ఞోజనార్దనమువాచహ ॥ ౨౪ ॥ యద్భవానాహభీష్మస్యప్రభావంప్రతిమాధవ । తథాతనాత్ర
సందేహోవిద్యతేమమమాధవ ॥ ౨౫ ॥ మహాభాగ్యంచభీష్మస్యప్రభావశ్చమహోద్యుతే । శ్రుతంమయాకథయతాంబ్రాహ్మణానాంమహాత్మ
నామ్॥ ౨౬॥ భవాంశ్చకర్తాలోకానాంయద్బ్రవీత్యరిసూదన । తథాతదనభిధ్యేయంవాక్యంయాదవనందన ॥ ౨౭ ॥ యదిత్వనుగ్రహవతీబుద్ధిస్తేమ
యిమాధవ । త్వామగ్రతఃపురస్కృత్యభీష్మంయాస్యామహేవయమ్॥ ౨౮ ॥ ఆవృత్తేభగవత్యర్కేసహిలోకాన్గమిష్యతి । త్వద్దర్శనంమహాబా

పాత్రేసమర్పణేనశాంతికరణం॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥*౧॥ చతుర్థమితి॥ చతుర్థంజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిభ్యః.
ఆలంబ్య- అపక్రాంతఃదేహత్రయాత్ ॥౨॥౩॥వాగితి॥ సత్త్వంమనః-వాగుపలక్షితానీంద్రియాణిచ - బుద్ధౌమహత్తత్త్వే-గుణాఃశబ్దాదయఃక్షేత్రజ్ఞేతేని
వేశితాఃస్థాపితాః॥౪॥ నేతి॥ నేంగంతినకంపంతే- నిరీహోనిశ్చేష్టః॥౫॥యథేతి॥నిరింగఃఅచలః॥౬॥౭॥౮॥౯॥ ౧౦॥ శరతల్పేతి॥ ధ్యాతిధ్యాయతి॥౧౧॥
౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥ చాతుర్విద్యమితి ॥ చతస్రోవిద్యాఃధర్మార్థకామమోక్షవిద్యాఃసర్వవర్ణసాధారణాః- చాతు
ర్హోత్రంత్రైవర్ణికానాంవిశేషధర్మోయజ్ఞాదిః॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥..*

హోతస్మాదర్హతికౌరవః ॥ ౨౯ ॥ తవచాద్యస్యదేవస్యతురస్త్వేవాతురస్యచ। దర్శనంతస్యలాభస్స్యాత్త్వంహిబ్రహ్మమయోనిధిః ॥ ౩౦ ॥ వైశంపాయనః। శ్రుత్వైవంధర్మరాజస్యవచనంమధుసూదనః। పార్శ్వస్థంసాత్యకింప్రాహరథోమెయుజ్యతామితి ॥ ౩౧ ॥ సాత్యకిస్త్వాశునిష్క్రమ్యకేశవస్యసమీపతః। దారుకంప్రాహకృష్ణస్యయుజ్యతాంరథఇత్యుత ॥ ౩౨ ॥ ససాత్యకేరాశువచోనిశమ్యరథోత్తమంకాంచనభూషితాంగమ్ । మసారగల్వర్కమయైర్విటంకైర్విభూషితంహేమనిబద్ధచక్రమ్ ॥ ౩౩ ॥ దివాకరాంశుప్రభమాశుగామినంవిచిత్రనానామణిభూషితాంతరమ్ ॥ నవోదితంసూర్యమివప్రతాపినంవిచిత్రతార్క్ష్యధ్వజినంపతాకినమ్ ॥ ౩౪ ॥ సుగ్రీవశైబ్యప్రముఖైర్వరాశ్వైర్మనోజవైఃకాంచనభూషితాంగైః । సంయుక్తమావేదయదచ్యుతాయకృతాంజలిర్దారుకోరాజసింహ ॥ ౩౫ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత - రాజధర్మానుశాసనపర్వణిమహాపురుషస్తవోపాఖ్యానే - షట్చత్వారింశోధ్యాయః-.. *

జనమేజయః॥ శరతల్పేశయానస్తుభారతానాంపితామహః।కథముత్సృష్టవాందేహంకంచయోగమధారయత్ ॥౧॥వైశంపాయనః॥ శృణుష్వావహితోరాజన్ శుచిర్భూత్వాసమాహితః। భీష్మస్యకురుశార్దూలదేహోత్సర్గంమహాత్మనః॥౨॥నివృత్తమాత్రేత్వయనేఉత్తరేవైదివాకరే। సమావేశయదాత్మానమాత్మన్యేవసమాహితః ॥ ౩॥ వికీర్ణాంశురివాదిత్యోభీష్మశ్శరశతైశ్చితః । శుశుభేపరయాలక్ష్మ్యావృతోబ్రాహ్మణసత్తమైః॥ ౪॥ వ్యాసేనవేదవిదుషానారదేనసురర్షిణా। దేవస్థానేనవాత్స్యేనతథాశ్మకసుమంతునా॥ ౫ ॥ తథాజైమినినాచైవపైలేనచమహాత్మనా । శాండిల్యదేవరాతాభ్యాంమైత్రేయేణచధీమతా।౬॥అసితేనవసిష్ఠేనకౌశికేనమహాత్మనా। హారీతలోమశాభ్యాంచతథాత్రేయేణధీమతా ॥ ౭ ॥ బృహస్పతిశ్చశుక్రశ్చచ్యవనశ్చమహామునిః। సనత్కుమారఃకపిలోవాల్మీకిస్తుంబరుఃకురుః॥ ౮॥ మౌద్గల్యోభార్గవోరామస్తృణబిందుర్మహామునిః । పిప్పలాదోథవాయుశ్చసంవర్తఃపులహఃకచః ॥ ౯ ॥ కాశ్యపశ్చపులస్త్యశ్చక్రతుర్దక్షఃపరాశరః । మరీచిరంగిరాఃకాశ్యోగౌతమోగాలవోమునిః॥ ౧౦॥ ధౌమ్యోవిభాండోమాండవ్యోధౌమ్రఃకృష్ణానుభౌతికః। ఉలూకఃపరమోవిప్రోమార్కండేయోమహామునిః ॥ ౧౧ ॥ భాస్కరిఃపూరణఃకృష్ణఃసూతఃపరపరమధార్మికః।ఏతైశ్చాన్యైర్మునిగణైర్మహాభాగైర్మహాత్మభిః॥ ౧౨॥శ్రద్ధాదమశమోపేతైర్వృతశ్చంద్రఇవగ్రహైః।భీష్మస్సపురుషవ్యాఘ్రఃకర్మణామనసాగిరా॥ ౧౩॥ శరతల్పగతఃకృష్ణంప్రదధ్యౌప్రాంజలిశ్శుచిః । స్వరేణహృష్టపుష్టేనతుష్టావమధుసూదనమ్ ॥ ౧౪ ॥ యోగేశ్వరంపద్మనాభంవిష్ణుంజిష్ణుంజగత్పతిమ్। కృతాంజలిపుటోభూత్వావాగ్విదాంప్రవరఃప్రభుః॥ ౧౫॥ భీష్మఃపరమధర్మాత్మావాసుదేవమథాస్తువత్ ॥ ౧౬॥ భీష్మః॥ ఆరిరాధయిషుఃకృష్ణంవాచంజిగదిషామియామ్। తయావ్యాససమాసిన్యాప్రీయతాంపురుషోత్తమః ॥ ౧౭॥ శుచింశుచిపదంహంసంతత్పదంపరమేష్ఠినమ్। యుక్త్వాసర్వాత్మనాత్మానంతంప్రపద్యేప్రజాపతిం॥ ౧౮॥ అనాద్యంతంపరంబ్రహ్మనదేవానర్షయోవిదుః । ఏకోయంవేదభగవాన్ధాతానారాయణోహరిః॥ ౧౯ ॥నారాయణాదృషిగణాస్తథాసిద్ధమహోరగాః । దేవాదేవర్షయశ్చైవయంవిదుఃపరమవ్యయమ్॥ ౨౦॥ దేవదానవగంధర్వాయక్షరాక్షసపన్నగాః। యన్నజానంతికోహ్యేషకుతోవాభగవానితి॥ ౨౧॥ యస్మిన్విశ్వానిభూతానితిష్ఠంతిచవిశంతిచ। గుణభూతానిభూతేశేసూత్రేమ

౨౫॥౨౬॥భవానితి॥అనభిధ్యేయంఅవిచారణీయం॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥ సఇతి॥ మసారగల్వర్కమయైఃమసారోమరకతమణిఃగలుశ్చంద్రకాంతఃఅర్కఃసూర్యకాంతఃతన్మయైః-విభంగైఃవిస్తరైః- విటంకైరితిపాఠేపక్ష్యుపవేశస్థానైః॥ ౩౩॥౩౪॥౩౫*౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥ఆరిరాధయిషురితి॥ఆరిరాధయిషుఃవస్తుతత్త్వావధారణపూర్వకంధ్యానంఆరాధనం- తత్కర్తుమిచ్ఛుః జిగదిషామివక్తుమిచ్ఛామి - వ్యాససమాసిన్యావిస్తరసంక్షేపవత్యా॥౧౭॥తత్రసంక్షేపమాహ॥ శుచిమితి॥శుచింస్వతఃపరతోవాదోషహీనం ॥ శుచిపదంతాదృశమేవపదంప్రాప్తియోగోయస్యతం- హంసంసర్వాతిగం-తత్పదంత ....*

త్త్వమసీతివాక్యైతత్పదస్యఅర్థభూతమీశ్వరం-పరమేష్ఠినంహిరణ్యగర్భం-ఆత్మానమంతర్యామిణం॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥ ౨౨॥ యస్మిన్నితి॥సదసత్

ణిగణా ఇవ॥ ౨౨॥ యస్మిన్నిత్యే తతే తంతౌ దృఢే స్రగివ తిష్ఠతి। సదసద్గ్రథితం విశ్వం విశ్వాంగే విశ్వకర్మణి॥ ౨౩॥ హరిం సహస్రశిరసం సహస్రచరణే
క్షణమ్। సహస్రబాహుముకుటం సహస్రవదనోజ్జ్వలమ్॥ ౨౪॥ ప్రాహుర్నారాయణం దేవం యం విశ్వస్య పరాయణమ్ । అణీయసామణీయాంసం
స్థవిష్ఠం చ స్థవీయసామ్॥ ౨౫॥ గరీయసాం గరిష్ఠం చ శ్రేష్ఠం చ శ్రేయసామపి। యం వాకేష్వనువాకేషు నిషత్సూపనిషత్సు చ॥ ౨౬॥ గృణంతి సత్యకర్మాణం స
త్యం సత్యేషు సామసు। చతుర్భిశ్చతురాత్మానం సత్త్వస్థం సాత్వతాంపతిమ్॥ ౨౭॥ యం దివ్యైర్దేవమర్చంతి గుహ్యైః పరమనామభిః। యస్మిన్నిత్యం
తపస్తప్తం యదంగేష్వనుతిష్ఠతి॥ ౨౮॥ సర్వాత్మా సర్వవిత్సర్వః సర్వజ్ఞః సర్వభావనః॥ ౨౯॥ యం దేవం దేవకీ దేవీ వసుదేవాదజీజనత్ । భౌమస్య బ్రహ్మ
ణో గుప్త్యై దీప్తమగ్నిమివారణిః ॥ ౩౦ ॥ యమనన్యో వ్యపేతాశీరాత్మానం వీతకల్మషమ్। దృష్ట్వానంత్యాయ గోవిందం పశ్యత్యాత్మానమాత్మని॥ ౩౧॥
అతివాయ్వింద్రకర్మాణమతిసూర్యాతితేజసమ్ । అతిబుద్ధీంద్రియాత్మానం తం ప్రపద్యే ప్రజాపతిమ్ ॥ ౩౨ ॥ పురాణే పురుషః ప్రోక్తం బ్రహ్మప్రోక్తం
యుగాదిషు । క్షయే సంకర్షణం ప్రోక్తం తముపాస్యముపాస్మహే ॥ ౩౩ ॥ యమేకం బహుధాత్మానం ప్రాదుర్భూతమధోక్షజమ్ । నాన్యభక్తాః క్రి
యావంతో యజంతే సర్వకామదమ్ ॥ ౩౪ ॥ యమాహుర్జగతః కోశం యస్మిన్ సన్నిహితాః ప్రజాః । యస్మిన్ లోకాః స్ఫురంతీమే జలే శకునయో య
థా॥ ౩౫॥ ఋతమేకాక్షరం బ్రహ్మ యత్తత్సదసతోః పరమ్। అనాదిమధ్యపర్యంతం న దేవా నర్షయో విదుః॥ ౩౬॥ యం సురాసురగంధర్వాః సిద్ధా ఋ
షయః పన్నగాః। ప్రయతా నిత్యమర్చంతి పరమం దుఃఖభేషజమ్॥ ౩౭॥ అనాదినిధనం దేవమాత్మయోనిం సనాతనమ్। అప్రేక్ష్యమనభిజ్ఞేయం హరిం నా
రాయణం ప్రభుమ్॥ ౩౮॥ యం వై విశ్వస్య కర్తారం జగతస్తస్థుషాం పతిమ్ । వదంతి జగతోఽధ్యక్షమక్షరం పరమం పదమ్ ॥ ౩౯ ॥ హిరణ్యవర్ణం యం గ
ర్భమదితేర్దైత్యనాశనమ్। ఏకం ద్వాదశధా జజ్ఞే తస్మై సూర్యాత్మనే నమః ॥ ౪౦ ॥ శుక్లే దేవాన్ పితౄన్ కృష్ణే తర్పయత్యమృతేన యః । యశ్చ రా
జా ద్విజాతీనాం తస్మై సోమాత్మనే నమః॥ ౪౧॥ మహతస్తమసః పారే పురుషం హ్యతితేజసమ్। యం జ్ఞాత్వా మృత్యుమత్యేతి తస్మై జ్ఞేయాత్మనే నమః॥ ౪౨
యం బృహంతం బృహత్యుక్థే యమగ్నౌ యం మహాధ్వరే। యం విప్రసంఘా గాయంతి తస్మై వేదాత్మనే నమః ॥ ౪౩॥ ఋగ్యజుస్సామధామానం దశార్ధ

కార్యం కారణం చ తాభ్యాం సూత్రాంతర్యామిభ్యాం గ్రథితం - విశ్వం అంగే అధిష్ఠానభూతే యస్య తస్మిన్ - విశ్వం కర్మ యస్మాత్ - కో హ్యేవాన్యాదితి శ్రు
తేః॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ గరీయసామితి॥ వాకేషు మంత్రేషు సామాన్యతః కర్మప్రకాశకేషు అనువాకేషు మంత్రార్థవివరణభూతేషు బ్రాహ్మణవాక్యేషు - నిష
త్సు కర్మాంగాద్యవబద్ధవిజ్ఞానవాక్యేషు - ఉపనిషత్సు కేవలాత్మజ్ఞాపకవాక్యేషు॥ ౨౬॥ గృణంతీతి॥ గృణంతి ధ్యాయంతి - సత్యం అబాధితం - సత్యేషు అబాధి
తార్థేషు సామసు - చతుర్భిః వాసుదేవసంకర్షణప్రద్యుమ్నానిరుద్ధరూపైః - క్రమాత్ చతురాత్మానం బ్రహ్మజీవమనోఽహంకారరూపం - సత్త్వసంబుద్ధౌ అ
భివ్యక్తం - సాత్వతాం భక్తానాం పతిం॥ ౨౭॥ యమితి॥ నిత్యం తపః స్వధర్మః తత్ యస్మిన్ యత్ప్రీత్యర్థం తప్తం సత్ - యత్ యస్మాత్ - అంగేషు చిత్తేషు -
అనుతిష్ఠతి ఉపతిష్ఠతి - ఈశ్వరార్థమనుష్ఠితో ధర్మః స్వచిత్తశుద్ధిద్వారా స్వార్థ ఏవ భవతీత్యాశ్చర్యమితి భావః॥ ౨౮॥ సర్వాత్మేతి॥ యశ్చ సర్వాత్మా తం
ప్రపద్య ఇతి సర్వేషామితి యచ్ఛబ్దానాం ప్రథమేనాన్వయః॥ ౨౯॥ యమితి॥ భౌమస్య బ్రహ్మణః వేదస్య బ్రాహ్మణస్య యజ్ఞస్య చేత్యర్థః॥ ౩౦॥ యమితి॥ అన
న్యః త్యక్తభేదః - ఆత్మానం ప్రపంచమేవ - ఆత్మానం సర్వేశ్వరం - ఆత్మని హార్దాకాశే - దృష్ట్వా సూక్ష్మబుద్ధ్యా - పశ్యతి - అనంత్యాయ మోక్షాయ॥ ౩౧॥ ౩౨॥
పురాణ ఇతి॥ పురాణే అతీతకల్పాదివిషయే - పురుషం పూర్ణం - సర్వమస్మిన్ అతీతమస్త్యేవేతి యోగాత్ పురుష ఇతి నామ - యుగాదిషు యుగారం
భేషు - బృంహకత్వాత్స్రష్టృరూపం బ్రహ్మేత్యాహుః క్షయే సర్వస్య సమ్యక్కర్షణాదయం సంకర్షణ ఇత్యుక్తః॥ ౩౩॥ యమితి॥ బహుధా ఇంద్రాదిదే
వతారూపేణ - నాన్యభక్తాః అనన్యభక్తాః॥ ౩౪॥ యమితి॥ శకునయో హంసకారండవాద్యాః॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ హిరణ్యేతి॥ జజ్ఞే జనయా
మాస॥ ౪౦॥ ౪౧॥ మహత ఇతి॥ అతితేజసం స్వయంజ్యోతిషం - జ్ఞేయాత్మనే - న తు ఉపాస్యాత్మనే॥ ౪౨॥ యమితి॥ ఉక్థే బహ్వృచాః - అగ్నౌ చయ
నే - అధ్వర్యవః॥ ౪౩॥ ఋగితి॥ ఋగ్యజుస్సామ్నామేవ ధామాని యస్య తం - దశార్ధాని పంచ .... *

హవిరాత్మకమ్। యంసప్తతంతుంతన్వంతితస్మైయజ్ఞాత్మనేనమః ॥ ౪౪ ॥ చతుర్భిశ్చచతుర్భిశ్చద్వాభ్యాంపంచభిరేవచ। హూయతేచపునర్ద్వా
భ్యాం తస్మైహోమాత్మనేనమః॥ ౪౫ ॥ యస్సుపర్ణోయజుర్నామ ఛ్ఛందోగాత్రస్త్రివృచ్ఛిరాః। రథంతరంబృహత్సామ తస్మైస్తోత్రాత్మనేన
మః॥౪౬॥ యస్సహస్రసమేసత్రేజజ్ఞేవిశ్వసృజామృషిః। హిరణ్యపక్షశ్శకునిస్తస్మైహంసాత్మనేనమః ॥ ౪౭ ॥ పాదాంగంసంధిపర్వాణంస్వర
వ్యంజనభూషణమ్। యమాహురక్షరందివ్యంతస్మైవాగాత్మనేనమః॥ ౪౮ ॥ యజ్ఞాంగోయోవరాహోవైభూత్వాగాముజ్జహారహ।లోకత్రయహి
తార్థాయతస్మైవీర్యాత్మనేనమః ॥ ౪౯ ॥ యశ్శేతేయోగమాస్థాయపర్యంకేనాగభూషితే। ఫణాసహస్రరచితేత
స్మైనిద్రాత్మనేనమః ॥ ౫౦ ॥ యస్తనోతిసతాంసేతుమృతేనామృతయోనినా। ధర్మార్థవ్యవహారాంగైస్తస్మైసత్యాత్మనేనమః॥
౫౧ ॥ యంపృథగ్ధర్మచరణాఃపృథగ్ధర్మఫలైషిణః। పృథగ్ధర్మైస్సమర్చంతితస్మైధర్మాత్మనేనమః ॥ ౫౨ ॥ యతస్సర్వేప్రసూయంతేహ్యనంగాత్మాం
గదేహినః। ఉన్మాదస్సర్వభూతానాంతస్మైకామాత్మనేనమః ॥ ౫౩ ॥ యంచవ్యక్తస్థమవ్యక్తంవిచిన్వంతిమహర్షయః। క్షేత్రేక్షేత్రజ్ఞమాసీనంతస్మై
క్షేత్రాత్మనేనమః॥ ౫౪॥ యంత్రిధాత్మానమాత్మస్థంవృతంషోడశభిర్గుణైః। ప్రాహుస్సప్తదశంసాంఖ్యాస్తస్మైసాంఖ్యాత్మనేనమః॥ ౫౫ ॥ యంవిని
ద్రాజితశ్వాసాఃసత్త్వస్థాస్సంయతేంద్రియాః। జ్యోతిఃపశ్యంతియుంజానాస్తస్మైయోగాత్మనేనమః॥ ౫౬ ॥ అపుణ్యపుణ్యోపరమేయంపునర్భవని
ర్భయాః। శాంతాస్సన్న్యాసినోయాంతితస్మైమోక్షాత్మనేనమః॥ ౫౭॥ యోసౌయుగసహస్రాంతేప్రదీప్తార్చిర్విభావసుః। సంభక్షయతిభూ
తానితస్మైఘోరాత్మనేనమః॥ ౫౮॥ సంభక్ష్యసర్వభూతానికృత్వాచైకార్ణవంజగత్। బాలస్స్వపితియశ్చైకస్తస్మైమాయాత్మనేనమః॥ ౫౯॥అ
జస్యనాభౌసంభూతంయస్మిన్విశ్వంప్రతిష్ఠితమ్।పుష్కరేపుష్కరాక్షస్యతస్మైపద్మాత్మనేనమః॥ ౬౦॥ సహస్రశిరసేచైవపురుషాయామితాత్మనే। చ

ధానాఃకరంభఃపరివాపఃపురోడాశఃపయస్యేతిపంచహవీంషి- తదాత్మకం-సప్తతంతవఇవయోజనీయాఃగాయత్ర్యాదయోయస్మిన్ తంసప్తతంతుం॥
౪౪॥చతుర్భిరితి॥శ్రుఆశ్రావయేతిచతురక్షరం-అస్తుశ్రౌషడితిచతురక్షరం-యజేతిద్వ్యక్షరం- యేయజామహఇతిపంచాక్షరం-ద్వ్యక్షరోవషట్కారః-
ఇతిసప్తదశభిరక్షరైర్హోమోహూయతే-తస్మైహోమాత్మనేనమః॥ ౪౫॥యఇతి॥సుపర్ణఃవేదపురుషః-యజురితియస్యనామ-ఛందాంసిగాయత్ర్యా
దీనియస్యగాత్రాణిహస్తాదీని- త్రివృత్ త్రిభిఃఋగ్యజుస్సామభిర్వర్తతఇతియోగాత్ తివృత్ యజ్ఞఃసఏవశిరోయస్య - యస్యరథంతరంబృహచ్చవై
కల్పికంసామప్రీతివాక్యం॥ ౪౬॥ యఇతి॥సహస్రసమేసహస్రసంవత్సరే- సత్రే జజ్ఞేఆవిర్బభూవ॥౪౭॥ పాదేతి॥ పాదాశ్చరణాఃపదసమూహాః
వాక్యానిఅంగానిహస్తాదీనియస్యతంపాదాంగం- సంధయఃశాబ్దికప్రసిద్ధాఃపర్వాణిఅంగుళ్యాదికాండానియస్యతం - స్వరాఃఅచః-వ్యంజనానిహలః॥
౪౮॥౪౯॥౫౦॥యఇతి॥సేతుంభరణోపాయంయోగధర్మం- ఋతేనవేదోక్తేనఉపాయేన- అమృతయోనినామోక్షహేతునా- ధర్మార్థఏవసత్వార్థ
కామార్థఃవ్యవహారోవాగాదిపరిస్పందఃతదర్థానిఅంగానితైః- జితైరింద్రియైరిత్యర్థః॥౫౧॥యమితి॥ధర్మైఃపాశుపతపాంచరాత్రాదితంత్రోక్తైః॥౫౨॥
యతఇతి॥అనంగాత్మానికామమయానిఅంగానియస్యసఃఅనంగాత్మాంగఃసచాసౌదేహీచతస్యఅనంగాత్మాంగదేహినః॥౫౩।యమితి।వ్యక్తస్థం దేహాంత
స్థం-క్షేత్రేబుద్ధౌ॥౫౪॥యమితి॥ఆత్మానంచేతనంఆత్మస్థంనిత్యంస్వరూపస్థితమపిషోడశభిర్గుణైఃగుణకార్యైఃఏకాదశభిరింద్రియైఃపంచభిఃభూతైశ్చత్రిధాజా
గ్రత్స్వప్నసుషుప్తిషుఉదారతనుప్రసుప్తరూపైర్వృతం॥౫౫।౫౬।౫౭।౫౮।౫౯।అజస్యేతి।తత్ పుష్కరంయస్యనాభ్యాంసంభూతంయస్మిన్విశ్వంప్రతిష్ఠితం

తుస్సముద్రపర్యాయయోగనిద్రాత్మనే నమః ॥ ౬౧ ॥ యస్య కేశేషు జీమూతా నద్యస్సర్వాంగసంధిషు । కుక్షౌ సముద్రాశ్చత్వారస్తస్మై తోయాత్మనే నమః॥ ౬౨॥ యస్మాత్సర్వాః ప్రసూయంతే సర్గప్రళయవిక్రియాః । యస్మింశ్చైవ ప్రలీయంతే తస్మై హేత్వాత్మనే నమః ॥ ౬౩ ॥ యో నిషణ్ణో భవేద్రాత్రౌ దివా భవతి విష్ఠితః । ఇష్టానిష్టస్య చ ద్రష్టా తస్మై ద్రష్ట్రాత్మనే నమః ॥ ౬౪ ॥ అకుంఠం సర్వకార్యేషు ధర్మకార్యార్థముద్యతమ్ । వైకుంఠస్య చ యద్రూపం తస్మై కార్యాత్మనే నమః ॥ ౬౫॥ త్రిస్సప్తకృత్వో యః క్షత్రం ధర్మవ్యుత్క్రాంతగౌరవమ్। క్రుద్ధో నిజఘ్నే సమరే తస్మై క్రౌర్యాత్మనే నమః॥ ౬౬॥ విభజ్య పంచధాత్మానం వాయుర్భూత్వా శరీరగః । యశ్చేష్టయతి భూతాని తస్మై వాయ్వాత్మనే నమః॥ ౬౭ ॥ యుగేష్వావర్తతే యోగైర్మాసర్త్వయనహాయనైః। సర్గప్రళయయోః కర్తా తస్మై కాలాత్మనే నమః॥ ౬౮ ॥ బ్రహ్మ వక్త్రం భుజౌ క్షత్రం కృత్స్నమూరూదరం విశః । పాదౌ యస్యాశ్రితాశ్శూద్రాస్తస్మై వర్ణాత్మనే నమః ॥ ౬౯ ॥ యస్యాగ్నిరాస్యం ద్యౌర్మూర్ధా ఖం నాభిశ్చరణౌ క్షితిః । సూర్యశ్చక్షుర్దిశః శ్రోత్రం తస్మై లోకాత్మనే నమః॥ ౭౦ ॥ పరః కాలాత్పరో యజ్ఞాత్పరాత్పరతరశ్చ యః। అనాదిరాదిర్విశ్వస్య తస్మై విశ్వాత్మనే నమః ॥ ౭౧ ॥ విషయే వర్తమానానాం యం వై వైశేషికైర్గుణైః। ప్రాహుర్విషయగోప్తారం తస్మై గోప్త్రాత్మనే నమః॥ ౭౨॥ అన్నపానేంధనమయో రసప్రాణవివర్ధనః । యో ధారయతి భూతాని తస్మై ప్రాణాత్మనే నమః॥ ౭౩॥ ప్రాణానాం ధారణార్థాయ యోఽన్నం భుంక్తే చతుర్విధమ్ । అంతర్భూతః పచత్యగ్నిస్తస్మై పాకాత్మనే నమః॥ ౭౪ ॥ పింగేక్షణసటం యస్య రూపం దంష్ట్రానఖాయుధం । దానవేంద్రాంతకరణం తస్మై దృప్తాత్మనే నమః ॥ ౭౫ ॥ యం న దేవా న గంధర్వా న దైత్యా న చ దానవాః । తత్త్వతో హి విజానంతి తస్మై సూక్ష్మాత్మనే నమః ॥ ౭౬ ॥ రసాతలగతః శ్రీమాననంతో భగవాన్విభుః । జగద్ధారయతే కృత్స్నం తస్మై వీర్యాత్మనే నమః॥ ౭౭॥ యో మోహయతి భూతాని స్నేహపాశానుబంధనైః। సర్గస్య రక్షణార్థాయ తస్మై మోహాత్మనే నమః॥ ౭౮॥ ఆత్మజ్ఞానమిదం జ్ఞానం జ్ఞాత్వా పంచస్వవస్థితమ్ । యం జ్ఞానేనాభిగచ్ఛంతి తస్మై జ్ఞానాత్మనే నమః॥ ౭౯॥ అప్రమేయశరీరాయ సర్వతోబుద్ధిచక్షుషే । అనంత

---

౬౦ ॥ సహస్రేతి॥ చతుర్ణాం ప్రసుప్తతనుపిచ్ఛానోన్నిదారాణాం సముద్రాణాం కామానాం పర్యాయః సర్వాత్మనా నిర్గమనం యస్యాస్సా యోగనిద్రా తదాత్మనే॥ శ్రు॥ కామస్తం సముద్రమావివేశేతి మంత్రవర్ణాత్ సముద్రః కామః॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ౬౩॥ య ఇతి॥ రాత్రౌ సుషుప్తౌ- నిషణ్ణ ఏవ నతు సుప్తః- సాక్షీత్యర్థః- దివా జాగ్రత్స్వప్నయోః విష్ఠితః కర్తృరూపేణ తద్విపరీతేన స్థితః- వస్తుతస్తు ద్రష్టా- నతు కర్తా॥ ౬౪॥ అకుంఠమితి॥ అకుంఠం అనిరుద్ధః॥ ౬౫॥ ౬౬॥ విభజ్యేతి॥ పంచధా ప్రాణాదిరూపేణ॥ ౬౭॥ యుగేష్వితి॥ యుగేషు కృతాదిషు - ఆవర్తతే మత్స్యాదిరూపేణ- కింకర్మవశోఽయం నేత్యాహ- యోగైరితి యోగమాయాబలేన నటవదిత్యర్థః॥ ౬౮॥ ౬౯॥ ౭౦॥ పర ఇతి॥ పరాత్ హిరణ్యగర్భాత్పరో మాయావీ పరతరః స్వయం శుద్ధః॥ ౭౧॥ విషయ ఇతి॥ విషయే శ్రోత్రాదిగోచరే వర్తమానానాం అనాదరే షష్ఠీ- తాన్ అనాదృత్య- వైశేషికైర్గుణైః విశేషజై రాగద్వేషైః- యం విషయగోప్తారం ప్రాహుః ॥ ౭౨॥ ౭౩॥ ప్రాణానామితి॥ అంతర్భూతః అంతః ప్రవిష్టః॥ ౭౪॥ పింగేక్షణేతి॥ దృప్తాత్మనే నృసింహాయ॥ ౭౫॥ ౭౬॥ ౭౭॥ ౭౮॥ ఆత్మేతి॥ శబ్దాదివిషయకో యో బోధః సవిషయానంతర్భావ్య ఆత్మస్వరూపభూతమేవ జ్ఞానం- యథోక్తం- పరాగర్థప్రమైవ జ్ఞానం- యథోక్తం॥ శ్లో॥ పరాగర్థప్రమేయేషు యా ఫలత్వేన సమ్మతా। సంవిత్సైవేహ మేయోఽర్థో వేదాంతోక్తిప్రమాణ ఇతి॥ ఈదృశమేవ యం- జ్ఞానేన జ్ఞానసాధనేన వాక్యేన॥ ౭౯॥ అప్రమేయేతి॥ అప్రమేయం అగోచరం శరీరం స్వరూపం యస్య- అనంతం అపారం పరిమేయం విషయజాతం యత్ర తస్మై॥ ౮౦ ॥ జటిన ఇతి॥ కమండలు నిషంగాయ తజ్జలైరేవ బాణభూతైరసురాన్నాశయతే ఇ

పరిమేయాయతస్మైదివ్యాత్మనేనమః॥ ౮౦ ॥ జటినేదండినేనిత్యంలంబోదరశరీరిణే। కమండలునిషంగాయతస్మైబ్రహ్మాత్మనేనమః॥ ౮౧ ॥ శూలినేత్రిదశేశాయత్ర్యంబకాయమహాత్మనే। భస్మదిగ్ధోర్ధ్వలింగాయతస్మైరుద్రాత్మనేనమః ॥ ౮౨ ॥ చంద్రార్ధకృతశీర్షాయవ్యాలయజ్ఞోపవీతినే। పినాకశూలహస్తాయతస్మైఉగ్రాత్మనేనమః॥ ౮౩ ॥ సర్వభూతాత్మభూతాయభూతాదినిధనాయచ। అక్రోధద్రోహమోహాయతస్మైశాంతాత్మనేనమః॥ ౮౪॥యస్మిన్సర్వంయతస్సర్వంయస్సర్వంసర్వతశ్చయః। యశ్చసర్వమయోనిత్యంతస్మైసర్వాత్మనేనమః॥ ౮౫॥ విశ్వకర్మన్నమస్తేస్తువిశ్వాత్మన్విశ్వసంభవ। అపవర్గస్థభూతానాంపంచానాంపరతఃస్థితః ॥ ౮౬ ॥ నమస్తేత్రిషులోకేషునమస్తేపరతస్త్రిషు। నమస్తేదిక్షుసర్వాసుత్వంహిసర్వమయోనిధిః॥ ౮౭॥ నమస్తేభగవన్విష్ణోలోకానాంప్రభవావ్యయ। త్వంహికర్తాహృషీకేశసంహర్తాచాపరాజితః॥ ౮౮ ॥ నహిపశ్యామితేభావందివ్యంహిత్రిషువర్త్మసు। త్వాంతుపశ్యామితత్త్వేనయత్తేరూపంసనాతనమ్॥ ౮౯॥ దివంతేశిరసావ్యాప్తంపద్భ్యాందేవీవసుంధరా। విక్రమేణత్రయోలోకాఃపురుషోఽసిసనాతనః ॥ ౯౦ ॥ దిశోభుజారవిశ్చక్షుర్వీర్యంశుక్రఃప్రజాపతిః। సప్తమార్గానిరుద్ధాస్తేవాయోరమితతేజసః॥ ౯౧॥ అతసీపుష్పసంకాశంపీతవాససమచ్యుతమ్। యేనమస్యంతిగోవిందంనతేషాంవిద్యతేభయమ్॥ ౯౨ ॥ ఏకోపికృష్ణస్యకృతఃప్రణామోదశాశ్వమేధావభృథేనతుల్యః। దశాశ్వమేధీపునరేతిజన్మకృష్ణప్రణామీనపునర్భవాయ ॥ ౯౩ ॥ కృష్ణవ్రతాఃకృష్ణమనుస్మరంతోరాత్రౌచకృష్ణంపునరుత్థితాయే। తేకృష్ణదేహాఃప్రవిశంతికృష్ణమాజ్యంయథామంత్రహుతంహుతాశే ॥ ౯౪ ॥ నమోనరకసంత్రాసరక్షామండలకారిణే। సంసారనిమ్నగావర్తతరికాష్ఠాయవిష్ణవే॥ ౯౫ ॥ నమోబ్రహ్మణ్యదేవాయగోబ్రాహ్మణహితాయచ। జగద్ధితాయకృష్ణాయగోవిందాయనమోనమః ॥ ౯౬ ॥ ప్రాణకాంతారపాథేయంసంసారోచ్ఛేదభేషజమ్। దుఃఖశోకపరిత్రాణంహరిరిత్యక్షరద్వయమ్॥ ౯౭॥ యథావిష్ణుమయంసత్యంయథావిష్ణుమయంజగత్। యథావిష్ణుమయంసర్వంపాప్మామేనశ్యతాంతథా॥ ౯౮॥ త్వాంప్రపన్నాయభక్తాయగతిమిష్టాంజిగీషవే। యచ్ఛ్రేయఃపుండరీకాక్షతద్ధ్యాయస్వసురోత్తమ॥ ౯౯॥ఇతివిద్యాతపోయోనిరయోనిర్విష్ణురీడితః। వాగ్యజ్ఞేనార్చితోదేవఃప్రీయతాంమేజనార్దనః॥ ౧౦౦ ॥ నారాయణపరంబ్రహ్మనారాయణపరంతపః। నారాయణపరోదేవఃసర్వంనారాయణస్సదా ॥ ౧౦౧ ॥ వైశంపాయనః॥ఏతావదుక్త్వావచనంభీష్మస్తద్గతమానసః। నమఇత్యేవకృష్ణాయప్రణామమకరోత్తదా॥ ౧౦౨॥ అభిగమ్యతుయోగేనభక్తింభీష్మస్యమాధవః। త్రైకాల్యదర్శనంజ్ఞానందివ్యందత్త్వాయయౌహరిః॥ ౧౦౩॥ తస్మిన్నుపరతేశబ్దేతతస్తేబ్రహ్మవాదినః। భీష్మంవాగ్భిర్బాష్పకంఠాస్తమానర్చుర్మహామతిమ్ ॥ ౧౦౪ ॥ తేస్తువంతశ్చవిప్రాగ్ర్యాః కేశవంపురుషోత్తమమ్। భీష్మంచశనకైస్సర్వేప్రశశంసుఃపునఃపునః॥ ౧౦౫॥విదిత్వాభక్తియోగంతుభీష్మస్యపురుషోత్తమః। సహసోత్థాయసంహృష్టోయానమేవాస్వపద్యత॥ ౧౦౬॥ కేశవస్సాత్యకిశ్చాపిరథేనైకేనజగ్మతుః। అపరేణమహాత్మానౌయుధిష్ఠిరధనంజయౌ॥ ౧౦౭॥ భీమసేనోయమౌచోభౌరథమేకంసమాశ్రితాః। కృపోయుయుత్సుస్సూతశ్చసంజయస్తుపరంతపః॥ ౧౦౮॥ తేరథైర్నగరాకారైఃప్రయాతాఃపురుషర్షభాః। నేమిఘోషేణమహతాకంపయంతోవసుంధరామ్॥ ౧౦౯ ॥ తతోగిరఃపురుషవరస్తవాన్వితాద్విజేరితాఃపథిసుమనాస్సశుశ్రువే। కృతాంజలింప్రణతమథాపరంజనంసకేశిహా

త్యర్థః॥౮౧॥౮౨॥౮౩॥సర్వేతి॥భూతాదేరహంకారస్యనిధనంమరణంతస్మై॥౮౫॥విశ్వేతి॥అపవర్గస్థనిత్యముక్తం యతఃభూతేభ్యఃపరః॥౮౬॥నమఇతి॥త్రిషులోకేషుతేభ్యఃపరతశ్చవిద్యమానాయ-తేషుభ్యంత్రిషుకాలేషు-నమః॥ ౮౭॥ ౮౮ ॥నేతి॥వర్త్మసువర్తమానాదిషు॥౮౯॥దివమితి॥దివంద్యౌః॥౯౦॥దిశఇతి॥సప్తమార్గాఃఉపరితనానిఛిద్రాణి-సర్వంత్వమేవవ్యాప్తమిత్యర్థః॥౯౧॥౯౨॥౯౩॥౯౪॥౯౫॥౯౬॥౯౭॥౯౮॥౯౯-౧౦౦॥౧౦౧॥౧౦౨। అభిగమ్యేతి॥భీష్మాయజ్ఞానందత్త్వాపునఃస్వదేహంప్రతిశయనస్థానేయయౌ ఆగతవాంతథాయుధిష్ఠిరేణప్రబోధితస్సన్నుత్థితఇత్యర్థః॥౧౦౩॥౧౦౪॥౧౦౫। విదిత్వేతి॥విదిత్వాయోగబలేనజ్ఞాత్వా॥౧౦౬॥౧౦౭॥౧౦౮॥౧౦౯॥ తతఇతి॥ముదితమనాభ్యనందతేతిసంధిరార్షః॥౧౧౦। .... *

ముదితమనాభ్యనందత॥ ౧౧౦॥ ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- స్తవరాజోపాఖ్యానే-సప్తచత్వారింశోధ్యాయః ...... *

వైశంపాయనః ॥ తతస్సహృషీకేశః సచ రాజా యుధిష్ఠిరః। కృపాదయశ్చ తే సర్వే చత్వారః పాండవాశ్చ తే॥ ౧ ॥ రథైస్తైర్నగరప్రఖ్యైః పతాకాధ్వజశోభితైః। యయురాశు కురుక్షేత్రం వాజిభిః శీఘ్రగామిభిః ॥ ౨ ॥ తేవతీర్య కురుక్షేత్రం కేశమజ్జాస్థిసంకులమ్। దేహన్యాసః కృతో యత్ర క్షత్రియైస్తైర్మహాత్మభిః॥౩॥ గజాశ్వదేహాస్థిచయైః పర్వతైరివ సంచితమ్ । నరశీర్షకపాలైశ్చ శంఖైరివ చ సర్వశః ॥ ౪॥ చితాసహస్రైః ప్రచితం వర్మశస్త్రసమాకులమ్। అపానభూమిం కాలస్య తదా భుక్తోజ్ఝితామివ ॥ ౫ ॥ భూతసంఘానుచరితం రక్షోగణనిషేవితమ్ । పశ్యంతస్తే కురుక్షేత్రం యయురాశు మహారథాః ॥ ౬ ॥ గచ్ఛన్నేవ మహాబాహుః సర్వయాదవనందనః। యుధిష్ఠిరాయ ప్రోవాచ జామదగ్న్యస్య విక్రమమ్ ॥ ౭ ॥ అమీ రామహ్రదాః పంచ దృశ్యంతే పార్థ దూరతః । యేషు సంతర్పయామాస పితౄన్ క్షత్రియశోణితైః ॥ ౮ ॥ త్రిస్సప్తకృత్వో వసుధాం కృత్వా నిఃక్షత్రియాం ప్రభుః । ఇహేదానీం తతో రామః కర్మణో విరరామ హ ॥ ౯ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ త్రిస్సప్తకృత్వః పృథివీ కృతా నిఃక్షత్రియా పురా । రామేణేతి యథాతత్త్వమత్ర మే సంశయో మహాన్ ॥ ౧౦ ॥ క్షత్రబీజం యదా దగ్ధం రామేణ యదుపుంగవ । కథం భూయసముత్పత్తిః క్షత్రస్యామితవిక్రమ ॥ ౧౧ ॥ మహాత్మనా భగవతా రామేణ యదుపుంగవ। కథముత్పాదితం క్షత్రం కథం వృద్ధిముపాగమత్ ॥ ౧౨॥ మహతా రథయుద్ధేన కోటిశః క్షత్రియా హతాః। తథాభూశ్చ మహీ కీర్ణా క్షత్రియైర్వదతాం వర ॥ ౧౩ ॥ కిమర్థం భార్గవేణేదం క్షత్రముత్సాదితం పురా। రామేణ యదుశార్దూల కురుక్షేత్రే మహాత్మనా ॥ ౧౪॥ ఏతన్మే ఛింధి వార్ష్ణేయ సంశయం తార్క్ష్యకేతన। ఆగమో హి పరః కృష్ణ త్వత్తో నో వాసవానుజ ॥ ౧౫ ॥ వైశంపాయనః ॥ తతో యథావత్స గదాగ్రజః ప్రభుః శశంస తస్మై నిఖిలేన తత్త్వతః। యుధిష్ఠిరాయాప్రతిమౌజసే తదా యథాభవత్క్షత్రియసంకులా మహీ॥౧౬॥ .... *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-రామోపాఖ్యానే-అష్టచత్వారింశోధ్యాయః-

వాసుదేవః॥ శృణు కౌంతేయ రామస్య ప్రభావో యో మయా శ్రుతః। మహర్షీణాం కథయతాం విక్రమం తస్య జన్మ చ॥౧॥ యథా చ జామదగ్న్యేన కోటిశః క్షత్రియా హతాః। ఉద్భూతా రాజవంశేషు యే భూయో భారతే హతాః॥ ౨ ॥ జహ్నోరజస్తు తనయో బలాకాశ్వస్తు తత్సుతః । కుశికో నామ ధర్మజ్ఞస్తస్య పుత్రో మహీపతే॥ ౩॥ అగ్ర్యం తపః సమాతిష్ఠత్సహస్రాక్షసమో భువి । పుత్రం లభేయమజితం త్రిలోకేశ్వరమిత్యుత॥ ౪॥ తముగ్రతపసం దృష్ట్వా సహస్రాక్షః పురందరః । సమర్థం పుత్రజననే స్వయమేవాన్వపద్యత॥ ౫ ॥ పుత్రత్వమగమద్రాజంస్తస్య లోకేశ్వరేశ్వరః । గాధిర్నామాభవత్పుత్రః కౌశికః పాకశాసనః ॥ ౬ ॥ తస్య కన్యాభవద్రాజన్నామ్నా సత్యవతీ ప్రభో । తాం గాధిర్భృగుపుత్రాయ ఋచీకాయ దదౌ ప్రభుః॥ ౭॥ తస్యాః ప్రీతస్స శౌచేన భార్గవః కురునందన । పుత్రార్థం శ్రపయామాస చరుం గాధేస్తథైవ చ ॥ ౮ ॥ ఆహూయోవాచ తాం భార్యాం ఋచీకో భార్గవస్తదా । ఉపయోజ్యశ్చరురయం త్వయా మాత్రాప్యయం తవ ॥ ౯ ॥ తస్యాం జనిష్యతే పుత్రో దీప్తిమాన్ క్షత్రియర్షభః । అజయ్యః క్షత్రియైర్లోకే క్షత్రియర్షభసూదనః ॥ ౧౦ ॥ తవాపి పుత్రం కల్యాణి ధృతిమంతం శమాత్మకమ్ । తపోన్వితం ద్విజశ్రేష్ఠం చరురేష విధాస్యతి ॥ ౧౧ ॥ ఇత్యేవముక్త్వా తాం భార్యాం ఋచీకో భృగునందనః । తపస్యభిరతశ్శ్రీమాన్ జగామారణ్యమేవ హి॥ ౧౨॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు తీర్థయాత్రాపరో నృపః । గాధిస్సదారస్సంప్రాప్తః ఋచీకస్యాశ్రమం ప్రతి ॥ ౧౩ ॥ చరుద్వయం గృహీత్వా చ రాజన్ సత్యవతీ తదా । భర్తుర్వాక్యం తదావ్యగ్రా మాత్రే హృ

౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥అమీతి॥సంతర్పయామాస-రామ ఇత్యర్థాత్ -ఏతేన శత్రుకులవధజగ్లానిస్తైమాభూదితిదర్శితం॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥ఏతమితి॥ఆగమో వేదః-త్వత్తః త్వద్వచనాత్ -నోపరః నాధికః॥౧౫॥౧౬॥ * * * ౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥ తస్యా ఇతి॥ గాధేః పుత్రార్థం- తస్యాశ్చ పుత్రార్థం- చరుం- చరుద్వయం॥౮॥ఆహూయేతి॥ఉపయోజ్యః భోక్తవ్యః॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥చరుద్వయమితి॥వ్యగ్రాహర్షేణాసైవ॥౧౪ ॥ ....*

షాన్వవేదయత్ ॥ ౧౪॥ మాతా తు తస్యాః కౌంతేయ దుహిత్రే స్వం చరుం దదౌ । తస్యాశ్చరుం తథాజ్ఞానాదాత్మసంస్థం చకార హ ॥ ౧౫॥ అథ సత్యవతీ గర్భం క్షత్రియాంతకరం తదా । ధారయామాస దీప్తేన వపుషా ఘోరదర్శనమ్ ॥ ౧౬ ॥ తామృచీకస్తదా దృష్ట్వా తస్యా గర్భగతం ద్విజమ్ । అబ్రవీద్భృగుశార్దూలః స్వాం భార్యాం దేవరూపిణీమ్ ॥ ౧౭॥ మాత్రాసి వ్యంసితా భద్రే చరువ్యత్యాసహేతునా । భవిష్యతి హి తే పుత్రః క్రూరకర్మాత్యమర్షణః ॥ ఉత్పత్స్యతి చ తే భ్రాతా బ్రహ్మభూతస్తపోరతః ॥ ౧౮ ॥ విశ్వం హి బ్రహ్మ సుమహచ్చరౌ తవ సమాహితమ్ । క్షత్రవీర్యం చ సకలం తవ మాత్రే సమర్పితమ్ ॥ ౧౯ ॥ విపర్యయేణ తే భద్రే నైతదేవం భవిష్యతి । మాతుస్తే బ్రాహ్మణో భూయాత్తవ చ క్షత్రియస్సుతః ॥ ౨౦ ॥ సైవముక్తా మహాభాగా భర్త్రా సత్యవతీ తదా । పపాత శిరసా తస్మై వేపంతీ చాబ్రవీదిదమ్ ॥ ౨౧॥ నార్హోఽసి భగవన్నద్య వక్తుమేవంవిధం వచః ॥ ౨౨॥ బ్రాహ్మణాపసదం పుత్రం ప్రాప్స్యసీతి హి మాం ప్రభో ॥ ౨౩ ॥ ఋచీక ఉవాచ ॥ నైష సంకల్పితః కామో మయా భద్రే తథా త్వయి । ఉగ్రకర్మా సముత్పన్నశ్చరువ్యత్యాసహేతునా ॥ ౨౪॥ సత్యవత్యువాచ ॥ ఇచ్ఛఁల్లోకానపి మునే సృజేథాః కిం పునస్సుతమ్ । శమాత్మకమృజుం పుత్రం దాతుమర్హసి మే ప్రభో ॥ ౨౫॥ ఋచీకః ॥ నోక్తపూర్వానృతం భద్రే స్వైరేష్వపి కదాచన । కిము తాగ్నిం సమాధాయ మంత్రవచ్చరుసాధనే ॥ ౨౬॥ దృష్టమేతత్పురా భద్రే జ్ఞాతం చ తపసా మయా । బ్రహ్మభూతం హి సకలం పితుస్తవ కులం భవేత్ ॥ ౨౭॥ సత్యవత్యువాచ ॥ కామమేవం భవేత్పౌత్రో మమ మేహ తవ చ ప్రభో । శమాత్మకమహం పుత్రం లభేయం జపతాం వరం ॥ ౨౮॥ ఋచీకః ॥ పుత్రే నాస్తి విశేషో మే పౌత్రే చ వరవర్ణిని । యథా త్వయోక్తం వచనం తథా భద్రే భవిష్యతి ॥ ౨౯ ॥ వాసుదేవః ॥ తతస్సత్యవతీ పుత్రం జనయామాస భార్గవమ్ । తపస్యభిరతం శాంతం జమదగ్నిం యతవ్రతమ్ ॥ ౩౦॥ విశ్వామిత్రం చ దాయాదం గాధిః కుశికనందనః । యం ప్రాప బ్రంహసమితం విశ్వైర్బ్రంహగుణైర్యుతమ్ ॥ ౩౧॥ ఋచీకో జనయామాస జమదగ్నిం తపోనిధిమ్ । సోఽపి పుత్రం హ్యజనయజ్జమదగ్నిస్సుదారుణమ్ ॥ ౩౨॥ సర్వవిద్యాంతగం శ్రేష్ఠం ధనుర్వేదస్య పారగమ్ । రామం క్షత్రియహంతారం ప్రదీప్తమివ పావకమ్ ॥ ౩౩॥ తోషయిత్వా మహాదేవం పర్వతే గంధమాదనే । అస్త్రాణి వరయామాస పరశుం చాతితేజసమ్ ॥ ౩౪ ॥ స తేనాకుంఠధారేణ జ్వలితానలవర్చసా । కుఠారేణాప్రమేయేణ లోకేష్వప్రతిమోఽభవత్ ॥ ౩౫॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు కృతవీర్యాత్మజో బలీ । అర్జునో నామ తేజస్వీ క్షత్రియో హైహయాధిపః ॥ ౩౬ ॥ దత్తాత్రేయప్రసాదేన రాజా బాహుసహస్రవాన్ । చక్రవర్తీ మహాతేజా విప్రాణామాశ్వమేధికే ॥ ౩౭ ॥ దదౌ స పృథివీం సర్వాం సప్తద్వీపాం సపర్వతామ్ । స్వబాహ్వస్త్రబలేనాజౌ జిత్వా పరమధర్మవిత్ ॥ ౩౮॥ తృషితేన చ కౌంతేయ భిక్షితశ్చిత్రభానునా । సహస్రబాహుర్విక్రాంతః ప్రాదాద్భిక్షామథాగ్నయే ॥ ౩౯॥ గ్రామాన్పురాణి రాష్ట్రాణి ఘోషాంశ్చైవాను వీర్యవాన్ । జజ్వాల తస్య బాణాగ్రాచ్చిత్రభానుర్దిధక్షయా ॥ ౪౦ ॥ స తస్య పురుషేంద్రస్య ప్రభావేణ మహౌజసః । దదాహ కార్తవీర్యస్య శైలానథ వనస్పతీన్ ॥ ౪౧॥ సశూన్యమాశ్రమం రమ్యమాపవస్య మహాత్మనః । దదాహ పవనేనేద్ధశ్చిత్రభానుస్సహైహయః ॥ ౪౨ ॥ ఆపవస్తు తతో రోషాచ్ఛశాపార్జునమచ్యుతః । దగ్ధేశ్రమే మహాబాహో కార్తవీర్యేణ వీర్యవాన్ ॥ ౪౩॥ త్వయా న వర్జితం యస్మాన్మమేదం హి మహద్వనమ్ । దగ్ధం తస్మాద్రణే రామో బాహూంస్తే ఛేత్స్యతేఽర్జున ॥ ౪౪ ॥ అర్జునస్తు మహాతేజా బలీ నిత్యం శమాత్మకః । బ్రంహణ్యశ్చ శరణ్యశ్చ దాతా శూరశ్చ భారత ॥ ౪౫॥ నాచింతయత్తదా శాపం తేన దత్తం మహాత్మనా । తస్య పుత్రాస్తు బలినః శాపేనాసన్ పితుర్వధే ॥ ౪౬ ॥

౧౫॥౧౬॥౧౭॥ మాత్రేతి॥ వ్యంసితా వంచితా॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥ ౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥ ౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ తృషితేనేతి॥ చిత్రభానునా అగ్నినా॥౩౯॥ గ్రామానితి॥ బాణాగ్రాత్ ఉద్భూత ఇతి శేషః॥౪౦॥౪౧॥ స ఇతి॥ ఆపవస్య వసిష్ఠస్య॥౪౨॥ ఆపవ ఇతి॥ దగ్ధే ఆశ్రమే ఇతి పదచ్ఛేదః॥౪౩॥౪౪॥౪౫॥ తస్యేతి॥ పితుర్వధైవధనిమిత్తం ఆసన్॥౪౬॥ .... *

మిత్తాదవలిప్తా వై నృశంసాశ్చైవ సర్వదా। జమదగ్నిధేన్వా*స్తే వత్సమానిన్యుర్భరతర్షభ॥ ౪౭ ॥ అజ్ఞాతం కార్తవీర్యేణ హైహయేంద్రేణ ధీమతా। తన్నిమిత్తమభూద్యుద్ధం జామదగ్నేర్మహాత్మనః॥ ౪౮॥ తతోఽర్జునస్య బాహూంస్తాంఛిత్త్వా రామో రుషాన్వితః। తం భ్రమంతం తతో వత్సం జామదగ్న్యః స్వమాశ్రమమ్ ॥ ౪౯ ॥ ప్రత్యానయత రాజేంద్ర తేషామంతఃపురాత్ప్రభుః । అర్జునస్య సుతాస్తే తు సంభూయాబుద్ధయస్తదా ॥ ౫౦॥ గత్వాశ్రమమసంబుద్ధా జమదగ్నేర్మహాత్మనః । అపాతయంత భల్లాగ్రైః శిరః కాయాన్నరాధిప ॥ సమిత్కుశార్థం రామస్య నిర్యాతస్య యశస్వినః॥ ౫౧॥ తతః పితృవధామర్షాద్రామః పరమమన్యుమాన్ । నిఃక్షత్రియాం ప్రతిశ్రుత్య మహీం శస్త్రమగృహ్ణత ॥ ౫౨॥ తతస్స భృగుశార్దూలః కార్తవీర్యస్య వీర్యవాన్ । విక్రమ్య నిజఘానాశు పుత్రాన్పౌత్రాంశ్చ సర్వశః ॥ ౫౩ ॥ స హైహయసహస్రాణి హత్వా పరమమన్యుమాన్ । చకార భార్గవో రాజన్మహీం శోణితకర్దమామ్॥ ౫౪॥ స తథాశు మహాతేజాః కృత్వా నిఃక్షత్రియాం మహీమ్। కృపయా పరయావిష్టో వనమేవ జగామ హ॥ ౫౫॥ తతో వర్షసహస్రేషు సమతీతేషు కేషుచిత్ । క్షేపం సంప్రాప్తవాంస్తత్ర ప్రకృత్యా కోపనః ప్రభుః ॥ ౫౬ ॥ విశ్వామిత్రస్య పౌత్రస్తు రైభ్యపుత్రో మహాతపాః। పరావసుర్మహారాజ క్షిప్త్వాహ జనసంసది ॥ ౫౭ ॥ యే తే యయాతిపతనే యజ్ఞే సంతస్సమాగతాః । ప్రతర్దనప్రభృతయో రామ కిం క్షత్రియా న తే ॥ ౫౮॥ మిథ్యాప్రతిజ్ఞో రామ త్వం కత్థసే జనసంసది । భయాత్క్షత్రియవీరాణాం పర్వతం సముపాశ్రితః ॥ ౫౯ ॥ సా పునః క్షత్రియశతైః పృథివీ సర్వతః స్తృతా । పరావసోర్వచః శ్రుత్వా శస్త్రం జగ్రాహ భార్గవః॥ ౬౦ ॥ తతో యే క్షత్రియా రాజన్ శతశస్తేన వర్జితాః । తే వివృద్ధా మహావీర్యాః పృథివీపతయోఽభవన్॥ ౬౧॥ స పునస్తాన్ జఘానాశు బాలానపి నరాధిప । గర్భస్థైస్తు మహీ వ్యాప్తా పునరేవాభవత్తదా॥ ౬౨॥ జాతం జాతం స గర్భం తు పునరేవ జఘాన హ । అరక్షంశ్చ సుతాన్కాశ్చిత్తదా క్షత్రియయోషితః ॥ ౬౩ ॥ త్రిస్సప్తకృత్వః పృథివీం కృత్వా నిఃక్షత్రియాం ప్రభుః । దక్షిణామశ్వమేధాంతే కశ్యపాయాదదత్తతః॥ ౬౪ ॥ స క్షత్రియాణాం శేషార్థం కరేణోద్దిశ్య కశ్యపః । స్రుక్ప్రగ్రహవతా రాజంస్తతో వాక్యమథాబ్రవీత్ ॥ ౬౫॥ గచ్ఛ తీరం సముద్రస్య దక్షిణస్య మహామునే। న తే మద్విషయే రామ వస్తవ్యమిహ కర్హిచిత్ ॥ ౬౬ ॥ తతశ్శూర్పారకం దేశం సాగరస్తస్య నిర్మమే । సహసా జామదగ్న్యస్య సోఽపరాంతమహీతలమ్ ॥ ౬౭ ॥ కశ్యపస్తాం మహారాజ ప్రతిగృహ్య వసుంధరామ్। కృత్వా బ్రాహ్మణసంస్థాం వై ప్రవిష్టః సుమహావనమ్ ॥ ౬౮ ॥ తతశ్శూద్రాశ్చ వైశ్యాశ్చ యథాస్వైరప్రచారిణః । అవర్తంత ద్విజాగ్ర్యాణాం దారేషు భరతర్షభ॥ ౬౯॥ అరాజకే జీవలోకే దుర్బలా బలవత్తరైః। పీడ్యంతే నహి విత్తేషు ప్రభుత్వం కస్యచిత్తదా॥ ౭౦ ॥ తతః కాలేన పృథివీ పీడ్యమానా దురాత్మభిః । విపర్యయేణ తేనాశు ప్రవివేశ రసాతలమ్ । అరక్ష్యమాణా విధివత్ క్షత్రియైర్ధర్మరక్షిభిః ॥ ౭౧ ॥ తాం దృష్ట్వా ద్రవతీం తత్ర సంత్రాసాత్స మహామనాః। ఊరుణా ధారయామాస కశ్యపః పృథివీం తతః॥ ౭౨॥ ధృతా తేనోరుణా యేన తేనోర్వీతి మహీ స్మృతా ॥ ౭౩॥ రక్షణార్థం సముద్దిశ్య యయాచే పృథివీ తదా । ప్రసాద్య కశ్యపం దేవీ వరయామాస భూమిపమ్ ॥ ౭౪ ॥ పృథివ్యువాచ॥ సంతి బ్రహ్మన్మయా గుప్తాః స్త్రీషు క్షత్రియపుంగవాః । హైహయానాం కులే జాతాస్తే సంరక్షంతు మాం మునే॥ ౭౫॥ అస్తి పౌరవదాయాదో విదూరథసుతః ప్రభో। ఋక్షైస్సంవర్ధితో విప్ర ఋక్షవత్యథ పర్వతే॥ ౭౬॥

నిమిత్తాదితి॥ నిమిత్తాత్ శాపాదేవ హేతోః॥ ౪౭॥౪౮॥౪౯॥౫౦॥౫౧॥౫౨॥౫౩॥౫౪॥౫౫॥ తత ఇతి॥ క్షేపం నిందాం అశక్తో రామః ఇతి॥౫౬॥ ౫౭॥౫౮॥ మిథ్యేతి॥ మిథ్యాప్రతిజ్ఞః సర్వేషాం క్షత్రియాణాం వధాకరణాత్॥౫౯॥ సేతి॥ స్తృతా వ్యాప్తా-శస్త్రం జగ్రాహ తత్కార్యం క్షత్రియాణాం అంతం కృతవాన్॥ ౬౦॥ తత ఇతి॥ వర్జితాః అహతాః॥౬౧॥౬౨॥౬౩॥౬౪॥ స ఇతి॥ స్రుక్ ప్రగ్రహవతా కరేణేత్యనేన కశ్యపోఽధ్వర్యుః స్రుక్కర్మాంతర ఏవ మాధ్యందినసవనే దక్షిణాకాలే ఇదమబ్రవీదితి సూచ్యతే॥౬౫॥ ౬౬॥౬౭॥౬౮॥౬౯॥౭౦॥౭౧॥౭౨॥౭౩॥౭౪॥౭౫॥౭౬॥౭౭॥..........................*

తథానుకంపమానేనయజ్వనాప్యమితౌజసా । పరాశరేణదాయాదః సౌదాసస్యాభిరక్షితః ॥ ౭౭॥ సర్వకర్మాణికురుతే శూద్రవత్తస్యసద్విజః। సర్వకర్మేత్యభిఖ్యాతః సమాంరక్షతుపార్థివః॥ ౭౮॥ శిబిపుత్రోమహాతేజాగోపతిర్నామనామతః। వనేసంవర్ధితోగోభిఃసోభిరక్షతుమాంమునే॥ ౭౯ ॥ ప్రతర్దనస్యపుత్రస్తువత్సోనామమహాబలః। వత్సైస్సంవర్ధితోగోష్ఠే సమాంరక్షతుపార్థివః ॥ ౮౦ ॥ దధివాహనపౌత్రస్తుపుత్రోదివిరథస్యచ । గుప్తస్సగౌతమేనాసీద్గంగాకూలేభిరక్షితః॥ ౮౧॥ బృహద్రథోమహాతేజాభూరిభూతిపరిష్కృతః।గోలాంగూలైర్మహాభాగోగృధ్రకూటేభిరక్షితః॥౮౨॥ మరుత్తస్యాన్వవాయేచరక్షితాః క్షత్రియాత్మజాః॥ మరుత్పతిసమావీర్యేసముద్రేణాభిరక్షితాః॥ ౮౩॥ ఏతేక్షత్రియదాయాదాస్తత్రతత్రపరిశ్రితాః ॥ ద్యోకారహేమకారాదిజాతింనిత్యంసమాశ్రితాః॥ ౮౪॥యదిమామభిరక్షంతితతఃస్థాస్యామినిశ్చలా॥౮౫॥ఏతేషాంపితరశ్చైవతథైవచపితామహాః॥ మదర్థంనిహతాయుద్ధేరామేణాక్లిష్టకర్మణా। తేషామపచితిశ్చైవమయాకార్యామహామునే ॥ ౮౬ ॥ నహ్యహంకామయేనిత్యమతిక్రాంతేనరక్షణమ్ । వర్తమానేనవర్తేయంతత్క్షిప్రంసంవిధీయతామ్ ॥ ౮౭ ॥ వాసుదేవః ॥ తతఃపృథ్వ్యానిర్దిష్టాంస్తాన్సమానీయకశ్యపః। అభ్యషించన్మహీపాలాన్క్షత్రియాన్వీర్యసమ్మతాన్ ॥ ౮౮ ॥ తేషాంపుత్రాశ్చపౌత్రాశ్చ యేషాంవంశాఃప్రతిష్ఠితాః ।ఏవమేతత్పురావృత్తంయన్మాంపృచ్ఛసిపాండవ॥ ౮౯ ॥ వైశంపాయనః॥ఏవంబ్రువంస్తంచయదుప్రవీరోయుధిష్ఠిరంధర్మభృతాంవరిష్ఠం । రథేనతేనాశుయయౌమహాత్మాదిశఃప్రకాశన్భగవానివార్కః॥ ౮౦॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-రామోపాఖ్యానే - ఏకోనపంచాశోఽధ్యాయః........... *

వైశంపాయనః॥తతోరామస్యతత్కర్మశ్రుత్వారాజాయుధిష్ఠిరః । విస్మయంపరమంగత్వాప్రత్యువాచజనార్దనమ్ ॥ ౧ ॥ అహోరామస్యవార్ష్ణేయశక్రస్యేవమహాత్మనః। విక్రమోవసుధాయేనక్రోధాన్నిఃక్షత్రియాకృతా॥ ౨ ॥ గోభిస్సముద్రేణతథాగోలాంగూలర్క్షవానరైః । గుప్తారామభయోద్విగ్నాఃక్షత్రియాణాంకులోద్వహాః॥ ౩॥ అహోధన్యోన్యలోకోయంసభాగ్యాశ్చనరాభువి । యత్రకర్మేదృశంధర్మ్యంద్విజేనకృతమిత్యుత॥౪॥ తథావృత్తేతదాతాతతావచ్యుతయుధిష్ఠిరౌ । జగ్మతుర్యత్రగాంగేయఃశరతల్పగతఃప్రభుః ॥ ౫ ॥ తతస్తేదదృశుర్భీష్మంశరసంస్తరశాయినమ్। స్వరశ్మిజాలసంవీతంసాయంసూర్యసమప్రభమ్ ॥ ౬ ॥ ఉపాస్యమానంమునిభిర్దేవైరివశతక్రతుమ్ । దేశేపరమధర్మిష్ఠేనదీమోఘవతీమను॥ ౭॥ దూరాదేవతమాలోక్యకృష్ణోరాజాచధర్మజః। చత్వారఃపాండవాశ్చైవతేచశారద్వతాదయః॥ ౮॥ అవస్కంద్యాథవాహేభ్యఃసంయమ్యప్రచలంమనః । ఏకీకృత్యేంద్రియగ్రామముపతస్థుర్మహామునీన్ ॥ ౯ ॥ అభివాద్యతుగోవిందఃసాత్యకిస్తేచపార్థివాః । వ్యాసాదీనృషిముఖ్యాంశ్చగాంగేయముపతస్థిరే॥ ౧౦॥ తపోవృద్ధంతథాదృష్ట్వాగాంగేయంయదుకౌరవాః । పరివార్యతతస్సర్వేనిషేదుఃపురుషర్షభాః॥౧౧॥ తతోనిశామ్యగాంగేయంశామ్యమానమివానలమ్కించిద్దీనమనాభీష్మమితిహోవాచకేశవః ॥ ౧౨ ॥ కచ్చిత్ జ్ఞానానిసర్వాణిప్రసన్నానియథాపురా । కచ్చిన్నవ్యాకులాచైవబుద్ధిస్తేవదతాంవర॥౧౩॥ శరాభిఘాతదుఃఖార్తైకచ్చిద్గాత్రంనదూయతే । మానసాదపిదుఃఖాద్ధిశారీరంబలవత్తరమ్॥౧౪॥ వరదానాత్పితుఃకామంఛందమృత్యురసిప్రభో। శాంతనోర్ధర్మనిత్యస్యనత్వేతన్మమకారణమ్ ॥ ౧౫ ॥ సుసూక్ష్మోపితుదేహేవైశల్యోజనయతేరుజమ్।కింపునశ్శరసం

సర్వేతి॥ద్విజఃక్షత్రియః॥౭౮॥౭౯॥౮౦॥౮౧॥౮౨॥౮౩॥ఏతఇతి॥ద్యోతుల్యాన్విచిత్రప్రాసాదాదీన్కుర్వంతి- తేద్యోకారాఃశిల్పినః- జ్యాకారాఇతిపాఠాంతరంస్పష్టార్థం॥౮౪॥౮౫॥ఏతేషామితి॥అపచితిఃఆనృణ్యార్థంపూజా॥౮౬॥ నేతి॥నిత్యమతిక్రాంతేనధర్మాతిక్రమిణా॥౮౭॥౮౮॥౮౯॥ఏవమితి॥ప్రకాశన్ప్రకాశయన్॥౯౦॥*౧॥౨॥౩॥౪॥తథావృత్తేతి॥తథావృత్తౌతాదృగ్గోష్ఠీపరౌ॥౫॥౬॥౭॥౮॥అవస్కంద్యేతి॥అవస్కంద్యఅవరుహ్య-వాహేభ్యఃవాహనేభ్యః॥౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ తతఇతి॥ నిశామ్యఆలోచ్య॥౧౨॥ ౧౩॥౧౪॥వరదానాదితి॥ ఛందమృత్యుఃఇచ్ఛామరణః-ఏతత్ ఛందమృత్యుతాయాఃకారణంపితృతోషణం మామపిన-కిము .... *

ఘైశ్చితస్యతవపార్థివ ॥ ౧౬ ॥ కామంనైతత్తవాఖ్యేయంప్రాణినాంప్రభవాప్యయా । ఉపదేష్టుంభవాఞ్శక్తో దేవానామపిభారత॥౧౭॥ య
చ్చభూతంభవిష్యచ్చభవచ్చపురుషర్షభ। సర్వంతత్ జ్ఞానవృద్ధస్యతవభీష్మప్రతిష్ఠితమ్॥ ౧౮ ॥ సంహారశ్చైవభూతానాంధర్మస్యచఫలోదయః। వి
దితస్తేమహాప్రాజ్ఞత్వంహిధర్మమయోనిధిః ॥ ౧౯ ॥ త్వాంహిరాజ్యేస్థితంస్ఫీతేసమగ్రాంగమరోగిణమ్। స్త్రీసహస్రైఃపరివృతంపశ్యామీవోర్ధ్వరే
తసమ్॥౨౦॥ ఋతేశాంతనవాద్భీష్మాత్త్రిషులోకేషుపార్థివ । సత్యధర్మాన్మహావీర్యాచ్ఛూరాద్ధర్మైకతత్పరాత్ ॥ ౨౧॥ మృత్యుమావార్యత
పసాశరసంస్తరశాయినః । నిసర్గప్రభవంకించిన్నచతాతానుశుశ్రుమ ॥ ౨౨ ॥ సత్యేతపసిదానేచయజ్ఞాదికరణేతథాధనుర్వేదేచవేదేచనీత్యాం
చైవానురక్షణే॥౨౩॥అనృశంసంశుచిందాంతంసర్వభూతహితేరతమ్ । మహారథంత్వత్సదృశంనకంచిదనుశుశ్రుమ ॥ ౨౪ ॥ త్వంహిదేవాన్సగంధ
ర్వాన్ససురాసురరాక్షసాన్ । శక్తస్త్వేకరథేనైవవిజేతుంనాత్రసంశయః ॥ ౨౫ ॥ సత్వంభీష్మమహాబాహోవసూనాంవాసవోపమః।నిత్యం
విప్రైస్సమాఖ్యాతోనవమోనవమోగుణైః॥ ౨౬॥ అహంచత్వాభిజానామియస్త్వంపురుషసత్తమ । త్రిదశేష్వపివిఖ్యాతస్స్వశక్త్యాపురుషోత్తమః॥
౨౭॥ మనుష్యేషుమనుష్యేంద్రనదృష్టోనచమేశ్రుతః। భవతోయోగుణైర్యుక్తఃపృథివ్యాంపురుషఃక్వచిత్ ॥ ౨౮ ॥ త్వంహిసర్వగుణైరాజన్దేవానప్య
తిరిచ్యసే॥౨౯॥ తపసాహిభవాఞ్శక్తఃస్రష్టుంలోకాంశ్చరాచరాన్। కింపునశ్చాత్మనోలోకానుత్తమానుత్తమైర్గుణైః॥ ౩౦ ॥ తదస్యతప్యమాన
స్యజ్ఞాతీనాంసంక్షయేణవై । జ్యేష్ఠస్యపాండుపుత్రస్యశోకంభీష్మవ్యపానుద॥ ౩౧॥ యేహిధర్మాస్సమాఖ్యాతాశ్చాతుర్వర్ణ్యస్యభారత । చాతురా
శ్రమ్యసంయుక్తాఃసర్వేతేవిదితాస్తవ॥ ౩౨ ॥ చాతుర్విద్యేచయేప్రోక్తాశ్చాతుర్హోత్రేచభారత । యోగేసాంఖ్యేచనియతాయేచధర్మాస్సనా
తనాః॥౪౩॥ చాతుర్వర్ణ్యస్యయశ్చోక్తోధర్మోనస్మవిరుధ్యతే। సేవ్యమానస్సవైయాఖ్యోగాంగేయవిదితస్తవ॥౩౪॥ ప్రతిలోమప్రసూతానాంవర్ణా
నాంచైవయఃస్మృతః। దేశజాతికులానాంచజానీషేధర్మలక్షణమ్। వేదోక్తోయశ్చశిష్టోక్తఃసదైవవిదితస్తవ॥౩౫ ॥ ఇతిహాసపురాణార్థాఃకార్త్స్న్యే
నవిదితాస్తవ। ధర్మశాస్త్రంచసకలంనిత్యంమనసితేస్థితమ్॥ ౩౬॥ యేచకేచనలోకేస్మిన్నర్థాస్సంశయకారకాః। తేషాంఛేత్తానాస్తిలోకేత్వదన్యః
పురుషర్షభ॥ ౩౭ ॥ సపాండవేయస్యమనస్సముత్థితంనరేంద్రశోకంవ్యపకర్షమేధయా । భవద్విధాహ్యుత్తమబుద్ధివిస్తరావిముహ్యమానస్యనర
స్యశాంతయే॥ ౩౮॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- కృష్ణవాక్యే- పంచాశోఽధ్యాయః-**************
వైశంపాయనః ॥ శ్రుత్వాతువచనంభీష్మోవాసుదేవస్యధీమతః । కించిదున్నామ్యవదనం ప్రాంజలిర్వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ నమస్తేభగవన్
కృష్ణలోకానాంప్రభవాప్యయ। త్వంహికర్తాహృషీకేశసంహర్తాచాపరాజితః ॥ ౨॥ విశ్వకర్మన్నమస్తేస్తువిశ్వాత్మన్విశ్వసంభవ। అపవర్గ
స్తుభూతానాంపంచానాంపరతఃస్థితః॥ ౩ ॥ నమస్తేత్రిషులోకేషునమస్తేపరతస్త్రిషు। యోగేశ్వరనమస్తేస్తుత్వంహిసర్వపరాయణః ॥ ౪ ॥ మత్సం
శ్రితంయదాత్థత్వంవచఃపురుషసత్తమ । తేనపశ్యామితేభావాన్దివ్యాన్హిత్రిషువర్త్మసు॥ ౫॥ తచ్చపశ్యామిగోవిందయత్తేరూపంసనాతనమ్। స
ప్తమార్గాన్నిరుద్ధాంస్తేవాయోరమితతేజసః॥ ౬॥ దివంతేశిరసావ్యాప్తంపద్భ్యాందేవీవసుంధరా। దిశోభుజౌరవిశ్చక్షుర్వీర్యేశక్రఃప్రతిష్ఠితః॥ ౭ ॥

తాన్యేషామిత్యర్థః॥౧౫॥౧౬॥కామమితి॥ఏతత్ పూర్వోక్తంతవకామంభృశంనాఖ్యేయం-సర్వజ్ఞస్యతవోపదేశోనయుక్తఇత్యర్థః॥౧౭॥యదితి॥ప్రతి
ష్ఠితంబుద్ధావితిశేషః॥౧౮॥౧౯॥త్వామితి॥పశ్యామీవేతీవశబ్దాత్ ప్రతిజ్ఞాతాత్పూర్వంఊర్ధ్వంరేతస్త్వంనాసీదితిభావః॥౨౦॥ఋతఇతి॥భీష్మాదృతేమృ
త్యుమావార్యస్థితం- కిమపి-నిసర్గప్రభవంజనిమత్ సత్త్వం-నానుశుశ్రుమేతిద్వయోశ్శ్లోకయోస్సంబంధః॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥సఇతి॥వసూనామ
ష్టానాంఅంశైర్ఘటితోనవమఃగుణైరనవమశ్చ॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥* ౧॥నమఇతి॥నమస్తైఇత్యాదయోష్టౌ
శ్లోకాస్తవరాజేవ్యాఖ్యాతాః॥ ౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥ .... *

అతసీపుష్పసంకాశం పీతవాససమచ్యుతమ్।వపుర్హ్యనుమిమీమస్తే మేఘస్యేవసవిద్యుతః ॥ ౮॥ త్వత్ప్రపన్నాయభక్తాయగతిమిష్టాంజిగీషవే। యచ్ఛ్రేయఃపుండరీకాక్షతద్ధ్యాయస్వసురోత్తమ॥౯॥వాసుదేవః॥ యతఃఖలుపరాభక్తిర్మయితేపురుషర్షభ। తతోమయావపుర్దివ్యంత్వయిరాజన్ప్రదర్శితమ్॥ ౧౦॥ నహ్యభక్తాయరాజేంద్రభక్తాయానృజవేనచ। దర్శయామ్యహమాత్మానంనచాశాంతాయభారత ॥ ౧౧ ॥ భవాంస్తుమమభక్తశ్చనిత్యంచార్జవమాస్థితః। దమేతపసిసత్యేచదానేచనిరతశ్శుచిః॥ ౧౨ ॥ అర్హస్త్వంభీష్మమాంద్రష్టుంతపసాస్వేనపార్థివ । తవహ్యుపస్థితాలోకాయేభ్యోనావర్తతేపునః॥ ౧౩ ॥ పంచాశతంషట్చకురుప్రవీర శేషందినానాంతవజీవితస్య । తతశ్శుభైఃకర్మఫలోదయైస్త్వంసమేష్యసేభీష్మవిముచ్యదేహమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఏతేహిదేవావసవోవిమానాన్యాస్థాయసర్వేజ్వలితాగ్నికల్పాః । అంతర్హితాస్త్వాంప్రతిపాలయంతికాష్ఠాంప్రపద్యంతముదక్పతంగమ్॥ ౧౫॥ వ్యావర్తమానేభగవత్యుదీచీంసూర్యేజగత్కాలవశంప్రపన్నే। గంతాసిలోకాన్పురుషప్రవీరనావర్తతేయానుపలభ్యవిద్వాన్॥ ౧౬॥ అముంచలోకంత్వయిభీష్మయాతేజ్ఞానానినంక్ష్యంత్యఖిలేనవీర । అతస్తుసర్వేత్వయిసన్నికర్షంసమాగతాధర్మవివేచనాయ॥ ౧౭॥ తత్ జ్ఞాతిశోకోపహతశ్రుతాయసత్యాభిసంధాయయుధిష్ఠిరాయ।ప్రబ్రూహిధర్మార్థసమాధియుక్తంసత్యంవచోస్యాపనుదాశుశోకమ్॥ ౧౮॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- కృష్ణవాక్యే-ఏకపంచాశోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥తతఃకృష్ణస్యతద్వాక్యంధర్మార్థసహితంహితమ్ । శ్రుత్వాశాంతనవోభీష్మఃప్రత్యువాచకృతాంజలిః ॥ ౧ ॥ లోకనాథమహాబాహోశివనారాయణాచ్యుత । తవవాక్యముపశ్రుత్యహర్షేణాస్మిపరిప్లుతః ॥ ౨ ॥ కించాహమభిధాస్యామి వాక్యంతేతవసన్నిధౌ । యదావాచోగతంసర్వంతవవాచిసమాహితమ్॥ ౩॥ యచ్చకించిత్కృతంలోకేకర్తవ్యంక్రియతేచయత్। త్వత్తస్తన్నిస్సృతందేవలోకేబుద్ధిమతోహితే॥ ౪ ॥ కథయేద్దేవలోకంయోదేవరాజసమీపతః। ధర్మకామార్థమోక్షాణాంసోర్థంబ్రూయాత్తవాగ్రతః॥ ౫॥ శరాభితాపాద్వ్యథితంమనోమేమధుసూదన । గాత్రాణిచావసీదంతినచబుద్ధిఃప్రసీదతి॥ ౬ ॥ నచమేప్రతిభాకాచిదస్తికించిత్ప్రభాషితుమ్ । పీడ్యమానస్యగోవిందవిషానలసమైశ్శరైః॥ ౭॥ బలంమేప్రజహాతీవప్రాణాస్సంత్వరయంతిచ । మర్మాణిపరితప్యంతిభ్రాంతచిత్తస్తథాహ్యహమ్ ॥ ౮ ॥ దౌర్బల్యాత్సజ్జతేవాఙ్మేసకథంవక్తుముత్సహే। సాధుమేత్వంప్రసీదస్వదాశార్హకులవర్ధన॥ ౯ ॥ తత్క్షమస్వమహాబాహోనబ్రూయాంకించిదచ్యుత । త్వత్సన్నిధౌచసీదేద్ధివాచస్పతిరపిబ్రువన్॥ ౧౦॥ నదిశస్సంప్రజానామినాకాశంనచమేదినీమ్ । కేవలంతవవీర్యేణతిష్ఠామిమధుసూదన ॥ ౧౧ ॥ స్వయమేవభవాంస్తస్మాద్ధర్మరాజ

౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥పంచాశతమితి॥ పంచాశతంషట్చేతితవజీవితసంబంధినాందినానాం శేషం- పంచషట్పంచవారమావర్తితాఃషడితిరిత్యాత్రింశదితిజ్ఞేయం- తావదేవఅశతంశతావధి-యద్దినానాంశతేనకర్తుంశక్యంతత్త్రింశతాపికర్తుంశక్యమిత్యర్థః॥శ్లో॥ అష్టపంచాశతంరాత్ర్యశ్శయానస్యాద్యమేగతాఇతిభీష్మోవక్ష్యతి-తత్రత్రింశద్రాత్రయఃపరంశిష్టాః అష్టావింశతిరితఃపూర్వంవ్యతీతాఇతిజ్ఞేయం- తథాహి-భీష్మస్యశరతల్పశయనానంతరంఅష్టాదినానియుద్ధం-తతోదుర్యోధనాశౌచంయుయుత్సోఃషోడశదినాని- తేనసహపురంప్రవిశతాంపాండవానామపితావంతిదినాని- పంచవింశేసర్వేషాంశ్రాద్ధదానం షడ్వింశేపురప్రవేశః- సప్తవింశేరాజ్యాభిషేకః - అష్టావింశేప్రకృతిసాంత్వనంఆభ్యుదయికందానంచ- ఏకోనత్రింశేభీష్మంప్రత్యాగమనం-తద్దినమారభ్యత్రింశద్దినానిశిష్టానీతిజ్ఞేయం॥౧౪॥ఏతఇతి॥ ప్రతిపాలయంతిప్రతీక్షంతే- పతంగంసూర్యం॥౧౫॥వ్యావర్తమానఇతి॥ కాలవశంజగత్ప్రపన్నేప్రాప్తే- జ్ఞేస్తుమితిశేషః॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥*** ౧॥౨॥కించేతి॥తేతవైవవాక్యంతవసన్నిధౌవాచోగతం- వాచాంవిషయఃసర్వోపితవవాదివేదే ॥౩॥యదితి॥హితేప్రియే ఇహపరత్రచ-సర్వంత్రైకాలికంత్వత్తోనిస్సృతమితిఉక్తేర్థేహేతురుక్తం॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥ .... *

స్వయద్ధితమ్ । తద్బ్రవీత్వాఖుసర్వేషామాగమానాంత్వమాగమః॥ ౧౨॥ కథంత్వయిస్థితేకృష్ణేశాశ్వతేలోకకర్తరి । ప్రబ్రూయాన్మద్విధఃకశ్చిద్గురౌశిష్యఇవస్థితే॥౧౩॥ వాసుదేవః॥ ఉపపన్నమిదంవాక్యంకౌరవాణాంధురంధరే । మహావీర్యేమహాసత్త్వేస్థిరేసర్వార్థదర్శిని॥ ౧౪॥ యచ్చమామాత్థగాంగేయబాణాఘాతరుజంప్రతి । గృహాణాత్రవరంభీష్మమత్ప్రసాదకృతాంప్రభామ్॥ ౧౫ ॥ నతేగ్లానిర్నతేమూర్ఛానదాహోనచతేరుజా। ప్రభవిష్యంతిగాంగేయక్షుత్పిపాసేనచాప్యుత ॥ ౧౬ ॥ జ్ఞానానిచసమగ్రాణిప్రతిభాస్యంతితేనఘ । నచతేక్వచిదాసక్తిర్బుద్ధేఃప్రాదుర్భవిష్యతి ॥ ౧౭॥ సత్త్వస్థంచమనోనిత్యంతవభీష్మభవిష్యతి।రజస్తమోభ్యాంరహితంఘనైర్ముక్తఇవోడురాట్॥౧౮॥యద్యచ్చధర్మసంయుక్తమర్థయుక్తమథాపిచ । చింతయిష్యసితత్రాగ్ర్యాబుద్ధిస్తవభవిష్యతి॥ ౧౯ ॥ ఇమంచరాజశార్దూలభూతగ్రామంచతుర్విధమ్ । చక్షుర్దివ్యంసమాశ్రిత్యద్రక్ష్యస్యమితవిక్రమ॥౨౦॥సంసరంతంప్రజాజాలంసంయుక్తోజ్ఞానచక్షుషా । భీష్మద్రక్ష్యసితత్త్వేనజలేమీనఇవామలే॥ ౨౧॥ వైశంపాయనః ॥ తతస్తేవ్యాససహితాస్సర్వఏవమహర్షయః। ఋగ్యజుస్సామసహితైర్వచోభిఃకృష్ణమార్చయన్॥ ౨౨ ॥ తతస్సర్వార్తవందివ్యంపుష్పవర్షంనభస్తలాత్। పపాతయత్రవార్ష్ణేయఃసగాంగేయస్సపాండవః ॥ ౨౩ ॥ వాదిత్రాణిచసర్వాణిజగుశ్చాప్సరసాంగణాః । నచాహితమనిష్టంచకించిత్తత్రప్రదృశ్యతే॥ ౨౪ ॥ వవౌశివస్సుఖోవాయుస్సర్వగంధవహశ్శుచిః । శాంతాయాందిశిశాంతాశ్చప్రాద్రవన్మృగపక్షిణః॥ ౨౫॥ తతోముహూర్తాద్భగవాన్సహస్రాంశుర్దివాకరః । దహన్వనమివైకాంతేప్రతీచ్యాంప్రత్యదృశ్యత ॥ ౨౬ ॥ తతోమహర్షయస్సర్వేసముత్థాయజనార్దనమ్ । భీష్మమామంత్రయాంచక్రూరాజానంచయుధిష్ఠిరమ్॥ ౨౭ ॥ తతఃప్రణామమకరోత్కేశవస్సహపాండవః । సాత్యకిస్సంజయశ్చైవసచశారద్వతఃకృపః। ౨౮ ॥ తతస్తేధర్మనిరతాస్సమ్యక్తైరపిపూజితాః। శ్వస్సమేష్యామఇత్యుక్త్వాయథేష్టంత్వరితాయయుః॥౨౯॥తథైవామంత్ర్యగాంగేయంకేశవఃపాండవాస్తథా। ప్రదక్షిణముపావృత్యరథానారురుహుశ్శుభాన్॥ ౩౦॥ తతోరథైఃకాంచనచిత్రకూబరైర్మహీధరాభైస్సమదైశ్చదంతిభిః। హయైస్సుపర్ణైరివచాశుగామిభిఃపదాతిభిశ్చాత్తశరాసనాదిభిః॥ ౩౧॥ యయౌరథానాంపురతోహిసాచమూస్తథైవపశ్చాదతిమాత్రసారిణీ। పురశ్చపశ్చాచ్చయథామహానదీతమృక్షవంతంగిరిమేత్యనర్మదా॥౩౨॥ తతఃపురస్తాద్భగవాన్నిశాకరఃసముత్థితస్తామభిహర్షయంశ్చమూమ్ । దివాకరాపీతరసామమౌషధీఃపునస్స్వకేనైవగుణేనయోజయన్ ॥ ౩౩ ॥ తతఃపురంసురపురసమ్మితద్యుతిం ప్రవిశ్యతేయదువృషపాండవాస్తదా । యథోచితాన్భవనవరాన్సమావిశన్ శ్రమాన్వితామృగపతయోగుహాఇవ ॥ ౩౪ ॥ .... *

ఇతి-శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- యుధిష్ఠిరాద్యాగమనే- ద్విపంచాశోధ్యాయః,

వైశంపాయనః॥తతశ్శయనమావిశ్యప్రసుప్తోమధుసూదనః। యామమాత్రార్ధశేషాయాంయామిన్యాంప్రత్యబుధ్యత॥ ౧॥ సధ్యానపథమావిశ్యసర్వజ్ఞానానిమాధవః।అవలోక్యతతఃపశ్చాద్దధ్యౌబ్రహ్మసనాతనమ్ ॥ ౨ ॥ తతస్తుతిపురాణజ్ఞారక్తకంఠాస్సుశిక్షితాః । అస్తువన్విశ్వకర్మాణంవాసుదేవంప్రజాపతిమ్ ॥ ౩ ॥ పఠంతిపాణిస్వనికాస్తథాగాయంతిగాయకాః । శంఖానకమృదంగాంశ్చప్రవాద్యంతిసహస్రశః ॥ ౪ ॥ వీణాపణవవేణూనాంస్వనశ్చాతిమనోరమః। సహాసఇవవిస్తీర్ణశ్శుశ్రువేతస్యవేశ్మనః ॥ ౫ ॥ తతోయుధిష్ఠిరస్యాపిరాజ్ఞోమంగళసంహితాః । ఉచ్చేరుర్మధురావాచోగీతవాదిత్రనిస్స్వనాః ॥ ౬ ॥ తతఉత్థాయదాశార్హఃస్నాతఃప్రాంజలిరచ్యుతః । జప్త్వాగుహ్యంమహాబాహురగ్నీనాశ్రిత్యతస్థివాన్ ॥ ౭ ॥ తత

౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥జ్ఞానానీతి॥ఆసక్తిఃఅవసంనతా॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥ సమితి॥సంసరంతంసంసరత్॥ ౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪*౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥.. *

సహస్రంవిప్రాణాంచతుర్వేదవిదాంతథా । గవాంసహస్రేణైకైకంవాచయామాసమాధవః॥ ౮ ॥ మంగళాలంభనంకృత్వా ఆత్మానమవలోక్య
చ। ఆదర్శేవిమలేకృష్ణస్తతస్సాత్యకిమబ్రవీత్ ॥ ౯॥ గచ్ఛశైనేయజానీహిగత్వారాజనివేశనమ్ । అపిసజ్జోమహాతేజాభీష్మంద్రష్టుంయుధిష్ఠిరః॥ ౧౦॥
తతఃకృష్ణస్యవచనాత్ సాత్యకిస్త్వరితోయయౌ । ఉపగమ్యచరాజానంయుధిష్ఠిరమభాషత॥ ౧౧ ॥ యుక్తోరథవరోరాజన్ వాసుదేవస్యధీమతః। స
మీపమాపగేయస్యప్రయాస్యతిజనార్దనః॥౧౨॥ భవత్ప్రతీక్షఃకృష్ణోసౌధర్మరాజమహాద్యుతే। యదత్రానంతరంకృత్యంతద్భవాన్ కర్తుమర్హ
తి॥ ౧౩॥ ఏవముక్తఃప్రత్యువాచధర్మపుత్రోయుధిష్ఠిరః। యుజ్యతాంమేరథవరఃఫాల్గునాప్రతిమద్యుతే। ౧౪ ॥ నసైనికైశ్చయాతవ్యంయాస్యామో
వయమేవహి ।। నచపీడయితవ్యోమేభీష్మోధర్మభృతాంవరః ॥ ౧౫ ॥ అతఃపురస్సరాశ్చాపినివర్తంతుధనంజయ । అద్యప్రభృతిగాంగేయఃపరంగు
హ్యంప్రవక్ష్యతి॥ ౧౬॥ అతోనేచ్ఛామికౌంతేయపృథగ్జనసమాగమమ్॥ ౧౭॥ వైశంపాయనః॥ సతద్వాక్యమథాజ్ఞాయకుంతీపుత్రోధనంజయః। యు
క్తంరథవరంతస్మా ఆచచక్షేనరర్షభః ॥ ౧౮ ॥ తతోయుధిష్ఠిరోరాజాయమౌభీమార్జునావపి । భూతానీవసమస్తానియయుఃకృష్ణనివేశనమ్॥ ౧౯॥
ఆగచ్ఛత్స్వథకృష్ణోపిపాండవేషుమహాత్మసు । శైనేయసహితోధీమాన్ రథమేవాన్వపద్యత ॥ ౨౦ ॥ రథస్థాస్సంవిదంకృత్వాసుఖాంపృష్ట్వాచశర్వ
రీమ్। మేఘఘోషైఃరథవరైఃప్రయయుస్తేనరర్షభాః॥ ౨౧॥ బలాహకంమేఘపుష్పంశైబ్యంసుగ్రీవమేవచ । దారుకశ్చోదయామాసవాసుదేవస్య
వాజినః॥ ౨౨ ॥ తేహయావాసుదేవస్యదారుకేణప్రచోదితాః । గాంఖురాగ్రైస్తథారాజన్ లిఖంతఃప్రయయుస్తదా ॥ ౨౩ ॥ తేగ్రసంతఇవాకా
శంవేగవంతోమహాబలాః । తేక్షేత్రంధర్మస్యకృత్స్నస్యకురుక్షేత్రమవాతరన్॥ ౨౪॥ తతోయయుర్యత్రభీష్మఃశరతల్పగతఃప్రభుః । ఆస్తేమహర్షి
భిస్సార్ధంబ్రహ్మాదేవగణైర్యథా ॥ ౨౫ ॥ తతోవతీర్యగోవిందోరథాత్సచయుధిష్ఠిరః । భీమోగాండీవధన్వాచయమౌసాత్యకిరేవచ । ఋషీనభ్య
ర్చయామాసుఃకరానుద్యమ్యదక్షిణాన్ ॥ ౨౬ ॥ సతైఃపరివృతోరాజా నక్షత్రైరివచంద్రమాః। అభ్యాజగామగాంగేయంబ్రహ్మాణమివవాసవః॥
౨౭ ॥ శరతల్పేశయానంతమాదిత్యంపతితంయథా। సదదర్శమహాబాహుర్భయాశ్చాగతసాధ్వసః॥౨౮ ॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-కృష్ణాదీనాంభీష్మసమీపయానే - త్రిపంచాశోధ్యాయః-

జనమేజయః॥ధర్మాత్మనిమహావీర్యేసత్యసంధేజితాత్మని । దేవవ్రతేమహాభాగేశరతల్పగతేచ్యుతే ॥ ౧ ॥ శయానేవీరశయనేభీష్మేశంతనునందనే।
గాంగేయేపురుషవ్యాఘ్రేపాండవైఃపర్యుపాసితే॥ ౨॥ కాఃకథాస్సమవర్తంతతస్మిన్వీరసమాగమే। హతేషుసర్వసైన్యేషుతన్మేశంసమహామునే॥
౩॥ వైశంపాయనః॥శరతల్పగతేభీష్మేకౌరవాణాంధురంధరే । ఆజగ్మురృషయస్సిద్ధానారదప్రముఖానృప ॥ ౪ ॥ హతశిష్టాశ్చరాజానోయుధిష్ఠిరపు
రోగమాః। ధృతరాష్ట్రశ్చకృష్ణశ్చభీమార్జునయమాస్తథా॥ ౫॥ తేభిగమ్యమహాత్మానోభారతానాంపితామహమ్। అన్వశోచంతగాంగేయమాది
త్యంపతితంయథా ॥ ౬ ॥ ముహూర్తమివచధ్యాత్వానారదోదేవదర్శనః। ఉవాచపాండవాన్ సర్వాన్ హతశిష్టాంశ్చపార్థివాన్॥ ౭ ॥ ప్రాప్త
కాలంసమాచక్షేభీష్మోయమనుయుజ్యతామ్। అస్తమేతిహిగాంగేయోభానుమానివభారత॥ ౮॥ అయంప్రాణానుత్సిసృక్షుస్తంసర్వేభ్యనుపృచ్ఛత।
కృత్స్నాన్హివివిధాన్ ధర్మాంశ్చాతుర్వర్ణ్యస్యవేత్త్యయమ్॥౯॥ ఏషవృద్ధఃపరాన్ లోకాన్ సంప్రాప్నోతితనుంత్యజన్ ।తంశీఘ్రమనుయుంజీధ్వం
సంశయాన్మనసిస్థితాన్ ॥ ౧౦ ॥ వైశంపాయనః॥ ఏవముక్తానారదేనభీష్మమీయుర్నరాధిపాః। ప్రష్టుంచాశక్నువంతస్తేవీక్షాంచక్రుఃపరస్పరమ్ ॥
౧౧ ॥ అథోవాచహృషీకేశంపాండుపుత్రోయుధిష్ఠిరః । నాన్యస్తుదేవకీపుత్రాచ్ఛక్తఃప్రష్టుంపితామహమ్ ॥ ౧౨ ॥ ప్రవ్యాహారయదుశ్రేష్ఠ త్వమ

౮॥మంగళేతి॥మంగళానాంగవాదీనామాలంభనంస్పర్శం॥౯॥౧౦॥ ౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥
౨౬॥౨౭॥౨౮॥ * ౧॥౨॥౩॥౪౫॥౬॥౭॥ప్రాప్తేతి॥సమాచక్షేబ్రవీమి-అనుయుజ్యతాంపృచ్ఛ్యతాం॥౮॥౯ ౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥ .... *

గ్రామధుసూదన। త్వంహినస్త్రాతసర్వేషాంసర్వధర్మవిదుత్తమః॥ ౧౩॥ ఏవముక్తఃపాండవేనభగవాన్కేశవస్తదా । అభిగమ్యదురాధర్షంప్రవ్యాహారయదచ్యుతః॥ ౧౪॥ వాసుదేవః॥కచ్చిత్సుఖేనరజనీవ్యుష్టాతేరాజసత్తమ । విస్పష్టలక్షణాబుద్ధిఃకచ్చిచ్చోపస్థితాతవ॥ ౧౫॥కచ్చిత్ జ్ఞానానిసర్వాణి ప్రతిభాంతిచతేనఘ। నచగ్లాయతిహృదయంనచతెవ్యాకులంమనః॥౧౬॥ భీష్మః॥ దాహోమోహశ్శ్రమశ్చైవక్లమోగ్లానిస్తథారుజా।తవప్రసాదాద్వార్ష్ణేయసద్యఃప్రతిగతానిమే ॥ ౧౭ ॥ యచ్చభూతంభవిష్యచ్చభవచ్చపరమద్యుతే। తత్సర్వమనుపశ్యామిపాణౌఫలమివార్పితమ్॥ ౧౮॥ వేదోక్తాశ్చైవయేధర్మా వేదాంతాధిగతాశ్చయే। తాన్సర్వాన్సంప్రపశ్యామివరదానాత్తవాచ్యుత॥౧౯॥ శిష్టైశ్చధర్మోయఃప్రోక్తఃసచమేహృదివర్తతే। దేశజాతికులానాంచధర్మజ్ఞోస్మిజనార్దన॥౨౦॥ చతుష్వాశ్రమధర్మేషుయోర్థస్సచహృదిస్థితః।రాజధర్మాంశ్చసకలానవగచ్ఛామికేశవ॥౨౧॥యచ్చయత్రచవక్తవ్యంతద్వక్ష్యామిజనార్దన । తవప్రసాదాద్ధిశుభామనోమేబుద్ధిరావిశత్ ॥ ౨౨ ॥ పునరేవాస్మిసంవృత్తస్త్వదనుధ్యానబృంహితః। వక్తుంశ్రేయస్సమర్థోస్మిత్వత్ప్రసాదాజ్జనార్దన ॥ ౨౩ ॥ స్వయంకిమర్థంతుభవాన్శ్రేయోనప్రాహపాండవమ్। కింతేవివక్షితంచాత్రతదాశువదమాధవ ॥ ౨౪ ॥ వాసుదేవః॥యశసశ్శ్రేయసశ్చైవమూలంమాంవిద్ధికౌరవ । మత్తస్సర్వేభినిర్వృత్తా భావాస్సదసదాత్మకాః॥౨౫॥ శీతాంశుశ్చంద్రఇత్యుక్తేలోకోవిస్మయిష్యతి। తథైవయశసాపూర్ణేమయికోవిస్మయిష్యతి॥౨౬॥అథేయంతుమయాభూయోయశస్తవమహాద్యుతే। తతోమేవిపులాబుద్ధిస్త్వయిభీష్మసమర్పితా॥౨౭॥ యావద్ధిపృథివీపాలపృథ్వీయంస్థాస్యతిధ్రువా । తావత్తవాక్షయాకీర్తిర్లోకాననుచరిష్యతి ॥ ౨౮ ॥ యచ్చత్వంవక్ష్యసేభీష్మపాండవాయానుపృచ్ఛతే । వేదప్రవాదఇవతేస్థాస్యతేవసుధాతలే॥౨౯ ॥ యశ్చైతేనప్రమాణేనయోక్ష్యత్యాత్మానమాత్మనా। సఫలంసర్వపుణ్యానాంప్రేత్యచానుభవిష్యతి॥౩౦॥ ఏతస్మాత్కారణాద్భీష్మమతిర్దివ్యామయాహితే । దత్తాయశోవిప్రథయేత్కథంభూయస్తవేతిహ॥౩౧॥ యావద్ధిప్రథతేలోకేపురుషస్యయశోభువి । తావత్తస్యాక్షయాకీర్తిర్భవతీతివినిశ్చితమ్॥ ౩౨॥ రాజానోహతశిష్టాస్త్వాంరాజన్నభితఆసతే। ధర్మాననుయుయుక్షంతస్తేభ్యఃప్రబ్రూహిభారత॥ ౩౩ ॥ భవాన్హివయసావృద్ధఃశ్రుతాచారసమన్వితః । కుశలోరాజధర్మాణాంసర్వేషామపరాశ్చయే॥ ౩౪॥ జన్మప్రభృతితేకశ్చిద్వృజినంనదదర్శహ। జ్ఞాతారంసర్వధర్మాణాంత్వాంవిదుస్సర్వపార్థివాః॥ ౩౫॥ తేభ్యఃపితేవపుత్రేభ్యోరాజన్బ్రూహిపరంనయమ్ । ఋషయశ్చైవదేవాశ్చత్వయానిత్యముపాసితాః॥ ౩౬ ॥ తస్మాద్వక్తవ్యమేవేదంత్వయావశ్యమశేషతః॥౩౭॥ ధర్మంశుశ్రూషమాణేభ్యఃపృష్టేనచసతాంపునః। వక్తవ్యంవిదుషాచేతిధర్మమాహుర్మనీషిణః॥ ౩౮॥అప్రతిబ్రువతఃకష్టోదోషోహిభవితాప్రభో॥౩౯॥తస్మాత్పుత్రైశ్చపౌత్రైశ్చధర్మాన్పృష్టస్సనాతనాన్। విద్వాన్జిజ్ఞాసమానైస్త్వంప్రబ్రూహిభరతర్షభ॥౪౦॥...*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- కృష్ణవాక్యే-చతుఃపంచాశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ అథాబ్రవీన్మహాతేజావాక్యంకౌరవనందనః । హంతధర్మాన్ప్రవక్ష్యామిదృఢేవాఙ్మనసీమమ॥ ౧ ॥ తవప్రసాదాద్గోవిందభూతాత్మాహ్యసిశాశ్వతః। యుధిష్ఠిరస్తుధర్మాత్మామాంధర్మాననుపృచ్ఛతు॥౨॥ఏవంప్రీతోభవిష్యామిధర్మాన్వక్ష్యామిచాఖిలాన్।యస్మిన్రాజర్షభే

ఏవమితి॥ప్రవ్యాహారయత్ అవాచయత్ ॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥ వేదేతి॥ వేదోక్తాఃఅగ్నిహోత్రాదయః- వేదాంతాధిగతాఃశమదమసన్న్యాసాదయః॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥యచ్చేతి॥ మేమమ-మనఃకర్మబుద్ధిరావిశత్ ॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥ ఆధేయమితి॥ మేమయా॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥ రాజానఇతి॥ అనుయుయుక్షంతఃప్రష్టుమిచ్ఛతః॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥౪౦॥ * ౧॥తవేతి॥తవప్రసాదాదితిపూర్వశ్లోకేనాన్వయః- భూతాత్మాప్రాణినామంతరాత్మాసి తేనమమాభిప్రాయంవేత్సీతిభావః- ప్రసంగాద్ధర్మశ్రవణాధికారిణంనిరూపయతి- యుధిష్ఠిరస్త్వితి॥౨॥ ఏవమితి ॥ యుధిష్ఠిరంస్తౌతియస్మిన్నిత్యాదినా॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥..*

జాతే ధర్మాత్మని మహాత్మని। అహృష్యన్వృష్ణయస్సర్వే స మాం పృచ్ఛతు పాండవః॥ ౩॥ సర్వేషాం దీప్తయశసాం కురూణాం ధర్మచారిణామ్। యస్య నాస్తి సమః కశ్చిత్స మాం పృచ్ఛతు పాండవః॥ ౪ ॥ ధృతిర్దమో బ్రహ్మచర్యం క్షమా ధర్మశ్చ నిత్యదా। యస్మిన్నోజశ్చ తేజశ్చ స మాం పృచ్ఛతు పాండవః ॥ ౫॥ సంబంధినోఽతిథీన్భృత్యాన్సంశ్రితాంశ్చైవ యో భృశమ్। సంమానయతి సత్కృత్య స మాం పృచ్ఛతు పాండవః॥ ౬ ॥ సత్యం దానం తపశ్శౌర్యం శాంతిర్దాక్ష్యమసంభ్రమః। యస్మిన్నేతాని సర్వాణి స మాం పృచ్ఛతు పాండవః॥ ౭॥ యో న కామాన్న సంరంభాన్న భయాన్నార్థకారణాత్। కుర్యాదధర్మం ధర్మాత్మా స మాం పృచ్ఛతు పాండవః॥ ౮ ॥ సత్యనిత్యః క్షమానిత్యో జ్ఞాననిత్యోఽతిథిప్రియః। యో దదాతి సతాం నిత్యం స మాం పృచ్ఛతు పాండవః॥ ౯॥ ఇజ్యాధ్యయననిత్యశ్చ ధర్మే చ నిరతస్సదా। శాంతశ్శ్రుతరహస్యశ్చ స మాం పృచ్ఛతు పాండవః॥ ౧౦ ॥ వాసుదేవః॥ లజ్జయా పరయోపేతో ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః। అభిశాపభయాద్భీతో భవంతం నోపసర్పతి॥ ౧౧॥ లోకస్య కదనం కృత్వా లోకనాథో విశాంపతే। అభిశాపభయాద్భీతో భవంతం నోపసర్పతి॥ ౧౨॥ పూజ్యాన్మాన్యాంశ్చ భక్తాంశ్చ గురూన్సంబంధిబాంధవాన్। అర్ఘార్హానిషుభిర్భిత్త్వా భవంతం నోపసర్పతి ॥ ౧౩ ॥ భీష్మః॥ బ్రాహ్మణానాం యథా ధర్మో దానమధ్యయనం తపః। క్షత్రియాణాం తథా కృష్ణ సమరే దేహపాతనమ్॥ ౧౪ ॥ పితౄన్పితామహాన్భ్రాతౄన్గురూన్సంబంధిబాంధవాన్। మిథ్యాప్రవృత్తాన్యస్సంఖ్యే నిహన్యాద్ధర్మ ఏవ సః॥ ౧౫॥ సమయత్యాగినో లుబ్ధాన్గురూనపి చ కేశవ। నిహంతి సమరే పాపాన్క్షత్రియస్స హి ధర్మవిత్ ॥ ౧౬॥ యో లోభాన్న సమీక్షేత ధర్మసేతుం సనాతనమ్। నిహంతి యస్తం సమరే క్షత్రియో వై స ధర్మవిత్ ॥౧౭॥ లోహితోదాం కేశతృణాం గజశైలాం ధ్వజద్రుమామ్। మహీం కరోతి యుద్ధేషు క్షత్రియో యస్స ధర్మవిత్ ॥ ౧౮॥ ఆహూతేన రణే నిత్యం యోద్ధవ్యం క్షత్రబంధునా। ధర్మ్యం స్వర్గ్యం చ లోక్యం చ యుద్ధం హి మనురబ్రవీత్ ॥ ౧౯॥ వైశంపాయనః॥ ఏవముక్తస్తు భీష్మేణ ధర్మపుత్రో యుధిష్ఠిరః। వినీతవదుపాగమ్య తస్థౌ సందర్శనేఽగ్రతః ॥ ౨౦ ॥ అథాస్య పాదౌ జగ్రాహ భీష్మశ్చాపి ననంద తమ్। మూర్ధ్ని చైనముపాఘ్రాయ నిషీదేత్యబ్రవీత్తదా॥ ౨౧॥ తమువాచాథ గాంగేయో వృషభస్సర్వధన్వినామ్। మాం పృచ్ఛ తాత విస్రబ్ధం మా భైస్త్వం కురుసత్తమ॥ ౨౨॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- యుధిష్ఠిరాశ్వాసనే - పంచపంచాశోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ ప్రణిపత్య హృషీకేశమభివాద్య పితామహమ్। అనుమాన్య గురూన్సర్వాన్పర్యపృచ్ఛద్యుధిష్ఠిరః॥ ౧॥ యుధిష్ఠిరః॥ రాజ్ఞాం వై పరమో ధర్మ ఇతి ధర్మవిదో విదుః। మహాంతమేతం భారం చ మన్యే తద్బ్రూహి పార్థివ॥ ౨॥ రాజధర్మాన్విశేషేణ కథయస్వ పితామహ। సర్వస్య జీవలోకస్య రాజధర్మః పరాయణమ్॥ ౩॥ త్రివర్గో హి సమాసక్తో రాజధర్మేషు కౌరవ। మోక్షధర్మశ్చ విస్పష్టః సకలోఽత్ర సమాహితః ॥ ౪ ॥ యథా హి రశ్మయోఽశ్వస్య ద్విరదస్యాంకుశో యథా। నరేంద్రధర్మో లోకస్య తథా ప్రగ్రహణం స్మృతమ్ ॥ ౫ ॥ తత్ర చేత్సంప్రముహ్యేత ధర్మే రాజర్షిసేవితే। లోకస్య సంస్థా న భవేత్సర్వం చ వ్యాకులీభవేత్ ॥ ౬॥ ఉదయన్హి యథా సూర్యో నాశయత్యశుభం తమః। రాజధర్మాస్తథాలోక్యామాక్షిపంత్యశుభాం

లజ్జయేతి॥ అభిశాపో లోకగర్హా॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ గోత్రవధజాదినిందాం ధర్మరాజస్యాపనేష్యన్ భీష్మ ఉవాచ బ్రాహ్మణానామితి॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ య ఇతి॥ తం లోభినం॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥********* ప్రణిపత్యేతి॥ గురూన్ కృపవ్యాసాదీన్ పర్యపృచ్ఛత్ ధర్మానితి శేషః॥ ౧॥ రాజ్ఞామితి॥ ధర్మః ప్రజాపాలనాత్మకః పరమః సర్వధర్మశ్రేష్ఠః- ఏతం ధర్మం భారం దుర్వహం మన్యే॥ ౨॥ రాజధర్మానితి॥ పరాయణం ఆశ్రయః॥ ౩॥ త్రివర్గ ఇతి॥ త్రివర్గః ధర్మార్థకామాత్మకః- రాజధర్మేషు దండనీతౌ- సమాసక్తః సమాశ్రితః॥ ౪॥ యథేతి॥ ప్రగ్రహణం నియంత్రణం॥ ౫॥ తత్రేతి॥ సంస్థా మర్యాదా వ్యవస్థా॥ ౬॥ ఉదయన్నితి॥ అలోక్యాం అప్రకాశాత్మికాం- అశుభాం గతిం నరకం- ఆక్షిపంతి దూరీకుర్వంతి- తథా చ స్మృతిః॥ శ్లో ॥ రాజభిః కృతదండాస్తు శుద్ధ్యంతి మలినా జనాః। కృతార్థాశ్చ తతో యాంతి స్వర్గం సుకృతినో యథేతి॥ ౭॥ .... *

గలితమ్ ॥ ౭ ॥ తదగ్రే రాజధర్మాణాం మత్తోర్థే త్వం పితామహ । ప్రబ్రూహి భరతశ్రేష్ఠ త్వం హి ధర్మభృతాం వరః ॥ ౮ ॥ ఆగమశ్చ పరస్త్వత్తః సర్వేషాం నః పరంతప । భవంతం హి పరం బుద్ధ్వా వాసుదేవోఽభిమన్యతే ॥ ౯ ॥ భీష్మః ॥ నమో ధర్మాయ మహతే నమః కృష్ణాయ వేధసే । బ్రాహ్మణేభ్యో నమస్కృత్య ధర్మాన్వక్ష్యామి శాశ్వతాన్ ॥ ౧౦ ॥ శృణు కార్త్స్న్యేన మత్తస్త్వం రాజధర్మాన్ యుధిష్ఠిర । నిరుచ్యమానాన్నియతో యచ్చాన్యదపి వాంఛసి ॥ ౧౧ ॥ ఆదావేవ కురుశ్రేష్ఠ రాజ్ఞా రంజనకామ్యయా । దేవతానాం ద్విజానాం చ వర్తితవ్యం యథావిధి ॥ ౧౨ ॥ దైవతాన్యర్చయిత్వా హి బ్రాహ్మణాంశ్చ కురూద్వహ । ఆనృణ్యం యాతి ధర్మస్య లోకేన చ సమర్చ్యతే ॥ ౧౩ ॥ ఉత్థానేన సదా పుత్ర ప్రయతేథా యుధిష్ఠిర । న హ్యుత్థానమృతే దైవం రాజ్ఞామర్థం ప్రసాధయేత్ ॥ ౧౪ ॥ సాధారణం ద్వయం హ్యేతద్దైవముత్థానమేవ చ । పౌరుషం హి పరం మన్యే దైవం నిశ్చిత్యముచ్యతే ॥ ౧౫ ॥ విపన్నే చ సమారంభే సంతాపం మా స్మ వై కృథాః । ఘటస్వైవం సదాత్మానం రాజ్ఞామేష పరో నయః ॥ ౧౬ ॥ న హి సత్యాదృతే కించిద్రాజ్ఞాం వై సిద్ధికారకమ్ । సత్యే హి రాజా నిరతః ప్రేత్య చేహ చ నందతి ॥ ౧౭ ॥ ఋషీణామపి రాజేంద్ర సత్యమేవ పరం ధనమ్ । తథా రాజ్ఞః పరం సత్యాన్నాన్యద్విశ్వాసకారణమ్ ॥ ౧౮ ॥ గుణవాన్ శీలవాన్ దాంతో మృదుర్ధర్మ్యో జితేంద్రియః । సుదర్శః స్థూలలక్ష్యశ్చ న భ్రశ్యేత సదా శ్రియః ॥ ౧౯ ॥ ఆర్జవం సర్వకార్యేషు శ్రయేథాః కురునందన । పునర్నయవిచారేణ త్రయీసంవరణేన చ ॥ ౨౦ ॥ మృదుర్హి రాజా సతతం లంఘ్యో భవతి సర్వశః । తీక్ష్ణాచ్చోద్విజతే లోకస్తస్మాదుభయమాచర ॥ ౨౧ ॥ అదండ్యాశ్చైవ తే పుత్ర విప్రాశ్చ వదతాం వర । భూతమేతత్పరం లోకే బ్రాహ్మణో నామ పాండవ ॥ ౨౨ ॥ మనునా చైవ రాజేంద్ర గీతౌ శ్లోకౌ మహాత్మనా । ధర్మేషు స్వేషు కౌరవ్య హృది తౌ కర్తుమర్హసి ॥ ౨౩ ॥ అద్భ్యోఽగ్నిర్బ్రహ్మతః క్షత్రమశ్మనో లోహముత్థితమ్ । తేషాం సర్వత్రగం తేజః స్వాసు యోనిషు శామ్యతి ॥ ౨౪ ॥ అయో హంతి యదాశ్మానమగ్నినా వారి హన్యతే । బ్రంహ చ క్షత్రియో ద్వేష్టి తదా సీదంతి తే త్రయః ॥ ౨౫ ॥ ఏవం కృత్వా మహారాజ నమస్యా ఏవ తే ద్విజాః । భౌమం బ్రంహ ద్విజశ్రేష్ఠా ధారయంతి సమర్చితాః ॥ ౨౬ ॥ ఏవం చైవ నరవ్యాఘ్ర లోకత్రయవిఘాతకాః । నిగ్రాహ్యా ఏవ సతతం బాహుభ్యాం యే స్యురీదృశాః ॥ ౨౭ ॥ శ్లోకౌ చోశనసా గీతౌ పురా తాత మహర్షిణా । తౌ నిబోధ మహారాజ త్వమేకాగ్ర

తదితి ॥ అగ్రే ఇతరేభ్యో ధర్మేభ్యః పూర్వం ॥ ౮ ॥ ఆగమ ఇతి ॥ పర ఆగమః పరమం రహస్యం - నః అస్మాకం - త్వత్త ఏవోదితమస్తు ॥ ౯ ॥ నమ ఇతి ॥ శాశ్వతాన్ వేదపరంపరాగతాన్ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ఆదావితి ॥ రంజనకామ్యయేతి యః కశ్చిదక్షత్రియోఽపి ప్రజాపాలనాధికృతః తస్య రాజ్ఞోఽయం ధర్మః యత్ దేవద్విజాదిషు యథావిధి అనుగ్రహబుద్ధ్యా వర్తితవ్యమితి ॥ ౧౨ ॥ యద్ధర్మలోపాద్రాజ్ఞ ఋణం భవతి తద్దైవతార్చనేన నశ్యతీత్యాహ ॥ దైవతానీతి ॥ లోకే చ తత ఏవ పూజ్యో భవతీతి ॥ ౧౩ ॥ ఉత్థానేనేతి ఉత్థానేన పురుషకారేణ - ప్రయతేథాః జయాద్యర్థే యతస్వ - దైవం ప్రాగ్భవీయం కర్మ దేవతారాధనాదికం వా కేవలం - ఉత్థానం వినా రాజ్ఞా ఇష్టమర్థం న సాధయేత్ ॥ ౧౪ ॥ సాధారణమితి సాధారణం రథచక్రవత్సమానం - తత్రాపి పౌరుషం పరం శ్రేష్ఠం - దృష్టద్వారత్వాత్ - దైవం తు ఫలద్వారా నిశ్చిత్య ముచ్యతే । అకరణదోషాత్ ఫలాసిద్ధౌ - ఫలసిద్ధౌ తు దుఃఖాన్ముచ్యతే ॥ ౧౫ ॥ విపన్న ఇతి ॥ ఘటస్వ కర్షకవత్ సకృద్యత్నవైకల్యేఽపి యతస్వైవేత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ న హీతి ॥ సత్యాత్ సామంతా అపి వశే భవంతి అన్యథా విశ్వాసాభావాత్ స్వీయా అప్యుద్విజంతే క్షీణా అపి పరే ప్రాణపణేనాపి జిగీషంత ఏవేతి శ్లోకద్వయార్థః ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ గుణవానితి ॥ గుణాః శౌర్యౌదార్యగాంభీర్యాదయస్తద్వాన్ - శీలం సదాచారస్తద్వాన్ - దాంతః అచపలః మృదుః దయావాన్ ధర్మ్యో ధర్మాదనపేతః - జితేంద్రియః జితచిత్తః - సుదర్శః ప్రసన్నవక్త్రః - స్థూలలక్ష్యః బహుప్రదః ॥ ౧౯ ॥ ఆర్జవమితి ॥ ఆర్జవం అవక్రతాం - నయో నీతిః స్వరంధ్రగోపనం పరరంధ్రాన్వేషణం స్వస్య స్వేన క్రియమాణస్య పరేభ్యో గోపనం - మంత్రగోపనం చేత్యాది తద్యుక్తేన విచారేణ ఊహాపోహేన సాధకోపన్యాసేన క్రియమాణేన - త్రయీసంవరణేన ఉక్తవిధనీతిరూపేణ ఆర్జవం యథార్థభాషిత్వం చ శ్రయేథాః ॥ ౨౦ ॥ మృదురితి ॥ ఉభయం మృదుత్వం తీక్ష్ణత్వం చ సముచ్చితం శ్రయ ॥ ౨౧ ॥ తత్రాపి తైక్ష్ణ్యాపవాదమాహ ॥ అదండ్యా ఇతి ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ఏవమితి ॥ భౌమం బ్రహ్మ వేదాన్ యజ్ఞాంశ్చ ॥ ౨౬ ॥ మార్దవాపవాదమాహ - ఏవమితి ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ .... *

మనాన్నృప ॥ ౨౮ ॥ ఉద్యమ్య శస్త్రమాయాంతమపి వేదాంతగం రణే । నిగృహ్ణీయాత్స్వధర్మేణ ధర్మాపేక్షీ నరాధిపః ॥ ౨౯ ॥ వినశ్యమానం ధర్మం హి యోఽభి
రక్షేత్స ధర్మవిత్ । న తేన ధర్మహా స స్యాన్మన్యుస్తన్మన్యుమృచ్ఛతి ॥ ౩౦ ॥ ఏవం చైవ నరశ్రేష్ఠ రక్ష్యా ఏవ ద్విజాతయః । సాపరాధానపి హి తాన్ విష
యాంతే సముత్సృజేత్ ॥ ౩౧ ॥ అభిశస్తమపి హ్యేషాం కృపాయీత విశాంపతే । బ్రహ్మఘ్నే గురుతల్పే చ భ్రూణహత్యే తథైవ చ ॥ ౩౨ ॥ రాజద్విష్టే చ
విప్రస్య విషయాంతే విసర్జనమ్ । విధీయతే న శారీరం దండమేషాం కదాచన ॥ ౩౩ ॥ దయితాశ్చ నరాస్తే స్యుర్భక్తిమంతో ద్విజేషు యే । న కోశః పరమో
న్యోఽస్తి రాజ్ఞాం పురుషసంచయాత్ ॥ ౩౪ ॥ దుర్గేషు చ మహారాజ షట్సు యే శాస్త్రనిశ్చితాః । సర్వదుర్గేషు మన్యంతే నరదుర్గం సుదుస్తరమ్ ॥ ౩౫ ॥
తస్మాన్నిత్యం దయా కార్యా చాతుర్వర్ణ్యే విపశ్చితా । ధర్మాత్మా సత్యవాక్చైవ రాజా రంజయతి ప్రజాః ॥ ౩౬ ॥ న చ క్షాంతేన తే నిత్యం భావ్యం పుత్ర స
మంతతః । అధమో హి నరో రాజా క్షమావానివ కుంజరః ॥ ౩౭ ॥ క్షమమాణం నృపం నిత్యం నీచః పరిభవేజ్జనః । హస్తియంతా గజస్యేవ శిర ఏవారురుక్షతి ॥
౩౮ ॥ తస్మాన్నైవ మృదుర్నిత్యం తీక్ష్ణో నైవ భవేన్నృపః । వాసంతార్క ఇవ శ్రీమాన్న శీతో న చ ఘర్మదః ॥ ౩౯ ॥ ప్రత్యక్షేణానుమానేన తథౌపమ్యాగ
మైరపి । పరీక్ష్యాస్తే మహారాజ స్వే పరే చైవ నిత్యశః ॥ ౪౦ ॥ వ్యసనాని చ సర్వాణి త్యజేథా భూరిదక్షిణ । న చైవ న ప్రయుంజీత సంగం తు పరివర్జయేత్ ॥
౪౧ ॥ లోకస్య వ్యసనీ నిత్యం పరిభూతో భవత్యుత । ఉద్వేజయతి లోకం చ యోఽతిద్వేషీ మహీపతిః ॥ ౪౨ ॥ భవితవ్యం సదా రాజ్ఞా గర్భిణీసహధర్మిణా ॥
కారణం చ మహారాజ శృణు యేనేదమిష్యతే ॥ ౪౩ ॥ యథా హి గర్భిణీ హిత్వా స్వం ప్రియం మనసోఽనుగమ్ । గర్భస్య హితమాధత్తే తథా రాజ్ఞాప్యసం
శయమ్ ॥ ౪౪ ॥ వర్తితవ్యం కురుశ్రేష్ఠ సదా ధర్మానువర్తినా । స్వం ప్రియం తు పరిత్యజ్య యద్యల్లోకహితం భవేత్ ॥ ౪౫ ॥ న సంత్యాజ్యం చ తే ధై
ర్యం కదాచిదపి పాండవ । ధీరస్య స్పష్టదండస్య న భయం విద్యతే క్వచిత్ ॥ ౪౬ ॥ పరిహాసశ్చ భృత్యైస్తే నాత్యర్థం వదతాం వర । కర్తవ్యో రాజశా
ర్దూల దోషమత్ర హి మే శృణు ॥ ౪౭ ॥ అవమన్యంతి భర్తారం సంఘర్షాదుపజీవినః । స్వే స్థానే న చ తిష్ఠంతి లంఘయంతి చ తద్వచః ॥ ౪౮ ॥ ప్రేష్య

ఉద్యమ్యేతి ॥ స్వధర్మేణ శస్త్రోద్యమనేన - నిగృహ్ణీయాదేవ - న తు హన్యాత్ ॥ ౨౯ ॥ వినశ్యమానమితి ॥ వినశ్యమానం ఆతతాయిదోషాత్ - తేన ఆతతాయినిగ్ర
హేణ - అనిగ్రహే తు ధర్మహా స్యాదేవ - జీవతోఽస్య క్రోధో మన్యుః కశ్చేత్తత్రాహ - మన్యుస్తన్మన్యుమృచ్ఛతీతి - యథా సూర్యాంశుతప్తసూర్యకాం
తః తూలరాశ్యాదికముద్దీప్య తమాత్మనా స్వయం నశ్యేత్ ఏవం ఆతతాయిక్రోధోఽన్యముద్దీప్య తద్ద్వారా తతాయినమేవాశ్రయదాహేన దహతి - నాత్ర హంతు
దోష ఇత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం చ యద్యప్యేవం తథాపి - ద్విజాతయో బ్రాహ్మణాః రక్ష్యా ఏవ ॥ ౩౧ ॥ అభిశస్తమితి ॥ అభిశస్తం సతాప్యసతా వా
దోషేణ యుక్తం తథాఖ్యాపితం ॥ ౩౨ ॥ రాజద్విష్ట ఇతి ॥ శారీరం కశాఘాతాదిదండం - క్లీబత్వమాపణం ॥ ౩౩ ॥ దయితా ఇతి ॥ పురుషసంచయాత్ బ్రాహ్మ
ణభక్తాత్ ॥ ౩౪ ॥ దుర్గేష్వితి ॥ షట్సు మరుజ్జలవృక్షవనపర్వతనరదుర్గేషు ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ పునర్దయాపవాదమాహ ॥ న చేతి - సమంతతః సర్వజాతీయే
షు - అధమో ధర్మవిరోధీ ॥ ౩౭ ॥ క్షమమాణమితి ॥ గజస్య క్షమమాణస్య ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ప్రత్యక్షేణేతి ॥ ప్రత్యక్షేణ ఉపకారాపకారాదినా - అనుమానేన
నేత్రవక్త్రవికారాదినా - యథోక్తం ॥ శ్లో ॥ నేత్రవక్త్రవికారేణ జ్ఞాయతేఽంతర్గతం సదేతి - ఔపమ్యం ఉపమానం అన్యత్ర కార్యదర్శనేన - ఆగమైః శ
బ్దాదివా సాముద్రికలక్షణేన - తే పురుషాః పరీక్ష్యాః ॥ ౪౦ ॥ వ్యసనానీతి ॥ వ్యసనాని అష్టాదశ - యథాహ మనుః ॥ శ్లో ॥ మృగయాక్షో దివాస్వప్నః పరివాదః
స్త్రియో మదః । తౌర్యత్రికం వృథా వాచః కామజో దశకో గణః । తౌర్యత్రికం వాద్యగీతనృత్తాని ॥ శ్లో ॥ బార్హస్పత్యం చ శాస్త్రం చ శ్లోకో నిగదితః పురా ।
అస్మిన్నర్థే మహారాజ తన్మే నిగదతః శృణు । పైశున్యం సాహసం ద్రోహ ఈర్ష్యాసూయార్థదూషణం । వాగ్దండజం చ పారుష్యం క్రోధజోఽపి గణోఽష్టక ఇతి -
తత్ర చ సప్త కష్టతమాని - యథాహ - పానమక్షాః స్త్రియశ్చైవ మృగయా చ యథాక్రమం - ఏతత్కష్టతమం విద్యాచ్చతుష్కం కామజే గణే - దండస్య పా
తనం చైవ వాక్పారుష్యార్థదూషణే । క్రోధజేఽపి గణే విద్యాత్కష్టమేతత్త్రికం సదేతి ॥ న ప్రయుంజీతేతి న - అపి తు సర్వదా ॥ ౪౧ ॥ లోకస్యేతి ॥ వ్యసనీ మృగ
యాక్షాః స్త్రియః పానం చ తద్వాన్ - అతిద్వేషీ ప్రజాద్రోహపరః ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ యథేతి ॥ ప్రియమిష్టం ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ నేతి ॥ తే త్వయా స్పష్టః ప్రఖ్యాతో దండః గజర
థాశ్వపత్తిపురుషాదిసమూహో యస్య స్పష్టదండస్య ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ అవమన్యంతీతి ॥ సంఘర్షాత్ అతిసంశ్లేషాత్ ॥ ౪౮ ॥ ……………………… *

మాణావికల్పం తేగుహ్యంచాప్యనుయుంజతే। అయాచ్యంచైవయాచంతేభోజ్యాన్యాహారయంతిచ॥౪౯॥ క్రుధ్యంతిపరిదీప్యంతిభూమిపాయాధితిష్ఠతే।
ఉత్కోచైర్వంచనాభిశ్చకార్యాణ్యనువిహంతిచ॥౫౦॥జర్జరంచాస్యవిషయంకుర్వంతిప్రతిరూపకైః। స్త్రీరక్షిభిశ్చసజ్జంతేతుల్యవేషాభవంతిచ॥౫౧॥
వాతంనిష్ఠీవనంచైవకుర్వతేచాస్యసన్నిధౌ। నిర్లజ్జారాజశార్దూలవ్యాహరంతిచతద్వచః॥ ౫౨ ॥ హయంవాదంతినంవాపిరథంవానృపసమ్మతమ్।
అభిరోహంత్యనాదృత్యహర్షలేపార్థివేమృదౌ॥౫౩॥ ఇదంతేదుష్కరంరాజన్నిదంతేదుష్టచేష్టితమ్। ఇత్యేవంసుహృదోవాచంవదంతిపరిసంగతాః॥
౫౪ ॥ క్రుద్ధేచాస్మిన్హసంత్యేవనచహృష్యంతిపూజితాః। సంహర్షశీలాశ్చతదాభవంత్యన్యోన్యకారణాత్ ॥ ౫౫ ॥ విస్రంసయంతిమంత్రంచవి
వృణ్వంతిచదుష్కృతమ్। లీలయాచైవకుర్వంతిసావజ్ఞాస్తస్యశాసనమ్॥ ౫౬ ॥ అలంకారేచభోజ్యేచతథాస్నానానులేపనే। హ్రియమాణేనరవ్యా
ఘ్రస్వస్థాస్తస్యోపశృణ్వతః॥ ౫౭॥ నిందంతేస్వానధీకారాన్సంత్యజంతేచభారత। నవృత్త్యాపరితుష్యంతిరాజదేయంహరంతిచ॥ ౫౮॥ క్రీడితుంతేన
చేచ్ఛంతిససూత్రేణేవపక్షిణా। అస్మత్ప్రణేయోరాజేతిలోకాంశ్చైవవదంత్యుత ॥ ౫౯ ॥ ఏతేచైవాపరేచైవదోషాఃప్రాదుర్భవంత్యుత । నృపతా
మార్దవోపేతేహర్షలేచయుధిష్ఠిరః॥౬౦॥ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-షట్పంచాశోఽధ్యాయః- . . . *
భీష్మః॥నిత్యోద్యుక్తేనవైరాజ్ఞాభవితవ్యంయుధిష్ఠిర । ప్రశస్యతేనరాజాహినారీవోద్యమవర్జితః ॥ ౧ ॥ భగవానుశనాహ్యాహశ్లోకమత్రవిశాంపతే
తదిహైకమనారాజన్గదతస్తంనిబోధమే॥ ౨ ॥ ద్వావిమౌగ్రసతేభూమిఃసర్పోబిలశయానివ । రాజానంచావిరోద్ధారంబ్రాంహణంచాప్రవాసినమ్॥
౩॥ తదేతన్నరశార్దూలహృదిత్వంకర్తుమర్హసి । సంధేయానపిసంధత్స్వవిరోధ్యాంశ్చవిరోధయ॥ ౪ ॥ సప్తాంగస్యచరాజ్యస్యవిపరీతంయఆ
చరేత్ । గురుర్వాయదివామిత్రంప్రతిహంతవ్యఏవసః ॥ ౫ ॥ మరుత్తేనహిరాజ్ఞావైగీతశ్లోకఃపురాతనః । రాజాధికారేరాజేంద్ర బృహస్పతిమతే
పురా॥ ౬॥ గురోరప్యవలిప్తస్యకార్యాకార్యమజానతః । ఉత్పథంప్రతిపన్నస్యదండోభవతిశాశ్వతః ॥ ౭ ॥ బాహైబాహాఃపుత్రేణరాజ్ఞాచసగరేణచధీ
మతా । అసమంజాస్సుతోజ్యేష్ఠస్త్యక్తఃపౌరహితైషిణా ॥ ౮ ॥ అసమంజాస్సరయ్వాంసపౌరాణాంబాలకాన్నృప । న్యమజ్జయదతఃపిత్రానిర్భ
త్స్యసవినాసితః॥ ౯॥ ఋషిణోద్దాలకేనాపిశ్వేతకేతుర్మహాతపాః । మిథ్యావిప్రానుపచరన్సంత్యక్తోదయితస్సుతః॥ ౧౦ ॥ లోకరంజనమేవాత్ర
రాజ్ఞాంధర్మస్సనాతనః । సత్యస్యరక్షణంచైవవ్యవహారస్యచార్జనమ్ ॥ ౧౧ ॥ నహింస్యాత్పరవిత్తాని దేయంకాలేచదాపయేత్ । విక్రాంతస్సత్య

ప్రేక్ష్యమాణా ఇతి॥ వికల్పం తేకార్యే సంశయందర్శయంతి - గుహ్యంగోప్యమపిఛిద్రంఅనుయుంజతేప్రకటయంతి- భోజ్యానిరాజ్ఞఃఆహారయంతిభక్ష
యంతి॥ ౪౯॥ క్రుధ్యంతీతి॥ ఉత్కోచైర్వర్చోభిః వంచనాఅలీకగుణదోషాప్రదర్శనం-అనువిహంతివినిఘ్నంతి॥౫౦॥జర్జరమితి॥ప్రతిరూపకైఃకృత్రిమైః-
శాసనపత్రైఃవిషయందేశం-జర్జరంనిస్సారం-స్త్రీరక్షిభిఃసజ్జంతేప్రీతింకుర్వంతి- అంతఃపురప్రవేశమిచ్ఛంతః॥౫౧॥వాతమితి॥ వాతంజృంభాదినా- ని
ష్ఠీవనంధూత్కారం- తద్వచఃరాజవాక్యంగుహ్యమపిలోకేవ్యాహరంతి॥౫౨॥హయమితి॥హర్షలేపరిహాసశీలే॥౫౩॥౫౪॥౫౫॥౫౬॥అలంకారఇతి॥ హే
లనానికుర్వంతఇతి శేషః-ఉపశృణ్వతఃశృణ్వంతమనాదృత్య-స్వస్థాఃనిర్భయాః॥౫౭॥నిందంతఇతి॥ రాజదేయంరాజభాగం॥౫౮॥ క్రీడితుమితి॥ క్రీడితుం
రాజ్ఞాసహమృగయాదిక్రీడాంకర్తుం- ససూత్రేణబద్ధేనపక్షిణాశ్యేనేనేవ- రాజ్ఞోనిరోధఇత్యర్థః ప్రణేయఃశాస్యః॥౫౯॥ఏతఇతి॥ అపరేదారాపహారాద
యః॥౬౦॥*అస్యైవాధ్యాయస్యసూత్రభూతస్యఉత్తరోగ్రంథోవృత్తిరూపః- తత్రఉత్థానేనయతేథాఇత్యుక్తం- తద్వివృణోతి- నిత్యేతి॥ ౧॥భగవాని
తి॥యత్ శ్లోకమాహ- తత్తస్మాత్తంశ్లోకంనిబోధ॥౨॥ద్వావితి॥అప్రవాసినం వేదాధ్యయనార్థంబ్రాహ్మణంయతింవా॥ ౩॥ తదితి॥ విరోధయపర్వతాదాతే
షాంవిశేషేణరోధంకురు ॥ ౪ ॥ సప్తేతి ॥ సప్తఅంగానిస్వామ్యమాత్యసుహృత్కోశరాష్ట్రమర్గబలానియస్యసప్తాంగస్య - విపరీతంయస్యకస్యచి
దప్యంగస్యప్రతికూలం॥౫॥౬॥గురోరితి॥శాశ్వతఃఅప్రతిసమాధేయఃపర్వతారోహణాదిగురోః అస్యత్తువధఏవ॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥ నేతి॥ నహింస్యాత్,

వార్తాక్షాంతో నృపో న చలతే పథః ॥౧౨॥ ఆత్మవాంశ్చ జితక్రోధః శాస్త్రానుగతనిశ్చయః । ధర్మే చార్థే చ కామే చ మోక్షే చ సతతం రతః ॥౧౩॥ త్రయ్యాం సంవృతమంత్రశ్చ రాజా భవితుమర్హతి । వృజినంచరేంద్రాణాం నాన్యచ్చారక్షణాత్పరమ్ ॥ ౧౪ ॥ చాతుర్వర్ణ్యస్య ధర్మాశ్చ రక్షితవ్యా మహీక్షితా । ధర్మసంకరరక్షా చ రాజ్ఞాం ధర్మస్సనాతనః ॥౧౫॥ న విశ్వసేచ్చ నృపతిర్న చాత్యర్థం చ విశ్వసేత్ । షాడ్గుణ్యగుణదోషాంశ్చ నిత్యం బుద్ధ్యావలోకయేత్ ॥ ౧౬ ॥ ద్విట్ఛిద్రదర్శీ నృపతిర్నిత్యమేవ ప్రశస్యతే । త్రివర్గే విదితార్థశ్చ యుక్తచారోపధిశ్చ యః ॥ ౧౭ ॥ కోశస్యోపార్జనరతిర్యమవైశ్రవణోపమః । వేత్తా చగణదోవస్య స్థానవృద్ధిక్షయాత్మనః ॥ ౧౮ ॥ అభృతానాం భవేద్భర్తా భృతానామన్వవేక్షకః । నృపతిస్సుముఖశ్చ స్యాత్స్మితపూర్వాభిభాషితా ॥ ౧౯ ॥ ఉపాసితా చ వృద్ధానాం జితతంద్రిరలోలుపః । సతాం వృత్తే స్థితమతిః సంతోషాచారదర్శనః ॥ ౨౦ ॥ న చాదదీత విత్తాని సతాం హస్తాత్కదాచన । అసద్భ్యశ్చ సమాదద్యాత్సద్భ్యస్తు ప్రతిపాదయేత్ ॥ ౨౧ ॥ స్వయం ప్రహర్తా దాతా చ వశ్యాత్మా రమ్యసాధనః । కాలే దాతా చ భోక్తా చ శుద్ధాచారస్తథైవ చ ॥ ౨౨ ॥ శూరాన్భక్తానసంహార్యాన్కులే జాతానరోగిణః । శిష్టాన్ శిష్టాభిసంబంధాన్మానినో నావమానినః ॥ ౨౩ ॥ విద్యావిదో లోకవిదః పరలోకాన్వవేక్షకాన్ । ధర్మే చ నిరతాన్సాధూనచలానచలానివ ॥ ౨౪ ॥ సహాయాన్సతతం కుర్యాద్రాజా భూతిపరిష్కృతః । తైశ్చ తుల్యో భవేద్భోగైశ్ఛత్రమాత్రాజ్ఞయాధికః ॥ ౨౫ ॥ ప్రత్యక్షా చ పరోక్షా చ వృత్తిశ్చాస్య భవేత్సదా । ఏవం కుర్వన్నరేంద్రోపి న ఖేదమిహావిం

కరార్థం క్షేత్రేషు ధాన్యాదిరుధ్వా వృష్ట్యాదినా న నాశయేత్ - దేయం భృత్యానాం వేతనం - విక్రాంతః పరాక్రమీ - క్షాంతః క్షమావాన్ - పథః శుభమార్గాత్ ౧౨ ॥ ఆత్మవానితి ॥ ఆత్మవాన్ జితచిత్తః - శాస్త్రానుగతనిశ్చయః - శాస్త్రార్థైకకృతనిశ్చయః - సతతం నిత్యం - పూర్వాహ్ణే ధర్మం - మధ్యాహ్నే అర్థం - అపరాహ్ణే కామం - అపరరాత్రే మోక్షం చేతి - నిత్యం సర్వానపి సేవేత ॥ ౧౩ ॥ త్రయ్యామితి ॥ వృజినం సంకటం - అరక్షణాత్ మంత్రస్యాగోపనాదన్యన్నాస్తి ॥ ౧౪ చాతుర్వర్ణ్యస్యేతి ॥ ధర్మాణాం సంకరః తస్మాత్ ప్రజానాం రక్షా ధర్మసంకరరక్షా ॥ ౧౫ ॥ నేతి ॥ న విశ్వసేత్ - చాత్ విశ్వసేదపి - ఆప్తేషు - తేష్వపి అత్యర్థం న విశ్వసేత్ - షణ్ణాం గుణానాం భావః షాడ్గుణ్యం - తే చ బలవతి స్థాయినః యాయినస్సంధిః - సమబలే విగ్రహాయుద్ధాదిః - దుర్బలే యానేన తదీయదుర్గాద్యాక్రమణం - ఏవం స్థాయినః బలవతి యాయిని ఆసనం దుర్గాదావేవ స్వరక్షణం - మధ్యమే ద్వైధీభావః - అర్ధేన దండేన దుర్గాశ్రయణం - అర్ధేన పరేషాం ధాన్యాదినిరోధనం దుర్బలేన సమాశ్రయః మిత్రాంతరమాశ్రిత్య తేన సహ యుద్ధం కర్తవ్యం - ఏతేషు కర్తవ్యేషు గుణాన్ జయావహాన్ దోషాన్ పరాజయావహాంశ్చ స్వకీయాన్ కోశదండాదిపౌష్కల్యాదీన్ స్వబుద్ధ్యా స్వయమేవ నిశ్చినుయాత్ ॥ ౧౬ ॥ ద్విడితి ॥ ద్విషః శత్రోః సప్తసు రాజ్యాంగేషు స్వప్రవేశద్వారశైథిల్యం తత్ ద్విట్ ఛిద్రం - ఏవం స్వస్య సప్తసు రాజ్యాంగేషు యత్పరప్రవేశద్వారశైథిల్యం తత్ పరచ్ఛిద్రం ద్విట్ ఛిద్రదర్శీ స్యాత్ ఏతచ్ఛస్వచ్ఛిద్రగోపనస్యాప్యుపలక్షణం త్రివర్గే ధర్మాదౌ విదితార్థః జ్ఞాతతత్త్వః - యుక్తచారః ప్రచ్ఛన్నస్పర్శః ఉపధిః పరకీయానామమాత్యాదీనాముత్కోచదానాదినా భేదనం చ యేన స యుక్తచారోపధిః - తత్ర చారనియోజనస్థానాన్యుక్తాని నీతిశాస్త్రే ॥ శ్లో ॥ మంత్రీపురోహితశ్చైవ యువరాజశ్చమూపతిః - పంచమో ద్వారపాలశ్చ షష్ఠోంతర్వంశికస్తథా ॥ కారాగారాధికారీ చ ద్రవ్యసంచయకృత్తథా । కృత్యాకృత్యేషు చార్థానాం నవమో వినియోజకః ॥ ప్రదేష్టా నగరాధ్యక్షః కార్యనిర్మాణకృత్తథా । ధర్మాధ్యక్షస్సభాధ్యక్షో దండపాలస్త్రిపంచమః ॥ షోడశో దుర్గపాలశ్చ తథా రాష్ట్రాంతపాలకః - అటవీపాలకాంతాని తీర్థాన్యష్టాదశైవ తు ॥ చారాన్విచారయేత్తీర్థేష్వాత్మనశ్చ పరస్య చ । పాషండాదీనవిజ్ఞాతానన్యోన్యమితరేష్వపి ॥ మంత్రిణం యువరాజం చ హిత్వా స్వేషు పురోహితమితి ॥ ౧౭ ॥ కోశస్యేతి ॥ దశవర్గః ॥ శ్లో ॥ అమాత్యరాష్ట్రదుర్గాణి కోశో దండశ్చ పంచమః ఇతి - ప్రకృతిపంచకం స్వపక్షే పరపక్షే చేతి దశకో వర్గః స చ ఉభయోః సామ్యే స్థానం స్థితిః తత్ర - స్వస్యాధికశ్చేద్వృద్ధికర్తా పరస్యాధికశ్చేత్క్షయకర్తా ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ శూరానితి ॥ శూరాన్ సహాయాన్ కుర్యాదితి తృతీయేనాన్వయః అసంహార్యాన్ పరైరప్రతార్యాన్ - శిష్టాభిసంబంధాన్ శిష్టపరివారాన్ అనవమానినః అవమానం పరస్యాకుర్వతః ॥ ౨౩ విద్యేతి ॥ అచలాన్ స్థిరాన్ - అచలానివ పర్వతానివ ॥ ౨౪ ॥ సహాయానితి ॥ ఛత్రమాత్రేణ సహితా యా ఆజ్ఞా ఇదమిత్థం కురు ఇదమిత్థంకుడు చేతి తయా అధికః - అన్యత్సర్వం శూరైః సమానం భుంజీత ॥ ౨౫ ॥ ప్రత్యక్షేతి ॥ ఇయం చ శూరేషు రాజ్ఞో వృత్తిః - ప్రత్యక్షా పరోక్షా చ భవేత్ సన్నిహితేష్వ సన్నిహితే

దతి ॥ ౨౬ ॥ సర్వాభిశంకీనృపతిర్యశ్చసర్వహరోభవేత్ । సక్షిప్రమనృజుర్లుబ్ధః స్వజనేనైవవధ్యతే ॥ ౨౭ ॥ శుచిస్తుపృథివీపాలో లోకచిత్తగ్రహిరతః। నపతత్యరిభిర్గ్రస్తః పతితశ్చావతిష్ఠతే ॥ ౨౮ ॥ అక్రోధనోహ్యవ్యసనీమృదుదండోజితేంద్రియః। రాజాభవతిభూతానాంవిశ్వాస్యోహిమవానివ ॥ ౨౯ ॥ ప్రజ్ఞస్త్యాగగుణోపేతఃపరరంధ్రేషుతత్పరః । సుదర్శస్సర్వవర్ణానాంనయాపనయవిత్తథా ॥ ౩౦ ॥ క్షిప్రకారీజితక్రోధఃసుప్రసాదోమహామనాః । అరోషప్రకృతిర్యుక్తఃక్రియావానవికత్థనః ॥ ౩౧ ॥ ఆరబ్ధాన్యేవకార్యాణిసుపర్యవసితానిచ । యస్యరాజ్ఞఃప్రదృశ్యంతేసరాజారాజసత్తమః॥ ౩౨॥ పుత్రాఇవపితుర్గేహేవిషయేయస్యమానవాః। నిర్భయావిచరష్యంతిసరాజారాజసత్తమః॥ ౩౩ ॥ అగూఢవిభవాయస్యపౌరారాష్ట్రనివాసినః। నయాపనయవేత్తారఃసరాజారాజసత్తమః॥ ౩౪ ॥ స్వకర్మనిరతాయస్యజనావిషయవాసినః। అసంఘాతరతాదాంతాఃపాల్యమానాయథావిధి॥ ౩౫॥ వశ్యానేయావిధేయాశ్చనచసంఘర్షశీలినః । విషయేదానరుచయోనరాయస్యసపార్థివః ॥ ౩౬ ॥ నయస్యకూటంకపటంనమాయానచమత్సరః । విషయేభూమిపాలస్యతస్యధర్మస్సనాతనః॥ ౩౭॥ యస్సత్కరోతిజ్ఞానానిజ్ఞేయేపౌరహితేరతః। సతాంవర్త్మానుగస్త్యాగీసరాజారాజ్యమర్హతి॥ ౩౮॥యస్యచారాశ్చమంత్రాశ్చనిత్యంవైకృతాకృతాః।నజ్ఞాయంతేహిరిపుభిఃసరాజారాజ్యమర్హతి॥ ౩౯॥శ్లోకశ్చాయంపురాగీతోభార్గవేణమహాత్మనా । ఆఖ్యానేరామచరితేనృపతింప్రతిభారత ॥ ౪౦ ॥ రాజానంప్రథమంవిందేత్తతోభార్యాంతతోధనమ్ । రాజన్యసతిలోకస్యకుతోభార్యాకుతోధనమ్ ॥ ౪౧॥ తద్రాజ్యేరాజ్యకామానాంనాన్యోధర్మస్సనాతనః।ఋతేరక్షాంతువిస్పష్టాంరక్షాలోకస్యధారిణీ॥ ౪౨॥ ప్రాచేతసేనమనునాశ్లోకౌచేమావుదాహృతౌ। రాజధర్మేషురాజేంద్రతావిహైకమనాశ్శృణు॥ ౪౩॥ షడేతాన్పురుషోజహ్యాద్భిన్నాంనావమివార్ణవే। అప్రవక్తారమాచార్యమనధీయానమృత్విజమ్ ॥ ౪౪ ॥ అరక్షితారంరాజానంభార్యాంచాప్రియవాదినీమ్ । గ్రామకామంచగోపాలంవనకామంచనాపితమ్॥ ౪౫॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- సప్తపంచాశోధ్యాయః.................... ❋

భీష్మః॥ ఏతత్తేరాజధర్మాణాంనవనీతంయుధిష్ఠిర। బృహస్పతిర్హిభగవాన్నాన్యంధర్మంప్రశంసతి ॥ ౧ ॥ విశాలాక్షశ్చభగవాన్కావ్యశ్చైవమహాతపాః । సహస్రాక్షోమహేంద్రశ్చతథాప్రాచేతసోమనుః ॥ ౨ ॥ భారద్వాజశ్చభగవాంస్తథాగౌరశిరామునిః । రాజశాస్త్రప్రణేతారో బ్రహ్మణ్యాబ్రహ్మవాదినః ॥ ౩ ॥ రక్షామేవప్రశంసంతిధర్మంధర్మభృతాంవర । రాజ్ఞాంరాజీవతామ్రాక్షసాధనంచాత్రమేశృణు ॥ ౪ ॥ చారశ్చప్రణిధిశ్చైవకాలేదానమమత్సరాత్ । యుక్త్యాదానంనచాదానమయోగేనయుధిష్ఠిర ॥ ౫ ॥ సతాంసంగ్రహణంశౌర్యందాక్ష్యంసత్యంప్రజాహితమ్ । అనార్జవైరార్జవైశ్చశత్రుపక్షస్యభేదనమ్॥ ౬॥ కేతనానాంచజీర్ణానామవేక్షాచైవసీదతామ్ । ద్వివిధస్యచదండస్యప్రయోగఃకాలచోదితః ॥ ౭ ॥

మవాతుల్యాస్యాదిత్యర్థః॥ ౨౬ ॥ సర్వేతి॥సర్వాభిశంకీసర్వత్రాకృతవిశ్వాసః - సర్వహరఃసర్వస్వాపహారీ- అనృజుఃఅనృతాపరాధారోపకృత్ -యతోలుబ్ధః॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥స్వకర్మేతి॥అసంఘాతరతాఃసంఘాతేశరీరేప్రీతిమంతోనభవంతి - కింతుతత్సాధ్యేధర్మఏవేత్యర్థః॥ ౩౫॥ వశ్యాఇతి॥నేయాఃవినేతుంయోగ్యాః- సంఘర్షఃపరాభిభవస్తచ్ఛీలినః-న॥ ౩౬॥నేతి॥కూటందంభః- కపటంఅనృతం- మత్సరఃపరోత్కర్షాసహిష్ణుత్వం॥౩౭॥యఇతి॥జ్ఞానానిజ్ఞానయుక్తాన్పండితాన్-జ్ఞేయేశాస్త్రార్థే-పరస్యహితే-హితావహేరతః-త్యాగీదాతా॥౩౮॥యస్యేతి॥ కృతాఅప్యకృతాఇవేతికృతాకృతాః॥౩౯॥౪౦॥రాజానమితి॥ప్రథమంశ్రేష్ఠం॥౪౧॥౪౨॥రక్షైవరాజ్ఞఃకర్మ- తామకుర్వన్రాజాత్యాజ్యఇత్యాహ-ప్రాచేతసేనేతి॥౪౩॥౪౪॥౪౫॥❋॥ ఏతదితి॥ఏతత్ రక్షణంనవనీతంనవనీతవత్ సర్వధర్మసారం- న్యాయ్యంన్యాయానపేతం॥౧॥౨॥౩॥రక్షామితి॥ అత్రరక్షణేసాధనంయుక్తిం॥౪॥ చారఇతి॥చారోగుప్తస్పర్శః-ప్రణిధిఃప్రకటస్పర్శః-దానంభక్తవేతనయోః-యుక్తైఃఆదానం- అయోగేనఅనుపాయేన-దానంకరగ్రహణంనచ॥౫॥౬॥ కేతనానామితి॥ కేతనానాంగృహాదీనాం ద్వివిధస్యశారీరదండోర్థదండశ్చేతిభేదాత్ ॥౭॥ .... ❋

సాధూనామపరిత్యాగఃకులీనానాంచధారణమ్ । నిచయశ్చనిచేయానాంసేవాబుద్ధిమతామపి ॥ ౮ ॥ బలానాంహర్షణంనిత్యంప్రజానామన్వవేక్షణమ్। కార్యేష్వఖేదఃకోశస్యతథైవచవివర్ధనమ్॥ ౯॥ పురగుప్తిరవిశ్వాసఃపౌరసంఘాతభేదనమ్ । అరిమధ్యస్థమిత్రాణాంయథావచ్చాన్వవేక్షణం॥ ౧౦ ॥ ఉపజాపశ్చభృత్యానామాత్మనఃపురదర్శనమ్ । అవిశ్వాసస్స్వయంచైవపరస్యాశ్వాసనంతథా॥౧౧॥ నీతిధర్మానుసరణంనిత్యముత్థానమేవచ । రిపూణామనవజ్ఞానంనిత్యంచానార్యవర్జనమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఉత్థానంహినరేంద్రాణాంబృహస్పతిరభాషత। రాజధర్మస్యతన్మూలంశ్లోకాంశ్చాత్రనిబోధమే॥ ౧౩ ॥ ఉత్థానేనామృతంలబ్ధముత్థానేనాసురాహతాః । ఉత్థానేనమహేంద్రేణశ్రైష్ఠ్యంప్రాప్తందివీహచ॥౧౪॥ ఉత్థానవీరఃపురుషోవాగ్వీరానధితిష్ఠతి । ఉత్థానవీరాన్వాగ్వీరారమయంతఉపాసతే ॥ ౧౫ ॥ ఉత్థానహీనోరాజాహిబుద్ధిమానపినిత్యశః । ప్రధర్షణీయశ్శత్రూణాంభుజంగఇవనిర్విషః॥౧౬॥ నచశత్రురవజ్ఞేయోదుర్బలోపిబలీయసా । అల్పోపిహిదహత్యగ్నిర్విషమల్పంహినస్తిచ॥౧౭॥ ఏకాంగేనాపిసంభూతఃశత్రుర్దుర్గముపాశ్రితః । సర్వంతాపయతేదేశమపిరాజ్ఞస్సమృద్ధినః॥ ౧౮॥ రాజ్ఞోరహస్యంతద్వాక్యంయథార్థంలోకసంగ్రహః । హృదియచ్చాస్యజిహ్మంస్యాత్కారణేనచయద్భవేత్ ॥౧౯॥యచ్చాస్యకార్యంవృజినమార్జవేనేహనిర్జయేత్ ।దంభనార్థంచలోకస్యధర్మిష్ఠామాచరేత్క్రియాం॥ ౨౦॥ రాజ్యంహిసుమహత్తంత్రంధార్యతేనాకృతాత్మభిః । నశక్యంమృదునావోఢుంభార్యాసంస్థానముత్తమమ్॥ ౨౧॥ రాజ్యంసర్వామిషంనిత్యమార్జవేనేహధార్యతే। తస్మాన్మిశ్రేణసతతంవర్తితవ్యంయుధిష్ఠిర॥ ౨౨॥ యద్యప్యస్యవిపత్తిస్స్యాద్రక్షమాణస్యవై ప్రజాః।సోప్యస్యవిపులోధర్మఏవంవృత్తాహిభూమిపాః॥౨౩॥ ఏషతేరాజధర్మాణాంలేశస్సమనువర్ణితః। భూయస్తేయత్రసందేహస్తద్బ్రూహికురుసత్తమ॥౨౪॥ వైశంపాయనః॥ తతోవ్యాసశ్చభగవాన్దేవస్థానోశ్మఏవచ। వాసుదేవఃకృపశ్చైవసాత్యకిస్సంజయస్తథా॥౨౫॥ సాధుసాధ్వితిసంహృష్టాఃపుష్యమాణైరివాననైః। అస్తువంస్తేనరవ్యాఘ్రంభీష్మంధర్మభృతాంవరమ్॥ ౨౬॥ తతోదీనమనాభీష్మమువాచకురుసత్తమః । నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యాంపాదౌతస్యశనైస్స్పృశన్॥ ౨౭॥ శ్వఇదానీంస్వసందేహంప్రక్ష్యామిత్వాంపితామహ । ఉపైతిసవితాప్యస్తంరసమాపీయపార్థివమ్॥ ౨౮॥ తతోద్విజాతీనభివాద్యకేశవఃకృపశ్చతేచైవయుధిష్ఠిరాదయః। ప్రదక్షిణీకృత్యమహానదీసుతంతతోరథానారురుహుర్ముదాన్వితాః॥ ౨౯॥ దృషద్వతీంచాప్యవగాహ్యసువ్రతాఃకృతోదకార్థాఃకృతజప్యమంగళాః। ఉపాస్యసంధ్యాంవిధివత్పరంతపాస్తతఃపురంతేవివిశుర్గజాహ్వయమ్॥ ౩౦॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - యుధిష్ఠిరాదిసాయంగమే- అష్టపంచాశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః ॥ తతఃకల్యంసముత్థాయకృతపౌర్వాహ్ణికక్రియాః । యయుస్తేనగరాకారైరథైఃపాండవయాదవాః॥ ౧॥ ప్రతిపద్యకురుక్షేత్రం భీష్మమాసాద్యచానఘమ్। సుఖాంచరజనీంపృష్ట్వా గాంగేయంరథినాంవరమ్॥౨॥వ్యాసాదీనభివాద్యర్షీన్సర్వైస్తైశ్చాభినందితాః । నిషేదురభితో

సాధూనామితి॥ నిచేయానాంసంగ్రాహ్యాణాంధాన్యాదీనాంనిచయఃసంగ్రహః॥౮౯॥ పురేతి॥అవిశ్వాసోయామికాదీనామపి - పౌరాణాంసంఘాతస్యపరైర్వాణిజ్యాదిభావేనవశీకృతస్య భేదనంవిఘటనం॥ ౧౦॥ ఉపజాపఇతి॥ఉపజాపఃపరైస్స్వభృత్యానాంభేదనం - అవిశ్వాస్యాఃభృత్యానామేవ॥ ౧౧॥నీతీతి॥ ఉత్థానంఉద్యోగః- అనార్యంహీనకర్మకదర్యత్వాది- తద్వర్జనం॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥ఉత్థానేతి ॥ వాగ్వీరాః పండితాః - ఉత్థానమేవమహత్పాండిత్యమిత్యర్థః॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥ ఏకేతి॥ఏకాంగేనహస్త్యశ్వరథపాదాతానామన్యతమేనాపిసంభూతః- సమృద్ధినఃసమృద్ధిమతః॥ ౧౮॥ స్వీయేనఆర్జవేనరాజ్ఞోయద్రహస్యం వాజయార్థంలోకసంగ్రహఃయచ్చాస్యకారణేనశత్రుజయాదిహేతునా జిహ్మంకపటంయచ్చవృజినం హీనంకార్యంతత్సర్వంసమీకుర్యాదిత్యాహద్వాభ్యాం॥రాజ్ఞఇతి ॥ దంభనార్థంసంఘాతార్థం॥ ౧౯॥౨౦॥రాజ్యమితి॥ అకృతాత్మభిఃక్రూరైః॥౨౧॥ రాజ్యమితి॥ మిశ్రేణక్రౌర్యమార్దవాభ్యాం॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥* తతఇతి॥కల్యంప్రాతః॥౧॥౨॥........................ *

భీష్మంపరివార్యసమంతతః॥ ౩॥ తతోరాజామహాతేజాధర్మరాజోయుధిష్ఠిరః । అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్భీష్మంప్రతిపూజ్యయథావిధి॥ ౪॥ యుధిష్ఠిరః॥
యఏషరాజన్రాజేతిశబ్దశ్చరతిభారత । కథమేషసముత్పన్నస్తన్మేబ్రూహిపరంతప॥ ౫ ॥ తుల్యపాణిభుజగ్రీవస్తుల్యబుద్ధీంద్రియాత్మకః । తుల్యదుః
ఖసుఖాత్మాచతుల్యపృష్ఠముఖోదరః॥ ౬॥ తుల్యశుక్రాస్థిమజ్జశ్చతుల్యమాంసాసృగేవచ । నిశ్వాసోచ్ఛ్వాసతుల్యశ్చతుల్యప్రాణశరీరవాన్ ॥ ౭ ॥ స
మానజన్మమరణఃసమస్సర్వైర్గుణైర్నృణామ్। విశిష్టబుద్ధీన్శూరాంశ్చకథమేకోఽధితిష్ఠతి॥౮॥ కథమేకోమహీంకృత్స్నాంశూరవీరార్యసంకులామ్
రక్షత్యపిచలోకశ్చప్రసాదమభివాంఛతి ॥ ౯ ॥ ఏకస్యతుప్రసాదేనకృత్స్నోలోకఃప్రసీదతి । వ్యాకులేచాకులస్సర్వోభవతీతివినిశ్చయః॥ ౧౦॥ ఏతది
చ్ఛామ్యహంశ్రోతుంతత్త్వేనభరతర్షభ । కృత్స్నంతన్మేయథాతత్త్వంప్రబ్రూహివదతాంవర॥ ౧౧॥ నైతత్కారణమల్పంహిభవిష్యతివిశాంపతే।
యదేకస్మిన్జగత్సర్వందేవవద్యాతిసన్నతిమ్॥ ౧౨॥ భీష్మః ॥ నియతస్త్వంనరవ్యాఘ్రశృణుసర్వమశేషతః । యథారాజ్యంసముత్పన్నమాదౌకృత
యుగేభవత్ ॥౧౩॥ నైవరాజ్యంనరాజాసీన్నచదండోనదాండికః। ధర్మేణైవప్రజాస్సర్వారక్షంతిస్మపరస్పరమ్॥ ౧౪ ॥ పాల్యమానాస్తథాన్యో
న్యంనరాధర్మేణభారత। ఖేదంపరముపాజగ్ముస్తతస్తాన్మోహఆవిశత్ ॥ ౧౫॥ తేమోహవశమాపన్నామనుజామనుజర్షభ । ప్రతిపత్తివిమోహా
చ్చధర్మస్తేషామనీనశత్॥ ౧౬॥ నష్టాయాంప్రతిపత్తౌచమోహవశ్యానరాస్తథా। లోభస్యవశమాపన్నాఃసర్వేభరతసత్తమ॥ ౧౭॥ అప్రాప్తస్యా
భిమర్శంతుకుర్వంతోమనుజాస్తతః । కామోనామాపరస్తత్రప్రత్యపద్యతవైప్రభో ॥ ౧౮ ॥ తాంస్తుకామవశంప్రాప్తాన్ రాగోనామాభిసంస్పృ
శత్ । రక్తాశ్చనాభ్యజానంతకార్యాకార్యంయుధిష్ఠిర॥ ౧౯ ॥ అగమ్యాగమనంచైవవాచ్యావాచ్యంతథైవచ । భక్ష్యాభక్ష్యంచరాజేంద్రదోషాదో
షంచనాత్యజన్॥ ౨౦॥ విప్లుతేనరలోకేవైబ్రంహచైవననాశహ। నాశాచ్చబ్రంహణోరాజన్ధర్మోనాశమథాగమత్ ॥౨౧॥నష్టేబ్రంహణిధర్మేచ
దేవాంస్త్రాసఃసమావిశత్ । తేత్రస్తానరశార్దూలబ్రంహాణంశరణంయయుః॥ ౨౨॥ ప్రసాద్యభగవంతంతేదేవంలోకపితామహమ్ । ఊచుఃప్రాం
జలయఃసర్వేదుఃఖవేగసమాహతాః॥౨౩॥ భగవన్నరలోకస్థంగ్రస్తంబ్రంహసనాతనమ్। లోభమోహాదిభిర్భావైస్తతోనోభయమావిశత్॥ ౨౪॥
బ్రహ్మణశ్చప్రణాశేనధర్మోప్యనశదీశ్వర । తతఃస్మసమతాంయాతామర్త్యైస్త్రిభువనేశ్వర॥ ౨౫॥ అధోవర్షామహీవయంనరాస్తూర్ధ్వప్రవర్షి
ణః । క్రియావ్యుపరమాత్తేషాంతతోగచ్ఛామసంశయమ్ ॥ ౨౬ ॥ అత్రనిశ్రేయసంయన్నస్తద్ధ్యాయస్వపితామహ । త్వత్ప్రభావసముత్థోసౌస్వ
భావోనోవినశ్యతి ॥ ౨౭ ॥ తానువాచసురాన్సర్వాన్స్వయంభూర్భగవాంస్తతః । శ్రేయోహంచింతయిష్యామివ్యేతువోభీఃసురర్షభాః॥౨౮॥
తతోధ్యాయసహస్రాణాంశతంచక్రేస్వబుద్ధిజమ్। యత్రధర్మస్తథైవార్థఃకామశ్చైవాభివర్ణితః॥ ౨౯ ॥ త్రివర్గఇతివిఖ్యాతోగణఏషస్వయంభు

౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥ నేతి॥ దండఃదమనందాండికోదండప్రణేతా॥౧౪॥ పాల్యమానాఇతి॥ధర్మేణైవనతుమాత్స్యపత్స్నేనహేనభృత్యేవ
ద్వైతనైనవా- ఖేదంశ్రమః- మోహవైచిత్యం॥౧౫॥తఇతి॥ప్రతిపత్తివిమోహాత్ జ్ఞానలోపాత్ ॥౧౬॥ ప్రథమంజ్ఞానలోపః-తతోమోహః-తతోలోభః-
లోభాద్విషయాభిలాషః-అభిలషితసంయోగాదింద్రియప్రీత్యాఖ్యఃకామః-తతఃతద్విషయేరాగః-రాగాత్కర్తవ్యాకర్తవ్యప్రతిపత్తిశూన్యత్వం- తతః
పునర్మోహఇత్యాదిచక్రమఃమోహనష్టయామితిత్రిభిః ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ అగమ్యేతి ॥ నాత్యజన్దుష్టమదుష్టంసర్వంస్వీచక్రురిత్యర్థః ॥ ౨౦॥
విప్లుతఇతి॥బ్రహ్మవేదఃధర్మోయజ్ఞః॥ ౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥బ్రహ్మణఇతి ॥ మర్త్యైస్సమతాంయాంతాస్మ- స్వాహాద్యభావేనక్షీణాఃస్మేత్యర్థః॥ ౨౫ ॥
అధఇతి॥నరాఃయజమానాః హవిర్ధారాభిరూర్ధ్వప్రవర్షిణః - తతశ్చాన్నాభావాన్నశ్యామఇత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ అత్రేతి ॥ నోస్మాకంస్వభావఐశ్వ
ర్యంసత్యసంకల్పత్వాదికం ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ త్రివర్గఇతి ॥ పృథగర్థఃత్రివర్గఫలాపేక్షయావిపరీతఫలః - పృథగ్గుణఃత్రివర్గసాధనాపేక్ష
యావిపరీతసాధనః ॥ ౩౦ ॥ మోక్షస్యేతి ॥ మోక్షస్యత్రివర్గోధర్మాదిః - అన్యోన్యనిష్కామః - ధర్మాదేర్భేదశ్చసత్త్వాదిగుణప్రాధాన్య

వా। చతుర్థో మోక్షఇత్యేవపృథగర్థఃపృథగ్గుణః॥౩౦॥మోక్షస్యాపిత్రివర్గోఽన్యఃప్రోక్తస్సత్త్వంరజస్తమః। స్థానంవృద్ధిఃక్షయశ్చైవత్రివర్గశ్చైవ దండజః॥౩౧॥ఆత్మాదేశశ్చకాలశ్చాప్యుపాయాఃకృత్యమేవచ।సహాయాఃకారణంచైవషడ్వర్గోనీతిజఃస్మృతః॥౩౨॥త్రయీచాన్వీక్షికీచైవవార్తాచ భరతర్షభ।దండనీతిశ్చవిపులావిద్యాస్తత్రనిదర్శితాః॥౩౩॥అమాత్యరక్షాప్రణిధీరాజపుత్రస్యలక్షణమ్।చారశ్చవివిధోపాయఃప్రణిధేయఃపృథగ్విధః॥౩౪ సామభేదఃప్రదానంచతతోదండశ్చపార్థివ। ఉపేక్షాపంచమీచాత్రకార్త్స్న్యేనైవముదాహృతా॥౩౫॥మంత్రశ్చవర్ణితఃకృత్స్నస్తథాభేదార్థఏవచ। విభ్రమశ్చైవమంత్రస్యసిద్ధ్యాసిద్ధ్యోశ్చయత్ఫలమ్॥౩౬॥సంధిశ్చత్రివిధాభిఖ్యాహీనోమధ్యస్తథోత్తమః। భయసత్కారవిత్తాఖ్యంకార్త్స్న్యేనపరివర్ణితం॥౩౭॥ యాత్రాకాలాశ్చచత్వారస్త్రివర్గస్యచవిస్తరః। విజయోధర్మయుక్తశ్చతథార్థవిజయశ్చహ॥౩౮॥ఆసురశ్చైవవిజయస్తథా కార్త్స్న్యేనవర్ణితః।లక్షణంపంచవర్గస్యత్రివిధంచాత్రవర్ణితం॥౩౯॥ప్రకాశశ్చాప్రకాశశ్చదండోథపరిశబ్దితః।ప్రకాశోష్టవిధస్తత్రగుహ్యస్యచసువిస్తరః ౪౦॥రథానాగాహయాశ్చైవపాదాతాశ్చైవపాండవ। విష్టిర్నావశ్చరాశ్చైవదేశికాఇతిచాష్టమమ్॥౪౧॥అంగాన్యేతానికౌరవ్యప్రకాశానిబలస్య తు। జంగమాజంగమాశ్చోక్తాశ్చూర్ణయోగావిషాదయః॥౪౨॥ స్పర్శేచాభ్యవహార్యేచాప్యుపాంశుస్త్రివిధస్స్మృతః । అరిర్మిత్రముదాసీనఇత్యేతేప్యనువర్ణితాః॥ ౪౩॥ కృత్స్నామార్గగుణాశ్చైవతథాభూమిగుణాశ్చహ। ఆత్మరక్షణమాశ్వాసఃసర్గాణాంచాన్వవేక్షణమ్॥ ౪౪॥ కల్పనా వివిధాశ్చాపినృనాగరథవాజినామ్ । వ్యూహాశ్చవివిధాభిఖ్యావిచిత్రంయుద్ధకౌశలమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఉత్పాతాశ్చనిపాతాశ్చసుయుద్ధంసుపలాయితమ్। శస్త్రాణాంపాలనంజ్ఞానంతథైవభరతర్షభ ॥ ౪౬ ॥ బలవ్యసనముక్తంచతథైవబలహర్షణమ్ । పీడాచాపదకాలశ్చపత్తిజ్ఞానంచపాండవ ॥ ౪౭॥

నిమిత్తఇత్యర్థః- దండాత్ - స్థానంసామ్యంవణిజాం- వృద్ధిస్తపస్వినాం- క్షయశ్చోరాణాంచభవతీత్యాహఅర్ధేన॥ స్థానమితి॥౩౧॥నీతిజాఃషడ్గుణానాహ॥ ఆత్మేతి॥ఆత్మాచిత్తంనీతిబలాత్ ప్రజానాంచిత్తందుస్థితమపిసుస్థితంభవతి- దేశోపిసుదేశోభవతి- కలిరపికృతంభవతి- ఉపాయాఃసాధనాని- కృత్యంకృతినిర్వర్త్యంప్రయోజనం-సహాయాఃసుహృదాదయః - ఏతేసర్వేపివికలాభవంతి - తత్రకారణంనీతిజఃషడ్వర్గోనీతిప్రోక్తశ్చిత్తాదిరిత్యర్థః॥౩౨॥ త్రయీతి॥ త్రయీకర్మకాండః-అన్వీక్షకీజ్ఞానకాండఃవార్తాకృషీవాణిజ్యాదిజీవికాకాండః- దండనీతిఃపాలనం-విద్యాఏతేథమాదయః - తత్రబ్రహ్మకృతశతసహస్రాధ్యాయేదర్శితాః॥ ౩౩॥ అమాత్యేతి॥భేదశంకయాఅమాత్యానామపిరక్షాకర్తవ్యా - తదర్థంప్రణిధిఃగుప్తచారః-సచచారోవివిధోపాయఃబ్రహ్మచార్యాదివేషధారీప్రణిధేయః- పృథగ్విధఃఏకైకస్మిన్ స్థానేపృథక్పృథగ్విషాత్రయఇతి॥౩౪॥ సామేతి ॥ సామాదిచతుష్టయంఉపేక్షాచపంచమీత్యుపాయాః॥ ౩౫॥ మంత్రఇతి॥విభ్రమోభేదార్థం॥౩౬॥ సంధిరితి॥ భయేనసంధిర్హీనః-సత్కారేణమధ్యమః-విత్తగ్రహణేనఉత్తమః-ఏతత్త్రయంసంధికారణంవర్ణితం॥ ౩౭॥ యాత్రేతి॥యాత్రాకాలాశ్చత్వారః- మిత్రవృద్ధిః-కోశసంచయశ్చస్వస్య-మిత్రనాశఃకోశహానిశ్చపరస్యేతి॥ ౩౮॥ ఆసురఇతి॥ఆసురోవిజయోవిజ్ఞేయఃసోప్తికేగతః-పంచవర్గః॥ శ్లో॥ అమాత్యరాష్ట్రదుర్గాణిబలంకోశశ్చపంచమః। త్రివిధఃఉత్తమమధ్యమాధమభేదేన॥ ౩౯॥ ప్రకాశఇతి॥దండస్సేనా॥౪౦॥ రథాఇతి॥విష్టయఃగృహీతాఃభారవాహాః-చరాశ్చారాః- దేశికాఃఉపదేష్టారఃగురవః॥౪౧॥ అంగానీతి॥ జంగమాఃమహావృశ్చికాదిజాః- అజంగమాఃరక్తశృంగికాదయః॥ ౪౨॥ స్పర్శఇతి॥స్పర్శేవస్త్రాదౌ-అభ్యవహార్యేఅన్నాదౌ- ఉపాంశుఃఅభిచారాదిః ఇత్యేవంత్రివిధోపివిషయోగరూపోదండః॥౪౩॥కృత్స్నాఇతి॥ మార్గగుణాఃమార్గఃగ్రహనక్షత్రాదిమార్గః గుణాఃభూమిగుణాఃచతురశీతిభూబలానియావలోక్తాని- ఆత్మరక్షణంమంత్రయంత్రాదినా- సర్గాణాంరథాదినిర్మాణానాం॥ ౪౪॥ కల్పనాఇతి॥కల్పనాఃబలపుష్టికరాఃయోగాః-వివిధాభిఖ్యాఃచక్రవ్యూహపద్మవ్యూహాదినామానః॥౪౫॥ఉత్పాతాఇతి॥ఉత్పాతాఃగ్రహయుద్ధాదయఃధూమకేత్వాదయశ్చ-నిపాతాఃఉల్కాపాతభూమికంపాదయః-శస్త్రాణాంపాలనంతీక్ష్ణీకరణం॥ ౪౬॥ బలేతి॥ పీడాచ ఆపదాంచసమూహఃఆపదంతస్యకాలఃఆపదకాలః॥ ౪౭॥తథేతి॥ అఖ్యాతంఅభిమంత్రితందం

తథాఖ్యాతవిధానంచ యోగసంచారఏవచ। చారైరాటవికైశ్చోగ్రైః పరరాష్ట్రస్యపీడనమ్ ॥ ౪౮ ॥ అగ్నిదైర్గరదైశ్చైవప్రతిరూపకకారకైః ॥
శ్రేణిముఖ్యోపజాపేనవీరుధశ్ఛేదనేనచ ॥ ౪౯ ॥ భూషణేనచ నాగానామాతంకాజననేనచ। ఆరాధనేనభక్తస్యప్రత్యయోపార్జనేనచ ॥ ౫౦ ॥ స
ప్తాంగస్యచ రాజ్యస్యహ్రాసవృద్ధిసమంజసమ్ । కృతసామర్థ్యయోగాచ్చరాష్ట్రస్యచవివర్ధనమ్ ॥ ౫౧ ॥ అరిమధ్యస్థమిత్రాణాంసమ్యక్చోక్తం
ప్రపంచనమ్। అవమర్దః ప్రతీఘాతస్తథాచైవబలీయసామ్ ॥ ౫౨ ॥ వ్యవహారస్సుసూక్ష్మశ్చతథాకంటకశోధనమ్। శ్రమోవ్యాయామయోగశ్చత్యా
గోద్రవ్యస్యసంగ్రహః ॥ ౫౩ ॥ అభృతానాంచభరణంభృతానాంచాన్వవేక్షణమ్ । అర్థస్యకాలేదానంచవ్యసనేచాప్రసంగితా ॥ ౫౪ ॥ తథారాజ
గుణాశ్చైవసేనాపతిగుణాశ్చహ । కారణంచత్రివర్గస్యగుణాదోషాస్తథైవచ ॥ ౫౫ ॥ దుష్చేష్టితంచవివిధంవృత్తిశ్చైవానువర్తినామ్ । శంకిత
త్వంచసర్వస్యప్రసాదస్యచవర్జనమ్ ॥ ౫౬ ॥ అలబ్ధలాభోలబ్ధస్యతథైవచవివర్ధనమ్ । ప్రదానంచవివృద్ధస్యపాత్రేభ్యోవిధివత్తతః ॥ ౫౭ ॥ విస
ర్గోఽర్థస్యధర్మార్థంకామహేతుకముచ్యతే । చతుర్థంవ్యసనాఘాతేతథైవాత్రానువర్ణితమ్ ॥ ౫౮ ॥ క్రోధజానితథోగ్రాణికామజానితథై
వచ। దశోక్తానికురుశ్రేష్ఠవ్యసనాన్యత్రచైవహ ॥ ౫౯ ॥ మృగయాక్షాస్తథాపానంస్త్రియశ్చభరతర్షభ । కామజాన్యాహురాచార్యాః ప్రోక్తాని
హస్వాయంభువా ॥ ౬౦ ॥ వాక్పారుష్యంతథోగ్రత్వందండపారుష్యమేవచ । నిగ్రహోఽథాత్మనస్త్యాగమర్థదూషణమేవచ ॥ ౬౧ ॥ యంత్రాణివివి
ధాన్యేవక్రియాస్తేషాంచవర్ణితాః । అవమర్దః ప్రతీఘాతః కేతనానాంచభంజనమ్ ॥ ౬౨ ॥ చైత్యద్రుమావమర్దశ్చరోధఃకర్మానుశాసనమ్ । అ
పస్కరోఽథవసనంతథోపాయాశ్చవర్ణితాః ॥ ౬౩ ॥ పణవానకశంఖానాంభేరీణాంచయుధిష్ఠిర । ఉపార్జనంచద్రవ్యాణాంపరిమర్దశ్చతానిషట్ ॥
౬౪ ॥ లబ్ధస్యచప్రశమనంసతాంచైవాభిపూజనమ్ । విద్వద్భిరేకీభావశ్చ దానహోమవిధిజ్ఞతా ॥ ౬౫ ॥ మంగళాలంభనంచైవ శరీరస్యప్రతిక్రి
యా। ఆహారయోజనంచైవనిత్యమాస్తిక్యమేవచ ॥ ౬౬ ॥ ఏకేనచయథోత్థేయంసత్యత్వంమధురాగిరః । ఉత్సవానాంసమాజానాంక్రియాః కేతన
జాస్తథా ॥ ౬౭ ॥ ప్రత్యక్షాశ్చపరోక్షాశ్చసర్వాధికరణేష్వథ । వృత్తైర్భరతశార్దూలనిత్యంచైవాన్వవేక్షణమ్ ॥ ౬౮ ॥ ఆదండ్యత్వంచవిప్రాణాం
యుక్త్యాదండనిపాతనమ్। అనుజీవిస్వజాతిభ్యోగుణేభ్యశ్చసముద్భవః ॥ ౬౯ ॥ రక్షణంచైవపౌరాణాంరాష్ట్రస్యచవివర్ధనమ్। మండలస్థాచయా

దుర్భిక్షధ్వనినాప్రయాణాదికథనం- యోగఃపతాకాదిమంత్రణాదిః తయోఃసంచారః శ్రవణేనదర్శనేనపరమోహనం ఏతత్సర్వంతత్రోక్తమితిసర్వత్రయో
జ్యం ॥ ౪౮ ॥ అగ్నిదైరితి ॥ గరదైః విషదైః- ప్రతిరూపకంప్రతిమా- తత్కారకైః తద్ద్వారాకర్మకారిభిఃకాలికైః - శ్రేణిముఖ్యాఃబలాధ్యక్షాదయః తే
షాంఉపజాపోభేదనం తేన-వీరుధశ్ఛేదనేనధాన్యాదేరుచ్ఛేదేన ॥ ౪౯ ॥ భూషణేనేతి ॥ నాగానాంభూషణంమంత్రతంత్రౌషధాదినా తేన-ప్రత్యయోపార్జ
నేనవిశ్వాసోత్పాదనేనచ-పరరాష్ట్రస్యపీడనముక్తమితిపూర్వేణసంబంధః ॥ ౫౦ ॥ సప్తాంగస్యేతి ॥ సమంజసంసమత్వం ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ వ్యవహారఇతి ॥
కంటకశోధనంబలానామున్మూలనం- శ్రమోమల్లక్రీడా-వ్యాయామః యోగఃఆయుధప్రయోగాభ్యాసః-త్యాగోదానం ॥ ౫౩ ॥ అభృతానామితి ॥ అప్రసం
గితాఅసంబంధః ॥ ౫౪ ॥ తథేతి ॥ రాజగుణాఃఉత్థానాదయః- సేనాపతిగుణాఃపాలనవైశారదయః ॥ ౫౫ ॥ ౫౬ ॥ అలబ్ధలాభఇతి ॥ పాత్రేభ్యోదానంప్రథమం ॥
౫౭ ॥ విసర్గఇతి ॥ విసర్గోదానంధర్మార్థంద్వితీయం-దానంకామ్యంతృతీయం-వ్యసనాఘాతేచతుర్థం ॥ ౫౮ ॥ ౫౯ ॥ ౬౦ ॥ వాగితి ॥ పారిశేషాత్ వా
క్పారుష్యాదీనిషట్ క్రోధజాని- ఆత్మనోదేహస్య ॥ ౬౧ ॥ ౬౨ ॥ చైత్యేతి ॥ కర్మకృష్యాదిజఫలంతత్రానుశాసనంరోధః - అపస్కరఉపకరణాని-వసనం
కవచాదికం-ఉపాయాస్తన్నిర్మాణయుక్తయః ॥ ౬౩ ॥ పణవేతి ॥ తానిద్రవ్యాణిషట్- షట్సంఖ్యాని- మణయః-పశవః - పృథ్వీ-వాసః - దాస్యాది-
కాంచనమితిచ ॥ ౬౪ ॥ ౬౫ ॥ మంగళేతి ॥ మంగళంస్వర్ణాదితస్యాలంభనంస్పర్శః - ప్రతిక్రియాఅలంకరణం ॥ ౬౬ ॥ ఏకేనేతి ॥ ఏకస్యాప్యుత్థానప్ర
కారః- కేతనజాఃగృహజాః- క్రియాఃధ్వజారోహణాద్యాః ॥ ౬౭ ॥ ప్రత్యక్షాఇతి ॥ అధికరణేషుజనోపవేశనస్థానేషుచత్వరాదిషు ॥ ౬౮ ॥ అదం
డ్యత్వమితి ॥ జాతితోగుణతశ్చసముద్భవోమాన్యత్వం ॥ ౬౯ ॥ రక్షణమితి ॥ ద్వాదశానాం రాజ్ఞాంసమూహోద్వాదశరాజికా - మధ్యస్థస్య

చింతారాజన్ ద్వాదశరాజికా ॥ ౭౦ ॥ ద్వాసప్తతివిధా చైవ శరీరస్య ప్రతిక్రియా । దేశజాతికులానాంచ ధర్మాస్సమనువర్ణితాః ॥ ౭౧॥ ధర్మశ్చార్థశ్చ కామశ్చ మోక్షశ్చాత్రానువర్ణితః । ఉపాయశ్చార్థలిప్సా చ వివిధా భూరిదక్షిణ ॥ ౭౨॥ మూలకర్మక్రియా చాత్ర మాయాయోగశ్చ వర్ణితః। దూషణం స్రోతసాం చైవ వర్ణితం చ స్థిరాంభసామ్ ॥ ౭౩ ॥ యైర్యైరుపాయైర్లోకస్తు న చలేదార్యవర్త్మనః। తత్సర్వం రాజశార్దూల నీతిశాస్త్రేఽభివర్ణితమ్॥ ౭౪॥ ఏతత్కృత్వా శుభం శాస్త్రం తతస్స భగవాన్ ప్రభుః । దేవానువాచ సంహృష్టః సర్వాన్ శక్రపురోగమాన్॥ ౭౫॥ ఉపకారాయ లోకస్య త్రివర్గస్థాపనాయ చ । నవనీతం సరస్వత్యా బుద్ధిరేషా ప్రభావితా॥ ౭౬॥ దండేన సహితా హ్యేషా లోకరక్షణకారికా । నిగ్రహానుగ్రహరతా లోకాననుచరిష్యతి॥ ౭౭॥ దండేన నీయతే చేదం దండం నయతి వా పునః । దండనీతిరితి ఖ్యాతా త్రీన్ లోకానభివర్తతే ॥ ౭౮॥ షాడ్గుణ్యగుణసారైషా స్థాస్యత్యగ్రే మహాత్మసు। ధర్మార్థకామమోక్షాశ్చ సకలా హ్యత్ర శబ్దితాః ॥ ౭౯॥ తతస్తాం భగవాన్నీతిం పూర్వం జగ్రాహ శంకరః । బహురూపో విశాలాక్షః శివః స్థాణురుమాపతిః ॥ ౮౦ ॥ ప్రజానామాయుషో హ్రాసం విజ్ఞాయ భగవాన్ శివః। సంచిక్షేప తతశ్శాస్త్రం మహార్థం బ్రహ్మణా కృతమ్ ॥ ౮౧ ॥ విశాలాక్షమితి ప్రోక్తం తదిదం ప్రత్యపద్యత । దశాధ్యాయసహస్రాణి సుబ్రహ్మణ్యో మహాతపాః ॥ ౮౨ ॥ భగవానపి తచ్ఛాస్త్రం సంచిక్షేప పురందరః । సహస్రైః పంచభిస్తాత యదుక్తం బాహుదండకమ్ ॥ ౮౩ ॥ అధ్యాయానాం సహస్రైస్తు త్రిభిరేవ బృహస్పతిః । సంచిక్షేపేశ్వరో బుద్ధ్యా బార్హస్పత్యం యదుచ్యతే ॥ ౮౪ ॥ అధ్యాయానాం సహస్రేణ కావ్యస్సంక్షేపమబ్రవీత్ । తచ్ఛాస్త్రమమృతప్రజ్ఞో యోగాచార్యో మహాయశాః ॥ ౮౫॥ ఏవం లోకానురోధేన శాస్త్రమేతన్మహర్షిభిః । సంక్షిప్తమాయుర్విజ్ఞాయ మర్త్యానాం హ్రాసమేవ చ॥ ౮౬॥ అథ దేవాస్సమాగమ్య విష్ణుమూచుః ప్రజాపతిమ్ । ఏకో యోఽర్హతి మర్త్యేభ్యః శ్రైష్ఠ్యం తం వై సమాదిశ ॥ ౮౭ ॥ తతః సంచింత్య భగవాన్ దేవో నారాయణః ప్రభుః । తైజసం వై విరజసం సోఽసృజన్మానసం సుతమ్॥ ౮౮॥ విరజాస్తు మహాభాగః ప్రభుత్వం భువి నైచ్ఛత॥ న్యాసాయైవాభవద్బుద్ధిః ప్రణీతా తస్య పాండవ॥ ౮౯ ॥ కీర్తిమాంస్తస్య పుత్రోఽభూత్ సోఽపి పంచాతిగోఽభవత్ । కర్దమస్తస్య తు సుతః సోఽప్యతప్యన్మహత్తపః ॥ ౯౦ ॥ ప్రజాపతేః కర్దమస్య త్వనంగో నామ వై సుతః। ప్రజారక్షయితా సాధుర్దండనీతివిశారదః॥ ౯౧॥ అనంగపుత్రోఽతిబలో నీతిమానభిగమ్య వై । ప్రతిపేదే మహారాజ్యమథేంద్రియవశోఽభవత్ ॥ ౯౨ ॥ మృత్యోస్తు దుహితా రాజన్ సునీతా నామ మానసీ। ప్రఖ్యాతా త్రిషు లోకేషు యా సా వేనమజీజనత్ ॥ ౯౩ ॥ తం ప్రజాసు విధర్మాణం రాగద్వేషవశానుగమ్। మంత్రపూతైః కుశైర్జఘ్నురృషయో బ్రహ్మవాదినః ॥ ౯౪ ॥ మమంథుర్దక్షిణం చోరుమృషయస్తస్య మంత్రతః । తతోఽస్య వికృతో జజ్ఞే హ్రస్వాంగః పురుషో భువి॥ ౯౫॥ దగ్ధేంధనప్రతీకాశో రక్తాక్షః కృష్ణమూర్ధజః। నిషీదేత్యేవమూచుస్తమృషయో బ్రహ్మవాదినః॥ ౯౬॥ తస్మాన్నిషాదాః సంభూతాః క్రూరాః శైలవనాశ్రయాః। యే చాన్యే వింధ్యనిలయా మ్లేచ్ఛాశ్శతసహస్రశః॥ ౯౭ ॥ భూయోఽస్య దక్షిణం పాణిం మమంథుస్తే మహర్షయః । తతః పురుష ఉత్పన్నో రూపేణేంద్ర ఇవాపరః ॥ ౯౮ ॥ కవచీ బద్ధనిస్త్రింశః సశరస్సశరాసనః । వేదవేదాంగవిచ్చైవ ధనుర్వేదే చ పారగః ॥ ౯౯ ॥ తం దం

విజిగీషోశ్చతుర్దిక్షు చత్వారోఽరయః తేభ్యః పరే చత్వారో మిత్రాణి- తేభ్యః పరిచారః ఉదాసీన ఇతి॥ ౭౦॥ ద్వాసప్తతీతి॥ ద్వాసప్తతివిధా వైద్యశాస్త్రప్రసిద్ధా- ప్రతిక్రియా సంస్కారః శౌచాభ్యంగాదిః॥ ౭౧॥ ధర్మ ఇతి॥ హే భూరిదక్షిణ॥ ౭౨॥ మూలేతి॥ మూలకర్మాణి కోశవృద్ధికరాణి కృష్యాదీని తేషాం క్రియాకరణప్రకారః॥ ౭౩॥ ౭౪॥ ౭౫॥ ౭౬॥ ౭౭॥ దండేనేతి॥ నీయతే పురుషార్థఫలాయ ఇదం జగత్ -దండం నయతి ప్రణయతి అనయా వేతి వా॥ ౭౮॥ ౭౯॥ ౮౦॥ ప్రజానామితి॥ సంచిక్షేప సంక్షిప్తం కృతవాన్॥ ౮౧॥ విశాలాక్షమితి॥ మహాతపాః మహాతపస్సంపన్నః సుబ్రహ్మణ్యో భగవాన్ ప్రత్యపద్యత ప్రాప - విశాలాక్షం-బాహుదండకం-బార్హస్పత్యమితి చ- ఉత్తరోత్తరసంక్షిప్తదండనీతిగ్రంథనామాని॥ ౮౨॥ ౮౩॥ ౮౪॥ ౮౫॥ ౮౬॥ ఏవం శాస్త్రోత్పత్తిముక్త్వా నృపోత్పత్తిమాహ- అథేత్యాదినా॥ ౮౭॥ ౮౮॥ ౮౯॥ కీర్తిమానితి॥ పంచాతిగః విషయాతిగః ముక్తః॥ ౯౦॥ ప్రజాపతిరితి॥ అనంగ ఇత్యంగస్యైవ నామాంతరం॥ ౯౧॥ ౯౨॥ ౯౩॥ ౯౪॥ ౯౫॥ ౯౬॥ ౯౭॥ ౯౮॥ ౯౯॥ ౧౦౦॥ .... *

డనీతిస్స్వకలాశ్రితా రాజన్నరోత్తమమ్। తతస్తు ప్రాంజలిర్వైన్యో మహర్షీంస్తానువాచహ ॥ ౧౦౦ ॥ సుసూక్ష్మా మే సముత్పన్నా బుద్ధిర్ధర్మార్థ
దర్శినీ । అనయా కిం మయా కార్యం తన్మే తత్త్వేన శంసత॥ ౧౦౧ ॥ యన్మాం భవంతో వక్ష్యంతి కార్యమర్థసమన్వితమ్ । తదహం వై కరిష్యామి నాత్ర
కార్యా విచారణా॥ ౧౦౨ ॥ తమూచుస్తత్ర దేవాస్తే తే చైవ పరమర్షయః । నియతో యత్ర ధర్మో వై తమశంకస్సమాచర ॥ ౧౦౩ ॥ ప్రియాప్రియే పరి
త్యజ్య సమస్సర్వేషు జంతుషు। కామక్రోధౌ చ లోభం చ మానం చోత్సృజ్య దూరతః॥ ౧౦౪ ॥ యశ్చ ధర్మాత్ప్రవిచలేల్లోకే కశ్చన మానవః । నిగ్రాహ్య
స్తే స్వబాహుభ్యాం శశ్వద్ధర్మమవేక్షతా ॥ ౧౦౫ ॥ ప్రతిజ్ఞాం చాధిరోహస్వ మనసా కర్మణా గిరా। పాలయిష్యామ్యహం భౌమం బ్రహ్మ ఇత్యేవ చాసకృత్ ।
౧౦౬ ॥ యశ్చాత్ర ధర్మో నిత్యోక్తో దండనీతివ్యపాశ్రయః । తమశంకః కరిష్యామి స్వవశో న కదాచన ॥ ౧౦౭ ॥ అదండ్యా మే ద్విజాశ్చేతి ప్రతిజానీహి
హే విభో । లోకం చ సంకరాత్కృత్స్నం త్రాతాస్మీతి పరంతప ॥ ౧౦౮ ॥ వైన్యస్తతస్తానువాచ దేవానృషిపురోగమాన్ । బ్రాహ్మణా మే మహాభా
గా నమస్యాః పురుషర్షభాః॥ ౧౦౯॥ ఏవమస్త్వితి వైన్యస్తు తైరుక్తో బ్రహ్మవాదిభిః। పురోధాశ్చాభవత్తస్య శుక్రో బ్రహ్మమయో నిధిః॥ ౧౧౦॥ మం
త్రిణో వాలఖిల్యాశ్చ సారస్వత్యో గణస్తథా । మహర్షిర్భగవాన్గర్గస్తస్య సాంవత్సరోఽభవత్ ॥ ౧౧౧ ॥ ఆత్మనాష్టమ ఇత్యేవ శ్రుతిరేషా పరా నృ
షు । ఉత్పన్నౌ వందినౌ చాస్య తత్పూర్వౌ సూతమాగధౌ ॥ ౧౧౨ ॥ తయోః ప్రీతో దదౌ రాజా పృథుర్వైన్యః ప్రతాపవాన్।అనూపదేశం సూతాయ మ
గధం మాగధాయ చ॥ ౧౧౩॥ సమతాం వసుధాయాశ్చ స సమ్యగుదపాదయత్ । వైషమ్యం హి పరం భూమేరాసీదితి చ నః శ్రుతమ్॥ ౧౧౪॥ మన్వంతరే
షు సర్వేషు విషమా జాయతే మహీ । ఉజ్జహార తతో వైన్యః శిలాజాలాన్ సమంతతః॥౧౧౫॥ ధనుష్కోట్యా మహారాజ తేన శైలా వివర్ధితాః॥ స విష్ణునా
చ దేవేన శక్రేణ విబుధైః సహ ॥ ౧౧౬॥ ఋషిభిశ్చ ప్రజాపాలైర్బ్రాహ్మణైశ్చాభిషేచితః॥ తం సాక్షాత్పృథివీ భేజే రత్నాన్యాదాయ పాండవ॥ ౧౧౭॥
సాగరః సరితాం భర్తా హిమవాంశ్చాచలోత్తమః॥ శక్రశ్చ ధనమక్షయ్యం ప్రాదాత్తస్మై యుధిష్ఠిర ॥ ౧౧౮ ॥ రుక్మం చాపి మహామేరుః స్వయం కనకప
ర్వతః । యక్షరాక్షసభర్తా చ భగవాన్నరవాహనః॥ ౧౧౯॥ ధర్మే చార్థే చ కామే చ సమర్థం ప్రదదౌ ధనమ్। హయా రథాశ్చ నాగాశ్చ కోటిశః పు
రుషాస్తథా॥ ౧౨౦ ॥ ప్రాదుర్బభూవుర్వైన్యస్య చింతనాదేవ పాండవ । న జరా న చ దుర్భిక్షం నాధయో వ్యాధయస్తథా॥ ౧౨౧॥ సరీసృపేభ్యః స్తే
నేభ్యో న చాన్యోన్యాత్కదాచన। భయముత్పద్యతే తత్ర తస్య రాజ్ఞోఽభిరక్షణాత్ ॥ ౧౨౨ ॥ ఆపస్తస్తంభిరే చాస్య సముద్రమభియాస్యతః। పర్వతా
శ్చ దదుర్మార్గం ధ్వజభంగశ్చ నాభవత్॥ ౧౨౩॥ తేనేయం పృథివీ దుగ్ధా సస్యాని దశ సప్త చ । యక్షరాక్షసనాగైశ్చాభీప్సితం యస్య యస్య యత్॥
౧౨౪ ॥ తేన ధర్మోత్తరశ్చాయం కృతో లోకో మహాత్మనా । రంజితాశ్చ ప్రజాస్సర్వాస్తేన రాజేతి శబ్ద్యతే॥ ౧౨౫ ॥ బ్రాహ్మణానాం క్షతత్రాణాత్తతః
క్షత్రియ ఉచ్యతే । ప్రథితా ధర్మతశ్చేయం పృథివీ బహుభిః స్మృతా॥ ౧౨౬ ॥ స్థాపనం చాకరోద్విష్ణుః స్వయమేవ సనాతనః । నాతివర్తిష్యతే కశ్చిద్రా
జంస్త్వామితి భారత॥ ౧౨౭॥ తపసా భగవాన్విష్ణురావివేశ చ భూమిపమ్। దేవవన్నరదేవానాం నమతే యం జగన్నృప॥ ౧౨౮ ॥ దండనీత్యా చ సతతం
రక్షితవ్యం నరేశ్వర । నాధర్షయేత్తథా కశ్చిచ్చారనిష్పందదర్శనాత్ ॥౧౨౯॥ శుభం హి కర్మ రాజేంద్ర శుభత్వాయోపకల్పతే।ఆత్మనా కారణైశ్చై

౧౦౧॥౧౦౨॥౧౦౩॥౧౦౪।౧౦౫।౧౦౬॥ యఇతి॥ స్వవశః స్వానీంద్రియాణి తద్వశః న కదాచన భవిష్యామీతి శేషః॥౧౦౭।౧౦౮॥౧౦౯॥౧౧౦॥ మంత్రిణ ఇతి॥
సాంవత్సరో జ్యౌతిషికః॥ ౧౧౧॥ ఆత్మనేతి ఆత్మనా స్వశరీరేణ సహాష్టమః పృథుర్విష్ణోస్సకాశాదిత్యర్థః- తథాహి- విష్ణుః ప్రథమః- విరజా ద్వితీయః- కీర్తి
మాంస్తృతీయః- కర్దమశ్చతుర్థః- అనంగః పంచమః- అతిబలః షష్ఠః- వేనస్సప్తమః - పృథురష్టమ ఇతి॥ ౧౧౨॥౧౧౩॥౧౧౪॥౧౧౫॥౧౧౬॥౧౧౭॥౧౧౮॥
౧౧౯॥౧౨౦॥౧౨౧॥౧౨౨॥౧౨౩॥౧౨౪॥౧౨౫ ॥ బ్రాహ్మణానామితి ॥ ప్రథితా వనతా చేతి విగ్రహేణ లోపవికారాభ్యాం పృథివీ॥ ౧౨౬॥ స్థాపనమితి॥
స్థాపనం మర్యాదాం॥౧౨౭॥౧౨౮॥ దండేతి॥ రక్షితవ్యం రాజ్యం- తచ్చ అన్యో నాధర్షయేత్ - తత్ర హేతుః- చారాణాం నిష్పందః సంచారస్తద్వారా యద్దర్శ
నం లోకవృత్తాంతస్య దృష్ట్వా చ పాలనం తత ఇత్యర్థః॥ ....*

వసమస్యేహామహీక్షితః॥౧౩౦॥కో హేతుర్యద్వశే తిష్ఠేల్లోకో దైవాదృతే గుణాత్। విష్ణోర్లలాటాత్కమలం సౌవర్ణమభవత్తదా॥౧౩౧॥శ్రీస్సంభూతా యతో దేవీ పత్నీ ధర్మస్య ధీమతః। శ్రియః సకాశాదర్థశ్చ జాతో ధర్మేణ పాండవ॥ అథ ధర్మస్తథైవార్థః శ్రీశ్చ రాజ్యే ప్రతిష్ఠితా॥౧౩౨॥సుకృతస్య క్షయాచ్చైవ స్వర్లోకాదేత్య మేదినీమ్। పార్థివో జాయతే తాత దండనీతివిశారదః॥౧౩౩॥ మహత్త్వేన చ సంయుక్తో వైష్ణవేన నరో భువి।బుద్ధ్యా భవతి సంయుక్తో మాహాత్మ్యం చాధిగచ్ఛతి॥ ౧౩౪॥ స్థాపితం చ తతో దేవైర్న కశ్చిదతివర్తతే। తిష్ఠత్యేకస్య చ వశే తం చేదం సవిధీయతే॥౧౩౫॥శుభం హి కర్మ రాజేంద్ర శుభత్వాయోపకల్పతే। తుల్యలోకస్య యస్యాయం లోకో వచసి తిష్ఠతి॥ ౧౩౬॥ యోస్య వై ముఖమద్రాక్షీత్సౌమ్యం సోస్య వశానుగః।సుభగం చార్థవంతం చ రూపవంతం చ పశ్యతి॥౧౩౭॥ మహత్త్వాత్తస్య దండస్య నీతిర్విస్పష్టలక్షణా। నయచారశ్చ విపులో యేన ధర్మమిదం తతమ్॥౧౩౮॥ఆగమశ్చ పురాణానాం మహర్షీణాం చ సంభవః। తీర్థవంశశ్చ వంశశ్చ నక్షత్రాణాం యుధిష్ఠిర ॥ ౧౩౯ ॥ సకలం చాతురాశ్రమ్యం చాతుర్హోత్రం తథైవ చ। చాతుర్వర్ణ్యం తథైవాత్ర చాతుర్విద్యం చ కీర్తితత్ ॥ ౧౪౦॥ ఇతిహాసాశ్చ వేదాశ్చ న్యాయః కృత్స్నశ్చ వర్ణితః । తపో జ్ఞానమహింసా చ సత్యాసత్యే నయః పరః॥౧౪౧॥ వృద్ధోపసేవా దానం చ శౌచముత్థానమేవ చ । సర్వభూతానుకంపా చ సర్వమత్రోపవర్ణితమ్॥ ౧౪౨॥ భువి చాధోగతం యచ్చ తచ్చ సర్వం సమర్పితమ్। తస్మిన్పైతామహే శాస్త్రే పాండవైతన్న సంశయః ॥ ౧౪౩ ॥ తతో జగతి రాజేంద్ర సతతం శబ్దితం బుధైః। దేవాశ్చ నరదేవాశ్చ తుల్యా ఇతి విశాంపతే॥ ౧౪౪ ॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం మహత్త్వం ప్రతి రాజసు । కార్త్స్న్యేన భరతశ్రేష్ఠ కిమన్యదిహ వర్తతే॥ ౧౪౫॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-సూత్రాధ్యాయే-ఏకోనషష్టితమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥తతః పునస్స గాంగేయమభివాద్య పితామహమ్। ప్రాంజలిర్నియతో భూత్వా పర్యపృచ్ఛద్యుధిష్ఠిరః॥ ౧॥ కే ధర్మాస్సర్వవర్ణానాం చాతుర్వర్ణ్యస్య కే పృథక్। చాతుర్వర్ణ్యాశ్రమాణాం చ రాజధర్మాశ్చ కే మతాః॥౨॥ కేన వై వర్ధతే రాష్ట్రం రాజా కేన వివర్ధతే। కేన పౌరాశ్చ భృత్యాశ్చ వర్ధంతే భరతర్షభ॥ ౩॥ కోశం దండం చ దుర్గం చ సహాయాన్మంత్రిణస్తథా।ఋత్విక్పురోహితాచార్యాన్కీదృశాన్వర్జయేన్నృపః॥ ౪॥ కేషు విశ్వసితవ్యం స్యాద్రాజ్ఞా కస్యాం చిదాపది । కుతో వాత్మా దృఢం రక్ష్యస్తన్మే బ్రూహి పితామహ॥౫ ॥ భీష్మః ॥ నమో ధర్మాయ మహతే నమః కృష్ణాయ వేధసే। బ్రాహ్మణేభ్యో నమస్కృత్య ధర్మాన్వక్ష్యామి శాశ్వతాన్॥౬॥అక్రోధస్సత్యవచనం సంవిభాగః క్షమా తథా । ప్రజనః స్వేషు దారేషు శౌచమద్రోహ ఏవ చ ॥ ౭॥ ఆర్జవం భృత్యభరణం నవైతే సార్వవర్ణికాః।బ్రాహ్మణస్య తు యో ధర్మస్తం తే వక్ష్యామి కేవలమ్॥ ౮ ॥ దమమేవ మహారాజ ధర్మమాహుః పురాతనమ్। స్వాధ్యాయాభ్యసనం చైవ తత్ర కర్మ సమాప్యతే॥౯॥ తం చేద్విత్తముపాగచ్ఛేద్వర్తమానం స్వకర్మణి।అకుర్వా

౧౨౯॥శుభమితి॥అశ్మనాదిత్యేన।కారకైః క్రియాభిశ్చ సమస్య మహీక్షితః కర్మేతి సంబంధః॥౧౩౦॥ క ఇతి॥విష్ణుర్భూమిపం ఆవివేశేత్యుక్తం-తత్రోపపత్తిః క ఇత్యగ్రేణ॥౧౩౧॥శ్రీరితి॥ పత్నీ పాలయిత్రీ॥౧౩౨॥౧౩౩॥౧౩౪॥స్థాపితమితి॥స్థాపితం అభిషిక్తం-ఏకస్య రాజ్ఞో వశే ఇదం తిష్ఠతి-తం చేదం లక్షీకృత్యానువిధీయతే ఇదం జగద్విధానసమర్థం న భవతి॥౧౩౫॥శుభమితి॥తుల్యస్య హస్తాద్యవయవైః సమస్య॥౧౩౬॥ య ఇతి॥ అస్య రాజ్ఞః యః సౌమ్యం ముఖం అద్రాక్షీత్ -సుభగాదిరూపం చైనం పశ్యామీతి- అస్య ద్రష్టుః- స రాజా- వశానుగః ఆజ్ఞాకారీతి జ్ఞేయం॥ ౧౩౭॥ మహత్త్వాదితి॥దండసామర్థ్యాద్దేవలోకే నీత్యాదికం దృశ్యత ఇత్యర్థః॥౧౩౮॥ ఆగమ ఇతి ॥ ఆగమాదికం చాత్ర గ్రంథే కీర్తితం॥౧౩౯॥౧౪౦॥౧౪౧॥౧౪౨॥౧౪౩॥౧౪౪॥౧౪౫॥..................*

౧॥క ఇతి॥సర్వవర్ణానాం అనులోమవిలోమజాతీనాం-చాతుర్వర్ణ్యస్య యే ఆశ్రమాః-బ్రాహ్మణస్య చత్వార ఆశ్రమాః క్షత్రియస్య త్రయః- వైశ్యస్య ద్వౌ-శూద్రస్యైక ఇతి తేషాం॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥సర్వవర్ణధర్మానాహ॥ అక్రోధ ఇతి సార్థేన॥౭॥౮॥ దమమితి॥తత్రాధ్యయనే-తావతైవ నైష్ఠికః కృతార్థో భవతీ

ణంవికర్మాణిశాంతంప్రజ్ఞానతర్పితమ్ ॥ ౧౦ ॥ కుర్వీతాపత్యసంతానమథోదద్యాద్యజేతచ । సంవిభజ్యహిభోక్తవ్యంధనంసద్భిరితీర్యతే॥౧౧॥ పరినిష్ఠితకార్యస్తుస్వాధ్యాయేనైవబ్రాహ్మణః। కుర్యాదన్యన్నవాకుర్యాన్మైత్రోబ్రాహ్మణఉచ్యతే ॥ ౧౨ ॥ క్షత్రియస్యాపియోధర్మస్తంతేవక్ష్యామిభారత। దద్యాద్రాజన్నయాచేతయజేతనచయాజయేత్ ॥ ౧౩ ॥ నాధ్యాపయేదధీయీతప్రజాశ్చపరిపాలయేత్ । నిత్యోద్యుక్తోదస్యువధేరణేకుర్యాత్పరాక్రమమ్ ॥ ౧౪ ॥ యేతుక్రతుభిరీజానాఃశ్రుతవంతశ్చభూమిపాః । యఏవాహవజేతారస్తఏషాంలోకజిత్తమాః॥ ౧౫॥ అవిక్షతేనదేహేనసమరాద్యోనివర్తతే। క్షత్రియోనాస్యతత్కర్మప్రశంసంతిపురావిదః ॥ ౧౬ ॥ ఏవంహిక్షత్రబంధూనాంమార్గమాహుఃప్రధానతః। నాస్యకృత్యతమంకించిదన్యద్దస్యునిబర్హణాత్ ॥ ౧౭॥దానమధ్యయనంయజ్ఞోరాజ్ఞాంక్షేమోవిధీయతే । తస్మాద్రాజ్ఞావిశేషేణయోద్ధవ్యంధర్మమీప్సతా॥౧౮॥ స్వేషుధర్మేష్వవస్థాప్యప్రజాస్సర్వామహీపతిః । ధర్మేణసర్వకృత్యానిశమనిష్ఠానికారయేత్ ॥ ౧౯ ॥ పరినిష్ఠితకార్యస్తునృపతిఃపరిపాలనాత్ । కుర్యాదన్యన్నవాకుర్యాదైంద్రోరాజన్యఉచ్యతే॥౨౦॥ వైశ్యస్యాపిహియోధర్మస్తంతేవక్ష్యామిశాశ్వతమ్। దానమధ్యయనంయజ్ఞఃశౌచేనధనసంచయః॥౨౧॥ పితృవత్పాలయేద్వైశ్యోయుక్తస్సర్వాన్పశూనిహ। వికర్మతద్భవేదన్యత్కర్మయత్ససమాచరేత్॥ ౨౨॥ రక్షయాసహితేషాంవైమహత్సుఖమవాప్నుయాత్ । ప్రజాపతిర్హివైశ్యాయసృష్ట్వాపరిదదౌపశూన్ ॥ ౨౩ ॥ బ్రాహ్మణాయచరాజ్ఞేచసర్వాఃపరిదదౌప్రజాః । తస్యవృత్తింప్రవక్ష్యామియచ్చతస్యోపజీవనమ్॥౨౪॥ షణ్ణామేకాంపిబేద్ధేనుంశతాచ్చమిథునంహరేత్ । లబ్ధాచ్చసప్తమంభాగంతథాశృంగేకలాఖురే॥ ౨౫॥ సస్యానిసర్వబీజానామేషాసాంవత్సరీభృతిః॥౨౬॥ నచవైశ్యస్యకామస్స్యాన్నరక్షేయంపశూనితి। వైశ్యేచేచ్ఛతినాన్యేనరక్షితవ్యాఃకథంచన॥ ౨౭॥ శూద్రస్యాపిహియోధర్మస్తంతేవక్ష్యామిభారత ॥ ౨౮ ॥ ప్రజాపతిర్హివర్ణానాం దాసంశూద్రమకల్పయత్ । తస్మాచ్ఛూద్రస్యవర్ణానాంపరిచర్యావిధీయతే॥ ౨౯ ॥ తేషాంశుశ్రూషణాచ్చైవమహత్సుఖమవాప్నుయాత్ । శూద్రఏతాన్పరిచరేత్త్రీన్వర్ణాననుపూర్వశః ॥ ౩౦ ॥ సంచయాంశ్చనకుర్వీతజాతుశూద్రఃకథంచన। పాపీయాన్హిధనంలబ్ధ్వావశేకుర్యాద్గరీయసః॥౩౧॥ రాజ్ఞావాసమనుజ్ఞాతఃకామంకుర్వీతధార్మికః । తస్యవృత్తింప్రవక్ష్యామియచ్చతస్యోపజీవనమ్ । అవశ్యంభరణీయోహివర్ణానాంశూద్రఉచ్యతే ॥ ౩౨ ॥ ఛత్రంవేష్టనమౌశీరముపానద్వ్యజనానిచ। యాతయామానిదేయానిశూద్రాయపరిచారిణే॥ ౩౩॥ అధార్యాణివిశీర్ణానివసనానిద్విజాతిభిః। శూద్రాయైవప్రదేయానితస్యధర్మధనంహితత్ ॥౩౪॥యంచకంచిద్ద్విజాతీనాంశూద్రఃశుశ్రూషురావ్రజేత్ ।కల్ప్యాంతస్యతుతేనాహుర్వృత్తింధర్మవిదోజనాః॥౩౫॥ దేయఃపిండోనపత్యాయభర్తవ్యౌవృద్ధదుర్బలౌ । శూద్రేణతునహాతవ్యోభర్తాకస్యాంచిదాపది ॥ అతిరేకేణభర్తవ్యోభర్తాద్రవ్యపరిక్షయే॥ ౩౬ ॥ నహిస్వమస్తిశూద్రస్యభర్తృహార్యధనోహిసః॥ ఉక్తస్త్రయాణాంవర్ణానాంయజ్ఞస్తస్యచభారత ॥ స్వాహాకారవషట్కారౌమంత్రఃశూద్రేనవిద్యతే ॥ ౩౭ ॥ తస్మా

త్యర్థః॥౯॥స్వయముపాగతేవిత్తేదారక్రియాపూర్వకంఅపత్యసంతానమిచ్ఛేత్ సఇత్యాహద్వాభ్యాం-తంచేదితి॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥షణ్ణామితి॥షణ్ణాంధేనూనాంరక్షకోవైశ్యఃఏకస్యాఃక్షీరంస్వవేతనంహరేత్ శతస్యరక్షకోవత్సరేఏకంగోవృషభమిథునంవేతనంహరేత్ - వాణిజ్యేతులబ్ధాత్ సప్తమంధనికాద్ధరేత్ ॥౨౫॥ సస్యానీతి. ఏవంసస్యానామపిసప్తమమేవాంశంహరేత్ ॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥ రాజ్ఞేతి॥ధార్మికః- ధర్మప్రధానః.నతుభోగలోభప్రధానః॥౩౨॥ఛత్రమితి॥ ఔశీరంవేష్టన-వీరణమూలకృతాఛవిః. యాతయామానిభుక్తభోగానిజీర్ణానీతియావత్ ॥౩౩॥౩౪॥ యమితి॥ద్విజాతీనాంమధ్యేయంకంచిత్ ప్రతి- తేనద్విజాతినా॥౩౫॥ దేయఇతి॥ అతిరేకేణస్వకుటుంబపోషణాధిక్యేనభర్తాపోష్యః॥౩౬॥ నేతి॥అస్యస్వభృత్యార్జితమపిధనంశూద్రస్యస్వామినైవహార్యం-యథోక్తం॥శ్లో॥ త్రయఏవాధనారాజన్భార్యాదాసస్తథాసుతః। యత్తేసమధిగచ్ఛంతియస్యైతేతస్యతద్ధనమితి॥ తస్మాదుక్తముక్తంభర్తృహార్యధనోహిసఇతి- తస్యశూద్రస్యచామంత్రకోయజ్ఞోస్తీత్యర్థః॥౩౭॥తస్మాదితి॥ పాకయజ్ఞైఃక్షుద్రయజ్ఞైఃగ్రహశాంతివైశ్వదేవాదిభిః- యజేత-అవ్రతవాన్ శ్రౌతవ్రతాదిహీనః॥శ్లో॥అష్టము-...... *

చ్ఛూద్రః పాకయజ్ఞైర్యజేతావ్రతవాన్స్వయమ్ । పూర్ణపాత్రమయీమాహుః పాకయజ్ఞస్య దక్షిణామ్ ॥ ౩౮ ॥ శూద్రః పైజవనో నామ సహస్రాణాం శతం దదౌ । ఐంద్రాగ్న్యేన విధానేన దక్షిణామితి నః శ్రుతమ్ ॥ ౩౯ ॥ యతో హి సర్వవర్ణానాం యజ్ఞస్తస్యైవ భారత । అగ్రే సర్వేషు యజ్ఞేషు శ్రద్ధా యజ్ఞో విధీయతే ॥ దైవతం హి మహచ్ఛ్రద్ధా పవిత్రం యజతాం చ యత్ ॥ ౪౦ ॥ దైవతం హి పరం విప్రాః స్వేన స్వేన పరస్పరమ్ । అయజన్నిహ సత్రైస్తైస్తైః కామైః సమాహితైః ॥ ౪౧ ॥ సంసృష్టా బ్రాహ్మణైరేవ త్రిషు వర్ణేషు సృష్టయః ॥ ౪౨ ॥ దేవానామపి యే దేవా యద్బ్రూయుస్తైపరం హితమ్ । తస్మాద్వర్ణైస్సర్వయజ్ఞాః సంసృజ్యంతే న కామ్యయా ॥ ౪౩ ॥ ఋగ్యజుస్సామవిత్పూజ్యో నిత్యం స్యాద్దేవవద్ద్విజః । అనృగ్యజురసామా చ ప్రాజాపత్య ఉపద్రవః ॥ ౪౪ ॥ యజ్ఞో మనీషయా తాత సర్వవర్ణేషు భారత । నాస్య యజ్ఞకృతో దేవా ఈహంతే నేతరే జనాః ॥ తతస్సర్వేషు వర్ణేషు శ్రద్ధాయజ్ఞో విధీయతే ॥ ౪౫ ॥ స్వం దైవతం బ్రాహ్మణాః స్వేన నిత్యం పరాన్వర్ణానయజన్నైవమాసీత్ । అథరో వితానః సంసృష్టో వైశ్యో బ్రాహ్మణస్త్రిషు వర్ణేషు యజ్ఞసృష్టః ॥ ౪౬ ॥ తస్మాద్వర్ణా ఋజవో జ్ఞాతివర్ణాః సంసృజ్యంతే తస్య వికార ఏవ । ఏకం సామ యజురేకమృగేకా విప్రశ్చైకో

ష్టిభవేత్క్వచిత్ ॥ శ్లో ॥ పుష్కలాని తు చత్వారి పూర్ణపాత్రం ప్రచక్షత ఇత్యుక్తలక్షణపూర్ణపాత్రమయీ దక్షిణా - యజ్ఞైగవామివ పూర్ణపాత్రాణామేవ గణనా - యజ్ఞానుసారేణ మంత్రాః ॥ శ్లో ॥ తేషాం పౌరాణికానామమంత్రాః ప్రణవవర్జితా ఇతి । సర్వశూద్రపక్ష ఇత్యుక్తం ద్రష్టవ్యం ॥ ౩౮ ॥ శూద్ర ఇతి ॥ సహస్రాణాం శతం లక్షం పూర్ణపాత్రాణి ఐంద్రాగ్న్యస్య విధిర్యథా శ్రౌతే చరౌ పశౌ వా - తథైవామంత్రకం అస్య విధానం తేన ॥ ౩౯ ॥ నను ॥ శ్రు ॥ తస్మాచ్ఛూద్రోఽయజ్ఞేనవక్లిప్త ఇతి శ్రుతేః - కథమస్యామంత్రోఽపి యజ్ఞ ఇత్యాశంక్యాహ ॥ యత ఇతి ॥ సర్వవర్ణానాం త్రైవర్ణికానాం యో యజ్ఞః స తస్యైవ శూద్రస్యైవ భవతి - తస్య తత్సేవకత్వాత్ - యథా హి శ్రద్ధయా గుర్వగ్నీన్నిత్యముపచరతః కోసలస్యాగ్నయో బ్రహ్మవిద్యాం దత్తవంతః - ఏవం శ్రద్ధయా బ్రాహ్మణాదీనారాధయతః - శూద్రస్యాపి బ్రాహ్మణకృతయజ్ఞఫలభాగిత్వమస్త్యేవేత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ సమితి ॥ సృష్టయః సంతానాని తేన సర్వేషాం వర్ణానాం బ్రాహ్మణజత్వాదస్త్యేవ శూద్రస్యాపి యజ్ఞాధికార ఇత్యర్థః ॥ ౪౨ ॥ దేవానామితి ॥ యద్బ్రూయుస్తైతత్ తే తవ పరం హితం - వర్ణైః ససశూద్రైః సర్వయజ్ఞాః శ్రౌతాః స్మార్తాశ్చ - న కామ్యయా - స్వభావాత్సంసృజ్యంత ఇతి పూర్వస్యోపసంహారః ॥ ౪౩ ॥ అత్ర హేతుమాహ ॥ ఋగితి ॥ ద్విజస్త్రైవర్ణికః పూజ్యః - శూద్రేణ - ఉపద్రవతీతి తత్సమీపగామిత్వాదుపద్రవః దాసః శూద్రః స వేదహీనోఽపి ప్రాజాపత్యః ప్రజాపతిదేవతాకః । యథాగ్నయో బ్రాహ్మణ ఇంద్రః క్షత్రియస్తద్వత్ ॥ ౪౪ ॥ యజ్ఞ ఇతి ॥ తథా చ మానసే దేవతోద్దేశేన ద్రవ్యత్యాగాత్మకే యజ్ఞే సర్వవర్ణా అధిక్రియంత ఇత్యర్థః - అస్య మానసయజ్ఞకర్తుః దేవాః ఇతరే జనాశ్చ న ఈహంతే ఇతి న - అపితు శ్రద్ధాపూతత్వాత్ సర్వేఽప్యస్య యజ్ఞే భాగం కామయంత ఇత్యర్థః - అస్య యజ్ఞస్యైవ ఇతి పాఠే ఏవం యజ్ఞం దేవా అపి కర్తుం నేహంతే న సమర్థా భవంతీతి యోజ్యం ॥ ౪౫ ॥ నన్వగ్నిహీనస్య శూద్రస్య కథం పాకయజ్ఞేష్వధికార ఇత్యాశంక్యాహ ॥ స్వమితి ॥ బ్రాహ్మణాస్త్రయాణామపి వర్ణానాం స్వం అసాధారణం దైవతం - అతః శాసనాత్ - స్వే ఆత్మీయాః బ్రాహ్మణాః - పరాన్వర్ణానుద్దిశ్య నాయజన్నితి న - అపితు అముకకామేనాముకశర్మణాహం వృతోఽముకయజ్ఞేన యక్ష్య ఇత్యుద్దేశం కృత్వా అయజన్నేవ - యాగం కృతవంత ఏవ ఇత్యేవం ఆసీత్ ఏవమితి పురాకల్పప్రదర్శనముఖేనాయం విధిర్జ్ఞేయః - అయజన్నితి పరస్మైపదప్రయోగస్తు పరగామిత్వాత్క్రియాఫలస్యోక్తః - అథరో నీచః - వైవాహికాత్ శ్రౌతాచ్చాన్యత్వాత్ - వితానోఽగ్నీనాం విస్తారః - తస్యాగ్నయో లౌకికా ఏవ పంచకుండవిధానాజ్జ్ఞేయాః - ఏకకుండపక్షే త్వేక ఏవ లౌకికః - స చ - యత్ర క్వ చ హోమాఖ్యం స్యాదిత్యుపక్రమ్య - అగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్యేతి గృహ్యకారైర్దర్శితః - సంసృష్ట ఇతి అత్రాపి - మంత్రసంసర్గ ఉచ్యతే - వైశ్యః వైశ్యగృహోదాసీతః - శ్రౌతేఽపి ఇట్కులాద్విత్తవతో వేతి వైశ్యగృహాద్దక్షిణాగ్న్యర్థమగ్న్యానయనం దృశ్యతే - యస్మాదేవం తస్మాత్ బ్రాహ్మణస్త్రిష్వపి వర్ణేషు - యజ్ఞసృష్టః యజ్ఞాః సృష్టా యేన సః - యజ్ఞస్య స్రష్టా భవతీత్యర్థః - పాఠాంతరే వైశ్యపదే విభక్తిలోప ఆర్షః ॥ ౪౬ ॥ తస్మాదితి ॥ యస్మాత్త్రిషు వర్ణేషు బ్రాహ్మణో యజ్ఞస్రష్టా తస్మాత్ సర్వేఽపి వర్ణాః ఋజవః సాధవ ఏవ - యజ్ఞసంయోగాత్ - ఏవం ధర్మసామ్యేఽపి జ్ఞాతిసామ్యం నాస్తీత్యాశంక్యా

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

నిశ్చయే తేషు సృష్టః॥ ౪౭॥ అత్ర గాథా యజ్ఞగీతాః కీర్తయంతి పురావిదః। వైఖానసానాం రాజేంద్ర మునీనాం యష్టుమిచ్ఛతామ్॥ ౪౮॥ ఉదితే నుదితే వాపి శ్రద్దధానో జితేంద్రియః। వహ్నౌ జుహోతి ధర్మేణ శ్రద్ధా వై కారణం మహత్ ॥ ౪౯॥ యత్ స్కన్నమస్య తత్పూర్వం తదస్కన్నం యదుత్తరమ్। బహూని యజ్ఞరూపాణి నానాకర్మఫలాని చ॥ ౫౦॥ తాని యస్సంప్రజానాతి జ్ఞాననిశ్చయనిశ్చితః। ద్విజాతిః శ్రద్ధయోపేతః స యష్టుం పురుషోఽర్హతి॥ ౫౧॥ స్తేనో వా యది వా పాపో యది వా పాపకృత్తమః। యష్టుమిచ్ఛతి యజ్ఞం యః సాధుమేవ వదంతి తమ్॥ ౫౨॥ ఋషయస్తం ప్రశంసంతి సాధు చైతదసంశయమ్। సర్వథా సర్వదా వర్ణైర్యష్టవ్యమితి నిర్ణయః॥ ౫౩ ॥ నహి యజ్ఞసమం కించిత్ త్రిషు లోకేషు విద్యతే । తస్మాద్యష్టవ్యమిత్యాహుః పురుషేణానసూయతా॥ శ్రద్ధాపవిత్రమాశ్రిత్య యథాశక్తి యథేచ్ఛయా॥ ౫౪॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - వర్ణాశ్రమధర్మకథనే- షష్టితమోధ్యాయః॥

****

భీష్మః ॥ ఆశ్రమాణాం మహాబాహో శృణు సత్యపరాక్రమ। చతుర్ణామపి నామాని కర్మాణి చ యుధిష్ఠిర ॥ ౧ ॥ వానప్రస్థం భైక్షచర్యం గార్హస్థ్యం చ మహాశ్రమమ్ । బ్రంహచర్యాశ్రమం ప్రాహుశ్చతుర్థం బ్రాంహణైర్వృతమ్॥ ౨॥ జటాధారణసంస్కారం ద్విజాతిత్వమవాప్య చ । ఆధానాదీని కర్మాణి ప్రాప్య వేదమధీత్య చ॥ ౩॥ సదారో వాప్యదారో వా ఆత్మవాన్ సంయతేంద్రియః । వానప్రస్థాశ్రమం గచ్ఛేత్ కృతకృత్యో గృహాశ్రమాత్ ॥ ౪ ॥ తత్రారణ్యకశాస్త్రాణి సమధీత్య స ధర్మవిత్ । ఊర్ధ్వరేతాః ప్రవ్రజిత్వా గచ్ఛత్యక్షరసాత్మతామ్॥ ౫॥ ఏతాన్యేవ నిమిత్తాని మునీనామూర్ధ్వరేతసామ్ । కర్తవ్యానీహ విప్రేణ రాజన్నాదౌ విపశ్చితా॥ ౬॥ చరితబ్రహ్మచర్యస్య బ్రాహ్మణస్య విశాంపతే । భైక్షచర్యాస్వధీకారః ప్రశస్త ఇహ మోక్షిణః॥ ౭॥ యత్రాస్తమితశాయీ స్యాన్నిరాశీరనికేతనః । యథోపలబ్ధజీవీ స్యాన్మునిర్దాంతో జితేంద్రియః ॥ ౮ ॥ నిరాశీః స్యాత్ సర్వసమో నిర్భోగో నిర్వికారవాన్ । విప్రః క్షేమాశ్రమం ప్రాప్తో గచ్ఛత్యక్షరసాత్మతామ్॥ ౯॥ అధీత్య వేదాన్ కృతసర్వకృత్యః సంతానముత్పాద్య సుఖాని భుక్త్వా। సమాహితః ప్రచరేద్దుశ్చరం యో గార్హస్థ్యధర్మం మునిధర్మజు

హ- జ్ఞాతివర్ణా అపి క్షత్రియవైశ్యశూద్రాస్తస్య బ్రాంహణస్య వికారే క్షత్రియాదికన్యాసూత్పన్నే మూర్ధాభిషిక్తాదౌ సంసృజ్యంత-ఏవ తేన ధర్మతో జన్మతశ్చ సర్వే వర్ణా బ్రాంహణసంసృష్టా ఇతి స్థితం- తత్ర హేతుమాహ। ఏక ఇతి- తేషు తత్త్వనిశ్చయే క్రియమాణే ఏకో విప్రో బ్రహ్మైవ ప్రథమః- బ్రంహణః సంతతిత్వాత్ సర్వేప్యేతే బ్రాంహణా ఏవేత్యర్థః- తత్ర దృష్టాంతః- ఏకం సామేతి ॥ శ్రు॥ అకారో వై సర్వా వాగేషా స్పర్శోష్మభిర్వ్యజ్యమానా బహ్వీ నానారూపా భవతీతి శ్రుతేరేకం అకారరూపమేవాక్షరం యథా సామాదిరూపం తథా బ్రహ్మైవ బ్రాంహణాదిరూపమిత్యర్థః॥ ౪౭॥ అత్రేతి॥ వైఖానసానాం వానప్రస్థానాం - గాథాః యజ్ఞస్తుతిశ్లోకాః యజ్ఞగీతాః విష్ణుగీతాః॥ శ్రు॥ యజ్ఞో వై విష్ణురితి శ్రుతేః॥ ౪౮॥ ౪౯॥ యదితి॥ యత్ స్కన్నమపి రౌద్రం గవి తద్వాయవ్యముపావసృష్టమిత్యాది బహ్వృచబ్రాంహణే షోడశకళమగ్నిహోత్రముక్తం- తత్ర మారుతం నిష్యందమానమితి స్కన్నమపి మరుద్దైవత్యం భవతీతి తత్పూర్వం ఆద్యం అగ్నిహోత్రం- యత్ అస్కన్నం యథావిధి హుతం తదుత్తరం సర్వోత్కృష్టం- బహూనీతి రౌద్రాదీని॥ ౫౦॥ తానీతి॥ తాని షోడశ అగ్నిహోత్రరూపాణి॥ ౫౧॥ స్తేన ఇతి॥ యజ్ఞం విష్ణుం- యష్టుం యజ్ఞదానాదినా ఆరాధితుం॥ ౫౨॥ ౫౩॥ నేతి॥ శ్రద్ధాపవిత్రం యథాస్యాత్తథా యష్టవ్యమితి సంబంధః॥ ౫౪॥*** ౧॥ వానప్రస్థమితి॥ వానప్రస్థమితి పాఠక్రమో న వివక్షితః- చతుర్థం సన్న్యాసం- తం చ జటాధారణసంస్కారం ముండినం చ వదంతి ॥ ౨॥ జటేతి॥ ద్విజాతిత్వమవాప్య వేదమధీత్య ఆధానాదీని కర్మాణి ప్రాప్య వానప్రస్థాశ్రమం గచ్ఛేదిత్యుత్తరేణాన్వయః॥ ౩॥ ౪॥ తత్రేతి॥ ఆరణ్యకానాం వానప్రస్థానాం శాస్త్రాణి శాసనాని- సమధీత్య సమ్యగనుష్ఠానేన ప్రాప్య- అక్షరసాత్మతాం కైవల్యం॥ ౫॥ ఏతానీతి ॥ ఏతాని ద్విజత్వవాచ్యాదీని ఏవ శబ్దః ప్రకారాంతరేణ మోక్షప్రాప్తౌ నివారక ఇతి॥ ౬॥ బ్రంహచర్యాదేవ ప్రవ్రజేదితి శ్రుతేర్మధ్యమమాశ్రమద్వయమనిత్యమిత్యాహ చరితేతి॥ ౭॥ ౮॥ నిరాశీరితి॥ వికారాః కామసంకల్పాదయస్తద్వత్ చిత్తం తద్రహితో నిర్వికారవాన్- అమనస్క ఇత్యర్థః॥ ౯॥ గృహిణోపి ముక్తిమాహ॥ అధీత్యేతి॥ సమాహితః యోగయుక్తస్సన్ గార్హస్థ్యధర్మం యః ప్రచరేత్ సోపి అక్షరసాత్మతాం గచ్ఛతీతి పూర్వేణ సంబంధః॥ ౧౦॥ ....*

ష్టమ్॥౧౦॥ స్వదారతుష్టస్త్వృతుకాలగామీనియోగసేవీనశఠోనజిహ్మః। మితాశనోదేవరతఃకృతజ్ఞఃసత్యోమృదుశ్చానృశంసఃక్షమావాన్॥ ౧౧॥ దాంతోవిధేయోహవ్యకవ్యేప్రమత్తోహ్యన్నస్యదాతాసతతంద్విజేభ్యః। అమత్సరీసర్వలింగిప్రదాతావైతాననిత్యశ్చగృహాశ్రమీస్యాత్ ॥ ౧౨ ॥ అథాత్రనారాయణగీతమాహుర్మహర్షయస్తాతమహానుభావాః। మహార్థమత్యంతతపఃప్రయుక్తం తదుచ్యమానంహిమయానిబోధ ॥ ౧౩ ॥ సత్యార్జవంచాతిథిపూజనంచధర్మస్తథార్థశ్చరతిఃస్వదారైః। నిషేవితవ్యానిసుఖానిలోకేహ్యస్మిన్పరేచైవమతంమమైతత్ ॥ ౧౪॥ భరణంపుత్రదారాణాంవేదానాంధారణంతథా। వసతామాశ్రమశ్రేష్ఠంవదంతిపరమర్షయః॥ ౧౫॥ ఏవంహియోబ్రాంహణోయజ్ఞశీలోగార్హస్థ్యమధ్యావసతేయథావత్। గృహస్థవృత్తింప్రవిశోధ్యసమ్యక్ స్వర్గేవిశుద్ధంఫలమాప్నుతేసః ॥ ౧౬॥ తస్యదేహపరిత్యాగాదిష్టాఃకామాక్షయామతాః। ఆనంత్యాయోపతిష్ఠంతిసర్వతోక్షిశిరోముఖాః॥ ౧౭॥ స్మరన్నేకోజపన్నేకఃసర్వానేకోయుధిష్ఠిర। ఏకస్మిన్నేవచాచార్యేశుశ్రూషుర్మలపంకవాన్॥౧౮॥ బ్రంహచారీవ్రతీనిత్యం నిత్యందీక్షాపరోవశీ। పరిచర్యతథావేదం కృత్యంకుర్వన్వసేత్సదా ॥ ౧౯ ॥ శుశ్రూషాంసతతంకుర్వన్ గురోస్సంప్రణమేతచ। షట్కర్మసునివృత్తశ్చనప్రవృత్తశ్చసర్వశః॥ ౨౦॥ నచరత్యధికారేణసేవేతద్విషతోనచ। ఏషోశ్రమపదస్తాతబ్రంహచారిణఇష్యతే॥౨౧॥......*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- వర్ణాశ్రమధర్మకథనే-ఏకషష్టితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥శివాన్సుఖాన్మహోదర్కానహింస్రాన్లోకసమ్మతాన్। బ్రూహిధర్మాన్సుఖోపాయాన్మద్విధానాంసుఖావహాన్॥ ౧॥ భీష్మః॥ బ్రాంహణస్యతుచత్వారస్త్వాశ్రమావిహితాఃప్రభో। వర్ణాస్తాననువర్తంతేత్రయోభరతసత్తమ ॥ ౨ ॥ ఉక్తానికర్మాణిబహూనిరాజన్స్వర్గ్యాణిరాజన్యపరాయణాని। నేమానిదృష్టాంతవిధౌస్మృతానిక్షాత్రేహిసర్వంవిహితంయథావత్ ॥ ౩ ॥ క్షాత్రాణివైశ్యానిచసేవమానఃశౌద్రాణికర్మాణిచబ్రాహ్మణస్సన్। అస్మిన్లోకేనిందితోమందచేతాఃపరేచలోకేనిరయంప్రయాతి॥ ౪ ॥ యాసంజ్ఞావిహితాలోకేదాసేశునివృకేపశౌ। వికర్మణిస్థితేవిప్రేసైవసంజ్ఞాచపాండవ ॥ ౫॥ షట్కర్మసంప్రవృత్తస్య ఆశ్రమేషుచతుర్ష్వపి। సర్వధర్మోపపన్నస్యసంవృతస్యకృతాత్మనః॥ ౬॥ ......*

అసమాహితంప్రత్యాహ॥ స్వదారేతి॥శఠఃధూర్తః-జిహ్మఃకుటిలః॥౧౧॥ దాంతఇతి॥విధేయఃగురుశాస్త్రశిక్షాపాలకః-అప్రమత్తఃఅవహితః॥-సర్వేభ్యోలింగయుక్తేభ్యఆశ్రమిభ్యఃప్రదాతేతిమధ్యమపదలోపిసమాసః- వైతానఃశ్రౌతకర్మ తత్రనిత్యః॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥ఏవమితి॥వృత్తింజీవికాం-విశోధ్యశుద్ధాంకృత్వాన్యాయాగతేనధనేనజీవన్నిత్యర్థః॥౧౬॥తస్యేతి॥తస్యగృహస్థస్య-దేహపరిత్యాగాత్ - సమాహితస్యతుఇహైవదేహాభిమానత్యాగాత్ అసమాహితస్యమరణానంతరం- ఇష్టాఃకామాఃవిషయాః-హార్దాకాశేస్వర్గేవాఉపతిష్ఠంతి-కామాఃఅక్షయాఇతిచ్ఛేదః - సంధిరార్షః-సర్వతోక్షిశిరోముఖాఇత్యనేనకామానాంకింకరాణామివవశ్యత్వముక్తం-యత్రయత్రదేశేకాలేవాయోగ్యమయోగ్యం సాసంకల్పయతితత్సర్వం సద్యఉపతిష్ఠతీత్యర్థః॥౧౭॥బ్రహ్మచారిణోపికైవల్యమాహ॥స్మరన్నితి॥సర్వాన్ దేవాన్మంత్రాంశ్చ॥ ౧౮॥ బ్రహ్మచారీతి॥దీక్షాపరఃనియమవిశేషస్వీకారవాన్- వేదంవేదాంతం-కృత్యంకర్మమహాంధ్యానయోగం॥౧౯॥ శుశ్రూషామితి॥తదవిరోధేనశుశ్రూషాంచకుర్వన్వివృత్తఃనివృత్తిమాన్॥౨౦॥నేతి॥ అధికారేణనిగ్రహానుగ్రహేణ॥౨౧॥ *౧॥ ఉక్తవిశేషణవిశిష్టాఃబ్రాహ్మణస్యైవధర్మాఇత్యాశయేనాహ॥బ్రాహ్మణస్యేతి ॥ ఏతేనగృహస్థస్యాపిబ్రాహ్మణస్యహింస్రాధర్మాఃకామకారఏవనవిధిచోదితఇతిదర్శితం-వక్ష్యతిచమోక్షధర్మే॥శ్లో॥పశుయజ్ఞైఃకథంహింస్రైర్మాదృశోయష్టుమర్హతీతి । త్రయోహింసాపరావర్ణాస్తాన్నానువర్తంతే॥౨॥ నానువర్తంతఇత్యేతత్ప్రపంచయతి॥ఉక్తానీత్యాదినా॥రాజన్యానాంపరాయణానియుద్ధజయాదీని- దృష్టాంతవిధౌత్వయాపృష్టస్యప్రశ్నవచనేనయోగ్యాని- యతఃక్షాత్రేవిహితంవిధిప్రధానంప్రవృత్తిశాస్త్రమితియావత్ -తత్కథంనివృత్తిప్రధానైర్బ్రాహ్మణధర్మైః సమత్వమేతీత్యర్థః॥౩॥౪॥౫॥షడితి॥షట్కర్మాణిప్రాణాయామఃప్రత్యాహారఃధ్యానంధారణాతర్కఃసమాధిరితి - ఇజ్యాదీనాంఆశ్రమాంతరేష్వయోగాత్స

బ్రాహ్మణస్య విశుద్ధస్య తపస్యభిరతస్య చ । నిరాశిషో వదాన్యస్య లోకా హ్యక్షరసమ్మితాః ॥ ౭ ॥ యో యస్మిన్ కురుతే కర్మ యాదృశం యేన యత్ర చ । తాదృశం తాదృశేనైవ స గుణం ప్రతిపద్యతే ॥౮॥ వృద్ధ్యా కృషివణిక్త్వేన జీవసంజీవనేన చ । వేత్తుమర్హసి రాజేంద్ర స్వాధ్యాయగణితం మహత్ ॥౯॥ కాలసంచోదితః కాలః కాలపర్యాయనిశ్చితః । ఉత్తమాధమమధ్యాని కర్మాణి కురుతేఽవశః ॥ ౧౦ ॥ అంతవంతి ప్రధానాని పుణ్యశ్రేయస్కరాణి చ । స్వకర్మనిరతో లోకో హ్యక్షరః సర్వతోముఖః ॥ ౧౧ ॥ .... *

ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - వర్ణాశ్రమధర్మకథనే ద్విషష్టితమోధ్యాయః -

భీష్మః ॥ జ్యాకర్షణం శత్రునిబర్హణం చ కృషిర్వణిజ్యా పశుపాలనం చ । శుశ్రూషణం చాపి తథార్థహేతోరకార్యమేతత్పరమం ద్విజస్య ॥ ౧ ॥ సేవ్యం తు బ్రహ్మ షట్కర్మ గృహస్థేన మనీషిణా । కృతకృత్యస్య చారణ్యే వాసో విప్రస్య శస్యతే ॥ ౨ ॥ రాజప్రేష్యం కృషిధనం జీవనం చ వణిక్పథా । కౌటిల్యం కౌలటేయం చ కుసీదం చ వివర్జయేత్ ॥ ౩ ॥ శూద్రో రాజన్ భవతి బ్రహ్మబంధుర్దుశ్చారిత్రో యశ్చ ధర్మాదపేతః । వృషలీపతిః పిశునో నర్తనశ్చ గ్రామప్రేష్యో యశ్చ భవేద్వికర్మా ॥ ౪ ॥ జపన్ వేదానజపంశ్చాపి రాజన్ సమః శూద్రైర్దాసవచ్చాపి భోజ్యః । ఏతే సర్వే శూద్రసమా భవంతి రాజన్నేతాన్ వర్జయేద్దైవకృత్యే ॥ ౫ ॥ నిర్మర్యాదే చాశుచౌ క్రూరవృత్తౌ హింసాత్మకే త్యక్తధర్మస్వవృత్తే । హవ్యం కవ్యం యాని చాన్యాని రాజన్ దేయాన్యదేయాని భవంతి చాస్మై ॥ ౬ ॥ తస్మాద్ధర్మో విహితో బ్రాహ్మణస్య దమః శౌచమార్జవం చాపి రాజన్ । తథా విప్రస్యాశ్రమాః సర్వ ఏవ పురా రాజన్ బ్రాహ్మణా వై విసృష్టాః ॥ ౭ ॥ యః స్యాద్దాంతః సోమప ఆర్యశీలః సానుక్రోశః సర్వసహో నిరాశీః । ఋజుర్మృదురనృశంసః క్షమావాన్ స వై విప్రో నేతరః పాపకర్మా ॥౮॥ శూద్రం వైశ్యం రాజపుత్రం చ రాజన్ లోకాః సర్వే సంశ్రితా ధర్మకామాః । తస్మాద్వర్ణాన్ శాంతిధర్మేష్వసక్తాన్ మత్వా విష్ణుర్నేచ్ఛతి పాండుపుత్ర ॥ ౯ ॥ లోకే చేదం సర్వలోకస్య న స్యాచ్చాతుర్వర్ణ్యం వేదవాదాశ్చ న స్యుః । సర్వాశ్చేజ్యాః సర్వలోకక్రియాశ్చ సద్యః సర్వే చాశ్రమస్థా న వై స్యుః ॥౧౦॥ యశ్చ త్రయాణాం వర్ణానామిచ్ఛేదాశ్రమసేవనమ్ । చాతురాశ్రమ్యదృష్టాంశ్చ ధర్మాంస్తాన్ శృణు పాండవ ॥ ౧౧ ॥

ర్వాశ్రమయోగ్యాన్యేతాన్యేవ షట్కర్మాణి - సర్వధర్మః అహింసా - సంవృతస్య అచపలస్య - కృతాత్మనః జితచిత్తస్య ॥౬॥ బ్రాంహణస్యేతి ॥ తపసి విచారే - అక్షరసమ్మితాః అక్షయాః ॥ ౭ ॥ నన్వేవం బ్రాంహణః స్వధర్మం త్యక్త్వా కిమితి హీనధర్మే రమత ఇత్యాశంక్యాహ ॥ య ఇతి ॥ యః పుమాన్ యస్మిన్నవస్థావిశేషే యత్ర దేశే కాలే వా యేన ఫలేన నిమిత్తేన యత్కర్మ కరోతి సాధు అసాధు వా - తత్సఫలలోభాచ్చిరాభ్యాసాచ్చ సగుణమేవ ప్రతిపద్యతే - నస్వదం నింద్యామితి తతో విరజ్యత ఇత్యర్థః ॥౮॥ తాన్యేవాహ ॥ వృద్ధ్యేతి ॥ జీవైః సంజీవనం మృగయాజీవిత్వం తేన - మహదపి స్వాధ్యాయగణితం వేదాభ్యసనం వృద్ధ్యాదిభిః సమానమితి వేత్తుమర్హసి - ఉక్తహేతోరిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ అభ్యాసాత్కర్మాణి రోచంతే చేత్ ఉత్తమాన్యేవ తాని కుతో నాభ్యస్యేత ఇత్యాశంక్యాహ ॥ కాలేతి ॥ కాలేన పర్యేతి ఆవిర్భవతీతి కాలపర్యాయః ప్రాగ్భవో యో వాసనాసమూహః - తేన కాలేన ప్రేరితస్తదనుగుణం కర్మ కరోతి - యతః అవశః కాలాద్యధీనః ॥ ౧౦ ॥ ఏవం చేత్ కృతం విధినిషేధాభ్యామిత్యత ఆహ ॥ అంతవంతీతి ॥ పుణ్యశ్రేయస్కరాణి ప్రాచీనాని పుణ్యాపుణ్యాని యాని ప్రధానాని దేహారంభకాణి తాని అంతవంతి - దేహస్యైవ అంతవత్త్వాత్ దేహసంబంధి యత్సుఖదుఃఖాద్యాగమనం తదపరిహార్యం - అన్యత్ర తు శుభాశుభప్రవృత్త్యాదౌ లోకః స్వకర్మనిరతః స్వస్య అభీష్టం యత్ కర్మ రాగాదివిషయభూతం తత్రైవ నిరతః - యతః సర్వతోముఖః ప్రవృత్తో వా స్వతంత్రః అక్షరో జీవః తత్ర తత్ర కామకారేణ ప్రవర్తతే - తతో విధినిషేధశాస్త్రస్యాస్యైవార్థవత్త్వమిత్యర్థః ॥౧౧॥ ****౧॥ ౨॥ రాజేతి ॥ కౌటిల్యమనార్జవం - కౌలటేయం కులటాప్రధానం జారకర్మ పారదార్యం వా - అన్యే తు కౌటిల్యేయమితి పాఠం ప్రకల్ప్య మాతృర్యమితి వ్యాచక్షతే - కుసీదం వృద్ధిజీవికాం ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ జపన్నితి ॥ రాజప్రేష్యాదిః వేదాన్ జపన్ అజపన్ వా శూద్రైః పంక్తిబహిర్భోజనీయ ఏవేతి భావః ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ధర్మేష్వసక్తాన్ విష్ణుర్నేచ్ఛతి చేత్తాం హానిరత ఆహ ॥ లోక ఇతి ॥ లోకే స్వర్గే - ఇదం సుఖాది - ఆశ్రమస్థాశ్చ స్వధర్మే న తిష్ఠేయుః - స్వర్గాదికం సర్వం విష్ణుప్రసాదాదేవ - తదభావే సర్వం కృతం కర్మ వ్యర్థమితి భావః ॥ ౧౦ ॥ య ఇతి ॥ యో రాజా త్రయాణాం బ్రాంహణవైశ్యశూద్రాణాం స్వరాజ్యే ఆశ్రమధర్మసేవనం యథోక్తం ఇచ్ఛేత్ - తే

శుశ్రూషోః కృతకార్యస్య కృతసంతానకర్మణః । అభ్యనుజ్ఞాతరాజస్య శూద్రస్య జగతీపతే ॥ ౧౨ ॥ అల్పాంతరగతస్యాపి దశధర్మగతస్య వా । ఆశ్రమా విహితాస్సర్వే వర్జయిత్వా నిరాశిషమ్ ॥ ౧౩ ॥ భైక్షచర్యాం తతః ప్రాహు స్తస్య తద్ధర్మచారిణః । తథా వైశ్యస్య రాజేంద్ర రాజపుత్రస్య చైవ హి ॥ ౧౪ ॥ కృతకృత్యో వయోతీతో రాజ్ఞః కృతపరిశ్రమః । వైశ్యో గచ్ఛేదనుజ్ఞాతో నృపేణాశ్రమసంశ్రయమ్ ॥ ౧౫ ॥ వేదానధీత్య ధర్మేణ రాజశాస్త్రాణి చానఘ । సంతానాదీని కర్మాణి కృత్వా సోమం నిషేవ్య చ ॥ ౧౬ ॥ పాలయిత్వా ప్రజాస్సర్వా ధర్మేణ వదతాం వర । రాజసూయాశ్వమేధాదీన్ మఖానన్యాంస్తథైవ చ ॥ ౧౭ ॥ ఆనయిత్వా యథాశాస్త్రం విప్రేభ్యో దత్తదక్షిణః । సంగ్రామే విజయం ప్రాప్య తథాల్పం యది వా బహు ॥ ౧౮ ॥ స్థాపయిత్వా ప్రజాపాలం పుత్రం రాజ్యే చ పాండవ । అన్యగోత్రం ప్రశస్తం వా క్షత్రియం క్షత్రియర్షభ ॥ ౧౯ ॥ అర్చయిత్వా పితౄన్ సమ్యక్ పితృయజ్ఞైర్యథావిధి । దేవాన్ యజ్ఞైరృషీన్ వేదైరర్చయిత్వా తు యత్నతః ॥ ౨౦ ॥ అంతకాలే తు సంప్రాప్తే య ఇచ్ఛేదాశ్రమాంతరమ్ । సోనుపూర్వ్యాశ్రమాన్ రాజన్ గత్వా సిద్ధిమవాప్నుయాత్ ॥ ౨౧ ॥ రాజర్షిత్వేన రాజేంద్ర భైక్షచర్యాం న సేవయా । అపేతగృహధర్మోపి చరేజ్జీవితకామ్యయా ॥ ౨౨ ॥ న చైతన్నైష్ఠికం ధర్మం త్రయాణాం భూరిదక్షిణ । చతుర్ణాం రాజశార్దూల ప్రాహురాశ్రమవాసినామ్ ॥ ౨౩ ॥ బాహ్వాయత్తం క్షత్రియైర్మానవానాం లోకశ్రేష్ఠం ధర్మమాసేవమానైః । సర్వే ధర్మాస్సోపధర్మాస్త్రయాణాం రాజ్ఞో ధర్మాదితి వేదాచ్ఛృణోమి ॥ ౨౪ ॥ యథా రాజన్ హస్తిపదే పదాని సంలీయంతే సర్వసత్త్వోద్భవాని । ఏవం ధర్మాన్ రాజధర్మేషు సర్వాన్ సర్వావస్థం సంప్రలీనాన్నిబోధ ॥ ౨౫ ॥ అల్పాశ్రయానల్పఫలాన్ వదంతి ధర్మానన్యాన్ ధర్మవిదో మనుష్యాః । మహాశ్రయం బహుకల్యాణరూపం క్షాత్రం ధర్మం నేతరం ప్రాహురార్యాః ॥ ౨౬ ॥ సర్వే ధర్మా రాజధర్మప్రధానాః సర్వే వర్ణాః పాల్యమానా భవంతి । సర్వస్త్యాగో రాజధర్మేషు రాజంస్త్యాగం ధర్మం చాహురగ్ర్యం పురాణమ్ ॥ ౨౭ ॥ మజ్జేత్త్రయీ దండనీతౌ హతాయాం సర్వే ధర్మాః ప్రక్షయేయుర్వివృద్ధాః । సర్వే ధర్మాశ్చాశ్రమాణాం హతాస్స్యుః క్షాత్రే త్యక్తే రాజధర్మే పురాణే ॥ ౨౮ ॥ సర్వే త్యాగా రాజధర్మేషు దృష్టాః సర్వా దీక్షా రాజధర్మేషు యుక్తాః । సర్వే లోకా రాజధర్మే ప్రవిష్టాః తస్మాత్ క్షాత్రం ధర్మమాహుః ప్రధానమ్ ॥ ౨౯ ॥ యథా జీవాః ప్రాకృతైర్వధ్యమానా ధర్మశ్రుతానాముపపీడనాయ । ఏవం ధర్మా రాజధర్మైర్వియుక్తాః సంచిన్వంతో నాద్రియంతే స్వధర్మమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత

నజ్ఞాతవ్యాన్ ధర్మాన్ శృణు ॥ ౧౧ ॥ శుశ్రూషోః వేదాంతేష్వనధికారాత్ పురాణద్వారా ఆత్మానం శ్రోతుమిచ్ఛోః కృతకార్యస్య యావచ్ఛరీరసామర్థ్యం సేవితత్రైవర్ణ్యస్య - జాతపుత్రస్య - అభ్యనుజ్ఞాతో రాజ్ఞా ఇత్యభ్యనుజ్ఞాతరాజస్య ॥ ౧౨ ॥ అల్పేతి ॥ అల్పాంతరగతస్య ఆచారనిష్ఠయా త్రైవర్ణికసమస్య - దశధర్మగతస్యేతి అత్ర యోగధర్మానభిజ్ఞస్య గ్రహణం - తస్యాపి ఆశ్రమాః సర్వే విహితాః - శూద్రోపి నైష్ఠికం బ్రహ్మచర్యం వానప్రస్థం వా సకలవిత్తైషకర్మత్యాగరూపం సన్న్యాసం వానుతిష్ఠేదేవ - నిరాశిషం శాంతిదాంత్యాదికల్యాణగుణరహితం ॥ ౧౩ ॥ భైక్షచర్యామితి ॥ భైక్షచర్యాం పారివ్రాజ్యం - తస్య - శూద్రస్య - తద్ధర్మచారిణః తాన్పూర్వోక్తాన్ స్వధర్మానాచరతీతి తథాభూతస్య - తథా వైశ్యస్య - రాజపుత్రస్య చ - భైక్షచర్యాం ప్రాహురిత్యన్వయః ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ రాజేతి ॥ రాజా - ఋషిత్వేన మంత్రార్థద్రష్టృత్వేన వేదాంతశ్రవణకర్తృత్వేన హేతునా భైక్షచర్యాం ఇచ్ఛేదితి పూర్వేణ సంబంధః - న తు సేవయా శ్రవణమకుర్వన్నన్నమాత్రార్థమిత్యర్థః - తతస్సర్వం త్యక్త్వా జీవితకామ్యయా భైక్షచర్యాం చరేదేవేత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ నేతి ॥ ఏతత్ భైక్షం నైష్ఠికం నిత్యం త్రయాణాం రాజాదీనాం తేషామాశ్రమసన్న్యాసో నిత్యో వాస్తి - అపి తు విత్తైషకర్మత్యాగరూపః కామ్య ఏవాస్తీత్యర్థః - స చ చతుర్ణామప్యాశ్రమాణామస్తీతి ప్రాహుః ॥ ౨౩ ॥ రాజధర్మం ప్రశంసంతి ॥ బాహ్వాయత్తమిత్యాదినా ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ సర్వ ఇతి ॥ సర్వేషాం త్యాగినాం షడ్భాగహారీ రాజాపి సర్వత్యాగీ భవతీత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ యథేతి ॥ జీవాః మృగాదయః ప్రాకృతైః నీచైః వధ్యమానాః హంతౄణాం ధర్మస్య శ్రుతదృష్టాదీనాం చ నాశాయ భవంతి - ఏవం రాజధర్మైః నీత్యాదిభిర్వియుక్తాః ధర్మా అగ్నిహోత్రాదయః చోరైర్నాశ్యమానాః కర్తౄణాం ధర్మం చిత్తం చ ఖేదయంతి - కర్తారశ్చ సంచిన్వంతః స్వాస్థ్యమన్వేషయంతో వ్యాకులతయా స్వధర్మం నాద్రియంతే-

రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - వర్ణాశ్రమధర్మకథనే- త్రిషష్టితమోధ్యాయః- .... ✱

భీష్మః॥ చాతురాశ్రమ్యధర్మాశ్చ యతిధర్మాశ్చ పాండవ। లోకవేదోత్తరాశ్చైవ క్షాత్రధర్మే సమాహితాః॥౧॥ సర్వాణ్యేతాని కర్మాణి క్షాత్రే భరతసత్తమ। నిరాశిషో జీవలోకాః క్షత్రధర్మే వ్యవస్థితే॥ ౨ ॥ అప్రత్యక్షం బహుద్వారం ధర్మమాశ్రమవాసినామ్। ప్రకోపయంతి తద్భావమాగమైరేవ శాశ్వతమ్.౩॥ అపరే వచనైః పుష్టైర్వాదినో లోకనిశ్చయమ్। అనిశ్చయజ్ఞా ధర్మాణామదృష్టాంతే పరే హతాః॥ ౪॥ ప్రత్యక్షం సుఖభూయిష్ఠమాత్మసాక్షికమచ్ఛలమ్। సర్వలోకహితం ధర్మం క్షత్రియేషు ప్రతిష్ఠితమ్॥ ౫ ॥ ధర్మాశ్రమేధ్యవసినాం బ్రాహ్మణానాం యుధిష్ఠిర। యథా త్రయాణాం వర్ణానాం సంఖ్యాతోపశ్రుతిః పురా॥ ౬॥ రాజధర్మేష్వనుమతా లోకాః సుచరితైః సహ। ఉదాహృతం తే రాజేంద్ర యథా విష్ణుం మహౌజసమ్॥ ౭॥ సర్వభూతేశ్వరం దేవం ప్రభుం నారాయణం పురా। జగ్ముః సుబహుశః శూరా రాజానో దండనీతయే॥ ౮ ॥ ఏకైకమాత్మనః కర్మ తులయిత్వాశ్రమం పురా। రాజానః పర్యుపాసంత దృష్టాంతవచనే స్థితాః ॥ ౯ ॥ సాధ్యా దేవా వసవశ్చాశ్వినౌ చ రుద్రాశ్చ విశ్వే మరుతాం గణాశ్చ। సృష్టాః పురా హ్యాదిదేవేన దేవాః క్షాత్రే ధర్మే వర్తయంతే చ సిద్ధాః॥౧౦॥ అత్ర తే వర్తయిష్యామి ధర్మమర్థవినిశ్చయమ్। నిర్మర్యాదే వర్తమానే దానవైకార్ణవే పురా॥౧౧॥ బభూవ రాజా రాజేంద్ర మాంధాతా నామ వీర్యవాన్। పురా వసుమతీపాలో యజ్ఞం చక్రే దిదృక్షయా ॥ ౧౨ ॥ అనాదిమధ్యనిధనం దేవం నారాయణం ప్రభుమ్। స రాజా రాజశార్దూల మాంధాతా పరమేశ్వరమ్॥౧౩॥ జగామ శిరసా పాదౌ యజ్ఞే విష్ణోర్మహాత్మనః। దర్శయామాస తం విష్ణూ రూపమాస్థాయ వాసవమ్॥ ౧౪ ॥ స పార్థివైర్వృతః సద్భిరర్చయామాస తం ప్రభుమ్। తస్య పార్థివసింహస్య తస్యైవ మహాత్మనః॥ ౧౫ ॥ సంవాదోయం మహానాసీద్విష్ణుం ప్రతి మహాద్యుతిమ్॥ ౧౬ ॥ ఇంద్రః ॥ కిమిష్యతే ధర్మభృతాం వరిష్ఠ యద్ద్రష్టుకామోసి తమప్రమేయమ్। అనంతమాయామితమంత్రవీర్యం నారాయణం హ్యాదిదేవం పురాణమ్॥ ౧౭॥ నాసౌ దేవో విశ్వరూపో మయాపి శక్యో ద్రష్టుం బ్రహ్మణా వాపి సాక్షాత్। యేన్యే కామాస్తవ రాజన్ హృదిస్థా దాస్యే చైతాంస్త్వం హి మర్త్యేషు రాజా॥ ౧౮ ॥ సమేస్థితో ధర్మపరో జితేంద్రియః శూరో గూఢప్రీతిరతః సురాణామ్। బుద్ధ్యా భక్త్యా చోత్తమః శ్రద్ధయా చ తతస్తేహం దద్మి వరాన్యథేష్టమ్॥ ౧౯॥ మాంధాతా ఉవాచ ॥ అసంశయం భగవన్నాదిదేవం ద్రక్ష్యామి త్వాహం శిరసా సంప్రసాద్య। త్యక్త్వా కామాన్ధర్మకామో హ్యరణ్యమిచ్ఛే గంతుం సత్పథం లోకదృష్టమ్॥ ౨౦॥ క్షాత్రాద్ధర్మాద్విపులాదప్రమేయాత్ లోకాః ప్రాప్తాః స్థాపితం స్వం యశశ్చ। ధర్మో యోసా దేవాదివాత్ప్రవృత్తో లోకశ్రేష్ఠం తం న జానామి కర్తుమ్॥ ౨౧ ॥ ఇంద్రః ॥ అసైనికా ధర్మపరాశ్చ ధర్మే పరాం గతిం న నయంతే

తస్మాద్రాజధర్మ ఏవ ముఖ్యో ధర్మ ఇత్యర్థః॥ ౩౦॥ ✱ ౧॥౨॥అప్రత్యక్షమితి॥ ధర్మం బహుద్వారం విద్ధి- అన్యేతు తద్భావం ధర్మస్య స్వరూపం ప్రకోపయంతి విరుద్ధాగమైః॥ ౩॥ అపర ఇతి॥ అదృష్టాంతే-న దృష్టాంతో యస్య తస్మిన్ పరధర్మే హతాః నష్టధియః నిశ్చయం ప్రకోపయంతి॥౪॥౫॥ధర్మేతి॥ధర్మాశ్రమే గార్హస్థ్యే-త్రయాణాం వర్ణానాం-ధర్మాణాం ఉపశ్రుతిః- అంతర్భావః సంఖ్యాతా ప్రకటా- తథాధ్యవసినాం నైష్ఠికవానప్రస్థయతీనాం బ్రాహ్మణానాం చ ధర్మాణాం ఉపశ్రుతిః సంఖ్యాతా-తథా రాజధర్మేషు ధర్మైః సహ లోకా అంతర్భూతా ఇతి సార్ధశ్లోకః॥౬॥ అత్ర పూర్వోక్తాం కథాం స్మారయతి ఉదాహృతమితి సార్ధః॥౭॥౮॥ఏకైకమితి॥ఆశ్రమం ఆశ్రమవిహితం-కర్మధర్మం-తులయిత్వా-కిం దండనీతిజో ధర్మో మహాన్-ఉత ఆశ్రమధర్మ ఇతి-దృష్టాంతవచనే- సిద్ధాంతం శ్రోతుం-ప్రభుం ఉపాసంతేతి యోజనా॥౯॥౧౦॥అత్రేతి॥అర్థస్య వినిశ్చయో యత్ర తం॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥జగామేతి॥ వాసవం రూపం ఇంద్రరూపం॥ ౧౪॥-౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥అసంశయమితి॥ త్వాహం త్వామహం॥౨౦॥క్షాత్రాదితి॥క్షాత్రాద్ధర్మాత్ -లోకశ్రేష్ఠం కర్తుం న జానామి॥౨౧॥అసైనికా ఇతి॥న సంతి సైనికా యేషాం తే అసైనికాః అరాజానః-ధర్మేపి మమ-పరాం గతిం-కాష్ఠాం న నయంతే-న ప్రాపయంతి-అన్యం నయం చ న వ్రజంతి-రాజానస్తు ప్రయుక్తైర్ధర్మైర్ద్వయమపి కుర్వం .... ✱

హ్యాయుక్తమ్ । క్షాత్రో ధర్మో హ్యాదిదేవాత్ప్రవృత్తో లోకశ్రేష్ఠం తం న జానామి కర్తుమ్॥ ౨౨ ॥ శేషాస్సృష్టా హ్యంతవంతో హ్యనంతాః సప్రస్థానాః క్షత్రధర్మా విశిష్టాః। అస్మిన్ ధర్మే సర్వధర్మాః ప్రవిష్టాస్తస్మాద్ధర్మం శ్రేష్ఠమిమం వదంతి॥ ౨౩ ॥ కర్మణా వై పురా దేవా ఋషయశ్చామితౌజసః। త్రాతాస్సర్వే ప్రసహ్యారీన్ క్షత్రధర్మేణ విష్ణునా ॥ ౨౪ ॥ యది హ్యసౌ భగవాన్నాహనిష్యద్రిపూన్ సర్వానసురానప్రమేయః । న బ్రాంహణా న చ లోకాదికర్తా నాయం ధర్మో నాదిధర్మో భవిష్యత్ ॥ ౨౫ ॥ ఇమాముర్వీం నాజయద్విక్రమేణ దేవశ్రేష్ఠస్సాసురామాదిదేవః । చాతుర్వర్ణ్యం చాతురాశ్రమ్యధర్మాః సర్వే న స్యుర్బ్రాంహణానాం వినాశాత్ ॥ ౨౬ ॥ నష్టా ధర్మాశ్శతధా శాశ్వతాస్తే క్షాత్రేణ ధర్మేణ పునః ప్రవృద్ధాః। యుగే యుగే హ్యాదిధర్మాః ప్రవృత్తా లోకజ్యేష్ఠం క్షాత్రధర్మం వదంతి॥ ౨౭ ॥ ఆత్మత్యాగస్సర్వభూతానుకంపా లోకజ్ఞానం పాలనం మోక్షణం చ। విషణ్ణానాం మోక్షణం పీడితానాం క్షాత్రే ధర్మే విద్యతే పార్థివానామ్॥ ౨౮ ॥ నిర్మర్యాదాః కామమన్యుప్రవృత్తా భీతా రాజ్ఞో నాధిగచ్ఛంతి పాపమ్। శిష్టాశ్చాన్యే సర్వధర్మోపపన్నాః సాధ్వాచారాస్సాధుధర్మం వదంతి॥ ౨౯ ॥ పుత్రవత్పాల్యమానాని రాజధర్మేణ పార్థివైః। లోకే భూతాని సర్వాణి చరంతే నాత్ర సంశయః॥ ౩౦ ॥ సర్వధర్మవరం క్షాత్రం లోకశ్రేష్ఠం సనాతనమ్ । శశ్వదక్షరపర్యంతమక్షరం సర్వతోముఖమ్॥ ౩౦ ॥........................ *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - వర్ణాశ్రమధర్మకథనే - చతుష్షష్టితమోధ్యాయః.

ఇంద్రః ॥ ఏవంవీర్యస్సర్వధర్మోపపన్నః క్షాత్రశ్శ్రేష్ఠస్సర్వధర్మేషు ధర్మః । పాల్యో యుష్మాభిర్లోకహితైరుదారైర్విపర్యయే స్యాదభావః ప్రజానామ్॥ ౧ ॥ భూసంస్కారం రాజసంస్కారయోగమభైక్ష్యచర్యాం పాలనం చ ప్రజానామ్। విద్యాద్రాజా సర్వభూతానుకంపీ దేహత్యాగం చాహవే ధర్మమగ్ర్యమ్॥ ౨ ॥ త్యాగశ్రేష్ఠం మునయో వై వదంతి సర్వశ్రేష్ఠం యచ్ఛరీరం త్యజేత। నిత్యం యుక్తా రాజధర్మేషు సర్వే ప్రత్యక్షం తే భూమిపాలా యథైవ॥ ౩ ॥ బహుశ్రుత్యా గురుశుశ్రూషయా చ పరస్పరాస్సంహననాద్వదంతి। నిత్యం ధర్మం క్షత్రియో బ్రహ్మచారీ చరేదేకో హ్యాశ్రమం ధర్మకామః॥ ౪ ॥ సామాన్యార్థే వ్యవహారే ప్రవృత్తే ప్రియాప్రియే వర్జయన్నేవ యత్నాత్ । చాతుర్వర్ణ్యస్థాపనాత్పాలనాచ్చ తైస్తైర్యోగైర్నియమైరౌరసైశ్చ॥ ౫ ॥ సర్వోద్యోగైరాశ్రమం ధర్మమాహుః క్షాత్రం శ్రేష్ఠం సర్వధర్మోపపన్నమ్। స్వం స్వం ధర్మం యే న చరంతి వర్ణాస్తాంస్తాన్ధర్మానన్యథార్థాన్వదంతి ॥ ౬ ॥ నిర్మర్యాదాన్నిత్యమర్థే నివిష్టానాహుస్తాన్వై పశుభూతాన్మనుష్యాన్। యథా నీతిం గమయత్యర్థయోగాచ్ఛ్రేయస్తస్మాదాశ్రమాత్క్షత్రధర్మః॥ ౭ ॥ త్రైవిద్యానాం యా గతిర్బ్రాంహణానాం యే చైవోక్తాశ్చాశ్రమా బ్రాంహణానామ్। ఏతత్కర్మ బ్రాంహణస్యాహురగ్ర్యమన్యత్కుర్వన్ శూద్రవచ్ఛస్త్రవధ్యః॥ ౮ ॥ చతురాశ్రమ్యధర్మాశ్చ వేదధర్మాశ్చ పార్థివ । బ్రాంహణేనానుగంతవ్యా నాన్యో విద్యాత్కదాచన॥ ౯ ॥ అన్యథా వర్తమానస్య నాసౌ వృత్తిః ప్రకల్ప్యతే। కర్మణా వర్ధతే ధర్మో యథా ధర్మస్తథైవ సః॥ ౧౦ ॥ యో వికర్మస్థితో విప్రో న స సమ్మానమర్హతి। కర్మ స్వం నోప

తి- హ్యాయుక్తమితి పాఠే హి ప్రసిద్ధం - అయుక్తం అభినివేశశూన్యం యథా స్యాత్తథా నయం తే ఇత్యర్థః॥ ౨౨॥ శేషా ఇతి॥ శేషాః శేషభూతాః అంగభూతాః - సప్రస్థానాః పరివ్రాజ్యసహితాః- ధర్మాః అంతవంతః అంతవత్ఫలాః- అనంతాః- అసంఖ్యాతాః॥ ౨౩॥ కర్మణేతి॥ కర్మణా క్రియయా॥ ౨౪॥ యదీతి॥ అయం క్షాత్రః - ఆదిబ్రాంహం॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ఆత్మత్యాగ ఇతి॥ ఆత్మత్యాగో యుద్ధే మరణం॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ సర్వేతి॥ అక్షరపర్యంతం మోక్షావసానం॥ ౩౧॥* ౧॥ భూసంస్కారమితి॥ భూసంస్కారః భువస్సంపన్నసస్యత్వం- రాజసంస్కారో రాజసూయాశ్వమేధావభృథస్నానం - అభైక్ష్యచర్యా సన్న్యాసాభావః- ఏతేన సామాన్యసంన్యాసో రాజ్ఞామధర్మ ఇత్యుక్తం॥ ౨॥ త్యాగేతి॥ భూమిపాలాః యథైవ శరీరాణి త్యక్తవంతః॥ ౩॥ ౪॥ సామాన్యేతి॥ ఔరసైః పౌరుషైః॥ ౫॥ సర్వేతి॥ యేన క్షాత్రధర్మేణ అన్యథార్థాన్ తాంస్తాన్ ధర్మాన్ వదంతి॥ ౬॥ ౭॥ త్రైవిద్యానామితి॥ యా గతిర్యజ్ఞాదిః- ఆశ్రమధర్మాశ్చ- ఏతద్ద్వయం॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ య ఇతి॥ నోపయుంజానో నాచరంతం॥ ౧౧॥ .... *

యంజ్ఞానమవిశ్వాస్యంహితంవిదుః||౧౧|| ఏతేధర్మాస్సర్వవర్ణేషులీనాఉత్కృష్టవ్యాఃక్షత్రియైరేవధర్మాః|తస్మాజ్జ్యేష్ఠారాజధర్మానచాన్యేవీరజ్యేష్ఠావీరధర్మామతామే||౧౨||మాంధాతా||యవనాఃకిరాతాగాంధారాశ్చీనాశ్శబరబర్బరాః|శకాస్తుషారాఃకంకాశ్చపహ్లవాశ్చాంధ్రమద్రకాః||౧౩||పౌండ్రాఃపులిందారమఠాఃకాంభోజాశ్చైవసర్వశః| బ్రహ్మక్షత్రప్రసూతాశ్చవైశ్యాశ్శూద్రాశ్చమానవాః||౧౪|| కథంధర్మాంశ్చరిష్యంతిసర్వేవిషయవాసినః| మద్విధైశ్చకథంస్థాప్యాఃసర్వేవైదస్యుజీవినః||౧౫|| ఏతదిచ్ఛామ్యహంశ్రోతుంభగవంస్తద్బ్రవీహిమే| త్వంబంధుభూతోహ్యస్మాకంక్షత్రియాణాంసురేశ్వర||౧౬||ఇంద్రః|| మాతాపిత్రోర్హిశుశ్రూషాకర్తవ్యాసర్వదస్యుభిః| ఆచార్యగురుశుశ్రూషాతథైవాశ్రమవాసినామ్||౧౭|| భూమిపానాంచశుశ్రూషాకర్తవ్యాసర్వదస్యుభిః| వేదధర్మక్రియాశ్చైవతేషాంధర్మోవిధీయతే||౧౮|| పితృయజ్ఞాస్తథాకూపాఃప్రపాశ్చశయనానిచ| దానానిచయథాకాలంద్విజేభ్యోవిసృజేత్సదా||౧౯|| అహింసాసత్యమక్రోధోవృత్తిదాయానుపాలనమ్| భరణంపుత్రదారాణాంశౌచమద్రోహఏవచ||౨౦|| దక్షిణాసర్వయజ్ఞానాందాతవ్యాభూతిమిచ్ఛతా| పాకయజ్ఞామహార్హాశ్చదాతవ్యాస్సర్వదస్యుభిః||౨౧|| ఏతాన్యేవంప్రకారాణివిహితానిపురానఘ| సర్వలోకస్యకర్మాణికర్తవ్యానీహపార్థివ||౨౨|| మాంధాతా||దృశ్యంతేమానుషేలోకేసర్వవర్ణేషుదస్యవః| లింగాంతరేవర్తమానాఆశ్రమేషుచతుర్ష్వపి||౨౩||ఇంద్రఉవాచ|| వినష్టాయాందండనీత్యాంరాజధర్మేనిరాకృతే| సంప్రముహ్యంతిభూతానిరాజదౌరాత్మ్యతోనఘ||౨౪|| అసంఖ్యాతాభవిష్యంతిభిక్షవోలింగినస్తథా| ఆశ్రమాణాంవికల్పాశ్చనివృత్తేస్మిన్కృతేయుగే||౨౫|| అశృణ్వానాఃపురాణానాంధర్మాణాంపరమాగతీః| ఉత్పథంప్రతిపత్స్యంతేకామమన్యుసమీరితాః||౨౬|| యదానివర్త్యతేపాపోదండనీత్యామహాత్మభిః|తదాధర్మోనచలతేసద్భూతశ్శాశ్వతఃపరః||౨౭|| సర్వలోకగురుంచైవరాజానంయోవమన్యతే|నతస్యదత్తంనహుతంనశ్రాద్ధంఫలతేక్వచిత్||౨౮|| మానుషాణామధిపతిందేవభూతంసనాతనమ్| దేవాపినావమన్యంతేధర్మకామంనరేశ్వరమ్||౨౯|| ప్రజాపతిర్హిభగవాన్సర్వంచైవాసృజజ్జగత్| సప్రవృత్తినివృత్త్యర్థంధర్మాణాంక్షత్రమిచ్ఛతి||౩౦|| ప్రవృత్తస్యహిధర్మస్యబుద్ధ్యాయఃస్మరతేగతిమ్| సమేమాన్యశ్చపూజ్యశ్చతత్రక్షత్రంప్రతిష్ఠితమ్||౩౧|| భీష్మః|| ఏవముక్త్వాసభగవాన్మరుద్గణవృతఃప్రభుః| జగామభవనంవిష్ణోరక్షరంశాశ్వతంపదమ్||౩౨|| ఏవంప్రవర్తితేధర్మేపురాసుచరితేనఘ| కఃక్షత్రమవమన్యేతచేతనావాన్బహుశ్రుతః||౩౩|| అన్యాయేనప్రవృత్తానినివృత్తానితథైవచ| అంతరావిలయంయాంతియథాపథివిచక్షుషః||౩౪|| ఆదౌప్రవర్తితేచక్రేతథైవాదిపరాయణే| వర్తస్వపురుషవ్యాఘ్రసంవిజానామితేనఘ||౩౫|| ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- పంచషష్టితమోధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరః|| శ్రుతామేకథితాఃపూర్వేచత్వారోమానవాశ్రమాః| ఆఖ్యానయిత్వావ్యాఖ్యానమేతదాచక్ష్వపృచ్ఛతః||౧|| భీష్మః||విదితాస్సర్వఏవే

ఏతఇతి|| ఉత్కృష్టవ్యాఃఉత్కర్షంప్రాపణీయాః ఏషధర్మఃక్షత్రియస్యజీవినః||౧౨||౧౩||౧౪||౧౫||ఏతదితి||సంకరజానాంచోరాణాంచకథంవర్ణస్థాపనంకర్తవ్యమితిప్రశ్నార్థః||౧౬|| తేషామపిమాత్రాదిశుశ్రూషారూపేధర్మేస్థాపనంకర్తవ్యమిత్యాహ||మాతేతి||౧౭||౧౮||౧౯||౨౦||మహార్హాఇతి||పాకయజ్ఞముద్దిశ్యబ్రాహ్మణాయధనందేయం - ఏవంశ్రాద్ధమపిఆమేనహిరణ్యేనచేతిజ్ఞేయం||౨౧||౨౨||౨౩||౨౪||౨౫||౨౬||యదేతి|| పాపఃపాపాదితిశేషః||౨౭||౨౮||౨౯||౩౦||ప్రవృత్తస్యేతి||గతింఫలం-ఆస్తికత్వాత్సమేమాన్యః||౩౧||౩౨||౩౩|| అన్యాయేనేతి||అన్యాయేనక్షత్రధర్మావజ్ఞయా||౩౪||ఆదావితి||చక్రేధాతురాజ్ఞాయాంఆదిపరాయణేపూర్వేషాంశరణభూతే- వర్తస్వ- తేత్వాం-సంవిజానామిసమ్యక్సమర్థోసీతిజానామి||౩౫||*శ్రుతాఇతి||మానవస్యమనుష్యమాత్రస్యఆశ్రమాః- చత్వారఇతిశ్రుతం-తత్కథందస్యూనామప్యుత్తమాశ్రమయోగః - ఏషామాశ్రమాణాంవ్యాఖ్యానంస్పష్టీకరణం-ఆఖ్యానయిత్వావిస్తరంసీత్వాఆచక్ష్వఆఖ్యానయిత్వేతినామధాతుపదం||౧|| విదితాఇతి|| యథామమవిదితాస్తథాతవవిదితాఇత్యన్వయః||౨|| ......*

పాథమార్గాస్తవ యుధిష్ఠిర । యథా మమ మహాబాహో విదితాస్సాధుసమ్మతాః॥౨॥ యత్తు లింగాంతరగతం పృచ్ఛసే మాం యుధిష్ఠిర। ధర్మం ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠ తం నిబోధ యుధిష్ఠిర॥౩॥ సర్వాణ్యేతాని కౌంతేయ విద్యంతే మనుజర్షభ। సాధ్వాచారప్రవృత్తానాం చాతురాశ్రమ్యకారిణామ్ । అకామద్వేషయుక్తస్య దండనీత్యా యుధిష్ఠిర। సమదర్శినశ్చ భూతేషు భైక్షాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౪॥ వేత్తి జ్ఞానం విసర్గం చ నిగ్రహానుగ్రహం తథా । యథోక్తవృత్తేర్ధీరస్య క్షేమాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౬ ॥ అర్హాన్ పూజయతో నిత్యం సంవిభాగేన పాండవ । సర్వతస్తస్య కౌంతేయ భైక్షాశ్రమపదం భవేత్ ॥౭॥ జ్ఞాతిసంబంధిమిత్రాణి వ్యాపన్నాని యుధిష్ఠిర। సమభ్యుద్ధరమాణస్య దీక్షాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౮॥ లోకముఖ్యేషు సత్కారం లింగిముఖ్యేషు చాసకృత్ । కుర్వతస్తస్య కౌంతేయ వన్యాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౯ ॥ ఆహ్నికం పితృయజ్ఞాంశ్చ భూతయజ్ఞాన్ సమానుషాన్। కుర్వతః పార్థ విపులాన్ వన్యాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౧౦ ॥ సంవిభాగేన భూతానామతిథీనాం తథార్చనాత్ । దేవయజ్ఞైశ్చ రాజేంద్ర వన్యాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౧౧॥ మర్దనం పరరాష్ట్రాణాం శిష్టార్థం సత్యవిక్రమ । కుర్వతః పురుషవ్యాఘ్ర వన్యాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౧౨ ॥ పాలనాత్సర్వభూతానాం స్వరాష్ట్రపరిపాలనాత్ । దీక్షా బహువిధా రాజన్ సత్యాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౧౩ ॥ వేదాధ్యయననిత్యత్వం క్షమాథాచార్యపూజనమ్ । అథోపాధ్యాయశుశ్రూషా బ్రహ్మాశ్రమపదం భవేత్॥ ౧౪॥ ఆహ్నికం జపమానస్య దేవాన్ పూజయతస్సదా । ధర్మేణ పురుషవ్యాఘ్ర ధర్మాశ్రమపదం భవేత్ ॥౧౫॥ మృత్యుర్వా రక్షణం వేతి యస్య రాజ్ఞో వినిశ్చయః । ప్రాణద్యూతే తతస్తస్య బ్రహ్మాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౧౬ ॥ అజిహ్మమశఠం మార్గం వర్తమానస్య భారత । సర్వదా సర్వభూతేషు బ్రహ్మాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౧౭ ॥ వానప్రస్థేషు విప్రేషు త్రైవిద్యేషు చ భారత। ప్రయచ్ఛతోఽర్థాన్ విపులాన్ వన్యాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౧౮ ॥ సర్వభూతేష్వనుక్రోశం కుర్వతస్తస్య భారత। ఆనృశంస్యప్రవృత్తస్య సర్వావస్థం పదం భవేత్ ॥ ౧౯ ॥ బాలవృద్ధేషు కౌంతేయ సర్వావస్థం యుధిష్ఠిర। అనుక్రోశక్రియా పార్థ సర్వావస్థం పదం భవేత్ ॥౨౦ ॥ బలాత్కృతేషు భూతేషు పరిత్రాణం కురూద్వహ । శరణాగతేషు కౌరవ్య కుర్వన్ గార్హస్థ్యమావసేత్ ॥౨౧॥ చరాచరాణాం భూతానాం రక్షణం చాపి సర్వశః । యథార్హపూజాం చ తథా కుర్వన్ గార్హస్థ్యమావసేత్ ॥౨౨॥ జ్యేష్ఠానుజ్యేష్ఠపత్నీనాం భ్రాతృణాం పుత్రనప్తృణామ్ । నిగ్రహానుగ్రహౌ పార్థ గార్హస్థ్యమితి తత్తపః ॥ ౨౩ ॥ సాధూనామర్చనీయానాం ప్రజాసు విదితాత్మనామ్। పాలనం పురుషవ్యాఘ్ర గృహాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౨౪ ॥ ఆశ్రమస్థాని భూతాని యస్తు వేశ్మని భారత । ఆదదీతేహ భోజ్యేన తద్గార్హస్థ్యం యుధిష్ఠిర॥ ౨౫॥ యః స్థితః పురుషో ధర్మే ధాత్రా సృష్టే యథార్థవత్। ఆశ్రమాణాం హి సర్వేషాం ఫలం ప్రాప్నోత్యనామయమ్॥ ౨౬॥ యస్మిన్న నశ్యంతి గుణాః కౌంతేయ పురుషే సదా। ఆశ్రమస్థం తమప్యాహుర్నరశ్రేష్ఠం యుధిష్ఠిర॥ ౨౭ ॥ స్థానమానం కులే మానం వయోమానం తథైవ చ । కుర్వన్ వసతి సర్వే

యదితి॥ లింగస్య సూక్ష్మస్యాప్యంతరం కారణం హార్దాకాశం తద్గతం సర్వజ్ఞమిత్యర్థః॥ ౩॥ సర్వాణీతి॥ ఏతాని చాతురాశ్రమ్యకర్మణాం లింగాని సతాం రాజ్ఞాం రాజధర్మేష్వేవ వర్తంత ఇత్యర్థః॥౪॥ అత్ర యో యస్యాశ్రమస్యాసాధారణో ధర్మః స యత్ర కుత్ర చిదాశ్రమే యస్యాంకస్యాం చిజ్జాతౌ దృష్టశ్చేత్ స తదాశ్రమధర్మప్రాప్యం స్థానమాప్నోతి- న తూత్తమపదప్రాప్తౌ జాతిరాశ్రమో వా కారణమిత్యధ్యాయార్థస్తమాహ॥ అకామేత్యాదినా॥ కామద్వేషరాహిత్యం సమదర్శిత్వం చ యస్య ధర్మరూపతయా వర్తతే స రాజా యదిదండనీత్యా భూతేషు వర్తేత తర్హి తస్యాయత్ భైక్షాశ్రమస్య సన్న్యాసినః పదం బ్రహ్మలోకప్రాప్తిస్తద్భవేత్ - ఏవం సర్వత్ర జ్ఞేయం॥ ౫॥ వేత్తీతి॥ క్షేమాశ్రమః గార్హస్థ్యం॥౬॥ అర్హానితి॥ భైక్షాశ్రమో బ్రహ్మచర్యం॥౭॥ జ్ఞాతీతి॥ దీక్షాశ్రమో వైఖానసః॥ ౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥ మర్దనమితి॥ పరరాష్ట్రాణాం వనావధీనామివ శిష్టసంరక్షణార్థం మర్దనం కుర్వతః॥ ౧౨॥ పాలనాదితి॥ దీక్షా బహువిధేతి యావతాం పాలనం తావంతో యజ్ఞాః కృతా ఇత్యర్థః- సత్యాశ్రమో బ్రహ్మలోకప్రదఆశ్రమః సన్న్యాసః॥ ౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥ ౧౭॥౧౮॥ సత్త్వేతి॥ అనుక్రోశం దయాం- ఆనృశంస్యం అనిష్ఠురత్వం॥ ౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥....................

*

ఋష్యాశ్రమేషు యుధిష్ఠిర॥ ౨౮॥ దేశధర్మాంశ్చ కౌంతేయ కులధర్మాంస్తథైవ చ । పాలయన్పురుషవ్యాఘ్ర రాజా సర్వాశ్రమీ భవేత్ ॥౨౯॥ కాలే విభూతింభూతానాముపహారాంస్తథైవ చ। అర్హయన్పురుషవ్యాఘ్ర సాధూనామాశ్రమే వసేత్ ॥ ౩౦ ॥ దశధర్మగతశ్చాపి యో ధర్మం ప్రత్యవేక్షతే। సర్వలోకస్య కౌంతేయ రాజా భవతి సోఽశ్రమీ॥౩౧॥ యే ధర్మకుశలాల్లోకే ధర్మం కుర్వంతి భారత। పాలితా యస్య విషయే ధర్మాంశస్తస్య భూపతేః॥ ౩౨॥ ధర్మారామాన్ధర్మపరాన్యే న రక్షంతి మానవాన్ । పార్థివాః పురుషవ్యాఘ్ర తేషాం పాపం హరంతి తే॥౩౩॥ యే చాప్యత్ర సహాయాః స్యుః పార్థివానాం యుధిష్ఠిర । తే చైవాంశహరాస్సర్వే ధర్మే పరకృతేఽనఘ॥ ౩౪ ॥ సర్వాశ్రమపదే హ్యాహుర్గార్హస్థ్యం దీప్తనిర్ణయమ్ । పావనం పురుషవ్యాఘ్ర యం ధర్మం పర్యుపాస్మహే॥ ౩౫॥ ఆత్మోపమస్తు భూతేషు యో వై భవతి మానవః। న్యస్తదండో జితక్రోధః ప్రేత్యేహ లభతే సుఖమ్॥ ౩౬॥ ధర్మే స్థితా సత్త్వవీర్యా ధర్మసేతువరాటకా। త్యాగవాతాధ్వగా శీఘ్రా నౌస్త్వాం సంతారయిష్యతి॥ ౩౭॥ యదా నివృత్తః సర్వస్మాత్ కామో యోఽస్య హృది స్థితః। తదా భవతి సత్త్వస్థస్తతో బ్రహ్మ సమశ్నుతే ॥ ౩౮ ॥ సుప్రసన్నస్తు భావేన యోగేన చ నరాధిప । ధర్మం పురుషశార్దూల ప్రాప్స్యసే పాలనే రతః॥ ౩౯॥ వేదాధ్యయనశీలానాం విప్రాణాం సాధుకర్మణామ్। పాలనే యత్నమాతిష్ఠ సర్వలోకస్య చైవ హ॥౪౦॥ వనే చరంతి యం ధర్మమాశ్రమేషు చ భారత। రక్షణాత్తచ్ఛతగుణం ధర్మం ప్రాప్నోతి పార్థివః॥ ౪౧ ॥ ఏష తే వివిధో ధర్మః పాండవశ్రేష్ఠ కీర్తితః। అనుతిష్ఠ త్వమేవం వై పూర్వదృష్టం సనాతనమ్॥ ౪౨॥ చాతురాశ్రమ్యమేకాగ్ర్యం చాతుర్వర్ణ్యం చ పాండవ । ధర్మం పురుషశార్దూల ప్రాప్స్యసే పాలనే రతః ॥ ౪౩ ॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- చాతురాశ్రమ్యవిధిః-షట్షష్టితమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ చాతురాశ్రమ్యముక్తం తే చాతుర్వర్ణ్యం తథైవ చ। రాష్ట్రస్య యత్కృత్యతమం తతో బ్రూహి పితామహ॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ రాష్ట్రస్యైతత్కృత్యతమం రాజ్ఞ ఏవాభిషేచనమ్। అనింద్రమబలం రాష్ట్రం దస్యవోఽభిభవంత్యుత॥ ౨॥ అరాజకేషు రాష్ట్రేషు ధర్మో న వ్యవతిష్ఠతే। పరస్పరం చ ఖాదంతి సర్వథా ధిగరాజకమ్॥ ౩॥ ఇంద్రమేవ ప్రవృణుతే యద్రాజానమితి శ్రుతిః ॥ యథైవేంద్రస్తథా రాజా సంపూజ్యో భూతిమిచ్ఛతా ॥ ౪ ॥ నారాజకేషు రాష్ట్రేషు వస్తవ్యమితి రోచయే। నారాజకేషు రాష్ట్రేషు హవ్యమగ్నిర్వహత్యుత॥౫॥ అథ చేదభివర్తేత రాజ్యార్థీ బలవత్తరః । అరాజకాని రాష్ట్రాణి హతవీర్యాణి వా పునః ॥ ౬ ॥ ప్రత్యుద్గమ్యాభిపూజ్యస్స్యాదేవదత్ర సుమంత్రితమ్ । న హి పాపాత్పరతరమస్తి కించిదరాజకాత్ ॥ ౭ ॥ స చేత్సమనుపశ్యేత సమగ్రం కుశలం భవేత్ । బలవాన్హి ప్రకుపితః కుర్యాన్నిశ్శేషతామపి ॥ ౮ ॥ భూయాంసం లభతే క్లేశం యా గౌర్భవతి దుర్దుహా। అథ యా సుదుహా రాజన్నైవ తాం వితుదంత్యపి ॥ ౯ ॥ యదతప్తం ప్రణమతే నైతత్సంతాపమర్హతి । యత్స్వయం నమతే దారు న తత్సంతాపయంత్యపి॥

౨౮॥౨౯॥౩౦॥దశేతి॥దశధర్మగతో భీతత్వాదినా అత్యంతం వ్యాకులతయా ధర్మాధర్మప్రతిపత్తిశూన్యోఽపి-సోఽశ్రమీ- సః ఆశ్రమీ-సర్వాశ్రమఫలభాగిత్యర్థః॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥ధర్మ ఇతి॥ రాజధర్మాత్మికా నౌః ధర్మేష్వవస్థితా-సత్త్వమేవ వీర్యం కర్ణధారబలం యత్ర- ధర్మసేతుః శాస్త్రం సైవ వరాటకాబంధనరజ్జుర్యత్ర - త్యాగవాతేనైవ శీఘ్రగా॥౩౭॥యదేతి॥సత్త్వస్థః ధీసత్త్వమాత్రనిష్ఠః॥ ౩౮॥ సుప్రసన్న ఇతి॥భావేన చేతసా యోగేన చిత్తనిరోధేన॥౩౯॥౪౦॥౪౧॥ఏష ఇతి॥పూర్వదృష్టం అనాదిం-సనాతనం పారంపర్యాగతం॥౪౨॥ అధ్యాయార్థముపసంహరతి చాతురాశ్రమ్యమితి॥ ౪౩॥* ౧॥రాష్ట్రస్యేతి॥రాష్ట్రస్య రాష్ట్రవాసినో జనస్య-కృత్యతమం ముఖ్యం కార్యం-అనింద్రం అరాజకం-అత ఏవ అబలం॥౨॥అరాజకేష్వితి॥ న వ్యవతిష్ఠతే అన్యోన్యం లోకాః ధర్మే వ్యవస్థాపనం న కుర్వంతీత్యర్థః॥౩॥౪॥౫॥అథేతి॥రాజ్యార్థీ అన్యోఽపి కశ్చిదాయాద్యది॥౬॥ప్రత్యుద్గమ్యేతి॥తదా స పూజ్యః రాష్ట్రస్థైః- అపూజనే దోషమాహ - నహీతి॥౭॥స చేతి॥సః ప్రసాదప్రకోపాభ్యాం కుశలాకుశలే రాష్ట్రస్య సమర్థ ఇత్యర్థః ॥ ౮ ॥ ౯॥౧౦॥

౧౦ ॥ ఏతదేవ మయా వీర సంనమేత బలీయసే । ఇంద్రాయ స ప్రణమతే నమతే యో బలీయసే ॥ ౧౧ ॥ తస్మాద్రాజైవ కర్తవ్యః సతతం భూతిమిచ్ఛతా । నధనార్థో నదారార్థస్తేషాం యేషామరాజకమ్ ॥ ౧౨ ॥ ప్రీయతే హి హరన్పాపః పరవిత్తమరాజకే । యదాస్య ఉద్ధరంత్యన్యే తదా రాజానమిచ్ఛతి॥౧౩॥ పాపా హ్యపి తదా క్షేమం న లభంతే కదాచన । ఏకస్య హి ద్వౌ హరతో ద్వయోశ్చ బహవోఽపరే ॥ ౧౪ ॥ అదాసః క్రియతే దాసో హ్రియంతే చ బలాత్ స్త్రియః । ఏతస్మాత్కారణాద్దేవాః ప్రజాపాలం ప్రచక్రిరే ॥ ౧౫ ॥ రాజా చేన్న భవేల్లోకే పృథివ్యాం దండధారకః । జలే మత్స్యానివాభక్ష్యన్ దుర్బలం బలవత్తరాః ॥ ౧౬ ॥ అరాజకాః ప్రజాః పూర్వం వినేశురితి నః శ్రుతమ్ । పరస్పరం భక్షయంతో మత్స్యా ఇవ జలే కృశాన్॥౧౭॥ సమేత్య తాస్తతశ్చక్రుః సమయానితి నః శ్రుతమ్ । వాక్ఛూరో దండపరుషో యశ్చ స్యాత్పారజాయికః ॥ ౧౮ ॥ యః పరస్వమథాదద్యాత్త్యాజ్యా నస్తాదృశా ఇతి। విశ్వాసార్థం చ సర్వేషాం వర్ణానామవిశేషతః॥౨౦॥ తాస్తథా సమయం కృత్వా సమయే నావతస్థిరే। సహితాస్తాస్తదా జగ్మురసుఖార్తాః పితామహమ్॥ ౨౦॥ అనీశ్వరా వినశ్యామో భగవన్నీశ్వరం దిశ । యం పూజయేమ సంభూయ యశ్చ నః ప్రతిపాలయేత్ ॥౨౧॥ తతో మనుం వ్యాదిదేశ మనుర్నాభిననందతాః॥ ౨౨॥ మనురువాచ ॥ బిభేమి కర్మణః పాపాద్రాజ్యం హి భృశదుస్తరమ్ । విశేషతో మనుష్యేషు మిథ్యావృత్తేషు నిత్యదా॥౨౩॥ భీష్మః॥ తమబ్రువన్ప్రజా మా భైః కర్తౄనేనో గమిష్యతి । పశూనామధి పంచాశద్ధిరణ్యస్య తథైవ చ ॥ ౨౪ ॥ ధాన్యస్య దశమం భాగం దాస్యామః కోశవర్ధనమ్। కన్యాం శుల్కే చారురూపాం వివాదేద్యూతతాసు చ॥ ౨౫॥ ముఖేన శస్త్రపత్రేణ యే మనుష్యాః ప్రధానతః। భవంతం తేనుయాస్యంతి మహేంద్రమివ దేవతాః॥ ౨౬॥ స త్వం జాతబలో రాజా దుష్ప్రధర్షః ప్రతాపవాన్। సుఖే ధాస్యసి నస్సర్వాన్ కుబేర ఇవ నైరృతాన్॥ ౨౭॥ యం చ ధర్మం చరిష్యంతి ప్రజా రాజ్ఞా సురక్షితాః। చతుర్థం తస్య ధర్మస్య త్వత్సంస్థం వై భవిష్యతి॥౨౮॥ తేన ధర్మేణ మహతా సుఖం లబ్ధేన భావితః। పాహ్యస్మాన్సర్వతో రాజన్ దేవానివ శతక్రతుః॥౨౯॥ విజయాయ హి నిర్యాహి ప్రతపన్రశ్మివానివ । మానం విధమ శత్రూణాం ధర్మో జయతు నస్సదా ॥ ౩౦ ॥ స నిర్యయౌ మహాతేజా బలేన మహతావృతః। మహాభిజనసంపన్నస్తేజసా ప్రజ్వలన్నివ॥ ౩౧॥ తస్య దృష్ట్వా మహత్త్వం తే మహేంద్రస్యేవ దేవతాః । అపతత్రసిరే సర్వే స్వధర్మే చ దధుర్మనః॥౩౨॥ తతో మహీం పరియయౌ పర్జన్య ఇవ వృష్టిమాన్। శమయన్సర్వతః పాపాన్స్వకర్మసు చ యోజయన్॥౩౩॥ ఏవం యే భూతిమిచ్ఛేయుః పృథివ్యాం మానవాః క్వచిత్ । కుర్యూ రాజానమేవాగ్రే ప్రజానుగ్రహకారణాత్ ॥ ౩౪ ॥ నమస్యేరంశ్చ తం భక్త్యా శిష్యా ఇవ గురుం సదా। దేవా ఇవ చ దేవేంద్రం తత్ర రాజానమంతికే॥౩౫ ॥ సత్కృతం స్వజనేనేహ పరోపి బహు మన్యతే । స్వజనేన త్వవజ్ఞాతం పరే పరిభవంత్యుత॥౩౬॥ రాజ్ఞః పరైః పరిభవః సర్వేషామసుఖావహః। తస్మాచ్ఛత్రం చ పత్రం చ వాహ్యాన్యాభరణాని చ॥ ౩౭॥ భోజనాన్యథ పానాని రాజ్ఞే దద్యుర్గృహాణి చ। అసనాని చ శయ్యాశ్చ సర్వోపకరణాని చ॥ ౩౮॥ గోప్తా తస్మాద్దురాధర్షః స్మితపూర్వాభిభాషితా । ఆభాషితశ్చ మధురం ప్రత్యాభాషేత మా-

---

౧౧॥ తస్మాదితి॥ ధనాదేరర్థ ఉపభోగః॥౧౨॥౧౩॥ ౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥ సమేత్యేతి॥ వాక్ఛూరః నిష్ఠురభాషీ- దండపరుషః ఉగ్రదండః- పారజాయికః పరస్త్రీగామీ॥౧౮॥౧౯॥ తా ఇతి॥ అసుఖార్తాః దుఃఖపీడితాః- అసుఖార్థా ఇతి పాఠే సుఖైరర్థైశ్చ హీనాః॥ ౨౦॥ అనీశ్వరా ఇతి॥ దిశ దేహి॥ ౨౧॥ తత ఇతి॥ తాః ప్రజాః నాభినందన్ నాంగీచకార॥౨౨॥౨౩॥ తమితి ॥ అధిపంచాశత్ పంచాశతమధికృత్య - పంచాశత్పశూనాం లాభే - ఏకం భాగం తుభ్యం దాస్యామ ఇత్యర్థః- తథైవ హిరణ్యస్యాపి॥౨౪॥ ధాన్యస్యేతి॥ వివాహేషూద్యతాసు కన్యాసు శుల్కమాల్యప్రసంగే సతి సురూపాం కన్యాం తుభ్యం దాస్యామ ఇతి పూర్వేణాన్వయః- వివాదేషూద్యతాసు చేతి ప్రాచాం పాఠః - ఇయం మయా క్రేయా ఇయం మయా క్రేయేతి వివాదవిషయాస్వితి తదర్థః॥ వివాదే ద్యూతతాసు చేతి పాఠే ద్యూతతా ద్యూతే పణీకృతత్వం॥౨౫॥ ముఖేనేతి॥ ముఖేన ప్రముఖతః ప్రథమమిత్యర్థః - శస్త్రపత్రేణ శస్త్రేణ వాహనేన చ- ప్రధానతః శ్రేష్ఠాః- ప్రథమార్థే తసిః॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥ విజయాయేతి॥ మానం దర్పం- విధమ నాశయ॥౩౦॥ ౩౧॥ తస్యేతి॥ అపతత్రసిరే త్రాసం ప్రాప్తాః॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥ రాజ్ఞ ఇతి॥ పత్రం వాహనం॥ ౩౭॥౩౮॥ .... *

నవా॥ ౩౯॥ కృతజ్ఞోదృఢభక్తిస్స్యాత్ సంవిభాగీజితేంద్రియః। ఈప్సితఃప్రతివీక్షేతమృదువల్గుచసుష్ఠుచ॥౪౦॥ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాం
తర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- సప్తషష్టితమోఽధ్యాయః - .... *

యుధిష్ఠిరః॥ కిమాహుర్దైవతంవిప్రా రాజానంభరతర్షభ । మనుష్యాణామధిపతింతన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరం
తీమమితిహాసంపురాతనమ్ । బృహస్పతింవసుమనాయథాపప్రచ్ఛభారత॥ ౨॥ రాజావసుమనానామ కౌసల్యోధీమతాంవరః। మహర్షింకిలపప్రచ్ఛ
కృతప్రజ్ఞంబృహస్పతిమ్॥ ౩॥ సర్వంవైనయికంకృత్వావినయజ్ఞోబృహస్పతిమ్। దక్షిణానంతరోభూత్వాప్రణమ్యవిధిపూర్వకమ్॥౪ ॥ విధింపప్రచ్ఛరా
జ్యస్యసర్వలోకహితేరతః । ప్రజానాంసుఖమన్విచ్ఛన్ధర్మశీలంబృహస్పతిమ్॥ ౫ ॥ వసుమనా ఉవాచ ॥ కేనభూతానివర్ధంతే క్షయంగచ్ఛం
తికేనవా । కమర్చంతోమహాప్రాజ్ఞసుఖమవ్యయమాప్నుయుః॥ ౬ ॥ ఏవంపృష్టోమహాప్రాజ్ఞః కౌసల్యేనామితౌజసా । రాజసత్కారమవ్యగ్రంశశం
సాస్మైబృహస్పతిః॥౭॥ బృహస్పతిరువాచ॥ రాజమూలోమహాప్రాజ్ఞధర్మోలోకస్యలక్ష్యతే। ప్రజారాజభయాదేవనఖాదంతిపరస్పరమ్॥ ౮॥ రా
జాహ్యేవాఖిలంలోకంసముదీర్ణంసముత్సుకమ్। ప్రసాదయతిధర్మేణప్రసాద్యచవిరాజతే॥౯॥ యథాహ్యనుదయేరాజన్భూతానిశశిసూర్యయోః
అంధేతమసిమజ్జేయురపశ్యంతఃపరస్పరమ్॥ ౧౦॥ యథాహ్యనుదకేమత్స్యానిరాక్రందేవిహంగమాః । విహరేయుర్యథాకామంవిహింసంతఃపునఃపు
నః॥ ౧౧॥ విమథ్యాతిక్రమేరంశ్చవిషహ్యాపిపరస్పరమ్। అభావమచిరేణైవగచ్ఛేయుర్నాత్రసంశయః ॥ ౧౨ ॥ ఏవమేవవినారాజ్ఞావినశ్యేయురిమాః
ప్రజాః । అంధేతమసిమజ్జేయురగోపాఃపశవోయథా ॥ ౧౩ ॥ హరేయుర్బలవంతోపిదుర్బలానాంపరిగ్రహాన్ । హన్యుర్వ్యాయచ్ఛమానాంశ్చయ
దిరాజానపాలయేత్ ॥ ౧౪ ॥ మమేదమితిలోకేస్మిన్నభవేత్సంపరిగ్రహః। నదారానచపుత్రస్స్యాన్నధనంనపరిగ్రహః ॥ ౧౫ ॥ విష్వగ్లోపఃప్రవ
ర్తేతయదిరాజానపాలయేత్ ॥ ౧౬॥ యానంవస్త్రమలంకారాన్రత్నానివివిధానిచ। హరేయుస్సహసాపాపాయదిరాజానపాలయేత్ ॥౧౭॥పతే
ద్బహువిధంశస్త్రంబహుధాధర్మచారిషు।అధర్మఃప్రగృహీతస్స్యాద్యదిరాజానపాలయేత్ ॥౧౮॥మాతరంపితరంవృద్ధమాచార్యమతిథింగురుమ్।క్లి
శ్నీయురపిహింస్యుర్వాయదిరాజానపాలయేత్ ॥౧౯॥ వధబంధపరిక్లేశోనిత్యమర్థవతాంభవేత్ । మమత్వంచనవిందేయుర్యదిరాజానపాలయేత్ ॥
౨౦॥ అంతాశ్చాకాలఏవస్యుర్లోకోయందస్యుసాద్భవేత్ । పతేయుర్నరకంఘోరంయదిరాజానపాలయేత్ ॥ ౨౧॥ నయోనిదోషోవర్తేతనకృషి
ర్నవణిక్పథః। మజ్జేద్ధర్మస్త్రయీనస్యాద్యదిరాజానపాలయేత్ ॥ ౨౨॥ నయజ్ఞాస్సంప్రవర్తేయుర్వితతాస్స్వాప్తదక్షిణాః। నవివాహాస్సమాజోవా
యదిరాజానపాలయేత్ ॥ ౨౩ ॥ నవృషాస్సంప్రవర్తేరన్నమథ్యేరంశ్చగర్గరాః । ఘోషాఃప్రణాశంగచ్ఛేయుర్యదిరాజానపాలయేత్ ॥౨౪॥ త్ర
స్తముద్విగ్నహృదయంహాహాభూతమచేతనమ్। క్షణేనవినశేత్సర్వంయదిరాజానపాలయేత్ ॥ ౨౫॥ నసంవత్సరసత్రాణితిష్ఠేయురకుతోభయాః। వి
ధివద్దక్షిణావంతియదిరాజానపాలయేత్ ॥ ౨౬ ॥ బ్రాహ్మణాశ్చతురోవేదాన్నాధీయీరంస్తపస్వినః । విద్యాస్నాతావ్రతస్నాతాయదిరాజానపాల

౩౯॥కృతజ్ఞ ఇతి॥సంవిభాగీవిభజ్యభోక్తా-వల్గుశోభనం॥౪౦॥*౧॥౨॥౩॥సర్వమితి ॥ వైనయికంఅభ్యుత్థానాభివాదనాదికం-దక్షిణాదక్షిణాతఃఅనంతరో
భూత్వాసమీపేభూత్వా-ప్రదక్షిణీకృత్యేత్యర్థః॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥ రాజేతి॥సముదీర్ణంత్యక్తమర్యాదం-సముత్సుకంపరదారాద్యాసక్తం-ప్రసాదయ
తి-దండేనశుద్ధంకరోతి॥౯॥౧౦॥యథేతి॥అనుదకేఅల్పోదకే నిరాక్రందేహింస్రభయరహితే॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥హరేయురితి॥పరిగ్రహాన్గృహాదీన్-వ్యాం
చ్ఛమానాన్స్వంస్వమర్థంఆగ్రహేణరక్షమాణాన్॥౧౪॥మమేతి॥మమేదమితినస్యాత్-అపితుబలవతఇదమిత్యేవస్యాత్ ॥౧౫॥విష్వగితి॥విష్వక్ సర్వ
తఃలోపఃఅర్థానాం॥ ౧౬॥౧౭॥ ౧౮॥౧౯ ॥ ౨౦ ॥ అంతాఇతి॥అంతాఃమృత్యవః-దస్యుసాత్ చోరాధీనః॥౨౧ ॥నేతి॥ యోనిదోషఃవ్యభిచారజనితః॥
౨౨॥౨౩॥నేతి॥ నసంప్రవర్తేరన్ నరేతఃసించేరన్- గర్గరోమీనభేదేస్యాత్ మంథవ్యామితిమేదినీ॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥ ....*

యేత్ ॥ ౨౭ ॥ నలభేద్ధర్మసంశ్లేషంహతవిప్రహతోజనః। హతాసుస్థేంద్రియోగచ్ఛేద్యదిరాజానపాలయేత్ ॥ ౨౮ ॥ హస్తాద్ధస్తంపరిముషేద్భిద్యే
రన్సర్వసేతవః । భయార్తంవిద్రవేత్సర్వంయదిరాజానపాలయేత్ ॥ ౨౯ ॥ అనయాస్సంప్రవర్తేరన్భవేద్వైవర్ణసంకరః । దుర్భిక్షమావి
శేద్రాష్ట్రంయదిరాజానపాలయేత్ ॥ ౩౦॥ వివృత్యహియథాకామంగృహద్వారాణిశేరతే। మనుష్యారక్షితారాజ్ఞాసమంతాదకుతోభయాః॥౩౧॥
నాక్రుష్టంసహతేకశ్చిత్కుతోవాహస్తలాఘవమ్యదిరాజానసమ్యగ్గాంరక్షత్యపిధార్మికః ॥౩౨ ॥ స్త్రియశ్చాపురుషామార్గంసర్వాలంకారభూ
షితాః। నిర్భయాఃప్రతిపద్యంతేయదిరక్షతిభూమిపః ॥ ౩౩ ॥ ధర్మమేవప్రపద్యంతేనహింసంతిపరస్పరమ్ । అనుగృహ్ణంతిచాన్యోన్యంయదారక్ష
తిభూమిపః॥ ౩౪॥ యజంతేచమహాయజ్ఞైస్త్రయోవర్ణాఃపృథగ్విధైః।యుక్తాశ్చాధియతేవిద్యాంయదారక్షతిభూమిపః॥౩౫॥ వార్తామూలోహ్య
యంలోకస్త్రయ్యావైధార్యతేసదా। తత్సర్వంవర్తతేసమ్యగ్యదిరక్షతిభూమిపః॥ ౩౬॥ యదారాజాధురంశ్రేష్ఠామాదాయవహతిప్రజాః । మహ
తాబలయోగేనతదాలోకఃప్రసీదతి॥ ౩౭॥ యస్యాభావేనభూతానామభావస్స్యాత్సమంతతః। భావేచభావోనిత్యంస్యాత్కస్తంనప్రతిపూజయేత్ ॥
౩౮॥ తస్యయోవహతేభారంసర్వలోకభయావహమ్। తిష్ఠన్ప్రియహితేరాజ్ఞఉభౌలోకావిమౌజయేత్ ॥ ౩౯॥ యస్తస్యపురుషఃపాపంమనసాప్య
నుచింతయేత్ । అసంశయమిహక్లిష్టఃప్రేత్యాపినరకంవ్రజేత్ ॥ ౪౦ ॥ నహిజాత్వవమంతవ్యో మనుష్యఇతిభూమిపః । మహతీదేవతాహ్యేషానర
రూపేణతిష్ఠతి॥ ౪౧॥ కురుతేపంచరూపాణికాలయుక్తానియస్సదా । భవత్యగ్నిస్తథాదిత్యోమృత్యుర్వైశ్రవణోయమః॥౪౨॥ యదాహ్యాసీదతఃపా
పాన్దహత్యుగ్రేణతేజసా । మిథ్యోపచరితోరాజాతదాభవతిపావకః॥ ౪౩॥యదాపశ్యతిచారేణసర్వభూతానిభూమిపః । సపుత్రపౌత్రాన్సామా
త్యాంస్తదాభవతిసోంతకః॥ ౪౪ ॥ యదాత్వధార్మికాన్సర్వాంస్తీక్ష్ణైర్దండైర్నియచ్ఛతి।ధార్మికాంశ్చానుగృహ్ణాతిభవత్యథయమస్తదా॥౪౫॥
యదాతుధనధారాభిస్తర్పయత్యుపకారిణః। ఆచ్ఛినత్తిచరత్నానివివిధాన్యపకారిణామ్॥ ౪౬ ॥ శ్రియందదాతికస్మైచిత్కస్మాచ్చిదపకర్షతి । తదా
వైశ్రవణోరాజన్లోకేభవతిభూమిపః॥౪౭॥నాస్యాపవాదేస్థాతవ్యందక్షేణాక్లిష్టకర్మణా। ధర్మ్యమాకాంక్షతాలోకమీశ్వరస్యానుసూయతా॥౪౮॥
నహిరాజ్ఞఃప్రతీపానికుర్వన్సుఖమవాప్నుయాత్ । పుత్రోభ్రాతావయస్యోవాయద్యప్యాత్మసమోభవేత్ ॥ ౪౯॥ కుర్యాత్కృష్ణగతిశ్శేషంజ్వలితో
నిలసారథిః। నతురాజాభిపన్నస్యశేషంక్వచనవిద్యతే॥ ౫౦॥ తస్యసర్వాణిరక్ష్యాణిదూరతఃపరివర్జయేత్ । మృత్యోరివజుగుప్సేతరాజస్వహరణా
న్నరః॥ ౫౧॥ నశ్యేదభిమృశన్సద్యోమృగఃకూటమివస్పృశన్ । ఆత్మస్వమివరక్షేతరాజస్వమిహబుద్ధిమాన్॥ ౫౨ ॥ మహాంతంనరకంఘోరమప్రతి
ష్ఠమచేతసమ్।పతంతిచిరరాత్రాయరాజవిత్తాపహారిణః ॥ ౫౩ ॥ రాజాభోజోవిరాట్సమ్రాట్క్షత్రియోభూపతిర్నృపః । యఏభిస్తూయతేశబ్దైఃకస్తం
నార్చితుమర్హతి॥౫౪॥ తస్మాద్బుభూషుర్నియతోజితాత్మానియతేంద్రియః । మేధావీస్మృతిమాన్దక్షఃసంశ్రయేతమహీపతిమ్॥ ౫౫ ॥ కృతజ్ఞం

౨౮॥హస్తాదితి॥హస్తాద్ధస్తంహస్తస్థమపిచోరాహరేయుః॥౨౯॥అనయాఇతి॥అనయాఃఅనీతయః - అనాయాసమితిపాఠేఅక్లేశంయథాస్యాత్తథాప్రవ
ర్తేరన్పరదారాదిషు॥౩౦॥వివృత్యేతి॥వివృత్యఉద్ఘాట్య॥ ౩౧॥ నేతి॥హస్తలాఘవంతత్సాధ్యేహస్తతాడనం- ఆక్రుష్టంగాలితంవాకుతోనసహతే - అపి
తుఅనాయకత్వాత్సహతఏవ-గాంపృథివీం॥౩౨॥స్త్రియఇతి॥అపురుషాఃఅరక్షితాఅపి॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥వార్తేతి॥వార్తాజీవికాతన్మూలః·త్రయ్యాచసృష్ట్యా
దిహేతుతయాధార్యతేరక్ష్యతే- సర్వంత్రయీవార్తాది॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥౪౦॥౪౧॥౪౨॥యదేతి॥ఆసీదతఃసమీపస్థాన్- మిథ్యోపచరితోవంచితః॥
౪౩॥౪౪॥౪౫॥౪౬॥౪౭॥౪౮॥౪౯॥కుర్యాదితి॥ కృష్ణగతిఃఅగ్నిః-అభిపన్నస్యతిరస్కృతస్య॥౫౦॥తస్యేతి॥సర్వాణిద్రవ్యాణిరక్ష్యాణ్యేవ-నతుహర్తవ్యా
ని॥౫౧॥నశ్యేదితి॥కూటంమారణయంత్రం॥౫౨॥౫౩॥రాజేతి॥రాజారంజకః-భోజఃభోజ్యసుఖానాంభోజయితా - వివిధంరాజతఇతివిరాట్ - శ్రీమాన్స
మ్రాడితిరాజ్ఞామపిరాజ్యేకుంతితైశ్వర్యః ॥౫౪॥తస్మాదితి॥బుభూషుర్భవితుమిచ్ఛుః॥ ౫౫॥ ………………………… *

ప్రాజ్ఞమక్షుద్రందృఢభక్తింజితేంద్రియమ్ । ధర్మనిత్యంస్థితంనీత్యాంమంత్రిణంపూజయేన్నృపః ॥ ౫౬ ॥ దృఢభక్తింకృతప్రజ్ఞంధర్మజ్ఞం సంయతేంద్రియమ్ । శూరమక్షుద్రకర్మాణంనిషిద్ధజనమాశ్రయేత్ ॥ ౫౭ ॥ ప్రజ్ఞాప్రగల్భంకురుతేమనుష్యంరాజాకృశానైవకురుతేమనుష్యాన్ । రాజాభిపన్నస్యకుతస్సుఖానిరాజాభ్యుపేతంసుఖినంకరోతి ॥ ౫౮ ॥ రాజాప్రజానాంహృదయంగరీయోగతిఃప్రతిష్ఠాసుఖముత్తమంచ । సమాశ్రితాలోకమిమంపరంచజయంతిసమ్యక్పురుషానరేంద్ర ॥ ౫౯ ॥ నరాధిపశ్చాప్యనుశిష్యమేదినీందమేనసత్యేనచసౌహృదేన । మహద్భిరిష్ట్వాక్రతుభిర్మహాయశాస్త్రివిష్టపేస్థానముపైతిశాశ్వతమ్ ॥ ౬౦ ॥ సఏవముక్తోంగిరసాకౌసల్యోరాజసత్తమః । ప్రయత్నాత్కృతవాన్వీరఃప్రజానాంపరిపాలనమ్ ॥ ౬౧ ॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- అంగిరోవాక్యే-అష్టషష్టితమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ పార్థివేనవిశేషేణకింకార్యమవశిష్యతే । కథంరక్ష్యోజనపదఃకథంజేయాశ్చశత్రవః ॥ ౧ ॥ కథంచారంప్రయుంజీతవర్ణాన్విశ్వాసయేత్కథమ్ । కథంభృత్యాన్కథందారాన్కథంపుత్రాంశ్చభారత ॥ ౨ ॥ భీష్మః ॥ రాజవృత్తంమహారాజశృణుష్వావహితోఖిలమ్ । యత్కార్యంపార్థివేనాదౌపార్థివప్రకృతేనవా ॥ ౩ ॥ ఆత్మాజేయస్సదారాజ్ఞాతతోజేయాశ్చశత్రవః । అజితాత్మానరపతిర్విజయేతకథంరిపూన్ ॥ ౪ ॥ ఏతావానాత్మవిజయఃపంచవర్గవినిగ్రహః । జితేంద్రియోనరపతిర్బాధితుంశక్నుయాదరీన్ ॥ ౫ ॥ న్యసేతగుల్మాన్దుర్గేషుసంధౌచకురునందన । నగరోపవనేచైవపురోద్యానేషుచైవహి ॥ ౬ ॥ సంస్థానేషుచసర్వేషుపురేషునగరేషుచ । మధ్యేచనరశార్దూలతథారాజనివేశనే ॥ ౭ ॥ ప్రణిధీంశ్చతతఃకుర్యాజ్జడాంధబధిరాకృతీన్ । పుంసఃపరీక్షితాన్ప్రాజ్ఞాన్క్షుత్పిపాసాశ్రమక్షమాన్ ॥ ౮ ॥ అమాత్యేషుచసర్వేషుమిత్రేషువివిధేషుచ । పుత్రేషుచమహారాజప్రణిదధ్యాత్సమాహితః ॥ ౯ ॥ పురేజనపదేచైవతథాసామంతరాజసు । యథానవిద్యురన్యోన్యంప్రణిధేయాస్తథాహితే ॥ ౧౦ ॥ చారాంశ్చవిద్యాత్ప్రహితాన్పరేణభరతర్షభ । ఆపణేషువిహారేషుసమాజేషుచభిక్షుషు ॥ ౧౧ ॥ ఆరామేషుతథోద్యానేపండితానాంసమాగమే । దేశేషుచత్వరేచైవసభాస్వావసథేషుచ ॥ ౧౨ ॥ ఏవంవిచినుయాద్రాజాపరచారంవిచక్షణః । చారేహివిదితేపూర్వంహితంభవతిపాండవ ॥ ౧౩ ॥ యదాతుహీనంనృపతిర్విద్యాదాత్మానమాత్మనా । అమాత్యైస్సహసంమంత్ర్యకుర్యాత్సంధింబలీయసా ॥ ౧౪ ॥ అజ్ఞాయమానోహీనత్వేసంధింకుర్యాత్పరేణవై । లిప్సుర్వాకంచిదేవార్థంత్వరమాణోవిచక్షణః ॥ ౧౫ ॥ గుణవంతోమహోత్సాహాధర్మజ్ఞాస్సాధవశ్చయే । సందధీతనృపస్తైశ్చరాష్ట్రంధర్మేణపాలయన్ ॥ ౧౬ ॥ ఉచ్ఛిద్యమానమాత్మానంజ్ఞాత్వారాజామహామతిః । పూర్వాపకారిణోహన్యాల్లోకద్విష్టాంశ్చసర్వశః ॥ ౧౭ ॥ యోనోపకర్తుంశక్నోతినాప

---

౫౬ ॥ దృఢేతి ॥ నిషిద్ధజనః అహమేకఏవేదంకార్యంకరిష్యామికిమేతైరితివాదినం- ఏకాంగవీరం ॥ ౫౭ ॥ ౫౮ ॥ రాజేతిసమాశ్రితాఃరాజానమితిశేషః ॥ ౫౯ ॥ ౬౦ ॥ ౬౧ ॥ ఏవంరాజ్ఞాంమాహాత్మ్యంశ్రుత్వాతత్కర్తవ్యంపృచ్ఛతి ॥ పార్థివేనేతి ॥ ౧ ॥ కథమితి ॥ భృత్యాదీనపికథంప్రయుంజీత-కథంవిశ్వాసయేచ్చేతియోజ్యం ॥ ౨ ॥ రాజేతి ॥ పార్థివేనపృథువంశ్యేనరాజ్ఞా-పార్థివప్రకృతేనవావిజాతీయేనాపితత్కార్యకారిణాప్రహితేనేతిపాఠాంతరం ॥ ౩ ॥ ఆత్మేతి ॥ ఆత్మాచిత్తం ॥ ౪ ॥ ఏతావానితి ॥ పంచవర్గఃశ్రోత్రాదిః ॥ ౫ ॥ న్యసేతేతి ॥ గుల్మాన్రక్షిణఃపరీన్- సంధౌసీమాంతే ॥ ౬ ॥ సమితి ॥ సంస్థానేషుక్రోష్టపాలాద్యుపవేశనస్థానేషు- మధ్యేఅంతఃపురే ॥ ౭ ॥ ప్రణిధీనితి ॥ ప్రణిధీన్చారాన్ ॥ ౮ ॥ అమాత్యేష్వితి ॥ ప్రణిదధ్యాత్గుప్తచారాన్నియుంజ్యాత్ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ చారానితి ॥ ఆపణేషునిషద్యాసు- విహారేషుయూనాంమల్లక్రీడాస్థానేషు- సమాజేషుమహాజనసముదాయేషు ॥ ౧౧ ॥ ఆరామేష్వితి ॥ ఆరామేషుపురవాటికాసు- ఉద్యానేషుబహిర్వాటికాసు- దేశేషుఆకరస్థానేషు- చత్వరేఅతిథికారిణాంఉపవేశనస్థానే-సభాసురాజసంసత్సు ఆవసథేషుతత్రతత్రమహతాంగృహేషు ॥ ౧౨ ॥ ఏవమితి ॥ విచినుయాత్ - అన్విష్యాత్ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ గుణవంతఇతి ॥ తైర్ద్వారభూతైఃతాన్ద్వారీకృత్య-సందధీతబలవద్భిర్నృపైఃసహసంధింకుర్యాత్ ॥ ౧౬ ॥ ఉచ్ఛిద్యమానమితి ॥ పూర్వాపకారిణఃపూర్వందుష్టాఇతిఅపకృతాఃపశ్చాద్దయయానుగృహీతాస్తే పూర్వాపకారవంతస్తాన్ ॥ ౧౭ ॥ తత్రాపివిశేషమాహ ॥ యఇతి ॥ ౧౮ ॥ .... *

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

కర్తవ్యం మహీపతిః । నశక్యరూపశ్శోచ్ఛిద్రర్తుమపేత్స్యస్తాదృశో భవేత్ ॥ ౧౮ ॥ యాత్రాంయాయాదవిజ్ఞాతమనాక్రందమనంతరమ్ । వ్యాసక్తంచప్ర
మత్తంచదుర్బలంచవిశేషతః॥౧౯॥ యాత్రామాజ్ఞాపయేద్వీరఃకల్యఃపుష్టబలస్సుఖీ । పూర్వంకృత్వావిధానంచయాత్రాయాంనగరేతథా॥ ౨౦॥ న
చవశ్యోభవేదస్యనృపోయశ్చాతివీర్యవాన్। హీనశ్చబలవీర్యాభ్యాంకర్షయంస్తత్పరోవసేత్ ॥౨౧॥ రాష్ట్రంచపీడయేత్తస్యశస్త్రాగ్నివిషమూర్ఛ
నైః। అమాత్యవల్లభానాంచవివాదాంస్తస్యకారయేత్ ॥౨౨॥ వర్జనీయంసదాయుద్ధంరాజ్యకామేనధీమతా। ఉపాయైస్త్రిభిరాదానమర్థస్యాహ
బృహస్పతిః॥౨౩॥ సాంత్వేనతుప్రదానేనభేదేనచనరాధిప। యమర్థంశక్నుయాత్ప్రాప్తుంతేనతుష్యేతపండితః॥ ౨౪॥ ఆదదీతబలించాపిప్రజాభ్యః
కురునందన। సషడ్భాగమపిప్రాజ్ఞస్తాసామేవాభిగుప్తయే॥౨౫॥ దశధర్మగతేభ్యోయద్వసుబహ్వల్పమేవచ। తదాదదీతసహసాపౌరాణాంరక్షణా
యవై॥ ౨౬ ॥ యథాపుత్రాస్తథాపౌరాద్రష్టవ్యాస్తేనసంశయః । భక్తిశ్చైషాంనకర్తవ్యావ్యవహారేప్రదర్శితే ॥ ౨౭ ॥ శ్రోతుంచైవన్యసేద్రా
జాప్రాజ్ఞాన్సర్వార్థదర్శినః । వ్యవహారేషుసతతంతత్రరాష్ట్రంప్రతిష్ఠితమ్॥ ౨౮॥ ఆకరేలవణేశుల్కేతరేనాగబలేతథా। న్యసేదమాత్యాన్నృ
పతిఃస్వాప్తాన్వాపురుషాన్హితాన్॥౨౯॥ సమ్యగ్దండధరోనిత్యంరాజాధర్మమవాప్నుయాత్ । రాజ్ఞాంహిసతతందండఃసమ్యగ్ధర్మఃప్రశస్యతే॥
౩౦॥ వేదవేదాంగవిత్ప్రాజ్ఞస్సుతపస్వీనృపోభవేత్ । దానశీలశ్చసతతంయజ్ఞశీలశ్చభారత॥ ౩౧ ॥ ఏతేగుణాస్సమస్తాస్స్యుర్నృపస్యసతతంస్థిరాః।
వ్యవహారలోపేన్నృప*తేఃకుతస్స్వర్గఃకుతోయశః ॥ ౩౨ ॥ యదాతుపీడితోరాజా భవేద్రాజ్ఞాబలీయసా । తదాభిసంశ్రయేద్దుర్గం బుద్ధిమాన్పృ
థివీపతిః॥ ౩౩॥ విధావాక్రమ్యమిత్రాణివిధానముపకల్పయేత్। సామభేదాన్విరోధార్థంవిధానముపకల్పయేత్ ॥ ౩౪ ॥ ఘోషాన్న్యసేతమార్గే
షుగ్రామానుత్థాపయేదపి । ప్రవేశయేచ్చతాన్సర్వాన్శాఖానగరకేష్వపి ॥ ౩౫ ॥ యేగుప్తాశ్చైవదుర్గాశ్చదేశాస్తేషుప్రవేశయేత్ । ధనినోబ
లముఖ్యాంశ్చసాంత్వయిత్వాపునఃపునః॥ ౩౬॥ సస్యాభిహారంకుర్యాచ్చస్వయమేవనరాధిపః। అసంభవేప్రవేశస్యదాహయేదగ్నినాభృశమ్॥ ౩౭॥
క్షేత్రస్థేషుచసస్యేషుశత్రోరుపజపేన్నరాన్ । వినాశయేద్వాతత్సర్వంబలేనాథస్వకేనవా॥ ౩౮॥ నదీమార్గేషుచతథాసంక్రమానవసాదయేత్ ।

యాత్రామితి॥యాత్రాయాంయదిఇచ్ఛాస్యాత్ తర్హిదుర్బలత్వాదినావిజ్ఞానశత్రుంప్రత్యేవయాత్రామాజ్ఞాపయేదిత్యుత్తరేణసంబంధః-యాత్రాం
యాయాదవిజ్ఞాతమితిపాఠే- దుర్బలంశత్రుముద్దిశ్య తేనావిజ్ఞాతంయథాస్యాత్తథాయాత్రాంయాయాదితియోజనా- అనాక్రందంమిత్రహీనం- అనం
తరంబంధుజనహీనం- వ్యాసక్తంఅన్యేనయుద్ధంకుర్వాణం - ప్రమత్తంఅనవహితం॥౧౯॥యాత్రామితి॥విధానంరక్షణం-రక్షణాదిసామగ్రిసంపాదనం॥
౨౦॥ నేతి॥కర్షయన్వీర్యవంతం॥౨౧॥కర్షణమేవాహ॥రాష్ట్రంచేతి॥చకారాత్ భృత్యాదిద్వారా॥౨౨॥౨౩॥సాంత్వేనేతి॥బలినోరాష్ట్రంకర్షన్
దుర్బలస్తతఃసాంత్వేనార్థంయత్ యావత్ ప్రాప్తుంశక్నుయాత్ - తేనతుష్యేత్ -భవద్భిర్మత్తోవార్షికఃకరోనగ్రాహ్యః- మయాచభవతాంరా
ష్ట్రంనోపహంతవ్యమితిసాంత్వం -. మహ్యంగ్రామద్వయం తేనాహంశమిష్యేఇత్యుక్త్వాఅర్థప్రదానం- భేదనంరాజామాత్యాన్ భేదయిత్వారాజ్ఞః
స్వోపరిప్రయాణస్యఘాతాదికర్తవ్యం-ఏవంచక్షీణఃప్రబలేనసహవైరంచేత్సంగ్రామంవినాఏవంఉపాయత్రయేణస్వార్థంసాధయేదిత్యర్థః॥ ౨౪॥ ఆద
దీతేతి॥ప్రజాభ్యఃస్వాభ్యః॥౨౫॥ దశేతి॥దశధర్మగతాఃమత్తోన్మత్తాదయఃతేభ్యోదండ్యేభ్యః- యద్వసుగ్రాహ్యం-తత్పౌరాణాంరక్షణాయభవతి-అదం
డితాస్తేపురంబాధేరన్నితిభావః॥ ౨౬॥ యథేతి॥భక్తిఃస్వీయత్వేనస్నేహః- ఏషాముపరి॥ ౨౭॥ శ్రోతుమితి॥వ్యవహారేషుఅర్థిప్రత్యర్థివాక్యవిచారేషు-
రాజాప్రాజ్ఞాన్పండితాన్న్యసేత్ ॥౨౮॥ఆకరఇతి॥ఆకరేసువర్ణాద్యుత్పత్తిస్థానే- శుల్కే-ధాన్యాదివిక్రయస్థానే- తరేనదీసంతరణే- నాగబలేఏతేషు
స్థానేషుఆయవ్యయవిచారార్థంఅమాత్యాన్న్యసేత్ ॥ ౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥ ఘోషానితి॥ఘోషాన్వనస్థానమార్గేషురాజపథేషున్యసేత్ -
శాఖానగరాణిమహానగరస్యోపనగరాణి॥౩౫॥యఇతి॥ధనికాదీన్దుర్గేషుప్రవేశయేదిత్యర్థః॥౩౬॥సస్యేతి॥అభిహారంసమీపమానయనం- దహేత్ పరే
షాంతన్మాభూదితి॥ ౩౭॥క్షేత్రస్థేష్వితి॥ఉపజపేత్ భేదయిత్వాతద్ద్వారాదాహయేత్ ॥౩౮॥...*

జలంవిస్రావయేత్సర్వమవిస్రావ్యం చదూషయేత్ ॥ ౩౯ ॥ తదాత్వేనాయతీభిశ్చనివసేద్భూమ్యనంతరమ్ । ప్రతీఘాతంపరస్యాజౌ మిత్రకార్యేప్యు
పస్థితే॥ ౪౦॥ దుర్గాణాంచాభితోరాజా మూలచ్ఛేదంప్రకారయేత్ । సర్వేషాంక్షుద్రవృక్షాణాంచైత్యవృక్షాన్వివర్జయేత్ ॥ ౪౧ ॥ ప్రవృద్ధానాం
చవృక్షాణాంశాఖాంప్రచ్ఛేదయేత్తథా । చైత్యానాంసర్వథాత్యాజ్యమపిపత్రస్యపాతనమ్ ॥ ౪౨ ॥ ప్రగండీఃకారయేత్సమ్యగాకాశజననీస్తథా । ఆ
పూరయేచ్చపరిఖాంస్థాణునక్రఝషాకులామ్॥ ౪౩॥ సంకటద్వారకాణిస్యురుచ్ఛ్వాసార్థేపురస్యచ। తేషాంచద్వారవద్గుప్తిఃకార్యాసర్వాత్మనాభ
వేత్ ॥ ౪౪ ॥ ద్వారేషుచగురూణ్యేవయంత్రాణిస్థాపయేత్సదా। ఆరోపయేచ్ఛతఘ్నీశ్చస్వాధీనానిచకారయేత్ ॥ ౪౫ ॥ కాష్ఠానిచాభిహార్యాణితథా
కూపాంశ్చఖానయేత్। సంశోధయేత్తథాకూపాన్కృతపూర్వాన్పయోర్థిభిః॥ ౪౬॥ తృణచ్ఛన్నానివేశ్మానిపంకేనాథప్రలేపయేత్। నిర్హరేచ్చ
తృణంమాసిచైత్రేవహ్నిభయాత్తథా॥ ౪౭॥ నక్తమేవచభక్తానిపాచయేతనరాధిపః। నదివాజ్వాలయేదగ్నింవర్జయిత్వాగ్నిహోత్రికమ్॥౪౮॥ క
ర్మారారిష్టశాలాసుజ్వలేదగ్నిస్సురక్షితః। గృహాణిచప్రవేశ్యాంతర్విధేయఃస్యాద్ధుతాశనః॥౪౯॥మహాదండశ్చతస్యస్యాద్యస్యాగ్నిర్వైదివాభవేత్ ॥
ప్రఘోషయేదథైవంచరక్షణార్థంపురస్యచ॥ ౫౦॥ భిక్షుకాంశ్చాక్రికాంశ్చైవక్షీబోన్మత్తాన్కుశీలవాన్। బాహ్యాన్కుర్యాన్నరశ్రేష్ఠదోషాయస్యు
ర్హితేన్యథా॥ ౫౧॥ చత్వరేష్వథతీర్థేషుసభాస్వావసథేషుచ। యథార్హవర్ణంప్రణిధింకుర్యాత్సర్వస్యపార్థివః ॥ ౫౨ ॥ విశాలాన్రాజమా
ర్గాంశ్చకారయీతనరాధిపః। ప్రపాశ్చవిపణీంశ్చైవయథోద్దేశంసమాదిశేత్ ॥ ౫౩ ॥ భాండాగారాయుధాగారాన్ యోధాగారాంశ్చసర్వ
శః। అశ్వాగారాన్గజాగారాన్బలాధికరణానిచ॥ ౫౪॥ పరిఖాశ్చైవకౌరవ్యప్రతోలీర్నిష్కుటానిచ । నజాత్వన్యఃప్రపశ్యేతగుహ్యమేతద్యుధిష్ఠిర॥
౫౫॥ అర్థసంనిచయంకుర్యాద్రాజాపరబలార్దితః। తైలంవసాంమధుఘృతమౌషధానిచసర్వశః ॥ ౫౬ ॥ అంగారకుశముంజానాంపలాశశరవర్ణి

నదీతి॥ సంక్రమాన్ అవతరణార్థాన్ సేతూన్- జలంవిస్రావయేత్ -తదయోగ్యంవాపీకూపాదిస్థంవిషాదినానాశయేత్ ॥౩౯॥తదాత్వేనేతి॥తదాత్వే
నవర్తమానకాలే- ఆయతీభిఃఉత్తరకాలేషుచ-అపవర్గేతృతీయా - సర్వదామిత్రకార్యేప్యుపస్థితేతద్విహాయేత్యర్థాత్ - ఆజౌపరస్యశత్రోఃప్రతీ
ఘాతంప్రహారం- భూమ్యనంతరంనికటదేశవాసినంతచ్ఛత్రుమాశ్రిత్యనివసేత్ -అయమర్థః స్వరాష్ట్రేయన్ముఖ్యంస్థానంతదాక్రమ్యవసన్శత్రోః
శత్రుభిఃసర్వదాస్నేహంకృత్వాతద్బలేనశత్రూన్స్వరాష్ట్రాద్దూరీకుర్యాదితి॥౪౦॥ దుర్గాణామితి॥ దుర్గాణాంక్షుద్రదుర్గాణాం- పరేషామాశ్ర
యోమాభూదితిమూలచ్ఛేదంకుర్యాత్ ॥౪౧॥౪౨॥ ప్రగండీరితి॥శ్లో॥ ప్రగండీఃకారయేత్సమ్యక్ షాడ్గుణ్యంసత్రివర్గకం। యోవేత్తిపురుషవ్యాఘ్రస్సభు
ఙ్క్తేపృథివీమిమామితి ॥ ప్రాచాంపాఠః- తద్వ్యాఖ్యానంచతదీయమేవ॥ శ్లో॥ సంచారోయత్రలోకానాందూరాదేవావబుధ్యతే । ప్రగండీసాచవిజ్ఞే
యాబహిఃప్రాకారసంజ్ఞితా॥ ప్రణిధిస్తత్రయత్నేనకర్తవ్యోభూతిమిచ్ఛతా। సైవచాకాశరక్షీతిప్రోచ్యతేశాస్త్రకోవిదైరితి॥ తాశ్చతుర్దిక్షుకార
యేదిత్యర్థః- షాడ్గుణ్యంసంధివిగ్రహాది- త్రివర్గఃస్థానవృద్ధిక్షయరూపోవా- అరిమిత్రోదాసీనరూపోవా-మంత్రోత్సాహప్రభుశక్తిరూపోవా- ధర్మా
ర్థకామరూపోవా- ఉత్తరార్ధార్థఃస్పష్టః - ప్రగండీఃమర్గప్రాకారభిత్తౌశూరాణాంఉపవేశనస్థానాని - ఆకాశజననీఃతత్రైవఏకవక్షాయాంభి
త్తౌతత్రత్యానాంరక్షణభూతాయాంబాహ్యార్థదర్శనార్థానిక్షుద్రచ్ఛిద్రాణి- యద్ద్వారాఆగ్నేయాస్త్రగులికాఃప్రక్షిప్యంతే- స్థాణవఃసశూలాః-
నక్రాఃఝషాశ్చతైస్సమాకులాం-యస్యాంపతితఃస్థాణుభిర్విదార్యాతేనక్రైర్భక్ష్యతే॥౪౩॥ సంకటేతి ॥ సంకటద్వారకాణిసూక్ష్మద్వారాణి-
తేషాంచద్వారవత్ గుప్తిఃకార్యా- తేషాంచాచారవద్గుప్తిరితిపాఠే ఆచారవద్భిఃశిష్టైఃగుప్తిఃకార్యా॥౪౪॥౪౫॥౪౬॥౪౭॥౪౮॥కర్మారేతి॥ కర్మారః
లోహకారాదిఃతచ్ఛాలాసు- అరిష్టంసూతికాగృహంతద్రూపాసుశాలాసు- అంతర్విధేయఃఆచ్ఛాదితఃకర్తవ్యః॥౪౯॥ మహాదండఇతి॥ మహాదండోవ
ధః॥౫౦॥ భిక్షుకానితి॥చాక్రికాన్ శాకటికాన్- కుశీలవాన్పాలలేఖకాన్ కీనాశానితియావత్ ॥౫౧॥ చత్వరేష్వితి॥ తీర్థేషుమంత్ర్యాదిష్వష్టాదశ
సుప్రాగ్వ్యాఖ్యాతేషు॥౫౨॥౫౩॥౫౪॥ పరిఖాఇతి॥ ప్రతోలీరథ్యాః-నిష్కుటానిగృహారామాన్॥౫౫॥౫౬॥ అంగారేతి॥వర్ణినాంలేఖకానాం॥శ్లో॥వ
ర్ణీస్యాల్లేఖకేచిత్రకారేపబ్రహ్మచారిణీతి మేదినీ- యావసంఘాసః-దిగ్ధానాంవిషాక్తబాణానాం- దిగ్ధోవిషాక్తబాణేస్యాదితిమేదినీ॥౫౭॥........*

CC-0. Bhagavad Rāmānuja National Research Institute, Melukote Collection.

నామ్। యవసేంధనదిగ్ధానాం కారయీతచ సంచయాన్ ॥ ౫౭॥ ఆయుధానిచ సర్వేషాం శక్త్యృష్టిప్రాసవర్మణామ్।సంచయాన్నేవమాదీనాం కారయీతనరాధిపః॥ ౫౮॥ ఔషధానిచ సర్వాణిమూలానిచఫలానిచ। చతుర్విధాంశ్చ వైద్యాన్వై సంగృహ్ణీయాద్విశేషతః॥౫౯॥నటాశ్చనర్తకాశ్చైవమల్లామాయావినస్తథా। శోభయేయుఃపురవరం మోదయేయుశ్చ సర్వశః ॥ ౬౦॥ యతశ్శంకాభవేచ్చాపిభృత్యతోథాపిమంత్రితః । పౌరేభ్యోనృపతేర్వాపిస్వాధీనాన్కారయీత తాన్॥ ౬౧॥ కృతేకర్మణి రాజేంద్రపూజయేద్ధనసంచయైః। దానేనచయథార్హేణసాంత్వేనవివిధేనచ॥౬౨॥నిర్వేదయిత్వాతుపరంహత్వావాకురునందన। తతోన్నృణోభవేద్రాజాయథాశాస్త్రే నిదర్శితమ్॥ ౬౩॥ రాజ్ఞాసప్తైవరక్ష్యాణి తానిచైవనిబోధమే। ఆత్మామాత్యాశ్చకోశశ్చదండోమిత్రాణిచైవహి॥ ౬౪॥ తథాజనపదాశ్చైవపురంచకురునందన। ఏతత్సప్తాత్మకంరాజ్యంపరిపాల్యంప్రయత్నతః॥ ౬౫॥ షాడ్గుణ్యంచత్రివర్గంచత్రివర్గపరమంతథా। యోవేత్తిపురుషవ్యాఘ్రసభుఙ్క్తేపృథివీమిమామ్ ॥ ౬౬ ॥ షాడ్గుణ్యమితియత్ప్రోక్తంతన్నిబోధయుధిష్ఠిర॥ ౬౭॥ సంధానాసనమిత్యేవయాత్రాసంధానమేవచ । విగృహ్యాసనమిత్యేవయాత్రాంసంపరిగృహ్యచ ॥ ద్వైధీభావస్తథాన్యేషాంసంశ్రయోథపరస్యచ॥ ౬౮॥ త్రివర్గశ్చాపియఃప్రోక్తస్తమిహైకమనాఃశృణు। క్షయఃస్థానంచవృద్ధిశ్చత్రివర్గఃపరమస్తథా ॥ ౬౯ ॥ ధర్మశ్చార్థశ్చ కామశ్చసేవితవ్యోథకాలతః। ధర్మేణచమహీపాలశ్చిరంపాలయతేమహీమ్॥ ౭౦॥ అస్మిన్నర్థేచశ్లోకౌద్వౌగీతావంగిరసాస్వయమ్ । యాదవీపుత్రభద్రం తేతావపిశ్రోతుమర్హసి॥ ౭౧॥ కృత్వాసర్వాణికార్యాణిసమ్యక్సంపాల్యమేదినీమ్। పాలయిత్వాతథాపౌరాన్పరత్రసుఖమేధతే ॥ ౭౨॥ కింతస్యతపసారాజ్ఞఃకించతస్యాధ్వరైరపి। సుపాలితప్రజోయస్స్యాత్సర్వధర్మవిదేవసః॥ ౭౩॥ యుధిష్ఠిరః॥ దండనీతిశ్చరాజాచసమస్తౌతావుభావపి । తస్యకింకుర్వతస్సిద్ధ్యేతన్మేబ్రూహిపితామహ ॥ ౭౪ ॥ భీష్మః॥ మహాభాగ్యందండనీత్యాఃసిద్ధైశ్శబ్దైస్సహేతుకైః । శృణుమేశంసతోరాజన్యథావదిహభారత॥ ౭౫॥ దండనీతిఃస్వధర్మేభ్యశ్చాతుర్వర్ణ్యంనియచ్ఛతి।ప్రయుక్తాస్వామినాసమ్యగధర్మేభ్యోనియచ్ఛతి॥ ౭౬॥చాతుర్వర్ణ్యేస్వకర్మస్థేమర్యాదానామసంకరే। దండనీతికృతేక్షేమేప్రజానామకుతోభయే॥ ౭౭॥ స్వామ్యేప్రయత్నంకుర్వంతిత్రయోవర్ణాయథావిధి । తస్మాద్దేవమనుష్యాణాంసుఖంవిద్ధిసమాహితమ్॥ ౭౮॥ కాలోవాకారణంరాజ్ఞోరాజావాకాలకారణమ్। ఇతితేసంశయోమాభూద్రాజాకాలస్యకారణమ్॥ ౭౯॥దండనీత్యాంయదారాజాసమ్యక్కార్త్స్న్యేనవర్తతే । తదాకృతయుగంనామకాలసృష్టంప్రవర్తతే। తతఃకృతయుగేధర్మోనాధర్మోవిద్యతేక్వచిత్ । సర్వేషామేవవర్ణానాంనాధర్మేరమతేమనః॥ ౮౧ ॥ యోగక్షేమాఃప్రవర్తంతేప్రజానాంనాత్రసంశయః। వైదికానిచసర్వాణిభవంత్యపిగుణాన్యుత॥ ౮౨॥ ఋతవశ్చసుఖాస్సర్వేభవంత్యుతనిరామయాః । ప్రసీదంతినరాణాంచస్వరవర్ణమనాంసిచ॥౮౩॥ వ్యాధయోనభవంత్యత్రనాల్పాయుర్దృశ్యతేనరః। విధవానభవంత్యత్రకృపణోనతుజాయతే ॥ ౮౪ ॥ అకృష్టపచ్యాపృథివీభవంత్యోషధయస్తథా । త్వక్పత్రఫలమూలానివీర్యవంతిభవంతిచ॥౮౫॥ నాధర్మోవిద్యతేతత్రధర్మఏవతుకేవలమ్। ఇతికార్తయుగానేతాన్ధర్మాన్విద్ధియుధిష్ఠిర॥ ౮౬॥ దండనీత్యాంయదారాజాత్రీనంశాననువర్తతే । చతుర్థమంశముత్సృజ్యతదాత్రేతాప్రవర్తతే ॥ ౮౭ ॥ అశుభస్యచతుర్థాంశస్త్రీనంశాననువర్తతే। కృష్టపచ్యైవపృథివీభవంత్యోష

౫౮॥ ఔషధానీతి ॥ చతుర్విధావిషశల్యరోగకృత్యాహరాః॥ ౫౯॥౬౦॥ ౬౧॥౬౨॥ అర్థానేకోపేనపరస్యనిర్వేదస్తాడనంవాకృతంచేత్తద్దానమావాదినాపునస్తత్సమీకర్తవ్యమిత్యాహ ॥ నిర్వేదయిత్వేతి ॥ ౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫ ॥ ౬౬ ॥ ౬౭ ॥ సంధానేతి ॥ సంధానాసనంసంధింకృత్వావస్థితిః-యాత్రాసంధానంయానం - విగృహ్యవైరంకృత్వావస్థానంవిగ్రహః - యాత్రాంసంపరిగృహ్యఆసనంశత్రోర్భయప్రదర్శనార్థంయానంప్రదర్శ్యస్వస్థానేవస్థానం- ద్వైధీభావఃఉభయత్రసంధికరణం - అన్యస్యఆశ్రయోదుర్గాదేర్మహారాజస్యవా ॥ ౬౮॥౬౯॥౭౦॥౭౧॥౭౨॥౭౩॥౭౪॥౭౫॥ దండేతి ॥ స్వధర్మేభ్యఃస్వధర్మార్థంఅధర్మేభ్యఇతిపంచమీ ॥ ౭౬ ॥ చాతుర్వర్ణ్యేఇతి ॥ అసంకరేతత్రాపిక్షేమే ॥ ౭౭ ॥ స్వామ్యఇతి ॥ స్వామ్యేస్వాస్థ్యే - తన్నిమిత్తం - తస్మాత్ క్షేమాఖ్యాదసంకరాత్ ॥౭౮॥౭౯॥ ౮౦॥౮౧॥౮౨॥౮౩॥౮౪॥౮౫॥౮౬॥౮౭॥ అశుభస్యేతి॥...... *

ధయస్తథా ॥ ౮౮ ॥ అర్ధం త్యక్త్వా యదా రాజా నీత్యర్ధమనువర్తతే । తతస్తు ద్వాపరం నామ స కాలస్సంప్రవర్తతే ॥ ౮౯ ॥ అశుభస్య యదా త్వర్ధం ద్వావంశావనువర్తతే । కృష్టపచ్యైవ పృథివీ భవత్యర్ధఫలా తదా ॥ ౯౦ ॥ దండనీతిం పరిత్యజ్య యదా కాత్స్న్యేన భూమిపః । ప్రజాః క్లిశ్నాత్యయోగేన ప్రవర్తేత తదా కలిః ॥ ౯౧ ॥ కలావధర్మో భూయిష్ఠం ధర్మో భవతి న క్వచిత్ । సర్వేషామేవ వర్ణానాం స్వధర్మాచ్చ్యవతే మనః ॥ ౯౨ ॥ శూద్రా భైక్షేణ జీవంతి బ్రాహ్మణాః పరిచర్యయా । యోగక్షేమస్య నాశశ్చ వర్తతే వర్ణసంకరః ॥ ౯౩ ॥ వైదికాని చ కర్మాణి భవంతి విగుణాన్యుత । ఋతవో న సుఖాస్సర్వే భవంత్యామయినస్తథా ॥ ౯౪ ॥ హ్రసంతి చ మనుష్యాణాం స్వరవర్ణమనాంస్యుత । వ్యాధయశ్చ భవంత్యత్ర మ్రియంతే చ గతాయుషః ॥ ౯౫ ॥ విధవాశ్చ భవంత్యత్ర నృశంసా జాయతే ప్రజా । క్వచిద్వర్షంతి పర్జన్యాః క్వచిత్సస్యం ప్రరోహతి ॥ ౯౬ ॥ రసాస్సర్వే క్షయం యాంతి యదా నేచ్ఛతి భూమిపః ప్రజాస్సంరక్షితుం సమ్యగ్దండనీతిసమాహితః ॥ ౯౭ ॥ రాజా కృతయుగస్రష్టా త్రేతాయా ద్వాపరస్య చ । యుగస్య చ చతుర్థస్య రాజా భవతి కారణమ్ ॥ ౯౮ ॥ కృతస్య కారణాద్రాజా స్వర్గమత్యంతమశ్నుతే । త్రేతాయాః కారణాద్రాజా స్వర్గం నాత్యంతమశ్నుతే ॥ ౯౯ ॥ ప్రవర్తనాద్ద్వాపరస్య యథాభాగముపాశ్నుతే । కలేః ప్రవర్తనాద్రాజా పాపమత్యంతమశ్నుతే ॥ ౧౦౦ ॥ తతో వసతి దుష్కర్మా నరకే శాశ్వతీస్సమాః । ప్రజానాం కల్మషే మగ్నోఽకీర్తిం పాపం చ విందతి ॥ ౧౦౧ ॥ దండనీతిం పురస్కృత్య విజానన్ క్షత్రియస్సదా । అనవాప్తం చ లిప్సేత లబ్ధం చ పరిపాలయేత్ ॥ ౧౦౨ ॥ లోకస్య సీమంతకరీ మర్యాదా లోకభావినీ । సమ్యఙ్నీతా దండనీతిర్యథా మాతా యథా పితా ॥ ౧౦౩ ॥ యస్యాం భవంతి భూతాని తద్విద్ధి మనుజర్షభ । ఏష ఏవ పరో ధర్మో యద్రాజా దండనీతిమాన్ ॥ ౧౦౪ ॥ తస్మాత్కౌరవ్య ధర్మేణ ప్రజాః పాలయ నీతిమాన్ । ఏవం వృత్తః ప్రజా రక్షన్ స్వర్గం జేతాసి దుర్జయమ్ ॥ ౧౦౫ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - ఏకోనసప్తతితమోధ్యాయః - ......*

యుధిష్ఠిరః ॥ కేన వృత్తేన వృత్తజ్ఞ వర్తమానో మహీపతిః । సుఖేనార్థాన్ సుఖోదర్కానిహ చ ప్రేత్య చాశ్నుయాత్ ॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ అయం గుణానాం షట్త్రింశత్ షట్త్రింశద్గుణసంయుతః । యాన్ గుణాంస్తు గుణోపేతః కుర్వన్ గుణమవాప్నుయాత్ ॥ ౨ ॥ చరేద్ధర్మానకటుకో ముంచేత్ స్నేహం న నాస్తికః । అనృశంసశ్చరేదర్థం చరేత్కామమనుద్ధతః ॥ ౩ ॥ ప్రియం బ్రూయాదకృపణః శూరస్స్యాదవికత్థనః । దాతా నాపాత్రవర్షీ స్యాత్ప్రగల్భస్స్యాదనిష్ఠురః ॥ ౪ ॥ సందధీత న చానార్యైర్విగృహ్ణీయాన్న బంధుభిః । నాభక్తం చారయేచ్చారం కుర్యాత్కార్యమపీడయా ॥ ౫ ॥ అర్థం బ్రూయాన్న చాసత్సు గుణాన్ బ్రూయాన్న చాత్మనః । ఆదద్యాన్న చ సాధుభ్యో నాసత్పురుషమాశ్రయేత్ ॥ ౬ ॥ నాపరీక్ష్య నయేద్దండం న చ మంత్రం ప్రకాశయేత్ । విసృజేన్న చ లుబ్ధేభ్యో విశ్వసేన్నాపకారిషు ॥ ౭ ॥ అనీర్షుర్గుప్తదారస్స్యాచ్చోక్షస్స్యాదఘృణీ నృపః । స్త్రియస్సేవేత నాత్యర్థం మృష్టం భుంజీత నాహితమ్ ॥ ౮

అశుభస్య అధర్మస్య ॥ ౮౮ ॥ ౮౯ ॥ ౯౦ ॥ దండనీతిమితి ॥ అయోగేన అనుపాయేన ॥ ౯౧ ॥ ౯౨ ॥ ౯౩ ॥ ౯౪ ॥ ౯౫ ॥ ౯౬ ॥ ౯౭ ॥ రాజేతి ॥ చతుర్థస్య కలేః ॥ ౯౮ ॥ ౯౯ ॥ ౧౦౦ ॥ ౧౦౧ ॥ ౧౦౨ ॥ లోకస్యేతి ॥ సీమంతకరీ వ్యవస్థాయికా ॥ ౧౦౩ ॥ ౧౦౪ ॥ ౧౦౫ ॥**** కేనేతి ॥ దండనీతిం సమ్యక్ ప్రయోజ్య కేన వృత్తేన వర్తేత ఇతి ప్రశ్నః ॥ ౧ ॥ అయమితి ॥ షట్త్రింశత్ ఏతత్సంఖ్యాకో ధర్మచర్యాదిగుణగణః - స చ ప్రత్యేకం - ఏకైకగుణయోగాత్ షట్త్రింశద్గుణైః అకటుకతాదిభిః సంయుతః - అత ఏవ గుణోపేతః - యాన్ గుణాన్ ధర్మాదీన్ - గుణం కల్యాణం - అవాప్నుయాత్ - సోయం షట్త్రింశతో గుణస్త్వయా శ్రోతవ్య ఇత్యర్థః ॥ ౨ ॥ చరేదితి ॥ అకటుకః రాగద్వేషహీనః ధర్మాన్ సర్వాంశ్చరేత్ - న నాస్తికః పరలోకకాముకస్సన్ స్నేహం కుర్యాత్ - న తు లోభాదినా - అనృశంసః అనిష్ఠురస్సన్ అర్థమర్జయేత్ - అనుద్ధతః ధర్మార్థావనాశయన్ కామం ఇంద్రియప్రీతిం చరేత్ ॥ ౩ ॥ ప్రియమితి ॥ అకృపణః అదీనః - అవికత్థనః శ్లాఘాహీనః - అనిష్ఠురః సదయః ॥ ౪ ॥ సందధీతేతి ॥ ఆర్యత్వం జానన్ సంధిం కుర్యాత్ - బంధుత్వం జానన్ విగ్రహం న కుర్యాదితి - సర్వత్ర గుణోపేతో గుణో ద్రష్టవ్యః - అభక్తం అల్పాన్నం పుష్కలాన్నదశ్చారం కుర్యాత్ - అపీడయన్ భక్తం దద్యాత్ ॥ ౫ ॥ అర్థమితి ॥ సాధుత్వేన పరీక్ష్యార్థం ప్రయోజనం బ్రూయాత్ - శ్రోతార ఉపహసిష్యంతీతి జ్ఞాత్వా ఆత్మనో గుణాన్ న బ్రూయాత్ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ అనీర్షురితి ॥ చోక్షః శుద్ధః ॥ ౮ ॥ ....*

అస్తబ్ధః పూజయేన్మాన్యాన్ గురూన్ సేవేదమాయయా। అర్చేద్దేవాన్న దంభేన శ్రియమిచ్ఛేదకుత్సితామ్॥౯॥ సేవేత ప్రణయం హిత్వా దక్షః స్యాన్న త్వకాలవిత్। సాంత్వయన్న చ మోక్షాయ అనుగృహ్ణన్న చక్షిపేత్॥ ౧౦॥ ప్రహరేన్న త్వవిజ్ఞాయ హత్వా శత్రూన్న శోచయేత్। క్రోధం కుర్యాన్న చాకస్మాన్మృదుస్స్యాన్నాపకారిషు॥ ౧౧॥ ఏవం చరస్వ రాజ్యస్థో యది శ్రేయ ఇహేచ్ఛసి। అతోఽన్యథా నరపతిర్భయమార్ఛత్యనుత్తమమ్॥ ౧౨॥ ఇతి సర్వాన్ గుణానేతాన్ యథోక్తాన్ యోఽనువర్తతే। అనుభూయేహ భద్రాణి ప్రేత్య స్వర్గే మహీయతే॥ ౧౩॥ వైశంపాయనః॥ ఇదం వచశ్శాంతనవస్య శుశ్రువాన్ యుధిష్ఠిరః పాండవముఖ్యసంవృతః। తదా వవందే చ పితామహం నృపో యథోక్తమేతచ్చ చకార బుద్ధిమాన్॥౧౪॥……………… *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- సప్తతితమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కథం రాజా ప్రజా రక్షన్నాధిబంధేన యుజ్యతే। ధర్మే చ నాపరాధ్నోతి తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ సమాసేనైవ తే రాజన్ ధర్మాన్ వక్ష్యామి శాశ్వతాన్। విస్తరేణైవ ధర్మాణాం న జాత్వంతమవాప్నుయాత్॥౨॥ ధర్మనిష్ఠాన్ శ్రుతవతో దేవవ్రతసమాహితాన్। అర్చయిత్వా యజేథాస్త్వం గృహే గుణవతో ద్విజాన్॥౩॥ ప్రత్యుత్థాయోపసంగృహ్య చరణావభివాద్య చ। అథ సర్వాణి కుర్వీథాః కార్యాణి సపురోహితః॥ ౪॥ ధర్మకార్యాణి నిర్వర్త్య మంగలాని ప్రయుజ్య చ। బ్రాహ్మణాన్వాచయేథాస్త్వమర్థసిద్ధిజయాశిషః॥౫॥ ఆర్జవేన చ సంపన్నో ధృత్యా బుద్ధ్యా చ భారత। యథార్థం ప్రతిగృహ్ణీయాత్ కామక్రోధౌ చ వర్జయేత్॥ ౬॥ కామక్రోధౌ పురస్కృత్య యోఽర్థం రాజానుతిష్ఠతి। న స ధర్మం న చాప్యర్థం ప్రతిగృహ్ణాతి బాలిశః॥ ౭॥ మాస్మ లుబ్ధాంశ్చ మూర్ఖాంశ్చ కామార్థేషు ప్రయూయుజః। అలుబ్ధాన్ బుద్ధిసంపన్నాన్ సర్వకర్మసు యోజయేత్॥౮॥ మూర్ఖో హ్యధికృతోఽర్థేషు కార్యాణామవిశారదః। ప్రజాః క్లిశ్నాత్యయోగేన కామక్రోధసమన్వితః॥ ౯॥ బలిషష్ఠేన శుల్కేన దండేనాథాపరాధినామ్। శాస్త్రానీతేన లిప్సేథా వేతనేన ధనాగమమ్॥ ౧౦॥ దాపయిత్వా కరం ధర్మ్యం రాష్ట్రం నీత్యా యథావిధి। తథైతం కల్పయేద్రాజా యోగక్షేమమతంద్రితః॥౧౧॥ గోపాయితారం దాతారం ధర్మనిత్యమతంద్రితమ్। అకామద్వేషసంయుక్తమనురజ్యంతి మానవాః॥ ౧౨॥ మాస్మాధర్మేణ లోభేన లిప్సేథాస్త్వం ధనాగమమ్। ధర్మార్థావధ్రువౌ తస్య యో న శాస్త్రపరో భవేత్॥ ౧౩॥ అర్థశాస్త్రపరో రాజా ధర్మార్థాన్నాధిగచ్ఛతి। అస్థానే చాస్య తద్విత్తం సర్వమేవ వినశ్యతి॥ ౧౪॥ అర్థమూలోఽపి హింసాం చ కురుతే స్వయమాత్మనః। కరైరశాస్త్రదృష్టైర్హి మోహాత్సంపీడయేత్ప్రజాః॥ ౧౫॥ ఊధశ్ఛింద్యాత్తు యో ధేన్వాః క్షీరార్థీ న లభేత్పయః। ఏవం రాష్ట్రమయోగేన పీడితం న వివర్ధతే॥౧౬॥ యో హి దోగ్ధ్రీముపాస్తే చ స నిత్యం విందతే పయః।

౯॥ సేవేతేతి॥ ప్రణయం నమ్రతాం హిత్వా ధారయిత్వా హి త్వేత్యస్య అత్ర ధారణార్థకత్వం ధాతూనామనేకార్థత్వాత్ - నచ మోక్షాయ- ఫలం దిత్సన్నేవ సాంత్వయేదిత్యర్థః॥౧౦॥ ప్రహరేదితి॥ అవిజ్ఞాయ శత్రుం దోషం చ- నశోచయేత్ శత్రుబంధూనాం శోకం అపనుదేత్ -అకస్మాత్కారణం వినా॥౧౧॥ ౧౨॥౧౩॥ ఇదమితి॥ పాండవముఖ్యైః పాండుపుత్రైః భీమాదిభిః సంవృతో గుప్తః॥ ౧౪॥ * కథమితి॥ బహ్వీనాం ప్రజానాం పరిపాలనం కథం స్యాదితి చింతా ఆధిః సఏవ బంధస్తేన- నయుజ్యతే- నాపరాధ్నోతి నాన్యథా కరోతి ధర్మే వ్యవహారనిర్ణయాదౌ ఏతత్ ద్వయం కథం స్యాదితి ప్రశ్నః॥ ౧॥ ఉత్తరం వక్తుం ప్రతిజానీతే॥ సమాసేనైవేతి॥ ౨॥ రాగద్వేషహీనాన్ బ్రాహ్మణాన్ పురస్కృత్య వ్యవహారనిర్ణయం కుర్వన్ ధర్మేపి నాపరాధ్నోతీతి పూర్వోక్తస్యోత్తరమాహ ధర్మనిష్ఠానితి చతుర్భిః॥౩॥౪॥౫॥౬॥ విపక్షే దోషమాహ॥ కామేతి॥ ౭॥ ఆద్యస్యోత్తరమాహ॥ మాస్మేత్యాదినా॥ సాధూన్ సర్వత్ర కార్యేషు నియోజ్య స్వయం నాధిబంధేన యుజ్యత ఇత్యర్థః॥౮॥ మూర్ఖ ఇతి॥ అయోగేన అయోగ ఇష్టప్రాప్తిః తదభావేన॥౯॥ బలీతి॥ బలిః రాజదేయం తదేవ సస్యాదేః షష్ఠాంశః తేన బలిషష్ఠేన- శుల్కేన శుద్ధేన- గణనానధికేనేత్యర్థః- వేతనేన పథి రక్షితైర్వణిగ్భ్యో యద్దత్తం తద్రాజ్ఞో వేతనం సైవాధనం తేన చ- ధనాగమం లిప్సేత రాజా॥ ౧౦॥ ధాన్యాదేః షష్ఠాంశే హృతే శేషేణ ప్రజానాం యది వార్షికో గ్రాసో న భవేత్తదా రాజ్ఞైవ తాసాం యోగక్షేమం కల్పయేదిత్యాహ॥ దాపయిత్వేతి॥ ౧౧॥౧౨॥౧౩॥ అర్థేతి॥ ధర్మార్థాన్ ధర్మసంహితాన్ అర్థాన్॥౧౪॥౧౫॥ అర్థమూలోఽర్థార్థీ ప్రజాః పీడయన్ ఆత్మానమేవ హినస్తీత్యుక్తం- తత్ర దృ

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

ఏవం రాష్ట్రముపాయేన భుంజానో లభతే ఫలమ్॥౧౭॥ అథ రాష్ట్రముపాయేన భుజ్యమానం సురక్షితమ్ । జనయత్యతులాం నిత్యం కోశవృద్ధిం యుధిష్ఠిర॥౧౮॥ దోగ్ధ్రీ ధాన్యం హిరణ్యం చ మహీ రాజ్ఞా సురక్షితా । నిత్యం స్వేభ్యః పరేభ్యశ్చ తృప్తా మాతా యథా పయః॥౧౯॥ మాలాకారోపమో రాజన్ భవ మాంగారికోపమః। తథాయుక్తశ్చిరం రాజ్యం భోక్తుం శక్ష్యసి పాలయన్॥ ౨౦॥ పరచక్రాభియానేన యది తే స్యాద్ధనక్షయః । అథ సామ్నైవ లిప్సేథా ధనమబ్రాహ్మణేషు యత్ ॥ ౨౧ ॥ మా స్మ తే బ్రాహ్మణం దృష్ట్వా ధనస్థం ప్రచలేన్మనః । అంత్యాయామప్యవస్థాయాం కిముస్ఫీతస్య భారత॥ ౨౨ ॥ ధనాని తేభ్యో దద్యాస్త్వం యథాశక్తి యథార్హతః। సాంత్వయన్ పరిరక్షంశ్చ స్వర్గమాప్స్యసి దుర్జయమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవం ధర్మేణ వృత్తేన ప్రజాస్త్వం పరిపాలయ । స్వంత్వం పుణ్యం యశో నిత్యం ప్రాప్స్యసే కురునందన॥ ౨౪॥ ధర్మేణ వ్యవహారేణ ప్రజాః పాలయ పాండవ। యుధిష్ఠిర యథాయుక్తో నాధిబంధేన యోక్ష్యసే॥ ౨౫॥ ఏష ఏవ పరో ధర్మో యద్రాజా రక్షతి ప్రజాః । భూతానాం హి యదా ధర్మో రక్షణం పరమా దయా॥ ౨౬॥ తస్మాదేవ పరం ధర్మం మన్యంతే ధర్మకోవిదాః। యో రాజా రక్షణే యుక్తో భూతేషు కురుతే దయామ్॥ ౨౭ ॥ యదహ్నా కురుతే పాపమరక్షన్ భయతః ప్రజాః । రాజా వర్షసహస్రేణ తస్యాంతమధిగచ్ఛతి॥ ౨౮॥ యదహ్నా కురుతే ధర్మం ప్రజా ధర్మేణ పాలయన్। దశవర్షసహస్రాణి తస్య భుంక్తే ఫలం దివి॥ ౨౯॥ స్విష్టిః స్వధీతిస్సుతపా లోకాన్ జయతి యావతః। క్షణేన తానవాప్నోతి ప్రజా ధర్మేణ పాలయన్ ॥ ౩౦ ॥ ఏవం ధర్మం ప్రయత్నేన కౌంతేయ పరిపాలయ। తతః పుణ్యఫలం లబ్ధ్వా నాధిబంధేన యోక్ష్యసే॥ ౩౧॥ స్వర్గలోకేషు మహతీం శ్రియం ప్రాప్స్యసి పాండవ॥ ౩౨ ॥ అసంభవశ్చ ధర్మాణామీదృశానామరాజసు । తస్మాద్రాజైవ నాన్యోస్తి యో ధర్మఫలమాప్నుయాత్ ॥౩౩॥ స రాజ్యం ధృతిమాన్ ప్రాప్య ధర్మేణ పరిపాలయ । ఇంద్రం తర్పయ సోమేన కామైశ్చ సుహృదో జనాన్॥౩౪॥ ....*

ఇతి- శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతదాజధర్మానుశాసనపర్వణి- ఏకసప్తతితమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ య ఏవ తు సతో రక్షేదసతశ్చ నివర్తయేత్ । స ఏవ రాజ్ఞా కర్తవ్యో రాజన్ రాజపురోహితః॥ ౧॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। పురూరవస ఐలస్య సంవాదం మాతరిశ్వనః॥ ౨ ॥ పురూరవా ఉవాచ॥ కుతస్స్విద్బ్రాహ్మణో జాతో వర్ణాశ్చాపి కుతస్త్రయః। కస్మాచ్చ భవతి శ్రేష్ఠస్తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౩ ॥ మాతరిశ్వోవాచ ॥ బ్రంహణో ముఖతస్సృష్టో బ్రాంహణో రాజసత్తమ । బాహుభ్యాం క్షత్రియస్సృష్ట ఊరుభ్యాం వైశ్య ఏవ చ॥౪॥ వర్ణానాం పరిచర్యార్థం త్రయాణాం భరతర్షభ । వర్ణశ్చతుర్థస్సంభూతః పద్భ్యాం శూద్రో వినిర్మితః॥ ౫॥ బ్రాంహణో జాయమానో హి పృథివ్యామనుజాయతే। ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం ధర్మకోశస్య గుప్తయే॥౬॥ అతః పృథివ్యా యంతారం క్షత్రియం దండధారణే। ద్వితీయం దండమకరోత్ ప్రజానామనుతృప్తయే॥ ౭ ॥ వైశ్యస్తు ధనధాన్యేన త్రీన్ వర్ణాన్ బిభృయాదిమాన్ । శూద్రో హ్యేతాన్ పరిచరేదితి బ్రహ్మానుశాసనమ్॥౮॥ ఐల ఉవాచ॥ ద్విజస్య క్షత్రబంధోర్వా కస్యేయం పృథివీ భవేత్। ధర్మతస్సహ విత్తేన సమ్యగ్వాయో ప్రచక్ష్వ మే॥ ౯॥ వాయురువాచ॥ విప్రస్య సర్వమేవైతత్ యత్కించిజ్జగతీగతమ్। జ్యేష్ఠేనాభిజనేనేహ తద్ధర్మకుశలా విదుః॥ ౧౦॥ స్వమేవ బ్రాంహణో భుంక్తే స్వం వస్తే స్వం దదాతి

ష్టాంతమాహ॥ ఊధ ఇతి॥౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ దోగ్ధ్రీతి॥ దోగ్ధ్రీ పూరయిత్రీ॥ ౧౯॥ మాలాకారేతి॥ అంగారికః ఇంగాలకర్తా॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩ ॥౨౪॥ ధర్మేణేతి॥ యథాయుక్తః ఉక్తేన ప్రకారేణ అవహితః॥౨౫॥ తస్మాదితి॥ యో దయాం కురుతే తం ధర్మం మన్యంతే ఇతి యోజనా॥౨౬॥౨౭॥ యదితి॥ అంతం యాతనాభోగేన నిష్కృతిం॥౨౮॥౨౯॥ స్విష్టిరితి॥ స్విష్టిః స్వధీతిః సుతపా ఇతి క్రమేణ గృహస్థ బ్రంహచారి వానప్రస్థ ధర్మాన్ సమ్యగనుతిష్ఠన్॥౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥౩౩॥౩౪॥ * య ఇతి॥ నివర్తయేత్ రాజ్యాద్దూరీకారయేత్ ॥౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥ .... *

చ।గురుర్హి సర్వవర్ణానాం జ్యేష్ఠశ్శ్రేష్ఠశ్చ వై ద్విజః ॥ ౧౧ ॥ పత్యభావే యథైవ స్త్రీ దేవరం కురుతే పతిమ్ । ఏష తే ప్రథమః కల్ప ఆపద్యన్యో భవేదతః ॥
౧౨॥ యది స్వర్గం పరం స్థానం స్వధర్మం పరిమార్గసి। యత్కించిద్విజయే భూమిం బ్రాహ్మణాయ నివేదయ॥౧౩॥ శ్రుతవృత్తోపపన్నాయ ధర్మజ్ఞా
య తపస్వినే। స్వధర్మపరితృప్తాయ యో న విత్తపరో భవేత్ ॥ ౧౪ ॥ యో రాజానం నయేద్బుద్ధ్యా సర్వతః పరిపూర్ణయా। బ్రాహ్మణో హి కులే జాతః
కృతప్రజ్ఞో వినీతవాక్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రేయో నయతి రాజానం బ్రువంశ్చిత్రాం సరస్వతీమ్ । రాజా చరతి యం ధర్మం బ్రాహ్మణేన నిదర్శితమ్ ॥ ౧౬॥ శుశ్రూ
షురనహంవాదీ క్షత్రధర్మవ్రతే స్థితః। తావతా సత్కృతః ప్రాజ్ఞశ్చిరం యశసి తిష్ఠతి॥ ౧౭ ॥ తస్య ధర్మస్య సర్వస్య భాగీ రాజపురోహితః ॥ ౧౮॥ ఏ
వమేవ ప్రజాస్సర్వా రాజానమభిసంశ్రితాః। సమ్యగ్వృత్తాస్స్వధర్మస్థా న కుతశ్చిద్భయాన్వితాః ॥ ౧౯॥ రాష్ట్రే చరంతి యం ధర్మం రాజ్ఞా సాధ్వభి
రక్షితాః। చతుర్థం తస్య ధర్మస్య రాజా భాగం తు విందతి ॥ ౨౦॥ దేవా మనుష్యాః పితరో గంధర్వోరగరాక్షసాః । యజ్ఞమేవోపజీవంతి నాస్తి చేష్టమ
రాజకే॥ ౨౧॥ ఇతో దత్తేన జీవంతి దేవతాః పితరస్తథా। రాజన్యేవాస్య ధర్మస్య యోగక్షేమః ప్రతిష్ఠితః॥ ౨౨॥ ఛాయాయామప్సు వాయౌ చ సుఖముష్ణే
ధిగచ్ఛతి। అగ్నౌ వాససి సూర్యే చ సుఖం శీతేధిగచ్ఛతి॥౨౩ ॥ శబ్దే స్పర్శే రసే రూపే గంధే చ రమతే మనః। తేషు భోగేషు సర్వేషు న భీతో లభతే సుఖమ్॥
౨౪॥ అభయస్య హి యో దాతా తస్యైవ సుమహత్ఫలమ్। న హి ప్రాణసమం దానం త్రిషు లోకేషు విద్యతే॥ ౨౫ ॥ ఇంద్రో రాజా యమో రాజా ధర్మో
రాజా తథైవ చ। రాజా బిభర్తి రూపాణి రాజ్ఞా సర్వమిదం ధృతమ్॥౨౬॥ ఇతి॥ రాజధర్మానుశాసనపర్వణి ద్విసప్తతితమోధ్యాయః- .... *
భీష్మః॥ రాజ్ఞా పురోహితః కార్యో భవేద్విద్వాన్ బహుశ్రుతః। ఉభౌ సమీక్ష్య ధర్మార్థావప్రమేయావనంతరమ్॥౧॥ ధర్మాత్మా మంత్రవిద్యేషాం
రాజ్ఞాం రాజన్ పురోహితః। రాజా చైవం గుణో యేషాం కుశలం తేషు సర్వతః॥ ౨ ॥ ఉభౌ ప్రజా వర్ధయతో దేవాన్ సర్వాన్ సుతాన్ పితౄన్ । భవే
యాతాం స్థితౌ ధర్మే శ్రద్ధేయౌ సుతపస్వినౌ ॥ ౩ ॥ పరస్పరస్య సుహృదౌ విహితౌ సమచేతసౌ । బ్రహ్మక్షత్రస్య సంమానాత్ ప్రజాసుఖమవాప్ను
యాత్ ॥౪॥ విమాననాత్తయోరేవ ప్రజా నశ్యేయురేవ హి। బ్రహ్మక్షత్రం చ సర్వేషాం వర్ణానాం మూలముచ్యతే॥౫ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహా
సం పురాతనమ్ । ఐలకశ్యపసంవాదం తన్నిబో: యుధిష్ఠిర ॥ ౬ ॥ ఐల ఉవాచ ॥ యదా హి బ్రహ్మ ప్రజహాతి క్షత్రం క్షత్రం యదా వా ప్రజహాతి బ్రహ్మ
అన్వగ్బలం కతమేస్మిన్ భజంతే తథా వర్ణాః కతమేస్మిన్ ద్రియంతే ॥ ౭ ॥ కశ్యప ఉవాచ ॥ వ్యృద్ధిం రాష్ట్రం క్షత్రియస్య భవతి బ్రహ్మక్షత్రం యత్ర విరు
ధ్యతీహ । అన్వగ్బలం దస్యవస్తద్భజంతే తథా వర్ణం తత్ర ధ్రియంతి సద్యః ॥ ౮ ॥ నైషాం బ్రహ్మ చ వర్ధతే నోత పుత్రా న గర్గరో మథ్యతే నో యజం
తే । నైషాం పుత్రా వేదమధీయతే చ యదా బ్రహ్మ క్షత్రియాస్సంత్యజంతి ॥ ౯ ॥ నైషామర్థో వర్ధతే జాతు గేహే నాధీయతే సప్రజా నో యజంతే । అ
పధ్వస్తా దస్యుభూతా భవంతి యే బ్రాహ్మణాన్ క్షత్రియాస్సంత్యజంతి ॥ ౧౦ ॥ ఏతౌ హి నిత్యం సంయుక్తావితరేతరధారణే । క్షత్రం వై బ్రహ్మణో యో

.౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥ ఛాయాయామితి॥ ఉష్ణజం శీతజం చ భయం ఛాయాదినా అగ్న్యాదినా చ నశ్యతి- శబ్దాదినా చర
మతే- అరాజకభయాక్రాంతస్తు తత్రాపి సుఖం న లభత ఇతి శ్లోకద్వయతాత్పర్యం॥౨౩॥ ౨౪॥ యత ఏవం అతః అభయదానమేవ శ్లాఘ్యం దానం- తద్దాతేం
ద్రాదిరూపపవేత్యాహ ద్వాభ్యాం॥ అభయస్యేతి॥ ౨౫॥౨౬॥ * రాజ్ఞేతి॥ రాజ్ఞా- అప్రమేయా గహనా- అనంతరం శీఘ్రమేవ- పురోహితః కార్యో భవేత్
౧॥ ధర్మాత్మేతి॥ ధర్మాత్మా ధర్మసాధకః॥ ౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥ యదేతి॥ బ్రహ్మకర్మ - క్షత్రం కర్తృ- అనుపశ్చాత్ ప్రకాశమానం బలం అన్వగ్బలం యథాస్యా
త్తథా- అస్మిన్ బ్రహ్మక్షత్రాన్యతరస్మిన్ కతమే భజంతే- కింతు క్షత్రేణ బ్రహ్మబలవద్భవత్యుత బ్రహ్మణా క్షత్రమిత్యర్థః॥ ౭ ॥ వ్యృద్ధమితి॥ వ్యృద్ధం భిన్నం-
క్షత్రం కర్తృ- తత్ర క్షత్రే- సంతః వర్ణం విందంతి- బ్రాహ్మణానామవమంతా మ్లేచ్ఛజాతీయో అయం రాజేత్యనుమానాజ్జానంతి యథోక్తం॥ శ్లో॥ భోగేన
జ్ఞాయతే కర్మ కర్మణా జ్ఞాయతే జనిరితి॥౮॥౯॥ నేతి॥ అపధ్వస్తాః సంకరజాః కంసాదివత్ ॥౧౦॥౧౧॥ .... *

సర్వోర్యోనిః క్షత్రస్య వై ద్విజాః ॥ ౧౧ ॥ ఉభావేతౌ నిత్యమభిప్రపన్నౌ సంప్రాపతుర్మహతీం సంప్రతిష్ఠామ్ । తయోస్సంధిర్భిద్యతే చేత్పురాణస్తతస్సర్వం భవతి సంప్రమూఢమ్ ॥ ౧౨ ॥ నాత్ర పారం లభతే పారగామీ మహాగాధే నౌరివ సంప్రపన్నా । చాతుర్వర్ణ్యం భవతి హి సంప్రమూఢం ప్రజాస్తతః క్షయసంస్థా భవంతి ॥ ౧౩ ॥ బ్రహ్మవృక్షో రక్ష్యమాణో మధు హేమ చ వర్షతి । అరక్ష్యమాణస్సతతమశ్రు పాపం చ వర్షతి ॥ ౧౪ ॥ నబ్రహ్మచారీ చరణాదపేతో యదా బ్రహ్మా బ్రహ్మణి త్రాణమిచ్ఛేత్ । ఆశ్చర్యతో వర్షతి తత్ర దేవస్తత్రాభీక్ష్ణం దుస్సహాశ్చావిశంతి ॥ ౧౫ ॥ స్త్రియం హత్వా బ్రాహ్మణం చాపి పాపః సభాయాం యత్ర లభతేఽనువాదమ్ । రాజ్ఞస్సకాశే న బిభేతి చాపి తతో భయం విద్యతే క్షత్రియస్య ॥ ౧౬ ॥ పాపైః పాపే క్రియమాణేఽతివేలం తతో రుద్రో జాయతే దేవ ఏషః । పాపైః పాపాస్సంజనయంతి రుద్రం తతస్సర్వాన్సాధ్వసాధూన్హినస్తి ॥ ౧౭ ॥ ఐల ఉవాచ ॥ కుతో రుద్రః కీదృశో వాపి రుద్రస్సత్త్వైస్సత్త్వం దృశ్యతే వధ్యమానమ్ । ఏతత్సర్వం కశ్యప మే ప్రచక్ష్వ కుతో రుద్రో జాయతే దేవ ఏషః ॥ ౧౮ ॥ కశ్యపః ॥ ఆత్మా రుద్రో హృదయే మానవానాం స్వం స్వం దేహం పరదేహం చ హంతి । వాతోత్పాతైస్సదృశం రుద్రమాహుర్దైవైర్జీమూతైస్సదృశం రూపమస్య ॥ ౧౯ ॥ ఐల ఉవాచ ॥ న వై వాతః పరివృణోతి కశ్చిన్న జీమూతో వర్షతి నాపి దేవః । తథాయుక్తో దృశ్యతే మానుషేషు కామద్వేషాద్బధ్యతే ముచ్యతే చ ॥ ౨౦ ॥ కశ్యపః ॥ యథైకగేహే జాతవేదాః ప్రదీప్తః కృత్స్నం గ్రామం దహతే చత్వరం వా । విమోహనం కురుతే దేవ ఏష తతస్సర్వం స్పృశ్యతే పుణ్యపాపైః ॥ ౨౧ ॥ ఐల ఉవాచ ॥ యది దండః స్పృశతే పుణ్యపాపం పాపైః పాపే క్రియమాణేఽవిశేషాత్ । కస్య హేతోస్సుకృతం నామ కుర్యాద్దుష్కృతం వా కస్య హేతోర్న కుర్యాత్ ॥ ౨౨ ॥ కశ్యపః ॥ అసంయోగాత్పాపకృతామపాపాస్తుల్యో దండః స్పృశతే మిశ్రభావాత్ । శుష్కేణార్ద్రం దహ్యతే మిశ్రభావాత్ న

ఉభావితి ॥ అభిప్రపన్నౌ అన్యోన్యశరణౌ - క్షత్రశరణం బ్రహ్మ తపస్యతి - బ్రహ్మశరణం క్షత్రం జయతీతి భావః ॥ ౧౨ ॥ నేతి ॥ అత్ర బ్రహ్మక్షత్రయోర్విరోధే ॥ ౧౩ ॥ బ్రహ్మవృక్ష ఇతి ॥ మధు - సుఖం - అశ్రు దుఃఖం - పాపం నరకం ॥ ౧౪ ॥ నేతి ॥ బ్రహ్మా బ్రాహ్మణజాతిః బ్రహ్మచారీ - చరణాత్ అధీతశాఖాతః అపేతః దస్యుభిర్వారితస్సన్ బ్రహ్మణి వేదే ధ్యేతవ్యే త్రాణం ఇచ్ఛేత్ - రక్షితురభావాత్ - తదా దేవస్తత్ర ఆశ్చర్యతో న వర్షతి - తత్ర వర్షణం అత్యంతం దుర్లభమిత్యర్థః - దుస్సహాః మారీతిదుర్భిక్షాదయః - నాబ్రహ్మచారీతి పాఠే బ్రహ్మచరణాదపేతత్వాత్ అబ్రహ్మచారీ వేదాధ్యయనశూన్యస్సన్ త్రాణమిచ్ఛేత్ - తర్హి - తత్రాశ్చర్యతోఽపి న వర్షతీతి యోజ్యః ॥ ౧౫ ॥ స్త్రియమితి ॥ స్త్రియం బ్రాహ్మణం వాపి హత్వా అనువాదం ॥ ౧౬ ॥ పాపైరితి ॥ రుద్రః హింస్రః - దేవో రాజా - రుద్రం కలిం ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ కుతో రాజ్ఞో రుద్రత్వమితి పృష్టే ఆహ ॥ ఆత్మేతి ॥ మానవానాం హృదయే యః - ఆత్మా జీవోఽస్తి స ఏవ రుద్రః సంహర్తా భవతి - యథా చ గ్రహావిష్టస్య శరీరం దేహస్వామినః స్వం న భవతి - కింతు తదానీం తద్గ్రహస్యైవ స్వం - ఏవం రుద్రావేశకాలే నృపస్య శరీరం రౌద్రమేవ భవతీత్యర్థః - నను కుతః శాంతస్యాత్మనో రుద్రత్వమిత్యత ఆహ - వాతేతి, యథా ఉత్పాతవాతః ఆకాశోత్థః ఆకాశోత్థం మేఘమేవ ఇతస్తతో నయతి - గర్జనం విద్యుదశనివారీణి చ తత ఆవిర్భవంతి ఏవం ఆత్మోత్థితం జీవం ఆత్మోత్థితాః కామక్రోధాదయః సర్వం హింస్రీం కారయంతీత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ఇదమాక్షిపతి ॥ న వా ఇతి ॥ యథా ఆకాశేన యుక్తాస్తతః పృథగ్భూతా వా తాః మేఘాశ్చ మేఘప్రవర్తకదేవతా చ ప్రత్యక్షేణ శాస్త్రజ్ఞానేన చ దృశ్యంతే - నైవం జీవో వాతదభిభావకః కామాదిర్వా పృథక్ దృశ్యతే - కింతు ఆత్మన్యేవ వహ్నౌ ఔష్ణ్యవత్ కామద్వేషౌ వర్తేతే - తౌ చైతస్య బంధకౌ మోహకౌ చ భవత ఇత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ అస్యోత్తరమాహ ॥ యథేతి ॥ యథా అల్పోపి వహ్నిః అధికం కాష్ఠభారముపారుహ్య కృత్స్నం గ్రామం దహతి - తత్ర న కేవలం కాష్ఠానాం దాహకత్వం - నాపి కాష్ఠాననుపారూఢస్యాగ్నేః - కింతు తదుభయసంఘాతస్యైవ - తత్రాపి వివేకే క్రియమాణే వహ్నేరేవ ఉపాధ్యావేశాద్దాహకత్వం - ఏవం ఆత్మానమారుహ్యాహంకారవహ్నిః కామక్రోధాదివాతైః ఉద్దీపితో రుద్రత్వం ప్రతిపద్యతే - తతశ్చ దహతి - ఏధాంసి పచంతీతివత్ అహంకారేణ కృతం ఆత్మన్యుపచర్యతే మోహాత్ - తేన చ సర్వం జగదసంగమపి జలచంద్రన్యాయేన పుణ్యైః పాపైశ్చ స్పృశ్యతే - తత్త్వాలోచనే త్వసంగ ఏవాత్మేత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ యదీతి ॥ అపుణ్యపాపమపి ఆత్మానం యది విశేషాత్క్రియమాణే పాపే నిమిత్తభూతే సతి - దండః దండాత్మకం గాలనతాడనాదిదుఃఖం - కర్తృ - స్పృశతే మోహాదితి బ్రవీషి తర్హి పుణ్యకరణే పాపవర్జనం చ శాస్త్రచోదితం వృథైవ స్యాత్ - ఆత్మని వాస్తవదస్య దుఃఖాభావస్య సిద్ధత్వాత్తదర్థం సాధనోపాదానం వ్యర్థమితి భావః ॥ ౨౨ ॥ ఆత్మాహంకారయోర్మిశ్రభావాదహంకారగతం దుఃఖమాత్మని ప్రతీయతే - అతః అహంకారత్యాగాత్ న కించిదాత్మనో దుఃఖమస్తీత్యుత్తర

మిత్రైఃస్యాత్పాపకృద్భిఃకథంచిత్ ॥ ౨౩॥ఐలఉవాచ॥సాధ్వసాధూన్ధారయతీహభూమిఃసాధ్వసాధూంస్తాపయతీహసూర్యః । సాధ్వసాధూంశ్చాపి వాతీహవాయురాపస్తథాసాధ్వసాధూన్పునంతి ॥ ౨౪ ॥ కశ్యపః॥ ఏవమస్మిన్వర్తతేలోకఏషనాముత్రైవంవర్తతేరాజపుత్ర। ప్రేత్యైతయోరంతరవాన్విశేషోయోవైపుణ్యంచరతేయశ్చపాపమ్ ॥ ౨౫ ॥ పుణ్యస్యలోకోమధుమాన్ఘృతార్చిర్హిరణ్యజ్యోతిరమృతస్యనాభిః । తత్రప్రేత్యమోదతేబ్రహ్మచారీనతత్రమృత్యుర్నజరానోతదుఃఖమ్ ॥ ౨౬ ॥ పాపస్యలోకోనిరయోఽప్రకాశోనిత్యందుఃఖంశోకభూయిష్ఠమేవ। తత్రాత్మానంశోచతిపాపకర్మాబహ్వీస్సమాఃప్రతపన్నప్రతిష్ఠః ॥ ౨౭ ॥ మిథోభేదాద్బ్రాహ్మణక్షత్రియాణాంప్రజాదుఃఖందుస్సహంచావిశతి। ఏవంజ్ఞాత్వాకార్యఏవేహనిత్యంపురోహితోనైకవిద్యోనృపేణ ॥ ౨౮ ॥ తంచైవాన్వభిషించేతతథాధర్మోవిధీయతే। అగ్రంహిబ్రాహ్మణఃప్రోక్తంసర్వస్యైవేహధర్మతః॥౨౯॥ పూర్వంహిబ్రాహ్మణస్సృష్టిరితిబ్రహ్మవిదోవిదుః । జ్యేష్ఠేనాభిజనేనాస్యప్రాప్తంపూర్వంయదుత్తరమ్ ॥ ౩౦ ॥ తస్మాన్మాన్యశ్చపూజ్యశ్చబ్రాహ్మణఃప్రసృతాగ్రభుక్ । సర్వంశ్రేష్ఠంవిశిష్టంచనివేద్యంతస్యధర్మతః ॥ ౩౧ ॥ అవశ్యమేవకర్తవ్యంరాజ్ఞాబలవతాపిహి। బ్రహ్మవర్ధయతిక్షత్రంక్షత్రతోబ్రహ్మవర్ధతే॥౩౨॥ ఏవంరాజ్ఞోవిశేషేణపూజ్యావైబ్రాహ్మణాస్సదా॥ ౩౩॥... ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గ-రాజధర్మానుశాసనపర్వణి-ఐలకశ్యపసంవాదే-త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ యోగక్షేమోహిరాష్ట్రస్యరాజన్యాయత్తఉచ్యతే । యోగక్షేమోహిరాజ్ఞోహిసమాయత్తఃపురోహితే ॥ ౧ ॥ యత్రాదృష్టంభయంబ్రహ్మప్రజానాంశమయత్యుత । దృష్టంచరాజాబాహుభ్యాంతద్రాజ్యంసుఖమేధతే ॥ ౨ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । ముచుకుందస్యసంవాదంరాజ్ఞోవైశ్రవణస్యచ॥ ౩॥ ముచుకుందోవిజిత్యేమాంపృథివీంపృథివీపతిః। జిజ్ఞాసమానస్స్వబలమభ్యయాదలకాధిపమ్॥ ౪ ॥ తతోవైశ్రవణోరాజారాక్షసానసృజత్తదా । తేబలాన్యవమృద్నంతముచుకుందస్యనైరృతాః॥ ౫॥ సహన్యమానేసైన్యేస్వేముచుకుందోనరాధిపః। గర్హయామాసవిద్వాంసంపురోహితమరిందమ॥ ౬॥ తతఉగ్రంతపస్తప్త్వావసిష్ఠోధర్మవిత్తమః । రక్షాంస్యుపావధీత్తస్యపంథానంచాప్యవిందత॥ ౭॥ తతోవైశ్రవణోరాజాముచుకుందమదర్శయత్ । వధ్యమానేషుసైన్యేషువచనంచేదమబ్రవీత్ ॥ ౮ ॥ ధనదఉవాచ ॥ బలవంతస్త్వయాపూర్వేరాజానస్సపురోహితాః। నచైవంసమవర్తంతయథాత్వమిహవర్తసే॥ ౯॥ తేఖల్వపికృతాస్త్రాశ్చబలవంతశ్చభూమిపాః। ఆగమ్యపర్యుపాసంతేమామీశంసుఖదుఃఖయోః ॥ ౧౦ ॥ యద్యస్తిబాహువీర్యంతేతద్దర్శయితుమర్హసి । కింబ్రాహ్మణబలేనత్వమతిమాత్రంప్రవర్తసే॥ ౧౧॥ ముచుకుందస్త

యతి॥ అసంయోగాదితి॥౨౩॥సాధ్వితి॥ అహంకర్త్రాద్యధిష్ఠానభూతఆత్మాభూమిమాత్రాదివదసంగఏవసన్ధారయతు - ప్రకాశయతు-వాయ్వంబువచ్చాలయతు-స్వసత్తయాఆప్యాయయతువా - కస్తత్రాత్మనఃసంబంధోహంకారధర్మేణరుద్రత్వేన - అతోఆత్మారుద్రఇత్యయుక్తమిత్యాక్షేపః॥ ౨౪॥ తత్వదృష్ట్యాయద్యప్యేవం- తథాపిఐహికాముష్మికవ్యవహారదృష్ట్యాతస్యైవాత్మనోరుద్రత్వమిత్యుత్తరయతికశ్యపః॥ ఏవమస్మిన్నిత్యాదినా॥ ఏషఏవంరూపోర్థః- అస్మిన్ప్రత్యగాత్మని- లోక్యతఇతిలోకోదర్శనంతత్రవిషయో - వర్తతేసిద్ధాంతోఽస్తి - నతుఅముత్రపరలోకవిషయఏవందర్శనంవర్తతే- కింతర్హిఅముత్రవర్తతే- యఃపాపంచరతేయశ్చపుణ్యం- ఏతయోఃప్రేత్యమరణానంతరంవిశేషోఽస్తి- సచాంతరావాన్అతిరోహితఃశాస్త్రైకగమ్యోధర్మాధర్మఫలేఇత్యర్థః॥౨౫॥ శాస్త్రమేవాహద్వాభ్యాం-పుణ్యస్యేతి॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ప్రకృతమనుసరతి॥ మిథఇతి॥ నైకవిద్యఃబహువిద్యః॥ ౨౮॥ తమితి॥ తంపురోహితంవృత్వా- అనుపశ్చాదాత్మానంరాజ్యేభిషించేత్ ॥౨౯॥౩౦॥ ౩౧॥౩౨॥౩౩॥ * ౧॥ యత్రేతి॥ అదృష్టంఅనావృష్ట్యాదిజం- బ్రహ్మబ్రాహ్మణః- దృష్టంపరచక్రాదిజం॥౨॥౩॥౪॥తతఇతి॥ అసృజత్ అతిసృష్టవాన్ఆజ్ఞాపితవానితియావత్ ॥౫ ॥౬॥ తతఇతి॥ తస్యముచుకుందస్యపంథానంగతింమార్గంఅవిందతజ్ఞాతవాన్॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥..*

తతః క్రుద్ధః ప్రత్యువాచధనేశ్వరమ్ । న్యాయపూర్వమసంరబ్ధమసంభ్రాంతమిదంవచః ॥ ౧౨ ॥ బ్రంహక్షత్రమిదంసృష్టమేకయోనిస్స్వయంభువా । పృథగ్బలవిధానంతన్నలోకంపరిపాలయేత్ ॥ ౧౩ ॥ తపోమంత్రబలంనిత్యంబ్రాహ్మణేషుప్రతిష్ఠితమ్ । అస్త్రబాహుబలంనిత్యంక్షత్రియేషుప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౧౪ ॥ తాభ్యాంసంభూయకర్తవ్యం ప్రజానాంపరిపాలనమ్ । తథాచమాంప్రవర్తంతంకింగర్హస్యలకాధిప ॥ ౧౫ ॥ తతోఽబ్రవీద్వైశ్రవణోరాజానంసపురోహితమ్। నాహంరాజ్యమనిర్దిష్టంకస్మైచిద్విదధామ్యుత॥ ౧౬॥ నాచ్ఛిందేచాప్యనిర్దిష్టమితిజానీహిపార్థివ॥ ౧౭॥ ప్రశాధిపృథివీంకృత్స్నాంసమంతాదఖిలామిమామ్। ఏవముక్తః ప్రత్యువాచముచుకుందోమహీపతిః॥ ౧౮॥ ముచుకుందఉవాచ॥ నాహంరాజ్యంభవద్దత్తంభోక్తుమిచ్ఛామిపార్థివ। బాహువీర్యార్జితంరాజ్యమశ్నీయామితికామయే॥౧౯॥ భీష్మః॥ తతోవైశ్రవణోరాజావిస్మయంపరమంయయౌ । క్షత్రధర్మేస్థితందృష్ట్వాముచుకుందమసంభ్రమమ్॥౨౦॥ తతోరాజాముచుకుందఃసోఽన్వశాసద్వసుంధరామ్। బాహువీర్యార్జితాంసమ్యక్ క్షత్రధర్మమనువ్రతః॥ ౨౧॥ ఏవంయోధర్మవిద్రాజాబ్రంహపూర్వంప్రవర్తతే । జయత్యవిజితాముర్వీంయశశ్చమహదశ్నుతే॥ ౨౨॥ నిత్యోదకీబ్రాంహణస్స్యాన్నిత్యశస్త్రశ్చక్షత్రియః। తయోర్హిసర్వమాయత్తంయత్కించిజ్జగతీగతమ్॥ ౨౩॥ .... *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-ముచుకుందోపాఖ్యానే-చతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః ॥ యయావృత్త్యామహీపాలోవివర్ధయతిమానవాన్ । పుణ్యాంశ్చలోకాన్జయతితన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ దానశీలోభవేద్రాజాయజ్ఞశీలశ్చభారత । ఉపవాసతపశ్శీలఃప్రజానాంపాలనేరతః ॥ ౨ ॥ సర్వాశ్చైవప్రజానిత్యం రాజాధర్మేణపాలయన్ । ఉత్థానేనప్రదానేనపూజయేచ్చాపిధార్మికాన్॥౩॥రాజ్ఞాహిపూజితోధర్మస్తతస్సర్వత్రపూజ్యతే। యద్యదాచరతేరాజాతత్ప్రజానాంస్మరోచతే॥ ౪॥ నిత్యముద్యతదండశ్చభవేన్మృత్యురివారిషు। నిహన్యాత్సర్వతోదస్యూన్నకామాత్కస్యచిత్క్షమేత్ ॥౫॥ యంహిధర్మంచరంతీహప్రజారాజ్ఞాసురక్షితాః। చతుర్థంతస్యధర్మస్యరాజాభారతవిందతి॥ ౬॥ యదధీతేయద్దదాతీయజ్జుహోతియదర్చతి।రాజాచతుర్థభాక్తస్యప్రజాధర్మేణపాలయన్॥ ౭॥ యద్రాష్ట్రేఽకుశలంకించిద్రాజ్ఞోఽరక్షయతఃప్రజాః । చతుర్థంతస్యపాపస్య రాజాభారతవిందతి ॥ అప్యాహుస్సర్వమేవేతి భూయోఽర్ధమితినిశ్చయః॥ ౮॥ కర్మణఃపృథివీపాలనృశంసోఽనృతవాగపి। తాదృశాత్కిల్బిషాద్రాజాశృణుయేనప్రముచ్యతే ॥ ౯ ॥ ప్రత్యాహర్తుమశక్యంస్యాద్ధనంచోరైర్హృతంయది। తత్స్వకోశాత్ప్రదేయంస్యాదశక్తేనోపజీవతః ॥ ౧౦ ॥ సర్వవర్ణైస్సదారక్ష్యంబ్రహ్మస్వంబ్రాహ్మణాయథా। నస్థేయంవిషయేతేనయోఽపకుర్యాద్ద్విజాతిషు॥౧౧॥ బ్రహ్మస్వేరక్ష్యమాణేతుసర్వంభవతిరక్షితమ్। తస్మాత్తేషాంప్రసాదేనకృతకృత్యోభవేన్నృపః॥ ౧౨॥ పర్జన్యమివభూతానిమహాద్రుమమివద్విజాః। నరాస్తముపజీవంతినృపంసర్వార్థసాధకమ్ ॥ ౧౩॥ నహికామాత్మనారాజ్ఞాసతతంకామబుద్ధినా । నృశంసేనాతిలుబ్ధేనశక్యంపాలయితుంప్రజాః ॥ ౧౪॥ యుధిష్ఠిరః॥నాహంరాజ్యసుఖాన్వేషీరాజ్యమిచ్ఛామ్యపిక్షణమ్।ధర్మార్థంరోచయేరాజ్యంధర్మశ్చా

౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥ తతఇతి॥అనిర్దిష్టంకుబేరేణాననుజ్ఞాతంవిదధామిదదామి॥౧౬॥ నేతి॥నాచ్ఛిందేనహరామిచ॥౧౭॥ప్రశాధీతి॥కృత్స్నాంమద్దత్తాం॥ ౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥* ఏవంకృతపురోహితోరాజాకథంప్రజావృద్ధ్యాపరలోకంజయేదితిపృచ్ఛతి॥యయేతి॥౧॥తత్రప్రజావృద్ధిప్రకారమాహ॥దానేతి॥౨॥సర్వాఇతి॥ఉత్థానేననిత్యోద్యోగేన॥౩॥౪॥౫॥పరలోకజయప్రకారమాహ॥యంహీతి॥౬॥యదితి॥యదధీతేబ్రాహ్మణాదిః॥౭॥విపక్షేదోషమాహ॥ యద్రాష్ట్రఇతి॥ అకుశలమితిపదచ్ఛేదః॥౮॥అపీతి॥నృశంసోఽప్యనృతవాక్చయత్కర్మకరోతి- తస్యకర్మణఃసర్వం- తతోభూయోవాపాపమాప్నోతీత్యన్యేఆహుః- నిశ్చయస్త్వర్ధమిత్యర్థః॥౯॥ ప్రత్యాహర్తుమితి॥అశక్తేనరాజ్ఞా- ఉపజీవతఃధనోపజీవినోవణిజాదేః॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥నాహమితి॥అత్రరాజ్యేపుణ్యస్యచతుర్థాంశః- పాపస్యత్వర్ధంకృత్స్నంవాలభ్యతఇతి- పాపాధిక్యాద్ధర్మోనాస్తీత్యర్థః ॥౧౫॥ .... *

త్రనవిద్యతే॥౧౫॥ వనమేవగమిష్యామితస్మాద్ధర్మచికీర్షయా ॥ ౧౬ ॥ తత్రమేధ్యేష్వరణ్యేషున్యస్తదండోజితేంద్రియః । ధర్మమారాధయిష్యామిమునిర్మూలఫలాశనః॥ ౧౭॥ భీష్మః॥ వేదాహంతవయాబుద్ధిరానృశంస్యాగుణైవసా। నచశుద్ధానృశంసేనశక్యంరాజ్యముపాసితుమ్॥౧౮॥అపితుత్వాంమృదుప్రజ్ఞమత్యాశ్చర్యమధార్మికమ్। క్లీబధర్మంఘృణాయుక్తంనలోకోబహుమన్యతే॥ ౧౯॥ వృత్తింతుత్వమపేక్షస్వపితృపైతామహోచితామ్। నైవరాజ్ఞాంతథావృత్తంయథాత్వంస్థాతుమిచ్ఛసి॥౨౦॥నహివైక్లబ్యసంసృష్టమానృశంస్యమిహాస్థితః। ప్రజాపాలనసంభూతమాప్తాధర్మఫలంహ్యాసి॥౨౧॥ నహ్యేతామాశిషంపాండుర్నచకుంతీత్వయాచత। తథైతత్ప్రజ్ఞయాతాతయథాచరసిమేధయా॥౨౨॥శౌర్యంబలంచసత్యంచపితాతవసదాబ్రవీత్। మాహాత్మ్యంచమహౌదార్యంభవతఃకుంత్యయాచత ॥ ౨౩॥ నిత్యంస్వాహాస్వధానిత్యంచోభేమానుషదైవతే। పుత్రేష్వాశాసతేనిత్యంపితరోదైవతానిచ॥౨౪॥ దానమధ్యయనంయజ్ఞంప్రజానాంపరిపాలనమ్। ధర్మమేతదధర్మంవాజన్మనైవాభ్యజాయథాః॥౨౫॥ కాలేధురిచయుక్తానాంవహతాంభారమాహితమ్। సీదతామపికౌంతేయనాకీర్తిరవసీదతి॥౨౬॥ సమంతతోవినియతోవహత్యస్ఖలితోహయః।నిర్దోషఃకర్మవచనాత్సిద్ధిఃకర్మణఏవసా॥ ౨౭॥ నైకాంతవినిపాతేనవిచచారేహకశ్చన। ధర్మీగృహీవారాజావాబ్రహ్మచారీయథాపునః॥౨౮॥అల్పంహిసారభూయిష్ఠంయత్కర్మోదారమేవతత్। కృతమేవాకృతాచ్ఛ్రేయోనపాపీయోఽస్త్యకర్మణః॥౨౯॥ యదాకులీనోధర్మజ్ఞఃప్రాప్నోత్యైశ్వర్యముత్తమమ్।యోగక్షేమస్తదారాజ్ఞఃకుశలాయైవకల్పతే॥౩౦॥ దానేనాన్యంబలేనాన్యమన్యంసూనృతయాగిరా। సర్వతఃప్రతిగృహ్ణీయాద్రాజ్యంప్రాప్యేహధార్మికః॥ ౩౧॥ యంహివైద్యాఃకులేజాతాహ్యవృత్తిభయపీడితాః। ప్రాప్యతృప్తాఃప్రతిష్ఠంతిధర్మఃకోభ్యధికస్తతః॥౩౨॥ యుధిష్ఠిరః ॥ కింతాతపరమంస్వర్గ్యంకాతతఃప్రీతిరుత్తమా। కింతతఃపరమైశ్వర్యంబ్రూహిమేయదిపశ్యసి॥ ౩౩॥ భీష్మః ॥ యస్మిన్భయార్దితస్సమ్యక్క్షేమంవిందత్యపిక్షణమ్ । సస్వర్గజిత్తమోస్మాకంసత్యమేతద్బ్రవీమితే॥౩౪॥ త్వమేవప్రీతిమాంస్తస్మాత్కురూణాంకురుసత్తమ। భవరాజాజయస్వర్గంసతోరక్షాసతోజహి॥ ౩౫॥ అనుత్వాంతాతజీవంతుసుహృదస్సాధుభిస్సహ । పర్జన్యమివభూతానిస్వాదుద్రుమమివద్విజాః॥ ౩౬ ॥ ధృష్టంశూరంప్రహర్తారమనృశంసంజితేంద్రియమ్। వత్సలంసంవిభక్తారముపజీవంతితంనరాః॥౩౭॥ .... *

ఇతిశాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- పంచసప్తతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ స్వకర్మణ్యపరేయుక్తాస్తథైవాన్యేవికర్మణి। తేషాంవిశేషమాచక్ష్వబ్రాంహణానాంపితామహ॥౧॥భీష్మః॥విద్యాలక్షణసంపన్నాఃసర్వత్రసమదర్శినః। ఏతేబ్రంహసమారాజన్బ్రాంహణాఃపరికీర్తితాః॥ ౨॥ ఋగ్యజుస్సామసంపన్నాఃస్వేషుకర్మస్వవస్థితాః । ఏతేదేవసమారాజన్బ్రాంహణానాంభవంత్యుత॥ ౩॥ జన్మకర్మవిహీనాయేకదర్యాబ్రంహబంధవః । ఏతేశూద్రసమారాజన్బ్రాంహణానాంభవంత్యుత॥ ౪॥ అశ్రోత్రియాస్సర్వఏవసర్వేచానాహితాగ్నయః। తాన్సర్వాన్ధార్మికోరాజాబలింవిష్టించకారయేత్ ॥ ౫ ॥ ఆహ్వాయకాదేవలకానక్షత్రగ్రామ

౧౬॥౧౭॥ వేదేతి॥ ఆనృశంస్యపరదుఃఖోదాసాచ- అత్రరాజధర్మేషుదస్యువధప్రధానేషుఅగుణైవ॥౧౮॥ అపీతి॥ఘృణాకృపా॥౧౯॥౨౦॥ నహీతి॥ ॥ఆప్తాసిప్రాప్స్యసి॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥ దానమితి॥ఏతద్దానాదికంధర్మంఅధర్మంవాస్తు - తథాపితత్కర్తుఃతవతంవినాగతిర్నాస్తీత్యర్థః॥ ౨౫ ౨౬॥సమంతతఇతి॥ శిక్షితోశ్వోవహతిసమ్యగ్వహతి- కిముతత్వంమానుషఇత్యర్థః॥౨౭॥ నేతి॥ధర్మీధర్మవాన్ - ఏకాంతవినిపాతేనఅత్యంతాభినివేశేన- ధర్మం-కశ్చిదపినవిచచార- సూక్ష్మస్యధర్మస్యాహార్యత్వాదితిభావః॥౨౮॥ అల్పమితి॥అల్పందృష్టంఅహింసామయత్వాత్ బహుజనసుఖహేతుత్వాచ్చసారభూయిష్ఠం॥౨౯॥యదేతి॥ ఐశ్వర్యంసాచివ్యాద్యధికారం॥౩౦॥ దానేనేతి॥ ప్రతిగృహ్ణీయాత్ - వశేకుర్యాత్ ॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥ దరిద్రవైద్యతర్పణాత్ భయార్దితత్రాణంమహాన్ధర్మఇత్యాహ ॥ యస్మిన్నితి॥౩౪॥ ౩౫॥౩౬॥౩౭॥*౧॥ విద్యేతి॥ లక్షణానిశమోదమస్తపఃశౌచమిత్యాదీని॥౨॥౩॥జన్మేతి॥జన్మకర్మజన్మోచితంకర్మతేనవిహీనాః॥౪॥ అశ్రోత్రియాఇతి॥బలింకరదానం- విష్టింవినావేతనంరాజసేవాం॥౫॥..... *

యాజకాః। ఏతే బ్రాంహణచాండాలా మహాపథికపంచమాః॥ ౬॥ ఋత్విక్పురోహితో మంత్రీ దూతో వార్తానుకర్షకః। ఏతే క్షత్రసమా రాజన్ బ్రాహ్మణానాం భవంత్యుత॥ ౭॥ అశ్వారోహా గజారోహా రథినోథ పదాతయః। ఏతే వైశ్యసమా రాజన్ బ్రాంహణానాం భవంత్యుత॥ ౮॥ ఏతేభ్యో బలిమాదద్యాద్ధీనకోశో మహీపతిః। ఋతే బ్రంహసమేభ్యశ్చ దేవకల్పేభ్య ఏవ చ॥ ౯॥ అబ్రాంహణానాం విత్తస్య స్వామీ రాజేతి వైదికమ్। బ్రాంహణానాం చ యే కేచిద్వికర్మస్థా భవంత్యుత॥ ౧౦॥ వికర్మస్థాశ్చ నోపేక్ష్యా విప్రా రాజ్ఞా కథంచన। నియమ్యాః సంవిభాజ్యాశ్చ ధర్మానుగ్రహకారణాత్॥ ౧౧॥ యస్య స్మ విషయే రాజన్ స్తేనో భవతి వై ద్విజః। రాజ్ఞ ఏవాపరాధం తం మన్యంతే తద్విదో జనాః॥ ౧౨॥ అవృత్త్యా యో భవేత్ స్తేనో వేదవిత్ స్నాతకస్తథా। రాజన్ స రాజ్ఞా భర్తవ్య ఇతి వేదవిదో విదుః॥ ౧౩॥ స చేన్నోపనివర్తేత కృతవృత్తిః పరంతప। తతో నిర్వాసనీయః స్యాత్ తస్మాద్దేశాత్ సబాంధవః॥ ౧౪॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- షట్సప్తతితమోధ్యాయః-.......................... *

యుధిష్ఠిరః॥ కేషాం ప్రభవతే రాజా విత్తస్య భరతర్షభ। కయా చ వృత్త్యా వర్తేత తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ అబ్రాంహణానాం విత్తస్య స్వామీ రాజేతి వైదికమ్। బ్రాంహణానాం చ యే కేచిద్వికర్మస్థా భవంత్యుత॥ ౨॥ వికర్మస్థాశ్చ నోపేక్ష్యా విప్రా రాజ్ఞా కథంచన। ఇతి రాజ్ఞాం పురావృత్తమపి జల్పంతి సాధవః॥ ౩॥ యస్య స్మ విషయే రాజ్ఞః స్తేనో భవతి వై ద్విజః। రాజ్ఞ ఏవాపరాధం తం మన్యంతే కిల్బిషం నృప॥ ౪॥ అభిశస్తమివాత్మానం మన్యంతే తేన కర్మణా। తస్మాద్రాజర్షయః సర్వే బ్రాంహణానన్వపాలయన్॥ ౫॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। గీతం కైకేయరాజేన హ్రియమాణేన రక్షసా॥ ౬॥ కేకయానామధిపతిం రక్షో జగ్రాహ దారుణమ్। స్వాధ్యాయేనాన్వితం రాజన్నరణ్యే సంశితవ్రతమ్॥ ౭॥ రాజోవాచ॥ న మే స్తేనో జనపదే న కదర్యో న మద్యపః। నానాహితాగ్నిర్నాయజ్వా మామకాంతరమావిశః॥ ౮॥ న చ మే బ్రాంహణోవిద్వాన్ నావ్రతీ నాప్యసోమపః। నానాహితాగ్నిర్నాయజ్వా మామకాంతరమావిశః॥ ౯॥ నానాప్తదక్షిణైర్యజ్ఞైర్యజంతే విషయే మమ। నాధీతే నావ్రతీ కశ్చిన్మామకాంతరమాపిశః॥ ౧౦॥ అధ్యాపయంత్యధీయంతే యజంతే యాజయంతి చ। దదతి ప్రతిగృహ్ణంతి షట్సు కర్మస్వవస్థితాః॥ ౧౧॥ పూజితాః సంవిభక్తాశ్చ మృదవః సత్యవాదినః। బ్రాంహణా మే స్వకర్మస్థా మామకాంతరమావిశః॥ ౧౨॥ న యాచంతి ప్రయచ్ఛంతి సత్యధర్మవిశారదాః। నాధ్యాపయంత్యధీయంతే యజంతే యాజయంతి న॥ ౧౩॥ బ్రాహ్మణాన్ పరిరక్షంతి సంగ్రామేష్వపలాయినః। క్షత్రియా మే స్వకర్మస్థా మామకాంతరమావిశః॥ ౧౪॥ కృషిగోరక్షవాణిజ్యముపజీవంత్యమాయయా। అప్రమత్తాః క్రియావంతః సువ్రతాః సత్యవాదినః॥ ౧౫॥ సంవిభాగం దమం శౌచం సౌహృదం చ వ్యపాశ్రితాః। మమ వైశ్యాః స్వకర్మస్థా మామకాంతరమావిశః॥ ౧౬॥ త్రీన్ వర్ణానుపజీవంతి యథావదనసూయకాః। మమ శూద్రాః స్వకర్మస్థా మామకాంతరమాపిశః॥ ౧౭॥ కృపణానాథవృద్ధానాం దుర్బలాతురయోషితామ్। సంవిభక్తాస్మి సర్వేషాం మామకాంతరమావిశః॥ ౧౮॥ కులదేశాదిధర్మాణాం ప్రథితానాం యథావిధి। అవ్యుచ్ఛేత్తాస్మి సర్వేషాం మామకాంతరమావిశః॥ ౧౯॥ తపస్వినో మే విషయే పూజితాః పరిపాలితాః। సంవిభక్తాశ్చ సత్కృత్య మామకాంతరమావిశః॥ ౨౦॥ నాసంవిభజ్య భోక్తాస్మి నాపిశామి పరస్త్రియమ్। స్వతంత్రో జాతు న క్రీడే మామకాంతరమావిశః॥ ౨౧॥ నాబ్రహ్మచారీ భిక్షాం వా భిక్షుర్వాబ్రహ్మచర్యవాన్। అనృత్విజా హుతం నాస్తి మామకాంతరమావిశః॥ ౨౨॥ నావజానామ్యహం వైద్యాన్ న వృద్ధాన్ న తపస్వినః। రాష్ట్రే స్వపతి జాగర్మి మామకాంతరమావిశః॥ ౨౩॥ ఆత్మవిజ్ఞానసంపన్నస్తపస్వీ సర్వధర్మవిత్। స్వామీ సర్వస్య రాష్ట్రస్య ధీమాన్మమ పురోహితః॥

ఆహ్వాయకాః ధర్మాధికారిణః - దేవలకాః వేతనేన దేవపూజాకర్తారః- మహాపథికః సముద్రే నౌయానేన గచ్ఛన్- యద్వా- మహాపథే సుంకగ్రాహకః॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ * ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ అభిశస్తమితి॥ తేన బ్రాంహణానాం అపాలనేన॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ న చేతి॥ అవిద్వాన్ ఇతిచ్ఛేదః॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ నేతి॥ న యాచంతి- ప్రతిగృహాదిజీవికోపాయనివృత్తా భవంతి॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥........ *

౨౪ ॥ దానేనవిద్యామభివాంఛయామిలోకాన్సత్యేనాథో బ్రాహ్మణానాంచగుప్త్యా । శుశ్రూషయాచాపిగురూనుపైమినమేభయంవిద్యతేరాక్షసేభ్యః ॥ ౨౫॥ నమేరాష్ట్రేవిధవాబ్రహ్మబంధుర్నబ్రాహ్మణఃకితవోనోతచోరః । అయాజ్యయాజీనచపాపకర్మానమేభయంవిద్యతేరాక్షసేభ్యః ॥ ౨౬ ॥ నమేశస్త్రైరనిర్భిన్నంగాత్రేద్వ్యంగులమంతరమ్। ధర్మార్థంయుధ్యమానస్యమామకాంతరమావిశః॥ ౨౭ ॥ గోబ్రాహ్మణేభ్యోయజ్ఞేభ్యోనిత్యంస్వస్త్యయనంమమ । ఆశాసతేజనారాష్ట్రేమామకాంతరమావిశః॥ ౨౮॥ రాక్షసఉవాచ॥యస్మాత్సర్వాస్వవస్థాసుధర్మమేవాన్వవేక్షసే। తస్మాత్ప్రాప్నుహికైకేయగృహాన్స్వస్తివ్రజామ్యహమ్ ॥ ౨౯ ॥ యేషాంగోబ్రాహ్మణారక్ష్యాఃప్రజారక్ష్యాశ్చకైకయ । నరక్షోభ్యోభయంతేషాం కుతఏవతుపాపకాత్ ॥ ౩౦॥ యేషాంపురోగమావిప్రాయేషాంబ్రహ్మపరంబలమ్। తథాతిథిప్రియాఃపౌరాస్తేవైస్వర్గజితోనృపాః ॥ ౩౧ ॥ భీష్మః ॥ తస్మాద్ద్విజాతీన్రక్షేతతేహిరక్షంతిరక్షితాః । ఆశీరేషాంభవేద్రాజన్రాజ్ఞాంసమ్యక్ప్రవర్తతామ్॥ ౩౨ ॥ తస్మాద్రాజ్ఞావిశేషేణవికర్మస్థాద్విజాతయః । నియమ్యాస్సంవిభజ్యాశ్చతదనుగ్రహకారణాత్ ॥ ౩౩ ॥ ఏవంయోవర్తతేరాజాపౌరజానపదేష్విహ।అనుభూయేహభద్రాణిప్రాప్నోతీంద్రసలోకతామ్॥ ౩౪ ॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- కైకేయోపాఖ్యానే- సప్తసప్తతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ వ్యాఖ్యాతారాజధర్మేణవృత్తిరాపత్సుభారత । కథంస్విద్వైశ్యధర్మేణసంజీవేద్బ్రాహ్మణోనవా॥౧॥భీష్మః॥అశక్తఃక్షత్రధర్మేణవైశ్యధర్మేణవర్తయేత్ ।కృషిగోరక్షమాస్థాయవ్యసనేవృత్తిసంక్షయే॥ ౨ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ కానిపణ్యానివిక్రీయస్వర్గలోకాన్నహీయతే । బ్రాహ్మణోవైశ్యధర్మేణవర్తయన్భరతర్షభ॥ ౩॥ భీష్మః॥సురాలవణమిత్యేవతిలాన్కేసరిణఃపశూన్ । ఋషభాన్మధుమాంసంచకృతాన్నంచయుధిష్ఠిర ॥ ౪ ॥ సర్వాస్వవస్థాస్వేతానిబ్రాహ్మణఃపరివర్జయేత్। ఏతేషాంవిక్రయాత్తాతబ్రాహ్మణోనరకంవ్రజేత్ ॥ ౫ ॥ అజోఽగ్నిర్వరుణోమేషఃసూర్యోశ్వఃపృథివీవిరాట్। ధేనుర్యజ్ఞశ్చసోమశ్చనవిక్రేయాఃకథంచన ॥ ౬ ॥ పక్వేనామస్యనిమయంనప్రశంసంతిసాధవః । నిమయేత్పక్వమామేనభోజనార్థాయభారత॥ ౭॥ వయంసిద్ధమశిష్యామోభవాన్సాధయతామిదమ్ । ఏవంసమీక్ష్యనిమయన్నాధర్మోఽస్తికథంచన॥ ౮॥ అత్రతేవర్తయిష్యామిపురాధర్మస్సనాతనః । వ్యవహారప్రవృత్తానాంతన్నిబోధయుధిష్ఠిర ॥ ౯ ॥ భవతేహందదానీదంభవానేతత్ప్రయచ్ఛతు। రుచితోవర్తతేధర్మోనబలాత్సంప్రవర్తతే ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యేవంసంప్రవర్తంతేవ్యవహారాఃపురాతనాః । ఋషీణామితరేషాంచసాధుచైతదసంశయమ్॥౧౧॥ యుధిష్ఠిరః॥ అథతాతయదాసర్వాఃశస్త్రమాదదతేప్రజాః । వ్యుత్క్రామంతిస్వధర్మేభ్యఃక్షత్రస్యక్షీయతేబలమ్॥ ౧౨॥ రాజాత్రాతాతులోకస్యకథంచస్యాత్పరాయణమ్ । ఏతన్మేసంశయంబ్రూహివిస్తరేణనరాధిప ॥ ౧౩ ॥ భీష్మః ॥ దానేనతపసాయజ్ఞైరద్రోహేణదమేనచ । బ్రాహ్మణప్రముఖావర్ణాఃక్షే

దానేనేతి॥ అభివాంఛయామి అభివాంఛామి॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥ అధ్యాయతాత్పర్యంసంగృహ్ణాతి॥ ఏషామితి॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥ * వ్యాఖ్యాతేతి ॥ వ్యాఖ్యాతాబ్రాహ్మణస్యేతిశేషః రాజధర్మేణేతిశస్త్రధారణాదినా - వృత్తిర్జీవికా ఆపదివికర్మస్థోపిబ్రాహ్మణాదిర్నరాజ్ఞఃపాపాయభవతీతిభావః॥ ౧॥ అశక్తఇతి ॥ వర్తయేద్బ్రాహ్మణః॥౨॥౩॥ సురాఇతి॥ కేసరిణఃఅశ్వాన్ -పశూన్ గోజావిమహిషాదీన్ -కృతాన్నంపక్వమన్నం॥ ౪॥౫॥ అజఇతిఅజాదీనాంవిక్రయేఽగ్న్యాదయోదేవతాఏవవిక్రీతాః - తతశ్చాయజ్ఞియోభవతీత్యర్థః- విరాట్ అన్నమితిప్రాంచః- అన్నవిక్రయాత్ పృథివీవిక్రయపాపంభవతీతి తేషామాశయః - పృథివీవిక్రయాత్ సర్వదేవతాసమష్టిరూపోవిరాడేవవిక్రీతః - తేనతత్సంబంధివేదాదిరహితోభవతీత్యర్థః॥౬॥ పక్వేనేతి॥పక్వేనామస్యనిమయంవినిమయం ॥ ౭ ॥ ఇదమప్యపవదతి॥వయమితి॥౮॥౯॥ భవతేహమితి॥ రుచితఃసర్వేపివినిమయాయుక్తాః- నతుబలాల్లాభలోభఇత్యర్థః॥ ౧౦॥౧౧ ॥ అథేతి ॥ ప్రజాఃవైశ్యశూద్రాంత్యజాః॥౧౨॥౧౩॥ క్షీణబలోరాజాకథమస్యాంస్త్రాయేతేత్యాహద్వాభ్యాం॥

మమిచ్ఛేద్యో రాజాత్మనః ॥ ౧౪ ॥ తేషాం యే వేదబలినస్తేభ్యస్థాయసమంతతః । రాజ్ఞో బలం వర్ధయేయుర్మహేంద్రస్యేవ దేవతాః ॥ ౧౫ ॥ రాజ్ఞో హ్యపక్షీయమాణస్య బ్రహ్మైవాహుః పరాయణమ్ । తస్మాద్బ్రహ్మబలేనైవ సముత్థేయం విజానతా ॥ ౧౬ ॥ యదాభువిజయీ రాజా క్షేమం రాష్ట్రేఽభిసందధేత్ ॥ తదా వర్ణా యథాధర్మం నివిశేయుః కథంచన ॥ ౧౭ ॥ ఉన్మర్యాదే ప్రవృత్తే తు దస్యుభిః సంకరే కృతే । సర్వే వర్ణా హి దృశ్యేయుః శస్త్రవంతో యుధిష్ఠిర ॥ ౧౮ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ అథ చేత్సర్వతః క్షత్రం ప్రదుష్యేద్బ్రాహ్మణం ప్రతి । కస్తస్య బ్రాహ్మణస్త్రాతా కో ధర్మః కిం పరాయణమ్ ॥ ౧౯ ॥ భీష్మః ॥ తపసా బ్రహ్మచర్యేణ శస్త్రేణ చ బలేన చ । అమాయయా మాయయా చ నియంతవ్యం తదా భవేత్ ॥ ౨౦ ॥ క్షత్రియస్యాతివృత్తస్య బ్రాహ్మణేషు విశేషతః । బ్రహ్మైవ సంనియంతృ స్యాత్ క్షత్రం హి బ్రహ్మసంభవమ్ ॥ ౨౧ ॥ అద్భ్యోఽగ్నిర్బ్రహ్మతః క్షత్రమశ్మనో లోహముత్థితమ్ । తేషాం సర్వత్రగం తేజః స్వాసు యోనిషు శామ్యతి ॥ ౨౨ ॥ యదా ఛినత్త్యయోఽశ్మానమగ్నిశ్చాపోఽభిమర్దతి । క్షత్రం చ బ్రాహ్మణం ద్వేష్టి తదా నశ్యంతి తే త్రయః ॥ ౨౩ ॥ తస్మాద్బ్రహ్మణి శామ్యంతి క్షత్రియాణాం యుధిష్ఠిర । సముదీర్ణాన్యజేయాని తేజాంసి చ బలాని చ ॥ ౨౪ ॥ బ్రహ్మవీర్యే మృదూభూతే క్షత్రవీర్యే చ దుర్బలే । దుష్టేషు సర్వవర్ణేషు బ్రాహ్మణాన్ ప్రతి సర్వశః ॥ ౨౫ ॥ యే తత్ర యుద్ధం కుర్వంతి త్యక్త్వా జీవితమాత్మనః । బ్రాహ్మణాన్ పరిరక్షంతో ధర్మమాత్మానమేవ చ ॥ ౨౬ ॥ మనస్వినో మన్యుమంతః పుణ్యలోకా భవంతి తే । బ్రాహ్మణార్థం హి సర్వేషాం శస్త్రగ్రహణమిష్యతే ॥ ౨౭ ॥ అతిస్విష్టస్వధీతానాం లోకానతితపస్వినామ్ । అనాశకాగ్న్యోర్విశతాం శూరా యాంతి పరాం గతిమ్ ॥ ౨౮ ॥ బ్రాహ్మణస్త్రిషు వర్ణేషు శస్త్రం గృహ్ణన్న దుష్యతి । ఏవమేవాత్మనస్త్యాగాన్నాన్యం ధర్మం విదుర్జనాః ॥ ౨౯ ॥ తేభ్యో నమశ్చ భద్రం చ యే శరీరాణి జుహ్వతే । బ్రహ్మద్విషో నియచ్ఛంతస్తేషాం నోఽస్తు సలోకతా ॥ ౩౦ ॥ బ్రహ్మలోకజితః స్వర్గ్యాన్ వీరాంస్తాన్ మనురబ్రవీత్ ॥ ౩౧ ॥ యథాశ్వమేధావభృథే స్నాతాః పూతా భవంత్యుత । దుష్కృతస్య ప్రణాశేన తథా శస్త్రహతా రణే ॥ ౩౨ ॥ భవత్యధర్మో ధర్మో హి ధర్మాధర్మావుభావపి । కారణాద్దేశకాలస్య దేశకాలః స తాదృశః ॥ ౩౩ ॥ మైత్రాః క్రూరాణి కుర్వంతో జయంతి స్వర్గముత్తమమ్ । ధర్మ్యాః పాపాని కుర్వాణా గచ్ఛంతి పరమాం గతిమ్ ॥ ౩౪ ॥ బ్రాహ్మణస్త్రిషు కాలేషు శస్త్రం గృహ్ణన్న దుష్యతి । ఆత్మత్రాణే వర్ణదోషే దుర్దమ్యనియమేషు చ ॥ ౩౫ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ అభ్యుత్థితే దస్యుబలే క్షత్రార్థే వర్ణసంకరే । సంప్రమూఢేషు క్షత్రేషు యద్యన్యోఽభిభ

దానేనేతి ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ యది వా స్వస్థైర్న తర్హి రాజా బ్రాహ్మణానేవాశ్రిత్య ప్రజాః వశే కుర్యాదిత్యాహ ద్వాభ్యాం ॥ రాజ్ఞో హీతి ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ కాలవిశేషే సర్వేషామపి శస్త్రధారణం యుక్తమిత్యాహ ॥ ఉన్మర్యాద ఇతి ॥ ౧౮ ॥ బ్రాహ్మణాన్ ద్విషతః క్షత్రియస్య బ్రహ్మైవ పరాయణమితి ప్రశ్నపూర్వకమాహ అథేత్యాదినా ॥ ౧౯ ॥ తపసేతి ॥ నియంతవ్యం క్షత్రం - బ్రాహ్మణేనేతి శేషః ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ సర్వైర్వర్ణైర్బ్రహ్మక్షత్రయోరభిభవే బ్రాహ్మణార్థం శస్త్రేణ మర్తవ్యమేవేత్యాహ ॥ బ్రహ్మేత్యాదినా ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ అతీతి ॥ యజ్ఞాధ్యయనతపోయుక్తానాం అనశనాగ్నిప్రవేశకార్యపేక్షయా బ్రాహ్మణార్థే మ్రియమాణ ఉత్కృష్టాన్ లోకానాప్నోతీత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ బ్రాహ్మణ ఇతి ॥ ఏవం యుద్ధధర్మేణ ॥ ౨౯ ॥ తేభ్య ఇతి ॥ నోఽస్మాకమస్తు ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ యథేతి ॥ యథా అశ్వమేధావభృథే స్నాతాః పూతా భవంతి తథా రణే శస్త్రహతాః పూతా భవంతీత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ భవతీతి ॥ ధర్మాధర్మయోః క్రమాత్ అధర్మో ధర్మశ్చ భవతః కారణవిశేషాత్ ॥ ౩౩ ॥ మైత్రా ఇతి ॥ మైత్రాః పరాశరాదయః - క్రూరాణి సర్పరాక్షససత్రాదీని - ధర్మ్యాః ధర్మాదనపేతాః క్షత్రియాః - పాపాని పరరాష్ట్రావమర్దాదీని - అధర్మస్య ధర్మత్వే ఉదాహరణద్వయం యుక్తం - ఇదమేవ అహింసాఖ్యధర్మాశ్రయం అధర్మరూపమపి భవతీతి జ్ఞేయం ॥ ౩౪ ॥ బ్రాహ్మణ ఇతి ॥ వర్ణదోషే క్షత్రియాదిషూత్పథగామిషు సత్సు ॥ ౩౫ ॥ దస్యూదయే సతి - క్షత్రార్థే ప్రజాపాలననిమిత్తం - లోకేషు మూఢేషు - వర్ణసంకరే అన్యోన్యం దారహరణాదౌ ప్రవృత్తే సతి - యద్యన్యోఽక్షత్రియః బలీ దస్యూన్ అభిభవేత్ ప్రజాశ్చ దస్యుభ్యో రక్షేత్ - తర్హి సః రాజకార్యం కుర్యాత్ తదా ఆర్యః స్వామీ చ భవేత్ - సదా - ఆద్యే తు క్షత్రియోఽపి మాన్యః స్యాత్ - అంత్యే సర్వనాశ ఇత్యాహ త్రిభిః ॥ అభ్యుత్థిత ఇతి ॥ ౩౬ ॥ ....*

వేద్బలీ॥ ౩౬॥ బ్రాంహణోయదివావైశ్యఃశూద్రోవారాజసత్తమ। దస్యుభ్యోథప్రజారక్షేద్దండంధర్మేణధారయన్ ॥ ౩౭ ॥ కార్యంకుర్యాన్నవాకుర్యాత్ సవార్యోవాభవేన్నవా । తస్మాచ్ఛస్త్రంగృహీతవ్యమన్యత్రక్షత్రబంధుతః ॥ ౩౮ ॥ భీష్మః ॥ అపారేయోభవేత్పారమప్లవేయఃప్లవోభవేత్। శూద్రోవాయదివాప్యన్యఃసర్వథామానమర్హతి॥ ౩౯॥ యమాశ్రిత్యనరారాజన్వర్తయేయుర్యథాసుఖమ్ । అనాథాఃపరికల్యంతెదస్యుభిఃపరిపీడితాః॥ ౪౦॥ తమేవపూజయేయుస్తేప్రీత్యాస్వమివబాంధవమ్। అభీరభీక్ష్ణంకౌరవ్యకర్తాసమ్మానమర్హతి ॥ ౪౧॥ కింతైర్యేనడుహోనోహ్యాః కింధేన్వావాప్యదుగ్ధయా। వంధ్యయాభార్యయాకోర్థఃకోర్థోరాజ్ఞాప్యరక్షతా॥ ౪౨॥ యథాదారుమయోహస్తీయథాచర్మమయోమృగః।యథాహ్యనర్థఃషండోవాపార్థక్షేత్రంయథోషరమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఏవంవిప్రోనధీయానోరాజాయశ్చనరక్షితా । మేఘోనవర్షతేయశ్చసర్వథాతేనిరర్థకాః॥ ౪౪ ॥ నిత్యంయస్తుసతోరక్షేదసతశ్చనివర్తయేత్। సఏవరాజాకర్తవ్యస్తేనసర్వమిదంధృతమ్ ॥ ౪౫॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - అష్టసప్తతితమోధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరః॥ క్వసముత్థాఃకథంశీలాఋత్విజఃస్యుఃపితామహ। కథంవిధాశ్చరాజేంద్రతద్బ్రూహివదతాంవర॥౧॥భీష్మః॥ప్రతికర్మపరాచారఋత్విజాంస్మవిధీయతే। ఛందస్సామాదివిజ్ఞాయద్విజానాంశ్రుతమేవచ ॥ ౨॥ యెత్వేకరతయోనిత్యంవీరాణాంప్రియవాదినః । పరస్పరస్యసుహృదఃసమంతాత్సమదర్శినః ॥ ౩॥ అనృశంసాస్సత్యవాక్యాఅకుసీదాఅథర్జవః । అద్రోహోనభిమానశ్చహ్రీస్తితిక్షాదమశ్శమః ॥ ౪॥ ధీమాన్సత్యవ్రతీదాంతోభూతానామవిహింసకః । అకామద్వేషసంయుక్తస్త్రిభిఃశుక్లైస్సమన్వితః॥ ౫॥అహింసకోజ్ఞానతృప్తఃసబ్రంహాసనమర్హతి । ఏతేమహర్త్విజస్తాతసర్వేమాన్యాయథార్హతః॥౬॥ యుధిష్ఠిరః॥ యదిదంవేదవచనందక్షిణాసువిధీయతే। ఇదందేయమిదందేయంనక్వచిద్వ్యవతిష్ఠతే॥ ౭॥ నేదంప్రతిధనంశాస్త్రమాపద్ధర్మానుశాస్త్రితః। ఆజ్ఞాశాస్త్రస్యఘోరేయంనశక్తింసమవేక్షతే॥౮॥ శ్రద్ధావతాచయష్టవ్యమిత్యేషావైదికీశ్రుతిః।మిథ్యోపేతస్యయజ్ఞస్యకిముశ్రద్ధాకరిష్యతి॥ ౯॥ భీష్మః॥ నవేదానాంపరిభవాత్ నశాఠ్యేననమాయయా । కశ్చిన్మహదవాప్నోతిమాతేభూద్బుద్ధిరీదృశీ॥౧౦॥

౩౭॥౩౮॥ఆద్యమేవపక్షముపాధత్తే॥అపారఇత్యాదినా॥ ౩౯॥౪౦॥౪౧॥౪౨॥౪౩॥౪౪॥౪౫॥* స్వామ్యమాత్యసుహృత్కోశరాష్ట్రదుర్గబలానాంసప్తానాంరాజ్యప్రకృతీనాంమధ్యేస్వామిరూపాప్రకృతిఃఋత్విక్ పురోహితనృపభేదేనత్రివిధా - తత్రాభ్యర్హితత్వాత్ ప్రథమంపురోహితస్తతః- శేషిత్వాద్రాజాచనిరూపితః-ఇదానీంఋత్విజోనిరూపయతి॥ క్వేత్యాదినా॥క్వసముత్థాఃకస్మిన్నిమిత్తేఉత్థితాః-కిమేషాంకర్తవ్యంకర్మేత్యర్థః॥ ౧॥ ప్రతీతి॥ యథాయోగశాస్త్రేమైత్ర్యాదిభిశ్చిత్తప్రసాదనాఖ్యంప్రతికర్మవిధీయతెఏవంరాజ్ఞాంశాంతికపౌష్టికాదికర్మప్రయోగరూపంప్రతికర్మఋత్విగ్భిఃకర్తవ్యం-తత్రపరాచారఃఅత్యంతాభియోగేనాచరణంఋత్విజాంవిధీయతె కీదృశానాం-ఛందఃఋచఃసామాది-ఆదిపదాద్గ్రాహ్యాఃయజూఃశ్రుతంమీమాంసాతానివిజ్ఞాయస్థితానామితిశేషః॥౨॥ఏవంక్వసముత్థాఇత్యస్యోత్తరముక్త్వాకింశీలాఇత్యస్యోత్తరమాహ॥యేత్వితి॥౩॥ కథంవిధాఇత్యస్యాహత్రిభిః॥అనృశంసాఇతి॥౪॥ధీమానితి॥త్రిభిఃశ్రుతవృత్తవంశైఃశుక్లైఃనిర్దోషైః॥ ౫॥ అహింసకఇతి॥మహర్త్విజోబ్రంహాదయఃఉపర్త్విజో బ్రాంహణాచ్ఛంస్యాదయస్తే-యథార్హతఃయథాయోగ్యం-మాన్యాఃధనాదినారాధనీయాః॥౬॥ఋత్విక్ ప్రసంగాత్తద్దానార్థాందక్షిణాంవిచారయతి ॥ యదిదమితి॥నక్వచిత్ వ్యవతిష్ఠతెవ్యవస్థాంప్రాప్నోతిఅల్పేప్యయచ్ఛదనిమిత్తేసర్వస్వదక్షిణావిధానాదుత్తరక్రతుకలాపలోపప్రాప్తేః॥ ౭॥ నేతి॥తతశ్చ నేదంశాస్త్రం ప్రతిధనం ధనవిభాగాభిప్రాయం-అపితుఆపత్కాల్పాభిప్రాయంద్వాదశశతదక్షిణాదానాసమర్థస్యసర్వస్వదానంవిధేయంఅన్యథాదరిద్రస్యయాగఏవనఘటతఇత్యర్థః॥౮॥శ్రద్ధావతేతి॥ననుయావతీర్గాస్తావతీర్వాసాంసిచరూన్ వాదద్యాదితిదరిద్రంప్రత్యనుకల్పోప్యస్తీతిచేన్నేత్యాహమిథ్యేతగోస్థానేచరుమాత్రదానంమిథ్యాచారస్తదుపేతోయజ్ఞఃశ్రద్ధయాపినసంపూర్యతఇత్యర్థః॥ ౯॥సర్వస్వదానశాస్త్రం దరిద్రపరంకుర్వతోవేదావజ్ఞాశాఠ్యంచభవతీతినేదంశాస్త్రతాత్పర్యమిత్యాహ॥ నేతి॥మహత్పదం॥౧౦॥౧౧॥శక్తిరితి ॥ పూర్ణపాత్రేణేతియథాసక్తుప్రస్థస్యదానంఅశ్వమేధాదప్యధికంతద్వద్దరిద్రస్యపూర్ణపాత్రంద్వాదశశతసమమిత్యర్థః॥౧౨॥..*

యజ్ఞాంగందక్షిణాస్తాత వేదానాంపరిబృంహణమ్। నయజ్ఞాదక్షిణాహీనాస్తారయంతికథంచన॥౧౧॥ శక్తిస్తుపూర్ణపాత్రేణసమ్మితానసమాభవేత్। అవశ్యంతాతయష్టవ్యంత్రిభిర్వర్ణైర్యథావిధి ॥ ౧౨ ॥ సోమోరాజాబ్రాంహణానామిత్యేషావైదికీస్థితిః । తంచవిక్రేతుమిచ్ఛంతినవృథావృత్తిరిష్యతే॥౧౩॥ తేనక్రీతేనయజ్ఞేనతతోయజ్ఞఃప్రతాయతే।ఇత్యేవంధర్మతోధ్యాతమృషిభిర్ధర్మచారిభిః॥౧౪॥పుమాన్యజ్ఞశ్చసోమశ్చన్యాయవృత్తోయదాభవేత్ । అన్యాయవృత్తఃపురుషోనపరస్యనచాత్మనః ॥ ౧౫ ॥ శరీరవృత్తమాస్థాయఇత్యేషాశ్రూయతేశ్రుతిః । తానిసమ్యక్ప్రణీతానిబ్రాంహణానాంమహాత్మనామ్॥ ౧౬॥ తపోయజ్ఞాదపిశ్రేష్ఠమిత్యేషాపరమాశ్రుతిః । తత్తేతపఃప్రవక్ష్యామివిద్వంస్తదపిమేశృణు ॥ ౧౭ ॥ అహింసాసత్యవచనమానృశంస్యంతపోఘృణా। ఏతత్తపోవిదుర్ధీరానశరీరస్యశోషణమ్ ॥ ౧౮ ॥ అప్రామాణ్యంచవేదానాంశాస్త్రాణాంచాభిలంఘనమ్ । అవ్యవస్థాచసర్వత్రతద్వైనాశనమాత్మనః॥ ౧౯॥ నిబోధదశహోతౄణాంవిధానంపార్థయాదృశమ్।చిత్తిస్స్రుక్చిత్తమాజ్యంచపవిత్రంజ్ఞానముత్తమమ్॥ ౨౦॥సర్వంజిహ్మంమృత్యుపదమార్జవంబ్రంహణఃపదమ్। ఏతావాన్జ్ఞానవిషయఃకింప్రలాపఃకరిష్యతి॥ ౨౧॥............................*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- ఏకోనాశీతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥యదప్యల్పతరంకర్మతదప్యేకేనదుష్కరమ్।పురుషేణాసహాయేనకిమురాజ్ఞాపితామహ॥౧॥ కింశీలఃకింసమాచారోరాజ్ఞోథసచివోభవేత్ । కీదృశేవిశ్వసేద్రాజాకీదృశేనచవిశ్వసేత్ ॥ ౨॥ భీష్మః ॥ చతుర్విధానిమిత్రాణిరాజ్ఞాంరాజన్భవంత్యుత । సహార్థోభజమానశ్చసహజఃకృత్రిమస్తథా॥ ౩॥ధర్మాత్మాపంచమశ్చాపిమిత్రంనైకస్యనద్వయోః।యతోధర్మస్తతోవాస్యాన్మధ్యస్థోవాతతోభవేత్ ॥ ౪॥యస్తస్యార్థోనరోచేతనతంతస్యప్రకాశయేత్। ధర్మాధర్మేణరాజానశ్చరంతివిజిగీషవః॥ ౫॥ చతుర్ణాంమధ్యమౌశ్రేష్ఠౌనిత్యంశంక్యౌతథాపరౌ। సర్వేనిత్యంశంకితవ్యాఃప్రత్యక్షంకార్యమాత్మనః ॥ ౬ ॥ నహిరాజ్ఞాప్రమాదోవైకర్తవ్యోమిత్రరక్షణే । ప్రమాదినంహిరాజానంలోకాఃపరిభవంత్యుత ॥ ౭ ॥ అసాధు

సోమవిక్రయాదినాప్యర్థంప్రసాధ్యయష్టవ్యమిత్యాహద్వాభ్యాం ॥ సోమఇతి॥ వృథాయజ్ఞాదినిమిత్తంవినా- వృత్తిర్వర్తనంనేష్యతే॥౧౩॥ తేనేతి॥ తేనసోమవిక్రయలబ్ధేనధనేనక్రీతోయోయజ్ఞఃసోమస్తేనయజ్ఞఃప్రతాయతే॥ ౧౪॥ పుమానితి॥న్యాయవృత్తఃక్రౌర్యాదిరహితః॥ ౧౫॥ శరీరేతి॥శరీరవృత్తం దేహధారణమాత్రంఆస్థాయప్రవృత్తానాంబ్రాంహణానాంప్రణీతానిప్రణీతాగ్నిసాధ్యానియజ్ఞాదీని॥౧౬-పూర్వోక్తయజ్ఞాత్శ్రేష్ఠమాహ॥తపఇతి॥౧౭॥అహింసేతి॥ తపఃఅధ్యయనంతదర్థానుసంధానంచ- ఘృణాదయా- త్రపావా॥ ౧౮॥ ౧౯॥ దశహోతృవిధానమాహ॥నిబోధేతి॥ దశహోతౄణాంచిత్తిస్స్రుక్చిత్తమాజ్యమిత్యాదీనాంమంత్రాణాం- సంధానంజీవబ్రంహణోరేకీకరణసాధనంయోగశ్చిత్తిరత్రస్రుక్ - హోతవ్యంపరమాత్మనిప్రవిలాపనీయంచిత్తమేవాత్రఆజ్యం- యత్జ్ఞానంతదేవాత్యంతంపవిత్రం- అయమేవాంతర్యజ్ఞఇత్యర్థః॥ ౨౦॥ సర్వమితి॥ జిహ్మంశాఠ్యం-ఆర్జవంఅవక్రత్వం॥ ౨౧॥****** ఏవంస్వామిసంపదంవివిచ్యఆమాత్యసంపదంవివినక్తి॥ యదపీత్యాదినా॥ ౧॥ యజ్ఞవత్రాజ్యమప్యేకాకినాకర్తుమశక్యమతఋత్విజామివసచివానామపిపరీక్షావశ్యంకర్తవ్యాఅతఃకీదృశస్సచివోభవితుమర్హతీతిపృచ్ఛతి- కింశీలఇతి॥ ౨॥ ఉత్తరమాహ॥చతుర్విధానీతి॥ సహార్థఃఅయంశత్రురుభాభ్యామున్మూలనీయఃఅస్యరాజ్యంఉభాభ్యాంవిభజ్యభోక్తవ్యమితిపణపూర్వంకృతః - భజమానఃపితృపితామహక్రమాగతః- సహజఃమాతృష్వస్రీయాదిః- కృత్రిమోధనాదినార్జితః॥ ౩॥ ధర్మాత్మేతి॥ నైకస్యేతిపక్షపాతశూన్యః- నద్వయోరిత్యుభయవేతనత్వేనకపటకారీ-యఃఅప్రార్థితోపిధర్మపక్షపాతీభవతి-అన్యస్యఉదాసీనత్వేతుయోధర్మస్థఃతమాశ్రయేదిత్యర్థః॥ ౪॥యఇతి॥ అర్థోధర్మాపేతత్వాత్సత్యాజ్యఇత్యాశంక్యాహ- ధర్మేతి- కేవలేనధర్మేణజిగీషవోనసిద్ధ్యంతీత్యర్థః॥ ౫॥ చతుర్ణామితి॥ మధ్యమౌభజమానసహజౌ - అపరౌసహార్థకృత్రిమౌ- అద్యఃఫలప్రాప్తికాలేబలవాంశ్చేత్సర్వమపిజిహీర్షతీతిశంక్యఏవ- కృత్రిమోపిశేషధనలాభాత్పరకీయోభవిష్యతీతిసోపిశంక్యఏవ- సర్వేపంచాపి- ప్రత్యక్షంకార్యముద్దిశ్యమంత్రితమపిదుష్టామాత్యనిగ్రహాదికంకార్యంపంచానామపిసమక్షంనకుర్యాదిత్యర్థః॥౬॥ నహీతి॥ కుమిత్రంసర్వథాహంతవ్యమేవేత్యర్థః॥ ౭॥ యస్మాత్నృణాంచలచిత్తత్వాద్విపర్యాసోమిత్రాదీనాందృశ్యతే-తస్మాత్క్వచిదపివిశ్వాసమకృత్వాకోశమర్గా ...*

స్సాధుతామేతి సాధుర్భవతి దారుణః । అరిశ్చ మిత్రం భవతి మిత్రం చాపి ప్రదుష్యతి ॥ ౮ ॥ అనిత్యచిత్తః పురుషస్తస్మిన్ కో జాతు విశ్వసేత్ । తస్మాత్ప్రధానం యత్కార్యం ప్రత్యక్షం తత్సమాచరేత్ ॥ ౯ ॥ ఏకాంతేన హి విశ్వాసః కృత్స్నో ధర్మార్థనాశకః । అవిశ్వాసశ్చ సర్వత్ర మృత్యునా చ విశిష్యతే ॥ ౧౦ ॥ అకాలమృత్యుర్విశ్వాసో విశ్వసన్ హి విపద్యతే । యస్మిన్ కరోతి విశ్వాసమిచ్ఛతస్తస్య జీవతి ॥ ౧౧ ॥ తస్మాద్విశ్వసితవ్యం చ శంకితవ్యం చ కేషుచిత్ । ఏషా నీతిగతిస్తాత లక్ష్యా చైవ సనాతనీ ॥ ౧౨ ॥ యం మన్యేత మమాభావాదిమమర్థాగమః స్పృశేత్ । నిత్యం తస్మాత్ శంకితవ్యమమిత్రం తం విదుర్బుధాః ॥ ౧౩ ॥ యస్య క్షేత్రాదప్యుదకం క్షేత్రమన్యస్య గచ్ఛతి । న తత్రానిచ్ఛతస్తస్య భిద్యేరన్ సర్వసేతవః ॥ ౧౪ ॥ తథైవాత్యుదకాద్భీతస్తస్య భేదనమిచ్ఛతి । యమేవం లక్షణం విద్యాత్తమమిత్రం వినిర్దిశేత్ ॥ ౧౫ ॥ యస్య వృద్ధ్యా న తృప్యేత క్షయే దీనతరో భవేత్ । ఏతదుత్తమమిత్రస్య నిమిత్తమితి చక్షతే ॥ ౧౬ ॥ యం మన్యేత మమాభావాదస్యాభావో భవేదితి । తస్మిన్ కుర్వీత విశ్వాసం యథా పితరి వై తథా ॥ ౧౭ ॥ తం శక్త్యా వర్ధమానశ్చ సర్వతః పరిబృంహయేత్ । నిత్యం క్షతాద్వారయతి యో ధర్మేష్వపి కర్మసు ॥ ౧౮ ॥ క్షతాద్భీతం విజానీయాదుత్తమం మిత్రలక్షణమ్ । యే తస్య క్షతమిచ్ఛంతి తే తస్య రిపవః స్మృతాః ॥ ౧౯ ॥ వ్యసనాన్నిత్యభీతో యః సమృద్ధ్యా యో న దుష్యతి । యత్స్యాదేవంవిధం మిత్రం తదాత్మసమముచ్యతే ॥ ౨౦ ॥ రూపవర్ణస్వరోపేతస్తితిక్షురనసూయకః । కులీనః కులసంపన్నః స తస్మాత్ ప్రత్యనంతరః ॥ ౨౧ ॥ మేధావీ స్మృతిమాన్ దక్షః ప్రకృత్యా చానృశంస్యవాన్ । యో మానితోఽమానితో వా న చ దుష్యేత్కదాచన ॥ ౨౨ ॥ ఋత్విగ్వా యది వాచార్యః సఖా వాత్యంతసంస్తుతః । గృహే వసేదమాత్యస్తే స స్యాత్పరమపూజితః ॥ ౨౩ ॥ స తే విద్యాత్పరం మంత్రం ప్రకృతిం చార్థధర్మయోః । విశ్వాసస్తే భవేత్తత్ర యథా పితరి వై తథా ॥ ౨౪ ॥ నైవ ద్వౌ న త్రయః కార్యా న మృష్యేరన్ పరస్పరమ్ । ఏకార్థే హ్యేవ భూతానాం భేదో భవతి సర్వదా ॥ ౨౫ ॥ కీర్తిప్రధానో యస్తు స్యాద్యశ్చ స్యాత్సమయే స్థితః । సమర్థాన్ యశ్చ న ద్వేష్టి నానర్థాన్ కురుతే చ యః ॥ ౨౬ ॥ యో న కామాద్భయాల్లోభాత్ క్రోధాద్వా ధర్మముత్సృజేత్ । దక్షః పర్యాప్తవచనః స తే స్యాత్ ప్రత్యనంతరః ॥ ౨౭ ॥ కులీనః శీలసంపన్నస్తితిక్షురవికత్థనః । శూరశ్చార్యశ్చ విద్వాంశ్చ ప్రతిపత్తివిశారదః ॥ ౨౮ ॥ ఏతే హ్యమాత్యాః కర్తవ్యాః సర్వకర్మస్వవ

దిరక్షణం స్వప్రత్యక్షమేవ కుర్యాద్రాజేత్యాహ ద్వాభ్యాం ॥ అసాధురితి ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ అత్యంతవిశ్వాసావిశ్వాసావపి విరుద్ధావిత్యాహ త్రిభిః ॥ ఏకాంతేనేతి ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ అవిశ్వాసస్థానాన్యాహ ॥ యమితి ॥ మమాభావాత్ అయం రాజా భవిష్యతీతి యం మన్యేత- ప్రతివేశీ భ్రాతా వాయం పుత్రో వాస్తు- తస్మాచ్ఛంకితవ్యమేవేత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ అమిత్రస్య లక్షణాంతరమాహ ద్వాభ్యాం ॥ యస్యేతి ॥ యథా మహాతటాకసేతుసమీపే యస్య క్షేత్రం స చేత్సేతుం రక్షతి తర్హి తతోఽర్వాచీనాని క్షేత్రాణి సమోదకాని సమ్యక్ ఫలంతి- స చేత్సేతుం భినత్తి తదా జలప్రవాహాత్ క్షేత్రాణాముపఘాతో భవతి- ఏవం మహతి శత్రౌ సీమాంతపాలః సమ్యక్సీమాం పాలయతి తదా పరరాష్ట్రముత్తమపణ్యాగమేన స్వరాష్ట్రం సుఖభాక్ భవతి - స చేత్సీమాం భినత్తి తదా స్వరాజ్యం విపక్షప్రవేశాన్నశ్యతి- యస్మాత్సీమాంతపాలాద్భయం సంభావితం- స శత్రురితి జ్ఞేయః- యదధీనశ్శత్రుః స సీమాంతపాలోఽప్యవిశ్వసనీయ ఇత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ మిత్రలక్షణమాహ ॥ యస్యేతి ॥ వృద్ధ్యా న తృప్యేత- ఏతదుక్తమితి చ పాఠాంతరే ఇదమేవామిత్రలక్షణం- అదీనతర ఇతి చ చ్ఛేదః ॥ ౧౬ ॥ యదితి ॥ యత్ మిత్రం కర్తృ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ స ఇతి ॥ తత్రార్థప్రకృతిః ధర్మప్రకృతిః అర్థధర్మప్రకృతిశ్చేతి త్రేధా- తత్రాద్యా ॥ శ్లో ॥ కృషిర్వణిక్పథో దుర్గం సేతుకుంజరబంధనమ్ । ఖన్యాకరకరాదానం శూన్యానాం చ నివేశనమ్ ॥ అష్టౌ సంధానకర్మాణి ప్రయుక్తాని మనీషిభిరితి- సంధానం అర్థప్రాప్తిః తథా ॥ శ్లో ॥ దుర్గాధ్యక్షో బలాధ్యక్షో ధర్మాధ్యక్షశ్చ భూపతిః । పురోధా వైద్యదైవజ్ఞౌ సప్త ప్రకృతయస్త్విమా ఇతి- తత్ర ధర్మాధ్యక్షో ధర్మప్రకృతిః- అన్యే అర్థధర్మప్రకృతయ ఇతి వివేకః ॥ ౨౪ ॥ ఏకార్థే- ఏకస్మిన్ ప్రయోజనే - ఏకఏవాధ్యక్షః కార్యః- చారైస్తు తద్గుణదోషాన్ సకలయేత్ -న త్వేకార్థే ద్వావధ్యక్షౌ కార్యావిత్యాహ ॥ నేతి ॥ ౨౫ ॥ కీర్తీతి ॥ సమయే నీతిమర్యాదాయాం ॥ ౨౬ ॥ య ఇతి ॥ ప్రత్యనంతరః ప్రతినిధిః ప్రధాన ఇతి యావత్ ॥ ౨౭ ॥ కులీన ఇతి ॥ ప్రతిపత్తివిశారదః కార్యాకార్యవివేకకుశలః ॥ ౨౮ ॥ ఏత ఇతి ॥ స్వనుష్ఠితాః సుష్ఠు అనుష్ఠితం కర్తవ్యం యేషాం తే ॥ ౨౯ ॥ .... *

స్థితాః। పూజితాఃసంవిభక్తాశ్చసుసహాయాఃస్వనుష్ఠితాః॥౨౯॥ కృత్స్నమేతేవినిక్షిప్తాఃప్రతిరూపేషుకర్మసు । యుక్తామహత్సుకార్యేషుశ్రేయాంస్యుత్థాపయంత్యుత॥౩౦॥ ఏతేకర్మాణికుర్వంతిస్పర్ధమానామిథస్సదా । అనుతిష్ఠంతిచైవార్థమాచక్షాణాఃపరస్పరమ్॥ ౩౧॥ జ్ఞాతిభ్యశ్చైవబుధ్యేథామృత్యోరివభయంసదా। ఉపరాజేవరాజర్ద్ధింజ్ఞాతిర్నసహతేసదా॥౩౨ ॥ ఋజోర్మృదోర్వదాన్యస్యహ్రీమతఃసత్యవాదినః । నాన్యోజ్ఞాతేర్మహాబాహోవినాశమభినందతి॥ ౩౩॥ అజ్ఞాతితోఽపినసుఖంనావజ్ఞేయాస్తతోఽపితే । అజ్ఞాతిమంతంపురుషంపరేచాభిభవంత్యుత॥ ౩౪॥ నికృతస్యనరైరన్యైర్జ్ఞాతిరేవపరాయణమ్। నాన్యైర్నికారంసహతేజ్ఞాతిర్జ్ఞాతేఃకథంచన॥౩౫॥ ఆత్మానమేవజానాతినికృతంబాంధవైరపి। తేషుసంతిగుణాశ్చైవనైర్గుణ్యంచైవలక్ష్యతే॥౩౬॥ నాజ్ఞాతిరనుగృహ్ణాతినచాజ్ఞాతిర్నమస్యతి। ఉభయంజ్ఞాతివర్గేషుదృశ్యతేసాధ్వసాధుచ॥ ౩౭॥ సమ్మానయేత్పూజయేచ్చవాచానిత్యంచకర్మణా।కుర్యాచ్చప్రియమేతేభ్యోనాప్రియంకించిదాచరేత్ ॥౩౮॥ విశ్వస్తవదవిశ్వస్తస్తేషువర్తేతసర్వదా। నహిదోషోగుణోవేతినిరూప్యస్తేషుదృశ్యతే॥ ౩౯॥ అస్యైవంవర్తమానస్యపురుషస్యాప్రమాదినః । అమిత్రాస్సంప్రసీదంతితథామిత్రీభవంత్యపి॥ ౪౦॥ యఏవంవర్తతేనిత్యంజ్ఞాతిసంబంధిమండలే। మిత్రేష్వమిత్రేమధ్యస్థేచిరంయశసితిష్ఠతి॥౪౧॥..............................*

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- అశీతితమోఽధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః ॥ ఏవమగ్రాహ్యకేతస్మిన్జ్ఞాతిసంబంధిమండలే । మిత్రేష్వమిత్రేష్వపిచకథంభావోవిభావ్యతే॥ ౧ ॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । సంవాదంవాసుదేవస్యసురర్షేర్నారదస్యచ॥ ౨ ॥ వాసుదేవః॥ నాసుహృత్పరమంమంత్రంనారదార్హతివేదితుమ్। అపండితోవాపిసుహృత్పండితోవాప్యనాత్మవాన్॥ ౩॥ సతేసౌహృదమాస్థాయకించిద్వక్ష్యామినారద । కృత్స్నంబుద్ధిబలంప్రేక్ష్యసంపృచ్ఛేత్రిదివంగమ॥ ౪॥ దాస్యమైశ్వర్యవాదేనజ్ఞాతీనాంనకరోమ్యహమ్। అర్ధంభోక్తాస్మిభోగానాంవాగ్దురుక్తానిచక్షమే ॥ ౫॥ అరణీమగ్నికామోవామథ్నాతిహృదయంమమ। వాచాదురుక్తందేవర్షేతన్మాందహతినిత్యదా ॥ ౬॥ బలంసంకర్షణేనిత్యంసౌకుమార్యంపునర్గదే । రూపేణమత్తఃప్రద్యుమ్నఃసోఽసహాయోఽస్మినారద॥ ౭॥ అన్యేహిసుమహాభాగాబలవంతోదురుత్సహాః। నిత్యోత్థానేనసంపన్నానారదాంధకవృష్ణయః ॥ ౮॥ యస్యనస్యుర్నవైసస్యాద్యస్యస్యుఃకృత్స్నమేవతత్ । ద్వాభ్యాంనివారితోనిత్యంవృణోమ్యేకతరంనచ ॥ ౯॥ స్యాతాంయస్యాహుకాక్రూరౌకిన్నుదుఃఖతరంతతః। యస్యచాపినతౌస్యాతాంకిన్నుదుఃఖతరంతతః॥౧౦॥ సోఽహంకితవమాతేవద్వయోరపిమహామతే। ఏకస్యజయమాశంసేద్వితీయస్యపరాజయమ్ ॥ ౧౧ ॥ మ

కృత్స్నమితి ॥ కృత్స్నంఅప్రతికుంచనంయథాస్యాత్తథాక్షిప్తాఃఅధికృతాఃప్రతిరూపేషుకర్మసుఆయవ్యయసంకల్పనాదిషుకార్యేషుపరాభిభవాదిషు॥ ౩౦॥౩౧॥ జ్ఞాతిభ్యఇతి॥ఉపరాజాసమీపవర్తీసామంతః॥ ౩౨॥౩౩॥౩౪॥ నికృతస్యేతి॥ నికృతస్యలంఘితస్య- నాన్యఃపరాయణం-కథంచనకథమపినసహతఇత్యన్వయః॥ ౩౫॥ ఆత్మానమితి॥బాంధవైఃసంబంధిభిర్నికృతేకస్మింశ్చిత్ పురుషేతద్జ్ఞాతిఃకృత్స్నఃఆత్మానమేవనికృతంజానాతి - తేషుతాదృశేషుజ్ఞాతిషు- యథోక్తం॥ శ్లో॥ పరస్పరంవిరోధేహివయంపంచచతేశతమ్। అన్యైఃసహవిరోధేతువయంపంచోత్తరంశతమితి॥ ౩౬॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥౪౦॥౪౧॥****** ఏవమితి ॥ ఏవంఅగ్రాహ్యకేవశీకర్తుమశక్యేద్వయోరన్యోన్యంస్పర్ధమానయోరేకస్యాదరేఇతరస్యకోపోత్పత్తేరవశ్యంమిత్రమప్యమిత్రతాంయాతి- అతఃసర్వేషాంభావఃకథంవిభావ్యతేవశీక్రియతఇతిప్రశ్నః॥ ౧॥౨॥౩॥౪॥దాస్యమితి ॥ దాస్యమేవాహఅర్ధమితి-ఆర్జితస్యార్ధంజ్ఞాతిభ్యోదేయం- తద్దురుక్తానిచక్షమంతఇత్యాసీత్యేవంజ్ఞాతిదాస్యం ॥ ౫॥ అరణీమితి ॥ వాశబ్దఇవార్థః - వాచాదురుక్తంఆహుకస్నేహాత్కృష్ణోమాంద్వేష్టీతిఅక్రూరోక్తం- అక్రూరస్నేహాత్కృష్ణోమాంద్వేష్టీత్యాహుకోక్తం ॥ ౬॥ బలమితి ॥ అసహాయఃఆహుకాక్రూరయోఃసాంత్వనేఇతిశేషః॥ ౭॥ ౮॥ యస్యేతి॥ తేయస్యపక్షేనస్యుఃసనస్యాత్ నశ్యేదేవ-యస్యపక్షేతేస్యుఃతత్కులంకృత్స్నమేవపురుషార్థంలభతే-ఈదృశావపిమమసాహాయ్యంనకుర్వంతీతిభావః- ద్వాభ్యాంఆహుకాక్రూరాభ్యాంనివారితఃనిరస్తస్సన్ఏకతరంద్వయోరన్యంనవృణోమి- ఇతరస్యకోపోమాభూదితి - ద్వయోరపినివారణేమధ్యస్థస్యమమమహద్దుఃఖం ॥ ౯ ॥ తథాద్వయోఃసుహృదోఽస్య ....*

మైవంక్లిశ్యమానస్య నారదోభయతఃసదా। వక్తుమర్హసియచ్ఛ్రేయోజ్ఞాతీనామాత్మనస్తథా॥ ౧౨॥ నారదః॥ఆపదోద్వివిధాఃకృష్ణబాహ్యాశ్చాభ్యంతరాశ్చహ । ప్రాదుర్భవంతివార్ష్ణేయస్వభావాద్యదివాన్యతః ॥ ౧౩ ॥ సేయమాభ్యంతరాతుభ్యమాపత్కృత్స్నా స్వకర్మజా। అక్రూరభోజప్రభవాసర్వేహ్యేతేతదన్వయాః ॥ ౧౪ ॥ అర్థహేతోర్హికామాద్వావాచాబీభత్సయాపివా। ఆత్మనాప్రాప్తమైశ్వర్యమన్యత్రప్రతిపాదితమ్ ॥ ౧౫॥ కృతమూలమిదానీంతుజ్ఞాతిశబ్దంసహాయవన్। నశక్యంపునరాదాతుంవాంతమన్నమివత్వయా॥ ౧౬॥ బభ్రూగ్రసేనయోరాజ్యంనాప్తుంశక్యం కథంచన। జ్ఞాతిభేదభయాత్కృష్ణత్వయాచాపివిశేషతః॥ ౧౭ ॥ తచ్చేత్సిధ్యేత్ప్రయత్నేనకృత్వాకర్మసుదుష్కరమ్। మహాక్షయంవ్యయోవాస్యాద్వినాశోవాపునర్భవేత్ ॥ ౧౮॥ అనాయసేనశస్త్రేణమృదునాహృదయచ్ఛిదా। జిహ్వాముద్ధరసర్వేషాంపరిమృజ్యానుమృజ్యచ॥ ౧౯॥ వాసుదేవః॥ అనాయసంమునేశస్త్రంమృదువిద్యామహంకథమ్। యేనైషాముద్ధరేజిహ్వాంపరిమృజ్యానుమృజ్యచ॥ ౨౦॥ నారదః॥ శక్త్యాన్నదానంసతతంతితిక్షార్జవమార్దవమ్। యథార్హప్రతిపూజాచశస్త్రమేతదనాయసమ్॥ ౨౧॥ జ్ఞాతీనాంవక్తుకామానాంకటుకానిలఘూనిచ।గిరాత్వంహృదయంవాచం శమయస్వమనాంసిచ॥౨౨॥నామహాపురుషఃకశ్చిన్నానాత్మానాసహాయవాన్। మహతీంధురమాధత్తేతాముద్యమ్యోరసావహ ॥ ౨౩॥ సర్వఏవగురుంభారమనడ్వాన్వహతేసమే। దుర్గేప్రతీకఃసుగవోభారంవహతిదుర్వహమ్ ॥ ౨౪ ॥ భేదాద్వినాశఃసంఘానాంసంఘముఖ్యోసికేశవ । యథాత్వాంప్రాప్యనోత్సీదేదయంసంఘస్తథాకురు ॥ ౨౫ ॥ నాన్యత్రబుద్ధిక్షాంతిభ్యాంనాన్యత్రేంద్రియనిగ్రహాత్ । నాన్యత్రధనసంత్యాగాద్గణఃప్రాజ్ఞేవతిష్ఠతే॥ ౨౬॥ ధన్యంయశస్యమాయుష్యంస్వపక్షోద్భావనంసదా। జ్ఞాతీనామవినాశఃస్యాద్యథాకృష్ణతథాకురు॥ ౨౭ ॥ ఆయత్యాంచతదాత్వేచ నతేస్త్యవిదితంప్రభో। షాడ్గుణ్యస్యవిధానేనయాత్రాయానవిధౌతథా ॥ ౨౮ ॥ యాదవాఃకుకురాభోజాఃసర్వేచాంధకవృష్ణయః । త్వయ్యాసక్తా మహాబాహోలోకాలోకేశ్వరాశ్చయే॥౨౯॥ఉపాసంతేహిత్వద్బుద్ధిమృషయశ్చాపిమాధవ।త్వంగురుఃసర్వభూతానాంజానీషేత్వంగతాగతమ్॥ ౩౦॥ త్వామాసాద్యయదుశ్రేష్ఠమేధంతేయాదవాస్సుఖమ్।కల్యాణగుణసంపూర్ణంభక్తాభీష్టప్రదాయినమ్॥౩౧॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- వాసుదేవనారదసంవాదే - ఏకాశీతితమోధ్యాయః,

భీష్మః॥ ఏషాప్రథమతోవృత్తిర్ద్వితీయాంశృణుభారత। యఃకశ్చిజ్జనయేదర్థంరాజ్ఞారక్ష్యఃసదానరః ॥ ౧ ॥ హ్రియమాణమమాత్యేనభృతోవాయది వాభృతః। యోరాజకోశంనశ్యంతమాచక్షీతయుధిష్ఠిర ॥ ౨ ॥ శ్రోతవ్యమస్యచరహోరక్ష్యశ్చామాత్యతోభవేత్ । అమాత్యాహ్యపహర్తారో

గేపీత్యాహ॥స్యాతామితి॥౧౦॥సోహమితి॥ద్వయోఃకితవయోఃద్యూతకారిణోరేకామాతేవ॥౧౧॥౧౨॥ఆపదఇతి॥అన్యతఃబాహ్యాఃఆపదః -జ్ఞాతికృతాఃఅభ్యంతరాఆపదః॥౧౩॥సేయమితి॥ఆభ్యంతరాసేయమాపత్ యద్యప్యక్రూరభోజప్రభవాతథాపిస్వకర్మజాస్వకర్మోత్పన్నా- ఏతేసంకర్షణాదయఃతదన్వయాఃఅక్రూరాన్వయాః॥౧౪॥ఆపత్ స్వకర్మజేత్యుక్తం-తద్వివృణోతి॥అర్థేతి॥అన్యత్రఆహుకేతతఐశ్వర్యంప్రతిపాదితం॥౧౫॥కృతేతి॥కృతమూలంరూఢమూలం-యతోజ్ఞాతిశబ్దంజ్ఞాతిత్వాదనుచ్ఛేదనీయం- హేసహాయవన్-అతఏవపునరాదాతుంనశక్యమిత్యాహ- నేతి-తత్రదృష్టాంతఃవాంతమన్నమివేతి-తత్రహేతుఃత్వయాదత్తమితి-కించదత్తాపహారోనోచితః॥ శ్లో॥విషవృక్షోపిసంవర్ధ్యస్వయంఛేత్తుమసాంప్రతమితిన్యాయాదిత్యర్థః॥౧౬॥౧౭॥తదితి॥తత్ రాజ్యస్యపునరాదానం॥౧౮॥అనాయసేనేతి॥జిహ్వాముద్ధరతేషాం-మూకీభావంసంపాదయేత్యర్థః- యేనకలహోదయోనస్యాత్- పరిమార్జనందోషాపనయనంతితిక్షార్జవమార్దవైఃకార్యంఅనుమార్జనంప్రీతిగుణాధానం- యథార్హంపూజనాదిత్యర్థః॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥జ్ఞాతీనామితి॥హృదయంక్రూరనిశ్చయం-మనాంసిసంకల్పజనితాని॥౨౨॥నేతి॥అనాత్మాఅజితచిత్తః ఉరసాఅంగీకృత్యతుమయావహస్వేత్యర్థః॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥ * ఏవంఅమాత్యాన్మృష్టాన్నదానతితిక్షార్జవమార్దవపూజాభిర్మానయేదిత్యుక్తం-కోశవృద్ధికరంతుతతోప్యధికతరంమానయేద్రక్షేచ్చేత్యాహ॥ ఏషేతి॥౧॥ ౨౩॥ .... *

భూయిష్టంఘ్నంతిభారత॥ ౩ ॥ రాజకోశస్యగోప్తారంరాజకోశవిలోపకాః । సమేత్యసర్వేబాధంతేసవినశ్యత్యరక్షితః॥ ౩ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। మునిఃకాలకవృక్షీయఃకౌసల్యంయదువాచహ॥ ౫॥ కోసలానామాధిపత్యంసంప్రాప్తంక్షేమదర్శినమ్। మునిఃకాలకవృక్షీయఃఆజగామేతినశ్శ్రుతమ్ ॥ ౬ ॥ సకాకంపంజరేబద్ధ్వావిషయంక్షేమదర్శినః । సర్వంపర్యచరద్యుక్తఃప్రవృత్త్యర్థీపునఃపునః॥ ౭॥ అధీధ్వంవాయసీంవిద్యాంశంసంతిమమవాయసాః। అనాగతమతీతంచయచ్చసంప్రతివర్తతే॥ ౮ ॥ ఇతిరాష్ట్రేపరిపతన్బహుభిఃపురుషైస్సహ । సర్వేషాంరాజయుక్తానాందుష్కరంపరిదృష్టవాన్॥ ౯॥ సబుద్ధ్వాతస్యరాష్ట్రస్యవ్యవసాయంహిసర్వశః। రాజయుక్తాపహారాంశ్చసర్వాన్బుధ్వాతతస్తతః॥ ౧౦ ॥ తతస్సకాకమాదాయరాజానంద్రష్టుమాగమత్ । సర్వజ్ఞోస్మీతి వచనంబ్రువాణఃసంశితవ్రతః ॥ ౧౧ ॥ సస్మకౌసల్యమాగమ్య రాజామాత్యమలంకృతమ్ । ప్రాహకాకస్యవచనాదముత్రేదంత్వయాకృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ అసౌచాసౌచజానీతేరాజకోశస్త్వయాహృతః। ఏవమాఖ్యాతికాకోయంతచ్ఛీఘ్రమనుగమ్యతామ్॥ ౧౩ ॥ తథాన్యానపిసప్రాహరాజకోశహరాంస్తదా। నచాస్యవచనంకించిదనృతంశ్రూయతేక్వచిత్ ॥ ౧౪ ॥ తేనవిప్రకృతాస్సర్వేరాజయుక్తాఃకురూద్వహ। తమస్యభిప్రసుప్తస్యనిశికాకమవేధయన్ ॥ ౧౫ ॥ వాయసంతువినిర్భిన్నందృష్ట్వాబాణేనపంజరే । పూర్వాహ్ణేబ్రాహ్మణోవాక్యంక్షేమదర్శినమబ్రవీత్ ॥ ౧౬ ॥ రాజంస్త్వామభయంయాచే ప్రభుంప్రాణధనేశ్వరమ్ । అనుజ్ఞాతస్త్వయాబ్రూయాంవచనంభవతోహితం ॥ ౧౭ ॥ మిత్రార్థమభిసంతప్తోభక్త్యాసర్వాత్మనాగతః । అయంతవార్థోహ్రియతేయోబ్రూయాదక్షమాన్వితః ॥ ౧౮ ॥ సంబుబోధయిషుర్మిత్రంసదశ్వమివసారథిః । అతిమన్యుప్రసక్తోహి ప్రసహ్యహితకారణాత్ ॥ ౧౯ ॥ తథావిధస్య సుహృదాక్షంతవ్యంస్వంవిజానతా ॥ ఐశ్వర్యమిచ్ఛతానిత్యంపురుషేణబుభూషతా ॥ ౨౦ ॥ తంరాజాప్రత్యువాచేదంయత్కించిన్మాంభవాన్వదేత్ । కస్మాదహంనక్షమేయమాంకాంక్షన్నాత్మనోహితమ్॥౨౧॥ బ్రాహ్మణప్రతిజానీతేప్రబ్రూహియదిహేచ్ఛసి । కరిష్యామిహితేవాక్యంయదస్మాన్విప్రవక్ష్యసి॥ ౨౨ ॥ మునిః ॥ జ్ఞాత్వానఘానఘాంశ్చాపిభృత్యతస్తేభయానిచ। భక్త్యావృత్తింసమాఖ్యాతుంభవతోంతికమాగమమ్॥ ౨౩॥ ప్రాగేవోక్తస్తుదోషోయమాచార్యైర్నృపసేవినామ్। అగతీకాగతిర్హ్యేషాపాపారాజోపసేవినామ్ ॥ ౨౪॥ ....*

ఆశీవిషైశ్చతస్యాహుః సంగతంతత్తురాజభిః । బహుమిత్రాశ్చరాజానో బహ్వమిత్రాస్తథైవచ ॥ ౨౫ ॥ తేభ్యస్సర్వేభ్య ఏవాహుర్భయంరాజోపజీవినామ్ । తథైషాంరాజతోరాజన్ ముహూర్తాదేవభీర్భవేత్ ॥ ౨౬ ॥ నైకాంతేనప్రమాదోహిశక్యఃకర్తుంమహీపతౌ । నతుప్రమాదఃకర్తవ్యఃకథంచిద్భూతిమిచ్ఛతా॥ ౨౭॥ ప్రమాదాద్ధిస్ఖలేద్రాజాస్ఖలితేనాస్తిజీవితమ్ । అగ్నిందీప్తమివాసీదేద్రాజానముపశిక్షితః ॥ ౨౮ ॥ ఆశీవిషమివక్రుద్ధంప్రభుంప్రాణధనేశ్వరమ్। యత్నేనోపచరేన్నిత్యంనాహమస్మీతిమానవః॥ ౨౯ ॥ దుర్వ్యాహృతాచ్ఛంకమానోదుస్థితాద్దురధిష్ఠితాత్ । దురాసితాద్దుర్వ్రజితాదింగితాదంగచేష్టితాత్ ॥ ౩౦ ॥ దేవతేవహిసర్వార్థాన్కుర్యాద్రాజాప్రసాదితః । వైశ్వానరఇవక్రుద్ధఃసమూ

౪॥౫॥౬॥సఇతి॥ప్రవృత్త్యర్థీ అమాత్యదోషదర్శనేరాజానంప్రవర్తయితుకామః॥౭॥౮॥ఇతీతి॥పరివతన్ పరితోభ్రమన్ రాజయుక్తానాంరాజ్ఞాతేషుతేషుకార్యేషునియుక్తానాందుష్కరంస్వామిద్రవ్యాపహారరూపంపాపం॥౯॥సఇతి॥రాజయుక్తైఃకృతాన్ధనస్యాపహారాన్॥౧౦॥౧౧॥సఇతి॥ రాజానమాగమ్యతత్సమక్షమేవామాత్యంప్రాహ- అముత్రస్థానేత్వయాఇదంధనచౌర్యంకృతమితి॥౧౨॥అసావితి॥అనుగమ్యతాంఆలోచ్యతాం॥ ౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥రాజన్నితి॥ఆగతఃఅహంత్వయానుజ్ఞాతస్సన్తవహితంబ్రూయామితిసార్థః॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥తథేతి॥ అర్థోహ్రియతఇతియోబ్రూయాత్ తస్యమిత్రస్యతథాభూతంతద్వచనంత్వయాక్షంతవ్యమితిసంబంధఃనపునఃకాకవత్తాదృశంమిత్రమనవహితతయాపరైర్ఘాతనీయమితిభావఃఅయంతవార్థఇత్యారభ్యసార్థశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥జ్ఞాత్వేతి॥పాపాపాపాంశ్చభృత్యాన్జ్ఞాత్వాభృత్యేభ్యఃతేభయానిచజ్ఞాత్వా॥౨౩॥ప్రాగితి॥ అగతీకగతిః శ్వవృత్తిత్వాత్ ॥శ్లో॥శ్వవృత్తిర్నీచసేవనం॥౨౪ ౨౫॥ తేభ్యఇతి॥ తేభ్యఃరాజకీయమిత్రేభ్యోమిత్రేభ్యోరాజతశ్చభయమస్తీత్యర్థః॥౨౬॥౨౭॥ప్రమాదాదితి॥ప్రమాదాత్ భృత్యకృతాత్ -స్రవేత్ -పూర్వోపకారంవిస్మృత్య॥౨౮॥ఆశీవిషమితి॥నాహమస్మీతిమత్వాజీవనాశాంత్యక్త్వేత్యర్థః॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥

లమతినిర్దిహేత్ ॥ ౩౧ ॥ ఇతిరాజన్మయఃప్రాహవర్తతేచతథైవతత్ । అథభూయాంసమేవార్థంకరిష్యామిపునఃపునః॥ ౩౨ ॥ దదాత్యస్మద్విధోమాత్యోబుద్ధిసాహాయ్యమాపది। నాయసస్త్వేవ మేరాజననుకార్యాభిసంహితః॥ ౩౩ ॥ నచ మేఽత్రభవాన్గర్హ్యోనచతేషాంభవాన్ప్రియః । హితాహితాంస్తుబుధ్యేథామాపరోక్షమతిర్భవేః॥ ౩౪॥ యేత్వాదానపరాఏవవసంతిభవతోగృహే । అభూతికామాభూతానాంతాదృశైర్మేభిసంహితమ్॥౩౫॥ యేవాభవద్వినాశేనరాజ్యమిచ్ఛంత్యనంతరమ్। అంతరైరభిసంధాయరాజన్సిధ్యతిచాన్యథా ॥ ౩౬ ॥ తేషామహంభయాద్రాజన్గమిష్యామ్యన్యమాశ్రమమ్। తైర్హిమేసంధితోబాణఃకాకేనిపతితఃప్రభో॥ ౩౭ ॥ ఛద్మకామైరకామస్యగమితోయమసాదనమ్। దృష్టంహ్యేతన్మయారాజంస్తపోదీర్ఘేణచక్షుషా॥ ౩౮॥ బహునక్రఝషగ్రాహాంతిమింగిలగణాయుతామ్ । కాకేనబాలిశేనేమాంయామతార్షంమహానదీమ్ ॥ ౩౯॥ స్థాణ్వశ్మకంటకవతీంసింహవ్యాఘ్రసమాకులామ్ । దురాసదాందుష్ప్రసహాంగుహాంహైమవతీమివ ॥౪౦ ॥ అగ్నినాతామసందుర్గంనౌభిరాప్యంచగమ్యతే। రాజదుర్గావతరణేనోపాయంపండితావిదుః ॥ ౪౧ ॥ గహనంభవతోరాజ్యమంధకారంతమోన్వితమ్। నేహవిశ్వసితుంశక్యంభవతాపికుతోమయా॥ ౪౨॥ అతోనాయంశుభోవాసస్తుల్యేసదసతీఇహ । వధోహ్యేవాత్రసుకృతేదుష్కృతేనచసంశయః॥౪౩॥ న్యాయతోదుష్కృతేఘాతఃసుకృతేనకథంచన। నేహయుక్తంస్థిరంస్థాతుంజవేనైవాత్రజేద్బుధః॥ ౪౪॥ సీతానామనదీరాజన్ప్లవోయస్యాంనిమజ్జతి । తథోపమామిమాంమన్యేవాగురాంసర్వఘాతినీమ్॥ ౪౫ ॥ మధుప్రపాతోహిభవాన్భోజనంవిషసంయుతమ్ । అసతామివతేభావోవర్తతేనసతామివ ॥ ఆశీవిషైఃపరివృతఃకూపస్త్వమసిపార్థివ॥౪౬॥ దుర్గతీర్థాబృహత్కూలాకారీరావేత్రసంయుతా । నదీమధురపానీయాయథారాజంస్తథాభవాన్॥౪౭॥ శ్వగృధ్రగోమాయుయుతోరాజహంససమోహ్యసి ॥ ౪౮ ॥ యథాశ్రిత్యమహావృక్షంకక్షస్సంవర్ధతేమహాన్। తతస్తంసంవృణోత్యేవతమతీత్యచవర్ధతే॥ తేనైవాగ్రింధనేనైనందావోదహతిదారుణః॥ ౪౯ ॥ తథోపమాహ్యమాత్యాస్తేరాజంస్తాన్పరిశోధయ ॥ ౫౦ ॥ త్వయాచైవకృతారాజన్భవతాపరిపాలితాః । భవంతమభిసంధాయజిఘాంసంతిభవత్ప్రియమ్॥ ౫౧॥ ఉషితంశంకమానేనప్రమాదంపరిరక్షతా। అంతఃసర్పఇవాగారేవీరపత్న్యాఇవాలయే ॥ శీలంజిజ్ఞాసమానేనరాజ్ఞశ్చసహజీవినః॥ ౫౨ ॥ కచ్చిజ్జితేంద్రియోరాజాకచ్చిదస్యాంతరాజితాః । కచ్చిదేషాంప్రియోరాజాకచ్చిద్రాజ్ఞఃప్రియాఃప్రజాః॥ ౫౩॥ విజిజ్ఞాసురిహప్రాప్తస్తవాహంరాజసత్తమ ॥ ౫౪ ॥ తస్యమేరోచతేరాజన్క్షుధితస్యేవభోజనమ్ । అమాత్యామేనరో

ఇతీతి॥అహమితిపాఠేభూయాంసంబహ్వైశ్వర్యంచకరిష్యామి॥౩౨॥తత్రద్వారమాహ॥దదాతీతి॥ బుద్ధిదానేప్యనిష్టమాహ-వాయసస్త్వేతి-నన్వితివితర్కేతుశబ్దోయథార్థే-యథామేవాయసఃకార్యాభిసంహితఃకార్యకారీతథాహమప్యస్మీతి శేషః-తద్వదేవచమాంత్వంమారయిష్యతీతివితర్కయేఇతిభావః॥౩౩॥౩౪॥యఇతి॥ఆదానపరాఃకోశలోప్తారః-భూతానాంప్రజానాం మేమయి-తాదృశైఃఅభిసంహితంఅభిసంధివైరంకృతం-మదీయకాకహననాదితిభావః॥౩౫॥యఇతి॥అంతరైఃసూదాదిభిఃఅభిసంధాయఆదౌవిషంప్రయోక్తవ్యమితిస్నేహంకృత్వాతేషామభీప్సితోభవద్వినాశఃసిధ్యతిచఅన్యథానసిధ్యతిచఆయుశ్శేషేసతీతిభావః॥౩౬॥తేషామితి॥ తేషాంత్వద్వైరిణాంభయాత్ కాకమివమామపిమారయిష్యంతీతి॥౩౭॥౩౮॥బహునక్రేతి॥ఇమాంరాజనీతినదీం-సజాతీయమర్బలగ్రాసిభిఃనక్రాదితుల్యైరధికారిపురుషైర్వ్యాప్తాం-కాకేనబాలిశేనస్వమృత్యుంసంపాదయతాఅసహాయేనఅహమతార్షంతీర్ణవానస్మి- విరుద్ధలక్షణయాతన్మరణాన్మృతోస్మీతిభావః॥ ౩౯॥ స్థాణ్వితి ॥ పూర్వనదీవోపమానం॥౪౦॥అగ్నినేతి॥అగ్నినాదీపేన॥౪౧॥గహనమితి॥ గహనంకష్టం అంధకారమివతమోన్వితంధర్మాధర్మదర్శనశూన్యం॥౪౨॥౪౩॥౪౪॥సీతేతి॥ యథాబహ్వావర్తాయాంసీతాయాంప్లవస్తరణోపాయఃనిమజ్జతి-తథాతవరాజనీతితోప్లవోమాదృశోపినిమజ్జతి॥౪౫॥మధ్వితిసార్ధః॥౪౬॥దుర్గేతి॥తీర్థఃజలావతరణమార్గః-కరీరోనిష్పత్రకంటకిద్రుమః॥౪౭॥౪౮॥౪౯॥నేతి॥తేనకక్షేణసహైవ- దావోదవాగ్నిర్దహతివృక్షం - ఏవంత్వదాశ్రయాత్ వృద్ధింప్రాప్తాస్త్వామతిక్రాంతాఃఅమాత్యాః-తైస్సహత్వంనాశంప్రాప్స్యసీత్యర్థః॥౫౦॥౫౧॥ ఉషితమితి॥ఉషితంభియేతి శేషః- వీరపత్న్యాఃఆలయేజారేణేవేతి శేషః-మృత్యుస్థానేశీలజిజ్ఞాసయాస్థితమితిసార్ధాభిప్రాయః॥౫౨॥జిజ్ఞాసామేవాహ॥కచ్చిదితి॥అంతరాఃకామాదయఃషట్-ఏషాంఅమాత్యాదీనాం॥ ౫౩॥౫౪॥తస్యేతి॥రోచతేభవానితి శేషః॥౫౫॥

చంతేవితృష్ణస్యయథోదకమ్॥౫౫॥ భవతోర్థకృదిత్యేవంమయిదోషోహితైః కృతః। విద్యతే కారణంనాన్యదితి మే నాత్ర సంశయః॥౫౬॥ నహి తేషామహంక్రుద్ధస్తత్తేషాందోషదర్శనమ్। అరేహిదుర్హృదాద్భేయంభగ్నపృష్ఠాదివోరగాత్॥౫౭॥ రాజా॥భూయసాపరిహారేణసత్కారేణచభూయసా। పూజితోబ్రాహ్మణశ్రేష్ఠభూయోవసగృహేమమ॥౫౮॥ యేత్వాంబ్రాహ్మణనేచ్ఛంతితేనవత్స్యంతిమేగృహే। భవతైవహితత్ జ్ఞేయంయత్తదేషామనంతరమ్॥౫౯॥ యథాస్యాత్సుధృతోదండోయథాచసుకృతంకృతమ్ తథాసమీక్ష్యభగవన్ శ్రేయసేవినియుఙ్క్ష్వమామ్॥౬౦॥ మునిః॥ అదర్శయన్నిమందోషమేకైకందుర్బలీకురు। తతః కారణమాజ్ఞాయపురుషంపురుషంజహి॥౬౧॥ ఏకదోషాహిబహవోమృద్నీయురపికంటకాన్। మంత్రభేదభయాద్రాజంస్తస్మాదేతద్బ్రవీమి తే॥౬౨॥ వయంతుబ్రాహ్మణానామమృదుదండాఃకృపాళవః। స్వస్తిచేచ్ఛామభవతఃపరేషాంచయథాత్మనః॥౬౩॥ రాజన్నాత్మానమాచక్షే సంబంధీభవతోహ్యహమ్। మునిఃకాలకవృక్షీయఇత్యేవమభిసంజ్ఞితః॥౬౪॥ పితుస్సఖాచభవతఃసమ్మతస్సత్యసంగరః। వ్యాపన్నేభవతోరాజ్యేరాజన్ పితరిసంస్థితే॥౬౫॥ సర్వకామాన్ పరిత్యజ్యతపస్తప్తంతదామయా। స్నేహాత్త్వాంతుబ్రవీమ్యేతన్మాభూయోవిభ్రమేదితి॥౬౬॥ ఉభేదృష్ట్వాదుఃఖసుఖేరాజ్యంప్రాప్యయదృచ్ఛయా। రాజ్యేనామాత్యసంస్థేనకథంరాజన్ ప్రమాద్యసి॥౬౭॥ తతోరాజకులేమంత్రిసంజజ్ఞేభూయసాపునః। పురోహితకులేచైవసంప్రాప్తేబ్రాహ్మణర్షభే॥౬౮॥ ఏకచ్ఛత్రాంమహీంకృత్వాకౌసల్యాయయశస్వినే। మునిఃకాలకవృక్షీయఈజేక్రతుభిరుత్తమైః॥౬౯॥ హితంతద్వచనంశ్రుత్వాకౌసల్యోప్యజయన్మహీమ్। తథాచకృతవాన్ రాజాయథోక్తంతేనభారత॥౭౦॥*

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి కాలకవృక్షీయోపాఖ్యానే - ద్వ్యశీతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ సభాసదఃసహాయాశ్చసుహృదశ్చవిశాంపతే। పరిచ్ఛదాస్తథామాత్యాఃకీదృశాఃస్యుఃపితామహ॥౧॥ భీష్మః॥హ్రీనిషేవాస్తథాదాంతాఃసత్యార్జవసమన్వితాః।శక్తాఃకథయితుంసమ్యక్తేతవస్యుస్సభాసదః॥౨॥ అమాత్యాంశ్చాతిశూరాంశ్చబ్రాహ్మణాంశ్చపరిశ్రుతాన్। సుసంతుష్టాంశ్చకౌంతేయమహోత్సాహాంశ్చకర్మసు॥౩॥ ఏతాన్ సహాయాన్ లిప్సేథాఃసర్వాస్వాపత్సుభారత॥౪॥ కులీనఃపూజితోనిత్యంనహిశక్తింనిగూహతి। ప్రసన్నమప్రసన్నంవాపీడితంహతమేవవా॥ ఆవర్తయతిభూయిష్ఠంతదేవహ్యనుపాలితమ్॥౫॥ కులీనాదేశజాఃప్రాజ్ఞారూపవంతోబహుశ్రుతాః।ప్రగల్భాశ్చానురక్తాశ్చతేతవస్యుఃపరిచ్ఛదాః॥౬॥ దౌష్కులేయాశ్చలుబ్ధాశ్చనృశంసానిరపత్రపాః। తేత్వాంతాతనిషేవేయుర్యావదార్ద్రకపాణయః॥౭॥కులీనాన్ శీలసంపన్నానింగితజ్ఞాననిష్ఠురాన్। దేశకాలవిధానజ్ఞాన్ భర్తృకార్యహితైషిణః॥౮॥ నిత్యమర్థేషుసర్వేషు

అమాత్యేష్వరుచౌహేతుమాహ॥భవతఇతి॥దోషఃకాకధ్వంసః॥౫౬॥ నేతి॥నక్రుద్ధఃనద్రోహకర్మాహం-ఏవంసత్యపి - తత్ అయమస్మద్ద్రోహీతి తేషామపిదోషదర్శనమస్తి- అతోమయాత్రనస్థేయమిత్యర్థః-దుర్హృదాత్ దుష్టచిత్తాత్ -భేయంభేతవ్యం-భగ్నపృష్ఠాత్ -పృష్ఠభంగేనకోపితాత్॥౫౭॥౫౮॥౫౯॥౬౦॥అదర్శయన్నితి॥ ఇమంహితస్యకాకస్యవధరూపందోషంఅదర్శయన్-ఏకమేకమమాత్యంక్రమేణదుర్బలీకురుఐశ్వర్యాచ్చ్యావయ-దుర్బలీకృతస్యకారణంవధహేతుందోషంఆజ్ఞాయసాకల్యేనజ్ఞాత్వా-ఏకైకమేవజహి॥ ౬౧॥తేషామేకస్మాత్ యుగపచ్చవధేదోషమాహ॥ఏకేతి॥సంహతాఃకంటకానపిమృద్నీయుఃకిముతమాదృశాన్మృదూనిత్యర్థః॥ ౬౨॥౬౩॥౬౪॥పితురితి॥పితరిత్వదీయేసంస్థితే॥౬౫॥సర్వేతి॥ మావిభ్రమేత్ అనాప్తేష్వాప్తబుద్ధింభవాన్మాకార్షీదితి॥౬౬॥ కేవలంఅమాత్యసంస్థోమాభూరిత్యాశయేనాహ॥ఉభేఇతి॥౬౭॥తతఇతి॥ నాందీమంగళపాఠః- తతస్తస్మిన్ మంత్రిణివృత్తేసతి-నందీతిపాఠేహర్షః- మంత్రీతిపాఠేభూయసాయత్నేనసంజజ్ఞేజాతః॥౬౮॥ఏకచ్ఛత్రామితి॥ కౌసల్యాయకౌసల్యార్థే॥౬౯॥౭౦॥ *సభాసదఇతి॥సభాసదఃవ్యవహారనిర్ణాయకాః- సహాయాఃయుద్ధాదావుపయోగినః- సుహృదఃహితకర్తారః పరిచ్ఛదాఃసేనాన్యాదయః-అమాత్యాఃమంత్రిణః॥౧॥క్రమేణైషాం॥లక్షణాన్యాహ॥హ్రీతి॥కథయితుంన్యాయాన్యాయావక్తుం॥౨॥అమాత్యానితి॥ అమాత్యాన్ నిత్యంసన్నిహితాన్- శూరాఃపురోహితాదయశ్చసహాయాఇత్యర్థః॥౩॥౪॥సుహృదమాహసార్ధేన॥కులీనఇతి॥౫॥౬॥ దౌష్కులేయాఇతి॥ యావదార్ద్రకపాణయఃసుహస్తాస్తుసద్యోవిక్రియంతే ఇత్యర్థః॥౭॥కులీనానితి॥ఇంగితజ్ఞాన్ నేత్రవక్త్రాదిచేష్టితజ్ఞాన్॥౮॥ .... *

రాజాకుర్వీతమంత్రిణః। అర్థమానాదిసత్కారైర్భోగైరుచ్చావచైఃప్రియాన్॥౯॥ యానర్థభాజోమన్యేథాస్తే తేస్యుఃసుఖభాగినః। అభిన్నవృత్తా విద్వాంసఃసద్వృత్తాశ్చరితవ్రతాః ॥ నత్వాంనిత్యార్థినోద్రుహ్యురక్షుద్రాఃసత్యవాదినః ॥ ౧౦ ॥ అనార్యాయేనజానంతిసమయంమందచేతసః। తేభ్యఃపరిజుగుప్సేథాయేచాపిసమయచ్యుతాః.॥ ౧౧ ॥ నైకమిచ్ఛేద్గణంహిత్వాస్యాచ్చేదన్యతరగ్రహః । యస్త్వేకోబహుభిఃశ్రేయాన్కామంతే నగణంత్యజేత్ ॥ ౧౨॥ శ్రేయసోలక్షణంచైతద్విక్రమోయస్యదృశ్యతే। కీర్తిప్రధానోయశ్చస్యాత్సమయేయశ్చతిష్ఠతి ॥ ౧౩॥ సమర్థాన్పూజయేద్యశ్చనాస్పర్ధైఃస్పర్ధతేచయః। నచకామాద్భయాత్క్రోధాల్లోభాద్వాధర్మముత్సృజేత్ ॥౧౪॥ అమానీసత్యవాక్క్షాంతోజితాత్మామానసంయుతః। సతేమంత్రసహాయఃస్యాత్సర్వావస్థాపరీక్షితః ॥ ౧౫ ॥ కులీనఃకులసంపన్నస్తితిక్షుర్దక్షఆత్మవాన్ । శూరఃకృతజ్ఞఃసత్యశ్చశ్రేయసఃపార్థలక్షణమ్॥ ౧౬॥ తస్యైవంవర్తమానస్యపురుషస్యవిజానతః। అమిత్రాఃసంప్రసీదంతితథామిత్రీభవంత్యపి॥ ౧౭ ॥ అతఊర్ధ్వమమాత్యానాంపరీక్షేతగుణాగుణమ్ । సంయతాత్మాకృతప్రజ్ఞోభూతికామశ్చభూమిపః॥ ౧౮ ॥ సంబంధాఃపురుషైరాప్తైరభిజాతైఃస్వదేశజైః । అహార్యైరవ్యభిచారైఃసర్వశఃసుపరీక్షితైః॥ ౧౯॥ యానాఃశ్రౌతాస్తథామౌలాస్తథైవాప్యనహంకృతాః। కర్తవ్యాభూతికామేనపురుషేణబుభూషతా॥ ౨౦ ॥ యేషాంవైనయికీబుద్ధిఃప్రకృతిశ్చైవశోభనా। తేజోధైర్యంక్షమాశౌచమనురాగఃస్థితిర్ధృతిః॥ ౨౧॥ పరీక్ష్యచగుణాన్నిత్యంప్రౌఢభావాన్ధురంధరాన్। పంచోపధావ్యతీతాంశ్చకుర్యాద్రాజార్థకారిణః ॥ ౨౨ ॥ పర్యాప్తవచనాన్వీరాన్ప్రతిపత్తివిశారదాన్। కులీనాన్సత్త్వసంపన్నానింగితజ్ఞాననిష్ఠురాన్॥౨౩॥ దేశకాలవిధానజ్ఞాన్భర్తృకార్యహితైషిణః । నిత్యమర్థేషుసర్వేషురాజన్కుర్వీతమంత్రిణః॥ ౨౪॥ హీనతేజోభిస్సృష్టోవైనైవజాతువ్యవస్యతి। అవశ్యంజనయత్యేవసర్వకర్మసుసంశయమ్॥ ౨౫॥ ఏవమల్పశ్రుతోమంత్రీకల్యాణాభిజనోప్యుత । ధర్మార్థకామసంయుక్తోనాలంమంత్రంపరీక్షితుమ్॥ ౨౬॥ తథైవానభిజాతోపికామమస్తుబహుశ్రుతః। అనాయకఇవాచక్షుర్ముహ్యత్యణుషుకర్మసు॥ ౨౭॥ యోవాప్యస్థిరసంకల్పోబుద్ధిమానాగతాగమః। ఉపాయజ్ఞోపినాలంసకర్మప్రాపయితుంచిరమ్॥౨౮॥ కేవలాత్పునరాదానాత్కర్మణోనోపపద్యతే । పరామర్శోవిశేషాణామశ్రుతస్యేహదుర్మతేః॥ ౨౯॥ మంత్రిణ్యననురక్తేతువిశ్వాసోనోపపద్యతే । తస్మాదననురక్తాయనైవమంత్రంప్రకాశయేత్ ॥ ౩౦ ॥ వ్యథ

నిత్యమితి॥అర్థఃధనం-మానఃఉచ్చస్థానేనివేశాదిః-దివ్యవస్త్రతాంబూలాదిదానంసత్కారః॥౯॥యానితి॥ యాన్ప్రియాన్మన్యేథాః తేర్థభాజఃసుఖభాగినశ్చస్యుః-తఏవాపదిఅభిన్నవృత్తాఃస్వామినాసహఅనర్థభాజోదుఃఖభాజశ్చస్యుః-నిత్యంఅపదిచార్థయంతఇతినిత్యార్థినః॥ ౧౦॥ అనార్యాఇతి॥సమయంధర్మాధర్మమర్యాదాంజుగుప్సేథాఃరక్షస్వ॥౧౧॥నేతి॥అన్యతరగ్రహఃగణైకయోరేకతరస్యగ్రహణప్రసంగః ఏకశ్చేద్గుణీ-తదాగణంత్యక్త్వాసఏవగ్రాహ్యః-అన్యథాగణఏవగ్రాహ్యఇతి॥ ౧౨॥ శ్రేయసఇతి॥శ్రేయసఃసాధోః॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥ కులీనఇతి॥సత్యఃసత్యవాన్॥౧౬॥౧౭ ॥ అతఇతిఃభూమిపఃపరీక్షేతేతియోజనా॥౧౮॥సంబంధాఇతి॥అభిజాతైఃకులీనైః అహార్యైఃలంచాదినావశీకర్తుమశక్యైః-యేషాంసంబంధోస్తితాదృశైః॥౧౯॥యానాఇతి॥యానాఃఉత్తమయోనయఃశ్రౌతాఃవేదపారగాః-మౌలాఃపరంపరాగతాః-అనహంకృతాఃఅగర్వాఃకర్తవ్యామంత్రిణఇతిశేషః॥౨౦॥యేషామితి॥ప్రకృతిఃపూర్వకర్మజఃసంస్కారః-శోభనాసత్యార్జవాదిమతీ-తేజఃపరాభిభవసామర్థ్యం-ధైర్యంమహత్యామప్యాపదిచిత్తస్యానవసాదః- క్షమామహత్యప్యపకారేసహిష్ణుత్వం-శౌచంబాహ్యమాంతరంచనిష్కాపట్యం-అనురాగఃస్వామినిప్రీతిః-స్థితిఃఅవ్యభిచారితా-ధృతిఃధారణాసామర్థ్యం॥౨౧ పరీక్ష్యేతి॥పంచమంత్రిఇతితృతీయేనాన్వయః- ఉపధాచలంతద్వ్యతీతాన్॥౨౨॥పర్యాప్తేతి॥ పర్యాప్తంకృత్స్నస్యవివక్షితస్యార్థస్య నిర్వాహకంవచనంయేషాంతాన్॥౨౩॥౨౪॥వర్జ్యానాహ॥హీనేత్యాదినా॥హీనతేజసామిత్రేణాభిసంసృష్టఃసంబద్ధః॥నవ్యవస్యతినకర్తవ్యాకర్తవ్యేనిశ్చినోతి ॥ ౨౫॥ బహుగుణయుక్తోపికించిద్దోషయుక్తస్త్యాజ్యఇత్యాహఏవమితి॥౨౬॥ తథేతి॥అణుషుసూక్ష్మేషు॥౨౭॥యఇతి॥ ప్రాపయితుంసమాపయితుం॥౨౮॥ కేవలాదితి॥ఆరంభశూరోపిమూర్ఖఃకర్మణఃఫలవిశేషాన్జ్ఞాతుంనశక్నోతీత్యర్థః॥౨౯ ॥ ౩౦॥.. *

యోద్ధి సరాజానంమంత్రిభిః సహితోఽనృజుః । మారుతోఽపిహితచ్ఛిద్రైః ప్రవిశ్యాగ్నిరివద్రుమమ్ ॥ ౩౧ ॥ సంక్రుద్ధశ్చైకదాస్వామీ స్థానాచ్చైవాపకర్షతి। వాచాక్షిపతిసంరబ్ధఃపునఃపశ్చాత్ప్రసీదతి॥౩౨॥ తానితాన్యనురక్తేనశక్యానిహితితిక్షితుమ్ । మంత్రిణాంచభవేత్క్రోధోవిస్ఫూర్జితమివాశనేః॥౩౩॥ యస్తుసంహరతేతానిభర్తుఃప్రియచికీర్షయా। సమానసుఖదుఃఖంతంపృచ్ఛేదర్థేషుమానవమ్॥ ౩౪ ॥ అనృజుస్త్వనురక్తోఽపిసంపన్నశ్చేతరైర్గుణైః। రాజ్ఞఃప్రజ్ఞానయుక్తోఽపినమంత్రంశ్రోతుమర్హతి॥౩౫॥ యోఽమిత్రైస్సహసంబద్ధోనపౌరాన్బహుమన్యతే । అసుహృత్తాదృశోజ్ఞేయోనమంత్రంశ్రోతుమర్హతి॥ ౩౬॥ అవిద్వానశుచిఃస్తబ్ధఃశత్రుసేవీవికత్థనః। అసుహృత్క్రోధనోలుబ్ధోనమంత్రంశ్రోతుమర్హతి॥ ౩౭॥ అగంతుశ్చానురక్తోఽపికామమస్తుబహుశ్రుతః। సత్కృతస్సంవిభక్తోవానమంత్రంశ్రోతుమర్హతి ॥ ౩౮ ॥ విధర్మతోవిప్రకృతఃపితాయస్యాభవత్పురా । సత్కృతఃస్థాపితఃసోఽపినమంత్రంశ్రోతుమర్హతి॥ ౩౯॥ యఃస్వల్పేనాపికార్యేణసుహృదాక్షారితోభవేత్ । పునరన్యైర్గుణైర్యుక్తోనమంత్రంశ్రోతుమర్హతి ॥ ౪౦॥ కృతప్రజ్ఞశ్చమేధావీబుధోజానపదశ్శుచిః । సర్వకర్మసుయఃశుద్ధస్సమంత్రంశ్రోతుమర్హతి ॥ ౪౧ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నఃప్రకృతిజ్ఞఃపరాత్మనోః । సుహృదాత్మసమోరాజ్ఞఃసమంత్రంశ్రోతుమర్హతి॥ ౪౨॥ సత్యవాక్శీలసంపన్నోగంభీరస్సత్రపోమృదుః పితృపైతామహోయస్స్యాత్సమంత్రంశ్రోతుమర్హతి ॥ ౪౩ ॥ సంతుష్టఃసమ్మతస్సత్యఃశౌండీరోద్వేష్యపాపకః । మంత్రవిత్కాలవిచ్ఛూరఃసమంత్రంశ్రోతుమర్హతి ॥ ౪౪ ॥ సర్వలోకమిమంశక్తఃసాంత్వేనకురుతేవశే । తస్మైమంత్రఃప్రయోక్తవ్యోదండమాధిత్సతానృప ॥ ౪౫ ॥ పౌరజానపదాయస్మిన్విశ్వాసంధర్మతోగతాః। యోద్ధానయవిపశ్చిచ్చసమంత్రంశ్రోతుమర్హతి ॥ ౪౬॥ తస్మాత్సర్వైర్గుణైరేతైరుపపన్నాఃసుసజ్జితాః। మంత్రిణఃప్రకృతిజ్ఞాఃస్యుస్త్ర్యవరామహదీప్సవః॥ ౪౭ ॥ స్వాసుప్రకృతిషుచ్ఛిద్రంలక్షయేరన్పరస్యచ । మంత్రిణాంమంత్రమూలంహిరాజ్ఞోరాష్ట్రంవివర్ధతే ॥ ౪౮ ॥ నాస్యచ్ఛిద్రంపరఃపశ్యేచ్ఛిద్రేషుపరమన్వియాత్ । గుహేత్కూర్మఇవాంగానిరక్షేద్వివరమాత్మనః ॥ ౪౯ ॥ మంత్రగూఢాహిరాజ్యస్య మంత్రిణోయేమనీషిణః । మంత్రసంహననోరాజామంత్రాంగానీతరేజనాః ॥ ౫౦ ॥ రాజ్యంప్రణిధిమూలంహిమంత్రసారంప్రచక్షతే । స్వామినస్త్వనువర్తంతేవృత్త్యర్థమిహమంత్రిణః॥ ౫౧॥ సంవినీయమదక్రోధౌమానమీర్ష్యాంచనిర్వృతాః। నిత్యంపంచోపధాతీతైర్మంత్రయేత్సహమంత్రిభిః॥ ౫౨ ॥ తేషాం

౩౧।అనురక్తలక్షణమాహత్రిభిః॥సంక్రుద్ధఇతి॥సంక్రుద్ధఃస్వామీకదాచిదానతమపిఅధికారచ్యుతంకరోతి-కదాచిత్పరుషముక్త్వాప్యనుగృహ్ణాతి తచ్చానురక్తేనాపిమంత్రిణాసోఢుమశక్యంమంత్రికోపశ్చవజ్రపాతతుల్యోఽతోనిత్యంరాజహితార్థీయస్తానిసోఢుంశక్నుయాత్సఏవానురక్తః-తమేవరాజాపృచ్ఛేదిత్యర్థః॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥ అగంతురితిఆగంతుఃనూతనః-సోఽప్యవిశ్వాస్యఇత్యర్థః॥౩౮॥విధర్మతఇతి॥విధర్మతఃఅన్యాయేన॥౩౯॥ యఇతి॥ ఆక్షారితోధనగ్రహణేనరిక్తఃకృతః॥౪౦॥ ఉపాదేయానాహ॥కృతప్రజ్ఞఇతి॥జానపదఃస్వదేశజః॥౪౧॥ జ్ఞానేతి॥పరస్యశత్రోఃఆత్మనశ్చ - ప్రకృతీఃస్వామ్యమాత్యాదికాఃజానాతీతిప్రకృతిజ్ఞః॥౪౨॥ సత్యవాగితి॥గంభీరఃమంత్రగోపనసమర్థః॥౪౩॥సంతుష్టఇతి॥శౌండీరఃప్రగల్భః-ద్వేష్యవత్ హేయంపాపంయస్యసద్వేష్యపాపకః॥ ౪౪ ॥ సర్వేతి॥ఆధిత్సతాఆధాతుమిచ్ఛతా॥౪౫॥౪౬॥ తస్మాదితి॥ పంచానామభావేత్ర్యవరాఃత్రిభ్యోన్యూనాఃనకార్యాః॥౪౭॥ స్వాస్వితి॥ ప్రకృతిషుస్వామాత్యాదిషు - ఛిద్రంయథోక్తకారిత్వాభావేనపరస్యావసరదానం॥ ౪౮॥ నేతి॥రక్షేత్ - గోపయేత్ పిదధ్యాత్ - వివరంఛిద్రం॥౪౯॥ మంత్రేతి॥ మంత్రఃగూఢోయేషాం తే-మంత్రసంహననోమంత్రకవచః- ఇతరేపౌరజనాదయః॥౫౦॥ ౫౧॥ సమితి ॥ స్వామినోమంత్రిణశ్చమదాదిరహితాస్సంతోయద్యన్యోన్యమనువర్తంతేతర్హినిర్వృతాఃసుఖినోభవంతీత్యర్థః - నిత్యంసర్వదా-ఉపధాఃఛలానితానిచపంచ- తేషుకేవలవాచికీద్రోణవధేహతోఽశ్వత్థామాకుంజరఇత్యుక్తిర్యుధిష్ఠిరస్యమనసిచ్ఛలాభావాత్ -భీమస్యతత్రైవకాయికీవాచికీచ-కేవలమానసికీపాండవేషుధృతరాష్ట్రస్య- తత్రవాచిక్యాఅభావాత్ - తత్రైవధార్తరాష్ట్రాణాంకాయవాఙ్మనోభవాజతుగృహే- సౌప్తికేఽశ్వత్థామ్నఃకాయికీతి - పంచవిధాఉపధాః- తాంఅతీతైః ॥ ౫౨ ॥ .... *

త్రయాణాంవివిధంవిమర్శంవిబుధ్యచిత్తంవినివేశ్యతత్ర। స్వనిశ్చయంతత్పరినిశ్చయంచనివేదయేదుత్తరమంత్రకాలే ॥ ౫౩ ॥ ధర్మార్థకామజ్ఞముపేత్యపృచ్ఛేద్యుక్తోగురుంబ్రాహ్మణముత్తరార్థమ్ । నిష్ఠాకృతాతేనయదాసహస్యాత్తన్మంత్రమార్గంప్రణయేదశక్తః ॥ ౫౪ ॥ ఏవంసదామంత్రయితవ్యమాహుర్యేమంత్రతత్త్వార్థవినిశ్చయజ్ఞాః । తస్మాత్తమేవంప్రణయేత్సదైవమంత్రంప్రజాసంగ్రహణేసమర్థమ్ ॥ ౫౫ ॥ నవామనాఃకుబ్జకృశానఖంజానాంధోజడఃస్త్రీచనపుంసకంచ। నచాత్రతిర్యక్చపురోనపశ్చాన్నోర్ధ్వంనచాధఃప్రచరేత్కథంచిత్ ॥ ౫౬ ॥ ఆరుహ్యనావంతుతథైవశూన్యంస్థలంప్రకాశంకుశకాశహీనమ్ । వాగంగదోషాన్పరిహృత్యసర్వాన్సంమంత్రయేత్కార్యమహీనకాలమ్ ॥ ౫౭ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-మంత్రణోపదేశే-త్ర్యశీతితమోధ్యాయః..*

భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । బృహస్పతేశ్చసంవాదంశక్రస్యచయుధిష్ఠిర ॥ ౧ ॥ శక్రఉవాచ ॥ కింస్విదేకపదంబ్రహ్మన్పురుషస్సమ్యగాచరన్ । ప్రమాణంసర్వభూతానాంయశశ్చైవాప్నుయాన్మహత్ ॥ ౨ ॥ బృహస్పతిః ॥ సాంత్వమేకపదంశక్ర పురుషస్సమ్యగాచరన్ । ప్రమాణంసర్వభూతానాంయశశ్చైవాప్నుయాన్మహత్ ॥ ౩ ॥ ఏతదేకపదంశక్ర సర్వలోకసుఖావహమ్ । ఆచరన్సర్వభూతేషుప్రియోభవతిసర్వదా ॥ ౪ ॥ యోహినాభాషతేకించిత్సర్వదాభ్రుకుటీముఖః । ద్వేష్యోభవతిభూతానాంససాంత్వమిహనాచరన్ ॥ ౫ ॥ యస్తుసర్వమభిప్రేక్ష్యపూర్వమేవాభిభాషతే । స్మితపూర్వాభిభాషీచతస్యలోకఃప్రసీదతి ॥ ౬ ॥ దానమేవహిసర్వత్ర సాంత్వేనానభిజల్పితమ్ । నప్రీణయతిభూతానినిర్వ్యంజనమివాశనమ్ ॥ ౭ ॥ ఆదానాదపిభూతానాంమధురామీరయన్గిరమ్ । సర్వలోకమిమంశక్ర సాంత్వేనకురుతేవశే ॥ ౮ ॥ తస్మాత్సాంత్వంప్రయోక్తవ్యందండమాధిత్సతాపిహి । ఫలంచజనయత్యేవంనచాస్యోద్విజతేజనః ॥ ౯ ॥ సుకృతేనహిసాంత్వస్యశ్లక్ష్ణస్యమధురస్యచ । సమ్యగాసేవ్యమానస్యతుల్యంజాతునవిద్యతే ॥ ౧౦ ॥ భీష్మః ॥ ఇత్యుక్తఃకృతవాన్సర్వంయథాశక్రఃపురోధసా । తథాత్వమపికౌంతేయసమ్యగేతత్సమాచర ॥ ౧౧ ॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - చతురశీతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః ॥ కథంస్విదిహరాజేంద్రపాలయన్పార్థివఃప్రజాః । ప్రీతింధర్మవిశేషేణకీర్తిమాప్నోతిశాశ్వతీమ్ ॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ వ్యవహారేణశుద్ధేనప్రజాపాలనతత్పరః । ప్రాప్యధర్మంచకీర్తించలోకావాప్నోత్యుభౌశుచిః ॥ ౨ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ కీదృశైర్వ్యవహారైస్తుకైశ్చవ్యవహరేన్నృపః । ఏతత్పృష్టోమహాప్రాజ్ఞయథావద్వక్తుమర్హసి ॥ ౩ ॥ యేచైవపూర్వకథితాగుణాస్తేపురుషంప్రతి । నైకస్మిన్పురుషేహ్యేతేవిద్యంతఇతిమేమతిః ॥ ౪ ॥ భీష్మః ॥

తేషామితి ॥ తేషామపిత్రయాణాంత్రీణిమతానిస్వనిశ్చయంచపరాపరార్థనిశ్చయజ్ఞం గురుంప్రతితన్మతచతుష్టయంనివేదయేదితిద్వయోఃసంబంధః ॥ ౫౩ ॥ ధర్మేతి ॥ తేనగురుణాపిచతుర్భిస్సహఊహాపోహపూర్వకంయదానిష్ఠాసిద్ధాంతఃకృతోభవేత్ - సోపియదాసహస్యాత్సర్వేషామైకమత్యేనస్యాత్తదా- తంమంత్రంప్రణయేత్ కార్యేనియోజయేత్ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ నేతిఅత్రమంత్రస్థానే ॥ ౫౬ ॥ ఆరుహ్యేతి ॥ వాగ్దోషాఉచ్చైర్భాషణాదిః - అంగదోషఃనేత్రవక్త్రవికారాదిః- తేనాన్యంనాధిక్షిపేదిత్యర్థః ॥ ౫౭ ॥ అత్రేతి ॥ అత్రమంత్రమూలభూతేప్రజాసంగ్రహణేవిషయే ॥ ౧ ॥ కింస్విదితి ॥ ఏకపదంయత్రసర్వేగుణాఃఅంతర్భవంతితదేవకర్తవ్యంవస్తు- ప్రమాణంసమ్మతం ॥ ౨ ॥ సాంత్వమితి ॥ సాంత్వంనిష్కపటంప్రియవచనం ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ యఇతి ॥ నాభాషతేతూష్ణీమాస్తే-నాచరన్అనాచరన్ ॥ ౫ ॥ యఇతి ॥ యఃరాజాపూర్వంస్వదుఃఖనివేదనాత్ప్రాగేవకిమర్థమాగతోసీత్యాదిభాషతే ॥ ౬ ॥ దానమితి ॥ దానమేవదానమపిసాంత్వహీనంనప్రీణయతీత్యర్థః ॥ ౭ ॥ సర్వస్వంగృహీత్వాపిసాంత్వంప్రయుంజతోవశేలోకోభవతీత్యాహ ॥ ఆదానాదపీతి ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ * కథమితి ॥ ప్రీతింస్వర్గం ॥ ౧ ॥ వ్యవహారేణేతి ॥ వ్యవహారేణఏకస్మిన్గృహక్షేత్రాదౌ విషయేమమేదంమమేదమితిద్వయోర్వివదతోర్మధ్యేయం సత్యవాన్అయమనృతఇతివివేకోవ్యవహారః తేన- శుద్ధేనపక్షపాతహీనేన ॥ ౨ ॥ కీదృశైరితి ॥ కీదృశైఃకింస్వరూపైః - కైర్వ్యవహారనిర్ణాయకైఃవ్యవహరేత్తునిర్ణయంకుర్యాత్ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ....*

ఎవమెతన్మహాప్రాజ్ఞ యథావదసి బుద్ధిమాన్ । దుర్లభః పురుషః కశ్చిదేభిర్యుక్తో గుణైశ్శుభైః ॥ ౫ ॥ కింతు సంక్షెపతః శీలం ప్రయత్నేనేహ దుర్లభమ్ । వక్ష్యామి తు యథామాత్యాన్ యాదృశాంశ్చ కరిష్యసి ॥ ౬ ॥ చతురో బ్రాహ్మణాన్ వైద్యాన్ ప్రగల్భాన్ స్నాతకాన్ శుచీన్ । క్షత్రియాంశ్చ తథా చాష్టౌ బలినః శస్త్రపాణినః ॥ ౭ ॥ వైశ్యాన్ విత్తేన సంపన్నానేకవింశతిసంఖ్యయా । త్రీంశ్చ శూద్రాన్ వినీతాంశ్చ శుచీన్ కర్మణి పూర్వకే ॥ ౮ ॥ అష్టాభిశ్చ గుణైర్యుక్తం సూతం పౌరాణికం తథా । పంచాశద్వర్షవయసం ప్రగల్భమనసూయకమ్ ॥ ౯ ॥ శ్రుతిస్మృతిసమాయుక్తం వినీతం సమదర్శినమ్ । కార్యే వివదమానానాం సక్తమర్థేష్వలోలుపమ్ ॥ ౧౦ ॥ వర్జితం చైవ వ్యసనైస్సుఘోరైస్సప్తభిర్భృశమ్ । అష్టానాం మంత్రిణాం మధ్యే మంత్రం రాజోపధారయేత్ ॥ ౧౧ ॥ తతస్సంప్రేషయేద్రాష్ట్రే రాష్ట్రీయాయ చ దర్శయేత్ । అనేన వ్యవహారేణ ద్రష్టవ్యాస్తే ప్రజాస్సదా ॥ ౧౨ ॥ న చాపి గూఢం కార్యం తే గ్రాహ్యం కార్యోపఘాతకమ్ । కార్యే ఖలు విపన్నే త్వాం సోఽధర్మస్తాంశ్చ పీడయేత్ ॥ ౧౩ ॥ విద్రవేచ్చైవ రాష్ట్రం తే శ్యేనాత్పక్షిగణా ఇవ । పరిస్రవేచ్చ సతతం నౌర్విశీర్ణేవ సాగరే ॥ ౧౪ ॥ ప్రజాః పాలయతోఽసమ్యగధర్మేణేహ భూమిపతేః । హార్దం భయం సంభవతి స్వర్గశ్చాస్య విరుధ్యతే ॥ ౧౫ ॥ అథ యోఽధర్మతః పాతి రాజామాత్యోఽథవాత్మజః । ధర్మాసనే సన్నియుక్తో ధర్మమూలే నరర్షభ ॥ ౧౬ ॥ కార్యేష్వధికృతాస్సమ్యగకుర్వంతో నృపానుగాః । ఆత్మానం పురతః కృత్వా యాంత్యధస్సహపార్థివాః ॥ ౧౭ ॥ బలాత్కృతానాం బలిభిః కృపణం బహుజల్పతామ్ । నాథో వై భూమిపో నిత్యమనాథానాం నృణాం భవేత్ ॥ ౧౮ ॥ తతస్సాక్షిబలం సాధు ద్వైధవాదకృతం భవేత్ । అసాక్షికమనాథం వా పరీక్ష్యం తద్విశేషతః ॥ ౧౯ ॥ అపరాధానురూపం చ దండం పాపేషు ధారయేత్ । వియోజనైర్ధనైర్గృద్ధానధనానథ బంధనైః ॥ ౨౦ ॥ వినయేచ్చాపి దుర్వృత్తాన్ ప్రహారైరపి పార్థివః । సాంత్వేనోపప్రదానేన శిష్టాంశ్చ పరిపాలయేత్ ॥ ౨౧ ॥ రాజ్ఞో వధం చికీర్షేద్యస్తస్య చిత్రో వధో భవేత్ । ఆదీపకస్య స్తేనస్య వర్ణసంకరికస్య చ ॥ ౨౨ ॥ సమ్యక్ప్రణియతో దండం భూమిపస్య విశాంపతే । యుక్తస్య వా నాస్త్యధర్మో ధర్మ ఏవ హి శాశ్వతః ॥ ౨౩ ॥ కామకారేణ దండం తు యః కుర్యాదవిచక్షణః । స ఇహా

౫॥౬॥౭॥ వైశ్యానితి॥ పూర్వకే నిత్యే ॥౮॥ అష్టాభిరితి॥ అష్టాభిర్గుణైః శుశ్రూషా శ్రవణం గ్రహణం ధారణం ఊహాపోహం విజ్ఞానం తత్త్వజ్ఞానం చేతి తైః పంచాశద్వర్షవయసమిత్యేకైకస్య విశేషణం ॥౯॥౧౦॥ వర్జితమితి ॥ సప్తభిః మృగయాక్షాః స్త్రియః పానమితి చతుర్భిః కామజైః - దండపాతనం వాక్పారుష్యం అర్థదూషణమితి త్రిభిః క్రోధజైరితి సప్తభిః అష్టానాం బ్రాహ్మణచతుష్టయం శూద్రత్రయం సూతశ్చేతి తేషాం ॥౧౧॥ తత ఇతి॥ తే త్వయా ద్రష్టవ్యాః ॥౧౨॥ నేతి॥ గూఢం కార్యం న్యాసాపహారాది తే త్వయా న గ్రాహ్యం - అన్యోన్యం వివదమానౌ ద్రవ్యేపశస్పరసంబంధం దూషయతస్తథా చ అభయోరసంబంధాద్రాజకీయమితి బుద్ధిర్న కార్యేత్యర్థః ॥౧౩॥ విద్రవేదితి॥ పరిస్రవేత్ మందం మందమన్యత్ర గచ్ఛేత్ ॥౧౪॥౧౫॥ అథేతి॥ అధర్మత ఇతి చ్ఛేదః - ధర్మమూలేతాజ్యే ॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥ శ్లో॥ తతః సాక్షిబలం సాధు ద్వైధవాదకృతం భవేత్ । అసాక్షికమనాథం వా పరీక్ష్యం తద్విశేషత ఇతి అస్యార్థః - యతో పరీక్షయా సామాత్యస్య రాజ్ఞోఽధోగతిస్తతో హేతోః - తత్ వ్యవహారజాతం పరీక్ష్యం - తథా హి - అర్థినామమాయం శతం సువర్ణాన్ ధారయతీతి పత్రే ఉపన్యస్తే యది ప్రత్యర్థీ - ధారయామీతి వదేత్తదా నసాక్ష్యాదిప్రయోజనమస్తి - యది త్వసౌ న ధారయామీతి తదా ద్వైధవాదకృతం అన్యోన్యవిరుద్ధ అభయోర్వాదస్తత్ర కృతం సాక్షిబలం సాధు భవేత్ నిర్ణాయకమితి శేషః - తత్ర అర్థినా ప్రత్యర్థిని స్వార్థసాధనాయ సాక్షిపత్రం వా ప్రదర్శనీయం శపథో వా ఆస్థేయః - క్షేత్రాదివిషయే వివాదశ్చేత్ భోగోఽపి ప్రదర్శనీయః - యదా తు ప్రత్యర్థీ వదతి సత్యమస్య మయా గృహీతం వరం తు ప్రత్యర్పితమితి వా అస్మిన్నర్థే పూర్వమేవాయం మయా పరాజితోఽస్తి పునర్నిర్లజ్జత్వాదుపాగత ఇతి వా వదతి తదా ప్రత్యర్పణకాలీనాః అర్థిపరాజయకాలీనా వా సాక్ష్యాదయః ప్రదర్శనీయాః యద్యర్థినః ప్రత్యర్థినో వా సాక్ష్యాదికం నాస్తి శపథం వా పరో నామన్యతే తదా తద్వివాదాస్పదద్రవ్యమసాక్షికత్వాదనాథం నిస్స్వామికం భవతి - అర్థీ చ తం న ముంచతి తదా విశేషతస్తప్తపరశుగ్రహణాదినా తత్పరీక్ష్యమితి॥ ౧౯ ॥ పరీక్షిత్తరమపి కిం కార్యమత ఆహ । అపరాధేతి॥౨౦॥౨౧॥ రాజ్ఞ ఇతి॥ చిత్రోఽనేకధా- ఆదీపకస్య గృహాదిదాహకస్య - చిత్ర ఇతి సర్వత్రానుకృష్యతే ॥౨౨॥ సమ్యగితి॥ యుక్తస్య యథాశాస్త్రం అవహితస్య చిత్రవధం కుర్వతోఽపి రాజ్ఞో దోషో నాస్తి - ప్రత్యుత ధర్మ ఏవాస్తీత్యర్థః ॥౨౩॥౨౪॥

……………………………………*

కీర్తిసంయుక్తో హ్యనృతో నరకమృచ్ఛతి॥ ౨౪॥ నపరస్యప్రవాదేన పరేషాం దండమర్పయేత్ । ఆగమానుగమం కృత్వా బధ్నీయాన్మోక్షయీత వా॥ ౨౫ ॥ నతు హన్యాన్నృపో జాతు దూతం కస్యాంచిదాపది । దూతస్య హంతా నిరయమావిశేత్సచివైస్సహ॥ ౨౬॥ యథోక్తవాదినం దూతం క్షత్రధర్మరతో నృపః॥ యో హన్యాత్పితరస్తస్య భ్రూణహత్యామవాప్నుయుః॥ ౨౭ ॥ కులీనః కులసంపన్నో వాగ్మీ దక్షః ప్రియంవదః । యథోక్తవాదీ స్మృతిమాన్ దూతస్స్యాత్సప్తభిర్గుణైః॥ ౨౮॥ ఏతైరేవ గుణైర్యుక్తః ప్రతీహారోస్య రక్షితా । శిరోరక్షశ్చ భవతి గుణైరేతైస్సమన్వితః॥ ౨౯॥ ధర్మశాస్త్రార్థతత్త్వజ్ఞః సంధివిగ్రహికో భవేత్ । మతిమాన్ ధృతిమాన్ హ్రీమాన్ రహస్యవినిగూహితా ॥ ౩౦ ॥ కులీనస్సత్త్వసంపన్నః శుక్లోమాత్యః ప్రశస్యతే । ఏతైరేవ గుణైర్యుక్తస్తథా సేనాపతిర్భవేత్ ॥ ౩౧ ॥ వ్యూహయంత్రాయుధానాం చ తత్త్వజ్ఞో విక్రమాన్వితః । వర్షశీతోష్ణవాతానాం సహిష్ణుః పరరంధ్రవిత్ ॥ ౩౨ ॥ విశ్వాసయేత్పరాంశ్చైవ విశ్వసేచ్చ న కస్యచిత్ । పుత్రేష్వపి హి రాజేంద్ర విశ్వాసో న ప్రశస్యతే ॥ ౩౩ ॥ ఏతచ్ఛాస్త్రార్థతత్త్వం తు మయాఖ్యాతం తవానఘ । అవిశ్వాసో నరేంద్రాణాం గుహ్యం పరమముచ్యతే॥ ౩౪॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత-రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- పంచాశీతితమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కథంవిధం పురం రాజా స్వయమావస్తుమర్హతి । కృతం వా కారయిత్వా వా తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ భీష్మః ॥ వస్తవ్యం యత్ర కౌంతేయ సపుత్రజ్ఞాతిబంధునా । న్యాయ్యం తత్ర పరిప్రష్టుం వృత్తిం గుప్తిం చ భారత॥ ౨॥ తస్మాత్తే వర్తయిష్యామి దుర్గకర్మ విశేషతః । శ్రుత్వా తథా విధాతవ్యమనుష్ఠేయం చ యత్నతః॥ ౩॥ షడ్విధం దుర్గమాస్థాయ పురాణ్యథ నివేశయేత్ । సర్వసంపత్ప్రధానం యద్బాహుల్యం చాపి సంభవేత్ ॥ ౪॥ ధన్వదుర్గం మహీదుర్గం గిరిదుర్గం తథైవ చ । మనుష్యదుర్గం మృద్దుర్గం వనదుర్గం చ తాని షట్ ॥ ౫ ॥ యత్పురం దుర్గసంపన్నం ధాన్యాయుధసమన్వితమ్ । దృఢప్రాకారపరిఖం హస్త్యశ్వరథసంకులమ్ ॥ ౬ ॥ విద్వాంసశ్శిల్పినో యత్ర నిచయాశ్చ సుచింతితాః । ధార్మికశ్చ జనో యత్ర దాక్ష్యముత్తమమాస్థితః ॥ ౭ ॥ ఊర్జస్వినరనాగాశ్వం చత్వరాపణశోభితమ్ । ప్రసిద్ధవ్యవహారం చ ప్రశాంతమకుతోభయమ్ ॥ ౮॥ సుప్రభం సానునాదం చ సుప్రశస్తనివేశనమ్ । శూరాఢ్యజనసంపన్నం బ్రహ్మఘోషానునాదితమ్ ॥ ౯ ॥ సమాజోత్సవసంపన్నం సదాపూజితదైవతమ్ । వశ్యామాత్యబలో రాజా తత్పురం స్వయమావిశేత్ ॥ ౧౦ ॥ తత్ర కోశం బలం మిత్రం వ్యవహారం చ వర్ధయేత్ । పురే జనపదే చైవ సర్వదోషాన్నివర్తయేత్ ॥ ౧౧ ॥ భాండాగారాయుధాగారం ప్రయత్నేనాభివర్ధయేత్ । నిచయాన్వర్ధయేత్సర్వాంస్తథా యంత్రాయుధాలయాన్ ॥ ౧౨ ॥ కాష్ఠలోహతుషాంగారదారుశృంగాస్థివైణవాన్। మజ్జాస్నేహవసాక్షౌద్రమౌషధగ్రామమేవ చ॥ ౧౩ ॥ శణం సర్జరసం ధాన్యమాయుధాని శరాంస్తథా । చర్మస్నాయుం తథా వేత్రం ముంజబల్బజబంధనాన్॥ ౧౪॥ ఆశయాశ్చోదపానాశ్చ ప్రభూతసలిలాకరాః । నిరోద్ధవ్యాస్సదా రాజ్ఞా క్షీరిణశ్చ మహీరుహాః॥ ౧౫॥ సత్కృతా

నేతి॥ పితురపరాధే పుత్రో న దండ్యః అపితు ఆగమానుగమః కార్యః - త్వం స్వపితరం పుత్రాదిద్వారా అస్మీయావస్థాపయేతి తమపరిపిత్రా నిర్గమనస్య పర్యనుయోగః కార్యః- తావత్పర్యంతం పుత్రం బధ్నీయాత్ - యది తు సంబంధేపి పుత్రే వా యాతి తదా పుత్రమపి మోక్షయేత్ - పితుః రాష్ట్రాన్నిర్వాసనరూపస్య దండస్య తేన స్వత ఏవ సంపాదితత్వాదితి భావః॥ ౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥ ఏతైరితి॥ ప్రతీహారో ద్వారపాలః - శిరోరక్షః శిరాంసీవ శిరాంసి ముఖ్యనగరాదీని ప్రధానస్థానాని తద్రక్షణకర్తా॥౨౯॥౩౦॥ కులీన ఇతి॥ ఏతైః ధర్మేత్యాదిభిరమాత్యగుణైః॥ ౩౧ ॥ సేనాపతేర్విశేషగుణానాహ॥ వ్యూహేతి॥ వ్యూహాస్సేనాయాః సన్నివేశప్రకారవిశేషః- యంత్రాణి ధనురాదీని- ఆయుధాని ఖడ్గాదీని॥౩౨॥౩౩॥ ౩౪॥ * ౧॥౨॥౩॥ షడ్విధమితి॥ అథ దుర్గాణామాశ్రయేణ పురాణి మహానగరాణి నివేశయేత్ ॥౪॥ ధన్వేతి॥ ధన్వా నిర్జలదేశః తదేవ పరితశ్చేద్దుర్గం ధన్వదుర్గం- మహీదుర్గం కోటః॥ ౫ ॥ యదితి॥ దుర్గేణ మహీదుర్గేణ సంపన్నం- అత ఏవ దృఢప్రాకారపరిఘం॥౬॥౭॥౮॥ సుప్రభమితి॥ సానునాదం గీతవాదిత్రధ్వనిమత్ ॥౯॥౧౦॥౧౧॥ భాండేతి॥ నిచయాన్ ధాన్యాదిసంగ్రహాన్ ॥ ౧౨॥౧౩॥౧౪॥ ఆశయా ఇతి॥ ఆశయాః పానసపానాని- ఉదపానాః కూపాః- నిరోద్ధవ్యాః రక్షణీయాః॥౧౫॥౧౬॥ .... *

శ్చప్రయత్నేనఆచార్యర్త్విక్పురోహితాః। మహేష్వాసాఃస్థపతయఃసాంవత్సరచికిత్సకాః ॥ ౧౬ ॥ ప్రజ్ఞామేధావినోదాంతాదక్షాశ్శూరాబహుశ్రుతాః। కులీనాస్సత్త్వసంపన్నాయుక్తాస్సర్వేషుకర్మసు॥ ౧౭॥ పూజయేద్ధార్మికాన్రాజానిగృహ్ణీయాదధార్మికాన్। నియుంజ్యాచ్చప్రయత్నేనసర్వవర్ణాన్స్వకర్మసు॥ ౧౮॥ బాహ్యమాభ్యంతరంచైవపౌరజానపదంతథా। చారైస్సువిదితంకృత్వాతతఃకర్మప్రయోజయేత్॥౧౯॥చరాన్మంత్రంచకోశంచదండంచైవవిశేషతః। అనుతిష్ఠేత్స్వయంరాజాసర్వంహ్యత్రప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఉదాసీనారిమిత్రాణాంసర్వమేవచికీర్షితమ్ ॥ పురేజనపదేచైవాజ్ఞాతవ్యంచారచక్షుషా॥ ౨౧॥ తతస్తేషాంవిధాతవ్యంసర్వమేవాప్రమాదతః। భక్తాన్పూజయతానిత్యంద్విషతశ్చనిగృహ్ణతా॥౨౨॥ యష్టవ్యంక్రతుభిర్నిత్యందాతవ్యంచాప్యపీడయా । ప్రజానాంరక్షణంకార్యంనకార్యంధర్మబాధకమ్ ॥ ౨౩ ॥ కృపణానాథవృద్ధానాంవిధవానాంచయోషితామ్ । యోగక్షేమంచవృత్తించనిత్యమేవప్రకల్పయేత్ ॥ ౨౪ - ఆశ్రమేషుయథాకాలంచైలభాజనభోజనమ్ । సదైవోపహరేద్రాజాసత్కృత్యాభ్యర్చ్యమాన్యచ॥ ౨౫॥ ఆత్మానంసర్వకార్యాణితాపసేరాష్ట్రమేవచ। నివేదయేత్ప్రయత్నేనతిష్ఠేత్ప్రహ్వశ్చసర్వదా॥౨౬॥ సర్వార్థత్యాగినంరాజాకులేజాతంబహుశ్రుతమ్। పూజయేత్తాదృశందృష్ట్వాశయనాసనభోజనైః॥ ౨౭ ॥ తస్మిన్కుర్వీతవిశ్వాసంరాజాకస్యాంచిదాపది । తాపసేషుహివిశ్వాసమపికుర్వంతిదస్యవః॥ ౨౮॥ తస్మిన్నిధీనాదధీతప్రజ్ఞాంపర్యాదదీతచ । నచాప్యభీక్ష్ణంసేవేతభృశంవాప్రతిపూజయేత్ ॥౨౯॥ అన్యఃకార్యస్స్వరాష్ట్రేషుపరరాష్ట్రేషుచాపరః । అటవీషుపరఃకార్యస్సామంతనగరేష్వపి ॥ ౩౦॥ తేషుసత్కారమానాభ్యాం సంవిభాగాంశ్చకారయేత్ । పరరాష్ట్రాటవీస్థేషుయథాస్వవిషయేతథా॥ ౩౧॥ తేకస్యాంచిదవస్థాయాంశరణంశరణార్థినే। రాజ్ఞేదద్యుర్యథాకామంతాపసాస్సంశితవ్రతాః॥ ౩౨ ॥ ఏషతేలక్షణోద్దేశఃసంక్షేపేణప్రకీర్తితః । యాదృశేనగరేరాజాస్వయమావస్తుమర్హతి॥౩౩॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - దుర్గపరీక్షాయాం-షడశీతితమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ రాష్ట్రగుప్తించమేరాజన్రాష్ట్రస్యైవతుసంగ్రహమ్ । సమ్యగ్జిజ్ఞాసమానాయప్రబ్రూహిభరతర్షభ॥౧॥ భీష్మః॥ రాష్ట్రగుప్తించతేసమ్యగ్రాష్ట్రస్యైవతుసంగ్రహమ్ । హంతసర్వంప్రవక్ష్యామి తత్త్వమేకమనాశ్శృణు ॥ ౨ ॥ గ్రామస్యాధిపతిఃకార్యో దశగ్రామ్యాస్తథాపరః । ద్విగుణాయాశ్శతస్యైవం సహస్రస్య చకారయేత్ ॥ ౩ ॥ గ్రామేయాన్ గ్రామదోషాంశ్చ గ్రామికఃప్రతిభావయేత్ । తాన్బ్రూయాద్దశపాయాసౌసతువింశతిపాయవై॥ ౪॥ సోపివింశత్యధిపతిర్వృత్తంజానపదేజనే। గ్రామాణాంశతపాలాయసర్వమేవనివేదయేత్ ॥ ౫॥ యానిగ్రామ్యాణిభోజ్యానిగ్రామికస్తాన్యుపాశ్నీయాత్ । దశపస్తేనభర్తవ్యస్తేనాపిద్విగుణాధిపః ॥ ౬ ॥ గ్రామంగ్రామశతాధ్యక్షోభోక్తుమర్హతిసత్కృతః । మహాంతంభరతశ్రేష్ఠసుస్ఫీతంజనసంకులమ్ ॥ ౭ ॥ తత్రహ్యనేకపాయత్తంరాజ్ఞోభవతిభారత । శాఖానగరమర్హస్తుసహస్రపతిరుత్తమః ॥

ప్రజ్ఞేతి॥ ప్రజ్ఞా-గ్రంథార్థగ్రహణసామర్థ్యం- మేధా-ఊహాపోహకౌశలం॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥చరానితి॥అనుతిష్ఠేత్ ఆలోచయేత్॥ ౨౦॥ ౨౧॥తతఇతి॥విధాతవ్యంప్రతికర్తవ్యం॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥ఆత్మానమితి॥ తాపసేతపస్విజనే॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥తస్మిన్నితి॥ నిధీన్ధనభాండాని - అభీక్ష్ణంనసేవేతదస్యూనాంతత్సూచనేతపస్వినాంశాపాత్తేనప్రతిపూజయేచ్చ॥౨౯॥అన్యఇతి॥అన్యస్తాపసః-కార్యస్సఖిత్వేనసంపాదనీయః॥౩౦॥ తేష్వితి॥ తేషుతత్తత్ స్థానస్థేషుతాపసేషు॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥*రాష్ట్రస్యగుప్తిఃపరిపాలనంకథంకర్తవ్యమితిపృచ్ఛతి - నగరగుప్తిశ్రవణానంతరంతస్యాఃబుద్ధిస్థాయాఉపస్థానాత్॥ రాష్ట్రేతి॥౧॥౨॥గ్రామస్యేతి॥ దశానాంగ్రామాణాంసమాహారోదశగ్రామీతస్యాఃదశగ్రామ్యాః - ద్విగుణాయాఃవింశతిగ్రామ్యాః - శతస్యసహస్రస్యాధిపతింకారయేత్ ॥ ౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥తత్రేతి॥తత్రరాష్ట్రేశతాధిపతిభోగ్యంగ్రామంఅనేకపాయత్తంభవతి - క్లీబత్వమార్షం-సార్థః - అన్యథాతస్యతదాయత్తత్వేధనలోభాత్సకృత్స్నంగ్రామంపీడయేదితిభావః॥ ౮॥ .... *

౮॥ ధాన్యంహిరణ్యంభోగేనభోక్తుంరాష్ట్రియసంగతః। తేషాంసంగ్రామకృత్యంస్యాద్గ్రామకృత్యంచ తేష్వయత్ ॥౯॥ ధర్మజ్ఞస్సచివఃకశ్చిత్తత్ప్ర
పశ్యేదతంద్రితః। నగరేనగరేచాస్యాదేకస్సర్వార్థచింతకః ॥ ౧౦ ॥ ఉచ్చైఃస్థానేఘోరరూపోనక్షత్రాణామివగ్రహః। భవేత్సతాన్పరిక్రామే
త్సర్వానేవసభాసదః ॥ ౧౧॥ తేషాంవృత్తింపరిణయేత్కశ్చిద్రాష్ట్రేషుతచ్చరః। జిఘాంసవఃపాపకామాఃపరస్వాదాయినశ్శఠాః ॥ ౧౨॥ రక్షాభ్య
ధికృతానామతేభ్యోరక్షేదిమాఃప్రజాః। విక్రయంక్రయమధ్వానంభక్తంచసపరిచ్ఛదమ్ ॥ ౧౩ ॥ యోగక్షేమంచసంప్రేక్ష్య వణిజాంకారయేత్క-
రాన్।ఉత్పత్తిందానవృత్తించశిల్పంసంప్రేక్ష్యచాసకృత్ ॥ ౧౪ ॥ శిల్పంప్రతికరానేవంశిల్పినఃప్రతికారయేత్। ఉచ్చావచకరాదాప్యాఃమహారాజ్ఞా
యుధిష్ఠిర॥ ౧౫॥ యథాయథానసీదేరంస్తథాకుర్యాన్మహీపతిః। ఫలంకర్మచసంప్రేక్ష్యతతస్సర్వంప్రకల్పయేత్ ॥ ౧౬॥ ఫలంకర్మచనిర్హేతునకశ్చి
త్సంప్రవర్తతే। యథారాజాచకర్తాచస్యాతాంకర్మణిభాగినా ॥ ౧౭॥ సమవేక్ష్యతథారాజ్ఞాప్రణేయాస్సతతంకరాః ॥ ౧౮॥ నోచ్ఛిద్యాదాత్మ
నోమూలంపరేషాంచాపితృష్ణయా। ఈహాద్వారాణిసంరుధ్యరాజాసంప్రీతిదర్శనః॥ ౧౯॥ ప్రద్విషంతిపరిఖ్యాతంరాజానమతిఖాదినమ్। ప్రద్విష్టస్య
కుతశ్శ్రేయోనాప్రియోలభతేఫలమ్॥ ౨౦॥ వత్సౌపమ్యేనదోగ్ధవ్యంరాష్ట్రమక్షీణబుద్ధినా। భూతోవత్సోజాతబలఃపీడాంసహతిభారత ॥ ౨౧ ॥ నక
ర్మకురుతేవత్సోభృశందుగ్ధోయుధిష్ఠిర। రాష్ట్రమప్యతిదుగ్ధంహినకర్మకురుతేమహత్ ॥ ౨౨ ॥ యోరాష్ట్రమనుగృహ్ణాతిపరిరక్షన్స్వయంనృపః।
సంజాతముపజీవన్సలభతేచమహత్ఫలమ్॥౨౩॥ఆపదర్థంచనిర్యాతంరాజానఇహవిందతే।రాష్ట్రంచకోశభూతంస్యాత్కోశోవేశ్మగతస్తథా॥ ౨౪॥
పౌరజానపదాన్సర్వాన్సంశ్రితోపాశ్రితాంస్తథా। యథాశక్త్యనుకంపేతసర్వాన్స్వల్పధనానపి॥ ౨౫ ॥ బాహ్యంజనంభేదయిత్వాభోక్తవ్యో
మధ్యమస్సుఖమ్। ఏవంనాస్యప్రకుప్యంతిజనాస్సుఖితదుఃఖితాః ॥ ౨౬ ॥ ప్రాగేవతుధనాదానమనుభాష్యతతఃపునః। సన్నిపత్యస్వవిషయేభయంరా
ష్ట్రేషుదర్శయేత్॥ ౨౭॥ ఇయమాపత్సముత్పన్నాపరచక్రభయంమహత్। అపిచాంతాయకల్పంతేవేణోరివఫలాగమః॥ ౨౮॥అరయోమేసముత్థా
యబహుభిర్దస్యుభిస్సహ। ఇదమాత్మవధాయైవరాష్ట్రమిచ్ఛంతిబాధితుమ్ ॥ ౨౯॥అస్యామాపదిఘోరాయాంసంప్రాప్తేదారుణేభయే। పరిత్రా
ణాయభవతఃప్రార్థయిష్యేధనానివః ॥ ౩౦ ॥ ప్రతిదాస్యేచభవతాంసర్వంచాహంభయక్షయే। నారయఃప్రతిదాస్యంతియద్ధరేయుర్బలాదితః ॥
౩౧ ॥ కళత్రమాదితఃకృత్వాసర్వంవోవినశేదితి। అపిచేత్పుత్రదారార్థమర్థసంచయఇష్యతే ॥ ౩౨ ॥ నందామివఃప్రభావేణపుత్రాణామివచోద
యే। యథాశక్త్యుపగృహ్ణామిరాష్ట్రస్యాపీడయాచవః ॥ ౩౩ ॥ ఆపత్స్వేవహివోఢవ్యంభవద్భిఃపుంగవైరివ।నప్రియంసతతంకార్యంధనంకస్యాంచి
దాపది॥౩౪॥ ఇతివాచామధురయాశ్లక్ష్ణయాసోపచారయా। స్వరశ్మీనభ్యవసృజేద్యోగమాధాయకాలవిత్ ॥ ౩౫ ॥ ప్రాకారంభృత్యభరణంవ్యయం

ధాన్యమితి॥ సహస్రపతిఃశాఖానగరంతత్రత్యధాన్యహిరణ్యసంబంధీయోభోగోధనంతేనస్వస్యవేతనేనభోక్తుంపాలయితుమర్హః తత్రక్షేత్రికాణా
మభావాద్వైశ్యేభ్యోయఃకరఆయాతితదేవతస్యవేతనమిత్యర్థః॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥శిల్పమితి॥ కారయేత్ దాపయేత్ ॥౧౫॥యథేతి॥ఫలంధా
న్యధనవృద్ధ్యాది-వృద్ధ్యనురూపఃకరఃకల్ప్యఇత్యర్థః॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥ నేతి॥ ఆత్మనోమూలంరాష్ట్రంపరేషాంమూలంకృష్యాది-ఈహాలోభః॥౧౯॥ప్రద్వి
షంతీతి॥అతిఖాదినంబహుభక్ష్యం॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥ఆపదితి॥నిర్యాతందత్తంఇహరాష్ట్రే॥౨౪॥పౌరేతి॥సంశ్రితాఃసాక్షాదాశ్రితాఃవ్యవహితాః॥౨౫॥
బాహ్యమితి॥ఆటవికోదస్యుసంఘోబాహ్యజనస్తం యూయమత్తిష్ఠధ్వమితిభేదయిత్వామధ్యమోగ్రామీణోజనోభోక్తవ్యస్తతోబహులంధనమాద
ద్యాదిత్యర్థః॥౨౬॥తత్ప్రకారమాహ॥ ప్రాగితి॥ చోరనిగ్రహార్థంకటకబంధఃకర్తవ్యస్తదర్థంచధనమపేక్షితమితిపూర్వమేవఆభాష్యసూచనాం
కృత్వా-తతస్సంనిపత్యతేషుతేషుగ్రామేషుగత్వాభయందర్శయేత్॥౨౭॥౨౮॥ అరయఇతి॥ అత్మవధాయేతిప్రజానుస్వసామర్థ్యంద్యోత్యతే॥౨౯॥
౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥ఆపత్స్వితి॥పుంగవైర్బలీవర్దైః॥౩౪॥ఇతీతి॥ఏవంవాచాలేఖ్యేనచసుశిక్షితాన్ముక్తాంశ్చస్వ - ....*

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

సంగ్రామతోభయమ్యోగక్షేమంచ సంప్రేక్ష్యగోమినఃకారయేత్కరమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఉపేక్షితాహినశ్యేయుర్గోమినోరణ్యవాసినః। తస్మాత్తేషువిశేషేణమృదుపూర్వంసమాచరేత్ ॥ ౩౭ ॥ సాంత్వనంరక్షణందానమవస్థాచాప్యభీక్ష్ణశః। గోమినాంపార్థకర్తవ్యఃసంవిభాగఃప్రియాణిచ॥౩౮॥ అజస్రముపయోక్తవ్యంఫలంగోమిషుభారత। ప్రభావయంతిరాష్ట్రంచవ్యవహారంకృషింతథా ॥ ౩౯ ॥ తస్మాద్గోమిషుయత్నేనప్రీతింకుర్యాద్విచక్షణః। దయావానప్రమత్తశ్చకరాన్సంప్రణయేన్మృదూన్॥ ౪౦॥ సర్వత్రక్షేమచరణంసులభంనామగోమిషు। నహ్యతస్సదృశంకించిద్వరమస్తియుధిష్ఠిర ॥ ౪౧ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- సప్తాశీతితమోధ్యాయః-........................ *

యుధిష్ఠిరః॥ యదారాజాసమర్థోపికోశార్థీస్యాన్మహామతే। కథంప్రవర్తేతతదాతన్మేబ్రూహిపితామహ ॥౧ ॥ భీష్మః ॥ యథాదేశంయథాకాలంయథాబుద్ధియథాబలమ్। అనుశిష్యాత్ప్రజారాజాధర్మార్థీతద్ధితేరతః॥౨॥యథాతాసాంచమన్యేతశ్రేయఆత్మనఏవచ।తథాకర్మాణిసర్వాణిరాజారాష్ట్రేషువర్తయేత్ ॥ ౩॥ మధుదోహందుహేద్రాష్ట్రంభ్రమరాఇవపాదపమ్। వత్సాపేక్షీదుహేచ్చైవస్తనాంశ్చనవికుట్టయేత్ ॥ ౪॥ జలౌకవత్పిబేద్రాష్ట్రంమృదునైవనరాధిపః। వ్యాఘ్రీవచహరేత్పుత్రాన్సందశేన్నచపీడయేత్ ॥ ౫ ॥ యథాశల్యకవానాఖుఃపదంధూనయతేసదా। అతీక్ష్ణేనాభ్యుపాయేనతథారాష్ట్రంసమాపిబేత్ ॥ ౬॥ అల్పేనాల్పేనదేయేనవర్ధమానంప్రదాపయేత్। తతోభూయస్తతోభూయఃక్రమవృద్ధింసమాచరేత్ ॥ ౭॥ దమయన్నివదమ్యానిశశ్వద్భారంవివర్ధయేత్। మృదుపూర్వంప్రయత్నేనపాశానభ్యవహారయేత్ ॥ ౮ ॥ సకృత్పాశావకీర్ణాస్తేనభవిష్యంతిదుర్దమాః। ఉచితేనైవభోక్తవ్యానభవిష్యంతియత్నతః ॥ ౯॥ తస్మాత్సర్వసమారంభోదుర్లభఃపురుషంప్రతి। యథాముఖ్యాన్సాంత్వయిత్వాభోక్తవ్యఇతరోజనః॥ ౧౦॥ తతస్తాన్భేదయిత్వాతుపరస్పరవివక్షితాన్। భుంజీతసాంత్వయంశ్చైవయథాసుఖమయత్నతః॥ ౧౧॥ నచాస్థానేనఛాకాలేచకరాంస్తేభ్యోనిపాతయేత్। ఆనుపూర్వ్యేణసాంత్వేనయథాకాలంయథావిధి॥ ౧౨ ॥ ఉపాయాన్ప్రబ్రవీమ్యేతన్నమేమాయావివక్షితా।అనుపాయేనదమయన్ప్రకోపయతివాజినః ॥ ౧౩ ॥ పానాగారనివేశాశ్చవేశ్యాఃప్రాపణికాస్తథా। కుశీలవాస్సకితవాయేచాన్యేకేచిదీదృశాః॥ ౧౪॥ నియమ్యాస్సర్వఏవైతేయేరాష్ట్రస్యోపఘాతకాః। ఏతేరాష్ట్రేభితిష్ఠంతోబాధంతేభద్రికాఃప్రజాః ॥ ౧౫ ॥ నకేనచిద్యాచితవ్యఃకశ్చిత్కస్యాంచిదాపది।ఇతివ్యవస్థాభూతానాంపురస్తాన్మనునాకృతా॥౧౬॥సర్వేతథానుజీవేయుర్నకుర్యుఃకర్మచేదిహ।సర్వఏవఇమేలోకానభవేయురసంశయమ్॥౧౭

రశ్మీన్-స్వస్యరశ్మిభూతాన్పదాతీన్అధికారిణఃప్రజాసుధనముగ్రహీతుంఅభ్యవసృజేత్ప్రేరయేత్ - యోగంధనగ్రహణోపాయంఆధాయప్రజాసుప్రయోజ్య-ధనంగృహ్ణీయాదితిశేషః॥ ౩౫॥ ప్రాకారమితి॥ గోమినఃవైశ్యాన్- ప్రాకారాదీన్కర్తవ్యాన్ప్రేక్ష్యసందర్శయిత్వా- ఇదంకార్యముపస్థితమస్త్యావశ్యకమిత్యుక్త్వాకరంకారయేత్ ॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥౪౦॥౪౧॥******* ౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥ యథేతి॥ శల్యకవాన్తీక్ష్ణతుండఆఖువిశేషః-సహి- నిద్రితస్యమనుష్యస్యపదతలస్థంమాంసంఅతీక్ష్ణేనైవోపాయేనభక్షయతి- శయానస్తుఈషద్వేదనయాపదంకించిద్ధూనయతేకంపతే- సతుతీవ్రవేదనయాప్రబుధ్యన్ఆఖుంనివారయతి- తద్వత్ రాష్ట్రంసమాపిబేత్ ॥౬॥ప్రత్యబ్దంశతతమేనాధికేనవాంశేనవర్ధమానకరంప్రదాపయన్గ్రామద్రవ్యస్యవృద్ధింకుర్యాదిత్యాహ॥ అల్పేనేతి॥ ౭॥ దమ్యానివత్సతరకులానియథాక్రమేణదమయతేతద్వత్ప్రజాఅపీత్యాహ॥ దమయన్నివేతి॥ అభ్యవహారయేత్ ॥ ౮॥ సకృదితి॥ సకృత్ సద్యఃపాశావకీర్ణాస్సంతఃనభవిష్యంతి- యతోదుర్దమాః- అతఉచితేనైవక్రమేణభోక్తవ్యాఃదమ్యాఃప్రజాశ్చ॥౯॥తస్మాదితి॥ పురుషంప్రతిప్రతిపురుషమిత్యర్థః॥ ౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥ పానాగారనివేశాఃమద్యశాలానివేశాః - కుత్సితేనశీలేనవాంతిగచ్ఛంతిధర్మంహింసంతివాకుశీలవాః- విటాః- కితవాఃద్యూతకారాశ్చనిగ్రాహ్యాఇత్యాహ॥ పానేతి॥౧౪॥నియమ్యాఇతి॥ భద్రికాఃకల్యాణీః॥ ౧౫॥ నేతి॥యాచితవ్యఃదత్తఋణంకరంచేతిశేషః॥ ౧౬॥సర్వఇతి॥ అనుజీవేయుఃఅనుసరేయుః - అన్యథాదోషమాహ॥ నేతి॥౧౭॥........................*

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

ప్రభుర్నియామనే రాజా య ఏతాన్న నియచ్ఛతి । భుఙ్క్తే స తస్య పాపస్య చతుర్భాగమితి శ్రుతిః ॥ ౧౮ ॥ భోక్తా తస్య తు పాపస్య సుకృతస్య యథా తథా। నియంతవ్యాస్సదా రాజ్ఞా పాపా యే స్యుర్నరాధిప॥ ౧౯ ॥ కృతపాపస్త్వసౌ రాజా య ఏతాన్న నియచ్ఛతి। యథా కృతస్య ధర్మస్య చతుర్భాగముపాశ్నుతే॥ ౨౦॥ స్థానాన్యేతాని సంయమ్య ప్రసంగో భూతినాశనః। కామప్రసక్తః పురుషః కిమకార్యం వివర్జయేత్ ॥ ౨౧ ॥ మద్యమాంసపరస్వాని తథా దారా ధనాని చ । ఆహరేద్రాజవశగస్తథా శాస్త్రం ప్రవర్తయేత్ ॥ ౨౨ ॥ ఆపద్యేవ తు యాచేరన్ యేషాం నాస్తి పరిగ్రహః। దాతవ్యం ధర్మతస్తేభ్యస్త్వనుక్రోశాద్భయాన్న తు॥ ౨౩॥ మా తే రాష్ట్రే యాచనకా భూవన్మా చాపి దస్యవః। ఏషాం దాతార ఏవైతే నైతే భూతస్య భావకాః॥ ౨౪॥ యే భూతాన్యనుగృహ్ణంతి వర్ధయంతి చ యే ప్రజాః। తే తే రాష్ట్రేషు వర్తంతాం మా భూతానామభావకాః॥ ౨౫ ॥ దండ్యాస్తే చ మహారాజ ధనాదానప్రయోజకాః। ప్రయోగం కారయేయుస్తాన్ యథా బలికరాంస్తథా॥ ౨౬॥ కృషిగోరక్ష్యవాణిజ్యం యచ్చాన్యత్కించిదీదృశమ్। పురుషైః కారయేత్కర్మ బహుభిః కర్మభేదతః॥ ౨౭॥ నరశ్చేత్కృషిగోరక్ష్యం వాణిజ్యం చాప్యనుష్ఠితః। సంశయం లభతే కించిత్తేన రాజా విగర్హ్యతే॥ ౨౮ ॥ ధనినః పూజయేన్నిత్యం పానాచ్ఛాదనభోజనైః। వక్తవ్యాశ్చానుగృహ్ణీధ్వం ప్రజాస్సహ మయేతి వై॥ ౨౯॥ అంగమేతన్మహద్రాజ్యే ధనినో నామ భారత। కకుదస్సర్వభూతానాం ధనస్థో నాత్ర సంశయః॥ ౩౦॥ ప్రాజ్ఞశ్శూరో ధనస్థశ్చ స్వామీ ధార్మిక ఏవ చ। తపస్వీ సత్యవాదీ చ బుద్ధిమాంశ్చాపి రక్షతి॥ ౩౧ ॥ తస్మాత్సర్వేషు భూతేషు ప్రీతిమాన్ భవ పార్థివ। సత్యమార్జవమక్రోధమానృశంస్యం చ పాలయ ॥ ౩౨ ॥ ఏవం దండం చ కోశం చ మిత్రం భూమించ లప్స్యసే। సత్యార్జవపరో రాజన్మిత్రకోశబలాన్వితః॥ ౩౩॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - అష్టాశీతితమోధ్యాయః

భీష్మః॥ వనస్పతీన్ భక్ష్యఫలాన్న ఛింద్యుర్విషయే తవ। బ్రాహ్మణానాం మూలఫలం ధర్మమాహుర్మనీషిణః॥౧॥ బ్రాహ్మణేభ్యోఽతిరిక్తం చ భుంజీరన్నితరే జనాః । న బ్రాహ్మణోపరోధేన హరేదన్యః కథంచన ॥ ౨ ॥ విప్రశ్చేత్త్యాగమాతిష్ఠేదాత్మార్థే వృత్తికర్శితః । పరికల్ప్యాస్య వృత్తిస్స్యాత్సదారస్య నరాధిప ॥ ౩ ॥ స చేన్నోపనివర్తేత వాచ్యో బ్రాహ్మణసంసది । కస్మిన్నిదానీం మర్యాదామయం లోకః కరిష్యతి ॥ ౪ ॥ అసంశయం నివర్తేత న చేద్వక్ష్యత్యతః పరమ్। పూర్వం పరోక్షం వక్తవ్యమేతత్కౌంతేయ శాశ్వతమ్॥ ౫॥ ఆహురేతజ్జనా బ్రహ్మన్న చైతచ్ఛ్రద్దధామ్యహమ్ । నిమంత్ర్యశ్చ భవేద్భోగైరవృత్త్యా చేత్తదాచరేత్ ॥౬॥ కృషిగోరక్ష్యవాణిజ్యం లోకానామిహ జీవనమ్। ఊర్ధ్వం చైవ త్రయీవిద్యా సా భూతాన్ భావయత్యుత॥౭॥ తస్యాం ప్రయతమానాయాం యే స్యుస్తత్పరిపంథినః । దస్యవస్తద్వధాయేహ బ్రహ్మా క్షత్రమథాసృజత్ ॥ ౮ ॥ శత్రూన్ జయ ప్రజా రక్ష యజస్వ క్రతుభి

ప్రభురితి॥ తథా నియచ్ఛన్నితి శేషః॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥స్థానానీతి॥స్థానాని మద్యాదీనాం వక్ష్యమాణానాం - కిమకార్యం వివర్జయేత్ అపితు సర్వమకార్యం కుర్యాదేవ॥౨౧॥అకార్యమేవాహ॥మద్యేతి॥శాస్త్రం॥ఆజ్ఞాం ప్రవర్తయేత్ - ప్రదర్శయేత్॥౨౨॥ఆపదితి॥ ఆపద్యేవ- అనుక్రోశాదనాపద్యపి॥౨౩॥మేతి॥ దాతారః ఆచ్ఛేత్తారః॥౨౪॥ ౨౫॥దండ్యా ఇతి॥ ధనాదానం అధికధనగ్రహణం ప్రయోజయంతో ధికారిణో దండ్యాః- అన్యే వా అధికారిణస్తాన్ యథావత్ బలికరాననుద్దిశ్య ప్రయోగం కారయేయుః॥౨౬॥కృషీతి॥ బహుభిః కారయేత్ - అన్యథా కర్మభేదతః కర్మణో భేదో నాశః స్యాదిత్యర్థః॥ ౨౭ ॥ నర ఇతి॥ సంశయం చోరేభ్యో రాజకీయేభ్యో వా భయాత్॥౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥ * వనస్పతీనితి ॥ మూలఫలం బ్రాహ్మణానాం స్వమితి ధర్మమాహూ రతో హ్యేతన్న ఛింద్యుః॥౧॥ బ్రాహ్మణేభ్య ఇతి॥బ్రాహ్మణోపరోధేన తైరపాలనేవ॥౨॥విప్ర ఇతి॥ త్యాగం రాష్ట్రస్య॥ ౩॥ స ఇతి॥ అవృత్త్యా రాష్ట్రం త్యజతో రాజ్ఞో వృత్తిః కల్ప్యేతి మర్యాదా- నతు గజరథాద్యలాభాత్ త్యజతస్తదపి దేయమస్యేతి కస్మిన్నితి కాక్వా సూచయతి॥౪॥అసంశయమితి॥అతః పరం త్వం వృత్తిం కల్పయసి న తు పూర్వమితి ఉపాలంభే- పూర్వం పరోక్షం వక్తవ్యం త్వం తవ్యమితి తం ప్రార్థయేదిత్యర్థః॥౫॥ వృత్తిమాత్రం కల్పయేదితి పరమతం- భోగార్థీ చేద్రాష్ట్రం త్యజతి తదా భోగైరపి నిమంత్ర్యః అవృత్త్యాపి నిమంత్ర్య ఇత్యాహ॥ఆహురితి॥౬॥౭॥౮॥ .... *

నృపాః। యుధ్యస్వ సను రేవీరో భూత్వా కౌరవనందన॥ ౯ ॥ సంరక్ష్యాః పాలయేద్రాజా స రాజా రాజసత్తమః । యే కేచిత్తాన్న రక్షంతి తైరర్థో నాస్తి కశ్చన॥ ౧౦॥ సదైవ రాజ్ఞా బోద్ధవ్యం సర్వలోకాద్యుధిష్ఠిర । తస్మాద్ధతో హి భుంజీత మనుష్యా నేవ మానవః॥ ౧౧ ॥ అంతరేభ్యః పరాన్ రక్షన్ పరేభ్యః పునరాంతరాన్। పరాన్ పరేభ్యస్స్వాన్ స్వేభ్యః సర్వాన్ పాలయ నిత్యదా॥ ౧౨ ॥ ఆత్మానం సర్వతో రక్షన్ రాజా రక్షేత మేదినీమ్ । ఆత్మమూలమిదం సర్వమాహుర్వై విదుషో జనాః॥ ౧౩॥ కింఛిద్రం కోనుసంగో మే కిం వాస్త్యవినిపాతితమ్ । కుతో మామాశ్రయేద్దోష ఇతి నిత్యం విచింతయేత్ ॥ ౧౪॥ అతీతదివసే వృత్తం ప్రశంసంతి న వా పునః । గుప్తైశ్చారైరనుమతైః పృథివీమనుసారయేత్ ॥ ౧౫॥ జానీయుర్యది మే వృత్తం ప్రశంసంతి న వా పునః । కచ్చిద్రోచేజ్జనపదే కచ్చిద్రాష్ట్రే చ మే యశః ॥ ౧౬ ॥ ధర్మజ్ఞానాం ధృతిమతాం సంగ్రామేష్వపలాయినామ్ । రాష్ట్రే తు యే న జీవంతి యే తు రాజ్ఞోనుజీవినః॥ ౧౭॥ అమాత్యానాం చ సర్వేషాం మధ్యస్థానాం చ సర్వశః। యే చ త్వాభిప్రశంసేయుర్నిందేయురథవా పునః ॥ ౧౮ ॥ సర్వాన్ సుపరిణీతాంస్తాన్ కారయేథా యుధిష్ఠిర । ఏకాంతేన హి సర్వేషాం న శక్యం తాత రోచితుమ్ ॥ ౧౯॥ మిత్రామిత్రమథో మధ్యం సర్వభూతేషు భారత ॥ ౨౦॥ యుధిష్ఠిరః॥ తుల్యబాహుబలానాం చ తుల్యానాం చ గుణైరపి। కథం స్యాదధికః కశ్చిత్స చ భుంజీత మానవాన్॥ ౨౧॥ భీష్మః॥ యచ్చరా హ్యచరానద్యురదంష్ట్రాన్ దంష్ట్రిణస్తథా। ఆశీవిషా ఇవ క్రుద్ధా భుజగా భుజగా ఇవ ॥ ౨౨ ॥ ఏతేభ్యశ్చాప్రమత్తస్స్యాత్సదా శత్రోర్యుధిష్ఠిర । భారుండసదృశా హ్యేతే నిపతంతి ప్రమాదతః॥ ౨౩॥ కచ్చిత్తే వణిజో రాష్ట్రే నోద్విజంతే కరార్దితాః। క్రీణంతో బహునాల్పేన కాంతారకృతవిశ్రమాః॥ ౨౪ ॥ కచ్చిత్కృషికరా రాష్ట్రం న జహత్యతిపీడితాః। యే వహంతి ధురం రాజ్ఞాం తే తరంతీతరానపి॥ ౨౫। ఇతో దత్తేన జీవంతి దేవాః పితృగణాస్తథా। మానుషోరగరక్షాంసి వయాంసి పశవస్తథా॥ ౨౬॥ ఏషా తే రాష్ట్రవృత్తిశ్చ రాజ్ఞాం గుప్తిశ్చ భారత। ఏతమేవార్థమాశ్రిత్య భూయో వక్ష్యామి పాండవ॥ ౨౭॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- రాష్ట్రగుప్తౌ - ఏకోననవతితమోఽధ్యాయః,

భీష్మః॥ యానంగిరాః క్షత్రధర్మానుతథ్యో బ్రహ్మవిత్తమః । మాంధాత్రే యౌవనాశ్వాయ ప్రీతిమానభ్యభాషత ॥ ౧ ॥ స యథానుశశాసైనముతథ్యో బ్రహ్మవిత్తమః। తత్తే సర్వం ప్రవక్ష్యామి నిఖిలేన యుధిష్ఠిర॥ ॥ ౨॥ ఉతథ్య ఉవాచ॥ ధర్మాయ రాజా భవతి న కామకరణాయ తు। మాంధాతరితి జానీహి రాజా లోకస్య రక్షితా॥ ౩॥ రాజా చరతి చేద్ధర్మం దేవత్వాయైవ కల్పతే। స చేదధర్మం చరతి నరకాయైవ గచ్ఛతి॥ ౪ ॥ ధర్మే తిష్ఠంతి భూతాని ధర్మో రాజని తిష్ఠతి। తం రాజా సాధు యశ్శాస్తి స రాజా పృథివీపతిః ॥ ౫ ॥ రాజా పరమధర్మాత్మా లక్ష్మీవాన్ ధర్మ ఉచ్యతే । దేవాశ్చ గర్హాం గచ్ఛంతి ధర్మో నాస్తీతి చోచ్యతే॥ ౬॥ స్వధర్మే వర్తమానానామర్థసిద్ధిః ప్రదృశ్యతే। తదేవ మంగళం లోకస్సర్వస్సమనువర్తతే ॥ ౭ ॥ ఉచ్ఛిద్యతే ధర్మవృత్తమధర్మో వర్తతే మహాన్। భయమాహుర్దివా రాత్రం యదా పాపో న వార్యతే ॥ ౮ ॥ మమేదమితి నైవైతత్సాధూనాం తాత ధర్మతః । న వై వ్యవస్థా భవతి యదా పాపో న

౧౦॥ సదేతి॥ లోకాత్. లోకహితార్థం యోద్ధవ్యం-బోద్ధవ్యమితి వా పాఠే స్వపరచరిత్రమితి శేషః- ఉత్తరార్ధే భుంజీతేత్యత్ర యుంజీతేతి పాఠః-మనుష్యాంశ్చారానితి చార్థః॥ ౧౧॥ అంతరేభ్య ఇతి॥ స్వీయాః అంతరాః-బాహ్యాః పరే అంతరేభ్యః పరే రక్ష్యాః-తథా పరేభ్యః అంతరా రక్ష్యాః- కించ-పరే పరేభ్యో రక్ష్యాః- తథా స్వే స్వేభ్యో రక్ష్యాః-ఏవం సర్వాన్నిత్యదా పాలయేత్యర్థః॥ ౧౨॥ ఆత్మానమితి॥ విదుషః విద్వాంసః॥ ౧౩॥ కిమితి॥ సంగో వ్యసనస్యేతి శేషః॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ సర్వానితి॥ సుపరిణీతాన్-సత్కృతాన్॥ ౧౯॥ ౨౦॥ తుల్యేషు కథమితరం భుంజీతేతి ప్రశ్నః-బలవానేవ దుర్బలం భుంజీత-తుల్యాస్తు ఆత్మానం రక్షేచ్ఛలేన చ తం భుంజీతేత్యుత్తరమాహ॥ తుల్యేతి॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ఏతేభ్య ఇతి॥ భారుండః గృధ్రః॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ *ఏవం స్వామ్యాదిప్రకృతిషట్కం నిరూప్య - ప్రకీర్ణకాన్ ధర్మాన్ వక్తుం-ఉతథ్యమాంధాతృసంవాదం వామదేవగీతాం చారభతే యానంగిరా ఇత్యాదినాఽధ్యాయపంచకేన॥ అంగిరాః అంగిరసః॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ యదా పాపో న వార్యతే తదా దైవతనిందాదయో దోషాః ప్రవర్తంత ఇత్యాహ॥ ఉచ్ఛిద్యత ఇత్యాదినా॥ ౮॥ ౯॥

వార్యతే॥౯॥ నైవ భాగ్యా న పశవో న క్షేత్రం న నివేశనమ్। సందృశ్యేత మనుష్యాణాం యదా పాపబలం భవేత్॥ ౧౦ ॥ దేవాః పూజాం న జానంతి న స్వధాం పితరస్తదా । న పూజ్యంతే హ్యతిథయో యదా పాపో న వార్యతే ॥ ౧౧ ॥ న వేదానధిగచ్ఛంతి వ్రతవంతో ద్విజాతయః। న యజ్ఞాంస్తన్వతే విప్రా యదా పాపో న వార్యతే॥ ౧౨॥ వృద్ధానామివ సత్త్వానాం మనో భవతి విహ్వలమ్ । మనుష్యాణాం మహారాజ యదా పాపో న వార్యతే॥ ౧౩॥ ఉభౌ లోకావభిప్రేక్ష్య రాజానమృషయస్స్వయమ్ । అసృజన్ సుమహద్భూతమయం ధర్మో భవిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ యస్మిన్ ధర్మో విరాజేత తం రాజానం ప్రచక్షతే । యస్మిన్ విలీయతే ధర్మస్తం దేవా వృషలం విదుః॥౧౫॥ వృషో హి భగవాన్ ధర్మో యస్తస్య కురుతే హ్యలమ్। వృషలం తం విదుర్దేవాస్తస్మాద్ధర్మం వివర్ధయేత్ ॥ ౧౬॥ ధర్మే వర్ధతి వర్ధంతే సర్వభూతాని సర్వదా। తస్మిన్ హ్రసతి హీయంతే తస్మాద్ధర్మం న లోపయేత్ ॥ ౧౭ ॥ ధనాత్స్రవతి ధర్మో హి ధారణాద్వేతి నిశ్చయః। అకార్యాణాం మనుష్యేంద్ర స సీమాంతకరస్స్మృతః॥ ౧౮ ॥ ప్రభవార్థం హి భూతానాం ధర్మస్సృష్టస్స్వయంభువా । తస్మాత్ప్రవర్తయేద్ధర్మం ప్రజానుగ్రహకారణాత్ ॥ ౧౯ ॥ తస్మాద్ధి రాజశార్దూల ధర్మశ్శ్రేష్ఠతరస్స్మృతః। స రాజా యః ప్రజాశ్శాస్తి సాధుకృత్పురుషర్షభః ॥ ౨౦॥ కామక్రోధావనాదృత్య ధర్మమేవానుపాలయ । ధర్మశ్శ్రేయస్కరతమో రాజ్ఞాం భరతసత్తమ॥ ౨౧॥ ధర్మస్య బ్రాహ్మణో యోనిస్తస్మాత్తాన్ పూజయేత్సదా । బ్రాహ్మణానాం చ మాంధాతః కుర్యాత్కామానమత్సరీ॥ ౨౨॥ తేషాం హ్యకామకరణాద్రాజ్ఞస్సంజాయతే భయమ్। మిత్రాణి న చ వర్ధంతే తథామిత్రీభవంత్యపి॥ ౨౩ ॥ బ్రాహ్మణానాం సదాసూయాద్బాల్యాద్వైరోచనో బలిః । అథాస్మాచ్ఛ్రీరపాక్రామద్యాస్మిన్నాసీత్ప్రతాపినీ॥ ౨౪॥ తతస్తస్మాదపాక్రమ్య సాగచ్ఛత్పాకశాసనమ్। అథ సోన్వతపత్పశ్చాచ్ఛ్రియం దృష్ట్వా పురందరే॥౨౫॥ ఏతత్ఫలమసూయాయా అభిమానస్య వా విభో। తస్మాద్బుధ్యస్వ మాంధాతర్మా త్వాం జహ్యాత్ప్రతాపినీ॥ ౨౬॥ దర్పో నామ శ్రియః పుత్రో జజ్ఞేధర్మాదితి శ్రుతిః । తేన దేవాసురా రాజన్నీతాస్సుబహవోవ్యయమ్ ॥ ౨౭ ॥ రాజర్షయశ్చ బహవస్తథా బుధ్యస్వ పార్థివ । రాజా భవతి తం జిత్వా దాసస్తేన పరాజితః ॥ ౨౮ ॥ స యథా దర్పసహితమధర్మం నానుసేవసే। తథా వర్తస్వ మాంధాతశ్చిరం చేత్స్థాతుమిచ్ఛసి॥ ౨౯॥ మత్తాత్ప్రమత్తాత్పషండాదున్మత్తాచ్చాపి విశేషతః। తదభ్యాసాదుపావర్తాత్సంహితానాం చ సేవనాత్ ॥ ౩౦॥ నిగృహీతాదమాత్యాచ్చ స్త్రీభ్యశ్చైవ విశేషతః। పర్వతాద్విషమాద్దుర్గాద్ధస్తినోశ్వాత్సరీసృపాత్ ॥౩౧॥ ఏతేభ్యో నిత్యయుక్తస్స్యాన్నక్తంచర్యాం చ వర్జయేత్। అత్యాగం చాభిమానం చ దంభం క్రోధం చ వర్జయేత్ ॥ ౩౨॥ అవిజ్ఞాతాసు చ స్త్రీషు క్లీబాసు స్వైరిణీషు చ। పరభార్యాసు కన్యాసు నాచరేన్మైథునం నృప॥ ౩౩॥ కులేషు పాపరక్షాంసి జాయంతే వర్ణసంకరాత్ । అపుమాంసోంగహీనాశ్చ స్థూల

౧౦॥౧౧॥ ౧౨॥ వృద్ధానామితి॥ వృద్ధానాం శస్త్రైర్భిన్నదేహానాం॥౧౩॥ ఉభావితి॥ ధర్మో ధర్మపాలః॥౧౪॥ ౧౫॥ వృష ఇతి॥ అలం వారణం ఛేదనమితి యావత్ - తేన - వృషం లునాతి భినత్తీతి వృషల ఇతి యోగో దర్శితః॥ ౧౬॥౧౭॥ ధర్మపదస్య ద్వేధా వ్యుత్పత్తిమాహ॥ ధనాదితి ॥ అర్తేర్గత్యర్థాత్ మన్ప్రత్యయే తథా నలోపగుణౌ ధనాత్స్రవతి ధర్మ ఇత్యర్థః - ధనాదితి పంచమీ తు ధనం యాచయితుం స్రవతీతి ల్యబ్లోపే చ జ్ఞేయః - ధారణాద్వా ధర్మః ధృతో మన్ప్రత్యయః - సీమాంతకరః యావత్పాపం తావద్యాతనాకర ఇత్యర్థః॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥ తేషామితి॥ మిత్రాణి న వర్ధంతే - అమిత్రీభవంతి చ॥ ౨౩॥ బ్రాహ్మణానామితి॥ అసూయాత్ అసూయాతః లింగవ్యత్యయ ఆర్షః - అసూయయా అతతి సతతం గచ్ఛతి ప్రవర్తత ఇతి వా అసూయాత్ ।౨౪॥ ౨౫॥౨౬॥ దర్ప ఇతి॥ అధర్మాదితి ఛేదః॥ ౨౭॥ రాజర్షయ ఇతి॥ తం దర్పం॥౨౮॥౨౯॥ మత్తాదితి॥ పోగండాత్ బాలకాత్ అజ్ఞాదిత్యర్థః - పాషండాదితి ముఖ్యః పాఠః - మత్తాదిభ్యః ఉపావర్తపరావృత్తిం భజ తదభ్యాసాత్ తైస్సహ పరిచయాత్ - సంహితానాం మిళితానాం చ తేషాం సేవనాచ్చ సుతరాముపావర్త ఇత్యర్థః॥ ౩౦॥౩౧॥ ఏతేభ్య ఇతి॥ అత్యాగం బద్ధముష్టితాం॥౩౨॥ శ్లో॥ అవిజ్ఞాతాసు చ స్త్రీషు క్లీబాసు స్వైరిణీషు చ । పరభార్యాసు కన్యాసు నాచరేన్మైథునం నృప॥౩౩॥ కులేష్వితి॥ అపుమాంసః క్లీబాః - స్థూలజిహ్వాః సూచకాః॥౩౪॥ ....*

జిహ్మోవిచేతసః ॥ ౩౪ ॥ ఏతేచాన్యేచజాయంతే యదారాజాప్రమాద్యతి । తస్మాద్రాజ్ఞావిశేషేణ వర్తితవ్యంప్రజాహితే ॥ ౩౫ ॥ క్షత్రియస్యప్రమత్తస్యదోషస్సంజాయతేమహాన్ । అధర్మాస్సంప్రవర్తంతే ప్రజాసంకరకారకాః ॥ ౩౬ ॥ అశీతేవిద్యతేశీతంశీతేశీతంనవిద్యతే । అవృష్టిరతివృష్టిశ్చవ్యాధిశ్చాప్యావిశేత్ప్రజాః ॥ ౩౭ ॥ నక్షత్రాణ్యుపతిష్ఠంతిగ్రహాఘోరాస్తథాగతే । ఉత్పాతాశ్చాత్రదృశ్యంతేబహవోరాజనాశనాః ॥ ౩౮ ॥ అరక్షితాత్మాయోరాజాప్రజాశ్చాపినరక్షతి । ప్రజాశ్చతస్యక్షీయంతేతతస్సోనువినశ్యతి ॥ ౩౯ ॥ ద్వావాదదాతేహ్యేకస్యద్వయోస్సుబహవోపరే । కుమార్యస్సంప్రలుప్యంతేతదాహుర్నృపదూషణమ్ ॥ ౪౦ ॥ సమేవమితినైకస్యమనుష్యేవ్యవతిష్ఠతి । త్యక్త్వాధర్మంయదారాజాప్రమాదమనుతిష్ఠతి ॥ ౪౧ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - ఉతథ్యగీతాసునవతితమోధ్యాయః- ....*

ఉతథ్యఉవాచ ॥ కాలవర్షీచపర్జన్యోధర్మచారీచపార్థివః । సంపద్యదైషాభవతిసాబిభర్తిసుఖంప్రజాః ॥ ౧ ॥ యోనజానాతినిర్హర్తుంవస్త్రాణాంరజకోమలమ్ । రక్తానాంవాశోధయితుంయథానాస్తితథైవసః ॥ ౨ ॥ ఏవమేతద్ద్విజేంద్రాణాంక్షత్రియాణాంవిశాంతథా । శూద్రశ్చతుర్థోవర్ణానాంనానాకర్మస్వవస్థితః ॥ ౩ ॥ కర్మశూద్రేకృషివైశ్యేదండనీతిశ్చరాజని । బ్రహ్మచర్యంతపోమంత్రాఃసత్యంచాపిద్విజాతిషు ॥ ౪ ॥ తేషాంయఃక్షత్రియోవేదవస్త్రాణామివశోధనమ్ । శీలదోషాన్వినిర్హర్తుంసపితాసప్రజాపతిః ॥ ౫ ॥ కృతంత్రేతాద్వాపరంచకలిశ్చభరతర్షభ । రాజవృత్తానిసర్వాణిరాజైవయుగముచ్యతే ॥ ౬ ॥ చాతుర్వర్ణ్యంతథావేదాశ్చాతురాశ్రమ్యమేవచ । సర్వంప్రముహ్యతేహ్యేతద్యదారాజాప్రమాద్యతి ॥ ౭ ॥ అగ్నిత్రేతాత్రయీవిద్యా యజ్ఞాశ్చసహదక్షిణాః । సర్వఏవప్రమాద్యంతి యదారాజాప్రమాద్యతి ॥ ౮ ॥ రాజైవకర్తాభూతానాంరాజైవచవినాశకః । ధర్మాత్మాయస్సకర్తాస్యాదధర్మాత్మావినాశకః ॥ ౯ ॥ రాజ్ఞోభార్యాశ్చపుత్రాశ్చబాంధవాస్సుహృదస్తథా । సమేత్యసర్వేశోచంతి యదారాజాప్రమాద్యతి ॥ ౧౦ ॥ హస్తినోశ్వాశ్చగావశ్చాప్యుష్ట్రాశ్వతరగర్దభాః । అధర్మభూతేనృపతౌసర్వేసీదంతిజంతవః ॥ ౧౧ ॥ దుర్బలార్థంబలంకృష్టంధాత్రామాంధాతరుచ్యతే । అబలంతుమహద్భూతంయస్మిన్సర్వంప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౧౨ ॥ యత్రభూతంసంభజతేయేచభూతాస్తదన్వయాః । అధర్మస్థేహినృపతౌసర్వేశోచంతిపార్థివ ॥ ౧౩ ॥ దుర్బలస్యచయచ్చక్షుర్మునేరాశీవిషస్యచ । అవిషహ్యతమంమన్యేమాస్మదుర్బలమాసదః ॥ ౧౪ ॥ దుర్బలాంస్తాతబుధ్యేథానిత్యమేవావిమానితాన్ । మాత్వాందుర్బలచక్షూంషిప్రదహేయుస్సబాంధవమ్ ॥ ౧౫ ॥ నహిదుర్బలదగ్ధస్యకులేకించిత్ప్రరోహతి । ఆమూలంనిర్దహత్యేవమాస్మదుర్బలమాసదః ॥ ౧౬ ॥ అబలంవైబలాచ్ఛ్రేయోయచ్చాతిబలవద్బలమ్ । బలస్యాబలదగ్ధస్యనకించిదవశిష్యతే ॥ ౧౭ ॥ విమానితోహతఃక్రుష్టస్త్రాతారంచేన్నవిందతి । అమానుషకృతస్తత్రదండోహంతినరాధిపమ్ ॥ ౧౮ ॥ మాస్మతాతబలేస్థిత్వాభుంజీథాదుర్బలంజనమ్ । మాత్వాందుర్బలచక్షూంషిదహంత్వగ్నిరివాశయమ్ ॥ ౧౯ ॥ యానిమిథ్యాభిశస్తానాంపతంత్యశ్రూణిరోదతామ్ । తాని

---

౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ నక్షత్రాణీతి ॥ నక్షత్రాణిధూమకేత్వాదయః ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ద్వావితి ॥ ఏకస్యధనంద్వౌఆదదాతేఆచ్ఛిద్యగృహ్ణీతః ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ** ౧ ॥ యఇతి ॥ వస్త్రాణాంశుక్లానాం-శోధయితుంరంగమవిచాల్యమలమాత్రందూరీకర్తుం ॥ ౨ ॥ ఏవమితి ॥ ద్విజానాంమధ్యేయఃకశ్చిత్ -శూద్రోవా-నానాకర్మస్వవస్థితః. స్వధర్మచ్యుతోమూఢఃరజకతుల్యఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ అగ్నిత్రేతేతి ॥ అగ్నిత్రేతాగార్హపత్యదక్షిణాహవనీయాఖ్యంవహ్నిత్రయం - త్రయీఋగ్యజుస్సామవేదాః ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ దుర్బలార్థమితి ॥ అబలంతుమహద్భూతం- అబలస్యపాలనాన్మహత్పుణ్యమపాలనాత్ మహత్పాపమిత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ యత్రేతి ॥ భూతందుర్బలంసంభజతేసేవతే- తదన్వయాఃధాతృసంబంధినః ॥ ౧౩ ॥ అబలంతుమహద్భూతమిత్యేతద్వివృణోతి-దుర్బలస్యేత్యాదినా ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ మేతి ॥ బలేస్థిత్వాప్రతిపక్షీభూయమాభుంజీథాఃకరాదానేన ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ....*

పుత్రాన్పశూన్ఘ్నంతి తేషాంమిథ్యాభిశంసనాత్ ॥౨౦॥యదినాత్మనిపుత్రేషునచేత్పౌత్రేషున ప్తృషు।నహిపాపంకృతంకర్మసద్యఃఫలతిగౌరివ॥ ౨౧॥ యత్రాబలోవధ్యమానస్త్రాతారంనాధిగచ్ఛతి। మహాన్దైవకృతస్తత్రదండఃపతతిదారుణః॥౨౨॥యుక్త్యాయదాజనపదాభిక్షంతెబ్రాహ్మణాఇవ।అభీక్ష్ణం భిక్షురూపేణరాజానంఘ్నంతితాదృశాః॥౨౩॥రాజ్ఞోయదాజనపదెబహవోరాజపూరుషాః। అనయేనోపవర్తంతెతద్రాజ్ఞఃకిల్బిషంమహత్ ॥ ౨౪॥యదాయుక్త్యానయేదర్థాన్కామాదర్థవశేనవా। కృపణంయాచమానానాంతద్రాజ్ఞోవైశసంమహత్ ॥౨౫॥ మహాన్వృక్షోజాయతెవర్ధతెచతంచైవభూతానిసమాశ్రయంతి।యదావృక్షశ్ఛిద్యతెదహ్యతెచతదాశ్రయాఅనికేతాభవంతి॥౨౬॥ యదారాష్ట్రేధర్మమగ్ర్యంచరంతిసంస్కారంవారాజగుణంబ్రువాణాః।తైరేవాధర్మశ్చరితోధర్మమోహాత్తూర్ణంజహ్యాత్సుకృతందుష్కృతంవా॥ ౨౭॥ యత్రపాపాజ్ఞాయమానాశ్చరంతిసతాంకలిర్విందతెతత్రరాజ్ఞః। యదారాజాశాస్తినరానశిష్టాంస్తదారాజ్యంవర్ధతెభూమిపస్య॥౨౮॥యశ్చామాత్యాన్మానయిత్వాయథార్హంమంత్రేచయుద్ధేచనృపోనియుంజ్యాత్ ।వివర్ధతెతస్యరాష్ట్రంనృపస్యభుంక్తెమహీంచాప్యఖిలాంచిరాయ॥౨౯॥యచ్చాపిసుకృతంకర్మవాచంచైవసుభాషితామ్। సమీక్ష్యపూజయన్రాజాధర్మమాప్నోత్యనుత్తమమ్॥౩౦॥సంవిభజ్యయథాభుంక్తెనామాత్యాననవమన్యతె।నిహంతిబలినందృప్తంసరాజ్ఞోధర్మఉచ్యతె॥౩౧॥త్రాయతెహియదాసర్వంవాచాకాయేనకర్మణా।పుత్రస్యాపినమృష్యేచ్చసరాజ్ఞోధర్మఉచ్యతె॥ ౩౨॥ సంవిభజ్యయదాభుంక్తెనృపతిర్దుర్బలాన్నరాన్। తదాభవంతిబలినఃసరాజ్ఞోధర్మఉచ్యతె॥౩౩॥యదారక్షతిరాష్ట్రాణియదాదస్యూనపోహతి। యదాజయతిసంగ్రామేసరాజ్ఞోధర్మఉచ్యతె॥౩౪॥పాపమాచరతోయత్రకర్మణావ్యాహృతెనవా। ప్రియస్యాపినమృష్యేతసరాజ్ఞోధర్మఉచ్యతె॥ ౩౫॥ యదాసారణికాన్రాజాపుత్రవత్పరిరక్షతి। భినత్తిచనమర్యాదాంసరాజ్ఞోధర్మఉచ్యతె॥ ౩౬॥ యదాప్తదక్షిణైర్యజ్ఞైర్యజతెశ్రద్ధయాన్వితః।కామద్వేషావనాదృత్యసరాజ్ఞోధర్మఉచ్యతె॥౩౭॥ కృపణానాథవృద్ధానాంయదాశ్రుపరిమార్జతి। హర్షంసంజనయన్నౄణాంసరాజ్ఞోధర్మఉచ్యతె॥౩౮॥ వివర్ధయతిమిత్రాణితథారీంశ్చాపకర్షతి। సంపూజయతిసాధూంశ్చసరాజ్ఞోధర్మఉచ్యతె ॥ ౩౯ ॥ సత్యంపాలయతిప్రీత్యానిత్యంభూమింప్రయచ్ఛతి । పూజయెదతిథీన్భృత్యాన్సరాజ్ఞోధర్మఉచ్యతె॥౪౦॥ నిగ్రహానుగ్రహౌచోభౌయత్రస్యాతాంప్రతిష్ఠితౌ। అస్మిన్లోకేపరేచైవరాజాసప్రాప్నుతెఫలమ్॥౪౧॥ యమోరాజాధార్మికాణాంమాంధాతఃపరమేశ్వరః। సంయచ్ఛన్భవతిప్రాణానసంయచ్ఛంస్తుపాతుకః॥౪౨॥ ఋత్విక్పురోహితాచార్యాన్సత్కృత్యానవమన్యచ। యదాసమ్యక్ప్రగృహ్ణాతిసరాజ్ఞోధర్మఉచ్యతె॥౪౩॥ యమోయచ్ఛతిభూతానిసర్వాణ్యేవావిశేషతః। తథారాజ్ఞానుకర్తవ్యంయంతవ్యావిధివత్ప్రజాః॥ ౪౪ ॥ సహస్రాక్షేణరాజాహిసర్వదైవోపమీయతె । సపశ్యతిచయంధర్మంసధర్మఃపురుషర్షభ॥ ౪౫॥ అప్రమాదేనశిక్షేథాఃక్షమాంబుద్ధింధృతింమతిమ్। భూతానాంసత్త్వజిజ్ఞాసాసాధ్వసాధుచసర్వదా॥౪౬॥ సంగ్రహస్సర్వభూతానాందానంచమధురంవచః।పౌరజానపదాశ్చైవగోప్తవ్యాస్తెయథాసుఖమ్॥౪౭॥ నజాత్వదక్షోనృపతిఃప్రజాశ్శక్నోతిరక్షితుమ్। భారోహిసుమహాంస్తాతరాజ్యంనామసుదుష్కరమ్॥౪౮॥

యదిఆత్మని-ఫలంపాపంనఫలతి- తర్హి-పుత్రాదిషుఫలతి-నతుసద్యఃఫలతీత్యర్థః॥౨౧॥——౨౪॥నయేత్ అపహరేత్ ॥ ౨౫॥ మహానితిదృష్టాంతముక్త్వా దార్ష్టాంతికమాహయదేతి-యదాధర్మంచరతి-తదారాజావర్ధతఇతిభావః- దుష్కృతంచాపయాతీత్యర్థః॥౨౬॥౨౭॥ రాజ్ఞఃనృపాన్॥౨౮॥——॥ ౩౫॥ సారణికాన్ప్రసారణీప్రధానాన్వణిజః - శారణికానితిపాఠే-శరణాగతాన్॥౩౬॥——॥౪౧॥ధార్మికాణాంపరమేశ్వరః - అనుగ్రాహకః-అతః-ప్రాణాన్ఇంద్రియాణిసంయచ్ఛన్భవతి- ఐశ్వర్యంప్రాప్నోతి - అయచ్ఛంస్తు - పాతుకఃపతయాలుర్భవతి - పావకఇతిపాఠే - స్వాశ్రయదాహీ భవతీత్యర్థః॥ ౪౨॥——॥ ౪౯॥.. *

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

తద్దండవిన్నృపః ప్రాజ్ఞః శూరశ్శక్తో౽భిరక్షితుమ్। నహిశక్యమదండేన క్లీబేనాబుద్ధినాపివా॥౪౯॥ అభిరూపైః కులేజాతైర్దక్షైర్భక్తైర్బహుశ్రుతైః। సర్వాబుద్ధీః పరీక్షేథాస్తాపసాశ్రమిణామపి॥౫౦॥ అతస్త్వం సర్వభూతానాం ధర్మం వేత్స్యసి వై పరమ్। స్వదేశే పరదేశే వా న తే ధర్మో వినంక్ష్యతి॥౫౧॥ తస్మాదర్థాచ్చ కామాచ్చ ధర్మ ఏవోత్తరో భవేత్। అస్మింల్లోకే పరే చైవ ధర్మాత్మా సుఖమేధతే॥౫౨॥ త్యజంతి దారాన్పుత్రాంశ్చ మనుష్యాః పరిపూజితాః। సంగ్రహశ్చైవ భూతానాం దానంచ మధురా చ వాక్॥౫౩॥ అప్రమాదశ్చ శౌచంచ రాజ్ఞో భూతికరం మహత్। ఏతేభ్యశ్చైవ మాంధాతః సతతం మా ప్రమాదిథాః॥౫౪॥ అప్రమత్తో భవేద్రాజా ఛిద్రదర్శీ పరాత్మనోః। నాస్య చ్ఛిద్రం పరః పశ్యేచ్ఛిద్రేషు పరమన్వియాత్॥౫౫॥ ఏతద్వృత్తం వాసవస్య యమస్య వరుణస్య చ। రాజర్షీణాంచ సర్వేషాం తత్త్వమప్యనుపాలయ॥౫౬॥ తత్కురుష్వ మహారాజ వృత్తం రాజర్షిసేవితమ్। ఆతిష్ఠ దివ్యం పంథానమహ్నాయ భరతర్షభ॥౫౭॥ ధర్మవృత్తం హి రాజానం ప్రేత్య చేహ చ భారత। దేవర్షిపితృగంధర్వాః కీర్తయంత్యమితౌజసః॥౫౮॥ భీష్మః॥ స ఏవముక్తో మాంధాతా తేనోతథ్యేన భారత। కృతవానవిశంకశ్చ ఏకః ప్రాప చ మేదినీమ్॥౫౯॥ భవానపి తథా సమ్యఙ్మాంధాతేవ మహీపతే। ధర్మం కృత్వా మహీం రక్ష స్వర్గే స్థానమవాప్స్యసి॥౬౦॥ ఇతి-రాజధర్మానుశాసనపర్వణి-ఉతథ్యగీతాసు ఏకనవతితమో౽ధ్యాయః- ... ... *

యుధిష్ఠిరః॥ కథం ధర్మే స్థాతుమిచ్ఛన్ రాజా వర్తేత ధార్మికః। పృచ్ఛామి త్వాం కురుశ్రేష్ఠ తన్మే బ్రూహి పితామహ॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। గీతం దృష్టార్థతత్త్వేన వామదేవేన ధీమతా॥౨॥ రాజా వసుమనా నామ జ్ఞానవాన్ ధృతిమాన్ శుచిః। మహర్షిం పరిపప్రచ్ఛ వామదేవం తపస్వినమ్॥౩॥ ధర్మార్థసహితైర్వాక్యైర్భగవన్ననుశాధి మామ్। యేన వృత్తేన వై తిష్ఠన్న హీయేయం స్వధర్మతః॥౪॥ తమబ్రవీద్వామదేవస్తేజస్వీ తపతాం వరః। హేమవర్ణం సుఖాసీనం యయాతిమివ నాహుషమ్॥౫॥ వామదేవః॥ ధర్మమేవానువర్తస్వ న ధర్మాద్విద్యతే పరమ్। ధర్మే స్థితా హి రాజానో జయంతి పృథివీమిమామ్॥౬॥ అర్థసిద్ధేః పరం ధర్మం మన్యతే యో మహీపతిః। సతాంచ కురుతే బుద్ధిం స ధర్మేణ విరాజతే॥౭॥ అధర్మదర్శీ యో రాజా బలాదేవ ప్రవర్తతే। క్షిప్రమేవాపయాతో౽స్మాదుభౌ ప్రథమమధ్యమౌ॥౮॥ అసత్పాపిష్ఠసచివో వధ్యో లోకస్య ధర్మహా। సహైవ పరివారేణ క్షిప్రమేవావసీదతి॥౯॥ అర్థానామననుష్ఠాతా కామచారీ వికత్థనః। అపి సర్వాం మహీం లబ్ధ్వా క్షిప్రమేవ వినశ్యతి॥౧౦॥ అథాదదానః కల్యాణమనసూయుర్జితేంద్రియః। వర్ధతే మతిమాన్ రాజా స్రోతోభిరివ సాగరః॥౧౧॥ న పూర్ణో౽స్మీతి మన్యేత ధర్మతః కామతో౽ర్థతః। బుద్ధితో మిత్రతశ్చాపి సతతం వసుధాధిపః॥౧౨॥ ఏతేష్వేవ హి సర్వేషు లోకయాత్రా ప్రతిష్ఠితా। ఏతాని శృణ్వఁల్లభతే యశః కీర్తిం శ్రియః ప్రజాః॥౧౩॥ ఏవం యో ధర్మసంరంభీ ధర్మార్థపరిచింతకః। అర్థాన్సమీక్ష్య భజతే స ధ్రువం మహదశ్నుతే॥౧౪॥ అదాతా హ్యనతిస్నేహో దండేనావర్తయన్ప్రజాః। సాహసప్రకృతీ రాజా క్షిప్రమేవ వినశ్యతి॥౧౫॥ అథ పాపం కృతం బుద్ధ్యా న చ పశ్యత్యబుద్ధిమాన్। అకీర్త్యాభిసమాయుక్తో భూయో నరకమశ్నుతే॥౧౬॥ అథ మానయితుర్దాతుః శ్లక్ష్ణస్య వశవర్తినః। వ్యసనం స్వమివోత్పన్నం విజిఘాంసంతి మానవాః॥౧౭॥ యస్య నాస్తి గురుర్ధర్మే న చాన్యానపి పృ

అభిరూపైరమాత్యైః-సహేతి శేషః॥౫౦॥౫౧॥ ధర్మః-అర్థాదుత్పద్యత ఇతి-తత్ఫలభూతః-ఉత్తర ఏవ-కామాదపి ధర్మ ఏవోత్కృష్టః- తన్మూలకత్వాత్॥౫౨॥౫౩॥ మా ప్రమాదిథాః ప్రమాదం-మాకార్షీః॥౫౪॥——॥౬౦॥*॥౧॥ ధర్మస్యోత్కర్షం శ్రుత్వా-ధర్మే స్థితిప్రకారం పృచ్ఛతి-కథమితి॥౨॥——॥౪॥ తపతాం తపః కుర్వతాం॥౫॥ అర్థాపేక్షయా ధర్మం శ్రేష్ఠం మత్వా ధర్మవృద్ధౌ బుద్ధిం కుర్యాదిత్యాహ-ధర్మమితి॥౬॥౭॥ ఉభౌ ధర్మార్థౌ॥౮॥ అసంతః దుష్టాః-పాపిష్ఠాశ్చ సచివాః-యస్య సః॥౯॥——॥౧౨॥ ఏతేషు ధర్మాదిషు॥౧౩॥——॥౧౫॥ పాపకృతం పాపకారిణం॥౧౬॥ దామ్నః దాతుః॥౧౭॥--॥౧౯॥

వ్యాఖ్యాసమాప్తా- ....*

చ్ఛతి । సుఖతంత్రోర్థలాభేషు న చిరం సుఖమశ్నుతే ॥ ౧౮ ॥ గురుప్రధానో ధర్మేషు స్వయమర్థాన్వవేక్షితా । ధర్మప్రధానో లాభేషు స చిరం సుఖమశ్నుతే ॥ ౧౯॥ .... *

ఇతి-శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- వామదేవగీతాసు ద్వినవతితమోధ్యాయః-

వామదేవః॥ యత్రాధర్మం ప్రణయతే దుర్బలే బలవత్తరః । తాం వృత్తిముపజీవంతి యే భవంతి తదన్వయాః॥౧॥ రాజానమనువర్తంతే పాపం పాపప్రవర్తకమ్ । అవినీతమనుష్యం తత్ క్షిప్రం రాష్ట్రం వినశ్యతి ॥ ౨ ॥ యద్వృత్తముపజీవంతి ప్రకృతిస్థస్య మానవాః । తదేవ విషమస్థస్య స్వజనోపి న మృష్యతే॥౩॥ సాహసప్రకృతిర్యత్ర కించిదుల్బణమాచరేత్ । అశాస్త్రలక్షణో రాజా క్షిప్రమేవ వినశ్యతి॥ ౪ ॥ యోత్యంతాచరితాం వృత్తిం క్షత్రియో నానువర్తతే। జితానామజితానాం చ క్షత్రధర్మాదపైతి సః॥౫॥ ద్విషంతం కృతకల్యాణం గృహీత్వా నృపతిం రణే। యో న మానయతే ద్వేషాత్ క్షత్రధర్మాదపైతి సః॥౬॥ శక్తస్స్యాత్సుముఖో రాజా కుర్యాత్కారుణ్యమాపది।ప్రియో భవతి భూతానాం న చ విభ్రశ్యతే శ్రియః॥౭॥ అప్రియం యస్తు కురుతే భూయస్తస్య ప్రియం చరేత్। న చిరేణ ప్రియస్స స్యాత్ యోప్రియః ప్రియమాచరేత్ ॥ ౮ ॥మృషావాదం పరిహరేత్ కుర్యాత్ప్రియమయాచితః। న చ కామాన్న సంరంభాన్న ద్వేషాద్ధర్మముత్సృజేత్ ॥౯॥ నాపత్రపేత ప్రశ్నేషు నాభిభావ్యాం గిరం సృజేత్। న త్వరేత న చాసూయేత్ తథా సంగృహ్యతే పరః ॥ ౧౦॥ ప్రియేణాతిభృశం హృష్యేదప్రియేణ చ సంజ్వరేత్। న తప్యేదర్థకృచ్ఛ్రేషు ప్రజాహితమనుస్మరన్॥ ౧౧ ॥ యః ప్రియం కురుతే నిత్యం గుణతో వసుధాధిపః। తస్య కర్మాణి సిధ్యంతి న చ సంత్యజ్యతే శ్రియా॥ ౧౨॥ నివృత్తం ప్రతికూలేషు వర్తమానమనుప్రియే । భక్తం భజేత నృపతిస్సదైవ సుసమాహితః॥ ౧౩॥ అప్రకీర్ణేంద్రియగ్రామమత్యంతానుగతం శుచిమ్। శక్తం చైవానురక్తం చ యుంజ్యాన్మహతి కర్మణి॥ ౧౪ ॥ ఏవమేతైర్గుణైర్యుక్తో యోనురజ్యతి భూమిపమ్ । భర్తురర్థేష్వప్రమత్తం నియుంజ్యాదర్థకర్మణి॥ ౧౫॥ మూఢమైంద్రియకం లుబ్ధమనార్యచరితం శఠమ్।అనతీతోపధం హింస్రం దుర్బుద్ధిమబహుశ్రుతమ్॥ ౧౬॥ త్యక్తోదాత్తం మద్యరతం ద్యూతస్త్రీమృగయాపరమ్। కార్యే మహతి యుంజానో హీయతే నృపతిః శ్రియా॥౧౭॥ రక్షితాత్మా చ యో రాజా రక్ష్యాన్ యశ్చానురక్షతి। ప్రజాశ్చ తస్య వర్ధంతే ధ్రువం చ మహదశ్నుతే॥ ౧౮॥ యే కేచిద్భూమిపతయస్సర్వాంస్తాననువేక్షయేత్। సుహృద్భిరనభిఖ్యాతైస్తేన రాజాతిరిచ్యతే॥ ౧౯॥ అపకృత్య బలస్థస్య దూరస్థోస్మీతి నాశ్వసేత్ । శ్యేనాభిపతనైరేతే నిపతంతి ప్రమాద్యతః॥ ౨౦॥దృఢమూలస్త్వదుష్టాత్మా విదిత్వా బలమాత్మనః । అబలానభియుంజీత న తు యే బలవత్తరాః॥ ౨౧॥ విక్రమేణ మహీం లబ్ధ్వా ప్రజా ధర్మేణ పాలయేత్ ।ఆహవే నిధనం కుర్యాద్రాజా ధర్మపరాయణః ॥ ౨౨॥ మరణాంతమిదం సర్వం నేహ కించిదనామయమ్।తస్మాద్ధర్మే స్థితో రాజా ప్రజా ధర్మేణ పాలయేత్ ॥౨౩॥ రక్ష్యాధికరణం యుద్ధం తథా ధర్మానుశాసనమ్। మంత్రచింతా సుఖం కాలే పంచభిర్వర్ధతే మహీ॥ ౨౪ ॥ ఏతాని యస్య గుప్తాని స రాజా రాజసత్తమః।సతతం వర్తమానోత్ర రాజా ధత్తే మహీమిమామ్॥ ౨౫॥ నైతాన్యేకేన శక్యాని సాతత్యేనానువీక్షితుమ్। తేషు సర్వం ప్రతిష్ఠాప్య రాజా భుంక్తే చిరం మహీమ్॥౨౬॥ దాతారం సంవిభక్తారం మార్దవోపగతం శుచిమ్ । అసంత్యక్తమనుష్యం చ తం జనాః కుర్వతే నృపమ్॥ ౨౭॥ యస్తు నిశ్శ్రేయసం శ్రుత్వా జ్ఞానం తత్ప్రతిపద్యతే। ఆత్మనో మతముత్సృజ్య తం లోకోనువిధీయతే॥ ౨౮ ॥ యోర్థకామస్య వచనం ప్రాతికూల్యాన్న మృష్యతే। శృణోతి ప్రతికూలాని సర్వదా విమనా ఇవ॥ ౨౯॥ అగ్రామ్యచరితాం వృత్తిం యో న సేవేత నిత్యదా । జితానామజితానాం చ క్షత్రధర్మాదపైతి సః॥ ౩౦॥ నిగృహీతాదమాత్యాచ్చ స్త్రీభ్యశ్చైవ విశేషతః । పర్వతాద్విషమాద్దుర్గాద్ధస్తినోశ్వాత్సరీసృపాత్ ॥ ౩౧ ॥ ఏతేభ్యో నిత్యయుక్తస్సన్ రక్షేదాత్మానమేవ తు।ముఖ్యానమాత్యాన్ యో హిత్వా నిహీనాన్ కురుతే ప్రియాన్॥౩౨॥స వై వ్యసనమాసాద్య గాధమార్తో న విందతి। యః కల్యాణగుణాన్ జ్ఞాతీన్ ద్వేషాన్నైవ బుభూషతి॥౩౩॥

అదృఢాత్మా దృఢక్రోధస్స మృత్యోర్వర్తతేంతికే । అథ యో గుణసంపన్నాన్హృదయస్యాప్రియానపి ॥ ౩౪ ॥ ప్రియేణ కురుతే వశ్యాంశ్చిరం యశసి తిష్ఠతి। నాకాలే ప్రణయేదర్థాన్నాప్రియే జాతు సంజ్వరేత్ ॥ ౩౫॥ ప్రియే నాతిభృశం తిష్ఠేద్యుజ్యేత శుభకర్మణి। కే మానురక్తా రాజానః కే భయాత్సముపాశ్రితాః ॥ ౩౬॥ మధ్యస్థదోషాః కే చైషామితి నిత్యం విచింతయేత్ । న జాతు బలవాన్భూత్వా దుర్బలే విశ్వసేత్క్వచిత్ ॥ ౩౭॥ భారుండసదృశా హ్యేతే నిపతంతి ప్రమాదతః । అపి సర్వైర్గుణైర్యుక్తం భర్తారం ప్రియవాదినమ్ ॥ ౩౮ ॥ అభిద్రుహ్యతి పాపాత్మా న తస్మాద్విశ్వసేజ్జనాత్ । ఏవం రాజోపనిషదం యయాతిః స్మాహ నాహుషః ॥ మనుష్యవిషయే యుక్తాం రాజక్షేమకరీం సదా ॥ ౩౯ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - వామదేవగీతాసు త్రినవతితమోధ్యాయః.

వామదేవః॥ అయుద్ధేనైవ విజయం వర్ధయేద్వసుధాధిపః । జఘన్యమాహుర్విజయం యుద్ధేన చ నరాధిప ॥౧॥ స చాప్యలబ్ధం లిప్సేత మూలే నాతిదృఢే సతి। న హి దుర్బలమూలస్య రాజ్ఞో లాభో విధీయతే॥౨॥ యస్య స్ఫీతో జనపదస్సంపన్నః ప్రియరాజకః । సంతుష్టపుష్టసచివో దృఢమూలస్స పార్థివః ॥ ౩ ॥ యస్య యోధాః సుసంతుష్టాస్సాంత్వితాః సూపధాస్థితాః । అల్పేనాపి స దండేన మహీం జయతి పార్థివః॥౪॥ పౌరజానపదా యస్య భూతేషు చ దయాళవః । సధనా ధాన్యవంతశ్చ దృఢమూలస్స పార్థివః ॥ ౫॥ ప్రతాపకాలమధికం యదా మన్యేత చాత్మనః । తదా లిప్సేత మేధావీ పరభూమిం ధనాన్యుత॥౬॥ భోగేష్వదయమానస్య భూతేషు చ దయావతః। వర్ధతే త్వరమాణస్య విజయో రక్షితాత్మనః ॥ ౭ ॥ తక్షేదాత్మానమేవం స వనం పరశునా యథా। యస్సమ్యగ్వర్తమానేషు స్వేషు మిథ్యా ప్రవర్తతే॥౮॥ నైవ ద్విషంతో హీయంతే రాజ్ఞో నిత్యమనిఘ్నతః । క్రోధం నిహంతుం యో వేద తస్య ద్వేష్టా న విద్యతే॥౯॥ యదార్యజనవిద్విష్టం కర్మ తన్నాచరేద్బుధః । యత్కల్యాణమభిధ్యాయేత్తత్రాత్మానం నియోజయేత్ ॥ ౧౦॥ నైవమన్యే వజానంతి నాత్మనా పరితప్యతే। కృత్యశేషేణ యో రాజా సుఖాన్యనుబుభూషతి॥౧౧॥ ఇదం వృత్తం మనుష్యేషు వర్తతే యో మహీపతిః। ఉభౌ లోకౌ వినిర్జిత్య విజయే సంప్రతిష్ఠతే॥౧౨॥ భీష్మః॥ ఇత్యుక్తో వామదేవేన సర్వం తత్కృతవాన్నృపః। తథా కుర్వంస్త్వమప్యేతౌ లోకౌ జేతా న సంశయః॥౧౩॥ ************

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత-రాజధర్మానుశాసనపర్వణి-వామదేవగీతాసు చతుర్నవతితమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ అథ యో విజిగీషేత క్షత్రియః క్షత్రియం యుధి। కస్తస్య విజయే ధర్మో హ్యేతత్పృష్టో బ్రవీహి మే॥౧॥ భీష్మః॥ ససహాయోసహాయో వా రాష్ట్రమాగమ్య భూమిపః। బ్రూయాదహం వో రాజేతి రక్షిష్యామి చ వస్సదా॥౨॥ మమ ధర్మ్యం బలిం దత్త కిం వా మాం ప్రతిపత్స్యథ । తే చేత్తమాగతం తత్ర వృణుయుః కుశలం భవేత్ ॥౩॥ తే చేదక్షత్రియాస్సంతో విరుధ్యేరన్ కథంచన। సర్వోపాయైర్నియంతవ్యా వికర్మస్థా నరాధిపాః॥ ౪॥ అశస్త్రం క్షత్రియం మత్వా శస్త్రం గృహ్ణాత్యథాపరః । త్రాణాయాప్యసమర్థం తం మన్యమానమతీవ చ ॥ ౫ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ అథ యః క్షత్రియో రాజా క్షత్రియం ప్రత్యుపవ్రజేత్। కథం స ప్రతియోద్ధవ్యస్తన్మే బ్రూహి పితామహ॥౬॥ భీష్మః॥ నైవాసన్నద్ధకవచో యోద్ధవ్యః క్షత్రియో రణే- ఏక ఏకేన యోధ్యశ్చ విసృజేదక్షమం యథా॥ ౭ ॥ స చేత్సన్నద్ధ ఆగచ్ఛేత్సన్నద్ధవ్యం తతో భవేత్ । స చేత్ససైన్య ఆగచ్ఛేత్ససైన్యస్తమథాహ్వయేత్ ॥ ౮ ॥ స చేన్నికృత్యా యుధ్యేత నికృత్యా ప్రతియోధయేత్ । అథ చేద్ధర్మతో యుధ్యేద్ధర్మేణైవ నివారయేత్ ॥ ౯ ॥ నాశ్వేన రథినం యాయాదుదియాద్రథినం రథీ । వ్యసనే న ప్రహర్తవ్యం న భీతాయ జితాయ చ॥౧౦॥ ఇషుర్లిప్తో న కర్ణీ స్యాదసతామేతదాయుధమ్। యథార్థమేవ యోద్ధవ్యం న క్రుధ్యేత జిఘాంసతః॥ ౧౧॥ నిష్ప్రాణో నాభిహంతవ్యో నానపత్యః కథంచన। భగ్నశస్త్రో విపన్నశ్చ కృత్తజ్యో హతవాహనః॥ ౧౨ ॥ చికిత్స్యస్స్యాత్స్వవిషయే ప్రాప్యో వా స్వగృహే భవేత్। సా

ధూనాంతుయదాభేదాత్సాధుశ్చేద్వ్యసనీభవేత్॥ ౧౩॥ నిర్వ్రణశ్చసమోక్తవ్యఏషధర్మస్సనాతనః । తస్మాద్ధర్మేణయోద్ధవ్యమితిస్వాయంభువో బ్రవీత్॥౧౪॥ సత్సునిత్యంసతాంధర్మంతమాస్థాయసనాశయేత్ । యోవైజయత్యధర్మేణక్షత్రియోధర్మసంగరః॥ ౧౫॥ ఆత్మానమాత్మనాహంతి పాపోనికృతిజీవినః । కర్మచైతదసాధూనామసాధుంసాధునాజయేత్ ॥౧౬॥ ధర్మేణనిధనంశ్రేయోనజయఃపాపకర్మణా। నాధర్మశ్చరితోరాజన్ సద్యఃఫలతిగౌరివ॥ ౧౭॥ మూలానిచప్రశాఖాశ్చదహన్సమధిగచ్ఛతి । పాపేనకర్మణావిత్తంలబ్ధ్వాపాపఃప్రహృష్యతి॥ ౧౮॥ సవర్ధమానఃస్తేయే నపాపఃపాపేప్రసజ్జతి । నధర్మోస్తీతిమన్వానశ్శుచీనవహసన్నివ॥ ౧౯ ॥ అశ్రద్ధధానశ్చభవేద్వినాశముపగచ్ఛతి । సంబద్ధోవారుణైఃపాశైరమర్త్య ఇవమన్యతే॥ ౨౦॥ మహాదృతిరివాధ్మాతస్సుకృతేనైవవర్తతే । తతస్సమూలోహ్రియతేనదీకూలాదివద్రుమః॥ ౨౧॥ అథైనమభినందంతిభిన్నంకుంభ మివాశ్మని । తస్మాద్ధర్మేణవిజయంకోశంలిప్సేతభూమిపః॥౨౨॥ ఇతి- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - విజిగీషమాణవృత్తే - పంచనవతితమోధ్యాయః॥

భీష్మః॥ నాధర్మేణమహీంజేతుంలిప్సేతజగతీపతిః । అధర్మవిజయంలబ్ధ్వాకోనుమన్యేతభూమిపః॥ ౧॥ అధర్మయుక్తోవిజయోహ్యధ్రువోస్వర్గ్యఏవ చ। సాధయత్యేషరాజానంమహీంచభరతర్షభ॥౨॥ విశీర్ణకవచంచైవతవాస్మీతిచవాదినమ్।కృతాంజలిన్యస్తశస్త్రంగృహీత్వానవిహింసయేత్॥ ౩॥ బలేనవిజితోయశ్చనతంయుధ్యేతభూమిపః। సంవత్సరంవిప్రణయేత్తస్మాజ్జాతఃపునర్భవేత్॥ ౪॥ నార్వాక్సంవత్సరాత్కన్యాప్రష్టవ్యావిక్రమాహృతా। ఏవమేవధనంసర్వంయచ్చాన్యత్సహసాహృతమ్॥ ౫ ॥ నతువధ్యధనంతిష్ఠేత్పిబేయుర్బ్రాహ్మణాఃపయః । యుంజీరన్నప్యనడుహఃక్షంతవ్యంవా తదాభవేత్॥ ౬॥ రాజ్ఞారాజైవయోద్ధవ్యస్తథాధర్మోవిధీయతే। నాన్యోరాజానమభ్యస్యేదరాజన్యఃకథంచన॥ ౭॥అనీకయోస్సంహతయోర్య దీయాద్బ్రాహ్మణాంతరా।శాంతిమిచ్ఛన్నుభయతోనయోద్ధవ్యంతదాభవేత్ ॥౮॥మర్యాదాంశాశ్వతీంభింద్యాద్బ్రాహ్మణంయోభిలంఘయేత్ ।అథచేల్లంఘయేదేవమర్యాదాంక్షత్రియబ్రువః॥౯॥అసంఖ్యేయస్తదూర్ధ్వంస్యాదనాదేయశ్చసంసది। యస్తుధర్మవిలోపేనమర్యాదాభేదనేనచ॥౧౦॥ తాంవృత్తింనానువర్తేతవిజిగీషుర్మహీపతిః। ధర్మలబ్ధాద్ధివిజయాల్లాభఃకోభ్యధికోభవేత్ ॥౧౧॥సహసానార్యభూతానిక్షిప్రమేవప్రసాదయేత్ ।సాంత్వేనభోగదానేనసరాజ్ఞాంపరమోనయః॥ ౧౨॥ భుజ్యమానాహ్యయోగేనస్వరాష్ట్రాదభితాపితాః । అమిత్రాస్తముపాసీరన్వ్యసనౌఘప్రతీక్షిణః॥ ౧౩॥ అమిత్రోపగ్రహంచాస్యతేకుర్యుఃక్షిప్రమాపది। సంతుష్టాస్సర్వతోరాజన్రాజవ్యసనకాంక్షిణః॥ ౧౪॥ నామిత్రోవినికర్తవ్యోనాతిచ్ఛేద్యఃకథంచన। జీవితంహ్యప్యతిచ్ఛిన్నస్సంత్యజేచ్చకదాచన॥ ౧౫॥ అల్పేనాపిచసంయుక్తస్తుష్యత్యేవనరాధిపః । శుద్ధంజీవితమేవాపితాదృశోబహుమన్యతే॥ ౧౬ ॥ యస్యస్ఫీతాజనపదస్సంపన్నఃప్రియరాజకః । సంతుష్టభృత్యసచివోదృఢమూలస్సపార్థివః ॥ ౧౭॥ ఋత్విక్పురోహితాచార్యాయేచాన్యేశ్రుతసత్తమాః। పూజార్హాఃపూజితాయస్యసవైలోకవిదుచ్యతే॥ ౧౮॥ ఏతేనైవచవృత్తేనమహీంప్రాపసురోత్తమః। అనేనచైంద్రవిషయంవిజిగీషంతి పార్థివాః॥ ౧౯॥ భూమివర్జంధనంరాజాజిత్వారాజన్మహాహవే। అపిచాన్నౌషధీఃశశ్వదాజహారప్రతర్దనః॥ ౨౦॥అగ్నిహోత్రాగ్నిశేషంచహవిర్భోజనమేవచ । ఆజహారదివోదాసస్తతోవిప్రకృతోభవత్ ॥ ౨౧॥ సరాజకానిరాష్ట్రాణినాభాగోదక్షిణాందదౌ । అన్యత్రశ్రోత్రియస్వాచ్చతాపసార్థాచ్చభారత ॥ ౨౨॥ ఉచ్చావచానివిత్తానిధర్మజ్ఞానాంయుధిష్ఠిర । ఆసన్రాజ్ఞాంపురాణానాంసర్వంతన్మమరోచతే॥౨౩॥సర్వవిద్యాతిరేకేణ జయమిచ్ఛేన్మహీపతిః। నమాయయానదంభేనయఇచ్ఛేద్భూతిమాత్మనః॥ ౨౪॥ ....*

ఇతిరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - షణ్ణవతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ క్షత్రధర్మాద్ధిపాపీయాన్నధర్మోస్తినరాధిప। అపయానేనయుద్ధేనరాజాహంతిమహాజనమ్॥ ౧॥ అథస్వకర్మణాకేనలోకాంజయతిపా

ఠిరః। విద్వన్ జిజ్ఞాసమానాయప్రబ్రూహిభరతర్షభ॥ ౨॥ భీష్మః॥ నిగ్రహేణచపాపానాంసాధూనాంసంగ్రహేణచ। యజ్ఞైర్దానైశ్చరాజానో,
భవంతిశుచయోమలాః ॥ ౩॥ ఉపరుంధంతిరాజానోభూతానివిజయార్థినః । తఏవవిజయంప్రాప్యవర్ధయంతిపునఃప్రజాః॥ ౪॥ అపవిధ్యంతిపాపాని
దానయజ్ఞతపోబలైఃఅనుగ్రహాయభూతానాంపుణ్యమేషాంవివర్ధతే॥ ౫॥ యథైవక్షేత్రనిర్యాతానిర్యాతుంక్షేత్రమేవచ । హినస్తిధాన్యంకక్షంచ
నచధాన్యంవినశ్యతి॥౬॥ ఏవంశస్త్రాణిముంచంతోఘ్నంతివధ్యాననేకధా। తస్యైషానిష్కృతిఃకృత్స్నాభూతానాంభావనంపునః॥ ౭॥ యోభూతాని
ధనాక్రాంత్యావధాత్ క్లేశాచ్చరక్షతి।దస్యుభ్యఃప్రాణదానాత్సధనదస్సుఖదోవిరాట్॥ ౮ ॥ ససర్వయజ్ఞైరీజానోరాజాథాభయదక్షిణః। అనుభూయే
హభద్రాణిప్రాప్నోతీంద్రసలోకతామ్ ॥ ౯॥ బ్రాహ్మణార్థేసముత్పన్నేయోరిభిఃసృత్యయుధ్యతి । ఆత్మానంయూపముత్సృజ్యసయజ్ఞోనంతదక్షిణః॥
౧౦॥అభీతోవికిరన్ శత్రూన్ ప్రతిగృహ్యశరాంస్తథా। నతస్మాత్త్రిదశాశ్శ్రేయోభువిపశ్యంతికించన॥౧౧॥తస్యశస్త్రాణియావంతిత్వచంభిందంతిసం
యుగే। తావతస్సోశ్నుతేలోకాన్ సర్వకామదుహోక్షయాన్॥ ౧౨॥ యదస్యరుధిరంగాత్రాదాహవేసంప్రవర్తతే।సహతేనైవదుఃఖనసర్వపా
పైఃప్రముచ్యతే॥౧౩॥ యానిదుఃఖానిసహతేక్షత్రియోయుధితాపితః । తేనతేనతపోభూయఇతిధర్మవిదోవిదుః॥ ౧౪ ॥ పృష్ఠతోభీరవఃసంఖ్యేవర్తం
తేధమపూరుషాః। శూరాచ్ఛరణమిచ్ఛంతఃపర్జన్యాదివజీవనమ్॥ ౧౫ ॥ యదిశూరస్తథాక్షేమేప్రతిరక్షేద్యథాభయే। ప్రతిరూపంజనంకుర్యాన్న
చతద్వర్తతేతథా॥౧౬॥యదితేకృతమాజ్ఞాయనమస్కుర్యుస్సదైవతమ్। యుక్తంన్యాయ్యంచకుర్యుస్తేనచతద్వర్తతేతథా॥౧౭॥పురుషాణాంసమా
నానాంపృశ్యతేమహదంతరమ్। సంగ్రామేనీకవేళాయాముత్కృష్టేభిపతంత్యుత॥ ౧౮॥ పతత్యభిముఖశ్శూరఃపరాన్ భీరుఃపలాయతే । ఆస్థాయస్వ
ర్గ్యమధ్వానంసహాయాన్ విషమేత్యజేత్ ॥౧౯॥ మాస్మతాంస్తాదృశాంస్తాతజనిష్ఠాఃపురుషాధమాన్ । యేసహాయాన్ రణేహిత్వాస్వస్తిమంతోగృ
హాన్ యయుః॥౨౦॥ అస్వస్తితేభ్యఃకుర్వంతిదేవాఇంద్రపురోగమాః। త్యాగేనయస్సహాయానాంస్వాన్ ప్రాణాంస్త్రాతుమిచ్ఛతి॥౨౧॥తంహన్యుఃకా
ష్ఠలోష్టైర్వాదహేయుర్వాకటాగ్నినా। పశువన్మారయేయుర్వాక్షత్రియాయేస్యురీదృశాః॥౨౨॥అధర్మఃక్షత్రియస్యైవయచ్ఛయ్యామరణంభవేత్;
విసృజన్ శ్లేష్మమూత్రాణికృపణంపరిదేవయన్ ॥ ౨౩ ॥ అవిక్షతేనదేహేనప్రళయంయోధిగచ్ఛతి । క్షత్రియోనాస్యతత్కర్మప్రశంసంతిపురావిదః
౨౪॥ నగృహేమరణంతాతక్షత్రియాణాంప్రశస్యతే। శౌండీరాణామశౌండీర్యమధర్మంకృపణంచతత్ ॥ ౨౫ః ఇదందుఃఖంమహత్కష్టంపాపీయఇతి
నిష్టనన్। ప్రతిధ్వస్తముఖఃపూతిఃస్వసుతాననుశోచయన్ ॥ ౨౬ ॥ అరోగాణాంస్పృహయతేముహుర్మృత్యుమపీచ్ఛతి। వీరోదృప్తోభిమానీచనేదృశం
మృత్యుమర్హతి॥ ౨౭॥ రణేషుకదనంకృత్వాజ్ఞాతిభిఃపరివారితః। తీక్ష్ణైశ్శస్త్రైరభిక్లిష్టఃక్షత్రియోమృత్యుమర్హతి॥౨౮॥ శూరోహికామమన్యుభ్యా
మావిష్టోయుధ్యతేభృశమ్। హన్యమానానిగాత్రాణిపరైర్నైవావబుధ్యతే॥ ౨౯॥ ససంఖ్యేనిధనంప్రాప్యప్రశస్తంలోకపూజితమ్ । స్వధర్మంవిపు
లంప్రాప్యశక్రస్యైతిసలోకతామ్॥ ౩౦॥ సర్వోప్పాయైరణముఖమాతిష్ఠంస్త్యక్తజీవితః । ప్రాప్నోతీంద్రస్యసాలోక్యంశూరః - పృష్ఠమదర్శయన్॥
౩౧ ॥ యత్రయత్రహతశ్శూరశ్శత్రుభిఃపరివారితః । అక్షయాన్ లభతేలోకాన్ యదిదైన్యంనసేవతే॥౩౨॥........................... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - సప్తనవతితమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కేలోకాయుధ్యమానానాంశూరాణామనివర్తినామ్। భవంతినిధనంప్రాప్యతన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమ
మితిహాసంపురాతనమ్ । అంబరీషస్యసంవాదమింద్రస్యచయుధిష్ఠిర॥ ౨॥ అంబరీషోహినాభాగిఃస్వర్గంగత్వాసుదుర్లభమ్ । దదర్శసురలోకస్థం

శక్రెణసదివంసహ॥ ౩॥ సర్వతెజోమయందివ్యంవిమానవరమాస్థితమ్ । ఉపర్యుపరిగచ్ఛంతంస్వంవై సెనాపతింప్రభుమ్ ॥ ౪॥ సదృష్ట్వాపరిగచ్ఛంతం
సెనాపతిముదారధీః। ఋద్ధిందృష్ట్వాసుదెవస్యవిస్మితఃప్రాహవాసవమ్॥౫॥ అంబరీషః॥ సాగరాంతాంమహీంకృత్స్నామనుశాస్యయథావిధి। చాతు
ర్వర్ణ్యేయథాశాస్త్రంప్రవృత్తోధర్మకామ్యయా॥ ౬॥ బ్రహ్మచర్యేణఘోరేణగుర్వాచారేణసెవయా । వేదానధీత్యధర్మేణరాజశాస్త్రంచకెవ
లమ్॥ ౭॥ అతిథీనన్నపానేనపితౄంశ్చస్వధయాతథా। ఋషీన్స్వాధ్యాయదీక్షాభిర్దేవాన్యజ్ఞైరనుత్తమైః॥ ౮॥ క్షత్రధర్మస్థితోభూత్వాయ
థాశాస్త్రంయథావిధి । ఉదీక్షమాణఃపృతనాంజయామియుధివాసవ॥ ౯॥ దేవరాజసుదేవోయంమమసేనాపతిఃపురా। ఆసీద్యోధఃప్రశాంతాత్మాక
థంమత్తోతిరిచ్యతె ॥ ౧౦ ॥ ఇంద్రః॥ఏతస్యవితతస్తాతసుదేవస్యబభూవహ । సంగ్రామయజ్ఞస్సుమహాన్యశ్చాన్యోయుధ్యతెనరః ॥ ౧౧॥ సన్నద్ధో
దీక్షితస్సర్వోయోధఃప్రాప్యచమూముఖమ్ । యుద్ధయజ్ఞాధికారస్థోభవతీతివినిశ్చయః॥ ౧౨॥ అంబరీషః॥ కానియజ్ఞెహవీంష్యస్మిన్కిమాజ్యంకాచదక్షి
ణా। ఋత్విజశ్చాత్రకెప్రోక్తాస్తన్మెబ్రూహిశతక్రతో॥ ౧౩॥ ఇంద్రః॥ ఋత్విజఃకుంజరాస్తత్రవాజినోధ్వర్యవస్తథా । హవీంషిపరమాంసానిరుధిరం
త్వాజ్యముచ్యతె॥ ౧౪॥ సృగాలగృధ్రకాకోలాస్సదస్యాస్తత్రపత్రిణః । ఆజ్యశేషంపిబంత్యేతెహవిఃప్రాశ్నంతిచాధ్వరె॥ ౧౫॥ ప్రాసతోమరసంఘా
తాఃఖడ్గశక్తిపరశ్వధాః। జ్వలంతోనిశితాఃపీతాఃస్రుచస్తస్యాథసత్రిణః॥ ౧౬॥ చాపవేగాయతస్తీక్ష్ణఃపరకాయావభేదనః । ఋజుస్సునిశితఃపీతఃసా
యకశ్చస్రువోమహాన్॥౧౭॥ ద్వీపిచర్మావనద్ధశ్చనాగదంతకృతత్సరుః।హస్తిహస్తగతఃఖడ్గఃస్ఫ్యోభవెత్తస్యసంయుగె॥ ౧౮ ॥ జ్వలితైర్నిశితైఃప్రా
సశక్త్యృష్టిసపరశ్వధైః। శైక్యాయసమయైస్తీక్ష్ణైరభిఘాతోభవేద్వసు॥ ౧౯ ॥ సంఖ్యాసమయవిస్తీర్ణమభిజాతోద్భవంబహు । ఆవేగాద్యచ్చరు
ధిరంసంగ్రామెస్రవతెభువి॥౨౦॥ సాస్యపూర్ణాహుతిర్హోతుస్సమృద్ధాసర్వకామధుక్।ఛింధిభింధీత్యయంశబ్దశ్శ్రూయతెవాహినీముఖే॥౨౧॥
సామానిసామగాస్తస్యగాయంతియమసాదనే। హవిర్ధానంతుతస్యాహుఃపరేషాంవాహినీముఖమ్॥ ౨౨॥ కుంజరాణాంహయానాంచవర్మిణాం
చసముచ్చయః। అగ్నిశ్శ్యేనచితోనామసచయజ్ఞెవిధీయతె॥ ౨౩॥ ఉత్తిష్ఠతెకబంధోత్రసహస్రెనిహతెతుయః । సయూపస్తస్యశూరస్యఖాదిరోష్టా
శ్రిరుచ్యతె। ౨౪॥ఇడోపహూతాఃక్రోశంతికుంజరాస్త్వంకుశెరితాః। వ్యాఘుష్టతలనాదెనవషట్కారేణపార్థివ॥ ౨౫॥ ఉద్గాతాతత్రసంగ్రామెత్రి
సామాదుందుభిర్నృప । బ్రహ్మస్వెహ్రియమాణెతుత్యక్త్వాయుద్ధెప్రియాంతనుమ్ ॥ ౨౬॥ ఆత్మానంయూపముత్సృజ్యసయజ్ఞోనంతదక్షిణః। భర్తుర
ర్థేచయశ్శూరోవిక్రమెద్వాహినీముఖే ॥ ౨౭॥ నభయాద్వినివర్తేతతస్యలోకాయథామమ । నీలచర్మావృతైఃఖడ్గైర్బాహుభిఃపరిఘోపమైః॥౨౮॥
యస్యవేదిరుపస్తీర్ణాతస్యలోకాయథామమ। యస్యనాపెక్షతెకించిత్సహాయంవిజయస్థితః॥౨౯॥ విగాహ్యవాహినీమధ్యంతస్యలోకాయథామమ॥
యస్యశోణితసంఘాతాభేరీమండూకకచ్ఛపా॥౩౦॥ వీరాస్థిశర్కరాదుర్గామాంసశోణితకర్దమా। అసిచర్మప్లవాఘోరాకేశశైవలశాద్వలా॥
౩౧॥ అశ్వనాగరథైశ్చైవసంభిన్నైఃకృతసంక్రమా । పతాకాధ్వజవానీరాహతవారణవాహినీ ॥౩౨॥ శోణితోదాసుసంపూర్ణాదుస్తరాపార
గైర్నరైః । హతనాగమహానక్రాపరలోకవహాశివా॥౩౩॥ ఋష్టిఖడ్గమహానౌకాగృధ్రకంకబలప్లవా। పురుషాదానుచరితాభీరూణాంకశ్మలావహా॥
౩౪॥ నదీయోధస్యసంగ్రామెతదస్యావభృథంస్మృతమ్ । వేదీయస్యత్వమిత్రాణాంశిరోభిశ్చప్రకీర్యతె ॥౩౫॥ అశ్వస్కంధైర్గజస్కంధైస్తస్యలో

౧౦॥ యశ్చాన్యః- అరిః-క్షుద్రోపి-యుధ్యతె తస్యాపి-అయంయజ్ఞోస్తి-యచ్చాన్యోవిద్యతెనవఇతిపాఠే- యత్ యస్మాత్-అన్యోయజ్ఞః-వఃయుష్మా
కంక్షత్రియాణాం - నవిద్యతఇత్యర్థః॥

కాయథామమ । పత్నీశాలాకృతాయస్యపరేషాంవాహినీముఖమ్ ॥౩౬॥ హవిర్ధానంస్వవాహిన్యాస్తదస్యాహుర్మనీషిణః।సదస్యాదక్షిణాయో
ధాఆగ్నీధ్రశ్చోత్తరాందిశమ్ ॥౩౭॥ శత్రుసేనాకళత్రస్యసర్వలోకానదూరతః।యదాతూభయతోవ్యూహేభవత్యాకాశమగ్రతః॥౩౮॥ సాస్యవేది
స్తదాయజ్ఞైర్నిత్యంవేదాస్త్రయోగ్నయః। యస్తుయోధఃపరావృత్తస్సంత్రస్తోహన్యతేపరైః ॥ ౩౯ ॥ అప్రతిష్ఠస్సనరకంయాతినాస్త్యత్రసంశయః।
యస్యశోణితవేగేనవేదిస్స్యాత్సంపరిప్లుతా ॥౪౦॥ కేశమాంసాస్థిసంపూర్ణాసగచ్ఛేత్పరమాంగతిమ్ । యస్తుసేనాపతింహత్వాతద్యానమధిరోహ
తి ॥౪౧॥ సవిష్ణువిక్రమక్రామీబృహస్పతిసమఃప్రభుః । నాయకంతత్కుమారంవాయోవాస్యాత్తత్రపూజితః॥ ౧౨॥ జీవగ్రాహంప్రగృహ్ణాతితస్యలో
కాయథామమ । ఆహవేతుహతంశూరంనశోచేతకథంచన॥౪౩॥ అశోచ్యోహిహతశ్శూరస్స్వర్గలోకేమహీయతే।నహ్యన్నంనోదకంతస్యనస్నా
నంనాప్యశౌచకమ్ ॥౪౪॥ హతస్యకర్తుమిచ్ఛంతితస్యలోకాఞ్ఛృణుష్వమే । వరాప్సరస్సహస్రాణిశూరమాయోధనేహతమ్॥౪౫॥ త్వరమాణాభి
ధావంతిమమభర్తాభవేదితి। ఏతత్తపశ్చపుణ్యంచధర్మశ్చైవసనాతనః॥ ౪౬॥ చత్వారశ్చాశ్రమాస్తస్యయోయుద్ధమనుపాలయేత్ । వృద్ధబాలౌ
నహంతవ్యౌనచస్త్రీనైవపృష్ఠతః॥౪౭॥ తృణపూర్ణముఖశ్చైవతవాస్మీతిచయోవదేత్ । జంభంవృత్రంబలంపాకంశతమాయంవిరోచనమ్॥ ౪౮॥దు
ర్వార్యంచైవనముచింనైకమాయంచశంబరమ్ । విప్రచిత్తించదైతేయందనోఃపుత్రాంశ్చసర్వశః ॥ ప్రహ్లాదంచనిహత్యాజౌతతోదేవాధిపోభవమ్ ॥
౪౯॥ భీష్మః॥ ఇత్యేతత్ శక్రవచనంనిశమ్యప్రతిగృహ్యచ। యోధానామాత్మనస్సిద్ధిమంబరీషోభిపన్నవాన్॥౫౦॥................... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- అష్టనవతితమోధ్యాయః,

భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। ప్రతర్దనోమైథిలశ్చసంగ్రామంయత్రచక్రతుః॥ ౧॥ యజ్ఞోపవీతీసంగ్రామేజనకోమైథిలో
యథా। యోధానుద్ధర్షయామాసతన్నిబోధయుధిష్ఠిర॥౨॥ జనకోమైథిలోరాజామహాత్మాసర్వతత్వవిత్ । యోధాన్స్వాన్దర్శయామాసస్వ
ర్గంనరకమేవచ॥౩॥ అభీరూణామిమేలోకాభాస్వంతోహంతపశ్యత । పూర్ణాగంధర్వకన్యాభిస్సర్వకామదుహోక్షయాః॥ ౪॥ ఇమేపలాయ
మానానాంనరకాఃప్రత్యుపస్థితాః । అకీర్తిశ్శాశ్వతీచైవపతితవ్యమనంతరమ్॥ ౫ ॥ తాన్దృష్ట్వారీన్విజయతభూత్వాసంత్యాగబుద్ధయః । నరకస్యా
ప్రతిష్ఠస్యమాభూతవశవర్తినః॥ ౬ ॥ త్యాగమూలంహిశూరాణాంస్వర్గద్వారమనుత్తమమ్। ఇత్యుక్తాస్తేనృపతినాయోధాఃపరపురంజయ ॥ ౭॥ అ
జయంతరణేశత్రూన్హర్షయంతోనరేశ్వరమ్।తస్మాదాత్మవతానిత్యంస్థాతవ్యంరణమూర్ధని॥౮॥గజానాంరథినోమధ్యేరథానామనుసాదినః। సా
దినామంతరేస్థాప్యంపాదాతమపిదంశితమ్॥ ౯॥యఏవంవ్యూహతేరాజాసనిత్యంజయతిద్విషః । తస్మాదేవంవిధాతవ్యంనిత్యమేవయుధిష్ఠిర॥ ౧౦॥ స
ర్వేస్వర్గతిమిచ్ఛంతిసుయుద్ధేనాతిమన్యవః । క్షోభయేయురనీకానిసాగరంమకరాయథా ॥ ౧౧॥ హర్షయేయుర్విషణ్ణాంశ్చవ్యవస్థాప్యపరస్పరమ్।
జితాంచభూమింరక్షేతభగ్నాన్నాత్యనుసారయేత్ ॥౧౨॥పునరావర్తమానానాంనిరాశానాంచజీవితే। వేగస్సుసహ్యోరాజేంద్రస్తస్మాన్నాత్యను
సారయేత్ ॥ ౧౩॥ నహిప్రహర్తుమిచ్ఛంతిశూరాఃప్రద్రవతోభృశమ్ । తస్మాత్పలాయమానానాంకుర్యాన్నాత్యనుసారణమ్॥ ౧౪॥చరాణామచరా
హ్యన్నమదంష్ట్రాదంష్ట్రిణామపి। ఆపఃపిపాసతామన్నమన్నంశూరస్యకాతరాః॥ ౧౫॥ సమానపృష్ఠోదరపాణిపాదాఃపరాభవంభీరవోవైవ్రజంతి। అ
తోభయార్తాఃప్రణిపత్యభూయఃకృతాయుధానుపతిష్ఠంతిశూరాన్॥ ౧౬॥ శూరబాహుషులోకోయంలంబతేపుత్రవత్సదా। తస్మాత్సర్వాస్వవస్థాసు
శూరస్సంమానమర్హతి॥ ౧౭॥నహిశౌర్యాత్పరంకించిత్త్రిషులోకేషువిద్యతే।శూరస్సర్వంపాలయతిసర్వంశూరేప్రతిష్ఠితమ్॥౧౮॥ఇతిశ్రీమహాభార
తే- శాంతిపర్వాంతర్గత-రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- ఏకోనశతతమోధ్యాయః- ....*

యుధిష్ఠిరః॥ యథాజయార్థినస్సేనాంనయంతిభరతర్షభ। ఈషద్ధర్మంప్రపీడ్యాపితన్మేబ్రూహిపితామహ ॥ ౧ ॥ భీష్మః॥ సత్యేనహిస్థితోధర్మఉ
పపత్త్యాతథాపరే। సాధ్వాచారతయాకేచిత్తథైవౌపయికాదపి॥ ౨ ॥ ఉపాయధర్మాన్వక్ష్యామిసిద్ధార్థానర్థధర్మయోః। నిర్మర్యాదాదస్య
వస్తుభవంతిపరిపంథినః॥ ౩॥ తేషాంప్రతివిఘాతార్థంప్రవక్ష్యామ్యథనైగమమ్। కార్యాణాంసర్వసిద్ధ్యర్థంతానుపాయాన్నిబోధమే॥ ౪ ॥ ఉభేప్ర
జ్ఞేవేదితవ్యేఋజ్వీవక్రాచభారత। జానన్వక్రాంనసేవేతప్రతిబాధేతచాగతాన్॥ ౫॥ అమిత్రాఏవరాజానంభేదేనోపచరత్యుత। తాంరాజానికృతిం
జానన్యథామిత్రాన్ప్రబాధతే॥ గజానాంపార్శ్వచర్మాణిగోవృషాజగరాణిచ। శల్యకంటకలోహానితనుత్రచమరాణిచ॥ ౭ ॥ సితపీతానిశస్త్రాణి
సన్నాహాఃపీతలోహితాః। నానారంజనరక్తాస్స్యుఃపతాకాఃకేతవశ్చహ॥ ౮ ॥ ఋష్టయస్తోమరాఃఖడ్గానిశితాశ్చపరశ్వధాః। ఫలకాన్యథవర్మాణి
ప్రతికల్ప్యాన్యనేకశః॥ ౯ ॥ అభినీతానిశస్త్రాణియోధాశ్చకృతనిశ్చయాః। చైత్ర్యాంవామార్గశీర్ష్యాంవాసేనాయోగఃప్రశస్యతే॥ ౧౦ ॥ పక్వ
సస్యాహిపృథివీభవత్యంబుమతీతదా। నైవాతిశీతోనాత్యుష్ణఃకాలోభవతిభారత ॥ ౧౧॥ తస్మాత్తథాయోజయేతపరేషాంవ్యసనేథవా। ఏతేహియో
గాస్సేనాయాఃప్రశస్తాఃపరబాధనే॥ ౧౨॥ జలవాంస్తృణవాన్మార్గస్సమోగమ్యఃప్రశస్యతే। చారైస్సువిదితాభ్యాసఃకుశలైర్వనగోచరైః ॥ ౧౩॥
నవ్యారణ్యైర్నశక్యేతగంతుంమృగగణైరివ। తస్మాత్సేనాసుతానేవయోజయంతిజయార్థినః॥ ౧౪॥ అగ్రతఃపురుషానీకంశక్తంచాపికులోద్గతమ్। ఆవా
సస్తోయవాన్దుర్గఏకమార్గఃప్రశస్యతే ॥ ౧౫ ॥ పరేషాముపసర్పాణాం ప్రతిషేధస్తథాభవేత్ । ఆకాశాత్తువనాభ్యాశంమన్యంతేగుణవత్త
రమ్॥ ౧౬॥ బహుభిర్గుణజాతైశ్చయేయుద్ధకుశలాజనాః। అపన్యాసోభవేత్తత్రబలానాంనాతిదూరతః॥౧౭॥ ఉపన్యాసావతరణంపదాతీనాంచగూ
హనమ్। అథశత్రుప్రతీఘాతమాపదర్థంపరాయణమ్ ॥ ౧౮ ॥ సప్తర్షీన్పృష్ఠతఃకృత్వాయుధ్యేయురచలాఇవ। అనేనవిధినాశత్రూన్జిగీషేతాపి
దుర్జయాన్॥ ౧౯॥ యతోవాయుర్యతస్సూర్యోయతశ్శుక్రస్తతోజయః। పూర్వంపూర్వంజ్యాయఏషాంసన్నిపాతేయుధిష్ఠిర ॥ ౨౦ ॥ అకర్దమా
మనుదకామమర్యాదామలోష్టకామ్। అశ్వభూమింప్రశంసంతియేయుద్ధకుశలాజనాః॥ ౨౧ ॥ అపంకాగర్తరహితారథభూమిఃప్రశస్యతే । నీచద్రుమ
మహాకక్షాసోదకాహస్తియోధినామ్॥ ౨౨॥ బహుదుర్గామహాకక్షావేణువేత్రసమాకులా। పదాతీనాంతుసాభూమిఃపర్వతోపవనానిచ ॥ ౨౩॥ ప
దాతిబహులాసేనాదృఢాభవతిభారత। రథాశ్వబహులాసేనాసుదినేషుప్రశస్యతే॥౨౪॥పదాతినాగబహులాప్రావృట్కాలేప్రశస్యతే। గుణానేతాన్
ప్రసంఖ్యాయదేశకాలౌప్రయోజయేత్ ॥౨౫॥ ఏవంసంచింత్యయోయాతితిథినక్షత్రపూజితః। విజయంలభతేనిత్యంసేనాంసమ్యక్ప్రయోజయన్॥ ౨౬॥
ప్రసుప్తాంస్తృషితాన్శ్రాంతాన్ప్రకీర్ణాన్నాభిఘాతయేత్। మోక్షేప్రయాణేచలనేపానభోజనకాలయోః॥ ౨౭॥అతిక్షిప్తాన్వ్యతిక్షిప్తాన్విహతాన్
ప్రతనూకృతాన్। అవిస్రబ్ధాన్కృతారంభానుపన్యాసప్రతాపితాన్॥ ౨౮॥ బహిశ్చరానుపన్యాసాన్కృతవేశ్మానుసారిణః। పారంపర్యాగతేద్వా
రేయేకేచిదనువర్తినః॥ ౨౯॥ పరిచర్యావతోద్వారేయేచకేచనవర్గిణః। అనీకంయేవిభిందంతిభిన్నంసంస్థాపయంతిచ॥ ౩౦ ॥ సమానాసనపానాస్తే
కార్యాద్విగుణవేతనాః। దశాధిపతయఃకార్యాశ్శతాధిపతయస్తథా॥ ౩౧ ॥ తతస్సహస్రాధిపతింకుర్యాచ్ఛూరమతంద్రితమ్। యథాముఖ్యాన్సన్ని
పాత్యవక్తవ్యాస్సంశయామహే ॥ ౩౨॥ విజయార్థంహిసంగ్రామేనత్యక్ష్యామఃపరస్పరమ్। ఇహైవతేనివర్తంతాంయేచకేచనభీరవః॥౩౩॥ యే
ఘాతయేయుఃప్రదరంకుర్వాణాస్తుములంప్రతి। నసన్నిపాతేప్రదరంవధంవాకుర్యురీదృశాః ॥ ౩౪ ॥ ఆత్మానంచస్వపక్షంచపాలయన్హంతిసంయుగే।
అర్థనాశోవధోకీర్తిరయశశ్చపలాయనే॥ ౩౪॥ అమనోజ్ఞాసుఖావాచఃపురుషస్యపలాయనే। ప్రతిధ్వస్తోష్ఠదంతస్యన్యస్తసర్వాయుధస్యచ॥ ౩౬॥

అమిత్రైరివహృష్టస్యద్విషతామస్తునస్సదా। మనుష్యాపశదాహ్యేతే యేభవంతిపరాఙ్ముఖాః ॥ ౩౭॥ రాశివర్ధనమాత్రాస్తేనైవతేప్రేత్యనోఇహ। అమిత్రాహృష్టమనసఃప్రత్యుద్యాంతిపలాయినమ్॥ ౩౮॥ జయినస్తునరాస్తాతవందనైర్మండలేనచ। యస్యస్వసంగ్రామగతాయశోవైఘ్నంతిశత్రవః॥ ౩౯॥ తదసహ్యతరందుఃఖమహంమన్యేవధాదపి। జయంజానీతధర్మస్యమూలంసర్వసుఖస్యచ॥ ౪౦ ॥ యాభీరూణాంపరాగ్లానిశ్శూరస్తామధిగచ్ఛతి। తేవయంస్వర్గమిచ్ఛంతస్సంగ్రామేత్యక్తజీవితాః॥ ౪౧ ॥ జయంతోవధ్యమానావాప్రాప్నుయామసహద్గతిమ్। ఏవంసంశప్తశపథాస్సమభిత్యక్తజీవితాః॥ ౪౨॥ అమిత్రవాహినీంవీరాఃప్రతివ్యూహంత్యభీరవః। అగ్రతఃపురుషానీకమసిచర్మవతాంభవేత్ ॥ ౪౩ ॥ పృష్ఠతశ్శకటానీకంకళత్రంమధ్యతస్తథా। పరేషాంప్రతిఘాతార్థంపదాతీనాంచగూహనమ్ ॥ ౪౪ ॥ అపితస్మిన్నృపేవృద్ధాభవేయుర్యేపురోగమాః। యేపురస్తాదభిమతాస్సత్వవంతోమనస్వినః॥ ౪౫॥ తేపూర్వమభివర్తేరంస్త్వేతానేవేతరేజనాః। అపిచోద్ధర్షణంకార్యంభీరూణామపియత్నతః॥౪౬॥ స్కంధదర్శనమాత్రాత్తుతిష్ఠేయుర్వాసమీపతః। సంహతాన్యోధయేదల్పాన్కామంవిస్తారయేద్బహూన్॥ ౪౭ ॥ సూచీముఖమనీకంస్యాదల్పానాంబహుభిస్సహ। సంప్రయుక్తైనికృష్టైర్వాసత్యంవాయదివానృతమ్॥౪౮॥ ప్రగృహ్యబాహూన్క్రోశేతభగ్నాభగ్నాఃపరేఇతి।ఆగతంమేమిత్రబలంప్రహరధ్వమభీతవత్ ॥ ౪౯॥ సత్వవంతోభిబాధేయుఃకుర్వంతోభైరవాన్రవాన్। క్ష్వేడాకిలకిలాశబ్దాఃక్రకచాగోవిషాణికాః॥ భేరీమృదంగపణవాన్నాదయేయుఃపురశ్చరాన్॥౫౦॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- శతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కింశీలాఃకింసమాచారాఃకథంరూపాశ్చభారత। కింసన్నాహాఃకథంశస్త్రాజనాస్స్యుస్సంగరేక్షమాః॥౧॥ భీష్మః॥యథాచరితమేవాత్రశస్త్రంపత్రంవిధీయతే। ఆచరన్వీరపురుషస్తథాకర్మసువర్తతే ॥ ౨ ॥ గాంధారాఃసింధుసౌవీరానఖరప్రాసయోధినః।ఆభీరవస్సుబలినస్తద్బలంసర్వపారగమ్॥ ౩॥ సర్వశస్త్రేషుకుశలాఃసత్వవంతోహ్యుశీనరాః। ప్రాచ్యామాతంగయుద్ధేషుకుశలాఃకూటయోధినః॥౪॥ తథాయవనకాంభోజామథురామభితశ్చయే। ఏతేనియుద్ధకుశలాదాక్షిణాత్యా* సిపాణయః॥౫॥ సర్వత్రశూరాజాయంతేమహాసత్వామహాబలాః।ప్రాయఏవసముద్దిష్టాలక్షణానితుమేశ్శృణు॥ ౬॥ సింహశార్దూలవాఙ్నేత్రాస్సింహశార్దూలగామినః। పారావతకులింగాక్షాస్సర్వేశూరాఃప్రమాథినః ॥ ౭॥ మృగస్వరాద్వీపినేత్రాఋషభాక్షాస్తరస్వినః। ప్రమాదినశ్చమందాశ్చక్రోధనాఃకింకిణీస్వనాః॥ ౮ ॥ మేఘస్వనాఃక్రోధముఖాఃకేచిత్కరభసన్నిభాః। జిహ్మనాసాగ్రజిహ్వాశ్చదూరగాదూరపాతినః॥౯॥ బిడాలకుక్షినయనాస్తనుకేశాస్తనుత్వచః।శీఘ్రాశ్చపలవృత్తాశ్చతేభవంతిదురాసదాః॥ ౧౦॥గోధానిమీలితాఃకేచిన్మృదుప్రకృతయస్తథా। తురంగగతినిర్ఘోషాస్తేనరాఃపారయిష్ణవః ॥ ౧౧॥ సుసంహతాస్సుతనవోవ్యూఢోరస్కాస్సుసంస్థితాః।ప్రవాదితేషుకుప్యంతిహృష్యంతికలహేషుచ ॥ ౧౨ ॥ గంభీరాక్షానిస్సృతాక్షాఃపింగాక్షాభ్రుకుటీముఖాః।నకులాక్షాస్తథాచైవసర్వేశూరాస్తనుత్యజః॥ ౧౩॥జిహ్మాక్షాఃప్రలలాటాశ్చనిర్మాంసహనవోపిచ। వజ్రబాహ్వంగులీచక్రాః కృశాధమనిసంతతాః ॥ ౧౪ ॥ ప్రవిశంతిచవేగేన సాంపరాయేహ్యుపస్థితే। వారణాఇవసంమత్తాస్తేభవంతిదురాసదాః॥౧౫ ॥ దీప్తస్ఫుటితకేశాంతాఃస్థూలపార్శ్వహనూముఖాః।ఉన్నతాంసాఃపృథుగ్రీవావికటాఃస్థూలపిండకాః॥ ౧౬॥ ఉద్ధతాఇవసుగ్రీవావినతావిహగాఇవ। పిండశీర్షాతివక్త్రాశ్చపృషదంశముఖాస్తథా॥౧౭॥ ఉగ్రస్వరామన్యుమంతోయుద్ధేష్వారావసారిణః। అధర్మజ్ఞావలిప్తాశ్చఘోరారౌద్రప్రదర్శనాః॥౧౮॥త్యక్తాత్మానస్సర్వఏతేఅంత్యజాహ్యనివర్తినః।పురస్కార్యాస్సదాసైన్యేహన్యంతేఘ్నంతిచాప్రియే॥ ౧౯॥ అధార్మికాభిన్నవృత్తాస్సాంత్వేనైషాంపరాభవః। ఏవమేవప్రకుప్యంతిరాజ్ఞోప్యేతేహ్యభీక్ష్ణశః॥౨౦॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- విజిగీషమాణవృత్తే - ఏకాధికశతతమోధ్యాయః .... *

యుధిష్ఠిరః॥ జయిత్ర్యాః కానిరూపాణిభవంతిభరతర్షభ । పృతనాయాః ప్రశస్తానితానిచ్ఛామివేదితుమ్॥౧॥ భీష్మః॥ జయిన్యాయానిరూపాణిభవంతిభరతర్షభ। పృతనాయాః ప్రశస్తానితానివక్ష్యామిసర్వశః॥ ౨॥ దైవేపూర్వంప్రకుపితేమానుషేకాలచోదితే। తద్విద్వాంసోనుపశ్యంతిజ్ఞానదివ్యేనచక్షుషా॥౩॥ ప్రాయశ్చిత్తవిధించాత్రజపహోమాంశ్చతద్విదః। మంగళానిచకుర్వంతిశమయంత్యహితానిచ॥ ౪॥ ఉదీర్ణమనసోయోధావాహనానిచభారత। యస్యాంభవంతిసేనాయాంధ్రువంతస్యాంపరోజయః॥౫॥అన్వేనాంవాయవోవాంతితథైవేంద్రధనూంషిచ।అనుప్లవంతెమేఘాశ్చతథాదిత్యస్యరశ్మయః॥౬॥ గోమాయవశ్చానుకూలాబలగృధ్రాశ్చసర్వశః। అర్హయేయుర్యదాసేనాంతదాసిద్ధిరనుత్తమా॥ ౭॥ ప్రసన్నభాః పావకశ్చోర్ధ్వరశ్మిః ప్రదక్షిణావర్తశిఖోవిధూమః । పుణ్యాగంధాశ్చాహుతానాంభవంతిజయస్యైతద్భావినోరూపమాహుః॥ ౮ ॥ గంభీరశబ్దాశ్చమహాస్వనాశ్చశంఖాశ్చభేర్యశ్చనదంతియత్ర । యుయుత్సవశ్చాప్రతీపాభవంతిజయస్యైతద్భావినోరూపమాహుః॥ ౯ ॥ ఇష్టామృగాః పృష్ఠతోవామతశ్చసంప్రస్థితానాంచగమిష్యతాంచ । జిఘాంసతాందక్షిణాస్సిద్ధిమాహుర్యేత్వగ్రతస్తేప్రతిషేధయంతి॥ ౧౦ ॥ మంగళ్యశబ్దాశ్శకునావదంతిహంసాః క్రౌంచాశ్శతపత్రాశ్చభాసాః । హృష్టాయోధాస్సత్త్వవంతోభవంతిజయస్యైతద్భావినోరూపమాహుః॥ ౧౧ ॥ శస్త్రైర్యంత్రైః కవచైః కేతుభిశ్చసుభానుభిర్ముఖవర్ణైశ్చయూనామ్। భ్రాజిష్మతీదుష్ప్రతివీక్షణీయాయేషాంచమూస్తేభిభవంతిశత్రూన్॥ ౧౨॥ శుశ్రూషవశ్చానభిమానినశ్చపరస్పరంసౌహృదమాస్థితాశ్చ। యేషాంయోధాశ్శౌచమనుష్ఠితాశ్చజయస్యైతద్భావినోరూపమాహుః॥ ౧౩ ॥ శబ్దాస్స్పర్శాస్తథాగంధావిచరంతిమనఃప్రియాః। ధైర్యంచవిశతేయోధాన్విజయస్యముఖంచతత్॥ ౧౪ ॥ ఇష్టోవామః ప్రవిష్టస్యదక్షిణః ప్రవివక్షతః । పశ్చాత్సంసాధయత్యర్థంపురస్తాచ్చనిషేధతి॥౧౫॥ సంభృత్యమహతీంసేనాంచతురంగాంయుధిష్ఠిర। సామ్నైవవర్తయేః పూర్వంప్రయతేథాస్తతోయుధి॥౧౬॥ జఘన్యఏషవిజయోయద్యుద్ధంనామభారత। యాదృచ్ఛికోయుధిజయోదేవోవేత్తివిచారణమ్॥ ౧౭॥అపామివమహావేగస్త్రస్తాఇవమహామృగాః । దుర్నివార్యతమాచైవప్రభగ్నామహతీచమూః॥ ౧౮॥ భగ్నాఇత్యేవభజ్యంతెవిద్వాంసోపినకారణమ్ । ఉదారసారామహతీరురుసంఘోపమాచమూః॥౧౯॥ పరస్పరజ్ఞాః సంహృష్టాస్త్యక్తప్రాణాస్సునిశ్చితాః । అపిపంచాశతాశ్శూరామృద్నంతిపరవాహినీమ్॥ ౨౦॥ అపివాపంచషట్సప్తసంహతాః కృతనిశ్చయాః । కులీనాః పూజితాస్సమ్యగ్విజయంతీహశాత్రవాన్॥౨౧॥ సన్నిపాతోనగంతవ్యశ్శక్యేసతికథంచన। సాంత్వభేదప్రదానానాంయుద్ధముత్తరముచ్యతే॥౨౨॥ సందర్శేనైవసేనాయాభయంభీరూన్ప్రబాధతే । వజ్రాదివప్రజ్వలితాదియంక్వనుపతిష్యతి ॥ ౨౩ ॥ అభిప్రయాతాంసమితింజ్ఞాత్వాయేప్రతియాంత్యథ। తేషాంస్పందంతిగాత్రాణియోధానాంవిజయస్యచ॥ ౨౪॥ విషయోవ్యథతేరాజన్సర్వస్సస్థాణుజంగమః । అస్త్రప్రతాపతప్తానాంమజ్జాసీదతిదేహినామ్॥౨౫॥ తేషాంసాంత్వంక్రూరమిశ్రంప్రణేతవ్యంపునఃపునః । సంపీడ్యమానాహిపరైర్యోగమాయాంతిసర్వతః ॥ ౨౬ ॥ అంతరాణాంచభేదార్థంచరానభ్యవచారయేత్ । యశ్చతస్మాత్పరోరాజాతేనసంధిః ప్రశస్యతే॥ ౨౭॥ నహితస్యాన్యథాపీడాశక్యాకర్తుంతథావిధా । యథాసార్ధమమిత్రేణసర్వతః ప్రతిబాధనమ్॥ ౨౮ ॥ క్షమావైసాధుమాయాతినహ్యసాధూంక్షమాసదా । క్షమాయాశ్చాక్షమాయాశ్చపార్థవిద్ధిప్రయోజనమ్॥ ౨౯॥ విజిత్యక్షమమాణస్యయశోరాజ్ఞోవివర్ధతే। మహాపరాధేహ్యప్యస్మిన్విశ్వసంత్యపిశత్రవః॥ ౩౦॥ మన్యతేకర్శయిత్వాతుక్షమాసాధ్వితిశంబరః । అసంతప్తంతుయద్దారుప్రత్యేతిప్రకృతింపునః॥ ౩౧॥ నైతత్ప్రశంసంత్యాచార్యానతుసాధునిదర్శనమ్ । అక్రోధేనావినాశేననియంతవ్యాస్స్వపుత్రవత్॥ ౩౨॥ ద్వేష్యోభవతిభూతానాముగ్రోరాజాయుధిష్ఠిర । మృదుమప్యవమన్యంతెతస్మాదుభయమాచరేత్॥ ౩౩॥ ప్రహరిష్యన్ప్రియం

బ్రూయాత్ప్రహరన్నపిభారత। ప్రహృత్యచకృపాయీతశోచన్నివరుదన్నివ॥ ౩౪ ॥ నమేప్రియంయన్నిహతాస్సంగ్రామేమామకైర్నరైః । నచకుర్వంతిమేవాక్యముచ్యమానాఃపునఃపునః॥ ౩౫॥ అహోజీవితమాకాంక్షే నేదృశోవధమర్హతి । సుదుర్లభాస్సుపురుషాస్సంగ్రామేష్వపలాయినః॥ ౩౬॥ కృతంమమాప్రియంతేనయేనాయంనిహతోమృధే । ఇతివాచావదన్హంతౄన్పూజయేతరహోగతః॥ ౩౭॥ హంతౄణామాహతానాంచ యత్కుర్యురపరాధినః। క్రోశేద్బాహుంప్రగృహ్యాపిచికీర్షన్జనసంగ్రహమ్॥ ౩౮॥ ఏవంసర్వాస్వవస్థాసుసాంత్వపూర్వంసమాచరేత్ । ప్రియోభవతిభూతానాంధర్మజ్ఞోవీతభీర్నృపః॥ ౩౯॥ విశ్వాసంచాత్రగచ్ఛంతిసర్వభూతానిభారత । విశ్వస్తశ్శక్యతేభోక్తుంయథాకామముపస్థితః॥ ౪౦॥ తస్మాద్విశ్వాసయేద్రాజాసర్వభూతాన్యమాయయా। సర్వతఃపరిరక్షేచ్చయోమహీంభోక్తుమిచ్ఛతి॥౪౧॥...................*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- సేనానీతికథనే - ద్వ్యధికశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ కథంమృదౌకథంతీక్ష్ణేమహాపక్షేచపార్థివ । అరౌవర్తేతనృపతిస్తన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । బృహస్పతేశ్చసంవాదమింద్రస్యచయుధిష్ఠిర॥ ౨ ॥ బృహస్పతిందేవపతిరభివాద్యకృతాంజలిః । ఉపసంగమ్యపప్రచ్ఛవాసవఃపరవీరహా॥౩॥ ఇంద్రః॥ అహితేషుకథంబ్రహ్మన్ప్రవర్తేయమతంద్రితః । అసముచ్ఛిద్యచైవైతాన్నియచ్ఛేయముపాయతః॥ ౪ ॥ సేనయోర్వ్యతిషంగేణజయస్సాధారణోభవేత్। కింకుర్వాణంనమాంజహ్యాత్ జ్వలితాశ్రీఃప్రతాపినీ॥౫॥ తతోధర్మార్థకామానాంకుశలఃప్రతిభానవాన్।రాజధర్మవిధానజ్ఞఃప్రత్యువాచపురందరమ్॥౬॥ బృహస్పతిః॥ నజాతుకలహేనేచ్ఛేన్నియంతుమపకారిణః। బాలైరాసేవితంహ్యేతద్యదమర్షోయదక్షమా॥ ౭॥ నశత్రుర్వివృతఃకార్యోవధమస్యాభికాంక్షతా। క్రోధంభయంచహర్షంచనియమ్యస్వయమాత్మని॥ ౮ ॥ అమిత్రముపసేవేతవిశ్వస్తవదవిశ్వసన్। ప్రియమేవవదేన్నిత్యంనాప్రియంకించిదాచరేత్ ॥౯॥ విరమేచ్ఛుష్కవైరేభ్యఃకంఠాయాసంచవర్జయేత్ । యథావైతంసికోయుక్తోద్విజానాంసదృశస్వనః॥ ౧౦॥ తాన్ద్విజాన్కురుతేవశ్యాంస్తథాయుక్తోమహీపతిః। వశంచోపనయేచ్ఛత్రూన్నిహన్యాచ్చపురందర॥౧౧॥ ననిత్యంపరిభూయారీన్సుఖంస్వపితివాసవ । జాగర్త్యేవహిదుష్టాత్మాసంకరేఽగ్నిరివోత్థితః॥౧౨॥ నసన్నిపాతఃకర్తవ్యస్సామాన్యేవిజయేసతి । విశ్వాస్యైవోపసన్నార్థోవశేకృత్వాప్రియఃప్రభో॥ ౧౩ ॥ సంప్రధార్యసహామాత్యైర్మంత్రవిద్భిర్మహాత్మభిః। ఉపేక్ష్యమాణోఽవజ్ఞాతోహృదయేనాపరాజితః॥౧౪ ॥ అథాస్యప్రహరేత్కాలేకించిద్విచలితేపదే । దండంచదూషయేదస్యపురుషైరాప్తకారిభిః॥౧౫॥ ఆదిమధ్యావసానజ్ఞఃప్రచ్ఛన్నంచవిదారయేత్ । బలానిదూషయేదస్యజానన్నేవప్రమాణతః॥ ౧౬॥ భేదేనోపప్రదానేనసంసృజేదౌషధైస్తథా । నత్వేవంఖలుసంసర్గంరోచయేదరిభిస్సహ॥ ౧౭॥ దీర్ఘకాలమపీక్షేతనిహన్యాదేవశాత్రవాన్ । కాలాకాంక్షీహిక్షపయేద్యథావిస్రంభమాప్నుయుః॥ ౧౮ ॥ నసంఘాన్వినిహన్యాచ్చద్రష్టవ్యోవిజయోధ్రువః। నశల్యంవాఘటయతినవాచాకురుతేవ్రణమ్ ॥ ౧౯ ॥ ప్రాప్తేచప్రహరేత్కాలేనచసంవర్తతేపునః । హంతుకామస్యదేవేంద్రపురుషస్యరిపూన్ప్రతి ॥ ౨౦ ॥ యోహికాలోవ్యతిక్రామేత్పురుషంకాలకాంక్షిణమ్। దుర్లభస్సపునస్తేనకాలఃకర్మచికీర్షతా॥౨౧॥ ఓజశ్చవినయేదేవసంగృహ్ణాన్సాధుసంమతమ్ । అకాలేసాధయేన్మిత్రంనచప్రాప్తేప్రపీడయేత్ ॥ ౨౨॥ విహాయకామంక్రోధంచతథాహంకారమేవచ । యుక్తోవివరమన్విచ్ఛేదహితానాంపునఃపునః॥ ౨౩॥ మార్దవందండఆలస్యంప్రమాదశ్చసురోత్తమ । మాయాస్సువిహితాశ్శక్రసాదయంత్యవిచక్షణమ్॥౨౪ ॥ నిహత్యైతానిచత్వారిమాయాంప్రతివిహాయచ। తతశ్శక్నోతిశత్రూణాంప్రహర్తుమవిచారయన్॥ ౨౫॥ యదైవైకేనశక్యేతగుహ్యంకర్తుంతదాచరేత్ । యచ్ఛంతిసచివా

గుహ్యంమిథోవిశ్రావయంత్యపి॥ ౨౬ ॥ అసేవ్యమితికృత్వా వాతతోనైవ్యస్సంవిదంచరేత్ । బ్రహ్మదండమదృష్టేషుదృష్టేషుచతురింగిణీమ్॥ ౨౭॥ భే
దంచప్రథమంయుజ్జ్యాత్తూష్ణీముపితథైవచ । కాలేప్రయోజయేద్రాజాతస్మింస్తస్మింస్తదాతదా॥౨౮॥ప్రణిపాతంచగచ్ఛేతకాలేశత్రోర్బలీయసః।యు
క్తోస్యవధమన్విచ్ఛేదప్రమత్తఃప్రమాద్యతః॥ ౨౯॥ ప్రణిపాతేనదానేనవాచామధురయాబ్రువన్। అమిత్రమపిసేవేతనచజాతువిశంకయేత్॥ ౩౦॥ స్థా
నానిశంకితానాంచనిత్యమేవవివర్జయేత్। నచతేష్వాశ్వసేద్రాజాజాగ్రతీహనిరాకృతాః॥౩౧ ॥ నహ్యతోదుష్కరంకర్మకించిదస్తిసురోత్తమ। య
థావివిధవృత్తానామైశ్వర్యమమరాధిప॥ ౩౨॥ తథావివిధనాశానామపిసంభవఉచ్యతే। యతతేయోగమాస్థాయమిత్రామిత్రంవిచారయేత్॥౩౩॥మృ
దుమప్యవమన్యంతేతీక్ష్ణాదుద్విజతేజనః। మాతీక్ష్ణోమామృదుర్భూస్త్వంతీక్ష్ణోభవమృదుర్భవ॥ ౩౪ ॥ యథావప్రేవేగవతిసర్వతఃసంప్లుతోదకే।ని
త్యంవివరణాద్బాధస్తథారాజ్యంప్రమాద్యతః॥ ౩౫॥ నబహూనభియుంజీతయౌగపద్యేనశాత్రవాన్। సామ్నాదానేనభేదేనదండేనచపురందర॥ ౩౬॥
ఏకైకమేషాంనిష్పిష్యశిష్టేషునిపుణంచరేత్ । నతుశక్తోపిమేధావీసర్వానేవారభేన్నృప॥ ౩౭॥యదాస్యాన్మహతీసేనాహయనాగరథాకులా।పదా
తియంత్రబహుళాఅనురక్తాషడంగినీ ॥ ౩౮॥ యదాబహువిధాంవృద్ధింమన్యేతప్రతిలోమతః। తదావివృత్యప్రహరేద్దస్యూనామవిచారయన్॥౩౯॥నసా
మదండోపనిషత్ప్రశస్యతేనమార్దవంశత్రుషుయాత్రికంసదా । నసస్యఘాతోనచసంకరక్రియానచాపిభూయఃప్రకృతేర్విచారణా ॥ ౪౦॥ మాయా
విభేదానుపసర్జనానితథైవపాపంనయశఃప్రయోగాత్ । ఆప్తైర్మనుష్యైరుపచారయేతపురేషురాష్ట్రేషుచసంప్రయుక్తాన్॥౪౧॥పురాణిచైషామ
నుసృత్యభూమిపాఃపురేషుభోగాన్నిఖిలాన్జయంతి । పురేషునీతింవిహితాంయథావిధిప్రయోజయంతోబలవృత్రసూదన ॥ ౪౨॥ ప్రదాయగూఢానివ
సూనిరాజన్ప్రచ్ఛిద్యభోగానవధాయచస్వాన్। హృష్టాఃస్వదోషైరితికీర్తయిత్వాపురేషురాష్ట్రేషుచయోజయంతి॥ ౪౩॥తథైవచాన్యైరపిశా
స్త్రవేదిభిస్స్వలంకృతైఃశాస్త్రవిధానదృష్టిభిః। సుశిక్షితైర్భాష్యకథావిశారదైఃపురేషుకృత్యాముపధారయేచ్చ॥౪౪॥ ఇంద్రః ॥ కానిలింగానిదుష్ట
స్యభవంతిద్విజసత్తమ। కథందుష్టంవిజానీయామేతత్పృష్టోబ్రవీహిమే॥ ౪౫॥ బృహస్పతిః॥ పరోక్షమగుణానాహసద్గుణానభ్యసూయతే।పరైర్వా
కీర్త్యమానేషుతూష్ణీమాస్తేపరాఙ్ముఖః॥ ౪౬॥ తూష్ణీంభావేపివిజ్ఞేయంనచేద్భవతికారణమ్। నిశ్వాసంచోష్ఠసందంశంశిరసశ్చప్రకంపనమ్ ॥ ౪౭॥ క
రోత్యభీక్ష్ణంసంసృష్టమసంసృష్టశ్చభాషతే। అదృష్టితోనకురుతేదృష్టోనైవాభిభాషతే॥ ౪౮॥ పృథగేత్యసమశ్నాతినేదమద్యయథావిధి। ఆసనేశయ
నేయానేభావాలక్ష్యావిశేషతః॥ ౪౯॥ ఆర్తిరార్తేప్రియేప్రీతిరేతావన్మిత్రలక్షణమ్। విపరీతంతుబోద్ధవ్యమరిలక్షణమేవతత్ ॥ ౫౦॥ ఏతాన్యేవయ
థోక్తానిబుధ్యేతత్రిదశాధిప। పురుషాణాంప్రదుష్టానాంస్వభావోబలవత్తరః ॥ ౫౧ ॥ ఇతిదుష్టస్యవిజ్ఞానముక్తంతేసురసత్తమ । నిశమ్యశాస్త్రతత్త్వా
ర్థంయథావదమరేశ్వర॥ ౫౨ ॥ భీష్మః॥ సతద్వచశ్శత్రునిబర్హణేరతస్తథాచకారావితథంబృహస్పతేః। చచారకాలేవిజయాయచారిహావశంచశ
త్రూననయత్పురందరః॥౫౩॥ .... *

* ఇతి-శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి-ఇంద్రబృహస్పతిసంవాదే-త్ర్యధికశతతమోఽధ్యాయః *

యుధిష్ఠిరః ॥ ధార్మికోర్థాననసంప్రాప్యరాజామాత్యైఃప్రబాధితః। చ్యుతఃకోశాచ్చదండాచ్చసుఖమిచ్ఛన్కథంచరేత్ ॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాయం
క్షేమదర్శీయమితిహాసోనుగీయతే। తత్తేహంసంప్రవక్ష్యామితన్నిబోధయుధిష్ఠిర ॥౨॥ క్షేమదర్శీనృపసుతోయత్రక్షీణబలఃపురా। మునింకాలకవృక్షీ
యమాజగామేతినశ్శ్రుతమ్ ॥ తంపప్రచ్ఛానుసంగృహ్యకృచ్ఛ్రామాపదమాస్థితః ॥ ౩॥ రాజా॥ అర్థేషుభాగీపురుషఈహమానఃపునఃపునః । అల
బ్ధ్వామద్విధోరాజ్యంబ్రహ్మన్కింకర్తుమర్హతి ॥ ౪ ॥ అన్యత్రమరణాత్సైన్యాదన్యత్రపరసంశ్రయాత్ । క్షుద్రాదన్యత్రచాచారాత్తన్మమాచక్ష్వస

త్తమ॥౫॥ వ్యాధినాచాభిపన్నస్యమానసేనేతరేణవా। ధర్మజ్ఞశ్చకృతజ్ఞశ్చత్వద్విధశ్శరణంభవేత్ ॥౬॥ నిర్విద్యతినరఃకామాన్నిర్విద్యసుఖమేధతే। త్య
క్త్వాప్రీతించశక్తించలబ్ధ్వాబుద్ధిమయంవసు॥౭॥సుఖమర్థాశ్రయంయేషామనుశోచామితానహమ్।మమహ్యర్థాస్సుబహవోనష్టాస్స్వప్నఇవాగతాః
౮॥దుష్కరంబతకుర్వంతిమహతోర్థాంస్త్యజంతియే । వయంత్వేతాన్పరిత్యక్తుమసతోపినశక్నుమః॥ ౯॥ ఇమామవస్థాంసంప్రాప్తందీనమార్తం
శ్రియాచ్యుతమ్ । యదన్యత్సుఖమస్తీహతద్బ్రహ్మన్ననుశాధిమామ్ ॥౧౦॥ కౌసల్యేనైవముక్తస్తురాజపుత్రేణధీమతా । మునిఃకాలకవృక్షీయఃప్రత్యు
వాచమహాద్యుతిః॥ ౧౧॥ మునిః॥ పురస్తాదేవతేబుద్ధిరియంకార్యావిజానతా। అనిత్యంసర్వమేవైతదహంచమమచాస్తియత్ ॥ ౧౨॥ యత్కించిన్మన్య
సేస్తీతిసర్వంనాస్తీతివిద్ధితత్ ।ఏవంనవ్యథతేప్రాజ్ఞఃకృచ్ఛ్రామప్యాపదంగతః॥ ౧౩॥ యద్ధిభూతంభవిష్యంచసర్వంతన్నభవిష్యతి । ఏవంవిదితవేద్య
స్త్వమధర్మేభ్యఃప్రమోక్ష్యసే ॥ ౧౪॥ యచ్చపూర్వంసమాహారేయచ్చపూర్వంపరేపరే । సర్వంతన్నాస్తితేచైవతద్జ్ఞాత్వాకోనుసంజ్వరేత్ ॥
౧౫॥ భూత్వాచనభవత్యేతదభూత్వాచభవిష్యతి।శోకేనహ్యస్తిసామర్థ్యంశోకంకుర్యాత్కథంచన॥౧౬॥క్వనుతేద్యపితారాజన్క్వనుతేద్యపితామ
హః। నత్వంపశ్యసితానద్యనత్వాంపశ్యంతితేపిచ॥ ౧౭॥ ఆత్మనోధ్రువతాంపశ్యతాంస్త్వంకిమనుశోచసి । బుద్ధ్యాచైవానుబుధ్యస్వధ్రువంహినభవి
ష్యసి॥ ౧౮॥ అహంచత్వంచనృపతేసుహృదశ్శత్రవశ్చతే। అవశ్యంనభవిష్యామఃసర్వంచనభవిష్యతి ॥ ౧౯ ॥ యేతువింశతివర్షావైత్రింశద్వర్షాశ్చ
మానవాః। అర్వాగేవహితేసర్వేమరిష్యంతిశరచ్ఛతాత్ ॥ ౨౦॥ అపిచేన్మహతోవిత్తాన్నప్రముచ్యేతపూరుషః । నైతన్మమేతితన్మత్వాకుర్వీతప్రియ
మాత్మనః॥ ౨౧ ॥ అనాగతంయన్నమమేతివిద్యాదతిక్రాంతంయన్నమమేతివిద్యాత్ ।దిష్టంబలీయఇతిమన్యమానాస్తేపండితాస్తత్సతాంస్థానమాహుః॥
౨౨॥అనాఢ్యాశ్చాపిజీవంతిరాజ్యంచాప్యనుశాసతి । బుద్ధిపౌరుషసంపన్నాస్త్వయాతుల్యాధికాజనాః॥౨౩॥నచత్వమివశోచంతితస్మాత్త్వమపిమా
శుచః। కిన్నత్వంతైర్నరైశ్శ్రేయాంస్తుల్యోవాబుద్ధిపౌరుషైః॥ ౨౪॥ రాజా॥ యాదృచ్ఛికంసర్వమాసీత్తద్రాజ్యమితిచింతయే। హ్రియతేసర్వమే
వేదంకాలేనమహతాద్విజ॥ ౨౫॥ తస్యైవహ్రియమాణస్యస్రోతసేవతపోధన । ఫలమేతత్ప్రపశ్యామియథాలబ్ధేనవర్తయన్॥ ౨౬॥ మునిః॥ అనాగ
తమతీతంచయథాతథ్యవినిశ్చయాత్ । నానుశోచేతకౌసల్యసర్వార్థేషుతథాభవ॥౨౭॥అవాప్యాన్కామయన్నర్థాన్నానవాప్యాన్కదాచన । ప్ర
త్యుత్పన్నాననుభవన్మాశుచస్త్వమనాగతాన్॥ ౨౮॥ యథాలబ్ధోపపన్నార్థైస్తథాకౌసల్యరంస్యసే।కచ్చిచ్ఛుద్ధస్వభావేనశ్రియాహీనోనశోచ
సి॥ ౨౯॥పురస్తాద్భూతపూర్వత్వాద్ధీనభాగ్యోహిదుర్మతిః।దాతారంగర్హతేనిత్యంలబ్ధార్థాంశ్చనమృష్యతే॥౩౦॥ అనర్హానపిచైవాన్యాన్మన్యతే
శ్రీమతోజనాన్ ।ఏతస్మాత్కారణాదేతద్దుఃఖంభూయోనువర్తతే॥౩౧॥ఈర్ష్యాభిమానసంపన్నారాజన్పురుషమానినః। కచ్చిత్త్వంనతథారాజన్మ
త్సరీకోసలాధిప॥ ౩౨॥ సహస్వశ్రియమన్యేషాంయద్యపిత్వయినాస్తిసా । అన్యత్రాపిసతీంలక్ష్మీంకుశలాభుంజతేసదా॥ ౩౩॥అభినిష్యందతేశ్రీర్హిస
త్యపిద్విషతోజనమ్। శ్రియంచపుత్రపౌత్రంచమనుష్యాధర్మచారిణః॥౩౪॥ యోగధర్మవిదోధీరాస్స్వయమేవత్యజంత్యుత। బహుసంకులకందృష్ట్వా
విధిస్సాధనమేవచ॥ ౩౫॥ తథాన్యేసంత్యజంత్యేవంమత్వాపరమదుర్లభమ్ । త్వంపునఃప్రాజ్ఞరూపస్సన్కృపణంపరితప్యసే ॥ ౩౬॥ అకామ్యాన్కా
మయానోర్థాన్పరాధీనానుపద్రవాన్। తాంబుద్ధిముపజిజ్ఞాసుస్త్వమేవైతాన్పరిత్యజ ॥ ౩౭॥ అనర్థాశ్చార్థరూపేణహ్యర్థాశ్చానర్థరూపి
ణః। అర్థాయైవహికేషాంచిద్ధననాశోభవత్యుత॥౩౮॥ ఆనంత్యంతత్సుఖంమత్వాశ్రియమన్యఃపరీప్సతి। రమమాణశ్శ్రియాకశ్చిన్నాన్యచ్ఛ్రేయోభిమ
న్యతే॥ ౩౯॥ తథాతస్యేహమానస్యసమారంభోవినశ్యతి। కృచ్ఛ్రాల్లబ్ధమభిప్రేతంయదికౌసల్యనశ్యతి॥౪౦॥తదానిర్విద్యతేసోర్థాత్పరిభగ్నక్రమో

నరః॥ ధనకామే కేచిపద్యం తేకల్యాణాభిజనానరాః॥ ౪౧॥ పరత్రసుఖమిచ్ఛంతోనిర్విద్యేయుశ్చలౌకికాత్ । జీవితంసంత్యజంత్యేకేధనలోభపరాజనాః॥
౪౨॥ నజీవితార్థంమన్యంతేపురుషాహిధనాదృతే । పశ్యతేషాంకృపణతాంపశ్యతేషామబుద్ధితామ్ ॥ ౪౩॥ అధ్రువేజీవితేమోహాదర్థదృష్టిముపాశ్రి
తాః॥సంచయేచవినాశాంతేమరణాంతేచజీవితే॥౪౪॥సంయోగేచవియోగాంతేకోనువిప్రణయేన్మనః॥ధనంవాపురుషోరాజన్పురుషంవాపునర్ధనమ్॥
౪౫॥ అవశ్యంప్రజహాత్యేవతద్విద్వాన్కోనుసంజ్వరేత్ । అన్యేషామపినశ్యంతిసుహృదశ్చధనానిచ॥ ౪౬॥ పశ్యబుద్ధ్యామనుష్యాణాంరాజన్నాపదమా
త్మనః । నియచ్ఛయచ్ఛసంయచ్ఛఇంద్రియాణిమనోగిరమ్॥ ౪౭॥ ప్రతిషిద్ధానచాప్యేషుదుర్బలేష్వహితేష్వపి। ప్రాప్తిస్సృష్టేషుభావేషువ్యపకృష్టే
ష్వసంభవే॥ ౪౮॥ ప్రజ్ఞానతృప్తోవిక్రాంతస్త్వద్విధోనానుశోచతి। అల్పమిచ్ఛన్నచపలోమృదుర్దాంతస్సునిశ్చితః ॥ ౪౯॥ బ్రహ్మచర్యోపపన్నశ్చత్వ
ద్విధోనైవశోచతి। నత్వేవజాల్మీంకాపాలీంవృత్తిమేషితుమర్హసి॥ ౫౦॥ నృశంసవృత్తింపాపిష్ఠాందుష్టాంకాపురుషోచితామ్ । అపిమూలఫలాజీవీర
మస్వైకోమహావనే॥ ౫౧॥ వాగ్యతస్సంగృహీతాత్మాసర్వభూతదయాన్వితః సదృశంపండితస్యైతదీషాదంతేనదంతినా॥ ౫౨॥యదేకోరమతేరణ్యే
ష్వారణ్యైర్నైవతుష్యతి। మహాహ్రదస్సంక్షుభితఆత్మనైవప్రసీదతి ॥ ౫౩॥ ఏతదేవంగతస్యాహంసుఖంపశ్యామిజీవితమ్ । అసంభవేశ్రియోరాజన్హీ
నస్యసచివాదిభిః॥ దైవేప్రతినివిష్టేచకింశ్రేయోమన్యతేభవాన్॥౫౪॥ ....

*

ఇతి-కాలకవృక్షీయే-చతురధికశతతమోధ్యాయః,

మునిః॥ అథచేత్పౌరుషంకించిత్ క్షత్రియాత్మనిపశ్యసి।బ్రవీమితాంతుతేనీతింరాజ్యస్యప్రతిపత్తయే॥౧॥తాంచేచ్ఛక్ష్యసినిర్మాతుంకర్మచైవకరిష్య
సి।శృణుసర్వమశేషేణయత్త్వాంవక్ష్యామితత్త్వతః॥౨॥ ఆచరిష్యసిచేత్కర్మమహతోర్థానవాప్స్యసి । రాజ్యంరాజ్యస్యమంత్రంవామహతీంవా
పునశ్శ్రియమ్। అత్రైతద్రోచతేరాజన్పునర్బ్రూహిబ్రవీమితే॥౩॥ రాజా॥ బ్రవీతుభగవాన్నీతిముపపన్నోస్మ్యహంవిభో । అమోఘోయంభవత్వద్య
త్వయాసహసమాగమః॥౪॥ మునిః॥ హిత్వాదంభంచకామంచక్రోధంహర్షంభయంతథా । అప్యమిత్రాణిసేవస్వప్రణిపత్యకృతాంజలిః॥ ౫॥ తము
త్తమేనశౌచేనకర్మణాచాభిరాధయ। దాతుమర్హతితేవిత్తంవైదేహస్సత్యసంగరః॥౬॥ ప్రమాణంసర్వభూతేషుప్రగ్రహంచభవిష్యసి । తతస్సహా
యాన్సోత్సాహాంల్లప్స్యసేవ్యసనాన్శుచీన్ ॥ ౭ ॥ వర్తమానస్స్వశాస్త్రేవైసంయతాత్మాజితేంద్రియః । అభ్యుద్ధరతిచాత్మానంప్రసాదయతిచప్ర
జాః॥ ౮॥ తేనైవత్వంధృతిమతాశ్రీమతాచాభిసత్కృతః । ప్రమాణంసర్వభూతేషుగత్వాప్రగ్రహణంమహత్ ॥ ౯॥ తతస్సుహృద్బలంలబ్ధ్వామంత్రయి
త్వాసుమంత్రిభిః । ఆంతరైర్భేదయిత్వారీన్బిల్వంబిల్వేనభేదయ॥ ౧౦॥ పరైర్వాసంవిదంకృత్వాబలమప్యస్యఘాతయ । అలభ్యాయేశుభాభావా
స్త్రియశ్చాచ్ఛాదనానిచ ॥౧౧॥ శయ్యాసనానియానానిమహార్హాణిగృహాణిచ । పక్షిణోమృగజాతానిరసగంధాఃఫలానిచ॥౧౨॥ తేష్వేవసజ్జయే
థాస్త్వంయథానశ్యేత్స్వయంపరః । యద్యేవంప్రతిషిద్ధవ్యోయద్యుపేక్షణమర్హతి ॥ ౧౩॥ నజాతువివృతఃకార్యశ్శత్రుస్సునయమిచ్ఛతా।రమస్వ
పరమామిత్రేవిషయేప్రాజ్ఞసమ్మతః ॥౧౪॥ భజస్వశ్వేతకాకీయైర్మిత్రధర్మమనర్థకైః।ఆరంభాంశ్చాస్యమహతోదుశ్చరాంశ్చప్రయోజయ॥౧౫॥
నదీవచ్చవిరోధాంశ్చబలవద్భిర్విరుధ్యతామ్ । ఉద్యానానిమహార్హాణిశయనాన్యాసనానిచ॥ ౧౬॥ ప్రతిభోగసుఖేనైవకోశమస్యవిరేచయ।యజ్ఞ
దానేప్రశాధ్యస్మైబ్రాహ్మణాననువర్ణ్యతాం ॥౧౭॥ తేత్వాంప్రతికరిష్యంతితంభోక్ష్యంతివృకాఇవ । అసంశయంపుణ్యశీలఃప్రాప్నోతిపరమాంగతిమ్॥
౧౮॥ త్రివిష్టపేపుణ్యతమంస్థానంప్రాప్నోతిమానవః । కోశక్షయేత్వమిత్రాణాంవశంకౌసల్యగచ్ఛతి ॥౧౯॥ ఉభయత్రప్రసక్తస్యధర్మేచాధర్మఏవచ।
ఫలార్థమూలంవ్యుచ్ఛిద్యేత్తేననందంతిశత్రవః ॥౨౦॥ నచాస్మైమానుషంకర్మదైవమస్యోపవర్ణయ । అసంశయందైవపరఃక్షిప్రమేవవినశ్యతి॥౨౧॥

యాజయైనంవిశ్వజితాసర్వస్వేనవియుజ్యతామ్ । తతోగచ్ఛతిసిద్ధార్థః పీడ్యమానంమహాజనమ్॥౨౨॥ యోగధర్మవిదంపుణ్యంకించిదస్యాపవర్జయేః।అపిత్యాగంబుభూషేతకచ్చిద్గచ్ఛేదనామయమ్ ॥౨౩॥ సిద్ధేనౌషధియోగేనసర్వశత్రువినాశినా । నాగానశ్వాన్మనుష్యాంశ్చకృతకైరుపఘాతయేః॥౨౪॥ ఏతేచాన్యేచబహవోదంభయోగాస్సుచింతితాః । శక్యావిషహతాఃకర్తుంపురుషేణకృతాత్మనా॥౨౫॥..............................*

॥ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి-కాలకవృక్షీయే- పంచాధికశతతమోధ్యాయః॥*

రాజా॥ నసికృత్యానదంభేనబ్రహ్మన్నిచ్ఛామిజీవితుమ్।నాధర్మయుక్తానిచ్ఛేయమర్థాన్సుమహతోప్యహమ్॥౧॥ పురస్తాదేవభగవన్మయైతదపవర్జితమ్। యేనమాంనాభిశంకేతయేనకృత్స్నంహితంభవేత్॥౨॥ అనృశంస్యేనధర్మేణలోకేహ్యస్మిన్జిజీవిషుః।నాహమేతదలంకర్తుంనైతత్త్వయ్యుపపద్యతే॥౩॥ మునిః॥ఉపపన్నస్త్వమేతేనయథాక్షత్రియభాషసే । ప్రకృత్యాహ్యుపపన్నోసిబుద్ధ్యావాబహుదర్శన॥౪॥ ఉభయోరేవవామర్థేయతిష్యేతవతస్యచ। సంశ్లేషంవాకరిష్యామిశాశ్వతంహ్యనపాయినమ్॥౫॥ తాదృశంహికులేజాతమనృశంసంబహుశ్రుతమ్ । అమాత్యంకోనకుర్వీతరాజ్యప్రణయకోవిదమ్॥౬॥ యస్త్వంప్రచ్యావితోరాజ్యాద్వ్యసనంచోత్తమంగతః। ఆనృశంస్యేనవృత్తేనక్షత్రియేచ్ఛసిజీవితుమ్॥౭॥ ఆగంతామద్గృహంతాతవైదేహస్సత్యసంగరః। అథాహంతంనియోక్ష్యామితత్కరిష్యత్యసంశయమ్॥౮॥అతఆహూయవైదేహంమునిర్వచనమబ్రవీత్। అయంరాజకులేజాతోవిదితాభ్యంతరోమమ॥౯॥ ఆదర్శఇవశుద్ధాత్మాశారదశ్చంద్రమాయథా । నాస్మిన్పశ్యామివృజినంసర్వతోమేపరీక్షితః॥౧౦॥ తేనతేసంధిరేవాస్తువిశ్వసాస్మిన్యథామయి। నరాజ్యమనమాత్యేనశక్యంశాస్తుమపిత్ర్యహమ్॥౧౧॥అమాత్యశ్శూరఏవస్యాత్ బుద్ధిసంపన్నఏవవా।తాభ్యాంచైవోభయంరాజన్పశ్యరాజ్యప్రయోజనమ్॥౧౨॥ ధర్మాత్మనాంక్వచిల్లోకేనాన్యాస్తిగతిరీదృశీ। మహాత్మారాజపుత్రోయంసతాంమార్గమనుష్ఠితః॥౧౩॥ సుసంగృహీతస్త్వేవైషత్వయాధర్మపురోగమః । సంసేవ్యమానశ్శత్రూంస్తేగృహ్ణీయాన్మహతోగణాన్॥౧౪॥ యద్యయంప్రతియుధ్యేత్త్వాంస్వకర్మక్షత్రియస్యతత్। జిగీషమాణస్త్వాంయుద్ధేపితృపైతామహేపదే॥౧౫॥ త్వంచాపిప్రతియుధ్యేథావిజిగీషువ్రతేస్థితః। అయుద్ధ్వైవనియోగాన్మేవశేకురుహితేస్థితః॥౧౬॥ సత్వంధర్మమవేక్షస్వహిత్వాలోభమసాంప్రతమ్ । నచకామాన్నచద్రోహాత్స్వధర్మంహాతుమర్హసి॥౧౭॥ నైవనిత్యంజయస్తాతనైవనిత్యంపరాజయః । తస్మాద్భోజయితవ్యశ్చభోక్తవ్యశ్చపరోజనః॥౧౮॥ ఆత్మన్యపిచసందృశ్యావుభౌజయపరాజయౌ। నిశ్శేషకారిణాంతాతనిశ్శేషకరణాద్భయమ్॥౧౯॥ ఇత్యుక్తఃప్రత్యువాచేదంవచనంబ్రాహ్మణర్షభమ్।ప్రతిపూజ్యాభిసత్కృత్యపూజార్హమనుమాన్యచ॥౨౦॥ యథాబ్రూయాన్మహాప్రాజ్ఞోయథాబ్రూయాన్మహాశ్రుతః।శ్రేయస్కామోయథాబ్రూయాదుభయోర్దేవతత్క్షమమ్॥౨౧॥యద్యద్వచనముక్తోస్మికరిష్యామిచతత్తథా। ఏతద్ధిపరమంశ్రేయోనమేత్రాస్తివిచారణా॥౨౨॥తతఃకౌసల్యమాహూయమైథిలోవాక్యమబ్రవీత్। ధర్మతోనీతితశ్చైవలోకశ్చవిజితోమయా॥౨౩॥ అహంత్వయాచాత్మగుణైర్జితఃపార్థివసత్తమ । ఆత్మానమనవజ్ఞాయజితవద్వర్తతాంభవాన్॥౨౪॥ నావమన్యామితేబుద్ధింనావమన్యేచపౌరుషమ్।నావమన్యేజయామీతిజితవద్వర్తతాంభవాన్।౨౫॥యథావత్పూజితోరాజన్గృహంగంతాసిమేభృశమ్। తతస్సంపూజ్యతౌవిప్రంవిశ్వస్తౌజగ్మతుర్గృహాన్॥౨౬॥ వైదేహస్త్వథకౌసల్యంప్రవేశ్యగృహమంజసా।పాద్యార్ఘ్యమధుపర్కైస్తంపూజార్హంప్రత్యపూజయత్॥౨౭॥ దదౌదుహితరంచాస్మైరత్నానివివిధానిచ। ఏషరాజ్ఞాంపరోధర్మోనిత్యౌజయపరాజయౌ॥౨౮॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- కాలకవృక్షీయే- షడధికశతతమోధ్యాయః- ....*

యుధిష్ఠిరః॥ బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశాంశూద్రాణాంచపరంతప। ధర్మవృత్తంచవిత్తంచవృత్త్యుపాయాఃఫలానిచ॥ ౧॥ రాజ్ఞాంవృత్తంచకోశంచకోశసం
జననంజయః। అమాత్యగుణవృత్తిశ్చప్రకృతీనాంచవర్ధనమ్ ॥ ౨ ॥ షాడ్గుణ్యగుణకల్పశ్చసేనావృత్తిస్తథైవచ। పరిజ్ఞానంచదుష్టస్యలక్షణంచసతా
మపి ॥ ౩ ॥ సమహీనాధికానాంచయథావల్లక్షణంచయత్। మధ్యమస్యచతుష్ట్యర్థంయథాస్థేయంవివర్ధతామ్॥ ౪ ॥ క్షీణగ్రహణవృత్తిశ్చయ
థాధర్మంప్రకీర్తితమ్। లఘునాదేశరూపేణగ్రంథయోగేనభారత॥ ౫॥ విజిగీషోస్తథావృత్తముక్తంచైవతథైవతే।గణానాంవృత్తిమిచ్ఛామిశ్రోతుం
మతిమతాంవర ॥ ౬ ॥ యథాగణాఃప్రవర్ధంతేనభిద్యంతేచభారత। అరీంశ్చవిజిగీషంతేసుహృదఃప్రాప్నువంతిచ॥ ౭ ॥ భేదమూలోవినాశోహిగణా
నాముపలక్షయే। మంత్రసంవరణందుఃఖంబహూనామితిమేమతిః॥ ౮॥ ఏతదిచ్ఛామ్యహంశ్రోతుంనిఖిలేనపరంతప। యథాచతేనభిద్యేరంస్తచ్చమేవ
దపార్థివ ॥ ౯ ॥ భీష్మః॥ గణానాంచకులానాంచ రాజ్ఞాంభరతసత్తమ। వైరసందీపనావేతౌలోభామర్షౌనరాధిప ॥ ౧౦ ॥ లోభమేకో
హివృణుతేతతోమర్షమనంతరమ్। తౌక్షయవ్యయసంయుక్తావన్యోన్యంచవినాశినౌ ॥ ౧౧॥ చారమంత్రబలాదానైఃసామదానవిభేదనైః। క్షయ
వ్యయభయోపాయైఃకర్షయంతీతరేతరమ్॥ ౧౨ ॥ తత్రాదానేనభిద్యంతేగణాస్సంఘాతవృత్తయః। భిన్నావిమనసస్సర్వేగచ్ఛంత్యరివశంభయాత్॥
౧౩॥ భేదేగణావినశ్యుర్హిభిన్నాస్తుసుజయాఃపరైః। తస్మాత్సంఘాతయోగేనప్రయతేరన్గణాస్సదా॥ ౧౪ ॥ అర్థాశ్చైవాధిగమ్యంతేసంఘా
తబలపౌరుషైః। బాహ్యాశ్చమైత్రీంకుర్వంతితేషుసంఘాతవృత్తిషు ॥ ౧౫ ॥ జ్ఞానవృద్ధాఃప్రశంసంతిశుశ్రూషంతఃపరస్పరమ్। వినివృత్తాభిసంధానాః
సుఖమేధంతిసర్వశః ॥ ౧౬ ॥ ధర్మిష్ఠాన్వ్యవహారాంశ్చస్థాపయంతశ్చశాస్త్రతః। యథావత్ప్రతిపశ్యంతోవివర్ధంతేగణోత్తమాః ॥ ౧౭ ॥ పు
త్రాన్భ్రాతౄన్నిగృహ్ణంతోవినయంతశ్చతాన్సదా। వినీతాంశ్చప్రగృహ్ణంతోవివర్ధంతేగణోత్తమాః ॥ ౧౮ ॥ చారమంత్రవిధానేషుకోశసన్ని
చయేషుచ।నిత్యయుక్తామహాబాహోవర్ధంతేసర్వతోగణాః॥ ౧౯ ॥ప్రాజ్ఞాన్శూరాన్మహోత్సాహాన్కర్మసుస్థిరపౌరుషాన్। మానయంతస్సదా
యుక్తావివర్ధంతేగణానృప॥ ౨౦॥ ద్రవ్యవంతశ్చశూరాశ్చశస్త్రజ్ఞాశ్శాస్త్రపారగాః। కృచ్ఛ్రాస్వాపత్సుసమ్మూఢాన్గణాస్సంతారయంతితే॥
౨౧॥ క్రోధోభేదోభయందండఃకర్షణంనిగ్రహోవధః। నయత్యరివశంసద్యోగణాన్భరతసత్తమ॥ ౨౨॥తస్మాన్మానయితవ్యాస్తేగణముఖ్యాఃప్రధా
నతః। లోకయాత్రాసమాయత్తాభూయసీతేషుపార్థివ ॥ ౨౩ ॥ మంత్రగుప్తిఃప్రధానేషుచారశ్చామిత్రకర్శన। నగణాఃకృత్స్నశోమంత్రంశ్రోతుమ
ర్హంతిభారత ॥ ౨౪ ॥ గణముఖ్యైస్తుసంభూయకార్యంగణహితంమిథః। పృథగ్గణస్యభిన్నస్యవితతస్యతతోన్యథా ॥ ౨౫॥ అర్థాఃప్రత్యవసీదం
తితథానర్థాభవంతిచ। తేషామన్యోన్యభిన్నానాంస్వశక్తిమనుతిష్ఠతామ్ ॥ ౨౬ ॥ నిగ్రహఃపండితైఃకార్యఃక్షిప్రమేవప్రధానతః। కులేషుకలహాజా
తాఃకులవృద్ధైరుపేక్షితాః॥ ౨౭ ॥ గోత్రస్యనాశంకుర్వంతిగణభేదస్యకారకమ్। అభ్యంతరభయంరక్ష్యమసారంబాహ్యతోభయమ్ ॥ ౨౮ ॥ అభ్యం
తరంభయంరాజన్సద్యోమూలానికృంతతి। అకస్మాత్క్రోధమోహాభ్యాంలోభాద్వాపిస్వభావజాత్ ॥ ౨౯॥అన్యోన్యంనాభిభాషంతేతత్పరాభవల
క్షణమ్। జాత్యాచసదృశాస్సర్వేకులేనసదృశాస్తథా॥ ౩౦॥ నచోద్యోగేనబుద్ధ్యావారూపద్రవ్యేణవాపునః। భేదాచ్చైవప్రదానాచ్చభిద్యంతేరిపుభి
ర్గణాః। తస్మాత్సంఘాతమేవాహుర్గణానాంశరణంమహత్ ॥౩౧॥ .... *

ఇతి రాజధర్మానుశాసనపర్వణి-సప్తాధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ మహానయంధర్మపథోబహుశాఖశ్చభారత। కింస్విదేవేహధర్మాణామనుష్ఠేయతమంమతమ్॥ ౧॥కింకార్యంసర్వధర్మాణాంగరీయో
భవతోమతమ్। యథాహంపరమంధర్మమిహచప్రేత్యచాప్నుయామ్॥ ౨॥ భీష్మః॥ మాతాపిత్రోర్గురూణాంచపూజాబహుమతామమ। ఇహయుక్తోన

రోలోకాన్యశశ్చమహదశ్నుతే॥౩॥ యచ్చతేభ్యనుజానీయుఃకర్మతాతసుపూజితః। ధర్మ్యంధర్మవిరుద్ధంవాతత్కర్తవ్యంయుధిష్ఠిర॥౪॥నచతైరభ్యనుజ్ఞాతోధర్మమన్యంసమాచరేత్।యంచతేభ్యనుజానీయుఃసధర్మఇతినిశ్చయః॥౫॥ ఏతఏవత్రయోలోకాఏతఏవాశ్రమాస్త్రయః।ఏతఏవత్రయోదేవాఏతఏవత్రయోఽగ్నయః॥౬॥పితావైగార్హపత్యోఽగ్నిర్మాతాగ్నిర్దక్షిణఃస్మృతః।గురురాహవనీయస్తుసాగ్నిత్రేతాగరీయసీ॥౭॥ త్రిష్వప్రమాద్యన్నేతేషుత్రీన్లోకాంశ్చవిజేష్యసి।పితృవృత్త్యాత్విమంలోకంమాతృవృత్త్యాతథాపరమ్॥౮॥బ్రహ్మలోకంగురోర్వృత్త్యానియమేనతరిష్యసి।సమ్యగేతేషువర్తస్వత్రిషులోకేషుభారత॥౯॥యశఃప్రాప్స్యసిభద్రంతేధర్మంచసుమహత్ఫలమ్।నైతానతిశయేజ్జాతునాత్యశ్నీయాన్నదూషయేత్॥౧౦॥నిత్యంపరిచరేచ్చైవతద్వైసుకృతముత్తమమ్। కీర్తింపుణ్యంయశోలోకాన్ప్రాప్స్యసేరాజసత్తమ॥౧౧॥సర్వేతస్యాదృతాలోకాయస్యైతేత్రయఆదృతాః।అనాదృతాస్తుయస్యైతేసర్వాస్తస్యాఫలాఃక్రియాః॥౧౨॥ నచాయంనపరోలోకాస్తస్యచైవపరంతప। అమానితానిత్యమేవయస్త్వేతేగురవస్త్రయః॥ ౧౩॥ నచాస్మిన్నపరేలోకేయశస్తస్యప్రకాశతే। నచాన్యదపికల్యాణంపరత్రసముదాహృతమ్ ॥ ౧౪ ॥ తేభ్యఏవహియత్సర్వంకృత్వాచవిసృజామ్యహమ్।తదాసీన్మేశతగుణంసహస్రగుణమేవచ॥౧౫॥ తస్మాన్మేసంప్రకాశంతేత్రయోలోకాయుధిష్ఠిర। దశైవతుసదాచార్యఃశ్రోత్రియానతిరిచ్యతే॥ ౧౬॥ దశాచార్యానుపాధ్యాయఉపాధ్యాయాన్పితాదశ।పితౄన్దశతుమాతైకాసర్వాంవాపృథివీమపి॥౧౭॥గురుత్వేనాభిభవతినాస్తిమాతృసమోగురుః।గురుర్గరీయాన్పితృతోమాతృతశ్చేతిమేమతిః॥౧౮॥ ఉభౌహిమాతాపితరౌజన్మన్యేవోపయుజ్యతః।శరీరమేవసృజతఃపితామాతాచభారత॥ ౧౯॥ ఆచార్యశిష్టాయాజాతిఃసాదివ్యాసాజరామరా। అవధ్యాహిసదామాతాపితాచాప్యపకారిణౌ॥౨౦॥ నసందుష్యతితత్కృత్వానచతేదూషయంతితమ్।ధర్మాయయతమానానాంవిదుర్దేవామహర్షిభిః॥ ౨౧॥ యశ్చావృణోత్యవితథేనకర్ణావృతంబ్రువన్ననృతంసంప్రయచ్ఛన్।తంవైమన్యేతపితరంమాతరంచతస్మైనతద్రుహ్యేత్కృతమస్యజానన్॥ ౨౨॥ విద్యాంశ్రుత్వాయేగురుంనాద్రియంతేప్రత్యాసన్నామనసాకర్మణావా। తేషాంపాపంభ్రూణహత్యావిశిష్టంనాన్యస్తేభ్యఃపాపకృదస్తిలోకే॥తథైవతేగురుభిర్భావనీయాస్తథాతేషాంగురవోప్యర్చనీయాః॥౨౩॥ తస్మాత్పూజయితవ్యాశ్చసంవిభజ్యాశ్చయత్నతః। గురవోర్చయితవ్యాశ్చపురాణంధర్మమిచ్ఛతా॥ ౨౪ ॥ యేనప్రీణాతిపితరంతేనప్రీతఃప్రజాపతిః। ప్రీణాతిమాతరంయేనపృథివీతేనపూజితా ॥ ౨౫ ॥ యేనప్రీణాత్యుపాధ్యాయంతేనస్యాద్బ్రహ్మపూజితమ్। మాతృతఃపితృతశ్చైవతస్మాత్పూజ్యతమోగురుః॥౨౬॥ఋషయశ్చహిదేవాశ్చప్రీయంతేపితృభిస్సహ। పూజ్యమానేషుగురుషుతస్మాత్పూజ్యతమోగురుః॥ ౨౭॥కేనచిన్నచవృత్తేనహ్యవజ్ఞేయోగురుర్భవేత్।నచమాతానచపితామన్యతేయాదృశోగురుః॥౨౮॥నతేవమాననమర్హంతినతేషాందూషయేత్కృతమ్।గురూణామేవసత్కారంవిదుర్దేవామహర్షిభిః॥౨౯ ॥ ఉపాధ్యాయంపితరంమాతరంచయేభిద్రుహ్యంతేమనసాకర్మణావా। తేషాంపాపంభ్రూణహత్యావిశిష్టంతస్మాన్నాన్యఃపాపకృదస్తిలోకే॥౩౦ ॥ భృతోవృద్ధోయోనబిభర్తిపుత్రఃస్వయోనిజఃపితరంమాతరంచ। తద్వైపాపంభ్రూణహత్యావిశిష్టంతస్మాన్నాన్యఃపాపకృదస్తిలోకే॥ ౩౧॥ మిత్రద్రుహఃకృతఘ్నస్యస్త్రీఘ్నస్యగురుఘాతినః। చతుర్ణాంవయమేతేషాంనిష్కృతింనానుశుశ్రుమ॥ ౩౨ ॥ ఏతత్సర్వమనిర్దేశేనైవముక్తంయత్కర్తవ్యంపురుషేణేహలోకే।ఏతచ్ఛ్రేయోనాన్యదస్మాద్విశిష్టంసర్వాన్ధర్మాననుసృత్యైతదుక్తమ్ ॥ ౩౩॥ .... *

* ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - అష్టాధికశతతమోఽధ్యాయః *

యుధిష్ఠిరః॥కథంధర్మేస్థాతుమిచ్ఛన్నరోవర్తేతభారత।విద్వన్జిజ్ఞాసమానాయప్రబ్రూహిభరతర్షభ॥౧॥సత్యంచైవానృతంచోభేలోకానావృ

త్యతిష్ఠతః। తయోఃకిమాచరేద్రాజన్పురుషోధర్మనిశ్చితః॥౨॥ కింస్విత్సత్యంకిమనృతంకింస్విద్ధర్మ్యంసనాతనమ్ । కస్మిన్కాలేవదేత్సత్యంకస్మిన్కా
లేనృతంవదేత్॥౩॥భీష్మః॥ సత్యస్యవచనంసాధునసత్యాద్విద్యతేపరమ్। యత్తుకాలేషుదుర్జ్ఞానంతత్ప్రవక్ష్యామిభారత॥౪॥ భవేత్సత్యంనవక్తవ్యం
వక్తవ్యమనృతంభవేత్ । యత్రానృతంభవేత్సత్యంసత్యంచాప్యనృతంభవేత్॥౫॥ తాదృశోవధ్యతేబాలోయత్రసత్యమనుష్ఠితమ్ । సత్యానృతేవినిశ్చి
త్యతతోభవతిధర్మవిత్॥౬॥ అప్యనార్యోకృతప్రజ్ఞఃపురుషోప్యతిదారుణః। సుమహత్ప్రాప్నుయాత్పుణ్యంబలాకోంధవధాదివ॥౭॥ కిమాశ్చర్యంచ
యన్మూఢోధర్మకామోప్యధర్మవిత్। సుమహత్ప్రాప్నుయాత్పుణ్యంగంగాయామివకౌశికః॥౮॥ తాదృశోయమనుప్రశ్నోయత్రధర్మస్సుదుర్ల
భః। దుష్కరఃప్రతిసంఖ్యాతుంనకేనాత్రవ్యవస్యతి॥౯॥ ప్రభవార్థాయభూతానాంధర్మప్రవచనంకృతమ్ । యత్స్యాత్ప్రభవసంయుక్తంసధ
ర్మఇతినిశ్చయః॥౧౦॥ అహింసార్థాయభూతానాంధర్మప్రవచనంకృతమ్। యత్స్యాదహింసాసంయుక్తస్సధర్మఇతినిశ్చయః॥౧౧॥ ధారణా
ద్ధర్మమిత్యాహుర్ధర్మేణవిధృతాఃప్రజాః । యత్స్యాద్ధారణసంయుక్తంసధర్మఇతినిశ్చయః॥౧౨॥ శ్రుతిధర్మఇతిహ్యేకేనేత్యాహురపరేజనాః।
నచతత్ప్రత్యసూయామోనహిసర్వంవిధీయతే॥౧౩॥యేన్యాయేనజిహీర్షంతోధనమిచ్ఛంతికస్యచిత్। తేభ్యస్తునతదాఖ్యేయంసధర్మఇతినిశ్చితః॥
౧౪॥ అకూజనేనచేన్మోక్షోనావకూజేత్కథంచన। అవశ్యకూజితవ్యోవాశంకేరన్వాప్యకూజనాత్॥౧౫॥ శ్రేయస్తత్రానృతంవక్తుంసత్యాదితివిచా
రితమ్ । యఃపాపైస్సహసంబంధాన్ముచ్యతేశపథాదపి॥౧౬॥ నతేభ్యోపిధనందేయంశక్యేసతికథంచన । పాపేభ్యోహిధనందత్తందాతారమపిపీడ
యేత్॥౧౭॥ స్వశరీరోపరోధేనధనమాదాతుమిచ్ఛతః। సత్యసంప్రతిపత్త్యర్థంయద్బ్రూయుఃసాక్షిణఃక్వచిత్॥౧౮॥ అనుక్త్వాతత్రతద్వాచ్యంస
ర్వేతేనృతవాదినః। ప్రాణాత్యయేవివాహేచవక్తవ్యమనృతంభవేత్॥౧౯॥ అర్థస్యరక్షణార్థాయపరేషాంధర్మకారణాత్ । పరేషాంసిద్ధిమా
కాంక్షన్నీచస్స్యాద్ధర్మభిక్షుకః॥౨౦॥ ప్రతిశ్రుత్యప్రదాతవ్యస్స్వకార్యస్తుబలాత్కృతః। యఃకశ్చిద్ధర్మసమయాత్ప్రచ్యుతోధర్మసాధనః॥౨౧
దండేనైవసహంతవ్యస్తంపంథానంసమాశ్రితః। చ్యుతస్సదైవధర్మేభ్యోమానవంధర్మమాస్థితః॥౨౨॥ శఠస్స్వధర్మముత్సృజ్యతమిచ్ఛేదుప
జీవితుమ్। సర్వోపాయైర్నిహంతవ్యఃపాపోనికృతిజీవనః॥౨౩॥ ధనమిత్యేవపాపానాంసర్వేషామిహనిశ్చయః। అవిషహ్యాహ్యసంభోజ్యానికృత్యా
పతనంగతాః॥౨౪॥ చ్యుతాదేవమనుష్యేభ్యోయథాప్రేతాస్తథైవతే। నిర్యజ్ఞాస్తపసాహీనామాస్మతైస్సహసంగమః॥౨౫॥ ధననాశాద్దుఃఖత
రంజీవితాద్విప్రయోజనమ్। అయంతేరోచతాంధర్మఇతివాచ్యఃప్రయత్నతః॥౨౬॥ నకశ్చిదస్తిపాపానాంధర్మఇత్యేషనిశ్చయః। తథాగతంచ
యోహన్యాన్నాసౌపాపేనలిప్యతే॥౨౭॥ స్వకర్మణాహతంహంతిహతఏవసహన్యతే। తేషుయస్సమయంకశ్చిత్కుర్వీతహతబుద్ధిషు॥౨౮॥ యథా
కాకశ్చగృధ్రశ్చతథైవోపధిజీవినః। ఊర్ధ్వందేహవిమోక్షాంతేభవంత్యేతాసుయోనిషు॥౨౯॥ యస్మిన్యథావర్తతేయోమనుష్యస్తస్మింస్తథా
వర్తితవ్యంసధర్మః। మాయాచారోమాయయాబాధితవ్యస్సాధ్వాచారస్సాధునాప్రత్యుపేయః॥౩౦॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - సత్యానృతకే - నవాధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ క్లిశ్యమానేషుభూతేషుతైస్తైర్భావైస్తతస్తతః।దుర్గాణ్యతితరేద్యేనతన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧॥భీష్మః॥ ఆశ్రమేషుయథోక్తేషుయథో
క్తంయేద్విజాతయః। వర్తంతేసంయతాత్మానోదుర్గాణ్యతితరంతితే॥౨॥ యేదంభాన్నాచరంతిస్మయేషాంవృత్తిశ్చసంయతా। విషయాంశ్చనిగృ
హ్ణంతిదుర్గాణ్యతితరంతితే॥౩॥ ప్రత్యాహుర్నోచ్యమానాయేనహింసంతిచహింసితాః। ప్రయచ్ఛంతినయాచంతేదుర్గాణ్యతితరంతితే॥౪॥ వాస

యంత్యతిథీన్నిత్యంనిత్యంయేచానసూయకాః। నిత్యంస్వాధ్యాయశీలాశ్చదుర్గాణ్యతితరంతి తే ॥ ౫ ॥ మాతాపిత్రోశ్చయేవృత్తింవర్తంతేధర్మకోవిదాః। వర్జయంతిదివాస్వప్నందుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౬॥ యేపాపంనకుర్వంతికర్మణామనసాగిరా । నిక్షిప్తదండాభూతేషుదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౭॥ యేనలోభాన్నయంత్యర్థాన్రాజానోరజసాన్వితాః। విషయాన్పరిరక్షంతిదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౮ ॥ స్వేషుదారేషువర్తంతేనాన్యవృత్తిమృతావృతౌ।అగ్నిహోత్రపరాస్సంతోదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౯॥ ఆహవేషుచయేశూరాస్త్యక్త్వామరణజంభయమ్। ధర్మేణజయమిచ్ఛంతిదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౧౦॥ యేవదంతీహసత్యానిప్రాణత్యాగేప్యుపస్థితే । ప్రమాణభూతాభూతానాందుర్గాణ్యతితరంతి తే॥౧౧॥ కర్మాణ్యకుహకార్థానియేషాంవాచశ్చసూనృతాః । యేషామర్థాశ్చసంబద్ధాదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥౧౨॥ అనధ్యాయేషుయేవిప్రాస్స్వాధ్యాయంనేహకుర్వతే। తపోనిష్ఠాస్సుతపసోదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౧౩॥ యేతపశ్చతపస్యంతికౌమారబ్రహ్మచారిణః । విద్యావేదవ్రతస్నాతాదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౧౪॥ యేచసంశాంతరజసస్సంశాంతతమసశ్చయే। సత్త్వేస్థితామహాత్మానోదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥౧౫॥ యేషాంనకశ్చిత్త్రసతినత్రసంతిహికస్యచిత్ । యేషామాత్మసమోలోకోదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౧౬॥ పరశ్రియానతప్యంతియేసంతఃపురుషర్షభాః। గ్రామ్యాదర్థాన్నివృత్తాశ్చదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౧౭॥ సర్వాన్దేవాన్నమస్యంతిసర్వధర్మాంశ్చశృణ్వతే। యేశ్రద్దధానాశ్శాంతాశ్చదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥౧౮॥యేనమానిత్వమిచ్ఛంతిమానయంతిచయేపరాన్। మాన్యమానాన్నమస్యంతిదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౧౯॥ యేచశ్రాద్ధానికుర్వంతితిథ్యాంతిథ్యాంప్రజార్థినః । సువిశుద్ధేనమనసాదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥౨౦॥ యేక్రోధంసంనియచ్ఛంతిక్రుద్ధాన్సంశమయంతిచ। నచకుప్యంతిభూతానాందుర్గాణ్యతితరంతి తే॥౨౧॥మధుమాంసంచయేనిత్యంవర్జయంతీహమానవాః। జన్మప్రభృతిమద్యంచదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౨౨॥ యాత్రార్థంభోజనంయేషాంసంతానార్థంచమైథునమ్। వాక్సత్యవచనార్థాయదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౨౩ ॥ ఈశ్వరంసర్వభూతానాంజగతఃప్రభవాప్యయమ్ । భక్తానారాయణందేవందుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౨౪॥ యఏషపద్మరక్తాక్షఃపీతవాసామహాభుజః। సుహృద్భ్రాతాచమిత్రంచసంబంధీచతథాచ్యుతః॥ ౨౫॥ యఇమాన్సకలాన్లోకాన్చర్మవత్పరివేష్టయేత్ । ఇచ్ఛన్ప్రభురచింత్యాత్మాగోవిందఃపురుషోత్తమః॥౨౬॥ స్థితఃప్రియహితేజిష్ణోస్సఏవపురుషోత్తమః । రాజంస్తవచదుర్ధర్షోవైకుంఠఃపురుషర్షభః॥ ౨౭॥ యఏనంసంశ్రయంతీహభక్తానారాయణంహరిమ్। తేతరంతీహదుర్గాణినచాత్రాస్తివిచారణా॥ ౨౮॥ దుర్గాతితరణంయేచపఠంతిశ్రావయంతిచ। కథయంతిచవిప్రేభ్యోదుర్గాణ్యతితరంతి తే ॥ ౨౯॥ ఇతికృత్యసముద్దేశఃకీర్తితస్తేమయానఘ । తరంతేయేనదుర్గాణిపరత్రేహచమానవాః॥ ౩౦॥

………………………………………………………*

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- దుర్గాతితరణే- దశాధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ అసౌమ్యాస్సౌమ్యరూపేణసౌమ్యాశ్చాసౌమ్యదర్శనాః। ఈదృశాన్పురుషాంస్తాతకథంవిద్యామహేవయమ్॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। వ్యాఘ్రగోమాయుసంవాదంతన్నిబోధయుధిష్ఠిర॥౨॥పురికాయాంపురిపురాశ్రీమత్యాంపౌరికోనృపః । పరహింసారతిఃక్రూరోబభూవపురుషాధమః॥౩॥సత్వాయుషిపరిక్షీణేజగామానీప్సితాంగతిమ్।గోమాయుత్వంచసంప్రాప్తోదూషితఃపూర్వకర్మణా॥౪॥ సంస్మృత్యపూర్వభూతించనిర్వేదంపరమంగతః । నభక్షయతిమాంసానిపరైరుపహృతాన్యపి॥ ౫ ॥ అహింస్రస్సర్వభూతేషుసత్యవాక్సుదృఢవ్రతః। సచకారయథాకాలమాహారంపతితైఃఫలైః॥౬॥ శ్మశానేతస్యచావాసోగోమాయోస్సంమతోభవత్ । జన్మభూమ్యనురోధాచ్చనాన్యంవాసమరోచయత్ ॥ ౭ తస్యశౌచమమృష్యంతస్తేసర్వేసహజాతయః । చాలయంతిస్మతాంబుద్ధింవచనైఃప్రశ్రయోత్తరైః॥ ౮ ॥ వసన్పితృవనేరౌద్రేశౌచేవర్తితుమిచ్ఛసి।

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

ఇయంవిప్రతిపత్తిస్తేయదాత్థంపిశితాశనః॥౯॥ తత్సమానోభవాన్స్మాభిర్భోజ్యందాస్యామహేవయమ్ । భుంక్ష్వశౌచంపరిత్యజ్యయద్ధిభుక్తంతదస్తుతే॥ ౧౦ ॥ ఇతితేషాంవచశ్శ్రుత్వాప్రత్యువాచసమాహితః । మధురైఃప్రశ్రితైర్వాక్యైర్హేతుమద్భిరనిష్ఠురైః॥ ౧౧॥ అప్రమాణాప్రసూతిర్మేశీలతఃక్రియతేకులమ్। ప్రార్థయామిచతత్కర్మయేనవిస్తీర్యతేయశః॥ ౧౨॥ శ్మశానేయదిమేవాసోసమాధిర్మేనిశమ్యతామ్ । ఆత్మాఫలతికర్మాణినాశ్రమోధర్మకారణమ్॥౧౩॥ ఆశ్రమేయోద్విజంహన్యాద్గాంవాదద్యాదనాశ్రమే। కింనుతత్పాతకంనస్యాత్తద్వాదత్తంవృథాభవేత్ ॥౧౪॥భవంతస్స్వార్థలోభేనకేవలంభక్షణేరతాః। అనుబంధేత్రయోదోషాస్తాన్నపశ్యంతిమోహితాః॥ ౧౫॥ ******************************

అప్రత్యయకృతాంగర్హ్యామర్థాపనయదూషితామ్। ఇహచాముత్రచానిష్టాంతస్మాద్వృత్తింనరోచయే॥౧౬॥తంశుచింపండితంమత్వాశార్దూలఃఖ్యాతవిక్రమః। కృత్వాత్మసదృశీంపూజాంసాచివ్యేవరయత్స్వయమ్॥౧౭॥ శార్దూలః॥ సౌమ్యవిజ్ఞాతరూపస్త్వంగచ్ఛయాత్రాంమయాసహ। వ్రియంతామీప్సితాభోగాఃపరిహార్యాశ్చపుష్కలాః॥౧౮॥తీక్ష్ణాఇతివయంఖ్యాతాభవంతంజ్ఞాపయామహే। మృదుపూర్వంహితంచైవశ్రేయశ్చాధిగమిష్యసి౧౯॥ అథసంపూజ్యతద్వాక్యంమృగేంద్రస్యమహాత్మనః । గోమాయుస్సంశ్రితంవాక్యంబభాషేకించిదానతః॥౨౦॥ గోమాయుః॥ సదృశంమృగరాజైతత్తవవాక్యంమదంతరే। యత్సహాయాన్మృగయసేధర్మార్థకుశలాన్శుచీన్॥౨౧॥నశక్యంహ్యనమాత్యేనమహత్త్వమనుశాసితుమ్ । దుష్టామాత్యేనవావీరశరీరపరిపంథినా ॥ ౨౨॥ సహాయాననురక్తాంశ్చనయజ్ఞానుపసంహితాన్। పరస్పరమసంసృష్టాన్విజిగీషూనలోలుపాన్ ॥ ౨౩ ॥ అనతీతోపధాన్ప్రాజ్ఞాన్హితేయుక్తాన్మనస్వినః । పూజయేథామహాభాగయథాచార్యాన్యథాపితౄన్॥ ౨౪॥ నత్వేవమమసంతోషాద్రోచతేన్యన్మృగాధిప । నకామయేసుఖాన్భోగానైశ్వర్యంచత్వదాశ్రయమ్॥౨౫॥ నయోత్స్యతిహిమేశీలంతవభృత్యైఃపురాతనైః। తేత్వాంవిభేదయిష్యంతిదుశ్శీలాశ్చమదంతరమ్ ॥౨౬॥ నసంశ్రయశ్శ్లాఘనీయోహ్యన్యేషామపిభాస్వతామ్ । కృతాత్మాసుమహాభాగఃపాపకేష్వప్యదారుణః॥౨౭॥ దీర్ఘదర్శీమహోత్సాహఃస్థూలలక్షోమహాబలః । కృతీచామోఘకర్తాసిభోగైశ్చసమలంకృతః॥ ౨౮॥ నస్వల్పేనాస్మిసంతుష్టోదుఃఖావృత్తిరనుష్ఠితా। సేవాయాంచాపినాభిజ్ఞఃస్వచ్ఛందేనవనేచరః॥౨౯॥రాజోపక్రోశదోషాశ్చసర్వేసంశ్రయవాసినామ్। వ్రతచర్యాతునిస్సంగానిర్భయావనవాసినామ్॥౩౦॥నృపేణాహూయమానస్యయత్తిష్ఠతిభయంహృది। నతత్తిష్ఠతితుష్టానాంవనేమూలఫలాశినామ్॥ ౩౧॥ పానీయంవానిరాయాసంస్వాద్వన్నంవాభయోత్తరమ్। విచార్యఖలుపశ్యామితత్సుఖంయత్రనిర్వృతిః ॥ ౩౨॥ అపరాధైర్నతావంతోభృత్యాశ్శిష్టానరాధిపైః । ఉపఘాతైర్యథాభృత్యాదూషితానిధనంగతాః॥ ౩౩॥ యదిత్వేతన్మయాకార్యంమృగేంద్రయదిమన్యసే।సమయంకృతమిచ్ఛామివర్తితవ్యంయథామయి ॥ ౩౪॥ మదీయామాననీయాస్తేశ్రోతవ్యంచహితంవచః। కల్పితాయాచమేవృత్తిఃసాభవేత్త్వయిసుస్థిరా॥౩౫॥నమంత్రయేయమన్యైస్తేసచివైస్సహకర్హిచిత్ । నీతిమంతఃపరిప్సంతోవృథాబ్రూయుఃపరేమయి॥ ౩౬॥ ఏకఏకేనసంగమ్యరహోబ్రూయాంహితంవచః । నచతేజ్ఞాతికార్యేషుప్రష్టవ్యోహంహితాహితే॥౩౭॥మయాసంమంత్ర్యపశ్చాచ్చనహింస్యాస్సచివాస్త్వయా।మదీయానాంచకుపితోమాత్వందండంనిపాతయేః॥౩౮॥ ఏవమస్త్వితితేనాసౌమృగేంద్రేణాభిపూజితః। ప్రాప్తవాన్మతిసాచివ్యంగోమాయుర్వ్యాఘ్రమానితః॥౩౯॥తంతథాసత్కృతందృష్ట్వాపూజ్యమానంస్వకర్మసు। ప్రాద్విషన్కృతసంఘాతాఃపూర్వభృత్యాముహుర్ముహుః॥ ౪౦॥మిత్రబుద్ధ్యాచగోమాయుంసాంత్వయిత్వాప్రసాద్యచ। దోషైస్తుసమతాంనేతుమైచ్ఛన్నశుభబుద్ధయః॥ ౪౧ ॥ అన్యథావ్యుషితాఃపూర్వంపరద్రవ్యాపహారిణః । అశక్తాఃకించిదాదాతుంద్రవ్యంగోమాయుయంత్రితాః॥ ౪౨॥ వ్యుత్థానంచవికాంక్షద్భిఃకథాభిః

ప్రతిలోభ్యతే । ధనేనమహతాచైవబుద్ధిరస్యవిలోభ్యతే ॥౪౩॥ నచాపిసమహాప్రాజ్ఞస్తస్మాద్ధైర్యాచ్చచాలహ। అథాస్యసమయంకృత్వావినాశాయ తథాపరే॥ ౪౪ ॥ ఈప్సితంతుమృగేంద్రస్యమాంసంయత్తత్రసంస్కృతమ్। అపనీయస్వయంతద్ధితైర్న్యస్తంతస్యవేశ్మని ॥ ౪౫ ॥ యదర్థంచాప్యపహృతంయేనతచ్చైవమన్త్రితమ్ । తస్యతద్విదితంసర్వంకారణార్థంచమర్షితమ్॥ ౪౬ ॥ సమయోయంకృతస్తేనసాచివ్యముపగచ్ఛతా । నోపఘాతస్త్వయాకార్యోరాజన్మైత్రీమిహేచ్ఛతా॥ ౪౭॥ భీష్మః॥ క్షుధితస్యమృగేంద్రస్యభోక్తుమభ్యుత్థితస్యచ। భోజనాయోపహర్తవ్యంతన్మాంసంసంనోపదృశ్యతే॥౪౮॥ మృగరాజేనచాజ్ఞప్తందృశ్యతాంచోరఇత్యుత। కృతకైశ్చైవతన్మాంసంమృగేంద్రాయోపవర్ణితమ్॥౪౯॥ సచివేనాపనీతంతేవిదుషాప్రాజ్ఞమానినా। సరోషస్త్వథశార్దూలఃశ్రుత్వాగోమాయుచాపలమ్॥౫౦॥ బభూవామర్షితోరాజావధంచాస్యవ్యరోచయత్। ఛిద్రంతేతస్యతద్దృష్ట్వాప్రోచుస్తేపూర్వమంత్రిణః॥౫౧॥ సర్వేషామేవసోస్మాకంవృత్తిభంగేప్రవర్తతే। నిశ్చిత్యైవంపునస్తస్యతేతత్కర్మాణ్యవర్తయన్॥ ౫౨॥ ఇదంతస్యేదృశంకర్మకింతేననకృతంభవేత్। శ్రుతశ్చస్వామినాపూర్వంతాదృశోనైవతాదృశః॥ ౫౩॥ వాఙ్మాత్రేణైవధర్మిష్ఠఃస్వభావేనతుదారుణః। ధర్మచ్ఛద్మాహ్యయంపాపోవృథాచారపరిగ్రహః ॥ ౫౪॥ కార్యార్థంభోజనార్థేషువ్రతేషుకృతవాన్శ్రమమ్। యదివిప్రత్యయోహ్యేషతదిదందర్శయామహే॥ ౫౫॥ తన్మాంసంచైవగోమాయోస్తైఃక్షణాదాశుఢౌకితమ్ । మాంసాపనయనంజ్ఞాత్వావ్యాఘ్రశ్శ్రుత్వాచతద్వచః॥౫౬॥ ఆజ్ఞాపయామాసతదాగోమాయుర్వధ్యతామితి । శార్దూలస్యవచశ్శ్రుత్వాశార్దూలజననీతతః ॥ ౫౭ ॥ మృగరాజంహితైర్వాక్యైస్సంబోధయితుమాగమత్ । పుత్రనైతత్త్వయాగ్రాహ్యంకపటారంభసంయుతమ్॥ ౫౮॥ కర్మసంఘర్షజైర్దోషైర్దుష్యత్యశుచిభిశ్శుచిః । నోచ్ఛ్రితంసహతేకశ్చిత్ప్రక్రియావైరకారికా ॥౫౯॥ శుచేరపిహియుక్తస్యదోషఏవనిపాత్యతే । మునేరపివనస్థస్యస్వానికర్మాణికుర్వతః॥౬౦॥

………………*

ఉత్పాద్యంతేత్రయఃపక్షామిత్రోదాసీనశత్రవః। లుబ్ధానాంశుచయోద్వేష్యాఃకాతరాణాంతరస్వినః॥౬౧॥ మూర్ఖాణాంపండితాద్వేష్యాదరిద్రాణాంమహాధనాః। అధార్మికాణాంధర్మిష్ఠావిరూపాణాంసురూపిణః॥ ౬౨॥ బహవఃపండితామూర్ఖాలుబ్ధామాయోపజీవినః। కుర్యుర్దోషమదోషస్యబృహస్పతిమతేరపి॥ ౬౩॥ శూన్యాత్తచ్చగృహాన్మాంసంయద్యప్యపహృతంతవ । నేచ్ఛతేదీయమానంచసాధుతావద్విమృశ్యతామ్॥ ౬౪ ॥ అసభ్యాస్సభ్యసంకాశాస్సభ్యాశ్చాసభ్యదర్శనాః। దృశ్యంతేవివిధాభావాస్తేషుయుక్తంపరీక్షణమ్॥౬౫॥ తలవద్దృశ్యతేవ్యోమఖద్యోతోహవ్యవాడివ । నచైవాస్తితలంవ్యోమ్నిఖద్యోతేనహుతాశనః॥ ౬౬॥ తస్మాత్ప్రత్యక్షదృష్టోపియుక్తోహ్యర్థఃపరీక్షితుమ్। పరీక్ష్యజ్ఞాపయన్నర్థాన్నపశ్చాత్పరితప్యతే॥ ౬౭ ॥ నదుష్కరమిదంపుత్రయత్ప్రభుర్ఘాతయేత్పరమ్। శ్లాఘనీయాయశస్యాచలోకేప్రభవతాంక్షమా॥౬౮॥ స్థాపితోయంత్వయాపుత్రసామంతేష్వపివిశ్రుతః। దుఃఖేనాసాద్యతేపాత్రంధార్యతామేషతేసుహృత్ ॥ ౬౯॥ దూషితంపరదోషైర్హిగృహ్ణీతేయోన్యథాశుచిమ్। స్వయంసందూషితామాత్యఃక్షిప్రమేవవినశ్యతి॥౭౦॥ తస్మాదప్యరిసంఘాతాద్గోమాయోఃకశ్చిదాగతః। ధర్మాత్మాతేనచాఖ్యాతంయథైతత్కపటంకృతమ్॥ ౭౧॥ తతోవిజ్ఞాతచారిత్రస్సత్కృత్యసవిమోక్షితః। పరిష్వక్తశ్చసస్నేహంమృగేంద్రేణపునఃపునః॥౭౨॥ అనుజ్ఞాప్యమృగేంద్రంతుగోమాయుర్నీతిశాస్త్రవిత్। తేనామర్షేణసంతప్తఃప్రాయమాసితుమైచ్ఛత॥ ౭౩॥ శార్దూలస్తంతుగోమాయుంస్నేహాత్ప్రోత్ఫుల్లలోచనః। అవారయత్సధర్మిష్ఠంపూజయాప్రతిపూజయన్॥ ౭౪॥ తంసగోమాయురాలోక్యస్నేహాదాగతసంభ్రమమ్। ఉవాచప్రణతోవాక్యంబాష్పగద్గదయాగిరా॥ ౭౫ ॥ పూజితోహంత్వయాపూర్వంపశ్చాచ్చైవవిమానితః। పరేషామాస్పదంనీతోవస్తుంనార్హామ్యహంత్వయి॥ ౭౬॥ అసంతుష్టాశ్చ్యుతాఃస్థానాన్మానాత్ప్రత్యవరోపితాః।

స్వయంచాపహృతాభృత్యాయేచాప్యుపహితాఃపరైః॥ ౭౭॥ పరిక్షీణాశ్చలుబ్ధాశ్చక్రుద్ధాభీతాఃప్రతారితాః । హృతస్వామానినోయేచత్యక్తాదానా
మహేప్సవః॥ ౭౮ ॥ సంతాపితాశ్చయేకేచిద్వ్యసనౌఘప్రతీక్షిణః । అంతర్హితాస్సోపహితాస్తేసర్వేపరసాధనాః॥ ౭౯ ॥ అవమానేనయుక్తస్యస్థా
నభ్రష్టస్యవాపునః । కథంయాస్యసివిశ్వాసమహంతిష్ఠామివాకథమ్॥ ౮౦ ॥ సమర్థఇతిసంగృహ్యస్థాపయిత్వాపరీక్షితః। కృతంచసమయంభిత్వా
త్వయాహమవమానితః॥ ౮౧ ॥ ప్రథమంయస్సమాఖ్యాతశ్శీలవానితిసంసది । నవాచ్యంతస్యవైగుణ్యంప్రతిజ్ఞాంపరిరక్షతా ॥ ౮౨ ॥ ఏవంచావమత
స్యేహవిశ్వాసంమేనయాస్యసి । త్వయిచాపేతవిశ్వాసేమమోద్వేగోభవిష్యతి॥ ౮౩ ॥ శంకితస్త్వమహంభీతఃపరేచ్ఛిద్రానుదర్శినః। అస్నిగ్ధాశ్చై
వదుస్తోషాఃకర్మచైతద్బహుచ్ఛలమ్॥ ౮౪ ॥ దుఃఖేనశ్లిష్యతేభిన్నంశ్లిష్టందుఃఖేనభిద్యతే। భిన్నశ్లిష్టాతుయాప్రీతిర్నసాస్నేహేనవర్తతే॥ ౮౫ ॥ కశ్చిదేవ
హితేభర్తుర్దృశ్యతేనపరాత్మనోః । కార్యాపేక్షాహివర్తంతేభావాఃస్నిగ్ధాస్సుదుర్లభాః॥ ౮౬ ॥ సుదుఃఖంపురుషజ్ఞానంచిత్తంయేషాంచలాచలమ్।
సమర్థోవాప్యశంకోవాశతేష్వేకోధిగమ్యతే॥ ౮౭ ॥ అకస్మాత్ప్రక్రియానృణామకస్మాచ్చాపకర్షణమ్। శుభాశుభేమహత్త్వంచప్రకర్తుంబుద్ధి
లాఘవమ్॥ ౮౮ ॥ ఏవంవిధంసాంత్వముక్త్వాధర్మకామార్థహేతుమత్। ప్రసాదయిత్వారాజానంగోమాయుర్వనమభ్యగాత్ ॥ ౮౯ ॥ ప్రగృహ్యా
నునయంతస్యమృగేంద్రస్యచబుద్ధిమాన్। గోమాయుఃప్రాయమాస్థాయత్యక్త్వాదేహందివంయయౌ॥ ౯౦ ॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత-రాజధర్మానుశాసనపర్వణి వ్యాఘ్రగోమాయుసంవాదే ఏకాదశాధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కింపార్థివేనకర్తవ్యంకించకృత్వాసుఖీభవేత్। ఏతదాచక్ష్వతత్వేనసర్వధర్మభృతాంవర ॥ ౧ ॥ భీష్మః॥ హంతతేహంప్రవక్ష్యామిశృ
ణుకార్యైకనిశ్చయమ్ । యథారాజ్ఞేహకర్తవ్యంయచ్చకృత్వాసుఖీభవేత్ ॥ ౨ ॥ నచైవంవర్తితవ్యంస్మయథేదమనుశుశ్రుమ । ఉష్ట్రస్యతుమహా
ద్వృత్తంతన్నిబోధయుధిష్ఠిర॥ ౩ ॥ జాతిస్మరోమహానుష్ట్రఃప్రాజాపత్యయుగేభవత్ । వరణేచ్ఛందయామాసతతశ్చైనంపితామహః॥ ౪ ॥ తపస్సు
మహదాతిష్ఠదరణ్యేసంశితవ్రతః। తపసస్తస్యచాంతేథప్రీతిమానభవద్విభుః॥ వరేణచ్ఛందయామాసతతశ్చైనంపితామహః॥ ౫ ॥ ఉష్ట్రః॥ భగవంస్త్వ
త్ప్రసాదాన్మేదీర్ఘాగ్రీవాభవేదియమ్। యోజనానాంశతంసాగ్రంగచ్ఛామిచరితుంవిభో॥ ౬ ॥ ఏవమస్త్వితిచోక్తస్సవరదేనమహాత్మనా। ప్రతిలభ్య
వరంశ్రేష్ఠంయయావుష్ట్రస్స్వకంవనమ్॥ ౭ ॥ సచకారతదాలస్యంవరదానాత్సుదుర్మతిః । నచైచ్ఛచ్చరితుంగంతుందురాత్మాకాలమోహితః॥ ౮ ॥ స
కదాచిత్ప్రసార్యైవతాంగ్రీవాంశతయోజనామ్। చచారశ్రాంతహృదయోవాతశ్చాగాత్తతోమహాన్॥ ౯ ॥ సగుహాయాంశిరోగ్రీవాంనిధాయపశు
రాత్మనః। ఆస్తేనువర్షమభ్యాగాత్సుమహాత్ప్లావయజ్జగత్ ॥ ౧౦ ॥ అథశీతపరీతాంగోజంబుకఃకృచ్ఛ్రమాన్వితః సదారస్తాంగుహామాశుప్రవివేశ
జలార్దితః॥ ౧౧ ॥ సదృష్ట్వామాంసజీవీతుస్సుభృశంకృచ్ఛ్రమాన్వితః.అభక్షయత్తతోగ్రీవాముష్ట్రస్యభరతర్షభ॥ ౧౨ ॥ యదాత్వబుధ్యతాత్మానం
భక్ష్యమాణంసవైపశుః। తదాసంకోచనేయత్నమకరోద్భృశదుఃఖితః ॥ ౧౩ ॥ యావదూర్ధ్వమధశ్చైవగ్రీవాంసంక్షిపతేపశుః। తావత్తేనసదా
రేణజంబుకేనసభక్షితః॥ ౧౪ ॥ సహత్వాభక్షయిత్వాచతముష్ట్రంజంబుకస్తదా। విగతేవాతవర్షేతునిశ్చక్రామగుహాముఖాత్॥ ౧౫ ॥ ఏవందుర్బు
ద్ధినాప్రాప్తముష్ట్రేణనిధనంతదా। ఆలస్యస్యక్రమాత్పశ్యమహాంతందోషమాగతమ్॥ ౧౬ ॥ తమప్యేవంవిధంహిత్వాయోగేననియతేంద్రియః। వర్త
స్వబుద్ధిమూలంతువిజయంమనురబ్రవీత్ ॥ ౧౭ ॥ బుద్ధిశ్రేష్ఠానికర్మాణిబాహుమధ్యానిభారత। తానిజంఘాజఘన్యానిభారప్రత్యవరాణిచ॥ ౧౮ ॥ రాజ్యం
తిష్ఠతిదక్షస్యసంగృహీతేంద్రియస్యచ। అర్థస్యబుద్ధిమూలంహివిజయంమనురబ్రవీత్ ॥ ౧౯ ॥ గుహ్యంమంత్రంశ్రుతవతస్ససహాయస్యచానఘ । పరీ

ఇతి

త్యకారిణోఽప్యర్థాః స్తిష్ఠంతీహ యుధిష్ఠిర॥ సహియయుక్తైనమహీకృత్స్నాఽశక్యాప్రశాసితుమ్॥ ౨౦ ॥ ఇదంహిసద్భిఃకథితంవిధిజ్ఞైఃపురామహేంద్రప్రతిమప్రభావ। మయాపిచోక్తంతవశాస్త్రదృష్ట్యాయథైవబుద్ధ్వాప్రచరస్వరాజన్॥ ౨౧॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - ఉష్ట్రగ్రీవోపాఖ్యానే-ద్వాదశాధికశతతమోఽధ్యాయః॥

యుధిష్ఠిరః॥ రాజారాజ్యమనుప్రాప్యదుర్లభంభరతర్షభ। అమిత్రస్యాతివృద్ధస్యకథంతిష్ఠేదసాధనః॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। సరితాంచైవసంవాదంసాగరస్యచభారత ॥ ౨ ॥ సురారినిలయశ్శశ్వత్సాగరస్సరితాంపతిః। పప్రచ్ఛసరితస్సర్వాస్సంశయంజాతమాత్మనః॥ ౩ ॥ సాగరః॥ సమూలశాఖాన్పశ్యామినిహతాన్కాయినోద్రుమాన్ । యుష్మాభిరిహపూర్ణాభిర్నద్యస్తత్రనవేతసమ్॥ ౪ ॥ అకాయశ్చాల్పసారశ్చవేతసఃకులజశ్చవః। అవజ్ఞయావానానీతఃకించవాతేనవఃకృతమ్॥ ౫॥ తదహంశ్రోతుమిచ్ఛామిసర్వాసామేవవోమతమ్ । యథాచేమానికూలానిహిత్వానాయాతివేతసః॥ ౬॥ తత్రప్రాహనదీగంగావాక్యముత్తమమర్థవత్ । హేతుమద్గ్రాహకంచైవసాగరంసరితాంపతిమ్॥ ౭॥ గంగా॥ తిష్ఠంత్యేతేయథాస్థానంనగాహ్యేకనికేతనాః। తేత్యజంతితతఃస్థానంప్రాతిలోమ్యాన్నవేతసః॥ ౮॥ వేతసోవేగమాయాంతందృష్ట్వానమతినాపరే। సరిద్వేగేభ్యతిక్రాంతేస్థానమాసాద్యతిష్ఠతి॥ ౯॥ కాలజ్ఞస్సమయజ్ఞశ్చసదావశ్యశ్చనోద్ధతః। అనులోమస్తథాస్తబ్ధస్తేననాభ్యేతివేతసః॥ ౧౦॥ మారుతోదకవేగేనయేనమంత్యున్నమంతిచ । ఓషధ్యఃపాదపాగుల్మానతేయాంతిపరాభవమ్॥ ౧౧॥ భీష్మః॥ యోహిశత్రోర్వివృద్ధస్యప్రభోర్వధవినాశనే। పూర్వంనసహతేవేగంక్షిప్రమేవవినశ్యతి॥ ౧౨॥ సారాసారంబలంవీర్యమాత్మనోద్విషతశ్చయః । జానన్విచరతిప్రాజ్ఞోనసయాతిపరాభవమ్॥ ౧౩॥ ఏవమేవయదావిద్వాన్మన్యతేతిబలంరిపుమ్ । సంశ్రయేద్వైతసీంవృత్తిమేతత్ప్రజ్ఞానలక్షణమ్॥ ౧౪॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత-రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- సరిత్సాగరసంవాదే- త్రయోదశాధికశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః ॥ విద్వాన్మూర్ఖప్రగల్భేనమృదుస్తీక్ష్ణేనభారత । ఆక్రుశ్యమానస్సదసికథంకుర్యాదరిందమ॥ ౧॥ భీష్మః॥ శ్రూయతాంపృథివీపాలయథైషోఽర్థోఽనుగీయతే। సదాసుచేతాస్సహతేనరస్యేహాల్పమేధసః ॥ ౨॥ అరుష్యన్క్రుశ్యమానస్యసుకృతంనామవిందతి। దుష్కృతంచాత్మనోమర్షీరుష్యత్యేవాపమార్ష్టివై॥ ౩॥ టిట్టిభంతముపేక్షేతవాశమానమివాతురమ్ । లోకవిద్వేషమాపన్నోనిష్ఫలంప్రతిపద్యతే ॥ ౪॥ ఇతిసంశ్లాఘతేనిత్యంతేనపాపేనకర్మణా । ఇదముక్తోమయాకశ్చిత్సంభావితోజనసంసది ॥ ౫॥ సతత్రవ్రీడితఃశ్రుత్వామృతకల్పోఽవతిష్ఠతే। శ్లాఘన్నశ్లాఘనీయేనకర్మణానిరపత్రపః॥ ౬ ॥ ఉపేక్షితవ్యోయత్నేనతాదృశఃపురుషాధమః। యద్యద్బ్రూయాదల్పమతిస్తత్తదస్యసహేద్బుధః॥ ౭॥ ప్రాకృతోహిప్రశంసన్వానిందన్వాకింకరిష్యతి। వనేకాకఇవాబుద్ధిర్వాశమానోనిరర్థకమ్॥ ౮॥ యదివాగ్భిఃప్రయోగస్స్యాత్ప్రయోగేపాపకర్మణః । వాగేవార్థోభవేత్తస్యనహ్యేవార్థోజిఘాంసతః॥ ౯॥ నిషేకంవిపరీతంసఆచష్టేవృత్తచేష్టయా। మయూరఇవకౌపీనంనృత్యంసందర్శయన్నివ ॥ ౧౦ ॥ యస్యావాచ్యంనలోకేఽస్తినాకార్యంచాపికించన । వాచంతేననసందధ్యాచ్ఛుచిస్సంక్లిష్టకర్మణా॥ ౧౧ ॥ ప్రత్యక్షంగుణవాదీయఃపరోక్షేచాపినిందకః। సమానవశ్శ్వవల్లోకేనష్టలోకపరావరః॥ ౧౨॥ తాదృగ్జనశతస్యాపియద్దదాతిజుహోతిచ । పరోక్షేణాపవాదీయస్తన్నాశయతితత్క్షణాత్॥ ౧౩॥ తస్మాత్ప్రాజ్ఞోనరస్సద్యస్తాదృశంపాపచేతసమ్। వర్జయేత్సాధుభిర్వర్జ్యంసారమేయామిషంయథా ॥ ౧౪ ॥ పరివాదంబ్రువాణోహిదురాత్మావైమహాజనే । ప్రకాశయతిదోషాంస్తుసర్పఃఫణమివోచ్ఛ్రితమ్॥ ౧౫॥ తంస్వకర్మాణికుర్వాణంప్రతికర్తుంయఇచ్ఛతి। భస్మకూటఇవాబుద్ధిఃఖరోరజసిమజ్జతి॥ ౧౬॥

మనుష్యసాలావృకమప్రశాంతం జనాపవాదే సతతం నివిష్టమ్। మాతంగమున్మత్తమివోన్నదంతం త్యజేత తం శ్వానమివాతిరౌద్రమ్॥ ౧౭॥ అధీరజుష్టే పథి వర్తమానం దమాదపేతం వినయాచ్చ పాపమ్। అరివ్రతం నిత్యమభూతికామం ధిగస్తు తం పాపమతిం మనుష్యమ్ ॥ ౧౮ ॥ ప్రత్యుచ్యమానస్త్వభిభూయ ఏభిర్నిశామ్య మాభూస్త్వమథార్తరూపః। ఉచ్చస్స్యనీచేన హి సంప్రయోగం విగర్హయంతి స్థిరబుద్ధయో యే॥ ౧౯॥ క్రుద్ధో దశార్థేన హి తాడయేద్వా స పాంసుభిర్వా వికిరేత్తుషైర్వా। వివృత్య దంతాంశ్చ విభీషయేద్వా సిద్ధం హి మూఢే కుపితే నృశంసే॥ ౨౦ ॥ విగర్హణాం పరమదురాత్మనా కృతాం సహేత యస్సంసది దుర్జనాన్నరః। పఠేదిదం చాపి నిదర్శనం సదా న వాఙ్మయం స లభతి కించిదప్రియమ్॥ ౨౧ ॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే శాంతిపర్వాంతర్గత - రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - టిట్టిభకోపాఖ్యానే - చతుర్దశాధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ పితామహ మహాప్రాజ్ఞ సంశయో మే మహానయమ్। సంఛేత్తవ్యస్త్వయా రాజన్ భవాన్ కులకరో హి నః॥ ౧॥ పురుషాణామయం తాత దుర్వృత్తానాం దురాత్మనామ్। కథితో వాక్యసంచారస్తతో విజ్ఞాపయామి తే ॥ ౨॥ యద్ధితం రాజ్యతంత్రస్య కులస్య చ సుఖోదయమ్। ఆయత్యాం చ తదాత్వే చ క్షేమవృద్ధికరం చ యత్ ॥ ౩॥ పుత్రపౌత్రాభిరామం చ రాష్ట్రవృద్ధికరం చ యత్। అన్నపానే శరీరే చ హితం యత్తద్బ్రవీహి మే॥ ౪॥ అభిషిక్తో హి యో రాజా రాష్ట్రస్థో మిత్రసంవృతః। ససుహృత్సముపేతో వా స కథం రంజయేత్ప్రజాః ॥ ౫॥ యో హ్యసత్ప్రగ్రహరతిః స్నేహరాగబలాత్కృతః। ఇంద్రియాణామనీశత్వాదసజ్జనబుభూషకః ॥ ౬॥ తస్య భృత్యా విగుణతాం యాంతి సర్వే కులోద్గతాః। న చ భృత్యఫలైరర్థైస్స రాజా సంప్రయుజ్యతే॥ ౭॥ ఏతన్మే సంశయస్థస్య రాజధర్మాన్ సుదుర్విదాన్। బృహస్పతిసమో బుద్ధ్యా భవాన్ శంసితుమర్హతి॥ ౮॥ శంసితా పురుషవ్యాఘ్ర త్వం నః కులహితే రతః। క్షత్తా చైకో మహాప్రాజ్ఞో యో నశ్శంసతి సర్వదా॥ ౯॥ త్వత్తః కులహితం వాక్యం శ్రుత్వా రాజ్యహితోదయమ్। అమృతస్యావ్యయస్యేవ తృప్తః స్వప్స్యామ్యహం సుఖమ్॥ ౧౦॥ కీదృశాస్సన్నికర్షస్థా భృత్యాస్సర్వగుణాన్వితాః। కీదృశైః కింకులీనైర్వా సహాయాత్రా విధీయతే॥ ౧౧॥ న హ్యేకో భృత్యరహితో రాజా భవతి రక్షితా। రాజ్యం చేదం జనస్సర్వస్తత్కులీనోభికాంక్షతి॥ ౧౨॥ భీష్మః॥ న చ ప్రశాస్తుం రాజ్యం హి శక్యమేకేన భారత। అసహాయవతా తాత నైవార్థాః కేచిదప్యుత॥ ౧౩॥ లబ్ధుం లబ్ధ్వాప్యహ్యపి సదా రక్షితుం భరతర్షభ। యస్య భృత్యజనస్సర్వో జ్ఞానవిజ్ఞానకోవిదః॥ ౧౪॥ హితైషీ కులజః స్నిగ్ధః స రాజ్యఫలమశ్నుతే। మంత్రిణో యస్య కులజా అసంహార్యాస్సహోషితాః॥ ౧౫॥ నృపతేర్మతిదాస్సంతస్సంబంధజ్ఞానకోవిదాః। అనాగతవిధాతారః కాలజ్ఞానవిశారదాః॥ ౧౬॥ అతిక్రాంతమశోచంతస్స రాజ్యఫలమశ్నుతే। సమదుఃఖసుఖా యస్య సహాయాః ప్రియకారిణః॥ ౧౭॥ అర్థచింతాపరాస్సత్యాః స రాజ్యఫలమశ్నుతే। యస్య నార్తో జనపదస్సన్నికర్షగతస్సదా॥ ౧౮॥ అక్షుద్రస్సత్పథాలంబీ స రాజా రాజ్యభాగ్భవేత్। కోశాఖ్యపటలం యస్య కోశవృద్ధికరైర్నరైః॥ ౧౯॥ ఆప్తైస్తుష్టైశ్చ సతతం చీయతే స నృపోత్తమః। కోష్ఠాగారమసంహార్యైరాప్తైస్సంచయతత్పరైః॥ ౨౦॥ పాత్రభూతైరలుబ్ధైశ్చ పాల్యమానం గుణీ భవేత్। వ్యవహారశ్చ నగరే యస్య కర్మఫలోదయః॥ ౨౧॥ దృశ్యతే శంఖలిఖితః స ధర్మఫలభాఙ్నృపః। సంగృహీతమనుష్యశ్చ యో రాజా రాజధర్మవిత్॥ షడ్వర్గం ప్రతిగృహ్ణాతి స ధర్మఫలమశ్నుతే॥ ౨౨॥ ....*

ఇతి - పంచదశాధికశతతమోధ్యాయః

భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। నిదర్శనం పరం లోకే సజ్జనాచరితే సదా॥ ౧॥ అస్యైవార్థస్య సదృశం యచ్ఛ్రుతం మే తపోవనే। జామదగ్న్యస్య రామస్య యదుక్తమృషిసత్తమైః॥ ౨॥ వనే మహతి కస్మింశ్చిదమనుష్యనిషేవితే। ఋషిర్మూలఫలాహారో నియతో నియతేంద్రియః॥ ౩ ॥ దీక్షాదమపరశ్శాంతః స్వాధ్యాయపరమశ్శుచిః। ఉపవాసవిశుద్ధాత్మా సతతం సత్త్వమాస్థితః॥ ౪ ॥ తస్య సందృశ్య సద్భావముపవిష్టస్య ధీమతః॥

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

సర్వే సత్త్వాస్సమీపస్థా భవంతి వనచారిణః॥ ౫॥ సహవ్యాఘ్రగణాః క్రూరా మత్తాశ్చైవ మహాగజాః । ద్వీపినః ఖడ్గభల్లూకా యే చాన్యే భీమదర్శనాః॥ ౬ ॥ తే సుఖప్రశ్నదాస్సర్వే భవంతి క్షతజాశనాః । తస్యర్షేశ్శిష్యవచ్చైవ న్యగ్భూతాః ప్రియకారిణః॥ ౭ ॥ దత్త్వా చ తే సుఖప్రశ్నం సర్వే యాంతి యథాగతమ్ । గ్రామ్యస్త్వేకః పశుస్తత్ర నాజహాచ్ఛ్వా మహామునిమ్॥ ౮॥ భక్తో౽నురక్తః సతతముపవాసకృశో బలః । ఫలమూలోదకాహారః శాంతశ్శిష్టాకృతిర్యథా॥ ౯॥ తస్యర్షేరుపవిష్టస్య పాదమూలే మహామతే । మనుష్యవద్గతో భావం స్నేహబద్ధో౽భవద్భృశమ్॥ ౧౦॥ తతో౽భ్యయాన్మహావీర్యో ద్వీపీ క్షతజభోజనః। శ్వార్థమత్యంతసంతుష్టః క్రూరః కాల ఇవాంతకః॥ ౧౧॥ లేలిహ్యమానస్తృషితః పుచ్ఛాస్ఫోటనతత్పరః। వ్యాదితాస్యః క్షుధాభగ్నః ప్రార్థయానస్తదామిషమ్॥ ౧౨॥ దృష్ట్వా తం క్రూరమాయాంతం జీవితార్థీ నరాధిప। ప్రోవాచ శ్వా మునిం తత్ర యత్తచ్ఛృణు విశాంపతే॥ ౧౩॥ శ్వశత్రుర్భగవన్నేష ద్వీపీ మాం హంతుమిచ్ఛతి। త్వత్ప్రసాదాద్భయం న స్యాదస్మాన్మమ మహామునే॥ ౧౪॥ తథా కురు మహాబాహో సర్వజ్ఞస్త్వం న సంశయః స మునిస్తస్య విజ్ఞాయ భావజ్ఞో భయకారణమ్। రుతజ్ఞస్సర్వసత్త్వానాంతమైశ్వర్యసమన్వితః॥ ౧౫॥ మునిః॥ న భయం ద్వీపినః కార్యం మృత్యుతస్తే కథంచన। ఏష శ్వరూపరహితో ద్వీపీ భవసి పుత్రక॥ ౧౬॥ తతశ్శ్వా ద్వీపితాం నీతో జాంబూనదనిభాకృతిః। చిత్రాంగో విస్ఫురద్దంష్ట్రో వనే వసతి నిర్భయః॥ ౧౭ ॥ తం దృష్ట్వా సంముఖే ద్వీపీ ఆత్మనస్సదృశం పశుమ్। అవిరుద్ధస్తతస్తస్య క్షణేన సమపద్యత॥ ౧౮॥ తతో౽భ్యయాన్మహారౌద్రో వ్యాదితాస్యః క్షుధాన్వితః। ద్వీపినం లేలిహద్వక్త్రాద్వ్యాఘ్రో రుధిరలాలసః॥ ౧౯॥ వ్యాఘ్రం దృష్ట్వా క్షుధావిష్టం దంష్ట్రిణం వనగోచరమ్। ద్వీపీ జీవితరక్షార్థం ఋషిం శరణమీయివాన్। ౨౦॥ సంవాసజం పరం స్నేహమృషిణా కుర్వతా తదా। స ద్వీపీ వ్యాఘ్రతాం నీతో రిపూణాం బలవత్తరః॥ ౨౧॥ తతో దృష్ట్వా స శార్దూలో నాహనత్తం విశాంపతే । స తు శ్వా వ్యాఘ్రతాం ప్రాప్య బలవాన్ పిశితాశనః ॥ ౨౨॥ న మూలఫలభోగేషు స్పృహామప్యకరోత్తదా। యథా మృగపతిర్నిత్యం ప్రకాంక్షతి వనౌకసః । తథైవ స మహారాజ వ్యాఘ్రస్సమభవత్తదా॥ ౨౩॥ ……………………………………………………*

ఇతి- శ్వృషిసంవాదే- షోడశాధికశతతమో౽ధ్యాయః,

భీష్మః॥ వ్యాఘ్రః కోటజమూలస్థస్తృప్తస్సుప్తో హతైర్మృగైః। గజశ్చాగాత్తముద్దేశం మత్తో మేఘ ఇవోత్థితః॥ ౧॥ ప్రభిన్నకరటః ప్రాంశుః పద్మీ వితతకుంభకః। సువిషాణో మహాకాయో మేఘగంభీరనిస్వనః॥ ౨॥ తం దృష్ట్వా కుంజరం మత్తమాయాంతం బలగర్వితమ్। వ్యాఘ్రో హస్తిభయాత్త్రస్తస్తమృషిం శరణం యయౌ ॥ ౩॥ తతో౽నయత్కుంజరత్వం వ్యాఘ్రం తమృషిసత్తమః। మహామేఘనిభం దృష్ట్వా స భీతో హ్యభవద్గజః॥ ౪॥ తతః కమలషండాని సల్లకీగహనాని చ। వ్యచరత్స ముదా యుక్తః పద్మరేణువిభూషితః ॥ ౫॥ కదాచిద్భ్రమమాణస్య హస్తినస్సంముఖం తదా। ఋషేరుటజస్థస్య కాలో౽గచ్ఛన్నిశానిశమ్॥ ౬॥ అథాజగామ తం దేశం కేసరీ కేసరారుణః। గిరికందరజో భీమః సింహో నాగకులాంతకః॥ ౭॥ తం దృష్ట్వా సింహమాయాంతం నాగస్సింహభయార్దితః। ఋషిం శరణమాపేదే వేపమానో భయాతురః॥ ౮॥ స తతస్సింహతాం నీతో నాగేంద్రో మునినా తదా। వనం నాగణయత్సింహం తుల్యజాతిసమన్వయాత్ ॥ ౯॥ దృష్ట్వా చ సో౽భవత్సింహో వన్యో భయసమన్వితః। స చాశ్రమే౽వసత్సింహస్తస్మిన్నేవ మహావనే॥ ౧౦॥ తద్భయాత్పశవో నాన్యే తపోవనసమీపతః। వ్యదృశ్యంత తదా త్రస్తా జీవితాకాంక్షిణస్తదా॥ ౧౧॥ కదాచిత్కాలయోగేన సర్వప్రాణివిహింసకః। బలవాన్ క్షతజాహారో నానాసత్త్వభయంకరః॥ ౧౨॥ అష్టపాదూర్ధ్వనయనః శరభో వనగోచరః। తం సింహం హంతుమాగచ్ఛన్మునేస్తస్య నివేశనమ్॥ ౧౩॥ తం మునిశ్శరభం చక్రే బలోత్కటమరిందమః। తతస్స శరభో వన్యో మునేశ్శరభమగ్రతః॥ ౧౪ ॥ దృష్ట్వా బలినమత్యుగ్రం ద్రుతం సంప్రాద్రవద్వనాత్ । స ఏవం శరభస్థానే సంన్యస్తో మునినా తదా॥ ౧౫॥ మునేః పార్శ్వగతో నిత్యం శరభస్సుఖమాప్తవాన్। తతశ్శరభసంత్రస్తాః సర్వే మృగగణాస్తదా॥ ౧౬ ॥ ************

దిశస్సంప్రాద్రవన్ రాజన్ భయాజ్జీవితకాంక్షిణః। శరభోఽప్యతిసంహృష్టో నిత్యం ప్రాణివధే రతః॥ ౧౭॥ ఫలమూలాశనం కర్తుం నైచ్ఛత్స పిశితాశనః। తతో రుధిరతర్షేణ బలినా శరభోఽన్వితః॥ ౧౮॥ ఇయేష తం మునిం హంతుమకృతజ్ఞస్స్వయోనిజః। తతస్తేన తపశ్శక్త్యా విదితో జ్ఞానచక్షుషా॥ ౧౯॥ విజ్ఞాయ స మహాప్రాజ్ఞో మునిశ్శ్వానంతముక్తవాన్। శ్వా త్వం ద్వీపిత్వమాపన్నో ద్వీపి వ్యాఘ్రత్వమాగతః॥ ౨౦॥ వ్యాఘ్రాన్నాగో మదపటుర్నాగస్సింహత్వమాగతః। సింహస్త్వం బలమాపన్నో భూయశ్శరభతాం గతః॥ ౨౧॥ మహాస్నేహపరీతేన విసృష్టో న కులాన్వయః। అస్మాదేవమపాపం మాం పాప హింసితుమిచ్ఛసి॥ ౨౨॥ తస్మాత్స్వయోనిమాపన్నః శ్వైవ త్వం హి భవిష్యసి। తతో మునిజనద్వేష్టా దుష్టాత్మా ప్రాకృతోఽబుధః॥ ఋషిణా శరభశ్శప్తస్తద్రూపం పునరాప్తవాన్॥ ౨౩॥ ………………………………………………………… *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- శ్వర్షిసంవాదే- సప్తదశాధికశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ స శ్వా ప్రకృతిమాపన్నః పరం దైన్యముపాగతః। ఋషిణా హుంకృతః పాపస్తపోవనబహిష్కృతః॥ ౧॥ ఏవం రాజ్ఞా మతిమతా విదిత్వా సత్యశౌచతామ్। ఆర్జవం ప్రకృతిం సత్యం శ్రుతం వృత్తం కులం దమమ్॥ ౨॥ అనుక్రోశం బలం వీర్యం ప్రభావం ప్రశ్రయం క్షమామ్। భృత్యా యే యత్ర యోగ్యాస్స్యుస్తత్ర స్థాప్యాస్సురక్షితాః॥ ౩॥ నాపరీక్ష్య మహీపాలస్సచివం కర్తుమర్హతి। అకులీననరాకీర్ణో న రాజా సుఖమేధతే॥ ౪॥ కులజః ప్రకృతో రాజ్ఞా స్వకులీనతయా సదా। న పాపే కురుతే బుద్ధిం భిద్యమానోఽప్యనాగసి॥ ౫॥ అకులీనస్తు పురుషః ప్రాకృతస్సాధుసంశ్రయాత్। దుర్లభైశ్వర్యతాం ప్రాప్తో నిందితశ్శత్రుతాం వ్రజేత్॥ ౬॥ కులీనం శిక్షితం ప్రాజ్ఞం జ్ఞానవిజ్ఞానపారగమ్। సర్వశాస్త్రార్థతత్త్వజ్ఞం సహిష్ణుం దేశజం తథా॥ ౭॥ కృతజ్ఞం బలవంతం చ క్షాంతం దాంతం జితేంద్రియమ్। అలుబ్ధం లబ్ధసంతుష్టం స్వామిమిత్రబుభూషకమ్॥ ౮॥ సచివం దేశకాలజ్ఞం సత్త్వసంగ్రహణే రతమ్। సతతం యుక్తమనసం హితైషిణమతంద్రితమ్॥ ౯॥ యుక్తాచారం స్వవిషయే సంధివిగ్రహకోవిదమ్। రాజ్ఞస్త్రివర్గవేత్తారం పౌరజానపదప్రియమ్॥ ౧౦॥ ఖాతకవ్యూహతత్త్వజ్ఞం బలహర్షణకోవిదమ్। ఇంగితాకారతత్త్వజ్ఞం యాత్రాజ్ఞానవిశారదమ్॥ ౧౧॥ హస్తిశిక్షాసు తత్త్వజ్ఞమహంకారవివర్జితమ్। ప్రగల్భం దక్షిణం దాంతం బలినం యుక్తకారిణమ్॥ ౧౨॥ చౌక్షం చౌక్షజనాకీర్ణం సుముఖం సుఖదర్శనమ్। నాయకం నీతికుశలం గుణచేష్టాసమన్వితమ్॥ ౧౩॥ అస్తబ్ధం ప్రశ్రితం శ్లక్ష్ణం మృదువాదినమేవ చ। ధీరం శూరం మహర్ద్ధిం చ దేశకాలోపపాదకమ్॥ ౧౪॥ సచివం యః ప్రకురుతే న చైనమవమన్యతే। తస్య విస్తీర్యతే రాజ్యం జ్యోత్స్నా గ్రహపతేరివ॥ ౧౫॥ ఏతైరేవ గుణైర్యుక్తో రాజా శాస్త్రవిశారదః। ఏష్టవ్యో ధర్మపరమః ప్రజాపాలనతత్పరః॥ ౧౬॥ ధీరోఽమర్షీ శుచిస్తీక్ష్ణః కాలే పురుషకారవిత్। శుశ్రూషుశ్శ్రుతవాన్ శ్రోతా ఊహాపోహవిశారదః॥ ౧౭॥ మేధావీ ధారణాయుక్తో యథాన్యాయోపపాదకః। దాంతస్సదా ప్రియాభాషీ క్షమావాంశ్చ విపర్యయే॥ ౧౮॥ దానాచ్ఛేదే స్వయంకారీ శ్రద్ధాలుస్సుఖదర్శనః। ఆర్తహస్తప్రదో నిత్యమమాత్యో హి హితే రతః॥ ౧౯॥ నాహంవాదీ న నిర్ద్వంద్వో న యత్కించనకారకః। కృతే కర్మణ్యమాత్యానాం కర్తా భక్తజనప్రియః॥ ౨౦॥ సంగృహీతజనోఽస్తబ్ధః ప్రసన్నవదనస్సదా। సదా భృత్యజనాపేక్షీ న క్రోధీ సుమహామనాః॥ ౨౧॥ యుక్తదండో న నిర్దండో ధర్మకార్యానుశాసనః। చారనేత్రః ప్రజావేక్షీ ధర్మార్థకుశలస్సదా॥ ౨౨॥ రాజా గుణశతాకీర్ణ ఏష్టవ్యస్తాదృశో భవేత్। యోధాశ్చైవ మనుష్యేంద్ర సర్వే గుణగణైర్వృతాః॥ ౨౩॥ అన్వేష్టవ్యాస్సుపురుషాస్సహాయా రాజ్యధారణే। న విమానయితవ్యాస్తే రాజ్ఞా వృద్ధిమభీప్సతా॥ ౨౪॥ యోధాస్సమరశౌండీరాః కృతజ్ఞాశ్శస్త్రకోవిదాః। ధర్మశాస్త్రసమాయుక్తాః పదాతిజనసంవృతాః॥ ౨౫॥ అభయా గజపృష్ఠస్థా రథచర్యావిశారదాః। ఇష్వస్త్రకుశలా యస్య తస్యేయం నృపతేర్మహీ॥ ౨౬॥ సర్వసంగ్రహణే యుక్తో నృపో భవతి యస్సదా। ఉత్థానశీలో మిత్రాఢ్యస్స రాజా రాజసత్తమః॥ ౨౭॥ శక్యా హ్యశ్వసహస్రేణ వీరారోహేణ భారత। సంగృహీతమ

నుష్ఠేయంకృత్స్నాంజేతుంవసుంధరా॥ ౨౮॥ఇతి-రాజధర్మానుశాసనపర్వణి-అమాత్యాదిగుణకథనే- అష్టాదశాధికశతతమోఽధ్యాయః-............*

భీష్మః॥ ఏవంశునాసమాన్భృత్యాన్స్వేస్వేస్థానేనరాధిపః। నియోజయతికృత్యేషుసరాజ్యఫలమశ్నుతే॥ ౧॥ నశ్వాస్వంస్థానముత్క్రమ్యప్రమాణమభిసత్కృతః। ఆరోప్యశ్శ్వాస్వకాత్ స్థానాదుత్క్రమ్యాన్యత్ప్రమాద్యతి॥ ౨॥ స్వజాతిగుణసంపన్నాస్స్వేషుకర్మసుసంస్థితాః। ప్రకర్తవ్యాహ్యమాత్యాస్తునాస్థానేప్రక్రియాక్షమా॥ ౩॥ అనురూపాణికర్మాణిభృత్యేభ్యోయఃప్రయచ్ఛతి। సభృత్యగుణసంపన్నంరాజాఫలముపాశ్నుతే॥౪॥శరభశ్శరభస్థానేసింహస్సింహఇవోర్జితః। వ్యాఘ్రోవ్యాఘ్రఇవస్థాప్యోద్వీపీద్వీపీయథాతథా॥ ౫॥ కర్మస్విహానురూపేషున్యస్యాభృత్యాయథావిధి। ప్రతిలోమంనభృత్యాస్తేస్థాప్యాఃకర్మఫలైషిణః॥ ౬॥ యఃప్రమాణమతిక్రమ్యప్రతిలోమంనరాధిపః। భృత్యాన్స్థాపయతేబుద్ధిర్నసరంజయతేప్రజాః॥ ౭॥ నబాలిశానచక్షుద్రానాప్రాజ్ఞానాజితేంద్రియాః। నాకులీనానరాస్సర్వేస్థాప్యాగుణగణైషిణా॥ ౮॥ సాధవఃకులజాశ్శూరాజ్ఞానవంతోనసూయకాః। అక్షుద్రాశ్శుచయోదక్షాస్స్యుర్నరాఃపారిపార్శ్వకాః॥ ౯॥ న్యగ్భూతాస్తత్పరాశ్శాంతాశ్చోక్షాఃప్రకృతిజాశ్శుభాః। స్వేస్థానేనాపకృష్టాయేతేస్స్యూరాజ్ఞాంబహిశ్చరాః॥౧౦॥ సింహస్యసతతంపార్శ్వేసింహఏవానుగోభవేత్।అసింహస్సింహసహితస్సింహవల్లభతేఫలమ్॥ ౧౧॥ యస్తుసింహశ్శ్వభిఃకీర్ణస్సింహకర్మఫలేరతః। నససింహఫలంభోక్తుంశక్తశ్శ్వభిరుపాసితః॥ ౧౨॥ ఏవమేతన్మనుష్యేంద్రశూరైఃప్రాజ్ఞైర్బహుశ్రుతైః। కులీనైస్సహశక్యేతకృత్స్నాంజేతుంవసుంధరామ్॥ ౧౩॥ నావిద్యోనానృజుఃపార్శ్వేనాప్రాజ్ఞోనామహాధనః।సంగ్రాహ్యోవసుధాపాలైర్భృత్యోభృత్యవతాంవరః॥ ౧౪॥ బాణవద్విసృతాయాంతిస్వామికార్యపరానరాః। యేభృత్యాఃపార్థివహితాస్తేషాంసాంత్వంప్రయోజయేత్॥౧౫॥ కోశశ్చసతతంరక్ష్యోయత్నమాస్థాయరాజభిః। కోశమూలాహిరాజానఃకోశోవృద్ధికరోభవేత్॥ ౧౬॥ కోష్ఠాగారంచతేనిత్యంస్ఫీతైర్ధాన్యైస్సుసంవృతమ్। సదాస్తుసత్సుసంన్యస్తంధనధాన్యపరోభవ॥ ౧౭॥ నిత్యయుక్తాశ్చతేభృత్యాభవంతురణకోవిదాః। వాజినాంచప్రయోగేషువైశారద్యమిహేష్యతే॥ ౧౮॥ జ్ఞాతిబంధుజనావేక్షీమిత్రసంబంధిసంవృతః। పౌరకార్యహితాన్వేషీభవకౌరనందన॥ ౧౯॥ ఏషాతేనైష్ఠికీబుద్ధిఃపజాస్వభిహితామయా। శునోనిదర్శనంతాతకింభూయశ్శ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౨౦॥ ....*

ఇతి - భృత్యగుణకథనే - ఏకోనవింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ రాజవృత్తాన్యనేకానిత్వయాప్రోక్తానిభారత।పూర్వైఃపూర్వనియుక్తానిరాజధర్మార్థవేదిభిః॥ ౧॥ తదేవవిస్తరేణోక్తంపూర్వదృష్టంసతాంమతమ్। ప్రణేయంరాజధర్మాణాంప్రబ్రూహిభరతర్షభ॥౨॥భీష్మః॥ రక్షణంసర్వభూతానామితిక్షాత్రంపరంమతమ్। తద్యథారక్షణంకుర్యాత్తథాశృణుమహీపతే॥౩॥యథాబర్హాణిచిత్రాణిబిభర్తిభుజగాశనః। తథాబహువిధంరాజారూపంకుర్వీతధర్మవిత్॥౪॥ తైక్ష్ణ్యంజిహ్మత్వమాదానంసత్యమార్జవమేవచ। మధ్యస్థస్సత్త్వమాతిష్ఠంస్తథావైసుఖమృచ్ఛతి॥౫॥యస్మిన్నర్థేహితంయత్స్యాత్తద్వర్ణంరూపమావిశేత్। బహురూపస్యరాజ్ఞోహిసూక్ష్మోప్యర్థోనసీదతి॥ ౬॥నిత్యంరక్షితమంత్రస్స్యాద్యథామూకశ్శరచ్ఛిఖీ।శ్లక్ష్ణాక్షరతనుశ్శ్రీమాన్భవేచ్ఛాస్త్రవిశారదః॥౭॥ ఆపద్ద్వారేష్వయుక్తస్స్యాజ్జలప్రస్రవణేష్వివ।శైలవర్షోదకానీవద్విజాన్సిద్ధాన్సమాశ్రయేత్॥౮॥ అర్థకామశ్శిఖాంరాజాకుర్యాద్ధర్మధ్వజోపమామ్।నిత్యముద్యతదండస్స్యాదాచరేదప్రమాదతః॥౯॥లోకేచాయవ్యయౌదృష్ట్వాబృహద్వృక్షమివాస్రవత్।మృజావాన్స్యాత్స్వయూథ్యేషుభౌమానిచరణైఃక్షిపేత్॥౧౦॥జాతపక్షఃపరిస్పందేత్ప్రేక్షేద్వైకల్యమాత్మనః। దోషాన్వివృణుయాచ్ఛత్రోఃపరపక్షాన్విధూనయేత్॥౧౧॥కాననేష్వివపుష్పాణిబర్హీవార్థాన్సమాచరేత్।ఉచ్ఛ్రితాన్నాశ్రయేత్స్ఫీతాన్నరేంద్రానచలోపమాన్॥ ౧౨॥శ్రయేచ్ఛాయామవిజ్ఞాతాంగుప్తంశరణమాశ్రయేత్। ప్రావృషీ

వాసితగ్రీవో మజ్జేత నిశి నిర్జనే ॥౧౩॥ మాయూరేణ గుణేనైవ స్త్రీభిశ్చావేక్షితశ్చరేత్ । న జహ్యాచ్చ తనుత్రాణం రక్షేదాత్మానమాత్మనా ॥౧౪॥ చారభూమిష్వభిగతాన్ పాశాంశ్చ పరివర్జయేత్ ।ప్రణయేద్వాపి తాం భూమిం ప్రణశ్యేద్గహనే పునః ॥౧౫॥ హన్యాత్క్రుద్ధానతివిషాన్ యే జిహ్మగతయోఽహితాః । నాశయేద్బలబర్హాణి సన్నివాసాన్నివాసయేత్ ॥౧౬॥ సదా బర్హినిభః కామం ప్రశస్తం కృతమాచరేత్ ।సర్వతశ్చాదదేత్ప్రజ్ఞాం పతంగం గహనేష్వివ ॥౧౭॥ ఏవం మయూరవద్రాజా స్వరాజ్యం పరిపాలయేత్ ।ఆత్మవృద్ధికరీం నీతిం విదధీత విచక్షణః ॥౧౮॥ ఆత్మసంయమనం బుద్ధ్యా పరబుద్ధ్యావధారణం । బుద్ధ్యా చాత్మగుణప్రాప్తిరేతచ్ఛాస్త్రనిదర్శనమ్ ॥౧౯॥ పరం విశ్వాసయేత్సామ్నా స్వశక్తిం చోపలక్షయేత్ ।ఆత్మనః పరిమర్శేన బుద్ధిం బుద్ధ్యా విచారయేత్ ॥ సాంత్వయోగమతిః ప్రాజ్ఞః కార్యాకార్యప్రయోజకః । నిగూఢబుద్ధేర్ధీరస్య వక్తవ్యే వా కృతం తథా ॥ ౨౧॥ సంనికృష్టాం కథాం ప్రాజ్ఞో యది బుద్ధ్యా బృహస్పతిః । స్వభావమేష్యతే తప్తం కృష్ణాయసమివోదకే ॥ ౨౨॥ అనుయుంజీత కృత్యాని సర్వాణ్యేవ మహీపతిః । ఆగమైరుపదిష్టాని స్వస్య చైవ పరస్య చ ॥ ౨౩॥ మృదుశీలం తథా ప్రాజ్ఞం శూరం చార్థవిధానవిత్ ।స్వకర్మణి నియుంజీత యే చాన్యే చ బలాధికాః ॥ ౨౪ ॥ అథ దృష్ట్వా నియుక్తాని స్వానురూపేషు కర్మసు । సర్వాంస్తాననువర్తేత స్వరాంస్తంత్రీరివాయతాః ॥౨౫॥ ధర్మాణామవిరోధేన సర్వేషాం ప్రియమాచరేత్ ।మమాయమితి రాజా యః స పర్వత ఇవాచలః ॥ ౨౬॥ వ్యవసాయం సమాధాయ సూర్యో రశ్మీనివాయతాన్ ।ధర్మమేవాభిరక్షేత కృత్వా తుల్యే ప్రియాప్రియే ॥౨౭॥ కులప్రవృత్తిదేశానాం ధర్మజ్ఞాన్మృదుభాషిణః । మధ్యేవయసి నిర్దోషాన్ హితే యుక్తానవిక్లబాన్ ॥ ౨౮॥ అలుబ్ధాన్ శిక్షితాన్ దాంతాన్ ధర్మేషు పరినిష్ఠితాన్ ।స్థాపయేత్సర్వకార్యేషు రాజా ధర్మార్థరక్షిణః ॥ ౨౯॥ ఏతేనచ ప్రకారేణ కృత్యానామాగతిం గతిమ్ । యుక్తస్సమనుతిష్ఠేత తుష్టశ్చారైరుపస్కృతః ॥౩౦॥ అమోఘక్రోధహర్షస్య స్వయం కృత్యాన్వవేక్షిణః । ఆత్మప్రత్యయకోశస్య వసుధైవ వసుంధరా ॥ ౩౧ ॥ వ్యక్తశ్చానుగ్రహో యస్య యథార్థశ్చాపి నిగ్రహః । గుప్తాత్మా గుప్తరాష్ట్రశ్చ స రాజా రాజధర్మవిత్ ॥ ౩౨॥ నిత్యం రాష్ట్రమవేక్షేత గోభిః సూర్య ఇవోదితః । చరాంస్త్వనుచరాన్ విద్యాత్తథా బుద్ధ్యా స్వయం చరేత్ ॥ ౩౩॥ కాలం ప్రాప్తముపాదద్యాన్నార్థం రాజా ప్రసూచయేత్ । అహన్యహని సందుహ్యాన్మహీం గామివ బుద్ధిమాన్ ॥౩౪॥ యథాక్రమేణ పుష్పేభ్యశ్చినోతి మధు షట్పదః । తథా ద్రవ్యముపాదాయ రాజా కుర్వీత సంచయమ్ ॥ ౩౫॥ యద్ధి గుప్తావశిష్టం స్యాత్తద్విత్తం ధర్మకామయోః ॥ సంచయాన్న విసర్గీ స్యాద్రాజా శాస్త్రవిదాత్మవాన్ ॥ ౩౬॥ నార్థమల్పం పరిభవేన్నావమన్యేత శాత్రవాన్ । బుద్ధ్యాతు బుధ్యేదాత్మానం న చాబుద్ధిషు విశ్వసేత్ ॥ ౩౭॥ ధృతిర్దాక్ష్యం సంయమో బుద్ధిరాత్మా ధైర్యం శౌర్యం దేశకాలాప్రమాదః । అల్పస్య వా బహునో వాపి వృద్ధౌ ధనస్యైతాన్యష్ట సమింధనాని ॥౩౮॥ అగ్నిః స్తోకో వర్ధతే హ్యాజ్యసిక్తో బీజం చైకం రోహసహస్రమేతి ।ఆయవ్యయౌ విపులౌ సంనిశమ్య తస్మాదల్పం నావమన్యేత విత్తమ్ ॥౩౯॥ బాలోప్యబాలః స్థవిరో రిపుర్యః సదా ప్రమత్తం పురుషం నిహన్యాత్ । కాలేనాన్యస్తస్య మూలం హరేత కాలజ్ఞాతా పార్థివానాం వరిష్ఠః ॥౪౦॥ హరేత్కీర్తిం ధర్మమస్యోపరుంధ్యాదర్థే దీర్ఘం వీర్యమస్యాపహన్యాత్ । రిపుర్ద్వేష్టా దుర్బలో వా బలీ వా తస్మాచ్ఛత్రోర్నైవ హీయేద్యతాత్మా ॥ ౪౧॥ క్షయం వృద్ధిం పాలనం సంచయం వా బుద్ధ్వాప్యుభౌ సంహతౌ సర్వకామాన్ । తతశ్చాన్యన్మతిమాన్ సందధీత తస్మాద్రాజా బుద్ధిమంతం శ్రయేత ॥ ౪౨॥ బుద్ధిర్దీప్తా బలవంతం హినస్తి బలం బుద్ధ్యా పాల్యతే వర్ధమానమ్ ।శత్రుర్బుద్ధ్యా సీదతే వర్ధమానో బుద్ధేః పశ్చాత్కర్మ యత్తత్ప్రశస్తమ్ ॥౪౩॥ సర్వాన్ కామాన్ కామయానో హి ధీరః సత్త్వేనాల్పేనాప్నుతే హీనదోషః ।యశ్చాత్మానం ప్రార్థయతేర్థమానైః శ్రేయఃపాత్రం పూరయతే చ నాల్పమ్ ॥౪౪॥ తస్మాద్రాజా ప్రగృహీతః ప్రజాసు మూలం లక్ష్మ్యాః సర్వశో హ్యాదదీత । దీర్ఘం కాలంహ్యపి సంపీడ్యమానో విద్యుత్సంపాతమపి వా నోర్జితః స్యాత్ ॥౪౫॥

విద్యాతపోవావిపులంధనంవాసర్వంహ్యేతద్వ్యవసాయేనశక్యమ్ । బుద్ధ్యాయత్తంతన్నివసేద్దేహవత్సుతస్మాద్విద్యాద్వ్యవసాయంప్రభూతమ్॥౪౬॥
యత్రాసతేమతిమంతోమనస్వినశ్శక్రోవిష్ణుర్యత్రసరస్వతీచ। వసంతిభూతానిచయత్రనిత్యంతస్మాన్నవిద్వానవమన్యేతదేహమ్॥ ౪౭॥ లుబ్ధంహన్యా
త్సంప్రదానేననిత్యంలుబ్ధస్తృప్తింపరవిత్తస్యనైతి। సర్వోహిలుబ్ధఃకర్మగుణోపభోగేయోఽర్థైర్హీనోధర్మకామౌజహాతి॥౪౮॥ ధనంభోగంపుత్రదారం
సమృద్ధింసర్వంలుబ్ధఃప్రార్థయతేపరేషామ్।లుబ్ధేదోషాస్సంభవంతీహసర్వేతస్మాద్రాజానప్రగృహ్ణీతలుబ్ధమ్ ॥ ౪౯॥సందర్శనేనపురుషంజఘన్యమపిచో
దయేత్। ఆరంభాన్ద్విషతాంప్రాజ్ఞఃసర్వార్థాంశ్చప్రసూదయేత్॥ ౫౦॥ ధర్మాన్వితేషువిజ్ఞాతామంత్రీగుప్తశ్చపాండవ। ఆప్తోరాజాకులీనశ్చప
ర్యాప్తోరాజసంగ్రహే ॥ ౫౧॥ విధిప్రయుక్తాన్నరదేవధర్మానుక్తాన్సమాసేననిబోధబుద్ధ్యా। ఇమాన్విదధ్యాద్వ్యనుసృత్యయోవైరాజామహీంపాల
యితుంసశక్తః॥౫౨॥ననీతిజంయస్యవిధానజంసుఖంహఠప్రణీతంవిధివత్ప్రదృశ్యతే।నవిద్యతేతస్యగతిర్మహీపతేర్నవిద్యతేరాజ్యసుఖంహ్యనుత్తమమ్।
౫౩॥ధనైర్విశిష్టాన్మతిశీలపూజితాన్గుణోపపన్నాన్యుధిదృష్టవిక్రమాన్। గుణేషుదృష్ట్వానచిరాదివాత్మవాన్యతోఽభిసంధాయనిహంతిశాత్రవాన్॥
౫౪॥ పశ్యేదుపాయాన్వివిధైఃక్రియాపథైర్నచానుపాయేనమతింనివేశయేత్ ।శ్రియంవిశిష్టాంవిపులంయశోధనంనదోషదర్శీపురుషస్సమశ్నుతే॥౫౫॥
ప్రీతిప్రవృత్తౌవినివర్తితౌయథాసుహృత్సువిజ్ఞాయనివృత్తచోపయోః॥ యదేవమిత్రంగురుభారమావహేత్తదేవసుస్నిగ్ధముదాహరేద్బుధః ॥ ౫౬ ॥ ఏ
తాన్మయోక్తాంశ్చరరాజధర్మాన్నృణాంచగుప్తౌమతిమాదధత్స్వ । అవాప్స్యసేపుణ్యఫలంసుఖేనసర్వోహిలోకోనృపధర్మమూలః ॥౫౭॥ ******

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - వింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ అయంపితామహేనోక్తోరాజధర్మస్సనాతనః। ఈశ్వరశ్చమహాన్దండోదండేసర్వంప్రతిష్ఠితమ్॥౧॥దేవతానామృషీణాంచపితౄణాం
చమహాత్మనామ్। యక్షరక్షఃపిశాచానాంసాధ్యానాంచవిశేషతః॥౨॥ సర్వేషాంప్రాణినాంలోకేతిర్యగ్యోనినివాసినామ్। సర్వవ్యాపీమహాతేజాదం
డశ్శ్రేయానితిప్రభో ॥౩॥ ఇత్యేవముక్తంభవతాతండేవైసచరాచరమ్। పశ్యతోలోకమాసక్తంససురాసురమానుషమ్ ॥౪॥ ఏతదిచ్ఛామ్యహంజ్ఞా
తుంతత్త్వేనభరతర్షభ । కోదండఃకీదృశోదండఃకింరూపఃకింపరాయణః ॥ ౫॥ కిమాత్మకఃకథంభూతఃకథంమూర్తిఃకథంప్రభో।జాగర్తిచకథందండః
ప్రజాస్వవహితాత్మకః ॥౬॥ కశ్చపూర్వాపరమిదంజాగర్తిప్రతిపాలయన్ । కశ్చవిజ్ఞాయతేపూర్వంకోవరోదండసంజ్ఞితః ॥ కింసంస్థశ్చభవేద్దండః
కావాస్యగతిరుచ్యతే॥౭॥ భీష్మః॥ శృణుకౌరవ్యయోదండోవ్యవహారోయథాచసః। యస్మిన్హిసర్వమాయత్తంసదండఇవకేవలః॥౮॥ ధర్మస్సంఖ్యా
మహారాజవ్యవహారఇతీష్యతే। తస్యలోపఃకథంనస్యాత్ లోకేష్వవహితాత్మనః॥ ౯ ॥ ఇత్యేవంవ్యవహారస్యవ్యవహారత్వమిష్యతే । అపిచైతత్పురా
రాజన్మనునాప్రోక్తమాదితః॥౧౦॥ సుప్రణీతేనదండేనప్రియాప్రియసమాత్మనా। ప్రజారక్షతియస్సమ్యగ్ధర్మఏవసకేవలః॥ ౧౧ ॥ యథోక్తమేతద్వ
చనంప్రాగేవమనునాపురా। యన్మయోక్తంమనుష్యేంద్రబ్రహ్మణోవచనంమహత్ ॥ ౧౨॥ ప్రాగిదంవచనంప్రోక్తమతఃప్రాగ్వచనంవిదుః । వ్యవహార
స్యచాఖ్యానాద్వ్యవహారఇహోచ్యతే॥ ౧౩॥ దండోత్రివర్గస్సతతంసుప్రణీతేప్రవర్తతే । దైవంహిపరమోదండోరూపతోఽగ్నిరివోత్థితః॥ ౧౪॥నీ
లోత్పలదళశ్యామశ్చతుర్దంష్ట్రశ్చతుర్భుజః। అష్టపాన్నైకనయనఃశంకుకర్ణోర్ధ్వరోమవాన్॥ ౧౫ ॥ జటీద్విజిహ్వస్తామ్రాస్యోమృగరాజతను
చ్ఛదః। ఏతద్రూపంబిభర్త్యుగ్రందండోనిత్యందురాధరః॥౧౬॥ అసిర్ధనుర్గదాశక్తిస్త్రిశూలంముద్గరశ్శరః। ముసలంపరశుశ్చక్రంపాశోదండర్ష్టి
తోమరాః॥ ౧౭॥సర్వప్రహరణీయానిసంతియానీహకానిచిత్ ।దండఏవససర్వాత్మాలోకేచరతిమూర్తిమాన్॥౧౮॥భిందన్ఛిందన్రుజన్కృంతన్దా

రయన్పాటయంస్తథా । ఘాతయన్నభిధావంశ్చదండఏవచరత్యుత ॥ ౧౯ ॥ అసిర్విశసనోధర్మస్తీక్ష్ణవర్త్మాదురాసదః। శ్రీగర్భోవిజయశ్శాస్తావ్యవహా
రస్సనాతనః॥ ౨౦ ॥ శాస్త్రంబ్రాహ్మణమంత్రాశ్చశాస్తాప్రాగ్వదతాంవరః। ధర్మపాలోఽక్షరోదేవస్సత్యగోనిత్యగోఽగ్రజః ॥ ౨౧ ॥ అసంగోరుద్రతన
యోమనుర్జ్యేష్ఠశ్శివంకరః। నామాన్యేతానిదండస్యకీర్తితానియుధిష్ఠిర ॥ ౨౨॥దండోహిభగవాన్విష్ణుర్దండోనారాయణఃప్రభుః। శశ్వద్రూపంమ
హద్బిభ్రన్మహాపురుషఉచ్యతే॥ ౨౩॥ తథోక్తాబ్రహ్మకన్యేతిలక్ష్మీర్వృత్తిస్సరస్వతీ। దండనీతిర్జగద్ధాత్రీదండోహిబహువిగ్రహః॥ ౨౪॥ అర్థానర్థౌ
సుఖందుఃఖంధర్మాధర్మౌబలాబలే । దౌర్భాగ్యంభాగధేయంచపుణ్యాపుణ్యేగుణాగుణౌ ॥ ౨౫॥ కామాకామావృతుర్మాసశ్శర్వరీదివసఃక్షణః । అప్ర
మాదఃప్రమాదశ్చహర్షక్రోధౌశమోదమః॥ ౨౬॥ దైవంపురుషకారశ్చమోక్షామోక్షౌభయాభయే । హింసాహింసేతపోయజ్ఞస్సంయమోఽథవిషా
విషమ్॥ ౨౭॥ అంతశ్చాదిశ్చమధ్యంచకృత్యానాంచప్రపంచనమ్। మదఃప్రమాదోదర్పశ్చదంభోధైర్యంనయానయౌ॥ ౨౮ ॥ అశక్తిశ్శక్తిరిత్యేవంమా
నస్తంభౌవ్యయావ్యయౌ । వినయశ్చవిసర్గశ్చకాలాకాలౌచభారత ॥ ౨౯ ॥ అనృతంజ్ఞానితాసత్యంశ్రద్ధాశ్రద్ధేతథైవచ। క్లీబతావ్యవసాయశ్చలా
భాలాభౌజయాజయౌ॥౩౦॥ తీక్ష్ణతామృదుతామృత్యురాగమానాగమౌతథా। విరోధశ్చావిరోధశ్చకార్యాకార్యేబలాబలే॥ ౩౧॥ అసూయాచాన
సూయాచధర్మాధర్మౌతథైవచ । అపత్రపానపత్రపేహ్రీశ్చసంపద్విపత్పదమ్ ॥ ౩౨ ॥ తేజఃకర్మాణిపాండిత్యంవాక్శక్తిస్తత్త్వబుద్ధితా । ఏవందండస్య
కౌరవ్యలోకేస్మిన్బహురూపతా॥౩౩॥నస్యాద్యదీహదండోవైప్రమథేయుఃపరస్పరమ్। భయాద్దండస్యనాన్యోన్యంఘ్నంతిచైవయుధిష్ఠిర॥౩౪॥దండే
నరక్ష్యమాణాహిరాజన్నహరహఃప్రజాః। రాజానంవర్ధయంతీహతస్మాద్దండఃపరాయణమ్ ॥ ౩౫ ॥ వ్యవస్థాపయతిక్షిప్రమిమంలోకంనరేశ్వర । స
త్యేవ్యవస్థితోధర్మోబ్రాహ్మణేష్వవతిష్ఠతే॥ ౩౬॥ ధర్మయుక్తాద్విజశ్రేష్ఠాదేవయుక్తాభవంతిచ। బభూవయజ్ఞోవేదేభ్యోయజ్ఞఃప్రీణాతిదేవతాః॥ ౩౭॥
ప్రీతాశ్చదేవతానిత్యమింద్రేపరివదంత్యపి । అన్నందదాతిశక్రశ్చాప్యనుగృహ్ణన్నిమాఃప్రజాః ॥ ౩౮ ॥ ప్రాణాశ్చసర్వభూతానాంనిత్యమన్నేప్రతిష్ఠి
తాః । తస్మాత్ప్రజాఃప్రతిష్ఠంతేదండోజాగర్తితాసుచ ॥ ౩౯ ॥ ఏవంప్రయోజనశ్చైవదండఃక్షత్రియతాంగతః । రక్షన్ప్రజాస్సజాగర్తినిత్యంస్వవ
హితోఽక్షరః॥ ౪౦॥ ఈశ్వరఃపురుషఃప్రాణఃసత్త్వంచిత్తంప్రజాపతిః। భూతాత్మాజీవఇత్యేవంనామభిఃప్రోచ్యతేఽష్టభిః॥ ౪౧॥ అదదద్దండమేవాస్మైధృతి
మైశ్వర్యమేవచ। బలేనయశ్చసంయుక్తస్సదాపంచవిధాత్మకః ॥ ౪౨॥ కులంబహుధనామాత్యాఃప్రాజ్ఞాఃప్రోక్తాబలానితు । ఆహార్యమష్టకైర్ద్రవ్యైర్బ
లమన్యద్యుధిష్ఠిర ॥ ౪౩॥ హస్తినోశ్వారథాఃపత్తిర్నావోవిష్టిస్తథైవచ । దైశికాశ్చాపికాశ్చైవతదష్టాంగంబలంస్మృతమ్॥ ౪౪॥ అథవాంగస్య
యుక్తస్యరథినోహస్తియాయినః। అశ్వారోహాఃపదాతాశ్చమంత్రిణోరసదాశ్చయే॥ ౪౫॥ భిక్షుకాఃప్రాడ్వివాకాశ్చమౌహూర్తాదైవచింతకాః॥
కోశోమిత్రాణిధాన్యంచసర్వోపకరణానిచ॥ ౪౬ ॥ సప్తప్రకృతిచాష్టాంగంశరీరమిహయద్విదుః । రాజ్యస్యదండమేవాంగందండఃప్రభవఏవచ॥ ౪౭॥
ఈశ్వరేణప్రయత్నేనకారణాత్క్షత్రియస్యచ। దండోదత్తస్సమానాత్మాదండోహీదంసనాతనమ్॥౪౮॥ రాజ్ఞాంపూజ్యతమోనాన్యోయథాధర్మఃప్ర
దర్శితః। బ్రహ్మణాలోకరక్షార్థంస్వధర్మస్థాపనాయచ ॥ ౪౯॥ భర్తృప్రత్యయఉత్పన్నోవ్యవహారస్తథాపరః । తస్మాద్యస్సహితోదృష్టోభర్తృ
ప్రత్యయలక్షణః॥౫౦॥ వ్యవహారస్తువేదాత్మావేదప్రత్యయఉచ్యతే । మౌలశ్చనరశార్దూలశాస్త్రోక్తశ్చతథాపరః॥ ౫౧ ॥ ఉక్తోయశ్చాపిదండోఽసౌ
భర్తృప్రత్యయలక్షణః । జ్ఞేయోనస్సనరేంద్రస్థోదండప్రత్యయలక్షణః ॥ ౫౨ ॥ దండప్రత్యయదృష్టోపివ్యవహారాత్మకస్స్మృతః । వ్యవహారస్స్మృతోయ
శ్చసవేదవిషయాత్మకః॥౫౩॥ యశ్చవేదప్రసూతాత్మాసధర్మోగుణదర్శనః । ధర్మప్రత్యయఉద్దిష్టోయథాధర్మంకృతాత్మభిః॥ ౫౪॥ వ్యవహారః

ప్రజాగోప్తా బ్రహ్మదిష్టో యుధిష్ఠిర । త్రీన్ధారయతి లోకాన్వై సత్యాత్మా భూతివర్ధనః॥ ౫౫ ॥ యశ్చ దండస్స దృష్టో నో వ్యవహారస్సనాతనః । వ్యవహారశ్చ దృష్టో యస్స వేద ఇతి నిశ్చితమ్॥ ౫౬॥ యశ్చ వేదస్స వై ధర్మో యశ్చ ధర్మస్స సత్పథః । బ్రహ్మా పితామహః పూర్వం బభూవాథ ప్రజాపతిః॥ ౫౭॥ లోకానాం స హి సర్వేషాం ససురాసురరక్షసామ్। సమనుష్యోరగవతాం కర్తా చైవ స భూతకృత్ ॥ ౫౮॥ తతో న్యవ్యవహారోఽయం భర్తృప్రత్యయలక్షణః। తస్మాదిదమథోవాచ వ్యవహారనిదర్శనమ్॥ ౫౯॥ మాతా పితా చ భ్రాతా చ భార్యా చైవ పురోహితః। నాదండ్యో విద్యతే రాజ్ఞో యస్స్వధర్మేణ తిష్ఠతి॥

ఇతి-శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి-దండకథనే ఏకవింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। అంగేషు రాజా ద్యుతిమాన్ వసుహోమ ఇతి శ్రుతః॥ ౧॥ స రాజా ధర్మవిన్నిత్యం సహ పత్న్యా మహాతపాః। ముంజపృష్ఠం జగామాథ పితృదేవర్షిపూజితమ్॥ ౨॥ తత్ర శృంగే హిమవతో మేరౌ కనకపర్వతే । యత్ర ముంజవటే రామో జటాహరణమాదిశత్ ॥ ౩॥ తదా ప్రభృతి రాజేంద్ర ఋషిభిస్సంశితవ్రతైః। ముంజపృష్ఠ ఇతి ప్రోక్తస్స దేశో రుద్రసేవితః॥ ౪॥ స తత్ర బహుభిర్యుక్తస్తదా శ్రుతిమయైర్గుణైః। బ్రాహ్మణానామనుమతో దేవర్షిసదృశోఽభవత్ ॥ ౫॥ తం కదాచిదదీనాత్మా సఖా శక్రస్య మానితా। అభ్యగచ్ఛన్మహీపాలో మాంధాతా శత్రుకర్శనః॥ ౬॥ సోపసృత్య తు మాంధాతా వసుహోమం నరాధిపమ్ । దృష్ట్వా ప్రకృష్టతపసం వినతోఽగ్రేఽభ్యతిష్ఠత ॥ ౭॥ వసుహోమోపి రాజ్ఞో వై పాద్యమర్ఘ్యం న్యవేదయత్ । సప్తాంగస్య తు రాజ్యస్య పప్రచ్ఛ కుశలావ్యయే॥ ౮॥ సద్భిరాచరితం పూర్వం యథావదనుయాయినమ్। అపృచ్ఛద్వసుహోమస్తం రాజన్ కిం కరవాణి తే॥ ౯॥ సోఽబ్రవీత్పరమప్రీతో మాంధాతా రాజసత్తమః। వసుహోమం మహాప్రాజ్ఞమాసీనం కురునందన॥ ౧౦॥ మాంధాతా॥ బృహస్పతేర్మతం రాజన్నధీతం సకలం త్వయా। తథైవౌశనసం శాస్త్రం విజ్ఞాతం తే నరోత్తమ॥ ౧౧॥ తదహం జ్ఞాతుమిచ్ఛామి దండ ఉత్పద్యతే కథమ్। కిం వాస్య పూర్వం జాగర్తి కిం వా పరమముచ్యతే ॥ ౧౨॥ కథం క్షత్రియసంస్థశ్చ దండస్సంప్రత్యవస్థితః। బ్రూహి మే సుమహాప్రాజ్ఞ దదామ్యాచార్యవేతనమ్॥ ౧౩॥ వసుహోమః॥ శృణు రాజన్ యథా దండస్సంభూతో లోకసంగ్రహః। ప్రజావినయరక్షార్థం ధర్మస్యాత్మా సనాతనః॥ ౧౪॥ బ్రహ్మా యియక్షుర్భగవాన్ సర్వలోకపితామహః । ఋత్విజం నాత్మనస్తుల్యం దదర్శేతి హి నశ్శ్రుతమ్ ॥ ౧౫॥ స గర్భం శిరసా దేవో బహువర్షాణ్యధారయత్ । పూర్ణే వర్షసహస్రే తు స గర్భః క్షువతోఽపతత్ ॥ ౧౬॥ స క్షుతో నామ సంభూతః ప్రజాపతిరరిందమ । ఋత్విగాసీన్మహారాజ యజ్ఞే తస్య మహాత్మనః॥ ౧౭॥ తస్మిన్ ప్రవృత్తే సత్రే తు బ్రహ్మణః పార్థివర్షభ । దృష్టరూపప్రధానత్వాద్దండస్సోఽన్తర్హితోఽభవత్ ॥ ౧౮ ॥ తస్మిన్నన్తర్హితే చాపి ప్రజానాం సంకరోఽభవత్। నైవ కార్యం న వాకార్యం భోజ్యాభోజ్యం న విద్యతే॥ ౧౯॥ పేయాపేయే కుతస్సిద్ధిర్హింసంతి చ పరస్పరమ్। గమ్యాగమ్యం తదా నాసీత్స్వం పరస్వం చ వై సమమ్॥ ౨౦॥ పరస్పరం విలుంపంతి సారమేయా యథామిషమ్। అబలాన్బలినో ఘ్నంతి నిర్మర్యాదమవర్తత॥ ౨౧॥ తతః పితామహో విష్ణుం భగవంతం సనాతనమ్। సంపూజ్య వరదం దేవం మహాదేవమథాబ్రవీత్ ॥ ౨౨॥ అత్ర త్వమనుకంపాం వై కర్తుమర్హసి కేశవ। సంకరో న భవేదత్ర యథా తద్వై విధీయతామ్॥ ౨౩॥ తతస్స భగవాన్ధ్యాత్వా చిరం శూలవరాయుధః। ఆత్మానమాత్మనా దండం ససృజే దేవసత్తమః॥ ౨౪॥ తస్మాచ్చ ధర్మచరణాన్నీతిర్దేవీ సరస్వతీ। ససృజే దండనీతిం సా త్రిషు లోకేషు విశ్రుతా॥ ౨౫॥ భూయస్స భగవాన్ధ్యాత్వా చిరం శూలవరాయుధః। తస్య తస్య నికాయస్య చకారైకైకమీశ్వరమ్॥ ౨౬॥ దేవానామీశ్వరం చక్రే దేవం దశశతేక్షణమ్। యమం వైవస్వతం చాపి పితౄణామకరోత్ప్రభుమ్॥ ౨౭॥ ధనానాం రాక్షసానాం చ కుబేరమపి చేశ్వరమ్। పర్వతానాం పతిం మేరుం సరితాం చ మహోదధిమ్। ౨౮॥ అపాం రాజ్యే సురాణాం చ విదధే వరుణం ప్రభుమ్। మృత్యుం ప్రాణేశ్వరమథో తేజసాం చ హుతాశనమ్ ॥ ౨౯ ॥ రుద్రాణామపి చేశానం గోప్తారం విదధే ప్రభుమ్। మహాత్మానం మహాదేవం విశాలాక్షం సనాతనమ్॥ ౩౦॥

వసిష్ఠమీశంవిప్రాణాంవసూనాంజాతవేదసమ్। తేజసాంభాస్కరంచక్రేనక్షత్రాణాంనిశాకరమ్॥౩౧॥వీరుధామంశుమంతంచభూతానాంచప్రభుంవరమ్। కుమారంద్వాదశభుజంస్కందంరాజానమాదిశత్ ॥ ౩౨॥ కాలంసర్వేశమకరోత్సంహారవినయాత్మకమ్। మృత్యోశ్చతుర్విభాగస్యదుఃఖస్యచసుఖస్యచ॥౩౩॥ ఈశ్వరస్సర్వదేవస్తురాజరాజోనరాధిపః । సర్వేషామేవరుద్రాణాంశూలపాణిరితిశ్రుతిః॥ ౩౪॥ తమేవంబ్రహ్మణఃపుత్రమనుజాతంక్షుపందదౌ।ప్రజానామధిపంశ్రేష్ఠంసర్వభూతభృతామపి॥౩౫॥మహాదేవస్తతస్తస్మిన్వృత్తేయజ్ఞేయథావిధి। దండంధర్మస్యగోప్తారంవిష్ణవేసత్కృతందదౌ॥౩౬॥ విష్ణురంగిరసేప్రాదాదంగిరామునిసత్తమః। ప్రాదాదింద్రమరీచిభ్యాంమరీచిర్భృగవేదదౌ॥౩౭॥భృగుర్దదావృషిభ్యస్తుదండంధర్మసమాహితమ్। ఋషయోలోకపాలేభ్యోలోకపాలాఃక్షుపాయచ॥౩౮॥క్షుపస్తుమనవేప్రాదాదాదిత్యతనయాయచ। పుత్రేభ్యశ్శ్రాద్ధదేవస్తుసూక్ష్మధర్మార్థకారణాత్ ॥౩౯॥ విభజ్యదండఃకర్తవ్యోధర్మేణనయదృచ్ఛయా।దుష్టానాంనిగ్రహోదండోహిరణ్యంబాహ్యతఃక్రియా॥౪౦॥ వ్యంగత్వంచశరీరస్యవధోనాల్పస్యకారణాత్। శరీరపీడాస్తాస్తాశ్చదేహత్యాగోవివాసనమ్॥ ౪౧॥ తందదౌసూర్యపుత్రస్తుమనుర్వైరక్షణార్థకమ్ । ఆనుపూర్వ్యాచ్చదండోయంప్రజాజాగర్తిపాలయన్॥ ౪౨॥ ఇంద్రోజాగర్తిభగవానింద్రాదగ్నిర్విభావసుః। అగ్నేర్జాగర్తివరుణోవరుణాచ్చప్రజాపతిః॥ ౪౩॥ ప్రజాపతేస్తతోధర్మోజాగర్తివినయాత్మకః। ధర్మాచ్చబ్రహ్మణఃపుత్రోవ్యవసాయస్సనాతనః॥ ౪౪ ॥ వ్యవసాయాత్తతస్తేజోజాగర్తిపరిపాలయన్। ఓషధ్యస్తేజసస్తస్మాదోషధీభ్యశ్చపర్వతాః ॥౪౫ ॥ పర్వతేభ్యశ్చజాగర్తిరసోరసగుణాస్తథా । జాగర్తినిరృతిర్దేవీజ్యోతీంషినిరృతేరపి॥ ౪౬॥ వేదాఃప్రతిష్ఠాజ్యోతిభ్యస్తతోహయశిరాఃప్రభుః। బ్రహ్మాపితామహస్తస్మాజ్జాగర్తిప్రభురవ్యయః ॥ ౪౭ ॥ పితామహాన్మహాదేవోజాగర్తిభగవాన్శివః । విశ్వేదేవాశ్శివాచ్చాపివిశ్వేభ్యశ్చతథర్షయః॥౪౮॥ఋషిభ్యోభగవాన్సోమస్సోమాద్దేవాస్సనాతనాః। దేవేభ్యోబ్రాహ్మణాలోకేజాగ్రతీత్యుపధారయ॥ ౪౯॥ బ్రాహ్మణేభ్యశ్చరాజన్యాలోకాన్రక్షంతిధర్మతః। స్థావరంజంగమంచైవక్షత్రియేభ్యస్సనాతనమ్॥ ౫౦॥ ప్రజాజాగర్తిలోకేస్మిన్దండోజాగర్తితాసుచ।సర్వంసంక్షిపతేదండఃపితామహసమప్రభుః॥౫౧॥జాగర్తికాలఃపూర్వంచమధ్యేచాంతేచభారత।ఈశ్వరస్సర్వలోకస్యమహాదేవఃప్రజాపతిః ॥ ౫౨ ॥ దేవదేవశ్శివశ్శర్వోజాగర్తిసతతంప్రభుః । కపర్దీశంకరోరుద్రఃశివఃస్థాణురుమాపతిః ॥ ౫౩ ॥ ఇత్యేషదండోవిఖ్యాతఆదౌమధ్యేతథాపరే। భూమిపాలోయథాన్యాయంవర్తేతానేనధర్మవిత్॥ ౫౪॥ భీష్మః॥ ఇతీదంవసుహోమస్యశృణుయాద్యోమతంనరః। శ్రుత్వాచసమ్యగ్వర్తేతసర్వాన్కామానవాప్నుయాత్ ॥౫౫॥ ఇతితేసర్వమాఖ్యాతంయోదండోమనుజర్షభ।నియంతాసర్వలోకస్యధర్మాక్రాంతస్యభారత॥౫౬॥ ....*

ఇతిశాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- దండోత్పత్తికథనే-ద్వావింశత్యధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ తాతసర్వార్థకామానాంశ్రోతుమిచ్ఛామినిశ్చయమ్। లోకయాత్రాహికార్త్స్న్యేనత్రిష్వేతేషుప్రతిష్ఠితా ॥ ౧॥ ధర్మార్థకామాః కింమూలాస్త్రయాణాంప్రభవశ్చకః । అన్యోన్యంచానుషజ్జంతేవర్తంతేచపృథక్పృథక్ ॥ ౨॥భీష్మః॥యదాతేస్యుస్సుమనసోలోకేధర్మార్థనిశ్చయే। కాలప్రభవసంస్థాసుసజ్జంతేచత్రయస్తదా॥౩॥ ధర్మమూలస్సదైవార్థఃకామోర్థఫలముచ్యతే।సంకల్పమూలాస్తేసర్వేసంకల్పోవిషయాత్మకః॥౪॥ విషయాశ్చైవకార్త్స్న్యేనసర్వఆహారసిద్ధయే । మూలమేతత్త్రివర్గస్యనివృత్తిర్మోక్షఉచ్యతే॥౫॥ధర్మాచ్ఛరీరసంగుప్తిర్ధర్మార్థంచార్థఇష్యతే। కామోరతిఫలశ్చాత్రసర్వేచైతేరజస్వలాః॥౬॥సన్నికృష్టాంశ్చరేదేతాన్నచైతాన్మనసాత్యజేత్ । విముక్తస్తపసాసర్వాన్ధర్మాదీన్కామనైష్ఠికాన్॥౭॥శ్రేష్ఠబుద్ధిస్త్రివర్గస్యయదయంప్రాప్నుయాన్నరః।బుద్ధ్యాబుద్ధిరిహార్థేతతదజ్ఞాననికృష్టయా॥౮॥అపధ్యానమలోధర్మోమలోర్థస్యనిగూహనమ్॥ సంప్రమోదమలఃకామోభూయఃస్వగుణవర్జితః॥౯॥అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్।కామందకస్యసంవాదమాంగరిష్ఠస్యచోభయోః

కామందమృషిమాసీనమభివాద్య నరాధిపః। ఆంగరిష్ఠోథ పప్రచ్ఛ కృత్వా సమయపర్యయమ్॥ ౧౧॥ యః పాపం కురుతే రాజా కామమోహబలాత్కృతః। ప్రత్యాసన్నస్య తస్యర్షే కింస్యాత్పాపప్రణాశనమ్॥ ౧౨॥ అధర్మం ధర్మ ఇతి చ యోఽజ్ఞానాదాచరేన్నరః। తంచాపి ప్రథితం లోకే కథం రాజా నివర్తయేత్॥ ౧౩॥ కామందః॥ యో ధర్మార్థౌ పరిత్యజ్య కామమేవానువర్తతే। స ధర్మార్థపరిత్యాగాత్ప్రజ్ఞానాశమిహార్ఛతి॥ ౧౪॥ ప్రజ్ఞానాశాత్మకో మోహస్తథా ధర్మార్థనాశకః। తస్మాన్నాస్తికతా చైవ దురాచారశ్చ జాయతే॥ ౧౫॥ దురాచారాన్యదా రాజా ప్రదుష్టాన్న నియచ్ఛతి। తస్మాదుద్విజతే లోకః సర్పాద్వేశ్మగతాదివ॥ ౧౬॥ తం ప్రజా నానువర్తంతే బ్రాహ్మణా న చ సాధవః। తతస్సంశయమాప్నోతి తథా వధ్యత్వమేతి చ॥ ౧౭॥ అపధ్వస్తస్త్వవమతో దుఃఖం జీవితమృచ్ఛతి। జీవేచ్చ యదపధ్వస్తస్తచ్ఛుద్ధం మరణం భవేత్॥ ౧౮॥ అత్రైతదాహురాచార్యాః పాపస్య పరిగర్హణమ్। సేవితవ్యా త్రయీ విద్యా సత్కారో బ్రాహ్మణేషు చ॥ ౧౯॥ మహామనా భవేద్ధర్మే వివహేచ్చ మహాకులే। బ్రాహ్మణాంశ్చాపి సేవేత క్షమాయుక్తాన్మనస్వినః॥ ౨౦॥ జపన్నుదకశీలస్స్యాత్సతతం సుఖమాస్థితః। ధర్మాన్వితాన్సంప్రవిశేద్బహిః కృత్వైవ దుష్కృతీన్॥ ౨౧॥ ప్రసాదయేన్మధురయా వాచా వాప్యథ కర్మణా। తవాస్మీతి వదేన్నిత్యం పరేషాం కీర్తయన్గుణాన్॥ ౨౨॥ అపాపో హ్యేవమాచారః క్షిప్రం బహుమతో భవేత్। పాపాన్యపి హి కృచ్ఛ్రాణి శమయేన్నాత్ర సంశయః॥ ౨౩॥ గురవో హి పరం ధర్మం యం బ్రూయుస్తం తథా కురు। గురూణాం హి ప్రసాదాద్ధి శ్రేయః పరమవాప్స్యసి॥ ౨౪॥........*

ఇతి శ్రీమహాభారతే శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-కామందాంగరిష్ఠసంవాదే-త్రయోవింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ ఇమే జనా నరశ్రేష్ఠ ప్రశంసంతి సదా భువి। ధర్మస్య శీలమేవాదౌ తతో మే సంశయో మహాన్॥ ౧॥ యది తచ్ఛక్యమస్మాభిర్జ్ఞాతుం ధర్మభృతాం వర। శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్సర్వం యథైతదుపలభ్యతే॥ ౨॥ కథం తత్ప్రాప్యతే శీలం శ్రోతుమిచ్ఛామి భారత। కింలక్షణం చ తత్ప్రోక్తం బ్రూహి మే వదతాం వర॥ ౩॥ భీష్మః॥ పురా దుర్యోధనేనేహ ధృతరాష్ట్రాయ మానద। ఆఖ్యాతం తప్యమానేన శ్రియం దృష్ట్వా తథాగతామ్॥ ౪॥ ఇంద్రప్రస్థే మహారాజ తవ సభ్రాతృకస్య హ। సభాయాం చావహసనం తత్సర్వం శృణు భారత॥ ౫॥ భవతస్తాం సభాం దృష్ట్వా సమృద్ధిం చాప్యనుత్తమామ్। దుర్యోధనస్తదాసీనః సర్వం పిత్రే న్యవేదయత్॥ ౬॥ శ్రుత్వా హి ధృతరాష్ట్రశ్చ దుర్యోధనవచస్తదా। అబ్రవీత్కర్ణసహితం దుర్యోధనమిదం వచః॥ ౭॥ ధృతరాష్ట్రః॥ కిమర్థం తప్యసే పుత్ర శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వతః। శ్రుత్వా త్వామనునేష్యామి యది సమ్యగ్భవిష్యతి॥ ౮॥ త్వయా చ మహదైశ్వర్యం ప్రాప్తం పరపురంజయ। కింకరా భ్రాతరస్సర్వే మిత్రసంబంధినస్తథా॥ ౯॥ ఆచ్ఛాదయసి ప్రావారానశ్నాసి పిశితౌదనమ్। ఆజానేయా వహంత్యశ్వాః కేనాసి హరిణః కృశః॥ ౧౦॥ దుర్యోధనః॥ దశ తాని సహస్రాణి స్నాతకానాం మహాత్మనామ్। భుంజతే రుక్మపాత్రీభిర్యుధిష్ఠిరనివేశనే॥ ౧౧॥ దృష్ట్వా చ తాం సభాం దివ్యాం దివ్యపుష్పఫలాన్వితామ్। అశ్వాంస్తిత్తిరికల్మాషాన్వస్త్రాణి వివిధాని చ॥ ౧౨॥ దృష్ట్వా తాం పాండవేయానామృద్ధిం వైశ్రవణీం శుభామ్। అమిత్రాణాం సుమహతీమనుశోచామి భారత॥ ౧౩॥ ధృతరాష్ట్రః॥ యదీచ్ఛసి శ్రియం తాత యాదృశీ సా యుధిష్ఠిరే। విశిష్టాం వా నరవ్యాఘ్ర శీలవాన్భవ పుత్రక॥ ౧౪॥ శీలేన హి త్రయో లోకాః శక్యా జేతుం న సంశయః। న హి కించిదసాధ్యం వై లోకే శీలవతాం భవేత్॥ ౧౫॥ ఏకరాత్రేణ మాంధాతా త్ర్యహేణ జనమేజయః। సప్తరాత్రేణ నాభాగః పృథివీం ప్రతిపేదిరే॥ ౧౬॥ ఏతే హి పార్థివాస్సర్వే శీలవంతో దయాన్వితాః। అతస్తేషాం గుణక్రీతా వసుధా స్వయమాగతా॥ ౧౭॥ దుర్యోధనః॥ కథం తత్ప్రాప్యతే శీలం శ్రోతుమిచ్ఛామి భారత। యేన శీలేన తైః ప్రాప్తా క్షిప్రమేవ వసుంధరా॥ ౧౮॥ ధృతరాష్ట్రః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। నారదేన పురా ప్రోక్తం శీలమాశ్రిత్య భారత॥ ౧౯॥ ప్రహ్లాదేన హృతం రాజ్యం మహేంద్రస్య మహాత్మనః। శీలమాశ్రిత్య దైత్యేన త్రై

లోక్యంచవశేకృతమ్॥౨౦॥ తతోబృహస్పతింశక్రః ప్రాంజలిస్సముపస్థితః। తమువాచ మహాప్రాజ్ఞః శ్రేయఇచ్ఛామి వేదితుమ్॥౨౧॥ తతోబృహస్పతిస్తస్మై
జ్ఞానం నైశ్శ్రేయసంపరమ్। కథయామాస భగవాన్ దేవేంద్రాయ కురూద్వహ॥౨౨॥ ఏతావచ్ఛ్రేయ ఇత్యేవ బృహస్పతిరభాషత। ఇంద్రస్తుభూయః పప్ర
చ్ఛకోవిశేషో భవేదితి॥ ౨౩॥ బృహస్పతిః॥ విశేషోస్తిమహాంస్తాత భార్గవస్య మహాత్మనః। అత్రాగమయ భద్రం తే భూయ ఏవ సురర్షభ॥౨౪॥ ఆత్మనస్తు
తతశ్శ్రేయో భార్గవాత్సుమహాతపాః। జ్ఞానమాగమయత్ప్రీత్యా పునస్సపరమద్యుతిః॥౨౫॥ తేనాపి సమనుజ్ఞాతో భార్గవేణ మహాత్మనా। శ్రేయో
స్తీతి పునర్భూయః శుక్రమాహ శతక్రతుః॥౨౬॥ భార్గవస్త్వాహ సర్వజ్ఞః ప్రహ్లాదస్య మహాత్మనః। జ్ఞానమస్తి విశేషేణేత్యుక్తో హృష్టశ్చ సోభవత్ ॥ ౨౭॥
సతతో బ్రాహ్మణో భూత్వా ప్రహ్లాదం పాకశాసనః। గత్వా ప్రోవాచ మేధావీ శ్రేయఇచ్ఛామి వేదితుమ్ ॥ ౨౮ ॥ ప్రహ్లాదస్త్వబ్రవీద్విప్రం క్షణో నాస్తి ద్వి
జర్షభ। త్రైలోక్యరాజ్యసక్తస్య తతో నోపదిశామి తే॥౨౯॥ బ్రాహ్మణస్త్వబ్రవీద్రాజన్ యస్మిన్కాలే క్షణో భవేత్। తదోపాదేష్టుమిచ్ఛామి యదా
చర్యమనుత్తమమ్॥౩౦॥ తతః ప్రీతో భవద్రాజా ప్రహ్లాదో బ్రహ్మవాదినః। తథేత్యుక్త్వా శుభే కాలే జ్ఞానతత్త్వం దదౌ తదా॥౩౧॥ బ్రాహ్మణోపి యథాన్యా
యం గురువృత్తిమనుత్తమామ్। చకార సర్వభావేన యదస్య మనసేప్సితమ్॥ ౩౨॥ పృష్టశ్చ తేన బహుశః ప్రాప్తం కథమరిందమ। త్రైలోక్యరాజ్యం ధర్మ
జ్ఞ కారణం తద్బ్రవీహి మే ॥ ప్రహ్లాదోపి మహారాజ బ్రాహ్మణం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౩౩॥ ప్రహ్లాదః॥ నాసూయామి ద్విజాన్విప్ర రాజాస్మీతి కదాచన । కా
వ్యాని వదతాం తేషాం సంయచ్ఛామి వహామి చ॥౩౪॥ తే విస్రబ్ధాః ప్రభాషంతే సంయచ్ఛంతి చ మాం సదా। తే మాం కావ్యపథే యుక్తం శుశ్రూషుమనసూ
యకమ్॥౩౫॥ ధర్మాత్మానం జితక్రోధం నియతం సంయతేంద్రియమ్। సమాసించంతి శాస్తారః క్షౌద్రం మధ్వివ మక్షికాః॥౩౬॥ సోహం వాగగ్రవిద్యానాం
రసానామవలేహితా। స్వజాత్యానధితిష్ఠామి నక్షత్రాణీవ చంద్రమాః॥౩౭॥ ఏతత్పృథివ్యామమృతమేతచ్చక్షురనుత్తమమ్। యద్బ్రాహ్మణముఖే కా
వ్యమేతచ్ఛ్రుత్వా ప్రవర్తతే॥౩౮॥ ఏతావచ్ఛ్రేయ ఇత్యాహ ప్రహ్లాదో బ్రహ్మవాదినమ్। శుశ్రూషితస్తేన తదా దైత్యేంద్రో వాక్యమబ్రవీత్ ॥౩౯॥ య
థావద్గురువృత్త్యా తే ప్రీతోస్మి ద్విజసత్తమ। వరం వృణీష్వ భద్రం తే ప్రదాతాస్మి న సంశయః॥ ౪౦॥ కృతమిత్యేవ దైత్యేంద్రమువాచ స చ వై ద్విజః । ప్రహ్లా
దస్త్వబ్రవీత్ప్రీతో గృహ్యతాం వర ఇత్యుత ॥ ౪౧ ॥ బ్రాహ్మణః ॥ యది రాజన్ప్రసన్నస్త్వం మమ చేదిచ్ఛసి ప్రియమ్। భవతశ్శీలమిచ్ఛామి ప్రాప్తుమేష
వరో మమ॥ ౪౨॥ తతః ప్రీతశ్చ దైత్యేంద్రో భయమస్యాభవన్మహత్ । వరే ప్రదిష్టే విప్రేణ నాల్పతేజాయమిత్యుత ॥ ౪౩॥ ఏవమస్త్వితి స ప్రాహ ప్రహ్లా
దో విస్మితస్తదా। ఉపాకృత్య తు విప్రాయ వరం దుఃఖాన్వితోభవత్ ॥౪౪ ॥ దత్తే వరే గతే విప్రే చింతాసీన్మహతీ తదా । ప్రహ్లాదస్య మహారాజ నిశ్చయం న
చ జగ్మివాన్॥ ౪౫॥ తస్య చింతయతస్తావచ్ఛాయాభూతం మహాద్యుతి। తేజో విగ్రహవత్తాత శరీరమజహాత్తదా ॥ ౪౬॥ తమపృచ్ఛన్మహాకాయం ప్రహ్లా
దః కోభవానితి। ప్రత్యాహ తం తు శీలోస్మి త్యక్తో గచ్ఛామ్యహం త్వయా॥ ౪౭ ॥ తస్మిన్ద్విజోత్తమే రాజన్వత్స్యామ్యహమనిందితే । యోసౌ శిష్యత్వ
మాగమ్య త్వయి నిత్యం సమాహితః॥౪౮॥ ఇత్యుక్త్వాంతర్హితం తద్వై శక్రం చాన్వావిశత్ప్రభో। తస్మింస్తేజసి యాతే తు తాదృగ్రూపస్తతోపరః॥౪౯॥
శరీరాన్నిస్సృతస్తస్య కో భవానితి చాబ్రవీత్ । ధర్మం ప్రహ్లాద మాం విద్ధి యత్రాసౌ ద్విజసత్తమః॥ ౫౦॥ తత్ర యాస్యామి దైత్యేంద్ర యతశ్శీలం తతో హ్య
హమ్। తతోపరో మహారాజ ప్రజ్వలన్నివ తేజసా॥ ౫౧ ॥ శరీరాన్నిస్సృతస్తస్య ప్రహ్లాదస్య మహాత్మనః । కో భవానితి పృష్టశ్చ తమాహ స మహాద్యుతిః॥
౫౨॥ సత్యం విద్ధ్యసురేంద్రాద్య ప్రయాస్యే ధర్మమన్వహమ్। తస్మిన్ననుగతే ధర్మే మహారాజ వై పురుషోపరః॥ ౫౩ ॥ నిశ్చక్రామ తతస్తస్మాత్పృష్టశ్చా
హ మహాబలః। వృత్తం ప్రహ్లాద మాం విద్ధి యతస్సత్యం తతో హ్యహమ్॥ ౫౪॥ తస్మిన్గతే మహాశబ్దశ్శరీరాత్తస్య నిర్యయౌ । పృష్టశ్చాహ బలం విద్ధి యతో

వృత్తమహం తతః॥౫౫॥ ఇత్యుక్త్వా ప్రయయౌ తత్ర యతో వృత్తం నరాధిప । తతః ప్రభామయీ దేవీ శరీరాత్తస్య నిర్యయౌ॥౫౬॥ తామపృచ్ఛత్స దైత్యేంద్రస్తాం శ్రీరిత్యేనమబ్రవీత్ । ఉషితాస్మి స్వయం వీర త్వయి సత్యపరాక్రమ॥ ౫౭॥ త్వయా త్యక్తా గమిష్యామి బలం హ్యనుగతా హ్యహమ్। తతో భయం ప్రాదురాసీత్ప్రహ్లాదస్య మహాత్మనః॥ ౫౮॥ అపృచ్ఛత్స తతో భూయః క్వ యాసి కమలాలయే । త్వం హి సత్యవ్రతా దేవీ లోకస్య పరమేశ్వరీ ॥ కశ్చాసౌ బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠస్తత్త్వమిచ్ఛామి వేదితుమ్ ॥ ౫౯॥ శ్రీః ॥ స శక్రో బ్రహ్మచారీ యస్త్వత్తశ్చైవోపశిక్షితః । త్రైలోక్యే తే యదైశ్వర్యం తత్తేనాపహృతం ప్రభో॥౬౦॥ శీలేన హి త్రయో లోకాస్త్వయా ధర్మజ్ఞ నిర్జితాః। తద్విజ్ఞాయ సురేంద్రేణ తవ శీలం హృతం ప్రభో॥ ౬౧॥ ధర్మః సత్యం తథా వృత్తం బలం చైవ తథాప్యహమ్। శీలమూలా మహాప్రాజ్ఞ సదా నాస్త్యత్ర సంశయః ॥ ౬౨॥ భీష్మః॥ ఏవముక్త్వా గతా శ్రీస్తు తే చ సర్వే యుధిష్ఠిర । దుర్యోధనస్తు పితరం భూయ ఏవాబ్రవీద్వచః॥ ౬౩॥ శీలస్య తత్త్వమిచ్ఛామి వేత్తుం కౌరవనందన । ప్రాప్యతే చ యథా శీలం తం చోపాయం వదస్వ మే॥ ౬౪॥ ధృతరాష్ట్రః॥ సోపాయం పూర్వముద్దిష్టం ప్రహ్లాదేన మహాత్మనా। సంక్షేపేణ తు శీలస్య శృణు ప్రాప్తిం నరేశ్వర॥ ౬౫॥ అద్రోహః సర్వభూతేషు కర్మణా మనసా గిరా। అనుగ్రహశ్చ దానం చ శీలమేతత్ప్రశస్యతే॥ ౬౬॥ యదన్యేషాం హితం న స్యాదాత్మనః కర్మ పౌరుషమ్। అపత్రపేత వా యేన న తత్కుర్యాత్కథంచన॥ ౬౭॥ తత్తు కర్మ తథా కుర్యాద్యేన శ్లాఘ్యేత సంసది । శీలం సమాసేనైతత్తే కథితం కురుసత్తమ॥ ౬౮ ॥ యద్యప్యశీలా నృపతే ప్రాప్నువంతి శ్రియం క్వచిత్ । న భుంజతే చిరం తాత సమూలాశ్చ న సంతి తే॥౬౯॥ ధృతరాష్ట్రః॥ ఏతద్విదిత్వా తత్త్వేన శీలవాన్ భవ పుత్రక। యదీచ్ఛసి శ్రియం తాత సువిశిష్టాం యుధిష్ఠిరాత్ ౭౦॥ భీష్మః॥ ఏతత్కథితవాన్ పుత్రే ధృతరాష్ట్రో నరాధిపః। ఏతత్కురుష్వ కౌంతేయ తతః ప్రాప్స్యసి తత్ఫలమ్॥౭౧॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత - రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - శీలవర్ణనే-చతుర్వింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ శీలం ప్రదానం పురుషే కథితం తే పితామహ। కథం త్వాశా సముత్పన్నా యా చాశా తద్వదస్వ మే॥ ౧॥ సంశయో మే మహానేష సముత్పన్నః పితామహ ఛేత్తా తస్య చ నాన్యోఽస్తి త్వత్తః పరపురంజయ ॥ ౨ ॥ పితామహాశా మహతీ మమాసీద్ధి సుయోధనే। ప్రాప్తే యుద్ధే తు యద్యుక్తం తత్కర్తాయమితి ప్రభో॥౩॥ సర్వస్యాశా సుమహతీ పురుషస్యోపజాయతే । తస్యాం విహన్యమానాయాం దుఃఖో మృత్యుర్న సంశయః॥ ౪ ॥ సోఽహం హతాశో దుర్బుద్ధిః కృతస్తేన దురాత్మనా। ధార్తరాష్ట్రేణ రాజేంద్ర పశ్య మందాత్మతాం మమ॥ ౫॥ ఆశాం మహత్తరాం మన్యే పర్వతాదపి సద్రుమాత్। ఆకాశాదపి వా రాజన్నప్రమేయైవ వా పునః॥ ౬॥ ఏషా చైవ కురుశ్రేష్ఠ దుర్విచింత్యా సుదుర్లభా। దుర్లభత్వాచ్చ పశ్యామి కిమన్యద్దుర్లభం తతః ॥ ౭ ॥ భీష్మః॥ అత్ర తే వర్తయిష్యామి యుధిష్ఠిర నిబోధ తత్ ।ఇతిహాసం సుమిత్రస్య నిర్వృత్తమృషభస్య చ॥౮॥ సుమిత్రో నామ రాజర్షిర్హైహయో మృగయాం గతః। ససార స మృగం విద్ధ్వా బాణేనానతపర్వణా॥ ౯॥ స మృగో బాణమాదాయ యయావమితవిక్రమః । స చ రాజా బలాత్తూర్ణం ససార మృగయూథపమ్॥ ౧౦॥ తతో నిమ్నం స్థలం చైవ స మృగో ద్రవదాశుగః। ముహూర్తమివ రాజేంద్ర సమేన స పథాగమత్ ॥౧౧॥ తతః స రాజా తారుణ్యాదౌరసేన బలేన చ। ససార బాణాసనభృత్సఖడ్గోసౌ తనుత్రవాన్॥౧౨॥ తతో నదాన్నదీశ్చైవ పల్వలాని వనాని చ। అతిక్రమ్యాభ్యతిక్రమ్య ససారైకో వనేచరః॥ ౧౩ ॥ స తు కామాన్మృగో రాజన్నాసాద్యాసాద్య తం నృపమ్। పునరభ్యేతి జవనో జవేన మహతా తతః॥౧౪॥ స తస్య బాణైర్బహుభిస్సమభ్యస్తో వనేచరః। ప్రక్రీడన్నివ రాజేంద్ర పునరభ్యేతి చాంతికమ్॥౧౫॥ పునశ్చ జవమాస్థాయ జవనో మృగయూథపః। అతీత్యాతీత్య రాజేంద్ర పునరభ్యేతి చాంతికమ్॥ ౧౬॥ తస్య మర్మచ్ఛిదం ఘోరం తీక్ష్ణం చామిత్రకర్శనః। సమాదాయ శరం శ్రేష్ఠం కార్ముకే తు తథాసృజత్ ॥౧౭॥ తతో గవ్యూతిమాత్రేణ మృగయూథపయూథపః। తస్య బాణప

ధంముక్త్వావతస్థివాన్ప్రహసన్నివ॥ ౧౮॥ తస్మిన్నిపతితే బాణే భూమాజ్వలితతేజసి।ప్రవివేశ మహారణ్యం మృగో రాజాప్యథాద్రవత్ ॥౧౯॥........ *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-ఋషభగీతాసు-పంచవింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః

భీష్మః ॥ ప్రవిశ్య స మహారణ్యం తాపసానామథాశ్రమమ్।ఆససాద తతో రాజా శ్రాంతశ్చోపావిశత్తదా ॥౧॥తం కార్ముకధరం దృష్ట్వా శ్రమార్తం క్షుధితం తదా। సమేత్య ఋషయస్తస్మిన్పూజాం చక్రుర్యథావిధి ॥ ౨ ॥ స పూజామృషిభిర్దత్తాం సంప్రగృహ్య నరాధిపః । అపృచ్ఛత్తాపసాన్సర్వాంస్తపసో వృద్ధిముత్తమామ్॥ ౩॥ తే తస్య రాజ్ఞో వచనం సంప్రగృహ్య తపోధనాః। ఋషయో రాజశార్దూలం తమపృచ్ఛన్ప్రయోజనమ్॥ ౪॥ కేన భద్రప్రయోజనేన సంప్రాప్తోఽసి తపోవనమ్। పదాతిర్బద్ధనిస్త్రింశో ధన్వీ బాణీ నరేశ్వర॥ ౫ ॥ ఏతదిచ్ఛామహే శ్రోతుం కుతః ప్రాప్తోఽసి మానద । కస్మిన్కులే తు జాతస్త్వం కిన్నామా చాసి బ్రూహి నః॥౬॥ తతస్స రాజా సర్వేభ్యో ద్విజేభ్యః పురుషర్షభ। ఆచచక్షే యథాన్యాయం పరిచర్యాం చ భారత॥ ౭॥ హైహయానాం కులే జాతస్సుమిత్రో మిత్రనందనః । చరామి మృగయూథాని నిఘ్నన్బాణైస్సహస్రశః ॥ ౮ ॥ బలేన మహతా గుప్తస్సామాత్యస్సావరోధనః। మృగస్తు విద్ధో బాణేన మయా సరతి శల్యవాన్ ॥ ౯॥ తం ద్రవంతమను ప్రాప్తో వనమేతద్యదృచ్ఛయా। భవత్సకాశే నష్టశ్రీర్హతాశశ్శ్రమకర్శితః॥ ౧౦॥కిన్ను దుఃఖమతోఽన్యద్వై యదహం శ్రమకర్శితః। భవతామాశ్రమం ప్రాప్తో హతాశో భ్రష్టలక్షణః॥ ౧౧॥ న రాజలక్షణత్యాగో న పురస్య తపోధనాః।దుఃఖం కరోతి తత్తీవ్రం యథాశా విహతా మమ॥ ౧౨॥ హిమవాన్వా మహాశైలః సముద్రో వా మహోదధిః । మహత్త్వాన్నాన్వపద్యేతాం నభసో వాంతరం తథా॥౧౩॥ఆశాయాస్తపసి శ్రేష్ఠాస్తథా నాంతమహం గతః। భవతాం విదితం సర్వం సర్వజ్ఞా హి తపోధనాః॥ ౧౪॥ భవంతస్సుమహాభాగాస్తస్మాత్పృచ్ఛామి సంశయమ్। ఆశావాన్పురుషో యస్స్యాదంతరిక్షమథాపి వా।౧౫॥కిన్ను జ్యాయస్తరం లోకే మహత్త్వాత్ప్రతిభాతి వః। ఏతదిచ్ఛామి తత్త్వేన శ్రోతుం కిమిహ దుర్లభమ్॥ ౧౬॥ యది గుహ్యం తపో నిత్యం తదా ప్రబ్రూత మాచిరమ్।న గుహ్యం శ్రోతుమిచ్ఛామి యుష్మత్తో ద్విజసత్తమాః॥౧౭॥భవత్తపోవిఘాతో వా యది స్యాద్విరమేత్తతః। యది వాస్తి కథాయోగో యోఽయం ప్రశ్నో మయేరితః ॥ ౧౮ ॥ ఏతత్కారణసామర్థ్యం శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వతః। భవంతోఽపి తపోనిత్యా బ్రూయురేతత్సమన్వితాః॥ ౧౯॥ .... *

ఇతి- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - ఋషభగీతాసు-షడ్వింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః,

భీష్మః॥ తతస్తేషాం సమస్తానామృషీణామృషిసత్తమః। ఋషభో నామ విప్రర్షిర్విస్మయన్నిదమబ్రవీత్ ॥౧॥ పురాహం రాజశార్దూల తీర్థాన్యనుచరన్ప్రభో। సమాసాదితవాన్దివ్యం నరనారాయణాశ్రమమ్॥ ౨ ॥ యత్ర సా బదరీ రమ్యా హ్రదో వైహాయసస్తథా। యత్ర చాశ్వశిరా రాజన్వేదాన్పఠతి శాశ్వతాన్॥ ౩॥తస్మిన్సరసి కృత్వాహం విధివత్తర్పణం పురా। పితౄణాం దేవతానాం చ తతోఽశ్రమమియాం తదా॥౪॥ రేమాతే యత్ర తౌ నిత్యం నరనారాయణావృషీ। అదూరాదాశ్రమం కంచిద్వాసార్థమగమం తదా॥౫॥తత్ర చీరాజినధరం కృశముచ్చమతీవ చ। అద్రాక్షమృషిమాయాంతం తనుం నామ తపోధనమ్॥ ౬॥ అన్యైర్నరైర్మహాబాహో వపుషాష్టగుణాన్వితమ్। కృశతా చాపి రాజర్షే న దృష్టా తాదృశీ క్వచిత్ ॥ ౭॥ శరీరమపి రాజేంద్ర తస్య కానిష్ఠికాసమమ్। గ్రీవా బాహూ తథా పాదౌ కేశాశ్చాద్భుతదర్శనాః॥౮॥ శిరః కాయానురూపం చ కర్ణౌ నేత్రే తథైవ చ। తస్య వాక్చైవ చేష్టా చ సామాన్యే రాజసత్తమ॥ ౯॥ దృష్ట్వాహం తం కృశం విప్రం భీతః పరమదుర్మనాః। పాదౌ తస్యాభివాద్యాథ స్థితః ప్రాంజలిరగ్రతః॥౧౦॥ నివేద్య నామ గోత్రే చ పితరం చ నరర్షభ। ప్రదిష్టే చాసనే తేన శనైరహముపావిశమ్॥ ౧౧॥ తతస్స కథయామాస కథాం ధర్మార్థసంహితామ్।ఋషిమధ్యే మహారాజ తనుర్ధర్మభృతాం వరః॥౧౨॥ తస్మింస్తు కథయత్యేవ రాజా రాజీవలోచనః । ఉపాయాజ్జవనైరశ్వైస్సబలస్సావరోధనః॥౧౩॥ స్మరన్పుత్రమరణ్యే

వైనష్టంపరమదుర్మనాః। భూరిద్యుమ్నపితాశ్రీమాన్వీరద్యుమ్నోమహాయశాః॥౧౪॥ ఇహద్రక్ష్యామితంపుత్రంద్రక్ష్యామీచేతిపార్థివః।ఏవమాశాహృతోరాజాచరన్వనమిదంపురా॥౧౫॥ దుర్లభస్సమయాద్రష్టుంనూనంపరమధార్మికః।ఏకఃపుత్రోమహారణ్యేనష్టఇత్యసకృత్తదా॥౧౬॥ దుర్లభస్సమయాద్రష్టుమాశాచమహతీమమ।తయాపరీతగాత్రోహంముమూర్షుర్నాత్రసంశయః॥౧౭॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాసభగవాంస్తనుర్మునివరోత్తమః।అవాక్ఛిరాధ్యానపరోముహూర్తమివతస్థివాన్॥౧౮॥ తమనుధ్యాతమాలక్ష్యరాజాపరమదుర్మనాః।ఉవాచవాక్యందీనాత్మామందంమందమివాసకృత్॥౧౯॥ దుర్లభంకింనుదేవర్షేఆశాయాశ్చైవకింమహత్।బ్రవీతుభగవానేతద్యదిగుహ్యంనతేమయి॥౨౦॥మునిః॥ మహర్షిర్భగవాంస్తేనపూర్వమాసీద్విమానితః। బాలిశాంబుద్ధిమాస్థాయమందభాగ్యతయాత్మనః॥౨౧॥ అర్థయన్కలశంరాజన్కాంచనంవల్కలానిచ।అవజ్ఞాపూర్వకేణాపినసంపాదితవాంస్తతః॥౨౨॥ నిర్విణ్ణస్సతురాజర్షిర్నిరాశస్సమపద్యత। ఏవముక్త్వాభివాద్యాథతమృషింలోకపూజితమ్॥౨౩॥శ్రాంతోవసీదద్ధర్మాత్మాయథాత్వంనరసత్తమ। అర్ఘ్యంతతస్సమానీయపాద్యంచైవమహానృషిః॥౨౪॥ఆరణ్యేనైవవిధినారాజ్ఞేసర్వంన్యవేదయత్।తతస్తేమునయస్సర్వేపరివార్యనరర్షభమ్॥ ౨౫॥ఉపావిశన్నరవ్యాఘ్రసప్తర్షయఇవధ్రువమ్।అపృచ్ఛంశ్చైవతేతత్రరాజానమపరాజితమ్॥౨౬॥ప్రయోజనమిదంసర్వమాశ్రమస్యనివేశనే॥౨౭॥ .... *

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- ఋషభగీతాసు-సప్తవింశత్యధికశతతమోధ్యాయః

రాజా॥ వీరద్యుమ్నఇతిఖ్యాతోరాజాహందిక్షువిశ్రుతః। భూరిద్యుమ్నంసుతంనష్టమన్వేష్టుంవనమాగతః॥ ౧॥ ఏకఃపుత్రస్సవిప్రాగ్ర్యబాలఏవచమేనఘనదృశ్యతేవనేచాస్మింస్తమన్వేష్టుంచరామ్యహమ్ ॥ ౨॥ ఋషభః॥ఇత్యేవముక్తేవచనేరాజ్ఞామునిరధోముఖః।తూష్ణీమేవాభవత్తత్రనచప్రత్యుక్తవాన్నృపమ్॥ ౩॥ సహితేనపురావిప్రోరాజ్ఞానాత్యర్థమానితః। ఆశాకృతశ్చరాజేంద్రతపోదీర్ఘంసమాస్థితః ॥ ౪॥ ప్రతిగ్రహమహంరాజ్ఞాంనకరిష్యేకథంచన । అన్యేషాంచైవవర్ణానామితికృత్వాధియంతదా॥ ౫॥ ఆశాహిపురుషంబాలముత్థాపయతితస్థుషీ। తామహంవ్యపనేష్యామిఇతికృత్వావ్యవస్థితః॥ వీరద్యుమ్నస్తుతంభూయఃపప్రచ్ఛమునిసత్తమమ్॥ ౬॥ రాజా॥ఆశాయాఃకింకృశత్వంచకించేహభువిదుర్లభమ్।బ్రవీతుభగవానేతత్త్వంహిధర్మార్థదర్శివాన్॥ ౭॥ తతస్సంస్మృత్యతత్సర్వంస్మారయిష్యన్నివాబ్రవీత్ । రాజానంభగవాన్విప్రస్తతఃకృశతనుస్తదా ॥ ౮॥ఋషిః॥ కృశత్వేనసమంరాజన్నాశాయావిద్యతేనృప। తస్యావైదుర్లభత్వాచ్చప్రార్థితాఃపార్థివామయా॥౯॥ రాజా॥ కృశాకృశేమయాబ్రహ్మన్గృహీతేవచనాత్తవ।దుర్లభత్వంచతస్యైవవేదవాక్యమివద్విజ॥ ౧౦॥ సంశయస్తుమహాప్రాజ్ఞసంజాతోహృదయేమమ । తన్మేనేమమతత్త్వేనవక్తుమర్హసిపృచ్ఛతః॥౧౧॥ త్వత్తఃకృశతరంకింనుబ్రవీతుభగవానిదమ్। యదిగుహ్యంనతేకించిద్విద్యతేమునిసత్తమ॥ ౧౨॥ కృశః॥ దుర్లభోప్యథవానాస్తియోర్థీధృతిమవాప్నుయాత్। సుదుర్లభతరస్తాతయోర్థినంనావమన్యతే॥ ౧౩॥ సత్కృత్యనోపకురుతేపరంశక్త్యాయథార్హతః। యాసక్తాసర్వభూతేషుసాశాకృశతరీమయా॥౧౪॥ కృతఘ్నేషుచయాసక్తానృశంసేష్వలసేషుచ। అపకారిషుచాసక్తాసాశాకృశతరీమయా॥ ౧౫॥ ఏకపుత్రఃపితాపుత్రేననష్టేవాప్రోషితేపివా। ప్రవృత్తింయోనజానాతిసాశాకృశతరీమయా॥ ౧౬ ॥ ప్రసవేచైవనారీణాంవృద్ధానాంపుత్రకారితా।తథానరేంద్రధనినాంసాశాకృశతరీమయా॥౧౭॥ ప్రదానకాంక్షిణీనాంచకన్యానాంవయసిస్థితే। శ్రుత్వాకథాస్తథాయుక్తాస్సాశాకృశతరీమయా॥ ౧౮॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాతతోరాజన్సరాజాసావరోధనః। సంస్పృశ్యపాదౌశిరసానిపపాతద్విజర్షభమ్॥ ౧౯॥ రాజా॥ ప్రసాదయేత్వాంభగవన్పుత్రేణేచ్ఛామిసంగమమ్॥ యదేతదుక్తంభవతాసంప్రతిద్విజసత్తమ॥ ౨౦॥ సత్యమేతన్నసందేహోయదేతద్వ్యాహృతంత్వయా। తతఃప్రహస్యభగవాంస్తనుర్ధర్మభృ

తాంవరః ॥ ౨౧ ॥ పుత్రమస్యానయత్క్షిప్రం తపసా చ శ్రుతేన చ । స సమానీయ తత్పుత్రం తముపాలభ్య పార్థివమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఆత్మానం దర్శయామాస ధర్మం ధర్మభృతాం వరః। స దర్శయిత్వా చాత్మానం దివ్యమద్భుతదర్శనమ్ ॥ ౨౩॥ విపాప్మా విగతక్రోధశ్చచార వనమంతికాత్ । ఏతద్దృష్టం మయా రాజంస్తథా చ వచనం శ్రుతమ్ । ఆశామపనయస్వాశు తతః కృశతరీమిమామ్ ॥ ౨౪॥ భీష్మః ॥ స తథోక్తస్తదా రాజన్నృషభేణ మహాత్మనా । సుమిత్రోపనయత్క్షిప్రమాశాం కృశతరీం తతః ॥ ౨౫॥ ఏవం త్వమపి కౌంతేయ శ్రుత్వా వాణీమిమాం మమ । స్థిరో భవ మహారాజ హిమవానివ పర్వతః॥ ౨౬॥ త్వం హి ప్రష్టా చ శ్రోతా చ కృచ్ఛ్రేష్వనుగతేష్విహ। శ్రుత్వా మమ మహారాజ న సంతప్తుమిహార్హసి ॥ ౨౭॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత-రాజధర్మానుశాసనపర్వణి-ఋషభగీతాసు-అష్టావింశత్యధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ నామృతస్యేవ పర్యాప్తిర్మమాస్తి బ్రువతి త్వయి। యథా హి స్వాత్మవృత్తిస్థస్తథా తృప్తోస్మి భారత॥ ౧॥ తస్మాత్కథయ భూయస్త్వం ధర్మమేవ పితామహ । న హి తృప్తిం మహాంయామి పిబన్ధర్మామృతం హి తే ॥ ౨॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । గౌతమస్య చ సంవాదం యమస్య చ మహాత్మనః॥ ౩॥ షష్టిం వర్షసహస్రాణి సోతప్యద్గౌతమస్తపః । తముగ్రతపసా యుక్తం భావితం సుమహామునిమ్॥ ౪ ॥ ఉపాయాతో నరవ్యాఘ్ర లోకపాలో యమస్తదా। తమపశ్యత్సుతపసమృషిం వై గౌతమం తదా॥ ౫॥ స తం విదిత్వా బ్రహ్మర్షిర్యమమాగతమోజసా। ప్రాంజలిః ప్రయతో భూత్వా ఉపవిష్టస్తపోధనః॥ ౬ ॥ తం ధర్మరాజో దృష్ట్వైవ సత్కృత్యైవ ద్విజర్షభమ్ । న్యమంత్రయత ధర్మేణ క్రియతాం కిమితి బ్రువన్ ॥ ౭॥ గౌతమః॥ మాతాపితృభ్యామానృణ్యం కిం కృత్వా సమవాప్నుయాత్ । కథం చ లోకానాప్నోతి పురుషో దుర్లభాంశ్శుభాన్ ॥౮॥ యమః॥ తపశ్శౌచవతా నిత్యం సత్యధర్మరతేన చ। మాతాపిత్రోరహరహః పూజనం కార్యమంజసా॥౯॥ అశ్వమేధైశ్చ యష్టవ్యం బహుభిస్స్వాప్తదక్షిణైః। తేన లోకానవాప్నోతి పురుషోద్భుతదర్శనాన్॥ ౧౦ ॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - ఏకోనత్రింశదధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ మిత్రైః ప్రహీయమాణస్య బహ్వమిత్రస్య కా గతిః। రాజ్ఞః సంక్షీణకోశస్య బలహీనస్య భారత॥౧॥ దుష్టామాత్యసహాయస్య చ్యుతమంత్రస్య సర్వతః। రాజ్యాత్ప్రచ్యవమానస్య గతిమన్యామపశ్యతః॥౨॥ పరచక్రాభియాతస్య పరరాష్ట్రాణి మృద్నతః। విగ్రహే వర్తమానస్య దుర్బలస్య బలీయసా॥ ౩॥ అసంవిహితరాష్ట్రస్య దేశకాలావజానతః। అప్రాప్యం చ భవేత్సాంత్వం భేదో వాప్యతిపీడనాత్ ॥ జీవితం త్వర్థహేతుర్వా తత్ర కిం సుకృతం భవేత్ ॥౪॥ భీష్మః॥ గుహ్యం ధర్మజ్ఞ మా ప్రాక్షీరతీవ భరతర్షభ। అపృష్టో నోత్సహే వక్తుం ధర్మమేతం యుధిష్ఠిర॥౫॥ ధర్మో హ్యణీయాన్వచనాద్బుద్ధిశ్చ భరతర్షభ। శ్రుత్వోపాస్య సదాచారైస్సాధుర్భవతి స క్వచిత్ ॥ ౬॥ కర్మణా బుద్ధిపూర్వేణ భవత్యాఢ్యో న వా పునః। తాదృశోఽయమనుప్రశ్నస్సంవ్యవస్యస్స్వయా ధియా॥ ౭॥ ఉపాయం ధర్మబహుళం యాత్రార్థం శృణు భారత। నాహమేతాదృశం ధర్మం బుభూషే ధర్మకారణాత్ ॥ ౮॥ దుఃఖాదానమిహ హ్యేష స్యాత్తు పశ్చాత్క్షమోపమః। అభిగమ్య మతీనాం హి సర్వాసామేవ నిశ్చయః॥౯॥ యథా యథా హి పురుషో నిత్యం శాస్త్రమవేక్షతే। తథా తథా విజానాతి జ్ఞానమస్య రోచతే॥౧౦॥ అవిజ్ఞానాదయోగో హి యోగో భూతికరః పరః। అశంకమానో వచనమనసూయురిదం శృణు॥౧౧॥ రాజ్ఞః కోశక్షయాదేవ జాయతే బలసంక్షయః। కోశం చ జనయేద్రాజా నిర్జలేభ్యో యథా జలమ్॥౧౨॥ కాలం ప్రాప్యానుగృహ్ణీయాదేష ధర్మస్సనాతనః। ఉపాయధర్మం ప్రాప్యైనం పూర్వైరాచరితం జనైః॥ ౧౩॥ అన్యో ధర్మస్సమర్థానామాపత్స్వన్యశ్చ భారత । ప్రాక్కోశః ప్రాప్యతే ధనః।

ర్మోవృత్తిర్ధర్మాద్గరీయసీ॥౧౪॥ధర్మం ప్రాప్య న్యాయవృత్తిం నబలీయాన్న విందతి। యస్మాద్బలస్యోపపత్తిరేకాంతేన న విద్యతే॥౧౫॥తస్మాదాపద్యదర్మోపి శ్రూయతే ధర్మలక్షణః। అధర్మో జాయతే తస్మిన్నితి వై కవయో విదుః॥౧౬॥అనంతరం క్షత్రియస్యాత్ర కిం విచికిత్స్యతే। యథాస్య ధర్మో న గ్లాయేన్నేయాచ్ఛత్రువశం యథా॥౧౭॥తత్కర్తవ్యమితి ప్రాహుర్నాత్మానమవసాదయేత్। సర్వాత్మనైవ ధర్మస్య న పరస్య న చాత్మనః॥ ౧౮॥ సర్వోపాయైరుజ్జిహీర్షేదాత్మానమితి నిశ్చయః। తత్ర ధర్మవిదాం తాత నిశ్చయో ధర్మనైపుణమ్॥౧౯॥ ఉద్యమో నైపుణం క్షాత్రే బాహువీర్యాదితి శ్రుతిః। క్షత్రియో వృత్తిసంరోధే కస్య నాదాతుమర్హతి ॥ ౨౦ ॥ అన్యత్ర తాపసస్వాచ్చ బ్రాహ్మణస్వాచ్చ భారత । యథా వై బ్రాహ్మణస్సీదన్నయాజ్యమపి యాజయేత్ ॥౨౧॥ అభోజ్యాన్నాని చాశ్నీయాత్తథేదం నాత్ర సంశయః। పీడితస్య కిమద్వారముత్పథో విధృతస్య చ॥ ౨౨॥ అద్వారతః ప్రద్రవతి యదా భవతి పీడితః। యస్య కోశబలగ్లాన్యా సర్వలోకపరాభవః॥౨౩॥ భైక్ష్యచర్యా న విహితా న చ విట్శూద్రజీవికా। స్వధర్మానంతరా వృత్తిర్జాత్యానుపజీవతః॥ ౨౪॥ వహతః ప్రథమం కల్పమనుకల్పేన జీవనమ్। ఆపద్గతేన ధర్మాణామన్యాయేనోపజీవనమ్॥౨౫॥ అపి హ్యేతత్ బ్రాహ్మణేషు దృష్టం వృత్తిపరిక్షయే। క్షత్రియే సంశయః కస్మాదిత్యేవం నిశ్చితం సదా॥౩౬॥ ఆదదీత విశిష్టేభ్యో నావసీదేత్కథంచన । హంతారం రక్షితారం చ ప్రజానాం క్షత్రియం విదుః॥ ౨౭॥ తస్మాత్సంరక్షతా కార్యమాదానం క్షత్రబంధునా । అన్యత్ర రాజన్హింసాయా వృత్తిర్నేహాస్తి కస్యచిత్ ॥ ౨౮ ॥ అప్యరణ్యాసముత్థస్య ఏకస్య చరతో మునేః । న శంఖలిఖితాం వృత్తిం శక్యమాస్థాయ జీవితుమ్। ౨౯॥ విశేషతః కురుశ్రేష్ఠ ప్రజాపాలనమీప్సయా। పరస్పరం హి సంరక్ష్యా రాజ్ఞా రాష్ట్రేణ చాపది॥ ౩౦॥ నిత్యమేవ హి కర్తవ్యా ఏష ధర్మస్సనాతనః। రాజా రాష్ట్రం యథాపత్సు ద్రవ్యౌఘైరభిరక్షతి ॥ ౩౧॥ రాష్ట్రేణ రాజా వ్యసనే రక్షితవ్యస్తథా భవేత్। కోశం దండం బలం మిత్రం యదన్యదపి సంచితమ్ ॥ ౩౨॥ న కుర్వీతాంతరం రాష్ట్రే రాజా పరిగతః క్షుధా । బీజం భక్తేన సంపాద్యమితి ధర్మవిదో విదుః॥ ౩౩॥ అత్రైతచ్ఛంబరస్యాహుర్మహామాయస్య దర్శనమ్। ధిక్తస్య జీవితం రాజ్ఞో రాష్ట్రం యస్యావసీదతి॥ ౩౪॥ అవృత్త్యాల్పమనుష్యాపి యో వై దేశిక ఇత్యపి। రాజ్ఞః కోశబలం మూలం కోశమూలం పునర్బలమ్ ॥౩౫॥ తన్మూలం సర్వధర్మాణాం ధర్మమూలాః పునః ప్రజాః। నాన్యానపీడయిత్వేహ కోశశ్శక్యః కుతో బలమ్॥ ౩౬॥ తదర్థం పీడయిత్వా చ దోషం ప్రాప్తుం న సోర్హతి। అకార్యమపి యజ్ఞార్థం క్రియతే యజ్ఞకర్మసు॥ ౩౭॥ ఏతస్మాత్కారణాద్రాజా న దోషం ప్రాప్తుమర్హతి । అర్థార్థమన్యద్భవతి విపరీతమథాపరమ్ ॥ ౩౮॥ అనర్థార్థమథాప్యన్యత్తత్సర్వం హ్యర్థకారణమ్॥ ౩౯॥ ఏవం బుద్ధ్యా సంప్రపశ్యేన్మేధావీ కర్మనిశ్చయమ్ ॥ ౩౯ ॥ యజ్ఞార్థమన్యద్భవతి యజ్ఞో నార్థస్తథాపరః। యజ్ఞస్యార్థార్థమేవాన్యత్తత్సర్వం యజ్ఞసాధనమ్॥ ౪౦ ॥ ఉపమామత్ర వక్ష్యామి ధర్మతత్వప్రకాశినీమ్ । యూపం ఛిందంతి యజ్ఞార్థం తత్ర యే పరిపంథినః ॥ ౪౧ ॥ ద్రుమాః కేచన సామంతా ధ్రువం ఛిందంతి తానపి। తే చాపి నిపతంతో న్యాన్నిఘ్నంత్యేవ వనస్పతీన్ ॥ ౪౨॥ ఏవం కోశస్య మహతో యే నరాః పరిపంథినః । తానహత్వా న పశ్యామి సిద్ధిమత్ర పరంతప॥ ౪౩॥ ధనేన జాయతే లోకావుభౌ పరమిమం తథా। సత్యం చ ధర్మవచనం యథా నాస్త్యధనస్తథా ॥ ౪౪॥ సర్వోపాయైరాదదీత ధనం యజ్ఞప్రయోజనమ్। న తుల్యదోషస్స్యాదేవం కార్యాకార్యేషు భారత॥ ౪౫॥ నైతౌ సంభవతో రాజన్కథంచిదపి పార్థివ। న హ్యరణ్యేషు పశ్యామి ధనవృద్ధానహం క్వచిత్ ॥ ౪౬॥ యదిదం దృశ్యతే విత్తం పృథివ్యామిహ కించన। మమేదం స్యాన్మమేదం స్యాదిత్యేవం కాంక్షతే జనః॥ ౪౭॥ న చ రాజ్యసమో ధర్మః కశ్చిదస్తి పరంతప । ధర్మస్సంశబ్దితో రాజ్ఞామాపదర్థమతోన్యథా ॥ ౪౮ ॥ దానేన కర్మణా చాన్యే తపసాన్యే తపస్వినః । బుద్ధ్యా దాక్ష్యేణ చైవాన్యే విందంతి ధనసంచయాన్॥ ౪౯॥ అధనం దుర్బలం ప్రాహుర్ధనేన బలవాన్భవేత్। సర్వం ధనవతా ప్రాప్యం సర్వం తరతి కోశవాన్॥

౫౦॥ కోశేనధర్మఃకామశ్చపరలోకస్తథాహ్యయమ్ । తంచధర్మేణలిప్సేతనాధర్మేణకదాచన ॥ ౫౧ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత-రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - త్రింశదధికశతతమోధ్యాయః*************************************అథఆపద్ధర్మపర్వప్రారంభః-

యుధిష్ఠిరః॥ క్షీణస్యదీర్ఘసూత్రస్యసానుక్రోశస్యబంధుషు । పరిశంకితవృత్తస్యశ్రుతమంత్రస్యభారత ॥ ౧ ॥ విభక్తపురరాష్ట్రస్యనిర్ద్రవ్యనిచయస్యచ। అసంభావితమిత్రస్యభిన్నామాత్యస్యసర్వశః ॥ ౨ ॥ పరచక్రాభియాతస్యదుర్బలస్యబలీయసా । ఆపన్నచేతసోబ్రూహికింకార్యమవశిష్యతే॥ ౩॥ భీష్మః॥ బాహ్యశ్చేద్విజిగీషుస్స్యాద్ధర్మార్థకుశలశ్శుచిః । జవేనసంధింకుర్వీతపూర్వపూర్వాన్విమోచయన్ ॥౪॥ యోధర్మవిజిగీషుస్స్యాద్బలవాన్పాపనిశ్చయః। ఆత్మనస్సన్నిరోధేనసంధింతేనాపిరోచయేత్ ॥ ౫ ॥ అపాస్యరాజధానీంవాతరేద్ద్రవ్యేణచాపదమ్। తద్భావయుక్తోద్రవ్యాణిజీవన్పునరుపార్జయేత్ ॥ ౬॥ యాస్తుకోశబలత్యాగాచ్ఛక్యాస్తరితుమాపదః । కస్తత్రాధికమాత్మానంసంత్యజేదర్థధర్మవిత్ ॥ ౭॥ అవరోధాన్జుగుప్సేతకాసపత్నధనేదయా । నత్వేవాత్మాప్రదాతవ్యశ్శక్యేసతికథంచన ॥ ౮ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ ఆభ్యంతరేప్రకుపితేబాహ్యేచోపనిపీడితే। క్షీణేకోశేశ్రుతేమంత్రేకింకార్యమవశిష్యతే॥ ౯॥ భీష్మః॥ క్షిప్రంవాసంధికామస్స్యాత్క్షిప్రంవాతీక్ష్ణవిక్రమః । తదాపనయనక్షిప్రమేతావత్సాంపరాయికమ్॥౧౦॥ అనురక్తేనచేష్టేనహృష్టేనజగతీపతిః। అల్పేనాపిహిసైన్యేనమహీంజయతిభూమిపః॥ ౧౧॥ హతోవాదివమారోహేద్ధత్వావాక్షితిమావసేత్ । యుద్ధేహిసంత్యజన్ప్రాణాన్శక్రస్యైతిసలోకతామ్॥ ౧౨॥ సర్వలోకాగమంకృత్వామృదుత్వంగంతుమేవచ। విశ్వాసాద్వినయంకుర్యాద్వ్యవస్యేచ్చాప్యుపాయతః॥౧౩॥ అపవిక్రమితుంక్షిప్రంసామ్నావాపరిసాంత్వయన్। విలంఘయిత్వామంత్రేణతతస్స్వయముపక్రమేత్ ॥౧౪॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతఆపద్ధర్మపర్వణి ఏకత్రింశదధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ హీనేపరమకేధర్మేసర్వలోకాభిసంహితే। సర్వస్మిన్దస్యుసాద్భూతేపృథివ్యాముపజీవనే॥౧॥ కేనవిద్వాన్బ్రాహ్మణోజీవేజ్జఘన్యేకాలఆగతే। అసంత్యజన్పుత్రపౌత్రాననుక్రోశాత్పితామహ॥౨॥ భీష్మః॥ విజ్ఞానబలమాస్థాయజీవితవ్యంతథాగతే। సర్వంసాధ్వర్థమేవేదమసాధ్వర్థంనకించన॥౩॥ అసాధుభ్యోర్థమాదాయసాధుభ్యోయఃప్రయచ్ఛతి। ఆత్మానంసంక్రమంకృత్వాకృచ్ఛ్రధర్మవిదేవసః॥౪॥ ఆకాంక్షన్నాత్మనోరాజన్రాజ్యస్థితిమకోపయన్। అదత్తమేవాదదీతదాతుర్విత్తంమమేతిచ॥ ౫॥ విజ్ఞానబలపూతోయోవర్తతేనిందితేష్వపి। వృత్తివిజ్ఞానవాన్ధీరఃకస్తంవావక్తుమర్హతి॥౬॥ యేషాంబలకృతావృత్తిస్తేషామన్యానరోచతే। తేజసాభిప్రవర్తంతేబలవంతోయుధిష్ఠిర॥౭॥ యదైవంప్రాకృతంశాస్త్రమవిశేషేణవర్తతే। తదైవమభ్యసేదేవంమేధావీచాప్యథోత్తరమ్॥౮॥ ఋత్విక్పురోహితాచార్యాన్సత్కృతానభిసత్కృతాన్। నబ్రాహ్మణాన్ఘాతయీతదోషాన్ప్రాప్నోతిఘాతయన్॥౯॥ ఏతత్ప్రమాణంలోకస్యచక్షురేతత్సనాతనం। తత్ప్రమాణేవగాహేతతేనతత్సాధ్వసాధువా॥౧౦॥ బహవోగ్రామవాస్తవ్యారోషాద్బ్రూయుఃపరస్పరమ్। నతేషాంవచనాద్రాజాసత్కుర్యాద్ఘాతయీతవా॥ ౧౧॥ నవాచ్యఃపరివాదోయంనశ్రోతవ్యఃకథంచన। కర్ణావథపిధాతవ్యౌప్రస్థేయంచాన్యతోభవేత్ ॥౧౨॥ అసతాంశీలమేతద్వైపరివాదోథపైశునమ్। గుణానామేవవక్తారఃసంతస్సత్సునరాధిప॥౧౩॥ యథాసుమధురౌదమ్యౌసుదాంతౌసాధువాహినౌ। ధురముద్యమ్యవహతస్తథావర్తేతవైనృపః॥౧౪॥ యథాయథాస్యబహవఃసహాయాస్స్యుస్తథాపరే । ఆచారమేవమన్యంతేగరీయోధర్మలక్షణమ్॥౧౫॥ అపరేనైవమిచ్ఛంతియేశంఖలిఖితప్రియాః। మాత్సర్యాదథవాలోభాన్నబ్రూయుర్వాక్యమీదృశమ్॥౧౬॥ ఆర్షమప్యత్రపశ్యంతివికర్మస్థస్యపాతనమ్। నతాదృక్సదృశంకించిత్ప్రమాణందృశ్యతేక్వచిత్ ॥ ౧౭ ॥ దేవతాశ్చవికర్మస్థంపాతయంతినరాధమమ్ । వ్యా

జేనవిందన్విత్తంహిధర్మాత్సపరిహీయతే॥౧౮॥ సర్వతస్సత్కృతస్సద్భిర్భూతిఃప్రవరకారణైః। హృదయేనాభ్యనుజ్ఞాతోయోధర్మస్తంవ్యవస్యతి॥౧౯॥ యశ్చతుర్గుణసంపన్నంధర్మంబ్రూయాత్సధర్మవిత్। అహేరివహిధర్మస్యపదందుఃఖంగవేషితుమ్॥౨౦॥యథామృగస్యవిద్ధస్యపదమేకంపదంనయేత్।లక్షేద్రుధిరలేపేనతథాధర్మపదంనయేత్॥౨౧॥యథాసద్భిర్వినీతేనయథాగంతవ్యమిత్యుత।రాజర్షీణాంవృత్తమేతదేవంగచ్ఛయుధిష్ఠిర॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతఆపద్ధర్మపర్వణి- రాజర్షివృత్తోనామ-ద్వాత్రింశదధికశతతమోధ్యాయః

భీష్మః॥ స్వరాష్ట్రాత్పరరాష్ట్రాచ్చకోశంసంజనయేన్నృపః। కోశాద్ధిధర్మఃకౌంతేయరాజ్యమూలంచవర్ధతే॥౧॥ తస్మాత్సంజనయేత్కోశంసత్కృత్యపరిపాలయేత్। పరిపాల్యానుతనుయాదేషధర్మస్సనాతనః॥౨॥ నకోశశ్శుద్ధశౌచేననన్నృశంసేనజాతుచిత్। మధ్యమంపదమాస్థాయకోశసంగ్రహణంచరేత్॥౩॥ అబలస్యకుతఃకోశోహ్యకోశస్యకుతోబలమ్।అబలస్యకుతోరాజ్యమరాజ్ఞఃశ్రీర్భవేత్కుతః॥౪॥ ఉచ్చైర్వృత్తేశ్శ్రియోహానిర్యథైవమరణంతథా। తస్మాత్కోశంబలంమిత్రమథరాజావివర్ధయేత్॥౫॥హీనకోశంహిరాజానమవజానంతిమానవాః। నచాస్యాల్పేనతుష్యంతికార్యమభ్యుత్సహంతిచ॥౬॥ శ్రియోహికారణాద్రాజాసత్క్రియాంలభతేపరామ్। సాస్యగూహతిపాపానివాసోగుహ్యమివస్త్రియాః॥౭॥ ఋద్ధిమస్యానుతప్యంతేపురావిప్రకృతానరాః। సాలావృకాఇవాసుర్జిఘాంసుమేవవిందతి॥౮॥ ఈదృశస్యకుతోరాజ్ఞస్సుఖంభవతిభారత। ఉద్యచ్ఛేదేవననమేదుద్యమోహ్యేవపౌరుషమ్॥౯॥ అప్యపర్వణిభజ్యేతననమేతేహకస్యచిత్। అప్యరణ్యంసమాశ్రిత్యచరేన్మృగగణైస్సహ॥౧౦॥ నత్వేవోద్ధృతమర్యాదైర్దస్యుభిస్సహితశ్చరేత్। దస్యూనాంసులభాసేనారౌద్రకర్మసుభారత॥౧౧॥ ఏకాంతతోహ్యమర్యాదాత్సర్వోప్యుద్విజతేజనః। దస్యవోప్యభిశంక్యంతేనిరనుక్రోశకారిణః॥౧౨॥ స్థాపయేదేవమర్యాదాంజనచిత్తప్రసాదినీమ్। అల్పేప్యర్థేతుమర్యాదాలోకేభవతిపూజితా॥౧౩॥నాయంలోకోస్తినపరఇతివ్యవసితోజనః। నాలంగంతుంహివిశ్వాసంనాస్తికేభయశంకితే॥౧౪॥ యథాసద్భిఃపరాదానమహింసాదస్యుభిఃకృతా। అనురజ్యంతిభూతానిసమర్యాదేషుదస్యుషు॥౧౫॥ అయుధ్యమానస్యవధోదారామర్శఃకృతఘ్నతా। బ్రహ్మవిత్తస్యచాదానంనిశ్శేషకరణంతథా॥౧౬॥స్త్రియామోషఃపథిస్థానందస్యుష్వేతద్విగర్హితమ్। సంశ్లేషంచపరస్త్రీభిర్దస్యురేతానివర్జయేత్॥౧౭॥ అభిసందధతేయేచవిశ్వాసాయాస్యమానవాః।అశేషమేవోపలభ్యకుర్వంతీతివినిశ్చయః॥౧౮॥ తస్మాత్సశేషంకర్తవ్యంస్వాధీనమపిదస్యుభిః। నబలస్థోహమస్మీతినృశంసానిసమాచరేత్॥౧౯॥సశేషకారిణస్తత్రశేషంపశ్యంతిసర్వశః। నిశ్శేషకారిణోనిత్యంనిశ్శేషకరణాద్భయమ్॥౨౦॥ఇతి ఆపద్ధర్మపర్వణి - త్రయస్త్రింశదధికశతతమోధ్యాయః॥**

భీష్మః॥ అత్రధర్మానువచనంకథయంతిపురావిదః। ప్రత్యక్షావేవధర్మార్థౌక్షత్రియస్యవిజానతః॥౧॥ తత్రనవ్యవధాతవ్యంపరోక్షాధర్మయాపనా। అధర్మోధర్మఇత్యేతద్యథావృకపదంతథా॥౨॥ ధర్మాధర్మఫలేజాతుదదర్శేహనకశ్చన। బుభూషేద్బలమేవైతత్సర్వంబలవతోవశే॥౩॥శ్రియోబలమమాత్యాంశ్చబలవానిహవిందతి। యోహ్యనాఢ్యస్సపతితస్తదుచ్ఛిష్టంయదల్పకమ్॥౪॥ బహ్వపథ్యంబలవతినకించిత్క్రియతేభయాత్। ఉభౌసత్యాధికాలస్థౌత్రాయేతేమహతోభయాత్॥౫॥ అతిధర్మాద్బలంమన్యేబలాద్ధర్మఃప్రవర్తతే। బలేప్రతిష్ఠితోధర్మోధరణ్యామివజంగమమ్॥౬॥ ధూమోవాయోరివవశేబలంధర్మోనువర్తతే। అనీశ్వరోబలేధర్మోద్రుమంవల్లీవసంశ్రితా॥౭॥వశేబలవతాంధర్మస్సుఖంభోగవతామివ। నాస్త్యసాధ్యంబలవతాంసర్వంబలవతాంశుచి॥౮॥ దురాచారఃక్షీణబలఃపరిత్రాణంనగచ్ఛతి। అథతస్మాదుద్విజతేసర్వోలోకోవృకాదివ॥౯॥ అపధ్వస్తోహ్యవమతోదుఃఖంజీవతిజీవితమ్। జీవితంయదపక్రుష్టంయథైవమరణంతథా॥౧౦॥ యదేవమాహుఃపాపేనచారిత్రేణవివర్జితః। సుభృశంతప్యతేతేనవా

క్ఛల్యేనపరిక్షతః॥ ౧౧॥ అత్రైతదాహురాచార్యాఃపాపస్యపరిమోక్షణే। త్రయీవిద్యామవేక్షేతతథోపాసీతవైద్విజాన్॥ ౧౨॥ ప్రసాదయేచ్ఛత్రుషాచ వాచావాప్యకథకర్మణా। మహామనాశ్చాపిభవేద్వివహేచ్ఛుమహాకులే॥ ౫౩॥ ఇత్యస్మీతివదేదేవంపరేషాంకీర్తయేద్గుణాన్। జపేముదకశీలస్స్యాత్పేశలోనాతిజల్పతః॥ ౧౪॥ బ్రహ్మక్షత్రంసంప్రవిశేద్బహుకృత్వాసుదుష్కరమ్। ఉచ్యమానోహిలోకేనబహుకృత్తదచింతయన్॥ ౧౫॥ అపాపోహ్యేవమాచారఃక్షిప్రంబహుమతోభవేత్। సుఖంచచిత్రంభుంజీతకృతేనైకేనగోపయేత్। లోకేచలభతేపూజాంపరత్రేహమహత్ఫలమ్॥ ౧౬॥...*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - ఆపద్ధర్మపర్వణి - చతుస్త్రింశదధికశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। యథాదస్యుస్సమర్యాదఃప్రేత్యభావేననశ్యతి॥ ౧॥ ప్రహర్తామతిమాన్శూరఃశ్రుతవాన్సునృశంసవాన్। రక్షన్నాశ్రమిణాంధర్మంబ్రహ్మణ్యోగురుపూజకః॥ ౨॥ నిషాద్యాంక్షత్రియాజ్జాతఃక్షత్రధర్మానుపాలకః। కాయవ్యోనామనైషాదిర్దస్యుత్వాత్సిద్ధిమాప్తవాన్॥ ౩॥ అరణ్యేసాయంపూర్వాహ్ణేమృగయూథప్రకోపితా। విధిజ్ఞోమృగజాతీనాంనైషాదానాంచకోవిదః॥ ౪॥ సర్వకాలప్రదేశజ్ఞఃపారియాత్రచరస్సదా। ధర్మజ్ఞస్సర్వభూతానామమోఘేషుర్దృఢాయుధః॥ ౫॥ అప్యనేకశతాసేనాఏకఏవజిగాయసః। సవృద్ధావంధబధిరౌమహారణ్యేభ్యపూజయత్॥ ౬॥ మధుమాంసైర్మూలఫలైరన్నైరుచ్చావచైరపి। సత్కృత్యభోజయామాససమాన్యాన్పరిచచారచ॥ ౭॥ ఆరణ్యకాన్ప్రవ్రజితాన్బ్రాహ్మణాన్పరిపూజయన్। అపితేభ్యోమృగాన్హత్వానినాయసతతంవనే॥ ౮॥ యేస్మాన్నప్రతిగృహ్ణంతిదస్యుతోజనశంకయా। తేషామాసజ్యగేహేషుకల్యఏవసగచ్ఛతి॥ ౯॥ బహూనిచసహస్రాణిగ్రామణీత్వేభివవ్రిరే। నిర్మర్యాదానిదస్యూనాంనిరనుక్రోశవర్తినామ్॥ ౧౦॥ దస్యవః॥ ముహూర్తదేశకాలజ్ఞఃప్రాజ్ఞశ్శూరోదృఢవ్రతః। గ్రామణీర్భవనోముఖ్యఃసర్వేషామేవసంగతః॥ ౧౧॥ యథాయథావక్ష్యసినఃకరిష్యామస్తథాతథా। పాలయాస్మాన్యథాన్యాయంయథామాతాయథాపితా॥ ౧౨॥ కాయవ్యః॥ మావధీస్త్వంస్త్రియంభీరుంమాశిశుంమాతపస్వినమ్। నాయుధ్యమానోహంతవ్యోనచగ్రాహ్యాబలాత్స్త్రియః॥ ౧౩॥ సర్వథాస్త్రీనహంతవ్యాసర్వసత్త్వేషుకేనచిత్। నిత్యంతుబ్రాహ్మణేస్వస్తియోద్ధవ్యంచతదర్థతః॥ ౧౪॥ సత్యంచనాభిహంతవ్యంసారవిఘ్నంచమాకృథాః। పూజ్యతేయత్రదేవాశ్చపితరోతిథయస్తథా॥ ౧౫॥ సర్వభూతేష్వపిచవైబ్రాహ్మణోమోక్షమర్హతి। కార్యాచోపచితిస్తేషాంసర్వస్వేనాపియాభవేత్॥ ౧౬॥ యస్యహ్యేతేసంప్రరుష్టామంత్రయంతిపరాభవమ్। నతస్యత్రిషులోకేషుత్రాతాభవతికశ్చన॥ ౧౭॥ యోబ్రాహ్మణాన్పరివదేద్వినాశంచాపిరోచయేత్। సూర్యోదయఇవధ్వాంతేధ్రువంతస్యపరాభవః॥ ౧౮॥ ఇహైవఫలమాసీనఃప్రత్యాకాంక్షేతసర్వశః। యేయేనోనప్రదాస్యంతితాంస్తాంస్తేనాభియాస్యతి॥ ౧౯॥ శిష్ట్యర్థంవిహితోదండోనవృద్ధ్యర్థంవినిశ్చయః॥ యేచశిష్టాన్ప్రబాధంతెదండస్తేషాంవధఃస్మృతః॥ ౨౦॥ యేచరాష్ట్రోపరోధేనవృద్ధింకుర్వంతికేచన। తదైవతేనుమీయంతెకుణపేక్రిమయోయథా॥ ౨౧॥ యేపునర్ధర్మశాస్త్రేణవర్తేరన్నిహదస్యవః। అపితేదస్యవోభూత్వాక్షిప్రంసిద్ధిమవాప్నుయుః॥ ౨౨॥ భీష్మః॥ తేసర్వమేవానుచక్రుఃకాయవ్యస్యానుశాసనమ్। వృద్ధించలేభిరేసర్వేపాపేభ్యశ్చాప్యుపారమన్॥ ౨౩॥ కాయవ్యఃకర్మణాతేనమహతీంసిద్ధిమాప్తవాన్। సాధూనామాచరన్క్షేమందస్యూన్పాపాన్నివర్తయన్॥ ౨౪॥ ఇదంకాయవ్యచరితంయోనిత్యమనుచింతయేత్। నారణ్యేభ్యోపిభూతేభ్యోభయంప్రాప్నోతికించన॥ ౨౫॥ నభయంతస్యభూతేభ్యఃసర్వేభ్యశ్చైవభారత। నాసతోవిద్యతేరాజన్సహ్యరణ్యేషుగోపతిః॥ ౨౬॥ ....*

ఇతి- ఆపద్ధర్మపర్వణి - పంచత్రింశదధికశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ అత్రగాథాబ్రహ్మగీతాఃకీర్తయంతిపురావిదః। యేనమార్గేణరాజావైకోశంసంజనయత్యుత॥ ౧॥ నధనంయజ్ఞశీలానాంహార్యందేవస్వమేవచ।

దస్యూనాంనిష్క్రియాణాంచక్షత్రియోహర్తుమర్హతి॥ ౨॥ ఇమాఃప్రజాఃక్షత్రియాణాంరాజ్యభోగాశ్చభారత।ధనంహిక్షత్రియస్యైవద్వితీయస్యనవిద్యతే॥ ౩॥ తదస్యస్యాద్బలార్థంవాధనంయజ్ఞార్థమేవచ। అభోగ్యాశ్చౌషధీశ్ఛిత్త్వాభోగ్యా ఏవపచంత్యుత॥ ౪॥ యోనైవదేవాన్నపితౄన్నమర్త్యాన్హవిషార్చతిఅనర్థకంధనంతస్యప్రాహుర్ధర్మవిదోజనాః॥ ౫ ॥ హరేతద్రవిణంరాజన్ధార్మికఃపృథివీపతిః । తతఃప్రీణయతేలోకంనశోకంత్వద్విధంనృపః॥ ౬॥ అసాధుభ్యోర్థమాదాయసాధుభ్యోయఃప్రయచ్ఛతి। ఆత్మానంసంక్రమంకృత్వాకృత్స్నధర్మవిదేవసః॥ ౭॥ తథాతథాజయేల్లోకాన్శక్త్యాచైవయథాయథా। ఉద్భిజ్జాజంగమావాయద్వచ్ఛుష్కజీవాయథాయథా॥ ౮॥ అనిమిత్తాత్సంభవంతితథాయజ్ఞఃప్రజాయతే।యథైవదంశమశకంయథాచాండపిపీలికమ్॥ ౯॥ సైవవృత్తిరయజ్ఞేషుయథాధర్మోవిధీయతే।యథాహ్యకస్మాద్భవతిభూమౌపాంసుర్విలోలితః॥ తథైవేహభవేద్ధర్మఃసూక్ష్మస్సూక్ష్మతరస్తథా॥ ౧౦॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతఆపద్ధర్మపర్వణి- షట్త్రింశదధికశతతమోధ్యాయః

అనాగతవిధాతాచప్రత్యుత్పన్నమతిశ్చయః। ద్వావేవసుఖమేధేతే దీర్ఘసూత్రోవినశ్యతి॥ ౧॥ అత్రైవచేదమవ్యగ్రంశృణుష్వాఖ్యానముత్తమమ్।దీర్ఘసూత్రముపాశ్రిత్యకార్యాకార్యవినిశ్చయే॥ ౨॥ నాతిగాధేజలాధారేసుహృదశ్శకులాస్త్రయః। ప్రభూతమత్స్యేకౌంతేయబభూవుస్సహచారిణః॥ ౩॥ తత్రైకోదీర్ఘకాలజ్ఞఉత్పన్నప్రతిభోపరః । దీర్ఘసూత్రశ్చతత్రైకస్త్రయాణాంసహచారిణామ్॥ ౪॥ కదాచిత్తంజలస్థాయంమత్స్యబంధాస్సమంతతః॥ నిస్రావయామాసురథోనిమ్నేషువివిధైర్ముఖైః॥ ౫॥ ప్రక్షీయమాణంతందృష్ట్వాజలస్థాయంభయాగమే। అబ్రవీద్దీర్ఘదర్శీతుతావుభౌసుహృదౌతదా॥ ౬॥ ఇయమాపత్సముత్పన్నాసర్వేషాంసలిలౌకసామ్ । శీఘ్రమన్యత్రగచ్ఛామఃపంథాయావన్నదుష్యతి॥ ౭॥ అనాగతమనర్థంహిసునయైర్యఃప్రబాధతే । సనసంశయమాప్నోతిరోచతాంభోవ్రజామహే॥ ౮॥ దీర్ఘసూత్రస్తుయస్తత్రసోబ్రవీత్సమ్యగుచ్యతే। నతుకార్యాత్త్వరాతావదితిమేనిశ్చితామతిః॥ ౯॥ అథసంప్రతిపత్తిజ్ఞఃప్రాబ్రవీద్దీర్ఘదర్శినమ్। ప్రాప్తేకాలేనమేకించిన్న్యాయతఃపరిహాస్యతే ॥ ౧౦ ॥ ఏవంశ్రుత్వానిరాక్రామద్దీర్ఘదర్శీమహామతిః। జగామస్రోతసాతేనగంభీరంసలిలాశయమ్॥ ౧౧ ॥ తతఃప్రస్రుతతోయంతంప్రసమీక్ష్యజలాశయమ్ । బబంధుర్వివిధైర్యోగైర్మత్స్యాన్మత్స్యోపజీవినః॥ ౧౨॥ విలోడ్యమానేతస్మింస్తుస్రుతతోయేజలాశయే । అగచ్ఛద్బంధనంతత్రదీర్ఘసూత్రస్సహాపరైః ॥ ౧౩ ॥ ఉద్దానేక్రియమాణేతుమత్స్యానాంతత్రరజ్జుభిః । ప్రవిశ్యాంతరమేతేషాంస్థితస్సంప్రతిపత్తిమాన్॥ ౧౪॥ గృహ్యామేవతముద్దానంగృహీత్వాతంతథైవసః । సర్వానేవచతాంస్తత్రతేవిదుర్గ్రథితానితి॥ ౧౫॥ తతఃప్రక్షాల్యమానేషుమత్స్యేషువిపులేజలే। ముక్త్వారజ్జుంప్రముక్తోసౌశీఘ్రంసంప్రతిపత్తిమాన్॥ ౧౬ ॥ దీర్ఘసూత్రస్తుమందాత్మాహీనబుద్ధిరచేతనః । మరణంప్రాప్తవాన్మూఢోయథైవోపహతేంద్రియః ॥ ౧౭ ॥ ఏవంప్రాప్తతమంకాలంయోమోహాన్నావబుధ్యతే। సవినశ్యతివైక్షిప్రందీర్ఘసూత్రోయథాఝషః ॥ ౧౮ ॥ ఆదౌనకురుతేశ్రేయఃకుశలోస్మీతియఃపుమాన్ । సంసశయమవాప్నోతి యథాసంప్రతిపత్తిమాన్॥ ౧౯॥ అనాగతవిధాతాచప్రత్యుత్పన్నమతిశ్చయః । ద్వావేవసుఖమేధేతేదీర్ఘసూత్రోవినశ్యతి ॥ ౨౦ ॥ కాష్ఠాఃకలాముహూర్తాశ్చదివారాత్రిస్తథాలవాః।మాసాఃపక్షాష్షడృతవఃకల్పస్సంవత్సరాస్తథా॥ ౨౧॥ పృథివీదేశఇత్యుక్తఃకాలస్సచనదృశ్యతే । అభిప్రేతార్థసిద్ధ్యర్థంధ్యాయతేయచ్చతత్తథా॥ ౨౨॥ఏతౌధర్మార్థశాస్త్రేషుమోక్షశాస్త్రేషుచర్షిభిః। ప్రధానావితినిర్దిష్టౌకామేచాభిమతౌనృణామ్॥ ౨౩॥ పరీక్ష్యకారీయుక్తశ్చసమ్యగుపపాదయేత్ । దేశకాలావభిప్రేతౌతాభ్యాంఫలమవాప్నుయాత్ ॥ ౨౪॥ ....*

*ఇతి- శాకులోపాఖ్యానే - సప్తత్రింశదధికశతతమోధ్యాయః- *

యుధిష్ఠిరః॥ సర్వత్రబుద్ధిఃకథితాశ్రేష్ఠాతేభరతర్షభ।అనాగతాతథోత్పన్నాదీర్ఘసూత్రావినాశినీ॥ ౧॥తదిచ్ఛామితదాశ్రోతుంబుద్ధింతేభరతర్షభ।

యథారాజానముహ్యేతశత్రుభిఃపరివారితః॥౨ ॥ ధర్మార్థకుశలోరాజాధర్మశాస్త్రవిశారదః। పృచ్ఛామిత్వాంకురుశ్రేష్టతన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హ
సి॥౩॥ శత్రుభిర్బహుభిర్గ్రస్తోయథావర్తేతపార్థివః। ఏతదిచ్ఛామ్యహంశ్రోతుంసర్వమేవయథావిధి ॥ ౪ ॥ విషమస్థంహిరాజానంశత్రవఃపరిపం
థినః। బహవోప్యేకముద్ధర్తుంయతంతేపూర్వతాపితాః॥ ౫ ॥ సర్వత్రప్రార్థ్యమానేనదుర్బలేనమహాబలైః। ఏకనైవాసహాయేనశక్యంస్థాతుం
భవేత్కథమ్॥౬॥ కథంమిత్రమరించాపివిందేతభరతర్షభ। చేష్టితవ్యంకథంచాత్రశత్రోర్మిత్రస్యచాంతరే॥౭॥ప్రజాతలక్షణేమిత్రేతథైవామిత్రతాం
గతే। కథంతుపురుషఃకుర్యాత్కృత్వాకింవాసుఖీభవేత్॥ ౮॥ విగ్రహంకేనవాకుర్యాత్సంధింవాకేనయోజయేత్। కథంవాశత్రుమధ్యస్థోవర్తేతబల
వానపి॥ ౯॥ ఏతద్వైసర్వకృత్యానాంపరంకృత్యంపరంతప। నైతస్యకశ్చిద్వక్తాస్తిశ్రోతావాపిసుదుర్లభః॥౧౦ ॥ ఋతేశాంతనవాద్భీష్మాత్సత్యసం
ధాజ్జితేంద్రియాత్। తదన్వేష్యమహాభాగసర్వమేతద్బ్రవీహిమే॥౧౧ ॥ భీష్మః ॥ త్వద్యుక్తోయమనుప్రశ్నోయుధిష్ఠిరసుఖోదయః। శృణుమేపుత్రకా
ర్త్స్న్యేనగుహ్యమాపత్సుభారత॥ ౧౨॥ అమిత్రోమిత్రతాంయాతిమిత్రంచాపిప్రదుష్యతి। సామర్థ్యయోగాత్కార్యాణామనిత్యావైసదాగతిః॥ ౧౩॥
తస్మాద్విశ్వసితవ్యంచవిగ్రహంచసమాచరేత్। దేశంకాలంచవిజ్ఞాయకార్యాకార్యవినిశ్చయే॥ ౧౪॥ సంధాతవ్యంబుధైర్నిత్యంవ్యవస్యచహితార్థి
భిః। అమిత్రైరపిసంధేయంప్రాణారక్ష్యాహిభారత॥ ౧౫ ॥ యోహ్యమిత్రైర్నరోనిత్యంనసందధ్యాదపండితః। నసోర్థంప్రాప్నుయాత్కించిత్ఫ
లాన్యపిచభారత॥ ౧౬॥ యస్త్వమిత్రేణసంధధ్యాన్మిత్రేణచవిరుధ్యతే। అర్థయుక్తింసమాలోక్యసమహద్విందతేఫలమ్॥౧౭॥ అత్రాప్యుదాహరం
తీమమితిహాసంపురాతనమ్ । మార్జారస్యచసంవాదంన్యగ్రోధేమూషికస్యచ॥ ౧౮॥ వనేమహతికస్మింశ్చిన్న్యగ్రోధస్సుమహానభూత్। లతాజాల
పరిచ్ఛన్నోనానాద్విజగణాన్వితః॥౧౯॥ స్కంధవాన్మేఘసంకాశశ్శీతచ్ఛాయోమనోరమః। అరణ్యమభితోజాతస్తరువ్యాళమృగాకులః॥౨౦॥ తస్య
మూలంసమాశ్రిత్యకృత్వాశతముఖంబిలమ్। వసతిస్మమహాప్రాజ్ఞఃపలితోనామమూషికః॥ ౨౧॥ శాఖాంతస్యసమాశ్రిత్యవసతిస్మసుఖంపురా। లోమ
శోనామమార్జారఃపక్షిసంఘాతఖాదకః॥ ౨౨॥ తత్రచాగత్యచాండాలోహ్యారణ్యేకృతకేతనః। ప్రయోజయతిచోన్మాథంనిత్యమస్తంగతేరవౌ॥ ౨౩॥
తత్రస్నాయుమయాన్పాశాన్యథావత్సంవిధాయసః। గృహంగత్వాసుఖంశేతేప్రభాతామేతిశర్వరీమ్॥ ౨౪ ॥ తత్రస్మనిత్యంబధ్యంతేనక్తంబహు
విధామృగాః। కదాచిదత్రమార్జారస్త్వప్రమత్తోన్యబధ్యత॥ ౨౫॥ తస్మిన్బద్ధేమహాప్రాజ్ఞశత్రౌనిత్యాతతాయిని। తంకాలంపలితోజ్ఞాత్వాప్రచచా
రసునిర్భయః॥ ౨౬॥ తేనానుచరతాతస్మిన్వనేవిశ్వస్తచారిణా। భక్ష్యంమృగయమాణేనచిరాద్దృష్టంతదామిషమ్॥ ౨౭॥ సతమున్మాథమారుహ్యత
దామిషమభక్షయత్। తస్యోపరిసపత్నస్యబద్ధస్యమనసాహసన్ ॥ ౨౮ ॥ ఆమిషేతుప్రసక్తస్సకదాచిదవలోకయన్। అపశ్యదపరంఘోరమాత్మన
శ్శత్రుమాగతమ్॥ ౨౯॥ శరప్రసూనసంకాశంమహీవివరశాయినమ్। నకులంహారితంనామచపలంతామ్రలోచనమ్ ॥ ౩౦ ॥ తేనమూషికగంధేనత్వర
మాణముపాగతమ్। భక్ష్యార్థంసంలిహానంతంభూమావూర్ధ్వముఖంస్థితమ్॥ ౩౧॥ శాఖాగతమరించాన్యమపశ్యత్కోటరాలయమ్। ఉలూకంచంద్ర
కంనామతీక్ష్ణతుండంక్షపాచరమ్॥ ౩౨॥ గతస్యవిషయంతత్రనకులోలూకయోస్తథా। అథాస్యాసీదియంచింతాతత్ప్రాప్యసుమహద్భయమ్॥౩౩॥ అ
పద్యస్యాంసుకష్టాయాంమరణేప్రత్యుపస్థితే। సమంతాద్భయఉత్పన్నేకథంకార్యంహితైషిణా ॥ ౩౪ ॥ సతథాసర్వతోరుద్ధస్సర్వత్రభయదర్శనః।
అభవద్భయసంతప్తశ్చక్రేచపరమాంగతిమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఆపద్వినాశభూయిష్ఠంగతైఃకార్యంహిజీవితమ్। సమంతాత్సంశయాత్సైషాతస్మాదాపదుపస్థి
తా॥ ౩౬॥ గతంమాంసహసాభూమింనకులోభక్షయిష్యతి। ఉలూకశ్చేహతిష్ఠంతంమార్జారఃపాశసంక్షయాత్॥ ౩౭ ॥ నత్వేవాస్మద్విధఃప్రాజ్ఞ

స్సంమోహంగంతుమర్హతి। కరిష్యేజీవితేయత్నంయావద్యుక్త్యామతిగ్రహాత్॥ ౩౮॥ నహిబుద్ధ్యాన్వితఃప్రాజ్ఞోనీతిశాస్త్రవిశారదః। నిమజ్జత్యాపదంప్రాప్యమహతీందారుణామపి॥ ౩౯॥ నత్వన్యామిహమార్జారాద్గతింపశ్యామిసాంప్రతమ్। విషమస్థోహ్యయంశత్రుఃకృత్యంచాస్యమహన్మయా॥ ౪౦॥ జీవితార్థీకథంత్వద్యశత్రుభిఃప్రార్థితస్త్రిభిః। తస్మాదేనమహంశత్రుంమార్జారంసంశ్రయామివై॥ ౪౧॥ నీతిశాస్త్రంసమాశ్రిత్యహితమస్యోపవర్ణయే। యేనేమంశత్రుసంఘాతంమతిపూర్వేణవంచయే॥ ౪౨॥ అయమత్యంతశత్రుర్మే వైషమ్యంపరమంగతః। మూఢోగ్రాహయితుంస్వార్థంసంగత్యాయదిశక్యతే॥ ౪౩॥ కదాచిద్వ్యసనంప్రాప్యసంధింకుర్యాన్మయాసహ। బలినాసన్నికృష్టస్యశత్రోరపిపరిగ్రహః॥ ౪౪॥ కార్యఇత్యాహురాచార్యావిషమేజీవితార్థినా। శ్రేష్ఠోహిపండితశ్శత్రుర్నచమిత్రమపండితమ్॥ ౪౫॥ మమత్వమిత్రేమార్జారేజీవితంసంప్రతిష్ఠితమ్। హంతాస్మైసంప్రవక్ష్యామిహేతుమాత్మాభిరక్షణమ్॥ ౪౬॥ అపీదానీమయంశత్రుస్సంగత్యాపండితోభవేత్। ఏవంవిచింతయామాసమూషికశ్శత్రుచేష్టితమ్॥ ౪౭॥ తతోర్థగతితత్వజ్ఞస్సంధివిగ్రహకాలవిత్। సాంత్వపూర్వమిదంవాక్యంమార్జారంమూషికోబ్రవీత్॥ ౪౮॥ సౌహృదేనాభిభాషేత్వాంకచ్చిన్మార్జారజీవసి। జీవితంహితవేచ్ఛామిశ్రేయస్సాధారణంహినౌ॥ ౪౯॥ నతేసౌమ్యభయంకార్యంజీవిష్యసియథాసుఖమ్।అహంత్వాముద్ధరిష్యామియదిమాంనజిఘాంససి॥ ౫౦॥ అస్తికశ్చిదుపాయోత్రదుష్కరఃప్రతిభాతిమే।యేనశక్యస్త్వయామోక్షఃప్రాప్తుంశ్రేయస్తథామయా॥ ౫౧॥మయాప్యుపాయోదృష్టోయంవిచార్యమతిమాత్మనః। ఆత్మార్థంచత్వదర్థంచశ్రేయస్సాధారణంహినౌ॥ ౫౨॥ ఇదంహినకులోలూకంపాపబుద్ధ్యాభిసంస్థితమ్।నధర్షయతిమార్జారతేనమేస్వస్తిసాంప్రతమ్॥ ౫౩॥ కూజంశ్చపలనేత్రోయంకౌశికోమాంనిరీక్షతే। నగశాఖాగ్రగఃపాపస్తస్యాహంభృశముద్విజే॥ ౫౪॥సతాంసాప్తపదంమైత్రంససఖామేసిపండితః।సాంవాస్యకంకరిష్యామినాస్తితేభయమద్యవై॥ ౫౫॥ నహిశక్తోసిమార్జారపాశంఛేత్తుంమయావినా।అహంఛేత్స్యామిపాశాంస్తేయదిమాంత్వంనహింససి॥ ౫౬॥త్వమాశ్రితోద్రుమస్యాగ్రంమూలంత్వహముపాశ్రితః।చిరోషితావుభావావాంవృక్షేస్మిన్విదితంచతే॥ ౫౭॥యస్మిన్నాశ్వసితేకశ్చిద్యశ్చనాశ్వసితిక్వచిత్॥నతౌధీరాఃప్రశంసంతినిత్యముద్విగ్నమానసౌ॥ ౫౮॥తస్మాద్వివర్ధతాంప్రీతిర్నిత్యంసంగతమస్తునౌ।కాలాతీతమిహార్థంతునప్రశంసంతిపండితాః॥ ౫౯॥అర్థయుక్తిమిమాంతత్రయథాభూతాంనిశామయ।తవజీవితమిచ్ఛామిత్వంమమేచ్ఛసిజీవితమ్॥ ౬౦॥కశ్చిత్తరతికాష్ఠేనసుగంభీరాంమహానదీం।సతారయతితత్కాష్ఠంసచకాష్ఠేనతార్యతే॥ ౬౧॥ఈదృశోనౌసమాయోగోభవిష్యతిసువిస్తరః। అహంత్వాంతారయిష్యామిమాంచత్వంతారయిష్యసి॥ ౬౨॥ఏవముక్త్వాతుపలితస్తమర్థముభయోర్హితమ్।హేతుమద్గ్రహణీయంచకాలాపేక్షిన్యవేక్ష్యచ॥ ౬౩॥అథసువ్యాహృతంశ్రుత్వాతస్యశత్రోర్విచక్షణః।హేతుమద్గ్రహణీయార్థంమార్జారోవాక్యమబ్రవీత్॥ ౬౪॥ బుద్ధిమాన్వాక్యసంపన్నస్తద్వాక్యమనువర్ణయన్।స్వామవస్థాంసమీక్ష్యాథసామ్నైవప్రత్యపూజయత్॥ ౬౫॥తతస్తీక్ష్ణాగ్రదశనోమణివైడూర్యలోచనః।మూషికంమందముద్వీక్ష్యమార్జారోలోమశోబ్రవీత్॥ ౬౬॥ నందామిసౌమ్యభద్రంతేయోమాంజీవితుమిచ్ఛసి।శ్రేయశ్చయదిజానీషేక్రియతాంమావిచారయ॥ ౬౭॥అహంహిభృశమాపన్నస్త్వమాపన్నతరోమమ।ద్వయోరాపన్నయోస్సంధిఃక్రియతాంమాచిరాయచ॥ ౬౮॥ విధాస్యేప్రాప్తకాలంయత్కార్యంసిద్ధికరంవిభో। మయికృచ్ఛ్రాద్వినిర్ముక్తేనవినంక్ష్యతితేకృతమ్॥ ౬౯॥ న్యస్తమానోస్మిభక్తోస్మిశిష్యస్త్వద్ధితకృత్తథా।నిదేశవశవర్తీచభవంతంశరణంగతః॥ ఇత్యేవముక్తఃపలితోమార్జారంవశమాగతమ్। వాక్యంహితమువాచేదమభినీతార్థమర్థవత్॥ ౭౧॥ఉదారంయద్భవానాహనైతచ్చిత్రంభవద్విధే విహితోయస్తుమార్గోమేహితార్థంశృణుతంమమ॥ ౭౨॥అహంత్వానుప్రవేక్ష్యామినకులాన్మేమహద్భయమ్। త్రాయస్వభోమావధీస్త్వంశక్తోస్మితవరక్షణే॥ ౭౩॥ఉలూకాచ్చైవమాంరక్షక్షుద్రఃప్రార్థయతేహిమామ్। అహంఛేత్స్యామితేపాశాన్సఖేసత్యేనతేశపే॥ ౭౪॥ తద్వచస్సంగతంశ్రు

త్వా లోమశో యుక్తమర్థవత్ । హర్షాదుద్వీక్ష్య పలితం స్వాగతేనాభ్యపూజయత్ ॥ ౭౫॥ తం సంపూజ్యాథ పలితం మార్జారస్సౌహృదే స్థితః॥ సవిచింత్యాబ్రవీద్ధీరః ప్రీతస్త్వరిత ఏవ చ ॥ ౭౬ ॥ శీఘ్రమాగచ్ఛ భద్రం తే త్వం మే ప్రాణసమస్సఖా । తవ ప్రాజ్ఞ ప్రసాదాద్ధి ప్రాయః ప్రాప్స్యామి జీవితమ్॥
౭౭॥ యద్యదేవంగతేనాద్య శక్యం కర్తుం మయా తవ । తదాజ్ఞాపయ కర్తాస్మి సంధిరేవాస్తు నౌ సఖే॥ ౭౮॥ అస్మాత్తు సంకటాన్ముక్తః సమిత్రగణబాంధవః ।
సర్వకార్యాణి కర్తాహం ప్రియాణి చ హితాని చ॥ ౭౯॥ ముక్తశ్చ వ్యసనాదస్మాత్సౌమ్యాహమపి నామ తే। ప్రీతిముత్పాదయేయం చ ప్రతికర్తుశ్చ సత్క్రియామ్ ॥
౮౦॥ ప్రత్యుపకుర్వన్బహ్వపి న భాతి పూర్వోపకారిణా తుల్యః। ఏకః కరోతి హి కృతే నిష్కారణమేవ కురుతే న్యః॥ ౮౧॥ భీష్మః। గ్రాహయిత్వా
తు తం స్వార్థం మార్జారం మూషికస్తథా । ప్రవివేశ తు విస్రబ్ధః క్రోడమస్య కృతాగసః॥ ౮౨॥ ఏవమాశ్వాసితో విద్వాన్మార్జారేణ స మూషికః ।
మార్జారోరసి విస్రబ్ధః సుష్వాప పితృమాతృవత్ ॥ ౮౩ ॥ లీనం తు తస్య గాత్రేషు మార్జారస్య చ మూషికమ్। దృష్ట్వా తౌ నకులోలూకౌ నిరాశౌ ప్రత్యపద్యతామ్॥
౮౪॥ తథైవ తౌ సుసంత్రస్తౌ దృఢమాగతతంద్రితౌ । దృష్ట్వా తయోః పరాం ప్రీతిం విస్మయం పరమం గతౌ॥ ౮౫ ॥ బలినౌ మతిమంతౌ చ సువృత్తౌ
చాప్యుపాసితౌ। అశక్తౌ తు నయాత్తస్మాత్సంప్రధర్షయితుం బలాత్ ॥ ౮౬॥ కార్యార్థం కృతసంధీ తౌ దృష్ట్వా మార్జారమూషికౌ। ఉలూకనకులౌ తూర్ణం
జగ్మతుస్తౌ స్వమాలయమ్॥ ౮౭॥ లీనస్స తస్య గాత్రేషు పలితో దేశకాలవిత్। చిచ్ఛేద పాశాన్నృపతే కాలాపేక్షీ శనైశ్శనైః॥ ౮౮॥ అథ బంధపరిక్లిష్టో
మార్జారో వీక్ష్య మూషికమ్। ఛిందంతం వై తదా పాశానత్వరంతం త్వరాన్వితః॥ ౮౯॥ తమత్వరంతం పలితం పాశానాం ఛేదనే తథా। సంచోదయితుమారేభే
మార్జారో మూషికం తదా॥ ౯౦॥ కిం సౌమ్య నాతితరసే కిం కృతార్థోవమన్యసే। ఛింధి పాశానమిత్రఘ్న పురా శ్వపచ ఏతి చ॥ ౯౧॥ ఇత్యుక్తస్త్వరతా
తేన మతిమాన్పలితోబ్రవీత్। మార్జారమకృతప్రజ్ఞం పథ్యమాత్మహితం వచః॥ ౯౨॥ తూష్ణీం భవ న తే సౌమ్య త్వరా కార్యా న సంభ్రమః । వయమేవాత్ర
కాలజ్ఞా న కాలః పరిహాస్యతే॥ ౯౩॥ అకాలే కృత్యమారబ్ధం కర్తుం నార్థాయ కల్పతే । తదేవ కాలఆరబ్ధం మహతేర్థాయ కల్పతే॥ ౯౪॥ అకాలే విప్రముక్తాన్మే
త్వత్త ఏవ భయం భవేత్। తస్మాత్కాలం ప్రతీక్షస్వ కిమితి త్వరసే సఖే॥ ౯౫॥ యదా పశ్యామి చాండాలమాయాంతం శస్త్రపాణినమ్। తతశ్ఛేత్స్యామి
తే పాశాన్ప్రాప్తే సాధారణే భయే॥ ౯౬॥ తస్మిన్కాలే ప్రముక్తస్త్వం తరుమేవాధిరోక్ష్యసే। న హి తే జీవితాదన్యత్కించిత్కృత్యం భవిష్యతి॥
౯౭॥ తతో భవత్యపాక్రాంతే త్రస్తే భీతే చ లోమశ। అహం బిలం ప్రవేక్ష్యామి భవాన్శాఖాం భజిష్యతి॥ ౯౮॥ ఏవముక్తస్తు మార్జారో మూషికేణాత్మనో
హితమ్। వచనం వాక్యతత్త్వజ్ఞో జీవితార్థీ మహామతిః॥ ౯౯॥ అథాత్మకృత్యం త్వరితః సమ్యక్ప్రస్తుతమాచరన్। ఉవాచ లోమశో వాక్యం మూషికం చిరకారిణమ్॥
౧౦౦॥ న హ్యేవం మిత్రకార్యాణి ప్రీత్యా కుర్వంతి సాధవః। యథా త్వం మోక్షితః కృచ్ఛ్రాత్త్వరమాణేన వై మయా॥ ౧౦౧॥ తథా హి త్వరమాణేన
త్వయా కార్యం హితం మమ। యత్నం కురు మహాప్రాజ్ఞ యథా రక్షావయోర్భవేత్ ॥ ౧౦౨॥ అథవా పూర్వవైరం త్వం స్మరన్కాలం జిహీర్షసి। పశ్య
దుష్కృతకర్మంస్త్వం వ్యక్తమాయుఃక్షయం తవ॥ ౧౦౩॥ యది కించిన్మయాజ్ఞానాత్పురస్తాద్దుష్కృతం కృతమ్। న తన్మనసి కర్తవ్యం క్షామయే త్వాం ప్రసీద మే॥
౧౦౪॥ తమేవం వాదినం ప్రాజ్ఞం శాస్త్రబుద్ధిసమన్వితః। ఉవాచేదం వచశ్శ్రేష్ఠం మార్జారం మూషికస్తదా॥ ౧౦౫॥ శ్రుతం మే తవ మార్జార స్వమర్థం
పరిగృహ్ణతః। మమాపి త్వం విజానాసి స్వమర్థం పరిగృహ్ణతః॥ ౧౦౬॥ యన్మిత్రం భీతవత్సాధ్యం యన్మిత్రం భయసంహితమ్। సురక్షితవ్యం తత్కార్యం
పాణిః సర్పముఖాదివ॥ ౧౦౭॥ కృత్వా బలవతా సంధిమాత్మానం యో న రక్షతి। అపథ్యమివ తద్భుక్తం తస్యానర్థాయ కల్పతే॥ ౧౦౮॥ న కశ్చిత్కస్యచిన్మిత్రం
న కశ్చిత్కస్యచిత్సుహృత్। అర్థతస్తు నిబధ్యంతే మిత్రాణి రిపవస్తథా॥ ౧౦౯॥ అర్థైరర్థా నిబధ్యంతే గజైర్వనగజా ఇవ । న చ కశ్చిత్కృ

తేకార్యైకర్తారంసమవేక్షతే॥౧౧౦॥తస్మాత్సర్వాణికార్యాణిసావశేషాణికారయేత్।తస్మిన్కాలేపిచభవాన్దివాకీర్తిభయార్దితః॥౧౧౧॥మమ
నిగ్రహణేశక్తఃపలాయనపరాయణః। ఛిన్నంతుతంతుబాహుళ్యంతంతురేకోవశేషితః॥ ౧౧౨ ॥ ఛేత్స్యామ్యతస్త్వంచాప్యాశునిర్వృతోభవలోమశ ॥
తయోస్సంవదతోరేవంతథైవాపన్నయోర్ద్వయోః॥ ౧౧౩॥ క్షయంజగామసారాత్రిర్లోమశంత్వావిశద్భయమ్ । తతఃప్రభాతసమయేవికృతఃకృ
ష్ణపింగళః॥౧౧౪॥స్థూలస్ఫిగ్వికృతోరూక్షఃశ్వయూథపరివారితః।శంకుకర్ణోమహావక్త్రోమలినోఘోరదర్శనః॥౧౧౫॥ పరిఘోనామచాండాలఃశ
స్త్రపాణిరదృశ్యత। తందృష్ట్వాయమదూతాభంమార్జారస్త్రస్తచేతనః॥ ౧౧౬॥ ఉవాచవచనంభీతఃకిమిదానీంకరిష్యసి।అథతావపిసంత్రస్తౌతందృ
ష్ట్వాఘోరసంకులమ్॥౧౧౭॥ క్షణేననకులోలూకౌనైరాశ్యముపజగ్మతుః।బలినౌమతిమంతౌచసంఘాతేచాప్యుపాగతౌ॥౧౧౮॥అశక్తౌసునయాత్తస్మా
త్సంప్రధర్షయితుంబలాత్। కార్యార్థంకృతసంధానౌదృష్ట్వామార్జారమూషికౌ॥౧౧౯॥ఉలూకనకులౌతత్రజగ్మతుస్స్వంస్వమాలయమ్। తతశ్చి
చ్ఛేదతంపాశంమార్జారస్యచమూషికః॥౧౨౦॥ విప్రముక్తోథమార్జారస్తమేవాభ్యపతద్ద్రుమమ్। సతస్మాత్సంభ్రమావర్తాన్ముక్తోఘోరేణశత్రు
ణా॥౧౨౧॥ బిలంవివేశపలితఃశాఖాంలేభేచలోమశః। ఉన్మాథమప్యథాదాయచాండాలోవీక్ష్యసర్వశః॥౧౨౨॥విహతాశఃక్షణేనాస్తేతస్మాద్దేశాదపా
క్రమత్। జగామాథస్వభవనంచాండాలోభరతర్షభ॥ ౧౨౩॥ తతస్తస్మాద్భయాన్ముక్తోదుర్లభంప్రాప్యజీవితమ్। బిలస్థంపాదపాగ్రస్థఃపలితంలో
మశోబ్రవీత్॥౧౨౪॥ అకృత్వాసంవిదంకాంచిత్సహసాసముపప్లుతః। కృతజ్ఞంకృతకర్మాణంకశ్చిన్మాంనాభిశంకసే॥౧౨౫॥ గత్వాచమమవిశ్వాసంద
త్త్వాచమమజీవితమ్। మిత్రోపభోగసమయేకిమాంత్వంనోపసర్పసి॥౧౨౬॥ కృత్వాహిపూర్వంమిత్రాణియఃపశ్చాన్నానుతిష్ఠతి । నసమిత్రాణిలభతే
కృచ్ఛ్రాస్వాపత్సుదుర్మతిః॥౧౨౭॥సత్కృతోహంత్వయామిత్రసామర్థ్యాదాత్మనస్సఖే।సమాంమిత్రత్వమాపన్నముపభోక్తుంత్వమర్హసి॥ ౧౨౮॥
యానిమేసంతిమిత్రాణియేచసంబంధిబాంధవాః । సర్వేత్వాంపూజయిష్యంతిశిష్యాగురుమివప్రియమ్॥ ౧౨౯ ॥ అహంచపూజయిష్యేత్వాంసమిత్ర
గణబాంధవమ్। జీవితస్యప్రదాతారంకృతజ్ఞఃకోనపూజయేత్॥ ౧౩౦ ॥ ఈశ్వరోమేభవానస్తుస్వశరీరగృహస్యచ । అర్థానాంచైవసర్వేషామను
శాస్తాచమేభవ॥ ౧౩౧ ॥ అమాత్యోహిభవప్రాజ్ఞపితేవేహప్రశాధిమామ్। నతేస్తిభయమస్మత్తోజీవితేనాత్మనశ్శపే॥౧౩౨॥బుద్ధ్యాత్వముశనాస్సాక్షా
ద్బలేనాధికృతావయమ్। త్వంమంత్రబలయుక్తోహిదత్త్వాజీవితమద్యమే॥౧౩౩॥ ఏవముక్తఃపరాంశాంతింమార్జారేణసమూషికః। ఉవాచపరమంత్ర
జ్ఞశ్శ్లక్ష్ణమాత్మహితంవచః॥ ౧౩౪ ॥ యద్భవానాహతత్సర్వంమయాతేలోమశశ్రుతమ్ । మమాపితావద్బ్రువతఃశృణుయత్ప్రతిభాతిమే॥౧౩౫॥వేదిత
వ్యానిమిత్రాణివిజ్ఞేయాశ్చాపిశత్రవః।ఏతత్సుసూక్ష్మంలోకేస్మిన్దృశ్యతేప్రాజ్ఞసమ్మతమ్॥౧౩౬॥ శత్రురూపాహిసుహృదోమిత్రరూపాశ్చశత్రవః।సం
ధితాస్తేనబుధ్యంతేకామక్రోధవశంగతాః॥ ౧౩౭॥ నాస్తిజాతురిపుర్నామమిత్రంనామనవిద్యతే। సామర్థ్యయోగాజ్జాయంతేమిత్రాణిరిపవస్తథా॥
౧౩౮ ॥ యోయస్మిన్జీవతిస్వార్థంపశ్యేత్పీడాంనజీవతి। సతస్యమిత్రంతావత్స్యాద్యావన్నస్యాద్విపర్యయః॥౧౩౯॥......................... *
నాస్తిమైత్రీస్థిరానామనచధ్రువంసౌహృదమ్।అర్థయుక్త్యానుజాయంతేమిత్రాణిరిపవస్తథా॥౧౪౦॥మిత్రంచశత్రుతామేతికస్మింశ్చిత్కాలపర్యయే॥
శత్రుశ్చమిత్రతామేతిస్వార్థోహిబలవత్తరః॥ ౧౪౧॥ యోవిశ్వసితిమిత్రేషునవిశ్వసితిశత్రుషు। అర్థయుక్తిమవిజ్ఞాయయఃప్రీతౌకురుతేమనః॥౧౪౨॥
మిత్రేవాయదివాశత్రౌతస్యాపిచలితామతిః । నవిశ్వసేదవిశ్వస్తేవిశ్వస్తేనాతివిశ్వసేత్॥ ౧౪౩॥ విశ్వాసాద్భయముత్పన్నమపిమూలానికృంతతి। అ
ర్థయుక్త్యాహిజాయంతేపితామాతాసుతస్తథా॥ ౧౪౪॥ మాతులాభాగినేయాశ్చతథాసంబంధిబాంధవాః। పుత్రంహిమాతాపితరౌత్యజతఃపతితం

ప్రియమ్॥౧౪౫॥ లోకోరక్షతిచాత్మానంపశ్యస్వార్థస్యసారతామ్। సామాన్యానిష్కృతిఃప్రాజ్ఞయోమోక్షాత్ప్రీత్యనంతరమ్॥ ౧౪౬॥ కృతంమృ
గయతేశత్రుంసుఖోపాయమసంశయమ్। అస్మిన్నిలయఏవత్వంన్యగ్రోధాదవతారితః॥౧౪౭॥ పూర్వంనివిష్టమున్మాథంచపలత్వాన్నబుద్ధవాన్। ఆత్మ
నశ్చపలోనాస్తికుతోన్యేషాంభవిష్యతి॥౧౪౮॥తస్మాత్సర్వాణికార్యాణిచపలోహంత్యసంశయమ్। బ్రవీషిమధురంయచ్చప్రియమేద్యభవానితి॥౧౪౯॥
తన్మిత్రకరణంసర్వంవిస్తరేణాపిమేశృణు। కారణాత్ప్రియతామేతిద్వేష్యోభవతికారణాత్॥౧౫౦॥అర్థార్థీజీవలోకోయంనకశ్చిత్కస్యచిత్ప్రియః।
సఖ్యంసోదర్యయోర్భ్రాత్రోర్దంపత్యోర్వాపరస్పరమ్॥ ౧౫౧॥కస్యచిన్నాభిజానామిప్రీతింనిష్కారణామిహ। యద్యపిభ్రాతరఃక్రుద్ధాభార్యావాకా
రణాంతరే। ౧౫౨॥స్వభావతస్తేప్రీయంతేనేతరఃప్రీయతేజనః। ప్రియోభవతిదానేనప్రియవాదేనచాపరః॥ ౧౫౩॥ మంత్రహోమజపైరన్యఃకార్యా
ర్థంప్రీయతేజనః। ఉత్పన్నాకారణేప్రీతిరాసీన్నౌకారణాంతరే॥౧౫౪॥ ప్రశస్తేకారణస్థానేసాప్రీతిర్వినివర్తతే। కిన్నుతత్కారణంమన్యేయేనాహం
భవతఃప్రియః॥౧౫౫॥అన్యత్రాభ్యవహారార్థంతత్రాపిచబుధావయం। కాలోహేతుంవికురుతేస్వార్థస్తమనువర్తతే॥ ౧౫౬॥ స్వార్థంప్రాజ్ఞో
భిజానాతిప్రాజ్ఞైర్లోకోనువర్తతే। నత్వీదృశంత్వయావాక్యంవిదుషిస్వార్థపండితే॥౧౫౭॥ అకాలేహిసమర్థస్యస్నేహహేతురయంతవ। తస్మా
దహంచలేస్వార్థాత్సుస్థిరస్సంధివిగ్రహే॥ ౧౫౮॥అభ్రాణామివరూపాణివికుర్వంతిక్షణేక్షణే। అద్యైవహిరిపుర్భూత్వాపునరద్యైవమేసుహృత్॥
౧౫౯॥ పునశ్చరిపురద్యైవయుక్తీనాంపశ్యచాపలమ్। ఆసీన్మైత్రీతుతావన్నౌయావద్ధేతురభూత్పురా॥ ౧౬౦॥ సాగతాసహతేనైవకాలయుక్తేనహే
తునా। త్వంహిమేజాతితశ్శత్రుస్సామర్థ్యాన్మిత్రతాంగతః॥ ౧౬౧॥తత్కృత్యమభినిర్వృత్తంప్రకృతిశ్శత్రుతాంగతా। సోహమేవంప్రణీతానిజ్ఞాత్వా
శాస్త్రాణితత్వతః॥ ౧౬౨॥ ప్రవిశేయంకథంపాశంత్వత్కృతేతద్వదస్వమే। త్వద్వీర్యేణప్రముక్తోహంమద్వీర్యేణతథాభవాన్॥ ౧౬౩॥అన్యోన్యాను
గ్రహేవృత్తేనాస్తిభూయస్సమాగమః। త్వంహిసౌమ్యకృతార్థోద్యనివృత్తార్థాస్తథావయమ్॥ ౧౬౪॥ నతేస్త్యద్యమయాకృత్యంకించిదన్యత్రభ
క్షణాత్। అహమన్నంభవాన్భోక్తాదుర్బలోహంభవాన్బలీ॥ ౧౬౫॥ నావయోర్విద్యతేసంధిర్వియుక్తేవిషమేబలే। సమన్యేహంతవప్రజ్ఞాంయ
న్మోక్షాత్ప్రీత్యనంతరమ్॥ ౧౬౬॥ భక్ష్యంప్రశంససేనూనంసుఖోపాయేనకర్మణా। భక్షార్థంహ్యవబద్ధస్త్వంసముక్తఃపీడితఃక్షుధా॥ ౧౬౭॥ శా
స్త్రజాంమతిమాస్థాయనూనంభక్షయితాద్యమామ్। జానామిక్షుధితంతుత్వామాహారసమయశ్చతే॥ ౧౬౮॥సత్వంమామధిసంధాయభక్ష్యంమృగ
యసేపునః। త్వంచాపిపుత్రదారస్థోయత్సంధింసృజసేమయి॥ ౧౬౯॥ శుశ్రూషాంయతసేకర్తుంసఖేమమనతత్క్షమమ్। త్వయామాంసహితందృష్ట్వా
ప్రియాభార్యాసుతాశ్చతే॥ ౧౭౦॥కస్మాత్తేమాంనఖాదేయుర్హృష్టాప్రణయినస్త్వయి। నాహంత్వయాసహేష్యామివృత్తోహేతుస్సమాగమే॥౧౭౧॥
శివంధ్యాయస్వమేస్వస్థస్సుకృతంస్మరసేయది। శత్రోరనార్యభూతస్యక్లిష్టస్యక్షుధితస్యచ॥ ౧౭౨॥ భక్ష్యంమృగయమాణస్యకఃప్రాజ్ఞోవిషయంవ్ర
జేత్। స్వస్తితేస్తుగమిష్యామిదూరాదపితవోద్విజే॥౧౭౩॥నాహంత్వయాసమేష్యామినివృత్తోభవలోమశ। యదిత్వంసుకృతంవేత్సితత్సఖ్యమనుసా
రయ॥ ౧౭౪॥ విశ్వస్తంవాప్రమత్తంవాఏతదేవకృతంభవేత్। బలవత్సన్నికర్షోహినకదాచిత్ప్రశస్యతే॥౧౭౫॥ ప్రశాంతాదపిమేపాపాద్భేతవ్యం
బలినస్సదా। యదిస్వార్థంనతేకార్యంబ్రూహికింకరవాణితే॥౧౭౬॥ కామంసర్వంప్రదాస్యామినత్వాత్మానంకదాచన। ఆత్మార్థేసంతతిస్త్యాజ్యా
రాజ్యంరత్నంధనానిచ॥ ౧౭౭॥ అపిసర్వస్వముత్సృజ్యరక్షేదాత్మానమాత్మనా। ఐశ్వర్యధనరత్నానాంప్రాప్యమిత్రేనివర్తతామ్॥౧౭౮॥ దృష్ట్వా
హిపునరావృత్తిర్జీవతామితినశ్శ్రుతమ్। నత్వాత్మనస్సంప్రదానంధనరత్నవదిష్యతే॥౧౭౯॥ఆత్మాహిసర్వదారక్ష్యోదారైరపిధనైరపి। ఆత్మరక్షణ

తంత్రాణాంసుపరీక్షితకారిణామ్ ॥ ౧౮౦॥ ఆపదోనోపపద్యంతెపురుషాణాంస్వదోషజాఃశత్రుంసమ్యగ్విజానంతిదుర్బలాయెబలీయసమ్॥౧౮౧ ॥ న
తేషాంచాల్యతెబుద్ధిశ్శాస్త్రార్థకృతనిశ్చయా। ఇత్యభివ్యక్తమెవంసపలితెనాభిభర్త్సితః ॥ మార్జారోవ్రీడితోభూత్వామూషికంవాక్యమబ్రవీత్ ॥
౧౮౨॥ లోమశః॥ సత్యంశపెత్వయాహంవైమిత్రద్రోహవిగర్హితః । తన్మన్యేహంతవప్రజ్ఞాంయస్త్వంమమహితెరతః॥౧౮౪॥ ఉక్తవానర్థ
తత్త్వేనమయాసంభిన్నదర్శనమ్। నతుమామన్యథాసాధోత్వంగ్రహీతుమిహార్హసి ॥ ౧౮౪ ॥ ప్రాణప్రదానజంత్వత్తోమయిసౌహృదమాగతమ్। ధ
ర్మజ్ఞోస్మిగుణజ్ఞోస్మికృతజ్ఞోస్మివిశేషతః॥ ౧౮౫॥ మిత్రేషువత్సలశ్చాస్మిత్వద్భక్తశ్చవిశేషతః। తస్మాదేవంపునస్సాధోనయాచరితుమర్హసి॥౧౮౬॥
త్వయాహివాచ్యమానోహంజహ్యాంప్రాణాన్సబాంధవః। విస్రంభోహిబుధైర్దృష్టోమద్విధేషుమనస్విషు॥౧౮౭॥ తదేతద్ధర్మతత్త్వజ్ఞనత్వంశంకి
తుమర్హసి।ఇతిసంస్తూయమానోపిమార్జారేణసమూషికః॥౧౮౮॥ మనసాభావగంభీరోమార్జారంవాక్యమబ్రవీత్।సాధుర్భవాన్శ్రుతార్థో
స్మిప్రియేచనచవిశ్వసే॥ ౧౮౯॥ సంస్తవైర్వాధనౌఘైర్వానాహంశక్యఃపునస్త్వయా। నహ్యమిత్రవశంయాంతిప్రాజ్ఞానిష్కారణంసఖే॥ ౧౯౦॥ అ
స్మిన్నర్థేచగాథేద్వేనిబోధోశనసాకృతె। శత్రుసాధారణేకృత్యేకృత్వాసంధింబలీయసా॥౧౯౧॥సమాహితశ్చరేద్యుక్త్యాకృతార్థశ్చనవిశ్వసేత్।
నవిశ్వసేదవిశ్వస్తేవిశ్వస్తేనాతివిశ్వసేత్ ॥౧౯౨॥ నిత్యంవిశ్వాసయేదన్యాన్పరేషాంతునవిశ్వసేత్ । తస్మాత్సర్వాస్వవస్థాసురక్షేజ్జీవితమాత్మనః॥
౧౯౩॥ ద్రవ్యాణిసంతతిశ్చైవసర్వంభవతిజీవతః। సంక్షేపోనీతిశాస్త్రాణామవిశ్వాసఃపరోమతః॥ ౧౯౪॥ నృషుతస్మాదవిశ్వాసఃపుష్కలంహితమా
త్మనః।వధ్యంతెనహ్యవిశ్వస్తాశ్శత్రుభిర్దుర్బలాఅపి॥ ౧౯౫॥ విశ్వస్తాస్తేషువధ్యంతెబలవంతోపిదుర్బలైః। త్వద్విధేభ్యోమయాహ్యాత్మారక్ష్యోమా
ర్జారసర్వథా॥ ౧౯౬॥ రక్షత్వమపిచాత్మానంచాండాలాజ్జాతికిల్బిషాత్। సతస్యబ్రువతస్త్వేవంసంత్రాసాజ్జాతసాధ్వసః॥౧౯౭॥శాఖాంహిత్వాజ
వేనాశుమార్జారఃప్రయయౌతతః। తతశ్శాస్త్రార్థతత్త్వజ్ఞోబుద్ధిసామర్థ్యమాత్మనః ॥ ౧౯౮ ॥ విశ్రావ్యపలితఃప్రాజ్ఞోబిలమన్యజ్జగామహ।ఏవంప్ర
జ్ఞావతాబుద్ధ్యాదుర్బలేనమహాబలాః॥౧౯౯॥ఏకేనబహవోమిత్రాఃపలితేనాభిసంధితాః । అరిణాపిసమర్థేనసంధింకుర్వీతపండితః॥ ౨౦౦॥ మూషి
కశ్చబిడాలశ్చముక్తావన్యోన్యసంశ్రయాత్ । ఇత్యేషక్షత్రధర్మశ్చమయామార్గేషుదర్శితః॥౨౦౧॥ విస్తరేణమహారాజసంక్షేపమపిమేశృణు। అ
న్యోన్యకృతవైరౌతుచక్రతుఃప్రీతిముత్తమాన్॥ ౨౦౨ ॥ అన్యోన్యమభిసంధాతుంసంబభూవతయోర్మతిః । తత్రప్రాజ్ఞోభిసంధత్తేసమ్యగ్బుద్ధిసమా
శ్రయాత్ ॥౨౦౩॥అభిసంధీయతేప్రాజ్ఞఃప్రమాదాదపివాబుధైః । తస్మాదభీతవద్భీతోవిశ్వస్తవదవిశ్వసన్ ॥ ౨౦౪ ॥ నహ్యప్రమత్తశ్చలతిచలితోవా
వినశ్యతి। కాలేనరిపుణాసంధిఃకాలేమిత్రేణవిగ్రహః॥ ౨౦౫॥ కార్యఇత్యేవసంధిజ్ఞాఃప్రాహుర్నిత్యంనరాధిప । ఏతత్ జ్ఞాత్వామహారాజశాస్త్రార్థ
మభిగమ్యచ ॥ ౨౦౬ ॥ అభియుక్తఃప్రసన్నశ్చప్రాగ్భయాద్భీతవచ్చరేత్ । భీతవత్సన్నిధిఃకార్యఃప్రతిసంధిస్తథైవచ॥ ౨౦౭॥ భయాదుత్పద్యతెబుద్ధి
రప్రమత్తాభియోగతః। నభయంవిద్యతెరాజన్భీతస్యానాగతెభయే॥ ౨౦౮॥ అభీతస్యచవిస్రంభాత్సుమహజ్జాయతెభయమ్। అభీశ్చరతియోనిత్యం
మంత్రోదేయఃకథంచన॥ ౨౦౯॥ అవిజ్ఞానాద్ధివిజ్ఞాతోగచ్ఛేదాస్పదదర్శిషు । తస్మాదభీతవద్భీతోవిశ్వస్తంబహువిశ్వసన్॥౨౧౦॥ కార్యాణాంగురు
తాంప్రాప్యనానృతంకించిదాచరేత్ । ఏవమెతన్మయాప్రోక్తమితిహాసంయుధిష్ఠిర॥ ౨౧౧॥ శ్రుత్వాత్వంసుహృదాంమధ్యేయథావత్సముపాచర। ఉ
పలభ్యమతించాగ్ర్యామరిమిత్రాంతరంతథా॥ ౨౧౨॥ సంధివిగ్రహకాలేచమోక్షోపాయస్తథైవచ । శత్రుసాధారణేకృత్యేకృత్వాసంధింబలీయసా॥
౨౧౩॥ సమాగమేచరేద్యుక్త్యాకృతార్థోనచవిశ్వసేత్ । అవిరుద్ధాంత్రివర్గేణనీతిమేతాంమహీపతే॥౨౧౪॥ అభ్యుత్తిష్ఠశ్రుతాదస్మాద్భూయస్పంద

తుయకాప్రజాః । బ్రాహ్మణైశ్చాపి తేసార్థంయాత్రాభవతుపాండవ॥ ౨౫॥ బ్రాహ్మణావైపరంశ్రేయోదివిచేహచభారత। ఏతేధర్మస్యవేత్తారఃకృ
తజ్ఞాస్సతతంప్రభో॥ ౨౬॥ పూజితాశ్శుభకర్తారఃపూజయేత్తాన్నరాధిప। రాజ్యంశ్రేయఃపరంరాజన్ యశఃకీర్తించలప్స్యసే ॥ కులస్యసంతతిం
చైవయథాన్యాయంయథాక్రమమ్॥ ౨౭॥ ద్వయోరిమంభారతసంధివిగ్రహంసుభాషితంబుద్ధివిశేషకారకమ్।యథాత్వవేత్యక్షితిపెనసర్వదానిషే
వితవ్యంనృపశత్రుమండలే॥౨౮॥..*

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత - ఆపద్ధర్మపర్వణి - మార్జారమూషికసంవాదే - అష్టత్రింశదధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ఉక్తోమంత్రోమహాబాహోవిశ్వాసోనాస్తిశత్రుషు।కథంహిరాజావర్తేతయదిసర్వత్రనాశ్వసేత్ ॥౧॥విశ్వాసాద్ధిపరంరాజన్రాజ్ఞా
ముత్పద్యతేభయమ్। కథంహినాశ్వసన్రాజాశత్రూన్జయతిపార్థివ॥ ౨॥ ఏతన్మేసంశయంఛింధిమతిర్మేసంప్రముహ్యతి। అవిశ్వాసకథామేతా
ముపశ్రుత్యపితామహ॥ ౩॥ భీష్మః॥ శృణుష్వరాజన్యద్వృత్తంబ్రహ్మదత్తనివేశనే। పూజన్యాసహసంవాదంబ్రహ్మదత్తస్యభూపతేః॥ ౪॥ కాంపి
ల్యేబ్రహ్మదత్తస్యత్వంతఃపురనివాసినీ। పూజనీనామశకునిర్దీర్ఘకాలంసహోషితా॥౫॥ రుతజ్ఞాసర్వభూతానాంయథావైజీవజీవకః। సర్వజ్ఞా
సర్వతత్వజ్ఞాతిర్యగ్యోనింగతాపిసా॥ ౬॥ అభిప్రయాతాసాతత్రపుత్రమేకంసువర్చసమ్। సమకాలంచరాజ్ఞోపిదేవ్యాంపుత్రోవ్యజాయత॥ ౭॥ తయో
రర్థేకృతజ్ఞాసాఖేచరీపూజనీసదా। సముద్రతీరంసాగత్వాఅజహారఫలద్వయమ్ ॥ ౮॥ పుష్ట్యర్థంచస్వపుత్రస్యరాజపుత్రస్యచైవహ । ఫలమేకం
సుతాయాదాద్రాజపుత్రాయచాపరమ్॥౯॥ అమృతాస్వాదసదృశంబలతేజోభివర్ధనమ్ । ఆదాయాదాయసైవాశుతయోఃప్రాదాత్పునఃపునః॥౧౦
తతోగచ్ఛత్పరాంవృద్ధింరాజపుత్రఃఫలాశనాత్। తతస్సధాత్ర్యాకక్షేణఉహ్యమానోనృపాత్మజః॥౧౧॥దదర్శతంపక్షిసుతంబాల్యాదాగత్యబాలకః।
తతోబాల్యాచ్చయత్నేనతేనాక్రీడతపక్షిణా॥ ౧౨॥ శూన్యేచతముపాదాయపక్షిణంసమజాతకమ్। హత్వాతతస్సరాజేంద్రధాత్ర్యాహస్తముపాగ
తః॥౧౩॥ అథసాపూజనీరాజన్నాగమత్ఫలహారిణీ। అపశ్యన్నిహతంపుత్రంతేనబాలేనభూతలే॥౧౪॥ బాష్పపూర్ణముఖీదీనాదృష్ట్వాతంరుదతీసుతమ్।
పూజనీదుఃఖసంతప్తారుదతీవాక్యమబ్రవీత్ ॥౧౫॥ క్షత్రియేసంగతంనాస్తినప్రీతిర్నచసౌహృదమ్ । కారణాత్సాంత్వయంత్యేతేకృతార్థాస్సంత్యజం
తిచ॥ ౧౬॥ క్షత్రియేషునవిశ్వాసఃకార్యస్సర్వాపకారిషు । అపకృత్యాపిసతతంసాంత్వయంతినిరర్థకమ్॥ ౧౭॥ అహమస్యకరోమ్యద్యసదృశీంవైర
యాతనామ్। కృతఘ్నస్యనృశంసస్యభృశంవిశ్వాసఘాతినః॥ ౧౮ ॥ సహజంజాతవృద్ధస్యతథైవసహభోజినః । శరణాగతస్యచవధస్త్రివిధంహ్యేవ
పాతకమ్॥ ౧౯॥ ఇత్యుక్త్వాచరణాభ్యాంతునేత్రేనృపసుతస్యసా।భిత్వాఖస్థాతతఇదంపూజనీవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౦ ॥ ఇచ్ఛయేహకృతంపాపంసద్య
స్తంచోపసర్పతి। కృతంప్రతికృతంయేషాంననశ్యతిశుభాశుభమ్ ॥ ౨౧॥ పాపంకర్మకృతంకించిద్యదితస్మిన్నదృశ్యతే । నృపతేతస్యపుత్రేషుపౌత్రేష్వ
పిచనప్తృషు॥౨౨॥ బ్రహ్మదత్తస్సుతందృష్ట్వాపూజన్యాహృతలోచనమ్।కృతేప్రతికృతంమత్వాపూజనీమిదమబ్రవీత్ ॥౨౩॥ బ్రహ్మదత్తః॥ అస్తివైకృత
మస్మాభిరస్తిప్రతికృతంత్వయా । ఉభయంతత్సమీభూతంవసపూజనిమాగమః ॥ ౨౪॥ పూజనీ॥ సకృత్కృతాపరాధస్యతత్రైవపరిలంబతః । నత
ద్బుధాఃప్రశంసంతిశ్రేయస్తత్రాపసర్పణమ్ ॥ ౨౫ ॥ సాంత్వేప్రయుక్తేసతతంకృతవైరేనవిశ్వసేత్ । క్షిప్రంసవధ్యతేమూఢోనహివైరంప్రశామ్య
తి॥ ౨౬॥ అన్యోన్యకృతవైరాణాంపుత్రపౌత్రంనియచ్ఛతి। పుత్రపౌత్రవినాశేచపరలోకంనియచ్ఛతి॥౨౭॥ సర్వేషాంకృతవైరాణామవిశ్వాసస్సుఖో
దయః। ఏకాంతతోనవిశ్వాసఃకార్యోవిశ్వాసఘాతకైః॥౨౮॥ నవిశ్వసేదవిశ్వస్తేవిశ్వస్తేనాతివిశ్వసేత్ । విశ్వాసాద్భయముత్పన్నమపిమూలంనికృం
తతి॥ కామంవిశ్వాసయేదన్యాన్పరేషాంచనవిశ్వసేత్ ॥౨౯॥మాతాపితాబాంధవానాంవరిష్ఠౌభార్యాజరాబీజమాత్రంతుపుత్రః। భ్రాతాశత్రుఃక్లిన్న

పాణిర్వ్యయస్య ఆత్మా హ్యేకస్సుఖదుఃఖస్య భోక్తా॥ ౩౦ ॥ అన్యోన్యకృతవైరాణాం న సంధిరుపపద్యతే । స చ హేతురతిక్రాంతో యదర్థమహమావ
సమ్॥ ౩౧॥ పూజితస్యార్థమానాభ్యాం జంతోః పూర్వాపకారిణః। మనో భవత్యవిశ్వస్తం కర్మ త్రాసయతే బలాత్॥ ౩౨॥ పూర్వం సంమాననా య
త్రపశ్చాచ్చైవ విమాననా। జహ్యాత్తత్సత్త్వవాన్ స్థానం శత్రోస్సంమానితోపి సన్॥ ౩౩॥ ఉషితాస్మి తవాగారే దీర్ఘకాలం సమర్చితా । తదిదం వైర
ముత్పన్నం సుఖమాశు వ్రజామ్యహమ్॥ ౩౪॥ బ్రహ్మదత్తః॥ యః కృతే ప్రతికుర్యాద్వై న స తత్రాపరాధ్నుయాత్ । అనృణస్తేన భవతి వస పూజని మాగమః॥
౩౫॥ పూజనీ॥ న కృతస్య చ కర్తుశ్చ సఖ్యం సంధీయతే పునః। హృదయం తత్ర జానాతి కర్తుశ్చైవ కృతస్య చ ॥ ౩౬ ॥ బ్రహ్మదత్తః॥ కృతస్యైవ కర్తు
శ్చ కార్యం సంధీయతే పునః। వైరస్యోపశమో దృష్టః పాపం నోపాశ్నుతే పునః॥ ౩౭॥ పూజనీ॥ నాస్తి వైరమతిక్రాంతం సాంత్వితోస్మీతి నాశ్వసేత్ । వి
శ్వాసాద్బధ్యతే లోకే తస్మాచ్ఛ్రేయోప్యదర్శనమ్॥ ౩౮॥ తరసా యే న శక్యంతే శస్త్రైస్సునిశితైరపి। సామ్నా తేపి నిగృహ్యంతే గజా ఇవ కరేణుభిః॥ ౩౯॥
బ్రహ్మదత్తః॥ సంవాసాజ్జాయతే స్నేహో జీవితాంతకరేష్వపి। అన్యోన్యస్య చ విశ్వాసశ్శ్వపచేన శునో యథా॥ ౪౦॥ అన్యోన్యకృతవైరాణాం సం
వాసాన్మృదుతాం గతమ్। నైవ తిష్ఠతి తద్వైరం పుష్కరస్థమివోదకమ్॥ ౪౧॥ పూజనీ ॥ వైరం పంచసముత్థానం తచ్చ బుధ్యంతి పండితాః । స్త్రీకృతం
వాస్తుజం వాగ్జం ససపత్నాపరాధజమ్॥ ౪౨॥ తత్ర దాతా న హంతవ్యః క్షత్రియేణ విశేషతః। ప్రకాశం చాప్రకాశం చ బుధ్వా తోషబలాబలమ్॥ ౪౩॥ కృతవై
రేన విశ్వాసః కార్యస్త్వేహ సుహృద్యపి। ఛన్నం సంతిష్ఠతే వైరం గూఢోగ్నిరివ దారుషు॥ ౪౪॥ న విత్తేన న పారుష్యైర్న చ సాంత్వేన వా శ్రుతైః॥ కోపాగ్ని
శ్శామ్యతే రాజంస్తోయాగ్నిరివ సాగరే॥ ౪౫॥ న హి వైరాగ్నిరుద్భూతః కర్మ చాప్యపరాధజమ్। శామ్యత్యదగ్ధ్వా నృపతే వినా హ్యేకతరక్షయాత్ ॥ ౪౬
సత్కృతస్యార్థమానాభ్యామనుపూర్వాపకారిణః। నాదేయో మిత్రవిశ్వాసః కర్మ త్రాసయతే బలాత్ ।౪౭॥ నైవాపకారే కస్మింశ్చిదహం త్వయి త
థా భవాన్ । ఉషితాస్మి గృహేహం తే నేదానీం విశ్వసామ్యహం॥ ౪౮॥ బ్రహ్మదత్తః॥ కాలేన క్రియతే కార్యం తథైవ వివిధాః క్రియాః। కాలేనైతే ప్రవర్తంతే కః
కస్యేహాపరాధ్యతి॥ ౪౯॥ తుల్యం చోభే ప్రవర్తేతే మరణం జన్మ చైవ హి॥ కాల్యతే చైవ కాలేన తన్నిమిత్తం న జీవతి॥ ౫౦॥ వధ్యంతే యుగపత్కేచిదేకైకస్య న చాప
రే। కాలో దహతి భూతాని సంప్రాప్యాగ్నిరివేంధనం। ౫౧॥ నాహం ప్రమాణం నైవ త్వమన్యోన్యం కారణం శుభే। కాలో నిత్యముపాదత్తే సుఖం దుఃఖం చ దేహి
నామ్॥ ౫౨॥ ఏవం వసేహ సస్నేహా యథాకామమహింసితా। యత్కృతం తత్తు మే క్షాంతం త్వం చ వై క్షమ పూజని। ౫౩॥ పూజనీ॥ యది కాలః ప్రమాణం తే
న వైరం కస్యచిద్భవేత్ । కస్మాత్త్వపచితిం యాంతి బాంధవా బాంధవైర్హతైః॥ ౫౪॥ కస్మాద్దేవాసురాః పూర్వమన్యోన్యమభిజఘ్నిరే। యది కాలేన నిర్యా
ణం సుఖం దుఃఖం భవాభవా॥ ౫౫ ॥ భిషజో భేషజం కర్తుం కస్మాదిచ్ఛంతి రోగిణః । యది కాలేన పచ్యంతే భేషజైః కిం ప్రయోజనమ్॥ ౫౬॥ ప్రలాపస్సను
హాన్ కస్మాత్క్రియతే శోకమూర్ఛితైః। యది కాలః ప్రమాణం తే కస్మాద్ధర్మోస్తి కర్తృషు॥ ౫౭॥ తవ పుత్రో మమాపత్యం హతవాన్ స హతో మయా। అనం
తరం త్వయాహం చ హంతవ్యా హి నరాధిప॥ ౫౮॥ అహం హి పుత్రశోకేన కృతపాపా తవాత్మజే । యథా త్వయా ప్రహర్తవ్యం తథా తత్త్వం చ మే శృణు।
౫౯॥ భక్షార్థం క్రీడనార్థం చ నరా వాంఛంతి పక్షిణః। తృతీయో నాస్తి సంయోగో వధబంధాదృతే క్షమః॥ ౬౦॥ వధబంధభయాదేతే మోక్షతంత్రముపా
శ్రితాః। మరణోత్పాతజం దుఃఖం ప్రాహుర్వేదవిదో జనాః॥ ౬౧॥ సర్వస్య దయితాః ప్రాణాస్సర్వస్య దయితాస్సుతాః। దుఃఖాదుద్విజతే సర్వస్సర్వస్య సు
ఖమీప్సితమ్॥ ౬౨॥ దుఃఖం జరా బ్రహ్మదత్త దుఃఖమర్థవిపర్యయః। దుఃఖం చానిష్టసంవాసో దుఃఖమిష్టవియోజనం॥ ౬౩॥ వధబంధకృతం దుఃఖం స్త్రీకృతం స
హజం తథా । దుఃఖం సుతేన సతతం జనాన్ విపరివర్తతే॥ ౬౪॥ న దుఃఖం పరదుఃఖే వై కేచిదాహురబుద్ధయః। యో దుఃఖం నాభిజానాతి స జల్పతి మహా

జనే ॥ ౬౫ ॥ యస్తువాచతిదుఃఖార్తస్సకథంవక్తుముత్సహేత్ । రసజ్ఞస్సర్వదుఃఖస్యయథాత్మనితథాపరే ॥ ౬౬ ॥యత్కృతంతేమయారాజంస్త్వ
యాచమమయత్కృతమ్ । నతద్వర్షశతైశ్శక్యంవ్యపోహితుమరిందమ ॥ ౬౭ ॥ ఆవయోఃకృతమన్యోన్యంపునఃసంధిర్నవిద్యతే । స్మృత్వాస్మృ
త్వాహితేపుత్రంనవంవైరంభవిష్యతి ॥ ౬౮॥ వైరమంతికమాసాద్యయఃప్రీతింకర్తుమిచ్ఛతి । మృణ్మయస్యేవభగ్నస్యయథాసంధిర్నవిద్యతే॥ ౬౯॥
నిశ్చయఃస్వార్థశాస్త్రేషువిశ్వాసశ్చాసుఖోదయః।ఉశనాచైవగాథేద్వేప్రహ్లాదాయాబ్రవీత్పురా॥ ౭౦॥..............................*
యోవైరిణశ్శ్రద్దధత్యేసత్యేసత్యేతరేపివా।వధ్యంతేశ్రద్దధానాస్తుమధుశుష్కతృణైర్యథా ॥ ౭౧॥నహివైరాణిశామ్యంతికులేదుఃఖగతానిచ। ఆఖ్యా
తారశ్చవిద్యంతేకులేవైధ్రియతేపుమాన్॥ ౭౨॥ ఉపగృహ్యతువైరాణిసాంత్వయంతినరాధిప । అథైనంప్రతిపింషంతిపూర్ణంఘటమివాశ్మని॥ ౭౩॥స
దానవిశ్వసేద్రాజాపాపంకృత్వేహకస్యచిత్। అపకృత్యపరేషాంహివిశ్వాసాద్దుఖమశ్నుతే ॥ ౭౪॥ బ్రహ్మదత్తః॥ నావిశ్వాసాద్విందతేర్థానీహంతే
చాపికించన। భయాత్త్వేకతరాన్నిత్యంమృతకల్పాభవంతిచ ॥ ౭౫ ॥ పూజన్యువాచ॥ యస్యేహవ్రణితౌపాదౌపద్భ్యాంచపరిసర్పతి। ఖన్యేతేతస్య
తౌపాదౌసుగుప్తమిహధావతః॥ ౭౬॥ నేత్రాభ్యాంసరుజాభ్యాంయఃప్రతివాతముదీక్షతే। తస్యవాయురుజాత్యర్థంనేత్రయోర్భవతిధ్రువమ్॥ ౭౭॥
దుష్టంపంథానమాసాద్యయోమోహాదుపపద్యతే। ఆత్మనోబలమజ్ఞాయతదంతంతస్యజీవితమ్ ॥ ౭౮ ॥ యస్తువర్షమవిజ్ఞాయక్షేత్రంకర్షతిమానవః।
హీనఃపురుషకారేణసస్యంనైవాశ్నుతేతతః ॥ ౭౯॥యస్తుతిక్తంకషాయంవాస్వాదువామధురంహితమ్।ఆహారంకురుతేనిత్యంసోమృతత్వాయకల్పతే॥
౮౦॥ పథ్యంముక్త్వాతుయోమోహాద్దుష్టమశ్నాతిభోజనమ్। పరిణామమవిజ్ఞాయతదంతంతస్యజీవితమ్॥ ౮౧॥ దైవంపురుషకారశ్చస్థితావన్యోన్యసం
శ్రయాత్ । ఉదారాణాంతుతత్కర్మదైవంక్లీబాఉపాసతే॥౮౨॥కర్మచాత్మహితంకార్యంతీక్ష్ణంవాయదివామృదు।గ్రస్యతేకర్మశీలస్తుసదానర్థైరకిం
చనః॥ ౮౩॥ తస్మాత్సర్వంవ్యపోహ్యార్థంకార్యఏవపరాక్రమః । సర్వస్వమపిసంత్యజ్యకార్యమాత్మహితంనరైః ॥ ౮౪॥ విద్యాశౌర్యంచదాక్ష్యంచబ
లంధైర్యంచపంచమమ్ । మిత్రాణిసహజాన్యాహుర్వర్తయంతీహతైర్బుధాః ॥ ౮౫ ॥ నివేశనంచకుప్యంచక్షేత్రంభార్యాసుహృజ్జనః । ఏతాన్యుప
హితాన్యాహుఃసర్వత్రలభతేపుమాన్।౮౬।సర్వత్రరమతేప్రాజ్ఞఃసర్వత్రచవిరాజతే।నవిభీషయతేకశ్చిద్భీషితోనబిభేతిచ॥౮౭॥నిత్యంబుద్ధిమతోప్యర్థః
స్వల్పతోపివివర్ధతే।దాక్ష్యేణాకుర్వతఃకర్మసంయమాత్ప్రతితిష్ఠతి॥౮౮॥గృహాస్నేహావబద్ధానాంనరాణామల్పమేధసామ్।కుస్త్రీఖాదతిమాంసానిమా
ఘమాంసేగవాఇవ॥౮౯॥ గృహంక్షేత్రాణిమిత్రాణిస్వదేశఇతిచాపరే। ఇత్యేవమవసీదంతినరాబుద్ధివిపర్యయే॥౯౦॥ ఉత్పతేత్సహజాద్దేశాద్వ్యాధిదు
ర్భిక్షపీడితాత్। అన్యత్రవస్తుంగచ్ఛేద్వావసేద్వానిత్యమానితః॥౯౧॥తస్మాదన్యత్రయాస్యామివస్తుంనాహమిహోత్సహే। కృతమేతదనార్యంమేత
వపుత్రేచపార్థివ॥ ౯౨ ॥ కుభార్యాంచకుపుత్రంచకురాజానంకుసౌహృదమ్ । కుసంబంధంకుదేశంచదూరతఃపరివర్జయేత్ ॥ ౯౩॥ కుపుత్రేనాస్తివి
శ్వాసఃకుభార్యాయాంకుతోరతిః। కురాజ్యేనిర్వృతిర్నాస్తికుదేశేనాస్తిజీవికా॥ ౯౪॥ కుమిత్రేసంగతిర్నాస్తినిత్యమస్థిరసౌహృదే। అవమానఃకుసం
బంధేభవత్యర్థవిపర్యయే॥ ౯౫ ॥ సాభార్యాయాప్రియంబ్రూతేసపుత్రోయత్రనిర్వృతిః । తన్మిత్రంయత్రవిశ్వాసఃసదేశోయత్రజీవ్యతే॥౯౬॥ యత్ర
నాస్తిబలాత్కారఃసరాజాతీవ్రశాసనః। భీరేవనాస్తిసంబంధోదరిద్రంయోబుభూషతే॥౯౭॥ భార్యాదేశోథమిత్రాణిపుత్రసంబంధిబాంధవాః।ఏతేస
ర్వేగుణవతిధర్మనేత్రేమహీపతౌ॥౯౮॥ అధర్మజ్ఞస్యవిలయంప్రజాగచ్ఛంతినిగ్రహాత్। రాజామూలంత్రివర్గస్యస్వప్రమత్తోనుపాలయేత్ ॥౯౯॥ బలి
షడ్భాగముద్ధృత్యబలింసముపయోజయేత్ । నరక్షతిప్రజాస్సమ్యగ్యస్సపార్థివతస్కరః॥ ౧౦౦ ॥ దత్త్వాభయంయస్స్వయమేవరాజానతత్ప్రమా

ణంకురుతేర్థలోభాత్ । ససర్వలోకాదుపలభ్యపాపంసోధర్మబుద్ధిర్నిరయంప్రయాతి॥ ౧౦౧ ॥ దత్వాభయంస్వయంరాజాప్రమాణంకురుతేయది। ససర్వసుఖకృద్ జ్ఞేయఃప్రజాధర్మేణపాలయన్॥ ౧౦౨॥ మాతాపితాగురుర్గోప్తావహ్నిర్వైశ్రవణోయమః। సప్తరాజ్ఞోగుణానేతాన్మనురాహప్రజాపతిః॥ ౧౦౩॥ పితాహిరాజారాష్ట్రస్యప్రజానాంయోనుకంపనః । తస్మిన్మిథ్యావినీతోహితిర్యగ్గచ్ఛతిమానవః॥ ౧౦౪॥ సంభావయతిమాతేవదీనమభ్యుపపద్యతే । దహత్యగ్నిరివానిష్టాన్యమయన్నసతోయమః ॥ ౧౦౫ ॥ ఇష్టేషువిసృజన్నర్థాన్కుబేరఇవకామదః । గురుర్ధర్మోపదేశేనగోప్తాచపరిపాలయన్॥౧౦౬॥ యస్తురంజయతేరాజాపౌరజానపదాన్గుణైః।నతస్యభ్రశ్యతేరాజ్యంస్వయంధర్మానుపాలనాత్ ॥౧౦౭॥స్వయంసముపజానన్హిపౌరజానపదార్చనమ్ । ససుఖంప్రేత్యతేరాజాఇహలోకేపరత్రచ ॥ ౧౦౮ ॥ నిత్యోద్విగ్నాఃప్రజాయస్యకరభారప్రపీడితాః। అనర్థైర్విప్రలుప్యంతెసగచ్ఛతిపరాభవమ్ ॥ ౧౦౯॥ ప్రజాయస్యవివర్ధంతేసరసీవమహోత్పలమ్ । ససర్వఫలభాగ్రాజాస్వర్గలోకేమహీయతే॥ ౧౧౦॥ బలినావిగ్రహోరాజన్నకదాచిత్ప్రశస్యతే।బలినావిగ్రహోయస్యకుతోరాజ్యంకుతస్సుఖమ్॥౧౧౧॥ భీష్మః॥ సైవముక్త్వాశకునికాబ్రహ్మదత్తంనరాధిపమ్। రాజానంసమనుజ్ఞాప్యజగామాభీప్సితాందిశమ్॥ ౧౧౨॥ ఏతత్తేబ్రహ్మదత్తస్యపూజన్యాసహభాషితమ్ । మయోక్తంనృపతిశ్రేష్ఠకిమన్యచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౧౧౩॥ ....*

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత-ఆపద్ధర్మపర్వణిబ్రహ్మదత్తపూజనీసంవాదే - ఏకోనచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥యుగక్షయాత్పరిక్షీణేధర్మేలోకేచభారత।దస్యుభిఃపీడ్యమానేచకథంస్థేయంపితామహ॥ ౧॥భీష్మః॥అత్రతేవర్తయిష్యామినీతిమాపత్సుభారత। ఉత్సృజ్యాపిఘృణాంకాలేయథావర్తేతభూమిపః॥ ౨॥అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। భారద్వాజస్యసంవాదంరాజ్ఞశ్శత్రుంజయస్యచ॥౩॥ రాజాశత్రుంజయోనామసౌవీరేషుమహారథః। భారద్వాజముపాగమ్యపప్రచ్ఛార్థవినిశ్చయమ్॥ ౪॥ అలబ్ధస్యకథంలిప్సాలబ్ధంకేనవివర్ధతే। వర్ధితంపాల్యతేకేనపాలితంప్రణయేత్కథమ్ ॥ ౫॥ తస్మైవినిశ్చితార్థాయపరిపృష్టోర్థనిశ్చయమ్। ఉవాచబ్రాహ్మణోవాక్యమిదంహేతుమదుత్తమమ్॥ ౬॥నిత్యముద్యతదండస్స్యాన్నిత్యంవివృతపౌరుషః। అచ్ఛిద్రశ్ఛిద్రదర్శీచపరేషాంవివరానుగః ॥ ౭॥ నిత్యముద్యతదండస్యభృశముద్విజతేజనః।తస్మాత్సర్వాణిభూతానిదండేనైవప్రసాధయేత్ ॥౮॥ ఏవందండంప్రశంసంతిపండితాస్తత్త్వదర్శినః । తస్మాచ్చతుష్టయేతస్మిన్ప్రధానోదండఉచ్యతే॥ ౯॥ఛిన్నమూలేత్వధిష్ఠానేసర్వేషాంజీవనంహతమ్। కథంహిశాఖాస్తిష్ఠేయుశ్ఛిన్నమూలేవనస్పతౌ॥ ౧౦॥మూలమేవాదితశ్ఛింద్యాత్పరపక్షస్యపండితః। తతస్సహాయాన్పక్షంచమూలమేవానుసాధయేత్ ॥ ౧౧॥సుమంత్రితంసువిక్రాంతంసుయుద్ధంసుపలాయినమ్। ఆపదాస్పదకాలేనకుర్వీతనవిచారయేత్ ॥ ౧౨॥ వాఙ్మాత్రేణవినీతస్స్యాద్ధృదయేనయథాక్షురః। శ్లక్ష్ణపూర్వాభిభాషీచకామక్రోధౌచవర్జయేత్ ॥౧౩॥సపత్నసంహితేకార్యేకృత్వాసంధింనవిశ్వసేత్। అపక్రామేత్తతశ్శీఘ్రంకృతకార్యోవిచక్షణః ॥ ౧౪॥ శత్రుంచమిత్రరూపేణసాంత్వేనైవాభిసాంత్వయేత్ ।నిత్యశశ్చోద్విజేత్తస్మాద్గృహాత్సర్పయుతాదివ॥౧౫॥యథాబుద్ధింపరిభవేత్తామతీతేనసాంత్వయేత్ ।అనాగతేనదుష్ప్రజ్ఞంప్రత్యుత్పన్నేనపండితమ్॥ ౧౬॥అంజలింశపథంసాంత్వంప్రణమ్యశిరసావదేత్ । అశ్రుప్రమార్జనంచైవకర్తవ్యంభూతిమిచ్ఛతా॥౧౭॥వహేదమిత్రంస్కంధేనయావత్కాలస్యపర్యయః।ప్రాప్తకాలంతువిజ్ఞాయభింద్యాద్ఘటమివాశ్మని॥ ౧౮॥ ముహూర్తమపిరాజేంద్రతిందుకావాతవజ్జ్వలేత్ ।నతుషాగ్నిరివానర్చిర్ధూమాయేతచిరంనరః॥౧౯॥నానార్థికోర్థసంబంధంకృతఘ్నేనసమాచరేత్। అర్థీతుశక్యతేభోక్తుంకృతకార్యోవమన్యతే॥ ౨౦॥తస్మాత్సర్వాణికార్యాణిసావశేషాణికారయేత్ ।కోకిలస్యవరాహస్యమేరోశ్శూన్యస్యవేశ్మనః॥ ౨౧॥నటస్యభక్తిమిత్రస్యయచ్ఛ్రేయస్తత్సమాచరేత్। ఉత్థాయోత్థాయగచ్ఛేతనిత్యయుక్తోరిపోర్గృహాన్।

౨౨॥కుశలంచాస్యపృచ్ఛేతయద్యప్యకుశలంభవేత్ । నాలసాః ప్రాప్నువంత్యర్థాన్నక్లీబానాభిమానినః ॥ ౨౩ ॥ నచలోకరవాద్భీతానవైశశ్వత్ప్ర
తీక్షిణః। నాస్యచ్ఛిద్రంపరోవిద్యాద్విద్యాచ్ఛిద్రంపరస్యతు॥౨౪॥గూహేత్కూర్మఇవాంగానిరక్షేద్వివరమాత్మనః।బకవచ్చింతయేదర్థాన్సింహవచ్చప
రాక్రమేత్ ॥౨౫॥వృకవచ్చావలుంపేతశరవచ్చవినిష్పతేత్। పానమక్షాస్తథానార్యోమృగయాగీతవాదితమ్॥ ౨౬॥ ఏతానియుక్త్యాసేవేతప్రసంగో
హ్యత్రదోషవాన్। కుర్యాత్తృణమయంచాపంశయీతమృగశాయికామ్॥౨౭॥ అంధస్స్యాదంధవేళాయాంబాధిర్యమపిసంశ్రయేత్। దేశకాలౌసమా
సాద్యవిక్రమేతవిచక్షణః॥౨౮॥ దేశకాలాభ్యతీతోహివిక్రమోనిష్ఫలోభవేత్। కాలాకాలౌసంప్రధార్యబలాబలమథాత్మనః॥ ౨౯॥ పరస్పరంబలంజ్ఞా
త్వాతత్రాత్మానంనియోజయేత్। దండేనోపనతంశత్రుంయోరాజాననియచ్ఛతి॥ ౩౦॥ సమృత్యుముపగృహ్ణాతిగర్భమశ్వతరీయథా।సుపుష్పితఃస్యా
దఫలఃఫలవాన్స్యాద్దురారుహః॥౩౧॥ ఆమస్స్యాత్పక్వసంకాశోనచశీర్యేతకస్యచిత్। ఆశాంకాలవతీంకుర్యాత్తాంచవిఘ్నేనయోజయేత్॥ ౩౨॥ వి
ఘ్నంనిమిత్తతోబ్రూయాన్నిమిత్తంచాపిహేతుతః।భీతవత్సంవిధాతవ్యంయావద్భయమనాగతమ్॥౩౩॥ఆగతంతుభయందృష్ట్వాప్రహర్తవ్యమభీతవత్।
నసంశయమనారుహ్యనరోభద్రాణిపశ్యతి॥౩౪॥ సంశయంపునరారుహ్యయదిజీవతిపశ్యతి । అనాగతంవిజానీయాద్యచ్ఛేద్భయముపస్థితమ్॥ ౩౫॥ పు
నర్వృద్ధిభయాత్కించిదనివృత్తంనిశామయేత్। ప్రత్యుపస్థితకాలస్యసుఖస్యపరివర్జనమ్ ॥ ౩౬॥ అనాగతసుఖాశాచనైవబుద్ధిమతాంనయః । యోరి
ణాసహసంధాయసుఖంస్వపితివిశ్వసన్॥౩౭॥ సవృక్షాగ్రేప్రసుప్తోవాపతితఃప్రతిబుధ్యతే । కర్మణాయేనతేనైవమృదునాదారుణేనచ॥ ౩౮॥ ఉద్ధరే
ద్దీనమాత్మానంసమర్థోధర్మమాచరేత్। యేసపత్నాస్సపత్నానాంసర్వాంస్తానుపసేవయేత్ ॥౩౯॥ఆత్మనశ్చాపిబోద్ధవ్యాశ్చారావినిహితాఃపరైః
చారస్సువిదితఃకార్యఆత్మనోథపరస్యచ॥ ౪౦॥ పాషండాంస్తాపసాదీంశ్చపరరాష్ట్రేప్రవేశయేత్ । ఉద్యానేషువిహారేషుప్రపాస్వావసథేషుచ॥
౪౧॥ పానాగారేప్రవేశేషుతీర్థేషుచసభాసుచ। ధర్మాభిచారిణఃపాపాశ్చారాలోకస్యకంటకాః॥౪౨॥సమాగచ్ఛంతితాన్బుద్ధ్వానియచ్ఛేచ్ఛమ
యీతచ। నవిశ్వసేదవిశ్వస్తేవిశ్వస్తేనాతివిశ్వసేత్ ॥౪౩॥విశ్వాసాద్భయమభ్యేతినాపరీక్ష్యచవిశ్వసేత్। విశ్వాసయిత్వాతుపరంతత్త్వభూతేనహే
తునా॥౪౪॥ అథాస్యప్రహరేత్కాలేకించిద్విచలితేపదే। అశంక్యమపిశంకేతనిత్యంశంకేతశంకితాత్॥౪౫॥భయంహ్యశంకితాజ్జాతంసమూలమపికృం
తతి। అవధానేనమౌనేనకాషాయేణజటాజినైః॥ ౪౬ ॥ విశ్వాసయిత్వాద్వేష్టారమవలుంపేద్యథావృకః। పుత్రోవాయదివాభ్రాతాపితావాయదివా
సుహృత్ ॥౪౭॥ అర్థస్యవిఘ్నంకుర్వాణాహంతవ్యాభూతిమిచ్ఛతా । గురోరప్యవలిప్తస్యకార్యాకార్యమజానతః॥ ౪౮ ॥ ఉత్పథంప్రతిపన్నస్యదం
డోభవతిశాశ్వతమ్। అభ్యుత్థానాభివాదాభ్యాంసంప్రదానేనకేనచిత్ ॥౪౯॥ ప్రతిపుష్పఫలాఘాతీతీక్ష్ణతుండఇవద్విజః। నాచ్ఛిత్త్వాపరమర్మాణినాకృ
త్వాకర్మదారుణమ్॥౫౦॥నాహత్వామత్స్యఘాతీవప్రాప్నోతిమహతీంశ్రియమ్। నాస్తిజాత్యారిపుర్నామమిత్రంవాపినవిద్యతే॥౫౧॥సామర్థ్యయో
గాజ్జాయంతేమిత్రాణిరిపవస్తథా। ఆమిత్రంనైవముంచేతవదంతంకారణాన్యపి॥౫౨॥ దుఃఖంతత్రనకర్తవ్యంహన్యాత్పూర్వాపకారిణమ్ । సంగ్రహా
నుగ్రహేయత్నఃసదాకార్యోనసూయతా॥౫౩॥ నిగ్రహశ్చాపియత్నేనకర్తవ్యోభూతిమిచ్ఛతా।ప్రహరిష్యన్ప్రియంబ్రూయాత్ప్రహృత్యైవప్రియో
త్తరమ్॥౫౪॥ అసినాపిశిరశ్ఛిత్త్వాశోచేతచరుదేతచ। నిమంత్రయీతసాంత్వేనసమ్మానేనతితిక్షయా॥౫౫॥లోకారాధనమిత్యేతత్కర్తవ్యంభూతిమి
చ్ఛతా। నశుష్కవైరంకుర్వీతబాహుభ్యాంననదీంతరేత్॥ ౫౬ ॥ అనర్థకమనాయుష్యంగోవిషాణస్యభక్షణం । దంతాశ్చపరిమృజ్యంతేరసశ్చాపిన
లభ్యతే॥౫౭॥ త్రివర్గస్త్రివిధాపీడాఅనుబంధాస్తథైవచ। అనుబంధంతథాజ్ఞాత్వాపీడాంచపరివర్జయేత్ ॥౫౮॥ ఋణశేషమగ్నిశేషంశత్రుశేషం

తత్రైవచ। పునఃపునఃప్రవర్ధంతే తస్మాచ్ఛేషంనధారయేత్ ॥ ౫౯॥ వర్ధమానమృణంతిష్ఠేత్పరిభూతాశ్చశత్రవః । జనయంతిభయంతీవ్రం వ్యాధయశ్చా
ప్యుపేక్షితాః॥ ౬౦॥ నాసమ్యక్కృతకారీస్యాదప్రమత్తస్సదాభవేత్ । కంటకోపిహిదుశ్ఛిన్నో వికారంకురుతేచిరమ్॥౬౧॥వధేనచమనుష్యాణాంమా
ర్గాణాందూషణేనచ । అగారాణాంవినాశైశ్చపరరాష్ట్రంవినాశయేత్ ॥ ౬౨ ॥ గృధ్రదృష్టిర్బకాలీనశ్శ్వచేష్టస్సింహవిక్రమః। అనుద్విగ్నఃకాకశంకీభు
జంగచరితంచరేత్ ॥౬౩॥శూరమంజలిపాతేనభీరుంభేదేనభేదయేత్ । లుబ్ధమర్థప్రదానేనసమంతుల్యేనవిగ్రహః ॥ ౬౪॥ శ్రేణీముఖ్యోపజాపేషువల్ల
భానునయేషుచ॥అమాత్యాన్పరిరక్షేత భేదసంఘాతయోరపి॥ ౬౫॥మృదురిత్యవజానంతితీక్ష్ణ ఇత్యుద్విజంతిచ। తీక్ష్ణకాలేభవేత్తీక్ష్ణో మృదుకాలేమృదు
ర్భవేత్ ॥ ౬౬॥ మృదునైవమృదుంహంతిమృదునాహంతిదారుణమ్। నాసాధ్యంమృదునాకించిత్తస్మాత్తీక్ష్ణతరోమృదుః॥౬౭॥కాలేమృదుర్యోభవతికా
లేభవతిదారుణః। ప్రసాధయతికృత్యానిశత్రుంచాప్యధితిష్ఠతి॥ ౬౮॥పండితేనవిరుద్ధస్సన్దూరస్థోస్మీతినాశ్వసేత్ ।దీర్ఘౌబుద్ధిమతోబాహూయాభ్యాం
హింసతిహింసితః ॥ ౬౯ ॥ నతత్తరేద్యస్యనపారముత్తరేన్నతద్ధరేద్యత్పునరాహరేత్పరః । నతత్ఖనేద్యస్యనమూలముద్ధరేన్నతంహన్యాద్యస్యశిరోన
పాతయేత్ ॥౭౦॥ ఇతీదముక్తంవృజినాభిసంజ్ఞితం నచైతదేవంపురుషస్సమాచరేత్। పరప్రయుక్తేనకథంవిభావయేదతోమయోక్తంభవతోహితార్థి
నా॥౭౧॥యథావదుక్తంవచనంహితార్థినానిశమ్యవిప్రేణసువీరరాష్ట్రిపః । తథాకరోద్వాక్యమదీనచేతనఃశ్రియంచదీప్తాంబుభుజే సబాంధవః॥ ౭౨॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత - ఆపద్ధర్మపర్వణి- కణికోపదేశే- చత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥హీనేపరమకేధర్మే సర్వలోకాభిలంఘితే। అధర్మేధర్మతాంనీతే ధర్మేచాధర్మతాంగతే॥౧॥మర్యాదాసువినష్టాసుక్షుభితేధర్మని
శ్చయే।రాజభిఃపీడితేలోకే పరైర్వాపివిశాంపతే॥౨॥సర్వాశ్రమేషుమూఢేషుకర్మసూపహతేషుచ । కామాల్లోభాచ్చమోహాచ్చభయంపశ్యత్సుభా
రత॥౩॥ అవిశ్వస్తేషుసర్వేషునిత్యంభీతేషుపార్థివ । నికృత్యాహన్యమానేషువంచయత్సుపరస్పరమ్॥ ౪ ॥ సంప్రదీప్తేషుదేశేషుబ్రాహ్మణేచాతిపీడి
తే। అవర్షతిచపర్జన్యేమిథోభేదేసముత్థితే॥౫॥ సర్వస్మిన్దస్యుసాద్భూతేపృథివ్యాముపజీవనే। కేనస్విద్బ్రాహ్మణోజీవేజ్జఘన్యేకాలఆగతే॥ ౬॥
అతితిక్షుఃపుత్రపౌత్రాననుక్రోశాన్నరాధిప । కథమాపత్సువర్తేతతన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౭॥ కథంచరాజావర్తేతలోకేకలుషతాంగతే।కథమర్థా
చ్చధర్మాచ్చనహీయేతపరంతప॥౮॥ భీష్మః॥రాజమూలామహాబాహోయోగక్షేమసువృష్టయః । ప్రజాసువ్యాధయశ్చైవమరణంచభయానిచ॥
౯ ॥ కృతంత్రేతాద్వాపరంచకలిశ్చభరతర్షభ। రాజమూలాఇతిగతిర్మమనాస్త్యత్రసంశయః॥౧౦॥ తస్మింస్త్వభ్యాగతేకాలేప్రజానాందోషకార
కే। విజ్ఞానబలమాస్థాయజీవితవ్యంభవేత్తదా॥౧౧॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। విశ్వామిత్రస్యసంవాదంచాండాలస్యచపక్కణే॥
౧౨॥ త్రేతాద్వాపరయోస్సంధౌతదాదైవవిధిక్రమాత్ ।అనావృష్టిరభూద్ఘోరాలోకేద్వాదశవార్షికీ॥౧౩॥ ప్రజానామతివృద్ధానాంయుగాంతేసము
పస్థితే । త్రేతావిమోక్షసమయేద్వాపరప్రతిపాదనే॥ ౧౪॥ నవవర్షసహస్రాక్షఃప్రతీలోమోభవద్గురుః। జగామదక్షిణంమార్గంసోమోవ్యావృత్త
లక్షణః॥౧౫॥నావశ్యాయోపితత్రాభూత్కుతఏవాభ్రజాతయః । నద్యస్సంక్షిప్తతోయౌఘాఃకించిదంతర్గతాస్తథా॥ ౧౬॥ సరాంసిసరితశ్చైవకూ
పాఃప్రస్రవణానిచ । హతత్విషోనలక్ష్యంతేనిసర్గాద్దైవకారితాత్ ॥ ౧౭ ॥ ఉపశుష్కజలస్థాయావినివృత్తసభాప్రపా। నివృత్తయజ్ఞస్వాధ్యాయాని
ర్వషట్కారమంగళా॥౧౮॥ ఉచ్ఛిన్నకృషిగోరక్షానివృత్తవిపణాపణా । నివృత్తయూపసంభారావిప్రనష్టమహోత్సవా ॥ ౧౯॥ అస్థిసంచయసంకీ
ర్ణామహాభూతరవాకులా । శూన్యభూయిష్ఠనగరాదగ్ధగ్రామనివేశనా ॥ ౨౦॥ క్వచిచ్చోరైఃక్వచిచ్ఛస్త్రైఃక్వచిద్రాజభిరాతురైః। పరస్పరభయా

చైవశూన్యంభూయిష్టనిర్జనా ॥౨౧॥ గతదైవతసంస్థానావృద్ధలోకనిరాకృతా । గోజావిమహిషీహీనాపరస్పరపరాహతా॥౨౨॥హతవిప్రాహతారక్షాప్రనష్టౌషధిసంచయా। సర్వభూతతరుప్రాయాబభూవవసుధాతదా॥ ౨౩ ॥ తస్మిన్ప్రతిభయేకాలేక్షీణేధర్మేయుధిష్ఠిర । బభ్రముఃక్షుధితామర్త్యాఃఖాదమానాఃపరస్పరమ్॥ ౨౪॥ ఋషయోనియమాంస్త్యక్త్వాపరిత్యజ్యాగ్నిదేవతాః। ఆశ్రమాన్సంపరిత్యజ్యపర్యధావన్నితస్తతః ॥ ౨౫ ॥ విశ్వామిత్రోథభగవాన్మహర్షిరనికేతనః। క్షుధాపరిగతోధీమాన్సమంతాత్పర్యధావత ॥ ౨౬ ॥ త్యక్త్వాదారాంశ్చపుత్రాంశ్చకస్మింశ్చిజ్జనసంసది। భక్ష్యాభక్ష్యసమోభూత్వానిరగ్నిరనికేతనః॥ ౨౭॥ సకదాచిత్పరిపతన్శ్వపచానాంనివేశనమ్। హింస్రాణాంప్రాణిహంతౄణామాససాదవనేక్వచిత్ ॥ ౨౮॥ విభిన్నకలశాకీర్ణంశ్వచర్మాచ్ఛాదనాయుతమ్ । వరాహఖరభగ్నాస్థికపాలఘటసంకులమ్॥ ౨౯॥ మృతచైలపరిస్తీర్ణంనిర్మాల్యకృతభూషణమ్। సర్పనిర్మోకమాలాభిఃకృతచిహ్నకుటీమఠమ్॥ ౩౦॥ కుక్కుటారావబహుళంగర్దభధ్వనినాదితమ్ । ఉద్ఘోషద్భిఃఖరైర్వాక్యైఃకలహద్భిఃపరస్పరమ్॥ ౩౧॥ ఉలూకపక్షిధ్వనిభిర్దేవతాయతనైర్వృతమ్। లోహఘంటాపరిష్కారంశ్వయూథపరివారితమ్౩౨॥ తత్ప్రవిశ్యక్షుధావిష్టోవిశ్వామిత్రోమహానృషిః। ఆహారాన్వేషణేయుక్తఃపరంయత్నంసమాస్థితః॥ ౩౩॥ నచక్వచిదవిందత్సభిక్షమాణోపికౌశికః। మాంసమన్నంఫలంమూలమన్యద్వాతత్రకించన॥ ౩౪॥ అహోకృచ్ఛ్రంమయాప్రాప్తమితినిశ్చిత్యకౌశికః। పపాతభూమౌదౌర్బల్యాత్తస్మింశ్చాండాలపక్కణే॥౩౫॥సచింతయామాసమునిఃకిన్నుమేసుకృతంభవేత్ । కథంవృథానమృత్యుస్స్యాదితిపార్థివసత్తమ॥ ౩౬॥ సదదర్శశ్వమాంసస్యకుతంత్రీంవితతాంమునిః ॥ చాండాలస్యగృహేరాజన్సద్యశ్శస్త్రహతస్యవై॥ ౩౭॥ సంచింతయామాసతదాస్తైన్యంకార్యమితోమయా।నహీదానీముపాయోమేవిద్యతేప్రాణధారణే॥ ౩౮॥ ఆపత్సువిహితంస్తైన్యంవిశిష్టంచమహీయసః । విప్రేణప్రాణరక్షార్థంకర్తవ్యమితినిశ్చయః॥౩౯॥ హీనాదాదేయమాదౌస్యాత్సమానాత్తదనంతరమ్ । అసంభవేవాదదీతవిశిష్టాదపిధార్మికాత్ ॥ ౪౦॥ సోహమంత్యావసాయానాంహరామ్యేనాంప్రతిగ్రహాత్ ।నస్తైన్యదోషంపశ్యామిహరిష్యామిశ్వజాఘనీమ్॥ ౪౧॥ ఏతాంబుద్ధింసమాస్థాయవిశ్వామిత్రోమహామునిః। తస్మిన్దేశేససుష్వాపశ్వపచోయత్రభారత॥ ౪౨॥ సవిగాఢాంనిశాందృష్ట్వాసుప్తేచాండాలపక్కణే। శనైరుత్థాయభగవాన్ప్రవివేశకుటీమతః॥ ౪౩॥ సుగుప్తఇవచాండాలఃశ్లేష్మాపిహితలోచనః। పరిభిన్నస్వరోరూక్షఃప్రోవాచాప్రియదర్శనః॥ ౪౪॥శ్వపచః॥ కఃకుతంత్రీంఘుటయతిసుప్తేచాండాలపక్కణే। జాగర్మినాత్రసుప్తోస్మిహతోసీతిచదారుణః॥౪౫॥విశ్వామిత్రస్తతోభీతఃసహసాతమువాచహ। తత్రవ్రీడాకులముఖఃసోద్వేగస్తేనకర్మణా॥ ౪౬॥విశ్వామిత్రోహమాయుష్మన్నాగతోహంబుభుక్షితః।మావధీర్మమసద్బుద్ధేయదిసమ్యక్ప్రపశ్యసి॥ ౪౭॥ చాండాలస్తద్వచశ్శ్రుత్వామహర్షేర్భావితాత్మనః।శయనాదుపసంభ్రాంతఉద్యయౌప్రతితంతతః॥ ౪౮॥ సవిసృజ్యాశ్రునేత్రాభ్యాంబహుమానాత్కృతాంజలిః। ఉవాచకౌశికంరాత్రౌబ్రహ్మన్కింతెచికీర్షితమ్ ॥ ౪౯ ॥ విశ్వామిత్రస్తుమాతంగమువాచపరిసాంత్వయన్।క్షుధితోహంగతప్రాణోహరిష్యామిశ్వజాఘనీమ్॥ ౫౦॥క్షుధితఃకలుషంయాతోనాస్తిహ్రీరశనార్థినః।క్షుచ్చమాందూషయత్యత్రహరిష్యామిశ్వజాఘనీమ్॥ ౫౧ ॥ అవసీదంతిమెప్రాణాశ్శ్రుతిర్మేనశ్యతిక్షుధా।దుర్బలోనష్టసంజ్ఞశ్చభక్ష్యాభక్ష్యవివర్జితః॥౫౨॥సోధర్మంబుధ్యమానోపిహరిష్యామిశ్వజాఘనీమ్ । అటన్భైక్షంనవిందామియదాయుష్మాకమాలయే॥ ౫౩॥తదాబుద్ధిఃకృతాపాపేహరిష్యామిశ్వజాఘనీమ్।అగ్నిర్ముఖంపురోధాశ్చదేవానాంశుచిషాడ్విభుః॥ ౫౪॥ యథావత్సర్వభుగ్బ్రహ్మన్తథామాంవిద్ధిధర్మతః। తమువాచసచాండాలోమహర్షేశృణుమెవచః॥ ౫౫॥ శ్రుత్వాతత్వంతథాతిష్ఠయథాధర్మోనహీయతే। ధర్మంతవాపివిప్రర్షేశృణుయత్తెబ్రవీమ్యహమ్॥ ౫౬॥ సృగాలాదధమంశ్వానంప్రవదంతిమ

నీషిణః । తస్యాప్యధమముద్దేశశ్శరీరస్యశ్వజాఘనీ ॥ ౫౭॥ నేదంసమ్యగ్వ్యవసితంమహర్షేధర్మగర్హితమ్। చాండాలస్వస్వహరణమభక్ష్యస్య విశేషతః॥ ౫౮ ॥ సాధ్వన్యమనుపశ్యత్వముపాయంప్రాణధారణే। నమాంసలోభాత్తపసోనాశస్తేస్యాన్మహామునే ॥ ౫౯॥ జానతావిహితంధర్మం నకార్యోధర్మసంకరః । మాస్మధర్మంపరిత్యాక్షీస్త్వంహిధర్మభృతాంవరః ॥ ౬౦ ॥ విశ్వామిత్రస్తతోరాజన్నిత్యుక్తోభరతర్షభ।క్షుధార్తః ప్రత్యువాచేదంపునరేవమహామునిః ॥ ౬౧॥ నిరాహారస్యసుమహాన్మమకాలోభిధావతః । నవిద్యతేప్యుపాయశ్చకశ్చిన్మేప్రాణధారణే॥౬౨॥యేనయేనవిశేషేణకర్మణాయేనకేనచిత్ । అభ్యుజ్జీవేత్సాద్యమానస్సమర్థోధర్మమాచరేత్ ॥౬౩॥ఐంద్రోధర్మఃక్షత్రియాణాంబ్రాహ్మణానామథాగ్నికః । బ్రహ్మవహ్నిర్మమబలంభక్ష్యామిశమయన్క్షుధామ్॥ ౬౪॥ యథాయథైవజీవేద్ధితత్కర్తవ్యమహేలయా।జీవితంమరణాత్ శ్రేయోజీవన్ధర్మమవాప్నుయాత్ ॥ ౬౫॥ సోహంజీవితమాకాంక్షన్నభక్ష్యస్యాపిభక్షణమ్।వ్యవస్యేబుద్ధిపూర్వంవైతద్భవాననుమన్యతామ్॥౬౬॥ జీవన్ధర్మం చరిష్యామిప్రణోత్స్యామ్యశుభానితు । తపోభిర్విద్యయాచైవ జ్యోతీంషీవమహత్తమః ॥ ౬౭ ॥ శ్వపచఉవాచ ॥ నైతత్ ఖాదన్ప్రాప్స్యసేదీర్ఘమాయుర్నైవప్రాణాన్నామృతస్యేవతృప్తిః । భిక్షామన్యాంభిక్షమాతేమనోస్తుశ్వభక్షణేశ్వాహ్యభక్ష్యోద్విజానామ్॥ ౬౮॥ విశ్వామిత్రఉవాచ॥ నదుర్భిక్షేసులభంమాంసమన్యత్ శ్వపాకనాన్యన్మమచాస్తివిత్తమ్ । క్షుధార్తశ్చాహమగతిర్నిరాశశ్శ్వమాంసేచాస్మిన్షడ్రసాన్సాధుమన్యే॥ ౬౯॥శ్వపచఉవాచ॥పంచపంచనఖాభక్ష్యాబ్రహ్మక్షత్రస్యవైవిశః । యథాశాస్త్రంప్రమాణంతేమాభక్ష్యేమానసంకృథాః॥ ౭౦॥ ....*

విశ్వామిత్రః॥అగస్త్యేనాసురోజగ్ధోవాతాపిఃక్షుధితేనవై ।అహమాపద్గతఃక్షుబ్ధోభక్షయిష్యేశ్వజాఘనీమ్॥ ౭౧॥శ్వపచః॥భిక్షామన్యామాహరేతినచకర్తుమిహార్హసి। ననూనంకార్యమేతద్వైహరకామంశ్వజాఘనీమ్ ॥ ౭౨ ॥ విశ్వామిత్రః॥ శిష్టావైకారణంధర్మేతద్వృత్తమనువర్తయే।పరాంమేధ్యాశనాదేనాంభక్ష్యాంమన్యేశ్వజాఘనీమ్॥ ౭౩॥ శ్వపచః॥ అసతాయత్సమాచీర్ణంనసధర్మస్సనాతనః।నకార్యమిహకార్యంవైమాచ్ఛలేనాశుభంకృథాః॥ ౭౪॥ విశ్వామిత్రః॥ నపాతకంచావమతమృషిస్సంకర్తుమర్హతి। సమౌచశ్వమృగౌమన్యేతస్మాద్భక్ష్యేశ్వజాఘనీమ్॥ ౭౫॥శ్వపచః॥ యద్బ్రాహ్మణార్థేకృతమర్థినాతేనతేనర్షిణాతదవస్థాధికారే।నవైధర్మోయత్రనపాతకమస్తిసర్వైరుపాయైర్గురవోహిరక్ష్యాః॥ ౭౬॥ విశ్వామిత్రః ॥ మిత్రంచమేబ్రాహ్మణస్యాయమాత్మాప్రియశ్చమేపూజ్యతమశ్చలోకే । తంభర్తుకామోహమిమాంజిహీర్షేనృశంసానామీదృశానాంనబిభ్యే॥ ౭౭॥ శ్వపచః॥కామంనరాజీవితంసంత్యజంతినచాభక్ష్యేక్వచిత్కుర్వంతిబుద్ధిమ్।సర్వాన్కామాన్ప్రాప్నువంతీహవిద్వన్ప్రియస్వకామంసహితఃక్షుధైవ॥ ౭౮॥ విశ్వామిత్రః॥ స్థానేభవేత్సంశయఃప్రేత్యభావేనిస్సంశయఃకర్మణాంవైవినాశః । అహంపునర్వ్రతనిత్యశ్శమాత్మామూలంరక్ష్యంభక్షయిష్యామ్యభక్ష్యమ్॥ ౭౯॥ బుద్ధ్యాత్మకేవ్యక్తమస్తీతిపుణ్యంమోహాత్మకోయత్రయథాశ్వభక్షే। యద్యప్యేతత్సంశయాత్మాచరామినాహంభవిష్యామియథాత్వమేవ॥ ౮౦॥ శ్వపచః॥ గోపనీయమిదందుఃఖమితిమేనిశ్చితామతిః। దుష్కృతోబ్రాహ్మణస్సత్రంయస్త్వామహముపాలభే॥౮౧॥విశ్వామిత్రః॥ పిబంత్యేవోదకంగావోమండూకేషురువత్స్వపి। నతేధికారోధర్మేస్తిమాభూరాత్మప్రశంసకః॥ ౮౨॥శ్వపచః॥సుహృద్భూత్వానుశాసేత్వాంకృపాహిత్వయిమేద్విజ । యదిదంశ్రేయఆధత్స్వమాలోభాత్పాపకంకృథాః ॥ ౮౩ ॥ విశ్వామిత్రః॥సుహృన్మేత్వంసుఖేప్సుశ్చేదాపదోమాంసముద్ధర। జానేహంధర్మతోత్మానంశౌనీముత్సృజ్యజాఘనీమ్॥ ౮౪॥శ్వపచః॥ నైవోత్సహేభవతోదాతుమేతాంనోపేక్షితుంహ్రియమాణంస్వమన్నమ్। ఉభౌస్యావఃపాపలోకావలిప్తౌదాతాచాహంబ్రాహ్మణస్త్వంప్రతీచ్ఛన్॥ ౮౫ ॥ విశ్వామిత్రః॥అద్యాహమేతద్వృజినంకర్మకృత్వాజీవంశ్చరిష్యామి

ఘమహాపవిత్రమ్। సపృచ్ఛతాత్మాధర్మమేవాభిపత్స్యే యదేతయోర్గురుతద్వై బ్రవీహి ॥ ౮౬॥ శ్వపచః ॥ ఆత్మైవసాక్షీకులధర్మకృత్యే త్వమేవజానాసియదత్రదుష్కృతమ్। యోహ్యాద్రియాచ్ఛక్యమితిశ్వమాంసంమన్యేనతస్యాస్తివివర్జనీయమ్॥ ౮౭॥ విశ్వామిత్రః॥ ఉపాదానేఖాదనేచాస్తిదోషః కార్యాత్యయేనిత్యమత్రాపవాదః । యస్మిన్హింసానానృతంవాచ్యలేశో భక్ష్యక్రియాయత్రనతద్గరీయః ॥ ౮౮॥ శ్వపచః॥ యద్యేషహేతుస్తవఖాదనేస్యానతే వేదఃకారణంనార్యధర్మః॥ తస్మాఖ్యత్యేభక్షణేవాద్విజేంద్రదోషంనపశ్యామియథేదమత్ర ॥ ౮౯॥ విశ్వామిత్రః॥ నైవాతిపాపంభక్షమాణస్యదృష్టంసురాంతుపీత్వాపతతీతిశబ్దః। అన్యోన్యకార్యాణియథాతథైవనపాపమాత్రేణకృతంహినస్తి॥ ౯౦॥ శ్వపచః ॥ అస్థానతోహీనతఃకుత్సితాద్వాతద్విద్వాంసంబాధతేసాధువృత్తమ్। శ్వానంపునర్యోలభతేనిషంగాత్తేనాపిదండఃసహితవ్యఏవ ॥ ౯౧॥ భీష్మః॥ ఏవముక్త్వానివవృతేమాతంగఃకౌశికంతదా। విశ్వామిత్రోజహారైవకృతబుద్ధిశ్శ్వజాఘనీమ్॥ ౯౨॥ తతోజగ్రాహసశ్వాంగంజీవితార్థీమహామునిః। సదారస్తాముపాహృత్యవనేభోక్తుమియేషసః॥ ౯౩॥ అథాస్యబుద్ధిరభవత్ విధినాహంశ్వజాఘనీమ్। భక్షయామియథాకామంపూర్వంసంతర్ప్యదేవతాః ॥ ౯౪॥ తతోగ్నిముపసంహృత్యబ్రాహ్మేణవిధినామునిః। ఐంద్రాగ్నేయేనవిధినాచరుంశ్రపయతస్స్వయమ్॥ ౯౫॥ తతస్సమారభత్కర్మదైవంపిత్ర్యంచభారత। ఆహూయదేవానింద్రాదీన్భాగంభాగంవిధిక్రమాత్ ॥ ౯౬॥ ఏతస్మిన్నేవకాలేతుప్రవవర్షసవాసవః । సంజీవయన్ప్రజాస్సర్వాజనయామాసచౌషధీః॥ ౯౭॥ విశ్వామిత్రోపిభగవాంస్తపసాదగ్ధకిల్బిషః। కాలేనమహతాసిద్ధిమవాపపరమాద్భుతామ్॥ ౯౮॥ ససంహృత్యచతత్కర్మఅనాస్వాద్యచతద్ధవిః । తోషయామాసదేవాంశ్చపితౄంశ్చద్విజసత్తమః॥ ౯౯॥ ఏవంవిద్వానదీనాత్మావ్యసనస్థోజిజీవిషుః । సర్వోపాయైరుపాయజ్ఞోదీనమాత్మానముద్ధరేత్ ॥ ౧౦౦॥ ఏతాంబుద్ధింసమాస్థాయజీవితవ్యంసదాభవేత్ । జీవన్పుణ్యమవాప్నోతిపురుషోభద్రమశ్నుతే॥ ౧౦౧॥ తస్మాత్కౌంతేయవిదుషాధర్మాధర్మవినిశ్చయే॥ బుద్ధిమాస్థాయలోకేస్మిన్వర్తితవ్యంకృతాత్మనా॥ ౧౦౨॥

……

ఇతి- విశ్వామిత్రశ్వపచసంవాదే- ఏకచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ యదిఘోరంసముద్దిష్టమశ్రద్ధేయమివానృతమ్।అస్తిస్విద్దస్యుమర్యాదాయామహంపరివర్జయే॥ ౧॥ సంముహ్యామివిషీదామిధర్మోమేశిథిలీకృతః। ఉద్యమంనాధిగచ్ఛామికదాచిత్పరిసాంత్వయన్॥ ౨॥ భీష్మః॥ నైతత్ శ్రుత్వాగమాదేవతవధర్మానుశాసనమ్ । ప్రజ్ఞాసమవహారోయంకవిభిస్సంభృతంమధు॥ ౩॥ బహ్వ్యఃప్రతివిధాతవ్యాఃప్రజ్ఞారాజ్ఞాతతస్తతః । నైకశాఖేనధర్మేణయాత్రైషాసంప్రవర్తతే॥ ౪॥ బుద్ధిసంజననోధర్మఆచారశ్చసతాంసదా। జ్ఞేయోభవతికౌరవ్యసదాతద్విద్ధిమేవచః ॥ ౫॥ బుద్ధిశ్రేష్ఠాహిరాజానశ్చరంతివిజయైషిణః। ధర్మఃప్రతివిధాతవ్యోబుద్ధ్యారాజ్ఞాతతస్తతః ॥ ౬॥ నైకశాఖేనధర్మేణరాజ్ఞోధర్మోవిధీయతే। దుర్బలస్యకుతఃప్రజ్ఞాపురస్తాదనుపాహృతా॥ ౭॥ అద్వైధజ్ఞఃపథిద్వైధేసంశయంప్రాప్తుమర్హసి । బుద్ధిద్వైధంవేదితవ్యంపురస్తాదేవభారత॥ ౮॥ పార్శ్వతఃకరణంప్రాజ్ఞోవిష్టంభిత్వాప్రకారయేత్। జనస్తచ్చరితంధర్మంవిజానాత్యన్యథాన్యథా॥ ౯॥ అమిథ్యాజ్ఞానినఃకేచిన్మిథ్యావిజ్ఞానినఃపరే। తద్వైయథాయథంబుద్ధ్వాజ్ఞానమాదదతేసతామ్॥ ౧౦॥ పరిముష్ణంతిశాస్త్రాణిధర్మస్యపరిపంథినః । వైషమ్యమర్థవిద్యానాంనిరర్థాఃఖ్యాపయంతితే॥ ౧౧॥ ఆజిజీవిషవోవిద్యాంయశఃకామాస్సమంతతః। తేసర్వేనృపపాపిష్ఠాధర్మస్యపరిపంథినః ॥ ౧౨॥ అపక్వమతయోమందానజానంతియథాతథమ్। యథాహ్యశాస్త్రకుశలాస్సర్వత్రాయుక్తినిష్ఠితాః॥ ౧౩॥ పరిముష్ణంతిశాస్త్రాణిశాస్త్రదోషానుదర్శినః।విజ్ఞాతమర్థంవిద్యానాంనసమ్యగితివర్తతే ॥ ౧౪॥ నిందయాపరవిద్యానాంస్వవిద్యాంఖ్యాపయంతిచ। వాగస్త్రావాక్ఛురీభూతాదుగ్ధవిద్యాఫలాఇవ॥ ౧౫॥ తాన్విద్యావణిజోవిద్ధిరాక్షసానివభారత। వ్యాజేనసద్భిర్విహితోధర్మస్తేపరిహాస్యతి॥ ౧౬॥ నధర్మవచనంవాచా

నైవబుద్ధ్యేతినశ్శ్రుతమ్ । ఇతిబార్హస్పతంజ్ఞానంప్రోవాచమఘవాస్స్వయమ్॥౧౭॥నత్వేవవచనంకించిదనిమిత్తాదిహోచ్యతే। సువినీతేనశాస్త్రేణనవ్యవస్యంత్యథాపరే॥ ౧౮॥ లోకయాత్రామిహైకేతుధర్మంప్రాహుర్మనీషిణః । సముద్దిష్టంసతాంధర్మంస్వయమూహేతపండితః॥ ౧౯॥అమర్షాచ్ఛాస్త్రసంమోహాదవిజ్ఞానాచ్చభారత। శాస్త్రంప్రాజ్ఞస్యవదతస్సమూహేయాత్యదర్శనమ్॥౨౦॥ఆగతాగమయాబుద్ధ్యావచనేనప్రశస్యతే । అజ్ఞానాత్ జ్ఞానహేతుత్వాద్వచనంసాధుమన్యతే॥౨౧॥అనయాహతమేవేదమితిశాస్త్రముపార్థకమ్। దైతేయానుశనాఃప్రాహసంశయచ్ఛేదనంపురా॥ ౨౨॥ జ్ఞానమప్యపదేశ్యంహియథానాస్తితథైవతత్ । తంతథాచ్ఛిన్నమూలేనసన్నోదయితుమర్హసి॥౨౩॥ అనవ్యవహితంయోవానేదంవాక్యముపాశ్నుతే । ఉగ్రాయైవహిసృష్టోసికర్మణేనత్వమీక్షసే॥ ౨౪ ॥ అంగమామన్వవేక్షస్వరాజన్యాయబుభూషతే।యథాప్రముచ్యతేత్వన్యోయదర్థంనప్రమోదతే॥౨౫॥ అజోశ్వఃక్షత్రమిత్యేతత్సదృశంబ్రహ్మణాకృతమ్। తస్మాదభీక్ష్ణంభూతానాంయాత్రాకాచిత్ప్రసిధ్యతి॥ ౨౬॥ యస్త్వవధ్యవధేదోషస్సవధ్యస్యావధేస్మృతః । సాహైవఖలుమర్యాదాయామయంపరివర్జయేత్ ॥ ౨౭ ॥ తస్మాత్తీక్ష్ణఃప్రజారాజాస్వధర్మేస్థాపయేత్తతః। అన్యోన్యంభక్షయంతోహిప్రచరేయుర్వృకాఇవ॥ ౨౮॥ యస్యదస్యుగణారాష్ట్రేధ్వాంక్షామత్స్యాన్జలాదివ । విహరంతిపరస్వానిసవైక్షత్రియపాంసనః॥౨౯॥ కులీనాన్సచివాన్కృత్వావేదవిద్యాసమన్వితాన్। ప్రశాధిపృథివీంరాజన్ప్రజాధర్మేణపాలయన్॥౩౦॥విహీనంకర్మణాన్యాయంయఃప్రగృహ్ణాతిభూమిపః। ఉపాయస్యావిశేషజ్ఞంతద్వైక్షత్రంనపుంసకమ్॥ ౩౧ ॥ నైవోగ్రంనైవచానుగ్రంధర్మేణేహప్రశస్యతే । ఉభయంనవ్యతిక్రామేదుగ్రోభూత్వామృదుర్భవ॥౩౨॥కష్టఃక్షత్రియధర్మోయంసౌహృదంత్వయిమేస్థితమ్। ఉగ్రకర్మణిసృష్టోసితస్మాద్రాజ్యంప్రశాధివై॥౩౩॥ అశిష్టనిగ్రహోనిత్యంనిత్యంశిష్టస్యపాలనమ్। ఏవంశుక్రోబ్రవీద్ధీమానాపత్సుభరతర్షభ॥ ౩౪॥ యుధిష్ఠిరః॥ అస్తిచేదిహమర్యాదాయామన్యోనాభిలంఘయేత్। పృచ్ఛామిత్వాంసతాంశ్రేష్ఠతన్మేబ్రూహిపితామహ॥౩౫॥భీష్మః॥ బ్రాహ్మణానేవసేవేతవిద్యావృద్ధాంస్తపస్వినః । శ్రుతచారిత్రవృత్తాఢ్యాన్పవిత్రంహ్యేతదుత్తమమ్ ॥ ౩౬॥ యాదేవతాసువృత్తిస్తేసాస్త్వవిప్రేషునిత్యదా । క్రుద్ధైర్హివిప్రైఃకర్మాణికృతానిబహుధానృప ॥ ౩౭॥ ప్రత్యాయశోభవేన్ముఖ్యమప్రీత్యాపరమంభయమ్। ప్రీత్యాహ్యమృతవద్విప్రాఃక్రుద్ధాశ్చైవవిషంయథా॥౩౮॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - ఆపద్ధర్మపర్వణి- ద్విచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ పితామహమహాప్రాజ్ఞసర్వశాస్త్రవిశారద । శరణంపాల్యమానస్యయోధర్మస్తంబ్రవీహిమే॥౧॥భీష్మః॥ మహాన్ధర్మోమహారాజశరణాగతపాలనే। అర్హఃప్రష్టుంభవాంశ్చైవప్రశ్నంభరతసత్తమ ॥ ౨ ॥ శిబిప్రభృతయోరాజన్రాజానశ్శరణాగతాన్ । పరిపాల్యమహాత్మానస్సంసిద్ధింపరమాంగతాః॥ ౩॥ శ్రూయతేచకపోతేనశత్రుశ్శరణమాగతః। పూజితశ్చయథాన్యాయంస్వైశ్చమాంసైర్నిమంత్రితః॥ ౪॥ యుధిష్ఠిరః॥ కథంకపోతేనపురాశత్రుశ్శరణమాగతః । స్వమాంసంభోజితఃకాంచగతింలేభేసభారత ॥ ౫॥ భీష్మః॥ శృణురాజన్కథాందివ్యాంసర్వపాపప్రణాశినీమ్।నృపతేర్ముచుకుందస్యకథితాంభార్గవేణవై॥ ౬॥ ఇమమర్థంపురాపార్థముచుకుందోనరాధిపః । భార్గవంపరిపప్రచ్ఛప్రణతఃపురుషర్షభ॥౭॥తస్మైశుశ్రూషమాణాయభార్గవోకథయత్కథామ్ । ఇమాంయథాకపోతేనసిద్ధిఃప్రాప్తానరాధిప ॥ ౮॥ మునిః॥ ధర్మనిశ్చయసంయుక్తాంకామార్థసహితాంకథామ్।శృణుష్వావహితోరాజన్గదతోమేమహాభుజ॥ ౯॥ క్వచిత్క్షుద్రసమాచారఃపృథివ్యాంకాలసమ్మితః।విచచారమహారణ్యేఘోరశ్శకునిలు

బ్ధకః॥ ౧౦॥ కాకోలఇవకృష్ణాంగోరక్తాక్షఃకాలసంమితః। దీర్ఘజంఘోహ్రస్వపాదోమహావక్త్రోమహాహనుః॥ ౧౧॥ నైవతస్యసుహృత్కశ్చిన్నసంబంధీనబాంధవాః। సహితైస్సంపరిత్యక్తస్తేనరౌద్రేణకర్మణా॥ ౧౨॥ నరఃపాపసమాచారస్త్యక్తవ్యోదూరతోబుధైః। ఆత్మానంయోభిసంధత్తేసోన్యస్యస్యాత్కథంహితః॥ ౧౩॥ యేనృశంసాదురాత్మానఃప్రాణిప్రాణహరానరాః। ఉద్వేజనీయాభూతానాంవ్యాళాఇవభవంతితే॥౧౪॥సవైజాలకమాదాయద్విజాన్హత్వావనేసదా। చకారవిక్రయంతేషాంపతంగానాంజనాధిప। ౧౫॥ ఏవంతువర్తమానస్యతస్యవృత్తిందురాత్మనః। అగమత్సుమహాన్కాలోనచాధర్మమబుధ్యత॥ ౧౬॥తస్యభార్యాసహాయస్యరమమాణస్యశాశ్వతమ్।దైవయోగవిమూఢస్యనాన్యావృత్తిరరోచయత్ ॥౧౭॥ తతఃకదాచిత్తస్యాథవనస్థస్యసమంతతః। పాతయన్నివవృక్షాంస్తాన్సుమహాన్వాతసంభ్రమః॥౧౮॥మేఘసంకులమాకాశంవిద్యున్మండలమండితమ్। సంఛన్నస్తుముహూర్తేననౌసార్థైరివసాగరః॥ ౧౯॥ వారిధారాసమూహేనసంప్రవృష్టశ్శతక్రతుః। క్షణేనపూరయామాససలిలేనవసుంధరామ్। ౨౦॥ తతోధారాకులేకాలేసంభ్రమాన్నష్టచేతనః।శీతార్తస్తద్వనంసర్వమాకులేనాంతరాత్మనా॥౨౧॥నైవనిమ్నంస్థలంవాపిసోవిందతవిహంగహా॥ పూరితోహిజలౌఘేనతస్యమార్గోవనస్యతు॥ ౨౨॥ పక్షిణోవర్షవేగేనహతాలీనాస్తదాభవన్। మృగసింహవరాహాశ్చస్థలమాశ్రిత్యశేరతే॥౨౩॥ మహతావాతవర్షేణత్రాసితాస్తేవనౌకసః। భయార్తాశ్చక్షుధార్తాశ్చబభ్రముస్సహితావనే॥ ౨౪॥ సతుశీతహతైర్గాత్రైర్నజగామనతస్థివాన్। దదర్శపతితాంభూమౌకపోతీంశీతవిహ్వలామ్॥ ౨౫॥ దృష్ట్వార్తోపిహిపాపాత్మాసతాంపంజరకేక్షిపత్।స్వయందుఃఖాభిభూతోపిదుఃఖమేవాకరోత్పరే॥౨౬॥ పాపాత్మాపాపకారిత్వాత్పాపమేవచకారసః। సోపశ్యద్వనమండేషుమేఘనీలంవనస్పతిమ్॥ ౨౭॥ సేవ్యమానంవిహంగౌఘైశ్ఛాయావాసఫలార్థిభిః। ధాత్రాపరోపకారాయససాధురివనిర్మితః॥౨౮॥ అథాభవత్క్షణేనైవవియద్విమలతారకమ్ । మహత్సరఇవోత్ఫుల్లంకుముదచ్ఛురితోదకమ్॥ ౨౯॥తారాఢ్యంకుముదాకారమాకాశంనిర్మలంబహు। ఘనైర్ముక్తంనభోదృష్ట్వాలుబ్ధకశ్శీతవిహ్వలః॥ ౩౦॥దిశోవిలోకయామాసవిగాఢాంప్రేక్ష్యశర్వరీమ్। దూరతోమేనివేశశ్చఅస్మాద్దేశాదితిప్రభో॥౩౧ ॥ కృతబుద్ధిర్ద్రుమేతస్మిన్వస్తుంతాంరజనీంతతః । సాంజలిఃప్రణతింకృత్వావాక్యమాహవనస్పతిమ్॥ ౩౨॥ శరణంయామియాన్యస్మిన్దైవతానివనస్పతౌ। సశిలాయాంశిరఃకృత్వాపర్ణాన్యాస్తీర్యభూతలే॥ దుఃఖేనమహతావిష్టస్తతస్సుస్వాపపక్షిహా॥౩౩॥……………………………………………………*

ఇతి ఆపద్ధర్మపర్వణి కపోతలుబ్ధకసంవాదే - త్రిచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ అథవృక్షస్యశాఖాయాంవిహంగస్ససుహృజ్జనః । దీర్ఘకాలోషితోరాజంస్తత్రచిత్రతనూరుహః॥ ౧॥ తస్యకల్యంగతాభార్యాచరితుంనాభ్యవర్తత। ప్రాప్తాంచరజనీందృష్ట్వాసపక్షీపర్యతప్యత॥ ౨॥ వాతవర్షంమహచ్చాసీన్నచాగచ్ఛతిమేప్రియా । కిన్నుతత్కారణంయేనసాద్యాపిననివర్తతే॥౩॥ అపిస్వస్తిభవేత్తస్యాఃప్రియాయామమకాననే । తయావిరహితంహీదంశూన్యమద్యగృహంమమ॥ ౪॥ పుత్రపౌత్రవధూభృత్యైరాకీర్ణమపిసర్వతః । భార్యాహీనంగృహస్థస్యశూన్యమేవగృహంభవేత్ ॥ ౫॥ నగృహంగృహమిత్యాహుర్గృహిణీగృహముచ్యతే । గృహంతుగృహిణీహీనమరణ్యసదృశంమతమ్॥ ౬॥ యదిసారక్తనేత్రాంతాచిత్రాంగీమధురస్వరా । అద్యనాయాతిమేకాంతానకార్యంజీవితేనమే॥ ౭॥ నభుంక్తేమయ్యభుక్తేయానాస్నాతేస్నాతిసువ్రతా। నాతిష్ఠత్యుపతిష్ఠేతశేతేచశయితేమయి॥౮॥ హృష్టేభవతిసాహృష్టాదుఃఖితేమయిదుఃఖితా। ప్రోషితేదీనవదనాక్రుద్ధేచప్రియవాదినీ॥౯॥ పతివ్రతాపతిగతిఃపతిప్రియహితేరతా । యస్యస్యాత్తాదృశీభార్యాధన్యస్సపురుషోభువి ॥ ౧౦ ॥ సాహిశ్రాంతంక్షుధార్తంచజానీతేమాంతపస్వినీ। అనురక్తాస్థిరాచైవభక్తాస్నిగ్ధాయశస్వినీ॥ ౧౧॥ వృక్షమూలేపిదయితాయస్యతిష్ఠతితద్గృహమ్। ప్రాసాదోపితయాహీనఃకాంతా

రణమితినిశ్చితమ్॥ ౧౨ ॥ ధర్మార్థకామకాలేషుభార్యాపుంసస్సహాయినీ । విదేశగమనేచాస్యసైవవిశ్వాసకారికా॥౧౩॥ భార్యాహిపరమోహ్యర్థః పురుషస్యేహపఠ్యతే। అసహాయస్యలోకేస్మిఁల్లోకయాత్రాసహాయినీ॥ ౧౪॥ తథారోగాభిభూతస్యనిత్యంకృచ్ఛ్రగతస్యచ । నాస్తిభార్యాసమం కించిన్నరస్యార్తస్యభేషజమ్॥౧౫॥నాస్తిభార్యాసమోబంధుర్నాస్తిభార్యాసమాగతిః।నాస్తిభార్యాసమోలోకేసహాయోధర్మసంగ్రహే॥౧౬॥ యస్యభార్యాగృహేనాస్తిసాధ్వీచప్రియవాదినీ । అరణ్యంతేనగంతవ్యంయథారణ్యంతథాగృహమ్॥౧౭॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- ఆపద్ధర్మపర్వణి- భార్యాప్రశంసాయాం- చతుశ్చత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః.

భీష్మః॥ ఏవంవిలపతస్తస్యశ్రుత్వాతుకరుణంవచః। గృహీతాశకునిఘ్నేనకపోతీవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ కపోతీ॥అహోతీవసుభాగ్యాహంయస్యామే దయితఃపతిః। అసతోవాసతోవాపిగుణానేవంప్రభాషతే॥౨॥ నసాస్త్రీత్యభిమంతవ్యాయస్యాంభర్తానతుష్యతి। తుష్టేభర్తరినారీణాంతుష్టాస్స్యుస్సర్వదేవతాః॥౩॥ అగ్నిసాక్షికమిత్యేవభర్తావైదైవతంపరమ్। దావాగ్నినేవనిర్దగ్ధాసపుష్పస్తబకాలతా॥౪॥ భస్మీభవతిసానారీయస్యాభర్తానతుష్యతి। ఇతిసంచింత్యదుఃఖార్తాభర్తారందుఃఖితంతదా॥ ౫॥కపోతీలుబ్ధకేనాపిగృహీతావాక్యమబ్రవీత్ । హంతవక్ష్యామితేశ్రేయశ్శ్రుత్వాతుకురుతత్తథా॥ ౬॥ శరణాగతసంత్రాతాభవకాంతవిశేషతః। ఏషశాకునికశ్శేతేతవవాసంసమాశ్రితః ॥ ౭ ॥ శీతార్తశ్చక్షుధార్తశ్చపూజామస్మైసమాచర। యోహికశ్చిద్ద్విజంహన్యాద్గాంచలోకస్యమాతరమ్ ॥ ౮॥ శరణాగతంచయోహన్యాత్తుల్యంతేషాంచపాతకమ్।అస్మాకంవిహితావృత్తిః కాపోతీజాతిధర్మతః॥౯॥ సాన్యాయ్యాత్మవతానిత్యంత్వద్విధేనానువర్తితుమ్। యస్తుధర్మంయథాశక్తిగృహస్థోహ్యనువర్తతే॥౧౦॥ సప్రేత్యలభతేలోకానక్షయానితిశుశ్రుమ । సత్వంసంతానవానద్యపుత్రవానసిచద్విజః॥౧౧॥ తత్స్వదేహేదయాంత్యక్త్వాధర్మార్థౌపరిగృహ్యచ । పూజామస్మైప్రయుంక్ష్వత్వంప్రీయేతాస్యమనోయథా॥ ౧౨॥ మత్కృతేమాచసంతాపంకుర్వీథాస్త్వంవిహంగమ। శరీరయాత్రాకృత్యార్థమన్యాందారానుపైష్యసి ॥ ౧౩ ॥ ఇతిసాశకునీవాక్యంపంజరస్థాతపస్వినీ। అతిదుఃఖాన్వితాప్రాహభర్తారంసముదీక్ష్యచ॥ ౧౪॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- ఆపద్ధర్మపర్వణి-కపోతలుబ్ధకసంవాదే-పంచచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥సపత్న్యావచనంశ్రుత్వాధర్మయుక్తిసమన్వితమ్। హర్షేణమహతాయుక్తోవాక్యంవ్యాకులలోచనః॥ ౧॥తంవైశాకునికందృష్ట్వావిధిదృష్టేనకర్మణా। సపక్షీపూజయామాసయత్నాత్తంపక్షిజీవినమ్॥ ౨॥ ఉవాచస్వాగతంతేద్యబ్రూహికింకరవాణితే । సంతాపశ్చనకర్తవ్యస్స్వగృహేవర్తతేభవాన్॥ ౩॥ తద్బ్రవీతుభవాన్క్షిప్రంకింకరోమికిమిచ్ఛసి । ప్రణయేనబ్రవీమిత్వాంత్వంహినశ్శరణాగతః ॥ ౪ ॥ అరావప్యుచితంకార్యమాతిథ్యంగృహమాగతే। ఛేత్తుమప్యాగతేచ్ఛాయాంనోపసంహరతేద్రుమః ॥ ౫ ॥ శరణాగతస్యకర్తవ్యమాతిథ్యంహిప్రయత్నతః। పంచయజ్ఞప్రవృత్తేనగృహస్థేనవిశేషతః॥ ౬॥ పంచయజ్ఞాంస్తుయోమోహాన్నకరోతిగృహాశ్రమే। తస్యనాయంనచపరోలోకోభవతిధర్మతః॥ ౭ ॥ తద్బ్రూహిమాంసువిస్రబ్ధోయత్త్వంవాచావదిష్యసి। తత్కరిష్యామ్యహంసర్వంమాత్వంశోకేమనఃకృథాః॥౮॥తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాశకునేర్లుబ్ధకోబ్రవీత్ । బాధతేఖలుమేశీతంసంత్రాణంహివిధీయతామ్॥ ౯॥ ఏవముక్తస్తతఃపక్షీపర్ణాన్యాస్తీర్యభూతలే। యథాశక్త్యాహిపర్ణేనజ్వలనార్థంద్రుతంయయౌ॥ ౧౦ ॥ గత్వాంగారకకర్మాంతంగృహీత్వాగ్నిమథాగమత్ । తతశ్శుష్కేషుపర్ణేషుపావకంసోప్యదీపయత్ ॥౧౧॥ససందీప్తంమహత్కృత్వాతమాహశరణాగతమ్। ప్రతాపయసువిస్రబ్ధస్స్వగాత్రాణ్యకుతోభయః ॥ ౧౨ ॥ సతథోక్తస్తథేత్యుక్త్వాలుబ్ధోగాత్రాణ్యతాపయత్। అగ్నిప్రత్యాగతప్రాణస్తతఃప్రాహవిహంగమమ్॥ ౧౩॥ హర్షేణమహతావిష్టోవాక్యంవ్యాకులలోచనః। తథేమంశకునిందృష్ట్వావిధిదృష్టేనకర్మణా॥ ౧౪॥ దత్తమాహారమి

చ్ఛామిత్వయాక్షుద్బాధతేహిమామ్ । సతద్వచఃప్రతిశ్రుత్య వాక్యమాహవిహంగమః॥ ౧౫॥ నమేస్తివిభవోయేననాశయేయక్షుధాంతవ।ఉత్పన్నేనహిజీవామోవయంనిత్యంవనౌకసః॥ ౧౬॥ సంచయోనాస్తిచాస్మాకంమునీనామివభోజనే। ఇత్యుక్త్వాతంతదాతత్రవివర్ణవదనోభవత్ ॥౧౭॥కథం నుఖలుకర్తవ్యమితిచింతాపరస్తదా। బభూవభరతశ్రేష్ఠగర్హయన్వృత్తిమాత్మనః॥ ౧౮ ॥ ముహూర్తాల్లబ్ధసంజ్ఞస్తుసపక్షీపక్షిఘాతినమ్ । ఉవాచతర్పయిష్యేత్వాంముహూర్తంప్రతిపాలయ ॥ ౧౯ ॥ ఇత్యుక్త్వాశుష్కపర్ణైస్తుసముజ్జ్వాల్యహుతాశనమ్ । హర్షేణమహతావిష్టస్సపక్షీవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౦॥ ఋషీణాందేవతానాంచపితౄణాంచమహాత్మనామ్।శ్రుతఃపూర్వంమయాధర్మోమహానతిథిపూజనే॥౨౧॥కురుష్వానుగ్రహం సౌమ్యసత్యమేతద్బ్రవీమితే। నిశ్చితాఖలుమేబుద్ధిరతిథిప్రతిపూజనే॥ ౨౨ ॥ తతఃకృతప్రతిజ్ఞోవై సపక్షీప్రహసన్నివ । తమగ్నింత్రిఃపరిక్రమ్యప్రవివేశమహామతిః॥ ౨౩॥ అగ్నిమధ్యేప్రవిష్టంతులుబ్ధోదృష్ట్వాతుపక్షిణమ్ । చింతయామాసమనసాకిమిదంవైకృతంమయా॥ ౨౪॥ అహోమమనృశంసస్యగర్హితస్యస్వకర్మణా। అధర్మస్సుమహాన్ఘోరోభవిష్యతినసంశయః ॥ ౨౫ ॥ ఏవంబహువిధంభూరివిలలాపసలుబ్ధకః। గర్హయన్స్వానికర్మాణిద్విజందృష్ట్వాతథాగతమ్॥౨౬॥..*

ఇతి - శాంతిపర్వాంతర్గత - ఆపద్ధర్మపర్వణి-కపోతలుబ్ధకసంవాదే-షట్చత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ తతస్సలుబ్ధకఃపశ్యన్క్షుధయాభిపరిప్లుతః। కపోతమగ్నిపతితంవాక్యంపునరువాచహ ॥ ౧ ॥కిమీదృశంనృశంసేనమయాకృతమబుద్ధినా।భవిష్యతిహిమేనిత్యంపాతకంకృశజీవినః॥ ౨॥ సవినిందంస్తథాత్మానంపునఃపునరువాచహ। అవిశ్వాస్యఃసుదుర్బుద్ధిఃసదానికృతినిశ్చయః॥ ౩॥ శుభంకర్మ పరిత్యజ్యసోహంశకునిలుబ్ధకః। నృశంసస్యమమాద్యాయంప్రత్యాదేశోనసంశయః॥ ౪॥ దత్తస్స్వమాంసందదతాకపోతేనమహాత్మనా । సోహంత్యక్ష్యేప్రియాన్ప్రాణాన్పుత్రాన్దారాన్విసృజ్యచ॥ ౫॥ఉపదిష్టోహిమేధర్మఃకపోతేనమహాత్మనా।అద్యప్రభృతిదేహంస్వంసర్వభోగైర్వివర్జితమ్॥ ౬॥ యథాస్వల్పంసరోగ్రీష్మేశోషయిష్యామ్యహంతథా। క్షుత్పిపాసాతపసహఃకృశోధమనిసంతతః ॥ ౭॥ ఉపవాసైర్బహువిధైశ్చరిష్యేపారలౌకికమ్। అహోదేహప్రదానేనదర్శితాతిథిపూజనా॥ ౮॥ తస్మాద్ధర్మంచరిష్యామిధర్మోహిపరమాగతిః। దృష్టోధర్మోహిధర్మిష్ఠేయాదృశోవిహగోత్తమే॥ ౯॥ ఏవముక్త్వావినిశ్చిత్యరౌద్రకర్మాసలుబ్ధకః । మహాప్రస్థానమాశ్రిత్యప్రయయౌసంశితవ్రతః ॥ ౧౦ ॥ తతోయష్టింశలాకాంశ్చక్షారకంపంజరంతథా। తాంచబద్ధాంకపోతింసప్రముచ్యవిససర్జహ॥౧౧॥..*

ఇతి-ఆపద్ధర్మపర్వణి-కపోతలుబ్ధకసంవాదే-సప్తచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః

భీష్మః॥తతోగతేశాకునికేకపోతీప్రాహదుఃఖితా। సంస్మృత్యసాచభర్తారంరుదతీశోకకర్శితా॥౧॥నాహంతేవిప్రియంకాంతకదాచిదపిసంస్మరే। సర్వాపివిధవానారీబహుపుత్రాపిశోచతే॥౨॥శోచ్యాభవతిబంధూనాంపతిహీనాతపస్వినీ। లాలితాహంత్వయానిత్యంబహుమానాచ్చపూజితా॥ ౩॥ వచనైర్మధురైస్స్నిగ్ధైరసంక్లిష్టమనోహరైః। కందరేషుచశైలానాంనదీనాంనిర్ఝరేషుచ॥౪॥ద్రుమాగ్రేషుచరమ్యేషురమితాహంత్వయాసహ। ఆకాశగమనేచైవవిహృతాహంత్వయాసుఖమ్॥ ౫॥ రమామిస్మపురాకాంతతన్మేనాస్త్యద్యకించన । మితందదాతిహిపితామితంభ్రాతామితంసుతః॥ ౬॥అమితస్యహిదాతారంభర్తారంకానపూజయేత్। నాస్తిభర్తృసమోనాథోనాస్తిభర్తృసమంసుఖమ్॥౭॥విసృజ్యధనసర్వస్వంభర్తావైశరణంస్త్రియాః।నకార్యమిహమెనాథజీవితేనత్వయావినా॥ ౮ ॥ పతిహీనాతుకానారీసతీజీవితుముత్సహేత్ । ఏవంవిలప్యబహుధాకరుణంసాసుదుఃఖితా॥౯॥ పతివ్రతాసంప్రదీప్తంప్రవివేశహుతాశనమ్ । తతశ్చిత్రాంగదధరంభర్తారంసాన్వపశ్యత॥ ౧౦ ॥ విమానస్థంసుకృతిభిఃపూజ్యమానంమహాత్మభిః॥చిత్రమాల్యాంబరధరంసర్వాభరణభూషితమ్॥ ౧౧॥ విమానశతకోటీభిరావృతంపుణ్యకర్మభిః । తతస్స్వర్గంగతఃపక్షీవిమానవరమాస్థితః॥

కర్మణాపూజితస్తత్ర రేమేససహభార్యయా॥౧౨॥ఇతి-ఆపద్ధర్మపర్వణి కపోతలుబ్ధకసంవాదే-అష్టచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః॥ ******

భీష్మః॥విమానస్థౌతుతౌరాజన్లుబ్ధకఃఖేదదర్శహ । దృష్ట్వాతౌదంపతీదుఃఖాదచింతయతతాంగతిమ్॥ ౧॥ ఈదృశేనైవతపసాగచ్ఛేయంపరమాంగతిమ్। ఇతిబుద్ధ్యావినిశ్చిత్యగమనాయోపచక్రమే॥౨॥ మహాప్రస్థానమాశ్రిత్యలుబ్ధకఃపక్షిజీవకః । నిశ్చేష్టోమరుదాహారోనిర్మమస్స్వర్గకాంక్షయా॥౩॥ తతోపశ్యత్సువిస్తీర్ణంహృద్యంపద్మాభిభూషితమ్ । నానాపక్షిగణాకీర్ణంసరశ్శీతజలంశివమ్॥ ౪ ॥ పిపాసార్తోపితద్దృష్ట్వాతృప్తస్స్యాన్నాత్రసంశయః। ఉపవాసకృశోత్యర్థంసతుపార్థివలుబ్ధకః ॥ ౫ ॥ అనవేక్ష్యైవసంహృష్టశ్శ్వాపదాధ్యుషితంవనమ్ । మహాంతంనిశ్చయంకృత్వాలుబ్ధకఃప్రవివేశహ॥౬॥ ప్రవిశన్నేవసవనంనిగృహీతస్సకంటకైః। సకంటకైర్విభిన్నాంగోలోహితార్ద్రీకృతచ్ఛవిః॥ ౭ ॥బభ్రామతస్మిన్విజనేనానామృగసమాకులే। తతోద్రుమాణాంమహతాంపవనేనవనేతదా ॥ ౮ ॥ ఉదతిష్ఠతసంఘర్షాత్సుమహాన్హవ్యవాహనః । తద్వనంవృక్షసంపూర్ణంలతావిటపసంకులమ్॥ ౯॥ దదాహపావకఃక్రుద్ధోయుగాంతాగ్నిసమప్రభః। సజ్వాలైఃపవనోద్ధూతైర్విస్ఫులింగైస్సమంతతః॥ ౧౦॥ దదాహతద్వనంఘోరంమృగపక్షిసమాకులమ్। తతస్సదేహమోక్షార్థంసంప్రహృష్టేనచేతసా॥ ౧౧॥ అభ్యధావతవర్ధంతంపావకంలుబ్ధకస్తదా। తతస్తేనాగ్నినాదగ్ధోలుబ్ధకోనష్టకల్మషః॥ ౧౨॥ జగామపరమాంసిద్ధింతతోభరతసత్తమ। తతస్స్వర్గస్థమాత్మానమపశ్యద్విగతజ్వరః॥౧౩॥యక్షగంధర్వసిద్ధానాంమధ్యేభ్రాజంతమింద్రవత్ । ఏవంఖలుకపోతశ్చకపోతీచపతివ్రతా ॥ ౧౪॥ లుబ్ధకేనసహస్వర్గంగతాఃపుణ్యేనకర్మణా । యాపిచైవంవిధానారీభర్తారమనువర్తతే॥ ౧౫॥ విరాజతేహిసాక్షిప్రంకపోతీవదివిస్థితా। ఏవమేతత్పురావృత్తంలుబ్ధకస్యమహాత్మనః॥౧౬॥ కపోతస్యచధర్మిష్ఠాగతిఃపుణ్యేనకర్మణా। యశ్చేదంశృణుయాన్నిత్యంయశ్చేదంపరికీర్తయేత్ ॥౧౭ ॥ నాశుభంవిద్యతేతస్యమనసాపిప్రమాదతః । యుధిష్ఠిరమహానేషధర్మోధర్మభృతాంవర॥ ౧౮॥ గోఘ్నేష్వపిభవేదస్మిన్నిష్కృతిఃపాపకర్మణః। ననిష్కృతిర్భవేత్తస్యయోహన్యాచ్ఛరణాగతమ్॥ ౧౯॥ ఇతిహాసమిమంశ్రుత్వాపుణ్యంపాపప్రణాశనమ్ । నదుర్గతిమవాప్నోతిస్వర్గలోకంచగచ్ఛతి ॥ ౨౦॥ ....*

*ఇతి- కపోతలుబ్ధకసంవాదే-ఏకోనపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః- *

యుధిష్ఠిరః॥ అబుద్ధిపూర్వంయత్పాపంకుర్యాద్భరతసత్తమ । ముచ్యతేసకథంతస్మాదేతత్సర్వంబ్రవీహిమే॥౧॥భీష్మః॥అత్రతేవర్తయిష్యామిపురాణమృషిసంస్తుతమ్। ఇంద్రోతశ్శౌనకోవిప్రోయదాహజనమేజయమ్ ॥ ౨॥ ఆసీద్రాజామహావీర్యఃపారీక్షిజ్జనమేజయః। అబుద్ధిపూర్వమాగచ్ఛత్ బ్రహ్మహత్యాంమహీపతిః ॥ ౩॥ బ్రాహ్మణాస్సర్వఏవైతేతత్యజుస్సపురోహితాః । సజగామవనంరాజాదహ్యమానోదివానిశమ్ ॥ ౪ ॥ ప్రజాభిస్సపరిత్యక్తశ్చకారకుశలంమహత్ । అతివేలంతపస్తేపేదహ్యమానస్సమన్యునా॥ ౫॥ బ్రహ్మహత్యాపనోదార్థమపృచ్ఛద్బ్రాహ్మణాన్బహూన్। పర్యటన్పృథివీంకృత్స్నాందేశేదేశేనరాధిపః॥ ౬ ॥ తత్రేతిహాసంవక్ష్యామిధర్మస్యాస్యోపబృంహణమ్ । దహ్యమానఃపాపకృత్యాజగామజనమేజయః॥ ౭॥చరిష్యమాణఇంద్రోతంశౌనకంసంశితవ్రతమ్ । సమాసాద్యోపజగ్రాహపాదయోఃపరిపీడయన్॥ ౮॥ ఋషిర్దృష్ట్వానృపంతత్రజగర్హేసుభృశంతదా॥ కర్తాపాపస్యమహతోభ్రూణహాకిమిహాగతః॥ ౯॥ కింత్వయాస్మాసుకర్తవ్యంమామాంప్రాక్షీఃకథంచన । గచ్ఛగచ్ఛనతేస్థానంప్రీణాత్యస్మానితిబ్రువన్॥ ౧౦॥రుధిరస్యేవతేగంధశ్శవస్యేవచదర్శనమ్ । అశివశ్శివసంకాశోమృతోజీవన్నివాటసి ॥ ౧౧ ॥ బ్రహ్మమృత్యురశుద్ధాత్మాపాపమేవానుచింతయన్।ప్రబుధ్యసేప్రస్వపిషివర్తసేపరమేసుఖే॥ ౧౨ ॥ మోఘంతేజీవితంరాజన్పరిక్లిష్టంచజీవసి। పాపాయైవహిసృష్టోసికర్మణేహయవీయసే ॥ ౧౩॥బహుకల్యాణమిచ్ఛంతఈహంతేపితరస్సుతాన్ । తపసాదైవతేజ్యాభిర్వందనేనతితిక్షయా॥ ౧౪॥ పితృవంశమిమంపశ్యత్వత్కృతేనరకంగతమ్।

నితర్థాస్సర్వ ఏవైషామాశాబంధాస్త్వదాశ్రయాః॥ ౧౫॥ యాన్పూజయంతో విందంతి స్వర్గమాయుర్యశః ప్రజాః । తేషు త్వం సతతం ద్వేష్టా బ్రాహ్మణేషు నిరర్థకః॥ ౧౬॥ ఇమం లోకం విముచ్య త్వమవాఙ్మూర్ధా పతిష్యసి। అశాశ్వతీశ్శాశ్వతీశ్చ సమాః పాపేన కర్మణా ॥ ౧౭॥ అద్యమానో యత్ర గృధ్రైః శ్శితికంఠైరయోముఖైః। తతశ్చ పునరావృత్తః పాపయోనిం గమిష్యసి ॥౧౮ ॥ యదిదం మన్యసే రాజన్నాయమస్తి కుతః పరః । ప్రతిస్మారయితారస్త్వాం యమదూతా యమక్షయే॥ ౧౯ ॥ .... *

ఇతి-ఆపద్ధర్మపర్వణి - ఇంద్రోతపారీక్షితీయే- పంచాశదధికశతతమోధ్యాయః.

భీష్మః॥ ఏవముక్తః ప్రత్యువాచ తం మునిం జనమేజయః। గర్హ్యం భవాన్గర్హయతే నింద్యం నిందతి మాం పునః॥ ౧॥ కింకార్యం మాధికృత్యారుతే తస్మాత్త్వాం ప్రసాదయే। సర్వం హీదం దుష్కృతం మే జ్వలామ్యగ్నావివాహితః ॥ ౨ ॥ స్వకర్మాణ్యభిసంధాయ నాభినందతి మే మనః। ప్రాప్య ఘోరం భయం నూనం మయా వై వస్వతాదపి ॥ ౩ ॥ తత్తు శల్యమనిర్హృత్య కథం శక్ష్యామి జీవితుమ్। సర్వం మన్యుం వినీయ త్వమభి మాం వద శౌనక ॥౪॥ మహానాసం బ్రాహ్మణానాం భూయో వక్ష్యామి సాంప్రతమ్। అస్తు శేషం కులస్యాస్య మా పరాభూదిదం కులమ్॥౫॥ నహి నో బ్రహ్మశప్తానాం శేషం భవితుమర్హతి స్తుతీరలభమానానాం సంవిదం వేదనిశ్చితాః ॥ ౬ ॥ నిర్విద్యమానస్స్వాత్మానం భూయో వక్ష్యామి శాశ్వతమ్। భూయశ్చైవాభిరక్షంతు నిర్ధనాన్నిర్జనా ఇవ॥ ౭॥ నహ్యయజ్ఞా అముం లోకం ప్రాప్నువంతి కథంచన । ఆయాంతాః ప్రతితిష్ఠంతి పుళిందశబరా ఇవ॥ ౮॥ అవిజ్ఞాయైవ మే ప్రజ్ఞాం బాలస్యేవ స పండితః । బ్రహ్మన్పితేవ పుత్రస్య ప్రీతిమాన్భవ శౌనక ॥ ౯॥ శౌనకః॥ కిమాశ్చర్యం యదప్రాజ్ఞో బహు కుర్యాదసాంప్రతమ్। ఇతి వై పండితో భూత్వా భూతానాం నానుకుప్యతే॥ ౧౦॥ ప్రజ్ఞాప్రాసాదమారుహ్య అశోచ్యశ్శోచతే జనాన్। జగతీస్థానివాద్రిస్థః ప్రజ్ఞయా ప్రతిపత్స్యతి॥ ౧౧ ॥ న చోపలభ్యతే తేన న చాశ్చర్యాణి కుర్వతే । నిర్విణ్ణాత్మా పరోక్షో వా ధిక్కృతస్సర్వసాధుషు॥ ౧౨॥ విదితం భవతో వీర్యం మాహాత్మ్యం వేదఆగమే । కురుష్వేహ యథాశాంతి బ్రహ్మశ్శరణమస్తు తే ॥ ౧౩॥ తద్వై పారత్రికం తాత బ్రాహ్మణానామకుప్యతామ్। అథ వా తప్యసే పాపైర్ధర్మమేవానుపశ్య వై॥ ౧౪॥ జనమేజయః ॥ అనుతప్యే చ పాపేన న చ ధర్మం విలోపయే। బుభూషుం భజమానం చ ప్రీతిమాన్భవ శౌనక॥ ౧౫॥ శౌనకః॥ ఛిత్వా దంభం చ మానం చ ప్రీతిమిచ్ఛామి తే నృప। సర్వభూతహితం తిష్ఠ ధర్మం చైవ ప్రతిస్మరన్ ॥౧౬॥ న భయాన్న చ కార్పణ్యాన్న లోభాత్త్వాముపాహ్వయే। తాం మే దైవీం గిరం సత్యాం శృణు త్వం బ్రాహ్మణైస్సహ॥ ౧౭॥ సోహం న కేనచిచ్చార్థీ త్వాం చ ధర్మాదుపాహ్వయే। క్రోశతాం సర్వభూతానాం హాహా ధిగితి జల్పతామ్॥౧౮॥ వక్ష్యంతి మామధర్మజ్ఞం త్యక్ష్యంతి సుహృదో జనాః। తా వాచస్సుహృదశ్శ్రుత్వా సంజ్వరిష్యంతి మే భృశమ్॥ ౧౯ ॥ కేచిదేవ మహాప్రాజ్ఞాః ప్రతిజ్ఞాస్యంతి తత్త్వతః । జానీహి మే కృతం తాత బ్రాహ్మణాన్ప్రతి భారత॥ ౨౦॥ యథా తే మత్కృతే క్షేమం లభంతే తే తథా కురు। ప్రతిజానీహి చాద్రోహం బ్రాహ్మణానాం నరాధిప॥ ౨౧॥ జనమేజయః॥ నైవ వాచా న మనసా పునర్జాతు న కర్మణా । ద్రోగ్ధాస్మి బ్రాహ్మణాన్విప్ర చరణావపి తే స్పృశే॥ ౨౨॥ .... *

ఇతి-ఇంద్రోతపారీక్షితీయే - ఏకపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః

శౌనకః॥ తస్మాత్తేహం ప్రవక్ష్యామి ధర్మమావృత్తచేతసే। శ్రీమాన్మహాబలస్తుష్టః స్వయం ధర్మమవేక్షసే॥౧॥ పురస్తాద్దారుణో భూత్వా సుచిత్రతరమేవ తత్ । అనుగృహ్ణాతి భూతాని స్వేన వృత్తేన పార్థివః॥ ౨॥ కృత్స్నం నూనం సదహతీతి లోకో వ్యవస్యతి। యత్ర త్వం తాదృశో భూత్వా ధర్మమేవానుపశ్యసి॥ ౩॥ హిత్వా తు సుచిరం భక్ష్యం భోజ్యాంశ్చ తప ఆస్థితః। ఇత్యేతదభిభూతానామద్భుతం జనమేజయ॥ ౪॥ యో దుర్లభో భవేద్దాతా కృపణో వా తపోధనః। అనాశ్చర్యం తదిత్యాహుర్నాతిదూరేణ వర్తతే॥ ౫॥ ఏతదేవ హి కార్పణ్యం సమగ్రమసమీక్షితమ్ । యచ్చేత్సమీక్షయైవ స్యాద్భవేత్తస్మింస్తతో గుణః॥ ౬॥ యజ్ఞో దానం దయా వేదాః సత్యం చ పృథివీపతే । పంచైతాని పవిత్రాణి సృష్టం సుచరితం తపః ॥ ౭ ॥ తదేవ రాజ్ఞాం పరమం పవిత్రం జనమే

జయ। తేనసమ్యగ్గృహీతేనశ్రేయాంసంధర్మమాప్స్యసి॥౮॥ పుణ్యదేశాభిగమనంపవిత్రంపరమంస్మృతమ్। అత్రాప్యుదాహరంతీమాంగాథాంగీతాం
యయాతినా॥౯॥ యోమర్త్యఃప్రతిపద్యేతఆయుర్జీవితమాత్మనః। యజ్ఞమేకాంతతఃకృత్వాతత్సంన్యస్యతపశ్చరేత్॥౧౦॥ పుణ్యమాహుఃకురుక్షే
త్రంకురుక్షేత్రాత్సరస్వతీమ్। సరస్వత్యాశ్చతీర్థానితీర్థేభ్యశ్చపృథూదకమ్॥౧౧॥ యత్రావగాహ్యపీత్వాచనైనంశ్వోమరణంతపేత్। మహాస
రఃపుష్కరాణిప్రభాసోత్తరమానసే॥౧౨॥ కాలోదకంచగంతాసిలబ్ధాయుర్జీవితేపునః। సరస్వతీదృషద్వత్యోఃసంగమోమానసస్సరః॥౧౩॥స్వాధ్యా
యశీలఃస్థానేషుసర్వేష్వేవముపస్పృశేత్। త్యాగధర్మఃపవిత్రాణాంసంన్యాసంమనురబ్రవీత్॥౧౪॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమాగాథాస్సత్యవతా
కృతాః। యథాకుమారస్సత్యోవైనైవపుణ్యోనపాపకృత్॥౧౫॥ నహ్యస్తిసర్వభూతేషుదుఃఖమస్మిన్కుతస్సుఖమ్। ఏవంప్రకృతిభూతానాంసర్వ
సంసర్గయాయినామ్॥౧౬॥త్యజతాంజీవితంశ్రేయోనివృత్తేపుణ్యపాతకే।యత్త్వేవరాజ్ఞోజ్యాయిష్ఠంకార్యాణాంతద్బ్రవీమితే॥౧౭॥బలేనసంవిభా
గైశ్చజయస్వర్గంజనేశ్వర।యస్యైవబలమోజశ్చసధర్మస్యప్రభుర్నరః॥౧౮॥ బ్రాహ్మణార్థంసుఖార్థంహిత్వంపాహివసుధాంనృప।యథైవైతాన్పు
రాక్షేప్సీస్తథైవైతాన్ప్రసాదయ॥౧౯॥అపిధిక్క్రియమాణోపిత్యజ్యమానోప్యనేకధా।ఆత్మనోదర్శనాద్విప్రాన్నాహంహంతాస్మీతిమార్గయ॥౨౦॥ఘటమా
నఃస్వకార్యేషుకురునిశ్శ్రేయసంపరమ్।హిమాగ్నిఘోరసదృశోరాజాభవతికశ్చన॥౨౧॥లాంగలాశనికల్పోవాభవేదన్యఃపరంతప।నవిశేషేణగంతవ్య
మవిచ్ఛిన్నేనవాపునః॥౨౨॥నజాతునాహమస్మీతిసుప్రసక్తమసాధుషు।వికర్మణాతప్యమానఃపాపాద్విపరిముచ్యతే॥౨౩॥ నైతత్కార్యంపునరితిద్వితీయా
త్పరిముచ్యతే। చరిష్యేధర్మమేవేతితృతీయాత్పరిముచ్యతే॥౨౪॥శుచిస్తీర్థాన్యనుచరన్బహుత్వాత్పరిముచ్యతే। కల్యాణమనుకర్తవ్యంపురుషేణ
బుభూషతా॥౨౫॥ యేసుగంధీనిసేవంతేతథాగంధాభవంతితే। యేదుర్గంధీనిసేవంతేతథాగంధాభవంతితే॥౨౬॥తపశ్చర్యాపరస్సద్యఃపాపాద్విప
రిముచ్యతే। సంవత్సరముపాస్యాగ్నిమభిశస్తఃప్రముచ్యతే॥౨౭॥ త్రీణివర్షాణ్యుపాస్యాగ్నింభ్రూణహావిప్రముచ్యతే। మహాసరఃపుష్కరాణిప్రభా
సోత్తరమానసే॥౨౮॥అభ్యేత్యయోజనశతంభ్రూణహావిప్రముచ్యతే।యావతఃప్రాణినోహన్యాత్తజ్జాతీయాంస్తుతావతః॥౨౯॥ప్రమీయమానానున్మో
చ్యప్రాణిహావిప్రముచ్యతే। అపిచాప్సునిమజ్జేతజపన్త్రిరఘమర్షణమ్॥౩౦॥ యథాశ్వమేధావభృథస్తథాతన్మనురబ్రవీత్। తత్క్షిప్రంనుదతేపా
పంసత్కారంలభతేతథా। అపిచైనంప్రసీదంతిభూతానిజడమూకవత్॥౩౧॥బృహస్పతిందేవగురుంసురాసురాఃసర్వేసమేత్యాభ్యనుయుజ్యరాజన్। ధ
ర్మంఫలంవేత్థఫలంమహర్షేతథైవతస్మిన్నరకేపారలోక్యే॥౩౨॥ ఉభేతుయస్యసదృశేభవేతాంకింస్విత్తయోస్తత్రజయోథనస్యాత్। ఆచక్ష్వనఃపు
ణ్యఫలంమహర్షేకథంపాపంనుదతేధర్మశీలః॥౩౩॥బృహస్పతిః॥కృత్వాపాపంపూర్వమబుద్ధిపూర్వంపుణ్యానిచైతత్కురుతేబుద్ధిపూర్వమ్।సతత్పా
పంకురుతేకర్మశీలోవాసోయథామలినంక్షారయుక్తమ్॥౩౪॥పాపంకృత్వాభిమన్యేతనాహమస్మీతిపూరుషః।తచ్చికీర్షతికల్యాణంశ్రద్దధానోనసూ
యకః॥౩౫॥ ఛిద్రాణివివృతాన్యేవసాధూనాంచావృణోతియః। యఃపాపంపురుషఃకృత్వాకల్యాణమభిపద్యతే॥౩౬॥యథాదిత్యఃప్రాతరుద్యంస్తమ
స్సర్వంవ్యపోహతి। కల్యాణమాచరన్నేవంసర్వపాపంవ్యపోహతి॥౩౭॥ భీష్మః॥ ఏవముక్త్వాతురాజానమింద్రోతోజనమేజయమ్। యాజయామాస
విధివద్వాజిమేధేనశౌనకః॥౩౮॥ తతస్సరాజావ్యపనీతకల్మషఃశ్రేయోవృతఃప్రజ్వలితాగ్నిరూపవాన్। వివేశరాజ్యంస్వమమిత్రకర్శనోయథాదివం
పూర్ణవపుర్నిశాకరః॥౩౯॥ .... ✻

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత-ఆపద్ధర్మపర్వణి-ఇంద్రోతపారిక్షితీయోద్విపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥కచ్చిత్పితామహేనాసీచ్ఛ్రుతంవాదృష్టమేవచ।కచ్చిన్మర్త్యోమృతోరాజన్పునరుజ్జీవితోభవత్॥౧॥భీష్మః॥శృణురాజన్యథావృత్తమి
తిహాసంపురాతనమ్। గృధ్రజంబుకసంవాదంయోవృత్తోనైమిశేపురా॥౨॥ కస్యచిద్బ్రాహ్మణస్యాసీద్దుఃఖలబ్ధస్సుతోమృతః। బాలపవవిశాలాక్షో

బాలగ్రహాభిపీడితః॥౩॥ దుఃఖితాః కేచిదాదాయ బాలమప్రాప్తయౌవనమ్। కులసర్వస్వభూతం వై రుదంతశ్శోకవిహ్వలాః॥౪॥ బాలం మృతం గృహీత్వా శ్మశానాభిముఖాః స్థితాః। అంకేనైవ చ సంక్రామ్య రురుదుర్భృశదుఃఖితాః॥౫॥ శోచంతస్తస్య పూర్వోక్తాన్భాషితాంశ్చాసకృత్పునః। తం బాలం భూతలే క్షిప్య ప్రతిగంతుం న శక్నుయుః॥౬॥ తేషాం రుదితశబ్దేన గృధ్రోఽభ్యేత్య వచోఽబ్రవీత్। ఏకాత్మజమిమం లోకే త్యక్త్వా గచ్ఛత మా చిరమ్॥౭॥ ఇహ పుంసాం సహస్రాణి స్త్రీసహస్రాణి చైవ హ। సమానీతాని కాలేన హిత్వా వై యాంతి బాంధవాః॥౮॥ సంపశ్యత జగత్సర్వం సుఖదుఃఖైరధిష్ఠితమ్। సంయోగో విప్రయోగశ్చ పర్యాయేణోపలభ్యతే॥౯॥ గృహీత్వా యే చ గచ్ఛంతి యే తు యాంతి చ తాన్మృతాన్। తేఽప్యాయుషః ప్రమాణేన స్వేన గచ్ఛంతి జంతవః॥౧౦॥ అలం స్థిత్వా శ్మశానేస్మిన్ గృధ్రగోమాయుసంకులే। కంకాలబహులే ఘోరే సర్వప్రాణిభయంకరే॥౧౧॥ న పునర్జీవితః కశ్చిత్కాలధర్మముపాగతః। ప్రియో వా యది వా ద్వేష్యః ప్రాణినాం గతిరీదృశీ॥౧౨॥ సర్వేణ ఖలు మర్తవ్యం మర్త్యలోకే ప్రసూయతా। కృతాంతవిహితే మార్గే మృతం కో జీవయిష్యతి॥౧౩॥ కర్మాంతవిరతే లోకే అస్తం గచ్ఛతి భాస్కరః। గమ్యతాం స్వమధిష్ఠానం సుతస్నేహం విసృజ్య వై॥౧౪॥ తతో గృధ్రవచః శ్రుత్వా ప్రాక్రోశంతస్తదా నృప। బాంధవాస్తేఽభ్యగచ్ఛంత పుత్రముత్సృజ్య భూతలే॥౧౫॥ వినిశ్చిత్యాథ చ తదా విక్రోశంతస్తతస్తతః। మృతమిత్యేవ గచ్ఛంతో నిరాశాస్తస్య దర్శనే॥౧౬॥ నిశ్చితార్థాశ్చ తే సర్వే సంత్యజంతః స్వమాత్మజమ్। నిరాశా జీవితే తస్య మార్గమావృత్య ధిష్ఠితాః॥౧౭॥ ధ్వాంక్షపక్షసవర్ణస్తు బిలాన్నిస్సృత్య జంబుకః। గచ్ఛమానాన్స్మ తానాహ నిర్ఘృణాః ఖలు మానుషాః॥౧౮॥ ఆదిత్యోఽయం స్థితో మూఢాః స్నేహం కురుత మా భయమ్। బహురూపో ముహూర్తశ్చ జీవత్యపి కదాచన॥౧౯॥ యూయం భూమౌ వినిక్షిప్య పుత్రస్నేహవినాకృతాః। శ్మశానే సుతముత్సృజ్య కస్మాద్గచ్ఛత నిర్ఘృణాః॥౨౦॥ న వోఽస్త్యస్మిన్సుతే స్నేహో బాలే మధురభాషిణి। యస్య భాషితమాత్రేణ ప్రసాదమధిగచ్ఛత॥౨౧॥ తే పశ్యత సుతస్నేహం యాదృశః పశుపక్షిణామ్। న తేషాం ధారయిత్వా తాన్ కశ్చిదస్తి ఫలాగమః॥౨౨॥ చతుష్పాత్పక్షికీటానాం ప్రాణినాం స్నేహసంగినామ్। పరలోకగతిస్థానాం మునియజ్ఞక్రియా ఇవ॥౨౩॥ తేషాం పుత్రాభిరామాణామిహ లోకే పరత్ర చ। న గుణో దృశ్యతే కశ్చిత్ప్రజాస్సంధారయంతి చ॥౨౪॥ అపశ్యతాం ప్రియాన్పుత్రాంస్తేషాం శోకో న తిష్ఠతి। న చ పుష్ణంతి సంవృద్ధాస్తే మాతాపితరౌ క్వచిత్॥౨౫॥ మానుషాణాం కుతః స్నేహో యేషాం శోకో భవిష్యతి। ఇమం కులకరం పుత్రం త్యక్త్వా క్వ ను గమిష్యథ॥౨౬॥ చిరం ముంచత బాష్పం చ చిరం స్నేహేన పశ్యత। ఏవంవిధాని హీష్టాని దుస్త్యజాని విశేషతః॥౨౭॥ క్షీణస్యాథాభియుక్తస్య శ్మశానాభిముఖస్య చ। బాంధవా యత్ర తిష్ఠంతి తత్రాన్యో నాధిగచ్ఛతి॥౨౮॥ సర్వస్య దయితాః ప్రాణాః సర్వః స్నేహం చ విందతి। తిర్యగ్యోనిష్వపి సతాం స్నేహం పశ్యత యాదృశమ్॥౨౯॥ త్యక్త్వా కథం గచ్ఛథేమం పద్మలోలాయతాక్షికమ్। యథా నవోద్వాహకృతం స్నానమాల్యవిభూషితమ్॥౩౦॥ జంబుకస్య వచః శ్రుత్వా కృపణం పరిదేవతః। న్యవర్తంత తదా సర్వే శవార్థం తే స్మ మానుషాః॥౩౧॥ గృధ్రః॥ అహో బత నృశంసేన జంబుకేనాల్పమేధసా। క్షుద్రేణోక్తా హీనసత్త్వా మానుషాః కిం నివర్తథ॥౩౨॥ పంచభూతపరిత్యక్తం శూన్యం కాష్ఠత్వమాగతమ్। కస్మాచ్ఛోచత తిష్ఠంతమాత్మానం కిన్న శోచథ॥౩౩॥ తపః కురుత వై తీవ్రం ముచ్యధ్వం యేన కిల్బిషాత్। తపసా లభ్యతే సర్వం విలాపః కిం కరిష్యతి॥౩౪॥ అనిష్టాని చ భాగ్యాని జాతాని సహ మూర్తినా। యేన గచ్ఛతి బాలోఽయం దత్త్వా శోకమనంతకమ్॥౩౫॥ ధనం గావస్సువర్ణం చ మణిరత్నమథాపి చ। అపత్యం చ తపోమూలం తపోయోగాచ్చ లభ్యతే॥౩౬॥ యథాకృతా చ భూతేషు ప్రాప్యతే సుఖదుఃఖితా। గృహీత్వా జాయతే జంతుర్దుఃఖాని చ సుఖాని చ॥౩౭॥ న కర్మణా పితుః పుత్రః పితా వా పుత్రకర్మణా। మార్గేణాన్యేన గచ్ఛంతి బద్ధాస్సుకృతదుష్కృతైః॥౩౮॥ ధర్మం చరత యత్నేన యథాధర్మాన్నివర్తత। వర్తధ్వం చ యథాకాలం దైవతేషు ద్విజేషు చ॥౩౯॥ శోకం త్యజత దైన్యం చ సుతస్నేహాన్నివర్తత। త్యజ్యతామయమాకాశే తతశ్శీఘ్రం నివర్తత॥౪౦॥ యత్కరోతి శుభం కర్మ తథా కర్మ సుదారుణమ్। త

తత్రైవసమశ్నాతిబాంధవానాంకిమత్రహ॥ ౪౧॥ ఇహత్యక్త్వానతిష్ఠంతిబాంధవాబాంధవంప్రియమ్। స్నేహముత్సృజ్యగచ్ఛంతిబాష్పపూర్ణావిలేక్షణాః॥ ౪౨॥ ప్రాజ్ఞోవాయదివామూర్ఖఃసధనోనిర్ధనోఽపివా। సర్వఃకాలవశంయాతిశుభాశుభసమన్వితః॥ ౪౩॥ కింకరిష్యథశోచిత్వామృతంకిమనుశోచథ। సర్వస్యహిప్రభుఃకాలోధర్మతస్సమదర్శనః॥ ౪౪॥ యౌవనస్థాంశ్చబాలాంశ్చవృద్ధాన్గర్భగతానపి। సర్వానావిశతేమృత్యురేవంభూతమిదంజగత్॥ ౪౫॥ జంబుకః॥ అహోమందీకృతఃస్నేహోగృధ్రేణేహాల్పబుద్ధినా। పుత్రస్నేహాభిభూతానాంయుష్మాకంశోచతాంభృశమ్॥ ౪౬॥ సమైస్సమ్యక్ప్రయుక్తైశ్చవచనైఃప్రశ్రయోత్తరైః। యద్గచ్ఛతిజనశ్చాయంస్నేహముత్సృజ్యదుస్త్యజమ్॥ ౪౭॥ అహోపుత్రవియోగేనమృతశూన్యోపసేవనాత్। క్రోశతాంసుభృశందుఃఖంవివత్సానాంగవామివ॥ ౪౮॥ అద్యశోకంవిజానామిమానుషాణాంమహీతలే। స్నేహంహికారణంకృత్వామమాప్యశ్రూణ్యథాపతన్॥ ౪౯॥ యత్నోహిసతతంకార్యస్తతోదైవేనసిధ్యతి। దైవంపురుషకారశ్చకృతాంతేనోపపద్యతే॥ ౫౦॥ అనిర్వేదస్సదాకార్యోనిర్వేదాద్ధికుతస్సుఖమ్। ప్రయత్నాత్ప్రాప్యతేహ్యర్థఃకస్మాద్గచ్ఛతనిర్దయాః॥ ౫౧॥ ఆత్మమాంసోపవృత్తంచశరీరార్ధమయీంతనుమ్। పితౄణాంవంశకర్తారంవనేత్యక్త్వాక్వయాస్యథ॥ ౫౨॥ అథవాస్తంగతేసూర్యేసంధ్యాకాలఉపస్థితే। తతోనేష్యథవాపుత్రమిహస్థావాభవిష్యథ॥ ౫౩॥ గృధ్రః॥ అద్యవర్షసహస్రంమేసాగ్రంజాతస్యమానుషాః। నచపశ్యామిజీవంతంమృతంస్త్రీపుంనపుంసకమ్। ౫౪॥ మృతాగర్భేషుజాయంతేజాతమాత్రామ్రియంతిచ। చంక్రమంతోమ్రియంతేచయౌవనస్థాస్తథాపరే॥ ౫౫॥ అనిత్యానీహభాగ్యానిచతుష్పాత్పక్షిణామపి। జంగమానాంనగానాంవాప్యాయురగ్రేవతిష్ఠతే॥ ౫౬॥ ఇష్టదారవియుక్తాశ్చపుత్రశోకాన్వితాస్తథా। దహ్యమానాఃస్మశోకేనగృహంగచ్ఛంతినిత్యశః॥ ౫౭॥ అనిష్టానాంసహస్రాణితథేష్టానాంశతానిచ। ఉత్సృజ్యేహప్రయాతావైబాంధవాభృశదుఃఖితాః॥ ౫౮॥ త్యజ్యతామేషనిస్తేజాఃశూన్యఃకాష్ఠత్వమాగతః। అన్యదేహవిషక్తంహిశావంకాష్ఠత్వమాగతమ్॥ ౫౯ ॥ త్యక్తజీవస్యచైవాస్యకస్మాద్ధిత్వానగచ్ఛథ। నిరర్థకోహ్యయంస్నేహోనిష్ఫలశ్చపరిశ్రమః॥ ౬౦ ॥ చక్షుర్భ్యాంనచకర్ణాభ్యాంసంశృణోతిసమీక్షతే । కస్మాదేనంసముత్సృజ్యనగృహాన్గచ్ఛతాశువై॥ ౬౧॥ మోక్షధర్మాశ్రితైర్వాక్యైర్హేతుమద్భిస్సునిష్ఠురైః। మయోక్తాగచ్ఛతక్షిప్రంస్వంస్వమేవనివేశనమ్॥ ౬౨॥ ప్రజ్ఞావిజ్ఞానయుక్తేనబుద్ధిసంజ్ఞా । ప్రదాయినావచనంశ్రావితామానుషాస్సంన్యవర్తత॥ ౬౩॥ శోకోద్విగుణతాంయాతిదృష్ట్వాస్మృత్వాచచేష్టితమ్। ఇత్యేతద్వచనంశ్రుత్వాసన్నివృత్తాస్తుమానుషాః॥ అపశ్యత్తంతదాసుప్తంద్రుమమాగత్యజంబుకః॥ ౬౪॥ జంబుకః॥ ఇమంకనకవర్ణాభంభూషణైస్సమలంకృతమ్। గృధ్రవాక్యాత్కథంపుత్రంత్యజధ్వంపితృపిండదమ్॥ ౬౫॥ నస్నేహస్యచవిచ్ఛేదోవిలాపరుదితస్యచ। మృతస్యాస్యపరిత్యాగాత్తాపోవైభవితాధ్రువమ్॥ ౬౬ ॥ శ్రూయతేజంబుకేయుద్ధేహతేబ్రాహ్మణదారకః। జీవితోధర్మమాసాద్యరామాత్సత్యపరాక్రమాత్ ॥ ౬౭॥ తథాశ్వేతస్యరాజర్షేర్బాలోదిష్టాంతమాగతః। శ్వేతేనధర్మనిష్ఠేనమృతస్సంజీవితఃపునః॥ ౬౮॥ తథాకశ్చిద్భవేత్సిద్ధోమునిర్వాదేవతాపివా। కృపణానామనుక్రోశంకుర్యాద్వోరుదతామిహ॥ ౬౯॥ ఇత్యుక్తాస్తేన్యవర్తంతశోకార్తాఃపుత్రవత్సలాః । అంకేశిరస్సమాధాయరురుదుర్బహువిస్తరమ్॥ తేషాంరుదితశబ్దేనగృధ్రోఽభ్యేత్యవచోఽబ్రవీత్॥ ౭౦॥ గృధ్రః ॥ అశ్రుపాతపరిక్లిన్నఃపాణిస్పర్శప్రపీడితః। ధర్మరాజప్రయోగాచ్చదీర్ఘనిద్రాంప్రవేశితః॥ ౭౧॥ తపసాపిహిసంయుక్తాధనవంతోమహాధియః। సర్వేమృత్యువశంయాంతితదిదంప్రేతపత్తనమ్ ॥ ౭౨ ॥ బాలవృద్ధసహస్రాణిసదాసంత్యజ్యబాంధవాః। దినానిచైవరాత్రీశ్చదుఃఖంతిష్ఠంతిభూతలే॥ ౭౩॥ అలంనిర్బంధమాగత్యశోకస్యపరిధారణే । అప్రత్యయంకుతోహ్యస్యపునరద్యేహజీవితమ్॥ ౭౪॥ మృతస్యోత్సృష్టదేహస్యపునర్దేహోనవిద్యతే। నైవమూర్తిప్రదానేనజంబుకస్యశతైరపి ॥ ౭౫ ॥ శక్యంజీవయితుం

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

హ్యేవమహాలోవర్షశతైరపి। అథరుద్రఃకుమారోవాబ్రహ్మావావిష్ణురేవచ ॥ ౭౬ ॥ వరమస్మైప్రయచ్ఛేయుస్తతోజీవేదయంశిశుః । నైవబాష్పవిమోక్షేణనవాశ్వాససకృతేనచ॥ ౭౭॥ నదీర్ఘరుదితేనాయంపునర్జీవంగమిష్యతి। అహంచక్రోష్టుకశ్చైవయయూయంయేచాస్యబాంధవాః॥౭౮॥ ధర్మాధర్మాగృహీత్వేహసర్వేవర్తామహేధ్వని। అప్రియంపరుషంచాపిపరద్రోహంపరస్త్రియమ్॥ ౭౯॥ అధర్మమనృతంచైవదూరాత్ప్రాజ్ఞోవివర్జయేత్। ధర్మంసత్యంశ్రుతంన్యాయ్యంమహతీంప్రాణినాందయామ్॥౮౦॥ అజిహ్మత్వమశాఠ్యంచయత్నతఃపరిమార్గత। మాతరంపితరంవాపిబాంధవాన్సుహృదస్తథా॥౮౧॥జీవతోయేనపశ్యంతి తేషాంధర్మవిపర్యయః। యోనపశ్యతిచక్షుర్భ్యాంనేంగతేచకథంచన॥౮౨॥తస్యనిష్ఠావసానాంతేరుదంతఃకింకరిష్యథ। ఇత్యుక్తాస్తేసుతంత్యక్త్వాభూమౌశోకపరిప్లుతాః॥దహ్యమానాస్సుతస్నేహాత్ప్రయయుర్బాంధవాగృహమ్॥ ౮౩॥ జంబుకః॥దారుణోమర్త్యలోకోయంసర్వప్రాణివినాశనః।ఇష్టబంధువియోగశ్చతథేహాల్పంచజీవితమ్॥౮౪॥బహ్వాలీకమసత్యంచాప్యతివాదాప్రియంవదం। ఇమంప్రేత్యపునర్భావందుఃఖశోకవివర్ధనమ్॥౮౫॥నమేమానుషలోకోయంముహూర్తమపిరోచతే।అహోబాధిగ్గృధ్రవాక్యైనయదైవాబుద్ధయస్తథా॥౮౬॥కథంగచ్ఛతనిస్స్నేహాస్సుతస్నేహంవిసృజ్యచ।ప్రదీప్తాఃపుత్రశోకేనసన్నివర్తతమానుషాః॥౮౭॥ శ్రుత్వాగృధ్రస్యవచనంపాపస్యేహాకృతాత్మనః। సుఖస్యానంతరందుఃఖందుఃఖస్యానంతరంసుఖమ్॥౮౮॥సుఖదుఃఖావృతేలోకేనేహాస్త్యేకమనంతరం।ఇమంక్షితితలేత్యక్త్వాబాలంరూపసమన్వితమ్॥౮౯॥కులశోభాకరంమూఢాఃపుత్రంత్యక్త్వాక్వయాస్యథ।రూపయౌవనసంపన్నంద్యోతమానమివశ్రియా॥౯౦॥జీవంతమేవపశ్యామిమనసానాత్రసంశయః॥ వినాశోనాస్యనహివైసుఖంప్రాప్స్యథమానుషాః॥౯౧॥ పుత్రశోకాభితప్తానాంమృతానామద్యవఃక్షమమ్। సుఖసంభావనంకృత్వాధారయిత్వాసుఖంస్వయం।త్యక్త్వాగమిష్యథక్వాద్యసముత్సృజ్యాల్పబుద్ధివత్॥౯౨॥భీష్మః॥ తథాధర్మావిరోధేనప్రియమిథ్యాభిధాయినా। శ్మశానవాసినానిత్యంరాత్రింమృగయతాన్నృప॥౯౩॥తతోమధ్యస్థతాంనీతావచనైరమృతోపమైః।జంబుకేనస్వకార్యార్థంబాంధవాస్తస్యధిష్ఠితాః॥౯౪॥ గృధ్రః॥ అయంప్రేతసమాకీర్ణోయక్షరాక్షససేవితః।దారుణఃకాననోద్దేశఃకౌశికైరభినాదితః॥౯౫॥భీమస్సుఘోరశ్చతథానీలమేఘసమప్రభః। అస్మిన్శవంపరిత్యజ్యప్రేతకార్యాణ్యుపాసత॥౯౬॥భానుర్యావత్ప్రయాత్యస్తంయావచ్చవిమలాదిశః।తావదేనంపరిత్యజ్యప్రేతకార్యాణ్యుపాసత॥ ౯౭॥ నదంతిపరుషంశ్యేనాశ్శివాఃక్రోశంతిదారుణమ్। మృగేంద్రాఃప్రతినందంతిరవిరస్తంచగచ్ఛతి ॥ ౯౮॥ చితాధూమేననీలేనసంరజ్యంతేచపాదపాః । శ్మశానేచనిరాహారాఃప్రతినర్దంతిదేవతాః॥౯౯॥సర్వేవికృతదేహాశ్చాప్యస్మిన్దేశేసుదారుణే । యుష్మాన్ప్రధర్షయిష్యంతివికృతామాంసభోజినః॥ ౧౦౦॥ క్రూరశ్చాయంవనోద్దేశోభయమద్యభవిష్యతి।త్యజ్యతాంకాష్ఠభూతోయంమృశ్యతాంజాంబుకంవచః॥ ౧౦౧॥ యదిజంబుకవాక్యానినిష్ఫలాన్యనృతానిచ । శ్రోష్యథభీద్రవిజ్ఞానాస్తతస్సర్వేవినంక్ష్యథ॥౧౦౨॥ జంబుకః॥ స్థీయతాంనేహభేతవ్యంయావత్తపతిభాస్కరః। తావదస్మిన్సుతేస్నేహాదనిర్వేదేనివర్తత॥ ౧౦౩॥ స్వైరంరుదంతోవిస్రబ్ధాశ్చిరంస్నేహేనపశ్యత। స్థీయతాంయావదాదిత్యఃకించక్రవ్యాదభాషితైః॥ ౧౦౪ ॥ యదిగృధ్రస్యవాక్యానితీవ్రాణిరభసానిచ। గృణ్ణీతమోహితాత్మానస్సుతోవోనభవిష్యతి॥౧౦౫॥ భీష్మః ॥ గృధ్రోస్తమిత్యాహగతోగతోనేతిచజంబుకః। మృతస్యతంపరిజనమూచతుస్తౌక్షుధాన్వితౌ॥౧౦౬॥ స్వకార్యబద్ధకక్షౌతౌరాజన్గృధ్రోథజంబుకః। క్షుత్పిపాసాపరిశ్రాంతౌశాస్త్రమాలంబ్యజల్పతః॥ ౧౦౭॥ తయోర్విజ్ఞానవిదుషోర్ద్వయోర్మృగపత్త్రిణోః। వాక్యైరమృతకల్పైస్తైఃప్రతిష్ఠంతివ్రజంతిచ॥౧౦౮॥ శోకదైన్యసమావిష్టారుదంతస్తస్థిరేతదా।స్వకార్యకుశలాభ్యాంతేసంభ్రామ్యంతేహనైపుణాత్॥౧౦౯॥తథాతయోర్వివదతోర్విజ్ఞానవిదుషోర్ద్వయోః । బాంధవానాంస్థితానాంచాప్యుపాతిష్ఠతశంకరః॥౧౧౦॥దేవ్యాప్రణోదితోదేవఃకారుణ్యార్ద్రీకృతేక్షణః। తతస్తానాహమనుజాన్వరదోస్మీతిశంకరః॥ ౧౧౧॥ తేప్రత్యూచురిదంవాక్యందుఃఖితాః

ప్రణతాఃస్థితాః।ఏకపుత్రవిహీనానాంసర్వేషాంజీవితార్థినామ్॥ ౧౧౨ ॥ పుత్రస్యనోజీవదానాజ్జీవితందాతుమర్హసి। ఏవముక్తస్సభగవాన్వారి
పూర్ణేనచక్షుషా॥ ౧౧౩॥ జీవితంస్మకుమారాయప్రాదాద్వర్షశతానివై। తథాగోమాయుగృధ్రాభ్యాంప్రాదదత్ క్షుద్వినాశనమ్॥ ౧౧౪॥ వరం
పినాకీభగవాన్సర్వభూతహితేరతః। తతఃప్రణమ్యతేదేవంప్రామోహర్షసమన్వితాః॥ ౧౧౫ ॥ కృతకృత్యాస్సుఖంహృష్టాఃప్రాతిష్ఠంతతదావిభో।
అనిర్వేదేనదీర్ఘేణనిశ్చయేనసధ్రువేణచ ॥ ౧౧౬॥ దేవదేవప్రసాదాచ్చక్షిప్రంఫలమవాప్యతే। పశ్యదైవస్యసంయోగంబాంధవానాంచనిశ్చయమ్॥
౧౧౭॥ కృపణానాంతురుదతాంకృతమశ్రుప్రమార్జనమ్। పశ్యచాల్పేనకాలేననిశ్చయాన్వేషణేనచ॥ ౧౧౮॥ ప్రసాదంశంకరాత్ప్రాప్యదుఃఖితాస్సుఖ
మాప్నువన్। తేవిస్మితాఃప్రహృష్టాశ్చపుత్రసంజీవనాత్పునః॥ ౧౧౯॥ బభూవుర్భరతశ్రేష్ఠప్రసాదాచ్ఛంకరస్యవై। తతస్తేత్వరితారాజంస్త్యక్త్వాశోకం
శిశూద్భవమ్॥ ౧౨౦॥ వివిశుఃపుత్రమాదాయనగరంహృష్టమానసాః। ఏషాంబుద్ధిస్సమస్తానాంచాతుర్వర్ణ్యేనదర్శితా॥ ౧౨౧॥ ధర్మార్థమోక్షసంయు
క్తమితిహాసమిమంశృణు। శ్రుత్వామనుష్యస్సతతమిహప్రేత్యచమోదతే॥ ౧౨౨॥ .... *

ఇతి- గృధ్రగోమాయుసంవాదే- త్రిపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ బలినఃప్రత్యమిత్రస్యనిత్యమాసన్నవర్తినః। ఉపకారాపకారాభ్యాంసమర్థస్యోద్యతస్యచ॥ ౧॥ మోహాద్వికత్థనామాత్రైరసారోల్ప
బలోలఘుః। వాగ్భిరప్రతిరూపాభిరభిద్రుహ్యపితామహ॥ ౨॥ ఆత్మనోబలమాస్థాయకథంవర్తేతమానవః।ఆగచ్ఛతోతిక్రుద్ధస్యతస్యోద్ధరణకామ్యయా॥
౩ ॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। సంవాదంభరతశ్రేష్ఠశాల్మలేఃపవనస్యచ॥ ౪॥ హిమవంతంసమాసాద్యమహానాసీద్వన
స్పతిః। వర్షపూగాభిసంవృద్ధఃశాఖీస్కంధీపలాశవాన్॥ ౫॥ తత్రస్మమత్తమాతంగాఘర్మార్తాఃశ్రమకర్శితాః।విశ్రామ్యంతిమహాబాహోతథా
న్యామృగజాతయః॥ ౬॥ నల్వమాత్రపరీణాహోఘనచ్ఛాయోవనస్పతిః। శారికాశుకసంజుష్టఃపుష్పవాన్ఫలవానపి॥ ౭॥ సార్థికావణిజశ్చాపితా
పసాశ్చవనౌకసః। వసంతితత్రమార్గస్థాస్సురమ్యేనగసత్తమే॥ ౮॥ తస్యతావిపులాశ్శాఖాదృష్ట్వాస్కంధంచసర్వశః।అభిగమ్యాబ్రవీదేనంనారదో
భరతర్షభ॥ ౯॥ అహోనురమణీయస్త్వంఅహోచాసిమనోహరః। ప్రీయామహేత్వయానిత్యంతరుప్రవరశాల్మలే॥ ౧౦॥ సదైవశకునాస్తా
తమృగాశ్చాథతథాగజాః। వసంతితవసంహృష్టామనోహరమనోహరాః॥ ౧౧॥ తవశాఖామహాశాఖస్కంధాశ్చవిపులాస్తథా। నవైప్రభగ్నాన్ప
శ్యామిమారుతేనకథంచన॥ ౧౨॥ కిన్నుతేపవనస్తాతప్రీతిమానథవాసుహృత్। త్వాంరక్షతిసదాయేనవనేత్రపవనోధ్రువమ్॥ ౧౩॥ భగవాన్పవనఃస్థా
నాద్వృక్షానుచ్చావచానపి। పర్వతానాంచశిఖరాణ్యాచాలయతివేగవాన్॥ ౧౪॥ శోషయిత్యేవపాతాళంవహన్గంధవహశ్శుచిః। సరాంసిసరితశ్చై
వసాగరాంశ్చతథైవచ॥ ౧౫॥ సంరక్షతిత్వాంపవనస్సఖిత్వేననసంశయః। తస్మాత్త్వంబహుశాఖోపిపర్ణవాన్పుష్పవానపి ॥ ౧౬ ॥ ఇదంచరమణి
యంతేప్రతిభాతివనస్పతే। యదిమేవిహగాస్తాతరమంతేముదితాస్త్వయి॥ ౧౭॥ ఏషాంపృథక్సమస్తానాంశ్రూయతేమధురస్వరః। పుష్పసంమోదనే
కాలేవాసతాంసుమనోహరమ్॥ ౧౮॥ తథేమేగర్జితానాగాస్స్వయూథకులశోభితాః। ఘర్మార్తాస్త్వాంసమాసాద్యసుఖంవిందంతిశాల్మలే॥ ౧౯॥ త
థైవమృగజాతీభిరన్యాభిరభిశోభసే। తథాసర్వాధివాసైశ్చశోభసేమేరువద్ద్రుమ ॥ ౨౦ ॥ బ్రాహ్మణైశ్చతపస్సిద్ధైస్తాపసైశ్శ్రమణైస్తథా। త్రివిష్ట
పసమంమన్యేతవాయతనమేవహ ॥ ౨౧ ॥ .... *

ఇతి- ఆపద్ధర్మపర్వణి-పవనశాల్మలిసంవాదే - చతుఃపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః-

నారదః॥ బంధుత్వాదథవాసఖ్యాచ్ఛాల్మలేనాత్రసంశయః। పాలయత్యేవసతతంభీమస్సర్వత్రగోనిలః॥ ౧॥ న్యగ్భావంపరమంవాయోశ్శాల్మలేత్వము
పాగతః। తవాహమస్మితిసదాయేనరక్షతిమారుతః॥ ౨॥ నతంపశ్యామ్యహంవృక్షంపర్వతంవేశ్మచేదృశమ్। యన్నవాయుబలాద్భగ్నంపృథివ్యామితిమే
మతిః॥ ౩॥ త్వంపునఃకారణైర్నూనంరక్ష్యసేశాల్మలేయథా। వాయునాసపరీవారస్తేనతిష్ఠత్యసంశయమ్॥ ౪॥ శాల్మలిః॥ నమేవాయుస్సఖాబ్రహ్మన్నబం

ఘూర్ణ చ మే సుహృత్। పరమేష్ఠీ తథా నైవ యేన రక్షతి చానిలః॥ ౫॥ మమ తేజో బలం భీమం వాయోరపి హి నారద। కళామష్టాదశీం ప్రాణైర్న మే ప్రాప్నోతి మారుతః॥ ౬॥ ఆగచ్ఛన్ పురుషో వాయుర్మయా విష్టంభితో బలాత్। భంజన్ ద్రుమాన్ పర్వతాంశ్చ యచ్చాన్యదపి కించన॥ ౭॥ స మయా బహుశో భగ్నః ప్రభంజన్వై ప్రభంజనః। తస్మాన్న బిభ్యే దేవర్షే క్రుద్ధాదపి సమీరణాత్॥ ౮॥ నారదః॥ శాల్మలే విపరీతం తే దర్శనం నాత్ర సంశయః। న హి వాయోర్బలేనాస్తి భూతం తుల్యబలం క్వచిత్॥ ౯॥ ఇంద్రో యమో వైశ్రవణో వరుణశ్చ జలేశ్వరః। నైతేऽపి తుల్యా మరుతః కిం పునస్త్వం వనస్పతే॥ ౧౦॥ యశ్చ కించిదిహ ప్రాణీ చేష్టతే శాల్మలే భువి। సర్వత్ర భగవాన్ వాయుశ్చేష్టాప్రాణకరః ప్రభుః॥ ౧౧॥ ఏష చేష్టయతే సమ్యక్ ప్రాణినః సమ్యగాయతః। అసమ్యగాయతో భూయశ్చేష్టతే వికృతం నృషు॥ ౧౨॥ స త్వమేవంవిధం వాయుం సర్వసత్త్వభృతాం వరమ్। న పూజయసి పూజ్యం త్వం కిమన్యద్బుద్ధిలాఘవాత్॥ ౧౩॥ అసారశ్చాపి దుర్మేధాః కేవలం బహు భాషసే। క్రోధాదిభిరవచ్ఛన్నో మిథ్యా వదసి శాల్మలే॥ ౧౪॥ మమ రోషః సముత్పన్నస్త్వయ్యేవం సంప్రభాషతి॥ బ్రవీమ్యేష స్వయం వాయోస్తవ దుర్భాషితం బహు॥ ౧౫॥ చందనైః స్యందనైః సాలైః సరలైర్దేవదారుభిః। వేతసైర్ధన్వనైశ్చాపి యే చాన్యే బలవత్తరాః॥ ౧౬॥ తైశ్చాపి నైవం దుర్బుద్ధే క్షిప్తో వాయుః కృతాత్మభిః। తేऽపి జానంతి వాయోశ్చ బలమాత్మన ఏవ చ॥ ౧౭॥ తస్మాత్తం వై నమస్యంతి శ్వసనం తరుసత్తమాః। త్వం తు మోహాన్న జానీషే వాయోర్బలమనంతకమ్॥ ఏవం తస్మాద్గమిష్యామి సకాశం మాతరిశ్వనః॥ ౧౮॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే శాంతిపర్వాంతర్గతఆపద్ధర్మపర్వణి పవనశాల్మలిసంవాదే పంచపంచాశదధికశతతమోऽధ్యాయః

భీష్మః॥ ఏవముక్త్వా తు రాజేంద్ర శాల్మలిం బ్రహ్మవిత్తమః। నారదః పవనే సర్వం శాల్మలేర్వాక్యమబ్రవీత్॥ ౧॥ నారదః॥ హిమవత్పృష్ఠజః కశ్చిచ్ఛాల్మలిః పరివారవాన్। బృహన్మూలో బృహచ్ఛాయః స త్వాం వాయోऽవమన్యతే॥ ౨॥ బహున్యాక్షేపయుక్తాని త్వామాహ వచనాని సః। న యుక్తాని మయా వాయో తాని వక్తుం తవాగ్రతః॥ ౩॥ జానామి త్వామహం వాయో సర్వప్రాణభృతాం వరమ్। వరిష్ఠం చ గరిష్ఠం చ క్రోధే వైవస్వతం యథా॥ ౪॥ భీష్మః॥ ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా నారదస్య సమీరణః। శాల్మలిం తముపాగమ్య క్రుద్ధో వచనమబ్రవీత్॥ ౫॥ వాయుః॥ శాల్మలే నారదే గచ్ఛన్ త్వయోక్తో మద్విగర్హణమ్। అహం వాయుః ప్రభావం తే దర్శయామ్యాత్మనో బలమ్॥ ౬॥ అహం త్వామభిజానామి విదితశ్చాసి మే ద్రుమ। పితామహః ప్రజాసర్గే త్వయి విశ్రాంతవాన్ ప్రభుః॥ ౭॥ తస్య విశ్రమణాద్దేవప్రసాదో మత్కృతస్తవ। రక్ష్యసే తేన దుర్బుద్ధే నాత్మవీర్యాద్ద్రుమాధమ॥ ౮॥ యన్మాం త్వమవజానీషే యథాన్యం ప్రాకృతం తథా। దర్శయామ్యేష చాత్మానం యథా మాం నావమన్యసే॥ ౯॥ భీష్మః॥ ఏవముక్తస్తతః ప్రాహ శాల్మలిః ప్రహసన్నివ। పవన త్వం చ మే క్రుద్ధో దర్శయాత్మానమాత్మనా॥ ౧౦॥ మయి వై త్యజ్యతాం క్రోధః కిం మే క్రుద్ధః కరిష్యసి। న తే బిభేమి పవన యద్యపి త్వం స్వయం ప్రభుః॥ ౧౧॥ బలాధికోऽహం త్వత్తశ్చ న భీః కార్యా మయా తవ। యే తు బుద్ధ్యా హి బలినస్తే భవంతి బలీయసః॥ ౧౨॥ ప్రాణమాత్రబలా యే వై నైవ తే బలినో మతాః। ఇత్యేవముక్తః పవనః శ్వ ఇత్యేవాబ్రవీద్వచః॥ ౧౩॥ దర్శయిష్యామి తే తేజస్తతో రాత్రిరుపాగమత్। అథ నిశ్చిత్య మనసా శాల్మలిర్వాతకారితమ్॥ ౧౪॥ పశ్యమానస్తదాత్మానమసమం మాతరిశ్వనా। నారదే యన్మయా ప్రోక్తం వచనం ప్రతి తన్మృషా॥ ౧౫॥ అసమర్థో హ్యహం వాయోర్బలేన బలవాన్ హి సః। మారుతో బలవాన్నిత్యం యథా వై నారదోऽబ్రవీత్॥ అహం తు దుర్బలోऽన్యేభ్యో వృక్షేభ్యో నాత్ర సంశయః। కిం తు బుద్ధ్యా సమో నాస్తి మయా కశ్చిద్వనస్పతిః॥ ౧౬॥ తదహం బుద్ధిమాస్థాయ భయం మోక్ష్యే సమీరణాత్। యది తాం బుద్ధిమాస్థాయ తిష్ఠేయుః పర్ణినో వనే॥ ౧౭॥ అరిష్టాస్స్యుః సదా క్రుద్ధాత్పవనాన్నాత్ర సంశయః॥ తే తు బాలా న జానంతి యథా వై తాన్ సమీరణః॥ సమీరయతి సంక్రుద్ధో యథా జానామ్యహం తథా॥ ౧౮॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే శాంతిపర్వాంతర్గతఆపద్ధర్మపర్వణి పవనశాల్మలిసంవాదే షట్పంచాశదధికశతతమోऽధ్యాయః .... *

భీష్మః॥ తతో నిశ్చిత్య మనసా శాల్మలిః క్షుభితస్తదా। శాఖాః స్కంధాన్ప్రశాఖాశ్చ స్వయమేవ వ్యశాతయత్ ॥౧॥ స పరిత్యజ్య శాఖాశ్చ పత్రాణి కుసుమాని చ। ప్రభాతే వాయుమాయాంతం ప్రత్యైక్షత వనస్పతిః ॥ ౨ ॥ తతః క్రుద్ధః శ్వసన్వాయుః పాతయన్వై మహాద్రుమాన్ । ఆజగామాథ తం దేశం యత్ర స శాల్మలిః॥౩॥ తం హీనపర్ణం పతితాగ్రశాఖం విశీర్ణపుష్పం ప్రసమీక్ష్య వాయుః । ఉవాచ వాక్యం స్మయమాన ఏవం ముదా యుతః శాల్మలిం భగ్నశాఖమ్॥ ౪॥ వాయుః॥ అహమప్యేవమేవ త్వాం కుర్వాణః శాల్మలే రుషా। ఆత్మనా యత్కృతం కృచ్ఛ్రం శాఖానామపకర్షణమ్॥ ౫॥ హీనపుష్పాగ్రశాఖస్త్వం శీర్ణాంకురపలాశకః। ఆత్మదుర్మంత్రితేనేహ మద్వీర్యవశగః కృతః॥౬॥ భీష్మః ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా వచో వాయోః శాల్మలిర్వ్రీడితస్తదా ।అతప్యత వచః స్మృత్వా నారదో యత్తదబ్రవీత్ ॥౭॥ ఏవం హి రాజశార్దూల దుర్బలః సన్బలీయసా। వైరమారభతే బాలస్తప్యతే శాల్మలిర్యథా॥ ౮ ॥ తస్మాద్వైరం న కుర్వీత దుర్బలో బలవత్తరైః।శోచేద్ధి వైరం కుర్వాణో యథా వై శాల్మలిస్తథా ॥౯॥ న హి వైరం మహాత్మానో వివృణ్వంత్యపకారిషు । శనైః శనైర్మహారాజ దర్శయంతి స్మ తే బలమ్॥౧౦ ॥ వైరం న కుర్వీత నరో దుర్బుద్ధిర్బుద్ధిజీవినా। బుద్ధిర్బుద్ధిమతో యాతి తృణేష్వివ హుతాశనః॥౧౧॥ న హి బుద్ధ్యా సమం కించిద్విద్యతే పురుషే నృప । తథా బలేన రాజేంద్ర న సమోఽస్తీహ కశ్చన॥౧౨॥ తస్మాత్క్షమేత బాలాయ జడాంధబధిరాయ చ।బలాధికాయ రాజేంద్ర తద్దృష్టం త్వయి శత్రుహన్ ॥ ౧౩॥అక్షౌహిణ్యో దశైకా చ సప్త చైవ సముద్యతే। బలేన న సమా రాజన్నర్జునస్య మహాత్మనః॥౧౪॥నిహతాశ్చైవ భగ్నాశ్చ పాండవేన యశస్వినా। చరతా బలమాస్థాయ పాకశాసనినా మృధే॥ ౧౫॥ ఉక్తాశ్చ తే రాజధర్మా ఆపద్ధర్మాశ్చ భారత ।విస్తరేణ మహారాజ కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౧౬॥ .... *

ఇతి- ఆపద్ధర్మపర్వణి- పవనశాల్మలిసంవాదే-సప్తపంచాశదధికశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ పాపస్య యదధిష్ఠానం యతః పాపం ప్రవర్తతే।ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుం తత్త్వేన భరతర్షభ॥౧॥ భీష్మః॥ పాపస్య యదధిష్ఠానం తచ్ఛ్రుణుష్వ నరాధిప। ఏకో లోభో మహాగ్రాహో లోభాత్పాపం ప్రవర్తతే॥ ౨ ॥ అతః పాపమధర్మశ్చ తథా దుఃఖమనుత్తమమ్। నికృత్యా మూలమేతద్ధి యేన పాపకృతో జనాః॥౩॥ లోభాత్క్రోధః ప్రభవతి లోభాత్కామః ప్రవర్తతే।లోభాన్మోహశ్చ మాయా చ మానః స్తంభః పరాసుతా॥ ౪॥ అక్షమా హ్రీపరిత్యాగః శ్రీనాశో ధర్మసంక్షయః। అభిధ్యా ప్రఖ్యతా చైవ సర్వం లోభాత్ప్రవర్తతే॥౫॥అత్యాగశ్చాతితర్షశ్చ వికర్మసు చ యాః క్రియాః । కులవిద్యామదశ్చైవ రూపైశ్వర్యమదస్తథా॥౬॥ సర్వభూతేష్వభిద్రోహః సర్వభూతేష్వసత్కృతిః। సర్వభూతేష్వవిశ్వాసః సర్వభూతేష్వనార్జవమ్॥ ౭॥ హరణం పరవిత్తానాం పరదారాభిమర్శనమ్। వాగ్వేగో మనసో వేగో నిందావేగస్తథైవ చ॥౮॥ఉపస్థోదరయోర్వేగో మృత్యువేగశ్చ దారుణః। ఈర్ష్యావేగశ్చ భగవాన్ మిథ్యావేగశ్చ దుర్జయః॥౯॥ రసవేగశ్చ దుర్వార్యః శ్రోత్రవేగశ్చ దుస్సహః । కుత్సా వికత్థా మాత్సర్యం పాపం దుష్కరకారితా॥ ౧౦॥ సాహసానాం చ సర్వేషామకార్యాణాం క్రియాస్తథా।జాతౌ బాల్యే చ కౌమారే యౌవనే చాపి మానవాః॥౧౧॥ న సంత్యజంత్యాత్మకర్మ యో న జీర్యతి జీర్యతః । యో న పూరయితుం శక్యో లోభః ప్రాప్త్యా కురూద్వహ ॥ ౧౨ ॥ నిత్యం గంభీరతోయాభిరాపగాభిరివోదధిః।న ప్రహృష్యతి యో లాభైః కామైర్యశ్చ న తృప్యతి॥ ౧౩॥ యో న దేవైర్న గంధర్వైర్నాసురైర్న మహోరగైః । జ్ఞాయతే నృపతత్త్వేన సర్వైర్భూతగణైస్తథా॥ ౧౪॥ స లోభః సహ మోహేన విజేతవ్యో జితాత్మనా।దంభో ద్రోహశ్చ నిందా చ పైశున్యం మత్సరస్తథా॥ ౧౫॥భవంత్యేతాని కౌరవ్య లుబ్ధానామకృతాత్మనామ్।సుమహాంత్యపి శాస్త్రాణి ధారయంతి బహుశ్రుతాః॥ ౧౬॥ ఛేత్తారః సంశయానాం చ క్లిశ్యంతీహాల్పబుద్ధయః। ద్వేషక్రోధప్రసక్తాశ్చ శిష్టాచారబహిష్కృతాః॥ ౧౭॥ అంతః క్షురా వాఙ్మధురాః కూపాశ్ఛన్నాస్తృణైరివ।ధర్మవైతంసికాః క్షుద్రా ముష్ణంతి ధ్వజినో జగత్ ॥౧౮ ॥ కుర్వతే చ బహూన్మార్గాంస్తాన్హే

తుబలమాశ్రితాః।సేతాన్ మార్గాన్ విలుంపంతిలోభజ్ఞానేష్వవస్థితాః॥౧౯॥ధర్మస్యహ్రియమాణస్యలోభగ్రస్తైర్దురాత్మభిః। యాంయాంవిక్రియతేసంస్థాం తతస్సాపిప్రపద్యతే॥ ౨౦॥ దర్పఃక్రోధోమదస్స్వప్నోహర్షశ్శోకోతిమానితా। ఏతఏవహికౌరవ్యదృశ్యంతేలుబ్ధబుద్ధిషు॥ ౨౧॥ఏతానశిష్టాన్ బుధ్యస్వనిత్యంలోభసమన్వితాః। శిష్టాంస్తుపరిపృచ్ఛేథాయాన్ వక్ష్యామిశుచివ్రతాన్॥ ౨౨॥ యేష్వావృత్తిభయంనాస్తిపరలోకభయంనచ। నామిషేషుప్రసంగోస్తినప్రియేష్వప్రియేషుచ॥ ౨౩॥ శిష్టాచారఃప్రియోయేషుదమోయేషుప్రతిష్ఠితః।సుఖందుఃఖంసమంయేషాంసత్యంయేషాంపరాయణమ్॥౨౪॥ దాతారోనగ్రహీతారోదయావంతస్తథైవచ। పితృదేవాతిథేయాశ్చనిత్యోద్యుక్తాస్తథైవచ॥ ౨౫॥ సర్వోపకారిణోవీరాఃసర్వధర్మానుపాలకాః। సర్వభూతహితాశ్చైవసర్వదేయాశ్చభారత॥ ౨౬॥ నతెచాలయితుంశక్యాధర్మవ్యాపారకారిణః। నతేషాంభిద్యతేవృత్తంయత్పురాసాధుభిఃకృతమ్। ౨౭॥ నత్రాసినోనచపలానరౌద్రాస్సత్పథేస్థితాః। తేసేవ్యాస్సాధుభిర్నిత్యంయేష్వహింసాప్రతిష్ఠితా॥ ౨౮॥ కామక్రోధవ్యపేతాయేనిర్మమానిరహంకృతాః।సువ్రతాఃస్థిరమర్యాదాస్తానుపాస్వచపృచ్ఛచ॥౨౯॥నధనార్థంయశోర్థంవాధర్మస్తేషాంయుధిష్ఠిర।అవశ్యంకార్యఇత్యేవశరీరస్యక్రియాస్తథా॥౩౦॥నభయంక్రోధచాపల్యేనశోకస్తేషువిద్యతే। నధర్మధ్వజినశ్చైవనగుహ్యంకంచిదాస్థితాః॥౩౧॥యేష్వలోభస్తథామోహోయేచసత్యార్జవేస్థితాః। తేషుకౌంతేయరజ్యేథాయేషాంనభ్రశ్యతేపునః॥౩౨॥ యేనహృష్యంతిలాభేషునాలాభేషువ్యథంతిచ। నిర్మలానిరహంకారాఃసత్త్వస్థాస్సమదర్శినః॥ ౩౩॥ లాభాలాభౌసుఖదుఃఖేచతాతప్రియాప్రియంమరణంజీవితంచ। సమానియేషాంస్థిరవిక్రమాణాంబుభుత్సతాంసత్త్వపథేస్థితానామ్॥ ౩౪॥ ధర్మప్రియాంస్తాన్ సుమహానుభావాన్ దాంతోప్రమత్తశ్చసమర్చయేథాః। దైవాత్సర్వేగుణవంతోభవంతిశుభాశుభేవాక్ప్రలాపాస్తథాన్యే॥౩౫॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతఆపద్ధర్మపర్వణి - అష్టపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ అనర్థానామధిష్ఠానముక్తోలోభఃపితామహ। అజ్ఞానమపివైతాతశ్రోతుమిచ్ఛామితత్త్వతః॥౧॥ భీష్మః॥ కరోతిపాపంయోజ్ఞానాన్నాత్మనోవేత్తిచక్షయమ్। ప్రద్వేష్టిసాధువృత్తాంశ్చసలోకస్యైతివాచ్యతామ్॥౨॥ అజ్ఞానాన్నిరయంయాతితథాజ్ఞానేనదుర్గతిమ్।అజ్ఞానాత్ క్లేశమాప్నోతితథాపత్సునిమజ్జతి॥౩॥ యుధిష్ఠిరః॥ అజ్ఞానస్యప్రవృత్తించస్థానంవృద్ధిక్షయోదయౌ। మూలంయోగంగతింకాలంకారణంహేతుమేవచ॥ ౪॥ శ్రోతుమిచ్ఛామితత్త్వేనయథావదిహపార్థివ। అజ్ఞానప్రసవంహీదంయద్దుఃఖముపలభ్యతే॥ ౫॥ భీష్మః॥రాగోద్వేషస్తథామోహోహర్షశ్శోకోభిమానితా। కామఃక్రోధశ్చదర్పశ్చతంద్రాచాలస్యమేవచ॥ ౬॥ ఇచ్ఛాద్వేషస్తథాతాపఃపరవృద్ధ్యుపతాపితా। అజ్ఞానమేతన్నిర్దిష్టంపాపానాంచైవయాఃక్రియాః॥ ౭॥ ఏతస్యవాప్రవృత్తేశ్చవృద్ధ్యాదీన్యాంశ్చపృచ్ఛసి। విస్తరేణమహారాజశృణుతచ్చవిశేషతః॥౮॥ఉభావేతౌసమఫలౌసమదోషౌచభారత। అజ్ఞానంచాతిలోభశ్చాప్యేకంజానీహిపార్థివ॥౯॥లోభప్రభవమజ్ఞానేవృద్ధంభూయఃప్రవర్ధతే।స్థానేస్థానేభవేత్ క్షీణముపైతివివిధాంగతిమ్॥౧౦॥ మూలంలోభస్యమోహోవైకాలాత్మగతిరేవచ। ఛిన్నేభిన్నేతథాలోభేకారణంకాలఏవచ॥౧౧॥తస్యాజ్ఞానాద్ధిలోభోహిలోభాదజ్ఞానమేవచ। సర్వదోషాస్తథాలోభాత్తస్మాల్లోభంవివర్జయేత్॥ ౧౨॥ జనకోయువనాశ్వశ్చవృషాదర్భిఃప్రసేనజిత్। లోభక్షయాద్దివంప్రాప్తాస్తథైవాన్యేజనాధిపాః॥ ౧౩॥ ప్రత్యక్షంతుకురుశ్రేష్ఠత్యజలోభమిహాత్మనా। త్యక్త్వాలోభంసుఖంలోకేప్రేత్యచానుచరిష్యసి॥ ౧౪॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- ఆపద్ధర్మపర్వణి - ఆత్మజ్ఞానే - ఏకోనషష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥స్వాధ్యాయేకృతయత్నస్యనరస్యచపితామహ। ధర్మకామస్యధర్మాత్మన్ కింనుశ్రేయఇహోచ్యతే॥౧॥బహుధాదర్శనేలోకే। శ్రే

యోయదిహమన్యసే। అస్మింల్లోకేపరేచైవతన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౨॥మహానయంధర్మపథోబహుశాఖశ్చభారత।కించిదేవేహధర్మాణామనుష్ఠే
యతమంమతమ్॥ ౩॥ ధర్మస్యమహతోరాజన్బహుశాఖస్యతత్వతః। యన్మూలంపరమంతాతతత్సర్వంబ్రూహితత్వతః॥ ౪॥ భీష్మః॥ హంతతేకథ
యిష్యామియేనశ్రేయోహ్యవాప్స్యసి। పీత్వామృతమివప్రాజ్ఞోజ్ఞానతృప్తోభవిష్యసి॥౫॥ ధర్మస్యవిధయోనైకేయేవైప్రోక్తామహర్షిభిః।స్వంస్వం
విజ్ఞానమాశ్రిత్యదమస్తేషాంపరాయణమ్॥ ౬॥ దమంనిశ్శ్రేయసంప్రాహుర్వృద్ధానిశ్చయదర్శినః। బ్రాహ్మణస్యవిశేషేణదమోధర్మస్సనాతనః॥
౭॥ దమాత్తస్యక్రియాసిద్ధిర్యథావదుపలభ్యతే। దమోదానంతథాయజ్ఞానధీతంచాతివర్తతే॥ ౮॥ దమస్తేజోవర్ధయతిపవిత్రంచదమఃపరమ్। విపా
ప్మాతేజసాయుక్తఃపురుషోవిందతేమహత్॥ ౯॥ దమేనసదృశంధర్మంనాన్యంలోకేషుశుశ్రుమ। దమోహిపరమోలోకేప్రశస్తస్సర్వధర్మిణామ్।
౧౦॥ప్రేత్యచాత్రమనుష్యేంద్రపరమంవిందతేసుఖమ్। దమేనహిసమాయుక్తోమహాంతంధర్మమశ్నుతే॥ ౧౧॥ సుఖందాంతఃప్రస్వపితిసుఖంచప్రతి
బుధ్యతే। సుఖంపర్యేతిలోకాంశ్చమనశ్చాస్యప్రసీదతి॥ ౧౨॥ అదాంతఃపురుషఃక్లేశమభీక్ష్ణంప్రతిపద్యతే। అనర్థాంశ్చబహూనన్యాన్ప్రసృజత్యా
త్మదోషజాన్॥౧౩॥ ఆశ్రమేషుచతుర్ష్వాహుర్దమమేవోత్తమంవ్రతమ్। తస్యలింగానివక్ష్యామియేషాంసముదయోదమః॥ ౧౪॥ క్షమాధృతిరహిం
సాచసమతాసత్యమార్జవమ్। ఇంద్రియాభిజయోదాక్ష్యంమార్దవంహ్రీరచాపలమ్॥ ౧౫॥ అకార్పణ్యమసంరంభస్సంతోషఃప్రియవాదితా। అవి
హింసానసూయాచాప్యేషాంసముదయోదమః॥౧౬॥గురుపూజాచకౌరవ్యదయాభూతేష్వపైశునమ్। జనవాదంమృషావాదంస్తుతినిందావివర్జనమ్॥
౧౭॥ కామంక్రోధంచలోభంచదర్పంస్తంభంవికత్థనమ్। రోషమీర్ష్యావమానంచనైవదాంతోనిషేవతే॥ ౧౮॥ అనిందితోహ్యకామాత్మానాల్పేప్స్వ
ర్థ్యనసూయకః। సముద్రకల్పస్సనరోనకథంచనపూర్యతే॥ ౧౯॥ అహంత్వయిమమత్వంచమయితేషుతథాప్యహమ్। పూర్వసంబంధిసంయోగంనై
తద్దాంతోనిషేవతే॥ ౨౦॥ సర్వాగ్రామ్యాస్తథారణ్యాయాశ్చలోకేప్రవృత్తయః। నిందాంచైవప్రశంసాంచయోనాశ్రయతిముచ్యతే॥౨౧॥ మైత్రో
థశీలసంపన్నఃప్రసన్నాత్మాత్మవిచ్చయః। ముక్తస్యవివిధైస్సంగైస్తస్యప్రేత్యఫలంమహత్॥ ౨౨॥ సువృత్తశ్శీలసంపన్నఃప్రసన్నాత్మాత్మవిద్బుధః॥
ప్రాప్యేహలోకేసత్కారంసుగతింప్రతిపద్యతే॥ ౨౩॥ కర్మయచ్ఛుభమేవేహసద్భిరాచరితంచయత్। తదేవజ్ఞానయుక్తస్యమునేర్వర్త్మనహీయ
తే॥౨౪॥నిష్క్రమ్యవనమాస్థాయజ్ఞానయుక్తోజితేంద్రియః। కాలాకాంక్షీచరత్యేవంబ్రహ్మభూయాయకల్పతే॥౨౫॥అభయంయస్యభూతేభ్యోభూతా
నామభయంయతః। తస్యదేహాద్విముక్తస్యభయంనాస్తికుతశ్చన॥౨౬॥ అవాచినోతికర్మాణినచసంప్రచినోతిహ।సమస్సర్వేషుభూతేషుమైత్రాయ
ణగతిశ్చరేత్॥ ౨౭॥ శకునీనామివాకాశేజలేవారిచరస్యచ। యథాగతిర్నదృశ్యేతతథాతస్యనసంశయః॥ ౨౮॥ గుహానుత్సృజ్యయోరాజన్మో
క్షమేవాభిపద్యతే। లోకాస్తేజోమయాస్తస్యకల్పంతేశాశ్వతీఃసమాః॥ ౨౯॥ సంన్యస్యసర్వకర్మాణిసంన్యస్యవిధివత్తపః।సంన్యస్యవివిధావిద్యా
స్సర్వంసంన్యస్యచైవహ॥ ౩౦॥ కామేషువిరనావృత్తఃప్రసన్నాత్మాత్మవిచ్ఛుచిః। ప్రాప్యేహలోకేసత్కారంస్వర్గంసమభిపద్యతే॥౩౧॥యచ్చపై
తామహంస్థానంబ్రహ్మరాశిసముద్భవమ్। గుహాయాంపిహితంనిత్యంతద్దమేనాభిగమ్యతే॥౩౨॥జ్ఞానారామస్యబుద్ధస్యసర్వభూతావిరోధినః।నావృత్తి
భయమస్తీహపరలోకేభయంకుతః॥ ౩౩॥ ఏకఏవదమేదోషోద్వితీయోనోపపద్యతే। యదేనందమసంయుక్తమశక్తంమన్యతేజనః॥౩౪॥ ఏకోస్యసుమ
హాప్రాజ్ఞదోషస్స్యాత్తుసుమహాన్గుణః। క్షమయావిపులాలోకాస్సులభాహిసహిష్ణుతా॥ ౩౫॥ దాంతస్యకిమరణ్యేనతథాదాంతస్యభారత।యత్రైవ
నివసేద్దాంతస్తదరణ్యంసచాశ్రమః॥ ౩౬॥ వైశంపాయనః॥ ఏతద్భీష్మస్యవచనంశ్రుత్వారాజాయుధిష్ఠిరః। అమృతేనేవసంతృప్తఃప్రహృష్టస్సమప

ద్యుత॥ ౩౭॥ పునశ్చ పరిపప్రచ్ఛ భీష్మం ధర్మభృతాం వరమ్। తతః ప్రీతస్స చోవాచ తస్మై సర్వం కురూద్వహః॥౩౮॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - ఆపద్ధర్మపర్వణి- దమప్రభావకథనే - షష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ సర్వమేతత్తపోమూలం కవయః పరిచక్షతే। న హ్యతప్తతపా మూఢః క్రియాఫలమవాప్నుతే॥ ౧॥ ప్రజాపతిరిదం సర్వం తపసైవాసృజత్ప్రభుః। తథైవ వేదానృషయస్తపసా ప్రతిపేదిరే॥ ౨॥ తపసైవ ససర్జాన్నం ఫలమూలాని యాని చ। త్రీన్ లోకాంస్తపసా సిద్ధాః పశ్యంతి సుసమాహితాః ॥౩ ॥ఔషధాన్యగదాదీని క్రియాశ్చ వివిధాస్తథా। తపసైవ హి సిధ్యంతి తపోమూలం హి సాధనమ్॥ ౪॥ యద్దురాసం భవేత్కించిత్తత్సర్వం తపసో భవేత్। ఐశ్వర్యమృషయః ప్రాప్తాస్తపసైవ న సంశయః ॥ ౫॥ సురాపోఽసమ్మతాదాయీ భ్రూణహా గురుతల్పగః। తపసైవ సుతప్తేన నరః పాపాద్విముచ్యతే॥ ౬॥ తపసో బహురూపస్య తైస్తైర్ద్వారైః ప్రవర్తతః। నివృత్త్యా వర్తమానస్య తపో నానశనాత్పరమ్॥ ౭॥ అహింసా సత్యవచనం దానమింద్రియనిగ్రహః। ఏతేభ్యో హి మహారాజ తపో నానశనాత్పరమ్॥౮॥ న దుష్కరతరం దానాన్నాతి మాతరమాశ్రమః। త్రైవిద్యేభ్యః పరం నాస్తి సంన్యాసః పరమం తపః॥౯॥ ఇంద్రియాణీహ రక్షంతి స్వర్గధర్మాభిగుప్తయే। తస్మాదర్థే చ ధర్మే చ తపో నానశనాత్పరమ్॥ ౧౦॥ ఋషయః పితరో దేవా మనుష్యా మృగపక్షిణః। యాని చాన్యాని భూతాని స్థావరాణి చరాచ॥౧౧॥ తతః పరాయణాస్సర్వే సిధ్యంతి తపసా చ తే। ఇత్యేవం తపసా దేవా మహత్త్వం ప్రతిపేదిరే॥౧౨॥ ఇమానీష్టవిభాగాని ఫలాని తపసస్సదా। తపసా శక్యతే ప్రాప్తుం దేవత్వమపి నిశ్చయాత్ ॥౧౩॥ ....*

ఇతి- తపఃకథనే- ఏకషష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ సత్యం ధర్మం ప్రశంసంతి విప్రర్షిపితృదేవతాః। సత్యమిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుం తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧ ॥ సత్యం కిం లక్షణం రాజన్ కథం వా తదవాప్యతే। సత్యం ప్రాప్య భవేత్కించ కథం చైవ తదుచ్యతామ్ ॥ ౨ ॥ భీష్మః॥ చాతుర్వర్ణ్యస్య ధర్మాణాం సంకరో న ప్రశస్యతే। అవికారితమం సత్యం సర్వవర్ణేషు భారత॥ ౩॥ సత్యం సత్సు సదా ధర్మస్సత్యం ధర్మస్సనాతనః। సత్యమేవ నమస్యేత సత్యం హి పరమా గతిః ॥ ౪ ॥ సత్యం ధర్మస్తపో యోగస్సత్యం బ్రహ్మ సనాతనమ్। సత్యం యజ్ఞః పరః ప్రోక్తస్సర్వం సత్యే ప్రతిష్ఠితమ్॥ ౫॥ ఆచారానిహ సత్యస్య యథావదనుపూర్వశః। లక్షణం చ ప్రవక్ష్యామి సత్యస్యేహ యథాక్రమమ్॥ ౬॥ ప్రాప్యతే చ యథా సత్యం తచ్ఛ్రోతుమిహార్హసి। సత్యం త్రయోదశవిధం సర్వలోకేషు భారత॥ ౭॥ సత్యం చ సమతా చైవ దమశ్చైవ న సంశయః। అమాత్సర్యం క్షమా చైవ హ్రీస్తితిక్షాఽనసూయతా॥ ౮॥ త్యాగో ధ్యానమథార్యత్వం ధృతిశ్చ సతతం దయా। అహింసా చైవ రాజేంద్ర సత్యాకారాస్త్రయోదశ॥౯॥ సత్యం నామావ్యయం నిత్యమవికారి తథైవ చ। సర్వధర్మావిరుద్ధం చ యోగేనైతదవాప్యతే॥౧౦॥ ఆత్మనిష్టే తథానిష్టే రిపౌ చ సమతా తథా। ఇచ్ఛాద్వేషక్షయం ప్రాప్య కామక్రోధక్షయం తథా॥ ౧౧॥ దమో నాన్యస్పృహా నిత్యం గాంభీర్యం ధైర్యమేవ చ। అభయం రోగశమనం జ్ఞానేనైతదవాప్యతే॥౧౨॥ అమాత్సర్యం బుధాః ప్రాహుర్దానే ధర్మే చ సంయమః। అవస్థితేన నిత్యం చ సత్యేనామత్సరీ భవేత్ ॥ ౧౩॥ అక్షమాయాః క్షమాయాశ్చ ప్రియాణీహాప్రియాణి చ। క్షమతే సమ్మతస్సాధుస్సాధ్వాప్నోతి చ సత్యవాక్ ॥ ౧౪॥ కల్యాణం కురుతే బాఢం ధీమాన్న గ్లాయతే క్వచిత్। ప్రశాంతవాఙ్మనా నిత్యం హ్రీస్తు ధర్మాదవాప్యతే॥౧౫॥ ధర్మార్థహేతోః క్షమతే తితిక్షా క్షాంతిరుచ్యతే। లోకసంగ్రహణార్థం వై సా తు ధైర్యేణ లభ్యతే॥౧౬॥ త్యాగస్స్నేహస్య యస్త్యాగో విషయాణాం తథైవ చ। రాగద్వేషప్రహీనస్య త్యాగో భవతి నాన్యథా॥౧౭॥ ఆర్యతా నామ భూతానాం యః కరోతి ప్రయత్నతః। శుభం కర్మ నిరాకారో వీతరాగస్తథైవ చ॥౧౮॥ ధృతిర్నామ సుఖే దుఃఖే యథా నాప్నోతి విక్రియామ్। తాం భజేత సదా ప్రాజ్ఞో య ఇచ్ఛేద్భూతిమాత్మనః॥౧౯॥ సర్వథా క్షమిణా భావ్యం తథా సత్యపరేణ చ। వీతహర్షభయక్రోధో ధృతిమాప్నోతి పండితః॥౨౦॥ అద్రోహస్సర్వభూతే

షుకర్మణామనసాగిరా।అనుగ్రహశ్చజ్ఞానంచసతాంధర్మస్సనాతనః॥ ౨౧॥ ఏతేత్రయోదశాకారాఃపృథక్సత్యైకలక్షణాః।భజంతేసత్యమేవేహబృం
హయంతేచభారత॥౨౨॥ నాంతశ్శక్యోగుణానాంచవక్తుంసత్యస్యపార్థివ। అతస్సత్యంప్రశంసంతివిప్రాస్సపితృదేవతాః॥ ౨౩॥ నాస్తిసత్యాత్పరో
ధర్మోనానృతాత్పాతకంపరమ్। శ్రుతిర్హిసత్యంధర్మస్యతస్మాత్సత్యంనలోపయేత్॥౨౪॥ఉపైతిసత్యాద్దానంహితథాయజ్ఞాస్సదక్షిణాః। త్రేతాగ్ని
హోత్రంవేదాశ్చయేచాన్యేధర్మనిశ్చయాః॥౨౫॥అశ్వమేధసహస్రంచసత్యంచతులయాధృతమ్। అశ్వమేధసహస్రాద్ధిసత్యమేవవిశిష్యతే॥౨౬॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతఆపద్ధర్మపర్వణి-సత్యకథనే-ద్విషష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరః॥యతఃప్రభవతిక్రోధఃకామోవాభరతర్షభ। శోకమోహౌవిధిత్సాచపరాసుత్వంచతద్వద॥౧॥లోభోమాత్సర్యమీర్ష్యాచకుత్సాసూ
యాకృపాభయమ్। ఏతత్సర్వంమహాప్రాజ్ఞయాథాతథ్యేనమేవద॥౨॥ భీష్మః॥ త్రయోదశైతేఽతిబలాశ్శత్రవఃప్రాణినాంస్మృతాః। ఉపాసంతేమహా
రాజసమంతాత్పురుషానిహ॥౩॥ ఏతేప్రమత్తంపురుషమప్రమత్తాస్తుదంతిచ। వృకాఇవవిలుంపంతిదృష్ట్వైవపురుషంబలాత్॥ ౪॥ ఏభ్యఃప్రవర్తతేదుఃఖ
మేభ్యఃపాపంప్రవర్తతే। ఇతిమర్త్యోవిజానీయాత్సతతంపురుషర్షభ॥ ౫॥ఏతేషాముదయంస్థానంక్షయంచపృథివీపతే। హంతతేకీర్తయిష్యామిక్రో
ధస్యోత్పత్తిమాదితః॥౬॥ యథాతత్వంక్షితిపతేతదిహైకమనాశ్శృణు। లోభాత్క్రోధఃప్రభవతిపరదోషైరుదీర్యతే॥౭॥క్షమయాతిష్ఠతేరాజన్క్షమ
యావినివర్తతే। సంకల్పాజ్జాయతేకామస్సేవ్యమానోవివర్ధతే॥౮॥ యదాప్రాజ్ఞోవిరమతేతదాసద్యఃప్రణశ్యతి। పరాసూయాక్రోధలోభావంత
రాప్రతిముచ్యతే॥ ౯॥ దయయాసర్వభూతానాంనిర్వేదాద్వినివర్తతే। అవద్యదర్శనాదేతితత్వజ్ఞానాచ్చధీమతామ్॥ ౧౦॥అజ్ఞానప్రభవోమోహః
పాపాభ్యాసాత్ప్రవర్తతే। యదాప్రాజ్ఞేషురమతేతదాసద్యఃప్రణశ్యతి॥ ౧౧॥ విరుద్ధానీహశాస్త్రాణిపశ్యంతీహకురూద్వహ। విధిత్సాజాయతేతత్ర
తత్వజ్ఞానాన్నివర్తతే॥ ౧౨॥ ప్రీత్యాశోకఃప్రభవతివియోగాత్తస్యదేహినః। యదానిరర్థకంవేత్తితదాసద్యఃప్రణశ్యతి॥ ౧౩ ॥ పరాసుతాక్రోధలో
భాదభ్యాసాచ్చప్రవర్తతే। దయయాస్సర్వభూతానాంనిర్వేదాత్సానివర్తతే॥౧౪॥సత్యత్యాగాత్తుమాత్సర్యమహితానాంచసేవయా।ఏతత్తుక్షీ
యతేతాతసాధూనాముపసేవనాత్॥౧౫॥ కులాజ్జ్ఞానాత్తథైశ్వర్యాన్మదోభవతిదేహినామ్। ఏభిరేవతువిజ్ఞాతైస్సచసద్యఃప్రణశ్యతి॥౧౬॥ ఈర్ష్యా
కామాత్ప్రభవతిసంహర్షాచ్చైవజాయతే। ఇతరేషాంతుసత్వానాంప్రజ్ఞయాసాప్రణశ్యతి॥ ౧౭॥ విభ్రమాల్లోకబాహ్యానాంద్వేష్యైర్వాక్యైర
సమ్మతైః। కుత్సాసంజాయతేరాజన్లోకాన్ప్రేక్ష్యాభిశామ్యతి॥౧౮॥ఇతికర్తుంనశక్తాయేబలస్థాయాపకారిణే। అసూయాజాయతేతీవ్రాకారుణ్యా
ద్వినివర్తతే॥ ౧౯॥ కృపణాన్సంతతందృష్ట్వాతతస్సంజాయతేకృపా। ధర్మనిష్ఠాంయదావేత్తితదాశామ్యతిసాకృపా॥౨౦॥అజ్ఞానప్రభవోలోభోభూ
తానాందృశ్యతేయదా।అస్థిరత్వంచభోగానాందృష్ట్వాజ్ఞాత్వానివర్తతే॥౨౧॥ఏతాన్యేవజితాన్యాహుఃప్రశమాచ్చత్రయోదశ।ఏతేహిధార్తరాష్ట్రా
ణాంసర్వేదోషాస్త్రయోదశ॥ త్వయాసత్యార్థినానిత్యంవిజితాజ్యేష్ఠసేవనాత్॥ ౨౨॥ ....*

* ఇతి-లోభోపాఖ్యానే- త్రిషష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః- *

యుధిష్ఠిరః॥ఆనృశంస్యంవిజానామిదర్శనేనసతాంసదా।నృశంసాన్నవిజానామితేషాంకర్మచభారత॥౧॥కంటకాన్కూపమగ్నించవర్జయంతియ
థానరాః। తథానృశంసకర్మాణంవర్జయంతినరానరమ్॥ ౨॥ నృశంసోహిదహేద్వ్యక్తంప్రేత్యచేహచభారత। తస్మాత్త్వంబ్రూహికౌరవ్యతస్యధ
ర్మవినిశ్చయమ్॥ ౩॥ భీష్మః॥స్పృహాస్యాగ్గర్హితాచైవవిధిత్సాచైవకర్మణామ్।ఆక్రోష్టాక్రుశ్యతేచైవవంచితోబుధ్యతేసచ॥ ౪॥దత్తానుకీర్తిర్విషమః
క్షుద్రోనైకృతికశ్శఠః। అసంవిభాగీమానీచతథాసంగీవికత్థనః॥ ౫॥ సర్వాతిశంకీపురుషోబలీశఃకృపణోథవా। వర్గప్రశంసీసతతమాశ్రమద్వేషశం
కరీ॥ ౬॥ హింసావిహారస్సతతమవిశేషగుణాగుణః।బహ్వలీకోమనస్వీచలుబ్ధోత్యర్థంనృశంసకృత్॥ ౭॥ ధర్మశీలంగుణోపేతంపాపమిత్యవగచ్ఛతి।ఆ

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

త్మశీలప్రమాణేననవిశ్వసతికస్యచిత్ ॥౮॥ పరేషాంయత్రదోషస్స్యాత్తద్గుహ్యంసంప్రకాశయత్ ।సమానేష్వేవదోషేషువృత్త్యర్థముపఘాతయేత్ ॥ ౯॥ తథోపకారిణంచైవమన్యతేవంచితంపరమ్। దత్త్వాపిచధనంకాలేసంతపత్యుపకారిణే ॥ ౧౦ ॥భక్ష్యంపేయంతథాలేహ్యంయచ్చాన్యత్సాధుభోజనమ్। ప్రేక్ష్యమాణేషుయోఽశ్నీయాన్నృశంసమితితంవదేత్ ॥౧౧॥ బ్రాహ్మణేభ్యఃప్రదాయాగ్రేయస్సుహృద్భిస్సహాశ్నుతే। సప్రేత్యలభతేస్వర్గమిహచానంత్యమశ్నుతే॥ ౧౨॥ ఏషతేభరతశ్రేష్ఠనృశంసఃపరికీర్తితః। సదావివర్జనీయోహిపురుషేణవిజానతా॥ ౧౩॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతఆపద్ధర్మపర్వణి- నృశంసకథనే- చతుష్షష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః

భీష్మః॥ హృతార్థోఽయక్ష్యమాణశ్చసర్వవేదాంతగశ్చయః।ఆచార్యపితృకార్యార్థంస్వాధ్యాయార్థమథాపిచ॥౧॥ ఏతేవైసాధవోదృష్టాబ్రాహ్మణాధర్మభిక్షవః। నిఃస్వేభ్యోదేయమేతేభ్యోదానంవిద్యాచభారత॥౨॥ అన్యత్రదక్షిణాదానందేయంభరతసత్తమ। అన్యేభ్యోపిబహిర్వేదిసాకృతాన్నంవిధీయతే॥౩॥ సర్వరత్నానిరాజాహియథార్హంప్రతిపాదయేత్ । బ్రాహ్మణాఏవవేదాశ్చయజ్ఞాశ్చబహుదక్షిణాః ॥ ౪ ॥ అన్యోన్యంవిభవాచారాజయంతేగుణతస్సదా। యస్యత్రైవార్షికంభక్తంపర్యాప్తంభృత్యవృత్తయే॥ ౫॥ అధికంవాపివిద్యేతససోమంపాతుమర్హతి। యజ్ఞశ్చేత్ప్రతిరుద్ధస్స్యాదంశేనైకేనయజ్వనః॥ ౬॥ బ్రాహ్మణస్యవిశేషేణధార్మికేసతిరాజని।యోవైశ్యస్స్యాద్బహుపశుర్హీనక్రతురసోమపః ॥ ౭ ॥ కుటుంబాత్తస్యతద్విత్తంయజ్ఞార్థంపార్థివోహరేత్ । ఆహరేతథనోకించిత్కామంశూద్రస్యవేశ్మనః॥ ౮॥నహియజ్ఞేషుశూద్రస్యకించిదస్తిపరిగ్రహః।యోనాహితాగ్నిశ్శతగురయజ్వాచసహస్రగుః॥ ౯॥ తయోరపికుటుంబాభ్యామాహరేదవిచారయన్। అదాతృభ్యోహరేద్విత్తంవిఖ్యాప్యనృపతిస్సదా ॥ ౧౦॥ తథైవాచరతోధర్మోనృపతేస్స్యాదథాఖిలః। తథైవశృణుమేభక్తంభక్తానిషడనశ్నతః॥ ౧౧॥ అశ్వస్తనవిధానేనహర్తవ్యంహీనకర్మణః । ఖలాత్క్షేత్రాత్తథారామాత్ యతోవాప్యుపపద్యతే॥ ౧౧॥ ఆఖ్యాతవ్యంనృపస్యైతత్పృచ్ఛతేపృచ్ఛతేపివా. । నతస్మైధారయేద్దండంరాజాధర్మేణధర్మవిత్ ॥ ౧౩॥ క్షత్రియస్యతుబాలిశ్యాద్బ్రాహ్మణఃక్లిశ్యతేక్షుధా ! శ్రుతశీలేసమాజ్ఞాయవృత్తిమస్యప్రకల్పయేత్ ॥ ౧౪॥ అథైనంపరిరక్షేతపితాపుత్రమివౌరసమ్। ఇష్టింవైశ్వానరీంనిత్యంనిర్వపేదబ్దపర్యయే॥ ౧౫॥ అనుకల్పఃపరోధర్మోధర్మవాదైస్తుకేవలమ్ । విశ్వైర్దేవైశ్చసాధ్యైశ్చబ్రాహ్మణైశ్చమహర్షిభిః ॥ ౧౬॥ ఆపత్సుమరణాద్భీతైర్విధిప్రతినిధీకృతః । ప్రభుఃప్రథమకల్పస్యయోనుకల్పేనవర్తతే ॥ ౧౭ ॥ నసాంపరాయికంతస్యదుర్మతేర్విద్యతేఫలమ్। నబ్రాహ్మణోనివేదేతకించిద్రాజనివేదవిత్ ॥ ౧౮॥ స్వవీర్యాద్రాజవీర్యాచ్చస్వవీర్యంబలవత్తరమ్।తస్మాద్రాజ్ఞస్సదాతేజోదుస్సహంబ్రహ్మవాదినామ్॥౧౯॥కర్తాశాస్తావిధాతాచబ్రాహ్మణోదేవఉచ్యతే। తస్మిన్నాకుశలంబ్రూయాన్నశుష్కామీరయేద్గిరమ్॥౨౦॥క్షత్రియోబాహువీర్యేణతరేదాపదమాత్మనః । ధనైర్వైశ్యశ్చశూద్రశ్చమంత్రహోమైశ్చవైద్విజః ॥ ౨౧ ॥ నైవకన్యానయువతిర్నామంత్రజ్ఞోనబాలిశః।పరివేష్టాగ్నిహోత్రస్యభవేన్నాసంస్కృతస్తథా॥ ౨౧॥ నరకంనిపతంత్యేతేజుహ్వానాస్సచయస్యతత్ । తస్మాద్వైతానకుశలోహోతాస్యాద్వేదపారగః॥ ౨౨॥ ప్రాజాపత్యమదత్త్వాశ్వమగ్న్యాధేయస్యదక్షిణామ్ । అనాహితాగ్నిరితిసప్రోచ్యతేధర్మదర్శిభిః॥ ౨౩॥ పుణ్యానియానికుర్వీతశ్రద్ధధానోజితేంద్రియః। అనాప్తదక్షిణైర్యజ్ఞైర్నయజేతకథంచన॥ ౨౪ ॥ ప్రజాఃపశూంశ్చస్వర్గంచహంతియజ్ఞోహ్యదక్షిణః । ఇంద్రియాణియశఃకీర్తిమాయుశ్చాప్యవకృంతతి॥౨౫॥ ఉదక్యామాసతేయేచద్విజాఃకేచిదనగ్నయః । హోమంవాశ్రోత్రియోయేషాంతేసర్వేపాపకారిణః॥ ౨౬॥ఉదపానోదకగ్రామేబ్రాహ్మణోవృషలీపతిః। ఉషిత్వాద్వాదశసమాశ్శూద్రకర్మైవగచ్ఛతి॥ ౨౭॥ ఆభార్యాంశయనేబిభ్రత్ శూద్రంవృద్ధంచవైద్విజః। అబ్రాహ్మణంమన్యమానస్తృణేష్వాసీతపృష్ఠతః ॥ తథాసంశుద్ధ్యతేరాజన్శృణుచాత్రవచోమమ॥౨౮॥ యదేకరాత్రేణకరోతిపాపంనికృష్టవర్ణంబ్రా

హ్మణస్సేవమానః । స్థానాసనాభ్యాంవిహరన్వ్రతీసత్రిభిర్వర్షైశ్శమయేదాత్మపాపమ్॥ ౨౯॥ ననర్మయుక్తమనృతంహినస్తినస్త్రీషురాజన్నవివాహకాలే । నగుర్వర్థేనాత్మనోజీవితార్థేపంచానృతాన్యాహురపాతకాని ॥ ౩౦ ॥ శ్రద్దధానశ్శుభాంవిద్యాంహీనాదపిసమాప్నుయాత్ ।సువర్ణమపిచామేధ్యాదాదదీతావిచారయన్ ॥౩౧॥స్త్రీరత్నందుష్కులాచ్చాపివిషాదప్యమృతంపిబేత్ ।అదూష్యాహిస్త్రియోరత్నమాపఇత్యేవధర్మతః॥౩౨॥ గోబ్రాహ్మణహితార్థంచవర్ణానాంసంకరేషుచ। వైశ్యోగృహ్ణీతశస్త్రాణిపరిత్రాణార్థమాత్మనః ॥౩౩॥ సురాపానంబ్రహ్మహత్యాగురుతల్పమథాపివా । అనిర్దేశ్యానిమన్యంతేప్రాణాంతమితిధారణా॥ ౩౪॥ సువర్ణహరణంస్తైన్యంవిప్రస్వంచేతిపాతకమ్। విహరన్మద్యపానాచ్చఅగమ్యాగమనాదపి॥ ౩౫॥ పతితైస్సంప్రయోగాచ్చబ్రాహ్మణీయోనితస్తథా। అచిరేణమహారాజపతితోవైభవత్యుత ॥ ౩౬ ॥ సంవత్సరేణపతతిపతితేనసహాచరన్।యాజనాధ్యాపనాధ్యానాన్నతుయానాసనాశనాత్ ॥౩౭॥ఏతానిహిత్వాతోన్యానినిర్దేశ్యానీతిభారత। నిర్దేశ్యానేనవిధినాకాలేనావ్యసనీభవేత్॥ ౩౮॥ అన్నంవీర్యంగ్రహీతవ్యంప్రేతకర్మణ్యానాశితే। త్రిషుత్వేతేషుపూర్వేషునకుర్వీతవిచారణమ్॥౩౯॥ అమాత్యాన్వాగురూన్వాపిజహ్యాద్ధర్మేణధార్మికః । ప్రాయశ్చిత్తానికర్మాణినతైరర్హంతిసంవిదమ్॥ ౪౦ ॥ అధర్మకారీధర్మేణతపసాహంతికిల్బిషమ్ । బ్రువంస్తేనఇతిస్తేనంతావత్ప్రాప్నోతికిల్బిషమ్॥ ౪౧॥ అస్తేనస్తేనఇత్యుక్త్వాద్విగుణంపాపమాప్నుయాత్ । త్రిభాగంబ్రహ్మహత్యాయాఃకన్యాప్రాప్నోతిదుష్యతీ॥ ౪౨ ॥ యస్తుదూషయితాతస్యాశ్శేషంప్రాప్నోతిపాప్మనః । బ్రాహ్మణానవగహ్యేహస్పృష్ట్వాగురుతరంభవేత్ ॥ ౪౩॥ వర్షాణాంహిశతంతావత్ప్రతిష్ఠాంనాధిగచ్ఛతి । సహస్రంచైవవర్షాణాంనిపాత్యనరకంవసేత్ ॥౪౪॥తస్మాన్నైవావగహ్యేతనైవజాతునిపాతయేత్ ।శోణితంయావతఃపాంసూన్సంగృహ్ణీయాద్ద్విజక్షతాత్ ॥ ౪౫॥ తావతిస్ససమారాజన్నరకంప్రతిపద్యతే। భ్రూణహాహవమధ్యేతుశుద్ధ్యతేశస్త్రపాతతః॥ ౪౬॥ఆత్మానంజుహుయాదగ్నౌసమిద్ధేతేనశుద్ధ్యతే। సురాపోవారుణీముష్ణాంపీత్వాపాపాత్ప్రముచ్యతే॥౪౭॥తయాసకాయేనిర్దగ్ధేమృత్యుంవాప్రాప్యశుధ్యతి।లోకాంశ్చలభతేవిప్రోనాన్యథాలభతేహిసః॥ ౪౮॥ గురుతల్పమధిష్ఠాయదురాత్మాపాపచేతనః। స్త్ర్యాకారప్రతిమాంలింగ్యమృత్యునాసోభిశుద్ధ్యతి ॥ ౪౯ ॥ అథవాశిశ్నవృషణావాదాయాంజలినాస్వయమ్ । నైరృతీందిశమాస్థాయనిపతేత్సత్వజిహ్మగః ॥ ౫౦ ॥ బ్రాహ్మణార్థేపివాప్రాణాన్సంత్యజేత్తేనశుధ్యతి। అశ్వమేధేనవాపీష్ట్వాఅథవాగోసవేనవా॥ ౫౧ ॥ అగ్నిష్టోమేనవాసమ్యగిహప్రేత్యచపూజ్యతే । తథైవద్వాదశసమాఃకపాలీబ్రహ్మహాభవేత్ ॥ ౫౨॥ బ్రహ్మచారీభవేన్నిత్యంస్వకర్మఖ్యాపయన్మునిః। ఏవంవాతపసాయుక్తోబ్రహ్మహాసమునిర్భవేత్ ॥౫౩॥ఎవంతుసమభిజ్ఞాతామాత్రేయీంవానిపాతయేత్ ।ద్విగుణాబ్రహ్మహత్యావైఆత్రేయీనిధనేభవేత్ ॥౫౪॥సురాపోనియతాహారోబ్రహ్మచారీక్షితీశయః। ఊర్ధ్వంత్రిభ్యోపివర్షేభ్యోయజేతాగ్నిష్టుతాపరమ్॥౫౫॥ఋషభైకసహస్రంవాగాదత్వాశౌచమాప్నుయాత్ ।వైశ్యంహత్వాతువర్షేద్వేఋషభైకశతంచగాః ॥ ౫౬॥ శూద్రంహత్వాబ్దమేవైకమృషభంచశతంచగాః।శ్వవరాహఖరాన్హత్వాశౌద్రమేవవ్రతంచరేత్ ॥౫౭॥ మార్జారచాషమండూకాన్కాకంవ్యాళంచమూషికమ్। ఉక్తఃపశుసమోదోషోరాజన్ప్రాణినిపాతనాత్ ॥౫౮॥ప్రాయశ్చిత్తాన్యథాన్యానిప్రవక్ష్యామ్యనుపూర్వశః। అల్పేవాప్యథశోచేతపృథక్సంవత్సరంచరేత్ ॥౫౯॥ త్రీణిశ్రోత్రియభార్యాయాంపరదారేచద్వేస్మృతే।కాలేచతుర్థేభుంజానోబ్రహ్మచారీవ్రతీభవేత్ ॥౬౦॥స్థానాసనాభ్యాంవిహరేత్త్రిరహ్నోభ్యుపయన్నపః। ఏవమేవనిరాకర్తాయశ్చాగ్నీనపవిధ్యతి॥౬౧॥ త్యజత్యకారణేయశ్చపితరంమాతరంగురుమ్ । పతితస్స్యాత్సకౌరవ్యయథాధర్మేషునిశ్చయః॥౬౨॥గ్రాసాచ్ఛాదనమాత్రంతుదద్యాదితినిదర్శనమ్। భార్యాయాంవ్యభిచారిణ్యాంనిరుద్ధాయాంవిశేషతః॥౬౩॥యత్పుంసఃపరదారేషుతదేనాంచారయేద్వ్రతమ్।శ్రేయాంసంశయనంహిత్వాయాన్యాత్పాపంనియచ్ఛతి॥౬౪॥ శ్వభిస్తాంమర్దయేద్రాజాసంస్థానేబహువిస్త

రే। పుమాంసమున్నయేత్త్వ్రిక్షశ్శయనే తప్తఆయసే॥ ౬౫॥ అప్యాదధీత చారూణి తత్ర దహ్యేత పాపకృత్। ఏష దండో మహారాజ స్త్రీణాం భర్తృవ్యతిక్రమాత్॥ ౬౬॥ సంవత్సరాభిశస్తస్య దుష్టస్య ద్విగుణో భవేత్। ద్వౌ తస్య త్రీణి వర్షాణి చత్వారి సహసేవిని॥ ౬౭॥ కుచరః పంచవర్షాణి చరేద్భైక్ష్యం మునివ్రతః। పరివిత్తిః పరివేత్తా యయా చైవ పరివిద్యతే॥ ౬౮॥ పాణిగ్రాహస్తు ధర్మేణ సర్వే తే పతితాః స్మృతాః। చరేయుస్సర్వ ఏవైతే వీరహా యద్వ్రతం చరేత్॥ ౬౯॥ చాంద్రాయణం చరేన్మాసం కృచ్ఛ్రం వా పాపశుద్ధయే। పరివేత్తా ప్రయచ్ఛేత పరివిన్నాయ తాం స్నుషామ్॥ ౭౦॥ జ్యేష్ఠేన త్వభ్యనుజ్ఞాతో యవీయానప్యనంతరమ్। ఏవం చ మోక్షమాప్నోతి తౌ చ సా చైవ ధర్మతః॥ ౭౧ ॥ అమానుషీషు గోవర్జమనావృష్టిర్న దుష్యతి। అధిష్ఠాతారమంతారం పశూనాం పురుషం విదుః॥ ౭౨॥ పరిధాయోర్ధ్వబాలం తు పాత్రమాదాయ మృణ్మయమ్। చరేత్సప్తగృహాన్నిత్యం స్వకర్మ పరికీర్తయన్॥ ౭౩॥ తత్రైవ లబ్ధభోజీ స్యాత్ ద్వాదశాహాత్స శుధ్యతి। చరేత్సంవత్సరం చాపి తద్వ్రతం యేన కృంతతి॥ ౭౪ ॥ భవేత్తు మానసేష్వేవం ప్రాయశ్చిత్తమనుత్తమమ్। దానం వా దానశక్తేషు సర్వమేతత్ప్రకల్పయేత్॥ ౭౫॥ అనాస్తికేషు గోమాత్రం దానమేకం ప్రచక్షతే। శ్వవరాహమనుష్యాణాం కుక్కుటస్య ఖరస్య చ॥ ౭౬॥ మాంసం మూత్రం పురీషం వా ప్రాశ్య సంస్కారమర్హతి। బ్రాహ్మణస్తు సురాపస్య గంధమాదాయ సోమపః॥ ౭౭॥ అపస్త్ర్యహం పిబేదుష్ణం త్ర్యహముష్ణం పయః పిబేత్। త్ర్యహముష్ణం పయః పీత్వా వాయుభక్ష్యో భవేత్ త్ర్యహమ్॥ ౭౮॥ ఏవమేతత్సముద్దిష్టం ప్రాయశ్చిత్తం సనాతనమ్। బ్రాహ్మణస్య విశేషేణ యదజ్ఞానేన సంభవేత్॥ ౭౯ ॥

.... *

ఇతి-ఆపద్ధర్మపర్వణి - ప్రాయశ్చిత్తీయే - పంచషష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ కథాంతరమథాసాద్య ఖడ్గయుద్ధవిశారదః। నకులశ్శరతల్పస్థమిదమాహ పితామహమ్॥ ౧॥ నకులః॥ ధనుః ప్రహరణం శ్రేష్ఠమతీవాత్ర పితామహ। యతస్తు మమ ధర్మజ్ఞ ఖడ్గ ఏవ సుసంశితః॥ ౨॥ విశీర్ణే కార్ముకే రాజన్ ప్రక్షీణేషు చ వాజిషు। ఖడ్గేన శక్యతే యుద్ధే సాధ్వాత్మా పరిరక్షితుమ్॥ ౩॥ శరాసనధరాంశ్చైవ గదాశక్తిధరాంస్తథా। ఏకః ఖడ్గధరో వీరః సమర్థః ప్రతిబాధితుమ్॥ ౪॥ ఏతన్మే సంశయశ్చైవ కౌతూహలమతీవ చ। కింస్విత్ప్రహరణం శ్రేష్ఠం సర్వయుద్ధేషు పార్థివ॥ ౫॥ కథం చోత్పాదితః ఖడ్గః కస్మై చార్థాయ కేన చ। పూర్వాచార్యం చ ఖడ్గస్య ప్రబ్రూహి ప్రపితామహ॥ ౬॥ వైశంపాయనః॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా మాద్రీపుత్రస్య ధీమతః। సతు కౌశలసంయుక్తం సూక్ష్మచిత్రార్థసంమతమ్॥ ౭॥ తతస్తస్యోత్తరం వాక్యం స్వరవర్ణోపపాదితమ్। శిక్షయా చోపపన్నాయ ద్రోణశిష్యాయ భారత॥ ౮॥ ఉవాచ స తు ధర్మజ్ఞో ధనుర్వేదస్య పారగః। శరతల్పగతో భీష్మో నకులాయ మహాత్మనే॥ ౯॥ భీష్మః॥ తత్త్వం శృణుష్వ మాద్రేయ యదేతత్పరిపృచ్ఛసి। ప్రబోధితోఽస్మి భవతా ధాతుమానివ పర్వతః॥ ౧౦ ॥ సలిలైకార్ణవం తాత పురా సర్వమభూదిదమ్। నిష్ప్రకంపమనాకాశమనిర్దేశ్యమహీతలమ్॥ ౧౧॥ తమసావృతమస్పర్శమపి గంభీరదర్శనమ్। నిశ్శబ్దం చాప్రమేయం చ తత్ర జజ్ఞే పితామహః॥ ౧౨॥ సోఽసృజద్వాతమగ్నిం చ భాస్కరం చాపి వీర్యవాన్। ఆకాశమసృజచ్చోర్ధ్వమధో భూమిం చ నైరృతిమ్॥ ౧౩॥ నభస్సచంద్రతారం చ నక్షత్రాణి గ్రహాంస్తథా। సంవత్సరానృతూన్మాసాన్పక్షానథ లవాన్క్షణాన్॥ ౧౪ ॥ తతశ్శరీరం లోకస్థం స్థాపయిత్వా పితామహః। జనయామాస భగవాన్పుత్రానుత్తమతేజసః॥ ౧౫॥ మరీచిమృషిమత్రిం చ పులస్త్యం పులహం క్రతుమ్। వసిష్ఠాంగిరసౌ చోభౌ రుద్రం చ ప్రభుమీశ్వరమ్॥ ౧౬॥ ప్రచేతసస్తథా దక్షః కన్యాష్షష్టిమజీజనత్। తా వై బ్రహ్మర్షయస్సర్వాః ప్రజార్థం ప్రతిపేదిరే॥ ౧౭ ॥ తాభ్యో విశ్వాని భూతాని దేవాః పితృగణాస్తథా। గంధర్వాప్సరసశ్చైవ రక్షాంసి వివిధాని చ॥ ౧౮ ॥ పతత్రిమృగమీనాశ్చ ప్లవంగాశ్చ మహోరగాః। తథా పక్షిగణాస్సర్వే జలస్థితివిచారిణః॥ ౧౯ ॥ ఉద్భిదస్స్వేదజాశ్చైవ సాండజాశ్చ జరాయుజాః। జజ్ఞే తాత జగత్సర్వం తథా స్థావరజంగమమ్ ॥ ౨౦ ॥ భూతసర్గమిమం కృత్వా సర్వలోకపితామహః। శాశ్వతం వై

దపతితం ధర్మం ప్రయుయుజే తతః॥ ౨౧ ॥ తస్మిన్ధర్మే స్థితా దేవాః సహాచార్యపురోహితాః। ఆదిత్యా వసవో రుద్రాః ససాధ్యా మరుదశ్వినః॥ ౨౨॥ భృ
గ్వత్ర్యంగిరసస్సిద్ధాః కాశ్యపాశ్చ తపోధనాః। వసిష్ఠగౌతమాగస్త్యాస్తథా నారదపర్వతౌ॥ ౨౩॥ ఋషయో వాలఖిల్యాశ్చ ప్రభాసాస్సికతాస్తథా। ఘృ
తపాస్సోమపాయవ్యా వైశ్వానరమరీచిపాః॥ ౨౪ ॥ అకృష్టాశ్చైవ హంసాశ్చ ఋషయోవాగ్నియోనయః। వానప్రస్థాః ప్రశ్నయశ్చ స్థితా బ్రహ్మాను
శాసనే॥ ౨౫॥ దానవేంద్రాస్త్వతిక్రమ్య తత్పితామహశాసనమ్। ధర్మస్యాపచయం చక్రుః క్రోధలోభసమన్వితాః॥ ౨౬॥ హిరణ్యకశిపుశ్చైవ హిర
ణ్యాక్షో విరోచనః। శంబరో విప్రచిత్తిశ్చ ప్రహ్లాదో నముచిర్బలిః॥ ౨౭॥ ఏతే చాన్యే చ బహవః సగణా దైత్యదానవాః। ధర్మసేతుమతిక్రమ్య రేమిరేఽధర్మనిశ్చ
యాః॥ ౨౮॥ సర్వే తుల్యాభిజాతీయా యథా దేవాస్తథా వయమ్। ఇత్యేవం ధర్మమాస్థాయ స్పర్ధమానాస్సురర్షిభిః॥ ౨౯॥ న ప్రియం నాప్యనుక్రోశం
చక్రుర్భూతేషు భారత। త్రీనుపాయానుపాక్రమ్య దండేన రురుధుః ప్రజాః॥ ౩౦ ॥ న జగ్ముస్సంవిదం తైశ్చ దర్పాదసురసత్తమాః। అథ వై భగవాన్బ్ర
హ్మా బ్రహ్మర్షిభిరుపస్థితః॥ ౩౧॥ తథా హిమవతశ్శృంగే సురమ్యే పద్మతారకే। శతయోజనవిస్తారే మణిరత్నచయాచితే॥ ౩౨ ॥ తస్మిన్గిరివరే పుత్ర పు
ష్పితద్రుమకాననే। తస్థౌ స విబుధశ్రేష్ఠో బ్రహ్మా లోకార్థసిద్ధయే॥ ౩౩ ॥ తతో వర్షసహస్రాంతే వితానమకరోత్ప్రభుః। విధినా కల్పదృష్టేన యథావచ్చో
పపాదితమ్॥ ౩౪॥ ఋషిభిర్యజ్ఞపటుభిర్యథావత్కర్మకర్తృభిః। సమిద్భిః పరిసంకీర్ణం దీప్యమానైశ్చ పావకైః॥ ౩౫ ॥ కాంచనైర్యజ్ఞభాండైశ్చ
భ్రాజిష్ణుభిరలంకృతమ్। వృతం దేవగణైశ్చైవ ప్రవరైర్యజ్ఞమండలమ్ ॥ ౩౬ ॥ తథా బ్రహ్మర్షిభిశ్చైవ సదస్యైరుపశోభితమ్। యత్ర ఘోరతమం వృ
త్తమృషీణాం మే పరిశ్రుతమ్॥ ౩౭॥ చంద్రమా విమలం వ్యోమ యథాభ్యుదితతారకమ్। వికీర్యాగ్నిం తథా భూతముత్థితం శ్రూయతే తదా॥ ౩౮॥ నీలోత్పలస
వర్ణాభం తీక్ష్ణదంష్ట్రం కృశోదరమ్। ప్రాంశుం సుదుర్ధర్షతరం తదైవహ్యమితౌజసమ్॥ ౩౯॥ తస్మిన్నుత్పతమానే చ ప్రచచాల వసుంధరా। మహో
ర్మికలితావర్తశ్చుక్షుభే స మహోదధిః॥ ౪౦ ॥ పేతురుల్కా మహోత్పాతాః శాఖాశ్చ ముముచుర్ద్రుమాః। అప్రశాంతా దిశస్సర్వాః పవనశ్చాశివో వవౌ
॥ ౪౧॥ ముహుర్ముహుశ్చ భూతాని చావ్యథంత భయాత్తదా। తతస్తుములం దృష్ట్వా తం చ భూతముపస్థితమ్॥ ౪౨॥ మహర్షిసురగంధర్వానువాచేదం పితామ
హః। మయైవం చింతితం భూతమసిర్నామైష వీర్యవాన్॥ ౪౩॥ రక్షణార్థాయ లోకస్య వధాయ చ సురద్విషామ్। తతస్తద్రూపముత్సృజ్య బభౌ నిస్త్రింశ ఏవ
సః॥ ౪౪॥ విమలస్తీక్ష్ణధారశ్చ కాలాంతక ఇవోద్యతః। తతస్స శితికంఠాయ రుద్రాయర్షభకేతవే॥ ౪౫॥ బ్రహ్మా దదావసిం తీక్ష్ణమధర్మప్రతివారణమ్। తతస్స భ
గవాన్రుద్రో మహర్షిజనసంస్తుతః॥ ౪౬॥ ప్రగృహ్యాసిమమేయాత్మా రూపమన్యచ్చకార హ। చతుర్బాహుః స్పృశన్మూర్ధ్నా భూస్థితోఽపి దివాకరమ్॥ ౪౭॥ ఊ
ర్ధ్వదృష్టిర్మహాలింగో ముఖాజ్జ్వాలాస్సముత్సృజన్। వికుర్వన్బహుధా వర్ణాన్నీలపాండురలోహితాన్॥ ౪౮॥ బిభ్రత్కృష్ణాజినం వాసో హేమప్రవరతా
రకమ్। నేత్రం చైకం లలాటేన భాస్కరప్రతిమం మహత్॥ ౪౯॥ శుశుభాతేఽతివిమలే ద్వే నేత్రే కృష్ణపింగలే। తతో దేవో మహాదేవః శూలపాణిర్భగాక్షిహా॥ ౫౦
సంప్రగృహ్య తు నిస్త్రింశం కాలాగ్నిసమవర్చసమ్। త్రికూటం చర్మ చోద్యమ్య సవిద్యుతమివాంబుదమ్॥ ౫౧॥ చచార వివిధాన్మార్గాన్మహాబలపరా
క్రమః। విధున్వన్నసిమాకాశే తథా యుద్ధచికీర్షయా॥ ౫౨॥ తస్య నాదం వినదతో మహాహాసం చ ముంచతః। బభౌ ప్రతిభయం రూపం తదా రుద్రస్య భార
త॥ ౫౩॥ తద్రూపధారిణం రుద్రం రౌద్రకర్మచికీర్షయా। నిశమ్య దానవాస్సర్వే హృష్టాస్సమభిదుద్రువుః॥ ౫౪॥ అశ్మభిశ్చాభ్యవర్షంత ప్రదీప్తైశ్చ తథో
ల్ముకైః। ఘోరైః ప్రహరణైశ్చాన్యైః క్షురధారైరయోమయైః॥ ౫౫ ॥ తతస్తద్దానవానీకం సంప్రణేతారమచ్యుతమ్। రుద్రం దృష్ట్వా బలోద్ధూతం ప్ర
ముమోహ చచాల చ॥ ౫౬॥ చిత్రం శీఘ్రపదత్వాచ్చ చరంతమసిపాణినమ్। తమేకమసురాస్సర్వే సహస్రమితి మేనిరే॥ ౫౭॥ ఛిందన్భిందన్రుజన్కృంతన్
దారయన్పోథయన్నపి। అచరద్వైరిసంఘేషు దావాగ్నిరివ కక్షగః॥ ౫౮॥ అసివేగప్రభగ్నాస్తే ఛిన్నబాహూరువక్షసః। సంప్రకీర్ణాంత్రగాత్రాశ్చ

పేతురుర్వ్యాం మహాబలాః॥ ౪౯॥ అపరే దానవా భగ్నాః ఖడ్గపాతావపీడితాః। అన్యోన్యమభినర్దంతో దిశస్సంప్రతిపేదిరే॥ ౫౦॥ భూమిం కేచిత్ప్రవివిశుః పర్వతానపరే తథా। అపరే జగ్మురాకాశమపరేంభస్సమావిశన్॥ ౫౧॥ తస్మిన్మహాతిసంవృత్తే సమరే భృశదారుణే। బభూవ భూః ప్రతిభయా మాంసశోణితకర్దమా॥ ౫౨॥ దానవానాం శరీరైశ్చ పతితైశ్శోణితోక్షితైః। సమాకీర్ణా మహాబాహో శైలైరివ కింశుకైః॥ ౫౩॥ స రుద్రో దానవాన్ హత్వా కృత్వా ధర్మోత్తరం జగత్। రౌద్రం రూపమథో క్షిప్య చక్రే రూపం శివం శివః॥ ౫౪॥ తతో మహర్షయస్సర్వే సర్వే దేవగణాస్తథా। జయేనాద్భుతకల్పేన దేవదేవమథార్చయన్॥ ౫౫॥ తతస్స భగవాన్ రుద్రో దానవక్షతజోక్షితమ్। అసిం ధర్మస్య గోప్తారం దదౌ సత్కృత్య విష్ణవే॥ ౫౬॥ విష్ణుర్మరీచయే ప్రాదాన్మరీచిర్భగవానపి। మహర్షిభ్యో దదౌ ఖడ్గమృషయో వాసవాయ చ॥ ౫౭॥ మహేంద్రో లోకపాలేభ్యో లోకపాలాస్తు పుత్రక। మనవే సూర్యపుత్రాయ దదుః ఖడ్గం సువిస్తరమ్॥ ౫౮॥ ఊచుశ్చైనం తథా వాక్యం మానుషాణాం త్వమీశ్వరః। అసినా ధర్మగర్భేణ పాలయస్వ ప్రజా ఇతి॥ ౫౯॥ ధర్మసేతుమతిక్రాంతాః స్థూలసూక్ష్మాత్మకారణాత్। విభజ్య దండం రక్ష్యాస్తు ధర్మతో న యదృచ్ఛయా॥ ౬౦॥ దుర్వాచా నిగ్రహో దండో హిరణ్యబహుళస్తథా। వ్యంగతా చ శరీరస్య వధో వానల్పకారణాత్॥ ౬౧॥ అసేరేతాని రూపాణి దుర్వాదాదీని నిర్దిశేత్। అసేరేవం ప్రమాణాని పరిపాల్యవ్యతిక్రమాత్॥ ౬౨॥ స విసృజ్యాథ పుత్రం స్వం ప్రజానామధిపం తతః। మనుః ప్రజానాం రక్షార్థం క్షుపాయ ప్రదదావసిమ్॥ ౬౩॥ క్షుపాజ్జగ్రాహ చేక్ష్వాకురిక్ష్వాకోశ్చ పురూరవాః। ఆయుశ్చ తస్మాల్లేభే తం నహుషశ్చ తతో భువి॥ ౬౪॥ యయాతిర్నహుషాచ్చాపి పూరుస్తస్మాచ్చ లబ్ధవాన్। అమూర్తరజసస్తస్మాత్తతో భూమిశయో నృపః॥ ౬౫॥ భరతశ్చాపి దౌష్యంతిర్లేభే భూమిశయాదసిమ్। తస్మాల్లేభే చ ధర్మజ్ఞో రాజనైలబిలస్తథా॥ ౬౬॥ తతశ్చైలబిలాల్లేభే ధుంధుమారో నరేశ్వరః। ధుంధుమారాచ్చ కాంభోజో ముచుకుందస్తతోఽలభత్॥ ౬౭॥ ముచుకుందాన్మరుత్తశ్చ మరుత్తాదపి రైవతః। రైవతాద్యువనాశ్వశ్చ యువనాశ్వాత్తతో రఘుః॥ ౬౮॥ ఇక్ష్వాకువంశజస్తస్మాద్ధరిణాశ్వః ప్రతాపవాన్। హరిణాశ్వాదసిం లేభే శునకశ్శునకాదపి॥ ౬౯॥ ఉశీనరో వై ధర్మాత్మా తస్మాద్భోజస్సయాదవః। యదుభ్యశ్చ శిబిర్లేభే శిబేశ్చాపి ప్రతర్దనః॥ ౭౦॥ ప్రతర్దనాదష్టకశ్చ పృషదశ్వోఽష్టకాదపి। పృషదశ్వాద్భరద్వాజో ద్రోణస్తస్మాత్కృపస్తతః॥ ౭౧॥ తతస్తు భ్రాతృభిస్సార్ధం పరమాసిమశాప్తవాన్। కృత్తికాస్త్వస్య నక్షత్రమసేరగ్నిశ్చ దైవతమ్॥ ౭౨॥ రోహిణీం గోత్రమాస్థాప్య రుద్రశ్చ గురురుత్తమః॥ అసేరష్టౌ హి నామాని రహస్యాని నిబోధ మే॥ ౭౩॥ పాండవేయ సదా యాని కీర్తయన్ లభతే జయమ్। అసిర్విశసనః ఖడ్గస్తీక్ష్ణధారో దురాసదః॥ ౭౪॥ శ్రీగర్భో విజయశ్చైవ ధర్మపాలస్తథైవ చ। అగ్ర్యః ప్రహరణానాం చ ఖడ్గో మాద్రవతీసుత॥ ౭౫॥ మహేశ్వరప్రణీతశ్చ పురాణే నిశ్చయం గతః। పృథుస్తూత్పాదయామాస ధనురాద్యమరిందమ॥ ౭౬॥ తేనేయం పృథివీ దుగ్ధా సస్యాని సుబహూన్యపి। ధర్మేణ చ యథాపూర్వం వైన్యేన పరిరక్షితా॥ ౭౭॥ తదేతదార్షం మాద్రేయ ప్రమాణం కర్తుమర్హసి। అసేశ్చ పూజా కర్తవ్యా సదా యుద్ధవిశారదైః॥ ౭౮॥ ఇత్యేష ప్రథమః కల్పో వ్యాఖ్యాతస్తే సువిస్తరాత్। అసేరుత్పత్తిసంసర్గో యథావద్భరతర్షభ॥ ౭౯॥ సర్వథైతదిదం శ్రుత్వా ఖడ్గసాధనముత్తమమ్। లభతే పురుషః కీర్తిం ప్రేత్య చానంత్యమశ్నుతే॥ ౮౦॥ *

ఇతి - ఆపద్ధర్మపర్వణి - ఖడ్గోత్పత్తికథనే - షట్షష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః

వైశంపాయః॥ ఇత్యుక్తవతి భీష్మే తు తూష్ణీంభూతే యుధిష్ఠిరః। పప్రచ్ఛావసథం గత్వా భ్రాతౄన్ విదురపంచమాన్॥ ౧॥ ధర్మే చార్థే చ కామే చ లోకవృత్తిస్సమాహితా। తేషాం గరీయాన్ కతమో మధ్యమః కో లఘుశ్చ కః॥ ౨॥ తస్మింశ్చాత్మా నిధాతవ్యస్త్రివర్గవిజయాయ వై। సంహృష్టా నైష్ఠికం వాక్యం యథావద్వక్తుమర్హథ॥ ౩॥ తతోఽర్థగతితత్త్వజ్ఞః ప్రథమం ప్రతిభానవాన్। జగాద విదురో వాక్యం ధర్మశాస్త్రమనుస్మరన్॥ ౪॥ విదురః॥ బాహుశ్రుత్యం తపస్త్యాగశ్శ్రద్ధా యజ్ఞక్రియా క్షమా। భావశుద్ధిర్దయా సత్యం సంయమశ్చాత్మసంపదః॥ ౫॥ ఏతదేవాభిపద్యస్వ మా తే భూచ్చలితం

మనః । ఏతన్మూలౌ హి ధర్మార్థావేతదేకపదం హి మే॥ ౬॥ ధర్మేణైవర్షయస్తీర్ణా ధర్మే లోకాః ప్రతిష్ఠితాః । ధర్మేణ దేవా వవృధుర్ధర్మే చార్థస్సమాహితః॥ ౭ ॥ ధర్మో రాజన్ గుణశ్రేష్ఠో మధ్యగో హ్యర్థ ఉచ్యతే । కామో యవీయానితి చ ప్రవదంతి మనీషిణః॥ ౮॥ తస్మాద్ధర్మప్రధానేన భవితవ్యం యతాత్మనా । తథా చ సర్వభూతేషు వర్తితవ్యం యథాత్మని॥ వైశంపాయనః॥ సమాప్తవచనే తస్మిన్నర్థశాస్త్రవిశారదః। పార్థో ధర్మార్థతత్త్వజ్ఞో జగౌ వాక్యం ప్రచోదితః॥ ౧౦॥ అర్జునః॥ కర్మభూమిరియం రాజన్నిహ వార్తా ప్రశస్యతే। కృషిర్వాణిజ్యగోరక్ష్యం శిల్పాని వివిధాని చ॥ ౧౧॥ అర్థ ఇత్యేవ సర్వేషాం కర్మణామవ్యతిక్రమః । న హ్యృతేఽర్థేన వర్తేతే ధర్మకామావితి శ్రుతిః॥ ౧౨॥ విషయైర్హ్యర్థవాన్ ధర్మమారాధయితుముత్తమమ్ । కామం చ చరితుం శక్తో దుష్ప్రాపమకృతాత్మభిః॥ ౧౩ ॥ అర్థస్యావయవావేతౌ ధర్మకామావితి శ్రుతిః। అర్థసిద్ధ్యా వినిర్వృత్తావుభావేతౌ భవిష్యతః॥ ౧౪॥ తద్గతార్థం హి పురుషం విశిష్టతరయోనయః । బ్రహ్మాణమివ భూతాని సతతం పర్యుపాసతే॥ ౧౫॥ జటాజినధరా దాంతాః పంకదిగ్ధా జితేంద్రియాః । ముండా నిస్తంతవశ్చాపి వసంత్యర్థార్థినః పృథక్॥ ౧౬ ॥ కషాయవసనాశ్చాన్యే శ్మశ్రులా హ్రీనిషేవిణః । విద్వాంసశ్చైవ శాంతాశ్చ ముక్తాస్సర్వపరిగ్రహైః॥ ౧౭॥ అర్థార్థినస్సంతి కేచిదపరే స్వర్గకాంక్షిణః । కులప్రత్యాగమాశ్చైకే స్వం స్వం ధర్మమనుష్ఠితాః॥ ౧౮॥ ఆస్తికా నాస్తికాశ్చైవ నియతాస్సంయమే పరే । అప్రజ్ఞానం తమోభూతం ప్రజ్ఞానం తు ప్రకాశితా ॥ ౧౯ ॥ భృత్యాన్ భోగైర్ద్విషో దండైర్యో యోజయతి సోఽర్థవాన్। ఏతన్మతిమతాం శ్రేష్ఠ మతం మమ యథాయథమ్ ॥ అనయోస్తు నిబోధ త్వం వచనం వాక్యకంఠయోః॥ ౨౦॥ వైశంపాయనః॥ తతో ధర్మార్థకుశలౌ మాద్రీపుత్రావనంతరమ్। నకులస్సహదేవశ్చ వాక్యం జగదతుః పరమ్॥ ౨౧ ॥ నకులసహదేవా ॥ ఆసీనశ్చ శయానశ్చ విచరన్నపి వా స్థితః । అర్థయోగం దృఢం కుర్యాద్యోగైరుచ్చావచైరపి ॥ ౨౨ ॥ అస్మింస్తు వై వినిర్వృత్తే దుర్లభే పరమప్రియే । ఇహ కామానవాప్నోతి ప్రత్యక్షం నాత్ర సంశయః ॥ ౨౩॥ యోఽర్థో ధర్మేణ సంయుక్తో ధర్మో యశ్చార్థసంయుతః। తద్ధి త్వామృతసంవాదం తస్మాదేతౌ మతావిహ॥ ౨౪॥ అనర్థస్య న కామోఽస్తి తథార్థోఽధర్మిణః కుతః। తస్మాదుద్విజతే లోకో ధర్మార్థాద్యో బహిష్కృతః॥ ౨౫॥ తస్మాద్ధర్మప్రధానేన సాధ్యోఽర్థస్సంయతాత్మనా । విశ్వస్తేషు హి భూతేషు కల్పతే సర్వమేవ హి॥ ౨౬॥ ధర్మం సమాచరేత్పూర్వం తతోఽర్థం ధర్మసంయుతమ్। తతః కామం చరేత్పశ్చాత్సిద్ధార్థస్స హి తత్పరమ్॥ ౨౭॥ వైశంపాయనః॥ విరేమతుస్తు తద్వాక్యముక్త్వా తావశ్వినీసుతౌ । భీమసేనస్తదా వాక్యమిదం వక్తుం ప్రచక్రమే ॥ ౨౮॥ భీమసేనః॥ నాకామః కామయత్యర్థం నాకామో ధర్మమిచ్ఛతి। నాకామః కామయానోఽస్తి తస్మాత్కామో విశిష్యతే॥ ౨౯॥ పలాశఫలమూలాదా వాయుభక్షాస్సుసంయతాః। వేదోపవేదేష్వపరే యుక్తాస్స్వాధ్యాయపారగాః॥ ౩౦॥ కామేన యుక్తా ఋషయస్తపసే చ సమాహితాః। శ్రద్ధాయజ్ఞక్రియాయాం చ తథా దానప్రతిగ్రహే॥ ౩౧॥ వణిజః కర్షకా గోపాః కారవః శిల్పినస్తథా । దేవకర్మకృతశ్చైవ యుక్తాః కామేన కర్మసు॥ ౩౨॥ సముద్రం వా విశంత్యన్యే నరాః కామేన సంయుతాః। కామో హి వివిధాకారస్సర్వం కామేన సంతతమ్॥ ౩౩॥ నాస్తి నాసీన్నాభవిష్యద్భూతం కామాత్మకాత్పరమ్। ఏతత్సారం మహారాజ ధర్మార్థావత్ర సంస్థితౌ॥ ౩౪॥ నవనీతం యథా దధ్నస్తథా కామోఽర్థధర్మతః। శ్రేయస్తైలం హి పిణ్యాకాత్ ఘృతం శ్రేయ ఉదశ్వితః॥ ౩౫॥ శ్రేయః పుష్పఫలం కాష్ఠాత్కామో ధర్మార్థయోర్వరః। పుష్పతో మధ్వివ రసః కామ ఆభ్యాం తథా స్మృతః॥ కామో ధర్మార్థయోర్యోనిః కామశ్చాథ తదాత్మకః ॥ ౩౬॥ నాకామతో బ్రాహ్మణాస్స్వన్నమర్థాన్ నాకామతో దదతి బ్రాహ్మణేభ్యః। నాకామతో వివిధా లోకచేష్టా తస్మాత్కామః ప్రాక్ త్రివర్గస్య దృష్టః॥ ౩౭॥ సుచారువేషాభిరలంకృతాభిర్మదోత్కటాభిః ప్రియదర్శనాభిః। రమస్వ యోషాభిరుపేత్య కామం కామో హి రాజన్ పరమో భవేన్నః॥ ౩౮॥ బుద్ధిర్మమైషా పరిఖాస్థితస్య మా భూద్విచారస్తవ ధర్మపుత్ర। స్యాత్సంహితం సద్భిరఫల్గుసారం సమేతి వాక్యం పరమానృశంసమ్॥ ౩౯॥ ధర్మార్థకామాస్సమమేవ సేవ్యా

యోహ్యేకభక్తస్సనరోజఘన్యః । తయోస్తుదాక్ష్యంప్రవదంతిమధ్యంసఉత్తమోయోఽభిరతస్త్రివర్గే॥ ౪౦॥ ప్రాజ్ఞస్సుహృచ్చందనసారలిప్తోవిచిత్రమాల్యాభరణైరుపేతః। తతోవచస్సంగ్రహవిస్తరేణప్రోక్త్వాథవీరాన్విరరామభీమః॥ ౫౧॥ తతోముహూర్తాదథధర్మరాజోవాక్యానితేషామనుచింత్యసమ్యక్ । ఉవాచవాచావితథంస్మరన్వైలబ్ధశ్రుతాంధర్మభృతాంవరిష్ఠః॥ ౪౨॥ యుధిష్ఠిరః॥నిస్సంశయంనిశ్చితధర్మశాస్త్రాస్సర్వేభవంతోవిదితప్రమాణాః। విజ్ఞాతుకామస్యమమేహవాక్యముక్తంయద్వైనైష్ఠికంతత్ శ్రుతంమే ॥ ౪౩॥ ఇదంత్వవశ్యంగదతోమమాపివాక్యంనిబోధధ్వమనన్యభావాః। యోవైనపాపేనిరతోనపుణ్యేనార్థేనధర్మేమనుజోనకామే॥౪౪॥విముక్తదోషస్సమలోష్టకాంచనోవిముచ్యతేదుఃఖసుఖార్థసిద్ధేః। భూతానిజాతిస్మరణాత్మకానిజరావికారైశ్చసమన్వితాని ॥ ౪౫ ॥ భూయశ్చతైస్తైఃప్రతిబోధితానిమోక్షంప్రశంసంతినతంచవిద్మః । స్నేహేనయుక్తస్యనచాస్తిముక్తిరితిస్వయంభూర్భగవానువాచ॥ ౪౬॥ బుధాశ్చనిర్వాణపరాభవంతితస్మాన్నకుర్యాత్ప్రియమప్రియంచ। ఏతత్ప్రధానంచనకామకారోయథానియుక్తోస్మితథాకరోమి॥ ౪౭॥భూతానిసర్వాణివిధిర్నియుంక్తేవిధిర్బలీయానితివిత్తసర్వే । నకర్మణాప్నోత్యనవాప్యమర్థంయద్భావితద్వైభవతీతివిత్త॥ త్రివర్గహీనోపిహివిందతేర్థంతస్మాదహోలోకహితాయగుహ్యమ్ ॥ ౪౮॥ వైశంపాయనః॥ తతస్తదగ్ర్యంవచనంమనోగతంసమస్తమాజ్ఞాయతతోహిహేతుమత్ । తదాప్రణేముశ్చజహర్షిరేచతేకురుప్రవీరాయచచక్రిరేంజలిమ్॥ ౪౯॥ సుచారువర్ణాక్షరచారుభూషితాంమనోనుగాంనిర్ధుతవాక్యకంటకామ్ । నిశమ్యతాంపార్థివపార్థభాషితాంగిరంనరేంద్రాఃప్రశశంసురేవతే॥ ౫౦॥ సచాపితాన్ధర్మసుతోమహామనాస్తదాప్రతీతాన్ప్రశశంసవీర్యవాన్। పునశ్చపప్రచ్ఛసరిద్వరాసుతంతతఃపరంధర్మమహీనచేతసమ్॥౫౧॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - ఆపద్ధర్మపర్వణి- సప్తషష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ పితామహమహాప్రాజ్ఞకురూణాంప్రీతివర్ధన । ప్రశ్నంకంచిత్ప్రవక్ష్యామితన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥౧॥కీదృశామానవాస్సౌమ్యాఃకైఃప్రీతిఃపరమాభవేత్ । ఆయత్యాంచతదాత్వేచకేక్షమాస్తాన్వదస్వమే ॥ ౨॥ నహితత్రధనంస్ఫీతంనచసంబంధిబాంధవాః। తిష్ఠంతియత్రసుహృదస్తిష్ఠంతీతిమతిర్మమ ॥ ౩॥ దుర్లభోహిసుహృత్ శ్రోతాదుర్లభశ్చహితస్సుహృత్ । ఏతద్ధర్మభృతాంశ్రేష్ఠసర్వంవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౪॥భీష్మః॥ సంధేయాన్పురుషాన్రాజన్నసంధేయాంశ్చతత్వతః । వదతోమేనిబోధత్వంనిఖిలేనయుధిష్ఠిర॥ ౫॥ లుబ్ధఃక్రూరస్త్యక్తధర్మానికృతిశ్శఠఏవచ। క్షుద్రఃపాపసమాచారస్సర్వశంకీతథాలసః॥ ౬ ॥ దీర్ఘసూత్రోనృజుఃక్రుష్టోగురుదారప్రధర్షకః । వ్యసనేయఃపరిత్యాగీదురాత్మానిరపత్రపః ॥ ౭ ॥ సర్వతఃపాపదర్శీచనాస్తికోవేదనిందకః । సంప్రకీర్ణేంద్రియోలోకేయఃకామంనిరతశ్చరేత్ ॥ ౮॥ అసత్యోలోకవిద్విష్టస్సమయేచానవస్థితః। పిశునోథాకృతప్రజ్ఞోమత్సరీపాపనిశ్చయః ॥ ౯ ॥ దుశ్శీలోథాకృతాత్మాచనృశంసఃకితవస్తథా। మిత్రైరపకృతిర్నిత్యమిచ్ఛతేర్థంపరస్యయః॥ ౧౦ ॥ దదతశ్చయథాశక్తియోనతుష్యతిమందధీః। అధైర్యమపియోయుంక్తేసదామిత్రంనరర్షభ॥౧౧॥ అస్థానేక్రోధనోయుక్తోయశ్చాకస్మాద్విరుధ్యతే।సుహృదశ్చైవకల్యాణానాశుత్యజతికిల్బిషీ ॥ ౧౨॥ అల్పేప్యపకృతేమూఢస్తథాజ్ఞానాత్కృతేపిచ। కార్యసేవీచమిత్రేషుమిత్రద్వేషీనరాధిప॥౧౩॥శత్రుర్మిత్రముఖోయశ్చజిహ్మప్రేక్షీవిలోచనః । నవిరజ్యతికల్యాణేయఃకుర్యాత్తాదృశంనరమ్ ॥ ౧౪ ॥ పానపోద్వేషణఃక్రోధీనిర్ఘృణఃపరుషస్తథా । పరోపతాపీమిత్రధ్రుక్తథాప్రాణివధేరతః ॥ ౧౫॥ కృతఘ్నశ్చాధమోలోకేనసంధేయఃకదాచన। ఛిద్రాన్వేషీహ్యసంధేయస్సంధేయానపిమేశృణు॥౧౬॥కులీనావాక్యసంపన్నాజ్ఞానవిజ్ఞానకోవిదాః । రూపవంతోగుణోపేతాస్తథాలుబ్ధాజితశ్రమాః॥ ౧౭ ॥ సన్మిత్రాశ్చకృతజ్ఞాశ్చసర్వజ్ఞాలోభవర్జితాః॥

మాధుర్యగుణసంపన్నా స్సత్యసంధా జితేంద్రియాః॥ ౧౮॥ వ్యాయామశీలా స్సతతం కులపుత్రాః కులోద్వహాః। దోషైర్వియుక్తాః ప్రథితా స్తే గ్రాహ్యాః
పార్థివ వై నరైః ॥ ౧౯ ॥ యథాశక్తి సమాచారా స్సంతుష్యంతి హి ప్రభో । నాస్థానే క్రోధవంతశ్చ న చాకస్మాద్విరాగిణః॥ ౨౦॥ విరక్తాశ్చ న దుష్యంతి
మనసాప్యర్థకోవిదాః। ఆత్మానం పీడయిత్వాపి సుహృత్కార్యపరాయణాః॥ ౨౧॥ విరజ్యంతి న మిత్రేభ్యో వాసో రక్తమివావికమ్। క్రోధాచ్చ లోభమో
హాభ్యాం నానర్థే యువతీషు చ॥ ౨౨॥ న దర్శయంతి సుహృదో విశ్వస్తా ధర్మవత్సలాః। లోష్టకాంచనతుల్యార్థా స్సుహృత్సు దృఢబుద్ధయః॥ ౨౩॥ యే
చరంత్యభిమానాని నిసృష్టాత్మవిభూషణాః। సంగృహ్ణంతః పరిజనం స్వామ్యర్థపరమా స్సదా ॥ ౨౪॥ ఈదృశైః పురుషశ్రేష్ఠైర్య స్సంధిం కురుతే నృపః। త
స్య విస్తీర్యతే రాజ్యం జ్యోత్స్నా గ్రహపతేరివ॥ ౨౫॥ శస్త్రనిత్యా జితక్రోధా బలవంతో రణే సదా। జన్మశీలగుణోపేతా స్సంధేయాః పురుషోత్తమాః॥ ౨౬॥
యే చ దోషసమాయుక్తా నరాః ప్రోక్తా మయానఘ। తేషామప్యధమా రాజన్ కృతఘ్నా మిత్రఘాతకాః॥ త్యక్తవ్యాస్తు దురాచారా స్సర్వేషామితి నిశ్చయః॥
౨౭ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ విస్తరేణార్థసంబంధం శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వతః। మిత్రద్రోహీ కృతఘ్నశ్చ యః ప్రోక్తస్తద్వదస్వ మే॥ ౨౮॥ భీష్మః॥ హంత తే వర్తయి
ష్యేహమితిహాసం పురాతనమ్ । ఉదీచ్యాం దిశి యద్వృత్తం మ్లేచ్ఛేషు మనుజాధిప॥ ౨౯॥ బ్రాహ్మణో మధ్యదేశీయః కశ్చిద్వై బ్రహ్మవర్జితమ్। గ్రామం
వృద్ధియతం వీక్ష్య ప్రావిశద్భైక్షకాంక్షయా॥ ౩౦॥ తత్ర దస్యుర్ధనయుత స్సర్వవర్ణవిశేషవిత్ । బ్రహ్మణ్య స్సత్యసంధశ్చ దానే చ నిరతోభవత్ ॥౩౧॥
తస్య క్షయముపాగమ్య తతో భిక్షామయాచత। ప్రతిశ్రయం చ వాసార్థం భిక్షాం చైవాథ వార్షికీమ్॥ ౩౨॥ ప్రాదాత్తస్మై చ విప్రాయ వస్త్రం చ సదశం
నవమ్। నారీం చాపి వయోపేతాం భర్త్రా విరహితాం తథా ॥ ౩౩॥ ఏతత్సంప్రాప్య హృష్టాత్మా దస్యో స్సర్వం ద్విజ స్తథా । తస్మిన్ గృహవరే రాజం స్త
యా రేమే స గౌతమః ॥ ౩౪॥ కుటుంబార్థం చ దాస్యాశ్చ సాహాయ్యం చాప్యథాకరోత్ । తత్రావసత్స వర్షాంశ్చ సమృద్ధే శబరాలయే ॥ ౩౫॥ బాణవే
ధే పరం యత్నమకరోచ్చైవ గౌతమః। చక్రాంగాన్ స చ నిత్యం వై సర్వతో వనగోచరాన్ ॥ ౩౬॥ జఘాన గౌతమో రాజన్ యథా దస్యుగణా స్తథా। హిం
సాపటుర్ఘృణాహీన స్సదా ప్రాణివధే రతః ॥ ౩౭ ॥ గౌతమ స్సన్నికర్షేణ దస్యుభి స్సమతామియాత్ । తథా తు వసత స్తస్య దస్యుగ్రామే సుఖం తదా॥
౩౮॥ అగమన్ బహవో మాసా నిఘ్నతః పక్షిణో బహూన్ । తతః కదాచిదపరో ద్విజ స్తం దేశమాగతః ॥ ౩౯ ॥ జటాచీరాజినధర స్స్వాధ్యాయపరమ శ్శు
చిః। వినీతో నియతాహారో బ్రహ్మణ్యో వేదపారగః ॥ ౪౦ ॥ స బ్రహ్మచారీ తద్దేశ్య స్సఖా తస్యైవ సుప్రియః । తం దస్యుగ్రామమగమద్యత్రాసౌ గౌతమో
వసత్ ॥ ౪౧॥ స తు విప్రగృహాన్వేషీ శూద్రాన్నపరివర్జకః। గ్రామే దస్యుసమాకీర్ణే వ్యచరత్సర్వతో దిశమ్ ॥ ౪౨॥ తత స్స గౌతమగృహం ప్రవివేశ ద్వి
జోత్తమః। గౌతమశ్చాపి సంప్రాప్త స్తావన్యోన్యేన సంగతౌ॥ ౪౩॥ చక్రాంగభారస్కంధం తం ధనుష్పాణిం ధృతాయుధమ్ । రుధిరేణావసిక్తాంగం గృహ
ద్వారముపాగతమ్॥ ౪౪॥ తం దృష్ట్వా పురుషాదాభమపధ్వస్తం క్షయాగతమ్। అభిజ్ఞాయ ద్విజో వ్రీడన్నిదం వాక్యమథాబ్రవీత్ ॥ ౪౪॥ కిమిదం కురుషే
మోహాద్విప్రస్త్వం హి కులోద్వహః। మధ్యదేశపరిజ్ఞాతో దస్యుభావం గతః కథమ్ ॥ ౪౬॥ పూర్వాన్ స్మర ద్విజ జ్ఞాతీన్ ప్రఖ్యాతాన్ వేదపారగాన్ । తే
షాం వంశేభిజాత స్త్వమీదృశః కులపాంసనః ॥ ౪౭॥ అవబుధ్యాత్మనాత్మానం సత్త్వం శీలం శ్రుతం దమమ్ । అనుక్రోశం చ సంస్మృత్య త్యజ వాసమిమం ద్వి
జ॥ ౪౮॥ ఏవముక్త స్స సుహృదా తేన తత్ర హితైషిణా। ప్రత్యువాచ తతో రాజన్ వినిశ్చిత్య తదార్తవత్ ॥ ౪౯॥ నిర్ధనోస్మి ద్విజశ్రేష్ఠ నాపి వేదవిదప్యహమ్।
విత్తార్థమిహ సంప్రాప్తం విద్ధి మాం ద్విజసత్తమ ॥ ౫౦ ॥ త్వద్దర్శనాత్తు విప్రేంద్ర కృతార్థోస్మ్యద్య వై ద్విజ । ఆవాం హి సహ యాస్యావ శ్శ్వో వస
స్వాద్యశర్వరీమ్॥ ౫౧॥ స తత్ర న్యవసద్విప్రో ఘృణీ కించిదసంస్పృశన్। క్షుధితం ఛంద్యమానోపి భోజనం నాభ్యనందత॥ ౫౨॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాం
తిపర్వాంతర్గత- ఆపద్ధర్మపర్వణీ- కృతఘ్నోపాఖ్యానే- అష్టషష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః- ....*

భీష్మః॥ తస్యాంనిశాయాంవ్యుష్టాయాంగతేతస్మిన్ద్విజోత్తమే।నిష్క్రమ్యగౌతమోగచ్ఛత్సముద్రంప్రతిభారత॥౧॥సాముద్రికాన్సవణిజస్తతోపశ్యత్
స్థితాన్పథి।సతేనసహసార్థేనప్రయయౌసాగరంప్రతి॥౨॥సతుసార్థోమహారాజకస్మింశ్చిద్గిరిగహ్వరే। మత్తేనద్విరదేనాథనిహతఃప్రాయశోభ
వత్॥ ౩॥ సకథంచిద్భయాత్తస్మాద్విముక్తోబ్రాహ్మణస్తదా।కాందిశీకోజీవితార్థీప్రదుద్రావోత్తరాందిశమ్॥౪॥ సతుసార్థపరిభ్రష్టస్తస్మాద్దేశా
త్తథాచ్యుతః। ఏకాకీవ్యచరత్తత్రవనేకింపురుషోయథా॥ ౫ ॥ సపంథానమథాసాద్యసముద్రాభిసరంతదా । ఆససాదవనంరమ్యందివ్యంపుష్పితపాద
పమ్॥ ౬ ॥సర్వర్తుకైరామ్రవనైఃపుష్పితైరుపశోభితమ్ । నందనోద్దేశసదృశంయక్షకిన్నరసేవితమ్॥ ౭॥ సాలైస్తాలైస్తమాలైశ్చకాలాగురువ
నైస్తథా। చందనస్యచముఖ్యస్యపాదపైరుపశోభితమ్॥౮॥ గిరిప్రస్థేషురమ్యేషుతేషుతేషుసుగంధిషు। సమంతతోద్విజశ్రేష్ఠాస్తత్రాకూజంతవైతదా॥
౯॥మనుష్యవదనాశ్చాన్యేభారుండాఇతివిశ్రుతాః। భూలింగశకునాశ్చాన్యేసాముద్రాఃపర్వతోద్భవాః॥౧౦॥సతాన్యతిమనోజ్ఞానివిహంగానాంరుతా
నివై। శృణ్వన్సురమణీయానివిప్రోగచ్ఛతగౌతమః॥ ౧౧॥ తతోపశ్యత్సురమ్యేషుసువర్ణసికతాచితే। దేశేసమేసుఖేచిత్రేస్వర్గోద్దేశసమేనృప॥౧౨॥
శ్రియాజుష్టంమహావృక్షంన్యగ్రోధంచపుమండలమ్। శాఖాభిరనురూపాభిర్భూషితంఛత్రసన్నిభమ్॥౧౩॥తస్యమూలంచసంసిక్తంవరచందనవారిణా
దివ్యపుష్పాన్వితంశ్రీమత్పితామహసభోపమమ్॥ ౧౪॥ తందృష్ట్వాగౌతమఃప్రీతోమనఃకాంతమనుత్తమమ్। మేధ్యంసురగృహప్రఖ్యంపుష్పితైఃపాదపై
ర్వృతమ్॥ ౧౫॥తమాసాద్యముదాయుక్తస్తస్యాధస్తాదుపావిశత్।తత్రాసీనస్యకౌంతేయగౌతమస్యసుఖశ్శివః॥ ౧౬ ॥ పుష్పాణిసముపస్పృశ్యప్రవవా
వనిలశ్శుభః। హ్లాదయన్సర్వగాత్రాణిగౌతమస్యతదానృప ॥ ౧౭॥సతువిప్రఃప్రశాంతశ్చస్పృష్టఃపుణ్యేనవాయునా।సుఖమాసాద్యసుష్వాపభాస్కరశ్చా
స్తమభ్యయాత్॥౧౮॥తతోస్తంభాస్కరేయాతేసంధ్యాకాలఉపస్థితే।ఆజగామస్వభవనంబ్రహ్మలోకాత్ఖగోత్తమః॥౧౯॥నాడీజంఘఇతిఖ్యాతోదయి
తోబ్రహ్మణస్సఖా। బకరాజోమహాప్రాజ్ఞఃకశ్యపస్యాత్మసంభవః॥ ౨౦॥రాజధర్మేతివిఖ్యాతోబభూవాప్రతిమోభువి। దేవకన్యాసుతశ్శ్రీమాన్విద్వాన్
దేవసమప్రభః॥ ౨౧॥మృష్టాభరణసంపన్నోభూషణైరర్కసన్నిభైః। భూషితస్సర్వగాత్రేషుదేవగర్భశ్శ్రియాజ్వలన్॥ ౨౨॥ తమాగతంఖగందృ
ష్ట్వాగౌతమోవిస్మితోభవత్। క్షుత్పిపాసాపరిశ్రాంతోహింసార్థీచాభ్యవైక్షత॥౨౩॥రాజధర్మా॥ స్వాగతంభవతోవిప్రదిష్ట్యాప్రాప్తోసిమేగృహమ్।
అస్తంచసవితాయాతఃసంధ్యేయంసముపస్థితా॥ ౨౪॥ మమత్వంనిలయంప్రాప్తఃప్రియాతిథిరనిందితః। పూజితోయాస్యసిప్రాతర్విధిదృష్టేనకర్మణా॥
౨౫ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతఆపద్ధర్మపర్వణికృతఘ్నోపాఖ్యానే - ఏకోనసప్తత్యధికశతతమోధ్యాయః ....*

భీష్మః॥ గిరంతాంమధురాంశ్రుత్వాగౌతమోవిస్మితస్తదా। కౌతూహలాన్వితోరాజన్రాజధర్మాణమైక్షత॥౧॥రాజధర్మా॥ భోఃకశ్యపస్యపుత్రోహం
మాతాదాక్షాయణీచమే। అతిథిస్త్వంగుణోపేతస్స్వాగతంతేద్విజోత్తమ॥౨॥భీష్మః॥ తస్మైదత్వాససత్కారంవిధిదృష్టేనకర్మణా। సాలపుష్పమ
యీందివ్యాంబృసీంవైసమకల్పయత్॥౩॥ భగీరథరథాక్రాంతదేశాన్గంగానిషేవితాన్। యేచరంతిమహామీనాస్తాంశ్చతస్యాన్వకల్పయత్॥౪॥వ
హ్నించాపిసుసందీప్తంమీనాంశ్చాపిసుపీవరాన్।సగౌతమాయాతిథయేన్యవేదయతకాశ్యపిః॥ ౫ ॥ భుక్తవంతంచతంవిప్రంప్రీతాత్మానంమహాతపాః॥
క్లమాపనయనార్థంసపక్షాభ్యామభ్యవీజయత్॥౬॥ తతోవిశ్రాంతమాసీనంగోత్రప్రశ్నమపృచ్ఛత। సోబ్రవీద్గౌతమోస్మీతిబ్రహ్మనాన్యముదాహరత్॥
౭ ॥ తస్మైపర్ణమయందివ్యందివ్యపుష్పాధివాసితమ్ । గంధాఢ్యంశయనంప్రాదాత్సశిశ్యేతత్రవైసుఖమ్॥౮॥ అథోపవిష్టంశయనేగౌతమంధర్మరాట్త
దా। ప్రపచ్ఛకాశ్యపోవాగ్మీకిమాగమనకారణమ్॥౯॥ తతోబ్రవీద్గౌతమస్తందరిద్రోహంమహామతే। సముద్రగమనాకాంక్షీద్రవ్యార్థమితిభారత॥౧౦॥

తంకాశ్యపోఽబ్రవీత్ప్రీతో నోద్వేగంకర్తుమర్హసి। కృతకార్యోద్విజశ్రేష్ఠ సద్రవ్యోయాస్యసేగృహాన్॥౧౧॥చతుర్విధాహ్యర్థసిద్ధిర్బృహస్పతిమతంయథా। పారంపర్యంతథాదైవంకామ్యంమైత్రమితిప్రభో॥౧౨॥ ప్రాదుర్భూతోస్మితేమిత్రంసుహృత్త్వంచమమత్వయి।సోహంతథాయతిష్యామిభవిష్యసియథార్థవాన్ ॥ ౧౩ ॥ తతఃప్రభాతసమయేసుఖందృష్ట్వాబ్రవీదిదమ్ । గచ్ఛసౌమ్యపథానేనకృతకృత్యోభవిష్యసి॥౧౪॥.................*

ఇతస్త్రియోజనంగత్వా రాక్షసాధిపతిర్మహాన్। విరూపాక్షఇతిఖ్యాతఃసఖామమమహాబలః॥౧౫॥ తంగచ్ఛద్విజముఖ్యత్వంసమవాక్యప్రచోదితః। కామానభీప్సితాంస్తుభ్యందాతానాస్త్యత్రసంశయః॥౧౬॥ఇత్యుక్తస్సయయౌరాజన్గౌతమోవిగతక్లమః।ఫలాన్యమృతకల్పానిభక్షయన్సయథేష్టతః॥౧౭॥ చందనాగురుముఖ్యానిత్వక్పత్రాణాంవనానిచ।తస్మిన్పథిమహారాజ సేవమానోద్రుతంయయౌ॥౧౮॥తతో మేరువ్రజంనామనగరంశైలతోరణమ్॥ శైలప్రాకారవప్రంచశైలయంత్రాకులంతథా॥౧౯ ॥ విదితశ్చాభవత్తస్యరాక్షసేంద్రస్యధీమతః । ప్రహితస్సుహృదారాజన్ప్రీయమాణఃప్రియాతిథిః॥ తతస్సరాక్షసేంద్రస్తు ప్రేష్యానాహయుధిష్ఠిర। గౌతమోనగరద్వారాచ్ఛీఘ్రమానీయతామితి॥౨౧॥తతఃపురవరాత్తస్మాత్పురుషాశ్శ్యేనచేష్టనాః గౌతమేత్యభిభాషంతఃపురద్వారముపాగమన్॥౨౨॥ తేతమూచుర్మహారాజరాజప్రేష్యాస్తదాద్విజమ్।తరస్వతూర్ణమాగచ్ఛరాజాత్వాంద్రష్టుమిచ్ఛతి॥ ౨౩॥ రాక్షసాధిపతిర్వీరోవిరూపాక్షఇతిశ్రుతః। సత్వాంత్వరతివైద్రష్టుంతత్క్షిప్రంసంవిధీయతామ్ ॥ ౨౪ ॥ తతస్సప్రాద్రవద్విప్రోవిస్మయాద్విగతక్లమః। గౌతమఃపరమర్ధింతాంపశ్యన్పరమవిస్మితః॥ ౨౫॥ తైరేవసహితోరాజ్ఞో వేశ్మతూర్ణముపాద్రవత్ ।దర్శనంరాక్షసేంద్రస్యకాంక్షమాణోద్విజస్తదా॥౨౬॥..*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతఆపద్ధర్మపర్వణి- కృతఘ్నోపాఖ్యానే- సప్తత్యధికశతతమోధ్యాయః.

భీష్మః॥తతస్సవిదితోరాజ్ఞఃప్రవిశ్యగృహముత్తమమ్। పూజితోరాక్షసేంద్రేణనిషసాదాసనోత్తమే॥ ౧॥పృష్టశ్చగోత్రచరణంస్వాధ్యాయబ్రహ్మచారికమ్। నతత్రవ్యాజహారాన్యద్గోత్రమాత్రాదృతేద్విజః॥ ౨॥ బ్రహ్మవర్చసహీనస్యస్వాధ్యాయోపరతస్యచ । గోత్రమాత్రవిదోరాజానివాసంసమపృచ్ఛత॥ ౩॥రాక్షసః॥క్వతేనివాసఃకల్యాణకింగోత్రాబ్రాహ్మణీచతే। తత్వంబ్రూహినభీఃకార్యావిశ్వసస్వయథాసుఖమ్ ॥ ౪ ॥ గౌతమః ॥ మధ్యదేశప్రసూతోహంవాసోమేశబరాలయే । శూద్రాపునర్భూర్భార్యామేసత్యమేతద్బ్రవీమితే॥౫॥భీష్మః॥ తతోరాజావిమమృశేకథంకార్యమిదంభవేత్। కథంవాసుకృతంమేస్యాదితిబుద్ధ్యాన్వచింతయత్ ॥ ౬॥ అయంవైజన్మనావిప్రఃసుహృత్తస్యమహాత్మనః। సంప్రేషితశ్చతేనాయంకాశ్యపేనమమాంతికమ్॥౭॥ తస్యప్రియంకరిష్యామిసహిమామాశ్రితస్సదా। భ్రాతామేబాంధవశ్చాసౌసఖాచహృదయంగమః॥ ౮॥ కార్తిక్యామద్యభోక్తారఃసహస్రంమేద్విజోత్తమాః। తత్రాయమపిభోక్తాచదేయమస్మైచమేధనమ్॥౯॥సచాద్యదివసఃపుణ్యోప్యతిథిశ్చాయమాగతః।సంకల్పితంచైవధనంకింవిచార్యమతఃపరమ్॥ ౧౦॥ తతస్సహస్రంవిప్రాణాంవిదుషాంసమలంకృతమ్।స్నాతానామనుసంప్రాప్తంసుమహాక్షౌమవాససామ్॥౧౧॥తానాగతాన్ద్విజశ్రేష్ఠాన్విరూపాక్షోవిశాంపతే। యథార్హంప్రతిజగ్రాహవిధిదృష్టేనకర్మణా॥ ౧౨॥ బృస్యస్తేషాంతుసంన్యస్తారాక్షసేంద్రస్యశాసనాత్। భూమౌవరకుశాస్తీర్ణాఃప్రేష్యైర్భరతసత్తమ॥౧౩॥తాసుతేపూజితారాజ్ఞానిషణ్ణాద్విజసత్తమాః।తిలదర్భోదకేనాథఅర్చితావిధివద్ద్విజాః॥౧౪॥ విశ్వేదేవాస్సపితరఃసాగ్నయశ్చోపకల్పితాః। విలిప్తాఃపుష్పవంతశ్చసుప్రచారాస్సుపూజితాః॥ ౧౫॥ వ్యరాజంతమహారాజనక్షత్రపతయోయథా । తతోజాంబూనదీఃపాత్రీర్వజ్రాంకావిమలాశ్శుభాః॥ ౧౬ ॥వరాన్నపూర్ణావిప్రేభ్యఃప్రాదాన్మధుఘృతప్లుతాః।తస్యనిత్యంసదాషాఢ్యాంమాఘ్యాంచబహవోద్విజాః॥ ౧౭ ॥ ఈప్సితంభోజనవరంలభంతేసత్కృతంసదా। విశేషతస్తుకార్తిక్యాంద్విజేభ్యస్సంప్రయచ్ఛతి॥ ౧౮॥ శరద్వ్యపాయేరత్నానిపౌర్ణమాస్యామితిశ్రుతిః। సువర్ణంరజతంచైవమణీనథచమౌక్తికాన్॥ ౧౯॥వజ్రాన్మహాధనాంశ్చైవవైడూర్యాజినరాంకవాన్। రత్నరాశీన్వి

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

నిక్షిప్యనక్షిణార్థే సభారత॥ ౨౦॥ తతఃప్రాహద్విజశ్రేష్ఠాన్ విరూపాక్షో మహాబలః। గృహ్ణీతరత్నాన్యేతానియథోత్సాహంయథేష్టతః॥ ౨౧॥ యేషు
యేషుచభాండేషుభుక్తంవోద్విజసత్తమాః। తాన్యేవాదాయగచ్ఛధ్వంస్వవేశ్మానీతిభారత॥౨౨॥ఇత్యుక్తవచనేతస్మిన్ రాక్షసేంద్రేమహాత్మని।యథే
ష్టంతానిరత్నానిజగృహుర్బ్రాహ్మణర్షభాః॥ ౨౩॥ తతోమహార్హైస్తైస్సర్వైరత్నైరభ్యర్చితాశ్శుభైః। బ్రాహ్మణామృష్టవసనాస్సుప్రీతాఃస్మతతో
భవన్॥ ౨౪॥ తతస్తాన్ రాక్షసేంద్రశ్చద్విజానాహపునర్వచః। నానాదేశాగతాన్ రాజన్ రాక్షసాన్ ప్రతిషిధ్యవై॥ ౨౫॥అద్యైకందివసంవిప్రానవో
స్తీహభయంక్వచిత్। రాక్షసేభ్యఃప్రమోదధ్వమిష్టతోయాతమాచిరమ్॥ ౨౬ ॥ తతఃప్రదుద్రువుస్సర్వేవిప్రసంఘాస్సమంతతః। గౌతమోపిసువర్ణ
స్యభారమాదాయసత్వరః- ౨౭॥ కృచ్ఛ్రాత్సముద్ధరన్ భారంన్యగ్రోధంసముపాగమత్। న్యషీదచ్చపరిశ్రాంతఃక్లాంతశ్చక్షుధితశ్చసః॥ ౨౮॥ తతస్త
మభ్యగాద్రాజన్ రాజధర్మాఖగోత్తమః। స్వాగతేనాభినందంశ్చగౌతమంమిత్రవత్సలః ॥ ౨౯ ॥ తస్యపక్షాగ్రవిక్షేపైఃక్లమంవ్యపనయత్ఖగః । పూ
జాంచాప్యకరోద్ధీమాన్ భోజనంచాప్యకల్పయత్॥ ౩౦॥ సభుక్త్వాన్ సువిశ్రాంతోగౌతమోచింతయత్తదా। హాటకస్యాభిరూపస్యభారోయంసుమహా
న్మయా ॥ ౩౧ ॥ గృహీతోలోభమోహాభ్యాందూరంచగమనంమమ । నచాస్తిపథిభోక్తవ్యంప్రాణసంధారణంమమ॥౩౨॥కింకృత్వాధారయేయంవై
ప్రాణానిత్యభ్యచింతయత్ । తతస్సపథిభోక్తవ్యంప్రేక్షమాణోనకించన॥ ౩౩॥ కృతఘ్నఃపురుషవ్యాఘ్రమనసేదమచింతయత్। అయంబకపతిఃపా
ర్శ్వేమాంసరాశిఃస్థితోమహాన్॥ఇమంహత్వాగృహీత్వాచయాస్యేహంసమభిద్రుతమ్॥ ౩౪॥ .... *

ఇతి-శ్రీమహాభారతే-శాంతిర్వాంతర్గత-ఆపద్ధర్మపర్వణి-కృతఘ్నోపాఖ్యానే- ఏకసప్తత్యధికశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ అథతత్రమహార్చిష్మాననలోవాతసారథిః।తస్యావిదూరేరక్షార్థంఖగేంద్రేణకృతోభవత్ ॥ ౧॥ సచాపిపార్శ్వేసుష్వాపవిశ్వస్తోబకరాట్తదా
కృతఘ్నస్తుసదుష్టాత్మాతజ్జిఘాంసురథాగ్రతః॥ ౨॥ తతోవాతేనదీప్తేనవిశ్వస్తంవిజఘానతమ్। నిహత్యచముదాయుక్తఃసోనుబంధంనదృష్టవాన్॥ ౩॥స
తంవిపక్షరోమాణంకృత్వాగ్నావపచత్తదా।తంగృహీత్వాసువర్ణంచయయౌద్రుతతరంద్విజః॥ ౪॥ తతోన్యస్మిన్ గతేచాహ్నివిరూపాక్షోబ్రవీత్సుతమ్।
నప్రేక్షేరాజధర్మాణమద్యపుత్రఖగోత్తమమ్॥ ౫ ॥ సపూర్వసంధ్యాంబ్రహ్మాణంవందితుంయాతిసర్వదా।మాంవాదృష్ట్వాకదాచిత్సనగచ్ఛతిగృహం
ఖగః॥ ౬॥ ఉభేద్విరాత్రంసంధ్యేవైనాభ్యగాత్సమమాలయమ్। తస్మాన్నశుధ్యతేభావోమమసజ్ఞాయతాంసుహృత్ ॥ ౭॥స్వాధ్యాయేనవియుక్తోహిబ్ర
హ్మావర్చసవర్జితః। తద్వ్రతస్తత్రమేశంకాహన్యాత్తంసద్విజాధమః॥౮॥దురాచారస్తుదుర్బుద్ధిరింగితైర్లక్షితోమయా।నిష్కృపోదారుణాకారో
దృష్టోదస్యురివాధమః॥౯॥ గౌతమస్సగతస్తత్రతేనోద్విగ్నంమనోమమ।పుత్రశీఘ్రమితోగత్వారాజధర్మనివేశనమ్॥౧౦॥జ్ఞాయతాంసవిశుద్ధాత్మాయ
దిజీవతిమాచిరమ్। సఏవముక్తస్త్వరితోరక్షోభిస్సహితోయయౌ॥ ౧౧ ॥ న్యగ్రోధంతస్యచాపశ్యత్కంకాళంరాజధర్మణః । సరుదన్నగమత్పుత్రో
రాక్షసేంద్రస్యధీమతః॥౧౨॥ త్వరమాణఃపరంశక్త్యాగౌతమగ్రహణాయవై। తతోవిమారేజగృహుర్గౌతమంరాక్షసాస్తదా॥౧౩॥రాజధర్మశరీరం
చపక్షాస్థిచరణోజ్ఝితమ్ । తమాదాయాథరక్షాంసిద్రుతంమేరువ్రజంయయుః॥౧౪॥ రాజ్ఞశ్చదర్శయామాసుశ్శరీరంరాజధర్మణః। కృతఘ్నంపురు
షంతంచగౌతమంపాపకారిణమ్ ॥ ౧౫॥ రురోదరాజాతంద్దృష్ట్వాసామాత్యస్సపురోహితః। ఆర్తనాదశ్చసుమహానభూత్తస్యనివేశనే॥౧౬॥సస్త్రీకు
మారంచపురంబభూవాస్వస్థమానసమ్ । అథాబ్రవీన్నృపఃపుత్రంపాపోయంవధ్యతామితి॥ ౧౭ ॥ అస్యమాంసైరిమేసర్వేవిహరంతుయథేష్టతః।పా
పాచారఃపాపకర్మాపాపాత్మాపాపసాధనః॥౧౮॥ హంతవ్యోయంమమమతిర్భవద్భిరితిరాక్షసాః। ఇత్యుక్తారాక్షసేంద్రేణరాక్షసాఘోరవిక్రమాః॥

౧౯ ॥ నైచ్ఛంత తం భక్షయితుం పాపకర్మాణమిత్యుత। దస్యూనాం దీయతామేష సాధ్వయం పురుషాధమః॥ ౨౦॥ ఇత్యూచుస్తే మహారాజ రాక్షసేంద్రం నిశాచరాః। శిరోభిః ప్రణతాస్సర్వే వ్యాహరన్ రాక్షసాధిపమ్॥ ౨౧ ॥ న దాతుమర్హసి త్వం నో భక్షణాయాస్య కిల్బిషమ్। ఏవమస్త్వితి తానాహ రాక్షసేంద్రో నిశాచరాన్॥ ౨౨॥ దస్యూనాం దీయతామేష కృతఘ్నోఽద్యైవ రాక్షసాః। ఇత్యుక్తా రాక్షసాస్తేన శూలపట్టసపాణయః॥ ౨౩॥ కృత్వా తం ఖండశః పాపం దస్యుభ్యః ప్రదదుస్తదా। దస్యవశ్చాపి నైచ్ఛంత తమత్తుం పాపకారిణమ్ ॥ ౨౪ ॥ క్రవ్యాదా అపి రాజేంద్ర కృతఘ్నం నోపభుంజతే। బ్రహ్మఘ్నే చ సురాపే చ చౌరే భగ్నవ్రతే తథా॥ ౨౫॥ నిష్కృతిర్విహితా రాజన్ కృతఘ్నే నాస్తి నిష్కృతిః। మిత్రద్రోహీ కృతఘ్నశ్చ నృశంసశ్చ నరాధమః॥ క్రవ్యాదైః క్రిమిభిశ్చాన్యైర్న భుజ్యంతే హి తాదృశాః॥ ౨౬॥ ………………………………………… *

ఇతి- ఆపద్ధర్మపర్వణి - కృతఘ్నోపాఖ్యానే - ద్విసప్తత్యధికశతతమోఽధ్యాయః

భీష్మః॥ తతశ్చితాం బకపతేః కారయామాస రాక్షసః। రత్నైర్గంధైశ్చ బహుభిర్వస్త్రైశ్చ సమలంకృతామ్ ॥ ౧ ॥ తతః ప్రజ్వాల్య నృపతిర్బకరాజం ప్రతాపవాన్। ప్రేతకార్యం చ విధివద్రాక్షసేంద్రశ్చకార హ॥ ౨॥ తస్మిన్ కాలేఽపి సురభిర్దేవీ దాక్షాయణీ శుభా। ఉపరిష్టాత్తతస్తస్య సా బభూవ పయస్వినీ ॥ ౩॥ తస్యా వక్త్రాచ్చ్యుతః ఫేనః క్షీరమిశ్రస్తదానఘ। సోఽపతద్వై తతస్తస్యాం చితాయాం రాజధర్మణః॥ ౪॥ తతస్సంజీవితస్తేన బకరాజస్తదానఘ। ఉత్పత్య చ సమీయాయ విరూపాక్షం బకాధిపః ॥ ౫॥ తతోఽభ్యయాద్దేవరాజో విరూపాక్షపురం తదా। ప్రాహ చేదం విరూపాక్షం దిష్ట్యాయం సంజీవితస్త్వయా॥ ౬॥ శ్రావయామాస చేంద్రస్తం విరూపాక్షం పురాతనమ్। యథా శాపః పురా దత్తో బ్రహ్మణా రాజధర్మణః॥ ౭ ॥ యదా బకపతీ రాజన్ బ్రహ్మాణం నోపసర్పతి। తతో రోషాదిదం ప్రాహ ఖగేంద్రాయ పితామహః ౮॥ యస్మాన్మూఢో మమ సభాం నాగతోఽసౌ బకాధమః। తస్మాద్వధం స దుష్టాత్మా న చిరాత్సమవాప్స్యతి॥ ౯॥ తదయం తస్య వచనాన్నిహతో గౌతమేన వై। తేనైవామృతసిక్తశ్చ పునస్సంజీవితో బకః ॥ ౧౦ ॥ రాజధర్మా బకః ప్రాహ ప్రణిపత్య పురందరమ్। యది తేఽనుగ్రహకృతా మయి బుద్ధిస్సురేశ్వర॥ ౧౧ ॥ సఖాయం మే సుదయితం గౌతమం జీవయేత్పునః। తస్య వాక్యం సమాదాయ వాసవః పురుషర్షభ ॥ ౧౨ ॥ సిక్త్వామృతేన తం విప్రం గౌతమం జీవయత్తదా। సభాండోపస్కరం రాజంస్తమాసాద్య బకాధిపః॥ ౧౩॥ సంపరిష్వజ్య సుహృదం ప్రీత్యా పరమయా యుతః। అథ తం పాపకర్మాణం రాజధర్మా బకాధిపః ॥ ౧౪॥ విసర్జయిత్వా సధనం ప్రవివేశ స్వమాలయమ్ । యథోచితం చ స బకో యయౌ బ్రహ్మసదస్తథా॥ ౧౫॥ బ్రహ్మా చైనం మహాత్మానమాతిథ్యేనాభ్యపూజయత్। గౌతమశ్చాపి సంప్రాప్య పునస్తం శబరాలయమ్॥ ౧౬ ॥ శూద్రాయాం జనయామాస పుత్రాన్ దుష్కృతకారిణః। శాపశ్చ సుమహాంస్తస్య దత్తస్సురగణైస్తదా॥ ౧౭॥ కుక్షౌ పునర్భ్వాః పాపోఽయం జనయిత్వా చిరాత్సుతాన్। నిరయం ప్రాప్స్యతి మహత్ కృతఘ్నోఽయమితి ప్రభో॥ ౧౮॥ ఏతత్ప్రాహ పురా సర్వం నారదో మమ భారత। సంస్మృత్య చాపి సుమహదాఖ్యానం భరతర్షభ॥ ౧౯॥ మయాపి భవతే సర్వం యథావదనువర్ణితమ్। కుతః కృతఘ్నస్య యశః కుతః స్థానం కుతస్సుఖమ్॥ ౨౦॥ అశ్రద్ధేయః కృతఘ్నో హి కృతఘ్నే నాస్తి నిష్కృతిః। మిత్రద్రోహో న కర్తవ్యః పురుషేణ విశేషతః ॥ ౨౧ ॥ మిత్రధ్రుక్ నరకం ఘోరమనంతం ప్రతిపద్యతే। కృతజ్ఞేన సదా భావ్యం మిత్రకామేన చైవ హ॥ ౨౨॥ మిత్రాచ్చ లభతే సర్వం మిత్రాత్పూజాం లభేత చ। మిత్రాద్భోగాంశ్చ భుంజీత మిత్రేణాపత్సు ముచ్యతే॥ ౨౩॥ సత్కారైరుత్తమైర్మిత్రం పూజయేత విచక్షణః। పరిత్యాజ్యో బుధైః పాపః కృతఘ్నో నిరపత్రపః॥ ౨౪ ॥ మిత్రద్రోహీ కులాంగారః పాపకర్మా నరాధమః । ఏష ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠ ప్రోక్తః పాపో మయా తవ॥ మిత్రద్రోహీ కృతఘ్నో వై కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౨౫॥ వైశంపాయనః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా తదా వాక్యం భీష్మేణోక్తం మహాత్మనా। యుధిష్ఠిరః ప్రీతమనా బభూవ జనమేజయ॥ ౨౬॥ ………………………………………… *

ఇతి-ఆపద్ధర్మపర్వణి- కృతఘ్నోపాఖ్యానే- త్రిసప్తత్యధికశతతమోఽధ్యాయః-

అథ మోక్షధర్మపర్వప్రారంభః

యుధిష్ఠిరః॥ ధర్మాఃపితామహేనోక్తారాజధర్మాశ్రితాశుభాః । ధర్మమాశ్రమిణాంశ్రేష్ఠంవక్తుమర్హసిపార్థివ ॥ ౧ ॥ భీష్మః॥సర్వత్రవిహితోధర్మః
సత్యంప్రేత్యతపఃఫలమ్ । బహుద్వారస్యధర్మస్య నేహాస్తివిఫలాక్రియా॥ ౨॥ యస్మిన్యస్మింస్తువిషయే యోయోయాతివినిశ్చయమ్।సతమేవాభిజా
నాతినాన్యంభరతసత్తమ॥ ౩॥ యథాయథాచపర్యేతిలోకతంత్రమసారవత్ । తథాతథావిరాగోత్రజాయతేనాత్రసంశయః॥ ౪॥ఏవంవ్యవసితేలోకే
బహుదోషేయుధిష్ఠిర।ఆత్మమోక్షనిమిత్తంవైయతేతమతిమాన్నరః॥౫॥ యుధిష్ఠిరః॥ నష్టేధనేవాదారేవాపుత్రేపితరివామృతే। యయాబుద్ధ్యానుదే
చ్ఛోకంతన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౬॥ భీష్మః॥ నష్టేధనేవాదారేవాపుత్రేపితరివామృతే । అహోదుఃఖమితిధ్యాయఞ్ఛోకస్యాపచితించరేత్ ॥౭॥అ
త్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । యథాసేనజితంవిప్రఃకశ్చిదిత్యబ్రవీత్సుహృత్ ॥ ౮ ॥ పుత్రశోకాభిసంతప్తంరాజానంశోకవిహ్వలమ్।
విషణ్ణమనసందృష్ట్వావిప్రోవచనమబ్రవీత్ ॥౯॥కిన్నుఖల్వసిమూఢస్త్వంశోచ్యఃకిమనుశోచసి।యదాత్వామపిశోచంతఃశోచ్యాయాస్యంతితాంగతిమ్ ॥
౧౦॥ త్వంచైవాహంచయేచాన్యేత్వాముపాసంతిపార్థివ । సర్వేతత్రగమిష్యామోయతఏవాగతావయమ్॥ ౧౧॥ సేనజిత్ ॥ కాబుద్ధిఃకింతపోవిప్ర
కఃసమాధిస్తపోధన। కింజ్ఞానంకింశ్రుతంచైవయత్ప్రాప్యనవిషీదసి ॥ ౧౨॥ బ్రాహ్మణః ॥ పశ్యభూతానిదుఃఖేనవ్యతిషక్తానిసర్వశః । ఉత్తమాధమమ
ధ్యానితేషుతేష్విహకర్మసు॥ ౧౩॥ ఆత్మాపిచాయంనమమసర్వావాపృథివీమమ। యథామమతథాన్యేషామితిచింత్యనమేవ్యథా॥ ౧౪॥ఏతాంబుద్ధిమ
హంప్రాప్యనప్రహృష్యేనచవ్యథే। యథాకాష్ఠంచకాష్ఠంచసమేయాతాంమహోదధౌ ॥ ౧౫ ॥ సమేత్యచవ్యపేయాతాంతద్వద్భూతసమాగమః॥
ఏవంపుత్రాశ్చపౌత్రాశ్చజ్ఞాతయోబాంధవాస్తథా ॥ ౧౬॥ తేషాంస్నేహోనకర్తవ్యోవిప్రయోగోధ్రువోహితైః॥ అదర్శనాదాపతితఃపునశ్చాద
ర్శనంగతః॥ ౧౭॥ నత్వాసౌవేదనత్వంతంకస్సన్కిమనుశోచసి। తృష్ణార్తిప్రభవందుఃఖందుఃఖార్తిప్రభవంసుఖమ్ ॥ ౧౮॥ సుఖాత్సంజాయతేదుఃఖం
దుఃఖమేవంపునఃపునః। సుఖస్యానంతరందుఃఖందుఃఖస్యానంతరంసుఖమ్॥ ౧౯॥ సుఖదుఃఖేమనుష్యాణాంచక్రవత్పరివర్తతః । సుఖాత్త్వందుఃఖమాప
న్నఃపునరాపత్స్యసేసుఖమ్॥ ౨౦॥ ననిత్యంలభతేదుఃఖంననిత్యంలభతేసుఖమ్ । శరీరమేవాయతనందుఃఖస్యచసుఖస్యచ ॥ ౨౧॥ శరీరమేవాయతనం
సుఖస్యదుఃఖస్యచాప్యాయతనంశరీరమ్ । యద్యచ్ఛరీరేణకరోతికర్మతేనైవదేహీసముపాశ్నుతేతత్ ॥ ౨౨॥ జీవితంచశరీరేణజాత్యైవసహజాయ
తే। ఉభేసహవివర్తేతేఉభేసహవినశ్యతః॥౨౩॥ స్నేహపాశైర్బహువిధైరావిష్టవిషయాజనాః। అకృతార్థాశ్చసీదంతేజలేసైకతసేతవః॥ ౨౪॥
స్నేహేనతిలవత్సర్వంసర్గచక్రేనిపీడ్యతే। తిలపీడైరివాక్రమ్యక్లేశైరజ్ఞానసంభవైః॥ ౨౫॥ సంచినోత్యశుభంకర్మకళత్రాపేక్షయానరః। ఏకఃక్లే
శానవాప్నోతిపరత్రేహచమానవః॥౨౬॥ పుత్రదారకుటుంబేషుప్రసక్తాఃసర్వమానవాః । శోకపంకార్ణవేమగ్నాజీర్ణావనగజాఇవ॥ ౨౭॥ పుత్రనా
శేవిత్తనాశేజ్ఞాతిసంబంధినామపి। ప్రాప్యతేసుమహద్దుఃఖందావాగ్నిప్రతిమంవిభో॥౨౮॥ దైవాయత్తమిదంసర్వంసుఖదుఃఖేభవాభవౌ। అసుహృత్స
సుహృచ్చాపిసశత్రుర్మిత్రవానపి॥౨౯॥ సప్రజ్ఞఃప్రజ్ఞయాహీనోదైవేనలభతేసుఖమ్ । నాలంసుఖాయసుహృదోనాలందుఃఖాయశత్రవః॥ ౩౦॥ నచ
ప్రజ్ఞాలమర్థానాంనసుఖానామలంధనమ్। నబుద్ధిర్ధనలాభాయనజాడ్యమసమృద్ధయే॥ ౩౧॥ లోకపర్యాయవృత్తాంతంప్రాజ్ఞోజానాతినేతరః। బుద్ధి
మంతంచశూరంచమూఢంభీరుంజడంకవిమ్॥౩౨॥ దుర్బలంబలవంతంచభాగినంభజతేసుఖమ్ । ధేనుర్వత్సస్యగోపస్యస్వామినస్తస్కరస్యచ॥ ౩౩॥
పయఃపిబతియస్తస్యాధేనుస్తస్యేతినిశ్చయః। యేచమూఢతమాలోకేయేచబుద్ధేఃపరంగతాః॥ ౩౪ ॥ తేనరాఃసుఖమేధంతేక్లిశ్యత్యంతరితోజనః। అం

త్యేషు రేమిరే ధీరా న తే మధ్యేషు రేమిరే॥ ౩౫॥ అంత్యప్రాప్తింసుఖంప్రాహుర్దుఃఖమంతరమంత్యయోః। యేచబుద్ధిసుఖంప్రాప్తాద్వంద్వాతీతావిమత్సరాః॥౩౬॥ తాన్నైవార్థానచానర్థావ్యథయంతికదాచన। అథయేబుద్ధిమప్రాప్తావ్యతిక్రాంతాశ్చమూఢతామ్॥౩౭॥ తేఽతివేలంప్రహృష్యంతిసంతాపముపయాంతిచ। నిత్యంప్రముదితామూఢాదివిదేవగణాఇవ॥ ౩౮ ॥ అవలేపేనమహతాపరిభూతావిచేతసః। సుఖందుఃఖాంతమాలస్యందుఃఖందాక్ష్యంసుఖోదయమ్॥౩౯॥భూతిస్త్వేవంశ్రియాసార్ధందక్షేవసతినాలసే। సుఖంవాయదివాదుఃఖంప్రియంవాయదివాప్రియమ్॥ ౪౦॥ ప్రాప్తంప్రాప్తముపాసీతహృదయేనాపరాజితః। శోకస్థానసహస్రాణిభయస్థానశతానిచ ॥ ౪౧॥ దివసేదివసేమూఢమావిశంతినపండితమ్। బుద్ధిమంతంకృతప్రజ్ఞంశుశ్రూషుమనసూయకమ్॥౪౨॥ దాంతంజితేంద్రియంచాపిశోకోనస్పృశతేనరమ్। ఏతాంబుద్ధింసమాస్థాయగుప్తచిత్తశ్చరేద్బుధః॥౪౩॥ ఉదయాస్తమయజ్ఞంహినశోకఃస్ప్రష్టుమర్హతి।యన్నిమిత్తంభవేచ్ఛోకస్త్రాసోవాదుఃఖమేవవా॥౪౪॥ఆయాసోవాయతోమూలమేకాంగమపితత్త్యజేత్। కించిదేవమమత్వేనయదాభవతికల్పితమ్॥ ౪౫॥ తదేవపరితాపార్థంసర్వంసంపద్యతేతదా। యద్యత్త్యజతికామానాంతత్సుఖస్యాభిపూర్యతే॥౪౬॥ కామానుసారీపురుషఃకామాననువినశ్యతి। యచ్చకామసుఖంలోకేయచ్చదివ్యంమహత్సుఖమ్॥౪౭॥తృష్ణాక్షయసుఖస్యైతేనార్హతఃషోడశీంకళామ్। పూర్వదేహకృతంకర్మశుభంవాయదివాశుభమ్ ॥ ౪౮॥ ప్రాజ్ఞంమూఢంతథాశూరంభజతేయాదృశంకృతమ్।ఏవమేవకిలైతానిప్రియాణ్యేవాప్రియాణిచ॥ ౪౯॥ జీవేషుపరివర్తంతేదుఃఖానిచసుఖానిచ। ఏతాంబుద్ధింసమాస్థాయసుఖమాస్తేగుణాన్వితః॥ ౫౦॥సర్వాన్కామాన్జుగుప్సేతక్రోధంకుర్వీతపృష్ఠతః। వృత్తఏషహృదిప్రౌఢోమృత్యురేషమనోభవః॥ ౫౧॥ క్రోధోనామశరీరస్థోదేహినాంప్రోచ్యతేబుధైః। యదాసంహరతేకామాన్కూర్మోంగానీవసర్వశః॥ ౫౨॥ తదాత్మజ్యోతిరాత్మాయమాత్మన్యేవప్రపశ్యతి। నబిభేతియదాచాయంయదాచాస్మాన్నబిభ్యతి ॥ ౫౩ ॥ యదానేచ్ఛతినద్వేష్టిబ్రహ్మసంపద్యతేతదా । ఉభేసత్యానృతేత్యక్త్వాశోకానందౌయాభయే ॥ ౫౪॥ ప్రియాప్రియేపరిత్యజ్యప్రశాంతాత్మాభవిష్యతి । యదానకురుతేభావంసర్వభూతేషుపాపకమ్ ॥ ౫౫॥ కర్మణామనసావాచాబ్రహ్మసంపద్యతేతదా।యాదుస్త్యజాదుర్మతిభిర్యానజీర్యతిజీర్యతః॥౫౬॥యోసౌప్రాణాంతికోరోగస్తాంతృష్ణాంత్యజతఃసుఖమ్ । అత్రపింగళయాగీతాగాథాఃశ్రూయంతిపార్థివ॥ ౫౭॥ యథాసాకృచ్ఛ్రకాలేపిలేభేధర్మంసనాతనమ్।సంకేతేపింగళావేశ్యాకాంతేనాసీద్వినాకృతా॥ అథకృచ్ఛ్రగతాశాంతాంబుద్ధిమాస్థాపయత్తదా॥౫౮॥పింగళా॥ఉన్మత్తాహమనున్మత్తంకాంతమన్వవసంచిరమ్। అంతికేరమణంసంతంనైనమధ్యగమంపురా॥౫౯॥ ఏకస్థూణంనవద్వారమపిధాస్యామ్యగారకమ్। కాహికాంతమిహాయాంతమయంకాంతేతిమంస్యతే ॥ ౬౦॥ అకామాంకామరూపేణధూర్తానరకరూపిణః।నపునర్వంచయిష్యంతిప్రతిబుద్ధాస్మిజాగృమి॥౬౧॥అనర్థోహిభవేదర్థోదైవాత్పూర్వకృతేనవా। సంబుద్ధాహంనిరాకారానాహమద్యాజితేంద్రియా॥౬౨॥ సుఖంనిరాశఃస్వపితినైరాశ్యంపరమంసుఖమ్। ఆశామనాశాంకృత్వాహిసుఖంస్వపితిపింగళా ॥ ౬౩॥ భీష్మః॥ ఏతైశ్చాన్యైశ్చవిప్రస్యహేతుమద్భిఃప్రభాషితైః।పర్యవస్థాపితోరాజాసేనజిన్ముముదేసుఖీ॥౬౪॥......*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- పింగళాగీతాయాం- చతుఃసప్తత్యధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ అతిక్రామతికాలేస్మిన్సర్వభూతక్షయావహే । కింశ్రేయఃప్రతిపద్యేతతన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౧ ॥ భీష్మః॥అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । పితుఃపుత్రేణసంవాదంతన్నిబోధయుధిష్ఠిర॥౨॥ ద్విజాతేఃకస్యచిత్పార్థస్వాధ్యాయనిరతస్యవై। బభూవపుత్రోమేధావీమేధావీనామనామతః॥ ౩॥ సోఽబ్రవీత్పితరంపుత్రఃస్వాధ్యాయకరణేరతమ్। మోక్షధర్మార్థకుశలోలోకతత్త్వవిచక్షణః॥౪॥ పుత్రః॥ధీరఃకింస్విత్తాతకుర్యా

త్ప్రజానన్ క్షిప్రంహ్యాయుర్భ్రశ్యతేమానవానామ్। పితస్తదాచక్ష్వయథార్థయోగంమమానుపూర్వ్యాయేనధర్మంచరేయమ్॥౫॥పితా॥ వేదానధీత్యబ్రహ్మచర్యేణపుత్రపుత్రానిచ్ఛేత్పావనార్థంపితౄణామ్। అగ్నీనాధాయవిధివచ్చేష్టయజ్ఞోవనంప్రవిశ్యాథమునిర్బుభూషేత్॥ ౬ ॥ పుత్రః॥ఏవమభ్యాహతేలోకే సమంతాత్పరివారితే। అమోఘాసుపతంతీషుకింధీరఇవభాషసే ॥ ౭ ॥ కథమభ్యాహతోలోకః కేనవాపరివారితః। అమోఘాః కాఃపతంతీహకింనుభీషయసీవమామ్॥ ౮॥ పుత్రః॥ మృత్యునాభ్యాహతోలోకోజరయాపరివారితః।అహోరాత్రాఃపతంత్యేతేననుకస్మాన్నబుధ్యసే॥ ౯॥ అమోఘారాత్రయశ్చాపినిత్యమాయాంతియాంతిచ। యదాహమేతజ్జానామినమృత్యుస్తిష్ఠతీతిహ॥ ౧౦॥ సోహంకథంప్రతీక్షిష్యేజ్ఞానేనాపిహితశ్చరన్। రాత్ర్యాంరాత్ర్యాంవ్యతీతాయామాయురల్పతరంయదా॥ ౧౧॥ తదైవవంధ్యందివసమితివిద్యాద్విచక్షణః। గాధోదకేమత్స్యఇవసుఖంవిందేతకస్తదా॥ ౧౨॥ అనవాప్తేషుకామేషుమృత్యురభ్యేతిమానవమ్। పుష్పాణీవవిచిన్వంతమన్యత్రగతమానసమ్॥౧౩॥ వృకీవోరణమాసాద్యమృత్యురాదాయగచ్ఛతి। అద్యైవకురుయచ్ఛ్రేయోమాత్వాంకాలోత్యగాదయమ్॥ ౧౪॥ అకృతేష్వేవకార్యేషుమృత్యుర్వైసంప్రకర్షతి। శ్వఃకార్యమద్యకుర్వీతపూర్వాహ్ణేచాపరాహ్ణికమ్॥౧౫॥ నహిప్రతీక్షతేమృత్యుఃకృతమస్యనవాకృతమ్। కోహిజానాతికస్యాద్యమృత్యుకాలోభవిష్యతి॥ ౧౬ ॥ యువైవధర్మశీలస్స్యాదనిత్యంఖలుజీవితమ్। కృతేధర్మేభవేత్కీర్తిరిహప్రేత్యచవైసుఖమ్॥ ౧౭॥ మోహేనహిసమావిష్టఃపుత్రదారార్థముద్యతః।కృత్వాకార్యమకార్యంవాపుష్టిమేషాంప్రయచ్ఛతి॥ ౧౮॥ తంపుత్రపశుసంపన్నంవ్యాసక్తమనసంనరమ్। సుప్తంవ్యాఘ్రోమృగమివమృత్యురాదాయగచ్ఛతి॥౧౯॥సంచిన్వానకమేవైకంకామానామవితృప్తకమ్।వ్యాఘ్రఃపశుమివాదాయమృత్యురాదాయగచ్ఛతి॥౨౦॥ ఇదంకృతమిదంకార్యమిదమన్యత్కృతాకృతమ్। ఏవమీహాసుఖాసక్తంకృతాంతఃకురుతేవశే॥ ౨౧॥ కృతానాంఫలమప్రాప్తంకర్మణాంకర్మసంజ్ఞితమ్। క్షేత్రాపణగృహాసక్తంమృత్యురాదాయగచ్ఛతి॥ ౨౨॥ దుర్బలంబలవంతంచశూరంభీరుంజడంకవిమ్। అప్రాప్తంసర్వకామార్థాన్మృత్యురాదాయగచ్ఛతి॥ ౨౩॥ మృత్యుర్జరాచవ్యాధిశ్చదుఃఖంచానేకకారణమ్।అనుషక్తంయదాదేహేకింస్వస్థఇవతిష్ఠసి॥ ౨౪॥ జాతమేవాంతకోంతాయజరాచాన్వేతిదేహినమ్।అనుషక్తాద్వయేనైతేభావాఃస్థావరజంగమాః॥ ౨౫॥ మృత్యోర్వాముఖమేతద్వైయాగ్రామేవసతోరతిః। దేవానామేషవైగోష్ఠోయదరణ్యమితిశ్రుతిః॥ ౨౬॥ నిబంధనీరజ్జురేషాయాగ్రామేవసతోరతిః।ఛిత్త్వైతాంసుకృతోయాంతినైనాంఛిందంతిదుష్కృతః ॥ ౨౭ ॥ నహింసయతియఃప్రాణాన్మనోవాక్కాయహేతుభిః। జీవితార్థాపనయనైఃకర్మభిర్నసబధ్యతే॥౨౮॥నమృత్యుసేనామాయాంతీంజాతుకశ్చిత్ప్రబాధతే। ఋతేసత్యమసత్యాద్యంసత్యేహ్యమృతమాశ్రితమ్ ॥ ౨౯ ॥ తస్మాత్సత్యవ్రతాచారఃసత్యయోగపరాయణః। సత్యాగమఃసదాదాంతఃసత్యేనైవాంతకంజయేత్ ॥ ౩౦॥ అమృతంచైవమృత్యుశ్చద్వయందేహేప్రతిష్ఠితమ్। మృత్యురాపద్యతేమోహాత్సత్యేనాపద్యతేమృతమ్॥ ౩౧॥ సోహంహ్యహింస్రస్సత్యార్థీకామక్రోధబహిష్కృతః॥ సమదుఃఖసుఖఃక్షేమీమృత్యుంహాస్యామ్యమృత్యువత్ ॥౩౨॥శాంతియజ్ఞరతోదాంతోబ్రహ్మయజ్ఞేస్థితోమునిః। వాఙ్మనఃకర్మయజ్ఞశ్చభవిష్యామ్యుదగాయనే॥ ౩౩ ॥ పశుయజ్ఞైఃకథంహింస్రైర్మాదృశోయష్టుమర్హతి। అంతవద్భిరివప్రాజ్ఞఃక్షేత్రయజ్ఞైఃపిశాచవత్ ॥౩౪॥ యస్యవాఙ్మనసీస్యాతాంసమ్యక్ప్రణిహితేసదా।తపస్త్యాగశ్చసత్యంచసవైపరమవాప్నుయాత్ ॥౩౫॥ నాస్తివిద్యాసమంచక్షుర్నాస్తిసత్యసమంతపః। నాస్తిరాగసమందుఃఖంనాస్తిత్యాగసమంసుఖమ్॥౩౬॥ ఆత్మన్యేవాత్మనాజాతఆత్మనిష్ఠోప్రజోపివా। ఆత్మన్యేవభవిష్యామినమాంతారయతిప్రజా॥౩౭॥ నైతాదృశంబ్రాహ్మణస్యాస్తివిత్తంయథైకతాసమతాసత్యతాచ। శీలంస్థితిర్దండనిధానమార్జవంతతస్తతశ్చోపరమఃక్రియాభ్యః॥ ౩౮ ॥ కింతేధనైర్బాంధ

వైవాహికిం తేకిం తేదారైర్బ్రాహ్మణయోమరిష్యసి । ఆత్మానమన్విచ్ఛగుహాంప్రవిష్టంపితామహాస్తేక్వగతాఃపితాచ॥ ౩౯ ॥ భీష్మః॥ పుత్రస్యైతద్వచఃశ్రుత్వాయథాకార్షీత్పితానృప । తథాత్వమపివర్తస్వసత్యధర్మపరాయణః॥౪౦॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి - పితాపుత్రసంవాదే- పంచసప్తత్యధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ ధనినోథాఽనాయేచవర్తయంతేస్వతంత్రిణః । సుఖదుఃఖాగమస్తేషాంకఃకథంవాపితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । శంపాకేనేహముక్తేనగీతంశాంతిగతేనచ॥ ౨॥ అబ్రవీన్మాంపురాకశ్చిద్బ్రాహ్మణస్త్యాగమాశ్రితః। క్లిశ్యమానఃకుదారేణకుచైలేనబుభుక్షయా॥ ౩॥ ఉత్పన్నమిహలోకేవైజన్మప్రభృతిమానవమ్ । వివిధాన్యుపవర్తంతేదుఃఖానిచసుఖానిచ॥౪॥ తయోరేకతరేమార్గేయదేనమభిసంనయేత్ । నసుఖంప్రాప్యసంహృష్యేన్నాసుఖంప్రాప్యసంజ్వరేత్ ॥ ౫ ॥ నవైచరసియచ్ఛ్రేయఆత్మనోవాయదీశిషే । అకామాత్మాపిహిసదాధురముద్యమ్యచైవహ॥ ౬॥ అకించనఃపరిపతన్సుఖమాస్వాదయిష్యసి। అకించనఃసుఖంశేతేసముత్తిష్ఠతిచైవహ॥ ౭ ॥ ఆకించన్యంసుఖంలోకేపథ్యంశివమనామయమ్। అనమిత్రపథోహ్యేషదుర్లభఃసులభోమతః॥ ౮॥ అకించనస్యశుద్ధస్యఉపపన్నస్యసర్వతః।అవేక్షమాణస్త్రీన్లోకాన్నతుల్యమిహలక్షయే॥ ౯॥ ఆకించన్యంచరాజ్యంచతులయాసమతోలయమ్। అత్యరిచ్యతదారిద్ర్యంరాజ్యాదపిగుణాధికమ్ ॥ ౧౦॥ఆకించన్యేచరాజ్యేచవిశేషఃసుమహానయమ్। నిత్యోద్విగ్నోహిధనవాన్మృత్యోరాస్యగతోయథా॥ ౧౧ ॥ నైవాస్యాగ్నిర్నచారిష్టోనమృత్యుర్నచదస్యవః।ప్రభవంతిధనత్యాగాద్విముక్తస్యనిరాశిషః॥ ౧౨॥ తంవైసదాకామచరమనుపస్తీర్ణశాయినమ్। బాహూపధానంశామ్యంతంప్రశంసంతిదివాకసః ॥ ౧౩ ॥ ధనవాన్క్రోధలోభాభ్యామావిష్టోనష్టచేతనః।తిర్యగీక్షఃశుష్కముఖఃపాపకోభ్రుకుటీముఖః ॥౧౪ ॥ నిర్దశన్నధరోష్ఠంచక్రుద్ధోదారుణభాషితా॥కస్తమిచ్ఛేత్పరిద్రష్టుందాతుమిచ్ఛతిచేన్మహీమ్॥ ౧౫॥ శ్రియాహ్యభీక్ష్ణంసంవాసోమోహయత్యవిచక్షణమ్। సతస్యచిత్తంహరతిశారదాభ్రమివానిలః॥ ౧౬॥అథైనంరూపమానశ్చధనమానశ్చవిందతి। అభిజాతోస్మిశుద్ధోస్మినాస్మికేవలమానుషః॥ ౧౭॥ ఇత్యేభిఃకారణైస్తస్యత్రిభిశ్చిత్తంప్రమాద్యతి। సంప్రసక్తమనాభోగాన్విసృజ్యపితృసంచితాన్॥ ౧౮॥ పరిక్షీణఃపరస్వానామాదానంసాధుమన్యతే । తమతిక్రాంతమర్యాదమాదదానంతతస్తతః॥ ౧౯ ॥ ప్రతిషేధంతిరాజానోలుబ్ధామృగమివేషుభిః। ఏవమేతానిదుఃఖానితానితానీహమానవమ్ ॥ ౨౦ ॥ వివిధాన్యుపపద్యంతేగాత్రసంస్పర్శజాన్యపి । తేషాంపరమదుఃఖానాంబుద్ధ్యాభైషజ్యమాచరేత్ ॥౨౧॥లోకధర్మమవజ్ఞాయధ్రువాణామధ్రువైస్సహ।నాత్యక్త్వాసుఖమాప్నోతినాత్యక్త్వావిందతేపరమ్॥౨౨॥ నాత్యక్త్వాచాభయఃశేతేత్యక్త్వాసర్వంసుఖభవ। ఇత్యేతద్ధాస్తినపురేబ్రాహ్మణేనోపవర్ణితమ్॥ శంపాకేనపురామహ్యంతస్మాత్త్యాగఃపరోమతః॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి- శంపాకభీతాయాం-షట్సప్తత్యధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ ఈహమానఃసమారంభాన్యదినాసాదయేద్ధనమ్। ధనతృష్ణాభిభూతస్యకింకుర్వన్సుఖమాప్నుయాత్ ॥౧॥భీష్మః॥సర్వసామ్యమనాయాసఃసత్యవాక్యంచభారత। నిర్వేదశ్చవిధిత్సాచయస్యస్యాత్ససుఖీనరః॥౨ ॥ ఏతాన్యేవపదాన్యాహుఃపంచవృద్ధాఃప్రశాంతయే । ఏషస్వర్గశ్చధర్మశ్చసుఖంచానుత్తమంమతమ్ ॥ ౩॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। నిర్వేదాన్మంకినాగీతంతన్నిబోధయుధిష్ఠిర॥ ౪॥ ఈహమానోధనంమంకిర్భగ్నేహశ్చపునఃపునః। కేనచిద్ధనశేషేణక్రీతవాన్దమ్యగోయుగమ్॥ ౫ ॥ సుసంబద్ధౌతుతౌదమ్యౌదమనాయాభినిఃసృతౌ।ఆసీనముష్ట్రంమధ్యేనసహసైవాభ్యధావతామ్॥ ౬ ॥ తయోఃసంప్రాప్తయోరుష్ట్రఃస్కంధదేశమమర్షణః । ఉత్థాయోత్క్షిప్యతౌదమ్యౌప్రససారమహాజవః॥ ౭॥

మ్రియమాణౌ తు తౌ దమ్యౌ తేనోష్ట్రేణ ప్రమాథినా । మ్రియమాణౌ చ సంప్రేక్ష్య మంకిస్తత్రాబ్రవీదిదమ్ ॥౮॥ న చైవావిహితం శక్యం దక్షేణాపీహితం
ధనమ్। యుక్తేన శ్రద్ధయా సమ్యగీహాం సమనుతిష్ఠతా ॥ ౯॥ కృతస్య పూర్వం నానార్థైర్యుక్తస్యాప్యనుతిష్ఠతః । ఇమం పశ్యత సంగత్యా మమ దైవము
పప్లవమ్॥ ౧౦॥ ఉద్యమ్యోద్యమ్య మే దమ్యౌ విషమేణైవ గచ్ఛతః । ఉత్క్షిప్య కాకతాలీయమున్మాథేనైవ ధావతః॥ ౧౧ ॥ మణీవోష్ట్రస్య లంబేతే ప్రియౌ వ
త్సతరౌ మమ । శుద్ధం హి దైవమేవేదం హతే నైవాస్తి పౌరుషమ్ ౧౨ ॥ యది వాప్యుపపద్యేత పౌరుషం నామ కర్హిచిత్ । అన్విష్యమాణం తదపి దైవ
మేవావతిష్ఠతే॥ ౧౩॥ తస్మాన్నిర్వేద ఏవేహ గంతవ్యః సుఖమిచ్ఛతా । సుఖం స్వపితి నిర్విణ్ణో నిరాశశ్చార్థసాధనే॥౧౪॥ అహో సమ్యక్శుకేనోక్తం
సర్వతః పరిముచ్యతా। ప్రతిష్ఠతా మహారణ్యం జనకస్య నివేశనాత్ ॥ ౧౫ ॥ యః కామానాప్నుయాత్సర్వాన్ యశ్చైతాన్ కేవలాంస్త్యజేత్ । ప్రాప
ణాత్సర్వకామానాం పరిత్యాగో విశిష్యతే॥ ౧౬॥ నాంతం సర్వవిధిత్సానాం గతపూర్వోఽస్తి కశ్చన। శరీరే జీవితే చైవ తృష్ణా మందస్య వర్ధతే॥ ౧౭॥ నివ
ర్తస్వ విధిత్సాభ్యః శామ్య నిర్విద్య కాముక। అసకృచ్చాసి నికృతో న చ నిర్విద్యసే తతః॥౧౮॥ యది నాహం వినాశ్యస్తే యద్యేవం రమసే మయా। మా మాం
యోజయ లోభేన వృథా త్వం విత్తకాముక॥ ౧౯॥ సంచితం సంచితం ద్రవ్యం నష్టం తవ పునః పునః । కదాచిన్మోక్ష్యసే మూఢ ధనేహాం ధనకాముక॥౨౦॥ అ
హో ను మమ బాలిశ్యం యోఽహం క్రీడనకస్తవ। కిం నైవ జాతు పురుషః పరేషాం ప్రేష్యతామియాత్ ॥ ౨౧ ॥ న పూర్వే నాపరే జాతు కామానామంతమా
ప్నువన్। త్యక్త్వా సర్వసమారంభాన్ ప్రతిబుద్ధోఽస్మి జాగృమి॥ ౨౨॥ నూనం తే హృదయం కామ వజ్రసారమయం దృఢమ్ । యదనర్థశతావిష్టం శతధా
న విదీర్యతే॥ ౨౩॥ జానామి కామ త్వాం చైవ యచ్చ కించిత్ప్రియం తవ। తవాహం ప్రియమన్విచ్ఛన్నాత్మన్యుపలభే సుఖమ్॥ ౨౪॥ కామ జానామి తే మూ
లం సంకల్పాత్కిల జాయసే। న త్వాం సంకల్పయిష్యామి సమూలో న భవిష్యసి॥౨౫॥ ఈహా ధనస్య న సుఖా లబ్ధే చింతా చ భూయసీ । లబ్ధనాశో యథా మృ
త్యుర్లబ్ధం భవతి వా న వా॥ ౨౬॥ పరేభ్యో యో న లభతే తతో దుఃఖతరం ను కిమ్। న చ తుష్యతి లబ్ధేన భూయ ఏవ చ మార్గతి॥ ౨౭॥ అనుతర్షుల ఏవార్థః
స్వాదు గాంగమివోదకమ్। మద్విలాపనమేతత్తు ప్రతిబుద్ధోఽస్మి సంత్యజ ॥ ౨౮ ॥ య ఇమం మామకం దేహం భూతగ్రామః సమాశ్రితః । స యాత్వితో య
థాకామం వసతాం వా యథాసుఖమ్॥ ౨౯॥ న యుష్మాస్విహ మే ప్రీతిః కామలోభానుసారిషు। తస్మాదుత్సృజ్య కామాన్వై సత్యమేవాశ్రయామ్యహమ్॥
౩౦ ॥ సర్వభూతాన్యహం దేహే పశ్యన్మనసి చాత్మనః। యోగే బుద్ధిం శ్రుతే సత్త్వం మనో బ్రహ్మణి ధారయన్॥ ౩౧॥ విహరిష్యామ్యనాసక్తస్సుఖీ లో
కాన్నిరామయః। యథా మాం త్వం పునర్నైవం దుఃఖేషు ప్రణిధాస్యసి॥ ౩౨॥ త్వయా హి మే ప్రణున్నస్య గతిరన్యా న విద్యతే । తృష్ణాశోకశ్రమాణాం హి
త్వం కామ ప్రభవః సదా ॥ ౩౩ ॥ ధననాశేఽధికం దుఃఖం మన్యే సర్వమహత్తరమ్। జ్ఞాతయో హ్యవమన్యంతే మిత్రాణి చ ధనాచ్చ్యుతమ్ ॥ ౩౪ ॥ అవజ్ఞా
నసహస్రైస్తు దోషాః కష్టతరాధనే। ధనే సుఖకలా యా తు సాపి దుఃఖైర్విధీయతే॥౩౫॥ ధనమస్యేతి పురుషం పురో నిఘ్నంతి దస్యవః। క్లిశ్యంతి వివిధైర్దండై
ర్నిత్యముద్వేజయంతి చ॥ ౩౬॥ అర్థలోలుపతా దుఃఖమితి బుద్ధం చిరాన్మయా । యద్యదాలంబసే కామ తత్తదేవానురుధ్యసే॥ ౩౭॥ అతత్త్వజ్ఞోఽసి
బాలశ్చ దుస్తోషోఽపూరణోఽనలః। నైవ త్వం వేత్థ సులభం నైవ త్వం వేత్థ దుర్లభమ్॥ ౩౮॥ పాతాల ఇవ దుష్పూరో మాం దుఃఖైర్యోక్తుమిచ్ఛసి । నాహమ
ద్య సమావేష్టుం శక్యః కామ పునస్త్వయా ॥ ౩౯ ॥ నిర్వేదమహమాసాద్య ద్రవ్యనాశాద్యదృచ్ఛయా । నివృత్తిం పరమాం ప్రాప్య నాద్య కామాన్విచింత
యే॥౪౦॥ అతిక్లేశాన్సహామీహ నాహం బుధ్యామ్యబుద్ధిమాన్ । నికృతో ధననాశేన శయే సర్వాంగవిజ్వరః॥ ౪౧ ॥ పరిత్యజామి కామ త్వాం హిత్వా స
ర్వమనోగతీః । న త్వం మయా పునః కామ వత్స్యసే న చ రంస్యసే ॥ ౪౨ ॥ క్షమిష్యేఽక్షమమాణానాం న హింసిష్యే విహింసితః । ద్వేష్యముక్తః ప్రియం వ

లాభఃపరోమతః। ప్రజ్ఞానిశ్శ్రేయసీలోకేప్రజ్ఞాస్వర్గోమతస్సతామ్ ॥ ౨॥ ప్రజ్ఞయాప్రాపితార్థోహిబలిరైశ్వర్యసంక్షయే।ప్రహ్లాదోనముచిర్మం
కిస్తస్యాఃకింవిద్యతేపరమ్॥ ౩॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్।ఇంద్రకాశ్యపసంవాదంతన్నిబోధయుధిష్ఠిర॥౪॥ వైశ్యఃకశ్చిదృషిసుతం
కాశ్యపంసంశితవ్రతమ్। రథేనపాతయామాసశ్రీమాన్దృప్తస్తపస్వినమ్॥౫॥ఆర్తస్సపతితఃక్రుద్ధస్త్యక్త్వాత్మానమథాబ్రవీత్।మరిష్యామ్యధనస్యేహ
జీవితార్థోనవిద్యతే॥౬॥తథాముమూర్షుమాసీనమకూజంతమచేతసమ్। ఇంద్రస్సృగాలరూపేణబభాషేక్షుబ్ధమానసమ్॥ ౭॥మనుష్యయోనిమిచ్ఛం
తిసర్వభూతానిసర్వశః। మనుష్యత్వేనవిప్రత్వంసర్వఏవాభినందతి॥ ౮॥ మనుష్యోబ్రాహ్మణశ్చాసిశ్రోత్రియశ్చాసికాశ్యప। సుదుర్లభమవాప్యైత
న్నదోషాన్మర్తుమర్హసి॥౯॥ సర్వేలాభాస్సాభిమానాఇతిసత్యాచతేశ్రుతిః।సంతోషణీయరూపోసిలోభాద్యదభిమన్యసే॥౧౦॥అహోసిద్ధార్థతా
తేషాంయేషాంసంతీహపాణయః। అతీవస్పృహయేతేషాంయేషాంసంతీహపాణయః॥౧౧॥ పాణిమద్భ్యఃస్పృహాస్మాకంయథాతవధనస్యవై। నపా
ణిలాభాదధికోలాభఃకశ్చనవిద్యతే॥౧౨॥అపాణిత్వాద్వయంబ్రహ్మన్కంటకంనోద్ధరామహే। జంతూనుచ్చావచానంగేదశతోనకషామవా॥౧౩॥అథ
యేషాంపునఃపాణీదేవదత్తౌదశాంగులీ। ఉద్ధరంతిక్రిమీనంగాద్దశతోనికషంతిచ॥౧౪॥వర్షాహిమాతపానాంచపరిత్రాణానికుర్వతే। చైలమన్నంసుఖం
శయ్యాంనివాతంచోపభుంజతే॥౧౫॥ అధిష్ఠాయచగాంలోకేభుంజతేవాహయంతిచ। ఉపాయైర్బహుభిశ్చైవవశ్యానాత్మనికుర్వతే॥౧౬॥యేఖల్వజి
హ్వాఃకృపణాఅల్పప్రాణాఅపాణయః। సహంతేతానిదుఃఖానిదిష్ట్యాత్వంనతథామునే॥ ౧౭ ॥ దిష్ట్యాత్వంనసృగాలోవైనక్రిమిర్నచమూషికః।నసర్పో
నచమండూకోనచాన్యఃపాపయోనిజః॥౧౮॥ ఏతావతాపిలాభేనతోష్టుమర్హసికాశ్యప। కింపునర్యోసిసత్త్వానాంసర్వేషాంబ్రాహ్మణోత్తమః॥౧౯॥ఇ
మేమాంక్రిమయోదంతియేషాముద్ధరణాయవై। నాస్తిశక్తిరపాణిత్వాత్పశ్యావస్థామిమాంమమ॥ ౨౦॥అకార్యమితిచైవేమంనాత్మానంసంత్యజామ్య
హమ్। నాతఃపాపీయసీంయోనింపతేయమపరామితి॥ ౨౧ ॥ మధ్యేవైపాపయోనీనాంసార్గాలీయామహంగతః।పాపీయస్యోబహుతరాఇతోన్యాః
పాపయోనయః॥౨౨॥జాత్యైవైకేసుఖతరాఃసంత్యన్యేభృశదుఃఖితాః। నైకాంతంసుఖమేవేహక్వచిత్పశ్యామికస్యచిత్ ॥౨౩॥మనుష్యాహ్యాఢ్యతాం
ప్రాప్యరాజ్యమిచ్ఛంత్యనంతరమ్। రాజ్యాద్దేవత్వమిచ్ఛంతిదేవత్వాదింద్రతామపి॥ ౨౪॥ భవేస్త్వంయద్యపిత్వాఢ్యోనరాజానచదైవతమ్।దేవత్వం
ప్రాప్యచేంద్రత్వంనైవతుష్యేస్తథాసతి॥ ౨౫॥ నతృప్తిఃప్రియలాభేస్తితృష్ణానాద్భిఃప్రశామ్యతి। సంప్రజ్వలతిసాభూయఃసమిద్భిరివపావకః॥ ౨౬॥ అ
స్త్యేవత్వయిశోకోపిహర్షశ్చాపితథాత్వయి।సుఖదుఃఖేతథాచోభేతత్రకాపరిదేవనా॥ ౨౭॥ పరిచ్ఛిద్యైవకామానాంసర్వేషాంచైవకర్మణామ్।మూ
లంబుద్ధీంద్రియగ్రామంశకుంతానివపంజరే॥ ౨౮॥ నద్వితీయస్యశిరసశ్ఛేదనంవిద్యతేక్వచిత్ ।నచపాణేస్తృతీయస్యయన్నాస్తినతతోభయమ్ ॥ ౨౯॥న
ఖల్వప్యరసజ్ఞస్యకామఃక్వచనజాయతే। సంస్పర్శాద్దర్శనాద్వాపిశ్రవణాద్వాపిజాయతే॥ ౩౦॥నత్వంస్మరసివారుణ్యాలడ్వాకానాంచపక్షిణామ్।
తాభ్యాంచాభ్యధికోభక్ష్యోనకశ్చిద్విద్యతేక్వచిత్ ।౩౧॥యానిచాన్యానిభూతేషుభక్ష్యజాతానికాశ్యప।యేషామభుక్తపూర్వంతేతేషామస్మృతిరేవచ
౩౨॥ అప్రాశనమసంస్పర్శమసందర్శనమేవచ। పురుషస్యైవనియమోమన్యేశ్రేయోనసంశయః ॥ ౩౩॥ పాణిమంతోబలవంతోధనవంతోనసంశ
యః। మనుష్యామానుషైరేవదాసత్వముపపాదితాః॥౩౪॥వధబంధపరిక్లేశైఃక్లిశ్యంతేచపునఃపునః। తేఖల్వపిరమంతేచమోదంతేచహసంతిచ॥౩౫॥అ
పరేబాహుబలినఃకృతవిద్యామనస్వినః। జుగుప్సితాంసుకృపణాంపాపవృత్తిముపాసతే ॥ ౩౬ ॥ ఉత్సహంతేచతేవృత్తిమన్యామప్యుపసేవితుమ్। స్వక
ర్మణాతునియతంభవితవ్యంతుతత్తథా॥ ౩౭॥నపుల్కసోనచాండాలఆత్మానంత్యక్తుమిచ్ఛతి।తయాతుష్టస్స్వయాయోన్యామాయాంపశ్యస్వయాదృ

శీమ్॥౩౮॥దృష్ట్వాకుణీన్పక్షహతాన్మనుష్యానామయావినః। సుఖంపూర్ణస్స్వయాయోన్యాలబ్ధలాభోసికశ్యప॥౩౯॥ యదిబ్రాహ్మణదేహస్తేనిరా
తంకోనిరామయః।అంగానిచసమగ్రాణినచలోకేషుధిక్కృతః॥౪౦॥నకేనచిత్ప్రవాదేనసత్యేనైవాపహారిణా। ధర్మాయోత్తిష్ఠవిప్రర్షేనాత్మానం
త్యక్తుమర్హసి॥౪౧॥యదిబ్రహ్మన్శృణోష్యేతచ్ఛ్రద్దధాసిచమేవచః। వేదోక్తస్యైవధర్మస్యఫలంముఖ్యమవాప్స్యసి॥౪౨॥స్వాధ్యాయమగ్నిసం
స్కారమప్రమత్తోనుపాలయ। సత్యందమంచదానంచస్పర్ధిష్ఠామాచకేనచిత్॥౪౩॥యేకేచనస్వాధ్యాయినఃప్రాప్తాయజనయాజనమ్। కథంతేవాను
శోచేయుర్ధ్యాయేయుర్వాప్యశోభనమ్॥౪౪॥ఇచ్ఛంతస్తేవిహారాయసుఖంమహదవాప్నుయుః।ఉతజాతాస్సునక్షత్రేసుతిథౌసుముహూర్తజాః॥౪౫॥
యజ్ఞదానప్రజేహాయాంయతంతేశక్తిపూర్వకమ్।నక్షత్రేష్వాసురేష్వన్యేదుస్తిథౌదుర్ముహూర్తజాః॥౪౬॥సంపతంత్యాసురీంయోనింయజ్ఞప్రసవ
వర్జితాః।అహమాసంపండితకోహైతుకోవేదనిందకః॥౪౭॥ఆన్వీక్షికీంతర్కవిద్యామనురక్తోనిరర్థికామ్। హేతువాదాన్ప్రవదితావక్తాసంసత్సుహే
తుమత్॥౪౮॥ ఆక్రోష్టాచాతివక్తాచబ్రహ్మవాక్యేషువైద్విజాన్। నాస్తికస్సర్వశంకీచమూర్ఖఃపండితమానికః॥౪౯॥ తస్యేయంఫలనిర్వృత్తిఃసృగాల
త్వంమమద్విజ।అపిజాతుతథాతస్మాదహోరాత్రశతైరపి॥౫౦॥ యదహంమానుషీంయోనింసృగాలఃప్రాప్నుయాంపునః। సంతుష్టశ్చాప్రమత్తశ్చ
యజ్ఞదానతపోరతః॥౫౧॥జ్ఞేయజ్ఞాతాభవేయంవైవర్జ్యవర్జయితాతథా।తతస్సమునిరుత్థాయకాశ్యపస్తమువాచహ॥౫౨॥అహోబతాసికుశలో
బుద్ధిమాంశ్చేతివిస్మితః। సమవైక్షతతంప్రోజ్ఞానదీర్ఘేణచక్షుషా॥౫౩॥ దదర్శచైనందేవానాందేవమింద్రంశచీపతిమ్।తతస్సంపూజయామాసకా
శ్యపోహరివాహనమ్॥ అనుజ్ఞాతస్తుతేనాథప్రవివేశస్వమాలయమ్॥౫౪॥.......................................*

ఇతి- సృగాలకాశ్యపసంవాదే- అశీత్యధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ యద్యస్తిదత్తమిష్టంవాతపస్తప్తంతథైవచ। గురూణాంవాపిశుశ్రూషాతన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧॥భీష్మః॥ఆత్మనానర్థయుక్తేనపాపేని
విశతేమనః। స్వకర్మకలుషంకృత్వాకృచ్ఛ్రేలోకేవిధీయతే॥౨॥దుర్భిక్షాదేవదుర్భిక్షంక్లేశాత్క్లేశంభయాద్భయమ్। మృతేభ్యఃప్రమృతంయాం
తిదరిద్రాఃపాపకారిణః॥ ౩॥ ఉత్సవాదుత్సవంయాంతిస్వర్గాత్స్వర్గంసుఖాత్సుఖమ్। శ్రద్దధానాశ్చదాంతాశ్చధనాఢ్యాశ్శుభకారిణః॥౪॥వ్యాళకుం
జరదుర్గేషుసర్పచోరభయేషుచ। హస్తావాపేనగచ్ఛంతినాస్తికాఃకిమతఃపరమ్॥ ౫॥ ప్రియదేవాతిథేయాశ్చవదాన్యాఃప్రియసాధవః। క్షేమ్యమాత్మ
వతాంమార్గమాస్థితాహస్తదక్షిణమ్॥౬॥ పులాకాఇవధాన్యేషుపుత్తికాఇవపక్షిషు। తద్విధాస్తేమనుష్యాణాంయేషాంధర్మోనకారణమ్॥ ౭॥ సుశీ
ఘ్రమపిధావంతంవిధానమనుధావతి। శేతేసహశయానేనయేనయేనయథాకృతమ్॥ ౮॥ ఉపతిష్ఠతితిష్ఠంతంగచ్ఛంతమనుగచ్ఛతి।కరోతికుర్వతఃకర్మ
ఛాయేవానువిధీయతే॥ ౯॥ యేనయేనయథాయద్యత్పురాకర్మసమీహితమ్।తత్తదేవనరోభుంక్తేనిత్యంవిహితమాత్మనా॥౧౦॥స్వకర్మఫలనిక్షేపంవిధా
నపరిరక్షితమ్। భూతగ్రామమిమంకాలఃసమంతాత్పరికర్షతి॥ ౧౧ ॥ అచోద్యమానానియథాపుష్పాణిచఫలానిచ।స్వంకాలంనాతివర్తంతేతథాకర్మ
పురాకృతమ్॥ ౧౨॥ సంమానశ్చావమానశ్చలాభాలాభౌక్షయోదయౌ। ప్రవృత్తానినివర్తంతేవిధానాంతేపునఃపునః॥ ౧౩॥ఆత్మనావిహితందుఃఖమా
త్మనావిహితంసుఖమ్। గర్భశయ్యాముపాదాయభుజ్యతేపౌర్వదేహికమ్॥ ౧౪॥ బాలోయువాచవృద్ధశ్చయత్కరోతిశుభాశుభమ్।తస్యాంతస్యామ
వస్థాయాంతత్ఫలంప్రతిపద్యతే ॥ ౧౫॥ యథాధేనుసహస్రేషువత్సోవిందతిమాతరమ్। తథాపూర్వకృతంకర్మకర్తారమనుగచ్ఛతి ॥ ౧౬॥ సమున్న
మగ్రతోవస్త్రంపశ్చాచ్ఛుద్ధ్యతికర్మణా । ఉపవాసైఃప్రతప్తానాందీర్ఘంసుఖమనంతకమ్ ॥ ౧౭ ॥ దీర్ఘకాలేనతపసాసేవితేనతపోవనే।ధర్మనిర్ధూ
తపాపానాంసంపద్యంతేమనోరథాః ॥ ౧౮ ॥ శకునానామివాకాశేమత్స్యానామివచోదకే । పదంయథానదృశ్యేతతథాజ్ఞానవిదాంగతిః॥ ౧౯॥అ

లమన్యైరుపాలంభైః కీర్తితైశ్చవ్యతిక్రమైః॥ పేశలంచానురూపంచకర్తవ్యంహితమాత్మనః॥ ౨౦॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - ఏకాశీత్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరః॥ కుతఃసృష్టమిదంవిశ్వంజగత్ స్థావరజంగమమ్। ప్రళయేచకమభ్యేతితన్మేబ్రూహిపితామహ ॥ ౧ ॥ ససాగరస్సగగనఃసశైలస్సబలాహకః। సభూమిఃసాగ్నిపవనోలోకోఽయంకేననిర్మితః ॥ ౨ ॥ కథంసృష్టానిభూతానికథంవర్ణవిభక్తయః । శౌచాశౌచంకథంతేషాంధర్మాధర్మవిధిఃకథమ్॥ ౩॥ కీదృశోజీవతాంజీవఃక్వవాగచ్ఛంతియేమృతాః । అస్మాల్లోకాదముంలోకంసర్వంశంసతునోభవాన్॥ ౪॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । భృగుణాభిహితంశాస్త్రంభరద్వాజాయపృచ్ఛతే॥ ౫॥ కైలాసశిఖరేదృష్ట్వాదీవ్యమానంమహౌజసమ్। భృగుంమహర్షిమాసీనంభరద్వాజోఽన్వపృచ్ఛత ॥ ౬॥ ససాగరఃసగగనఃసశైలస్సబలాహకః। సభూమిఃసాగ్నిపవనోలోకోఽయంకేననిర్మితః॥ ౭॥ కథంసృష్టానిభూతాని కథంవర్ణవిభక్తయః। శౌచాశౌచంకథంతేషాంధర్మాధర్మవిధిఃకథమ్॥ ౮ ॥ కీదృశోజీవతాంజీవఃక్వవాగచ్ఛంతియేమృతాః।పరలోకమిమంచాపిసర్వంశంసితుమర్హసి ॥ ౯॥ ఏవంసభగవాన్పృష్టోభరద్వాజేనసంశయమ్ । బ్రహ్మర్షిర్బ్రహ్మసంకాశఃసర్వంతస్మైతతోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౦ ॥ భృగుః ॥ మానసోనామయఃపూర్వోవిశ్రుతోవైమహర్షిభిః । అనాదినిధనోదేవస్తథాభేద్యోఽజరామరః ॥ ౧౧॥ అవ్యక్తఇతివిఖ్యాతఃశాశ్వతోథాక్షయోఽవ్యయః॥ యతఃసృష్టానిభూతానిజాయంతేచమ్రియంతిచ॥ ౧౨॥ సోఽసృజత్ప్రథమందేవోమహాంతంనామనామతః।మహాన్ససర్జాహంకారంసచాపిభగవానథ॥ ౧౩॥ ఆకాశమితివిఖ్యాతంసర్వభూతధరఃప్రభుః। ఆకాశాదభవద్వారిసలిలాదగ్నిమారుతౌ॥ ౧౪॥ అగ్నిమారుతసంయోగాత్తతఃసమభవన్మహీ। తతస్తేజోమయందివ్యంపద్మంసృష్టంస్వయంభువా॥ ౧౫॥ తస్మాత్పద్మాత్సమభవద్బ్రహ్మావేదమయోనిధిః। అహంకారఇతిఖ్యాతఃసర్వభూతాత్మభూతకృత్ ॥ ౧౬॥ బ్రహ్మావైసమహాతేజాయత్రతేపంచధాతవః। శైలాస్తస్యాస్థిసంజ్ఞాస్తుమేదోమాంసంచమేదినీ ॥ ౧౭॥ సముద్రాస్తస్యరుధిరమాకాశముదరంతథా। పవనశ్చైవనిశ్వాసస్తేజోఽగ్నిర్నిమ్నగాశ్శిరః ॥ ౧౮॥ అగ్నీషోమౌతుచంద్రార్కౌనయనేతస్యవిశ్రుతే । నభశ్చోర్ధ్వంశిరస్తస్యక్షితిఃపాదౌభుజాదిశః॥౧౯॥దుర్విజ్ఞేయోహ్యచింత్యాత్మాసిద్ధైరపినసంశయః। సఏషభగవాన్విష్ణురనంతఇతివిశ్రుతః॥ ౨౦ ॥ సర్వభూతాత్మభూతస్థోదుర్విజ్ఞేయోఽకృతాత్మభిః। అహంకారస్యయఃస్రష్టాసర్వభూతభవాయవై॥ యతస్సమభవద్విశ్వంపృష్టోఽహంయదిహత్వయా ॥ ౨౧॥ భరద్వాజః॥ గగనస్యదిశాంచైవభూతలస్యానిలస్యవా । కాన్యత్రపరిమాణానిసంశయంఛింధితత్త్వతః॥ ౨౨ ॥ భృగుః ॥ అనంతమేతదాకాశంసిద్ధదైవతసేవితమ్ । రమ్యంనానాశ్రయాకీర్ణంయస్యాంతోనాధిగమ్యతే॥ ౨౩॥ ఊర్ధ్వంగతేరధస్తాత్తుచంద్రాదిత్యౌనదృశ్యతః । తత్రదేవాఃస్వయందీప్తాభాస్వరాభాగ్నివర్చసః॥ ౨౪॥ తేచాప్యంతంనపశ్యంతినభసఃప్రథితౌజసః । దుర్గమత్వాదనంతత్వాదితిమేవిద్ధిమానద॥ ౨౫॥ ఉపరిష్టోపరిష్టాత్తుప్రజ్వలద్భిఃస్వయంప్రభైః॥ నిరుద్ధమేతదాకాశమప్రమేయంసురైరపి॥ ౨౬ ॥ పృథివ్యంతేసముద్రాస్తుసముద్రాంతేతమఃస్మృతమ్। తమసోంతేజలంప్రాహుర్జలస్యాంతేగ్నిరేవచ॥ ౨౭॥ రసాతలాంతేసలిలంజలాంతేపన్నగాధిపాః। తదంతేపునరాకాశమాకాశాంతేపునర్జలమ్॥ ౨౮॥ ఏవమంతంభగవతఃప్రమాణంసలిలస్యచ। అగ్నిమారుతతోయేభ్యోదుర్జ్ఞేయందైవతైరపి॥౨౯॥అగ్నిమారుతతోయానాంవర్ణాఃక్షితితలస్యచ। ఆకాశాదపిగృహ్యంతేభిద్యంతేతత్త్వదర్శనాత్ ॥౩౦॥ పఠంతిచైవమునయఃశాస్త్రేషువివిధేషుచ। త్రైలోక్యసాగరేచైవప్రమాణంవిహితంయథా॥ ౩౧ ॥ అదృశ్యాయత్వగమ్యాయకఃప్రమాణముదాహరేత్। సిద్ధానాందేవతానాంచయదాపరిమితాగతిః ॥ ౩౨ ॥ తదాగౌణమనంతస్యనామానంతేతివిశ్రుతమ్।నామధేయానురూపస్య

మానసస్యమహాత్మనః॥ ౩౩॥ యదాతుదివ్యంయద్రూపంప్రాసతేవర్ధతేపునః । కోన్యస్తద్వేదితుంశక్యోయోపిస్యాత్తద్విధోపరః॥౩౪॥ తతఃపుష్కరతఃసృష్టఃసర్వతోమూర్తిమాన్ప్రభుః। బ్రహ్మధర్మమయఃపూర్వఃప్రజాపతిరనుత్తమః॥౩౫॥ భరద్వాజః॥ పుష్కరాద్యదిసంభూతోజ్యేష్ఠంభవతిపుష్కరమ్ । బ్రహ్మాణంపూర్వజంచాహభవాన్సందేహఏవమే॥౩౬॥ భృగుః ॥ మానసస్యేహయామూర్తిర్బ్రహ్మత్వంసముపాగతా । తస్యాసనవిధానార్థంపృథివీపద్మముచ్యతే॥ ౩౭॥ కర్ణికాంతస్యపద్మస్యమేరుర్గగనముచ్ఛ్రితః । తస్యమధ్యేస్థితోలోకాన్సృజతేజగతఃప్రభుః॥౩౮॥...*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - భృగుభరద్వాజసంవాదే- ద్వ్యశీత్యధికశతతమోధ్యాయః

భరద్వాజః ॥ ప్రజావిసర్గంవివిధంకథంవిససృజేప్రభుః । మేరుమధ్యేస్థితోబ్రహ్మతద్బ్రూహిద్విజసత్తమ॥౧॥ భృగుః ॥ ప్రజావిసర్గంవివిధంమానసోమనసాసృజత్ । సంరక్షణార్థంభూతానాంసృష్టంప్రథమతోజలమ్॥౨॥ యఃప్రాణఃసర్వభూతానాంవర్ధంతేయేనచప్రజాః। పరిత్యక్తాశ్చనశ్యంతితేనేదంసర్వమావృతమ్॥ ౩ ॥ పృథివీపర్వతామేఘామూర్తిమంతశ్చయేపరే । సర్వంతద్వారుణంజ్ఞేయమాపస్తస్తంభిరేయతః॥౪॥ భరద్వాజః॥ కథంసలిలముత్పన్నంకథంచైవాగ్నిమారుతౌ । కథంవామేదినీసృష్టేత్యత్రమేసంశయోమహాన్ ॥ ౫ ॥ భృగుః ॥ బ్రహ్మకల్పేపురాబ్రహ్మన్బ్రహ్మర్షీణాంసమాగమే।లోకసంభవసందేహఃసముత్పన్నోమహాత్మనామ్ ॥ ౬ ॥ తేతిష్ఠన్ధ్యానమాలంబ్యమానమాస్థాయనిశ్చలాః । త్యక్త్వాహారాఃపవనపాదివ్యంవర్షశతంద్విజాః॥ ౭॥ తేషాంబ్రహ్మమయీవాణీసర్వేషాంశ్రోత్రమాగమత్ । దివ్యాసరస్వతీతత్రసంబభూవనభస్తలాత్ ॥ ౮ ॥ పురాస్తిమితమాకాశమనంతమచలోపమమ్ । నష్టచంద్రార్కపవనంప్రసుప్తమివసంబభౌ॥ ౯ ॥ తతఃసలిలముత్పన్నంతమసీవాపరంతమః । తస్మాచ్చసలిలోత్పీడాదుదతిష్ఠతమారుతః॥౧౦ ॥ యథాభాజనమచ్ఛిద్రంనిశ్శబ్దమివలక్ష్యతే। తచ్చాంభసాపూర్యమాణంసశబ్దంకురుతేనిలః॥ ౧౧ ॥ యథాసలిలసంరుద్ధేనభసాంతేనిరంతరే । భిత్త్వార్ణవతలంవాయుఃసముత్పతతిఘోషవాన్॥ ౧౨ ॥ సఏషచరతేవాయురర్ణవోత్పీడసంభవః। ఆకాశస్థానమాసాద్యప్రశాంతింనాధిగచ్ఛతి॥ ౧౩॥ తస్మిన్వాయ్వంబుసంఘర్షేదీప్తతేజామహాబలః। ప్రాదురభూదూర్ధ్వశిఖఃకృత్వానిస్తిమిరంనభః॥ ౧౪॥ అగ్నిఃపవనసంయుక్తఃఖంసమాక్షిపతేజలమ్। సోగ్నిర్మారుతసంయోగాద్ఘనత్వముపపద్యతే ॥ ౧౫ ॥ తస్యాకాశంనిపతతఃస్నేహస్తిష్ఠతియోపరః। ససంఘాతత్వమాపన్నోభూమిత్వమనుగచ్ఛతి॥ ౧౬॥ రసానాంసర్వగంధానాంస్నేహానాంప్రాణినాంతథా। భూమిర్యోనిరిహజ్ఞేయాయస్యాంసర్వంప్రసూయతే॥౧౭॥ ఇతి- శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి-భృగుభరద్వాజసంవాదే-త్ర్యశీత్యధికశతతమోధ్యాయః - ...... *

భరద్వాజః॥ యఏతేధాతవఃపంచబ్రహ్మయానసృజత్పురా।ఆవృతాయైరిమేలోకామహాభూతాభిసంజ్ఞితైః॥౧॥యదాసృజత్సహస్రాణిభూతానాంసమహామతిః। పంచానామేవభూతత్వంకథంసముపపద్యతే॥ ౨॥భృగుః॥అమితానాంమహాశబ్దోయాంతిభూతానిసంభవమ్।తతస్తేషాంమహాభూతశబ్దోయముపపద్యతే॥ ౩॥ చేష్టావాయుఃఖమాకాశమూష్మాగ్నిస్సలిలంద్రవః। పృథివీచాత్రసంఘాతఃశరీరంపాంచభౌతికమ్॥౪॥ఇత్యేతైఃపంచభిర్భూతైర్యుక్తంస్థావరజంగమమ్। శ్రోత్రంఘ్రాణంరసస్స్పర్శోదృష్టిశ్చేంద్రియసంజ్ఞికాః ॥ ౫॥ భరద్వాజః॥పంచభిర్యదిభూతైస్తైర్యుక్తాఃస్థావరజంగమాః।స్థావరాణాంనదృశ్యంతేశరీరేపంచధాతవః॥౬॥ అనూష్మణామచేష్టానాంఘనానాంచైవతత్త్వతః। వృక్షాణాంనోపలభ్యంతేశరీరేవంచధాతవః॥౭॥ నశృణ్వంతినపశ్యంతినగంధరసవేదినః। నచస్పర్శంవిజానంతితేకథంపాంచభౌతికాః॥ ౮॥ అద్రవత్వాదనగ్నిత్వాదభూమిత్వాదవాయుతః। ఆకాశస్యాప్రమేయత్వాద్వృక్షాణాంనాస్తిభౌతికమ్॥౯॥భృగుః॥ఘనానామపివృక్షాణామాకాశోస్తినసంశయః। తేషాంపుష్పఫలవ్యక్తిర్నిత్యంసముపపద్యతే॥౧౦॥

ఉష్మతోమ్లాయ తేపర్ణంత్వక్ఫలంపుష్ప మేవచ। మ్లాయ తేశీర్య తేచాపిస్పర్శస్తేనాత్రవిద్య తే॥౧౧॥ వాయ్వగ్న్యశనినిర్ఘోషైఃఫలంపుష్పంవిశీర్య
తే। శ్రోత్రేణగృహ్య తేశబ్దస్తస్మాచ్ఛృణ్వంతిపాదపాః॥ ౧౨॥వల్లీ వేష్టయ తేవృక్షంసర్వతశ్చైవగచ్ఛతి।నహ్యదృష్టేశ్చమార్గోస్తితస్మాత్పశ్యంతిపా
దపాః॥ ౧౩ ॥ పుణ్యాపుణ్యైస్తథాగంధైర్ధూపైశ్చవివిధైరపి।అరోగాఃపుష్పితాస్సంతితస్మాజ్జిఘ్రంతిపాదపాః॥౧౪॥పాదైస్సలిలపానాచ్చవ్యాధీ
నాంచాపిదర్శనాత్। వ్యాధిప్రతిక్రియత్వాచ్చవిద్య తేరసనంద్రుమే॥ ౧౫॥ వక్త్రేణోత్పలనాళేనయథోర్ధ్వంజలమాదదేత్।తథాపవనసంయుక్తఃపా
దైఃపిబతిపాదపః॥ ౧౬॥ సుఖదుఃఖయోశ్చగ్రహణాచ్ఛిన్నస్యచవిరోహణాత్ । జీవంపశ్యామివృక్షాణామచైతన్యంనవిద్య తే॥౧౭॥ తేనతజ్జలమాదత్తం
జరయత్యగ్నిమారుతౌ। ఆహారపరిణామాచ్చ స్నేహోవృద్ధిశ్చజాయ తే॥ ౧౮॥ జంగమానాంచసర్వేషాంశరీరేపంచధాతవః। ప్రత్యేకశఃప్రభిద్యంతే
యైశ్శరీరంవిచేష్ట తే॥౧౯॥ త్వక్చమాంసంతథాస్థీనిమజ్జాస్నాయుశ్చపంచమమ్। ఇత్యేతదిహసంఘాతంశరీరేపృథివీమయమ్॥౨౦॥ తేజోహ్యగ్నిస్తథా
క్రోధశ్చక్షురుష్మాతథైవచ। అగ్నిర్జరయ తేయచ్చపంచాగ్నేయాశ్శరీరిణః॥ ౨౧॥ శ్రోత్రంఘ్రాణంతథాస్యంచహృదయంకోష్ఠమేవచ।ఆకాశాత్ప్రా
ణినామేతేశరీరేపంచధాతవః॥౨౨॥శ్లేష్మాపిత్తమథస్వేదోవసాశోణితమేవచఇత్యాపఃపంచధాదేహేభవంతిప్రాణినాంసదా॥౨౩॥ ప్రాణాత్ప్రణీయ
తేప్రాణీవ్యానాద్వ్యాయచ్ఛతేతథా। గచ్ఛత్యపానోధశ్చైవసమానోహృదయస్థితః॥౨౪ ॥ ఉదానాదుచ్ఛ్వసితిచప్రతిభేదాచ్చభాషతే।ఇత్యేతేవా
యవఃపంచచేష్టయంతీహదేహినమ్ ॥ ౨౫॥ భూమిర్గంధగుణాన్వేత్తిరసంచాద్భ్యశ్శరీరవాన్। జ్యోతిషాచక్షుషారూపంస్పర్శంవేత్తిచవాయునా॥
౨౬ ॥ గంధస్స్పర్శోరసోరూపంశబ్దశ్చాత్రగుణాఃస్మృతాః। తస్యగంధస్యవక్ష్యామివిస్తరాభిహితాన్గుణాన్॥ ౨౭॥ఇష్టశ్చానిష్టగంధశ్చమధురఃకటు
రేవచ। నిర్హారీసంహతఃస్నిగ్ధోరూక్షోవిశదఏవవా॥ ౨౮॥ ఏవంనవవిధోజ్ఞేయఃపార్థివోగంధవిస్తరః। జ్యోతిఃపశ్యతిచక్షుర్భ్యాంస్పర్శంవేత్తిచ
వాయునా॥ ౨౯॥ శబ్దఃస్పర్శశ్చరూపంచరసశ్చాపిగుణాఃస్మృతాః। రసజ్ఞానంతువక్ష్యామితన్మేనిగదతశ్శృణు॥౩౦॥రసోబహువిధఃప్రోక్తఃఋషిభిః
ప్రథితాత్మభిః। మధురోలవణస్తిక్తఃకషాయోమ్లఃకటుస్తథా॥ ౩౧॥ ఏషషడ్విధవిస్తారోరసోవారిమయఃస్మృతః। శబ్దఃస్పర్శశ్చరూపంచత్రిగుణంజ్యోతి
రుచ్యతే ॥ ౩౨ ॥ జ్యోతిఃపశ్యతిరూపాణిరూపంచబహుధాస్మృతమ్।హ్రస్వోదీర్ఘస్తథాస్థూలశ్చతురశ్రోనువృత్తవాన్॥౩౩॥ శుక్లఃకృష్ణస్తథారక్తోనీ
లఃపీతోరుణస్తథా। కఠినశ్చిక్కణఃశ్లక్ష్ణఃపిచ్ఛిలోమృదుదారుణః॥ ౩౪॥ ఏవంషోడశవిస్తారోజ్యోతిరూపగణఃస్మృతః। వాయవ్యస్తుగుణస్స్పర్శస్స్పర్శ
శ్చబహుధాస్మృతః॥౩౫॥ఉష్ణశ్శీతస్సుఖోదుఃఖఃస్నిగ్ధోవిశదఏవచ। తథాఖరోమృదుఃరూక్షోలఘుర్గురుతరోపిచ॥౩౬॥ శబ్దస్పర్శౌచవిజ్ఞేయాద్విగు
ణోవాయురిత్యుత। ఏవమేకాదశవిధోవాయవ్యోగుణఉచ్య తే॥౩౭॥ తత్రైకగుణమాకాశంశబ్దఇత్యేవతత్స్మృతమ్। తస్యశబ్దస్యవక్ష్యామివిస్తరంవివి
ధాత్మకమ్॥౩౮॥షడ్జఋషభగాంధారామధ్యమోధైవతస్తథా।పంచమశ్చాపివిజ్ఞేయస్తథాచాపినిషాదవాన్॥౩౯॥ఏషసప్తవిధఃప్రోక్తోగుణఆకాశసం
భవః। ఐశ్వర్యేణతుసర్వత్రస్థితోపిపటహాదిషు॥౪౦॥ మృదంగభేరీశంఖానాం స్తనయిత్నోరథస్యచ। యఃకశ్చిచ్ఛ్రూయ తేశబ్దఃప్రాణినోప్రాణినోపి
వా॥౪౧॥ ఏతేషామేవసర్వేషాంవిషయేసంప్రకీర్తితః। ఏవంబహువిధాకారఃశబ్దఆకాశసంభవః॥౪౨॥ ఆకాశజంశబ్దమాహురేభిర్వాయుగుణైస్సహ।
అవ్యాహతైశ్చేతయతేనవేత్తివిషమస్థితైః॥౪౩॥ అప్యాయంతేచతేనిత్యంధాతవస్తైస్తుధాతుభిః।ఆపోగ్నిర్మారుతశ్చైవనిత్యంజాగ్రతిదేహిషు॥మూ
లమేతేశరీరస్యవ్యాప్యప్రాణానిహస్థితాః॥౪౪॥

……………………………………*

ఇతి - శాంతిపర్వాంతర్గత - భృగుభరద్వాజసంవాదే - చతురశీత్యధికశతతమోధ్యాయః,

భరద్వాజః॥ పార్థివంధాతుమాసాద్యశారీరోగ్నిఃకథంప్రభో । అవకాశవిశేషేణకథంవర్తయతేనిలః॥౧॥ భృగుః॥ వాయోర్గతిమహంబ్రహ్మన్

కథయిష్యామి తేనఘ। ప్రాణినామనిలోదేహాన్యథావేష్టయతెబలీ॥ ౨॥ శ్రితోమూర్ధానమగ్నిస్తుశరీరంపరిపాలయన్। ప్రాణోమూర్ధనిచాగ్నౌచవర్తమానోవిచేష్టతె॥ ౩ ॥ సజంతుఃసర్వభూతాత్మాపురుషస్ససనాతనః । మనోబుద్ధిరహంకారోభూతానివిషయశ్చసః॥ ౪॥ ఏవంత్విహససర్వత్రప్రాణేనపరిచాల్యతె। పృష్ఠతస్తుసమానేనస్వాంస్వాంగతిముపాశ్రితః ॥ ౫ ॥ వస్తిమూలంగుదంచైవపావకంసముపాశ్రితః । వహన్మూత్రంపురీషంచాప్యమానఃపరివర్తతె॥౬॥ ప్రయత్నేకర్మణిబలేయఏకస్త్రిషువర్తతె। ఉదానఇతితంప్రాహురధ్యాత్మవిదుషోజనాః॥౭॥ సంధిష్వపిచసర్వేషుసన్నివిష్టస్తథానిలః। శరీరేషుమనుష్యాణాంవ్యానఇత్యుపదిశ్యతె॥ ౮ ॥ ధాతుష్వగ్నిస్తువితతఃసమానేనసమీరితః । రసాన్ధాతూంశ్చదోషాంశ్చవర్తయన్నవతిష్ఠతె॥ ౯॥ అపానప్రాణయోర్మధ్యేప్రాణాపానసమాహితః। సమన్వితస్త్వధిష్ఠానంసమ్యక్పచతిపావకః॥ ౧౦॥ ఆస్యంహిపాయుపర్యంతమంతెస్యాద్గుదసంజ్ఞితమ్। స్రోతాంస్యస్మాత్ప్రజాయంతెసర్వస్రోతాంసిదేహినామ్॥౧౧॥ ప్రాణానాంసన్నిపాతాచ్చసన్నిపాతఃప్రజాయతె ఉష్మాచాగ్నిరితిజ్ఞేయోయోన్నంపచతిదేహినామ్॥౧౨॥ అగ్నివేగవహఃప్రాణోగుదాంతెప్రతిహన్యతె।సఊర్ధ్వమాగమ్యపునఃసముత్క్షిపతిపావకమ్॥ ౧౩॥ పక్వాశయస్త్వధోనాభ్యామూర్ధ్వమామాశయఃస్థితః । నాభిమధ్యేశరీరస్యసర్వేప్రాణాశ్చసంస్థితాః॥ ౧౪॥ ప్రస్థితాహృదయాత్సర్వేతిర్యగూర్ధ్వమధస్తథా। వహంత్యన్నరసాన్నాడ్యోదశప్రాణప్రచోదితాః॥ ౧౫॥ ఏషమార్గోఽథయోగానాంయేనగచ్ఛంతితత్పదమ్। జితక్లమాసమాధీరామూర్ధన్యాత్మానమాదధన్॥ ౧౬॥ ఏవంసర్వేషువిహితఃప్రాణాపానేషుదేహినామ్। తస్మిన్సమిధ్యతెనిత్యమగ్నిఃస్థాల్యామివాహితః ॥ ౧౭॥

ఇతిశ్రీమహాభారతె- శాంతిపర్వాంతర్గజ- మోక్షధర్మపర్వణి- భృగుభరద్వాజసంవాదె-పంచాశీత్యధికశతతమోధ్యాయః-

భరద్వాజః॥యదిప్రాణయతెవాయుర్వాయురేవవిచేష్టతె। శ్వసిత్యాభాషతెచైవతస్మాజ్జీవోనిరర్థకః॥౧॥ యదుష్మభావఆగ్నేయోవహ్నినాపచ్యతేయది। అగ్నిర్జరయతెచైతత్తస్మాజ్జీవోనిరర్థకః॥ ౨॥ జంతోఃప్రమీయమాణస్యజీవోనైవోపలభ్యతే। వాయురేవజహాత్యేనముష్మభావశ్చనశ్యతి॥ ౩॥ యదివాయుమయోజీవఃసంశ్లేషోయదివాపునః। వాయుమండలవద్దృశ్యోగచ్ఛేత్సహమరుద్గణైః॥ ౪ ॥ సంశ్లేషోయదివాతేనయదితస్మాత్ప్రణశ్యతి ॥ మహార్ణవవిముక్తత్వాదన్యత్సలిలభాజనమ్ ॥ ౫ ॥ కూపెవాసలిలందద్యాత్ప్రదీపంవాహుతాశనే । క్షిప్రంప్రవిశ్యనశ్యేతయథానశ్యత్యసౌతథా॥ ౬॥ పంచధారణకెహ్యస్మిన్శరీరెజీవితంకుతః । తెషామన్యతరాభావాచ్చతుర్ణాంనాస్తిసంశయః॥౭॥ నశ్యంత్యాపోహ్యనాహారాద్వాయురుచ్ఛ్వాసనిగ్రహాత్ । నశ్యతెకోష్ఠభేదాత్ ఖమగ్నిర్నశ్యత్యభోజనాత్॥ ౮ ॥ వ్యాధివర్ణపరిక్లేశైర్మేదినీచైవశీర్యతె। పీడితేన్యతరెహ్యేషాంసంఘాతోయాతిపంచధా ॥ ౯ ॥ తస్మిన్పంచత్వమాపన్నెజీవఃకిమనుధావతి। కింవేదయతివాజీవఃకింశృణోతిబ్రవీతిచ॥ ౧౦ ॥ ఏషాగౌఃపరలోకస్థంతారయిష్యతిమామితి। యోదత్వామ్రియతెజంతుఃసాగౌఃకంతారయిష్యతి ॥ ౧౧ ॥ గౌశ్చప్రతిగ్రహీతాచదాతాచైవసమంయదా। ఇహైవవిలయంయాంతికుతస్తేషాంసమాగమః॥ ౧౨॥ విహగైరుపయుక్తస్యశైలాగ్రాత్పతితస్యవా । అగ్నినాచోపయుక్తస్య కుతఃసంజీవనంపునః ॥ ౧౩॥ ఛిన్నస్యయదివృక్షస్యనమూలంప్రతిరోహతి। బీజాన్యస్యప్రరోహంతెమృతఃక్వపునరేష్యతి ॥ ౧౪ ॥ బీజమాత్రంపురాసృష్టంయదేతత్పరివర్తతె । మృతామృతాఃప్రణశ్యంతిబీజాద్బీజంప్రవర్తతె॥ ౧౫ ॥ .... *

ఇతి-మోక్షధర్మపర్వణి- భృగుభరద్వాజసంవాదె- షడశీత్యధికశతతమోధ్యాయః-

భృగుః॥నప్రణాశోస్తిజీవస్యదత్తస్యచకృతస్యచ। యాతిదేహాంతరంప్రాణీశరీరంతువిశీర్యతె ॥౧॥ నశరీరాశ్రితోజీవస్తస్మిన్నష్టెప్రణశ్యతి । సమిధామివదగ్ధానాంయథాగ్నిర్దృశ్యతెతథా ॥ ౨॥ భరద్వాజః॥ అగ్నేర్యథాతథాతస్యయదినాశోనవిద్యతె।ఇంధనస్యోపయోగాంతెసచాగ్నిర్నోప

లభ్యతే ॥ ౩ ॥ నశ్యతీత్యేవజానామిశాంతమగ్నిమనింధనమ్। గతిర్యస్యప్రమాణంవాసంస్థానంవానవిద్యతే॥ ౪॥ భృగుః ॥ సమిధాముపయోగాంతే యథాగ్నిర్నోపలభ్యతే। ఆకాశానుగతత్వాద్ధిదుర్గ్రాహ్యోహినిరాశ్రయః॥ ౫ ॥ తథాశరీరసంత్యాగేజీవోహ్యాకాశవత్ స్థితః । నగృహ్యతేసుసూక్ష్మత్వాద్యథాజ్యోతిర్నసంశయః ॥ ౬॥ ప్రాణాన్ధారయతేహ్యగ్నిస్సజీవఉపధార్యతామ్ । వాయుసంధారణోహ్యగ్నిర్నశ్యత్యుచ్ఛ్వాసనిగ్రహాత్ ॥ ౭॥ తస్మిన్నష్టేశరీరాగ్నౌతతోదేహమచేతనమ్। పతితంయాతిభూమిత్వమయనంతస్యహిక్షితిః ॥ ౮ ॥ జంగమానాంహిసర్వేషాంస్థావరాణాంతథైవచ। ఆకాశంపవనోన్వేతిజ్యోతిస్తమనుగచ్ఛతి ॥ ౯ ॥ తేషాంత్రయాణామేకత్వాత్ ద్వయంభూమౌప్రతిష్ఠితమ్ । యత్రఖంతత్రపవనస్తత్రాగ్నిర్యత్రమారుతః। అమూర్తయస్తేవిజ్ఞేయామూర్తిమంతఃశరీరిణామ్॥౧౦॥ భరద్వాజః ॥ యద్యగ్నిమారుతౌభూమిఃఖమాపశ్చశరీరిషు।జీవఃకింలక్షణస్తత్రేత్యేతదాచక్ష్వమేనఘ॥ ౧౧॥ పంచాత్మకేపంచరతౌపంచవిజ్ఞానచేతనే । శరీరేప్రాణినాంజీవంవేత్తుమిచ్ఛామియాదృశమ్॥ ౧౨॥ మాంసశోణితసంఘాతేమేదఃస్నాయ్వస్థిసంచయే। భిద్యమానేశరీరేతుజీవోనైవోపలభ్యతే॥౧౩॥ యద్యజీవంశరీరం తుపంచభూతసమన్వితమ్ । శారీరేమానసేదుఃఖేకస్తాం వేదయతేరుజమ్॥ ౧౪ ॥ శృణోతికథితంజీవఃకర్ణాభ్యాంనశృణోతితత్ । మహర్షేమనసివ్యగ్రేతస్మాజ్జీవోనిరర్థకః॥౧౫॥ సర్వంపశ్యతియద్దృశ్యంమనోయుక్తేనచక్షుషా । మనసివ్యాకులేచక్షుఃపశ్యన్నపినపశ్యతి ॥ ౧౬ ॥ నపశ్యతినచాఘ్రాతినశృణోతినభాషతే। నచస్పర్శరసౌవేత్తినిద్రావశగతఃపునః ॥ ౧౭॥ హృష్యతిక్రుధ్యతేకోత్రశోచత్యుద్విజతేచకః । ఇచ్ఛతిధ్యాయతిద్వేష్టివాచమీరయతేచకః॥౧౮॥ భృగుః॥ నపంచసాధారణమత్రకించిచ్ఛరీరమేకోవహతేంతరాత్మా । సవేత్తిగంధాంశ్చరసాన్శ్రుతీశ్చస్పర్శంచరూపంచగుణాశ్చయేన్యే ॥ ౧౯॥ పంచాత్మకేపంచగుణప్రదర్శీససర్వగాత్రానుగతోంతరాత్మా। సవేత్తిదుఃఖానిసుఖానిచాత్రతద్విప్రయోగాత్తునవేత్తిదేహః॥ ౨౦॥ యదానరూపంనస్పర్శోనోష్మభావశ్చపావకే। తదాశాంతేశరీరాగ్నౌదేహత్యాగేననశ్యతి॥౨౧॥ ఆపోమయమిదంసర్వమాపోమూర్తిఃశరీరిణామ్। తత్రాత్మామానసోబ్రహ్మాసర్వభూతేషులోకకృత్ ॥౨౨॥ ఆత్మాక్షేత్రజ్ఞఇత్యుక్తస్సంయుక్తఃప్రాకృతైర్గుణైః। తైరేవతువినిర్ముక్తఃపరమాత్మేత్యుదాహృతః॥౨౩॥ ఆత్మానంతంవిజానీహిసర్వలోకహితాత్మకమ్। తస్మిన్యస్సంశ్రితోదేహేహ్యబ్బిందురివపుష్కరే॥౨౪॥ క్షేత్రజ్ఞంతంవిజానీహినిత్యంలోకహితాత్మకమ్। తమోరజశ్చసత్వంచవిద్ధిజీవగుణానిమాన్॥ ౨౫॥ సచేతనంజీవగుణంవదంతిసచేష్టతేచేష్టయతేచసర్వమ్ । అతఃపరంక్షేత్రవిదోవదంతిప్రావర్తయద్యోభువనానిసప్త॥౨౬॥ నజీవనాశోస్తిహిదేహభేదేమిథ్యైతదాహుర్మృతఇత్యబుద్ధాః। జీవస్తుదేహాంతరితఃప్రయాతిదశార్ధతాతస్యశరీరభేదః॥౨౭॥ ఏవంసర్వేషుభూతేషుగూఢశ్చరతిసంవృతః। దృశ్యతేత్వగ్ర్యయాబుద్ధ్యాసూక్ష్మయాతత్త్వదర్శిభిః॥ ౨౮ ॥ తంపూర్వాపరరాత్రేషుయుంజానఃసతతంబుధః లఘ్వాహారోవిశుద్ధాత్మాపశ్యత్యాత్మానమాత్మని॥ ౨౯॥ చిత్తస్యహిప్రసాదేనహిత్వాకర్మశుభాశుభమ్ । ప్రసన్నాత్మాత్మనిస్థిత్వాసుఖమానంత్యమశ్నుతే॥ ౩౦॥ మానసోగ్నిఃశరీరేషుజీవఇత్యభిధీయతే । సృష్టిఃప్రజాపతేరేషాభూతాధ్యాత్మవినిశ్చయే॥ ౩౧॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి - భృగుభరద్వాజసంవాదే-సప్తాశీత్యధికశతతమోధ్యాయః-

భృగుః॥ అసృజద్బ్రాహ్మణానేవంపూర్వంబ్రహ్మాప్రజాపతీన్। ఆత్మతేజోభినిర్వృత్తాన్భాస్కరాగ్నిసమప్రభాన్॥ ౧॥ తతఃసత్యంచధర్మంచతపోబ్రహ్మచశాశ్వతమ్ । ఆచారంచైవశౌచంచస్వర్గాయవిదధేప్రభుః ॥ ౨ ॥ దేవదానవగంధర్వాదైత్యాసురమహోరగాః । యక్షరాక్షసనాగాశ్చపిశాచామనుజాస్తథా॥౩॥బ్రాహ్మణాఃక్షత్రియావైశ్యాఃశూద్రాశ్చద్విజసత్తమ। యేచాన్యేభూతసంఘానాంవర్ణాంస్తాంశ్చాపినిర్మమే॥ ౪॥ బ్రా

హ్మణానాంసితోవర్ణః క్షత్రియాణాంచలోహితః। వైశ్యానాంపీతకోవర్ణః శూద్రాణామసితస్తథా॥ ౫॥ భరద్వాజః॥ చాతుర్వర్ణ్యస్యవర్ణేనయది
వర్ణోవిభిద్యతే। సర్వేషాంఖలువర్ణానాందృశ్యతేవర్ణసంకరః॥ ౬॥ కామఃక్రోధోభయంలోభఃశోకశ్చింతాక్షుధాశ్రమః। సర్వేషాంనఃప్రభవతి
కస్మాద్వర్ణోవిభజ్యతే॥ ౭॥ స్వేదమూత్రపురీషాణిశ్లేష్మాపిత్తంసశోణితమ్। తనుఃక్షరతిసర్వేషాంకస్మాద్వర్ణోవిభజ్యతే॥ ౮॥ జంగమానామసం
ఖ్యేయాఃస్థావరాణాంచజాతయః। తేషాంవివిధవర్ణానాంకుతోవర్ణవినిశ్చయః॥ ౯॥ భృగుః॥ నవిశేషోస్తివర్ణానాంసర్వంబ్రాహ్మమిదంజగత్।
బ్రహ్మణాపూర్వసృష్టంహికర్మభిర్వర్ణతాంగతమ్॥ ౧౦॥ కామభోగప్రియాస్తీక్ష్ణాఃక్రోధనాఃప్రియసాహసాః। త్యక్తస్వధర్మారక్తాంగాస్తేద్విజాః
క్షత్రతాంగతాః॥ ౧౧॥ గోభ్యోవృత్తింసమాస్థాయపీతాఃకృష్యుపజీవినః। స్వధర్మాన్నానుతిష్ఠంతితేద్విజావైశ్యతాంగతాః॥ ౧౨॥ హింసానృతప్రియా
లుబ్ధాఃసర్వకర్మోపజీవినః। కృష్ణాఃశౌచపరిభ్రష్టాస్తేద్విజాఃశూద్రతాంగతాః॥ ౧౩॥ ఇత్యేతైఃకర్మభిర్వ్యస్తాద్విజావర్ణాంతరంగతాః। ధర్మోయజ్ఞ
క్రియాతేషాంనిత్యంనప్రతిషిధ్యతే॥ ౧౪॥ ఇత్యేతేచతురోవర్ణాయేషాంబ్రాహ్మీసరస్వతీ। విహితాబ్రహ్మణాపూర్వంలోభాత్త్వజ్ఞానతాంగతాః॥ ౧౫॥
బ్రాహ్మణాబ్రహ్మతంత్రస్థాస్తపస్తేషాంననశ్యతి। బ్రహ్మధారయతాంనిత్యంవ్రతానినియమాస్తథా॥ ౧౬॥ బ్రహ్మచైవపరంసృష్టంయేనజానంతితేద్వి
జాః। తేషాంబహువిధాస్త్వన్యాస్తత్రతత్రహిజాతయః॥ ౧౭॥ పిశాచారాక్షసాఃప్రేతావివిధామ్లేచ్ఛజాతయః। ప్రణష్టజ్ఞానవిజ్ఞానాఃస్వచ్ఛందాచా
రచేష్టితాః॥ ౧౮॥ ప్రజాబ్రాహ్మణసంస్కారాఃస్వకర్మకృతనిశ్చయాః। ఋషిభిఃస్వేనతపసాసృజ్యంతేచాపరేపరైః॥ ౧౯॥ ఆదిదేవసముద్భూతాబ్ర
హ్మమూలాక్షయావ్యయా। సాసృష్టిర్మానసీనామధర్మతంత్రపరాయణా॥ ౨౦॥ ………………………………*

ఇతి - భృగుభరద్వాజసంవాదే - అష్టాశీత్యధికశతతమోధ్యాయః

భరద్వాజః॥ బ్రాహ్మణఃకేనభవతిక్షత్రియోవాద్విజోత్తమ। వైశ్యఃశూద్రశ్చవిప్రర్షేతద్బ్రూహివదతాంవర॥ ౧॥ భృగుః॥ జాతకర్మాదిభిర్యస్తు
సంస్కారైఃసంస్కృతశ్శుచిః। వేదాధ్యయనసంపన్నఃషట్సుకర్మస్వవస్థితః॥ ౨॥ శౌచాచారస్థితఃసమ్యగ్విఘసాశీగురుప్రియః। నిత్యవ్రతీసత్యపరఃస
వైబ్రాహ్మణఉచ్యతే॥ ౩॥ సత్యందానమథాద్రోహఆనృశంస్యంత్రపాఘృణా। తపశ్చదృశ్యతేయత్రసబ్రాహ్మణఇతిస్మృతః॥ ౪॥ క్షత్రజంసేవతేక
ర్మవేదాధ్యయనసంగతః। దానాదానరతిర్యస్తుసవైక్షత్రియఉచ్యతే॥ ౫॥ విశత్యాశుపశుభ్యశ్చకృష్యాదానరతిఃశుచిః। వేదాధ్యయనసంపన్నస్సవై
శ్యఇతిసంజ్ఞితః॥ ౬॥ సర్వభక్ష్యరతిర్నిత్యంసర్వకర్మకరోశుచిః। త్యక్తవేదస్త్వనాచారస్సవైశూద్రఇతిస్మృతః॥ ౭॥ శూద్రేచైతద్భవేల్లక్ష్యంద్విజే
తచ్చనవిద్యతే। సవైశూద్రోభవేచ్ఛూద్రోబ్రాహ్మణోబ్రాహ్మణోనచ॥ ౮॥ సర్వోపాయైస్తులోభస్యక్రోధస్యచవినిగ్రహః। ఏతత్పవిత్రంజ్ఞానానాం
తథాచైవాత్మసంయమః॥ ౯॥ వార్యౌసర్వాత్మనాతౌహిశ్రేయోఘాతార్థముద్ధితౌ। నిత్యంక్రోధాత్ శ్రియంరక్షేత్ తపోరక్షేచ్చమత్సరాత్॥ ౧౦॥
విద్యాంమానావమానాభ్యామాత్మానంతుప్రమాదతః। యస్యసర్వేసమారంభానిరాశీర్బంధనాద్విజ॥ ౧౧॥ త్యాగేయస్యహుతంసర్వంసత్యాగీ
సచబుద్ధిమాన్। అహింస్రస్సర్వభూతానాంమైత్రాయణగతశ్చరేత్॥ ౧౨॥ పరిగ్రహాన్పరిత్యజ్యభవేద్బుద్ధ్యాజితేంద్రియః। అశోకంస్థానమాతిష్ఠే
దిహచాముత్రచాభయమ్॥ ౧౩॥ తపోనిత్యేనదాంతేనమునినాసంయతాత్మనా। అజితంజేతుకామేనభావ్యంసంగేష్వసంగినా॥ ౧౪॥ ఇంద్రియైర్గృహ్యతే
యద్యత్తత్తద్వ్యక్తమితిస్థితిః। అవ్యక్తమితివిజ్ఞేయంలింగగ్రాహ్యమతీంద్రియమ్॥ ౧౫॥ అవిస్రంభేణగంతవ్యంవిస్రంభేధారయేన్మనః। మనఃప్రాణేనిగృ
హ్ణీయాత్ప్రాణంబ్రహ్మణిధారయేత్॥ ౧౬॥ నిర్వేదాదేవనిర్వాణంనచకించిద్విచింతయేత్। సుఖంవైబ్రాహ్మణోబ్రహ్మనిర్వేదేనాధిగచ్ఛతి॥ ౧౭॥ శౌ
చేనసతతంయుక్తస్సదాచారసమన్వితః। సానుక్రోశశ్చభూతేషుతద్ద్విజాతిషులక్షణమ్॥ ౧౮॥ ………………………………*

ఇతిశ్రీమహాభారతె - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - భృగుభరద్వాజసంవాదె - ఏకోననవత్యధికశతతమోధ్యాయః,

భృగుః॥ సత్యంబ్రహ్మతపఃసత్యంసత్యంవిసృజతెప్రజాః। సత్యేనధార్యతెలోకఃస్వర్గంసత్యేనగచ్ఛతి॥౧॥ అనృతంతమసోరూపంతమసానీయతెహ్యధః। తమోగ్రస్తానపశ్యంతిప్రకాశంతమసావృతాః ॥ ౨ ॥ స్వర్గఃప్రకాశఇత్యాహుర్నరకంతమఏవచ। సత్యానృతంతదుభయంప్రాప్యతెజగతీచరైః॥ ౩॥ తత్రాప్యేవంవిధాలోకెవృత్తిఃసత్యానృతెభవేత్। ధర్మాధర్మౌప్రకాశశ్చతమోదుఃఖంసుఖంతథా॥౪॥తత్రయత్సత్యంసధర్మోయోధర్మస్సప్రకాశోయఃప్రకాశస్తత్సుఖమితి - తత్రయదనృతంసోధర్మోయోధర్మస్తత్తమోయత్తమస్తద్దుఃఖమితి॥ ౫॥ అత్రోచ్యతె॥శారీరైర్మానసైర్దుఃఖైస్సుఖైశ్చాప్యసుఖోదయైః। లోకసృష్టింప్రపశ్యంతోనముహ్యంతివిచక్షణాః ॥ ౬॥ తత్రదుఃఖవిమోక్షార్థంప్రయతెతవిచక్షణః। సుఖంహ్యనిత్యంభూతానామిహలోకెపరత్రచ ॥ ౭ ॥ రాహుగ్రస్తస్యసోమస్యయథాజ్యోత్స్నానభాసతె। తథాతమోభిభూతానాంభూతానాంనశ్యతెసుఖమ్॥౮॥ తత్ఖలుద్వివిధంసుఖముచ్యతెశారీరంమానసంచ - ఇహఖల్వముష్మింశ్చలోకెవస్తుప్రవృత్తయస్సుఖార్థమభిధీయంతె- నహ్యతఃపరంత్రివర్గఫలంవిశిష్టతరమస్తిసఏవకామ్యోగుణవిశేషోధర్మార్థగుణారంభస్తద్ధేతురస్యోత్పత్తిఃసుఖప్రయోజనార్థఆరంభః ॥ ౯॥ భరద్వాజః॥యదెతద్భవతాభిహితంసుఖానాంపరమాస్థితిరితినతదుపగృహ్ణీమోనహ్యేషామృషీణాంమహతిస్థితానామప్రాప్యఏషకామ్యోగుణవిశేషోనచైనమభిలషంతిచతపసిశ్రూయతెత్రిలోకకృద్బ్రహ్మాప్రభురెకాకీతిష్ఠతిబ్రహ్మచారీనకామసుఖేష్వాత్మానమవదధాతి- అపిచభగవాన్విశ్వేశ్వరఉమాపతిఃకామమభివర్తమానమనంగత్వేనశమమనయత్ తస్మాచ్ఛృణుమోనతుమహాత్మభిరయంప్రతిగృహీతోనత్వేషతావద్విశిష్టోగుణవిశేషఇతి - నైతద్భగవతఃప్రత్యేమిభగవతాతూక్తంసుఖాన్నపరమస్తీతిలోకప్రవాదోహిద్వివిధఃఫలోదయఃసుకృతాత్సుఖమవాప్యతెదుష్కృతాద్దుఃఖమితి॥ ౧౦॥ భృగుః॥అత్రోచ్యతె॥ అనృతాత్ఖలుతమఃప్రాదుర్భూతంతతస్తమోగ్రస్తాఅధర్మమేవానువర్తంతెనధర్మంక్రోధలోభహింసానృతాదిభిరవచ్ఛన్నాఃనఖల్వస్మిన్లోకెనాముత్రసుఖమాప్నువంతి - వివిధవ్యాధిరుజోపతాపైరవకీర్యంతె - వధబంధనపరిక్లేశాదిభిశ్చక్షుత్పిపాసాశ్రమకృతైరుపతాపైరుపతప్యంతె - వర్షవాతాత్యుష్ణాతిశీతకృతైశ్చప్రతిభయైఃశారీరైర్దుఃఖైరుపతప్యంతె- బంధుధనవినాశవిప్రయోగకృతైశ్చమానసైశ్శోకైరభిభూయంతె-జరామృత్యుకృతైశ్చాన్యైరితి ॥ ౧౧॥యస్త్వేతైఃశారీరైర్మానసైర్దుఃఖైర్నసంస్పృశ్యతెససుఖంవేద। నచైతెదోషాఃస్వర్గేప్రాదుర్భవంతితత్రఖలుభవతి॥ ౧౨ ॥ సుసుఖఃపవనఃస్వర్గేగంధశ్చసురభిస్తథా। క్షుత్పిపాసాశ్రమోనాస్తినజరానచపాపకమ్ ॥ ౧౩ ॥ నిత్యమేవసుఖంస్వర్గేసుఖందుఃఖమిహోభయమ్। నరకెదుఃఖమెవాహుఃసుఖంతత్పరమంపదమ్ ॥ ౧౪ ॥ పృథివీసర్వభూతానాంజనిత్రీతద్విధాఃస్త్రియః। పుమాన్ప్రజాపతిస్తత్రశుక్రంతెజోమయంవిదుః॥ ౧౫॥ ఇత్యేతల్లోకనిర్మాణంబ్రహ్మణావిహితంపురా। ప్రజాఃసమనువర్తంతెస్వైఃస్వైఃకర్మభిరావృతాః॥౧౬॥..............................*

ఇతిశ్రీమహాభారతె- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- భృగుభరద్వాజసంవాదె- నవత్యధికశతతమోధ్యాయః,

భరద్వాజః॥ దానస్యకింఫలంప్రాహుర్ధర్మస్యచరితస్యచ। తపసశ్చసుతప్తస్యస్వాధ్యాయస్యహుతస్యవా॥ ౧ ॥ భృగుః॥ హుతెనశామ్యతెపాపంస్వాధ్యాయైశ్శాంతిరుత్తమా। దానేనభోగానిత్యాహుస్తపసాస్వర్గమాప్నుయాత్॥ ౨॥ దానంతుద్వివిధంప్రాహుఃపరత్రార్థమిహైవచ। సద్భ్యోయద్దీయతెకించిత్తత్పరత్రోపతిష్ఠతె॥౩॥ అసద్భ్యోదీయతేయత్తుతద్దానమిహభుజ్యతె। యాదృశందీయతెదానంతాదృశంఫలమశ్నుతె॥౪॥ భరద్వాజః॥ కింకస్యధర్మాచరణంకింవాధర్మస్యలక్షణమ్। ధర్మఃకతివిధోవాపితద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥౫॥ భృగుః ॥ స్వధర్మాచరణేయుక్తాయేభ

వంతిమనీషిణః। తేషాంస్వర్గఫలావాప్తిర్యోన్యథాసవిముహ్యతే॥౬॥ భరద్వాజః॥ యదేతచ్చాతురాశ్రమ్యంబ్రహ్మర్షివిహితంపురా। తేషాంస్వేస్వాఃసమాచారాస్తాన్మేవక్తుమిహార్హసి॥౭॥ భృగుః॥ పూర్వమేవభగవతాబ్రహ్మణాలోకహితమనుతిష్ఠతాధర్మసంరక్షణార్థమాశ్రమాశ్చత్వారోభినిర్దిష్టాః-తత్రగురుకులవాసమేవప్రథమమాశ్రమముదాహరంతి-సమ్యగత్రశౌచసంస్కారనియమవ్రతవినియతాత్మా- ఉభేసంధ్యేభాస్కరాగ్నిదైవతాన్యుపస్థాయ- విహాయతంద్రాలస్యే- గురోరభివాదనవేదాభ్యాసశ్రవణపవిత్రీకృతాంతరాత్మా- త్రిషవణముపస్పృశ్యబ్రహ్మచర్యాగ్నిపరిచరణగురుశుశ్రూషానిత్యభిక్షాభైక్ష్యాదిసర్వనివేదితాంతరాత్మాగురువచననిర్దేశానుష్ఠానాప్రతికూలోగురుప్రసాదలబ్ధస్వాధ్యాయతత్పరఃస్యాత్॥౮॥ భవతిచాత్రశ్లోకః॥ గురుంయస్తుసమారాధ్యద్విజోవేదమవాప్నుయాత్। తస్యస్వర్గఫలావాప్తిఃసిధ్యతేచాస్యమానసమితి॥౯॥ గార్హస్థ్యంఖలుద్వితీయమాశ్రమంవదంతి-తస్యసముదాచారలక్షణంసర్వమనువ్యాఖ్యాస్యామః-సమావృత్తానాంసదాచారాణాంసహధర్మచర్యాఫలార్థినాంగృహాశ్రమోవిధీయతే- ధర్మార్థకామావాప్తిర్హ్యత్రత్రివర్గసాధనమపేక్ష్యాగర్హితేనకర్మణా- ధనాన్యాదాయస్వాధ్యాయోపలబ్ధప్రకర్షేణవాబ్రహ్మర్షినిర్మితేనవాహవ్యకవ్యనియమాభ్యాసదైవతప్రసాదోపలబ్ధేనవాధనేనగృహస్థోగార్హస్థ్యంవర్తయేత్ - తద్ధిసర్వాశ్రమాణాంమూలముదాహరంతి - గురుకులనివాసినఃపరివ్రాజకాయేచాన్యేసంకల్పితవ్రతనియమధర్మానుష్ఠాయినస్తేషామప్యతఏవభిక్షాబలిసంవిభాగాఃప్రవర్తంతే॥ వానప్రస్థానాంచద్రవ్యోపస్కారఇతిప్రాయశఃఖల్వేతేసాధవఃసాధుపథ్యోదనాః స్వాధ్యాయప్రసంగినస్తీర్థాభిగమనదేశదర్శనార్థంపృథివీం పర్యటంతి- తేషాంప్రత్యుత్థానాభిగమనమనసూయావాక్ప్రదానసుఖశక్త్యాసనసుఖశయనాభ్యవహారసత్క్రియాచేతి॥౧౦॥భవతిచాత్రశ్లోకః॥అతిథిర్యస్యభగ్నాశోగృహాత్ప్రతినివర్తతే। సదత్త్వాదుష్కృతంతస్మైపుణ్యమాదాయగచ్ఛతి॥ ౧౧॥ అపిచాత్రయజ్ఞక్రియాభిర్దేవతాఃప్రీయంతేనివాపేనపితరోవిద్యాభ్యాసశ్రవణధారణేనఋషయఃఅపత్యోత్పాదనేనప్రజాపతిరితి॥౧౨॥ శ్లోకౌచాత్రభవతః॥ వాత్సల్యాత్సర్వభూతేభ్యోవాచ్యాఃశ్రోత్రసుఖాగిరః।పరితాపోపఘాతశ్చపారుష్యంచాత్రగర్హితమ్॥౧౩॥ అవజ్ఞానమహంకారోదంభశ్చైవవిగర్హితః। అహింసాసత్యమక్రోధఃసర్వాశ్రమగతంతపః॥౧౪॥ అపిచాత్రమాల్యాభరణవస్త్రాభ్యంగనిత్యోపభోగనృత్యగీతవాదిత్రశ్రుతిసుఖనయనాభిరామదర్శనానాంప్రాప్తిర్భక్ష్యభోజ్యలేహ్యపేయచోష్యాణామభ్యవహార్యాణాంవివిధానాముపభోగః-స్వవిహారసంతోషఃకామసుఖావాప్తిరితి॥౧౫॥త్రివర్గగుణనిర్వృత్తిర్యస్యనిత్యంగృహాశ్రమే।ససుఖాన్యనుభూయేహశిష్టానాంగతిమాప్నుయాత్॥౧౬॥ ఉంఛవృత్తిర్గృహస్థోయఃస్వధర్మచరణేరతః। త్యక్తకామసుఖారంభఃస్వర్గస్తస్యనదుర్లభః॥౧౭॥ ఇతి-శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి-భృగుభరద్వాజసంవాదే-ఏకనవత్యధికశతతమోధ్యాయః ...... *

భృగుః॥ వానప్రస్థాఃఖల్వపిధర్మమనుసరంతఃపుణ్యానితీర్థానినదీప్రస్రవణానిసువివిక్తేష్వరణ్యేషుమృగమహిషవరాహశార్దూలవనగజాకీర్ణేషుతపస్యంతోనుసంచరంతి- త్యక్తగ్రామ్యవస్త్రాభ్యవహారోపభోగావన్యౌషధిఫలమూలపర్ణపరిమితవిచిత్రనియతాహారాః- స్థానాసనినోభూమిపాషాణసికతాశర్కరావాలుకాభస్మశాయినః-కాశకుశచర్మవల్కలసంవృతాంగాః-కేశశ్మశ్రునఖలోమదారిణోనియతకాలోపస్పర్శనాః-అస్కందితకాలబలిహోమానుష్ఠాయినస్సమిత్కుశకుసుమోపహారసంమార్జనలబ్ధవిశ్రామాః- శీతోష్ణవర్షపవనవిష్టంభవిభిన్నసర్వత్వచోవివిధనియమోపయోగచర్యానుష్ఠానవిహితపరిశుష్కమాంసశోణితత్వగస్థిభూతాధృతిపరాఃసత్వయోగాచ్ఛరీరాణ్యుద్వహంతే॥ ౧ ॥ యస్త్వేతాంనియతశ్చర్యాంబ్రహ్మర్షివిహితాంచరేత్। సదహేదగ్నివద్దోషాంజయేల్లోకాంశ్చదుర్జయాన్॥ ౨॥ పరివ్రాజకానాంపునరాచారః- తద్యథా- విముచ్యాగ్నింధనక

శత్రపరిబర్హణసంగోష్వాత్మానం స్నేహపాశానవధూయపరివ్రజంతి - సమలోష్టాశ్మకాంచనాస్త్రివర్గప్రవృత్తేష్వసక్తబుద్ధయః అరిమిత్రోదాసీనానాంతుల్యదర్శనాః-స్థావరజరాయుజాండజస్వేదజోద్భిజ్జానాంభూతానాం- వాఙ్మనఃకర్మభిరనభిద్రోహిణః అనికేతాః పర్వతపులినవృక్షమూలదేవతాయతనాన్యనుచరంతో వా సార్థముపేయుర్నగరం గ్రామం వా నగరే పంచరాత్రికా గ్రామే చైకరాత్రికాః - ప్రవిశ్య చ ప్రాణధారణార్థం ద్విజాతీనాం భవనాన్యసంకీర్ణకర్మణాముపతిష్ఠేయుః - పాత్రపతితాయాచితభైక్ష్యాః కామక్రోధదర్పలోభమోహకార్పణ్యదంభపరివాదాభిమానహింసానివృత్తా ఇతి॥ ౩॥ భవంతి చాత్ర ప్రసిద్ధాః శ్లోకాః ॥ అభయం సర్వభూతేభ్యో దత్త్వా యశ్చరతే మునిః । న తస్య సర్వభూతేభ్యో భయముత్పద్యతే క్వచిత్ ॥౪॥ కృత్వాగ్నిహోత్రం స్వశరీరసంస్థం శారీరమగ్నిం స్వముఖే జుహోతి। విప్రస్తు భైక్షోపగతైర్హవిర్భిశ్చితాగ్నినా స వ్రజతే హి లోకాన్॥ ౫ ॥ మోక్షాశ్రమం యశ్చరతే యథోక్తం శుచిః సుసంకల్పితయుక్తబుద్ధిః। అనింధనం జ్యోతిరివ ప్రశాంతం స బ్రహ్మలోకం శ్రయతే ద్విజాతిః॥ ౬॥ భరద్వాజః॥ అస్మాల్లోకాత్పరో లోకః శ్రూయతే నోపలభ్యతే। తమహం జ్ఞాతుమిచ్ఛామి తద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥ ౭ ॥ భృగుః ॥ ఉత్తరే హిమవత్పార్శ్వే పుణ్యే సర్వగుణాన్వితే। పుణ్యః క్షేమ్యశ్చ కామ్యశ్చ స పరో లోక ఉచ్యతే॥ ౮॥ తత్ర హ్యపాపకర్మాణః శుచయోఽత్యంతనిర్మలాః। లోభమోహపరిత్యక్తా మానవా నిరుపద్రవాః ॥ ౯ ॥ స స్వర్గసదృశో దేశస్తత్ర యుక్తాః శుభా గుణాః। కాలే మృత్యుః ప్రభవతి స్పృశంతి వ్యాధయో న చ॥ ౧౦॥ న లోభః పరదారేషు స్వదారనిరతో జనః। నాన్యోన్యం వధ్యతే తత్ర ద్రవ్యేషు చ న విస్మయః॥ ౧౧ ॥ పరోక్షధర్మో నైవాస్తి సందేహో నాపి జాయతే । కృతస్య తు ఫలం తత్ర ప్రత్యక్షముపలభ్యతే ॥ ౧౨ ॥ పానాశనాసనోపేతాః ప్రాసాదభవనాశ్రయాః। సర్వకామైర్వృతాః కేచిద్ధేమాభరణభూషితాః॥౧౩॥ ప్రాణధారణమాత్రం తు కేషాంచిదుపపద్యతే। శ్రమేణ మహతా కేచిత్కుర్వంతి ప్రాణధారణామ్॥ ౧౪ ॥ ఇహ ధర్మపరాః కేచిత్కేచిన్నైకృతికా నరాః। సుఖితా దుఃఖితాః కేచిన్నిర్ధనా ధనినోఽపరే ॥౧౫॥ ఇహ శ్రమో భయం మోహః క్షుధా తీవ్రా చ జాయతే। లోభశ్చార్థకృతో నౄణాం యేన ముహ్యంత్యపండితాః ॥ ౧౬ ॥ ఇహ వార్తా బహువిధా ధర్మాధర్మస్య కారిణః। యస్తద్వేదోభయం ప్రాజ్ఞః పాప్మనా న స లిప్యతే॥ ౧౭॥ సోపధం నికృతిః స్తేయం పరివాదోఽభ్యసూయితా। పరోపఘాతో హింసా చ పైశున్యమనృతం తథా॥ ౧౮ ॥ ఏతానాసేవతే యస్తు తపస్తస్య ప్రహీయతే । యస్త్వేతాన్నాచరేద్విద్వాంస్తపస్తస్య వివర్ధతే ॥ ౧౯॥ ఇహ చింతా బహువిధా ధర్మాధర్మస్య కర్మణః। కర్మభూమిరియం లోకే ఇహ కృత్వా శుభాశుభమ్॥ ౨౦॥ శుభైః శుభమవాప్నోతి తథాశుభమథాన్యథా । ఇహ ప్రజాపతిః పూర్వం దేవాస్సర్షిగణాస్తథా ॥ ౨౧ ॥ ఇష్ట్వేష్టతపసః పూతా బ్రహ్మలోకముపాశ్రితాః। ఉత్తరః పృథివీభాగః సర్వపుణ్యతమః శుభః॥ ౨౨॥ ఇహస్థాస్తత్ర జాయంతే యే వై పుణ్యకృతో జనాః। యది సత్కారమృచ్ఛంతి తిర్యగ్యోనిషు చాపరే। ౨౩॥ క్షీణాయుషస్తథా చాన్యే నశ్యంతి పృథివీతలే। అన్యోన్యభక్షణాసక్తా లోభమోహసమన్వితాః॥౨౪॥ ఇహైవ పరివర్తంతే తే న యాంత్యుత్తరాం దిశమ్ । యే గురూన్పర్యుపాసంతే నియతా బ్రహ్మచారిణః॥ ౨౫॥ పంథానం సర్వలోకానాం విజానంతి మనీషిణః। ఇత్యుక్తోఽయం మయా ధర్మః సంక్షిప్తో బ్రహ్మనిర్మితః। ధర్మాధర్మౌ హి లోకస్య యో వై వేత్తి స బుద్ధిమాన్ ॥ ౨౬॥ భీష్మః॥ ఇత్యుక్తో భృగుణా రాజన్ భరద్వాజః ప్రతాపవాన్। భృగుం పరమధర్మాత్మా విస్మితః ప్రత్యపూజయత్ ॥ ౨౭॥ ఏష తే ప్రసవో రాజన్ జగతః సంప్రకీర్తితః। నిఖిలేన మహాప్రాజ్ఞ కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౨౮॥ .... *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి-భృగుభరద్వాజసంవాదే-ద్వినవత్యధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ ఆచారస్య విధిం తాత ప్రోచ్యమానం త్వయానఘ। శ్రోతుమిచ్ఛామి ధర్మజ్ఞ సర్వజ్ఞో హ్యసి మే మతః॥ ౧॥ భీష్మః॥ దురాచారా దుర్విచేష్టా దుష్ప

జ్ఞాః ప్రియసాహసాః। అసంతస్త్వితి విఖ్యాతాః సంతశ్చాచారలక్షణాః॥ ౨॥ పురీషం యది వా మూత్రం యే న కుర్వంతి మానవాః । రాజమార్గే గవాం మధ్యే ధాన్యమధ్యే చ తే శుభాః॥ ౩॥ శౌచమావశ్యకం కృత్వా దేవతానాం చ తర్పణమ్। ధర్మమాహుర్మనుష్యాణాముపస్పృశ్య నదీం తరేత్ ॥ ౪॥ సూర్యం సదోపతిష్ఠేత న చ సూర్యోదయే స్వపేత్ । సాయం ప్రాతర్జపేత్సంధ్యాం తిష్ఠన్పూర్వాం తథేతరామ్॥ ౫॥ పంచార్ద్రో భోజనం భుంజ్యాత్ప్రాఙ్ముఖో మౌనమాస్థితః। న నింద్యాదన్నభక్ష్యాంశ్చ స్వాదు స్వాదు చ భక్షయేత్ ॥ ౬॥ ఆర్ద్రపాణిస్సముత్తిష్ఠేన్నార్ద్రపాదస్స్వపేన్నిశి। దేవర్షిర్నారదః ప్రాహ ఏతదాచారలక్షణమ్॥ ౭॥ శుచిం దేశమనడ్వాహం దేవం గోష్ఠం చతుష్పథమ్। బ్రాహ్మణం ధార్మికం చైత్యం నిత్యం కుర్యాత్ప్రదక్షిణమ్॥ ౮॥ అతిథీనాం చ సర్వేషాం ప్రేష్యాణాం స్వజనస్య చ । సామాన్యం భోజనం భృత్యైః పురుషస్య ప్రశస్యతే॥ ౯॥ సాయం ప్రాతర్మనుష్యాణామశనం దేవనిర్మితమ్। నాంతరా భోజనం దృష్టముపవాసీ తథా భవేత్ ॥ ౧౦॥ హోమకాలే తథా జుహ్వదృతుకాలే తథా వ్రజేత్। అనన్యస్త్రీజనః ప్రాజ్ఞో బ్రహ్మచారీ తథా భవేత్ ॥ ౧౧॥ అమృతం బ్రాహ్మణోచ్ఛిష్టం జనన్యా హృదయం కృతమ్ । తజ్జనాః పర్యుపాసంతే సత్యం సంతస్సమాసతే ॥ ౧౨॥ లోష్టమర్దీ తృణచ్ఛేదీ నఖఖాదీ చ యో నరః। నిత్యోచ్ఛిష్టశ్శంకుశుకో నేహాయుర్విందతే మహత్ ॥ ౧౩॥ యజుషా సంస్కృతం మాంసం నివృత్తో మాంసభక్షణాత్ । న భక్షయేద్వృథామాంసం పృష్ఠమాంసం చ వర్జయేత్॥ ౧౪॥ స్వదేశే పరదేశే వా అతిథిం నోపవాసయేత్ । కామ్యకర్మఫలం లబ్ధ్వా గురూణాముపపాదయేత్ ॥ ౧౫॥ గురుభ్య ఆసనం దేయం కర్తవ్యం చాభివాదనమ్ । గురూనభ్యర్చ్య యుజ్యంతే ఆయుషా యశసా శ్రియా ॥ ౧౬॥ నేక్షేతాదిత్యముద్యంతం న చ నగ్నాం పరస్త్రియమ్। మైథునం సతతం ధర్మ్యం గుహ్యే చైవ సమాచరేత్ ॥ ౧౭॥ తీర్థానాం హృదయం తీర్థం శుచీనాం హృదయం శుచిః। సర్వమార్యకృతం చౌక్ష్యం బాలసంస్పర్శనాని చ॥ ౧౮॥ దర్శనే దర్శనే నిత్యం సుఖప్రశ్నముదాహరేత్ । సాయం ప్రాతశ్చ విప్రాణాం ప్రదిష్టమభివాదనమ్॥ ౧౯॥ దేవాగారే గవాం మధ్యే బ్రాహ్మణానాం క్రియాపథే। స్వాధ్యాయే భోజనే చైవ దక్షిణం పాణిముద్ధరేత్ ॥ ౨౦ ॥ సాయం ప్రాతశ్చ విప్రాణాం పూజనం చ యథావిధి। పణ్యానాం శోభతే పణ్యం కృషీణాం వాద్యతే కృషిః॥ ౨౧॥ బహుకారం చ సస్యానాం వాహ్యే వాహే గవాం తథా । సంపన్నం భోజనే నిత్యం పానీయే తర్పణం తథా॥ ౨౨॥ సుశృతం పాయసే బ్రూయాద్యవాగ్వాం కృసరే తథా। శ్మశ్రుకర్మణి సంప్రాప్తే క్షుతే స్నానేఽథ భోజనే॥ ౨౩॥ వ్యాధితానాం చ సర్వేషామాయుష్యమభినందనమ్। ప్రత్యాదిత్యం న మేహేత న పశ్యేదాత్మనశ్శకృత్ ॥ ౨౪॥ సహ స్త్రియాథ శయనం సహ భోజ్యం చ వర్జయేత్ । త్వంకారం నామధేయం చ జ్యేష్ఠానాం పరివర్జయేత్ ॥ ౨౫॥ అవరాణాం సమానానాముభయేషాం న దుష్యతి। హృదయం పాపవృత్తానాం పాపమాఖ్యాతి వైకృతమ్॥ ౨౬ ॥ జ్ఞానపూర్వం వినశ్యంతి గూహమానా మహాజనే। జ్ఞానపూర్వం కృతం పాపం ఛాదయంత్యబహుశ్రుతాః॥ ౨౭ ॥ నైనం మనుష్యాః పశ్యంతి పశ్యంత్యేవ దివౌకసః। పాపేనాపిహితం పాపం పాపమేవానువర్తతే॥ ౨౮॥ .... *

ధర్మేణాపిహితో ధర్మో ధర్మమేవానువర్తతే। ధార్మికేణ కృతో ధర్మో ధర్మమేవానువర్తతే॥ ౨౯॥ పాపం కృతం న స్మరతీహ మూఢో వివర్తమానస్య తదేతి కర్తుః। రాహుర్యథా చంద్రముపైతి చాపి తథాబుధం పాపముపైతి కర్మ॥ ౩౦॥ ఆశయా సంచితం ద్రవ్యం దుఃఖేనైవోపభుజ్యతే । తద్బుధాన ప్రశంసంతి మరణం న ప్రతీక్షతే॥ ౩౧॥ మానసం సర్వభూతానాం ధర్మమాహుర్మనీషిణః। తస్మాత్సర్వేషు భూతేషు మనసా శివమాచరేత్ ॥ ౩౨॥ ఏక ఏవ చరేద్ధర్మం నాస్తి ధర్మే సహాయతా। కేవలం విధిమాసాద్య సహాయః కిం కరిష్యతి॥ ౩౩॥ ధర్మో యోనిర్మనుష్యాణాం దేవానామమృతం దివి। ప్రేత్యభావే సుఖం ధర్మాచ్ఛశ్వత్తైరుపభుజ్యతే॥ ౩౪॥ .... *

ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- ఆచారవిధౌ- త్రినవత్యధికశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ అధ్యాత్మంనామయదిదంపురుషస్యేహచింత్యతే। యదధ్యాత్మంయథాచైతత్తన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧॥కుతఃసృష్టమిదంవిశ్వంబ్రహ్మన్
స్థావరజంగమమ్। ప్రళయేచకమభ్యేతితన్మేవక్తుమిహార్హసి॥౨॥ భీష్మః॥ అధ్యాత్మమితిమాంపార్థయదేతదనుపృచ్ఛసి। తద్వ్యాఖ్యాస్యామితేతాత
శ్రేయస్కరతమంసుఖమ్॥ ౩॥ సృష్టిప్రళయసంయుక్తమాచార్యైఃపరిదర్శితమ్।యద్జ్ఞాత్వాపురుషోలోకేప్రీతింసౌఖ్యంచవిందతి॥౪॥ఫలలాభశ్చతస్య
స్యాత్సర్వభూతహితంచతత్। పృథివీవాయురాకాశమాపోజ్యోతిశ్చపంచమమ్॥ ౫॥ మహాభూతానిభూతానాంసర్వేషాంప్రభవాప్యయౌ। యతఃసృ
ష్టానితత్రైవతానియాంతిపునఃపునః॥ ౬॥ మహాభూతానిభూతేభ్యఃసాగరస్యోర్మయోయథా।ప్రసార్యచయథాంగానికూర్మస్సంహరతేపునః॥ ౭॥
తద్వద్భూతానిభూతాత్మాసృష్టానిహరతేపునః। మహాభూతానిపంచైవసర్వభూతేషుభూతకృత్॥ ౮॥ అకరోత్తేషువైషమ్యంతత్తుజీవోనపశ్యతి।శబ్దః
శ్రోత్రంతథాఖానిత్రయమాకాశయోనిజమ్॥ ౯॥ వాయోస్స్పర్శస్తథాచేష్టాత్వక్చైవత్రితయంస్మృతమ్। రూపంచక్షుస్తథాపాకస్త్రివిధంతేజఉ
చ్యతే॥ ౧౦॥ రసఃక్లేదశ్చజిహ్వాచత్రయోజలగుణాఃస్మృతాః। ఘ్రేయంఘ్రాణంశరీరంచఏతేభూమిగుణాస్త్రయః॥౧౧॥మహాభూతానిపంచైవషష్ఠం
చమనఉచ్యతే। ఇంద్రియాణిమనశ్చైవవిజ్ఞానాన్యస్యభారత॥ ౧౨॥ సప్తమీబుద్ధిరిత్యాహుఃక్షేత్రజ్ఞఃపునరష్టమః। చక్షురాలోచనాయైవసంశయం
కురుతేమనః॥ ౧౩॥ బుద్ధిరధ్యవసానాయక్షేత్రజ్ఞస్సాక్షివత్స్థితః। ఊర్ధ్వంపాదతలాభ్యాంయదర్వాక్చోర్ధ్వంచపశ్యతి॥ ౧౪॥ ఏతేనసర్వమేవేదం
విద్ధ్యభివ్యాప్తమంతరమ్। పురుషైరింద్రియాణీహవేదితవ్యానికృత్స్నశః॥ ౧౫॥ తమోరజశ్చసత్వంచతేపిభావాస్తదాశ్రితాః। ఏతాంబుద్ధ్వానరో
బుద్ధ్యాభూతానామాగతింగతిమ్॥౧౬॥ సమవేక్ష్యశనైశ్చైవలభతేశమముత్తమమ్। గుణైర్నేనీయతేబుద్ధిర్బుద్ధిరేవేంద్రియాణ్యపి॥ ౧౭॥ మనఃష
ష్ఠానిభూతానిబుద్ధ్యభావేకుతోగుణాః। ఇతితన్మయమేవైతత్సర్వంస్థావరజంగమమ్॥ ౧౮॥ ప్రలీయతేచోద్భవతితస్మాన్నిర్దిశ్యతేతథా। యేనపశ్యతి
తచ్చక్షుఃశృణోతిశ్రోత్రముచ్యతే॥౧౯॥జిఘ్రతిఘ్రాణమిత్యాహూరసంజానాతిజిహ్వయా। త్వచాస్పర్శయతేస్పర్శంబుద్ధిర్విక్రియతేసకృత్॥౨౦॥
యేనప్రార్థయతేకించిత్తదాభవతితన్మనః। అధిష్ఠానానిబుద్ధేర్హిపృథగర్థానిపంచధా॥ ౨౧॥ ఇంద్రియాణీతియాన్యాహుస్తాన్యదృశ్యోధితిష్ఠతి। పు
రుషేతిష్ఠతీబుద్ధిస్త్రిషుభావేషువర్తతే॥ ౨౨॥ కదాచిల్లభతేప్రీతింకదాచిదనుశోచతి। నసుఖేననదుఃఖేనకదాచిదపివర్తతే॥ ౨౩॥ఏవంనరాణాంమనసి
త్రిషుభావేష్వవస్థితా। సేయంభావాత్మికాభావాంస్త్రీనేతానతివర్తతే॥ ౨౪॥ సరితాంసాగరోభర్తామహావేలామివోర్మిమాన్। అతిభావగతా
బుద్ధిర్భావేమనసివర్తతే॥ ౨౫॥ ప్రవర్తమానంతురజస్తద్భావమనువర్తతే। ఇద్రియాణిహిసర్వాణిప్రవర్తయతిసాతదా॥ ౨౬॥ ప్రీతిస్సత్వంర
జఃశోకస్తమోమోహస్తుతేత్రయః। యేయేచభావాలోకేస్మిన్సర్వేష్వేతేషువైత్రిషు॥ ౨౭॥ ఇతిబుద్ధిగతిఃసర్వావ్యాఖ్యాతాతవభారత।ఇంద్రియా
ణిచసర్వాణివిజేతవ్యానిధీమతా॥ ౨౮॥ సత్వంరజస్తమశ్చైవప్రాణినాంసంశ్రితాఃసదా। త్రివిధావేదనాచైవసర్వసత్వేషుదృశ్యతే॥ ౨౯॥ సాత్వి
కీరాజసీచైవతామసీచేతిభారత। సుఖస్పర్శస్సత్వగుణోదుఃఖస్పర్శోరజోగుణః॥ ౩౦॥ తమోగుణేనసంయుక్తౌభవతోవ్యావహారికౌ। తత్రయత్ప్రీ
తిసంయుక్తంకాయేమనసివాభవేత్॥౩౧॥వర్తతేసాత్వికోభావఇత్యాచక్షేతతత్తథా। అథయద్దుఃఖసంయుక్తమప్రీతికరమాత్మనః॥ ౩౨॥ ప్రవృ
త్తంరజఇత్యేవతన్నసంరభ్యచింతయేత్। అథయన్మోహసంయుక్తమవ్యక్తవిషయంభవేత్॥ ౩౩॥ అప్రతర్క్యమవిజ్ఞేయంతమస్తదుపధారయేత్।ప్ర
హర్షఃప్రీతిరానందఃసుఖంసంశాంతచిత్తతా॥ ౩౪॥ కథంచిదభివర్తంతఇత్యేతేసాత్వికాగుణాః। అతుష్టిఃపరితాపశ్చశోకోలోభస్తథాక్షమా॥ ౩౫॥
లింగానిరజసస్తానిదృశ్యంతేహేత్వహేతుభిః। అవమానస్తథామోహఃప్రమాదస్స్వప్నతంద్రితా॥ ౩౬॥ కథంచిదభివర్తంతేవివిధాస్తామసాగుణాః।

ధూరగంబహుధాగామిప్రార్థనాసంశయాత్మకమ్ ॥ ౩౭ ॥ మనఃసునియతంయస్యససుఖీప్రేత్యచేహచ । సత్వక్షేత్రజ్ఞయోరేతదంతరంపశ్యసూక్ష్మయోః॥ ౩౮॥ సృజతేతుగుణానేకఏకోనసృజతేగుణాన్ । మశకోదుంబరౌవాపిసంప్రయుక్తౌయథాసదా॥ ౩౯॥ అన్యోన్యమేతౌస్యాతాంచసంప్రయోగస్తథాతయోః । పృథగ్భూతౌప్రకృత్యాతౌసంప్రయుక్తౌచసర్వదా ॥ ౪౦ ॥ యథామత్స్యోజలంచైవసంప్రయుక్తౌతథైవతౌ।నగుణావిదురాత్మానంసగుణాన్వేత్తిసర్వశః ॥౪౧॥పరిద్రష్టాగుణానాంతుసంసృష్టాన్మన్యతేతథా। ఇంద్రియైస్తుప్రదీపార్థంకురుతేబుద్ధిసప్తమైః॥ ౪౨ ॥ నిర్విచేష్టైరజానద్భిఃపరమాత్మాప్రదీపవత్ । సృజతేహిగుణాన్సత్వంక్షేత్రజ్ఞఃపరిపశ్యతి ॥ ౪౩ ॥ సంప్రయోగస్తయోరేషసత్వక్షేత్రజ్ఞయోర్ధ్రువః । ఆశ్రయోనాస్తిసత్వస్యక్షేత్రజ్ఞస్యచకశ్చన ॥ ౪౪ ॥ సత్వంమనస్సంసృజతేనగుణాన్వైకదాచన । రశ్మీంస్తేషాంసమనసాయదాసమ్యఙ్నియచ్ఛతి॥ ౪౫॥ తదాప్రకాశతేస్యాత్మాఘటేదీపోజ్వలన్నివ । త్యక్త్వాయఃప్రాకృతంకర్మనిత్యమాత్మరతిర్మునిః ॥ ౪౬ ॥ సర్వభూతాత్మభూతస్స్యాత్సగచ్ఛేదుత్తమాంగతిమ్ । యథావారిచరఃపక్షీసలిలేనసలిప్యతే॥ ౪౭॥ ఏవమేవకృతప్రజ్ఞోభూతేషుపరివర్తతే। ఏవంస్వభావమేవైతత్స్వబుద్ధ్యావిహరేన్నరః॥ ౪౮ ॥ అశోచన్నప్రహృష్యంశ్చసమోవిగతమత్సరః । స్వభావయుక్త్యాయుక్తస్తుసనిత్యంసృజతేగుణాన్ ॥ ౪౯ ॥ ఊర్ణనాభిర్యథాసూత్రంవిజ్ఞేయాస్తంతువద్గుణాః। ప్రధ్వస్తానవర్తంతేనివృత్తిర్నోపలభ్యతే॥౫౦ ॥ ప్రత్యక్షేణపరోక్షంతదనుమానేనసిధ్యతి । ఏవమేకేవ్యవస్యంతినివృత్తిరితిచాపరే॥ ౫౧॥ ఉభయంసంప్రధార్యైతద్వ్యవస్యేతయథామతి । ఇతీమంహృదయగ్రంథింబుద్ధిభేదమయందృఢమ్॥ ౫౨॥ విముచ్యసుఖమాసీతనశోచేచ్ఛిన్నసంశయః । మలినాఃప్రాప్నుయుశ్శుద్ధింయథాపూర్ణాంనదీంనరాః॥ ౫౩॥ అవగాహ్యసువిద్వాంసోవిద్ధిజ్ఞానమిదంతథా । మహానద్యాహిపారజ్ఞస్తప్యతేనతదన్యథా॥ ౫౪॥ నతుతప్యతితత్వజ్ఞఃఫలేజ్ఞాతేతరత్యుత । ఏవంయేవిదురధ్యాత్మంకైవల్యంజ్ఞానముత్తమమ్॥౫౫॥ఏతాంబుద్ధ్వానరస్సర్వాంభూతానామాగతింగతిమ్।అవేక్ష్యచశనైర్బుద్ధ్యాలభతేశమనంతతః॥౫౬ ॥ త్రివర్గోయస్యవిదితఃప్రేక్ష్యయశ్చవిముంచతి । అన్విష్యమనసాయుక్తస్తత్వదర్శీనిరుత్సుకః॥ ౫౭॥ నచాత్మాశక్యతేద్రష్టుమింద్రియైశ్చవిభాగశః। తత్రతత్రవిసృష్టైశ్చదుర్వారైరకృతాత్మభిః ॥ ౫౮ ॥ ఏతద్బుద్ధ్వాభవేద్బుద్ధఃకిమన్యద్బుద్ధలక్షణమ్। విజ్ఞాయతద్ధిమన్యంతేకృతకృత్యామనీషిణః॥౫౯॥ నభవతివిదుషాంతతోభయంయదవిదుషాంసుమహద్భయంభవేత్। నహిగతిరధికాస్తికస్యచిత్సతిహిగుణేప్రవదంత్యతుల్యతామ్ ॥ ౬౦ ॥ యఃకరోత్యనభిసంధిపూర్వకంతచ్చనిర్ణుదతియత్పురాకృతమ్। నాప్రియంతదుభయంకుతఃప్రియంతస్యతజ్జనయతీహకుర్వతః ॥ ౬౧॥ లోకమాతురమసూయతేజనస్తస్యతజ్జనయతీహసర్వతః । లోకఆతురజనాన్విరావిణస్తత్తదేవబహుపశ్యశోచతః॥ తత్రపశ్యకుశలానశోచతోయేవిదుస్తదుభయంపదంసతామ్॥౬౨॥ ....✻

ఇతి - మోక్షధర్మపర్వణి - చతుర్నవత్యధికశతతమోధ్యాయః

భీష్మః॥హంతవక్ష్యామితేపార్థధ్యానయోగంచతుర్విధమ్ । యంజ్ఞాత్వాశాశ్వతీంసిద్ధింగచ్ఛంతీహమహర్షయః॥ ౧॥ యథాస్వనుష్ఠితంధ్యానంతథాకుర్వంతియోగినః । మహర్షయోజ్ఞానతృప్తానిర్వాణగతమానసాః॥౨॥ నావర్తంతేపునఃపార్థముక్తాఃసంసారదోషతః। జన్మదోషపరిక్షీణాఃస్వభావేపర్యవస్థితాః॥౩॥ నిర్ద్వంద్వానిత్యసత్వస్థావిముక్తానిష్పరిగ్రహాః। అసంగాన్యవివాదీనిమనశ్శాంతికరాణిచ ॥ ౪ ॥ తత్రధ్యానేనసంశ్లిష్టమేకాగ్రంధారయేన్మనః।పిండీకృత్యేంద్రియగ్రామమాసీనఃకాష్ఠవన్మునిః ॥ ౫ ॥ శబ్దంనవిందేచ్ఛ్రోత్రేణస్పర్శంత్వచానవేదయేత్ । రూపంనచక్షుషావింద్యాజ్జిహ్వయానరసాంస్తథా॥౬॥ ఘ్రేయాణ్యపిచసర్వాణిజహ్యాద్ధ్యానేనయోగవిత్ । పంచవర్గప్రమాథీనినేచ్ఛేచ్చైతానివీర్యవాన్॥ ౭॥ తతోమనసిసంగృహ్యపంచవర్గంవిచక్షణః। సమాదధ్యాన్మనోభ్రాంతమింద్రియైస్సహపంచభిః॥ ౮॥ విసంచారినిరాలంబంపంచద్వారంచలాచలమ్। పూ

ర్వంధ్యానపథేధీరఃసమాదధ్యాన్మనోంతరా ॥ ౯ ॥ ఇంద్రియాణిమనశ్చైవయదాపిండీకరోత్యయమ్ । ఏషధ్యానపథఃపూర్వోమయాసమనువర్ణితః॥ ౧౦॥ తస్యతత్పూర్వసంరుద్ధమాత్మనఃషష్ఠమాంతరమ్ । స్ఫురిష్యతిసముద్భ్రాంతావిద్యుదంబుధరేయథా॥ ౧౧॥ జలబిందుర్యథాలోలఃపర్ణస్థస్సర్వతశ్చలః । ఏవమేవాస్యచిత్తంచభవతిధ్యానవర్త్మని ॥ ౧౨ ॥ సమాహితంక్షణంకించిద్ధ్యానవర్త్మనితిష్ఠతి । పునర్వాయుపథంభ్రాంతంమనోభవతివాయువత్ ॥ ౧౩ ॥ అనిర్వేదోగతక్లేశోగతతంద్రీరమత్సరీ । సమాదధ్యాత్పునశ్చేతోధ్యానేనధ్యానయోగవిత్ ॥ ౧౪॥ విచారశ్చవివేకశ్చవితర్కశ్చోపజాయతే । మునేస్సమాదధానస్యప్రథమంధ్యానమాదితః ॥ ౧౫ ॥ మనసాక్లిశ్యమానస్తుసమాధానంచకారయేత్ । ననిర్వేదంమునిర్గచ్ఛేత్కుర్యాదేవాత్మనోహితమ్॥ ౧౬॥ పాంసుభస్మకరీషాణాంయథావైరాశయశ్చితాః । సహసావారిణాసిక్తానయాంతిపరిభావనమ్॥౧౭॥ కించిత్స్నిగ్ధంయథాచస్యాచ్ఛుష్కచూర్ణమభావితమ్ । క్రమశస్తుశనైర్గచ్ఛేత్సర్వంతత్పరిభావనమ్॥ ౧౮ ॥ ఏవమేవేంద్రియగ్రామంశనైస్సంపరిభావయేత్ । సంహరేత్క్రమశశ్చైవససమ్యక్ప్రశమిష్యతి॥ ౧౯॥ స్వయమేవంమనశ్చైవంపంచవర్గంచభారత । పూర్వంధ్యానపథేస్థాప్యనిత్యయోగేనశామ్యతి॥౨౦॥ నతత్పురుషకారేణనచదైవేనకేనచిత్ । సుఖమేష్యతితత్తస్యయదేవంసంయతాత్మనః॥ ౨౧॥ సుఖేనతేనసంయుక్తోరంస్యతేధ్యానకర్మణి। గచ్ఛంతియోగినోహ్యేవంనిర్వాణంతన్నిరామయమ్॥ ౨౨॥..*

ఇతి - మోక్షధర్మపర్వణి - అధ్యాత్మే- పంచనవత్యధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ చాతురాశ్రమ్యముక్తంతేరాజధర్మాస్తథైవచ। నానాశ్రయాశ్చబహవఇతిహాసాఃపృథగ్విధాః॥ ౧॥ శ్రుతాస్త్వత్తఃకథాశ్చైవధర్మయుక్తామహామతే । సందేహోస్తితుకశ్చిన్మేతద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥ ౨॥జాపకానాంఫలావాప్తింశ్రోతుమిచ్ఛామిభారత। కింఫలంజపతాముక్తంక్వవాతిష్ఠంతిజాపకాః॥౩॥ జప్యస్యచవిధింకృత్స్నంవక్తుమర్హసిమేనఘ । జాపకాఇతికించైతత్సాంఖ్యయోగక్రియావిధిః॥ ౪॥ కింయజ్ఞవిధిరేవైషకిమేతజ్జప్యముచ్యతే । ఏతన్మేసర్వమాచక్ష్వసర్వజ్ఞోహ్యసిమేమతః ॥ ౫ ॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। యమస్యయత్పురావృత్తంకాలస్యబ్రాహ్మణస్యచ॥ ౫॥ సాంఖ్యయోగౌతుయావుక్తౌమునిభిర్మోక్షదర్శిభిః। సన్న్యాసఏవవేదాంతేవర్తతేజపనంప్రతి॥౬॥ వేదవాదాశ్చనివృత్తాఃశాంతాబ్రహ్మణ్యవస్థితాః। సాంఖ్యయోగౌతుయావుక్తౌమునిభిఃశుభదర్శిభిః॥ ౭॥ మార్గౌతావప్యుభావేతౌసంశ్రితౌనచసంశ్రితౌ।యథాసంశ్రూయతేరాజన్కారణంచాత్రవక్ష్యతే ॥ ౮ ॥ మనస్సమాధిరత్రాపితథేంద్రియజయఃస్మృతః। సత్యమగ్నిపరీచారోవివిక్తానాంచసేవనమ్॥ ౯॥ ధ్యానంతపోదమఃక్షాంతిరనసూయామితాశనమ్। విషయప్రతిసంహారోమితజల్పస్తథాశమః॥ ౧౦ ॥ ఏషప్రవర్తకోయజ్ఞోనివర్తకమథోశృణు । యథానివర్తతేకర్మజపతోబ్రహ్మచారిణః ॥ ౧౧॥ ఏతత్సర్వమశేషేణయథోక్తంపరివర్జయేత్ । విరతంమార్గమాసాద్యవ్యక్తావ్యక్తమనాశ్రయమ్॥ ౧౨॥ కుశోచ్చయనిషణ్ణఃసన్కుశహస్తఃకుశైఃశిఖీ । కుశైఃపరివృతస్తస్మిన్మధ్యేచ్ఛన్నఃకుశైస్తథా॥ ౧౩ ॥ విషయేభ్యోనమస్కుర్యాద్విషయాన్నచభావయేత్ । సామ్యముత్పాద్యమనసామనస్యేవమనోదధత్ ॥ ౧౪ ॥ తద్ధియాధ్యాయతిబ్రహ్మజపన్ వైసంహితాంహితామ్ । సన్న్యస్యత్యథవాతాంవైసమాధౌపర్యవస్థితః॥ ౧౫॥ ధ్యానముత్పాదయత్యత్రసంహితాబలసంశ్రయాత్ । శుద్ధాత్మాతపసాదాంతోనివృత్తద్వేషకామవాన్॥౧౬॥అరాగమోహోనిర్ద్వంద్వోనశోచతినసజ్జతే।నకర్తాకారణానాంచనకార్యాణామితిస్థితిః॥ ౧౭॥నచాహంకారయోగేనమనఃప్రస్థాపయేత్క్వచిత్ ॥ నచార్థగ్రహణేయుక్తో నావమానీనచాక్రియః ॥ ౧౮ ॥ ధ్యానక్రియాపరోయుక్తోధ్యానవాన్ధ్యాననిశ్చయః । ధ్యానేసమాధిముత్పాద్యతదపిత్యజతిక్రమాత్ ॥ ౧౯ ॥ సవైతస్యామవస్థాయాంసర్వత్యాగకృతఃసుఖమ్ । నిరిచ్ఛస్త్యజతిప్రాణాన్బ్రాహ్మీంసంవిశతేతనుమ్॥౨౦॥ అథవానేచ్ఛతేతత్రబ్రహ్మకాయనిషేవణమ్। ఉత్క్రామతీచమార్గస్థోనైవక్వచనజాయతే॥౨౧॥ ఆత్మబుద్ధ్యాసమాస్థాయశాంతిభూతోనిరామయః । అమృతంవిరజఃశుద్ధ

మాత్మానంప్రతిపద్యతే॥ ౨౨॥ ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- జాపకోపాఖ్యానే - షణ్ణవత్యధికశతతమోధ్యాయః-*******

యుధిష్ఠిరః॥ గతీనాముత్తమాప్రాప్తిఃకథితాజాపకేష్విహ।ఏకైవైషాగతిస్తేషాముతయాంత్యపరామపి॥౧॥భీష్మః॥ శృణుష్వావహితోరాజన్జాపకానాంగతింవిభో। యథాగచ్ఛంతినిరయాననేకాన్పురుషర్షభ॥ ౨॥ యథోక్తపూర్వంపూర్వంయోనానుతిష్ఠతిజాపకః । ఏకదేశక్రియశ్చాత్రనిరయంసచగచ్ఛతి॥ ౩॥ అవమానేనకురుతేనప్రీయతినహృష్యతి । ఈదృశోజాపకోయాతినిరయంనాత్రసంశయః॥ ౪॥ అహంకారకృతశ్చైవసర్వేనిరయగామినః। పరావమానీపురుషోభవితానిరయోపగః॥ ౫॥ అభిధ్యాపూర్వకంజప్యంకురుతేయస్తుమోహితః। యత్రాస్యరాగఃపతతితత్రతత్రోపపద్యతే॥ ౬॥ అథైశ్వర్యప్రవృత్తేషుజాపకస్తత్రరజ్యతే। సఏవనిరయస్తస్యనాసౌతస్మాత్ప్రముచ్యతే॥౭॥ రాగేణజాపకోజప్యంకురుతేతత్రమోహితః। యత్రాస్యరాగఃపతతితత్రతత్రోపపద్యతే॥ ౮॥ దుర్బుద్ధిరకృతప్రజ్ఞశ్చలేమనసితిష్ఠతి । చలామేవగతింయాతినిరయంవానియచ్ఛతి॥ ౯॥ అకృతప్రజ్ఞకోబాలోమోహంగచ్ఛతిజాపకః। సమోహాన్నిరయంయాతితత్రగత్వానుశోచతి ॥ ౧౦॥ దృఢగ్రాహీకరోమీతిజప్యంజపతిజాపకః। నసంపూర్ణోనసంయుక్తోనిరయంసోనుగచ్ఛతి॥ ౧౧॥ యుధిష్ఠిరః॥ అనివృత్తంపరంయత్తదవ్యక్తంబ్రహ్మణిస్థితమ్। తద్భూతోజాపకఃకస్మాత్సశరీరమిహావిశేత్ ॥౧౨॥భీష్మః॥ దుష్ప్రజ్ఞానేననిరయాబహవఃసముదాహృతాః। ప్రశస్తంజాపకత్వంచదోషాశ్చైతేతదాత్మకాః॥౧౩॥..*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి- జాపకోపాఖ్యానే - సప్తనవత్యధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥కీదృశంనిరయంయాతిజాపకోవర్ణయస్వమే।కౌతూహలంహిరాజన్మేతద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥౧॥భీష్మః॥ ధర్మస్యాంశప్రసూతోసిధర్మిష్ఠోసిస్వభావతః। ధర్మమూలాశ్రయంవాక్యంశృణుష్వావహితోనఘ॥౨॥ అమూనియానిస్థానానిదేవానాంపరమాత్మనామ్। నానాసంస్థానవర్ణానినానారూపఫలానిచ॥౩॥ దివ్యానికామచారీణివిమానానిసభాస్తథా। ఆక్రీడావివిధారాజన్పద్మిన్యశ్చైవకాంచనాః॥౪॥ చతుర్ణాంలోకపాలానాంశుక్రస్యాథబృహస్పతేః। మరుతాంవిశ్వదేవానాంసాధ్యానామశ్వినోరపి॥ ౫॥ రుద్రాదిత్యవసూనాంచతథాన్యేషాందివౌకసామ్।ఏతేవైనిరయాస్తాతస్థానస్యపరమాత్మనః॥౬॥అభయంచానిమిత్తంచనతత్క్లేశసమావృతమ్।ద్వాభ్యాంముక్తంత్రిభిర్ముక్తంమష్టాభిస్త్రిభిరేవచ॥౭॥చతుర్లక్షణవర్జంతంచతుష్కారణవర్జితమ్। అప్రహర్షమనానందమశోకంవిగతక్లమమ్॥ ౮॥ కాలస్సంపద్యతేతత్రకాలస్తత్రనవైప్రభుః। సకాలస్యప్రభూరాజన్స్వర్గస్యాపితథేశ్వరః॥౯॥ఆత్మాకేవలతాంప్రాప్తస్తత్రగత్వానశోచతి। ఈదృశంపరమంస్థానంనిరయాస్తేచతాదృశాః॥౧౦॥ఏతేతేనిరయాఃప్రోక్తాఃసర్వఏవయథాయథమ్ । తస్యస్థానవరస్యేహసర్వేనిరయసంజ్ఞితాః॥ ౧౧॥..*

ఇతిజాపకోపాఖ్యానే- అష్టనవత్యధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కాలమృత్యుయమానాంతేఇక్ష్వాకోర్బ్రాహ్మణస్యచ। వివాదోవ్యాహృతఃపూర్వంతద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥౧॥భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్।ఇక్ష్వాకోస్సూర్యపుత్రస్యయద్వృత్తంబ్రాహ్మణస్యచ॥౨॥ కాలస్యమృత్యోశ్చతథాయద్వృత్తంతన్నిబోధమే।యథాసతేషాంసంవాదోయస్మిన్స్థానేపిచాభవత్ ॥౩॥ బ్రాహ్మణోజాపకఃకశ్చిద్ధర్మవృత్తోమహాయశాః। షడంగవిన్మహాప్రాజ్ఞఃపైప్పలాదిస్సకౌశికః॥౪॥ తస్యాపరోక్షంవిజ్ఞానంషడంగేషుబభూవహ । వేదేషుచైవనిష్ణాతోహిమవత్పాదసంశ్రయః॥ ౫ ॥ సోంత్యంబ్రాహ్మంతపస్తేపేసంహితాంసంయతోజపన్। తస్యవర్షసహస్రంతునియమేనతథాగతమ్॥ ౬॥ సదేవ్యాదర్శితస్సాక్షాత్ప్రీతాస్మీతితదాకిల। జప్యమావర్తయంస్తూష్ణీంనసతాంకించిదబ్రువీత్ ॥౭॥ తస్యానుకంపయాదేవీప్రీతాసమభవత్తదా। వేదమాతాతతస్తస్యతజ్జప్యంసమపూజయత్ ॥౮॥సమాప్తజప్యస్తూత్థాయశిరసాపాదయోస్త

దా। ఏవాంత దెవ్యా ధర్మాత్మా వచనం చేదమబ్రవీత్ ॥౯॥ దిష్ట్యా దేవి ప్రసన్నా త్వం దర్శనం చ గతా మమ। యది చాపి ప్రసన్నాసి జప్యే మే రమతాం మనః॥ ౧౦॥ సావిత్రీ॥ కిం ప్రార్థయసి విప్రర్షే కిం చేష్టం కరవాణి తే। ప్రబ్రూహి జపతాం శ్రేష్ఠ సర్వం తత్తే భవిష్యతి॥ ౧౧ ॥ ఇత్యుక్తస్తదా దెవ్యా విప్రః ప్రోవాచ ధర్మవిత్। జప్యం ప్రతి మమేచ్ఛేయం వర్ధత్వితి పునః పునః॥ ౧౨ ॥ మనసశ్చ సమాధిర్మే వర్ధేతాహరహః శుభే। తత్తథేతి తతో దేవీ మధురం ప్రత్యభాషత॥౧౩॥ ఇదం చైవాపరం ప్రాహ దేవీ తత్ప్రియకామ్యయా। నిరయం నైవ యాతా త్వం యత్ర యాతా ద్విజర్షభాః॥ ౧౪॥ యాస్యసి బ్రహ్మణః స్థానమనిమిత్తమనిందితమ్। సాధయే భవితా చైతద్యత్త్వయాహమిహార్థితా॥౧౫॥ నియతో జప చైకాగ్రో ధర్మాత్మా సముపైష్యతి। కాలో మృత్యుర్యమశ్చైవ సమాయాస్యంతి తేంతికమ్। భవితా చ వివాదోత్ర తవ తేషాం చ ధర్మతః॥౧౬॥ భీష్మః॥ ఏవముక్త్వా భగవతీ జగామ భవనం స్వకమ్। బ్రాహ్మణోపి జపన్నాస్తే దివ్యం వర్షశతం తథా॥౧౭॥ సదా దాంతో జితక్రోధః సత్యసంధోనసూయకః। సమాప్తే నియమే తస్మిన్నథ విప్రస్య ధీమతః॥ సాక్షాత్ప్రీతస్తదాథ ధర్మో దర్శయామాస తం ద్విజమ్॥ ౧౮॥ ధర్మః॥ ద్విజాతే పశ్య మాం ధర్మమహం త్వాం ద్రష్టుమాగతః। జపస్యాస్య ఫలం యత్తత్సంప్రాప్తం తచ్చ మే శృణు॥౧౯॥ జితా లోకాస్త్వయా సర్వే యే దివ్యా యే చ మానుషాః। దేవానాం నిలయాన్ సాధో సర్వానుత్క్రమ్య యాస్యసి॥౨౦॥ ప్రాణత్యాగం కురు మునే గచ్ఛ లోకాన్యథేప్సితాన్। త్యక్త్వాత్మనః శరీరం చ తతో లోకానవాప్స్యసి॥ ౨౧॥ బ్రాహ్మణః॥ కిం ను లోకైర్హి మే ధర్మ గచ్ఛ త్వం చ యథాసుఖమ్। బహుదుఃఖసుఖం దేహం నోత్సృజేయమహం విభో॥ ౨౨॥ ధర్మః॥ అవశ్యం భోః శరీరం తే త్యక్తవ్యం మునిపుంగవ। స్వర్గమారోహ భో విప్ర కిం వా వై రోచతేనఘ॥ ౨౩॥ బ్రాహ్మణః॥ న రోచయే స్వర్గవాసం వినా దేహమహం విభో। గచ్ఛ ధర్మ న మే శ్రద్ధా స్వర్గం గంతుం వినాత్మనా॥ ౨౪॥ ధర్మః॥ అలం దేహే మనః కృత్వా త్యక్త్వా దేహం సుఖీ భవ। గచ్ఛ లోకానరజసో యత్ర గత్వా న శోచసి॥ ౨౫॥ బ్రాహ్మణః॥ రమే జపన్మహాభాగ కిం ను లోకైస్సనాతనైః। సశరీరేణ గంతవ్యం మయా స్వర్గం న వా విభో॥౨౬॥ ధర్మః॥ యది త్వం నేచ్ఛసి త్యక్తుం శరీరం పశ్య వై ద్విజ। ఏష కాలస్తథా మృత్యుర్యమశ్చ త్వాముపాగతాః॥ ౨౭॥ భీష్మః॥ అథ వైవస్వతః కాలో మృత్యుశ్చ త్రితయం విభో। బ్రాహ్మణం తం మహాభాగముపగమ్యేదమబ్రువన్॥౨౮॥ యమః॥ తపసోస్య సుతప్తస్య తథా సుచరితస్య చ। ఫలప్రాప్తిస్తవ శ్రేష్ఠా యమోహం త్వాముపబ్రువే ॥ ౨౯ ॥ కాలః॥ యథావదస్య జప్యస్య ఫలం ప్రాప్తమనుత్తమమ్। కాలస్తే స్వర్గమారోఢుం కాలోహం త్వాముపాగతః॥ ౩౦॥ మృత్యుః॥ మృత్యుం మాం విద్ధి ధర్మజ్ఞ రూపిణం స్వయమాగతమ్। కాలేన చోదితో విప్ర త్వామితో నేతుమద్య వై॥ ౩౧॥ బ్రాహ్మణః॥ స్వాగతం సూర్యపుత్రాయ కాలాయ చ మహాత్మనే। మృత్యవే చాథ ధర్మాయ కిం కార్యం కరవాణి వః॥ ౩౨॥ భీష్మః॥ అర్ఘ్యం పాద్యం చ దత్త్వా స తేభ్యస్తత్ర సమాగమే। అబ్రవీత్పరమప్రీతః స్వశక్త్యా కిం కరోమి వః॥ ౩౩॥ తస్మిన్నేవాథ కాలే తు తీర్థయాత్రాముపాగతః। ఇక్ష్వాకురగమత్తత్ర సమేతా యత్ర తే విభో॥ ౩౪॥ సర్వానేవ తు రాజర్షిః సంపూజ్యాథ ప్రణమ్య చ। కుశలప్రశ్నమకరోత్సర్వేషాం రాజసత్తమః॥ ౩౫॥ తస్మై సోథాసనం దత్త్వా పాద్యమర్ఘ్యం తథైవ చ। అబ్రవీద్బ్రాహ్మణో వాక్యం కృత్వా కుశలసంవిదమ్॥౩౬॥ స్వాగతం తే మహారాజ బ్రూహి యద్యదిహేచ్ఛసి। స్వశక్త్యా కిం కరోమీహ తద్భవాన్ప్రబ్రవీతు మామ్॥౩౭॥ రాజా॥ రాజాహం బ్రాహ్మణశ్చ త్వం యదా షట్కర్మసంస్థితః। దదాని వసు కించిత్తే ప్రార్థితం తద్వదస్వ మే॥ ౩౮॥ బ్రాహ్మణః॥ ద్వివిధా బ్రాహ్మణా రాజన్ ధర్మశ్చ ద్వివిధః స్మృతః। ప్రవృత్తాశ్చ నివృత్తాశ్చ నివృత్తోహం ప్రతిగ్రహాత్ ॥ ౩౯॥ తేభ్యః ప్రయచ్ఛ దానాని యే ప్రవృత్తా నరాధిప। అహం న ప్రతిగృహ్ణామి కిమిష్టం కిం దదామి తే ॥ బ్రూహి త్వం నృపతిశ్రేష్ఠ తపసా సాధయామి కిమ్॥ ౪౦॥ రాజా॥ క్షత్రియోహం న జానామి దేహీతి వచనం క్వచిత్। ప్రయచ్ఛ యుద్ధమిత్యేవం వాదినః స్మో ద్విజోత్తమ॥ ౪౧॥ బ్రాహ్మణః॥ తుష్యసి త్వం స్వధర్మేణ తథా తుష్టా వయం నృప। అన్యోన్యస్యాంతరం నాస్తి యదిష్టం తత్సమాచర॥ ౪౨॥ రాజా॥ స్వశక్త్యాహం దదానీతి త్వయా పూర్వముదాహృతమ్। యాచే

త్వాం దీయతాం మహ్యం జప్యస్యాస్య ఫలం ద్విజ ॥ ౪౩॥ బ్రాహ్మణః॥ యుద్ధం మమ సదా వాణీ యాచతీతి వికత్థసే । నచ యుద్ధం మయా సార్ధం కిమర్థం యాచసే పునః॥ ౪౪॥ రాజా॥ వాగ్వజ్రా బ్రాహ్మణాః ప్రోక్తాః క్షత్రియా బాహుజీవినః। వాగ్యుద్ధం తదిదం తీవ్రం మమ విప్ర త్వయా సహ॥౪౫॥ బ్రాహ్మణః॥ సైవాద్యాపి ప్రతిజ్ఞా మే స్వశక్త్యా కిం ప్రదీయతామ్। బ్రూహి దాస్యామి రాజేంద్ర విభవే సతి మా చిరమ్॥ ౪౬॥ రాజా॥ యత్తద్వర్షశతం పూర్ణం జప్యం వై జపతా త్వయా। ఫలం ప్రాప్తం తత్ప్రయచ్ఛ మమ దిత్సుర్భవాన్యది॥ ౪౭॥ బ్రాహ్మణః॥ పరమం గృహ్యతాం తస్య ఫలం యజ్జపితం మయా । అర్ధం త్వమవిచారేణ ఫలం తస్య సమాప్నుహి॥ ౪౮॥ అథవా సర్వమేవేహ మామకం జాపకం ఫలమ్। రాజన్ ప్రాప్నుహి కామం త్వం యది సర్వమిహేచ్ఛసి॥౪౯॥ రాజా॥ కృతం సర్వేణ భద్రం తే జప్యం యద్యాచితం మయా। స్వస్తి తేఽస్తు గమిష్యామి కించ తస్య ఫలం వద ॥ ౫౦॥ బ్రాహ్మణః॥ ఫలప్రాప్తిం న జానామి దత్తం యజ్జపితం మయా। అయం ధర్మశ్చ కాలశ్చ యమో మృత్యుశ్చ సాక్షిణః॥ ౫౧ ॥ రాజా॥ అజ్ఞాతమస్య ధర్మస్య ఫలం కిం మే కరిష్యతి। ఫలం బ్రవీషి ధర్మస్య న చేజ్జప్యకృతస్య మామ్ ॥ ప్రాప్నోతు తత్ఫలం విప్రో నాహమిచ్ఛే ససంశయమ్॥౫౨॥ బ్రాహ్మణః ॥ నాదదే పరవక్తవ్యం దత్తం చాస్య ఫలం మయా। వాక్యం ప్రమాణం రాజర్షే మమాద్య తవ చైవ హి॥ ౫౩॥ నాభిసంధిర్మయా జప్యే కృతపూర్వః కదాచన । జప్యస్య రాజశార్దూల కథం వేత్స్యామ్యహం ఫలమ్ ॥ ౫౪॥ దదస్వేతి త్వయా చోక్తం దదానీతి మయా తథా। న వాచం దూషయిష్యామి సత్యం రక్ష స్థిరో భవ॥ ౫౫ ॥ అథైవం వదతో మేద్య వచనం న కరిష్యసి। మహానధర్మో భవితా తవ రాజన్మృషాకృతః॥౫౬॥ న యుక్తం తు మృషా వాణీం త్వయా వక్తుమరిందమ । తథా మయాప్యభిహితం మిథ్యా కర్తుం న శక్యతే॥ ౫౭॥ సంశ్రుతం చ మయా పూర్వం దదానీత్యవిచారితమ్। తద్గృహీష్వావిచారేణ యది సత్యే స్థితో భవాన్॥ ౫౮ ॥ ఇహాగమ్య హి మాం రాజన్ జాప్యం ఫలం మయాచిథాః। తస్మాన్నిసృష్టం గృహ్ణీష్వ భవ సత్యే స్థిరోఽపి చ॥ ౫౯॥ నాయం లోకోఽస్తి న పరో న చ పూర్వాన్స తారయేత్। కుత ఏవ జనిష్యాంస్తు మృషావాదపరాయణః ॥ ౬౦॥ న యజ్ఞఫలదానాని నియమాస్తారయంతి హి। యథా సత్యం పరే లోకే తథేహ పురుషర్షభ॥ ౬౧॥ తపాంసి యాని చీర్ణాని చరిష్యంతి చ యత్తపః । శతైశ్శతసహస్రైశ్చ తైస్సత్యాన్న విశిష్యతే ॥ ౬౨ ॥ సత్యమేకాక్షరం బ్రహ్మ సత్యమేకాక్షరం తపః। సత్యమేకాక్షరో యజ్ఞస్సత్యమేకాక్షరం శ్రుతమ్॥ ౬౩॥ సత్యం వేదేషు జాగర్తి ఫలం సత్యే పరం స్మృతమ్। సత్యాద్ధర్మో యమశ్చైవ సర్వం సత్యే ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౬౪॥ సత్యం వేదాస్తథాంగాని సత్యం విద్యాస్తథా విధిః। వ్రతచర్యా తథా సత్యమోంకారః సత్యమేవ చ॥ ౬౫॥ ప్రాణినాం జననం సత్యం సత్యం సంతతిరేవ చ ॥ సత్యేన వాయురభ్యేతి సత్యేన తపతే రవిః ॥౬౬॥ సత్యేన చాగ్నిర్దహతి స్వర్గస్సత్యే ప్రతిష్ఠితః। సత్యం యజ్ఞస్తపో వేదాస్స్తోభా మంత్రాస్సరస్వతీ॥౬౭॥ తులామారోపితో ధర్మస్సత్యం చైవేతి నః శ్రుతమ్ । సమకక్షాం తులయతో యతః సత్యం తతోఽధికమ్ ॥ ౬౮ ॥ యతో ధర్మస్తతః సత్యం సర్వం సత్యేన వర్ధతే। కిమర్థమనృతం కర్మ కర్తుం రాజంస్త్వమిచ్ఛసి॥ ౬౯॥ సత్యే కురు స్థిరం భావం మా రాజన్ననృతం కృథాః। కస్మాత్త్వమనృతం వాక్యం దేహీతి కురుషే శుభమ్ ॥౭౦॥ యది జప్యఫలం దత్తం మయా నేషిష్యసే నృప । ధర్మేభ్యస్సంపరిభ్రష్టో లోకాననుచరిష్యసి॥ ౭౧॥ సంశ్రుత్య యో న దిత్సేత యాచిత్వా యశ్చ నేచ్ఛతి । ఉభావానృతికావేతౌ న మృషా కర్తుమర్హసి॥ ౭౨॥ రాజా॥ యోద్ధవ్యం రక్షితవ్యశ్చ క్షత్రధర్మః కిల ద్విజ। దాతారః క్షత్రియాః ప్రోక్తా గృహ్ణీయాం భవతః కథమ్ ॥ ౭౩॥ బ్రాహ్మణః॥ న చ్ఛందయామి తే రాజన్నాపి తే గృహమావ్రజమ్। ఇహాగమ్య తు యాచిత్వా న గృహ్ణీషే పునః కథమ్॥ ౭౪ ॥ ధర్మః ॥ అవివాదోఽస్తు యువయోర్విత్తం మాం ధర్మమాగతమ్ । ద్విజో దానఫలైర్యుక్తో రాజా సత్యఫలేన చ॥ ౭౫॥ స్వర్గః॥ స్వర్గం మాం విద్ధి రాజేంద్ర [illegible] । అవివాదోఽస్తు యువయోరుభౌ తుల్యఫలౌ యువామ్॥ ౭౬॥ రాజా॥ కృతం స్వర్గేణ మే కార్యం గచ్ఛ స్వర్గ యథా

గతమ్ । విప్రోయదీచ్ఛతేగంతుంచీర్ణంగృహ్ణాతు మేఫలమ్ ॥ ౮౭॥ బ్రాహ్మణః॥ బాల్యేయదిస్యాదజ్ఞానాన్మయాహస్తఃప్రసారితః । నివృత్తలక్షణంధర్మముపాసేసంహితాంజపన్॥ ౮౮ ॥ నివృత్తంమాంచిరాద్రాజన్విప్రలోభయసేకథమ్ । స్వేనకార్యంకరిష్యామిత్వత్తోనేచ్ఛేఫలంనృప॥తపస్స్వాధ్యాయశీలోహంనివృత్తశ్చప్రతిగ్రహాత్ ॥ ౮౯ ॥ రాజా ॥ యదివిప్రవిసృష్టంతేజప్యస్యఫలముత్తమమ్ । ఆవయోర్యత్ఫలంకించిత్సహితంనౌతదస్త్విహ॥ ౯౦॥ ద్విజాఃప్రతిగ్రహేయుక్తాదాతారోరాజవంశజాః। యదిధర్మశ్శ్రుతోవిప్రసహైవఫలమస్తునౌ॥౯౧॥మావాభూత్సహభోజ్యంనౌమదీయంఫలమాప్నుహి । ప్రతీచ్ఛమత్కృతంధర్మంయదితేమయ్యనుగ్రహః॥ ౯౨॥భీష్మః॥తతోవికృతవేషౌద్వౌపురుషౌసముపస్థితౌ । గృహీత్వాన్యోన్యమావేష్ట్యకుచేలావూచతుర్వచః॥ ౯౩॥ నమేధారయసీత్యేకోధారయామీతిచాపరః । ఇహాస్తినౌవివాదోయమయంరాజానుశాసకః॥౯౪॥ సత్యంబ్రవీమ్యహమిదంనమేధారయతేభవాన్। అనృతంవదసీహత్వమృణంతేధారయామ్యహమ్॥ ౯౫॥ తావుభౌసుభృశంతప్తౌరాజానమిదమూచతుః । పరీక్షుత్వంయథాస్యావనావామిహవిగర్హితౌ॥ ౯౬॥విరూపః॥ధారయామినరవ్యాఘ్రవికృతస్యేహగోఃఫలమ్ ॥ దదతశ్చనగృహ్ణాతివికృతోమేమహీపతే ॥ ౯౭॥ వికృతః॥నమేధారయతేకించిద్విరూపోయంనరాధిప। మిథ్యాబ్రవీత్యయంహిత్వాంసత్యాభాసంనరాధిప॥ ౯౮॥ రాజా॥ విరూపకింధారయతేభవానస్యబ్రవీతుమే। శ్రుత్వాతథాకరిష్యేహమితిమేధీయతేమనః॥ ౯౯॥ విరూపః॥ శృణుష్వావహితోరాజన్యథైతద్ధారయామ్యహమ్ । వికృతస్యాస్యరాజర్షేనిఖిలేననరాధిప॥ ౧౦౦॥ అనేనధర్మప్రాప్త్యర్థంశుభాదత్తాపురానఘ। ధేనుర్విప్రాయరాజర్షేతపఃస్వాధ్యాయశీలినే॥ ౧౦౧॥ తస్యాశ్చాప్యయంమయారాజన్ఫలమభ్యేత్యయాచితః।వికృతేనచమేదత్తంవిశుద్ధేనాంతరాత్మనా॥ ౧౦౨॥తతోమేసుకృతంకర్మకృతమాత్మవిశుద్ధయే।గావౌచకపిలేక్రీత్వావత్సలేబహుదోహనే॥౧౦౩॥తేచోంఛవృత్తయేరాజన్మయాసమపవర్జితే। యథావిధియథాశ్రద్ధంతదస్యాహంపునఃప్రభో॥౧౦౪॥ ఇహాద్యైవగృహీత్వాతుప్రయచ్ఛేద్ద్విగుణంఫలమ్ । ఏవంస్యాత్పురుషవ్యాఘ్రకఃశుద్ధఃకోత్రదోషవాన్ ॥ ౧౦౫ ॥ ఏవంవివదమానౌస్వస్త్వామిహాభ్యాగతౌనృప। కురుధర్మమధర్మంవావినయేనౌసమాదధ॥ ౧౦౬॥యదినేచ్ఛతిమేదానంయథాదత్తమనేనవై। భవానత్రస్థిరోభూత్వామార్గేస్థాపయితావుభౌ॥ ౧౦౭॥రాజా॥దీయమానంనగృహ్ణాసిఋణంకస్మాత్త్వమద్యవై।యథైవతేభ్యనుజ్ఞాతంతథాగృహ్ణీష్వమాచిరమ్॥ ౧౦౮॥ వికృతః॥ధారయామీత్యనేనోక్తందదానీతితథామయా। నాయంమేధారయత్యద్యగచ్ఛతాంయత్రవాంఛతి॥ ౧౦౯॥ రాజా॥ దదతోస్యనగృహ్ణాసివిషమంప్రతిభాతిమే। దండ్యోహిత్వంమమమతోనాస్త్యత్రఖలుసంశయః॥౧౧౦॥ వికృతః॥ మయాస్యదత్తంరాజర్షేగృహ్ణీయాంతత్కథంపునః। కామమత్రాపరాధోమేదండమాజ్ఞాపయప్రభో ॥ ౧౧౧॥ విరూపః॥ దీయమానంయదిమయానైషిష్యసికథంచన । నియంస్యతిత్వాంనృపతిరయంధర్మానుశాసకః॥౧౧౨॥ వికృతః॥ స్వంమయాయాచితేనేహదత్తంకథమిహాద్యతత్ । గృహ్ణీయాంగచ్ఛతుభవానభ్యనుజ్ఞాందదానితే॥౧౧౩॥ బ్రాహ్మణః॥శ్రుతమేతత్త్వయారాజన్ననయోఃకథితంద్వయోః। ప్రతిజ్ఞాతంమయాయత్తేతద్గృహాణావిచారితమ్॥ ౧౧౪॥ రాజా॥ ప్రస్తుతంసుమహత్కార్యమనయోర్గహ్వరంయథా। జాపకస్యదృఢీకారఃకథమేతద్భవిష్యతి ॥ ౧౧౫ ॥ యదితావన్నగృహ్ణామిబ్రాహ్మణేనాపవర్జితమ్ । కథంనలిప్యేయమహంపాపేనమహతాద్యవై॥ ౧౧౬ ॥ తౌచోవాచసరాజర్షిఃకృతకార్యౌగమిష్యథః । నేదానీంమామిహాసాద్యరాజధర్మోభవేన్మృషా॥ ౧౧౭॥ స్వధర్మఃపరిపాల్యస్తురాజ్ఞామితివినిశ్చయః। విప్రధర్మశ్చగహనోమామనాత్మానమావిశత్ ॥ ౧౧౮॥బ్రాహ్మణః॥ గృహాణధారయేహంచయాచితంసంశ్రుతంమయా।నచేద్గ్రహీష్యసేరాజన్శపిష్యేత్వాంనసంశయః॥ ౧౧౯ ॥ రాజా ॥ ధిగ్రాజధర్మంయస్యాయంకార్యస్యేహవినిశ్చయః । ఇత్యర్థంమేగ్రహీతవ్యంకథంతు

ల్యంభవేదితి॥ ౧౨౦॥ ఏషపాణిరపూర్వం మేనిక్షేపార్థం ప్రసారితః । యన్మేధారయసేవిప్రతదిదానీంప్రదీయతామ్॥ ౧౨౧॥ బ్రాహ్మణః॥ సంహితాంజపతాయావాన్ గుణఃకశ్చిత్కృతో మయా।తత్సర్వంప్రతిగృహ్ణీష్వ యదికించిదిహాస్తిమే ॥ ౧౨౨ ॥ రాజా॥ జలమేతన్నిపతితంమమపాణౌద్విజోత్తమ। సమమస్తుసహైవావాస్తుప్రతిగృహ్ణాతువైభవాన్॥౧౨౩॥విరూపః॥ కామక్రోధౌవిద్ధినౌత్వమావాభ్యాంకారితోభవాన్ । సహేతిచయదుక్తంతే సమాలోకాస్తవాస్యచ ॥ ౧౨౪ ॥ నాయంధారయతేకించిజ్జిజ్ఞాసాత్వత్కృతేకృతా।కాలోధర్మస్తథామృత్యుఃకామక్రోధౌతథాయువామ్॥౧౨౫॥ సర్వమన్యోన్యనిష్కర్షేనిష్కృష్టంపశ్యతస్తవ। గచ్ఛలోకాన్ జితాన్ స్వేనకర్మణాయత్రవాంఛసి ॥ ౧౨౬॥ భీష్మః॥ జాపకానాంఫలావాప్తిర్మయాతేసంప్రదర్శితా । గతిఃస్థానంచలోకాశ్చజాపకేనయథాజితాః ॥ ౧౨౭ ॥ ప్రయాతిసంహితాధ్యాయీబ్రహ్మాణంపరమేష్ఠినమ్ । అథవాగ్నింసమాయాతిసూర్యమావిశతేపివా ॥ ౧౨౮॥ సతైజసేనభావేనయదితత్రరమత్యుత । గుణాంస్తేషాంసమాధత్తేరాగేణప్రతిమోహితః॥ ౧౨౯॥ ఏవంసోమేతథావాయ్వోర్భూమ్యాకాశశరీరగః। సరాగస్తత్రవసతిగుణాంస్తేషాంసమాచరన్ ॥ ౧౩౦॥ అథతత్రవిరాగీసగచ్ఛతిత్వథసంశయమ్ । పరమవ్యయమిచ్ఛన్సతమేవావిశతేపునః ॥ ౧౩౧॥ అమృతాచ్చామృతంప్రాప్తఃశాంతీభూతోనిరాత్మవాన్ । బ్రహ్మభూతస్సనిర్ద్వంద్వఃసుఖీశాంతోనిరామయః॥ ౧౩౨॥ బ్రహ్మస్థానమనావర్తమేకమక్షరసంజ్ఞకమ్ । అదుఃఖమజరంశాంతంస్థానంతత్ప్రతిపద్యతే॥౧౩౩॥ చతుర్భిర్లక్షణైర్హీనంతథాషడ్భిస్సషోడశైః। పురుషంతమతిక్రమ్యఆకాశంప్రతిపద్యతే॥ ౧౩౪ ॥ అథనేచ్ఛతిరాగాత్మాసర్వంతదధితిష్ఠతి । యచ్చప్రార్థయతేతచ్చమనసాప్రతిపద్యతే॥ ౧౩౫॥ అథవాచేక్షతేలోకాన్ సర్వాన్నిరయసంజ్ఞితాన్। నిస్పృహస్సర్వతోముక్తస్తత్రవైరమతేసుఖమ్॥ ౧౩౬ ॥ ఏవమేషామహారాజజాపకస్యగతిర్యథా। ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంకింభూయఃశ్రోతుమర్హసి॥౧౩౭॥ ………………………………………… *

ఇతి- జాపకోపాఖ్యానే- ఏకోనద్విశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥కిముత్తరంతదాతౌస్మచక్రతుస్తస్యభాషితే। బ్రాహ్మణోవాథవారాజాతన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౧॥ అథవాతౌగతౌతత్రయదేతత్కీర్తితంత్వయా। సంవాదోవాతయోఃకోభూత్కింవాతౌతత్రచక్రతుః॥ ౨॥ భీష్మః॥ తథేత్యేవంప్రతిశ్రుత్యధర్మంసంపూజ్యచప్రభో। యమంకాలంచమృత్యుంచస్వర్గంసంపూజ్యచార్హతః ॥ ౩ ॥ పూర్వంయేచాపరేతత్రసమేతాబ్రాహ్మణర్షభాః । సర్వాన్ సంపూజ్యశిరసారాజానంసోబ్రవీద్ద్విజః॥ ౪ ॥ ఫలేనానేనసంయుక్తోరాజర్షేగచ్ఛముఖ్యతామ్। భవతాచాభ్యనుజ్ఞాతోజపేయంభూయఏవహి॥౫॥ వరశ్చమమపూర్వంహిదత్తోదేవ్యామహాబల। శ్రద్ధాతేజపతోనిత్యంభవత్వితివిశాంపతే॥౬ ॥ రాజా ॥ యద్యేవమఫలాసిద్ధిశ్శ్రద్ధాచజపితుంతవ । గచ్ఛవిప్రమయాసార్ధంజాపకంఫలమాప్నుహి॥౭ ॥ బ్రాహ్మణః ॥ కృతఃప్రయత్నఃసుమహాన్ సర్వేషాంసన్నిధావిహ । సహతుల్యఫలావావాంగచ్ఛావోయత్రనౌగతిః॥౮॥ వ్యవసాయంతయోస్తత్రవిదిత్వాత్రిదశేశ్వరః। సహదేవైరుపయయౌలోకపాలైస్తథైవచ ॥ ౯ ॥ సాధ్యావిశ్వేమరుతోవాద్యానిసుమహాంతిచ । నద్యఃశైలాస్సముద్రాశ్చతీర్థానివివిధానిచ॥ ౧౦ ॥ తపాంసిసంయోగవిధిర్వేదాఃస్తోభాఃసరస్వతీ । నారదఃపర్వతశ్చైవవిశ్వావసుర్హహాహుహూః॥౧౧॥ గంధర్వశ్చిత్రసేనశ్చపరివారగణైర్యుతః । నాగాస్సిద్ధాశ్చమునయోదేవదేవఃప్రజాపతిః ॥ ౧౨ ॥ విష్ణుస్సహస్రశీర్షశ్చదేవోచింత్యస్సమాగమత్ । అవాద్యంతాంతరిక్షేచభేర్యస్తూర్యాణివావిభో ॥ ౧౩ ॥ పుష్పవర్షాణిదివ్యానితత్రతేషాంమహాత్మనామ్ । ననృతుశ్చాప్సరస్సంఘాస్తత్రతత్రసమంతతః॥ ౧౪ ॥ అథస్వర్గస్తథారూపీబ్రాహ్మణంవాక్యమబ్రవీత్ । సంసిద్ధస్త్వంమహాభాగస్త్వంచసిద్ధస్తథానృప ॥ ౧౫ ॥ అథతౌసహితౌరాజన్నన్యోన్యవిధినాతతః । విషయప్రతిసంహారముభావేవప్రచక్రతుః ॥ ౧౬ ॥ ప్రాణాపానావథోదానంసమానంవ్యానమేవచ । ఏవంతౌమనసిస్థాప్యదధతుఃప్రాణ

యోర్మనః॥౧౭॥ ఉపస్థాస్యోదరే తౌ చ నాసికాగ్రమధో భ్రువోః। భ్రూకుట్యాం చైవ మనసా శనైర్ధారయత స్తదా॥౧౮॥ నిశ్చేష్టాభ్యాం శరీరాభ్యాం స్థిరదృష్టీ సమాహితౌ। జితాత్మానౌ తథాధాయ మూర్ధన్యాత్మానమేవ చ॥౧౯॥ తాలుదేశమథోద్దాళ్య బ్రాహ్మణస్య మహాత్మనః। జ్యోతిర్జ్వాలా సుమహతీ జగామ త్రిదివం తదా॥౨౦॥ హాహాకార స్తదా దిక్షు సర్వేషాం సుమహానభూత్। తజ్జ్యోతిః స్తూయమానం స్మ బ్రహ్మాణం ప్రావిశత్తదా॥౨౧॥ తతః స్వాగతమిత్యాహ తత్తేజః ప్రపితామహః। ప్రాదేశమాత్రం పురుషం ప్రత్యుద్గమ్య విశాంపతే॥౨౨॥ భూయశ్చైవాపరం ప్రాహ వచనం మధురం తదా। జాపకైస్తుల్యఫలతా యోగానాం నాత్ర సంశయః॥౨౩॥ యోగస్య తావదేతేభ్యః ప్రత్యక్షం ఫలదర్శనమ్। జాపకానాం విశిష్టం తు ప్రత్యుత్థానం సమాహితమ్॥౨౪॥ ఉష్యతాం మయి చేత్యుక్త్వా చేతయత్సతతం పునః। అథాస్యం ప్రవివేశాస్య బ్రాహ్మణో విగతజ్వరః॥౨౫॥ రాజాప్యేతేన విధినా భగవంతం పితామహమ్। యథైవ ద్విజశార్దూలస్తథైవ ప్రావిశత్తదా॥౨౬॥ స్వయంభువముఖో దేవా అభివాద్య తతోఽబ్రువన్। జాపకానాం పిశిష్టం తు ప్రత్యుత్థానం సమాహితమ్॥౨౭॥ జాపకార్థమయం యత్నో యదర్థం వయమాగతాః। కృతపూజావిమౌ తుల్యౌ త్వయా తుల్యఫలావిమౌ॥౨౮॥ యోగజాపకయోర్దృష్టం ఫలం సుమహదద్య వై। సర్వాన్ లోకానతిక్రమ్య గచ్ఛేతాం యత్ర వాంఛితమ్॥౨౯॥ బ్రహ్మా॥ మహాస్మృతిం పఠేద్యస్తు తథైవానుస్మృతిం శుభామ్। తావప్యేతేన విధినా గచ్ఛేతాం మత్సలోకతామ్॥౩౦॥ యశ్చ యోగే భవేద్భక్తః సోపి నాస్త్యత్ర సంశయః। విధినానేన దేహాంతే మమ లోకానవాప్నుయాత్। సాధయే గమ్యతాం చైవ యథాస్థానాని సిద్ధయే॥౩౧॥ భీష్మః॥ ఇత్యుక్త్వా స తదా దేవస్తత్రైవాంతరధీయత। ఆమంత్ర్య చ తతో దేవా యయుస్స్వం స్వం నివేశనమ్॥౩౨॥ తే చ సర్వే మహాత్మానో ధర్మం సత్కృత్య తత్ర వై। పృష్ఠతోఽనుయయూ రాజన్ సర్వే సుప్రీతచేతసః॥౩౩॥ ఏతత్ఫలం జాపకానాం గతిశ్చైవ ప్రకీర్తితా। యథా శ్రుతం మహారాజ కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౩౪॥ ....*

ఇతి- జాపకోపాఖ్యానే-ద్విశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కిం ఫలం జ్ఞానయోగస్య వేదానాం నియమస్య చ। భూతాత్మా చ కథం జ్ఞేయస్తన్మే బ్రూహి పితామహ॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। మనోః ప్రజాపతేర్వాదం మహర్షేశ్చ బృహస్పతేః॥ ౨ ॥ ప్రజాపతిం శ్రేష్ఠతమం ప్రజానాం దేవర్షిసంఘప్రవరో మహర్షిః। బృహస్పతిః ప్రశ్నమిమం పురాణం పప్రచ్ఛ శిష్యోఽథ గురుం ప్రణమ్య॥ ౩॥ యత్కారణం యత్ర విధిః ప్రవృత్తో జ్ఞానే ఫలం యత్ప్రవదంతి విప్రాః। యన్మంత్రశబ్దైరకృతప్రకాశం తదుచ్యతాం మే భగవన్ యథావత్ ॥ ౪ ॥ యచ్చార్థశాస్త్రాగమమంత్రవిద్భిర్యజ్ఞైరనేకైరథగోప్రదానైః। ఫలం మహద్భిర్యదుపాస్యతే చ తత్కిం కథం వా భవితా క్వ వా తత్ ॥ ౫ ॥ మహీ మహీజాః పవనోఽంతరిక్షం జలౌకసశ్చైవ జలం దివం చ। దివౌకసశ్చాపి యతః ప్రసూతాస్తదుచ్యతాం మే భగవన్ పురాణమ్ ॥ ౬॥ జ్ఞానం యతం ప్రార్థయతే నరో వై తతస్తదర్థా భవతి ప్రవృత్తిః। న చాప్యహం వేద పరం పురాణం మిథ్యాప్రవృత్తిం చ కథం ను కుర్యామ్॥౭॥ ఋక్సామసంఘాంశ్చ యజూంషి చాపి ఛందాంసి నక్షత్రగతిం నిరుక్తమ్। అధీత్య చ వ్యాకరణం సకల్పం శిక్షాం చ భూతప్రకృతిం న వేద్మి॥ ౮ ॥ స మే భవాన్ శంసతు సర్వమేతత్ సామాన్యశబ్దైశ్చ విశేషణైశ్చ। స మే భవాన్ శంసతు తావదేతత్ జ్ఞానే ఫలం కర్మణి వా యదస్తి ॥ యథా చ దేహాచ్చ్యవతే శరీరీ పునశ్శరీరం చ యథాభ్యుపైతి ॥ ౯ ॥ మనుః॥ యద్యత్ప్రియం యస్య సుఖం తదాహుస్తదేవ దుఃఖం ప్రవదంత్యనిష్టమ్। ఇష్టం చ మే స్యాదితరచ్చ న స్యాదేతత్కృతే కర్మవిధిః ప్రవృత్తః॥౧౦॥ ఇష్టం త్వనిష్టం చ న మాం భజేతేత్యేతత్కృతే జ్ఞానవిధిః ప్రవృత్తః। కామాత్మకాశ్ఛందసి కర్మయోగా ఏభిర్విముక్తః పరమశ్నువీత॥ నానావిధే కర్మపథే సుఖార్థీ నరః ప్రవృత్తో నిరయం ప్రయాతి॥ ౧౧ ॥ బృహస్పతిః॥ ఇష్టం త్వ ఇష్టం చ సుఖాసుఖే చ సాశీస్త్వవచ్ఛందతి కర్మభిశ్చ॥ మనుః॥ ఏభిర్విముక్తః పరమావివేశ ఏతత్కృతే కర్మవిధిః ప్రవృత్తః। కామాత్మకాంశ్ఛందతి కర్మయోగ ఏభిర్విముక్తః పరమావ

దీత॥౧౨॥ ఆత్మాదిభిఃకర్మభిరిధ్యమానోధర్మేప్రవృత్తోద్యుతిమాన్సుఖార్థీ। పరంహితత్కర్మపథాదపేతంనిరాశిషంబ్రహ్మపరంహ్యుపైతి॥ ౧౩॥ ప్రజాసృష్టామనసాకర్మణాచద్వావేవైతౌసత్పథౌలోకజుష్టౌ। దృష్టంకర్మశాశ్వతంచాంతవచ్చమనస్త్యాగఃకారణంనాన్యదస్తి॥౧౪॥ స్వేనాత్మనాచక్షురివప్రణేతానిశాత్యయేతపసాసంవృతాత్మా। జ్ఞానంతువిజ్ఞానగుణేనయుక్తంకర్మాశుభంపశ్యతివర్జనీయమ్॥ ౧౫॥సర్పాన్కుశాగ్రాణితథోదపానంజ్ఞాత్వామనుష్యాఃపరివర్జయంతి। అజ్ఞానతస్తత్రపతంతికేచిత్ జ్ఞానేఫలంపశ్యయథావిశిష్టమ్॥ ౧౬॥కృత్స్నస్తుమంత్రోవిధివత్ప్రయుక్తోయజ్ఞాయథోక్తాస్త్విహదక్షిణాశ్చ । అన్నప్రదానంమనసస్సమాధిఃపంచాత్మకంకర్మఫలంవదంతి॥ ౧౭॥ గుణాత్మకంకర్మవదంతివేదాస్తస్మాన్మంత్రోమంత్రపూర్వంహికర్మ। విధిర్విధేయంమనసోపపత్తిఃఫలస్యభోక్తాతుతథాశరీరీ॥౧౮॥ శబ్దాశ్చరూపాణిరసాశ్చపుణ్యాఃస్పర్శాశ్చగంధాశ్చశుభాస్తథైవ। నరోనసంస్థానగతఃప్రభుస్స్యాదేతత్ఫలంసిధ్యతికర్మలోకే॥ ౧౯ ॥ యద్యచ్ఛరీరేణకరోతికర్మశరీరయుక్తస్సముపాశ్నుతేతత్। శరీరమేవాయతనంసుఖస్యదుఃఖస్యచాప్యాయతనంశరీరమ్॥౨౦॥వాచాతుయత్కర్మకరోతికించిద్వాచైవసర్వంసముపాశ్నుతేతత్। మనస్తుయత్కర్మకరోతికించిన్మనస్థఏవాయముపాశ్నుతేతత్॥ ౨౧॥ యథాయథాకర్మగుణంఫలార్థీకరోత్యయంకర్మఫలేనివిష్టః।తథాతథాయంగుణసంప్రయుక్తఃశుభాశుభంకర్మఫలంభునక్తి॥౨౨॥మత్స్యోయథాస్రోతఇవాభిపాతీతథాకృతంపూర్వముపైతికర్మ।శుభేత్వసౌతుష్యతిదుష్కృతేతునతుష్యతేవైపరమశ్శరీరీ॥ ౨౩॥ యతోజగత్సర్వమిదంప్రసూతంజ్ఞాత్వాత్మవంతోవ్యతియాంతియత్తత్ యన్మంత్రశబ్దైరకృతప్రకాశంతదుచ్యమానంశృణుమేపరంయత్॥౨౪॥ రసైర్విముక్తంవివిధైశ్చగంధైరశబ్దమస్పర్శమరూపవచ్చ । అగ్రాహ్యమవ్యక్తమవర్ణమేకంపంచప్రకారంససృజేప్రజానామ్ ॥ ౨౫ ॥ నస్త్రీపుమాన్నాపినపుంసకంచనసన్నచాసత్సదసచ్చతన్న। పశ్యంతియద్బ్రహ్మవిదోమనుష్యాస్తదక్షరంనక్షరతీతివిద్ధి॥ ౨౬॥ .... ❋

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - మనుబృహస్పతిసంవాదే-ఏకాధికద్విశతతమోధ్యాయః-

మనుః॥అక్షరాత్ఖంతతోవాయుస్తతోజ్యోతిస్తతోజలమ్। జలాత్ప్రసూతాజగతీజగత్యాంజాయతేజగత్॥౧॥ఏతైశ్శరీరైర్జలమేవగత్వాజలాచ్చతేజఃపవనోంతరిక్షమ్। ఖాద్వైనివర్తంతినభావినస్తేమోక్షంచతేవైపరమాప్నువంతి॥ ౨ ॥ నోష్ణంనశీతంమృదునాపితీక్ష్ణంనామ్లంకషాయంమధురంనతిక్తమ్।నశబ్దవన్నాపిచగంధవత్తన్నరూపవత్తత్పరమస్వభావమ్॥౩॥స్పర్శంతనుర్వేదరసంచజిహ్వాఘ్రాణంచగంధాన్శ్రవణౌచశబ్దాన్। రూపాణిచక్షుర్నచతత్పరంయద్గృహ్ణంత్యనధ్యాత్మవిదోమనుష్యాః॥౪॥ నివర్తయిత్వారసనాంరసేభ్యోఘ్రాణంచగంధాచ్ఛ్రవణౌచశబ్దాత్।స్పర్శాత్త్వచంరూపగుణాత్తుచక్షుస్తతఃపరంపశ్యతిస్వంస్వభావమ్॥ ౫॥ యతోగృహీత్వాహికరోతియచ్చయస్మింశ్చతామారభతేప్రవృత్తిమ్।యస్మింశ్చయద్యేనచయశ్చకర్తాయత్కారణంతేసముదాయమాహుః॥ ౬॥ యద్వాప్యభూద్వ్యాపకంసాధకంచయన్మంత్రవత్స్థాస్యతిచాపిలోకే।యస్సర్వహేతుఃపరమాత్మకారీతత్కారణంకార్యమతోయదన్యత్॥౭॥ యథాహికశ్చిత్సుకృతైర్మనుష్యఃశుభాశుభంప్రాప్నుతేథావిరోధాత్। ఏవంశరీరేషుశుభాశుభేషుస్వకర్మజైర్జ్ఞానమిదంనిబద్ధమ్ ॥ ౮ ॥ యథాప్రదీప్తఃపురతఃప్రదీపఃప్రకాశమన్యస్యకరోతిదీప్యన్ । తథేహపంచేంద్రియదీపవృక్షాజ్ఞానప్రదీప్తాఃపరవంతఏవ॥ ౯ ॥ యథాచరాజ్ఞోబహవోహ్యమాత్యాఃపృథక్ప్రమాణంప్రవదంతియుక్తాః । తద్వచ్ఛరీరేషుభవంతిపంచజ్ఞానైకదేశాఃపరమస్సతేభ్యః॥౧౦॥యథార్చిషోగ్నేఃపవనస్యవేగోమరీచయోర్కస్యనదీషుచాపః। గచ్ఛంతిచాయాంతిచసంచరంత్యస్తద్వచ్ఛరీరాణిశరీరిణాంతు॥౧౧॥యథాచకశ్చిత్పరశుంగృహీత్వాధూమంనపశ్యేజ్జ్వలనంచకాష్ఠే । తద్వచ్ఛరీరోదరపాణిపాదంఛిత్వానపశ్యంతితతోయదన్యత్॥ ౧౨॥ తాన్యేవకాష్ఠానియథా

విమథ్యధూమంచపశ్యేత్ జ్వలనంచయోగాత్ । తద్వత్సబుద్ధిస్సుమమింద్రియాత్మాబుధఃపరంపశ్యతితంస్వభావమ్॥ ౧౩ ॥ యథాత్మనోఽంగంపతితంపృథివ్యాంస్వప్నాంతరేపశ్యతచాత్మనోఽన్యత్ । శ్రోత్రాదియుక్తఃసుమహాన్సబుద్ధిర్లింగాత్తథాగచ్ఛతిలింగమన్యత్॥ ౧౪। ఉత్పత్తివృద్ధివ్యయసన్నిపాతైర్నయుజ్యతేసౌపరమశ్శరీరీ। అనేనలింగేనతులింగమన్యద్గచ్ఛత్యదృష్టఃఫలసన్నియోగాత్ ॥ ౧౫ ॥ నచక్షుషాపశ్యతిరూపమాత్మనోనచాపిసంస్పర్శముపైతికించిత్। నచాపితైస్సాధయతేతుకార్యం తేతంనపశ్యంతిసపశ్యతేతాన్ ॥ ౧౬ ॥ యథాసమీపేజ్వలతోఽనలస్యసంతాపజంరూపముపైతికశ్చిత్। నచాపరంరూపగుణంబిభర్తితథైవతద్దృశ్యతిరూపమస్య॥ ౧౭॥ తథామనుష్యఃపరిముచ్యకాయమదృశ్యమన్యద్విశతేశరీరమ్। విసృజ్యభూతేషుమహత్సుదేహంతదాశ్రయంచైవబిభర్తిరూపమ్॥ ౧౮॥ ఖంవాయుమగ్నింసలిలంతథోర్వీంసమంతతోఽభ్యావిశతేశరీరీ। నానాశ్రయాఃకర్మసువర్తమానాఃశ్రోత్రాదయఃపంచగుణాన్శ్రయంతే॥ ౧౯॥ శ్రోత్రంఖతోఘ్రాణమథోపృథివ్యాస్తేజోమయంరూపమథోవిపాకః। జలాశ్రయంతేజఉక్తంరసశ్చవాయ్వాత్మకస్స్పర్శకృతోగుణశ్చ ॥ ౨౦ ॥ మహత్సుభూతేషువసంతిపంచపంచేంద్రియార్థాశ్చతథేంద్రియేషు। సర్వాణిచైతానిమనోనుగానిబుద్ధింమనోన్వేతిమనస్స్వభావమ్॥ ౨౧॥ శుభాశుభంకర్మకృతంయదన్యత్తదేవప్రత్యాదదతేస్వదేహే। మనోనువర్తంతిపరావరాణిజలౌకసఃస్రోతఇవానుకూలమ్॥ ౨౨॥ చలంయథాదృష్టిపథంపరైతిసూక్ష్మంమహద్రూపమివాభిభాతి। స్వరూపమాలోచయతేచరూపంపరంతథాబుద్ధిపథంపరైతి॥ ౨౩ ॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- మనుబృహస్పతిసంవాదే - ద్వ్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

మనుః॥ యదింద్రియైస్తూపహితంపురస్తాత్ప్రాప్తాన్గుణాన్సంస్మరతేచిరాయ । తేష్వింద్రియేషూపహతేషుపశ్చాత్సబుద్ధిరూపఃపరమస్స్వభావః॥ ౧॥ యథేంద్రియార్థాన్యుగపత్సమంతాన్నోపేక్షతేకృత్స్నమతుల్యకాలమ్। తథాచలంసంచరతేసవిద్వాంస్తస్మాత్సఏకఃపరమశ్శరీరీ॥ ౨॥ రజస్తమఃసత్త్వమథోతృతీయంగచ్ఛత్యసౌస్థానగుణాన్విరూపాన్ । తథేంద్రియాణ్యావిశతేశరీరీహుతాశనంవాయురివేంధనస్థమ్॥ ౩॥ నచక్షుషాపశ్యతిరూపమాత్మనోనపశ్యతిస్పర్శనమింద్రియాణామ్ । నశ్రోత్రలింగంశ్రవణేనదర్శనంతథాకృతంపశ్యతితద్వినశ్యతి ॥ ౪ ॥ శ్రోత్రాదీనినపశ్యంతిస్వంస్వమాత్మానమాత్మనా। సర్వజ్ఞస్సర్వదర్శీచసర్వజ్ఞస్తానిపశ్యతి॥ ౫॥ యథాహిమవతఃపార్శ్వంపృష్టంచంద్రమసోయథా। నదృష్టపూర్వంమనుజైర్నచతన్నాస్తితావతా॥ ౬॥ తద్వద్భూతేషుభూతాత్మాసూక్ష్మోజ్ఞానాత్మవానసౌ। అదృష్టపూర్వశ్చక్షుర్భ్యాంనచాసౌనాస్తితావతా॥ ౭॥ పశ్యన్నపియథాలక్ష్మజగత్సోమేనవిందతి । ఏవమస్తినచోత్పన్నంనచతన్నపరాయణమ్॥ ౮॥ రూపవంతమరూపత్వాదుదయాస్తమనేబుధాః। ధియాసమనుపశ్యంతితద్గతాస్సవితుర్గతిమ్॥ ౯॥ తథాబుద్ధిప్రదీపేనదూరస్థంసువిపశ్చితః। ప్రత్యాసన్నంనినీషంతేజ్ఞేయంజ్ఞానాభిసంహితమ్॥ ౧౦॥ నహిఖల్వనుపాయేనకశ్చిదర్థోఽభిసిధ్యతి। సూత్రజాలైర్యథామత్స్యాన్బధ్నంతిజలజీవినః॥ ౧౧ ॥ మృగైర్మృగాణాంగ్రహణంపక్షిణాంపక్షిభిర్యథా। గజానాంచగజైరేవంజ్ఞేయంజ్ఞానేనగృహ్యతే॥ ౧౨॥ అహిరేవహ్యహేఃపాదాన్పశ్యతీతిహినశ్శ్రుతమ్। తద్వన్మూర్తిషుమూర్తిస్థంజ్ఞేయంజ్ఞానేనపశ్యతి॥ ౧౩॥ నోత్సహంతేయథావేత్తుమింద్రియైరింద్రియాణ్యపి। తథైవేహపరాబుద్ధిఃపరబోధ్యంనపశ్యతి॥ ౧౪॥ యథాచంద్రోహ్యమావాస్యామలింగత్వాన్నదృశ్యతే। నచనాశోఽస్యభవతితథావిద్ధిశరీరిణమ్॥ ౧౫॥ క్షీణకోశోహ్యమావాస్యాంచంద్రమానప్రకాశతే। తద్వన్మూర్తివిముక్తోసౌశరీరీనోపలభ్యతే॥ ౧౬॥ యథాకాశాంతరంప్రాప్యచంద్రమాభ్రాజతేపునః। తద్వల్లింగాంతరంప్రాప్యశరీరీభ్రాజతేపునః॥ ౧౭॥ జన్మవృద్ధిఃక్షయశ్చాస్యప్రత్యక్షేణోపలభ్యతే। సాతుచాంద్రమసీవృత్తిర్నతుతస్యశరీరిణః॥ ౧౮॥ ఉత్పత్తివృద్ధివయసాయథాసఇతిగృహ్యతే। చంద్రపవత్త్వమావాస్యాంతథాభవతిమూర్తిమాన్॥ ౧౯॥ నోపసర్పద్విముంచద్వాశ

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

శినందృశ్యతేతమః । విసృజంశ్చోపసర్పంశ్చతద్వత్పశ్యశరీరిణమ్॥ ౨౦॥ యథాచంద్రార్కసంయుక్తంతమస్తదుపలభ్యతే। తద్వచ్ఛరీరసంయుక్తఃశరీరీత్యుపలభ్యతే॥ ౨౧॥ యథాచంద్రార్కనిర్ముక్తఃసరాహుర్నోపలభ్యతే । తద్వచ్ఛరీరనిర్ముక్తఃశరీరీనోపలభ్యతే॥౨౨॥యథాచంద్రోహ్యమావాస్యాంనక్షత్రైర్యుజ్యతేగతః। తద్వచ్ఛరీరనిర్ముక్తఃఫలైర్యుజ్యతికర్మణః॥౨౩॥ ....*

ఇతి-మనుబృహస్పతిసంవాదే - త్ర్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

మనుః॥ యథావ్యక్తమిదంశేతేస్వప్నేచరతిచేతనమ్।జ్ఞానమింద్రియసంయుక్తంతద్వత్ప్రేత్యభవాభవౌ॥ ౧॥యథాంభసిప్రసన్నేతురూపంపశ్యతిచక్షుషా। తద్వత్ప్రసన్నేంద్రియత్వాత్ జ్ఞేయంజ్ఞానేనపశ్యతి ॥ ౨॥ సఏవలులితేతస్మిన్యథారూపంనపశ్యతి।తథేంద్రియాకులీభావేజ్ఞేయంజ్ఞానేనపశ్యతి॥౩॥అబుద్ధిరజ్ఞానకృతాఅబుద్ధ్యాకృష్యతేమనః। దుష్టస్యమనసఃపంచసంప్రదుష్యంతిమానసాః ॥ ౪॥ అజ్ఞానతృప్తోవిషయేష్వవగాఢోనతృప్యతే । అదృష్టవచ్చభూతాత్మావిషయేభ్యోనివర్తతే ॥ ౫॥ తర్షచ్ఛేదోనభవతిపురుషస్యేహకల్మషాత్ । నివర్తతేతదాతర్షఃపాపమంతగతంయదా॥౬॥విషయేషుతుసంసర్గాచ్ఛాశ్వతస్యతుసంశ్రయాత్ । మనసాచాన్యథాకాంక్షన్పరంనప్రతిపద్యతే ॥ ౭ ॥ జ్ఞానముత్పద్యతేపుంసాంక్షయాత్పాపస్యకర్మణః । యథాదర్శతలేప్రఖ్యేపశ్యత్యాత్మానమాత్మని ॥ ౮ ॥ ప్రసృతైరింద్రియైర్దుఃఖీతైరేవనియతైస్సుఖీ। తస్మాదింద్రియరూపేభ్యోయచ్ఛేదాత్మానమాత్మనా॥౯॥ఇంద్రియేభ్యోమనఃపూర్వంబుద్ధిఃపరతరాతతః। బుద్ధేఃపరతరంజ్ఞానంజ్ఞానాత్పరతరంమహత్ ॥౧౦॥ అవ్యక్తాత్ప్రసృతంజ్ఞానంతతోబుద్ధిస్తతోమనః। మనశ్శ్రోత్రాదిభిర్యుక్తంశబ్దాదీన్సాధుపశ్యతి॥ ౧౧॥ యస్తాంస్త్యజతిశబ్దాదీన్సర్వాశ్చవ్యక్తయస్తథా । విముంచత్యాకృతాగ్రామాంస్తాన్ముక్త్వామృతమశ్నుతే ॥ ౧౨॥ ఉద్యన్హిసవితాయద్వత్సృజతేరశ్మిమండలమ్। సఏవాస్తముపాగచ్ఛంస్తదేవాత్మనియచ్ఛతి॥౧౩॥అంతరాత్మాతథాదేహమావిశ్యేంద్రియరశ్మిభిః । ప్రాప్యేంద్రియగుణాన్పంచసోఽస్తమావృత్యగచ్ఛతి॥౧౪ ॥ ప్రణీతంకర్మణామార్గంనీయమానఃపునఃపునః। ప్రాప్నోత్యయంకర్మఫలంప్రవృత్తంధర్మమాత్మవిత్ ॥ ౧౫॥ విషయావినివర్తంతేనిరాహారస్యదేహినః । రసవర్జంరసోఽప్యస్యపరందృష్ట్వానివర్తతే॥౧౬॥ బుద్ధిఃకర్మగుణైర్హీనాయదామనసివర్తతే। యదాసంపద్యతేబ్రహ్మతత్రైవప్రళయంగతమ్॥౧౭॥ అస్పర్శనమశృణ్వానమనాస్వాదమదర్శనమ్। అఘ్రాణమవితర్కంచసత్త్వంప్రవిశతేపరమ్॥౧౮॥ మనస్యాకృతయోమగ్నామనస్త్వభిగతంమతిమ్ । మతిస్త్వభిగతాజ్ఞానంజ్ఞానంచాభిగతంపరమ్॥౧౯॥ఇంద్రియైర్మనసస్సిద్ధిర్నబుద్ధింబుధ్యతేమనః। నబుద్ధిర్బుధ్యతేవ్యక్తంసూక్ష్మంత్వేతానిపశ్యతి॥ ౨౦॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - మనుబృహస్పతిసంవాదే- చతురధికద్విశతతమోఽధ్యాయః

మనుః॥ దుఃఖోపఘాతేశారీరేమానసేచాప్యుపస్థితే। యస్మిన్నశక్యతేకర్తుంయత్నస్తంనానుచింతయేత్ ॥౧॥భైషజ్యమేతద్దుఃఖస్యయదేతన్నానుచింతయేత్ ।చింత్యమానంహిచాభ్యేతిభూయశ్చాపిప్రవర్తతే॥౨॥ప్రజ్ఞయామానసందుఃఖంహన్యాచ్ఛారీరమౌషధైః। ఏతద్విజ్ఞానసామర్థ్యంనబాలైస్సమతామియాత్ ॥ ౩॥ అనిత్యంయౌవనంరూపంజీవితంద్రవ్యసంచయః। ఆరోగ్యంప్రియసంవాసోగృధ్యేత్తత్రనపండితః॥౪॥ నజానపదికందుఃఖమేకశ్శోచితుమర్హతి। అశోచన్ప్రతికుర్వీతయదిపశ్యేదుపక్రమమ్॥౫॥ సుఖాద్బహుతరందుఃఖంజీవితేనాస్తిసంశయః। స్నిగ్ధస్యచేంద్రియార్థేషుమోహాన్మరణమప్రియమ్ ॥ ౬॥ పరిత్యజతియోదుఃఖంసుఖంవాప్యుభయంనరః।అభ్యేతిబ్రహ్మసోఽత్యంతంనతేశోచంతిపండితాః॥౭॥దుఃఖమర్థాహియుజ్యంతేపాలనేనచతేసుఖమ్। దుఃఖేనచాధిగమ్యంతేనాశమేషాంనచింతయేత్ ॥౮॥జ్ఞానంజ్ఞేయాభినిర్వృత్తంవిద్ధిజ్ఞానగుణంమనః। ప్రజ్ఞాకారణసంయుక్తంతతోబుద్ధిఃప్రవర్తతే॥ ౯॥ యదాకర్మగుణోపేతాబుద్ధిర్మనసివర్తతే । తదాప్రజ్ఞాయతేబ్రహ్మధ్యానయోగసమాధినా॥౧౦॥సేయంగుణవతీబుద్ధిర్గుణే

ష్వేవాభివర్తతే। అపరాదభినిస్సృత్యగిరేశ్శృంగాదివోదకమ్॥ ౧౧॥ యదానిర్గుణమాప్నోతిధ్యానంమనసిపూర్వజమ్। తదాప్రజ్ఞాయతేబ్రహ్మనిక
షంనికషేయథా॥౧౨॥ మనస్త్వపహృతంపూర్వమింద్రియార్థనిదర్శకమ్ । నసమక్షగుణాపేక్షినిర్గుణస్యనిదర్శకమ్॥ ౧౩॥ సర్వాణ్యేతానిసం
వార్యద్వారాణిమనసిస్థితః। మనస్యేకాగ్రతాంకృత్వాతత్పరంప్రతిపద్యతే॥౧౪॥ యథామహాంతిభూతానినివర్తంతేగుణక్షయే। తథేంద్రియాణ్యుపా
దాయబుద్ధిర్మనసివర్తతే॥ ౧౫॥ యదామనసిసాబుద్ధిర్వర్తతేంతరచారిణీ।వ్యవసాయగుణోపేతాతదాసంపద్యతేమనః॥౧౬॥గుణవద్భిర్గుణోపే
తంయదాధ్యానగుణంమనః । తదాసర్వాన్గుణాన్హిత్వానిర్గుణంప్రతిపద్యతే॥౧౭॥అవ్యక్తస్యేహవిజ్ఞానేనాస్తితుల్యంనిదర్శనమ్।యత్రనాస్తిపద
న్యాసఃకస్తంవిషయమాప్నుయాత్ ॥ ౧౮॥ తపసాచానుమానేనగుణైర్జాత్యాశ్రుతేనచ।నినీషేత్పరమంబ్రహ్మవిశుద్ధేనాంతరాత్మనా॥ ౧౯॥ గుణహీ
నోహితంమార్గంబహిస్సమనువర్తతే। గుణాభావాత్ప్రకృత్యావానిస్తర్క్యంజ్ఞేయసమ్మితమ్॥౨౦॥నైర్గుణ్యాద్బ్రహ్మచాప్నోతిసగుణత్వాన్ని
వర్తతే। గుణప్రచారిణీబుద్ధిర్హుతాశనఇవేంధనే॥౨౧॥ యథాపంచవిముక్తానిఇంద్రియాణిస్వకర్మభిః । తథాహిపరమంబ్రహ్మవిముక్తంప్రకృతేఃప
రమ్॥ ౨౨॥ ఏవంప్రకృతితస్సర్వేప్రవర్తంతేశరీరిణః । నివర్తంతేనివృత్తౌచస్వర్గంచైవోపయాంతిచ॥ ౨౩॥ పురుషఃప్రకృతిర్బుద్ధిర్విషయాశ్చేంద్రి
యాణిచ। అహంకారోభిమానశ్చసమూహోభూతసంజ్ఞకః॥౨౪॥ ఏతస్యాద్యాప్రవృత్తిస్తుప్రధానాత్సంప్రవర్తతే । ద్వితీయామిథునవ్యక్తిమవిశే
షాన్నియచ్ఛతి॥౨౫॥ ధర్మాదుత్కృష్యతేశ్రేయస్తథాశ్రేయోప్యధర్మతః। రాగవాన్ప్రకృతింహ్యేతివిరక్తోజ్ఞానవాన్భవేత్ ॥౨౬॥ ....*

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి-మనుబృహస్పతిసంవాదే-పంచాధికద్విశతతమోధ్యాయః॥

మనుః॥ యదాతైఃపంచభిఃపంచయుక్తానిమనసాసహ। అథతద్ద్రక్ష్యతేబ్రహ్మమణౌసూత్రమివార్పితమ్॥౧॥తదేవచయథాసూత్రంసువర్ణేవర్తతే
పునః। ముక్తాస్వథప్రవాలేషుమృణ్మయేరజతేతథా॥౨॥ తద్వద్గోశ్వమనుష్యేషుతద్వద్ధస్తిమృగాదిషు। తద్వత్కీటపతంగేషుప్రసక్తాత్మాస్వకర్మభిః॥
౩॥ యేనయేనశరీరేణయద్యత్కర్మకరోత్యయమ్। తేనతేనశరీరేణతత్తత్ఫలముపాశ్నుతే॥౪॥ యథాహ్యేకరసాభూమిరోషధ్యర్థానుసారిణీ।తథాక
ర్మానుగాబుద్ధిరంతరాత్మానుదర్శినీ॥౫॥జ్ఞానపూర్వాభవేల్లిప్సాలిప్సాపూర్వాభిసంధితా। అభిసంధిపూర్వకంకర్మకర్మమూలంతతఃఫలమ్॥ ౬॥
ఫలంకర్మాత్మకంవిద్యాత్కర్మజ్ఞేయాత్మకంతథా।జ్ఞేయంజ్ఞానాత్మకంవిద్యాత్ జ్ఞానంసదసదాత్మకమ్॥౭॥ జ్ఞానానాంచఫలానాంచజ్ఞేయానాంకర్మ
ణాంతథా। క్షయాంతేయత్ఫలందివ్యంజ్ఞానంజ్ఞేయప్రతిష్ఠితమ్॥ ౮॥ మహద్ధిపరమంభూతంయత్ప్రపశ్యంతియోగినః। అబుధాస్తన్నపశ్యంతిహ్యాత్మస్థం
గుణబుద్ధయః॥ ౯ ॥ పృథివీరూపతోరూపమపామిహమహత్తరమ్।అద్భ్యోమహత్తరంతేజస్తేజసఃపవనోమహాన్॥ ౧౦ ॥ పవనాచ్చమహద్వ్యోమత
స్మాత్పరతరంమనః। మనసోమహతీబుద్ధిర్బుద్ధేఃకాలోమహాన్స్మృతః॥ ౧౧॥ కాలాత్సభగవాన్విష్ణుర్యస్యసర్వమిదంజగత్ ।నాదిర్నమధ్యంనైవాం
తస్తస్యదేవస్యవిద్యతే॥ ౧౨॥ అనాదిత్వాదమధ్యత్వాదనంతత్వాచ్చసోవ్యయః। అత్యేతిసర్వదుఃఖానిదుఃఖంహ్యంతవదుచ్యతే॥ ౧౩॥ తద్బ్రహ్మపర
మంప్రోక్తంతద్ధామపరమంపదమ్। తద్గత్వాకాలవిషయాద్విముక్తామోక్షమాశ్రితాః॥౧౪॥ గుణేష్వేతేప్రకాశంతేనిర్గుణత్వాత్తతఃపరమ్। నివృత్తిలక్ష
ణోధర్మస్తథానంత్యాయకల్పతే॥ ౧౫ ॥ ఋచోయజూంషిసామానిశరీరాణివ్యపాశ్రితాః।జిహ్వాగ్రేషుప్రవర్తంతేయత్నసాధ్యావినాశినః॥౧౬॥న
చైవమిష్యతేబ్రహ్మశరీరాశ్రయసంభవమ్। నయత్నసాధ్యంతద్బ్రహ్మనాదిమధ్యంనచాంతవత్ ॥ ౧౭॥ఋచామాదిస్తథాసామ్నాంయజుషామాదిరు
చ్యతే। అంతశ్చాదిమతాందృష్టోనత్వాదిర్బ్రహ్మణఃస్మృతః॥ ౧౮॥ అనాదిత్వాదనంతత్వాత్తదనంతమథావ్యయమ్। అవ్యయత్వాచ్చనిర్దుఃఖంద్వం

ద్వాభావస్తతఃపరమ్॥ ౧౯॥ అదృష్టతోనుపాయాచ్చప్రతిసంధేశ్చకర్మణః। నతేనమర్త్యాఃపశ్యంతియేనగచ్ఛంతితత్పరమ్॥ ౨౦॥ విషయేషుచసంసర్గాచ్ఛాశ్వతస్యచదర్శనాత్ । మనసాచాన్యథాకాంక్షన్పరంనప్రతిపద్యతే ॥ ౨౧ ॥ గుణాన్యదిహపశ్యంతితదిచ్ఛంత్యపరేజనాః । పరంనైవాభికాంక్షంతినిర్గుణత్వాద్గుణార్థినః॥ ౨౨॥ గుణైర్యస్త్వవరైర్యుక్తఃకథంవిద్యాత్పరాన్గుణాన్। అనుమానాద్ధిగంతవ్యంగుణైరవయవైఃపరమ్॥౨౩॥ సూక్ష్మేణమనసావిద్మోవాచావక్తుంనశక్నుమః। మనోహిమనసాగ్రాహ్యందర్శనేనచదర్శనమ్॥౨౪॥ జ్ఞానేననిర్మలీకృత్యబుద్ధింబుద్ధ్యామనస్తథా। మనసాచేంద్రియగ్రామమక్షరంప్రతిపద్యతే॥ ౨౫॥ బుద్ధిప్రహీనోమనసాసమృద్ధోనిరాశిషంనిర్గుణమభ్యుపైతి।పరంత్యజంతీహవిలోడ్యమానాహుతాశనంవాయురివేంధనస్థమ్॥౨౬॥ గుణాదానేవిప్రయోగేచతేషాంమనస్సదాబుద్ధిపరావరాభ్యామ్। అనేనైవవిధినాసంప్రవృత్తోగుణాదానేబ్రహ్మశరీరమేతి॥౨౭॥అవ్యక్తాత్మాపురుషోవ్యక్తకర్మాసోవ్యక్తత్వంగచ్ఛతిహ్యంతకాలే। తైరేవాయంచేంద్రియైర్వర్ధమానైర్గ్లాయద్భిర్వావర్తతేకామరూపః॥౨౮॥ సర్వైరయంచేంద్రియైస్సంప్రయుక్తోదేహంప్రాప్తఃపంచభూతాశ్రయస్స్యాత్ । నాసామర్థ్యాద్గచ్ఛతికర్మణేహహీనస్తేనపరమేణావ్యయేన॥ ౨౯ ॥ పృథ్వ్యాంనరఃపశ్యతినాంతమస్యాహ్యంతశ్చాస్యాభవితాచేతివిద్ధి । పరంనయంతీహవిలోడ్యమానంయథాప్లవంవాయురివార్ణవస్థమ్ ॥ ౩౦॥ దివాకరోగుణముపలభ్యనిర్గుణోయథాభవేదపగతరశ్మిమండలః । తథాహ్యసౌమునిరిహనిర్విశేషవాన్సనిర్గుణంప్రవిశతిబ్రహ్మచావ్యయమ్ ॥ ౩౧ ॥ అనాగతంసుకృతవతాంపరాంగతింస్వయంభువంప్రభవనిధానమవ్యయమ్ । సనాతనంయదమృతమవ్యయంధ్రువంవిచార్యతత్పరమమృతత్వమశ్నుతే॥ ౩౨-౦

……………………………………………………………… *

ఇతిశ్రీమహాభారతేశాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- మనుబృహస్పతిసంవాదే-షడధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥పితామహమహాప్రాజ్ఞపుండరీకాక్షమచ్యుతమ్।కర్తారమకృతంవిష్ణుంభూతానాంప్రభవావ్యయమ్॥౧॥నారాయణంహృషీకేశంగోవిందమపరాజితమ్। తత్త్వేనభరతశ్రేష్ఠశ్రోతుమిచ్ఛామికేశవమ్॥ ౨- భీష్మః॥శ్రుతోయమర్థోరామస్యజామదగ్న్యస్యజల్పతః । నారదస్యచదేవర్షేః కృష్ణద్వైపాయనస్యచ॥ ౩॥ అసితోదేవలస్తాతవాల్మీకిశ్చమహాతపాః। మార్కండేయశ్చగోవిందేకథయత్యద్భుతంమహత్॥ ౪॥ కేశవోభరతశ్రేష్ఠభగవానీశ్వరఃప్రభుః । పురుషస్సర్వమిత్యేవశ్రూయతేబహుధావిభుః ॥ ౫ ॥ కింతుయానివిదుర్లోకేబ్రాహ్మణాశ్శార్ఙ్గధన్వని। మహాత్మనిమహాబాహోశృణుతానియుధిష్ఠిర॥ ౬॥ యానిచాహుర్మనుష్యేంద్రయేపురాణవిదోజనాః। కర్మాణిత్విహగోవిందేకీర్తయిష్యామితాన్యహమ్॥ ౭॥మహాభూతానిభూతాత్మామహాత్మాపురుషోత్తమః। వాయుర్జ్యోతిస్తథాచాపఃఖంచగాంచానుకల్పయత్॥౮॥ ససృష్ట్వాపృథివీంచైవసర్వభూతేశ్వరఃప్రభుః। అప్స్వేవశయనంచక్రేమహాత్మాపురుషోత్తమః॥౯॥సర్వతేజోమయస్తస్మిన్శయానఃపురుషోత్తమః । సోగ్రజంసర్వభూతానాంసంకర్షణమకల్పయత్ ॥౧౦॥ ఆశ్రయంసర్వభూతానాంమనసేతీహశుశ్రుమ। సధారయతిభూతానిఉభేభూతభవిష్యతీ॥ ౧౧ ॥ తతస్తస్మిన్మహాబాహోప్రాదుర్భూతేమహాత్మని। భాస్కరప్రతిమందివ్యంనాభ్యాంపద్మమజాయత॥ ౧౨॥ సతత్రభగవాన్దేవఃపుష్కరేభాసయన్దిశః। బ్రహ్మాసమభవత్తాతసర్వభూతపితామహః॥ ౧౩ ॥ తస్మిన్నపిమహాబాహోప్రాదుర్భూతేమహాత్మని । తమసాపూర్వజోజజ్ఞేమధుర్నామమహాసురః॥ ౧౪॥ తముగ్రముగ్రకర్మాణముగ్రంకర్మసమాస్థితమ్। బ్రహ్మణోపచితింకుర్వన్జఘానపురుషోత్తమః॥ ౧౫॥ తస్యతాతవధాత్సర్వేదేవదానవమానవాః। మధుసూదనమిత్యాహుర్వృషభంసర్వసాత్వతామ్॥౧౬॥ బ్రహ్మానుససృజేపుత్రాన్మానసాన్దక్షసప్తమాన్ । మరీచిమత్ర్యంగిరసౌపులస్త్యంపులహంక్రతుమ్॥ ౧౭॥ మరీచిఃకాశ్యపంతాతపుత్రమగ్రజమగ్రజః। మానసంజనయామాసతైజసంబ్రహ్మవిత్తమమ్॥౧౮॥ అంగుష్ఠాత్ససృజేబ్రహ్మామరీచేరపిపూర్వజమ్।

సోఽభవద్భరతశ్రేష్ఠదక్షో నామప్రజాపతిః॥ ౧౯ ॥ తస్యపూర్వమజాయంతదశతిస్రశ్చ భారత। ప్రజాపతేర్దుహితరస్తాసాం జ్యేష్ఠాభవద్దితిః॥ ౨౦॥ స
ర్వధర్మవిశేషజ్ఞః పుణ్యకీర్తిర్మహాయశాః । మారీచః కాశ్యపస్తాత సర్వాసామభవత్పతిః॥ ౨౧॥ ఉత్పాద్యతుమహాభాగస్తాసామవరజాదశ । దదౌ
ధర్మాయధర్మజ్ఞో దక్షఏవప్రజాపతిః॥ ౨౨॥ ధర్మస్యవసవఃపుత్రారుద్రాశ్చామితతేజసః। విశ్వేదేవాశ్చసాధ్యాశ్చమరుత్వంతశ్చ భారత॥ ౨౩॥ అ
పరాశ్చయవీయస్యస్తాభ్యోఽన్యాస్సప్తవింశతిః । సోమస్తాసాంమహాభాగఃసర్వాసామభవత్పతిః ॥ ౨౪ ॥ ఇతరాస్తువ్యజాయంతగంధర్వాంస్తురగాన్
ద్విజాన్। గాశ్చకింపురుషాన్మత్స్యానుద్భిజ్జాంశ్చవనస్పతీన్ ॥ ౨౫॥ ఆదిత్యానదితిర్జజ్ఞే దేవశ్రేష్ఠాన్మహాబలాన్ । తేషాంవిష్ణుర్వామనోఽభూద్గోవిం
దశ్చాభవత్ప్రభుః ॥ ౨౬॥ తస్యవిక్రమణాచ్చాపి దేవానాంశ్రీర్వ్యవర్ధత । దానవాశ్చపరాభూతా దైతేయీచాసురీప్రజా ॥ ౨౭ ॥ విప్రచిత్తిప్రధా
నాంశ్చదానవానసృజద్దనుః। దితిస్తుసర్వానసురాన్మహాసత్త్వానజీజనత్ ॥ ౨౮ ॥ అహోరాత్రంచకాలంచయథర్తుమధుసూదనః॥ పూర్వాహ్ణం
చాపరాహ్ణంచసర్వమేవానుకల్పయత్ ॥ ౨౯॥ ప్రధ్యాయసోఽసృజన్మేఘాంస్తథాస్థావరజంగమాన్ । పృథివీంసోఽసృజద్విశ్వాంసహితాంభూరితేజసా॥
౩౦॥ తతఃకృష్ణోమహాభాగఃపునరేవయుధిష్ఠిర। బ్రాహ్మణానాంశతంశ్రేష్ఠంముఖాదేవాసృజత్ప్రభుః॥ ౩౧॥ బాహుభ్యాంక్షత్రియశతంవైశ్యానామూ
రుతఃశతమ్। పద్భ్యాంశూద్రశతంచైవకేశవోభరతర్షభ ॥ ౩౨॥ సఏవంచతురోవర్ణాన్సముత్పాద్యమహాతపాః। అధ్యక్షంసర్వభూతానాంధా
తారమకరోత్స్వయమ్ ॥ ౩౩॥ వేదవిద్యావిధాతారంబ్రహ్మాణమమితద్యుతిమ్। భూతమాతృగణాధ్యక్షంవిరూపాక్షంచసోఽసృజత్ ॥౩౪॥ శాసితారం
చపాపానాంపితౄణాంసమవర్తినమ్ । అసృజత్సర్వభూతాత్మానిధిపంచధనేశ్వరమ్ ॥ ౩౫ ॥ యాదసామసృజన్నాథంవరుణంచజలేశ్వరమ్। వా
సవంసర్వదేవానామధ్యక్షమకరోత్ప్రభుః॥ ౩౬॥ యావద్యావదభూచ్ఛ్రద్ధాదేహంధారయితుంనృణామ్ । తావత్తావదజీవంస్తేనాసీద్యమకృతంభ
యమ్॥ ౩౭॥ నచైషాంమైథునోధర్మోబభూవభరతర్షభ। సంకల్పాదేవచైతేషామపత్యముపపద్యతే ॥ ౩౮ ॥ తతస్త్రేతాయుగేకాలేసంస్పర్శా
జ్జాయతేప్రజా । నహ్యభూన్మైథునోధర్మస్తేషామపిజనాధిప॥౩౯॥ ద్వాపరేమైథునోధర్మఃప్రజానామభవన్నృప। తథాకలియుగేరాజన్ద్వం
ద్వమాపేదిరేజనాః॥ ౪౦॥ ఏషభూతపతిస్తాతస్వధ్యక్షశ్చతథోచ్యతే। నిరపేక్షాంశ్చకౌంతేయకీర్తయిష్యామితచ్ఛృణు॥ ౪౧॥ దక్షిణాపథగామిన్య
స్సర్వేనరవరాంధకాః । గుహాఃపులిందాఃశబరాశ్చుచుకామద్రకైస్సహ ॥ ౪౨॥ ఉత్తరాపథజన్మానఃకీర్తయిష్యామితానపి।యౌనకాంభోజగాంధా
రాఃకిరాతాబర్బరైస్సహ॥ ౪౩ ॥ ఏతేపాపకృతస్తాతచరంతిపృథివీమిమామ్ । శ్వపాకబలగృధ్రాణాంస్వధర్మాణోనరాధిప॥౪౪॥ నైతేకృతయుగే
తాతచరంతిపృథివీమిమామ్ । త్రేతాప్రభృతివర్ధంతేతేజనాభరతర్షభ॥౪౫॥ తతస్తస్మిన్మహాఘోరేసంధ్యాకాలఉపస్థితే। రాజానఃసమసజ్జంత
సమాసాద్యేతరేతరమ్॥ ౪౬॥ ఏవమేషకురుశ్రేష్ఠప్రాదుర్భావోమహాత్మనా । దేవందేవర్షిరాచష్టనారదఃసర్వలోకదృక్ ॥ ౪౭॥ నారదోఽప్యథకృ
ష్ణస్యపరంమేనేనరాధిప । శాశ్వతత్వంమహాబాహోయథావద్భరతర్షభ ॥ ౪౮॥ ఏవమేషమహాబాహుఃకేశవఃసత్యవిక్రమః । అచింత్యఃపుండరీ
కాక్షోనైషకేవలమానుషః ॥ ౪౯ ॥ ....*

ఇతి-మోక్షధర్మపర్వణి - సర్వభూతోత్పత్తిర్నామసప్తాధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కేపూర్వమాసన్పతయఃప్రజానాంభరతర్షభ। కేచర్షయోమహాభాగాదిక్షుప్రత్యేకశఃస్మృతాః॥ ౧॥ భీష్మః॥ శ్రూయతాంభరత
శ్రేష్ఠయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి । ప్రజానాంపతయోయేస్మిన్దిక్షుయేచర్షయఃస్మృతాః॥ ౨॥ ఏకఃస్వయంభూర్భగవానాద్యోబ్రహ్మాసనాతనః। బ్ర
హ్మణఃసప్తవైపుత్రామహాత్మానఃస్వయంభువః ॥ ౩ ॥ మరీచిరత్ర్యంగిరసౌపులస్త్యఃపులహఃక్రతుః । వసిష్ఠశ్చమహాభాగఃసదృశోవైస్వయంభువా॥

౪ । సప్తబ్రహ్మాణఇత్యేతేపురాణేనిశ్చయంగతాః । అతఊర్ధ్వంప్రవక్ష్యామిసర్వానేవప్రజాపతీన్ ॥ ౫ ॥ అత్రివంశసముత్పన్నోబ్రహ్మయోనిస్స
నాతనః। ప్రాచీనబర్హిర్భగవాంస్తస్మాత్ప్రాచేతసోదశ॥ ౬ ॥ దశానాంతనయస్త్వేకోదక్షోనామప్రజాపతిః। తస్యద్వేనామనీలోకేదక్షఃకఇతిచో
చ్యతే॥ ౭॥ మరీచేఃకశ్యపఃపుత్రస్తస్యద్వేనామనీస్మృతే। అరిష్టనేమిరిత్యేకేకశ్యపేత్యపరేవిదుః॥ ౮ ॥ అత్రేశ్చైవౌరసఃశ్రీమాన్రాజాసోమశ్చవీర్య
వాన్। సహస్రంయశ్చదివ్యానాంయుగానాంపర్యుపాసితా॥ ౯ ॥ అర్యమాచైవభగవాన్యేచాస్యతనయావిభో। ఏతేప్రదేశాఃకథితాభువనానాం
ప్రభావనాః॥౧౦॥ శశబిందోశ్చభార్యాణాంసహస్రాణిదశాచ్యుత। ఏకైకస్యాంసహస్రంతుతనయానామభూత్తదా॥ ౧౧॥ ఏవంశతసహస్రాణిద
శతస్యమహాత్మనః । పుత్రాణాంచనతేకంచిదిచ్ఛంత్యన్యంప్రజాపతిమ్ ॥ ౧౨ ॥ ప్రజామాచక్షతేవిప్రాఃపురాణాఃశాశబిందవీమ్। సవృష్ణివంశప్రభవో
మహావంశఃప్రజాపతేః ॥ ౧౩ ॥ ఏతేప్రజానాంపతయఃసముద్దిష్టాయశస్వినః । అతఃపరంప్రవక్ష్యామిదేవాంస్త్రిభువనేశ్వరాన్॥ ౧౪ ॥ భగోంశశ్చా
ర్యమాచైవమిత్రోథవరుణస్తథా। సవితాచైవధాతాచవివస్వాంశ్చమహాబలః॥ ౧౫॥ త్వష్టాపూషాతథైవేంద్రోద్వాదశోవిష్ణురుచ్యతే। ఇత్యేతేద్వా
దశాదిత్యాఃకశ్యపస్యాత్మసంభవాః॥ ౧౬॥ నాసత్యశ్చైవదస్రశ్చస్మృతౌద్వావశ్వినావపి। మార్తాండస్యాత్మజావేతావష్టమస్యమహాత్మనః॥౧౭॥
తేచపూర్వంసురాశ్చేతివివిధాఃపితరఃస్మృతాః । త్వష్టుశ్చైవాత్మజఃశ్రీమాన్విశ్వరూపోమహాయశాః॥ ౧౮॥ అజైకపాదహిర్బుధ్న్యోవిరూపాక్షో
థరైవతః । హరశ్చబహురూపశ్చత్ర్యంబకశ్చసురేశ్వరః ॥ ౧౯ ॥ సావిత్రశ్చజయంతశ్చపినాకీచాపరాజితః । పూర్వమేవమహాభాగావసవోష్టౌప్ర
కీర్తితాః॥ ౨౦॥ ఏతఏవంవిధాదేవామనోరేవప్రజాపతేః । తేచపూర్వంసురాశ్చేతిద్వివిధాఃపితరఃస్మృతాః ॥ ౨౧ ॥ శీలయౌవనతస్త్వన్యస్తథాన్య
స్సిద్ధసాధ్యయోః । ఋభవోమరుతశ్చైవదేవానాంచాదితోగణాః॥౨౨॥ఏవమేతేసమామ్నాతావిశ్వేదేవాస్తథాశ్వినా। ఆదిత్యాఃక్షత్రియాస్తేషాం
విశశ్చమరుతస్తథా ॥ ౨౩ ॥ అశ్వినౌతుస్మృతౌశూద్రౌతపస్యుగ్రేసమాస్థితౌ । స్మృతాస్త్వంగిరసోదేవాబ్రాహ్మణాఇతినిశ్చయః॥ ౨౪॥ ఇత్యేతత్స
ర్వదేవానాంచాతుర్వర్ణ్యంప్రకీర్తితమ్। ఏతాన్వైప్రాతరుత్థాయదేవాన్యస్తుప్రకీర్తయేత్ ॥ ౨౫॥ స్వజాదన్యకృతాచ్చైవసర్వపాపాత్ప్రము
చ్యతే। యవక్రీతోథరైభ్యశ్చఅర్వావసుపరావసూ॥౨౬॥ ఔశిజశ్చైవకాక్షీవాన్బలశ్చాంగిరసఃస్మృతః । ఋషిర్మేధాతిథేఃపుత్రఃకణ్వోబర్హి
షదస్తథా॥ ౨౭ ॥ త్రైలోక్యభావనాస్తాతప్రాచ్యాంసప్తర్షయస్తథా । ఉన్ముచోవిముచశ్చైవస్వస్త్యాత్రేయశ్చవీర్యవాన్॥౨౮॥ ప్రముచశ్చేధ్మ
వాహశ్చభగవాంశ్చదృఢవ్రతః। మిత్రావరుణయోఃపుత్రస్తథాగస్త్యఃప్రతాపవాన్ ॥ ౨౯ ॥ ఏతేబ్రహ్మర్షయోనిత్యమాస్థితాదక్షిణాందిశమ్ । ఉ
షంగుఃకవషోధౌమ్యఃపరివ్యాధశ్చవీర్యవాన్ ॥ ౩౦ ॥ ఏకతశ్చద్వితశ్చైవత్రితశ్చైవమహర్షయః । అత్రేఃపుత్రశ్చభగవాంస్తథాసారస్వతఃప్రభుః॥
౩౧॥ ఏతేచైవమహాత్మానఃపశ్చిమామాశ్రితాదిశమ్ । ఆత్రేయశ్చవసిష్ఠశ్చకాశ్యపశ్చమహానృషిః॥ ౩౨ ॥ గౌతమోథభరద్వాజోవిశ్వామిత్రోథకాశి
కః। తథైవపుత్రోభగవానృచీకస్యమహాత్మనః॥ ౩౩॥జమదగ్నిశ్చసప్తైతేఉదీచీమాశ్రితాదిశమ్।ఏతేప్రతిదిశంసర్వేకీర్తితాస్తిగ్మతేజసః ॥ ౩౪॥ సా
క్షిభూతామహాత్మానోభువనానాంప్రభావనాః । ఏవమేతేమహాత్మానఃస్థితాఃప్రత్యేకశోదిశమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఏతేషాంకీర్తనంకృత్వాసర్వపాపాత్ప్ర
ముచ్యతే। యస్యాంయస్యాందిశిహ్యేతేతాందిశంశరణంగతః॥ ముచ్యతేసర్వపాపేభ్యస్స్వస్తిమాంశ్చగృహాంవ్రజేత్ ॥౩౬॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి-దిశాంస్వస్తికే-అష్టాధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ పితామహమహాప్రాజ్ఞయుధిసత్యపరాక్రమ । శ్రోతుమిచ్ఛామికార్త్స్న్యేనకృష్ణమవ్యయమీశ్వరమ్॥౧॥యచ్చాస్యతేజఃసుమహద్య

చ్చకర్మ పురాకృతమ్।తన్మే సర్వం యథాతత్త్వం బ్రూహి త్వం పురుషర్షభ॥ ౨॥ తిర్యగ్యోనిగతో రూపం కథం ధారితవాన్ ప్రభుః। కేన కార్యనిషంగేణ తమాఖ్యాహి మహాబల॥ ౩॥ భీష్మః॥ పురాహం మృగయాం యాతో మార్కండేయాశ్రమే స్థితః। తత్రాపశ్యన్ మునిగణాన్ సమాసీనాన్ సహస్రశః॥౪॥ తతస్తే మధుపర్కేణ పూజాం చక్రురథో మయి। ప్రతిగృహ్య చ తాం పూజాం ప్రత్యనందమృషీనహమ్॥ ౫॥ కథైషా కథితా తత్ర కశ్యపేన మహర్షిణా। మనః ప్రహ్లాదినీం దివ్యాం తామిహైకమనాః శృణు॥౬॥ పురా దానవముఖ్యా హి క్రోధలోభసమన్వితాః। బలేన మత్తాః శతశో నరకాద్యా మహాసురాః॥ ౭॥ తథైవ చాన్యే బహవో దానవా యుద్ధదుర్మదాః। న సహంతే స్మ దేవానాం సమృద్ధిం తామనుత్తమామ్॥౮॥ దానవైరర్ద్యమానాస్తు దేవా దేవర్షయస్తథా। న శర్మ లేభిరే రాజన్ విశమానాస్తతస్తతః॥౯॥ పృథివీమార్తరూపాం తే సమపశ్యన్ దివౌకసః। దానవైరభిసంస్తీర్ణాం ఘోరరూపైర్మహాబలైః॥౧౦॥ భారార్తామప్రహృష్టాం చ దుఃఖితాం సన్నిమజ్జతీమ్। అథాదితేయాః సంత్రస్తా బ్రహ్మాణమిదమబ్రువన్॥ ౧౧॥ కథం శక్యామహే బ్రహ్మన్ దానవైరభిమర్దనమ్। స్వయంభూస్తానువాచేదం నిసృష్టోత్ర విధిర్మయా॥ ౧౨॥ తే వరేణాభిసంపన్నా బలేన చ మదేన చ। నావబుధ్యంతి సంమూఢా విష్ణుమవ్యక్తదర్శనమ్॥౧౩॥ వరాహరూపిణం దేవమధృష్యమమరైరపి। ఏష వేగేన గత్వా హి యత్ర తే దానవాధమాః॥ ౧౪॥ అంతర్భూమిగతా ఘోరా నివసంతి సహస్రశః। శమయిష్యతి తచ్ఛ్రుత్వా జహృషుస్సురసత్తమాః॥ ౧౫॥ తతో విష్ణుర్మహాతేజా వారాహం రూపమాస్థితః। అంతర్భూమిం సంప్రవిశ్య జగామ దితిజాన్ ప్రతి ॥ ౧౬॥ దృష్ట్వా చ సహితాః సర్వే దైత్యాస్సత్త్వమమానుషమ్। ప్రసహ్యాతరసా సర్వే సంతస్థుః కాలమోహితాః॥ ౧౭॥ తతస్తే సమభిద్రుత్య వరాహం జగృహుస్సమమ్। సంక్రుద్ధాశ్చ వరాహం తం వ్యకర్షంత సమంతతః ॥౧౮ ॥ దానవేంద్రా మహాకాయా మహావీర్యబలోచ్ఛ్రితాః। నాశక్నువంశ్చ కించిత్తే తస్య కర్తుం తదా విభో॥ ౧౯॥ తతోగచ్ఛన్ విస్మయం తే దానవేంద్రా భయం తథా। సంశయం గతమాత్మానం మేనిరే చ సహస్రశః॥ ౨౦॥ తతో దేవాధిదేవస్స యోగాత్మా యోగసారథిః। యోగమాస్థాయ భగవాం స్తదా భరతసత్తమః॥ ౨౧॥ వినానాద మహానాదం క్షోభయన్ దైత్యదానవాన్। సన్నాదితా యేన లోకాః సర్వాశ్చైవ దిశో దశ॥ ౨౨॥ తేన సన్నాదశబ్దేన లోకానాం క్షోభ ఆగమత్। సంత్రస్తాశ్చ భృశం లోకే దేవాః శక్రపురోగమాః॥ ౨౩॥ నిర్విచేష్టం జగచ్చాపి బభూవాతిభృశం తదా। స్థావరం జంగమం చైవ తేన నాదేన మోహితమ్॥ ౨౪॥ తతస్తే దానవాః సర్వే తేన నాదేన భీషితాః। పేతుర్గతాసవశ్చైవ విష్ణుతేజః ప్రమోహితాః॥ ౨౫॥ రసాతలగతశ్చాపి వరాహస్త్రిదశద్విషః। ఖురైర్విదారయామాస మాంసమేదోస్థిసంచయాన్॥ ౨౬॥ నాదేన తేన మహతా సనాతన ఇతి స్మృతః। పద్మనాభో మహాయోగీ భూతాచార్యస్స భూతరాట్॥ ౨౭॥ తతో దేవగణాః సర్వే పితామహముపాద్రవన్। తత్ర గత్వా మహాత్మానమూచుశ్చైవ జగత్పతిమ్ ॥ ౨౮ ॥ నాదోయం కీదృశో దేవ నైనం విద్మ వయం ప్రభో। కోసౌ హి కస్య వా నాదో యేన విహ్వలితం జగత్॥ ౨౯॥ దేవాశ్చ దానవాశ్చైవ మోహితాస్తస్య తేజసా। ఏతస్మిన్నంతరే విష్ణుర్వారాహం రూపమాస్థితః। ఉదతిష్ఠన్మహాబాహో స్తూయమానో మహర్షిభిః॥ ౩౦॥ పితామహః॥ నిహత్య దానవపతీన్ మహావర్ష్మా మహాబలః। ఏష దేవో మహాయోగీ భూతాత్మా భూతభావనః॥ ౩౧॥ సర్వభూతేశ్వరో యోగీ మునిరాత్మా తథాత్మనః। స్థిరీభవత కృష్ణోయం సర్వవిఘ్నవినాశనః॥ ౩౨॥ కృత్వా కర్మాతిసాధ్వేతదశక్యమమితప్రభః। సమాయాతః స్వమాత్మానం మహాభాగో మహాద్యుతిః॥ ౩౩॥ పద్మనాభో మహాయోగీ మహాత్మా భూతభావనః। న సంతాపో న భీః కార్యా శోకో వా సురసత్తమాః ॥ ౩౪ ॥ విధిరేష ప్రభావశ్చ కాలః సంక్షయకారకః। లోకాన్ ధారయతా తేన నాదో ముక్తో మహాత్మనా ॥ ౩౫ ॥ స ఏష హి మహాబాహుస్సర్వలోకనమస్కృతః। అచ్యుతః పుండరీకాక్షః సర్వభూతాదిరీశ్వరః॥౩౬ ॥ఇతి-శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- అంతర్భూమివిక్రీడితే- నవాధికద్విశతతమోధ్యాయః- ....*

యోగం మే పరమం తాత మోక్షస్య వద భారత । తమహం తత్త్వతో జ్ఞాతుమిచ్ఛామి వదతాం వర॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। సంవాదం మోక్షసంయుక్తం శిష్యస్య గురుణా సహ॥ ౨॥ కశ్చిద్బ్రాహ్మణమాసీనమాచార్యమృషిసత్తమమ్। తేజోరాశిం మహాత్మానం సత్యసంధం జితేంద్రియమ్॥౩॥ శిష్యః పరమమేధావీ శ్రేయోర్థీ సుసమాహితః। చరణావుపసంగృహ్య స్థితః ప్రాంజలిరబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥ ఉపాసనాత్ప్రసన్నోసి యది వై భగవన్మమ। సంశయో మే మహాన్కశ్చిత్తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౫ ॥ కుతశ్చాహం కుతశ్చ త్వం తత్సమ్యగ్బ్రూహి తత్పరమ్ । కథంచ సర్వభూతేషు సమేషు ద్విజసత్తమ॥ ౬ ॥ సమ్యగ్వృత్తా నివర్తంతే విపరీతాః క్షయోదయాః। వేదేషు చాపి యద్వాక్యం లౌకికం వ్యాపకం చ యత్ ॥ ఏతద్విద్వన్యథాతత్త్వం సర్వం వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౭॥ గురుః॥ శృణు శిష్య మహాప్రాజ్ఞ బ్రహ్మగుహ్యమిదం పరమ్ । అధ్యాత్మం సర్వవిద్యానామాగమానాం చ యద్వసు॥౮॥ వాసుదేవః పరమిదం విశ్వస్య బ్రహ్మణో ముఖమ్। సత్యం జ్ఞానమథో యజ్ఞస్తితిక్షా దమ ఆర్జవమ్॥ ౯॥ పురుషం సనాతనం విష్ణుం యత్తం వేదవిదో విదుః। సర్గప్రళయకర్తారమవ్యక్తం బ్రహ్మ శాశ్వతమ్॥ ౧౦ ॥ తదిదం బ్రహ్మ వార్ష్ణేయమితిహాసం శృణుష్వ మే । బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణైశ్శ్రావ్యో రాజన్యః క్షత్రియైస్తథా॥౧౧॥ వైశ్యో వైశ్యైస్తథా శ్రావ్యశ్శూద్రశ్శూద్రైర్మహామనాః। మాహాత్మ్యం దేవదేవస్య విష్ణోరమితతేజసః॥౧౨॥ అర్హస్త్వమసి కల్యాణం వార్ష్ణేయం శృణు యత్పరమ్। కాలచక్రమనాద్యంతం భావాభావస్వలక్షణమ్॥ ౧౩॥ త్రైలోక్యం సర్వభూతేషు చక్రవత్పరివర్తతే।యత్తదక్షరమవ్యక్తమమృతం బ్రహ్మ శాశ్వతమ్॥౧౪॥వదంతి పురుషవ్యాఘ్ర కేశవం పురుషర్షభమ్ । పితౄన్దేవానృషీంశ్చైవ తథా వై యక్షరాక్షసాన్॥౧౫॥ నాగాసురమనుష్యాంశ్చ సృజతే పరమోవ్యయః। తథైవ వేదశాస్త్రాణి లోకధర్మాంశ్చ శాశ్వతాన్॥ ౧౬॥ ప్రళయం ప్రకృతిం ప్రాప్య యుగాదౌ సృజతే పునః । యథర్తావృతులింగాని నానారూపాణి పర్యయే॥ ౧౭॥ దృశ్యంతే తాని తాన్యేవ తథా భావా యుగాదిషు। అథ యద్యద్యదా భాతి కాలయోగాద్యుగాదిషు ॥ ౧౮ ॥ తత్తదుత్పద్యతే జ్ఞానం లోకయాత్రావిధానజమ్ । యుగాంతేంతర్హితాన్వేదాన్సేతిహాసాన్మహర్షయః॥ ౧౯॥ లేభిరే తపసా పూర్వమనుజ్ఞాతాః స్వయంభువా। వేదవిద్వేద భగవాన్వేదాంగాని బృహస్పతిః॥ ౨౦॥ భార్గవో నీతిశాస్త్రం తు జగాద జగతో హితమ్ । గాంధర్వం నారదో వేదభరద్వాజో ధనుర్గ్రహమ్॥ ౨౧॥ దేవర్షిచరితం గార్గ్యః కృష్ణాత్రేయశ్చికిత్సితమ్ । న్యాయతంత్రాణ్యనేకాని తైస్తైరుక్తాని వాదిభిః॥ ౨౨॥ హేత్వాగమసమాచారైర్యదుక్తం తదుపాస్యతామ్। అనాద్యంతం తత్పరం బ్రహ్మ న దేవా నర్షయో విదుః ॥ ౨౩॥ ఏకస్తద్వేద భగవాన్ధాతా నారాయణః ప్రభుః। నారాయణాదృషిగణాస్తథా ముఖ్యాస్సురాసురాః॥ ౨౪॥ రాజర్షయః పురాణాశ్చ పరమం దుఃఖభేషజమ్। పురుషాధిష్ఠితాన్భావాన్ప్రకృతిః సూయతే యదా ॥ ౨౫ ॥ హేతుయుక్తమతః పూర్వం జగత్సంపరివర్తతే । దీపాదన్యే యథా దీపాః ప్రవర్తంతే సహస్రశః॥ ౨౬॥ ప్రకృతిః సూయతే తద్వదానంత్యాన్నాపచీయతే । అవ్యక్తాత్కర్మజా బుద్ధిరహంకారం ప్రసూయతే॥౨౭॥ ఆకాశం చాప్యహంకారాద్వాయురాకాశసంభవః । వాయోస్తేజస్తథా చాప అద్భ్యోథ వసుధోద్గతా ॥ ౨౮॥ మూలప్రకృతయోష్టౌ తా జగదేతాస్వవస్థితమ్ । జ్ఞానేంద్రియాణ్యతః పంచ పంచ కర్మేంద్రియాణ్యపి॥ ౨౯॥ విషయాః పంచ చైకం చ వికారే షోడశం మనః। శ్రోత్రం త్వక్చక్షుషీ జిహ్వా ఘ్రాణం జ్ఞానేంద్రియాణ్యథ॥ ౩౦॥ పాదౌ పాయురుపస్థశ్చ హస్తౌ వాక్కర్మణామపి । శబ్దః స్పర్శశ్చ రూపం చ రసో గంధస్తథైవ చ ॥ ౩౧॥ విజ్ఞేయం వ్యాపకం చిత్తం తేషు సర్వగతం మనః । రసజ్ఞానే తు జిహ్వేయం వ్యాహృతే వాక్తథోచ్యతే॥ ౩౨॥ ఇంద్రియైర్వివిధైర్యుక్తం సర్వం వ్యక్తం మనస్తథా। విద్యాత్తు షోడశైతాని దైవతాని విభాగశః॥౩౩॥ దేహేషు జ్ఞానకర్తారముపాసీనముపాసతే। తద్వత్సోమగుణా జిహ్వా గంధస్తు పృథివీగుణః॥ ౩౪॥ శ్రోత్రం నభోగుణం చైవ చక్షురగ్నేర్గుణం తథా। స్ప

శబ్దంవాయుగుణంవిద్యాత్సర్వభూతేషుసర్వదా ॥ ౩౫॥ మనఃసత్త్వగుణంప్రాహుఃసత్యమవ్యక్తజంతథా । సర్వభూతాత్మభూతస్థంతస్మాద్బుద్ధ్యేతబుద్ధిమాన్॥ ౩౬॥ ఏతేభావాజగత్సర్వంవహంతిసచరాచరమ్ । శ్రితావిరజసందేవంయమాహుఃప్రకృతేఃపరమ్॥ ౩౭॥నవద్వారంపురంపుణ్యామేతైర్భావైస్సమన్వితమ్। వ్యాప్యశేతేమహానాత్మాతస్మాత్పురుషఉచ్యతే ॥ ౩౮॥ అజరఃసోమరశ్చైవవ్యక్తావ్యక్తోపదేశవాన్ । వ్యాపకఃసగుణఃసూక్ష్మస్సర్వభూతగుణాశ్రయః॥ ౩౯॥ యథాదీపఃప్రకాశాత్మాహ్రస్వోవాయదివామహాన్। జ్ఞానాత్మానంతథావిద్యాత్పురుషంసర్వజంతుషు॥ ౪౦॥ శ్రోత్రంవేదయతేవేద్యంసశృణోతిసపశ్యతి । కారణంతస్యదేహోయంసకర్తాసర్వకర్మణామ్॥ ౪౧॥ అగ్నిర్దారుగతోయద్వద్భిన్నేదారౌనదృశ్యతే।తథైవాత్మాశరీరస్థోయోగేనైవానుదృశ్యతే ॥ ౫౨॥ అగ్నిర్యథాహ్యుపాయేనమథిత్వాదారుదృశ్యతే। తథైవాత్మాశరీరస్థోయోగేనైవాత్రదృశ్యతే॥ ౪౩॥ నదీష్వాపోయథాయుక్తాయథాసూర్యేమరీచయః । సంతతత్వాద్యథాయాంతితథాదేహాఃశరీరిణామ్॥ ౪౪॥ స్వప్నయోగేయథైవాత్మాపంచేంద్రియసమాయుతః। దేహముత్సృజ్యవైయాతితథైవాత్రోపలభ్యతే ॥ ౪౫॥ కర్మణాబాధ్యతేపూర్వంకర్మణాచోపలభ్యతే । కర్మణానీయతేన్యత్రస్వకృతేనబలీయసా॥౪౬॥ సతుదేహాద్యథాదేహంత్యక్త్వాన్యంప్రతిపద్యతే।తథాన్యంసంప్రవక్ష్యామిభూతగ్రామంస్వకర్మజమ్॥౪౭॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి-వార్ష్ణేయాధ్యాత్మే-దశాధికద్విశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ చతుర్విధానిభూతానిస్థావరాణిచరాణిచ। అవ్యక్తప్రభవాన్యాహురవ్యక్తనిధనానిచ॥ ౧॥ అవ్యక్తలక్షణంవిద్యాదవ్యక్తాత్మాత్మకంమనః।యథాశ్వత్థకణీకాయామంతర్భూతోమహాద్రుమః॥౨॥నిష్పన్నోదృశ్యతేవ్యక్తమవ్యక్తాత్సంభవస్తథా।అభిద్రవత్యయస్కాంతమయోనిశ్చేతనంయథా॥ ౩॥ స్వభావహేతుజాభావాయద్వదన్యదపీదృశమ్। తద్వదవ్యక్తజాభావాఃకర్తుఃకారణలక్షణాః॥ ౪॥ అచేతనాశ్చేతయితుఃకారణాదభిసంహతాః। నభూర్నఖంద్యౌర్భూతానినర్షయోనసురాసురాః॥౫॥ నాన్యదాసీదృతేజీవమాసేదుర్నతుసంహతమ్ । పూర్వంనిత్యంసర్వగతంమనోహేతుమలక్షణమ్॥౬॥ అజ్ఞానకర్మనిర్దిష్టమేతత్కారణలక్షణం। తత్కారణైర్హిసంయుక్తంకార్యసంగ్రహకారకమ్॥ ౭॥యేనైతద్వర్తతేచక్రమనాదినిధనంమహత్ ।అవ్యక్తనాభంవ్యక్తారంవికారపరిమండలమ్॥౮॥క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితంచక్రంస్నిగ్ధాక్షంవర్తతేధ్రువమ్।స్నిగ్ధత్వాత్తిలవత్సర్వంచక్రేస్మిన్పీడ్యతేజగత్ ॥౯॥తిలపీడైరివాక్రమ్యభోగైరజ్ఞానసంభవైః। కర్మతత్కురుతేతర్షాదహంకారపరిగ్రహః ॥ ౧౦॥ కార్యకారణసంయోగేసహేతురుపపాదితః। నాభ్యేతికారణంకార్యంనకార్యంకారణంతథా॥౧౧॥ కార్యాణాంతూపకరణేకాలోభవతిహేతుమాన్। హేతుయుక్తాఃప్రకృతయోవికారాశ్చపరస్పరమ్॥౧౨॥అన్యోన్యమభివర్తంతేపురుషాధిష్ఠితాస్సదా। రాజసైస్తామసైర్భావైశ్చ్యుతోహేతుబలాన్వితః॥౧౩॥ క్షేత్రజ్ఞమేవానుయాతిపాంసుర్వాతేరితోయథా।నచతైఃస్పృశ్యతేభావైర్నతేతేనమహాత్మనా॥౧౪॥సరజస్కోరజస్కశ్చనైవవాయుర్భవేత్తథా।తథైతదంతరంవిద్యాత్సత్వక్షేత్రజ్ఞయోర్బుధః॥౧౫॥అభ్యాసాత్సతథాయుక్తోనగచ్ఛేత్ప్రకృతింపునః। సందేహమేతముత్పన్నమచ్ఛినద్భగవానృషిః॥౧౬॥తథావార్తాంసమీక్షేతకృతలక్షణసమ్మితామ్। బీజాన్యగ్న్యుపదగ్ధానినరోహంతియథాపునః॥జ్ఞానదగ్ధైస్తథాక్లేశైర్నాత్మాసంపద్యతేపునః॥౧౭॥ ....*

ఇతి- శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- వార్ష్ణేయాధ్యాత్మే ఏకాదశాధికద్విశతతమోధ్యాయః॥

భీష్మః॥ ప్రవృత్తిలక్షణోధర్మోయథాసముపపద్యతే। తేషాంవిజ్ఞాననిష్ఠానామన్యత్తత్త్వంనరోచతే॥౧॥దుర్లభావేదవిద్వాంసోవేదోక్తేషువ్యవస్థితాః। ప్రయోజనమహత్త్వాత్తుమార్గమిచ్ఛంతిసంస్తుతమ్॥౨॥సద్భిరాచరితత్వాత్తువృత్తమేతదగర్హితమ్। ఇయంసాబుద్ధిరభ్యేత్యయయాయాతిపరాం

గతిమ్॥ ౩॥ శరీరవానుపాదత్తే మోహాత్సర్వాన్పరిగ్రహాన్। క్రోధలోభాదిభిర్భావైర్యుక్తో రాజసతామసైః॥ ౪॥ నాశుద్ధమాచరేత్తస్మాదభీప్సన్దేహయాపనమ్। కర్మణో వివరంపర్వన్నలోకానాప్నుయాచ్ఛుభాన్॥ ౫॥ లోహయుక్తం యథా హేమ విపక్వం న విరాజతే। తథాపక్వకషాయాఖ్యం విజ్ఞానం న ప్రకాశతే॥ ౬॥ యశ్చాధర్మం చరేల్లోభాత్కామక్రోధావనుప్లవన్। ధర్మ్యం పంథానమాక్రమ్య సానుబంధో వినశ్యతి॥ ౭॥ శబ్దాదీన్విషయాంస్తస్మాన్న సంరాగాదయం వ్రజేత్। క్రోధో హర్షో విషాదశ్చ జాయతే హ పరస్పరాత్॥ ౮॥ పంచభూతాత్మకే దేహే సత్త్వరాజసతామసే। కమభిష్టువతే చాయం కం వా క్రోశతి కిం వదన్॥ ౯॥ స్పర్శరూపరసాద్యేషు సంగం గచ్ఛంతి బాలిశాః। నావగచ్ఛంతి విజ్ఞానాదాత్మానం పార్థివం గుణమ్॥ ౧౦॥ మృణ్మయం శరణం యద్వన్మృదైవ పరిలిప్యతే। పార్థివోయం తథా దేహో మృద్వికారాన్న నశ్యతి॥ ౧౧॥ మధు తైలం పయస్సర్పిర్మాంసాని లవణం గుడః। ధాన్యాని ఫలమూలాని మృద్వికారాస్సహాంభసా॥ ౧౨॥ యద్వత్కాంతారమాతిష్ఠన్నౌత్సుక్యం సమనువ్రజేత్। గ్రామ్యమాహారమాదద్యాదస్వాద్వపి హి యాపనమ్॥ ౧౩॥ తద్వత్సంసారకాంతారమాతిష్ఠన్ శ్రమతత్పరః। యాత్రార్థమద్యాదాహారం వ్యాధితో భేషజం యథా॥ ౧౪॥ సత్యశౌచార్జవత్యాగైర్వర్చసా విక్రమేణ చ। క్షాంత్యా ధృత్యా చ బుద్ధ్యా చ మనసా తపసైవ చ॥ ౧౫॥ భావాన్సర్వానుపావృత్తాన్సమీక్ష్య విషయాత్మకాన్। శాంతిమిచ్ఛన్నదీనాత్మా సంయచ్ఛేదింద్రియాణి చ॥ ౧౬॥ సత్త్వేన రజసా చైవ తమసా చైవ మోహితాః। చక్రవత్పరివర్తంతే హ్యజ్ఞానాజ్జంతవో భృశమ్॥ ౧౭॥ తస్మాత్సమ్యక్పరీక్షేత్తు దోషానజ్ఞానసంభవాన్। అజ్ఞానప్రభవం దుఃఖమహంకారం పరిత్యజేత్॥ ౧౮॥ మహాభూతానీంద్రియాణి గుణాస్సత్త్వం రజస్తమః। త్రైలోక్యం స్వేశ్వరం కర్మ అహంకారే ప్రతిష్ఠితమ్॥ ౧౯॥ యథేహ నియతః కాలో దర్శయత్యార్తవాన్గుణాన్। తద్వద్భూతేష్వహంకారం విద్యాత్కర్మప్రవర్తకమ్॥ ౨౦॥ సంమోహకం తమో విద్యాత్కృష్ణమజ్ఞానసంభవమ్। ప్రీతిదుఃఖనిబద్ధాంశ్చ సమస్తాంస్త్రీనథో గుణాన్॥ ౨౧॥ సత్త్వస్య రజసశ్చైవ తమసశ్చ నిబోధ తాన్। ప్రసాదో హర్షజా ప్రీతిరసందేహో ధృతిః స్మృతిః॥ ౨౨॥ ఏతాన్సత్త్వగుణాన్విద్యాదిమాన్రాజసతామసాన్। కామక్రోధౌ ప్రమాదశ్చ లోభమోహౌ భయం క్లమః॥ ౨౩॥ విషాదశోకావరతిర్మానదర్పావనార్యతా। దోషాణామేవమాదీనాం పరీక్ష్య గురులాఘవమ్॥ విమృశేదాత్మసంస్థానమేకైకమనుసంతతమ్॥ ౨౪॥ యుధిష్ఠిరః॥ కే దోషా మనసా త్యక్తాః కే బుద్ధ్యా శిథిలీకృతాః। కే పునః పునరాయాంతి కే మోహాదఫలా ఇవ॥ ౨౫॥ కేషాం బలాబలం బుద్ధ్యా హేతుభిర్విమృశేద్బుధః। ఏవ మే సంశయస్తాత తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౨౬॥ భీష్మః॥ దోషైర్మూలాదవచ్ఛిన్నైర్విశుద్ధాత్మా విముచ్యతే। వినాశయతి సంభూతమయస్మయమయో యథా॥ ౨౭॥ తథాకృతాత్మా సహజైర్దోషైర్నశ్యతి తామసైః। రాజసం తామసం చైవ శుద్ధాత్మకమకల్మషమ్॥ ౨౮॥ తత్సర్వం దేహినాం బీజం సత్త్వమాత్మవతస్సమమ్। తస్మాదాత్మవతా వర్జ్యం రజశ్చ తమ ఏవ చ॥ ౨౯॥ రజస్తమోభ్యాం నిర్ముక్తం సత్త్వం నిర్మలతామియాత్। అథవా మంత్రవద్బ్రూయురాత్మదానాయ దుష్కృతమ్॥ ౩౦॥ స వై హేతురనాదానే శుద్ధధర్మానుపాలనే। రజసా ధర్మయుక్తాని కార్యాణ్యపి సమాప్నుతే॥ ౩౧॥ అర్థయుక్తాని చాత్యర్థం కామాన్సర్వాంశ్చ సేవతే। తమసా లోభయుక్తాని క్రోధజాని చ సేవతే॥ ౩౨॥ హింసావిహారాభిరతస్తంద్రీనిద్రాసమన్వితః। సత్త్వస్థస్సాత్త్వికాన్భావాన్శుద్ధాన్పశ్యతి సంశ్రితః॥ స దేహీ విమలశ్శ్రీమాన్శ్రద్ధావిద్యాసమన్వితః॥

ఇతి-శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి-వార్ష్ణేయాధ్యాత్మే-ద్వాదశాధికద్విశతతమోధ్యాయః

భీష్మః॥ రజసా సాధ్యతే మోహస్తమసా భరతర్షభ। క్రోధలోభౌ భయం దర్పమేతేషాం సాదనాచ్ఛుచిః॥ ౧॥ పరమం పరమాత్మానం దేవమక్షయమవ్యయమ్। విష్ణుమవ్యక్తసంస్థానం విభుం తం దేవసత్తమమ్॥ ౨॥ తస్య మాయాపినద్ధాంగా జ్ఞానభ్రష్టా విచేతసః। మానవా జ్ఞానసంమోహాత్తతః క్రోధం ప్ర

యాంతి వై ||౩|| క్రోధాత్కామమవాప్యాథ లోభమోహౌ చ మానవాః | మానం దర్పమహంకారమహంకారాత్తతః క్రియాః ||౪|| క్రియాభిః స్నేహసంబంధః స్నేహాచ్ఛోకమనంతరమ్ | సుఖదుఃఖక్రియారంభాజ్జన్మాజన్మకృతక్షణాః ||౫|| జన్మతో గర్భవాసం తు శుక్రశోణితసంభవమ్ | పురీషమూత్రవిక్లేదం శోణితప్రభవావిలమ్ ||౬|| తృష్ణాభిభూతస్తైర్బద్ధస్తానేవాభిపరిప్లవన్ | సంసారతంత్రవాహిన్యస్తత్ర బుధ్యేత యోషితః || ౭ || ప్రకృత్యా క్షేత్రభూతాస్తా నరాః క్షేత్రజ్ఞలక్షణాః | తస్మాదేతా విశేషేణ న చాభీయుర్విపశ్చితః ||౮|| కృత్యా హ్యేతా ఘోరరూపా మోహయంత్యవిచక్షణాన్ | రజస్యంతర్హితా మూర్తిరింద్రియాణాం సనాతనీ ||౯|| తస్మాత్తదాత్మకాద్రాగాద్బీజాజ్జాయంతి జంతవః | స్వదేహజానస్వసంజ్ఞాన్ యద్వదంగాత్కృమీంస్త్యజేత్ || ౧౦ || స్వసంజ్ఞానస్వకాంస్తద్వత్సుతసంజ్ఞాన్ కృమీంస్త్యజేత్ శుక్రతో రసతశ్చైవ దేహాజ్జాయంతి జంతవః || ౧౧ || స్వభావాత్కర్మయోగాద్వా తానుపేక్షేత బుద్ధిమాన్ | రజస్తమసి పర్యస్తం సత్త్వం చ రజసి స్థితమ్ ||౧౨|| జ్ఞానాధిష్ఠితమవ్యక్తం బుద్ధ్యహంకారలక్షణమ్ | తద్బీజం దేహినామాహుస్తద్బీజం జీవసంజ్ఞితమ్ || ౧౩ || కర్మణా కాలయుక్తేన సంసారపరివర్తనమ్ | రమత్యయం యథా స్వప్నే మనసా దేహవానివ ||౧౪|| కర్మగర్భైర్గుణైర్దేహీ గర్భే తదుపలభ్యతే | కర్మణా బీజభూతేన చోద్యతే యద్యదింద్రియమ్ ||౧౫|| జాయతే తదహంకారాద్రాగయుక్తేన చేతసా | శబ్దరాగాచ్ఛ్రోత్రమస్య జాయతే భావితాత్మనః || ౧౬ || రూపరాగాత్తథా చక్షుర్ఘ్రాణం గంధచికీర్షయా | స్పర్శనత్వక్తథా వాయుః ప్రాణాపానవ్యపాశ్రయః ||౧౭|| వ్యానోదానౌ సమానశ్చ పంచధా దేహయాపనమ్ | సంజాతైర్జాయతే గాత్రైః కర్మజైర్బ్రహ్మణా వృతః || ౧౮ || దుఃఖాద్యంతైర్దుఃఖమధ్యైర్నరః శారీరమానసైః | దుఃఖం విద్యాదుపాదానాదభిమానాచ్చ వర్ధతే || ౧౯ || త్యాగాత్తేభ్యో నిరోధః స్యాన్నిరోధజ్ఞో విముచ్యతే | ఇంద్రియాణాం రజస్యేవ ప్రలయప్రభవావుభౌ || ౨౦ || పరీక్ష్య సంచరేద్విద్వాన్ యథావచ్ఛాస్త్రచక్షుషా | జ్ఞానేంద్రియాణీంద్రియార్థాన్నోపసర్పంత్యతర్షులమ్ || హీనైశ్చ కరణైర్దేహీ న దేహం పునరర్హతి ||౨౧|| ....*

ఇతి - మోక్షధర్మపర్వణి - వార్ష్ణేయాధ్యాత్మే - త్రయోదశాధికద్విశతతమోధ్యాయః

భీష్మః || అత్రోపాయం ప్రవక్ష్యామి యథావచ్ఛాస్త్రచక్షుషా | తద్విజ్ఞానాచ్చరన్ రాజన్ ప్రాప్నుయాత్పరమాం గతిమ్ ||౧|| సర్వేషామేవ భూతానాం పురుషః శ్రేష్ఠ ఉచ్యతే | పురుషేభ్యో ద్విజానాహుర్ద్విజేభ్యో మంత్రదర్శినః || ౨ || సర్వభూతాత్మభూతాస్తే సర్వజ్ఞాః సర్వదర్శినః | బ్రాహ్మణా వేదశాస్త్రజ్ఞాస్తత్త్వార్థగతనిశ్చయాః ||౩|| నేత్రహీనో యథా హ్యేకః కృచ్ఛ్రాణి లభతేధ్వని | జ్ఞానహీనస్తథా లోకే తస్మాత్ జ్ఞానవిదోధికాః ||౪|| తాంస్తానుపాసతే ధర్మాన్ ధర్మకామా యథాగమమ్ | న త్వేషామర్థసామాన్యమంతరేణ గుణానిమాన్ ||౫|| వాగ్దేహమనసాం శౌచం క్షమా సత్యం ధృతిః స్మృతిః | సర్వధర్మేషు ధర్మజ్ఞా జ్ఞాపయంతి గుణాన్ శుభాన్ ||౬|| యదిదం బ్రహ్మణో రూపం బ్రహ్మచర్యమితి స్మృతమ్ | పరం తత్సర్వధర్మేభ్యస్తేన యాంతి పరాం గతిమ్ || ౭ || లింగసంయోగహీనం యచ్ఛబ్దస్పర్శవివర్జితమ్ | శ్రోత్రేణ శ్రవణం చైవ చక్షుషా చైవ దర్శనమ్ || ౮ || వాక్సంభాషాప్రవృత్తం యత్తన్మనః పరివర్జితమ్ | బుద్ధ్యా చాధ్యవసాయీత బ్రహ్మచర్యమకల్మషమ్ || ౯ || సమ్యగ్వృత్తిర్బ్రహ్మలోకం ప్రాప్నుయాన్మధ్యమః సురాన్ | ద్విజాగ్ర్యో జాయతే విద్వాన్ కన్యసీం వృత్తిమాస్థితః ||౧౦|| సుదుష్కరం బ్రహ్మచర్యముపాయం తత్ర మే శృణు | సంప్రవృత్తముదీర్ణం చ నిగృహ్ణీయాద్ద్విజో రజః ||౧౧|| యోషితో న కథాః శ్రావ్యా న నిరీక్ష్యా నిరంబరాః | కథంచిద్దర్శనాదాసాం దుర్బలానావిశేద్రజః ||౧౨|| రాగోత్పన్నశ్చరేత్కృచ్ఛ్రం మహార్తిః ప్రవిశేదపః | మగ్నః స్వప్నే చ మనసా త్రిర్జపేదఘమర్షణమ్ || ౧౩ || పాప్మానం నిర్దహేదేవమంతర్భూతరజోమయమ్ | జ్ఞానయుక్తేన మనసా సంతతేన విచక్షణః ||౧౪|| కుణపామేధ్యసంయుక్తం యద్వదచ్ఛిద్రబంధనమ్ | తద్వద్దేహగతం విద్యాదాత్మానం దేహబంధనమ్ || ౧౫ || వాతపిత్తక

పానభుక్తంత్వఙ్మాంసంస్నాయుమస్థిచ। మజ్జాందేహంసిరాజాలైస్తర్పయంతిరసానృణామ్॥౧౬॥దశవిద్యాద్ధమన్యోత్రపంచేంద్రియగుణావహాః। యాభిఃసూక్ష్మాఃప్రజాయంతేధమన్యోన్యాస్సహస్రశః॥ ౧౭ ॥ ఏవమేతాఃసిరానద్యోరజోదా దేహసాగరమ్ । తర్పయంతియథాకాలమాపగాఇవసాగరమ్॥ ౧౮॥ మధ్యేచహృదయస్యైకాసిరాతత్రమనోవహా। శుక్రంసంకల్పజంనౄణాంసర్వగాత్రైర్విముంచతి॥ ౧౯॥ సర్వగాత్రప్రతాపిన్యస్తస్యాహ్యనుగతాఃసిరాః। నేత్రయోఃప్రతిపద్యంతేవహంత్యస్తైజసంగుణమ్॥ ౨౦ ॥ పయస్యంతర్హితంసర్పిర్యద్వన్నిర్మథ్యతేఖజైః । శుక్రంనిర్మథ్యతేతద్వద్దేహసంకల్పజైఃఖజైః ॥ ౨౧॥ స్వప్నేప్యేవంయథాభ్యేతిమనస్సంకల్పజంరజః । శుక్రంసంకల్పజందేహాత్సృజత్యస్యమనోవహా॥ ౨౨॥ మహర్షిర్భగవానత్రిర్వేదతచ్ఛుక్రసంభవమ్ । త్రిబీజమింద్రదైవత్యంతస్మాదింద్రియముచ్యతే ॥ ౨౩ ॥ యేవైశుక్రగతింవిద్యుర్భూతసంకరకారికామ్। విరాగాదగ్ధదోషాస్తేనాప్నుయుర్దేహసంభవమ్॥ ౨౪॥ గుణానాంసామ్యమాగత్యమనసైవమనోవహమ్। దేహకర్మానుదన్ప్రాణానంతకాలేవిముచ్యతే॥౨౫॥ భవితామనసోజ్ఞానంమనఏవప్రజాయతే। జ్యోతిష్మద్విరజోనిత్యంమంత్రసిద్ధంమహాత్మనామ్॥౨౬॥తస్మాత్తదభిఘాతాయకర్మకుర్యాదకల్మషమ్। రజస్తమశ్చహిత్వేహయథేష్టాంగతిమాప్నుయాత్ ॥ ౨౭॥ తరుణాధిగతంజ్ఞానంజరాదుర్బలతాంగతమ్ । విపక్వబుద్ధిఃకాలేనఆదత్తేమానసంబలమ్॥ ౨౮॥ సుదుర్గమివపంథానమతీత్యగుణబంధనమ్।యథాపశ్యేత్తథాదోషానతీత్యామృతమశ్నుతే॥౨౯॥.................. *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి- వార్ష్ణేయాధ్యాత్మే- చతుర్దశాధికద్విశతతమోధ్యాయః

భీష్మః॥దురంతేష్వింద్రియార్థేషుసక్తాఃసీదంతిజంతవః।యేత్వసక్తామహాత్మానస్తేయాంతిపరమాంగతిమ్॥౧॥జన్మమృత్యుజరాదుఃఖైర్వ్యాధిభిర్మానసక్లమైః। దృష్ట్వేమంసంతతంలోకంఘటేన్మోక్షాయబుద్ధిమాన్ ॥ ౨॥ వాఙ్మనోభ్యాంశరీరేణశుచిఃస్యాదనహంకృతః । ప్రశాంతోజ్ఞానవాన్భిక్షుర్నిరపేక్షశ్చరేత్సుఖమ్॥ ౩॥ అథవామనసఃసంగంపశ్యేద్భూతానుకంపయా। తత్రాప్యుపేక్షాంకుర్వీతజ్ఞాత్వాకర్మఫలంజగత్ ॥ ౪॥ యత్కృతంస్యాచ్ఛుభంకర్మపాపంవాయదివాశ్నుతే। తస్మాచ్ఛుభానికర్మాణికుర్యాద్వాగ్బుద్ధికర్మభిః॥ ౫॥అహింసాసత్యవచనంసర్వభూతేషుచార్జవమ్ । క్షమాచైవాప్రమాదశ్చయస్యైతేససుఖీభవేత్ ॥ ౬ ॥ తస్మాత్సమాహితంబుద్ధ్యామనోభూతేషుధారయేత్ । యశ్చైనంపరమంధర్మంసర్వభూతసుఖావహమ్॥ ౭॥ దుఃఖనిస్సరణంవేదసర్వజ్ఞస్ససుఖీభవేత్। తస్మాత్సమాహితంబుద్ధ్యామనోభూతేషుధారయేత్ ॥౮॥ నాపధ్యాయేన్నస్పృహయేన్నాబద్ధంచింతయేదసత్। అథామోఘప్రయత్నేనమనోజ్ఞానేనివేశయేత్ ॥౯ ॥ వాచామోఘప్రయోగేణమనోజ్ఞంతత్ప్రవర్తతే। వివక్షతాచసద్వాక్యంధర్మంసూక్ష్మమవేక్షతా॥౧౦॥ సత్యాంవాచమహింస్రాంచవదేదనపవాదినీమ్।కల్కాపేతామపరుషామనృశంసామపైశునామ్॥౧౧॥ఈదృగల్పంచవక్తవ్యమవిక్షిప్తేనచేతసా। వాక్ప్రబద్ధోహిసంసారోవిరాగాద్వ్యాహరేద్యది॥౧౨॥ బుద్ధ్యాప్యనుగృహీతేనమనసాకర్మతామసమ్। రజోభూతైర్హికరణైఃకర్మణాప్రతిపద్యతే॥౧౩॥ సదుఃఖంప్రాప్యలోకేస్మిన్నరకాయోపపద్యతే। తస్మాన్మనోవాక్శరీరైరాచరేద్ధైర్యమాత్మనః॥ ౧౪॥ ప్రకీర్ణమేషభారంహియద్వద్ధార్యేతదస్యుభిః। ప్రతిలోమాందిశంబుద్ధ్వాసంసారమబుధాస్తథా॥౧౫॥ తానేవచయథాదస్యూన్క్షిప్త్వాగచ్ఛేచ్ఛివాందిశమ్। తథారజస్తమఃకర్మాణ్యుత్సృజ్యప్రాప్నుయాత్సుఖమ్॥౧౬॥ నిస్సందిగ్ధమనీహోవైముక్తస్సర్వపరిగ్రహైః। వివిక్తచారీలఘ్వాశీతపస్వీనియతేంద్రియః॥ ౧౭॥ జ్ఞానదగ్ధపరిక్లేశఃప్రయోగరతిరాత్మవాన్ । నిష్ప్రచారేణమనసాపరంతదధిగచ్ఛతి॥ ౧౮॥ ధృతిమానాత్మవాన్బుద్ధింనిగృహ్ణీయాదసంశయమ్। మనోబుద్ధ్యానిగృహ్ణీయాద్విషయాన్మనసాత్మనః॥౧౯॥ నిగృహీతేంద్రియస్యాస్యకుర్వాణస్యమనోవశే। దేవతాస్తప్రకాశం

తేహ్యష్టౌయాంతితమీశ్వరమ్॥ ౨౦॥ తాభిఃసంసక్తమనసోబ్రహ్మతత్సంప్రకాశతే। ఏతైశ్చాపగతైస్సత్త్వేబ్రహ్మభూయాయకల్పతే॥౨౧॥ అథవాన
ప్రకాశేతయోగతంతైరుపక్రమేత్। యేనతంత్రయతస్తంత్రంవృత్తిఃస్యాత్తత్తదాచరేత్॥౨౨॥ కణకుల్మాషపిణ్యాకశాకయావకశక్తవః। తథామూ
లఫలంభైక్ష్యంపర్యాయేణోపయోజయేత్॥౨౩॥ఆహారనియమంచైవదేశేకాలేచసాత్త్వికమ్।తత్పరీక్ష్యానువర్తేతతత్ప్రవృత్త్యనుపూర్వకమ్॥౨౪॥
ప్రవృత్తంనోపరుంధేతశనైరగ్నిమివేంధయేత్। జ్ఞానాన్వితంతథాజ్ఞానమర్కవత్సంప్రకాశతే॥౨౫॥ జ్ఞానాధిష్ఠానమజ్ఞానంత్రీన్లోకానధితిష్ఠతి। విజ్ఞా
నానుగతంజ్ఞానమజ్ఞానేనోపకృష్యతే॥ ౨౬॥ పృథక్త్వాత్సంప్రయోగాచ్చనాసూయుర్వేదశాశ్వతమ్। సతయోరపవర్గజ్ఞోవీతరాగోవిముచ్యతే॥
౨౭॥ వయోతీతోజరామృత్యూజిత్వాబ్రహ్మసనాతనమ్। అమృతంతదవాప్నోతియత్తదక్షరమవ్యయమ్॥౨౮॥ …………… …………*

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణివార్ష్ణేయాధ్యాత్మే- పంచదశాధికద్విశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥నిష్కల్మషంబ్రహ్మచర్యమిచ్ఛతాచరితుంసదా। నిద్రాసర్వాత్మనాత్యాజ్యాస్వప్నదోషానవేక్షతా॥౧॥ స్వప్నేహిరజసాదేహీతమసాచాభిభూ
యతే। దేహాంతరమివాపన్నశ్చరత్యపగతస్పృహః॥౨॥ జ్ఞానాభ్యాసాజ్జాగరణంజిజ్ఞాసార్థమనంతరమ్। విజ్ఞానాభినివేశాతుజాగరత్యనిశంసదా॥౩॥అ
త్రాహకోన్వయంభావఃస్వప్నేవిషయవానివ। ప్రలీనైరింద్రియైర్దేహీవర్తతేదేహవానివ॥ ౪॥ అత్రోచ్యతేయథాహ్యేతద్వేదయోగేశ్వరోహరిః॥
తథైతదుపపన్నార్థంవర్ణయంతిమహర్షయః॥౫॥ ఇంద్రియాణాంశ్రమాత్స్వప్నమాహుఃస్వప్నగతంబుధాః। మనసస్త్వప్రలీనత్వాత్తత్తదాహు
ర్నిదర్శనమ్॥ ౬॥ కార్యవ్యాసక్తమనసఃసంకల్పోజాగ్రతోహ్యపి। యద్వన్మనోరథైశ్వర్యంస్వప్నేతద్వన్మనోగతమ్॥ ౭॥ సంసారాణామసం
ఖ్యానాంకామాత్మాతదవాప్నుయాత్। మనస్యంతర్హితంసర్వంవేదసోత్తమపూరుషః॥౮॥ గుణానామపియద్యేతత్కర్మణాచాప్యుపస్థితమ్।తత్త
చ్ఛంసంతిభూతానిమనోయద్భావితంయథా॥౯॥ తతస్తముపవర్తంతేగుణారాజసతామసాః। సాత్త్వికావాయథాయోగమానంతర్యఫలోదయమ్॥
౧౦॥తతఃపశ్యంత్యసంబుద్ధ్యావాతపిత్తకఫోత్తరాన్। రజస్తమోగతైర్భావైస్తదప్యాహుర్దురత్యయమ్॥ ౧౧॥ ప్రసన్నైరింద్రియైర్యద్యత్సంక
ల్పయతిమానసమ్। తత్తత్స్వప్నేప్యుపరతేమనోదృష్టిర్నిరీక్షతే॥ ౧౨॥ వ్యాపకంసర్వభూతేషువర్తతేప్రతిఘంమనః। ఆత్మప్రభావాత్తంవిద్యాత్స
ర్వాహ్యాత్మనిదేవతాః॥ ౧౩॥ మనస్యంతర్హితంద్వారందేహమాస్థాయమానుషమ్। యద్యత్సదసదవ్యక్తంస్వపిత్యస్మిన్నిదర్శనమ్॥ ౧౪॥సర్వభూ
తాత్మభూతస్థంతమధ్యాత్మగుణంవిదుః। లిప్సేతమనసాయశ్చసంకల్పాదైశ్వరంగుణమ్॥ ౧౫॥ ఆత్మప్రసాదంతంవిద్యాత్సర్వాహ్యాత్మనిదేవతాః। ఏ
వంహితపసాయుక్తమర్కవత్తమసఃపరమ్॥ ౧౬॥ త్రైలోక్యప్రకృతిర్దేహీతమసాంతేమహేశ్వరః। తపోహ్యధిష్ఠితందేవైస్తపోఘ్నమసురైస్తమః॥
౧౭॥ ఏతద్దేవాసురైర్గుప్తంతదాహుర్జ్ఞానలక్షణమ్। సత్వంరజస్తమశ్చేతిదేవాసురగుణాన్విదుః॥౧౮॥ సత్వందేవగుణాన్విద్యాదితరావాసురౌ
గుణౌ। బ్రహ్మతత్పరమంజ్ఞానమమృతంజ్యోతిరక్షరమ్॥౧౯॥ యేవిదుర్భావితాత్మానస్తేయాంతిపరమాంగతిమ్। హేతుమచ్ఛక్యమాఖ్యాతుమేతావత్
జ్ఞానచక్షుషా॥ ప్రత్యాహారేణవాశక్యమక్షరంబ్రహ్మవేదితుమ్॥౨౦॥ …………………………………………… *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- వార్ష్ణేయాధ్యాత్మే- షోడశాధికద్విశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥నసవేదపరంబ్రహ్మయోనవేదచతుష్టయమ్।వ్యక్తావ్యక్తంచయత్తత్త్వంసంప్రోక్తంపరమర్షిణా॥౧॥ వ్యక్తంమృత్యుముఖంవిద్యాదవ్యక్తమ
మృతంపదమ్। ప్రవృత్తిలక్షణంధర్మమృషిర్నారాయణోబ్రవీత్॥ ౨॥తత్రైవావస్థితంసర్వంత్రైలోక్యంసచరాచరమ్।నివృత్తిలక్షణంధర్మమవ్య

క్తం బ్రహ్మ శాశ్వతమ్ ॥౩॥ ప్రవృత్తిలక్షణం ధర్మం ప్రజాపతిరథాబ్రవీత్ । ప్రవృత్తిః పునరావృత్తిర్నివృత్తిః పరమా గతిః ॥ ౪ ॥ తాం గతిం పరమామేతి నివృత్తిపరమో మునిః । జ్ఞానతత్త్వపరో నిత్యం శుభాశుభనిదర్శకః ॥౫॥ తదేవమేతౌ విజ్ఞేయావవ్యక్తపురుషావుభౌ । అవ్యక్తపురుషాభ్యాం తు యత్స్యాదన్యన్మహత్తరమ్ ॥౬॥ తం విశేషమవేక్షేత విశేషేణ విచక్షణః । అనాద్యంతావుభావేతావలింగౌ చాప్యుభావపి ॥౭॥ ఉభౌ నిత్యావవిచలౌ మహద్భ్యశ్చ మహత్తరౌ । సామాన్యమేతదుభయోరేవం హ్యన్యద్విశేషణమ్ ॥౮॥ ప్రకృత్యా సర్గధర్మిణ్యా తథా త్రిగుణధర్మయా । విపరీతమతో విద్యాత్ క్షేత్రజ్ఞస్య స్వలక్షణమ్ ॥౯॥ ప్రకృతేశ్చ వికారాణాం ద్రష్టారమగుణాన్వితమ్ । అగ్రాహ్యౌ పురుషావేతావలింగత్వాదసంహితౌ ॥౧౦॥ సంయోగలక్షణోత్పత్తిః కర్మజా గృహ్యతే యథా । కరణైః కర్మనిర్వృత్తైః కర్తా యద్యద్విచేష్టతే ॥౧౧॥ కీర్త్యతే శబ్దసంజ్ఞాభిః కోహమేషోప్యసావితి । ఉష్ణీషవాన్ యథా వస్త్రైస్త్రిభిర్భవతి సంవృతః ॥౧౨॥ సంవృతోయం తథా దేహీ సత్త్వరాజసతామసైః । తస్మాచ్చతుష్టయం వేద్యమేతైర్హేతుభిరావృతమ్ ॥౧౩॥ యథాసంజ్ఞో హ్యయం సమ్యగంతకాలే న ముహ్యతి । శ్రియం దివ్యామభిప్రేప్సుర్బ్రహ్మ వాఙ్మనసా శుచిః ॥ ౧౪ ॥ శరీరైరింద్రియైరుగ్రైశ్చరేన్నిష్కల్మషం తపః । త్రైలోక్యం తపసా వ్యాప్తమంతర్భూతేన భాస్వతా ॥ ౧౫ ॥ సూర్యశ్చ చంద్రమాశ్చైవ భాసతస్తపసా దివి । ప్రకాశస్తపసో జ్ఞానం లోకే సంశబ్దితం తపః ॥ రజస్తమోఘ్నం యత్కర్మ తపసస్తత్స్వలక్షణమ్ । బ్రహ్మచర్యమహింసా చ శారీరం తప ఉచ్యతే ॥ ౧౭ ॥ వాఙ్మనోనియమస్సమ్యఙ్మానసం తప ఉచ్యతే । విధిజ్ఞేభ్యో ద్విజాతిభ్యో గ్రాహ్యమన్నం విశిష్యతే ॥౧౮॥ ఆహారనియమేనాస్య పాప్మా శామ్యతి రాజసః । వైమనస్యం చ విషయే యాంత్యస్య కరణాని చ ॥౧౯॥ తస్మాత్తన్మాత్రమాదద్యాద్యావదత్ర ప్రయోజనమ్ । అంతకాలే బలోత్కర్షాచ్ఛనైః కుర్యాదనాతురమ్ ॥౨౦॥ ఏవం యుక్తేన మనసా జ్ఞానం యదుపపద్యతే । రజోవర్జ్యోప్యయం దేహీ దేహవాఞ్శబ్దవచ్చరేత్ ॥ ౨౧॥ కార్యైరవ్యాహతమతిర్వైరాగ్యాత్ప్రకృతిస్థిరః । ఆదేహాదప్రమాదాచ్చ దేహాంతాద్విప్రముచ్యతే ॥౨౨॥ హేతుయుక్తస్సదా సర్గో భూతానాం ప్రళయస్తథా । పరప్రత్యయసర్గే తు నియతిర్నానువర్తతే ॥ ౨౩ ॥ భావాంతప్రభవప్రజ్ఞా ఆసతే యే విపర్యయమ్ । ధృత్యా దేహాన్ ధారయంతో బుద్ధిసంక్షిప్తచేతసః ॥౨౪॥ స్థానేభ్యో హ్రసమానాశ్చ సూక్ష్మత్వాత్తానుపాసతే । యథాగమం చ గత్వా వై బుద్ధ్యా తత్రైవ బుధ్యతే ॥౨౫॥ దేహాంతం కశ్చిదన్వాస్తే భావితాత్మా నిరాశ్రయమ్ । యుక్తం ధారణయా సమ్యక్సతః కేచిదుపాసతే ॥౨౬॥ అభ్యస్యంతి పరం దేవం విద్యుత్సంశబ్దితాక్షరమ్ । అంతకాలే హ్యుపాసంతే తపసా దగ్ధకిల్బిషాః ॥౨౭॥ సర్వ ఏతే మహాత్మానో గచ్ఛంతి పరమాం గతిమ్ । సూక్ష్మం విశేషణం తేషామవేక్షేచ్ఛాస్త్రచక్షుషా ॥ ౨౮ ॥ దేహంతు పరమం విద్యాద్విముక్తమపరిగ్రహమ్ । అంతరిక్షాదన్యతరం ధారణాసక్తమానసమ్ ॥ ౨౯ ॥ మర్త్యలోకాద్విముచ్యంతే విద్యాసంసక్తచేతసః । బ్రహ్మభూతా విరజసస్తతో యాంతి పరాం గతిమ్ ॥౩౦॥ ఏవమేకాయనం ధర్మమాహుర్వేదవిదో జనాః । యథాజ్ఞానముపాసంతః సర్వే యాంతి పరాం గతిమ్ ॥ ౩౧॥ కషాయవర్జితం జ్ఞానం యేషాముత్పద్యతేచలమ్ । యాంతి తేపి పరాంల్లోకాన్విముచ్యంతే యథాబలమ్ ॥౩౨॥ భగవంతమజం దివ్యం విష్ణుమవ్యక్తసంజ్ఞితమ్ । భావేన యాంతి శుద్ధా యే జ్ఞానతృప్తా నిరాశిషః ॥౩౩॥ జ్ఞాత్వాత్మస్థం హరిం చైవ న నివర్తంతి తేవ్యయాః । ప్రాప్య తత్పరమం స్థానం మోదంతేక్షరమవ్యయమ్ ॥ ౩౪॥ ఏతావదేతద్విజ్ఞానమేతదస్తి న చాస్తి చ । తృష్ణాబద్ధం జగత్సర్వం చక్రవత్పరివర్తతే ॥ ౩౫॥ బిసతంతుర్యథైవాయమంతస్థస్సర్వతో బిసే । తృష్ణాతంతురనాద్యంతస్తథా దేహగతస్సదా ॥౩౬॥ సూచ్యా సూత్రం యథా వస్త్రే సంసారయతి వాయకః । తద్వత్సంసారసూత్రం హి తృష్ణాసూచ్యా నిబధ్యతే ॥ ౩౭॥ వికారం ప్రకృతిం చైవ పురుషం చ సనాతనమ్ । యో యథావద్విజానాతి స వితృష్ణో విముచ్యతే ॥౩౮॥ ప్రకాశం భగవానేతదృషిర్నారాయణోమృతమ్ । భూతానామనుకంపార్థం జగాద జగతో హితః ॥౩౯॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - వార్ష్ణేయాధ్యాత్మే - సప్తదశాధికద్విశతతమోధ్యాయః - ....*

యుధిష్ఠిరః ॥ కేనవృత్తేనవృత్తజ్ఞజనకోమిథిలాధిపః।జగామమోక్షంమోక్షజ్ఞోభోగానుత్సృజ్యమానుషాన్॥౧॥భీష్మః॥అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహా
సంపురాతనమ్। యెనవృత్తేనవృత్తజ్ఞోజగామసుమహత్సుఖమ్॥౨॥జనకోజనదేవస్తుమిథిలాయాంజనాధిపః। ఔర్ధ్వదేహికధర్మాణామాసీద్యుక్తోవి
చింతనే॥ ౩॥ తస్యస్మశతమాచార్యావసంతిసతతంగృహే। దదర్శయంతఃపృథగ్ధర్మాన్నానాశ్రమనివాసినః॥౪॥సతేషాంప్రేత్యభావేచప్రేత్యజాతౌ
వినిశ్చయే। ఆగమస్థస్సభూయిష్ఠమాత్మతత్త్వేనతుష్యతి॥౫॥తత్రపంచశిఖోనామకాపిలేయోమహామునిః। పరిధావన్మహీంకృత్స్నాంజగామమిథిలామ
థ॥ ౬॥ సర్వసన్న్యాసధర్మాణాంతత్త్వజ్ఞానవినిశ్చయే। సుపర్యవసితార్థశ్చనిర్ద్వంద్వోనష్టసంశయః ॥ ౭ ॥ ఋషీణామాహురేకంయంకా
మాదవసితంనృషు। శాశ్వతంసుఖమత్యంతమన్విచ్ఛంతంసుదుర్లభమ్॥ ౮॥ యమాహుఃకపిలంసాంఖ్యాఃపరమర్షింప్రజాపతిమ్। సమన్యేతేనరూపే
ణవిస్మాపయతిహిస్మయమ్॥ ౯॥ ఆసురేఃప్రథమంశిష్యంయమాహుశ్చిరజీవినమ్। పంచస్రోతసియస్సత్రమాస్తేవర్షసహస్రికమ్ ॥ ౧౦॥ యత్రచాసీన
మాగమ్యకాపిలంమండలంమహత్। పంచస్రోతసినిష్ణాతఃపంచరాత్రవిశారదః॥ ౧౧ ॥ పంచజ్ఞఃపంచకృత్పంచగుణఃపంచశిఖఃస్మృతః । పురుషావస్థమ
వ్యక్తంపరమార్థంన్యవేదయత్ ॥ ౧౨ ॥ ఇష్టసత్రేణసంసృష్టోభూయశ్చతపసాసురిః। క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయోర్వ్యక్తింబుబుధేదేవదర్శనః॥ ౧౩॥ య
త్తదేకాక్షరంబ్రహ్మనానారూపంప్రదృశ్యతే। ఆసురిర్మండలేతస్మిన్ప్రతిపేదేతదవ్యయమ్॥ ౧౪॥ తస్యపంచశిఖశ్శిష్యోమానుష్యాపయసాభృతః। బ్రా
హ్మణీకపిలానామకాచిదాసీత్కుటుంబినీ॥ ౧౫॥ తస్యాఃపుత్రత్వమాగమ్యస్త్రియాస్సపిబతిస్తనౌ। తతస్సకాపిలేయత్వంలేభేబుద్ధించనైష్ఠికీమ్॥౧౬॥
ఏతన్మేభగవానాహకాపిలేయస్యసంభవమ్। తస్యతత్కాపిలేయత్వంసర్వవిత్త్వమనుత్తమమ్॥౧౭॥సామాన్యంజనకంజ్ఞాత్వాధర్మజ్ఞోజ్ఞానముత్త
మం। ఉపేత్యశతమాచార్యాన్మోహయామాసహేతుభిః॥౧౮॥ జనకస్త్వభిసంరక్తఃకాపిలేయానుదర్శనాత్। ఉత్సృజ్యశతమాచార్యాన్పృష్ఠతో
నుజగామతమ్॥౧౯॥ తస్మైపరమకల్యాయప్రణతాయచధర్మతః।అబ్రవీత్పరమంమోక్షంయత్తత్సాంఖ్యేభిధీయతే॥౨౦॥ .... *
జాతినిర్వేదముక్త్వాసకర్మనిర్వేదమబ్రవీత్। కర్మనిర్వేదముక్త్వాచధర్మనిర్వేదమబ్రవీత్ ॥ ౨౧॥ యదర్థంధర్మసంసర్గఃకర్మణాంచఫలో
దయః। తమనాశ్వాసికంమోహంవినాశిచలమధ్రువమ్॥ ౨౨ ॥ దృశ్యమానేవినాశేచప్రత్యక్షేలోకసాక్షికే। ఆగమాత్పరమస్తీతిబ్రువన్నపిపరాజితః॥
౨౩॥ అనాత్మాహ్యాత్మనోమృత్యుఃక్లేశోమృత్యుర్జరామయః । ఆత్మానంమన్యతేమోహాత్తదసమ్యక్పరంమతమ్॥౨౪॥ అథచేదేవమప్యస్తియల్లోకే
నోపపద్యతే । అజరోయమమృత్యుశ్చరాజాసౌమన్యతేయథా॥ ౨౫॥ అస్తినాస్తీతిచాప్యేతత్తస్మిన్నసతిలక్షణే।కిమధిష్ఠాయతద్బ్రూయాల్లోకయా
త్రావినిశ్చయమ్ ॥ ౨౬ ॥ ప్రత్యక్షంహ్యేతయోర్మూలంకృతాంతైతిహ్యయోరపి । ప్రత్యక్షేణాగమోభిన్నఃకృతాంతోవానకించన॥౨౭॥యత్రయ
త్రానుమానేస్మిన్కృతంభావయతోపిచ। నాన్యోజీవఃశరీరస్యనాస్తికానాంమతేస్థితః॥ ౨౮॥ రతావటకణీయాంఘృతపాకాధివాసనమ్। జాతిః
స్మృతిరయస్కాంతఃసూర్యకాంతోంబుభక్షణమ్॥౨౯॥ ప్రేత్యభూతాత్యయశ్చైవదేవతాద్యుపయాచనమ్।మృతేకర్మనివృత్తిశ్చప్రమాణమితినిశ్చ
యః॥౩౦॥ నత్వేతేహేతవఃసంతియేకేచిన్మూర్తిసంస్థితాః। అమర్త్యస్యహిమర్త్యేనసామాన్యంనోపలభ్యతే॥౩౧॥అవిద్యాకర్మతృష్ణాచకేచి
దాహుఃపునర్భవే। కారణంలోభమోహౌతుదోషాణాంచనిషేవణమ్॥ ౩౨॥ అవిద్యాంక్షేత్రమాహుర్హికర్మబీజంతథాకృతమ్। తృష్ణాసంజననం
స్నేహఏషతేషాంపునర్భవః॥ ౩౩ ॥ తస్మిన్గూఢేచదగ్ధేచభిన్నేమరణధర్మిణి । అన్యోస్మాజ్జాయతేదేహస్తమాహుఃసత్త్వసంక్షయమ్॥౩౪॥ యదా
స్వరూపతశ్చాన్యోజాతితఃశుభతోర్థతః। కథమస్మిన్సఇత్యేవసంబంధఃస్యాదసంహితమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఏవంసతిచకాప్రీతిర్దానవిద్యాతపోబలైః।యద
స్యాచరితంకర్మసర్వమన్యత్ప్రపద్యతే॥ ౩౬॥ అపిహ్యయమిహైవాన్యైఃప్రాకృతైర్దుఃఖితోభవేత్ । సుఖితోదుఃఖితోవాపిదృశ్యాదృశ్యవిని

ర్ణయః॥ ౩౭॥ తథాహిముసలైర్హన్యుఃశరీరంతత్పునర్భవేత్। పృథగ్జ్ఞానంయదన్యచ్చయేనైతన్నోపపద్యతే॥ ౩౮॥ ఋతుసంవత్సరౌతిథ్యశ్శీ
తోష్ణేచప్రియాప్రియే। యథాతీతానిపశ్యంతితాదృశఃసత్త్వసంక్షయః॥ ౩౯ ॥ జరయాభిపరీతస్యమృత్యునాచవినాశినా। దుర్బలందుర్బలంపూర్వం
గృహస్యేవవినశ్యతి॥ ౪౦॥ ఇంద్రియాణిమనోవాయుఃశోణితంమాంసమస్థిచ। ఆనుపూర్వ్యావినశ్యంతిస్వంధాతుముపయాంతిచ॥౪౧॥ లోకయా
త్రావిఘాతశ్చదానధర్మఫలాగమే । తదర్థంవేదశబ్దాశ్చవ్యవహారాశ్చలౌకికాః॥ ౪౨ ॥ ఇతిసమ్యఙ్మనస్యేతేబహవఃసంతిహేతవః । ఏతదస్తీదమ
స్తీతినకించిత్ప్రతిదృశ్యతే॥ ౪౩ ॥ తేషాంవిమృశతామేవతత్తత్సమభిధావతామ్ । క్వచిన్నివిశతేబుద్ధిస్తత్రజీర్యతివృక్షవత్ ॥౪౪॥ఏవమర్థైరనర్థై
శ్చదుఃఖితాఃసర్వజంతవః।ఆగమైరపకృష్యంతేహస్తిపైర్హస్తినోయథా॥ ౪౫॥ అర్థాంస్తథాత్యంతసుఖావహాంశ్చలిప్సంతఏతేబహవోవిశుష్కాః।
మహత్తరందుఃఖమనుప్రపన్నాహిత్వామిషంమృత్యువశంప్రయాంతి॥ ౪౬॥ వినాశినోహ్యధ్రువజీవితస్యకింబంధుభిర్భిన్నపరిగ్రహైశ్చ।విహాయయో
గచ్ఛతిసర్వమేవక్షణేన గత్వానినివర్తతేచ ॥ ౪౭ ॥ భూవ్యోమతోయానలవాయవోపి సదాశరీరంప్రతిపాలయంతి । ఇతీదమాలక్ష్యరతిః కుతో
భవేద్వినాశినోహ్యస్యనకర్మవిద్యతే ॥ ౪౮ ॥ ఇదమనుపధి వాక్యమచ్ఛలంపరమ నిరామయమాత్మసాక్షికమ్ । నరపతిరభివీక్ష్యవిస్మితఃపునరనుయో
క్తుమిదంప్రచక్రమే ॥ ౪౯॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - పంచశిఖవాక్యే - అష్టాదశాధికద్విశతతమోధ్యాయః

భీష్మః॥ జనకోజనదేవస్తుజ్ఞాపితఃపరమర్షిణా। పునరేవానుపప్రచ్ఛసాంపరాయేభవాభవౌ॥ ౧॥ జనకః॥భగవన్యదినప్రేత్యసంజ్ఞాభవతికస్యచిత్ ।
ఏవంసతికిమజ్ఞానంజ్ఞానంకింవాకరిష్యతి॥ ౨॥ సర్వముచ్ఛేదనిష్ఠంస్యాత్పశ్యచైతద్ద్విజోత్తమ। అప్రమత్తఃప్రమత్తోవాకింవిశేషంకరిష్యతి ॥ ౩॥ అసం
సర్గోహిభూతేషుసంసర్గోవావినాశిషు । కస్మైక్రియేతకల్పేతనిశ్చయఃకోత్రతత్త్వతః॥ భీష్మః ॥ తమసాహిప్రతిచ్ఛన్నంవిభ్రాంతమివచాతురమ్ ।
పునఃప్రశమయన్వాక్యైఃకవిఃపంచశిఖోబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ఉచ్ఛేదనిష్ఠానేహాస్తిభావనిష్ఠానవిద్యతే। అయంహ్యపిసమాహారఃశరీరేంద్రియచేతసామ్॥ ౬॥
వర్తతేపృథగన్యోన్యమప్యపాశ్రిత్యకర్మసు । ధాతవఃపంచధాతోయంఖంవాయుర్జ్యోతిషోధరా ॥ ౭ ॥ తేస్వభావేనతిష్ఠంతివియుజ్యంతేస్వభావ
తః । ఆకాశంవాయురూష్మాచస్నేహోయచ్చాపిపార్థివః॥ ౮॥ ఏవపంచసమాహారఃశరీరమపినైకధా।జ్ఞానమూష్మాచవాయుశ్చత్రివిధఃకార్యసం
గ్రహః॥ ౯॥ ఇంద్రియాణీంద్రియార్థాశ్చస్వభావశ్చేతనామనః । ప్రాణాపానౌవికారశ్చధాతవశ్చాత్రనిఃసృతాః॥ ౧౦ ॥ శ్రవణంస్పర్శనంజిహ్వా
దృష్టిర్నాసాతథైవచ। ఇంద్రియాణీతిపంచైతేచిత్తపూర్వంగతాగుణాః॥౧౧॥ తత్రవిజ్ఞానసంయుక్తాత్రివిధాచేతనాధ్రువా। సుఖదుఃఖేతియామాహు
రదుఃఖామసుఖేతిచ॥ ౧౨॥ శబ్దఃస్పర్శశ్చరూపంచరసోగంధశ్చమూర్తయః । ఏతేహ్యామరణాత్పంచషడ్గుణాజ్ఞానసిద్ధయే॥ ౧౩॥ తేషుకర్మనిసర్గ
శ్చసర్వతత్త్వార్థనిశ్చయః। తమాహుఃపరమంశుక్రంబుద్ధిరిత్యవ్యయంమహత్ ॥ ౧౪ ॥ ఇమంగుణసమాహారమాత్మభావేనపశ్యతః । అసమ్యగ్దర్శ
నైర్దుఃఖమనంతంనోపశామ్యతి॥ ౧౫॥ అనాత్మేతిచయద్దృష్టంతేనాహంనమమేత్యపి। వర్తతేకిమధిష్ఠానాప్రసక్తాదుఃఖసంతతిః॥౧౬॥అత్రసమ్యగ్వ
ధోనామత్యాగశాస్త్రమనుత్తమమ్।శృణుయత్తవమోక్షాయభాష్యమాణంభవిష్యతి॥౧౭॥త్యాగఏవహిసర్వేషాంయుక్తానామపికర్మణామ్। నిత్యం
మిథ్యావినీతానాంక్లేశోదుఃఖవహోమతః॥ ౧౮॥ ద్రవ్యత్యాగేతుకర్మాణిభోగత్యాగేవ్రతాన్యపి । సుఖత్యాగేతపోయోగంసర్వత్యాగేసమాపనా॥
౧౯॥ తస్యమార్గోయమద్వైధస్సర్వత్యాగస్యదర్శితః। విప్రహాణాయదుఃఖస్యదుర్గతిస్త్వన్యదాభవేత్ ॥ ౨౦॥ పంచజ్ఞానేంద్రియాణ్యుక్త్వామ
నఃషష్ఠానిచేతసి। బలషష్ఠానివక్ష్యామిపంచకర్మేంద్రియాణితు ॥ ౨౧ ॥ హస్తౌకర్మేంద్రియంజ్ఞేయమథపాదౌగతీంద్రియమ్। ప్రజననానందయోఃశేఫో

నిసర్గేణాయురింద్రియమ్॥ ౨౨॥ వాక్చశబ్దవిశేషార్థమితిపంచాన్వితంవిదుః । ఏవమేకాదశైతానిబుద్ధ్యాత్వాశువిసృజేన్మనః ॥ ౨౩ ॥ కర్ణౌశబ్దశ్చచిత్తంచత్రయఃశ్రవణసంగ్రహే । తథాస్పర్శేతథారూపేతథైవరసగంధయోః॥ ౨౪ ॥ ఏవంపంచత్రికాహ్యేతేగుణాస్తదుపలబ్ధయే । యేనాయంత్రివిధోభావఃపర్యాయాత్సముపస్థితః॥౨౫॥ సాత్త్వికోరాజసశ్చాపితామసశ్చాపితేత్రయః। త్రివిధావేదనాయేషుప్రసృతాస్సర్వసాధనాః ॥ ౨౬ ॥ ప్రహర్షఃప్రీతిరానందఃసుఖంసంశాంతచిత్తతా। అకుతశ్చిత్కుతశ్చిద్వాచిత్తతస్సాత్త్వికోగుణః॥౨౭॥అతుష్టిఃపరితాపశ్చశోకోలోభస్తథాక్షమా। లింగానిరజసస్తానిదృశ్యంతేహేత్వహేతుతః॥ ౨౮॥ అవివేకస్తథామోహఃప్రమాదస్స్వప్నతంద్రతాః। కథంచిదపివర్తంతేవివిధాస్తామసాగుణాః॥౨౯॥అత్రయత్ప్రీతిసంయుక్తంకాయేమనసివాభవేత్ ।వర్తతేసాత్త్వికోభావఇత్యపేక్షేతతత్తథా॥౩౦॥ యత్త్వసంతోషసంయుక్తమప్రీతికరమాత్మనః । ప్రవృత్తంరజఇత్యేవతత్తదపిచింతయేత్ ॥ ౩౧॥ అథయన్మోహసంయుక్తంకాయేమనసివాభవేత్। అప్రతర్క్యమవిజ్ఞేయంతమస్తదుపధారయేత్ ॥ ౩౨॥ శ్రోత్రంవ్యోమాశ్రితంభూతంశబ్దశ్శ్రోత్రంసమాశ్రితః। నోభయంశబ్దవిజ్ఞానేవిజ్ఞానస్యేతరస్యవా॥ ౩౩॥ ఏవంత్వక్చక్షుషీజిహ్వానాసికాచెతిపంచమీ। స్పర్శేరూపేరసేగంధేతానిచేతోమనశ్చతత్ ॥ ౩౪ ॥స్వకర్మయుగపద్భావోదశస్వేతేషుతిష్ఠతి।చిత్తమేకాదశంవిద్ధిబుద్ధిర్ద్వాదశమీభవేత్ ॥౩౫॥ తేషామయుగపద్భావేఉచ్ఛేదోనాస్తితామసః। ఆస్థితోయుగపద్భావేవ్యవహారస్సలౌకికః॥౩౬॥ఇంద్రియాణ్యపిసూక్ష్మాణిదృష్ట్వాపూర్వశ్రుతాగమాత్ । చింతయన్నానుపర్యేతిత్రిభిరేవాన్వితోగుణైః॥ ౩౭॥ యత్తమోపహతంచిత్తమాశుసంహారమధ్రువమ్।కరోత్యుపరమంకాయేతదాహుస్తామసంబుధాః ॥ ౩౮॥ యద్యదాగమసంయుక్తంనకృచ్ఛ్రమనుపశ్యతి। అథతత్రాప్యుపాదత్తేతమోవ్యక్తమివానృతమ్॥ ౩౯ ॥ ఏవమేషప్రసంఖ్యాతఃస్వకర్మప్రత్యయోగుణః । కథంచిద్వర్తతేసమ్యక్ కేషాంచిద్వానివర్తతే ॥ ౪౦ ॥ ఏతదాహుఃసమాహారంక్షేత్రమధ్యాత్మచింతకాః।స్థితోమనసియోభావఃసవైక్షేత్రజ్ఞఉచ్యతే॥ ౪౧॥ ఏవంసతికఉచ్ఛేదఃశాశ్వతోవాకథంభవేత్ ।స్వభావాద్వర్తమానేషుసర్వభూతేషుహేతుతః॥౪౨॥యథార్ణవగతానద్యోవ్యక్తీర్జహతినామచ । నదాశ్చతానియచ్ఛంతితాదృశస్సత్త్వసంక్షయః॥ ౪౩ ॥ ఏవంసతికుతఃసంజ్ఞాప్రేత్యభావేపునర్భవేత్ । ప్రతిసంమిశ్రితేజీవేగృహ్యమాణేచసర్వతః॥ ౪౪॥ ఇమాంచయోవేదవిమోక్షబుద్ధిమాత్మానమన్విచ్ఛతిచాప్రమత్తః । నలిప్యతేకర్మఫలైరనిష్టైఃపత్రంబిసస్యేవజలేనసిక్తమ్॥ ౪౫ ॥ దృఢైర్హిపాశైర్బహుభిర్విముక్తఃప్రజానిమిత్తైరపిదైవతైశ్చ । యదాహ్యసౌసుఖదుఃఖేజహాతిముక్తస్తదాగ్ర్యాంగతిమేత్యలింగః॥ ౪౬ ॥ శ్రుతిప్రమాణాగమమంగలైశ్చశేతేజరామృత్యుభయాదభీతః । క్షీణేచపుణ్యేవిగతేచపాపేతతోనిమిత్తేచపలేవినష్టే॥౪౭॥అలేపమాకాశమలింగమేవమాస్థాయపశ్యంతిమహత్యసక్తాః।యథోర్ణనాభిఃపరివర్తమానస్తంతుక్షయేతిష్ఠతిపాత్యమానః ॥ ౪౮ ॥ తథావిముక్తఃప్రజహాతిదుఃఖంవిధ్వంసతేలోష్ఠఇవాద్రిమిచ్ఛన్। యథారురుఃశృంగమథోపురాణంహిత్వాత్వచంవాప్యురగోయథాచ॥ ౪౯ ॥ విహాయగచ్ఛత్యనవేక్షమాణస్తథావిముక్తోవిజహాతిదుఃఖమ్। ద్రుమంయథావాప్యుదకేపతంతముత్సృజ్యపక్షీనిపతత్యసక్తః॥ తథాహ్యసౌసుఖదుఃఖేవిహాయముక్తః పరార్ధ్యాంగతిమేత్యలింగః॥ ౫౦॥ అపిచభవతిమైథిలేనగీతంనగరముపాహితమగ్నినాభివీక్ష్య । నఖలుమమహిదహ్యతేత్రకించిత్స్వయమిదమాహకిలస్మభూమిపాలః ॥ ౫౧ ॥ ఇదమమృతపదంనిశమ్యరాజాస్స్వయమిహపంచశిఖేనభాష్యమాణమ్ । నిఖిలమభిసమీక్ష్యనిశ్చితార్థఃపరమసుఖీవిజహారవీతశోకః ॥ ౫౨॥ఇమంహియఃపఠతివిమోక్షనిశ్చయంనహీయతేసతతమవేక్షతేతథా।ఉపద్రవాన్నానుభవత్యదుఃఖితఃప్రముచ్యతేకపిలమివేత్యమైథిలః॥౫౩॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - పంచశిఖవాక్యే - ఏకోనవింశత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ కింకుర్వన్సుఖమాప్నోతికింకుర్వన్దుఃఖమాప్నుయాత్ । కింకుర్వన్నిర్భయోలోకేసిద్ధశ్చరతిభారత॥౧॥ భీష్మః॥ దమమేవప్రశంసంతివృద్ధాశ్శ్రుతిసమాధయః। సర్వేషామేవవర్ణానాంబ్రాహ్మణస్యవిశేషతః॥౨॥ నాదాంతస్యక్రియాసిద్ధిర్యథావదుపపద్యతే। క్రియాతపశ్చసత్యంచదమే సర్వంప్రతిష్ఠితమ్॥౩॥దమస్తేజోవర్ధయతిపవిత్రందమఉచ్యతే। విపాప్మానిర్భయోదాంతఃపురుషోవిందతేమహత్॥౪॥ సుఖందాంతఃప్రస్వపితిసుఖంచప్రతిబుధ్యతే। సుఖంలోకేవిపర్యేతిమనశ్చాస్యప్రసీదతి॥౫॥ తేజోదమేనధ్రియతేతత్తీక్ష్ణోఽధిగచ్ఛతి । అమిత్రాంశ్చబహూన్నిత్యంపృథగాత్మనిపశ్యతి॥౬॥ క్రవ్యాద్భ్యఇవభూతానామదాంతేభ్యస్సదాభయమ్। తేషాంవిప్రతిషేధార్థంరాజాసృష్టస్స్వయంభువా॥౭॥ ఆశ్రమేషుచసర్వేషుదమమేవవిశిష్యతే। యచ్చతేషుఫలంధర్మేభూయోదాంతేతదుచ్యతే॥౮॥ తేషాంలింగానివక్ష్యామియేషాంసముదయోదమః।అకార్పణ్యమసంరంభఃసంతోషః శ్రద్ధధానతా॥౯॥ అక్రోధఆర్జవంనిత్యంనాతివాదోఽభిమానితా। గురుపూజానసూయాచదయాభూతేష్వపైశునమ్॥౧౦॥ జనవాదమృషావాదస్తుతినిందావివర్జనమ్। సాధుకామశ్చస్పృహయన్నాయతింప్రత్యయేషుచ॥౧౧॥ అవైరకృత్సూపచారస్సమోనిందాప్రశంసయోః। సువృత్తశ్శీలసంపన్నఃప్రసన్నాత్మాత్మవాన్ప్రభుః॥౧౨॥ ప్రాప్యలోకేచసత్కారంస్వర్గంవైప్రేత్యగచ్ఛతి। దుర్గమంసర్వభూతానాంప్రాపయన్మోదతేసుఖీ॥౧౩॥ సర్వభూతహితేయుక్తోనస్మయోద్విషతేజనమ్। మహాహ్రదఇవాక్షోభ్యఃప్రజ్ఞాతృప్తఃప్రసీదతి॥౧౪॥ అభయంయస్యభూతేభ్యఃసర్వేషామభయంయతః। నమస్యస్సర్వభూతానాందాంతోభవతిబుద్ధిమాన్॥౧౫॥ నహృష్యతిమహత్యర్థేవ్యసనేచనశోచతి।నవైపరిమితప్రజ్ఞఃసదాంతోద్విజఉచ్యతే॥౧౬॥ కర్మభిశ్శ్రుతసంపన్నఃసద్భిరాచరితశ్శుచిః।సదైవదమసంయుక్తస్తస్యభుంక్తేమహాఫలమ్॥ ౧౭॥ అనసూయాక్షమాశాంతిఃసంతోషఃప్రియవాదితా। సత్యందానమనాయాసోనైషమార్గోదురాత్మనామ్॥౧౮॥కామక్రోధౌచలోభశ్చపరస్యేర్ష్యావికత్థనా।కామక్రోధౌవశేకృత్వాబ్రహ్మచారీజితేంద్రియః॥ ౧౯॥ విక్రమ్యఘోరేతమసిబ్రాహ్మణశ్శంసితవ్రతః। కాలాకాంక్షీచరేల్లోకాన్నిరపాయఇవాత్మవాన్॥ ౨౦॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి-దమప్రశంసాయాం- వింశత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ద్విజాతయోవ్రతోపేతాయదిదంభుంజతేహవిః।అన్నంబ్రాహ్మణకామాయకథమేతత్పితామహ॥ ౧॥భీష్మః॥అవేదోక్తవ్రతోపేతాభుంజానాఃకార్యకారిణః। వేదోక్తేషుచభుంజానావ్రతలుబ్ధాయుధిష్ఠిర॥ ౨॥ యుధిష్ఠిరః॥యదిదంతపఇత్యాహురుపవాసంపృథగ్జనాః।ఏతత్తపోమహారాజఉతాహోకింతపోభవేత్ ॥ ౩॥ భీష్మః॥ మాసపక్షోపవాసేనమన్యంతేయత్తపోజనాః। ఆత్మతంత్రోపఘాతస్తునతపస్తత్సతాంమతమ్॥ ౪॥త్యాగశ్చసన్నతిశ్చైవశిష్యతేతపఉత్తమమ్। సదోపవాసీసభవేద్బ్రహ్మచారీసదాభవేత్ ॥౫॥మునిశ్చస్యాత్సదావిప్రోదైవతంచసదాభవేత్ ।కుటుంబికోధర్మకామఃసదాస్వప్నశ్చభారత॥ ౬॥ అమాంసాదీసదాచస్యాత్పవిత్రశ్చసదాభవేత్ ।అమృతాశీసదాచస్యాద్దైవతాతిథిపూజకః॥౭॥విఘసాశీసదాచస్యాత్సదాచైవాతిథివ్రతః। శ్రద్ధధానస్సదాచస్యాద్దైవతద్విజపూజకః॥ ౮॥ యుధిష్ఠిరః॥ కథంసదోపవాసీస్యాద్బ్రహ్మచారీకథంభవేత్ । విఘసాశీకథంచస్యాత్సదాచైవాతిథివ్రతః॥ ౯॥ భీష్మః॥ అంతరాప్రాతరాశంచసాయమాశంతథైవచ। సదోపవాసీసభవేద్యోనభుంక్తేంతరాపునః॥ ౧౦॥ భార్యాంగచ్ఛన్బ్రహ్మచారీఋతౌభవతివైద్విజః।ఋతవాదీభవేన్నిత్యంజ్ఞాననిత్యశ్చయోనరః॥౧౧॥నభక్షయేద్వృథామాంసమమాంసాశీభవత్యపి।దాననిత్యః పవిత్రశ్చఅస్వప్నశ్చదివాస్వపన్ ॥ ౧౨॥ భృత్యాతిథిషుయోభుంక్తేభుక్తవత్సుసదానరః। అమృతంకేవలంభుంక్తేఇతివిద్ధియుధిష్ఠిర॥౧౩॥అభుక్తవత్సునాశ్నానఃసతతంయస్తువైద్విజః। అభోజనేనతేనాస్యజితస్స్వర్గోభవత్యుత ॥ ౧౪॥ దేవతాభ్యఃపితృభ్యశ్చభృత్యేభ్యోఽతిథిభిస్సహ।అవశిష్టంతుయో

శ్నాతితమాహుర్విఘసాశినమ్॥౧౫॥ తేషాంలోకాహ్యపర్యంతాః సదనే బ్రహ్మణా సహ। ఉపస్థితాశ్చాప్సరోభిః పరియాంతిదివౌకసః॥ ౧౬॥ దేవతాభిశ్చయే సార్ధంపితృభిశ్చోపభుంజతే। రమంతే పుత్రపౌత్రైశ్చ తేషాంగతిరనుత్తమా ॥ ౧౭॥ ....*

ఇతి- అమృతప్రాశ్నికే - ఏకవింశత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ యదిదంకర్మలోకేఽస్మిన్ శుభంవాయదివాఽశుభమ్।పురుషం యోజయత్యేవఫలయోగేనభారత॥౧॥కర్తా స్విత్తస్యపురుష ఉతాహో నేతిసంశయః। ఏతదిచ్ఛామితత్త్వేనత్వత్తశ్శ్రోతుంపితామహ॥ ౨॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। ప్రహ్లాదస్యచసంవాదమింద్రస్యచయుధిష్ఠిర॥ ౩॥ అసక్తంధుతపాప్మానంకులేజాతంబహుశ్రుతమ్। అస్తబ్ధమనహంకారంసత్త్వస్థంసమయేరతమ్॥ ౪॥ తుల్యనిందాస్తుతిందాంతంశూన్యాగారనివాసినమ్। చరాచరాణాంభూతానాంవిదితప్రభవావ్యయమ్॥ ౫॥అక్రుధ్యంతమహృష్యంతమప్రియేషుప్రియేషుచ।కాంచనేవాథలోష్టేవాఉభయోస్సమదర్శనమ్॥ ౬॥ ఆత్మనిశ్శ్రేయసిజ్ఞానేధీరంనిశ్చితనిశ్చయమ్। పరావరజ్ఞంభూతానాంసర్వజ్ఞంసమదర్శనమ్॥౭॥శక్రఃప్రహ్లాదమాసీనమేకాంతేసంయతేంద్రియమ్। బుభుత్సమానస్తత్ప్రజ్ఞామభిగమ్యేదమబ్రవీత్ ॥౮॥యైఃకైశ్చిత్సంమతోలోకేగుణైస్స్యాత్పురుషోనృప। భవత్యనపగాన్సర్వాంస్తాన్గుణాఁల్లక్షయామహే ॥ ౯॥ అథతేలక్ష్యతేబుద్ధిఃసమాబాలజనైరిహ। ఆత్మానంమన్యమానస్సన్ శ్రేయఃకిమిహమన్యసే॥ ౧౦॥బద్ధఃపాశైశ్చ్యుతఃస్థానాద్ద్విషతాంవశమాగతః। శ్రియావిహీనఃప్రహ్లాదశోచితవ్యేనశోచసి॥ ౧౧॥ ప్రజ్ఞాలాభాత్తుదైతేయఉతాహోధృతిమత్తయా । ప్రహ్లాదస్స్వస్థరూపోఽసిపశ్యన్వ్యసనమాత్మనః ॥ ౧౨॥ ఇతిసంచోదితస్తేనధీరోనిశ్చితనిశ్చయః। ఉవాచశ్లక్ష్ణయావాచాస్వాంప్రజ్ఞామనువర్ణయన్॥ ౧౩॥ప్రహ్లాదః॥ ప్రవృత్తించనివృత్తించభూతానాంయోనబుధ్యతే। తస్యస్తంభోభవేద్బాల్యాన్నాస్తిస్తంభోఽనుపశ్యతః॥ ౧౪॥ స్వభావాత్సంప్రవర్తంతేనివర్తంతేతథైవచ। సర్వేభావాస్తథాభావాఃపురుషార్థోనవిద్యతే॥౧౫॥ పురుషార్థస్యచాభావేనాస్తికశ్చిచ్చకారకః।స్వయంనకుర్వతస్తస్యజాతుమానోభవేదిహ॥౧౬॥యస్తుకర్తారమాత్మానంమన్యతేసాధ్వసాధువా। తస్యదోషవతీప్రజ్ఞాఅతత్త్వజ్ఞేతిమేమతిః॥ ౧౭॥ యదిస్యాత్పురుషఃకర్తాశక్రాత్మశ్రేయసేధ్రువమ్। ఆరంభాస్తస్యసిధ్యేయుర్నతుజాతుపరాభవేత్ ॥౧౮॥ అనిష్టస్యహినిర్వృత్తిరనిర్వృత్తిఃప్రియస్యచ।లక్ష్యతేయతమానానాంపురుషార్థస్తతఃకుతః॥ ౧౯ ॥ అనిష్టస్యాభినిర్వృత్తిమిష్టసంవృత్తిమేవచ । అప్రయత్నేనపశ్యామఃకేషాంచిత్తత్స్వభావతః॥ ౨౦ ॥ ప్రతిరూపతరాఃకేచిద్దృశ్యంతేబుద్ధిమత్తరాః।విరూపేభ్యోఽల్పబుద్ధిభ్యోలిప్సమానాధనాగమమ్॥౨౧॥ స్వభావప్రేరితాస్సర్వేనివిశంతేగుణాయదా।శుభాశుభాస్తదాతత్రకస్యకింమానకారణమ్ ॥ ౨౨ ॥ స్వభావాదేవతత్సర్వమితిమేనిశ్చితామతిః । ఆత్మప్రతిష్ఠా ప్రజ్ఞావామమనాస్తితతోఽన్యథా ॥ ౨౩ ॥ కర్మజంత్విహమన్యంతేఫలయోగంశుభాశుభమ్ । కర్మణాంవిషయంకృత్స్నమహంవక్ష్యామితచ్ఛృణు ॥ ౨౪ ॥ యథావేదయతేకశ్చిదోదనంవాయసోహరన్। ఏవంసర్వాణికర్మాణిస్వభావస్యైవలక్షణమ్ ॥ ౨౫ ॥ వికారానేవయోవేదనవేదప్రకృతింపరామ్ । తస్యస్తంభోభవేద్బాల్యాన్నాస్తిస్తంభోఽనుపశ్యతః ॥ ౨౬ ॥ స్వభావభావినోభావాన్సర్వానేవేహనిశ్చయాత్ । బుధ్యమానస్యదర్పోవామానోవాకింకరిష్యతి॥౨౭ ॥ వేదధర్మవిధింకృత్స్నంభూతానాంచాప్యనిత్యతామ్। తస్మాచ్ఛక్రనశోచామిసర్వంహ్యేవేదమంతవత్ ॥౨౮॥నిర్మమోనిరహంకారోనిరాశీర్ముక్తబంధనః। స్వస్థోవ్యపేతఃపశ్యామిభూతానాంప్రభవాప్యయౌ॥౨౯॥ కృతప్రజ్ఞస్యదాంతస్యవితృష్ణస్యనిరాశిషః। నాయాసోవిద్యతేశక్రపశ్యతోలోకమవ్యయం॥ ౩౦॥ ప్రకృతౌచవికారేచనమేప్రీతిర్నచద్విషే । ద్వేష్టారంచనపశ్యామియోమామద్యమమాయతే ॥ ౩౧ ॥ నోర్ధ్వంనావాఙ్నతిర్యక్చనక్వచిచ్ఛక్రకామయే। నహిజ్ఞేయేనవిజ్ఞానేనజ్ఞానేశర్మవిద్యతే॥ ౩౨ ॥ శక్రః॥ యేనైషాలభ్యతేప్రజ్ఞాయేనశాంతిరవాప్యతే । ప్రబ్రూహితముపాయంమేసమ్య

క్ప్రహ్లాదపృచ్ఛతః॥ ౩౩॥ ప్రహ్లాదః॥ ఆర్జవేనాప్రమాదేన ప్రసాదేనాత్మవత్తయా। వృద్ధశుశ్రూషయా శక్ర పురుషో లభ్యతే మహత్॥ ౩౪॥ స్వభావాల్లభతే ప్రజ్ఞాం శాంతిమేతి స్వభావతః। స్వభావాదేవ తత్సర్వం యత్కించిదనుపశ్యసి॥ ౩౫॥ ఇత్యుక్తో దైత్యపతినా శక్రో విస్మయమాగమత్। ప్రీతిమాంశ్చ తదా రాజంస్తద్వాక్యం ప్రత్యపూజయత్॥ ౩౬॥ స తదాభ్యర్చ్య దైత్యేంద్రం త్రైలోక్యపతిరీశ్వరః। అసురేంద్రముపామంత్ర్య జగామ స్వం నివేశనమ్॥ ౩౭॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి శక్రప్రహ్లాదసంవాదే- ద్వావింశత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ యయా బుద్ధ్యా మహీపాలో భ్రష్టశ్రీర్విచరేన్మహీమ్। కాలదండవినిష్పిష్టస్తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। వాసవస్య చ సంవాదం బలేర్వైరోచనస్య చ॥ ౨॥ పితామహముపాగమ్య ప్రణిపత్య కృతాంజలిః। సర్వానేవాసురాన్ జిత్వా బలిం పప్రచ్ఛ వాసవః॥ ౩॥ యస్య స్మ దదతో విత్తం న కదాచన హీయతే। తం బలిం నాధిగచ్ఛామి బ్రహ్మన్నాచక్ష్వ మే బలిమ్॥ ౪॥ స వాయుర్వరుణశ్చైవ స రవిః స చ చంద్రమాః। సోఽగ్నిస్తపతి భూతాని జలం చ స భవత్యుత॥ ౫॥ తం బలిం నాధిగచ్ఛామి బ్రహ్మన్నాచక్ష్వ మే బలిమ్। స ఏవ హ్యస్తమయతే స స్మ విద్యోతతే దిశః॥ ౬॥ స వర్షతి స్మ వర్షాణి యథాకాలమతంద్రితః। తం బలిం నాధిగచ్ఛామి బ్రహ్మన్నాచక్ష్వ మే బలిమ్॥ ౭॥ బ్రహ్మా॥ నైతత్తే సాధు మఘవన్ యదేనమనుపృచ్ఛసి। పృష్టస్తు నానృతం బ్రూయాత్తస్మాద్వక్ష్యామి తే బలిమ్॥ ౮॥ ఉష్ట్రేషు యది వా గోషు ఖరేష్వశ్వేషు వా పునః। వరిష్ఠో భవితా జంతుః శూన్యాగారే శచీపతే॥ ౯॥ శక్రః॥ యది స్మ బలినా బ్రహ్మన్ శూన్యాగారే సమేయివాన్। హన్యామేనం న వా హన్యాం తద్బ్రహ్మన్ననుశాధి మామ్॥ ౧౦॥ బ్రహ్మా॥ మా స్మ శక్ర బలిం హింసీర్న బలిర్వధమర్హతి। న్యాయస్తు శక్ర ప్రష్టవ్యస్త్వయా వాసవ కామ్యయా॥ ౧౧॥ భీష్మః॥ ఏవముక్తో భగవతా మహేంద్రః పృథివీం తదా। చచారైరావతస్కంధమధిరుహ్య శ్రియా వృతః॥ ౧౨॥ తతో దదర్శ స బలిం ఖరవేషేణ సంవృతమ్। యథాఖ్యాతం భగవతా శూన్యాగారకృతాలయమ్॥ ౧౩॥ శక్రః॥ ఖరయోనిమనుప్రాప్తస్తుషభక్షోఽసి దానవ। ఇయం తే యోనిరధమా శోచస్యాహో న శోచసి॥ ౧౪॥ అదృష్టం బత పశ్యామి ద్విషతాం వశమాగతమ్। శ్రియా విహీనం మిత్రైశ్చ భ్రష్టవీర్యపరాక్రమమ్॥ ౧౫॥ యత్తద్యానసహస్రైస్త్వం జ్ఞాతిభిః పరివారితః। లోకాన్ ప్రతాపయన్ సర్వాన్ యాస్యస్మానవితర్కయన్॥ ౧౬॥ త్వన్ముఖాశ్చైవ దైతేయా వ్యతిష్ఠంస్తవ శాసనే। అకృష్టపచ్యా చ మహీ తవైశ్వర్యే బభూవ హ॥ ౧౭॥ ఇదం చ తేఽద్య వ్యసనం శోచస్యాహో న శోచసి। యదాతిష్ఠః సముద్రస్య పూర్వకూలే విలేలిహన్॥ ౧౮॥ జ్ఞాతీన్ విభజతో విత్తం తదాసీత్తే మనః కథమ్। యత్తే సహస్రసమితా ననృతుర్దేవయోషితః॥ ౧౯॥ బహూని వర్షపూగాని విహారే దీప్యతః శ్రియా। సర్వాః పుష్కరమాలిన్యః సర్వాః కాంచనసప్రభాః॥ ౨౦॥ కథమద్య తదా చైవ మనస్తే దానవేశ్వర। ఛత్రం తవాసీత్సుమహత్సౌవర్ణం రత్నభూషితమ్॥ ౨౧॥ ననృతుస్తత్ర గంధర్వాః షట్సహస్రాణి సప్తధా। యూపస్తవాసీత్సుమహాన్ యజతః సర్వకాంచనః॥ ౨౨॥ యత్రాదదః సహస్రాణి అయుతానాం గవాం దశ॥ అనంతరం సహస్రేణ తదాసీద్దైత్య కా మతిః॥ ౨౩॥ యదా చ పృథివీం సర్వాం యజమానోఽనుపర్యగాః। శమ్యాక్షేపేణ విధినా తదాసీత్కిం ను తే హృది॥ ౨౪॥ న తే పశ్యామి భృంగారం న చ్ఛత్రం వ్యజనేన చ। బ్రహ్మదత్తాం చ తే మాలాం న పశ్యామ్యసురాధిప॥ ౨౫॥ బలిః॥ న త్వం పశ్యసి భృంగారం న చ్ఛత్రం వ్యజనేన చ। బ్రహ్మదత్తాం చ మే మాలాం న త్వం ద్రక్ష్యసి వాసవ॥ ౨౬॥ గుహాయాం నిహితాని త్వం మమ రత్నాని పృచ్ఛసి। యదా మే భవితా కాలస్తదా త్వం తాని ద్రక్ష్యసి॥ ౨౭॥ న త్వేతదనురూపం తే యశసో వా కులస్య వా। సమృద్ధార్థోఽసమృద్ధార్థం యన్మాం కత్థితుమిచ్ఛసి॥ ౨౮॥ న హి దుఃఖేషు శోచంతి న ప్రహృష్యంతి చర్ద్ధిషు। కృతప్రజ్ఞా జ్ఞానతృప్తాః క్షాంతాః సంతో మనీషిణః॥ ౨౯॥ త్వం తు ప్రాకృతయా బుద్ధ్యా పురందర వికత్థసే। యదాహమివ భా

వీస్యాస్తదానైవంవదిష్యసి॥ ౩౦॥ ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి-బలివాసవసంవాదే - త్రయోవింశత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-*************
భీష్మః॥ పునరేవతుతంశక్రఃప్రహసన్నిదమబ్రవీత్। నిశ్శ్వసంతంయథానాగంప్రవ్యాహారాయభారత॥ ౧॥ శక్రః॥ యత్తద్యానసహస్రేణజ్ఞాతిభిఃపరి
వారితః। లోకాన్ప్రతాపయన్సర్వాన్యాస్యస్మాకంవితర్కయన్॥ ౨॥ దృష్ట్వాసుకృపణాంచేమామవస్థామాత్మనోబలే। జ్ఞాతిమిత్రపరిత్యక్తఃశోచ
స్యాహోనశోచసి॥ ౩॥ ప్రీతింప్రాప్యాతులాంపూర్వంలోకాంశ్చాత్మవశేస్థితాన్।వినిపాతమిమంవాక్యంశోచస్యాహోనశోచసి॥౪॥ బలిః॥అనిత్య
ముపలక్ష్యేహకాలపర్యాయధర్మతః। తస్మాచ్ఛక్రనశోచామిసర్వంహ్యేవేదమంతవత్॥౫॥అంతవంతఇమేదేహాభూతానాంచసురాధిప। తేనశక్రన
శోచామినాపరాధాదిదంమమ॥౬॥ జీవితంచశరీరంచజాత్యైవసహజాయతే।ఉభేసహవివర్ధేతేఉభేసహవినశ్యతః॥౭॥నహీదృశమహంభావమవశః
ప్రాప్యకేవలమ్।యదేవమభిజానామికావ్యథామేవిజానతః॥౮॥ భూతానాంనిధనంనిష్ఠాస్రోతసామివసాగరః। నైతత్సమ్యగ్విజానంతోనరాముహ్యంతి
వజ్రధృక్॥౯॥ యేత్వేవంనాభిజానంతిరజోమోహపరాయణాః। తేకృచ్ఛ్రంప్రాప్యసీదంతిబుద్ధిర్యేషాంప్రణశ్యతి॥౧౦॥బుద్ధిలాభాత్తుపురుషఃసర్వంతు
దతికిల్బిషమ్। విపాప్మాలభతేసత్త్వంసత్త్వస్థఃసంప్రసీదతి॥౧౧॥తతస్తుయేనివర్తంతేజాయంతేవాపునఃపునః।కృపణాఃపరితప్యంతేతైరర్థైరభిచో
దితాః॥౧౨॥ అర్థసిద్ధిమనర్థంచజీవితంమరణంతథా।సుఖదుఃఖఫలంచైవనద్వేష్మినచకామయే॥౧౩॥ హతంహంతిహతోహ్యేవయోనరోహంతికంచ
న। ఉభౌతౌనవిజానీతోయశ్చహంతిహతశ్చయః॥ ౧౪॥ హత్వాజిత్వాచమఘవన్యఃకశ్చిత్పురుషాయతే। అకర్తాహ్యేవభవతికర్తాహ్యేవకరోతి
తత్॥ ౧౫॥ కోహిలోకస్యకురుతేవినాశప్రభవావుభౌ। కృతంహితత్కృతేనైవకర్తాతస్యాపిచాపరః॥౧౬॥పృథివీజ్యోతిరాకాశమాపోవాయుశ్చపం
చమః। ఏతద్యోనీనిభూతానితత్రకాపరిదేవనా॥౧౭॥ మహావిద్యోల్పవిద్యశ్చబలవాన్దుర్బలశ్చయః। దర్శనీయోవిరూపశ్చసుభగోదుర్భగశ్చయః॥
౧౮॥ సర్వంకాలఃసమాదత్తేగంభీరస్స్వేనతేజసా। తస్మిన్కాలవశంప్రాప్తేకావ్యథామేవిజానతః॥౧౯॥ దగ్ధమేవానుదహతిహతమేవానుహన్యతే। న
శ్యతేనష్టమేవాగ్రేలబ్ధవ్యంలభతేనరః॥ ౨౦॥నాస్యద్వీపఃకుతఃపారోనావారస్సంప్రదృశ్యతే।నాంతమస్యప్రపశ్యామివిధేర్దివ్యస్యచింతయన్॥ ౨౧॥ య
దిమేపశ్యతఃకాలోభూతానినవినాశయేత్। స్యాన్మేహర్షశ్చదర్పశ్చక్రోధశ్చైవశచీపతే॥ ౨౨॥ తుషభక్షంతుమాంజ్ఞాత్వాప్రవివిక్తజనేగృహే। బి
భ్రతంగార్దభంరూపమాగత్యపరిగర్హసే॥ ౨౩॥ఇచ్ఛన్నహంవికుర్యాంహిరూపాణిబహుధాత్మనః। విభీషణానియానీక్ష్యపలాయేథాస్త్వమేవమే॥
౨౪॥ కాలస్సర్వంసమాదత్తేకాలస్సర్వంప్రయచ్ఛతి। కాలేనవిహితంసర్వంమాకృథాశ్శక్రపౌరుషమ్॥౨౫॥ పురాసర్వంప్రవ్యథితంమయిక్రుద్ధేపురంద
ర। అవైమిత్వస్యలోకస్యసర్వంశక్రసనాతనమ్॥౨౬॥త్వమప్యేవమవేక్షస్వమాత్మనావిస్మయంగమః। ప్రభవశ్చప్రభావశ్చనాత్మసంస్థఃకదాచన॥
౨౭॥ కౌమారమేవతేచిత్తంతథైవాద్యయథాపురా।సమవేక్షస్వమఘవన్బుద్ధింవిందస్వనైష్ఠికీమ్॥౨౮॥దేవామనుష్యాఃపితరోగంధర్వోరగరాక్షసాః॥
ఆసన్సర్వేమమవశేతత్సర్వంవేత్థవాసవ॥ ౨౯॥ నమస్తస్యైదిశేప్యస్తుయస్యాంవైరోచనోబలిః। ఇతిమామభ్యపద్యంతబుద్ధిమాత్సర్యమోహితాః॥
౩౦॥ నాహంతదనుశోచామినాత్మభ్రంశంశచీపతే।ఏవంమేనిశ్చితాబుద్ధిఃశాస్తుస్తిష్ఠామ్యహంవశే॥౩౧॥దృశ్యతేహికులేజాతోదర్శనీయఃప్రతాపవాన్।
దుఃఖంజీవన్సహామాత్యోభవితవ్యంహితత్తథా॥ ౩౨॥ దౌష్కులేయస్తథామూఢోదుర్జాతశ్శక్రదృశ్యతే।సుఖంజీవన్సహామాత్యోభవితవ్యంహిత
త్తథా॥ ౩౩॥ కల్యాణీరూపసంపన్నాదుర్భగాశక్రదృశ్యతే। అలక్షణావిరూపాచసుభగాదృశ్యతేపరా॥ ౩౪॥ నైతదస్మత్కృతంశక్రనైతచ్ఛక్రత్వ
యాకృతమ్। యత్త్వమేవంగతోవజ్రిన్గతోప్యేవంగతావయమ్॥౩౫॥నకర్మభవతాప్యేతత్కృతంమమశతక్రతో।ఋద్ధిర్వాప్యథవానర్ద్ధిఃపర్యా

యకృతమేవతత్ ॥ ౩౬॥ పశ్యామిత్వాంవిరాజంతం దేవరాజమవస్థితమ్। శ్రీమంతంద్యుతిమంతంచగర్జమానంమమోపరి॥౩౭॥ఏవంనైవనచేత్కాలో
మామాక్రమ్యస్థితోభవేత్। పాతయేయమహంత్వాద్యసవజ్రమపిముష్టినా॥ ౩౮ ॥ నతువిక్రమకాలోయంశాంతికాలోయమాగతః। కాలఃస్థాపయతేస
ర్వంకాలఃపచతివైతథా॥ ౩౯॥మాంచేదభ్యాగతఃకాలోదానవేశ్వరపూజితమ్।గర్జంతంప్రతపంతంచకమన్యంనాగమిష్యతి॥౪౦ ॥ ద్వాదశానాంతుభ
వతామాదిత్యానాంమహాత్మనామ్। తేజాంస్యేకేనసర్వేషాందేవరాజధృతానిమే॥౪౧॥ అహమేవోద్వహామ్యాపోవిసృజామిచవాసవ।తపామిచైవ
త్రైలోక్యంవిద్యోతామ్యహమేవచ॥ ౪౨॥సంరక్షామివిలుంపామిదదామ్యహమథాదదే। సంయచ్ఛామినియచ్ఛామిలోకేషుప్రభురీశ్వరః॥౪౩॥ తద
ద్యవినివృత్తంమేప్రభుత్వమమరాధిప। కాలసైన్యావగాఢస్యసర్వంనప్రతిభాతిమే ॥ ౪౪॥ నాహంకర్తానచైవత్వంనాన్యఃకర్తాశచీపతే। పర్యాయే
ణహిభుజ్యంతేలోకాశ్శక్రయదృచ్ఛయా॥౪౫॥మాసమాసార్ధవేశ్మానమహోరాత్రాభిసంవృతమ్। ఋతుద్వారంవర్షముఖమాహుర్వేదవిదోజ
నాః॥ ౪౬॥ ఆహుస్సర్వమిదంచింత్యంజనాఃకించిన్మనీషయా।అస్యాఃపంచైవచింతాయాఃపర్యేష్యామిచపంచధా॥౪౭॥గంభీరంగహనంబ్రహ్మమహత్తో
యార్ణవంయథా। అనాదినిధనంచాహురక్షరంక్షరమేవచ॥౪౮॥సత్త్వేషులింగమావిశ్యనిర్లింగమపితత్స్వయమ్। మన్యంతేధ్రువమేవైనంయేజనా
స్తత్త్వదర్శినః॥ ౪౯॥భూతానాంతువిపర్యాసంకురుతేభగవానితి।నహ్యేతావద్భవేద్గమ్యంనయస్మాత్ప్రభవేత్పునః॥౫౦॥గతింహిసర్వభూతానా
మగత్వాక్వగమిష్యసి। యోధావతానహాతవ్యస్తిష్ఠన్నపినహీయతే॥ ౫౧॥తమింద్రియాణిసర్వాణినానుపశ్యంతిపంచధా।ఆహుశ్చైనంకేచిదగ్నింకే
చిదాహుఃప్రజాపతిమ్॥౫౨॥ఋతూన్మాసార్ధమాసాంశ్చదివసాంశ్చక్షణాంస్తథా।పూర్వాహ్ణమపరాహ్ణంచమధ్యాహ్నమపిచాపరే॥౫౩॥ముహూ
ర్తమపిచైవాహురేకంసంతమనేకధా। తంకాలమితిజానీహియస్యసర్వమిదంవశే॥ ౫౪॥ బహూనీంద్రసహస్రాణిసమతీతానివాసవ। బలవీర్యోపప
న్నానియథైవత్వంశచీపతే॥ ౫౫॥త్వామప్యతిబలంశక్రదేవరాజంబలోత్కటమ్।ప్రాప్తేకాలేమహావీర్యఃకాలస్సంశమయిష్యతి॥౫౬॥యఇదంసర్వమా
దత్తేతస్మాచ్ఛక్రస్థిరోభవ। మయాత్వయాచపూర్వైశ్చనచశక్యోతివర్తితుమ్॥ ౫౭॥ యామేతాంప్రాప్యజానీషేరాజశ్రియమనుత్తమామ్।స్థితామ
యీతితన్మిథ్యానైషాహ్యేకత్రతిష్ఠతి॥ ౫౮॥స్థితాహీంద్రసహస్రేషుత్వద్విశిష్టతమేష్వియమ్।మాంచలోలాపరిత్యజ్యత్వామగాద్విబుధాధిప॥౫౯॥మై
వంశక్రపునఃకార్షీఃశాంతోభవితుమర్హసి। త్వామప్యేవంవిధంజ్ఞాత్వాక్షిప్రమన్యంగమిష్యతి॥ ౬౦ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత
మోక్షధర్మపర్వణి-బలివాసవసంవాదే - చతుర్వింశత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః- ....*

భీష్మః॥ శతక్రతురథాపశ్యద్బలేర్దీప్తాంమహాత్మనః। స్వరూపిణీంశరీరాద్ధినిష్క్రామంతీంతదాశ్రియమ్॥౧॥తాందృష్ట్వాప్రభయాదీప్తాంభగవాన్పా
కశాసనః। విస్మయోత్ఫుల్లనయనోబలింపప్రచ్ఛవాసవః ॥ ౨ ॥ శక్రః ॥ బలేకేయమపక్రాంతారోచమానాశిఖండినీ।త్వత్తఃస్థితాసకేయూరాదీప్య
మానాస్వతేజసా॥ ౩॥ బలిః॥ నహీమామాసురీంవేద్మినదేవీంనచమానుషీమ్। త్వమేనాంపృచ్ఛవామావాయథేష్టంకురువాసవ॥ ౪॥ శక్రః ॥ కాత్వం
బలేరపక్రాంతారోచమానాశిఖండినీ। అజానతోమమాచక్ష్వనామధేయంశుచిస్మితే॥ ౫॥కాత్వంతిష్ఠసిమామేవదీప్యమానాస్వతేజసా।హిత్వాదైత్యే
శ్వరంసుభ్రుతన్మమాచక్ష్వపృచ్ఛతః॥ ౬॥ శ్రీః॥ నమాంవిరోచనోవేదనాయంవైరోచనోబలిః। ఆహుర్మాందుస్సహేత్యేవంవిధిత్సేతిచమాంవిదుః ॥
౭॥ భూతిర్లక్ష్మీతిమామాహుఃశ్రీరిత్యేవంచవాసవ। త్వంమాంశక్రనజానీషేసర్వేదేవానమాంవిదుః॥ ౮॥ శక్రః॥కిమిదంత్వంమమకృతేఉతాహో
బలినఃకృతే। దుస్సహేవిజహాస్యేనంచిరసంవాసినీసతీ ॥ ౯ ॥ శ్రీః ॥ నధాతానవిధాతామాంవిదధాతికథంచన। కాలస్తుశక్రపర్యాగాన్మైనంశక్రావ

మన్యథాః॥ ౧౦॥ శక్రః॥ కథంత్వయాబలిస్త్యక్తఃకిమర్థంవాశిఖండిని।కథంచమాంనజహ్యాస్త్వంతన్మేబ్రూహిశుచిస్మితే ॥ ౧౧ ॥ శ్రీః ॥ సత్యేస్థితా స్మిదానేచవ్రతేతపసిచైవహి । పరాక్రమేచధర్మేచపరాచీనస్తతోబలిః॥ ౧౨ ॥ బ్రహ్మణ్యోఽయంపురాభూత్వాసత్యవాదీతెంద్రియః। అభ్యసూయత బ్రాహ్మణానాముచ్ఛిష్టశ్చాస్పృశద్ఘృతమ్ ॥ ౧౩ ॥ యజ్ఞశీలఃసదాభూత్వామామేవయజతేత్యయమ్। ప్రోవాచలోకాన్మూఢాత్మాకాలేనోపని పీడితః॥ ౧౪॥ అపాకృతాతతఃశక్రత్వయివత్స్యామివాసవ। అప్రమత్తేనధార్యాస్మితపసావిక్రమేణచ ॥ ౧౫॥ శక్రః॥ నాస్తిదేవమనుష్యేషుసర్వభూతేషువాపుమాన్।యస్త్వామేకోవిసహితుంశక్నుయాత్కమలాలయే॥౧౬॥శ్రీరువాచ॥నైవదేవోనగంధర్వోనాసురోనచరాక్షసః।యోమామేకోవిసహితుంశక్తఃకశ్చిత్పురందర॥ ౧౭॥శక్రః॥తిష్ఠేథామయినిత్యంత్వంయథాతద్బ్రూహిమేశుభే।తత్కరిష్యామితేవాక్యమృతంతద్వక్తుమర్హసి॥౧౮॥ శ్రీరువాచ॥ స్థాస్యామినిత్యందేవేంద్రయథాత్వయినిబోధతత్। విధినావేదదృష్టేనచతుర్ధావిభజస్వమామ్॥ ౧౯॥శక్రః॥అహంవైత్వాంనిధాస్యామియథాశక్తియథాబలమ్। నతుమేతిక్రమస్స్యాద్వైసదాలక్ష్మితవాంతికే॥౨౦॥భూమిరేవమనుష్యేషుధారిణీభూతభావినీ।సాతేపాదంతితిక్షేతసమర్థాహీతిమేమతిః॥ ౨౧॥ శ్రీరువాచ॥ఏషమేనిహితఃపాదోయోయంభూమౌప్రతిష్ఠితః। ద్వితీయంశక్రపాదంమేతస్మాత్సునిహితంకురు॥ ౨౨॥ శక్రః॥ ఆపఏవమనుష్యేషుద్రవంత్యఃపరిచారిణీః। తాస్తేపాదంతితిక్షంతామలమాపస్తితిక్షితుమ్ ॥ ౨౩ ॥ శ్రీరువాచ ॥ ఏషమేనిహితఃపాదోయోయమప్సుప్రతిష్ఠితః। తృతీయంశక్రపాదంమేతస్మాత్సునిహితంకురు ॥ ౨౪ ॥ శక్రః ॥ యస్మిన్వేదాశ్చయజ్ఞాశ్చయస్మిన్దేవాఃప్రతిష్ఠితాః। తృతీయంపాదమగ్నిస్తేసుభృతంధారయిష్యతి॥ ౨౫॥ శ్రీరువాచ॥ ఏషమేనిహితఃపాదోయోయమగ్నౌప్రతిష్ఠితః। చతుర్థంశక్రపాదంమేతస్మాత్సునిహితంకురు ॥ ౨౬ ॥ శక్రః॥ యేవైసంతోమనుష్యేషుబ్రహ్మణ్యాఃసత్యవాదినః। తేతేపాదంతితిక్షంతామలంసంతస్తితిక్షితుమ్॥ ౨౭ ॥ శ్రీః ॥ ఏషమేనిహితఃపాదోయోయంసత్సుప్రతిష్ఠితః। ఏవంహినిహితాఃశక్రభూతేషుపరిధత్స్వమామ్। ౨౮॥ శక్రః॥ భూతానామిహయోవైత్వాంమయావినిహితాంసతీమ్। ఉపహన్యాత్సమేధృష్యస్తథాశృణ్వంతుమేవచః॥ తతస్త్యక్తఃశ్రియారాజాదైత్యానాంబలిరబ్రవీత్ ॥ ౨౯ ॥బలిః॥యావత్పురస్తాత్ప్రతపేత్తావద్వైదక్షిణాందిశమ్। పశ్చిమాంతావదేవాపితథోదీచీందివాకరః॥ ౩౦॥ తథామధ్యందినేసూర్యోనాస్తమేతియదాతదా।పునర్దేవాసురంయుద్ధంభావిజేతాస్మివస్తదా॥ ౩౧॥ సర్వలోకాన్యదాదిత్యపకస్థస్తాపయిష్యతి।తదాదేవాసురేయుద్ధేజేతాహంత్వాంశతక్రతో॥ ౩౨॥ శక్రః॥ బ్రహ్మణాస్మిసమాదిష్టోనహంతవ్యోభవానితి। తేనతేహంబలేవజ్రంనవిముంచామిమూర్ధని॥ ౩౩॥ యథేష్టంగచ్ఛదైత్యేంద్రస్వస్తితేస్తుమహాసుర । ఆదిత్యోనావతపితాకదాచిన్మధ్యతఃస్థితః॥ ౩౪॥ స్థాపితోహ్యస్యసమయఃపూర్వమేవస్వయంభువా। అజస్రంపరియాత్యేషసత్యేనావతపన్ప్రజాః॥ ౩౫॥ అయనంతస్యషణ్మాసానుత్తరందక్షిణంతథా। యేనసంయాతిలోకేషుశీతోష్ణేవిసృజన్రవిః॥ ౩౬॥ భీష్మః॥ ఏవముక్తస్తుదైత్యేంద్రోబలిరింద్రేణభారత। జగామదక్షిణామాశాముదీచీంతుపురందరః॥౩౭॥ఇత్యేతద్బలినాగీతమనహంకారసంజ్ఞితమ్। వాక్యంశ్రుత్వాసహస్రాక్షఃఖమేవారురుహేతదా॥౩౮॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి-శ్రీసన్నిధానే-పంచవింశత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥అత్రైవోదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్।శతక్రతోశ్చసంవాదంనముచేశ్చయుధిష్ఠిర॥౧॥శ్రియావిహీనమాసీనమక్షోభ్యమివసాగరమ్॥ భవాభవజ్ఞంభూతానామిత్యువాచపురందరః॥ ౨॥ బద్ధపాశైశ్చ్యుతఃస్థానాత్ ద్విషతాంవశమాగతః । శ్రియావిహీనోనముచేశోచస్యాహోనశోచసి ॥ ౩॥ నముచిః॥ అనివార్యేణశోకేనశరీరంచోపతప్యతే। అమిత్రాశ్చప్రహృష్యంతిశోకేనాస్తిసహాయతా॥ ౪॥ తస్మాచ్ఛక్రనశోచామిసర్వంహ్యేవేదమంతవత్। సంతాపాద్భ్రశ్యతేరూపంసంతాపాద్భ్రశ్యతేశ్రియః॥ ౫॥ సంతాపాద్భ్రశ్యతేచాయుర్ధర్మశ్చైవసురేశ్వర।వినీయఖలుతద్దుః

ఖమాగతం వై మనస్యజమ్॥ ౬॥ ధ్యాతవ్యం మనసా హృద్యం కల్యాణం సంవిజానతా । యదా యదా హి పురుషః కల్యాణే కురుతే మనః॥ తదా తస్య ప్రసిధ్యంతి సర్వార్థా నాత్ర సంశయః ॥ ౭॥ ఏకః శాస్తా న ద్వితీయోస్తి శాస్తా గర్భే శయానం పురుషం శాస్తి శాస్తా। తేనానుయుక్తః ప్రవణాదివోదకం యథా నియుక్తోస్మి తథా వహామి॥ ౮॥ భవాభవౌ త్వవిజానన్ గరీయో జ్ఞానాచ్ఛ్రేయో న తు తద్వై కరోమి। ఆశాసు ధర్మ్యాసు పరాసు కుర్వన్ యథా నియుక్తోస్మి తథా వహామి॥ ౯॥ యథా యథాస్య ప్రాప్తవ్యం ప్రాప్నోత్యేవ తథా తథా । భవితవ్యం యథా యచ్చ భవత్యేవ తథా తథా ॥ ౧౦ ॥ యత్ర యత్రైవ సంయుక్తో ధాత్రా గర్భే పునః పునః । తత్ర తత్రైవ వసతి న యత్ర స్వయమిచ్ఛతి॥ ౧౧ ॥ భావో యోయమనుప్రాప్తో భవితవ్యమిదం మమ । ఇతి యస్య సదా భావో న స ముహ్యేత్కదాచన॥ ౧౨॥ పర్యాయైర్హన్యమానానామభియోక్తా న విద్యతే। దుఃఖమేతత్తు యద్ద్వేష్టా కర్తాహమితి మన్యతే॥ ౧౩॥ ఋషీంశ్చ దేవాంశ్చ మహాసురాంశ్చ త్రైవిద్యవృద్ధాంశ్చ వనే మునీంశ్చ । కాన్నాపదో నోపనమంతి లోకే పరావరజ్ఞాస్తు న సంభ్రమంతి ॥ ౧౪ ॥ న పండితః క్రుధ్యతి నాభిపద్యతే న చాపి సంసీదతి న ప్రహృష్యతి । న చాతికృచ్ఛ్రవ్యసనేషు శోచతే స్థితః ప్రకృత్యా హిమవానివాచలః ॥ ౧౫ ॥ యమర్థసిద్ధిః పరమా న హర్షయేత్తథైవ కాలే వ్యసనం న మోహయేత్ । సుఖం చ దుఃఖం చ తథైవ మధ్యమం నిషేవతే యః స ధురంధరో నరః ॥ ౧౬॥ యాం యామవస్థాం పురుషోధిగచ్ఛేత్ తస్యాం రమేతాపరితప్యమానః । ఏవం ప్రవృద్ధం ప్రణుదన్మనోజ్ఞం సంతాపమాయాసకరం శరీరాత్ ॥ ౧౭ ॥ తత్సదః సత్పరిషత్సభా చ సా ప్రాప్య యాం న కురుతే సదా భయమ్। ధర్మతత్త్వమవగాహ్య బుద్ధిమాన్ యోభ్యుపైతి స ధురంధరో నరః॥ ౧౮॥ ప్రాజ్ఞస్య కర్మాణి దురన్వయాని న వై ప్రాజ్ఞో ముహ్యతి మోహకాలే। స్థానాచ్చ్యుతశ్చేన్న ముమోహ గౌతమస్తావత్కృచ్ఛ్రామాపదం ప్రాప్య వృద్ధః॥ ౧౯॥ న మంత్రబలవీర్యేణ ప్రజ్ఞయా పౌరుషేణ చ । న శీలేన న వృత్తేన తథా నైవార్థసంపదా ॥ ౨౦ ॥ అలభ్యం లభతే మర్త్యస్తత్ర కా పరిదేవనా । యదేవమనుజాతస్య ధాతారో విదధుః పురా॥ ౨౧॥ తదేవానుచరిష్యామి కిం మే మృత్యుః కరిష్యతి। లబ్ధవ్యాన్యేవ లభతే గంతవ్యాన్యేవ గచ్ఛతి॥ ౨౨॥ ప్రాప్తవ్యాన్యేవ చాప్నోతి దుఃఖాని చ సుఖాని చ । ఏతద్విదిత్వా కాత్స్న్యేన యో న ముహ్యతి మానవః॥ కుశలీ సర్వదుఃఖేషు స వై సర్వధనో నరః॥ ౨౩॥ ………………………………… ❋

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి-శక్రనముచిసంవాదే-షడ్వింశత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ మగ్నస్య వ్యసనే కృచ్ఛ్రే కిం శ్రేయః పురుషస్య హి। బంధునాశే మహీపాల రాజ్యనాశేథవా పునః॥ ౧॥ త్వం హి నః పరమో వక్తా లోకేస్మిన్ భరతర్షభ । ఏతద్భవంతం పృచ్ఛామి తన్మే త్వం వక్తుమర్హసి॥ ౨॥ భీష్మః॥ పుత్రదారైః సుఖైశ్చైవ వియుక్తస్య ధనేన వా । మగ్నస్య వ్యసనే కృచ్ఛ్రే ధృతిః శ్రేయస్కరీ నృప॥ ౩॥ ధైర్యేణ యుక్తం సతతం శరీరం న విశీర్యతే । విశోకతా సుఖం ధత్తే ధత్తే చారోగ్యముత్తమమ్॥ ౪॥ ఆరోగ్యాచ్చ శరీరస్య స పునర్విందతే శ్రియమ్ । యశ్చ ప్రాజ్ఞో నరస్తాత సాత్వికీం వృత్తిమాస్థితః॥ ౫॥ తస్యైశ్వర్యం చ ధైర్యం చ వ్యవసాయశ్చ కర్మసు। అత్రైవోదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్॥ ౬॥ బలివాసవసంవాదం పునరేవ యుధిష్ఠిర। వృత్తే దేవాసురే యుద్ధే దైత్యదానవసంక్షయే॥ ౭॥ విష్ణుక్రాంతేషు లోకేషు దేవరాజే శతక్రతౌ । ఇజ్యమానేషు దేవేషు చాతుర్వర్ణ్యే వ్యవస్థితే॥ ౮॥ సమృధ్యమానే త్రైలోక్యే ప్రీతియుక్తే స్వయంభువి। రుద్రైర్వసుభిరాదిత్యైరశ్విభ్యామపి చర్షిభిః॥ ౯॥ గంధర్వైర్భుజగేంద్రైశ్చ సిద్ధైశ్చాన్యైర్వృతః ప్రభుః । చతుర్దంతం సుదాంతం చ వారణేంద్రం శ్రియా వృతమ్॥ ౧౦॥ ఆరుహ్యైరావణం శక్రస్త్రైలోక్యమనుసంయయౌ । స కదాచిత్సముద్రాంతే కస్మింశ్చిద్గిరిగహ్వరే॥ ౧౧॥ బలిం వైరోచనిం వజ్రీ దదర్శోపససర్ప చ। తమైరావతమూర్ధస్థం ప్రేక్ష్య దేవగణైర్వృతమ్॥ ౧౨॥ సురేంద్రమింద్రం దైత్యేంద్రో న శుశోచ న వివ్యథే। దృష్ట్వా తమవికారస్థం తిష్ఠంతం నిర్భయం బలిమ్॥ ౧౩॥ అ

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

ధియాధో ద్విపశ్రేష్ఠమిత్యువాచ శతక్రతుః । దైత్య న వ్యథసే శౌర్యాదథవా వృద్ధసేవయా॥ ౧౪॥ తపసా భావితత్వాద్వా సర్వథైతత్సుదుష్కరమ్। శత్రు
భిర్వశమానీతో హీనః స్థానాదనుత్తమాత్ ॥ ౧౫॥ వైరోచనే కిమాశ్రిత్య శోచితవ్యే న శోచసి। శ్రైష్ఠ్యం ప్రాప్య స్వజాతీనాం మహాభోగాననుత్తమాన్॥
౧౬॥ హృతస్వరత్నరాజ్యస్త్వం బ్రూహి కస్మాన్న శోచసి। ఈశ్వరో హి పురా భూత్వా పితృపైతామహే పదే॥ ౧౭॥ తత్త్వమద్య హృతం దృష్ట్వా సపత్నైః
కిం న శోచసి । బద్ధశ్చ వారుణైః పాశైర్వజ్రేణ చ సమాహతః॥ ౧౮ ॥ హృతదారో హృతధనో బ్రూహి కస్మాన్న శోచసి। నష్టశ్రీర్విభవభ్రష్టో యన్న శోచ
సి దుష్కరమ్॥ ౧౯॥ త్రైలోక్యరాజ్యనాశే హి కోన్యో జీవితుముత్సహేత్। ఏతచ్చాన్యచ్చ పరుషం బ్రువంతం పరిభూయ తమ్॥ శ్రుత్వా సుఖమసంభ్రాం
తో బలిర్వైరోచనోబ్రవీత్ ॥ ౨౦॥ బలిః॥ నిగృహీతే మయి భృశం శక్ర కిం కత్థనేన తే। వజ్రముద్యమ్య తిష్ఠంతం పశ్యామి త్వాం పురందర॥ ౨౧॥ అశక్తః పూర్వ
మాసీస్త్వం కథంచిచ్ఛక్తతాం గతః। కస్త్వదన్య ఇమాం వాచం సుక్రూరాం వక్తుమర్హతి॥ ౨౨॥ యస్తు శత్రోర్వశస్థస్య శక్తోపి కురుతే దయామ్। హస్త
ప్రాప్తస్య వీరస్య తం చైవ పురుషం విదుః॥ ౨౩॥ అనిశ్చయో హి యుద్ధేషు ద్వయోర్వివదమానయోః। ఏకః ప్రాప్నోతి విజయమేకశ్చైవ పరాజయమ్॥ ౨౪॥
మా చ తే భూత్స్వభావోయమితి దైవతపుంగవ। ఈశ్వరః సర్వభూతానాం విక్రమేణ జితో బలాత్ ॥ ౨౫॥ నైతదస్మత్కృతం శక్ర నైతచ్ఛక్ర కృతం త్వయా।
యత్త్వమేవంగతో వజ్రిన్ యద్వాప్యేవంగతా వయమ్॥ ౨౬ ॥ అహమాసం యథాద్య త్వం భవితా త్వం యథా వయమ్। మావమంస్థా మయా కర్మ దు
ష్కృతం కృతమిత్యుత॥ ౨౭॥ సుఖదుఃఖే హి పురుషః పర్యాయేణాధిగచ్ఛతి । పర్యాయేణాసి శక్ర త్వం ప్రాప్తః శక్ర న కర్మణా॥ ౨౮॥ కాలః కాలేన నయతి మాం
త్వాం చ కాలో నయత్యయమ్। తేనాహం త్వం యథా నాద్య త్వం చాపి న యథా వయమ్॥ ౨౯॥ న మాతృపితృశుశ్రూషా న చ దైవతపూజనమ్। నాన్యో గుణస
మాచారః పురుషస్య సుఖావహః॥ ౩౦ ॥ న విద్యా న తపో దానం న మిత్రాణి న బాంధవాః। శక్నువంతి పరిత్రాతుం నరం కాలేన పీడితమ్॥ ౩౧॥ నాగామినమనర్థం
హి ప్రతిఘాతశతైరపి। శక్నువంతి ప్రతివ్యోఢుమృతే బుద్ధిబలాన్నరాః॥ ౩౨॥ పర్యాయైర్హన్యమానానాం పరిత్రాతా న విద్యతే । ఇదం తు దుఃఖం యచ్ఛక్ర క
ర్తాహమితి మన్యసే॥ ౩౩॥ యది కర్తా భవేత్కర్తా న క్రియేత కదాచన। యస్మాత్తు క్రియతే కర్తా తస్మాత్కర్తాప్యనీశ్వరః॥ ౩౪॥ కాలేన త్వాహమ
జయం కాలేనాహం జితస్త్వయా। గంతా గతిమతాం కాలః కాలః కలయతి ప్రజాః॥ ౩౫॥ ఇంద్ర ప్రాకృతయా బుద్ధ్యా ప్రళయం నావబుధ్యసే। కేచిత్త్వాం బ
హు మన్యంతే శ్రైష్ఠ్యం ప్రాప్తం స్వకర్మణా ॥ ౩౬ ॥ కథమస్మద్విధో నామ జానన్లోకప్రవృత్తయః। కాలేనాభ్యాహతశ్శోచేన్ముహ్యేద్వాప్యథ విభ్ర
మేత్॥ ౩౭॥ నిత్యం కాలపరీతస్య మమ వా మద్విధస్య వా। బుద్ధిర్వ్యసనమాసాద్య భిన్నా నౌరివ సీదతి॥ ౩౮॥ అహం చ త్వం చ యే చాన్యే భవిష్యంతి సురాధి
పాః। తే సర్వే శక్ర యాస్యంతి మార్గమింద్రశతైర్గతమ్॥ ౩౯॥ త్వామప్యేవం సుదుర్ధర్షం జ్వలంతం పరయా శ్రియా। కాలే పరిణతే కాలః కాలఇష్యతి
మామివ॥ ౪౦॥ బహూనీంద్రసహస్రాణి దైవతానాం యుగే యుగే। అభ్యతీతాని కాలేన కాలో హి దురతిక్రమః॥ ౪౧॥ ఇదం తు లబ్ధ్వా సంస్థానమాత్మానం బ
హు మన్యసే। సర్వభూతభవం దేవం బ్రహ్మాణమివ శాశ్వతమ్॥ ౪౨॥ న చేదమచలం స్థానమనంతం వాపి కస్యచిత్। త్వం తు బాలిశయా బుద్ధ్యా మమేదమితి
మన్యసే॥ ౪౩॥ అవిశ్వస్తే విశ్వసిషి మన్యసే చాధ్రువే ధ్రువమ్। నిత్యం కాలపరీతాత్మా భవత్యేవం సురేశ్వర॥ ౪౪॥ మమేయమితి మోహాత్త్వం రాజశ్రియ
మభీప్ససి। నేయం తవ న చాస్మాకం న చాన్యేషాం స్థిరా సదా॥ ౪౫॥ అతిక్రమ్య బహూనన్యాంస్త్వయి తావదియం గతా। కించిత్కాలమియం స్థిత్వా త్వయి వా
సవ చంచలా ॥ ౪౬॥ గౌర్నివాసమివోత్సృజ్య పునరన్యం గమిష్యతి। రాజలోకా హ్యతిక్రాంతా యాన్న సంఖ్యాతుముత్సహే॥ ౪౭॥ త్వత్తో బహుతరాశ్చా
న్యే భవిష్యంతి పురందర। సవృక్షౌషధిరత్నేయం సహసత్త్వవనాకరా ॥ ౪౮॥ తానిదానీం న పశ్యామి యైర్భుక్తేయం పురా మహీ। పృథురైలో మయో భీ

మో నరకశ్శంబరస్తథా ||౪౯|| అశ్వగ్రీవః పులోమా చ స్వర్భానురమితధ్వజః | ప్రహ్లాదో నముచిర్దక్షో విప్రచిత్తిర్విరోచనః ||౫౦|| హ్రీనిషేవస్సుహోత్రశ్చ భూరిహా పుష్పవాన్వృషః | సత్యేషుర్ఋషభో బాహుః కపిలాశ్వో విరూపకః ||౫౧|| బాణః కార్తస్వరో వహ్నిర్విశ్వదంష్ట్రోథ నైరృతిః | సంకోచోథ పరీతాక్షో వరాహాశ్వో రుచిప్రభః ||౫౨|| విశ్వజిత్ప్రతిరూపశ్చ వృషాండో విష్కరో మధుః | హిరణ్యకశిపుశ్చైవ కైటభశ్చైవ దానవః ||౫౩|| దైతేయా దానవాశ్చైవ సర్వే తే నైరృతైస్సహ | ఏతే చాన్యే చ బహవః పూర్వే పూర్వతరాశ్చ యే ||౫౪|| దైత్యేంద్రా దానవేంద్రాశ్చ యాంశ్చాన్యాననుశుశ్రుమ | బహవః పూర్వదైత్యేంద్రాః సంత్యజ్య పృథివీం గతాః ||౫౫|| కాలేనాభ్యాహతాస్సర్వే కాలో హి బలవత్తరః | సర్వైః క్రతుశతైరిష్టం న త్వమేకశ్శతక్రతుః ||౫౬|| సర్వే ధర్మపరాశ్చాసన్ సర్వే సతతసత్రిణః | అంతరిక్షచరాస్సర్వే సర్వేభిముఖయోధినః ||౫౭|| సర్వే సంహననోపేతాస్సర్వే పరిఘబాహవః | సర్వే మాయాశతధరాః సర్వే తే కామరూపిణః ||౫౮|| సర్వే సమరమాసాద్య న శ్రూయంతే పరాజితాః | సర్వే సత్యవ్రతపరాః సర్వే కామవిహారిణః ||౫౯|| సర్వే దేవవ్రతపరాః సర్వే చైవ బహుశ్రుతాః | సర్వే సమ్మతమైశ్వర్యమీశ్వరాః ప్రతిపేదిరే ||౬౦|| న చైశ్వర్యమదస్తేషాం భూతపూర్వో మహాత్మనామ్ | సర్వే యథార్హదాతారః సర్వే విగతమత్సరాః ||౬౧|| సర్వే సర్వేషు భూతేషు యథావత్ప్రతిపేదిరే | సర్వే దాక్షాయణీపుత్రాః ప్రాజాపత్యా మహాబలాః ||౬౨|| జ్వలంతః ప్రతపంతశ్చ కాలేన ప్రతిసంహతాః | త్వం చైవేమాం యదా భుక్త్వా పృథివీం త్యక్ష్యసే పునః ||౬౩|| న శక్ష్యసి తదా శక్ర నియంతుం శోకమాత్మనః | ముంచేచ్ఛాం కామభోగేషు ముంచేమం శ్రీభవం మదమ్ ||౬౪|| ఏవం స్వరాజ్యనాశే త్వం శోకం సంప్రసహిష్యసి | శోకకాలే శుచో మా త్వం హర్షకాలే చ మా హృషః ||౬౫|| అతీతానాగతం హిత్వా ప్రత్యుత్పన్నేన వర్తయ | మాం చేదభ్యాగతః కాలః సదాయుక్తమతంద్రితః ||౬౬|| క్షమస్వ నచిరాదింద్ర త్వామప్యుపగమిష్యతి | త్రాసయన్నివ దేవేంద్ర వాగ్భిస్తక్షసి మామిహ ||౬౭|| సంయతే మయి నూనం త్వమాత్మానం బహు మన్యసే | కాలః ప్రథమమాయాన్మాం పశ్చాత్త్వామనుధావతి ||౬౮|| తేన గర్జసి దేవేంద్ర పూర్వం కాలహతే మయి | కో హి స్థాతుమలం లోకే మమ క్రుద్ధస్య సంయుగే ||౬౯|| కాలస్తు బలవాన్ప్రాప్తస్తేన తిష్ఠసి వాసవ | యత్తద్వర్షసహస్రాంతం పూర్ణం భవితుమర్హతి ||౭౦|| యథా మే సర్వగాత్రాణి న సుస్థాని మహౌజసః | అహమైంద్రాచ్చ్యుతః స్థానాత్త్వమింద్రః ప్రకృతో దివి ||౭౧|| సుచిత్రే జీవలోకేస్మిన్నుపాస్యః కాలపర్యయాత్ | కిం హి కృత్వా త్వమింద్రోద్య కిం వా కృత్వా వయం చ్యుతాః ||౭౨|| కాలః కర్తా వికర్తా చ సర్వమన్యదకారణమ్ | నాశం వినాశమైశ్వర్యం సుఖం దుఃఖం భవాభవౌ ||౭౩|| విద్వాన్ప్రాప్యైవమత్యర్థం న ప్రహృష్యేన్న చ వ్యథేత్ | త్వమేవ హీంద్ర వేత్థాస్మాన్వేదాహం త్వాం చ వాసవ ||౭౪|| కిం కత్థసే మాం కిం చిత్త్వం కాలేన నిరపత్రప | త్వమేవ హి పురా వేత్థ యత్తదా పౌరుషం మమ ||౭౫|| సమరేషు చ విక్రాంతం పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్ | ఆదిత్యాశ్చైవ రుద్రాశ్చ సాధ్యాశ్చ వసుభిస్సహ ||౭౬|| మయా వినిర్జితాః పూర్వం మరుతశ్చ శచీపతే | త్వమేవ శక్ర జానాసి దేవాసురసమాగమే ||౭౭|| సమేతా విబుధా భగ్నాస్తరసా సమరే మయా | పర్వతాశ్చాసకృత్క్షిప్తాః సవనాస్సవనౌకసః ||౭౮|| సకంటశిఖరా భగ్నాః సమరే మూర్ధ్ని తే మయా | కిం ను శక్యం మయా కర్తుం కాలో హి దురతిక్రమః ||౭౯|| న హి త్వాం నోత్సహే హంతుం సవజ్రమపి ముష్టినా | న తు విక్రమకాలోయం క్షమాకాలోయమాగతః ||౮౦|| తేన త్వాం మర్షయే శక్ర దుర్మర్షణతరస్త్వయా | తం మాం పరిణతే కాలే పరీతం కాలవహ్నినా ||౮౧|| నియతం కాలపాశేన బద్ధం శక్ర వికత్థసే | అయం స పురుషశ్శ్యామో లోకస్య దురతిక్రమః ||౮౨|| బధ్వా తిష్ఠతి మాం రౌద్రః పశుం రశనయా యథా | లాభాలాభౌ సుఖం దుఃఖం కామక్రోధౌ భవాభవౌ ||౮౩|| వధబంధప్రమోక్షశ్చ సర్వం కాలేన లభ్యతే | నాహం కర్తా న కర్తా త్వం కర్తా యస్తు సదా ప్రభుః ||౮౪|| సోయం పచతి కాలో మాం వృక్షే ఫలమివాగతమ్ | యాన్యేవ పురుషః

కుర్వాణాః సుఖైః కాలేనయుజ్యతే॥౮౫॥పునస్తాన్యేవకుర్వాణో దుఃఖైః కాలేనయుజ్యతే।నచకాలేనకాలజ్ఞః స్పృష్టః శోచితుమర్హతి॥౮౬॥ తేనశక్రనశోచామినాస్తిశోకేసహాయతా। యదాహిశోచతశ్శోకోవ్యసనంనాపకర్షతి॥౮౭॥ సామర్థ్యంశోచతోనాస్తీత్యతోహంనాద్యశోచిమి। ఏవముక్తస్సహస్రాక్షో భగవాన్పాకశాసనః॥౮౮॥ ప్రతిసంహృత్యసంరంభమిత్యువాచశతక్రతుః। సవజ్రముద్యతంబాహుం దృష్ట్వాపాశాంశ్చవారుణాన్॥౮౯॥ కస్యేహనవ్యథేద్బుద్ధిర్మృత్యోరపిజిఘాంసతః। సాతేనవ్యథతేబుద్ధిరచలాతత్వదర్శినీ॥౯౦॥ ....*
ధ్రువంనవ్యథసేద్యత్వంధైర్యాత్సత్యపరాక్రమః। కోహివిశ్వాసమర్థేషుశరీరేవాశరీరభృత్॥౯౧॥ కర్తుముత్సహతేలోకేదృష్ట్వాసంప్రస్థితంజగత్, అహమప్యేవమేవైనంలోకంజానామ్యశాశ్వతమ్॥౯౨॥ కాలాగ్నావాహితంఘోరేగుహ్యేసతతగేక్షరే। నచాత్రపరిహారోస్తికాలస్పృష్టస్యకస్యచిత్॥౯౩॥ సూక్ష్మాణాంమహతాంచైవభూతానాంపరిపచ్యతామ్। అనీశస్యాప్రమత్తస్యభూతానిపచతఃసదా॥౯౪॥ అనివృత్తస్యకాలస్యక్షయంప్రాప్తోనముచ్యతే। అప్రమత్తఃప్రమత్తేషుకాలోజాగర్తిదేహిషు॥౯౫॥ ప్రయత్నేనాప్యపక్రాంతోదృష్టపూర్వోనకేనచిత్। పురాణఃశాశ్వతోధర్మఃసర్వప్రాణభృతాంసమః॥౯౬॥కాలోనపరిహార్యశ్చనచాస్యాస్తివ్యతిక్రమః।అహోరాత్రాంశ్చమాసాంశ్చక్షణాన్కాష్ఠాలవాన్కలాః॥౯౭॥ సంపిండయతియఃకాలోవృద్ధింవార్ధుషికోయథా।ఇదమద్యకరిష్యామిశ్వఃకర్తాస్మీతివాదినః॥౯౮॥కాలోహరతిసంప్రాప్తోనదీవేగఇవద్రుమం।ఇదానీంతావదేవాసౌమయాదృష్టఃకథంమృతః॥౯౯॥ ఇతికాలేనహ్రియతాంప్రలాపఃశ్రూయతేనృణామ్।నశ్యంత్యర్థాస్తథాభోగాఃస్థానమైశ్వర్యమేవవా॥౧౦౦॥ జీవితంజీవలోకస్యకాలేనాగమ్యనీయతే। ఉచ్ఛ్రాయావినిపాతాంతాభావోభావఃసఏవచ॥౧౦౧॥ అనిత్యమధ్రువంసర్వంవ్యవసాయోహిదుష్కరః। సాతేనవ్యథతేబుద్ధిరచలాతత్వదర్శినీ॥౧౦౨॥అహమాసంపురాచేతిమనసాపినబుధ్యసే। కాలేనాక్రమ్యలోకేస్మిన్పచ్యమానేబలీయసా॥౧౦౩॥ అజ్యేష్ఠమకనిష్ఠంచక్షిప్యమాణోనబుధ్యతే। ఈర్ష్యాభిమానలోభేషుకామక్రోధభయేషుచ॥౧౦౪॥ స్పృహామోహాభిమానేషులోకఃసక్తోవిముహ్యతి। భవాంస్తుభావతత్వజ్ఞోవిద్వాన్జ్ఞానతపోన్వితః॥౧౦౫॥ కాలంపశ్యతిసువ్యక్తంపాణావామలకంయథా। కాలచారిత్రతత్వజ్ఞఃసర్వశాస్త్రవిశారదః॥౧౦౬॥వైరోచనేకృతాత్మాసిస్పృహణీయోవిజానతామ్। సర్వలోకోహ్యయంమన్యేబుద్ధ్యాపరిగతస్త్వయా॥౧౦౭॥ విహరన్సర్వతోముక్తోనక్వచిత్పరిసజ్జసే। రజశ్చహితమశ్చత్వాంస్పృశతోనజితేంద్రియమ్॥౧౦౮॥ నిష్ప్రీతింనష్టసంతాపమాత్మానంత్వముపాససే। సుహృదంసర్వభూతానాంనిర్వైరంశాంతమానసమ్॥౧౦౯॥ దృష్ట్వాత్వాంమమసంజాతాత్వయ్యనుక్రోశినీమతిః।నాహమేతాదృశంబుద్ధంహంతుమిచ్ఛామిబంధనే॥౧౧౦॥ ఆనృశంస్యంపరోధర్మోహ్యనుక్రోశశ్చమేత్వయి। మోక్ష్యంతేవారుణాఃపాశాస్తవేమేకాలపర్యయాత్॥౧౧౧॥ప్రజానామపచారేణస్వస్తితేస్తుమహాసుర। యదాశ్వశ్రూంస్నుషావృద్ధాంపరిచారేణయోక్ష్యతే॥౧౧౨॥పుత్రశ్చపితరంమోహాత్ప్రేషయిష్యతికర్మసు। బ్రాహ్మణైఃకారయిష్యంతివృషలాఃపాదధావనమ్॥౧౧౩॥ శూద్రాశ్చబ్రాహ్మణీంభార్యాముపయాస్యంతినిర్భయాః। వియోనిషువిమోక్ష్యంతిబీజానిపురుషాయదా॥౧౧౪॥ సంకరంకాంస్యభాండైశ్చబలిశ్చైవకుపాత్రికైః। చాతుర్వర్ణ్యంయదాకృత్స్నమమర్యాదంభవిష్యతి॥౧౧౫॥ ఏకైకస్తేతదాపాశఃక్రమశఃపరిమోక్ష్యతే। అస్మత్తస్తేభయంనాస్తిసమయంప్రతిపాలయ॥సుఖీభవనిరాబాధఃస్వస్థచేతానిరామయః॥౧౧౬॥ తమేవముక్త్వాభగవాన్శతక్రతుఃప్రతిప్రయాతోగజరాజవాహనః। విజిత్యసర్వానసురాన్సురాధిపోననందహర్షేణబభూవచైకరాట్॥౧౧౭॥ మహర్షయస్తుష్టువురంజసాచతంవృషాకపింసర్వచరాచరేశ్వరమ్। హిమాపహోహవ్యమువాహచాధ్వరేతథామృతంచార్పితమీశ్వరోపిహి॥౧౧౮॥ ద్విజోత్తమైస్సర్వగతైరభిష్టుతోవిదీప్త

తేజాగతమన్యురీశ్వరః। ప్రశాంతచేతా ముదితః స్వమాలయం త్రివిష్టపం ప్రాప్య ముమోద వాసవః॥ ౧౧౯ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- బలివాసవసంవాదే- సప్తవింశత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

* * *

యుధిష్ఠిరః॥ పూర్వరూపాణి మే రాజన్ పురుషస్య భవిష్యతః। పరాభవిష్యతశ్చైవ తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ మన ఏవ మనుష్యస్య పూర్వరూపాణి శంసతి। భవిష్యతశ్చ భద్రం తే తథైవ న భవిష్యతః ॥ ౨ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। శ్రియా శక్రస్య సంవాదం తన్నిబోధ యుధిష్ఠిర॥ ౩॥ మహతస్తపసో వ్యుష్ట్యా పశ్యన్ లోకౌ పరావరౌ। సామాన్యమృషిభిర్గత్వా బ్రహ్మలోకనివాసిభిః ॥ ౪ ॥ బ్రహ్మైవామితదీప్తౌజాః శాంతపాప్మా మహాతపాః। విచచార యథాకామం త్రిషు లోకేషు నారదః॥ ౫॥ కదాచిత్ప్రాతరుత్థాయ పిస్పృక్షుః సలిలం శుచి। ధ్రువద్వారభవాం గంగాం జగామావతతార చ॥ ౬॥ సహస్రనయనశ్చాపి వజ్రీ శంబరపాకహా। తస్యా దేవర్షిజుష్టాయాస్తీరమభ్యాజగామ హ॥ ౭ ॥ తావాప్లుత్య యతాత్మానౌ కృతజప్యౌ సమాసతుః। నద్యాః పులినమాసాద్య సూక్ష్మకాంచనవాలుకమ్॥ ౯ ॥ పుణ్యకర్మభిరాఖ్యాతా దేవర్షికథితాః కథాః। చక్రతుస్తౌ తథాసీనౌ మహర్షికథితాస్తథా॥ ౮॥ పూర్వవృత్తవ్యపేతాని కథయంతౌ సమాహితౌ। అథ భాస్కరముద్యంతం రశ్మిజాలపురస్కృతమ్॥౧౦॥ పూర్ణమండలమాలోక్య తావుత్థాయోపతస్థతుః।భితస్తూదయంతం తమర్కమర్కమివాపరమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఆకాశే దదృశే జ్యోతిరుద్యతార్చిస్సమప్రభమ్ । తయోస్సమీపం సంప్రాప్తం ప్రత్యదృశ్యత భారత॥ ౧౨॥ తత్సుపర్ణార్కచరితమాస్థితం వైష్ణవం పదమ్। భాభిరప్రతిమం భాతి త్రైలోక్యమవభాసయత్ ॥౧౩ ॥ తత్రాభిరూపశోభాభిరప్సరోభిః పురస్కృతమ్। బృహతీమంశుమత్ప్రఖ్యాం బృహద్భానోరివార్చిషమ్ ॥ ౧౪ ॥ నక్షత్రకల్పాభరణాం తాం మౌక్తికసమస్రజమ్। శ్రియం దదృశతుః పద్మాం సాక్షాత్పద్మదలస్థితామ్॥౧౫॥ సావరుహ్య విమానాగ్రాదంగనానామనుత్తమా। అభ్యగచ్ఛత్త్రిలోకేశం దేవర్షిం చాపి నారదమ్॥ ౧౬॥ నారదానుగతః సాక్షాన్మఘవాంస్తాముపాగమత్ । కృతాంజలిపుటో దేవీం నివేద్యాత్మానమాత్మనా॥౧౭॥ చక్రే చానుపమాం పూజాం తస్యాశ్చాపి స సర్వవిత్। దేవరాజః శ్రియం రాజన్ వాక్యం చేదమువాచ హ॥౧౮॥ శక్రః॥ కా త్వం కేన చ కార్యేణ సంప్రాప్తా చారుహాసినీ । కుతశ్చాగమ్యతే సుభ్రు గంతవ్యం క్వ చ తే శుభే॥ ౧౯॥ శ్రీః॥ పుణ్యేషు త్రిషు లోకేషు సర్వే స్థావరజంగమాః। మమాత్మభావమిచ్ఛంతో యతంతే పరమాత్మనా॥ ౨౦॥ సాహం వై పంకజే జాతా సూర్యరశ్మివిబోధితే । భూత్యర్థం సర్వభూతానాం పద్మా శ్రీః పద్మమాలినీ॥ ౨౧ ॥ అహం లక్ష్మీరహం భూతిః శ్రీశ్చాహం బలసూదన। అహం శ్రద్ధా చ మేధా చ సన్నతిర్విజితిః స్థితిః॥ ౨౨॥ అహం ధృతిరహం సిద్ధిరహం త్వద్భూతిరేవ చ । అహం స్వాహా స్వధా చైవ సన్నతిర్నియతిః స్మృతిః॥ ౨౩॥ రాజ్ఞాం విజయమానానాం సేనాగ్రేషు ధ్వజేషు చ। నివాసే ధర్మశీలానాం విషయేషు పురేషు చ॥ ౨౪॥ జితకాశిషు శూరేషు సంగ్రామేష్వనివర్తిని। నివసామి మనుష్యేంద్రే సదైవ బలసూదన॥ ౨౫॥ ధర్మనిత్యే మహాబుద్ధౌ బ్రహ్మణ్యే సత్యవాదిని । ప్రశ్రితే దానశీలే చ సదైవ నివసామ్యహమ్॥ ౨౬ ॥ అసురేష్వవసం పూర్వం సత్యధర్మనిబంధనా । విపరీతాంస్తు తాన్ బుద్ధ్వా త్వయి వాసమరోచయమ్ ॥ ౨౭ ॥ శక్రః॥ కథం వృత్తేషు దైత్యేషు త్వమవాత్సీర్వరాననే। దృష్ట్వా చ కిమిహాగాస్త్వం హిత్వా దైతేయదానవాన్॥౨౮॥ శ్రీః॥ స్వధర్మమనుతిష్ఠత్సు ధైర్యాదచలితేషు చ। స్వర్గమార్గాభిరామేషు సత్త్వేషు నిరతా హ్యహమ్॥ ౨౯॥ దానాధ్యయనయజ్ఞేజ్యాపితృదైవతపూజనమ్। గురూణామతిథీనాం చ తేషాం సత్యమవర్తత॥ ౩౦॥ సుసంమృష్టగృహాశ్చాసన్ జితస్త్రీకా హుతాగ్నయః। గురుశుశ్రూషకా దాంతా బ్రహ్మణ్యాస్సత్యవాదినః ॥ ౩౧॥ శ్రద్దధానా జితక్రోధా దానశీలానసూయవః । భృతపుత్రా భృతామాత్యా భృతదారా హ్యనీర్ష్యవః॥ ౩౨ ॥ అమర్షేణ న చాన్యోన్యం స్పృహయంతే కదాచన । న చ జాతూపతప్యంతే ధీరాః పరసమృ

ద్ధిభిః॥౩౩॥దాతారఃసంగృహీతారఆర్యాఃకరుణవేదినః। మహాప్రసాదఋజవోదృఢభక్తాజితేంద్రియాః ॥ ౩౪ ॥ సంతుష్టభృత్యసచివాఃకృతజ్ఞాఃప్రియవాదినః। యథార్హమానార్థకరాహ్రీనిషేవాయతవ్రతాః॥ ౩౫॥నిత్యంపర్వసుసుస్నాతాఃస్వనులిప్తాఃస్వలంకృతాః। ఉపవాసతపఃశీలాఃప్రతీతాబ్రహ్మవాదినః॥ ౩౬॥ నైతానభ్యుదియాత్సూర్యోనచాప్యాసన్ప్రగేశయాః। రాత్రౌదధిచసక్తూంశ్చనిత్యమేవవ్యవర్జయన్॥ ౩౭ ॥ కల్యంఘృతంచాన్వవేక్షన్ప్రయతాబ్రహ్మవాదినః। మంగల్యాన్యపిచాపశ్యన్బ్రాహ్మణాంశ్చాప్యపూజయన్ ॥ ౩౮॥ సదాహివదతాంధర్మంసదాచాప్రతిగృహ్ణతామ్। అర్ధంచరాత్ర్యాఃస్వపతాందివాచాస్వపతాంతథా॥౩౯॥ కృపణానాథవృద్ధానాందుర్బలాతురయోషితామ్। దయాంచసంవిభాగంచనిత్యమేవానుమోదతామ్॥ ౪౦॥ త్రస్తంవిషణ్ణముద్విగ్నంభయార్తంవ్యాధితంకృశమ్।హృతస్వంవ్యసనార్తంచనిత్యమాశ్వాసయంతితే॥ ౪౧॥ధర్మమేవాన్వవర్తంతనహింసంతిపరస్పరమ్। అనుకూలాశ్చకార్యేషుగురువృద్ధోపసేవినః॥ ౪౨॥పితౄన్దేవాతిథీంశ్చైవయథావత్తేభ్యపూజయన్। అవశేషాణిచాశ్నంతినిత్యంసత్యతపోధృతాః॥ ౪౩॥ నైకేశ్నంతిసుసంపన్నంనగచ్ఛంతిపరస్త్రియమ్। సర్వభూతేష్వవర్తంతయథాత్మనిదయాంప్రతి॥ ౪౪॥నైవాకాశేనపశుషువియోనౌనచపర్వసు। ఇంద్రియస్యవిసర్గంతేరోచయంతికదాచన॥౪౫॥ నిత్యందానంతథాదాక్ష్యమార్జవంచైవనిత్యదా। ఉత్సాహోథానహంకారఃపరమంసౌహృదంక్షమా॥ ౪౬॥ సత్యందానంతపఃశౌచంకారుణ్యంవాగనిష్ఠురా। మిత్రేషుచానభిద్రోహఃసర్వంతేష్వభవత్ప్రభో॥ ౪౭॥ నిద్రాతంద్రీరసంప్రీతిరసూయాథానవేక్షితా। అరతిశ్చవిషాదశ్చస్పృహాచాప్యవిశన్నతాన్॥ ౪౮॥ సాహమేవంగుణేష్వేవదానవేష్వవసంపురా। ప్రజాసర్గముపాదాయనైకంయుగవిపర్యయమ్॥ ౪౯॥ తతఃకాలవిపర్యాసేతేషాంగుణవిపర్యయాత్। అపశ్యంనిర్గతంధర్మంకామక్రోధవశాత్మనామ్॥౫౦॥ సభాసదాంచవృద్ధానాంసతాంకథయతాంకథాః। ప్రాహసన్నభ్యసూయంశ్చసర్వవృద్ధాన్గుణావరాః॥౫౧॥ యువానశ్చసమాసీనావృద్ధానభిగతాన్సతః। నాభ్యుత్థానాభివాదాభ్యాంయథాపూర్వమపూజయన్॥ ౫౨॥ వర్తయత్యేవపితరిపుత్రఃప్రభవతేతథా। అభృత్యాభృత్యతాంప్రాప్యఖ్యాపయంత్యనపత్రపాః॥ ౫౩ ॥ తథాధర్మాదపేతేనకర్మణాగర్హితేనయే। మహతఃప్రాప్నువంత్యర్థాంస్తేషాంతత్రాభవత్స్పృహా॥ ౫౪॥ ఉచ్చైశ్చాప్యభ్యవదన్రాత్రౌనీచైస్తత్రాగ్నిరజ్వలత్। పుత్రాఃపితౄనత్యచరన్నార్యశ్చాత్యచరన్పతీన్॥ ౫౫॥ మాతరంపితరంవృద్ధమాచార్యమతిథింగురుమ్। గురుత్వాన్నాభ్యనందంతకుమారాన్నాన్వపాలయన్॥ ౫౬॥ భిక్షాంబలిమదత్వాచస్వయమన్నానిభుంజతే।అనిష్ట్వాసంవిభజ్యాథపితృదేవాతిథీన్గురూన్ ॥ ౫౭॥ నశౌచమన్వరుధ్యంతతేషాంసూదజనాస్తథా। మనసాకర్మణావాచాభక్ష్యమాసీదనావృతమ్॥ ౫౮॥ విప్రకీర్ణానిధాన్యానికాకమూషికభోజనమ్। అపావృతంపయోతిష్ఠదుచ్ఛిష్టాశ్చాస్పృశన్ఘృతమ్॥ ౫౯॥ కుద్దాలంతాత్రపిటకంప్రకీర్ణంకాంస్యభాజనమ్। ద్రవ్యోపకరణంసర్వంనాన్వవైక్షత్కుటుంబినీ॥ ౬౦॥ ప్రాకారాగారవిధ్వంసాన్నస్మతేప్రతికుర్వతే। నాద్రియంతేపశూన్బద్ధ్వాయవసేనోదకేనచ॥ ౬౧॥ బాలానాంప్రేక్షమాణానాంస్వయంభక్ష్యమభక్షయన్। తథాభృత్యజనంసర్వమసంతర్ప్యచదానవాః॥ ౬౨॥ పాయసంకృసరంమాంసమపూపానథశష్కులీః। అపాచయన్నాత్మనోర్థేవృథామాంసాన్యభక్షయన్॥ ౬౩॥ ఉత్సూర్యశాయినశ్చాసన్సర్వేచాసన్ప్రగేనిశాః॥ అవర్తన్కలహాశ్చాత్రదివారాత్రంగృహేగృహే ॥ ౬౪ ॥ అనార్యాశ్చార్యమాసీనంపర్యుపాసన్నతత్రహ। ఆశ్రమస్థాన్వికర్మస్థాఃప్రాద్విషంతపరస్పరమ్॥ ౬౫॥ సంకరాశ్చాభ్యవర్తంతనచశౌచమవర్తత। యేచవేదవిదోవిప్రావిస్పష్టమనృచశ్చయే॥ ౬౬॥ నిరంతరవిశేషాస్తేబహుమానావమానయోః। హారమాభరణంవేషంగతంస్థితమవేక్షితమ్॥ ౬౭॥ అసేవంతభుజిష్యావైదుర్జనాచరితంవిధిమ్। స్త్రియఃపురుషవేషేణపుంసస్త్రీవేషధారి

ణః॥ ౬౮ ॥క్రీడారతివిహారేషు పరాం ముదమవాప్నువన్। ప్రభవద్భిః పురా దాయాననర్హేభ్యః ప్రతిపాదితాః॥ ౬౯॥ నాభ్యవర్తంత నాస్తిక్యాద్వర్తంతస్సంభవేష్వపి। మిత్రేణాభ్యర్థితం మిత్రమర్థం సంశయితే క్వచిత్॥ ౭౦॥ బాలకోట్యగ్రమాత్రేణ స్వార్థేనాఘ్నంత తద్వసు। పరస్వాదానరుచయో విపణవ్యవహారిణః॥ ౭౧॥ అదృశ్యంతార్యవర్ణేషు శూద్రాశ్చాపి తపోధనాః। అధీయంతే వ్రతాః కేచిద్వృథావ్రతమథాపరే॥ ౭౨॥ అశుశ్రూషుర్గురోశ్శిష్యః కశ్చిచ్ఛిష్యసఖో గురుః। పితా చైవ జనత్రీ చ శ్రాంతౌ వృత్తోత్సవావివ॥ ౭౩॥ అప్రభుత్వే స్థితౌ వృద్ధావన్నం ప్రార్థయతస్సుతాన్। తత్ర వేదవిదః ప్రాజ్ఞా గాంభీర్యే సాగరోపమాః॥ ౭౪॥ కృష్యాదిష్వభవన్ సక్తా మూర్ఖాశ్శ్రాద్ధాన్యభుంజత। ప్రాతః ప్రాతశ్చ సుప్రశ్నం కల్పనం ప్రేషణక్రియాః॥ ౭౫॥ శిష్యాన్నప్రహితాస్తేషామకుర్వన్ గురవస్స్వయమ్। శ్వశ్రూశ్వశురయోరగ్రే వధ్వః ప్రేష్యానశాసత॥ ౭౬॥ అన్వశాసచ్చ భర్తారం సమాహూయాభిజల్పతీ। ప్రయత్నే చాపి చారక్షచ్చిత్తం పుత్రస్య వై పితా॥ ౭౭॥ వ్యభజచ్చాపి సంరంభాద్దుఃఖవాసం తథావసత్। అగ్నిదాహేన చోరైర్వా రాజభిర్వాపహృతం ధనమ్॥ ౭౮॥ దృష్ట్వా ద్వేషాత్ప్రాహసంత సుహృత్సంభావితా హ్యపి। కృతఘ్నా నాస్తికాః పాపా గురుదారాభిమర్శిణః॥ ౭౯॥ అభక్ష్యభక్షణరతా నిర్మర్యాదా హతత్విషః। తేష్వేవమాదీనాచారానాచరత్సు విపర్యయే॥ ౮౦॥ నాహం దేవేంద్ర వత్స్యామి దానవేష్వితి మే మతిః। తన్మాం స్వయమనుప్రాప్తామభినందశచీపతే॥ ౮౧॥ త్వయార్చితాం మాం దేవేశ పురోధాస్యంతి దేవతాః। యత్రాహం తత్ర మత్కాంతా మద్విశిష్టా మదర్పణాః॥ ౮౨॥ సప్త దేవ్యో జయాష్టమ్యో వాసమేష్యంతి తేష్టధా। ఆశా శ్రద్ధా ధృతిః క్షాంతిర్విజితిస్సంనతిః క్షమా॥ ౮౩॥ అష్టమీ వృత్తిరేతాసాం పురోగా పాకశాసన। తాశ్చాహం చాసురాంస్త్యక్త్వా యుష్మద్విషయమాగతాః॥ ౮౪॥ త్రిదశేషు నివత్స్యామో ధర్మనిష్ఠాంతరాత్మసు। ఇత్యుక్తవచనాం దేవీం ప్రీత్యర్థం చ ననందతుః॥ ౮౫॥ నారదశ్చాత్ర దేవర్షిర్వృత్రహంతా చ వాసవః। తతోనలసఖో వాయుః ప్రవవౌ దేవవేశ్మసు॥ ౮౬॥ ఇష్టగంధస్సుఖస్పర్శస్సర్వేంద్రియసుఖావహః। శుచౌ చాభ్యర్థితే దేశే త్రిదశాః ప్రాయశః స్థితాః। లక్ష్మీసహితమాసీనం మఘవంతం దిదృక్షవః॥ ౮౭॥ తతో దివం ప్రాప్య సహస్రలోచనః శ్రియోపపన్నస్సుహృదా మహర్షిణా। రథేన హర్యశ్వయుజా సురర్షభః సదస్సురాణామభిసత్కృతో యయౌ॥ ౮౮॥ అథేంగితం వజ్రధరస్య నారదః శ్రియశ్చ దేవ్యా మనసా విచారయన్। శ్రియై శశంసామరదృష్టపౌరుషః శివేన తత్రాగమనం మహర్షిభిః॥ ౮౯॥ తతోమృతం ద్యౌః ప్రవవర్ష భాస్వతీ పితామహస్యాయతనే స్వయంభువః। అనాహతా దుందుభయోథ నేదిరే తథా ప్రసన్నాశ్చ దిశశ్చకాశిరే॥ ౯౦॥ యథర్తు సస్యేషు వవర్ష వాసవో న ధర్మమార్గాద్విచచాల కశ్చన। అనేకరత్నాకరభూషణా చ భూః సుఘోషఘోషా భువనౌకసాం జయే॥ ౯౧॥ క్రియాభిరామా మనుజా మనస్వినో బభుశ్శుభే పుణ్యకృతాం పథి స్థితాః॥ నరామరాః కిన్నరయక్షరాక్షసాః సమృద్ధిమంతస్సుమనస్వినోభవన్॥ ౯౨॥ న జాత్వకాలే కుసుమం కుతః ఫలం పపాత వృక్షాత్పవనేరితాదపి। రసప్రదాః కామదుఘాశ్చ ధేనవో న దారుణా వాగ్విచచార కస్యచిత్॥ ౯౩॥ ఇమాం సపర్యాం సహ సర్వకామదైః శ్రియశ్చ శక్రప్రముఖైశ్చ దైవతైః। పఠంతి యే విప్రసదస్సమాగతాః సమృద్ధకామాశ్శ్రియమాప్నువంతి తే॥ ౯౪॥ త్వయా కురూణాం వర యత్ప్రచోదితం భవాభవస్యేహ పరం నిదర్శనమ్। తదద్య సర్వం పరీక్షితం మయా పరీక్ష్య తత్త్వం పరిగంతుమర్హసి॥ ౯౫॥

……………………………………………………*

ఇతి - శ్రీమహాభారతే - మోక్షధర్మపర్వణి - శ్రీవాసవసంవాదే - అష్టావింశత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ కింశీలః కింసమాచారః కింవిద్యః కింపరాక్రమః। ప్రాప్నోతి బ్రహ్మణః స్థానం యత్పరం ప్రకృతేర్ధ్రువమ్॥ ౧॥ భీష్మః॥ మోక్షధర్మేషు నియతో లఘ్వాహారో జితేంద్రియః। ప్రాప్నోతి బ్రహ్మణః స్థానం తత్పరం ప్రకృతేర్ధ్రువమ్॥ ౨॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। జైగీషవ్యస్య సంవాదమసితస్య చ భారత॥ ౩॥ జైగీషవ్యం మహాప్రజ్ఞం ధర్మాణామాగతాగమమ్। అక్రుధ్యంతమహృష్యంతమసితో దేవలోబ్రవీత్॥ ౪॥ దేవలః॥ న ప్రీయ

సేవంద్యమానోనింద్యమానోనకుప్యసే। కాతేప్రజ్ఞాకుతశ్చైషాకింతేతస్యాఃపరాయణమ్॥ ౫ ॥ భీష్మః॥ ఇతితేనానుయుక్తస్సతమువాచమహాతపాః॥ మహద్వాక్యమసందిగ్ధంపుష్కలార్థపదంశుచి ॥౬॥ జైగీషవ్యః॥ యాగతిర్యాపరాకాష్ఠాయాశాంతిఃపుణ్యకర్మణామ్। తాంతేహంసంప్రవక్ష్యామిమహతీమృషిసత్తమ॥ ౭॥ నిందత్సుచసమానిత్యంప్రశంసత్సుచదేవల। నిహ్నువంతిచయెతేషాంసమయంసుకృతంచయత్ ॥ ౮ ॥ ఉక్తాశ్చనవదిష్యంతివక్తారమహితేహితమ్। ప్రతిహంతంనచెచ్ఛంతిహంతారంవైమనీషిణః॥౯॥ నాప్రాప్తమనుశోచంతిప్రాప్తకాలానికుర్వతే। నచాతీతానిశోచంతినచైవప్రతిజానతే॥ ౧౦॥ సంప్రాప్తాయాంచపూజాయాంకామాదర్థేషుదేవల। యథోపపత్తింకుర్వంతిశక్తిమంతఃకృతవ్రతాః॥౧౧॥ పక్వవిద్యామహాప్రాజ్ఞాజితక్రోధాజితేంద్రియాః। మనసాకర్మణావాచానాపరాధ్యంతికర్హిచిత్ ॥౧౨॥ అనీర్ష్యవోనచాన్యోన్యంవిహింసంతికదాచన। నచజాతూపతప్యంతేధీరాఃపరసమృద్ధిభిః॥ ౧౩॥ నిందాప్రశంసేచాత్యర్థంనవదంతిపరస్యయే। నచనిందాప్రశంసాభ్యాంవిక్రియంతేకదాచన॥ ౧౪॥ సర్వతశ్చప్రశాంతాయేసర్వభూతహితేరతాః। నక్రుధ్యంతినహృష్యంతినాపరాధ్యంతికస్యచిత్॥౧౫॥ విముచ్యహృదయగ్రంథించంక్రమంతియథాసుఖమ్ । నయేషాంబాంధవాస్సంతితేచాన్యేషాంనబాంధవాః॥ ౧౬॥ అమిత్రాశ్చనసంత్యేషాంయేచామిత్రానకస్యచిత్। యఏవంకుర్వతేమర్త్యాఃసుఖంజీవంతిసర్వదా॥౧౭॥ యెధర్మంచానురుధ్యంతేసర్వజ్ఞాద్విజసత్తమ। యేహ్యతోవిచ్యుతామార్గాత్తేహృష్యంత్యుద్విజంతిచ॥ ౧౮॥ ఆస్థితస్తమహంమార్గమసూయిష్యామికింకథమ్। నింద్యమానఃప్రశస్తోవాహృష్యేయహంకేనహేతునా॥౧౯॥ యద్యదిచ్ఛంతితత్తస్మాదభిగచ్ఛంతుమానవాః। నమెనిందాప్రశంసాభ్యాంహ్రాసవృద్ధీభవిష్యతః॥ ౨౦॥ అమృతస్యేవకింతృప్యేదవమానస్యతత్త్వవిత్ । విషస్యేవోద్విజేన్నిత్యంసమ్మానస్యవిచక్షణః ॥ ౨౧ ॥ అవజ్ఞాతస్సుఖంశేతేఇహచాముత్రచాభయమ్। విముక్తస్సర్వదోషేభ్యోయోవమంతాసబుధ్యతే॥౨౨॥ పరాంగతించయేకేచిత్ప్రార్థయంతిమనీషిణః। ఏతద్వ్రతంసమాహృత్యసుఖమేధంతితేజనాః॥౨౩ ॥ సర్వతశ్చసమాహృత్యక్రతూన్సర్వాన్జితేంద్రియః। ప్రాప్నోతిబ్రహ్మణఃస్థానంయత్పరంప్రకృతేర్ధ్రువమ్॥౨౪॥ నాస్యదేవానగంధర్వానపిశాచానరాక్షసాః। పదమన్వవరోహంతిప్రాప్తస్యపరమాంగతిమ్॥౨౫॥ ....*

ఇతి- జైగీషవ్యాసితసంవాదే-ఏకోనత్రింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ ప్రియస్సర్వస్యలోకస్యసర్వసత్త్వాభినందితా। గుణైస్సర్వైరుపేతశ్చకోన్వస్తిభువిమానవః॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రతేవర్తయిష్యామిపృచ్ఛతోభరతర్షభ। ఉగ్రసేనస్యసంవాదంనారదేకేశవస్యచ॥౨॥ ఉగ్రసేనః॥ యస్యసంకల్పతేలోకోనారదస్యప్రకీర్తనే। మన్యేసగుణసంపన్నోబ్రూహితన్మమపృచ్ఛతః॥ ౩॥ వాసుదేవః॥ కుకురాధిపయాన్మన్యేశృణుతాన్మేవివక్షతః। నారదస్యగుణాన్సాధూన్సంక్షేపేణనరాధిప॥౪॥ నచారిత్రనిమిత్తోస్యాహంకారోదేవతాపనః। అభిన్నశ్రుతచారిత్రస్తస్మాత్సర్వత్రపూజితః ॥ ౫॥ అరతిఃక్రోధచాపల్యేభయంనైతానినారదే। అదీర్ఘసూత్రశ్శూరశ్చతస్మాత్సర్వత్రపూజితః ॥ ౬॥ ఉపాస్యోనారదోబాఢంవాచినాస్యవ్యతిక్రమః। కామతోయదివాలోభాత్తస్మాత్సర్వపూజితః॥౭॥ అధ్యాత్మవిధితత్త్వజ్ఞఃక్షాంతశ్శక్తోజితేంద్రియః। ఋజుశ్చసత్యవాదీచతస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥౮॥ తేజసాయశసాబుద్ధ్యాజ్ఞానేనవినయేనచ। జన్మనాతపసావృద్ధస్తస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥ ౯॥ సుశీలస్సుఖసంవేశఃసుభోజస్స్వాదరశ్శుచిః। సువాక్యశ్చాప్యనీర్ష్యశ్చతస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥ ౧౦॥ కల్యాణంకురుతేబాఢంపాపమస్మిన్నవిద్యతే। నప్రీయతేపరానర్థైస్తస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥ ౧౧॥ వేదశ్రుతిభిరాఖ్యానైరర్థానభిజిగీషతి। తితిక్షురనవజ్ఞాతస్తస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥ ౧౨॥ సమత్వాచ్చప్రియోనాస్తినాప్రియశ్చకథంచన। మనోనుకూలవాదీచతస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥ ౧౩॥ బహుశ్రుతశ్చిత్రకథఃపండితోలాలసోశఠః। అదీనోక్రోధనోలుబ్ధస్తస్మాత్సర్వత్రపూజితః ॥ ౧౪॥ నార్థేధనేవాకామేవాకృతపూర్వోస్యవిగ్రహః। దోషాశ్చాస్యసముచ్ఛిన్నాస్తస్మాత్సర్వత్రపూజి

తః॥౧౫॥దృఢభక్తిరనిందాత్మా శ్రుతవానన్నృశంసవాన్।వీతసమ్మోహదోషశ్చ తస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥౧౬॥అసక్తస్సర్వసంగేషు సక్తాత్మేవ నలక్ష్యతే।
అదీర్ఘసంశయో వాగ్మీ తస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥ ౧౭॥ సమాధిర్నాస్య కామార్థే నాత్మానం స్తౌతి కర్హిచిత్।అనీర్ష్యుర్మృదుసంవాదస్తస్మాత్స
ర్వత్రపూజితః॥౧౮॥లోకస్య వివిధం చిత్తం ప్రేక్షతే చాప్యకుత్సయన్।సంవర్గవిద్యాకుశలస్తస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥౧౯॥నాసూయత్యాగమం కంచిత్స్వ
నయేనోపజీవతి। అవంధ్యకాలో వశ్యాత్మా తస్మాత్సర్వత్రపూజితః ॥ ౨౦ ॥ కృతశ్రమః కృతప్రజ్ఞో నచతృప్తస్సమాధితః।నిత్యయుక్తోప్రమత్తశ్చ తస్మాత్స
ర్వత్రపూజితః॥౨౧॥నాపత్రపశ్చయుక్తశ్చ నియుక్తశ్శ్రేయసే పరైః। అభేత్తా పరగుహ్యానాం తస్మాత్సర్వపూజితః॥ ౨౨ ॥ నహృష్యత్యర్థలాభేషు నా
లాభేషు వ్యథత్యపి। స్థిరబుద్ధిరసక్తాత్మా తస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥౨౩॥తం సర్వగుణసంపన్నం దక్షం శుచిమనామయమ్।కాలజ్ఞం చ ప్రియజ్ఞం చ కః ప్రియం న
కరిష్యతి ॥ ౨౪ ॥ .... *

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- వాసుదేవోగ్రసేనసంవాదే త్రింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ఆద్యంతం సర్వభూతానాం జ్ఞాతుమిచ్ఛామి కౌరవ।ధ్యానం కర్మ చ కాలం చ తథైవాయుర్యుగే యుగే॥ ౧॥లోకతత్త్వం చ కార్త్స్న్యేన భూ
తానామాగతిం గతిమ్।సర్గశ్చ నిధనం చైవ కుత ఏతత్ప్రవర్తతే॥౨॥యది తేనుగ్రహే బుద్ధిరస్మాస్విహ సతాం వర । ఏతద్భవంతం పృచ్ఛామి తద్భవాన్ప్ర
బ్రవీతు మే॥౩॥పూర్వం హి కథితం శ్రుత్వా భృగుభాషితముత్తమమ్।భరద్వాజస్య విప్రర్షేస్తతో మే బుద్ధిరుత్తమా ॥ ౪ ॥ జాతా పరమధర్మిష్ఠా దివ్యసం
స్థాసంస్థితా। తతో భూయస్తు పృచ్ఛామి తద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥ ౫॥ భీష్మః॥ అత్ర తే వర్తయిష్యేహమితిహాసం పురాతనమ్। జగౌ యద్భగవాన్వ్యా
సః పుత్రాయ పరిపృచ్ఛతే॥ ౬॥ అధీత్య వేదానఖిలాన్సాంగోపనిషదస్తథా। అన్విచ్ఛనైష్ఠికం కర్మ ధర్మనైపుణదర్శనాత్ ॥ ౭॥కృష్ణద్వైపాయ
నం వ్యాసం పుత్రో వైయాసకిశ్శుకః। పప్రచ్ఛ సందేహమిమం ఛిన్నధర్మార్థసంశయమ్॥ ౮॥ శుకః॥భూతగ్రామస్య కర్తారం కాలజ్ఞానేన నిష్ఠితమ్ ॥
బ్రాహ్మణస్య చ యత్కృత్యం తద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥౯॥భీష్మః॥తస్మై ప్రోవాచ తత్సర్వం పితా పుత్రాయ పృచ్ఛతే । అతీతానాగతే విద్వాన్సర్వజ్ఞస్స
ర్వధర్మవిత్ ॥ ౧౦॥ వ్యాసః॥అనాద్యంతమజం దివ్యమజరం ధ్రువమవ్యయమ్। అప్రతర్క్యమవిజ్ఞేయం బ్రహ్మాగ్రే సంప్రవర్తతే॥౧౧॥ కాష్ఠా నిమేషా దశ
పంచ చైవ త్రింశత్తు కాష్ఠా గణయేత్కలాం తామ్।త్రింశత్కలాశ్చాపి భవేన్ముహూర్తో భాగః కలాయా దశమశ్చ యస్స్యాత్ ॥౧౨॥ త్రింశన్ముహూర్తం
తు భవేదహశ్చ రాత్రిశ్చ సంఖ్యా మునిభిః ప్రణీతా । మాసః స్మృతో రాత్ర్యహనీ చ త్రింశత్సంవత్సరో ద్వాదశమాస ఉక్తః ॥ సంవత్సరం ద్వేత్వయనే వదం
తి సంఖ్యావిదో దక్షిణముత్తరం చ॥౧౩॥అహోరాత్రే విభజతే సూర్యో మానుషలౌకికే। రాత్రిస్స్వప్నాయ భూతానాం చేష్టాయై కర్మణామహః॥౧౪ ॥
పిత్ర్యే రాత్ర్యహనీ మాసః ప్రవిభాగస్తయోః పునః। శుక్లోహః కర్మచేష్టాయాం కృష్ణస్స్వప్నాయ శర్వరీ ॥ ౧౫ ॥ దైవే రాత్ర్యహనీ వర్షం ప్రవిభాగస్త
యోః పునః । అహస్తత్రోదగయనం రాత్రిస్స్యాద్దక్షిణాయనమ్॥ ౧౬ ॥ యే తే రాత్ర్యహనీ పూర్వే కీర్తితే జీవలౌకికే। తయోస్సంఖ్యాయ వర్షాగ్రం బ్రా
హ్మే వక్ష్యామ్యహఃక్షపే॥ ౧౭॥ పృథక్సంవత్సరాగ్రాణి ప్రవక్ష్యామ్యనుపూర్వశః। కృతే త్రేతాయుగే చైవ ద్వాపరే చ కలౌ తథా ॥ ౧౮॥ చత్వార్యా
హుస్సహస్రాణి వర్షాణాం తత్కృతం యుగమ్। తస్య తావచ్ఛతీ సంధ్యా సంధ్యాంశశ్చ తథావిధః॥౧౯॥ ఇతరేషు ససంధ్యేషు సంధ్యాంశేషు చ త్రి
షు। ఏకపాదేన హీయంతే సహస్రాణి శతాని చ॥౨౦॥ఏతాని శాశ్వతాన్లోకాన్ధారయంతి సనాతనాన్।ఏతద్బ్రహ్మవిదాం తాత విదితం బ్రహ్మ శాశ్వ
తమ్॥ ౨౧॥ చతుష్పాత్సకలో ధర్మః సత్యం చైవ కృతే యుగే। నాధర్మేణాగమః కశ్చిత్పరస్తస్య ప్రవర్తతే॥ ౨౨॥ఇతరేష్వాగమాద్ధర్మః పాదశస్త్వ
వరోప్యతే।చౌర్యకానృతమాయాభిరధర్మశ్చోపచీయతే॥౨౩॥అరోగాస్సర్వసిద్ధార్థాశ్చతుర్వర్షశతాయుషః। కృతే త్రేతాయుగే త్వేషాం పాదశో,

ప్రాస తేవయః॥ ౨౪॥ వేదవాదాశ్చానుయుగం హ్రసంతీతిహనశ్శ్రుతమ్।ఆయూంషి చాశిషశ్చైవ వేదస్యైవచ యత్ఫలమ్॥ ౨౫॥ అన్యేకృతయుగేధర్మా
స్త్రేతాయాంద్వాపరేపరే। అన్యేకలియుగేనౄణాంయుగహ్రాసానురూపతః॥ ౨౬॥ తపఃపరంకృతయుగే త్రేతాయాంజ్ఞానముత్తమమ్।ద్వాపరేయజ్ఞ
మేవాహుర్దానమేకంకలౌయుగే॥ ౨౭॥ఏతాంద్వాదశసాహస్రీంయుగాఖ్యాంకవయోవిదుః।సహస్రపరివర్తంతద్బ్రాహ్మందివసముచ్యతే॥ ౨౮॥
రాత్రిమేతావతీంచైవతదాదౌవిశ్వమీశ్వరః।ప్రళయేధ్యానమావిశ్యసుప్త్వాసోంతేవిబుధ్యతే॥ ౨౯॥సహస్రయుగపర్యంతమహర్యద్బ్రహ్మణోవిదుః।రా
త్రింయుగసహస్రాంతాంతేహోరాత్రవిదోజనాః॥ ౩౦॥ ప్రతిబుద్ధోవికురుతేబ్రహ్మాక్షయ్యంక్షపాక్షయే। సృజతేచమహద్భూతంతస్మాద్వ్యక్తాత్మ
కంమనః॥ ౩౧॥ ....*

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - శుకానుప్రశ్నే- ఏకత్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః

వ్యాసః॥ బ్రహ్మతేజోమయంశుక్రంయస్యసర్వమిదంజగత్। ఏకస్యభూతంభూతస్యద్వయంస్థావరజంగమమ్॥ ౧॥ అహర్ముఖేవిబుద్ధస్సన్సృజతేవిద్య
యాజగత్। అగ్రఏవమహద్భూతమాశువ్యక్తాత్మకంమనః॥ ౨॥ అభిభూయేహచార్చిష్మాన్వ్యసృజత్సప్తమానసాన్। దూరగంబహుధాగామిప్రార్థ
నాసంశయాత్మకమ్॥ ౩॥ మనఃసృష్టింవికురుతేచోద్యమానంసిసృక్షయా। ఆకాశంజాయతేతస్మాత్తస్యశబ్దంగుణంవిదుః॥ ౪॥ఆకాశాత్తువికుర్వాణా
త్సర్వగంధవహఃశుచిః। బలవాన్జాయతేవాయుస్తస్యస్పర్శోగుణోమతః॥ ౫॥ వాయోరపివికుర్వాణాజ్జ్యోతిర్భవతిభాస్వరమ్। రోచిష్ణుజాయతే
శుక్రంతద్రూపగుణముచ్యతే॥ ౬॥ జ్యోతిషోపివికుర్వాణాద్భవంత్యాపోరసాత్మికాః। అద్భ్యోగంధస్తథాభూమిఃపూర్వేషాంసృష్టిరుచ్యతే॥ ౭॥ గుణాః
పూర్వస్యపూర్వస్యప్రాప్నువంత్యుత్తరోత్తరమ్। తేషాంయావద్యథాయచ్చతత్తత్తావద్గుణంస్మృతమ్॥ ౮॥ ఉపలభ్యాప్సుచేద్గంధంకేచిద్బ్రూయుర
నైపుణాత్। పృథివ్యామేవతంవిద్యాదపాంవాయోశ్చసంశ్రితమ్॥ ౯॥ ఏతేసప్తవిధాత్మానోనానావీర్యాఃపృథక్పృథక్। నాశక్నువన్ప్రజాస్స్ర
ష్టుమసమాగమ్యకృత్స్నశః॥ ౧౦॥ తేసమేత్యమహాత్మానోహ్యన్యోన్యమభిసంశ్రితాః। శరీరాశ్రయణంప్రాప్తాస్తతఃపురుషఉచ్యతే॥ ౧౧॥ శరీరం
శ్రయణాద్భవతిమూర్తిమత్షోడశాత్మకమ్। తమావిశంతిభూతానిమహాంతిసహకర్మణా॥ ౧౨॥ సర్వభూతానిచాదాయతపసశ్చరణాయహ। ఆ
దికర్తాసభూతానాంతమేవాహుఃప్రజాపతిమ్॥ ౧౩॥ సవైసృజతిభూతానిస్థావరాణిచరాణిచ। తతస్సృజతిబ్రహ్మాదేవర్షిపితృమానవాన్॥ ౧౪॥
లోకాన్నదీఃసముద్రాంశ్చదిశఃశైలాన్వనస్పతీన్। నరకిన్నరరక్షాంసివయఃపశుమృగోరగాన్॥ ౧౫॥ అవ్యయంచవ్యయంచైవద్వయంస్థావరజంగ
మమ్। తేషాంయేయానికర్మాణిప్రాక్సృష్ట్యాంప్రతిపేదిరే॥ ౧౬॥ తాన్యేవప్రతిపద్యంతేసృజ్యమానాఃపునఃపునః। హింస్రాహింస్రేమృదుక్రూరేధర్మా
ధర్మావృతానృతే॥ ౧౭॥ తద్భావితాఃప్రపద్యంతేతస్మాత్తత్తస్యరోచతే। మహాభూతేషునానాత్వమింద్రియార్థేషుమూర్తిషు॥ ౧౮॥వినియోగంచ
భూతానాంధాతైవవిదధాత్యుత। కేచిత్పురుషకారంతుప్రాహుఃకర్మసుమానవాః॥ ౧౯॥ దైవమిత్యపరేవిప్రాఃస్వభావంభూతచింతకాః। పౌరుషం
కర్మదైవంచఫలవృత్తిస్వభావతః॥ ౨౦॥ త్రయఏతేపృథగ్భూతానవివేకంతుకేచన। ఏవమేవంచనైవంచనచోభేనానుభేనచ॥ ౨౧॥కర్మస్థావిషయం
బ్రూయుఃసత్వస్థాఃసమదర్శినః। తపోనిఃశ్రేయసంజంతోస్తస్యమూలంశమోదమః॥ ౨౨॥ తేనసర్వానవాప్నోతియాన్కామాన్మనసేచ్ఛతి। తపసాత
దవాప్నోతియద్భూతంసృజతేజగత్॥ ౨౩॥ సతద్భూతశ్చసర్వేషాంభూతానాంభవతిప్రభుః।ఋషయస్తపసావేదానధ్యైయంతదివానిశమ్॥ ౨౪॥ అ
నాదినిధనావిద్యావాగుత్సృష్టాస్వయంభువా।ఆదౌవేదమయీదివ్యాయతఃసర్వాఃప్రవృత్తయః॥ ౨౫॥ఋషీణాంనామధేయానియాశ్చవేదేషుసృష్ట
యః। నానారూపంచభూతానాంకర్మణాంచప్రవర్తయన్॥ ౨౬॥ వేదశబ్దేభ్యఏవాదౌనిర్మిమీతేసఈశ్వరః। నామధేయానిచర్షీణాంయాశ్చ

వేదేషుసృష్టయః॥ ౨౭॥ శర్వర్యంతేసుజాతానామన్యేభ్యోవిదధాత్యజః। నామభేదతపఃకర్మయజ్ఞాఖ్యాలోకసిద్ధయః॥ ౨౮॥ఆత్మసిద్ధిస్తువేదేషుప్రోచ్యతేదశభిఃక్రమైః। యదుక్తంవేదవాదేషుగహనంవేదదర్శిభిః॥౨౯॥ తదంతేషుయథాయుక్తంక్రమయోగేనలక్ష్యతే । కర్మజోయంపృథగ్భావోద్వంద్వయుక్తోపిదేహినః॥ ౩౦॥ ఆత్మసిద్ధిస్తువిజ్ఞానాజ్జహాతిపురుషోబలాత్ । ద్వేబ్రహ్మణీవేదితవ్యేశబ్దబ్రహ్మపరంచయత్ ॥ ౩౧ ॥ శబ్దబ్రహ్మణినిష్ణాతఃపరంబ్రహ్మాధిగచ్ఛతి। ఆలంభయజ్ఞాఃక్షత్రాశ్చహవిర్యజ్ఞావిశఃస్మృతాః॥ ౩౨ ॥ పరిచారయజ్ఞాశ్శూద్రాస్తుతపోయజ్ఞాద్విజాతయః । త్రేతాయుగేవిధిస్త్వేషయజ్ఞానాంనకృతేయుగే॥౩౩॥ ద్వాపరేవిప్లవంయాంతియజ్ఞాఃకలియుగేతథా। అపృథగ్ధర్మిణోమర్త్యాఋక్సామానియజూంషిచ॥౩౪॥కామ్యాఇష్టీఃపృథగ్దృష్ట్వాతపోభిస్తపఏవచ। త్రేతాయాంతుసమస్తాయేప్రాదురాసన్మహాబలాః॥౩౫॥ సంయంతారఃస్థావరాణాంజంగమానాంచసర్వశః। త్రేతాయాంసంహతావేదాయజ్ఞావర్ణాశ్రమాస్తథా॥ ౩౬॥ సంరోధాదాయుషస్త్వేతేభ్రశ్యంతేద్వాపరేయుగే । దృశ్యంతేనచదృశ్యంతేవేదాఃకలియుగేఖిలాః॥ ౩౭॥ ఉత్సీదంతేసయజ్ఞాశ్చకేవలాధర్మపీడితాః। కృతేయుగేయస్తుధర్మోబ్రాహ్మణేషుప్రదృశ్యతే॥ ౩౮॥ ఆత్మవత్సుతపోవత్సుశ్రుతవత్సుప్రతిష్ఠితః। సధర్మవ్రతసంయోగంయథాధర్మంయుగేయుగే॥ ౩౯॥ విక్రియంతేస్వధర్మస్థావేదవాదాయథాగమమ్ । యథావిశ్వానిభూతానివృష్ట్యాభూయాంసిప్రావృషి॥౪౦॥ సృజ్యంతేజంగమస్థానితథాధర్మాయుగేయుగే । యథర్తుష్వృతులింగానినానారూపాణిపర్యయే॥ ౪౧॥దృశ్యంతేతానితాన్యేవతథాబ్రహ్మహరాదిషు। విహితంకాలనానాత్వమనాదినిధనంతథా॥ ౪౨॥ కీర్తితంతత్పురస్తాత్తేతత్సూతేచాత్తిచప్రజాః। దధాతిభవతిస్థానంభూతానాంసమయోమతమ్॥౪౩॥ స్వభావేనైవవర్తంతేద్వంద్వయుక్తానిభూరిశః। సర్గకాలక్రియావేదాఃకర్తాకార్యక్రియాఫలమ్ప్రోక్తంతేపుత్రసర్వంవైయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి॥౪౪॥ ....*

ఇతి-మోక్షధర్మపర్వణి-శుకానుప్రశ్నే- ద్వాత్రింశదధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

వ్యాసః॥ ప్రత్యాహారంతువక్ష్యామిశర్వర్యాదాగతేహని। యథేదంకురుతేధ్యాత్మంసుసూక్ష్మంవిశ్వమీశ్వరః॥౧॥ దివిసూర్యాస్తథాసప్తదహంతిశిఖినోర్చిషః। సర్వమేతత్తదర్చిర్భిఃపూర్ణంజాజ్వల్యతేజగత్ ॥౨॥ పృథివ్యాంయానిభూతానిజంగమానిధ్రువాణిచ । తాన్యేవాగ్రేప్రలీయంతేభూమిత్వముపయాంతిచ॥౩॥ తతఃప్రలీనేసర్వస్మిన్స్థావరేజంగమేతథా। నిర్వృక్షానిస్తృణాభూమిర్దృశ్యతేకూర్మపృష్ఠవత్ ॥౪॥ భూమేరపిగుణంగంధమాపఆదదతేయదా। ఆత్తగంధాతదాభూమిఃప్రళయత్వాయకల్పతే॥ ౫॥ ఆపస్తత్రప్రష్ఠంతిఊర్మిమత్యోమహాస్వనాః। సర్వమేవేదమాపూర్యతిష్ఠంతిచచరంతిచ॥౬॥అపామపిగుణంతాతజ్యోతిరాదదతేయదా।ఆపస్తదాత్వాత్తగుణాజ్యోతిష్ట్వాపరమంతివై॥౭॥యదాదిత్యంస్థితంమధ్యేగూహంతిశిఖినోర్చిషః।సర్వమేవేదమర్చిర్భిఃపూర్ణంజాజ్వల్యతేనభః॥ ౮॥ జ్యోతిషోపిగుణంరూపంవాయురాదదతేయదా।ప్రశామ్యతితతోజ్యోతిర్వాయుర్దోధూయతేమహాన్॥౯॥ తతస్తుస్వనమాసాద్యవాయుస్సంభవమాత్మనః। అధశ్చోర్ధ్వంచతిర్యక్చదోధవీతిదిశోదశ॥ ౧౦॥ వాయోరపిగుణంస్పర్శమాకాశంగ్రసతేయదా। ప్రశామ్యతితదావాయుఃఖంతుతిష్ఠతినాదవత్ ॥౧౧॥ అరూపమరసస్పర్శమగంధంనచమూర్తిమత్ । సర్వలోకప్రణదితంఖంతుతిష్ఠతినాదవత్ ॥౧౨॥ఆకాశస్యగుణంశబ్దమభివ్యక్తాత్మకంమనః। మనసోవ్యక్తమవ్యక్తంబ్రాహ్మస్సంప్రతిసంచరః॥ ౧౩॥ తదాత్మగుణమావిశ్యమనోగ్రసతిచంద్రమాః। మనస్యుపరతేచాపిచంద్రమస్యుపతిష్ఠతే॥౧౪॥తంతుకాలేనమహతాసంకల్పంకురుతేవశే । చిత్తంగ్రసతిసంకల్పస్తచ్చజ్ఞానమనుత్తమమ్॥౧౫॥కాలోగిరతివిజ్ఞానంకాలంబలమితిశ్రుతిః।బలంకాలోగ్రసతితుతంవిద్యాకురుతేవశే॥౧౬॥ఆకాశస్యతదాఘోషంతంవిద్వాన్కురుతేత్మని।తదవ్యక్తంపరంబ్రహ్మతచ్ఛాశ్వతమనుత్తమమ్॥ ౧౭॥ ఏవంసర్వాణిభూతానిబ్రహ్మైవప్రతిసంచరః । యథావత్కీర్తితంసమ్యగేవమేతదసంశయమ్॥౧౮॥బోధ్యంవి

ద్యామయం దృష్ట్వా యోగిభిః పరమాత్మభిః। ఏవం విస్తారసంక్షేపౌ బ్రహ్మావ్యక్తే పునః పునః॥ యుగసాహస్రయోరాదావహ్నో రాత్రేస్తథైవ చ॥ ౧౯॥*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - శుకానుప్రశ్నే - త్రయస్త్రింశదధికద్విశతతమోఽధ్యాయః,

వ్యాసః॥ భూతగ్రామే నియుక్తం యత్తదేతత్కీర్తితం మయా। బ్రాహ్మణస్య తు యత్కృత్యం తత్తే వక్ష్యామి తచ్ఛృణు॥ ౧॥ జాతకర్మప్రభృత్యస్య కర్మణాం దక్షిణావతామ్। క్రియా స్యాదాసమావృత్తేరాచార్యే వేదపారగే॥ ౨॥ అధీత్య వేదానఖిలాన్ గురుశుశ్రూషణే రతః। గురూణామనృణో భూత్వా సమావర్తేత యజ్ఞవిత్॥ ౩॥ ఆచార్యేణాభ్యనుజ్ఞాతశ్చతుర్ణామేకమాశ్రమమ్। ఆవిమోక్షాచ్ఛరీరస్య సోఽనుతిష్ఠేద్యథావిధి॥ ౪॥ ప్రజాసర్గేణ దారైశ్చ బ్రహ్మచర్యేణ వా పునః। వనే గురుసకాశే వా యతిధర్మేణ వా పునః॥ ౫ ॥ గృహస్థస్త్వేష ధర్మాణాం సర్వేషాం మూలముచ్యతే। యత్ర పక్వకషాయో హి దాంతస్సర్వత్ర సిద్ధ్యతి॥ ౬॥ ప్రజావాన్ శ్రోత్రియో యజ్వా ముక్త ఏవ ఋణైస్త్రిభిః। అథాన్యానాశ్రమాన్పశ్చాత్పూతో గచ్ఛేత కర్మభిః॥ ౭॥ యత్పృథివ్యాం పుణ్యతమం విద్యాత్స్థానం తదావసేత్। యతేత తస్మిన్ప్రామాణ్యం గంతుం యశసి చోత్తమే॥ ౮॥ తపసా వా సుమహతా విద్యానాం పారణేన వా। ఇజ్యయా వా ప్రదానైర్వా విప్రాణాం వర్ధతే యశః॥ ౯॥ యావదస్య భవత్యస్మిన్కీర్తిర్లోకే యశస్కరీ। తావత్పుణ్యకృతాంల్లోకాననంతాన్పురుషోఽశ్నుతే॥ ౧౦॥ అధ్యాపయేదధీయీత యాజయేత యజేత వా। న వృథా ప్రతిగృహ్ణీయాన్న చ దద్యాత్కథంచన॥ ౧౧॥ యాజ్యతశ్శిష్యతో వాపి కన్యాయా వా ధనం మహత్। యదాగచ్ఛేద్యజేద్దద్యాన్నైకోఽశ్నీయాత్కథంచన॥ ౧౨॥ గృహమావసతో హ్యస్య నాన్యత్తీర్థం ప్రతిగ్రహాత్। దేవర్షిపితృగుర్వర్థం వృద్ధాతురబుభుక్షతామ్॥ ౧౩॥ అంతర్హితాభితప్తానాం యథాశక్తి బుభూషతామ్। ద్రవ్యాణామతిశక్త్యాపి దేయమేషాం కృతాదపి॥ ౧౪॥ అర్హతామనురూపాణాం నాదేయం హ్యస్తి కించన। ఉచ్చైశ్శ్రవసమప్యశ్వం ప్రాపణీయం సతాం విదుః॥ ౧౫॥ అనునీయ యథాకామం సత్యసంధో మహావ్రతః। స్వైః ప్రాణైః బ్రాహ్మణప్రాణాన్పరిత్రాయ దివం గతః॥ ౧౬॥ రంతిదేవశ్చ సాంకృత్యో వసిష్ఠాయ మహాత్మనే। అపః ప్రదాయ శీతోష్ణా నాకపృష్ఠే మహీయతే॥ ౧౭॥ ఆత్రేయశ్చేంద్రదమనో హ్యర్హతే వివిధం ధనమ్। దత్త్వా లోకాన్యయౌ ధీమాననంతాన్స మహీపతిః॥ ౧౮॥ శిబిరౌశీనరోఽంగాని సుతం చ ప్రియమౌరసమ్। బ్రాహ్మణార్థముపాహృత్య నాకపృష్ఠమితో గతః॥ ౧౯॥ ప్రతర్దనః కాశిపతిః ప్రదాయ నయనే స్వకే। బ్రాహ్మణాయాతులాం కీర్తిమిహ చాముత్ర చాశ్నుతే॥ ౨౦॥ దివ్యమష్టశలాకం తు సౌవర్ణం పరమర్ధిమత్। ఛత్రం దేవావృధో దత్త్వా సరాష్ట్రోఽభ్యపతద్దివమ్॥ ౨౧॥ సాంకృతిశ్చ తథాత్రేయః శిష్యేభ్యో బ్రహ్మ నిర్గుణమ్। ఉపదిశ్య మహాతేజా గతో లోకాననుత్తమాన్॥ ౨౨॥ అంబరీషో గవాం దత్త్వా బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రతాపవాన్। అర్బుదాని దశైకం చ సరాష్ట్రోఽభ్యపతద్దివమ్॥ ౨౩॥ సావిత్రీ కుండలే దివ్యే శరీరం జనమేజయః। బ్రాంహణార్థే పరిత్యజ్య జగ్మతుర్లోకముత్తమమ్॥ ౨౪॥ సర్వరత్నం వృషాదర్భిర్యువనాశ్వః ప్రియాః స్త్రియః। రమ్యమావసథం చైవ దత్త్వా స్వర్లోకమాస్థితః॥ ౨౫॥ నిమీ రాష్ట్రం చ వైదేహో జామదగ్న్యో వసుంధరామ్। బ్రాంహణేభ్యో దదౌ చాపి గయశ్చోర్వీం సపత్తనామ్॥ ౨౬॥ అవర్షతి చ పర్జన్యే సర్వభూతాని భూతకృత్। వసిష్ఠో జీవయామాస ప్రజాపతిరివ ప్రజాః॥ ౨౭ ॥ కరంధమస్య పుత్రస్తు కృతాత్మా మరుత్తస్తథా। కన్యామంగిరసే దత్త్వా దివమాశు జగామ హ॥ ౨౮॥ బ్రంహదత్తశ్చ పాంచాల్యో రాజా బుద్ధిమతాం వరః। నిధిం శంఖం ద్విజాగ్ర్యేభ్యో దత్త్వా లోకానవాప్తవాన్॥ ౨౯॥ రాజా మిత్రసహశ్చాపి వసిష్ఠాయ మహాత్మనే। దమయంతీం ప్రియాం దత్త్వా తయా సహ దివం గతః॥ ౩౦ ॥ సహస్రజిచ్చ రాజర్షిః ప్రాణానిష్టాన్మహాయశాః। బ్రాంహణార్థం పరిత్యజ్య గతో లోకాననుత్తమాన్॥ ౩౧॥ సర్వకామైశ్చ సంపూర్ణం దత్త్వా వేశ్మ హిరణ్మయమ్। ముద్గలాయ గతః స్వర్గం శతద్యుమ్నో మహీపతిః॥ ౩౨॥ నామ్నా చ ద్యుతిమాన్నామ సా

ల్వా రాజః ప్రతాపవాన్ । దత్త్వా రాజ్యమృచీకాయ గతో లోకాననుత్తమాన్ ॥ ౩౩ ॥ మదిరాశ్వశ్చ రాజర్షిర్దత్త్వా కన్యాం సుమధ్యమామ్ । హిరణ్యహస్తాయ గతో లోకాన్ దేవైరభిష్టుతాన్ ॥ ౩౪ ॥ లోమపాదశ్చ రాజర్షిః శాంతాం దత్త్వా సుతాం ప్రభుః । ఋష్యశృంగాయ విపులైః సర్వకామైరయుజ్యతే ॥ ౩౫ ॥ దత్త్వా శతసహస్రం తు గవాం రాజా ప్రసేనజిత్ । సవత్సానాం మహాతేజా గతో లోకాననుత్తమాన్ ॥ ౩౬ ॥ ఏతే చాన్యే చ బహవో దానేన తపసైవ చ । మహాత్మానో గతాః స్వర్గం శిష్టాత్మానో జితేంద్రియాః ॥ ౩౭ ॥ తేషాం ప్రతిష్ఠితా కీర్తిర్యావత్ స్థాస్యతి మేదినీ । దానయజ్ఞప్రజాసర్గైరేతే హి దివమాప్నువన్ ॥ ౩౮ ॥ .... *

ఇతి-శ్రీమహాభారతే - మోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే- చతుస్త్రింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః

వ్యాసః ॥ త్రయీవిద్యామవేక్షేత వేదేషూక్తామథాంగతః । ఋక్సామవర్ణాక్షరతో యజుషోథర్వణస్తథా ॥ ౧ ॥ తిష్ఠత్యేతేషు భగవాన్ షట్సు కర్మసు సంస్థితః । వేదవాదేషు కుశలా హ్యధ్యాత్మకుశలాశ్చ యే ॥ ౨ ॥ సత్త్వవంతో మహాభాగాః పశ్యంతి ప్రభవావ్యయమ్ । ఏవం ధర్మేణ వర్తేత క్రియాం శిష్టవదాచరేత్ ॥ ౩ ॥ అసంరోధేన భూతానాం వృత్తిం లిప్సేత వై ద్విజః । సద్భ్య ఆగతవిజ్ఞానః శిష్టః శాస్త్రవిచక్షణః ॥ ౪ ॥ స్వధర్మేణ క్రియాలోకే కర్మణాసత్పథసంచరః । తిష్ఠతే తేషు గృహవాన్ షట్సు కర్మసు సద్విజః ॥ ౫ ॥ పంచభిః సతతం యజ్ఞైః శ్రద్దధానో యజేత చ । ధృతిమానప్రమత్తశ్చ దాంతో ధర్మవిదాత్మవాన్ ॥ ౬ ॥ వీతహర్షమదక్రోధో బ్రాహ్మణో నావసీదతి । దానమధ్యయనం యజ్ఞస్తపో హ్రీరార్జవం దమః ॥ ౭ ॥ ఏతైర్వర్ధయతే తేజః పాప్మానం చాపకర్షతి । ధూతపాప్మా చ మేధావీ లఘ్వాహారో జితేంద్రియః ॥ ౮ ॥ కామక్రోధౌ వశే కృత్వా నినీషేద్బ్రహ్మణః పదమ్ । అగ్నీంశ్చ బ్రాహ్మణాంశ్చార్చేద్దేవతాః ప్రణమేత చ ॥ ౯ ॥ వర్జయేదుషతీం వాచం హింసాం చాధర్మసంహితామ్ । ఏషా పూర్వగతా వృత్తిర్బ్రాహ్మణస్య విధీయతే ॥ ౧౦ ॥ జ్ఞానాగమేన కర్మాణి కుర్వన్ కర్మసు సిధ్యతి । పంచేంద్రియజలాం ఘోరాం లోభమూలాం సుదుస్తరామ్ ॥ ౧౧ ॥ మన్యుపంకామనాధృష్యాం నదీం తరతి బుద్ధిమాన్ । కాలమభ్యుద్యతం పశ్యేన్నిత్యమత్యంతమోహనమ్ ॥ ౧౨ ॥ మహతా విధిదృష్టేన బలేనాప్రతిఘాతినా । స్వభావస్రోతసా వృత్తముహ్యతే సతతం జగత్ ॥ ౧౩ ॥ కాలోదకేన మహతా వర్షావర్తేన సంతతమ్ । మాసోర్మిణర్తువేగేన పక్షోలపతృణేన చ ॥ ౧౪ ॥ నిమిషోన్మేషఫేనేన అహోరాత్రజలేన చ । కామగ్రాహేణ ఘోరేణ వేదయజ్ఞప్లవేన చ ॥ ౧౫ ॥ ధర్మద్వీపేన భూతానాం చార్థకామజలేన చ । ఋతవాఙ్మోక్షతీరేణ విహింసాతరువాహినా ॥ ౧౬ ॥ యుగహ్రదౌఘమధ్యేన బ్రహ్మప్రాయభవేన చ । ధాత్రా సృష్టాని భూతాని కృష్యంతే యమసాదనమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఏతత్ప్రజ్ఞామయైర్ధీరా నిస్తరంతి మనీషిణః । ప్లవైరప్లవవంతో హి కిం కరిష్యంత్యచేతసః ॥ ౧౮ ॥ ఉపపన్నం హి యత్ప్రాజ్ఞో నిస్తరేన్నేతరో జనః । దూరతో గుణదోషౌ హి ప్రాజ్ఞః సర్వత్ర పశ్యతి ॥ ౧౯ ॥ సంశయం స తు కామాత్మా చలచిత్తోల్పచేతనః । అప్రాజ్ఞో న తరత్యేనం యో హ్యాస్తే న స గచ్ఛతి ॥ ౨౦ ॥ అప్లవో హి మహాదోషం ముహ్యమానో నియచ్ఛతి । కామగ్రాహగృహీతస్య జ్ఞానమప్యస్య న ప్లవః ॥ ౨౧ ॥ తస్మాదున్మజ్జనస్యార్థే ప్రయతేత విచక్షణః । ఏతదున్మజ్జనం తస్య యదయం బ్రాహ్మణో భవేత్ ॥ ౨౨ ॥ అవదాతేషు సంజాతస్త్రిసందేహస్త్రికర్మకృత్ । తస్మాదున్మజ్జనే తిష్ఠేత్ప్రజ్ఞయా నిస్తరేద్యథా ॥ ౨౩ ॥ సంస్కృతస్య హి దాంతస్య నియతస్య యతాత్మనః । ప్రాజ్ఞస్యానంతరా సిద్ధిరిహ లోకే పరత్ర చ ॥ ౨౪ ॥ వర్తతే తేషు గృహవాన్నక్రుధ్యన్ననసూయకః । పంచభిః సతతం యజ్ఞైర్విఘసాశీ యజేత చ ॥ ౨౫ ॥ సతాం ధర్మేణ వర్తేత క్రియాం శిష్టవదాచరేత్ । అసంరోధేన లోకస్య వృత్తిం లిప్సేదగర్హితామ్ ॥ ౨౬ ॥ శ్రుతవిజ్ఞానతత్త్వజ్ఞః శిష్టాచారో విచక్షణః । స్వధర్మేణ క్రియావాంశ్చ కర్మణా సోప్యసంకరః ॥ ౨౭ ॥ క్రియావాన్ శ్రద్దధానో హి దాంతః ప్రాజ్ఞోనసూయకః । ధర్మాధర్మవిశేషజ్ఞః సర్వం తరతి దుస్తరమ్ ॥ ౨౮ ॥ ధృతిమానప్రమత్తశ్చ దాంతో ధర్మవిదాత్మవాన్ । వీతహర్షమదక్రోధో బ్రాహ్మణో నావసీదతి ॥ ౨౯ ॥ ఏషా పురాతనీ వృ

త్రిర్బ్రాహ్మణస్యవిధీయతే। జ్ఞానవత్త్వేచకర్మాణికుర్వన్సర్వత్రసిధ్యతి ॥ ౩౦॥ అధర్మంధర్మకామోహికరోతిహ్యవిచక్షణః । ధర్మంవాధర్మసంకాశంశోచన్నివకరోతిసః॥ ౩౧ ॥ ధర్మంకరోమీతికరోత్యధర్మమధర్మకామశ్చకరోతిధర్మమ్ ।ఉభేబాలఃకర్మణీనప్రజానన్సజాయతేమ్రియతేచాపిదేహీ॥ ౩౨॥ ……※

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే- పంచత్రింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

వ్యాసః॥ అథచేద్రోచయేదేతద్ద్రుహ్యేతస్రోతసాయథా।ఉన్మజ్జంశ్చనిమజ్జంశ్చజ్ఞానవాన్ప్లవవాన్భవేత్ ॥ ౧॥ప్రజ్ఞయానిశ్చితాధీరాస్తారయంత్యబుధాన్ప్లవైః।నాబుధాస్తారయంత్యన్యానాత్మానంవాకథంచన॥౨॥ఛిన్నదోషోమునిర్యోగాన్యుక్తోభుంజీతద్వాదశ। దేశకర్మానురాగార్థానుపాయాపాయనిశ్చయః ॥౩॥ చక్షురాహారసంహారైర్మనసాదర్శనేనచ।యచ్ఛేద్వాఙ్మనసీబుద్ధ్యాయఇచ్ఛేద్జ్ఞానముత్తమమ్॥౪॥జ్ఞానేనయచ్ఛేదాత్మానంయఇచ్ఛేచ్ఛాంతిమాత్మనః।ఏతేషాంచేదనుద్రష్టాపురుషోపిసుదారుణః॥౫॥యదివాసర్వవేదజ్ఞోయదివాప్యనృచోద్విజః।యదివాధార్మికోయజ్వాయదివాపాపకృత్తమః॥౬॥యదివాపురుషవ్యాఘ్రోయదివాక్లైశధారితః। తరత్యేవంమహాదుర్గంజరామరణసాగరమ్॥౭॥ఏవంహ్యేతేనయోగేనయుంజానోహ్యేకమంతతః। అపిజిజ్ఞాసమానోపిశబ్దబ్రహ్మాతివర్తతే॥౮॥ ధర్మోపస్థోహ్రీవరూథఉపాయాపాయకూబరః।అపానాక్షఃప్రాణయుగఃప్రజ్ఞాయుర్జీవబంధనః॥౯॥ చేతనాబంధురశ్చారుశ్చాచారగ్రహనేమిమాన్। దర్శనస్పర్శనవహోఘ్రాణశ్రవణవాహనః॥ ౧౦॥ప్రజ్ఞానాభిస్సర్వతంత్రః ప్రతోదోజ్ఞానసారథిః। క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితోధీరఃశ్రద్ధాదమపురస్సరః॥ ౧౧॥ త్యాగసూక్ష్మానుగఃక్షేమ్యఃశౌచగోధ్యానగోచరః । జీవముక్తోరథోదివ్యోబ్రహ్మలోకేవిరాజతే॥౧౨॥అథసంత్వరమాణస్యరథమేవంయుయుక్షతః।అక్షరంగంతుమనసోవిధింవక్ష్యామిశీఘ్రగమ్॥౧౩॥సప్తయాధారణాఃకృత్స్నావాగ్యతఃప్రతిపద్యతే। పృష్టతఃపార్శ్వతశ్చాన్యాస్తావత్యస్తాఃప్రధారణాః॥ ౧౪ ॥ క్రమశఃపార్థివంయచ్చవాయవ్యంఖంతథాపయః । జ్యోతిషోయత్తదైశ్వర్యమహంకారస్యబుద్ధితః॥ ౧౫॥ అవ్యక్తస్యతథైశ్వర్యంక్రమశఃప్రతిపద్యతే। విక్రమాశ్చాపియస్యైతేయథాయుక్తేషుయోగతః॥ ౧౬॥ తథాయోగస్యయుక్తస్యసిద్ధిమాత్మనిపశ్యతః। నిర్ముచ్యమానఃసూక్ష్మత్వాద్రూపాణీమానిపశ్యతః ॥ ౧౭ ॥ శైశిరస్తుయథాధూమఃసూక్ష్మస్సంశ్రయతేనభః । తథాదేహాద్విముక్తస్యపూర్వరూపంభవత్యుత॥ ౧౮॥ అథధూమస్యవిరమేద్వితీయంరూపదర్శనమ్। జలరూపమివాకాశేతత్రైవాత్మనిపశ్యతి॥ ౧౯॥ అపాంవ్యతిక్రమేచాస్యవహ్నిరూపంప్రకాశతే। తస్మిన్నుపరతేజోస్యపీతశస్త్రఃప్రకాశతే॥ ౨౦ ॥ ఊర్ణారూపసవర్ణస్యతస్యరూపంప్రకాశతే। అథశ్వేతాంగతింగత్వావాయవ్యంసూక్ష్మమప్యుత॥ ౨౧ ॥ అశుక్లంతేజసఃసౌక్ష్మ్యమయుక్తంబ్రాహ్మణస్యవై ।ఏతేష్వపిహిజాతేషుఫలజాతానిమేశృణు ॥ ౨౨ ॥ జాతస్యపార్థివైశ్వర్యైఃసృష్టిరత్రవిధీయతే । ప్రజాపతిరివాక్షోభ్యశ్శరీరాత్సృజతేప్రజాః॥౨౩॥ అంగుల్యంగుష్ఠమాత్రేణహస్తపాదేనవాతథా । పృథివీంకంపయత్యేకోగుణోవాయోరితిశ్రుతిః॥౨౪॥ఆకాశభూతశ్చాకాశేసవర్ణత్వాత్ప్రకాశతే। వర్ణతోగుహ్యతేచాపికామాత్పిబతివాశ్రయాన్॥ ౨౫॥ నచాస్యతేజసారూపందృశ్యతేశామ్యతేతథా। అహంకారేస్యవిజితేపంచైతేసుర్వశానుగాః॥ ౨౬॥షణ్ణామాత్మనిబుద్ధౌచజితాయాంప్రభవత్యథ। నిర్దోషప్రతిభాహ్యేనంకృత్స్నాసమభివర్తతే॥ ౨౭ ॥ తద్దైవవ్యక్తమాత్మానమవ్యక్తంప్రతిపద్యతే । యతోవిసరతేలోకోభవతివ్యక్తసంజ్ఞకః ॥ ౨౮॥ తత్రావ్యక్తమయీంవిద్యాంశృణుత్వంవిస్తరేణమే। తథావ్యక్తమయంచైవసాంఖ్యేపూర్వంనిబోధమే॥౨౯॥పంచవింశతితత్త్వానితుల్యాన్యుభయతఃసమమ్।యోగేసాంఖ్యేపిచతథావిశేషంతత్రమేశృణు ॥ ౩౦॥ ప్రోక్తంతద్వ్యక్తమిత్యేవజాయతేవర్ధతేచయత్। జీర్యతేమ్రియతేచైవచతుర్భిర్లక్షణైర్యుతమ్॥ ౩౧॥ విపరీతమతోయత్తుతదవ్యక్తముదాహృతమ్। ద్వావాత్మానౌచవేదేషుసిద్ధాంతేష్వప్యుదాహృ

తాః॥౩౨॥ చతుర్లక్షణజం త్వాద్యం చతుర్వర్గం ప్రచక్షతే। వ్యక్తమవ్యక్తజం చైవ తథా బుద్ధమచేతనమ్॥ ౩౩॥ సత్త్వం క్షేత్రజ్ఞ ఇత్యేతద్ద్వయమప్యనుదర్శితమ్। ద్వావాత్మానౌ చ వేదేషు విషయేష్వనురజ్యతః॥౩౪॥ విషయాత్ప్రతిసంహారః సాంఖ్యానాం విద్ధి లక్షణమ్। నిర్మమశ్చానహంకారో నిర్ద్వంద్వశ్ఛిన్నసంశయః॥౩౫॥ నైవ క్రుధ్యతి న ద్వేష్టి నానృతా భాషతే గిరః। ఆక్రుష్టస్తాడితశ్చైవ మైత్రేణ ధ్యాతి నాశుభమ్॥ ౩౬॥ వాగ్దండకర్మమనసాం త్రయాణాం చ నివర్తకః। సమః సర్వేషు భూతేషు బ్రహ్మాణమభివర్తతే॥ ౩౭॥ నైవేచ్ఛతి న చానిచ్ఛో యాత్రామాత్రావ్యవస్థితః। అలోలుపోఽవ్యథో దాంతో న కృతీ న నిరాకృతీ॥౩౮॥ నాస్యేంద్రియమనేకాగ్రం నావిక్షిప్తమనోరథః। సర్వభూతసదృఙ్మైత్రస్సమలోష్టకాంచనః ॥ ౩౯ ॥ తుల్యప్రియాప్రియో ధీరస్తుల్యనిందాత్మసంస్తుతిః। అస్పృహః సర్వకామేభ్యో బ్రహ్మచర్యదృఢవ్రతః॥ ౪౦॥ అహింస్రః సర్వభూతానామీదృక్సాంఖ్యో విముచ్యతే । యథా యోగాద్విముచ్యంతే కారణైర్యైర్నిబోధ తత్ ॥ ౪౧॥ యోగైశ్వర్యమతిక్రాంతో యో నిష్క్రామతి ముచ్యతే। ఇత్యేషా భావజా బుద్ధిః కథితా తే న సంశయః॥ ౪౨॥ ఏవం భవతి నిర్ద్వంద్వో బ్రహ్మాణం చాధిగచ్ఛతి। కర్మణా మనసా యుక్తో బ్రహ్మాణం చాతివర్తతే॥ ౪౩॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే-షట్త్రింశదధికద్విశతతమోఽధ్యాయః

వ్యాసః॥ అథ జ్ఞానప్లవం ధీరో గృహీత్వా శాంతిమాత్మనః। ఉన్మజ్జంశ్చ నిమజ్జంశ్చ జ్ఞానమేవాభిసంశ్రయేత్ ॥ ౧॥ శుకః॥ కిం తద్ జ్ఞానమథో విద్యాం యథా విస్తరతే ద్వయమ్ । ప్రవృత్తిలక్షణో ధర్మో నివృత్తిరితి వా వద॥౨॥ వ్యాసః॥ యస్తు పశ్యేత్స్వభావేన వినా భావమచేతనః। పుష్యతే చ పునస్సర్వాన్ ప్రజ్ఞయా ముక్తిహేతుకాన్॥౩॥ ఏషాం చైకాంతభావేన స్వభావాత్కారణం మతమ్। శ్రుత్వా నృణాం మృషీణాం వా తే లభంతే న కించన॥౪॥ యే చైనం పక్షమాశ్రిత్య నివర్తంత్యల్పమేధసః। స్వభావం కారణం జ్ఞాత్వా న శ్రేయః ప్రాప్నువంతి తే॥ ౫ ॥ స్వభావో హి వినాశాయ మోహకర్మమనోభవః। నిరుక్తమేతయోరేతత్స్వభావపరిభావయోః॥ ౬॥ కృష్యాదీనీహ కర్మాణి సస్యసంహరణాని చ । ప్రజ్ఞావద్భిః ప్రక్లిప్తాని యానాసనగృహాణి చ॥ ౭॥ ఆక్రీడానాం గృహాణాం చ గదానామగదస్య చ। ప్రజ్ఞావంతః ప్రయోక్తారో జ్ఞానవద్భిరనుష్ఠితాః॥౮॥ ప్రజ్ఞా సంయోజయత్యర్థైః ప్రజ్ఞా శ్రేయోఽధిగచ్ఛతి। రాజానో భుంజతే రాజ్యం ప్రజ్ఞయా తుల్యలక్షణాః॥౯॥ పరావరం తు భూతానాం జ్ఞానేనైవోపలభ్యతే। విద్యయా తాత సృష్టానాం విద్యైవ హి పరా గతిః॥౧౦॥ భూతానాం జన్మ సర్వేషాం వివిధానాం చతుర్విధమ్। జరాయుజాండజోద్భిజ్జస్వేదజం చోపలక్షయేత్ ॥౧౧॥ స్థావరేభ్యో విశిష్టాని జంగమాన్యుపధారయేత్ । ఉపపన్నం హి యచ్చేష్టా విశిష్యేత విశిష్యయా॥౧౨॥ ఆహుర్ద్వై బహుపాదాని జంగమాని ద్వయాని తు। బహుపాద్భ్యో విశిష్టాని ద్విపాదాని బహూన్యపి॥౧౩॥ ద్విపాదాని ద్వయాన్యాహుః పార్థివానీతరాణి చ। పార్థివాని విశిష్టాని తాని హ్యన్నాని భుంజతే॥౧౪॥ పార్థివాని ద్వయాన్యాహుర్మధ్యమానుత్తమాని తు। మధ్యమాని విశిష్టాని జాతిధర్మోపధారణాత్ ॥ ౧౫ ॥ మధ్యమాని ద్వయాన్యాహుర్ధర్మజ్ఞానీతరాణి చ । ధర్మజ్ఞాని విశిష్టాని కార్యాకార్యోపధారణాత్ ॥౧౬॥ ధర్మజ్ఞాని ద్వయాన్యాహుర్వేదజ్ఞానీతరాణి చ। వేదజ్ఞాని విశిష్టాని వేదో హ్యేషు ప్రతిష్ఠితః॥౧౭॥ వేదజ్ఞాని ద్వయాన్యాహుః ప్రవక్తౄణీతరాణి చ। ప్రవక్తౄణి విశిష్టాని సర్వధర్మోపధారణాత్ ॥౧౮॥ విజ్ఞాయంతే హి యైర్వేదాః సధర్మాస్సక్రియాఫలాః। సధర్మా నిఖిలా వేదాః ప్రవక్తృభ్యో వినిస్సృతాః॥౧౯॥ ప్రవక్తౄణి ద్వయాన్యాహురాత్మజ్ఞానీతరాణి చ। ఆత్మజ్ఞాని విశిష్టాని జన్మాజన్మోపధారణాత్ ॥౨౦॥ ధర్మద్వయం హి యో వేద స ధర్మజ్ఞస్స సర్వవిత్ । స త్యాగీ సత్యసంకల్పః సత్యశ్శుచిరథేశ్వరః॥౨౧॥ బ్రహ్మజ్ఞానప్రతిష్ఠం హి తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః। శబ్దబ్రహ్మణి నిష్ణాతం పరే చ కృతనిశ్చయమ్॥౨౨॥ అంతఃస్థం చ బహిఃస్థం చ సాధియజ్ఞాధిదైవతమ్। జ్ఞానాన్వితా హి పశ్యంతి తే దేవాస్తాత తే ద్విజాః॥౨౩॥ తేషు విశ్వమిదం భూతం

సర్వం చ జగదాహితమ్। తేషాం మాహాత్మ్యభావస్య సదృశం నాస్తి కించన॥౨౪॥ ఆద్యంతే నిధనం చైవ కర్మ చాతీత్య సర్వశః। చతుర్విధస్య భూతస్య సర్వస్యేశాస్స్వయంభువః॥౨౫॥

……

ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి శుకానుప్రశ్నే- సప్తత్రింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః.

వ్యాసః॥ ఏషా పూర్వతరా వృత్తిర్బ్రాహ్మణస్య విధీయతే। జ్ఞానవానేవ కర్మాణి కుర్వన్ సర్వత్ర సిధ్యతి॥౧॥ తత్ర చేన్న భవేదేవం సంశయః కర్మసిద్ధయే। కింతు కర్మస్వభావోయం జ్ఞానం కర్మేతి వా పునః॥౨॥ తత్ర వేదవిధిస్స్యాత్ జ్ఞానం చేత్పురుషం ప్రతి। ఉపపత్త్యుపలబ్ధిభ్యాం వర్ణయిష్యామి తచ్ఛృణు॥౩॥ పౌరుషం కారణం కేచిదాహుః కర్మసు మానవాః। దైవమేకే ప్రశంసంతి స్వభావమపరే జనాః॥౪॥ పౌరుషం కర్మ దైవం చ కాలవృత్తిస్స్వభావతః। త్రయమేతత్పృథగ్భూతమవివేకం తు కేచన॥౫॥ ఏతదేవం చ నైవం చ న చోభే నానుభే తథా। కర్మస్థా విషయం బ్రూయుః సత్వస్థాస్సమదర్శినః॥౬॥ త్రేతాయాం ద్వాపరే చైవ కలిజాశ్చ ససంశయాః। తపస్వినః ప్రశాంతాశ్చ సత్వస్థాశ్చ కృతే యుగే॥౭॥ అపృథగ్దర్శనాస్సర్వే ఋక్సామసు యజుస్షు చ। కామద్వేషౌ పృథక్కృత్వా తపః కృత ఉపాసతే॥౮॥ తపోధర్మేణ సంయుక్తస్తపోనిత్యస్సుసంశితః। తేన సర్వానవాప్నోతి కామాన్యాన్మనసేచ్ఛతి॥౯॥ తపసా తదవాప్నోతి యద్భూత్వా సృజతే జగత్। తద్భూతశ్చ తతస్సర్వో భూతానాం భవతి ప్రభుః॥౧౦॥ తదుక్తం వేదవాదేషు గహనం వేదదర్శిభిః। వేదాంతేషు పునర్వ్యక్తం కర్మయోగేన లక్ష్యతే॥౧౧॥ ఆరంభయజ్ఞాః క్షత్రాశ్చ హవిర్యజ్ఞా విశః స్మృతాః। పరిచారయజ్ఞాశ్శూద్రాశ్చ జపయజ్ఞా ద్విజాతయః॥౧౨॥ పరినిష్ఠితకార్యో హి స్వాధ్యాయేన ద్విజో భవేత్। కుర్యాదన్యన్న వా కుర్యాన్మైత్రో బ్రాహ్మణ ఉచ్యతే॥౧౩॥ త్రేతాదౌ కేవలా వేదా యజ్ఞా వర్ణాశ్రమాస్తథా। సంరోధాదాయుషస్త్వేతే వ్యస్యంతే ద్వాపరే యుగే॥౧౪॥ ద్వాపరే విప్లవం యాంతి వేదాః కలియుగే తథా। దృశ్యంతే నాపి దృశ్యంతే కలేరంతే పునః కిల॥౧౫॥ ఉత్సీదంతి స్వధర్మాశ్చ తత్రాధర్మేణ పీడితాః। గవాం భూమేశ్చ యే చాపామోషధీనాం చ యే రసాః॥౧౬॥ అధర్మాంతర్హితా వేదా వేదధర్మాస్తథాశ్రమాః। విక్రియంతే స్వధర్మస్థాః స్థావరాణి చరాణి చ॥౧౭॥ యథా సర్వాణి భూతాని వృష్టిర్భౌమాని వర్షతి। సృజతే సర్వతోంగాని తథా వేదా యుగే యుగే॥౧౮॥ నిశ్చితం కాలనానాత్వమనాదినిధనం చ యత్। కీర్తితం యత్పురస్తాన్మే సూతే యచ్చాత్తి చ ప్రజాః॥౧౯॥ యచ్చేదం ప్రభవః స్థానం భూతానాం సంయమో యమః। స్వభావేనైవ వర్తంతే ద్వంద్వసృష్టాని భూరిశః॥౨౦॥ సర్గః కాలో ధృతిర్వేదాః కర్తా కార్యం క్రియాఫలమ్। ఏతత్తే కథితం తాత యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి॥౨౧॥

……

ఇతి-శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే-అష్టత్రింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఇత్యుక్తోభిప్రశస్యైతత్పరమర్షేస్తు శాసనమ్। మోక్షధర్మార్థసంయుక్తమిదం ప్రష్టుం ప్రచక్రమే॥౧॥ శుకః॥ ప్రజ్ఞావాన్ శ్రోత్రియో యజ్వా కృతప్రజ్ఞోనసూయకః। అనాగతమనైతిహ్యం కథం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి॥౨॥ తపసా బ్రహ్మచర్యేణ సర్వత్యాగేన మేధయా। సాంఖ్యే వా యది వా యోగ ఏతత్పృష్టో వదస్వ మే॥౩॥ మనసశ్చేంద్రియాణాం చ యథైకాగ్రమవాప్యతే। యేనోపాయేన పురుషైస్తత్వం వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥౪॥ వ్యాసః॥ నాన్యత్ర వేదాత్తపసో నాన్యత్రేంద్రియనిగ్రహాత్। నాన్యత్ర సర్వసంత్యాగాత్సిద్ధిం విందతి కశ్చన॥౫॥ మహాభూతాని సర్వాణి పృథక్సిద్ధిస్స్వయంభువః। భూయిష్ఠం ప్రాణభృద్గ్రామే నివిష్టాని శరీరిషు॥౬॥ భూమేర్దేహో జలాత్స్నేహో జ్యోతిషశ్చక్షుషీ స్మృతే। ప్రాణాపానాశ్రయో వాయుః ఖేష్వాకాశం శరీరిణామ్॥౭॥ క్రాంతే విష్ణుర్బలే శక్రః కోష్ఠోగ్నిర్భోక్తుమిచ్ఛతి। కర్ణయోః ప్రదిశః శ్రోత్రం జిహ్వాయాం వాక్సరస్వతీ॥౮॥ కర్ణౌ త్వక్చక్షుషీ జిహ్వా నాసికా చైవ పంచమీ। దర్శనీయేంద్రియోక్తాని ద్వారాణ్యాహారసిద్ధయే॥౯॥ శబ్దః స్పర్శస్తథా రూపం రసో గంధశ్చ పంచమః। ఇంద్రియార్థాన్ పృథగ్విద్యాదింద్రియేభ్యస్తు నిత్యదా॥౧౦॥ ఇంద్రియాణి మనో యుంక్తే వశ్యాన్యంతేవ వాజినః। మనశ్చాపి సదా యుంక్తే భూతాత్మా హృదయాశ్రితః॥౧౫॥ ఇంద్రియాణాం

తద్దైవైషాంసర్వేషామీశ్వరంమనః। నియమేచవిసర్గేచభూతాత్మామనసస్తథా॥౧౨॥ఇంద్రియాణీంద్రియార్థాశ్చస్వభావశ్చేతనామనః।ప్రాణాపానౌచజీవశ్చనిత్యందేహేషుదేహినామ్॥ ౧౩ ॥ ఆశ్రమోనాస్తిసత్త్వస్యగుణాశ్శబ్దోనచేతనా।సత్త్వంహితేజస్సృజతినగుణాన్వైకథంచన॥౧౪॥ఏవంసప్తదశందేహవృతంషోడశభిర్గుణైః। మనీషీమనసావిప్రఃపశ్యత్యాత్మానమాత్మని ॥ ౧౫॥ నహ్యయంచక్షుషాదృశ్యోనచసర్వైరపీంద్రియైః।మనసాతుప్రదీపేనమహానాత్మాప్రకాశతే॥ ౧౬॥ అశబ్దస్పర్శరూపంతదరసాగంధమవ్యయమ్। అశరీరంశరీరేషునిరీక్షేతనిరింద్రియమ్॥౧౭॥అవ్యక్తంసర్వదేహేషుమర్త్యేషుపరమాశ్రితమ్। యోనుపశ్యతిసప్రేత్యకల్పేతబ్రహ్మభూయసే॥ ౧౮॥ విద్యాభిజనసంపన్నేబ్రాహ్మణేగవిహస్తిని।శునిచైవశ్వపాకేచపండితాస్సమదర్శినః॥౧౯॥సహిసర్వేషుభూతేషుజంగమేషుధ్రువేషుచ।వసత్యేకోమహానాత్మాయేనసర్వమిదంతతమ్॥౨౦॥సర్వభూతేషుచాత్మానంసర్వభూతానిచాత్మని। యదాపశ్యతిభూతాత్మాబ్రహ్మసంపద్యతేతదా॥౨౧॥యావానాత్మనివేదాత్మాతావానాత్మాపరాత్మని।యఏవంసతతోవేదసోమృతత్వాయకల్పతే॥౨౨॥ సర్వభూతాత్మభూతస్యసర్వభూతహితస్యచ। దేవాపిమార్గేముహ్యంతిఅపదస్యపదైషిణః॥౨౩॥శకుంతానామివాకాశేమత్స్యానామివచోదకే। యథాగతిర్నదృశ్యేతతథాజ్ఞానవిదాంగతిః॥౨౪॥ కాలఃపచతిభూతానిసర్వాణ్యేవాత్మనాత్మని।యస్మింస్తుపచ్యతేకాలస్తంవేదేహనకశ్చన॥ ౨౫॥నతదూర్ధ్వంనతిర్యక్చనాధోనచపునఃపునః।నమధ్యేప్రతిగృహ్ణీతేనైవకశ్చిత్కుతశ్చన॥ ౨౬॥ సర్వేంతఃస్థాఇమేలోకాబాహ్యమేషాంనకించన। యద్యజస్రంసమాగచ్ఛేద్యథాబాణోగుణచ్యుతః॥౨౭॥నైవాంతంకారణస్యేయాద్యద్యపిస్యాన్మనోజవః। తస్మాత్సూక్ష్మాత్ సూక్ష్మతరంనాస్తిస్థూలతరంతతః॥౨౮॥సర్వతఃపాణిపాదంతత్సర్వతోక్షిశిరోముఖమ్।సర్వతశ్శ్రుతిమల్లోకేసర్వమావృత్యతిష్ఠతి॥౨౯॥తదేవాణోరణుతరంతన్మహద్భ్యోమహత్తరమ్।తదంతస్సర్వభూతానాంధ్రువంతిష్ఠన్నదృశ్యతే॥౩౦॥అక్షరంచక్షరంచైవద్వైధీభావోయమాత్మనః।క్షరస్సర్వేషుభూతేషుదివ్యంత్వమృతమక్షరమ్॥ ౩౧॥ నవద్వారంపురంగత్వాహంసోహినియతోవశీ। ఈశస్సర్వస్యభూతస్యస్థావరస్యచరస్యచ॥ ౩౨॥హానిభంగవికల్పానాంనవానాంసంచయేనచ।శరీరాణామజస్యాహుర్హంసత్వంపారదర్శినః॥ ౩౩॥హంసోక్తంచాక్షరంచైవకూటస్థంయత్తదక్షరమ్।తద్విద్వానక్షరంప్రాప్యజహాతిప్రాణజన్మనీ ॥ ౩౪॥ ....*

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి - శుకానుప్రశ్నే - ఏకోనచత్వారింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

వ్యాసః॥ పృచ్ఛతస్తవసత్పుత్రయథావదిహతత్త్వతః। సాంఖ్యజ్ఞానేనసంయుక్తంయదేతత్కీర్తితంమయా॥౧॥యోగకృత్యంతుతేకృత్స్నంవర్తయిష్యామితచ్ఛృణు। ఏకత్వంబుద్ధిమనసోరింద్రియాణాంచసర్వశః॥ ౨॥ ఆత్మనోవ్యాపినస్తాతజ్ఞానమేతదనుత్తమమ్। తదేతదుపశాంతేనశాంతేనాధ్యాత్మశీలినా॥ ౩॥ ఆత్మారామేణబుద్ధేనబోద్ధవ్యంశుచికర్మణా। యోగదోషాన్సముచ్ఛిద్యపంచయాన్కవయోవిదుః॥ ౪॥కామంక్రోధంచలోభంచభయంస్వప్నంచపంచమమ్। క్రోధంశమేనజయతికామంసంకల్పవర్జనాత్ ॥ ౫॥ సత్త్వసంసేవనాద్ధీరోనిద్రాముచ్ఛేత్తుమర్హతి। ధృత్యాశిశ్నోదరంరక్షేత్పాణిపాదంచచక్షుషా॥ ౬॥ చక్షుఃశ్రోత్రేచమనసామనోవాచంచకర్మణా। అప్రమాదాద్భయంజహ్యాద్దంభంప్రాజ్ఞోపసేవనాత్॥ ౭॥ ఏవమేతాన్యోగదోషాన్జయేన్నిత్యమతంద్రితః। అగ్నీంశ్చబ్రాహ్మణాంశ్చార్చేద్దేవతాఃప్రణమేతచ॥ ౮॥ వర్జయేదుషతీంవాచంహింసాయుక్తాంమనోనుదామ్। బ్రహ్మతేజోమయంశుక్రంయస్యసర్వమిదంరసః॥ ౯॥ ఏతస్యభూతంభూతస్యదృష్టంస్థావరజంగమమ్। ధ్యానమధ్యయనందానంసత్యంహ్రీరార్జవంక్షమా ॥ ౧౦॥ శౌచమాచారసంశుద్ధిరింద్రియాణాంచనిగ్రహః। ఏతైర్వివర్ధతేతేజఃపాప్మానంచాపకర్షతి॥ ౧౧ ॥ సిధ్యంతిచాస్యసర్వార్థావిజ్ఞానంచప్రవర్తతే। సమఃసర్వేషుభూతేషులబ్ధాలబ్ధేనవర్తయన్॥ ౧౨॥ ధూతపాప్మాతుతేజస్వీలఘ్వాహారోజితేంద్రియః। కామక్రోధౌ

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

వశేకృత్వాసనీషేద్బ్రహ్మణఃపదమ్ ॥ ౧౩॥ మనసశ్చేంద్రియాణాంచకృత్వైకాగ్ర్యంసమాహితః । పూర్వరాత్రాపరార్ధేచధారయేన్మనఆత్మని॥౧౪॥ జంతోఃపంచేంద్రియస్యాస్యయదేకంఛిద్రమింద్రియమ్ । తతోఽస్యస్రవతిప్రజ్ఞాదృతేఃపాదాదివోదకమ్ ॥ ౧౫ ॥ మనస్తుపూర్వమాదద్యాత్కుమీనమివ మత్స్యహా। తతఃశ్రోత్రంతతశ్చక్షుర్జిహ్వాంఘ్రాణంచయోగవిత్ ॥ ౧౬॥ తతఏతానిసంయమ్యమనసిస్థాపయేద్యతిః। తథైవాపోహ్యసంకల్పాన్మనోహ్యాత్మనిధారయేత్ ॥౧౭॥ పంచేంద్రియాణిసంధాయమనసిస్థాపయేద్యతిః । యదైతాన్యవతిష్ఠంతిమనఃషష్ఠాన్యథాత్మని ॥ ౧౮॥ ప్రసీదంతిచసంస్థాయ తదాబ్రహ్మప్రకాశతే। విధూమఇవదీప్తార్చిరాదిత్యఇవదీప్తిమాన్ ॥ ౧౯॥ వైద్యుతోఽగ్నిరివాకాశేదృశ్యతేత్మాతథాత్మని । సర్వస్తత్రససర్వత్రవ్యాపకత్వాచ్చదృశ్యతే ॥ ౨౦॥ తంపశ్యంతిమహాత్మానోబ్రాహ్మణాయేమనీషిణః । ధృతిమంతోమహాప్రాజ్ఞాఃసర్వభూతహితేరతాః ॥ ౨౧॥ ఏవంపరిమితంకాలమాచరన్సంశితవ్రతః । ఆసీనోహిరహస్యేకోగచ్ఛేదక్షరసామ్యతామ్॥ ౨౨॥ ప్రమోహోభ్రమఆవర్తోఘ్రాణశ్రవణదర్శనే। అద్భుతానిరసస్పర్శశీతోష్ణమారుతాకృతిః ॥ ౨౩ ॥ ప్రతిభాముపసర్గాంశ్చాప్యుపసంగృహ్యయోగతః । తాంస్తత్త్వవిదనాదృత్యఆత్మన్యేవనివర్తయేత్ ॥ ౨౪॥ కుర్యాత్పరిచయంయోగేత్రైకాల్యేనియతోమునిః।గిరిశృంగేతథాచైత్యేవృక్షాగ్రేషుచయోజయేత్ ॥ ౨౫॥ సంనియమ్యేంద్రియగ్రామంకోష్ఠేభాండమనాఇవ। ఏకాగ్రంచింతయేన్నిత్యంయోగాన్నోద్వేజయేన్మనః॥ ౨౬॥ యేనోపాయేనశక్యేతసంనియంతుంచలంమనః। తంచయుక్తోనిషేవేతనచైవవిచలేత్తతః॥ ౨౭॥ శూన్యాగిరిగుహాశ్చైవదేవతాయతనానిచ । శూన్యాగారాణిచైకాగ్రోనివాసార్థముపక్రమేత్ ॥౨౮॥ నాభిష్వజేత్పరంవాచాకర్మణామనసాపివా । ఉపేక్షకోయథాహారోలబ్ధాలబ్ధేసమోభవేత్ ॥ ౨౯॥ యశ్చైనమభినందేతయశ్చైనమపవాదయేత్ । సమస్తయోశ్చాప్యుభయోర్నాభిధ్యాయేచ్ఛుభాశుభమ్ ॥ ౩౦॥ నప్రహృష్యేతలాభేషునాలాభేషుచచింతయేత్ । సమఃసర్వేషుభూతేషుసధర్మామాతరిశ్వనః॥ ౩౧ ॥ ఏవంస్వస్థాత్మనఃసాధోఃసర్వత్రసమదర్శినః। షణ్మాసాన్నిత్యయుక్తస్యశబ్దబ్రహ్మాతివర్తతే॥ ౩౨ ॥ వేదనార్తాన్ప్రజాదృష్ట్వాసమలోష్టాశ్మకాంచనః। ఏతస్మిన్విరతోమార్గేవిరమేన్నచమోహితః॥ ౩౩॥ అపివర్ణావకృష్టస్తునారీవాధర్మకాంక్షిణీ । తావప్యేతేనమార్గేణగచ్ఛేతాంపరమాంగతిమ్॥ ౩౪॥ అజంపురాణమజరంసనాతనంయదింద్రియైరుపలభేతనిశ్చలైః । అణోరణీయోమహతోమహత్తరంతదాత్మనాపశ్యతియుక్తమాత్మవాన్ ॥ ౩౫ ॥ ఇదంమహర్షేర్వచనం మహాత్మనోయథావదుక్తంమనసానుదృశ్యచ । అవేత్యచేమాంపరమేష్ఠిసామ్యతాం ప్రయాంతిచాభూతగతింమనీషిణః॥౩౬॥

....*

ఇతి- శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - శుకానుప్రశ్నేచత్వారింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః

శుకః॥ యదిదంవేదవచనంకురుకర్మత్యజేతిచ। కాందిశంవిద్యయాయాంతికాంచగచ్ఛంతికర్మణా॥౧॥ ఏతద్వైశ్రోతుమిచ్ఛామితద్భవాన్ప్రబ్రవీతుమే । ఏతచ్చాన్యోన్యవైరూప్యేవర్తేతేప్రతికూలతః॥౨॥భీష్మః॥ఇత్యుక్తఃప్రత్యువాచేదంపరాశరసుతస్సుతమ్। కర్మవిద్యామయావేతౌవ్యాఖ్యాస్యామిక్షరాక్షరౌ॥౩॥యాందిశంవిద్యయాయాంతియాంచగచ్ఛంతికర్మణా।శృణుష్వైకమనావత్సగహ్వరంహ్యేతదంతరమ్॥౪॥అస్తిధర్మఇతిప్రోక్తంనాస్తీత్యత్రైవయోవదేత్ । తస్యపక్షస్యసదృశమిదంమమభవేదథ॥ ౫॥ ద్వావిమావథపంథానౌయత్రవేదాఃప్రతిష్ఠితాః।ప్రవృత్తిలక్షణోధర్మోనివృత్తౌచసుభాషితః॥౬॥ కర్మణాబధ్యతేజంతుర్విద్యయాతుప్రముచ్యతే।తస్మాత్కర్మనకుర్వంతియతయఃపారదర్శినః॥ ౭॥కర్మణాజాయతేప్రేత్యమూర్తిమాన్షోడశాత్మకః।విద్యయాజాయతేనిత్యమవ్యక్తంహ్యవ్యయాత్మకమ్॥౮॥ కర్మత్వేకేప్రశంసంతిస్వల్పబుద్ధిరతానరాః। తేనతేదేహజాలానిరమయంతఉపాసతే॥ ౯॥ యేస్మబుద్ధింపరాంప్రాప్తాధర్మనైపుణదర్శినః।నతేకర్మప్రశంసంతికూపంనద్యాంపిబన్నివ॥౧౦॥కర్మణఃఫలమాప్నో

తిసుఖదుఃఖభవాభవౌ।విద్యయాతదవాప్నోతియత్రగత్వానశోచతి॥౧౧॥ యత్రగత్వానమ్రియతేయత్రగత్వానజాయతే।నపునర్జాయతేయత్రయత్రగత్వానవర్తతే॥౧౨॥ యత్రతద్బ్రహ్మపరమమవ్యక్తమచలంధ్రువమ్ । అవ్యాకృతమనాయాసమమృతంచావియోగిచ॥౧౩॥ద్వంద్వైర్నయత్రబాధ్యంతేమానసేనచకర్మణా।సమాస్సర్వత్రమైత్రాశ్చసర్వభూతహితేరతాః॥౧౪॥ విద్యామయోఽన్యఃపురుషస్తాతకర్మమయోఽపరః। విద్ధిచంద్రమసందర్శేసూక్ష్మయాకలయాస్థితమ్॥౧౫॥తదేతదృషిణాప్రోక్తంవిస్తరేణానుమీయతే।నవజంశశినందృష్ట్వాఏకతంతుమివాంబరే॥ ౧౬॥ ఏకాదశవికారాత్మాకలాసంభారసంభృతః। మూర్తిమానితితంవిద్ధితాతకర్మగుణాత్మకమ్॥౧౭॥ దేవోయస్సంశ్రితస్తస్మిన్నబ్బిందురివపుష్కరే। క్షేత్రజ్ఞంతంవిజానీయాత్ నిత్యంయోగజితాత్మకమ్॥౧౮॥తమోరజశ్చసత్త్వంచవిద్ధిజీవగుణాత్మకమ్।జీవమాత్మగుణంవిద్యాదాత్మానంపరమాత్మనః॥౧౯॥ సచేతనంజీవగుణంవదంతిసచేష్టతేజీవయతేచసర్వమ్।తతఃపరంక్షేత్రవిదోవదంతిప్రకల్పయద్యోభువనానిసప్త॥౨౦॥ ……………………………………*

* ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - శుకానుప్రశ్నే -ఏకచత్వారింశదధికద్విశతతమోఽధ్యాయః- *

శుకః॥క్షరాత్ప్రభృతియస్సర్గఃసగుణానీంద్రియాణిచ।బుద్ధ్యైశ్వర్యాతిసర్గోఽయంప్రధానశ్చాత్మనశ్శ్రితం॥౧॥ భూయఏవతులోకేఽస్మిన్సద్వృత్తింకాలహైతుకీమ్। యయాసంతఃప్రవర్తంతేతదిచ్ఛామ్యనువర్తితుమ్॥ ౨॥ వేదేవచనముక్తంతుకురుకర్మత్యజేతిచ। కథమేతద్విజానీయాంతచ్చవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥౩॥లోకవృత్తాంతతత్త్వజ్ఞఃపూతోఽహంగురుశాసనాత్ ।కృత్వాబుద్ధింవిముక్తాత్మాద్రక్ష్యామ్యాత్మానమవ్యయమ్॥౪॥వ్యాసః॥యథావైవిహితావృత్తిఃపురస్తాద్బ్రహ్మణాస్వయమ్ । ఏషాపూర్వతరైస్సద్భిరాచీర్ణాపరమర్షిభిః॥౫॥బ్రహ్మచర్యేణవైలోకాన్జయంతిపరమర్షయః। ఆత్మనశ్చతతశ్శ్రేయాంస్యన్విచ్ఛన్మనసాత్మని॥౬॥వనేమూలఫలాశీచతప్యన్సువిపులంతపః।పుణ్యాయతనచారీచభూతానామవిహింసకః॥౭॥విధూమేసన్నముసలేవానప్రస్థప్రతిశ్రయే। కాలేప్రాప్తేచరన్భైక్షంకల్పతేబ్రహ్మభూయసే॥౮॥ నిస్తుతిర్నిర్నమస్కారఃపరిత్యజ్యశుభాశుభే। అరణ్యేవిచరైకాకీయేనకేనచిదాశితః॥ ౯॥ శుకః॥యదిదంవేదవచనంలోకవాదేవిరుధ్యతే। ప్రమాణేచాప్రమాణేచవిరుద్ధేశాస్త్రతాకుతః॥ ౧౦॥ ఇత్యేతచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామిప్రమాణంతూభయంకథమ్। కర్మణామవిరోధేనకథంమోక్షఃప్రవర్తతే॥ ౧౧॥ భీష్మః ॥ ఇత్యుక్తఃప్రత్యువాచేదంగంధవత్యాస్సుతస్సుతమ్ । ఋషిస్తత్పూజయన్వాక్యంపుత్రస్యామితతేజసః॥ ౧౨॥ వ్యాసః॥ బ్రహ్మచారీగృహస్థశ్చవానప్రస్థోఽథభిక్షుకః। యథోక్తచారిణఃసర్వేగచ్ఛంతిపరమాంగతిమ్॥ ౧౩॥ ఏకోవాప్యాశ్రమానేతాన్యోఽనుతిష్ఠేద్యథావిధి। అకామద్వేషసంయుక్తఃసపరత్రవిధీయతే॥ ౧౪ ॥ చతుష్పదీహినిశ్శ్రేణీబ్రహ్మణ్యేషాప్రతిష్ఠితా। ఏతామారుహ్యనిశ్శ్రేణీంబ్రహ్మలోకేమహీయతే॥ ౧౫॥ ఆయుషస్తుచతుర్భాగంబ్రహ్మచార్యనసూయకః । గురౌవాగురుపుత్రేవావసేద్ధర్మార్థకోవిదః॥౧౬॥ జఘన్యశాయీపూర్వంస్యాదుత్థాయగురువేశ్మని। యచ్చశిష్యేణకర్తవ్యంకార్యందాసేనవాపునః॥౧౭॥ కృతమిత్యేవతత్సర్వంకృత్వాతిష్ఠేతపార్శ్వతః । కింకరఃసర్వకారీస్యాత్సర్వకర్మసుకోవిదః॥ ౧౮॥ కర్మాతిశేషేణగురావధ్యేతవ్యంబుభూషతా । దక్షిణోఽనపవాదీస్యాదాహూతోగురుమాశ్రయేత్ ॥౧౯॥ శుచిర్దక్షోగుణోపేతోబ్రూయాదిష్టమివాంతరా। చక్షుషాగురుమవ్యగ్రోనిరీక్షేతజితేంద్రియః॥ ౨౦॥ నాభుక్తవతిచాశ్నీయాదపీతవతినోపిబేత్। నాతిష్ఠతితథాసీతనాసుప్తేప్రస్వపేతచ॥ ౨౧॥ ఉత్తానాభ్యాంచపాణిభ్యాంపాదావస్యమృదుస్స్పృశేత్। దక్షిణందక్షిణేనైవసవ్యంసవ్యేనపీడయేత్ ॥ ౨౨ ॥ అభివాద్యగురుంబ్రూయాదధీష్వభగవన్నితి । ఇదంకరిష్యేభగవన్నిదంచాపికృతంమయా॥ ౨౩॥ బ్రహ్మంస్తదపికర్తాస్మియద్భవాన్వక్ష్యతేపునః। ఇతిసర్వమనుజ్ఞాప్యనివేద్యచయథావిధి॥ ౨౪॥ కుర్యాత్కృత్వాచతత్సర్వమాఖ్యేయంగురవేపునః। యాం

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

స్రగంధాన్రసాన్వాపిబ్రహ్మచారీనసేవతే॥ ౨౫ ॥ సేవేతతాన్సమావృత్తఇతిధర్మేషునిశ్చయః॥యెకేచిద్విస్తరేణోక్తానియమాబ్రహ్మచారిణః॥౨౬॥ తాన్సర్వాన్నాచరేన్నిత్యంభవేచ్చానపగోగురోః। సయేవంగురవేప్రీతిముపహృత్యయథాబలమ్॥౨౭॥ఆశ్రమాదాశ్రమేష్వేవశిష్యోవర్తేతకర్మణా। వేదవ్రతోపవాసేనచతుర్థేచాయుషోగతే॥౨౮॥ గురవేదక్షిణాందత్వాసమావర్తేద్యథావిధి। ధర్మలబ్ధైర్యుతోదారైరగ్నీనుత్పాద్యయత్నతః॥ద్వితీయమాయుషోభాగంగృహమేధీభవేద్వ్రతీ॥ ౨౯॥ .... *

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే-ద్విచత్వారింశదధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

వ్యాసః॥ద్వితీయమాయుషోభాగంగృహమేధీగృహేవసేత్।ధర్మలబ్ధైర్యుతోదారైరగ్నీనాహృత్యసువ్రతః॥ ౧॥ గృహస్థవృత్తయశ్చైవచతస్రఃకవిభిఃస్మృతాః। కుసూలధాన్యఃప్రథమఃకుంభధాన్యస్త్వనంతరమ్॥ ౨॥అశ్వస్తనోథకాపోతీమాశ్రితోవృత్తిమాహరేత్। తేషాంపరఃపరోజ్యాయాన్ధర్మతోధర్మజిత్తమః॥ ౩॥ షట్కర్మావర్తయత్యేకస్త్రిభిరన్యఃప్రవర్తతే। ద్వాభ్యామేకశ్చతుర్థస్తుబ్రహ్మసత్రేవ్యవస్థితః॥౪॥గృహమేధివ్రతాన్యత్రమహాంతీహప్రచక్షతే। నాత్మార్థేపాచయేదన్నంనవృథాఘాతయేత్పశూన్॥౫॥ప్రాణీవాయదివాప్రాణీసంస్కారంయజుషార్హతి।నదివాప్రస్వపేజ్జాతునపూర్వాపరరాత్రిషు॥ ౬॥నభుంజీతాంతరాకాలేనానృతావాహ్వయేత్స్త్రియమ్।నాస్యానశ్నన్గృహేవిప్రోవసేత్కశ్చిదపూజితః॥౭॥ తథాస్యాతిథయఃపూజ్యాహవ్యకవ్యవహాస్సదా। వేదవిద్యావ్రతస్నాతాఃశ్రోత్రియావేదపారగాః॥౮॥ స్వధర్మజీవినోదాంతాఃక్రియావంతస్తపస్వినః। తేషాంహవ్యంచకవ్యంచాప్యర్హణార్థంవిధీయతే॥౯॥ నఖరైస్సంప్రయాతస్యస్వధర్మజ్ఞాపకస్యచ। అపవిద్ధాగ్నిహోత్రస్యగురోర్వాలీకకారిణః॥౧౦॥సంవిభాగోత్రభూతానాంసర్వేషామేవశిష్యతే।తథైవాపచమానేభ్యఃప్రదేయంగృహమేధినా॥ ౧౧ ॥ విఘసాశీభవేన్నిత్యంనిత్యంచామృతభోజనః।అమృతంయజ్ఞశేషంస్యాద్భోజనంహవిషాసమమ్॥ ౧౨॥ భృత్యశేషంతుయోశ్నాతితమాహుర్విఘసాశినమ్।విఘసంభృత్యశేషంతుయజ్ఞశేషమథామృతమ్॥౧౩॥ స్వదారనిరతోదాంతోహ్యనసూయుర్జితేంద్రియః।ఋత్విక్పురోహితాచార్యైర్మాతులాతిథిసంశ్రితైః॥౧౪॥వృద్ధబాలాతురైర్వైద్యైర్జ్ఞాతిసంబంధిబాంధవైః। మాతాపితృభ్యాంజామీభిర్భ్రాత్రాపుత్రేణభార్యయా॥౧౫॥దుహిత్రాదాసవర్గేణవివాదంనసమాచరేత్। ఏతాన్విముచ్యసంవాదాన్సర్వపాపైర్విముచ్యతే॥ ౧౬॥ ఏతైర్జితైస్తుజయతిసర్వాన్లోకాన్నసంశయః।ఆచార్యోబ్రహ్మలోకేశఃప్రజాపత్యేపితాప్రభుః॥ ౧౭॥ అతిథిస్త్వింద్రలోకస్యదేవలోకస్యచర్త్విజః।జామయోప్సరసాంలోకేవైశ్వదేవేతుజ్ఞాతయః॥౧౮॥సంబంధిబాంధవాదిక్షుపృథివ్యాంమాతృమాతులౌ। వృద్ధబాలాతురకృశాస్త్వాకాశేప్రభవిష్ణవః॥ ౧౯॥ భ్రాతాజ్యేష్ఠస్సమఃపిత్రాభార్యాపుత్రఃస్వకాతనుః। ఛాయాస్వాదాసవర్గశ్చదుహితాకృపణంపరమ్॥౨౦॥ తస్మాదేతైరధిక్షిప్తఃసహేన్నిత్యమసంజ్వరః। గృహధర్మపరోవిద్వాన్ధర్మశీలోజితక్లమః॥ ౨౧॥ నచార్థబద్ధఃకర్మాణిధర్మవాన్కశ్చిదాచరేత్। గృహస్థవృత్తయస్తిస్రస్తాసాంనిఃశ్రేయసంపరమ్॥ ౨౨ ॥ పరంపరంతథైవాహుశ్చాతురాశ్రమ్యమేవతత్। యథోక్తానియమాస్తేషాంసర్వంకార్యంబుభూషతా॥౨౩॥ కుంభధాన్యైరుంఛశిలైఃకాపోతీంచాస్థితాస్తథా। యస్మింశ్చైతేవసంత్యర్హాస్తద్రాష్ట్రమభివర్ధతే॥౨౪॥పూర్వాన్పరాన్దశపరాన్పునాతిచపితామహాన్। గృహస్థవృత్తీశ్చాప్యేతావర్తయేద్యోగతవ్యథః॥ ౨౫ ॥ సచక్రధరలోకానాంసదృశీమాప్నుయాద్గతిమ్।జితేంద్రియాణామథవాగతిరేషావిధీయతే॥ ౨౬॥ స్వర్గలోకోగృహస్థానాముదారమనసాంహితః। స్వర్గోవిమానసంయుక్తోవేదదృష్టఃసుపుష్పితః॥౨౭॥ స్వర్గలోకోగృహస్థానాంప్రతిష్ఠానియతాత్మనామ్। బ్రహ్మణావిహితాయోనిరేషాయస్మాద్విధీయతే॥ ద్వితీయంక్రమశఃప్రాప్యస్వర్గలోకేమహీయతే॥ ౨౮ ॥ అతఃపరంపరమముదారమాశ్రమంతృతీయమాహుస్త్యజతాంకలేబరమ్। వనౌకసాంగృహపతినామనుత్త

మంశ్శృణుష్వ సంశిష్టశరీరకారిణామ్॥ ౨౯॥ ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే - త్రిచత్వారింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-****** భీష్మః॥ ప్రోక్తాగృహస్థవృత్తిస్తేవిహితాయామనీషిభిః । తదనంతరముక్తంయత్తన్నిబోధయుధిష్ఠిర ॥ ౧ ॥ క్రమశస్త్వవధూయైనాం తృతీయాంవృత్తిముత్తమామ్। సంయోగవ్రతఖిన్నానాంవానప్రస్థాశ్రమౌకసామ్॥ ౨॥ శ్రూయతాంపుత్రభద్రంతే సర్వలోకాశ్రమాత్మనామ్ । ప్రేక్షాపూర్వంప్రవృత్తానాం పుణ్యదేశనివాసినామ్॥ ౩॥ వ్యాసః॥ గృహస్థస్తుయదాపశ్యేద్వలీపలితమాత్మనః। అపత్యస్యైవచాపత్యంవనమేవతదాశ్రయేత్॥ ౪॥ తృతీయమాయుషోభాగంవానప్రస్థాశ్రమేవసేత్। తానేవాగ్నీన్పరిచరేద్యజమానోదివౌకసః॥ ౫॥నియతోనియతాహారఃషష్ఠభక్తోప్రమత్తవాన్। తదగ్నిహోత్రంతాగావోయజ్ఞాంగానిచసర్వశః॥ ౬॥ అఫాలకృష్టంవ్రీహియవంనీవారంవిఘసానిచ। హవీంషిసంప్రయచ్ఛేతమఖేష్వత్రాపిపంచసు॥ ౭॥ వానప్రస్థాశ్రమేప్యేతాశ్చతస్రోవృత్తయఃస్మృతాః। సద్యఃప్రక్షాళకాఃకేచిత్కేచిన్మాసికసంచయాః॥ ౮। వార్షికంసంచయంకేచిత్కేచిద్ద్వాదశవార్షికమ్। కుర్వంత్యతిథిపూజార్థంయజ్ఞతంత్రార్థమేవవా॥ ౯॥ అభ్రావకాశవర్షాసుహేమంతేజలసంశ్రయాః। గ్రీష్మేచపంచతపసఃశశ్వచ్చమితభోజనాః॥ ౧౦॥ భూమావిపరివర్తంతేతిష్ఠంతిప్రపదైరపి। స్థానాసనైర్వర్తయంతిసవనేష్వభిషించతే॥ ౧౧॥ దంతోలూఖలికాఃకేచిదశ్మకుట్టాస్తథాపరే। శుక్లపక్షేపిబంత్యేకేయవాగూంక్వథితాంసకృత్ ॥ ౧౨ ॥ కృష్ణపక్షేపిబంత్యన్యేభుంజతేవాయథాగతమ్। మూలైరేకేఫలైరేకేపుష్పైరేకేదృఢవ్రతాః॥ ౧౩॥ వర్తయంతియథాన్యాయంవైఖానసగతింశ్రితాః। ఏతాశ్చాన్యాశ్చవివిధాదీక్షాస్తేషాంమనీషిణామ్ ॥ ౧౪ ॥ చతుర్థశ్చౌపనిషదోధర్మస్సాధారణస్స్మృతః। వానప్రస్థాద్గృహస్థాచ్చతతోన్యస్సంప్రవర్తతే॥ ౧౫ ॥అస్మిన్నేవయుగేతాతవిప్రైస్సర్వార్థదర్శిభిః॥అగస్త్యస్సప్తఋషయోమధుచ్ఛందోఘమర్షణః॥ ౧౬॥సాంకృతిస్సుదివాతండిర్యథావాసోకృతశ్రమః। అహోవీర్యస్తథాకావ్యస్తాండ్యోమేధాతిథిర్బుధః॥ ౧౭॥బలవాన్కర్ణనిర్వాకఃశూన్యపాలఃకృతశ్రమః। ఏవంధర్మాన్కృతవంతస్తతస్స్వర్గముపాగమన్॥ ౧౮॥ తాతప్రత్యక్షధర్మాణస్తథాయాయావరాగణాః। ఋషీణాముగ్రతపసాంధర్మనైపుణదర్శినామ్॥ ౧౯॥అన్యేచాపరిమేయాశ్చబ్రాహ్మణావనమాశ్రితాః। వైఖానసావాలఖిల్యాఃసైకతాశ్చతథాపరే ॥ ౨౦ ॥ కర్మభిస్తేనిరానందాధర్మనిత్యాజితేంద్రియాః॥ గతాఃప్రత్యక్షధర్మాణస్తేసర్వేవనమాశ్రితాః॥ ౨౧॥ అనక్షత్రాస్త్వనాధృష్యాదృశ్యంతేజ్యోతిషాంగణాః । జరయాచపరిద్యూనోవ్యాధినాచప్రపీడితః॥ ౨౨॥చతుర్థేచాయుషశ్శేషేవానప్రస్థాశ్రమంత్యజేత్ । సద్యస్కారాంనిరూప్యేష్టింసర్వవేదసదక్షిణామ్॥ ౨౩॥ ఆత్మయాజీసోత్మరతిరాత్మక్రీడాత్మసంశ్రయః। ఆత్మన్యగ్నీన్సమారోప్యత్యక్త్వాసర్వపరిగ్రహాన్॥ ౨౪॥ సాద్యస్కాంశ్చయజేద్యజ్ఞానిష్టీశ్చైవేహసర్వదా। యదైవయాజినాంయజ్ఞాదాత్మనీజ్యాప్రవర్తతే॥ ౨౫॥త్రీంశ్చైవాగ్నీన్యజేత్సమ్యగాత్మన్యేవాత్మమోక్షణాత్ । ప్రాణేభ్యోయజుషఃపంచషట్ప్రాశ్నీయాదకుత్సయన్॥ ౨౬॥ కేశరోమనఖాన్వాప్యవానప్రస్థోమునిస్తతః। ఆశ్రమాదాశ్రమంపుణ్యంపూతోగచ్ఛతికర్మభిః॥ ౨౭॥అభయంసర్వభూతేభ్యోదత్త్వాయఃప్రవ్రజేద్ద్విజః। లోకాస్తేజోమయాస్తస్యప్రేత్యచానంత్యమశ్నుతే॥ ౨౮॥సుశీలవృత్తోవ్యపనీతకల్మషోనచేహనాముత్రచకర్తుమీహతే।అరోషమోహోగతసంధివిగ్రహోభవేదుదాసీనవదాత్మవిన్నరః॥ ౨౯ ॥ యమేషుచైవానుగతేషునవ్యథేత్స్వశాస్త్రసూత్రాహుతిమంత్రవిక్రమః।భవేద్యథేష్టాగతిరాత్మవేదినిసంశయోధర్మపరేజితేంద్రియే॥ ౩౦॥ తతఃపరంజ్యేష్ఠమతీవసద్గుణైరధిష్ఠితంత్రీనధివృత్తిముత్తమమ్। చతుర్థముక్తంపరమాశ్రమంశృణుప్రకీర్త్యమానంపరమంపరాయణమ్॥ ౩౧॥ ....*

ఇతి - శుకానుప్రశ్నే - చతుశ్చత్వారింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః

శుకః॥వర్తమానస్తథైవాత్రవానప్రస్థాశ్రమేయథా। యోక్తవ్యోత్మాకథంశక్త్యావేద్యంవైకాంక్షతాపరమ్॥ ౧॥వ్యాసః॥ప్రాప్యసంస్కారమే

తాఖ్యామాత్రమాఖ్యాంతతఃపరమ్ । యత్కార్యంపరమార్థంతుతదిహైకమనాఃశృణు॥౨॥ కషాయంపాచయిత్వాశు శ్రేణిస్థానేషుచత్రిషు । ప్రవ్రజేచ్చపరంస్థానంపారివ్రాజ్యమనుత్తమమ్॥ ౩॥ తద్భవానేవమభ్యస్యవర్తతాంశ్రూయతాంతథా। ఏకఏవచరేద్ధర్మంసిద్ధ్యర్థమసహాయవాన్ ॥౪॥ఏకశ్చరతియఃపశ్యన్నజహాతినహీయతే । అనగ్నిరనికేతశ్చగ్రామమన్నార్థమాశ్రయేత్ ॥ ౫॥ అశ్వస్తనవిధాతాస్యాన్మునిర్భావసమాహితః। లఘ్వాశీనియతాహారఃసకృదన్ననిషేవితా॥ ౬॥ కపాలంవృక్షమూలానికుచేలమసహాయతా। ఉపేక్షాసర్వభూతానామేతావద్భిక్షులక్షణమ్॥ ౭॥యస్మిన్వాచఃప్రావిశంతికూపెత్రస్తాద్విపాఇవ । నవక్తారంపునర్యాంతిసకైవల్యాశ్రమేవసేత్॥ ౮॥ నైవపశ్యేన్నశృణుయాదవాచ్యంజాతుకస్యచిత్ । బ్రాహ్మణానాంవిశేషేణనైవబ్రూయాత్కథంచన॥ ౯॥ యద్బ్రాహ్మణస్యకుశలంతదేవసతతంవదేత్ ।తూష్ణీమాసీతనిందాయాంకుర్వన్భైషజ్యమాత్మనః॥౧౦॥యేనపూర్ణమివాకాశంభవత్యేకేనసర్వదా । శూన్యంయేనజనాకీర్ణంతందేవాబ్రాహ్మణంవిదుః॥ ౧౧॥ యేనకేనచిదాచ్ఛన్నోయేనకేనచిదాశితః । యత్రక్వచనశాయీచతందేవాబ్రాహ్మణంవిదుః ॥ ౧౨ ॥ అహేరివగణాద్భీతఃసౌహిత్యాన్నరకాదివ। కుణపాదివచస్త్రీభ్యస్తందేవాబ్రాహ్మణంవిదుః ॥ ౧౩ ॥ నక్రుధ్యేన్నప్రహృష్యేచ్చమానితోమానతశ్చయః । సర్వభూతేష్వభయదస్తందేవాబ్రాహ్మణంవిదుః॥ ౧౪॥ నాభినందేతమరణంనాభినందేతజీవితమ్। కాలమెవప్రతీక్షేతనిదేశంభృతకోయథా ॥ ౧౫ ॥ అనభ్యాహతచిత్తఃస్యాదనభ్యాహతవాగ్భవేత్। నిర్ముక్తస్సర్వపాపేభ్యోనిరమిత్రస్యకింభయమ్॥౧౬॥ అభయంసర్వభూతేభ్యోభూతానామభయంయతః । తస్యమోహాద్విముక్తస్యభయంనాస్తికుతశ్చన॥౧౭॥యథానాగపదేన్యానిపదానిపదగామినామ్। సర్వాణ్యేవాపిధీయంతేపదజాతానికౌంజరే॥ ౧౮॥ ఏవంసర్వమహింసాయాంధర్మార్థమపిధీయతే । సామృతోనిత్యంవసతియోహింసాంనప్రపద్యతే ॥ ౧౯ ॥ అహింసకఃసమఃసత్యోధృతిమాన్నియతేంద్రియః । శరణ్యస్సర్వభూతానాంగతిమాప్నోత్యనుత్తమామ్॥౨౦॥ ఏవంప్రజ్ఞానతృప్తస్యనిర్భయస్యనిరాశిషః । నమృత్యురతిగోభావస్సమృత్యురభిగచ్ఛతి॥ ౨౧ ॥ విముక్తంసర్వసంగేభ్యోమునిమాకాశవత్స్థితమ్।అస్వమేకచరంశాంతంతందేవాబ్రాహ్మణంవిదుః॥౨౨॥జీవితంయస్యధర్మార్థంధర్మోహర్యర్థమేవచ। అహోరాత్రాశ్చపుణ్యార్థంతందేవాబ్రాంహణంవిదుః॥౨౩॥నిరాశిషమనారంభంనిర్నమస్కారమస్తుతిమ్ । నిర్ముక్తంబంధనైఃసర్వైస్తందేవాబ్రాంహణంవిదుః॥౨౪॥ సర్వాణిభూతానిసుఖేరమంతేసర్వాణిదుఃఖస్యభృశంత్రసంతే। తేషాంభయోత్పాదనజాతఖేదఃకుర్యాన్నకర్మాణిహిశ్రద్దధానః॥ ౨౫॥ దానంహిభూతాభయదక్షిణాయాఃసర్వాణిదానాన్యధితిష్ఠతీహ। తీక్ష్ణాంతనుంయఃప్రథమంజహాతిసోనంత్యమాప్నోత్యభయంప్రజాభ్యః ॥ ౨౬॥ ఉత్తానఆస్యేనహవిర్జుహోతిలోకస్యనాభిర్జగతఃప్రతిష్ఠా । తస్యాంగమంగానికృతాకృతంచవైశ్వానరఃసర్వమిదంప్రపేదే॥ ౨౭॥ ప్రాదేశమాత్రేహృదినిఃసృతంయత్తస్మిన్ప్రాణానాత్మయాజీజుహోతి। తస్యాగ్నిహోత్రంహుతమాత్మసంస్థంసర్వేషులోకేషుసదేవకేషు ॥ ౨౮॥ దైవంత్రిధాతుంత్రివృతంసుపర్ణంయేవిద్యురగ్ర్యంపరమాత్మతాంచ । తేసర్వలోకేషుమహీయమానాదేవాఃసమర్త్యాఃసుకృతంవదంతి॥౨౯ ॥ వేదాంశ్చవేద్యంతువిధించకృత్స్నమథోనిరుక్తంపరమార్థతాంచ। సర్వంశరీరాత్మనియఃప్రవేదతస్యైవదేవాఃస్పృహయంతినిత్యమ్॥ ౩౦॥భూమావసక్తందివిచాప్రమేయంహిరణ్మయంయోండజమండమధ్యే। పతత్రిణంపక్షిణమంతరిక్షేయోవేదభోగ్యాత్మనిరశ్మిదీప్తః॥ ౩౧ ॥ ఆవర్తమానమజరంవివర్తనంషణ్ణాభికంద్వాదశారంసుపర్వ। యస్యేదమాస్యోపరియాతివిశ్వంతత్కాలచక్రంనిహితంగుహాయామ్॥ ౩౨ ॥ యస్సంప్రసాదంజగతఃశరీరంసర్వాన్సలోకానధిగచ్ఛతీహ । తస్మిన్హిసంతర్పయతీహదేవాంస్తేవైతృప్తాస్తర్పయంత్యాస్యమస్య॥ ౩౩॥ తేజోమయోనిత్యమయఃపురాణోలోకాననంతానభయానుపైతి । భూ

తానియస్మాన్నత్రసంతేకదాచిత్సభూతానాంనత్రసతేకదాచిత్ ॥ ౩౪॥ అగర్హణీయోనచగర్హతేన్యాన్సవైవిప్రఃపరమాత్మానమీక్షేత్ । వినీతమోహోవ్యపనీతకల్మషోనచేహనాముత్రచసోన్నమర్ఛతి॥ ౩౫ ॥ అరోషమోహఃసమలోష్టకాంచనఃప్రహీణకోశోగతసంధివిగ్రహః । అపేతనిందాస్తుతిరప్రియాప్రియశ్చరన్నుదాసీనవదేవభిక్షుకః॥౩౬॥ .... *

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి-శుకానుప్రశ్నే- పంచచత్వారింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

వ్యాసః॥ ప్రకృత్యాస్తువికారాయేక్షేత్రజ్ఞైస్తైరధిష్ఠితాః।నచైనంతేప్రజానంతిసతుజానాతితానపి ॥౧॥ తైశ్చైవంకురుతేకార్యంమనఃషష్ఠైరిహేంద్రియైః। సుదాంతైరివసంయంతాదృఢైఃపరమవాజిభిః ॥ ౨ ॥ ఇంద్రియేభ్యఃపరాహ్యర్థా అర్థేభ్యఃపరమంమనః । మనసస్తుపరాబుద్ధిర్బుద్ధేరాత్మామహాన్పరః॥౩॥ మహతఃపరమవ్యక్తమవ్యక్తాత్పరతోమృతమ్। అమృతాన్నపరంకించిత్సాకాష్ఠాసాపరాగతిః॥ ౪ ॥ ఏవంసర్వేషుభూతేషుగూఢోత్మానప్రకాశతే। దృశ్యతేత్వగ్ర్యయాబుద్ధ్యాసూక్ష్మయాసూక్ష్మదర్శిభిః॥ ౫॥ అంతరాత్మనిసంలీయమనఃషష్ఠానిమేధయా। ఇంద్రియాణీంద్రియార్థాంశ్చబహుచింత్యమచింతయన్॥ ౬॥ ధ్యానేనోపరమంకృత్వావిద్యాసంపాదితంమనః । అనీశ్వరఃప్రశాంతాత్మాతతోర్ఛత్యమృతంపదమ్॥ ౭ ॥ ఇంద్రియాణాంతుసర్వేషాంవశ్యాత్మాచలితస్మృతిః। ఆత్మనఃసంప్రదానేనమర్త్యోమృత్యుముపాశ్నుతే॥ ౮ ॥ ఆహత్యసర్వసంకల్పాన్సత్త్వేచిత్తంనివేశయేత్। సత్త్వేచిత్తంసమావేశ్యతతఃకాలంజరోభవేత్ ॥ ౯॥ చిత్తప్రసాదేనయతిర్జహాతీహశుభాశుభమ్। ప్రసన్నాత్మాత్మనిస్థిత్వాసుఖమత్యంతమశ్నుతే॥ ౧౦॥ లక్షణంతుప్రసాదస్యయథాస్వప్నేసుఖంస్వపేత్ ।నివాతేవాయథాదీపోదీప్యమానోనకంపతే॥౧౧॥ఏవంపూర్వాపరేకాలేయుంజన్నాత్మానమాత్మని।లఘ్వాహారోవిశుద్ధాత్మాపశ్యత్యాత్మానమాత్మని॥౧౨॥ రహస్యంసర్వవేదానామనైతిహ్యమనాగమమ్। ఆత్మప్రత్యయికంశాస్త్రమిదంపుత్రానుశాసనమ్॥ ౧౩॥ ధర్మాఖ్యానేషుసర్వేషుసత్యాఖ్యానేచయద్వసు। దశేదమృక్సహస్రాణినిర్మథ్యామృతముద్ధృతమ్॥ ౧౪॥నవనీతంయథాదధ్నఃకాష్ఠాదగ్నిర్యథైవచ।తథైవవిదుషాంజ్ఞానంపుత్రహేతోస్సముద్ధృతమ్॥౧౫॥స్నాతకానామిదంశాస్త్రంవాచ్యంపుత్రానుశాసనమ్। తదిదంనాప్రశాంతాయనాదాంతాయాతపస్వినే॥౧౬॥నావేదవిదుషేవాచ్యందథానానుగతాయచ। నాసూయకాయానృజవేనచానిర్దిష్టకారిణే॥౧౭॥నతర్కశాస్త్రదగ్ధాయతథైవపిశునాయచ।శ్లాఘినేశ్లాఘనీయాయప్రశాంతాయతపస్వినే॥౧౮॥ ఇదంప్రియాయపుత్రాయశిష్యాయానుగతాయచ । రహస్యధర్మంవక్తవ్యంనాన్యస్మైతుకథంచన॥ ౧౯॥యద్యప్యస్యమహీందద్యాద్రత్నపూర్ణామిమాంనరః।ఇదమేవతతశ్శ్రేయఇతిమన్యేతతత్త్వవిత్ ॥౨౦॥అతోగుహ్యతరార్థంతదధ్యాత్మమతిమానుషమ్। యత్తన్మహర్షిభిర్దృష్టంవేదాంతేషుచగీయతే॥తత్తేహంసంప్రవక్ష్యామియన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి॥ ౨౧॥ యచ్ఛతేమనసివర్తతేపరంయత్రచాస్తితవసంశయఃక్వచిత్ । శ్రూయతామయమహంతవాగ్రతఃపుత్రకింహికథయామితేపునః॥ ౨౨॥......*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే- షట్చత్వారింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

శుకః॥ అధ్యాత్మంవిస్తరేణేహపునరేవవదస్వమే। యదధ్యాత్మంయథాచేదంభగవన్నృషిసత్తమ॥ ౧ ॥ వ్యాసః॥అధ్యాత్మంయదిదంతాతపురుషస్యేహపఠ్యతే॥ తత్తేహంవర్తయిష్యామితస్యవ్యాఖ్యామిమాంశృణు॥౨॥భూమిరాపస్తథాజ్యోతిర్వాయురాకాశఏవచ।మహాభూతానిభూతానాంసాగరస్యోర్మయోయథా॥ ౩॥ ప్రసార్యేహయథాంగానికూర్మస్సంహరతేపునః। తద్వన్మహాంతిభూతానియవీయస్సువికుర్వతే॥౪॥ఇతితన్మయమేవేదంసర్వంస్థావరజంగమమ్। సర్గేచప్రళయేచైవతస్మిన్నిర్దిశ్యతేతథా॥ ౫॥ మహాభూతానిపంచైవసర్వభూతేషుభూతకృత్ । అకరోత్తాతవైషమ్యంయస్మిన్యదనుపశ్యతి॥౬॥ శుకః॥అకరోద్యచ్ఛరీరేషుకథంతదుపలక్షయేత్ । ఇంద్రియాణిగుణాఃకేచిత్కథంతానుపలక్షయేత్ ॥౭॥వ్యాసః ॥ ఏతత్తేవర్త

యిష్యామి యథావదనుపూర్వశః। శృణు తత్త్వమిహైకాగ్రో యథాతత్త్వం యథా చ తత్ ॥౮॥ శబ్దః శ్రోత్రం తథా ఖాని త్రయమాకాశసంభవమ్। ప్రాణశ్చేష్టా తథా స్పర్శ ఏతే వాయుగుణాస్త్రయః ॥౯॥ రూపం చక్షుర్విపాకశ్చ త్రిధా జ్యోతిర్విధీయతే। రసోఽథ రసనం స్నేహో గుణాస్త్వేతే త్రయోఽంభసః ॥౧౦॥ ఘ్రేయం ఘ్రాణం శరీరం చ భూమేరేతే గుణాస్త్రయః। ఏతావానింద్రియగ్రామో వ్యాఖ్యాతః పాంచభౌతికః ॥౧౧॥ వాయోః స్పర్శో రసోఽద్భ్యశ్చ జ్యోతిషో రూపముచ్యతే। ఆకాశప్రభవః శబ్దో గంధో భూమిగుణః స్మృతః ॥ ౧౨ ॥ మనో బుద్ధిః స్వభావశ్చ త్రయ ఏతే స్వయోనిజాః। న గుణానతివర్తంతే గుణేభ్యః పరమాగతాః ॥౧౩॥ యథా కూర్మ ఇవాంగాని ప్రసార్య వినియచ్ఛతి। ఏవమేవేంద్రియగ్రామం బుద్ధిః సృష్ట్వా నియచ్ఛతి ॥ ౧౪ ॥ యదూర్ధ్వం పాదతలయోరవాఙ్మూర్ధ్నశ్చ పశ్యతి। ఏతస్మిన్నేవ కృత్యే తు వర్తతే బుద్ధిరుత్తమా ॥ ౧౫॥ గుణాన్నేనీయతే బుద్ధిర్బుద్ధిరేవేంద్రియాణ్యపి। మనఃషష్ఠాని సర్వాణి బుద్ధ్యభావే కుతో గుణాః ॥ ౧౬॥ ఇంద్రియాణి నరే పంచ షష్ఠం తు మన ఉచ్యతే। సప్తమీం బుద్ధిమేవాహుః క్షేత్రజ్ఞం పునరష్టమమ్ ॥౧౭॥ చక్షురాలోచనాయైవ సంశయం కురుతే మనః। బుద్ధిరధ్యవసానాయ సాక్షీ క్షేత్రజ్ఞ ఉచ్యతే ॥ ౧౮॥ రజస్తమశ్చ సత్త్వం చ త్రయ ఏతే స్వయోనిజాః। సమాః సర్వేషు భూతేషు తాన్ గుణానుపలక్షయేత్ ॥ ౧౯॥ తత్ర యత్ప్రీతిసంయుక్తం కించిదాత్మని లక్షయేత్। ప్రశాంతమివ సంశుద్ధం సత్త్వం తదుపధారయేత్ ॥ ౨౦॥ యత్తు సంతాపసంయుక్తం కాయే మనసి వా భవేత్। ప్రవృత్తం రజ ఇత్యేవం తత్ర చాప్యుపలక్షయేత్ ॥ ౨౧ ॥ యత్తు సంమోహసంయుక్తమవ్యక్తవిషయం భవేత్। అప్రతర్క్యమవిజ్ఞేయం తమస్తదుపధార్యతామ్ ॥ ౨౨ ॥ ప్రహర్షః ప్రీతిరానందః స్వాస్థ్యం స్వస్థాత్మచిత్తతా। అకస్మాద్యది వా కస్మాద్వర్తంతే సాత్త్వికా గుణాః ॥ ౨౩ ॥ అభిమానో మృషావాదో లోభో మోహస్తథాక్షమా। లింగాని రజసస్తాని వర్తంతే హేత్వహేతుతః ॥ ౨౪॥ తథా మోహః ప్రమాదశ్చ నిద్రా తంద్రా ప్రబోధితా। కథంచిదభివర్తంతే విజ్ఞేయాస్తామసా గుణాః ॥ ౨౫॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే- సప్తచత్వారింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

వ్యాసః॥ మనో విసృజతే భావం బుద్ధిరధ్యవసాయినీ। హృదయం ప్రియాప్రియే వేద త్రివిధా కర్మచోదనా ॥౧॥ ఇంద్రియేభ్యః పరా హ్యర్థా అర్థేభ్యః పరమం మనః। మనసస్తు పరా బుద్ధిర్బుద్ధేరాత్మా పరో మతః ॥౨॥ బుద్ధిరాత్మా మనుష్యస్య బుద్ధిరేవాత్మనాత్మని। యదా వికురుతే భావం తదా భవతి సా మనః ॥౩॥ ఇంద్రియాణాం పృథగ్భావాద్బుద్ధిర్విక్రియతే హ్యతః। శృణ్వతీ భవతి శ్రోత్రం స్పృశతీ స్పర్శ ఉచ్యతే ॥౪॥ పశ్యతీ భవతే దృష్టీ రసతీ రసనం భవేత్ । జిఘ్రతీ భవతి ఘ్రాణం బుద్ధిర్విక్రియతే పృథక్ ॥౫॥ ఇంద్రియాణి తు తాన్యాహుస్తేష్వదృశ్యోఽధితిష్ఠతి। తిష్ఠంతీ పురుషే బుద్ధిస్త్రిషు భావేషు వర్తతే ॥౬॥ కదాచిల్లభతే ప్రీతిం కదాచిదపి శోచతి। న సుఖేన న దుఃఖేన కదాచిదిహ యుజ్యతే ॥౭॥ సేయం భావాత్మికా భావాంస్త్రీనేతానతివర్తతే। సరితాం సాగరో భర్తా మహావేలామివోర్మిమాన్ ॥ ౮ ॥ యదా ప్రార్థయతే కించిత్తదా భవతి సా మనః । అధిష్ఠానాని వై బుద్ధ్యా పృథగేతాని సంస్మరేత్ ॥ ౯ ॥ ఇంద్రియాణ్యేవ మేధ్యాని విజేతవ్యాని కృత్స్నశః । సర్వాణ్యేవానుపూర్వ్యేణ యద్యదానువిధీయతే ॥ ౧౦ ॥ అవిభాగగతా బుద్ధిర్భావే మనసి వర్తతే ॥ యే చైవ భావా వర్తంతే సర్వేష్వేవ తే త్రిషు ॥ ౧౧॥ అన్వర్థాః సంప్రవర్తంతే రథనేమిమరా ఇవ । ప్రదీపార్థం మనః కుర్యాదింద్రియైర్బుద్ధిసత్తమైః ॥ ౧౨ ॥ నిశ్చరద్భిర్యథాయోగముదాసీనైర్యదృచ్ఛయా । ఏవం స్వభావమేవేదమితి విద్వాన్న ముహ్యతి ॥ ౧౩॥ అశోచన్నప్రహృష్యన్ హి నిత్యం విగతమత్సరః। న చాత్మా శక్యతే ద్రష్టుమింద్రియైః కామగోచరైః ॥౧౪॥ ప్రవర్తమానైరనఘైర్దుష్కరైరకృతాత్మభిః। తేషాం తు మనసా రశ్మీన్యదా సమ్యఙ్నియచ్ఛతి ॥౧౫॥ తదా ప్రకాశతేఽస్యాత్మా దీపదీప్తా యథాకృతిః । సర్వేషామేవ భూతానాం తమస్యపగతే యథా ॥ ౧౬ ॥ ప్రకాశం లభతే సర్వం తథేదము

పధార్యతామ్। యథావారిచరఃపక్షీనలిప్యతిజలేచరన్ ॥ ౧౭॥ విముక్తాత్మాతథాయోగీగుణదోషైర్నలిప్యతే। ఏవమేవకృతప్రజ్ఞోనదోషైర్విషయాంశ్చరన్॥ ౧౮॥ అసజ్జమానస్సర్వేషుకథంచననలిప్యతే। త్యక్త్వాపూర్వకృతంకర్మరతిర్యస్యసదాత్మని॥౧౯॥సర్వభూతాత్మభూతస్యగుణవర్గేష్వసజ్జతః।సత్వమాత్మాప్రసరతిగుణాన్వాపికదాచన॥ ౨౦॥ నగుణావిదురాత్మానంగుణాన్వేదససర్వదా।పరిద్రష్టాగుణానాంచపరిస్రష్టాయథాతథమ్॥౨౧॥ సత్వక్షేత్రజ్ఞయోరేతదంతరంవిద్ధిసూక్ష్మయోః। సృజతేత్రగుణానేకఏకోనసృజతేగుణాన్॥౨౨॥పృథగ్భూతౌప్రకృత్యాతౌసంప్రయుక్తౌచసర్వదా।యథామత్స్యోఽద్భిరన్యస్స్యాత్సంప్రయుక్తౌతథైవతౌ॥ ౨౩॥ శమకోదుంబరౌవాపిసంప్రయుక్తౌయథాసహ। ఇషీకావాయథాముంజేపృథక్చసహచైవచ॥ తథైవసహితావేతావన్యోన్యస్మిన్ప్రతిష్ఠితౌ॥ ౨౪॥ .... *

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే - అష్టచత్వారింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

వ్యాసః॥ సృజతేతుగుణాన్సత్వంక్షేత్రజ్ఞస్త్వనుతిష్ఠతి।గుణాన్విక్రియతస్సర్వానుదాసీనవదీశ్వరః॥ ౧॥స్వభావయుక్తంతత్సర్వంయదిమాన్సృజతేగుణాన్। ఊర్ణనాభిర్యథాసూత్రంసృజతేతద్గుణాంస్తథా॥ ౨॥ ప్రధ్వస్థాననివర్తంతేప్రవృత్తిర్నోపలభ్యతే।ఏవమేకేవ్యవస్యంతినివృత్తిరితిచాపరే॥౩॥ ఉభయంసంప్రధార్యైతదధ్యవస్యేద్యథామతి।అనేనైవవిధానేనభవేదాత్మాశ్రయోమహాన్॥ ౪॥ అనాదినిధనోహ్యాత్మాతంబుద్ధ్వావిచరేన్నరః। అక్రుధ్యన్నప్రహృష్యంశ్చనిత్యంవిగతమత్సరః॥ ౫ ॥ ఇత్యేవంహృదయగ్రంథింబుద్ధిచింతామయందృఢమ్। అనిత్యంసుఖమాసీతఅశోచంశ్ఛిన్నసంశయః॥౬॥ తామ్యేయుఃప్రచ్యుతాఃపృథ్వ్యాంయథాపూర్ణాంనదీంనరాః। అవగాథాహ్యవిద్వాంసోవిద్ధిలోకమిమంతథా॥ ౭॥ నతుతామ్యతివైవిద్వాన్స్థలేచరతితత్త్వవిత్।ఏవంయోవిందతేత్మానంకేవలంజ్ఞానమాత్మనః॥౮॥ఏవంబుద్ధ్వానరస్సర్వంభూతానామాగతింగతిమ్।సమవేక్ష్యచవైషమ్యంలభతేశమముత్తమమ్॥ ౯॥ ఏతద్వైజన్మసామర్థ్యంబ్రాహ్మణస్యవిశేషతః। ఆత్మజ్ఞానంశమశ్చైవపర్యాప్తంతత్పరాయణమ్॥ ౧౦ ॥ ఏతద్బుద్ధ్వాభవేద్బుద్ధఃకిమన్యద్బుద్ధలక్షణమ్। విజ్ఞాయైతద్విముచ్యంతేకృతకృత్యామనీషిణః॥౧౧॥ నభవతివిదుషాంమహద్భయంయదవిదుషాంమహద్భయంపరత్ర। నహిగతిరధికాస్తికస్యచిద్భవతిహియావిదుషస్సనాతనీ॥ ౧౨॥ లోకమాతురమసూయతేజనస్తత్తదేవచనిరీక్ష్యశోచతే । తత్రపశ్యకుశలానశోచతోయేవిదుస్తదుభయంకృతాకృతమ్ ॥ ౧౩ ॥ యత్కరోత్యనభిసంధిపూర్వకంతచ్చనిర్ణుదతియత్పురాకృతమ్ । నప్రియంతదుభయంనచాప్రియంతస్యతజ్జనయతిహికుర్వతః ॥ ౧౪ ॥.. *

ఇతి - శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - శుకానుప్రశ్నే - ఏకోనపంచాశదధికద్విశతతమోధ్యాయః

శుకః ॥ యస్మాద్ధర్మాత్పరోధర్మోవిద్యతేనేహకశ్చన। యోవిశిష్టశ్చధర్మేభ్యస్తంభవాన్ప్రబ్రవీతుమే॥౧॥వ్యాసః॥ధర్మంతేసంప్రవక్ష్యామిపురాణమృషిభిఃకృతమ్।విశిష్టంసర్వధర్మేభ్యస్తమిహైకమనాశ్శృణు॥౨॥ఇంద్రియాణిప్రమాథీనిబుద్ధ్యాసంయమ్యయత్నతః। సర్వతోనిష్పతిష్ణూనిపితాబాలానివాత్మజాన్॥ ౩॥మనసశ్చేంద్రియాణాంచాప్యైకాగ్ర్యంపరమంతపః। తజ్జ్యాయస్సర్వధర్మేభ్యఃసధర్మఃపరఉచ్యతే॥౪ ॥ తానిసర్వాణిసంధాయమనష్షష్ఠానిమేధయా। ఆత్మతృప్తఇవాసీతబహుచింత్యమచింతయన్॥౫॥గోచరేభ్యోనివృత్తానియదాస్థాస్యంతివేశ్మని। తదాత్వమాత్మనాత్మానంపరంద్రక్ష్యసిశాశ్వతమ్॥ ౬॥ సర్వాత్మానంమహాత్మానంవిధూమమివపావకమ్। తంపశ్యంతిమహాత్మానోబ్రాహ్మణాయేమనీషిణః॥౭॥ యథాపుష్పఫలోపేతోబహుశాఖోమహాద్రుమః। ఆత్మనోనాభిజానీతేక్వమేపుష్పంక్వమేఫలమ్॥ ౮॥ ఏవమాత్మానజానీతేక్వగమిష్యేకుతస్త్వహమ్।అన్యోహ్యోత్మాంతరాత్మాస్తియస్సర్వమనుపశ్యతి॥౯॥జ్ఞానదీపేనదీప్తేనపశ్యత్యాత్మానమాత్మనా। దృష్ట్వాత్వమాత్మనాత్మానంనిరాత్మాభవసర్వవిత్ ॥౧౦॥విముక్తస్సర్వపాపేభ్యోముక్తత్వచఇవోరగః।పరాంబుద్ధిమవాప్యేహవిపాప్మావిగతజ్వరః॥ ౧౧॥ సర్వతస్స్రోతసంఘోరాంనదీంలోకప్రవాహినీమ్।పం

చేంద్రియగ్రాహవతీంమనస్సంకల్పరోధసమ్॥ ౧౨॥ లోభమోహతృణచ్ఛన్నాంకామక్రోధసరీసృపామ్ । సత్యతీర్థానృతక్షోభాంక్రోధపంకాంసరిద్వరామ్॥ ౧౩॥ అవ్యక్తప్రభవాంశీఘ్రాందుస్తరామకృతాత్మభిః। ప్రతరస్వనదీంబుద్ధ్యాకామగ్రాహసమాకులామ్॥౧౪॥సంసారసాగరగమాంయోనిపాతాళదుస్తరామ్। ఆత్మజన్మోద్భవాంతాతజిహ్వావర్తాందురాసదామ్॥ ౧౫॥ యాంతరంతికృతప్రజ్ఞాధృతిమంతోమనీషిణః। తాంతీర్ణస్సర్వతోముక్తోవిధూతాత్మాత్మవిచ్ఛుచిః॥౧౬॥ఉత్తమాంబుద్ధిమాస్థాయబ్రహ్మభూయాయాభవిష్యసి। సంతీర్ణస్సర్వసంసారాత్ప్రసన్నాత్మావికల్మషః॥౧౭॥భూమిష్ఠానీవభూతానిపర్వతస్థోనిశామయ। అక్రుధ్యన్నప్రహృష్యంశ్చననృశంసమతిస్తథా ॥ ౧౮ ॥ తతోద్రక్ష్యసిసర్వేషాంభూతానాంప్రభవాప్యయౌ।ఏవంవైసర్వభూతేభ్యోవిశిష్టంమేనిరేబుధాః॥౧౯॥ ధర్మంధర్మభృతాంశ్రేష్ఠామునయస్తత్త్వదర్శినః। ఆత్మనోవ్యాపినోజ్ఞానమిదంపుత్రానుశాసనమ్॥ ౨౦॥ ప్రయతాయప్రవక్తవ్యంహితాయానుగతాయచ। ఆత్మజ్ఞానమిదంగుహ్యంసర్వగుహ్యతమంమహత్ ॥౨౧॥అబ్రువంయదహంతాతఆత్మసాక్షికమంజసా । నైవస్త్రీనపుమానేతన్నైవచేదంనపుంసకమ్॥౨౨॥ అదుఃఖమసుఖంబ్రహ్మభూతభవ్యభవాత్మకమ్। నైతద్జ్ఞాత్వాపుమాన్స్త్రీవాపునర్భవమవాప్నుతే॥౨౩॥ అభవంప్రతిపత్త్యర్థమేతద్ధర్మంవిధీయతే।యథామతానిసర్వాణియథైతానియథాతథా॥ కథితానిమయాపుత్రభవంతినభవంతిచ॥౨౪॥ తత్ప్రీతియుక్తేనగుణాన్వితేనపుత్రేణసత్పుత్రదమాన్వితేన । పృష్టోహిసంప్రీతిమనాయథార్థంబ్రూయాత్సుతస్యేహయదుక్తమేతత్ ॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే- పంచాశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

వ్యాసః॥ గంధాన్రసాన్నానురుంధ్యాత్సుఖంవానాలంకారాంశ్చాప్నుయాత్తస్యతస్య। మానంచకీర్తించయశశ్చనేచ్ఛేత్సవైప్రచారఃపశ్యతోబ్రాహ్మణస్య ॥ ౧॥ సర్వాన్వేదానధీయీతశుశ్రూషుర్బ్రహ్మచర్యవాన్। ఋచోయజూంషిసామానియోవేదనసవైద్విజః॥౨॥జ్ఞాతివత్సర్వభూతానాంసర్వవిత్సర్వవేదవిత్। నాకామోమ్రియతేజాతునతేననచవైద్విజః ॥ ౩॥ ఇష్టీశ్చవివిధాఃప్రాప్యక్రతూంశ్చైవాప్తదక్షిణాన్। ప్రాప్నోతినైవబ్రాహ్మణ్యమవిధానాత్కథంచన॥ ౪॥నబిభేతియదాచాయంయదాచాస్మాన్నబిభ్యతి। యదానేచ్ఛతినద్వేష్టిబ్రహ్మసంపద్యతేతదా॥ ౫॥యదానకురుతేభావంసర్వభూతేషుపాపకమ్। కర్మణామనసావాచాబ్రహ్మసంపద్యతేతదా ॥ ౬॥ కామబంధనమేవైకంనాన్యదస్తీహబంధనమ్ । కామబంధనముక్తోహిబ్రహ్మభూయాయకల్పతే॥ ౭॥ కామతోముచ్యమానస్తుధూమ్రాభ్రాదివచంద్రమాః। విరజాఃకాలమాకాంక్షన్ధీరోధైర్యేణవర్తతే ॥ ౮॥ ఆపూర్యమాణమచలప్రతిష్ఠంసముద్రమాపఃప్రవిశంతియద్వత్ । తద్వత్కామాయంప్రవిశంతిసర్వేసశాంతిమాప్నోతినకామకామః ॥ సకామకాంతోనతుకామకామఃసవైకామాత్స్వర్గముపైతిదేహీ ॥ ౯ ॥ వేదస్యోపనిషత్సత్యంసత్యస్యోపనిషద్దమః । దమస్యోపనిషద్దానందానస్యోపనిషత్తపః॥ ౧౦॥ తపసోపనిషత్త్యాగస్త్యాగస్యోపనిషత్సుఖమ్ । సుఖస్యోపనిషత్స్వర్గఃస్వర్గస్యోపనిషచ్ఛమః ॥ ౧౧॥ క్లేదనంశోకమనసోఃసంతాపంతృష్ణయాసహ । సత్త్వమిచ్ఛసిసంతోషాచ్ఛాంతిలక్షణముత్తమమ్॥ ౧౨॥ విశోకోనిర్మమఃశాంతఃప్రసన్నాత్మావిమత్సరః। షడ్భిర్లక్షణవానేతైఃసమగ్రఃపునరేష్యతి॥ ౧౩॥షడ్భిఃసత్త్వగుణోపేతైఃప్రాజ్ఞైరధిగతంత్రిభిః । యేవిదుఃప్రేత్యచాత్మానమిహస్థంతంగుణంవిదుః ॥ ౧౪॥ అకృత్రిమమసంహార్యంప్రాకృతంనిరుపస్కృతమ్। అధ్యాత్మంసుకృతంప్రాప్తఃసుఖమవ్యయమశ్నుతే॥ ౧౫॥ నిష్ప్రచారంమనఃకృత్వాప్రతిష్ఠాప్యచసర్వశః।యామయంలభతేతుష్టింసానశక్యాత్మనోన్యథా॥ ౧౬॥ యేనతృప్యత్యభుంజానోయేనతృప్యత్యవిత్తవాన్। యేనాస్నేహోబలంధత్తేయస్తంవేదసవేదవిత్ ॥ ౧౭॥ సంగుప్తాన్యాత్మనోద్వారాణ్యపిధాయవిచింతయన్ । యోహ్యాస్తేబ్రాహ్మణఃశిష్టఃసఆత్మరతిరుచ్యతే॥ ౧౮॥ సమాహితంపరేతత్త్వేక్షీణకామమవస్థితమ్ । సర్వతఃసుఖమన్వ

తివపుశ్చాంద్రమసంయథా॥ ౧౯॥ తమతిక్రాంతకర్మాణమతిక్రాంతగుణక్షయమ్। బ్రాహ్మణంవిషయాశ్లిష్టంజరామృత్యూనవిందతః॥ ౨౦॥ సయదాసర్వతోముక్తఃసమఃపర్యవతిష్ఠతే। ఇంద్రియాణీంద్రియార్థాంశ్చశరీరస్థోతివర్తతే॥ ౨౧॥ కారణంపరమంప్రాప్యఅతిక్రాంతస్యకార్యతామ్। పునరావర్తనంనాస్తిసంప్రాప్తస్యపరంపదమ్॥ ౨౨॥ ....*

ఇతి మోక్షధర్మపర్వణి - శుకానుప్రశ్నే-ఏకపంచాశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

వ్యాసః॥ ద్వంద్వానిమోక్షజిజ్ఞాసురర్థధర్మావనుష్ఠితః। వక్త్రా గుణవతాశిష్యఃశ్రావ్యఃపూర్వమిదంమహత్॥ ౧॥ ఆకాశంమారుతోజ్యోతిరాపఃపృథ్వీచపంచమీ। భావాభావౌచకాలశ్చసర్వభూతేషుపంచసు॥ ౨॥ ఆంతరాత్మకమాకాశంతన్మయంశ్రోత్రమింద్రియమ్। తస్యశబ్దంగుణంవిద్యాన్మూర్తిశాస్త్రవిధానవిత్॥ ౩॥ చరణంమారుతాత్మేతిప్రాణాపానౌచతన్మయౌ। స్పర్శనంచేంద్రియంవిద్యాత్తథాస్పర్శంచతన్మయమ్॥ ౪॥ తాపఃపాకఃప్రకాశశ్చజ్యోతిశ్చక్షుశ్చపంచమమ్। తస్యరూపంగుణంవిద్యాత్తామ్రగౌరాసితాత్మకమ్॥ ౫॥ ప్రక్లేదఃక్షుద్రతాస్నేహఇత్యపాముపదిశ్యతే। అసృఙ్మజ్జాచయచ్చాన్యత్స్నిగ్ధంవిద్యాత్తదాత్మకమ్॥ ౬॥ రసనంచేంద్రియంజిహ్వారసశ్చాపాంగుణోమతః। సంఘాతఃపార్థివోధాతురస్థిదంతనఖానిచ॥ ౭॥ శ్మశ్రురోమచకేశాశ్చశిరాస్నాయుశ్చచర్మచ। ఇంద్రియంఘ్రాణసంజ్ఞాతంనాసికేత్యభిసంజ్ఞితా॥ ౮॥ గంధశ్చైవేంద్రియార్థోయంవిజ్ఞేయఃపృథివీమయః। ఉత్తరేషుగుణాఃసంతిసర్వసత్త్వేషుచోత్తరాః॥ ౯॥ పంచానాంభూతసంఘానాంసంతతింమునయోవిదుః। మనోనవమమేషాంతుబుద్ధిస్తుదశమీస్మృతా॥ ౧౦॥ ఏకాదశస్త్వనంతాత్మాససర్వఃపరఉచ్యతే। వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిర్మనోవ్యాకరణాత్మకమ్॥ ౧౧॥ కర్మానుమానాద్విజ్ఞేయఃసజీవఃక్షేత్రసంజ్ఞకః। ఏభిఃకాలాష్టకైర్భావైర్యస్సర్వైస్సర్వమన్వితమ్॥ పశ్యత్యకలుషంకర్మసమోహంనానువర్తతే॥ ౧౨॥ ******

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి-శుకానుప్రశ్నే-ద్విపంచాశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

వ్యాసః॥ శరీరాద్విప్రముక్తంహిసూక్ష్మభూతంశరీరిణమ్। కర్మభిఃపరిపశ్యంతిశాస్త్రోక్తైఃశాస్త్రవేదినః॥ ౧॥ యథామరీచ్యఃసహితాశ్చరంతిసర్వత్రతిష్ఠంతిచదృశ్యమానాః। దేహైర్విముక్తావిచరంతిలోకాంస్తథైవసత్త్వాన్యతిమానుషాణి॥ ౨॥ ప్రతిరూపంయథైవాప్సుతాపఃసూర్యస్యలక్ష్యతే। సత్త్వవత్సుతథాసత్త్వంప్రతిరూపంసపశ్యతి॥ ౩॥ తానిసూక్ష్మాణిసత్త్వానివిముక్తానిశరీరతః। స్వేనసత్త్వేనసత్త్వజ్ఞాఃపశ్యంతినియతేంద్రియాః॥ ౪॥ స్వపతాంజాగ్రతాంచైవసర్వేషామాత్మచింతితమ్। ప్రధానాద్ద్వైధముక్తానాంజహతాంకర్మజంరజః॥ ౫॥ యథాహనితథారాత్రౌయథారాత్రౌతథాహని। వశేతిష్ఠతిసత్త్వాత్మాసతతంయోగయోగినామ్॥ ౬॥ తేషాంనిత్యంసదానిత్యోభూతాత్మాసతతంగుణైః। సప్తభిస్త్వన్వితఃసూక్ష్మైశ్చరిష్ణురజరామరః॥ ౭॥ మనోబుద్ధిపరాభూతఃస్వదేహపరదేహవిత్। స్వప్నేష్వపిభవత్యేషవిజ్ఞాతాసుఖదుఃఖయోః॥ ౮॥ తత్రాపిలభతేదుఃఖంతత్రాపిలభతేసుఖమ్। క్రోధలోభౌతుతత్రాపికృత్వావ్యసనమృచ్ఛతి॥ ౯॥ ప్రీణితశ్చాపిభవతిమహతోర్థానవాప్యహి। కరోతిపుణ్యంతత్రాపిజీవన్నివచపశ్యతి॥ ౧౦॥ అప్యూష్మాంతర్గతశ్చాపిగర్భత్వంసముపేయివాన్। దశమాసాన్వసన్కుక్షౌనైషోన్నమివజీర్యతే॥ ౧౧॥ తమేతమతితేజోంశంభూతాత్మానంహృదిస్థితమ్। తమోరజోభ్యామావిష్టానానుపశ్యంతిమూర్తిషు॥ ౧౨॥ యోగశాస్త్రపరాభూత్వాతమాత్మానంపరీప్సవః। అనుచ్ఛ్వాసాన్యమూర్తానియానివజ్రోపమాన్యపి॥ ౧౩॥ పృథగ్భూతేషుసృష్టేషుచతుర్థాశ్రమకర్మసు। సమాధౌయోగమేవైతచ్ఛాండిల్యశ్శమమబ్రవీత్॥ ౧౪॥ విదిత్వాసప్తసూక్ష్మాణిషడంగంచమహేశ్వరమ్। ప్రధానవినియోగస్థంపరంబ్రహ్మానుపశ్యతి॥ ౧౫॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి-శుకానుప్రశ్నే- త్రిపంచాశదధికద్విశతతమోధ్యాయః..*

వ్యాసః॥ హృదికామద్రుమశ్చిత్రో మోహసంచయసంభవః। క్రోధమానమహాస్కంధో విధిత్సాపరిషేచనః ॥ ౧ ॥ తస్య చాజ్ఞానమాధారః ప్రమాదః పరిషేచనమ్। సోఽభ్యసూయాపలాశో హి పురా దుష్కృతసారవాన్ ॥ ౨ ॥ సంమోహచింతావిటపః శోకశాఖో భయాంకురః। మోహనీభిః పిపాసాభిర్లతాభిరనువేష్టితః॥ ౩॥ ఉపాసతే మహావృక్షం సులుబ్ధాస్తత్ఫలేప్సవః। ఆయాసైః సంయుతాః పాశైః ఫలదం పరివేష్ట్యతమ్॥ ౪॥ యస్తాన్పాశాన్వశే కృత్వా తం వృక్షమపకర్షతి। గతః స దుఃఖయోరంతం త్యజ్యమానస్తయోర్ద్వయోః॥ ౫ ॥ సంరోహత్యకృతప్రజ్ఞః సదా యేన హి పాదపమ్। స తమేవ తతో హంతి విషగ్రంథిరివాతురమ్ ॥ ౬॥ తస్యానుగతమూలస్య మూలముద్ధ్రియతే బలాత్। యోగప్రసాదాత్కృతినా సామ్యేన పరమాసినా॥ ౭॥ ఏవం యో వేద కామస్య కేవలస్య నివర్తనమ్। బంధం వై కామశాస్త్రస్య స దుఃఖాన్యతివర్తతే॥ ౮॥ శరీరం పురమిత్యాహుః స్వామినీ బుద్ధిరిష్యతే। తత్ర బుద్ధేః శరీరస్థం మనో నామార్థచింతకమ్॥ ౯ ॥ ఇంద్రియాణి మనః పౌరాస్తదర్థం తు పరా కృతిః। తత్ర ద్వౌ దారుణౌ దోషౌ తమో నామ రజస్తథా॥ ౧౦ ॥ తదర్థముపజీవంతి పౌరాః సహ పురేశ్వరైః। అద్వారేణ తమేవార్థం ద్వౌ దోషావుపజీవతః ॥ ౧౧ ॥ తత్ర బుద్ధిర్హి దుర్ధర్షా మనః సామాన్యముచ్యతే। పౌరాశ్చాపి మనస్త్రస్తాస్తేషామపి చలా స్థితిః॥ ౧౨॥ యదర్థం బుద్ధిరధ్యాస్తే సోఽనర్థః పరిసీదతి। యదర్థం పృథగధ్యాస్తే మనస్తత్పరిసీదతి ॥ ౧౩ ॥ పృథగ్భూతం మనో బుద్ధ్యా మనో భవతి కేవలమ్। తత్రైనం వివృతం శూన్యం రజః పర్యవతిష్ఠతే॥ ౧౪॥ తన్మనః కురుతే సఖ్యం రజసా సహ సంగతమ్। తం చాదాయ జనం పౌరం రజసే సంప్రయచ్ఛతి॥ ౧౫॥ .... *

ఇతి-మోక్షధర్మపర్వణి - శుకానుప్రశ్నే - చతుఃపంచాశదధికద్విశతతమోఽధ్యాయః

భీష్మః॥ భూతానాం పరిసంఖ్యానం భూయః పుత్ర నిశామయ। ద్వైపాయనముఖాద్భ్రష్టం శ్లాఘయా పరయానఘ॥ ౧॥ దీప్తానలనిభః ప్రాహ భగవాన్ధూమవర్చసే। తతోఽహమపి వక్ష్యామి భూయః పుత్ర నిదర్శనమ్॥ ౨॥ భూమేః స్థైర్యం గురుత్వం చ కాఠిన్యం ప్రసవార్థతా। గంధో గురుత్వం శక్తిశ్చ సంఘాతః స్థాపనా ధృతిః॥ ౩॥ అపాం శైత్యం తథా క్లేదో ద్రవత్వం స్నేహసౌమ్యతా। జిహ్వా విస్యందనం చాపి భౌమానాం శ్రపణం తథా॥ ౪॥ అగ్నేర్దుర్ధర్షతా జ్యోతిస్తాపః పాకః ప్రకాశనమ్। శోకో రోగో లఘుస్తైక్ష్ణ్యం సతతం చోర్ధ్వభాసితా॥ ౫॥ వాయోరనియమస్పర్శో వాదస్థానం స్వతంత్రతా । బలం శైఘ్ర్యం చ మోక్షం చ కర్మ చేష్టాత్మతా భవః॥ ౬॥ ఆకాశస్య గుణః శబ్దో వ్యాపిత్వం ఛిద్రతాపి చ। అనాశ్రయమనాలంబమవ్యక్తమవికారితా॥ ౭॥ అప్రతీఘాతితా చైవ భూతత్వం వికృతాని చ। గుణాః పంచాశతం ప్రోక్తాః పంచభూతాత్మభావితాః॥ ౮॥ ధైర్యోపపత్తిర్వ్యక్తిశ్చ విసర్గః కల్పనా క్షమా। సదసచ్చాశుతా చైవ మనసో నవ వై గుణాః॥ ౯॥ ఇష్టానిష్టవిపత్తిశ్చ వ్యవసాయః సమాధితా। సంశయప్రతిపత్తిశ్చ బుద్ధేః పంచ గుణాన్విదుః॥ ౧౦ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ కథం పంచ గుణా బుద్ధిః కథం పంచేంద్రియా గుణాః । ఏతన్మే సర్వమాచక్ష్వ సూక్ష్మజ్ఞానం పితామహ॥ ౧౧॥ భీష్మః॥ ఆహుః షష్టిం బుద్ధిగుణాన్వై భూతవిశిష్టా నిత్యవిషక్తాః। భూతవిభూతిశ్చాక్షరసృష్టాః పుత్ర న నిత్యం తదిహ వదంతి ॥ ౧౨ ॥ తత్పుత్ర చింతాకలితం తదుక్తమనాగతం వై తవ సంప్రతీహ। భూతార్థతత్త్వం తదవాప్య సర్వం భూతప్రభావాద్భవ శాంతబుద్ధిః॥ ౧౩॥ .... *

ఇతి-మోక్షధర్మపర్వణి-శుకానుప్రశ్నే - పంచపంచాశదధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ య ఇమే పృథివీపాలాః శేరతే పృథివీతలే। పృతనామధ్య ఏతే హి గతసంజ్ఞా మహాబలాః॥ ౧॥ ఏకైకశో భీమబలా నాగాయుతబలాస్తథా। ఏతే హి నిహతాః సంఖ్యే తుల్యతేజోబలైర్నరైః॥ ౨॥ నైషాం పశ్యామి హంతారం ప్రాణినాం సంయుగే పరమ్। విక్రమేణోపసంపన్నాస్తేజోబలసమన్వితాః॥ ౩॥ అథ చేమే మహాప్రాజ్ఞాః శేరతే హి గతాసవః। మృతా ఇతి చ శబ్దోఽయం వర్తత్యేషు గతాసుషు॥ ౪॥ ఇమే మృతా నృపతయః ప్రాయశో భీమవిక్రమాః। తత్ర మే సంశయో జాతః కుతః సంజ్ఞా మృతా ఇతి॥ ౫॥ కస్య మృత్యుః కుతో మృత్యుః కేన మృత్యురిహ ప్రజాః। హరత్యమరసంకాశ తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౬॥ భీ

మ్యః॥పురాకృతయుగే తాత రాజాసీదనుకంపకః। సశత్రువశమాపన్నః సంగ్రామేక్షీణవాహనః॥ ౭॥ తస్యపుత్రోఽహరిర్నామ నారాయణసమోబలే। స
శత్రుభిర్హతః సంఖ్యే సబలః సపదానుగః॥ ౮ ॥ సరాజా శత్రువశగః పుత్రశోకసమన్వితః। యదృచ్ఛయా శాంతిపరో దదర్శ భువి నారదమ్॥ ౯॥ తస్మై స
సర్వమాచష్టయథావృత్తం జనేశ్వరః । శత్రుభిర్గ్రహణం సంఖ్యే పుత్రస్యమరణంతథా॥ ౧౦॥ తస్యతద్వచనంశ్రుత్వా నారదోఽథతపోధనః । ఆఖ్యాన
మిదమాచష్టపుత్రశోకాపహంతదా॥ ౧౧॥ నారదః ॥ రాజన్ శృణు సమాఖ్యానమద్యేదం బహువిస్తరమ్ । యథావృత్తం శ్రుతంచైవమయేదంవసుధాధి
ప॥౧౨॥ ప్రజాః సృష్ట్వా మహాతేజాః ప్రజాసర్గే పితామహః । అతీవవృద్ధా బహులా నామృష్యతపునః ప్రజాః ॥ ౧౩ ॥ నహ్యంతరమభూత్కించిత్క్వచి
జ్జంతుభిరచ్యుత। నిరుచ్ఛ్వాసమివోన్నద్ధం త్రైలోక్యమభవన్నృప॥౧౪॥తస్యచింతాసముత్పన్నా సంహారం ప్రతిభూపతే । చింతయన్నాధ్యగచ్ఛచ్చ
సంహారే హేతుకారణమ్॥౧౫॥తస్యరోషాన్మహారాజ ఖేభ్యోఽగ్నిరుదతిష్ఠత। తేనసర్వాదిశో రాజన్దదాహ సపితామహః॥ ౧౬॥ తతోదివంభువంఖంచ
జగచ్చసచరాచరమ్। దదాహపావకో రాజన్ భగవత్కోపసంభవః॥ ౧౭॥ తత్రాదహ్యంతభూతాని జంగమానిధ్రువాణిచ । మహతా క్రోధవేగేన కుపి
తేప్రపితామహే॥౧౮॥తతోహరిజటః స్థాణుర్వేదాధ్వరపతిః శివః। జగామశరణం దేవో బ్రహ్మాణం పరవీరహా ॥ ౧౯॥ తస్మిన్నభిగతే స్థాణౌ ప్రజానాంహి
తకామ్యయా । అబ్రవీత్పరమో దేవో జ్వలన్నివతదాశివమ్॥ ౨౦॥ కరవాణ్యద్యకంకామం వరార్హోఽసిమతో మమ । కర్తాహ్యస్మి ప్రియంశంభో
తవయద్ధృదివర్తతే॥ ౨౧॥ .... *

ఇతిమోక్షధర్మపర్వణి- ప్రజాపతిసంవాదే- షట్పంచాశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

స్థాణుః॥ ప్రజాసర్గనిమిత్తం మే కార్యవత్తామిమాం ప్రభో। విద్ధిసృష్టాస్త్వయా హీమా మాకుప్యాసాం పితామహ॥౧॥ తవతేజోఽగ్నినా దేవప్రజాదహ్యం
తిసర్వశః। తాదృష్ట్వామమకారుణ్యం మాకుప్యాసాంజగత్ప్రభో॥ ౨ ॥ ప్రజాపతిః ॥ నకుప్యేనచమే కామో నభవేయుః ప్రజా ఇతి । లాఘవార్థంధర
ణ్యాస్తుతతస్సంహార ఇష్యతే॥ ౩॥ ఇయంహి మాం సదాదేవీ భారార్తా సమచోదయత్ । సంహారార్థం మహాదేవ భారేణాప్సునిమజ్జతీ॥ ౪॥ యదా
హం నాధిగచ్ఛామిబుద్ధ్యా బహువిచారయన్। సంహారమాసాం వృద్ధానాం తతో మాం క్రోధఆవిశత్ ॥ ౫॥ స్థాణుః॥సంహారార్థం ప్రసీదస్వ మాక్రుధోవి
బుధేశ్వర । మాప్రజాః స్థావరంచైవజంగమంచవ్యనీనశః ॥ ౬ ॥ పల్వలానిచసర్వాణి సర్వంచైవతృణోలపమ్। స్థావరంజంగమంచైవభూతగ్రామం
చతుర్విధమ్॥ ౭॥ తదేతద్భస్మసాద్భూతం జగత్సర్వముపప్లుతమ్। ప్రసీదభగవన్ సాధో వరఏషవృతోమయా॥ ౭ ॥ నష్టానపునరేష్యంతి ప్రజాహ్యేతాః క
థంచన। తస్మాన్నివర్తతామేతత్తేజస్స్వేనైవతేజసా ॥ ౯ ॥ ఉపాయమన్యం సంపశ్య భూతానాం హితకామ్యయా । యథామజంతవః సర్వే నదహ్యే
రన్పితామహ॥ ౧౦॥ అభావంహి నగచ్ఛేయురుచ్ఛిన్నప్రజనాః ప్రజాః। అధిదైవేనియుక్తోఽస్మి త్వయాలోకేశ్వరేశ్వర॥౨౧॥తద్భవంహిజగన్నాథపతత్ ।
స్థావరజంగమమ్ । ప్రసాద్యత్వాం మహాదేవయాచామ్యావృత్తిజాః ప్రజాః ॥ ౧౨॥ నారదః॥శ్రుత్వాతువచనం దేవః స్థాణుర్నియతవాఙ్మనాః। తేజస్త
త్స్వంనిజగ్రాహపునరేవాంతరాత్మని॥ ౧౩॥ తతోఽగ్నిముపసంగృహ్య భగవాన్ లోకపూజితః। ప్రవృత్తించనివృత్తించకల్పయామాసవై ప్రభుః॥ ౧౪॥ ఉ
పసంహరతస్తస్యతమగ్నింరోషజంతదా। ప్రాదుర్బభూవవిశ్వేభ్యః ఖేభ్యో నారీమహాత్మనః॥ ౧౫॥ కృష్ణరక్తాంబతధరా కృష్ణనేత్రతలాంతరా।దివ్యకుం
డస్తసంపన్నా దివ్యాభరణభూషితా॥ ౧౬॥ సావినిఃసృత్యవై ఖేభ్యో దక్షిణామాశ్రితాదిశమ్। దదృశాతేచతాంకన్యాం దేవౌవిశ్వేశ్వరావుభౌ॥ ౧౭ ॥
తామాహూయతదాదేవో లోకానామాదిరీశ్వరః। మృత్యో ఇతిమహీపాల జహిచేమాః ప్రజా ఇతి॥౧౮॥ త్వంహి సంహారబుద్ధ్యామే చింతితారుషితేనచ।
తస్మాత్సంహరసర్వాస్త్వం ప్రజాః సజడపండితాః ॥ ౧౯ ॥ అవిశేషేణచైవత్వం ప్రజాః సంహరకామిని। మమత్వంహి నియోగేన శ్రేయఃపరమవాప్స్య

సి॥ ౨౦॥ ఏవముక్త్వాతుసాదేవీమృత్యుఃకమలమాలినీ। ప్రదధ్యౌదుఃఖితాబాలాసాశ్రుపాతమతీవచ॥ ౨౧॥ పాణిభ్యాంచైవజగ్రాహ తాన్యశ్రూణిజనేశ్వ
ర। మానవానాంహితార్థాయయయాచేపునరేవహ॥ ౨౨॥ ....*

ఇతి· మృత్యుప్రజాపతిసంవాదే సప్తపంచాశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

నారదః॥ వినీయదుఃఖమబలాసాత్మనైవాయతేక్షణా। ఉవాచప్రాంజలిర్భూత్వాతమేవావర్జితాతదా॥ ౧॥ త్వయాసృష్టాకథంనారీమాదృశీవదతాం
ర। రౌద్రకర్మాభిజాయేతసర్వప్రాణిభయంకరీ॥ ౨ ॥ బిభేమ్యహమధర్మస్యధర్మ్యమాదిశకర్మమే। త్వంమాంభీతామవేక్షస్వశివేనేక్షస్వచ
క్షుషా॥ ౩ ॥ బాలాన్వృద్ధాన్వయస్థాంశ్చనహరేయమనాగసః । ప్రాణినఃప్రాణినామీశనమస్తేస్తుప్రసీదమే॥ ౪॥ ప్రియాన్పుత్రాన్వయస్యాంశ్చ
భ్రాతౄన్మాతౄఃపితౄనపి। అపధ్యాస్యంతియద్యేవంమృతాస్తేషాంబిభేమ్యహమ్ ॥ ౫॥ కృపణాశ్రుపరిక్లేదోదహేన్మాంశాశ్వతీఃసమాః। తేభ్యో
హంబలవద్భీతాశరణంత్వాముపాగతా॥ ౬॥ యమస్యభవనేదేవపాత్యంతేపాపకర్మణః। ప్రసాదయేత్వాంవరదప్రసాదంకురుమేప్రభో॥ ౭॥ ఏత
దిచ్ఛామ్యహంకామంత్వత్తోలోకపితామహ। ఇచ్ఛేయంత్వత్ప్రసాదార్థంతపస్తప్తుంమహేశ్వర॥ ౮॥ పితామహః॥ మృత్యోసంకల్పితామేత్వంప్ర
జాఃసంహారహేతునా। గచ్ఛసంహరసర్వాస్త్వంప్రజామాచవిచారయ ॥ ౯ ॥ ఏతదేవమశ్యంహిభవితానైతదన్యథా । క్రియతామనవద్యాంగియ
థోక్తంమద్వచోనఘే॥ ౧౦॥ ఏవముక్తామహాబాహోమృత్యుఃపరపురంజయ । నవ్యాజహారతస్థౌచప్రహ్వాభగవదున్ముఖీ॥ ౧౧ ॥ పునఃపునరథోక్తా
సాగతసత్వేవభామినీ। తూష్ణీమాసీత్తతోదేవోదేవానామీశ్వరేశ్వరః॥ ౧౨॥ ప్రససాదకిలబ్రహ్మాస్వయమేవాత్మనాత్మని। స్మయమానశ్చలోకేశో
లోకాన్సర్వానవైక్షత॥ ౧౩ ॥ నివృత్తరోషేతస్మింస్తుభగవత్యపరాజితే । సాకన్యాథజగామాస్యసమీపాదితినఃశ్రుతమ్॥ ౧౪॥ అపసృత్యాప్రతిశ్రు
త్యప్రజాసంహరణంతదా। త్వరమాణేవరాజేంద్రమృత్యుర్ధేనుకమభ్యగాత్ ॥ ౧౫ ॥ సాతత్రపరమందేవీతపోచరతదుశ్చరమ్ । సమాహ్యేకపదేత
స్థౌదశపద్మానిపంచచ॥ ౧౬॥ తాంతథాకుర్వతీంతత్రతపఃపరమదుశ్చరమ్ । పునరేవమహాతేజాబ్రహ్మావచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౭॥ కురుష్వమేవచోమృత్యో
తదనాదృత్యసత్వరా । తథైవైకపదేతాతపునరన్యానిసప్తసా ॥ ౧౮ ॥ తస్థౌపద్మానిషట్చైవపంచద్వేచైవమానద । భూయఃపద్మాయుతంతాతమృ
గైస్సహచచారసా॥ ౧౯॥ ద్వేచాయుతేనరశ్రేష్ఠవాయ్వాహారామహామతే । పునరేవతతోరాజన్మౌనమాతిష్ఠదుత్తమమ్॥ ౨౦॥ అప్సువర్షసహ
స్రాణిసప్తచైకంచపార్థివ । తతోజగామసాకన్యాకౌశికీంనృపసత్తమ॥ ౨౧ ॥ తత్రవాయుజలాహారాచచారనియమంపునః । తతోయయామహాభా
గాగంగాంమేరుంచకేవలమ్॥ ౨౨॥ తస్థౌదార్వివనిశ్చేష్టాప్రజానాంహితకామ్యయా। తతోహిమవతోమూర్ధ్నియత్రదేవాఃసమీజిరే॥ ౨౩॥ తత్రాం
గుష్ఠేనరాజేంద్రనిఖర్వమపరంతతః। తస్థౌపితామహంచైవతోషయామాసయత్నతః॥ ౨౪ ॥ తతస్తామబ్రవీత్తత్రలోకానాంప్రభవావ్యయః। కిమిదం
వర్తతేపుత్రిక్రియతాంమమతద్వచః॥ ౨౫॥ తతోబ్రవీత్పునర్మృత్యుర్భగవంతంపితామహమ్। నహరేయంప్రజాదేవపునశ్చాహంప్రసాదయే॥ ౨౬ ॥
తామధర్మభయాద్భీతాంపునరేవప్రయాచతీత్ ॥ తదాబ్రవీద్దేవదేవోనిగృహ్యేదంవచస్తతః॥ ౨౭॥ అధర్మోనాస్తితేమృత్యోసంయచ్ఛేమాఃప్రజా।
శుభే । మయాహ్యుక్తంమృషాభద్రేభవితానేహకించన ॥ ౨౮ ॥ ధర్మఃసనాతనశ్చత్వామిహైవానుప్రవేక్ష్యతి । అహంచవిబుధాశ్చైవత్వద్ధితేనిర
తాఃసదా॥ ౨౯॥ ఇమమన్యంచతేకామందదామిమనసేప్సితమ్। నత్వాందోషేణయాస్యంతివ్యాధిసంపీడితాఃప్రజాః॥ ౩౦॥ ....*
పుసుషేషుస్వరూపేషుపురుషస్త్వంభవిష్యసి। స్త్రీషుస్త్రీరూపిణీచైవతృతీయేషునపుంసకమ్॥ ౩౧॥ సైవముక్తామహారాజకృతాంజలిరువాచహ।పున
రేవమహాత్మానంనేతిదేవేశమవ్యయమ్॥ ౩౨॥ తామబ్రవీత్తదాదేవోమృత్యోసంహరమానవాన్।అధర్మస్తేనభవితాతథాధ్యాస్యామ్యహంశుభే॥ ౩౩॥

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

యానశ్రుబిందూన్పతితానపశ్యంయేపాణిభ్యాంధారితాస్తైపురస్తాత్ । తేవ్యాధయోమానవాన్ఘోరరూపాఃప్రాప్తేకాలేకాలయిష్యంతిమృత్యో ॥
౩౪॥సర్వేషాంత్వంప్రాణినామంతకాలేకామక్రోధౌసహితౌయోజయేథాః। ఏవంధర్మస్త్వాముపైష్యత్యమేయోనచాధర్మంలప్స్యసేతుల్యవృత్తిః॥
౩౫॥ ఏవంధర్మంపాలయిష్యస్యథోత్వంనచాత్మానంమజ్జయిష్యస్యధర్మే । తస్మాత్కామంరోచయాభ్యాగతంత్వంసంయోజ్యాథో సంహరస్వేహ
జంతూన్॥౩౬॥ సావైతదామృత్యుసంజ్ఞాపదేశాద్భీతాశాపాద్బాఢమిత్యబ్రవీత్తమ్ । అథోప్రాణాన్ప్రాణినామంతకాలేకామక్రోధౌప్రాప్యనిర్మో
హ్యహంతి॥ ౩౭ ॥ మృత్యోర్యేతేవ్యాధయశ్చాశ్రుపాతామనుష్యాణాంరుచ్యతేయైశ్శరీరమ్ । సర్వేషాంవైప్రాణినాంప్రాణనాంతేత్తస్మాచ్ఛోకం
మాకృథాబుద్ధ్యబుద్ధ్యా॥ ౩౮ ॥ సర్వేదేవాఃప్రాణినాంప్రాణనాంతేగత్వావృత్తాస్సన్నివృత్తాస్తథైవ । ఏవంసర్వేమానవాఃప్రాణనాంతేగత్వావృ
త్తాదేవవద్రాజసింహ॥ ౩౯ ॥ వాయుర్భీమోభీమనాదోమహౌజాఃససర్వేషాంప్రాణినాంప్రాణభూతః । నానావృత్తిర్దేహినాందేహభేదేతస్మా
ద్వాయుర్దేవదేవోహిశిష్టః॥౪౦॥ సర్వేదేవామర్త్యసంజ్ఞావిశిష్టాఃసర్వేమర్త్యాదేవసంజ్ఞావిశిష్టాః। తస్మాత్పుత్రంమాశుచోరాజసింహపుత్రస్స్వ
ర్గంప్రాప్యతేమోదతేహ॥ ౪౧ ॥ ఏవంమృత్యుర్దేవసృష్టాప్రజానాంప్రాప్తేకాలేసంహరంతీయథావత్ । తస్యాశ్చైవవ్యాధయస్తేశ్రుపాతాఃప్రా
ప్తేకాలేసంహరంతీహజంతూన్॥ ౪౨॥ .... *

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- మృత్యుప్రజాపతిసంవాదే-అష్టపంచాశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ఇమేవైమానవాస్సర్వేధర్మంప్రతివిశంకితాః। కోయంధర్మఃకుతోధర్మస్తన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧॥ ధర్మస్త్వయమిహార్థఃకిమము
త్రార్థోపివాభవేత్ ।ఉభయార్థోపివాధర్మస్తన్మేబ్రూహిపితామహ॥౨॥భీష్మః॥సదాచారఃస్మృతిర్వేదాస్త్రివిధంధర్మలక్షణమ్। చతుర్థమ
ర్థమిత్యాహుఃకవయోధర్మలక్షణమ్॥౩॥అపిహ్యుక్తానిధర్మాణివ్యవస్యంత్యుత్తరావరే। లోకయాత్రార్థమేవేహధర్మస్యనియమఃకృతః॥౪॥ఉ
భయత్రసుఖోదర్క ఇహచైవపరత్రచ। అలబ్ధ్వానిపుణంధర్మంపాపఃపాపేనయుజ్యతే॥౫॥ నచపాపకృతఃపాపాన్ముచ్యంతేకేచిదాపది। అపాపవాదీ
భవతియథాభవతిధర్మవిత్ ॥౬॥ ధర్మస్యనిష్ఠాత్వాచారస్తమేవాశ్రిత్యభోత్స్యసే। యథాధర్మసమావిష్టోధనంగృహ్ణాతితస్కరః॥౭॥రమతేనిర్హ
రన్స్తేనఃపరవిత్తమరాజకే ।యదాస్యతద్ధరంత్యన్యేతదారాజానమిచ్ఛతి॥౮॥తదాతేషాంస్పృహయతేయేవైతుష్టాస్స్వకైర్ధనైః।అభీతశ్శుచిరభ్యేతి
రాజద్వారమశంకితః॥౯॥నహిదుశ్చరితంకించిదంతరాత్మనిపశ్యతి। సత్యస్యవచనంసాధునసత్యాద్విద్యతేపరమ్॥౧౦॥సత్యేనవిధృతంసర్వంసర్వంసత్యే
ప్రతిష్ఠితమ్। అపిపాపకృతోరౌద్రాఃసత్యంకృత్వాపృథక్పృథక్॥ ౧౧ ॥ అద్రోహమవిసంవాదంప్రవర్తంతేతదాశ్రయాః । తేచేన్మిథోధృతింకుర్యుర్విన
శ్యేయురసంశయమ్॥౧౨॥ నహర్తవ్యంపరధనమితిధర్మస్సనాతనః । అన్యంతేబలవంతస్తందుర్బలైస్సంప్రకీర్తితమ్॥ ౧౩॥ యదానియతిదౌర్బల్య
మథైషామేపరోచతే।నహ్యత్యంతంబలవంతోభవంతిసుఖినోపివా॥౧౪॥ తస్మాదనార్జవేబుద్ధిర్నకార్యాతేకదాచన।అసాధుభ్యోస్యనభయంనచౌరే
భ్యోనరాజతః॥౧౫॥అకించిత్కస్యచిత్కుర్వన్నిర్భయశ్శుచిరావసేత్ । సర్వతశ్శంకతేస్తేనోమృగోగ్రామమివేయివాన్॥౧౬॥ బహుధాచరితంపాప
మన్యత్రైవానుపశ్యతి। ముదితశ్శుచిరభ్యేతిసర్వతోనిర్భయస్సదా॥౧౭॥నహిదుశ్చరితంకించిదాత్మనోన్యేషుపశ్యతి । దాతవ్యమిత్యయంధర్మఉక్తో
భూతహితేరతైః॥౧౮॥ తంమన్యంతేధనయుతాఃకృపణైస్సంప్రవర్తితమ్ । యదానియతికార్పణ్యమథైషామేవరోచతే॥౧౯॥ నహ్యత్యంతంధనవంతో
భవంతిసుఖినోపివా। యదన్యైర్విహితంనేచ్ఛేదాత్మనఃకర్మపూరుషః॥౨౦॥ నతత్పరేషుకుర్వీతజానన్నప్రియమాత్మనః । యోన్యస్యస్యాదుపపతిఃస
కంకింవక్తుమర్హతి॥౨౧॥ యదన్యస్యతతఃకుర్యాన్నమృష్యేదితిమేమతిః॥జీవితుంయస్స్వయంచేచ్ఛేత్కథంసోన్యంప్రఘాతయేత్ ॥౨౨॥ యద్యదాత్మని

చేచ్ఛేతతత్పరస్యాపిచింతయేత్।అతిరిక్తైస్సంవిభజేద్భోగైరన్యానకించనాన్॥౨౩॥ఏతస్మాత్కారణాద్ధాత్రాకుసీదంసంప్రవర్తితమ్। యస్మింస్తుదేవాస్సమయేసంతిష్ఠేరంస్తథాభవేత్॥ ౨౪॥ అథవాలాభసమయేస్థితిర్ధర్మేపిశోభనా।సర్వంప్రియాభ్యుపగతంధర్మమాహుర్మనీషిణః॥౨౫॥పశ్యైతంలక్షణోద్దేశంధర్మాధర్మేయుధిష్ఠిర। లోకసంగ్రహసంయుక్తంవిధాత్రావిహితంపురా॥ ౨౬॥ సూక్ష్మధర్మార్థనియతంసతాంచరితముత్తమమ్। ధర్మలక్షణమాఖ్యాతమేతత్తేకురుసత్తమ॥ తస్మాదనార్జవేబుద్ధిర్నతేకార్యాకథంచన॥ ౨౭॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - ధర్మలక్షణకథనే- ఏకోనషష్ట్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ సూక్ష్మంసాధుసమాదిష్టంనియతంబ్రహ్మలక్షణమ్। ప్రతిభాత్వస్తిమేకాచిత్తాంబ్రూయామనుమానతః॥ ౧ ॥ భూయాంసోహృదయేయేమే ప్రశ్నాస్తేవ్యాహృతాస్త్వయా । ఇదంత్వన్యత్ప్రవక్ష్యామినరాజన్నిగ్రహాదివ॥ ౨ ॥ ఇమానిహిప్రాణయంతిసృజంత్యుత్తారయంతిచ। నధర్మఃపరిపాఠేనశక్యోభారతవేదితుమ్ ॥౩॥ అన్యోధర్మస్సమస్థస్యవిషమస్థస్యచాపరః । ఆపదస్తుకథంశక్యాఃపరిపాఠేనవేదితుమ్॥ ౪॥ సదాచారోమతోధర్మఃసంతస్త్వాచారలక్షణాః। సాధ్యాసాధ్యంకథంశక్యంసదాచారోహ్యలక్షణః॥౫॥ దృశ్యతేహిధర్మరూపేణాధర్మంప్రాకృతశ్చరన్।ధర్మంచాధర్మరూపేణకశ్చిదప్రాకృతశ్చరన్॥౬॥పునరస్యప్రమాణంహినిర్దిష్టంశాస్త్రకోవిదైః। వేదవాదాశ్చానుయుగంహ్రసంతీతిహనశ్శ్రుతమ్॥ ౭॥ అన్యేకృతయుగేధర్మాస్త్రేతాయాంద్వాపరేపరే। అన్యేకలియుగేధర్మాయథాశక్తికృతాఇవ॥ ౮॥ ఆమ్నాయవచనంసత్యమిత్యయంలోకసంగ్రహః।ఆమ్నాయేభ్యఃపునర్వేదాఃప్రసృతాస్సర్వతోముఖాః ॥ ౯ ॥ తేచేత్సర్వప్రమాణంవైప్రమాణంహ్యత్రవిద్యతే । ప్రమాణేప్యప్రమాణేనవిరుద్ధేశాస్త్రతాకుతః॥౧౦॥ ధర్మస్యాక్రియమాణస్యబలవద్భిర్దురాత్మభిః। యాయావిక్రియతేసంస్థాతతస్సాపిప్రణశ్యతి॥ ౧౧॥ విద్మచైవంనవావిద్మశక్యంవావేదితుంనవా। అణీయాన్క్షురధారాయాగరీయానపిపర్వతాత్ ॥౧౨॥ గంధర్వనగరాకారఃప్రథమంసంప్రదృశ్యతే । అన్వీక్ష్యమాణఃకవిభిఃపునర్గచ్ఛత్యదర్శనమ్॥౧౩॥ విపానానీవగోభ్యోపిక్షేత్రకుల్యేవభారత। స్మృతిహిశాశ్వతోధర్మోవిప్రహీణోనదృశ్యతే॥౧౪॥ కామాదన్యేచ్ఛయాచాన్యేకారణైరపరైస్తథా। అసంతోపివృథాచారంభజంతేబహవోపరే॥౧౫॥ ధర్మోభవతిసక్షిప్రంప్రలాపస్త్వేవసాధుషు । తదైతానాహురున్మత్తానపిచాపహసంత్యుత॥ ౧౬॥ మహాజనాహ్యుపావృత్తారాజధర్మంసమాశ్రితాః। నహిసర్వహితఃకశ్చిదాచారస్సంప్రవర్తతే॥౧౭॥తేనైవాన్యఃప్రభవతిసోపరంబాధతేపునః। దృశ్యతేచైవసపునస్తుల్యరూపోయదృచ్ఛయా॥౧౮॥యేనైవాన్యఃప్రభవతిసోపరానపిబాధతే । ఆచారాణామనైకాగ్ర్యంసర్వేషాముపలక్షయేత్ ॥ ౧౯॥ చిరాభిపన్నఃకవిభిఃపూర్వంధర్మఉదాహృతః। తేనాచారేణపూర్వేణసంస్థాభవతిశాశ్వతీ॥ ౨౦॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి-ధర్మలక్షణకథనే- షష్ట్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। తులాధారస్యవాక్యానిధర్మేజాజలినాసహ॥౧॥వనేవనచరఃకశ్చిజ్జాజలిర్నామవైద్విజః। సాగరోద్దేశమాగమ్యతపస్తేపేమహాతపాః॥౨॥ నియతోనియతాహారశ్చీరాజినజటాధరః।మలపంకధరోధీమాన్బహూన్వర్షగణాన్మునిః॥ ౩ ॥ సకదాచిన్మహాతేజాజలవాసోమహీపతే। చచారలోకాన్విప్రర్షిఃప్రేక్షమాణోమనోజవః॥౪॥ సచింతయామాసమునిర్జలవాసాత్కదాచన । విప్రేక్ష్యసాగరాంతాంవైమహీంసపనకాననామ్॥౫॥నమయాసదృశోస్తీహలోకేస్థావరజంగమే। అప్సువైహాయసంగచ్ఛేన్మయాయోన్యస్సహేతివై ॥౬॥అదృశ్యమానోరక్షోభిర్జలమధ్యేవదంస్తథా । అబ్రువంశ్చపిశాచాస్తంనైవంత్వంవక్తుమర్హసి॥౭॥తులాధారోవణిగ్ధర్మావారాణస్యాంమహాయశాః। సో

ప్యేవం నార్హతే వక్తుం యథా త్వం ద్విజసత్తమ ।౮॥ ఇత్యుక్తో జాజలిర్భూతైః ప్రత్యువాచ మహాతపాః । పశ్యేయం తమహం ప్రాజ్ఞం తులాధారం యశస్వినమ్ ॥౯॥ ఇతి బ్రువాణం తమృషిం రక్షాంస్యుద్ధృత్య సాగరాత్ । అబ్రువంగచ్ఛ పంథానమాస్థాయెమం ద్విజోత్తమ ॥ ౧౦॥ ఇత్యుక్తో జాజలిర్భూతైర్జగామ విమనాస్తదా । వారాణస్యాం తులాధారం సమాసాద్యాబ్రవీదిదమ్ ॥౧౧॥ యుధిష్ఠిరః ॥ కింకృతం దుష్కరం తాత కర్మ జాజలినా పురా । యేన సిద్ధిం పరాం ప్రాప్తస్తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౧౨॥ భీష్మః ॥ అతీవ తపసా యుక్తో ఘోరేణ స బభూవ హ । తథోపస్పర్శనరతః సాయం ప్రాతర్మహాతపాః ॥౧౩॥ అగ్నీన్ పరిచరన్ సమ్యక్ స్వాధ్యాయపరమో ద్విజః । వానప్రస్థవిధానజ్ఞో జాజలిర్జ్వలితః శ్రియా ॥ ౧౪॥ వనే తపస్యతిష్ఠత్స న చ ధర్మమవైక్షత । వర్షాస్వాకాశశాయీ చ హేమంతే జలసంశయః ॥౧౫॥ వాతాతపసహో గ్రీష్మే న చ ధర్మమవిందత । దుఃఖశయ్యాశ్చ వివిధా భూమౌ చ పరివర్తతే ॥ ౧౬॥ తతః కదాచిత్స మునిర్వర్షాస్వాకాశమాస్థితః । అంతరిక్షాజ్జలం మూర్ధ్నా ప్రత్యగృహ్ణాన్ముహుర్ముహుః ॥ ౧౭॥ అథ తస్య జటాః క్లిన్నా బభూవుర్గ్రథితాః ప్రభో । అరణ్యగమనాన్నిత్యం మలినో మలసంయుతః ॥ ౧౮॥ స కదాచిన్నిరాహారో వాయుభక్షో మహాతపాః । తస్థౌ కాష్ఠవదవ్యగ్రో న చ చాల చ కర్హిచిత్ । ౧౯॥ తస్య స్మ స్థాణుభూతస్య నిర్విచేష్టస్య భారత । కులింగశకునౌ రాజన్నీడం శిరసి చక్రతుః ॥ ౨౦॥ స తౌ దయావాన్ బ్రహ్మర్షిరుపప్రైక్షత దంపతీ । కుర్వాణౌ నీడకం తత్ర జటాసు తృణతంతుభిః ॥ ౨౧॥ యదా న స చలత్యేవ స్థాణుభూతో మహాతపాః । తతఃతౌ సుఖవిశ్వస్తౌ సుఖం తత్రోషతుస్తదా ॥౨౨॥ అతీతాస్వథ వర్షాసు శరత్కాల ఉపస్థితే । ప్రాజాపత్యేన విధినా విశ్వాసాత్కామమోహితౌ ॥౨౩॥ తత్రాపాతయతాం రాజన్ శిరస్యండాని ఖేచరౌ । తాన్యబుధ్యత తేజస్వీ స విప్రశ్శంసితవ్రతః ॥౨౪॥ బుద్ధ్వా చ స మహాతేజా న చచాల చ జాజలిః । ధర్మే కృతమనా నిత్యం నాధర్మం స త్వరోచయత్ ॥౨౫॥ అహన్యహని చాగత్య తతఃతౌ తస్య మూర్ధని । ఆశ్వాసితౌ నివసతః సంప్రహృష్టౌ తదా విభో ॥ ౨౬॥ అండేభ్యస్త్వథ పుష్టేభ్యః ప్రాజాయంత శకుంతకాః । వ్యవర్ధంత చ తత్రైవ న చాకంపత జాజలిః ॥ ౨౭॥ స రక్షమాణస్త్వండాని కులింగానాం ధృతవ్రతః । తథైవ తస్థే ధర్మాత్మా నిర్విచేష్టస్సమాహితః ॥౨౮॥ తతస్తు కాలసమయే బభూవుస్తేథ పక్షిణః । బుబుధే తాంస్తు స మునిర్జాతపక్షాన్కులింగకాన్ ॥ ౨౯॥ తతః కదాచిత్తాంస్తత్ర పశ్యన్పక్షీన్యతవ్రతః । బభూవ పరమప్రీతస్తదా మతిమతాం వర ॥ ౩౦॥ తథా తానపి సంవృద్ధాన్దృష్ట్వా చాప్నువతాం ముదమ్ । శకునౌ నిర్భయౌ తత్ర ఊషతుశ్చాత్మజైస్సహ ॥౩౧॥ జాతపక్షాంశ్చ సోపశ్యదుడ్డీనాన్పునరాగతాన్ । సాయం సాయం ద్విజాన్విప్రో న చాకంపత జాజలిః ॥౩౨॥ కదాచిత్పునరభ్యేత్య పునర్గచ్ఛంతి సంతతమ్ । త్యక్త్వా మాతాపితృభ్యాం తేన చాకంపత జాజలిః ॥ ౩౩॥ తథా తే దివసం చాపి గత్వా సాయం పునర్నృప । ఉపావర్తంత తత్రైవ నివాసార్థం శకుంతకాః ॥౩౪॥ కదాచిద్దివసాన్పంచ సముత్పత్య విహంగమాః । షష్ఠేహని సమాజగ్ముర్న చాకంపత జాజలిః ॥ ౩౫॥ క్రమేణ చ పునస్సర్వే దివసాన్నుబహూనథ । నోపావర్తంత శకునా జాతప్రాణాః స్మ తే యదా ॥ ౩౬॥ కదాచిన్మాసమాత్రేణ సముత్పత్య విహంగమాః । నైవాగచ్ఛంస్తతో రాజన్ ప్రాతిష్ఠత స జాజలిః ॥౩౭॥ తతస్తేషు ప్రనీడేషు జాజలిర్జాతవిస్మయః । సిద్ధోస్మీతి మతిం చక్రే తతస్తం మాన ఆవిశత్ ॥ ౩౮॥ స తథా నిర్గతాన్దృష్ట్వా శకుంతాన్నియతవ్రతః । సంభావితాత్మా సంభావ్య భృశం ప్రీతమనాభవత్ ॥ ౩౯॥ స నద్యాం సముపస్పృశ్య తర్పయిత్వా హుతాశనమ్ । ఉదయంతమథాదిత్యముపాతిష్ఠన్మహాతపాః ॥౪౦॥ సంభావ్య చటకాన్మూర్ధ్ని జాజలిర్జపతాం వరః । ఆస్ఫోటయత్తథాకాశే ధర్మః ప్రాప్తో మయేతి వై ॥౪౧॥ అథాంతరిక్షే వాగాసీత్తాం చ శుశ్రావ జాజలిః । ధర్మేణ న సమస్త్వం వై తులాధారస్య జాజలే ॥౪౨॥ వారాణస్యాం మహాప్రాజ్ఞస్తులాధారః ప్రతిష్ఠితః । సోప్యేవం నార్హతే వక్తుం యథా త్వం భాషసే ద్విజ ॥ ౪౩ ॥ సోమర్షవశమాపన్నస్తులాధారదిదృక్షయా । పృథివీమచరద్రాజన్యత్ర సాయంగృహో మునిః ॥౪౪॥ కాలేన మహతాగచ్ఛత్స తు వారా

ణసీంపురీమ్। విక్రీణంతంచపణ్యానితులాధారందదర్శసః॥ ౪౫॥ సోపిదృష్ట్వైవతంవిప్రమాయాంతంభాండజీవనః । సముత్థాయసుసంహృష్టఃస్వాగతే
నాభ్యపూజయత్ ॥౪౬॥ తులాధారః॥ఆయానేవాసివిదితోమమబ్రహ్మన్నసంశయః। బ్రవీమియత్తువచనంతచ్ఛృణుష్వద్విజోత్తమ॥౪౭॥ సాగరానూ
పమాశ్రిత్యతపస్తప్తంత్వయామహత్। నచధర్మస్యసంజ్ఞాంత్వంపురావేత్థకథంచన ॥౪౮ ॥ తతఃసిద్ధస్యతపసాతవవిప్రశకుంతకాః। క్షిప్రంశిరస్యజా
యంతతేచసంభావితాస్త్వయా॥ ౪౯॥ జాతపక్షాయదాతేచగతాశ్చారీమితస్తతః।మన్యమానస్తతోధర్మంచటకప్రభవంద్విజ॥౫౦॥ఖేవాచంత్వమ
థాశ్రౌషీర్మాంప్రతిద్విజసత్తమ।అమర్షవశమాపన్నస్తతఃప్రాప్తోభవానిహ॥కరవాణిప్రియంకింతేతద్బ్రూహిద్విజసత్తమ ॥ ౫౧ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి-తులాధారజాజలిసంవాదే- ఏకషష్ట్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః ॥ ఇత్యుక్తస్సతదాతేనతులాధారేణధీమతా।ప్రోవాచవచనంధీమాన్జాజలిర్జపతాంవరః॥౧॥జాజలిః॥ విక్రీణతస్సర్వరసాన్సర్వగంధాశ్చవా
ణిజ । వనస్పతీనోషధీశ్చతేషాంమూలఫలానిచ॥ ౨॥ అధ్యగానైష్ఠికీంబుద్ధింకుతస్త్వామిదమాగతమ్.ఏతదాచక్ష్వమేసర్వంనిఖిలేనమహామతే॥౩॥భీ
ష్మః॥ ఏవముక్తస్తులాధారోబ్రాహ్మణేనయశస్వినా। ఉవాచధర్మసూక్ష్మాణివైశ్యోధర్మార్థతత్త్వవిత్ ॥జాజలింకష్టతపసంజ్ఞానతృప్తస్తదానృప॥
౪॥ తులాధారః॥ వేదాహంజాజలేధర్మంసరహస్యంసనాతనమ్।సర్వభూతహితంమైత్రంపురాణంయంజనావిదుః॥౫॥అద్రోహేణైవభూతానామల్ప
ద్రోహేణవాపునః । యావృత్తిస్సపరోధర్మస్తేనజీవామిజాజలే॥ ౬॥ పరచ్ఛిన్నైఃకాష్ఠతృణైర్మయేదంశరణంకృతమ్। అలక్తంపద్మకంతుంగంగం
ధాంశ్చోచ్చావచాంస్తథా॥ ౭॥ రసాంశ్చతాంస్తాన్విప్రర్షేమద్యవర్జాన్బహూనహమ్। క్రీత్వావైప్రతివిక్రీణేపరహస్తాదమాయయా॥ ౮॥ సర్వే
షాంయస్సుహృన్నిత్యంసర్వేషాంచహితేరతః। కర్మణామనసావాచాసధర్మంవేదజాజలే॥౯॥నానురుద్ధ్యేవిరుద్ధ్యేవానద్వేష్మినచకామయే।సమో
హంసర్వభూతేషుపశ్యమేజాజలేవ్రతమ్॥౧౦॥ తులామేసర్వభూతేషుసమాతిష్ఠతిజాజలే। నాహంపరేషాంకృత్యానిప్రశంసామినగర్హయే॥ ౧౧॥ఆ
కాశస్యేవవిప్రేంద్రపశ్యన్లోకస్యచిత్రతామ్ । ఇతిమాంత్వంవిజానీహిసర్వలోకస్యజాజలే॥ ౧౨॥ సమంమతిమతాంశ్రేష్ఠసమలోష్టాశ్మకాంచనమ్।
యథాంధబధిరోన్మత్తాఉచ్ఛ్వాసపరమాస్సదా॥ ౧౩॥ దేవైరపిహితద్వారాఃసోపమాపశ్యతోమమ। యథావృద్ధాతురకృశానిస్స్పృహావిషయాన్ప్రతి॥
౧౪ ॥ తథార్థకామభోగేషుమమాపివిగతాస్పృహా। యదాచాయంనబిభేతియదాచాస్మాన్నబిభ్యతి॥౧౫॥ యదానేచ్ఛతినద్వేష్టిబ్రహ్మసంపద్యతేత
దా। యదానకురుతేభావంసర్వభూతేషుపాపకమ్॥ ౧౬॥కర్మణామనసావాచాబ్రహ్మసంపద్యతేతదా।నభూతోనభవిష్యోస్తినచధర్మోస్తికశ్చన॥
౧౭॥ యోభయస్సర్వభూతానాంసప్రాప్నోత్యభయంపదమ్।యస్మాదుద్విజతేలోకఃసర్వోమృత్యుముఖాదివ॥ ౧౮॥వాక్క్రూరాద్దండపరుషాత్సప్రా
ప్నోతిమహద్భయమ్। యథావద్వర్తమానానాంవృద్ధానాంపుత్రపౌత్రిణామ్॥ ౧౯॥ అనువర్తామహేవృత్తమహింస్రాణాంమహాత్మనామ్।ప్రణష్టశ్శా
శ్వతోధర్మఃసదాచారేణమోహితః॥౨౦॥తేనవైద్యస్తపస్వీవాబలవాన్వావిముహ్యతే।ఆచారాజ్జాజలేప్రాజ్ఞఃక్షిప్రంధర్మమవాప్నుయాత్ ॥ ౨౧॥ఏ
వంయస్సాధుభిర్దాంతశ్చరేదద్రోహచేతసా। నద్యాంచేహయథాకాష్ఠముహ్యమానంయదృచ్ఛయా॥ ౨౨॥ యదృచ్ఛయైవకాష్ఠేనసంధింగచ్ఛేతకేన
చిత్।తత్రాపరాణిదారూణిసంసృజ్యంతేపరస్పరమ్॥౨౩॥తృణకాష్ఠకరీషాణికదాచిన్నసమీచ్ఛయా। యస్మాన్నోద్విజతేభూతంజాతుకించిత్కథంచన॥
౨౪॥ అభయంసర్వభూతేభ్యఃసప్రాప్నోతిసదామునే। యస్మాదుద్విజతేవిద్వన్సర్వలోకోవృకాదివ॥ ౨౫॥క్రోశతస్తీరమాసాద్యయథాసర్వేజలేచ
రాః। ఏవమేవాయమాచారఃప్రాదుర్భూతోయతస్తతః ॥ ౨౬॥ సహాయవాన్ద్రవ్యవాన్యఃసుభగోథపరస్తథా। తతస్తానేవకవయఃశాస్త్రేషుప్రవ

దంత్యుత॥౨౭॥ కీర్త్యర్థమల్పహృల్లేఖాః పటవః కృత్స్ననిర్ణయాః। తపోభిర్యజ్ఞదానైశ్చ వాక్యైః ప్రజ్ఞాశ్రితైస్తథా॥ ౨౮॥ ప్రాప్నోత్యభయదానస్య యద్యత్ఫలమిహాశ్నుతే। లోకే యస్సర్వభూతేభ్యో దదాత్యభయదక్షిణామ్॥౨౯॥ స సర్వయజ్ఞైరీజానః ప్రాప్నోత్యభయదక్షిణామ్। న భూతానామహింసాయా జ్యాయాంధర్మోస్తి కశ్చన ॥ ౩౦ ॥ యస్మాన్నోద్విజతే భూతం జాతు కించిత్కథంచన । సోఽభయం సర్వభూతేభ్యః సంప్రాప్నోతి మహామునే॥ ౩౧॥ యస్మాదుద్విజతే లోకః సర్పాద్వేశ్మగతాదివ। న స ధర్మమవాప్నోతి ఇహలోకే పరత్ర చ॥౩౨॥ సర్వభూతాత్మభూతస్య సమ్యగ్భూతాని పశ్యతః। దేవాపి మార్గే ముహ్యంతి అపదస్య పదైషిణః॥౩౩॥ దానం భూతాభయస్యాహుః సర్వదానేభ్య ఉత్తమమ్ । బ్రవీమి తే సత్యమిదం శ్రద్దధస్వ చ జాజలే॥ ౩౪॥ స ఏవ సుభగో భూత్వా పునర్భవతి దుర్భగః। వ్యాపత్తిం కర్మణాం దృష్ట్వా జుగుప్సంతి జనాస్సదా॥౩౫॥ అకారణో హి నైవాస్తి ధర్మస్సూక్ష్మో హి జాజలే। భూతభవ్యార్థమేవేహ ధర్మప్రవచనం కృతమ్॥౩౬॥ సూక్ష్మత్వాన్న స విజ్ఞాతుం శక్యతే బహునిహ్నవః। ఉపలభ్యాంతరా చాన్యానాచారానవబుధ్యతే॥౩౭॥ యే చాచ్ఛిందంతి వృషణాన్యే చ భిందంతి మస్తకాన్। వహంతి మహతో భారాన్బధ్నంతి దమయంతి చ॥ ౩౮ ॥ హత్వా సత్త్వాని ఖాదంతి తాన్కథం న విగర్హసే। మానుషా మానుషానేవ దాసభావేన భుంజతే॥ ౩౯ ॥ వధబంధనిరోధేన కారయింతి దివానిశమ్। ఆత్మనశ్చాపి జానాతి యద్దుఃఖం వధబంధనే॥౪౦॥ పంచేంద్రియేషు భూతేషు సర్వం వసతి దైవతమ్। ఆదిత్యశ్చంద్రమా వాయుర్బ్రహ్మా ప్రాణః క్రతుర్యమః॥ ౪౧॥ తాని జీవాని విక్రీయ కా మృతేషు విచారణా। అజోఽగ్నిర్వరుణో మేషః సూర్యోఽశ్వః పృథివీ విరాట్॥౪౨॥ ధేనుర్వత్సశ్చ సోమో వై విక్రీయైతన్న సిద్ధ్యతి। కా తైలే కా ఘృతే బ్రహ్మన్మధున్యప్యౌషధేషు వా॥ ౪౩॥ అదంశమశకే దేశే సుఖసంవర్ధితాన్పశూన్। తాంశ్చ మాతుః ప్రియాన్ జానన్నాక్రమ్య బహుధా నరాః॥౪౪॥ బహుదంశాకులాన్దేశాన్నయంతి బహుకర్దమాన్। వాహసంపీడితా ధుర్యాః సీదంత్యవిధినాపరే॥౪౫॥ న మన్యే భ్రూణహత్యాపి విశిష్టా తేన కర్మణా । కృషిం సాధ్వితి మన్యంతే సా చ వృత్తిస్సుదారుణా॥౪౬॥ భూమిం భూమిశయాంశ్చైవ హంతి కాష్ఠమయోముఖమ్। తథైవానడుహో యుక్తాన్సమవేక్షస్వ జాజలే॥ ౪౭॥ అఘ్న్యా ఇతి గవాం నామ క ఏతా హంతుమర్హతి। మహచ్చకారాకుశలం వృషం గాం వాలభేత్తు యః॥౪౮॥ ఋషయో యతయో హ్యేతన్నహుషే ప్రత్యవేదయన్। గాం మాతరం చాప్యవధీర్వృషభం చ ప్రజాపతిమ్॥౪౯॥ అకార్యం నహుషాకార్షీర్లప్స్యామస్త్వత్కృతే వ్యథామ్। శతం చైకం చ రోగాణాం సర్వభూతేష్వపాతయన్॥ ౫౦॥ ఋషయస్తే మహాభాగాః ప్రజాస్వేవ హి జాజలే। భ్రూణహం నహుషం త్వాహుర్న తే హోష్యామహే హవిః॥౫౧॥ ఇత్యుక్త్వా తే మహాత్మానః సర్వే తత్త్వార్థదర్శినః। ఋషయో యతయశ్శాంతాస్తపసా ప్రత్యవేదయన్॥౫౨॥ ఈదృశానశివాన్ఘోరానాచారానిహ జాజలే। కేవలాచరితత్వాత్తు నిపుణో నావబుధ్యసే॥౫౩॥ కారణాద్ధర్మమన్విచ్ఛేన్న లోకచరితం చరేత్ । యో హన్యాద్యశ్చ మాం స్తౌతి తత్రాపి శృణు జాజలే॥౫౪॥ సమౌ తావపి మే స్యాతాం న హి మే స్తః ప్రియాప్రియే। ఏతదీదృశకం ధర్మం ప్రశంసంతి మనీషిణః॥౫౫॥ ఉపపత్త్యా హి సంపన్నో యతిభిశ్చైవ సేవ్యతే । సతతం ధర్మశీలైశ్చ నిపుణేనోపలక్షితః॥౫౬॥ .... *

ఇతి - తులాధారజాజలిసంవాదే - ద్విషష్ట్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః,

జాజలిః ॥ అయం ప్రవర్తితో ధర్మస్తులాం ధారయతా త్వయా। స్వర్గద్వారం చ వృత్తిం చ భూతానామవరోత్స్యతే॥౧॥ కృష్యా హ్యన్నం ప్రభవతి తతస్త్వమపి జీవసి। పశుభిశ్చౌషధీభిశ్చ మర్త్యా జీవంతి వాణిజ॥౨॥ తతో యజ్ఞః ప్రభవతి నాస్తిక్యమపి జల్పసి। న హి వర్తేదయం లోకో వార్తాముత్సృజ్య కేవలామ్॥౩॥ తులాధారః॥ వక్ష్యామి జాజలే వృత్తిం నాస్మి బ్రాహ్మణ నాస్తికః। న యజ్ఞం చ వినిందామి యజ్ఞవిత్తు సుదుర్లభః॥౪॥ నమో బ్రాహ్మణయజ్ఞాయ యే చ యజ్ఞవిదో జనాః। స్వయజ్ఞం బ్రాహ్మణా హిత్వా క్షాత్రం యజ్ఞమిహాస్థితాః॥ ౫॥ లుబ్ధైర్విత్తపరైర్బ్రహ్మన్నాస్తికైస్సంప్రవర్తితమ్। వేదవాదానవి

జ్ఞాయసత్యాభాసమివానృతమ్॥ ౬॥ ఇదందేయమిదందేయమితిచాయంప్రశస్యతే । అతస్తైన్యంప్రభవతివికర్మాణిచజాజలే॥ ౭॥ యదేవసుకృతంహ
వ్యంతేనతుష్యంతిదేవతాః।నమస్కారేణహవిషాస్వాధ్యాయైరౌషధైస్తథా॥౮॥ పూజాస్యాద్దేవతానాంహియథాశాస్త్రనిదర్శనమ్। ఇష్టాపూర్తాద
సాధూనాంవిగుణాజాయతేప్రజా॥౯॥ లుబ్ధేభ్యోజాయతేలుబ్ధఃసమేభ్యోజాయతేసమః । యజమానస్తథాత్మానమృత్విజశ్చతథాప్రజాః॥౧౦॥యజ్ఞా
త్ప్రజాప్రభవతినభసోంభఇవామలమ్ । అగ్నౌప్రాస్తాహుతిర్బ్రహ్మన్నాదిత్యముపగచ్ఛతి॥౧౧॥ ఆదిత్యాజ్జాయతేవృష్టిర్వృష్టేరన్నంతతఃప్రజాః । త
స్మాత్సునిష్ఠితాఃపూర్వేసర్వాన్కామాంశ్చలేభిరే॥౧౨॥అకృష్టపచ్యాపృథివీఆశీర్భిర్వీరుధోభవన్। నతేయజ్ఞేష్వాత్మసువాఫలంపశ్యంతికించన॥౧౩॥శం
కమానాఃఫలంయజ్ఞేయేయజేరన్కథంచన। జాయంతేసాధవోధూర్తాలుబ్ధావిత్తప్రయోజనాః॥ ౧౪॥ సస్మపాపకృతాన్లోకాన్గచ్ఛేదశుభకర్మ
ణా। ప్రమాణమప్రమాణేనయఃకుర్యాదశుభంనరః॥౧౫॥ పాపాత్మాసోకృతప్రజ్ఞఃసదైవేహద్విజోత్తమ। కర్తవ్యమితికర్తవ్యంవేత్తియోబ్రాహ్మణో
భయమ్॥ ౧౬॥ బ్రహ్మైవవర్తతేలోకేనైవకర్తవ్యతాంపునః। విగుణంచపునఃకర్మజ్యాయఇత్యనుశుశ్రుమ॥ ౧౭॥సర్వభూతోపఘాతశ్చఫలభావేచ
సంయమః। సత్యయజ్ఞాదమయజ్ఞాఅర్ధలుబ్ధార్థతృప్తయః॥ ౧౮॥ ఉత్పన్నత్యాగినస్సర్వేజనాఆసన్నమత్సరాః। క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞతత్త్వజ్ఞాస్స్వయజ్ఞ
పరినిష్ఠితాః॥ ౧౯॥ బ్రాహ్మంవేదమధీయంతస్తోషయంత్యపరానపి। అఖిలందైవతంసర్వంబ్రహ్మబ్రహ్మణిసంశ్రితమ్॥ ౨౦॥తుష్యంతితృప్యతోదేవాస్తృ
ప్తాస్తృప్తస్యజాజలే। యథాసర్వరసైస్తృప్తోనాభినందతికించన ॥ ౨౧ ॥ తథాప్రజ్ఞానతృప్తస్యనిత్యతృప్తిస్సుఖోదయా। ధర్మారామాధర్మసుఖాః
కృత్స్నవ్యవసితాస్తథా॥౨౨॥ అస్తినస్తత్త్వతోభూయఇతిప్రాజ్ఞస్త్వవేక్షతే। జ్ఞానవిజ్ఞానినఃకేచిత్పరంపారంతితీర్షవః॥౨౩॥అతీవపుణ్యదంపుణ్యం
పుణ్యాభిజనసంహితమ్। యత్రగత్వానశోచంతినచ్యవంతివ్యథంతివా॥ ౨౪ ॥ తేతుతద్బ్రహ్మణఃస్థానంప్రాప్నువంతీహసాత్త్వికాః।నైవతేస్వర్గమి
చ్ఛంతినయజంతియశోధనైః॥౨౫॥ సతాంవర్త్మానువర్తంతేయజంతేత్వవిహింసయా। వనస్పతీనోషధీశ్చఫలంమూలంచతేవిదుః॥౨౬॥నచైతానృ
త్విజోలుబ్ధాయాజయంతిఫలార్థినః। స్వమేవచార్థంకుర్వాణాయజ్ఞంచక్రుఃపునర్ద్విజాః॥౨౭॥పరినిష్ఠితకర్మాణఃప్రజానుగ్రహకామ్యయా।తస్మా
త్తానృత్విజోలుబ్ధాయాజయంత్యశుభాన్నరాన్॥ ౨౮ ॥ ప్రాపయేయుఃప్రజాస్స్వర్గంస్వధర్మాచరణేనవై । ఇతిమేవర్తతేబుద్ధిఃసమాసర్వత్రజాజ
లే॥౨౯॥ యానియజ్ఞేష్విహేజ్యంతిసదాప్రాజ్ఞాద్విజర్షభాః। తేనతేదేవయానేనపథాయాంతిమహామునే॥౩౦॥ ఆవృత్తిస్తత్రచైకస్యనాస్త్యావృత్తి
ర్మనీషిణః। ఉభౌతౌదేవయానేనగచ్ఛతోజాజలేయథా॥౩౧॥ స్వయంచైషామనడుహోయుజ్యంతిచవహంతిచ।స్వయముస్రాశ్చదుహ్యంతేమన
స్సంకల్పసిద్ధిభిః॥౩౨॥ స్వయంయూపానుపాదాయయజంతేస్వాప్తదక్షిణైః । యస్తథాభావితాత్మాస్యాత్సగామాలబ్ధుమర్హతి॥ ౩౩॥ ఓషధీభిస్త
థాబ్రహ్మన్యజేరంస్తేనతాదృశాః। ఇతిత్యాగంపురస్కృత్యతాదృశంప్రబ్రవీమితే॥౩౪॥నిరాశిషమనారంభంనిర్నమస్కారమస్తుతిమ్।అక్షీణంక్షీణక
ర్మాణంతందేవాబ్రాహ్మణంవిదుః॥౩౫॥ నశ్రావయన్నచయజన్నదదద్బ్రాహ్మణేషుచ। కామ్యాంవృత్తింలిప్సమానఃకాంగతింయాతిజాజలే॥ ఇదంతు
దైవతంకృత్వాయథాయజ్ఞమవాప్నుయాత్ ॥౩౬॥ జాజలిః॥ నవైమునీనాంశృణుమఃస్మతత్త్వంప్రచ్ఛామితేవాణిజకష్టమేతత్ । పూర్వేపూర్వేచా
స్యనావేక్షమాణానాతఃపరంతమృషయఃస్థాపయంతి॥ ౩౭ ॥ యస్మిన్నేవాత్మతీర్థేనపశవఃప్రాప్నుయుర్మఖమ్ । అథస్మకర్మణాకేనవాణిజప్రా
ప్నుయాత్సుఖమ్॥శంసమేతన్మహాప్రాజ్ఞభృశంవైశ్రద్దధామితే॥౩౮॥తులాధారః॥ఉతయజ్ఞాఉతాయజ్ఞామఖంనార్హంతితేక్వచిత్। ఆజ్యేనపయసా
దధ్నాపూర్ణాహుత్యావిశేషతః ॥౩౯ ॥ వాలైశ్శృంగేణపాదేనసంభవత్యేవగౌర్మఖమ్।పత్నీంచానేనవిధినాప్రకరోతినియోజయన్॥౪౦॥ఇష్టంతు

దైవతంకృత్వాయథాయజ్ఞమవాప్నుయాత్। పురోడాశోహిసర్వేషాంపశూనాంమేధ్యఉచ్యతే॥౪౧॥సర్వానద్యస్సరస్వత్యఃసర్వేపుణ్యాశ్శిలోచ్చయాః। జాజలేతీర్థమాత్మైవమాస్మదేశాతిథిర్భవ॥౪౨॥ ఏతానీదృశకాన్ధర్మానాచరన్నిహజాజలే। కారణైర్ధర్మమన్విచ్ఛన్సలోకానాప్నుతేశుభాన్॥ ౪౩॥ భీష్మః॥ ఏతానీదృశకాన్ధర్మాన్తులాధారఃప్రశంసతి। ఉపపత్త్యాభిసంపన్నాన్నిత్యంసద్భిర్నిషేవితాన్॥౪౪॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- తులాధారజాజలిసంవాదే- త్రిషష్ట్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

తులాధారః॥ సద్భిర్వాయదివాసద్భిఃపంథానమిమమాస్థితమ్। ప్రత్యక్షంక్రియతాంసాధుతతోజ్ఞాస్యసితద్యథా॥౧॥ ఏతేశకుంతాబహవఃసమంతాద్విచరంతిహ। తవోత్తమాంగేసంభూతాఃశ్యేనాశ్చాన్యాశ్చజాతయః॥౨॥ ఆహ్వయైతాన్మహాబ్రహ్మన్విశమానాంస్తతస్తతః। పశ్యైనాన్హస్తపాదైశ్చశ్లిష్టాన్దేహేషుసర్వశః॥౩॥ సంభావయంతిపితరంత్వయాసంభావితాఃఖగాః। అసంశయంపితావైత్వంపుత్రానాహ్వయజాజలే॥౪॥ భీష్మః॥ తతోజాజలినాతేనసమాహూతాఃపతత్రిణః। వాచముచ్చారయంతిస్మధర్మస్యవచనాత్కిల॥ ౫॥ అహింసాదికృతంకర్మఇహచైవపరత్రచ।శ్రద్ధాంనిహంతివైబ్రహ్మన్సాహతాహంతితంనరమ్॥౬॥ సమానాంశ్రద్దధానానాంసంయతానాంసుచేతసామ్। కుర్వతాంయజ్ఞఇత్యేవనయజ్ఞోజాతునేష్యతే॥ ౭॥ శ్రద్ధావైవస్వతీసేయంసూర్యస్యదుహితాద్విజ। సావిత్రీప్రసవిత్రీచబహిర్వాఙ్మనసీతతః॥౮॥ వాగ్వృద్ధంత్రాయతేశ్రద్ధామనోవృద్ధంచభారత। శ్రద్ధావృద్ధంవాఙ్మనసీనయజ్ఞస్త్రాతుమర్హతి॥౯॥ అత్రగాథాబ్రహ్మగీతాఃకీర్తయంతిపురావిదః। శుచేరశ్రద్దధానస్యశ్రద్దధానస్యచాశుచేః॥౧౦॥ దేవావిత్తమమన్యంతసదృశంయజ్ఞకర్మణి। శ్రోత్రియస్యకదర్యస్యవదాన్యస్యచవార్ధుషేః॥ ౧౧॥ మీమాంసిత్వోభయందేవాఃసమమన్నమకల్పయన్। ప్రజాపతిస్తానువాచవిషమంకృతమిత్యుత ॥ ౧౨ ॥ శ్రద్ధాపూతంవదాన్యస్యహతమశ్రద్ధయేతరత్। భోజ్యమన్నంవదాన్యస్యకదర్యస్యనవార్ధుషేః॥ ౧౩॥ అశ్రద్దధానఏవైకోదేవానాంనార్హతేహవిః। తస్యైవాన్నంనభోక్తవ్యమితిధర్మవిదోవిదుః॥ ౧౪॥ అశ్రద్ధాపరమంపాపంశ్రద్ధాపాపప్రమోచనీ।జహాతిపాపంశ్రద్ధావాన్సర్పోజీర్ణామివత్వచమ్ ॥ ౧౫ ॥ జ్యాయసీయాపవిత్రాణాంనివృత్తిశ్శ్రద్ధయాసహ।నివృత్తశీలదోషోయః శ్రద్ధావాన్పూతఏవసః ॥ ౧౬॥కింతస్యతపసాకార్యంకింవృత్తేనకిమాత్మనా।శ్రద్ధామయోయంపురుషోయోయచ్ఛ్రద్ధస్సఏవసః॥౧౭॥ఇతిధర్మస్సమాఖ్యాతఃసద్భిర్ధర్మార్థదర్శిభిః। వయంజిజ్ఞాసమానాస్తుసంప్రాప్తాధర్మదర్శనాత్ ॥ ౧౮॥ శ్రద్ధాంకురుమహాప్రాజ్ఞతతఃప్రాప్స్యసియత్పరమ్॥ శ్రద్ధావాన్శ్రద్దధానశ్చధర్మశ్చైవహిజాజలే॥ స్వవర్త్మనిస్థితశ్చైవగరీయానేవజాజలే ॥ ౧౯ ॥ భీష్మః॥తతోచిరేణకాలేనతులాధారస్సఏవచ। దివంగత్వామహాప్రాజ్ఞౌవిహరేతాంయథాసుఖమ్॥ ౨౦॥ స్వంస్వంస్థానముపాగమ్యస్వకర్మపరివర్జితమ్। ఏవంబహువిధార్థంచతులాధారేణభాషితమ్॥ ౨౧॥ సమ్యక్చైవముపాలబ్ధోధర్మశ్చోక్తస్సనాతనః।తస్యవిఖ్యాతవీర్యస్యశ్రుత్వావాక్యానిసద్విజః॥౨౨॥తులాధారస్యకౌంతేయశాంతిమేవాభ్యపద్యత। ఏవంబహుమతార్థంచతులాధారేణభాషితమ్॥తథౌపమ్యేనదేశేనకింభూయశ్శ్రోతుమిచ్ఛసి॥౨౩॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభావతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - తులాధారజాజలిసంవాదే-చతుష్షష్ట్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। ప్రజానామనుకంపార్థంగీతంరాజ్ఞావిచఖ్నునా॥౧ ॥ఛిన్నస్థూణంవృషందృష్ట్వావిలాపంచగవాంభృశమ్। గోగ్రహేయజ్ఞవాటస్యప్రేక్షమాణస్సపార్థివః॥ ౨॥ స్వస్తిగోభ్యోస్తులోకేషుతతోనిర్వచనంకృతమ్।హింసాయాంహిప్రవృత్తాయామాశీరేషాతుకల్పితా॥౩॥అవ్యవస్థితమర్యాదైర్విమూఢైర్నాస్తికైర్నరైః।సంశయాత్మభిరవ్యక్తైర్హింసాసమనువర్ణితా॥౪॥సర్వాన్కర్మస్వహిం

సాంహితధర్మాత్మా మనురబ్రవీత్ । కామకారాద్విహింసంతి బహిర్వేద్యాం పశూన్నరాః॥౫॥ తస్మాత్ప్రమాణతః కార్యో ధర్మస్సూక్ష్మో విజానతా। అహింసా సర్వభూతేభ్యో ధర్మేభ్యో జ్యాయసీ మతా॥౬॥ ఉపోష్య సంశితో భూత్వా హిత్వా వేదకృతాశ్శ్రుతీః। ఆచార ఇత్యనాచారాః కృపణాః ఫలహేతవః॥౭॥ యది యజ్ఞాంశ్చ వృక్షాంశ్చ యూపాంశ్చోద్దిశ్య మానవాః। వృథా మాంసాని ఖాదంతి నైష ధర్మః ప్రశస్యతే॥ ౮॥ సురాం మత్స్యాన్మధు మాంసమాసవం కృసరౌదనమ్। ధూర్తైః ప్రవర్తితం హ్యేతన్నైతద్వేదేషు కల్పితమ్॥౯॥ మానాన్మోహాచ్చ లోభాచ్చ లౌల్యమేతత్ప్రకల్పితమ్। విష్ణుమేవాభిజానంతి సర్వయజ్ఞేషు బ్రాహ్మణాః॥ ౧౦॥ పాయసైస్సుమనోభిశ్చ తస్యాపి యజనం స్మృతమ్। యజ్ఞియాశ్చైవ యే వృక్షా వేదేషు పరికల్పితాః॥ ౧౧॥ యచ్చాపి కించిత్కర్తవ్యమన్యచ్చోక్షైస్సుసంస్కృతమ్। మహాసత్త్వైశ్శుద్ధభావైః సర్వం దేవార్హమేవ తత్ ॥ ౧౨॥ యుధిష్ఠిరః॥ శరీరమాపదశ్చాపి వివదంత్యవిహింసతః। కథం యాత్రా శరీరస్య నిరారంభస్య సేత్స్యతే॥ ౧౩॥ భీష్మః॥ యథా శరీరం న గ్లాయేత్ నేయాన్మృత్యువశం యథా। తథా కర్మసు వర్తేత సమర్థో ధర్మమాచరేత్ ॥౧౪॥

.... *

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- విచఖ్నుగీతాయాం- పంచషష్ట్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కథం కార్యం పరీక్షేత శీఘ్రం వాఽథ చిరేణ వా। సర్వథా కార్యదుర్గేఽస్మిన్ భవాన్నః పరమో గురుః ॥ ౧ ॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। చిరకారేస్తు యత్పూర్వం వృత్తమాంగిరసే కులే॥౨॥ చిరకారిక భద్రం తే భద్రం తే చిరకారిక। చిరకారీ హి మేధావీ నాపరాధ్యతి కర్మసు॥౩॥ చిరకారీ మహాప్రాజ్ఞో గౌతమస్యాభవత్సుతః । చిరేణ సర్వకార్యాణి విమృశ్యార్థాన్ప్రపద్యతే॥ ౪ ॥ చిరసంచింతయత్యర్థాంశ్చిరజాగ్రత్ చిరం స్వపన్। చిరం కార్యాభిపత్తిం చ చిరకారీ తథోచ్యతే॥౫॥ అలసగ్రహణం ప్రాప్తో దుర్మేధావీ తథోచ్యతే। బుద్ధిలాఘవయుక్తేన జనేనాదీర్ఘదర్శినా॥౬॥ వ్యభిచారే తు కస్మింశ్చిద్వ్యతిక్రమ్యాపరాన్సుతాన్। పిత్రోక్తః కుపితేనాథ జహీమాం జననీమితి॥ ౭॥ ఇత్యుక్త్వా స తదా విప్రో గౌతమో జపతాం వరః। అవిమృశ్య మహాభాగో వనమేవ జగామ సః॥౮॥ స తథేతి చిరేణోక్త్వా స్వభావాచ్చిరకారికః। విమృశ్య చిరకారిత్వాచ్చింతయామాస వై చిరమ్॥౯॥ పితురాజ్ఞాం కథం కుర్యాం న హన్యాం మాతరం కథమ్। కథం ధర్మచ్ఛలేనాస్మిన్నిమజ్జేయమసాధువత్ ॥౧౦॥ పితురాజ్ఞా పరో ధర్మః స్వధర్మో మాతృరక్షణమ్। అస్వతంత్రం చ పుత్రత్వం కిం ను మాం నానుపీడయేత్ ॥౧౧॥ స్త్రియం హత్వా మాతరం చ కో హి జాతు సుఖీ భవేత్ । పితరం చాప్యవజ్ఞాయ కః ప్రతిష్ఠామవాప్నుయాత్ ॥ ౧౨॥ అనవజ్ఞా పితుర్యుక్తా ధారణం మాతృరక్షణమ్। యుక్తక్షమావుభావేతౌ నాతివర్తేత మాం కథమ్॥౧౩॥ పితా హ్యాత్మానమాధత్తే జాయాయాం జజ్ఞివానితి। శీలచారిత్రగోత్రస్య ధారణార్థం కులస్య చ॥౧౪॥ సోఽహం మాత్రా స్వయం పిత్రా పుత్రత్వే ప్రకృతః పునః। విజ్ఞానం మే కథం న స్యాద్ద్వౌ బుద్ధ్యే చాత్మసంభవమ్॥౧౫॥ జాతకర్మణి యత్ప్రాహ పితా యచ్చోపకర్మణి। పర్యాప్తస్స దృఢీకారః పితుర్గౌరవనిశ్చయే॥౧౬॥ గురురగ్ర్యః పరో ధర్మః పోషణాధ్యాపనాన్వితః। పితా యదాహ ధర్మస్స వేదేష్వపి సునిశ్చితః॥౧౭॥ ప్రీతిమాత్రం పితుః పుత్రః సర్వం పుత్రస్య వై పితా। శరీరాదీని దేయాని పితా త్వేకః ప్రయచ్ఛతి॥౧౮॥ తస్మాత్పితుర్వచః కార్యం న విచార్యం కథంచన। పాతకాన్యపి పూయంతే పితుశ్శాసనకారిణః॥౧౯॥ భోగ్యే భోజ్యే ప్రవచనే సర్వలోకనిదర్శనే। భర్త్రా చైవ సమాయోగే సీమంతోన్నయనే తథా॥౨౦॥ పితా ధర్మః పితా స్వర్గః పితా హి పరమం తపః। పితరి ప్రీతిమాపన్నే సర్వాః ప్రీయంతి దేవతాః॥౨౧॥ ఆశిషస్తా భజంత్యేనం పురుషం ప్రాహ యత్పితా। నిష్కృతిస్సర్వపాపానాం పితా యచ్చాభినందతి॥౨౨॥ ముచ్యతే బంధనాత్పుష్పం ఫలం వృక్షాత్ప్రముచ్యతే। క్లిశ్యన్నపి సుతం స్నేహైః పితా పుత్రం న ముంచతి॥౨౩॥ ఏతద్విచింతితం తావత్పుత్రస్య పితృగౌరవమ్। పితా నాల్పతరం స్థానం చింతయిష్యామి మాతరమ్॥ ౨౪॥ యో హ్యయం మయి సంఘాతో మర్త్యత్వే పాంచభౌతికః। అస్య మే జననీ హేతుః పావకస్య యథాఽరణిః॥౨౫॥ మాతా దేహారణిః

పుంసాం సర్వస్యార్థస్య నిర్వృతః। మాతృలాభే సనాథత్వమనాథత్వం విపర్యయే॥ ౨౬॥ న చ శోచతి నాప్యేనం స్థావిర్యమపకర్షతి। శ్రియా హీనోపి యో గేహమంబేతి ప్రతిపద్యతే॥ ౨౭॥ పుత్రపౌత్రోపపన్నోపి జననీం యస్సమాశ్రితః। అపి వర్షశతస్యాంతే స ద్విహాయనవచ్చరేత్ ॥౨౮॥ సమర్థం వా సమర్థం వా కృశం వాప్యకృశం తథా। రక్షత్యేవ సుతం మాతా నాన్యః పోష్టా విధానతః॥౨౯॥ తదా స వృద్ధో భవతి తదా భవతి దుఃఖితః। తదా శూన్యం జగత్తస్య యదా మాత్రా వియుజ్యతే॥ ౩౦॥ నాస్తి మాతృసమా ఛాయా నాస్తి మాతృసమా గతిః। నాస్తి మాతృసమం త్రాణం నాస్తి మాతృసమా ప్రియా॥౩౧॥ కుక్షిసంధారణాద్ధాత్రీ జననాజ్జననీ స్మృతా। అంగానాం వర్ధనాదంబా వీరసూత్వేన వీరసూః॥౩౨॥ శిశోశ్శుశ్రూషణాచ్ఛుశ్రూర్మాతా దేహమనంతరమ్। చేతనావాన్నరో హన్యాద్యస్య నాశు చిరం శిరః॥౩౩॥ దంపత్యోః ప్రాణసంశ్లేషే యోభిసంధిః కృతః కిల। తం మాతా చ పితా చేతి భూతార్థో మాతరి స్థితః॥౩౪॥ మాతా జానాతి యద్గోత్రం మాతా జానాతి యస్య సః। మాతుర్భరణమాత్రేణ ప్రీతిస్నేహః పితుః ప్రజాః॥౩౫॥ పాణిబంధం స్వయం కృత్వా సహధర్మముపేత్య చ। యదా యాస్యంతి పురుషాః స్త్రియో నార్హంతి యాచ్యతామ్॥౩౬॥ భరణాద్ధి స్త్రియా భర్తా పాత్యాచ్చైవ స్త్రియాః పతిః। గుణస్యాస్య నివృత్తౌ తు న భర్తా న పునః పతిః॥౩౭॥ ఏవం స్త్రీ నాపరాధ్నోతి నర ఏవాపరాధ్యతి। వ్యుచ్చరంశ్చ మహాదోషం నర ఏవాపరాధ్యతి॥ ౩౮॥ స్త్రియా హి పరమో భర్తా దైవతం పరమం స్మృతమ్। తస్యాత్మనా తు సదృశమాత్మానం పరమం దదౌ॥౩౯॥ నాపరాధోస్తి నారీణాం నర ఏవాపరాధ్యతి। సర్వకార్యాపరాధ్యత్వాన్నాపరాధ్యంతి చాంగనాః॥౪౦॥ యశ్చ నోక్తోథ నిర్దేశః స్త్రియా మైథునతృప్తయే। తస్య స్మారయతో వ్యక్తమధర్మో నాస్తి సంశయః॥౪౧॥ యావన్నారీం మాతరం చ గౌరవే చాధికే స్థితామ్। అవధ్యాం తు విజానీయుః పశవోప్యవిచక్షణాః॥౪౨॥ దేవతానాం సమావాయమేకస్థం పితరం విదుః। మర్త్యానాం దేవతానాం చ స్నేహాదభ్యేతి మాతరమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఏవం విమృశతస్తస్య చిరకారితయా బహు। దీర్ఘః కాలో వ్యతిక్రాంతస్తతోస్యాభ్యాగమత్పితా॥౪౪॥ మేధాతిథిర్మహాప్రాజ్ఞో గౌతమస్తపసి స్థితః। విమృశ్య తేన కాలేన పత్న్యాస్సంస్థావ్యతిక్రమమ్॥౪౫॥ సోబ్రవీద్భృశసంతప్తో దుఃఖేనాశ్రూణి వర్తయన్। శ్రుతధైర్యప్రసాదేన పశ్చాత్తాపముపాగతః ॥ ౪౬ ॥ ఆశ్రమం మమ సంప్రాప్తస్త్రిలోకేశః పురందరః। అతిథివ్రతమాస్థాయ బ్రాహ్మణం రూపమాస్థితః ॥ ౪౭॥ స మయా సాంత్వితో వాగ్భిః స్వాగతేనాభిపూజితః। అర్ఘ్యం పాద్యం యథాన్యాయం మయా చ ప్రతిపాదితః॥౪౮॥ పరవానస్మి చేత్యుక్తః ప్రణయిష్యతి తేన చ। అత్ర చాకుశలే జాతే స్త్రియా నాస్తి వ్యతిక్రమః ॥ ౪౯ ॥ ఏవం న స్త్రీ న చైవాహం నాధ్వగస్త్రిదశేశ్వరః। అపరాధ్యతి ధర్మస్య ప్రమాదస్త్వపరాధ్యతి ॥ ౫౦॥ ఈర్ష్యాజం వ్యసనం ప్రాహుస్తేన చైవోర్ధ్వరేతసః। ఈర్ష్యయా త్వహమాక్షిప్తో మగ్నో దుష్కృతసాగరే॥౫౧॥ హత్వా సాధ్వీం చ నారీం చ వ్యసనిత్వాచ్చ వాసితామ్। భర్తవ్యత్వేన భార్యాం చ కో ను మాం తారయిష్యతి॥౫౨॥ అంతరేణ మయాజ్ఞప్తశ్చిరకారీత్యుదారధీః। యద్యద్య చిరకారీ స్యాత్స మాం త్రాయేత పాతకాత్ ॥ ౫౩॥ చిరకారిక భద్రం తే భద్రం తే చిరకారిక। యద్యద్య చిరకారత్వం తతోసి చిరకారిక॥౫౪॥ త్రాహి మాం మాతరం చైవ తపో యచ్చార్జితం మయా। ఆత్మానం పరకేభ్యశ్చ భవాద్య చిరకారికః॥౫౫॥ సహజం చిరకారిత్వమతిప్రజ్ఞతయా తవ। సఫలం తత్తథా తేస్తు భవాద్య చిరకారికః॥౫౬॥ చిరమాశంసితో మాత్రా చిరం గర్భేణ ధారిత। సఫలం చిరకారిత్వం కురు త్వం చిరకారిక॥౫౭॥ చిరాయతే చ సంతాపాచ్చిరం స్వపితి ధారితః। ఆవయోశ్చిరసంతాపాదవేక్ష్య చిరకారిక॥ ౫౮॥ ఏవం స దుఃఖితో రాజన్మహర్షిర్గౌతమస్తదా। చిరకారిం దదర్శాథ పుత్రం స్థితమథాంతికే॥౫౯॥ చిరకారీ తు పితరం దృష్ట్వా పరమదుఃఖితః। శస్త్రం త్యక్త్వా తతో మూర్ధ్నా ప్రసాదాయోపచక్రమే॥౬౦॥ గౌతమస్తం తతో దృష్ట్వా శిరసా పతితం భువి। పత్నీం చైవ నిరాకారాం పరామభ్యాగమన్ముదమ్॥౬౧॥ న హి సా తేన సంభేదం పత్నీ నీతా మహాత్మనా। విజనే వాశ్రమస్థేన పుత్రశ్చాపి సమాహి

తః॥ ౬౨॥ హన్యా ఇతి సమాదేశః శస్త్రపాణౌ సుతే స్థితే। వినీతే ప్రసవత్వర్థే వివాసే చాత్మకర్మసు॥ ౬౩॥ బుద్ధిశ్చాసీత్సుతం దృష్ట్వా పితుశ్చరణయోర్న
తమ్। శస్త్రగ్రహణచాపల్యం సంవృణోతి భయాదితి॥ ౬౪॥ తతః పిత్రా చిరం స్తుత్వా చిరం చాఘ్రాయ మూర్ధని। చిరం దోర్భ్యాం పరిష్వజ్య చిరంజీవేత్యు
దాహృతః॥ ౬౫॥ ఏవం స గౌతమః పుత్రం ప్రీతిహర్షగుణైర్యుతః। అభినంద్య మహాప్రాజ్ఞ ఇదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౬౬॥ చిరకారిక భద్రం తే చిరకారీ చిరం భవ। చి
రాయ యది తే సౌమ్య చిరమస్మి న దుఃఖితః॥ ౬౭॥ గాథాశ్చాప్యబ్రవీద్విద్వాన్గౌతమో మునిసత్తమః। చిరకారిషు ధీరేషు గుణోద్దేశసమాశ్రయాః॥ ౬౮॥ చి
రేణ మిత్రం బధ్నీయాచ్చిరేణ చ కృతం త్యజేత్ । చిరేణ హి కృతం మిత్రం చిరం ధారణమర్హతి॥ ౬౯॥ రాగే దర్పే చ మానే చ ద్రోహే పాపే చ కర్మణి। అప్రి
యే చైవ కర్తవ్యే చిరకారీ ప్రశస్యతే॥ ౭౦॥ బంధూనాం సుహృదాం చైవ భృత్యానాం స్త్రీజనస్య చ। అవ్యక్తేష్వపరాధేషు చిరకారీ ప్రశస్యతే॥ ౭౧॥ ఏవం
స గౌతమస్తత్ర ప్రీతః పుత్రస్య భారత। కర్మణానేన కౌరవ్య చిరకారితయా తథా॥ ౭౨॥ ఏవం సర్వేషు కార్యేషు విమృశ్య పురుషస్తతః। చిరేణ నిశ్చయం కృ
త్వా చిరం న పరితప్యతే ॥ ౭౩॥ చిరం ధారయతే రోషం చిరం కర్మ నియచ్ఛతి। పశ్చాత్తాపకరం కర్మ న కించిదుపపద్యతే॥ ౭౪॥ చిరం వృద్ధానుపాసీత చిరమ
న్వాస్య పూజయేత్ । చిరం ధర్మాన్నిషేవేత కుర్యాచ్చాన్వేషణం చిరం॥ ౭౫॥ చిరమన్వాస్య విదుషశ్చిరం శిష్టాన్నిషేవ్య చ। చిరం వినీయ చాత్మానం చిరం యా
త్యనవజ్ఞతామ్ ॥ ౭౬ ॥ బ్రువతశ్చ పరస్యాపి వాక్యం ధర్మోపసంహితమ్। చిరం పృష్టోపి చ బ్రూయాచ్చిరం న పరితప్యతే॥ ౭౭॥ ఉపాస్య బహులాస్తస్మి
న్నాశ్రమే సుమహాతపాః। సమాః స్వర్గం గతో విప్రః పుత్రేణ సహితస్తదా॥ ౭౮॥ ……………………………………………………*

ఇతి- చిరకారికోపాఖ్యానే- షట్షష్ట్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కథం రాజా ప్రజా రక్షేన్న చ కించిత్ప్రఘాతయేత్ । పృచ్ఛామి త్వాం సతాం శ్రేష్ఠ తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమ
మితిహాసం పురాతనమ్। ద్యుమత్సేనస్య సంవాదం రాజ్ఞా సత్యవతా సహ॥ ౨॥ అవ్యాహృతం వ్యాజహార సత్యవానితి నః శ్రుతమ్। వధాయ నీయమానే
షు పితురేవానుశాసనాత్ ॥ ౩॥ అధర్మతాం యాతి ధర్మో యాత్యధర్మశ్చ ధర్మతామ్ । వధో నామ భవేద్ధర్మో నైతద్భవితుమర్హతి॥ ౪॥ ద్యుమత్సే
నః॥ అథ చేదవధో ధర్మో ధర్మః కో జాతుచిద్భవేత్ । దస్యవశ్చేన్న హన్యేరన్ సత్యవన్ సంకరో భవేత్ ॥ ౫॥ మమేదమితి నాస్యైతత్ప్రవర్తేత కలౌ
యుగే। లోకయాత్రా న చైవ స్యాదథ చేద్వేత్థ శంస నః ॥ ౬ ॥ సత్యవానువాచ॥ సర్వ ఏవ త్రయో వర్ణాః కార్యా బ్రాహ్మణబంధనాః। ధర్మపాశనిబద్ధా
నామన్యోప్యేవం చరిష్యతి॥ ౭॥ యోయస్తేషామపచరేత్తమాచక్షీత వై ద్విజః। అయం మే న శృణోతీతి తస్మిన్ రాజా ప్రధారయేత్ ॥ ౮॥ దత్త్వా భేదేన యచ్ఛా
స్త్రం తత్కార్యం నాన్యథావిధమ్। అసమీక్ష్యైవ కర్మాణి నీతిశాస్త్రం యథావిధి॥ ౯॥ దస్యూన్నిహంతి వై రాజా భూయసో వాప్యనాగసః। భార్యా మాతా
పితా పుత్రో హన్యతే పురుషేణ తే॥ ౧౦॥ పరేణాపకృతో రాజా తస్మాత్సమ్యక్ప్రధారయేత్ । అసాధుశ్చైవ పురుషో లభతే శీలమేకదా॥ ౧౧॥ సాధోశ్చాపి
హ్యసాధుభ్యః శోభనా జాయతే ప్రజా। న మూలఘాతః కర్తవ్యో నైష ధర్మః సనాతనః ॥ ౧౨॥ అపి ఖల్వవధేనైవ ప్రాయశ్చిత్తం విధీయతే। ఉద్వేజనేన బం
ధేన విరూపకరణేన చ॥ ౧౩॥ వధబంధేన తే క్లేశ్యా న పురోహితసంసది। యదా పురోహితం వా తే పర్యేయుః శరణైషిణః॥ ౧౪॥ కరిష్యామః పునర్బ్రహ్మన్న
పాపమితి వాదినః। తదా విసర్గమర్హాః స్యురితీదం ధాతృశాసనమ్ ॥ ౧౫ ॥ బిభ్రద్దండాజినం ముండో బ్రాహ్మణోఽర్హతి శాసనమ్। గరీయాంసో గరీ
యాంసమపరాధే పునః పునః॥ తదా విసర్గమర్హంతి న యథా ప్రథమే తథా ॥ ౧౬॥ ద్యుమత్సేనః॥ యత్ర యత్రైవ శక్యేరన్ సంయంతుం సమయే ప్రజాః।
స తావాన్ ప్రోచ్యతే ధర్మో యావన్న ప్రతిలంఘ్యతే॥ ౧౭॥ అహన్యమానేషు పునః సర్వమేవ పరాభవేత్ । పూర్వే పూర్వతరే చైవ సుశాస్యా హ్యభవన్
జనాః॥ ౧౮॥ మృదవః సత్యభూయిష్ఠా అల్పద్రోహావమన్యవః। పురాధిగ్దండ ఏవాసీద్వాగ్దండస్తదనంతరమ్॥ ౧౯॥ ఆసీదాదానదండోపి వధదండోద్య వర్తతే

వధేనాపి న శక్యం తే నియంతుమపరే జనాః॥౨౦॥ నైవ దస్యుర్మనుష్యాణాం న దేవానామితి శ్రుతిః। న గంధర్వపితౄణాం చ కః కస్యేహ న కశ్చన॥౨౧॥ పద్మం శ్మశానాదాదత్తే పిశాచాచ్చాపి దైవతమ్। తేషు కః సమయం కుర్యాదజ్ఞేషు హతబుద్ధిషు॥౨౨॥ సత్యవానువాచ॥ తాన్న శక్నోషి చేత్సాధూన్పరిత్రాతుమహింసయా। కస్యచిద్భూతభవ్యస్య లాభేనాంతం తథా కురు॥౨౩॥ రాజానో లోకయాత్రార్థం తప్యంతే పరమం తపః। తేపత్రపంతి తాదృగ్భ్యస్తథావృత్తా భవంతి చ॥౨౪॥ విత్రాస్యమానాస్సుకృతో న కామాద్ఘ్నంతి దుష్కృతీన్। సుకృతేనైవ రాజానో భూయిష్ఠం శాసతే ప్రజాః॥౨౫॥ శ్రేయసః శ్రేయసోప్యేవంవృత్తం లోకోనువర్తతే। సదైవ హి గురోర్వృత్తమనువర్తంతి మానవాః॥౨౬॥ ఆత్మానమసమాధాయ సమాధిత్సతి యః పరాన్। విషయేష్వింద్రియవశం మానవాః ప్రహసంతి తమ్॥౨౭॥ యో రాజ్ఞో దంభమోహేన కించిత్కుర్యాదసాంప్రతమ్। సర్వోపాయైర్నియమ్యస్స తథా పాపాన్నివర్తతే॥౨౮॥ ఆత్మైవాదౌ నియంతవ్యో దుష్కృతం సంనియచ్ఛతా। దండయేచ్చ మహాదండైరపి బంధూననంతరాన్॥౨౯॥ యత్ర వై పాపకృన్నీచో న మహద్దుఃఖమృచ్ఛతి। వర్ధంతే తత్ర పాపాని ధర్మో హ్రసతి చ ధ్రువమ్॥౩౦॥ ఇతి కారుణ్యశీలస్తు విద్వాన్వై బ్రాహ్మణోన్వశాత్। ఇతి చైవానుశిష్టోస్మి పూర్వైస్తాత పితామహైః॥౩౧॥ ఆశ్వాసయద్భిస్సుభృశమనుక్రోశాత్తథైవ చ। ఏతత్ప్రథమకల్పేన రాజా కృతయుగే జయేత్॥౩౨॥ పాదోనేనాపి ధర్మేణ గచ్ఛేత్త్రేతాయుగే తథా। ద్వాపరే తు ద్విపాదేన పాదేన త్వథరే యుగే॥౩౩॥ తథా కలియుగే ప్రాప్తే రాజ్ఞో దుశ్చరితేన హ। భవేత్కాలవిశేషేణ కలా ధర్మస్య షోడశీ॥౩౪॥ అథ ప్రథమకల్పేన సత్యవర్ణసంకరో భవేత్। ఆయుశ్శక్తిం చ కాలం చ నిర్దిశ్య తప ఆదిశేత్॥౩౫॥ సత్యాయ హి యథా నేహ జహ్యాద్ధర్మఫలం మహత్। భూతానామనుకంపార్థం మనుస్స్వాయంభువోబ్రవీత్॥౩౬॥ ....*

ఇతి- ద్యుమత్సేనసత్యవద్వాక్యే- సప్తషష్ట్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ అవిరోధేన భూతానాం యోగష్షాడ్గుణ్యకారకః। యస్స్యాదుభయభాగ్ధర్మస్తన్మే బ్రూహి పితామహ॥౧॥ గార్హస్థ్యస్య చ ధర్మస్య యోగధర్మస్య చోభయోః। అదూరసంప్రస్థితయోః కింస్విచ్ఛ్రేయః పితామహ॥౨॥ భీష్మః॥ ఉభౌ ధర్మౌ మహాభాగావుభౌ పరమదుశ్చరౌ। ఉభౌ మహాఫలౌ తౌ తు సద్భిరాచరితావుభౌ॥౩॥ అత్ర తే వర్తయిష్యామి ప్రామాణ్యముభయోస్తయోః। శృణుష్వైకమనాః పార్థ ఛిన్నధర్మార్థసంశయమ్॥౪॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। కపిలస్య గోశ్చ సంవాదం తన్నిబోధ యుధిష్ఠిర॥౫॥ ఆమ్నాయమనుపశ్యన్హి పురాణం శాశ్వతం ధ్రువమ్। నహుషః పూర్వమాలేభే త్వష్టుర్గామితి నశ్శ్రుతమ్॥౬॥ తాన్నియుక్తామదీనాత్మా సత్త్వస్థస్సంయమే రతః। జ్ఞానవాన్నియతాహారో దదర్శ కపిలస్తథా॥౭॥ స బుద్ధిముత్తమాం ప్రాప్తో నైష్ఠికీమకుతోభయామ్। సతీమశిథిలాం సత్యాం వేద ఇత్యబ్రవీత్సకృత్॥౮॥ తాం గామృషిస్స్యూమరశ్మిః ప్రవిశ్య యతిమబ్రవీత్। హం హో వేదా యది మతా ధర్మాః కేనాపరే మతాః॥౯॥ తపస్వినో ధృతిమంతః శ్రుతివిజ్ఞానచక్షుషః। సర్వమార్షం హి మన్యంతే వ్యాహృతం విదితాత్మనః॥౧౦॥ తస్యైవం గతతృష్ణస్య విజ్వరస్య నిరాశిషః। కా వివక్షాస్తి వేదేషు నిరారంభస్య సర్వతః॥౧౧॥ కపిలః॥ నాహం వేదాన్వినిందామి న వివక్ష్యామి కర్హిచిత్। పృథగాశ్రమిణాం కర్మాణ్యేకార్థానీతి నశ్శ్రుతమ్॥౧౨॥ గచ్ఛత్యేవ పరిత్యాగీ వానప్రస్థశ్చ గచ్ఛతి। గృహస్థో బ్రహ్మచారీ చ ఉభౌ తావపి గచ్ఛతః॥౧౩॥ దేవయానా హి పంథానశ్చత్వారశ్శాశ్వతా మతాః। ఏషాం జ్యాయః కనీయస్త్వం ఫలేషూక్తం బలాబలమ్॥౧౪॥ ఏవం విదిత్వా సర్వార్థానారభేతేతి వైదికమ్। నారభేతేతి చాన్యత్ర నైష్ఠికీ శ్రూయతే శ్రుతిః॥౧౫॥ అనారంభే హి దోషస్స్యాదారంభే దోష ఉత్తమః। ఏవం స్థితస్య శాస్త్రస్య దుర్విజ్ఞేయం బలాబలమ్॥౧౬॥ యద్యత్ర కించిత్ప్రత్యక్షమహింసాయాః పరం మతమ్। ఋతే త్వాగమశాస్త్రేభ్యో బ్రూహి తద్యది పశ్యసి॥౧౭॥ స్యూమరశ్మిః॥ స్వర్గకామో యజేతేతి సతతం శ్రూయతే శ్రుతిః। ఫలం ప్రకల్ప్య పూర్వం హి తతో యజ్ఞః ప్రతాయతే॥౧౮॥ అజశ్చాశ్వశ్చ మేషశ్చ గౌశ్చ పక్షిగణా

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

శ్చమే। గ్రామ్యారణ్యాశ్చౌషధయఃప్రాణస్యాన్నమితిశ్రుతిః ॥ ౧౯ ॥ తథైవాన్నంహ్యహరహఃసాయంప్రాతర్నిరూప్యతే। పశవశ్చాథధాన్యంచయజ్ఞస్యాంగమితిశ్రుతిః॥ ౨౦॥ ఏతానిసహయజ్ఞేనప్రజాపతిరకల్పయత్ । తేనప్రజాపతిర్దేవాన్యజ్ఞేనాయజతప్రభుః॥ ౨౧॥ అప్యాన్యోన్యవరాస్సర్వేప్రాణినస్సప్తసప్తధా। యజ్ఞేషూపాకృతంవిశ్వంప్రాహురుత్తమసంజ్ఞితమ్॥ ౨౨॥ ఏతచ్చైవాభ్యనుజ్ఞాతంపూర్వైఃపూర్వతరైస్తథా। కోజాతునవిచిన్వీతవిద్వాన్స్వాంశక్తిమాత్మనః॥ ౨౩॥ పశవశ్చమనుష్యాశ్చద్రుమాశ్చౌషధిభిస్సహ। స్వర్గమేవాభికాంక్షంతేనచస్వర్గస్తతోమఖాత్ ॥ ౨౪॥ ఓషధ్యః పశవోవృక్షావీరుదాజ్యంపయోదధి। హవిర్భూమిర్దిశశ్శ్రద్ధాకాలశ్చైతానిద్వాదశ॥ ౨౫॥ ఋచోయజూంషిసామానియజమానశ్చషోడశ। అగ్నిశ్చైషాంగృహపతిఃససప్తదశఉచ్యతే॥ ౨౬॥ అంగాన్యేతానియజ్ఞస్యయజ్ఞోమూలమితిశ్రుతిః। ఆజ్యేనపయసాదధ్నాశకృతామిక్షయాత్వచా॥ ౨౭॥ వాలైశ్శృంగేణపాదేనసంభవత్యేవగౌర్మఖమ్। ఏవంప్రత్యేకశస్సర్వంయద్యదస్యవిధీయతే॥ ౨౮॥ యజ్ఞంవహంతిసంభూయసహర్త్విగ్భిస్సదక్షిణైః। సంహృత్యైతానిసర్వాణీయజ్ఞంనిర్వర్తయంత్యుత॥ ౨౯॥ యజ్ఞార్థానిహిసృష్టానియథార్థంశ్రూయతేశ్రుతిః। ఏవంపూర్వతరాస్సర్వేప్రవృత్తాశ్చైవమానవాః॥ ౩౦॥ నహినస్తినారభతేనాభిద్రుహ్యంతికించన। యజ్ఞోయష్టవ్యఇత్యేవయోజయత్యఫలేప్సయా॥ ౩౧॥ యజ్ఞాంగాన్యపిచైతానియజ్ఞోక్తాన్యనుపూర్వశః। విధినావిధియుక్తానిధారయంతిపరస్పరమ్॥ ౩౨॥ ఆమ్నాయమార్షంపశ్యామియస్మిన్వేదాఃప్రతిష్ఠితాః। తంవిద్వాంసోనుపశ్యంతిబ్రాహ్మణస్యానుదర్శనాత్ ॥౩౩॥ బ్రాహ్మణప్రభవోయజ్ఞోబ్రాహ్మణార్పణఏవచ। అనుయజ్ఞంజగత్సర్వంయజ్ఞశ్చానుజగత్సదా॥ ౩౪॥ ఓమితిబ్రహ్మణోయోనిర్నమస్స్వాహాస్వధావషట్। యస్యైతానిప్రయుజ్యంతేయథాశక్తికృతాన్యపి॥౩౫॥ నతస్యత్రిషులోకేషుపరలోకభయంవిదుః। ఇతివేదావదంతీహసిద్ధాశ్చపరమర్షయః॥౩౬॥ ఋచోయజూంషిసామానిస్తోభాశ్చవిధిచోదితాః। యస్మిన్నేతానిసర్వాణిభవంతీహసవైద్విజః॥౩౭॥ అగ్న్యాధేయేయద్భవతియచ్చసోమేసుతేద్విజ। యచ్చేతరైర్మహాయజ్ఞైర్వేదతద్భగవాన్పునః॥ ౩౮॥ తస్మాద్బ్రహ్మన్యజేచ్చైవయాజయేచ్చావిచారయన్। జయతస్స్వర్గవిధినాప్రేత్యస్వర్గఫలంమహత్ ॥౩౯॥ నాయంలోకోస్త్యయజ్ఞానాంపరశ్చేతివినిశ్చయః। వేదవాదవిదశ్చైవప్రమాణముభయంతదా॥ ౪౦॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- గోకపిలీయే - అష్టషష్ట్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

కపిలః॥ ఏతావదనుపశ్యంతియతయోయాంతిమార్గగాః। నైషాంసర్వేషులోకేషుకశ్చిదస్తివ్యతిక్రమః॥౧॥ నిర్ద్వంద్వానిర్నమస్కారానిరాశీర్బంధనాబుధాః। విముక్తాస్సర్వపాపేభ్యశ్చరంతిశుచయోఽమలాః॥౨॥ అపవర్గేథసంత్యాగేబుద్ధౌచకృతనిశ్చయాః। బ్రహ్మిష్ఠాబ్రహ్మభూతాశ్చబ్రంహణ్యేవకృతాలయాః॥ ౩॥ విశోకానష్టరజసస్తేషాంలోకాస్సనాతనాః। తేషాంగతింపరాంప్రాప్యగార్హస్థ్యేకింప్రయోజనమ్॥౪॥ స్యూమరశ్మిః॥ యద్యేషాపరమాకాష్ఠాయద్యేషాపరమాగతిః। గృహస్థానవ్యపాశ్రిత్యనాశ్రమోన్యఃప్రవర్తతే॥ ౫॥ యథామాతరమాశ్రిత్యసర్వేజీవంతిజంతవః। ఏవంగార్హస్థ్యమాశ్రిత్యవర్తంతఇతరాశ్రమాః॥ ౬॥ గృహస్థఏవయజతేగృహస్థస్తప్యతేతపః। గార్హస్థ్యమస్యధర్మస్యమూలంయత్కించిదేజతే॥ ౭॥ ప్రజనాద్యభినిర్వృత్తాఃసర్వేప్రాణభృతోజనాః। ప్రజనంచాప్యుతాన్యత్రనకథంచనవిద్యతే॥౮॥ యాస్తుస్యుర్బహిరోషధ్యోబహిరన్యాస్తథాద్విజాః। ఓషధిభ్యోబహిర్యస్మాత్ప్రాణీకశ్చిన్నదృశ్యతే॥౯॥ కస్యైషావాగ్భవేత్సత్యామోక్షోనాస్తిగృహాదితి। అశ్రద్దధానైరప్రాజ్ఞైఃసూక్ష్మదర్శనవర్జితైః॥ ౧౦॥ నిరాసైరలసైశ్శ్రాంతైస్తప్యమానైస్స్వకర్మభిః। శమస్యోపరమోదృష్టఃప్రవ్రజ్యాయామపండితైః॥ ౧౧॥ త్రైలోక్యస్యైవహేతుర్హిమర్యాదాశాశ్వతీధ్రువా। బ్రాంహణోనామభగవాన్జన్మప్రభృతిపూజ్యతే॥౧౨॥ ప్రాగ్గర్భాధానాన్మంత్రాహిప్రవర్తంతేద్విజాదిషు। అవిస్రంభేషువర్తం

తేవిస్రంభేద్వ్యసంశయమ్॥ ౧౩॥ దాహేపునస్సంశ్రయణే సంశ్రితేపాత్రభోజనే। దానేగవాంపశూనాంవాపిండానామప్సుమజ్జనే॥౧౪॥అర్చిష్మం
తోబర్హిషదఃక్రవ్యాదాఃపితరస్తథా। మృతస్యాప్యనుమన్యంతేమంత్రామంత్రాశ్చకారణమ్॥ ౧౫ ॥ ఏవంక్రోశత్సువేదేషుకుతోమోక్షోఽస్తికస్యచిత్।
ఋణవంతోయదామర్త్యాఃపితృదేవద్విజాతిషు॥ ౧౬ ॥ శ్రియావిహీనైరలసైఃపండితైస్సంప్రవర్తితమ్। వేదవాదాపరిజ్ఞానంసత్యాభాసమివానృ
తమ్॥౧౭॥నవైపాపైర్హ్రియతేకృష్యతేవాయోబ్రాహ్మణోయజతేవేదశాస్త్రైః। ఊర్ధ్వంయజ్ఞైఃపశుభిస్సార్ధమేతిసంతర్పితస్తర్పయతేచకా
మైః॥౧౮॥ నవేదానాంపరిభవాన్నశాఠ్యేననమాయయా।మహత్ప్రాప్నోతిపురుషోబ్రహ్మణిబ్రహ్మవిందతి॥౧౯॥ కపిలః॥ దర్శంచపౌర్ణమాసంచఅ
గ్నిహోత్రంచధీమతః।చాతుర్మాస్యానిచైవాసంస్తేషుధర్మస్సనాతనః॥ ౨౦॥ అనారంభాస్సుధృతయశ్శుచయోబ్రహ్మసంజ్ఞితాః।బ్రహ్మణైవస్మ
తేదేవాంస్తర్పయంత్యమృతైషిణః॥౨౧॥సర్వభూతాత్మభూతస్యసర్వభూతానిపశ్యతః। దేవాపిమార్గేముహ్యంతిఅపదస్యపదైషిణః॥ ౨౨॥ చతు
ర్ద్వారంపురుషంచతుర్ముఖంచతుర్ధాచైనముపయాతివాచా।బాహుభ్యాంవాచఉదరాదుపస్థాత్తేషాంద్వారంద్వారపాలోబుభూషేత్॥౨౩॥నా
క్షైర్దీవ్యేన్నాదదీతాన్యవిత్తంనవాయోనీయస్యశృతంప్రగృహ్ణీత్। క్రుద్ధోనచైవప్రహరేతధీమాంస్తథాస్యతత్పాణిపాదంసుగుప్తమ్॥ ౨౪॥ నాక్రోశ
మిచ్ఛేన్నవృథావదేచ్చనపైశునంజనవాదంచకుర్యాత్। సత్యవ్రతోమితభాషోఽప్రమత్తస్తథాస్యవాగ్ద్వారమథోసుగుప్తమ్॥౨౫॥నానాశనస్స్యాన్నమ
హాశనస్స్యాదలోలుపస్సాధుభిరాగతస్స్యాత్। యాత్రార్థమాహారమిహాదదీతతథాస్యస్యాజ్జాఠరీద్వారగుప్తిః॥౨౬॥నవీరపత్నీంవిహరేతనారీంనచా
పినారీమనృతావాహ్వయీత। భార్యావ్రతంహ్యాత్మనిధారయీతతథాస్యోపస్థద్వారగుప్తిర్భవేత॥ ౨౭॥ ద్వారాణియస్యసర్వాణిసుగుప్తానిమనీషి
ణః। ఉపస్థముదరంబాహూవాక్చతుర్థీసవైద్విజ॥౨౮॥ మోఘాన్యగుప్తద్వారస్యసర్వాణ్యేవభవంత్యుత। కింతస్యతపసాకార్యంకింయజ్ఞేనకిమాత్మ
నా॥౨౯॥ అనుత్తరీయవసనమనుపస్తీర్ణశాయినమ్। బాహూపధానంశామ్యంతంతందేవాబ్రాహ్మణంవిదుః॥ ౩౦॥ ద్వంద్వారామేషుసర్వేషుయఏ
కోరమతేమునిః।పరేషామననుధ్యాయంస్తందేవాబ్రాహ్మణంవిదుః॥౩౧॥ యేనసర్వమిదంబుద్ధంప్రకృతిర్వికృతిశ్చయా। గతిజ్ఞస్సర్వభూతానాంతందే
వాబ్రాహ్మణంవిదుః॥౩౨॥అభయంసర్వభూతేభ్యస్సర్వేషామభయంయతః। సర్వభూతాత్మభూతోయస్తందేవాబ్రాహ్మణంవిదుః॥౩౩॥నాంతరేణా
నుజానంతిదానయజ్ఞక్రియాఫలమ్। అవిజ్ఞాయచతత్సర్వమన్యద్రోచయతేఫలమ్॥ ౩౪॥స్వకర్మభిస్సంశ్రితానాంతేపిఘోరత్వమాగతమ్।తంసదాచా
రమాశ్రిత్యపురాణంశాశ్వతంధ్రువమ్॥ ౩౫॥ అశక్నువంతశ్చరితుంకించిద్ధర్మేషుసూత్రితమ్। నిరాపద్ధర్మఆచారోహ్యప్రమాదోఽపరాభవః॥౩౬॥ ఫల
వంతిచకర్మాణివ్యుష్టిమంతిధ్రువాణిచ। విగుణానిచపశ్యంతితథానైకాంతికానిచ॥౩౭ ॥ గుణాశ్చాత్రసుదుర్జ్ఞేయాజ్ఞాతాశ్చాత్రసుదుష్కరాః।అను
ష్ఠితాశ్చాంతవంతఇతిత్వమనుపశ్యసి॥౩౮॥ స్యూమరశ్మిః॥ యథాచవేదప్రామాణ్యంత్యాగశ్చసఫలోయథా। తౌపంథానావుభౌవ్యక్తౌభగవంస్తద్బ్ర
వీహిమే॥౩౯॥ కపిలః॥ప్రత్యక్షమిహపశ్యంతిభవంతస్సత్పథేస్థితాః। ప్రత్యక్షంతుకిమత్రాస్తియద్భవంతఉపాసతే॥౪౦ ॥ స్యూమరశ్మిః॥ స్యూమరశ్మిర
హంబ్రహ్మన్జిజ్ఞాసార్థమిహాగతః।శ్రేయస్కామఃప్రత్యవోచమార్జవాన్నవివక్షయా॥౪౧॥ ఇమంచసంశయంఘోరంభగవాన్ప్రబ్రవీతుమే। ప్రత్య
క్షమిహపశ్యంతోభవంతస్సత్పథేస్థితాః॥౪౨ ॥ కిమత్రప్రత్యక్షతమంభవంతోయముపాసతే। అన్యత్రతర్కశాస్త్రేభ్యఆగమార్థంయథాగమమ్॥౪౩॥
ఆగమోవేదవాదాస్తుతర్కశాస్త్రాణిచాగమః। యథాశ్రమముపాసీతఆగమస్తత్రసిద్ధ్యతి॥ ౪౪॥సిద్ధిఃప్రత్యక్షరూపాచదృశ్యత్యాగమనిశ్చయాత్।నౌ
ర్నావీవనిబద్ధాహిస్రోతసాసనిబంధనా॥౪౫॥ హ్రియమాణాకథంవిప్రకుబుద్ధీంస్తారయిష్యతి। ఏతద్బ్రవీతుభగవానుపపన్నోఽస్మ్యధీహిభోః॥౪౬॥ నైవ

త్యాగీ న సంతుష్టో న శోకో న నిరాశయః। నానిర్విధిత్సో నావృత్తో నాపవృత్తోఽస్తి కశ్చన॥ ౪౭॥ భవంతోఽపి హ హృష్యంతి శోచంతి చ యథా వయమ్। ఇంద్రియార్థాశ్చ భవతాం సమానాస్సర్వజంతుషు॥ ౪౮ ॥ ఏవం చతుర్ణాం వర్ణానామాశ్రమాణాం ప్రవృత్తిషు । ఏకమాలంబమానానాం నిర్ణయే కిం నిరామయమ్॥ ౪౯॥ కపిలః॥ యద్యదాచరతే శాస్త్రమర్థ్యం సర్వప్రవృత్తిషు। యస్య యత్ర హ్యనుష్ఠానం తత్ర తత్ర నిరామయమ్॥ ౫౦॥ జ్ఞానం ప్లావయతే సర్వం యో జ్ఞానం హ్యనువర్తతే। జ్ఞానాదపేత్య యా వృత్తిస్సా వినాశయతి ప్రజాః॥ ౫౧॥ భవంతో జ్ఞానినో వ్యక్తం సర్వతశ్చ నిరామయాః। ఏకాత్మ్యం నామ కశ్చిద్ధి కదాచిదుపపద్యతే॥ ౫౨॥ శాస్త్రం హ్యబుద్ధ్వా తత్త్వేన కేచిద్వాదబలాజ్జనాః। కామద్వేషాభిభూతత్వాదహంకారవశంగతాః॥ ౫౩ యాథాతథ్యమవిజ్ఞాయ శాస్త్రాణాం శాస్త్రదస్యవః। బ్రహ్మస్తేనా నిరారంభా దంభమోహవశానుగాః॥ ౫౪॥ నైర్గుణ్యమేవ పశ్యంతి న తు గుణాననుయుంజతే। తేషాం తమశ్శరీరాణాం తమ ఏవ పరాయణమ్॥ ౫౫॥ యో యథా ప్రకృతిర్జంతుః ప్రకృతేస్స్యాద్వశానుగః। తస్య ద్వేషశ్చ కామశ్చ క్రోధో దంభోఽనృతం మదః॥ ౫౬॥ నిత్యమేవాభివర్ధంతే గుణాః ప్రకృతిసంభవాః। ఏవం ధ్యాత్వానుపశ్యంతః సంత్యజేయుశ్శుభాశుభమ్ ॥ పరాం గతిమభీప్సంతో యతయస్సమయే రతాః ॥ ౫౭॥ స్యూమరశ్మిః॥ సర్వమేతన్మయా బ్రహ్మన్ శాస్త్రతః పరికీర్తితమ్। న హ్యవిజ్ఞాయ శాస్త్రార్థం ప్రవర్తంతే ప్రవృత్తయః॥ ౫౮॥ యః కశ్చిన్న్యాయ ఆచారః సర్వం శాస్త్రమితి శ్రుతిః। యదన్యాయ్యమశాస్త్రం తదిత్యేషా శ్రూయతే శ్రుతిః॥ ౫౯॥ న ప్రవృత్తిరృతే శాస్త్రాత్ కాచిదస్తీతి నిశ్చయః। యదన్యద్వేదవాదేభ్యస్తదశాస్త్రమితి శ్రుతిః॥ ౬౦॥ శాస్త్రాదపేతం పశ్యంతి బహవో వ్యక్తమానినః। అవిజ్ఞానహతప్రజ్ఞా హీనయజ్ఞాస్తమోవృతాః॥ ౬౧॥ శాస్త్రదోషాన్న పశ్యంతి శోచంతి చ యథా వయమ్। ఇంద్రియార్థాశ్చ భవతాం సమానాస్సర్వజంతుషు॥ ౬౨॥ ఏవం చతుర్ణాం వర్ణానామాశ్రమాణాం ప్రవృత్తిషు ఏకమాలంబమానానాం నిర్ణయస్సర్వతోదిశమ్॥ ౬౩॥ ఆనంత్యం వదమానేన శక్తేనావర్జితాత్మనా। శక్యం త్వేకేన యుక్తేన కృతకృత్యేన సర్వశః॥ ౬౪॥ పిండమాత్రముపాశ్రిత్య చరితుం సర్వతోదిశమ్। తేనావివదమానేన వ్యక్తేన విజితాత్మనా॥ ౬౫॥ వేదవాదం వ్యపాశ్రిత్య మోక్షోఽస్తీతి ప్రభాషితుమ్। అపేతన్యాయశాస్త్రేణ సర్వలోకవిగర్హిణా॥ ౬౬॥ ఇదం తు దుష్కరం కర్మ కుటుంబమభిసంశ్రితమ్। దానమధ్యయనం యజ్ఞః ప్రజాసంతానమార్జవమ్॥ ౬౭ యద్యేతదేవం కృత్వాపి న విమోక్షోఽస్తి కస్యచిత్। ధిక్కర్తారం చ కార్యం చ శ్రమశ్చాయం నిరర్థకః॥ ౬౮॥ నాస్తిక్యమన్యథా చ స్యాద్వేదానాం పృష్ఠతః క్రియా। ఏతస్యానంత్యమిచ్ఛామి భగవన్ శ్రోతుమంజసా॥ ౬౯॥ తత్త్వం వదస్వ మే బ్రహ్మన్నుపసన్నోఽస్మ్యధీహి భోః। యథా తే విదితో మోక్షస్తథేచ్ఛామ్యుపశిక్షితుమ్॥ ౭౦॥

……

*

ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి-గోకపిలీయే-ఏకోనసప్తత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

కపిలః॥ వేదాః ప్రమాణం లోకానాం న వేదాః పృష్ఠతః కృతాః। ద్వే బ్రహ్మణీ వేదితవ్యే శబ్దబ్రహ్మ పరం చ యత్॥ ౧ ॥ శబ్దబ్రహ్మణి నిష్ణాతః పరం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి। శరీరమేతత్కురుతే యద్వేదే కురుతే తనుమ్॥ ౨॥ కృతశ్రద్ధశరీరో హి పాత్రం భవతి బ్రాహ్మణః। ఆనంత్యమత్ర బుద్ధ్యేదం కర్మణాం తద్బ్రవీమి తే ॥ ౩॥ నిరాగమమనైతిహ్యం ప్రత్యక్షం లోకసాక్షికమ్। ధర్మ ఇత్యేవ యే యజ్ఞాన్ వితన్వంతి నిరాశిషః॥ ౪॥ ఉత్పన్నత్యాగినోఽలుబ్ధాః కృపాసూయావివర్జితాః। ధనానామేష వై పంథాస్తీర్థేషు ప్రతిపాదనమ్॥ ౫॥ అనాశ్రితాః పాపకర్మ కదాచిత్కర్మయోగినః । మనస్సంకల్పసంసిద్ధా విశుద్ధజ్ఞాననిశ్చయాః॥ ౬॥ అక్రుధ్యంతోఽనసూయంతో నిరహంకారమత్సరాః। జ్ఞాననిష్ఠాస్త్రిశుక్లాశ్చ సర్వభూతహితే రతాః॥ ౭॥ ఆసన్ గృహస్థా భూయిష్ఠా అవ్యుత్క్రాంతాస్స్వకర్మసు। రాజానశ్చ తథా యుక్తా బ్రాహ్మణాశ్చ యథావిధి॥ ౮॥ సమా హ్యార్జవసంపన్నాః సంతుష్టా జ్ఞాననిశ్చయాః । ప్రత్యక్షధర్మాశ్శుచయః శ్రద్దధానాః పరావరే॥ ౯॥ పురస్తాద్భావితాత్మానో యథావచ్చరితవ్రతాః। చరంతి ధర్మం కృచ్ఛ్రేఽపి దుర్గే హ్యేవాపి సంహతాః॥ ౧౦॥ సంహత్య ధర్మం చరతాం

పురాసీత్సుఖమేవతత్। తెషాంనాసీద్విధాతవ్యంప్రాయశ్చిత్తంకథంచన॥ ౧౧॥ సత్యంహిధర్మమాస్థాయదురాధర్షతమామతాః।నమాత్రామనురు
ధ్యంతెనధర్మచ్ఛలమంతతః॥ ౧౨॥ యఏవప్రథమఃకల్పస్తమేవాభ్యాచరన్సహ। తేషాంనాసీద్విధాతవ్యంప్రాయశ్చిత్తంకదాచన॥౧౩॥తస్మిన్విథౌ
స్థితానాంహిప్రాయశ్చిత్తంనవిద్యతె। దుర్బలాత్మనఉత్పన్నంప్రాయశ్చిత్తమితిశ్రుతిః॥౧౪॥ఏవంబహువిధావిప్రాఃపురాణాయజ్ఞవాహనాః।త్రైవిద్య
వృద్ధాఃశుచయోవృత్తవంతోయశస్వినః॥ ౫౧॥ యజంతోహరహర్యజ్ఞైర్నిరాశీర్బంధనాబుధాః।తెషాంయజ్ఞాశ్చవేదాశ్చకర్మాణిచయథాగమమ్॥
౧౬॥ ఆగమశ్చయథాకాలంసంకల్పాశ్చయథాక్రమమ్। అపేతకామక్రోధానాందుశ్చరాచారకర్మణామ్॥ ౧౭॥స్వకర్మభిస్సంశితానాంప్రకృత్యా
సంశితాత్మనామ్। ఋజూనాంశమనిత్యానాంస్వేషుకర్మసువర్తతామ్॥౧౮॥సర్వమానంత్యమేవాసీదితినశ్శాశ్వతీశ్రుతిః। తెషామదీనసత్త్వానాం
దుశ్చరాచారకర్మణామ్॥౧౯॥ స్వకర్మభిస్సంభృతానాంతపోఘోరత్వమాగతమ్।తంసదాచారమాశ్చర్యంపురాణంశాశ్వతం।ధ్రువమ్॥౨౦॥అశక్ను
వద్భిశ్చరితుంకించిద్ధర్మేషుసూక్ష్మతామ్।నిరాపద్ధర్మఆచారోహ్యప్రమాదోపరాభవః॥౨౧॥సర్వవర్ణేషుజాతెషునాసీత్కశ్చిద్వ్యతిక్రమః।వ్యస్తమే
కంచతుర్ధాహిబ్రాహ్మణాఆశ్రమంవిదుః ॥ ౨౨॥ తంసంతోవిధివత్ప్రాప్యగచ్ఛంతిపరమాంగతిమ్। గృహేభ్యఏవనిష్క్రమ్యవనమన్యేసమాశ్రితాః
౨౩॥ గృహమేవాభిసంశ్రిత్యతతోన్యేబ్రహ్మచారిణః।తత్రతెదివిదృశ్యంతెజ్యోతిర్భూతాద్విజాతయః॥౨౪॥నక్షత్రాణీవధిష్ణ్యేషుబహవస్తారకాగణాః॥
ఆనంత్యముపసంప్రాప్తాఃసంతోషాదితివైదికమ్॥౨౫॥యద్యాగచ్ఛంతిసంసారంపునర్యోనిషుతాదృశాః। నలిప్యంతెపాపకృత్యైఃకదాచిత్కర్మయో
నితః॥ ౨౬॥ ఏవమేవబ్రహ్మచారీశుశ్రూషుర్ఘోరనిశ్చయః। ఏవంయుక్తోబ్రాహ్మణస్స్యాదన్యోబ్రహ్మణకోభవేత్॥౨౭॥కర్మైవంపురుషస్యాహుశ్శు
భంవాయదివాశుభమ్। ఏవంపక్వకషాయాణామనంత్యేనశ్రుతెనచ॥ ౨౮॥ సర్వమానంత్యమాసీద్వైఏవంనశ్శాశ్వతీశ్రుతిః। తెషామపేతతృష్టానాంని
ర్ణిక్తానాంశుభాత్మనామ్॥ ౨౯॥ చతుర్థోపనిషద్ధర్మఃసాధారణఇతిస్మృతిః। సంసిద్ధైస్సాధ్యతెనిత్యంబ్రాహ్మణైర్నియతాత్మభిః॥౩౦॥సంతోషమూ
లస్త్యాగాత్మాజ్ఞానాధిష్ఠానముచ్యతె। అపవర్గమతిర్నిత్యోయతిధర్మస్సనాతనః॥౩౧॥ సాధారణఃకేవలోవాయథాబలముపాసతె। గచ్ఛతాంగచ్ఛ
తాంక్షేమందుర్బలోత్రావసీదతి॥బ్రాహ్మణఃపదమన్విచ్ఛన్సంసారాన్ముచ్యతెశుచిః॥౩౨॥స్యూమరశ్మిః॥యెభుంజతెయెదదతెయజంతెధీయతెచయె।
మాత్రాభిరుపలబ్ధాభిర్యేవాత్యాగంసమాశ్రితాః॥ ౩౩॥ ఏతెషాంప్రేత్యభావేతుకతమస్స్వర్గజిత్తమః। ఏతదాచక్ష్వమేబ్రహ్మన్యథాతత్త్వేనపృ
చ్ఛతః॥౩౪॥కపిలః॥ పరిగ్రహాశ్శుభాస్సర్వేగుణతామభ్యుపాగతాః। నతుత్యాగసుఖప్రాప్తాఏతత్త్వమపిపశ్యసి॥౩౫॥ స్యూమరశ్మిః॥భవంతోజ్ఞాననిష్ఠా
వైగృహస్థాకర్మనిశ్చయాః। ఆశ్రమాణాంచసర్వేషాంనిష్ఠాయామైక్యముచ్యతె॥ ౩౬॥ ఏకత్వేనపృథక్త్వేనవిశేషోనాత్రదృశ్యతె। యద్యథావద్యథా
న్యాయంభగవాన్ప్రబ్రవీతుమే॥ ౩౭॥ కపిలః॥ శరీరపక్తిఃకర్మాణిజ్ఞానంతుపరమాగతిః। కషాయెకర్మభిఃపక్వేరసజ్ఞానెచతిష్ఠతి॥౩౮॥ఆనృశంస్యం
క్షమాశాంతిరహింసాసత్యమార్జవమ్। అద్రోహోనాభిమానశ్చహ్రీస్తితిక్షాసమస్తథా॥ ౩౯॥ సంతానోబ్రహ్మణస్త్వేతెఏతైఃప్రాప్నోతియత్ప
రమ్। తద్విద్వాననుబుధ్యేతమనసాకర్మనిశ్చయమ్॥౪౦॥ యాంవిప్రాస్సర్వతశ్శాంతావిశుద్ధాజ్ఞాననిశ్చయాః। గతింగచ్ఛంతిసంతుష్టాస్తామాహుఃపర
మాంగతిమ్॥౪౧॥ వేదాంశ్చవెదితవ్యంచవిదిత్వాచతథాస్థితమ్। ఏవంవెదవిదిత్యాహురతోన్యోవాతరేచకః॥౪౨॥సర్వంవిదుర్వేదవిదోవేదెసర్వంప్ర
తిష్ఠితమ్। వెదెహినిష్ఠాసర్వస్యయద్యదస్తిచనాస్తిచ॥౪౩॥ ఏషైవనిష్ఠాసర్వత్రయత్తదస్తిచనాస్తిచ। ఏతదంతంచమధ్యంచసర్వాసచ్చవిజానతః॥
౪౪॥ సమాప్తంత్యాగఇత్యేవసర్వంవేదెషునిష్ఠితమ్। సంతోషఇత్యనుగతమపవర్గేప్రతిష్ఠితమ్॥౪౫॥ ఋతంసత్యంవిదితంవేదితవ్యంసర్వస్యాత్మా

స్థావరంజంగమంచ। సర్వంశివంయచ్ఛివముత్తరంచబ్రహ్మావ్యక్తప్రభవంచావ్యయంచ ॥ ౪౬ ॥ తేజఃక్షమాశాంతిరనామయంశుభంతథావిధంవ్యోమసనాతనంధ్రువమ్ । ఏతైస్సర్వైర్గమ్యతేబుద్ధినేత్రైస్తస్మైనమోబ్రహ్మణేబ్రాహ్మణాయ॥౪౭॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - గోకపిలీయే - సప్తత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ధర్మమర్థంచ కామంచ వేదాశ్శంసంతి భారత।కస్యలాభోవిశిష్టోత్రతన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రతేవర్తయిష్యామిఇతిహాసం పురాతనమ్।కుండధారేణయత్ప్రీత్యాభక్తాయోపకృతంపురా॥౨॥అధనోబ్రాహ్మణఃకశ్చిత్కామాద్ధర్మమవైక్షత । యజ్ఞార్థంసతతోర్థార్థీతపోతప్యతదారుణమ్॥౩॥ సనిశ్చయమథోకృత్వాపూజయామాసదేవతాః। భక్త్యానచైవాధ్యగచ్ఛద్ధనంసంపూజ్యదెవతాః॥ ౪॥ తతశ్చింతామనుప్రాప్తః కతమందైవతంతుతత్। యన్మేద్రుతంప్రసీదేతమానుషైరజడీకృతమ్॥౫॥ సోథసౌమ్యేనమనసాదెవానుచరమంతికే। ప్రత్యపశ్యజ్జలధరుంకుండధారమవస్థితమ్॥౬॥ దృష్ట్వైవతంమహాబాహుంతస్యభక్తిరజాయత। అయంమేదాస్యతిశ్రేయోవపురేతద్ధితాదృశమ్॥ ౭॥ సన్నికృష్టశ్చదేవస్యనచాన్యైర్మానుషైర్వృతః। ఏవ మేదాస్యతిధనంప్రభూతంశీఘ్రమేవచ॥౮॥ తతోధూపైశ్చగంధైశ్చమాల్యైరుచ్చావచైరపి । బలిభిర్వివిధాభిశ్చపూజయామాస తంద్విజః॥ ౯॥ తతస్త్వల్పేనకాలేనతుష్టోజలధరస్తదా।తస్యోపకారనియతామిమాంవాచమువాచహ॥౧౦॥బ్రహ్మఘ్నేచసురాపేచచోరేభగ్నవ్రతేతథా। నిష్కృతిర్విహితాసద్భిఃకృతఘ్నేనాస్తినిష్కృతిః॥౧౧॥ఆశాయాస్తనయోధర్మఃక్రోధోసూయాసుతస్మృతః।లోభఃపుత్రోనికృత్యాయాఃకృతఘ్నోనార్హతిప్రజామ్॥ ౧౨॥ తతస్సబ్రాహ్మణస్స్వప్నేకుండధారస్యతేజసా। అపశ్యత్సర్వభూతానికుశేషుశయితస్తదా॥ ౧౩॥ శమేనతపసాచైవ భక్త్యాచనిరుపస్కృతః। శుద్ధాత్మాబ్రాహ్మణోరాత్రౌనిదర్శనమపశ్యత॥ ౧౪॥ మాణిభద్రంసతత్రస్థందేవతానాంమహాద్యుతిమ్। అపశ్యతమహాత్మానంవ్యాదిశంతంయుధిష్ఠిర॥౧౫॥ తత్రదేవాఃప్రయచ్ఛంతిరాజ్యానివివిధానిచ।శుభైఃకర్మభిరారబ్ధాఃప్రచ్ఛిందంత్యశుభేషుచ॥ ౧౬॥పశ్యతామథయక్షాణాంకుండధారోమహాద్యుతిః। నిపత్యపతితోభూమౌదేవానాంభరతర్షభ॥౧౭॥తతస్తుదెవవచనాన్మాణిభద్రోమహామనాః।ఉవాచపతితంభూమౌకుండధారకిమిష్యతే॥ ౧౮॥ కుండధారః॥యదిదేవాఃప్రసన్నామేభక్తోయంబ్రాహ్మణోమమ।అస్యానుగ్రహమిచ్ఛామికృతంకించిత్సుఖోదయమ్॥ ౧౯॥తతస్తంమాణిభద్రస్తుపునర్వచనమబ్రవీత్ । దేవానామేవవచనాత్ కుండధారంమహాద్యుతిమ్॥ ౨౦॥మాణిభద్రః॥ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠభద్రంతేకృతకృత్యస్సుఖీభవ। ధనార్థీయదివిప్రోయంధనమస్మైప్రదీయతామ్॥ ౨౧॥ యావద్ధనంప్రార్థయతేబ్రాహ్మణోయంసఖాతవ।దెవానాంశాసనాత్తావదసంఖ్యేయందదామ్యహమ్॥ ౨౨॥ విచార్యకుండధారస్తుమానుష్యంచలమధ్రువమ్।తపసేమతిమాధత్తబ్రాహ్మణస్యయుధిష్ఠిర॥౨౩॥ కుండధారః॥నాహంధనానియాచామిబ్రాహ్మణాయధనప్రద। అన్యమేవాహమిచ్ఛామిభక్తాయానుగ్రహంకృతమ్॥ ౨౪॥పృథివీంరత్నపూర్ణాంవామహత్వారత్నసంచయమ్। భక్తాయనాహమిచ్ఛామిభవేదేషతుధార్మికః॥౨౫ ॥ ధర్మేస్యరమతాంబుద్ధిర్ధర్మంచైవోపజీవతు। ధర్మప్రధానోభవతుమమైషోనుగ్రహోమతః॥ ౨౬॥ మాణిభద్రః॥ సదాధర్మఫలంరాజ్యంసుఖానివివిధానిచ।ఫలాన్యేవాయమశ్నాతుకాయక్లేశవివర్జితః॥౨౭॥భీష్మః॥తతస్తేదేవబహుశఃకుండధారోమహాయశాః । అభ్యాసమకరోద్ధర్మేతతస్తుష్టాస్యదేవతాః॥౨౮॥మాణిభద్రః ॥ ప్రీతాస్తేదేవతాస్సర్వా ద్విజస్యాస్యతథైవచ । భవిష్యత్యేషధర్మాత్మాధర్మేచాధాస్యతేమతిః॥౨౯ ॥ తతఃప్రీతోజలధరఃకృతకార్యోయుధిష్ఠిర।ఈప్సితంమనసోలబ్ధ్వావరమన్యైస్సుదుర్లభమ్॥౩౦॥తతోపశ్యతచీరాణిసూక్ష్మాణిద్విజసత్తమః।పార్శ్వతోభ్యాసతోన్యస్తాన్యథనిర్వేదమాగతః॥౩౧॥ బ్రాహ్మణః॥అయంనసుకృతంవేత్తికోన్వన్యోవేత్స్యతేకృతమ్।

గచ్ఛామివనమేవాహంవరంధర్మేణజీవితుమ్॥౩౨॥ భీష్మః॥ నిర్వేదాద్దేవతానాంచప్రసాదాత్సద్విజోత్తమః । వనంప్రవిశ్యసుమహత్తపఆరబ్ధవాంస్త
దా॥౩౩॥దేవతాతిథిశేషేణఫలమూలాశనోద్విజః।ధర్మేచాస్యమహారాజదృఢాబుద్ధిరజాయత॥౩౪॥త్యక్త్వామూలఫలంసర్వంపర్ణాహారోభవద్ద్వి
జః। పర్ణాంత్యక్త్వాజలాహారఃపునరాసీద్ద్విజస్తదా॥౩౫॥వాయుభక్షస్తతఃపశ్చాద్బహూన్వర్షగణానభూత్। నచాస్యక్షీయతేప్రాణస్తదద్భుతమి
వాభవత్॥ ౩౬॥ ధర్మేచశ్రద్దధానస్యతపస్యుగ్రేచవర్తతః। కాలేనమహతాతాతస్యదివ్యాదృష్టిరజాయత॥ ౩౭॥ తస్యబుద్ధిఃప్రాదురాసీద్యదిదద్యామ
హంధనమ్। తుష్టఃకస్యచిదేవేహమిథ్యావాఙ్నభవేన్మమ॥౩౮॥ తతఃప్రహృష్టవదనోభూయఆరబ్ధవాంస్తపః। భూయశ్చాచింతయత్సిద్ధోయత్పరంసోభి
మన్యతే॥౩౯॥యదిదద్యామహంరాజ్యంతుష్టోవైయస్యకస్యచిత్।సభవేదచిరాద్రాజానమిథ్యావాగ్భవేన్మమ॥౪౦॥తస్యసాక్షాత్కుండధరోదర్శయా
మాసభారత। బ్రాహ్మణస్యతపోయోగాత్సౌహృదేనాభిచోదితః॥ ౪౧॥ సమాగమ్యసతేనాథపూజాంచక్రేయథావిధి। బ్రాహ్మణఃకుండధారస్యవిస్మిత
శ్చాభవన్నృప॥౪౨॥ తతోబ్రవీత్కుండధరోదివ్యంతేచక్షురుత్తమమ్। పశ్యరాజ్ఞాంగతింవిప్రలోకాంశ్చైవతుచక్షుషా॥౪౩॥తతోరాజసహస్రాణిమ
గ్నానినిరయేతదా। దూరాదపశ్యద్విప్రస్సదివ్యయుక్తేనచక్షుషా॥౪౪॥కుండధారః॥మాంపూజయిత్వాభావేనయదిత్వందుఃఖమాప్నుయాః। కృతంమ
యాభవేత్కింతేకశ్చతేనుగ్రహోభవేత్॥౪౫॥ పశ్యపశ్యచభూయస్త్వంకామానిచ్ఛేత్కథంనరః। స్వర్గద్వారంహిసంరుద్ధంమానుషేషువిశేష
తః॥౪౬॥ భీష్మః॥తతోపశ్యత్సకామంచక్రోధంలోభంభయంమదమ్। నిద్రాంతంద్రీంతథాలస్యమావృత్యపురుషాన్స్థితాన్॥౪౭॥ కుండధారః॥ఏతైర్లో
కాస్సుసంరుద్ధాదేవానాంమానుషాద్భయమ్। తథైవదేవవచనాద్విఘ్నంకుర్వంతిసర్వశః॥౪౮॥నదేవైరననుజ్ఞాతఃకశ్చిద్భవతిధార్మికః। ఏషశక్తోసిత
పసాదాతుంరాజ్యంధనానిచ॥ ౪౯॥ భీష్మః॥ తతఃపపాతశిరసాబ్రాహ్మణస్తోయధారిణే। ఉవాచచైనంధర్మాత్మామహానేమేనుగ్రహఃకృతః॥౫౦॥ కామ
లోభానుబంధేనపురాతేయదసూయితమ్। మయాస్నేహమివాజ్ఞాయతచ్చమేక్షంతుమర్హసి॥౫౧॥క్షాంతమేవమయేత్యుక్త్వాకుండధారోద్విజర్ష
భమ్।సంపరిష్వజ్యబాహుభ్యాంతత్రైవాంతరధీయత॥౫౨॥తతస్సర్వాంస్తదాలోకాన్బ్రాహ్మణోనుచచారహ।కుండధారప్రసాదేనతపసాసిద్ధిమా
గతః॥ ౫౩॥ విహాయసాచగమనంతథాసంకల్పితార్థతా।ధర్మాచ్ఛక్త్యాతథాయోగాద్యాచైవపరమాగతిః॥౫౪॥దేవతాబ్రాహ్మణాస్సంతోయక్షా
మానుషచారణాః।ధార్మికాన్పూజయంతీహనధనాఢ్యాన్నకామినః॥౫౫॥సుప్రసన్నాహితేదేవాయత్తేధర్మేరతామతిః।ధనేసుఖకలాకాచిద్ధర్మే .... *
తుపరమంసుఖమ్ ॥ ౫౬ ॥ ....

ఇతి॥ శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి-కుండధారోపాఖ్యానే-ఏకసప్తత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥బహూనాంయజ్ఞతపసామేకార్థానాంపితామహ।ధర్మార్థంనసుఖార్థార్థంకథంయజ్ఞఃసమాహితః॥౧॥భీష్మః॥అత్రతేవర్తయిష్యా
మినారదేనానుకీర్తితమ్।ఉంఛవృత్తేఃపురావృత్తంయజ్ఞార్థేబ్రాహ్మణస్యచ॥ ౨॥ నారదః॥రాష్ట్రేధర్మోత్తరేశ్రేష్ఠేవిదర్భేష్వభవద్ద్విజః॥ఉంఛ
వృత్తిరృషిఃకశ్చిద్యజ్ఞంయష్టుంసమాదదే॥౩॥శ్యామాకమశనంతత్రసూర్యపర్ణీసువర్చలా।తిక్తంచవిరసంశాకంతపసాస్వాదుతాంగతమ్॥ ౪॥ ఉపగ
మ్యవనేసిద్ధింసర్వభూతావిహింసయా।అపిమూలఫలైరిష్టోయజ్ఞస్స్వర్గ్యఃపరంతప॥౫॥తస్యభార్యావ్రతకృశాశుచిఃపుష్కరధారిణీ। యజ్ఞపత్నీసమా
నీతాసత్యేనానువిధీయతే ॥౬॥సాతుశాకపరిత్రస్తాతత్స్వభావానువర్తినీ।మాయూరజీర్ణపర్ణానాంవస్త్రంతస్యాశ్చపర్ణితమ్॥౭॥అకామయాకృ
తస్తత్రయజ్ఞోహోత్రనుశాసనాత్ ।శుక్రస్యచాపధ్యానాత్తుపునరాజ్ఞాతిధర్మవిత్ ॥౮॥ తస్మిన్వనేసమీపస్థోమృగోభూత్సహవాసికః । వచోభిరబ్ర
వీత్సత్యంత్వయేదందుష్కృతంకృతమ్ ॥ ౯॥ యదిమంత్రాంగహీనోయంయజ్ఞోభవతివైకృతః।మాంభోఃప్రక్షిపహోత్రేత్వంగచ్ఛస్వర్గమనిందితః॥

౧౦॥తతస్తుయజ్ఞేసావిత్రీసాక్షాత్తంసంన్యమంత్రయత్ ॥ నిమంత్రయంతీప్రత్యుక్తా నహన్యాంసహవాసినమ్॥ ౧౧॥ ఏవముక్తానివృత్తాసాప్రవిష్టాయజ్ఞపాపకమ్।కిన్నుదుశ్చరితంయజ్ఞేదిదృక్షుస్సారసాతలమ్ ॥ ౧౨ ॥ సతుబద్ధ్వాంజలింసత్యమయాచద్ధరిణఃపునః।సత్యేనసపరిష్వజ్యసందిష్టోగమ్యతామితి ౧౩॥ తతస్సహరిణోగత్వాపదాన్యష్టౌన్యవర్తత। సాధుహింసయమాంసత్యంహతోయాస్యామిసంగతిమ్ ॥ ౧౪ ॥ పశ్యహ్యప్సరసోదివ్యామయాదత్తేనచక్షుషా।విమానానివిచిత్రాణిగంధర్వాణాంమహాత్మనామ్ ॥ ౧౫ ॥తతస్ససుచిరందృష్ట్వాస్పృహాలగ్నేనచక్షుషా।మృగమాలోక్యహింసాయాంస్వర్గవాసంసమర్థయత్ ॥ ౧౬- సతుధర్మోమృగోభూత్వాబహువర్షోషితోవనే।తస్యనిష్కృతిమాధత్తనహ్యసౌయజ్ఞసంవిధిః॥౧౭॥తస్యతేనానుభావేనమృగహింసాత్మనస్తదా।తపోమహత్సముచ్ఛిన్నంతస్మాద్ధింసానయజ్ఞియా॥౧౮॥తతస్తంభగవాన్ధర్మోయజ్ఞంయాజయతస్స్వయమ్ సమాధానంచభార్యాయాలేభేసతపసాపరమ్ ॥ ౧౯॥అహింసాసకలోధర్మోహింసాధర్మస్తథావిధః।సత్యంతేహంప్రవక్ష్యామియోధర్మస్సత్యవాదినామ్ ॥ ౨౦ ॥ ....*

ఇతి-శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణీ- యజ్ఞనిందాయాం- ద్విసప్తత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కథంభవతిపాపాత్మాకథంధర్మంకరోతివా। కేననిర్వేదమాదత్తేమోక్షంవాకేనగచ్ఛతి॥ ౧ ॥ భీష్మః॥విదితాస్సర్వధర్మాస్తేస్థిత్యర్థంత్వంతుపృచ్ఛసి।శృణుమోక్షంసనిర్వేదంపాపంధర్మంచమూలతః ॥ ౨ ॥విజ్ఞానార్థంహిపంచానామిచ్ఛాపూర్వంప్రవర్తతే।ప్రాప్యతాంజాయతేకామోద్వేషోవాభరతర్షభ॥౩॥తతస్తదర్థంయతతేకర్మచారభతేమహత్। ఇష్టానాంరూపగంధానామభ్యాసంచచికీర్షతి॥౪॥తతోరాగఃప్రభవతిద్వేషశ్చతదనంతరమ్।తతోలోభఃప్రభవతిమోహశ్చతదనంతరం॥ ౫॥లోభమోహాభిభూతస్యరాగద్వేషాన్వితస్యచ।నధర్మేజాయతేబుద్ధిర్వ్యాజాద్ధర్మంకరోతిచ॥౫॥వ్యాజేనచరతేధర్మమర్థంవ్యాజేనరోచతే। వ్యాజేనసిధ్యమానేషుధనేషుకురునందన॥౬॥తత్రైవకురుతేబుద్ధింతతఃపాపంచికీర్షతి। సుహృద్భిర్వార్యమాణోపిపండితైశ్చాపిభారత॥౭॥ఉత్తరంన్యాయసంబంధంబ్రవీతివిధిచోదితమ్।అధర్మస్త్రివిధస్తస్యవర్ధతేరాగమోహజః॥౮॥ పాపంచింతయతేచైవప్రబ్రవీతికరోతిచ । తస్యాధర్మప్రవృత్తస్యదోషాన్పశ్యంతిసాధవః॥ ౯ ॥ ఏకశీలాశ్చమిత్రత్వంభజంతేపాపకర్మిణః। సనేహసుఖమాప్నోతికుతఏవపరత్రవై ॥౧౦॥ఏవంభవతిపాపాత్మాధర్మాత్మానంతుమేశృణు।యథాకుశలధర్మాసకుశలంప్రతిపద్యతే॥౧౧॥ కుశలేనైవధర్మేణగతిమిష్టాంప్రపద్యతే। యఏతాన్ప్రజ్ఞయాదోషాన్పూర్వమేవానుపశ్యతి॥ ౧౨॥ కుశలస్సుఖదుఃఖానాంసాధూంశ్చాప్యథసేవతే । తస్యసాధుసమాచారాదభ్యాసాచ్చైవవర్ధతే॥౧౩॥ ప్రజ్ఞాధర్మేచరమతేధర్మంచైవోపజీవతి।సోథధర్మాదవాప్తేషుధనేషుకురుతేమనః॥౧౪॥ తస్యైవసించతేమూలంగుణాన్పశ్యతియత్రవై। ధర్మాత్మాభవతిహ్యేవంమిత్రంచలభతేశుభమ్॥౧౫॥ సమిత్రధనలాభాత్తుప్రేత్యచేహచనందతి । శబ్దేస్పర్శేరసేరూపేతథాగంధేచభారత॥౧౬॥ ప్రభుత్వంలభతేజంతుర్ధర్మస్యైతత్ఫలంవిదుః। సతుధర్మఫలంలబ్ధ్వానహృష్యతియుధిష్ఠిర॥౧౭॥అతృప్యమాణోనిర్వేదమాదత్తేజ్ఞానచక్షుషా। ప్రజ్ఞాచక్షుర్యదాకామేరసేగంధేనరజ్యతే॥౧౮॥శబ్దేస్పర్శేతథారూపేనచభావయతేమనః। విముచ్యతేతదాకామాన్నచధర్మంవిముంచతి॥౧౯॥ధర్మత్యాగేచయతతేదృష్ట్వాలోకంక్షయాత్మకమ్। తతోమోక్షాయయతతేనానుపాయాదుపాయతః॥ ౨౦॥ శనైర్నిర్వేదమాదత్తేపాపంకర్మజహాతిచ। ధర్మాత్మానైవభవతిమోక్షంచలభతేపరమ్॥౨౧॥ ఏతత్తేకథితంతాతయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి। పాపంధర్మంతథామోక్షంనిర్వేదంచైవభారత॥ ౨౨ ॥ తస్మాద్ధర్మేప్రవర్తేథాఃసర్వావస్థంయుధిష్ఠిర । ధర్మేస్థితానాంకౌంతేయసిద్ధిర్భవతిశాశ్వతీ॥ ౨౩॥ ఇతి-శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- చతుఃప్రాశ్నికే - త్రిసప్తత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-.......................*

యుధిష్ఠిరః॥ మోక్షఃపితామహేనోక్తఉపాయాన్నానుపాయతః।తముపాయంయథాన్యాయంశ్రోతుమిచ్ఛామిభారత॥౧॥భీష్మః॥త్వయ్యేవైతన్మహాప్రాజ్ఞయుక్తంనిపుణదర్శనమ్।యేనోపాయేనసర్వార్థంనిత్యంమృగయసేనఘ॥౨॥కరణేఘటస్యయాబుద్ధిర్ఘటోత్పత్తౌనసామతా।ఏవంధర్మాభ్యుపాయేషునాన్యద్ధర్మేషుకారణమ్॥ ౩॥ పూర్వేసముద్రేయఃపంథానసగచ్ఛతిపశ్చిమమ్। ఏకఃపంథాహిమోక్షస్యతన్మేవిస్తరతశ్శృణు॥౪॥క్షమయాక్రోధముచ్ఛింద్యాత్కామంసంకల్పవర్జనాత్।సత్వంసంసేవనాద్ధీరోనిద్రాంచచ్ఛేత్తుమర్హతి॥౫॥అప్రమాదాద్భయంరక్షేత్ శ్వాసంక్షేత్రజ్ఞశీలనాత్। ఇచ్ఛాంద్వేషంచకామంచధైర్యేణవినివర్తయేత్॥౬॥ భ్రమంసంమోహమావర్తమభ్యాసాద్వినివర్తయేత్ । నిద్రాంచప్రతిభాంచైవజ్ఞానాభ్యాసేనతత్త్వవిత్ ॥ ౭॥ ఉపద్రవాంస్తథారోగాన్హితజీర్ణమితాశనాత్ । లోభంమోహంచసంతోషాద్విషయాంస్తత్త్వదర్శనాత్ ॥౮॥అనుక్రోశాదధర్మంచజయేద్ధర్మమవేక్షయా। ఆయత్యాచజయేదాశామర్థంసంగవివర్జనాత్ ॥౯॥అనిత్యత్వేనచస్నేహంక్షుధంయోగేనపండితః।కారుణ్యేనాత్మనోమానంతృష్ణాంచపరితోషతః॥౧౦॥ఉత్థానేనజయేత్తంద్రీంవితర్కంనిశ్చయాజ్జయేత్ ।మౌనేనబహుభాష్యంచశౌర్యేణచభయంత్యజేత్ ॥ ౧౧॥యచ్ఛేద్వాఙ్మనసీబుద్ధ్యా తాంయచ్ఛేద్జ్ఞానచక్షుషా।జ్ఞానమాత్మావబోధేనయచ్ఛేదాత్మానమాత్మనా॥ ౧౨॥తదేతదుపశాంతేనబోద్ధవ్యంశుచికర్మణా। యోగదోషాన్సముచ్ఛిద్యపంచయాన్కవయోవిదుః॥ ౧౩॥ కామంక్రోధంచలోభంచభయంస్వప్నంచపంచమమ్। పరిత్యజ్యనిషేవేతయతవాగ్యోగసాధనాత్ ॥ ౧౪॥ ధ్యానమధ్యయనందానంసత్యంహ్రీరార్జవంక్షమా। శౌచమాహారతశ్శుద్ధిరింద్రియాణాంచసంయమః॥౧౫॥ఏతైర్వివర్ధతే తేజఃపాప్మానముపహంతిచ। సిధ్యంతిచాస్యసంకల్పావిజ్ఞానంచప్రవర్తతే॥ ౧౬॥ ధూతపాపస్సతేజస్వీలఘ్వాహారోజితేంద్రియః। కామక్రోధౌవశేకృత్వానినీషేద్బ్రహ్మణఃపదమ్॥౧౭॥ అమూఢత్వమసంగిత్వంకామక్రోధవివర్జనమ్। అదైన్యమనుదీర్ణత్వమనుద్వేగోవ్యవస్థితిః॥ ౧౮॥ఏషమార్గోహిమోక్షస్యప్రసన్నోవిమలశ్శుచిః । తథావాక్కాయమనసాంనియమఃకామతోఽన్యథా॥౧౯॥

.... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- యోగాచారానువర్ణనే- చతుస్సప్తత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః

భీష్మః॥ అత్రైవోదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్।నారదస్యచసంవాదం దేవలస్యాసితస్యచ॥౧॥ఆసీనం దేవలంవృద్ధంబుద్ధ్వాబుద్ధిమతాంవరమ్ । నారదఃపరిపప్రచ్ఛభూతానాంప్రభవావ్యయమ్॥ ౨॥ నారదః ॥ కుతస్సృష్టమిదంవిశ్వంబ్రహ్మన్స్థావరజంగమమ్। ప్రళయేచకమభ్యేతితద్భవాన్ప్రబ్రవీతుమే॥౩॥అసితః॥యేభ్యస్సృజతిభూతానికాలోభావప్రచోదితః। మహాభూతానిపంచేతితాన్యాహుర్భూతచింతకాః॥ ౪ ॥ తేభ్యస్సృజతిభూతానికాలఆత్మప్రచోదితః। ఏతేభ్యోయఃపరంబ్రూయాదసద్బ్రూయాదసంశయమ్॥౫॥ విద్ధినారదపంచైతాన్శాశ్వతానచలాన్ధ్రువాన్।మహతస్తేజసోరాశీన్కాలషష్ఠాన్స్వభావతః॥ ౬॥ ఆపశ్చైవాంతరిక్షంచపృథివీవాయుపావకౌ। నాసీద్ధిపరమంతేభ్యోభూతేభ్యోముక్తసంశయమ్॥౭॥ నోపపత్త్యానవాయుక్త్యాత్వసద్బ్రూయాదసంశయమ్। వేత్థతానభినిర్వృత్తాన్షడేతేయస్యరాశయః॥ ౮॥ పంచైవతానికాలస్యభావాభావౌచకేవలౌ।అష్టౌభూతానిభూతానాంశాశ్వతానిభవావ్యయా ॥ ౯॥ అభావంయాంతితేష్వేవతేభ్యశ్చప్రభవంత్యపి। వినష్టోఽపిచతాన్యేవజంతుర్భవతిపంచధా॥౧౦॥తస్యభూమిమయోదేహఃశ్రోత్రమాకాశసంభవమ్। సూర్యాచ్చక్షురయోవాయోరద్భ్యస్తుఖలుశోణితమ్॥ ౧౧॥ చక్షుషీనాసికాకర్ణౌత్వగ్జిహ్వేతిచపంచమీ। ఇంద్రియాణీంద్రియార్థానాంజ్ఞానానికవయోవిదుః॥ ౧౨॥దర్శనంశ్రవణంఘ్రాణంస్పర్శనంరసనంతథా।ఉపపత్త్యాగుణాన్విద్ధిపంచపంచసుపంచధా॥ ౧౩॥ రూపంగంధోరసస్స్పర్శశ్శబ్దశ్చైవాథతద్గుణాః। ఇంద్రియైరుపలభ్యంతేపంచధాపంచపంచభిః॥ ౧౪॥ రూపంగంధంరసంస్పర్శం

శబ్దం చైవాథ తద్గుణాన్। ఇంద్రియాణి న బుధ్యంతే క్షేత్రజ్ఞస్తైస్తు బుధ్యతే॥ ౧౫॥ చిత్తమింద్రియసంఘాతాత్పరం తస్మాత్పరం మనః। మనసస్తు పరా బుద్ధిః క్షేత్రజ్ఞో బుద్ధితః పరః॥ ౧౬॥ పూర్వం చేతయతే జంతురింద్రియైర్విషయాన్ పృథక్। విచార్య మనసా పశ్చాదథ బుద్ధ్యా వ్యవస్యతి॥ ౧౭॥ ఇంద్రియైరుపలబ్ధార్థా బుద్ధిమాంస్తు వ్యవస్యతి। చిత్తమింద్రియసంఘాతం మనో బుద్ధిస్తథాష్టమీ॥ ౧౮॥ అష్టౌ జ్ఞానేంద్రియాణ్యాహురేతాన్యధ్యాత్మచింతకాః। పాణీపాదం చ పాయుం చ మేహనం పంచమం ముఖమ్॥ ౧౯॥ ఇతి సంశబ్దమానాని శృణు కర్మేంద్రియాణ్యపి। జల్పనాభ్యవహారార్థం ముఖమింద్రియముచ్యతే॥ ౨౦॥ గమనేంద్రియం తథా పాదౌ కర్మణః కరణే కరౌ। పాయూపస్థం విసర్గార్థమింద్రియే తుల్యకర్మణీ॥ ౨౧॥ విసర్గే చ పురీషస్య విసర్గే చాపి కాముకే। బలం షష్ఠం షడేతాని వాచా సమ్యగ్యథాగమమ్॥ ౨౨॥ జ్ఞానచేష్టేంద్రియగుణాః సర్వే సంశబ్దితా మయా। ఇంద్రియాణాం స్వకర్మభ్యః శ్రమాదుపరమో యదా॥ ౨౩॥ భవతీంద్రియసంత్యాగాదథ స్వపితి వై నరః। ఇంద్రియాణాం వ్యుపరమే మనో వ్యుపరతం యది॥ ౨౪॥ సేవతే విషయానేవ తద్విద్యాత్స్వప్నదర్శనమ్। సాత్త్వికాశ్చైవ యే భావాస్తథా తామసరాజసాః॥ ౨౫॥ కర్మయుక్తాన్ప్రశంసంతి సాత్వికానితరాంస్తథా। ఆనందః కర్మణాం సిద్ధిః ప్రతిపత్తిః పరా గతిః॥ ౨౬॥ సాత్వికస్య నిమిత్తాని భావాన్సంశ్రయతే స్మృతిః। జంతుష్వేకతమేష్వేవం భావా యే విధిమాశ్రితాః॥ ౨౭॥ భావయోరీప్సితం నిత్యం ప్రత్యక్షగమనం తయోః। ఇంద్రియాణి చ భావాశ్చ గుణాః సప్తదశ స్మృతాః॥ ౨౮॥ తేషామష్టాదశో దేహీ యః శరీరే స శాశ్వతః। అథవా సశరీరాస్తే గుణాః సర్వే శరీరిణామ్॥ ౨౯॥ సంశ్రితాస్తద్వియోగే హి సశరీరా న సంతి తే। అథవా సన్నిపాతోయం శరీరం పాంచభౌతికమ్॥ ౩౦॥ ఏకశ్చ దశ చాష్టౌ చ గుణాః సహ శరీరిణా। ఊష్మణా సహ వింశో వా సంఘాతః పాంచభౌతికః॥ ౩౧॥ మహాన్సంధారయత్యేతచ్ఛరీరం వాయునా సహ। తస్య ప్రభావయుక్తస్య నిమిత్తం దేహభేదనే॥ ౩౨॥ తద్దైవోత్పద్యతే కించిత్పంచత్వం గచ్ఛతే తథా। పుణ్యపాపవినాశాంతే పుణ్యపాపసమీరితః॥ ౩౩॥ దేహం విశతి కాలేన తతోయం కర్మసంభవమ్। హిత్వా హిత్వా హ్యయం ప్రైతి దేహాద్దేహం కృతాశ్రయః॥ ౩౪॥ కాలసంచోదితః క్షేత్రీ విశీర్ణాద్వా గృహాద్గృహమ్। తత్ర నైవానుతప్యంతే ప్రాజ్ఞా నిశ్చితనిశ్చయాః॥ ౩౫॥ కృపణాస్త్వనుతప్యంతే జనాః సంబంధదర్శినః। న హ్యయం కస్యచిత్కశ్చిన్నాస్య కశ్చన విద్యతే॥ ౩౬॥ భవత్యేకో హ్యయం నిత్యం శరీరే సుఖదుఃఖకృత్। నైవ సంజాయతే జంతుర్న చ జాతు విపద్యతే॥ ౩౭॥ యాతి దేహమయం ముక్త్వా కదాచిత్పరమాం గతిమ్। పుణ్యపాపమయం దేహం క్షపయన్కర్మసంక్షయాత్॥ ౩౮॥ క్షీణదేహః పునర్దేహీ బ్రహ్మత్వముపగచ్ఛతి। పుణ్యపాపక్షయార్థం హి సాంఖ్యజ్ఞానం విధీయతే॥ తత్క్షయే హ్యస్య పశ్యంతి బ్రహ్మభావే పరాం గతిమ్॥ ౩౯॥ ……………………………………………… *

ఇతి-నారదాసితసంవాదే - పంచసప్తత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ భ్రాతరః పితరః పుత్రా జ్ఞాతయః సుహృదః సుతాః। అర్థహేతోర్హతాః క్రూరైరస్మాభిః పాపకర్మభిః॥ ౧॥ యేయమర్థోద్భవా తృష్ణా కథమేతాం పితామహ। నివర్తయేయం పాపాని తృష్ణయా కారితా వయమ్॥ ౨॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। గీతం విదేహరాజేన మాండవ్యాయానుపృచ్ఛతే॥ ౩॥ సుసుఖం బత జీవామి యస్య మే నాస్తి కించన। మిథిలాయాం ప్రదీప్తాయాం న మే దహ్యతి కించన॥ ౪॥ అర్థాః ఖలు సమృద్ధా హి బాఢం దుఃఖం విజానతామ్। అసమృద్ధాస్త్వపి సదా మోహయంత్యవిచక్షణాన్॥ ౫॥ యచ్చ కామసుఖం లోకే యచ్చ దివ్యం మహత్సుఖమ్। తృష్ణాక్షయసుఖస్యైతే నార్హతః షోడశీం కలామ్॥ ౬॥ యథైవ శృంగం గోః కాలే వర్ధమానస్య వర్ధతే। తథైవ తృష్ణా విత్తేన వర్ధమానేన వర్ధతే॥ ౭॥ కించిదేవ మమత్వేన యదా భవతి కల్పితమ్। తదేవ పరితాపాయ నాశే సంపద్యతే పునః॥ ౮॥ నాకామాననురుధ్యేత దుఃఖం కామేషు వై రతిః। ప్రాప్యార్థముపయుంజీత ధర్మం కామాన్విసర్జయేత్॥ ౯॥ విద్వాన్సర్వేషు భూతేషు ఆత్మనాసోపమో భవేత్। కృతకృత్యో విశుద్ధాత్మా సర్వం త్యజతి చైవ హ॥ ౧౦॥ ఉభే

సత్యానృతే త్యక్త్వా శోకానందౌ ప్రియాయే । భయాభయే చ సంత్యజ్య సంప్రశాంతో నిరామయః॥ ౧౧ ॥ యా దుస్త్యజా దుర్మతిభిర్యా న జీర్యతి జీర్య
తః। యోఽసౌ ప్రాణాంతికో రోగస్తాం తృష్ణాం త్యజతస్సుఖమ్॥౧౨॥ చారిత్రమాత్మనః పశ్యంశ్చంద్రశుద్ధమనామయమ్। ధర్మాత్మా లభతే కీర్తిం ప్రేత్య చేహ
యథాసుఖమ్॥౧౩॥ రాజ్ఞస్తద్వచనం శ్రుత్వా ప్రీతిమానభవద్ద్విజః। పూజయిత్వా చ తద్వాక్యం మాండవ్యో మోక్షమాశ్రితః॥౧౪॥.............. *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి-మాండవ్యజనకసంవాదే-షట్సప్తత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ అతిక్రామతి కాలేఽస్మిన్ సర్వభూతభయావహే। కిం శ్రేయః ప్రతిపద్యేత తన్మే బ్రూహి పితామహ॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం
పురాతనమ్। పితుః పుత్రేణ సంవాదం తన్నిబోధ యుధిష్ఠిర॥౨॥ ద్విజాతేః కస్యచిత్పార్థ స్వాధ్యాయనిరతస్య వై। పుత్రో బభూవ మేధావీ మేధావీ నామ నా
మతః॥౩॥ సోఽబ్రవీత్పితరం పుత్రః స్వాధ్యాయకరణే రతమ్। మోక్షధర్మేష్వకుశలం మోక్షధర్మవిచక్షణః॥౪॥ పుత్రః॥ ధీరః కిం స్విత్తాత కుర్యాత్ప్రజానన్
క్షిప్రం హ్యాయుర్భ్రశ్యతే మానవానామ్। పితస్తదాఖ్యాహి యథార్థయోగం మమానుపూర్వ్యా యేన ధర్మం చరేయమ్॥ ౫॥ పితా॥ అధీత్య వేదాన్
బ్రహ్మచర్యేణ పుత్ర పుత్రానిచ్ఛేత్పావనార్థం పితౄణామ్ । అగ్నీనాధాయ విధివచ్చేష్టయజ్ఞో వనం ప్రవిశ్యాథ మునిర్బుభూషేత్ ॥ ౬॥ పుత్రః॥ ఏవమ
భ్యాహతే లోకే సర్వతః పరివారితే । అమోఘాసు పతంతీషు కిం ధీర ఇవ భాషసే॥౭॥ పితా॥ కథమభ్యాహతో లోకః కేన వా పరివారితః। అమోఘాః కాః ప
తంతీహ కిం ను భీషయసీవ మామ్॥౮॥ పుత్రః॥ మృత్యునాభ్యాహతో లోకో జరయా పరివారితః। అహోరాత్రాః పతంత్యేతే నను కస్మాన్న బుధ్యసే॥ ౯॥ య
దాహమేవ జానామి న మృత్యుస్తిష్ఠతీతి హ। సోఽహం కథం ప్రతీక్షిష్యే జ్ఞానేనాపిహితశ్చరన్॥ ౧౦॥ రాత్ర్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయామాయురల్పతరం య
దా। గాధోదకే మత్స్య ఇవ సుఖం విందేత కస్తదా॥౧౧॥ పుష్పాణీవ విచిన్వంతమన్యత్రగతమానసమ్। అనవాప్తేషు కామేషు మృత్యురభ్యేతి మానవమ్॥౧౨॥
శ్వః కార్యమద్య కుర్వీత పూర్వాహ్ణే చాపరాహ్ణికమ్। న హి ప్రతీక్షతే మృత్యుః కృతం వాస్య న వా కృతమ్॥౧౩॥ అద్యైవ కురు యచ్ఛ్రేయో మా త్వాం కాలో
ఽత్యగాన్మహాన్। కో హి జానాతి కస్యాద్య మృత్యుకాలో భవిష్యతి॥౧౪॥ అకృతేష్వేవ కార్యేషు మృత్యుర్వై సంప్రకర్షతి। యువైవ ధర్మశీలస్స్యాదనిమి
త్తం హి జీవితమ్॥౧౫॥ కృతే ధర్మే భవేత్ప్రీతిరిహ ప్రేత్య చ శాశ్వతీ। మోహేన హి సమావిష్టః పుత్రదారార్థముద్యతః॥౧౬॥ కృత్వా కార్యమకార్యం
వా పుష్టిమేషాం ప్రయచ్ఛతి। తం పుత్రపశుసంపన్నం వ్యాసక్తమనసం నరమ్॥ ౧౭॥ సుప్తం వ్యాఘ్రం మహౌఘో వా మృత్యురాదాయ గచ్ఛతి। సంచిన్వా
నకమేవైనం కామానామవితృప్తకమ్॥౧౮॥ వృకీవోరణమాసాద్య మృత్యురాదాయ గచ్ఛతి। ఇదం కృతమిదం కార్యమిదమన్యత్కృతాకృతమ్॥౧౯॥ ఏవమీ
హాసమాయుక్తం మృత్యురాదాయ గచ్ఛతి। కృతానాం ఫలమప్రాప్తం కార్యాణాం కర్మసంగినామ్॥ ౨౦॥ క్షేత్రాపణగృహాసక్తం మృత్యురాదాయ గ
చ్ఛతి। దుర్బలం బలవంతం చ ప్రాజ్ఞం శూరం జడం కవిమ్॥౨౧॥ అప్రాప్తసర్వకామార్థం మృత్యురాదాయ గచ్ఛతి। మృత్యుర్జరా చ వ్యాధిశ్చ దుఃఖం చానే
కకారణమ్॥ ౨౨॥ అసంత్యాజ్యం యదా మర్త్యైః కిం స్వస్థ ఇవ తిష్ఠతి । జాతమేవాంతకోఽంతాయ జరా చాభ్యేతి దేహినమ్॥౨౩॥ అనుషక్తా ద్వయేనైతే భా
వాః స్థావరజంగమాః। న మృత్యోః సేనామాయాంతీం జాతు కశ్చిత్ప్రబాధతే॥౨౪॥ బలాత్సత్యమృతే త్వేకం సత్యే హ్యమృతమాశ్రితమ్। మృత్యోర్వా గృహ
మేతద్వై యా గ్రామే వసతో రతిః॥౨౫॥ దేవానామేష వై గోష్ఠో యదరణ్యమితి శ్రుతిః। నిబంధనీ రజ్జురేషా యా గ్రామే వసతో రతిః॥౨౬॥ ఛిత్త్వైనాం సుకృ
తో యాంతి నైనాం ఛిందంతి దుష్కృతః। యో న హింసతి సత్త్వాని మనోవాక్కర్మహేతుభిః॥౨౭॥ జీవితార్థాపనయనైః ప్రాణిభిర్న స బధ్యతే। తస్మాత్స
త్యవ్రతాచారః సత్యవ్రతపరాయణః॥ ౨౮॥ సత్యకామస్సమో దాంతః సత్యేనైవాంతకం జయేత్ । అమృతం చైవ మృత్యుశ్చ ద్వయం దేహే ప్రతిష్ఠితమ్॥

౨౯॥ మృత్యురాపద్యతే మోహాత్సత్యేనాపద్యతేఽమృతమ్। సోహం సత్వమహింసార్థీ కామక్రోధబహిష్కృతః॥౩౦॥ సమాశ్రిత్య సుఖం క్షేమీ మృత్యుం హాస్యామ్యమృత్యువత్। శాంతియజ్ఞరతో దాంతో బ్రహ్మయజ్ఞే స్థితో మునిః॥౩౧॥ వాఙ్మనఃకర్మయజ్ఞశ్చ భవిష్యామ్యుదగాయనే। పశుయజ్ఞైః కథం హింస్రైర్మాదృశో యష్టుమర్హతి॥౩౨॥ అంతవద్భిరుత ప్రాజ్ఞః క్షత్రయజ్ఞైః పిశాచవత్। ఆత్మన్యేవాత్మనా జాత ఆత్మనిష్ఠోఽప్రజోఽపి వా॥౩౩॥ ఆత్మయజ్ఞో భవిష్యామి న మాం తారయతి ప్రజా। యస్య వాఙ్మనసీ స్యాతాం సమ్యక్ ప్రణిహితే సదా॥౩౪॥ తపస్త్యాగశ్చ యోగశ్చ స వై సర్వమవాప్నుయాత్। నాస్తి విద్యాసమం చక్షుర్నాస్తి విద్యాసమం ఫలమ్। నాస్తి రాగసమం దుఃఖం నాస్తి త్యాగసమం సుఖమ్॥౩౫॥ నైతాదృశం బ్రాహ్మణస్యాస్తి విత్తం యథైకతా సమతా సత్యతా చ। శీలే స్థితిర్దండవిధానమార్జవం తతస్తతశ్చోపరమః క్రియాభ్యః॥౩౬॥ కిం తే ధనైర్బాంధవైర్వాపి కిం తే కిం తే దారైర్బ్రాహ్మణ యో మరిష్యసి। ఆత్మానమన్విచ్ఛ గుహాం ప్రవిష్టం పితామహాస్తే క్వ గతాః పితా చ॥౩౭॥ భీష్మః॥ పుత్రస్యైతద్వచః శ్రుత్వా తథాకార్షీత్పితా నృప। తథా త్వమపి వర్తస్వ సత్యధర్మపరాయణః॥౩౮॥ .... *

ఇతి మోక్షధర్మపర్వణి - పితాపుత్రసంవాదే - సప్తసప్తత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కింశీలః కింసమాచారః కింవిద్యః కింపరాయణః। ప్రాప్నోతి బ్రహ్మణః స్థానం యత్పరం ప్రకృతేర్ధ్రువమ్॥ ౧॥ భీష్మః॥ మోక్షధర్మేషు నిరతో లఘ్వాహారో జితేంద్రియః। ప్రాప్నోతి పరమం స్థానం యత్పరం ప్రకృతేర్ధ్రువమ్॥౨॥ స్వగృహాదభినిస్సృత్య లాభాలాభే సమో మునిః। సముపోఢేషు కామేషు నిరపేక్షః పరివ్రజేత్ ॥ ౩॥ న చక్షుషా న మనసా న వాచా దూషయేదపి। న ప్రత్యక్షం పరోక్షం వా దూషణం వ్యాహరేత్క్వచిత్ ॥౪॥ న హింస్యాత్సర్వభూతాని మైత్రాయణగతశ్చరేత్। నేదం జీవితమాసాద్య వైరం కుర్వీత కేనచిత్ ॥ ౫॥ అభివాదాంస్తితిక్షేత నాభిమన్యేత కించన। క్రోధ్యమానః ప్రియం బ్రూయాదాక్రుష్టః కుశలం వదేత్ ॥ ౬॥ ప్రదక్షిణం చ సవ్యం చ గ్రామమధ్యే న చాచరేత్। భైక్షచర్యామనాపన్నో న గచ్ఛేత్పూర్వకేతితః॥౭॥ అవకీర్ణః సుగుప్తశ్చ న వాచా హ్యప్రియం వదేత్। మృదుః స్యాదప్రతిక్రూరో విస్రబ్ధః స్యాదకత్థనః॥ ౮॥ విధూమే న్యస్తముసలే వ్యంగారే భుక్తవజ్జనే। అతీతపాత్రసంచారే భిక్షాం లిప్సేత వై మునిః॥ ౯॥ ప్రాణయాత్రికమాత్రః స్యాన్మాత్రాలాభేష్వనాదృతః। అలాభే న విహన్యేత లాభశ్చైనం న హర్షయేత్ ॥౧౦॥ లాభం సాధారణం నేచ్ఛేన్న భుంజీతాభిపూజితః। అభిపూజితలాభం హి జుగుప్సేతైవ తాదృశః॥౧౧॥ న చాన్నదోషాన్నిందేత న గుణానభిపూజయేత్। శయ్యాసనే వివిక్తే చ నిత్యమేవాభిపూజయేత్॥౧౨॥ శూన్యాగారం వృక్షమూలమరణ్యమథ వా గుహామ్। అజ్ఞాతచర్యాం గత్వాన్యాం తతోఽన్యత్రైవ సంవిశేత్ ॥౧౩॥ అనురోధవిరోధాభ్యాం సమః స్యాదచలో ధ్రువః। సుకృతం దుష్కృతం చోభే నానురుధ్యేత కర్మణా॥౧౪॥ నిత్యతృప్తః సుసంతుష్టః ప్రసన్నవదనేంద్రియః। విభీర్జప్యపరో మౌనీ వైరాగ్యం సముపాశ్రితః ॥ ౧౫ ॥ అభ్యస్తం భౌతికం పశ్యన్ భూతానామాగతిం గతిమ్ । నిస్పృహః సమదర్శీ చ పక్వాపక్వేన వర్తయన్ ॥ ఆత్మనా యః ప్రశాంతాత్మా లఘ్వాహారో జితేంద్రియః॥ ౧౬॥ వాచో వేగం మనసః క్రోధవేగం హింసావేగముదరోపస్థవేగమ్। ఏతాన్వేగాన్విసహేద్వై తపస్వీ నిందా చాస్య హృదయం నోపహన్యాత్ ॥౧౭॥ మధ్యస్థ ఏవ తిష్ఠేత ప్రశంసానిందయోః సమః । ఏతత్పవిత్రం పరమం పరివ్రాజక ఆశ్రమే॥౧౮॥ మహాత్మా సర్వతో దాంతః సర్వత్రైవానపాశ్రితః। అపూర్వచారకః సౌమ్యో హ్యనికేతః సమాహితః॥ ౧౯ ॥ వానప్రస్థగృహస్థాభ్యాం న సంసృజ్యేత కర్హిచిత్ । అజ్ఞాతలిప్సాం లిప్సేత న చైనం హర్ష ఆవిశేత్ ॥౨౦॥ విజానతాం మోక్ష ఏష శ్రమః స్యాదవిజానతామ్ । మోక్షయానమిదం కృత్స్నం విదుషాం హారితోఽబ్రవీత్ ॥౨౧॥ అభయం సర్వభూతేభ్యో దత్త్వా యః ప్రవ్రజేద్గృహాత్ । లోకాస్తేజోమయాస్తస్య తథానంత్యాయ కల్పతే॥౨౨॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - హారీతగీతాయాం-అష్టసప్తత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః- .... *

యుధిష్ఠిరః॥ ధన్యాధన్యా ఇతిజనాః సర్వేస్మాన్ప్రవదంత్యుత। నదుఃఖితతరః కశ్చిత్పుమానస్మాభిరస్తిహ॥౧॥లోకసంభావితైర్దుఃఖంయత్ప్రాప్తంకు
రుసత్తమ।ప్రాప్యజాతింమనుష్యేషుదేవైరపిపితామహ॥౨॥కదావయంకరిష్యామః సంన్యాసందుఃఖసంజ్ఞకమ్। దుఃఖమేతచ్ఛరీరాణాంధారణంకురు
సత్తమ॥౩॥విముక్తాస్సప్తదశభిర్హేతుభూతైశ్చపంచభిః। ఇంద్రియార్థైర్గుణైశ్చైవఅష్టాభిశ్చపితామహ॥౪॥ నగచ్ఛంతిపునర్భావంమునయశ్శం
సితవ్రతాః। కదావయంగమిష్యామోరాజ్యంహిత్వాపరంతప॥౫॥భీష్మః॥ నాస్త్యనంతంమహారాజసర్వంసంఖ్యానగోచరమ్। పునర్భావోపివిఖ్యాతో
నాస్తికించిదిహాచలమ్॥౬॥నచాపిమన్యసేరాజన్నేషదోషఃప్రసంగతః।ఉద్యోగాదేవధర్మజ్ఞాఃకాలేనైవగమిష్యథ॥౭॥ నేశోయంసతతందేహీనృపతే
పుణ్యపాపయోః।తతఃఏవసముత్థేనతమసారుధ్యతేపిచ॥౮॥యథాంజనమయోవాయుఃపునర్మానశ్శిలంరజః।అనుప్రవిశ్యతద్వర్ణోదృశ్యతేరంజయన్
దిశః॥౯॥ యథాకర్మఫలైర్దేహీరంజితస్తమసావృతః। వివర్ణోవర్ణమాశ్రిత్యదేహేషుపరివర్తతే॥౧౦॥ జ్ఞానేనహిసదాజంతురజ్ఞానప్రభవంత
మః।వ్యపోహతితథాబ్రహ్మప్రకాశతిసనాతనమ్॥౧౧॥ అయత్నసాధ్యంమునయోవదంతియేచాపిముక్తాస్తఉపాసితవ్యాః। త్వయాచలోకేనచసామర
ణతస్మాన్నశామ్యంతిమహర్షిసంఘాః॥ ౧౨॥ అస్మిన్నర్థేపురాగీతంశృణుష్వైకమనానృప। తథాదైత్యేనవృత్రేణభ్రష్టైశ్వర్యేణచేష్టితమ్॥ ౧౩॥
నిర్జితేనాసహాయేనహృతరాజ్యేనభారత। అశోచతాశత్రుమధ్యేబుద్ధిమాఖ్యాయకేవలామ్॥౧౪॥ భ్రష్టైశ్వర్యంపురావృత్రముశనావాక్యమబ్రవీత్।
కచ్చిత్పరాజితస్యాద్యనవ్యథాతేస్తిదానవ॥౧౫॥వృత్రః॥ సత్యేనతపసాచైవవిదిత్వాసంశయంహ్యహమ్। నశోచామినహృష్యామిభూతానామాగతిం
గతిమ్॥౧౬॥ కాలసంచోదితాజీవామజ్జంతినరకేవశాః। పరితుష్టానిసర్వాణిదివ్యాన్యాహుర్మనీషిణః॥౧౭॥క్షపయిత్వాతుతంకాలంగణితంకాలచోది
తాః। సావశేషేణకాలేనసంభవంతిపునఃపునః॥ ౧౮॥ తిర్యగ్యోనిసహస్రాణిగత్వానరకమేవచ। నిర్గచ్ఛంత్యవశాజీవాఃకామబంధనబంధనాః॥ ౧౯॥
ఏవంసంసరమాణానిజీవాన్యహమదృష్టవాన్।యథాకర్మతథాలాభఇతిశాస్త్రనిదర్శనమ్॥ ౨౦॥ తిర్యగ్గచ్ఛంతినరకంమానుష్యందైవమేవచ। సుఖ
దుఃఖేప్రియద్వేష్యేచరిత్వాపూర్వమేవచ॥౨౧॥కృతాంతవిధిసంయుక్తఃసర్వలోకఃప్రపద్యతే। గతంగచ్ఛంతిచాధ్వానంసర్వభూతానిసర్వదా॥౨౨॥
కాలంసంఖ్యానసంఖ్యాతంసృష్టిస్థితిపరాయణమ్। తంభాషమాణంభగవానుశనాప్రత్యభాషత॥భీమాన్దుష్టప్రలాపాంస్త్వంతాతకస్మాత్ప్రభాషసే॥
౨౩॥ప్రత్యక్షమేతద్భవతస్తథాన్యేషాంమనీషిణామ్। మయాయజ్జయలుబ్ధేనపురాతప్తంమహత్తపః॥ ౨౪॥ గంధానాదాయభూతానాంరసాంశ్చవి
విధానపి। అబర్ధంత్రీన్సమాక్రమ్యలోకాన్వైస్వేనతేజసా॥ ౨౫॥ జ్వాలామాలాపరిరిక్షిప్తోవైహాయసచరస్తథా।అజేయస్సర్వభూతానామాసం
నిత్యమపేతభీః॥౨౬॥ ఐశ్వర్యంతపసాప్రాప్తంభ్రష్టంతచ్చస్వకర్మభిః। ధృతిమాస్థాయభగవన్నశోచామితతస్త్వహమ్॥౨౭॥యుయుత్సునామహేం
ద్రేణపురాసార్థంమహాత్మనా। తతోమేభగవాన్దృష్టోహరిర్నారాయణఃప్రభుః॥౨౮॥వైకుంఠఃపురుషోనంతఃశుక్లోవిష్ణుస్సనాతనః।ముంజకేశోహరి
శ్మశ్రుః సర్వభూతపితామహః॥ ౨౯॥ నూనంతుతస్యతపసఃసావశేషమిహాస్తివై। యదహంప్రష్టుమిచ్ఛామిభగవన్కర్మణఃఫలమ్॥౩౦॥ఐశ్వర్యంవై
మహద్బ్రహ్మన్వర్ణేకస్మిన్ప్రతిష్ఠితమ్। నివర్తతేచాపిపునఃకథమైశ్వర్యముత్తమమ్॥ ౩౧॥కస్మాద్భూతానిజీవంతిప్రవర్తంతేతథాపునః। కింవాఫలంప
రంప్రాప్యజీవస్తిష్ఠతిశాశ్వతః॥ ౩౨॥ కేనవాకర్మణాశక్యమథజ్ఞానేనకేనవా। తదవాప్తుంఫలంవిప్రతన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౩౩॥ఇతీదముక్తస్సము
నిస్తదానీంప్రత్యాహయత్తచ్ఛృణురాజసింహ।మయోచ్యమానంపురుషర్షభత్వమనన్యచిత్తస్సహసోదరీయైః॥౩౪॥ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాం
తర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - వృత్రగీతాసు- ఏకోనాశీత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-.. *

ఉశనాః॥ నమస్తస్మై భగవతే దేవాయ ప్రభవిష్ణవే। యస్య పృథ్వీతలం తాత సాకాశం బాహుగోచరమ్॥౧॥ మూర్ధా యస్య త్వనంతం చ స్థానం దానవస
త్తమ। తస్యాహం తే ప్రవక్ష్యామి విష్ణోర్మాహాత్మ్యముత్తమమ్॥ ౨॥ తయోస్సంవదతోరేవమాజగామ మహామునిః। సనత్కుమారో ధర్మాత్మా సంశ
యచ్ఛేదనాయ వై॥౩॥ స పూజితోసురేంద్రేణ మునినోశనసా తథా। నిషసాదాసనే రాజన్ మహార్హే మునిపుంగవః॥౪॥ తమాసీనం మహాప్రాజ్ఞముశనా
వాక్యమబ్రవీత్। బ్రూహ్యస్మై దానవేంద్రాయ విష్ణోర్మాహాత్మ్యముత్తమమ్॥౫॥ సనత్కుమారస్తతః శ్రుత్వా ప్రాహ వచోర్థవత్। విష్ణోర్మాహాత్మ్య
సంయుక్తం దానవేంద్రాయ ధీమతే॥౬॥ శృణు సర్వమిదం దైత్య విష్ణోర్మాహాత్మ్యముత్తమమ్ విష్ణౌ జగత్స్థితం సర్వమితి విద్ధి పరంతప॥౭॥ సృజత్యేష మహా
బాహో భూతగ్రామం చరాచరమ్। ఏష చాక్షిపతే కాలే కాలే విసృజతే పునః॥ ౮॥ అస్మిన్ గచ్ఛంతి విలయమస్మాచ్చ ప్రభవంత్యుత। నైష జ్ఞానవతా శక్యం
తపసా నైవ చేజ్యయా ॥ ౯ ॥ సంప్రాప్తుమింద్రియాణాం తు సంయమేనైష శక్యతే। బాహ్యే చాభ్యంతరే చైవ కర్మణా మనసి స్థితః॥ ౧౦॥ నిర్మలీకురు
తే బుద్ధ్యా సోముత్రానంత్యమశ్నుతే। యథా హిరణ్యకర్తా వై రూప్యమగ్నౌ విశోధయేత్ ॥ ౧౧॥ బహుశోతిప్రయత్నేన మహతాత్మకృతేన హ। తద్వజ్జాతి
శతైర్జీవః శుద్ధ్యతే నైనకర్మణా॥౧౨॥ యత్నేన మహతా చైవాప్యేకజాతౌ విశుద్ధ్యతే। లీలయాల్పం యథా గాత్రాత్ప్రమృజ్యాదాత్మనో రజః॥౧౩॥
బహుయత్నేన మహతా దోషనిర్హరణం తథా। యథా చాల్పేన మాల్యేన వాసితం తిలసర్షపమ్॥ ౧౪ ॥ న ముంచతి స్వకం గంధం తద్వత్సూక్ష్మస్య దర్శ
నమ్। తదేవ బహుభిర్మాల్యైర్వాస్యమానం పునః పునః॥౧౫॥ విముంచతి స్వకం గంధం మాల్యగంధే చ తిష్ఠతి। ఏవం జాతిశతైర్యుక్తో గుణైరేవ ప్రసంగిషు॥
౧౬॥ బుద్ధ్యా నివర్తతే దోషో యత్నేనాభ్యాసజేన హ। కర్మణా స్వనురక్తాని విరక్తాని చ దానవ॥౧౭॥ యథా కర్మవిశేషాంశ్చ ప్రాప్నువంతి తథా శృణు।
యథావత్సంప్రవర్తంతే యస్మింస్తిష్ఠంతి వా విభో॥౧౮॥ తత్తేనుపూర్వ్యా వ్యాఖ్యాస్యే తదిహైకమనాః శృణు। అనాదినిధనః శ్రీమాన్ హరిర్నారాయ
ణః ప్రభుః॥౧౯॥ స వై సృజతి భూతాని స్థావరాణి చరాణి చ। స వై సర్వేషు భూతేషు క్షరశ్చాక్షర ఏవ చ॥ ౨౦ ॥ ఏకాదశ వికారాత్మా జగత్పిబతి రశ్మిభిః। పా
దౌ తస్య మహీం విద్ధి మూర్ధానం దివమిత్యుత॥౨౧॥ బాహవస్తు దిశో దైత్య శ్రోత్రమాకాశమేవ చ। తస్య తేజోమయః సూర్యో మనశ్చంద్రమసి స్థితమ్॥౨౨॥
బుద్ధిర్జ్ఞానగతా నిత్యం రసస్త్వప్సు ప్రతిష్ఠితః। భ్రువోరనంతరాస్తస్య గ్రహా దానవసత్తమ॥ ౨౩॥ నక్షత్రచక్రం నేత్రాభ్యాం పాదయోర్భూశ్చ దానవ।
రజస్తమశ్చ సత్యం చ విద్ధి నారాయణాత్మకమ్॥౨౪॥ సోశ్రమాణాం ఫలం తాత కర్మణస్తత్ఫలం విదుః। అకర్మణః ఫలం చైవ స ఏవ పరమవ్యయః॥౨౫॥ ఛం
దాంసి యస్య రోమాణి హ్యక్షరం చ సరస్వతీ। బహ్వాశ్రయో బహుముఖో ధర్మో హృది సమాశ్రితః॥ ౨౬ ॥ స బ్రంహ పరమో ధర్మస్తపశ్చ సదసచ్చ
సః। శ్రుతిశాస్త్రగ్రహోపేతః షోడశర్త్విక్క్రతుశ్చ సః॥ ౨౭॥ పితామహశ్చ విష్ణుశ్చ సోశ్వినౌ స పురందరః। మిత్రోథ వరుణశ్చైవ యమోథ ధనద
స్తథా ॥ ౨౮॥ తే పృథగ్దర్శనాస్తస్య సంవిదంతి తథైకతామ్। ఏకస్య విద్ధి దేవస్య సర్వం జగదిదం వశే॥ ౨౯॥ నానాభూతస్య దైత్యేంద్ర తస్యైకత్వం వద
త్యయమ్। జంతుః పశ్యతి విజ్ఞానాత్తతో బ్రంహ ప్రకాశతే॥ ౩౦॥ సంహారవిక్షేపసహస్రకోటీస్తిష్ఠంతి జీవాః ప్రచరంతి చాన్యే। ప్రజావిసర్గస్య చ పారి
మాణ్యం వాపీసహస్రాణి బహూని దైత్య॥ ౩౧॥ ప్రాప్యః పునర్యోజనవిస్తృతాస్తాః క్రోశం చ గంభీరతయావగాఢాః। ఆయామతః పంచశతాశ్చ సర్వాః
ప్రత్యేకశో యోజనతః ప్రవృద్ధాః॥ ౩౨॥ ప్రాప్యా జలం క్షిప్యతి బాలకోట్యా త్వహ్నా సకృచ్చాప్యథ న ద్వితీయమ్। తాసాం క్షయే విద్ధి పరం విసర్గం సంహా
రమేకం చ తథా ప్రజానామ్॥ ౩౩ ॥ షడ్జీవవర్ణాః పరమం ప్రమాణం కృష్ణో ధూమ్రో నీలమథాస్య మధ్యమ్। రక్తం పునస్సహ్యతరం సుఖం తు హారిద్రవర్ణం
సుసుఖం చ శుక్లమ్॥ ౩౪॥ పరం తు శుక్లం విమలం విశోకం గతక్లమం సిద్ధ్యతి దానవేంద్ర। గత్వా తు యోనిప్రభవాణి దైత్య సహస్రశః సిద్ధిముపైతి జీవః॥౩౫॥

గతించయాందర్శనమాహ దేవో గత్వాశుభందర్శనమేవచాపి । గతిఃపునర్వర్ణకృతాప్రజానాంవర్ణస్తథాకాలకృతోఽసురేంద్ర॥ ౩౬ ॥ శతంసహ
స్రాణిచతుర్దశేహపరాగతిర్జీవగుణస్యదైత్య। ఆరోహణంతత్కృతమేవవిద్ధిస్థానంతథానిస్సరణంచతేషామ్॥ ౩౭॥ కృష్ణస్యవర్ణస్యగతిర్నికృష్టా
ససజ్జతేనరకేపచ్యమానః । స్థానంతథాదుర్గతిభిస్తుతస్యప్రజావిసర్గాన్సుబహూన్వదంతి॥ ౩౮ ॥ శతంసహస్రాణితతశ్చరిత్వాప్రాప్నోతివర్ణం
హరితంతుపశ్చాత్। సచైవతస్మిన్నివసత్యనీశోయుగక్షయేతపసాసంవృతాత్మా॥ ౩౯॥ సవైయదాసత్త్వగుణేనయుక్తస్తమోవ్యపోహన్ఘటతేస్వ
బుద్ధ్యా। సలోహితంవర్ణముపైతినీలాన్మనుష్యలోకేపరివర్తతేచ॥౪౦॥సతత్రసంహారవిసర్గమేకంస్వధర్మజైర్బంధనైఃక్లిశ్యమానః।తతస్సహా
రిద్రముపైతివర్ణంసంహారవిక్షేపశతేవ్యతీతే॥ ౪౧ ॥ హారిద్రవర్ణస్తుప్రజావిసర్గాత్సహస్రశస్తిష్ఠతిసంచరన్వై। ఆవిప్రయుక్తోనిరయేచదైత్యతత
స్సహస్రాణిదశాపరాణి॥౪౨॥ గతీస్సహస్రాణిచపంచతస్యచత్వారిసంవర్తకృతానిచైవ । విముక్తమేనంనిరయాచ్చవిద్ధిసర్వేషుచాన్యేషుచసంభ
వేషు॥౪౩॥ సదేవలోకేవిహరత్యభీక్ష్ణంతతశ్చ్యుతోమానుషతాముపైతి। సంహారవిక్షేపశతానిచాష్టౌమర్త్యేషుతిష్ఠత్యమృతత్వమేతి॥౪౪॥సోఽస్మాద
థభ్రశ్యతికాలయోగాత్కృష్ణేతలేతిష్ఠతిసర్వకష్టే। యథాత్వయంసిధ్యతిజీవలోకస్తత్తేభిధాస్యామ్యసురప్రవీర॥ ౪౫॥దైవానిసవ్యూహశతానిస
ప్తరక్తాహారిద్రోఽథతథైవశుక్లః।సంశ్రిత్యసంధావతిశుక్లమేతమష్టావరానర్చ్యతమాన్సలోకాన్॥౪౬॥అష్టౌచషష్టించశతానియానిమనోవిరుద్ధానిమ
హాద్యుతీనామ్। శుక్లస్యవర్ణస్యపరాగతిర్యాత్రీణ్యేవరుద్ధానిమహానుభావ॥౪౭॥ సంహారవిక్షేపమనిష్టమేకంచత్వారిచాన్యానివసత్యనీశః।షష్ఠస్యవ
ర్ణస్యపరాగతిర్యాసిద్ధావసిద్ధస్యగతక్లమస్య॥౪౮॥ సప్తోత్తరంతత్రవసత్యనీశఃసంహారవిక్షేపశతంసశేషమ్। తస్మాదుపావృత్యమనుష్యలోకేతతో
మహాన్మానుషతాముపైతి॥౪౯॥ తస్మాదుపావృత్యతతఃక్రమేణసోఽగ్రేణసంతిష్ఠతిభూతసర్గమ్। ససప్తకృత్వశ్చపరైతిలోకాన్సంహారవిక్షేపకృతప్ర
భావః॥౫౦॥ సప్తైవసంహారముపప్లవానిసంభావ్యసంతిష్ఠతిజీవలోకే। తతోఽవ్యయంస్థానమనంతమేతిదేవస్యవిష్ణోరథబ్రహ్మణశ్చ॥ ౫౧॥శేషస్యచైవా
థనరస్యచైవదేవస్యవిష్ణోఃపరమస్యచైవ। సంహారకాలేపరిదగ్ధకాయాబ్రహ్మాణమాయాంతిసదాప్రజాహి॥ ౫౨॥ చేష్టాత్మనోదేవగణాశ్చసర్వేయేబ్ర
హ్మలోకాదపరాస్స్మతేఽపి।ప్రజావిసర్గంతుసశేషకాలంస్థానానిస్వాన్యేవసరంతిజీవాః॥౫౩॥ నిశ్శేషతస్తత్పదంయాంతిచాంతేసర్వేదేవాయేసదృశా
మనుష్యాః। యేతుచ్యుతాస్సిద్ధలోకాత్క్రమేణతేషాంగతింయాంతియథానుపూర్వ్యా॥౫౪॥జీవాఃపరేతద్బలతుల్యరూపాఃస్వంస్వంవిధింయాంతివి
పర్యయేణ। సయావదేవాస్తిసశేషభుక్తేప్రజాశ్చదేవ్యాచతథైవశుక్లే ॥ ౫౫ ॥ తావత్తదంగేషువిశుద్ధభావఃసంయమ్యపంచేంద్రియరూపమేతత్ ।శు
ద్ధాంగతింతాంపరమాంపరైతిశుద్ధేననిత్యంమనసావిచిన్వన్॥౫౬॥ తతోఽవ్యయంస్థానముపైతిబ్రహ్మదుష్ప్రాపమభ్యేతిసశాశ్వతంవై।ఇత్యేతదాఖ్యాత
మహీనసత్త్వనారాయణస్యేహబలంమయాతే॥౫౭॥వృత్రః॥ఏవంగతేమేనవిషాదోఽస్తికశ్చిత్సమ్యక్చపశ్యామివచస్తథైతత్ । శ్రుత్వాతుతేవాచమదీ
నసత్త్వవికల్మషోఽస్మ్యద్యతథావిపాప్మా॥౫౮॥ ప్రవృత్తమేతద్భగవన్మహర్షేమహాద్యుతేశ్చక్రమనంతతవీర్యమ్। విష్ణోరనంతస్యసనాతనంతత్స్థానంస
ర్గాయత్రసర్వేప్రవృత్తాః ॥ సవైమహాత్మాపురుషోత్తమోవైతస్మిన్జగత్సర్వమిదంప్రతిష్ఠితమ్॥౫౯॥ భీష్మః॥ ఏవముక్త్వాసకౌంతేయవృత్రఃప్రాణాన
వాసృజత్। యోజయిత్వాతథాత్మానంపరంస్థానమవాప్తవాన్॥౬౦॥యుధిష్ఠిరః॥అయంసభగవాన్దేవఃపితామహజనార్దనః। సనత్కుమారోవృ
త్రాయయత్తదాఖ్యాతవాన్పురా॥౬౧॥భీష్మః॥మూలస్థాయీసమహాదేవోభగవాన్స్వేనతేజసా। తత్స్థఃసృజతితాన్భావాన్నానారూపాన్మహా
మనాః॥౬౨॥ తురీయార్ధేనతస్యేమంవిద్ధికేశవమచ్యుతమ్ । తురీయార్ధేనలోకాంస్త్రీన్భావయత్యేవబుద్ధిమాన్॥౬౩॥ అర్వాక్స్థితస్తుయఃస్థాయీక

ల్పాంతేపరివర్తతే । సశేతేభగవానప్సుయోసావతిబలఃప్రభుః ॥ తాన్విధాతా ప్రసన్నాత్మాలోకాంశ్చరతిశాశ్వతాన్॥౬౪॥ సర్వాణ్యశూన్యానికరోత్యనంతఃసనాతనస్సంచరతేచలోకాన్। సచానిరుద్ధఃసృజతేమహాత్మాతత్స్థంజగత్సర్వమిదంవిచిత్రమ్॥౬౫॥ యుధిష్ఠిరః॥ వృత్రేణపరమార్థజ్ఞదృష్టామన్యేత్మనోగతిః।శుభాతస్మాత్ససుఖితోనశోచతిపితామహ॥౬౬॥శుక్లశ్శుక్లాభిజాతీయఃసాధ్యోనావర్తతేనఘ। తిర్యగ్గతేశ్చనిర్ముక్తోనిరయాచ్చపితామహ॥౬౭॥ హారిద్రవర్ణేరక్తేవావర్తమానస్తుపార్థివ।తిర్యగేవానుపశ్యేతకర్మభిస్తామసైర్వృతః॥౬౮॥వయంతుభృశమాపన్నారక్తాదుఃఖసుఖాసుఖే। కాంగతింప్రతిపత్స్యామోనీలాంకృష్ణాధమామథ॥౬౯॥ భీష్మః ॥ శుద్ధాభిజనసంపన్నాఃపాండవాశ్శంసితవ్రతాః। విహృత్యదేవలోకేషుపునర్మానుషమేష్యథ ॥ ౭౦ ॥ ప్రజావిసర్గంచసుఖేన కాలేప్రత్యేత్యదేవేషుసుఖానిభుక్త్వా । సుఖేనసంయాస్యథసిద్ధసంఖ్యాం మావోభయంభూద్విమలాఃస్థసర్వే ॥ ౭౧ ॥

……

ఇతి - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - వృత్రగీతాయాం - అశీత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ అహోధర్మిష్ఠతాతాతవృత్రస్యామితతేజసః।యస్యవిజ్ఞానమతులంవిష్ణౌభక్తిశ్చతాదృశీ॥౧॥దుర్విజ్ఞేయంపదంతాతవిష్ణోరమితతేజసః॥ కథంవారాజశార్దూలపదంతుజ్ఞానవాసౌ॥ ౨॥ భవతాకథితంహ్యేతచ్ఛ్రద్దధేచాహమచ్యుతమ్। భూయస్తుమేసముత్పన్నాబుద్ధిరవ్యక్తదర్శనాత్॥ ౩॥ కథంవినిహతోవృత్రఃశక్రేణపురుషర్షభ। ధర్మిష్ఠోవిష్ణుభక్తశ్చతత్త్వజ్ఞశ్చపదాన్వయే॥౪॥ఏతన్మేసంశయంబ్రూహిపృచ్ఛతేభరతర్షభ। వృత్రస్తురాజశార్దూలయథాశక్రేణనిర్జితః॥౫॥యథాచైవాభవద్యుద్ధంతచ్చాచక్ష్వపితామహ।విస్తరేణమహాబాహోపరంకౌతూహలంహిమే॥౬॥భీష్మః॥రథేనేంద్రఃప్రయాతోవైసార్ధందేవగణైఃపురా। తదదర్శాథాగ్రతోవృత్రంధిష్ఠితంపర్వతోపమమ్ ॥ ౭ ॥ యోజనానాంశతాన్యూర్ధ్వంపంచచ్ఛ్రితమరిందమ। శతానివిస్తరేణాథత్రీణ్యేవాభ్యధికానివై॥ ౮॥ తత్ప్రేక్ష్యతాదృశంరూపంత్రైలోక్యేనాపిదుర్జయమ్।వృత్రస్యదేవాస్సంత్రస్తానశాంతిముపలేభిరే॥౯॥శక్రస్యతుతదారాజన్నూరుస్తంభోవ్యజాయత । భయాద్వృత్రస్యసహసాదృష్ట్వాతద్రూపముత్తమమ్॥౧౦॥తతోనాదస్సమభవద్వాదిత్రాణాంచనిస్స్వనః। దేవాసురాణాంసర్వేషాంతస్మిన్యుద్ధేహ్యుపస్థితే॥౧౧॥అథవృత్రస్యకౌరవ్యదృష్ట్వాశక్రమవస్థితమ్। నసంభ్రమోనభీఃకాచిదాస్థావాసమజాయత॥౧౨॥తతస్సమభవద్యుద్ధంత్రైలోక్యస్యభయంకరమ్ । శక్రస్యచాసురేంద్రస్యవృత్రస్యచమహాత్మనః ॥ ౧౩ ॥ అసిభిఃపట్టిశైశ్శూలైఃశక్తితోమరముద్గరైః।శిలాభిర్వివిధాభిశ్చకార్ముకైశ్చమహాస్వనైః॥౧౪॥శస్త్రైశ్చవివిధైర్దివ్యైఃపావకోల్కాభిరేవచ। దేవాసురైస్తతస్సైన్యైఃసర్వమాసీత్సమాకులమ్॥౧౫॥పితామహపురోగాశ్చసర్వేదేవగణాస్తథా।ఋషయశ్చమహాభాగాస్తద్యుద్ధంద్రష్టుమాగమన్ ॥ ౧౬॥ విమానాగ్ర్యైర్మహారాజసిద్ధాశ్చభరతర్షభ।గంధర్వాశ్చవిమానాగ్ర్యైరప్సరోభిస్సమాగమన్॥ ౧౭॥ తతోంతరిక్షమావృత్యవృత్రోధర్మభృతాంవరః। అశ్మవర్షేణదేవేంద్రంసమాకిరదతిద్రుతమ్॥౧౮॥ తతోదేవగణాఃక్రుద్ధాఃసర్వతశ్శరవృష్టిభిః । అశ్మవర్షమపోహంతవృత్రప్రేరితమాహవే॥౧౯॥ వృత్రస్తుకురుశార్దూలమహామాయోమహాబలః । మోహయామాసదేవేంద్రంమాయాయుద్ధేనసర్వశః॥ ౨౦॥ తస్యవృత్రార్దితస్యాథమోహఆసీచ్ఛతక్రతోః। రథంతరేణతంతత్రవసిష్ఠస్సమబోధయత్ ॥౨౧॥వసిష్ఠః॥ దేవశ్రేష్ఠోసిదేవేంద్రదైత్యాసురనిబర్హణ। త్రైలోక్యబలసంయుక్తఃకస్మాచ్ఛక్రవిషీదసి॥ ౨౨॥ ఏషబ్రహ్మాచవిష్ణుశ్చశివశ్చైవజగత్పతిః । సోమశ్చభగవాన్దేవఃసర్వేచపరమర్షయః॥ ౨౩॥ మాకార్షీఃకశ్మలంశక్రకశ్చిదేవేతరోయథా।ఆర్యాంయుద్ధేమతింకృత్వాజహిశత్రూన్సురాధిప॥౨౪॥ఏషలోకగురుస్త్ర్యక్షఃసర్వలోకనమస్కృతః।నిరీక్షతేత్వాంభగవాంస్త్యజమోహంసురాధిప॥౨౫॥ఏతేబ్రహ్మర్షయశ్చైవబృహస్పతిపురోగమాః। స్తవేనశక్రదివ్యేనస్తువంతిత్వాంజయాయవై॥ ౨౬ ॥ భీష్మః॥ ఏవంసంబోధ్యమా

నస్యవిష్టేనమహాత్మనా। అతీవవాసవస్యాసీద్బలముత్తమతేజసః॥ ౨౭॥ తతోబుద్ధిముపాగమ్యభగవాన్పాకశాసనః।యోగేనమహతాయుక్తస్తాం
మాయాంవ్యపకర్షతః॥ ౨౮॥ తతోంగిరసస్సుతశ్శ్రీమాంస్తేచైవపరమర్షయః। దృష్ట్వావృత్రస్యవిక్రాంతముపాగమ్యమహేశ్వరమ్॥౨౯॥ఊచుర్వృత్ర
వినాశార్థంలోకానాంహితకామ్యయా।తతోభగవతస్తేజోజ్వరోభూత్వాజగత్పతేః॥౩౦॥సమావిశత్తదారౌద్రోవృత్రందైత్యపతింతదా।విష్ణుశ్చభగ
వాన్దేవఃసర్వలోకాభిపూజితః॥ ౩౧॥ ఐంద్రంసమావిశద్వజ్రంలోకసంరక్షణేరతః।తతోబృహస్పతిర్ధీమానుపాగమ్యశతక్రతుమ్॥౩౨॥వసిష్ఠశ్చమ
హాతేజాఃసర్వేచపరమర్షయః। తేసమాసాద్యవరదంవాసవంలోకపూజిత॥ ఊచురేకాగ్రమనసోజహివృత్రమితిప్రభో॥ ౩౩॥ మహేశ్వరః॥ ఏషవృ
త్రోమహాన్శక్రబలేనమహతావృతః। విశ్వాత్మాసర్వగశ్చైవబహుమాయశ్చవిశ్రుతః॥ ౩౪॥ తదేనమసురశ్రేష్ఠంత్రైలోక్యేనాపిదుర్జయమ్। జహి
త్వంయోగమాస్థాయమావమంస్థాస్సురేశ్వర॥ ౩౫॥ అనేనహితపస్తప్తంబలార్థమమరాధిప।షష్టింవర్షసహస్రాణిబ్రహ్మాచాస్మైవరందదౌ॥౩౬॥మ
హత్త్వంయోగినాంచైవమహామాయత్వమేవచ। మహాబలత్వంచతథాతేజశ్చాగ్ర్యంసురేశ్వర॥ ౩౭॥ ఏతత్త్వాంమామకంతేజఃసమావిశతివాసవ।వ్య
గ్రమేనంత్వమప్యేవంవజ్రేణజహిదానవమ్॥ ౩౮॥ శక్రః॥ భగవంస్త్వత్ప్రసాదేనదితిజంసుదురాసదమ్ ।వజ్రేణనిహనిష్యామిపశ్యతస్తేసురర్షభ॥౩౯॥
భీష్మః॥ ఆవిశ్యమానేదైత్యేతుజ్వరేణాథమహాసురే। దేవతానామృషీణాంచహర్షాన్నాదోమహానభూత్॥౪౦॥తతోదుందుభయశ్చైవశంఖాశ్చసు
మహాస్వనాః। మురజాడిండిమాశ్చైవప్రావాద్యంతసహస్రశః॥ ౪౧॥ అసురాణాంతుసర్వేషాంస్మృతిలోపోమహానభూత్ । మాయానాశశ్చబల
వాన్క్షణేనసమపద్యత॥౪౨॥తథావిష్టమథోజ్ఞాత్వాఋషయోదేవతాస్తథా।స్తువంతశ్శక్రమీశానంతథాప్రాచోదయన్నపి॥ ౪౩॥రథస్థస్యహిశక్రస్య
యుద్ధకాలేమహాత్మనః। ఋషిభిస్తూయమానస్యరూపమాసీత్సుదుర్దృశమ్॥ ౪౪॥ ……………………*

ఇతి- వృత్రవధే- ఎకాశీత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః,

భీష్మః॥ వృత్రస్యతుమహారాజజ్వరావిష్టస్యసర్వశః।అభవన్యానిలింగానిశరీరేతానిమేశృణు॥౧॥ జ్వలితాస్యోభవద్ఘోరోవైవర్ణ్యంచాగమత్పరమ్।
గాత్రకంపశ్చసుమహాన్శ్వాసశ్చాప్యభవన్మహాన్॥ ౨॥ రోమహర్షశ్చతీవ్రోభూన్నిశ్వాసశ్చమహాన్నృప। శివాచాశివసంకాశాతస్యవక్త్రాత్సుదా
రుణా॥౩॥నిష్పపాతమహాఘోరాస్మృతిస్సాతస్యభారత। ఉల్కాశ్చజ్వలితాస్తస్యదీప్తాఃపార్శ్వేప్రపేదిరే॥౪॥ గృధ్రాఃకంకాబలాశ్చవాచోముం
చన్సుదారుణాః। వృత్రస్యోపరిసంసృష్టాశ్చక్రవత్పరిబభ్రముః॥౫॥ తతస్తంరథమాస్థాయదేవాప్యాయితఆహవే। వజ్రోద్యతకరశ్శక్రస్తందైత్యంసమ
వైక్షత॥ ౬॥ అమానుషమథోనాదంసముమోచమహాసురః। వ్యజృంభచ్చైవరాజేంద్రతీవ్రజ్వరసమన్వితః॥౭॥ అథాస్యజృంభతశ్శక్రస్తతోవజ్రమవా
సృజత్। సవజ్రస్సుమహాతేజాకాలాగ్నిసదృశోపమః॥ ౮॥ క్షిప్రమేవమహాకాయంవృత్రందైత్యమపాతయత్ । తతోనాదస్సమభవత్పునరేవసమంత
తః॥ ౯॥ వృత్రంవినిహతందృష్ట్వాదేవానాంభరతర్షభ।వృత్రంతుహత్వామఘవాన్దానవారిర్మహాయశాః॥౧౦॥వజ్రేణవిష్ణుయుక్తేనదివమేవసమా
విశత్। అథవృత్రస్యకౌరవ్యశరీరాదభినిస్సృతా॥౧౧॥ బ్రహ్మవధ్యామహాఘోరారౌద్రాలోకభయావహా। కరాలదశనాభీమావికృతాకృష్ణపింగళా॥
౧౨॥ప్రకీర్ణమూర్ధజాచైవఘోరనేత్రాచభారత।కపాలమాలినీచైవకృత్యైవభరతర్షభ॥౧౩॥ రుధిరార్ద్రాచధర్మజ్ఞచీరవల్కలవాసినీ। సాభిని
ష్క్రమ్యరాజేంద్రతాదృగ్రూపాభయావహా॥౧౪॥ వజ్రిణంమృగయామాసతదాభరతసత్తమ। కస్యచిత్త్వథకాలస్యవృత్రహాకురునందన॥ ౧౫॥స్వ
ర్గాయాభిముఖఃప్రాయాల్లోకానాంహితకామ్యయా। సావినిస్సరమాణంతుదృష్ట్వాశక్రంమహౌజసమ్॥౧౬॥ జగ్రాహవధ్యాదేవేంద్రంసులగ్నాచా
భవత్తదా। సహితస్మిన్సముత్పన్నేబ్రహ్మవధ్యాకృతేభయే॥ ౧౭॥నలిన్యాబిసమధ్యస్థఉవాసాబ్దగణాన్బహూన్।అనుసృత్యతుయత్నాత్తుతయా వై

బ్రహ్మహత్యయా॥ ౧౮॥ తదా గృహీతః కౌరవ్య నిస్తేజాస్సమపద్యత। తస్యా వ్యపోహనే శక్రః పరం యత్నం చకార హ॥ ౧౯॥ న చాశకత్తాం దేవేంద్రో బ్ర
హ్మవధ్యాం వ్యపోహితుమ్। గృహీత ఏవ తు తయా దేవేంద్రో భరతర్షభ॥ ౨౦॥ పితామహముపాగమ్య శిరసా ప్రత్యపూజయత్। జ్ఞాత్వా గృహీతం శక్రం
స ద్విజప్రవరవధ్యయా॥ ౨౧॥ బ్రహ్మా సంచింతయామాస తదా భరతసత్తమ। తామువాచ మహాబాహో బ్రహ్మవధ్యాం పితామహః॥ ౨౨॥ స్వరేణ మ
ధురేణాథ సాంత్వయన్నివ భారత। ముచ్యతాం త్రిదశేంద్రోయం మత్ప్రియం కురు భామిని॥ బ్రూహి కిం తే కరోమ్యద్య కామం కిం త్వమిహేచ్ఛసి॥ ౨౩॥ బ్రహ్మ
వధ్యా॥ త్రైలోక్యపూజితే దేవే ప్రీతే త్వై త్రైలోక్యకర్తరి। కృతమేవేహ మన్యామి నివాసం తు విధత్స్వ మే॥ ౨౪॥ త్వయా కృతేయం మర్యాదా లోకసంరక్షణా
ర్థినా। స్థాపనా వై సుమహతీ త్వయా దేవ ప్రవర్తితా॥ ౨౫॥ ప్రీతే తు త్వయి ధర్మజ్ఞ సర్వలోకేశ్వర ప్రభో। శక్రాదపగమిష్యామి నివాసం సంవిధత్స్వ మే॥
౨౬॥ భీష్మః॥ తథేతి తాం ప్రాహ తదా బ్రహ్మవధ్యాం పితామహః। ఉపాయతస్స శక్రస్య బ్రహ్మవధ్యాం వ్యపోహత॥ ౨౭॥ తతస్స్వయంభువా ధ్యాతస్త
త్ర వహ్నిర్మహాత్మనా। బ్రహ్మాణముపసంగమ్య తతో వచనమబ్రవీత్॥ ౨౮॥ ప్రాప్తోస్మి భగవన్ దేవ త్వత్సకాశమనిందిత। యత్కర్తవ్యం మయా దేవ తద్భ
వాన్ వక్తుమర్హతి॥ ౨౯॥ బ్రహ్మా॥ బహుధా విభజిష్యామి బ్రహ్మవధ్యామిమామహమ్। శక్రస్యాద్య విమోక్షార్థం చతుర్భాగం ప్రతీచ్ఛ వై॥ ౩౦॥ అ
గ్నిః॥ మమ మోక్షస్య కోంతో వై బ్రహ్మన్ ధ్యాయస్వ వై ప్రభో। ఏతదిచ్ఛామి విజ్ఞాతుం తత్త్వతో లోకపూజిత॥ ౩౧॥ బ్రహ్మా॥ యస్త్వాం జ్వలంతమాసాద్య
స్వయం వై మానవః క్వచిత్। బీజౌషధిరసైర్వహ్నే న యక్ష్యతి తమోవృతః॥ ౩౨॥ తమేషా యాస్యతి క్షిప్రం తత్రైవ చ నివత్స్యతి। బ్రహ్మవధ్యా హవ్యవా
హ వ్యేతు తే మానసో జ్వరః॥ ౩౩॥ ఇత్యుక్తః ప్రతిజగ్రాహ తద్వచో హవ్యకవ్యభుక్। పితామహస్య భగవాంస్తథా చ తదభూత్ప్రభో॥ ౩౪॥ తతో వృక్షౌషధి
తృణం సమాహూయ పితామహః। ఇమమర్థం మహారాజ వక్తుం సముపచక్రమే॥ ౩౫॥ తతో వృక్షౌషధితృణం తదైవోక్తం యథాతథమ్। వ్యథితం వహ్ని
వద్రాజన్ బ్రహ్మాణమిదమబ్రవీత్॥ ౩౬॥ అస్మాకం బ్రహ్మవధ్యాయాః కోంతో లోకపితామహ। దైవేనాభిహతానస్మాన్న పునర్హంతుమర్హసి॥ ౩౭॥ వ
యమగ్నిం తథా శీతం వర్షం చ పవనేరితమ్। సహామస్సతతం దేవ తథా చ్ఛేదనభేదనే॥ ౩౮॥ బ్రహ్మవధ్యామిమామద్య భవతశ్శాసనాద్వయమ్। గ్రహీ
ష్యామస్త్రిలోకేశ మోక్షం చింతయ తాం భవాన్॥ ౩౯॥ బ్రహ్మా॥ పర్వకాలే తు సంప్రాప్తే యో వై ఛ్ఛేదనభేదనమ్। కరిష్యతి నరో మోహాత్తమేషానుగమి
ష్యతి॥ ౪౦॥ భీష్మః॥ తతో వృక్షౌషధితృణమేవముక్తం మహాత్మనా। బ్రహ్మాణమభిసంపూజ్య జగామాశు యథాగతమ్॥ ౪౧॥ ఆహూయాప్సరసో దేవస్తతో
లోకపితామహః। వాచా మధురయా ప్రాహ సాంత్వయన్నివ భారత॥ ౪౨॥ ఇయమింద్రాదనుప్రాప్తా బ్రహ్మదధ్యా వరాంగనాః। చతుర్థమస్యా భాగాంశం
మయోక్తాస్సంప్రతీచ్ఛత॥ ౪౩॥ అప్సరసః॥ గ్రహణే కృతబుద్ధీనాం దేవేశ తవ శాసనాత్। మోక్షం సమయతోస్మాకం చింతయస్వ పితామహ॥ ౪౪॥ బ్ర
హ్మా॥ రజస్వలాసు నారీషు యో వై మైథునమాచరేత్। తమేషా యాస్యతి క్షిప్రం వ్యేతు వో మానసో జ్వరః॥ ౪౫॥ భీష్మః॥ తథేతి హృష్టమనస ఇత్యుక్త్వాప్సర
సాంగణాః। స్వాని స్థానాని సంప్రాప్య రేమిరే భరతర్షభ॥ ౪౬॥ తతస్త్రిలోకకృద్దేవః పునరేవ మహాతపాః। అపస్సంచింతయామాస ధ్యాతాస్తాశ్చా
ప్యథాగమన్॥ ౪౭॥ తాస్తు సర్వాస్సమాగమ్య బ్రహ్మాణమమితౌజసమ్। ఇదమూచుర్వచో రాజన్ ప్రణిపత్య పితామహమ్॥ ౪౮॥ ఇమాస్స్మ దేవ సంప్రా
ప్తాస్త్వత్సకాశమరిందమ। శాసనాత్తవ లోకేశ సమాజ్ఞాపయ నః ప్రభో॥ ౪౯॥ బ్రహ్మా॥ ఇయం వృత్రాదనుప్రాప్తా పురుహూతం మహాభయా। బ్రహ్మవ
ధ్యా చతుర్థాంశమస్యా యూయం ప్రతీచ్ఛత॥ ౫౦॥ ఆపఊచుః॥ ఏవం భవతు లోకేశ యథా వదసి నః ప్రభో। మోక్షం సమయతోస్మాకం సంచింతయితుమ
ర్హసి॥ ౫౧॥ త్వం హి దేవేశ సర్వస్య జగతః పరమా గతిః। కోన్యః ప్రసాద్యో హి భవేద్యః కృచ్ఛ్రాన్నస్సముద్ధరేత్॥ ౫౨॥ బ్రహ్మా॥ అల్పా ఇతి మతిం కృత్వా

యోనరోబుద్ధిమోహితః। శ్లేష్మమూత్రపురీషాణియుష్మాసుప్రతిమోక్ష్యతి॥౫౩॥తమియంయాస్యతిక్షిప్రంతత్రైవచనివత్స్యతి।తథావోభవితామోక్ష ఇతిసత్యంబ్రవీమివః॥౫౪॥ తతోవిముచ్యదేవేంద్రంబ్రహ్మవధ్యాయుధిష్ఠిర। యథావిసృష్టంతంవాసమగమద్దేవశాసనాత్ ॥౫౫॥ఏవంశక్రేణసంప్రాప్తా బ్రహ్మవధ్యాజనాధిప। పితామహమనుజ్ఞాప్యసోశ్వమేధమకల్పయత్ ॥౫౬॥ శ్రూయతేచమహారాజసంప్రాప్తావాసవేనవై। బ్రహ్మవధ్యాతతశ్శుద్ధిం హయమేధేనలబ్ధవాన్॥ ౫౭ ॥ సమవాప్యశ్రియందేవోహత్వారీంశ్చసహస్రశః। ప్రహర్షమతులంలేభేవాసవఃపృథివీపతే॥ ౫౮॥ వృత్రస్యరుధిరాచ్చైవశిఖండాఃపార్థజజ్ఞిరే। ద్విజాతిభిరభక్ష్యాస్తేదీక్షితైశ్చతపోధనైః॥౫౯॥సర్వావస్థంత్వమప్యేషాంద్విజాతీనాంప్రియంకురు।ఇమేహిభూతలే దేవాఃప్రథితాఃకురునందన॥౬౦॥ఏవంశక్రేణకౌరవ్యబుద్ధిసౌక్ష్మ్యాన్మహాసురః। ఉపాయపూర్వంనిహతోవృత్రోహ్యమితతేజసా॥ ౬౧॥ ఏవంత్వమపి కౌంతేయపృథివ్యామపరాజితః। భవిష్యసియథాదేవఃశతక్రతురమిత్రహా॥ ౬౨॥ యేతుశక్రకథాందివ్యామిమాంపర్వసుపర్వసు। విప్రమధ్యేవదిష్యంతినతేప్రాప్స్యంతికిల్బిషమ్॥౬౩॥ఇత్యేతద్వృత్రమాశ్రిత్యశక్రస్యాత్యద్భుతంమహత్। కథితంకర్మతేతాతకింభూయఃశ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౬౪॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి-వృత్రవధే-ద్వ్యశీత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥పితామహమహాప్రాజ్ఞసర్వశాస్త్రవిశారద। అస్మిన్వృత్రవధాదేవవివక్షామమజాయతే॥౧॥ జ్వరేణమోహితోవృత్రఃకథితస్తేజనాధిప। నిహతోవాసవేనేహవజ్రేణేతితదానఘ॥౨॥కథమేషమహాప్రాజ్ఞజ్వరఃప్రాదుర్బభౌకుతః। జ్వరోత్పత్తింనిపుణతఃశ్రోతుమిచ్ఛామ్యహంప్రభో॥౩॥ భీష్మః॥ శృణురాజన్జ్వరస్యేమంసంభవంలోకవిశ్రుతమ్। విస్తరంచాస్యవక్ష్యామియాదృశశ్చైవభారత॥౪॥పురామేరోర్మహారాజశృంగంత్రైలోక్యపూజితమ్। జ్యోతిష్కంనామసావిత్రంసర్వరత్నవిభూషితమ్॥౫॥అప్రమేయమనాధృష్యంసర్వలోకేషుభారత।తత్రదేవోగిరితటేహేమధాతువిభూషితే॥౬॥ పర్యంకఇవవిభ్రాజన్నుపవిష్టోబభూవహ। శైలరాజసుతాచాస్యనిత్యంపార్శ్వేస్థితాబభౌ॥౭॥ తథాదేవామహాత్మానోవసవశ్చామితౌజసః। తథైవచమహాత్మానావశ్వినౌభిషజాంవరౌ॥ ౮॥తథావైశ్రవణోరాజాగుహ్యకైరభిసంవృతః।యక్షాణామీశ్వరశ్శ్రీమాన్కైలాసనిలయఃప్రభుః॥౯॥ ఉపాసంతమహాత్మానముశనాచమహామునిః। సనత్కుమారప్రముఖాస్తథైవచమహర్షయః॥ ౧౦॥ అంగిరఃప్రముఖాశ్చైవతథాదేవర్షయోపరే। విశ్వావసుశ్చగంధర్వస్తథానారదపర్వతౌ॥ ౧౧॥ అప్సరోగణసంఘాశ్చసమాజగ్మురనేకశః। వవౌసుఖశ్శివోవాయుర్నానాగంధవహశ్శుచిః॥౧౨॥సర్వర్తుకుసుమోపేతాఃపుష్పవంతోద్రుమాస్తథా। తథావిద్యాధరాశ్చైవసిద్ధాశ్చైవతపోధనాః॥ ౧౩॥ మహాదేవంపశుపతింపర్యుపాసంతభారత। భూతానిచమహారాజనానారూపధరాణ్యథ॥౧౪॥రాక్షసాశ్చమహారౌద్రాఃపిశాచాశ్చమహాబలాః।బహురూపధరాహృష్టానానాప్రహరణోద్యతాః॥౧౫ ॥ దేవస్యానుచరాస్తత్రతస్థిరేచానలోపమాః। నందీచభగవాంస్తత్రదేవస్యానుమతేస్థితః॥ ౧౬॥ ప్రగృహ్యజ్వలితంశూలందీప్యమానస్స్వతేజసా।గంగా చసరితాంశ్రేష్ఠాసర్వతీర్థజలోద్భవా॥ ౧౭॥ పర్యుపాసతతందేవంరూపిణీకురునందన। సఏవంభగవాంస్తత్రపూజ్యమానస్సురర్షిభిః॥౧౮॥దేవైశ్చ సుమహాతేజామహాదేవోవ్యతిష్ఠత॥ కస్యచిత్త్వథకాలస్యదక్షోనామప్రజాపతిః॥౧౯॥ పూర్వోక్తేనవిధానేనయక్ష్యమాణోన్వపద్యత। తతస్తస్యముఖం దేవాఃసర్వేశక్రపురోగమాః॥౨౦॥గమనాయసమాగమ్యబుద్ధిమాపేదిరేతదా। తేవిమానైర్మహాత్మానోజ్వలనార్కసమప్రభైః॥౨౧॥దేవస్యానుమతే గచ్ఛన్గంగాద్వారమితిశ్రుతిః। ప్రస్థితాదేవతాదృష్ట్వాశైలరాజసుతాతదా॥ ౨౨॥ ఉవాచవచనంసాధ్వీదేవంపశుపతింపతిమ్।భగవన్క్వనుయాంత్యేతేదేవాశ్శక్రపురోగమాః॥ బ్రూహితత్త్వేనతత్త్వజ్ఞసంశయోమేమహానయమ్॥ ౨౩॥ మహేశ్వరః॥దక్షోనామమహాభాగేప్రజానాంపతిరుత్తమః॥

హాయమెధేనయజ్ఞతెతత్రయాంతిదివౌకసః॥౨౪॥ఉమా॥యజ్ఞమెతంమహాదేవకిమర్థంనాధిగచ్ఛసి। కెనవాప్రతిషేధెనగమనంతెనవిద్యతె॥ ౨౫॥ మహేశ్వరః॥ సురైరేవమహాభాగేపూర్వమేతదనుష్ఠితమ్। యజ్ఞేషుసర్వేషుమమనభాగఉపకల్పితః ॥ ౨౬॥ పూర్వోపాయోపపన్నేనమార్గేణవరవర్ణిని। నమెసురాఃప్రయచ్ఛంతిభాగంయజ్ఞస్యధర్మతః॥ ౨౭॥ ఉమా॥భగవన్సర్వభూతేషుప్రభావాభ్యధికోగుణైః।అజయ్యశ్చాప్యధృష్యశ్చ తేజసాయశసాశ్రియా॥ ౨౮॥ అనేనతెమహాభాగప్రతిషేధెనభాగతః। అతీవదుఃఖముత్పన్నంవేపథుశ్చమమానఘ॥ ౨౯॥ భీష్మః॥ఏవముక్త్వాతుసాదేవీదేవంపశుపతింపతిమ్। తూష్ణీంభూతాభవద్రాజన్దహ్యమానేనచేతసా॥ ౩౦॥ అథదేవ్యామతంజ్ఞాత్వాహృద్గతంయచ్చికీర్షితమ్।ససమాజ్ఞాపయామాసతిష్ఠత్వమితినందినమ్॥ ౩౧॥ తతోయోగబలంకృత్వాసర్వయోగేశ్వరేశ్వరః।తంయజ్ఞంసమహాతేజాభీమైరనుచరైస్తథా॥౩౨॥సహసాఘాతయామాసదేవదేవఃపినాకధృక్। కేచిన్నాదానముంచంతకేచిద్ధాసాంశ్చచక్రిరే॥౩౩॥రుధిరేణాపరేరాజంస్తత్రాగ్నింసమవాకిరన్। కేచిద్యూపాన్సముత్పాట్యబభ్రముర్వికృతాననాః॥ ౩౪॥ ఆస్యైరన్యేచాగ్రసంతతదైవపరిచాకరాన్।తతస్సయజ్ఞోనృపతేవధ్యమానస్సమంతతః॥ ౩౫॥ ఆస్థాయమృగరూపంవైఖమేవాభ్యాగమత్తదా। తంతుయజ్ఞంతథారూపంగచ్ఛంతముపలభ్యసః॥ ౩౬॥ ధనురాదాయబాణేనతదాన్వసరతప్రభుః।తతస్తస్యసురేశస్యక్రోధాదమితతేజసః॥ ౩౭॥లలాటాత్ప్రసృతోఘోరఃస్వేదబిందుర్బభూవహ।తస్మిన్పతితమాత్రేచస్వేదబిందౌతదాభువి॥౩౮॥ప్రాదుర్బభూవసుమహానగ్నిఃకాలానలోపమః। తత్రచాజాయతతదాపురుషఃపురుషర్షభ॥ ౩౯॥ హ్రస్వోతిమాత్రంరక్తాక్షోహరిశ్మశ్రుర్విభీషణః।ఊర్ధ్వకేశోతిరోమాంగఃశ్యేనోలూకస్తథైవచ॥ ౪౦॥కరాళఃకృష్ణవర్ణశ్చరక్తవాసాస్తథైవచ। తంయజ్ఞంసుమహాసత్వోదహత్కక్షమివానలః॥ ౪౧॥వ్యచరత్సర్వతోదేవాన్ప్రాద్రవత్సఋషీంస్తథా। దేవాశ్చాప్యద్రవన్సర్వేతతోభీతాదిశోదశ॥౪౨॥తేనతస్మిన్విచరతాపురుషేణవిశాంపతే। పృథివీహ్యచలద్రాజన్నతీవభరతర్షభ॥౪౩॥ హాహాభూతంజగత్సర్వముపలక్ష్యతదాప్రభుః। పితామహోమహాదేవందర్శయన్ప్రత్యభాషత॥౪౪॥బ్రహ్మా॥ భవతోపిసురాస్సర్వేభాగందాస్యంతివైప్రభో। క్రియతాంప్రతిసంహారఃసర్వదేవేశ్వరత్వయా॥౪౫॥ ఇమాహిదేవతాస్సర్వాఋషయశ్చపరంతప। తవక్రోధాన్మహాదేవనశాంతిముపలేభిరే॥౪౬॥ యశ్చైషపురుషోజాతఃస్వేదాత్తేవిబుధోత్తమ। జ్వరోనామైషధర్మజ్ఞలోకేషుప్రచరిష్యతి॥౪౭॥ ఏకీభూతస్యనత్వస్యధారణేతేజసఃప్రభో। సమర్థాసకలాపృథ్వీబహుధాసృజ్యతామయమ్॥౪౮॥ ఇత్యుక్తోబ్రహ్మణాదేవోభాగేచాపిప్రకల్పితే। భగవంతంతథేత్యాహబ్రహ్మాణమమితౌజసమ్॥౪౯॥పరాంచప్రీతిమగమదుత్స్మయంశ్చపినాకధృక్। అవాపచతదాభాగంయథోక్తంబ్రహ్మణాభవః॥ ౫౦॥ జ్వరంచసర్వధర్మజ్ఞోబహుధావ్యసృజత్తదా। శాంత్యర్థంసర్వభూతానాంశృణుతచ్చాపిపుత్రక॥౫౧॥శీర్షాభితాపోనాగానాంపర్వతానాంశిలాజతు।అపాంతునీలికాంవిద్యాన్నిర్మోకంభుజగేషుచ॥౫౨॥ఖోరకస్సౌరభేయాణామూషరంపృథివీతలే। పశూనామపిధర్మజ్ఞదృష్టిప్రత్యవరోధనమ్॥౫౩॥ రంధ్రాగతమథాశ్వానాంశిఖోద్భేదశ్చబర్హిణామ్। నేత్రరోగఃకోకిలస్యజ్వరఃప్రోక్తోమహాత్మనా॥౫౪॥అవీనాంపిత్తభేదశ్చసర్వేషామితిసశ్రుతమ్। శుకానామపిసర్వేషాంహిక్కికాప్రోచ్యతేజ్వరః॥౫౫॥శార్దూలేష్వథధర్మజ్ఞశ్రమోజ్వరఇహోచ్యతే।మానుషేషుతుధర్మజ్ఞజ్వరోనామైషభారత॥౫౬॥మరణేజన్మనితథామధ్యేచావిశతేనరమ్।ఏతన్మాహేశ్వరంతేజోజ్వరోనామసుదారుణః॥౫౭॥నమస్యశ్చైవమాన్యశ్చసర్వప్రాణిభిరీశ్వరః।అనేనహిసమావిష్టోవృత్రోధర్మభృతాంవరః॥౫౮॥ వ్యజృంభతతతశ్శక్రస్తస్మైవజ్రమవాసృజత్ । ప్రవిశ్యవజ్రంవృత్రంచదారయామాసభారత॥ ౫౯ ॥ దారితశ్చసవజ్రేణమహాయోగీమహాసురః।జగామపరమంస్థానంవిష్ణోరమితతేజసః॥౬౦॥విష్ణుభక్త్యాహితేనేదంజగద్వ్యాప్తమభూత్తదా । తస్మాచ్చనిహతోయుద్ధేవిష్ణోఃస్థానమవాప్తవాన్॥౬౧॥ ఇత్యేషవృత్రమాశ్రిత్యజ్వరస్యమహతోమయా।విస్తరఃకథితఃపుత్రకిమన్యత్ప్రబ్రవీమి తే ॥ ఇమాంజ్వరోత్పత్తిమదీనమాన

సఃపతేత్సదాయస్సమాహితోనరః। విముక్తరోగస్సుఖీముదాయుతోలభేత కామాన్సయథామనీషితాన్॥ ౬౩॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి జ్వరోత్పత్తికథనే-త్ర్యశీత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః

జనమేజయః॥ప్రాచేతసస్యదక్షస్యకథంవైవస్వతేంతరే। వినాశమగమద్బ్రహ్మన్హయమేధఃప్రజాపతేః॥౧॥ దేవ్యామన్యుకృతంమత్వాక్రుద్ధస్స
ర్వాత్మకఃప్రభుః। ప్రసాదాత్తస్యదక్షేణసయజ్ఞస్సంధితఃకథమ్॥ ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామితన్మేబ్రూహియథాతథమ్॥౨॥ వైశంపాయనః॥ పురాహిమవ
తఃపృష్ఠేదక్షోవైయజ్ఞమాహరత్।గంగాద్వారేశుభేదేశేఋషిసిద్ధనిషేవితే॥౩॥గంధర్వాప్సరసాకీర్ణేనానాద్రుమలతావృతే। ఋషిసంఘైఃపరి
వృతందక్షంధర్మభృతాంవరమ్॥ ౪॥ పృథివ్యామంతరిక్షేచయేచస్వర్లోకవాసినః। సర్వేప్రాంజలయోభూత్వాఉపతస్థుఃప్రజాపతిమ్॥౫॥దేవదాన
వగంధర్వాఃపిశాచోరగరాక్షసాః। హాహాహూహూశ్చగంధర్వౌతుంబురుర్నారదస్తథా॥ ౬॥ విశ్వావసుర్విశ్వసేనోగంధర్వాప్సరసస్తథా।ఆదిత్యా
వసవోరుద్రాఃసాధ్యాస్సహమరుద్గణైః॥౭॥ ఇంద్రేణసహితాస్సర్వేఆగతాయజ్ఞభాగినః। ఉష్మపాస్సోమపాశ్చైవధూమపాఆజ్యపాస్తథా॥౮॥ఋ
షయఃపితరశ్చైవఆగతాబ్రహ్మణాసహ।ఏతేచాన్యేచబహవోభూతగ్రామాశ్చతుర్విధాః॥౯॥ జరాయుజాండజాశ్చైవసహసాస్వేదజోద్భిజైః। ఆ
హూతామంత్రితాస్సర్వేదేవాశ్చసహపత్నిభిః ॥ ౧౦ ॥ విరాజంతేవిమానస్థాదీప్యమానాఇవాగ్నయః। తాన్దృష్ట్వామన్యునావిష్టోదధీచిర్వాక్యమబ్ర
వీత్ ॥౧౧॥నాయంయజ్ఞోనవాధర్మోయత్రరుద్రోనఇజ్యతే। వధబంధంప్రపన్నావైకిన్నుకాలస్యపర్యయః॥ ౧౨ ॥ కిన్నుమోహాన్నపశ్యంతివినాశంప
ర్యుపస్థితమ్।ఉపస్థితంమహాఘోరంనబుధ్యంతిమహాధ్వరే। ౧౩॥ ఇత్యుక్త్వాసమహాయోగీపశ్యతిధ్యానచక్షుషా। సపశ్యతిమహాదేవందేవీంచవరదాం
శుభామ్॥౧౪॥నారదంచమహాత్మానంతస్యాదేవ్యాస్సమీపతః। సంతోషంపరమంలేభేఇతినిశ్చిత్యయోగవిత్ ॥౧౫॥ఏకమంత్రాస్తుతేసర్వేయేనేశోనని
మంత్రితః। తస్మాద్దేశాదపాక్రమ్యదధీచిర్వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౬॥ అపూజ్యపూజనాచ్చైవపూజ్యానాంచాప్యపూజనాత్ । నృఘాతకసమంపాపంశశ్వ
త్ప్రాప్నోతిమానవః॥౧౭॥ అనృతంనోక్తపూర్వంమేనచవక్ష్యేకదాచన। దేవతానామృషీణాంచమధ్యేసత్యంబ్రవీమ్యహమ్॥౧౮॥ఆగతంపశుభర్తా
రంస్రష్టారంజగతఃపతిమ్। అధ్వరేయజ్ఞభోక్తారంసర్వేషాంపశ్యతప్రభుమ్॥౧౯॥ దక్షః॥సంతినోబహవోరుద్రాఃశూలహస్తాఃకపర్దినః। ఏకాదశస్థా
నగతానాహంవేద్మిమహేశ్వరమ్॥౨౦॥ దధీచిః॥సర్వేషామేవమంత్రోయంయేనాసౌననిమంత్రితః॥ యథాహంశంకరాదూర్ధ్వంనాన్యంపశ్యామిదైవ
తమ్। తథాదక్షస్యవిపులోయజ్ఞోయంనభవిష్యతి॥౨౧॥ దక్షః॥ ఏతన్మఖేశాయసువర్ణపాత్రేహవిస్సమస్తంవిధిమంత్రపూతమ్ । విష్ణోర్నయామ్యప్ర
తిమస్యభాగంప్రభుర్విభుశ్చాహవనీయఏషః॥౨౨॥దేవ్యువాచ॥ కింనామదానంనియమంతపోవాకుర్యామహంయేనపతిర్మమాద్య । లభేతభాగంభగవా
నచింత్యోఅర్ధంతథాభాగమథోతృతీయమ్॥ ౨౩॥ ఏవంబ్రువాణాంభగవాన్స్వపత్నీంప్రహృష్టరూపఃక్షుభితామువాచ । నవేత్సిమాందేవికృశోదరాం
గికింనామయుక్తంవచనంమఖేశే॥౨౪॥అహంవిజానామివిశాలనేత్రేధ్యానేనహీనానవిదంత్యసంతః।తవాద్యమోహేనచసేంద్రదేవాలోకాస్త్రయస్స
ర్వతఏవమూఢాః॥౨౫॥ మామధ్వరేశంసితారఃస్తువంతిరథంతరంసామగాశ్చోపగాంతి।మాంబ్రాహ్మణాబ్రహ్మవిదోయజంతేమమాధ్వర్యవఃకల్పయం
తేచభాగమ్॥౨౬॥దేవ్యువాచ॥సుప్రాకృతోపిపురుషఃసర్వఃస్త్రీజనసంసది।స్తౌతిగర్వాయతేచాపిస్వమాత్మానంనసంశయః ॥ ౨౭ ॥ భగవాన్ ॥ నా
త్మానంస్తౌమిదేవేశిపశ్యమేతనుమధ్యమే। యంస్రక్ష్యామివరారోహేయాగార్థేవరవర్ణిని ॥ ౨౮ ॥ ఇత్యుక్త్వాభగవాన్పత్నీముమాంప్రాణైరపిప్రి
యామ్।సోసృజద్భగవాన్వక్త్రాద్భూతంఘోరంప్రహర్షణమ్॥౨౯॥తమువాచాక్షిపమఖందక్షస్యేతిమహేశ్వరః। తతోవక్త్రాద్విముక్తేనసింహేనైక

నలీలయా॥౩౦॥ దేవ్యామన్యువ్యపోహార్థం హతో దక్షస్య వై క్రతుః। మన్యునా చ మహాభీమా మహాకాలీ మహేశ్వరీ॥౩౧॥ ఆత్మనః కర్మసాక్షిత్వే తేన సార్థం సహానుగా। దేవస్యానుమతం మత్వా ప్రణమ్య శిరసా తతః॥ ౩౨ ॥ ఆత్మనస్సదృశశ్శౌర్యాద్బలరూపసమన్వితః। స ఏవ భగవాన్ క్రోధః ప్రతిరూపసమన్వితః॥౩౩॥ అనంతబలవీర్యశ్చ అనంతబలపౌరుషః। వీరభద్ర ఇతి ఖ్యాతో దేవ్యామన్యుప్రమార్జకః॥ ౩౪ ॥ సోఽసృజద్రోమకూపేభ్యో రౌమ్యాన్నామ గణేశ్వరాన్। రుద్రతుల్యాన్ గణాన్ రౌద్రాన్ రుద్రవీర్యపరాక్రమాన్॥౩౫॥ తే నిపేతుస్తతస్తూర్ణం దక్షయజ్ఞవిహింసయా। భీమరూపా మహాకాయాః శతశోఽథ సహస్రశః॥౩౬॥ తతః కిలకిలాశబ్దైరాకాశం పూరయంతి చ। తేన శబ్దేన మహతా త్రస్తాస్తత్ర దివౌకసః॥౩౭॥ పర్వతాశ్చ వ్యశీర్యంత చకంపే చ వసుంధరా। మారుతాశ్చైవ ఘూర్ణంతే చక్షుభే వరుణాలయః॥ ౩౮ ॥ అగ్నయో నైవ దీప్యంతే నైవ దీప్యతి భాస్కరః। గ్రహా నైవ ప్రకాశంతే నక్షత్రాణి న చంద్రమాః॥ ౩౯॥ ఋషయో న ప్రకాశంతే న దేవా న చ మానుషాః। ఏవం తు తిమిరీభూతే నిర్దహంత్యపమానితాః॥౪౦॥ ప్రహరంత్యపరే ఘోరా యూపానుత్పాటయంతి చ। ప్రమర్దంతి తథా చాన్యే విమర్దంతి తథాపరే॥౪౧॥ ఆధావంతి ప్రధావంతి వాయువేగా మనోజవాః। చూర్ణ్యంతే యజ్ఞపాత్రాణి దివ్యాన్యాభరణాని చ॥౪౨॥ విశీర్ణా ఇవ దృశ్యంతే తారా ఇవ నభస్తలే। దివ్యాన్నపానభక్ష్యాణాం రాశయః పర్వతోపమాః॥౪౩॥ క్షీరనద్యోఽథ దృశ్యంతే ఘృతపాయసకర్దమాః। దధిమండోదకా దివ్యాః ఖండశర్కరవాలుకాః॥ ౪౪॥ షడ్రసా నివహంత్యేతా గుడకుల్యా మనోరమాః। ఉచ్చావచాని మాంసాని భక్ష్యాణి వివిధాని చ॥౪౫॥ పానకాని చ దివ్యాని లేహ్యచోష్యాణి యాని చ। భుంజతే వివిధైర్వక్త్రైర్విలుంపంత్యాక్షిపంతి చ॥౪౬॥ రుద్రకోపాన్మహాకాయాః కాలాగ్నిసదృశోపమాః। క్షోభయన్ సురసైన్యాని భీషయంతస్సమంతతః॥౪౭॥ క్రీడంతి వివిధాకారాశ్చిక్షిపుస్సురయోషితః। రుద్రక్రోధాత్ప్రయత్నేన సర్వదేవైః సురక్షితమ్॥౪౮॥ తం యజ్ఞమదహచ్ఛీఘ్రం రుద్రకర్మా సమంతతః। చకార భైరవం నాదం సర్వభూతభయంకరమ్॥౪౯॥ ఛిత్త్వా శిరో వై యజ్ఞస్య ననాద చ ముమోద చ। తతో బ్రహ్మాదయో దేవా దక్షశ్చైవ ప్రజాపతిః॥ ఊచుః ప్రాంజలయస్సర్వే కథ్యతాం కో భవానితి ॥ ౫౦॥ వీరభద్రః॥ నాహం రుద్రో న వా దేవీ నైవ భోక్తుమిహాగతః। దేవ్యా మన్యుకృతం మత్వా క్రుద్ధస్సర్వాత్మకః ప్రభుః ॥ ౫౧ ॥ ద్రష్టుం వా నైవ విప్రేంద్రా నైవ కౌతూహలేన నా। తవ యజ్ఞవిఘాతార్థం సంప్రాప్తం విద్ధి మామిహ॥౫౨॥ వీరభద్ర ఇతి ఖ్యాతో రుద్రకోపాద్వినిస్సృతః। భద్రకాలీతి విఖ్యాతా దేవ్యాః కోపాద్వినిస్సృతా॥ ౫౩॥ ప్రేషితౌ దేవదేవేన యజ్ఞాంతికమిహాగతౌ। శరణం గచ్ఛ విప్రేంద్ర దేవదేవముమాపతిమ్॥ ౫౪॥ వరం క్రోధోఽపి దేవస్య వరదానం న చాన్యతః। వీరభద్రవచశ్శ్రుత్వా దక్షో ధర్మభృతాం వరః॥౫౫॥ తోషయామాస స్తోత్రేణ ప్రణిపత్య మహేశ్వరమ్। ప్రపద్యే దేవమీశానం శాశ్వతం ధ్రువమవ్యయమ్॥౫౬॥ మహాదేవం మహాత్మానం విశ్వస్య జగతః పతిమ్। దక్షః ప్రజాపతిర్యజ్ఞైర్ద్రవ్యైస్తైస్సుసమాహితైః ॥ ౫౭ ॥ ఆహూతా దేవతాస్సర్వా ఋషయశ్చ తపోధనాః। దేవో నాహూయతే తత్ర విశ్వకర్మా మహేశ్వరః ॥ ౫౮ ॥ తత్ర క్రుద్ధా మహాదేవీ గణాంస్తత్ర వ్యసర్జయత్ । ప్రదీప్తే యజ్ఞవాటే తు విద్రుతేషు ద్విజాతిషు॥౫౯॥ తారాగణమనుప్రాప్తే రౌద్రే దీప్తే మహాత్మని। శూలనిర్భిన్నహృదయైః కూజద్భిః పరిచారకైః॥౬౦॥ నిఖాతోత్పాటితైర్యూపైరపవిద్ధైరితస్తతః । ఉత్పతద్భిః పతద్భిశ్చ గృధ్రైరామిషగృధ్నుభిః॥ ౬౧॥ పక్షవాతవినిర్ధూతైః శివాశతనినాదితైః। యక్షగంధర్వసంఘైశ్చ పిశాచోరగరాక్షసైః॥౬౨॥ ప్రాణాపానౌ సన్నిరుధ్య వక్త్రస్థానేన యత్నతః। విచార్య సర్వతో దృష్టిం బహుదృష్టిరమిత్రజిత్ ॥ ౬౩॥ సహసా దేవదేవేశో హ్యగ్నికుండాత్సముత్థితః। బిభ్రత్సూర్యసహస్రస్య తేజస్సంవర్తపమకోపమః॥౬౪॥ స్మితం కృత్వాబ్రవీద్వాక్యం బ్రూహి కిం కరవాణి తే। శ్రావితే చ మఖాధ్యాయే దేవానాం గురుణా తతః॥ ౬౫॥ తమువాచాంజలిం కృత్వా దక్షో దేవం ప్రజాపతిః। భీతశంకితవిత్రస్తః సబాష్పవదనేక్షణః॥౬౬॥ యది ప్రసన్నో భగవాన్ యది వాహం భవత్ప్రియః। య

దిచాహమనుగ్రాహ్యో యదివావరదోమమ॥౭౭॥యద్దగ్ధంభక్షితంపీతమశితంయచ్చనాశితమ్।చూర్ణీకృతాపవిద్ధంచయజ్ఞసంభారమీదృశమ్॥౭౮॥
దీర్ఘకాలేనమహతాప్రయత్నేనసుసంచితమ్ । తచ్చమిథ్యాభవేన్మహ్యంవరమేతమహంవృణే॥ ౭౯॥ తథాస్త్విత్యాహభగవాన్భగనేత్రహరోహ
రః । ధర్మాధ్యక్షోవిరూపాక్షస్త్ర్యక్షోదేవఃప్రజాపతిః ॥ ౮౦ ॥ జానుభ్యామవనీంగత్వాదక్షోలబ్ధ్వాభవాద్వరమ్ । నామ్నామష్టసహస్రేణస్తు
తవాన్వృషభధ్వజమ్॥౮౧॥ ....*

ఇతిశాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - దక్షయజ్ఞవినాశే - చతురశీత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ యైర్నామధేయైస్తుతవాన్దక్షోదేవంప్రజాపతిః।వక్తుమర్హసిమేతాతశ్రోతుంశ్రద్ధామమానఘ॥ ౧॥ భీష్మః॥ శ్రూయంతాందేవదేవస్య
నామాన్యద్భుతకర్మణః। గూఢవ్రతస్యగుహ్యానిప్రకాశానిచభారత॥౨॥ నమస్తేదేవదేవేశదేవారిబలసూదన। దేవేంద్రబలవిష్టంభదేవదానవపూజిత॥
౩॥ సహస్రాక్షవిరూపాక్షత్ర్యక్షయజ్ఞాధిపప్రియ। సర్వతఃపాణిపాదాంతసర్వతోక్షిశిరోముఖ॥౪॥ సర్వతఃశ్రుతిమల్లోకేసర్వమావృత్యతిష్ఠసి।శంకు
కర్ణమహాకర్ణకుంభకర్ణార్ణవాలయ॥౫॥ గజేంద్రకర్ణగోకర్ణపాణికర్ణనమోస్తుతే। శతోదరశతావర్తశతజిహ్వనమోస్తుతే॥౬॥ గాయం
తిత్వాగాయత్రిణోఅర్చయంత్యర్కమర్కిణః। బ్రహ్మాణంత్వాంశతక్రతుమూర్ధ్వంఖమివమేనిరే॥ ౭॥ మూర్తౌహితేమహామూర్తేసముద్రాంబర
సన్నిభ।సర్వావైదేవతాహ్యస్మిన్గావోగోష్ఠఇవాసతే॥ ౮॥ భవచ్ఛరీరేపశ్యామిసోమమగ్నింజలేశ్వరమ్।ఆదిత్యమథవైవిష్ణుంబ్రహ్మాణంచబృహస్ప
తిమ్॥౯॥ భగవాన్కారణంకార్యంక్రియాకారణమేవచ। అసతశ్చసతశ్చైవతథైవప్రభవావ్యయౌ॥ ౧౦ ॥ నమోభవాయశర్వాయరుద్రాయవరదా
యచ।పశూనాంపతయేనిత్యంనమోస్త్వంధకఘాతినే॥౧౧॥ త్రిజటాయత్రిశీర్షాయత్రిశూలవరపాణినే। త్ర్యంబకాయత్రినేత్రాయత్రిపురఘ్నాయవై
నమః॥౧౨॥ నమశ్చండాయకుండాయఅండాయాండధరాయచ।దండినేసమకర్ణాయదండిముండాయవైనమః॥౧౩॥ నమోర్ధ్వదంష్ట్రకేశాయశు
క్లాయావతతాయచ। విలోహితాయధూమ్రాయనీలగ్రీవాయవైనమః॥౧౪॥నమోస్త్వప్రతిరూపాయవిరూపాయశివాయచ । సూర్యాయసూర్యమా
లాయసూర్యధ్వజపతాకినే॥౧౫॥ నమఃప్రమథనాథాయవృషస్కంధాయధన్వినే। శత్రుందమాయదండాయపర్ణచీరపటాయచ॥౧౬॥నమోహిరణ్య
గర్భాయహిరణ్యకవచాయచ।హిరణ్యకృతచూడాయహిరణ్యపతయేనమః॥౧౭॥ నమస్స్తుతాయస్తుత్యాయస్తూయమానాయవైనమః। సర్వాయసర్వ
భక్ష్యాయసర్వభూతాంతరాత్మనే॥౧౮॥ నమోహోత్రేథమంత్రాయశుక్లధ్వజపతాకినే । నమోనాభాయనాభ్యాయనమఃకటకటాయచ॥౧౯॥ న
మోస్తుకృశనాశాయకృశాంగాయకృశాయచ। సంసృష్టాయనమస్తుభ్యంనమఃకిలకిలాయచ॥౨౦॥నమోస్తుశయమానాయశయితాయోత్థితాయచ।స్థి
తాయధావమానాయముండాయజటిలాయచ॥౨౧॥నమోనర్తనశీలాయముఖవాదిత్రవాదినే। నాద్యోపహారలుబ్ధాయగీతవాదిత్రశాలినే॥౨౨॥నమో
జ్యేష్ఠాయశ్రేష్ఠాయబలప్రమథనాయచ। కాలనాథాయకల్పాయక్షయాయోపక్షయాయచ॥౨౩॥భీమదుందుభిహాసాయభీమవ్రతధరాయచ। ఉగ్రాయ
చనమోనిత్యంనమోస్తుదశబాహవే॥ ౨౪॥ నమఃకపాలహస్తాయచితిభస్మప్రియాయచ। విభీషణాయభీష్మాయభీమవ్రతధరాయచ॥౨౫॥ నమోవికృత
వక్త్రాయఖడ్గజిహ్వాయదంష్ట్రిణే। పక్వామమాంసలుబ్ధాయతుంబీవీణాప్రియాయచ॥ ౨౬॥ నమోవృషాయవృష్యాయగోవృషాయవృషాయచ।కటంక
టాయదండాయనమఃపచపచాయచ ॥ ౨౭॥ నమస్సర్వవరిష్ఠాయవరాయవరదాయచ । వరమాల్యగంధవస్త్రాయవరాతివరదేనమః॥ ౨౮ ॥ నమోర
క్తవిరక్తాయభావనాయాక్షమాలినే। సంభిన్నాయవిభిన్నాయచ్ఛాయాయాతపనాయచ॥ ౨౯॥ అఘోరఘోరరూపాయఘోరఘోరతరాయచ।న
మశ్శివాయశాంతాయనమశ్శాంతతమాయచ॥౩౦॥ఏకపాద్బహునేత్రాయఏకశీర్ష్ణేనమోనమః। క్షుద్రాయక్షుద్రలుబ్ధాయసంవిభాగప్రియాయచ॥

౩౧॥పంచాలాయసితాంగాయనమశ్శమశమాయచ।నమశ్చండికఘంటాయఘంటాయాఘంటఘంటినే॥ ౩౨॥ సహస్రాధ్మాతఘంటాయఘంటామా
లాప్రియాయచ। ప్రాణఘంటాయగంధాయనమఃకలకలాయచ॥౩౩॥హూంహూంహూంకారపారాయహూంహూంకారప్రియాయచ। నమశ్శమ
శమేనిత్యంగిరివృక్షాలయాయచ॥౩౪॥గర్భమాంససృగాలాయతారకాయతరాయచ।నమోయజ్ఞాయయజినేహుతాయప్రహుతాయచ॥౩౫॥ యజ్ఞ
వాహాయదాంతాయతప్యాయతపనాయచ।నమస్తటాయతట్యాయతటానాంపతయేనమః॥ ౩౬॥ అన్నదాయాన్నపతయేనమస్త్వన్నభుజేతథా । న
మస్సహస్రశీర్షాయసహస్రచరణాయచ॥౩౭॥ సహస్రోద్యతశూలాయసహస్రనయనాయచ। నమోబాలార్కవర్ణాయబాలరూపధరాయచ॥
౩౮॥ బాలానుచరగుప్తాయబాలక్రీడనకాయచ। నమోవృద్ధాయలుబ్ధాయక్షుబ్ధాయక్షోభణాయచ॥ ౩౯ ॥ తరంగాంకితకేశాయముంజకేశాయవైన
మః। నమష్షట్కర్మతుష్టాయత్రికర్మనిరతాయచ॥౪౦॥ వర్ణాశ్రమాణాంవిధివత్పృథక్కర్మనివర్తినే। నమోఘుష్యాయఘోషాయనమఃకలకలా
యచ॥౪౧॥ శ్వేతపింగళనేత్రాయకృష్ణరక్తేక్షణాయచ। ప్రాణభగ్నాయదండాయస్ఫోటనాయకృశాయచ॥ ౪౨॥ ధర్మకామార్థమోక్షాణాంకథనీ
యకథాయచ।సాంఖ్యాయసాంఖ్యముఖ్యాయసాంఖ్యయోగప్రవర్తినే॥౪౩॥ నమోరథ్యవిరథ్యాయచతుష్పథరతాయచ । కృష్ణాజినోత్తరీయాయవ్యా
ళయజ్ఞోపవీతినే॥౪౪॥ఈశానవజ్రసంఘాతహరికేశనమోస్తుతే।త్ర్యంబికాంబికనాథాయవ్యక్తావ్యక్తనమోస్తుతే॥౪౫ ॥ కామకామదకామఘ్నతృప్తా
తృప్తవిచారిణే। సర్వసర్వదసర్వఘ్నసంధ్యారాగనమోస్తుతే॥౪౬॥మహామేఘచయప్రఖ్యమహాకాలనమోస్తుతే । స్థూలజీర్ణాంగజటిలేవల్కలాజి
నధారిణే॥ ౪౭॥ దీప్తసూర్యాగ్నిజటిలేవల్కలాజినవాససే। సహస్రసూర్యప్రతిమతపోనిత్యనమోస్తుతే॥ ౪౮ ॥ ఉన్మాదనశతావర్తగంగాతోయా
ర్ద్రమూర్ధజ। చంద్రావర్తయుగావర్తఘోరావర్తనమోస్తుతే॥౪౯॥ త్వమన్నమన్నభోక్తాచఅన్నదోన్నభుగేవచ । అన్నస్రష్టాచపక్తాచపక్వభు
క్పవనోనలః॥౫౦॥ జరాయుజాండజాశ్చైవస్వేదజాశ్చతథోద్భిజాః । త్వమేవదేవదేవేశభూతగ్రామశ్చతుర్విధః॥ ౫౧॥ చరాచరస్యస్రష్టాత్వంప్రతీ
హర్తాతథైవచ। త్వామాహుర్బ్రహ్మవిదుషోబ్రహ్మబ్రహ్మవిదాంవర॥౫౨॥మనసఃపరమాయోనిఃఖంవాయుర్జ్యోతిషాంనిధిః।ఋక్సామానితథోంకార
మాహుస్త్వాంబ్రహ్మవాదినః॥౫౩॥ హాయిహాయిహువాహోయిహువాహోయితథాసకృత్ ।గాయంతిత్వాంసురశ్రేష్ఠసామగాబ్రహ్మవాదినః॥
౫౪॥ యజుర్మయఋఙ్మయశ్చత్వమాహుతిమయస్తథా।పఠ్యసేశ్రుతిభిశ్చైవవేదోపనిషదాంగణైః॥ ౫౫॥ బ్రాహ్మణాఃక్షత్రియావైశ్యాఃశూద్రావ
ర్ణావరాశ్చయే।త్వమేవమేఘసంఘాశ్చవిద్యుత్స్తనితగర్జితః॥౫౬॥ సంవత్సరస్త్వమృతవోమాసోమాసార్ధమేవచ।యుగంనిమేషాఃకాష్ఠాస్త్వం
నక్షత్రాణిగ్రహాఃకలాః॥౫౭॥ వృక్షాణాంకందదోసిత్వంగిరీణాంశిఖరాణిచ । వ్యాఘ్రోమృగాణాంపతతాంతార్క్ష్యోనంతశ్చభోగినామ్॥౫౮॥క్షీరో
దోహ్యుదధీనాంచయంత్రాణాంధనురేవచ। వజ్రఃప్రహరణానాంచవ్రతానాంసత్యమేవచ॥౫౯॥త్వమేవద్వేషఇచ్ఛాచరాగోమోహఃక్షమాక్షమే।వ్య
వసాయోధృతిర్లోభఃకామక్రోధౌజయాజయా॥౬౦।త్వంగదీత్వంశరీచాపీఖట్వాంగీఝర్ఝరీతథా।ఛేత్తాభేత్తాప్రహర్తాత్వంనేతాసంతాపితామ
తః॥ ౬౧॥ దశలక్షణసంయుక్తోధర్మోర్థఃకామఏవచ। గంగాసముద్రాస్సరితఃపల్వలానిసరాంసిచ॥౬౨॥లతావల్ల్యస్తృణౌషధ్యఃపశవోమృగపక్షి
ణః।ద్రవ్యకర్మసమారంభఃకాలపుష్పఫలప్రదాః॥౬౩॥ఆదిశ్చాంతశ్చవేదానాంగాయత్ర్యోంకారఏవచ।హరితోరోహితోనీలఃకృష్ణోరక్తస్తథారుణః॥
౬౪॥ కద్రుశ్చకపిలశ్చైవకపోతోమేచకస్తథా।అవర్ణశ్చసువర్ణశ్చవర్ణకారోహ్యనౌపమః॥ ౬౫॥ సువర్ణనామాచతథాసువర్ణప్రియఏవచ।త్వ
మింద్రశ్చయమశ్చైవవరుణోధనదోనలః॥౬౬॥ఉపప్లవశ్చిత్రభానుఃస్వర్భానుర్భానురేవచ। హోత్రంహోతాచహోమ్యంచహుతంచైవత

థా ప్రభుః॥ ౬౭॥ త్రిసుపర్ణంతథాబ్రహ్మయజుషాంశతరుద్రియమ్। పవిత్రంచపవిత్రాణాంమంగళానాంచమంగళమ్॥౬౮॥గిరికోహిండుకోవృక్షోజీవః
పుద్గలఏవచ। ప్రాణస్సత్త్వంరజశ్చైవతమశ్చాప్రమదస్తథా॥ ౬౯ ॥ ప్రాణోపానస్సమానశ్చఉదానోవ్యానఏవచ। ఉన్మేషశ్చనిమేషశ్చక్షుతంజృంభితమేవచ॥ ౭౦॥
లోహితాంతర్గతాదృష్టిర్మహావక్త్రోమహోదరః।సూచీరోమాహరిశ్మశ్రురూర్ధ్వకేశశ్చలాచలః॥౭౧॥గీతవాదిత్రతత్త్వజ్ఞోగీతవాదనకప్రియః।
మత్స్యోజలచరోజాల్యోకలః కేలికలఃకలిః ॥ ౭౨ ॥ అకాలశ్చాతికాలశ్చదుష్కాలఃకాలఏవచ। మృత్యుఃక్షురశ్చకృత్యశ్చపక్షోపక్షక్షయంకరః॥౭౩॥
మేఘకాలోమహాదంష్ట్రిః సంవర్తకబలాహకః।ఘంటోఘంటోఘటీఘంటీచరుచేలీమిలీమిలీ॥౭౪॥ బ్రహ్మాకాయికమగ్నీనాందండీముండస్త్రిదండధృత్ ।
చతుర్యుగశ్చతుర్వేదశ్చాతుర్హోత్రప్రవర్తకః॥౭౫॥ చాతురాశ్రమ్యనేతాచచాతుర్వర్ణ్యకరశ్చయః। సదాచాక్షప్రియోధూర్తోగణాధ్యక్షోగణాధిపః॥ ౭౬॥
రక్తమాల్యాంబరధరోగిరీశోగిరికప్రియః। శిల్పికశ్శిల్పినాంశ్రేష్ఠఃసర్వశిల్పప్రవర్తకః॥ ౭౭॥ భగనేత్రాంకుశశ్చండః
పూష్ణోదంతవినాశనః।స్వాహాస్వధావషట్కారోనమస్కారోనమోనమః॥౭౮॥గూఢవ్రతోగుహ్యతపాస్తారకస్తారకామయః।ధాతావిధాతాసంధాతా
విధాతాధారణోధరః॥౭౯॥ బ్రహ్మాతపశ్చసత్యంచబ్రహ్మచర్యమథార్జవమ్।భూతాత్మాభూతకృద్భూతోభూతభవ్యభవోద్భవః॥౮౦॥భూర్భువస్స్వరితశ్చైవధ్రువోదాంతోమహేశ్వరః।
దీక్షితోదీక్షితఃక్షాంతోదుర్దాంతోదాంతనాశనః॥౮౧॥చంద్రావర్తోయుగావర్తఃసంవర్తస్సంప్రవర్తకః।
కామోబిందురణుఃస్థూలఃకర్ణికారస్రజప్రియః॥౮౨॥నందీముఖోభీమముఖఃసుముఖోదుర్ముఖోముఖః।చతుర్ముఖోబహుముఖోరణేష్వగ్నిముఖస్తథా॥౮౩॥
హిరణ్యగర్భశ్శకునిర్మహోరగపతిర్విరాట్। అధర్మహామహాపార్శ్వశ్చండధారోగణాధిపః॥౮౪॥ గోనర్దోగోప్రతారశ్చగోవృషేశ్వరవాహనః।
త్రైలోక్యగోప్తాగోవిందోగోమార్గోమార్గఏవచ॥౮౫॥ శ్రేష్ఠఃస్థిరశ్చస్థాణుశ్చనిష్కంపఃకంపఏవచ।దుర్వారణోదుర్విషహోదుస్సహోదురతిక్రమః॥౮౬॥
దుర్ధర్షోదుష్ప్రకంపశ్చదుర్విషోదుర్జయోజయః।శశశ్శశాంకశ్శమనఃశీతోష్ణక్షుజ్జరాధిధృక్॥ ౮౭ ॥ ఆధయోవ్యాధయశ్చైవవ్యాధిహావ్యాధిరేవచ।
సమయజ్ఞమృగవ్యాధోవ్యాధీనామాగమోగమః॥౮౮॥ శిఖండీపుండరీకాక్షఃపుండరీకవనాలయః।దండధారస్త్ర్యంబకశ్చఉగ్రదండోండనాశనః॥౮౯॥
విషాగ్రపాత్సురశ్రేష్ఠఃసోమపాస్త్వంమరుత్పతిః । అమృతపాస్త్వంజగన్నాథదేవదేవగణేశ్వరః॥ ౯౦॥ విషాగ్నిపామృత్యుపాశ్చక్షీరపాస్సోమపాస్తథా ।
మధుశ్చ్యుతానామగ్రపాస్త్వంత్వమేవతుషితాజ్యపాః॥ ౯౧॥ హిరణ్యరేతాఃపురుషస్త్వమేవత్వంస్త్రీపుమాంస్త్వంచనపుంసకంచ ।
బాలోయువాస్థవిరోజీర్ణదంష్ట్రిస్త్వంనాగేంద్రశ్శక్రస్త్వంవిశ్వకృద్విశ్వకర్తా॥ ౯౨॥ విశ్వకృద్విశ్వకృతాంవరేణ్యస్త్వంవిశ్వబాహోవిశ్వరూపస్తేజస్వీవిశ్వతోముఖః।
చంద్రాదిత్యౌచక్షుషీతేహృదయంచపితామహః॥౯౩॥మహోదధిస్సరస్వతీవాగ్బలమనలోనిలః।
అహోరాత్రంనిమేషోన్మేషకర్మాక్షణస్త్రుటిః॥౯౪॥నబ్రహ్మానచగోవిందఃపౌరాణాఋషయోనతేమాహాత్మ్యంవేదితుంశక్తాయాథాతథ్యేనతేశివ॥౯౫॥
యామూర్తయస్సుసూక్ష్మాస్తేనమహ్యంయాంతిదర్శనమ్।త్రాహిమాంసతతంరక్షపితాపుత్రమివౌరసమ్॥౯౬॥రక్షమాంరక్షణీయోహంతవానఘనమోస్తుతే।
భక్తానుకంపీభగవాన్భక్తశ్చాహంసదాత్వయి॥౯౭॥యస్సహస్రాణ్యనేకానిపుంసామావృత్యదుర్దృశః।తిష్ఠత్యేకస్సముద్రాంతేసమేగోప్తాస్తునిత్యశః॥౯౮॥
యంవినిద్రాజితశ్వాసాఃసత్త్వస్థాస్సంయతేంద్రియాః। జ్యోతిఃపశ్యంతియుంజానాస్తస్మైయోగాత్మనేనమః॥౯౯॥జటినేదండినేనిత్యంలంబోదరశరీరిణే।
కమండలునిషంగాయతస్మైబ్రహ్మాత్మనేనమః॥ ౧౦౦॥ యస్యకేశేషుజీమూతానద్యస్సర్వాంగసంధిషు। కుక్షౌసముద్రాశ్చత్వారస్తస్మైతోయాత్మనేనమః॥౧౦౧॥
సంభక్ష్యసర్వభూతానియుగాంతేపర్యుపస్థితే। యశ్శేతేజలమధ్యస్థస్తంప్రపద్యేంబుశాయినమ్॥౧౦౨॥ప్రవి

శ్యనదనం రాఽచార్యాస్సోమం పిబతే నిశి। గ్రసత్యర్కం చ స్వర్భానుర్భూత్వా మాం సోఽభిరక్షతు ॥౧౦౩॥ యే చానుపతితా గర్భా యథా భాగానుపాసతే। నమస్తేభ్యస్స్వధా స్వాహా ప్రాప్నువంతు ముదంతు తే ॥ ౧౦౪॥ యేఽంగుష్ఠమాత్రాః పురుషా దేహస్థాస్సర్వదేహినామ్। రక్షంతు తే హి మాం నిత్యం నిత్యం చాప్యాయయంతు మామ్॥ ౧౦౫॥ యే న రోదంతి దేహస్థా దేహినో రోదయంతి చ। హర్షయంతి న హృష్యంతి నమస్తేభ్యోఽస్తు నిత్యశః ॥౧౦౬॥ యే నదీషు సముద్రేషు పర్వతేషు గుహాసు చ। వృక్షమూలేషు గోష్ఠేషు కాంతారగహనేషు చ ॥౧౦౭॥ చతుష్పథేషు రథ్యాసు చత్వరేషు తటేషు చ। హస్త్యశ్వరథశాలాసు జీర్ణోద్యానాలయేషు చ ॥౧౦౮॥ యేషు పంచసు భూతేషు దిశాసు విదిశాసు చ। చంద్రార్కయోర్మధ్యగతా యే చ చంద్రార్కరశ్మిషు ॥౧౦౯॥ రసాతలగతా యే చ యే చ తస్మై పరం గతాః। నమస్తేభ్యో నమస్తేభ్యో నమస్తేభ్యోఽస్తు నిత్యశః ॥ ౧౧౦॥ యేషాం న విద్యతే సంఖ్యా ప్రమాణం రూపమేవ చ । అసంఖ్యేయగుణా రుద్రా నమస్తేభ్యోఽస్తు నిత్యశః ॥ ౧౧౧॥ సర్వభూతకరో యస్మాత్సర్వభూతపతిర్హరః। సర్వభూతాంతరాత్మా చ తేన త్వం న నిమంత్రితః ॥౧౧౨॥ త్వమేవ హీజ్యసే తస్మాద్యజ్ఞైర్వివిధదక్షిణైః। త్వమేవ కర్తా సర్వస్య తేన త్వం న నిమంత్రితః ॥ ౧౧౩॥ అథవా మాయయా దేవ సూక్ష్మయా తవ మోహితః । ఏతస్మాత్కారణాద్వాపి తేన త్వం న నిమంత్రితః ॥౧౧౪॥ ప్రసీద మమ భద్రం తే భవ భావగతస్య మే। త్వయి మే హృదయం దేవ త్వయి బుద్ధిర్మనస్త్వయి ॥ ౧౧౫॥ స్తుత్వైవం స మహాదేవం విరరామ ప్రజాపతిః। భగవానపి సుప్రీతః పునర్దక్షమభాషత ॥౧౧౬॥ పరితుష్టోఽస్మి తే దక్ష స్తవేనానేన సువ్రత। బహునాత్ర కిముక్తేన మత్సమీపే భవిష్యసి ॥౧౧౭॥ అశ్వమేధసహస్రస్య వాజపేయశతస్య చ। ప్రజాపతే మత్ప్రసాదాత్ఫలభాగీ భవిష్యసి ॥౧౧౮॥ అథైనమబ్రవీద్వాక్యం లోకస్యాధిపతిర్భవః। ఆశ్వాసనకరం వాక్యం వాక్యవిద్వాక్యసంమతమ్ ॥౧౧౯॥ దక్ష దక్ష న కర్తవ్యో మన్యుర్విఘ్నమిమం ప్రతి। అహం యజ్ఞహరస్తుభ్యం దృష్టమేతత్పురాతనమ్ ॥౧౨౦॥ భూయశ్చ తే వరం దద్మి తం త్వం గృహ్ణీష్వ సువ్రత। ప్రసన్నవదనో భూత్వా తదిహైకమనాశ్శృణు ॥౧౨౧॥ వేదాత్ షడంగాదుద్ధృత్య సాంఖ్యయోగాచ్చ యుక్తితః। తపస్సుతప్తం విపులం దుశ్చరం దేవదానవైః ॥౧౨౨॥ అపూర్వం సర్వతోభద్రం విశ్వతోముఖమవ్యయమ్। అబ్దైర్దశార్ధసంయుక్తం గూఢమప్రాజ్ఞనిందితమ్ ॥౧౨౩॥ వర్ణాశ్రమకృతైర్ధర్మైర్విపరీతం క్వచిత్సమమ్। గతాంతైరధ్యవసితమత్యాశ్రమమిదం వ్రతమ్ ॥ ౧౨౪॥ మయా పాశుపతం దక్ష శుభముత్పాదితం పురా। తస్య చీర్ణస్య తత్సమ్యక్ఫలం భవతి పుష్కలమ్ ॥ ౧౨౫॥ తచ్చాస్తు తే మహాభాగ త్యజ్యతాం మానసో జ్వరః। ఏవముక్త్వా మహాదేవః సపత్నీకస్సహానుగః ॥౧౨౬॥ అదర్శనమనుప్రాప్తో దక్షస్యామితవిక్రమః। దక్షప్రోక్తం స్తవమిమం కీర్తయేద్యశ్శృణోతి వా ॥౧౨౭॥ నాశుభం ప్రాప్నుయాత్కించిద్దీర్ఘమాయురవాప్నుయాత్ । యథా సర్వేషు దేవేషు వరిష్ఠో భగవాన్ శివః ॥౧౨౮॥ తథా స్తవో వరిష్ఠోఽయం స్తవానాం బ్రహ్మసమ్మితః। యశోరాజ్యసుఖైశ్వర్యకామార్థధనకాంక్షిభిః ॥౧౨౯॥ శ్రోతవ్యో భక్తిమాస్థాయ విద్యాకామైశ్చ యత్నతః। వ్యాధితో దుఃఖితో దీనశ్చోరగ్రస్తో భయార్దితః ॥౧౩౦॥ రాజకార్యాభియుక్తో వా ముచ్యతే మహతో భయాత్ । అనేనైవ తు దేహేన గణానాం సమతాం వ్రజేత్ ॥౧౩౧॥ తేజసా యశసా చైవ యుక్తో భవతి నిర్మలః। న రాక్షసాః పిశాచా వా న భూతా న వినాయకాః ॥౧౩౨॥ విఘ్నం కుర్యుర్గృహే తస్య యత్రాయం పఠ్యతే స్తవః। శృణుయాచ్చైవ యా నారీ తద్భక్తా బ్రహ్మచారిణీ ॥ ౧౩౩॥ పితృపక్షే మాతృపక్షే పూజ్యా భవతి దేవవత్ । శృణుయాద్యః స్తవం కృత్స్నం కీర్తయేద్వా సమాహితః ॥౧౩౪॥ తస్య సర్వాణి కర్మాణి సిద్ధిం గచ్ఛంత్యభీక్ష్ణశః । మనసా చింతితం యచ్చ యచ్చ వాచానుకీర్తితమ్ ॥ ౧౩౫॥ సర్వం సంపద్యతే తస్య స్తవస్యాస్యానుకీర్తనాత్ । దేవస్య చ సుహస్యాపి దేవ్యా నందీశ్వరస్య చ ॥౧౩౬॥ బలిం సువిహితం కృత్వా దమేన నియమేన చ। తతస్తు యుక్తో గృహ్ణీయాన్నామాన్యాశు యథాక్రమమ్ ॥ ౧౩౭॥ ఈప్సితాంల్లభతే సోఽర్థాన్ భోగాన్ కామాంశ్చ మానవః। మృతశ్చ స్వర్గమాప్నోతి తిర్యక్షు చ న జాయతే। ఇత్యాహ భగవాన్ వ్యాసః

పరాశరసుతః ప్రభుః॥ ౧౩౭ ॥ ఇతి-శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి దక్షప్రోక్తశివసహస్రనామస్తోత్రే-పంచాశీత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః
యుధిష్ఠిరః॥ అధ్యాత్మం నామ యదిదం పురుషస్యేహ విద్యతే॥ యదధ్యాత్మం యతశ్చైవ తంమే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ సర్వజ్ఞానపరం బుద్ధ్యా
యస్మాం త్వమనుపృచ్ఛసి। తద్వ్యాఖ్యాస్యామి తే తాత తస్య వ్యాఖ్యామిమాం శృణు॥ ౨॥ పృథివీ వాయురాకాశమాపో జ్యోతిశ్చ పంచమమ్। మహాభూ
తాని భూతానాం సర్వేషాం ప్రభవాప్యయా॥ ౩ ॥ స తేషాం గుణసంఘాతాః శరీరం భరతర్షభ । సతతం హి ప్రలీయంతే గుణాస్తే ప్రభవంతి చ॥ ౪॥ తత
స్సృష్టాని భూతాని తాని యాంతి పునః పునః । మహాభూతాని భూతేభ్య ఊర్మయస్సాగరే యథా ॥ ౫ ॥ ప్రసారయిత్వేహాంగాని కూర్మస్సంహరతే య
థా। తద్వద్భూతాని భూతానామల్పీయాంసి స్థవీయసామ్॥ ౬॥ ఆకాశాత్ఖలు యో ఘోషః సంఘాతస్తు మహీగుణః। వాయోః ప్రాణో రసస్త్వద్భ్యో రూ
పం తేజస ఉచ్యతే॥ ౭॥ ఇత్యేతన్మయమేవైతత్సర్వం స్థావరజంగమమ్। ప్రలయే చ తమభ్యేతి తస్మాదుద్దిశ్యతే పునః ॥ ౮॥ మహాభూతాని పంచైవ సర్వభూ
తేషు భూతకృత్ । విషయాన్కల్పయామాస యస్మిన్యదనుపశ్యతి ॥ ౯ ॥ శబ్దశ్శ్రోత్రం తథా ఖాని త్రయమాకాశయోనిజమ్। రసస్స్నేహశ్చ జిహ్వా చ
అపామేతే గుణాః స్మృతాః॥ ౧౦॥ రూపం చక్షుర్విపాకశ్చ త్రివిధం జ్యోతిరుచ్యతే। ఘ్రేయం ఘ్రాణం శరీరం చ ఏతే భూమిగుణాః స్మృతాః॥ ౧౧॥ ప్రా
ణస్స్పర్శశ్చ చేష్టా చ వాయోరేతే గుణాః స్మృతాః। ఇతి సర్వగుణా రాజన్వ్యాఖ్యాతాః పాంచభౌతికాః॥ ౧౨॥ సత్వం రజస్తమః కాలః కర్మ బుద్ధిశ్చ భా
రత। మనష్షష్ఠాని చైతేషు ఈశ్వరస్సమకల్పయత్ ॥ ౧౩॥ యదూర్ధ్వం పాదతలయోరవాఙ్మూర్ధ్నశ్చ పశ్యసి। ఏతస్మిన్నేవ కృత్స్నేఽయం వర్తతే బుద్ధి
రంతరే॥ ౧౪॥ ఇంద్రియాణి నరే పంచ షష్ఠం తు మన ఉచ్యతే। సప్తమీం బుద్ధిమేవాహుః క్షేత్రజ్ఞః పునరష్టమః॥ ౧౫॥ ఇంద్రియాణి చ కర్తా చ విచేతన్యాని భాగ
శః। తతస్సత్వం రజశ్చైవ తేఽపి భావాస్తదాశ్రయాః ॥ ౧౬॥ చక్షురాలోచనాయైవ సంశయం కురుతే మనః। బుద్ధిరధ్యవసానాయ సాక్షీ క్షేత్రజ్ఞ ఉచ్యతే॥
౧౭॥ తమస్సత్త్వం రజశ్చేతి కాలః కర్మ చ భారత। గుణైర్నేనీయతే బుద్ధిర్బుద్ధిరేవేంద్రియాణి చ॥ ౧౮ ॥ మనష్షష్ఠాని సర్వాణి బుద్ధ్యభావే కుతో గుణాః
యేన పశ్యతి తచ్చక్షుః శృణ్వతీ శ్రోత్రముచ్యతే॥ ౧౯॥ జిఘ్రతీ భవతి ఘ్రాణం రసతీ రసనా రసాన్ । స్పర్శనం స్పర్శతీ స్పర్శాన్బుద్ధిర్విక్రియతే సకృత్ ॥
యదా ప్రార్థయతే కించిత్తదా భవతి సా మనః। అధిష్ఠానాని బుద్ధ్యా హి పృథగేతాని పంచధా॥ ౨౧॥ ఇంద్రియాణీతి తాన్యాహుస్తేష్వదృష్టేషు దుష్యతి। పురు
షే తిష్ఠతీ బుద్ధిస్త్రిషు భావేషు వర్తతే॥ ౨౨॥ కదాచిల్లభతే ప్రీతిం కదాచిదపి శోచతి। న సుఖేన న దుఃఖేన కదాచిదపి వర్తతే॥ ౨౩॥ సేయం భావాత్మికా భావాం
స్త్రీనేతాన్పరివర్తతే। సరితాం సాగరో భర్తా యథా వేలామివోర్మిమాన్॥ ౨౪॥ ఇతి భావగతా బుద్ధిర్భావే మనసి వర్తతే। ప్రవర్తమానం తు రజ
స్తద్భావేనానువర్తతే॥ ౨౫॥ ప్రహర్షః ప్రీతిరానందః సుఖం సంశాంతచిత్తతా। కథంచిదుపపద్యంతే పురుషే సాత్త్వికా గుణాః॥ ౨౬॥ పరిదాహస్తథా శో
కః సంతాపోమూర్తిరక్షమా। లింగాని రజసస్తాని దృశ్యంతే హేత్వహేతుభిః॥ ౨౭॥ ఆవిద్యారాగమోహౌ చ ప్రమాదస్తబ్ధతా భయమ్। అసమృద్ధిస్తథా
దైన్యం ప్రమోహస్స్వప్నతంద్రితా॥ ౨౮ ॥ కథంచిదుపవర్తంతే వివిధాస్తామసా గుణాః । అత్ర యత్ప్రీతిసంయుక్తం కాయే మనసి వా భవేత్ ॥ ౨౯॥ వ
ర్తతే సాత్త్వికో భావ ఇత్యపేక్షేత తత్తథా। అథ యద్దుఃఖసంయుక్తమప్రీతికరమాత్మనః॥ ౩౦॥ ప్రవృత్తం రజ ఇత్యేవ తదసంరభ్య చింతయేత్ । అథ యన్మో
హసంయుక్తం కాయే మనసి వా భవేత్ ॥ ౩౧॥ అప్రతర్క్యమవిజ్ఞేయం తమస్తదుపధారయేత్ । ఇతి బుద్ధిగతీస్సర్వా వ్యాఖ్యాతా యావతీరిహ॥ ౩౨॥ ఏతద్బు
ద్ధ్వా భవేద్బుద్ధః కిమన్యద్బుద్ధలక్షణమ్ । సత్త్వక్షేత్రజ్ఞయోరేతదంతరం విద్ధి సూక్ష్మయోః॥ ౩౩॥ సృజతే త్ర గుణానేక ఏకో న సృజతే గుణాన్ । పృథగ్భూతౌ
ప్రకృత్యాతౌ సంప్రయుక్తౌ చ సర్వదా॥ ౩౪॥ యథా మత్స్యోఽద్భిరన్యస్స్యాత్సంప్రయుక్తౌ భవేత్తథా । న గుణా విదురాత్మానం స గుణాన్వేద సర్వతః॥ ౩౫॥ పరి

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

ద్రష్టాగుణానాంతుసంసృష్టామన్యతేయథా।అత్రయోనాస్తిసత్త్వస్యగుణసర్గేణచేతనా॥౩౬॥ సత్త్వమస్యసృజంత్యన్యేగుణాన్వేదకదాచన।సృజతేహిగుణాన్సత్త్వంక్షేత్రజ్ఞఃపరిపశ్యతి॥౩౭॥ సంప్రయోగస్తయోరేషసత్త్వక్షేత్రజ్ఞయోర్ధ్రువః। ఇంద్రియైస్తుప్రదీపార్థంక్రియతేబుద్ధిరంతరా॥౩౮॥ నిశ్చేష్టైరజానద్భిరింద్రియాణిప్రదీపవత్ । ఏవంస్వభావమేవైతత్తద్బుద్ధ్వావిహరేన్నరః॥ ౩౯॥ అశోచన్నప్రహృష్యంశ్చసవైవిగతమత్సరః। స్వభావసిద్ధమేవైతద్యదిమాన్సృజతేగుణాన్॥ ౪౦॥ ఊర్ణనాభిర్యథాసూత్రంవిజ్ఞేయాస్తంతువద్గుణాః। ప్రధ్వస్తానసివర్తంతేప్రవృత్తిర్నోపలభ్యతే॥ ౪౧॥ ఏవమేకేవ్యవస్యంతినివృత్తిరితిచాపరే । ఇతీమంహృదయగ్రంథింబుద్ధిచింతామయంధృఢమ్॥౪౨॥విముచ్యసుఖమాసీతవిశోకశ్ఛిన్నసంశయః। తామ్యేయుఃప్రచ్యుతాఃపృథ్వీంమోహపూర్ణాంనదీంనరాః॥ ౪౩॥ యథాగాధమవిద్వాంసోబుద్ధియోగమయంతథా। నైవతాప్యంతివిద్వాంసఃప్లవంతఃపారమంభసః॥అధ్యాత్మవిదుషోధీరాజ్ఞానంతుపరమంప్లవః॥౪౪॥నభవతివిదుషాంమహద్భయంయదవిదుషాంసుమహద్భయంభవేత్ । నహిగతిరధికాస్తికస్యచిత్సకృదుపదర్శయతీహతుల్యతామ్॥౪౫॥ యత్కరోతిబహుదోషమేకతస్తచ్చదూషయతియత్పురాకృతమ్।నాప్రియంతదుభయంకరోత్యసౌయచ్చదూషయతియత్కరోతిచ॥౪౬॥ .... *

ఇతి మోక్షధర్మపర్వణి - పాంచభౌతికే - షడశీత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥సుదుఃఖానాంచమృత్యోశ్చత్రసంతేప్రాణినస్సదా। ఉభయంనోయథానస్యాత్తన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। నారదస్యచసంవాదంసమంగస్యచభారత॥౨॥నారదః॥ ఉరసైవప్రణమసేబాహుభ్యాంతరసీవచ । సంప్రహృష్టమనానిత్యంవిశోకఇవలక్ష్యసే॥౩॥ఉద్వేగంనహితేకించిత్సుసూక్ష్మమపిలక్షయే।నిత్యతృప్తఇవస్వస్థోబాలవచ్చవిచేష్టసే॥౪॥సమంగః॥భూతంభవ్యంభవిష్యంచసర్వమేతత్తుమానద। తేషాంతత్త్వానిజానామితతోనవిమనాహ్యహమ్॥౫॥ ఉపక్రమానహంవేదపునరేవఫలోదయాన్ । లోకేఫలానిచిత్రాణితతోనవిమనాహ్యహమ్॥౬॥అగాధాశ్చాప్రతిష్ఠాశ్చగతిమంతశ్చనారద।అంధాజడాశ్చజీవంతిపశ్యాస్మానపిజీవతః॥ ౭॥ విహితేనైవజీవంతిహ్యరోగాంగాదివౌకసః॥బలవంతోబలాశ్చైవతస్మాదస్మాన్సభాజయ॥ ౮॥ సహస్రిణోపిజీవంతిజీవంతిశతినస్తథా। శోకేనచాన్యేజీవంతిపశ్యాస్మానపిజీవతః॥౯॥ యదానశోచేమహికిన్ననస్స్యాద్ధర్మేణవానారదకర్మణావా। కృతాంతవశ్యానియదాసుఖానిదుఃఖానివాయన్నవిధర్షయంతి॥ ౧౦॥ యస్మైప్రాజ్ఞాఃకథయంతేమనుష్యాఃప్రజ్ఞామూలంహీంద్రియాణాంప్రసాదః। ముహ్యంతిశోచంతితథేంద్రియాణిప్రజ్ఞాలాభోనాస్తిమూఢేంద్రియస్య॥ ౧౧॥ మూఢస్యదర్పస్యపునర్మోహఏవమూఢస్యనాయంనపరోస్తిలోకః। నహ్యేవదుఃఖానిసదాభవంతిసుఖస్యవానిత్యశోలాభఏవ॥ ౧౨॥భవాత్మకంపరివర్తమానంనమాదృశఃసంజ్వరంజాతుకుర్యాత్ ।ఇష్టాన్భోగాన్నానురుధ్యేత్సుఖంవానచింతయేద్దుఃఖమభ్యాగతంవా॥ ౧౩॥సమాహితోనస్పృహయేత్పరేషాంనానాగతంచాభినందేచ్చలాభమ్। నచాపిహృష్యేద్విపులేర్థలాభేతథార్థనాశేచనవైవిషీదేత్ ॥౧౪॥నబాంధవానచవిత్తంనకౌల్యంనచశ్రుతంనచమంత్రా,నవీర్యమ్। దుఃఖాత్త్రాతుంసర్వఏవోత్సహంతేపరత్రశీలేనతుయాంతిశాంతిమ్॥ ౧౫॥ నాస్తిబుద్ధిరయుక్తస్యనాయోగాద్విందతేసుఖమ్। ధృతిశ్చదుఃఖత్యాగశ్చేత్యుభయంతుసుఖంనృప॥౧౬॥ప్రియంహిహర్షజననంహర్షఉత్సేకవర్ధనమ్। ఉత్సేకోనరకాయైవతస్మాత్తాన్సంత్యజామ్యహమ్॥౧౭॥ ఏతాన్శోకభయోత్సేకాన్మోహనాన్సుఖదుఃఖయోః।పశ్యామిసాక్షివల్లోకేదేహస్యాస్యవిచేష్టనాత్ ॥ ౧౮॥ అర్థకామాపరిత్యజ్యవిశోకోవిగతజ్వరః। తృష్ణామోహౌతుసంత్యజ్యచరామిపృథివీమిమామ్॥ ౧౯ ॥ నచమృత్యోర్నచాధర్మాన్నలోభాన్నకుతశ్చన।పీతామృతస్యేవాత్యంతమిహచాముత్రచాభయమ్॥ ౨౦॥ఏతద్బ్రహ్మన్విజానామిమహత్కృత్వాతపోవ్యయమ్। తేననారదసంప్రాప్తోనమాంశోకఃప్రబాధతే ॥ ౨౧॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- సమంగనారదసంవాదే- సప్తాశీత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః- ******************యుధిష్ఠిరః॥ అతత్త్వజ్ఞస్యశాస్త్రాణాంసతతంసంశయాత్మనః। అకృతవ్యవసాయస్యశ్రేయోబ్రూహిపితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ గురుపూజాచసతతంవృద్ధానాంపర్యుపాసనమ్। శ్రవణంచైవశాస్త్రాణాంకూటస్థంశ్రేయఉచ్యతే॥ ౨॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। గాలవస్యచసంవాదందేవర్షేర్నారదస్యచ॥ ౩॥ వీతమోహక్లమంవిప్రంజ్ఞానతృప్తంజితేంద్రియమ్। శ్రేయస్కామోయతాత్మానంనారదంగాలవోఽబ్రవీత్॥౪॥యైఃకైశ్చిత్సమ్మతోలోకేగుణైశ్చపురుషోమునే। భవత్యనపగాన్సర్వాంస్తాన్గుణాంల్లక్షయామహే॥౫॥భవానేవంవిధోఽస్మాకంసంశయంఛేత్తుమర్హతి।అమూఢశ్చిరమూఢానాంలోకతత్త్వమజానతామ్॥౬॥జ్ఞానేహ్యేవంప్రవృత్తిస్స్యాత్కార్యాణామవిశేషతః।యత్కార్యంనవ్యవస్యామస్తద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥౭॥భగవన్నాశ్రమాస్సర్వేపృథగాచారదర్శినః।ఇదంశ్రేయఇదంశ్రేయఇతిసర్వేప్రబోధితాః॥౮॥తాంస్తువిప్రస్థితాన్దృష్ట్వాశాస్త్రైశ్శాస్త్రాభినందినః। స్వశాస్త్రైఃపరితుష్టాంశ్చశ్రేయోనోపలభామహే॥౯॥ శాస్త్రంయదిభవేదేకంశ్రేయోవ్యక్తంభవేత్తదా। శాస్త్రైశ్చబహుభిర్భూయఃశ్రేయోగుహ్యంప్రవేశితమ్॥౧౦॥ఏతస్మాత్కారణాచ్ఛ్రేయఃకలిలంప్రతిభాతిమే। బ్రవీతుభగవాంస్తన్మేఉపపన్నోఽస్త్యధీహిభోః॥౧౧॥నారదః॥ఆశ్రమాస్తాతచత్వారోయథాసంకల్పితాఃపృథక్। తాన్సర్వాననుపశ్యత్వంసమాశ్రిత్యేతిగాలవ॥ ౧౨॥ తేషాంతేషాంతథాహిత్వమాశ్రమాణాంతతస్తతః। నానారూపంగుణోద్దేశంపశ్యవిప్రస్థితంపృథక్॥౧౩॥ నయాంతిచైవతేసమ్యగభిప్రేతమసంశయమ్। ఋజ్వపశ్యంస్తథాసమ్యగాశ్రమాణాంపరాంగతిమ్॥౧౪॥ యత్తునిశ్శ్రేయసంసమ్యక్తద్దైవాసంశయాత్మకమ్। అనుగ్రహంచమిత్రాణామమిత్రాణాంచనిగ్రహమ్॥ ౧౫॥ సంగ్రహంచత్రివర్గస్యశ్రేయఆహుర్మనీషిణః।నివృత్తిఃకర్మణఃపాపాత్సతతంపుణ్యశీలతా॥ ౧౬॥ సద్భిశ్చసముదాచారఃశ్రేయఏతదసంశయమ్। మార్దవంసర్వభూతేషువ్యవహారేషుచార్జవమ్॥౧౭॥వాక్చైవమధురాప్రోక్తాశ్రేయఏతదసంశయమ్। దైవతేభ్యఃపితృభ్యశ్చసంవిభాగోఽతిథిష్వపి॥ ౧౮॥ అహంత్యాగశ్చభృత్యానాంశ్రేయఏతదసంశయమ్। సత్యస్యవచనంశ్రేయఃసత్యజ్ఞానంతుదుష్కరమ్॥ ౧౯॥ యద్భూతహితమత్యంతమేతత్సత్యంబ్రవీమ్యహమ్। అహంకారస్యచత్యాగఃప్రమాదస్యచనిగ్రహః॥ ౨౦॥ సంతోషశ్చైకచర్యాచకూటస్థంశ్రేయఉచ్యతే। ధర్మేణవేదాధ్యయనంవేదాంతానాంతథైవచ॥౨౧॥జ్ఞానార్థానాంచజిజ్ఞాసాశ్రేయఏతదసంశయమ్।శబ్దరూపరసస్పర్శాన్సహగంధేనకేవలాన్॥ ౨౨॥ నాత్యర్థముపసేవేతశ్రేయసోఽర్థీకథంచన। నక్తంచర్యాందివాస్వప్నమాలస్యంపైశునంమదమ్॥౨౩॥ అతియోగమయోగంచశ్రేయసోఽర్థీపరిత్యజేత్। ఆత్మోత్కర్షంనమార్గేతపరేషాంపరినిందయా॥౨౪॥స్వగుణైరేవమార్గేతవిప్రకర్షంపృథగ్జనాత్। నిర్గుణాస్త్వేవభూయిష్ఠమాత్మసంభావితానరాః॥ ౨౫॥ దోషైరన్యాన్గుణవతఃక్షిపంత్యాత్మగుణక్షయాత్। అనూచ్యమానస్తుపునస్తేమన్యంతేమహాజనాత్॥౨౬॥గుణవత్తరమాత్మానంస్వేనమానేనదర్పితాః।అబ్రువన్కస్యచిన్నిందామాత్మపూజామవర్ణయన్॥ ౨౭॥ విపశ్చిద్గుణసంపన్నఃప్రాప్నోత్యేవమహద్యశః। అబ్రువన్వాతిసురభిర్గంధస్సుమనసాంశుచిః॥౨౮॥ తథైవావ్యాహరన్భాతివిమలోభానురంబరే।ఏవమాదీనిచాన్యానిపరిత్యక్తానిమేధయా॥ ౨౯॥ జ్వలంతియశసాలోకేయానినవ్యాహరంతిచ।నలోకేదీప్యతేమూర్ఖఃకేవలాత్మప్రశంసయా॥ ౩౦॥ అపిచాపిహితశ్శ్వభ్రేకృతవిద్యఃప్రకాశతే। అసదుచ్చైరపిప్రోక్తఃశబ్దస్సముపశామ్యతి॥౩౧॥దీప్యతేత్వేవలోకేషుశనైరపిసుభాషితమ్।మూఢానామవలిప్తానామసారంభాషితంబహు॥౩౨॥దర్శయత్యంతరాత్మానమగ్నిరూపమివాంశుమాన్।ఏతస్మాత్కారణాత్ప్రజ్ఞాంమృగయంతేపృథగ్విధామ్॥౩౩॥ప్రజ్ఞాలాభోహిభూతానాముత్తమఃప్రతిభాతిమే।నాపృష్టఃకస్యచిద్బ్రూయాన్నాప్యన్యాయేనపృచ్ఛతః॥ ౩౪॥

జ్ఞానవానపి మేధావీజడవత్సముపావిశేత్ ।తతోవాసంపరీత్యేతధర్మనిత్యేషుసాధుషు॥౩౫॥మనుష్యేషువదాన్యేషుస్వధర్మనిరతేషుచ।చతుర్ణాం యత్రవర్ణానాంధర్మవ్యతికరోభవేత్ ॥ ౩౬॥నతత్రవాసంకుర్వీతశ్రేయోర్థీవైకథంచన । నిరారంభోప్యయమిహయథాలబ్ధోపజీవనః॥౩౭॥పుణ్యం పుణ్యేషువిమలంపాపంపాపేషుచాప్నుయాత్ । అపామగ్నేస్తథేందోశ్చస్పర్శం వేదయతేయథా॥౩౮॥ తథాపశ్యామహేస్పర్శముభయోఃపుణ్యపాపయోః॥అపశ్యంతోనువిషయంభుంజతేవిషసాశినః॥ ౩౯॥భుంజానశ్చాత్మవిషయాన్విషయాన్విద్ధికర్మణామ్।యత్రాగమయమానానామసత్కారేణపృచ్ఛతామ్॥౪౦॥ ప్రబ్రూయాద్బ్రాహ్మణోధర్మంత్యజేత్తందేశమాత్మవాన్।శిష్యోపాధ్యాయికావృత్తిర్యత్రస్యాత్సుసమాహితా॥ ౪౧॥ యథావచ్ఛాస్త్రసంపన్నాకస్తం దేశంపరిత్యజేత్ ।ఆకాశస్థాధ్రువంయత్రదోషాన్బ్రూయుర్విపశ్చితామ్॥౪౨॥ ఆత్మపూజాభికామోవైకోవసేత్తత్రపండితః।యత్రసంలోడితాలుబ్ధైఃప్రాయశోధర్మసేతవః॥ ౪౩॥ ప్రదీప్తమివచైలాంతంకస్తం దేశంనసంత్యజేత్ । యత్రధర్మమనాశంకాశ్చరేయుర్వీతమత్సరాః॥౪౪॥భవేత్తత్రవసేచ్చైవపుణ్యశీలేషుసాధుషు । ధర్మమర్థనిమిత్తంచచరేయుర్యత్రమానవాః॥ ౪౫॥ నతాననువసేజ్జాతుతేహిపాపకృతోజనాః।కర్మణాయత్రపాపేనవర్తంతేజీవితేప్సవః॥౪౬॥వ్యవధావేత్తతస్తూర్ణంససర్పాచ్ఛరణాదివ।యేనఖట్వాంసమారూఢఃకర్మణానుశయీభవేత్ ॥౪౭॥ఆదితస్తన్నకర్తవ్యమిచ్ఛతాభవమాత్మనః। యత్రరాజాచరాజ్ఞశ్చపురుషాఃప్రత్యనంతరాః॥౪౮॥కుటుంబినామగ్రభుజస్త్యజేత్తద్రాష్ట్రమాత్మవాన్। శ్రోత్రియాస్త్వగ్రభోక్తారోధర్మనిత్యాస్సనాతనాః॥ ౪౯॥ యాజనాధ్యాపనేయుక్తాయత్రతద్రాష్ట్రమావసేత్। స్వాహాస్వధావషట్కారాయత్రసమ్యగనుష్ఠితాః॥ ౫౦॥ ఆజస్రంచైవవర్తంతేవసేత్తత్రావిచారయన్। అశుచీన్యత్రపశ్యేతబ్రాహ్మణాన్వృత్తికర్శితాన్॥ ౫౧॥ త్యజేత్తద్రాష్ట్రమాసన్నముపసృష్టమివామిషమ్। ప్రీయమాణానరాయత్రప్రయచ్ఛేయురయాచితాః॥ ౫౨॥ స్వస్థచిత్తోవసేత్తత్రకృతకృత్యమివాత్మవాన్। దండోయత్రావినీతేషుసత్కారశ్చకృతాత్మసు॥ ౫౩॥ చరేత్తత్రవసేచ్చైవపుణ్యశీలేషుసాధుషు । ఉపసృష్టేషుదాంతేషుదురాచారేషుసాధుషు॥ ౫౪॥ అవినీతేషులుబ్ధేషుసుమహద్దండధారణమ్। యత్రరాజాధర్మనిత్యోరాజ్యంధర్మేణపాలయేత్ ॥ ౫౫ ॥ అపాస్యకామాన్కామేశోవసేత్తత్రావిచారయన్ । తథాశీలాహిరాజానఃసర్వాన్విషయవాసినః॥ ౫౬॥ శ్రేయసాయోజయంత్యాశుశ్రేయసిప్రత్యుపస్థితే। పృచ్ఛతస్తేమయాతాతశ్రేయఏతదుదాహృతమ్॥ ౫౭॥నహిశక్యంప్రథానేనశ్రేయస్సంఖ్యాతుమాత్మనః।ఏవంప్రవర్తమానస్యవృత్తింప్రణిహితాత్మనః॥ తపసైవేహబహుశంశ్రేయోవ్యక్తంభవిష్యతి॥ ౫౮॥ ....*

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- శ్రేయోవాచికే- అష్టాశీత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥కథంనుయుక్తఃపృథివీంచరేదస్మద్విధోనృపః। నిత్యంకైశ్చగుణైర్యుక్తఃసంగపాశాద్విముచ్యతే॥౧॥భీష్మః॥ అత్రతేవర్తయిష్యేహమితిహాసంపురాతనమ్ । అరిష్టనేమినాప్రోక్తంసగరాయానుపృచ్ఛతే॥ ౨॥ సగరః॥ కింశ్రేయఃపరమంబ్రహ్మన్కృత్వేహసుఖమశ్నుతే । కథంనశోచేన్నక్షుభ్యేదేతదిచ్ఛామి వేదితుమ్॥౩॥భీష్మః॥ ఏవముక్తస్తదాతార్క్ష్యస్సర్వశాస్త్రవిదాంవరః।విబుధ్యసంపదంచాగ్ర్యాంసద్వాక్యమిదమబ్రవీత్ ॥౪॥ సుఖంమోక్షసుఖంలోకేనచమూఢోవగచ్ఛతి । ప్రసక్తఃపుత్రపశుషుధనధాన్యసమాకులః॥ ౫॥ సక్తబుద్ధిరశాంతాత్మానశక్యంతచ్చికిత్సితుమ్ । స్నేహపాశయుతోమూఢోనసమోక్షాయకల్పతే॥౬॥ స్నేహజానిహతేపాశాన్వక్ష్యామిశృణుతాన్మమ। సకర్ణకేనశిరసాశక్యాశ్ఛేత్తుంవిజానతా॥౭॥ సంభావ్యపుత్రాన్కాలేనయౌవనస్థాన్నివేశ్యచ। సమర్థాన్జీవనేజ్ఞాత్వాముక్తశ్చరయథాసుఖమ్॥ ౮॥ భార్యాంపుత్రవతీంవృద్ధాంలాలితాంపుత్రవత్సలామ్। జ్ఞాత్వాప్రజహికాలేనపరార్థమనుదృశ్యచ॥ ౯॥ సాపత్యోనిరపత్యోవాముక్తశ్చరయథాసుఖమ్ । ఇంద్రియైరింద్రియార్థాంస్త్వమను

భూయయథావిధి॥౧౦॥కృతకౌతూహలస్తేషుముక్తశ్చరయథాసుఖమ్। ఉపపత్త్యోపలబ్ధేషులాభేషుచసమోభవ ॥ ౧౧ ॥ ఏషతావత్సమాసేనతవసం
కీర్తితోమయా। మోక్షార్థంవిస్తరేణాథభూయోవక్ష్యామితచ్ఛృణు॥ ౧౨ ॥ ముక్తావీతభయాలోకేచరంతిసుఖినోనరాః।సక్తభావావినశ్యంతినరా
స్తత్రనసంశయః॥ ౧౩॥ ఆహారసంచయాశ్చైవతథాకీటపిపీలికాః । అసక్తాఃసుఖినోలోకేసక్తాశ్చైవవినాశినః॥౧౪॥స్వజనేనచతేచింతాకర్త
వ్యామోక్షబుద్ధినా। ఇమేమయావినాభూతాభవిష్యంతికథంత్వితి॥౧౫॥ స్వయముత్పద్యతేజంతుఃస్వయమేవవివర్ధతే।సుఖదుఃఖేతథామృత్యుంస్వ
యమేవాధిగచ్ఛతి॥౧౬॥ భోజనాచ్ఛాదనేచైవమాత్రాపిత్రాచసంగ్రహమ్। స్వకృతేనాధిగచ్ఛంతిలోకేనాస్త్యకృతంపురా ॥ ౧౭ ॥ ధాత్రావిహిత
భక్ష్యాణిసర్వభూతానిమేదినీమ్। లోకేవిపరిధావంతిరక్షితానిస్వకర్మభిః॥౧౮॥ స్వయంమృత్పిండభూతస్యపరతంత్రస్యసర్వదా । కోహేతుఃస్వ
జనంపోష్టుంరక్షితుంవాదృఢాత్మనః॥ ౧౯॥ స్వజనంహియదామృత్యుర్హంత్యేవతవపశ్యతః। కృతేపియత్నేమహతితత్రబోద్ధవ్యమాత్మనా॥ ౨౦ ॥ జీ
వంతమపిచైవైనంభరణేరక్షణేతథా। అసమాప్తేపరిత్యజ్యపశ్చాదపిమరిష్యసి॥ ౨౧ ॥ యదామృతంచస్వజనంనజ్ఞాస్యసికదాచన । సుఖితందుఃఖితం
వాపినానుబోద్ధవ్యమాత్మనా॥ ౨౨॥ మృతేవాత్వయిజీవేవాయదాభోక్ష్యతివైజనః। స్వకృతంననుబుద్ధ్వైవంకర్తవ్యంహితమాత్మనః ॥ ౨౩॥ ఏవంవి
జానన్లోకేస్మిన్కఃకస్యేత్యభినిశ్చితః । మోక్షేనివేశయమనోభూయశ్చాప్యవధారయ ॥ ౨౪ ॥ క్షుత్పిపాసాదయోభావాజితాయస్యేహదేహి
నః । క్రోధోలోభస్తథామోహఃసత్త్వవాన్ముక్తఏవసః॥ ౨౫ ॥ ద్యూతేపానేతథాస్త్రీషుమృగయాయాంచయోనరః।నప్రమాద్యతిసంమోహాత్సత
తంముక్తఏవసః॥ ౨౬॥ దివసేదివసేనామరాత్రౌరాత్రౌపుమాన్సదా। భోక్తవ్యమితియఃఖిన్నోదోషబుద్ధిస్సఉచ్యతే॥౨౭॥ఆత్మభావంతథాస్త్రీషు
ముక్తమేవంపునఃపునః। యఃపశ్యతిసదాయుక్తోయథావన్ముక్తఏవసః॥౨౮॥సంభవంచవినాశంచభూతానాంచేష్టితంతథా। యస్తత్త్వతోవిజానాతిలో
కేస్మిన్ముక్తఏవసః॥ ౨౯॥ ప్రస్థంవాహసహస్రేషుయాత్రార్థంచైవకోటిషు । ప్రాసాదేమంచకంస్థానంయఃపశ్యతిసముచ్యతే॥౩౦॥ మృత్యునాభ్యా
హతంలోకంవ్యాధిభిశ్శోచసపీడితమ్ । అవృత్తికర్శితంచైవయఃపశ్యతిసముచ్యతే॥ ౩౧ ॥ యఃపశ్యతిససంతుష్టోనపశ్యంశ్చవిహన్యతే । యశ్చాప్యల్పే
నసంతుష్టోలోకేస్మిన్ముక్తఏవసః॥ ౩౨॥ అగ్నీషోమావిదంసర్వమితియశ్చానుపశ్యతి । నచసంస్పృశ్యతేభావైరద్భుతైర్ముక్తఏవసః॥ ౩౩ ॥ పర్యంకశ
య్యాభూమిశ్చసమానేయస్యదేహినః। శాలయశ్చకదన్నంచయస్యస్యాన్ముక్తఏవసః॥౩౪॥ క్షౌమంచకుశచీరంచకౌశేయంవల్కలానిచ।ఆవికంచర్మ
ణిసమంయస్యస్యాన్ముక్తఏవసః॥౩౫॥ పంచభూతసముద్భూతంలోకంయశ్చానుపశ్యతి । తథాచవర్తతేదృష్ట్వాలోకేస్మిన్ముక్తఏవసః॥౩౬॥ సుఖదుః
ఖేసమేయస్యలాభాలాభౌజయాజయౌ।ఇచ్ఛాద్వేషౌభయోద్వేగౌసర్వథాముక్తఏవసః॥౩౭॥రక్తమూత్రపురీషాణాందోషాణాంసంచయాంస్తథా
శరీరందోషబహుళందృష్ట్వాచైవవిముచ్యతే॥ ౩౮॥ వలీపలితసంయోగంకార్శ్యంవైవర్ణ్యమేవచ। కుబ్జభావంచజరయాయఃపశ్యతిసముచ్యతే॥౩౯॥
పుంస్త్వోపఘాతంకాలేనదర్శనోపరమంతథా । బాధిర్యంప్రాణమందత్వంయఃపశ్యతిసముచ్యతే ॥ ౪౦ ॥ గతానృషీంస్తథాదేవానసురాంశ్చతథాగ
తాః। లోకాదస్మాత్పరంలోకంయఃపశ్యతిసముచ్యతే ॥ ౪౧ ॥ ప్రభావైరన్వితాస్తైస్తైఃపార్థివేంద్రాస్సహస్రశః। యేగతాఃపృథివీంత్యక్త్వాఇతిజ్ఞా
త్వావిముచ్యతే॥ ౪౨॥ అర్థాంశ్చదుర్లభాన్లోకేక్లేశాంశ్చసులభాంస్తథా। దుఃఖంచైవకుటుంబార్థేయఃపశ్యతిసముచ్యతే॥ ౪౩॥ అపత్యానాం
చవైగుణ్యంజనంవిగుణమేవచ। పశ్యన్భూయిష్ఠశోలోకేకోమోక్షంనాభిపూజయేత్ ॥ ౪౪॥ శాస్త్రాల్లోకాచ్చయోబుద్ధఃసర్వంపశ్యతిమానవః। అసా
రమివమానుష్యంసర్వథాముక్తఏవసః ॥ ౪౫ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వామమవచోభవాంశ్చరతుముక్తవత్ । గార్హస్థ్యేయదివామోక్షేకతాబుద్ధిరవిక్ల

ఛా॥ ౪౬॥ తత్తస్యవచనంశ్రుత్వా సమ్యక్సపృథివీపతిః। మోక్షజైశ్చగుణైర్యుక్తః పాలయామాసచప్రజాః॥౪౭॥ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంత
ర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- సగరారిష్టనేమిసంవాదే- ఏకోననవత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః- ******************************
యుధిష్ఠిరః॥ తిష్ఠతే మేసదా తాత కౌతూహలమిదంహృది। తదహంశ్రోతుమిచ్ఛామిత్వత్తః కురుపితామహ॥౧॥ కథందేవర్షిరుశనా సదా కావ్యో మహా
మతిః। అసురాణాంప్రియకరః సురాణామప్రియేరతః॥ ౨॥వర్ధయామాస తేజశ్చకిమర్థమమితౌజసామ్।నిత్యంవైరనిబద్ధాశ్చ దానవాః సురసత్తమైః॥
౩॥ కథంచాప్యుశనా ప్రాప్య శుక్రత్వమమరద్యుతిః। ఋద్ధించ సకథంప్రాప్తః సర్వమేతద్బ్రవీహి మే॥ ౪ ॥ నయాతిచ స తేజస్వీ మధ్యేననభసః కథమ్।
ఏతదిచ్ఛామివిజ్ఞాతుంనిఖిలేనపితామహ ॥ ౫ ॥ భీష్మః॥శృణురాజన్నవహితః సర్వమేతద్యథాతథమ్। యథామతియథాచైతత్ శ్రుతపూర్వంమయాన
ఘ॥౬॥ ఏషభార్గవదాయాదో మునిర్మాన్యోదృఢవ్రతః। సురాణాంవిప్రియకరో నిమిత్తే కారణాత్మకే॥౭॥ ఇంద్రోథధనదో రాజా యక్షరక్షాధిపంసదా॥
ప్రభవిష్ణుశ్చకోశస్యజగతశ్చతథాప్రభుః ॥ ౮ ॥ తస్యాత్మానమథావిశ్య యోగసిద్ధో మహామునిః। రుద్ధ్వాధనపతిం దేవం యోగేనహృతవాన్వసు॥ ౯॥
హృతేధనేతతః శర్మ న లేభే ధనదస్తథా। ఆపన్నమన్యుస్సంవిగ్నః సోభ్యగాత్సురసత్తమమ్॥ ౧౦॥ నివేదయామాసతదా శివాయామితతేజసే। దేవ
శ్రేష్ఠాయరుద్రాయ సౌమ్యాయబహురూపిణే॥౧౧॥ యోగాత్మకేనోశనసా రుద్ధ్వా మమహృతంవసు। యోగేనాత్మగతంకృత్వా నిస్సృతశ్చ మహాతపాః॥
౧౨॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాతతః క్రుద్ధో మహాయోగీమహేశ్వరః। సంరక్తనయనో రాజన్ శూలమాదాయతస్థివాన్॥౧౩॥ క్వాసౌక్వాసావితిప్రాహ గృహీత్వా
పరమాయుధమ్। ఉశనాదూరతస్తస్య ఉభౌజ్ఞాత్వా చికీర్షితమ్॥౧౪॥ సమహాయోగినో బుద్ధ్వా తంరోషం వై మహాత్మనః। గతిమాగమనం వేత్తిస్థానంచై
వతతః ప్రభుః॥ ౧౫॥ సంచింత్యోగ్రేణతపసా మహాత్మానం మహేశ్వరమ్। ఉశనా యోగసిద్ధాత్మా శూలాగ్రేప్రత్యదృశ్యత॥ ౧౬॥ విజ్ఞానరూపస్సతదా తప
స్సిద్ధోథధన్వినా। జ్ఞాత్వా శూలంచ దేవేశః పాణినాసమనామయత్ ॥౧౭॥ఆనతేనాథశూలేనపాణినామితతేజసా। పినాకమితిచోవాచ శూలముగ్రాయు
ధః ప్రభుః॥౧౮॥ప్రాణిమధ్యగతందృష్ట్వా భార్గవంతముమాపతిః।ఆస్యంవివృత్యకకుదీపాణినాప్రాక్షిపచ్ఛనైః ॥ ౧౯ ॥ సతుప్రవిష్టఉశనాకోష్ఠంమాహే
శ్వరంప్రభుః। వ్యచరచ్చాపితత్రాసౌ మహాత్మాభృగునందనః ॥ ౨౦ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ కిమర్థంవ్యచరద్రాజన్నుశనాతస్యధీమతః। జఠరేదేవదేవస్య
కించాకార్షీన్మహాద్యుతిః॥ ౨౧॥ భీష్మః॥ పురాసోంతర్జలగతః స్థాణుభూతో మహావ్రతః। వర్షాణామభవద్రాజన్ప్రయుతాన్యర్బుదానిచ॥ ౨౨ ॥
ఉదతిష్ఠత్తపస్తప్త్వా దుశ్చరంచమహాహ్రదాత్। తతోదేవాదిదేవస్తంబ్రహ్మా వై సమసర్పత ॥ ౨౩ ॥ తపోవృద్ధిమపృచ్ఛచ్చకుశలంచైవమవ్యయః। త
పః సుచీర్ణమితిచప్రోవాచవృషభధ్వజః॥ ౨౪॥ తత్సంయోగేనవృద్ధించాప్యపశ్యత్సతుశంకరః। మహామతిరచింత్యాత్మా సత్యధర్మరతః సదా ॥ ౨౫॥
సతేనాఢ్యో మహాయోగీతపసాచధనేనచ। వ్యరాజతమహారాజత్రిషులోకేషువీర్యవాన్॥ ౨౬॥ తతః పినాకీయోగాత్మా ధ్యానయోగంసమావిశత్।
ఉశనాతుసముద్విగ్నోనిలిల్యేజఠరేతతః॥౨౭॥తుష్టావచమహాయోగీ దేవంతత్రస్థఏవచ।నిస్సారంకాంక్షమాణఃస తేనస్మప్రతిహన్యతే ॥ ౨౮ ॥ ఉశనా
తుతథోవాచజఠరస్థో మహామునిః। ప్రసాదం మేకురుష్వేతిపునఃపునరరిందమ॥ ౨౯॥ తమువాచమహాదేవో గచ్ఛశిశ్నేనమోక్షణమ్ । ఇతిసర్వాణిస్రో
తాంసిరుద్ధ్వాత్రిదశపుంగవః ॥ ౩౦॥ అపశ్యమానస్తద్ద్వారంసర్వతః పిహితో మునిః। పర్యక్రామద్దహ్యమానఇతశ్చేతశ్చ తేజసా॥ ౩౧ ॥ సవైనిష్క్ర
మ్యశిశ్నేనశుక్రత్వమభిపేదివాన్। కార్యేణ తేననభసో నాగచ్ఛతసమధ్యతః॥౩౨॥వినిష్క్రాంతంతుతందృష్ట్వా జ్వలంతమివతేజసా।భవోరోషసమావి
ష్టః శూలోద్యతకరః స్థితః॥౩౩॥అవారయతతందేవీ క్రుద్ధంపశుపతింపతిమ్।పుత్రత్వమగమద్దేవ్యావారితేశంకరేచసః॥౩౪॥దేవ్యువాచ॥ హింసనీయస్త్వ

యానైవమమపుత్రత్వమాగతః। నహిదేవోదరాత్కశ్చిన్నిస్సృతోనాశమర్హతి॥౩౫॥ తతఃప్రీతోభవోదేవ్యాఃప్రహసంశ్చేదమబ్రవీత్ ।గచ్ఛత్వేష
యథాకామమితిరాజన్పునఃపునః॥౩౬॥ తతఃప్రణమ్యవరదం దేవదేవముమాంతథా । ఉశనాప్రాపతద్ధీమాన్గతిమిష్టాంమహామునిః॥ ౩౭॥ ఏతత్తేకథి
తంతాతభార్గవస్యమహాత్మనః। చరితంభరతశ్రేష్ఠయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి॥౩౮॥ ....*

ఇతి- భవభార్గవసమాగమే- నవత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ అతఃపరంమహాబాహో యచ్ఛ్రేయస్తద్బ్రవీహి మే। నతృప్యామ్యమృతస్యేవవచసస్తేపితామహ॥౧॥ కింకర్మపురుషఃకృత్వాశుభం
పురుషసత్తమ। శ్రేయఃపరమవాప్నోతిప్రేత్యచేహచతద్వద॥ ౨॥ భీష్మః॥ అత్రతేవర్తయిష్యామియథాపూర్వంమహాయశాః । పరాశరంమహాత్మా
నంపప్రచ్ఛజనకోనృపః॥౩॥ కింశ్రేయస్సర్వభూతానామస్మిన్లోకేపరత్రచ। యద్భవేత్ప్రతిపత్తవ్యంతద్భవాన్ప్రబ్రవీతుమే॥౪॥ తతస్సతపసాయుక్తః
సర్వధర్మవిధానవిత్ । నృపాయానుగ్రహమనామునిర్వాక్యమథాబ్రవీత్ ॥ ౫॥ పరాశరః॥ ధర్మఏవకృతశ్శ్రేయానిహలోకేపరత్రచ।తస్మాద్ధిపర
మంనాస్తియథాప్రాహుర్మనీషిణః॥౬॥ ప్రతిపద్యనరోధర్మంస్వర్గలోకేమహీయతే। ధర్మాత్మకఃకర్మవిధిర్దేహినాంనృపసత్తమ॥౭॥ తస్మి
న్నాశ్రమిణస్సంతఃస్వకర్మాణీహకుర్వతే। చతుర్విధాహిలోకేస్మిన్యాత్రాతాతవిధీయతే॥౮॥మర్త్యాయత్రావతిష్ఠంతేసాచకామాత్ప్రవర్త
తే।సుకృతాసుకృతంకర్మనిషేవ్యవివిధైఃక్రమైః॥దశార్ధప్రవిభక్తానాంభూతానాంబహుధాగతిః। సౌవర్ణంరాజతంచాపియథాభాండంనిషిచ్యతే॥
౧౦॥తథానిషిచ్యతేజంతుఃపూర్వకర్మవశానుగః।నాబీజాజ్జాయతేకించిన్నాకృత్వాసుఖమేధతే॥౧౧॥సుకృతైర్విందతేసౌఖ్యంప్రాప్యదేహక్షయంన
రః।దైవంతాతనపశ్యామినాస్తిదైవస్యసాధనమ్॥౧౨॥స్వభావతోహిసంసిద్ధాదేవగంధర్వదానవాః।ప్రేత్యయాంతికృతంకర్మనస్మరంతిసదాజనాః॥
౧౩॥ తేవైతస్యఫలప్రాప్తౌకర్మచాపిచతుర్విధమ్। లోకయాత్రాశ్రయశ్చైవశబ్దోవేదాశ్రయఃకృతః॥౧౪॥ శాంత్యర్థంమనసస్తాతనైతద్వృద్ధాను
శాసనమ్। చక్షుషామనసావాచాకర్మణాచచతుర్విధమ్॥౧౫॥ కురుతేయాదృశంకర్మతాదృశంప్రతిపద్యతే। నిరంతరంచమిశ్రంచలభతేకర్మపా
ర్థివ॥౧౬॥కళ్యాణంయదివాపాపంనతునాశోస్యవిద్యతే।కదాచిత్సుకృతంతాతకూటస్థమివతిష్ఠతి॥౧౭॥మజ్జమానస్యసంసారేయావద్దుఃఖాద్విముచ్య
తే। తతోదుఃఖక్షయంకృత్వాసుకృతంకర్మసేవతే॥౧౮॥సుకృతక్షయాద్దుష్కృతంచతద్విద్ధిమనుజాధిప॥ దమఃక్షమాధృతిస్తేజఃసంతోషస్సత్యవాది
తా॥౧౯॥ హ్రీరహింసావ్యసనితాదాక్ష్యంచేతిసుఖావహాః।దుష్కృతేసుకృతేచాపినజంతుర్నియతోభవేత్ ॥౨౦॥నిత్యంమనస్సమాధానేప్రయతేతవి
చక్షణః। నాయంపరస్యసుకృతందుష్కృతంచాపిసేవతే॥౨౧॥ కరోతియాదృశంకర్మతాదృశంప్రతిపద్యతే। సుఖదుఃఖేసమాధాయపుమాన్నన్యేనగ
చ్ఛతి ॥౨౨ ॥ అన్యైర్నైవజనస్సర్వఃసంగతోయశ్చపార్థివః। పరేషాంయదసూయేతనతత్కుర్యాత్స్వయంనరః॥యోహ్యసూయుస్తథాయుక్తఃసోవ
హాసంనియచ్ఛతి॥౨౩॥ భీరూరాజన్యోబ్రాహ్మణస్సర్వభక్ష్యోవైశ్యోఽనీహావాన్హీనవర్ణోలసశ్చ।విద్వాంశ్చాశీలోవృత్తహీనఃకులీనఃసత్యాద్విభ్ర
ష్టోబ్రాహ్మణఃస్త్రీచదుష్టా॥ ౨౪॥ రాగీయుక్తఃపచమానస్స్వహేతోర్మూర్ఖోవక్తానృపహీనంచరాష్ట్రమ్। ఏతేసర్వేశోచ్యతాంయాంతిరాజన్య
శ్చాయుక్తస్స్నేహహీనఃప్రజాసు॥ ౨౫॥ ....*

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- పరాశరగీతాసు- ఏకనవత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

పరాశరః॥మనోరథరథంప్రాప్యఇంద్రియార్థహయంనరః। రశ్మిభిర్జ్ఞానసంభూతైర్యోగచ్ఛతిసబుద్ధిమాన్॥౧॥ సేవాశ్రితేనమనసావృత్తిహీనస్యశస్య
తే। ద్విజాతిహస్తాన్నిర్వృత్తానతుతుల్యాత్పరస్పరాత్ ॥౨॥ఆయుర్నసులభంలబ్ధ్వానావకర్షేద్విశాంపతే। ఉత్కర్షార్థంప్రయతేతనరఃపుణ్యేనకర్మ
ణా॥౩॥వర్ణేభ్యోహిపరిభ్రష్టోనవైసంమానమర్హతి। నతుయస్సత్క్రియాంప్రాప్యరాజసంకర్మసేవతే॥ ౪॥ వర్ణోత్కర్షమవాప్నోతినరఃపు

ణ్యేనకర్మణా। దుర్లభంతమలబ్ధ్వాహిహన్యాత్పాపేనకర్మణా॥౫॥అజ్ఞానాద్ధికృతంపాపంతపసైవాభినిర్ణుదేత్ । పాపంహికర్మఫలతిపాపమేవస్వయంకృతమ్॥౬॥ తస్మాత్పాపంనసేవేతకర్మదుఃఖఫలోదయమ్ । పాపానుబంధంయత్కర్మయద్యపిస్యాన్మహాఫలమ్॥౭॥తన్నసేవేత మేధావీ శుచిఃకుశలినంయథా। కింకష్టమనుపశ్యామిఫలంపాపస్యకర్మణః॥ ౮॥ ప్రత్యాపన్నస్యహితతోనాత్మాతావద్విరోచతే । ప్రత్యాపత్తిశ్చయస్యేహబాలిశస్యనజాయతే॥౯॥తస్యాపిసుమహాంస్తాపఃప్రస్థితస్యోపజాయతే। విరక్తంశోధ్యతేవస్త్రంనతుకృష్ణోపసంహితమ్॥౧౦॥ ప్రయత్నేనమనుష్యేంద్రపాపమేవంనిబోధమే। స్వయంకృత్వాతుయఃపాపంశుభమేవానుతిష్ఠతి॥ ౧౧॥ ప్రాయశ్చిత్తంనరఃకర్తుముభయంసోశ్నుతేపృథక్। అజ్ఞానాత్తుకృతాంహింసామహింసావ్యపకర్షతి॥ ౧౨॥ బ్రాహ్మణాశ్శాస్త్రనిర్దేశాదిత్యాహుర్బ్రహ్మవాదినః। తథాకామకృతంనాస్యవిహింసైవానుకర్షతి॥౧౩॥ఇత్యాహుర్బ్రహ్మశాస్త్రజ్ఞాబ్రాహ్మణాబ్రహ్మవాదినః। అహంతుతావత్పశ్యామికర్మయద్వర్తతేకృతమ్॥౧౪॥ గుణయుక్తంప్రకాశంవాపాపేనానుపసంహితం। యథాసూక్ష్మాణికర్మాణిఫలంతీహయథాతథమ్॥౧౫॥బుద్ధియుక్తానితానీహకృతానిమనసాసహ। భవత్యల్పఫలంకర్మసేవితంనిత్యముల్బణమ్॥ ౧౬॥ అబుద్ధిపూర్వంధర్మజ్ఞకృతముగ్రేణకర్మణా। కృతానియానికర్మాణిదైవతైర్మునిభిస్తథా॥౧౭॥నచరేత్తానిధర్మాత్మాశ్రుత్వాచాపినకుత్సయేత్ । సంచింత్యమనసారాజన్విదిత్వాశక్యమాత్మనః॥౧౮॥ కరోతియశ్శుభంకర్మసవైభద్రాణిపశ్యతి।నవైకపాలేసలిలంసన్న్యస్తంహీయతేయథా॥౧౯॥ నవేతరేతథాభావంప్రాప్నోతిసుఖభావితమ్।సతోయేన్యత్తుయత్తోయంతస్మిన్నేవప్రసిచ్యతే॥ ౨౦॥ వృద్ధేవృద్ధిమవాప్నోతిసలిలేసలిలంయథా। ఏవంకర్మాణియానీహబుద్ధియుక్తానిపార్థివ ॥ సమానిచైవయానీహతానిపుణ్యతమాన్యపి॥ ౨౧॥ రాజ్ఞాజేతవ్యాశ్శత్రవశ్చోన్నతాశ్చసమ్యక్కర్తవ్యంపాలనంచప్రజానామ్। అగ్నిశ్చేయోబహుభిశ్చాపియజ్ఞైరంతేమధ్యేవావనమాశ్రిత్యస్థేయమ్॥౨౨॥దమాన్వితఃపురుషోధర్మశీలోభూతానిచాత్మానమివానుపశ్యేత్ । గరీయసఃపూజయేదాత్మశక్త్యాసత్యేనశీలేనసుఖంనరేంద్ర॥ ౨౩॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- పరాశరగీతాయాం-ద్వినవత్యధికద్విశతమోధ్యాయః-

పరాశరః॥ కఃకస్యచోపకురుతేకశ్చకస్మైప్రయచ్ఛతి। ప్రాణీకరోత్యయంకర్మసర్వమాత్మార్థమాత్మనా॥౧॥ గౌరవేణపరిత్యక్తంనిస్స్నేహంపరివర్జయేత్ । సోదర్యంభ్రాతరమపికిముతాన్యంపృథగ్జనమ్॥౨॥ విశిష్టస్యవిశిష్టాచ్చతుల్యౌదానప్రతిగ్రహౌ । తయోఃపుణ్యతరంచానంతద్ద్విజస్యప్రయచ్ఛతః॥౩॥ న్యాయాగతంధనంచైవన్యాయేనైవవివర్ధితమ్।సంరక్ష్యంయత్నమాస్థాయధర్మార్థమితినిశ్చయః॥ ౪॥ నధర్మార్థీనృశంసేనకర్మణాధనమర్జయేత్। శక్తితఃసర్వకార్యాణికుర్యాన్నర్ధిమనుస్మరేత్ ॥ ౫॥ అపోహిప్రయతఃశీతాస్తాపితాజ్వలనేనవా। శక్తితోతిథయేదత్వాక్షుధార్తాయాశ్నుతేఫలమ్॥౬॥ రంతిదేవేనలోకేష్టాసిద్ధిఃప్రాప్తామహాత్మనా। ఫలపత్రైరథోమూలైర్మునీనర్చితవాంశ్చసః ॥ ౭॥ తైరేవఫలపత్రైశ్చసమాఠరమతోషయత్ । తస్మాల్లేభేపరంస్థానంశైబ్యోపిపృథివీపతిః॥ ౮॥ దేవతాతిథిభృత్యేభ్యఃపితృభ్యశ్చాత్మనస్తథా। ఋణవాన్జాయతేమర్త్యస్తస్మాదనృణతాంవ్రజేత్ ॥ ౯॥ స్వాధ్యాయేనమహర్షిభ్యోదేవేభ్యోయజ్ఞకర్మణా । పితృభ్యఃశ్రాద్ధదానేననృణామభ్యర్చనేనచ ॥ ౧౦ ॥ వాచాశేషావహార్యేణపాలనేనాత్మనోపిచ। యథావద్భృత్యవర్గస్యచికీర్షేత్కర్మఆదితః॥౧౧॥ ప్రయత్నేనచసంసిద్ధాధనైరపివివర్జితాః। సమ్యగ్ఘుత్వాహుతవహంమునయఃసిద్ధిమాగతాః॥౧౨॥విశ్వామిత్రస్యపుత్రత్వమృచీకతనయోగమత్ । ఋగ్భిఃస్తుత్వామహాబాహోదేవాన్వైయజ్ఞభాగినః॥౧౩॥గతఃశుక్రత్వముశనాదేవదేవప్రసాదనాత్। దేవీంస్తుత్వాతుగగనేమోదతేయశసావృతః ॥ ౧౪ ॥ అసితోదేవలశ్చైవతథానారదపర్వతౌ ॥

కాక్షీవాన్ జామదగ్న్యశ్చ రామస్తాండ్యస్తథాత్మవాన్॥ ౧౫॥ వసిష్ఠో జమదగ్నిశ్చ విశ్వామిత్రోఽత్రిరేవచ । భరద్వాజో హరిశ్మశ్రుః కుండధారః శ్రుతశ్ర-
వాః॥ ౧౬॥ ఏతే మహర్షయః స్తుత్వా విష్ణుమృగ్భిః సమాహితాః। లేభిరే తపసా సిద్ధిం ప్రసాదాత్తస్య ధీమతః॥ ౧౭॥ అనర్హాశ్చార్హతాం ప్రాప్తాః సం-
తః స్తుత్వా తమేవ హ। నతు వృద్ధిమిహాన్విచ్ఛేత్ కర్మ కృత్వా జుగుప్సితమ్ ॥ ౧౮॥ యేఽర్థా ధర్మేణ తే సత్యా యేఽధర్మేణ ధిగస్తు తాన్ । ధర్మం వై శాశ్వ-
తం లోకే న జహ్యాద్ధనకాంక్షయా॥ ౧౯॥ ఆహితాగ్నిర్హి ధర్మాత్మా యః స పుణ్యకృదుత్తమః। వేదా హి సర్వే రాజేంద్ర స్థితాస్త్రిష్వగ్నిషు ప్రభో॥ ౨౦॥
స చాప్యగ్న్యాహితో విప్రః క్రియా యస్య న హీయతే। శ్రేయో హ్యనాహితాగ్నిత్వమగ్నిహోత్రం న నిష్క్రియమ్॥ ౨౧ ॥ అగ్నిరాత్మా చ మాతా చ
పితా జనయితా తథా। గురుశ్చ నరశార్దూల పరిచర్యా యథాతథమ్॥ ౨౨॥ మానం త్యక్త్వా యో నరో వృద్ధసేవీ విద్వాన్ క్లీబః పశ్యతి ప్రీతియోగాత్ । దా-
క్ష్యేణ హీనో ధర్మయుక్తో న దాంతో లోకేఽస్మిన్ వై పూజ్యతే సద్భిరార్యః॥ ౨౩॥ .... *

ఇతి-పరాశరగీతాయాం- త్రినవత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః

పరాశరః॥ వృత్తిః సకాశాద్వర్ణేభ్యస్త్రిభ్యో హీనస్య శోభనా। ప్రీత్యోపనీతా నిర్దిష్టా ధర్మిష్ఠాన్ కురుతే సదా ॥౧॥ వృత్తిశ్చేన్నాస్తి శూద్రస్య పితృ-
పైతామహీ ధ్రువా। న వృత్తిం పరతో మార్గేత్ శుశ్రూషాం తు ప్రయోజయేత్ ॥౨ ॥ సద్భిస్తు సహ సంసర్గః శోభతే ధర్మదర్శిభిః । నిత్యం సర్వాస్వ-
వస్థాసు నాసద్భిరితి మే మతిః॥ ౩॥ యథోదయగిరౌ ద్రవ్యం సన్నికర్షేణ దీప్యతే। తథాసత్సన్నికర్షేణ హీనవర్ణోఽపి దీప్యతే ॥ ౪ ॥ యాదృశేన హి వ-
ర్ణేన భావ్యతే శుక్లమంబరమ్। తాదృశం కురుతే రూపమేతదేవమవేహి మే॥ ౫ ॥ తస్మాద్గుణేషు రజ్యేథా మా దోషేషు కదాచన। అనిత్యమిహ మర్త్యా-
నాం జీవితం హి చలాచలమ్॥ ౬॥ సుఖే వా యది వా దుఃఖే వర్తమానో విచక్షణః । యశ్చినోతి శుభాన్యేవ స తంత్రాణీహ పశ్యతి॥ ౭॥ ధర్మాదపేతం యత్క-
ర్మ యద్యపి స్యాన్మహాఫలమ్। న తత్సేవేత మేధావీ న తద్ధితమిహోచ్యతే॥ ౮॥ యో హృత్వా గోసహస్రాణి నృపో దద్యాదరక్షితా । స శబ్దమాత్రఫల-
భాక్ రాజా భవతి తస్కరః॥ ౯॥ స్వయంభూరసృజచ్చాగ్రే ధాతారం లోకసత్కృతమ్। ధాతాసృజత్పుత్రమేకం లోకానాం ధారణే రతమ్॥౧౦॥ తమ-
ర్చయిత్వా వైశ్యస్తు కుర్యాదత్యర్థమృద్ధిమత్ । రక్షితవ్యం తు రాజన్యైరుపయోజ్యం ద్విజాతిభిః ॥ ౧౧ ॥ అజిహ్మైరశఠక్రోధైర్హవ్యకవ్యప్ర-
యోక్తృభిః । శూద్రైర్నిర్మార్జనం కార్యమేవం ధర్మో న నశ్యతి॥ ౧౨॥ అప్రణష్టే తతో ధర్మే భవంతి సుఖితాః ప్రజాః। సుఖేన తాసాం రాజేంద్ర మోదం-
తే దివి దేవతాః॥ ౧౩॥ తస్మాద్యో రక్షతి నృపః స్వధర్మేణేతి పూజ్యతే। అధీతే చాపి యో విప్రో వైశ్యో యశ్చార్జనే రతః॥ ౧౪ ॥ యశ్చ శుశ్రూషతే శూద్రః
సతతం నియతేంద్రియః। అతోఽన్యథా మనుష్యేంద్ర స్వధర్మాత్పరిహీయతే॥ ౧౫॥ ప్రాణసంతాపనిర్దిష్టాః కాకిణ్యోఽపి మహాఫలాః। న్యాయేనోపార్జి-
తా దత్తాః కిముతాన్యాః సహస్రశః॥ ౧౬॥ సత్కృత్య హి ద్విజాతిభ్యో యో దదాతి నరాధిపః। యాదృశం తాదృశం నిత్యమశ్నాతి ఫలమూర్జితమ్॥౧౭॥
అభిగమ్య చ తత్తుష్ట్యై దత్తమాహురభిష్టుతమ్। యాచితేన తు యద్దత్తం తదాహుర్మధ్యమం బుధాః॥ ౧౮॥ అవజ్ఞయా దీయతే యత్తథైవాశ్రద్ధయాపి
వా । తదాహురధమం దానం మునయః సత్యవాదినః ॥ ౧౯ ॥ అతిక్రామేన్మజ్జమానో వివిధేన నరః సదా । తథా ప్రయత్నం కుర్వీత యథా ముచ్యేత సంశ-
యాత్ ॥ ౨౦ ॥ దమేన శోభతే విప్రః క్షత్రియో విజయేన తు । ధనేన వైశ్యః శూద్రస్తు నిత్యం దాక్ష్యేణ శోభతే॥౨౧॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి-పరాశరగీతాయాం-చతుర్నవత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

పరాశరః॥ ప్రతిగ్రహాగతా విప్రే క్షత్రియే యుధి నిర్జితాః। వైశ్యే న్యాయార్జితాశ్చైవ శూద్రే శుశ్రూషయార్జితాః॥ ౧॥ స్వల్పాప్యర్థాః ప్రశస్యం-
తే ధర్మస్యార్థే మహాఫలాః। నిత్యం త్రయాణాం వర్ణానాం శుశ్రూషుః శూద్ర ఉచ్యతే॥౨॥ క్షత్రధర్మా వైశ్యధర్మా నావృత్తిః పతతే ద్విజః। శూద్రధర్మా

యదా తు స్యాత్తదా పతతి వై ద్విజః॥ ౩॥ వాణిజ్యం పాశుపాల్యం చ తథా శిల్పోపజీవనమ్। శూద్రస్యాపి విధీయంతే యదా వృత్తిర్న జాయతే॥౪॥ రంగావతరణం చైవ తథా రూపోపజీవనమ్। మద్యమాంసోపజీవ్యం చ విక్రయం లోహచర్మణోః॥ ౫॥ అపూర్విణా న కర్తవ్యం కర్మ లోకే విగర్హితమ్। కృతపూర్వం తు త్యజతో మహాన్ ధర్మ ఇతి శ్రుతిః॥౬॥ స సిద్ధః పురుషో లోకే యదాచరతి పాపకమ్। మదేనాభిప్లుతమనాస్తచ్చ న గ్రాహ్యముచ్యతే॥౭॥ శ్రూయంతే హి పురాణేషు ప్రజా ధిగ్దండశాసనాః। దాంతా ధర్మప్రధానాశ్చ న్యాయధర్మానువృత్తికాః॥౮॥ ధర్మ ఏవ సదా నౄణామిహ రాజన్ ప్రశస్యతే। ధర్మవృద్ధా గుణానేవ సేవంతే హి నరా భువి॥ ౯ ॥ తం ధర్మమసురాస్తాత నామృష్యంత జనాధిప। వివర్ధమానాః క్రమశస్తత్ర తే న్వావిశన్ ప్రజాః॥౧౦॥ తాసాం దర్పస్సమభవత్ప్రజానాం ధర్మనాశనః। దర్పాత్మనాం తతః పశ్చాత్క్రోధస్తాసామజాయత॥౧౧॥ తతః క్రోధాభిభూతానాం వృత్తం లజ్జాసమన్వితం హ్రీశ్చైవాప్యనశద్రాజంస్తతో మోహో వ్యజాయత॥ ౧౨॥ తతో మోహపరీతాస్తా నాపశ్యంత యథా పురా। పరస్పరావమర్దేన వర్తయంతో యథాసుఖమ్॥ ౧౩॥ తాః ప్రాప్య తు స ధిగ్దండో న కారణమతోభవత్। తతోభ్యగచ్ఛన్ దేవాంశ్చ బ్రాహ్మణాంశ్చావమన్య హ॥౧౪॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు దేవా దేవవరం శివమ్। అగచ్ఛన్ శరణం ధీరం బహురూపం గుణాధికమ్ ॥ ౧౫॥ తేన స్మ తే గగనగాః సపురాః పతితాః క్షితౌ। త్రిస్రోప్యేకేన బాణేన దేవాప్యాయితతేజసా॥ ౧౬॥ తేషామధిపతిస్త్వాసీద్భీమో భీమపరాక్రమః। దేవతానాం భయకరః స హతః శూలపాణినా॥ ౧౭॥ తస్మిన్ హతేఽథ స్వం భావం ప్రత్యపద్యంత మానవాః। ప్రాపద్యంత చ వేదా వై శాస్త్రాణి చ యథా పురా॥౧౮॥ తతోభిషిచ్య రాజ్యే తు దేవానాం దివి వాసవమ్। సప్తర్షయశ్చాన్వయుంజన్నరాణాం దండధారణే॥౧౯॥ సప్తర్షీణామథోర్ధ్వం చ విపృథుర్నామ పార్థివః। రాజానః క్షత్రియాశ్చైవ మండలేషు పృథక్పృథక్॥౨౦॥ మహాకులేషు యే జాతా వృద్ధాః పూర్వతరాశ్చ యే। తేషామప్యాసురో భావో హృదయాన్నాపసర్పతి॥౨౧॥ తస్మాత్తేనైవ భావేన సానుషంగేణ పార్థివాః। ఆసురాణ్యేవ కర్మాణి న్యసేవన్ భీమవిక్రమాః॥ ౨౨ ॥ ప్రత్యతిష్ఠంశ్చ తేష్వేవ తాన్యేవ స్థాపయంత్యపి। భజంతే తేన చాద్యాపి యే బాలిశతరా నరాః॥౨౩॥ తస్మాదహం బ్రవీమి త్వాం రాజన్ సంచింత్య శాస్త్రతః। సంసిద్ధాధిగమం కుర్యాత్కర్మ హింసాత్మకం త్యజేత్ ॥ ౨౪॥ న సంకరేణ ద్రవిణం ప్రచిన్వీయాద్విచక్షణః। ధర్మార్థం న్యాయముత్సృజ్య న తత్కల్యాణముచ్యతే॥౨౫॥ స త్వమేవంవిధో దాంతః క్షత్రియః ప్రియబాంధవః। ప్రజా భృత్యాంశ్చ పుత్రాంశ్చ స్వధర్మేణానుపాలయ॥౨౬॥ ఇష్టానిష్టసమాయోగో వైరం సౌహార్దమేవ చ। అథ జాతిసహస్రాణి బహూని పరివర్తతే ॥ ౨౭॥ తస్మాద్గుణేషు రజ్యేథా మా దోషేషు కథంచన। నిర్గుణోపి హి దుర్బుద్ధిరాత్మనః సోతిరజ్యతే॥ ౨౮॥ మానుషేషు మహారాజ ధర్మాధర్మౌ ప్రవర్తతః। న తథాన్యేషు భూతేషు మనుష్యరహితేష్విహ॥ ౨౯॥ ధర్మశీలో నరో విద్వానీహకోనీహకోపి వా। ఆత్మభూతస్సదా లోకే చరేద్భూతాన్యహింసయా॥ ౩౦ ॥ యదా వ్యపేతహృల్లేఖం మనో భవతి తస్య వై । నానృతం చైవ భవతి తదా కల్యాణమృచ్ఛతి॥ ౩౧ ॥ ....*

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి- పరాశరగీతాయాం - పంచనవత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః

పరాశరః॥ ఏష ధర్మవిధిస్తాత గృహస్థస్య ప్రకీర్తితః। తపోవిధిం తు వక్ష్యామి తన్మే నిగదతః శృణు॥ ౧॥ ప్రాయేణ చ గృహస్థస్య మమత్వం నామ జాయతే। సంగాగతం నరశ్రేష్ఠ భావై రాజసతామసైః॥౨॥ గృహాణ్యాశ్రిత్య గావశ్చ క్షేత్రాణి చ ధనాని చ। దారాః పుత్రాశ్చ భృత్యాశ్చ భవంతీహ నరస్య వై ॥ ౩ ॥ ఏవం తస్య ప్రవృత్తస్య నిత్యమేవానుపశ్యతః। రాగద్వేషౌ వివర్ధేతే హ్యనిత్యత్వమపశ్యతః ॥ ౪ ॥ రాగద్వేషాభిభూతం చ నరం ద్రవ్యవశానుగమ్ । మోహజాతా రతిర్నామ సముపైతి నరాధిప॥౫॥ కృతార్థం భోగినం మత్వా సర్వో రతిపరాయణః। లాభం గ్రామ్యసుఖాదన్యం రతితో నానుపశ్యతి॥౬॥ తతో లోభాభిభూతాత్మా సంగాద్వర్ధయతే జనమ్। తుష్ట్యర్థం చైవ తస్యేహ జనస్యార్థం చికీర్షతి ॥ ౭॥ స జానన్నపి చాకార్యమర్థార్థం సేవతే నరః।

బాలస్నేహపరీతాత్మా తత్క్షణాచ్చానుతప్యతే॥ ౮ ॥ తతో మానేన సంపన్నో రక్షన్నాత్మపరాజయమ్। కరోతి యేన భోగీ స్యామితి తస్మాద్వినశ్యతి॥ ౯ ॥ తథా హి బుద్ధియుక్తానాం శాశ్వతబ్రహ్మవాదినామ్। అన్విచ్ఛతాం శుభం కర్మ నరాణాం త్యజతాం సుఖమ్॥ ౧౦॥ స్నేహాయతననాశాచ్చ ధననాశాచ్చ పార్థివ। ఆధివ్యాధిప్రతాపాచ్చ నిర్వేదముపగచ్ఛతి॥ ౧౧॥ నిర్వేదాదాత్మసంబోధః సంబోధాచ్ఛాస్త్రదర్శనమ్। శాస్త్రార్థదర్శనాద్రాజంస్తప ఏవానుపశ్యతి॥ ౧౨॥ దుర్లభో హి మనుష్యేంద్ర నరః ప్రత్యవమర్శవాన్। యో వై ప్రియసుఖక్షీణస్తపః కర్తుం వ్యవస్యతి॥ ౧౩॥ తపః సర్వగతం తాత హీనస్యాపి విధీయతే। జితేంద్రియస్య దాంతస్య స్వర్గమార్గప్రవర్తకమ్॥ ౧౪ ॥ ప్రజాపతిః ప్రజాః పూర్వమసృజత్తపసా విభుః। క్వచిత్క్వచిద్వ్రతపరో వ్రతాన్యాస్థాయ పార్థివ॥౧౫॥ ఆదిత్యా వసవో రుద్రాస్తథైవాగ్న్యశ్విమారుతాః। విశ్వేదేవాస్తథా సాధ్యాః పితరోఽథ మరుద్గణాః॥ ౧౬॥ యక్షరాక్షసగంధర్వాః సిద్ధాశ్చాన్యే దివౌకసః। సంసిద్ధాస్తపసా తాత యే చాన్యే స్వర్గవాసినః॥ ౧౭ ॥ యే చాదౌ బ్రాహ్మణాః సృష్టా బ్రహ్మణా తపసా పురా। తే భావయంతః పృథివీం విచరంతి దివం తథా॥౧౮॥ మర్త్యలోకే చ రాజానో యే చాన్యే గృహమేధినః। మహాకులేషు దృశ్యంతే తత్సర్వం తపసః ఫలమ్॥ ౧౯॥ కౌశికాని చ వస్త్రాణి శుభాన్యాభరణాని చ। వాహనాసనయానాని తత్సర్వం తపసః ఫలమ్॥౨౦॥ మనోనుకూలాః ప్రమదా రూపవత్యః సహస్రశః। వాసః ప్రాసాదపృష్ఠే చ తత్సర్వం తపసః ఫలమ్॥ ౨౧॥ శయనాని చ ముఖ్యాని భోజ్యాని వివిధాని చ। అభిప్రేతాని సర్వాణి భవంతి శుభకర్మిణామ్॥ ౨౨॥ నాప్రాప్యం తపసః కించిత్త్రైలోక్యేపి పరంతప। ఉపభోగపరిత్యాగః ఫలాన్యకృతకర్మణామ్॥ ౨౩॥ సుఖితో దుఃఖితో వాపి నరో లోభం పరిత్యజేత్। అవేక్ష్య మనసా శాస్త్రం బుద్ధ్యా చ నృపసత్తమ॥ ౨౪॥ అసంతోషోఽసుఖాయేతి లోభాదింద్రియసంభ్రమః। తతోఽస్య నశ్యతి ప్రజ్ఞా విద్యేవాభ్యాసవర్జితా॥ ౨౫॥ నష్టప్రజ్ఞో యదా తు స్యాత్తదా న్యాయం న పశ్యతి। తస్మాత్సుఖక్షయే ప్రాప్తే పుమానుగ్రం తపశ్చరేత్॥ ౨౬ ॥ యదిష్టం తత్సుఖం ప్రాహుర్ద్వేష్యం దుఃఖమిహేష్యతే। కృతాకృతస్య తపసః ఫలం పశ్యస్వ యాదృశమ్॥ ౨౭ ॥ నిత్యం భద్రాణి పశ్యంతి విషయాంశ్చోపభుంజతే। ప్రాకాశ్యం చైవ గచ్ఛంతి కృత్వా నిష్కల్మషం తపః॥౨౮॥ అప్రియాణ్యవమానాంశ్చ దుఃఖం బహువిధాత్మకమ్। ఫలార్థీ తత్ఫలం త్యక్త్వా ప్రాప్నోతి విషయాత్మకమ్॥౨౯॥ ధర్మే తపసి దానే చ విధిత్సా చాస్య జాయతే। స కృత్వా పాపకాన్యేవం నిరయం ప్రతిపద్యతే ॥౩౦॥ సుఖే తు వర్తమానో వై దుఃఖే వాపి నరోత్తమ। స్వవృత్తాద్యో న చలతే శాస్త్రచక్షుః స మానవః॥ ౩౧॥ ఇషుప్రపాతమాత్రం హి స్పర్శయోగే రతిః సదా। రసనే దర్శనే ఘ్రాణే శ్రవణే చ విశాంపతే॥౩౨॥ తతోఽస్య జాయతే తీవ్రా వేదనా తత్క్షయాత్పునః। అబుధా న ప్రశంసంతి మోక్షం సుఖమనుత్తమమ్॥౩౩॥ తతః ఫలార్థం సర్వస్య భవంతి జ్యాయసే గుణాః। ధర్మవృత్త్యా చ సతతం కామార్థాభ్యాం న హీయతే॥ ౩౪ ॥ అప్రయత్నాగతాః సేవ్యా గృహస్థైర్విషయాః సదా। ప్రయత్నేనోపగమ్యశ్చ స్వధర్మ ఇతి మే మతిః॥౩౫॥ మానినాం కులజాతానాం నిత్యం శాస్త్రార్థచక్షుషామ్। క్రియాధర్మవియుక్తానామశక్త్యా సంవృతాత్మనామ్॥౩౬॥ క్రియమాణం యదా కర్మ నాశం గచ్ఛతి మానుషమ్। తేషాం నాన్యదృతే లోకే తపసః కర్మ విద్యతే॥౩౭॥ సర్వాత్మనా తు కుర్వీత గృహస్థః కర్మనిశ్చయమ్। దాక్ష్యేణ హవ్యకవ్యార్థం స్వధర్మం విచరన్నృప॥ ౩౮॥ యథా నదీనదాః సర్వే సాగరే యాంతి సంస్థితిమ్। ఏవమాశ్రమిణః సర్వే గృహస్థే యాంతి సంస్థితిమ్॥౩౯॥*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి - పరాశరగీతాయాం- షణ్ణవత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః

జనకః॥ వర్ణో విశేషవర్ణానాం మహర్షే కేన జాయతే। ఏతదిచ్ఛామ్యహం జ్ఞాతుం తద్బ్రూహి వదతాం వర॥౧॥ యదేతజ్జాయతేపత్యం స ఏవాయమితి శ్రుతిః। కథం బ్రాహ్మణతో జాతో విశేషగ్రహణం గతః ॥ ౨ ॥ పరాశరః ॥ ఏవమేతన్మహారాజ యేన జాతః స ఏవ సః। తపసస్త్వపకర్షేణ జాతిగ్ర

హీనతాంగతః॥ ౩॥ సుక్షేత్రాచ్చసుబీజాచ్చపుణ్యోభవతిసంభవః। అతోన్యతరతోహీనాదవరోనామజాయతే॥ ౪ ॥ వక్త్రాద్భుజాభ్యామూరుభ్యాం పద్భ్యాంచైవాథజజ్ఞిరే । సృజతఃప్రజాపతేర్లోకానితిధర్మవిదోవిదుః॥౫॥ ముఖజాబ్రాహ్మణాస్తాతబాహుజాఃక్షత్రియాఃస్మృతాః। ఊరుజాధనినోరాజన్పాదజాఃపరిచారకాః॥ ౬ ॥ చతుర్ణామేవవర్ణానామాగమఃపురుషర్షభ । అతోన్యేత్వతిరిక్తాయేతేవైసంకరజాఃస్మృతాః॥ ౭॥ క్షత్రియాతిరథాంబష్ఠాఉగ్రావైదేహకాస్తథా। శ్వపాకాఃపుల్కసాస్తేనానిషాదాఃసూతమాగధాః॥ ౮ ॥ అయోగాఃకరణావ్రాత్యాశ్చాండాలాశ్చనరాధిప॥ ఏతేచతుర్భ్యోవర్ణేభ్యోజాయంతేవైపరస్పరాత్ ॥౯॥ జనకః॥ బ్రహ్మణైకేనజాతానాంనానాత్వంగోత్రతఃకథమ్। బహూనీహహిలోకేవైగోత్రాణిమునిసత్తమ॥౧౦॥ యత్రతత్రకథంజాతాఃస్వయోనింమునయోగతాః। శుద్ధయోనౌసముత్పన్నావియోనౌచతథాపరే॥౧౧॥పరాశరః॥ రాజన్నైతద్భవేద్గ్రాహ్యమపకృష్టేనజన్మనా। మహాత్మనాంసముత్పత్తిస్తపసాభావితాత్మనామ్ ॥ ౧౨ ॥ ఉత్పాద్యపుత్రాన్మునయోనృపతేయత్రతత్రహ। స్వేనైవతపసాతేషామృషిత్వంప్రదదుఃపునః॥ ౧౩ ॥ పితామహశ్చమేపూర్వమృశ్యశృంగశ్చకశ్యపః । వేదస్తాండ్యఃకృపశ్చైవకాక్షీవత్కమఠాదయః॥ ౧౪॥ యవక్రీతశ్చనృపతేద్రోణశ్చవదతాంవరః । ఆయుర్మతంగోదత్తశ్చద్రుమదోమాత్స్యఏవచ ॥ ౧౫ ॥ ఏతేస్వాంప్రకృతింప్రాప్తావైదేహతపసోబలాత్। ప్రతిష్ఠితావేదవిదోదమేనతపసైవహి ॥ ౧౬ ॥ మూలగోత్రాణిచత్వారిసముత్పన్నానిపార్థివ। అంగిరాఃకాశ్యపశ్చైవవసిష్ఠోభృగురేవచ॥ ౧౭ ॥ కర్మతోన్యానిగోత్రాణిసముత్పన్నానిపార్థివ । నామధేయానితపసాతానిచగ్రహణంసతామ్॥ ౧౮॥ జనకః॥ విశేషధర్మాన్వర్ణానాంప్రబ్రూహిభగవన్మమ। తతఃసామాన్యధర్మాంశ్చసర్వత్రకుశలోహ్యసి ॥ ౧౯॥ పరాశరః॥ ప్రతిగ్రహోయాజనంచతథైవాధ్యాపనంనృప । విశేషధర్మోవిప్రాణాంరక్షాక్షత్రస్యశోభనా॥౨౦॥కృషిశ్చపాశుపాల్యంచవాణిజ్యంచవిశామపి। ద్విజానాంపరిచర్యాచశూద్రకర్మనరాధిప॥ ౨౧॥ విశేషధర్మానృపతేవర్ణానాంపరికీర్తితాః। ధర్మాన్సాధారణాంస్తాతవిస్తరేణశృణుష్వమే॥౨౨॥ఆనృశంస్యమహింసాచాప్రమాదఃసంవిభాగితా। శ్రాద్ధకర్మాతిథేయంచసత్యమక్రోధఏవచ॥౨౩॥ స్వేషుదారేషుసంతోషఃశౌచంనిత్యానసూయతా। ఆత్మజ్ఞానంతితిక్షాచధర్మాఃసాధారణానృప॥౨౪॥ బ్రాహ్మణాఃక్షత్రియావైశ్యాస్త్రయోవర్ణాద్విజాతయః।అత్రతేషామధీకారోధర్మేషుద్విపదాంవర॥౨౫॥వికర్మావస్థితావర్ణాఃపతంతేనృపతేత్రయః। ఉన్నమంతియథాసంతమాశ్రిత్యేహస్వకర్మసు॥౨౬॥నచాపిశూద్రఃపతతీతినిశ్చయోనచాపిసంస్కారమిహార్హతీతివా । శ్రుతిప్రవృత్తంనచధర్మమాప్నుతేనచాస్యధర్మేప్రతిషేధనంకృతమ్॥౨౭॥వైదేహకంశూద్రముదాహరంతిద్విజామహారాజశ్రుతోపపన్నాః । అహంహిపశ్యామినరేంద్రదేవంవిశ్వస్యవిష్ణుంజగతఃప్రధానమ్॥౨౯॥ సతాంవృత్తమధిష్ఠాయనిహీనానుజిహీర్షవః। మంత్రవర్జంనదుష్యంతికుర్వాణాఃపౌష్టికీఃక్రియాః॥ ౩౦॥ యథాయథాహిసద్వృత్తమాలంబంతీతరేజనాః । తథాతథాసుఖంప్రాప్యప్రేత్యచేహచమోదతే॥ ౩౧॥ జనకః॥ కింకర్మదూషయత్యేనమథోజాతిర్మహామునే। సందేహోమేసముత్పన్నస్తన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౩౨॥ పరాశరః॥ అసంశయంమహారాజఉభయందోషకారకమ్। కర్మచైవహిజాతిశ్చవిశేషంతునిశామయ॥ ౩౩ ॥ జాత్యాచకర్మణాచైవదుష్టంకర్మనసేవతే। జాత్యాదుష్టశ్చయఃపాపంనకరోతిసపూరుషః॥ ౩౪॥ జాత్యాప్రధానంపురుషంకుర్వాణంకర్మధిక్కృతమ్। కర్మతద్దూషయత్యేనంతస్మాత్కర్మనశోభనమ్॥౩౫॥జనకః॥కానికర్మాణిధర్మ్యాణిలోకేస్మిన్ద్విజసత్తమ। నహింసంతీహభూతానిక్రియమాణానిసర్వదా॥౩౬॥పరాశరః॥ శృణుమేత్రమహారాజయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి। యానికర్మాణ్యహింస్రాణినరంత్రాయంతిసర్వదా॥౩౭॥ సంన్యస్యాగ్నీనుదాసీనాఃపశ్యంతివిగతజ్వరాః । నైఃశ్రేయసంకర్మపథంసమారుహ్యయథాక్రమమ్॥ ౩౮॥ ప్ర

శ్రితా వినయోపేతా దమనిత్యాః సుసంశ్రితాః। ప్రయాంతి స్థానమజరం సర్వకర్మవివర్జితాః ॥ ౩౯ ॥ సర్వే వర్ణా ధర్మకార్యాణి సమ్యక్ కృత్వా
రాజన్ సత్యవాక్యాని చోక్త్వా త్యక్త్వా ధర్మం దారుణం జీవలోకే యాంతి స్వర్గం నాత్ర కార్యో విచారః ॥ ౪౦ ॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - పరాశరగీతాయాం - సప్తనవత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః

పరాశరః ॥ పితా సఖాయో గురవః స్త్రియశ్చ న నిర్గుణానాం ప్రభవంతి లోకే। అనన్యభక్తాః ప్రియవాదినశ్చ హితాశ్చ వశ్యాశ్చ తథైవ రాజన్ ॥ ౧ ॥ పితా
పరం దైవతం మానవానాం మాతుర్విశిష్టం పితరం వదంతి। జ్ఞానస్య లాభం పరమం వదంతి జితేంద్రియార్థాః పరమాప్నువంతి ॥ ౨ ॥ రణాజిరే యత్ర శరాగ్ని
సంస్తరే నృపాత్మజో ఘాతమవాప్య దహ్యతే। ప్రయాతి లోకానమరైః సుదుర్లభాన్ నిషేవతే స్వర్గఫలం యథాసుఖమ్ ॥ ౩ ॥ శ్రాంతం భీతం భ్రష్టశస్త్రం
రుదంతం పరాఙ్ముఖం పారిబర్హైశ్చ హీనమ్। అనుద్యంతం రోగిణం యాచమానం న వై హింస్యాద్బాలవృద్ధౌ చ రాజన్ ॥ ౪ ॥ పారిబర్హైః సుసంయుక్తము
ద్యంతం తుల్యతాం గతమ్। అతిక్రమేత్తం నృపతిః సంగ్రామే క్షత్రియాత్మజమ్ ॥ ౫ ॥ తుల్యాదిహ వధః శ్రేయాన్ విశిష్టాచ్చేతి నిశ్చయః। నిహీనాత్కాతరాచ్చైవ
నృపాణాం గర్హితో వధః ॥ ౬ ॥ పాపాత్పాపసమాచారాన్నిహీనాచ్చ నరాధిప। పాప ఏవ వధః ప్రోక్తో నరకాయేతి నిశ్చయః ॥ ౭ ॥ న కశ్చిత్ త్రాతి వై రాజన్ ది
ష్టాంతవశమాగతమ్। సావశేషాయుషం వాపి కశ్చిన్నైవాపకర్షతి ॥ ౮ ॥ స్నిగ్ధైశ్చ క్రియమాణాని కర్మాణీహ నివర్తయేత్। హింసాత్మకాని సర్వాణి
నాయురిచ్ఛేత్పరాయుషా ॥ ౯ ॥ గృహస్థానాం తు సర్వేషాం వినాశమభికాంక్షతామ్। నిధనం శోభనం తాత పులినేషు క్రియావతామ్ ॥ ౧౦ ॥ ఆయుషి క్షయమా
పన్నే పంచత్వముపగచ్ఛతి। తథాహ్యకారణాద్భవతి కారణైరుపపాదితమ్ ॥ ౧౧ ॥ తథా శరీరం భవతి దేహాద్యేనోపపాదితమ్। అధ్వానం తు గతశ్చాయం ప్రా
ప్తశ్చాయం గృహాద్గృహమ్ ॥ ౧౨ ॥ ద్వితీయం కారణం తత్ర నాన్యత్కించన విద్యతే। తద్దేహం దేహినాం యుక్తం మోక్షభూతేషు వర్తతే ॥ ౧౩ ॥ సిరాస్నాయ్వ
స్థిసంఘాతం బీభత్సామేధ్యసంకులమ్। భూతానామింద్రియాణాం చ గుణానాం చ సమాగమమ్ ॥ ౧౪ ॥ త్వగంతం దేహమిత్యాహుర్విద్వాంసోధ్యాత్మచింత
కాః। గుణైరపి పరిక్షీణం శరీరం మర్త్యతాం గతమ్ ॥ ౧౫ ॥ శరీరిణా పరిత్యక్తం నిశ్చేష్టం గతచేతనమ్। భూతైః ప్రకృతిమాపన్నైస్తతో భూమౌ నిమజ్జతి ॥ ౧౬ ॥
భావితం కర్మయోగేన జాయతే తత్ర తత్ర హ। ఇదం శరీరం వైదేహ మ్రియతే యత్ర యత్ర హ ॥ ౧౭ ॥ తత్స్వభావోపరో దృష్టో విసర్గః కర్మణస్తథా। న
జాయతే తు నృపతే కంచిత్కాలమయం పునః ॥ ౧౮ ॥ పరిభ్రమతి భూతాత్మా ద్యామివాంబుధరో మహాన్। స పునర్జాయతే రాజన్ ప్రాప్యేహాయతనం నృప
॥ ౧౯ ॥ మనసః పరమో హ్యాత్మా ఇంద్రియేభ్యః పరం మనః। వివిధానాం చ భూతానాం జంగమాః పరమా నృప ॥ ౨౦ ॥ జంగమానామపి తథా ద్విపదాః పరమా మ
తాః। ద్విపదానామపి తథా ద్విజా వై పరమాః స్మృతాః ॥ ౨౧ ॥ ద్విజానామపి రాజేంద్ర ప్రజ్ఞావంతః పరా మతాః। ప్రాజ్ఞానామాత్మసంబుద్ధాః సంబుద్ధానా
మమానినః ॥ ౨౨ ॥ జాతమన్వేతి మరణం నృణామితి వినిశ్చయః। అంతవంతి హి కర్మాణి సేవంతే గుణతః ప్రజాః ॥ ౨౩ ॥ ఆపన్నే తూత్తరాం కాష్ఠాం సూర్యే యో ని
ధనం వ్రజేత్। నక్షత్రే చ ముహూర్తే చ పుణ్యే రాజన్ స పుణ్యకృత్ ॥ ౨౪ ॥ అయోజయిత్వా క్లేశేన జనం ప్లావ్య చ దుష్కృతమ్। మృత్యునాత్మకృతే నేహ కర్మ
కృత్వాత్మశక్తిభిః ॥ ౨౫ ॥ విషముద్బంధనం దాహో దస్యుహస్తాత్తథా వధః। దంష్ట్రిభ్యశ్చ పశుభ్యశ్చ ప్రాకృతో వధ ఉచ్యతే ॥ ౨౬ ॥ న చైభిః పుణ్యకర్మా
ణో యుజ్యంతే చాభిసంధిజైః। ఏవంవిధైశ్చ బహుభిరపరైః ప్రాకృతైరపి ॥ ౨౭ ॥ ఊర్ధ్వం భిత్త్వా ప్రతిష్ఠంతే ప్రాణాః పుణ్యవతాం నృప। మధ్యతో మధ్య
పుణ్యానామధో దుష్కృతకర్మణామ్ ॥ ౨౮ ॥ ఏకః శత్రుర్న ద్వితీయోస్తి శత్రురజ్ఞానతుల్యః పురుషస్య రాజన్। యేనావృతః కురుతే సంప్రయుక్తో ఘోరాణి
కర్మాణి సుదారుణాని ॥ ౨౯ ॥ ప్రబోధనార్థం శ్రుతిధర్మయుక్తం వృద్ధానుపాస్యం ప్రభవేత యస్య। ప్రయత్నసాధ్యో హి స రాజపుత్ర ప్రజ్ఞాశరేణోన్మథి

తఃపరైతి॥౩౦॥అధీత్య వేదాంస్తపసా బ్రహ్మచారీ యజ్ఞాన్ శక్త్యా సన్నిగృహ్యేహ పంచ।వనంగచ్ఛేత్పురుషో ధర్మకామః శ్రేయఃస్థిత్వా స్థాపయిత్వా స్వ
వంశమ్॥౩౧॥ఉపభోగైరపి త్యక్తం నాత్మానం సాదయేన్నరః। చాండాలత్వేఽపి మానుష్యం సర్వథా తాత శోభనమ్॥౩౨॥ఇయంహి యోనిః ప్రథమా యాం
ప్రాప్య జగతీపతే। ఆత్మా వై శక్యతే త్రాతుం కర్మభిశ్శుభలక్షణైః॥౩౩॥ కథం న విప్రణశ్యేమ యోనితోఽస్యా ఇతి ప్రభో।కుర్వంతి ధర్మం మనుజాః శ్రుతిప్రా
మాణ్యదర్శనాత్॥౩౪॥యో దుర్లభతరః ప్రాప్య మానుష్యం ద్విషతే నరః। ధర్మావమంతా కామాత్మా భవేత్స ఖలు వంచతే॥౩౫॥ యస్తు ప్రీతిపురోగే
ణ చక్షుషా తాత పశ్యతి। దీపోపమాని భూతాని యావదర్థాన్న పశ్యతి॥౩౬॥ సాంత్వేనాన్నప్రదానేన ప్రియవాదేన చాప్యుత। సమదుఃఖసుఖో భూత్వా
స పరత్ర న హీయతే ॥ ౩౭ ॥ దానం త్యాగః శోభనా మూర్తిరద్భ్యో భూయప్లావ్యం తపసా వై శరీరమ్।సరస్వతీ నైమిషపుష్కరేషు యే చాప్యన్యే పుణ్యదే
శాః పృథివ్యామ్॥ ౩౮ ॥ గృహేషు యేషామసవః పతంతి తేషామథో నిర్హరణం ప్రశస్తమ్।యానేన వై ప్రాపణం చ శ్మశానే శౌచేన మానం విధినా చైవ దా
హః॥ ౩౯॥ఇష్టిః॥పుష్టిర్యజనం యాజనం చ దానం పుణ్యానాం కర్మణాం చ ప్రయోగః।శక్త్యా పిత్ర్యం యచ్చ కించిత్ప్రశస్తం సర్వాణ్యాత్మార్థే మానవో
యం కరోతి॥ ౪౦॥ ధర్మశాస్త్రాణి వేదాశ్చ షడంగాని నరాధిప। శ్రేయసోర్థే విధీయంతే నరస్యాక్లిష్టకర్మణః॥ ౪౧॥భీష్మః॥ఏతద్వై సర్వమాఖ్యాతం
మునినా సుమహాత్మనా। విదేహరాజాయ పురా శ్రేయసోర్థే నరాధిప॥ ౪౨॥ ……………………………………※

ఇతి - పరాశరగీతాయాం - అష్టనవత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః,

భీష్మః ॥ పునరేవ తు పప్రచ్ఛ జనకో మిథిలాధిపః । పరాశరం మహాత్మానం ధర్మే పరమనిశ్చయమ్॥ ౧ ॥ జనకః॥కిం శ్రేయః కా గతిర్బ్రహ్మన్ కిం కృతం న విన
శ్యతి। క్వగతో న నివర్తేత తన్మే బ్రూహి మహామతే॥౨॥పరాశరః॥అసంగశ్శ్రేయసో మూలం జ్ఞానం జ్ఞానగతిః పరా । చీర్ణం తపో న ప్రణశ్యేద్వాపః క్షేత్రే
న నశ్యతి॥౩॥ఛిత్త్వా ధర్మమయం పాశం యదా ధర్మేఽభిరజ్యతే।దత్త్వాభయకృతం దానం తదా సిద్ధిమవాప్నుతే॥౪॥ యో దదాతి సహస్రాణి గవామశ్వశ
తాని చ।అభయం సర్వభూతేభ్యః సదా తమభివర్తతే॥౫॥వసన్విషయమధ్యేఽపి న వసత్యేవ బుద్ధిమాన్।సంవసత్యేవ దుర్బుద్ధిరసత్సు విషయేష్వపి॥౬॥నా
ధర్మః శ్లిష్యతే ప్రాజ్ఞం పయః పుష్కరపర్ణవత్।అప్రాజ్ఞమధికం పాపం శ్లిష్యతే జతు కాష్ఠవత్॥౭॥నాధర్మః కారణాపేక్షీ కర్తారమభిముంచతి।కర్తా
ఖలు యథాకాలం తతస్సమభిపద్యతే॥౮॥ న భిద్యంతే కృతాత్మాన ఆత్మప్రత్యయదర్శినః। బుద్ధికర్మేంద్రియాణాం హి ప్రమత్తో యో న బుధ్యతే॥ ౯॥ శుభా
శుభేషు సక్తాత్మా ప్రాప్నోతి సుమహద్భయమ్। వీతరాగో జితక్రోధః సమ్యగ్భవతి యస్సదా॥౧౦॥ విషయే వర్తమానోఽపి న స పాపేన యుజ్యతే।మర్యాదా
యాం ధర్మసేతుర్నిబద్ధో నైవ సీదతి॥౧౧॥ పుష్టస్రోత ఇవాసక్తః స్ఫీతో భవతి సంచయః।యథా భానుగతం తేజో మణిశ్శుద్ధస్సమాధినా।ఆదత్తే రాజశా
ర్దూల తథా యోగః ప్రవర్తతే॥ ౧౨॥ యథా తిలానామిహ పుష్పసంశ్రయాత్పృథక్పృథగ్యాతి గుణోఽతి సౌమ్యతామ్ । తథా నరాణాం తు విభావితాత్మ
నాం యథాశ్రయం సత్త్వగుణః ప్రవర్తతే ॥ ౧౩ ॥ జహాతి దారాంశ్చ జహాతి సంపదః పదం చ యానం వివిధాశ్చ సత్క్రియాః । త్రివిష్టపే జాతమతిర్యదా
నరస్తదాస్య బుద్ధిర్విషయేషు భిద్యతే ॥ ౧౪ ॥ ప్రసక్తబుద్ధిర్విషయేషు యో నరో న బుధ్యతే హ్యాత్మహితం కదాచన । స సర్వభావానుగతేన చేతసా నృ
పామిషేణేవ ఝషో వికృష్యతే ॥ ౧౫ ॥ సంఘాతవన్మర్త్యలోకః పరస్పరమపాశ్రితః । కదలీగర్భనిస్సారో నౌరివాప్సు నిమజ్జతి ॥ ౧౬ ॥ న ధర్మ
కాలః పురుషస్య నిశ్చితో న చాపి మృత్యుః పురుషం ప్రతీక్షతే । సదా హి ధర్మస్య క్రియైవ శోభనా యదా నరో మృత్యుముఖేఽభివర్తతే ॥౧౭ ॥ యథాంధః
స్వగృహే యుక్తో హ్యభ్యాసాదేవ గచ్ఛతి । తథా యుక్తేన మనసా ప్రాజ్ఞో గచ్ఛతి తాం గతిమ్ ॥ ౧౮ ॥ మరణం జన్మని ప్రోక్తం జన్మ వై మరణాశ్రితమ్।అవి
ద్వాన్మోక్షధర్మేషు బద్ధో భవతి చక్రవత్ ॥ ౧౯॥ బుద్ధిమార్గప్రయాతస్య సుఖం త్విహ పరత్ర చ । విస్తరాః క్లేశసంయుక్తాః సంక్షేపాస్తు సుఖావహాః॥౨౦॥

పరార్థం విస్తరాః సర్వే త్యాగమాత్మహితం విదుః । యథా మృణాళోనుగతమాశు ముంచతి కర్దమమ్॥ ౨౧॥ తథాత్మా పురుషస్యేహ మనసా పరిముచ్య
తే। మనః ప్రణయతేత్మానం సఏనమభియుంజతి॥ ౨౨॥ యుక్తో యదా స భవతి తదా తం పశ్యతే పరమ్ । పరార్థే వర్తమానస్తు స్వం కార్యం యోభిమన్య
తే॥ ౨౩॥ ఇంద్రియార్థేషు సంసక్తః స్వకార్యాత్పరిముచ్యతే। అధస్తిర్యగ్గతిం చైవ స్వర్గే చైవ పరాం గతిమ్॥ ౨౪॥ ప్రాప్నోతి సుకృతైరాత్మా ప్రాజ్ఞ
స్యేహేతరస్య చ। మృణ్మయే భాజనే పక్వే యథా వై నశ్యతి ద్రవః॥ ౨౫॥ తథా శరీరం తపసా తప్తం విషయమశ్నుతే। విషయానశ్నుతే యస్తు న స భోక్ష్యత్య
సంశయమ్॥ ౨౬॥ యస్తు భోగాంస్త్యజేదాత్మా స వై భోక్తుం వ్యవస్యతి। నీహారేణ హి సంవీతః శిశ్నోదరపరాయణః॥ ౨౭॥ జాత్యంధ ఇవ పంథానమావృ
తాత్మా న బుధ్యతే। వణిగ్యథా సముద్రాద్వై యథార్థం లభతే ధనమ్॥ ౨౮॥ తథా మర్త్యార్ణవే జంతోః కర్మవిజ్ఞానతో గతిః। అహోరాత్రమయే లో
కే జరారూపేణ సంసరన్॥ ౨౯॥ మృత్యుర్గ్రసతి భూతాని పవనం పన్నగో యథా। స్వయంకృతాని కర్మాణి జాతో జంతుః ప్రపద్యతే॥ ౩౦॥ నాకృత్వా లభ
తే కశ్చిత్కించిదత్ర ప్రియాప్రియమ్। శయానం యాంతమాసీనం ప్రవృత్తం విషయేషు చ॥ ౩౧॥ శుభాశుభాని కర్మాణి ప్రపద్యంతే నరం సదా । న హ్యన్యత్తీర
మాసాద్య పునస్తర్తుం వ్యవస్యతి॥ ౩౨॥ దుర్లభో దృశ్యతే హ్యస్య వినిపాతో మహార్ణవే। యథా భావావసన్నా హి నౌర్మహాంభసి తంతునా॥ ౩౩॥ త
థా మనోభియోగాద్వై శరీరం ప్రచికీర్షతి। తథా సముద్రమభితః సంశ్రితాస్సరితోపరాః॥ ౩౪॥ తథాద్యా ప్రకృతిర్యోగాదభిసంశ్రీయతే సదా। స్నేహ
పాశైర్బహువిధైరాసక్తమనసో నరాః॥ ౩౫॥ ప్రకృతిస్థా విషీదంతి జలే సైకతవేశ్మవత్। శరీరగృహసంజ్ఞస్య శౌచతీర్థస్య దేహినః॥ ౩౬॥ బుద్ధిమార్గ
ప్రయాతస్య సుఖం త్విహ పరత్ర చ । విస్తరాః క్లేశసంయుక్తాః సంక్షేపాస్తు సుఖావహాః॥ ౩౭ ॥ పరార్థం విస్తరాస్సర్వే త్యాగమాత్మహితం విదుః । సంక
ల్పజో మిత్రవర్గో జ్ఞాతయః కారణాత్మకాః॥ ౩౮॥ భార్యాః పుత్రశ్చ దాసశ్చ సమర్థముపభుంజతే। న మాతా న పితా కించిత్కస్యచిత్ప్రతిపద్యతే॥ ౩౯॥ దా
నపథ్యోదనో జంతుః స్వకర్మఫలమశ్నుతే। మాతా పుత్రః పితా భ్రాతా భార్యా మిత్రజనస్తథా॥ అష్టాపదపదస్థానే దక్షసూత్రేణ లక్ష్యతే॥ ౪౦॥ సర్వాణి
కర్మాణి పురాకృతాని శుభాశుభాన్యాత్మనో యాంతి జంతోః। ఉపస్థితం కర్మఫలం విదిత్వా బుద్ధిం తథా చోదయతేంతరాత్మా॥ ౪౧॥ వ్యవసాయం సమాశ్రి
త్య సహాయాన్ యోధిగచ్ఛతి। న తస్య కశ్చిదారంభః కదాచిదవసీదతి ॥ ౪౨ ॥ అద్వైధమనసం యుక్తం శూరం ధీరం విపశ్చితమ్ । న శ్రీః సంత్యజతే నిత్య
మాదిత్యమివ రశ్మయః॥ ౪౩॥ ఆస్తిక్యవ్యవసాయాభ్యాముపాయాద్విస్మయాద్ధియా। సమారభేదనింద్యాత్మా న సోర్థః పరిసీదతి ॥ ౪౪॥ సర్వస్స్వా
ని శుభాశుభాని నియతం కర్మాణి జంతుస్స్వయం గర్భాత్సంప్రతిపద్యతే తదుభయం యత్తేన పూర్వం కృతమ్ । మృత్యుశ్చాపరిహారవాన్ సమగతిః కాలే
న విచ్ఛేదినా దారోశ్చూర్ణమివాశ్మసారవిహితం కర్మాంతికం ప్రాపయేత్ ॥ ౪౫॥ స్వరూపతామాత్మకృతం చ విస్తరం కులాన్వయం ద్రవ్యసమృద్ధిసం
చయమ్। నరో హి సర్వో లభతే యథాకృతం శుభాశుభేనాత్మకృతేన కర్మణా ॥ ౪౬॥ భీష్మః॥ ఇత్యుక్తో జనకో రాజన్ యాథాతథ్యం మనీషిణా। శ్రుత్వా ధ
ర్మవిదాం శ్రేష్ఠః పరాం ముదమవాప హ ॥ ౪౭ ॥ ....*

ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - పరాశరగీతాయాం - ఏకోనత్రిశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః ॥ సత్యం దమం క్షమాం ప్రజ్ఞాం ప్రశంసంతి పితామహ। విద్వాంసో మనుజా లోకే కథమేతన్మతం తవ॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్ర తే వర్తయిష్యేహమితిహా
సం పురాతనమ్ । సాధ్యానామిహ సంవాదం హంసస్య చ యుధిష్ఠిర ॥ ౨॥ హంసో భూత్వాథ సౌవర్ణస్త్వజో నిత్యః ప్రజాపతిః । స వై పర్యేతి లోకాంస్త్రీ
న్ స సాధ్యానుపాగమత్ ॥ ౩॥ సాధ్యాః ॥ శకునే వయం స్మ దేవా వై సాధ్యాస్త్వామనుయుంక్ష్మహే । పృచ్ఛామస్త్వాం మోక్షధర్మం భవాంశ్చ కిల మో
క్షవిత్ ॥ ౪॥ శ్రుతోసి నః పండితో ధీరవాదీ సాధుశబ్దశ్చరతే తే పతత్రిన్। కిం మన్యసే శ్రేష్ఠతమం ద్విజ త్వం కస్మిన్మనస్తే రమతే మహాత్మన్ ॥ ౫॥ తన్నః కా

ర్యంపక్షివరప్రశాధియత్కార్యాణాంమన్యసేశ్రేష్ఠమేకమ్ । యత్కృత్వా వై పురుషఃసర్వబంధైర్విముచ్యతేవిహంగేంద్రేహశీఘ్రమ్॥౬॥హంసః ॥ ఇదంకార్యమమృతాశాఃశృణోమితపోదమఃసత్యమాత్మాభిగుప్తిః। గ్రంథీన్విముచ్యహృదయస్యసర్వాన్ప్రియాప్రియేస్వంవశమానయీత॥ ౭॥నారుంతుదఃస్యాన్ననృశంసవాదీనహీనతఃపరమభ్యాదదీత। యయాస్యవాచాపరఉద్విజేతనతాంవదేదుశతీంపాపలోక్యామ్ ॥ ౮ ॥ వాక్సాయకావదనాన్నిష్పతంతియైరాహతఃశోచతిరాత్ర్యహాని। పరస్యనామర్మసుతేపతంతితాన్పండితోనావసృజేత్పరేషు॥ ౯॥ పరశ్చేదేనమతివాదబాణైర్భృశంవిధ్యేచ్ఛమఏవేహకార్యః । సంరోష్యమాణఃప్రతిహృష్యతేయఃసఆదత్తేసుకృతంవైపరస్య ॥ ౧౦ ॥ క్షేపాయమాణమభిషంగవ్యలీకంనిగృహ్ణాతిజ్వలితంయశ్చమన్యుమ్। అదుష్టచేతాముదితోనసూయుఃసఆదత్తేసుకృతంవైపరేషామ్॥ ౧౧॥ఆక్రుశ్యమాణోనవదామికించిత్క్షమామ్యహంతాడ్యమానశ్చనిత్యమ్। శ్రేష్ఠంహ్యేతద్యత్క్షమామాహురార్యాఃసత్యంతథైవార్జవమానృశంస్యమ్ ॥ ౧౨ ॥ వేదస్యోపనిషత్సత్యంసత్యస్యోపనిషద్దమః । దమస్యోపనిషన్మోక్షఏతత్సర్వానుశాసనమ్॥ ౧౩॥ వాచోవేగంమనసఃక్రోధవేగంవిధిత్సావేగముదరోపస్థవేగమ్ । ఏతాన్వేగాన్యోవిషహేదుదీర్ణాన్తంమన్యేహంబ్రాహ్మణంవైమునించ॥ ౧౪॥ అక్రోధనఃక్రుధ్యతాంవైవిశిష్టస్తథాతితిక్షురతితిక్షోర్విశిష్టః। అమానుషాన్మానుషోవైవిశిష్టస్తథాజ్ఞానాద్జ్ఞానవిద్వైవిశిష్టః॥౧౫॥ ఆక్రుశ్యమాణోనాక్రుశ్యేన్మన్యురేనంతితిక్షతః। ఆక్రోష్టారంనిర్దహతిసుకృతంచాస్యవిందతి॥ ౧౬॥ యోనాత్యుక్తఃప్రాహరూక్షంప్రియంవాయోవాహతోనప్రతిహంతిధైర్యాత్ । పాపంచయోనేచ్ఛతితస్యహంతుస్తస్యేహదేవాఃస్పృహయంతినిత్యమ్ ॥ ౧౭॥ పాపీయసఃక్షమేతైవశ్రేయసఃసదృశస్యచ। విమానితోహతోత్క్రుష్టఏవంసిద్ధింగమిష్యతి ॥ ౧౮ ॥ సదాహమార్యాన్నిభృతోప్యుపాసేనమేవిధిత్సోత్సహతేనరోషః । నచాప్యహంలిప్సమానఃపరైమినచైవకించిద్విషయేణయామి॥ ౧౯ ॥ నాహంశప్తఃప్రతిశపామికంచిద్దమంద్వారంహ్యమృతస్యేహవేద్మి । గుహ్యంబ్రహ్మతదిదంవోబ్రవీమినమానుషాత్శ్రేష్ఠతరంహికించిత్ ॥౨౦॥ నిర్ముచ్యమానఃపాపేభ్యోఘనేభ్యఇవచంద్రమాః । విరజాఃకాలమాకాంక్షన్ధీరోధైర్యేణసిధ్యతి॥ ౨౧॥ యఃసర్వేషాంభవతిహ్యర్చనీయఉత్సేధనస్తంభఇవాభిజాతః। యస్మైవాచంసుప్రసన్నాంవదంతిసవైదేవాన్గచ్ఛతిసంయతాత్మా॥ ౨౨॥ నతథావక్తుమిచ్ఛంతికళ్యాణాత్పురుషేగుణాత్। యథైషాంవక్తుమిచ్ఛంతినైర్గుణ్యమనుయోజకాః॥ ౨౩ ॥ యస్యవాఙ్మనసీగుప్తేసమ్యక్ప్రణిహితేసదా। వేదాస్తపశ్చత్యాగశ్చసఇదంసర్వమాప్నుయాత్ ॥౨౪॥ ఆక్రోశనావమానాభ్యాంనాబుధాన్గర్హయేద్బుధః । తస్మాన్నవర్ధయేదన్యంనచాత్మానంవిహింసయేత్ ॥ ౨౫॥ అమృతస్యేవసంతృప్యేదవమానస్యపండితః। సుఖంహ్యవమతఃశేతేయోవమంతాసనశ్యతి॥౨౬॥ యత్క్రోధనోయజతియద్దదాతియద్వాతపస్తప్యతియజ్జుహోతి। వైవస్వతస్తద్ధరతేస్యసర్వంమోఘఃశ్రమోభవతిహిక్రోధనస్య॥ ౨౭ ॥ చత్వారియస్యద్వారాణిసుగుప్తాన్యమరోత్తమాః। ఉపస్థముదరంహస్తౌవాక్చతుర్థీసధర్మవిత్ ॥ ౨౮ ॥ సత్యందమంహ్యార్జవమానృశంస్యంధృతింతితిక్షామతిసేవమానః। స్వాధ్యాయనిత్యోస్పృహయన్పరేషామేకాంతశీల్యూర్ధ్వగతిర్భవేత్సః॥ ౨౯ ॥ సర్వాంశ్చైనాననుచరన్వత్సవచ్చతురస్తనాత్ । నపావనతమంకించిత్సత్యాదధ్యగమంక్వచిత్ ॥ ౩౦ ॥ ఆచక్షేహంమానుషేభ్యోదేవేభ్యఃప్రతిసంచరన్ । సత్యంస్వర్గస్యసోపానంపారావారస్యనౌరివ॥ ౩౧॥ యాదృశైస్సన్నివసతియాదృశాంశ్చోపసేవతే। యాదృగిచ్ఛేచ్చభవితుంతాదృగ్భవతిపూరుషః ॥ ౩౨ ॥ యదిసంతంసేవతియద్యసంతంతపస్వినంయదివాస్తేనమేవ। వాసోయథారంగవశంప్రయాతితథాసతేషాంవశమభ్యుపైతి॥ ౩౩॥ సదాదేవాఃసాధుభిఃసంవదంతేనమానుషంవిషయంయాంతిద్రష్టుమ్ । నేందుస్సమఃస్యాదసమోహివాయురుచ్చావచంవిషయంయస్సవేద॥ ౩౪ ॥ అదుష్టంవర్తమానేతుహృదయాంతరపూరుషే। తేనైవదే

వాఃప్రియంతేసతాంమార్గస్థితేనవై॥ ౩౫॥ శిశ్నోదరేయేనిరతాఃసదైవస్తేనానరావాక్పరుషాశ్చనిత్యమ్। అపేతదోషానపితాన్విదిత్వాదూరాద్దేవాఃసంపరివర్జయంతి॥౩౬॥నవై దేవాహీనసత్వేనతోష్యాఃసర్వాశినాదుష్కృతకర్మణావా। సత్యవ్రతాయేతునరాఃకృతజ్ఞాధర్మేరతాస్తైఃసహశంభజంతే ॥ ౩౭ ॥ అవ్యాహృతంవ్యాహృతాచ్ఛ్రేయఆహుఃసత్యంవదేద్వ్యాహృతంతద్ద్వితీయమ్।ధర్మంవదేద్వ్యాహృతంతత్తృతీయంప్రియంవదేద్వ్యాహృతంతచ్చతుర్థమ్॥౩౮॥ సాధ్యాః॥ కేనాయమావృతోలోకఃకేనవానప్రకాశతే। కేనత్యజతిమిత్రాణికేనస్వర్గంనగచ్ఛతి॥ ౩౯ ॥ హంసః॥ అజ్ఞానేనావృతోలోకోమాత్సర్యాన్నప్రకాశతే। లోభాత్త్యజతిమిత్రాణిసంగాత్స్వర్గంనగచ్ఛతి॥ ౪౦॥సాధ్యాః॥ కఃస్విదేకోరమతేబ్రాహ్మణానాంకఃస్విదేకోబహుభిర్జోషమాస్తే। కఃస్విదేకోబలవాన్దుర్బలోపికఃస్విదేషాంకలహంనాన్వవైతి॥ ౪౧॥ హంసః॥ప్రాజ్ఞఏకోరమతేబ్రాహ్మణానాంప్రాజ్ఞశ్చైకోబహుభిర్జోషమాస్తే। ప్రాజ్ఞఏకోబలవాన్దుర్బలోపిప్రాజ్ఞఏషాంకలహంనాన్వవైతి॥౪౨॥ సాధ్యాః॥ కింబ్రాహ్మణానాందేవత్వంకించసాధుత్వముచ్యతే। అసాధుత్వంచకింతేషాంకిమేషాంమానుషంమతమ్॥ ౪౩॥ హంసః॥ స్వాధ్యాయఏషాందేవత్వంవ్రతంసాధుత్వముచ్యతే। అసాధుత్వంపరీవాదోమృత్యుర్మానుష్యముచ్యతే ॥ ౪౪ ॥ భీష్మః॥ సంవాదఇత్యయంశ్రేష్ఠఃసాధ్యానాంపరికీర్తితః । క్షేత్రంవైకర్మణాంయోనిః...*

సద్భావఃసత్యముచ్యతే॥౪౫॥...

ఇతి- శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- హంసగీతాయాం- త్రిశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥సాంఖ్యేయోగేచమేతాతవిశేషంవక్తుమర్హసి। తవధర్మజ్ఞసర్వంహివిదితంకురుసత్తమ॥౧॥ భీష్మః॥ సాంఖ్యాస్సాంఖ్యంప్రశంసంతియోగాయోగంద్విజాతయః। వదంతికారణంశ్రేష్ఠంస్వపక్షోద్భావనాయవై॥౨॥ అనీశ్వరఃకథంముచ్యేదిత్యేవంశత్రుకర్షణ।వదంతికారణంశ్రైష్ఠ్యంయోగాస్సమ్యఙ్మనీషిణః॥౩॥ వదంతికారణంచేదంసాంఖ్యాస్సమ్యగ్ద్విజాతయః। విజ్ఞాయేహగతీస్సర్వావిరక్తోవిషయేషుయః॥౪॥ ఊర్ధ్వంసదేహాత్సువ్యక్తంవిముచ్యేదితినాన్యథా। ఏతదాహుర్మహాప్రాజ్ఞాఃసాంఖ్యంవైమోక్షదర్శనమ్॥౫॥ స్వపక్షేకారణంగ్రాహ్యంసమమేవచనంహితమ్। శిష్టానాంహిమతంగ్రాహ్యంత్వద్విధైశ్శిష్టసమ్మతైః॥౬॥ ప్రత్యక్షహేతవోయోగాఃసాంఖ్యాశ్శాస్త్రవినిశ్చయాః।ఉభేచైతేమతేతత్త్వేమమతాతయుధిష్ఠిర॥౭॥ ఉభేచైతేమతేజ్ఞానేనృపతేశిష్టసమ్మతే।అనుష్ఠితేయథాశాస్త్రంయేనతాంపరమాంగతిమ్॥౮॥ తుల్యంశౌచంతపోయుక్తందయాభూతేషుచానఘ।వ్రతానాంధారణంతుల్యందర్శనంనసమంతయోః॥౯॥ యుధిష్ఠిరః ॥ యదితుల్యంవ్రతంశౌచందయాచాత్రఫలంతథా।నతుల్యందర్శనంకస్మాత్తన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧౦॥భీష్మః॥ రాగంమోహంతథాస్నేహంకామంక్రోధంచకేవలమ్। యోగాచ్ఛిత్వాతతోదోషాన్పంచైతాన్ప్రాప్నువంతితమ్॥౧౧॥ యథైవానిమిషాఃస్థూలాజాలంఛిత్త్వాపునర్జలమ్ । ప్రాప్నువంతితథాయోగాస్తత్పదంవీతకల్మషాః॥ ౧౨॥తథైవవాగురాంఛిత్త్వాబలవంతోయథామృగాః। ప్రాప్నుయుర్విమలంమార్గంవిముక్తాస్సర్వబంధనైః॥౧౩॥లోభజానితథారాజన్బంధనానిబలాన్వితాః। ఛిత్త్వాయోగాఃపరంమార్గంగచ్ఛంతివిమలంశివమ్॥౧౪॥అబలాశ్చమృగారాజన్వాగురాసుతథాపరే।వినశ్యంతినసందేహస్తద్వద్యోగబలాదృతే॥ ౧౫॥బలహీనాశ్చకౌంతేయయథాజాలంగతాఝషాః। వధంగచ్ఛంతిరాజేంద్రయోగాస్తద్వత్సుదుర్బలాః॥౧౬॥ యథాచశకునాస్సూక్ష్మంప్రాప్యజాలమరిందమ। తత్రసక్తావిపద్యంతేముచ్యంతేచబలాన్వితాః॥౧౭॥కర్మజైర్బంధనైర్బద్ధాస్తద్వద్యోగాఃపరంతప।అబలావైవినశ్యంతిముచ్యంతేచబలాన్వితాః॥ ౧౮॥అల్పకశ్చయథారాజన్వహ్నిశ్శామ్యతిదుర్బలః। ఆక్రాంతఇంధనైఃస్థూలైస్తద్వద్యోగోబలఃప్రభో॥౧౯॥సఏవచయదారాజన్వహ్నిర్జాతబలఃపునః। సమీరణగతఃక్షిప్రందహేత్కృత్స్నాంమహీమపి॥ ౨౦॥ తద్వజ్జాతబలోయోగీదీప్తతేజామహాబలః।అంతకాలఇవాదిత్యఃకృత్స్నంసంశోషయేజ్జగత్ ॥౨౧॥దుర్బలశ్చ

యథా రాజన్ స్రోతసా హ్రియతె నరః। బలహీనస్తథా యోగీ విషయైర్హ్రియతె వశః॥౨౨॥ తదేవ చ మహాస్రోతో విష్టంభయతి వారణః। తద్వద్యోగబలం ల
బ్ధ్వా వ్యూహతె విషయాన్ బహూన్॥౨౩॥ విశంతి చావశాః పార్థ యోగాద్యోగబలాన్వితాః। ప్రజాపతీనృషీన్ దేవాన్ మహాభూతాని చేశ్వరాః॥౨౪॥
న యమో నాంతకః క్రుద్ధో న మృత్యుర్భీమవిక్రమః। ఈశతె నృపతె సర్వే యోగస్యామితతేజసః॥౨౫॥ ఆత్మనాం చ సహస్రాణి బహూని భరతర్షభ। యో
గః కుర్యాద్బలం ప్రాప్య తైశ్చ సర్వైర్మహీం చరేత్॥ ౨౬॥ ప్రాప్నుయాద్విషయాన్ కశ్చిత్పునశ్చోగ్రం తపశ్చరేత్। సంక్షిపేచ్చ పునస్తాత సూర్యస్తే
జోగుణానివ॥౨౭॥ బలస్థస్య హి యోగస్య బంధనేశస్య పార్థివ। విమోక్షే ప్రభవిష్ణుత్వముపపన్నమసంశయమ్॥ ౨౮॥ బలాని యోగప్రాప్తాని మయైతా
ని విశాంపతె। నిదర్శనార్థం సూక్ష్మాణి వక్ష్యామి చ పునస్తవ॥౨౯॥ ఆత్మనశ్చ సమాధానే ధారణాం ప్రతి వా విభో। నిదర్శనాని సూక్ష్మాణి శృణు మే భరత
ర్షభ॥౩౦॥ అప్రమత్తో యథా ధన్వీ లక్ష్యం హంతి సమాహితః। యుక్తస్సమ్యక్తథా యోగీ మోక్షం ప్రాప్నోత్యసంశయమ్॥ ౩౧॥ స్నేహపూర్ణే యథా పా
త్రె మన ఆధాయ నిశ్చలమ్। పురుషో యుక్త ఆరోహేత్సోపానం యుక్తమానసః॥౩౨॥ యుక్తస్తథాయమాత్మానం యోగః పార్థివ నిశ్చలమ్। కరోత్యమల
మాత్మానం భాస్కరోపమదర్శనమ్॥ ౩౩॥ యథా చ నావం కౌంతెయ కర్ణధారస్సమాహితః। మహార్ణవగతాం శీఘ్రం నయేత్పార్థివసత్తమ॥౩౪॥
తద్వదాత్మసమాధానం యుక్త్వా యోగేన తత్త్వవిత్। దుర్గమం స్థానమాప్నోతి హిత్వా దేహమిమం నృప॥౩౫॥ సారథిశ్చ యథా యుక్త్వా సదశ్వాన్ సు
సమాహితః। దెశమిష్టం నయత్యాశు ధన్వినం పురుషర్షభమ్॥ ౩౬ ॥ తథైవ నృపతె యోగీ ధారణాసు సమాహితః। ప్రాప్నోత్యాశు పరం స్థానం లక్ష్యం ము
క్త ఇవాశుగః॥౩౭॥ ప్రవేశ్యాత్మని చాత్మానం యోగీ తిష్ఠతి యోచలః। పాపం హంతి పునీతానాం పదమాప్నోతి సోజరమ్॥౩౮॥ నాభ్యాం కంఠే చ శీర్షే చ హృది
వక్షసి పార్శ్వయోః। దర్శనె శ్రవణె చాపి ఘ్రాణె చామితవిక్రమః॥ ౩౯॥ స్థానేష్వేతేషు యో యోగీ మహావ్రతసమాహితః। ఆత్మనా సూక్ష్మమాత్మానం
యుంక్తె సమ్యగ్విశాంపతె॥౪౦॥ స శీఘ్రమచలప్రఖ్యం కర్మ దగ్ధ్వా శుభాశుభం। ఉత్తమం యోగమాస్థాయ యదీచ్ఛతి విముచ్యతె॥౪౧॥ యుధిష్ఠిరః॥ ఆహా
రాన్ కీదృశాన్ కృత్వా కాని జిత్వా చ భారత। యోగీ బలమవాప్నోతి తద్భవాన్ వక్తుమర్హతి॥౪౨॥ భీష్మః॥ కణానాం భక్షణె యుక్తః పిణ్యాకస్య చ భారత।
స్నేహానాం వర్జనె యుక్తో యోగీ బలమవాప్నుయాత్॥౪౩॥ భుంజానో యావకం రూక్షం దీర్ఘకాలమరిందమ। ఎకాహారో విశుద్ధాత్మా యోగీ బలమవా
ప్నుయాత్। పక్షాన్మాసానృతూంశ్చిత్రాన్ సంవత్సరానహస్తథా। అపః పీత్వా పయోమిశ్రా యోగీ బలమవాప్నుయాత్॥ అఖండమపి వా మాంసం సత
తం మనుజేశ్వర। ఉపోష్య సమ్యక్శుద్ధాత్మా యోగీ బలమవాప్నుయాత్॥౪౬॥ కామం జిత్వా తథా క్రోధం శీతోష్ణం వర్షమేవ చ । భయం శోకం తథా శ్వా
సం పౌరుషాన్ విషయాంస్తథా॥౪౭॥ అరతిం దుర్జయాం చైవ ఘోరాం తృష్ణాం చ పార్థివ। స్పర్శం నిద్రాం తథా తంద్రాం దుర్జయాం నృపసత్తమ॥ ౪౮॥
దీపయంతి మహాత్మానః సూక్ష్మమాత్మానమాత్మనా । వీతరాగా మహాప్రజ్ఞా ధ్యానాధ్యయనసంపదా॥౪౯ ॥ దుర్గస్త్వేష మహాపంథా బ్రాహ్మణానాం
విపశ్చితామ్। యః కశ్చిద్వ్రజతి హ్యస్మిన్ క్షేమేణ భరతర్షభ॥౫౦॥ యథా కశ్చిద్వనం ఘోరం బహుసర్పసరీసృపమ్। శ్వభ్రవత్తోయహీనం చ దుర్గ
మం బహుకంటకమ్॥ ౫౧॥ అభక్తమటవీప్రాయం దావదగ్ధమహీరుహమ్। పంథానం తస్కరాకీర్ణం క్షేమేణాభిపతెద్యువా॥ ౫౨॥ యోగమార్గం త
థాసాద్య యః కశ్చిద్వ్రజతె ద్విజః। క్షేమేణోపరమేన్మార్గాద్బహుదోషో హి స స్మృతః ॥ ౫౩॥ సుస్థేయం క్షురధారాసు నిశితాసు మహీపతె। ధార
ణాసు తు యోగస్య దుఃస్థేయమకృతాత్మభిః॥౫౪॥ విపన్నా ధారణాస్తాత నయంతి న శుభాం గతిమ్। నేతృహీనా యథా నావః పురుషానర్ణవే నృప॥౫౫॥ య
స్తు తిష్ఠతి కౌంతెయ ధారణాసు యథావిధి। మరణం జన్మ దుఃఖం చ సుఖం చ స విముంచతి॥ ౫౬॥ నానాశాస్త్రేషు నిష్పన్నం యోగేష్విదముదాహృతమ్। ప

రంయోగస్యయత్కృత్యంనిశ్చితంతద్ద్విజాతిషు॥౫౭॥ పరంహితద్బ్రహ్మనుయంమహాత్మాన్బ్రహ్మాణమీశంవరదంచవిష్ణుమ్ । భవంచధర్మంషడాననంచయద్బ్రహ్మపుత్రాంశ్చమహానుభావాన్॥౫౮॥ తమశ్చకష్టంసుమహద్రజశ్చసత్త్వంచశుద్ధంప్రకృతింపరాంచ । సిద్ధించదేవీంవరుణస్యపత్నీంతేజశ్చకృత్స్నంసుమహచ్చధైర్యమ్॥౫౯॥ తారాధిపంఖేవిమలంసతారంవిశ్వాంశ్చదేవానురగాన్పితౄంశ్చ । శైలాంశ్చకృత్స్నానుదధీంశ్చఘోరానుదీర్యసర్వాన్సవనాన్ఘనాంశ్చ॥౬౦॥ నాగాన్నగాన్యక్షగణాన్దిశశ్చగంధర్వసంఘాన్పురుషాన్స్త్రియశ్చ। పరస్పరంప్రాప్యమహాన్మహాత్మావిశేతయోగీనచిరాద్విముక్తః ॥౬౧॥ కథాచయేయంనృపతేప్రసక్తాదేవేమహావీర్యమతౌశుభేయమ్। యోగీససర్వానభిభూయమర్త్యాన్నారాయణాత్మాకురుతేమహాత్మా ॥౬౨॥ ....*

ఇతిశాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - యోగివిధిః - ఏకాధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥సమ్యక్త్వయాయంనృపతేవర్ణితశ్శిష్టసమ్మతః। యోగమార్గోయథాన్యాయంశిష్యాయేహహితైషిణా॥౧॥ సాంఖ్యేత్విదానీంకార్త్స్న్యేనవిధింప్రబ్రూహిపృచ్ఛతే। త్రిషులోకేషుయద్జ్ఞానంసర్వంతద్విదితంహితే॥౨॥ భీష్మః॥శృణుమేత్వమిదంసూక్ష్మంసాంఖ్యానాంవిదితాత్మనామ్। విహితంయతిభిస్సర్వైఃకపిలాదిభిరీశ్వరైః॥౩॥యస్మిన్నవిభ్రమాఃకేచిద్దృశ్యంతేమనుజర్షభ। గుణాశ్చయస్మిన్బహవోదోషహానిశ్చకేవలా॥౪॥ జ్ఞానేనపరిసంఖ్యాయసదోషాన్విషయాన్నృప। మానుషాన్దుర్జయాన్కృత్స్నాన్పైశాచాన్విషయాంస్తథా॥౫॥ రాక్షసాన్విషయాన్జ్ఞాత్వాయక్షాణాంవిషయాంస్తథా। విషయానౌరగాన్జ్ఞాత్వాగాంధర్వవిషయాంస్తథా॥౬॥ పితౄణాంవిషయాన్జ్ఞాత్వాతిర్యక్షుచరతాంనృప। సుపర్ణవిషయాన్జ్ఞాత్వామరుతాంవిషయాంస్తథా॥౭॥ రాజర్షివిషయాన్జ్ఞాత్వాబ్రహ్మర్షివిషయాంస్తథా। ఆసురాన్విషయాన్జ్ఞాత్వావైశ్వదేవాంస్తథైవచ॥౮॥ దేవర్షివిషయాన్జ్ఞాత్వాయోగానామపిచేశ్వరాన్। ప్రజాపతీనాంవిషయాన్బ్రహ్మణోవిషయాంస్తథా॥౯॥ ఆయుషశ్చపరంకాలంలోకేవిజ్ఞాయతత్త్వతః। సుఖస్యచపరంతత్త్వంవిజ్ఞాయవదతాంవర॥౧౦॥ ప్రాప్తేకాలేచయద్దుఃఖంసతతంవిషయైషిణామ్। తిర్యక్షుపతతాందుఃఖంపతతాంనరకేచయత్ ॥౧౧॥ స్వర్గస్యచగుణాన్కృత్స్నాన్దోషాన్సర్వాంశ్చభారత। వేదవాదేపియేదోషాగుణాయేచాపివైదికాః॥౧౨॥జ్ఞానయోగేచయేదోషాగుణాయోగేచయేనృప। సాంఖ్యజ్ఞానేచయేదోషాస్తథైవచగుణానృప॥౧౩॥సత్త్వందశగుణంజ్ఞాత్వారజోనవగుణంతథా। తమశ్చాష్టగుణంజ్ఞాత్వాబుద్ధింసప్తగుణాంతథా॥౧౪॥ షడ్గుణంచమనోజ్ఞాత్వానభఃపంచగుణంతథా। బుద్ధించతుర్గుణాంజ్ఞాత్వాతమశ్చత్రిగుణంతథా॥౧౫॥ద్విగుణంచరజోజ్ఞాత్వాసత్త్వమేకగుణంపునః। మార్గంవిజ్ఞాయతత్త్వేనప్రలయేప్రేక్షణేతథా॥ ౧౬॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నాఃకారణైర్భావితాశ్శుభాః। ప్రాప్నువంతిశుభంమోక్షంసూక్ష్మాఇవనభఃపరమ్॥౧౭॥ రూపేణదృష్టింసంయుక్తాంఘ్రాణంగంధగుణేనచ। శబ్దేసక్తంతథాశ్రోత్రంజిహ్వాంరసగుణేషుచ॥౧౮॥తనుంస్పర్శేతథాసక్తాంవాయుంనభసిచాశ్రితమ్। మోహంతమసిసంయుక్తంలోభమర్థేషుసంశ్రితమ్॥౧౯॥విష్ణుంక్రాంతేబలేశక్రంకోష్ఠేసక్తంతథానలమ్। అప్సుదేవీంసమాసక్తామాపస్తేజసిసంశ్రితాః॥౨౦॥ తేజోవాయౌతుసంసక్తంవాయుంనభసిచాశ్రితమ్। నభోమహతిసంయుక్తంమహద్బుద్ధౌచసంశ్రితమ్। ౨౧॥బుద్ధింతమసిసంసక్తాంతమోరజసిసంశ్రితమ్। రజస్సత్త్వేతథాసక్తంసత్త్వంసక్తంతథాత్మని॥౨౨॥సక్తమాత్మానమీశేచదేవేనారాయణేతథా। దేవంమోక్షేచసంసక్తంమోక్షంసక్తంతునక్వచిత్ ॥ ౨౩॥ జ్ఞాత్వాసత్త్వగుణందేహంవృతంషోడశభిర్గుణైః। స్వభావంచేతనాంచైవజ్ఞాత్వాదేహసమాశ్రితే॥౨౪॥మధ్యస్థమేకమాత్మానంపాపంయస్మిన్నవిద్యతే। ద్వితీయంకర్మవిజ్ఞాయనృపతేవిషయైషిణామ్॥౨౫॥ ఇంద్రియాణీంద్రియార్థాంశ్చసర్వానాత్మనిసంశ్రితాన్। దుర్లభత్వంచమోక్షస్యవిజ్ఞాయశ్రుతిపూర్వకమ్॥౨౬॥ప్రాణాపానౌసమానంచవ్యానోదానౌచతత్త్వతః। అధశ్చైవానిలం

జ్ఞాత్వా ప్రవహం చానిలం పునః॥౨౭॥ సప్త వాతాంస్తథా జ్ఞాత్వా సప్తధా విహితాన్ పునః । ప్రజాపతీనృషీంశ్చైవ మార్గాంశ్చైవ బహూన్ వరాన్॥౨౮॥ సప్తర్షీంశ్చ బహూన్ జ్ఞాత్వా రాజర్షీంశ్చ పరంతప।సురర్షీన్మహతశ్చాన్యాన్ బ్రహ్మర్షీన్ సూర్యసన్నిభాన్॥౨౯॥ఐశ్వర్యాచ్చ్యవితాన్ దృష్ట్వా కాలేన మహతా నృప। మహతాం భూతసంఘానాం శ్రుత్వా నాశం చ పార్థివ॥౩౦॥గతిం చాప్యశుభాం జ్ఞాత్వా నృప తే పాపకర్మణామ్ । వైతరణ్యాం చ యద్దుఃఖం పతితానాం యమక్షయే॥౩౧॥ యోనీషు చ విచిత్రాసు సంసారానశుభాంస్తథా।జఠరే చాశుభే వాసం శోణితోదకభాజనే॥౩౨॥శ్లేష్మమూత్రపురీషే చ తీవ్రగంధసమన్వితే। శుక్రశోణితసంఘాతే మజ్జాస్నాయుపరిగ్రహే॥౩౩॥ శిరాశతసమాకీర్ణే నవద్వారపురేశుచౌ।విజ్ఞాయ హితమాత్మనం యోగాంశ్చ వివిధాన్నృప॥ ౩౪॥తామసానాం చ జంతూనాం రమణీయావృతాత్మనాం।సాత్త్వికానాం చ జంతూనాం కుత్సితం భరతర్షభ॥౩౫॥ గర్హితం మహతామర్థే సాంఖ్యానాం విదితాత్మనామ్।ఉపప్లవాంస్తథా ఘోరాన్ శశినస్తేజసస్తథా॥౩౬॥తారాణాం పతనం దృష్ట్వా నక్షత్రాణాం చ పర్యయమ్।ద్వంద్వానాం విప్రయోగం చ విజ్ఞాయ కృపణం నృప॥ ౩౭॥ అన్యోన్యభక్షణం దృష్ట్వా భూతానామపి చాశుభమ్ । బాల్యే మోహం చ విజ్ఞాయ క్షయం దేహస్య చాశుభమ్॥౩౮॥ రాగే మోహే చ సంప్రాప్తే క్వచిత్సత్త్వం సమాశ్రితమ్। సహస్రేషు నరః కశ్చిత్ మోక్షబుద్ధిం సమాశ్రితః ॥ ౩౯॥ దుర్లభత్వం చ మోక్షస్య విజ్ఞాయ శ్రుతిపూర్వకమ్। బహుమానమలబ్ధేషు లబ్ధే మధ్యస్థతాం పునః॥౪౦॥ విషయాణాం చ దౌరాత్మ్యం విజ్ఞాయ నృప తే పునః । గతాసూనాం చ కౌంతేయ దేహాన్ దృష్ట్వా తథాశుభాన్॥౪౧॥వాసం కులేషు జంతూనాం దుఃఖం విజ్ఞాయ భారత బ్రహ్మఘ్నానాం గతిం జ్ఞాత్వా పతితానాం సుదారుణామ్॥౪౨॥ సురాపానే చ సక్తానాం బ్రాహ్మణానాం దురాత్మనామ్। గురుదారప్రసక్తానాం గతిం విజ్ఞాయ చాశుభామ్॥ ౪౩॥ జననీషు చ వర్తంతే యే న సమ్యగ్యుధిష్ఠిర। సదేవకేషు లోకేషు యే న వర్తంతి మానవాః॥౪౪॥ తేన జ్ఞానేన విజ్ఞాయ గతిం చాశుభకర్మణామ్ । తిర్యగ్యోనిగతానాం చ విజ్ఞాయ గతయః పృథక్॥౪౫॥ వేదవాదాంస్తథా చిత్రానృతూనాం పర్యయాంస్తథా । క్షయం సంవత్సరాణాం చ మాసానాం చ క్షయం తథా॥ ౪౬॥ పక్షక్షయం తథా దృష్ట్వా దివసానాం చ సంక్షయమ్।క్షయం వృద్ధిం చ చంద్రస్య దృష్ట్వా ప్రత్యక్షతస్తథా॥ ౪౭॥ వృద్ధిం దృష్ట్వా సముద్రాణాం క్షయం తేషాం తథా పునః। క్షయం ధనానాం దృష్ట్వా చ పునర్వృద్ధిం తథైవ చ॥౪౮॥ సంయోగానాం క్షయం దృష్ట్వా యుగానాం చ విశేషతః। క్షయం చ దృష్ట్వా శైలానాం క్షయం చ సరితాం తథా॥౪౯॥వర్ణానాం చ క్షయం దృష్ట్వా క్షయాంతం చ పునః పునః। జరాం మృత్యుం తథా జన్మ దృష్ట్వా దుఃఖాని చైవ హ॥ ౫౦॥ దేహదోషాంస్తథా జ్ఞాత్వా తేషాం దుఃఖం చ తత్త్వతః। దేహవిప్లవతాం చైవ సమ్యగ్విజ్ఞాయ తత్త్వతః।౫౧॥ఆత్మదోషాంశ్చ విజ్ఞాయ సర్వానాత్మని సంశ్రితాన్।స్వదేహోత్థితాన్ గంధాంస్తథా విజ్ఞాయ చాశుభాన్॥౫౨॥ యుధిష్ఠిరః॥ కాన్ స్వగాత్రోద్భవాన్ దోషాన్ పశ్యస్యమితవిక్రమ।ఏతన్మే సంశయం కృత్స్నం వక్తుమర్హసి తత్త్వతః॥౫౩॥ భీష్మః॥ పంచ దోషాన్ ప్రభో దేహే ప్రవదంతి మనీషిణః । మార్గజ్ఞాః కాపిలాః సాంఖ్యాః శృణు తానరిసూదన॥ ౫౪॥ కామక్రోధౌ భయం నిద్రా పంచమః శ్వాస ఉచ్యతే।ఏతే దోషాః శరీరేషు దృశ్యంతే సర్వదేహినామ్॥౫౫॥ ఛిందంతి క్షమయా క్రోధం కామం సంకల్పవర్జనాత్। సత్త్వసంసేవనాన్నిద్రామప్రమాదాద్భయం తథా॥౫౬॥ ఛిందంతి పంచమం శ్వాసమల్పాహారతయా నృప। గుణాన్ గుణశతైర్జ్ఞాత్వా దోషాన్ దోషశతైరపి॥౫౭॥ హేతూన్ హేతుశతైశ్చిత్రైశ్చిత్రాన్ విజ్ఞాయ తత్త్వతః। అపాం ఫేనోపమం లోకం విష్ణోర్మాయాశతైర్వృతమ్॥౫౮॥ చిత్రభిత్తిప్రతీకాశం నలసారమనర్థకమ్। తమఃశ్వభ్రనిభం దృష్ట్వా వర్షబుద్బుదసన్నిభమ్॥ ౫౯ ॥ నాశప్రాయం సుఖాద్ధీనం నాశోత్తరమిహావశమ్। రజస్తమసి సంలగ్నం పంకే ద్విపమివావశమ్॥౬౦॥ సాంఖ్యా రాజన్ మహాప్రాజ్ఞాస్త్యక్త్వా స్నేహం ప్రజాకృతమ్। జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యేన వ్యాపినా మహతా నృప॥౬౧॥

రాజసానశుభాన్గంధాంస్తామసాంశ్చతథావిధాన్। పుణ్యాంశ్చసాత్వికాన్గంధాన్స్పర్శజాన్దేహసంశ్రితాన్॥ ౬౨॥ ఛిత్వాశుజ్ఞానశస్త్రేణత
పోదండేనభారత। తతోదుఃఖోదకంఘోరంచింతాశోకమహాహ్రదమ్॥ ౬౩॥ వ్యాధిమృత్యుమహాగ్రాహంమహాభయమహోరగమ్। తమఃకూర్మం
రజోమీనంప్రజ్ఞయాసంతరంత్యుత॥ ౬౪॥ స్నేహపంకజరాదుర్గంజ్ఞానద్వీపమరిందమ। కర్మాగాధంసత్యతీరంస్థితవ్రతమరిందమ॥ ౬౫॥ హింసాశీ
ఘ్రమహావేగంనానారససమాకరమ్। నానాప్రీతిమహారత్నందుఃఖజ్వరసమీరణమ్॥ ౬౬॥ శోకతృష్ణామహావర్తంతీక్ష్ణవ్యాధిమహాగజమ్। అస్థిసంఘా
తసంఘట్టంశ్లేష్మఫేనమరిందమ॥ ౬౭॥ దానముక్తాకరంఘోరంశోణితహ్రదవిద్రుమమ్। హసితోత్క్రుష్టనిర్ఘోషంనానాజ్ఞానసుదుస్తరమ్॥ ౬౮॥ రోద
నాశ్రుమలక్షారంసంగత్యాగపరాయణమ్। పునరాజన్మలోకౌఘంపుత్రబాంధవపత్తనమ్॥ ౬౯॥ అహింసాసత్యమర్యాదంప్రాణత్యాగమహోర్మి
ణమ్। వేదాంతగమనద్వీపంసర్వభూతదయోదధిమ్॥ ౭౦॥ మోక్షదుర్లభవిషయంబడబాముఖసాగరమ్। తరంతియతయఃసిద్ధాజ్ఞానయోగేనభార
త॥ ౭౧॥ తీర్త్వాచదుస్తరంజన్మవిశంతివిమలంనభః। తతస్తాన్సుకృతీన్సాంఖ్యాన్సూర్యోవహతిరశ్మిభిః॥ ౭౨॥ పద్మతంతువదావిశ్యప్రవహన్విష
యాన్నృప। తత్రతాన్ప్రవహోవాయుఃప్రతిగృహ్ణాతిభారత॥ ౭౩॥ వీతరాగాన్యతీన్సిద్ధాన్వీర్యయుక్తాంస్తపోధనాన్। సూక్ష్మఃశీతఃసుగంధీచ
సుఖస్పర్శశ్చభారత॥ ౭౪॥ సప్తానాంమరుతాంశ్రేష్ఠోలోకాన్గచ్ఛతియఃశుభాన్। సతాన్వహతికౌంతేయనభసఃపరమాంగతిమ్॥ ౭౫॥ నభోవహతి
లోకేశరజసఃపరమాంగతిమ్। రజోవహతిరాజేంద్రసత్వస్యపరమాంగతిమ్॥ ౭౬॥ సత్వంవహతిశుద్ధాత్మన్పరంనారాయణంప్రభుమ్। ప్రభుర్వహ
తిశుద్ధాత్మాపరమాత్మానమాత్మనా॥ ౭౭॥ పరమాత్మానమాసాద్యతద్భూతాయతనామలాః। అమృతత్వాయకల్పంతేననివర్తంతివావిభో॥ ౭౮॥ ప
రమాసాగతిఃపార్థనిర్ద్వంద్వానాంమహాత్మనామ్। సత్యార్జవరతానాంవైసర్వభూతదయావతామ్॥ ౭౯॥ యుధిష్ఠిరః॥ స్థానముత్తమమాసాద్య
భగవంతంస్థిరవ్రతాః। ఆజన్మమరణంవాతేస్మరంత్యుతనవానఘ॥ ౮౦॥ యదత్రతథ్యంతన్మేత్వంయథావద్వక్తుమర్హసి। త్వదృతేపురుషంనాన్యంప్ర
ష్టుమర్హామికౌరవ॥ ౮౧॥ మోక్షదోషోమహానేషప్రాప్యసిద్ధిగతానృషీన్। యదితత్రైవవిజ్ఞానేవర్తంతేయతయఃపరే॥ ౮౨॥ ప్రవృత్తిలక్షణంధర్మం
పశ్యామిపరమంనృప। మగ్నస్యహపరరిజ్ఞానంకింతుదుఃఖతరంభవేత్॥ ౮౩॥ భీష్మః॥ యథాన్యాయంత్వయాతాతప్రశ్నఃపృష్టస్సుసంకటః। బుధానామ
పిసంమోహఃప్రశ్నేస్మిన్భరతర్షభ॥ ౮౪॥ అత్రాపితత్వంపరమంశృణుసమ్యఙ్మయేరితమ్। బుద్ధిశ్చపరమాయత్రకాపిలానాంమహాత్మనామ్॥ ౮౫॥ ఇం
ద్రియాణ్యవబుధ్యంతేస్వదేహేదేహినాంనృప। కరణాన్యాత్మనస్తానిసూక్ష్మఃపశ్యతితైస్తుసః॥ ౮౬॥ ఆత్మనావిప్రహీణానికాష్ఠకుడ్యసమానితు। వినశ్యంతు
నసందేహఃఫేనాఇవమహార్ణవే॥ ౮౭॥ ఇంద్రియైస్సహసుప్తస్యదేహినశ్శత్రుతాపన। సూక్ష్మశ్చరతిసర్వత్రనభసీవసమీరణః॥ ౮౮॥ సపశ్యతియథా
న్యాయంస్పర్శాన్స్పృశతివావిభో। బుధ్యమానోయథాపూర్వమఖిలేనేహభారత॥ ౮౯॥ ఇంద్రియాణీహసర్వాణిస్వేస్వేస్థానేయథావిధి। అనీశత్వా
త్ప్రలీయంతేసర్పాహతవిషాఇవ॥ ౯౦॥ ఇంద్రియాణాంతుసర్వేషాంస్వస్థానేష్వేవసర్వశః। ఆక్రమ్యగతయస్సూక్ష్మాశ్చరత్యాత్మానసంశయః॥ ౯౧॥
సత్వస్యచగుణాన్కృత్స్నాన్రజసశ్చగుణాన్పునః। గుణాంశ్చతమసఃసర్వాన్గుణాన్బుద్ధేశ్చభారత॥ ౯౨॥ గుణాంశ్చమనసశ్చాపినభసశ్చగు
ణాంశ్చసః। గుణాన్వాయోశ్చధర్మాత్మన్స్నేహజాంశ్చగుణాన్పునః॥ ౯౩॥ అపాంగుణాంస్తథాపార్థపార్థివాంశ్చగుణానపి। సర్వాణ్యేవ
గుణైర్వ్యాప్యక్షేత్రజ్ఞేషుయుధిష్ఠిర॥ ౯౪॥ ఆత్మాచవ్యాతిక్షేత్రజ్ఞంకర్మణీచశుభాశుభే। శిష్యాఇవమహాత్మానమింద్రియాణిచతంప్రభో॥ ౯౫॥ ప్ర
కృతించాప్యతిక్రమ్యగచ్ఛత్యాత్మానమవ్యయమ్। పరంనారాయణాత్మానంనిర్ద్వంద్వంప్రకృతేఃపరమ్॥ ౯౬॥ విముక్తఃపుణ్యపాపేభ్యఃప్రవిష్టస్తమ

నామయమ్। పరమాత్మానమగుణంననివర్తతిభారత॥ ౯౭॥ శిష్టంతత్రమనస్తాతఇంద్రియాణిచభారత। ఆగచ్ఛంతియథాకాలంగురోఃసందేశకారిణః॥ ౯౮॥ శక్యంచాల్పేనకాలేనశాంతింప్రాప్తుంగుణార్థినా। ఏవముక్తేనకౌంతేయయుక్తజ్ఞానేనమోక్షిణా॥౯౯॥ సాంఖ్యారాజన్మహాప్రాజ్ఞాగచ్ఛంతిపరమాంగతిమ్। జ్ఞానేనానేనకౌంతేయతుల్యంజ్ఞానంనవిద్యతే॥౧౦౦॥అత్రతేసంశయోమాభూత్ జ్ఞానంసాంఖ్యంపరంమతమ్। అక్షరంధ్రువమేవోక్తంపూర్ణంబ్రహ్మసనాతనమ్॥ ౧౦౧॥ అనాదిమధ్యనిధనంనిర్ద్వంద్వంకర్తృశాశ్వతమ్। కూటస్థంచైవనిత్యంచయద్వదంతిమనీషిణః॥౧౦౨॥ యతస్సర్వాఃప్రవర్తంతేసర్గప్రలయవిక్రియాః। యచ్చశంసంతిశాస్త్రేషువదంతిపరమర్షయః॥ ౧౦౩ ॥ సర్వేవిప్రాశ్చదేవాశ్చతథాశమవిదోజనాః। బ్రహ్మణ్యంపరమందేవమనంతంపరమచ్యుతమ్॥ ౧౦౪॥ ప్రార్థయంతశ్చతంవిప్రావదంతిగుణబుద్ధయః। సమ్యగ్యుక్తాస్తథాయోగాఃసాంఖ్యాశ్చామితదర్శనాః॥౧౦౫॥అమూర్తేస్తస్యకౌంతేయసాంఖ్యంమూర్తిరితిశ్రుతిః। అభిజ్ఞానానితస్యాహుర్మతంహిభరతర్షభ॥౧౦౬॥ద్వివిధానీహభూతానిపృథివ్యాంపృథివీపతే। జంగమాగమసంజ్ఞానిజంగమంతువిశిష్యతే॥ ౧౦౭ ॥ జ్ఞానంమహద్యద్ధిమహత్సురాజన్ వేదేషుసాంఖ్యేషుతథైవయోగే। యచ్చాపిదృష్టంద్వివిధంపురాణేసాంఖ్యాగతంతన్నిఖిలంనరేంద్ర॥ ౧౦౮॥యచ్చేతిహాసేషుమహత్సుదృష్టంయచ్చార్థశాస్త్రేనృపశిష్టజుష్టే।జ్ఞానంచయోగేయదిహాస్తికించిత్సాంఖ్యాగతంతచ్చమహన్మహాత్మన్॥ ౧౦౯॥ శమశ్చదృష్టఃపరమంబలంచజ్ఞానంచసూక్ష్మంచయథావదుక్తమ్। తపాంసిసూక్ష్మాణిసుఖానిచైవసాంఖ్యేయథావద్విహితానిరాజన్ ॥ ౧౧౦॥ విపర్యయేతస్యహిపార్థదేవాన్గచ్ఛంతిసాంఖ్యాఃసతతంసుఖేన। తాంశ్చానుసంచార్యతతఃకృతార్థాఃపతంతివిప్రేషుయతేషుభూయః॥ ౧౧౧॥ హిత్వాచదేవంప్రవిశంతిదేవందివౌకసోద్యామివపార్థసాంఖ్యాః। అతోధికంతేభిరతామహార్హేసాంఖ్యేద్విజాఃపార్థివశిష్టజుష్టే॥౧౧౨॥తేషాంనతిర్యగ్గమనంహిదృష్టంనార్వాగ్గతిఃపాపకృతాధివాసః। నవాప్రధానాఅపితేద్విజాతయోయజ్ఞానమేకంనృపతేనురక్తాః॥ ౧౧౩॥సాంఖ్యంవిశాలంపరమంపురాణంమహార్ణవంవిమలముదారకాంతమ్। కృత్స్నంచసాంఖ్యంనృపతేమహాత్మానారాయణోధారయతేప్రమేయమ్॥ ౧౧౪॥ ఏతన్మయోక్తంనరదేవతత్త్వంనారాయణోవిశ్వమిదంపురాణమ్। ససర్గకాలేచకరోతిసర్గంసంహారకాలేచతదత్తిభూయః॥ సంహృత్యసర్వంనిజదేహసంస్థంకృత్వాసుశేతేజగదంతరాత్మా॥ ౧౧౫॥.................................. *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- సాంఖ్యకథనే- ద్వ్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥కింతదక్షరమిత్యుక్తంయస్మాన్నావర్తతేపునః।కించతత్క్షరమిత్యుక్తంయస్మాదావర్తతేపునః॥౧॥అక్షరక్షరయోర్వ్యక్తింపృచ్ఛామ్యరినిషూదన। ఉపలబ్ధుంమహాబాహోతత్త్వేనకురునందన॥౨॥త్వంహిజ్ఞాననిధిర్విప్రైరుచ్యసేవేదపారగైః। ఋషిభిశ్చమహాభాగైర్యతిభిశ్చమహాత్మభిః॥౩॥ శేషమల్పందినానాంతేదక్షిణాయనభాస్కరే। ఆవృత్తేభగవత్యర్కేగంతాసిపరమాంగతిమ్॥ ౪॥ త్వయిప్రతిగతేశ్రేయఃకుతఃశ్రోష్యామహేవయమ్। కురువంశప్రదీపస్త్వంజ్ఞానదీపేనదీప్యసే॥ ౫॥ తదేతచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామిత్వత్తఃకురుకులోద్వహ। నతృప్యామీహరాజేంద్రశృణ్వన్నమృతమీదృశమ్॥౬॥భీష్మః॥ అత్రతేవర్తయిష్యామిఇతిహాసంపురాతనమ్। వసిష్ఠస్యచసంవాదంకరాళజనకస్యచ॥ ౭॥ వసిష్ఠంశ్రేష్ఠమాసీనమృషీణాంభాస్కరద్యుతిమ్। పప్రచ్ఛజనకోరాజాజ్ఞానంనైశ్శ్రేయసంపరమ్॥ ౮॥ పరమధ్యాత్మకుశలమధ్యాత్మగతినిశ్చయమ్। మైత్రావరుణిమాసీనమభివాద్యకృతాంజలిః॥౯॥స్వక్షరంప్రశ్రితంవాక్యంమధురంచాప్యనుల్బణమ్। పప్రచ్ఛర్షివరంరాజాకరాళజనకఃపురా॥ ౧౦॥ భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామిపరంబ్రహ్మసనాతనమ్। యస్మాన్నపునరావృత్తిమాప్నువంతిమనీషిణః॥౧౧॥ యచ్చతత్క్షరమిత్యుక్తంయత్రేదంక్షరతేజగత్। యచ్చాక్షరమితిప్రోక్తంశివంక్షేమ్యమ

నామయమ్॥ ౧౨॥ వసిష్ఠః॥ శ్రూయతాంపృథివీపాలక్షరతీదంయథాజగత్। యన్నక్షరతిపూర్వేణయావత్కాలేనవాప్యథ॥ ౧౩॥ యుగంద్వాదశసాహస్రంకల్పంవిద్ధిచతుర్యుగమ్।దశకల్పశతావృత్తమహస్తద్బ్రాహ్మముచ్యతే ॥ ౧౪॥ రాత్రిశ్చైతావతీరాజన్యస్యాంతేప్రతిబుధ్యతే । సృజత్యనంతకర్మాణంమహాంతంభూతమగ్రజమ్॥౧౫॥మూర్తిమంతమమూర్తాత్మావిశ్వంశంభుఃస్వయంభువః।అణిమాలఘిమాప్రాప్తిరీశానంజ్యోతిరవ్యయమ్॥ ౧౬॥ సర్వతఃపాణిపాదాంతంసర్వతోక్షిశిరోముఖమ్ । సర్వతఃశ్రుతిమల్లోకేసర్వమావృత్యతిష్ఠతి॥ ౧౭॥హిరణ్యగర్భోభగవానేషబుద్ధిరితిస్మృతః। మహానితిచయోగేషువిరించిరితిచాప్యజః॥ ౧౮॥ సాంఖ్యేచపఠ్యతేశాస్త్రేనామభిర్బహుధాత్మకః। విచిత్రరూపోవిశ్వాత్మాఏకాక్షరఇతిస్మృతః॥౧౯॥ వృతంనైకాత్మకంయేనకృతంత్రైలోక్యమాత్మనా। తథైవబహురూపత్వాద్విశ్వరూపఇతిశ్రుతః ॥ ౨౦ ॥ ఏషవైవిక్రియాపన్నఃసృజత్యాత్మానమాత్మనా। అహంకారంమహాతేజాఃప్రజాపతిమహంకృతమ్॥ ౨౧॥ అవ్యక్తాద్వ్యక్తమాపన్నంవిద్యాసర్గంవదంతితమ్। మహాంతంచాప్యహంకారమవిద్యాసర్గమేవచ॥ ౨౨॥ అవిధిశ్చవిధిశ్చైవసముత్పన్నౌతథైకతః।విద్యావిద్యేతివిఖ్యాతేశ్రుతిశాస్త్రార్థచింతకైః॥ ౨౩॥భూతసర్గమహంకారాత్తృతీయంవిద్ధిపార్థివ। అహంకారేషుసర్వేషుచతుర్థంవిద్ధివైకృతమ్॥ ౨౪॥ వాయుర్జ్యోతిరథాకాశమాపోథపృథివీతథా। శబ్దఃస్పర్శశ్చరూపంచరసోగంధస్తథైవచ॥ ౨౫॥ ఏవంయుగపదుత్పన్నందశవర్గమసంశయమ్ । పంచమంవిద్ధిరాజేంద్రభౌతికంసర్గమర్థవత్ ॥ ౨౬॥ శ్రోత్రంత్వక్చక్షుషీజిహ్వాఘ్రాణమేవచపంచమమ్। వాక్చహస్తౌచపాదౌచపాయుర్మేఢ్రంతథైవచ ॥౨౭॥ బుద్ధీంద్రియాణిచైతానితథాకర్మేంద్రియాణిచ । సంభూతానీహయుగపన్మనసాసహపార్థివ ॥ ౨౮॥ ఏషాతత్త్వచతుర్వింశీసర్వాకృతిషువర్తతే । యాంజ్ఞాత్వానాభిశోచంతిబ్రాహ్మణాస్తత్త్వదర్శినః॥౨౯॥ఏతద్దేహంసమాఖ్యాతంత్రైలోక్యేసర్వదేహిషు । వేదితవ్యంనరశ్రేష్ఠసదేవనరదానవే॥ ౩౦॥ సయక్షభూతగంధర్వేసకిన్నరమహోరగే। సచారణపిశాచేవైసదేవర్షినిశాచరే ॥ ౩౧॥ సదంశకీటమశకేసపూతికృమిమూషికే। శునిశ్వపాకేచైణేయేసచాండాలేసపుల్కసే॥ ౩౨॥ హస్త్యశ్వఖరశార్దూలేసవృకేగవిచైవహ। యచ్చమూర్తిమయంకించిత్సర్వత్రైతన్నిదర్శనమ్ ॥ ౩౩॥ జలేభువితథాకాశేనాన్యత్రేతివినిశ్చయః।స్థానందేహవతామాసీదిత్యేవమనుశుశ్రుమ॥౩౪॥ కృత్స్నమేతావతస్తాతక్షరతేవ్యక్తసంజ్ఞితమ్। అహన్యహనిభూతాత్మాతతఃక్షరఇతిస్మృతః॥ ౩౫॥ ఏతదక్షరమిత్యుక్తంక్షరతీదంయథాజగత్। జగన్మోహాత్మకంప్రాహురవ్యక్తవ్యక్తసంజ్ఞకమ్॥ ౩౬॥ మహాంశ్చైవాగ్రజోనిత్యమేతత్క్షరనిదర్శనమ్।కథితంతేమహారాజయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి ॥ ౩౭ ॥ పంచవిశాత్మకోవిష్ణుర్నిస్తత్త్వస్తత్త్వసంజ్ఞితః। తత్త్వసంశ్రయణాదేతత్తత్త్వమాహుర్మనీషిణః॥ ౩౮॥యన్మర్త్యమసృజద్వ్యక్తంతత్తన్మూర్త్యధితిష్ఠతి। చతుర్వింశాత్మకోవ్యక్తోహ్యమూర్తఃపంచవింశకః ॥ ౩౯॥ సఏవహృదిసర్వాసుమూర్తిష్వాతిష్ఠతేసదా। కేవలశ్చేతనోనిత్యస్సర్వమూర్తిరమూర్తిమాన్ ॥ ౪౦ ॥ సర్గప్రళయధర్మిణ్యాసర్గప్రళయాత్మకః । గోచరేవర్తతేనిత్యంనిర్గుణంగుణసంజ్ఞితమ్॥ ౪౧॥ ఏవమేషమహానాత్మాసర్గప్రళయకోవిదః। వికుర్వాణఃప్రకృతిమానభిమన్యత్యబుద్ధిమాన్ ॥ ౪౨॥ తమఃసత్త్వరజోయుక్తస్తాసుతాస్విహయోనిషు। లీయతేప్రతిబుద్ధత్వాదబుద్ధజనసేవనాత్ ॥ ౪౩॥ సహవాసవినాశిత్వాన్నాన్యోహమితిమన్యతే। యోహంసోహమితిహ్యుక్తోగుణానేవానువర్తతే ॥ ౪౪॥ తమసాతామసాన్భావాన్వివిధాన్ప్రతిపద్యతే । రజసారాజసాంశ్చైవసాత్త్వికాన్సత్త్వసంశ్రయాత్॥ ౪౫॥ శుక్లలోహితకృష్ణానిరూపాణ్యేతానిత్రీణితు। సర్వాణ్యేతానిరూపాణియానీహప్రాకృతానివై॥ ౪౬॥ తామసానిరయంయాంతిరాజసామానుషానథ । సాత్త్వికాదేవలోకాయగచ్ఛంతిసుఖభాగినః ॥ ౪౭॥నిష్కైవల్యేనపాపేనతిర్యగ్యోనిమవాప్నుయాత్ ! పుణ్యపాపేనమానుష్యంపుణ్యేనైకేనదేవతాః॥౪౮॥

ఎవమవ్యక్తవిషయం క్షరమాహుర్మనీషిణః । పంచవింశాత్మకో మోయంజ్ఞానాదేవప్రవర్తతే॥ ౪౯॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత-
మోక్షధర్మపర్వణి- వసిష్ఠకరాళజనకసంవాదే- త్ర్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః-...*
వసిష్ఠః॥ ఎవమప్రతిబుద్ధత్వాదబుద్ధమనువర్తతే । దేహాద్దేహసహస్రాణి తథా సమభిపద్యతే॥౧ ॥ తిర్యగ్యోనిసహస్రేషు కదాచిద్దేవతాస్వపి । ఉపప
ద్యతిసంయోగాద్గుణైస్సహగుణక్షయాత్ ॥ ౨॥ మానుషత్వాద్దివంయాంతిదివోమానుష్యమేవచ । మానుష్యాన్నిరయస్థానమానంత్యంప్రతిపద్యతే॥౩॥
కోశకారోయథాత్మానంకీటస్సమవరుంధతి । సూత్రతంతుగుణైర్నిత్యంతథాయమగుణోగుణైః॥ ౪॥ ద్వంద్వమేతిచనిర్ద్వంద్వస్తాసుతాస్విహయోని
షు। శీర్షరోగేక్షిరోగేచదంతశూలేగళగ్రహే॥ ౫॥ జలోదరేతృషారోగేజ్వరగండేవిషూచికే। శ్విత్రేకుష్ఠేగ్నిదగ్ధేచసిధ్యాపస్మారయోరపి॥ ౬॥యా
నిచాన్యానిద్వంద్వానిప్రాకృతానిశరీరిషు। ఉత్పద్యంతేవిచిత్రాణితాన్యేషోప్యభిమన్యతే॥ ౭॥ తిర్యగ్యోనిసహస్రేషుకదాచిద్దేవతాస్వపి। అభిమన్యత్య
భిమానాత్తథైవసుకృతాన్యపి॥ ౮॥ శుక్లవాసాశ్చతుర్వాసాఃశాయీనిత్యమధస్తథా। మండూకశాయీచతథావీరాసనగతస్తథా ॥ ౯॥ చీరధారణ
మాకాశశయనంస్థానమేవచ। ఇష్టకాప్రస్తరేచైవకంటకప్రస్తరేతథా ॥ ౧౦॥ భస్మప్రస్తరశాయీచభూమిశయ్యాతలేషుచ। వీరస్థానాంబుపంకేచ
శయనంఫలకేషుచ ॥ ౧౧॥ వివిధాసుచశయ్యాసుఫలగృధ్యాన్వితస్తథా।ముంజమేఖలనగ్నత్వంక్షౌమకృష్ణాజినానిచ॥౧౨॥శాణీబాలపరీధానోవ్యాఘ్ర
చర్మపరిచ్ఛదః । సింహచర్మపరీధానఃపట్టవాసాస్తథైవచ ॥ ౧౩ ॥ ఫలకంపరిధానశ్చతథాకంటకవస్త్రభృత్। కీటకావసనశ్చైవచీరవాసాస్తథై
వచ॥౧౪॥ వస్త్రాణిచాన్యానిబహూన్యభిమన్యత్యబుద్ధిమాన్।భోజనానివిచిత్రాణిరత్నానివివిధానిచ॥౧౫॥ఏకరాత్రాంతరాశిత్వమేకకాలికభోజనమ్।
చతుర్థాష్టమకాలశ్చషష్ఠకాలికఎవచ॥౧౬॥ షడ్రాత్రభోజనశ్చైవతథైవాష్టాహభోజనః। సప్తరాత్రదశాహారోద్వాదశాహికభోజనః ॥ ౧౭॥మా
సోపవాసీమూలాశీఫలాహారస్తథైవచ। వాయుభక్షోంబుపిణ్యాకదధిగోమయభోజనః॥౩౮॥ గోమూత్రభోజనశ్చైవశాకపుష్పాదఏవచ । శైవాల
భోజనశ్చైవతథాచామేనవర్తయన్॥౧౯॥ వర్తయన్శీర్ణపర్ణైశ్చప్రకీర్ణఫలభోజనః। వివిధానిచకృచ్ఛ్రాణిసేవతేసిద్ధికాంక్షయా॥౨౦॥ చాం
ద్రాయణానివిధివల్లింగానివివిధానిచ। చాతురాశ్రమ్యపంథానమాశ్రయత్యపథానపి॥ ౨౧ ॥ ఉపాశ్రమానప్యపరాన్పాషండాన్వివిధానపి । వివిక్తా
శ్చశిలాచ్ఛాయాస్తథాప్రస్రవణానిచ॥౨౨॥ పులినానివివిక్తానివివిక్తానివనానిచ। దేవస్థానానిపుణ్యానివివిక్తానిసరాంసిచ॥౨౩॥వివిక్తాశ్చాపిశైలానాం
గుహాగృహావరోపమాః। వివిక్తానిచజప్యానివ్రతానివివిధానిచ॥౨౪॥ నియమాన్వివిధాంశ్చాపివివిధానితపాంసిచ । యజ్ఞాంశ్చవివిధాకారాన్విధీంశ్చ
వివిధాంస్తథా॥౨౫॥ వణిక్పథంద్విజక్షత్రంవైశ్యశూద్రాంస్తథైవచ। దానంచవివిధాకారందీనాంధకృపణాదిషు॥౨౬॥అభిమన్యత్యసంబోధాత్తథై
వత్రివిధాన్గుణాన్। సత్వంరజస్తమశ్చైవధర్మార్థౌకామఏవచ॥ ౨౭॥ ప్రకృత్యాత్మానమేవాత్మాఎవంప్రతిభజత్యుత । స్వధాకారవషట్కారౌ
స్వాహాకారనమస్క్రియాః॥౨౮ ॥ యాజనాధ్యాపనందానంతథైవాహుఃప్రతిగ్రహమ్ । యజనాధ్యయనేచైవయచ్చాన్యదపికించన॥౨౯॥జన్మమృ
త్యువివాదేచతథావిశసనేపిచ। శుభాశుభమయంసర్వమేతదాహుఃక్రియాపథమ్॥౩౦॥ ప్రకృతిఃకురుతేదేవీభయంప్రళయమేవచ।దివసాంతేగుణానే
తానభ్యేత్యైకోవతిష్ఠతే॥౩౧॥ రశ్మిజాలమివాదిత్యస్తత్తత్కాలేనియచ్ఛతి। ఎవమేషోసకృత్పూర్వంక్రీడార్థమభిమన్యతే॥౩౨॥ఆత్మరూపగుణానే
తాన్వివిధాన్హృదయప్రియాన్। ఎవమేతాంవికుర్వాణఃసర్గప్రళయధర్మిణీమ్॥ ౩౩ ॥ క్రియాంక్రియాపథేరక్తస్త్రిగుణాంత్రిగుణాధిపః। క్రియాం
క్రియాపథోపేతస్తథాతదితిమన్యతే॥౩౪॥ ప్రకృత్యాసర్వమేవేదంజగదంధీకృతంవిభో। రజసాతమసాచైవవ్యాప్తంసర్వమనేకధా॥ ౩౫॥ ఎవంద్వం

ద్వ్యాన్యథైతానిసమావర్తంతినిత్యశః । మమైవైతానిజాయంతేధావంతేతానిమామితి॥ ౩౬॥ నిస్తర్తవ్యాన్యథైతానిసర్వాణీతినరాధిప । మన్యతేయంహ్యబుద్ధత్వాత్తథైవసుకృతాన్యపి॥౩౭॥ భోక్తవ్యానిమయైతానిదేవలోకగతేనవై। ఇహైవచైనంభోక్ష్యామిశుభాశుభఫలోదయమ్॥౩౮॥సుఖమేవతుకర్తవ్యంసకృత్కృత్వాసుఖంమమ । యావదంతంచమెసౌఖ్యంజాత్యాంజాత్యాంభవిష్యతి॥ ౩౯॥ భవిష్యతిచమెదుఃఖంకృతేనేహాప్యనంతకమ్। మహద్దుఃఖంహిమానుష్యంనిరయెచాపిమజ్జనమ్॥ ౪౦॥ నిరయాచ్చాపిమానుష్యంకాలెనైష్యామ్యహంపునః। మనుష్యత్వాచ్చదేవత్వందేవత్వాత్పౌరుషంపునః॥ ౪౧ ॥ మనుష్యత్వాచ్చనిరయంపర్యాయెణోపగచ్ఛతి। యఏవంవెత్తినిత్యంవైనిరాత్మాత్మగుణైర్వృతః॥ ౪౨॥ తేనదేవమనుష్యేషునిరయెచోపపద్యతే। మమత్వేనావృతోనిత్యంతత్రైవపరివర్తతే ॥ ౪౩ ॥ సర్గకోటిసహస్రాణిమరణాంతాసుమూర్తిషు।యఏవంకురుతేకర్మశుభాశుభఫలాత్మకమ్॥ ౪౪ ॥ సఏవంఫలమాప్నోతిత్రిషులోకేషుమూర్తిమాన్। ప్రకృతిఃకురుతేకర్మశుభాశుభఫలాత్మకమ్॥ ౪౫ ॥ప్రకృతిశ్చతదశ్నాతిత్రిషులోకేషుకామగా। తిర్యగ్యోనిమనుష్యత్వేదేవలోకేతథైవచ॥ ౪౬॥ త్రీణిస్థానానిచైతానిజానీయాత్ప్రాకృతానిహ। అలింగాంప్రకృతింత్వాహుర్లింగైరనుమిమీమహే॥ ౪౭॥ తథైవపౌరుషంలింగమనుమానాద్ధిమన్యతే। సలింగాంతరమాసాద్యప్రాకృతంలింగమవ్రణమ్॥౪౮॥ వ్రణద్వారాణ్యధిష్ఠాయకర్మాణ్యాత్మనిమన్యతే। శ్రోత్రాదీనితుసర్వాణిపంచకర్మేంద్రియాణ్యథ ॥ ౪౯ ॥ వాగాదీనిప్రవర్తంతేగుణేష్వేవగుణైస్సహ । అహమేతానివైసర్వమహ్యేతానీంద్రియాణిహ॥ ౫౦ ॥ నిరింద్రియోహిమన్యేతవ్రణవానస్మినిర్వ్రణః। అలింగోలింగమాత్మానమకాలఃకాలమాత్మనః ॥ ౫౧ ॥ అసత్వంసత్వమాత్మానమతత్వంతత్వమాత్మనః। అమృత్యుర్మృత్యుమాత్మానమచరశ్చరమాత్మనః॥౫౨॥అక్షేత్రఃక్షేత్రమాత్మానమసర్గస్సర్గమాత్మనః । అతపాస్తపఆత్మానమగతిర్గతిమాత్మనః॥౫౩॥ అభవోభవమాత్మానమభయోభయమాత్మనః। అక్షరఃక్షరమాత్మానమబుద్ధిస్త్వభిమన్యతే॥౫౪॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి-వసిష్ఠకరాళజనకసంవాదే-చతురధికత్రిశతతమోధ్యాయః

వసిష్ఠః॥ఏవమప్రతిబుద్ధత్వాదబుద్ధజనసేవనాత్ ।సర్గకోటిసహస్రాణిపతనాంతానిగచ్ఛతి॥ ౧॥ధామ్నాధామసహస్రాణిమరణాంతానిగచ్ఛతి। తిర్యగ్యోనిమనుష్యత్వేదేవలోకేతథైవచ॥ ౨॥చంద్రమాఇవభూతానాంపునస్తత్రసహస్రశః।నీయతేప్రతిబుద్ధత్వాదేవమేవహ్యబుద్ధిమాన్॥ ౩॥కళాఃపంచదశీయోనిస్తద్ధామప్రతిబుధ్యతే। నిత్యమేతద్విజానీహిసోమంవైషోడశీంకలామ్ ॥౪॥ కళాయాంజాయతేజస్రంపునఃపునరబుద్ధిమాన్। ధామతస్యోపయుంజంతిభూయఏవోపజాయతే॥౫॥షోడశీతుకలాసూక్ష్మాససోమఉపధార్యతామ్।నతూపయుజ్యతేదేవైర్దేవానుపయునక్తిసా॥౬॥ ఏతామపక్షయిత్వాహిజాయతేనృపసత్తమ। సాహ్యస్యప్రకృతిర్దృష్టాతత్క్షయాన్మోక్షఉచ్యతే॥౭॥ తదేవషోడశకళందేహమవ్యక్తసంజ్ఞకమ్।మమాయమితిమన్వానస్తత్రైవపరివర్తతే॥౮॥పంచవింశోమహానాత్మాతస్యైవాప్రతిరోధనాత్। విమలస్యవిశుద్ధస్యశుద్ధాశుద్ధనిషేవణాత్ ॥ ౯॥ అశుద్ధఏవశుద్ధాత్మాతాదృగ్భవతిపార్థివ।అబుద్ధసేవనాచ్చాపిబుద్ధోప్యబుద్ధతాంవ్రజేత్ ॥ ౧౦॥ తథైవాప్రతిబుద్ధోపివిజ్ఞేయోనృపసత్తమ। ప్రకృతేస్త్రిగుణాయాస్తుసేవనాత్త్రిగుణోభవేత్ ॥౧౧॥..

ఇతిశాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- వసిష్ఠకరాళజనకసంవాదే-పంచాధికత్రిశతతమోధ్యాయః

జనకః॥అక్షరక్షరయోరేషద్వయోస్సంబంధఇష్యతే।స్త్రీపుంసోర్వాపిభగవాన్సంబంధస్తద్వదుచ్యతే।ఋతేతుపురుషంనేహస్త్రీగర్భంధారయత్యుత।ఋతేస్త్రియంనపురుషోరూపంనిర్వర్తయేత్తథా॥ ౨ ॥ అన్యోన్యస్యాభిసంబంధాదన్యోన్యగుణసంశ్రయాత్ । రూపంనివర్తయత్యేతదేవంసర్వాసుయోనిషు॥౩॥ రత్యర్థమభిసంబంధాదన్యోన్యగుణసంశ్రయాత్ । ఋతౌనివర్తతేరూపంతద్వక్ష్యామినిదర్శనమ్॥౪॥యేగుణాఃపురుషస్యేహ

యేచమాతృగుణాస్తథా।అస్థిస్నాయుశ్చమజ్జాచజానీమఃపితృతోద్విజ॥ ౫॥ త్వఙ్మాంసశోణితంచేతిమాతృజాన్యపిశుశ్రుమ।ఏవమేతద్ద్విజశ్రేష్ఠ వేదేశా
స్త్రేచపఠ్యతే॥౬॥ ప్రమాణంయత్స్వవేదోక్తంశాస్త్రోక్తంయచ్చపఠ్యతే। వేదశాస్త్రద్వయంచైవప్రమాణంతత్సనాతనమ్॥ ౭॥ అన్యోన్యగుణసంరోధా
దన్యోన్యగుణసంశ్రయాత్। ఏవమేవాభిసంబద్ధౌనిత్యంప్రకృతిపూరుషౌ॥ ౮॥ పశ్యామిభగవంస్తస్మాన్మోక్షధర్మోనవిద్యతే।అథవానంతరకృతంకించి
దేవనిదర్శనమ్॥౯॥తన్మమాచక్ష్వతత్త్వేనప్రత్యక్షోహ్యసిసర్వదా। మోక్షకామావయంచాపికాంక్షామోయదనామయమ్॥ అదేహమజరంనిత్యమతీం
ద్రియమనీశ్వరమ్॥౧౦॥వసిష్ఠః॥యదేతదుక్తంభవతావేదశాస్త్రనిదర్శనమ్। ఏవమేతద్యథాచైతన్నగృహ్ణాతితథాభవాన్॥ ౧౧॥ ధార్యతేహిత్వయా
గ్రంథఉభయోర్వేదశాస్త్రయోః। నచగ్రంథస్యతత్త్వజ్ఞోయథాచత్వంనరేశ్వర॥౧౨॥యోహివేదేచశాస్త్రేచగ్రంథధారణతత్పరః। నచగ్రంథార్థ
తత్త్వజ్ఞస్తస్యతద్ధారణంవృథా॥౧౩॥భారంసవహతేతస్యగ్రంథస్యార్థంనవేత్తియః।యస్తుగ్రంథార్థతత్త్వజ్ఞోనాస్యగ్రంథాగమోవృథా॥ ౧౪॥గ్రం
థస్యార్థస్యపృష్టస్సన్తాదృశోవక్తుమర్హతి। యథాతత్త్వాభిగమనాదర్థంతస్యసవిందతి॥ ౧౫ ॥ నయస్సంసత్సుకథయేద్గ్రంథార్థంస్థూలబుద్ధి
మాన్।సకథంమందవిజ్ఞానోగ్రంథంవక్ష్యతినిర్ణయాత్ ॥౧౬॥నిర్ణయంచాపిఛిద్రాత్మానతంవక్ష్యతితత్త్వతః। సోపహాసాత్మతామేతియస్మాచ్చైవాత్మ
వానపి॥౧౭॥తస్మాత్త్వంశృణురాజేంద్రయథైతదనుదృశ్యతే।యాథాతథ్యేనసాంఖ్యేషుయోగేషుచమహాత్మసు॥ ౧౮ ॥ యదేవయోగాఃపశ్యంతిసాం
ఖ్యైస్తదనుగమ్యతే।ఏకంసాంఖ్యంచయోగంచయఃపశ్యతిసబుద్ధిమాన్॥౧౯॥త్వఙ్మాంసంరుధిరంమేదఃపిత్తంమజ్జాచస్నాయుచ। ఏతదైంద్రియకంతా
తయద్భవానిదమాహమామ్॥౨౦॥ద్రవ్యాద్ద్రవ్యస్యనిర్వృత్తిరింద్రియాదింద్రియంతథా। దేహాద్దేహమవాప్నోతిబీజాద్బీజంతథైవచ॥౨౧॥నిరింద్రియస్యా
బీజస్యనిర్ద్రవ్యస్యాప్యదేహినః । కథంగుణాభవిష్యంతినిర్గుణత్వాన్మహాత్మనః॥ ౨౨॥ గుణాగుణేషుజాయంతేతత్రైవనివిశంతిచ।ఏవంగుణాఃప్రకృతి
తోజాయంతేనివిశంతిచ॥ ౨౩॥త్వఙ్మాంసంరుధిరంమేదఃపిత్తంమజ్జాస్థిస్నాయుచ।అష్టౌతాన్యథశుక్రేణజానీహిప్రాకృతానివై॥౨౪॥ పుమాంశ్చైవా
పుమాంశ్చైవత్రైలింగంప్రాకృతంస్మృతమ్।నవాపుమాన్పుమాంశ్చైవసలింగీత్యభిధీయతే॥౨౫॥ అలింగాత్ప్రకృతిర్లింగైరుపాలభ్యతిసాత్మజైః।
యథాపుష్పఫలైర్నిత్యమృతవోమూర్తయస్తథా॥౨౬॥ ఏవమప్యనుమానేనహ్యలింగముపలభ్యతే।పంచవింశతిమస్తాతలింగేషునియతాత్మకః॥ ౨౭॥అ
నాదినిధనోనంతఃసర్వదర్శీనిరామయః। కేవలంత్వభిమానిత్వాద్గుణేషుగుణఉచ్యతే॥ ౨౮॥ గుణాగుణవతస్సంతినిర్గుణస్యకుతోగుణాః।తస్మాదేవంవి
జానంతియేగుణాగుణదర్శినః॥ ౨౯॥ యదాత్వేషగుణానేతాన్ప్రాకృతానభిమన్యతే।తదాసగుణహానైత్యతంపరమేవానుపశ్యతి॥౩౦॥యత్తద్బుద్ధేఃప
రంప్రాహుఃసాంఖ్యయోగాశ్చసర్వశః। బుధ్యమానంమహాప్రాజ్ఞమబుద్ధపరివర్జనాత్ ॥ ౩౧॥ అప్రబుద్ధమథావ్యక్తమగుణంప్రాహురీశ్వరమ్।నిర్గు
ణంచేశ్వరంనిత్యమధిష్ఠాతారమేవచ॥ ౩౨॥ ప్రకృతేశ్చగుణానాంచపంచవింశతికంబుధాః।సాంఖ్యయోగేచకుశలాబుధ్యంతేపరమైషిణః॥౩౩॥యదా
ప్రబుధ్యహ్యవ్యక్తమవస్థాజన్మభీరవః। బుధ్యమానంప్రబుధ్యంతిగమయంతిసమంతదా॥౩౪॥ ఏతన్నిదర్శనంసమ్యగసమ్యగనిదర్శనమ్ । బుధ్యమానా
ప్రబుద్ధాభ్యాంపృథక్పృథగరిందమ॥ ౩౫॥ పరస్పరేణైతదుక్తంక్షరాక్షరనిదర్శనమ్।ఏకత్వమక్షరంప్రాహుర్నానాత్వంక్షరముచ్యతే॥౩౬॥పంచవిం
శతినిష్ఠోయంయదాసమ్యక్ప్రవర్తతే। ఏకత్వందర్శనంచాస్యనానాత్వంచాప్యదర్శనమ్॥ ౩౭॥ తత్త్వనిస్తత్త్వయోరేతత్పృథగేవనిదర్శనమ్।పంచ
వింశతిసర్గంతుతత్త్వమాహుర్మనీషిణః॥ ౩౮ ॥నిస్తత్త్వంపంచవింశస్యపరమాహుర్నిదర్శనమ్।సర్గస్యవర్గమాచారంతత్త్వంతత్త్వాత్సనాతనమ్॥
౩౯॥ ఇతి - శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - వసిష్ఠకరాళజనకసంవాదే - షడధికత్రిశతతమోధ్యాయః...............*

జనకః॥ నానాత్వైకత్వమిత్యుక్తం త్వయైతదృషిసత్తమ । పశ్యామ్యేతద్ధి సందిగ్ధమేతయోర్వై నిదర్శనమ్॥ ౧॥ తథా బుద్ధప్రబుద్ధాభ్యాం బుధ్యమానస్య చానఘ। స్థూలబుద్ధ్యా న పశ్యామి తత్వమేతన్న సంశయః ॥ ౨॥ అక్షరక్షరయోరుక్తం త్వయా యదపి కారణమ్। తదప్యస్థిరబుద్ధిత్వాత్ప్రణష్టమివ మేనఘ॥ ౩॥ తదేతచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామి నానాత్వైకత్వదర్శనమ్। బుద్ధం చాప్రతిబుద్ధం చ బుధ్యమానం చ తత్వతః॥ ౪॥ విద్యావిద్యే చ భగవన్నక్షరం క్షరమేవ చ। సాంఖ్యం యోగం చ కార్త్స్న్యేన పృథక్చైవాపృథక్చ హ ॥ ౫॥ వసిష్టః॥ హంత తే సంప్రవక్ష్యామి యదేతదనుపృచ్ఛసి । యోగకృత్యం మహారాజ పృథగేవ శృణుష్వ మే॥ ౬॥ యోగకృత్యం తు యోగానాం ధ్యానమేవ పరం బలమ్। తచ్చాపి ద్వివిధం ధ్యానమాహుర్విద్యావిదో జనాః॥ ౭॥ ఏకాగ్రతా చ మనసః ప్రాణాయామస్తథైవ చ। ప్రాణాయామస్తు సగుణో నిర్గుణో మనసస్తథా॥ ౮॥ మూత్రోత్సర్గే పురీషే చ భోజనే చ నరాధిప । త్రికాలం నాభియుంజీత శేషం యుంజీత తత్పరః॥ ౯॥ ఇంద్రియాణీంద్రియార్థేభ్యో నివర్త్య మనసా మునిః। దశద్వాదశభిర్వాపి చతుర్వింశాత్పరం తతః॥ ౧౦ ॥ సంచోదనాభిర్మతిమానాత్మానం చోదయేదథ। తిష్ఠంతమజరం తం తు యత్తదుక్తం మనీషిభిః॥ ౧౧॥ తైశ్చాత్మా సతతం జ్ఞేయ ఇత్యేవమనుశుశ్రుమ। వ్రతం హ్యహీనమనసో నాన్యథేతి వినిశ్చయః॥ ౧౨॥ విముక్తః సర్వసంగేభ్యో లఘ్వాహారో జితేంద్రియః। పూర్వరాత్రే పరరాత్రే ధారయీత మనో హృది॥ ౧౩॥ స్థిరీకృత్యేంద్రియగ్రామం మనసా మిథిలేశ్వర। మనో బుద్ధ్యా స్థిరం కృత్వా పాషాణ ఇవ నిశ్చలః॥ ౧౪॥ స్థాణువచ్చాప్యకంపః స్యాద్గిరివచ్చాపి నిశ్చలః। బుధా విధివిధానజ్ఞాస్తదా యుక్తం ప్రచక్షతే॥ ౧౫॥ న శృణోతి న చాఘ్రాతి న రస్యతి న పశ్యతి। న చ స్పర్శం విజానాతి న సంకల్పయతే మనః ॥ ౧౬॥ న చాభిమన్యతే కించిన్న చ బుధ్యతి కాష్ఠవత్। తదా ప్రకృతిమాపన్నం యుక్తమాహుర్మనీషిణః॥ ౧౭॥ నిర్వాతే హి యథా దీప్యందీపస్తద్వత్ప్రకాశతే। నిరింగోఽవిచలశ్చోర్ధ్వం న తిర్యగ్గతిమాప్నుయాత్ ॥ ౧౮ ॥ తదా తమనుపశ్యేత యస్మిన్దృష్టే న కథ్యతే। హృదయస్థోంతరాత్మేతి జ్ఞేయో జ్ఞస్తాత మద్విధైః॥ ౧౯॥ విధూమ ఇవ సప్తార్చిరాదిత్య ఇవ రశ్మిమాన్। వైద్యుతోఽగ్నిరివాకాశే దృశ్యతేత్మా తథాత్మని॥ ౨౦॥ యం పశ్యంతి మహాత్మానో ధృతిమంతో మనీషిణః। బ్రాహ్మణా బ్రహ్మయోనిస్థా హ్యయోనిమమృతాత్మకమ్॥ ౨౧॥ తదేవాహురణుభ్యోణు తన్మహద్భ్యో మహత్తరమ్। తత్తత్వం సర్వభూతేషు ధ్రువం తిష్ఠన్న దృశ్యతే॥ ౨౨॥ బుద్ధిద్రవ్యేణ దృశ్యేత మనోదీపేన లోకకృత్। మహతస్తమసస్తాత పారే తిష్ఠన్నతామసః॥ ౨౩॥ స తమోనుద ఇత్యుక్తః సర్వజ్ఞైర్వేదపారగైః॥ విమలో వితమస్కశ్చ నిర్లింగో లింగసంజ్ఞితః॥ ౨౪॥ యోగ ఏష హి యోగానాం కిమన్యద్యోగలక్షణమ్। ఏవం పశ్యం ప్రపశ్యంతి ఆత్మానమజరం పరమ్॥ ౨౫॥ యోగదర్శనమేతావదుక్తం తే తత్వతో మయా। సాంఖ్యజ్ఞానం ప్రవక్ష్యామి పరిసంఖ్యానదర్శనమ్ ॥ ౨౬॥ అవ్యక్తమాహుః ప్రకృతిం పరం ప్రకృతివాదినః। తస్మాన్మహత్సముత్పన్నం ద్వితీయం రాజసత్తమ ॥ ౨౭ ॥ అహంకారస్తు మహతస్తృతీయమితి నః శ్రుతమ్ । పంచభూతాన్యహంకారాదాహుస్సాంఖ్యాత్మదర్శినః॥ ౨౮॥ ఏతాః ప్రకృతయశ్చాష్టౌ వికారాశ్చాపి షోడశ। పంచ చైవ విశేషా వై తథా పంచేంద్రియాణి చ ॥ ౨౯ ॥ ఏతావదేవ తత్వానాం సాంఖ్యమాహుర్మనీషిణః । సాంఖ్యే విధివిధానజ్ఞా నిత్యం సాంఖ్యపథే రతాః॥ ౩౦ ॥ యస్మాద్యదభిజాయేత తత్తత్రైవ ప్రలీయతే । లీయంతే ప్రతిలోమాని సృజ్యంతే చాంతరాత్మనామ్॥ ౩౧॥ అనులోమేన జాయంతే లీయంతే ప్రతిలోమతః। గుణా గుణేషు సతతం సాగరస్యోర్మయో యథా॥ ౩౨॥ సర్గప్రలయ ఏతావాన్ప్రకృతేర్నృపసత్తమ। ఏకత్వం ప్రలయే చాస్య బహుత్వం చ యదాసృజత్ ॥ ౩౩॥ ఏవమేవ చ రాజేంద్ర విజ్ఞేయం జ్ఞానకోవిదైః॥ అధిష్ఠాతారమవ్యక్తమస్యాప్యేతన్నిదర్శనమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏకత్వం చ బహుత్వం చ ప్రకృతేరర్థతత్వవాన్।ఏకత్వం ప్రలయే చాస్య బహుత్వం చ ప్రవర్తనాత్ ॥ ౩౫॥ బహుధాత్మా ప్రకుర్వీత ప్రకృతిం ప్రసవాత్మికామ్ । తచ్చ క్షేత్రం మహానాత్మా పంచవింశోఽధితిష్ఠతి ॥ ౩౬ ॥ అధిష్ఠాతేతి రాజేంద్ర ప్రోచ్యతే యతిసత్తమైః॥

అధిష్ఠానాదధిష్ఠాతా క్షేత్రాణామితినః శ్రుతమ్॥ ౩౭॥ క్షేత్రంజానాతిచావ్యక్తం క్షేత్రజ్ఞ ఇతిచోచ్యతే। అవ్యక్తికే ప్రవిశతే పురుషశ్చేతికథ్యతే॥౩౮॥ అన్యదేవచక్షేత్రంస్యాదన్యః క్షేత్రజ్ఞ ఉచ్యతే। క్షేత్రమవ్యక్తమిత్యుక్తం జ్ఞాతారంపంచవింశకమ్॥౩౯॥ అన్యదేవచజ్ఞానంస్యాదన్యద్ జ్ఞేయంతదుచ్యతే। జ్ఞానమవ్యక్తమిత్యుక్తం జ్ఞేయోవై పంచవింశకః॥ ౪౦ ॥ అవ్యక్తంక్షేత్రమిత్యుక్తంతథాసత్వంతథేశ్వరః। అనీశ్వరమతత్వంచతత్వంతత్పంచవింశకమ్॥ ౪౧॥ సాంఖ్యదర్శనమేతావత్పరిసంఖ్యానుదర్శనమ్। సాంఖ్యాః ప్రకుర్వతేచైవ ప్రకృతించప్రచక్షతే ॥ ౪౨ ॥ తత్వానిచచతుర్వింశత్పరిసంఖ్యాయ తత్వతః। సాంఖ్యాస్సహప్రకృత్యాతునిస్తత్త్వఃపంచవింశకః॥ ౪౩॥ పంచవింశోఽప్రకృత్యాత్మాబుధ్యమానఇతిస్మృతః। యదాతుబుధ్యతేఽత్మానంతదా భవతి కేవలః॥ ౪౪॥ సమ్యగ్దర్శనమేతావద్భాషితంతవతత్వతః। ఏవమేతద్విజానంతఃసామ్యతాంప్రతియాంత్యుత॥౪౫॥ సమ్యఙ్నిదర్శనంనామప్రత్యక్షంప్రకృతేస్తథా। గుణతత్వాద్యథైతాని నిర్గుణేభ్యస్తథాభవేత్॥౪౬॥ నత్వేవంవర్తమానానామావృత్తిర్విద్యతేపునః। విద్యతేక్షరభావత్వాదపరంపరమవ్యయమ్॥ ౪౭॥ పశ్యేరన్నైకమతయోనసమ్యక్తేషుదర్శనమ్। తేవ్యక్తంప్రతిపద్యంతేపునఃపునరరిందమ॥౪౮ ॥ సర్వమేతద్విజానంతోనసర్వస్యప్రబోధనాత్। వ్యక్తీభూతాభవిష్యంతివ్యక్తస్యవశవర్తినః॥ ౪౯॥ సర్వమవ్యక్తమిత్యుక్తమసర్వఃపంచవింశకః। యఏనమభిజానంతినభయం తేషువర్తతే॥౫౦॥...*

ఇతిశాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- వసిష్ఠకరాళజినకసంవాదే - సప్తాధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

వసిష్ఠః॥సాంఖ్యదర్శనమేతావదుక్తంతేనృపసత్తమ। విద్యావిద్యేత్విదానీం మేత్వంనిబోధానుపూర్వశః॥ ౧॥అవిద్యామాహురవ్యక్తంసర్గప్రళయధర్మివై। సర్గప్రళయనిర్ముక్తాంవిద్యాంవై పంచవింశకః॥౨॥పరస్పరస్యవిద్యాంవైతన్నిబోధానుపూర్వశః। యథోక్తమృషిభిస్తాతసాంఖ్యస్యాభినిదర్శనమ్ ॥౩॥కర్మేంద్రియాణాంసర్వేషాంవిద్యాబుద్ధీంద్రియంస్మృతమ్। బుద్ధీంద్రియాణాంచతథావిశేషాఇతినశ్శ్రుతమ్॥౪॥ విశేషాణాంమనస్తేషాం విద్యామాహుర్మనీషిణః। మనసఃపంచభూతానివిద్యాఇత్యభిచక్షతే॥౫॥అహంకారస్తుభూతానాంపంచానాంనాత్రసంశయః।అహంకారస్యచతథా బుద్ధిర్విద్యానరేశ్వర॥౬॥విద్యాప్రకృతిరవ్యక్తంతత్వానాంపరమేశ్వరీ। విద్యాజ్ఞేయానరశ్రేష్ఠవిధిశ్చపరమఃస్మృతః॥౭॥అవ్యక్తస్యపరంప్రాహుర్విద్యాం వై పంచవింశకమ్। సర్వస్యసర్వమిత్యుక్తంజ్ఞేయంజ్ఞానస్యపార్థివ॥౮॥జ్ఞానమవ్యక్తమిత్యుక్తంజ్ఞేయోవై పంచవింశకః। తథైవజ్ఞానమవ్యక్తంవిజ్ఞాతాపంచవింశకః॥౯॥ విద్యావిద్యార్థతత్వేనమయోక్తాతేవిశేషతః। అక్షరంచక్షరంచైవయదుక్తంతన్నిబోధమే॥౧౦॥ఉభావేవాక్షరావుక్తావుభావేతావనక్షరౌ। కారణంతుప్రవక్ష్యామియాథాతథ్యంతుజ్ఞానతః॥౧౧॥ అనాదినిధనావేతౌ ఉభావేవేశ్వరౌమతౌ। తత్వసంజ్ఞావుభావేతౌప్రోచ్యేతేజ్ఞానచింతకైః॥౧౨॥సర్గప్రళయధర్మత్వాదవ్యక్తంప్రాహురక్షరమ్। తదేతద్గుణసర్గాయవికుర్వాణంపునఃపునః॥౧౩॥గుణానాంమహదాదీనాముత్పత్తిశ్చపరస్పరమ్। అధిష్ఠానాత్క్షేత్రమాహురేతత్తత్పంచవింశకమ్॥౧౪॥యదాతుగుణజాలంతదవ్యక్తాత్మనిసంక్షిపేత్। తదాసహగుణైస్తైస్తుపంచవింశో విలీయతే॥౧౫॥గుణాగుణేషులీయంతేతదైకాప్రకృతిర్భవేత్। క్షేత్రజ్ఞోపియదాతాతతత్క్షేత్రేసంప్రలీయతే॥౧౬॥ తదాక్షరత్వంప్రకృతిర్గచ్ఛతేగుణసంశ్రితా। నిర్గుణత్వంచవైదేహగుణేష్వప్రతివర్తనాత్ ॥ ౧౭॥ ఏవమేవచక్షేత్రజ్ఞః క్షేత్రజ్ఞానపరిక్షయే। ప్రకృత్యానిర్గుణస్త్వేషఇత్యేవమనుశుశ్రుమ॥ ౧౮॥ క్షరోభవత్యేషయదాతదాగుణవతీమథ । ప్రకృతింత్వభిజానాతినిర్గుణత్వంతథాత్మనః॥౧౯॥తదావిశుద్ధోభవతిప్రకృతేఃపరివర్జనాత్ ।అన్యోహమన్యేయమితియదాబుధ్యతిబుద్ధిమాన్॥ ౨౦॥ తదైషతత్వతామేతినచాపిమిశ్రితాంవ్రజేత్ ।ప్రకృత్యాచైవరాజేంద్రమిశ్రోహ్యన్యశ్చదృశ్యతే॥౨౧॥యదాతుగుణజాలంతత్ప్రాకృతంవైజుగుప్సతే।పశ్యతేచపరంపశ్యంతదాపశ్యన్నసంత్యజేత్ ॥౨౨॥ కింమయాకృతమేతావద్యోహంకాలమిమంజనమ్। మ

తోస్యజాలంహ్యవిజ్ఞానాదనువర్తితవానిహ॥౨౩॥అహమేవహిసంమోహాదన్యమన్యజ్జనాజ్జనమ్।మత్స్యోయథోదకజ్ఞానాదనువర్తితవానహమ్॥౨౪॥
మత్స్యోన్యత్వంయథాజ్ఞానాదుదకాన్నాభిమన్యతే। ఆత్మానంతద్వదజ్ఞానాదన్యత్వంచైవవేద్మ్యహమ్॥౨౫॥మమాస్తుధిగబుద్ధస్యయోహంమగ్నమి
మంపునః।అనువర్తితవాన్మోహాదన్యమన్యంజనాజ్జనమ్॥౨౬॥అయమత్రభవేద్బంధురనేనసహమేక్షమమ్।సామ్యమేకత్వమాయాతోయాదృశస్తాదృశ
స్త్వహమ్॥౨౭॥తుల్యతామిహపశ్యామిసదృశోహమనేనవై। అయంహివిమలోవ్యక్తమహమీదృశకస్తథా॥౨౮॥ యోహమజ్ఞానసమ్మోహాదజ్ఞయా
సంప్రవృత్తవాన్। ససంగయాహంనిస్సంగఃస్థితఃకాలమిమంత్వహమ్॥౨౯॥ అనయాహంవశీభూతఃకాలమేతన్నబుద్ధవాన్।ఉచ్చమధ్యమనీచానాంతా
మహంకథమావసే॥౩౦॥సమానయానయాచేహసహవాసమహంకథమ్। గచ్ఛామ్యబుద్ధభావత్వాదేషేదానీంస్థిరోభవే॥ ౩౧॥ సహవాసంనయా
స్యామికాలమేతద్ధివంచనాత్।వంచితోస్మ్యనయాయద్ధినిర్వికారోవికారయా॥౩౨॥ నచాయమపరాధోస్యాహ్యపరాధోహ్యయంమమ।యోహమత్రా
భవంసక్తఃపరాఙ్ముఖముపస్థితః॥౩౩॥తతోస్మ్యరూపోరూపాసుస్థితోమూర్తిష్వమూర్తిమాన్।అమూర్తశ్చాపిమూర్తాత్మామమత్వేనప్రధర్షితః॥
౩౪॥ ప్రాకృతేనమమత్వేనతాసుతాస్విహయోనిషు।నిర్మమస్యమమత్వేనకింకృతంతాసుతాసుచ॥౩౫॥ యోనీషువర్తమానేననష్టసంజ్ఞేనచేతసా।
మమమాత్రానయాకార్యమహంకారకృతాత్వయా॥౩౬॥ ఆత్మానంబహుధాకృత్వాయేయంభూయోయునక్తిమామ్।ఇదానీమేషబుద్ధోస్మినిర్మమో
నిరహంకృతః॥౩౭॥మమత్వమనయానిత్యమహంకారకృతాత్మకమ్। అపేత్యాహమిమాంహిత్వాసంశ్రయిష్యేనిరామయమ్॥౩౮॥ అనేనసామ్యంయా
స్యామినానయాహమచేతయా। క్షేమంమమసహానేననైకత్వమనయాసహ॥౩౯॥ఏవంపరమసంబోధాత్పంచవింశోనుబుద్ధవాన్ । అక్షరత్వంనియ
చ్ఛేతత్యక్త్వాక్షరమనామయమ్॥౪౦॥ అవ్యక్తంవ్యక్తధర్మాణంసగుణంనిర్గుణంతథా । నిర్గుణంప్రథమందృష్ట్వాతాదృగ్భవతిమైథిల॥ ౪౧॥ అక్షర
క్షరయోరేతదుక్తంతవనిదర్శనమ్। మయేహజ్ఞానసంపన్నంయథాశ్రుతినిదర్శనాత్ ॥౪౨॥ నిస్సందిగ్ధంచసూక్ష్మంచవిబుద్ధంవిమలంయథా। ప్రవక్ష్యా
మితుతేభూయస్తన్నిబోధయథాశ్రుతమ్॥౪౩॥ సాంఖ్యయోగౌమయాప్రోక్తౌశాస్త్రద్వయనిదర్శనాత్। యదేవశాస్త్రంసాంఖ్యోక్తంయోగదర్శ
నమేవతత్ ॥౪౪॥ ప్రబోధనకరంజ్ఞానంసాంఖ్యానామవనీపతే । విస్పష్టంప్రోచ్యతేతత్రశిష్యాణాంహితకామ్యయా॥౪౫॥ బృహచ్చైవమిదంశాస్త్రమి
త్యాహుర్విదుషోజనాః। అస్మింశ్చశాస్త్రేయోగానాంపునర్వేదేపురస్సరాః॥ ౪౬॥ పంచవింశాత్పరంతత్వంపశ్యతేననరాధిప।సాంఖ్యానాంతుపరంత
త్వంయథావదనువర్ణితమ్॥౪౭॥ బుద్ధమప్రతిబుద్ధత్వాద్బుధ్యమానంచతత్వతః । బుధ్యమానంచబుద్ధంచప్రాహుర్యోగనిదర్శనమ్॥౪౮॥........*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - వసిష్ఠకరాళజనకసంవాదే - అష్టాధికత్రిశతతమోధ్యాయః,

వసిష్ఠః॥ అథబుద్ధమథాబుద్ధమిమంగుణవిధంశృణు।ఆత్మానంబహుధాకృత్వాతాన్యేవప్రవిచక్షతే॥ ౧॥ఏతదేవంవికుర్వాణోబుధ్యమానోనబుధ్యతే।గు
ణాంధారయతేహ్యేషసృజత్యాక్షిపతేతదా॥ ౨॥ అజస్రంత్విహక్రీడార్థంవికరోతిజనాధిప।అవ్యక్తబోధనాచ్చైవబుధ్యమానంవదంత్యపి॥౩॥ నత్వే
వబుధ్యతేవ్యక్తంసగుణంతాతనిర్గుణమ్।కదాచిత్త్వేవఖల్వేతదాహురప్రతిబుద్ధకమ్॥౪॥ బుధ్యతేయదివావ్యక్తమేతద్వైపంచవింశకమ్। బుధ్యమానో
భవత్యేవసంగాత్మకఇతిశ్రుతిః ॥ ౫ ॥ అనేనాప్రతిబుద్ధేతివదంత్యవ్యక్తమచ్యుతమ్।అవ్యక్తబోధనాచ్చాపిబుధ్యమానంవదంత్యుత॥౬॥ పంచవింశంమహా
త్మానంనచాసావపిబుధ్యతే। షడ్వింశంవిమలంబుద్ధమప్రమేయంసనాతనమ్॥౭॥సతతంపంచవింశంచచతుర్వింశంచబుధ్యతే । దృశ్యాదృశ్యేహ్యనుగతం
స్వభావేనమహాద్యుతే॥౮॥అవ్యక్తమత్రతద్బ్రహ్మబుధ్యతేతాతకేవలమ్। కేవలంపంచవింశంచచతుర్వింశంనపశ్యతి॥౯॥బుధ్యమానోయదాత్మానమ

న్యోహమితిమన్యతే। తదాప్రకృతిమానేషభత్యవ్యక్తలోచనః॥౧౦॥ బుధ్యతేచపరాంబుద్ధింవిశుద్ధామమలాంయదా। షడ్వింశో రాజశార్దూలతదాబుద్ధత్వమావ్రజేత్ ॥౧౧॥ తతస్త్యజతిసోవ్యక్తంసర్గప్రళయధర్మి వై । నిర్గుణప్రకృతింవేదగుణయుక్తామచేతనామ్॥౧౨॥ తతః కేవలధర్మాసౌభవత్యవ్యక్తదర్శనాత్ । కేవలేనసమాగమ్యవిముక్తాత్మానమాప్నుయాత్ ॥ ౧౩॥ ఏతత్తుతత్త్వమిత్యాహుర్నిస్తత్త్వమజరామరమ్। తత్త్వసంశ్రయణాదేతత్తత్త్వవన్నచమానద॥౧౪॥ పంచవింశతితత్త్వానిప్రవదంతిమనీషిణః । నచైషతత్త్వవాంస్తాతనిస్తత్త్వస్త్వేషబుద్ధిమాన్॥ ౧౫॥ ఏషముంచతితత్త్వంహిక్షిప్రంబుద్ధస్యలక్షణమ్। షడ్వింశోహమితిప్రాజ్ఞో గృహ్యమాణోజరామరః ॥ ౧౬ ॥ కేవలేనబలేనైవసమతాంయాత్యసంశయం। షడ్వింశేనప్రబుద్ధేనబుధ్యమానోప్యబుద్ధిమాన్॥ ౧౭॥ ఏతన్నానాత్వమిత్యుక్తంసాంఖ్యశ్రుతినిదర్శనాత్ । చేతనేనసమేతస్యపంచవింశతికస్యహ॥ ౧౮॥ ఏకత్వంవైభవత్యస్యయదాబుద్ధ్యానుబుధ్యతే । బుధ్యమానోప్రబుద్ధేనసమతాంయాతిమైథిల ॥ ౧౯ ॥ సంగధర్మాభవత్యేషనిస్సంగాత్మానరాధిప।నిస్సంగాత్మానమాసాద్యషడ్వింశకమజంవిభుమ్ ॥ ౨౦॥ విభుస్త్యజతిచావ్యక్తంయదాత్వేతద్విబుధ్యతే। చతుర్వింశమసారంచషడ్వింశస్యప్రబోధనాత్ ॥౨౧॥ ఏషహ్యప్రతిబుద్ధశ్చబుధ్యమానశ్చతేనఘ । ప్రోక్తోబుద్ధశ్చతత్త్వేనయదాశ్రుతినిదర్శనాత్ ॥ ౨౨॥ నానాత్వైకత్వమేతావద్ద్రష్టవ్యంశాస్త్రదర్శనాత్ మశకోదుంబరేయద్వదన్యత్వంతద్వదేతయోః॥౨౩॥ మత్స్యోదకేయథాతద్వదన్యత్వముపలభ్యతే। ఏవమేవావగంతవ్యంనానాత్వైకత్వమేతయోః॥౨౪॥ ఏతద్ధిమోక్షఇత్యుక్తమవ్యక్తజ్ఞానసంహితమ్। పంచవింశతికస్యాస్యయోయందేహేషువర్తతే॥౨౫॥ఏషమోక్షయితవ్యోపీత్యాహురవ్యక్తగోచరాత్। సోయమేవంప్రముచ్యేతనాన్యథేతివినిశ్చయః॥౨౬॥పరశ్చపరధర్మాచభవత్యేషసమేత్య వై।విశుద్ధధర్మాశుద్ధేనబుద్ధేనచసబుద్ధిమాన్॥౨౭॥ విముక్తధర్మాముక్తేనసమేత్యపురుషర్షభ। వియోగధర్మిణాచైవవిముక్తాత్మాభవత్యథ॥౨౮॥విమోక్షిణావిమోక్షశ్చసమేత్యేహతథాభవేత్ ।శుచికర్మాశుచిశ్చైవభవత్యమితదీప్తిమాన్॥౨౯॥విమలాత్మాచభవతిసమేత్యవిమలాత్మనా । కేవలాత్మాతథాచైవకేవలేనసమేత్య వై॥ స్వతంత్రశ్చస్వతంత్రేణస్వతంత్రత్వమవాప్నుయాత్ ॥౩౦॥ ఏతావదేతత్కథితంమయాతేతథ్యంమహారాజయథార్థతత్త్వమ్। అమత్సరత్వంపరిగృహ్యచార్థంసనాతనంబ్రహ్మవిశుద్ధమాద్యమ్ ॥ ౩౧ ॥ అవేదనిష్ఠస్యజనస్యరాజన్నదేయమేతత్పరమంత్వయాభవేత్ । విధిత్సమానాయప్రబోధకారణంప్రబోధహేతోఃప్రణతస్యశాసనమ్॥ ౩౨ ॥ నదేయమేతచ్చతథానృతాత్మనేశఠాయక్లీబాయనజిహ్మబుద్ధయే । నపండితజ్ఞానపరోపతాపినేదేయంతుదేయంచనిబోధయాదృశే॥ ౩౩ ॥ శ్రద్ధాన్వితాయాథగుణాన్వితాయపరాపవాదాద్విరతాయనిత్యమ్ । విశుద్ధయోగాయబుధాయనిత్యంక్రియావతేచక్షమిణేహితాయ॥౩౪॥ వివిక్తశీలాయవిధిప్రియాయవివాదహీనాయబహుశ్రుతాయ। విజానతేచైవనచాహితక్షమేదమేచశక్తాయశమేచదేయమ్॥ ౩౫॥ ఏతైర్గుణైర్హీనతమేనదేయమేతత్పరంబ్రహ్మవిశుద్ధమాహుః। నశ్రేయసాయోక్ష్యతితాదృశేకృతంధర్మప్రవక్తారమపాత్రదానాత్ ॥ ౩౬॥ పృథ్వీమిమాంయద్యపిరత్నపూర్ణాందద్యాన్నదేయంత్విదమవ్రతాయ। జితేంద్రియాయైతదసంశయంతేభవేత్ప్రదేయంపరమంనరేంద్ర॥౩౭॥ కరాళమాతేభయమస్తుకించిదేతత్ శ్రుతంబ్రహ్మపరంత్వయాద్య। యథావదుక్తంపరమంపవిత్రంవిశోకమత్యంతమనాదిమధ్యమ్॥ ౩౮॥ అగాధజన్మామరణంచరాజన్నిరామయంవీతభయంశివంచ। సమీక్ష్యమోహంత్యజవాద్యసర్వంజ్ఞానస్యతత్త్వార్థమిదంవిదిత్వా॥౩౯॥ అవాప్తమేతద్ధిమయాసనాతనాద్ధిరణ్యగర్భాద్గదతోనరాధిప । ప్రసాద్యయత్నేనతముగ్రచేతసంసనాతనంబ్రహ్మయథాద్యవైతథా॥ ౪౦॥ పృష్టస్త్వయాచాస్మియథానరేంద్రయథామయేదంత్వయిచోక్తమద్య । తథావాప్తంబ్రహ్మణోమేనరేంద్రమహాజ్ఞానంమోక్షవిదాంపరాయణం॥౪౧॥ భీష్మః॥ ఏతదుక్తంపరంబ్రహ్మయస్మాన్నా

వర్తతే పునః। పంచవింశో మహారాజ పరమర్షినిదర్శనాత్ ॥ ౪౨॥ పునరావృత్తిమాప్నోతి పరం జ్ఞానమవాప్య చ। నావబుధ్యతి తత్త్వేన బుధ్యమానోజరామరమ్॥ ౪౩॥ ఏతన్నిఃశ్రేయసకరం జ్ఞానం తే పరమం మయా। కథితం తత్త్వతస్తాత శ్రుత్వా దేవర్షితో నృప ॥౪౪॥ హిరణ్యగర్భాదృషిణా వసిష్ఠేన మహాత్మనా। వసిష్ఠాదృషిశార్దూలాన్నారదోవాప్తవానిదమ్॥ ౪౫॥ నారదాద్విదితం మహ్యమేతద్బ్రహ్మ సనాతనమ్। మాశుచః కౌరవేంద్ర త్వం శ్రుత్వైతత్పరమం పదమ్ ॥౪౬॥ యేన క్షరాక్షరే విత్తే భయం తస్య న విద్యతే। విద్యతే తు భయం తస్య యో నైతద్వేత్తి పార్థివ ॥౪౭॥ అవిజ్ఞానాచ్చ మూఢాత్మా పునః పునరుపాద్రవత్ । ప్రేత్య జాతిసహస్రాణి మరణాంతాన్యుపాశ్నుతే ॥ ౪౮ ॥ దేవలోకం తథా తిర్యఙ్మనుష్యమపి చాశ్నుతే। యది శుధ్యతి కాలేన తస్మాదజ్ఞానసాగరాత్ ॥ ౪౯॥ అజ్ఞానసాగరో ఘోరో హ్యవ్యక్తోగాధ ఉచ్యతే । అహన్యహని మజ్జంతి యత్ర భూతాని భారత॥ ౫౦॥ యస్మాదగాధాదవ్యక్తాదుత్తీర్ణస్త్వం సనాతనాత్। తస్మాత్త్వం విరజాశ్చైవ వితమస్కశ్చ పార్థివ॥ ౫౧ ॥ …………………………………… *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - వసిష్ఠకరాళజనకసంవాదే-నవాధికత్రిశతతమోధ్యాయః

భీష్మః ॥ మృగయాం విచరన్ కశ్చిద్విజనే జనకాత్మజః । వనే దదర్శ విప్రేంద్రమృషిం వంశధరం భృగోః॥ ౧॥ ఉపాసీనముపాసీనః ప్రణమ్య శిరసా మునిమ్। పశ్చాదనుమతస్తేన పప్రచ్ఛ వసుమానిదమ్॥ ౨॥ భగవన్ కిమిదం శ్రేయః ప్రేత్య చాపీహ వా భవేత్ । పురుషస్యాధ్రువే దేహే కామస్య వశవర్తినః॥౩॥ సత్కృత్య పరిపృష్టస్సుమహాత్మా స మహాతపాః। నిజగాద తతస్తస్మై శ్రేయస్కరమిదం వచః ॥ ౪ ॥ ఋషిః ॥ మనసోఽప్రతికూలాని ప్రేత్య చేహ చ వాంఛసి। భూతానాం ప్రతికూలేభ్యో నివర్తస్వ జితేంద్రియః॥ ౫ ॥ ధర్మస్సతాం హితః పుంసాం ధర్మశ్చైవాశ్రయస్సతామ్ । ధర్మాల్లోకాస్త్రయస్తాత ప్రవృత్తాః సచరాచరాః॥ ౬॥ స్వాదుకాముక కామానాం వైతృష్ణ్యం కిం న గచ్ఛసి। మధు పశ్యసి దుర్బుద్ధే ప్రపాతం నానుపశ్యసి ॥ ౭ ॥ యథా జ్ఞానే పరిచయః కర్తవ్యస్తత్ఫలార్థినా। తథా ధర్మే పరిచయః కర్తవ్యస్తత్ఫలార్థినా॥౮ ॥ అసతా ధర్మకామేన విశుద్ధం కర్మ దుష్కరమ్। సతా తు ధర్మకామేన సుకరం కర్మ దుష్కరమ్॥ ౯॥ వనే గ్రామ్యసుఖాచారో యథా గ్రామ్యస్తథైవ సః। గ్రామే చనసుఖాచారో యథా వనచరస్తథా॥౧౦॥ మనోవాక్కాయికే ధర్మే కురు శ్రద్ధాం సమాహితః। నివృత్తౌ వా ప్రవృత్తౌ వా సంప్రధార్య గుణాగుణాన్॥ ౧౧॥ నిత్యం చ బహు దాతవ్యం సాధుభ్యశ్చానసూయతా। ప్రార్థితం వ్రతశౌచాభ్యాం సత్కృతం దేశకాలయోః॥ ౧౨ ॥ శుభేన విధినా లబ్ధమర్హాయ ప్రతిపాదయేత్ ।క్రోధముత్సృజ్య దద్యాచ్చ నానుతప్యేన్న కీర్తయేత్ ॥ ౧౩॥ అనృశంసః శుచిర్దాంతః సత్యవాగార్జవే స్థితః । యోనికర్మవిశుద్ధశ్చ పాత్రం స్యాద్వేదవిద్ద్విజః॥౧౪॥ సత్కృతా చైకపత్నీ చ జాత్యా యోనిరిహోచ్యతే। ఋగ్యజుస్సామగో విద్వాన్ షట్కర్మా పాత్రముచ్యతే॥౧౫॥ స ఏవ ధర్మః సోఽధర్మస్తం తం ప్రతి నరం భవేత్। పాత్రకర్మవిశేషేణ దేశకాలావవేక్ష్య చ ॥ ౧౬ ॥ లీలయాల్పం యథా గాత్రాత్ప్రమృజ్యాత్తు రజః పుమాన్। బహుయత్నేన చ మహత్పాపనిర్హరణం తథా॥ ౧౭॥ విరిక్తస్య యథా సమ్యగ్ఘృతం భవతి భేషజమ్। తథా నిర్హృతదోషస్య ప్రేత్య ధర్మః సుఖావహః॥౧౮॥ మానసం సర్వభూతేషు వర్తతే వై శుభాశుభమ్। అశుభేభ్యః సదాక్షిప్య శుభేష్వేవావతారయేత్ ॥ ౧౯ ॥ సర్వం సర్వేణ సర్వత్ర క్రియమాణం చ పూజయేత్ । స్వధర్మే యత్ర రాగస్తే కామం ధర్మో విధీయతామ్॥౨౦॥ అధృతాత్మన్ధృతౌ తిష్ఠ దుర్బుద్ధే బుద్ధిమాన్భవ। అప్రశాంతః ప్రశామ్య త్వమప్రాజ్ఞః ప్రాజ్ఞవచ్చర॥ ౨౧॥ తేజసా శక్యతే ప్రాప్తుముపాయసహచారిణా। ఇహ చ ప్రేత్య చ శ్రేయస్తస్య మూలం ధృతిః పరా॥౨౨॥ రాజర్షిరధృతిః స్వర్గాత్పతితో హి మహాభిషః.। యయాతిః క్షీణపుణ్యోపి ధృత్యా లోకానవాప్తవాన్॥ ౨౩॥ తపస్వినాం ధర్మవతాం విదుషాం చోపసేవనాత్ । ప్రాప్స్యసే విపులాం బుద్ధిం తథా శ్రేయోఽభిపత్స్యసే॥౨౪॥ భీ

ష్మః॥ సతుస్వభావసంపన్నస్తచ్ఛ్రుత్వా మునిభాషితమ్। వినివర్త్య మనః కామాద్ధర్మే బుద్ధిం చకార హ॥౨౫॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- జనకానుశాసనే దశాధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

……………………………………………………… *

యుధిష్ఠిరః॥ ధర్మాధర్మవిముక్తం యద్విముక్తం సర్వసంశయాత్। జన్మమృత్యువిముక్తం చ విముక్తం పుణ్యపాపయోః॥౧॥ యచ్ఛివం నిత్యమభయం నిత్యమక్షరమవ్యయమ్। శుచి నిత్యమనాయాసం తద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥ ౨॥ భీష్మః॥ అత్ర తే వర్తయిష్యామి ఇతిహాసం పురాతనమ్। యాజ్ఞవల్క్యస్య సంవాదం జనకస్య చ భారత॥ ౩ ॥ యాజ్ఞవల్క్యమృషిశ్రేష్ఠం దైవరాతిర్మహాయశాః । పప్రచ్ఛ జనకో రాజా ప్రశ్నం ప్రశ్నవిదాం వరమ్॥ ౪॥ జనకః॥ కతీంద్రియాణి విప్రర్షే కతి ప్రకృతయః స్మృతాః । కిమవ్యక్తం పరం బ్రహ్మ తస్మాచ్చ పరతస్తు కిమ్ ॥ ౫ ॥ ప్రభవం చాప్యయం చైవ కాలసంఖ్యాం తథైవ చ। వక్తుమర్హసి విప్రేంద్ర త్వదనుగ్రహకాంక్షిణః॥౫॥ అజ్ఞానాత్పరిపృచ్ఛామి త్వం హి జ్ఞానమయో నిధిః । తదహం శ్రోతుమిచ్ఛామి సర్వమేతదసంశయమ్॥ ౭॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్రూయతామవనీపాల యదేతదనుపృచ్ఛసి। యోగానాం పరమం జ్ఞానం సాంఖ్యానాం చ విశేషతః॥౮॥ న తవావిదితం కించిన్మాం తు జిజ్ఞాసతే భవాన్। పృష్టేన చాపి వక్తవ్యమేష ధర్మః సనాతనః॥౯ ॥ అష్టౌ ప్రకృతయః ప్రోక్తా వికారాశ్చాపి షోడశ । అత్ర తు ప్రకృతీరష్టౌ ప్రాహురధ్యాత్మచింతకాః॥ ౧౦॥ అవ్యక్తం చ మహాంతం చ తథాహంకారమేవ చ। పృథివీ వాయురాకాశమాపో జ్యోతిశ్చ పంచమమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఏతాః ప్రకృతయస్త్వష్టౌ వికారానపి మే శృణు । శ్రోత్రం త్వక్చైవ చక్షుశ్చ జిహ్వా ఘ్రాణం చ పంచమమ్ ॥ ౧౨॥ శబ్దః స్పర్శశ్చ రూపం చ రసో గంధస్తథైవ చ । వాక్చ హస్తౌ చ పాదౌ చ పాయుర్మేఢ్రం తథైవ చ॥౧౩॥ ఏతే విశేషా రాజేంద్ర మహాభూతేషు పంచసు। బుద్ధీంద్రియాణ్యథైతాని సవిశేషాణి మైథిల॥ ౧౪ ॥ మనః షోడశకం ప్రాహురధ్యాత్మగతిచింతకాః । త్వం చైవాన్యే చ విద్వాంసస్తత్త్వబుద్ధివిశారదాః॥౧౫॥ అవ్యక్తాచ్చ మహానాత్మా సముత్పద్యతి పార్థివ। ప్రథమం సర్గమిత్యేతదాహుః ప్రాధానికం బుధాః॥ ౧౬॥ మహతశ్చాప్యహంకార ఉత్పన్నో హి నరాధిప। ద్వితీయం సర్గమిత్యాహురేతద్బుద్ధ్యాత్మకం స్మృతమ్॥ ౧౭॥ అహంకారాచ్చ సంభూతం మనో భూతగుణాత్మకమ్। తృతీయః సర్గ ఇత్యేష ఆహంకారిక ఉచ్యతే॥ ౧౮ ॥ మనసస్తు సముద్భూతా మహాభూతా నరాధిప। చతుర్థం సర్గమిత్యేతన్మానసం విద్ధి మే మతమ్॥ ౧౯॥ శబ్దః స్పర్శశ్చ రూపం చ రసో గంధస్తథైవ చ । పంచమం సర్గమిత్యాహుర్భౌతికం భూతచింతకాః॥ ౨౦॥ శ్రోత్రం త్వక్చైవ చక్షుశ్చ జిహ్వా ఘ్రాణం చ పంచమమ్। సర్గం తు షష్ఠమిత్యాహుర్బహుచింతాత్మకం స్మృతమ్ ॥ ౨౧ ॥ అథః శ్రోత్రేంద్రియగ్రామముత్పద్యతి నరాధిప। సప్తమం సర్గమిత్యాహురేతదైంద్రియకం స్మృతమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఊర్ధ్వం స్రోతస్తథా తిర్యగుత్పద్యతి నరాధిప ।అష్టమం సర్గమిత్యాహురేతదార్యవకం స్మృతమ్॥ ౨౩॥ తిర్యక్స్రోతస్త్వధఃస్రోత ఉత్పద్యతి నరాధిప । నవమం సర్గమిత్యాహురేతదార్జవకం బుధాః॥౨౪॥ ఏతాని నవ సర్గాణి తత్త్వాని చ నరాధిప । చతుర్వింశతిరుక్తాని యథాశ్రుతినిదర్శనాత్ ॥ ౨౫॥ అత ఊర్ధ్వం మహారాజ గుణస్యైతస్య తత్త్వతః। మహాత్మభిరనుప్రోక్తాం కాలసంఖ్యాం నిబోధ మే॥౨౬॥

……………………………………………………… *

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి - యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే - ఏకాదశాధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

యాజ్ఞవల్క్యః॥ అవ్యక్తస్య నరశ్రేష్ఠ కాలసంఖ్యాం నిబోధ మే।పంచకల్పసహస్రాణి ద్విగుణాన్యహరుచ్యతే॥౧॥ రాత్రిరేతావతీ చాస్య ప్రతిబుద్ధో నరాధిప। సృజత్యోషధిమేవాగ్రే జీవనం సర్వదేహినామ్॥ ౨॥ తతో బ్రహ్మాణమసృజద్ధిరణ్యాండసముద్భవమ్। సా మూర్తిః సర్వభూతానామిత్యేవమనుశుశ్రుమ॥ ౩॥ సంవత్సరముషిత్వాండే నిష్క్రమ్య చ మహామునిః। సందధే స మహీం కృత్స్నాం దివమూర్ధ్వం ప్రజాపతిః॥ ౪॥ ద్యావాపృథివ్యోరిత్యేష రాజన్వేదేషు పఠ్యతే। తయోః శకలయోర్మధ్యమాకాశమకరోత్ప్రభుః॥ ౫॥ ఏతస్యాపి చ సంఖ్యానం వేదవేదాంగపారగైః।దశకల్పసహస్రాణి పాదోనా

న్యహరుచ్యతె॥ ౬॥ రాత్రిమేతావతీంచాస్యప్రాహురధ్యాత్మచింతకాః। సృజత్యహంకారమృషిభూతందివ్యాత్మకంతథా॥ ౭॥ చతురశ్చాపరాన్పు
త్రాన్దేహాత్పూర్వంమహానృషిః। తెవైపితౄణాంపితరఃశ్రూయంతెరాజసత్తమ॥ ౮॥ దేవాఃపితౄణాంచసుతాదేవైర్లోకాఃసమావృతాః। చ
రాచరానరశ్రేష్ఠఇత్యేవమనుశుశ్రుమ ॥ ౯॥ పరమేష్ఠీత్వహంకారఃసృజన్భూతానిపంచధా। పృథివీవాయురాకాశమాపోజ్యోతిశ్చపంచమమ్॥౧౦ ॥
ఎతస్యాపినిశామాహుస్తృతీయమిహకుర్వతః। పంచకల్పసహస్రాణితావదేవాహరుచ్యతె॥ ౧౧॥ శబ్దస్స్పర్శశ్చరూపంచరసోగంధస్తథైవచ। ఏతె
విశేషారాజేంద్రమహాభూతెషుపంచసు॥ ౧౨॥యైరావిష్టానిభూతానిఅహన్యహనిపార్థివ।అన్యోన్యంస్పృహయంత్యేతెఅన్యోన్యస్యహితేరతాః॥ ౧౩॥
అన్యోన్యమతివర్తంతెఅన్యోన్యస్పర్ధినస్తథా। తెవధ్యమానాహ్యన్యోన్యంగుణైర్హారిభిరవ్యయైః॥ ౧౪॥ ఇహైవపరివర్తంతెతిర్యగ్యోనిప్రవేశినః।
త్రీణికల్పసహస్రాణిఏతెషామహరుచ్యతె॥ ౧౫॥ రాత్రిరేతావతీచైవమనసశ్చనరాధిప।మనశ్చరతిరాజేంద్రచారితంసర్వమింద్రియైః॥౧౬॥నచేంద్రియా
ణిపశ్యంతిమనఏవానుపశ్యతి।చక్షుఃపశ్యతిరూపాణిమనసాతునచక్షుషా॥ ౧౭ ॥ మనసివ్యాకులేచక్షుఃపశ్యన్నపినపశ్యతి । తథేంద్రియాణిసర్వాణిప
శ్యంతీత్యభిచక్షతె॥౧౮॥నచేంద్రియాణిపశ్యంతిమనఏవాత్రపశ్యతి।మనస్యుపరతెరాజన్నింద్రియోపరమోభవేత్॥౧౯॥ తదింద్రియేషూపరమంమనస్యు
పరమోభవేత్। ఏవంమనఃప్రధానానియింద్రియాణిప్రభావయేత్॥౨౦॥ ఇంద్రియాణాంతుసర్వేషామీశ్వరంమనఉచ్యతె। ఏతద్విశంతిభూతానిసర్వాణి
హమహాయశాః॥౨౧॥ .... *

ఇతిశాంతిపర్వాంతర్గమోక్షధర్మపర్వణి - జనకయాజ్ఞవల్క్యసంవాదె - ద్వాదశాధికత్రిశతతమోధ్యాయః,

యాజ్ఞవల్క్యః॥తత్త్వానాంసర్గసంఖ్యాచకాలసంఖ్యాతథైవచ।మయాప్రోక్తానుపూర్వ్యేణసంహారమపిమేశృణు॥౧॥యథాసంహరతెజంతూన్స
సర్జచపునఃపునః। అనాదినిధనోబ్రహ్మానిత్యశ్చాక్షరఏవచ॥౨॥అహఃక్షయమథోబుధ్వానిశిస్వప్నమనాస్తథా। చోదయామాసభగవానవ్యక్తోహంకృ
తంనరమ్॥ ౩॥ తతశ్శతసహస్రాంశురవ్యక్తేనాభిచోదితః। కృత్వాద్వాదశధాత్మానమాదిత్యోజ్వలదగ్నివత్॥ ౪॥చతుర్విధంమహీపాలనిర్దహత్యాశు
తెజసా। జరాయుజాండజస్వేదజోద్భిజ్జంచనరాధిప॥ ౫॥ ఏతదున్మేషమాత్రేణవినిష్టంస్థాణుజంగమమ్। కూర్మపృష్ఠసమాభూమిర్భవత్యథసమంతతః॥
౬॥జగద్దగ్ధ్వామితబలఃకేవలాంజగతీంతతః।అంభసాబలినాక్షిప్రమాపూరయతిసర్వశః॥ ౭॥తతఃకాలాగ్నిమాసాద్యతదంభోయాతిసంక్షయమ్।వినష్టేం
భసిరాజేంద్రజాజ్వల్యత్యనలోమహాన్॥౮॥తమప్రమేయోతిబలంజ్వలమానంవిభావసు।ఉష్మాణంసర్వభూతానాంసప్తార్చిషమథాంజసా॥౯॥భక్షయా
మాసభగవాన్వాయురష్టాత్మకోబలీ। విచరన్నమితప్రాణస్తిర్యగూర్ధ్వమథస్తథా॥ ౧౦॥ తమప్రతిబలంభీమమాకాశంగ్రసతెత్మనా।ఆకాశమప్యభిన
దన్మనోగ్రసతిచాధికమ్॥ ౧౧॥ మనోగ్రసతిభూతాత్మాసోహంకారఃప్రజాపతిః। అహంకారంమహానాత్మాభూతభవ్యభవిష్యవిత్॥౧౨॥తమప్యనుపమా
త్మానంవిశ్వంశంభుఃప్రజాపతిః।అణిమాలఘిమాప్రాప్తిరీశానోజ్యోతిరవ్యయః॥౧౩॥ సర్వతఃపాణిపాదాంతఃసర్వతోక్షిశిరోముఖః।సర్వతశ్శ్రుతిమా
ల్లోకేసర్వమావృత్యతిష్ఠతి॥౧౪॥హృదయంసర్వభూతానాంపర్వణాంగుష్ఠమాత్రతః। అథగ్రసత్యనంతోహిమహాత్మావిశ్వమీశ్వరః॥ ౧౫॥ తతస్సమభ
వత్సర్వమక్షయావ్యయమవ్రణమ్। భూతభవ్యభవిష్యాణాంస్రష్టారమనఘంతథా॥ ౧౬ ॥ ఏషాప్యతిస్తేరాజేంద్రయథావత్సముదాహృతః।అధ్యాత్మమధి
భూతంచఅధిదైవంచశ్రూయతామ్॥ ౧౭॥ .... *

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి- యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదె- త్రయోదశాధికత్రిశతతమోధ్యాయః

యాజ్ఞవల్క్యః॥పాదావధ్యాత్మమిత్యాహుర్బ్రాహ్మణాస్తత్త్వదర్శినః।గంతవ్యమధిభూతంచవిష్ణుస్తత్రధిదైవతమ్॥ ౧ ॥ పాయురధ్యాత్మమిత్యాహు
ర్యథాతత్త్వార్థదర్శినః।విసర్గమధిభూతంచమిత్రస్తత్రాధిదైవతమ్॥ ౨॥ఉపస్థోధ్యాత్మమిత్యాహుర్యథాయోగప్రదర్శినః । అధిభూతంతథానందో

దైవతంచప్రజాపతిః॥౩॥హస్తావధ్యాత్మమిత్యాహుర్యథాసంఖ్యానదర్శినః।కర్తవ్యమధిభూతంచఇంద్రస్తత్రాధిదైవతమ్ ॥ ౪॥ వాగధ్యాత్మమితిప్రాహుర్యథాశ్రుతినిదర్శినః। వక్తవ్యమధిభూతంతువహ్నిస్తత్రాధిదైవతమ్॥౫॥చక్షురధ్యాత్మమిత్యాహుర్యథాశ్రుతినిదర్శినః। రూపమత్రాధిభూతంతుసూర్యశ్చాప్యధిదైవతమ్॥౬॥ శ్రోత్రమధ్యాత్మమిత్యాహుర్యథాశ్రుతినిదర్శినః । శబ్దస్తత్రాధిభూతంతుదిశస్తత్రాధిదైవతమ్ ॥ ౭ ॥ జిహ్వామధ్యాత్మమిత్యాహుర్యథాశ్రుతినిదర్శినః। రసఏవాధిభూతంతుఆపస్తత్రాధిదైవతమ్॥ ౮ ॥ ఘ్రాణమధ్యాత్మమిత్యాహుర్యథాశ్రుతినిదర్శినః । గంధఏవాధిభూతంతుపృథివీచాధిదైవతమ్ ॥ ౯॥ త్వగధ్యాత్మమితిప్రాహుస్తత్త్వబుద్ధివిశారదాః। స్పర్శమేవాధిభూతంతుపవనశ్చాధిదైవతమ్॥౧౦॥ మనోఽధ్యాత్మమితిప్రాహుర్యథాశాస్త్రవిశారదాః। మంతవ్యమధిభూతంతుచంద్రమాశ్చాధిదైవతమ్॥౧౧॥అహంకారికమధ్యాత్మమాహుస్తత్త్వనిదర్శినః। అభిమానోఽధిభూతంతుబుద్ధిశ్చాత్రాధిదైవతమ్॥౧౨॥బుద్ధిరధ్యాత్మమిత్యాహుర్యథావదభిదర్శినః।బోద్ధవ్యమధిభూతంతుక్షేత్రజ్ఞశ్చాధిదైవతమ్॥౧౩॥ ఏషాతేవ్యక్తితోరాజన్విభూతిరనుదర్శితా। ఆదౌమధ్యేతథాంతేచయథాతత్త్వేనతత్త్వవిత్ ॥౧౪॥ప్రకృతిర్గుణాన్వికురుతేస్వచ్ఛందేనాత్మకామ్యయా।క్రీడార్థంతుమహారాజశతశోఽథసహస్రశః॥ ౧౫॥యథాదీపసహస్రాణిదీపాన్మర్త్యాఃప్రకుర్వతే। ప్రకృతిస్తథావికురుతేపురుషస్యగుణాన్బహూన్॥౧౬॥సత్త్వమానందఉద్రేకఃప్రీతిఃప్రాకాశ్యమేవచ। సుఖంశుద్ధిత్వమారోగ్యంసంతోషశ్శ్రద్దధానతా ॥ ౧౭ ॥ అకార్పణ్యమసంరంభఃక్షమాధృతిరహింసతా। సమతాసత్యమానృణ్యంమార్దవంహ్రీరచాపలమ్॥౧౮॥శౌచమార్జవమాచారమలౌల్యంహృద్యసంభ్రమః।ఇష్టానిష్టవియోగానాంకృతానామవికల్పనా॥ ౧౯॥ ధానేనచాత్మగ్రహణమస్పృహత్వంపరార్థతా।సర్వభూతదయాచైవసత్త్వస్యైతేగుణాఃస్మృతాః॥౨౦॥ రజోగుణానాంసంఘాతోరూపమైశ్వర్యవిగ్రహే।అత్యాగిత్వమకారుణ్యంసుఖదుఃఖోపసేవనమ్॥౨౧॥ పరాపవాదేషురతిర్వివాదానాంచసేవనమ్। అహంకారమసత్కారచింతావైరోపసేవనమ్॥౨౨॥పరితాపోఽభిహరణంహ్రీనాశోఽనార్జవంతథా। భేదఃపరుషతాచైవకామఃక్రోధోమదస్తథా॥౨౩॥ దర్పోద్వేషోఽతివాదశ్చఏతేప్రోక్తారజోగుణాః।తామసానాంతుసంఘాతంప్రవక్ష్యామ్యుపధార్యతామ్॥౨౪॥ మోహోఽప్రకాశంతామిస్రమంధతామిస్రసంజ్ఞితమ్।మరణంచాంధతామిస్రంతామిస్రంక్రోధఉచ్యతే॥౨౫॥తమసోలక్షణానీహభక్షణాద్యభిరోచనమ్। భోజనానామపర్యాప్తిస్తథాపేయేష్వతృప్తతా॥౨౬॥గంధవాసోవిహారేషుశయనేష్వాసనేషుచ । దివాస్వప్నేవివాదేచప్రమాదేషుచవైరతిః॥౨౭॥నృత్యవాదిత్రగీతానామజ్ఞానాచ్ఛ్రద్దధానతా। ద్వేషోధర్మవిశేషాణామేతేవైతామసాగుణాః॥ ౨౮॥ .... *

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి - యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే-చతుర్దశాధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః

యాజ్ఞవల్క్యః॥ఏతేప్రధానస్యగుణాస్త్రయఃపురుషసత్తమ।కృత్స్నస్యచైవజగతస్తిష్ఠంత్యనపగాఃసదా॥౧॥అవ్యక్తరూపోభగవాన్శతధాచసహస్రధా।శతధాసహస్రధాచైవతథాశతసహస్రధా॥౨॥కోటిశశ్చకరోత్యేషప్రత్యగాత్మానమాత్మనా।సాత్త్వికస్యోత్తమంస్థానంరాజసస్యేహమధ్యమమ్॥౩॥ తామసస్యాధమంస్థానంప్రాహురధ్యాత్మచింతకాః। కేవలేనేహపుణ్యేనగతిమూర్ధ్వామవాప్నుయాత్ ॥ ౪॥ పుణ్యపాపేనమానుష్యమధర్మేణాప్యధోగతిమ్। ద్వంద్వమేషాంత్రయాణాంతుసన్నిపాతంచతత్త్వతః ॥ ౫ ॥ సత్త్వస్యరజసశ్చైవతమసశ్చశృణుష్వమే । సత్త్వస్యతురజోదృష్టంరజసశ్చతమస్తథా॥ ౬॥ తమసశ్చతథాసత్త్వంసత్త్వస్యావ్యక్తమేవచ । అవ్యక్తస్సత్త్వసంయుక్తోదేవలోకమవాప్నుయాత్ ॥ ౭ ॥ రజస్సత్త్వసమాయుక్తోమానుష్యేషుప్రపద్యతే। రజస్తమోభ్యాంసంయుక్తస్తిర్యగ్యోనిషుజాయతే॥౮॥ రాజసైస్తామసైస్సత్త్వైర్యుక్తోమానుష్యమాప్నుయాత్ । పుణ్యపాపవియుక్తానాంస్థానమాహుర్మహాత్మనామ్॥ ౯ ॥ శాశ్వతంచావ్యయంచైవమక్షయంచామృతంచతత్ । జ్ఞానినాంసంభవంశ్రేష్ఠంస్థానమవ్రణమచ్యు

తమ్॥ ౧౦ ॥ అతీంద్రియమబీజంచజన్మమృత్యుతమోనుదమ్ । అవ్యక్తస్థంపరంయత్తత్పృష్టస్తేహంనరాధిప॥ ౧౧॥ సఏవప్రకృతిస్థోహితత్స్థఇత్యభిధీయతే। అచేతనాచైవమతాప్రకృతిశ్చాపిపార్థివ॥ ఏతేనాధిష్ఠితాచైవసృజతేసంహరత్యపి॥ ౧౨॥ జనకః॥ అనాదినిధనావేతావుభావేవమహామతే। అమూర్తిమంతావచలావప్రకంపగుణాగుణౌ॥ ౧౩ ॥ అగ్రాహ్యావృషిశార్దూలకథమేకోహ్యచేతనః । చేతనావాంస్తథాచైకఃక్షేత్రజ్ఞఇతిభాషితః॥ ౧౪॥ త్వంహివిప్రేంద్రకార్త్స్న్యేనమోక్షధర్మముపాససే। సాకల్యంమోక్షధర్మస్యశ్రోతుమిచ్ఛామితత్త్వతః॥౧౫॥ అస్తిత్వంకేవలత్వంచవినాభావంతథైవచ । దైవతానిచమేబ్రూహిదేహంయాన్యాశ్రితానివై॥ ౧౬॥ తథైవోత్క్రమిణఃస్థానందేహినోవైవిపద్యతః । కాలేనయద్ధిప్రాప్నోతిస్థానంతత్ప్రబ్రవీహిమే॥౧౭॥ సాంఖ్యజ్ఞానంచతత్త్వేన పృథగ్యోగంతథైవచ । అరిష్టానిచతత్త్వానివక్తుమర్హసిసత్తమ॥ విదితంసర్వమేతత్తేపాణావామలకంయథా॥౧౮॥

.... *

ఇతి॥ శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే-పంచదశాధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

యాజ్ఞవల్క్యః॥ నశక్యోనిర్గుణస్తాతగుణీకర్తుంవిశాంపతే। గుణవాంశ్చాప్యగుణవాన్యథాతత్త్వంనిబోధమే॥౧॥ గుణైర్హిగుణవానేవనిర్గుణశ్చాగుణస్తథా । ప్రాహురేవంమహాత్మానోమునయస్తత్త్వదర్శినః॥ ౨॥ గుణస్వభావస్త్వవ్యక్తోగుణాన్నైవాతివర్తతే । ఉపయుంక్తేచతానేవసచైవాజ్ఞఃస్వభావతః॥ ౩॥ అవ్యక్తస్తునజానీతేపురుషోజ్ఞఃస్వభావతః । సమత్తఃపరమోస్తీతినిత్యమేవాభిమన్యతే॥౪॥అనేనకారణేనైతదవ్యక్తంస్యాదచేతనమ్। నిత్యత్వాచ్చాక్షరత్వాచ్చక్షరత్వాన్నతదన్యథా॥ ౫॥ యదజ్ఞానేనకుర్వీతగుణసర్గంపునఃపునః। యదాత్మానంనజానీతేతదాత్మాపినముచ్యతే॥౬॥ కర్తృత్వాచ్చాపిసర్గాణాంసర్గధర్మాతథోచ్యతే।కర్తృత్వాచ్చాపియోగానాంయోగధర్మాతథోచ్యతే॥౭॥కర్తృత్వాత్ప్రకృతీనాంచతథాప్రకృతిధర్మితా। కర్తృత్వాచ్చాపిబీజానాంబీజధర్మాతథోచ్యతే॥ ౮॥ గుణానాంప్రసవత్వాచ్చప్రళయత్వాత్తథైవచ । ఉపేక్షత్వాదనన్యత్వాదభిమానాచ్చకేవలమ్॥ ౯॥ మన్యంతేయతయఃసిద్ధాఅధ్యాత్మజ్ఞాగతజ్వరాః। అనిత్యంనిత్యమవ్యక్తంవ్యక్తమేతద్ధిశుశ్రుమ॥౧౦ ॥ అవ్యక్తైకత్వమిత్యాహుర్నానాత్వంపురుషాస్తథా। సర్వభూతదయావంతఃకేవలంజ్ఞానమాస్థితాః॥ ౧౧॥అన్యస్సపురుషోవ్యక్తస్త్వధ్రువోధ్రువసంజ్ఞకః । యథాముంజఇషీకాణాంతథైవైతద్ధిజాయతే॥౧౨॥అన్యశ్చమశకంవిద్యాదన్యచ్చోదుంబరంతథా । నచోదుంబరసంయోగైర్మశకస్తత్రలిప్యతే ॥ ౧౩॥అన్యఏవతథామత్స్యస్తదన్యదుదకంస్మృతమ్। నచోదకస్యస్పర్శేనమత్స్యోలిప్యతిసర్వశః ॥ ౧౪ ॥ అన్యోహ్యగ్నిరుఖాప్యన్యానిత్యమేవమవేహిభోః॥ నచోపలిప్యతేసోగ్నిరుఖాసంస్పర్శనేనవై॥ ౧౫॥పుష్కరంత్వన్యదేవాత్రతథాన్యదుదకంస్మృతమ్। నచోదకస్యస్పర్శేనలిప్యతేతత్రపుష్కరమ్॥౧౬॥ ఏతేషాంసహవాసంచనివాసంచైవనిత్యశః । యాథాతథ్యేనపశ్యంతిననిత్యంప్రాకృతాజనాః ॥ ౧౭ ॥ యేత్వన్యథైవంపశ్యంతినసమ్యక్తేషుదర్శనమ్॥ తేవ్యక్తంనిరయంఘోరంప్రవిశంతిపునఃపునః॥౧౮॥సాంఖ్యదర్శనమేతత్తేపరిసంఖ్యానముత్తమమ్।ఏవంహిపరిసంఖ్యాయసాంఖ్యాఃకేవలతాంగతాః॥ ౧౯॥ యేత్వన్యేతత్త్వకుశలాస్తేషామేతన్నిదర్శనమ్। అతఃపరంప్రవక్ష్యామియోగానామనుదర్శనమ్॥౨౦॥

.... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి- యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే - షోడశాధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

యాజ్ఞవల్క్యః॥ సాంఖ్యజ్ఞానంమయాప్రోక్తంయోగజ్ఞానంనిబోధమే। యథాశ్రుతంయథాదృష్టంతత్త్వేననృపసత్తమ॥౧॥నాస్తిసాంఖ్యసమంజ్ఞానంనాస్తియోగసమంబలమ్। తావుభావేకచర్యౌతుఉభావనిధనౌస్మృతౌ ॥ ౨॥ పృథక్పృథక్ప్రపశ్యంతియేల్పబుద్ధిరతానరాః। వయంతురాజన్పశ్యామఏకమేవతునిశ్చయాత్ ॥ ౩ ॥ యదేవయోగాఃపశ్యంతితత్సాంఖ్యైరపిదృశ్యతే । ఏకంసాంఖ్యంచయోగంచయఃపశ్యతిసతత్త్వవిత్ ॥ ౪॥ రుద్రప్రధానా

నపరాంవిద్ధియోగానరిందమ। తేనైవచాథదేహేనవిచరంతిదిశోదశ ॥ ౫॥ యావద్ధిప్రలయస్తాతసూక్ష్మేణాష్టగుణేనహ। యోగేనలోకాన్విచరన్సు
ఖంసంన్యస్యచానఘ॥ ౬॥ వేదేషుచాష్టగుణినంయోగమాహుర్మనీషిణః। సూక్ష్మమష్టగుణంప్రాహుర్నేతరంనృపసత్తమ॥ ౭॥ ద్విగుణంయోగకృ
త్యంతుయోగానాంప్రాహురుత్తమమ్। సగుణంనిర్గుణంచైవయథాశాస్త్రనిదర్శనమ్॥ ౮॥ ధారణంచైవమనసఃప్రాణాయామశ్చపార్థివ।ఏకా
గ్రతాచమనసఃప్రాణాయామస్తథైవచ ॥ ౯ ॥ ప్రాణాయామోహిసగుణోనిర్గుణంధారయేన్మనః।యద్యదృశ్యతిముంచన్వైప్రాణాన్మైథిలసత్తమ॥
౧౦॥ వాతాధిక్యంభవత్యేవతస్మాత్తన్నసమాచరేత్ ।నిశాయాఃప్రథమోయామోచోదనాద్వాదశస్మృతాః॥౧౧॥ మధ్యేస్వప్నాత్పరేయామేద్వాద
శైవతుచోదనాః। తదేవముపశాంతేనదాంతేనైకాంతశీలినా॥౧౨॥ఆత్మారామేణబుద్ధేనయోక్తవ్యోత్మానసంశయః।పంచానామింద్రియాణాంతుదో
షానాక్షిప్యపంచధా॥ ౧౩॥ శబ్దంరూపంతథాస్పర్శంరసంగంధంతథైవచ । ప్రతిభామపవర్గంచప్రతిసంహృత్యమైథిల॥ ౧౪ ॥ ఇంద్రియగ్రామమఖి
లంమనస్యభినివేశ్యహ । మనస్తథైవాహంకారేప్రతిష్ఠాప్యనరాధిప॥ ౧౫ ॥అహంకారంతథాబుద్ధౌబుద్ధించప్రకృతావపి । ఏవంహిపరిసంఖ్యాయతతో
ధ్యాయంతికేవలమ్ ॥ ౧౬ ॥ విరజస్కమలంనిత్యమనంతంశుద్ధమవ్రణమ్ । తస్థుషంపురుషంనిత్యమభేద్యమజరామరమ్॥౧౭॥శాశ్వతంచావ్యయంచైవ
ఈశానంబ్రహ్మచావ్యయమ్। యుక్తస్యతుమహారాజలక్షణాన్యుపధారయ॥౧౮ ॥ లక్షణంతుప్రసాదస్యయథాతృప్తఃసుఖంస్వపేత్ । నివాతేతుయ
థాదీపోజ్వలేత్స్నేహసమన్వితః॥౧౯॥నిశ్చలోర్ధ్వశిఖస్తద్వద్యుక్తమాహుర్మనీషిణః। పాషాణఇవమేఘోత్థైర్యథాబిందుభిరాహతః॥౨౦॥ నాలం
చాలయితుంశక్యస్తథాయుక్తస్యలక్షణమ్।శంఖదుందుభినిర్ఘోషైర్వివిధైర్గీతవాదితైః॥ ౨౧॥ క్రియమాణైర్నకంపేతయుక్తస్యైతన్నిదర్శనమ్।
తైలపాత్రంయథాపూర్ణంకరాభ్యాంగృహ్యపూరుషః॥ ౨౨॥ సోపానమారుహేద్భీతస్తర్జ్యమానోసిపాణిభిః। సంయతాత్మాభయాత్తేషాంనపా
త్రాద్బిందుముత్సృజేత్ ॥ ౨౩॥ తథైవోత్తరమాగమ్యఏకాగ్రమనసస్తథా। స్థిరత్వాదింద్రియాణాంతునిశ్చలత్వాత్తథైవచ॥ ౨౪॥ ఏవంయుక్తస్యతు
మునేర్లక్షణాన్యుపలక్షయేత్ । స్వాయుక్తఃపశ్యతేబ్రహ్మయత్తత్పరమమవ్యయమ్॥ ౨౫॥ మహతస్తమసోమధ్యేస్థితంజ్వలనసన్నిభమ్ । ఏతేనకేవ
లంయాతిత్యక్త్వాదేహమసాక్షికమ్॥ ౨౬॥ కాలేనమహతారాజన్శ్రుతిరేషాసనాతనీ। ఏతద్ధియోగంయోగానాంకిమన్యద్యోగలక్షణమ్॥విజ్ఞాయతద్ధి
మన్యంతేకృతకృత్యామనీషిణః॥ ౨౭॥ .... *

ఇతి - మోక్షధర్మపర్వణి - యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే - సప్తదశాధికత్రిశతతమోధ్యాయః

యాజ్ఞవల్క్యః॥ తథైవోత్క్రమమాణంతుశృణుష్వావహితోనృప। పద్భ్యాముత్క్రమమాణస్యవైష్ణవంస్థానముచ్యతే॥౧॥జంఘాభ్యాంతువసూన్
దేవానాప్నుయాదితినఃశ్రుతమ్।జానుభ్యాంతుమహాభాగాన్సాధ్యాన్దేవానవాప్నుయాత్.॥౨॥ పాయునోత్క్రమమాణంతుమైత్రంస్థానమవాప్ను
యాత్ । పృథివీంజఘనేనాథఊరుభ్యాంచప్రజాపతిమ్ ॥ ౩॥ పార్శ్వాభ్యాంమరుతోదేవాన్నాభ్యామింద్రత్వమేవచ । బాహుభ్యామింద్రమేవాహు
రురసారుద్రమేవచ॥౪॥ గ్రీవయాతుమునిశ్రేష్ఠంనరమాప్నోత్యనుత్తమమ్ । విశ్వేదేవాన్ముఖేనాథదిశఃశ్రోత్రేణచాప్నుయాత్ ॥ ౫॥ ఘ్రాణేనగంధవ
హనంనేత్రాభ్యామగ్నిమేవచ। భ్రూభ్యాంచైవాశ్వినౌదేవౌలలాటేనపితౄనథ॥౬॥ బ్రహ్మాణమాప్నోతివిభుంమూర్ధ్నాదేవాగ్రజంతథా।ఏతాన్యు
త్క్రమణస్థానాన్యుక్తానిమిథిలేశ్వర॥ ౭॥ అరిష్టానిప్రవక్ష్యామివిహితానిమనీషిభిః । సంవత్సరవియోగస్యసంభవంతిశరీరిణః॥ ౮॥ యోరుంధతీంనప
శ్యేతదృష్టపూర్వాంకదాచన। తథైవధ్రువమిత్యాహుఃపూర్ణేందుందీపమేవచ॥ ౯ ॥ ఖండితంవైదక్షిణతస్తేపిసంవత్సరాయుషః । పరచక్షుషిచా
త్మానంయేనపశ్యంతిపార్థివ॥౧౦॥ ఆత్మచ్ఛాయాకృతీభూతంతేపిసంవత్సరాయుషః । అతిద్యుతిరతిప్రజ్ఞాఅప్రజ్ఞాచాద్యుతిస్తథా॥౧౧॥ప్రకృతేర్విక్రియా

పత్తిః షణ్మాసాన్మృత్యులక్షణమ్। దైవతాన్యవజానాతి బ్రాహ్మణైశ్చ విరుధ్యతే॥౧౨॥ కష్ణశ్యామచ్ఛవిచ్ఛాయః షణ్మాసాన్మృత్యులక్షణమ్। ఊర్ణనాభేర్యథా చక్రఛిద్రం సోమం ప్రపశ్యతి॥౧౩॥ తథైవ చ సహస్రాంశుం సప్తరాత్రేణ మృత్యుభాక్। శవగంధముపాఘ్రాతి సురభిం ప్రాప్య యో నరః॥ ౧౪ ॥ దేవతాయతనస్థస్తు సప్తరాత్రేణ మృత్యుభాక్। కర్ణనాసావనమనం దంతదృష్టివిరాగితా॥౧౫॥ సంజ్ఞాలోపో నిరుష్మత్వం సద్యో మృత్యునిదర్శనమ్। అకస్మాచ్చ స్రవేద్యస్య వామమక్షి నరాధిప॥౧౬॥ మూర్ధతో వోత్పతేద్ధూమస్సద్యో మృత్యునిదర్శనమ్ । ఏతావంతి త్వరిష్టాని విదిత్వా మానవో భువి ॥ ౧౭ ॥ నిశి చాహని చాత్మానం యోజయేత్పరమాత్మని। ప్రతీక్షమాణస్తత్కాలం యత్కాలం ప్రేతతా భవేత్ ॥ ౧౮॥ అథాస్య నేష్టం మరణం స్థాతుమిచ్ఛేదిమాం క్రియామ్। సర్వగంధాన్రసాంశ్చైవ ధారయీత నరాధిప॥ ౧౯॥ ససాంఖ్యధారణం చైవ విదితాత్మా నరర్షభ। జయేచ్చ మృత్యుం యోగేన తత్పరేణాంతరాత్మనా ॥ ౨౦॥ గచ్ఛేత్ప్రాప్యాక్షయం కృత్స్నమజన్మ శివమవ్యయమ్। శాశ్వతం స్థానచలం దుష్ప్రాపమకృతాత్మభిః॥౨౧॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే- అష్టాదశాధికత్రిశతతమోధ్యాయః.

యాజ్ఞవల్క్యః॥ అవ్యక్తస్థం పరం యత్తత్పృష్టస్తేహం నరాధిప। పరం గుహ్యమిమం ప్రశ్నం శృణుష్వావహితో నృప॥౧॥ యథార్షేణేహ విధినా చరతావనతేనఘ। మయాదిత్యాదవాప్తాని యజూంషి మిథిలాధిప॥౨॥ మహతా తపసా దేవస్తవిష్ణుస్సేవితో మయా। ప్రీతేన చాహం విభునా సూర్యేణోక్తస్తథానఘ॥౩॥ వరం వృణీష్వ విప్రర్షే యదిష్టం తే సుదుర్లభమ్। తత్తే దాస్యామి ప్రీతాత్మా మత్ప్రసాదో హి దుర్లభః॥౪॥ తతః ప్రణమ్య శిరసా మయోక్తస్తపతాం వరః। యజూంషి హ్యుపయుక్తాని క్షిప్రమిచ్ఛామి వేదితుమ్॥౫॥ తతో మాం భగవానాహ వితరిష్యామి తే ద్విజ। సరస్వతీహ వాగ్భూతా శరీరం తే ప్రవేక్ష్యతి॥౬॥ తతో మామాహ భగవానాస్యం త్వం వివృతం కురు। వివృతం చ తతో వక్త్రం ప్రవిష్టా చ సరస్వతీ॥౭॥ తతో విదహ్యమానోహం ప్రవిష్టోంభస్తదానఘ। అవిజ్ఞానాదమర్షాచ్చ భాస్కరస్య మహాత్మనః॥ ౮॥ తతో విదహ్యమానం మామువాచ భగవాన్రవిః। ముహూర్తం సహ్యతాం దాహస్తతశ్శీతీభవిష్యసి॥ ౯॥ శీతీభూతం చ మాం దృష్ట్వా భగవానాహ భాస్కరః। ప్రతిష్ఠాస్యతి తే వేదః సఖిలస్సోత్తరో ద్విజ॥ ౧౦॥ కృత్స్నం శతపథం చైవ ప్రణేష్యసి ద్విజర్షభ। తస్యాంతే చాపునర్భావే బుద్ధిస్తవ భవిష్యతి॥౧౧॥ ప్రాప్స్యసే చ యదిష్టం తత్సంఖ్యాయోగేప్సితం పదమ్। ఏతావదుక్త్వా భగవానస్తమేవాభ్యవర్తత॥ ౧౨॥ తతోనువ్యాహృతం శ్రుత్వా గతే దేవే విభావసౌ। గృహమాగత్య సంహృష్టోచింతయం వై స్వరస్వతీమ్॥ ౧౩॥ తతః ప్రవృత్తాతిశుభా స్వరవ్యంజనభూషితా। ఓంకారమాదితః కృత్వా మమ దేవీ సరస్వతీ॥ ౧౪॥ తతోహమర్ఘ్యం విధివత్సరస్వత్యై న్యవేదయమ్। తపతాం చ వరిష్ఠాయ నిషణ్ణస్తత్పరాయణః॥ ౧౫॥ తతశ్శతపథం కృత్స్నం సరహస్యం ససంగ్రహమ్। చక్రే సపరిశేషం చ హర్షేణ పరమేణ హ॥ ౧౬ ॥ కృత్వా చాధ్యయనం తేషాం శిష్యాణాం శతముత్తమమ్। విప్రియార్థం సశిష్యస్య మాతులస్య మహాత్మనః॥౧౭॥ తతస్స శిష్యేణ మయా సూర్యేణేవ గభస్తిభిః। వ్యస్తో యజ్ఞో మహారాజ పితుస్తవ మహాత్మనః॥౧౮॥ మిషతో దేవలస్యాపి తతోర్ధం కృతవానహమ్। స్వవేదదక్షిణాయార్థే విమర్దే మాతులేనహ॥ ౧౯॥ సుమంతునాథ పైలేన తథా జైమినినా చ వై। పిత్రా తే మునిభిశ్చైవ తతోహమనుమానితః॥ ౨౦॥ దశ పంచ చ ప్రాప్తాని యజూంష్యర్కాన్మయానఘ। తథైవ రోమహర్షేణ పురాణమవధారితమ్॥౨౧॥ బీజమేతత్పురస్కృత్య దేవీం చైవ సరస్వతీమ్। సూర్యస్య చానుభావేన ప్రవృత్తోహం నరాధిప॥ ౨౨॥ కర్తుం శతపథం చైవమపూర్వం చ కృతం మయా। యథాభిలషితం మార్గం తథా తచ్చోపపాదితమ్॥ ౨౩॥ శిష్యాణామఖిలం కృత్స్నమనుజ్ఞాతం ససంగ్రహమ్। సర్వే చ శిష్యాశ్శుచయో గతాః పరమహర్షితాః॥ ౨౪॥ శాఖాః పంచదశేమాస్తు విద్యా భాస్కరదేశితాః । ప్రతిష్ఠాప్య యథాకామం వేద్యం తదనుచింతయేత్ ॥౨౫॥ కిమత్ర బ్రహ్మణ్యమృతం కించ వేద్య

మనుత్తమమ్।చింతయంస్తత్ర చాగత్య గంధర్వో మామపృచ్ఛత॥౨౬॥ విశ్వావసుస్తతో రాజన్ వేదాంతజ్ఞానకోవిదః । చతుర్వింశత్తతోపృచ్ఛత్ప్రశ్నా
న్వేదస్య పార్థివ॥ ౨౭॥ పంచవింశతిమం ప్రశ్నం పప్రచ్ఛాన్వీక్షికీం తదా। విశ్వావిశ్వం తథాశ్వాశ్వం మిత్రం వరుణమేవ చ॥ ౨౮॥ జ్ఞానం జ్ఞేయం తథాజ్ఞో
జ్ఞః కస్తపా అతపాస్తథా। సూర్యాదస్సూర్య ఇతి చ విద్యావిద్యే తథైవ చ॥౨౯॥ వేద్యావేద్యం తథా రాజన్నచలం చలమేవ చ।అపూర్వమక్షయం క్షయ్యమె
తత్ప్రశ్నమనుత్తమమ్॥౩౦॥ యథోక్తశ్చ మహారాజ రాజా గంధర్వసత్తమః।పృష్టవాననుపూర్వేణ ప్రశ్నమర్థవదుత్తమమ్॥౩౧॥ముహూర్తమ్మృష్య
తాం తావద్యావ దేవం విచింతయే బాఢమిత్యేవ కృత్వా చ తూష్ణీం గంధర్వ ఆస్థితః॥౩౨॥తతోను చింతయమహం భూయో దేవీం సరస్వతీమ్।మనసా స చ మే
ప్రశ్నో దధ్నో ఘృతమివోద్ధృతమ్॥౩౩॥ తత్రోపనిషదం చైవ పరిశేషం చ పార్థివ। మథ్నామి మనసా తాత దృష్ట్వా చాన్వీక్షికీం పరామ్॥౩౪॥ చతుర్థీ రాజ
శార్దూల విద్యైషా సాంపరాయికీ।ఉదీరితా మయా తుభ్యం పంచవింశాదధిష్ఠితా॥౩౫॥అథోక్తస్తు మయా రాజన్ రాజా విశ్వావసుస్తదా।శ్రూయతాం
యద్భవానస్మాన్ప్రశ్నం సంపృష్టవానిహ॥౩౬॥విశ్వావిశ్వేతి యదిదం గంధర్వేంద్రానుపృచ్ఛసి।విశ్వావ్యక్తం పరం విద్యాద్భూతభవ్యభయంకరమ్॥౩౬॥
త్రిగుణం గుణకర్తృత్వాద్విశ్వోన్యో నిష్కళస్తథా। అశ్వస్తథైవ మిథునమేవమేవానుదృశ్యతే॥ ౩౭॥ అవ్యక్తం ప్రకృతిం ప్రాహుః పురుషేతి చ నిర్గుణమ్।
తథైవ మిత్రం పురుషం వారుణం ప్రకృతిం తథా॥౩౮॥జ్ఞానం తు ప్రకృతిం ప్రాహుర్జ్ఞేయం నిష్కళమేవ చ। అజ్ఞశ్చ జ్ఞశ్చ పురుషస్తస్మాన్నిష్కళ ఉచ్యతే॥౩౯॥
కస్తపా అతపాః ప్రోక్తః కోసౌ పురుష ఉచ్యతే। తపాస్తు ప్రకృతిం ప్రాహురతపా నిష్కళః స్మృతః॥౪౦॥ తథైవావేద్యమవ్యక్తం వేద్యః పురుష ఉచ్యతే। చ
లాచలమితి ప్రోక్తం త్వయా తదపి మే శృణు॥ ౪౧॥ చలాం తు ప్రకృతిం ప్రాహుః కారణం క్షయసర్గయోః। అక్షేపసర్గయోః కర్తా నిశ్చలః పురుషః స్మృ
తః॥ ౪౨॥ తథైవ వేద్యమవ్యక్తమవేద్యః పురుషస్తథా। అజ్ఞావుభౌ ధ్రువౌ చైవ అక్షయౌ చాప్యుభావపి॥ ౪౩॥ అజౌ నిత్యావుభౌ ప్రాహురధ్యాత్మగతినిశ్చ
యాత్। అక్షయత్వాత్ప్రజననే అజమత్రాహురవ్యయమ్॥౪౪॥అక్షయం పురుషం ప్రాహుః క్షయో హ్యస్య న విద్యతే। గుణక్షయత్వాత్ప్రకృతిః కర్తృ
త్వాదక్షయం బుధాః॥౪౫॥ ఏషా తేన్వీక్షికీ విద్యా చతుర్థీ సాంపరాయికీ।విద్యోపేతం ధనం కృత్వా కర్మణా నిత్యకర్మణి॥౪౬॥ఏకాంతదర్శనా వేదాః
సర్వే విశ్వావసో స్మృతాః।జాయంతే చ మ్రియంతే చ యస్మిన్నేతే యతశ్చ్యుతాః॥౪౭॥వేదార్థం యే న జానంతి వేద్యం గంధర్వసత్తమ। సాంగోపాంగా
నపి యది యశ్చ వేదానధీయతే॥౪౮॥ వేదవేద్యం న జానీతే వేదభారవహో హి సః। యో ఘృతార్థీ ఖరీక్షీరం మథేద్గంధర్వసత్తమ॥౪౯॥విష్ఠాం తత్రాను
పశ్యేత న మండం న చ వై ఘృతమ్। తథా వేద్యమవేద్యం చ వేదవిద్యో న విందతి॥ ౫౦॥ స కేవలం మూఢమతిర్జ్ఞానభారవహః స్మృతః।ద్రష్టవ్యౌ నిత్యమేవేతౌ
తత్పరేణాంతరాత్మనా॥ ౫౧॥యథాస్య జన్మనిధనే న భవేతాం పునః పునః।అజస్రం జన్మనిధనం చింతయిత్వా త్రయీమిమామ్॥౫౨ ॥ పరిత్యజ్య క్షయమిహ
అక్షయం ధర్మమాస్థితః । యదానుపశ్యతేత్యంతమహన్యహని కాశ్యప॥ ౫౩॥ తథా స కేవలీభూతః షడ్వింశమనుపశ్యతి। అన్యశ్చ శాశ్వతోవ్యక్తస్తథా
న్యః పంచవింశకః॥ ౫౪॥ తస్య ద్వావనుపశ్యేతాం తమేకమితి సాధవః। తేనైతన్నాభినందంతి పంచవింశకమచ్యుతమ్ ॥ జన్మమృత్యుభయాద్యోగాః సాం
ఖ్యాశ్చ పరమైషిణః॥ ౫౫॥ విశ్వావసుః॥ పంచవింశం యదేతత్తే ప్రోక్తం బ్రాహ్మణసత్తమ।తథా తన్న తథా వేత్తి తద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥౫౬॥జైగీషవ్య
స్యాసితస్య దేవలస్య మయా శ్రుతమ్। పరాశరస్య విప్రర్షేర్వార్షగణ్యస్య ధీమతః ॥ ౫౭ ॥ భృగోః పంచశిఖస్యాస్య కపిలస్య శుకస్య చ।గౌతమస్యా
ర్ష్టిషేణస్య గర్గస్య చ మహాత్మనః ॥౫౮॥ నారదస్యాసురేశ్చైవ పులస్త్యస్య చ ధీమతః। సనత్కుమారస్య తతః శుక్రస్య చ మహాత్మనః॥౫౯॥కశ్యపస్య
పితుశ్చైవ పూర్వమేవ మయా శ్రుతమ్। తదనంతరం చ రుద్రస్య విశ్వరూపస్య ధీమతః॥ ౬౦॥దైవతేభ్యః పితృభ్యశ్చ దైతేయేభ్యస్తతస్తతః। ప్రాప్తమేత

న్మయాకృత్స్నంవేద్యంనిత్యంవదంత్యుత ౬౨|| తస్మాత్తద్వైభవద్బుద్ధ్యాశ్రోతుమిచ్ఛామిబ్రాహ్మణ । భవాన్ప్రబర్హశ్శాస్త్రాణాంప్రగల్భశ్చాతిబుద్ధిమాన్||౬౩|| నతవావిదితంకించిద్భవాన్శ్రుతినిధిఃస్మృతః । కథ్యతే దేవలోకేచపితృలోకేచబ్రాహ్మణ||౬౪|| బ్రహ్మలోకగతాశ్చైవకథయంతిమహర్షయః। పతిశ్చతపతాంశశ్వదాదిత్యస్తవభాషితా||౬౫ || సాంఖ్యజ్ఞానంత్వయాబ్రహ్మన్నవాప్తంకృత్స్నమేవచ। తథైవయోగశాస్త్రంచయాజ్ఞవల్క్యవిశేషతః||౬౬|| నిస్సందిగ్ధంప్రబుద్ధస్త్వంబుధ్యమానశ్చరాచరమ్। శ్రోతుమిచ్ఛామితద్జ్ఞానంఘృతంమండమయంయథా||౬౭||యాజ్ఞవల్క్యః||కృత్స్నధారిణమేవత్వాంమన్యేగంధర్వసత్తమ। జిజ్ఞాససేచమాంరాజంస్తన్నిబోధయథాశ్రుతమ్||౬౮||అబుధ్యమానాంప్రకృతింబుధ్యతేపంచవింశకః। నతుబుధ్యతిగంధర్వప్రకృతిఃపంచవింశకమ్ || ౬౯ || అనేనప్రతిబోధేనప్రధానంప్రవదంతితత్ । సాంఖ్యయోగాశ్చతత్త్వజ్ఞాయథాశ్రుతినిదర్శనాత్ || ౭౦|| పశ్యంస్తథైవచాపశ్యన్పశ్యత్యన్యస్సదానఘ। షడ్వింశంపంచవింశంచచతుర్వింశంచపశ్యతి|| ౭౧ || నతుపశ్యతిపశ్యంస్తుయశ్చైనమనుపశ్యతి। పంచవింశోఽభిమన్యేతనాన్యోఽస్తిపరతోమమ || ౭౨ || నచతుర్వింశకోఽగ్రాహ్యోమనుజైర్జ్ఞానదర్శిభిః। మత్స్యశ్చోదకమన్వేతిప్రవర్తేతప్రవర్తనాత్ || ౭౩|| యథైవబుధ్యతేమత్స్యస్తద్వదేషోఽప్యనుబుధ్యతే। సస్నేహాసహవాసాచ్చసాభిమానాచ్చనిత్యశః||౭౪|| సనిమజ్జతికాలస్యయదైకత్వంనబుధ్యతే। ఉన్మజ్జతిహికాలస్యమమత్వేనాభిసంవృతః||౭౫||యదాతుమన్యతేఽన్యోఽహమన్యఏషఇతిద్విజ।తదాసకేవలీభూతంషడ్వింశమనుపశ్యతి||౭౬||అన్యశ్చరాజన్యవరస్తథాన్యఃపంచవింశకః। తత్స్థానాచ్చానుపశ్యంతిఏకఏవేతిసాధవః || ౭౭|| తేనైతన్నాభినందంతిపంచవింశకమచ్యుతమ్। జన్మమృత్యుభయాద్భీతాయోగాస్సాంఖ్యాశ్చకాశ్యప|| ౭౮|| షడ్వింశమనుపశ్యంతఃశుచయస్తత్పరాయణాః। యదాసకేవలీభూతఃషడ్వింశమనుపశ్యతి||౭౯|| తదాససర్వవిద్విద్వాన్నపునర్జన్మవిందతి। ఏవమప్రతిబుద్ధశ్చబుధ్యమానశ్చతేఽనఘ||౮౦|| బుద్ధశ్చోక్తోయథాతత్త్వంమయాశ్రుతినిదర్శనాత్। పశ్యాపశ్యంయోఽనపశ్యేత్క్షేమ్యంతత్త్వంచకాశ్యప। కేవలాకేవలంచాద్యంపంచవింశంపరంచయత్ ||౮౧|| విశ్వావసుః|| తథ్యంశుభంచైతదుక్తంత్వయావిభో సమ్యక్క్షేమ్యందైవతాద్యంయథావత్। స్వస్త్యక్షయంభవతశ్చాస్తునిత్యంబుద్ధ్యాసదాబుద్ధియుక్తంనమస్తే|| ౮౨|| యాజ్ఞవల్క్యః||ఏవముక్త్వాసంప్రయాతోదివంసవిభ్రాజన్వైశ్రీమతాదర్శనేన। దృష్టశ్చతుష్ట్యాపరయాభినంద్యప్రదక్షిణంమమకృత్వామహాత్మా||౮౩||బ్రహ్మాదీనాంఖేచరాణాంక్షితౌచయేచాధస్తాత్సంవసంతేనరేంద్ర। తత్రైవతద్దర్శనందర్శయన్వైసమ్యక్క్షేమ్యంయేపథంసంశ్రితావై||౮౪|| సాంఖ్యాస్సర్వేసాంఖ్యధర్మేరతాశ్చ తద్వద్యోగాయోగధర్మేరతాశ్చ।యేచాప్యన్యేమోక్షకామామనుష్యాస్తేషామేతద్దర్శనంజ్ఞానదృష్టమ్||౮౫||జ్ఞానాన్మోక్షోజాయతేరాజసింహనాస్త్యజ్ఞానాదేవమాహుర్నరేంద్ర। తస్మాద్జ్ఞానంతత్త్వతోఽన్వేషితవ్యంయేనాత్మానంమోక్షయేజ్జన్మమృత్యోః || ౮౬|| ప్రాప్యజ్ఞానంబ్రాహ్మణాత్క్షత్రియాద్వావైశ్యాచ్ఛూద్రాదపినీచాదభీక్ష్ణమ్। శ్రద్ధాతవ్యంశ్రద్దధానేననిత్యంనశ్రద్ధినంజన్మమృత్యూవిశేతామ్||౮౭|| సర్వేవర్ణాబ్రాహ్మణాబ్రహ్మజాశ్చసర్వేనిత్యంవ్యాహరంతేచబ్రహ్మ। తత్వంశాస్త్రంబ్రహ్మబుద్ధ్యాబ్రవీమిసర్వంవిశ్వంబ్రహ్మచైతత్సమస్తమ్|| ౮౮ || బ్రహ్మాస్యతోబ్రాహ్మణాస్సంప్రసూతాబాహుభ్యాంవైక్షత్రియాస్సంప్రసూతాః। నాభ్యాంవైశ్యాఃపాదతశ్చాపిశూద్రాఃసర్వేవర్ణానాన్యథావేదితవ్యాః|| ౮౯ || అజ్ఞానతఃకర్మయోనింభజంతేతాంతాంరాజంస్తేయథాయాంత్యభావమ్।తథావర్ణాజ్ఞానహీనాఃపతంతేఘోరాదజ్ఞానాత్ప్రాకృతంయోనిజాలమ్||౯౦||తస్మాద్జ్ఞానంసర్వతోమార్గితవ్యంసర్వత్రస్థంచైతదుక్తంమయాతే। తత్స్థోబ్రహ్మాతస్థివాంశ్చావరోయస్తస్మైనిత్యంమోక్షమాహుర్నరేంద్ర||౯౧||యత్తేపృష్టంతన్మయాచోపదిష్టంయాథాతథ్యంతద్విశోకోభవస్వ। రాజన్గచ్ఛస్వైతదర్థస్యపారంసమ్యక్ప్రోక్తంస్వస్తితేత్వస్తునిత్యమ్|| ౯౨|| భీష్మః||

సఏవమనుశాస్తస్తుయాజ్ఞవల్క్యేనధీమతా। ప్రీతిమానభవద్రాజామిథిలాధిపతిస్తదా॥౯౩॥ గతేమునివరేతస్మిన్కృతేచాపిప్రదక్షిణమ్। దైవరాతిర్నరపతిరాసీనస్తత్ర మోక్షవిత్ ॥ ౯౪॥ గోకోటింస్పర్శయామాసహిరణ్యంతుతథైవచ। రత్నాంజలిమథైకంచబ్రాహ్మణేభ్యోదదౌతదా॥ ౯౫॥ విదేహరాజ్యంచతదాప్రతిష్ఠాప్యసుతస్యవై। యతిధర్మముపాసంశ్చాప్యవసన్మిథిలాధిపః॥ ౯౬॥ సాంఖ్యజ్ఞానమధీయానోయోగశాస్త్రంచకృత్స్నశః । ధర్మాధర్మంచరాజేంద్రప్రాకృతంపరిగర్హయన్॥ ౯౭॥ అనంతఇతికృత్వాసనిత్యంకేవలమాస్థితః । ధర్మాధర్మౌపుణ్యపాపేసత్యాసత్యేతథైవచ॥౯౮॥ జన్మమృత్యూచరాజేంద్రప్రాకృతంతదచింతయత్ । వ్యక్తావ్యక్తస్యకర్మేదమితినిత్యంనరాధిప ॥ ౯౯ ॥ పశ్యంతియోగాస్సాంఖ్యాశ్చస్వశాస్త్రకృతలక్షణాః। ఇష్టానిష్టవిముక్తంహితస్థౌబ్రహ్మపరాత్పరమ్॥౧౦౦ ॥ నిత్యంతదాహుర్విద్వాంసఃశుచితస్మాచ్ఛుచిర్భవ।దీయతేయచ్చలభతేదత్తంయచ్చానుమన్యతే॥ ౧౦౧॥ దదాతిచనరశ్రేష్ఠప్రతిగృహ్ణాతియచ్చహ।దదాత్యవ్యక్తఇత్యేతత్ప్రతిగృహ్ణాతియచ్చవై॥౧౦౨॥ఆత్మాహ్యేవాత్మనోహ్యేకఃకోన్యస్తస్మాత్పరోభవేత్। ఏవంమన్యస్వసతతమన్యథామావిచింతయ॥ ౧౦౩॥ యస్యావ్యక్తంనవిదితంసగుణంనిర్గుణంపునః। తేనతీర్థానియజ్ఞాశ్చసేవితవ్యావిపశ్చితా॥౧౦౪॥నస్వాధ్యాయైస్తపోభిర్వాయజ్ఞైర్వాకురునందన।లభతేవ్యక్తికంస్థానంజ్ఞాత్వావ్యక్తంమహీయతే॥౧౦౫॥ తథైవమహతఃస్థానమాహంకారికమేవచ।అహంకారాత్పరంచాపిస్థానానిసమవాప్నుయాత్॥౧౦౬।యేత్వవ్యక్తాత్పరంనిత్యంజానతేశాస్త్రతత్పరాః।జన్మమృత్యువిముక్తంచవిముక్తంసదసచ్చయత్॥ ౧౦౭॥ ఏతన్మయాప్తంజనకాత్పురస్తాత్తేనాపిచాప్తంనృపయాజ్ఞవల్క్యాత్। జ్ఞానంవిశిష్టంనతథాహియజ్ఞాజ్ఞానేనదుర్గంతరతేనయజ్ఞైః॥ ౧౦౮ ॥ దుర్గంజన్మనిధనంచాపిరాజన్నభౌతికంజ్ఞానవిదోవదంతి। యజ్ఞైస్తపోభిర్నియమైర్వ్రతైశ్చదివంసమాసాద్యపతంతిభూమౌ॥ ౧౦౯॥తస్మాదుపాసస్వపరంమహచ్ఛుచిఃశివంవిమోక్షంవిమలంపవిత్రమ్।క్షేత్రంజ్ఞాత్వాపార్థివజ్ఞానయజ్ఞముపాస్యవైతత్త్వమృషిర్భవిష్యసి॥ ౧౧౦॥యదుపనిషదముపాకరోత్తథాసౌజనకనృపస్యపురాహియాజ్ఞవల్క్యః। యదుపగణితంశాశ్వతావ్యయంతచ్ఛుభమమృతత్వమశోకమర్ఛతి॥ ౧౧౧॥ .... *

ఇతిశాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే-ఏకోనవింశత్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ఐశ్వర్యంవామహత్ప్రాప్యధనంవాభరతర్షభ। దీర్ఘమాయురవాప్యాథకథంమృత్యుమతిక్రమేత్ ॥౧॥ తపసావాసుమహతాకర్మణావాశ్రుతేనవా। రసాయనప్రయోగైర్వాకైర్నాప్నోతిజరాంతకౌ॥౨॥భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। భిక్షోఃపంచశిఖస్యేహసంవాదంజనకస్యచ॥౩॥ వైదేహోజనకోరాజామహర్షింవేదవిత్తమమ్ । పర్యపృచ్ఛత్పంచశిఖంఛిన్నధర్మార్థసంశయమ్॥౪॥ కేనవృత్తేనభగగన్నతిక్రామేజ్జరాంతకౌ।తపసావాథవాబుద్ధ్యాకర్మణావాశ్రుతేనవా॥౫॥ఏవముక్తస్సవైదేహంప్రత్యువాచాపరోక్షవిత్। నివృత్తిర్నరయోరస్తినానివృత్తిఃకథంచన॥౬॥ నహ్యహానినివర్తంతేనమాసానపునఃక్షపాః। సోయంప్రపద్యతేధ్వానంచిరాయధ్రువమధ్రువః॥ ౭॥సర్వభూతసముచ్ఛేదఃస్రోతసేవోహ్యతేసదా। ఉహ్యమానంనిమజ్జంతమప్లవేకాలసాగరే॥౮॥ జరామృత్యుమహాగ్రాహేనకశ్చిదభిపద్యతే। నైవాస్యకశ్చిద్భవతినాసౌభవతికస్యచిత్ ॥ ౯॥ పథిసంగతమేవేదందారైరన్యైశ్చబంధుభిః। నాయమత్యంతసంవాసోలబ్ధపూర్వోహికేనచిత్ ॥౧౦॥క్షిప్యంతేతేనతేనైవనిష్టనంతఃపునఃపునః। కాలేనయాతాయాతాహివాయునేవాభ్రసంచయాః॥౧౧॥జరామృత్యూహిభూతానాంఖాదితారౌవృకావివ।బలినాందుర్బలానాంచహ్రస్వానాంమహతామపి॥౧౨॥ఏవంభూతేషుభూతేషునిత్యభూతాధ్రువేషుచ। కథంహిహృష్యేజ్జాతేషుమృతేషుచనసంజ్వరేత్ ॥౧౩॥కుతోహమాగతఃకోస్మిక్వగమిష్యామికస్యవా। కస్మిన్స్థితఃక్వభవితాకస్మాత్కిమనుశోచసి॥౧౪ ॥ ద్రష్టాస్వర్గస్యకోన్వాస్మితథైవనరకస్యచ।ఆగమాంస్త్వనతిక్రమ్యద

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

ద్యాచ్చైవయజేతచ॥౧౫॥ఇతిశాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- భిక్షుపంచశిఖజనకసంవాదే- వింశత్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః- ......*

యుధిష్ఠిరః॥అపరిత్యజ్యగార్హస్థ్యంకురురాజర్షిసత్తమ । కఃప్రాప్తోవినయంబుద్ధ్యామోక్షతత్త్వంవదస్వమే ॥ ౧॥ సంన్యస్యతేయథాత్మాయంవ్యక్తస్యాత్మాయథాచయత్ । పరంమోక్షస్యయచ్చాపితన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౨॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । జనకస్యచసంవాదంసులభాయాశ్చభారత ॥ ౩॥ సంన్యాసఫలికఃకశ్చిద్బభూవనృపతిఃపురా । మైథిలోజనకోనామధర్మధ్వజఇతిశ్రుతః॥ ౪॥ సవేదేమోక్షశాస్త్రేచస్వేచశాస్త్రేకృతాగమః । ఇంద్రియాణిసమాధాయశశాసవసుధామిమామ్ ॥ ౫॥ తస్యవేదవిదఃప్రాజ్ఞాఃశ్రుత్వాతాంసాధువృత్తతామ్।లోకేషుస్పృహయంత్యన్యేపురుషాఃపురుషేశ్వర॥౬॥అథధర్మయుగేతస్మిన్యోగధర్మమనుష్ఠితా।మహీమనుచచారైకాసులభానామభిక్షుకీ॥ ౭॥తయాజగదిదంకృత్స్నమటంత్యామిథిలేశ్వరః। తత్రతత్రశ్రుతోమోక్షేకథ్యమానస్త్రిదండిభిః ॥ ౮॥ సాతిసూక్ష్మాంకథాంశ్రుత్వాతథ్యంనేతిససంశయా। దర్శనేజాతసంకల్పాజనకస్యబభూవహ॥ ౯॥ తత్రసావిప్రహాయాథపూర్వరూపంహియోగతః । అబిభ్రదనవద్యాంగీరూపమన్యదనుత్తమమ్॥౧౦॥చక్షునిమేషమాత్రేణలఘ్వస్త్రగతిగామినీ।విదేహానాంపురీంసుభ్రూర్జగామకమలేక్షణా॥౧౧॥ సాప్రాప్యమిథిలాంరమ్యాంప్రభూతజనసంకులామ్। భైక్ష్యచర్యాపదేశేనదదర్శమిథిలేశ్వరమ్॥ ౧౨ ॥ రాజాతస్యాఃపరందృష్ట్వాసౌకుమార్యంవపుస్తదా । కేయంకస్యకుతోవేతిబభూవాగతవిస్మయః॥౧౩॥ తతోఽస్యాఃస్వాగతంకృత్వావ్యాదిశ్యచవరాసనమ్ । పూజితాంపాదశౌచేనవరాన్నేనాప్యతర్పయత్ ॥౧౪॥ అథభుక్తవతీప్రీతారాజానంమంత్రిభిర్వృతమ్। సర్వభాష్యవిదాంమధ్యేచోదయామాసభిక్షుకీ॥౧౫॥ సులభాత్వస్యధర్మేషుముక్తోనేతిససంశయా । సత్త్వంసత్త్వేనయోగజ్ఞాప్రవివేశమహీపతేః॥ ౧౬॥ నేత్రాభ్యాంనేత్రయోరస్యరశ్మీన్సంయమ్యరశ్మిభిః । సాస్మసంచోదయిష్యంతియోగబంధైర్బబంధహ॥ ౧౭॥ జనకోఽప్యుత్స్మయన్రాజాభావమస్యావిశేషయన్ । ప్రతిజగ్రాహభావేనభావమస్యానృపోత్తమ॥ ౧౮ ॥ తదేకస్మిన్నధిష్ఠానేసంవాదఃశ్రూయతామయమ్। ఛత్రాదిషువిముక్తస్యముక్తాయాశ్చత్రిదండకే ॥ ౧౯॥ జనకః ॥ భగవత్యాఃక్వచర్యేయంకృత్వాక్వచగమిష్యసి । కస్యచత్వంకుతోవేతిపప్రచ్ఛైనాంమహీపతిః॥౨౦॥ శ్రుతేవయసిజాతౌచసద్భావోనాధిగమ్యతే। ఏష్వర్థేషూత్తరంతస్మాత్ప్రవేద్యంమత్సమాగమే॥౨౧॥ ఛత్రాదిషువిశేషేషుముక్తంమాంవిద్ధితత్త్వతః । సత్వాంసంమంతుమిచ్ఛామిమానార్హాహిమతాసిమే॥ ౨౨॥ యస్మాచ్చైతన్మయాప్రాప్తంజ్ఞానంవైశేషికంపురా । యస్యనాన్యఃప్రవక్తాస్తిమోక్షంతమపిమేశృణు॥౨౩॥పరాశరసగోత్రస్యవృద్ధస్యసుమహాత్మనః । భిక్షోఃపంచశిఖస్యాహంశిష్యఃపరమసంమతః ॥ ౨౪ ॥ సాంఖ్యజ్ఞానేచయోగేచమహీపాలవిధౌతథా। త్రివిధేమోక్షధర్మేఽస్మిన్గతాధ్వాఛిన్నసంశయః ॥ ౨౫॥ సయథాశాస్త్రదృష్టేనమార్గేణేహపరిభ్రమన్వార్షికాంశ్చతురోమాసాన్పురామయిసుఖోషితః॥ ౨౬॥ తేనాహంసాంఖ్యముఖ్యేనసుదృష్టార్థేనతత్త్వతః । శ్రావితస్త్రివిధంమోక్షంనచరాజ్యాద్విచాలితః॥౨౭॥సోఽహంతామఖిలాంవృత్తింత్రివిధాంమోక్షసంహితామ్। ముక్తరాగశ్చరామ్యేకఃపదేపరమకేస్థితః॥ ౨౮॥ వైరాగ్యంపునరేతస్యమోక్షస్యపరమోవిధిః। జ్ఞానాదేవచవైరాగ్యంజాయతేయేనముచ్యతే॥ ౨౯॥ జ్ఞానేనకురుతేయత్నంయత్నేనప్రాప్యతేమహత్ । మహద్ద్వంద్వప్రమోక్షాయసాసిద్ధిర్యావయోఽతిగా ॥ ౩౦ ॥సేయంపరమికాబుద్ధిఃప్రాప్తానిర్ద్వంద్వతామయా। ఇహైవగతమోహేనచరతాముక్తసంగినా ॥ ౩౧॥ యథాక్షేత్రంమృదూభూతమద్భిరాప్లావితంయథా। జనయత్యంకురంకర్మనృణాంతద్వత్పునర్భవమ్॥ ౩౨॥ యథాచోద్ధాపితంబీజంకపాలేయత్రతత్రవా।ప్రాప్యాప్యంకురహేతుత్వమబీజత్వాన్నజాయతే॥ ౩౩॥ తద్వద్భగవతానేనశిఖాప్రోక్తేనభిక్షుణా। జ్ఞానంకృతమబీజంమేవిషయేషునజాయతే॥౩౪॥ నా-

భిరజ్యతికస్మింశ్చిన్నానర్థేనపరిగ్రహే। వాభిరజ్యతిచైతేషువ్యర్థత్వాద్రాగరోషయోః॥ ౩౫॥ యశ్చమేదక్షిణంబాహుంచందనేనసముక్షయేత్ । సవ్యంవాస్యాపియస్తక్షేత్సమావేతావుభౌమమ॥ ౬౩॥ సుఖీసోహమవాప్తార్థఃసమలోష్టాశ్మకాంచనః । ముక్తసంగఃస్థితోరాజ్యేవిశిష్టోన్యైస్త్రిదండిభిః॥ ౩౭॥ మోక్షేహిత్రివిధానిష్ఠాదృష్టాన్యైర్మోక్షవిత్తమైః । జ్ఞానంలోకోత్తరంయచ్చసర్వత్యాగశ్చకర్మణామ్ ॥ ౩౮॥ జ్ఞాననిష్ఠాంవదంత్యేకేమోక్షశాస్త్రవిదోజనాః । కర్మనిష్ఠాంతథైవాన్యేయతయఃసూక్ష్మదర్శినః॥ ౩౯ ॥ ప్రహాయోభయమప్యేవంజ్ఞానంకర్మచకేవలమ్। తృతీయేయంసమాఖ్యాతానిష్ఠాతేనమహాత్మనా॥ ౪౦॥ యమేచనియమేచైవకామేద్వేషేపరిగ్రహే। మానేదంభేతథాస్నేహేసదృశాస్తేకుటుంబిభిః॥ ౪౧॥త్రిదండాదిషుయద్యస్తిమోక్షోజ్ఞానేనకస్యచిత్ । ఛత్రాదిషుకథంనస్యాత్తుల్యహేతౌపరిగ్రహే॥ ౪౨॥ యేనయేనహియస్యార్థఃకారణేనేహకర్మణి । తత్తదాలంబతేసర్వంద్రవ్యంస్వార్థపరిగ్రహే॥ ౪౩ ॥ దోషదర్శీతుగార్హస్థ్యేయోవ్రజత్యాశ్రమాంతరే । ఉత్సృజన్పరిగృహ్ణాంశ్చసోపిసంగాన్నముచ్యతే॥ ౪౪॥ ఆధిపత్యేతథాతుల్యేనిగ్రహానుగ్రహాత్మకే । రాజభిర్భిక్షుకాస్తుల్యాముచ్యంతేకేనహేతునా॥౪౫॥అథసత్యాధిపత్యేపిజ్ఞానేనైవేహకేవలమ్। ముచ్యంతేసర్వపాపేభ్యోదేహేపరమకేస్థితాః॥ ౪౬॥ కాషాయధారణంమౌండ్యంత్రివిష్టబ్ధంకమండలుః। లింగాన్యుత్పథభూతానినమోక్షాయేతిమేమతిః॥ ౪౭॥ యదిసత్యపిలింగేస్మిన్జ్ఞానమేవాత్రకారణమ్ । నిర్మోక్షాయేహదుఃఖస్యలింగమాత్రంనిరర్థకమ్॥౪౮॥ అథవాదుఃఖశైథిల్యంవీక్ష్యలింగేకృతామతిః। కింతదేవార్థసామాన్యంఛత్రాదిషునలక్ష్యతే॥ ౪౯॥ఆకించన్యేనమోక్షోస్తికించన్యేనాస్తిబంధనమ్।కించన్యేచేతరేచైవజంతుర్జ్ఞానేనముచ్యతే॥౫౦॥ తస్మాద్ధర్మార్థకామేషుతథారాజ్యపరిగ్రహే । బంధనాయతనేష్వేషువిద్ధ్యబంధేపదేస్థితమ్॥ ౫౧॥ రాజ్యైశ్వర్యమయఃపాశఃస్నేహాయతనబంధనః। మోక్షాశ్మనిశితేనేహచ్ఛిన్నస్త్యాగాసినామయా॥ ౫౨ ॥ సోహమేవంగతోముక్తోజ్ఞాతార్థస్త్వయిభిక్షుకి। అయథార్థంహితేవర్ణంవక్ష్యామిశృణుతన్మమ॥౫౩॥ సౌకుమార్యంతథారూపంవపురగ్ర్యంతథావయః । తవైతానిసమస్తానినియమశ్చేతిసంశయః॥౫౪॥యచ్చాప్యననురూపంతేలింగస్యాస్యవిచేష్టితమ్। ముక్తోయంస్యాన్నవేతిస్యాద్ధర్షితోమత్పరిగ్రహః ॥ ౫౫ ॥ నచకామసమాయుక్తేయుక్తేప్యస్తిత్రిదండకమ్। నరక్ష్యతేత్వయాచేదంవిముక్తస్యాస్తిగోపనా॥ ౫౬ ॥ మత్పక్షసంశ్రయాచ్చాయంశృణుయస్తేవ్యతిక్రమః । ఆశ్రయంత్యాఃస్వభావేనమమపూర్వపరిగ్రహమ్॥ ౫౭॥ ప్రవేశస్తేకృతఃకేనమమరాష్ట్రేపురేపివా । కస్యవాసన్నికర్షాత్త్వంప్రవిష్టాహృదయంమమ॥౫౮॥ వర్ణప్రవరముఖ్యాసిబ్రాహ్మణీక్షత్రియస్త్వహమ్। నావయోరేకయోగోస్తిమాకృథావర్ణసంకరమ్॥ ౫౯॥ వర్తసేమోక్షధర్మేణత్వంగార్హస్థ్యేహమాశ్రమే । అయంచాపిసుకష్టస్తేద్వితీయోశ్రమసంకరః॥ ౬౦॥ సగోత్రాంవాసగోత్రాంవానవేదత్వాంనవేత్థమామ్ । సగోత్రమావిశంత్యాస్తేతృతీయోగోత్రసంకరః॥ ౬౧॥ అథజీవతితేభర్తాప్రోషితోప్యథవాక్వచిత్ । అగమ్యాపరభార్యేతిచతుర్థోధర్మసంకరః ॥ ౬౨॥ సాత్వమేతాన్యకార్యాణికార్యాపేక్షావ్యవస్యసి। అవిజ్ఞానేనవాయుక్తామిథ్యాజ్ఞానేనవాపునః ॥ ౬౩॥ అథవాపిస్వతంత్రాసిస్వదోషేణహికర్హిచిత్ ।యదికించిత్ శ్రుతంతేస్తిసర్వంకృతమనర్థకమ్॥ ౬౪॥ ఇదమన్యత్తృతీయంతేభావస్పర్శవిఘాతకమ్ । దుష్టాయాలక్ష్యతేలింగంవివృణ్వత్యాఃప్రకాశితమ్॥ ౬౫॥సమయ్యేవాభిసంధిస్తేజయైషిణ్యాజయేకృతః। యేయంమత్పరిషత్కృత్స్నాజేతుమిచ్ఛసితామపి॥ ౬౬॥ తథాహ్యతస్తతశ్చత్వందృష్టింస్వాంప్రతిముంచసి। మత్పక్షప్రతిఘాతాయస్వపక్షోద్భావనాయచ॥౬౭॥ సాస్వేనామర్షజేనత్వంవృద్ధిమోహేనమోహితా। భూయఃసృజసియోగాంస్త్వంవిషామృతమివైకతామ్॥౬౮॥ ఇచ్ఛతోరత్రయోలాభఃస్త్రీపుంసోరమృతోపమః। అలాభశ్చాపిరక్తస్యసోపిదోషోవిషోపమః॥ ౬౯ ॥ మాంస్ప్రాక్షీఃసాధుజానీష్వస్వశాస్త్రమనుపాల

య।కృతేయంహివిజిజ్ఞాసాముక్తౌనేతిత్వయామమ॥ ౭౦॥ ఏతత్సర్వంప్రతిచ్ఛన్నంమయినార్హసిగూహితుమ్। సాయదిత్వంస్వకార్యేణయద్యన్యస్య మహీపతే॥ ౭౧॥ తత్త్వంసత్రప్రతిచ్ఛన్నామయినార్హసిగూహితుమ్। నరాజానంమృషాగచ్ఛేన్నద్విజాతింకథంచన॥ ౭౨ ॥ నస్త్రియంస్త్రీగుణోపేతాంహన్యుర్హ్యేతేమృషాగతాః। రాజ్ఞాంహిబలమైశ్వర్యంబ్రహ్మబ్రహ్మవిదాంబలమ్॥ ౭౩॥ రూపయౌవనసౌభాగ్యంస్త్రీణాంబలమనుత్తమమ్। అత ఏతైర్బలైరేవబలినఃస్వార్థమిచ్ఛతా॥ ౭౪॥ ఆర్జవేనాభిగంతవ్యావినాశాయహ్యనార్జవమ్। సాత్వంజాతింశ్రుతంవృత్తంభావంప్రకృతిమాత్మనః॥ కృత్యమాగమనేచైవవక్తుమర్హసితత్త్వతః॥ ౭౫॥ భీష్మః॥ ఇత్యేతైరసుఖైర్వాక్యైరయుక్తైరసమంజసైః। ప్రత్యాదిష్టానరేంద్రేణసులభానవ్యకంపత॥ ౭౬॥ ఉక్తవాక్యేతునృపతౌసులభాచారుదర్శనా। తతశ్చారుతరంవాక్యంప్రచక్రామాథభాషితుమ్॥ ౭౭॥ సులభోవాచ॥ నవభిర్నవభిశ్చైవదోషైర్వాగ్బుద్ధిదూషణైః। అపేతముపపన్నార్థమష్టాదశగుణాన్వితమ్॥ ౭౮॥ సౌక్ష్మ్యంసాంఖ్యక్రమౌచోభౌనిర్ణయఃసప్రయోజనః। పంచైతాన్యర్థజాతానివాక్యమిత్యుచ్యతేనృప॥ ౭౯॥ ఏషామేకైకశోర్థానాంసౌక్ష్మ్యాదీనాంస్వలక్షణమ్। శృణుసంసార్యమాణానాంపదార్థపదవాక్యతః॥ ౮౦॥ జ్ఞానంజ్ఞేయేషుభిన్నేషుయదాభేదేనవర్తతే। యత్రాధివాసినీబుద్ధిస్తత్సౌక్ష్మ్యమితివర్తతే॥ ౮౧ ॥ దోషాణాంచగుణానాంచప్రమాణంప్రవిభాగతః। కంచిదర్థమభిప్రేత్యసాసంఖ్యేత్యవధార్యతామ్॥ ౮౨॥ ఇదంపూర్వమిదంపశ్చాద్వక్తవ్యంయద్వివక్షితమ్। క్రమయోగంతమప్యాహుర్వాక్యంవాక్యవిదోజనాః॥ ౮౩॥ ధర్మకామార్థమోక్షేషుప్రతిజ్ఞాయవిశేషతః। ఇదంతదితివాక్యంతేప్రోచ్యతేసవినిర్ణయః॥ ౮౪॥ ఇచ్ఛాద్వేషభవైర్దుఃఖైః ప్రకర్షోయత్రజాయతే। తత్రయానృపతేవృత్తిస్తత్ప్రయోజనమిష్యతే॥ ౮౫॥ తాన్యేతానియథోక్తానిసౌక్ష్మ్యాదీనిజనాధిప। ఏకార్థసమవేతాని వాక్యంమమనిశామయ॥ ౮౬॥ ఉపేతార్థమభిన్నార్థంన్యాయవృత్తంనచాధికమ్। నశ్లక్ష్ణంనచసందిగ్ధంవక్ష్యామిపరమంతతః ॥ ౮౭ ॥ నగుర్వక్షరసంయుక్తంపరాఙ్ముఖసుఖంనచ। నానృతంనత్రివర్గేణవిరుద్ధంనాప్యసంస్కృతమ్॥ ౮౮॥ నన్యూనంకష్టశబ్దంవావిక్రమాభిహితంనచ। నశేషమనుకల్పేననిష్కారణమహేతుకమ్॥ ౮౯॥ కామాత్క్రోధాద్భయాల్లోభాత్ దైన్యాచ్చానార్యకాత్తథా। హ్రీతోనుక్రోశతోమానాన్నవక్ష్యామికథంచన॥ ౯౦॥ వక్తాశ్రోతాచవాక్యంచయదాత్వవికలంనృప। సమమేతివివక్షాయాంతదాసోర్థఃప్రకాశతే॥ ౯౧॥ వక్తవ్యేతుయదావక్తాశ్రోతారమవమన్యతే। స్వార్థమాహపరార్థంతత్తదావాక్యంనరోహతి॥ ౯౨॥ అథయఃస్వార్థముత్సృజ్యపరార్థంప్రాహమానవః। విశంకాజాయతేతస్మిన్వాక్యంతదపిదోషవత్॥ ౯౩ ॥ యస్తువక్తాద్వయోరర్థమవిరుద్ధంప్రభాషతే। శ్రోతుశ్చైవాత్మనశ్చైవసవక్తానేతరోనృప॥ ౯౪॥ తదర్థవదిదంవాక్యంరాజన్నేకమనాఃశృణు। యథాజతుచకాష్ఠంచపాంసవశ్చోదబిందవః ॥ ౯౫ ॥ సంశ్లిష్టానితథారాజన్ప్రాణినామిహసంభవః। శబ్దస్పర్శోరసోరూపంగంధఃపంచేంద్రియాణిచ॥ ౯౬॥ పృథగాత్మానఆత్మానంసంశ్లిష్టాజతుకాష్ఠవత్। నచైషాంచోదనాకాచిదస్తీత్యేషవినిశ్చయః॥ ౯౭॥ ఏకైకస్యేహవిజ్ఞానంనాస్త్యాత్మనితథాపరే। నవేదచక్షుశ్చక్షుష్ట్వంశ్రోత్రంనాత్మనివర్తతే ॥ ౯౮ ॥ తథైవవ్యభిచారేణనవర్తంతేపరస్పరమ్। ప్రశ్లిష్టంచనజానంతియథాపఇవపాంసవః॥ ౯౯॥ బాహ్యేనాన్యానపేక్షంతేగుణాస్తానపిమేశృణు। రూపంచక్షుఃప్రకాశశ్చదర్శనేహేతవస్త్రయః ॥ ౧౦౦ ॥ యథైవాత్రతథాన్యేషుజ్ఞానజ్ఞేయేషుహేతవః। జ్ఞానజ్ఞేయాంతరేతస్మిన్మనోనామాపరోగుణః॥ ౧౦౧॥ విచారయతియేనాయంనిశ్చయేసాధ్వసాధునీ। ద్వాదశస్త్వపరస్తత్రబుద్ధిర్నామగుణఃస్మృతః॥ ౧౦౨॥ యేనసంశయపూర్వేషుబోద్ధవ్యేషువ్యవస్యతి। అథద్వాదశకేతస్మిన్సత్వంనామాపరోగుణః॥ ౧౦౩॥ మహాసత్వోల్పసత్వోవాజంతుర్యేనానుమీయతే। అహంకర్తేతిచాప్యన్యోగుణస్తత్రచతుర్దశః॥ ౧౦౪॥ మమాయమితియేనాయంమన్యతేనమమేతిచ।అ

థపంచదశో రాజన్గుణస్తత్రాపరః స్మృతః॥ ౧౦౫ ॥ పృథక్ కళాసమూహస్య సామగ్ర్యం తదిహోచ్యతే । గుణస్త్వేవాపరస్తత్ర సంఘాతఇపషోడ
శః ॥౧౦౬॥ ప్రకృతిర్వ్యక్తిరిత్యేతౌ గుణౌ యస్మిన్ సమాశ్రితౌ। సుఖాసుఖేజరామృత్యూ లాభాలాభౌ ప్రియాప్రియే॥ ౧౦౭॥ ఇతిచైకోనవింశోయంద్వం
ద్వయోగఇతిస్మృతః। ఊర్ధ్వంచైకోనవింశత్యాకాలోనామపరోగుణః॥ ౧౦౮ ॥ ఇతీమంవిద్ధివింశత్యాభూతానాంప్రభవాప్యయమ్।వింశకశ్చైవసం
ఘాతోమహాభూతానిపంచచ ॥ ౧౦౯॥ సదసద్భావయోగౌతుగుణావన్యౌప్రకాశకౌ। ఇత్యేవంవింశకశ్చైవగుణాఃసప్తచయేస్మృతాః॥ ౧౧౦॥ విధిః
శుక్రంబలంచేతిత్రయఏతేగుణాఃపరే। వింశతిర్దశచైవంహిగుణాఃసంఖ్యానతఃస్మృతాః ॥ ౧౧౧ ॥ సమగ్రాయత్రవర్తంతెతచ్ఛరీరమితిస్మృతమ్।అ
వ్యక్తంప్రకృతింత్వాసాంకళానాంకశ్చిదిచ్ఛతి॥ ౧౧౨ ॥ వ్యక్తంచాసాంతథాచాన్యఃస్థూలదర్శీప్రపశ్యతి।అవ్యక్తంయదివావ్యక్తంద్వయీమథచతుష్ట
యీమ్॥౧౧౩॥ ప్రకృతింసర్వభూతానాంపశ్యంత్యధ్యాత్మచింతకాః। సేయంప్రకృతిరవ్యక్తాకళాభిర్వ్యక్తతాంగతాః ॥ ౧౧౪ ॥ అహంచత్వంచరా
జేంద్రయేచాప్యన్యేశరీరిణః। బిందున్యాసాదయోవస్థాఃశుక్రశోణితసంభవాః॥ ౧౧౫॥ యాసామేవనిపాతేనకలలంనామజాయతే। కలలాద్బుద్బుదో
త్పత్తిఃపేశీచబుద్బుదాత్ స్మృతా॥౧౧౬॥ పేశ్యాస్త్వంగాభినిర్వృత్తిర్నఖరోమాణిచాంగతః। సంపూర్ణేనవమేమాసిజంతోర్జాతస్యమైథిల॥౧౧౭॥
జాయతేనామరూపత్వంస్త్రీపుమాన్వేతిలింగతః। జాతమాత్రంతుతద్రూపందృష్ట్వాతామ్రనఖాంగులి ॥ ౧౧౮॥కౌమారంరూపమాపన్నంరూపతోనోప
లభ్యతే । కౌమారాద్యౌవనంచాపిస్థావిర్యంచాపియౌవనాత్ ॥౧౧౯॥ అనేనక్రమయోగేనపూర్వంపూర్వంనలభ్యతే।కళానాంపృథగర్థానాంప్రతిభే
దఃక్షణెక్షణే॥ ౧౨౦॥ వర్తంతెసర్వభూతేషుసౌక్ష్మ్యాత్తునవిభావ్యతే। నచైషామత్యయోరాజన్లక్ష్యతేప్రభవోనచ॥ ౧౨౧ ॥ అవస్థాయామవస్థా
యాందీపస్యేవార్చిషోగతిః । తస్యాప్యేవంప్రభావస్యసదశ్వస్యేవధావతః ॥ ౧౨౨ ॥ అజస్రంసర్వలోకస్యకఃకుతోవానవాకుతః । కస్యేదంకస్య
వానేదంకుతోవేదంనవాకుతః॥ ౧౨౩॥ సంబంధఃకోస్తిభూతానాంస్వైరప్యవయవైరిహ । యథాదిత్యాన్మణేశ్చాపివీరుద్భ్యశ్చైవపావకః॥౧౨౪॥
జాయంత్యేవంసముదయాత్కళానామివజంతవః। ఆత్మన్యేవాత్మనాత్మానంయథాత్వమనుపశ్యసి॥ ౧౨౫॥ ఏవమేవాత్మనాత్మానంయథాత్వమనుప
శ్యసి। ఏవమేవాత్మనాత్మానమన్యస్మిన్కింనపశ్యసి॥ ౧౨౬॥ యద్యాత్మనిపరస్మింశ్చసమతామధ్యవస్యతి। అథమాంకాసికస్యేతికిమర్థమనుపృచ్ఛసి॥
౧౨౭॥ ఇదంమేస్యాదిదంనేతిద్వంద్వైర్ముక్తస్యమైథిల। కాసికస్యకుతోవేతివచనైఃకింప్రయోజనమ్॥ ౧౨౮ ॥ రిపౌమిత్రేథమధ్యస్థేవిజయేసంధివి
గ్రహే। కృతవాన్యోమహీపాలఃకింతస్మిన్ముక్తలక్షణమ్॥౧౨౯॥ త్రివర్గంసప్తధావ్యక్తంయోనవేదేహకర్మసు । సంగవాన్యస్త్రివర్గేణకింత
స్మిన్ముక్తలక్షణమ్॥౧౩౦॥ తదయుక్తస్యతేమోక్షోయోభిమానోభవేన్నృప। సుహృద్భిస్సన్నివార్యస్తేవిరక్తస్యేవభేషజమ్॥ ౧౩౧॥ తానితానితు
సంచిత్యసంగస్థానాన్యరిందమ। ఆత్మనాత్మనిసంపశ్యేత్కిమన్యన్ముక్తలక్షణమ్॥౧౩౨॥ ఇమాన్యన్యానిసూక్ష్మాణిమోక్షమాశ్రిత్యకానిచిత్ । చతురంగ
ప్రవృత్తానిసంగస్థానానిమేశృణు॥ ౧౩౩॥ యఇమాంపృథివీంకృత్స్నామేకచ్ఛత్రాంప్రశాస్తిహ। ఏకఏవసవైరాజాపురమధ్యావసత్యుత॥౧౩౪॥ తత్పు
రేచైమేవాస్యగృహంయదధితిష్ఠతి। గృహేశయనమప్యేకంనిశాయాంయత్రలీయతే॥ ౧౩౫॥ శయ్యార్ధంతస్యచాప్యత్రస్త్రీపూర్వమధితిష్ఠతి । తద
నేనప్రసంగేనఫలేనైవేహయుజ్యతే॥౧౩౬॥ ఏవమేవోపభోగేషుభోజనాచ్ఛాదనేషుచ। గుణేషుపరిమేయేషునిగ్రహానుగ్రహంప్రతి॥౧౩౭॥ పరతంత్రస్స
దారాజాస్వల్పేసోపిప్రసజ్జతే । సంధివిగ్రహయోగేచకుతోరాజ్ఞఃస్వతంత్రతా ॥ ౧౩౮ ॥ స్త్రీషుక్రీడావిహారేషునిత్యమస్యాస్వతంత్రతా । మంత్రే
చామాత్యసమితౌకుతస్తస్యస్వతంత్రతా॥౧౩౯॥ యదాహ్యాజ్ఞాపయత్యన్యాంస్తత్రాస్యోక్తాస్వతంత్రతా।అవశఃకార్యతేతత్రతస్మిన్తస్మిన్క్షణేస్థితః॥

స్వప్నకామోనలభతేస్వప్తుంకార్యార్థిభిర్జనైః। శయనేచాప్యనుజ్ఞాతఃసుప్తఉత్థాప్యతేవశః॥౧౪౧॥ స్నాహ్యాలభపిబప్రాశజుహుధ్యగ్నీన్యజేత్యపి। బ్రవీహిశృణుచాపీతివివశఃకార్యతేపరైః॥ ౧౪౨॥ అభిగమ్యాభిగమ్యైవంయాచంతేసతతంనరాః। నచాప్యుత్సహతేదాతుంవిత్తరక్షీమహాజనాత్॥ ౧౪౩॥ దానేకోశక్షయోహ్యస్యవైరంచాస్యప్రయచ్ఛతః। క్షణేనాస్యోపవర్తంతేదోషావైరాగ్యకారకాః॥ ౧౪౪॥ ప్రాజ్ఞాన్శూరాంస్తథైవాఢ్యానేకస్థానేపిశంకతే। భయమప్యభయేరాజ్ఞోయైశ్చనిత్యముపాస్యతే॥౧౪౫॥ తథాచైతేప్రదుష్యంతిరాజన్యేకీర్తితామయా। తథైవాస్యభయంతేభ్యోజాయతేపశ్యయాదృశమ్॥ ౧౪౬॥ సర్వస్స్వేస్వేగృహేరాజాసర్వస్స్వేస్వేగృహేగృహీ। నిగ్రహానుగ్రహాన్కుర్వంస్తుల్యోజనకరాజభిః॥౧౪౭॥ పుత్రదారాస్తథైవాత్మాకోశోమిత్రాణిసంచయాః। పరైస్సాధారణాహ్యేతేతైస్తైరేవాస్యహేతుభిః ॥ ౧౪౮॥ హతోదేశఃపురందగ్ధంప్రధానఃకుంజరోమృతః। లోకసాధారణేష్వేషుమిథ్యాజ్ఞానేనతప్యతే॥ ౧౪౯॥ అముక్తోమానసైర్దుఃఖైరిచ్ఛాద్వేషభయోద్భవైః। శిరోరోగాదిభీరోగైస్తథైవాభినిమంత్రిభిః॥ ౧౫౦॥ ద్వంద్వైస్తైస్తైరుపహతఃసర్వతఃపరిశంకితః। బహుప్రత్యర్థికంరాజ్యముపాస్తేగణయన్నిశాః॥౧౫౧॥ తదల్పసుఖమత్యర్థంబహుదుఃఖమసారవత్ । తృణాగ్నిజ్వలనప్రఖ్యంఫేనబుద్బుదసన్నిభమ్॥ ౧౫౨॥ కోరాజ్యమభిపద్యేతప్రాప్యచోపశమంలభేత్ । మమేదమితియచ్చేదంపురంరాష్ట్రంచమన్యసే॥౧౫౩॥ బలంకోశమమాత్యాంశ్చతస్యైతానినవానృప। మిత్రామాత్యపురంరాష్ట్రందండఃకోశోమహీపతిః॥౧౫౪॥ సప్తాంగస్యాస్యరాజ్యస్యత్రిదండస్యేవతిష్ఠతః। అన్యోన్యగుణయుక్తస్యకఃకేనగుణతోధికః॥౧౫౫॥ తేషుతేషుహికాలేషుతత్తదంగంవిశిష్యతే । యేనయత్సిధ్యతేకార్యంతత్ప్రాధాన్యాయకల్పతే॥౧౫౬॥ సప్తాంగంచైవసంఘాశ్చత్రయశ్చాన్యేనృపోత్తమ। సంభూయదశవర్గోయంభుంక్తేరాజ్యంహిరాజవత్ ॥౧౫౭॥ యశ్చరాజామహోత్సాహఃక్షత్రధర్మరతోభవేత్। సతుష్యేద్దశభాగేనతతస్త్వన్యోదశావరైః॥౧౫౮॥ నాస్త్యసాధారణోరాజానాస్తిరాజ్యమరాజకమ్। రాజ్యేసతికుతోధర్మోధర్మేసతికుతఃపరమ్॥ ౧౫౯॥ యోప్యత్రపరమోధర్మఃపవిత్రంరాజ్యరాజయోః। పృథివీదక్షిణాయస్యసోశ్వమేధేనయజ్యతే॥౧౬౦॥ సాహమేతానికర్మాణిరాజదుఃఖానిమైథిల। సమర్థాశతశోవక్తుమథవాపిసహస్రశః॥౧౬౧॥ స్వదేహేనాభిషంగోమేకుతఃపరపరిగ్రహే। నమామేవంవిధాంయుక్తామీదృశంవక్తుమర్హసి॥౧౬౨॥ననునామత్వయామోక్షఃకృత్స్నఃపంచశిఖాచ్ఛ్రుతః। సోపాయస్సోపనిషదఃసోపాసంగస్సనిశ్చయః॥ ౧౬౩॥ తస్యతేముక్తసంజ్ఞస్యపాశానాక్రమ్యతిష్ఠతః। ఛత్రాదిషువిశేషేషుపునస్సంగఃకథంనృప॥౧౬౪॥ శ్రుతంతేనశ్రుతంమన్యేమృషావాపిశ్రుతంశ్రుతమ్। యథావాశ్రుతసంకాశంశ్రుతమన్యచ్ఛ్రుతంత్వయా॥౧౬౫॥ అథాపీమాసుసంజ్ఞాసులౌకికీషుప్రతిష్ఠసే। అభిషంగావరోధాభ్యాంబద్ధస్త్వంప్రాకృతోయథా॥౧౬౬॥ సత్వేనానుప్రవేశోహియోయంత్వయికృతోమయా । కింతవాపకృతంతత్రయదిముక్తోసిసర్వశః॥౧౬౭॥ నియమోహ్యపవర్గేషుయతీనాంవన్యవాసితా। శూన్యమావేశయంత్యాచమయాకింకస్యదూషితమ్॥౧౬౮॥ నపాణిభ్యాంనబాహుభ్యాంపాదోరుభ్యాం నచానఘ। నగాత్రావయవైరన్యైఃస్పృశామిత్వాంనరాధిప॥౧౬౯॥ కులేమహతిజాతేనహ్రీమతాదీర్ఘదర్శినా । నైతత్సదసివక్తవ్యంసద్వాసద్వా మిథఃకృతమ్॥ ౧౭౦॥ బ్రాహ్మణాగురవశ్చేమేతథామాన్యాగురూత్తమాః। త్వంచాథగురురప్యేషామేవమన్యోన్యగౌరవమ్॥౧౭౧॥ తదేవమనుసందృశ్య వాచ్యావాచ్యంపరీక్షతా। స్త్రీపుంసోస్సమవాయోయంత్వయావాచ్యోనసంసది॥౧౭౨॥ యథాపుష్కరపర్ణస్థంజలంతత్పర్ణమస్పృశత్। తిష్ఠత్యస్పృశతీతద్వత్త్వయివత్స్యామిమైథిల॥౧౭౩॥ యదిచాప్యస్పృశంత్యామేస్పర్శంజానాసికించన। జ్ఞానంకృతమబీజంతేకథంతేనేహభిక్షుణా॥౧౭౪॥ సగార్హస్థ్యాచ్చ్యుతశ్చత్వంమోక్షంచానాప్యదుర్విదమ్। ఉభయోరంతరాళేవైవర్తసేమోక్షవార్తికః॥౧౭౫॥ నహిముక్తస్యముక్తేనజ్ఞస్యైకత్వ

పృథక్త్వయోః। భావాభావసమాయోగే జాయతే వర్ణసంకరః॥ ౧౭౬॥ వర్ణాశ్రమాః పృథక్త్వేన దృష్టార్థస్యాపృథక్త్వినః। నాన్యదన్యదితి జ్ఞాత్వా
నాన్యదన్యత్ర వర్తతే॥ ౧౭౭॥ పాణౌ కుండం తథా కుండే పయః పయసి మక్షికా। ఆశ్రితాశ్రయయోగేన పృథక్త్వేనాశ్రితాః పునః॥ ౧౭౮॥ న తు కుండే పయో
భావః పయశ్చాపి న మక్షికా। స్వయమేవాప్నువంత్యేతే భావా న తు పరాశ్రయమ్॥ ౧౭౯॥ పృథక్త్వాదాశ్రమాణాం చ వర్ణాన్యత్వే తథైవ చ॥ పరస్పర
పృథక్త్వాచ్చ కథం తే వర్ణసంకరః॥ ౧౮౦॥ నాస్మి వర్ణోత్తమా జాత్యా న వైశ్యా నావరా తథా। తవ రాజన్ సవర్ణాస్మి శుద్ధయోనిరవిప్లుతా॥ ౧౮౧॥
ప్రధానో నామ రాజర్షిర్వ్యక్తం తే శ్రోత్రమాగతః। కులే తస్య సముత్పన్నాం సులభాం నామ విద్ధి మామ్॥ ౧౮౨॥ ద్రోణశ్చ శతశృంగశ్చ చక్రద్వారశ్చ పర్వతః॥
మమ సత్రేషు పూర్వేషాం చితా మఘవతా సహ॥ ౧౮౩॥ సాహం తస్మిన్కులే జాతా భర్తర్యసతి మద్విధే। వినీతా మోక్షధర్మేషు చరామ్యేకా మునివ్రతమ్॥ ౧౮౪॥
నాస్మి సత్రప్రతిచ్ఛన్నా న పరస్వాపహారిణీ। న ధర్మసంకరకరీ స్వధర్మేస్మి ధృతవ్రతా॥ ౧౮౫॥ నాస్థిరా స్వప్రతిజ్ఞాయాం నాసమీక్ష్యప్రవాదినీ।
నాసమీక్ష్యాగతా చేహ త్వత్సకాశం జనాధిప॥ ౧౮౬॥ మోక్షే తే భావితాం బుద్ధిం శ్రుత్వాహం కుశలైషిణీ। తవ మోక్షస్య చాప్యస్య జిజ్ఞాసార్థమిహాగతా॥ ౧౮౭॥
న వర్గస్థా బ్రవీమ్యేతత్స్వపక్షపరపక్షయోః। ముక్తో వ్యాయచ్ఛతే యశ్చ శాంతో యశ్చ న శామ్యతి॥ ౧౮౮॥ యథా శూన్యే పురాగారే భిక్షురేకాం నిశాం వసేత్।
తథాహం త్వచ్ఛరీరేస్మిన్నిమాం వత్స్యామి శర్వరీమ్॥ ౧౮౯॥ సాహం మానప్రదానేన వాగాతిథ్యేన చార్చితా। సుప్తా సుశరణం
ప్రీతా శ్వో గమిష్యామి మైథిల॥ ౧౯౦॥ భీష్మః॥ ఇత్యేతాని స వాక్యాని హేతుమంత్యర్థవంతి చ। శ్రుత్వా నాధిజగౌ రాజా కించిదన్యదతః పరమ్॥ ౧౯౧॥ ***

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - సులభాజనకసంవాదే - ఏకవింశత్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కథం నిర్వేదమాపన్నః శుకో వైయాసకిః పురా। ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుం పరం కౌతూహలం హి మే॥ ౧॥ అవ్యక్తవ్యక్తతత్త్వానాం నిశ్చయం
బుద్ధినిశ్చయమ్। వక్తుమర్హసి కౌరవ్య దేవస్యాజస్య యాకృతిః॥ ౨॥ భీష్మః॥ ప్రాకృతేన సువృత్తేన చరంతమకుతోభయమ్। అధ్యాప్య కృత్స్నం స్వాధ్యాయమన్వశాద్వై పితా సుతమ్॥ ౩॥
వ్యాసః॥ ధర్మం పుత్ర నిషేవస్వ సుతీక్ష్ణౌ చ హిమాతపౌ। క్షుత్పిపాసే చ వాయుం చ జయ నిత్యం జితేంద్రియః॥ ౪॥ సత్యమార్జవమక్రోధమనసూయాం దమం తపః।
అహింసాం చానృశంస్యం చ విధివత్పరిపాలయ॥ ౫॥ సత్యే తిష్ఠ రతో ధర్మే హిత్వా సర్వమనార్జవమ్। దేవతాతిథిశేషేణ యాత్రాం ప్రాణస్య సంలిహ॥ ౬॥
ఫేనమాత్రోపమే దేహే జీవే శకునివత్స్థితే। అనిత్యే ప్రియసంవాసే కథం స్వపిషి పుత్రక॥ ౭॥ అప్రమత్తేషు జాగ్రత్సు నిత్యయుక్తేషు శత్రుషు।
అంతరం లిప్సమానేషు బాలస్త్వం నావబుధ్యసే॥ ౮॥ అహస్సు గణ్యమానేషు క్షీయమాణే తథాయుషి। జీవితే లిఖ్యమానే చ కిముత్థాయ న ధావసి॥ ౫॥
ఐహలౌకికమీహంతే మాంసశోణితబంధనమ్। పారలౌకికకార్యేషు ప్రసుప్తా భృశనాస్తికాః॥ ౭॥ ధర్మాయ యేభ్యసూయంతి బుద్ధిమోహాన్వితా నరాః।
అపథా గచ్ఛతాం తేషామనుయాతాపి పీడ్యతే॥ ౮॥ యే తు తుష్టాశ్శ్రుతిపరా మహాత్మానో మహాబలాః। ధర్మ్యం పంథానమారూఢాస్తానుపాస్స్వ చ పృచ్ఛ చ॥ ౧౨॥
ఉపధార్య మతం తేషాం బుధానాం ధర్మదర్శినామ్। నియచ్ఛ పరయా బుద్ధ్యా చిత్తముత్పథగామి వై॥ ౧౩॥ అద్యకాలికయా బుద్ధ్యా దూరే శ్వ ఇతి నిర్భయాః।
సర్వభక్షా న పశ్యంతి కర్మభూమిమచేతసః॥ ౧౪॥ ధర్మనిశ్శ్రేణిమాస్థాయ కించిత్కించిత్సమారుహ। కోశకారవదాత్మానం వేష్టయన్నావబుధ్యసే॥ ౧౫॥
నాస్తికం భిన్నమర్యాదం కులపాతమివ స్థితమ్। వామతః కురు విస్రబ్ధో నరం వేణుమివోద్ధతమ్॥ ౧౬॥ కామం
క్రోధం చ మృత్యుం చ పంచేంద్రియజలాం నదీమ్। నావం ధృతిమయీం కృత్వా జన్మదుర్గాణి సంతర॥ ౧౭॥ మృత్యునాభ్యాహతే లోకే జరయా పరిపీడితే।
అమోఘాసు పతంతీషు ధర్మపోతేన సంతర॥ ౧౮॥ తిష్ఠంతం చ శయానం చ మృత్యురన్వేషతే యదా। నిర్వృతిం లభతే కస్మాదకస్మాన్మృత్యునాశితః॥ ౧౯॥ సం

చిన్వానకమేవైనంకామానామవితృప్తకమ్ । వృకీవోరణమాసాద్యమృత్యురాదాయగచ్ఛతి॥ ౨౦ ॥ క్రమశస్సంచితశిఖోధర్మబుద్ధిమయోమహాన్। అంధకారేప్రవేష్టవ్యందీపోయత్నేనధార్యతామ్॥ ౨౧॥ సంపతన్దేహజాలానికదాచిదిహమానుషే। బ్రాహ్మణ్యంలభతేజంతుస్తత్పుత్రపరిపాలయ॥ ౨౨॥ బ్రాహ్మణస్యతుదేహోయంనకామార్థాయజాయతే। ఇహక్లేశాయతపసేప్రేత్యత్వనుపమంసుఖమ్॥ ౨౩॥ బ్రాహ్మణ్యంబహుభిరవాప్యతేతపోభిస్తల్లబ్ధ్వానరతిపరేణహేళీతవ్యమ్। స్వాధ్యాయేతపసిదమేచనిత్యయుక్తః క్షేమార్థీకుశలపరస్సదాయతస్వ॥ ౨౪ ॥ అవ్యక్తప్రకృతిరయంకలాశరీరః సూక్ష్మాత్మాక్షణత్రుటిశోనిమేషరోమా। సంవాస్యస్సమబలశుక్లకృష్ణనేత్రోమాసాంగోద్రవతివయోహయోనరాణామ్ ॥ ౨౫॥ తందృష్ట్వాప్రసృతమజస్రముగ్రవేగంగచ్ఛంతంసతతమిహానవేక్ష్యమాణమ్। చక్షుస్తేయదినపరప్రణేతృనేయంధర్మేతేభవతుమనఃపరంనిశమ్య ॥ ౨౬॥ యేచాత్రప్రచలితధర్మకామవృత్తాఃక్రోశంతస్సతతమనిష్టసంప్రయోగాః। క్లిశ్యంతఃపరిగతవేదనాశరీరాబహ్వీభిస్సుభృశమధర్మకారణాభిః॥ ౨౭॥ రాజాసదాధర్మపరఃశుభాశుభస్యగోప్తాసమీక్ష్యసుకృతేనాదధాతిలోకాన్। బహువిధమపిచరతిప్రవిశతిసుఖమనుపగతంనిరవద్యమ్ ॥ ౨౮॥ శ్వానోభీషణకాయాఅయోముఖానివయాంసిబలగృధ్రకులపక్షిణాంచసంఘాః। నరకదనేరుధిరపాగురువచనముదముపరతంవిశంత్యసంతః ॥ ౨౯॥ మర్యాదానియతాస్స్వయంభువాయఇహమాఃప్రభినత్తిదశగుణామనోనుగత్వాత్। నివసతిభృశమసుఖంపితృవిషయవిపినమవగాహ్యసపాపః॥ ౩౦॥ యోలుబ్ధఃసుభృశంప్రియానృతశ్చమనుష్యఃసతతనికృతివచనాభిరతిఃస్యాత్। ఉపనిధిభిరసుఖకృత్సపరమనిరయగోభృశమసుఖమాభవతిదుష్కృతకర్మా ॥ ౩౧ ॥ ఉష్ణాంవైతరణీంనదీమవగాధాసిపత్రవనభిన్నగాత్రః। పరశువనశయోనిపతితోవసతిచమహానిరయేభృశార్తః ॥ ౩౨ ॥ మహాపదానికత్థసేనచాప్యవేక్షసేపరమ్। చిరస్యమృత్యుకారికామనాగతాంనబుధ్యసే॥ ౩౩॥ ప్రయాయతాంకిమాస్యతేసముత్థితంమహద్భయమ్। అతిప్రమాథిదారుణంసుఖస్యసంవిధీయతామ్॥ ౩౪॥ పురామృతఃప్రణీయసేయమస్యరాజశాసనాత్। త్వమంతకాయదారుణైఃప్రయత్నమార్జవేకురు ॥ ౩౫ ॥ పురాసమూలబాంధవంప్రభుర్హరత్యదుఃఖవిత్। తవేహజీవితంయమోనచాస్తితస్యవారకః॥ ౩౬॥ పురాభివాతిమారుతోయమస్యయఃపురఃసరః। పురైకఏవనీయసేకురుష్వసాంపరాయికమ్॥ ౩౭॥ పురాసహిక్కఏవతేప్రవాతిమారుతోంతకః। పురాచవిభ్రమంతితేదిశోమహాభయాగమే॥ ౩౮ ॥ శ్రుతిశ్చసంనిరుధ్యతేపురాతవేహపుత్రక। సమాకులస్యగచ్ఛతఃసమాధిముత్తమంకురు ॥ ౩౯ ॥ శుభాశుభేపురాకృతేప్రమాదకర్మవిప్లుతే। స్మరన్పురానతప్యసేవిధిత్స్వకేవలంనిధిమ్ ॥ ౪౦॥ పురాజరాకళేబరంవిఝుర్ఝురీకరోతితే। బలాంగరూపహారిణీనిధత్స్వకేవలంనిధిమ్॥ ౪౧॥ పురాశరీరమంతకోభినత్తిరోగసారథిః। ప్రసహ్యజీవితక్షయేతపోమహత్సమాచర॥ ౪౨॥ పురావృకాభయంకరామనుష్యదేహగోచరాః। అభిద్రవంతిసర్వతోయతస్వపుణ్యశీలనే॥ ౪౩॥ పురాంధకారమేకకోనుపశ్యసిత్వరస్వవై। పురాహిరణ్మయాన్నగాన్నిరీక్షసేద్రిమూర్ధని॥ ౪౪॥ పురాకుసంగతానితేసుహృన్ముఖాశ్చశత్రవః। విచాలయంతిదర్శనాద్ఘటస్వపుత్రయత్పరమ్॥ ౪౫॥ ధనస్యయస్యరాజతోభయంనచాస్తిచోరతః। మృతంచయన్నముంచతిసమర్జయస్వతద్ధనమ్॥ ౪౬ ॥ నతత్రసంవిభజ్యతేస్వకర్మభిఃపరస్పరమ్। యదేవయస్యయౌతకంతదేవతత్రసోశ్నుతే॥ ౪౭॥ పరత్రయేవజీవ్యతేతదేవపుత్రదీయతామ్। ధనంయదక్షరంధ్రువంసమర్జయస్వతత్స్వయమ్॥ ౪౮ ॥ నయావదేవపచ్యతేమహాజనస్యయావకమ్। అపక్వఏవయావకేపురాప్రలీయసేత్వర॥ ౪౯॥ నమాతృపుత్రబాంధవాసనంస్తుతఃప్రియోజనః। అనువ్రజంతిసంకటేవ్రజంతమేకపాతినమ్॥ ౫౦॥ యదేవకర్మకేవలంపురాకృతంశుభాశుభమ్। తదేవపుత్రసార్థకంభవత్యముత్రగచ్ఛతః॥ ౫౧॥ హిరణ్యరత్నసంచయాఃశుభాశుభేనసంచితాః॥ నసత్యదేహసంక్షయేభవంతికార్యసాధకాః॥ ౫౨ ॥ పరత్రగామికస్యతేకృతా

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

కృతస్య కర్మణః। న సాక్షి ఆత్మనా సమో నృణామిహాస్తి కశ్చన॥ ౫౩॥ మనుష్యదేహశూన్యకం భవత్యముత్ర గచ్ఛతః। ప్రవిశ్య బుద్ధిచక్షుషా ప్రదృశ్యతే హి
సర్వశః॥౫౪॥ ఇహాగ్నిసూర్యవాయవః శరీరమాశ్రితాస్త్రయః। త ఏవ తస్య సాక్షిణో భవంతి ధర్మదర్శినః॥ ౫౫ ॥ అహర్నిశేషు సర్వతః స్పృశత్సు
సర్వచారిషు। ప్రకాశగూఢవృత్తిషు స్వధర్మమేవ పాలయ॥ ౫౬॥ అనేకపారిపంథికే విరూపరౌద్రమక్షికే। స్వమేవ కర్మ రక్షతాం స్వకర్మ
తత్ర గచ్ఛతి॥౫౭॥ న తత్ర సంవిభజ్యతే స్వకర్మణా పరస్పరమ్। తథా కృతం స్వకర్మజం తదేవ భుజ్యతే ఫలమ్ ॥ ౫౮ ॥ యథాప్సరోగణాః ఫలం సుఖం
మహర్షిభిః సహ। తథాప్నువంతి కర్మజం విమానకామగామినః ॥ ౫౯ ॥ యదేహ యత్కృతం శుభం విపాప్మభిః కృతాత్మభిః। తదాప్నువంతి మానవా
స్తథా విశుద్ధయోనయః॥౬౦॥ ప్రజాపతేః సలోకతాం బృహస్పతేః శతక్రతోః। వ్రజంతి తే పరాం గతిం గృహస్థధర్మసేతుభిః ॥ ౬౧॥ సహస్రశోఽప్యనే
కశః ప్రవక్తుముత్సహామహే। అబుద్ధిమోహనం పునః ప్రభుర్వినా వాయపావకః ॥ ౬౨ ॥ గతా త్రిరష్టవర్షతా ధ్రువోఽసి పంచవింశకః। కురుష్వ ధర్మసంచ
యం వయో హి తేఽతివర్తతే॥ ౬౩॥ పురా కరోతి సోఽంతకః ప్రమాదగోసుఖాం చమూమ్। యథాగృహీతముత్థితస్త్వరస్వ ధర్మపాలనే॥ ౬౪॥ యథా త్వ
మేవ పృష్ఠతస్త్వమగ్రతో గమిష్యసి। తథా గతిం గమిష్యతః కిమాత్మనా పరేణ వా॥ ౬౫॥ యదేకపాతినాం సతాం భవత్యముత్ర గచ్ఛతామ్। భయేషు సాం
పరాయికం నిధత్స్వ కేవలం నిధిమ్॥ ౬౬॥ సకూలమూలబాంధవం ప్రభుర్హరత్యసంగవాన్। న సంతి యస్య వారకాః కురుష్వ ధర్మసన్నిధిమ్॥౬౭॥ ఇదం
నిదర్శనం మయా తవేహ పుత్ర సాంప్రతమ్। స్వదర్శనానుమానతః ప్రవర్ణితం కురుష్వ తత్ ॥ ౬౮ ॥ దధాతి యః స్వకర్మణా దదాతి యస్య కస్యచిత్।
అబుద్ధిమోహజైర్గుణైః స ఏక ఏవ యుజ్యతే॥ ౬౯ ॥ శ్రుతం సమస్తమశ్నుతే ప్రకుర్వతః శుభాః క్రియాః। తదేతదర్థదర్శనం కృతజ్ఞమర్థసంహితమ్॥
౭౦॥ నిబంధనీ రజ్జురేషా యా గ్రామే వసతో రతిః। ఛిత్త్వైతాం సుకృతో యాంతి నైనాం ఛిందంతి దుష్కృతః॥ ౭౧॥ కిం తే ధనేన బంధుభిస్తే కిం తే పుత్రైః పు
త్రక యో మరిష్యసి। ఆత్మానమన్విచ్ఛ గుహాం ప్రవిష్టం పితామహాస్తే క్వ గతాశ్చ సర్వే॥ ౭౨॥ శ్వః కార్యమద్య కుర్వీత పూర్వాహ్ణే చాపరాహ్ణికమ్। నహి
ప్రతీక్షతే మృత్యుః కృతం వాస్య న వా కృతమ్ ॥ ౭౩ ॥ అనుగమ్య వినాశాంతే నివర్తంతే హ బాంధవాః। అగ్నౌ ప్రక్షిప్య పురుషం జ్ఞాతయః సుహృదస్తథా॥
౭౪॥ నాస్తికాన్నిరనుక్రోశాన్నరాన్పాపమతే స్థితాన్। వామతః కురు విస్రబ్ధం పరం ప్రేప్సురతంద్రితః॥ ౭౫॥ ఏవమభ్యాహతే లోకే కాలేనోపనిపీడితే।
సుమహద్ధైర్యమాలంబ్య ధర్మం సర్వాత్మనా కురు॥ ౭౬॥ అథేమం దర్శనోపాయం సమ్యగ్యో వేత్తి మానవః। సమ్యక్స్వధర్మం కృత్వేహ పరత్ర సుఖమ
శ్నుతే॥ ౭౭॥ న దేహభేదే మరణం విజానతాం న చ ప్రణాశః స్వనుపాలితే పథి। ధర్మం హి యో వర్ధయతే స పండితో య ఏవ ధర్మాచ్చ్యవతే స ముహ్య
తి॥ ౭౮ ॥ ప్రయుక్తయోః కర్మపథి స్వకర్మణోః ఫలం ప్రయోక్తా లభతే యథాకృతమ్। నిహీనకర్మా నిరయం ప్రపద్యతే త్రివిష్టపం గచ్ఛతి కర్మపారగః॥
౭౯॥ సోపానభూతం స్వర్గస్య మానుష్యం ప్రాప్య దుర్లభమ్। తథాత్మానం సమాదధ్యాత్ భ్రశ్యతే న పునర్యథా॥ ౮౦॥ యస్య నోత్క్రామతి మతిః స్వ
ర్గమార్గానుసారిణీ। తమాహుః పుణ్యకర్మాణమశోచ్యం పుత్రబాంధవైః ॥ ౮౧ ॥ యస్య నోపహతా బుద్ధిర్నిశ్చయేహ్యవలంబతే। స్వర్గే కృతావ
కాశస్య నాస్తి తస్య మహద్భయమ్॥ ౮౨॥ తపోవనేషు యే జాతాస్తత్రైవ నిధనం గతాః। తేషామల్పతరో ధర్మః కామభోగానజానతామ్॥౮౩॥ యస్తు
భోగాన్పరిత్యజ్య శరీరేణ తపశ్చరేత్। న తేన కించిన్న ప్రాప్తం తన్మే బహుమతం ఫలమ్ ॥ ౮౪॥ మాతాపితృసహస్రాణి పుత్రదారశతాని చ। అనాగతా
న్యతీతాని కస్య తే కస్య వా వయమ్॥ ౮౫॥ అహమేకో న మే కశ్చిన్నాహమన్యస్య కస్యచిత్। న తం పశ్యామి యస్యాహం తం న పశ్యామి యో మమ॥ ౮౬॥ న
తేషాం భవతా కార్యం న కార్యం తవ తైరపి। స్వకృతైస్తాని యాతాని భవాంశ్చైవ గమిష్యతి ॥ ౮౭॥ ఇహలోకే హి ధనినాం స్వజనః స్వజనాయతే। స్వజ

వస్తుదరిద్రాణాంజీవతామపినశ్యతి ॥ ౮౮॥ సంచినోత్యశుభంకర్మకళత్రాపేక్షయానరః । తతఃక్లేశమవాప్నోతిపరత్రేహతథైవచ॥౮౯॥పశ్యతిఛిన్నభూతంహిజీవలోకంస్వకర్మణా। తత్కురుష్వతథాపుత్రకృత్స్నంయత్సముదాహృతమ్ ॥ ౯౦ ॥ తదేతత్సంప్రదృశ్యైవకర్మభూమింప్రపశ్యతా।శుభాన్యాచరితవ్యానిపరలోకమభీప్సతా ॥ ౯౧ ॥ మాసర్తుసంజ్ఞాపరివర్తకేనసూర్యాగ్నినారాత్రిదివేంధనేన। స్వకర్మనిష్ఠాఫలసాక్షికేణభూతానికాలఃపచతిప్రసహ్య॥ ౯౨॥ ధనేనకింయన్నదదాతిచాశ్నుతేబలేనకింయేనరిపుంనబాధతే। శ్రుతేనకింయేననధర్మమాచరేత్కిమాత్మనాయోనజితేంద్రియోవశీ॥ ౯౩॥ భీష్మః॥ ఇదంద్వైపాయనవచోహితముక్తంనిశమ్యతు। శుకోగతఃపరిత్యజ్యపితరంమోక్షదైశికమ్॥ ౯౪॥..................*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - పావకోనామద్వావింశత్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ యద్యస్తిదత్తమిష్టంవాతపస్తప్తంతథైవచ।గురూణాంవాపిశుశ్రూషాతన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧॥భీష్మః॥ఆత్మనానర్థయుక్తేనపాపేనివిశతేమనః।సకర్మకలుషంకృత్వాక్లేశేమహతిధీయతే॥౨॥దుర్భిక్షాదేవదుర్భిక్షంక్లేశాత్క్లేశంభయాద్భయమ్।మృతేభ్యఃప్రమృతాయాంతిదరిద్రాఃపాపకర్మిణః॥ ౩॥ ఉత్సవాదుత్సవంయాంతిస్వర్గాత్స్వర్గంసుఖాత్సుఖమ్। శ్రద్ధధానాశ్చదాంతాశ్చధనస్థాశ్శుభకారిణః॥౪॥వ్యాళకుంజరదుర్గేషుసర్పచోరభయేషుచ। హస్తావాపేనగచ్ఛంతినాస్తికాఃకిమతఃపరమ్॥౫॥ ప్రియదేవాతిథేయాశ్చవదాన్యాఃప్రియసాధవః।క్షేమ్యమాత్మవతాంమార్గమాస్థితాదత్తదక్షిణాః॥౬॥పులాకాఇవధాన్యేషుపూత్యండాఇవపక్షిషు । తద్విధాస్తేమనుష్యేషుయేషాంధర్మోనకారణమ్॥ ౭॥ సుశీఘ్రమపిధావంతంవిధానమనుధావతి। శేతేసహశయానేనయేనయేనయథాకృతమ్॥ ౮॥ పావంతిష్ఠతితిష్ఠంతంధావంతమనుధావతి। కరోతికుర్వతఃకర్మచ్ఛాయేవానువిధీయతే॥౯॥ యేనయేనయథాయద్యత్పురాకర్మసునిశ్చితమ్। తత్తదేవోత్తరంభుంక్తేనిత్యంవిహితమాత్మనా॥౧౦॥సమానకర్మవిక్షేపవిధానపరిరక్షణమ్। భూతగ్రామమిమంకాలఃసమంతాదపకర్షతి॥౧౧॥ అచోద్యమానానియథాపుష్పాణిచఫలానిచ।స్వంకాలంనాతివర్తంతేతథాకర్మపురాకృతమ్॥౧౨॥సంమానశ్చావమానశ్చలాభోలాభఃక్షయావ్యయా। ప్రవృత్తాననివర్తంతేనిధనాంతాఃపదేపదే॥౧౩॥ఆత్మనావిహితందుఃఖమాత్మనావిహితంసుఖమ్। గర్భశయ్యాముపాదాయభజతేపూర్వదేహికమ్॥౧౪॥ బాలోయువావావృద్ధశ్చయత్కరోతిశుభాశుభమ్। తస్యాంతస్యామవస్థాయాంభుంక్తేజన్మనిజన్మని॥౧౫॥యథాధేనుసహస్రేషువత్సోవిందతిమాతరమ్। తథాపూర్వకృతంకర్మకర్తారమనుగచ్ఛతి॥౧౬॥ మలినంహియథావస్త్రంపశ్చాచ్ఛుధ్యతివారిణా। ఉపవాసైఃప్రతప్తానాందీర్ఘంసుఖమనంతరమ్॥౧౭॥ దీర్ఘకాలేనతపసాసేవితేనమహామతే। ధర్మనిర్ధూతపాపానాంసంసిధ్యంతేమనోరథాః ॥ ౧౮॥ శకునానామివాకాశేమత్స్యానామివచోదకే। పదంయథానదృశ్యేతతథాపుణ్యకృతాంగతిః॥ ౧౯॥ అలమన్యైరుపాలబ్ధైఃకీర్తితైశ్చవ్యతిక్రమైః। పేశలంచానురూపంచకర్తవ్యంహితమాత్మనః॥ ౨౦॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- ధర్మమూలికోనామ - త్రయోవింశత్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కథంవ్యాసస్యధర్మాత్మాశుకోజజ్ఞేమహాతపాః। సిద్ధించపరమాంప్రాప్తస్తన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧॥కస్యాంచోత్పాదయామాసశుకంవ్యాసస్తపోధనః।నహ్యస్యజననీంవిద్మజన్మచాగ్ర్యంమహాత్మనః॥ ౨॥ కథంచబాలస్యసతఃసూక్ష్మజ్ఞానేగతామతిః। యథానాన్యస్యలోకేస్మిన్ద్వితీయస్యేహకస్యచిత్ ॥౩॥ ఏతదిచ్ఛామ్యహంశ్రోతుంవిస్తరేణమహామతే।నహిమేతృప్తిరస్తీహశృణ్వతోమృతముత్తమమ్॥ ౪॥ మాహాత్మ్యమాత్మయోగంచవిజ్ఞానంచశుకస్యహ। యథావదనుపూర్వేణతన్మేబ్రూహిపితామహ॥౫॥ భీష్మః॥ నహాయనైర్నపలితైర్నవిత్తైర్నచబంధుభిః। ఋషయశ్చక్రిరే

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

ధర్మంయోనూచానస్సనోమహర్షే॥౬॥తపోమూలమిదంసర్వంయన్మాంపృచ్ఛసిపాండవ। తదింద్రియాణిసంయమ్యతపోభవతినాన్యథా॥౭॥ఇంద్రియాణాంప్రసంగేనదోషమృచ్ఛత్యసంశయమ్। సంనియమ్యతుతాన్యేవసిద్ధిమాప్నోతిమానవః॥౮॥ అశ్వమేధసహస్రస్యవాజపేయశతస్యచ। యోగస్యకళయాతాతనతుల్యంవిద్యతేఫలమ్॥౯॥అత్రతేవర్తయిష్యామిజన్మయోగఫలంయథా। శుకస్యాగ్ర్యాంగతించైవదుర్విదామకృతాత్మభిః॥ ౧౦॥ మేరుశృంగేకిలపురాకర్ణికారవనాయుతే।విజహారమహాదేవోభీమైర్భూతగణైర్వృతః॥౧౧॥ శైలరాజసుతాచైవదేవీతత్రాభవత్పురా।తత్రదివ్యంతపస్తేపేకృష్ణద్వైపాయనస్తదా॥౧౨॥యోగేనాత్మానమావిశ్యయోగధర్మపరాయణః।ధారయన్సతపస్తేపేపుత్రార్థంకురుసత్తమ॥౧౩॥ అగ్నేర్భూమేరపాంవాయోరంతరిక్షస్యవావిభో।ధైర్యేణసమ్మితఃపుత్రోమమభూయాదితిస్మహ॥౧౪॥సంకల్పేనాథయోగేనదుష్ప్రాపమకృతాత్మభిః। వరయామాసదేవేశమాస్థితస్తపఉత్తమమ్॥ ౧౫॥ అతిష్ఠన్మారుతాహారఃశతంకిలసమాఃప్రభుః। ఆరాధయన్మహాదేవంబహురూపముమాపతిమ్ ॥ ౧౬ ॥ తత్రబ్రహ్మర్షయశ్చైవసర్వేరాజర్షయస్తథా। లోకపాలాశ్చలోకేశంసాధ్యాశ్చవసుభిస్సహ॥ ౧౭॥ ఆదిత్యాశ్చైవరుద్రాశ్చదివాకరనిశాకరౌ। వాసవోమరుతశ్చైవసాగరాఃసరితస్తథా॥ ౧౮॥ అశ్వినౌదేవగంధర్వాస్తథానారదపర్వతౌ। విశ్వావసుశ్చగంధర్వఃసిద్ధాశ్చాప్సరసస్తథా॥ ౧౯॥ తత్రరుద్రోమహాదేవఃకర్ణికారమయీంశుభామ్। ధారయానఃస్రజంభాతిజ్యోత్స్నామివనిశాకరః॥ ౨౦॥ తస్మిన్దివ్యేవనేరమ్యేదేవదేవర్షిసంకులే। ఆస్థితఃపరమంయోగమృషిఃపుత్రార్థమచ్యుతః॥౨౧॥ నచాస్యహీయతేప్రాణోనగ్లానిరుపజాయతే।త్రయాణామపిలోకానాంతదద్భుతమివాభవత్॥౨౨॥ జటాశ్చతేజసాతస్యవైశ్వానరశిఖోపమాః। ప్రజ్వలంత్యఃస్మదృశ్యంతేయుక్తస్యామితతేజసా॥౨౩॥మార్కండేయోహిభగవానేతదాఖ్యాతవాన్మమ। సదేవచరితానీహకథయామాసమేసదా॥౨౪॥ ఏతాఅద్యాపికృష్ణస్యతపసాతేనదీపితాః। అగ్నివర్ణాజటాస్తాతప్రకాశంతేమహాత్మనః॥౨౫॥ఏవంవిధేనతపసాతస్యభక్త్యాచభారత। మహేశ్వరఃప్రసన్నాత్మాచకారమనసామతిమ్॥౨౬॥ ఉవాచచైవంభగవాంస్త్ర్యంబకఃప్రహసన్నివ। ఏవంవిధస్తేతనయోద్వైపాయనభవిష్యతి॥౨౭॥ యథాహ్యగ్నిర్యథావాయుర్యథాభూమిర్యథాజలమ్।యథాచఖంతథాశుద్ధోభవితాతేసుతోమహాన్॥౨౮॥ తద్భావభావీతద్బుద్ధిస్తదాత్మాతదుపాశ్రయః। తేజసావృత్యలోకాంస్త్రీన్యశఃప్రాప్స్యతితేసుతః॥ ౨౯॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - శుకోత్పత్తౌ - చతుర్వింశత్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః

భీష్మః॥సలబ్ధ్వాపరమందేవాద్వరంసత్యవతీసుతః। అరణీంసహితేగృహ్యమమంథాగ్నిచికీర్షయా॥౧॥ అథరూపంపరంరాజన్బిభ్రతీంస్వేనతేజసా।ఘృతాచీంనామాప్సరసమపశ్యద్భగవానృషిః॥ ౨॥ ఋషిరప్సరసందృష్ట్వాసహసాకామమోహితః। అభవద్భగవాన్వ్యాసోవనేతస్మిన్యుధిష్ఠిర॥౩॥సాచదృష్ట్వాతదావ్యాసంకామసంవిగ్నమానసమ్। శుకీభూత్వామహారాజఘృతాచీసముపాగమత్ ॥౪॥ సతామప్సరసందృష్ట్వారూపేణాన్యేనసంవృతామ్। శరీరజేనానుగతఃసర్వగాత్రాతిగేనహ॥౫॥సతుధైర్యేణమహతానిగృహ్ణన్హృచ్ఛయంమునిః। నశశాకనియంతుంతద్వ్యాసఃప్రవిసృతంమనః॥౬॥ భవిత్వాచ్చైవభావస్యఘృతాచ్యావపుషాహృతః। యత్నాన్నియచ్ఛతస్తస్యమునేరగ్నిచికీర్షయా॥ ౭॥ అరణ్యామేవసహసాతస్యశుక్లమవాపతత్। సోవిశంకేనమనసాతథైవద్విజసత్తమః॥౮॥ అరణీంమమంథబ్రహ్మర్షిస్తస్యాంజజ్ఞేశుకోనృప।శుక్లేనిర్మథ్యమానేసశుకోజజ్ఞేమహాతపాః॥౯॥ పరమర్షిర్మహాయోగీఅరణీగర్భసంభవః। యథాధ్వరేసమిద్ధోగ్నిర్భాతిహవ్యముదావహన్॥ ౧౦॥ తథారూపశ్శుకోజజ్ఞేప్రజ్వలన్నివతేజసా।బిభ్రత్పితుశ్చకౌరవ్యరూపవర్ణమనుత్తమమ్॥ ౧౧॥ బభౌతదాభావితాత్మావిధూమఇవపావకః।తంగంగాసరితాంశ్రేష్ఠామేరుపృష్ఠేజనేశ్వర॥౧౨॥స్వ

రూపిణీతదాభ్యేత్యస్నాపయామాసవారిణా। అంతరిక్షాచ్చకారవ్యదండఃకృష్ణాజినంచహ॥ ౧౩ ॥ పపాతభూమింరాజేంద్రశుకస్యార్థేమహాత్మనః॥ జైగీయంతేస్మగంధర్వాననృతుశ్చాప్సరోగణాః ॥ ౧౪ ॥ దేవదుందుభయశ్చైవప్రావాద్యంతమహాస్వనాః। విశ్వావసుశ్చగంధర్వస్తథాతుంబురునారదౌ॥౧౫ ॥ హాహాహూహూశ్చగంధర్వౌతుష్టువుఃశుకసంభవమ్। తత్రశక్రపురోగాశ్చలోకపాలాఃసమాగతాః॥ ౧౬॥ దేవాదేవర్షయశ్చైవతథాబ్రహ్మర్షయోఽపిచ। దివ్యానిసర్వపుష్పాణిప్రవవర్షచమారుతః॥ ౧౭ ॥ జంగమాజంగమంచైవప్రహృష్టమభవజ్జగత్। తంమహాత్మాస్వయంప్రీత్యాదేవ్యాసహమహాద్యుతిః॥ ౧౮॥ జాతమాత్రంమునేఃపుత్రంవిధినోపానయత్తదా। తస్యదేవేశ్వరఃశక్రోదివ్యమద్భుతదర్శనమ్॥ ౧౯ ॥ దదౌకమండలుంప్రీత్యాదేవవాసాంసివాఽవిభో। హంసాశ్చశతపత్రాశ్చసారసాశ్చసహస్రశః ॥ ౨౦ ॥ ప్రదక్షిణమవర్తంతశుకాశ్చాషాశ్చభారత। ఆరణేయస్తతోదివ్యంప్రాప్యజన్మమహాద్యుతిః॥ ౨౧॥ తత్రైవోవాసమేధావీవ్రతచారీసమాహితః। ఉత్పన్నమాత్రంతంవేదాఃసరహస్యాఃససంగ్రహాః॥ ౨౨ ॥ ఉపతస్థుర్మహారాజయథాస్యపితరంతథా। బృహస్పతించవవ్రేసవేదవేదాంగభాష్యవిత్ ॥ ౨౩॥ ఉపాధ్యాయంమహారాజధర్మమేవానుచింతయన్॥ సోఽధీత్యనిఖిలాన్వేదాన్సరహస్యాన్ససంగ్రహాన్॥ ౨౪॥ ఇతిహాసంచకాత్స్న్యేనరాజశాస్త్రాణివావిభో। గురవేదక్షిణాందత్వాసమావృత్తోమహామునిః॥ ౨౫॥ ఉగ్రంతపఃసమారేభేబ్రహ్మచారీసమాహితః। దేవతానామృషీణాంచబాల్యేపిసమహాతపాః॥ ౨౬ ॥ సమ్మంత్రణీయోమాన్యశ్చజ్ఞానేనతపసాతథా। నత్వస్యరమతేబుద్ధిరాశ్రమేషునరాధిప॥ త్రిషుగార్హస్థ్యమూలేషుమోక్షధర్మానుదర్శినః॥ ౨౭। .... *

ఇ॰శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- శుకోత్పత్తౌపంచవింశత్యధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ సమోక్షమనుచింత్యైవశుకఃపితరమభ్యగాత్। ప్రాహాభివాద్యచగురుంశ్రేయోఽర్థీవినయాన్వితః॥౧॥ మోక్షధర్మేషుకుశలోభగవాన్ప్రబ్రవీతుమే। యథామేమనసఃశాంతిఃపరమాసంభవేత్ప్రభో॥ ౨॥ శ్రుత్వాపుత్రస్యతువచఃపరమర్షిరువాచతమ్। అధీష్వపుత్రమోక్షంవైధర్మాంశ్చవివిధానపి॥౩। పితుర్నియోగాజ్జగ్రాహశుకోధర్మభృతాంవరః। యోగశాస్త్రంచనిఖిలంకాపిలంచైవభారత ॥ ౪ ॥ సతంబ్రాహ్మ్యాశ్రియాయుక్తంబ్రహ్మతుల్యపరాక్రమమ్। మేనేపుత్రంయదావ్యాసోమోక్షధర్మవిశారదమ్ ॥ ౫ ॥ ఉవాచగచ్ఛేతితదాజనకంమిథిలేశ్వరమ్। సతేవక్ష్యతిమోక్షార్థంనిఖిలంమిథిలేశ్వరః॥౬॥ పితుర్నియోగమాదాయజగామమిథిలాంనృప। ప్రష్టుంధర్మస్యనిష్ఠాంవైమోక్షస్యచపరాయణమ్॥ ౭ ॥ ఉక్తశ్చమానుషేణత్వంపథాగచ్ఛస్వవిస్మితః।నప్రభావేణగంతవ్యమంతరిక్షచరేణవై॥ ౮ ॥ ఆర్జవేనైవగంతవ్యంనసుఖాన్వేషిణాతథా। నాన్వేష్టవ్యావిశేషేణవిశేషాహిప్రసంగినః॥ ౯ ॥ అహంకారోనకర్తవ్యోయాజ్యేతస్మిన్నరాధిపే। స్థాతవ్యంచవశేతస్యసతేఛేత్స్యతిసంశయమ్ ॥ ౧౦ ॥ సధర్మకుశలోరాజామోక్షశాస్త్రవిశారదః। యాజ్యోమమసయద్బ్రూయాత్తత్కార్యమవిశంకయా॥౧౧॥ ఏవముక్తస్సధర్మాత్మాజగామమిథిలాంమునిః। పద్భ్యాంశక్తోంతరిక్షేణక్రాంతుంపృథ్వీంససాగరామ్ ॥ ౧౨ ॥ సగిరీంశ్చాప్యతిక్రమ్యనదీతీర్థసరాంసిచ। బహువ్యాళమృగాకీర్ణాహ్యటవీశ్చవనానిచ ॥ ౧౩॥ మేరోర్హరేశ్చద్వేవర్షేవర్షంహైమవతంతతః। క్రమేణైవవ్యతిక్రమ్యభారతంవర్షమాసదత్ ॥ ౧౪॥ సదేశాన్వివిధాన్పశ్యంశ్చీనహూణనిషేవితాన్। ఆర్యావర్తమిమందేశమాజగామమహామునిః॥౧౫॥ పితుర్వచనమాజ్ఞాయతమేవార్థంవిచింతయన్। అధ్వానంసోఽతిచక్రామఖచరఃఖేచరన్నివ॥ ౧౬॥ పత్తనానిచరమ్యాణిస్ఫీతానినగరాణిచ। వస్త్రాణిచవిచిత్రాణిపశ్యన్నపినపశ్యతి॥౧౭॥ ఉద్యానానిచరమ్యాణితథైవాయతనానిచ। పుణ్యానిచైవరత్నానితసోఽత్యక్రామదధ్వగః॥౧౮॥ సోచిరేణైవకాలేనవిదేహానాససాదహ॥ రక్షితాన్ధర్మరాజేనజనకేనమహాత్మనా॥౧౯॥

తత్రగ్రామాన్బహూన్పశ్యన్బహ్వన్నరసభోజనాన్ । పల్లీఘోషాన్సమృద్ధాంశ్చబహుగోకులసంకులాన్॥ ౨౦॥ స్ఫీతాంశ్చ శాలియవసైర్హంససారససేవితాన్। పద్మినీభిశ్చశతశఃశ్రీమతీభిరలంకృతాన్ ॥ ౨౧ ॥ సవిదేహానతిక్రమ్యసమృద్ధజనసేవితాన్ । మిథిలోపవనంరమ్యమాససాదసమృద్ధిమత్ ॥ ౨౨॥ హస్త్యశ్వరథసంకీర్ణంనరనారీసమాకులమ్ । పశ్యన్నపశ్యన్నివతత్సమతిక్రామ్యదచ్యుతః ॥ ౨౩ ॥ మనసాతంవహన్భారంతమేవార్థంవిచింతయన్ । ఆత్మారామఃప్రసన్నాత్మామిథిలామాససాదహ॥ ౨౪॥ తస్యాద్వారంసమాసాద్యనిశ్శంకఃప్రవివేశహ । తత్రాపిద్వారపాలాస్తముగ్రవాచాన్యషేధయన్ ॥ ౨౫ ॥ తథైవచశుకస్తత్రనిర్మన్యుస్సమతిష్ఠత । నచాతపాధ్వసంతప్తఃక్షుత్పిపాసాశ్రమాన్వితః॥ ౨౬॥ ప్రతామ్యతిగ్లాయతివానాపైతిచతథాతపాత్ । తేషాంతుద్వారపాలానామేకఃశోకసమన్వితః॥ ౨౭॥ మధ్యంగతమివాదిత్యందృష్ట్వాశుకమవస్థితమ్ । పూజయిత్వాయథాన్యాయమభివాద్యకృతాంజలిః॥ ౨౮॥ ప్రావేశయత్తతఃకక్ష్యాంద్వితీయాంరాజవేశ్మనః। తత్రాసీనఃశుకస్తాతమోక్షమేవాన్వచింతయత్॥ ౨౯॥ ఛాయాయామాతపేచైవసమదర్శీసమద్యుతిః।తంముహూర్తాదివాగమ్యరాజ్ఞోమంత్రీకృతాంజలిః ॥ ౩౦ ॥ ప్రావేశయత్తతఃకక్ష్యాంతృతీయాంరాజవేశ్మనః । తత్రాంతఃపురసంబద్ధంమహచ్చైత్రరథోపమమ్ ॥ ౩౧ ॥ సువిభక్తజలాక్రీడంరమ్యంపుష్పితపాదపమ్ । శుకంప్రావేశయన్మంత్రీప్రమదావనముత్తమమ్॥ ౩౨॥ సతస్యాసనమాదిశ్యనిశ్చక్రామతతఃపునః। తంచారువేషాఃసుశ్రోణ్యస్తరుణ్యఃప్రియదర్శనాః॥ ౩౩॥ సూక్ష్మరక్తాంబరధరాస్తప్తకాంచనభూషణాః। సంలాపోల్లాపకుశలానృత్యగీతవిశారదాః ॥ ౩౪ ॥ స్మితపూర్వాభిభాషిణ్యోరూపేణాప్సరసాంసమాః। కామోపచారకుశలాభావజ్ఞాఃసర్వకోవిదాః॥ ౩౫ ॥ పరంపంచాశతంనార్యోవారముఖ్యాఃసమాద్రవన్। పాద్యాదీనిప్రతిగ్రాహ్యపూజయాపరయార్చయన్ ॥ ౩౬ ॥ కాలోపపన్నేనతదాస్వాద్వన్నేనాభ్యతర్పయన్। తస్యభుక్తవతస్తాతతదంతఃపురకాననమ్॥ ౩౭ ॥ సురమ్యందర్శయామాసురేకైకశ్యేనభారత । క్రీడంత్యశ్చహసంత్యశ్చగాయంత్యశ్చాపితాఃశుభమ్ ॥ ౩౮ ॥ ఉదారసత్వంసత్వజ్ఞాఃస్త్రియఃపర్యచరంస్తథా । ఆరణేయస్తుశుద్ధాత్మానిస్సందేహఃస్వకర్మకృత్ ॥ ౩౯॥ వశ్యేంద్రియోజితక్రోధోనహృష్యతినకుప్యతి। తస్మైశయ్యాసనందివ్యందేవార్హంరత్నభూషితమ్॥ ౪౦॥స్పర్ధ్యాస్తరణసంకీర్ణందదుస్తాఃపరమస్త్రియః। పాదశౌచంతుకృత్వైవశుకఃసంధ్యాముపాస్యచ॥ ౪౧॥ నిషసాదాసనేపుణ్యేతమేవార్థంవిచితంయన్ । పూర్వరాత్రేతుతత్రాసౌభూత్వాధ్యానపరాయణః॥ ౪౨॥ మధ్యరాత్రేయథాన్యాయంనిద్రామాహారయత్ప్రభుః। తతోముహూర్తాదుత్థాయకృత్వాశౌచమనంతరమ్॥ ౪౩ ॥ స్త్రీభిఃపరివృతోధీమాన్ధ్యానమేవాన్వపద్యత । అనేనవిధినాకార్ష్ణిస్తదహఃశేషమచ్యుతః॥ తాంచరాత్రింనృపకులేవర్తయామాసభారత ॥ ౪౪॥ ....*

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- శుకకృతౌ- షడ్వింశత్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥తతస్సరాజాజనకోమంత్రిభిస్సహభారత।పురఃపురోహితంకృత్వాసర్వాణ్యంతఃపురాణిచ॥౧॥ఆసనంచపురస్కృత్యరత్నానివివిధానిచ।శిరసాచార్ఘ్యమాదాయగురుపుత్రంసమభ్యగాత్ ॥ ౨॥సతదాసనమాదాయబహురత్నవిభూషితమ్।స్పర్ధ్యాస్తరణసంస్తీర్ణంసర్వతోభద్రమృద్ధిమత్ ॥ ౩॥ పురోధసాసంగృహీతంహస్తేనాలభ్యపార్థివః। ప్రదదౌగురుపుత్రాయశుకాయపరమార్చితమ్॥ ౪॥ తత్రోపవిష్టంతంకార్ష్ణింశాస్త్రతఃప్రత్యపూజయత్ । పాద్యంనివేద్యప్రథమమర్ఘ్యంగాంచన్యవేదయత్ ॥ ౫॥ సచతాంమంత్రవత్పూజాంప్రత్యగృహ్ణాద్యథావిధి।ప్రతిగృహ్యతుతాంపూజాంజనకాద్ద్విజసత్తమః ॥ ౬॥గాంచైవసమనుజ్ఞాయరాజానమనుమాన్యచ। పర్యపృచ్ఛన్మహితేజారాజ్ఞఃకుశలమవ్యయమ్॥ ౭॥అనామయంచరాజేంద్రశుకస్సానుచరస్యహ। అనుశిష్టస్తుతేనాసౌనిషసాదసహానుగః॥౮॥ఉదారసత్వాభిజనోభూమౌరాజాకృతాంజలిః। కుశలంచావ్యయంచైవపృష్ట్వావైయాసకిం

నృపః॥కిమాగమనమిత్యేవపర్యపృచ్ఛత పార్థివః॥౯॥ శుకః ॥ పిత్రాహముక్తో భద్రం తే మోక్షధర్మార్థకోవిదః। విదేహరాజో యాజ్యో మే జనకో నా
మవిశ్రుతః॥౧౦॥తత్రగచ్ఛస్వ వై తూర్ణం యది తే హృది సంశయః। ప్రవృత్తౌ వానివృత్తా వాస తే ఛేత్స్యతి సంశయమ్॥౧౧॥సోఽహం పితుర్నియోగాత్త్వా
ముపప్రష్టుమిహాగతః। తస్మై ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠ యథావద్వక్తుమర్హసి॥ ౧౨॥ కిం కార్యం బ్రాహ్మణేనేహ మోక్షార్థశ్చ కిమాత్మకః। కథం చ మోక్షః
ప్రాప్తవ్యో జ్ఞానేన తపసాథ వా॥౧౩॥ జనకః॥యత్కార్యం బ్రాహ్మణేనేహ జన్మప్రభృతి తచ్ఛృణు। కృతోపనయనస్తాత భవేద్వేదపరాయణః॥ ౧౪॥ తప
సా గురువృత్త్యా చ బ్రహ్మచర్యేణ వా విభో। దేవతానాం పితౄణాం చాప్యనృణో హ్యనసూయకః॥౧౫॥ వేదానధీత్య నియతో దక్షిణామపవర్జ్య చ। అభ్య
నుజ్ఞామథ ప్రాప్తః సమావర్తేత వై ద్విజః॥౧౬॥ సమావృత్తశ్చ గార్హస్థ్యే స్వదారనిరతో వసేత్। అనసూయో యథాన్యాయమాహితాగ్నిస్తథైవ
చ॥ ౧౭॥ ఉత్పన్నపుత్రపౌత్రస్తు వన్యాశ్రమపదే వసేత్। తానేవాగ్నీన్యథాశాస్త్రమర్చయన్నతిథిప్రియః॥౧౮॥ స వనేఽగ్నీన్యథాన్యాయమాత్మ
న్యారోప్య ధర్మవిత్। నిర్ద్వంద్వో వీతరాగాత్మా బ్రహ్మాశ్రమపదే వసత్ ॥ ౧౯॥ శుకః॥ ఉత్పన్నే జ్ఞానవిజ్ఞానే నిర్ద్వంద్వే హృది శాశ్వతే। కిమవశ్యం ని
వస్తవ్యమాశ్రమేషు భవేత్త్రిషు॥౨౦॥ఏతద్భవంతం పృచ్ఛామి తద్భవాన్వక్తుమర్హతి।యథా వేదార్థతత్త్వేన బ్రూహి మే త్వం జనాధిప॥ ౨౧॥జనకః॥న
వినా జ్ఞానవిజ్ఞానే మోక్షస్యాధిగమో భవేత్। న వినా గురుసంబంధం జ్ఞానస్యాధిగమః స్మృతః॥౨౨॥గురుః ప్లావయితా తస్య జ్ఞానం ప్లవ ఇహోచ్యతే।విజ్ఞాయ
కృతకృత్యస్తు తీర్ణస్తదుభయం త్యజేత్ ॥౨౩॥అనుచ్ఛేదాయ లోకానామనుచ్ఛేదాయ కర్మణామ్।పూర్వైరాచరితో ధర్మశ్చాతురాశ్రమ్యసంకటః॥
౨౪॥అనేనక్రమయోగేన బహుజాతిషు కర్మణామ్।హిత్వా శుభాశుభం కర్మ మోక్షో నామేహ లభ్యతే॥౨౫॥ భావితైః కరణైశ్చాయం బహుసంసార
యోనిషు।ఆసాదయతి శుద్ధాత్మా మోక్షం వై ప్రథమాశ్రమే॥ ౨౬॥ తమాసాద్య తు ముక్తస్య దృష్టార్థస్య విపశ్చితః। త్రిష్వాశ్రమేషు కోన్వర్థో భవేత్పర
మభీప్సతః॥౨౭॥ రాజసాంస్తామసాంశ్చైవ నిత్యం దోషాన్వివర్జయేత్। సాత్త్వికం మార్గమాస్థాయ పశ్యేదాత్మానమాత్మనా॥౨౮॥సర్వభూతేషు చా
త్మానం సర్వభూతాని చాత్మని। సంపశ్యన్నోపలిప్యేత జలే వారిచరో యథా॥౨౯॥పక్షివత్ప్రవనాదూర్ధ్వమముత్రానంత్యమశ్నుతే। విహాయ దేవాన్ని
ర్ముక్తో నిర్ద్వంద్వః ప్రశమం గతః॥౩౦॥ అత్ర గాథాః పురా గీతాః శృణు రాజ్ఞా యయాతినా। ధార్యంతే యా ద్విజైస్తాత మోక్షశాస్త్రవిశారదైః॥ ౩౧॥
జ్యోతిరాత్మని నాన్యత్ర సర్వజంతుషు తత్సమమ్। స్వయం చ శక్యతే ద్రష్టుం సుసమాహితచేతసా॥౩౨॥న బిభేతి పరో యస్మాన్న బిభేతి పరాచ్చ యః।యశ్చ నే
చ్ఛతి న ద్వేష్టి బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా॥౩౩॥యదా భావం న కురుతే సర్వభూతేషు పావకమ్।కర్మణా మనసా వాచా బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా॥ ౩౪॥సంయోజ్య
మనసాత్మానమీర్ష్యాముత్సృజ్య మోహినీమ్।త్యక్త్వా కామం చ మోహం చ తదా బ్రహ్మత్వమశ్నుతే॥౩౫॥యదా శ్రావ్యే చ దృశ్యే చ సర్వభూతేషు చావ్య
యమ్। సమో భవతి నిర్ద్వంద్వో బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా॥౩౬॥ యదా స్తుతిం చ నిందాం చ సమత్వేనైవ పశ్యతి। కాంచనం చాయసం చైవ సుఖదుఃఖే తథైవ
చ॥౩౭॥ శీతముష్ణం తథైవార్థమనర్థం ప్రియమప్రియమ్।జీవితం మరణం చైవ బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా॥ ౩౮॥ ప్రసార్యేహ యథాంగాని కూర్మః సంహ
రతే పునః। తథేంద్రియాణి మనసా సంయంతవ్యాని భిక్షుణా॥ ౩౯॥ తమఃపరిగతం వేశ్మ యథా దీపేన దృశ్యతే। తథా బుద్ధిప్రదీపేన శక్య ఆత్మా నిరీక్షితుమ్॥
౪౦॥ ఏతత్సర్వం చ పశ్యామి త్వయి బుద్ధిమతాం వర । యచ్చాన్యదపి వేత్తవ్యం తత్త్వతో వేద తద్భవాన్॥ ౪౧॥ బ్రహ్మర్షే విదితశ్చాసి విషయాంతముపా
తః। గురోస్తవ ప్రసాదేన తవ చైవోపశిక్షయా॥ ౪౨॥ తస్యైవ చ ప్రసాదేన ప్రాదుర్భూతం మహామునే। జ్ఞానం దివ్యం మమాపీదం తేనాసి విదితో మమ॥
౪౩॥అధికం తవ విజ్ఞానమధికా చ గతిస్తవ।అధికం తవ చైశ్వర్యం తచ్చ త్వం నావబుధ్యవై॥౪౪॥ బాల్యాద్వా సంశయాద్వాపి భయాద్వాప్యవిమోక్షజాత్।

ఉత్పన్నే చాపి విజ్ఞానే నాధిగచ్ఛసి తాం గతిమ్॥౪౫॥ వ్యవసాయేన శుద్ధేన మద్విధైః ఛిన్నసంశయః। విముచ్య హృదయగ్రంథీ నాసాదయతి తాం గతిమ్॥౪౬॥ భవాంశ్చోత్పన్నవిజ్ఞానః స్థిరబుద్ధిరలోలుపః। వ్యవసాయాదృతే బ్రహ్మన్నాసాదయతి తత్పరమ్॥౪౭॥ నాస్తి తే సుఖదుఃఖేషు విశేషో నాస్తి లోలుపః। నౌత్సుక్యం నృత్యగీతేషు న రాగ ఉపజాయతే॥౪౮॥ న బంధుష్వనుబంధస్తే న భయేష్వస్తి తే భయమ్। పశ్యామి త్వాం మహాభాగ తుల్యలోష్టాశ్మకాంచనమ్॥౪౯॥ అహం త్వామనుపశ్యామి యే చాప్యన్యే మనీషిణః। ఆస్థితం పరమం మార్గమక్షయం తమనామయమ్॥౫౦॥ యత్ఫలం బ్రాహ్మణస్యేహ మోక్షార్థశ్చ యదాత్మకః। తస్మిన్ వై వర్తసే బ్రహ్మన్ కిమన్యత్పరిపృచ్ఛసి॥౫౧॥ .... *

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి- శుకకృతౌ- సప్తవింశత్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా తు వచనం కృతాత్మా కృతనిశ్చయః। ఆత్మనాత్మానమాస్థాయ దృష్ట్వా చాత్మానమాత్మనా॥౧॥ కృతకార్యస్సుఖీ శాంతస్తూష్ణీం ప్రాయాదుదఙ్ముఖః। శైశిరం గిరిముద్దిశ్య సధర్మా మాతరిశ్వనః॥౨॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు దేవర్షిర్నారదస్తథా। హిమవంతమియాద్ద్రష్టుం సిద్ధచారణసేవితం॥౩॥ తమప్సరోగణాకీర్ణం శాంతస్వననినాదితమ్। కిన్నరాణాం సహస్రైశ్చ భృంగరాజైస్తథైవ చ॥౪॥ మద్గుభిః ఖంజరీటైశ్చ విచిత్రైర్జీవజీవకైః। చిత్రవర్ణైర్మయూరైశ్చ కేకాశతవిరాజితైః॥౫॥ రాజహంససమూహైశ్చ కృష్ణైః పరభృతైస్తథా। పక్షిరాజో గరుత్మాంశ్చ యన్నిత్యమధితిష్ఠతి॥౬॥ చత్వారో లోకపాలాశ్చ దేవాస్సర్షిగణాస్తథా। తత్ర నిత్యం సమాయాంతి లోకస్య హితకామ్యయా॥౭॥ విష్ణునా యత్ర పుత్రార్థే తపస్తప్తం మహాత్మనా। తత్రైవ చ కుమారేణ బాల్యే క్షిప్తా దివౌకసః॥౮॥ శక్తిర్న్యస్తా క్షితితలే త్రైలోక్యమవమన్య వై। తత్రోవాచ జగత్ స్కందః క్షిపన్ వాక్యమిదం తదా॥౯॥ యోన్యోస్తి మత్తోభ్యధికో ప్రియా యస్యాధికం ప్రియాః। యో బ్రహ్మణ్యో ద్వితీయో స్తి త్రిషు లోకేషు వీర్యవాన్॥౧౦॥ సోభ్యుద్ధరత్విమాం శక్తిమథవా కల్పయత్వితి। తచ్ఛ్రుత్వా వ్యథితా లోకాః క ఇమాముద్ధరేదితి॥ ౧౧॥ అథ దేవగణం సర్వం సంభ్రాంతేంద్రియమానసమ్। అపశ్యద్భగవాన్ విష్ణుః క్షిప్తం సాసురరాక్షసమ్॥౧౨॥ కింతత్ర సుకృతం కార్యం భవేదితి విచింతయన్। అనామృష్యత తతః క్షేపమవైక్షత చ పావకిమ్॥ ౧౩ ॥ సంప్రగృహ్య విశుద్ధాత్మా శక్తిం ప్రజ్వలితాం తదా। కంపయామాస సవ్యేన పాణినా పురుషోత్తమః॥ ౧౪॥ శక్త్యాం తు కంపమానాయాం విష్ణునా బలినా తదా। మేదినీ కంపితా సర్వా సశైలవనకాననా॥౧౫॥ శక్తేనాపి సముద్ధర్తుం కంపితా సాభవత్తదా। రక్షితా స్కందరాజస్య ధర్షణా ప్రభవిష్ణునా॥౧౬॥ తాం కంపయిత్వా భగవాన్ ప్రహ్లాదమిదమబ్రవీత్। పశ్య వీర్యం కుమారస్య నైతదన్యః కరిష్యతి॥౧౭ ॥ సోమృష్యమాణస్తద్వాక్యం సముద్ధరణనిశ్చితః। జగ్రాహ తాం తదా శక్తిం న చైనాం సవ్యకంపయత్ ॥౧౮॥ నాదం మహాంతం ముక్త్వా స మూర్ఛితో గిరిమూర్ధని। విహ్వలః ప్రాపతద్భూమౌ హిరణ్యకశిపోస్సుతః॥౧౯॥ తత్రోత్తరాం దిశం గత్వా శైలరాజస్య పార్శ్వతః। తపోతప్యత దుర్ధర్షం తత్ర నిత్యం వృషధ్వజః॥౨౦ ॥ పావకేన పరిక్షిప్తం దీప్యతా యస్య చాశ్రమమ్। ఆదిత్యపర్వతం నామ దుర్ధర్షమకృతాత్మభిః ౨౧॥ న తత్ర శక్యతే గంతుం యక్షరాక్షసదానవైః। దశయోజనవిస్తారమగ్నిజ్వాలాసమావృతమ్॥ ౨౨॥ భగవాన్ పావకస్తత్ర స్వయం తిష్ఠతి వీర్యవాన్। సర్వాన్ విఘ్నాన్ ప్రశమయన్ మహాదేవస్య ధీమతః॥౨౩॥ దివ్యం వర్షసహస్రం హి పాదేనైకేన తిష్ఠతః। దేవాన్ సంతాపయంస్తత్ర మహాదేవో మహావ్రతః॥౨౪ ॥ ఐంద్రీం తు దిశమాస్థాయ శైలరాజస్య ధీమతః। వివిక్తే పర్వతతటే పారాశర్యో మహాతపాః॥ ౨౫॥ వేదానధ్యాపయామాస వ్యాసశ్శిష్యాన్ మహాతపాః। సుమంతుం చ మహాభాగం వైశంపాయనమేవ చ॥౨౬ ॥ జైమినిం చ మహాప్రాజ్ఞం పైలం చాపి తపస్వినమ్। యత్రాశిష్యైః పరివృతో వ్యాస ఆస్తే మహాతపాః॥౨౭॥ తమాశ్రమపదం రమ్యం దదర్శ పితురుత్తమమ్। ఆరణేయో విశుద్ధాత్మా నభసీవ దివాకరః॥౨౮॥ అథ వ్యాసః పరిక్షిప్తం జ్వలంతమివ పావకమ్। దదృశే సుతమాయాంతం దివాకరసమప్రభమ్॥౨౯॥ అసహ్యమానం వృక్షేషు శైలేషు విషయేషు చ। యోగయుక్తం మహాత్మా

నంయథాబాణంగుణచ్యుతమ్॥ ౩౦॥ సాభిగమ్యపితుఃపాదావగృహ్ణాదరణీసుతః। యథోపజోషం తైశ్చాపిసమాగచ్ఛన్మహామునిః ॥ ౩౧॥ తతోనివే
దయామాసపిత్రేసర్వమశేషతః। శుకోజనకరాజేనసంవాదంప్రీతమానసః ॥ ౩౨॥ ఏవమధ్యాపయచ్ఛిష్యాన్వ్యాసఃపుత్రంచవీర్యవాన్ । ఉవాసహి
మవత్పృష్ఠేపారాశర్యోమహామునిః॥ ౩౩॥ తతఃకదాచిచ్ఛిష్యాస్తంపరివార్యావతస్థిరే। వేదాధ్యయనసంపన్నాఃశాంతాత్మానోజితేంద్రియాః॥౩౪॥
వేదేషునిష్ఠాంసంప్రాప్యసాంగేష్వపితపస్వినః। అథోచుస్తేతదావ్యాసంశిష్యాఃప్రాంజలయోగురుమ్॥ ౩౫॥ శిష్యాః॥ మహతాతేజసాయుక్తాయశసా
చాపివర్ధితాః। ఏకంత్విదానీమిచ్ఛామోగురుణానుగ్రహంకృతమ్॥ ౩౬॥ ఇతితేషాంవచఃశ్రుత్వాబ్రహ్మర్షిస్తానువాచహ।ఉచ్యతామితితద్వత్సాయ
ద్వఃకార్యంప్రియంమయా॥ ౩౭॥ ఏతద్వాక్యంగురోఃశ్రుత్వాశిష్యాస్తేహృష్టమానసాః। పునఃప్రాంజలయోభూత్వాప్రణమ్యశిరసాగురుమ్॥ ౩౮॥ ఊ
చుస్తేసహితారాజన్నిదంవచనముత్తమమ్ । యదిప్రీతఉపాధ్యాయోధన్యాఃస్మోమునిసత్తమ ॥ ౩౯ ॥ కాంక్షామస్తువయంసర్వేవరందాతుంమహ
ర్షిణా। షష్ఠఃశిష్యోనతేఖ్యాతింగచ్ఛేదత్రప్రసీదనః ॥ ౪౦ ॥ చత్వారస్తేవయంశిష్యాగురుపుత్రశ్చపంచమః । ఇహవేదాఃప్రతిష్ఠేరన్నేషనఃకాంక్షితోవ
రః॥ ౪౧॥శిష్యాణాంవచనంశ్రుత్వావ్యాసోవేదార్థతత్త్వవిత్ ।పరాశరాత్మజోధీమాన్పరలోకార్థచింతకః॥౪౨॥ఉవాచశిష్యాన్ధర్మాత్మాధర్మ్యం
నైశ్శ్రేయసంవచః। బ్రాహ్మణాయసదాదేయంబ్రహ్మశుశ్రూషవేతథా॥ ౪౩॥ బ్రహ్మలోకేనివాసంయోధ్రువంసమభికాంక్షతే।భవంతోబహులాః
సంతువేదోవిస్తార్యతామయమ్॥౪౪॥ నాశిష్యేసంప్రదాతవ్యోనావ్రతేనాకృతాత్మని। ఏతేశిష్యగుణాఃసర్వేవిజ్ఞాతవ్యాయథార్థతః ॥ ౪౫॥ నాపరీ
క్షితచారిత్రేవిద్యాదేయాకథంచన। యథాహికనకంశుద్ధంతాపచ్ఛేదనిఘర్షణైః॥ ౪౬॥ పరీక్షేతతథాశిష్యానీక్షేత్కులగుణాదిభిః। ననియోజ్యాశ్చ
వఃశిష్యాఅనియోగేమహాభయే॥ ౪౭॥ యథామతియథాపాఠంయథావిద్యాఫలిష్యతి। సర్వస్తరతుదుర్గాణిసర్వోభద్రాణిపశ్యతు ॥ ౪౮॥ శ్రావయే
చ్చతురోవర్ణాన్కృత్వాబ్రాహ్మణమగ్రతః। వేదస్యాధ్యయనంహీదంతచ్చకార్యంమహత్స్మృతమ్ ॥ ౪౯ ॥ స్తుత్యర్థమిహదేవానాంవేదాఃసృష్టాః
స్వయంభువా। యోనిర్వదేతసంమోహాత్బ్రాహ్మణంవేదపారగమ్ ॥ ౫౦ ॥ సోభిధ్యానాద్బ్రాహ్మణస్యపరాభూయాదసంశయమ్। యశ్చాధర్మే
ణవిబ్రూయాద్యశ్చాధర్మేణపృచ్ఛతి ॥ ౫౧ ॥ తయోరన్యతరఃప్రైతివిద్వేషంచాధిగచ్ఛతి। ఏతద్వఃసర్వమాఖ్యాతంస్వాధ్యాయస్యవిధింప్రతి॥ఉపకుర్యా
చ్చశిష్యాణామేతచ్చహృదివోభవేత్ ॥ ౫౨॥ ....*

ఇతి - మోక్షధర్మపర్వణి - శుకకృత్యే - అష్టావింశత్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాగురోర్వాక్యంవ్యాసశిష్యామహౌజసః। అన్యోన్యంహృష్టమనసఃపరిషస్వజిరేతదా॥ ౧॥ఉక్తాఃస్మోయద్భగవతాతదాత్వాయతి
సంహితమ్। తన్నోమనసిసంరూఢంకరిష్యామస్తథాచతమ్॥ ౨॥ అన్యోన్యంసంవిభాష్యైవంసుప్రీతమనసఃపునః। విజ్ఞాపయంతిస్మగురుంపునర్వాక్యవి
శారదాః॥౩॥ శైలాదస్మాన్మహీంగంతుంకాంక్షితంనోమహామునే। వేదాననేకధాకర్తుంయదితేభ్యుచితంప్రభో॥౪॥శిష్యాణాంవచనంశ్రుత్వాపరాశరసు
తఃప్రభుః। ప్రత్యువాచతతోవాక్యంధర్మార్థసహితంహితమ్॥ ౫॥ క్షితింవాదేవలోకంవాగమ్యతాంయదిరోచతే। అప్రమాదశ్చవఃకార్యోబ్రహ్మహి
ప్రచురచ్ఛలమ్॥ ౬॥ తేనాజ్ఞాతాస్తతస్సర్వేగురుణాసత్యవాదినా। జగ్ముఃప్రదక్షిణంకృత్వావ్యాసంమూర్ధ్నాభివాద్యచ॥ ౭॥అవతీర్యమహీంతేథచా
తుర్హోత్రమకల్పయన్। సంయాజయంతోవిప్రాంశ్చరాజన్యాంశ్చవిశస్తథా॥ ౮॥ పూజ్యమానాద్విజైర్నిత్యంమోదమానాగృహేరతాః।యాజ
నాధ్యాపనరతాఃశ్రీమంతోలోకవిశ్రుతాః॥ ౯॥ అవతీర్ణేషుశిష్యేషువ్యాసఃపుత్రసహాయవాన్ । తూష్ణీంధ్యానపరోధీమానేకాంతేసముపావిశత్ ॥
౧౦॥తందదర్శాశ్రమపదేనారదస్సుమహాతపాః।అథైనమబ్రవీత్కాలేమధురాక్షరయాగిరా॥౧౧॥భోభోబ్రహ్మర్షివాసిష్ఠబ్రహ్మఘోషోనవర్తతే।ఏ

కోధ్యానపరస్తూష్ణీంకిమాస్తేచింతయన్నివ॥ ౧౨॥ బ్రహ్మఘోషైర్విరహితఃపర్వతోఽయంనశోభతే। రజసాతమసాచైవసోమస్సోపప్లవోయథా॥౧౩॥న
భ్రాజతేయథాపూర్వంనిషాదానామివాలయః। దేవర్షిగణజుష్టోఽపివేదధ్వనినిరాకృతః ॥ ౧౪॥ ఋషయశ్చహిదేవాశ్చగంధర్వాశ్చమహౌజసః। వి
యుక్తాబ్రహ్మఘోషేణనభ్రాజంతేయథాపురా॥౧౫॥నారదస్యవచశ్శ్రుత్వాకృష్ణద్వైపాయనోఽబ్రవీత్।మహర్షేయత్త్వయాప్రోక్తంవేదవాదవిచ
క్షణ॥౧౬॥ఏతన్మనోఽనుకూలంమేభవానర్హతిభాషితుమ్।సర్వజ్ఞస్సర్వదర్శీచసర్వత్రచకుతూహలీ॥ ౧౭॥త్రిషులోకేషుయద్వృత్తంసర్వంతవమతేస్థి
తమ్। తదాజ్ఞాపయవిప్రర్షేబ్రూహికింకరవాణితే ॥ ౧౮॥ యన్మయాసమనుష్ఠేయంబ్రహ్మర్షేతదుదాహర।వియుక్తస్యేహశిష్యైర్మేనాతిహృష్ట
మిదంమనః॥ ౧౯॥ నారదః॥ అనామ్నాయమలావేదాబ్రాహ్మణస్యావ్రతంమలమ్।మలంపృథివ్యావాహీకాఃస్త్రీణాంకౌతూహలంమలమ్॥౨౦॥అధీయ
తాంభవాన్వేదాన్సార్ధంపుత్రేణధీమతా। విధున్వన్బ్రహ్మఘోషేణరక్షోభయకృతంతమః॥౨౧ ॥భీష్మః॥ నారదస్యవచఃశ్రుత్వావ్యాసఃపరమధ
ర్మవిత్ । తథేత్యువాచసంహృష్టోవేదాభ్యాసదృఢవ్రతః ॥ ౨౨॥ శుకేనసహపుత్రేణవేదాభ్యాసమథాకరోత్ । స్వరేణోచ్చైస్సశైక్ష్యేణలోకా
నాపూరయన్నివ॥ ౨౩॥ తయోరభ్యస్యతోరేవనానాధర్మప్రవాదినోః। వాతోఽతిమాత్రంప్రవవౌసముద్రానిలవేజితః॥ ౨౪॥తతోఽనధ్యాయఇతితంవ్యా
సఃపుత్రమవారయత్ । శుకోవారితమాత్రస్తుకౌతూహలసమన్వితః॥౨౫॥ అపృచ్ఛత్పితరంబ్రహ్మన్కుతోవాయురభూదయమ్। ఆఖ్యాతుమర్హతిభ
వాన్వాయోఃసర్వంవిచేష్టితమ్॥ ౨౬॥ శుకస్యైతద్వచఃశ్రుత్వావ్యాసఃపరమవిస్మితః। అనధ్యాయనిమిత్తేఽస్మిన్నిదంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౭॥ దివ్యంతే
చక్షురుత్పన్నంస్వయంతేనిర్మలంమనః। తమసారజసాచాపిత్యక్తఃసత్త్వేవ్యవస్థితః॥ ౨౮॥ ఆదర్శేస్వామివచ్ఛాయాంపశ్యస్యాత్మానమాత్మనా।న్య
స్యాత్మనిస్వయంవేదాన్బుద్ధ్యాసమనుచింతయ ॥ ౨౯॥ దేవయానచరోవిష్ణోఃపితృయానశ్చతామసః । ద్వావేతౌప్రేత్యపంథానౌదివంచాధశ్చగచ్ఛ
తః॥౩౦॥ పృథివ్యామంతరిక్షేచయత్రసంవాంతివాయవః । సప్తైతేవాయుమార్గావైతాన్నిబోధానుపూర్వశః॥ ౩౧॥ తత్రదేవగణాఃసాధ్యామహా
భూతామహాబలాః। తేషామప్యభవత్పుత్రఃసమానోనామదుర్జయః॥౩౨॥ఉదానస్తస్యపుత్రోఽభూద్వ్యానస్తస్యాభవత్సుతః। అపానశ్చతతోజ్ఞేయః
ప్రాణశ్చాపితతఃపరః॥౩౩॥ అనపత్యోఽభవత్ప్రాణోదుర్ధర్షశ్శత్రుతాపనః।పృథక్కర్మాణితేషాంతుప్రవక్ష్యామియథాతథమ్॥ ౩౪॥ ప్రాణినాంస
ర్వతోవాయుశ్చేష్టాంవర్తయతేపృథక్। ప్రాణనాచ్చైవభూతానాంప్రాణఇత్యభిధీయతే॥ ౩౫॥ ప్రేరయత్యభ్రసంఘాతాన్ధూమజాంశ్చోష్మజాం
శ్చయః। ప్రథమఃప్రథమేమార్గేప్రవహోనామయోఽనిలః॥ ౩౬ ॥ అంబరేస్నేహమభ్యేత్యతటిద్భ్యశ్చోత్తమద్యుతిః । ఆవహోనామసంభాతిద్వి
తీయశ్శ్వసనోనదన్॥౩౭॥ ఉదయంజ్యోతిషాంశశ్వత్సోమాదీనాంకరోతియః । అంతర్దేహేషుచోదానంయంవదంతిమనీషిణః॥ ౩౮॥ యశ్చతుర్భ్యః
సముద్రేభ్యోవాయుర్ధారయతేజలమ్। ఉద్ధృత్యాదదతేచాపోజీమూతేభ్యోఽంబరేఽనిలః॥౩౯॥ యోఽద్భిస్సంయోజ్యజీమూతాన్పర్జన్యాయప్రయచ్ఛ
తి।ఉద్వహోనామబంహిష్ఠస్తృతీయస్ససదాగతిః॥౪౦॥సముహ్యమానాబహుధాయేననీతాఃపృథగ్ఘనాః। వర్షమోక్షకృతారంభాస్తేభవంతిఘనా
ఘనాః॥౪౧॥సంహతాయేనచావిద్ధాభవంతినదతాంనదాః।రక్షణార్థాయసంభూతామేఘత్వముపయాంతిచ॥ ౪౨॥ యోఽసౌవహతిభూతానాంవిమా
నానివిహాయసా। చతుర్థస్సంవహోనామవాయుస్సగిరిమర్దనః॥ ౪౩॥ యేనవేగవతారుగ్ణారూక్షేణారుజతానగాః। వాయునాసహితామేఘా
స్తేభవంతివలాహకాః॥౪౪॥దారుణోత్పాతసంచారోనభసస్స్తనయిత్నుమాన్।పంచమస్సమహావేగోవివహోనామమారుతః॥౪౫॥ యస్మిన్పారిప్ల
వాదివ్యావహంత్యాపోవిహాయసా। పుణ్యంచాకాశగంగాయాస్తోయంవిష్టభ్యతిష్ఠతి॥౪౬॥దూరాత్ప్రతిహతోయస్మిన్నేకరశ్మిర్దివాకరః।యోనిరంశు

సహస్రశిస్యయేనభాతివసుంధరా॥౪౭॥ యస్మాదాప్యాయతేసోమఃక్షీణస్సంపూర్ణమండలః। ఏషఃపరివహోనామసవాయుర్జయతాంవరః ౪౮॥ సర్వప్రాణభృతాంప్రాణాన్యోంతకాలేనిరస్యతి।యస్యవర్త్మానువర్తేతేమృత్యువైవస్వతావుభౌ॥౪౯॥సమ్యగన్వీక్షతాంబుద్ధ్యాశాంతయాధ్యాత్మచింతక॥ ధ్యానాభ్యాసాభిరామాణాంయోమృతత్వాయకల్పతే॥ ౫౦॥ యంసమాసాద్యవేగేనదిశోంతంప్రతిపేదిరే । దక్షస్యదశపుత్రాణాంసహస్రాణిప్రజాపతేః॥౫౧॥ యేనసృష్టఃపురాభూతోయాత్యేవననివర్తతే। పరావహోనామపరోవాయుస్సదురతిక్రమః॥౫౨॥ఏవమేతేదితేఃపుత్రామారుతాఃపరమాద్భుతాః। అనారతంతేసంవాంతిసర్వగాస్సర్వధారిణః॥ ౫౩॥ ఏతత్తుమహదాశ్చర్యంయదయంపర్వతోత్తమః। కల్పితస్సహసాతేనవాయునాతిప్రవాయతా॥౫౪॥విష్ణోర్నిశ్వాసతోవాతోయదావేగసమీరితః।సహసోదీర్యతేతాతజగత్ప్రవ్యథతేతదా॥౫౫॥తస్మాద్బ్రహ్మవిదోవేదాన్నాధీయంతేతివాయతి। వాయోర్వాయుభయంహ్యుక్తంబ్రహ్మతత్పీడితంభవేత్ ॥౫౬॥ ఏతావదుక్త్వావచనంపరాశరసుతఃప్రభుః। ఉక్త్వాపుత్రమధీష్వేతివ్యోమగంగామగాత్తదా॥ ౫౭॥ .... *

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- శుకకృత్యే- ఏకోనత్రింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఏతస్మిన్నంతరేశూన్యేనారదస్సముపాగమత్ ।శుకంస్వాధ్యాయనిరతంవేదార్థాన్ప్రష్టుమీప్సయా॥౧॥దేవర్షింతంశుకోదృష్ట్వానారదంసముపస్థితమ్। అర్ఘ్యపూర్వేణవిధినాయథోక్తేనాభ్యపూజయత్ ॥౨॥నారదోథాబ్రవీత్ప్రీతోబ్రూహిధర్మభృతాంవర। కేనత్వాంశ్రేయసావత్సయోజయామీతిహృష్టవత్ ॥౩॥నారదస్యవచఃశ్రుత్వాశుకఃప్రోవాచభారత। అస్మిన్లోకేహితంయత్స్యాత్తేనమాంయోక్తుమర్హసి॥ ౪॥ నారదః॥ తత్త్వంజిజ్ఞాసతాంపూర్వమృషీణాంభావితాత్మనామ్। సనత్కుమారోభగవానిదంవచనమబ్రవీత్ ॥౫॥ నాస్తివిద్యాసమంచక్షుర్నాస్తిసత్యసమంతపః।నాస్తిరాగసమందుఃఖంనాస్తిత్యాగసమంసుఖమ్॥౬॥నివృత్తిఃకర్మణఃపాపాత్సతతంపుణ్యశీలతా। సద్వృత్తిఃసముదాచారఃశ్రేయఏతదనుత్తమమ్॥౭॥ మానుష్యమసుఖంప్రాప్యయఃసజ్జతిసముహ్యతి। నాలంసదుఃఖమోక్షాయసంయోగోదుఃఖలక్షణమ్ ॥ ౮ ॥ సక్తస్యబుద్ధిశ్చలతిమోహజాలవివర్ధనీ మోహజాలావృతోదుఃఖమిహచాముత్రచాశ్నుతే॥ ౯॥ సర్వోపాయాత్తుకామస్యక్రోధస్యచవినిగ్రహః। కార్యశ్శ్రేయోర్థినాతౌహిశ్రేయోఘాతార్థముద్యతౌ॥ ౧౦॥ నిత్యంక్రోధాత్తపోరక్షేచ్ఛ్రియంరక్షేచ్చమత్సరాత్ ।విద్యాంమానావమానాభ్యామాత్మానంతుప్రమాదతః॥౧౧॥అనృశంస్యంపరోధర్మఃక్షమాచపరమంబలమ్ । ఆత్మజ్ఞానంపరంజ్ఞానంనసత్యాద్విద్యతేపరమ్॥౧౨ ॥ సత్యస్యవచనంశ్రేయఃసత్యాదపిహితంవదేత్ ।యద్భూతహితమత్యంతమేతత్సత్యంమతంమమ॥౧౩॥ సర్వారంభపరిత్యాగీనిరాశోనిష్పరిగ్రహః । యేనసర్వంపరిత్యక్తంసవిద్వాన్సచపండితః॥౧౪॥ఇంద్రియైరింద్రియార్థేషుయశ్చరత్యాత్మవశైరిహ। అసజ్జమానశ్శాంతాత్మానిర్వికారస్సమాహితః ॥ ౧౫॥ ఆత్మభూతైరతద్భూతఃసహచైవవినైవచ।సవిముక్తఃపరంశ్రేయోనచిరేణాధిగచ్ఛతి॥ ౧౬॥ అదర్శనమసంస్పర్శస్తథాసంభాషణంసదా। యస్యభూతైస్సహమునేసశ్రేయోవిందతేపరమ్॥౧౭॥నహింస్యాత్సర్వభూతానిమైత్రాయణగతశ్చరేత్। నేదంజన్మసమాసాద్యవైరంకుర్వీతకేనచిత్ ॥౧౮॥అకించన్యంసుసంతోషోనిరాశీస్త్వమచాపలమ్।ఏతదాహుఃపరంశ్రేయఆత్మజ్ఞస్యజితాత్మనః॥ ౧౯॥ పరిగ్రహంపరిత్యజ్యభవతాతజితేంద్రియః। అశోకంస్థానమాతిష్ఠఇహచాముత్రచాభయమ్॥౨౦॥నిరామిషానశోచంతిత్యజేదామిషమాత్మనః।పరిత్యజ్యామిషంసౌమ్యదుఃఖతాపాద్విమోక్ష్యసే॥౨౧॥తపోనిత్యేనదాంతేనమునినాసంయతాత్మనా।అజితంజేతుకామేనభావ్యంసంగేష్వసంగినా॥౨౨॥గుణసంగేష్వనాసక్తఏకచర్యారతస్సదా।బ్రాహ్మణోనచిరాదేవదుఃఖమాయాత్యనుత్తమమ్॥౨౩॥ద్వంద్వారామేషుభూతేషుయఏకోరమతేమునిః। విద్ధిప్రజ్ఞానతృప్తంతంజ్ఞానతృప్తోనశోచతి॥౨౪॥శుభైర్లభతిదేవత్వంవ్యామిశ్రైర్జన్మమానుషమ్।అశుభైశ్చాప్యధోజ

న్మకర్మభిర్లభతేవశః॥ ౨౫॥ తత్రమృత్యుజరాదుఃఖైఃసతతంసమభిద్రుతః। సంసారేపచ్యతేజంతుస్తత్కథంనవిబుధ్యసే॥ ౨౬॥ అహితేహితసంజ్ఞస్త్వమధ్రువేధ్రువసంజ్ఞకః। అనర్థేచార్థసంజ్ఞస్త్వంకిమర్థంనావబుధ్యసే॥ ౨౭॥ సంవేష్టమానంబహుభిర్మోహాత్తంతుభిరాత్మజైః।కోశకారఇవాత్మానంవేష్టయన్నావబుధ్యసే॥ ౨౮॥ అలంపరిగ్రహేణేహదోషవాన్హిపరిగ్రహః। క్రిమిర్హికోశకారస్తువధ్యతేసపరిగ్రహాత్ ॥ ౨౯ ॥ పుత్రదారకుటుంబేషుసక్తాఃసీదంతిజంతవః। సరఃపంకార్ణవేమగ్నాజీర్ణావనగజాఇవ॥ ౩౦॥ మహాజాలసమాకృష్టాన్స్థలేమత్స్యానివోద్ధృతాన్। స్నేహజాలసమాకృష్టాన్పశ్యజంతూన్సుదుఃఖితాన్ ॥ ౩౧ ॥ కుటుంబంపుత్రదారాంశ్చశరీరంసంచయాశ్చయే।పారక్యమధ్రువంసర్వంకింస్వంసుకృతదుష్కృతమ్॥ ౩౨ ॥ యదాసర్వాన్పరిత్యజ్యగంతవ్యమవశేనతే। అనర్థేకింప్రసక్తస్త్వంస్వధర్మంనానుతిష్ఠసి॥౩౩॥ అవిశ్రాంతమనాలంబమపాథేయమదైశికమ్। తమఃకాంతారమధ్వానంకథమేకోగమిష్యసి॥ ౩౪॥ నహిత్వాంప్రస్థితంకశ్చిత్పృష్ఠతోనుగమిష్యతి। సుకృతందుష్కృతంచత్వాంయాస్యంతమనుయాస్యతి॥ ౩౫॥ విద్యాకర్మచశౌచంచజ్ఞానంచబహువిస్తరమ్। అర్థార్థమనుసార్యంతేసిద్ధార్థశ్చవిముచ్యతే॥౩౬॥నిబంధనీరజ్జురేషాయాగ్రామేవసతోరతిః। ఛిత్త్వైతాంసుకృతోయాంతినైనాంఛిందంతిదుష్కృతః॥ ౩౭ ॥ రూపకూలాంమనఃస్రోతాంస్పర్శద్వీపాంరసావహామ్।గంధపంకాంశబ్దజలాంస్వర్గమార్గదురావహామ్॥ ౩౮॥ క్షమారిత్రాంసత్యమయీంధర్మస్థైర్యవటారకామ్। త్యాగవాతాధ్వగాంశీఘ్రాంనౌతార్యాంతాంనదీంతరేత్ ॥ ౩౯॥ త్యజధర్మమధర్మంచతథాసత్యానృతేత్యజ। ఉభేసత్యానృతేత్యక్త్వాయేనత్యజసితంత్యజ॥ ౪౦॥ త్యజధర్మమసంకల్పాదధర్మంచాప్యలిప్సయా। ఉభేసత్యానృతేబుద్ధ్యాబుద్ధింపరమనిశ్చయాత్ ॥ ౪౧ ॥ అస్థిస్థూణంస్నాయుయుతంమాంసశోణితలేపనమ్।చర్మావనద్ధందుర్గంధిపూర్ణంమూత్రపురీషయోః॥౪౨॥ జరాశోకసమావిష్టంరోగాయతనమాతురమ్। రజస్వలమనిత్యంచభూతావాసమిమంత్యజ॥ ౪౩॥ ఇదంవిశ్వంజగత్సర్వమజగచ్చాపియద్భవేత్ । మహాభూతాత్మకంసర్వంమహద్యత్పరమాశ్రయాత్ ॥ ౪౪॥ ఇంద్రియాణిచపంచైవతమఃసత్వంరజస్తథా। ఇత్యేషసప్తదశకోరాశిరవ్యక్తసంజ్ఞకః॥౪౫॥సర్వైరిహేంద్రియార్థైశ్చవ్యక్తావ్యక్తైర్హిసంజ్ఞితః। చతుర్వింశకఇత్యేషవ్యక్తావ్యక్తమయోగుణః॥౪౬॥ ఏతైఃసర్వైస్సమాయుక్తఃపుమానిత్యభిధీయతే। త్రివర్గంతుసుఖందుఃఖంజీవితంమరణంతథా॥ ౪౭॥ యఇదంవేదతత్త్వేనసవేదప్రభవావ్యయౌ। పారంపర్యేణబోద్ధవ్యంజ్ఞానానాంయచ్చకించన॥౪౮॥ ఇంద్రియైర్గృహ్యతేయద్యత్తత్తద్వ్యక్తమితిస్థితిః।అవ్యక్తమితివిజ్ఞేయంలింగగ్రాహ్యమతీంద్రియమ్॥౪౯॥ ఇంద్రియైర్నియతైర్దేహీధారాభిరివతర్ప్యతే । లోకేవితతమాత్మానంలోకాంశ్చాత్మనిపశ్యతి॥ ౫౦॥ పరావరదృశఃశక్తిర్జ్ఞానమూలాననశ్యతి। పశ్యతఃసర్వభూతానిసర్వావస్థాసుసర్వదా॥౫౧॥ సర్వభూతస్యసంయోగోనాశుభేనోపపద్యతే । జ్ఞానేనవివిధాన్క్లేశానతివృత్తస్యమోహజాన్॥౫౨॥ లోకేబుద్ధిప్రకాశేనలోకమార్గోనరిష్యతే। అనాదినిధనంజంతుమాత్మనిస్థితమవ్యయమ్॥౫౩॥ అకర్తారమమూర్తంచభగవానాహతీర్థవిత్। యోజంతుఃస్వకృతైస్తైస్తైఃకర్మభిర్నిత్యదుఃఖితః॥ ౫౪॥ సదుఃఖప్రతిఘాతార్థంహంతిజంతూననేకధా। తతఃకర్మసమాదత్తేపునరన్యంనవంబహు॥౫౫॥తప్యతేథపునస్తేనభుక్త్వాపథ్యమివాతురః । అజస్రమేవమోహాంధోదుఃఖేషుసుఖసంజ్ఞితః॥౫౬॥ బధ్యతేమథ్యతేచైవకర్మభిర్మంథవత్సదా । తతోనిబద్ధఃస్వాంయోనింకర్మణాముదయాదిహ॥ ౫౭ ॥ పరిభ్రమతిసంసారంచక్రవద్బహువేదనః।సత్వంనివృత్తబంధస్తునివృత్తశ్చాపికర్మతః॥ ౫౮ ॥ సర్వవిత్సర్వజిత్సిద్ధోభవభావవివర్జితః । సంయమేననవంబంధంనివర్త్యతపసోబలాత్ । సంప్రాప్తాబహవఃసిద్ధిమప్యబాధాంసుఖోదయామ్॥౫౯॥ ఇతి-మోక్షధర్మపర్వణి- శుకనారదసంవాదే-త్రింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః.............................※

నారదః॥ అశోకంశోకనాశార్థంశాస్త్రంశాంతికరంశివమ్। నిశమ్యలభతెబుద్ధింతాంలబ్ధ్వాసుఖమేధతె॥ ౧॥శోకస్థానసహస్రాణిభయస్థానశతానిచ దివసేదివసేమూఢమావిశంతినపండితమ్॥ ౨॥ తస్మాదనిష్టనాశార్థమితిహాసంనిబోధమె। తిష్ఠతెచెద్వశెబుద్ధిర్లభతెశోకనాశనమ్ ॥ ౩॥ అనిష్టసంప్రయోగాచ్చవిప్రయోగాత్ప్రియస్యచ। మనుష్యామానసైర్దుఃఖైర్యుజ్యంతెస్వల్పబుద్ధయః ॥ ౪॥ద్రవ్యేషుసమతీతేషుయేగుణాస్తాన్నచింతయేత్ ।నతానాద్రియమాణస్యస్నేహబంధఃప్రముచ్యతె॥ ౫॥ దోషదర్శీభవేత్తత్రయత్రరాగఃప్రవర్తతె।అనిష్టవర్ధితంపశ్యేత్తథాక్షిప్రంవిరజ్యతె॥ ౬॥నార్థోనధర్మోనయశోయోతీతమనుశోచతి।అప్యభావేనయుజ్యేతతచ్చాస్యననివర్తతె॥ ౭॥ గుణైర్భూతానియుజ్యంతెవియుజ్యంతెతథైవచ । సర్వాణినైతదేకస్యశోకస్థానంహివిద్యతె॥౮॥మృతంవాయదివానష్టంయోతీతమనుశోచతి। దుఃఖేనలభతేదుఃఖంద్వావనర్థౌప్రపద్యతె ॥ ౯ ॥ నాశ్రుకుర్వంతియేబుద్ధ్యాదృష్ట్వాలోకేషుసంతతిమ్। సమ్యక్ప్రపశ్యతఃసర్వంనాశ్రుకర్మోపపద్యతె॥ ౧౦ ॥ దుఃఖోపఘాతేశారీరేమానసేచాప్యుపస్థితె। యస్మిన్నశక్యతెకర్తుంయత్నస్తన్నానుచింతయేత్ ॥౧౧॥భైషజ్యమేతద్దుఃఖస్యయదేతన్నానుచింతయేత్ ।చింత్యమానంహినవ్యేతిభూయశ్చాపిప్రవర్ధతె॥౧౨॥ప్రజ్ఞయామానసందుఃఖంహన్యాచ్ఛారీరమౌషధైః। ఏతద్విజ్ఞానసామర్థ్యంనబాలైస్సమతామియాత్ ॥ ౧౩॥ అనిత్యంయౌవనంరూపంజీవితంద్రవ్యసంచయః।ఆరోగ్యంప్రియసంవాసోగృధ్యేత్తత్రనపండితః॥ ౧౪॥ నజానపదికందుఃఖమేకఃశోచితుమర్హతి । అశోచన్ప్రతికుర్వీతయదిపశ్యేదుపక్రమమ్ ॥ ౧౫॥సుఖాద్బహుతరందుఃఖంజీవితేనాత్రసంశయః।స్నిగ్ధత్వంచేంద్రియార్థేషుమోహాన్మరణమప్రియమ్ ॥ ౧౬ ॥ పరిత్యజతియోదుఃఖంసుఖంచాప్యుభయంనరః।అభ్యేతిబ్రహ్మసోత్యంతంనతంశోచంతిపండితాః॥ ౧౭॥త్యజ్యతెదుఃఖమర్థాహిపాలనేనచతెసుఖాః । దుఃఖేనచాధిగమ్యంతెనాశమేషాంనచింతయేత్ ॥ ౧౮॥ అన్యామన్యాంధనావస్థాంప్రాప్యవైశేషికీంనరాః। అతృప్తాయాంతివిధ్వంసంసంతోషంయాంతిపండితాః॥౧౯॥ సర్వేక్షయాంతానిచయాఃపతనాంతాఃసముచ్ఛ్రయాః। సంయోగావిప్రయోగాంతామరణాంతంహిజీవితమ్॥ ౨౦॥అంతోనాస్తిపిపాసాయాస్తుష్టిస్తుపరమంసుఖమ్। తస్మాత్సంతోషమేవేహధనంపశ్యంతిపండితాః॥ ౨౧॥ నిమేషమాత్రమపిహివయోగచ్ఛన్నతిష్ఠతి । స్వశరీరేష్వనిత్యేషునిత్యంకిమనుచింతయేత్ ॥ ౨౨ ॥ భూతేషుభావంసంచింత్యయెబుద్ధ్వామనసఃపరమ్ । నశోచంతిగతాధ్వానఃపశ్యంతఃపరమాంగతిమ్ ॥౨౩ ॥ సంచిన్వానకమేవైనంకామానామవితృప్తకమ్ । వ్యాఘ్రఃపశుమివాసాద్యమృత్యురాదాయగచ్ఛతి ॥ ౨౪ ॥ తథాప్యుపాయంసంపశ్యేద్దుఃఖస్యపరిమోక్షణమ్। అశోచన్నారభేచ్చైవముక్తశ్చావ్యసనీభవేత్ ॥౨౫॥ శబ్దేస్పర్శేచరూపేచగంధేషుచరసేషుచ । నోపభోగాత్పరంకించిద్ధనినోవాధనస్యవా ॥ ౨౬ ॥ ప్రాక్సంప్రయోగాద్భూతానాంనాస్తిదుఃఖంపరాయణమ్। విప్రయోగాత్తుసర్వస్యనశోచేత్ప్రకృతిస్థితః॥ ౨౭॥ ధృత్యాశిశ్నోదరంరక్షేత్పాణిపాదంచచక్షుషా। చక్షుఃశ్రోత్రేచమనసామనోవాచంచవిద్యయా ॥ ౨౮॥ ప్రణయంప్రతిసంహృత్యసంస్తుతేష్వితరేషుచ। విచరేదసమున్నద్ధస్ససుఖీసచపండితః॥౨౯॥అధ్యాత్మరతిరాసీనోనిరపేక్షోనిరామిషః। ఆత్మనైవసహాయేనయశ్చరేత్ససుఖీభవేత్ ॥౩౦॥ .... *

ఇతిశుకాభిపతనె - ఏకత్రింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః -

నారదః॥ సుఖదుఃఖవిపర్యాసోయదాసముపపద్యతె । నైనంప్రజ్ఞాసునీతంవాత్రాయతెనాపిపౌరుషమ్॥ ౧॥ స్వభావాద్యత్నమాతిష్ఠేద్యత్నవాన్నావసీదతి। జరామరణరోగేభ్యఃప్రియమాత్మానముద్ధరేత్ ॥ ౨ ॥ రుజంతిహిశరీరాణిరోగాఃశారీరమానసాః। సాయకాఇవతీక్ష్ణాగ్రాఃప్రయుక్తాదృఢధన్విభిః॥౩॥ వ్యథితస్యవిధిత్సాభిస్తామ్యతోజీవితైషిణః। అవశస్యవినాశాయశరీరమపకృష్యతె॥౪॥ స్రవంతిననివర్తంతెస్రోతాంసిసరితామివ। ఆయురాదాయమర్త్యానాంరాత్ర్యహానిపునఃపునః॥౫॥వ్యత్యయోహ్యయమత్యంతంపక్షయోశ్శుక్లకృష్ణయోః।జాతాన్మర్త్యాన్జరయతినిమేషాన్నావతిష్ఠ

తే॥ ౬॥ సుఖదుఃఖానిభూతానామజరోజరయత్యసౌ। ఆదిత్యోహ్యస్తమభ్యేతిపునఃపునరుదేతిచ॥౭॥ అదృష్టపూర్వానాదాయభావానపరిశంకితాన్।ఇ
ష్టానిష్టాన్మనుష్యాణామస్తంగచ్ఛంతిరాత్రయః ॥ ౮ ॥ యోఽయమిచ్ఛేద్యథాకామంకామానాంతదవాప్నుయాత్ । యదిస్యాన్నపరాధీనంపురుషస్యక్రి
యాఫలమ్॥ ౯॥ సంయతాశ్చహిదక్షాశ్చమతిమంతశ్చమానవాః। దృశ్యంతేనిష్ఫలాఃసంతఃప్రహీణాఃసర్వకర్మభిః ॥ ౧౦ ॥ అపరేబాలిశాఃసంతో
నిర్గుణాఃపురుషాధమాః। ఆశీర్భిరప్యసంయుక్తాదృశ్యంతేసర్వకామినః॥౧౧॥ భూతానామపరఃకశ్చిద్ధింసాయాంసతతోత్థితః। వంచనాయాంచలో
కస్యససుఖేష్వేవజీర్యతే॥౧౨॥ అచేష్టమానమాసీనంశ్రీఃకశ్చిదుపతిష్ఠతే। కశ్చిత్కర్మానుసృత్యాన్యోనాప్రాప్యమధిగచ్ఛతి ॥ ౧౩॥ అపరాధంసమా
చక్ష్వపురుషస్యస్వభావతః । శుక్రమన్యత్రసంభూతంపునరన్యత్రగచ్ఛతి ॥ ౧౪ ॥ తస్యయోనౌప్రయుక్తస్యగర్భోభవతివానవా । ఆమ్రపుష్పోపమా
యస్యనిర్వృత్తిరుపలభ్యతే॥౧౫॥ కేషాంచిత్పుత్రకామానామనుసంతానమిచ్ఛతామ్। సిద్ధౌప్రయతమానానాంనచాండముపజాయతే॥ ౧౬॥ గర్భా
చ్చోద్విజమానానాంక్రుద్ధాదాశీవిషాదివ। అయుష్మాన్జాయతేపుత్రఃకథంప్రేత్యఇవాభవత్ ॥ ౧౭॥ దేవానిష్ట్వాతపస్తప్త్వాకృపణైఃపుత్రగృద్ధిభిః । ద
శమాసాన్పరిధృతాజాయంతేకులపాంసనాః ॥ ౧౮ ॥ అపరేధనధాన్యానిభోగాంశ్చపితృసంచితాన్। విపులానభిజాయంతేలబ్ధాస్తైరేవమంగళైః॥
౧౯॥ అన్యోన్యంసమభిప్రేత్యమైథునస్యసమాగమే । ఉపద్రవఇవావిష్టోయోనిర్గర్భఃప్రపద్యతే॥ ౨౦॥ శీఘ్రంపరశరీరాణిచ్ఛిన్నబీజంశరీరిణణమ్।
ప్రాణినాంప్రాణసంరోధేమాంసశ్లేష్మవిచేష్టితమ్॥ ౨౧॥ నిర్దగ్ధంపరదేహేహిపరదేహంచలాచలమ్।వినశ్యంతంవినాశాంతేనావినావమివాహితమ్॥
౨౨॥ సంగత్యాజఠరేన్యస్తంరేతోబిందుమచేతనమ్। కేనయత్నేనజీవంతంగర్భంత్వమిహపశ్యసి॥ ౨౩॥ అన్నపానానిజీర్యంతేయత్రభక్ష్యాశ్చభక్షి
తాః।తస్మిన్నేవోదరేగర్భఃకింనాన్నమివజీర్యతే॥ ౨౪ ॥గర్భేమూత్రపురీషాణాంస్వభావనియతాగతిః । ధారణేవావిసర్గేవానకర్తావిద్యతేవశః॥
౨౫॥ స్రవంతిహ్యుదరాద్గర్భాజాయమానాస్తథాపరే। ఆగమేనతథాన్యేషాంవినాశఉపపద్యతే॥ ౨౬॥ ఏతస్మాద్యోనిసంబంధాద్యోబీజంపరిముచ్య
తే। ప్రజాంచలభతేకాంచిత్పునర్ద్వంద్వేషుసజ్జతి॥ ౨౭॥ సతస్యసహజాతస్యసప్తమీంనవమీందశామ్ । ప్రాప్నువంతితతఃపంచనభవంతిగతాయు
షః॥౨౮॥ నాభ్యుత్థానేమనుష్యాణాంయోగాఃస్యుర్నాత్రసంశయః । వ్యాధిభిశ్చవిమథ్యంతేవ్యాధైఃక్షుద్రమృగాఇవ॥ ౨౯॥ వ్యాధిభిర్మథ్యమానా
నాంత్యజతాంవిపులంధనమ్। వేదనాంనాపకర్షంతియతమానాశ్చికిత్సకాః॥౩౦॥ తేచాపినిపుణావైద్యాఃకుశలాఃసంభృతౌషధాః। వ్యాధిభిఃపరికృష్యం
తేమృగావ్యాధైరివార్దితాః॥ ౩౧॥ తేపిబంతఃకషాయాంశ్చసర్పీంషివిధానిచ। దృశ్యంతేజరయాభగ్నానగానాగైరివోత్తమైః॥ ౩౨॥ కేవాభువి
చికిత్సంతేరోగార్తాన్మృగపక్షిణః। శ్వాపదానిదరిద్రాంశ్చప్రాయోనార్తాభవంతితే ॥ ౩౩ ॥ ఘోరానపిదురాధర్షాన్నృపతీనుగ్రతేజసః।ఆక్ర
మ్యాదదతేరోగాఃపశూన్పశుగణాఇవ॥ ౩౪॥ ఇతిలోకమనాక్రందంమోహశోకపరిప్లుతమ్। స్రోతసాసహసాక్షిప్తంహ్రియమాణంబలీయసా॥ ౩౫ ॥
నధనేననరాజ్యేననోగ్రేణతపసాతథా । స్వభావమతివర్తంతేయోనియుక్తాశ్శరీరిణః ॥ ౩౬ ॥ నమ్రియేరన్నజీర్యేరన్సర్వేస్యుఃసర్వకామినః నాప్రి
యంప్రతిపశ్యేయురుత్థానస్యఫలేసతి॥ ౩౭॥ ఉపర్యుపరిలోకస్యసర్వోగంతుంసమీహతే। యతతేచయథాశక్తినచతత్వర్తతేతథా॥౩౮॥ఐశ్వర్య
మదమత్తాంశ్చమత్తాన్మద్యమదేనచ। అప్రమత్తాశఠాశూరావిక్రాంతాఃపర్యుపాసతే॥ ౩౯ ॥ క్లేశాఃపరినివర్తంతేకేషాంచిదసమీక్షితాః।స్వంస్వం
చపునరన్యేషాంనకించిదధిగమ్యతే॥ ౪౦॥ మహచ్చఫలవైషమ్యందృశ్యతేకర్మసంగిషు । వహంతిశిబికామన్యేయాంత్యన్యేశిబికాగతాః॥౪౧॥సర్వే
షామృద్ధికామానామన్యేరథపురస్సరాః। మనుష్యాశ్చగతస్త్రీకాఃశతశోవివిధాఃస్త్రియః॥ ౪౨ ॥ ద్వంద్వారామేషుభూతేషుగచ్ఛంత్యేకైకశోనరాః

ఇదమన్యత్పదంపశ్యనాత్రమోహంకరిష్యసి॥ ౪౩॥ త్యజధర్మమధర్మంచఉభేసత్యానృతేత్యజ। ఉభేసత్యానృతేత్యక్త్వాయేనత్యజసితంత్యజ॥౪౪॥ ఏతత్తేపరమంగుహ్యమాఖ్యాతమృషిసత్తమ। యేనదేవాఃపరిత్యజ్యమర్త్యలోకందివంగతాః ॥ ౫౫ ॥ నారదస్యవచఃశ్రుత్వాశుకఃపరమబుద్ధిమాన్ ॥ సంచింత్యమనసాధీరోనిశ్చయంనాధ్యగచ్ఛత॥ ౪౬॥ పుత్రదారైర్మహాన్క్లేశోవిద్యామ్నాయేమహాన్శ్రమః । కిన్నుస్యాత్ శాశ్వతంస్థానమల్పక్లేశంమహోదయమ్॥ ౪౭॥ తతోముహూర్తంసంచింత్యనిశ్చితాంగతిమాత్మనః । పరావరజ్ఞోధర్మస్యపరాంనైశ్శ్రేయసీంగతిమ్॥ ౪౮॥ కథంత్వహమసంక్లిష్టోగచ్ఛేయంగతిముత్తమామ్। నావర్తేయంయథాభూయోయోనిసంకరసాగరే॥ ౪౯॥ పరంభావంహికాంక్షామియత్రనావర్తతేపునః। సర్వసంగాన్పరిత్యజ్యనిశ్చితోమనసాగతిమ్॥ ౫౦ ॥ తత్రయాస్యామియత్రాత్మాశమంమేధిగమిష్యతి । అక్షయశ్చావ్యయశ్చైవయత్రస్థాస్యామిశాశ్వతః॥ ౫౧॥ నతుయోగమృతేశక్యాప్రాప్తుంసాపరమాగతిః। అవబంధోహిబుద్ధస్యకర్మభిర్నోపపద్యతే ॥౫౨॥ తస్మాద్యోగంసమాస్థాయత్యక్త్వాగృహకళేబరమ్। వాయుభూతఃప్రవేక్ష్యామితేజోరాశిందివాకరమ్॥౫౩॥ నహ్యేషక్షయతాంయాతిసోమస్సురగణైర్యథా। కంపితఃపతతేభూమింపునశ్చైవాధిరోహతి॥౫౪॥ క్షీయతేహిసదాసోమఃపునశ్చైవాభిపూర్యతే । నేచ్ఛామ్యేవంవిదిత్వైతద్ధ్రాసవృద్ధీపునఃపునః॥ ౫౫ ॥ రవిస్తుసంజ్ఞాపయతేలోకాన్రశ్మిభిరుల్బణైః। సర్వతస్తేజఆదత్తేనిత్యమక్షయమండలః ॥ ౫౬ ॥ అతోమేరోచతేగంతుమాదిత్యందీప్తతేజసమ్ । అత్రవత్స్యామిదుర్ధర్షోనిశ్శంకేనాంతరాత్మనా॥౫౭॥సూర్యస్యసదనేచాహంనిక్షేప్యేదంకళేబరమ్।ఋషిభిస్సహయాస్యామిసౌరంతేజోతిదుస్సహం॥౫౮॥ ఆపృచ్ఛామినగాన్నాగాన్గిరిముర్వీందిశోదివమ్।దేవదానవగంధర్వాన్పిశాచోరగరాక్షసాన్॥౫౯॥లోకేషుసర్వభూతానిప్రవేక్ష్యామినసంశయః । పశ్యంతుయోగవీర్యంమేసర్వేదేవాస్సహర్షిభిః॥౬౦॥అథానుజ్ఞాప్యతమృషింనారదంలోకవిశ్రుతమ్।తస్మాదనుజ్ఞాంసంప్రాప్యజగామపితరంప్రతి॥ ౬౧॥ సోభివాద్యమహాత్మానంకృష్ణద్వైపాయనంమునిమ్। శుకఃప్రదక్షిణంకృత్వాకృష్ణమాపృష్టవాన్మునిమ్॥ ౬౨ ॥ శ్రుత్వాచర్షిస్తద్వచనంశుకస్యప్రీతోమహాత్మాపునరాహచైనమ్।భోభోపుత్రస్థీయతాంతావదద్యయావచ్చక్షుఃప్రీణయామిత్వదర్థే॥ ౬౩॥ నిరపేక్షశ్శుకోభూత్వానిస్స్నేహోముక్తసంశయః। మోక్షమేవానుసంచిత్యగమనాయమనోదధే॥౬౪॥ పితరంసపరిత్యజ్యజగామమునిసత్తమః। కైలాసపృష్ఠంవిపులంసిద్ధసంఘనిషేవితమ్॥౬౫॥ ...*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - శుకాభిపతనే - ద్వాత్రింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః

భీష్మః॥ గిరిశృంగంసమారుహ్యసుతోవ్యాసస్యభారత।సమేదేశేవివిక్తేసనిశ్శలాకఉపావిశత్ ॥౧॥ ధారయామాసచాత్మానంయథాశాస్త్రంయథావిధి। పాదప్రభృతిగాత్రేషుక్రమేణక్రమయోగవిత్ ॥౨॥ తతస్సప్రాఙ్ముఖోవిద్వానాదిత్యేనాచిరోదితే । పాణిపాదంసమాదాయవినీతవదుపావిశత్ ॥౩॥ నతత్రపక్షిసంఘాతోనశబ్దోనాతిదర్శనమ్। యత్రవైయాసకిర్ధీమాన్యోక్తుంసముపచక్రమే॥౪॥ సదదర్శతదాత్మానంసర్వసంగవినిస్సృతమ్। ప్రజహాసతతోహాసంశుకఃసంప్రేక్ష్యతత్పరమ్॥ ౫॥ సపునర్యోగమాస్థాయమోక్షమార్గోపలబ్ధయే। మహాయోగేశ్వరోభూత్వాసోత్యక్రామద్విహాయసా ॥ ౬ ॥ తతఃప్రదక్షిణంకృత్వాదేవర్షింనారదంతథా । నివేదయామాసచతంస్వంయోగంపరమర్షయే॥౭॥శుకః॥ దృష్టోమార్గఃప్రవృత్తోస్మిస్వస్తితేస్తుతపోధన। త్వత్ప్రసాదాద్గమిష్యామిగతిమిష్టాంమహాద్యుతే॥౮॥ నారదేనాభ్యనుజ్ఞాతఃశుకోద్వైపాయనాత్మజః।అభివాద్యపునర్యోగమాస్థాయాకాశమావిశత్ ॥౯॥ కైలాసపృష్ఠాదుత్పత్యసపపాతదివంతదా । అంతరిక్షచరఃశ్రీమాన్వాయుభూతఃసునిశ్చితః॥౧౦॥తముద్యంతంద్విజశ్రేష్ఠంవైనతేయసమద్యుతిమ్। దదృశుఃసర్వభూతానిమనోమారుతరంహసమ్॥ ౧౧॥ వ్యవసాయేనలోకాంస్త్రీన్సర్వాన్సోథవిచింతయన్। అస్థితోదీర్ఘ

మధ్వానంపావకార్కసమప్రభః॥ ౧౨॥ తమేకవనసంయాంతమవ్యగ్రమకుతోభయమ్ । దదృశుస్సర్వభూతాని స్థావరాణిచరాణిచ॥౧౩॥ యథాశక్తియథాన్యాయంపూజాంవైచక్రిరేతదా । పుష్పవర్షైశ్చదివ్యైస్తమవచక్రుర్దివౌకసః॥౧౪॥ తందృష్ట్వావిస్మితాస్సర్వే గంధర్వాప్సరసాంగణాః॥ ఋషయశ్చైవసంసిద్ధాఃపరంవిస్మయమాగతాః॥౧౫॥అంతరిక్షగతఃకోయంతపసాసిద్ధిమాగతః । అధఃకాయోర్ధ్వవక్త్రశ్చ నేత్రైస్సమభిరజ్యతే॥ ౧౬॥ తతఃపరమధర్మాత్మాత్రిషులోకేషువిశ్రుతః । భాస్కరంసముదీక్షన్సప్రాఙ్ముఖోవాగ్యతోగమత్ ॥ ౧౭॥ శబ్దేనాకాశమఖిలంపూరయన్నివసర్వశః। తమాపతంతంసహసాదృష్ట్వాసర్వాప్సరోగణాః ॥ ౧౮ ॥ సంభ్రాంతమనసోరాజన్నాసన్పరమవిస్మితాః । పంచచూడాప్రభృతయోభృశముత్ఫుల్లలోచనాః॥౧౯॥ దైవతంకతమంహ్యేతదుత్తమాంగతిమాస్థితమ్। సునిశ్చితమిహాయాతివిముక్తమివనిస్స్పృహమ్॥౨౦॥ తతస్సమభిచక్రామమలయంనామపర్వతమ్ । ఊర్వశీపూర్వచిత్తిశ్చయంనిత్యముపసేవతః॥ ౨౧॥ తస్యబ్రహ్మర్షిపుత్రస్యవిస్మయంయయతుఃపరమ్ । అహోబుద్ధిసమాధానంవేదాభ్యాసరతేద్విజే॥ ౨౨॥ అచిరేణైవకాలేననభశ్చరతిచంద్రవత్ । పితృశుశ్రూషయాబుద్ధింసంప్రాప్తోయమనుత్తమామ్॥౨౩॥ పితృభక్తోదృఢతపాఃపితుఃసుదయితఃసుతః । అనన్యమనసాతేనకథంపిత్రావిసర్జితః॥ ౨౪ ॥ ఊర్వశ్యావచనంశ్రుత్వాశుకఃపరమధర్మవిత్। ఉదైక్షతదిశఃసర్వావచనేగతమానసః॥ ౨౫॥ సోంతరిక్షంమహీంచైవసశైలవనకాననామ్। విలోకయామాసతదాసరాంసిసరితస్తథా॥౨౬॥తతోద్వైపాయనసుతంబహుమానాత్సమంతతః । కృతాంజలిపుటాఃసర్వానిరీక్షంతేస్మదేవతాః॥ ౨౭॥ అబ్రవీత్తాస్తదావాక్యంశుకఃపరమధర్మవిత్ । పితాయద్యనుగచ్ఛేన్మాంక్రోశమానఃశుకేతివై॥౨౮॥ తతఃప్రతివచోదేయంసర్వైరేవసమాహితైః। ఏతన్మేస్నేహతఃసర్వేవచనంకర్తుమర్హథ॥ ౨౯॥ శుకస్యవచనంశ్రుత్వాదిశఃసర్వాఃసకాననాః। సముద్రాఃసరితఃశైలాఃప్రత్యూచుస్తంసమంతతః॥౩౦॥యథాజ్ఞాపయసేవిప్రబాఢమేవంభవిష్యతి । ఋషేర్వ్యాహరతోవాక్యంప్రతివక్ష్యామహేవయమ్॥ ౩౧॥ ....*

ఇతిమోక్షధర్మపర్వణి- శుకాభిపతనే- త్రయస్త్రింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ఇత్యేవముక్త్వావచనంమహర్షిఃసుమహాతపాః। ప్రాతిష్ఠతశుకస్సిద్ధింహిత్వాదోషాంశ్చతుర్విధాన్॥౧॥ తమోహ్యష్టవిధంహిత్వాజహౌపంచవిధంరజః। తతఃసత్త్వంజహౌధీమాంస్తదద్భుతమివాభవత్॥ ౨॥ తతస్తస్మిన్పదేనిత్యేనిర్గుణేలింగవర్జితే । బ్రహ్మణిప్రత్యతిష్ఠత్సవిధూమోగ్నిరివజ్వలన్॥౩॥ ఉల్కాపాతోదిశాందాహోభూమికంపస్తథైవచ । ప్రాదుర్భూతఃక్షణేతస్మింస్తదద్భుతమివాభవత్ ॥౪॥ ద్రుమాఃశాఖాశ్చముముచుఃశిఖరాణిచపర్వతాః। నిర్ఘాతశబ్దైశ్చగిరిర్హిమవాన్దీర్యతీవహ ॥ ౫ ॥ నబభాసేసహస్రాంశుర్నజజ్వాలచపావకః। హ్రదాశ్చసరితశ్చైవచుక్షుభుఃసాగరాస్తథా॥ ౬॥ వవర్షవాసవస్తోయంరసవచ్చసుగంధిచ । వవౌసమీరణశ్చాపిదివ్యగంధవహఃశుచిః॥ ౭॥ సశృంగేప్రథమేదివ్యేహిమవన్మేరుసంభవే। సంశ్లిష్టేశ్వేతపీతేద్వేరుక్మరూప్యమయేశుభే॥ ౮॥శతయోజనవిస్తారేతిర్యగూర్ధ్వంచభారత। ఉదీచీందిశమాస్థాయరుచిరేసందదర్శహ॥ ౯॥ సోవిశంకేనమనసాతథైవాభ్యపతచ్ఛుకః। తతఃపర్వతశృంగేద్వేసహసైవద్విధాకృతే॥ ౧౦॥ అదృశ్యేతాంమహారాజతదద్భుతమివాభవత్। తతఃపర్వతశృంగాభ్యాంసహసైవవినిస్సృతః॥ ౧౧॥ నచప్రతిజఘానాస్యసగతింపర్వతోత్తమః। తతోమహానభూచ్ఛబ్దోదివిసర్వందివౌకసామ్॥ ౧౨॥ గంధర్వాణామృషీణాంచయేచశైలనివాసినః। దృష్ట్వాశుకమతిక్రాంతంపర్వతంచద్విధాకృతమ్॥ ౧౩॥ సాధుసాధ్వితితత్రాసీత్ నాదఃసర్వత్రభారత॥ సపూజ్యమానోదేవైశ్చగంధర్వైఋషిభిస్తథా॥ ౧౪॥ యక్షరాక్షససంఘైశ్చవిద్యాధరగణైస్తథా। దివ్యైఃపుష్పైస్సమాకీర్ణమంతరిక్షంసమంతతః॥ ౧౫ ॥ ఆసీత్కిలమహారాజశుకాభిపతనేతదా।తతోమందాకినీంరమ్యాముపరిష్టాదభివ్రజన్॥౧౬॥శుకోదదర్శధర్మాత్మాపుష్పితద్రుమకాననామ్।

తస్యాంక్రీడంత్యభిరతా తేచైవాప్సరసాంగణాః ॥ ౧౭ ॥ శూన్యాకారంనిరాకారాఃశుకందృష్ట్వావివాససః । తంప్రక్రామంతమాజ్ఞాయపితాస్నేహస
మన్వితః ॥ ౧౮॥ ఉత్తమాంగతిమాస్థాయపృష్ఠతోనుససారహ । శుకస్తుమారుతాదూర్ధ్వంగతింకృత్వాంతరిక్షగామ్ ॥ ౧౯॥ దర్శయిత్వాప్రభావం
స్వంబ్రహ్మభూతోభవత్తదా । మహాయోగగతింత్వంన్యాంవ్యాసోత్థాయమహాతపాః॥౨౦॥ నిమేషాంతరమాత్రేణశుకాభిపతనంయయౌ।సదదర్శద్వి
ధాకృత్వాపర్వతాగ్రంశుకంగతమ్॥ ౨౧॥ శశంసుర్ఋషయస్తస్యకర్మపుత్రస్యతత్తదా। తతఃశుకేతిదీర్ఘేణశబ్దేనాక్రందితస్తదా॥ ౨౨॥ స్వయం
పిత్రాస్వరేణోచ్చైస్త్రీంల్లోకాననునాద్యవై। శుకఃసర్వగతోభూత్వాసర్వాత్మాసర్వతోముఖః॥ ౨౩॥ ప్రత్యభాషతధర్మాత్మాభోశ్శబ్దేనానువాద
యన్ । తతఏకాక్షరంనాదంభోరిత్యేవసమీరయన్॥ ౨౪॥ ప్రత్యాహరజ్జగత్సర్వముచ్చైస్థావరజంగమమ్।తతఃప్రభృతిచాద్యాపిశబ్దానుచ్చారితాన్
పృథక్॥ ౨౫॥ గిరిగహ్వరపృష్ఠేషువ్యాహరంతిశుకంప్రతి । అంతర్హితఃప్రభావంతుదర్శయిత్వాశుకస్తదా ॥ ౨౬ ॥ గుణాన్సంత్యజ్యశబ్దాదీన్పద
మభ్యగమత్పరమ్। మహిమానంతుతందృష్ట్వాపుత్రస్యామితతేజసః ॥ ౨౭ ॥ నిషసాదగిరిప్రస్థేపుత్రమేవాన్వచింతయత్ । తతోమందాకినీతీరేక్రీడంత్యో
ప్సరసాంగణాః॥ ౨౮॥ ఆసాద్యతమృషింసర్వాస్సంభ్రాంతాగతచేతసః । జలేనిలిల్యిరేకాశ్చిత్తాఃశ్చిద్గుల్మాన్ప్రపేదిరే॥ ౨౯॥ వసనాన్యాదదుఃకాశ్చి
త్తందృష్ట్వామునిసత్తమమ్। తాంముక్తతాంతువిజ్ఞాయమునిఃపుత్రస్యవైతదా॥ ౩౦॥ సక్తతామాత్మనశ్చైవప్రీతోభూద్వ్రీడితశ్చహ । తందేవగంధ
ర్వవృతోమహర్షిగణపూజితః॥ ౩౧॥ పినాకహస్తోభగవానభ్యాగచ్ఛతశంకరః। తమువాచమహాదేవఃసాంత్వపూర్వమిదంవచః ॥ ౩౨॥ పుత్రశోకా
భిసంతప్తంకృష్ణద్వైపాయనంతదా । అగ్నేర్భూమేరపాంవాయోరంతరిక్షస్యచైవహ॥ ౩౩॥ వీర్యేణసదృశఃపుత్రఃపురామత్తస్త్వయావృతః । స
తథాలక్షణోజాతస్తపసాతవసంభృతః॥౩౪॥ మమచైవప్రసాదేనబ్రహ్మతేజోమయశ్శుచిః। సగతింపరమాంప్రాప్తోదుష్ప్రాప్యామజితేంద్రియైః॥౩౫॥
దైవతైరపివిప్రర్షేత్వంతంకిమనుశోచసి। యావత్స్థాస్యంతిగిరయోయావత్స్థాస్యంతిసాగరాః॥౩౬॥ తావత్తవాక్షయాకీర్తిస్సపుత్రస్యభవిష్య
తి। ఛాయాంస్వపుత్రసదృశీంసర్వతోనపగాంసదా॥ ౩౭ ॥ ద్రక్ష్యసేత్వంచలోకేస్మిన్మత్ప్రసాదాన్మహామునే । సోనునీతోభగవతాస్వయంరుద్రేణ
భారత॥౩౮॥ ఛాయాంపశ్యన్సమావృత్తస్సమునిఃపరయాముదా। ఇతిజన్మగతిశ్చైవశుకస్యభరతర్షభ॥ ౩౯॥ విస్తరేణసమాఖ్యాతాయన్మాంత్వం
పరిపృచ్ఛసి। ఏతదాచష్టమేరాజన్దేవర్షిర్నారదఃపురా॥ ౪౦॥ వ్యాసశ్చైవమహాయోగీసంజల్పేషుపదేపదే। ఇతిహాసమిమంపుణ్యంమోక్షధర్మో
పసంహితమ్। ధారయేద్యశ్శమపరస్సగచ్ఛేత్పరమాంగతిమ్॥ ౪౧॥ …… *

ఇతి- శుకాభిపతనే-చతుస్త్రింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥గృహస్థోబ్రహ్మచారీవావానప్రస్థోథభిక్షుకః। యఇచ్ఛేత్సిద్ధిమాస్థాతుందేవతాఃకాయజేతసః॥౧॥కుతోహ్యస్యధ్రువఃస్వర్గఃకుతోనైశ్శ్రే
యసంపరమ్। విధినాకేనజుహుయాత్దైవంపిత్ర్యంతథైవచ॥౨॥ ముక్తశ్చకాంగతింగచ్ఛేత్మోక్షశ్చైవకిమాత్మకః । స్వర్గతశ్చైవకింకుర్యా
ద్యేననచ్యవతేదివః॥౩॥ దేవతానాంచకోదేవఃపితౄణాంచపితాతథా । తస్మాత్పరతరంయచ్చతన్మేబ్రూహిపితామహ॥౪॥భీష్మః॥ గూఢంమాంప్రశ్న
విత్ప్రశ్నంపృచ్ఛసేత్వమిహానఘ। నహ్యేతదూహయాశక్యంవక్తుంవర్షశతైరపి॥౫॥ఋతే దేవప్రసాదాద్వారాజన్జ్ఞానాగమేనవా।గహనంహ్యే
తదాఖ్యానంవ్యాఖ్యాతవ్యంతవారిహన్ ॥ ౬ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । నారదస్యచసంవాదమృషేర్నారాయణస్యచ॥౭॥
నారాయణోహివిశ్వాత్మాచతుర్మూర్తిస్సనాతనః । ధర్మాత్మజసంబభూవపితైవంమేభ్యభాషత॥ ౮॥ కృతేయుగేమహారాజపురాస్వాయంభువేం
తరే। నరనారాయణశ్చైవహరిఃకృష్ణస్స్వయంభువః॥ ౯॥ తేషాంనారాయణనరౌతపస్తేపతురవ్యయౌ । బదర్యాశ్రమమాసాద్యశకటేకనకామయే॥

౧౦॥ అష్టచక్రంహితద్యానంభూతయుక్తంమనోరమమ్ । యత్రాద్యౌలోకనాథౌతౌకృశౌధమనిసంతతౌ॥ ౧౧॥ తపసాతేజసాచైవదుర్నిరీక్షౌసురైరపి। యస్యప్రసాదంకుర్వాతే సదేవౌద్రష్టుమర్హతి॥౧౨॥ నూనంతయోరనుమతేహృదిహృచ్ఛ్రయచోదితః। మహామేరోర్గిరేశ్శృంగాత్ప్రచ్యుతో గంధమాదనమ్॥౧౩॥ నారదస్సుమహద్భూతంసర్వలోకానచీచరత్ । తందేశమగమద్రాజన్బదర్యాశ్రమమాశుగః॥౧౪॥తయోరాహ్నికవేళాయాం తస్యకౌతూహలంత్వభూత్। ఇదంతదాస్పదంకృత్స్నంయస్మిల్లోకాఃప్రతిష్ఠితాః॥ ౧౫॥ సదేవాసురగంధర్వాస్సకిన్నరమహోరగాః। ఏకామూర్తిరియంపూర్వంజాతాభూయశ్చతుర్విధా॥౧౬॥ ధర్మస్యకులసంతానేధర్మాదిభిర్వివర్ధితః । అహోహ్యనుగ్రహీతోద్యధర్మఏభిస్సురైరిహ॥ ౧౭॥ నరనారాయణాభ్యాంచకృష్ణేనహరిణాతథా।అత్రకృష్ణోహరిశ్చైవకస్మింశ్చిత్కారణాంతరే॥ ౧౮॥ స్థితౌధర్మోత్తరౌహ్యేతౌతథాతపసిధిష్ఠితౌ। ఏతౌహిపరమంధామకానయోరాహ్నికక్రియా॥౧౯॥పితరౌసర్వభూతానాందైవతంచయశస్వినౌ। కాందేవతాంతుయజతఃపితౄన్కాన్వామహామతీ॥౨౦॥ఇతిసంచింత్యమనసాభక్త్యానారాయణస్యతు। సహసాప్రాదురభవత్సమీపేదేవయోస్తదా॥౨౧॥ కృతేదైవేచపిత్ర్యేచతతస్తాభ్యాంనిరీక్షితః। పూజితశ్చైవవిధినాయథాప్రోక్తేనశాస్త్రతః॥ ౨౨॥ తందృష్ట్వామహదాశ్చర్యమపూర్వంవిధివిస్తరమ్ । ఉపోపవిష్టస్సుప్రీతోనారదోభగవానృషిః॥౨౩॥ నారాయణంసంనిరీక్ష్యప్రసన్నేనాంతరాత్మనా। నమస్కృత్యమహాదేవమిదంవచనమబ్రవీత్॥౨౪॥ నారదః॥ వేదేషుసపురాణేషుసాంగోపాంగేషుగీయసే। త్వమజశ్శాశ్వతోధాతామతోమృతమనుత్తమమ్॥ ౨౫॥ ప్రతిష్ఠితంభూతభవ్యంత్వయిసర్వమిదంజగత్। చత్వారోహ్యాశ్రమాదేవసర్వేగార్హస్థ్యమూలకాః॥౨౬॥ యజంతేత్వామహరహర్నానామూర్తిసమాస్థితమ్। పితామాతాచసర్వస్యజగతశ్శాశ్వతోగురుః॥కతంత్వద్యయజసేదేవంపితరంకంనవిద్మహే॥ ౨౭॥ శ్రీభగవాన్॥ అవాచ్యమేతద్వక్తవ్యంఆత్మగుహ్యంసనాతన। తవభక్తిమతోబ్రహ్మన్వక్ష్యామితుయథాతథమ్॥ ౨౮॥ యత్తత్సూక్ష్మమవిజ్ఞేయమవ్యక్తమచలంధ్రువమ్। ఇంద్రియైరింద్రియార్థైశ్చసర్వభూతైశ్చవర్జితమ్॥౨౯॥ సహ్యంతరాత్మాభూతానాంక్షేత్రజ్ఞశ్చేతికథ్యతే। త్రిగుణవ్యతిరిక్తోవైపురుషశ్చేతికల్పితః॥ ౩౦॥ తస్మాదవ్యక్తముత్పన్నంత్రిగుణంద్విజసత్తమ।అవ్యక్తావ్యక్తభావస్థాయాసాప్రకృతిరవ్యయా॥ ౩౧॥ తాంయోనిమావయోర్విద్ధియోసౌసదసదాత్మకః। ఆవాభ్యాంపూజ్యతేసోహిదైవేపిత్ర్యేచకల్ప్యతే॥ ౩౨॥ నాస్తితస్మాత్పరోన్యోహిపితాదేవోథవాద్విజః। ఆత్మాహినస్సవిజ్ఞేయస్తతస్తంపూజయావహే॥ ౩౩॥ తేనైషాప్రథితాబ్రహ్మన్మర్యాదాలోకభావినీ। దైవంపిత్ర్యంచకర్తవ్యమితితస్యానుశాసనమ్॥ ౩౪॥ బ్రహ్మాస్థాణుర్మనుర్దక్షోభృగుర్ధర్మస్తథాయమః। మరీచిరంగిరాఅత్రిఃపులస్త్యఃపులహఃక్రతుః॥ ౩౫॥ వసిష్ఠఃపరమేష్ఠీచవివస్వాన్సోమఏవచ । కర్దమశ్చాపియఃప్రోక్తఃక్రోధోవిక్రీతఏవచ ॥ ౩౬॥ ఏకవింశతిరుత్పన్నాస్తేప్రజాపతయఃస్మృతాః । తస్యదేవస్యమర్యాదాంపూజయంతస్సనాతనీమ్ ॥ ౩౭ ॥ దైవంపిత్ర్యంచసతతంతస్యవిజ్ఞాయతత్వతః । ఆత్మప్రాప్తానిచతతఃప్రాప్నువంతిద్విజోత్తమాః॥ ౩౮॥ స్వర్గస్థాఅపియేకేచిత్తాంనమస్యంతిదేహినః। తేతత్ప్రసాదాత్గచ్ఛంతితేనాదిష్టఫలాంగతిమ్॥౩౯॥యేహీనాస్సప్తదశభిర్గుణైఃకర్మభిరేవచ । కళాఃపంచదశత్యక్త్వాతేముక్తాఇతినిశ్చయః ॥ ౪౦ ॥ ముక్తానాంతుగతిర్బ్రహ్మన్క్షేత్రజ్ఞఇతికల్పితా। సహిసర్వగుణశ్చైవనిర్గుణశ్చైవకథ్యతే॥ ౪౧॥ దృశ్యతేజ్ఞానయోగేనఆవాంచప్రసృతౌతతః। ఏవంజ్ఞాత్వాతమాత్మానంపూజయావస్సనాతనమ్ ॥ ౪౨॥ తంవేదాశ్చాశ్రమాశ్చైవనానామతసమాస్థితాః। భక్త్యాసంపూజయంత్యాశుగతించైషాందదాతిసః॥ ౪౩॥ యేతుతద్భావితాలోకేహ్యేకాంతిత్వంసమాస్థితాః। ఏతదభ్యధికంతేషాంయత్తేతంప్రవిశంత్యుత ॥ ౪౪॥ ఇతిగుహ్యసముద్దేశస్తవనారదకీర్తితః। భక్త్యాప్రేమ్ణాచవిప్రర్షేఅస్మద్భక్త్యాచతేశ్రుతః॥ ౪౫॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - నారాయణీయే - పంచత్రింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ సఏవముక్తోద్విపదాంవరిష్ఠోనారాయణేనోత్తమపూరుషేణ। జగాదవాక్యంద్విపదాంవరిష్ఠంనారాయణంలోకహితాధివాసమ్॥౧॥ నారదః॥ యదర్థమాత్మప్రభవేణజన్మకృతంత్వయాధర్మగృహేచతుర్ధా। తత్సాధ్యతాంలోకహితార్థమద్యగచ్ఛామిద్రష్టుంప్రకృతింతవాద్యామ్॥ ౨॥పూజాంగురూణాంసతతంకరోమిపరస్యగుహ్యంనతుభిన్నపూర్వమ్। వేదాస్స్వధీతామమలోకనాథతప్తంతపోనానృతముక్తపూర్వమ్॥౩॥గుప్తానిచత్వారియథాగమంమేశత్రౌచమిత్రేచసమోస్మినిత్యమ్। తంచాదిదేవంసతతంప్రపన్నఏకాంతభావేనవృణోమ్యజస్రమ్॥ ౪ ॥ ఏభిర్విశేషైఃపరిశుద్ధసత్త్వఃకస్మాన్నపశ్యేయమనంతమీశమ్। తత్పారమేష్ఠ్యస్యవచోనిశమ్యనారాయణశ్శాశ్వతధర్మగోప్తా॥ ౫॥ గచ్ఛేతితంనారదముక్తవాన్ససంపూజయిత్వాత్మవిధిక్రియాభిః। తతోవిసృష్టఃపరమేష్ఠిపుత్రస్సోభ్యర్చయిత్వాతమృషింపురాణమ్॥ ౬॥ సముత్పపాతోత్తమవేగయుక్తస్తతోధిమేరౌసహసానిలిల్యే। తత్రావతస్థేచమునిర్ముహూర్తమేకాంతమాసాద్యగిరేస్సశృంగే ॥ ౭ ॥ ఆలోకయన్నుత్తరపశ్చిమేనదదర్శచాప్యద్భుతముక్తరూపమ్। క్షీరోదధేరుత్తరతోహిద్వీపశ్శ్వేతస్సనామ్నాప్రథితోవిశాలః ॥ ౮ ॥ మేరోస్సహస్రైస్సహియోజనానాంద్వాత్రింశతోర్ధ్వంకవిభిర్నిరుక్తః। అనింద్రియాశ్చానశనాశ్చతత్రనిష్పందహీనాస్సుసుగంధినస్తే॥ ౯॥ శ్వేతాఃపుమాంసోగతసర్వపాపాశ్చక్షుర్ముషఃపాపకృతాంనరాణామ్। వజ్రాస్థికాయాస్సమమానోన్మానాదివ్యాన్వయారూపాశ్శుభసారోపేతాః॥౧౦॥ఛత్రాకృతిశీర్షామేఘౌఘనినాదాస్సమముష్కచతుష్కారాజీవశతపాదాః।షష్ట్యాదంతైర్యుక్తాశ్శుక్లైరష్టాభిర్దంష్ట్రాభిర్యేజిహ్వాభిర్యేవిశ్వవక్త్రంలేలిహ్యంతేసూర్యప్రఖ్యమ్॥౧౧॥భక్త్యాదేవంవిశ్వోత్పన్నంయస్మాత్సర్వేలోకాస్సంప్రసూతాః। వేదాధర్మామునయశ్శాంతాదేవాస్సర్వేతస్యనిసర్గః॥౧౨॥ యుధిష్ఠిరః॥ అనింద్రియానిరాహారాఅనిష్పందాస్సుగంధినః। కథంతేపురుషాజాతాఃకాతేషాంగతిరుత్తమా॥౧౩॥ యేచముక్తాభవంతీహనరాభరతసత్తమ। తేషాంలక్షణమేతద్ధితచ్ఛ్వేతద్వీపవాసినామ్॥౧౪ ॥ తస్మాన్మేసంశయంఛింధిపరంకౌతూహలంహిమే। త్వంహిసర్వకథారామస్త్వాంచైవోపాశ్రితావయమ్॥౧౫॥ భీష్మః ॥ విస్తీర్ణైషాకథారాజన్శ్రుతామేపితృసన్నిధౌ।సైషాతవహివక్తవ్యాకథాసారోహిసామతా॥౧౬॥రాజోపరిచరోనామబభూవాధిపతిర్భువః।ఆఖండలసఖఃఖ్యాతోభక్తోనారాయణంహరిమ్ ౧౭॥ ధార్మికోనిత్యభక్తశ్చపితుర్నిత్యమతంద్రితః। సామ్రాజ్యంతేనసంప్రాప్తంనారాయణవరాత్పురా॥ ౧౮ ॥ సాత్వతంవిధిమాస్థాయప్రాక్సూర్యముఖనిస్సృతమ్ । పూజయామాసదేవేశంతచ్ఛేషేణపితామహాన్ ॥ ౧౯ ॥ పితృశేషేణవిప్రాంశ్చసంవిభజ్యాశ్రితాంశ్చసః। శేషాన్నభుక్సత్యపరస్సర్వభూతేష్వహింసకః॥ ౨౦ ॥ సర్వభావేనభక్తస్సదేవదేవంజనార్దనమ్। అనాదిమధ్యనిధనంలోకకర్తారమవ్యయమ్ ॥ ౨౧ ॥ తస్యనారాయణేభక్తింవహతోమిత్రకర్షిణః। ఏకశయ్యాసనందేవోదత్తవాన్దేవరాట్స్వయమ్॥ ౨౨ ॥ ఆత్మారాజ్యంధనంచైవకళత్రంవాహనంతథా। యత్తద్భాగవతంసర్వమితితత్ప్రేక్షితంసదా॥ ౨౩॥ కామ్యనైమిత్తికారాజన్యజ్ఞియాఃపరమక్రియాః।సర్వాస్సాత్వతమాస్థాయవిధించక్రేసమాహితః॥౨౪ ॥ పంచరాత్రవిదోముఖ్యాస్తస్యగేహేమహాత్మనః। ప్రాపణంభగవత్ప్రోక్తంభుంజతేచాగ్రభోజనమ్॥ ౨౫ ॥ తస్యప్రశాసతోరాజ్యంధర్మేణామిత్రఘాతినః। నానృతావాక్సమభవన్మనోదుష్టంనచాభవత్ ॥ ౨౬ ॥ నచకాయేనకృతవాన్సపాపంపరమాణ్వపి। యేహితేఋషయఃఖ్యాతాస్సప్తచిత్రశిఖండినః॥ ౨౭॥ తైరేకమతిభిర్భూత్వాయత్ప్రోక్తంశాస్త్రముత్తమమ్। వేదైశ్చతుర్భిస్సమితంకృతంమేరౌమహాగిరౌ॥౨౮॥ఆస్యైస్సప్తభిరుద్గీర్ణంలోకధర్మమనుత్తమమ్ ।మరీచిరత్ర్యంగిరసౌపులస్త్యఃపులహఃక్రతుః॥ ౨౯ ॥వసిష్ఠశ్చమహాతేజాస్తేహిచిత్రశిఖండినః । సప్తప్రకృతయోహ్యేతా

స్తథా స్వాయంభువోష్టమః॥ ౩౦॥ ఏతాభిర్ధార్యతే లోకాస్తాభ్యశ్శాస్త్రం వినిస్సృతమ్। ఏకాగ్రమనసో దాంతా మునయస్సంయమే రతాః॥౩౧॥ భూతభవ్యభవిష్యజ్ఞాస్సత్యధర్మపరాయణాః। ఇదం శ్రేయ ఇదం బ్రహ్మ ఇదం హితమనుత్తమమ్॥ ౩౨॥ లోకాన్ సంచింత్య మనసా తతశ్శాస్త్రం ప్రచక్రిరే॥ తత్ర ధర్మార్థకామా హి మోక్షః పశ్చాచ్చ కీర్తితః॥ ౩౩॥ మర్యాదా వివిధాశ్చైవ దివి భూమౌ చ సంస్థితాః। ఆరాధ్య తపసా దేవం హరిం నారాయణం ప్రభుమ్॥ ౩౪॥ దివ్యం వర్షసహస్రం వై సర్వే తే ఋషిభిస్సహ। నారాయణానుశిష్టా హి తదా దేవీ సరస్వతీ॥ ౩౫॥ వివేశ తానృషీన్ సర్వాన్ లోకానాం హితకామ్యయా। తతః ప్రవర్తితా సమ్యక్తపోవిద్భిర్ద్విజాతిభిః॥ ౩౬॥ శబ్దే చార్థే చ హేతౌ చ ఏషా ప్రథమసర్గజా। ఆదావేవ హి తచ్ఛాస్త్రమోంకారస్వరపూజితమ్॥ ౩౭॥ ఋషిభిః శ్రావితం తత్ర యత్ర కారుణికో హ్యసౌ। తతః ప్రసన్నో భగవాననిర్దిష్టశరీరగః॥౩౮॥ ఋషీనువాచ తాన్ సర్వానదృశ్యః పురుషోత్తమః। కృతం శతసహస్రం హి శ్లోకానామిదముత్తమమ్॥ ౩౯॥ లోకతంత్రస్య కృత్స్నస్య యస్మాద్ధర్మః ప్రవర్తతే। ప్రవృత్తౌ చ నివృత్తౌ చ యస్మాదేతద్భవిష్యతి॥ ౪౦॥ యజుర్ఋక్సామభిర్జుష్టమథర్వాంగిరసైస్తథా। యథా ప్రమాణం హి మయా కృతో బ్రహ్మా ప్రసాదతః॥ ౪౧॥ రుద్రశ్చ క్రోధజో విప్రా యూయం ప్రకృతయస్తథా। సూర్యాచంద్రమసౌ వాయుర్భూమిరాపోగ్నిరేవ చ॥ ౪౨॥ సర్వే చ నక్షత్రగణా యచ్చ భూతాభిశబ్దితమ్। అధికారేషు వర్తంతే యథాస్వం బ్రహ్మవాదినః॥ ౪౩॥ సర్వే ప్రమాణం హి యథా తథా తచ్ఛాస్త్రముత్తమమ్। భవిష్యతి ప్రమాణం వై ఏతన్మదనుశాసనమ్॥ ౪౪॥ తస్మాత్ప్రవక్ష్యతే ధర్మాన్మనుస్స్వాయంభువస్స్వయమ్। ఉశనా బృహస్పతిశ్చైవ యదోత్పన్నౌ భవిష్యతః॥౪౫॥ తదా ప్రవక్ష్యతః శాస్త్రం యుష్మన్మతిభిరుద్ధృతమ్। స్వాయంభువేషు ధర్మేషు శాస్త్రే చోశనసా కృతే॥౪౬॥ బృహస్పతిమతే చైవ లోకేషు ప్రతిచారితే। యుష్మత్కృతమిదం శాస్త్రం ప్రజాపాలో వసుస్తతః॥౪౭॥ బృహస్పతిసకాశాద్వై ప్రాప్స్యతే ద్విజసత్తమాః। స హి సద్భావితో రాజా మద్భక్తశ్చ భవిష్యతి॥ ౪౮॥ తేన శాస్త్రేణ లోకేషు క్రియాస్సర్వాః కరిష్యతి। ఏతద్ధి యుష్మచ్ఛాస్త్రాణాం శాస్త్రముత్తమసంజ్ఞితమ్॥౪౯॥ ఏతదర్థ్యం చ ధర్మ్యం చ రహస్యం చైతదుత్తమమ్। అస్య ప్రవర్తనాచ్చైవ ప్రజావంతో భవిష్యథ॥ ౫౦॥ స చ రాజా శ్రియా యుక్తో భవిష్యతి మహావసుః। సంస్థితే తు నృపే తస్మిన్ శాస్త్రమేతత్సనాతనమ్॥ ౫౧॥ అంతర్ధాస్యతి తత్సర్వమేతద్వః కథితం మయా। ఏతావదుక్త్వా వచనమదృశ్యః పురుషోత్తమః॥ ౫౨॥ విసృజ్య తానృషీన్ సర్వాన్ కామపి ప్రసృతో దిశమ్। తతస్తే లోకపితరః సర్వలోకార్థచింతకాః॥ ౫౩॥ ప్రావర్తయంత తచ్ఛాస్త్రం ధర్మయోనిం సనాతనమ్। ఉత్పన్నేంగిరసే చైవ యుగే ప్రథమకల్పితే॥ ౫౪॥ సాంగోపనిషదం శాస్త్రం స్థాపయిత్వా బృహస్పతౌ। జగ్ముర్యథేప్సితం దేశం తపసే కృతనిశ్చయాః॥ ధారణాస్సర్వలోకానాం సర్వధర్మప్రవర్తకాః॥ ౫౫॥ .... *

ఇతి - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - నారాయణీయే - షట్త్రింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ తతోతీతే మహాకల్పే ఉత్పన్నేంగిరసః సుతే। బభూవుర్నిర్వృతా దేవా జాతే దేవపురోహితే॥ ౧॥ బృహద్బ్రహ్మ మహచ్చేతి శబ్దాః పర్యాయవాచకాః। ఏభిః సమన్వితో రాజన్ గుణైర్విద్వాన్ బృహస్పతిః॥ ౨॥ తస్య శిష్యో బభూవాగ్ర్యో రాజోపరిచరో వసుః। అధీతవాంస్తదా శాస్త్రం సమ్యక్చిత్రశిఖండిజమ్॥౩॥ స రాజా భావితః పూర్వం దైవేన విధినా వసుః। పాలయామాస పృథివీం దివమాఖండలో యథా॥౪॥ తస్య యజ్ఞో మహానాసీదశ్వమేధో మహాత్మనః। బృహస్పతిరుపాధ్యాయస్తత్ర హోతా బభూవహ॥ ౫॥ ప్రజాపతిసుతాశ్చాత్ర సదస్యాశ్చాభవంస్త్రయః। ఏకతశ్చ ద్వితశ్చైవ త్రితశ్చైవ మహర్షయః॥౬॥ ధనుషాక్షోథ రైభ్యశ్చ అర్వావసుపరావసూ। ఋషిర్మేధాతిథిశ్చైవ తాండ్యశ్చైవ మహానృషిః॥ ౭॥ ఋషిశ్శాంతిర్మహాభాగస్తథా వేదశిరాశ్చ యః। ఋషిశ్రేష్ఠశ్చ కపిలశ్శాలిహోత్రపితా స్మృతః॥ ౮॥ అద్యః కఠస్తైత్తిరిశ్చ వైశంపాయనపూర్వజః। కణ్వోథ దేవహోత్రశ్చ

ఏతేషోడశకీర్తితాః॥ ౮॥ సంభూతాస్సర్వసంభారాస్తస్మిన్రాజన్మహాక్రతౌ। నతత్రపశుఘాతోభూత్సరాజైవాస్థితోభవత్ ॥ ౯॥ అహింస్రశ్శుచిరక్షుద్రోనిరాశీస్సర్వసంస్తుతః। అరణ్యకపదోద్భూతాభాగాస్తత్రోపకల్పితాః॥ ౧౦ ॥ ప్రీతస్తతోస్యభగవాన్దేవదేవఃపురాతనః। సాక్షాత్తందర్శయామాససోదృశ్యోన్యేనకేనచిత్॥ ౧౧॥ స్వయంభాగముపాఘ్రాయపురోడాశంగృహీతవాన్। అదృశ్యేనకృతోభాగోదేవేనహరిమేధసా॥౧౨॥బృహస్పతిస్తతఃక్రుద్ధస్స్రువముద్యమ్యవేగితః। ఆకాశంఘ్నన్స్రుచఃపాతైరోషాదశ్రూణ్యవర్తయత్॥౧౩॥ ఉవాచచోపరిచరంమయాభాగోయముద్యతః। గ్రాహ్యస్స్వయంహిదేవేనమత్ప్రత్యక్షంనసంశయః॥౧౪॥ యుధిష్ఠిరః॥ ఉద్యతాయజ్ఞభాగాహిసాక్షాత్ప్రాప్తాస్సురైరిహ। కిమర్థమిహనప్రాప్తోదర్శనంసహరిర్విభుః॥ ౧౫॥ భీష్మః॥ తతస్సతంసముద్భూతంభూమిపాలోమహార్ణవసుః। ప్రసాదయామాసమునింసదస్యాస్తేచసర్వశః॥౧౬॥ ఊచుశ్చైనమసంభ్రాంతంనరోషంకర్తుమర్హసి। నైషధర్మఃకృతయుగేయస్త్వంరోషమచీకృథాః॥ ౧౭ ॥ అరోషణోహ్యసౌదేవోయస్యభాగోయముద్యతః। నశక్యస్సత్వయాద్రష్టుమస్మాభిర్వాబృహస్పతే॥ ౧౮ ॥ యస్యప్రసాదంకురుతేసవైతంద్రష్టుమర్హతి। ఏకతద్వితత్రితాశ్చైవతతశ్చిత్రశిఖండినః॥౧౯॥ వయంహిబ్రహ్మణఃపుత్రామానసాఃపరికీర్తితాః। గతానిశ్శ్రేయసార్థంహికదాచిద్దిశముత్తరామ్॥ ౨౦॥ తప్త్వావర్షసహస్రాణిచరిత్వాతపఉత్తమమ్। ఏకపాదాస్థితాస్సమ్యక్కాష్ఠభూతాస్సమాహితాః॥ ౨౧॥ మేరోరుత్తరభాగేతుక్షీరోదస్యానుకూలతః। సదేశోయత్రనస్తప్తంతపఃపరమదారుణమ్ ॥ ౨౨ ॥ కథంపశ్యేమహివయందేవంనారాయణాత్మకమ్। వరేణ్యంవరదంతంవైదేవదేవంసనాతనమ్॥౨౩॥ కథంపశ్యేమహివయందేవంనారాయణంత్వితి। అథవ్రతస్యావభృథేవాగువాచాశరీరిణీ ॥ ౨౪ ॥ స్నిగ్ధగంభీరయావాచాప్రహర్షణకరీవిభో। సుతప్తంవస్తపోవిప్రాఃప్రసన్నేనాంతరాత్మనా॥౨౫॥ యూయంజిజ్ఞాసవోభక్తాఃకథంద్రక్ష్యథతంవిభుమ్। క్షీరోదధేరుత్తరతఃశ్వేతద్వీపోమహాప్రభః॥ ౨౬॥ తత్రనారాయణపరామానవాశ్చంద్రవర్చసః। ఏకాంతభావోపగతాస్తేభక్తాఃపురుషోత్తమమ్ ॥ ౨౭ ॥ తేసహస్రార్చిషందేవంప్రవిశంతిసనాతనమ్। అనింద్రియానిరాహారాఅనిష్పందాస్సుగంధినః॥ ౨౮॥ ఏకాంతినస్తేపురుషాఃశ్వేతద్వీపనివాసినః। గచ్ఛధ్వంతత్రమునయస్తత్రాత్మానఃప్రకాశితః ॥ ౨౯ ॥ అథశ్రుత్వావయంసర్వేవాచంతామశరీరిణీమ్। యథాఖ్యాతేనమార్గేణతందేశంప్రతిపేదిరే॥ ౩౦ ॥ ప్రాప్యశ్వేతంమహాద్వీపంతచ్చిత్తాస్తద్దిదృక్షవః। తతోస్మద్దృష్టివిషయస్తతోప్రతిహతోభవత్॥౩౧॥ నచపశ్యామపురుషంతత్తేజోహృతదర్శనాః। తతోనఃప్రాదురభవద్విజ్ఞానందేవయోగజమ్॥౩౨॥ నకిలాతప్తతపసాశక్యతేద్రష్టుమంజసా। తతఃపునర్వర్షశతంతప్త్వాతాత్కాలికంమహత్ ॥ ౩౩॥ వ్రతావసానేచశుభాన్నరాన్దదృశిరేవయమ్। శ్వేతాంశ్చంద్రప్రతీకాశాన్సర్వలక్షణలక్షితాన్॥౩౪॥ నిత్యాంజలికృతాన్బ్రహ్మజపతఃప్రాగుదఙ్ముఖాన్। మానసోనామసజపోజప్యతేతైర్మహాత్మభిః॥౩౫॥ తేనైకాగ్రమనస్త్వేనప్రీతోభవతివైహరిః। యాభవన్మునిశార్దూలభాస్సూర్యస్యయుగక్షయే॥ ౩౬॥ ఏకైకస్యప్రభాతాదృక్సాభవన్మానవస్యహ। తేజోనివాసస్సద్వీపఇతివైమేనిమేరేవయమ్॥ ౩౭॥ నతత్రాభ్యధికఃకశ్చిత్సర్వేతేసమతేజసః। అథసూర్యసహస్రస్యప్రభాంయుగపదుత్థితామ్॥౩౮॥ సహసాదృష్టవంతఃస్మపునరేవబృహస్పతే। సహితాశ్చాభ్యధావంతతతస్తేమానవాద్రుతమ్॥ ౩౯ ॥ కృతాంజలిపుటాహృష్టానమఇత్యేవవాదినః। తతోభివదతాంతేషామశ్రౌష్మవిపులంధ్వనిమ్॥ ౪౦ ॥ బలిఃకిలోపక్రియతేతస్యదేవస్యతైర్నరైః। వయంతుతేజసాతస్యసహసాహృతచేతసః॥౪౧॥ నకించిదపిపశ్యామోహృతచక్షుర్బలేంద్రియాః। ఏకస్తుశబ్దోవితతఃశ్రుతోస్మాభిరుదీరితః॥ ౪౨ ॥ జితంతేపుండరీకాక్షనమస్తేవిశ్వభావన। నమస్తేస్తుహృషీకేశమహాపురుషపూర్వజ॥౪౩॥ ఇతిశబ్దశ్శ్రుతోస్మాభిశ్శిక్షాక్షరసమన్వితః। ఏతస్మిన్నంతరేవాయుస్సర్వగంధవహశ్శుచిః ॥ ౪౪॥ దివ్యాన్యు

వాహపుష్పాణికర్మణ్యాశ్చౌషధీస్తథా। తైరిష్టపంచకాలజ్ఞైర్హరిరేకాంతిభిర్నరైః॥ ౪౫॥ భక్త్యాపరమయాయుక్తైర్మనోవాక్కర్మభిస్తదా। నానంతత్రాగతో దేవో యథాతైర్వ్యాగుదీరితా॥ ౪౬॥వయం త్వేనంనపశ్యామో మోహితాస్తస్యమాయయా। మారుతేసన్నివృత్తేచబలౌచప్రతిపాదితే॥౪౭॥ చింతావ్యాకులితాత్మానోజాతాఃస్మోంగిరసాంవర।మానవానాంసహస్రేషు తేషు వై శుద్ధయోనిషు॥ ౪౮॥ అస్మాన్నకశ్చిన్మనసాచక్షుషా వాప్యపూజయత్। తేపిస్వస్థామునిగణాఏకభావమనువ్రతాః॥ ౪౯॥ నాస్మాసుదధిరేభావంబ్రహ్మభావమనుష్ఠితాః। తతోఽస్మాన్సుపరిశ్రాంతాంస్తపసాచాతికర్శితాన్। ఉవాచఖస్థంకిమపిభూతంతత్రాశరీరకమ్॥ ౫౦॥ దేవః॥ ద్రష్టారఃపురుషాఃశ్వేతాస్సర్వేంద్రియవివర్జితాః। దృష్టోభవతిదేవేశ ఏభిర్దృష్టైర్ద్విజోత్తమైః॥ ౫౧॥ గచ్ఛధ్వంమునయస్సర్వేయథాగతమితోఽచిరాత్। నసశక్యస్త్వభక్తేనద్రష్టుందేవఃకథంచన॥ ౫౨॥ కాలంకాలే నమహతా ఏకాంతిత్వముపాగతైః। శక్యోద్రష్టుంసభగవాన్ప్రభామండలదుర్దృశః॥౫౩॥ మహత్కార్యంచకర్తవ్యంయుష్మాభిర్ద్విజసత్తమాః। ఇతఃకృతయుగేఽతీతే విపర్యాసంగతేపిచ॥౫౪॥ వైవస్వతేంతరేవిప్రాఃప్రాప్తేత్రేతాయుగేపునః। సురాణాంకార్యసిద్ధ్యర్థంసహాయావైభవిష్యథ॥౫౫॥ తతస్తదద్భుతంవాక్యంనిశమ్యైవామృతోపమమ్। తస్యప్రసాదాత్ప్రాప్తాఃస్మోదేశమీప్సితమంజసా॥ ౫౬॥ ఏవంసుతపసాచైవహవ్యకవ్యైస్తథైవ చ। దేవోఽస్మాభిర్నదృష్టస్సకథంత్వంద్రష్టుమర్హసి॥ ౫౭॥నారాయణోమహద్భూతంవిశ్వసృఙ్హవ్యకవ్యభృత్। అనాదినిధనోఽవ్యక్తోదేవదానవపూజితః॥౫౮॥ ఏవమేకతవాక్యేనద్వితత్రితమతేనచ। అనునీతస్సదస్యైశ్చబృహస్పతిరుదారధీః॥ ౫౯॥ సమానయత్తతోయజ్ఞందైవతంసమపూజయత్। సమాప్తయజ్ఞోరాజాపిప్రజాంపాలితవాన్వసుః॥ ౬౦॥ బ్రహ్మశాపాద్దివోభ్రష్టఃప్రవివేశమహీంతతః। సరాజారాజశార్దూలసత్యధర్మపరాయణః॥౬౧॥ అంతర్భూమిగతశ్చైవసతతంధర్మవత్సలః। నారాయణపరోభూత్వానారాయణజపంజపన్ ॥ ౬౨ ॥ తస్యైవచప్రసాదేవపునరేవోత్థితస్తుసః। మహీతలాద్గతస్థానంబ్రహ్మణస్సమనంతరమ్ ॥ పరాంగతిమనుప్రాప్తఇతినైష్ఠికమంజసా॥౬౩॥........................*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి - నారాయణీయే- సప్తత్రింశదధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ యదాభాగవతోఽత్యర్థమాసీద్రాజామహాన్వసుః। కిమర్థంసపరిభ్రష్టోవివేశవివరంభువః॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। ఋషీణాంచైవసంవాదంత్రిదశానాంచభారత॥౨॥ అజేనయష్టవ్యమితిప్రాహుర్దేవాద్విజోత్తమాన్। సచఛాగోప్యజోజ్ఞేయోనాన్యఃపశురితిస్థితిః॥ ౩॥ ఋషయః॥బీజైర్యజ్ఞేషుయష్టవ్యమితివైవైదికీశ్రుతిః। అజసంజ్ఞానిబీజానిచ్ఛాగంనోహంతుమర్హథ॥ ౪॥ నైషధర్మస్సతాందేవాయత్రవధ్యేతవైపశుః। ఇదంకృతయుగంశ్రేష్ఠంకథంవధ్యేతవైపశుః ॥ ౫ ॥ భీష్మః॥ తేషాంసంవదతామేవమృషీణాంవిబుధైస్సహ। మార్గాగతోనృపశ్రేష్ఠస్తందేశంప్రాప్తవాన్వసుః॥ ౬॥ అంతరిక్షచరఃశ్రీమాన్సమగ్రబలవాహనః। తందృష్ట్వాసహసాయాంతంవసుంతేత్వంతరిక్షగమ్॥ ౭॥ ఊచుర్ద్విజాతయోదేవానేషచ్ఛేత్స్యతిసంశయమ్। యజ్వాదానపతిశ్శ్రేష్ఠస్సర్వభూతహితప్రియః॥౮॥ కథంస్విదన్యథాబ్రూయాదేవవాక్యంమహాన్వసుః।ఏవంతేసంవిదంకృత్వావిబుధాఋషయస్తథా॥౯॥అపృచ్ఛన్సహసాభ్యేత్యవసుంరాజానమంతికాత్। భోరాజన్కేనయష్టవ్యమజేనాహోస్విదౌషధైః॥౧౦॥ ఏతన్నస్సంశయంఛింధిప్రమాణంనోభవాన్మతః। సతాన్కృతాంజలిర్భూత్వాపరిపప్రచ్ఛవైవసుః॥ కస్యవైకోమతఃకామోబ్రూతసత్యంద్విజోత్తమాః॥౧౧॥ ఋషయః॥ ధాన్యైర్యష్టవ్యమిత్యేవపక్షోఽస్మాకంనరాధిప। దేవానాంతుపశుఃపక్షోమతోరాజన్వదస్వనః॥౧౨॥భీష్మః॥ దేవానాంతుమతంజ్ఞాత్వావసునాపక్షసంశ్రయాత్। ఛాగేనాజేనయష్టవ్యమేవముక్తంవచస్తదా॥ ౧౩ ॥ కుపితాస్తేతతస్సర్వేమునయస్సూర్యవర్చ

సః। ఊచుర్వసుం విమానస్థం దేవపక్షార్థవాదినమ్॥ ౧౪ ॥ సురపక్షో గృహీతస్తే యస్మాత్తస్మాద్దివః పత। అద్యప్రభృతి తే రాజన్నాకాశే విహతా గతిః ॥ ౧౫ ॥ అస్మచ్ఛాపాభిఘాతేన మహీం భిత్త్వా ప్రవేక్ష్యసి। తతస్తస్మిన్ముహూర్తేఽథ రాజోపరిచరస్తదా॥ ౧౬ ॥ అధో వై సంబభూవాశు భూమేర్వివరగో నృప। స్మృతిస్త్వేవం న విజహౌ తదా నారాయణాజ్ఞయా॥ ౧౭॥ దేవాస్తు సహితాస్సర్వే వసోశ్శాపవిమోక్షణమ్। చింతయామాసురవ్యగ్రాస్సుకృతం హి నృపస్య తత్ ॥ ౧౮॥ అనేనాస్మత్కృతే రాజ్ఞా శాపః ప్రాప్తో మహాత్మనా। అస్య ప్రతిప్రియం కార్యమస్మాభిస్సహితైః కిల॥ ౧౯ ॥ ఇతి బుద్ధ్యా వ్యవస్యాశు గత్వా నిశ్చయమీశ్వరాః। ఊచుస్సంహృష్టమనసో రాజోపరిచరం తదా॥ ౨౦॥ బ్రహ్మణ్యదేవభక్తస్త్వం సురాసురగురుర్హరిః। కామం స తవ తుష్టాత్మా కుర్యాచ్ఛాపవిమోక్షణమ్॥ ౨౧॥ మాననా తు ద్విజాతీనాం కర్తవ్యా వై మహాత్మనామ్। అవశ్యం తపసా తేషాం ఫలితవ్యం నృపోత్తమ॥ ౨౨ ॥ యతస్త్వం సహసా భ్రష్ట ఆకాశాన్మేదినీతలమ్। ఏకం త్వనుగ్రహం తుభ్యం దద్మో వై నృపసత్తమ॥ ౨౩॥ యావత్త్వం శాపదోషేణ కాలమాసిష్యసేఽనఘ। భూమేర్వివరగో భూత్వా తావత్త్వం కాలమాప్స్యసి॥ ౨౪॥ యజ్ఞేషు సుహుతాం విప్రైర్వసోర్ధారాం సమాహితైః। ప్రాప్స్యసేఽస్మదనుధ్యానాన్మా చ త్వాం గ్లానిరాస్పృశేత్ ॥ ౨౫॥ న క్షుత్పిపాసే రాజేంద్ర భూమేశ్ఛిద్రే భవిష్యతః। వసోర్ధారాభిపీతత్వాత్తేజసాప్యాయితేన చ॥ ౨౬॥ స దేవోఽస్మద్వరాత్ప్రీతో బ్రహ్మలోకం హి నేష్యతి। ఏవం దత్త్వా వరం రాజ్ఞే సర్వే తే చ దివౌకసః॥ ౨౭॥ గతాః స్వభవనం దేవా ఋషయశ్చ తపోధనాః। చక్రే వసుస్తతః పూజాం విష్వక్సేనాయ భారత॥ ౨౮ ॥ జప్యం జగౌ చ సతతం నారాయణముఖోద్గతమ్। తత్రాపి పంచభిర్యజ్ఞైః పంచకాలానరిందమ॥ ౨౯ ॥ అయజద్ధరిం సురపతిం భూమేర్వివరగోఽపి సన్। తతోఽస్య తుష్టో భగవాన్భక్త్యా నారాయణో హరిః॥ ౩౦॥ అనన్యభక్తస్య సతస్తత్పరస్య జితాత్మనః। వరదో భగవాన్విష్ణుస్సమీపస్థం ద్విజోత్తమమ్॥ ౩౧॥ గరుత్మంతం మహావేగమాబభాషే స్మితం తదా। ద్విజోత్తమ మహాభాగ పశ్యతాం వచనాన్మమ॥ ౩౨॥ సమ్రాడ్రాజా వసుర్నామ ధర్మాత్మా సంశితవ్రతః। బ్రాహ్మణానాం ప్రకోపేన ప్రవిష్టో వసుధాతలమ్ ॥ ౩౩ ॥ మానితాస్తే తు విప్రేంద్రాస్త్వం తు గచ్ఛ ద్విజోత్తమ। భూమేర్వివరసంగుప్తం గరుడేహ మమాజ్ఞయా॥ ౩౪॥ అధశ్చరం నృపశ్రేష్ఠం ఖేచరం కురు మా చిరమ్। గరుత్మానథ విక్షిప్య పక్షౌ మారుతవేగవాన్॥ ౩౫ ॥ వివేశ వివరం భూమేర్యత్రాస్తే పార్థివో వసుః। తత ఏనం సముత్క్షిప్య సహసా వినతాసుతః ॥ ౩౬ ॥ ఉత్పపాత నభస్తూర్ణం తత్ర చైనమముంచత। తస్మిన్ముహూర్తే సంజజ్ఞే రాజోపరిచరః పునః॥ ౩౭॥ సశరీరో గతశ్చైవ బ్రహ్మలోకం నృపోత్తమః। ఏవం తేనాపి కౌంతేయ వాగ్దోషాద్దేవతాజ్ఞయా॥ ౩౮॥ ప్రాప్తా గతిరధస్తాత్తు ద్విజశాపాన్మహాత్మనామ్। కేవలం పురుషస్తేన సేవితో హరిరీశ్వరః॥ తతశ్శీఘ్రం జహౌ శాపం బ్రహ్మలోకమవాప చ॥ ౩౯॥ భీష్మః ॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం సంభూతా మానవా యథా। నారదోఽపి యథా శ్వేతం ద్వీపం స గతవానృషిః॥ తత్తే సర్వం ప్రవక్ష్యామి శృణుష్వైకమనా నృప॥ ౪౦॥ ...*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - నారాయణీయే - అష్టత్రింశదధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ ప్రాప్య శ్వేతం మహాద్వీపం నారదో భగవానృషిః। దదర్శ తానేవ నరాన్ శ్వేతాంశ్చంద్రసమప్రభాన్॥ ౧ ॥ పూజయామాస శిరసా మనసా తైశ్చ పూజితః। దిదృక్షుర్జప్యపరమస్సర్వకృచ్ఛ్రగతః స్థితః॥ ౨॥ భూత్వైకాగ్రమనా విప్ర ఊర్ధ్వబాహుస్సమాహితః। స్తోత్రం జగౌ స విశ్వాయ నిర్గుణాయ గుణాత్మనే॥ ౩॥ నారదః॥ నమస్తే దేవదేవేశ నిష్క్రియ నిర్గుణ లోకసాక్షిన్ క్షేత్రజ్ఞ పురుషోత్తమ అనంత పురుష మహాపురుష పురుషోత్తమ త్రిగుణ ప్రధాన అమృత అమృతాఖ్య అనంతాఖ్య వ్యోమ సనాతన సదసద్వ్యక్తావ్యక్త ఋతధామన్ ఆదిదేవ వసుప్రద ప్రజాపతే సుప్రజాపతే వనస్పతే మహాప్రజాపతే ఊర్జస్పతే వాచస్పతే జగత్పతే మనస్పతే దివస్పతే మరుత్పతే సలిలపతే పృథివీపతే దిక్పతే పూర్వనివాస గుహ్య బ్రహ్మపురోహిత బ్రహ్మకాయిక

మహారాజక చాతుర్మహారాజికఆభాసురమహాభాసురసప్త మహాభాగయామ్యమహాయామ్యసంజ్ఞాసంజ్ఞతుషితమహాతుషితప్రమర్దనపరినిర్మితఅపరినిర్మితవశవర్తిన్నపరినిందితఅపరిమితవశవర్తిన్ అవశవర్తిన్ యజ్ఞ మహాయజ్ఞ యజ్ఞసంభవయజ్ఞయోనే యజ్ఞగర్భయజ్ఞహృదయయజ్ఞస్తుతయజ్ఞభాగహరపంచయజ్ఞ పంచకాలకర్తృపతే పాంచరాత్రిక వైకుంఠ అపరాజితమానసికనామనామికపరస్వామిన్ సుస్నాతహంసపరమహంసమహాహంసపరమయాజ్ఞిక సాంఖ్యయోగసాంఖ్య మూర్తే అమృతేశయహిరణ్యేశయదేవేశయకుశేశయ బ్రహ్మేశయపద్మేశయవిశ్వేశ్వర విష్వక్సేన త్వంజగదన్వయఃత్వంజగత్ప్రకృతిఃతవాగ్నిరాస్యంబడబాముఖోగ్నిఃత్వమాహుతిస్సారథిఃత్వంవషట్కారఃత్వంఓంకారఃత్వంతపఃత్వంమనఃత్వంచంద్రమాఃత్వంచక్షురాజ్యంత్వంసూర్యస్త్వం దిశాంగజస్త్వం దిగ్భానోవిదిగ్భానోహయశిరః ప్రథమత్రిసౌపర్ణఃవర్ణధరపంచాగ్నే త్రిణాచికేతషడంగనిధానప్రాగ్జ్యోతిష జ్యేష్ఠసామగమాసిక వ్రతధర అథర్వశిరాఃపంచమహాకల్ప ఫేనపాచార్యవాలఖిల్యవైఖానస అభగ్నయోగ అభగ్నపరిసంఖ్యానయుగాదేయుగమధ్యయుగనిధనఆఖండలప్రాచీనగర్భకౌశికపురుష్టుతపురుహూతవిశ్వకృత్ విశ్వరూపఅనంతగతేఅనంతభోగఅనంత అనాదేఅమధ్యఅవ్యక్తఅవ్యక్తనిధనవ్రతావాససముద్రాధివాసయశోవాసతపోవాసదయావాస లక్ష్మ్యావాసవిద్యావాసకీర్త్యావాస శ్రీవాససర్వావాస వాసుదేవసర్వచ్ఛందక హరిహయ హరిమేధమహాయజ్ఞభాగహరవరప్రదసుఖప్రదధన ప్రదహరిమేధ యమనియమమహానియమకృచ్ఛ్ర అతికృచ్ఛ్ర మహాకృచ్ఛ్రసర్వకృచ్ఛ్రనియమధరనివృత్తభ్రమ ప్రవచనగతప్రవృత్తవేదక్రియ అజసర్వగతే సర్వదర్శిన్ అగ్రాహ్య అచలమహావిభూతే మాహాత్మ్యశరీరపవిత్రమహాపవిత్రహిరణ్మయబృహత్ అప్రతర్క్యఅవిజ్ఞేయబ్రహ్మాగ్ర్య ప్రజాసర్గకరప్రజానిధనకరమహామాయాధర చిత్రశిఖండిన్వరప్రదపురోడాశభాగహరగతాధ్వరఛిన్నతృష్ణఛిన్నసంశయసర్వతోవృత్తనివృత్తరూపబ్రాహ్మణరూపబ్రాహ్మణప్రియవిశ్వమూర్తేమహామూర్తే బాంధవభక్తవత్సలబ్రాహ్మణ్యదేవభక్తోహంత్వాందిదృక్షురేకాంతదర్శనాయనమోనమః॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి-నారాణీయే-మహాపురుషస్తవే-ఏకోనచత్వారింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఏవం స్తుతస్సభగవాన్గుహ్యైస్తథ్యైశ్చనామభిః । తంమునిందర్శయామాసనారదంవిశ్వరూపధృత్ ॥ ౧ ॥ కించిచ్చంద్రాద్విశుద్ధాత్మాకించిచ్చంద్రాద్విశేషవాన్। కృశానువర్ణఃకించిచ్చకించిద్ధిష్ణ్యాకృతిఃప్రభుః॥౨॥ శుకపత్రనిభఃకించిత్కించిత్ స్ఫటికసన్నిభః।నీలాంజనచయప్రఖ్యోజాతరూపప్రభఃక్వచిత్॥ ౩॥ప్రవాలాంకురవర్ణశ్చ శ్వేతవర్ణస్తథాక్వచిత్। క్వచిత్సువర్ణవర్ణాభో వైడూర్యసదృశఃక్వచిత్ ॥ ౪ ॥ నీలవైడూర్యసదృశః ఇంద్రనీలనిభఃక్వచిత్। మయూరగ్రీవవర్ణాభోముక్తాహారనిభఃక్వచిత్ ॥ ౫॥ ఏతాన్బహువిధాన్వర్ణాన్రూపైర్బిభ్రత్సనాతనః।సహస్రనయనః శ్రీమాన్శతశీర్షఃసహస్రపాత్ ॥ ౬॥ సహస్రోదరబాహుశ్చఅవ్యక్తఇతిచక్వచిత్। ఓంకారముద్గిరన్వక్త్రాత్సావిత్రీంచతదన్వయామ్॥ ౭॥ శేషేభ్యశ్చైవవక్త్రేభ్యశ్చతుర్వేదాన్గిరన్బహూన్ ఆరణ్యకంజగౌదేవోహరిర్నారాయణోవశీ।౮। వేదీంకమండలుంశుభ్రాన్మణీనుపానహౌకుశాన్ అజినందండకాష్ఠంచజ్వలితంచహుతాశనమ్॥ ౯॥ ధారయామాసదేవేశోహస్తైర్యజ్ఞపతిస్తదా। తంప్రసన్నంప్రసన్నాత్మానారదోద్విజసత్తమః॥౧౦॥ వాగ్యతఃప్రణతోభూత్వావవందేపరమేశ్వరమ్। తమువాచనతంమూర్ధ్నాదేవానామాదిరవ్యయః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ ఏకతశ్చద్వితశ్చైవత్రితశ్చైవమహర్షయః। ఇమందేశమనుప్రాప్తామమదర్శనలాలసాః॥ ౧౨॥ నచమాంతేదదృశిరేనచద్రక్ష్యతికశ్చన।ఋతేహ్యేకాంతికశ్రేష్ఠాత్త్వంచైవైకాంతికోత్తమః॥౧౩॥మమైతాస్తనవఃశ్రేష్ఠాజాతాధర్మగృహేద్విజ । తాస్త్వంభజస్వసతతంసాధయస్వయథాగతమ్॥ ౧౪ ॥ వృణీష్వచవరం

విప్రమత్తస్త్వంయదిహేచ్ఛసి । ప్రసన్నోహంతవాద్యేహవిశ్వమూర్తిరిహావ్యయః ॥ ౧౫ ॥ నారదః ॥ అద్యమేతపసోదేవయమస్యనియమస్యచస।
ద్యఃఫలమవాప్తంవైదృష్టోయద్భగవాన్మయా ॥ ౧౬॥ వరఏషమమాత్యంతందృష్టస్త్వంయత్సనాతనః। భగవాన్విశ్వదృక్సింహస్సర్వమూర్తిర్మహాన్
ప్రభుః॥ ౧౭॥ భీష్మః॥ ఏవంసందర్శయిత్వాతునారదంపరమేష్ఠినమ్। ఉవాచవచనంభూయోగచ్ఛనారదమాచిరమ్॥ ౧౮॥ఇమేహ్యనింద్రియాహారా
మద్భక్తాశ్చంద్రవర్చసః। ఏకాగ్రాశ్చింతయేయుర్మాంనైషాంవిఘ్నోభవేదితి ॥౧౯॥ సిద్ధాహ్యేతేమహాభాగాఃపురాహ్యేకాంతినోభవన్ । తమోర
జోభిర్నిర్ముక్తామాంప్రవేక్ష్యంత్యసంశయమ్ ॥ ౨౦ ॥ నదృశ్యశ్చక్షుషాయోసౌనస్పృశ్యస్స్పర్శనేనచ । నఘ్రేయశ్చైవగంధేనరసేనచవివర్జి
తః॥ ౨౧॥ సత్వంరజస్తమశ్చైవనగుణాస్తంభజంతివైః । యశ్చసర్వగతస్సాక్షిలోకస్యాత్మేతికథ్యతే ॥ ౨౨॥ భూతగ్రామశరీరేషునశ్యత్సునవినశ్యతి।
అజోనిత్యశ్శాశ్వతశ్చనిర్గుణోనిష్కళస్తథా ॥ ౨౩॥ ద్విర్ద్వాదశేభ్యస్తత్వేభ్యఃఖ్యాతోయఃపంచవింశకః । పురుషోనిష్క్రియశ్చైవజ్ఞానదృశ్యశ్చ
కథ్యతే॥ ౨౪॥ యంప్రవిశ్యభవంతీహముక్తావైద్విజసత్తమాః। సవాసుదేవోవిజ్ఞేయఃపరమాత్మాసనాతనః ॥ ౨౫ ॥ పశ్యదేవస్యమాహాత్మ్యంమహి
మానంచనారద। శుభాశుభైఃకర్మభిర్యోనలిప్యతికదాచన ॥ ౨౬॥ సత్వంరజస్తమశ్చేతిగుణానేతాన్ప్రచక్షతే । ఏతేసర్వశరీరేషుతిష్ఠంతివిచరంతి
చ॥ ౨౭॥ ఏతాన్గుణాంస్తుక్షేత్రజ్ఞోభుంక్తేనైభిస్సభుజ్యతే। నిర్గుణోగుణభుక్చైవగుణస్రష్టాగుణాధికః॥ ౨౮॥ జగత్ప్రతిష్ఠాదేవర్షేపృథివ్యప్సు
ప్రలీయతే। జ్యోతిష్యాపఃప్రలీయంతేజ్యోతిర్వాయౌప్రలీయతే॥ ౨౯ ॥ ఖేవాయుఃప్రళయంయాతిమనస్యాకాశమేవచ । మనోహివరమంభూతంతద
వ్యక్తేప్రలీయతే॥ ౩౦॥ అవ్యక్తంపురుషేబ్రహ్మన్నిష్క్రియేస్థంప్రలీయతే। నాస్తితస్మాత్పరతరఃపురుషాద్వైసనాతనాత్ ॥౩౧॥నిత్యంహినాస్తిజగతి
భూతంస్థావరజంగమమ్। ఋతేతమేకంపురుషంవాసుదేవంసనాతనమ్ ॥ ౩౨॥ సర్వభూతాత్మభూతోహివాసుదేవోమహాబలః।పృథివీవాయురాకా
శమాపోజ్యోతిశ్చపంచమమ్ ॥ ౩౩॥ తేసమేతామహాత్మానశ్శరీరమితిసంజ్ఞితమ్ । తదావిశతియోబ్రహ్మన్నదృశ్యోలఘువిక్రమః ॥ ౩౪॥ ఉత్పన్నఏవభ
వతిశరీరంచేష్టయన్ప్రభుః । నవినాధాతుసంఘాతంశరీరంభవతిక్వచిత్ ॥ ౩౫ ॥ నచజీవంవినాబ్రహ్మన్వాయవశ్చేష్టయంత్యుత । సజీవఃపరిసంఖ్యా
తశ్శేషస్సంకర్షణఃప్రభుః॥ ౩౬॥ తస్మాత్సనత్కుమారత్వంయోలభేత్స్వేనకర్మణా। యస్మింశ్చసర్వభూతానిప్రళయంయాంతిసంక్షయే॥ ౩౭॥ స
మనస్సర్వభూతానాంప్రద్యుమ్నఃపరిపఠ్యతే । తస్మాత్ప్రసూతోయఃకర్తాకారణంకార్యమేవచ ॥ ౩౮ ॥ తస్మాత్సర్వంసంభవతిజగత్స్థావరజంగ
మమ్ । సోనిరుద్ధస్సఈశానోవ్యక్తస్సర్వకర్మసు॥ ౩౯॥ యోవాసుదేవోభగవాన్క్షేత్రజ్ఞోనిర్గుణాత్మకః । జ్ఞేయస్సఏవరాజేంద్రజీవఃసంకర్ష
ణఃప్రభుః॥ ౪౦॥ సంకర్షణాచ్చప్రద్యుమ్నోమనోభూతస్సఉచ్యతే । ప్రద్యుమ్నాద్యోనిరుద్ధస్తుసోహంకారస్సఈశ్వరః॥ ౪౧॥ మత్తస్సర్వంసంభవ
తిజగత్స్థావరజంగమమ్। అక్షరంచక్షరంచైవసచ్చాసచ్చైవనారద॥ ౪౨॥ మాంప్రవిశ్యభవంతీహముక్తాభక్తాస్తుయేమమ। అహంహిపురుషోజ్ఞేయో
నిష్క్రియఃపంచవింశకః॥ ౪౩॥ నిర్గుణోనిష్కళశ్చైవనిర్ద్వంద్వోనిష్పరిగ్రహః। ఏతత్త్వయానవిజ్ఞేయంరూపవానితిదృశ్యతే॥ ౪౪॥ఇచ్ఛన్ముహూ
ర్తాన్నశ్యేయమీశోహంజగతోగురుః । మాయాహ్యేషామయాసృష్టాయన్మాంపశ్యతినారద॥ ౪౫॥ సర్వభూతగుణైర్యుక్తంనైవంత్వంజ్ఞాతుమర్హ
సి। మయైతత్కథితంసమ్యక్తవమూర్తిచతుష్టయమ్॥౪౬॥అహంహిజీవసంజ్ఞాతోమయిజీవఃసమాహితః। నైవంతేబుద్ధిరత్రాభూద్దృష్టోజీవోమయేతి
వై॥ ౪౭॥ అహంసర్వత్రగోబ్రహ్మన్భూతగ్రామాంతరాత్మకః । భూతగ్రామశరీరేషునశ్యత్సుననశ్యామ్యహమ్ ॥ ౪౮॥ సిద్ధాహితేమహాభాగానరా
హ్యేకాంతినోభవన్। తమోరజోభ్యాంనిర్ముక్తాఃప్రవేక్ష్యంతిచమాంమునే॥ ౪౯॥హిరణ్యగర్భోలోకాదిశ్చతుర్వక్త్రోనిరుక్తగః। బ్రహ్మాసనాతనో

దేవోమమబహ్వర్థచింతకః॥ ౫౦॥ లలాటాచ్చైవమేరుద్రో దేవఃక్రోధాద్వినిస్సృతః।పశ్యైకాదశమేరుద్రాన్ దక్షిణంపార్శ్వమాస్థితాన్॥౫౧॥ద్వా
దశైవతథాదిత్యాన్ వామపార్శ్వంసమాస్థితాన్ । అగ్రతశ్చైవమేపశ్యవసూనష్టౌసురోత్తమాన్ ॥ ౫౨ ॥ నాసత్యంచైవదస్రంచభిషజౌపశ్యపృష్ఠ
తః। సర్వాన్ప్రజాపతీన్పశ్యపశ్యసప్తఋషీంస్తథా ॥ ౫౩ ॥ వేదాన్యజ్ఞాంశ్చశతశఃపశ్యామృతమథౌషధీః । తపాంసినియమాంశ్చైవయమాన
పిపృథగ్విధాన్॥ ౫౪॥ తథాష్టగుణమైశ్వర్యమేకస్థంపశ్యమూర్తిమత్। శ్రియంలక్ష్మీంచకీర్తించపృథివీంచకకుద్మినీమ్॥ ౫౫॥ వేదానాంమాతరంపశ్య
మత్స్థాందేవీంసరస్వతీమ్। ధ్రువంచజ్యోతిషాంశ్రేష్ఠంపశ్యనారదఖచరమ్॥ ౫౬॥ అంభోధరాన్సముద్రాంశ్చసరాంసిసరితస్తథా। మూర్తిమతఃపి
తృగణాంశ్చతురఃపశ్యసత్తమ॥ ౫౭॥త్రీంశ్చైవేమాన్గుణాన్పశ్యమత్స్థాన్మూర్తివివర్జితాన్। దేవకార్యాదపిమునేపితృకార్యంవిశిష్యతే॥౫౮॥
దేవానాంచపితౄణాంచపితాహ్యేకోహమాదితః।అహంహయశిరాభూత్వాసముద్రేపశ్చిమోత్తరే ॥ ౫౯ ॥పిబామిసుహుతంహవ్యంకవ్యంచశ్రద్ధ
యాన్వితమ్। మయాసృష్టఃపురాబ్రహ్మామాంయజ్ఞమయజత్ స్వయమ్ ॥ ౬౦॥ తతస్తస్మైవరాన్ప్రీతోదత్తవానస్మ్యనుత్తమాన్ । మత్పుత్రత్వంచ
కల్పాదౌలోకాధ్యక్షత్వమేవచ॥ ౬౧॥ అహంకారకృతంచైవనామపర్యాయవాచకమ్। త్వయాకృతాంచమర్యాదాంనాతిక్రంస్యతికశ్చన॥౬౨॥త్వం
చైవవరదోబ్రహ్మన్వరేప్సూనాంభవిష్యసి। సురాసురగణానాంచఋషీణాంచతపోధన॥ ౬౩॥ పితౄణాంచమహాభాగసతతంసంశితవ్రత। వివిధా
నాంచభూతానాంత్వముపాస్యోభవిష్యసి ॥ ౬౪॥ ప్రాదుర్భావగతశ్చాహంసురకార్యేషునిత్యదా। అనుశాస్యస్త్వయాబ్రహ్మన్నియోజ్యశ్చసుతో
యథా॥ ౬౫॥ఏతాంశ్చాన్యాంశ్చరుచిరాన్బ్రహ్మణేమితతేజసే। అహందత్త్వావరాన్ప్రీతోనివృత్తిపరమోభవమ్ ॥ ౬౬॥ నిర్వాణంసర్వధర్మాణాం
నివృత్తిఃపరమాస్మృతా। తస్మాన్నివృత్తిమాపన్నశ్చరేత్సర్వాంగనిర్వృతః ॥ ౬౭ ॥ విద్యాసహాయవంతంచఆదిత్యస్థంసమాహితమ్। కపిలంప్రాహు
రాచార్యాస్సాంఖ్యనిశ్చితనిశ్చయాః ॥ ౬౮ ॥ హిరణ్యగర్భోభగవానేషఛందసిసుష్టుతః । సోహంయోగరతిర్బ్రహ్మన్యోగశాస్త్రేషుశబ్దితః॥౬౯॥
ఏషోహంవ్యక్తిమాగత్యతిష్ఠామిదివిశాశ్వతః । తతోయుగసహస్రాంతేసంహరిష్యేజగత్పునః॥౭౦॥ కృత్వాత్మస్థానిభూతానిస్థావరాణిచరాణిచ।ఏ
కాకీవిద్యయాసార్ధంవిహరిష్యేజగత్పునః॥౭౧ ॥ తతోభూయోజగత్సర్వంకరిష్యామీహవిద్యయా । అస్మన్మూర్తిశ్చతుర్థీయాసాసృజచ్ఛేషమవ్య
యమ్॥ ౭౨॥ సహిసంకర్షణఃప్రోక్తఃప్రద్యుమ్నంసోప్యజీజనత్ । ప్రద్యుమ్నాదనిరుద్ధోహంసర్గోమమపునఃపునః ॥ ౭౩ ॥ అనిరుద్ధాత్తథాబ్రహ్మాత
న్నాభికమలోద్భవః। బ్రహ్మణస్సర్వభూతానిచరాణిస్థావరాణిచ॥ ౭౪॥ ఏతాంసృష్టింవిజానీహికల్పాదిషుపునఃపునః । యథాసూర్యస్యగగనాదుద
యాస్తమనేఇహ॥౭౫॥ నష్టేపునర్బలాత్కారఆనయత్యమితద్యుతిః। తథాబలాదహంపృథ్వీంసర్వభూతహితాయవై॥౭౬॥సత్త్వైరాక్రాంతసర్వాం
గాంనష్టాంసాగరమేఖలామ్। ఆనయిష్యామిస్వస్థానంవారాహంరూపమాస్థితః॥ ౭౭ ॥ హిరణ్యాక్షంవధిష్యామిదైతేయంబలగర్వితమ్।నారసింహం
వపుఃకృత్వాహిరణ్యకశిపుంపునః॥౭౮॥ సురకార్యేహనిష్యామియజ్ఞఘ్నందితినందనమ్ । విరోచనస్యబలవాన్బలిఃపుత్రోమహాసురః ॥ ౭౯ ॥ అవధ్య
స్సర్వలోకానాంసదేవాసురరక్షసామ్। భవిష్యతిసశక్రంచస్వరాజ్యాచ్చ్యావయిష్యతి॥ ౮౦॥ త్రైలోక్యేపహృతేతేనవిముఖేచశచీపతౌ । అదిత్యాం
ద్వాదశాదిత్యస్సంభవిష్యామికశ్యపాత్ ॥ ౮౧॥ తతోరాజ్యంప్రదాస్యామిశక్రాయామితతేజసే।దేవతాఃస్థాపయిష్యామిస్వేషుస్థానేషునారద॥ ౮౨॥
బలించైవకరిష్యామిపాతాళతలవాసినమ్। దానవంచబలింశ్రేష్ఠమవధ్యంసర్వదైవతైః॥ ౮౩ ॥ త్రేతాయుగేభవిష్యామిరామోభృగుకులోద్వహః। క్ష
త్రంచోత్సాదయిష్యామిసమృద్ధబలవాహనః॥ ౮౪॥ సంధ్యాంశేసమనుప్రాప్తేత్రేతాయాంద్వాపరస్యచ । అహందాశరథీరామోభవిష్యామిజగత్పతిః॥

౮౫ ॥ త్రితోపఘాతాద్వైరూప్యమేకతోథద్వితస్తథా । ప్రాప్స్యతేవానరత్వంహిప్రజాపతిసుతావృషీ॥ ౮౬ ॥ తయోర్యేత్వన్వయేజాతాభవిష్యంతివనౌకసః। మహాబలామహావీర్యాశ్శక్రతుల్యపరాక్రమాః॥ ౮౭॥ తేసహాయాభవిష్యంతిసురకార్యేమమద్విజ। తతోరక్షఃపతింఘోరంపులస్త్యకులపాంసనమ్॥ ౮౮॥ హనిష్యేరావణంరౌద్రంసగణంలోకకంటకమ్। ద్వాపరస్యకలేశ్చైవసంధౌపర్యవసానికే ॥ ౮౯ ॥ ప్రాదుర్భావఃకంసహేతోర్మథురాయాంభవిష్యతి। తత్రాహందానవాన్హత్వాసుబహూన్దేవకంటకాన్॥ ౯౦॥ కుశస్థలీంకరిష్యామినివేశంద్వారకాంపురీమ్। వసానస్తత్రవైపుర్యామదితేర్విప్రియంకరమ్॥ ౯౧॥ హనిష్యేనరకంభౌమంమురుంపీఠంచదానవమ్। ప్రాగ్జ్యోతిషంపురంరమ్యంనానాధనసమన్వితమ్॥ ౯౨॥ కుశస్థలీంనయిష్యామిహత్వావైదానవోత్తమమ్। మహేశ్వరమహాసేనౌబాణప్రియహితైషిణౌ ॥ ౯౩ ॥ పరాజేష్యామ్యథోద్యుక్తౌదేవలోకనమస్కృతౌ। తతస్సుతంబలేర్జిత్వాబాణంబాహుసహస్రిణమ్॥ ౯౪ ॥ వినాశయిష్యామితతఃసర్వాన్సౌభనివాసినః।యఃకాలయవనఃఖ్యాతోగార్గ్యతేజోభిసంభృతః॥ ౯౫॥ భవిష్యతివధస్తస్యమత్తఏవద్విజోత్తమ। జరాసంధశ్చబలవాన్సర్వరాజవిరోధనః॥ ౯౬॥భవిష్యత్యసురఃస్ఫీతోభూమిపాలోగిరివ్రజే। మమబుద్ధిపరిస్పందాద్వధస్తస్యభవిష్యతి॥ ౯౭॥ శిశుపాలంవధిష్యామియజ్ఞేధర్మసుతస్యవై।సమాగతేషుబలిషుపృథివ్యాంసర్వరాజసు॥౯౮ ॥ వాసవిస్సుసహాయోవైమమత్వేకోభవిష్యతి। యుధిష్ఠిరంస్థాపయిష్యేస్వరాజ్యేభ్రాతృభిస్సహ॥ ౯౯ ॥ ఏవంలోకావదిష్యంతినరనారాయణావృషీ ఉద్యుక్తౌదహతఃక్షత్రంలోకకార్యార్థమీశ్వరౌ॥ ౧౦౦॥ కృత్వాభారావతరణంవసుధాయాయథేప్సితమ్ । సర్వసాత్వతముఖ్యానాంద్వారకాయాశ్చసత్తమ॥ ౧౦౧॥ కరిష్యేప్రళయంఘోరమాత్మజ్ఞానాభిసంవృతమ్। కర్మాణ్యపరిమేయానిచతుర్మూర్తిధరోహ్యహమ్॥ ౧౦౨॥ కృత్వాలోకాన్గమిష్యామిస్వానహంబ్రహ్మసత్కృతాన్। హంసఃకూర్మశ్చమత్స్యశ్చప్రాదుర్భావాద్విజోత్తమ॥౧౦౩॥వారాహోనరసింహశ్చవామనోరామఏవచ। రామోదాశరథిశ్చైవసాత్వతఃకల్కిరేవచ॥ ౧౦౪॥ యదావేదశ్రుతిర్నష్టామయాప్రత్యాహృతాపునః। సవేదాఃసశ్రుతీకాశ్చకృతాఃపూర్వంకృతేయుగే॥ ౧౦౫॥ అతిక్రాంతాఃపురాణేషుశ్రుతాస్తేయదివాక్వచిత్ ।అతిక్రాంతాశ్చబహవఃప్రాదుర్భావామమోత్తమాః॥ ౧౦౬॥ లోకకార్యాణికృత్వాచపునఃస్వాంప్రకృతింగతాః। నహ్యేతద్బ్రహ్మణాప్రాప్తమీదృశంమమదర్శనమ్॥౧౦౭ ॥ యత్త్వయాప్రాప్తమద్యేహఏకాంతగతబుద్ధినా। ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంబ్రహ్మన్భక్తిమతోమయా॥ పురాణంచభవిష్యంచసరహస్యంచసత్తమ॥ ౧౦౮॥ భీష్మః॥ ఏవంసభగవాన్దేవోవిశ్వమూర్తిధరోవ్యయః। ఏతావదుక్త్వావచనంతత్రైవాంతర్దధేపునః॥ ౧౦౯॥ నారదోపిమహాతేజాఃప్రాప్యానుగ్రహమీప్సితమ్ । నరనారాయణౌద్రష్టుంబదర్యాశ్రమమాద్రవత్ ॥ ౧౧౦ ॥ ఇదంమహోపనిషదంచతుర్వేదసమన్వితమ్। సాంఖ్యయోగకృతంతేనపంచరాత్రానుశబ్దితమ్॥ ౧౧౧ ॥ నారాయణముఖోద్గీతంనారదోశ్రావయత్పునః। బ్రహ్మణస్సదనేతాతయథాదృష్టంయథాశ్రుతమ్॥ ౧౧౨ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ ఏతదాశ్చర్యభూతంహిమాహాత్మ్యంతస్యధీమతః। కింవైబ్రహ్మానజానీతేయతఃశుశ్రావనారదాత్ ॥ ౧౧౩॥పితామహోపిభగవాంస్తస్మాద్దేవాదనంతరః।కథంసనవిజానీయాత్ప్రభావమమితౌజసః ॥౧౧౪॥ భీష్మః ॥ మహాకల్పసహస్రాణిమహాకల్పశతానిచ।సమతీతానిరాజేంద్రసర్గాశ్చప్రళయాశ్చహ ॥ ౧౧౫ ॥ సర్గస్యాదౌస్మృతోబ్రహ్మాప్రజాసర్గకరఃప్రభుః । జానాతిదేవప్రవరంభూయశ్చాతోధికంనృప ॥ ౧౧౬ ॥ పరమాత్మానమీశానమాత్మనఃప్రభవంతథా।యేత్వన్యేబ్రహ్మసదనేసిద్ధసంఘాస్సమాగతాః॥౧౧౭ ॥ తేభ్యస్తచ్ఛ్రావయామాసపురాణంవేదసమ్మితమ్ । తేషాంసకాశాత్సూర్యస్తుశ్రుత్వావైభావితాత్మనామ్॥ ౧౧౮॥ ఆత్మానుగామినాంరాజన్శ్రావయామాసవైతతః।షట్షష్టిర్హిసహస్రాణిఋషీణాంభావితాత్మనామ్॥౧౧౯॥సూర్యస్యత

ఏతో లోకాన్నిర్మితా యే పురస్సరాః। తేషామకథయత్సూర్యస్సర్వేషాం భావితాత్మనామ్॥౧౨౦॥ సూర్యానుగామిభిస్తాత ఋషిభిస్తైర్మహాత్మభిః మేరౌ సమాగతా దేవాః శ్రావితాశ్చేదముత్తమమ్॥౧౨౧॥ దేవానాం తు సకాశాద్వై తతః శ్రుత్వాసితో ద్విజః। శ్రావయామాస రాజేంద్ర పితౄణాం మునిసత్తమః॥౧౨౨॥ మమ చాపి పితా తాత కథయామాస శంతనుః। తతో మయాపి శ్రుత్వా చ కీర్తితం తవ భారత॥ ౧౨౩॥ సురైర్వా మునిభిర్వాపి పురాణం యైరిదం శ్రుతమ్। సర్వే తే పరమాత్మానం పూజయంతి సమంతతః॥ ౧౨౪॥ ఇదమాఖ్యానమార్షేయం పారంపర్యాగతం నృప। నావాసుదేవభక్తాయ త్వయా దేయం కథంచన॥౧౨౫॥ మత్తో న్యాని చ తే రాజన్నుపాఖ్యానశతాని వై। యాని శ్రుతాని సర్వాణి తేషాం సారోయముద్ధృతః॥౧౨౬॥ సురాసురైర్యథా రాజన్నిర్మథ్యామృతముద్ధృతమ్। ఏవమేతత్పురా విప్రైః కథామృతమిహోద్ధృతమ్॥ ౧౨౭ ॥ యశ్చేదం పఠతే నిత్యం యశ్చేదం శృణుయాన్నరః। ఏకాంతభావోపగత ఏకాంతేషు సమాహితః॥ ౧౨౮ ॥ ప్రాప్య శ్వేతం మహాద్వీపం భూత్వా చంద్రప్రభో నరః। స సహస్రార్చిషం దేవం ప్రవిశేన్నాత్ర సంశయః॥ ౧౨౯॥ ముచ్యేదార్తస్తథా రోగాచ్ఛ్రుత్వేమామాదితః కథామ్। జిజ్ఞాసుర్లభతే కామాన్ భక్తో భక్తగతిం వ్రజేత్॥౧౩౦॥ త్వయాపి సతతం రాజన్నభ్యర్చ్యః పురుషోత్తమః। స హి మాతా పితా చైవ కృత్స్నస్య జగతో గురుః॥౧౩౧॥ బ్రహ్మణ్యదేవో భగవాన్ ప్రియతాం తే సనాతనః। యుధిష్ఠిర మహాబాహో మహాబుద్ధిర్జనార్దనః॥ ౧౩౨ ॥ వైశంపాయనః॥ శ్రుత్వైతదాఖ్యానవరం ధర్మరాడ్జనమేజయ। భ్రాతరశ్చాస్య తే సర్వే నారాయణపరాభవన్॥ ౧౩౩॥ జితం భగవతా తేన పురుషేణేతి భారత। నిత్యం జప్యపరా భూత్వా సరస్వతీముదీరయన్॥ ౧౩౪॥ యో హ్యస్మాకం గురుః శ్రేష్ఠః కృష్ణద్వైపాయనో మునిః। జగౌ పరమకం జప్యం నారాయణముదీరయన్॥ ౧౩౫॥ గత్వాంతరిక్షాత్సతతం క్షీరోదమమృతాశయమ్। పూజయిత్వా చ దేవేశం పునరాయాత్స్వమాశ్రమమ్॥ ౧౩౬॥ భీష్మః॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం నారదోక్తం మయేరితమ్। పారంపర్యాగతం హ్యేతత్పిత్రా మే కథితం పురా॥ ౧౩౭॥ సూతః॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం వైశంపాయనకీర్తితమ్। జనమేజయేన తచ్ఛ్రుత్వా కృతం సమ్యగ్యథావిధి॥ ౧౩౮॥ యూయం హి తప్తతపసస్సర్వే చ చరితవ్రతాః। సర్వే వేదవిదో ముఖ్యా నైమిశారణ్యవాసినః॥ ౧౩౯॥ శౌనకస్య మహాసత్రం ప్రాప్తాస్సర్వే ద్విజోత్తమాః। యజధ్వం సుహుతైర్యజ్ఞైః శాశ్వతం పరమేశ్వరమ్। పారంపర్యాగతం హ్యేతత్పిత్రా మే కథితం పురా॥ ౧౪౦॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- నారాయణీయే - చత్వారింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

శౌనకః॥ కథం స భగవాన్ దేవో యజ్ఞేష్వగ్రహరః ప్రభుః। యజ్ఞధారీ చ సతతం వేదవేదాంగవిత్తథా॥౧॥ నివృత్తం చాస్థితో ధర్మం క్షేమీ భాగవతః ప్రభుః। నివృత్తిధర్మాన్ విదధే స ఏవ భగవాన్ ప్రభుః॥ ౨॥ కథం ప్రవృత్తిధర్మేషు భాగార్హా దేవతాః కృతాః। కథం నివృత్తిధర్మాశ్చ కృతా వ్యావృత్తబుద్ధయః॥ ౩॥ ఏతన్నస్సంశయం సూత ఛింధి గుహ్యం సనాతనమ్। త్వయా నారాయణకథాః శ్రుతా వై ధర్మసంహితాః॥ ౪ ॥ సౌతిః॥ జనమేజయేన యత్పృష్టశ్శిష్యో వ్యాసస్య ధీమతః। తత్తేహం కథయిష్యామి పౌరాణం శౌనకోత్తమ॥ ౫॥ శ్రుత్వా మాహాత్మ్యమేతస్య దేహినాం పరమాత్మనః। జనమేజయో మహాప్రాజ్ఞో వైశంపాయనమబ్రవీత్॥ ౬॥ జనమేజయః॥ ఇమే సబ్రహ్మకా లోకాః ససురాసురమానవాః। క్రియాస్వభ్యుదయోక్తాసు సక్తా దృశ్యంతి సర్వశః॥ ౭ ॥ మోక్షశ్చోక్తస్త్వయా బ్రహ్మన్నిర్వాణం పరమం సుఖమ్। యే తు ముక్తా భవంతీహ పుణ్యపాపవివర్జితాః॥ ౮ ॥ తే సహస్రార్చిషం దేవం ప్రవిశంతీహ శుశ్రుమ। అయం హి దురనుష్ఠేయో మోక్షధర్మస్సనాతనః॥ ౯ ॥ యం హిత్వా దేవతాః సర్వా హవ్యకవ్యభుజో భవన్। కించ బ్రహ్మా చ రుద్రశ్చ శక్రశ్చ బలభిత్ప్రభుః॥౧౦॥ సూర్యస్తారాధిపో వాయురగ్నిర్వరుణ ఏవ చ। ఆకాశం జగతీ చైవ యే చ శేషా దివౌకసః॥ ౧౧॥ ప్రలయం న విజానంతి ఆత్మనః పరిని

నిర్మితమ్। తతస్తేనాస్థితామార్గంధ్రువమక్షరమవ్యయమ్॥ ౧౨॥ స్మృతింకాలపరీమాణంప్రవృత్తింయేసమాస్థితాః । దోషకాలపరీమాణేమహానేష
క్రియావతామ్॥ ౧౩॥ ఏతన్మేసంశయంవిప్రహృదిశల్యమివార్పితమ్। ఛింధీతిహాసకథనాత్పరంకౌతూహలంహి మే॥ ౧౪॥ కథంభాగహరాఃప్రోక్తా దే
వతాఃక్రతుషుద్విజ। కిమర్థంచాధ్వరేబ్రహ్మన్నిజ్యంతేత్రిదివౌకసః॥ ౧౫॥ యేచభాగంప్రగృహ్ణంతియజ్ఞేషుద్విజసత్తమ । తేయజంతోమహాయజ్ఞైఃక
స్యభాగందదంతివై ॥ ౧౬ ॥ వైశంపాయనః॥అహోగూఢతమః।ప్రశ్నస్త్వయాపృష్టోజనేశ్వర।నాతప్తతపసాహ్యేషనావేదవిదుషాతథా ॥ ౧౭ ॥
నాపురాణవిదాచాపిశక్యోవ్యాహర్తుమంజసా ।హంతతేకథయిష్యామియన్మేపృష్టఃపురాగురుః ॥ ౧౮॥కృష్ణద్వైపాయనోవ్యాసోవేదవ్యాసోమహా
నృషిః। సుమంతుర్జైమినిశ్చైవపైలశ్చసుదృఢవ్రతః ॥ ౧౯ ॥ అహంచతుర్థఃశిష్యోవైపంచమశ్చశుకఃస్మృతః । ఏతాన్సమాగతాన్సర్వాన్పం
చశిష్యాన్దమాన్వితాన్॥ ౨౦॥ శౌచాచారసమాయుక్తాన్జితక్రోధాన్జితేంద్రియాన్। వేదానధ్యాపయామాసమహాభారతపంచమాన్॥ ౨౧॥మే
రౌగిరివరేరమ్యేసిద్ధచారణసేవితే। తేషామభ్యస్యతాంవేదాన్కదాచిత్సంశయోభవత్ ॥ ౨౨॥ఏషవైయస్త్వయాపృష్టస్తేనతేషాంప్రకీర్తితః। తతః
శ్రుతోమయాచాపితవాఖ్యేయోద్యభారత॥ ౨౩॥శిష్యాణాంవచనంశ్రుత్వాసర్వాజ్ఞానతమోనుదః। పరాశరసుతఃశ్రీమాన్వ్యాసోవాక్యమథాబ్రవీత్ ॥
౨౪॥ మయాహిసుమహత్తప్తంతపఃపరమదారుణమ్। భూతంభవ్యంభవిష్యంచజానీయామితిసత్తమాః॥ ౨౫ ॥ తస్యమేతప్తతపసోనిగృహీతేంద్రియ
స్యచ। నారాయణప్రసాదేనక్షీరోదస్యానుకూలతః॥ ౨౬॥త్రైకాలికమిదంజ్ఞానంప్రాదుర్భూతంయథేప్సితమ్ । తత్ శృణుధ్వంయథాన్యాయంవక్ష్యే
సంశయముత్తమమ్॥ ౨౭॥ యథావృత్తంహికల్పాదౌదృష్టంమేజ్ఞానచక్షుషా। పరమాత్మేతియంప్రాహుస్సాంఖ్యయోగవిదోజనాః॥ ౨౮ ॥ మహాపు
రుషసంజ్ఞాంసలభతేస్వేనకర్మణా । తస్మాత్ప్రసూతమవ్యక్తంప్రధానంతంవిదుర్బుధాః॥ ౨౯॥ అవ్యక్తాద్వ్యక్తముత్పన్నంలోకసృష్ట్యర్థమీశ్వ
రాత్ ।అనిరుద్ధోహిలోకేషుమహానాత్మేతికథ్యతే॥ ౩౦॥ యోసావ్యక్తత్వమాపన్నోనిర్మమేచపితామహమ్।సోహంకారఇతిప్రోక్తస్సర్వతేజోమయో
హిసః॥ ౩౧॥ పృథివీవాయురాకాశమాపోజ్యోతిశ్చపంచమమ్ । అహంకారప్రసూతానిమహాభూతానిపంచధా॥ ౩౨॥ మహాభూతానిసృష్ట్వైవతాన్
గుణాన్నిర్మమేపునః। భూతేభ్యశ్చైవనిష్పన్నామూర్తిమంతశ్చతాన్శృణు॥ ౩౩॥ మరీచిరంగిరాశ్చాత్రిఃపులస్త్యఃపులహఃక్రతుః। వసిష్ఠశ్చమహా
త్మావైమనుఃస్వాయంభువస్తథా॥ ౩౪॥ జ్ఞేయాఃప్రకృతయోష్టౌతాయాసులోకాఃప్రతిష్ఠితాః । వేదవేదాంగసంయుక్తాన్యజ్ఞాన్యజ్ఞాంగసంయు
తాన్॥౩౫॥ నిర్మమేలోకసిద్ధ్యర్థంబ్రహ్మాలోకపితామహః । అష్టాభ్యఃప్రకృతిభ్యశ్చజాతంవిశ్వమిదంజగత్ ॥ ౩౬॥ రుద్రోరోషాత్మకోజాతోదశా
న్యాన్సోసృజత్స్వయమ్। ఏకాదశైతేరుద్రాస్తువికారాఃపురుషాఃస్మృతాః॥ ౩౭॥ తేరుద్రాఃప్రకృతిశ్చైవసర్వేచైవసురర్షయః । ఉత్పన్నాలోకసి
ద్ధ్యర్థంబ్రహ్మాణంసముపస్థితాః॥ ౩౮ ॥ వయంసృష్టాహిభగవంస్త్వయాచప్రభవిష్ణునా । యేనయస్మిన్నధీకారేవర్తితవ్యంపితామహ॥౩౯॥ యో
సౌత్వయాభినిర్దిష్టోహ్యధికారోర్థచింతకః। పరిపాల్యఃకథంతేనసోహంకారేణకర్తృణా॥౪౦॥ ప్రదిశస్వబలంతస్యయోధికారార్థచింతకః । ఏవ
ముక్తోమహాదేవోదేవాంస్తానిదమబ్రవీత్ ॥ ౪౧॥ బ్రహ్మా॥ సాధ్వహంజ్ఞాపితోదేవాయుష్మాభిర్భద్రమస్తువః । మమాప్యేషాసముత్పన్నాచింతాయా
భవతాంమతా॥౪౨॥ లోకత్రయస్యకృత్స్నస్యకథంకార్యఃపరిగ్రహః। కథంబలక్షయోనస్యాద్యుష్మాకంహ్యాత్మనశ్చమే॥ ౪౩॥ ఇతస్సర్వేపిగచ్ఛామః
శరణంలోకసాక్షిణమ్। మహాపురుషమవ్యక్తంసనోవక్ష్యతియద్ధితమ్ ॥ ౪౪ ॥ తతస్తేబ్రహ్మణాసార్ధమృషయోవిబుధాస్తథా। క్షీరోదస్యోత్తరంకూ
లంజగ్ముర్లోకహితార్థినః॥౪౫॥ తేతపస్సముపాతిష్ఠన్బ్రహ్మోక్తంవేదకల్పితమ్। సమహానియమోనామతపశ్చర్యాసుదారుణా॥౪౬॥ఊర్ధ్వా

దృష్టిర్బాహవశ్చ ఏకాగ్రంచమనోభవత్ । ఎకపాదాః స్థితాస్సర్వే కాష్ఠభూతాస్సమాహితాః॥ ౪౭ ॥ దివ్యంవర్షసహస్రం తేతపస్తప్త్వా సుదారుణమ్। శుశ్రువుర్మధురాం వాణీం వేదవేదాంగభూషితామ్॥౪౮॥ శ్రీభగవాన్॥ భోభో స్సబ్రహ్మకా దేవా ఋషయశ్చ తపోధనాః । స్వాగతేనార్చ్య వస్సర్వాన్ శ్రావయే వాక్యముత్తమమ్॥౪౯॥ విజ్ఞాతం వో మయా కార్యం తచ్చ లోకహితం మహత్ । ప్రవృత్తియుక్తం కర్తవ్యం యుష్మత్ప్రాణోపబృంహణమ్॥౫౦॥ సుతప్తంచ తపో దేవా మమారాధనకామ్యయా। భోక్ష్యథాస్య మహాసత్త్వాస్తపసః ఫలముత్తమమ్॥౫౧॥ ఎష బ్రహ్మా లోకగురుర్మహాన్ లోకపితామహః। యూయంచ విబుధశ్రేష్ఠా మాం యజధ్వం సమాహితాః॥౫౨॥ సర్వే భాగాన్ కల్పయధ్వం యజ్ఞేషు మమ నిత్యశః। తథా శ్రేయోభిధాస్యామి యథాధికారమీశ్వరాః॥౫౩॥ వైశంపాయనః॥ శ్రుత్వైతద్దేవదేవస్య వాక్యం హృష్టతనూరుహాః । తతస్తే విబుధాస్సర్వే బ్రహ్మా తే చ మహర్షయః॥ ౫౪॥ వేదదృష్టేన విధినా వైష్ణవం క్రతుమాహరన్ । తస్మిన్ సత్రే సదా బ్రహ్మా స్వయం భాగమకల్పయత్ ॥ ౫౫॥ దేవా దేవర్షయశ్చైవ స్వం స్వం భాగమకల్పయన్। తే కార్తయుగధర్మాణో భాగాః పరమసత్కృతాః ॥ ౫౬ ॥ ప్రాపురాదిత్యవర్ణం తం పురుషం తమసః పరమ్ । బృహంతం సర్వగం దేవమీశానం వరదం ప్రభుమ్॥౫౭॥ తతోథ వరదో దేవస్తాన్ సర్వానమరాన్ స్థితాన్ । అశరీరో బభాషేదం వాక్యం ఖస్థో మహేశ్వరః ॥ ౫౮ ॥ యేన యః కల్పితో భాగస్స తథా మాముపాగతః । ప్రీతోహం ప్రదిశామ్యద్య ఫలమావృత్తిలక్షణమ్॥ ౫౯ ॥ ఎతద్వో లక్షణం దేవా మత్ప్రసాదసముద్భవమ్ । స్వయం యజ్ఞైర్యజమానాస్సమాప్తవరదక్షిణైః॥ ౬౦ ॥ యుగేయుగే భవిష్యధ్వం ప్రవృత్తిఫలభాగినః। యజ్ఞైర్యే చాపి యక్ష్యంతి సర్వలోకేషు వై సురాః॥౬౧॥ కల్పయిష్యంతి వో భాగాంస్తే నరా వేదకల్పితాన్। యో మే యథా కల్పితవాన్ భాగమస్మిన్ మహాక్రతౌ॥౬౨॥ స తథా యజ్ఞభాగార్హో వేదసూత్రే మయా కృతః। యూయం లోకాన్ భావయధ్వం యజ్ఞభాగఫలోచితాః॥౬౩॥ సర్వార్థచింతకా లోకే యథాధికారనిర్మితాః । యాః క్రియాః ప్రచరిష్యంతి ప్రవృత్తిఫలసత్కృతాః॥౬౪॥ ఆభిరాప్యాయితబలా లోకాన్వై ధారయిష్యథ। యూయం హి భావితా యజ్ఞైస్సర్వే యజ్ఞేషు మానవైః॥౬౫॥ మాం తతో భావయిష్యధ్వమేషా వో భావనా మమ। ఇత్యర్థం నిర్మితా వేదా యజ్ఞాశ్చౌషధిభిస్సహ॥ ౬౬ ॥ ఎభిస్సమ్యక్ప్రయుక్తైర్హి ప్రీయంతే దేవతాః క్షితౌ। నిర్మాణమేతద్యుష్మాకం ప్రవృత్తిగుణకల్పితమ్॥ ౬౭॥ మయా కృతం సురశ్రేష్ఠా యావత్కల్పక్షయాదిహ। చింతయధ్వం లోకహితం యథాధికారమీశ్వరాః॥ ౬౮॥ మరీచిరంగిరాశ్చాత్రిః పులస్త్యః పులహః క్రతుః। వసిష్ఠ ఇతి సప్తైతే మానసా నిర్మితా హి తే॥౬౯॥ ఎతే వేదవిదో ముఖ్యా వేదాచార్యాశ్చ కల్పితాః। ప్రవృత్తిధర్మిణశ్చైవ ప్రాజాపత్యేచ కల్పితాః॥ ౭౦॥ అయం క్రియావతాం పంథా వ్యక్తీభూతస్సనాతనః । అనిరుద్ధ ఇతి ప్రోక్తో లోకసర్గకరః ప్రభుః॥ ౭౧॥ సనస్సనత్సుజాతశ్చ సనకస్ససనందనః। సనత్కుమారః కపిలస్సప్తమశ్చ సనాతనః॥ ౭౨ ॥ సప్తైతే మానసాః ప్రోక్తా ఋషయో బ్రహ్మణస్సుతాః। స్వయమాగతవిజ్ఞానా నివృత్తిం ధర్మమాస్థితాః॥౭౩॥ ఎతే యోగవిదో ముఖ్యాస్సాంఖ్యజ్ఞానవిశారదాః। ఆచార్యా ధర్మశాస్త్రేషు మోక్షధర్మప్రవర్తకాః॥౭౪॥ యతోహం ప్రసృతః పూర్వమవ్యక్తత్రిగుణో మహాన్ । తస్మాత్పరతరో యోసౌ క్షేత్రజ్ఞ ఇతి కల్పితః ॥ ౭౫ ॥ సోహం క్రియావతాం పంథాః పునరావృత్తిదుర్లభః। యో యథా నిర్మితో జంతుర్యస్మిన్ యస్మింశ్చ కర్మణి॥ ౭౬॥ ప్రవృత్తౌ వా నివృత్తౌ వా తత్ఫలం సోశ్నుతే మహత్। ఎష లోకగురుర్బ్రహ్మా జగదాదికరః ప్రభుః॥ ౭౭॥ ఎష మాతా పితా చైవ యుష్మాకంచ పితామహః। మయానుశిష్టో భవితా సర్వభూతవరప్రదః ॥ ౭౮॥ అస్యచైవాత్మజో రుద్రో లలాటాద్యస్సముత్థితః । బ్రహ్మానుశిష్టో భవితా సర్వభూతధరః ప్రభుః॥ ౭౯ ॥ గచ్ఛధ్వం స్వానధీకారాంశ్చింతయధ్వం యథావిధి । ప్రవర్తంతాం క్రియాస్సర్వాస్సర్వలోకేషు మా చిరమ్॥ ౮౦॥ ప్రదృశ్యంతాంచ కర్మాణి ప్రాణినాం గతయస్తథా । పరినిష్ఠితకాలాని ఆయూంషీహ సు

రోత్తమాః॥౮౧॥ఇదంకృతయుగంనామకాలఃశ్రేష్ఠఃప్రవర్తితః। అహింస్యాయజ్ఞపశవోయుగేస్మిన్నతదన్యథా॥౮౨॥ చతుష్పాత్సకలోధర్మోభవిష్యత్యత్రవైసురాః । తతస్త్రేతాయుగంనామత్రయీయత్రభవిష్యతి॥ ౮౩॥ ప్రోక్షితాయత్రపశవోవధంప్రాప్స్యంతివైమఖే । యత్రపాదశ్చతుర్థోవైధర్మస్యనభవిష్యతి॥ ౮౪॥ తతోవైద్వాపరంనామమిశ్రఃకాలోభవిష్యతి।ద్విపాదహీనోధర్మశ్చయుగేతస్మిన్భవిష్యతి॥౮౫॥ తతస్తిష్యేథసంప్రాప్తేయుగేకలిపురస్కృతే। ఏకపాదస్థితోధర్మోయత్రతత్రభవిష్యతి॥౮౬॥దేవాదేవర్షయశ్చోచుస్తమేవంవాదినంగురుమ్।ఏకపాదస్థితేధర్మేయత్రక్వచనగామిని॥ కథంకర్తవ్యమస్మాభిర్భగవంస్తద్వదస్వనః॥౮౭॥ శ్రీభగవాన్॥ యత్రదేవాశ్చయజ్ఞాశ్చతపస్సత్యందమస్తథా। అహింసాధర్మసంయుక్తాఃప్రచరేయుస్సురోత్తమాః ॥ సవోదేశస్సేవితవ్యోమావోధర్మపదాస్పృశేత్ ॥ ౮౮॥ వ్యాసః ॥ తేనుశిష్టాభగవతాదేవాస్సర్షిగణాస్తదా। నమస్కృత్వాభగవతేజగ్ముర్దేశాన్యథేప్సితాన్॥౮౯॥ గతేషుత్రిదివౌకస్సుబ్రహ్మైకఃపర్యవస్థితః। దిదృక్షుర్భగవంతంతమనిరుద్ధతనాస్థితం॥౯౦॥తందేవోదర్శయామాసకృత్వాహయశిరోమహత్।సాంగానావర్తయన్వేదాన్కమండలుత్రిదండధృత్॥౯౧॥వ్యాసః॥తతోశ్వశిరసందృష్ట్వాతందేవమమితౌజసమ్।లోకకర్తాప్రభుర్బ్రహ్మాలోకానాంహితకామ్యయా॥౯౨॥ మూర్ధ్నాప్రణమ్యవరదంతస్థౌప్రాంజలిరగ్రతః। సపరిష్వజ్యదేవేనవచనంశ్రావితస్తదా॥౯౩॥ శ్రీభగవాన్ ॥ లోకకార్యగతీస్సర్వాస్త్వంచింతయయథావిధి। ధాతాత్వంసర్వభూతానాంత్వంప్రభుర్జగతోగురుః॥౯౪॥త్వయ్యావేశితభారోహంధృతింప్రాప్స్యామ్యథాంజసా।యదాచసురకార్యంతేఅవిషహ్యంభవిష్యతి॥౯౫॥ ప్రాదుర్భావంగమిష్యామితదాత్మజ్ఞానదైశికం।ఏవముక్త్వాహయశిరాస్తత్రైవాంతరధీయత॥౯౬॥ తేనానుశిష్టోబ్రహ్మాపిస్వంలోకమచిరాద్గతః। ఏవమేషమహాభాగపద్మనాభస్సనాతనః॥౯౭॥ యజ్ఞేష్వగ్రహరఃప్రోక్తోయజ్ఞధారీచనిత్యదా। నివృత్తించాస్థితోధర్మంగతిమక్షయధర్మిణామ్॥ ప్రవృత్తిధర్మాన్విదధేకృత్వాలోకస్యచిత్రతామ్॥౯౮॥ సఆదిస్సమధ్యస్సచాంతఃప్రజానాంసధాతాసధేయస్సకర్తాసకార్యమ్। యుగాంతేప్రసుప్తస్సంక్షిప్యలోకాన్యుగాదౌప్రబుద్ధోజగద్ధ్యుత్ససర్జ॥౯౯॥ తస్మైనమధ్వందేవాయనిర్గుణాయమహాత్మనే। అజాయవిశ్వరూపాయధామ్నేసర్వదివౌకసామ్॥౧౦౦॥ మహాభూతాధిపతయేరుద్రాణాంపతయేతథా। ఆదిత్యపతయేచైవవసూనాంపతయేతథా ॥ ౧౦౧ ॥ అశ్విభ్యాంపతయేచైవమరుతాంపతయేతథా। వేదయజ్ఞాధిపతయేవేదాంగపతయేపిచ॥౧౦౨॥సముద్రవాసినేనిత్యంహరయేముంజకేశినే। శాంతాయసర్వభూతానాంమోక్షధర్మానుభాషిణే॥౧౦౩॥తపసాంతేజసాంచైవపతయేయశసామపి। వచసాంపతయేనిత్యంసరితాంపతయేతథా॥ ౧౦౪॥ కపర్దినేవరాహాయఏకశృంగాయధీమతే। వివస్వతేశ్వశిరసేచతుర్మూర్తిధృతేసదా॥౧౦౫॥ గుహ్యాయజ్ఞానదృశ్యాయఅక్షరాయక్షరాయచ।ఏషదేవస్సంచరతిసర్వత్రగతిరవ్యయః॥౧౦౬॥ ఏషచైతత్పరంబ్రహ్మజ్ఞేయోవిజ్ఞానచక్షుషా। ఏవమేతత్పురాదృష్టంమయావైజ్ఞానచక్షుషా॥౧౦౭॥ కథితంతచ్చవైసర్వంమయాపృష్టేనతత్త్వతః।క్రియతాంమద్వచశ్శిష్యాఃసేవ్యతాంహరిరీశ్వరః ॥ గీయతాంవేదశబ్దైశ్చపూజ్యతాంచయథావిధి॥ ౧౦౮॥ వైశంపాయనః॥ఇత్యుక్తాస్తువయంతేనవేదవ్యాసేనధీమతా । సర్వేశిష్యాస్సుతశ్చాస్యశుకఃపరమధర్మవిత్ ॥౧౦౯॥సచాస్మాకముపాధ్యాయఃసహాస్మాభిర్విశాంపతే। చతుర్వేదోద్గతాభిస్తమృగ్భిస్సమభితుష్టువే॥౧౧౦॥ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి । ఏవంమేకథయద్రాజన్పురాద్వైపాయనోగురుః॥ ౧౧౧॥ యశ్చైతంశృణుయాన్నిత్యంయశ్చైనంపరికీర్తయేత్ ।నమోభగవతేకృత్వాసమాహితమతిర్నరః॥౧౧౨॥భవత్యరోగోమతిమాన్బలరూపసమన్వితః।ఆతురోముచ్యతేరోగాద్బద్ధోముచ్యేతబంధనాత్ ॥౧౧౩॥కామాన్కామీలభేత్కామందీర్ఘంచాయురవాప్నుయాత్ ।బ్రాహ్మణస్సర్వవేదీస్యాత్క్షత్రియోవిజయీభవేత్ ॥౧౧౪॥ వైశ్యోవిపుల

లాభస్స్యాచ్ఛూద్రస్సుఖమవాప్నుయాత్। అపుత్రోలభతేపుత్రంకన్యాచైవేప్సితంపతిమ్॥౧౧౫॥ లగ్నగర్భావిముచ్యేతగర్భిణీజనయేత్సుతమ్।వంధ్యాప్రసవమాప్నోతిపుత్రపౌత్రసమృద్ధిమత్॥౧౧౬॥ క్షేమేణగచ్ఛేదధ్వానమిదంయఃపఠతేపథి।యోయంకామంకామయతేసతమాప్నోతిచధ్రువమ్॥౧౧౭॥ ఇదంమహర్షేర్వచనంవినిశ్చితంమహాత్మనఃపురుషవరస్యకీర్తనమ్। సమాగమంచర్షిదివౌకసామిమంనిశమ్యభక్తాస్సుసుఖంలభంతే॥౧౧౮॥ ...*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - నారాయణీయే - ఏకచత్వారింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః,

జనమేజయః॥ అస్తౌషీద్యైరిదంవ్యాసఃసశిష్యోమధుసూదనమ్నామభిర్వివిధైరేషాంనిరుక్తంభగవన్మమ॥ ౧॥ వక్తుమర్హసిశుశ్రూషోఃప్రజాపతిపతేర్హరేః। శ్రుత్వాభవేయంయత్పూతఃశరచ్చంద్రఇవామలః॥౨॥వైశంపాయనః॥ శృణురాజన్యథాచష్టఫాల్గునస్యహరిఃప్రభుః। ప్రసన్నాత్మాత్మనోనామ్నాంనిరుక్తంగుణకర్మజమ్॥౩॥ నామభిఃకీర్తితైస్తస్యకేశవస్యమహాత్మనః। వృష్టవాన్కేశవంరాజన్ఫాల్గునఃపరవీరహా॥౪॥ అర్జునః॥భగవన్భూతభవ్యేశసర్వభూతకృదవ్యయ। లోకధామజగన్నాథలోకానామభయప్రద॥౫॥యానినామానితేదేవకీర్తితానిమహర్షిభిః। వేదేషుసపురాణేషుయానిగుహ్యానికర్మభిః॥౬॥ తేషాంనిరుక్తంత్వత్తోహంశ్రోతుమిచ్ఛామికేశవ। నహ్యన్యోవర్ణయేన్నామ్నాంనిరుక్తంత్వామృతేప్రభో॥౭॥ శ్రీభగవాన్॥ఋగ్వేదేసయజుర్వేదేతథైవాథర్వసామసు।పురాణేసోపనిషదేతథైవజ్యోతిషేర్జున॥౮॥సాంఖ్యేచయోగశాస్త్రేచఆయుర్వేదేతథైవచ।బహూనిమమనామానికీర్తితానిమహర్షిభిః॥౯॥ గౌణానితత్రనామానికర్మజానిచకానిచిత్।నిరుక్తంకర్మజానాంత్వంశృణుష్వప్రయతోనఘ॥౧౦॥కథ్యమానంమయాతాతత్వంహిమేర్ధంస్మృతఃపురా। నమోతియశసేతస్మైదేహినాంపరమాత్మనే॥౧౧॥నారాయణాయవిశ్వాయనిర్గుణాయగుణాత్మనే। యస్యప్రసాదజోబ్రహ్మారుద్రశ్చక్రోధసంభవః॥ ౧౨॥ యోసౌయోనిర్హిసర్వస్యస్థావరస్యచరస్యచ। అష్టాదశగుణంయత్తత్సత్త్వంసత్త్వవతాంవర॥౧౩॥ ప్రకృతిస్సాపరామహ్యంరోదసీయోగధారిణీ। ఋతాసత్యామరాజప్యాలోకానామాత్మసంజ్ఞితా॥౧౪॥తస్మాత్సర్వాఃప్రవర్తంతేసర్గప్రళయవిక్రియాః। తపోయజ్ఞశ్చయష్టాచపురాణఃపురుషోవిరాట్॥౧౫॥ అనిరుద్ధఇతిప్రోక్తోలోకానాంప్రభవావ్యయః। బ్రాహ్మేరాత్రిక్షయేప్రాప్తేతస్యహ్యమితతేజసః॥ ౧౬॥ ప్రసాదాత్ప్రాదురభవత్పద్మంపద్మనిభేక్షణ। తతోబ్రహ్మాసమభవత్సతస్యైవప్రసాదజః॥౧౭॥ అహ్నఃక్షయేలలాటాచ్చసుతోదేవస్యవైతథా। క్రోధావిష్టస్యసంజజ్ఞేరుద్రస్సంహారకారకః॥౧౮॥ఏతౌద్వౌవిబుధశ్రేష్ఠౌప్రసాదక్రోధజావుభౌ। తదాదేశితపంథానౌసృష్టిసంహారకారకౌ॥౧౯॥నిమిత్తమాత్రంతావత్రసర్వప్రాణివరప్రదౌ। కపర్దీజటిలోముండఃశ్మశానగృహసేవకః॥ ౨౦॥ ఉగ్రవ్రతధరోరుద్రోయోగీపరమదారుణః। దక్షక్రతుహరశ్చైవభగనేత్రహరస్తథా॥౨౧॥ నారాయణాత్మకోజ్ఞేయఃపాండవేయయుగేయుగే। తస్మిన్హిపూజ్యమానేవైదేవదేవేమహేశ్వరే॥౨౨॥సంపూజితోభవేత్పార్థదేవోనారాయణఃప్రభుః। అహమాత్మాహిలోకానాంవిశ్వేషాంపాండునందన॥౨౩॥ తస్మాదాత్మానమేవాగ్రేరుద్రంసంపూజయామ్యహమ్। యద్యహంనార్చయేయంవైఈశానంవరదంశివమ్॥ ౨౪॥ ఆత్మానంనార్చయేత్కశ్చిదితిమేభావితాత్మనః। మయాప్రమాణంహికృతంలోకస్సమనువర్తతే॥౨౫॥ ప్రమాణానిహిపూజ్యానితతస్తంపూజయామ్యహమ్।యస్తంవేత్తిసమాంవేత్తియోనుతంసహిమామను॥౨౬॥రుద్రోనారాయణశ్చైవసత్వమేకంద్విధాకృతమ్।లోకేచరతికౌంతేయవ్యక్తిస్థంసర్వకర్మసు॥౨౭॥నహిమేకేనచిద్దేయోవరఃపాండవనందన। ఇతిసంచింత్యమనసాపురాణంరుద్రమీశ్వరమ్॥౨౮॥పుత్రార్థమారాధితవానహమాత్మానమాత్మనా। నహివిష్ణుఃప్రణమతికస్మైచిద్విబుధాయచ॥౨౯॥ ఋతఆత్మానమేవేతితతోరుద్రంభజామ్యహమ్। సబ్రహ్మకాస్సరుద్రాశ్చసేంద్రాదేవాస్సహర్షిభిః॥౩౦॥ అర్చయంతిసురశ్రేష్ఠందేవంనారాయణంహరిమ్।

భవిష్యతాంవర్తతాంచభూతానాంచైవభారత ॥ ౩౧॥ సర్వేషామగ్రణీర్విష్ణుః సేవ్యఃపూజ్యశ్చనిత్యశః । నమస్స్వహవ్యదంవిష్ణుంతథాశరణదంనమః॥ ౩౨॥ వరదంనమస్వకౌంతేయహవ్యకవ్యభుజంనమః।చతుర్విధామమజనాభక్తాఏవహిమెశ్రుతమ్॥౩౩॥ తేషామెకాంతినఃశ్రేష్ఠాయెచైవానన్యదేవతాః। అహమేవగతిస్తేషాంనిరాశీఃకర్మకారిణామ్ ॥ ౩౪॥ యెచశిష్టాస్త్రయోభక్తాఃఫలకామాహిమేమతాః। సర్వేచ్యవనధర్మాణస్తెప్రతిబుద్ధస్తుశ్రేష్ఠభాక్ ॥ ౩౫॥ బ్రహ్మాణంశితికంఠంచయాశ్చాన్యాదేవతాఃస్మృతాః। సబుద్ధచర్యాస్సేవంతోమామేవైష్యంతియత్పరమ్॥౩౬॥భక్తంప్రతివిశేషస్తెఏషపార్థానుకీర్తితః । త్వంచైవాహంచకౌంతేయనరనారాయణౌస్మృతౌ॥౩౭॥భారావతరణార్థంతుప్రవిష్టౌమానుషీంతనుమ్।జానామ్యధ్యాత్మయోగాంశ్చయోహంయస్మాచ్చభారత॥౩౮॥నివృత్తిలక్షణోధర్మస్తథాభ్యుదయికోపిచ। నరాణామయనంఖ్యాతమహమేకస్సనాతనః॥౩౯॥ఆపోనారాఇతిప్రోక్తాఆపోవైనరసూనవః। అయనంమమతత్పూర్వమతోనారాయణోహ్యహమ్ ॥ ౪౦॥ ఛాదయామిజగద్విశ్వంభూత్వాసూర్యఇవాంశుభిః।సర్వభూతాధివాసశ్చవాసుదేవస్తతోహ్యహమ్॥౪౧॥ గతిశ్చసర్వభూతానాంప్రజనశ్చాపిభారత। వ్యాప్తామేరోదసీపార్థకాంతిశ్చాభ్యధికామమ॥౪౨॥ ఆదిభూతానిచాంతెషుతదిచ్ఛంశ్చాస్మిభారత। క్రమణాచ్చాప్యహంపార్థవిష్ణురిత్యభిసంజ్ఞితః॥ ౪౩ ॥ దమాత్సిద్ధింపరీప్సంతోమాంజనాఃకామయంతిహ।దివంచోర్వీంచమధ్యంచతస్మాద్దామోదరోహ్యహమ్॥ ౪౪॥ పృశ్నిరిత్యుచ్యతెచాన్నంవేదాఆపోమృతంతథా।మమైతానిసదాగర్భఃపృశ్నిగర్భస్తతోహ్యహమ్॥౪౫॥ఋషయఃప్రాహురేవంమాంత్రితంకూపనిపాతితమ్।పృశ్నిగర్భత్రితంపాహీత్యేకతద్వితపాతితమ్॥౪౬॥తతస్సబ్రహ్మణఃపుత్రఆద్యోహ్యృషివరస్త్రితః। ఉత్తతారోదపానాద్వైపృశ్నిగర్భానుకీర్తనాత్ ॥౪౭॥సూర్యస్యతపతోలోకానగ్నేస్సోమస్యచాప్యుత।అంశవోయత్ప్రకాశంతెమమతెకేశసంజ్ఞితాః॥౪౮॥సర్వజ్ఞాః॥ కేశవంతస్మాన్మామాహుర్ద్విజసత్తమాః।సపత్న్యామాహితోగర్భఉతథ్యేనమహాత్మనా॥౪౯॥ఉతథ్యేంతర్హితేచైవకదాచిద్దేవమాయయా। బృహస్పతిరథావిందత్పత్నీంతస్యమహాత్మనః॥ ౫౦॥ తతోవైతమృషిశ్రేష్ఠంమైథునోపగతంతథా। ఉవాచగర్భఃకౌంతేయపంచభూతసమన్వితః॥౫౧॥పూర్వాగతోహంవరదనార్హస్యంబాంప్రబాధితుమ్। ఎతద్బృహస్పతిశ్శ్రుత్వాచుక్రోధచశశాపచ॥ ౫౨॥ మైథునాయాగతోయస్మాత్త్వయాహంవినివారితః। తస్మాదంధోయాస్యసిత్వంమచ్ఛాపాన్నాత్రసంశయః॥౫౩॥సశాపాదృషిముఖ్యస్యదీర్ఘంతమఉపేయివాన్।సహిదీర్ఘతమానామనామ్నాహ్యాసీదృషిఃపురా॥౫౪॥వేదానవాప్యచతురఃసాంగోపాంగాన్సనాతనాన్।ప్రయోజయామాసతదానామగుహ్యమిదంమమ॥౫౫॥అనుపూర్వ్యేణవిధినాకేశవేతిపునఃపునః। సచక్షుష్మాన్సమభవద్గౌతమశ్చాభవత్పునః॥౫౬॥ ఎవంహివరదంనామకేశవేతిమమార్జున।దేవానామథసర్వేషాంఋషీణాంచమహాత్మనాం॥౫౭॥ అగ్నిస్సోమేనసంయుక్తఎకయోనిత్వమాగతః।అగ్నీషోమమయంతస్మాజ్జగత్కృత్స్నంచరాచరమ్॥ ౫౮॥ అపిహిపురాణేభవతిఏకయోన్యాత్మకావగ్నీషోమౌదేవాశ్చాగ్నిముఖాఇతి।ఏకయోనిత్వాచ్చపరస్పరంమహాంతోలోకానధారయంతఇతి ॥ ౫౯॥ .... *

ఇతిశాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - నారాయణీయే - ద్విచత్వారింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః

అర్జునః॥అగ్నీషోమౌకథంపూర్వమేకయోనీప్రవర్తితౌ।ఏషమేసంశయోజాతస్తచ్ఛింధిమధుసూదన॥౧॥ శ్రీభగవాన్॥ హంతతేవర్తయిష్యామిపురాణంపాండునందన।ఆత్మతేజోద్భవంపార్థశృణుష్వైకమనామమ ॥ ౨ ॥ సంప్రక్షాళనకాలేతిక్రాంతెచతుర్యుగసహస్రాంతె। అవ్యక్తెసర్వభూతప్రళయెసర్వభూతస్థావరజంగమే॥ ౩॥ జ్యోతిర్ధరణివాయురహితెంధతమసిజలైకార్ణవెలోకె। ఆపఇత్యేవంబ్రహ్మభూతంసంజ్ఞకెద్వితీయెప్రతిష్ఠితె॥ ౪॥నవైరాత్ర్యాంనదివసేనసతినాసతినవ్యక్తెనచాప్యవ్యక్తెవ్యవస్థితె । ఎవమస్యామవస్థాయాంనారాయణగుణాశ్రయాదజరామరాదనింద్రియా

దగ్రాహ్యాదసంభవాత్ సత్యాదహింసాఽస్లలామాద్వివిధప్రవృత్తివిశేషాద్వైరాదక్షయాదమరాదజరాదమూర్తితః సర్వవ్యాపినః సర్వకర్తుః శాశ్వతస్తమసః పురుషః ప్రాదుర్భూతో హరిరవ్యయః॥ ౫॥ నిదర్శనమపి హ్యత్ర భవతి॥ నాసీదహో న రాత్రిరాసీన్న సదాసీన్నాసదాసీత్తమ ఏవ పురస్తాదభవద్విశ్వరూపమ్ । సా విశ్వరూపస్య రజనీ హి ఏవమస్యార్థోఽనుభాష్యః ॥ ౬ ॥ తస్యేదానీం తమసః సంభవస్య పురుషస్య బ్రహ్మయోనేర్బ్రహ్మణః ప్రాదుర్భావే స పురుషః ప్రజాః సిసృక్షమాణో నేత్రాభ్యామగ్నీషోమౌ ససర్జ తతో భూతసర్గేషు సృష్టేషు ప్రజాః క్రమవశాద్బ్రహ్మక్షత్రముపాతిష్ఠన్ । యస్సోమస్తద్బ్రహ్మ యద్బ్రహ్మ తే బ్రాహ్మణాః యోఽగ్నిస్తత్క్షత్రం క్షత్రాద్బ్రహ్మ బలవత్తరం కస్మాదితి లోకప్రత్యక్షగుణమేతత్తద్యథా॥ ౭ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యః పరం భూతం నోత్పన్నపూర్వం దీప్యమానేగ్నౌ జుహోతి యో బ్రాహ్మణముఖే జుహోతీతి కృత్వా బ్రవీమి భూతసర్గః కృతో బ్రహ్మణా భూతాని చ ప్రతిష్ఠాప్యతే త్రైలోక్యం ధార్యత ఇతి మంత్రవాదోపి హి భవతి। త్వమగ్నే యజ్ఞానాం హోతా విశ్వేషాం హితే దేవానాం మానుషాణాం చ జగత ఇతి । నిదర్శనం చాత్ర భవతి విశ్వేషామగ్నే యజ్ఞానాం త్వం హోతేతి త్వం హితో దేవైర్మనుష్యైర్జగత ఇతి॥ ౮॥ అగ్నిర్హి యజ్ఞానాం హోతా కర్తా స చాగ్నిర్బ్రహ్మ। న హ్యృతే మంత్రాణాం హవనమస్తి న వినా పురుషం తపః సంభవతి హవిర్మంత్రాణాం సంపూజా విద్యతే దేవమానుషఋషీణామనేన త్వం హోతేతి నియుక్తః॥ ౯ ॥ యే చ మానుషహోత్రాధికారాస్తే చ బ్రాహ్మణస్య హి యాజనం విధీయతే న క్షత్రవైశ్యయోర్ద్విజాత్యోస్తస్మాద్బ్రాహ్మణా హ్యగ్నిభూతా యజ్ఞానుద్వహంతి ॥ ౧౦ ॥ యజ్ఞాస్తే దేవాంస్తర్పయంతి దేవాః పృథివీం భావయంతి శతపథేపి హి బ్రాహ్మణముఖే భవతి॥ ౧౧॥ అగ్నౌ సమిద్ధే స జుహోతి యో విద్వాన్ బ్రాహ్మణముఖేనాహుతిం జుహోతి। ఏవమప్యగ్నిభూతా బ్రాహ్మణా విద్వాంసోగ్నిం భావయంతి॥ ౧౨॥ అగ్నిర్విష్ణుస్సర్వభూతాన్యనుప్రవిశ్య ప్రాణాన్ ధారయంతీతి। అపి చాత్ర సనత్కుమారగీతాః శ్లోకా భవంతి॥ ౧౩ ॥ బ్రహ్మా విశ్వం సృజత్పూర్వం సర్వాదిర్నిరవస్కృతమ్। బ్రహ్మఘోషైర్దివం గచ్ఛంత్యమరా బ్రహ్మయోనయః॥ ౧౪॥ బ్రాహ్మణానాం మతిర్వాక్యం కర్మ శ్రద్ధా తపాంసి చ। ధారయంతి మహీం ద్యాం చ శైక్యో వాగమృతం తథా॥ ౧౫॥ నాస్తి సత్యాత్పరో ధర్మో నాస్తి మాతృసమో గురుః। బ్రాహ్మణేభ్యః పరం నాస్తి ప్రేత్య చేహ చ భూతలే॥ ౧౬॥ నైషాముక్షా వహతి నోత వాహా న గర్గరో మథ్యతి సంప్రదానే। అపధ్వస్తా దస్యుభూతా భవంతి యేషాం రాష్ట్రే బ్రాహ్మణా వృత్తిహీనాః ॥ ౧౭॥ వేదపురాణేతిహాసప్రామాణ్యాన్నారాయణముఖాన్నిర్గతాః సర్వకర్తారః సర్వభావాశ్చ బ్రాహ్మణాశ్చ వాక్సంయమకాలే హి తస్య వరప్రదస్య దేవదేవస్య బ్రాహ్మణాః ప్రథమం ప్రాదుర్భూతా బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ శేషా వర్ణాః ప్రాదుర్భూతా ఇత్థం చ సురాసురవిశిష్టా బ్రాహ్మణా ఏవమయా బ్రహ్మభూతేన పురా స్వయమేవోత్పాదితాః సురాసురమహర్షయః భూతవిశేషాః స్థాపితా నిగృహీతాశ్చ - అహల్యాధర్షణనిమిత్తం హి గౌతమాద్ధరిశ్మశ్రుతామింద్రః ప్రాప్తః కౌశికనిమిత్తం చేంద్రో ముష్కవియోగం మేషవృషణత్వం చావాప ॥ ౧౮ ॥ అశ్వినోర్గ్రహప్రతిషేధోద్యతవజ్రస్య పురందరస్య చ్యవనేన స్తంభితౌ బాహూ క్రతువధప్రాప్తమన్యునా చ దక్షేణ భూయస్తపసా చాత్మానం సంయోజ్య నేత్రాకృతిరన్యా లలాటే రుద్రస్యోత్పాదితా- త్రిపురవధార్థం దీక్షాముపగతస్య రుద్రస్య ఉశనసా జటాశ్శిరస ఉత్కృత్య ప్రయుక్తాః తతః ప్రాదుర్భూతా భుజగాస్తైరస్య భుజగైః పీడ్యమానః కంఠో నీలతాముపగతః- పూర్వే చ మన్వంతరే స్వాయంభువే నారాయణహస్తగ్రహణాన్నీలకంఠత్వమేవ చ అమృతోత్పాదనపురశ్చరణతాముపగతస్యాంగిరసో బృహస్పతేరుపస్పృశతో న ప్రసాదం గతవత్యః కిలాపః - అథ బృహస్పతిరపాం చుక్రోధ యస్మాన్మమోపస్పృశతః కలుషీభూతా న చ ప్రసాదముపగతాస్తస్మాదద్యప్రభృతి ఝషమకరకచ్ఛపజంతుభిః కలుషీభవితార ఇతి॥ ౧౯॥ తదా ప్రభృత్యాపో యాదోభిః సంకీర్ణాస్సంప్రవృత్తాః। విశ్వరూపో హి వై త్వాష్ట్రః పురోహితో దేవానామాసీత్ ॥ ౨౦॥ ....*

స్వస్రీయోఽసురాణాం స ప్రత్యక్షం దేవేభ్యో భాగమదాత్పరోక్షమసురేభ్యః అథ హిరణ్యకశిపుం పురస్కృత్య విశ్వరూపమాతరం స్వసారమసురా వరమయాచంత ॥ ౨౧ ॥ హే స్వసః అయం తే పుత్రస్త్వాష్ట్రో విశ్వరూపస్త్రిశిరా దేవానాం పురోహితః ప్రత్యక్షం దేవేభ్యో భాగమదాత్పరోక్షమస్మాకం తతో దేవా వర్ధంతే వయం క్షీయామః తదేనం త్వం వారయితుమర్హసి తథా యథాస్మాన్భజేదితి- అథ విశ్వరూపం నందనవనముపగతం మాతోవాచ పుత్ర కిం పరపక్షవర్ధనస్త్వం మాతులపక్షం నాశయసి నార్హస్యేవం కర్తుమితి- స విశ్వరూపో మాతుర్వాక్యమనతిక్రమణీయమితి మత్వా సంపూజ్య హిరణ్యకశిపుమగాత్ హైరణ్యగర్భాచ్చ వసిష్ఠాద్ధిరణ్యకశిపుశ్శాపం ప్రాప్తవాన్ ॥ ౨౨ ॥ యస్మాత్త్వయాన్యో వృతో హోతా తస్మాదసమాప్తయజ్ఞస్త్వమపూర్వాత్సత్త్వజాతాద్వధం ప్రాప్స్యసీతి తచ్ఛాపదానాద్ధిరణ్యకశిపుః ప్రాప్తవాన్వధమ్ ॥ ౨౩ ॥ అథ విశ్వరూపో మాతృపక్షవర్ధనోఽత్యర్థం తపస్యభవత్తస్య వ్రతభంగార్థమింద్రో బహ్వీశ్శ్రీమత్యోఽప్సరసో నియోజితాశ్చ దృష్ట్వా మనః క్షుభితం తస్యాభవత్తాసు చాప్సరస్సు నచిరాదేవ సక్తోఽభవత్సక్తం చైనం జ్ఞాత్వా అప్సరస ఊచుః ॥ గచ్ఛామ హే వయం యథాగతమితి తాస్త్వాష్ట్ర ఉవాచ క్వ గమిష్యథాస్యతాం తావన్మయా సహ శ్రేయో భవిష్యతీతి తాస్తమబ్రువన్ వయం దేవస్త్రియోఽప్సరసః ఇంద్రం దేవం వరదం పురా ప్రభవిష్ణుం వృణీమహ ఇతి అథ తా విశ్వరూపోఽబ్రవీదద్యైవ సేంద్రా దేవా న భవిష్యంతీతి ॥ తతో మంత్రాన్ జజాప తైర్మంత్రైరవర్ధత త్రిశిరాః ఏకేనాస్యేన సర్వలోకేషు యథావద్ద్విజైః క్రియావద్భిర్యజ్ఞేషు సుహుతం సోమం పపౌ ॥ ఏకేనాన్నమేకేన సేంద్రాన్ దేవానథేంద్రస్తం వివర్ధమానం సోమపానాప్యాయితసర్వగాత్రం దృష్ట్వా చింతామాపేదే సహ దేవైః తే దేవాః సేంద్రా బ్రహ్మాణమభిజగ్ముః ॥ తత ఊచుః ॥ విశ్వరూపేణ సర్వయజ్ఞేషు సుహుతస్సోమః పీయతే వయమభాగాస్సంవృత్తాః అసురపక్షో వర్ధతే వయం క్షీయామః తదర్హసి నో విధాతుం శ్రేయోఽనంతరమితి । తాన్ బ్రహ్మోవాచ ఋషిర్భార్గవస్తపస్తప్యతే దధీచిస్స యాచ్యతాం వరస్స యథా కళేబరం జహ్యాత్తథా విధీయతాం తస్యాస్థిభిర్వజ్రం క్రియతామితి తతో దేవాస్తత్రాగచ్ఛన్ యత్ర దధీచిర్భగవానృషిస్తపస్తేపే సేంద్రా దేవాస్తం తథాభిగమ్యోచుర్భగవంస్తపః సుకుశలమభిన్నం చేతి ॥ ౨౪ ॥ దధీచిః ॥ స్వాగతం భవద్భ్యః ఉచ్యతాం కిం క్రియతామితి యద్వక్ష్యథ తత్కరిష్యామి తే తమబ్రువన్ శరీరపరిత్యాగం లోకహితార్థం భగవాన్ కర్తుమర్హతీతి అథ దధీచిస్తథైవావిమనాస్సుఖదుఃఖసమో మహాయోగీ ఆత్మానం సమాధాయ శరీరపరిత్యాగం చకార తస్య పరమాత్మన్యపసృతే తాన్యస్థీని ధాతా సంగృహ్య వజ్రమకరోత్ తేన వజ్రేణాభేద్యేనాప్రధృష్యేణ బ్రహ్మాస్థిసంభూతేన విష్ణుప్రవిష్టేన ఇంద్రో విశ్వరూపం జఘాన శిరసం చాస్యచ్ఛేదనమకరోత్ తస్మాదనంతరం విశ్వరూపగాత్రమథనసంభవం త్వాష్ట్రోత్పాదితమేవారిం వృత్రమింద్రో జఘాన తస్యాం ద్వైధీభూతాయాం బ్రహ్మవధ్యాయాం భయాదింద్రో దేవరాజ్యం పర్యత్యజత్ ॥ అప్సు సంభవాం చ శీతలాం మానససరోగతాం నళినీం ప్రతిపేదే తత్ర చైశ్వర్యయోగాదణుమాత్రో భూత్వా భిసగ్రంథిం ప్రవివేశ ॥ ౨౫ ॥ అథ బ్రహ్మవధ్యాభయప్రణష్టే త్రైలోక్యనాథే శచీపతౌ జగదనీశ్వరం బభూవ దేవాన్ రజస్తమశ్చావివేశ మంత్రా న ప్రావర్తంత మహర్షీణాం రక్షాంసి ప్రాదురభవన్ బ్రహ్మ చోత్సాదనం జగామ అనింద్రాశ్చాబలా లోకాః సుప్రధృష్యా బభూవుః అథ దేవా ఋషయశ్చాయుషః పుత్రం నహుషం నామ దేవరాజ్యేఽభిషిషిచుః నహుషః పంచభిః శతైర్జ్యోతిషాం లలాటే జ్వలద్భిస్సర్వభూతతేజోహరైస్త్రివిష్టపం పాలయాంబభూవ అథ లోకాః ప్రకృతిమాపేదిరే స్వస్థాశ్చ హృష్టాశ్చ బభూవుః అథోవాచ నహుషః సర్వం మాం శక్రోపభుక్తముపస్థితమృతే శచీమితి స ఏవముక్త్వా శచీసమీపమగమత్ ఉవాచ చైనాం సుభగేహమింద్రో దేవానాం భజస్వ మామితి తం శచీ ప్రత్యువాచ ప్రకృత్యా త్వం ధర్మవత్సలస్సోమవంశోద్భవశ్చ నార్హసి పరపత్నీం ధర్షణం కర్తుమితి తామథోవాచ నహుషః ఐంద్రం పదమధ్యాస్యతే మయా అహమింద్రస్య రాజ్యరత్నహరో నాత్రాధర్మః క

శ్చిత్ త్వమింద్రోఽపభుక్తేతి సా తమువాచాస్తి మమ కించిద్వ్రతమపర్యవసితం తస్యావభృథే త్వాముపగమిష్యామి కైశ్చిదేవాహోభిరితి - స శచ్యైవమభిహితో జగామ॥ అథ శచీ దుఃఖశోకార్తా భర్తృదర్శనలాలసా నహుషభయగృహీతా బృహస్పతిముపాగచ్ఛత్స చ తామత్యుద్విగ్నాం దృష్ట్వైవ ధ్యానం ప్రవిశ్య భర్తృకార్యతత్పరాం జ్ఞాత్వా బృహస్పతిరువాచ ॥ ౨౬ ॥ అనేనైవ వ్రతేన తపసా చాన్వితా దేవీం వరదాముపశ్రుతిమాహ్వయ తదా సా త ఇంద్రం దర్శయిష్యతీతి సాథ మహానియమమాస్థితా దేవీం వరదాముపశ్రుతిం మంత్రైరాహ్వయత్ సోపశ్రుతిః శచీసమీపమగాదువాచ చైనామియమస్మీతి త్వయోపహూతోపస్థితా కిం తే ప్రియం కరవాణీతి తాం మూర్ధ్నా ప్రణమ్యోవాచ శచీ భగవత్యర్హసి మే భర్తారం దర్శయితుం త్వం సత్యా ఋతా చేతి సైనాం మానసం సరోఽనయత్ ॥ ౨౭॥ తత్రేంద్రం బిసగ్రంథిగతమదర్శయత్తామథ పత్నీం కృశాం గ్లానాం చేంద్రో దృష్ట్వా చింతయాంబభూవ-అహో మమ దుఃఖమిదముపగతం నష్టం హి మామియమన్విష్యయత్పత్న్యభ్యాగమద్దుఃఖార్తేతి తామింద్ర ఉవాచ కథం వర్తయసీతి సా తమువాచ నహుషో మామాహ్వయతి పత్నీం కర్తుం కాలశ్చాస్య మయా కృత ఇతి తామింద్ర ఉవాచ గచ్ఛ నహుషస్త్వయా వాచ్యః అపూర్వేణ మామృషియుక్తేన యానేన త్వమధిరూఢ ఉద్వహస్వేతి ఇంద్రస్య మహాంతి వాహనాని సంతి మనః ప్రియాణ్యధిరూఢాని మయా త్వమన్యేనోపయాతుమర్హసీతి సైవముక్తా హృష్టా జగామ ఇంద్రోఽపి బిసగ్రంథిమేవావివేశ భూయః అథేంద్రాణీమభ్యాగతాం దృష్ట్వా తామువాచ నహుషః పూర్ణః స కాల ఇతి తం శచ్యబ్రవీచ్ఛక్రేణ యథోక్తం స మహర్షియుక్తవాహనమధిరూఢః శచీసమీపముపాగచ్ఛత్ అథ మైత్రావరుణిః కుంభయోనిరగస్త్య ఋషివరో మహర్షీన్ధిక్క్రియమాణాంస్తాన్నహుషేణాపశ్యత్పద్భ్యాం చ తమస్పృశత్తతస్స నహుషమబ్రవీత్ అకార్యప్రవృత్త పాప పతస్వ మహీం సర్పో భవ యావద్భూమిగిరయశ్చ తిష్ఠేయుస్తావదితి స మహర్షివాక్యసమకాలమేవ తస్మాద్యానాదవాపతత్ అథానింద్రం పునస్త్రైలోక్యమభవత్ ॥ ౨౮॥ తతో దేవాశ్చ ఋషయశ్చ భగవంతం విష్ణుం శరణమింద్రార్థేఽభిజగ్ముః ఊచుశ్చైనం భగవన్నింద్రం బ్రహ్మహత్యాభిభూతం త్రాతుమర్హసీతి తతస్స వరదస్తానబ్రవీత్ అశ్వమేధం యజ్ఞం వైష్ణవం శక్రోఽభియజతాం తతః స్వం స్థానం ప్రాప్స్యతీతి తతో దేవా ఋషయశ్చేంద్రం నాపశ్యన్ యదా తదా శచీమూచుః గచ్ఛ సుభగే ఇంద్రమానయస్వేతి సా పునస్తత్సరః సమభ్యగచ్ఛదింద్రశ్చ తస్మాత్సరసః ప్రత్యుత్థాయ బృహస్పతిమభిజగామ బృహస్పతిశ్చాశ్వమేధం మహాక్రతుం శక్రాయాహరత్తత్ర కృష్ణసారం మేధ్యమశ్వముత్సృజ్య వాహనం తమేవ కృత్వా ఇంద్రం మరుత్పతిం బృహస్పతిః స్వం స్థానం ప్రాపయామాస తతస్స దేవరాట్ దేవైరృషిభిః స్తూయమానస్త్రివిష్టపస్థో నిష్కల్మషో బభూవ బ్రహ్మవధ్యాం చతుర్షు స్థానేషు వనితాగ్నివనస్పతిగోషు వ్యభజత్ ॥ ౨౯॥ ఏవమింద్రో బ్రహ్మతేజఃప్రభావోపబృంహితః శత్రువధం కృత్వా స్వం స్థానం ప్రాపితః ఆకాశగంగాగతశ్చ పురా భరద్వాజో మహర్షిరుపాస్పృశత్ త్రీన్క్రమాన్క్రమతా విష్ణునాభ్యాసాదితస్స భరద్వాజేన సలిలేన పాణినోరసి తాడితస్సలక్షణోరస్కస్సంవృత్తః భృగుణా మహర్షిణా శప్తోఽగ్నిస్సర్వభక్షత్వముపానీతః అదితిర్వై దేవానామన్నమపచత్ ॥ ౩౦ ॥ ఏతద్భుక్త్వాసురాన్హనిష్యంతీతి తత్ర బుధో వ్రతచర్యాసమాప్తావాగచ్ఛదదితిం చావోచత్ భిక్షాం దేహీతి తత్ర దేవైః పూర్వమేతత్ప్రాశ్యం నాన్యేనేత్యదితిర్భిక్షాం నాదాత్ అథ భిక్షాప్రత్యాఖ్యానరుషితేన బుధేన బ్రహ్మభూతేన అదితిశ్శప్తా అదితేరుదరే భవిష్యతి వ్యథా వివస్వతో ద్వితీయజన్మన్యండసంజ్ఞితస్య అండం మాతురదిత్యాః స్మారితస్స మార్తాండో వివస్వానభవచ్ఛ్రాద్ధదేవః దక్షస్య వై దుహితరః షష్టిరాసన్ తాభ్యః కశ్యపాయ త్రయోదశ ప్రాదాత్ దశ ధర్మాయ దశ మనవే సప్తవింశతిమిందవే తాసు తుల్యాసు నక్షత్రాఖ్యాం గతాసు సోమో రోహిణ్యామభ్యధికం ప్రీతిమానభూత్తతస్తాః శిష్టాః పత్న్య ఈర్ష్యావత్యః పితుస్సమీపం గత్వా ఇమమర్థం శశంసుః భగవన్నస్మాసు తుల్యప్రభావాసు సోమో రోహిణీం ప్రత్య

ధికంభజతీతిసోఽబ్రవీద్యస్మాన్మామతిశ్యేత ఇతిదక్షశాపాత్ సోమంరాజానంయక్ష్మావివేశసయక్ష్మణావిష్టోదక్షమగమత్ దక్షశ్చైనమబ్రవీత్ నసమంవ
ర్తాయసీతితత్రర్షయఃసోమమబ్రువన్ ॥ ౩౧ ॥ క్షీయసేయక్ష్మణాపశ్చిమస్యాందిశిసముద్రేహిరణ్యసరస్తీర్థం తత్రగత్వా ఆత్మానమభిషేచయ
స్వేతిఅథాగచ్ఛత్ సోమస్తత్రహిరణ్యసరస్తీర్థంగత్వాచాత్మనఃసేచనమకరోత్॥ ౩౨ ॥ స్నాత్వాచాత్మానంపాప్మనోమోక్షయామాసతత్రచా
వభాసితస్తీర్థేయదాసోమస్తదాప్రభృతిచతీర్థంతత్ప్రభాసమితినామ్నాఖ్యాతంబభూవ॥ తచ్ఛాపాదద్యాపిసోమఃఅమావాస్యాంతరాస్థఃపౌర్ణ
మాసీమాత్రేధిష్ఠితః మేఘలేఖాప్రతిచ్ఛన్నంవపుర్దర్శయతి మేఘసదృశంవర్ణమగమత్తదస్యశశలక్ష్మవిమలమభవత్ ॥ స్థూలశిరామహర్షిర్మే
రోఃప్రాగుత్తరేదిగ్విభాగేతపస్తేపేతతస్తస్యతపస్తప్యమానస్యసర్వగంధవహః శుచిర్వాయుర్వివాయమాన శ్శరీరమస్పృశత్సతపసాతాపిత శరీరః
కృశోవాయునోపవీజ్యమానోహృదయేపరితోషమగమత్॥ ౩౩ ॥ తత్రకిలతస్యానిలవ్యజనకృతపరితోషస్యసద్యోవనస్పతయఃపుష్పశోభాంనదర్శితవం
తఇతిసపతాఞ్ఛశాపనసర్వకాలంపుష్పవంతోభవిష్యథేతి - నారాయణోలోకహితార్థంబడబాముఖోనామపురామహర్షిర్బభూవతస్యమేరౌత
పస్తప్యతస్సముద్రఆహూతోనాగతస్తేనామర్షితేనాత్మగాత్రోష్మణా సముద్రస్తిమితజలఃకృతః స్వేదప్రస్యందనసదృశశ్చాస్యలవణభావోజనితః ఉ
క్తశ్చాపేయోభవిష్యస్యేతచ్చతేతోయంబడబాముఖసంజ్ఞితేనపీయమానంమధురంభవిష్యతి। తదేతదద్యాపిబడబాముఖసంజ్ఞితేనానువర్తినాతో
యంసముద్రాత్పీయతేహిమవతోగిరేర్దుహితరముమాంకన్యాంరుద్రశ్చకమే ॥ భృగురపిచమహర్షిర్హిమవంతమాగత్యాబ్రవీత్ కన్యామిమాంమే
దేహీతితమబ్రవీద్ధిమవానభిలషితోవరోరుద్రఇతితమబ్రవీద్భృగుర్యస్మాత్త్వయాహంకన్యావరణకృతభావః ప్రత్యాఖ్యాతస్తస్మాన్నరత్నానాం భవాన్
భాజనంభవిష్యతీతి అద్యప్రభృత్యేతదవస్థితమృషివచనంతదేవంవిధంమాహాత్మ్యంబ్రాహ్మణానామ్ ॥ క్షత్రమపిచబ్రాహ్మణప్రసాదాదేవశాశ్వతీమవ్య
యాంచపృథివీంపత్నీమభిగమ్యబుభుజేతదేతద్బ్రహ్మాగ్నీషోమీయంతేనజగద్ధార్యతే॥ ౩౫॥ ఉచ్యతే॥ సూర్యాచంద్రమసౌచక్షుఃకేశాశ్చైవాంశవః
స్మృతాః। బోధయంస్తాపయంశ్చైవజగదుత్తిష్ఠతేపృథక్ ॥ ౩౬ ॥ బోధనాత్తపనాచ్చైవజగతోహర్షణంభవేత్। అగ్నీషోమకృతైరేభిఃకర్మభిః
పాండునందన॥౩౭ ॥ హృషీకేశోహమీశానోవరదోలోకభావనః । ఇడోపహూతయోగేనహరేభాగంక్రతుష్వహమ్॥ ౩౮॥ వర్ణశ్చమేహరిశ్శ్రే
ష్ఠస్తస్మాద్ధరిరహంస్మృతః। ధామసారోహిభూతానామృతంచైవవిచారితమ్॥ ౩౯॥ ఋతధామాతతోవిప్రైస్సత్యశ్చాహంప్రకీర్తితః। నష్టాంచధర
ణీంపూర్వమవిందంవైగుహాగతామ్॥ ౪౦॥ గోవిందఇతితేనాహందేవైర్వాగ్భిరభిష్టుతః। శిపివిష్టేతిచాఖ్యాయాంహీనరోమాచయోభవేత్ ॥౪౧॥ తే
నావిష్టంతుయత్కించిచ్ఛిపివిష్టేతిచస్మృతః। యాస్కోమామృషిరవ్యగ్రోనైకయజ్ఞేషుగీతవాన్॥౪౨॥ శిపివిష్టఇతిహ్యస్మాద్గుహ్యనామధరోహ్యహమ్।
స్తుత్వామాంశిపివిష్టేతియాస్కఋషిరుదారధీః॥ ౪౩॥ మత్ప్రసాదాదధోనష్టంనిరుక్తమభిజగ్మివాన్ । నహిజాతోనజాయేయంనజనిష్యేకదాచన
౪౪॥ క్షేత్రజ్ఞస్సర్వభూతానాంతస్మాదహమజఃస్మృతః। నోక్తపూర్వంమయాక్షుద్రమశీలంవాకదాచన॥ ౪౫॥ ఋతాబ్రహ్మసుతాసామేసత్యాదే
వీసరస్వతీ। సచ్చాసచ్చైవకౌంతేయమయావేశితమాత్మని॥౪౬॥ పౌష్కరేబ్రహ్మసదనేసత్యంమామృషయోవిదుః । సత్వాన్నచ్యుతపూర్వోహం
సత్వంవైవిద్ధిమత్కృతమ్॥ ౪౭ ॥ జన్మనీహాభవేత్సత్వంపౌర్వికంమేధనంజయ । నిరాశీకర్మసంయుక్తస్సత్వతశ్చాప్యకల్మషః॥ ౪౮॥ సాత్వతజ్ఞాన
దృష్టోహంసత్వతామితిసాత్వతః। కృష్ణామిమేదినీంపార్థభూత్వాకార్ష్ణాయసోమహాన్॥ ౪౯ ॥ కృష్ణోవర్ణశ్చమేయస్మాత్తస్మాత్కృష్ణోహమర్జు
న। మయాసంశ్లేషితాభూమిరద్భిర్వ్యోమచవాయునా॥౫౦॥వాయుశ్చతేజసాసార్ధంవైకుంఠత్వంతతోమమ। నిర్వాణంపరమంబ్రహ్మధర్మోసౌపర

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

ఉచ్యతే॥౫౧॥తస్మాన్నచ్యుతపూర్వోఽహమచ్యుతస్తేనకర్మణా।పృథివీనభసీచోభేవిశ్రుతేవిశ్వతోముఖే॥౫౨॥తయోస్సంధారణార్థంహిమామధోక్షజమంజసా। నిరుక్తంవేదవిదుషోవేదశబ్దార్థచింతకాః॥౫౩॥ తేమాంగాయంతిప్రాగ్వంశే అధోక్షజఇతిస్థితిః।శబ్దఏకపదైరేషవ్యాహృతఃపరమర్షిభిః॥౫౪॥ నాన్యోహ్యధోక్షజోలోకేఋతేనారాయణంప్రభుమ్।ఘృతంమమార్చిషోలోకేజంతూనాంప్రాణధారణమ్॥౫౫॥ ఘృతార్చిరహమవ్యగ్రైర్వేదజ్ఞైఃపరికీర్తితః। త్రయోహిధాతవఃఖ్యాతాఃకర్మజాఇతియేస్మృతాః॥౫౬॥ పిత్తంశ్లేష్మాచవాయుశ్చఏషసంఘాతఉచ్యతే। ఏతైశ్చధార్యతేజంతురేతైఃక్షీణైశ్చక్షీయతే॥౫౭॥ఆయుర్వేదవిదస్తస్మాత్త్రిధాతుంమాంప్రచక్షతే। వృషోహిభగవాన్ధర్మఃఖ్యాతోలోకేషుభారత॥౫౮॥ నిఘంటుకపదాఖ్యానైర్విద్ధిమాంవృషముత్తమమ్। కపిర్వరాహశ్శ్రేష్ఠశ్చధర్మశ్చవృషఉచ్యతే॥ తస్మాద్వృషాకపింప్రాహకశ్యపోమాంప్రజాపతిః॥౫౯॥ నచాదింనమధ్యంతథానైవనాంతంకదాచిద్విదంతేసురాశ్చాసురాశ్చ। అనాద్యోహ్యమధ్యస్తథాచాప్యనంతఃప్రగీతోఽహమీశోవిభుర్లోకసాక్షీ॥ ౬౦॥శుచీనిశ్రవణీయానిశృణోమీహధనంజయ। నచపాపానిగృహ్ణామితతోఽహంవైశుచిశ్రవాః॥౬౧॥ ఏకశృంగఃపురాభూత్వావరాహోనందివర్ధనః। ఇమాంచోద్ధృతవాన్భూమిమేకశృంగస్తతోహ్యహమ్॥౬౨॥ తథైవాసంత్రికకుదోవారాహంరూపమాస్థితః। త్రికకుత్తేనవిఖ్యాతఃశరీరస్యప్రమాపణాత్॥ ౬౩॥విరించఇతియఃప్రోక్తఃకాపిలజ్ఞానచింతకైః। సప్రజాపతిరేవాహంచేతనాత్సర్వలోకకృత్॥౬౪॥ విద్యాసహాయవంతంమామాదిత్యస్థంసనాతనమ్।కపిలంప్రాహురాచార్యాఃసాంఖ్యానిశ్చితనిశ్చయాః॥౬౫॥హిరణ్యగర్భోద్యుతిమానేషయశ్ఛందసిస్తుతః।యోగైస్సంపూజ్యతేనిత్యంసఏవాహంభువిస్మృతః॥౬౬॥ఏకవింశతిసాహస్రంఋగ్వేదంమాంప్రచక్షతే। సహస్రశాఖంయత్సామయేవైవేదవిదోజనాః॥ ౬౭॥ గాయంత్యారణ్యకేవిప్రామద్భక్తాస్తేహిదుర్లభాః। షట్పంచాశతమష్టౌచసప్తత్రింశతమిత్యుత॥౬౮॥ యస్మిన్శాఖాయజుర్వేదేసోఽహమాధ్వర్యవేస్మృతః। పంచకల్పమథర్వాణంకృత్యాభిఃపరిబృంహితమ్॥౬౯॥ కల్పయంతిహిమాంవిప్రాఅథర్వాణవిదస్తథా। శాఖాభేదాశ్చయేకేచిద్యాశ్చశాఖాసుగీతయః॥౭౦॥స్వరవర్ణసముచ్చారాఃసర్వాంస్తాన్విద్ధిమత్కృతాన్।యత్తద్ధయశిరఃపార్థసముదేతివరప్రదమ్॥౭౧॥సోఽహమేవోత్తరేభాగేక్రమాక్షరవిభాగవిత్।వామోదర్శితమార్గేణమత్ప్రసాదాన్మహాత్మనా॥౭౨॥ పాంచాలేనక్రమఃప్రాప్తస్తస్మాద్భూతాత్సనాతనాత్। బాభ్రవ్యగోత్రస్సబభౌప్రథమంక్రమపారగః॥౭౩॥నారాయణాద్వరంలబ్ధ్వాప్రాప్యయోగమనుత్తమం। క్రమంప్రణీయశిక్షాంచప్రణయిత్వాసగాలవః॥౭౪॥కండరీకోఽథరాజాచబ్రహ్మదత్తఃప్రతాపవాన్।జాతీమరణజందుఃఖంస్మృత్వాస్మృత్వాపునఃపునః॥ ౭౫॥ సప్తజాతిషుముఖ్యత్వాద్యోగానాంసంపదంగతః । పురాహమాత్మజఃపార్థప్రథితఃకారణాంతరే॥ ౭౬॥ ధర్మస్యకురుశార్దూలతతోఽహంధర్మజఃస్మృతః।నరనారాయణౌపూర్వంతపస్తేపతురవ్యయమ్॥ ౭౭॥ ధర్మయానంసమారూఢౌపర్వతేగంధమాదనే। తత్కాలసమయేచైవదక్షయజ్ఞోబభూవహ॥౭౮॥నచైవాకల్పయద్భాగందక్షోరుద్రస్యభారత। తతోదధీచివచనాద్దక్షయజ్ఞమపాహరత్॥౭౯॥ససర్జశూలంకోపేనప్రజ్వలంతంముహుర్ముహుః।తచ్ఛూలంభస్మసాత్కృత్వాదక్షయజ్ఞంసవిస్తరమ్॥ ౮౦ ॥ ఆవయోస్సహసాగచ్ఛద్బదర్యాశ్రమమంతికాత్। వేగేనమహతాపార్థపతన్నారాయణోరసి॥౮౧॥ తతస్తత్తేజసావిష్టాఃకేశానారాయణస్యహ।బభూవుర్ముంజవర్ణాస్తుతతోఽహంముంజకేశవాన్॥౮౨॥తచ్చశూలంవినిర్ధూతంహుంకారేణమహాత్మనా। జగామశంకరకరంనారాయణసమాహతమ్॥౮౩॥అథరుద్రఉపాధావత్తావృషీతపసాన్వితౌ।తతఏనంసముద్ధూతంకంఠేజగ్రాహపాణినా॥ ౮౪॥ నారాయణస్సవిశ్వాత్మాతేనాస్యశితికంఠతా। అథరుద్రవిఘాతార్థమిషీకాంనరఉద్ధరత్॥౮౫॥మంత్రైశ్చసంయుయోజాశుసోఽభవత్పరశుర్మహాన్।క్షిప్తశ్చసహసాతేనఖండనంప్రాప్తవాంస్తదా॥ తతోఽహంఖండపరశుః

స్మృతఃపరశుఖండవాత్ ॥౮౬॥ అర్జునః॥అస్మిన్యుద్ధే తు వార్ష్ణేయ త్రైలోక్యశమనే తదా। కోజయంప్రాప్తవాంస్తత్రశంసైతన్మేజనార్దన॥౮౭॥
శ్రీభగవాన్॥తయోస్సంలగ్నయోర్యుద్ధే రుద్రనారాయణాత్మనోః।ఉద్విగ్నాస్సహసాకృత్స్నాః సర్వలోకాస్తదాభవన్॥ ౮౮॥ నాగృహ్ణాత్పావకశ్శు
భ్రంమఖేషుసుహుతంహవిః। వేదానప్రతిభాంతిస్మఋషీణాంభావితాత్మనామ్॥౮౯॥ దేవాన్రజస్తమశ్చైవసమావివిశతుస్తదా।వసుధాసంచకంపే
చనభశ్చవిపఫాలహ॥౯౦॥నిష్ప్రభాణీచతేజాంసిబ్రహ్మాచైవాసనచ్యుతః।అగాచ్ఛోషంసముద్రశ్చహిమవాంశ్చవ్యశీర్యత॥౯౧॥తస్మిన్నేవంసముత్పన్నే
నిమిత్తేపాండునందనబ్రహ్మావృతోదేవగణైరృషిభిశ్చమహాత్మభిః॥౯౨॥ అజగామాశుతందేశంయత్రయుద్ధమవర్తతసోంజలిప్రగ్రహోభూత్వాచతుర్వ
క్త్రోనిరుక్తగః॥౯౩॥ఉవాచవచనంరుద్రంలోకానామస్తువైశివమ్। న్యస్యాయుధానివిశ్వేశజగతోహితకామ్యయా॥ ౯౪ ॥ యదక్షరమథావ్యక్తమీశం
లోకస్యభావనమ్। కూటస్థంకర్తృనిర్ద్వంద్వమకర్తేతిచయంవిదుః॥ ౯౫॥ వ్యక్తిభావగతస్యాస్యఏకామూర్తిరియంశుభా । నరోనారాయణశ్చై
వజాతౌధర్మకులోద్వహౌ॥ ౯౬॥తపసామహతాయుక్తౌదేవశ్రేష్ఠౌమహావ్రతౌ । అహంప్రసాదజస్తస్యకుతశ్చిత్కారణాంతరే॥౯౭॥త్వంచైవక్రోధజ
స్తాతపూర్వసర్గేసనాతనః। మయాచసార్ధంవరదంవిబుధైశ్చమహర్షిభిః॥ ౯౮॥ప్రసాదయాశులోకానాంశాంతిర్భవతుమాచిరమ్।బ్రహ్మణాత్వే
వముక్తస్తురుద్రఃక్రోధాగ్నిముత్సృజన్ ॥౯౯॥ ప్రసాదయామాసతతోదేవంనారాయణంప్రభుమ్।శరణంచజగామాద్యంవరేణ్యంవరదంప్రభుమ్॥౧౦౦॥
తతోథవరతోదేవోజితక్రోధోజితేంద్రియః।ప్రీతిమానభవత్తత్రరుద్రేణసహసంగతః॥౧౦౧॥ఋషిభిర్బ్రహ్మణాచైవవిబుధైశ్చసుపూజితః। ఉవాచదేవ
మీశానమీశస్సజగతోహరిః॥౧౦౨॥యస్త్వాంవేత్తిసమాంవేత్తియస్త్వామనుసమామను। నావయోరంతరంకించిన్మాతేభూద్బుద్ధిరన్యథా ॥౧౦౩॥అద్య
ప్రభృతిశ్రీవత్సఃశూలాంగోమేభవత్వయమ్। మమపాణ్యంకితశ్చాపిశ్రీకంఠస్త్వంభవిష్యసి॥ ౧౦౪॥ శ్రీభగవాన్॥ఏవంలక్షణముత్పాద్యపరస్పరకృతంత
దా।సఖ్యంచైవాతులంకృత్వారుద్రేణసహితావృషీ॥౧౦౫॥ తపస్తేపతురవ్యగ్రౌవిసృజ్యత్రిదివౌకసః।ఏషతేకథితఃపార్థనారాయణజయోమృధే॥౧౬॥
నామానిచైవగుహ్యానినిరుక్తానిచభారత । ఋషిభిఃకథితానీహయానిసంకీర్తితానితే॥ ౧౦౭॥ ఏవంబహువిధైరూపైశ్చరామీహవసుంధరామ్ । బ్ర
హ్మలోకంచకౌంతేయగోలోకంచసనాతనమ్॥౧౦౮॥మయాత్వంరక్షితోయుద్ధేమహాంతంప్రాప్తవాన్జయమ్। యస్తుతేసోగ్రతోయాతియుద్ధేసంప్ర
త్యుపస్థితే॥ ౧౦౯॥ తంవిద్ధిరుద్రంకౌంతేయదేవదేవంకపర్దినమ్। కాలస్సఏవకథితఃక్రోధజేతిమయాతవ॥ ౧౧౦॥ నిహతాస్తేనవైపూర్వంహతవానసి
యాన్రిపూన్। అప్రమేయప్రభావంతందేవదేవముమాపతిమ్॥ ౧౧౧॥ నమస్వదేవంప్రయతోవిశ్వేశంహరమక్షయమ్ । యశ్చతేకథితఃపూర్వంక్రోధ
జేతిపునఃపునః॥ తస్మిన్ప్రభావమేవాగ్రేయచ్ఛ్రుతంతేధనంజయ॥౧౧౨॥............*

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి నారాయణీయే - త్రిచత్వారింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

శౌనకః॥సౌతేసుమహదాఖ్యానంభవతాపరికీర్తితమ్।యచ్ఛ్రుత్వామునయస్సర్వేవిస్మయంపరమంగతాః॥౧॥సర్వాశ్రమాభిగమనంసర్వతీర్థావ
గాహనమ్నతథాఫలదంసౌతేనారాయణకథాయథా।౨॥ పావితాంగాఃస్మసంవృత్తాఃశ్రుత్వేమామాదితఃకథాం। నారాయణాశ్రయాంపుణ్యాంసర్వ
పాపప్రమోచనీమ్॥ ౩॥ దుర్దర్శోభగవాన్దేవఃసర్వలోకనమస్కృతః। సబ్రహ్మకైస్సురైఃకృత్స్నైరన్యైశ్చైవమహర్షిభిః॥౪॥ దృష్టవాన్నా
రదోయంతుదేవంనారాయణంహరిమ్। నూనమేతద్ధ్యనుమతంతస్యదేవస్యసూతజ॥౫॥ యద్దృష్టవాన్జగన్నాథమనిరుద్ధతనౌస్థితమ్। యత్ప్రాద్రవ
త్పునర్భూయోనారదోదేవసత్తమౌ॥ నరనారాయణౌద్రష్టుంకారణంతద్బ్రవీహిమే॥౬॥ సూతః॥తస్మిన్యజ్ఞేవర్తమానేరాజ్ఞఃపారీక్షితస్యవై।క
ర్మాంతరేషువిధివద్వర్తమానేషుశౌనక॥ ౭॥ కృష్ణద్వైపాయనంవ్యాసమృషింవేదనిధింప్రభుమ్ । పరిపప్రచ్ఛరాజేంద్రఃపితామహపితామహమ్ ॥

౮॥ జనమేజయః॥ శ్వేతద్వీపాన్నివృత్తేన నారదేన సురర్షిణా। ధ్యాయతా భగవద్వాక్యం చేష్టితం కిమతః పరమ్ ॥ ౯ ॥ బదర్యాశ్రమమాగమ్య సమాగమ్య చ తావృషీ। కియంతం కాలమవసత్కాం కథాం పృష్టవాంశ్చ సః॥౧౦॥ ఇదం శతసహస్రాద్ధి భారతాఖ్యానవిస్తరాత్ । ఆమథ్య మతిమంథేన జ్ఞానోదధిమనుత్తమమ్॥ ౧౧॥ నవనీతం యథా దధ్నో మలయాచ్చందనం యథా। ఆరణ్యకం చ వేదేభ్య ఓషధిభ్యోఽమృతం యథా॥ ౧౨ ॥ సముద్ధృతమిదం బ్రహ్మన్ కథామృతమిదం తథా। తపోనిధే త్వయోక్తం హి నారాయణకథాశ్రయమ్॥ ౧౩॥ స ఈశో భగవాన్ దేవస్సర్వభూతాత్మభావనః। అహో నారాయణం తేజో దుర్దర్శం ద్విజసత్తమ॥ ౧౪॥ యత్రావిశంతి కల్పాంతే సర్వే బ్రహ్మాదయస్సురాః। ఋషయశ్చ సగంధర్వా యచ్చ కించిచ్చరాచరమ్॥ ౧౫॥ న తతోఽస్తి పరం మన్యే పావనం దివి చేహ చ। సర్వాశ్రమాభిగమనం సర్వతీర్థావగాహనమ్॥ ౧౬ ॥ న తథా ఫలదం చాపి నారాయణకథా యథా । సర్వథా పావితాః స్మేహ శ్రుత్వేమామాదితః కథామ్॥ ౧౭ ॥ హరేర్విశ్వేశ్వరస్యేహ సర్వపాపప్రణాశినీమ్ । న చిత్రం కృతవాంస్తత్ర యదార్యో మే ధనంజయః॥ ౧౮॥ వాసుదేవసహాయో యః ప్రాప్తవాన్ జయముత్తమమ్। న చాస్య కించిదప్రాప్యం మన్యే లోకేష్వపి త్రిషు ॥ ౧౯॥ త్రైలోక్యనాథో విష్ణుస్స యథాసీత్సహ్యకృత్స వై। ధన్యాశ్చ సర్వ ఏవాసన్ బ్రహ్మంస్తే మమ పూర్వజాః॥ ౨౦॥ హితాయ శ్రేయసే చైవ యేషామాసీజ్జనార్దనః। తపసాథ న సుదృశ్యో హి భగవాంల్లోకపూజితః॥ ౨౧॥ యద్దృష్టవంతస్తే సాక్షాత్ శ్రీవత్సాంకవిభూషణమ్ । తేభ్యో ధన్యతరశ్చైవ నారదః పరమేష్ఠిజః॥ ౨౨॥ న చాల్పతేజసమృషిం వేద్మి నారదమవ్యయమ్। శ్వేతద్వీపం సమాసాద్య యేన దృష్టస్స్వయం హరిః॥ ౨౩॥ దేవప్రసాదానుగతం వ్యక్తం తత్తస్య దర్శనమ్। యద్దృష్టవాన్ సదా దేవమనిరుద్ధతనౌ స్థితమ్॥ ౨౪॥ బదరీమాశ్రమం యత్తు నారదః ప్రాద్రవత్పునః। నరనారాయణౌ ద్రష్టుం కిన్ను తత్కారణం మునే॥ ౨౫॥ శ్వేతద్వీపాన్నివృత్తశ్చ నారదః పరమేష్ఠిజః । బదరీమాశ్రమం ప్రాప్య సమాగమ్య చ తావృషీ ॥ ౨౬ ॥ కియంతం కాలమవసత్ప్రశ్నాన్కాన్పృష్టవాంశ్చ హ। శ్వేతద్వీపాదుపావృత్తే తస్మిన్వా సుమహాత్మని॥ ౨౭॥ కిమబ్రూతాం మహాత్మానౌ నరనారాయణావృషీ। తదేతన్మే యథాతత్త్వం సర్వమాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౨౮ ॥ వైశంపాయనః॥ నమో భగవతే తస్మై వ్యాసాయామితతేజసే। యస్య ప్రసాదాద్వక్ష్యామి నారాయణకథామిమామ్॥ ౨౯॥ ప్రాప్య శ్వేతం మహాద్వీపం దృష్ట్వా చ హరిమవ్యయమ్। నివృత్తో నారదో రాజంస్తరసా మేరుమాగమత్ ॥ ౩౦ ॥ హృదయేనోద్వహన్ భారం యదుక్తం పరమాత్మనా । పశ్చాదస్యాభవద్రాజన్నాత్మనస్సాధ్వసం మహత్ ॥ ౩౧ ॥ యద్గత్వా దూరమధ్వానం క్షేమీ పునరిహాగతః । మేరోః ప్రచక్రామ తతః పర్వతం గంధమాదనమ్॥ ౩౨॥ నిపపాత చ ఖాత్తూర్ణం విశాలాం బదరీమను। తతస్స దదృశే దేవౌ పురాణావృషిసత్తమౌ॥ ౩౩॥ తపశ్చరంతౌ సుమహదాత్మనిష్ఠౌ మహావ్రతౌ। తేజసాభ్యధికౌ సూర్యాత్సర్వలోకవిరోచనాత్ ॥ ౩౪ ॥ శ్రీవత్సలక్షణౌ పూజ్యౌ జటామండలధారిణౌ। జాలపాదభుజౌ తౌ తు పాదయోశ్చక్రలక్షణౌ ॥౩౫॥ వ్యూఢోరస్కౌ దీర్ఘభుజౌ తథా ముష్కచతుష్కిణౌ। షష్టిదంతావష్టదంష్ట్రౌ మేఘౌఘసదృశస్వనౌ॥౩౬॥ స్వాస్యౌ పృథులలాటౌ చ సుభ్రూ సుహనునాసికౌ। ఆతపత్రేణ సదృశే శిరసీ దేవయోస్తయోః ॥ ౩౭ ॥ ఏవం లక్షణసంపన్నౌ మహాపురుషసంజ్ఞితౌ।తౌ దృష్ట్వా నారదో హృష్టస్తాభ్యాం చ ప్రతిపూజితః॥ ౩౮॥ స్వాగతేనాభిభాష్యాథ పృష్టశ్చానామయం తథా।బభూవాంతర్గతమతిర్నిరీక్ష్య పురుషోత్తమౌ॥౩౯ ॥ సదోగతాస్తత్ర యే వై సర్వభూతనమస్కృతాః। శ్వేతద్వీపే మయా దృష్టాస్తాదృశావృషిసత్తమౌ॥౪౦॥ ఇతి సంచింత్య మనసా కృత్వా చాభిప్రదక్షిణమ్ । స చోపవివిశే తత్ర పీఠే కుశమయే శుభే॥౪౧॥ తతస్తౌ తపసాం వాసౌ యశసాం తేజసామపి। ఋషీ శమదమోపేతౌ కృత్వా పూర్వాహ్ణికం విధిమ్॥ ౪౨॥ పశ్చాన్నారదమవ్యగ్రౌ పాద్యార్ఘ్యాభ్యామథార్చతః। పీఠయోశ్చోపవిష్టౌ తౌ కృతాతిథ్యాహ్నికౌ నృప॥౪౩॥ తేషు తత్రోపవిష్టేషు స దేశోఽభివ్యరాజత । అజ్యాహుతిమహాజ్వాలై

ర్యజ్ఞవాటోయథాగ్నిభిః॥ ౪౪॥ అథనారాయణస్తత్ర నారదంవాక్యమబ్రవీత్। సుఖోపవిష్టంవిశ్రాంతంకృతాతిథ్యంసుఖస్థితమ్॥౪౫॥నరనారాయణౌ॥ అపీదానీంసభగవాన్ పరమాత్మాసనాతనః। శ్వేతద్వీపేత్వయాదృష్టఆవయోఃప్రకృతిఃపరా ॥ ౪౬॥ నారదః॥ దృష్టోమేపురుషఃశ్రీమాన్ విశ్వరూపధరోవ్యయః। సర్వేలోకాహితత్రస్థాస్తథాదేవాస్సహర్షిభిః॥ ౪౭ ॥ అద్యాపిచైనంపశ్యామియువాంపశ్యన్ సనాతనౌ । యైర్లక్షణైరుపేతస్సహరిరవ్యక్తరూపధృత్ ॥ ౪౮॥ తైర్లక్షణైరుపేతౌహివ్యక్తరూపధరౌయువామ్ । దృష్టౌయువాంమయాతత్రతస్యదేవస్యపార్శ్వతః ॥౪౯॥ ఇహైవచాగతోస్మ్యద్యవిసృష్టఃపరమాత్మనా। కోహినామభవేత్తస్యతేజసాయశసాశ్రియా॥ ౫౦॥సదృశస్త్రిషులోకేషుఋతేధర్మాత్మజౌయువామ్। తేనమేకథితఃకృత్స్నోధర్మఃక్షేత్రజ్ఞసంజ్ఞితః॥ ౫౧॥ ప్రాదుర్భావాశ్చకథితాభవిష్యాఇహయేయథా । తత్రయేపురుషాఃశ్వేతాఃపంచేంద్రియవివర్జితాః॥ ౫౨॥ ప్రతిబుద్ధాశ్చతేసర్వేభక్తాశ్చపురుషోత్తమమ్। తేర్చయంతిసదాదేవంతైస్సార్ధంరమతేచసః॥౫౩॥ ప్రియభక్తోహిభగవాన్ పరమాత్మాద్విజప్రియః। రమతేసోర్చ్యమానోహిసదాభాగవతప్రియః॥౫౪॥విశ్వభుక్సర్వగోదేవోమాధవోభక్తవత్సలః।సకర్తాకారణంచైవకార్యంతిచాబలద్యుతిః॥ ౫౫॥ హేతుశ్చాజ్ఞావిధానంచతత్త్వంచైవమహాయశాః। తపసాయోజ్యసోత్మానంశ్వేతద్వీపాత్పరంహియత్ ॥ ౫౬॥ తేజఇత్యభివిఖ్యాతంస్వయంభాసావభాసితమ్। శాంతిస్సాత్రిషులోకేషువిహితాభావితాత్మనా॥ ౫౭॥ ఏతయాశుభయాబుద్ధ్యానైష్ఠికంవ్రతమాస్థితః। నతత్రసూర్యస్తపతినసోమోభివిరాజతే॥ ౫౮॥ నవాయుర్వాతిదేవేశేతపశ్చరతిదుశ్చరమ్। వేదీమష్టనలోత్సేధాంభూమావాస్థాయవిశ్వకృత్ ॥ ౫౯॥ ఏకపాదస్థితోదేవఊర్ధ్వబాహురుదఙ్ముఖః। సాంగానావర్తయన్ వేదాంస్తపస్తేపేసుదుశ్చరమ్ ॥ ౬౦॥ యద్బ్రహ్మఋషయశ్చైవస్వయంపశుపతిశ్చయత్। శేషాశ్చవిబుధశ్రేష్ఠాదైత్యదానవరాక్షసాః॥౬౧॥ నాగాస్సుపర్ణాగంధర్వాస్సిద్ధారాజర్షయశ్చయే। హవ్యంకవ్యంచసతతంవిధియుక్తంప్రయుంజతే॥ ౬౨॥ కృత్స్నంతుతస్యదేవస్యచరణావుపతిష్ఠతః । యాఃక్రియాస్సంప్రయుక్తాశ్చఏకాంతగతబుద్ధిభిః ॥ ౬౩ ॥ తాస్సర్వాశ్శిరసాదేవఃప్రతిగృహ్ణాతివైస్వయమ్। నతస్యాన్యఃప్రియతరఃప్రతిబుద్ధైర్మహాత్మభిః॥ ౬౪॥ విద్యతేత్రిషులోకేషుతతోస్మ్యైకాంతికంగతః। ఇహచైవాగతస్తేనవిసృష్టఃపరమాత్మనా ॥ ౬౫॥ ఏవంమేభగవాన్ దేవఃస్వయమాఖ్యాతవాన్ హరిః। ఆసిష్యేతత్పరోభూత్వాయువాభ్యాంసహనిత్యశః॥ ౬౬॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి-నారాయణీయే - చతుశ్చత్వారింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

నరనారాయణౌ ॥ ధన్యోస్యనుగృహీతోసియత్తేదృష్టస్స్వయంప్రభుః। నహితందృష్టవాన్ కశ్చిత్ పద్మయోనిరపిస్వయమ్॥ ౧ ॥ అవ్యక్తయోనిర్భగవాన్ దుర్దర్శః॥పురుషోత్తమః। నారదైతద్ధినౌసత్యంవచనంసముదాహృతమ్॥ ౨॥ నాస్యభక్తాత్ప్రియతరోలోకేకశ్చనవిద్యతే। తతస్స్వయందర్శితవాన్ స్వమాత్మానంద్విజోత్తమ॥ ౩॥ తపోహితప్యతస్తస్యయత్ స్థానంపరమాత్మనః। నతత్సంప్రాప్నుతేకశ్చిదృతేహ్యావాంద్విజోత్తమ॥ ౪ ॥ యాహిసూర్యసహస్రస్యసమస్తస్యభవేద్ద్యుతిః। స్థానస్యసాభవేత్తస్యస్వయంతేనవిరాజతా॥౫॥ తస్మాదుత్తిష్ఠతేవిప్రదేవాద్విశ్వభువఃపతేః । క్షమాక్షమావతాంశ్రేష్ఠయయాభూమిస్తుయుజ్యతే॥ ౬॥ తస్మాచ్చోత్తిష్ఠతేదేవాత్సర్వభూతహితాద్రసః। ఆపోహితేనయుజ్యంతేద్రవత్వంప్రాప్నువంతిచ॥ ౭॥ తస్మాదేవసముద్భూతంతేజోరూపగుణాత్మకమ్। యేనసంయుజ్యతేసూర్యస్తతోలోకేవిరాజతే॥ ౮॥ తస్మాద్దేవాత్సముద్భూతస్స్పర్శస్తుపురుషోత్తమాత్ । యేనస్మయుజ్యతేవాయుస్తతోలోకాన్ వివాత్యసౌ॥౯॥తస్మాచ్చోత్తిష్ఠతేశబ్దఃసర్వలోకేశ్వరాత్ప్రభోః।ఆకాశంయుజ్యతేయేనతతస్తిష్ఠత్యసంవృతమ్॥౧౦॥ తస్మాచ్చోత్తిష్ఠతేదేవాత్సర్వభూతగతంమనః। చంద్రమాయేనసంయుక్తఃప్రకాశగుణధారణః॥ ౧౧ ॥ సద్భూతోత్పాదకంనామ

తత్ స్థానందేవసంజ్ఞకమ్। విద్యాసహాయోయత్రాస్తేభగవాన్హవ్యకవ్యభుక్ ॥ ౧౨॥ యేహినిష్కలుషాలోకేపుణ్యపాపవివర్జితాః। తేషాంవై క్షేమమధ్వానంగచ్ఛతాంద్విజసత్తమ॥ ౧౩॥ సర్వలోకతమోహంతాఆదిత్యోద్వారముచ్యతే।ఆదిత్యదగ్ధసర్వాంగాఅదృశ్యాఃకేనచిత్ క్వచిత్ ॥ ౧౪॥ పరమాణుభూతాభూత్వాతుతం దేవంప్రవిశంత్యుత। తస్మాదపిచనిర్ముక్తాఅనిరుద్ధతనౌస్థితాః॥ ౧౫॥ మనోభూతాస్తతోభూత్వాప్రద్యుమ్నంప్రవిశంత్యుత। ప్రద్యుమ్నాచ్చాపినిర్ముక్తాజీవంసంకర్షణంతతః ॥ ౧౬ ॥ విశంతివిప్రప్రవరాస్సాంఖ్యాభాగవతైస్సహ । తతస్త్రైగుణ్యహీనాస్తేపరమాత్మానమంజసా॥ ౧౭॥ ప్రవిశంతిద్విజశ్రేష్ఠాఃక్షేత్రజ్ఞంనిర్గుణాత్మకమ్ । సర్వావాసంవాసుదేవం క్షేత్రజ్ఞంవిద్ధితత్వతః॥౧౮॥ సమాహితమనస్కాశ్చనియతాస్సంయతేంద్రియాః। ఏకాంతభావోపగతావాసుదేవంవిశంతితే॥ ౧౯॥ ఆవామపిచధర్మస్యగృహేజాతౌద్విజోత్తమ।రమ్యాంవిశాలామాశ్రిత్య తపఉగ్రంసమాస్థితౌ॥ ౨౦॥ యేతుతస్యైవదేవస్యప్రాదుర్భావాస్సురప్రియాః। భవిష్యంతిత్రిలోకస్థాస్తేషాంస్వస్తిత్యథోద్విజ॥ ౨౧॥ విధినాస్వేన యుక్తాభ్యాంయథాపూర్వంద్విజోత్తమ। ఆశ్రితాభ్యాంసర్వకృచ్ఛ్రంవ్రతంసమ్యగనుష్ఠితమ్॥ ౨౨ ॥ ఆవాభ్యామపిదృష్టస్త్వం శ్వేతద్వీపేతపోధన। సమాగతోభగవతాసంకల్పంకృతవాంస్తథా॥ ౨౩॥ సర్వంహినౌసంవిదితంత్రైలోక్యేసచరాచరే।యద్భవిష్యతివృత్తంవావర్తతేవాశుభాశుభమ్। సర్వంసతేకథితవాన్దేవదేవోమహామునే॥ ౨౪॥ వైశంపాయనః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాతయోర్వాక్యంతపఉగ్రంసమాస్థితః। నారదఃప్రాంజలిర్భూత్వా నారాయణపరాయణః ॥ ౨౫ ॥ జజాపవిధివన్మంత్రాన్నారాయణగతాన్బహూన్ । దివ్యంవర్షసహస్రంహినరనారాయణాశ్రమే ॥ ౨౬ ॥ అవసత్సమహాతేజానారదోభగవానృషిః। తమేవాభ్యర్చయన్దేవంసరనారాయణౌచతౌ॥౨౭॥ ....*

ఇతి-శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- నారాయణీయే- పంచచత్వారింశదధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ కస్యచిత్త్వథకాలస్యనారదఃపరమేష్ఠిజః । దైవంకృత్వాయథాన్యాయంపిత్ర్యంచక్రేతతఃపరమ్॥౧॥తతస్తంవచనంప్రాహజ్యేష్ఠోధర్మాత్మజఃప్రభుః। కఇజ్యతేద్విజశ్రేష్ఠదైవేపిత్ర్యేచకల్పితే॥౨॥త్వయామతిమతాంశ్రేష్ఠతన్మేశంసయథాగమమ్। కిమేతత్క్రియతేకర్మఫలంచాస్యకిమిష్యతే॥ ౩॥నారదః॥ త్వయైతత్కథితంపూర్వందైవంకర్తవ్యమిత్యపి।దైవతంచపరోయజ్ఞఃపరమాత్మాసనాతనః॥౪॥తతస్తద్భావితోనిత్యంయజేవైకుంఠమవ్యయమ్। తస్మాచ్చప్రసృతఃపూర్వంబ్రహ్మాలోకపితామహః ॥ ౫॥ మమవైపితరంప్రీతఃపరమేష్ఠ్యప్యజీజనత్ । అహంసంకల్పజస్తస్యపుత్రఃప్రథమకల్పితః॥౬॥యజామివైపితౄన్సాధోనారాయణవిధౌకృతే।ఏవంసఏవభగవాన్పితామాతాపితామహః॥౭॥ఇజ్యతేపితృయజ్ఞేషుతథానిత్యంజగత్పతిః। శ్రుతిశ్చాప్యపరాదేవీపుత్రాన్హిపితరోయజన్॥ ౮॥ వేదశ్రుతిఃప్రణష్టాచపునరధ్యాపితాసుతైః । తతస్తేమంత్రదాఃపుత్రాఃపితృత్వముపపేదిరే॥ ౯॥ నూనంపురైతద్విదితంయువయోర్భావితాత్మనోః। పుత్రాశ్చపితరశ్చైవపరస్పరమపూజయన్ ॥ ౧౦॥ త్రీన్పిండాన్న్యస్యవైపృథ్వ్యాంపూర్వందత్వాకుశానితి। కథంతుపిండసంజ్ఞాంతేపితరోలేభిరేపురా॥ ౧౧॥ సరనారాయణౌ॥ఇమాంహిధరణీంపూర్వంనష్టాంసాగరమేఖలామ్। గోవింద ఉజ్జహారాశువారాహంరూపమాస్థితః॥ ౧౨॥స్థాపయిత్వాతుధరణింస్వేస్థానేపురుషోత్తమః।జలకర్దమలిప్తాంగోలోకకార్యార్థముద్యతః॥౧౩॥ప్రాప్తేచాహ్నికకాలేతుమధ్యదేశగతేరవౌ। దంష్ట్రావిలగ్నాన్మృత్పిండాన్విధూయసహసాప్రభుః॥ ౧౪॥ స్థాపయామాసవైపృథ్వ్యాంకుశానాస్తీర్యనారద। సతేష్వాత్మానముద్దిశ్యపిత్ర్యంచక్రేయథావిధి ॥ ౧౫ ॥ సంకల్పయిత్వాత్రీన్పిండాన్స్వేనైవవిధినాప్రభుః। ఆత్మగాత్రోష్మసంభూతైస్స్నేహగర్భైస్తిలైరపి ॥ ౧౬॥ ప్రోక్ష్యాపవర్గందేవేశఃప్రాఙ్ముఖఃకృతవాన్స్వయమ్।మర్యాదాస్థాపనార్థంచతతోవచనముక్తవాన్॥ ౧౭॥వృషాకపిః॥

అహంహిపితరఃస్రష్టుముద్యతోలోకకృత్స్వయమ్। తస్యచింతయతస్సద్యఃపితృకార్యవిధీన్పరాన్॥ ౧౮ ॥ దంష్ట్రాభ్యాంప్రవినిర్ధూతామమైతేదక్షిణాందిశమ్। ఆశ్రితాధరణీంపిండాస్తస్మాత్పితరఏవతే॥ ౧౯॥ త్రయోమూర్తివిహీనావైపిండమూర్తిధరాస్త్విమే। భవంతుపితరోలోకెమయాసృష్టాస్సనాతనాః॥ ౨౦॥ పితాపితామహశ్చైవతథైవప్రపితామహః। అహమేవాత్రవిజ్ఞేయస్త్రిషుపిండేషుసంస్థితః॥౨౧॥ నాస్తిమత్తోధికఃకశ్చిత్కోవాన్యోర్చ్యోమయాస్వయమ్। కోవామమపితాలోకెఅహమేవపితామహః॥ ౨౨ ॥ పితామహపితాచైవఅహమేవాత్రకారణమ్। ఇత్యేతదుక్త్వావచనందేవదేవోవృషాకపిః॥ ౨౩ ॥ వారాహపర్వతేవిప్రదత్త్వాపిండాన్సవిస్తరాన్। ఆత్మానంపూజయిత్వైవతత్రైవాదర్శనంగతః॥ ౨౪॥ ఏషాతస్యస్థితిర్విప్రపితరఃపిండసంజ్ఞితాః। లభంతేసతతంపూజాంవృషాకపివచోయథా॥ ౨౫ ॥ యేయజంతిపితౄన్దేవాన్గురూంశ్చైవాతిథీంస్తథా। గాశ్చైవద్విజముఖ్యాంశ్చపృథివీంమాతరంతథా ॥ ౨౬ ॥ కర్మణామనసావాచావిష్ణుమేవయజంతితే। అంతర్గతస్సభగవాన్సర్వసత్వశరీరగః॥ ౨౭॥ సమస్సర్వేషుభూతేషుఈశ్వరఃసుఖదుఃఖయోః। మహాన్మహాత్మాసర్వాత్మానారాయణఇతిస్మృతః॥౨౮॥ ……………………… *

ఇతి, శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి-నారాయణీయె·షట్చత్వారింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ శ్రుత్వైతన్నారదోవాక్యంనరనారాయణేరితమ్। అత్యంతంభక్తిమాన్దేవేఏకాంతిత్వముపేయివాన్॥౧॥ప్రోష్యవర్షసహస్రంతు నరనారాయణాశ్రమె। శ్రుత్వాభగవదాఖ్యానందృష్ట్వాచహరిమవ్యయమ్॥౨॥హిమవంతంజగామాశుయత్రాస్యస్వకఆశ్రమః। తావపిఖ్యాతతపసౌనరనారాయణావృషీ॥౩॥తస్మిన్నేవాశ్రమేరమ్యేతేపతుస్తపఉత్తమమ్। త్వమప్యమితవిక్రాంతఃపాండవానాంకులోద్వహ॥౪॥పావితాత్మాద్యసంవృత్తః శ్రుత్వేమామాదితఃకథామ్। నైవతస్యాపరోలోకోనాయంపార్థివసత్తమ॥౫॥కర్మణామనసావాచాయోద్విష్యాద్విష్ణుమవ్యయమ్। మజ్జంతిపితరస్తస్యనరకెశాశ్వతీస్సమాః॥౬॥యోద్విష్యాద్విబుధశ్రేష్ఠందేవంనారాయణంహరిమ్। కథంనామభవేద్ద్వేష్యఆత్మాలోకస్యకస్యచిత్॥౭॥ఆత్మాహిపురుషవ్యాఘ్రజ్ఞేయోవిష్ణురితిస్థితిః।యఏషగురురస్మాకంఋషిగంధవతీసుతః॥౮॥ తేనైతత్కథితంతాతమాహాత్మ్యంపరమవ్యయమ్।తస్మాచ్ఛ్రుతంమయాచేదంకథితంచతవానఘ॥౯॥నారదేనతుసంప్రాప్తఃసరహస్యస్ససంగ్రహః। ఏషధర్మోజగన్నాథాత్సాక్షాన్నారాయణాన్నృప॥ ౧౦ ॥ఏవమేషమహాన్ధర్మఃసతేపూర్వంనృపోత్తమ।కథితోహరిగీతాసుసమాసవిధికల్పితః॥౧౧॥కృష్ణద్వైపాయనంవ్యాసంవిద్ధినారాయణంభువి। కోహ్యన్యఃపురుషవ్యాఘ్రమహాభారతకృద్భవేత్॥ ౧౨॥ ధర్మాన్నానావిధాంశ్చైవకోబ్రూయాత్తమృతేవిభుమ్।వర్తతాంతేమహాయజ్ఞోయథాసంకల్పితస్త్వయా॥సంకల్పితాశ్వమేధస్త్వంశ్రుతధర్మశ్చతత్త్వతః॥ ౧౩ ॥ సౌతిః॥ఏతత్తుమహదాఖ్యానంశ్రుత్వాపార్థివసత్తమః। తతోయజ్ఞసమాప్త్యర్థంక్రియాస్సర్వాస్సమారభత్॥ ౧౪ ॥నారాయణీయమాఖ్యానమేతత్తేకథితంమయా।పృష్టేనశౌనకాద్యేషునైమిశారణ్యవాసిషు॥ ౧౫॥ నారదేనపురాయద్వైగురవేతునివేదితమ్।ఋషీణాంపాండవానాంచశృణ్వతోఃకృష్ణభీష్మయోః॥౧౬॥ సహిపరమఋషిర్జనభువనపతిఃపృథుధరణిధరశ్శ్రుతివినయవిధిః।శమనియమవిధిర్యమనియమపరోద్విజవరసహితస్తవభవతుగతిః ॥ ౧౭ ॥ హరిరమరహితోహ్యసురవధకరస్తపసాంనిధిస్సుమహాంయశసాం చభాజనంమధుకైటభహా। కృతధర్మవిదాంగతిదోభయదోమఖభాగహరోస్తుశరణంసతే॥ ౧౮॥త్రిగుణోవిగుణశ్చతురాత్మధరఃపూర్తేష్టయోశ్చఫలభాగహరః।విదధాతునిత్యమజితోతిబలోగతిమాత్మగాంసుకృతినామృషీణామ్॥౧౯ ॥తంలోకసాక్షిణమజంపురుషంపురాణంరవివర్ణమీశ్వరంగతింబహుశః। ప్రణమధ్వమేకమనసోయతఃసలిలోద్భవోపితమృషింప్రణతః॥ ౨౦ ॥ సహిలోకయోనిరమృతస్యపదంసూక్ష్మంపరాయణమచలంహిపదమ్ ।

తత్సాంఖ్యయోగిభిరుదారధృతంబుద్ధ్యాయతాత్మభిరిదంసనాతనమ్॥౨౧॥ ఇతి-నారాయణీయే-సప్తచత్వారింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః,...... *

శౌనకః॥శ్రుతంభగవతస్తస్యమాహాత్మ్యంపరమాత్మనః । జన్మధర్మగృహేచైవనరనారాయణాత్మకమ్ ॥ ౧ ॥ మహావరాహస్సృష్టాచపిండోత్పత్తిఃపురాతనీ।ప్రవృత్తౌచనివృత్తౌచయోయథాపరికల్పితః॥ ౨॥ తథాచనశ్శ్రుతోబ్రహ్మన్కథ్యమానస్త్వయానఘ। యచ్చతత్కథితంపూర్వంత్వయాహయశిరోమహత్ ॥౩॥హవ్యకవ్యభుజోవిష్ణోరుదక్పూర్వేమహోదధౌ। తచ్చదృష్టంభగవతాబ్రహ్మణాపరమేష్ఠినా॥ ౪ ॥ కింతదుత్పాదితంపూర్వంహరిణాలోకధారిణా। రూపంప్రభావంమహతామపూర్వంధీమతాంవర॥ ౫ ॥ దృష్ట్వాహివిబుధశ్రేష్ఠమపూర్వమమితౌజసమ్। తదశ్వశిరసంపుణ్యంబ్రహ్మకిమకరోన్మునే॥ ౬ ॥ ఏతన్నస్సంశయంబ్రహ్మన్పురాణంజ్ఞానసంభవమ్।కథయస్వోత్తమమతేమహాపురుషనిర్మితమ్ ॥ పావితాఃస్మత్వయాబ్రహ్మన్పుణ్యాంకథయతాకథామ్॥ ౭॥సూతః॥కథయిష్యామితెసర్వంపురాణంవేదసమ్మితమ్। జగౌయద్భగవాన్వ్యాసోరాజ్ఞఃపారీక్షితస్యవై॥ ౮॥ శ్రుత్వాశ్వశిరసోమూర్తిందేవస్యహరిమేధసః। ఉత్పన్నసంశయోరాజాఏతదేవమచోదయత్ ॥ ౯॥ జనమేజయః॥ యత్తద్దర్శితవాన్బ్రహ్మదేవంహయశిరోధరమ్।కిమర్థంతత్సమభవత్తన్మమాచక్ష్వసత్తమ॥ ౧౦॥ వైశంపాయనః॥యత్కించిదిహలోకేవైదేహసత్త్వంవిశాంపతే।సర్వంపంచభిరావిష్టంభూతైరీశ్వరబుద్ధిభిః॥౧౧॥ఈశ్వరోహిజగత్స్రష్టాప్రభుర్నారాయణోవిరాట్। భూతాంతరాత్మావరదఃసగుణోనిర్గుణోపిచ ॥ ౧౨ ॥ భూతప్రళయమత్యంతంశృణుష్వనృపసత్తమ। ధరణ్యామథలీనాయామప్సుచైకార్ణవేపురా॥ ౧౩॥జ్యోతిర్భూతేజలేచాపిలీనేజ్యోతిషిచానిలే।వాయౌచాకాశసంలీనేఆకాశేచమనోనుగే॥౧౪॥వ్యక్తేమనసిసంలీనేవ్యక్తేచావ్యక్తతాంగతే। అవ్యక్తేపురుషంయాతేపుంసిసర్వగతేపిచ॥౧౫॥తమఏవాభవత్సర్వంనప్రాజ్ఞాయతకించన।తమసోబ్రహ్మసంభూతంతమోమూలామృతాత్మకమ్॥౧౬॥తద్విశ్వభావసంజ్ఞాంతంపౌరుషీంతనుమాశ్రితం।సోనిరుద్ధఇతిప్రోక్తస్తత్ప్రధానంప్రచక్షతే॥ ౧౭॥ తదవ్యక్తమితిజ్ఞేయంత్రిగుణంనృపసత్తమ । విద్యాసహాయవాన్దేవోవిష్వక్సేనోహరిఃప్రభుః॥ ౧౮॥ అప్స్వేవశయనంచక్రేనిద్రాయోగముపాగతః। జగతశ్చింతయన్సృష్టించిత్రాంబహుగుణోద్భవామ్।౧౯॥ తస్యచింతయతస్సృష్టింమహానాత్మగుణఃస్మృతః। అహంకారస్తతోజాతోబ్రహ్మాసతుచతుర్ముఖః॥౨౦॥ హిరణ్యగర్భోభగవాన్సర్వలోకపితామహః। పద్మేనిరుద్ధాత్సంభూతస్తదాపద్మనిభేక్షణః॥౨౧॥సహస్రపత్రేద్యుతిమానుపవిష్టస్సనాతనః। దదృశేద్భుతసంకాశోలోకానాపోమయాన్ప్రభుః॥౨౨॥ సత్త్వస్థఃపరమేష్ఠీసతతోభూతగణాన్సృజన్।పూర్వమేవచపద్మస్యపత్రేసూర్యాంశుసప్రభే॥ ౨౩॥ నారాయణకృతౌబిందూఅపామాస్తాంగుణోత్తరా। తావపశ్యత్సభగవాననాదినిధనోచ్యుతః॥ ౨౪॥ ఏకస్తత్రాభవద్బిందుర్మధ్వాభోరుచిరప్రభః।సతామసోమధుర్జాతస్తదానారాయణాజ్ఞయా॥౨౫॥కఠినస్త్వపరోబిందుఃకైటభోరాజసస్తుసః। తావభ్యధావతాంశ్రేష్ఠౌతమోరజోగుణాన్వితౌ॥౨౬॥ బలవంతౌగదాహస్తౌపద్మనాళానుసారిణౌ। దదృశాతేరవిందస్థంబ్రహ్మాణమమితప్రభమ్॥౨౭॥ సృజంతంప్రథమంవేదాంశ్చతురశ్చారువిగ్రహాన్। తతోవిగ్రహవంతౌతౌవేదాన్దృష్ట్వాసురోత్తమౌ॥ ౨౮ ॥ సహసాజగృహతుర్వేదాన్బ్రహ్మణఃపశ్యతస్తదా। అథతౌదానవశ్రేష్ఠౌవేదాన్గృహ్యసనాతనాన్॥ ౨౯॥ రసాంవివిశతుస్తూర్ణముదక్పూర్వేమహోదధౌ । తతోహృతేషువేదేషుబ్రహ్మాకశ్మలమావిశత్ ॥ తతోవచనమీశానంప్రాహవేదైర్వినాకృతః॥౩౦॥ బ్రహ్మా॥వేదామేపరమంచక్షుర్వేదామేపరమంబలమ్ । వేదామేపరమంధామవేదామేబ్రహ్మచోత్తరమ్॥౩౧॥మమవేదాహృతాస్సర్వేదానవాభ్యాంబలాదితః। అంధకారాహిమేలోకాజాతావేదైర్వినాకృతాః॥౩౨॥వేదానృతేహికింకుర్యాంలోకానాంసృష్టిముత్తమామ్।అహోబతమహద్దుఃఖంవేదనాశనజంమమ॥౩౩॥ప్రాప్తంమనోతిహృదయంతీవ్రంశోకపరాయణమ్।కోహిశోకార్ణవే

మగ్నంమామితోద్యసముద్ధరేత్ ॥ ౩౪॥ వేదాంస్తాంశ్చానయేన్నష్టాన్కస్యచాహంప్రియోభవే। ఇత్యేవంభాషమాణస్యబ్రహ్మణోనృపసత్తమ॥౩౫॥ హరేస్స్తోత్రార్థముద్భూతాబుద్ధిర్బుద్ధిమతాంవర। తతోజగౌపరంజప్యంప్రాంజలిప్రగ్రహఃప్రభుః॥ ౩౬ ॥ బ్రహ్మా ॥ ఓంనమస్తే బ్రహ్మహృదయనమస్తే మమపూర్వజ। లోకాద్యభువనశ్రేష్ఠసాంఖ్యయోగనిధేప్రభో॥ ౩౭ ॥ వ్యక్తావ్యక్తకరాచింత్యక్షేమంపంథానమాస్థిత । విశ్వభుక్సర్వభూతానామంతరాత్మన్నయోనిజ॥ ౩౮॥ అహంప్రసాదజస్తుభ్యంలోకధామస్స్వయంభువః॥ త్వత్తో మేమానసంజన్మప్రథమంద్విజపూజితమ్॥ ౩౯॥ చాక్షుషంవై ద్వితీయం మేజన్మచాసీత్పురాతనమ్।త్వత్ప్రసాదాత్తు మేజన్మద్వితీయంవాచికంమహత్ ॥౪౦॥త్వత్తశ్శ్రవణజంచాపిచతుర్థంజన్మమేవిభో। నాసత్యంచాపి మేజన్మత్వత్తఃపరమముచ్యతే॥ ౪౧॥ అండజంచాపి మేజన్మత్వత్తఃషష్ఠంవినిర్మితమ్। ఇదంచసప్తమంజన్మపద్మజన్మేతివైవిభో॥ ౪౨॥ సర్గేసర్గే హ్యహంపుత్రస్తవత్రిగుణవర్జితః । ప్రథమఃపుండరీకాక్షప్రధానగుణకల్పితః ॥ ౪౩ ॥ త్వమీశ్వరస్యభావశ్చకర్మబంధస్స్వయంభువః । త్వయావినిర్మితోహంవై వేదచక్షుర్వయోతిగః॥ ౪౪॥ తేమే వేదాహృతాశ్చక్షురంధోజాతోస్మిజాగృహి। దదస్వచక్షూంషిమమప్రియోహం తేప్రియోసి మే ౩౫॥ ఏవం స్తుతస్సభగవాన్పురుషస్సర్వతోముఖః। జహౌనిద్రామథతదా వేదకార్యార్థముద్యతః॥ ౪౬॥ ఐశ్వర్యేణప్రయోగేణ ద్వితీయాంతనుమాస్థితః। సునాసికేనకాయేనభూత్వాచంద్రప్రభస్తదా॥ ౪౭॥ కృత్వాహయశిరఃశుభ్రం వేదానామాలయఃప్రభుః । తస్యమూర్ధాసమభవద్ద్యౌస్సనక్షత్రతారకా॥౪౮॥ కేశాశ్చాస్యాభవన్దీర్ఘారవేరంశుసమప్రభాః । కర్ణావాకాశపాతాళేలలాటంభూతధారిణీ ॥ ౪౯ ॥ గంగాసరస్వతీశ్రోణ్యౌభ్రువావాస్తాంమహానదీ। చక్షుషీసోమసూర్యౌతేనాసాసంధ్యాపునస్స్మృతా॥ ౫౦॥ఓంకారస్త్వథసంస్కారోవిద్యుజ్జిహ్వాచనిర్మితా। దంతాశ్చపితరోరాజన్సోమపాఇతివిశ్రుతాః॥ ౫౧॥ గోలోకోబ్రహ్మలోకశ్చఓష్ఠావాస్తాంమహాత్మనః। గ్రీవాచాస్యాభవద్రాజన్కాళరాత్రిర్గుణోత్తరా॥ ౫౨॥ ఏతద్ధయశిరఃకృత్వానానామూర్తిభిరావృతమ్। అంతర్దధౌసవిశ్వేశోవివేశచరసాంప్రభుః॥ ౯౩॥ రసాంపునఃప్రవిష్టశ్చయోగంపరమమాస్థితః। శైక్ష్యంస్వరంసమాస్థాయఉద్గీథంప్రాసృజత్స్వరమ్॥ ౫౪॥ సస్వరస్సానునాదీచసర్వశఃస్నిగ్ధఏవచ । బభూవాంతర్మహీభూతస్సర్వభూతగుణోహితః॥౫౫॥ తతస్తావసురౌకృత్వా వేదాన్సమయబంధనాన్। రసాతలేవినిక్షిప్యయతశ్శబ్దస్తతోద్రుతౌ॥ ౫౬ ॥ ఏతస్మిన్నంతరేరాజన్దేవోహయశిరోధరః। జగ్రాహవేదానఖిలాన్రసాతలగతోహరిః॥ ౫౭॥ ప్రాదాచ్చబ్రహ్మణేభూయస్తతస్స్వాంప్రకృతింగతః । స్థాపయిత్వాహయశిరఉదక్పూర్వేమహోదధౌ॥౫౮॥ వేదానామాలయంచాపిబభూవాశ్వశిరాస్తతః। అథకించిదపశ్యంతౌదానవౌమధుకైటభౌ॥ ౫౯॥ పునరాజగ్మతుస్తత్ర వేగితౌపశ్యతాంచతౌ। యత్రవేదావినిక్షిప్తాస్తత్ స్థానంశూన్యమేవచ॥౬౦॥ తతఉత్తమమాస్థాయ వేగంబలవతాంవరౌ । పునరుత్తస్థతుశ్శీఘ్రంరసానామాలయాత్తదా॥౬౧॥ దదృశాతేచపురుషంతమేవాదికరంప్రభుమ్। శ్వేతంచంద్రవిశుద్ధాభమనిరుద్ధతనౌస్థితమ్॥ ౬౨॥ భూయోప్యమితవిక్రాంతంనిద్రాయోగముపాగతమ్। ఆత్మప్రమాణరచితేఅపాముపరికల్పితే॥ ౬౩॥ శయనేనాగభోగాఢ్యేజ్వాలామాలాసమావృతే।నిష్కల్మషేణసత్వేనసంపన్నంరుచిరప్రభమ్॥ ౬౪ ॥ తందృష్ట్వాదానవేంద్రౌతౌమహాహాసమముంచతామ్। ఊచతుశ్చసమావిష్టౌరజసాతమసాచతౌ ॥ ౬౫॥ అయంసపురుషశ్శ్వేతఃశేతేనిద్రాముపాగతః। అనేననూనంవేదానాంకృతమాహరణంరసాత్ ॥౬౬ ॥ కస్యైషకోనుఖల్వేషకించస్వపితిభోగవాన్। ఇత్యుచ్చారితవాక్యౌతౌబోధయామాసతుర్హరిమ్॥ ౬౭ ॥ యుద్ధార్థినౌహివిజ్ఞాయవిబుద్ధఃపురుషోత్తమః।నిరీక్ష్యచాసురేంద్రౌతౌతతోయుద్ధేమనోదధే।౬౮॥అథయుద్ధంసమభవత్తయోర్నారాయణస్యవై। రజస్తమోవిష్టతనూతావుభౌమధుకైటభౌ॥౬౯॥ బ్రహ్మణోపచితింకుర్వన్జఘానమధుసూదనః । తతస్తయో

ర్యథేనాశు వెదాపహరణేనచ॥ ౭౦॥ శోకాపనయనంచక్రె బ్రహ్మణఃపురుషోత్తమః । తతఃపరివృతో బ్రహ్మాహరిణా వేదసత్కృతః॥ ౭౧॥ నిర్మమేసతదాలోకాన్కృత్స్నాన్ స్థావరజంగమాన్ । దత్వాపితామహాయాగ్ర్యాంమతింలోకవిసర్గిణీమ్॥ ౭౩॥ తత్రైవాంతర్దధేదేవోయతఏవాగతోహరిః। తౌదానవౌహరిర్హత్వాకృత్వాహయశిరస్తనుమ్॥ ౭౩॥పునఃప్రవృత్తింధర్మార్థంతామేవవిదధేతనుమ్।ఏవమేవమహాభాగోబభూవాశ్వశిరాహరిః॥ ౭౪॥పౌరాణమేతత్ప్రఖ్యాతంరూపంచవరదనైశ్వరమ్।యోహ్యేతద్బ్రాహ్మణోనిత్యంశృణుయాద్ధారయీతవా॥౭౫॥నతస్యాధ్యయనంనాశముపగచ్ఛేత్కదాచన। ఆరాధ్యతపసోగ్రేణదేవంహయశిరోధరమ్ ॥ ౭౬ ॥ పంచాలేనక్రమఃప్రాప్తోదేవేనపథిదెశితె। ఏతద్ధయశిరోరాజన్నాఖ్యానంతవకీర్తితమ్॥౭౭॥ పురాణంవెదసమితంయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి। యాంయామిచ్ఛేత్తనుందేవఃకర్తుంకార్యవిధౌక్వచిత్ ॥౭౮ ॥ తాంతాంకుర్యాద్వికుర్వాణఃస్వయమాత్మానమాత్మనా । ఏష వెదనిధిఃశ్రీమానేష వై తపసోనిధిః॥ ౭౯॥ఏషయోగశ్చసాంఖ్యంచబ్రహ్మచాగ్ర్యంహరిర్విభుః।నారాయణపరావేదాయజ్ఞానారాయణాత్మకాః॥౮౦॥ తపోనారాయణపరంనారాయణపరాగతిః। నారాయణపరంసత్యమృతంనారాయణాత్మకమ్॥౮౧॥నారాయణపరోధర్మఃపునరావృత్తిదుర్లభః।ప్రవృత్తిలక్షణశ్చైవధర్మోనారాయణాత్మకః॥ ౮౨॥ నారాయణాత్మకోగంధోభూమౌశ్రేష్ఠతమఃస్మృతః। అపాంచాపిగుణారాజన్రసానారాయణాత్మకాః॥౮౩॥ జ్యోతిషాంచపరంరూపంస్మృతంనారాయణాత్మకమ్।నారాయణాత్మకశ్చాపిస్పర్శోవాయుగుణఃస్మృతః॥ ౮౪ ॥ నారాయణాత్మకశ్చైవశబ్దఆకాశసంభవః । మనశ్చాపితతోభూతమవ్యక్తగుణలక్షణమ్॥౮౫॥నారాయణపరఃకాలోజ్యోతిషామయనంచయత్ । నారాయణపరాకీర్తిఃశ్రీశ్చలక్ష్మీశ్చదేవతా॥౮౬॥ నారాయణపరంసాంఖ్యంయోగోనారాయణాత్మకః। కారణంపురుషోహ్యేషాంప్రధానంచాపికారణమ్॥ ౮౭॥ స్వభావశ్చైవకర్మాణిదైవంయేషాంచకారణమ్। అధిష్ఠానంతథాకర్తాతరణంచపృథగ్విధమ్ ॥ ౮౮ ॥ వివిధాచతథాచేష్టాదైవంచైవాత్రపంచమమ్। పంచకారణసంఖ్యాతోనిష్ఠాసర్వత్రవైహరిః॥౮౯ ॥ తత్వంజిజ్ఞాసమానానాంహేతుభిస్సర్వతోముఖైః। తత్వమెకోమహాయోగీహరిర్నారాయణఃప్రభుః॥ ౯౦॥ బ్రహ్మాదీనాంసలోకానామృషీణాంచమహాత్మనామ్। సాంఖ్యానాంయోగినాంచాపియతీనామాత్మవేదినామ్॥౯౧॥మనీషితంవిజానాతికెశవోనతుతస్యతె। యెకెచిత్సర్వలోకెషుదైవంపిత్ర్యంచకుర్వతె॥౯౨॥దానానిచప్రయచ్ఛంతితప్యతెచతపోమహత్ సర్వేషామాత్రయోవిష్ణురైశ్వరంవిధిమాస్థితః। సర్వభూతకృతావాసోవాసుదేవేతిచోచ్యతె॥ ౯౩॥ అయంహినిత్యఃపరమోమహర్షిర్మహావిభూతిర్గుణవర్జితాఖ్యః। గుణైశ్చసంయోగముపైతిశీఘ్రంకాలోయథర్తావృతుసంప్రయుక్తః॥ ౯౪॥నైవాస్యవిందంతిగతింమహాత్మనోనచాగతింకశ్చిదిహానుపశ్యతి। జ్ఞానాత్మకాఃసంతిహియెమహర్షయఃపశ్యంతినిత్యంపురుషంగుణాధికమ్॥ ౯౫॥...*

ఇతిశ్రీమహాభారతె-శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి-నారాయణీయె-అష్టచత్వారింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః

జనమేజయః॥అహో హ్యేకాంతినఃసర్వాన్ప్రీణాతిభగవాన్హరిః। విధిప్రయుక్తాంపూజాంచగృహ్ణాతిభగవాన్స్వయమ్॥ ౧॥ యేతుదగ్ధేంధనాలోకెపుణ్యపాపవివర్జితాః। తేషాంత్వయాభినిర్దిష్టాఃపారంపర్యాగతాగతిః॥౨॥ చతుర్థ్యాంచైవతెగత్యాంగచ్ఛంతిపురుషోత్తమమ్ । ఏకాంతినస్తుపురుషాగచ్ఛంతిపరమంపదమ్॥౩॥ నూనమేకాంతధర్మోయంశ్రేష్ఠోనారాయణప్రియః। అగత్వాగతయస్తిస్రోనియచ్ఛంత్యవ్యయంహరిమ్॥౪॥సహోపనిషదాన్వేదాన్యేవిప్రాస్సమ్యగాస్థితాః । పఠంతివిధిమాస్థాయయేచాపియతిధర్మిణః॥౫॥ తెభ్యోవిశిష్టాంజానామిగతిమేకాంతినాంనృణామ్। కెనైషధర్మఃకథితోదెవేనఋషిణాపివా॥౬॥ ఏకాంతినాంచకాచర్యాకదాచోత్పాదితావిభో।ఏతన్మేసంశయంఛింధిపరంకౌతూహలంహిమె॥౭॥ వై

శంపాయనః॥ సముపోఢేష్వనీకేషుకురుపాండవయోర్మృధే। అర్జునేవిమనస్కేచగీతాభగవతాస్స్వయమ్ ॥ ౮ ॥ అగతిశ్చగతిశ్చైవపూర్వం తేకథి
తామయా। గహనోహ్యేషధర్మో వై దుర్విజ్ఞేయోకృతాత్మభిః ॥ ౯॥ సంమితస్సామవేదేనపురైవాదియుగేకృతః। ధార్యతేస్స్వయమీశేనరాజన్నారా
యణేనచ॥ ౧౦॥ ఎతదర్థంమహారాజపృష్టఃపార్థేననారదః। ఋషిమధ్యేమహాభాగఃశృణ్వతోఃకృష్ణభీష్మయోః॥౧౧॥ గురుణాచమమాప్యేషకథితో
నృపసత్తమ। యథాతత్కథితంతత్రనారదేనతథాశృణు॥ ౧౨॥ యదాసీన్మానసంజన్మనారాయణముఖోద్గతమ్। బ్రహ్మణఃపృథివీపాలతదానారాయణ
స్స్వయమ్॥ ౧౩॥ తేనధర్మేణకృతవాన్దైవంపిత్ర్యంచభారత। ఫేనపాఋషయశ్చైవతంధర్మంప్రతిపేదిరే॥ ౧౪॥ వైఖానసాఃఫేనపేభ్యోధర్మ
మేతంప్రపేదిరే। వైఖానసేభ్యస్సోమస్తుతతస్సోంతర్దధేపునః॥ ౧౫॥యదాసీచ్చాక్షుషంజన్మద్వితీయంబ్రహ్మణోనృప। తదాపితామహేనైవసోమాద్ధ
ర్మఃపరిశ్రుతః॥౧౬॥ నారాయణాత్మకోరాజన్రుద్రాయప్రదదౌచతమ్। తతోయోగస్థితోరుద్రఃపురాకృతయుగేనృప॥౧౭॥వాలఖిల్యానృషీన్సర్వాన్
ధర్మమేతదపాదయత్। అంతర్దధేతతోభూయస్తస్యదేవస్యమాయయా।౧౮॥తృతీయంబ్రహ్మణోజన్మయదాసీద్వాచికంమహత్। తత్రైషధర్మః
సంభూతఃస్వయంనారాయణాన్నృప॥౧౯॥ సుపర్ణోనామతమృషిఃప్రాప్తవాన్పురుషోత్తమాత్। తపసావైసుతప్తేనదమేననియమేనచ॥ ౨౦॥ త్రిః
పరిక్రాంతవానేతత్సువర్ణోధర్మముత్తమమ్। యస్మాత్తస్మాద్వ్రతంహ్యేతత్త్రిసౌపర్ణమిహోచ్యతే॥౨౧॥ఋగ్వేదపాఠపఠితంవ్రతమేతద్ధిదు
శ్చరమ్। సువర్ణాచ్చాప్యధిగతోధర్మఏషసనాతనః॥౨౨॥వాయునాద్విపవాంశ్రేష్ఠకథితోజగదాయుషా। వాయోస్సకాశాత్ప్రాప్తశ్చఋషిభిర్విఘ
సాశిభిః॥౨౩॥తతోమహోదధిశ్చైవప్రాప్తవాన్ధర్మముత్తమమ్। అంతర్దధేతతోభూయోనారాయణసమాహితః॥౨౩॥యదాభూయశ్శ్రవణ
జాసృష్టిరాసీన్మహాత్మనః। బ్రహ్మణఃపురుషవ్యాఘ్రతత్రకీర్తయతశ్శృణు॥ ౨౫॥ జగత్స్రష్టుమనాదేవోహరిర్నారాయణస్స్వయమ్। చింతయామాస
పురుషంజగత్సర్గకరంప్రభుమ్॥౨౬॥ అథచింతయతస్తస్యకర్ణాభ్యాంపురుషఃస్మృతః। ప్రజాసర్గకరోబ్రహ్మాతమువాచజగత్పతిః ॥ ౨౭ ॥ సృజప్ర
జాఃపుత్రసర్వాముఖతఃపాదతస్తథా। శ్రేయస్తవవిధాస్యామిబలంతేజశ్చసువ్రత॥౨౮॥ ధర్మంచమత్తోగృహ్ణీష్వశాశ్వతంనామనామతః। తేనసృష్టం
కృతయుగంస్థాపయస్వయథావిధి॥౨౯॥ తతోబ్రహ్మానమశ్చక్రేదేవాయహరిమేధసే। ధర్మంచాగ్ర్యంసజగ్రాహసరహస్యంససంగ్రహమ్॥౩౦॥ ఆ
రణ్యకేనసహితంనారాయణముఖోద్భవమ్। ఉపదిశ్యతతోధర్మంబ్రహ్మణేమితతేజసే॥౩౧॥ త్వంకర్తాయుగధర్మాణాంనిరాశీరిత్యవోచత। తతో
జగామసవిభుఃయత్రావ్యక్తంవ్యవస్థితమ్॥ ౩౨॥ తతోథవరదోదేవోబ్రహ్మాలోకపితామహః। అసృజత్సతతోలోకాన్కృత్స్నాన్స్థావరజంగమాన్॥
౩౩॥తతఃప్రవర్తితతదాఆదౌకృతయుగంశుభమ్। తతోహిసాత్త్వతోధర్మోవ్యాప్యలోకానవస్థితః॥౩౪॥ తేనైవాద్యేనధర్మేణబ్రహ్మాలోకవిసర్గ
కృత్। పూజయామాసదేవేశంహరింనారాయణంప్రభుమ్॥౩౫॥ ధర్మప్రతిష్ఠాహేతుశ్చమనుంస్వారోచిషంతతః। అధ్యాపయామాసతదాలోకానాం
హితకామ్యయా॥౩౬॥ తతస్స్వారోచిషఃపుత్రంస్వయంశంఖపదంనృప। అధ్యాపయత్పురావ్యగ్రఃసర్వలోకపతిర్విభుః॥౩౭॥ తతశ్శంఖపదశ్చాపిపుత్ర
మాత్మజమౌరసమ్। దిశాంపాలంసువర్ణాభమధ్యాపయతభారత॥౩౮॥ సోంతర్దధేతతోభూయఃప్రాప్తేత్రేతాయుగేపునః। నాసత్యేజన్మనిపురాబ్ర
హ్మణఃపార్థివోత్తమ॥౩౯॥ ధర్మమేతంస్వయందేవోహరిర్నారాయణఃప్రభుః। తజ్జగాదారవిందాక్షోబ్రహ్మణఃపశ్యతస్తదా॥౪౦॥సనత్కుమారో
భగవాంస్తతఃప్రాధీతవాన్నృప। సనత్కుమారాదపిచవీరణోవైప్రజాపతిః॥౪౧॥ కృతాదౌకురుశార్దూలధర్మమేతదధీతవాన్। వీరణశ్చాప్యధీత్యై
నంరైభ్యాయమునయేదదౌ॥౪౨॥ రైభ్యఃపుత్రాయశుద్ధాయసువ్రతాయసుమేధసే। కుక్షినామ్నేసప్రదదౌదిశాంపాలాయధర్మిణే॥ ౪౩॥ తతోప్యంత

దర్భే ఘోరయో నారాయణముఖోద్భవః। అండజే జన్మని పునర్బ్రహ్మణే హరిమేధసే॥ ౪౪॥ ఏష ధర్మస్సముద్భూతో నారాయణముఖాత్పునః। గృహీతో బ్రహ్మణా రాజన్ప్రయుక్తశ్చ యథావిధి॥ ౪౫॥ అధ్యాపితాశ్చ మునయో నామ్నా బర్హిషదో నృప। బర్హిషద్భ్యశ్చ సంప్రాప్తః సామవేదాంతగం ద్విజమ్॥ ౪౬॥ జ్యేష్ఠనామాభివిఖ్యాతం జ్యేష్ఠసామవ్రతో హరిః। జ్యేష్ఠాచ్చాప్యనుసంక్రాంతో రాజానమవికల్పనమ్॥ ౪౭॥ అంతర్ధితస్తతో రాజన్నేష ధర్మః ప్రభోర్హరేః। యదిదం సప్తమం జన్మ పద్మజం బ్రహ్మణో నృప॥ ౪౮॥ తత్రైష ధర్మః కథితః స్వయం నారాయణేన హి। పితామహాయ శుద్ధాయ యుగాదౌ లోకకారిణే॥ ౪౯॥ పితామహశ్చ దక్షాయ ధర్మమేతం పురా దదౌ। తతో జ్యేష్ఠే తు దౌహిత్రే ప్రాదాద్దక్షో నృపోత్తమ॥ ౫౦॥ ఆదిత్యే సవితుర్జ్యేష్ఠే వివస్వాన్ జగృహే తతః। త్రేతాయుగాదౌ చ తతో వివస్వాన్మనవే దదౌ॥ ౫౧॥ మనుశ్చ లోకభృత్యర్థం సుతాయేక్ష్వాకవే దదౌ। ఇక్ష్వాకుణా చ కథితో వ్యాప్య లోకానవస్థితః॥ ౫౨॥ గమిష్యతి క్షయాంతే చ పునర్నారాయణం నృప। యతీనాం చాపి యో ధర్మః స తే పూర్వం నృపోత్తమ॥ ౫౩॥ కథితో హరిగీతాసు సమాసవిధికల్పితః। నారదేన తు సంప్రాప్తః సరహస్యస్ససంగ్రహః॥ ౫౪॥ ఏష ధర్మో జగన్నాథాత్సాక్షాన్నారాయణాన్నృప। ఏవమేష మహాన్ధర్మ ఆద్యో రాజన్సనాతనః॥ ౫౫॥ దుర్విజ్ఞేయో దుష్కరశ్చ సాత్వతైర్ధార్యతే సదా। ధర్మజ్ఞానేన చైతేన సుప్రయుక్తేన కర్మణా॥ ౫౬॥ అహింసాధర్మయుక్తేన ప్రీయతే హరిరీశ్వరః। ఏకవ్యూహవిభాగో వా క్వచిద్ద్వివ్యూహసంజ్ఞితః॥ ౫౭॥ త్రివ్యూహశ్చాపి సంఖ్యాతశ్చతుర్వ్యూహశ్చ దృశ్యతే। హరిరేవ హి క్షేత్రజ్ఞో నిర్మమో నిష్కలస్తథా॥ ౫౮॥ జీవశ్చ సర్వభూతేషు పంచభూతగుణాతిగః। మనశ్చ ప్రథితం రాజన్పంచేంద్రియసమీరణమ్॥ ౫౯॥ ఏష లోకవిధిర్ధీమానేష లోకవిసర్గకృత్। అకర్తా చైవ కర్తా చ కార్యం కారణమేవ చ॥ ౬౦॥ యథేచ్ఛతి తథా రాజన్క్రీడతే పురుషో౽వ్యయః। ఏష ఏకాంతధర్మస్తే కీర్తితో నృపసత్తమ॥ ౬౧॥ మయా గురుప్రసాదేన దుర్విజ్ఞేయో౽కృతాత్మభిః। ఏకాంతినో హి పురుషా దుర్లభా బహవో నృప॥ ౬౨॥ యద్యేకాంతిభిరాకీర్ణం జగత్స్యాత్కురునందన। అహింసకైరాత్మవిద్భిః సర్వభూతహితే రతైః॥ ౬౩॥ భవేత్కృతయుగప్రాప్తిరాశీఃకర్మవివర్జితా। ఏవం స భగవాన్వ్యాసో గురుర్మమ విశాంపతే॥ ౬౪॥ కథయామాస ధర్మజ్ఞో ధర్మరాజ్ఞే ద్విజోత్తమః। ఋషీణాం సన్నిధౌ రాజఞ్ఛృణ్వతోః కృష్ణభీష్మయోః॥ ౬౫॥ తస్యాప్యకథయత్పూర్వం నారదస్సుమహాతపాః। దేవం పరమకం బ్రహ్మ శ్వేతం చంద్రాభమచ్యుతమ్॥ యత్ర చైకాంతినో యాంతి నారాయణపరాయణాః॥ ౬౬॥ జనమేజయః॥ ఏవం బహువిధం ధర్మం ప్రతిబుద్ధైర్నిషేవితమ్। న కుర్వంతి కథం విప్రా అన్యే నానావ్రతే స్థితాః॥ ౬౭॥ వైశంపాయనః॥ తిస్రః ప్రకృతయో రాజన్దేహబంధేషు నిర్మితాః। సాత్వికీ రాజసీ చైవ తామసీ చైవ భారత॥ ౬౮॥ దేహబంధేషు పురుషః శ్రేష్ఠః కురుకులోద్వహ। సాత్వికః పురుషవ్యాఘ్ర భవేన్మోక్షాయ నిశ్చితః॥ ౬౯॥ అత్రాపి స విజానాతి పురుషం బ్రహ్మవిత్తమమ్। నారాయణపరో మోక్షస్తతో వై సాత్వికః స్మృతః॥ ౭౦॥ మనీషితం చ ప్రాప్నోతి చింతయన్పురుషోత్తమమ్। ఏకాంతభక్తిస్సతతం నారాయణపరాయణః॥ ౭౧॥ మనీషిణో హి యే కేచిద్యతయో మోక్షధర్మిణః। తేషాం విచ్ఛిన్నతృష్ణానాం యోగక్షేమవహో హరిః॥ ౭౨॥ జాయమానం హి పురుషం యం పశ్యేన్మధుసూదనః। సాత్వికస్తు స విజ్ఞేయో భవేన్మోక్షే చ నిశ్చితః॥ ౭౩॥ సాంఖ్యయోగేన తుల్యో హి ధర్మ ఏకాంతసేవితః। నారాయణాత్మకే మోక్షే తతో యాంతి పరాం గతిమ్॥ ౭౪॥ నారాయణేన దృష్టస్తు ప్రతిబుద్ధో భవేత్పుమాన్। ఏవమాత్మేచ్ఛయా రాజన్ప్రతిబుద్ధో న జాయతే॥ ౭౫॥ రాజసీ తామసీ చైవ వ్యామిశ్రే ప్రకృతీ స్మృతే। తదాత్మకం హి పురుషం జాయమానం విశాంపతే॥ ౭౬॥ ప్రవృత్తిలక్షణైర్యుక్తం నావేక్షతి హరిస్స్వయమ్। పశ్యత్యేనం జాయమానం బ్రహ్మా లోకపితామహః॥ ౭౭॥ రజసా తమసా చైవ మానసం సమభిప్లుతమ్। కామం దేవాశ్చ ఋషయశ్చ సత్వస్థా నృపసత్తమ॥ హీనాస్సత్వేన సూక్ష్మేణ తతో వైకారికాః స్మృతాః॥ ౭౮॥ జనమే

జయః॥కథంవై కారికోగచ్ఛేత్పురుషఃపురుషోత్తమమ్ । వదసర్వంయథాదృష్టంప్రవృత్తించయథాక్రమమ్॥ ౭౯॥ వైశంపాయనః॥సుసూక్ష్మంతత్త్వసంయుక్తంసంయుక్తంత్రిభిరక్షరైః। పురుషఃపురుషంగచ్ఛేన్నిష్క్రియఃపంచవింశకః॥ ౮౦॥ ఏవమేకంసాంఖ్యయోగంవేదారణ్యకమేవచ।పరస్పరాంగాన్యేతానిపాంచరాత్రంచకథ్యతే।ఏషఏకాంతినాంధర్మోనారాయణపరాత్మకః॥౮౧॥యథాసముద్రాత్ప్రసృతాజలౌఘాస్తమేవరాజన్పునరావిశంతి। ఇమేతథాజ్ఞానమహాజలౌఘానారాయణంవైపునరావిశంతి॥౮౨॥ఏషతేకథితోధర్మఃసాత్త్వతఃకురునందన।కురుష్వైనంయథాన్యాయంయదిశక్తోసిభారత॥ ౮౩॥ఏవంహిసమహాభాగోనారదోగురవేమమ।శ్వేతానాంయతినాంచాహఏకాంతగతిమవ్యయామ్॥౮౪॥వ్యాసశ్చాకథయత్ప్రీత్యాధర్మపుత్రాయధీమతే। సఏవాయంమయాతుభ్యమాఖ్యాతోధర్మఉత్తమః॥ ౮౫॥ ఇత్థంహిదుశ్చరోధర్మఏషపార్థివసత్తమ।యథైవత్వంయథైవాన్యేభవంతీహవిమోహితాః॥ ౮౬॥ కృష్ణఏవహిలోకానాంభావనోమోహనస్తథా। సంహారకారకశ్చైవకారణంచవిశాంపతే॥ ౮౭॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- ఏకాంతిభావే- ఏకోనపంచాశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

జనమేజయః॥ సాంఖ్యయోగంపాంచరాత్రందేవారణ్యకమేవచ। జ్ఞానాన్యేతానిబ్రహ్మర్షేలోకేషుప్రచరింతిహి॥౧॥కిమేతాన్యేకనిష్ఠానిపృథఙ్నిష్ఠానివామునే। ప్రబ్రూహివైమయాపృష్టఃప్రవృత్తించయథాక్రమమ్॥ ౨ ॥ వైశంపాయనః॥ జజ్ఞేబహుజ్ఞంపరమత్యుదారంయంద్వీపమధ్యేసుతమాత్మయోగాత్। పరాశరాత్సత్యవతీమహర్షింతస్మైనమోజ్ఞానతమోనుదాయ॥౩॥ పితామహాద్యంప్రవదంతిషష్ఠంమహర్షిమార్షేయవిభూతియుక్తమ్।నారాయణస్యాంశజమేకపుత్రంద్వైపాయనంవేదమహానిధానమ్॥ ౪॥ తమాదికాలేషుమహావిభూతిర్నారాయణోబ్రహ్మమహానిధానమ్ । ససర్జపుత్రార్థముదారతేజావ్యాసంమహాత్మానమజంపురాణమ్॥౫॥జనమేజయః॥ త్వయైవకథితఃపూర్వంసంభవోద్విజసత్తమ। వసిష్ఠస్యసుతశ్శక్తిఃశక్తిపుత్రఃపరాశరః॥ ౬॥ పరాశరస్యదాయాదఃకృష్ణద్వైపాయనోమునిః।భూయోనారాయణసుతంత్వమేవైనంప్రభాషసే॥౭॥కిమతఃపూర్వజంజన్మవ్యాసస్యామితతేజసః। కథయస్వోత్తమమతేజన్మనారాయణోద్భవమ్॥ ౮॥వైశంపాయనః॥వేదార్థాన్వేత్తుకామస్యధర్మిష్ఠస్యతపోనిధేః।గురోర్మేజ్ఞాననిష్ఠస్యహిమవత్పాదఆసతః॥ ౯ ॥ కృత్వాభారతమాఖ్యానంతపశ్శ్రాంతస్యధీమతః।శుశ్రూషాంతత్పరారాజన్కృతవంతోవయంతదా॥౧౦॥సుమంతుర్జైమినిశ్చైవపైలశ్చసుదృఢవ్రతః। అహంచతుర్థశ్శిష్యోవైశుకోవ్యాసాత్మజస్తథా॥ ౧౧॥ ఏభిఃపరివృతోవ్యాసశ్శిష్యైఃపంచభిరుత్తమైః । శుశుభేహిమవత్పాదేభూతైర్భూతపతిర్యథా॥౧౨॥ వేదానావర్తయన్సాంగాన్భారతార్థాంశ్చసర్వశః । తమేకమనసందాంతంయుక్తావయముపాస్మహే॥౧౩॥కథాంతరేథకస్మింశ్చిత్పృష్టోస్మాభిర్ద్విజోత్తమః । వేదార్థాన్భారతార్థాంశ్చజన్మనారాయణాత్తథా॥ ౧౪॥ సపూర్వముక్త్వావేదార్థాన్భారతార్థాంశ్చతత్త్వవిత్ । నారాయణాదిదంజన్మవ్యాహర్తుముపచక్రమే॥ ౧౫॥ వ్యాసః॥ శృణుధ్వమాఖ్యానవరమిదమార్షేయముత్తమమ్। ఆదికాలోద్భవంవిప్రాస్తపసాధిగతంమయా॥౧౬॥ప్రాప్తేప్రజావిసర్గేవైసప్తమేపద్మసంభవే। నారాయణోమహాయోగీశుభాశుభవివర్జితః॥౧౭॥ససృజేనాభితఃపూర్వంబ్రహ్మాణమమితప్రభః । తతస్సప్రాదురభవదథైనంవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౮॥ మమత్వంనాభితోజాతఃప్రజాసర్గకరఃప్రభుః। సృజప్రజాస్త్వంవివిధాబ్రహ్మన్సజడపండితాః॥ ౧౯॥ సఏవముక్తోవిముఖశ్చింతావ్యాకులమానసః । ప్రణమ్యవరదందేవమువాచహరిమీశ్వరమ్॥౨౦॥ కాశక్తిర్మమదేవేశప్రజాస్స్రష్టుంనమోస్తుతే। అప్రజ్ఞావానహందేవవిధత్స్వయదనంతరమ్॥౨౧॥సఏవముక్తోభగవాన్భూత్వాథాంతర్హితస్తతః। చింతయామాససదేవేశోబుద్ధింబుద్ధిమతాంవరః॥౨౨॥స్వరూపిణీతతోబుద్ధిరుపతస్థేహరింప్రభుమ్ । యోగేనచైనాంనిర్యోగఃస్వయంని

యయుజే తదా॥ ౨౩॥ స తాం మైశ్వర్యయోగస్థాం బుద్ధిం గతిమతీం సతీమ్। ఉవాచ వచనం దేవో బుద్ధిం వై ప్రభురవ్యయః॥ ౨౪॥ బ్రహ్మాణం ప్రవిశ స్వేతి లోకసృష్ట్యర్థసిద్ధయే। తతస్తమీశ్వరాదిష్టా బుద్ధిః క్షిప్రం వివేశ సా॥ ౨౫॥ అథైనం బుద్ధిసంయుక్తం పునస్స దదృశే హరిః। భూయశ్చైవ వచః ప్రాహ సృజేమా వివిధాః ప్రజాః॥ ౨౬॥ బాఢమిత్యేవ కృత్వా తదాజ్ఞాం శిరసా హరేః। ఏవముక్త్వా స భగవాంస్తత్రైవాంతరధీయత॥ ౨౭॥ ప్రాప చైనం ముహూర్తేన స్వస్థానం దేవసంజ్ఞితమ్। తాం చైవ ప్రకృతిం ప్రాప్య ఏకీభావగతోభవత్॥ ౨౮॥ అథాస్య బుద్ధిరభవత్పునరన్యా తదా కిల। సృష్టాః ప్రజా ఇమాస్సర్వా బ్రహ్మణా పరమేష్ఠినా॥ ౨౯॥ దైత్యదానవగంధర్వరక్షోగణసమాకులా। జాతా హీయం వసుమతీ భారాక్రాంతా తపస్వినీ॥ ౩౦॥ బహవో బలినః పృథివ్యాం దైత్యదానవరాక్షసాః। భవిష్యంతి తపోయుక్తా వరాన్ ప్రాప్స్యంతి చోత్తమాన్॥ ౩౧॥ అవశ్యమేవ తైస్సర్వైర్వరదానేన దర్పితైః। బాధితవ్యాస్సురగణా ఋషయశ్చ తపోధనాః॥ ౩౨॥ తత్ర న్యాయ్యమిదం కర్తుం భారావతరణం మయా। అథ నానాసముద్భూతైర్వసుధాయాం యథాక్రమమ్॥ ౩౩॥ నిగ్రహేణ చ పాపానాం సాధూనాం ప్రగ్రహేణ చ। ఇయం తపస్వినీ సత్యా ధారయిష్యతి మేదినీ॥ ౩౪॥ మయా హ్యేషా హి ధ్రియతే పాతాళస్థేన భోగినా। మయా ధృతా ధారయతి జగద్విశ్వం చరాచరమ్॥ ౩౫॥ తస్మాత్పృథ్వ్యాః పరిత్రాణం కరిష్యే సంభవం గతః। ఏవం స చింతయిత్వా తు భగవాన్ మధుసూదనః॥ ౩౬॥ రూపాణ్యనేకాన్యసృజత్ప్రాదుర్భావే భవాయ సః। వారాహం నారసింహం చ వామనం మానుషం తథా॥ ౩౭॥ ఏభిర్మయా నిహంతవ్యా దుర్వినీతాస్సురారయః। అథ భూయో జగత్స్రష్టా భోశ్శబ్దేనానువాదయన్॥ ౩౮॥ సరస్వతీముచ్చచార తత్ర సారస్వతోభవత్। అపాంతరతమా నామ సుతో వాక్సంభవః ప్రభుః॥ ౩౯॥ భూతభవ్యభవిష్యజ్ఞః సత్యవాదీ దృఢవ్రతః। తమువాచ నతం మూర్ధ్నా దేవానామాదిరవ్యయః॥ ౪౦॥ వేదాఖ్యానే శ్రుతిః కార్యా త్వయా మతిమతాం వర। తస్మాత్కురు యథాజ్ఞప్తం మయైతద్వచనం మునే॥ తేన భిన్నాస్తదా వేదా మనోస్స్వాయంభువేంతరే। తతస్తుతోష భగవాన్ హరిస్తేనాస్య కర్మణా॥ ౪౨॥ తపసా చ సుతప్తేన యమేన నియమేన చ। మన్వంతరేషు పుత్ర త్వమేవమేవం ప్రవర్తకః॥ ౪౩॥ భవిష్యస్యచలో బ్రహ్మన్నప్రధృష్యశ్చ నిత్యశః। పునస్తిష్యే చ సంప్రాప్తే కురవో నామ భారతాః॥ ౪౪॥ భవిష్యంతి మహాత్మానో రాజానః ప్రథితా భువి। తేషాం త్వత్తః ప్రసూతానాం కులభేదో భవిష్యతి॥ ౪౫॥ పరస్పరవినాశార్థం త్వామృతే ద్విజసత్తమ। తత్రాప్యనేకధా వేదాన్ భేత్స్యసే తపసాన్వితః॥ ౪౬॥ కృష్ణే యుగే చ సంప్రాప్తే కృష్ణవర్ణో భవిష్యసి। ధర్మాణాం వివిధానాం చ కర్తా జ్ఞానకరస్తథా॥ ౪౭॥ భవిష్యసి తపోయుక్తో న చ రాగాద్విమోక్ష్యసే। వీతరాగశ్చ పుత్రస్తే పరమాత్మా భవిష్యతి॥ మహేశ్వరప్రసాదేన నైతద్వచనమన్యథా॥ ౪౮॥ యం మానసం వై ప్రవదంతి విప్రాః పితామహస్యోత్తమబుద్ధియుక్తమ్। వసిష్ఠముగ్రం చ తపోనిధానం యస్యాతి సూర్యం వ్యతిరిచ్యతే భాః॥ ౪౯॥ తస్యాన్వయే చాపి తతో మహర్షిః పరాశరో నామ మహాప్రభావః। పితా స తే వేదనిధిర్వరిష్ఠో మహాతపా వై తపసో నివాసః॥ కానీనగర్భః పితృకన్యకాయాం తస్మాదృషేస్త్వం భవితా చ పుత్రః॥ ౫౦॥ భూతభవ్యభవిష్యాణాం ఛిన్నసర్వార్థసంశయః। యే హ్యతిక్రాంతకాః పూర్వం సహస్రయుగపర్యయాః॥ ౫౧॥ తాంశ్చ సర్వాన్మయోద్దిష్టాన్ ద్రక్ష్యసే తపసాన్వితః। పునర్ద్రక్ష్యసి చానేకసహస్రయుగపర్యయాన్॥ ౫౨॥ అనాదినిధనం లోకే చక్రహస్తం చ మాం మునే। అనుధ్యానాన్మమ మునే నైతద్వచనమన్యథా॥ ౫౩॥ భవిష్యతి మహాసత్త్వ ఖ్యాతిశ్చాప్యతులా తవ। శనైశ్చరస్సూర్యపుత్రో భవిష్యతి మనుర్మహాన్॥ ౫౪॥ తస్మిన్మన్వంతరే చైవ మన్వాదిగణపూర్వకః। త్వమేవ భవితా వత్స మత్ప్రసాదాన్న సంశయః॥ ౫౫॥ యత్కించిద్విద్యతే లోకే సర్వం తన్మద్విచేష్టితమ్। అన్యో హ్యన్యం చింతయతి స్వచ్ఛందం విదధామ్యహమ్॥ ౫౬॥ ఏవం సారస్వతమృషిమపాంతరతమం తథా। ఉక్త్వా వచనమీశానః సాధయేతి తదాబ్రవీత్॥ ౫౭॥ సోహం తస్య ప్రసాదేన దేవస్య హరిమేధసః। అపాంతరతమా నామ

తతోజాతోజ్ఞయాహరేః॥౫౮॥పునశ్చజాతోవిఖ్యాతోవసిష్టకులనందనః।తదేతత్కథితంజన్మమయాపూర్వకమాత్మనః॥౫౯॥ నారాయణప్రసాదేనతథా
నారాయణాంశజమ్। మయాహిసుమహత్తప్తంతపఃపరమదారుణమ్॥౬౦॥పురామతిమతాంశ్రేష్ఠాఃపరమేణసమాధినా। ఏతద్వఃకథితంసర్వంయన్మాం
పృచ్ఛతపుత్రకాః॥ పూర్వజన్మభవిష్యంచభక్తానాంస్నేహతోమయా॥ ౬౧॥ వైశంపాయనః॥ ఏషతేకథితఃపూర్వంసంభవోస్మద్గురోర్నృప। వ్యాస
స్యాక్లిష్టమనసోయథాపృష్టఃపునశ్శృణు॥ ౬౨॥ సాంఖ్యంయోగంపాంచరాత్రంవేదాఃపాశుపతంతథా।జ్ఞానాన్యేతానిరాజర్షేవిద్ధినానామతానివై॥
౬౩॥ సాంఖ్యస్యవక్తాకపిలఃపరమర్షిస్సఉచ్యతే। హిరణ్యగర్భోలోకస్యవేత్తానాన్యఃపురాతనః॥ ౬౪॥అపాంతరతమాశ్చైవవేదాచార్యస్సఉచ్య
తే। ప్రాచీనర్భంతమృషింప్రవదంతీహకేచన॥ ౬౫॥ ఉమాపతిర్భూతపతిఃశ్రీకంఠోబ్రహ్మణస్సుతః। ఉక్తవానిదమవ్యగ్రోజ్ఞానంపాశుపతంశివః॥ ౬౬॥
పాంచరాత్రస్యకృత్స్నస్యవేత్తాతుభగవాన్స్వయమ్।సర్వేషుచనృపశ్రేష్టజ్ఞానేష్వేతేషుదృశ్యతే॥౬౭॥ యథాగమంయథాజ్ఞానంనిష్ఠానారాయణః
ప్రభుః। నచైనమేవంజానంతితమోభూతావిశాంపతే॥౬౮॥ తమేవశాస్త్రకర్తారఃప్రవదంతిమనీషిణః।నిష్ఠాంనారాయణమృషింనాన్యోస్తీతివచోమ
మ॥౬౯॥నిస్సంశయేషుసర్వేషునిత్యంవసతివైహరిః। ససంశయాన్హేతుబలాన్నాధ్యావసతిమాధవః॥౭౦॥పాంచరాత్రవిదోయేతుయథాక్రమపరా
నృప। ఏకాంతభావోపగతాస్తేహరింప్రవిశంతివై॥౭౧॥ సాంఖ్యంచయోగంచసనాతనేద్వేవేదాశ్చసర్వేనిఖిలేనరాజన్। సర్వైస్సమస్తైరృషిభిర్ని
రుక్తోనారాయణోవిశ్వమిదంపురాణమ్॥౭౨॥శుభాశుభంకర్మసమీరితంయత్ప్రవర్తతేసర్వలోకేషుకించిత్। తస్మాదృషేస్తద్భవతీతివిద్యాద్దివ్యం
తరిక్షేభువిచాప్సుచేతి ॥ ౭౩ ॥ .... *

ఇతి-శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి-నారాయణీయే-ద్వైపాయనోత్పత్తౌ-పంచాదశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః,

జనమేజయః॥బహవఃపురుషాబ్రహ్మన్నుతాహోఏకఏవతు।కోహ్యత్రపురుషశ్శ్రేష్ఠఃకోవాయోనిరిహోచ్యతే॥౧॥వైశంపాయనః॥ బహవఃపురు
షాలోకేసాంఖ్యయోగవిచారణే। నైతదిచ్ఛంతిపురుషమేకంకురుకులోద్వహ॥౨॥బహూనాంపురుషాణాంచయథైకాయోనిరుచ్యతే।తథాతంపురుషం
విశ్వంవ్యాఖ్యాస్యామిగుణాధికమ్॥౩॥నమస్కృత్వాచగురవేవ్యాసాయవిదితాత్మనే। తపోయుక్తాయదాంతాయవంద్యాయపరమర్షయే॥ ౪॥ ఇదంపు
రుషసూక్తంహిసర్వవేదేషుపార్థివ। ఋతంసత్యంచవిఖ్యాతమృషిసింహేనచింతితమ్॥౫॥ఉత్సర్గేణాపవాదేనఋషిభిఃకపిలాదిభిః।అధ్యాత్మచిం
తామాశ్రిత్యశాస్త్రాణ్యుక్తానిభారత॥ ౬॥ సమాసతస్తుయద్వ్యాసఃపురుషైకత్వముక్తవాన్। తత్తేహంసంప్రవక్ష్యామిప్రసాదాదమితౌజసః॥ ౭॥ అ
త్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । బ్రహ్మణాసహసంవాదంత్ర్యంబకస్యవిశాంపతే ॥ ౮ ॥ క్షీరోదస్యసముద్రస్యమధ్యేహాటకసప్రభః ।
వైజయంతఇతిఖ్యాతఃపర్వతఃప్రవరోనృప॥౯॥ తత్రాధ్యాత్మగతిందేవఏకాకీప్రవిచింతయన్। వైరాజసదనాన్నిత్యంవైజయంతంనిషేవతే ॥ ౧౦ ॥ అథ
తత్రాసతస్తస్యచతుర్వక్త్రస్యధీమతః। లలాటప్రభవఃపుత్రశ్శివఆగాద్యదృచ్ఛయా॥ ౧౧ ॥ ఆకాశేనమహాయోగీపురాత్రిణయనఃప్రభుః । తతఃఖాన్ని
పపాతాశుధరణీధరమూర్ధని॥ ౧౨॥ అగ్రతశ్చాభవత్ప్రీతోవవందేచాపిపాదయోః। తంపాదయోర్నిపతితందృష్ట్వాసవ్యేనపాణినా ॥ ౧౩ ॥ ఉత్థా
పయామాసతదాప్రభురేకఃప్రజాపతిః। ఉవాచచైనంభగవాంశ్చిరస్యాగతమాత్మజమ్॥ ౧౪॥ పితామహః ॥ స్వాగతంతేమహాబాహోదిష్ట్యాప్రా
ప్తోసిమేంతికమ్। కచ్చిత్తేకుశలంపుత్రస్వాధ్యాయతపసోస్సదా॥ నిత్యముగ్రతపాస్త్వంహితతఃపృచ్ఛామితేపునః॥ ౧౫॥ రుద్రః ॥ త్వత్ప్రసాదేనభగ
వన్స్వాధ్యాయతపసోర్మమ। కుశలంచావ్యయంచైవసర్వస్యజగతస్తథా॥ ౧౬॥ చిరదృష్టోహిభగవాన్వైరాజసదనేమయా । తతోహంపర్వతం
ప్రాప్తస్త్వమంత్వత్పాదసేవితమ్॥ ౧౭॥ కౌతూహలంచాపిహిమేఏకాంతగమనేనతే। నైతత్కారణమల్పంహిభవిష్యతిపితామహ॥౧౮॥ కింతుతత్స

దనంశ్రేష్ఠంక్షుత్పిపాసావివర్జితమ్। సురాసురైరధ్యుషితంఋషిభిశ్చామితప్రభైః॥౧౯॥ గంధర్వైరప్సరోభిశ్చసతతంసన్నిషేవితమ్। ఉత్సృజ్యే
మంగిరివరమేకాకీప్రాప్తవానసి॥౨౦॥ బ్రహ్మా॥ వైజయంతోగిరివరఃసతతంసేవ్యతేమయా।అత్రైకాగ్రేణమనసాపురుషశ్చింత్యతేవిరాట్॥ ౨౧॥ రు
ద్రః॥బహవఃపురుషాఃబ్రహ్మంస్త్వయాసృష్టాస్స్వయంభువా। సృజ్యంతేచాపరేబ్రహ్మన్సచైకఃపురుషోవిరాట్॥ ౨౨॥ కోహ్యసౌచింత్యతేబ్రహ్మం
స్త్వయైకఃపురుషోత్తమః। ఏతన్మేసంశయంబ్రూహిమహత్కౌతూహలంహి మే॥౨౩॥ బ్రహ్మా॥బహవఃపురుషాఃపుత్రయేత్వయాసముదాహృతాః। ఏ
వమేతదతిక్రాంతంద్రష్టవ్యంనైవమిత్యపి॥౨౪॥ ఆధారంతుప్రవక్ష్యామిఏకస్యపురుషస్యతే। బహూనాంపురుషాణాంసయథైకాయోనిరుచ్యతే॥ ౨౫॥
తథాతంపురుషంవిశ్వంపరమంసుమహత్తమమ్। నిర్గుణంనిర్గుణాభూత్వాప్రవిశంతిసనాతనమ్॥ ౨౬॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- నారాయణీయే- ఏకపంచాశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

బ్రహ్మా॥శృణుపుత్రయథాహ్యేషపురుషఃశాశ్వతోవ్యయః। అక్షయశ్చాప్రమేయశ్చసర్వగశ్చనిరుచ్యతే॥౧॥ నసశక్యస్త్వయాద్రష్టుంమయాన్యై
ర్వాపిసత్తమ। సుగుణైర్నిర్గుణైర్విశ్వోజ్ఞానదృశ్యోహ్యసౌస్మృతః ॥ ౨ ॥ అశరీరశ్శరీరేషుసర్వేషునివసత్యసౌ। వసన్నపిశరీరేషునసలిప్యతికర్మ
భిః॥ ౩ ॥ మమాంతరాత్మాతవచయేచాన్యేదేహసంజ్ఞితాః। సర్వేషాంసాక్షిభూతోసౌనగ్రాహ్యఃకేనచిత్క్వచిత్ ॥ ౪॥విశ్వమూర్ధావిశ్వభుజోవిశ్వ
పాదాక్షినాసికః। ఏకశ్చరతిక్షేత్రేషుస్వైరచారీయథాసుఖమ్॥ ౫॥ క్షేత్రాణిహిశరీరాణిబీజంచాపిశుభాశుభమ్। తానివేత్తిసయోగాత్మాతతఃక్షే
త్రజ్ఞఉచ్యతే॥౬॥నాగతిర్నగతిస్తస్యజ్ఞేయాభూతేషుకేనచిత్। సాంఖ్యేనవిధినాచైవయోగేనచయథాక్రమమ్॥ ౭ ॥ చింతయామిగతించాస్యనగతిం
వేద్మిచోత్తరామ్। యథాజ్ఞానంతువక్ష్యామిపురుషంతుసనాతనమ్॥ ౮ ॥ తస్యైకత్వంమహత్త్వంచసచైకఃపురుషఃస్మృతః।మహాపురుషశబ్దంసబిభ
ర్త్యేకస్సనాతనః ॥ ౯ ॥ ఏకోహుతాశోబహుధాసమిధ్యతేఏకస్సూర్యస్తపసోయోనిరేకా।ఏకోవాయుర్బహుధావాతిలోకేమహోదధిశ్చాంభ
సాంయోనిరేకః॥ పురుషశ్చైకోనిర్గుణోవిశ్వరూపస్తంనిర్గుణంపురుషంచావిశంతి॥ ౧౦ ॥ హిత్వాగుణమయంసర్వంకర్మహిత్వాశుభాశుభమ్।
ఉభేసత్యానృతేత్యక్త్వాఏవంభవతినిర్గుణః ॥ ౧౧ ॥ అచింత్యంచాపితంజ్ఞాత్వాభావసూక్ష్మంచతుష్టయమ్। విచరేద్యోసమున్నద్ధస్సగచ్ఛేత్పురుషం
శుభమ్॥ ౧౨॥ ఏవంహిపరమాత్మానంకేచిదిచ్ఛంతిపండితాః। ఏకాత్మానంతథాత్మానమపరేజ్ఞానచింతకాః ॥ ౧౩ ॥ తత్రయఃపరమాత్మాహిసనిత్యం
నిర్గుణఃస్మృతః। సహినారాయణోజ్ఞేయస్సర్వాత్మాపురుషోహిసః ॥ ౧౪ ॥ నలిప్యతేఫలైశ్చాపిపద్మపత్రమివాంభసా। కర్మాత్మాత్వపరోయోసౌ
మోక్షబంధైస్సయుజ్యతే॥ ౧౫॥ ససప్తదశకేనాపిరాశినాయుజ్యతేహిసః। ఏవంబహువిధఃప్రోక్తఃపురుషస్తేయథాక్రమమ్॥౧౬॥ యత్తత్కృత్స్నం
లోకతంత్రస్యధామవేద్యంపరంబోధనీయస్సబోద్ధా। మంతామంతవ్యంప్రాశితాప్రాశనీయంద్రష్టాద్రష్టవ్యంరసితారసనీయమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఘ్రాతాఘ్రే
యంస్పర్శితాస్పర్శనీయంద్రష్టాద్రష్టవ్యంశ్రావితాశ్రావణీయమ్। జ్ఞాతాజ్ఞేయంసగుణంనిర్గుణంచయద్వైప్రోక్తంతాతసవ్యక్ప్రధానమ్॥ ౧౮॥ ని
త్యంచైతచ్ఛాశ్వతంచావ్యయంచయద్వైసూతేధాతురాద్యంవిధానమ్। తద్వైవిప్రాఃప్రవదంతేనిరుద్ధంయద్వైలోకేవైదికంకర్మసాధు॥ ౧౯॥ ఆ
శీర్యుక్తంతద్ధితస్యైవభావ్యందేవాస్సర్వేమునయఃసాధుశాంతాః। తంప్రాగ్వంశేయజ్ఞభాగంయజంతేఅహంబ్రహ్మాఆద్యఈశఃప్రజానాం॥ ౨౦ ॥ త
స్మాజ్జాతస్త్వంచమత్తఃప్రసూతః। మత్తోజగజ్జంగమంస్థావరంచసర్వేవేదాఃసరహస్యాహిపుత్రచతుర్విభక్తఃపురుషస్సక్రీడతియథేచ్ఛతి॥ ౨౧॥ ఏవం
సభగవాన్స్వేనజ్ఞానేనప్రతిబోధితః। ఏతత్తేకథితంపుత్రయథావదనుపృచ్ఛతః॥ ౨౨॥ సాంఖ్యజ్ఞానేతథాయోగేయథావదనువర్ణితమ్॥౨౩॥ ... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - నారాయణీయే - ద్విపంచాశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ ధర్మాః పితామహేనోక్తా మోక్షధర్మాశ్రితాః శుభాః । ధర్మమాశ్రమిణాం శ్రేష్ఠం వక్తుమర్హతి మే భవాన్॥౧॥ భీష్మః॥ సర్వత్ర విహితో ధర్మః స్వర్గస్సత్యఫలం మహత్ । బహుద్వారస్య ధర్మస్య నేహాస్తి విఫలా క్రియా॥౨॥ యస్మిన్యస్మింశ్చ విషయే యో యో యాతి వినిశ్చితమ్। స తమేవాభిజానాతి నాన్యం భరతసత్తమ॥౩॥ ఇమాం చ త్వం నరవ్యాఘ్ర శ్రోతుమిచ్ఛసి మే కథామ్ । పురా శక్రస్య కథితాం నారదేన మహర్షిణా॥ ౪॥ మహర్షిర్నారదో రాజన్ సిద్ధస్త్రైలోక్యసంమతః। పర్యేతి క్రమశో లోకాన్ వాయురవ్యాహతో యథా॥౫॥ స కదాచిన్మహేష్వాస దేవరాజాలయం గతః॥ సత్కృతశ్చ మహేంద్రేణ ప్రత్యాసన్నగతోభవత్ ॥ ౬ ॥ తం కృతక్షణమాసీనం పర్యపృచ్ఛచ్ఛచీపతిః । మహర్షే కించిదాశ్చర్యమస్తి దృష్టం త్వయానఘ॥ ౭॥ యదా త్వమపి విప్రర్షే త్రైలోక్యం సచరాచరమ్। జాతకౌతూహలో నిత్యం సిద్ధశ్చరసి సాక్షివత్ ॥ ౮॥ న హ్యస్త్యవిదితం లోకే దేవర్షే తవ కించన। శ్రుతం వాప్యనుభూతం వా దృష్టం వా కథయస్వ మే॥ ౯॥ తస్మై రాజన్ సురేంద్రాయ నారదో వదతాం వరః । ఆసీనాయోపపన్నాయ ప్రోక్తవాన్ విపులాం కథామ్॥౧౦॥ యథా యేన చ కల్పేన స తస్మై ద్విజసత్తమః। కథాం కథితవాన్ పృష్టస్తథా త్వమపి మే శృణు॥౧౧॥ ………………… *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి - ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే - త్రిపంచాశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఆసీత్కిల నరశ్రేష్ఠ మహాపద్మే పురోత్తమే । గంగాయా దక్షిణే తీరే కశ్చిద్విప్రః సమాహితః ॥ ౧ ॥ సౌమ్యః సోమాన్వయే వేదే గతాధ్వా ఛిన్నసంశయః। ధర్మనిత్యో జితక్రోధో నిత్యతృప్తో జితేంద్రియః॥ ౨ ॥ తపఃస్వాధ్యాయనిరతః సత్యః సజ్జనసంమతః । న్యాయప్రాప్తేన విత్తేన స్వేన శీలేన చాన్వితః॥ ౩॥ జ్ఞాతిసంబంధివిపులే సత్యాద్వ్యాశ్రమసంమితే। కులే మహతి విఖ్యాతే విశిష్టాం వృత్తిమాస్థితః॥ ౪॥ స పుత్రాన్ బహులాన్దృష్ట్వా విపులే కర్మణి స్థితః కులధర్మాశ్రితో రాజన్ ధర్మచర్యాస్థితోభవత్ ॥ ౫॥ తతస్స ధర్మం వేదోక్తం యథాశాస్త్రోక్తమేవ చ। శిష్టాచీర్ణం చ ధర్మం చ త్రివిధం చింత్య చేతసా॥ ౬॥ కిన్ను మే స్యాచ్ఛుభం కృత్వా కిం కృతం కిం పరాయణమ్। ఇత్యేవం ఖిద్యతే నిత్యం న చ యాతి వినిశ్చయమ్॥ ౭ ॥ తస్యైవం ఖిద్యమానస్య ధర్మం పరమమాస్థితః కదాచిదతిథిః ప్రాప్తో బ్రాహ్మణస్సుసమాహితః॥ ౮॥ స తస్మై సత్క్రియాం చక్రే క్రియాయుక్తేన హేతునా। విశ్రాంతం సుసమాసీనమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౯॥ ………………………………………………… *

ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి-ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే చతుఃపంచాశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

బ్రాహ్మణః॥ సముత్పన్నాభిధానోస్మి వాఙ్మాధుర్యేణ తేనఘ । మిత్రత్వమభిపన్నస్త్వాం కించిద్వక్ష్యామి తచ్ఛృణు ॥ ౧ ॥ గృహస్థధర్మం విప్రేంద్ర కృత్వా పుత్రగతస్త్వహమ్। ధర్మం పరమకం కుర్యాం కోహి మార్గో భవేద్ద్విజ॥ ౨॥ అహమాత్మానమాస్థాయ ఏక ఏవాత్మని స్థితః । కర్తుం కాంక్షామి నేచ్ఛామి బద్ధస్సాధారణైర్గుణైః॥ ౩॥ యావదేతదతీతం మే వయః పుత్రఫలాశ్రితమ్। తావదిచ్ఛామి పాథేయమాదాతుం పారలౌకికమ్॥౪॥ అస్మిన్హి లోకసంభారే పరం పారమభీప్సతః । ఉత్పన్నా మే మతిరియం కుతో ధర్మమయః ప్లవః ॥ ౫॥ సంయుజ్యమానాని నిశమ్య లోకే నిర్యాత్యమానాని చ సాత్త్వికాని। దృష్ట్వా తు ధర్మధ్వజకేతుమాలాం ప్రకీర్యమాణాముపరి ప్రజానామ్॥ ౬॥ న మే మనో రజ్యతి భోగకాలే దృష్ట్వా యతీన్ ప్రార్థయతః పరత్ర । తేనాతిథే బుద్ధిబలాశ్రయేణ ధర్మేణ ధర్మే పరినియుంక్ష్వ మాం త్వమ్॥ ౭॥ సోతిథిర్వచనం తస్య శ్రుత్వా ధర్మాభిభాషిణః । ప్రోవాచ వచనం శ్లక్ష్ణం ప్రాజ్ఞో మధురయా గిరా॥ ౮॥ అతిథిః ॥ అహమప్యత్ర ముహ్యామి మమాప్యేష మనోరథః । న చ సంనిశ్చయం యామి బహుద్వారే త్రివిష్టపే ॥౯ ॥ కేచిన్మోక్షం ప్రశంసంతి కేచిద్యజ్ఞఫలం ద్విజాః। వానప్రస్థాశ్రయాః కేచిత్ గార్హస్థ్యం కేచిదాస్థితాః॥౧౦॥ రాజధర్మాశ్రయం కేచిత్ కేచిదాత్మఫలాశ్రయమ్। గురుధర్మాశ్రయం కేచిత్కే

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

చిద్వాక్సంయమమాశ్రయమ్॥ ౧౧॥ మాతరంపితరం కేచిత్ శుశ్రూషంతోదివంగతాః। అహింసయాపరేస్వర్గంసత్యేనచతథాపరే॥ ౧౨॥ ఆహవేభిముఖాః కేచిన్నిహతాస్త్రిదివంగతాః। కేచిదుంఛవ్రతైస్సిద్ధాస్స్వర్గమార్గంసమాశ్రితాః॥ ౧౩॥ కేచిదధ్యయనేయుక్తావేదవ్రతపరాశ్శుభాః। బుద్ధిమంతోగతాఃస్వర్గంతుష్టాత్మానోజితేంద్రియాః॥ ౧౪॥ ఆర్జవేనాపరేయుక్తానిహతానార్జవైర్జనైః। ఋజవోనాకపృష్ఠే వైశుద్ధాత్మానఃప్రతిష్ఠితాః॥ ౧౫॥ ఏవంబహువిధైర్లోకేధర్మద్వారైరనావృతైః। మమాపిమతిరావిగ్నామేఘలేఖేవవాయునా॥ ౧౬॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే-పంచపంచాశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః

అతిథిః ॥ ఉపదేశంతు తేవిప్రకరిష్యేహంయథాక్రమమ్। గురుణా మేయథాఖ్యాతమర్థతత్త్వంతు మేశృణు॥౧॥ యత్రపూర్వాభిసర్గే వై ధర్మచక్రం ప్రవర్తితమ్। నైమిశే గోమతీతీరే తత్ర నాగాహ్వయంపురమ్॥ ౨॥ సమగ్రైస్త్రిదశైస్తత్ర ఇష్టమాసీద్ద్విజర్షభ। యత్రేంద్రాతిక్రమంచక్రే మాంధాతా రాజసత్తమః॥౩॥ కృతాధివాసోధర్మాత్మాతత్రచక్షుఃశ్రవామహాన్। పద్మనాభోమహానాగఃపద్మఇత్యేవవిశ్రుతః॥౪॥ సవాచాకర్మణాచైవమనసాచద్విజర్షభ। ప్రసాదయతిభూతానిత్రివిధేవర్త్మనిస్థితః॥ ౫ ॥ సామ్నాభేదేనదానేనదండేనేతిచతుర్విధమ్। విషమస్థంసమస్థంచచక్షుర్ధ్యానేనరక్షతి ॥ తమతిక్రమ్యవిధినాప్రష్టుమర్హసికాంక్షితమ్ । సతేపరమకంధర్మంనమిథ్యాదర్శయిష్యతి ॥ ౭ ॥ సహిసర్వాతిథిర్నాగోబుద్ధిశాస్త్రవిశారదః। గుణైరనుపమైర్యుక్తస్సమస్తైరాభికామికైః ॥ ౮ ॥ ప్రకృత్యానిత్యసలిలోనిత్యమధ్యయనేరతః। తపోదమాభ్యాంసంయుక్తోవృత్తేనానవరేణచ ॥ ౯ ॥ యజ్వాదానపతిఃక్షాంతోవృత్తేచవరమేస్థితః। సత్యవాగనసూయశ్చశీలవాన్నియతేంద్రియః॥౧౦॥ శేషాన్నభోక్తావచనానుకూలోహితార్జవోత్కృష్టకృతాకృతజ్ఞః। అవైరకృద్భూతహితేనియుక్తోగంగాహ్రదాంభోభిజనోపపన్నః॥ ౧౧॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి - ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే - షట్పంచాశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

బ్రాహ్మణః॥ అతిభారోద్యతస్యైవభారావతరణంమహత్ ।పరాశ్వాసకరంవాక్యమిదం మేభవతశ్శ్రుతమ్॥ ౧॥ అధ్వక్లాంతస్యశయనంస్థానక్లాంతస్యచాసనమ్। తృషితస్యచపానీయంక్షుధార్తస్యచభోజనమ్॥ ౨ ॥ ఈప్సితస్యచసంప్రాప్తిరన్నస్యసమయేతిథేః । ఏషితస్యాత్మనఃకాలేవృద్ధస్యేవసుతోయథా॥ ౩॥ మనసాచింతితస్యేవప్రీతిస్నిగ్ధస్యదర్శనమ్ । ప్రహ్లాదయతిమాంవాక్యంభవతాయదుదీరితమ్ ॥ ౪ ॥ దత్తచక్షురివాకాశేపశ్యామివిమృశామిచ । ప్రజ్ఞానవచనాద్యోయముపదేశోహి మేకృతః॥౫॥ బాఢమేవంకరిష్యామియథా మేభాషతేభవాన్ । ఇమాంహిరజనీంసాధోనివసస్వమయాసహ ॥ ౬ ॥ ప్రభాతేయాస్యతిభవాన్పర్యాశ్వస్తఃసుఖోషితః । అసౌహిభగవాన్సూర్యోమందరశ్మిరవాఙ్ముఖః॥౭॥ భీష్మః॥ తతస్తేనకృతాతిథ్యస్సోతిథిశ్శత్రుసూదన। ఉవాసకిలతాంరాత్రింసహతేనద్విజేనవై ॥ ౮ ॥ చతుర్థర్మసంయుక్తంతయోఃకథయతోస్తదా। వ్యతీతాసానిశాకృత్స్నాసుఖేనదివసోపమా॥ ౯ ॥ తతఃప్రభాతసమయేసోతిథిస్తేనపూజితః । బ్రాహ్మణేనయథాశక్త్యాస్వకార్యమభికాంక్షతా ॥ ౧౦ ॥ తతస్సవిప్రఃకృతకర్మనిశ్చయఃకృతాభ్యనుజ్ఞఃస్వజనేనధర్మకృత్। యథోపదిష్టంభుజగేంద్రసంశ్రయంజగామకాలేసుకృతైకనిశ్చయః॥౧౧॥................*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే - సప్తపంచాశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః,

భీష్మః॥ సవనానివిచిత్రాణితీర్థానిచసరాంసిచ।అభిగచ్ఛన్క్రమేణస్మకంచిన్మునిముపస్థితః॥౧॥ తంసతేనయథోద్దిష్టంనాగంవిప్రేణబ్రాహ్మణః॥౧॥ పర్యపృచ్ఛద్యథాన్యాయంశ్రుత్వైవచజగామసః॥౨॥సోభిగమ్యయథాన్యాయంనాగాయతనమర్థవిత్ ।ప్రోక్తవానహమస్మీతిభోశ్శబ్దాలంకృతంవచః ॥౩॥

తత్తస్యవచనంశ్రుత్వారూపిణీధర్మవత్సలా । దర్శయామాసతంవిప్రంనాగపత్నీపతివ్రతా ॥ ౪ ॥ సాతస్మైవిధివత్పూజాంచక్రేధర్మపరాయణా।
స్వాగతేనాగతంకృత్వాకింకరోమీతిచాబ్రవీత్ ॥౫॥ బ్రాహ్మణః॥ విశ్రాంతోభ్యర్చితశ్చాస్మిభవత్యాశ్లక్ష్ణయాగిరా। ద్రష్టుమిచ్ఛామిభవతిదేవంనాగమ
నుత్తమమ్॥౬॥ ఎతద్ధిపరమంకార్యమేతన్మేపరమేప్సితమ్ । అనేనచార్థేనాస్మ్యద్యసంప్రాప్తఃపన్నగాశ్రమమ్॥ ౭॥ నాగభార్యా॥ ఆర్యసూర్యరథం
వోఢుంగతోసౌమాసచారికః। సప్తాష్టభిర్దినైర్విప్రదర్శయిష్యత్యసంశయమ్॥౮॥ ఎతద్విదితమార్యస్యవివాసకరణంమమ । భర్తుర్భవతుకించా
న్యత్క్రియతాంతద్వదస్వమే॥ ౯ ॥ బ్రాహ్మణః ॥ అనేననిశ్చయేనాహంసాధ్విసంప్రాప్తవానిహ । ప్రతీక్షన్నాగమందేవివత్స్యామ్యస్మిన్మహావనే॥
౮॥ సంప్రాప్తస్యైవచావ్యగ్రమావేద్యోహమిహాగతః । క్షమాభిగమనంప్రాప్తోవాచ్యశ్చవచనంత్వయా॥ ౧౦॥ అహమప్యత్రవత్స్యామిగోమత్యాః
పులినేశుభే । కాలంపరిమితాహారోయథోక్తంపరిపాలయన్ ॥ ౧౧॥ తతస్సవిప్రస్తాంనాగీంసమాధాయపునఃపునః।తదేవపులినంనద్యాఃప్రయయౌబ్రా
హ్మణర్షభః ॥ ౧౨ ॥ .... *

ఇతి - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే - అష్టపంచాశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ అథతేననరశ్రేష్ఠబ్రాహ్మణేనతపస్వినా। నిరాహారేణవసతాదుఃఖితాస్తేభుజంగమాః ॥ ౧ ॥ సర్వేసంభూయసహితాహ్యస్యనాగస్యబాంధ
వాః। భ్రాతరస్తనయాభార్యాయయుస్తంబ్రాహ్మణంప్రతి ॥ ౨ ॥ తేపశ్యన్పులినేతంవైవివిక్తేనియతవ్రతమ్। సమాసీనంనిరాహారంద్విజంజప్యపరా
యణమ్॥ ౩॥ తేసర్వేసమతిక్రమ్యవిప్రమభ్యర్చ్యచాసకృత్। ఊచుర్వాక్యమసందిగ్ధమాతిథేయస్యబాంధవాః॥ ౪॥ షష్ఠోహిదివసస్తేద్యప్రాప్తస్యే
హతపోధన। నచాపిభాషసేకించిదాహారంధర్మవత్సల॥ ౫ ॥ అస్మానభిగతశ్చాసివయంచత్వాముపస్థితాః। కార్యంచాతిథ్యమస్మాభిర్వయంసర్వేకు
టుంబినః॥ ౬॥ మూలంఫలంవాపర్ణంవాపయోవాద్విజసత్తమ। ఆహారహేతోరన్నంవాభోక్తుమర్హసిబ్రాహ్మణ॥ ౭ ॥ త్యక్తాహారేణభవతావనే
నివసతాత్వయా। బాలవృద్ధమిదంసర్వంపీడ్యతేధర్మసంకరాత్ ॥ ౮॥ నహినోబ్రహ్మహాకశ్చిజ్జాతాపత్యోనృతోపివా । పూర్వాశీవాకులేహ్యస్మిన్
దేవతాతిథిబంధుషు॥ ౯॥ బ్రాహ్మణః॥ ఉపదేశేనయుష్మాకమాహారోయంకృతోమయా। ద్విరూనందశరాత్రంవైనాగస్యాగమనంప్రతి ॥ ౨౦ ॥ యద్య
ష్టరాత్రేతిక్రాంతేనాగమిష్యతిపన్నగః। తదాహారంకరిష్యామితన్నిమిత్తమిదంవ్రతమ్॥ ౨౧॥ కర్తవ్యోనచసంతాపోగమ్యతాంచయథాగతమ్ । తన్ని
మిత్తమిదంసర్వంనైతద్భేత్తుమిహార్హథ॥౨౨॥ తేతేనసమనుజ్ఞాతాబ్రాహ్మణేనభుజంగమాః। స్వమేవభవనంజగ్మురకృతార్థానరర్షభ॥ ౨౩॥ *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి-ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే-ఎకోనషష్ట్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥అథకాలేబహుతిథేపూర్ణేప్రాప్తోభుజంగమః।దత్తాభ్యనుజ్ఞఃస్వంవేశ్మకృతకర్మావివస్వతా॥౧॥తంభార్యాప్యుపచక్రామపాదశౌచాదిభిర్గు
ణైః।ఉపసన్నాంచతాంసాధ్వీంపన్నగఃపర్యపృచ్ఛత॥ ౨ ॥ అథత్వమసికల్యాణిదేవతాతిథిపూజనే।పూర్వముక్తేనవిధినాయుక్తియుక్తేనతత్సమమ్॥౩॥
నఖల్వస్యకృతార్థేనస్త్రీబుద్ధ్యామార్దవీకృతా। మద్వియోగేనసుశ్రోణివిముక్తాధర్మసేతునా॥ ౪॥ నాగభార్యా॥ శిష్యాణాంగురుశుశ్రూషావిప్రా
ణాంవేదధారణమ్। భృత్యానాంస్వామివచనంరాజ్ఞోలోకానుపాలనమ్॥ ౫ ॥ సర్వభూతపరిత్రాణంక్షత్రధర్మఇహోచ్యతే।వైశ్యానాంయజ్ఞసం
వృత్తిరాతిథేయసమన్వితా ॥ ౬ ॥ విప్రక్షత్రియవైశ్యానాంశుశ్రూషాశూద్రకర్మహి । గృహస్థధర్మోనాగేంద్రసర్వభూతహితైషితా॥౭॥ నియతా
హారతానిత్యంవ్రతచర్యాయథాక్రమమ్ । ధర్మోహిధర్మసంబంధాదింద్రియాణాంవిశేషతః॥ ౮॥ అహంకస్యకుతోవాపికఃకోమేహభవేదితి।ప్రయో
జనమతిర్నిత్యమేవంమోక్షాశ్రమేభవేత్ ॥ ౯ ॥ పతివ్రతాత్వంభార్యాయాఃపరమోధర్మఉచ్యతే।తవోపదేశాన్నాగేంద్రతచ్చతత్త్వేనవేద్మివై॥౧౦॥

సాహం ధర్మం విజానంతీ ధర్మనిత్యే త్వయి స్థితే । స్వపథం కథముత్సృజ్య యాస్యామి విపథం పథః ॥ ౧౧ ॥ దేవతానాం మహాభాగ ధర్మచర్యా న హీయ
తే । అతిథీనాం చ సత్కారే నిత్యయుక్తాస్మ్యతంద్రితా ॥ ౧౨ ॥ సప్తాష్టదివసాంస్త్వద్య విప్రస్యేహాగతస్య వై । తచ్చ కార్యం న మే ఖ్యాతి దర్శనం తవ కాం
క్షతి ॥ ౧౩ ॥ గోమత్యాస్త్వేష పులినే త్వద్దర్శనసముత్సుకః । ఆసీనో వర్తయన్ బ్రహ్మ బ్రాహ్మణస్సంశితవ్రతః ॥ ౧౪ ॥ అహం త్వనేన నాగేంద్ర సత్యపూ
ర్వం సమాహితా । ప్రస్థాప్యో మత్సకాశం స సంప్రాప్తో భుజగోత్తమః ॥ ౧౫ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా మహాప్రాజ్ఞ తత్ర గంతుం త్వమర్హసి । దాతుమర్హసి వా
తస్య దర్శనం దర్శనశ్రవః ॥ ౧౬ ॥ .... *

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే- షష్ట్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః;

నాగః ॥ అథ బ్రాహ్మణరూపేణ కం తం సమనుపశ్యసి । మానుషం కేవలం విప్రం దేవం వాథ శుచిస్మితే ॥ ౧ ॥ కో హి మాం మానుషః శక్తో ద్రష్టుకామో యశస్వి
ని । సందర్శనరుచిర్వాక్యమాజ్ఞాపూర్వం వదిష్యతి ॥ ౨ ॥ సురాసురగణానాం చ దేవర్షీణాం చ భామిని । నను నాగా మహావీర్యాస్సౌరభేయాస్తరస్వి
నః ॥ ౩ ॥ వందనీయాశ్చ వరదా వయమప్యనుయాయినః । మనుష్యాణాం విశేషేణ నావేక్ష్య ఇతి మే మతిః ॥ ౪ ॥ నాగభార్యా ॥ ఆర్జవేన విజానామి నాసౌ దే
వో నిలాశన । ఏవం తస్మిన్ విజానామి భక్తిమానతిరోషణః ॥ ౫ ॥ స హి కార్యాంతరాకాంక్షీ జలేప్సుః స్తోకకో యథా । వర్షం వర్షప్రియః పక్షీ దర్శనం తవ
కాంక్షతి ॥ ౬ ॥ హిత్వా త్వద్దర్శనం కించిద్విఘ్నం న ప్రతిపాలయేత్ । తుల్యో హ్యభిజనే జాతో న కశ్చిత్పర్యుపాసతే ॥ ౭ ॥ తద్రోషం సహజం త్యక్త్వా త్వమే
నం ద్రష్టుమర్హసి । ఆశచ్ఛేదేన తస్యాద్య నాత్మానం దగ్ధుమర్హసి ॥ ౮ ॥ ఆశయా హ్యభిపన్నానామకృత్వాశ్రుప్రమార్జనమ్ । రాజా వా రాజపుత్రో
వా భ్రూణహత్యామవాప్నుయాత్ ॥ ౯ ॥ మౌనే జ్ఞానఫలావాప్తిర్దానేన చ యశో మహత్ । వాగ్మిత్వం సత్యవాక్యేన పరత్ర చ మహీయతే ॥ ౧౦ ॥ భూప్రదా
నేన చ గతిం లభత్యాశ్రమసంమితామ్ । న్యాయ్యప్యార్థస్య సంప్రాప్తిం కృత్వా ఫలముపాశ్నుతే ॥ ౧౧ ॥ అభిప్రేతామసంక్లిష్టాం కృత్వా చాత్మహితాం క్రి
యామ్ । న యాతి నిరయం కశ్చిదితి ధర్మవిదో విదుః ॥ ౧౨ ॥ నాగః ॥ అభిమానేన మానో మే జాతిదోషేణ వై మహాన్ । రోషస్సంకల్పజస్సాధ్వి దగ్ధో వా
గ్నినా త్వయా ॥ ౧౩ ॥ న చ రోషాదహం సాధ్వి పశ్యేయమధికం తమః । తస్య వక్తవ్యతాం యాంతి విశేషేణ భుజంగమాః ॥ ౧౪ ॥ రోషస్య హి వశం గత్వా
దశగ్రీవః ప్రతాపవాన్ । తథా శక్రప్రతిస్పర్ధీ హతో రామేణ సంయుగే ॥ ౧౫ ॥ అంతఃపురగతం వత్సం శ్రుత్వా రామేణ నిర్హృతమ్ । ధర్షణాద్రోషసం
విగ్నాః కార్తవీర్యసుతా హతాః ॥ ౧౬ ॥ జామదగ్న్యేన రామేణ సహస్రనయనోపమః । సంయుగే నిహతో రోషాత్కార్తవీర్యో మహాబలః ॥ ౧౭ ॥ తదే
ష తపసాం శత్రుశ్శ్రేయసాం వినిపాతకః । నిగృహీతో మయా రోషశ్శ్రుత్వైవం వచనం తవ ॥ ౧౮ ॥ ఆత్మానం చ విశేషేణ ప్రశంసామ్యనపాయిని । యస్య
మే త్వం విశాలాక్షి భార్యా గుణసమన్వితా ॥ ౧౯ ॥ ఏష తత్రైవ గచ్ఛామి యత్ర తిష్ఠత్యసౌ ద్విజః । సర్వథా చోక్తవాన్ వాక్యం సకృతార్థః ప్రయాస్యతి ॥ ౨౦ ॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే- ఏకషష్ట్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః ॥ స పన్నగపతిస్తత్ర ప్రయయౌ బ్రాహ్మణం ప్రతి । తమేవ మనసా ధ్యాయన్ కార్యవత్తాం విచారయన్ ॥ ౧ ॥ తమతిక్రమ్య నాగేంద్రో మతిమాన్ సన
రేశ్వరః । ప్రోవాచ మధురం వాక్యం ప్రకృత్యా ధర్మవత్సలః ॥ ౨ ॥ భో భోః సౌమ్యాభిభాషే త్వం న రోషం కర్తుమర్హసి । ఇహ త్వమభిసంప్రాప్తః క
స్యార్థే కిం ప్రయోజనమ్ ॥ ౩ ॥ ఆభిముఖ్యాదభిక్రమ్య స్నేహాత్పృచ్ఛామి తే ద్విజ । వివిక్తే గోమతీతీరే కం వా త్వం పర్యుపాససే ॥ ౪ ॥ బ్రాహ్మణః ॥ ధర్మా
రణ్యం హి మాం విద్ధి నాగం ద్రష్టుమిహాగతమ్ । పద్మనాభం ద్విజశ్రేష్ఠం తత్ర మే కార్యమాహితమ్ ॥ ౫ ॥ తస్య చాహమసాన్నిధ్యం శ్రుతవానస్మి తం గతమ్ । స్వ
జనం తం ప్రతీక్షామి పర్జన్యమివ కర్షకః ॥ ౬ ॥ తస్య చాక్లేశకరణం స్వస్తికారసమాహితమ్ । ఆవర్తయామి తద్బ్రహ్మ యోగయుక్తో నిరామయః ॥ ౭ ॥

నాగః॥ అహోబత కల్యాణవృత్తస్త్వం సాధుస్సజ్జనవత్సలః। అవాచ్యస్త్వం మహాభాగ పరం స్నేహేన పశ్యసి॥ ౮॥ అహం స నాగో విప్రర్షే యథా మాం విందతే భవాన్। ఆజ్ఞాపయ యథా స్వైరం కిం కరోమి ప్రియం తవ॥ ౯॥ భవంతం స్వజనాదస్మి సంప్రాప్తం శ్రుతవానహమ్ । అతస్త్వాం స్వయమేవాహం ద్రష్టుమభ్యాగతో ద్విజ॥౧౦॥ సంప్రాప్తశ్చ భవానద్య కృతార్థః ప్రతియాస్యతి। విస్రబ్ధో మాం ద్విజశ్రేష్ఠ విషయే యోక్తుమర్హసి॥ ౧౦॥అహం హి భవతా సర్వే గుణక్రీతా విశేషతః। యస్త్వమాత్మహితం త్యక్త్వా మామేవేహానురుధ్యసే ॥ ౧౨॥ బ్రాహ్మణః॥ఆగతోఽహం మహాభాగ తవ దర్శనలాలసః।కించిదర్థమనర్థజ్ఞః ప్రష్టుకామో భుజంగమ॥౧౩॥అహమాత్మానమాత్మస్థో మార్గమాణోత్మనో గతిమ్। వాసార్థినం మహాప్రాజ్ఞ చలచ్చిత్తముపాస్మి హ॥ ౧౪॥ ప్రకాశితస్త్వం స్వగుణైర్యశోగర్భగభస్తిభిః। శశాంకకరసంస్పర్శైర్హృద్యైరాత్మప్రకాశితైః॥ ౧౫॥తస్య మే ప్రశ్నముత్పన్నం ఛింధి త్వమనిలాశన। పశ్చాత్కార్యం వదిష్యామి శ్రోతుమర్హతి తద్భవాన్॥ ౧౬॥ ....*

ఇతి మోక్షధర్మపర్వణి - ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే-ద్విషష్ట్యధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-

బ్రాహ్మణః ॥వివస్వతో గచ్ఛతి పర్యయేన వోఢుం భవాంస్తం రథమేకచక్రమ్ । ఆశ్చర్యభూతం యదితత్ర కించిద్దృష్టం త్వయా శంసితుమర్హసి త్వమ్॥౧॥ నాగః॥ ఆశ్చర్యాణామనేకానాం ప్రతిష్ఠా భగవాన్ రవిః। యతో భూతాః ప్రవర్తంతే సర్వే త్రైలోక్యసంమతాః॥ ౨॥ యస్య రశ్మిసహస్రేషు శాఖాస్వివ విహంగమాః । వసంత్యాశ్రిత్య మునయస్సంసిద్ధా దైవతైస్సహ ॥ ౩ ॥ యతో వాయుర్వినిస్సృత్య సూర్యరశ్మ్యాశ్రితో మహాన్ । విజృంభత్యంబరే తత్ర కిమాశ్చర్యమతః పరమ్ ॥ ౪ ॥ విభజ్య తం తు విప్రర్షే ప్రజానాం హితకామ్యయా । తోయం సృజతి వర్షాసు కిమాశ్చర్యమతః పరమ్ ॥ ౫ ॥ యస్య మండలమధ్యస్థో మహాత్మా పరమత్విషా। దీప్తస్సమీక్షతే లోకాన్ కిమాశ్చర్యమతః పరమ్॥ ౬॥..*

శుక్రో నామాసితః పాదో యశ్చ వారిధరోఽంబరే। తోయం సృజతి వర్షాసు కిమాశ్చర్యమతః పరమ్॥ ౭॥యోఽష్టమాసాంస్తు శుచినా కిరణేనోక్షితం పయః।ప్రత్యాదత్తే పునః కాలే కిమాశ్చర్యమతః పరమ్॥ ౮॥యస్య తేజోవిశేషేషు స్వయమాత్మా ప్రతిష్ఠితః।యతో బీజం మహీ చేయం ధార్యతే సచరాచరా॥౯॥యత్ర దేవో మహాబాహుశ్శాశ్వతః పురుషోత్తమః। అనాదినిధనో విప్ర కిమాశ్చర్యమతః పరమ్ ॥ ౧౦॥ ఆశ్చర్యాణామివాశ్చర్యమిదమేకం తు మే శృణు। విమలే యన్మయా దృష్టమంబరే సూర్యసంశ్రయాత్ ॥ ౧౧॥ పురా మధ్యాహ్నసమయే లోకాంస్తపతి భాస్కరే । ప్రత్యాదిత్యప్రతీకాశం సర్వతస్సమదృశ్యత॥ ౧౨ ॥ స లోకాంస్తేజసా సర్వాన్ స్వభాసా నిర్విభాసయన్ । ఆదిత్యాభిముఖోఽభ్యేతి గగనం పాటయన్నివ॥౧౩॥ హుతాహుతిరివ జ్యోతిర్వ్యాప్య తేజోమరీచిభిః। అనిర్దేశ్యేన రూపేణ ద్వితీయ ఇవ భాస్కరః॥౧౪॥ తస్యాభిగమనప్రాప్తౌ హస్తో దత్తో వివస్వతా। తేనాపి దక్షిణో హస్తో దత్తః ప్రత్యర్చనార్థినా॥ ౧౫॥ తతో భిత్త్వైవ గగనం ప్రవిష్టో రశ్మిమండలమ్ । ఏకీభూతం చ తత్తేజః క్షణేనాదిత్యతాం గతమ్॥౧౬॥ తత్ర నస్సంశయో జాతస్తయోస్తేజస్సమాగమే। అనయోః కో భవేత్సూర్యో రథస్థో యోఽయమాగతః ॥ ౧౭ ॥ తే వయం జాతసందేహాః పర్యపృచ్ఛామ హే రవిమ్। క ఏష దివమాక్రమ్య గతస్సూర్య ఇవాపరః॥౧౮॥ ....*

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే- త్రిషష్ట్యధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః

సూర్యః ॥ నైష దేవోఽనిలసఖో నాసురో న చ పన్నగః । ఉంఛవృత్తివ్రతే సిద్ధో మునిరేష దివం గతః॥ ౧॥ ఏష మూలఫలాహారశ్శీర్ణపర్ణాశనస్తథా । అంబ్భక్షో వాయుభక్షశ్చ ఆసీద్విప్రస్సమాహితః॥ ౨॥ భవశ్చానేన విప్రేణ సంహితాభిరభిష్టుతః। స్వర్గద్వారే కృతోద్యోగో యేనాసౌ త్రిదివం గతః॥౩॥అసంగతిరనాకాంక్షీ నిత్యముంఛశిలాశనః । సర్వభూతహితే యుక్త ఏష విప్రో భుజంగమాః॥ ౪॥ న హి దేవా న గంధర్వా నాసురా న చ పన్నగాః । ప్రభవంతీహ భూతానాం ప్రాప్తానాముత్తమాం గతిమ్॥౫॥ ఏతదేవంవిధం దృష్టమాశ్చర్యం తత్ర మే ద్విజ। సంసిద్ధో మానుషః కామం యోఽసౌ సిద్ధిగతిం గతః॥ సూర్యేణ సహితో బ్రహ్మన్ పృథివీం పరివర్తతే॥౬॥ ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి - ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే - చతుష్షష్ట్యధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః.........*

బ్రాహ్మణః ॥ ఆశ్చర్యంనాత్రసందేహస్సుప్రీతోఽస్మిభుజంగమ । అన్వర్థోపగతైర్వాక్యైఃపంథానంచాస్మిదర్శితః॥ ౧॥ స్వస్తితేఽస్తుగమిష్యామిసాధో భుజగోత్తమ। స్మరణీయోఽస్మిభవతాసంప్రేషణనియోజనైః ॥ ౨ ॥ నాగః ॥ అనుక్త్వాహృద్గతంకార్యం క్వేదానీంప్రస్థితోభవాన్। ఉచ్యతాంద్విజయత్కార్యంయదర్థంత్వమిహాగతః॥ ౩ ॥ఉక్తానుక్తేకృతేకార్యేమామామంత్ర్యద్విజర్షభ। మయాప్రత్యభ్యనుజ్ఞాతస్తతోయాస్యసిసువ్రత॥ ౪ ॥నహిమాం కేవలందృష్ట్వాత్యక్త్వాప్రణయవానిహ । గంతుమర్హసివిప్రర్షేవృక్షమూలగతోయథా॥ ౫ ॥ త్వయిచాహంద్విజశ్రేష్ఠభవాన్మయినసంశయః । లోకోఽయంభవతస్సర్వఃకాదింతామయితేనఘ॥ ౬ ॥ బ్రాహ్మణః॥ ఏవమేతన్మహాప్రాజ్ఞ విదితాత్మన్ భుజంగమ । నాతిరిక్తాస్త్వయాదేవాస్సర్వథైవయథాయథమ్॥ ౭ ॥ యఏవత్వంసఏవాహంయోఽహంసతుభవానపి । అహంభవాంశ్చభూతానిసర్వేయత్రగతాస్సదా ॥ ౮ ॥ ఆసీత్తుమేభోగిపతేసంశయః పుణ్యసంచయే । సోఽహముంఛవ్రతంసాధోచరిష్యామ్యర్థసాధనమ్ ॥ ౯ ॥ ఎషమేనిశ్చయస్సాధోకృతంకారణముత్తమమ్ । ఆమంత్రయామిభద్రంతేకృతార్థోఽస్మిభుజంగమ॥ ౧౦ ॥ ……………………………………………… *

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి- ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే- పంచషష్ట్యధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః

భీష్మః॥ సచామంత్ర్యోరగశ్రేష్ఠంబ్రాహ్మణఃకృతనిశ్చయః। దీక్షాకాంక్షీతదారాజంశ్చ్యవనంభార్గవంశ్రితః॥ ౧॥ సతేనకృతసంస్కారోధర్మమేవాభితస్థివాన్। తథైవచకథామేతాంరాజన్కథితవాంస్తదా॥ ౨॥ భార్గవేణాపిరాజేంద్రజనకస్యనివేశనే। కథైషాకథితాపుణ్యానారదాయమహాత్మనే॥ ౩॥ నారదేనాపిరాజేంద్రదేవేంద్రస్యనివేశనే। కథితాభరతశ్రేష్ఠపృష్టేనాక్లిష్టకర్మణా ॥ ౪॥ దేవరాజేనచపురాకథితైషాకథాశుభా। సమస్తేభ్యఃప్రశస్తేభ్యోవిప్రేభ్యోవసుధాధిప॥ ౫॥ యదాచమమరామేణయుద్ధమాసీత్సుదారుణమ్। వసుభిశ్చతదారాజన్కథేయంకథితామమ ॥ ౬॥ పృచ్ఛమానాయతత్త్వేనమయాచైవోత్తమాతవ । కథేయంకథితాపుణ్యాధర్మ్యాధర్మభృతాంవర ॥ ౭॥ యదయంపరమోధర్మోయన్మాంపృచ్ఛసిభారత। ఆసీద్వీరోహ్యనాకాంక్షీధర్మార్థకరణేనృప ॥ ౮ ॥ సచకిలకృతనిశ్చయోద్విజోభుజగపతిప్రతిదేశితాత్మకృత్యః । యమనియమసహిష్ణుర్వనాంతరం పరిగణితోంఛశిలాశనఃప్రవిష్టః॥ ౯ ॥……………………………………………… *

* ఇతిశ్రీమహాభారతే- శతసహస్ర్యాం - సంహితాయాం- వైయాసక్యాం. *

శ్రీశాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే - షట్షష్ట్యధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-

సమాప్తంచేదంశాంతిపర్వ.

కాయేనవాచామనసేంద్రియైర్వాబుద్ధ్యాత్మనావాప్రకృతేఃస్వభావాత్ । కరోమియద్యత్సకలంపరస్మైనారాయణాయేతిసమర్పయామి॥

యదక్షరపదభ్రష్టంమాత్రాహీనంచయద్భవేత్। తత్సర్వంక్షమ్యతాందేవనారాయణనమోఽస్తుతే॥

* * *

ఓం - తత్సత్ - హరిః - ఓం - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

శ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వప్రారంభః-

శ్రీరుక్మిణీ - సత్యభామా సమేత - శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః

నారాయణం నమస్కృత్య నరం చైవ నరోత్తమమ్। దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయముదీరయేత్ ॥

యుధిష్ఠిరః॥ శమో బహువిధాకారః సూక్ష్మ ఉక్తః పితామహ। న చ మే హృదయే శాంతిరస్తి శ్రుత్వేదమీదృశమ్॥౧॥ అస్మిన్నర్థే బహువిధా శాంతి
రుక్తా పితామహ। స్వకృతే కా ను శాంతిః స్యాచ్ఛమాద్బహువిధాదపి॥ ౨॥ శరాచితశరీరం హి తీవ్రవ్రణముదీక్ష్య చ। శమం నోపలభే వీర దుష్కృతా
న్యేవ చింతయన్॥ ౩॥ రుధిరేణావసిక్తాంగం ప్రస్రవంతం యథాచలమ్। త్వాం దృష్ట్వా పురుషవ్యాఘ్ర సీదే వర్షాస్వివాంబుజమ్॥ ౪॥ అతః కష్టతరం కి
న్ను మత్కృతే యత్పితామహః। ఇమామవస్థాం గమితః ప్రత్యమిత్రై రణాజిరే। ౫॥ తథా చాన్యే నృపతయః సహపుత్రాః సబాంధవాః। మత్కృతే నిధ
నం ప్రాప్తాః కిన్ను కష్టతరం తతః॥౬॥ వయం హి ధార్తరాష్ట్రాశ్చ కాలమన్యువశం గతాః। కృత్వేదం నిందితం కర్మ ప్రాప్స్యామః కాం గతిం నృప॥ ౭॥ ఇ
దం తు ధార్తరాష్ట్రస్య శ్రేయో మన్యే జనాధిప। ఇమామవస్థాం సంప్రాప్తం యదసౌ త్వాం న పశ్యతి ॥ ౮ ॥ సోహం తవ హ్యంతకరః సుహృద్వధకరస్త
థా। న శాంతిమధిగచ్ఛామి పశ్యంస్త్వాం దుఃఖితం క్షితౌ ॥ ౯ ॥ దుర్యోధనో హి సమరే సహసైన్యః సహానుజః। నిహతః క్షత్రధర్మేస్మిన్దురాత్మా కు
లపాంసనః॥౧౦॥ న స పశ్యతి దుష్టాత్మా త్వామద్య పతితం క్షితౌ। అతః శ్రేయో మృతం మన్యే నేహ జీవితమాత్మనః ॥ ౧ ॥ అహం హి సమరే వీర గమితః శ
త్రుభిః క్షయమ్। అభవిష్యం యది పురా సహ భ్రాతృభిరచ్యుత॥ ౧౨॥ న త్వామేవం సుదుఃఖార్తమద్రాక్షం సాయకార్దితమ్। నూనం హి పాపకర్మాణో
ధాత్రా దృష్టాః స్మ హే నృప॥ ౧౩ ॥ అన్యస్మిన్నపి లోకే వై యథా ముచ్యేయ కిల్బిషాత్। తథా ప్రశాధి మాం రాజన్మమ చేదిచ్ఛసి ప్రియమ్॥ ౧౪॥ భీష్మః॥ పర
తంత్రం కథం హేతుమాత్మానమనుపశ్యసి। కర్మణాం హి మహాభాగ సూక్ష్మం హ్యేతదతీంద్రియమ్ ॥ ౧౫ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాత
నమ్। సంవాదం మృత్యుగౌతమ్యోః కాలలుబ్ధకపన్నగైః ॥ ౧౬ ॥ గౌతమీ నామ కౌంతేయ స్థవిరా శమసంయుతా। సర్పేణ దష్టం స్వం పుత్రమపశ్యద్గత
చేతనమ్॥౧౭॥ అథ తం స్నాయుపాశేన బద్ధ్వా సర్పమమర్షితః। లుబ్ధకోర్జునకో నామ గౌతమ్యాః సముపానయత్ ॥౧౮॥ స చాబ్రవీదయం తే స పుత్ర
హా పన్నగాధమః। బ్రూహి క్షిప్రం మహాభాగే వధ్యతాం కేన హేతునా॥ ౧౯ ॥ అగ్నౌ ప్రక్షిప్యతాం మే వ ఛిద్యతాం ఖండశోపి వా। న హ్యయం బాలహా పా
పశ్చిరం జీవితుమర్హతి॥౨౦॥ గౌతమ్యువాచ॥ విసృజైనమబుద్ధిస్త్వం న వధ్యోర్జునక త్వయా। కో హ్యాత్మానం గురుం కుర్యాత్ప్రాప్తవ్యమవిచింతయన్॥
ప్లవంతే ధర్మలఘవో లోకేంభసి యథా ప్లవాః। మజ్జంతి పాపగురవః శస్త్రం స్కన్నమివోదకే॥ ౨౨ ॥ హత్వా చైనం నామృతః స్యాదయం మే జీవత్య
స్మిన్కోత్యయః స్యాదయం తే। అస్యోత్సర్గే ప్రాణయుక్తస్య జంతోర్మృత్యోర్లోకం కో ను గచ్ఛేదనంతమ్॥౨౩॥ లుబ్ధకః॥ జానామ్యహం దేవి గుణాగుణ
జ్ఞే సర్వార్తియుక్తా గురవో భవంతి। స్వస్థస్యైతే తూపదేశా భవంతి తస్మాత్క్షుద్రం సర్పమేనం హనిష్యే ॥ ౨౪ ॥ శమార్థినః కాలగతిం వదంతి సద్య

ఘ్నంచంత్యర్థవిదస్త్యజంతి। శ్రేయఃక్షయంశోచతినిత్యమోహాత్తస్మాచ్ఛుచంముంచహతేభుజంగే ॥ ౨౫॥ గౌతమీ ॥ ఆర్తిర్నైవంవిద్యతేఽస్మద్విధా
నాంధర్మాత్మానఃసర్వదాసజ్జనాహి। నిత్యాపాయోబాలకోవృత్తపవతస్మాన్నేశేపన్నగస్యప్రమాథే॥ ౨౬॥నబ్రాహ్మణానాంకోపోఽస్తికుతఃకోపాచ్చ
యాతనా। మార్దవాత్క్షమ్యతాంసాధోముచ్యతామేషపన్నగః॥ ౨౭॥లుబ్ధకః॥ హత్వాలాభశ్శ్రేయఏవావ్యయస్స్యాల్లభ్యోలాభస్స్యాద్బలిభ్యః
ప్రశస్తః। కాలాల్లాభోయస్తుసతోభవేతశ్రేయోలాభఃకుత్సితేఽస్మిన్నతేస్యాత్ ॥ ౨౮ ॥ గౌతమీ ॥ కార్థప్రీతిర్గృహ్యశత్రుంనిహత్యకాకామాప్తిఃప్రా
ప్యశత్రుంనముక్త్వా । కస్మాత్సౌమ్యాహంనక్షమేనోభుజంగేమోక్షార్థంవాకస్యహేతోర్నకుర్యామ్॥ ౨౯ ॥ లుబ్ధకః॥ అస్మాదేకాద్బహవోరక్షిత
వ్యానైకోబహుభ్యోగౌతమిరక్షితవ్యః । కృతాగసంధర్మవిదస్త్యజంతిసరీసృపంపాపమిమంజహిత్వం॥ ౩౦ ॥ గౌతమీ ॥ నాస్మిన్హతేపన్నగేపు
త్రకోమేసంప్రాప్స్యతేలుబ్ధకజీవితంవై । గుణంచాన్యంనాస్యవధేప్రపశ్యేతస్మాత్సర్పంలుబ్ధకముంచజీవమ్ ॥ ౩౧ ॥ లుబ్ధకః ॥ వృత్రంహత్వాదేవరా
ట్శ్రేష్ఠభాగ్వైయజ్ఞంహత్వాభాగమవాపచైవ । శూలీదేవోదేవవృత్తంచరత్వంక్షిప్రంసర్పంజహిమాభూత్తేవిశంకా॥౩౨॥ భీష్మః॥ అసకృత్ప్రో
చ్యమానాపిగౌతమీభుజగంప్రతి । లుబ్ధకేనమహాభాగాపాపేనైవాకరోన్మతిమ్॥ ౩౩॥ ఈషదుచ్ఛ్వసమానస్తుకృచ్ఛ్రాత్సంస్తభ్యపన్నగః। ఉత్సస
ర్జగిరంమందాంమానుషీంపాశపీడితః ॥ ౩౪ ॥ సర్పః॥ కోన్వర్జునకదోషోఽత్రవిద్యతేమమబాలిశ । అస్వతంత్రంహిమాంమృత్యుర్వివశంయదచూ
చుదత్ ॥ ౩౫॥ తస్యాయంవచనాద్దష్టోనకోపేననకామ్యయా । తస్యతత్కిల్బిషంలుబ్ధవిద్యతేయదికిల్బిషమ్॥ ౩౬॥ లుబ్ధకః॥ యద్యన్యవశగేనేదంకృతం
తేపన్నగాశుభమ్। కారణంవైత్వమప్యత్రతస్మాత్త్వమపికిల్బిషీ॥౩౭॥మృత్పాత్రస్యక్రియాయాంహిదండచక్రాదయోయథా। కారణత్వేప్రకల్ప్యంతే
తథాత్వమపిపన్నగ ॥ ౩౮ ॥ కిల్బిషీచాపిమేవధ్యఃకిల్బిషీచాసిపన్నగ । ఆత్మానంకారణంహ్యత్రత్వమాఖ్యాసిభుజంగమ॥ ౩౯॥ సర్పః॥ సర్వఏతేహ్య
స్వవశాదండచక్రాదయోయథా । తథాహమపితస్మాన్మేనైవదోషోమతస్తవ॥ ౪౦॥ అథవామతమేతత్తేఽప్యన్యోన్యప్రయోజకాః । కార్యకారణ
సందేహోహ్యభవత్యన్యోన్యచోదనాత్ ॥౪౧॥ ఏవంసతినదోషోమేనాస్తివధ్యోనకిల్బిషీ। కిల్బిషంసమవాయేస్యాన్మన్యసేయదికిల్బిషమ్॥౪౨॥ లుబ్ధకః॥
కారణంయదినస్యాద్వైనకర్తాస్యాస్త్వమప్యుత । వినాశకారణంత్వంచతస్మాద్వధ్యోఽసిమేమతః॥ ౪౩ ॥ అసత్యపికృతేకార్యేనేహపన్నగలిప్యతే।
తస్మాన్నాత్రైవహేతుస్స్యాద్వధ్యఃకింబహుమన్యసే॥ ౪౪॥సర్పః॥ కార్యాభావేక్రియానస్యాత్సత్యంసత్యపికారణే। తస్మాత్సమేఽస్మిన్హేతౌమేవా
చ్యోహేతుర్విశేషతః॥ ౪౫॥ యద్యహంకారణత్వేనమతోలుబ్ధకతత్త్వతః। అన్యప్రయోగేస్యాదన్యఃకిల్బిషీజంతునాశనే॥ ౪౬॥ లుబ్ధకః॥ వధ్యస్త్వం
మమదుర్బుద్ధేబాలఘాతీనృశంసకృత్। భాషసేకింబహుపునర్వధ్యస్సన్పన్నగాధమ॥ ౪౭॥ సర్పః॥ యథాహవీంషిజుహ్వానామఖేవైలుబ్ధకర్త్విజః।
నఫలంప్రాప్నువంత్యత్రఫలయోగేతథాహ్యహమ్ ॥ ౪౮ ॥ భీష్మః ॥ తథాబ్రువతితస్మింస్తుపన్నగేమృత్యుచోదితే । ఆజగామతతోమృత్యుఃపన్నగంచే
దమబ్రవీత్ ॥౪౯॥ మృత్యురువాచ॥ ప్రచోదితోఽహంకాలేనపన్నగత్వామచూచుదమ్। వినాశహేతుర్నాస్యత్వమహంన్నప్రాణినశ్శిశోః॥౫౦॥ యథా
వాయుర్జలధరాన్వికర్షతితతస్తతః। తద్వజ్జలదవత్సర్పకాలస్యాహంవశానుగః॥ ౫౧॥ సాత్త్వికారాజసాశ్చైవతామసాయేచకేచన । భావాఃకా
లాత్మకాస్సర్వేప్రవర్తంతేహజంతుషు॥ ౫౨॥ జంగమాస్స్థావరాశ్చైవదివివాయదివాభువి । సర్వేకాలాత్మకాస్సర్పకాలాత్మకమిదంజగత్ ॥ ౫౩॥
ప్రవృత్తయశ్చలోకేఽస్మింస్తథైవచనివృత్తయః । తాసాంవికృతయోయాశ్చసర్వంకాలాత్మకంస్మృతమ్॥౫౪॥ ఆదిత్యశ్చంద్రమావాయురాపోవిష్ణుశ్శ
తక్రతుః । అగ్నిఃఖంపృథివీమిత్రఃపర్జన్యోవసవోఽదితిః ॥ ౫౫ ॥ సరితస్సాగరాశ్చైవభావాభావౌచపన్నగ । సర్వేకాలేనసృజ్యంతేహ్రియంతేచపు
నఃపునః॥ ౫౬॥ ఏవంజ్ఞాత్వాకథంమాంత్వంసదోషంసర్పమన్యసే। అథచైవంగతేదోషోమయిత్వమపిదోషవాన్॥ ౫౭॥ సర్పః॥ నిర్దోషందోషవం
తంవానత్వాంమృత్యోఽబ్రవీమ్యహమ్। త్వయాహంచోదితఇతిబ్రవీమ్యేతావదేవతు॥౫౮॥యదికాలేతుదోషోఽస్తియదితత్రాపినేష్యతే। దోషోనైవపరీక్ష్యో

మేనహ్యత్రాధికృతావయమ్॥ ౪౯॥ నిర్మోక్షస్త్వస్యదోషస్యమయాకార్యోయథాతథా। మృత్యోరపినదోషస్స్యాదితి మేత్రప్రయోజనమ్॥ ౫౦॥ భీష్మః॥ సర్పోఽథార్జునకంప్రాహశ్రుతం తేమృత్యుభాషితమ్। నానాగసంమాంపాశేనసంతాపయితుమర్హసి॥ ౫౧॥ లుబ్ధకః॥ మృత్యోఃశ్రుతం మేవచనంతవచైవభుజంగమ। నైవతావదదోషత్వంభవతిత్వయిపన్నగ॥ ౫౨॥ మృత్యుత్వంచైవహేతుర్హిబాలస్యాస్యవినాశనే। ఉభయంకారణంమన్యే నకారణమకారణమ్॥ ౫౩॥ ధిఙ్మృత్యుంచదురాత్మానంక్రూరందుఃఖకరంసతామ్। త్వాంచైవాహంవధిష్యామిపాపంపాపస్యకారణమ్॥ ౫౪॥ మృత్యుః॥ వివశౌకాలవశగావావాంనిర్దిష్టకారిణౌ। నావాందోషేణమంతవ్యౌయదిసమ్యక్ప్రపశ్యసి॥ ౫౫॥ లుబ్ధకః॥ యువాముభౌకాలవశౌయదిమేమృత్యుపన్నగౌ। హర్షక్రోధౌయథాస్యాతా మేతదిచ్ఛామి వేదితుమ్॥ ౫౬॥ మృత్యుః॥ యాకాచిదేవచేష్టాస్యాత్సర్వా కాలప్రచోదితా। పూర్వమేవైతదుక్తంహిమయాలుబ్ధకకాలతః॥ ౫౭॥ తస్మాదుభౌకాలవశావావాంనిర్దిష్టకారిణౌ। నావాందోషేణమంతవ్యౌత్వయాలుబ్ధకకర్హిచిత్॥ ౫౮॥ భీష్మః॥ అథోపగమ్యకాలస్తుతస్మిన్ధర్మార్థసంశయే। అబ్రవీత్పన్నగంమృత్యుంలుబ్ధంచార్జునకంతథా॥ ౫౯॥ కాలఉవాచ॥ నహ్యహంనాప్యయంమృత్యుర్నాయంలుబ్ధకపన్నగః। కిల్బిషీజంతుమరణేనవయంహిప్రయోజకాః॥ ౬౦॥ అకరోద్యదయంకర్మతన్నోర్జునకచోదకమ్। వినాశహేతుర్నాన్యోస్య వధ్యతేయంస్వకర్మణా॥ ౬౦॥ యదనేనకృతంకర్మతేనాయంనిధనంగతః। వినాశహేతుఃకర్మాస్యసర్వేకర్మవశావయమ్॥ ౬౨॥ కర్మదాయాదవాల్లోకఃకర్మసంబంధలక్షణః। కర్మాణిచోదయంతీహయథాన్యోన్యంతథావయమ్॥ ౬౩॥ యథామృత్పిండతఃకర్తాకురుతేయద్యదిచ్ఛతి। ఏవమాత్మకృతంకర్మమానవఃప్రతిపద్యతే॥ ౬౪॥ యథాచ్ఛాయాతపౌనిత్యంసుసంబద్ధౌనిరంతరమ్। యథాకర్మచకర్తాచసంబద్ధావాత్మకర్మభిః॥ ౬౫॥ ఏవంనాహంనవైమృత్యుర్నసర్పోనతథాభవాన్। నచేయంబ్రాహ్మణీవృద్ధాశిశురేవాత్రకారణమ్॥ ౬౬॥ తస్మింస్తథాబ్రువాణేతుబ్రాహ్మణీగౌతమీనృప। స్వకర్మప్రత్యయాల్లోకాన్మత్వార్జునకమబ్రవీత్॥ ౬౭॥ గౌతమః॥ నైవకాలోనభుజగోనమృత్యురిహకారణమ్। స్వకర్మభిరయంబాలఃకాలేననిధనంగతః॥ ౬౮॥ మయాచతత్కృతంకర్మయేనాయంమేమృతస్సుతః। యాతుకాలస్తథామృత్యుర్ముంచార్జునకపన్నగమ్॥ ౬౯॥ భీష్మః॥ తతోయథాగతంజగ్ముర్మృత్యుఃకాలోథపన్నగః। అభూద్విశోకోర్జునకోవిశోకాచైవగౌతమీ॥ ౭౦॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాశమంగచ్ఛమాభూఃశోకపరోనృప। స్వకర్మప్రత్యయాల్లోకాన్సర్వేగచ్ఛంతివైనృప॥ ౭౧॥ నైతత్త్వయాకృతంకర్మనాపిదుర్యోధనేనవై। కాలేనతత్కృతంవిద్ధినిహతాయేనపార్థివాః॥ ౭౨॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యేతద్వచనంశ్రుత్వాబభూవవిగతజ్వరః। యుధిష్ఠిరోమహాతేజాఃపప్రచ్ఛేదంచధర్మవిత్॥ ౭౩॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గతఆనుశాసనికపర్వణి - గౌతమీలుబ్ధకవ్యాళమృత్యుకాలసంవాదే - ప్రథమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ పితామహమహాప్రాజ్ఞసర్వశాస్త్రవిశారద। శ్రుతంమేమహదాఖ్యానమిదంమతిమతాంవర॥ ౧॥ భూయస్తుశ్రోతుమిచ్ఛామిధర్మార్థసహితంనృప। కథ్యమానంత్వయాకించిత్తన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౨॥ కేనమృత్యుర్గృహస్థేనధర్మమాశ్రిత్యనిర్జితః। ఇత్యేతత్సర్వమాచక్ష్వతత్త్వేనాపిచపార్థివ॥ ౩॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। యథామృత్యుర్గృహస్థేనధర్మమాశ్రిత్యనిర్జితః॥ ౪॥ మనోఃప్రజాపతేరాజన్నిక్ష్వాకురభవత్సుతః। తస్యపుత్రశతంజజ్ఞేనృపతేస్సూర్యవర్చసః॥ ౫॥ దశమస్తత్రపుత్రస్తుదశాశ్వోనామభారత। మాహిష్మత్యామభూద్రాజాధర్మాత్మాసత్యవిక్రమః॥ ౬॥ దశాశ్వస్యసుతస్త్వాసీద్రాజాపరమధార్మికః। సత్యేతపసిదానేచయస్యనిత్యంరతంమనః॥ ౭॥ మదిరాశ్వఇతిఖ్యాతఃపృథివ్యాంపృథివీపతిః। ధనుర్వేదేచవేదేచనిరతోయోభవత్సదా॥ ౮॥ మదిరాశ్వస్యపుత్రోభూద్ద్యుతిమాన్నామపార్థివః। మహాభాగోమహాతేజామహాసత్త్వోమహాబలః॥ ౯॥ పుత్రోద్యుతిమతస్త్వాసీద్రాజాపరమధార్మికః। సర్వలోకేషువిఖ్యాతఃసువీరోనామనామతః॥ ౧౦॥ ధర్మాత్మాకోశవాంశ్చాపిదేవరాజఇవాపరః। సువీరస్యతుపుత్రోభూత్సర్వసంగ్రామదుర్జయః॥ ౧౧॥ సుదుర్జయఇతిఖ్యాతఃసర్వశస్త్రభృతాంవరః। దుర్జయ

స్యేంద్రవపుషఃపుత్రో౽శ్విసదృశద్యుతిః ॥ ౧౧ ॥ దుర్యోధనోనామమహాన్ రాజారాజర్షిసత్తమ । తస్యేంద్రసమవీర్యస్యసంగ్రామేష్వనివర్తినః॥
౧౩॥ విషయేవాసవస్తస్యసమ్యగేవప్రవర్షతి। రత్నైర్ధనైశ్చపశుభిఃసస్యైశ్చాపిపృథగ్విధైః ॥ ౧౪ ॥ నగరైర్విషయశ్చాస్యపరిపూర్ణస్తదా
భవత్ । నతస్యవిషయేచాభూత్కృపణోనాపిదుర్గతః॥ ౧౫॥ వ్యాధితోనాకృశోవాపితస్మిన్నాభూన్నరఃక్వచిత్ । సుదక్షిణోమధురవాగనసూయు
ర్జితేంద్రియః॥ ౧౬ ॥ ధర్మాత్మాచానృశంసశ్చవిక్రాంతో౽థావికత్థనః।యజ్వాచదాంతోమేధావీబ్రహ్మణ్యస్సత్యసంగరః॥౧౭॥నవావమంతాదాతా
చవేదవేదాంగపారగః। తంనర్మదాదేవనదీపుణ్యాశీతజలాశివా॥ ౧౮ ॥ చకమేపురుషవ్యాఘ్రస్వేనభావేనభారత। తస్యాంజజ్ఞేతదానద్యాంకన్యా
రాజీవలోచనా॥౧౯॥నామ్నాసుదర్శనారాజన్రూపేణాపిసుదర్శనా।తాదృగ్రూపాననారీషుభూతపూర్వాయుధిష్ఠిర॥౨౦॥దుర్యోధనసుతాయాదృ
గ్భవద్వరవర్ణినీ। తామగ్నిశ్చకమేసాక్షాద్రాజకన్యాంసుదర్శనామ్॥ ౨౧॥ భూత్వాచబ్రాహ్మణోరాజన్వరయామాసతంనృపమ్ । దరిద్రశ్చాస
వర్ణశ్చమమాయమితిపార్థివః॥ ౨౨॥ నదిత్సతిసుతాంతస్మైతాంవిప్రాయసుదర్శనామ్। తతో౽స్యవితతేయజ్ఞేనష్టో౽భూద్ధవ్యవాహనః॥ ౨౩॥ తతస్సు
దుఃఖితోరాజావాక్యమాహద్విజాంస్తదా। దుష్కృతంమమకిన్నుస్యాద్భవతాంవాద్విజర్షభాః ॥ ౨౪ ॥ యేననాశంజగామాగ్నిఃకృతంకుపురుషే
ష్వివ। నహ్యల్పందుష్కృతంనో౽స్తియేనాగ్నిర్నాశమాగతః॥ ౨౫॥ భవతాంచాథవామహ్యంతత్త్వేనైతద్విమృశ్యతామ్। తత్రరాజ్ఞోవచశ్శ్రుత్వా
విప్రాస్తేభరతర్షభ॥ ౨౬॥ నియతావాగ్యతాశ్చైవపావకంశరణంయయుః। తాన్దర్శయామాసతదాభగవాన్హవ్యవాహనః॥౨౭॥స్వంరూ
పందీప్తిమత్కృత్వాశరదర్కసమద్యుతి । తతోమహాత్మాతానాహదహనోబ్రాహ్మణర్షభాన్ ॥ ౨౮ ॥ వరయామ్యాత్మనో౽ర్థాయదుర్యోధనసు
తామితి। తతస్తేకల్యఉత్థాయతస్మైరాజ్ఞేన్యవేదయన్॥ ౨౯ ॥ బ్రాహ్మణావిస్మితాస్సర్వేయదుక్తంచిత్రభానునా । తతస్సరాజాతచ్ఛ్రుత్వావచనం
బ్రహ్మవాదినామ్॥ ౩౦॥ అవాప్యపరమంహర్షంతథేతిప్రాహబుద్ధిమాన్ । ప్రయాచతచతంశుల్కంభగవంతంవిభావసుమ్॥ ౩౧॥ నిత్యంసాన్నిధ్యమి
హతేచిత్రభానోభవేదితి । తమాహభగవానగ్నిరేవమస్త్వితిపార్థివమ్॥ ౩౨॥ తతస్సాన్నిధ్యమద్యాపిమాహిష్మత్యాంవిభావసోః।దృష్టంహిసహ
దేవేనదిశోవిజయతాతదా॥ ౩౩॥ తతస్తాంసమలంకృత్యకన్యామాహృతవాససమ్। దదౌదుర్యోధనోరాజాపావకాయమహాత్మనే॥ ౩౪ ॥ ప్రతిజగ్రా
హచాగ్నిస్తురాజకన్యాంసుదర్శనామ్ । విధినావేదదృష్టేనవసోర్ధారామివాధ్వరే ॥ ౩౫ ॥ తస్యారూపేణశీలేనకులేనవపుషాశ్రియా।అభవత్ప్రీతి
మానగ్నిర్గర్భంచాస్యాంమనోదధే॥ ౩౬ ॥ తస్యాంసమభవత్పుత్రోనామ్నాగ్నేయస్సుదర్శనః।సుదర్శనస్తురూపేణపూర్ణేందుసదృశోపమః॥౩౭॥
శిశురేవాధ్యగాత్సర్వంపరంబ్రహ్మసనాతనమ్। అథౌఘవాన్నామనృపోనృగస్యాసీత్పితామహః॥ ౩౮ ॥ తస్యాథౌఘవతీకన్యాపుత్రశ్చౌఘరథో౽భవత్।
తామోఘవాన్దదౌతస్మైస్వయమోఘవతీంసుతామ్॥ ౩౯॥ సుదర్శనాయవిదుషేభార్యార్థేదేవరూపిణీమ్।సగృహస్థాశ్రమరతస్తయాసహసుద
ర్శనః॥ ౪౦॥ కురుక్షేత్రే౽వసద్రాజన్నోఘవత్యాసమన్వితః। గృహస్థశ్చావజేష్యామిమృత్యుమిత్యేవసప్రభో॥ ౪౧॥ప్రతిజ్ఞామకరోద్ధీమాన్దీప్తతేజా
విశాంపతే। తామథౌఘవతీంరాజన్సపావకసుతో౽బ్రవీత్ ॥ ౪౨॥ అతిథేఃప్రతికూలంతేనకర్తవ్యంకథంచన । యేనయేనచతుష్యేతనిత్యమేవత్వయాతి
థిః॥ ౪౩॥ అప్యాత్మనఃప్రదానేననతేకార్యావిచారణా । ఏతద్వ్రతంమమసదాహృదిసంపరివర్తతే ॥ ౪౪॥ గృహస్థానాంచసుశ్రోణినాతిథేర్విద్యతే
పరమ్। ప్రమాణంయదివామోరువచస్తేమమశోభనే॥ ౪౫॥ ఇదంవచనమవ్యగ్రాహృదిత్వంధారయేస్సదా । నిష్క్రాంతేమయికల్యాణితథాసన్నిహి
తే౽నఘే॥ ౪౬॥నాతిథిస్తే౽వమంతవ్యఃప్రమాణంయద్యహంతవ।తమబ్రవీదోఘవతీతథామూర్ధ్నికృతాంజలిః॥ ౪౭॥ నమేత్వద్వచనాత్కించిదకర్తవ్యం
కథంచ। జిగీషమాణస్తుగృహేతదామృత్యుస్సుదర్శనమ్॥ ౪౮॥ పృష్ఠతో౽న్వగమద్రాజన్రంధ్రాన్వేషీతదాసదా। ఇధ్మార్థంతుగతేతస్మిన్నగ్నిపుత్రే
సుదర్శనే॥ ౪౯॥ అతిథిర్బ్రాహ్మణశ్శ్రీమాంస్తామాహౌఘవతీంతదా।ఆతిథ్యంకృతమిచ్ఛామిత్వయాద్యవరవర్ణిని ॥౫౦॥ ప్రమాణంయదిధర్మస్తేగృ

హస్థాశ్రమసంమతః। ఇత్యుక్తా తేనవిప్రేణరాజపుత్రీయశస్వినీ॥ ౫౧॥ విధినాప్రతిజగ్రాహ వేదోక్తేనవిశాంపతే । ఆసనంచైవపాద్యంచతస్మైదత్వాద్వి
జాతయే॥ ౫౨॥ ప్రోవాచౌఘవతీవిప్రం కేనార్థఃకిందదామితే। తామబ్రవీత్తతోవిప్రోరాజపుత్రీంసుదర్శనామ్॥ ౫౩॥ త్వయామమార్థఃకల్యాణినిర్విశం
కైతదాచర। యదిప్రమాణంధర్మాస్తేగృహస్థాశ్రమసంమతాః ॥ ౫౪॥ ప్రదానేనాత్మనోరాజ్ఞికర్తుమర్హసిమేప్రియమ్ । సతయాఛంద్యమానో
న్యైరీప్సితైర్నృపకన్యయా ॥ ౫౫ ॥ నాన్యమాత్మప్రదానాత్స తస్యావవ్రేవరంద్విజః । సాతురాజసుతాస్మృత్వాభర్తుర్వచనమాదితః ॥ ౫౬॥
తథేతిలజ్జమానాసాతమువాచద్విజర్షభమ్ । తతోవిహస్యవిప్రర్షిః సాచైవోపవివేశహ ॥ ౫౭ ॥ సంస్మృత్యభర్తుర్వచనంగృహస్థాశ్రమకాంక్షి
ణః। అథేధ్మానముపాదాయసపావకిరుపాగమత్ ॥ ౫౮ ॥ మృత్యునారౌద్రభావేననిత్యంబంధురివాన్వితః । తతస్త్వాశ్రమమాగమ్యస్వాంపావకసుత
స్తదా॥ ౫౯॥ తాంవ్యాజహారౌఘవతీంక్వాసియాతేతిచాసకృత్। తస్మైప్రతివచఃసాతుభర్త్రేనప్రదదౌతదా ॥ ౬౦॥ కరాభ్యాంతేనవిప్రేణస్పృష్టా
భర్తృవ్రతాసతీ। ఉచ్ఛిష్టాస్మీతిమన్వానాలజ్జితాభర్తురేవచ॥ ౬౧॥ తూష్ణీంభూతాభవత్సాధ్వీనచోవాచాథకించన। అథతాంపునరేవేదంప్రోవాచ
ససుదర్శనః॥ ౬౨॥ క్వసాసాధ్వీకుతోయాతాగరీయఃకిమతోమమ । పతివ్రతాసత్యశీలానిత్యంచైవార్జవేరతా॥ ౬౩॥ కథంనప్రత్యుదేత్యద్యస్మయ
మానాయథాపురా। ఉటజస్థస్తుతంవిప్రఃప్రత్యువాచసుదర్శనమ్॥ ౬౪ ॥ అతిథింవిద్ధిసంప్రాప్తంబ్రాహ్మణంపావకేచమామ్ । అనయాఛంద్యమానో
హంభార్యయాతవసత్తమ॥ ౬౫॥ తైస్తైరతిథిసత్కారైర్బ్రహ్మన్నేషావృతామయా। అనేనవిధినాసేయంమామర్చతిశుభాననా॥ ౬౬॥ అనురూపం
యదత్రాస్యతద్భవాన్కర్తుమర్హతి । కూటముద్గరహస్తస్తుమృత్యుస్తంవైసమన్వగాత్ ॥ ౬౭ ॥ హీనప్రతిజ్ఞమత్రైనంవధిష్యామీతిచింతయన్।సు
దర్శనస్తుమనసాకర్మణాచక్షుషాగిరా॥ ౬౮॥ త్యక్తేర్ష్యస్త్యక్తమన్యుశ్చస్మయమానోఽబ్రవీదిదమ్। సురతంతేఽస్తువిప్రాగ్ర్యప్రీతిర్హిపరమామమ॥
౬౯॥ గృహస్థస్యతుధర్మోఽగ్ర్యఃసంప్రాప్తాతిథిపూజనమ్। అతిథిఃపూజితోయస్యగృహస్థస్యహిగచ్ఛతి॥ ౭౦॥ నాన్యస్తస్మాత్పరోధర్మఇతిప్రాహుర్మ
నీషిణః। ప్రాణాహిమమదారాశ్చయచ్చాన్యద్విద్యతేవసు॥ ౭౧॥ అతిథిభ్యోమయాదేయమితిమేవ్రతమాహితమ్। నిస్సందిగ్ధంమయావాక్యమేతత్తేస
ముదాహృతమ్। ౭౨॥ తేనాహంవిప్రసత్యేనస్వయమాత్మానమాలభే । పృథివీవాయురాకాశమాపోజ్యోతిశ్చపంచమమ్॥ ౭౩॥ బుద్ధిరాత్మామనఃకా
లోదిశశ్చైవగుణాదశ। నిత్యమేతేహిపశ్యంతిదేహినాందేహసంశ్రితాః॥ ౭౪॥ సుకృతందుష్కృతంచాపికర్మధర్మభృతాంవర। యదైషానానృతా
వాణీమయాద్యసముదీరితా॥ ౭౫॥ తేనసత్యేనమాందేవాఃపాలయంతుదహంతువా । తతోనాదఃసమభవద్దిక్షుసర్వాసుభారత॥ ౭౬॥ అసకృత్సత్య
మిత్యేవంనైతన్మిథ్యేతిసర్వతః। ఉటజాత్తుతతస్తస్మాన్నిశ్చక్రామసవైద్విజః॥ ౭౭॥ వపుషాద్యాంచభూమించవ్యాప్యవాయురివోద్యతః। స్వరేణవిప్రః
శైక్ష్యేణత్రీన్లోకాననునాదయన్॥ ౭౮॥ ఉవాచచైనంధర్మజ్ఞంపూర్వమామంత్ర్యనామతః। ధర్మోఽహమస్మిభద్రంతేజిజ్ఞాసార్థంతవానఘ॥ ౭౯॥
ప్రాప్తఃసత్యంచతేజ్ఞాత్వాప్రీతిర్మేపరమాత్వయి। విజితశ్చత్వయామృత్యుర్యోఽయంత్వామనుగచ్ఛతి॥ ౮౦॥ రంధ్రాన్వేషీతవసదాత్వయాధృత్యా
వశీకృతః । నచాస్తిశక్తిస్త్రైలోక్యేకస్యచిత్పురుషోత్తమ ॥ ౮౧ ॥ పతివ్రతామిమాంసాధ్వీంతవోద్వీక్షితుమప్యుత। రక్షితాత్వద్గుణైరేషాపతివ్రతగు
ణైస్తథా॥ ౮౨॥ అధృష్యాయదియంబ్రూయాత్తథాతన్నాన్యథాభవేత్। ఏషాహితపసాస్వేనసంయుక్తాబ్రహ్మవాదినీ॥ ౮౩॥ పావనార్థంచలోకస్య
సరిచ్ఛ్రేష్ఠాభవిష్యతి। అనేనచైవదేహేనలోకాంస్త్వమవాప్స్యసే। ౮౪॥ అర్ధేనౌఘవతీనామత్వామర్ధేనానుయాస్యతి। శరీరేణమహాభాగా
యోగోహ్యస్యావశేస్థితః॥ ౮౫ ॥ అనయాసహలోకాంశ్చగంతాసితపసార్జితాన్ । యత్రనావృత్తిమభ్యేతిశాశ్వతాంస్తాన్సనాతనాన్॥ ౮౬॥ అ
నేనచైవదేహేనలోకాంస్త్వమభిపత్స్యసే । నిర్జితశ్చత్వయామృత్యురైశ్వర్యంచతవోత్తమమ్ ॥ ౮౭ ॥ పంచభూతాన్యతిక్రాంతఃస్వవీర్యాచ్చమ

నోజవః॥ గృహస్థధర్మేణానేన కామక్రోధౌ చ తే జితౌ॥ ౮౮॥ స్నేహో నారాగశ్చ తంద్రీ చ మోహో ద్రోహశ్చ కేవలః। తవ శుశ్రూషయా రాజన్ రాజపుత్ర్యా వినిర్జితాః॥ ౮౯॥ భీష్మః॥ శుక్లానాం తు సహస్రేణ వాజినాం రథముత్తమమ్। యుక్తం ప్రగృహ్య భగవాన్ వాసవోఽప్యాజగామ తమ్॥ ౯౦॥ మృత్యురాత్మా చ లోకాశ్చ జితా భూతాని పంచ చ। బుద్ధిః కాలో మనో వ్యోమ కామక్రోధౌ తథైవ చ॥ ౯౧॥ తస్మాద్గృహాశ్రమస్థస్య నాన్యద్దైవతమస్తి వై। ఋతేఽతిథిం నరవ్యాఘ్ర మనసైతద్విచారయ॥ ౯౨॥ అతిథిః పూజితో యద్ధి ధ్యాయతే మనసా శుభమ్। న తత్క్రతుశతేనాపి తుల్యమాహుర్మనీషిణః॥ ౯౩॥ పాత్రం త్వతిథిమాసాద్య శీలాఢ్యం యో న పూజయేత్। స దత్వా దుష్కృతం తస్మై పుణ్యమాదాయ గచ్ఛతి॥ ౯౪॥ ఏతత్తే కథితం పుత్ర మయాఖ్యానమనుత్తమమ్। యథా హి విజితో మృత్యుర్గృహస్థేన పురాభవత్॥ ౯౫॥ ధన్యం యశస్యమాయుష్యమిదమాఖ్యానముత్తమమ్। బుభూషతాభిమంతవ్యం సర్వదుశ్చరితాపహమ్॥ ౯౬॥ ఇదం యః కథయేద్విద్వానహన్యహని భారత। సుదర్శనస్య చరితం పుణ్యాఁల్లోకానవాప్నుయాత్॥ ౯౭॥...... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి- సుదర్శనోపాఖ్యానే-ద్వితీయోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ బ్రాహ్మణ్యం యది దుష్ప్రాప్యం త్రిభిర్వర్ణైర్నరాధిప। కథం ప్రాప్తం మహారాజ క్షత్రియేణ మహాత్మనా॥ ౧॥ విశ్వామిత్రేణ ధర్మాత్మన్ బ్రాహ్మణత్వం నరర్షభ। శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వేన తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౨॥ తేన హ్యమితవీర్యేణ వసిష్ఠస్య మహాత్మనః। హతం పుత్రశతం సద్యస్తపసా పితామహ॥ ౩॥ యాతుధానాశ్చ బహవో రాక్షసాస్తిగ్మతేజసః। మన్యునావిష్టదేహేన సృష్టాః కాలాంతకోపమాః॥ ౪॥ మహాన్ కుశికవంశశ్చ బ్రహ్మర్షిశతసంకులః। స్థాపితో నరలోకేఽస్మిన్ విద్వాన్ బ్రాహ్మణసంస్తుతః॥ ౫॥ ఋచీకస్యాత్మజశ్చైవ శునశ్శేఫో మహాతపాః। విమోక్షితో మహాసత్రాత్పశుతామభ్యుపాగతః॥ ౬॥ హరిశ్చంద్రః క్రతౌ దేవాంస్తోషయిత్వాత్మతేజసా। పుత్రతామనుసంప్రాప్తో విశ్వామిత్రస్య ధీమతః॥ ౭॥ నాభివాదయతే జ్యేష్ఠం దేవరాతం నరాధిప। పుత్రాః పంచాశదేవాపి శప్తాః శ్వపచతాం గతాః॥ ౮॥ త్రిశంకుర్బంధుభిర్ముక్త ఐక్ష్వాకుః ప్రీతిపూర్వకమ్। అవాక్శిరా దివం నీతో దక్షిణామాశ్రితో దిశమ్॥ ౯॥ విశ్వామిత్రస్య సా దేవీ నదీ దేవర్షిసేవితా। కౌశికీ చ శివా పుణ్యా బ్రహ్మర్షిసురసేవితా॥ ౧౦॥ తతో విఘ్నకరీ చైవ పంచచూడా సుసమ్మతా। రంభా నామాప్సరాః శాపాద్యస్య శైలత్వమాగతా॥ ౧౧॥ తథైవాస్య భయాద్బధ్వా వసిష్ఠః సలిలే పురా। ఆత్మానం మజ్జయన్ శ్రీమాన్ విపాశః పునరుత్థితః॥ ౧౨॥ తదా ప్రభృతి పుణ్యా హి విపాశాభూన్మహానదీ। విఖ్యాతా కర్మణా తేన వసిష్ఠస్య మహాత్మనః॥ ౧౩॥ వాగ్భిశ్చ భగవాన్ యేన దేవసేనాగ్రగః ప్రభుః। స్తుతః ప్రీతమనాశ్చాసీచ్ఛాపాచ్చైనమముంచత॥ ౧౪॥ ధ్రువస్యౌత్తానపాదస్య బ్రహ్మర్షీణాం తథైవ చ। మధ్యే జ్వలతి యో నిత్యముదీచీమాశ్రితో దిశమ్॥ ౧౫॥ తస్యైతాని చ కర్మాణి తథాన్యాని చ కౌరవ। క్షత్రియస్యాత్మనో జాతమిదం కౌతూహలం మమ॥ ౧౬॥ కిమేతదితి తత్త్వేన ప్రబ్రూహి భరతర్షభ। దేహాంతరమనాసాద్య కథం స బ్రాహ్మణోఽభవత్॥ ౧౭॥ ఏతత్తత్త్వేన మే తాత సర్వమాఖ్యాతుమర్హసి। మతంగస్య యథాతత్త్వం తథైవైతద్వదస్వ మే॥ ౧౮॥ స్థానే మతంగో బ్రాహ్మణ్యం నాలభద్భరతర్షభ। చండాలయోనౌ జాతో హి కథం బ్రాహ్మణ్యమాప్తవాన్॥ ౧౯॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- విశ్వామిత్రోపాఖ్యానే- తృతీయోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ శ్రూయతాం పార్థ తత్త్వేన విశ్వామిత్రో యథా పురా। బ్రాహ్మణత్వం గతస్తాత బ్రహ్మర్షిత్వం తథైవ చ॥ ౧॥ భరతస్యాన్వయే చైవాజమీఢో నామ పార్థివః। బభూవ భరతశ్రేష్ఠ యజ్వా ధర్మభృతాం వరః॥ ౨॥ తస్య పుత్రో మహానాసీజ్జహ్నుర్నామ నరేశ్వరః। దుహితృత్వమనుప్రాప్తా గంగా యస్య మహాత్మనః॥ ౩॥ తస్యాత్మజస్తుల్యగుణః సింధుద్వీపో మహాయశాః। సింధుద్వీపాచ్చ రాజర్షిర్బలాకాశ్వో మహాబలః॥ ౪॥ వల్లభస్తస్య తనయః సాక్షాద్ధర్మ ఇవాపరః। కుశికస్తస్య తనయః సహస్రాక్షసమద్యుతిః॥ ౫॥ కుశికస్యాత్మజః శ్రీమాన్ గాధిర్నామ జనేశ్వరః। అపుత్రః ప్రసవేనార్థీ వనవాస

ముదావసత్ ॥ ౬ ॥ కన్యా జజ్ఞే సుతా తస్య వనే నివసతస్తతః । నామ్నా సత్యవతీ నామ రూపేణాప్రతిమా భువి ॥ ౭ ॥ తాం వవ్రే భార్గవః శ్రీమాంశ్చ్యవనస్యాత్మసంభవః । ఋచీక ఇతి విఖ్యాతో విపులే తపసి స్థితః ॥ ౮ ॥ స తాం న ప్రదదౌ తస్మై ఋచీకాయ మహాత్మనే । దరిద్ర ఇతి మత్వా వై గాధిశ్శత్రునిబర్హణః ॥ ౯ ॥ ప్రత్యాఖ్యాయ పునర్యాంతమబ్రవీద్రాజసత్తమః । శుల్కం ప్రదీయతాం మహ్యం తతో వేత్స్యసి మే సుతామ్ ॥ ౧౦ ॥ ఋచీకః ॥ కిం ప్రయచ్ఛామి రాజేంద్ర తుభ్యం శుల్కం మహన్నృప । దుహితుర్బ్రహ్మసంసక్తో మాభూత్తవ విచారణా ॥ ౧౧ ॥ గాధిః ॥ చంద్రరశ్మిప్రకాశానాం హయానాం వాతరంహసామ్ । ఏకతశ్శ్యామకర్ణానాం సహస్రం దేహి భార్గవ ॥ ౧౨ ॥ భీష్మః ॥ తతస్స భృగుశార్దూలశ్చ్యవనస్యాత్మజః ప్రభుః । అబ్రవీద్వరుణం దేవమాదిత్యం పతిమంభసామ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏకతశ్శ్యామకర్ణానాం హయానాం చంద్రవర్చసామ్ । సహస్రం వాతవేగానాం భిక్షే త్వాం దేవసత్తమ ॥ ౧౪ ॥ తథేతి వరుణో దేవ ఆదిత్యో భృగుసత్తమమ్ । ఉవాచ యత్ర తే ఛందస్తత్రోత్థాస్యంతి వాజినః ॥ ౧౫ ॥ ధ్యాతమాత్రే ఋచీకేన హయానాం చంద్రవర్చసామ్ । గంగాజలాత్సముత్తస్థౌ సహస్రం విపులౌజసామ్ ॥ ౧౬ ॥ అదూరే కాన్యకుబ్జస్య గంగాయాస్తీరముత్తమమ్ । అశ్వతీర్థం తదద్యాపి మానవైః పరిచక్ష్యతే ॥ ౧౭ ॥ తతో వై గాధయే తాత సహస్రం వాజినాం శుభమ్ । ఋచీకః ప్రదదౌ ప్రీతశ్శుల్కార్థం తపసాం వరః ॥ ౧౮ ॥ తతస్స విస్మితో రాజా గాధిశ్శాపభయేన వై । దదౌ తాం సమలంకృత్య కన్యాం భృగుసుతాయ వై ॥ ౧౯ ॥ జగ్రాహ విధివత్పాణిం తస్యా బ్రహ్మర్షిసత్తమః । సా చ తం పతిమాసాద్య పరం హర్షమవాప హ ॥ ౨౦ ॥ సంతుతోష చ బ్రహ్మర్షిస్తస్యా వృత్తేన భారత । ఛందయామాస చైవైనాం వరేణ వరవర్ణినీమ్ ॥ ౨౧ ॥ మాత్రే తత్సర్వమాచఖ్యౌ సా కన్యా రాజసత్తమ । అథ తామబ్రవీన్మాతా సుతాం కించిదవాఙ్ముఖీమ్ ॥ ౨౨ ॥ మమాపి పుత్రి భర్తా తే ప్రసాదం కర్తుమర్హసి । అపత్యస్య ప్రదానేన సమర్థశ్చ మహాతపాః ॥ తతస్సా త్వరితం గత్వా తత్సర్వం ప్రత్యవేదయత్ । మాతుశ్చికీర్షితం రాజన్నృచీకస్తామథాబ్రవీత్ ॥ ౨౪ ॥ గుణవంతమపత్యం సా అచిరాజ్జనయిష్యతి । మత్ప్రసాదాత్కల్యాణి మాభూత్తే ప్రణయోఽన్యథా ॥ ౨౫ ॥ తవ చైవ గుణశ్లాఘీ పుత్ర ఉత్పత్స్యతే మహాన్ । అస్మద్వంశకరశ్శ్రీమాన్ సత్యమేతద్బ్రవీమి తే ॥ ౨౬ ॥ ఋతుస్నాతా చ సాశ్వత్థం త్వం చ వృక్షముదుంబరమ్ । పరిష్వజేథాః కల్యాణి తత ఏవమవాప్స్యథః ॥ ౨౭ ॥ చరుద్వయమిదం చైవ మంత్రపూతం శుచిస్మితే । త్వం చ సా చోపభుంజీతం తతః పుత్రావవాప్స్యథః ॥ ౨౮ ॥ తతస్సత్యవతీ హృష్టా మాతరం ప్రత్యభాషత । యదృచీకేన కథితం తచ్చాచఖ్యౌ చరుద్వయమ్ ॥ ౨౯ ॥ తామువాచ తతో మాతా సుతాం సత్యవతీం తదా । పుత్రి పూర్వోపపన్నాయాః కురుష్వ వచనం మమ ॥ ౩౦ ॥ భర్త్రా య ఏష దత్తస్తే చరుర్మంత్రపురస్కృతః । ఏనం మహ్యం ప్రయచ్ఛ త్వం మదీయం త్వం గృహాణ చ ॥ ౩౧ ॥ వ్యత్యాసం వృక్షయోశ్చైవ కరవావ శుచిస్మితే । యది ప్రమాణం వచనం మమ మాతురనిందితే ॥ ౩౨ ॥ స్వమపత్యం విశిష్టం హి సర్వ ఇచ్ఛత్యనావిలమ్ । వ్యక్తం భగవతా చాత్ర కృతమేవం భవిష్యతి ॥ ౩౩ ॥ తతో మే త్వచ్చరౌ భావః పాదపే చ సుమధ్యమే । కథం విశిష్టో భ్రాతా మే భవేదిత్యేవ చింతయ ॥ ౩౪ ॥ తథా చ కృతవత్యౌ తే మాతా సత్యవతీ చ సా । అథ గర్భావనుప్రాప్తే ఉభే తే వై యుధిష్ఠిర ॥ ౩౫ ॥ దృష్ట్వా గర్భమనుప్రాప్తాం భార్యాం స చ మహానృషిః । ఉవాచ తాం సత్యవతీం దుర్మనా భృగుసత్తమః ॥ ౩౬ ॥ వ్యత్యాసేనోపయుక్తస్తే చరుర్వ్యక్తం భవిష్యతి । వ్యత్యాసః పాదపే చాపి సువ్యక్తం తే కృతశ్శుభే ॥ ౩౭ ॥ మయా హి విశ్వం యద్బ్రహ్మ త్వచ్చరౌ సంనివేశితమ్ । క్షత్రవీర్యం చ సకలం చరౌ తస్యా నివేశితమ్ ॥ ౩౮ ॥ త్రైలోక్యవిఖ్యాతగుణం త్వం విప్రం జనయిష్యసి । సా చ క్షత్రం విశిష్టం వై తత ఏతత్కృతం మయా ॥ ౩౯ ॥ వ్యత్యాసస్తు కృతో యస్మాత్త్వయా మాత్రా చ తే శుభే । తస్మాత్సా బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠం మాతా తే జనయిష్యతి ॥ ౪౦ ॥ క్షత్రియం తూగ్రకర్మాణం త్వం భద్రే జనయిష్యసి । న హి తే తత్కృతం సాధు మాతృస్నేహేన భామిని ॥ ౪౧ ॥ సా శ్రుత్వా శోకసంతప్తా పపాత వరవర్ణినీ । భూమౌ సత్యవతీ రాజంశ్ఛిన్నేవ రుచిరా లతా ॥ ౪౩ ॥ ప్రతిలభ్య చ సా సంజ్ఞాం శిరసా ప్రణిపత్య చ । ఉవాచ భార్యా భర్తారం గాధేయీ భార్గవర్షభమ్ ॥ ౪౪ ॥ ప్రసాదయంత్యాం భార్యాయాం మయి బ్రహ్మవిదాం వర । ప్రసాదం కురు విప్రర్షే న మే స్యాత్క్షత్రియస్సుతః ॥ ౪౫ ॥ కామం మమోగ్రకర్మా వై పౌత్రో భవితుమర్హతి । న తు మే స్యాత్సు

తోబ్రహ్మన్నేష మేదీయతాంవరః॥ ౪౬॥ఏవమస్త్వితి హోవాచ స్వాంభార్యాంసుమహాతపాః।తతస్సాజనయామాస జమదగ్నింసుతంశుభమ్॥౪౭॥ విశ్వామిత్రంచాజనయద్గాధిభార్యాయశస్వినీ। ఋషేఃప్రసాదాద్రాజేంద్రబ్రహ్మర్షింబ్రహ్మవాదినమ్॥ ౪౮॥ తతోబ్రాహ్మణతాంయాతోవిశ్వామిత్రోమహాతపాః। క్షత్రియస్సోప్యథతథాబ్రహ్మవంశస్యకారకః ॥ ౪౯ ॥ తస్యపుత్రామహాత్మానోబ్రహ్మవంశవివర్ధనాః। తపస్వినోబ్రహ్మవిదోగోత్రకర్తారఏవచ॥౪౯॥ మధుచ్ఛందశ్చభగవాన్ దేవరాతశ్చవీర్యవాన్। అక్షీణశ్చశకుంతశ్చబభ్రుఃకాలపథస్తథా॥ ౫౦॥ యాజ్ఞవల్క్యశ్చవిఖ్యాతస్తథాస్థూణోమహావ్రతః। ఉలూకోథముద్గలశ్చతథర్షిస్సైంధవాయనః ॥ ౫౧ ॥ వల్గుజంఘశ్చభగవాన్ గాలవశ్చమహానృషిః। రుచిర్వజ్రస్తథాఖ్యాతస్సాలంకాయనఏవచ ॥ ౫౨॥ లీలాఢ్యోనారదశ్చైవతథాకూర్చాముఖస్స్మృతః। బాహులిర్ముసలశ్చైవవక్షోగ్రీవస్తథైవచ॥ ౫౩॥ ఆంఘ్రికోనైకదృక్చైవశిలాయూపశ్శితశ్శుచిః। చక్రకోమారుతంతవ్యోవాతఘ్నోథాశ్వలాయనః॥ ౫౪॥ శ్యామాయనోథగార్గ్యశ్చజాబాలిస్సుశ్రుతస్తథా। కారీషిరథసంశ్రుత్యఃపరపౌరవతంతవః॥ ౫౫॥ మహానృషిశ్చకపిలస్తథర్షిస్తాడకాయనః। తథైవచోపగహనస్తథర్షిశ్చాసురాయణిః॥౫౬॥ మార్గమర్షిర్హిరణ్యాక్షోజంఘారిర్బాభ్రవాయణిః। సూతిర్విభూతిస్సూతశ్చసూరకృత్తుతథైవహి॥౫౭॥ అరాణిర్నాచికశ్చైవచాంపేయోజ్జయనౌతథా। నవతంతుర్వకనకఃసయనోయతిరేవచ॥౫౮॥ అంభోరుహశ్చామత్స్యశ్శిరీషీచాథగర్దభిః। ఊర్జయోనిరుదాపేక్షీనారదీచమహానృషిః॥౫౯॥ విశ్వామిత్రాత్మజాస్సర్వేమునయోబ్రహ్మవాదినః। తథైవక్షత్రియోరాజన్ విశ్వామిత్రోమహాతపాః॥ ౬౦॥ ఋచీకేనాహితంబ్రహ్మపరమేతద్యుధిష్ఠిర। ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంతత్త్వేనభరతర్షభ॥౬౧॥ విశ్వామిత్రస్యవైజన్మసోమసూర్యాగ్నితేజసః। యత్రయత్రచసంథేహోభూయసేరాజసత్తమ ॥ ౬౨ ॥ తత్రతత్రచమాంబ్రూహిఛేత్తాస్మితవసంశయాన్॥౬౩॥...*

* ఇతి - అనుశాసనికపర్వణి - విశ్వామిత్రోపాఖ్యానే - చతుర్థోఽధ్యాయః *

యుధిష్ఠిరః॥ ఆనృశంస్యస్యధర్మస్యగుణాన్భక్తజనస్యచ। శ్రోతుమిచ్ఛామిధర్మజ్ఞతన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౧ ॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। వాసవస్యచసంవాదంశుకస్యచమహాత్మనః॥ ౨॥ విషయేకాశిరాజస్యగ్రామాన్నిష్క్రమ్యలుబ్ధకః। సవిషంకాండమాదాయమృగయామాసవైమృగమ్॥ ౩॥ తత్రచామిషలుబ్ధేనలుబ్ధకేనమహావనే। అవిదూరేమృగాన్దృష్ట్వాబాణఃప్రతిసమాహితః॥ ౪॥ తేనదుర్వారితాస్త్రేణనిమిత్తచపలేషుణా। మహాన్వనతరుస్తత్రవిద్ధోమృగజిఘాంసయా॥౫॥ సతీక్ష్ణవిషదిగ్ధేనశరేణాతిబలాత్కృతః। ఉత్సృజ్యఫలపత్రాణిపాదపశ్శోషమాగతః॥౬॥తస్మిన్వృక్షేతథాభూతేకోటరేషుచిరోషితః। నజహాతిశుకోవాసంతస్యభక్త్యావనస్పతేః॥౭॥నిష్ప్రచారోనిరాహారోగ్లానఃశిథిలవాగపి। కృతజ్ఞస్సహవృక్షేణధర్మాత్మాసోప్యశుష్యత॥౮॥తముదారంమహాసత్త్వమతిమానుషచేష్టితమ్। సమదుఃఖసుఖందృష్ట్వావిస్మితఃపాకశాసనః॥౯॥తతశ్చింతాముపగతఃశక్రఃకథమయంద్విజః। తిర్యగ్యోనావసంభావ్యమానృశంస్యమవస్థితః॥ ౧౦ ॥ అథవానాత్రచింత్యంహిఅభవద్వాసవస్యతు। ప్రాణినామపిసర్వేషాంసర్వంసర్వత్రదృశ్యతే॥ ౧౧॥ తతోబ్రాహ్మణవేషేణమానుషంరూపమాస్థితః। అవతీర్యమహీంశక్రస్తంపక్షిణమువాచహ॥౧౨॥ శుకభోఃపక్షిణాంశ్రేష్ఠదాక్షేయీసుప్రజాస్తథా। పృచ్ఛేత్వాంశుకమేనంత్వంకస్మాన్నత్యజసిద్రుమమ్॥ ౧౩॥ అథపృష్టశ్శుకఃప్రాహమూర్ధ్నాసమభివాద్యతం। స్వాగతందేవరాజత్వంవిజ్ఞాతస్తపసామయా॥౧౪॥ తతోదశశతాక్షేణసాధుసాధ్వితిభాషితమ్। అహోవిజ్ఞానమిత్యేవంమనసాపూజితస్తతః॥౧౫॥ తమేవంశుభకర్మాణంశుకంపరమధార్మికమ్। విజానన్నపితాంప్రీతింపప్రచ్ఛబలసూదనః॥౧౬॥ నిష్పత్రమఫలంశుష్కమశరణ్యంపతత్రిణామ్। కిమర్థంసేవసేవృక్షంసదామహదిదంవనమ్॥ ౧౭ ॥ అన్యేపిబహవోవృక్షాఃపత్రసంఛన్నకోటరాః। శుభాఃపర్యాప్తసంచారావిద్యంతేస్మిన్మహావనే॥ ౧౮॥ గతాయుషమసామర్థ్యంక్షీణసారంహతశ్రియమ్। విమృశ్యప్రజ్ఞయాధీరజహీమంస్థవిరంద్రుమమ్॥౧౯॥భీష్మః॥తదుపశ్రుత్యధర్మాత్మాశుకశ్శక్రేణభాషితమ్। సుదీర్ఘమభినిశ్శ్వస్యదీనోవాక్యమువాచహ ॥ ౨౦ ॥ అనతిక్రమణీయానిదైవతానిశచీపతే। యత్రాభవస్తవప్రశ్నస్తన్నిబోధసురో

త్తమ॥౨౧॥ అస్మిన్నహం ద్రుమే జాతస్సాధుభిశ్చ గుణైర్యుతః। బాలభావేన సంగుప్తశ్శత్రుభిశ్చ నధర్షితః ॥౨౨॥ కిమనుక్రోశ్యవై ఫల్యముత్పాదయసి మేనఘ। ఆనృశంస్యాభియుక్తస్య భక్తస్యానన్యగస్య చ॥౨౩॥ అనుక్రోశో హి సాధూనాం సుహద్ధర్మస్య లక్షణమ్। అనుక్రోశశ్చ సాధూనాం సదా ప్రీతిం ప్రయచ్ఛతి॥ ౨౪ ॥ త్వామేవ దైవతైస్సర్వైః పృచ్ఛ్యసే ధర్మసంశయాన్। అతస్త్వం దేవ దేవానామాధిపత్యే ప్రతిష్ఠితః ॥ ౨౫ ॥ నార్హసే త్వమాం సహ స్రాతుం ద్రుమం త్యాజయితుం చిరాత్। సమర్థముపజీవ్యైనం త్యజేయం కథమద్య వై॥ ౨౬॥ తస్య వాక్యేన సౌమ్యేన హర్షితః పాకశాసనః। శుకం ప్రోవాచ ధర్మాత్మా ఆనృశంస్యేన తోషితః॥౨౭॥ వరం వృణీష్వేతి తదా స చ వవ్రే వరం శుకః। ఆనృశంస్యపరో నిత్యం తస్య వృక్షస్య సంభవమ్ ॥ ౨౮ ॥ విదిత్వా చ దృఢాం భక్తిం తాం శుకే శీలసంపదమ్। ప్రీతః క్షిప్రమథో వృక్షమమృతేనావసిక్తవాన్॥ ౨౯॥ తతః ఫలాని పత్రాణి శాఖాశ్చాపి మనోహరాః । శుకస్య దృఢభక్తిత్వాత్ శ్రీమత్త్వం ప్రాప స ద్రుమః॥ ౩౦ ॥ శుకశ్చ కర్మణా తేన అనృశంస్యేన తేన వై । ఆయుషోంతే మహారాజ ప్రాప శక్రసలోకతామ్॥ ౩౧॥ ఏవమేవ మనుష్యేంద్ర భక్తిమంతం సమాశ్రితః। సర్వార్థసిద్ధిం లభతే శుకం ప్రాప్య యథా ద్రుమః॥౩౨॥.......................*

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-శుకవాసవసంవాదే-పంచమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ పితామహ మహాప్రాజ్ఞ సర్వశాస్త్రభృతాం వర। దైవే పురుషకారే చ కింస్విచ్ఛ్రేష్ఠతరం భవేత్ ॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। వసిష్ఠస్య చ సంవాదం బ్రహ్మణశ్చ యుధిష్ఠిర॥ ౨॥ దైవమానుషయోః కింస్విత్కర్మణో శ్రేష్ఠ ఉచ్యతే। పురా వసిష్ఠో భగవాన్ పితామహమపృచ్ఛత ॥ ౩ ॥ తతః పద్మోద్భవో రాజన్ దేవదేవః పితామహః। ఉవాచ మధురం వాక్యమర్థవద్ధేతుభూషితమ్ ॥ ౪ ॥ బ్రహ్మా ॥ నాబీజం జాయతే కించిన్న బీజేన వినా ఫలమ్। బీజాద్బీజం ప్రభవతి బీజాదేవ ఫలం స్మృతమ్॥ ౫॥ యాదృశం వపతే బీజం క్షేత్రమాసాద్య కర్షకః । సుకృతే దుష్కృతే వాపి తాదృశం దృశ్యతే ఫలమ్॥౬॥ యథా బీజం వినా క్షేత్రముప్తం భవతి నిష్ఫలమ్ । తథా పురుషకారేణ వినా దైవం న సిధ్యతి॥౭॥ క్షేత్రం పురుషకారస్తు దైవం బీజముదాహృతమ్। క్షేత్రబీజసమాయోగాత్తతస్సస్యం సమృధ్యతే॥ ౮॥ కర్మణః ఫలనిర్వృత్తిం స్వయమశ్నాతి కారకః । ప్రత్యక్షం దృశ్యతే లోకే కృతస్యాపకృతస్య చ॥౯॥ (శుభేన కర్మణా సౌఖ్యం దుఃఖం పాపేన కర్మణా। కృతం ఫలతి సర్వత్ర నాకృతం భుజ్యతే క్వచిత్ ॥౧౦॥ కృతీ సర్వత్ర లభతే ప్రతిష్ఠాం భాగ్యసంయుతామ్। అకృతీ లభతే భ్రష్టః క్షతే క్షారావసేచనమ్॥) ౧౧॥ తపసా రూపసౌభాగ్యం రత్నాని వివిధాని చ। ప్రాప్యతే కర్మణా సర్వం న దైవాదకృతాత్మనా॥౧౨॥ తథా స్వర్గశ్చ భోగాశ్చ నిష్ఠా యా చ మనీషితా । సర్వం పురుషకారేణ కృతేనేహోపలభ్యతే॥ ౧౩॥ జ్యోతీంషి త్రిదశా నాగా యక్షాశ్చంద్రార్కమారుతాః । సర్వే పురుషకారేణ మానుష్యాద్దేవతాం గతాః॥ ౧౪॥ అర్థో వా మిత్రవర్గో వా ఐశ్వర్యం వా కులాన్వితమ్। శ్రీశ్చాపి దుర్లభా భోక్తుం తథైవాకృతకర్మభిః॥౧౫॥ (శౌచేన లభతే విప్రః క్షత్రియో విక్రమేణ తు। వైశ్యః పురుషకారేణ శూద్రశ్శుశ్రూషయా శ్రియమ్॥ ౧౬॥ నాదాతారం భజంత్యర్థా న క్లీబం నాతి నిష్క్రియమ్। నాకర్మశీలం నాశూరం తథా నైవాతపస్వినమ్॥) ౧౭॥ యేన లోకాస్త్రయస్సృష్టా దైత్యాస్సర్వాశ్చ దేవతాః। స ఏష భగవాన్ విష్ణుస్సముద్రే తప్యతే తపః॥ ౧౮॥ స్వం చేత్కర్మఫలం న స్యాత్సర్వమేవాఫలం భవేత్ । లోకో దైవం సమాలంబ్య ఉదాసీనో భవేన్ను॥ ౧౯॥ అకృత్వా మానుషం కర్మ యో దైవమనువర్తతే। వృథా శ్రామ్యతి సంప్రాప్య పతిం క్లీబమివాంగనా॥ ౨౦॥ న తథా మానుషే లోకే భయమస్తి శుభాశుభే। యథా త్రిదశలోకే హి భయమన్యేన జాయతే॥ ౨౧॥ కృతః పురుషకారస్తు దైవమేవానువర్తతే । (న దైవమకృతే కించిత్కస్యచిద్దాతుమర్హతి॥౨౨॥ యథా స్థానాన్యనిత్యాని దృశ్యంతే దైవతేష్వపి। కథం కర్మ వినా దైవం స్థాస్యతి స్థాపయిష్యతే ॥) ౨౩॥ న దైవతాని లోకేస్మిన్ వ్యాపారం యాంతి కస్యచిత్ । వ్యాసంగం జనయంత్యుగ్రమాత్మాభిభవశంకయా ॥ ౨౪॥ ఋషీణాం దేవతానాం చ సదా భవతి విగ్రహః। కస్య వాచా హ్యదైవం స్యాద్యతో దైవం ప్రవర్తతే॥ ౨౫॥ కథం తస్య సముత్పత్తిర్యతో దైవం ప్రవర్తతే। ఏవం త్రిదశలోకేపి ప్రాప్యంతే బహవో గుణాః ॥ ౨౬॥ ఆత్మైవ హ్యాత్మ

నోబంధురాత్మైవరిపురాత్మనః। అత్మైవహ్యాత్మనస్సాక్షీకృతస్యాప్యకృతస్యచ ॥౨౭॥కృతంచాప్యకృతంకించిత్కృతేకర్మణిసిధ్యతి।సుకృతందుష్కృతం
కర్మనయథార్థంప్రపద్యతే॥ ౨౮॥ దేవానాంశరణంపుణ్యంసర్వంపుణ్యైరవాప్యతే । పుణ్యశీలంనరంప్రాప్యకిందైవంప్రకరిష్యతి॥ ౨౯॥ పురాయయా
తిర్విభ్రష్టశ్చ్యావితఃపతితఃక్షితౌ। పునరారోపితస్స్వర్గందౌహిత్రైఃపుణ్యకర్మభిః॥ ౩౦॥ పురూరవాశ్చరాజర్షిర్ద్విజైరభిహితఃపురా। ఐలఇ
త్యభివిఖ్యాతస్స్వర్గంప్రాప్తోమహీపతిః॥౩౧॥అశ్వమేధాదిభిర్యజ్ఞైఃసత్కృతఃకోసలాధిపః ।మహర్షిశాపాత్సౌదాసఃపురుషాదత్వమాగతః ॥ ౩౨॥
అశ్వత్థామాచరామశ్చమునిపుత్రౌధనుర్ధరౌ। నగచ్ఛతస్స్వర్గలోకంస్వకృతేనేహకర్మణా ॥ ౩౩ ॥ వసుర్యజ్ఞశతైరిష్ట్వాద్వితీయఇవవాసవః।
మిథ్యాభిధానేనైకేనరసాతలతలంగతః॥ ౩౪॥ బలిర్వైరోచనిర్బద్ధోధర్మపాశేనదైవతైః।విష్ణోఃపురుషకారేణపాతాళసదనఃకృతః ॥ ౩౫॥ శక్రస్యో
గ్గమ్యచరణంప్రస్థితోజనమేజయః । ద్విజస్త్రీణాంవధంకృత్వాకిందైవేననవారితః॥ ౩౬॥ అజ్ఞానాద్బ్రాహ్మణంహత్వాస్పృష్టోబాలవధేనచ। వైశం
పాయనవిప్రర్షిఃకిందైవేననవారితః॥౩౭॥ గోప్రదానేనమిథ్యాచబ్రాహ్మణేభ్యోమహామఖే । పురానృగశ్చరాజర్షిఃకృకలాసత్వమాగతః ॥ ౩౮॥
ధుంధుమారశ్చరాజర్షిఃసత్రేష్వేవజరాంగతః। ప్రీతిదాయంపరిత్యజ్యసుష్వాపసగిరివ్రజే॥ ౩౯॥ పాండవానాంహృతంరాజ్యంధార్తరాష్ట్రైర్మ
హాబలైః। పునఃప్రత్యాహృతంచైవనదైవాద్భుజసంశ్రయాత్ ॥ ౪౦ ॥ తపోనియమసంయుక్తామునయఃసంశితవ్రతాః। కింతేదైవబలాచ్ఛాపముత్సృ
జంతేనకర్మణా॥౪౧॥ పాపముత్సృజతేలోకేసర్వంప్రాప్యసుదుర్లభమ్ । లోభమోహసమాపన్నంనదైవంత్రాయతేనరమ్॥ ౪౨ ॥ యథాగ్నిఃప
వనైర్ధూతఃసూక్ష్మోపిసుమహాన్భవేత్। తథాకర్మసమాయుక్తందైవంసాధువివర్ధతే॥ ౪౩॥ యథాతైలక్షయాద్దీపఃప్రహ్రాసముపగచ్ఛతి। తథా
కర్మక్షయాద్దైవంప్రహ్రాసముపగచ్ఛతి॥ ౪౪ ॥ విపులమపిధనౌఘంప్రాప్యభోగాన్స్త్రియోవాపురుషఇహనశక్తఃకర్మహీనోహిభోక్తుమ్ । సునిహి
తమపిచార్థందైవతైరక్ష్యమాణంపురుషఇహమహాత్మాప్రాప్నుతేనిత్యయుక్తః ॥ ౪౫ ॥ వ్యయగుణమపిసాధుంకర్మణాసంశ్రయంతేభవతిమనుజలో
కాదేవలోకోవిశిష్టః। బహుతరసుసమృద్ధ్యామానుషాణాంగృహాణిపితృవనభవనాభందృశ్యతేచామరాణామ్॥౪౬॥ నచఫలతివికర్మాజీవలోకేనదైవం
వ్యపనయతివిమార్గంనాస్తిదైవేప్రభుత్వమ్। గురుమివకృతమగ్ర్యంకర్మసంయాతిదైవంనయతిపురుషకారస్సంచితస్తత్రతత్ర॥ ౪౭॥ ఏతత్తేసర్వమా
ఖ్యాతంమయావైమునిసత్తమ । ఫలంపురుషకారస్యసదాసందృశ్యతత్త్వతః॥ ౪౮॥ అభ్యుత్థానేనదైవస్యసమారబ్ధేనకర్మణా। విధినాకర్మణాచైవస్వ
ర్గమార్గమవాప్నుయాత్॥ ౪౯ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-ఆనుశాసనికపర్వణి-దైవపురుషకారేషష్ఠోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥కర్మణాంచసమస్తానాంశుభానాంభరతర్షభ। ఫలానిభరతశ్రేష్ఠప్రబ్రూహిపరిపృచ్ఛతః॥ ౧ ॥ భీష్మః॥ హంతతేకథయిష్యామియన్మాంపృ
చ్ఛసిభారత। రహస్యంయదృషీణాంతుతచ్ఛృణుష్వయుధిష్ఠిర ॥ ౨ ॥ యాగతిఃప్రాప్యతేయేనప్రేత్యభావేచిరేప్సితా । యేనయేనశరీరేణయద్యత్క
ర్మకరోతియః॥౩॥ తేనతేనశరీరేణతత్తత్ఫలముపాశ్నుతే । యస్యాంయస్యామవస్థాయాంయత్కరోతిశుభాశుభమ్॥౪॥ తస్యాంతస్యామవస్థాయాం
భుంక్తేజన్మనిజన్మని। ననశ్యతికృతమ్కర్మసదాపంచేంద్రియైరిహ॥ ౫॥ తేహ్యస్యసాక్షిణోనిత్యంషష్ఠఆత్మాతథైవచ। చక్షుర్దద్యాన్మనోదద్యాద్వా
చందద్యాచ్చసూనృతామ్॥౬॥ అనువ్రజేదుపాసీతసయజ్ఞఃపంచదక్షిణః । యోదద్యాదపరిక్లిష్టమన్నమధ్వనివర్తతే॥౭॥ శ్రాంతాయాదృష్టపూర్వా
యతస్యపుణ్యఫలంమహత్। స్థండిలేషుశయానానాంగృహాణిశయనానిచ॥ ౮॥ చీరవల్కలసంవీతేవాసాంస్యాభరణానిచ । వాహనానిచయానాని
యోగాత్మనితపోధనే॥౯॥ అగ్నీనుపశయానస్యరాజ్ఞఃపౌరుషమేవచ। రసానాంప్రతిసంహారేసౌభాగ్యమనుగచ్ఛతి॥౧౦॥ ఆమిషప్రతిసంహారేపశూ

పుత్రాంశ్చవిందతి। అవాక్ఛిరాస్తుయోలంబేదుదవాసంచయోవసేత్ ॥ ౧౧॥ సతతంచైకశాయీయస్సలభేతేప్సితాంగతిమ్। పాద్యమాసనమేవాథదీపమన్నంప్రతిశ్రితమ్॥ ౧౨॥ దద్యాదతిథిపూజార్థంసయజ్ఞఃపంచదక్షిణః। వీరాసనంవీరశయ్యాంవీరస్థానముపాగతః॥ ౧౩ ॥ అక్షయాస్తస్యవైలోకాస్సర్వకామగమాస్తథా। ధనంలభేతదానేనమౌనేనాజ్ఞాంవిశాంపతే॥ ౧౪ ॥ ఉపభోగాంశ్చతపసాబ్రహ్మచర్యేణజీవితమ్ । రూపమైశ్వర్యమారోగ్యమహింసాఫలమశ్నుతే॥ ౧౫ ॥ ఫలమూలాశినోరాజ్యంస్వర్గఃపర్ణాశినాంభవేత్ । ప్రాయోపవేశినోరాజన్సర్వత్రసుఖమశ్నుతే ॥ ౧౬॥ గవాఢ్యశ్శాకదీక్షాయాంస్వర్గగామీతృణాశనః। స్త్రియస్త్రిషవణంస్నాత్వావాయుంపీత్వాక్రతుంలభేత్ ॥ ౧౭॥ స్వర్గంసత్యేనలభతేదీక్షయాకులముత్తమమ్। సలిలాశీభవేద్యస్తుసదాగ్నిస్సంస్కృతోద్విజః॥ ౧౮॥ మనుంసాధయతేరాజ్యంనాకపృష్ఠమనాశకే । ఉపవాసంచదీక్షాయామభిషేకంచపార్థివ॥ ౧౯॥ కృత్వాద్వాదశవర్షాణివీరస్థానాద్విశిష్యతే। అధీత్యసర్వవేదాన్వైసద్యోదుఃఖాద్విముచ్యతే॥ ౨౦॥ మానసంహిచరన్ధర్మంస్వర్గలోకముపాశ్నుతే। యాదుస్త్యజాదుర్మతిభిర్యానజీర్యతిజీర్యతః॥ ౨౧॥ యోసౌప్రాణాంతికోరోగస్తాంతృష్ణాంత్యజతస్సుఖమ్। యథాధేనుసహస్రేషువత్సోవిందతిమాతరమ్॥ ౨౨॥ ఏవంపూర్వకృతంకర్మకర్తారమనుగచ్ఛతి। అచోద్యమానానియథాపుష్పాణిచఫలానిచ॥ ౨౩ ॥ స్వకాలంనాతివర్తంతేతథాకర్మపురాకృతమ్।జీర్యంతిజీర్యతఃకేశాదంతాజీర్యంతిజీర్యతః॥ ౨౪॥చక్షుశ్శ్రోత్రేచజీర్యేతేతృష్ణైకానతుజీర్యతే।యేనప్రీణాతిపితరంతేనప్రీతఃప్రజాపతిః॥ ౨౫॥ ప్రీణాతిమాతరంయేనపృథివీతేనపూజితా । యేనప్రీణాత్యుపాధ్యాయంతేనస్యాద్బ్రహ్మపూజితమ్॥ ౨౬॥ సర్వేతస్యాదృతాధర్మాయస్యైతేత్రయఆదృతాః। అనాదృతాస్తుయస్యైతేసర్వాస్తస్యాఫలాఃక్రియాః॥ ౨౭॥ వైశంపాయనః॥ భీష్మస్యైతద్వచశ్శ్రుత్వావిస్మితాఃకురుపుంగవాః। ఆసన్ప్రహృష్టమనసఃప్రీతిమంతోభవంస్తదా॥ ౨౮ ॥ యన్మంత్రేభవతివృథోపయుజ్యమానేయత్సోమేభవతివృథాభిషూయమాణే। యచ్చాగ్నౌభవతివృథాభిహూయమానేతత్సర్వంభవతివృథాభిధీయమానే॥౨౯॥ ఇత్యేతదృషిణాప్రోక్తముక్తవానస్మియద్విభో। శుభాశుభఫలప్రాప్తౌకిమతశ్శ్రోతుమిచ్ఛసి ॥ ౩౦ ॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే - ఆనుశాసనికపర్వణి - ఫలప్రవచనే-సప్తమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కేపూజ్యాఃకేనమస్కార్యాఃకాన్నమస్యసిభారత । ఏతన్మేసర్వమాచక్ష్వయేభ్యస్స్పృహయసేనృప॥ ౧॥ ఉత్తమాపద్గతస్యాపియత్రతేవర్తతేమనః । మనుష్యలోకేసర్వస్మిన్యదముత్రేహచాప్యుత ॥ ౨॥ భీష్మః॥ స్పృహయామిద్విజాతిభ్యోయేషాంబ్రహ్మపరంధనమ్। యేషాంస్వప్రత్యయస్స్వర్గస్తపస్స్వాధ్యాయసాధనమ్ ॥ ౩ ॥ యేషాంబాలాశ్చవృద్ధాశ్చపితృపైతామహీంధురమ్। ఉద్వహంతినసీదంతితేభ్యోవైస్పృహయామ్యహమ్॥ ౪॥ విద్యాస్వభావనిత్యానాందాంతానాంమృదుభాషిణామ్। శ్రుతవృత్తోపపన్నానాంసదాక్షరవిదాంసతామ్॥ ౫॥సంసత్సువదతాంతాతహంసానామివసంఘశః । మంగళ్యరూపారుచిరాదివ్యజీమూతనిస్వనాః॥౬॥సమ్యగుచ్చారితావాచశ్శ్రూయంతేహియుధిష్ఠిర। శుశ్రూషమాణేనృపతౌప్రేత్యచేహసుఖావహాః॥ ౭ ॥ యేచాపితేషాంశ్రోతారస్సదాసదసిసమ్మతాః। విజ్ఞానగుణసంపన్నాస్తేభ్యశ్చస్పృహయామ్యహమ్ ॥ ౮ ॥ సుసంస్కృతానిప్రయతాశ్శుచీనిగుణవంతిచ । దదత్యన్నానితృప్త్యర్థంబ్రాహ్మణేభ్యోయుధిష్ఠిర॥ ౯॥ యేచాపిసతతంరాజంస్తేభ్యశ్చస్పృహయామ్యహమ్। శక్యంహ్యేవాహవేయోద్ధుంనదాతుమనసూయితమ్॥౧౦॥శూరావీరాశ్చశతశస్సంతిలోకేయుధిష్ఠిర। తేషాంసంఖ్యాయమానానాందానశూరోవిశిష్యతే॥ ౧౧॥ ధన్యస్స్యాంయద్యహంభూయస్సౌమ్యబ్రాహ్మణకోపివా । కులేజాతోధర్మగతిస్తపోవిద్యాపరాయణః॥ ౧౨॥ నమేత్వత్తఃప్రియతరోలోకేకస్మిన్పాండునందన। త్వత్తశ్చాపిప్రియతరాబ్రాహ్మణాభరతర్షభ॥ ౧౩ ॥ యథామమప్రియతమాస్త్వత్తోవిప్రాఃకురూత్తమ । తేనసత్యేనగచ్ఛేయంలోకాన్యత్రసశంతనుః॥ ౧౪॥ నమేపితాప్రియతరోబ్రాహ్మణేభ్యస్తథాభవత్ । నమేపితుఃపితావాపియేచాన్యేపిసుహృజ్జనాః ॥ ౧౫ ॥

నహిమెవృజినంకించిద్విద్యతెబ్రాహ్మణేష్విహ । అణువాయదివాస్థూలంవిద్యతెసాధుకర్మసు॥ ౧౬ ॥ కర్మణామనసావాపివాచావాపిపరంతప।యన్మె
కృతంబ్రాహ్మణేభ్యస్తేనాద్యనతపామ్యహమ్॥ ౧౭ ॥ బ్రహ్మణ్యఇతిమామాహుస్తయావాచాస్మితోషితః । ఏతదేవపవిత్రేభ్యస్సర్వేభ్యఃపరమంస్మృ
తమ్॥౧౮॥పశ్యామిలోకానమలాన్శుచీన్బ్రాహ్మణయాజినః ।। తెషుమెతాతగంతవ్యమహ్నాయచచిరాయచ॥౧౯॥యథాభర్తాశ్రయోధర్మఃస్త్రీ
ణాంలోకేయుధిష్ఠిర। సదేవస్సాగతిర్నాన్యాక్షత్రియస్యతథాద్విజాః॥ ౨౦ ॥ క్షత్రియశ్శతవర్షీచదశవర్షీద్విజోత్తమః। పితాపుత్రౌచవిజ్ఞేయౌత
యోర్హిబ్రాహ్మణోగురుః॥ ౨౧॥ నారీతుపత్యభావేవైదేవరంకురుతెపతిమ్। పృథివీబ్రాహ్మణాలాభేక్షత్రియంకురుతెపతిమ్॥ ౨౨ ॥ పుత్రవచ్చతతో
రక్ష్యాఉపాస్యోగురువచ్చతె। అగ్నివచ్చోపచర్యావైబ్రాహ్మణాఃకురుసత్తమ॥౨౩॥ ఋజూన్సతస్సత్యశీలాన్సర్వభూతహితేరతాన్। ఆశీవిషాని
వక్రుద్ధాన్ద్విజాన్పరిచరేత్సదా ॥ ౨౪ ॥ తెజసస్తపసశ్చైవనిత్యంబిభ్యేయుధిష్ఠిర । ఉభెచైతెపరిత్యాజ్యెతెజశ్చైవతపస్తథా॥౨౫॥ వ్యవసాయస్త
యోశ్శీఘ్రముభయోరేవవిద్యతె। హన్యుఃక్రుద్ధామహారాజబ్రాహ్మణాయెతపస్వినః॥ ౨౬ ॥ భూయస్స్యాదుభయందత్తంబ్రాహ్మణాద్యదకోపనాత్।
కుర్యాదుభయతశ్శేషందత్తశేషంనశేషయెత్ ॥ ౨౭ । దండపాణిర్యథాగోషుపాలోనిత్యంహిరక్షయెత్। బ్రాహ్మణాన్బ్రహ్మచతథాక్షత్రియఃపరిపా
లయెత్। ౨౮॥ పితేవపుత్రాన్రక్షేథాబ్రాహ్మణాన్ధర్మచేతసః। గృహేష్వేషామవెక్షేథాఃకింస్విదస్తీతిజీవనమ్॥ ౨౯॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతె- అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-భీష్మనిశ్చయె-అష్టమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ బ్రాహ్మణానాంతుయేలోకాఃప్రతిశ్రుత్యపితామహ। నప్రయచ్ఛంతిమోహాత్తెకెభవంతిమహాద్యుతె॥౧॥ ఏతన్మెతత్త్వతోబ్రూహిధర్మంధ
ర్మభృతాంవర। ప్రతిశ్రుత్యదురాత్మానోనప్రయచ్ఛంతియెనరాః॥౨॥భీష్మః॥యోనదద్యాత్ప్రతిశ్రుత్యస్వల్పంవాయదివాబహు । ఆశాంస్తస్యహతాః
సర్వాఃక్లీబస్యేవప్రజాఫలమ్॥౩॥ యాంరాత్రింజాయతెజీవోయాంరాత్రించవినశ్యతి । ఏతస్మిన్నంతరెయద్యత్సుకృతంతస్యభారత॥ ౪॥ యచ్చతస్య
హుతంకించిద్దత్తంవాభరతర్షభ। తపస్తప్తమథోవాపిసర్వంతస్యోపహన్యతె॥౫॥ అథైతద్వచనంప్రాహుర్ధర్మశాస్త్రవిదోజనాః। నిశమ్యభరత
శ్రేష్ఠబుద్ధ్యాపరమయుక్తయా॥౬॥అపిచోదాహరంతీమంధర్మశాస్త్రవిదోజనాః।అశ్వానాంశ్యామకర్ణానాంసహస్రేణసముచ్యతె॥౭॥అత్రైవో
దాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । సృగాలస్యచసంవాదంవానరస్యచభారత॥ ౮ ॥ తౌసఖాయౌపురాహ్యాస్తాంమానుషత్వెపరంతప। అన్యాం
యోనింసమాపన్నౌసార్గాలీంవానరీంతథా॥ ౯ ॥ తథాపరాసూన్ఖాదంతంసృగాలంవానరోబ్రవీత్ । శ్మశానమధ్యెసంప్రేక్ష్యపూర్వజాతిమను
స్మరన్॥ ౧౦॥ కింత్వయాపాపకంపూర్వంకృతంకర్మసుదారుణమ్। యస్త్వంశ్మశానెమృతకాన్పూతికానత్సికుత్సితాన్ ॥ ౧౧ ॥ ఏవముక్తఃప్రత్యువా
చసృగాలోవానరంతదా। శ్మశానమధ్యెసంప్రేక్ష్యపూర్వజాతిమనుస్మరన్ ॥ ౧౨॥ బ్రాహ్మణస్యప్రతిశ్రుత్యనమయాతదుపాహృతమ్। తత్కృతెపా
పకీంయోనిమాపన్నోస్మిప్లవంగమ॥ తస్మాదేవంవిధింభక్ష్యంభక్షయామిబుభుక్షితః ॥ ౧౩ ॥ భీష్మః॥ సృగాలోవానరంప్రాహపునరేవనరోత్తమ।కిం
త్వయాపాపకంకర్మకృతంయెనాసివానరః॥ ౧౪ ॥ వానరః ॥ సదాచాహంఫలాహారోబ్రాహ్మణానాంతుజంబుక। తస్మాన్నబ్రాహ్మణస్వంతుహర్త
వ్యంవిదుషాసదా॥ సమంవివాదోమోక్తవ్యోదాతవ్యంచప్రతిశ్రుతమ్॥ ౧౫॥ భీష్మః॥ ఇత్యేతద్బ్రువతోరాజన్బ్రాహ్మణస్యమయాశ్రుతమ్। కథాంక
థయతఃపుణ్యాంధర్మజ్ఞస్యపురాతనీమ్॥౧౬॥ శ్రుతశ్చాపిమయాభూయఃకృష్ణస్యాపివిశాంపతె।కథాంకథయతఃపూర్వంబ్రాహ్మణంప్రతిపాండవ॥౧౭॥
నహర్తవ్యంవిప్రధనంక్షంతవ్యంతెషునిత్యశః। బాలాశ్చనావమంతవ్యాదరిద్రాఃకృపణాఅపి ॥ ౧౮ ॥ ఏవమేవచమాంనిత్యంబ్రాహ్మణాస్సందిశంతివై।
ప్రతిశ్రుత్యభవేద్దేయంనాశాకార్యాద్విజోత్తమె ॥ ౧౯ ॥ బ్రాహ్మణోహ్యాశయాపూర్వంకృతయాపృథివీపతె।సుసమిద్ధోయథాదీప్తఃపావకస్తద్విధః

స్మృతః ॥ ౨౦॥ యం నిరీక్షేత సంక్రుద్ధ ఆశయా పూర్వజాతయా। ప్రదహేచ్చ హి తం రాజన్ కక్షమక్షయ్యభుగ్యథా ॥ ౨౧॥ స ఏవ హి యదా తుష్టో వచసా ప్ర
తినందతి। భవత్యగదసంకాశో విషయే తస్య భారత ॥ ౨౨॥ పుత్రాన్ పౌత్రాన్ పశూంశ్చైవ బాంధవాన్ సచివాంస్తథా। పురం జనపదం చైవ శాంతిరిష్టే
న పోషయేత్ ॥ ౨౩॥ ఏతద్ధి పరమం తేజో బ్రాహ్మణస్యేహ దృశ్యతే। సహస్రకిరణస్యేహ సవితుర్ధరణీతలే ॥ ౨౪॥ తస్మాద్దాతవ్యమేవేహ ప్రతిశ్రుత్య యు
ధిష్ఠిర। యదీచ్ఛసి శుభాం జాతిం ప్రాప్తుం భరతసత్తమ ॥ ౨౫॥ బ్రాహ్మణస్య హి దత్తేన ధ్రువం స్వర్గో హ్యనుత్తమః। శక్యః ప్రాప్తుం విశేషేణ దానం
హి మహతీ క్రియా ॥ ౨౬॥ ఇతో దత్తేన జీవంతి దేవతాః పితరస్తథా। తస్మాద్దానాని దేయాని బ్రాహ్మణేభ్యో విజానతా ॥ ౨౭॥ మహద్ధి భరతశ్రేష్ఠ బ్రాహ్మ
ణస్తీర్థముచ్యతే। వేలాయాం న తు కస్యాంచిద్గచ్ఛేద్విప్రో హ్యపూజితః ॥ ౨౮॥ ....*

* ఇతి ఆనుశాసనికపర్వణి - సృగాలవానరసంవాదే - నవమోధ్యాయః - *

యుధిష్ఠిరః ॥ మిత్రసౌహార్దయోగేన ఉపదేశం కరోతి యః। జాత్యాధమస్య రాజర్షే దోషస్తస్య భవేన్న వా ॥ ౧ ॥ ఏతదిచ్ఛామి తత్త్వేన వ్యాఖ్యాతం
వై పితామహ। సూక్ష్మా గతిర్హి ధర్మస్య యత్ర ముహ్యంతి మానవాః ॥ ౨॥ భీష్మః ॥ అత్ర తే వర్తయిష్యామి శృణు రాజన్ యథాక్రమమ్। ఋషీణాం వద
తాం పూర్వం శ్రుతమాసీద్యథా పురా ॥ ౩॥ ఉపదేశో న కర్తవ్యో జాతిహీనస్య వై క్వచిత్। ఉపదేశే మహాన్ దోష ఉపాధ్యాయస్య భావ్యతే ॥ ౪॥ నిద
ర్శనమిదం రాజన్ శృణు మే భరతర్షభ। దురుక్తవచనో రాజన్ యథా పూర్వం యుధిష్ఠిర ॥ ౫ ॥ బ్రహ్మాశ్రమపదే వృత్తం పార్శ్వే హిమవతః శుభే। త
త్రాశ్రమపదం పుణ్యం నానావృక్షగణాయుతమ్ ॥ ౬॥ నానాగుల్మలతాకీర్ణం మృగద్విజనిషేవితమ్। సిద్ధచారణసంయుక్తం రమ్యం పుష్పితకాననమ్ ॥ ౭॥ ప్ర
తిభిర్బహుభిః కీర్ణం తాపసైరుపసేవితమ్। బ్రాహ్మణైశ్చ మహాభాగైః సూర్యజ్వలనసన్నిభైః ॥ ౮ ॥ నియమవ్రతసంపన్నైః సమాకీర్ణం తపస్విభిః।
దీక్షితైర్భరత। శ్రేష్ఠయతాహారైః కృతాత్మభిః ॥ ౯॥ తపోధ్యయనఘోషైశ్చ నాదితం భరతర్షభ। వాలఖిల్యైశ్చ బహుభిర్యతిభిశ్చ నిషేవితమ్ ॥ ౧౦॥ తత్ర
కశ్చిత్సముత్సాహం కృత్వా శూద్రో దయాన్వితః। ఆగతో హ్యాశ్రమపదం పూజితశ్చ తపస్విభిః ॥ ౧౧ ॥ తాంస్తు దృష్ట్వా మునిగణాన్ దేవకల్పాన్ మహౌ
జసః। వివిధా వహతో దీక్షాః సంప్రహృష్యత భారత ॥ ౧౨ ॥ అథాస్య బుద్ధిరభవత్తపస్తప్తుం నరాధిప। తతోఽబ్రవీత్కులపతిం పాదౌ సంగృహ్య భారత ॥
౧౩॥ భవత్ప్రసాదాదిచ్ఛామి ధర్మం వక్తుం ద్విజర్షభ। తన్మాం త్వం భగవన్ వక్తుం ప్రవ్రాజయితుమర్హసి ॥ ౧౪ ॥ వర్ణావరోఽహం భగవన్ శూద్రో జా
త్యాస్మి సత్తమ। శుశ్రూషాం కర్తుమిచ్ఛామి ప్రపన్నాయ ప్రసీద మే ॥ ౧౫ ॥ కులపతిః ॥ న శక్యమిహ శూద్రేణ లింగమాశ్రిత్య వర్తితుమ్। ఆస్యతాం య
ది తే బుద్ధిః శుశ్రూషానిరతో భవ ॥ శుశ్రూషయా పరాన్ లోకానవాప్స్యసి న సంశయః ॥ భీష్మః ॥ ఏవముక్తస్తు మునినా స శూద్రోఽచింతయన్నృప ॥
౧౭॥ కథమత్ర మయా కార్యం శ్రద్ధా ధర్మపరా చ మే। విజ్ఞాతమేవం భవతు కరిష్యే ప్రియమాత్మనః ॥ ౧౮ ॥ గత్వాశ్రమపదాద్దూరముటజం కృతవాంస్తు
సః। తత్ర వేదీం చ భూమిం చ దేవతాయతనాని చ ॥ ౧౯ ॥ నివేశ్య భరతశ్రేష్ఠ నియమస్థోఽభవన్మునిః। అభిషేకాంశ్చ నియమాన్ దేవతాయతనేషు చ ॥ ౨౦॥
బలిం చ కృత్వా హుత్వా చ దేవతాం చాప్యపూజయత్। సంకల్పనియమోపేతః ఫలాహారో జితేంద్రియః ॥ ౨౧॥ నిత్యం సన్నిహితాభిస్తు హ్యోషధీభిః ఫలై
స్తథా ॥ ౨౨॥ అతిథీన్ పూజయామాస యథావత్సముపాగతాన్। ఏవం హి సుమహాన్ కాలో వ్యత్యక్రామత తస్య వై ॥ ౨౩॥ అథాస్య మునిరాగచ్ఛత్సం
గచ్ఛన్ వై తమాశ్రమమ్। సంపూజ్య స్వాగతేనర్షిం విధివత్తమతోషయత్ ॥ ౨౪॥ అనుకూలాః కథాః కృత్వా యథాగతమపృచ్ఛత। ఋషిః పరమతేజ
స్వీ ధర్మాత్మా సంశితవ్రతః ॥ ౨౫॥ ఏవం సుబహుశస్తస్య శూద్రస్య భరతర్షభ। సోఽగచ్ఛదాశ్రమమృషిః శూద్రం ద్రష్టుం నరర్షభ ॥ ౨౬ ॥ అథ తం తాప
సం శూద్రః సోఽబ్రవీద్భరతర్షభ। పితృకార్యం కరిష్యామి తత్ర మేనుగ్రహం కురు ॥ ౨౭॥ బాఢమిత్యేవ తం విప్ర ఉవాచ భరతర్షభ। శుచిర్భూత్వా స శూ
ద్రస్తు తస్యర్షేః పాద్యమానయత్ ॥ ౨౮॥ అథ దర్భాంశ్చ వన్యాశ్చ ఓషధీర్భరతర్షభ। పవిత్రమాసనం చైవ బృసీం చ సముపానయత్ ॥ ౨౯॥ అథ
దక్షిణమావృత్య బృసీం చరమశీర్షికామ్। కృతామన్యాయతో దృష్ట్వా తతః శూద్రమృషిరబ్రవీత్ ॥ ౩౦ ॥ కురుష్వైతాం పూర్వశీర్షాం భవాంశ్చోద

త్ర

ఋజుశ్శుచిః। సచతత్రకృతవాన్ శూద్రస్సర్వం యదృషిరబ్రవీత్ ॥ ౩౧ ॥ యథోపదిష్టం మేధావీ దర్భార్ఘ్యాదియథాతథమ్ । హవ్యకవ్యవిధింకృత్స్న
ముక్తం తేనతపస్వినా॥౩౨॥ఋషీణాంపితృకార్యేచ సచధర్మపథేస్థితః । పితృకార్యేకృతేచాపివిసృష్టస్సజగామహ॥ ౩౩॥ అథదీర్ఘస్యకాలస్యస
తప్యన్ శూద్రతాపసః। వనేపంచత్వమగమత్సుకృతేనచ తేనవై॥ ౩౪ ॥ అజాయతమహారాజవంశేసచమహాద్యుతిః। తథైవసఋషిస్తాత కాలధర్మ
మవాపహ॥౩౫॥ పురోహితకులేవిప్రస్సంజాతోభరతర్షభ । ఏవంతౌతత్రసంభూతావుభౌశూద్రమునీతదా॥ ౩౬॥ క్రమేణవర్ధితౌచాపివిద్యాసుకు
శలావుభౌ। అథర్వవేదేవేదేచబభూవర్షిస్సునిష్ఠితః ॥ ౩౭ ॥ కల్పప్రయోగేచోత్పన్నేజ్యోతిషేచపరంగతః । సాంఖ్యేచైవపరాప్రీతిస్తస్యచైవంవ్య
వర్ధత॥ ౩౮॥ పితర్యుపరతేచాపికృతశౌచస్తుపార్థివః। అభిషిక్తఃప్రకృతిభీ రాజపుత్రస్సపార్థివః॥ ౩౯ ॥ అభిషిక్తేనసఋషిరభిషిక్తఃపురోహితః।
సతంపురోధాయసుఖమవసద్భరతర్షభ ॥ ౪౦॥ రాజ్యంశశాసధర్మేణప్రజాశ్చపరిపాలయన్ । పుణ్యాహవాచనేనిత్యంధర్మకార్యేషుచాసకృత్ ॥
౪౧॥ ఉత్స్మయన్ప్రాహసచ్చాపిదృష్ట్వారాజాపురోహితమ్। ఏవంసబహుశోరాజన్పురోధసముపాహసత్ ॥ ౪౨॥ లక్షయిత్వాపురోధాస్తుబహు
శస్తంనరాధిపమ్। ఉత్స్మయంతంచసతతందృష్ట్వాసౌమన్యుమావిశత్ ॥ ౪౩ ॥ అథశూన్యేపురోధాస్తుసహరాజ్ఞాసమాగతః । కథాభిరనుకూలాభీరా
జానంచాభ్యరామయత్ ॥ ౪౪॥ తతోబ్రవీన్నరేంద్రంసపురోధాభరతర్షభ। వరమిచ్ఛామ్యహంత్వేకంత్వయాదత్తంమహాద్యుతే॥ ౪౫ ॥ రాజా ॥
వరాణాంతేశతందద్యాంకిముతైకంద్విజోత్తమ। స్నేహాచ్చబహుమానాచ్చనాస్త్యదేయంహిమేతవ ॥ ౪౬॥ పురోహితః॥ ఏవంవైవరమిచ్ఛామియ
దితుష్టోసిపార్థివ । ప్రతిజానీహితావత్త్వంసత్యంతద్వదనానృతమ్॥ ౪౭॥ భీష్మః॥ బాఢమిత్యేవతంరాజాప్రత్యువాచయుధిష్ఠిర । యదిజ్ఞాస్యామివ
క్ష్యామిఅజానన్నతుసంవదే ॥ ౪౮ ॥ పురోహితః ॥పుణ్యాహవాచనేనిత్యంధర్మకృత్యేషుచాసకృత్ ।శాంతిహోమేషుచసదాకింత్వంహససివీక్ష్య
మామ్॥ ౪౯॥ సవ్రీడంవైభవతిహిమనోమేహసతాత్వయా। కామయాశాపితోరాజన్నాన్యథావక్తుమర్హసి॥ ౫౦ ॥ సువ్యక్తంకారణంహ్యత్రనతే
హాస్యమకారణమ్। కౌతూహలంమేసుభృశంతత్త్వేనకథయస్వవై॥ ౫౧॥ రాజా॥ ఏవముక్తేత్వయావిప్రయదవాచ్యంభవేదపి। అవశ్యమేవవక్తవ్యం
శృణుష్వైకమనాద్విజ॥౫౨॥ పూర్వదేహేయథావృత్తంతన్నిబోధద్విజోత్తమ। జాతింస్మరామ్యహంబ్రహ్మన్నవధానేనమేశృణు॥ ౫౩॥ శూద్రోహ
మభవంపూర్వంతపసాభృశసంయుతః । ఋషిరుగ్రతపాస్త్వంచతదాభూద్ద్విజసత్తమ॥ ౫౪॥ ప్రీయతాహితదాబ్రహ్మన్మమానుగ్రహబుద్ధినా। పి
తృకార్యేత్వయాపూర్వముపదేశఃకృతోనఘ॥ ౫౫॥ బృస్యాందర్భేషుహవ్యేషుకవ్యేచమునిసత్తమ।ఏతేనకర్మదోషేణపురోధాస్త్వమజాయథాః॥
౫౬॥ అహంరాజాచవిప్రేంద్రపశ్యకాలస్యపర్యయమ్। మత్కృతస్యోపదేశస్యత్వయావాప్తమిదంఫలమ్॥ ౫౭॥ ఏతస్మాత్కారణాద్బ్రహ్మన్ప్రహ
సేత్వాంద్విజోత్తమ। నత్వాంపరిభవన్బ్రహ్మన్ప్రహసామిగురుర్భవాన్॥ ౫౮॥ విపర్యయేణమేమన్యుస్తేనసంతప్యతేమనః । జాతింస్మరామ్యహం
తుభ్యమతస్త్వాంప్రహసామివై॥ ౫౯॥ ఏవంతవోగ్రంహితపఉపదేశేననాశితమ్। పురోహితత్వముత్సృజ్యయతస్వత్వంపునర్భవే॥ ౬౦॥ ఇతస్త్వమ
ధమామన్యాంమాయోనింప్రాప్స్యసేద్విజ । గృహ్యతాంద్రవిణంవిప్రపూతాత్మాభవసత్తమ ॥ ౬౧॥ భీష్మః॥ తతోవిసృష్టోరాజ్ఞాతువిప్రోదానాన్యనేక
శః। బ్రాహ్మణేభ్యోదదౌవిత్తంభూమింగ్రామాంశ్చసర్వశః॥ ౬౨॥కృచ్ఛ్రాణిచీర్త్వాచతతోయథోక్తానిద్విజోత్తమైః।తీర్థానిచాపిగత్వావైదానానివి
విధానిచ ॥ ౬౩॥ దత్త్వాగాశ్చైవవిప్రేభ్యఃపూతాత్మాభవదాత్మవాన్। తమేవచాశ్రమంగత్వాచచారవిపులంతపః॥ ౬౪॥తతస్సిద్ధింపరాంప్రాప్తోబ్రా
హ్మణోరాజసత్తమ। సమ్మతశ్చాభవత్తేషామాశ్రమేతన్నివాసినామ్॥ ౬౫ ॥ ఏవంప్రాప్తంమహత్కృచ్ఛ్రమృషిణానృపసత్తమ । బ్రాహ్మణేననవక్త
వ్యంతస్మాద్వర్ణావరేజనే॥ ౬౬॥ బ్రాహ్మణాఃక్షత్రియావైశ్యాస్త్రయోవర్ణాద్విజాతయః।ఏతేషుకథయన్రాజన్బ్రాహ్మణోనప్రదుష్యతి॥ ౬౭॥

తస్మాత్సద్భిర్న వక్తవ్యం కస్యచిత్కించిదగ్రతః। సూక్ష్మా గతిర్హి ధర్మస్య దుర్జ్ఞేయా హ్యకృతాత్మభిః॥ ౧౮॥ తస్మాన్మౌనేన మునయో దీక్షాం సర్వాంతి చాదృతాః దురుక్తస్య భయాద్రాజన్నాభాషంతే చ కించన॥ ౧౯ ॥ ధార్మికాః గుణసంపన్నాః సత్యార్జవసమన్వితాః। దురుక్తభాషాభిహితైః ప్రాప్నువంతి సుమహత్కృతమ్॥ ౨౦॥ ఉపదేశో న కర్తవ్యః కదాచిదపి కస్యచిత్। ఉపదేశాద్ధి తత్పాపం బ్రాహ్మణస్సమవాప్నుయాత్ ॥ ౨౧॥ విమృశ్య తస్మాత్ప్రాజ్ఞైర్న కర్తవ్యం ధర్మమిచ్ఛతా। సత్యానృతేన హి కృత ఉపదేశో హినస్తి హి ॥ ౨౩ ॥ వక్తవ్యమిహ పృష్టేన వినిశ్చిత్య వినిశ్చయమ్ । స చోపదేశః కర్తవ్యో యేన ధర్మమవాప్నుయాత్ ॥ ౨౪ ॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతముపదేశో కృతో మయా । మహాన్క్లేశో హి భవతి తస్మాన్నోపదిశేదిహ ॥ ౨౫॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి శూద్రమునిసంవాదే- దశమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కీదృశే పురుషే తాత స్త్రీషు వా భరతర్షభ। శ్రీః పద్మా వసతే నిత్యం తన్మే బ్రూహి పితామహ॥౧ ॥ భీష్మః ॥ అత్ర తే వర్తయిష్యామి యథావృత్తం యథాశ్రుతమ్। రుక్మిణీ దేవకీపుత్రసన్నిధౌ పర్యపృచ్ఛత॥౨ ॥ నారాయణస్యాంకగతాం జ్వలంతీం దృష్ట్వా శ్రియం పద్మసమానవర్ణామ్ । కౌతూహలాద్విస్మితచారునేత్రా పప్రచ్ఛ మాతా మకరధ్వజస్య ॥ ౩ ॥ కానీహ భూతాన్యుపసేవసే త్వం సంతిష్ఠసే కాని న సేవసే త్వమ్ । తాని త్రిలోకేశ్వరభూతకాంతే తత్త్వేన మే బ్రూహి మహర్షికల్పే॥ ౪॥ ఏవం తదా శ్రీరభిభాష్యమాణా దేవ్యా సమక్షం గరుడధ్వజస్య। ఉవాచ వాక్యం మధురాభిధానం మనోహరం చంద్రముఖీ ప్రసన్నా ॥ ౫ ॥ శ్రీరువాచ ॥ వసామి నిత్యం సుభగే ప్రగల్భే దక్షే నరే కర్మణి వర్తమానే। అక్రోధనే దేవపరే కృతజ్ఞే జితేంద్రియే నిత్యముదీర్ణసత్త్వే॥౬॥ నాకర్మశీలే పురుషే వసామి న నాస్తికే సాంకరికే కృతఘ్నే। న భిన్నవృత్తే న నృశంసవర్ణే న చాపి చౌరే న గురుష్వసూయే॥ ౭॥ యే చాల్పతేజోబలసత్త్వమానాః క్లిశ్యంతి కుప్యంతి చ యత్ర తత్ర। న చైవ తిష్ఠామి తథావిధేషు నరేషు సంగుప్తమనోరథేషు ॥ ౮॥ యశ్చాత్మని ప్రార్థయతే న కించిద్యశ్చ స్వభావోపహతాంతరాత్మా। తేష్వల్పసంతోషపరేషు నిత్యం నరేషు నాహం నివసామి సమ్యక్ ॥ ౯ ॥ స్వధర్మశీలేషు చ ధర్మవిత్సు వృద్ధోపసేవానిరతేషు దాంతే। కృతాత్మని క్షాంతపరే సమర్థే క్షాంతాసు దాంతాసు తథాబలాసు॥౧౦ ॥ సత్యస్వభావార్జవసంయుతాసు వసామి దేవద్విజపూజికాసు। ప్రకీర్ణభాండామనపేక్షకారిణీం సదా చ భర్తుః ప్రతికూలవాదినీమ్॥ ౧౧॥ పరస్య వేశ్మాభిరతామలజ్జామేవంవిధాం స్త్రీం పరివర్జయామి। వసామి నారీషు పతివ్రతాసు కల్యాణశీలాసు విభూషితాసు॥౧౨॥ సత్యాసు నిత్యం ప్రియదర్శనాసు సౌభాగ్యయుక్తాసు గుణాన్వితాసు। పాపామజోక్షామవలేహినీం చ వ్యపేతధైర్యాం కలహప్రియాం చ॥ ౧౩॥ నిద్రాభిభూతాం సతతం శయానామేవంవిధాం తాం పరివర్జయామి। యానేషు కన్యాసు విభూషణేషు యజ్ఞేషు మేఘేషు చ వృష్టిమత్సు॥౧౪॥ వసామి ఫుల్లాసు చ పద్మినీషు నక్షత్రవీథీషు చ శారదీషు। గజేషు గోష్ఠేషు తథాసనేషు సరస్సు ఫుల్లోత్పలపంకజేషు॥౧౫॥ నదీషు హంసస్వననాదితాసు క్రౌంచావఘుష్టాసు సుశోభితాసు। ప్రకీర్ణకూలద్రుమరాజితాసు తపస్విసిద్ధద్విజసేవితాసు॥౧౬॥ వసామి నిత్యం సుబహూదకాసు సింహైర్గజైశ్చాకులితోదకాసు। మత్తే గజే గోవృషభే నరేంద్రే సింహాసనే సత్పురుషేషు నిత్యమ్॥౧౭॥ యస్మిన్జనో హవ్యభుజం జుహోతి గోబ్రాహ్మణాంశ్చార్చతి దేవతాశ్చ। కాలే చ పుష్పైర్బలయః క్రియంతే తస్మిన్గృహే నిత్యముపైమి వాసమ్ ॥ ౧౮ ॥ స్వాధ్యాయనిత్యేషు సదా ద్విజేషు క్షత్రే చ ధర్మాభిరతే సదైవ। వైశ్యే చ కృష్యాభిరతే వసామి శూద్రే చ శుశ్రూషణనిత్యయుక్తే॥ ౧౯॥ నారాయణే త్వేకమనా వసామి సర్వేణ భావేన శరీరభూతా। తస్మిన్హి ధర్మస్సుమహాన్నివిష్టో బ్రహ్మణ్యతా చాత్ర తథా ప్రియత్వమ్॥౨౦ ॥ నాహం శరీరేణ వసామి దేవి నైవం మయా శక్యమిహాభిధాతుమ్। భావేన యస్మిన్నివసామి పుంసి స వర్ధతే ధర్మయశోర్థకామైః॥౨౧॥ ఇతి రుక్మిణీశ్రీసంవాదే-ఏకాదశోధ్యాయః........ *

యుధిష్ఠిరః॥ స్త్రీపుంసయోస్సంప్రయోగే స్పర్శః కస్యాధికో భవేత్। ఏతస్మిన్సంశయే రాజన్యథావద్వక్తుమర్హసి॥ ౧॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదా

హరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। భంగాస్వనేన శక్రస్య యథా వైరమభూత్పురా॥ ౨॥ పురా భంగాస్వనో నామ రాజర్షిరతిధార్మికః। అపుత్రః పురుషవ్యాఘ్ర పుత్రార్థం యజ్ఞమాహరత్ ॥౩॥ అగ్నిష్టుతం స రాజర్షిరింద్రద్విష్టం మహాబలః। ప్రాయశ్చిత్తేషు మర్త్యానాం పుత్రకామేషు చేష్యతే॥ ౪॥ ఇంద్రో జ్ఞాత్వా తు తం యజ్ఞం మహాభాగస్సురేశ్వరః। అంతరం తస్య రాజర్షేరన్విచ్ఛన్నియతాత్మనః ॥ ౫॥ న చైవాస్యాంతరం రాజన్ స దదర్శ మహాత్మనః। కస్యచిత్త్వథ కాలస్య మృగయాం గతవాన్నృపః। ౬॥ ఇదమంతరమిత్యేవ శక్రో నృపమమోహయత్ । ఏకోశ్వేన చ రాజర్షిర్భ్రాంత ఇంద్రేణ మోహితః॥ ౭॥ న దిశో విందత నృపః క్షుత్పిపాసార్దితస్తదా। ఇతశ్చేతశ్చ వై ధావన్ శ్రమతృష్ణాన్వితో నృపః॥ ౮ ॥ సరోపశ్యత్సురుచిరం పూర్ణం పరమవారిణా। సోవగాహ్య సరస్తాత పాయయామాస వాజినమ్॥ ౯॥ అథ పీతోదకం సోశ్వం వృక్షే బద్ధ్వా నృపోత్తమః। అవగాహ్య తతస్స్నాతస్తత్ర స్త్రీత్వమవాప్తవాన్॥౧౦॥ ఆత్మానం స్త్రీకృతం దృష్ట్వా వ్రీడితో నృపసత్తమః। చింతానుగతసర్వాత్మా వ్యాకులేంద్రియచేతనః॥ ౧౧॥ ఆరోహిష్యే కథం త్వశ్వం కథం యాస్యామి వై పురమ్। ఇష్టేనాగ్నిష్టుతా చాపి పుత్రాణాం శతమౌరసమ్॥౧౨॥ జాతం మహాబలానాం మే తాన్ ప్రవక్ష్యామి కిం త్వహమ్॥ దారేషు చాత్మనాథేషు పౌరజానపదేషు చ॥౧౩॥ మృదుత్వం చ తనుత్వం చ విక్లబత్వం తథైవ చ। స్త్రీగుణా ఋషిభిః ప్రోక్తా ధర్మతత్త్వార్థదర్శిభిః॥౧౪॥ వ్యాయామే కర్కశత్వం చ వీర్యం చ పురుషే గుణాః। పౌరుషం విప్రనష్టం వై స్త్రీత్వం కేనాపి మేభవత్ ॥ ౧౫॥ స్త్రీభావాత్పునరశ్వం తం కథమారోఢుముత్సహే। మహతా త్వథ యత్నేన ఆరుహ్యాశ్వం నరాధిపః ॥ ౧౬ ॥ పునరాయాత్పురం తాత స్త్రీకృతో నృపసత్తమః। పుత్రా దారాశ్చ భృత్యాశ్చ పౌరజానపదాశ్చ తే॥ ౧౭॥ కిమిదం త్వితి విజ్ఞాయ విస్మయం పరమం గతాః। అథోవాచ స రాజర్షిః స్త్రీభూతో వదతాం వరః॥ ౧౮॥ మృగయామస్మి నిర్యాతో బలైః పరివృతో దృఢమ్। ఉద్భ్రాంతః ప్రావిశం ఘోరామటవీం దైవచోదితః॥౧౯॥ అటవ్యాం చ సుఘోరాయాం తృష్ణార్తో నష్టచేతనః। సరస్సురుచిరప్రఖ్యమపశ్యం పక్షిభిర్వృతమ్॥ ౨౦॥ తత్రావగాఢః స్త్రీభూతో దైవేనాహం కృతః పురా। నామగోత్రాణి చాభాష్య దారాణాం మంత్రిణాం తదా॥ ౨౧॥ ఆహ పుత్రాంస్తథా సోథ స్త్రీభూతః పార్థివోత్తమః। సంప్రీత్యా భుజ్యతాం రాజ్యం వనం యాస్యామి పుత్రకాః ॥ ౨౨ ॥ ఏవముక్త్వా పుత్రశతం వనమేవ జగామ హ। గత్వా చైవాశ్రమం సా తు తాపసం ప్రత్యపద్యత॥ ౨౩ ॥ తాపసేనాస్య పుత్రాణామాశ్రమేష్వభవచ్ఛతమ్। అథ సాదాయ తాన్ సర్వాన్ పూర్వపుత్రానభాషత॥౨౪॥ పురుషత్వే సుతా యూయం స్త్రీత్వే చేమే శతం సుతాః। ఏకత్ర భుజ్యతాం రాజ్యం భ్రాతృభావేన పుత్రకాః ॥ ౨౫ ॥ సహితా భ్రాతరస్తేథ రాజ్యం బుభుజిరే తథా। తాన్ దృష్ట్వా భ్రాతృభావేన భుంజానాన్ రాజ్యముత్తమమ్॥ ౨౬॥ చింతయామాస దేవేంద్రో మన్యునాథ పరిప్లుతః। ఉపకారోస్య రాజర్షేః కృతో నాపకృతం మయా ॥ ౨౭ ॥ తతో బ్రాహ్మణరూపేణ దేవరాజశ్శతక్రతుః। భేదయామాస తాన్ గత్వా నగరం వై నృపాత్మజాన్॥౨౮॥ భ్రాతౄణాం నాస్తి సౌభ్రాత్రం యేప్యేకస్య పితుస్సుతాః। రాజ్యహేతోర్వివదితాః కశ్యపస్య సురాసురాః॥ ౨౯ ॥ యూయం భంగాస్వనాపత్యాస్తాపసస్యేతరే సుతాః। కశ్యపస్య సురాశ్చైవ అసురాశ్చ సుతాస్తథా॥ ౩౦॥ .... *

యుష్మాకం పైతృకం రాజ్యం భుజ్యతే తాపసాత్మజైః। ఇంద్రేణ భేదితాస్తే తు యుద్ధేన్యోన్యమపాతయన్॥ ౩౧ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా తాపసీ చాపి సంతప్తా ప్రరురోద హ। బ్రాహ్మణచ్ఛద్మనాభ్యేత్య తామింద్రోథాన్వపృచ్ఛత॥ ౩౨॥ కేన దుఃఖేన సంతప్తా రోదిషి త్వం వరాననే। బ్రాహ్మణం చ తతో దృష్ట్వా సా స్త్రీ కరుణమబ్రవీత్॥ ౩౩॥ పుత్రాణాం ద్వే శతే బ్రహ్మన్ కాలేన వినిపాతితే। అహం రాజాభవం విప్ర తత్ర పుత్రశతం మమ॥౩౪॥ సముత్పన్నం స్వరూపాణాం పుత్రాణాం బ్రాహ్మణోత్తమ। కదాచిన్మృగయాం యాత ఉద్భ్రాంతో గహనే వనే॥౩౫ ॥ అవగాఢశ్చ సరసి స్త్రీభూతో బ్రాహ్మణోత్తమ । పుత్రాన్ రాజ్యే ప్రతిష్ఠాప్య వనమస్మి తతో గతః॥ ౩౬॥ స్త్రియాశ్చ మే పుత్రశతం తాపసేన మహాత్మనా। ఆశ్రమే జనితం బ్రహ్మన్నీతం తన్నగరం మయా॥ ౩౭॥ తేషాం చ వైరముత్పన్నం కాలయోగేన వై ద్విజ। ఏతచ్ఛోచామ్యహం బ్రహ్మన్ దైవేన సమభిప్లుతా॥ ౩౮॥ ఇంద్రస్తాం దుఃఖితాం దృష్ట్వా అబ్రవీత్పరుషం వచః। పురాసు

దుస్సహంభద్రేమమదుఃఖంత్వయాకృతమ్॥ ౩౯॥ ఇంద్రద్విష్టేనయజతామామనాపహాయధిష్ఠితమ్ । ఇంద్రోహమస్మిదుర్బుద్ధేవైరంతేయాతితంమయా ॥ ౪౦॥ ఇంద్రందృష్ట్వాతురాజర్షిఃపాదయోశ్శిరసాగతః । ప్రసీదత్రిదశశ్రేష్ఠపుత్రకామేనసక్రతుః ॥ ౪౧॥ ఇష్టస్త్రిదశశార్దూలతత్రమెక్షంతుమర్హసి। ప్రణిపాతేనతస్యేంద్రఃపరితుష్టోవరందదౌ॥ ౪౨॥ పుత్రాస్తేకతమేరాజన్జీవంత్వేతత్ప్రచక్ష్వమే। స్త్రీభూతస్యహియెజాతాఃపురుషత్వేథయెభవన్ ॥ ౪౩॥ తాపసీతుతతశ్శక్రమువాచప్రయతాంజలిః। స్త్రీభూతస్యహియెపుత్రాస్తేమెజీవంతువాసవ॥ ౪౪॥ ఇంద్రస్తువిస్మితోదృష్ట్వాస్త్రియంపప్రచ్ఛతాంపునః। పురుషాత్వాదితాయెతెకథంద్వేష్యాస్సుతాస్తవ ॥ ౪౫॥ స్త్రీభూతస్యహియెజాతాస్స్నేహస్తేభ్యోధికఃకథమ్ । కారణంశ్రోతుమిచ్ఛామితన్మేవక్తుమిహార్హసి॥ ౪౬॥ స్త్రీ ఉవాచ॥ స్త్రియాస్త్వభ్యధికస్స్నేహోనతథాపురుషస్యవై।తస్మాత్తేశక్రజీవంతుయెజాతాఃస్త్రీకృతస్యవై॥ ౪౭॥ భీష్మః॥ ఏవముక్తస్తతస్త్వింద్రఃప్రీతోవాక్యమువాచహ । సర్వఏవేహజీవంతుపుత్రాస్తేసత్యవాదిని ॥ ౪౮॥ వరంవృణీష్వరాజేంద్రయంత్వమిచ్ఛసిసువ్రత। పురుషత్వమథస్త్రీత్వంమత్తోయదభికాంక్షసి॥ ౪౯॥ స్త్రీ ఉవాచ॥ స్త్రీత్వమేవవృణేశక్రపుంస్త్వంనేచ్ఛామివాసవ। ఏవముక్తస్తుదేవేంద్రస్తాంస్త్రియంప్రత్యువాచహ- ౫౦॥ పురుషత్వంకథంత్యక్త్వాస్త్రీత్వంచోదయసేవిభో। ఏవముక్తఃప్రత్యువాచస్త్రీభూతోరాజసత్తమః॥ ౫౧॥ స్త్రియాఃపురుషసంయోగెప్రీతిరభ్యధికాసదా। ఏతస్మాత్కారణాచ్ఛక్రస్త్రీత్వమేవవృణోమ్యహమ్॥ ౫౨॥ రమేచాభ్యధికంస్త్రీత్వేసత్యంవైదేవసత్తమ। స్త్రీభావేనహితుష్టోస్మిగమ్యతాంత్రిదశాధిప ॥ ౫౩ ॥ ఏవమస్త్వితిచోక్త్వాతామాపృచ్ఛ్యత్రిదివంగతః। ఏవంస్త్రియామహారాజఅధికాప్రీతిరుచ్యతే॥ ౫౪॥

……*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి- భంగాస్వనోపాఖ్యానే-ద్వాదశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కింకర్తవ్యంమనుష్యేణలోకయాత్రాహితార్థినా । కథంవైలోకయాత్రాంతుకింశీలశ్చసమాచరేత్ ॥ ౧॥ భీష్మః॥ కాయేనత్రివిధంకర్మవాచావాపిచతుర్విధమ్। మనసాత్రివిధంచైవదశకర్మపథాంస్త్యజేత్ ॥ ౨॥ ప్రాణాతిపాతఃస్తైన్యంచపరదారమథాపివా।త్రీణిపాపానికాయేనసర్వతఃపరివర్జయేత్ ॥ ౩॥ అసత్ప్రలాపంపారుష్యంపైశున్యమనృతంతథా। చత్వారివాచారాజేంద్రనజల్పేన్నానుచింతయేత్ ॥౪॥ అనభిద్యాపరస్వేషుసర్వసత్త్వేషుసౌహృదమ్। కర్మణాంఫలమస్తీతిత్రివిధంమనసాచరేత్ ॥ ౫॥తస్మాద్వాక్కాయమనసానాచరేదశుభంనరః।శుభాశుభాన్యాచరన్హితస్యతస్యాశ్నుతేఫలమ్॥ ౬ ॥

……*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-లోకయాత్రాకథనే-త్రయోదశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ త్వయాపగేయనామానిశ్రుతానీహజగత్పతేః। పితామహేశాయవిభోనామాన్యాచక్ష్వశంభవే॥౧॥బభ్రవేవిశ్వరూపాయమహాభాగ్యంచతత్త్వతః। సురాసురగురౌదేవేశంకరేవ్యక్తయోనయే ॥ ౨॥ భీష్మః ॥ అశక్తోహంగుణాన్వక్తుంమహాదేవస్యధీమతః। యోహిసర్వగతోదేవోనచసర్వత్రదృశ్యతే॥ ౩॥ బ్రహ్మవిష్ణుసురేశానాంస్రష్టాచప్రభురేవచ । బ్రహ్మాదయఃపిశాచాంతాయంహిదేవాఉపాసతే॥ ౪॥ ప్రకృతీనాంపరత్వేనపురుషస్యచయఃపరః। చింత్యతేయోయోగవిద్భిఃఋషిభిస్తత్త్వదర్శిభిః॥ ౫ ॥ అక్షరంపరమంబ్రహ్మఅసచ్చసదసచ్చయః।ప్రకృతింపురుషంచైవక్షోభయిత్వాస్వతేజసా॥ ౬॥ బ్రహ్మాణమసృజత్తస్మాద్దేవదేవఃప్రజాపతిః । కోహిశక్తోగుణాన్వక్తుందేవదేవస్యధీమతః॥ ౭ ॥ గర్భజన్మజరాయుక్తోమర్త్యోమృత్యుసమన్వితః।కోహిశక్తోభవంజ్ఞాతుంమద్విధఃపరమేశ్వరమ్॥౮॥ ఋతేనారాయణాత్పుత్రశంఖచక్రగదాధరాత్। ఏషవిద్వాన్గుణశ్రేష్ఠోవిష్ణుఃపరమదుర్జయః॥౯॥ దివ్యచక్షుర్మహాతేజావీక్ష్యతేయోగచక్షుషా । రుద్రభక్త్యాతుకృష్ణేనజగద్వ్యాప్తంమహాత్మనా॥ ౧౦॥ తంప్రసాద్యతదాదేవంబదర్యాంకిలభారత। అర్థాత్ప్రియతరత్వంచసర్వలోకేషువైతదా॥౧౧॥ప్రాప్తవానేవరాజేంద్రసువర్ణాక్షాన్మహేశ్వరాత్। పూర్ణంవర్ష

సహస్రంతుతత్స్తవానేషమాధవః॥ ౧౨ ॥ ప్రసాద్యవరదందేవంచరాచరగురుంశివమ్ । యుగేయుగేతుకృష్ణేనతోషితోవైమహేశ్వరః॥౧౩॥ భక్త్యాపరయయాచైవప్రీతశ్చైవమహాత్మనః। ఐశ్వర్యంయాదృశంతస్యజగద్యోనేర్మహాత్మనః ॥ ౧౪ ॥ తదయందృష్టవాన్సాక్షాత్పుత్రార్థేహరిరచ్యుతః। తస్మాత్పరతరంచైవనాన్యంపశ్యామిభారత॥౧౫॥ వ్యాఖ్యాతుంనాహమీశస్యశక్తోనామాన్యశేషతః । ఏషశక్తోమహాబాహుర్వక్తుంభగవతోగుణాన్॥ విభూతించైవకార్త్స్న్యేనసత్యాంమాహేశ్వరీంనృప॥౧౬॥ వైశంపాయనః॥ఏవముక్త్వాతదాభీష్మోవాసుదేవంమహాయశాః। భవమాహాత్మ్యసంయుక్తమిదమాహపితామహః॥ ౧౭ ॥ భీష్మః ॥ సురాసురగురోదేవవిష్ణోత్వంవక్తుమర్హసి । శివాయవిశ్వరూపాయయదపృచ్ఛద్యుధిష్ఠిరః॥౧౮॥ నామ్నాంసహస్రందేవస్యతండినాబ్రహ్మయోనినా । నివేదితంబ్రహ్మలోకేబ్రహ్మణాయత్పురాభవత్ ॥ ౧౯ ॥ ద్వైపాయనప్రభృతయస్తథాచేమేతపోధనాః। ఋషయస్సువ్రతాదాంతాశ్శృణ్వంతుగదతస్తవ॥ ౨౦॥ ధ్రువాయనందినేహోత్రేగోప్త్రేవిశ్వసృజేఽగ్నయే। మహాభాగ్యంవిభోబ్రూహిముండినేథకపర్దినే॥ ౨౧॥వాసుదేవః॥ నగతిఃకర్మణాంశక్యావేత్తుమీశస్యతత్త్వతః। హిరణ్యగర్భప్రముఖాదేవాస్సేంద్రామహర్షయః ॥ ౨౨॥ నవిదుర్యస్యభవనమాదిత్యాస్సూక్ష్మదర్శినః। సకథంనరమాత్రేణశక్యోజ్ఞాతుంసతాంగతిః॥ ౨౩ ॥ తస్యాహమసురఘ్నస్యకాంశ్చిద్భగవతోగుణాన్ । భవతాంకీర్తయిష్యామివ్రతేశాయయథాతథమ్॥ ౨౪॥ వైశంపాయనః॥ ఏవముక్త్వాతుభగవాన్గుణాంస్తస్యమహాత్మనః । ఉపస్పృశ్యశుచిర్భూత్వాకథయామాసధీమతః॥ ౨౫॥ వాసుదేవః ॥ శుశ్రూషధ్వంబ్రాహ్మణేంద్రాస్త్వంచతాతయుధిష్ఠిర । త్వంచాపగేయనామానిశృణుమేద్యహికపర్దినే॥ ౨౬॥ యదవాప్తంమయాపూర్వంసాంబహేతోస్సుదుష్కరమ్। యథావద్భగవాన్దృష్టోమయాపూర్వంసమాధినా॥ ౨౭॥ శంబరేనిహతేపూర్వంరౌక్మిణేయనధీమతా। అతీతేద్వాదశవర్షేజాంబవత్యబ్రవిద్ధిమామ్॥ ౨౮॥ ప్రద్యుమ్నచారుదేష్ణాదీన్రుక్మిణ్యావీక్ష్యపుత్రకాన్। పుత్రార్థినీమాముపేత్యవాక్యమాహయుధిష్ఠిర॥ ౨౯॥ శూరంబలవతాంశ్రేష్ఠంకాంతరూపమకల్మషమ్ । ఆత్మతుల్యంమమసుతంప్రయచ్ఛాచ్యుతమాచిరమ్॥౩౦॥నహితేప్రాప్యమస్తీహత్రిషులోకేషుకించన। అస్సృజేరపరాన్లోకాన్యస్త్వమిచ్ఛేర్యదూద్వహ॥౩౧॥ త్వయాద్వాదశవర్షాణివ్రతీభూతేనశుష్యతా। ఆరాధ్యపశుభర్తారంరుక్మిణ్యాంజనితాస్సుతాః॥ ౩౨॥ చారుదేష్ణస్సుచారుశ్చచారువేషోయశోంబరః । చారుశ్రవాశ్చారుయశాఃప్రద్యుమ్నశ్శంభురేవచ॥ ౩౩॥ యథాతేజనితాఃపుత్రారుక్మిణ్యాంచారువిక్రమాః । తథామమాపితనయంప్రయచ్ఛమధుసూదన॥ ౩౪॥ ఇత్యేవంచోదితోదేవ్యాతామవోచంసుమధ్యమామ్। అనుజానీహిమాంరాజ్ఞికరిష్యేవచనంతవ ॥ ౩౫॥ సాచమామబ్రవీద్గచ్ఛశివాయవిజయాయచ। బ్రహ్మాశివఃకాశ్యపశ్చనద్యోదేవామనోనుగాః ॥ ౩౬॥ క్షేత్రౌషధ్యోయజ్ఞవాహాఃఛందాంస్యృషిగణాధ్వరా । సముద్రాదక్షిణాస్తోభాఋక్షాణిపితరోగ్రహాః ॥ ౩౭ ॥ దేవపత్న్యోదేవకన్యాదేవమాతరఏవచ। మన్వంతరాణిగావశ్చచంద్రమాస్సవితాహరిః ॥ ౩౮ ॥ సావిత్రీబ్రహ్మవిద్యాచఋతవోవత్సరాస్తథా । క్షణాలవాముహూర్తాశ్చనిమేషాయుగపర్యయాః ॥ ౩౯ ॥ రక్షంతుసర్వత్రగతంత్వాంయాదవసుఖాయచ । అరిష్టంగచ్ఛపంథానమప్రమత్తోభవానఘ ॥ ౪౦॥ ఏవంకృతస్వస్త్యయనస్తయాహంతామభ్యనుజ్ఞాయకపీంద్రపుత్రీమ్ । పితుస్సమీపంనరసత్తమస్యమాతుశ్చరాజ్ఞశ్చతథాహుకస్య ॥ ౪౧ ॥ గత్వాసమావేద్యయదబ్రవీన్మాంవిద్యాధరేంద్రస్యసుతాభృశార్తా । తానభ్యనుజ్ఞాయతదాపిదుఃఖాత్గదంతథైవాతిబలంచరామమ్ ॥ ౪౨ ॥ అథోచతుఃప్రీతియుతౌతదానీంతపస్సమృద్ధిర్భవతోస్త్వవిఘ్నమ్॥౪౩॥ ....*

ప్రాప్యానుజ్ఞాంగురుజనాదహంతార్క్ష్యమచింతయమ్। సోవహద్ధిమవంతంమాంప్రాప్యచైనంవ్యసర్జయమ్ ॥ ౪౪ ॥ తత్రాహమద్భుతాన్భావానప

శృంగిరిసత్తమే। క్షేత్రంచతపసాంశ్రేష్ఠంపశ్యామ్యద్భుతముత్తమమ్॥ ౪౫ ॥ దివ్యంవైయాఘ్రపాదస్యఉపమన్యోర్మహాత్మనః। పూజితందేవగం
ధర్వైర్బ్రాహ్మ్యాలక్ష్మ్యాసమావృతమ్॥ ౪౬ ॥ ధవకకుభకదంబనారికేళైఃకురువకకేతకజంబుపాటలాభిః। వటవరుణకవత్సనాభబిల్వైస్సరళకపి
త్థప్రియాళుసాలతాలైః॥ ౪౭ ॥ బదరీంగుదపున్నాగైరశోకామ్రాతిముక్తకైః। మధూకైఃకోవిదారైశ్చచంపకైఃపనసైస్తథా॥ ౪౮॥వన్యైర్బహు
విధైర్వృక్షైఃఫలపుష్పప్రదైర్యుతమ్। పుష్పగుల్మలతాకీర్ణంకదలీషండశోభితమ్॥ ౪౯॥ నానాశకునిసంభోజ్యైఃఫలైర్వృక్షైరలంకృతమ్। యథాస్థా
నవినిక్షిప్తైర్భూషితంభస్మరాశిభిః॥ ౫౦ ॥ రురువానరశార్దూలసింహద్వీపిసమాకులమ్। కురంగబర్హిణాకీర్ణంమార్జారభుజగావృతమ్॥ ౫౧॥
యూథైశ్చమృగజాతీనాంమహిషర్క్షనిషేవితమ్॥ ౫౨॥ సకృత్ప్రభిన్నైశ్చగజైర్విభూషితంప్రహృష్టనానావిధపక్షిసేవితమ్। సుపుష్పితైరంబుధర
ప్రకాశైర్మహీరుహాణాంచవనైర్విచిత్రైః॥ ౫౩॥ నానాపుష్పరజోమిశ్రగజదానాధివాసితః। దివ్యస్త్రీగీతబహుళోమారుతోభిముఖోవవౌ॥ ౫౪॥ధా
రానినాదైర్విహగప్రణాదైశ్శుభైస్తథాబృంహితైఃకుంజరాణామ్। గీతైస్తథాకిన్నరాణాముదారైఃశుభైస్స్వనైస్సామగానాంచవీర॥ ౫౫ ॥ అచిం
త్యంమనసాప్యన్యైస్సరోభిస్సమలంకృతమ్।విశాలైశ్చాగ్నిశరణైర్భూషితంకుసుమావృతైః॥ ౫౬ ॥ విభూషితంపుణ్యపవిత్రతోయయాసదావజుష్టం
నృపజహ్నుకన్యయా। విభూషితంధర్మభృతాంవరిష్ఠైర్మహాత్మభిర్వహ్నిసమానకల్పైః॥ ౫౭ ॥ వాయ్వాహారైరంబుపైర్జప్యనిత్యైః సంప్రక్షా
లైర్యోగిభిర్ధ్యాననిష్ఠైః। ధూమప్రాశైరూష్మపైఃక్షీరపైశ్చసంజుష్టంచబ్రాహ్మణేంద్రైస్సమంతాత్॥ ౫౮॥ గోచారిణోథాశ్మకుట్టాదంతోలూఖలి
కాస్తథా। మరిచీపాఃఫేనపాశ్చతథైవమృగచారిణః॥ ౫౯ ॥ అశ్వత్థఫలభక్షాశ్చతథాహ్యుదకశాయినః।చీరచర్మాంబరధరాస్తథావల్కలధారిణః॥
౬౦॥ సుదుఃఖాన్నియమాంస్తాంస్తాన్వహతస్సుతపోధనాన్। పశ్యన్యతీన్బహువిధాన్ప్రవేష్టుముపచక్రమే॥ ౬౧ ॥ సుపూజితందేవగణైర్మహాత్మభిః
శివాదిభిర్భారతపుణ్యకర్మభిః। రరాజతచ్చాశ్రమమండలంసదాదివీవరాజఞ్శశిమండలంయథా॥ ౬౨॥ క్రీడంతిసర్పైర్నకులామృగైర్వ్యాఘ్రాశ్చ
మిత్రవత్। ప్రభావాద్దీప్తతపసాంసన్నికర్షాన్మహాత్మనామ్॥ ౬౩ ॥ తత్రాశ్రమపదేశ్రేష్ఠేసర్వభూతమనోరమే। సేవితేద్విజశార్దూలైర్వేదవే
దాంగపారగైః॥ ౬౪॥ నానానియమవిఖ్యాతైఃఋషిభిస్సుమహాత్మభిః। ప్రవిశన్నేవచాపశ్యంజటాచీరధరంప్రభుమ్॥ ౬౫॥ తేజసాతపసాచైవదీప్యమా
నంయథానలమ్। శిష్యైరనుగతంశాంతంయువానంబ్రాహ్మణర్షభమ్॥ ౬౬॥ శిరసావందమానంమాముపమన్యురభాషత। స్వాగతంపుండరీకాక్షస
ఫలానితపాంసినః॥ ౬౭॥ యఃపూజ్యఃపూజయసిమాంద్రష్టవ్యోద్రష్టుమిచ్ఛసి। తమహంప్రాంజలిర్భూత్వామృగపక్షిష్వథాగ్నిషు॥ ౬౮॥ ధర్మేచశి
ష్యవర్గేచసమపృచ్ఛమనామయమ్। తతోమాంభగవానాహసామ్నాపరమవల్గునా॥ ౬౯ ॥ లప్స్యసేతనయంకృష్ణఆత్మతుల్యమసంశయమ్। తప
స్సుమహదాస్థాయతోషయేశానమీశ్వరమ్॥ ౭౦॥ ఇహదేవస్సపత్నీకఃసమాక్రీడత్యధోక్షజ। ఇహైనందైవతశ్రేష్ఠందేవాస్సర్షిగణాఃపురా॥ ౭౧॥త
పసాబ్రహ్మచర్యేణసత్యేనచదమేనచ। తోషయిత్వాశుభాన్కామాన్ప్రాప్తవంతోజనార్దన॥ ౭౨ ॥ తేజసాంతపసాంచైవనిధిస్సభగవానిహ। శు
భాశుభాన్వితాన్భావాన్విసృజన్సంక్షిపన్నపి॥ ౭౩॥ ఆస్తేదేవ్యాసహాచింత్యోయంప్రార్థయసిశత్రుహన్। హిరణ్యకశిపుర్యోభూద్దానవోమేరు
కంపనః॥ ౭౪ ॥ తేనసర్వామరైశ్వర్యంశర్వాత్ప్రాప్తంసమార్బుదమ్। తస్యైవపుత్రప్రవరోమందరోనామవిశ్రుతః॥ ౭౫॥ మహాదేవవరాచ్ఛక్రం
వర్షార్బుదమయోధయత్। విష్ణోశ్చక్రంచతద్ఘోరంవజ్రమాఖండలస్యచ॥ ౭౬ ॥ శీర్ణంపురాభవత్తాతగ్రహస్యాంగేషుకేశవ। యత్తద్భగవతాపూ
ర్వందత్తంచక్రంతవానఘ॥ ౭౭॥జలాంతరచరంహత్వాదైత్యంచబలగర్వితమ్। ఉత్పాదితంవృషాంకేణదీప్తంజ్వలనసన్నిభమ్॥ ౭౮ ॥ దత్తంభగవతా

తుభ్యం దుర్ధర్షం తేజసాద్భుతమ్। న శక్యం ద్రష్టుమన్యేన వర్జయిత్వా పినాకినమ్॥ ౭౯ ॥ సుదర్శనం భవత్యేవం భవేనోక్తం తదా తు తత్ । సుదర్శ
నం తదా తస్య లోకే నామ ప్రతిష్ఠితమ్॥ ౮౦॥ తజ్జీర్ణమభవత్తాత గ్రహస్యాంగేషు కేశవ । గ్రహస్యాతిబలస్యాంగే వరదత్తస్య ధీమతః॥ ౮౧॥ న శస్త్రాణి
వహంత్యంగే చక్రం వజ్రశతాన్యపి। అర్ద్యమానాశ్చ విబుధా గ్రహేణ సుబలీయసా ॥ ౮౨॥ శివదత్తవరాన్ జఘ్నురసురేంద్రాన్ సురా భృశమ్ । తుష్టో వి
ద్యుత్ప్రభస్యాపి త్రిలోకేశ్వరతాం దదౌ॥ ౮౩॥ శతం వర్షసహస్రాణాం సర్వలోకేశ్వరోభవత్ । మమైవానుచరో నిత్యం భవితాసీతి చాబ్రవీత్ ॥౮౪॥
తథా పుత్రసహస్రాణామయుతం చ దదౌ ప్రభుః। కుశద్వీపం చ స దదౌ రాజ్యేన భగవానజః ॥ ౮౫ ॥ తథా శతముఖో నామ ధాత్రా సృష్టో మహాసురః। యే
న వర్షశతం సాగ్రమాత్మమాంసైర్హుతోనలః॥౮౬॥ తం ప్రాహ భగవాంస్తుష్టః కింకరోమీతి శంకరః। తం వై శతముఖః ప్రాహ యోగో భవతు మేద్భుతః॥
౮౭॥ బలం చ దైవతశ్రేష్ఠ శాశ్వతం సంప్రయచ్ఛ మే। తథేతి భగవానాహ తస్య తద్వచనం ప్రభుః ॥ ౮౮ ॥ స్వాయంభువః క్రతుశ్చాపి పుత్రార్థమభవత్పు
రా। ఆవిశ్య యోగేనాత్మానం త్రీణి వర్షశతాన్యపి॥౮౯॥ తస్య చ ప్రదదౌ పుత్రాన్ సహస్రం క్రతుసంమితాన్ । యోగేశ్వరం దేవగీతం వేత్థ కృష్ణ న సంశ
యః॥౯౦॥యాజ్ఞవల్క్య ఇతి ఖ్యాతః ఋషిః పరమధార్మికః।ఆరాధ్య స మహాదేవం ప్రాప్తవానతులం యశః॥౯౧॥ వేదవ్యాసశ్చ యోగాత్మా పరాశరసు
తో మునిః।సోపి శంకరమారాధ్య ప్రాప్తవానతులం యశః॥ ౯౨ ॥వాలఖిల్యా మఘవతా హ్యవజ్ఞాతాః పురా కిల। తైః క్రుద్ధైర్భగవాన్ రుద్రస్తపసా తోషితో
హ్యభూత్ ॥౯౩॥ తాంశ్చాపి దైవతశ్రేష్ఠః ప్రాహ ప్రీతో జగత్పతిః।సువర్ణం సోమమాహర్తారం తపసోత్పాదయిష్యథ॥౯౪॥మహాదేవస్య రోషాచ్చ ఆపో నష్టాః
పురాభవన్। తాశ్చ సప్తకపాలేన దేవేనాన్యాః ప్రవర్తితాః॥ ౯౫॥ తతః పానీయమభవత్ప్రసన్నే త్ర్యంబకే భువి। అత్రేర్భార్యాపి భర్తారం సంత్య
జ్య బ్రహ్మవాదినీ॥ ౯౬॥ నాహం తస్య మునేర్భూయో వశగా స్యాం కథంచన। ఇత్యుక్త్వా సా మహాదేవమగచ్ఛత్ శరణం కిల॥౯౭॥నిరాహారా భయాద
త్రేస్త్రీణి వర్షశతాన్యపి। అశేత ముసలేష్వేవ ప్రసాదార్థం భవస్య సా॥ ౯౮ ॥ తామబ్రవీద్ధసన్ దేవో భవితా వై సుతస్తవ । వినా భర్త్రా చ రుద్రేణ
భవిష్యతి న సంశయః॥౯౯॥ వంశే తవైవ నామ్నా తు ఖ్యాతిం యాస్యతి చేప్సితామ్ । వికర్ణశ్చ మహాదేవం తథా భక్తసుఖావహమ్ ॥ ౧౦౦ ॥ ప్రసాద్య
భగవాన్ సిద్ధిం ప్రాప్తవాన్మధుసూదన। శాకల్యస్సంశితాత్మా వై నవ వర్షశతాన్యపి ॥ ౧౦౧ ॥ ఆరాధయామాస భవం మనోయజ్ఞేన కేశవ । తంచా
హ భగవాంస్తుష్టో గ్రంథకారో భవిష్యసి॥ ౧౦౨॥ వత్సాక్షయా చ తే కీర్తిస్త్రైలోక్యే చ భవిష్యతి।అక్షయం తు కులం తే స్తు మహర్షిభిరలంకృతమ్॥౧౦౩॥
భవిష్యతి ద్విజశ్రేష్ఠ సూత్రకర్తా సుతస్తవ। సావర్ణిశ్చాపి విఖ్యాత ఋషిరాసీత్కృతే యుగే ॥ ౧౦౪॥ ఇహ తేన తపస్తప్తం షష్టిం వర్షశతాన్యథ ।
తమాహ భగవాన్ రుద్రస్సాక్షాత్తుష్టోస్మి తేనఘ॥ ౧౦౫॥గ్రంథకృల్లోకవిఖ్యాతో భవితాస్యజరామరః। శక్రేణ తు పురా దేవో వారాణస్యాం జనార్దన ॥
౧౦౬॥ ఆరాధితోభూద్భక్తేన దిగ్వాసా భస్మగుంఠితః । ఆరాధ్య స మహాదేవం దేవరాజ్యమవాప్తవాన్॥ ౧౦౭ ॥ నారదేన తు భక్త్యాసౌ భవ ఆరాధితః
పురా। తస్య తుష్టో మహాదేవో జగౌ దేవగురుర్గురుః॥ ౧౦౮॥ తేజసా తపసా కీర్త్యా త్వత్సమో న భవిష్యతి । గీతేన వాదితవ్యేన నిత్యం మామనుయాస్య
సి॥౧౦౯॥మయాపి చ యథా దృష్టో దేవదేవః పురా విభో। సాక్షాత్పశుపతిస్తాత తచ్చాపి శృణు మాధవ ॥ ౧౧౦ ॥ యదర్థం చ మయా దేవః ప్రయతేన తథా
విభో।ప్రబోధితో మహాతేజాస్తం చాపి శృణు విస్తరమ్॥ ౧౧౧॥యదవాప్తం చ మే పూర్వం దేవదేవాన్మహేశ్వరాత్ । తత్సర్వం నిఖిలేనాద్య కథయిష్యా
మి తేనఘ॥౧౧౨॥పురా కృతయుగే తాత ఋషిరాసీన్మహాతపాః। వ్యాఘ్రపాద ఇతి ఖ్యాతో వేదవేదాంగపారగః॥౧౧౩॥తస్యాహమభవం పుత్రో ధౌమ్య
శ్చాపి మమానుజః।కస్యచిత్త్వథ కాలస్య ధౌమ్యేన సహ మాధవ॥ ౧౧౪॥ అగచ్ఛమాశ్రమం క్రీడన్మునీనాం భావితాత్మనామ్ । తత్రాపి చ మయా దృష్టా దు
హ్యమానా పయస్వినీ॥ ౧౧౫॥ లక్షితం చ మయా క్షీరం స్వాదుతో హ్యమృతోపమమ్। తతోహమబ్రువం బాల్యాజ్జననీమాత్మనస్తథా॥ ౧౧౬ ॥ క్షీరౌదన

సమాయుక్తం భోజనం హి ప్రయచ్ఛ మే। అథావాం చైవ దుగ్ధస్య దుఃఖితా జననీ తదా ॥ ౧౧౭॥ తతః పిష్టం సమాలోడ్య తోయేన సహ మాధవ। ఆపాయయత్ క్షీరమితి పానార్థముపనీయ సా ॥౧౧౮॥ అథ గవ్యం పయస్తాత కదాచిత్ప్రాశితం మయా। పిత్రాహం యజ్ఞకాలే హి నీతో జ్ఞాతికులం మహత్ ॥ ౧౧౯ ॥ తత్ర సా క్షరతే దేవీ దివ్యా గౌః సురనందినీ। తస్యాహం తత్పయః పీత్వా రసేన హ్యమృతోపమమ్ ॥ ౧౨౦ ॥ జ్ఞాత్వా క్షీరగుణాంశ్చైవ ఉపలభ్య హి సంభవమ్। స చ పిష్టరసస్తాత న మే ప్రీతిముపావహత్ ॥ ౧౨౧ ॥ తతోఽహమబ్రువం బాల్యాజ్జననీమాత్మనస్తదా। నేదం క్షీరోదనం మాతర్యచ్చ మే దత్తవత్యసి॥ ౧౨౨॥ తతో మామబ్రవీన్మాతా దుఃఖశోకసమన్వితా॥ పుత్రస్నేహాత్పరిష్వజ్య మూర్ధ్ని చాఘ్రాయ మాధవ॥ ౧౨౩॥ కుతః క్షీరోదనం వత్స మునీనాం భావితాత్మనామ్। వనే నివసతాం నిత్యం కందమూలఫలాశినామ్॥ ౧౨౪॥ ఆస్థితానాం నదీం దివ్యాం వాలఖిల్యైర్నిషేవితామ్। కుతః క్షీరం వనస్థానాం మునీనాం గిరివాసినామ్॥౧౨౫॥ పావనానాం వనాశానాం వనాశ్రమనివాసినామ్। గ్రామ్యాహారనివృత్తానామరణ్యఫలభోజినామ్॥౧౨౬॥ నాస్తి పుత్ర పయోఽరణ్యే సురభీగోత్రవర్జితే। నదీగహ్వరశైలేషు తీర్థేషు వివిధేషు చ ॥ ౧౨౭ ॥ తపసా జప్యనిత్యానాం శివో నః పరమా గతిః। అప్రసాద్య విరూపాక్షం వరదం స్థాణుమవ్యయమ్॥ ౧౨౮॥ కుతః క్షీరోదనం వత్స సుఖాని వసనాని చ। తం ప్రపద్య సదా వత్స సర్వభావేన శంకరమ్॥ ౧౨౯॥ తత్ప్రసాదాచ్చ కామేభ్యః ఫలం ప్రాప్స్యసి పుత్రక। జనన్యాస్తద్వచః శ్రుత్వా తదాప్రభృతి శత్రుహన్ ॥ ౧౩౦॥ ప్రాంజలిః ప్రణతో భూత్వా ఇదమంబామచోదయమ్। కోఽయమంబ మహాదేవః స కథం చ ప్రసీదతి ॥ ౧౩౧॥ కుత్ర వా వసతే దేవో ద్రష్టవ్యో వా కథం చన। తుష్యతే వా కథం శర్వో రూపం వా తస్య కీదృశమ్ ॥ ౧౩౨ ॥ కథం జ్ఞేయః ప్రసన్నో వా దర్శయేద్రూపమాత్మనః। ఏవముక్తా తదా కృష్ణ మాతా మే సుతవత్సలా॥ ౧౩౩॥ మూర్ధన్యాఘ్రాయ గోవింద సబాష్పాకులలోచనా। ప్రమార్జతీవ గాత్రాణి మమ వై మధుసూదన॥౧౩౪॥ దైన్యమాలంబ్య జననీ ఇదమాహ సురోత్తమ॥ అంబోవాచ॥ దుర్విజ్ఞేయో మహాదేవో దురారాధ్యో దురంతకః॥౧౩౫॥ దురాబాధశ్చ దుర్గ్రాహ్యో దుర్దర్శో హ్యకృతాత్మభిః। యస్య రూపాణ్యనేకాని ప్రవదంతి మనీషిణః॥ ౧౩౬॥ స్థానాని చ విచిత్రాణి ప్రసాదాశ్చాప్యనేకశః। కో హి తత్త్వేన తద్వేద ఈశస్య చరితం శుభమ్ ॥ ౧౩౭ ॥ కృతవాన్యాని రూపాణి దేవదేవః పురా కిల । క్రీడతే చ యథా శర్వః ప్రసీదతి యథా చ వై ॥౧౩౮॥ హృదిస్థః సర్వభూతానాం విశ్వరూపో మహేశ్వరః। భక్తానామనుకంపార్థం దర్శనం చ యథాశ్రుతమ్॥౧౩౯॥ మునీనాం బ్రువతాం దివ్యమీశానచరితం శుభమ్। కృతవాన్యాని రూపాణి కథితాని మహాత్మభిః॥ ౧౪౦॥ అనుగ్రహార్థం విప్రాణాం శృణు వత్స సమాసతః। తాని తే కీర్తయిష్యామి యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి॥౧౪౧॥ అంబా॥ బ్రహ్మవిష్ణుసురేంద్రాణాం రుద్రాదిత్యాశ్వినామపి। విశ్వేషామపి దేవానాం వపుర్ధారయతే భవః॥౧౪౨॥ నరాణాం దేవనారీణాం తథా ప్రేతపిశాచయోః। కిరాతశబరాణాం చ జలజానామనేకశః॥ ౧౪౩॥ కరోతి భగవాన్రూపమటవ్యాం శబరం మహత్। కూర్మో మత్స్యస్తథా శంఖః ప్రవాలాంకురభూషణః॥౧౪౪॥ యక్షరాక్షససర్పాణాం దైత్యదానవయోరపి। వపుర్ధారయతే దేవో భూయశ్చ బిలవాసినామ్॥౧౪౫॥ వ్యాఘ్రసింహమృగాణాం చ తరక్ష్వృక్షపతత్త్రిణామ్। ఉలూకశ్వసృగాలానాం రూపాణి కురుతేఽపి చ॥౧౪౬॥ హంసకాకమయూరాణాం కృకలాసగరుత్మతామ్। రూపాణి చ బలాకానాం గృధ్రచక్రాంగయోరపి॥౧౪౭॥ కరోతి చాస రూపాణి ధారయత్యపి పర్వతాన్। గోరూపశ్చ మహాదేవో హస్త్యశ్వోష్ట్రఖరాకృతిః॥ ౧౪౮ ॥ ఛాగశార్దూలరూపశ్చ అనేకమృగరూపధృక్ । అండజానాం చ దివ్యానాం వపుర్ధారయతే భవః॥౧౪౯॥ దండీ ఛత్రీ చ కుండీ చ ద్విజానాం ధారణస్తథా। షణ్ముఖో వై బహుముఖస్త్రినేత్రో బహుశీర్షకః॥ ౧౫౦॥ అనేకకటిపాదశ్చ అనేకోదరవక్త్రధృక్। అనేకపాణిపార్శ్వశ్చ అనేకగణసంవృతః॥౧౫౧॥ ఋషిగంధర్వరూపశ్చ సిద్ధచారణరూపధృక్ । భస్మపాండురగాత్రశ్చ చంద్రార్ధకృత

భూషణః॥౧౫౨॥ అనేకశతసంఘుష్టస్త్వనేకస్తుతిసంస్కృతః। సర్వభూతాంతకస్సర్వస్సర్వలోకప్రతిష్ఠితః॥ ౧౫౩ ॥ సర్వలోకాంతరాత్మా వై సర్వగస్సర్వవాద్యపి। సర్వత్రభగవాన్ జ్ఞేయో హృదిస్థస్సర్వదేహినామ్॥౧౫౪॥ యో హి యం కామయేత్కామం యస్మిన్నర్థేఽర్చ్యతే పునః।తత్సర్వం వేత్తి దేవేశస్తం ప్రపద్య యదీచ్ఛసి॥౧౫౫॥ నందతే కుప్యతే చాపి తథా హుంకారయత్యపి। చక్రీ శూలీ గదాపాణిర్ముసలీ ఖడ్గపట్టిసీ॥౧౫౬॥ భూధరో నాగమౌంజీ చ నాగకుండలకుండలీ। నాగయజ్ఞోపవీతీ చ నాగచర్మోత్తరచ్ఛదః॥౧౫౭॥ హసతే గాయతే చైవ నృత్యతే చ మనోహరమ్। వాదయత్యపి వాద్యాని విచిత్రాణి గణైర్వృతః॥ ౧౫౮ ॥ వల్గతే జృంభతే చైవ రుదతే రోదయత్యపి । ఉన్మత్తమత్తరూపశ్చ భాషతే చాపి సుస్వరః ॥ ౧౫౯॥ అతీవ హసతే రౌద్రం త్రాసయన్నయనైర్జనమ్ । జాగర్తి చైవ స్వపితి జృంభతే చ యథాసుఖమ్ ॥ ౧౬౦ ॥ జపతే జప్యతే చైవ తపతే తప్యతే పునః । దదాతి ప్రతిగృహ్ణాతి యుంజతే ధ్యాయతేపి చ ॥ ౧౬౧ ॥ వేదీమధ్యే తథా యూపే గోష్ఠమధ్యే హుతాశనే । దృశ్యతేదృశ్యతే చాపి బాలో వృద్ధో యువా తథా ॥ ౧౬౨॥ క్రీడతే ఋషికన్యాభిః ఋషిపత్నీభిరేవ చ।ఊర్ధ్వకేశో మహాశేఫో నగ్నో వికృతలోచనః॥౧౬౩॥ గౌరశ్శ్యామస్తథా కృష్ణః పాండురో ధూమ్రలోహితః। వికృతాక్షో విశాలాక్షో దిగ్వాసాస్సర్వవాసకః॥౧౬౪॥ అరూపస్యాద్యరూపస్య అతిరూపాద్యరూపిణః। అనాద్యంతమజస్యాంతం వేత్స్యతే కోఽస్య తత్త్వతః॥౧౬౫॥ హృది ప్రాణో మనో జీవో యోగాత్మా యోగసంజ్ఞితః। ధ్యానం తత్పరమాత్మా చ భావగ్రాహ్యో మహేశ్వరః॥౧౬౬॥ వాదకో గాయనశ్చైవ సహస్రశతలోచనః। ఏకవక్త్రో ద్వివక్త్రశ్చ త్రివక్త్రోఽనేకవక్త్రకః॥ ౧౬౭॥ తద్భక్తస్తద్గతో నిత్యం తన్నిష్ఠస్తత్పరాయణః । భజ పుత్ర మహాదేవం తతః ప్రాప్స్యసి చేప్సితమ్॥ ౧౬౮॥ జనన్యాస్తద్వచశ్శ్రుత్వా తదాప్రభృతి శత్రుహన్। మమ భక్తిర్మహాదేవే నైష్ఠికీ సమపద్యత ॥౧౬౯ ॥ తతోహం తప ఆస్థాయ తోషయామాస శంకరమ్ । ఏకం వర్షసహస్రం తు వామాంగుష్ఠాగ్రసంస్థితః॥ ౧౭౦॥ ఏకం వర్షశతం చైవ ఫలాహారస్తతోఽభవమ్।ద్వితీయం శీర్ణపర్ణాశీ తృతీయం చాంబుభోజనః॥ ౧౭౧॥ శతాని సప్త చైవాహం వాయుభక్షస్తదాభవమ్ । ఏకం వర్షసహస్రం తు దివ్యమారాధితో మయా॥ ౧౭౨॥ తతస్తుష్టో మహాదేవః సర్వలోకేశ్వరః ప్రభుః। ఏకభక్త ఇతి జ్ఞాత్వా జిజ్ఞాసాం కురుతే తదా॥ ౧౭౩॥ శక్రరూపం స కృత్వా తు సర్వైర్దేవగణైర్వృతః। సహస్రాక్షస్తదా భూత్వా వజ్రపాణిర్మహాయశాః॥ ౧౭౪॥ సుధావదాతం రక్తాక్షం స్తబ్ధకర్ణం మదోత్కటమ్।ఆవేష్టితకరం ఘోరం చతుర్దంష్ట్రం మహాగజమ్॥ ౧౭౫॥ సమాస్థితస్స భగవాన్ దీప్యమానస్స్వతేజసా। ఆజగామ కిరీటీ తు హారకేయూరభూషితః॥౧౭౬॥ పాండురేణాతపత్రేణ ధ్రియమాణేన మూర్ధని। సేవ్యమానోఽప్సరోభిశ్చ దివ్యగంధర్వనాదితైః॥ ౧౭౭॥ తతో మామాహ దేవేంద్రస్తుష్టస్తేఽహం ద్విజోత్తమ । వరం వృణీష్వ మత్తస్త్వం యత్తే మనసి వర్తతే॥ ౧౭౮॥ శక్రస్య తు వచశ్శ్రుత్వా నాహం ప్రీతస్తదాభవమ్।అబ్రువం చ తదా కృష్ణ దేవరాజమిదం వచః॥౧౭౯॥ నాహం త్వత్తో వరం కాంక్షే నాన్యస్మాదపి దైవతాత్ । మహాదేవాదృతే సౌమ్య సత్యమేతద్బ్రవీమి తే॥ ౧౮౦॥ సత్యం సత్యం హి నశ్శక్ర వాక్యమేతత్సునిశ్చితమ్। న యన్మహేశ్వరం త్యక్త్వా కథాన్యా మమ రోచతే ॥ ౧౮౧ ॥ పశుపతివచనాద్భవామి సద్యః క్రిమిరథవా తరురప్యనేకశాఖః । అపశుపతివరప్రసాదతో మే త్రిభువనరాజ్యవిభూతిరప్యనిష్టా ॥ ౧౮౨ ॥ జన్మ శ్వపాకమధ్యేపి మేస్తు హరచరణవందనరతస్య। మా చానీశ్వరభక్తో భవాని భవనేపి శక్రస్య॥ ౧౮౩॥ వాయ్వంబుభుజోపి సతో నరస్య దుఃఖక్షయః కుతస్తస్య। భవతి సురాసురగురౌ యస్య న విశ్వేశ్వరే భక్తిః ॥ ౧౮౪॥ అలమన్యాభిస్తేషాం కథాభిరప్యన్యధర్మయుక్తాభిః। యేషాం న క్షణమపి రుచితో హరచరణస్మరణవిచ్ఛేదః ॥ ౧౮౫ ॥ హరచరణనిరతమతినా భవితవ్యమనార్జవం యుగం ప్రాప్య । సంసారభయం న భవతి హరభక్తిరసాయనం పీత్వా ॥ ౧౮౬॥ దివసం దివసార్ధం వా ముహూర్తం వా క్షణం లవమ్। న హ్యలబ్ధప్రసాదస్య భక్తిర్భవతి శం

కరే॥౧౮౭॥ అపికీటఃపతంగోవాభవేయంశంకరాజ్ఞయా। నతుశక్రత్వయాదత్తంత్రైలోక్యమపికామయే॥ ౧౮౮॥ శ్వాపిమహేశ్వరవచనాద్భవామిసహినఃపరఃకామః। త్రిదశగణరాజ్యమపిఖలునేచ్ఛామ్యమహేశ్వరాజ్ఞప్తం ॥ ౧౮౯ ॥ ననాకపృష్ఠంనచదేవరాజ్యంనబ్రహ్మలోకంనచనిష్కళత్వమ్॥ నసర్వకామానఖిలాన్వృణోమిహరస్యదాసత్వమహంవృణోమి॥ ౧౯౦ ॥ యావచ్ఛశాంకధవళామలబద్ధమౌళిర్నప్రీయతేపశుపతిర్భగవాన్మహేశః। తావజ్జరామరణజన్మశతాభిఘాతైర్దుఃఖానిదేహనిహితానిసముద్వహామి ॥ ౧౯౧ ॥ దివసకరశశాంకవహ్నిదీప్తంత్రిభువనసారమపారమాద్యమేకమ్ । అజరమమరమప్రసాద్యరుద్రంజగతిపుమానిహకోలభేతశాంతిమ్ ॥ ౧౯౨ ॥ యదినామజన్మభూయోభవతిమదీయైఃపునర్దోషైః। తస్మింస్తస్మిన్జన్మనిభవేభవేన్మేతుయాభక్తిః॥ ౧౯౩ ॥ శక్రఉవాచ ॥ కఃపునర్భవనేహేతురీశేకారణకారణే। యేనశర్వాదృతేన్యస్మాత్ప్రసాదంనాభికాంక్షసి॥౧౯౪॥ ఉపమన్యుః॥సదసద్వ్యక్తమవ్యక్తంయమాహుర్బ్రహ్మవాదినః । నిత్యమేకమనేకంచవరంతస్మాద్వృణీమహే॥ ౧౯౫ ॥ అనాదిమధ్యపర్యంతంజ్ఞానైశ్వర్యమచింతితమ్। ఆత్మానంపరమంయస్మాద్వరంతస్మాద్వృణీమహే॥ ౧౯౬॥ ఐశ్వర్యంసకలంయస్మాదనుత్పాదితమవ్యయమ్। అబీజాద్బీజసంభూతంవరంతస్మాద్వృణీమహే ॥ ౧౯౭ ॥ తమసఃపరమంజ్యోతిస్తపస్తద్వృత్తినాంపరమ్। యంజ్ఞాత్వానానుశోచతివరంతస్మాద్వృణీమహే॥ ౧౯౮॥ భూతభావనభావజ్ఞంసర్వభూతాదిభావనమ్। సర్వగంసర్వదందేవంపూజయామిపురందర॥౧౯౯॥ హేతువాదైర్వినిర్ముక్తంసాంఖ్యయోగార్థదంపరమ్। యముపాసంతితత్త్వజ్ఞావరంతస్మాద్వృణీమహే॥ ౨౦౦ ॥ మఘవన్మఘవాత్మానంయంవదంతిసురేశ్వరమ్। సర్వభూతగురుందేవంవరందస్మాద్వృణీమహే ॥ ౨౦౧ ॥ యఃపూర్వమసృజద్దేవంబ్రహ్మాణంలోకభావనమ్ । అండమాకాశమాపూర్యవరంతస్మాద్వృణీమహే ॥ ౨౦౨॥ అగ్నిరాపోనిలఃపృథ్వీఖంబుద్ధిశ్చమనోమహాన్। స్రష్టాచైషాంభవేద్యోన్యోబ్రూహికఃపరమేశ్వరాత్ ॥ ౨౦౩ ॥ మనోమతిరహంకారస్తన్మాత్రాణీంద్రియాణిచ। బ్రూహిచైషాంభవేశక్రకోన్యోస్తిపరమశ్శివాత్॥ ౨౦౪ ॥ స్రష్టారంభువనస్యేహవదంతీహపితామహమ్ । ఆరాధ్యసతుదేవేశమశ్నుతేమహతీంశ్రియమ్॥ ౨౦౫॥ భగవత్యుత్తమైశ్వర్యంబ్రహ్మవిష్ణుపురోగమమ్। విద్యతేవైమహాదేవాద్బ్రూహికఃపరమేశ్వరాత్॥ ౨౦౬॥ దైత్యదానవముఖ్యాన్వైఆధిపత్యేనగర్వితాన్ । కోన్యశ్శక్నోతిదేవేశాద్దితేస్సంపాదితుంసుతాన్ ॥ ౨౦౭ ॥ దిక్కాలసూర్యతేజాంసిగ్రహవాయ్వంబుతారకాః। విద్ధిత్వేతేమహాదేవాద్బ్రూహికఃపరమేశ్వరాత్॥ ౨౦౮॥ అథోత్పత్తౌవినాశేవాయజ్ఞస్యత్రిపురస్యచ। దైత్యదానవముఖ్యానామాధిపత్యారిమర్దనః॥ ౨౦౯॥ కించాత్రబహుభిస్సూక్తైర్హేతువాదైఃపురందర । సహస్రనయనందృష్ట్వాత్వామేవసురసత్తమ॥౨౧౦॥ పూజితంసిద్ధగంధర్వైర్దేవైశ్చఋషిభిస్తథా। దేవదేవప్రసాదేనతత్సర్వంకుశికోత్తమ॥౨౧౧॥ అవ్యక్తముక్తకేశాయసర్వగస్యేదమాత్మకమ్। చేతనాచేతనాద్యేషుశక్రవిద్ధిమహేశ్వరాత్ ॥ ౨౧౨॥ భూలోకేసుమహాలోకేలోకాలోకాంతరేషుచ । ద్వీపస్థానేషుమేరోశ్చశిఖరేష్వంతరేషుచ ॥ ౨౧౩॥ భగవన్మఘవన్దేవంవదంతేతత్త్వదర్శినః।యదిదేవాసురాశ్శక్రపశ్యంత్యన్యాంభవాకృతిమ్॥ ౨౧౪ ॥ కింనగచ్ఛంతిశరణంమర్దితాశ్చాసురైస్సురాః। అభిఘాతేషుదేవానాంసయక్షోరగరక్షసామ్॥౨౧౫॥పరస్పరవినాశేషుస్వస్థానైశ్వర్యదోభవః।అంధకస్యాథశుక్రస్యదుందుభేర్మహిషస్యచ॥౨౧౬। యక్షేంద్రబలరక్షస్సునివాతకవచేషుచ। వరదానావఘాతాయబ్రూహికోన్యోమహేశ్వరాత్ ॥౨౧౭॥సురాసురగురోర్వక్త్రేకస్యరేతఃపురాహుతమ్। కస్యవాన్యస్యరేతస్తద్యేనహైమోగిరిఃకృతః॥౨౧౮॥ దిగ్వాసాఃకథ్యతేకోన్యోలోకేకశ్చోర్ధ్వరేతసః।కస్యచార్ధేస్థితాకాంతాఅనంగఃకేననిర్జి

తః ౨౧౯॥బ్రూహీంద్రపరమంస్థానంకస్యదేవైఃప్రశస్యతే।శ్మశానేకస్యక్రీడార్థంనృత్యేవాకోభిభాష్యతే॥౨౨౦॥కస్యైశ్వర్యంసమానంచభూతైఃకో,
వాపిక్రీడతేకస్యతుల్యబలాదేవగణాశ్చైశ్వర్యదర్పితాః॥౨౨౧॥ఘుష్యతేహ్యచలంస్థానంకస్యత్రైలోక్యపూజితమ్।వర్షతేతపతేకోన్యోజ్వలతేతేజ
సాచకః॥౨౨౨॥కస్మాచ్చౌషధిసంపత్తిఃకోవాధారయతేవసు।ప్రకామంక్రీడతేకోవాత్రైలోక్యేసచరాచరే॥౨౨౩॥జ్ఞానసిద్ధిక్రియాయోగైస్సేవ్యమా
నశ్చయోగిభిః।ఋషిగంధర్వసిద్ధైశ్చవిద్ధితంకారణంహరే॥౨౨౪॥కర్మయజ్ఞక్రియాయోగైస్సేవ్యమానస్సురాసురైః।నిత్యంకర్మఫలైర్హీనంతమహంకా
రణంవదే॥స్థూలంసూక్ష్మమనౌపమ్యమగ్రాహ్యంగుణగోచరమ్।గుణహీనంగుణాధ్యక్షంపరంమాహేశ్వరంపదమ్॥౨౨౬॥స్థిత్యుత్పత్త్యోఃకారణంచలోకా
లోకాంతకారణమ్। భూతంభవ్యంభవిష్యంచజనకంసర్వకారణమ్ ॥ ౨౨౭ ॥ అక్షరక్షరమవ్యక్తంవిద్యావిద్యేకృతాకృతే।ధర్మాధర్మౌయతశ్శక్ర
తమహంకారణంవదే॥౨౨౮ ॥ ప్రత్యక్షమిహదేవేంద్రపశ్యలింగంభగాంకితమ్ । దేవదేవేనరుద్రేణసృష్టిసంహారహేతునా॥ ౨౨౯॥ మాత్రాపూర్వం
మమాఖ్యాతంకారణంలోకకారణమ్। నాస్తిదేవాంతరంశక్రతంభజస్వయదీచ్ఛసి॥ ౨౩౦॥ ప్రత్యక్షంననుతేసురేశవిదితంసంయోగలింగోద్భవంత్రై
లోక్యంసవికారనిర్గుణగుణంబ్రహ్మాదిరేతోద్భవమ్ । యద్బ్రహ్మేంద్రమహేంద్రవిష్ణుసహితాదేవాశ్చదైత్యేశ్వరానాన్యత్కామసహస్రకల్పి తధి
యఃశంసంతిఈశాత్పరమ్ ॥ ౨౩౧ ॥ తందేవంసచరాచరస్యజగతోవ్యాఖ్యాతవేద్యోత్తమంకామార్థీవరయామిసంయతమనామోక్షాయసద్యశ్శి
వమ్॥ ౨౩౨ ॥ హేతుభిర్వాకిమన్యైస్తైరీశఃకారణకారణమ్ । నశుశ్రుమయదన్యస్యలింగమభ్యర్చ్యతేసురైః ॥ ౨౩౩ ॥ కస్యాన్యస్యసురైస్సర్వై
ర్లింగంముక్త్వామహేశ్వరమ్। అర్చ్యతేర్చితపూర్వంవాబ్రూహియద్యస్తితేశ్రుతిః॥ ౨౩౪ ॥ యస్యబ్రహ్మాచవిష్ణుశ్చత్వంచాపిసహదైవతైః । అ
ర్చయేథాస్సదాలింగంతస్మాచ్ఛ్రేష్ఠతమోహిసః॥ ౨౩౫॥ నపద్మాంకానచక్రాంకానవజ్రాంకాయతఃప్రజాః। లింగాంకాచభగాంకాచతస్మాన్మాహే
శ్వరీప్రజా॥ ౨౩౬॥దేవ్యాఃకారణరూపభావజనితాఃసర్వాభగాంకాఃస్త్రియోలింగేనాపిహరస్యసర్వపురుషాఃప్రత్యక్షచిహ్నీకృతాః।యోన్యత్కార
ణమీశ్వరాత్ప్రవదతేదేవ్యాచయన్నాంకితంత్రైలోక్యేసచరాచరేసతుపుమాన్బాహ్యోభవేద్దుర్మతిః॥ ౨౩౭॥పుంలింగసర్వమీశానంస్త్రీలిం
గంవిద్ధిచాప్యుమామ్। ద్వాభ్యాంతనుభ్యాంవ్యాప్తంహిచరాచరమిదంజగత్ ॥ ౨౩౮ ॥ అస్మాద్వరమహంకాంక్షేనిధనంచాపికౌశిక । గచ్ఛవాతిష్ఠవా
శక్రయథేష్టంబలసూదన॥ ౨౩౯॥ కామమేషవరోమేస్తుశాపోవాథమహేశ్వరాత్ । నచాన్యాందేవతాంకాంక్షేసర్వకామఫలామపి॥౨౪౦॥ఏవము
క్త్వాతుదేవేంద్రందుఃఖాదాకులితేంద్రియః। నప్రసీదతిమేదేవఃకిమేతదితిచింతయన్॥౨౪౧॥అథాపశ్యంక్షణేనైవతమేవైరావతంపునః । హంసకుందేం
దుసదృశంమృణాళరజతప్రభమ్॥౨౪౨॥వృషరూపధరంసాక్షాత్ క్షీరోదమివసాగరమ్ । కృష్ణపుచ్ఛంమహాకాయంమధుపింగళలోచనమ్॥ ౨౪౩॥ వజ్ర
సారమయైశ్శృంగైర్నిష్టప్తకనకప్రభైః। తీక్ష్ణైశ్చమృదురక్తాగ్రైరుత్కిరంతమివావనిమ్ ॥ ౨౪౪ ॥ జాంబూనదేనదామ్నాచసర్వతస్సమలంకృతమ్॥
సువక్త్రఖురనాసంచసుకర్ణంసుకటీతటమ్॥౨౪౫॥ సుపార్శ్వంవిపులస్కంధంసురూపంచారుదర్శనమ్ । కకుదంతస్యచాభాతిస్కంధమాపూర్యధి
ష్ఠితమ్॥౨౪౬॥తుషారగిరికూటాభంసితాభ్రశిఖరోపమమ్ । తమాస్థితశ్చభగవాన్దేవదేవస్సహోమయా॥౨౪౭॥అశోభతమహాదేవఃపౌర్ణమా
స్యామివోడురాట్। తస్యతేజోభవోవహ్నిస్సమేఘస్తనయిత్నుమాన్॥ ౨౪౮॥ సహస్రమివసూర్యాణాంసర్వమాపూర్యధిష్ఠితః । ఈశ్వరస్సుమ
హాతేజాఃసంవర్తకఇవానలః॥౨౪౯॥యుగాంతేసర్వభూతానాందిధక్షురివచోద్యతః। తేజసాతుతదావ్యాప్తందుర్నిరీక్ష్యంసమంతతః॥ ౨౫౦ ॥పునరు

ద్విగ్నమనసఃకిమేతదితిచింతయన్।ముహూర్తమివతత్తేజోవ్యాప్తంసర్వాదిశోదశ॥౨౫౧॥ప్రశాంతందిక్షుసర్వాసుదేవదేవస్యమాయయా।అథాప
శ్యంస్థితంస్థాణుంభగవంతంమహేశ్వరమ్॥౨౫౨॥సౌరభేయగతంసౌమ్యంవిధూమమివపావకమ్। సహితంచారుసర్వాంగ్యాపార్వత్యాపరమేశ్వరం॥
నీలకంఠంమహాత్మానమవ్యక్తంతేజసాంనిధిమ్ । అష్టాదశభుజంస్థాణుంసర్వాభరణభూషితమ్॥౨౫౪॥ శుక్లాంబరధరందేవంశుక్లమాల్యానులేపనమ్॥
శుక్లధ్వజమనాధృష్యంశుక్లయజ్ఞోపవీతినమ్॥ ౨౫౫ ॥ గాయద్భిర్నృత్యమానైశ్చవాదయద్భిశ్చసర్వతః। వృతంపార్శ్వచరైర్దివ్యైరాత్మతుల్యప
రాక్రమైః॥౨౫౬॥ బాలేందుముకుటంపాండుంశరచ్చంద్రమివోదితమ్ । త్రిభిర్నేత్రైఃకృతోద్యోతంత్రిభిస్సూర్యైరివోదితైః॥౨౫౭॥ ఆశోభతచదేవ
స్యమాలాగాత్రేసితప్రభే। జాతరూపమయైఃపద్మైర్గ్రథితారత్నభూషితా॥ ౨౫౮॥ మూర్తిమంతితథాస్త్రాణిసర్వతేజోమయానిచ। మయాదృష్టా
నిగోవిందభవస్యామితతేజసః॥ ౨౫౯॥ ఇంద్రాయుధసవర్ణాభంధనుస్తస్యమహాత్మనః । పినాకమితివిఖ్యాతమభవత్పన్నగోమహాన్॥౨౬౦॥ సప్తశీ
ర్షోమహాకాయస్తీక్ష్ణదంష్ట్రోవిషోల్బణః । జ్యావేష్టితమహాగ్రీవఃస్థితఃపురుషవిగ్రహః॥ ౨౬౧॥ శరశ్చసూర్యసంకాశఃకాలానలసమద్యుతిః। యత్తద
స్త్రంమహాఘోరందివ్యంపాశుపతంమహత్ ॥ ౨౬౨॥ అద్వితీయమనిర్దేశ్యంసర్వభూతభయావహమ్ । సస్ఫులింగంమహాకాయంవిసృజంతమివా
నలమ్॥౨౬౩॥ ఏకపాదంమహాదంష్ట్రంసహస్రశిరసోదరమ్। సహస్రభుజజిహ్వాక్షముద్గిరంతమివానలమ్ ॥ ౨౬౪ ॥ బ్రాహ్మాన్నారాయణాచ్చైం
ద్రాదాగ్నేయాదపివారుణాత్। యద్విశిష్టంమహాబాహోసర్వశస్త్రవిఘాతనమ్॥ ౨౬౫॥ యేనచస్మిపురందగ్ధ్వాక్షణాద్భస్మీకృతంపురా।శరణై
కేనగోవిందమహాదేవేనలీలయా॥౨౬౬॥నిర్దహేతచయత్కృత్స్నంత్రైలోక్యంసచరాచరమ్।మహేశ్వరభుజోత్సృష్టంనిమేషార్ధాన్నసంశయః
౨౬౭॥నావధ్యోయస్యలోకేస్మిన్బ్రహ్మవిష్ణుసురేష్వపి। తదహందృష్టవాంస్తేతఆశ్చర్యమిదముత్తమమ్॥ ౨౬౮ ॥ గుహ్యమస్త్రంపరంయచ్చతుల్యా
మభ్యధికంహివా। యత్తచ్ఛూలమితిఖ్యాతంసర్వలోకేషుశూలినః॥ ౨౬౯॥ దారయేద్యామహీంకృత్స్నాంశోషయేద్వామహోదధిమ్।సంహరే
ద్వాజగత్కృత్స్నంవిసృష్టంశూలపాణినా॥ ౨౭౦॥యౌవనాశ్వోహతోయేనమాంధాతాసబలఃపురా।చక్రవర్తీమహాతేజాస్త్రిలోకవిజయీనృపః॥
౨౭౧॥ మహాబలోమహావీర్యశ్శక్రతుల్యపరాక్రమః। కరస్థేనైవగోవిందలవణస్యేహరక్షసః ॥ ౨౭౨ ॥ తచ్ఛూలమతితీక్ష్ణాగ్రంసుభీమంలోమహర్ష
ణమ్। త్రిశిఖంభ్రుకుటింకృత్వాతర్జమానమివస్థితమ్॥ ౨౭౩॥ విధూమంసార్చిషంకృష్ణంకాలసూర్యమివోదితమ్। సర్పహస్తమనిర్దేశ్యంపాశహ
స్తమివాంతకమ్॥౨౭౪॥దృష్టవానస్మిగోవిందతదస్త్రంరుద్రసన్నిధౌ। పరశుస్తీక్ష్ణధారశ్చదత్తోరామస్యయఃపురా ॥ ౨౭౫ ॥ మహాదేవేనతుష్టేనక్ష
త్రియాణాంక్షయంకరః। కార్తవీర్యోహతోయేనచక్రవర్తీమహామృధే ॥ ౨౭౬ ॥ త్రిస్సప్తకృత్వఃపృథివీయేననిఃక్షత్రియాకృతా । జామదగ్న్యేనగో
విందరామేణాక్లిష్టకర్మణా॥౨౭౭॥దీప్తధారఃసురౌద్రాస్యస్సర్పకంఠాగ్రధిష్ఠితః। అభవచ్ఛూలినోభ్యాశేదీప్తవహ్నిశిఖోపమః ॥ ౨౭౮॥ అసంఖ్యే
యానిచాస్త్రాణితస్యదివ్యానిధీమతః। ప్రాధాన్యతోమయైతానికీర్తితానితవానఘ ॥ ౨౭౯॥ సవ్యదేశేతుదేవస్యబ్రహ్మాలోకపితామహః । దివ్యంవి
మానమాస్థాయహంసయుక్తంమనోజవమ్॥ ౨౮౦॥ వామపార్శ్వగతశ్చాపితథానారాయణఃస్థితః । వైనతేయంసమారుహ్యశంఖచక్రగదాధరః ॥
౨౮౧॥స్కందోమయూరమాస్థాయస్థితోదేవ్యాస్సమీపతః। శక్తింకంఠేసమాదాయద్వితీయఇవపావకః॥ ౨౮౨॥పురస్తాచ్చైవదేవస్యనందింపశ్యా
మ్యవస్థితమ్। శూలంవిష్టభ్యతిష్ఠంతంద్వితీయమివశంకరమ్॥ ౨౮౩॥ స్వాయంభువాద్యామనవోభృగ్వాద్యాఋషయస్తథా।శక్రాద్యాదేవతాశ్చై
వసర్వఏవసమభ్యయుః॥ ౨౮౪॥ సర్వభూతగణాశ్చైవమాతరోవివిధాస్తథా। తేభివాద్యమహాత్మానంపరివార్యసమంతతః॥ ౨౮౫ ॥ అస్తువన్వివి
ధైస్స్తోత్రైర్మహాదేవంసురాస్తదా। బ్రహ్మాభవంతదాస్తౌషీద్రథంతరముదీరయన్॥ ౨౮౬॥ జ్యేష్ఠసామ్నాచదేవేశంజగౌనారాయణస్తదా । గృణన్

బ్రహ్మాపరంశక్రశ్శతరుద్రియముత్తమమ్॥ ౨౮౭॥ బ్రహ్మానారాయణశ్చైవదేవరాజశ్చకౌశికః। అశోభంతమహాత్మానస్త్రయస్త్రయఇవాగ్నయః॥ ౨౮౮॥ తేషాంమధ్యగతోదేవోరరాజభగవాన్శివః। శరదభ్రవినిర్ముక్తఃపరిధిస్థఇవాంశుమాన్॥ ౨౮౯॥అయుతానిచచంద్రార్కానపశ్యందివికేశవ। తతోహమస్తువందేవంవిశ్వస్యజగతఃపతిమ్ ॥ ౨౯౦ ॥ ఉపమన్యుః॥ నమోదేవాధిదేవాయమహాదేవాయవైనమః। శక్రరూపాయశక్రాయశక్రవేషధరాయచ॥ ౨౯౧॥ నమస్తేవజ్రహస్తాయపింగళాయారుణాయచ। పినాకపాణయేనిత్యంశంఖశూలధరాయచ॥ ౨౯౨॥ నమస్తేకృష్ణవాసాయకృష్ణాకుంచితమూర్ధజే।కృష్ణాజినోత్తరీయాయకృష్ణాస్వభిరతాయచ॥ ౨౯౩॥ శుక్లవర్ణాయశుక్లాయశుక్లాంబరధరాయచ। శుక్లభస్మావలిప్తాయశుక్లకర్మరతాయచ॥ ౨౯౪॥ నమోస్తురక్తవర్ణాయరక్తాంబరధరాయచ। రక్తధ్వజపతాకాయరక్తస్రగనులేపినే॥ ౨౯౫॥ నమోస్తుపీతవర్ణాయపీతాంబరధరాయచ। నమోస్తుపీతచ్ఛత్రాయకిరీటవరధారిణే॥ ౨౯౬॥ అర్ధహారార్ధకేయూరస్వర్ధకుండలకర్ణినే । నమఃపవనవేగాయనమోదేవాయవైనమః॥ ౨౯౭॥ సురేంద్రాయమునీంద్రాయమహేంద్రాయనమోస్తుతే। నమఃపద్మార్ధమాలాయఉత్పలైర్మిశ్రితాయచ॥ ౨౯౮॥ అర్ధచందనలిప్తాయఅర్ధస్రగనులేపినే। నమఆదిత్యవక్త్రాయఆదిత్యనయనాయచ॥ ౨౯౯॥ నమఆదిత్యవర్ణాయఆదిత్యప్రతిమాయచ।నమస్సోమాయసౌమ్యాయసౌమ్యవక్త్రధరాయచ॥ ౩౦౦॥సౌమ్యరూపాయముఖ్యాయసౌమ్యదంష్ట్రావిభూషిణే।నమశ్శ్యామాయగౌరాయఅర్ధపీతార్ధపాండవే॥౩౦౧॥ నారీనరశరీరాయస్త్రీపుంసాయనమోస్తుతే। నమోవృషభవాహాయగజేంద్రగమనాయచ॥ ౩౦౨ ॥ దుర్గమాయనమస్తుభ్యమగమ్యగమనాయచ। నమోస్తుగణగీతాయగణబృందరతాయచ॥ ౩౦౩ ॥ గణానుయాతమార్గాయగణనిత్యవ్రతాయచ । నమశ్శ్వేతాభ్రవర్ణాయసంధ్యారాగప్రభాయచ॥౩౦౪॥ అనుదిష్టాభిధానాయస్వరూపాయనమోస్తుతే। నమోరక్తాగ్రవాసాయరక్తసూత్రధరాయచ॥ ౩౦౫॥ రక్తమాలావిచిత్రాయరక్తాంబరధరాయచ। మణిభూషితమూర్ధాయనమశ్చంద్రార్ధభూషిణే॥౩౦౬॥ విచిత్రమణిమూర్ధాయకుసుమాష్టధరాయచ। నమోగ్నిముఖనేత్రాయసహస్రశశిలోచనే॥౩౦౭॥ అగ్నిరూపాయకాంతాయనమోస్తుగహనాయచ। ఖచరాయనమస్తుభ్యంగోచరాభిరతాయచ॥ ౩౦౮॥ భూచరాయభువనాయఅచరాయచరాయచ।నమోదిగ్వాససేనిత్యమధివాససువాససే॥౩౦౯ ॥ నమోజగన్నివాసాయ ప్రతిపత్తిసుఖాయచ । నిత్యముద్బద్ధ మకుటమహాకేయూరధారిణే ॥ ౩౧౦ ॥ సర్పకంఠోపహారాయవిచిత్రాభరణాయచ । నమస్త్రినేత్రనేత్రాయసహస్రశతలోచనే॥ ౩౧౧॥ స్త్రీపుంసాయనపుంసాయనమస్సాంఖ్యాయయోగినే । శంయోరభిస్రవంతాయఅథర్వాయనమోనమః॥౩౧౨॥ నమస్సర్వార్తినాశాయనమశ్శోకహరాయచ। నమోమేఘనినాదాయబహుమాయాధరాయచ ॥ ౩౧౩ ॥ బీజక్షేత్రాభిపాలాయసృష్టిస్థిత్యంతహేతవే । నమస్సర్వసురేశాయవిశ్వేశాయనమోనమః॥౩౧౪॥ నమఃపవనవేగాయనమఃపవనరూపిణే। నమఃకాంచనమాలాయగిరిమాలాయవైనమః॥ ౩౧౫॥ నమస్సురారిమాలాయచండవేగాయవైనమః। బ్రహ్మాశిరోపహర్త్రాయమహిషఘ్నాయవైనమః॥౩౧౬॥ నమస్త్రిరూపధారాయసర్వరూపధరాయచ । నమస్త్రిపురహర్త్రాయయజ్ఞవిధ్వంసనాయచ॥ ౩౧౭॥ నమఃకామాంగనాశాయకాలదండధరాయచ। నమస్స్కంధవిశాఖాయబ్రహ్మదండాయవైనమః॥ ౩౧౮॥ నమోభవాయశర్వాయవిశ్వరూపాయవైనమః। ఈశానాయభవఘ్నాయనమోస్త్వంధకఘాతినే॥౩౧౯॥ నమోవిశ్వాయమాయాయచింత్యాచింత్యాయవైనమః। త్వంనోగతిశ్చశ్రేష్ఠశ్చత్వమేవహృదయంతథా॥ ౩౨౦ ॥ త్వంబ్రహ్మాసర్వదేవానాంరుద్రాణాంనీలలోహితః । ఆత్మాచసర్వభూతానాంసాంఖ్యేపురుషఉచ్యతే॥౩౨౧॥ ఋషభస్త్వంపవిత్రాణాంయోగినాంనిష్కళశ్శివః। గృహస్థస్త్వమాశ్రమిణామీశ్వరాణాంమహేశ్వరః॥ ౩౨౨॥ కుబేరస్సర్వయక్షాణాంక్రతూనాంవిష్ణురుచ్యతే। పర్వతానాంభవాన్మేరుర్నక్షత్రాణాంచచంద్రమాః॥ ౩౨౩॥ వసిష్ఠస్త్వమృషీణాంచగ్రహాణాంసూర్యఉచ్యతే। ఆర

ణ్యానాంపశూనాంచసింహస్త్వంపరమేశ్వరః॥౩౨౪॥ గ్రామ్యాణాంగోవృషశ్చాసిభగవాన్లోకపూజితః। ఆదిత్యానాంభవాన్విష్ణుర్వసూనాంచైవపావకః॥౩౨౫॥పక్షిణాంవైనతేయస్త్వమనంతోభుజగేషుచ।సామవేదశ్చ వేదానాంయజుషాంశతరుద్రియం॥ ౩౨౬॥సనత్కుమారోయోగీనాంసాంఖ్యానాంకపిలోహ్యసి॥౩౨౭॥శక్రోసిమరుతాందేవపితౄణాంధర్మరాడసి।బ్రహ్మలోకశ్చలోకానాంగతీనాంమోక్షఉచ్యతే॥ క్షీరోదస్సాగరాణాంచశైలానాంహిమవాన్గిరిః॥వర్ణానాంబ్రాహ్మణశ్చాసివిప్రాణాందీక్షితోద్విజః।ఆదిస్త్వమసిలోకానాంసంహర్తాకాలఏవచ॥ ౩౩౦॥యచ్చాన్యదపిలోకేవైసర్వతేజోధికంస్మృతం।తత్సర్వంభగవానేవఇతిమేనిశ్చితామతిః॥నమస్తేభగవన్దేవనమస్తేభక్తవత్సల।యోగేశ్వరనమస్తేస్తునమస్తేవిశ్వసంభవ॥౩౩౨॥ప్రసీదమమభక్తస్యదీనస్యకృపణస్యచ।అనైశ్వర్యేణయుక్తస్యగతిర్భవసనాతన॥౩౩౩॥ యచ్చాపరాధంకృతవానజ్ఞాత్వాపరమేశ్వరమ్। మద్భక్తఇతిదేవేశతత్సర్వంక్షంతుమర్హసి॥ ౩౩౪॥ మోహితశ్చాస్మిదేవేశత్వయారూపవిపర్యయాత్ ।నార్ఘ్యంతేనమయాదత్తంపాద్యంచాపిమహేశ్వర॥ ౩౩౫॥ ఏవంస్తుత్వాహమీశానంపాద్యమర్ఘ్యంచభక్తితః। కృతాంజలిపుటోభూత్వాసర్వంతస్మైన్యవేదయమ్॥ ౩౩౫॥తతశ్శీతాంబుసంయుక్తాదివ్యగంధసమన్వితా। పుష్పవృష్టిశ్శుభాతాతపపాతమమమూర్ధని ॥ ౩౩౬॥ దుందుభిశ్చతదాదివ్యస్తాడితోదేవకింకరైః। వవౌచమారుతఃపుణ్యఃశుచిగంధస్సుఖావహః॥ ౩౩౭॥ తతఃప్రీతోమహాదేవఃసపత్నీకోవృషధ్వజః। అబ్రవీత్త్రిదశాంస్తత్రహర్షయన్నివమాంతదా॥౩౩౮॥ పశ్యధ్వంత్రిదశాస్సర్వేఉపమన్యోర్మహాత్మనః। మయిభక్తింపరాంనిత్యమేకభావాదవస్థితామ్ ॥ ౩౩౯ ॥ ఏవముక్తాస్తదాకృష్ణసురాస్తేశూలపాణినా।ఊచుఃప్రాంజలయస్సర్వేనమస్కృత్వావృషధ్వజమ్॥౩౪౦॥భగవన్దేవదేవేశలోకనాథజగత్పతే।లభతాంసర్వకామేభ్యఃఫలంత్వత్తోద్విజోత్తమః॥౩౪౧॥ ఏవముక్తస్తతశ్శర్వఃసురైర్బ్రహ్మాదిభిస్తథా । ఆహమాంభగవానీశఃప్రహసన్నివశంకరః॥ ౩౪౨॥ శ్రీభగవాన్ ॥ వత్సోపమన్యోతుష్టోస్మిపశ్యమాంమునిపుంగవ। దృఢభక్తోసివిప్రర్షేమయాజిజ్ఞాసితోహ్యసి ॥ ౩౪౩ ॥ అనయాచైవభక్త్యాతేఅత్యర్థంప్రీతిమానహమ్। తస్మాత్సర్వాన్దదామ్యద్యకామాంస్తవయథేప్సితాన్॥౩౪౪॥ ఏవముక్తస్యచైవాథమహాదేవేనధీమతా। హర్షాదశ్రూణ్యవర్తంతరోమహర్షస్త్వజాయత ॥ ౩౪౫॥ అబ్రువంచతదాదేవంహర్షగద్గదయాగిరా । జానుభ్యామవనీంగత్వాప్రణమ్యచపునఃపునః ॥ ౩౪౬॥ అద్యజాతోహ్యహందేవసఫలంజన్మచాద్యమే। సురాసురగురుర్దేవోయత్తిష్ఠతిమమాగ్రతః ॥ ౩౪౭ ॥ యన్నపశ్యంతిశక్రాద్యా దేవాహ్యమితవిక్రమమ్ । తమహందృష్టవాన్దేవం కోన్యోధన్యతరోమయా॥ ౩౪౮॥ ఏవంధ్యాయంతివిద్వాంసఃపరంతత్త్వంసనాతనమ్। తద్విశేషమితిఖ్యాతంయదజంజ్ఞానమక్షరమ్॥ ౩౪౯॥సఏషభగవాన్దేవఃసర్వసత్త్వాదిరవ్యయః।సర్వసత్త్వవిధానజ్ఞఃప్రధానపురుషఃపరః॥ ౩౫౦ ॥ యోసృజద్దక్షిణాదంగాత్ బ్రహ్మాణంలోకసంభవమ్ । వామపార్శ్వాత్తథావిష్ణుంలోకరక్షార్థమీశ్వరః॥ ౩౫౧॥ యుగాంతేచైవసంప్రాప్తేరుద్రమీశోసృజత్ప్రభుః। సరుద్రస్సంహరన్కృత్స్నంజగత్స్థావరజంగమమ్॥౩౫౨॥ కాలోభూత్వామహాతేజాఃసంవర్తకఇవానలః । యుగాంతేసర్వభూతానిగ్రసన్నివవ్యవస్థితః ॥ ౩౫౩ ॥ ఏషదేవోమహాదేవోజగత్సృష్ట్వాచరాచరమ్। కల్పాంతేచైవసత్వేషాంస్మృతిమాక్షిప్యతిష్ఠతి ॥ ౩౫౪ ॥ సర్వగస్సర్వభూతాత్మాసర్వభూతభవోద్భవః । ఆస్తేసర్వగతోనిత్యమదృశ్యస్సర్వదైవతైః॥ ౩౫౫॥ యదిదేయోవరోమహ్యంయదితుష్టోసిమేప్రభో। భక్తిర్భవతుమేనిత్యంత్వయిదేవసురేశ్వర॥ ౩౫౬॥అతీతానాగతంచైవవర్తమానంచయద్విభో। జానీయామితిమేబుద్ధిఃప్రసాదాత్సురసత్తమ॥ ౩౫౭॥క్షీరౌదనంచభుంజీయామక్షయంసహబాంధవైః। ఆశ్రమేచసదాస్మాకంసాన్నిధ్యంపరమస్తుతే॥ ౩౫౮॥ ఏవముక్తస్సమాంప్రాహభగవాన్లోకపూజితః। మహేశ్వరోమహాతేజాశ్చరాచరగురుశ్శివః॥ ౩౫౯ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥అజరశ్చామరశ్చైవభవత్వందుఃఖవర్జితః। యశస్వీతేజసాయుక్తోదివ్యజ్ఞానసమన్వితః॥ ౩౬౦॥ ఋషీణామభిగమ్యశ్చమత్ప్రసాదాద్భవిష్యసి । శీల

వాన్ గుణసంపన్నః సర్వజ్ఞః ప్రియదర్శనః॥ ౩౬౧॥ అక్షయం యౌవనం తేస్తు తేజశ్చైవానలోపమమ్। క్షీరోదస్సాగరశ్చైవ యత్ర యత్రేచ్ఛసి ప్రియమ్ ॥
౩౬౨॥ తత్ర తే భవితా కామం సాన్నిధ్యం పయసో నిధేః। క్షీరోదనం చ భుంక్ష్వ త్వమమృతేన సమన్వితమ్॥ ౩౬౩ ॥ బంధుభిః సహితః కల్పం తతో మాముప
యాస్యసి। అక్షయా బాంధవాశ్చైవ కులం గోత్రం చ తే సదా॥ ౩౬౪॥ భవిష్యతి ద్విజశ్రేష్ఠ మయి భక్తిశ్చ శాశ్వతీ। సాన్నిధ్యం చాత్ర మే నిత్యం కరిష్యామి
ద్విజోత్తమ॥ ౩౬౫॥ తిష్ఠ వత్స యథాకామం నోత్కంఠాం చ కరిష్యసి। స్మృతస్త్వయా పునర్విప్ర కరిష్యామి చ దర్శనమ్॥ ౩౬౬ ॥ ఏవముక్త్వా స భగ
వాన్ సూర్యకోటిసమప్రభః। ఈశానస్స వరాన్ దత్వా తత్రైవాంతరధీయత ॥ ౩౬౭ ॥ ఏవం దృష్టో మయా కృష్ణ దేవదేవస్సమాధినా । తదవాప్తం చ
మే సర్వం యదుక్తం తేన ధీమతా॥ ౩౬౮॥ ప్రత్యక్షం చైవ తే కృష్ణ పశ్య సిద్ధాన్ వ్యవస్థితాన్ ఋషీన్ విద్యాధరాన్ యక్షాన్ గంధర్వాప్సరసస్తథా॥ ౩౬౯॥
పశ్య వృక్షలతాగుల్మాన్ సర్వపుష్పఫలప్రదాన్ । సర్వర్తుకుసుమైర్యుక్తాన్ సుఖపత్రాన్ సుగంధినః ॥ ౩౭౦ ॥ సర్వమేతన్మహాబాహో దివ్యభావసమ
న్వితమ్। ప్రసాదాద్దేవదేవస్య ఈశ్వరస్య మహాత్మనః॥ ౩౭౧॥ వాసుదేవః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా వచస్తస్య ప్రత్యక్షమివ దర్శనమ్। విస్మయం పరమం గత్వా అబ్రు
వంతమహామునిమ్॥ ౩౭౨॥ ధన్యస్త్వమసి విప్రేంద్ర కస్త్వదన్యోస్తి పుణ్యకృత్। యస్య దేవాదిదేవస్తే సాన్నిధ్యం కురుతేత్ర హి॥ ౩౭౩॥ అపి తావన్మ
మాప్యేవం దద్యాత్స భగవాన్ శివః। దర్శనం మునిశార్దూల ప్రసాదం చాపి శంకరః॥ ౩౭౪॥ ఉపమన్యుః ॥ ద్రక్ష్యసే పుండరీకాక్ష మహాదేవం న సంశయః।
అచిరేణైవ కాలేన యథా దృష్టో మయానఘ॥ ౩౭౫॥ చక్షుషా చైవ దివ్యేన పశ్యామ్యమితవిక్రమమ్। షష్ఠే మాసి మహాదేవం ద్రక్ష్యసే పురుషోత్తమ॥ ౩౭౬॥
షోడశాష్టౌ వరాంశ్చాపి ప్రాప్స్యసి త్వం మహేశ్వరాత్। సపత్నీకాద్యదుశ్రేష్ఠ సత్యమేతద్బ్రవీమి తే ॥ ౩౭౭ ॥ అతీతానాగతం చైవ వర్తమానం చ ని
త్యశః। విదితం మే మహాబాహో ప్రసాదాత్తస్య ధీమతః ॥ ౩౭౮॥ ఏతాన్ సహస్రశశ్చాన్యాన్ సమనుధ్యాతవాన్ హరః। కస్మాత్ప్రసాదం భగవా
న్న కుర్యాత్తవ మాధవ॥ ౩౭౯॥ త్వాదృశేన హి దేవానాం శ్లాఘనీయస్సమాగమః । బ్రహ్మణ్యేనానృశంసేన శ్రద్దధానేన చాప్యుత॥ ౩౮౦॥ జప్యం తు తే
ప్రదాస్యామి యేన ద్రక్ష్యసి శంకరమ్॥ ౩౮౧॥ శ్రీవిష్ణురువాచ ॥ అబ్రువం తమహం బ్రహ్మంస్త్వత్ప్రసాదాన్మహామునే । ద్రక్ష్యే దితిజసంఘానాం మర్ద
నం త్రిదశేశ్వరమ్ ॥ ౩౮౨ ॥ ఏవం కథయతస్తస్య మహాదేవాశ్రితాం కథామ్ । దినాన్యష్టౌ తతో జగ్ముర్ముహూర్తమివ భారత॥ ౩౮౩॥ దినేష్టమే తు
విప్రేణ దీక్షితోహం యథావిధి। దండీ ముండీ కుశీ చీరీ ఘృతాక్తో మేఖలీకృతః ॥ ౩౮౪ ॥ మాసమేకం ఫలాహారో ద్వితీయం సలిలాశనః । తృతీయం చ చతు
ర్థం చ పంచమం చ జలాశనః। ఏకపాదేన తిష్ఠంశ్చ ఊర్ధ్వబాహురతంద్రితః॥ ౩౮౫॥ ....*
తేజస్సూర్యసహస్రస్య అపశ్యం దివి భారత । తస్య మధ్యే గిరిం చాపి తేజసః పాండునందనః॥ ౩౮౬॥ ఇంద్రాయుధపినద్ధాంగం విద్యున్మాలాగవాక్షకమ్। నీ
లశైలచయప్రఖ్యం బలాకాభూషితం ఘనమ్॥ ౩౮౭॥ తత్రస్థితశ్చ భగవాన్ దేవ్యా సహ మహాద్యుతిః। తపసా తేజసా కాంత్యా దీప్తయా సహ భార్యయా॥
౩౮౮॥ రరాజ భగవాంస్తత్ర దేవ్యా సహ మహేశ్వరః। సోమేన సహితస్సూర్యో యథా మేఘస్థితస్తథా॥ ౩౮౯॥ సంహృష్టరోమా కౌంతేయ విస్మయో
త్ఫుల్లలోచనః। అపశ్యం దేవసంఘానాం గతిమార్తిహరం హరమ్॥ ౩౯౦॥ కిరీటినం గదినం శూలపాణిం వ్యాఘ్రాజినసంజటిలం దండపాణిమ్। పినాకినం వ
జ్రిణం తీక్ష్ణదంష్ట్రం శుభాంగదం వ్యాళయజ్ఞోపవీతమ్ ॥ ౩౯౧ ॥ దివ్యాం మాలామురసా మేకవర్ణాం సముద్వహంతం గుల్ఫదేశావలంబామ్। చంద్రం య
థా పరివిష్టం ససంధ్యం వర్షాత్యయే తద్వదపశ్యమేనమ్॥ ౩౯౨ ॥ ప్రమథానాం గణైశ్చైవ సమంతాత్పరివారితమ్ । శరదీవ సుదుష్ప్రేక్ష్యం పరివిష్టం ది
వాకరమ్॥ ౩౯౩॥ ఏకాదశ శతాన్యేవ రుద్రాణాం వృషవాహనమ్ । అస్తువన్నియతాత్మానం కర్మభిశ్శుభకర్మిణమ్॥ ౩౯౪॥ ఆదిత్యా వసవస్సాధ్యా
విశ్వేదేవాస్తథాశ్వినా । విశ్వాభిః స్తుతిభిర్దేవం విశ్వేదేవం సమస్తువన్॥ ౩౯౫॥ శతక్రతుశ్చ భగవాన్విష్ణుశ్చాదితినందనౌ॥ బ్రహ్మా రథంతరం సామ ఈ

రయంతి భవాంతికే ॥ ౩౯౬॥ యోగీశ్వరాస్సుబహవో యోగదం పితరం గురుమ్। బ్రహ్మర్షయశ్చ ససుతాస్తథా దేవర్షయశ్చ వై॥ ౩౯౭॥ పృథివీ చాం
తరిక్షం చ నక్షత్రాణి గ్రహాస్తథా। మాసార్ధమాసా ఋతవో రాత్ర్యస్సంవత్సరాః క్షణాః ॥ ౩౯౮॥ ముహూర్తాశ్చ నిమేషాశ్చ తథైవ యుగపర్యయాః॥
దివ్యా రాజన్నమస్యంతి విద్యాస్సత్యవిదస్తథా ॥ ౩౯౯ ॥ సనత్కుమారో దేవాశ్చ ఇతిహాసాస్తథైవ చ । మరీచిరంగిరా అత్రిః పులస్త్యః పులహః క్రతుః॥
౪౦౦॥ మనవస్సప్త సోమశ్చ అథర్వా సబృహస్పతిః। భృగుర్దక్షః కశ్యపశ్చ వసిష్ఠః కాశ్యప ఏవ చ ॥ ౪౦౧॥ ఛందాంసి యజ్ఞా దీక్షాశ్చ దక్షిణాః పావకో హ
విః। యజ్ఞోపగాని ద్రవ్యాణి మూర్తిమంతి యుధిష్ఠిర ॥ ౪౦౨ ॥ ప్రజానాం పాలకాస్సర్వే సరితః పన్నగా నగాః । దేవానాం మాతరస్సర్వా దేవపత్న్య
స్సకన్యకాః॥ ౪౦౩॥ సహస్రాణి మునీనాం చ అయుతాన్యర్బుదాని చ । నమస్యంతి ప్రభుం శాంతం పర్వతాస్సాగరా దిశః ॥ ౪౦౪ ॥ గంధర్వాప్సరసశ్చై
వ గీతవాదిత్రకోవిదాః। దివ్యతాలేషు గాయంతః స్తువంతి భవమద్భుతమ్ ॥ ౪౦౫॥ విద్యాధరా దానవాశ్చ గుహ్యకా రాక్షసాస్తథా । సర్వాణి చైవ భూ
తాని స్థావరాణి చరాణి చ॥ ౪౦౬॥ నమస్యంతి మహారాజ వాఙ్మనః కర్మభిర్విభుమ్। పురస్తాద్ధిష్ఠితశ్శర్వో మమాసీత్త్రిదశేశ్వరః॥ ౪౦౭ ॥ పురస్తాద్ధిష్ఠితం దృ
ష్ట్వా మమేశానం చ భారత। సప్రజాపతిశక్రాంతం జగన్మామభ్యుదైక్షత॥ ౪౦౮ ॥ ఈక్షితుం చ మహాదేవం న మే శక్తిరభూత్తదా। తతో మామబ్రవీద్దేవః
పశ్య కృష్ణ వదస్వ చ॥ ౪౦౯॥ త్వయా హ్యారాధితశ్చాహం శతశోథ సహస్రశః। త్వత్సమో నాస్తి మే కశ్చిత్త్రిషు లోకేషు వై ప్రియః॥ ౪౧౦ ॥ శిరసా వందితే దే
వే దేవీ ప్రీతా హ్యుమా భవత్। తతోహమబ్రువం స్థాణుం స్తుతం బ్రహ్మాదిభిస్సురైః॥ ౪౧౧॥ విష్ణుః॥ నమోస్తు తే శాశ్వత పుణ్యయోనే బ్రహ్మాధిపం త్వామృ
షయో వదంతి । త్వామేవ నారాయణశబ్దసంజ్ఞం నరం చ సత్యం ప్రవదంతి సంతః॥ ౪౧౨ ॥ త్వం వై బ్రహ్మా చ రుద్రశ్చ వరుణోగ్నిర్మనుర్భవః । ధాతా త్వ
ష్టా విధాతా చ త్వం ప్రభుస్సర్వతోముఖః॥ ౪౧౩॥ త్వత్తో జాతాని భూతాని స్థావరాణి చరాణి చ। త్వయా సృష్టమిదం కృత్స్నం త్రైలోక్యం సచరాచరమ్॥
౪౧౪॥ యానీంద్రియాణీహ మనశ్చ కృత్స్నం యే వాయవస్సప్త తథైవ చాగ్నయః । యే దేవసంస్థాస్తవ దేవతాశ్చ తస్మాత్పరం త్వామృషయో వదంతి ॥
౪౧౫॥ వేదాశ్చ యజ్ఞాస్సోమశ్చ దక్షిణా పావకో హవిః। యజ్ఞోపగం చ యత్కించిద్భగవాంస్తదసంశయః॥ ౪౧౬॥ ఇష్టం దత్తమధీతం చ వ్రతాని నియమా
శ్చ యే। హ్రీః కీర్తిః శ్రీర్ధృతిస్తుష్టిస్సిద్ధిశ్చైవ తదర్పణా॥ ౪౧౭॥ కామః క్రోధో భయం లోభో మదస్స్తంభోథ మత్సరః। ఆధయో వ్యాధయశ్చైవ భగవం
స్తనయాస్తవ ॥ ౪౧౮ ॥ కృతిర్వికారః ప్రళయః ప్రధానం బీజమవ్యయమ్ । మనసః పరమా యోనిః ప్రభావశ్చాపి శాశ్వతః ॥ ౪౧౯॥ అవ్యయః పావనో
చింత్యస్సహస్రాంశుర్హిరణ్మయః। ఆదిర్గణానాం సర్వేషాం భవాన్వై జీవితాశ్రయః॥ ౪౨౦ ॥ మహానాత్మా మతిర్బ్రహ్మా విశ్వశ్శంభుస్స్వయంభు
వః। బుద్ధిః ప్రజ్ఞోపలబ్ధిశ్చ సంవిత్ఖ్యాతిర్ధృతిస్స్మృతిః॥ ౪౨౧॥ పర్యాయవాచకైశ్శబ్దైర్మహానాత్మా విభావ్యతే। త్వాం బుద్ధ్వా బ్రాహ్మణో విద్వాన్న ప్ర
మోహం వినియచ్ఛతి॥ ౪౨౨॥ హృదయం సర్వభూతానాం క్షేత్రజ్ఞస్త్వమృషిష్టుతః । సర్వతః పాణిపాదాంతస్సర్వతోక్షిశిరోముఖః॥ ౪౨౩॥ సర్వత
శ్శ్రుతిమాంల్లోకే సర్వమావృత్య తిష్ఠసి । ఫలం త్వమసి తిగ్మాంశో నిమేషాదిషు కర్మసు॥ ౪౨౪॥ త్వం వై ప్రభార్చిః పురుషస్సర్వస్య హృది సంశ్రితః। అణి
మా లఘిమా ప్రాప్తిరీశానో జ్యోతిరవ్యయః॥ ౪౨౫ ॥ త్వయి బుద్ధిర్మతిర్లోకాః ప్రపన్నాస్సంశ్రితాశ్చ యే । ధ్యానినో నిత్యయోగాశ్చ సత్యసత్వా జి
తేంద్రియాః ॥ ౪౨౬ ॥ యస్త్వాం ధ్రువం వేదయతే గుహాశయం ప్రభుం పురాణం పురుషం చ విగ్రహమ్ । హిరణ్మయం బుద్ధిమతాం పరాం గతిం స బుద్ధిమాన్
బుద్ధిమతీత్య తిష్ఠతి॥ ౪౨౭॥ విదిత్వా సప్త సూక్ష్మాణి షడంగం త్వాం చ మూర్తితః। ప్రధానవిధియోగస్థస్త్వామేవ విశతే బుధః॥ ౪౨౮॥ ఏవముక్తే మయా
పార్థ భవే చార్తివినాశనే। చరాచరం జగత్సర్వం సింహనాదం తదాకరోత్ ॥ ౪౨౯॥ తం విప్రసంఘాశ్చ సురాసురాశ్చ నాగాః పిశాచాః పితరో వయాం

సి। రక్షోగణా భూతగణాశ్చ సర్వే మహర్షయశ్చైవ తదా ప్రణేముః॥ ౪౩౦ ॥ మమ మూర్ధ్ని చ దివ్యానాం కుసుమానాం సుగంధినామ్। రాశయో నిపతంతిస్మ వాయుశ్చ సుసుఖో వవౌ ॥ ౪౩౧ ॥ నిరీక్ష్య భగవాన్ దేవీం హ్యుమాం మాం చ జగద్ధితః। శతక్రతుం చాభివీక్ష్య స్వయమాహ స శంకరః॥౪౩౨॥ విద్మః కృష్ణ పరాం భక్తిమస్మాసు తవ శత్రుహన్। క్రియతామాత్మనః శ్రేయః ప్రీతిర్హి త్వయి మే పరా ॥ ౪౩౩ ॥ వృణీష్వాష్టౌ వరాన్ కృష్ణ దాతాస్మి తవ సత్తమ। బ్రూహి యాదవశార్దూల యానిచ్ఛసి సుదుర్లభాన్॥౪౩౪॥ .... *

ఇతి-ఆనుశాసనికపర్వణి - శివమాహాత్మ్యకథనే - చతుర్దశోధ్యాయః

శ్రీవిష్ణుః॥ మూర్ధ్నా నిపత్య నియతం తేజఃసన్నిచయే తతః। పరమం హర్షమాగత్య భగవంతమథాబ్రువమ్ ॥ ౧ ॥ ధర్మే దృఢత్వం యుధి శత్రుఘాతం యశస్తథాగ్ర్యం పరమం బలం చ। యోగంప్రియత్వం తవ సన్నికర్షం వృణే సుతానాం చ శతం శతాని॥ ౨॥ ఏవమస్త్వితి తద్వాక్యం మయోక్తః ప్రాహ శంకరః। తతో నారాయణీ మాతా జగతః సర్వపావనీ॥౩॥ ఉవాచోమా ప్రణిహితా శర్వాణీ తపసో నిధిః। దత్తో భగవతా పుత్రః సాంబో నామ తవానఘ॥౪॥ మత్తోప్యష్టౌ వరానిష్టాన్ గృహాణ త్వం దదామి తే। ప్రణమ్య శిరసా సా చ మయోక్తా పాండునందన ॥ ౫ ॥ ద్విజేష్వకోపం పితృతః ప్రసాదం శతం సుతానాం పరమం చ భోగమ్। కులే ప్రీతిం మాతృతశ్చ ప్రసాదం శమప్రాప్తిమావృణే చాపి దాక్ష్యమ్॥౬॥ ఉమోవాచ ॥ ఏవం భవిష్యత్యమరప్రభావ నాహం మృషా జాతు వదే కదాచిత్। భార్యాసహస్రాణి చ షోడశైవ తాసు ప్రియత్వం చ తథాక్షయం చ॥౭॥ ప్రీతిం చాగ్ర్యాం బాంధవానాం సకాశాద్దదామి తేహం వపుషః కామ్యతాం చ। భోక్ష్యంతే వై సప్తతిం వై శతాని గృహే తుభ్యమతిథీనాం చ నిత్యమ్॥ ౮॥ శ్రీవాసుదేవః॥ ఏవం దత్త్వా వరాన్ దేవో మమ దేవీ చ భారత। అంతర్హితః క్షణే తస్మిన్ సగణో భీమపూర్వజ ॥ ౯ ॥ ఏతదత్యద్భుతం పూర్వం బ్రాహ్మణాయాతి తేజసే। మయోపమన్యవే కృత్స్నం వ్యాఖ్యాతం పార్థివోత్తమ॥ ౧౦॥ నమస్కృత్వా తు స ప్రాహ దేవదేవాయ సువ్రత॥ ౧౧॥ ఉపమన్యుః॥ నాస్తి సర్వసమో దేవో నాస్తి సర్వసమా గతిః। నాస్తి సర్వసమం దానం నాస్తి సర్వసమో రణే॥ ౧౨॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆనుశాసనికపర్వణి- శివమాహాత్మ్యకథనే-పంచదశోధ్యాయః-

ఉపమన్యుః॥ ఋషిరాసీత్కృతే తాత తండిరిత్యేవ విశ్రుతః। దశవర్షసహస్రాణి తేన దేవస్సమాధినా॥౧॥ ఆరాధితో భూద్భక్తేన తస్యోదర్కం నిశామయ। స దృష్టవాన్మహాదేవమస్తౌషీచ్చ స్తవైర్విభుమ్॥ ౨॥ ఇతి తండిస్తపోయోగాత్పరమాత్మానమవ్యయమ్। చింతయిత్వా మహాత్మానమిదమాహ సువిస్మితః॥ ౩॥ యం పఠంతి సదా సాంఖ్యాశ్చింతయంతి చ యోగినః। పరం ప్రధానం పురుషమధిష్ఠాతారమీశ్వరమ్॥ ౪ ॥ ఉత్పత్తౌ చ వినాశే చ కారణం యం విదుర్బుధాః। దేవాసురమునీనాం చ పరం యస్మాన్న విద్యతే॥ ౫॥ అజం తమహమీశానమనాదినిధనం ప్రభుమ్ । అత్యంతసుఖినం దేవమనఘం శరణం వ్రజే॥౬॥ ఏవం బ్రువన్నేవ తదా దదర్శ తపసాం నిధిమ్। తమవ్యయమనౌపమ్యమచింత్యం శాశ్వతం ధ్రువమ్ ॥ ౭ ॥ నిష్కళం సకళం బ్రహ్మ నిర్గుణం గుణగోచరమ్। యోగినాం పరమానందమక్షరం మోక్షసంజ్ఞితమ్॥ ౮॥ మనోరింద్రాగ్నిమరుతాం విశ్వస్య బ్రహ్మణో గతిమ్। అగ్రాహ్యమచలం శుద్ధం బుద్ధిగ్రాహ్యం మనోమయమ్ ॥౯॥ దుర్విజ్ఞేయమసంఖ్యేయం దుష్ప్రాపమకృతాత్మభిః। యోనిం విశ్వస్య జగతస్తమసః పరతః పరమ్ ॥ ౧౦ ॥ యః ప్రాణిహృదయాంతస్థ జ్యోతిర్జీవస్తథా మనః। తం దేవం దర్శనాకాంక్షీ బహూన్వర్షగణాన్ఋషిః॥౧౧॥ తపస్యుగ్రే స్థితో భూత్వా దృష్ట్వా తుష్టావ చేశ్వరమ్॥౧౨॥ తండిరువాచ॥ పవిత్రాణాం పవిత్రస్త్వం గతిర్గతిమతాం వర। అత్యుగ్రం తేజసాం తేజస్తపసాం పరమం తపః ॥ ౧౩ ॥ విశ్వావసుహిరణ్యాక్షపురుహూత నమస్కృత। భూరికర్యాణద విభో పరం సత్య నమోస్తు తే॥ ౧౪॥ జాతిమృత్యోశ్చ భీరూణాం యతీనాం యతతాం విభో । నిర్వాణద సహస్రాంశో నమస్తేస్తు సుఖాశ్రయ॥ ౧౫॥ బ్రహ్మా శతక్రతుర్విష్ణుర్విశ్వేదేవాస్సహర్షయః। న విదుస్త్వాం తు తత్త్వేన కుతో వేత్స్యామహే వయమ్॥ ౧౬॥ త్వత్తః ప్రవర్తతే సర్వం త్వయి సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్। కాలాఖ్యః పురుషాఖ్యశ్చ బ్రహ్మాఖ్యశ్చ త్వమేవ హి ॥ ౧౭ ॥ తనవస్తే స్మృతాస్తిస్రః పురాణజ్ఞైస్సురర్షిభిః । అధిపౌరుషమధ్యాత్మ

మధిభూతాధిదైవతమ్॥ ౧౮॥ అధిలోకాధివిజ్ఞానమధియజ్ఞస్త్వమేవహి। త్వాంవిదిత్వాత్మదేహస్థందుర్విదందైవతైరపి॥౧౯॥విద్వాంసోయాంతినిర్ము
క్తాఃపరంభావమనామయమ్। అనిచ్ఛతస్తవవిభోజన్మమృత్యురనేకశః॥౨౦॥ద్వారంత్వంస్వర్గమోక్షాణామాక్షేప్తాత్వందదాసిచ। త్వంవైస్వర్గ
శ్చమోక్షశ్చ కామఃక్రోధస్త్వమేవచ ॥ ౨౧ ॥ సత్త్వంరజస్తమశ్చైవ అధశ్చోర్ధ్వంత్వమేవహి । బ్రహ్మాభవశ్చ విష్ణుశ్చ స్కందేంద్రౌసవితా
యమః॥ ౨౨॥ వరుణేందూమనుర్ధాతావిధాతాత్వంధనేశ్వరః । భూర్వాయుస్సలిలాగ్నిశ్చఖంవాబుద్ధిఃస్థితిర్మతిః ॥ ౨౩॥ కర్మసత్యానృతేచోభే
త్వమేవాస్తిచనాస్తిచ। ఇంద్రియాణీంద్రియార్థాశ్చప్రకృతిభ్యఃపరంధ్రువమ్॥ ౨౪॥ విశ్వావిశ్వపరోభావశ్చింత్యాచింత్యస్త్వమేవహి। యచ్చైత
త్పరమంబ్రహ్మయచ్చైతత్పరమంపదమ్ ॥ ౨౫ ॥ యాగతిస్సాంఖ్యయోగానాంసభవాన్నాత్రసంశయః।నూనమద్యకృతార్థాస్స్మనూనంప్రాప్తా
స్సతాంగతిమ్॥౨౬॥యాంగతింప్రార్థయంతీహజ్ఞాననిర్మలబుద్ధయః । అహోమూఢాస్స్మసుచిరమిమంకాలమచేతసః ॥ ౨౭ ॥ యన్నవిద్మఃపరం
దేవంశాశ్వతంయంవిదుర్బుధాః । సేయమాసాదితాసాక్షాత్త్వద్భక్తిర్జన్మభిర్మయా॥ ౨౮॥ భక్తానుగ్రహకృద్దేవోయంజ్ఞాత్వామృతమశ్నుతే। దే
వాసురమునీనాంతుయచ్చగుహ్యంసనాతనమ్॥ ౨౯॥ గుహాయాంనిహితంబ్రహ్మదుర్విజ్ఞేయంసురైరపి। సఏషభగవాందేవస్సర్వకృత్సర్వతోముఖః॥
౩౦॥సర్వాత్మాసర్వదర్శీచసర్వగస్సర్వవేదితా । దేహకృద్దేహభృద్దేహీదేహభుగ్దేహినాంగతిః॥ ౩౧ ॥ ప్రాణకృత్ప్రాణభృత్ప్రాణీప్రాణదఃప్రా
ణినాంగతిః। అధ్యాత్మగతిరిష్టానాంధ్యానినామాత్మవేదినామ్॥౩౨॥ అపునర్భవకామానాంయాగతిస్సోయమీశ్వరః।అయంచసర్వభూతానాంశుభా
శుభగతిప్రదః॥౩౩॥ అయంచజన్మమరణేవిదధ్యాత్సర్వజంతుషు। అయంససిద్ధికామానామృషీణాంసిద్ధిదఃప్రభుః॥ ౩౪ ॥ భూరాద్యానఖిలాన్లోకాను
త్పాద్యసదివౌకసః। దధాతిదేవస్తనుభిరష్టాభిర్యోబిభర్తిచ ॥ ౩౫ ॥ అతఃప్రవర్తతేసర్వమస్మిన్సర్వంప్రతిష్ఠితమ్ । అస్మింశ్చప్రళయంయాతిఅయ
మేకఃసనాతనః॥ ౩౬॥ అయంససత్యకామానాంసత్యలోకఃపరంసతామ్। అపవర్గశ్చయుక్తానాంకైవల్యంచాత్మవేదినామ్ ॥ ౩౭॥ అయంబ్రహ్మాది
భిస్సిద్ధైర్గుహాయాంగోపితఃప్రభుః। దేవాసురమనుష్యాణాంనప్రకాశోభవేదితి॥ ౩౮ ॥ తంత్వాందేవాసురనరాస్తత్త్వేననవిదుర్భవమ్। మోహితాః
ఖల్వనేనైవహృదిస్థేనాప్రకాశినా॥ ౩౯॥ యేచైనంప్రతిపద్యంతేభక్తియోగేనభావితాః। తేషామేవాత్మనాత్మానందర్శయిత్యేషహృచ్ఛయః॥ ౪౦॥
యంజ్ఞాత్వానపునర్జన్మమరణంచాపివిద్యతే । యంవిదిత్వాపరంవేద్యంవేదితవ్యంనవిద్యతే ॥ ౪౧ ॥ యంలబ్ధ్వాపరమంలాభంనాధికంమన్యతేబుధః।
యాంసూక్ష్మాంపరమాంప్రాప్తింగచ్ఛన్నవ్యయమక్షరమ్॥ ౪౨॥ యంసాంఖ్యాగుణతత్త్వజ్ఞాసాంఖ్యశాస్త్రవిశారదాః।సూక్ష్మజ్ఞానరతాస్సూక్ష్మంజ్ఞా
త్వాముచ్యంతిబంధనైః॥ ౪౩॥ యంచవేదవిదోవేద్యంవేదాంతేచప్రతిష్ఠితమ్ । ప్రాణాయామపరానిత్యంయంవిశంతిజపంతిచ॥ ౪౪॥ ఓంకారరథమా
రుహ్యతేవిశంతిమహేశ్వరమ్। అయంసదేవయానానామాదిత్యోద్వారముచ్యతే॥౪౫॥ అయంచపితృయానానాంచంద్రమాద్వారముచ్యతే। ఏషకా
ష్ఠాదిశశ్చైవసంవత్సరయుగాదిచ॥౪౬॥ దివ్యాదివ్యఃపరోలాభోఅయనేదక్షిణోత్తరే। ఏనంప్రజాపతిఃపూర్వమారాధ్యబహుభిస్స్తవైః॥ ౪౭॥ ప్రజా
ర్థంవరయామాసనీలలోహితసంజ్ఞితమ్। ఋగ్భిర్యమనుశాసంతితత్త్వేకర్మణిబహ్వృచః॥౪౮॥యజుర్భిర్యంత్రిధావేద్యంజుహ్వత్యధ్వర్యవోధ్వ
రే।సామభిర్యంచగాయంతిసామగాశ్శుద్ధబుద్ధయః॥౪౯॥ ఋతంసత్యంపరంబ్రహ్మస్తువంత్యాథర్వణాద్విజాః। యజ్ఞస్యపరమాయోనిఃపతిశ్చాయంప
రస్స్మృతః॥౫౦॥రాత్ర్యహశ్శ్రోత్రనయనఃపక్షమాసశిరోభుజః।ఋతువీర్యస్తపోధైర్యోహ్యబ్దగుహ్యోరుపాదవాన్॥ ౫౧॥ మృత్యుర్యమోహు
తాశశ్చకాలస్సంహారవేగవాన్। కాలస్యపరమాయోనిఃకాలశ్చాయంసనాతనః ॥ ౫౨ ॥ చంద్రాదిత్యౌసనక్షత్రాగ్రహాశ్చసహవాయునా । ధ్రువ

స్సప్తమనయశ్చైవభువనానిచతుర్దశ॥ ౫౩ ॥ ప్రధానంమహదవ్యక్తంవిశేషాంతంసవైకృతమ్ । బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంతంభూతాదిస్సదసచ్చయత్ ॥
౫౪ ॥ అష్టౌప్రకృతయశ్చైవప్రకృతిభ్యశ్చయఃపరః । అస్యదేవస్యయోభాగఃకృత్స్నంసంపరివర్తతే ॥ ౫౫ ॥ ఏతత్పరమమానందంయత్తచ్ఛాశ్వ
తమేవచ । ఏషాగతిర్విరక్తానామేషభావః పరస్సతామ్ ॥ ౫౬ ॥ ఏతత్పరమనుద్విగ్నమేతద్బ్రహ్మసనాతనమ్ । శాస్త్రవేదాంగవిదుషామేత
ద్ధ్యానంపరంపదమ్ ॥ ౫౭ ॥ ఇయంసాపరమాకాష్ఠా ఇయంసాపరమాకళా । ఇయంసాపరమాసిద్ధిరియంసాపరమాగతిః ॥ ౫౮ ॥ ఇయంసాపరమా
శాంతిరియంసానిర్వృతిఃపరా । ఇయంతుష్టిరియంసిద్ధిరియంశ్రుతిరియంస్మృతిః ॥ ౫౯ ॥ యంప్రాప్యకృతకృత్యాఃస్మఇత్యమన్యంతయోగినః । అధ్యా
త్మగతిరిష్టానాంవిదుషాంప్రాప్తిరవ్యయా॥ ౬౦॥ యజతాంకామయానానాంమఖైర్విపులదక్షిణైః॥ యాగతిర్యజ్ఞశీలానాంసాగతిస్త్వంనసంశయః॥
౬౧॥ సమ్యగ్యోగజపైశ్శాంతైర్నియమైర్దేహతాపనైః। తప్యతాంయాగతిర్దేవపరమాసాగతిర్భవాన్॥ ౬౨॥ కర్మన్యాసకృతానాంచవిరక్తానాం
తతస్తతః। యాగతిర్బ్రహ్మసదనేసాగతిస్త్వంసనాతన॥ ౬౩॥ అపునర్భవకామానాంవైరాగ్యేవర్తతాంచయా । ప్రకృతీనాంలయానాంచసాగ
తిస్త్వంసనాతన॥ ౬౪॥ జ్ఞానవిజ్ఞానయుక్తానాంనిరుపాఖ్యానిరంజనా । కైవల్యాయాగతిర్దేవపరమాసాగతిర్భవాన్॥ ౬౫॥వేదశాస్త్రపురాణో
క్తాఃపంచైతాగతయఃస్మృతాః।త్వత్ప్రసాదాద్ధిలభ్యంతేనలభ్యంతేన్యథావిభో॥౬౬॥ఇతితండిస్తపోరాశిస్తుష్టావేశానమాత్మనా।జగౌచపరమంబ్రహ్మ
యత్పురాలోకకృజ్జగౌ ॥ ౬౭ ॥ ఉపమన్యుః॥ఏవంస్తుతోమహాదేవస్తండినాబ్రహ్మవాదినా। ఉవాచభగవాన్దేవఉమయాసహితఃప్రభుః॥ ౬౮॥ బ్ర
హ్మాశతక్రతుర్విష్ణుర్విశ్వేదేవామహర్షయః । నవిదుస్త్వామితితతస్తుష్టఃప్రోవాచతంశివః ॥ ౬౯॥ శ్రీభగవాన్॥ అక్షయశ్చావ్యయశ్చైవభవితాదుః
ఖవర్జితః। యశస్వీతేజసాయుక్తోదివ్యజ్ఞానసమన్వితః॥ ౭౦॥ ఋషీణామభిగమ్యశ్చసూత్రకర్తాసుతస్తవ।మత్ప్రసాదాద్ద్విజశ్రేష్ఠభవిష్యతినసం
శయః॥ ౭౧॥ కంవాకామందదామ్యద్యబ్రూహియద్వత్సకాంక్షసే। ప్రాంజలిస్సఉవాచేదంత్వయిభక్తిర్దృఢాస్తుమే ॥ ౭౨ ॥ ఉపమన్యుః॥ఏతాన్
దత్త్వావరాన్దేవోవంద్యమానస్సురర్షిభిః। స్తూయమానశ్చవిబుధైస్తత్రైవాంతరధీయత॥ ౭౩ ॥అంతర్హితేభగవతిసానుగేయాదవేశ్వర।ఋ
షిరాశ్రమమాగమ్యమమైతత్ప్రోక్తవానిహ॥ ౭౪॥యానిచప్రథితాన్యాదౌతండిరాఖ్యాతవాన్మమ। నామానిమానవశ్రేష్ఠతానిత్వంశృణుసిద్ధయే॥ ౭౫॥
దశనామసహస్రాణిదేవేష్వాహపితామహః। శర్వస్యశాస్త్రేషుతథాదశనామశతానివై॥ ౭౬॥ గుహ్యానీమానినామానితండిర్భగవతోచ్యుత।దేవ
ప్రసాదాద్దేవేశపురాప్రాహమహాత్మనః॥ ౭౭॥ .... *

ఇతి- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- శివమాహాత్మ్యకథనే- షోడశోధ్యాయః,

వాసుదేవః॥ తతస్సప్రయతోభూత్వామమతాతయుధిష్ఠిర। ప్రాంజలిఃప్రాహవిప్రర్షిర్నామసంగ్రహమాదితః॥ ౧॥ఉపమన్యుః ॥ బ్రహ్మాప్రోక్తైః
ఋషిప్రోక్తైర్వేదవేదాంగసంభవైః।సర్వలోకేషువిఖ్యాతంస్తుత్యంస్తోష్యామినామభిః॥౨॥మహద్భిర్విహితైస్సత్యైస్సిద్ధైస్సర్వార్థసాధకైః।ఋ
షిణాతండినాభక్త్యాకృతైర్వేదకృతాత్మనా॥ ౩॥యథోక్తైస్సాధుభిఃఖ్యాతైర్మునిభిస్తత్త్వదర్శిభిః। ప్రవరంప్రథమంస్వర్గ్యంసర్వభూతహితంశు
భమ్॥ ౪ ॥ శ్రుతైస్సర్వత్రజగతిబ్రహ్మలోకావతారితైః । సత్యైస్తత్పరమంబ్రహ్మబ్రహ్మప్రోక్తైస్సనాతనమ్ ॥ ౫॥ వక్ష్యేయదుకులశ్రేష్ఠశృణుష్వావ
హితోమమ।వరయైనంభవందేవంభక్తస్త్వంపరమేశ్వరమ్॥ ౬॥ తేనతేశ్రావయిష్యామియత్తద్బ్రహ్మసనాతనమ్ । నశక్యంవిస్తరాత్కృత్స్నంవక్తుం
శర్వస్యకేనచిత్ ॥ ౭॥యుక్తేనాపివిభూతీనామపివర్షశతైరపి।యస్యాదిర్మధ్యమాంతానిగమ్యంతేనసురైరపి॥ ౮ ॥ కస్తస్యశక్నుయాద్వక్తుంగుణాన్
కాత్స్న్యేనమాధవ।కింతుదేవస్యమహతఃసంక్షిప్తార్థపదాక్షరమ్॥ ౯ ॥ శక్తితశ్చరితంవక్ష్యేప్రసాదాత్తస్యధీమతః। అప్రాప్యతుతతోనుజ్ఞాంనశ
క్యఃస్తోతుమీశ్వరః॥ ౧౦॥యదాతేనాభ్యనుజ్ఞాతఃస్తుతోవైసతదామయా।అనాదినిధనస్యాహంజగద్యోనేర్మహాత్మనః॥ ౧౧॥నామ్నాంకించిత్సముద్దే

శంవక్ష్యామ్యవ్యక్తయోనినః। వరదస్యవరేణ్యస్యవిశ్వరూపస్యధీమతః ॥ ౧౨॥ శృణునామ్నాంచయంకృష్ణయదుక్తంపద్మయోనినా । దశనామసహస్రాణియాన్యాహప్రపితామహః ॥ ౧౩॥ తానినిర్మథ్యమనసాదధ్నోఘృతమివోద్ధృతమ్ । గిరేస్సారంయథాహేమపుష్పసారంయథామధు॥ ౧౪॥ఘృతాత్సారంయథామండంతథైతత్సారముద్ధృతమ్ । సర్వపాపాపహమిదంచతుర్వేదసమన్వితమ్ ॥ ౧౫॥ ప్రయత్నేనాధిగంతవ్యంధార్యంచప్రయతాత్మనా। మాంగళ్యంపౌష్టికంచైవరక్షోఘ్నంపావనంమహత్ ॥ ౧౬॥ ఇదంభక్తాయదాతవ్యంశ్రద్ధయానాస్తికాయచ। నాశ్రద్దధానరూపాయనాస్తికాయాజితాత్మనే॥ ౧౭॥ యశ్చాభ్యసూయతేదేవంకారణాత్మానమీశ్వరమ్। సకృష్ణనరకంయాతిసహపూర్వైస్సహాత్మజైః॥ ౧౮॥ ఇదంధ్యానమిదంయోగఇదంధ్యేయమనుత్తమమ్ । ఇదంజప్యమిదంజ్ఞానంరహస్యమిదముత్తమమ్ ॥ ౧౯॥ యంజ్ఞాత్వాహ్యంతకాలేపిగచ్ఛేతపరమాంగతిమ్ । పవిత్రంమంగళంమేధ్యంకల్యాణమిదముత్తమమ్ ॥ ౨౦॥ ఇదంబ్రహ్మాపురాకృత్వాసర్వలోకపితామహః।సర్వస్తవానాంరాజత్వేదివ్యానాంసమకల్పయత్ ॥ తదాప్రభృతిచైవాయమీశ్వరస్యమహాత్మనః। స్తవరాజఇతిఖ్యాతోజగత్యమరపూజితః ॥ ౨౧॥ బ్రహ్మలోకాదయంస్వర్గేస్తవరాజోవతారితః। యతస్తండిఃపురాప్రాపతేనతండికృతోభవత్ ॥ ౨౨॥ స్వర్గాచ్చైవాత్రభూలోకంతండినాహ్యవతారితః । సర్వమంగళమాంగళ్యంసర్వపాపప్రణాశనమ్॥ ౨౩॥ నిగదిష్యేమహాబాహోస్తవానాముత్తమంస్తవమ్। బ్రహ్మణామపియద్బ్రహ్మపరాణామపియత్పరమ్॥౨౪॥ తేజసామపియత్తేజస్తపసామపియత్తపః। శాంతానామపియశ్శాంతఃద్యుతీనామపియాద్యుతిః॥౨౫॥దాంతానామపియోదాంతోధీమతామపియాచధీః। దేవానామపియోదేవఋషీణామపియస్త్వృషిః॥౨౬॥యజ్ఞానామపియోయజ్ఞఃశివానామపియశ్శివః।రుద్రాణామపియోరుద్రఃప్రభాప్రభవతామపి॥ ౨౭॥ యోగినామపియోయోగీకారణానాంచకారణమ్।యతోలోకాస్సంభవంతినభవంతియతఃపునః॥ ౨౮॥ సర్వభూతాత్మభూతస్యహరస్యామితతేజసః। అష్టోత్తరసహస్రంతునామ్నాంసర్వస్యమేశృణు॥ ౨౯॥ యచ్ఛ్రుత్వామనుజవ్యాఘ్రసర్వాన్కామానవాప్స్యసి॥ ఓం॥స్థిరఃస్థాణుఃప్రభుర్భీమఃప్రవరోవరదోవరః॥ ౩౦॥ సర్వాత్మాసర్వవిఖ్యాతఃసర్వస్సర్వకరోభవః। జటీచర్మీశిఖండీచసర్వాంగస్సర్వభావనః ॥ ౩౧ ॥ హరశ్చహరిణాక్షశ్చసర్వభూతహరఃప్రభుః। ప్రవృత్తిశ్చనివృత్తిశ్చనియతశ్శాశ్వతోధ్రువః ॥ ౩౨ ॥ శ్మశానవాసీభగవాన్ఖచరోగోచరోర్దనః । అభివాద్యోమహాకర్మాతపస్వీభూతభావనః॥ ౩౩॥ ఉన్మత్తవేషప్రచ్ఛన్నఃసర్వలోకప్రజాపతిః। మహారూపోమహాకాయోవృషరూపోమహాయశాః॥ ౩౪ ॥ మహాత్మాసర్వభూతాత్మావిశ్వరూపోమహాహనుః । లోకపాలోంతర్హితాత్మాప్రసాదోనీలోహితః॥ ౩౫ ॥ పవిత్రంచమహాంశ్చైవనియమోనియమాశ్రితః । సర్వకర్మాస్వయంభూతఆదిరాదికరోనిధిః॥౩౬॥ సహస్రాక్షోవిశాలాక్షఃసోమోనక్షత్రసాధకః । చంద్రస్సూర్యశ్శనిఃకేతుర్గ్రహోగ్రహపతిర్వరః॥ ౩౭॥ అదిరంతోలయఃకర్తామృగబాణార్పణోనఘః । మహాతపాఘోరతపాఅదీనోదీనసాధకః ॥ ౩౮ ॥ సంవత్సరకరోమంత్రః ప్రమాణంపరమంతపః । యోగీయోజ్యోమహాబీజోమహారేతామహాబలః॥ ౩౯॥ సువర్ణరేతాస్సర్వజ్ఞఃసుబీజోబీజవాహనః।దశబాహుస్త్వనిమిషోనీలకంఠఉమాపతిః॥౪౦॥ విశ్వరూపస్స్వయంశ్రేష్ఠోబలవీరోబలోగణః। గణకర్తాగణపతిర్దిగ్వాసాఃకామఏవచ॥ ౪౧॥ మంత్రవిత్పరమోమంత్రఃసర్వభావకరోహరః। కమండలుధరోధన్వీబాణహస్తఃకపాలవాన్॥ ౪౨ ॥ అశనీశతఘ్నీఖడ్గీపట్టిసీచాయుధీమహాన్ । స్రువహస్తస్సురూపశ్చతేజస్తేజస్కరోనిధిః॥ ౪౩॥ ఉష్ణీషీచసువక్త్రశ్చఉదగ్రోవినతస్తథా। దీర్ఘశ్చహరికేశశ్చసుతీర్థఃకృష్ణఏవచ ॥ ౪౪॥ సృగాలరూపస్సిద్ధార్థోముండస్సర్వశుభంకరః । అజశ్చబహురూపశ్చగంధధారీకపర్ద్యపి॥ ౪౫॥ ఊర్ధ్వరేతాఊర్ధ్వలింగఊర్ధ్వశాయీనభస్థలః । త్రిజటశ్చీరవాసాశ్చరుద్రస్సేనాపతిర్విభుః॥ ౪౬॥ అహశ్చరోనక్తంచరస్తిగ్మమన్యుస్సువర్చసః। గజహాదైత్యహాకాలోలోకధాతాగుణాకరః॥ ౪౭॥ సింహశార్దూలరూపశ్చఆర్ద్రచర్మాంబరావృతః। కా

లయోగీ మహానాదః సర్వకామశ్చతుష్పథః॥ ౪౮॥ నిశాచరః ప్రేతచారీ భూతచారీ మహేశ్వరః । బహుభూతో బహుధరః స్వర్భానురమితో గతిః॥ ౪౯॥
నృత్యప్రియో నిత్యనర్తో నర్తకస్సర్వలాలసః। ఘోరో మహాతపాః పాశో నిత్యో నీహో నిరాలయః॥ ౫౦॥ సహస్రహస్తో విజయో వ్యవసాయో హ్యతం
ద్రితః। అధర్షణో ధర్షణాత్మా యజ్ఞహా కామనాశకః॥ ౫౧॥ దక్షయాగాపహారీ చ సుసహో మధ్యమస్తథా। తేజోపహారీ బలహా ముదితోర్థో జితో
వరః॥ ౫౨॥ గంభీరఘోషో గంభీరో గంభీరబలవాహనః। న్యగ్రోధరూపో న్యగ్రోధో వృక్షకర్ణస్థితిర్విభుః॥ ౫౩॥ సుతీక్ష్ణదశనశ్చైవ మహాకాయో మహాననః।
విష్వక్సేనో హరిర్యజ్ఞః సంయుగాపీడవాహనః॥ ౫౪॥ తీక్ష్ణతాపశ్చ హర్యశ్వః సహాయః కర్మకాలవిత్। విష్ణుప్రసాదితో యజ్ఞః సముద్రో బడబాముఖః॥ ౫౫॥
హుతాశనసహాయశ్చ ప్రశాంతాత్మా హుతాశనః। ఉగ్రతేజా మహాతేజా జన్యో విజయకాలవిత్॥ ౫౬॥ జ్యోతిషామయనం సిద్ధిస్సర్వవిగ్రహ ఏవ చ। శి
ఖీ ముండీ జటీ జ్వాలీ మూర్తిజో మూర్ధగో బలీ॥ ౫౭॥ వైణవీ పణవీ తాలీ ఖలీ కాలకటంకటః। నక్షత్రవిగ్రహమతిర్గుణబుద్ధిర్లయోఽగమః॥ ౫౮॥ ప్రజాప
తిర్విశ్వబాహుర్విభాగస్సర్వగోముఖః। విమోచనస్సుసరణో హిరణ్యకవచోద్భవః॥ ౫౯॥ మేఢ్రజో బలచారీ చ మహీచారీ స్తుతస్తథా। సర్వతూర్యని
నాదీ చ సర్వవాద్యపరిగ్రహః॥ ౬౦॥ వ్యాళరూపో గుహావాసీ గుహో మాలీ తరంగవిత్। త్రిదశస్త్రికాలదృక్ కర్మసర్వబంధవిమోచనః॥ ౬౧॥ బంధ
నస్త్వసురేంద్రాణాం యుధి శత్రువినాశనః। సాంఖ్యప్రసాదో దుర్వాసాః సర్వసాధునిషేవితః॥ ౬౨॥ ప్రస్కందనో విభాగజ్ఞో హ్యతుల్యో యజ్ఞభాగ
విత్। సర్వవాసస్సర్వచారీ దుర్వాసా వాసవోమరః॥ ౬౩॥ హైమో హేమకరో యజ్ఞస్సర్వధారీ ధరోత్తమః। లోహితాక్షో మహాక్షశ్చ విజయాక్షో
విశారదః॥ ౬౪॥ సంగ్రహో నిగ్రహః కర్తా సర్పచీరనివాసనః। ముఖ్యోఽముఖ్యశ్చ దేహశ్చ కాహలిస్సర్వకామదః॥ ౬౫॥ సర్వకాలప్రసాదశ్చ
సుబలో బలరూపభృత్। సర్వకామవరశ్చైవ సర్వదస్సర్వతోముఖః॥ ౬౬॥ ఆకాశనిర్విరూపశ్చ నిపాతీ హ్యవశః ఖగః। రౌద్రరూపోంశురాదిత్యో బహు
రశ్మిస్సువర్చసీ॥ ౬౭॥ వసువేగో మహావేగో మనోవేగో నిశాచరః। సర్వవాసీ శ్రియావాసీ ఉపదేశకరోకరః॥ ౬౮॥ మునిరాత్మా నిరాలోకస్సంభగ్న
శ్చ సహస్రదః। పక్షీ చ పక్షరూపశ్చ అతిదీప్తో విశాంపతిః॥ ౬౯॥ ఉన్మాదో మదనః కామో హ్యశ్వత్థోర్థకరో యశః। వామదేవశ్చ వామశ్చ ప్రాగ్దక్షిణ
ఉదఙ్ముఖః॥ ౭౦॥ సిద్ధయోగీ మహర్షిశ్చ సిద్ధార్థస్సిద్ధసాధకః। భిక్షుశ్చ భిక్షురూపశ్చ విపణో మృదురవ్యయః॥ ౭౧॥ మహాసేనో విశాఖశ్చ షష్టి
భాగో గవాంపతిః। వజ్రజిహ్వశ్చ విష్కంభీ చమూస్తంభన ఏవ చ॥ ౭౨॥ వృత్తావృత్తకరస్తాలో మధుర్మధుకలోచనః। వాచస్పత్యో వాజసనో నిత్యమా
శ్రమపూజితః॥ ౭౩॥ బ్రహ్మచారీ లోకచారీ సర్వచారీ విచారవిత్। ఈశాన ఈశ్వరః కాలో నిశాచారీ పినాకభృత్॥ ౭౪॥ నిమిత్తస్థో నిమిత్తం చ నందిర్నంది
కరో హరిః। నందీశ్వరశ్చ నందీ చ నందనో నందివర్ధనః॥ ౭౫॥ భగహారీ నిహంతా చ కాలో బ్రహ్మా పితామహః। చతుర్ముఖో మహాలింగశ్చారులింగ
స్తథైవ చ॥ ౭౬॥ లింగాధ్యక్షస్సురాధ్యక్షో యోగాధ్యక్షో యుగావహః। బీజాధ్యక్షో బీజకర్తా అధ్యాత్మానుగతో బలః॥ ౭౭॥ ఇతిహాసస్సకల్పశ్చ గౌ
తమోథ నిశాకరః। దంభో హ్యదంభో వైదంభో వశ్యో వశకరః కలిః॥ ౭౮॥ లోకకర్తా పశుపతిర్మహాకర్తా హ్యనౌషధః। అక్షరం పరమం బ్రహ్మ బలవాఞ్
ఛక్త ఏవ చ॥ ౭౯॥ నీతిర్హ్యనీతిశ్శుద్ధాత్మా శుద్ధో మాన్యో గతాగతః। బహుప్రసాదస్సుస్వప్నో దర్పణోథ త్వమిత్రజిత్॥ ౮౦॥ వేదకారో మంత్రకా
రో విద్వాన్ సమరమర్దనః। మహామేఘనివాసీ చ మహాఘోరో వశీకరః॥ ౮౧॥ అగ్నిజ్వాలో మహాజ్వాలో హ్యతిధూమ్రో హుతో హవిః। వృషణశ్శం
కరో నిత్యం వర్చస్వీ ధూమకేతనః॥ ౮౨॥ నీలస్తథాంగలుబ్ధశ్చ శోభనో నిరవగ్రహః। స్వస్తిదస్స్వస్తిభావశ్చ భాగీ భాగకరో లఘుః॥ ౮౩॥ ఉత్సంగశ్చ
మహాంగశ్చ మహాగర్భపరాయణః। కృష్ణవర్ణస్సువర్ణశ్చ ఇంద్రియం సర్వదేహినామ్॥ ౮౪॥ మహాపాదో మహాహస్తో మహాకాయో మహాయశాః।
మహామూర్ధా మహామాత్రో మహానేత్రో నిశాలయః॥ ౮౫॥ మహాంతకో మహాకర్ణో మహోష్ఠశ్చ మహాహనుః। మహానాసో మహాకంబుర్మహాగ్రీ

వశ్మశానభాక్ ॥౮౬॥ సుమహావక్షో మహాహారసో హ్యంతరాత్మా మృగాలయః । లంబనో లంబితోష్ఠశ్చ మహామాయః పయోనిధిః ॥ ౮౭ ॥ మహాదంతో మహాదంష్ట్రో మహాజిహ్వో మహాముఖః । మహానఖో మహారోమా మహాకేశో మహాజటః ॥౮౮॥ ప్రసన్నశ్చ ప్రసాదశ్చ ప్రత్యయో గిరిసాధనః । స్నేహనో స్నేహనశ్చైవ అజితశ్చ మహామునిః ॥౮౯॥ వృక్షాకారో వృక్షకేతురనలో వాయువాహనః । గండలీ మేరుధామా చ దేవాధిపతిరేవ చ ॥ ౯౦ ॥ అథర్వశీర్షస్సామాస్య ఋక్సహస్రామితేక్షణః । యజుఃపాదభుజో గుహ్యః ప్రకాశో జంగమ స్తథా ॥ ౯౧ ॥ అమోఘార్థః ప్రసాదశ్చ అభిగమ్యస్సుదర్శనః । ఉపకారః ప్రియస్సర్వః కనకః కాంచనచ్ఛవిః ॥ ౯౨ ॥ నాభిర్నందికరో భావః పుష్కరస్థపతిస్స్థిరః । ద్వాదశస్త్రాసనశ్చాద్యో యజ్ఞో యజ్ఞసమాహితః ॥౯౩॥ నక్తం కలిశ్చ కాలశ్చ మకరః కాలపూజితః । సగణో గణకారశ్చ భూతవాహనసారధిః ॥ ౯౪ ॥ భస్మశయో భస్మగోప్తా భస్మభూత స్తరుర్గణః । లోకపాల స్తథా లోకో మహాత్మా సర్వపూజితః ॥ ౯౫ ॥ శుక్ల స్త్రిశుక్ల స్సంపన్న శ్శుచిర్భూతనిషేవితః । ఆశ్రమస్థః క్రియావస్థో విశ్వకర్మమతిర్వరః ॥౯౬॥ విశాలశాఖ స్తామ్రోష్ఠో హ్యంబుజాలస్సునిశ్చలః । కపిలః కపిశశ్శుక్ల అయుశ్చైవ పరోపరః ॥ ౯౭ ॥ గంధర్వో హ్యదితి స్తార్క్ష్య స్సువిజ్ఞేయః సుశారదః ॥ పరశ్వధాయుధో దేవో హ్యనుకారీ సుబాంధవః ॥ ౯౮ ॥ తుంబవీణో మహాక్రోధ ఊర్ధ్వరేతా జలేశయః । ఉగ్రో వంశకరో వంశో వంశనాదో హ్యనిందితః ॥ ౯౯ ॥ సర్వాంగరూపో మాయావీ సుహృదో హ్యనిలో నలః । బంధనో బంధకర్తా చ సుబంధనవిమోచనః ॥ ౧౦౦ ॥ సయజ్ఞారి స్సకామారిర్మహాదంష్ట్రో మహాయుధః । బహుధానిందితశ్శర్వశ్శంకరః శంకరోధనః ॥ ౧౦౧ ॥ అమరేశో మహాదేవో విశ్వదేవస్సురారిహా । అహిర్బుధ్న్యో నిలాభశ్చ చేకితానో హరి స్తథా ॥ ౧౦౨ ॥ అజైకపాచ్చ కాపాలీ త్రిశంకురజితశ్శివః । ధన్వంతరిర్ధూమకేతుస్స్కందో వైశ్రవణ స్తథా ॥ ౧౦౩ ॥ ధాతా శక్రశ్చ విష్ణుశ్చ మిత్ర స్త్వష్టా ధ్రువో ధరః । ప్రభావ స్సర్వగో వాయురర్యమా సవితా రవిః ॥ ౧౦౪ ॥ ఉషంగుశ్చ విధాతా చ మాంధాతా భూతభావనః । విభుర్వర్ణవిభావీ చ సర్వకామగుణావహః ॥౧౦౫॥ పద్మనాభో మహాగర్భశ్చంద్రవక్త్రో నిలో నలః । బలవాంశ్చోపశాంతశ్చ పురాణః పుణ్యచంచురీః ॥౧౦౬॥ కురుకర్తా కురువాసీ కురుభూతో గుణౌషధః । సర్వాశయో గర్భచారీ సర్వేషాం ప్రాణినాం పతిః ॥ ౧౦౭ ॥ దేవదేవః సుఖాసక్తః సదసత్సర్వరత్నవిత్ । కైలాసగిరివాసీ చ హిమవద్గిరిసంశ్రయః ॥౧౦౮॥ కూలహారీ కూలకర్తా బహువిద్యో బహుప్రదః । వణిజో వర్ధకీ వృక్షో వకుళశ్చందనచ్ఛదః ॥౧౦౯॥ సారగ్రీవో మహాజత్రురలోలశ్చ మహౌషధః । సిద్ధార్థకారీ సిద్ధార్థః ఛందో వ్యాకరణోత్తరః ॥ ౧౧౦ ॥ సింహనాదస్సింహదంష్ట్ర స్సింహగస్సింహవాహనః । ప్రభావాత్మా జగత్కాలః కాలో లోకహిత స్తరుః ॥౧౧౧॥ సారంగో నవచక్రాంగః కేతుమాలీ సభావనః । భూతాలయో భూతపతిరహోరాత్రమనిందితః ॥౧౧౨॥ వాహితా సర్వభూతానాం నిలయశ్చ విభుర్భవః । అమోఘస్సంయతో హ్యశ్వో భోజనః ప్రాణధారణః ॥ ౧౧౩ ॥ ధృతిమాన్మతిమాన్దక్షః సత్కృతశ్చ యుగాధిపః ॥ గోపాలిర్గోపతిర్గ్రామో గోచర్మవసనో హరిః ॥ ౧౧౪ ॥ హిరణ్యబాహుశ్చ తథా గుహాపాలః ప్రవేశకః । ప్రకృష్టారిర్మహాహర్షో జితకామో జితేంద్రియః ॥ ౧౧౫ ॥ గాంధారశ్చ సువాసశ్చ తపస్సక్తో రతిర్నరః । మహాగీతో మహానృత్యో హ్యప్సరోగణసేవితః ॥ ౧౧౬ ॥ మహాకేతుర్మహాధాతు ర్నైకసానుచరశ్చలః । ఆవేదనీయ ఆవేశః సర్వగంధసుఖావహః ॥ ౧౧౭ ॥ తోరణస్తారణో వాతః పరిధీపతిఖేచరః । సంయోగో వర్ధనో వృద్ధో హ్యతివృద్ధో గుణాధికః ॥ ౧౧౮ ॥ నిత్య ఆత్మా సహాయశ్చ దేవాసురపతిః పతిః । యుక్తశ్చ యుక్తబాహుశ్చ దేవో దివి సుపర్వణః ॥ ౧౧౯ ॥ ఆషాఢశ్చ సుషాఢశ్చ ధ్రువో థ హరిణో హరః । వపురావర్తమానేభ్యో వసుశ్రేష్ఠో మహాపథః ॥ ౧౨౦ ॥ శిరోహారీ విమర్షశ్చ సర్వలక్షణలక్షితః । అక్షశ్చ రథయోగీ చ సర్వయోగీ మహాబలః ॥ ౩౨౧ ॥ సమామ్నాయో సమామ్నాయ స్తీర్థదేవో మహారథః । నిర్జీవో జీవనో మంత్రశ్శుభాక్షో బహుకర్కశః ॥ ౧౨౨ ॥ రత్నప్రభూతో రక్తాంగో మహార్ణవనిపానవిత్ । మూలం విశాలో హ్యమృతో వ్యక్తావ్యక్త స్తపోనిధిః ॥ ౧౨౩ ॥ ఆరోహణో ధిరోహశ్చ శీలధారీ

మహాయశాః । సేనాకల్పో మహాకల్పో యోగో యోగకరో హరిః ॥౧౨౪॥ యుగరూపో మహారూపో మహానాగహనో వధః । న్యాయనిర్వపణః పాదః పం
డితో హ్యచలోపమః ॥౧౨౫॥ బహుమాలో మహామాలః శశీ హరిసులోచనః । విస్తారో లవణః కూపస్త్రియుగః సఫలోదయః ॥౧౨౬॥ త్రినేత్రశ్చ విషణ్ణాంగో
మణివిద్ధో జటాధరః । బిందుర్విసర్గస్సుముఖః శరస్సర్వాయుధస్సహః ॥౧౨౭॥ నివేదనస్సుఖాజాతః సుగంధారో మహాధనుః । గంధపాలీ చ భగవానుత్థా
నస్సర్వకర్మణామ్ ॥ ౧౨౮ ॥ మంథానో బహులో వాయుః సకలస్సర్వలోచనః । తలస్తాలః కరస్థాలీ ఊర్ధ్వసంహననో మహాన్ ॥౧౨౯॥ ఛత్రం సుఛత్రో
విఖ్యాతో లోకస్సర్వాశ్రయః క్రమః । ముండో విరూపో వికృతో దండీ కుండీ వికుర్వణః ॥౧౩౦॥ హర్యక్షః కకుభో వజ్రీ శతజిహ్వస్సహస్రపాత్ । సహస్రమూ
ర్ధా దేవేంద్రః సర్వదేవమయో గురుః ॥ ౧౩౧ ॥ సహస్రబాహుస్సర్వాంగః శరణ్యస్సర్వలోకకృత్ । పవిత్రం త్రికకున్మంత్రః కనిష్ఠః కృష్ణపింగళః ॥౧౩౨॥
బ్రహ్మదండవినిర్మాతా శతఘ్నీపాశశక్తిమాన్ । పద్మగర్భో మహాగర్భో బ్రహ్మగర్భో జలోద్భవః ॥౧౩౩॥ గభస్తిర్బ్రహ్మకృద్బ్రహ్మీ బ్రహ్మవిద్బ్రా
హ్మణో గతిః । అనంతరూపో నైకాత్మా తిగ్మతేజాః స్వయంభువః ॥౧౩౪॥ ఊర్ధ్వగాత్మా పశుపతిర్వాంతరంహా మనోజవః । చందనీ పద్మనాలాగ్రః సురభ్యు
త్తరణో నరః ॥౧౩౫॥ కర్ణికారమహాస్రగ్వీ నీలమౌళిః పినాకభృత్ । ఉమాపతిరుమాకాంతో జాహ్నవీభృదుమాధవః ॥ ౧౩౬ ॥ వరో వరాహో వరదో వ
రేణ్యస్సుమహాస్వనః । మహాప్రసాదో దమనః శత్రుహా శ్వేతపింగళః ॥౧౩౭॥ పీతాత్మా పరమాత్మా చ ప్రయతాత్మా ప్రధానధృత్ । సర్వపార్శ్వముఖస్త్ర్య
క్షో ధర్మసాధారణో వరః ॥౧౩౮॥ చరాచరాత్మా సూక్ష్మాత్మా అమృతో గోవృషేశ్వరః । సాధ్యర్షిర్వసురాదిత్యో వివస్వాన్ సవితామృతః ॥౧౩౯॥ వ్యాస
స్సర్గస్సుసంక్షేపో విస్తరః పర్యయో నరః । ఋతుస్సంవత్సరో మాసః పక్షస్సంఖ్యాసమాపనః ॥ ౧౪౦ ॥ కళాః కాష్ఠా లవా మాత్రా ముహూర్తాహః క్షపాః క్ష
ణాః । విశ్వక్షేత్రం ప్రజాబీజం లింగమాద్యస్తు నిర్గమః ॥౧౪౧॥ సదసద్వ్యక్తమవ్యక్తం పితా మాతా పితామహః । స్వర్గద్వారం ప్రజాద్వారం మోక్షద్వా
రం త్రివిష్టపమ్ ॥౧౪౨॥ నిర్వాణం హ్లాదనం చైవ బ్రహ్మలోకః పరాగతిః । దేవాసురవినిర్మాతా దేవాసురపరాయణః ॥ ౧౪౩ ॥ దేవాసురగురుర్దేవో దే
వాసురనమస్కృతః । దేవాసురమహామాత్రో దేవాసురగణాశ్రయః ॥ ౧౪౪ ॥ దేవాసురగణాధ్యక్షో దేవాసురగణాగ్రణీః । దేవాదిదేవో దేవర్షి
ర్దేవాసురవరప్రదః ॥౧౪౫॥ దేవాసురేశ్వరో విశ్వో దేవాసురమహేశ్వరః । సర్వదేవమయోచింత్యో దేవతాత్మాత్మసంభవః ॥ ౧౪౬ ॥ ఉద్భిత్త్రివిక్ర
మో వైద్యో విరజో నీరజో మరః । ఈడ్యో హస్తీశ్వరో వ్యాఘ్రో దేవసింహో నరర్షభః ॥౧౪౭॥ విబుధోగ్రవరస్సూక్ష్మస్సర్వదేవస్తపోమయః । సుయు
క్తశ్శోభనో వజ్రీ ప్రాసానాం ప్రభవోవ్యయః ॥ ౧౪౮ ॥ గుహః కాంతో నిజస్సర్గః పవిత్రం సర్వపావనః । శృంగీ శృంగప్రియో బభ్రూ రాజరాజో నిరా
మయః ॥౧౪౯॥ అభిరామస్సురగణో విరామస్సర్వసాధనః । లలాటాక్షో విశ్వదేవో హరిణో బ్రహ్మవర్చసః ॥౧౫౦॥ స్థావరాణాం పతిశ్చైవ నియ
మేంద్రియవర్ధనః । సిద్ధార్థస్సిద్ధభూతార్థోచింత్యస్సత్యవ్రతశ్శుచిః ॥ ౧౫౧ ॥ వ్రతాధిపః పరంబ్రహ్మ భక్తానుగ్రహకారకః । విముక్తో ముక్తతేజాశ్చ
శ్రీమాన్ శ్రీవర్ధనో జగత్ ॥౧౫౨॥ యథాప్రధానం భగవానితి భక్త్యా స్తుతో మయా । యం న బ్రహ్మాదయో దేవా విదుస్తత్త్వేన నర్షయః ॥౧౫౩॥ స్తోత
వ్యమర్చ్యం వంద్యం చ కస్తోష్యతి జగత్పతిమ్ । భక్త్యా త్వేవం పురస్కృత్య మయా యజ్ఞపతిర్విభుః ॥ ౧౫౪ ॥ తతోభ్యనుజ్ఞాం సంప్రాప్య స్తుతో మతిమతాం
వరః । శివమేభిస్స్తువన్ దేవం నామభిః పుష్టివర్ధనైః ॥ ౧౫౫ ॥ నిత్యయుక్తశ్శుచిర్భూత్వా ప్రాప్నోత్యాత్మానమాత్మనా । ఏతద్ధి పరమం బ్రహ్మ పరం బ్రహ్మా
ధిగచ్ఛతి ॥౧౫౬॥ ఋషయశ్చైవ దేవాశ్చ స్తువంత్యేతేన తత్పరమ్ । స్తూయమానో మహాదేవస్తుష్యతే నియతాత్మభిః ॥ ౧౫౭ ॥ భక్తానుకంపీ భగవా
నాత్మసంస్థాకరో విభుః । తథైవ చ మనుష్యేషు యే మనుష్యాః ప్రధానతః ॥ ౧౫౮ ॥ ఆస్తికాశ్శ్రద్దధానాశ్చ బహుభిర్జన్మభిః స్తవైః । భక్త్యా హ్యనన్యమీ
శానం పరం దేవం సనాతనమ్ ॥ ౧౫౯ ॥ కర్మణా మనసా వాచా భావేనామితతేజసః । శయానా జాగ్రమాణాశ్చ వ్రజన్నుపవిశంస్తథా ॥౧౬౦॥ ఉన్మిషన్ని

మిషంచైవచింతయంతఃపునఃపునః । శృణ్వంతశ్శ్రావయంతశ్చకథయంతశ్చ తేభవమ్ ॥ ౧౬౦॥ స్తువంతస్స్తూయమానాశ్చతుష్యంతిచరమంతిచ । జన్మ కోటిసహస్రేషు నానాసంసారయోనిషు ॥ ౧౬౧॥జంతోర్విగతపాపస్యభవేభక్తిఃప్రజాయతే।ఉత్పన్నాచభవేభక్తిరనన్యాసర్వభావతః॥౧౬౨॥భా వినఃకారణంచాస్యసర్వముక్తస్యసర్వథా । ఏతద్దేవేషుదుష్ప్రాపంమనుష్యేషునలభ్యతే॥౧౬౩॥నిర్విఘ్నానిర్మలారుద్రేభక్తిరవ్యభిచారిణీ।తస్యైవ చప్రసాదేనభక్తిరుత్పద్యతేనృణామ్ ॥ ౧౬౪॥ యేనయాంతిపరాంసిద్ధింతద్భావగతచేతసః । యేసర్వభావానుగతాఃప్రపద్యంతేమహేశ్వరమ్॥౧౬౫॥ ప్రపన్నవత్సలోదేవస్సంసారాత్తాన్సముద్ధరేత్। ఏవమన్యేవికుర్వంతిదేవాస్సంసారమోచనమ్ ॥ ౧౬౬॥ మనుష్యాణామృతేదేవంనాన్యాశక్తిస్తపో బలమ్। ఇతితేనేంద్రకల్పేనభగవాన్సదసత్పతిః ॥ ౧౬౭ ॥ కృత్తివాసాస్స్తుతఃకృష్ణతండినాశుభబుద్ధినా । స్తవమేతంభగవతోబ్రహ్మాస్వయమధార యత్ ॥౧౬౮॥ గీయతేచసబుధ్యేతబ్రహ్మాశంకరసన్నిధౌ । ఇదంపుణ్యంపవిత్రంచసర్వదాపాపనాశనమ్ ॥ ౧౬౯ ॥ యోగదంమోక్షదంచైవస్వర్గ దంతోషదంతథా। ఏవమేతత్పఠంతేయఏకభక్త్యానుశంకరే॥ ౧౭౦॥ యాగతిస్సాంఖ్యయోగానాంవ్రజంతేతాంగతింతదా । స్తవమేనంప్రయత్నేనస దారుద్రస్యసన్నిధౌ ॥ ౧౭౧ ॥ అబ్దమేకంచరేద్భక్తఃప్రాప్నుయాదీప్సితంఫలమ్ । ఏతద్రహస్యంపరమంబ్రహ్మణోహృదిసంస్థితమ్॥ ౧౭౨॥ బ్రహ్మాప్రో వాచశక్రాయశక్రఃప్రోవాచమృత్యవే । మృత్యుఃప్రోవాచరుద్రేభ్యోరుద్రేభ్యస్తండిమాగమత్ ॥ ౧౭౩ ॥ మహతాతపసాప్రాప్తస్తండినాబ్రహ్మసద్మ ని। తండిఃప్రోవాచశుక్రాయగౌతమాయచభార్గవః॥ ౧౭౪॥ వైవస్వతాయమనవేగౌతమఃప్రాహమాధవ । నారాయణాయసాధ్యాయమనురిష్టాయ ధీమతే॥ ౧౭౫॥ యమాయప్రాహభగవాన్సాధ్యోనారాయణోచ్యుతః।నాచికేతాయభగవానాహవైవస్వతోయమః॥ ౧౭౬॥మార్కండేయాయ వార్ష్ణేయనాచికేతోభ్యభాషత । మార్కండేయాన్మయాప్రాప్తోనియమేనజనార్దన ॥ ౧౭౭॥ తవాప్యహమమిత్రఘ్నస్తవందద్యాంహ్యవిశ్రుతమ్। స్వర్గ్యమారోగ్యమాయుష్యంధన్యంవేదేనసంమితమ్॥ ౧౭౮॥ నాస్యవిఘ్నంవికుర్వంతిదానవాయక్షరాక్షసాః। పిశాచాయాతుధానావాగుహ్యకా భుజగాఅపి॥ ౧౭౯॥ యఃపఠేతశుచిఃపార్థబ్రహ్మచారీజితేంద్రియః। అభగ్నయోగోవర్షంతుసోశ్వమేధఫలంలభేత్ ॥ ౧౮౦ ॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి-మహాదేవసహస్రనామస్తోత్రపరిసమాప్తిర్నామ- సప్తదశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ మహాయోగీతతఃప్రాహకృష్ణద్వైపాయనోమునిః। పఠస్వపుత్రభద్రంతేప్రీయతాంతేమహేశ్వరః ॥ ౧॥ పురాపుత్రమయామేరౌ తప్యతాపరమంతపః । పుత్రహేతోర్మహారాజస్తవఏషోనుకీర్తితః ॥ ౨ ॥ లబ్ధవానీప్సితాన్కామానహంవైపాండునందన । తథాత్వమపిశర్వాద్ధిస ర్వాన్కామానవాప్స్యసి॥ ౩॥ కపిలశ్చతథాప్రాహసాంఖ్యర్షిర్దేవసంమతః । మయాజన్మాన్యనేకానిభక్త్యాచారాధితోభవః ॥ ౪ ॥ ప్రీతశ్చభగ వాన్జ్ఞానందదౌమమభవాంతకమ్। చారుశీర్షస్తతఃప్రాహశక్రస్యదయితస్సఖా॥ ౫ ॥ ఆలంబాయనఇత్యేవంవిశ్రుతఃకరుణాత్మకః। మయాగోకర్ణ మాసాద్యతపస్తప్త్వాశతంసమాః॥ ౬॥ అయోనిజానాందాంతానాంధర్మజ్ఞానాంసువర్చసామ్। అజరాణామదుఃఖానాంశతవర్షసహస్రిణామ్॥ ౭॥ లబ్ధంపుత్రశతంశర్వాత్పురాపాండునృపాత్మజ । వాల్మీకిశ్చాహభగవాన్యుధిష్ఠిరమిదంవచః॥ ౮॥ వివాదేసాగ్నిమునిభిర్బ్రహ్మఘ్నోవైభవా నితి। ఉక్తఃక్షణేనచావిష్టస్తేనాధర్మేణభారత॥౯॥సోహమీశానమనఘమమోఘంశరణంగతః। ముక్తశ్చాస్మితతఃపాపైస్తతోదుఃఖవినాశనః॥౧౦॥ ఆ హమాంత్రిపురఘ్నోవైయశస్తేగ్ర్యంభవిష్యతి।జామదగ్న్యశ్చకౌంతేయమిదంధర్మభృతాంవర॥౧౧॥ఋషిమధ్యేస్థితఃప్రాహజ్వలన్నివదివాకరః॥ పితృవిప్రవధేనాహమార్తోవైపాండవాగ్రజ ॥ ౧౨ ॥ శుచిర్భూత్వామహాదేవంగతోస్మిశరణంనృప । నామభిశ్చాస్తువందేవంతతస్తుష్టోభవద్భవః॥ ౧౩॥ పరశుంచదదౌదేవోదివ్యాన్యస్త్రాణిచైవమే। పాపంచతేనభవితాఅజేయశ్చభవిష్యసి॥ ౧౪ ॥ నతేప్రభవితామృత్యురజరశ్చభవిష్యసి । ఆహ

మాంభగవానేవంశిఖండీశివవిగ్రహః॥ ౧౫ ॥ తదవాప్తంచ మేసర్వంప్రసాదాత్తస్యధీమతః । విశ్వామిత్రస్తదోవాచక్షత్రియోహంతదాభవమ్॥౧౬॥
బ్రాహ్మణోహంభవామీతియథాచారాధితోహరః। తత్ప్రసాదాన్మయాప్రాప్తంబ్రాహ్మణ్యందుర్లభంమహత్ ॥ ౧౭॥ అసితోదేవలశ్చైవప్రాహ
పాండుసుతంనృపమ్। శాపాచ్ఛక్రస్యకౌంతేయవిభోధర్మోనశత్తదా॥౧౮॥తన్మేధర్మంయశశ్చాగ్ర్యమాయుశ్చైవాదదత్ప్రభుః।ఋషిర్గృత్స
మదోనామశక్రస్యదయితస్సఖా॥ ౧౯॥ ప్రాహాజమీఢంభగవాన్బృహస్పతిసముద్యుతిః । వరిష్ఠోనామభగవాంశ్చాక్షుషస్యమనోస్సుతః॥ ౨౦॥ శత
క్రతోరచింత్యస్యసత్రేవర్షసహస్రికే। వర్తమానేబ్రవీద్వాక్యంసామ్న్యుచ్చారితేమయా॥ ౨౧ ॥ రథంతరేద్విజశ్రేష్ఠనసమ్యగితివర్తతే । సమీ
క్షస్వపునర్బుద్ధ్యాపాపంత్యక్త్వాద్విజోత్తమ॥౨౨॥అయజ్ఞవాహినంపాపమకార్షీస్త్వంసుదుర్మతే । ఏవముక్త్వామహాక్రోధఃప్రాహశంభుఃపున
ర్వచః॥ ౨౩॥ ప్రజ్ఞయారహితోదుఃఖీనిత్యభీతోవనేచరః। దశవర్షసహస్రాణిదశాష్టౌచశతానిచ ॥ ౨౪ ॥ నష్టపానీయపవనేమృగైరన్యైశ్చవర్జి
తే। అయజ్ఞీయద్రుమేదేశేరురుసింహనిషేవితే॥ ౨౫॥ భవితాత్వంమృగఃక్రూరోమహాదుఃఖసమన్వితః । తస్యవాక్యస్యనిధనేపార్థజాతోహ్యహం
మృగః॥ ౨౬॥ తతోమాంశరణంప్రాప్తంప్రాహయోగీమహేశ్వరః। అజరశ్చామరశ్చైవభవితాదుఃఖవర్జితః ॥ ౨౭ ॥ సామ్యంసమస్తుతేసౌఖ్యం
యువయోర్వర్ధతాంక్రతుః। అనుగ్రహానేవమేషకరోతిభగవాన్ప్రభుః॥ ౨౮॥ పరంధాతావిధాతాచసుఖదుఃఖేచసర్వదా । అచింత్యఏషభగవాన్
కర్మణామనసాగిరా॥ ౨౯॥ నమేతాతయుధిశ్రేష్ఠవిద్యయాపండితస్సమః। వాసుదేవస్తదోవాచపునర్మతిమతాంవరః॥౩౦॥ సువర్ణాక్షోమహాదేవ
స్తపసాతోషితోమయా। తతోథభగవానాహప్రీతోమాంవైయుధిష్ఠిర॥ ౩౧॥ అర్థాత్ప్రియతరఃకృష్ణమత్ప్రసాదాద్భవిష్యసి।అపరాజితశ్చయుద్ధే
షుతేజశ్చైవానలోపమమ్। ౩౨॥ ఏవంసహస్రశశ్చాన్యాన్మహాదేవోవరందదౌ। మణిమంథేథశైలేవైపురాసంపూజితోమయా ॥ ౩౩॥ వర్షాయు
తసహస్రాణిసహస్రశతమేవచ । తతోమాంభగవాన్ప్రీతఇదంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౩౪॥ వరంవృణీష్వభద్రంతేయస్తేమనసివర్తతే । తతఃప్రణమ్యశిర
సాఇదంవచనమబ్రువమ్॥ ౩౫॥ యదిప్రీతోమహాదేవోభక్త్యాపరమయావిభుః । నిత్యకాలంతవేశానభక్తిర్భవతుమేస్థిరా ॥ ౩౬॥ ఏవమస్త్వితిభగ
వాంస్తత్రోక్త్వాంతరధీయత॥ ౩౭॥ జైగీషవ్యఉవాచ॥మమాష్టగుణమైశ్వర్యందత్తంభగవతాపురా। యత్నేనాన్యేనబలినావారాణస్యాంయుధిష్ఠిర॥
౩౮॥ గర్గఉవాచ। చతుఃషష్ట్యంగమదదత్కాలజ్ఞానంమమాద్భుతమ్। సరస్వత్యాస్తటేతుష్టోమనోయజ్ఞేనపాండవ॥౩౯॥తుల్యంమమసహస్రం
తుసుతానాంబ్రహ్మవాదినామ్ । ఆయుశ్చైవసపుత్రస్యసంవత్సరశతాయుతమ్ ॥ ౪౦॥ పరాశరః ॥ ప్రసాద్యేహాపురాశర్వంమనసాచింతయంనృప।
మహాతపామహాతేజామహాయోగీమహాయశాః ॥ ౪౧॥ వేదవ్యాసశ్శ్రియావాసోబ్రహ్మణ్యఃకరుణాన్వితః । అప్యసావీప్సితఃపుత్రోమమస్యాద్వైమ
హేశ్వరాత్ ॥ ౪౨॥ ఇతిమత్వాహృదిమతంప్రాహమాంసురసత్తమః। మయిసంభావనాయాస్యాఃఫలాత్కృష్ణోభవిష్యతి ॥ ౪౩॥ సావర్ణేస్తుమనో
స్సర్గేసప్తర్షిశ్చభవిష్యతి। వేదానాంచసవైవక్తాకురువంశకరస్తథా ॥ ౪౪॥ ఇతిహాసస్యకర్తాచపుత్రస్తేజగతోహితః । భవిష్యతిమహేంద్రస్య
దయితస్సమహామునిః॥ ౪౫॥అజరశ్చామరశ్చైవపరాశరసుతస్తవ। ఏవముక్త్వాసభగవాంస్తత్రైవాంతరధీయత ॥ ౪౬ ॥ యుధిష్ఠిరమహాయోగీ
వీర్యవానక్షయోవ్యయః॥ ౪౭॥ మాండవ్యః ॥ అచౌరశ్చౌరశంకాయాంశూలేభిన్నోహ్యహంతదా । తత్రస్థేనస్తుతోదేవఃప్రాహమాంవైమహేశ్వ
రః॥ ౪౮॥ మోక్షంప్రాప్స్యసిశూలాచ్చజీవిష్యసిసమార్బుదమ్। రుజాశూలకృతాచైవనతేవిప్రభవిష్యతి॥ ౪౯॥ ఆధిభిర్వ్యాధిభిశ్చైవవర్జితస్త్వం
భవిష్యసి। పాదాచ్చతుర్థాత్సంభూతఆత్మాయస్మాన్మునేతవ॥ ౫౦॥ త్వంభవిష్యస్యనుపమోజన్మవైసఫలంకురు।తీర్థాభిషేకంసకలంత్వమవిఘ్నే
నచాప్స్యసి ॥ ౫౧॥ స్వర్గంచైవాక్షయంవిప్రవిదధామితవోర్జితమ్। ఏవముక్త్వాతుభగవాన్వరేణ్యోవృషవాహనః॥ ౫౨ ॥ మహేశ్వరోమహా

రాజకృత్తివాసా మహాద్యుతిః । సగణో దైవతశ్రేష్ఠస్తత్రైవాంతరధీయత ॥ ౫౩॥ గాలవ ఉవాచ॥ విశ్వామిత్రాభ్యనుజ్ఞాతో హ్యహం పితరమాగతః।
అబ్రవీన్మాం తతో మాతా దుఃఖితా రుదతీ భృశమ్॥౫౪॥కౌశికేనాభ్యనుజ్ఞాతం పుత్రం వేదవిభూషితమ్।న తాత తరుణం దాంతం పితా త్వాం పశ్య తేనఘ॥౫౫।
శ్రుత్వా జనన్యా వచనం నిరాశో గురుదర్శనే। నియతాత్మా మహాదేవమపశ్యం సోబ్రవీచ్చ మామ్॥౫౬॥ పితా మాతా చ తే త్వం చ పుత్ర మృత్యువివర్జితాః
భవిష్యథ విశ క్షిప్రం ద్రష్టాసి పితరం క్షయే॥ ౫౭॥ అనుజ్ఞాతో భగవతా గృహం గత్వా యుధిష్ఠిర। అపశ్యం పితరం తాత ఇష్టిం కృత్వా వినిస్సృతమ్॥ ౫౮ ॥ ఉ
పస్పృశ్య గృహీత్వేధ్మం కుశాంశ్చ శరణాద్గురూన్। తాన్విసృజ్య చ మాం ప్రాహ పితా సాస్రావిలేక్షణః ॥ ౫౯ ॥ ప్రణమంతం పరిష్వజ్య మూర్ధ్న్యుపా
ఘ్రాయ పాండవ। దిష్ట్యా దృష్టోసి మే పుత్ర కృతవిద్య ఇహాగతః॥౬౦॥ వైశంపాయనః॥ఏతాన్యత్యద్భుతాన్యేవ కర్మాణ్యథ మహాత్మనః । ప్రోక్తాని మునిభి
శ్శ్రుత్వా విస్మయామాస పాండవః॥౬౧॥తతః కృష్ణోబ్రవీద్వాక్యం పునర్మతిమతాం వరః।యుధిష్ఠిరం ధర్మనిధిం పురుహూతమివేశ్వరః॥౬౨॥వాసుదేవః॥
ఉపమన్యుర్మయి ప్రాహ తపన్నివ దివాకరః । అశుభైః పాపకర్మాణో యే నరాః కలుషీకృతాః॥౬౩ ॥ ఈశానం న ప్రపద్యంతే తమోరాజసవృత్తయః।ఈ
శ్వరం సంప్రపద్యంతే ద్విజా భావితభావనాః॥౬౪॥సర్వథా వర్తమానోపి యో భక్తః పరమేశ్వరే।సదృశోరణ్యవాసానాం మునీనాం భావితాత్మనామ్॥
౬౫ ॥ బ్రహ్మత్వం కేశవత్వం వా శక్రత్వం వా సురైస్సహ । త్రైలోక్యస్యాధిపత్యం వా తుష్టో రుద్రః ప్రయచ్ఛతి॥ ౬౬॥ మనసాపి శివం తాత యే ప్రపద్యంతి
మానవాః। విధూయ సర్వపాపాని దేవైస్సహ వసంతి తే ॥ ౬౭ ॥ భిత్త్వా భిత్త్వా చ కూలాని హత్వా సర్వమిదం జగత్ । యజేద్దేవం విరూపాక్షం న స పా
పేన లిప్యతే॥౬౮ ॥ సర్వలక్షణహీనోపి యుక్తో వా సర్వపాతకైః। సర్వం నుదతి తత్పాపం భావయఞ్ఛివమాత్మనా॥౬౯॥ కీటపక్షిపతంగానాం తిరశ్చా
మపి కేశవ। మహాదేవప్రపన్నానాం న భయం విద్యతే క్వచిత్ ॥ ౭౦ ॥ ఏవమేవ మహాదేవం భక్తా యే మానవా భువి। న తే సంసారవశగా ఇతి మే నిశ్చితా మ
తిః ॥ ౭౧ ॥ తతః కృష్ణోబ్రవీద్వాక్యం ధర్మపుత్రం యుధిష్ఠిరమ్ ॥ విష్ణురువాచ ॥ ఆదిత్యచంద్రావనిలోనలశ్చ ద్యౌర్భూమిరాపో వసవోథ విశ్వే। ధాతా
ర్యమా శుక్రబృహస్పతీ చ రుద్రాస్ససాధ్యా వరుణోథ గోప్తా॥ ౭౨ ॥ బ్రహ్మా శక్రో మారుతో బ్రహ్మ సత్యం వేదా యజ్ఞా దక్షిణా వేదవాహాః। సోమో యష్టా
యచ్చ హవ్యం హవిశ్చ రక్షా దీక్షా సంయమా యే చ కేచిత్ ॥౭౩॥ స్వాహా వౌషట్ బ్రాంహణాస్సౌరభేయీ ధర్మం చాగ్ర్యం కాలచక్రం బలం చ । యశో ద
మో బుద్ధిమతాం స్థితిశ్చ శుభాశుభం యే మునయశ్చ సప్త॥ ౭౪॥ అగ్ర్యా బుద్ధిర్మనసా దర్శనేన స్పర్శశ్చాగ్ర్యః కర్మణాం యా చ సిద్ధిః।గణా దేవానాము
ష్మపాస్సోమపాశ్చ లేఖాస్సుయామాస్తుషితా బ్రహ్మకాయాః॥ ౭౫॥ ఆభాసురా గంధపా దృష్టిపాశ్చ వాచా విరుద్ధాశ్చ మనో విరుద్ధాః। శుద్ధాశ్చ నిర్మా
ణరతాశ్చ దేవాః స్పర్శాశనా దర్శపా ఆజ్యపాశ్చ॥ ౭౬ ॥ చింత్యద్యోతా యే చ దేవేషు ముఖ్యా యే చాప్యన్యే దేవతాశ్చాజమీఢ। సుపర్ణగంధర్వపిశా
చ దానవా యక్షాస్తథా చారణపన్నగాశ్చ॥ ౭౭॥ స్థూలం సుసూక్ష్మం మృదు చాప్యసూక్ష్మం దుఃఖం సుఖం దుఃఖమనంతరం చ। సాంఖ్యం యోగం యత్పరా
ణాం పరం చ శర్వాజ్జాతం విద్ధి యత్కీర్తితం మే ॥ ౭౮ ॥ తత్సంభూతా భూతకృతో వరేణ్యాస్సర్వే దేవా భువనస్యాస్య గోపాః । ఆవిశ్యేమాం ధరణీం యే
భ్యరక్షన్పురాతనీం తస్య దేవస్య సృష్టిమ్॥ ౭౯॥ విచిన్వంతస్తపసా తత్ స్థవీయః కించిత్తత్త్వం ప్రాణహేతోర్నతోస్మి। దదాతు దేవస్స వరానిహేష్టానభి
ష్టుతో నః ప్రభురవ్యయస్సదా॥౮౦॥ ఇమం స్తవం సన్నియతేంద్రియశ్చ భూత్వా శుచిర్యః పురుషః పఠేత । అభగ్నయోగో నియతో మాసమేకం సంప్రాప్ను
యాదశ్వమేధఫలం యత్ ॥ ౮౧॥ వేదాన్కృత్స్నాన్బ్రాహ్మణః ప్రాప్నుయాత్తు జయేన్నృపః పార్థ మహీం చ కృత్స్నామ్ । వైశ్యో లాభం ప్రాప్ను
యాన్నైపుణం చ శూద్రో గతిం ప్రేత్య తథా సుఖం చ॥ ౮౨॥ స్తవరాజమిమం కృత్వా రుద్రాయ దధిరే మనః । సర్వదోషాపహం పుణ్యం పవిత్రం చ యశస్వి

నః॥౮౩॥ యావంత్యస్యశరీరేషురోమకూపానిభారత । తావంత్యబ్దసహస్రాణిస్వర్గేవసతిమానవః॥ ౮౪ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి శ్రీకృష్ణకృత-శివమాహాత్మ్యవర్ణనే-అష్టాదశోధ్యాయః..

యుధిష్ఠిరః॥ యదిదంసహధర్మేతిప్రోచ్యతేభరతర్షభ। పాణిగ్రహణకాలేతుస్త్రీణామేతత్కథంస్మృతమ్॥ ౧॥ ఆర్షఎషభవేద్ధర్మఃప్రాజాపత్యోథవాసురః। యదేతత్సహధర్మేతిపూర్వముక్తంమహర్షిభిః ॥ ౨ ॥ సందేహస్సుమహానేషవిరుద్ధఇతిమేమతిః । ఇహయస్సహధర్మోవైప్రేత్యాయంవిహితఃక్వను॥౩॥ స్వర్గోమృతానాంభవతిసహధర్మైఃపితామహ। పూర్వమేకస్తుమ్రియతేక్వచైకోవర్తతేవద॥ ౪॥ నానాధర్మఫలోపేతానానాకర్మనివాసినః। నానానిరయనిష్ఠాంతామానుషాబహవోయదా॥ ౫ ॥ అనృతాఃస్త్రియఇత్యేవసూత్రకారోవ్యవస్యతి । యదానృతాఃస్త్రియస్తాతసహధర్మఃకుతఃస్మృతః॥౬॥ అనృతాఃస్త్రియఇత్యేవవేదేష్వపిహిపఠ్యతే । ధర్మోయంపూర్వికాసంజ్ఞాఉపచారఃక్రియావిధిః॥ ౭ ॥ గహ్వరంప్రతిభాత్యేతన్మమచింతయతోనిశమ్। నిస్సందేహమిదంసర్వంపితామహయథాశ్రుతి॥౮॥ యదేతద్యాదృశంచైతద్యథాచైతత్ప్రవర్తతే । నిఖిలేనమహాప్రాజ్ఞభవానేతద్బ్రవీతుమే॥ ౯ ॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। అష్టావక్రస్యసంవాదందిశయాసహభారత॥౧౦॥ నివేష్టుకామస్తుపురాహ్యష్టావక్రోమహాతపాః। ఋషేరథవదాన్యస్యవవ్రేకన్యాంమహాత్మనః॥౧౧॥ సుప్రభాంనామవైనామ్నారూపేణాప్రతిమాంభువి। గుణప్రభావశీలేనచారిత్రేణచశోభనామ్॥ ౧౨॥ సాతస్యదృష్ట్వైవమనోజహారశుభలోచనా। వనరాజీయథాచిత్రావసంతేకుసుమాచితా॥౧౩॥ ఋషిస్తమాహదేయామేసుతాతుభ్యంహితచ్ఛృణు । గచ్ఛతావద్దిశంపుణ్యాముత్తరాంద్రక్ష్యసేతతః ॥ ౧౪ ॥ అష్టావక్రః॥ కింద్రష్టవ్యంమయాతత్రవక్తుమర్హతిమేభవాన్। తథేదానీంమయాకార్యంయథావక్ష్యతిమాంభవాన్॥౧౫॥ వదాన్యః ॥ ధనదంసమతిక్రమ్యహిమవంతంచపర్వతమ్। రుద్రస్యాయతనందృష్ట్వాసిద్ధచారణసేవితమ్ ॥ ౧౬ ॥ హృష్టైఃపారిషదైర్జుష్టంనృత్యద్భిర్వివిధాననైః । దివ్యాంగరాగైఃపైశాచైరన్యైర్నానావిధైఃప్రభో ॥ ౧౭ ॥ పాణితాలైస్సుతాలైశ్చశంపాతాలైస్సమైస్తథా । సంప్రహృష్టైఃప్రనృత్యద్భిఃశర్వస్తత్రనిషేవ్యతే॥ ౧౮ ॥ ఇష్టంకిలగిరౌస్థానంతద్దివ్యమితిశుశ్రుమః । నిత్యంసన్నిహితోదేవస్తత్రపారిషదాస్తథా ॥ ౧౯ ॥ తత్రదేవ్యాతపస్తప్తంశంకరార్థంసుదుశ్చరమ్ । అతస్తదిష్టందేవస్యతథోమాయాఇతిశ్రుతిః॥ ౨౦ ॥ పూర్వేతత్రమహాపార్శ్వేదేవస్యోత్తరతస్తథా। ఋతవఃకాలరాత్రిశ్చయేదివ్యాయేచమానుషాః॥౨౧॥ దేవంచోపాసతేసర్వేరూపిణఃకిలతత్రహ। తదతిక్రమ్యభవనంత్వయాయాతవ్యమేవహి ॥ ౨౨ ॥ తతోనీలంవనోద్దేశంద్రక్ష్యసేమేఘసన్నిభమ్ । రమణీయంమనోగ్రాహితత్రవైద్రక్ష్యసేస్త్రియమ్॥ ౨౩॥ తపస్వినీంమహాభాగాంవృద్ధాందీక్షామనుష్ఠితామ్। ద్రష్టవ్యాసాత్వయాతత్రసంపూజ్యాచైవయత్నతః॥౨౪॥ తాందృష్ట్వావినివృత్తస్త్వంతతఃపాణింగ్రహీష్యసి । యద్యేషసమయస్సర్వఃసాధ్యతాంతత్రగమ్యతామ్॥౨౫॥ అష్టావక్రః॥ తథాస్తుసాధయిష్యామితత్రయాస్యామ్యసంశయమ్। యత్రత్వంవదసేసాధోభవాన్భవతుసత్యవాక్॥౨౬॥ భీష్మః ॥ తతోగచ్ఛత్సభగవానుత్తరాముత్తమాందిశమ్। హిమవంతంగిరిశ్రేష్ఠంసిద్ధచారణసేవితమ్॥౨౭॥ సగత్వాద్విజశార్దూలోహిమవంతంమహాగిరిమ్। అభ్యగచ్ఛన్నదీంపుణ్యాంబాహుదాంధర్మశాలినీమ్॥౨౮॥ అశోకవిమలేతీర్థేస్నాత్వావైతర్ప్యదేవతాః। తత్రవాసాయశయనేకౌశేసుముఖవాసహ॥ ౨౯॥ తతోరాత్ర్యాంవ్యతీతాయాంప్రాతరుత్థాయసద్విజః॥ స్నాత్వాప్రాదుశ్చకారాగ్నింస్తుత్వాచైనంప్రధానతః॥ ౩౦॥ రుద్రాణీంరుద్రమాసాద్యహ్రదేతత్రసమాశ్వసత్ । విశ్రాంతశ్చసముత్థాయకైలాసమభితోయయౌ ॥ ౩౧॥ సోపశ్యత్కాంచనంద్వారందీప్యమానమివశ్రియా । మందాకినీంచనలినీంధనదస్యమహాత్మనః॥ ౩౨॥ అథతేరాక్షసాస్సర్వే

భిరక్షంతిపశ్మికీమ్। ప్రత్యుద్గతా భగవంతో మాణిభద్రపురోగమాః॥ ౩౩ ॥ స తాన్ ప్రత్యర్చయామాస రాక్షసాన్ భీమవిక్రమాన్ । నివేదయత మాం క్షిప్రం ధనదాయేతి చాబ్రవీత్ ॥ ౩౪॥ తే రాక్షసాస్తథా రాజన్ భగవంతమథాబ్రువన్। అసౌ వైశ్రవణో రాజా స్వయమ[illegible]యాతి తేంతికమ్॥౩౫॥ విదితో భగవానస్య కార్యమాగమనస్య యత్। పశ్యైనం త్వం మహాభాగం జ్వలంతమివ తేజసా ॥ ౩౬ ॥ తతో వైశ్రవ[illegible]అష్టావక్రమనిందితమ్ । విధివత్కుశలం పృష్ట్వా తతో బ్రహ్మర్షిమబ్రవీత్ ॥ ౩౭॥ సుఖం ప్రాప్తో భవాన్ కచ్చిత్కిం వా మత్తశ్చికీర్షసి। బ్రూహి సర్వం కరిష్యామి యన్మాం వక్ష్యసి వై ద్విజ॥౩౮॥ భవనం ప్రవిశ త్వం మే యథాకామం ద్విజోత్తమ। సత్కృతః కృతకార్యశ్చ భవాన్ యాస్యత్యవిఘ్నతః ॥ ౩౯ ॥ ప్రావిశద్భవనం స్వం వై గృహీత్వా తం ద్విజోత్తమమ్। ఆసనం స్వం దదౌ చైవ పాద్యమర్ఘ్యం తథైవ చ॥౪౦॥ అథోపవిష్టయోస్తత్ర మాణిభద్రపురోగమాః। నిషేదుస్తత్ర కౌబేరా యక్షగంధర్వకిన్నరాః॥ ౪౧॥ తతస్తేషాం నిషణ్ణానాం ధనదో వాక్యమబ్రవీత్। భవచ్ఛందం సమాజ్ఞాయ నృత్యేరన్నప్సరోగణాః ॥ ౪౨ ॥ ఆతిథ్యం పరమం కార్యం శుశ్రూషా భవతస్తథా। సంవర్తతామిత్యువాచ మునిర్మధురయా గిరా॥౪౩॥ అథోర్వశీ మిశ్రకేశీ రంభా చైవోర్వశీ తథా । అలంబుసా ఘృతాచీ చ చిత్రా చిత్రాంగదా రుచిః॥ ౪౪॥ మనోహరా సుకేశీ చ సుముఖీ హాసినీ ప్రభా। విద్యుతా ప్రశమీ దాంతా విద్యోతా రతిరేవ చ॥ ౪౫ ॥ ఏతాశ్చాన్యాశ్చ వై బహ్వ్యః ప్రనృత్తాప్సరసః శుభాః। అవాదయంశ్చ గంధర్వా వాద్యాని వివిధాని చ ॥ ౪౬ ॥ అథ ప్రవృత్తే గాంధర్వే దివ్యే ఋషిరుపావిశత్ । దివ్యం సంవత్సరం తత్ర రమతైష మహాతపాః ॥ ౪౭ ॥ తతో వైశ్రవణో రాజా భగవంతమువాచ హ। సాగ్రః సంవత్సరో జాతో విప్రేహ తవ పశ్యతః॥ ౪౮॥ హార్యోయం విషయో బ్రహ్మన్ గాంధర్వో నామ నామతః। ఛందతో వర్తతాం విప్ర యథా వదతి వా భవాన్॥ ౪౯॥ అతిథిః పూజనీయస్త్వమిదం చ భవతో గృహమ్। సర్వమాజ్ఞాప్యతామాశు పరవంతో వయం త్వయి॥ ౫౦॥ అథ వైశ్రవణం ప్రీతో భగవాన్ ప్రత్యభాషత। అర్చితోస్మి యథాన్యాయం గమిష్యామి ధనేశ్వర॥౫౧॥ ప్రీతోస్మి సదృశం చైవ తవ సర్వం ధనాధిప । తవ ప్రసాద్భగవన్మహర్షేశ్చ మహాత్మనః॥ ౫౨॥ నియోగాదద్య యాస్యామి వృద్ధిమానృద్ధిమాన్ భవ । అథ నిష్క్రమ్య భగవాన్ ప్రయయావుత్తరాముఖః॥౫౩॥ కైలాసం మందరం హైమం సర్వాననుచచార హ। తానతీత్య మహాశైలాన్ కైరాతం స్థానముత్తమమ్॥ ౫౪॥ ప్రదక్షిణం తథా చక్రే ప్రయతః శిరసా నతః। ధరణీమవతీర్యాథ పూతాత్మాసౌ భవత్తదా॥౫౫॥ స తం ప్రదక్షిణం కృత్వా త్రిః శైలం చోత్తరాముఖః। సమేన భూమిభాగేన యయౌ ప్రీతిపురస్కృతః ॥ ౫౬॥ తతోపరం వనోద్దేశం రమణీయమపశ్యత। సర్వర్తుభిర్మూలఫలైః పక్షిభిశ్చ సమన్వితైః॥౫౭॥ రమణీయైర్వనోద్దేశైస్తత్ర తత్ర విభూషితమ్ । తత్రాశ్రమపదం దివ్యం దదర్శ భగవానథ ॥ ౫౮ ॥ శైలాంశ్చ వివిధాకారాన్ కాంచనాన్ రత్నభూషితాన్। మణిభూమౌ నివిష్టాంశ్చ పుష్కరిణ్యస్తథైవ చ॥౫౯॥ అన్యాన్యపి సురమ్యాణి పశ్యతస్సుబహూన్యథ। భృశం తస్య మనో రేమే మహర్షేర్భావితాత్మనః॥ ౬౦॥ స తత్ర కాంచనం దివ్యం సర్వరత్నమయం గృహమ్। దదర్శాద్భుతసంకాశం ధనదస్య గృహాద్వరమ్॥ ౬౧॥ మహాంతో యత్ర వివిధా మణికాంచనపర్వతాః। విమానాని చ రమ్యాణి రత్నాని వివిధాని చ॥౬౨॥ మందారపుష్పైః సంకీర్ణాం తథా మందాకినీం నదీమ్। స్వయంప్రభాశ్చ మణయో వజ్రైర్భూమిశ్చ భూషితా॥౬౩॥ నానావిధైశ్చ భవనైర్విచిత్రమణితోరణైః। ముక్తాజాలవినిక్షిప్తైర్మణిరత్నవిభూషితైః॥ ౬౪॥ మనోదృష్టిహరై రమ్యైస్సర్వతస్సంవృతం శుభైః। ఋషిభిశ్చావృతం తత్ర ఆశ్రమం తం మనోహరమ్ ॥ ౬౫॥ తతస్తస్యాభవచ్చింతా కుత్ర వాసో భవేదితి। అథ ద్వారం సమభితో గత్వా స్థిత్వా తతోబ్రవీత్ ॥౬౬॥ అతిథిం సమనుప్రాప్తమభిజానంతు యేత్ర వై। అథ కన్యాః పరివృతా గృహాత్తస్మాద్వినిర్గతాః॥౬౭॥ నానారూపాస్సప్తవిభోః కన్యాస్సర్వా మనోహరాః। యాం యామపశ్యత్కన్యాం వై సా సా తస్య మనోహరత్ ॥౬౮ ॥ న చ శక్తో వారయితుం మనోస్యాథావసీదతి। తతో

ధృతిస్సముత్పన్నా తస్యవిప్రస్యధీమతః॥ ౬౯ ॥ అథతంప్రమదాః ప్రాహుర్భగవాన్ ప్రవిశత్వితి। సచతాసాంసురూపాణాంతస్యైవభవనస్యహి॥ ౭౦॥
కౌతూహలసమావిష్టః ప్రవివేశగృహంద్విజః। తత్రాపశ్యజ్జరాయుక్తామరజోంబరధారిణీమ్॥ ౭౧॥వృద్ధాంపర్యంకమాసీనాంసర్వాభరణభూషితామ్।
స్వస్తీతి తేనచైవోక్తా సాస్త్రీ ప్రత్యవదత్తదా॥ ౭౨॥ ప్రత్యుత్థాయచతంవిప్రమాస్యతామిత్యువాచహ॥ ౭౩ ॥ అష్టావక్రః॥ సర్వాస్స్వాన్నాలయాన్
యాంతుపకామాముపతిష్ఠతు। అజ్ఞాతాయాప్రశాంతాయా శేషాగచ్ఛంతుఛందతః॥ ౭౪॥ తతఃప్రదక్షిణీకృత్యకన్యాస్తాస్తమృషింతదా। నిశ్చక్రముర్గృ
హాత్తస్మాత్సావృద్ధాథవ్యతిష్ఠత॥ ౭౫॥ అథతాంసంవిశన్ ప్రాహశయనేభాస్వరేతదా। త్వయాపిసుప్యతాంభద్రేరజనీహ్యతివర్తతే॥ ౭౬॥సంలాపా
త్తేనవిప్రేణతథాసాతత్రభాషితా। ద్వితీయేశయనేదివ్యేసంవివేశమహాప్రభే ॥ ౭౭॥ అథసావేపమానాంగీనిమిత్తంశీతజంతదా। వ్యపదిశ్యమహర్షే
ర్వైశయనంవ్యవరోహత॥ ౭౮॥స్వాగతేనాగతాంతాంతుభగవానభ్యభాషత। సోపాగూహద్భుజాభ్యాంతుఋషింప్రీత్యానరర్షభ॥ ౭౯॥నిర్వికార
మృషించాపికాష్ఠకుడ్యోపమంతదా। దుఃఖితాప్రేక్ష్యసంజల్పమకార్షీదృషిణాసహ॥ ౮౦॥బ్రహ్మన్నకామతోన్యాస్తిస్త్రీణాంపురుషతోధృతిః। కామే
నమోహితాచాహంత్వాంభజంతీంభజస్వమామ్॥ ౮౧॥ ప్రహృష్టోభవవిప్రర్షే సమాగచ్ఛమయాసహ। ఉపగూహచమాంవిప్రకామార్తాహంభృ
శంత్వయి॥ ౮౨॥ ఏతద్ధితవధర్మాత్మంస్తపసఃపూజ్యతేఫలమ్। ప్రార్థితందర్శనాదేవభజమానాంభజస్వమామ్॥ ౮౩॥ మమచేదంధనంసర్వంయచ్చా
న్యదపిపశ్యసి। ప్రభుస్త్వంభవసర్వత్రమయిచైవనసంశయః॥ ౮౪ ॥ సర్వాన్కామాన్విధాస్యామిరమస్వసహితోమయా। రమణీయేవనేవిప్రసర్వ
కామఫలప్రదే॥ ౮౫॥త్వద్వశాహంభవిష్యామిరంస్యసేచమయాసహ।సర్వాన్కామానుపాశ్నామోయేదివ్యాయేచమానుషాః॥౮౬॥ నాతఃపరంహి
నారీణాంవిద్యతేచకదాచన। యథాపురుషసంసర్గఃపరమేతద్ధినఃఫలమ్॥ ౮౭॥ ఆత్మచ్ఛందేనవర్తంతేనార్యోమన్మథచోదితాః। నచదహ్యంతిగచ్ఛం
త్యఃసుతప్తైరపిపాంసుభిః॥ ౮౮॥ అష్టావక్రః॥ పరదారానహంభద్రేనగచ్ఛేయంకదాచన। దూషితంధర్మశాస్త్రజ్ఞైఃపరదారాభిమర్శనమ్॥౮౯॥భద్రే
నివేష్టుకామంమాంవిద్ధిసత్యేనవైశపే। విషయేష్వనభిజ్ఞోహంధర్మార్థంకిలసంతతిః॥ ౯౦॥ ఏవంలోకాన్గమిష్యామిపుత్రైరితినసంశయః। భద్రేధ
ర్మంవిజానీహిజ్ఞాత్వాచోపరమస్వచ॥ ౯౧ ॥ స్త్రీ ఉవాచ॥నానిలోగ్నిర్నవరుణోనచాన్యేత్రిదశాద్విజ। ప్రియాఃస్త్రీణాంయథాకామోరతిశీలాహి
యోషితః॥౯౨॥ సహస్రేకిలనారీణాంప్రాప్యతేకాకదాచన। తథాశతసహస్రేషుయదికాచిత్పతివ్రతా॥౯౩॥ నైతాజానంతిపితరంనకులంనచమాత
రమ్। నభ్రాతౄన్నచభర్తారంనచపుత్రాన్నదేవరాన్॥౯౪॥ లీలాయంత్యఃకులంఘ్నంతికూలానీవసరిద్వరాః। దోషాన్సర్వాంశ్చమత్వాశుప్రజా
పతిరభాషత॥౯౫॥ భీష్మః॥ తతస్సఋషిరేకాగ్రస్తాంస్త్రియంప్రత్యభాషత।ఆస్యతాంరుచితశ్ఛందఃకించకార్యంబ్రవీహిమే॥౯౬॥సాస్త్రీ ప్రోవాచభ
గవన్ద్రక్ష్యసేదేశకాలతః। వసతావన్మహాభాగకృతకృత్యోభవిష్యసి॥౯౭॥ బ్రహ్మర్షిస్తామథోవాచసతథేతియుధిష్ఠిర। వత్స్యేహంయావదుత్సా
హోభవత్యానాత్రసంశయః॥౯౮॥ అథర్షిరభిసంప్రేక్ష్యస్త్రియంతాంజరయార్దితామ్। చింతాంపరమికాంభేజేసంతప్తఇవచాభవత్॥౯౯॥య
ద్యదంగంహిసోపశ్యత్తస్యావిప్రర్షభస్తదా। నావసత్తత్రతత్రాస్యదృష్టీరూటవిరాగితా॥౧౦౦ ॥ దేవతేయం[illegible]స్యశాపాత్కిన్నువిరూపితా॥
అస్యాశ్చకారణంవేత్తుంనయుక్తంసహసామయా ॥ ౧౦౧॥ఇతిచింతావివిక్తస్యతమర్థంజ్ఞాతుమిచ్ఛతః। వ్యగచ్ఛత్తదహశ్శేషంమనసావ్యాకులేనతు॥
౧౦౨॥ అథసాస్త్రీతథోవాచభగవన్పశ్యవైరవేః। రూపంసంధ్యాభ్రసంరక్తంకిముపస్థాప్యతాంతవ॥౧౦౩॥సఉవాచతతస్తాంస్త్రీంస్నానోదకమి
హానయ। ఉపాసిష్యేతతస్సంధ్యాంవాగ్యతోనియతేంద్రియః॥౧౦౪॥ ఇతి-ఆనుశాసనికపర్వణి - అష్టావక్రదిక్సంవాదే - ఏకోనవింశోధ్యాయః...*

భీష్మః॥ అథసాస్త్రీతమువాచబాఢమేవంభవత్వితి। దివ్యంతైలముపాదాయస్నానశాటీముపానయత్ ॥౧॥ అనుజ్ఞాతాచమునినాసా స్త్రీతేనమహాత్మనా। అథాస్యతైలేనాంగానిసర్వాణ్యేవాభ్యమృక్షత॥ ౨ ॥ శనైశ్చోత్సాదితస్తత్రస్నానశాలాముపాగమత్ । భద్రాసనంతతశ్చిత్రమృషిరన్వగమన్నవమ్॥ ౩॥ అథోపవిష్టశ్చయదాతస్మిన్భద్రాసనేతదా । స్నాపయామాసశనకైస్తమృషింసుఖహస్తవత్ ॥ ౪॥ దివ్యంచవిధివచ్చక్రేసోపచారంమునేస్తదా। సతేనసుసుఖోష్ణేనతస్యాహస్తముఖేనచ॥ ౫ ॥ వ్యతీతాంరజనీంకృత్స్నాంనాజానాత్సమహావ్రతః । తతఉత్థాయసమునిస్తదాపరమవిస్మితః॥౬॥ పూర్వస్యాందిశిసూర్యంచసోపశ్యముదితందివి । తస్యబుద్ధిరియంకిన్నుమోహస్తత్త్వమిదంభవేత్ ॥ ౭ ॥ అథోపాస్యసహస్రాంశుంకింకరోమీత్యువాచతామ్ । సాచామృతరసప్రఖ్యమృషేరన్నముపాహరత్ ॥ ౮ ॥ తస్యస్వాదుతయాన్నస్యనప్రభూతంచకారసః । వ్యగమచ్చాప్యహశ్శేషంతతస్సంధ్యాగమత్పునః॥ ౯ ॥ అథసాస్త్రీభగవంతంసుప్యతామిత్యచోదయత్ । తత్రవైశయనేదివ్యేతస్యతస్యాశ్చకల్పితే ॥ ౧౦॥పృథక్చైవతథాసుప్తౌసాస్త్రీసచమునిస్తదా। తథార్ధరాత్రేసాస్త్రీకుశయనంతముపాగమత్॥ ౧౧ ॥ అష్టావక్రః ॥ నభద్రేపరదారేషుమనోమేసంప్రసజ్జతి । ఉత్తిష్ఠభద్రేభద్రంతేస్వయంవైవిరమస్వచ॥ ౧౨॥ భీష్మః॥ సాతదాతేనవిప్రేణతథాతేననివారితా । స్వతంత్రాస్మీత్యువాచర్షింనధర్మచ్ఛలమస్తితే॥౧౩॥ అష్టావక్రః॥నాస్తిస్వతంత్రతాస్త్రీణామస్వతంత్రాహియోషితః । ప్రజాపతిమతంహ్యేతన్నస్త్రీస్వాతంత్ర్యమర్హతి ॥ ౧౪ ॥ స్త్రీఉవాచ ॥ బాధతేమైథునంవిప్రమమభక్తించపశ్యవై । అధర్మంప్రాప్స్యసేవిప్రయన్మాంత్వంనాభినందసి॥ ౧౫ ॥ అష్టావక్రః॥హరంతిదోషజాతానినరంజాతంయథేచ్ఛకమ్ । ప్రభవామిసదాధృత్యాభద్రేస్వశయనంవ్రజ ॥ ౧౬॥ స్త్రీఉవాచ॥ శిరసాప్రణమేవిప్రప్రసాదంకర్తుమర్హసి । భూమానిపతమానాయాశ్శరణంభవమేనఘ॥ ౧౭॥ యదివాదోషజాతంత్వంపరదారేషుపశ్యసి। ఆత్మానంస్పర్శయామ్యద్యపాణింగృహ్ణీష్వమేద్విజ॥ ౧౮ ॥ నదోషోభవితాచైవసత్యేనైతద్బ్రవీమ్యహమ్। స్వతంత్రాంమాంవిజానీహియోధర్మస్సోస్తువైమయి॥ ౧౯ ॥త్వయ్యావేశితచిత్తాచస్వతంత్రాస్మిభజస్వమామ్॥ ౨౦॥ అష్టావక్రః॥స్వతంత్రాత్వంకథంభద్రేబ్రూహికారణమత్రవై। నాస్తిత్రైలోక్యేస్త్రీకాచిద్యావైస్వాతంత్ర్యమర్హతి॥౨౧॥పితారక్షతికౌమారేభర్తారక్షతియౌవనే। పుత్రాశ్చస్థావిరేకాలేనాస్తిస్త్రీణాంస్వతంత్రతా॥ ౨౨॥ స్త్రీఉవాచ ॥ కౌమారంబ్రహ్మచర్యంమేకన్యైవాస్మినసంశయః। పత్నీంకురుష్వమాంవిప్రశ్రద్ధాంవిజహిమామమ॥ ౨౩॥అష్టావక్రః॥ యథామమతథాతుభ్యంయథాతుభ్యంతథామమ । జిజ్ఞాసేయమృషేస్తస్యవిఘ్నస్సత్యంనకింభవేత్ ॥ ౨౪॥ ఆశ్చర్యంపరమంహీదంకిన్నుశ్రేయోహిమేభవేత్ । దివ్యాభరణవస్త్రాహికన్యేయంమాముపస్థితా ॥ ౨౫ ॥ కింత్వస్యాఃపరమంరూపంజీర్ణమాసీత్కథంపునః। కన్యారూపమిహాద్యైవంకిమివాత్రోత్తరంభవేత్ ॥ ౨౬॥యథాపరంశక్తిధృతేర్నవ్యుత్థాస్యేకథంచన। నరోచతేహివ్యుత్థానంసత్యేనాసాదయామ్యహమ్॥ ౨౭॥ ....*

ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గతఆనుశాసనికపర్వణి - అష్టావక్రదిక్సంవాదే-వింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ నబిభేతికథంసాస్త్రీశాపాచ్చపరమద్యుతేః। కథంనివృత్తోభగవాంస్తద్భవాన్ప్రబ్రవీతుమే॥ ౧॥ భీష్మః॥అష్టావక్రోన్వపృచ్ఛత్తాంరూపంవికురుషేకథమ్। నచానృతంతేవక్తవ్యంబ్రూహిబ్రాహ్మణకామ్యయా॥ ౨॥ స్త్రీఉవాచ॥ ద్యావాపృథివ్యోర్యత్రైషాకామ్యాబ్రాహ్మణసత్తమ । శృణుష్వావహితస్సర్వంయదిదంసత్యవిక్రమ॥ ౩॥ జిజ్ఞాసేయంప్రయుక్తామేస్థిరీకర్తుంతవానఘ। అవ్యుత్థానేనతేలోకాజితాస్సత్యపరాక్రమ॥ ౪॥ ఉత్తరాంమాందిశంవిద్ధిదృష్టంస్త్రీచాపలంచతే। స్థవిరాణామపిస్త్రీణాంబాధతేమైథునజ్వరః॥ ౫॥ తుష్టఃపితామహస్తేద్యతథాదేవాస్సవాసవాః। సత్వంయేనచకార్యేణసంప్రాప్తోభగవానిహ॥ ౬॥ ప్రేషితస్తేనవిప్రేణకన్యాపిత్రాద్విజర్షభ । తవోపదేశంకర్తుంవైతచ్చసర్వంమయాకృతమ్॥ ౭॥ ఔ

మైర్గమిష్యసిగృహంశ్రమశ్చనభవిష్యతి । కన్యాంప్రాప్స్యసితాంవిప్రపుత్రిణీచభవిష్యతి ॥ ౮ ॥ కామ్యయాపృష్టవాంస్త్వంమాం తతోవ్యాహృతముత్తరమ్। అనతిక్రమణీయైషాకృత్స్నైర్లోకైస్త్రిభిస్సదా॥ ౯॥ గచ్ఛస్వసుకృతంకృత్వాకించాన్యచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛసి । యావద్బ్రవీమివిప్రర్షేఅష్టావక్రయథాతథమ్॥ ౧౦॥ ఋషిణాప్రసాదితాచాస్మితవహేతోర్ద్విజర్షభ। తస్యసంమాననార్థంమేత్వయివాక్యంప్రభాషితమ్॥ ౧౧॥ భీష్మః॥ శ్రుత్వాతువచనంతస్యాస్సవిప్రఃప్రాంజలిఃస్థితః । అనుజ్ఞాతస్తయాచాపిస్వగృహంపునరావ్రజత్ ॥ ౧౨ ॥ గృహమాగత్యవిశ్రాంతస్స్వజనంపరిపృచ్ఛ్యచ । అభ్యగచ్ఛచ్చతంవిప్రంన్యాయతఃకురునందన ॥ ౧౩ ॥ పృష్టశ్చతేనవిప్రేణదృష్టంత్వేతన్నిదర్శనమ్ । ప్రాహవిప్రంతదావిప్రస్సుప్రీతేనాంతరాత్మనా॥ ౧౪॥ భవతాసమనుజ్ఞాతఃప్రస్థితోగంధమాదనమ్ । తస్యచోత్తరతోదేశేదృష్టంమేదైవతంమహత్ ॥౧౫॥ తయాచాహమనుజ్ఞాతోభవాంశ్చాపిప్రకీర్తితః । శ్రావితశ్చాపితద్వాక్యంగృహంచాభ్యాగతఃప్రభో ॥ ౧౬ ॥ తమువాచతదావిప్రస్సుతాంప్రతిగృహాణమే । నక్షత్రవిధియోగేనపాత్రంహిపరమంభవాన్॥ ౧౭॥ భీష్మః॥ అష్టావక్రస్తథేత్యుక్త్వాప్రతిగృహ్యచతాంవిభో । కన్యాంపరమధర్మాత్మాప్రీతిమాంశ్చాభవత్తదా॥ ౧౮ ॥ కన్యాంతాంప్రతిగృహ్యైవభార్యాంపరమశోభనామ్। ఉవాసముదితస్తత్రస్వాశ్రమేవిగతజ్వరః॥ ౧౯॥ .... *

ఇతిఅష్టావక్రదిక్సంవాదే - ఏకవింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కిమాహుర్భరతశ్రేష్ఠపాత్రంవిప్రాస్సనాతనాః। బ్రాహ్మణంలింగినంచైవబ్రాహ్మణంచాప్యలింగినమ్॥ ౧॥ భీష్మః॥ స్వవృత్తిమభిపన్నాయలింగినేచేతరాయచ। దేయమాహుర్మహారాజఉభావేతౌతపస్వినౌ॥ ౨॥ యుధిష్ఠిరః॥ శ్రద్ధయాపరయాపూతోయఃప్రయచ్ఛేద్ద్విజాతయే । హవ్యంకవ్యంతథాదానంకోదోషస్స్యాత్పితామహ॥ ౩॥ భీష్మః॥ శ్రద్ధాపూతోనరస్తాతదుర్దాంతోపినసంశయః। పూతోభవతిసర్వత్రకిముతత్వంమహాద్యుతే॥ ౪॥ యుధిష్ఠిరః॥ నబ్రాహ్మణంపరీక్షేతదైవేషుసతతంనరః। కవ్యప్రదానేతుబుధాఃపరీక్ష్యంబ్రాహ్మణంవిదుః॥ ౫ ॥ భీష్మః॥ నబ్రాహ్మణస్సాధయతేహవ్యందైవాత్ప్రసిధ్యతి। దేవప్రసాదాదిజ్యంతేయజమానైర్నసంశయః ॥ ౬ ॥ బ్రాహ్మణాన్భరతశ్రేష్ఠసతతంబ్రహ్మవాదినః । మార్కండేయఃపురాప్రాహఇహలోకేషుబుద్ధిమాన్॥ ౭॥ యుధిష్ఠిరః॥ అపూర్వోప్యథవావిద్వాన్సంబంధీవాయథాభవేత్ । తపస్వీయజ్ఞశీలోవాకథంపాత్రంభవేత్తుసః॥౮॥ భీష్మః॥ కులీనఃకర్మకృద్వైద్యస్తథైవాప్యానృశంస్యవాన్ । హ్రీమానృజుస్సత్యవాదీపాత్రంపూర్వేచయేత్రయః ॥ ౯ ॥ తత్రేమంశృణుమేపార్థచతుర్ణాంతేజసాంమతమ్। పృథివ్యాంకాశ్యపస్యాగ్నేర్మార్కండేయస్యచైవహి॥౧౦॥ పృథివ్యువాచ॥ యథామహార్ణవేక్షిప్తఃక్షిప్రంనేష్టుర్వినశ్యతి। తథాదుశ్చరితంసర్వంత్రివృత్త్యాంచనిమజ్జతి॥ ౧౧॥ కాశ్యపః ॥ సర్వేచవేదాస్సహషడ్భిరంగైస్సాంఖ్యంపురాణంచకులేచజన్మ । నైతానిసర్వాణిగతిర్భవంతిశీలవ్యపేతస్యనృపద్విజస్య ॥ ౧౨ ॥ అగ్నిరువాచ ॥ అధీయానఃపండితంమన్యమానోయోవిద్యయాహంతియశఃపరేషామ్। ప్రభ్రశ్యతేసౌచరతేనసత్యంలోకాస్తస్యహ్యంతవంతోభవంతి॥౧౩॥ మార్కండేయః॥ అశ్వమేధసహస్రంచసత్యంచతులయాధృతమ్। నాభిజానామియద్యస్యసత్యస్యార్థమవాప్నుయాత్॥ ౧౪॥ భీష్మః ॥ ఇత్యుక్త్వాతేజగ్మురాశుచత్వారోమితతేజసః । పృథివీకాశ్యపోగ్నిశ్చప్రకృష్టాయుశ్చభార్గవః॥౧౫॥ యుధిష్ఠిరః॥ యదిదంబ్రాహ్మణాలోకేవ్రతినోభుంజతేహవిః । దత్తంబ్రాహ్మణకామాయకథంతత్సుకృతంభవేత్ ॥ ౧౬॥ భీష్మః॥ ఆదిష్టినోయేరాజేంద్రబ్రాహ్మణావేదపారగాః। భుంజతేబ్రహ్మకామాయవ్రతలుప్తాభవంతితే॥ ౧౭॥ యుధిష్ఠిరః॥ అనేకాంతంబహుద్వారంధర్మమాహుర్మనీషిణః। కింనిష్ఠితంభవేదత్రతన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧౮॥ భీష్మః॥ అహింసాసత్యమక్రోధఆనృశంస్యందమస్తథా । ఆర్జవంచైవరాజేంద్రనిశ్చితంధర్మలక్షణమ్॥౧౯॥ యేతుధర్మంప్రశంసంతశ్చరంతిపృథివీమిమామ్। అనాచరంతస్తద్ధర్మంసంకరేభిరతాఃప్రభో॥౨౦॥ తేభ్యోహిరణ్యంరత్నం

వాగామశ్వంవాదదాతియః।దశవర్షాణివిస్త్రాంసభుంక్తేనిరయమాస్థితః॥౨౧॥మ్లేచ్ఛానాంపుల్కసానాంచతథైవాంతేవసాయినామ్। కృతంకర్మాకృతంహిస్యాద్రాగమోహేనజల్పతామ్॥౨౨॥వైశ్వదేవంచయేమూఢావిప్రాయబ్రహ్మచారిణే।దదతేనేహరాజేంద్రతేలోకాన్భుంజతేశుభాన్॥ ౨౩॥ యుధిష్ఠిరః ॥ కింపరంబ్రహ్మచర్యంచకింపరంధర్మలక్షణమ్ । కించశ్రేష్ఠతమంశౌచంతన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౨౪॥ భీష్మః ॥ బ్రహ్మచర్యాత్పరంతాత మధుమాంసవివర్జనమ్। మర్యాదాయాంస్థితోధర్మశ్శమశ్చైవాస్యలక్షణమ్॥౨౫॥యుధిష్ఠిరః॥ కస్మిన్కాలేచరేద్ధర్మంకస్మిన్కాలేర్థమాచరేత్ కస్మిన్కాలేసుఖీచస్యాత్తన్మేబ్రూహిపితామహ॥౨౬॥ భీష్మః॥ కల్యమర్థంనిషేవేతతతోధర్మమనంతరమ్। పశ్చాత్కామంనిషేవేతనచగచ్ఛేత్ప్రసంగితామ్॥ ౨౭॥ బ్రాహ్మణాంశ్చైవమన్యేతగురూంశ్చాప్యభిపూజయేత్ । సర్వభూతానుకూలశ్చమృదుశీలఃప్రియంవదః॥ ౨౮॥ అధికారేయదనృతంయచ్చరాజసుపైశునమ్। గురోశ్చాలీకకరణంతుల్యంతద్బ్రహ్మహత్యయా॥ ౨౯॥ ప్రహరేన్ననరేంద్రేషునహన్యాద్గాంతథైవచ। భ్రూణహత్యాసమంచైవఉభయంయోనిషేవతే॥౩౦॥ నాగ్నింపరిత్యజేజ్జాతునచవేదాన్పరిత్యజేత్ । నచబ్రాహ్మణమాక్రోశేత్సమంతద్బ్రహ్మహత్యయా॥ ౩౧॥ యుధిష్ఠిరః॥ కీదృశాస్సాధవోవిప్రాః కేభ్యోదత్తంమహాఫలమ్। కీదృశానాంచభోక్తవ్యంతన్మేబ్రూహిపితామహ॥౩౨॥ భీష్మః॥ అక్రోధనాధర్మపరాస్సత్యనిత్యాదమేరతాః । తాదృశాస్సాధవోవిప్రాస్తేభ్యోదత్తంమహాఫలమ్॥ ౩౩ ॥ అమానినస్సర్వసహాదృఢార్థావిజితేంద్రియాః । సర్వభూతహితామైత్రాస్తేభ్యోదత్తంమహాఫలమ్॥ ౩౪॥అలుబ్ధాశ్శుచయోవైద్యాహ్రీమంతస్సత్యవాదినః।స్వకర్మనిరతాయేచతేభ్యోదత్తంమహాఫలమ్॥౩౫॥ సాంగాంశ్చచతురోవేదానధీతేయోద్విజర్షభః। షడ్భ్యఃప్రవృత్తఃకర్మభ్యస్తంపాత్రమృషయోవిదుః॥౩౬॥ యేత్వేవంగుణజాతీయాస్తేభ్యోదత్తంమహాఫలమ్ । సహస్రగుణమాప్నోతిగుణార్హాయప్రదాయకః॥ ౩౭॥ ప్రజ్ఞాశ్రుతాభ్యాంవృత్తేనశీలేనచసమన్వితః । తారయేతకులంసర్వమేకోపీహద్విజర్షభః॥ ౩౮॥ గామశ్వంవిత్తమన్నంవాతద్విధేప్రతిపాదయేత్। ద్రవ్యాణిచాన్యానితథాప్రేత్యభావేనశోచతి॥ ౩౯॥తారయేత్తత్కులంసర్వమేకోపీహద్విజోత్తమః । కిమంగపునరేవైతేతస్మాత్పాత్రంసమాచరేత్ ॥ ౪౦॥ నిశమ్యచగుణోపేతంబ్రాహ్మణంసాధుసమ్మతమ్।దూరాదానీయసత్కృత్యసర్వతశ్చాభిపూజయేత్ ॥ ౪౧॥..*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- బహుప్రాశ్నికే- ద్వావింశోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥శ్రాద్ధకాలేచదైవేచపిత్ర్యేపిచపితామహ।ఇచ్ఛామ్యహంత్వయాఖ్యాతంవిహితంయత్సురర్షిభిః॥౧॥భీష్మః॥దైవంపూర్వాహ్ణికంకుర్యాదపరాహ్ణేతుపైతృకమ్। మంగళాచారసంపన్నఃకృతశౌచఃప్రయత్నవాన్ ॥ ౨ ॥ మనుష్యాణాంతుమధ్యాహ్నే ప్రదద్యాదుపపత్తిభిః । కాలహీనంతుయద్దానంతంభాగంరక్షసాంవిదుః॥౩॥లంఘితంచావలీఢంచకాలపూర్వంచయత్కృతమ్। రజస్వలాభిదృష్టంచతంభాగంరక్షసాంవిదుః॥౪॥అవఘుష్టంచయద్భుక్తమవ్రతేనచభారత । పరామృష్టంశునాచైవతంభాగంరక్షసాంవిదుః॥౫॥ కేశకీటావపతితంక్షుతంశ్వభిరవేక్షితమ్। రుదితంచావధూతంచతంభాగంరక్షసాంవిదుః॥ ౬॥ నిరోంకారేణయద్భుక్తంసశస్త్రేణచభారత । దురాత్మనాచయద్భుక్తంతంభాగంరక్షసాంవిదుః॥ ౭॥మంత్రహీనంక్రియాహీనంయచ్ఛ్రాద్ధంపరివిష్యతే। త్రిభిర్వర్ణైర్నరశ్రేష్ఠతంభాగంరక్షసాంవిదుః॥ ౮॥ ఆజ్యాహుతింవినాచైవయత్కించిత్పరివిష్యతే।దురాచారైశ్చయద్భుక్తంతంభాగంరక్షసాంవిదుః॥ ౯॥ యేభాగారక్షసాంప్రోక్తాస్తఉక్తాభరతర్షభ।అతఊర్ధ్వంవిసర్గస్యపరీక్షాంబ్రాహ్మణేశృణు॥౧౦॥ యావంతఃపతితావిప్రాజడోన్మత్తాస్తథైవచ। దైవేవాప్యథవాపిత్ర్యేరాజన్నార్హంతికేతనమ్॥౧౧॥ శ్విత్రీక్లీబశ్చకుష్ఠీచతథాయక్ష్మహతశ్చయః అపస్మారీచయశ్చాంధోరాజన్నార్హంతికేతనమ్॥ ౧౨ ॥ చికిత్సకాదేవలకావృథానియమధారిణః। సోమవిక్రయిణశ్చైవరాజన్నార్హంతికేతనమ్॥౧౩॥ గాయనానర్తకాశ్చైవప్లవకావాదకాస్తథా । కథకాయోధకాశ్చైవరాజన్నార్హంతికేతనమ్॥౧౪॥హోతారోవృషలానాంచవృషలా

ధ్యాపకాస్తథా। తథా వృషలశిష్యాశ్చ రాజన్నార్హంతి కేతనమ్॥ ౧౫॥ అనుయోక్తా తు యో విప్రో హ్యనుయుక్తశ్చ భారత। నార్హతస్తావపి శ్రాద్ధం బ్రహ్మవిక్రయిణౌ హి తౌ॥ ౧౬॥ అగ్రణీర్యః కృతః పూర్వం వర్ణావరపరిగ్రహః। బ్రాహ్మణస్సర్వవిద్యోఽపి రాజన్నార్హతి కేతనమ్॥ ౧౭॥ అనగ్నయశ్చ యే విప్రా మృతనిర్యాతకాశ్చ యే। స్తేనాశ్చ పతితాశ్చైవ రాజన్నార్హంతి కేతనమ్॥ ౧౮॥ అపరిజ్ఞాతపూర్వాశ్చ గణపూర్వాశ్చ భారత। పుత్రికాపూర్వపుత్రాశ్చ శ్రాద్ధే నార్హంతి కేతనమ్॥ ౧౯॥ ఋణకర్తా చ యో రాజన్ యశ్చ వార్ధుషికో నరః। ప్రాణివిక్రయవృత్తిశ్చ రాజన్నార్హంతి కేతనమ్॥ ౨౦॥ స్త్రీపూర్వాః కాండపృష్ఠాశ్చ యావంతో భరతర్షభ। అజపా బ్రాహ్మణాశ్చైవ శ్రాద్ధే నార్హంతి కేతనమ్॥ ౨౧॥ శ్రాద్ధే దైవే చ నిర్దిష్టో బ్రాహ్మణో భరతర్షభ। దాతుః ప్రతిగ్రహీతుశ్చ శృణుష్వానుగ్రహం పునః॥ ౨౨॥ చీర్ణవృత్తా గుణైర్యుక్తా భవేయుర్యేఽపి కర్షకాః। సావిత్రీజ్ఞాః క్రియావంతస్తే రాజన్ కేతనక్షమాః॥ ౨౩॥ క్షాత్రధర్మాణమప్యాజౌ కేతయేత్కులజం ద్విజమ్। న త్వేవ వణిజం తాత శ్రాద్ధే చ పరికల్పయేత్॥ ౨౪॥ అగ్నిహోత్రీ చ యో విప్రో గ్రామవాసీ చ యో భవేత్। అస్తేనశ్చాతిథిజ్ఞశ్చ స రాజన్ కేతనక్షమః॥ ౨౫॥ సావిత్రీం జపతే యస్తు త్రికాలం భరతర్షభ। భిక్షావృత్తిః క్రియావాంశ్చ స రాజన్ కేతనక్షమః॥ ౨౬॥ ఉదితాస్తమితో యశ్చ తథైవాస్తమితోదితః। అహింస్రశ్చాల్పదోషశ్చ స రాజన్ కేతనక్షమః॥ ౨౭॥ అకల్కకో హ్యతర్కశ్చ బ్రాహ్మణో భరతర్షభ। సంసర్గే భైక్ష్యవృత్తిశ్చ స రాజన్ కేతనక్షమః॥ ౨౮॥ అవ్రతీ కితవః స్తేనః ప్రాణివిక్రయకో వణిక్। పశ్చాచ్చ పీతవాన్ సోమం స రాజన్ కేతనక్షమః॥ ౨౯॥ అర్జయిత్వా ధనం పూర్వం దారుణైరపి కర్మభిః। భవేత్సర్వాతిథిః పశ్చాత్స రాజన్ కేతనక్షమః॥ ౩౦॥ బ్రహ్మవిక్రయనిర్దిష్టం స్త్రియా యచ్చార్జితం ధనమ్। అదేయం పితృవిప్రేభ్యో యచ్చ క్లైబ్యాదుపార్జితమ్॥ ౩౧॥ క్రియమాణేఽపవర్గే చ యో ద్విజో భరతర్షభ। న వ్యాహరతి యద్యుక్తం తస్యాధర్మో గవానృతమ్॥ ౩౨॥ శ్రాద్ధస్య బ్రాహ్మణః కాలః ప్రాప్తం దధి ఘృతం తథా। సోమక్రయశ్చ మాంసం చ యదారణ్యం యుధిష్ఠిర॥ ౩౩॥ శ్రాద్ధాపవర్గే విప్రస్య స్వధా వై ముదితా భవేత్। క్షత్రియస్యాపి యో బ్రూయాత్ప్రీయంతాం పితరస్త్వితి॥ ౩౪॥ అపవర్గే తు వైశ్యస్య శ్రాద్ధకర్మణి భారత। అక్షయ్యమభిధాతవ్యం స్వస్తి శూద్రస్య భారత॥ ౩౫॥ పుణ్యాహవాచనం దైవం బ్రాహ్మణస్య విధీయతే। ఏతదేవ నిరోంకారం క్షత్రియస్య విధీయతే॥ ౩౬॥ వైశ్యస్య దైవే వక్తవ్యం ప్రీయంతాం దేవతా ఇతి। కర్మణామానుపూర్వ్యేణ విధిపూర్వం కృతం శృణు॥ ౩౭॥ జాతకర్మాదికాస్సర్వాస్త్రిషు వర్ణేషు భారత। బ్రహ్మక్షత్రే హి మంత్రోక్తా వైశ్యస్య చ యుధిష్ఠిర॥ ౩౮॥ విప్రస్య రశనా మౌంజీ మౌర్వీ రాజన్యగామినీ। వాలజీత్యేవ వైశ్యస్య ధర్మ ఏవ యుధిష్ఠిర॥ ౩౯॥ దాతుః ప్రతిగ్రహీతుశ్చ ధర్మాధర్మావిమౌ శృణు। బ్రాహ్మణస్యానృతేఽధర్మః ప్రోక్తః పాతకసంజ్ఞితః॥ ౪౦॥ చతుర్గుణః క్షత్రియస్య వైశ్యస్యాష్టగుణః స్మృతః। నాన్యత్ర బ్రాహ్మణోఽశ్నీయాత్పూర్వం విప్రేణ కేతితః॥ ౪౧॥ యవీయాన్ పశుహింసాయాం తుల్యధర్మో భవేత్స హి। తథా రాజన్యవైశ్యాభ్యాం యద్యశ్నీయాత్తు కేతితః॥ ౪౨॥ యవీయాన్ పశుహింసాయాం భాగార్ధం సమవాప్నుయాత్। దైవం వాప్యథవా పిత్ర్యం యోఽశ్నీయాద్బ్రాహ్మణాదిషు॥ ౪౩॥ అస్నాతో బ్రాహ్మణో రాజంస్తస్యాధర్మో గవానృతమ్। అశౌచో బ్రాహ్మణో రాజన్ యోఽశ్నీయాద్బ్రాహ్మణాదిషు॥ ౪౪॥ జ్ఞానపూర్వమథో లోభాత్తస్యాధర్మో గవానృతమ్। అర్థేనాన్యేన యో లిప్సేత్కర్మార్థం చైవ భారత॥ ౪౫॥ ఆమంత్రయతి రాజేంద్ర తస్యాధర్మోఽనృతం స్మృతమ్। అవేదవ్రతచారిత్రాస్త్రిభిర్వర్ణైర్యుధిష్ఠిర॥ ౪౬॥ మంత్రవత్పరివిశ్యంతే తస్యాధర్మో గవానృతమ్॥ ౪౭॥ యుధిష్ఠిరః॥ పిత్ర్యం వాప్యథవా దైవం దీయతే యత్పితామహ। ఏతదిచ్ఛామ్యహం జ్ఞాతుం దత్తం కేషు మహాఫలమ్॥ ౪౮॥ భీష్మః॥ యేషాం దారాః ప్రతీక్షంతే సువృష్టిమివ కర్షకాః। ఉచ్ఛేషపరిశేషం హి తాన్భోజయ యుధిష్ఠిర॥ ౪౯॥ చారిత్రనిరతా రాజన్ యే కృశాః కృషివృత్తయః। అర్థినః

శ్చోపగచ్ఛంతి తేషు దత్తం మహాఫలమ్ ॥ ౫౦ ॥ తద్భక్తాస్తద్గృహా రాజంస్తద్బలాస్తదపాశ్రయాః । అర్థినశ్చ భవంత్యర్థే తేషు దత్తం మహాఫలమ్ ॥ ౫౧ ॥ తస్కరేభ్యః పరేభ్యో వా యే భయార్తా యుధిష్ఠిర । అర్థినో భోక్తుమిచ్ఛంతి తేషు దత్తం మహాఫలమ్ ॥ ౫౨ ॥ అకల్కకస్య విప్రస్య భైక్షాహారకృతాత్మనః । వటవో యస్య భిక్షంతి తేషు దత్తం మహాఫలమ్ ॥ ౫౪ ॥ హృతస్వా హృతదారాశ్చ యే విప్రా దేశసంప్లవే । అర్థార్థమభిగచ్ఛంతి తేభ్యో దత్తం మహాఫలమ్ ॥ ౫౫ ॥ వ్రతినో నియమస్థాశ్చ యే విప్రాః శ్రుతసమ్మతాః । తత్సమాప్త్యర్థమిచ్ఛంతి తేభ్యో దత్తం మహాఫలమ్ ॥ ౫౬ ॥ అత్యుత్క్రాంతాశ్చ ధర్మేషు పాషండసమయేషు చ । కృశప్రాణాః కృశధనాస్తేభ్యో దత్తం మహాఫలమ్ ॥ ౫౭ ॥ కృతసర్వస్వహరణా నిర్దోషాః ప్రభవిష్ణుభిః । స్పృహయంతి చ భుక్తాన్నం తేషు దత్తం మహాఫలమ్ ॥ ౫౦ ॥ తపస్వినస్తపోనిష్ఠాస్తేషాం భైక్ష్యచరాశ్చ యే । అర్థినః కించిదిచ్ఛంతి తేషు దత్తం మహాఫలమ్ ॥ ౫౯ ॥ మహాఫలవిధిర్దానే శ్రుతస్తే భరతర్షభ । నిరయం యేన గచ్ఛంతి స్వర్గం చైవ హి తచ్ఛృణు ॥ ౬౦ ॥ గుర్వర్థం వా భయార్థం వా వర్జయిత్వా యుధిష్ఠిర । యేఽనృతం కథయంతి స్మ తే వై నిరయగామినః ॥ ౬౧ ॥ పరదారాభిహర్తారః పరదారాభిమర్శినః । పరదారప్రయోక్తారస్తే వై నిరయగామినః ॥ ౬౨ ॥ యే పరస్వాపహర్తారః పరస్వానాం చ నాశకాః । సూచకాశ్చ పరేషాం చ తే వై నిరయగామినః ॥ ౬౩ ॥ ప్రపానాం చ సభానాం చ సంక్రమాణాం చ భారత । అగారాణాం చ భేత్తారో నరా నిరయగామినః ॥ ౬౪ ॥ అనాథాం ప్రమదాం బాలాం వృద్ధాం భీతాం తపస్వినీమ్ । వంచయంతి నరా యే చ తే వై నిరయగామినః ॥ ౬౫ ॥ వృత్తిచ్ఛేదం గృహచ్ఛేదం ద్వారచ్ఛేదం చ భారత । మిత్రచ్ఛేదం తథాశాయాస్తే వై నిరయగామినః ॥ ౬౬ ॥ సూచకాః సేతుభేత్తారః పరవృత్త్యుపజీవకాః । అకృతజ్ఞాశ్చ మిత్రాణాం తే వై నిరయగామినః ॥ ౬౭ ॥ పాషండా దూషకాశ్చైవ సమయానాం చ దూషకాః । యే ప్రత్యవసితాశ్చైవ తే వై నిరయగామినః ॥ ౬౮ ॥ విషమవ్యవహారాశ్చ విషమాశ్చైవ వృద్ధిషు । లాభేషు విషమాశ్చైవ తే వై నిరయగామినః ॥ ౬౯ ॥ ద్యూతసంవ్యవహారాశ్చ నిష్పరీక్షాశ్చ మానవాః । ప్రాణిహింసాప్రవృత్తాశ్చ తే వై నిరయగామినః ॥ ౭౦ ॥ కృతాశం కృతనిర్దేశం కృతభక్తం కృతశ్రమమ్ । భేదైర్యే వ్యపకర్షంతి తే వై నిరయగామినః ॥ ౭౧ ॥ పర్యశ్నంతి చ యే దారానగ్నిభృత్యాతిథీంస్తథా । ఉత్సన్నపితృదేవేజ్యాస్తే వై నిరయగామినః ॥ ౭౨ ॥ వేదవిక్రయిణశ్చైవ వేదానాం చైవ దూషకాః । వేదానాం లేఖకాశ్చైవ తే వై నిరయగామినః ॥ ౭౩ ॥ చాతురాశ్రమ్యబాహ్యాశ్చ శ్రుతిబాహ్యాశ్చ యే నరాః । వికర్మభిశ్చ జీవంతి తే వై నిరయగామినః ॥ ౭౪ ॥ కేశవిక్రయకా రాజన్ విషవిక్రయకాశ్చ యే । క్షీరవిక్రయకాశ్చైవ తే వై నిరయగామినః ॥ ౭౫ ॥ బ్రాహ్మణానాం గవాం చైవ కన్యానాం చ యుధిష్ఠిర । యేఽంతరం యాంతి కార్యేషు తే వై నిరయగామినః ॥ ౭౬ ॥ శస్త్రవిక్రయకాశ్చైవ కర్తారశ్చ యుధిష్ఠిర । శల్యానాం ధనుషాం చైవ తే వై నిరయగామినః ॥ ౭౭ ॥ శిలాభిః శంకుభిర్వాపి శ్వభ్రైర్వా భరతర్షభ । యే మార్గమనురుంధంతి తే వై నిరయగామినః ॥ ౭౮ ॥ ఉపాధ్యాయాంశ్చ భృత్యాంశ్చ భక్తాంశ్చ భరతర్షభ । యే త్యజంత్యవికారాంస్త్రీం తే వై నిరయగామినః ॥ ౭౯ ॥ అప్రాప్తదమకాశ్చైవ నాసానాం వేధకాశ్చ యే । బంధకాశ్చ పశూనాం యే తే వై నిరయగామినః ॥ ౮౦ ॥ అగోప్తారశ్చ రాజానో బలిషడ్భాగతస్కరాః । సమర్థాశ్చాప్యదాతారస్తే వై నిరయగామినః ॥ ౮౧ ॥ క్షాంతాన్ దాంతాంస్తథా ప్రాజ్ఞాన్ దీర్ఘకాలం సహోషితాన్ । త్యజంతి కృతకృత్యా యే తే వై నిరయగామినః ॥ ౮౨ ॥ బాలానామథ వృద్ధానాం దాసానాం చైవ యే నరాః । అదత్త్వా భక్షయంత్యగ్రే తే వై నిరయగామినః ॥ ౮౩ ॥ ఏతే పూర్వం వినిర్దిష్టాః ప్రోక్తా నిరయగామినః । భాగినః స్వర్గలోకస్య వక్ష్యామి భరతర్షభ ॥ ౮౪ ॥ సర్వేష్వేవ తు కార్యేషు దైవపూర్వేషు భారత । హంతి పుత్రాన్ పశూన్ కృత్స్నాన్ బ్రాహ్మణాతిక్రమః స్మృతః ॥ ౮౫ ॥ దానేన తపసా చైవ సత్యేన చ యుధిష్ఠిర । యే ధర్మమనువర్తంతే తే నరాః స్వర్గగామినః ॥ ౮౬ ॥ శుశ్రూషాభిస్తపోభిశ్చ విద్యామాదాయ భారత । యే ప్రతిగ్రహనిఃస్నేహాస్తే నరాః స్వర్గగామినః ॥ ౮౭ ॥ భయాత్పాపాత్తథా బాధాద్దారిద్ర్యాద్వ్యాధిధర్షణాత్ । యత్కృతే ప్రతిముచ్యంతే తే నరాః స్వర్గగామినః ॥ ౮౮ ॥ క్షమావంతశ్చ

ధీరాశ్చధర్మకార్యేషుచోత్థితాః।సుమంగళాచారసంపన్నాఃపురుషాస్స్వర్గగామినః॥ ౮౯ ॥ నివృత్తామధుమాంసేభ్యఃపరదారేభ్యఏవచ। నివృత్తా
శ్చైవమద్యేభ్యస్తేనరాస్స్వర్గగామినః॥ ౯౦॥ ఆశ్రమాణాంచకర్తారఃకులానాంచైవభారత। దేశానాంనగరాణాంచ తేనరాస్స్వర్గగామినః॥
౯౧॥ వస్త్రాభరణదాతారోభక్తపానాన్నదాస్తథా। కుటుంబానాంచదాతారఃపురుషాస్స్వర్గగామినః ॥ ౯౨ ॥ సర్వహింసానివృత్తాశ్చనరాస్స
ర్వంసహాశ్చయే। సర్వస్యాశ్రయభూతాశ్చ తేనరాస్స్వర్గగామినః ॥ ౯౩ ॥ మాతరంపితరంచైవశుశ్రూషంతిజితేంద్రియాః। భ్రాతౄణాంచైవస
స్నేహాస్తేనరాస్స్వర్గగామినః॥౯౪॥ఆఢ్యాశ్చబలవంతశ్చయౌవనస్థాశ్చభారత।యేవైజితేంద్రియాధీరాస్తేనరాస్స్వర్గగామినః॥౯౫॥అపరాద్ధేషు
సస్నేహామృదవోమృదువత్సలాః। ఆరాధనసుఖాశ్చాపిపురుషాస్స్వర్గగామినః॥ ౯౬ ॥ సహస్రపరివేష్టారస్తథైవచసహస్రదాః। త్రాతారశ్చ
సహస్రాణాం తేనరాస్స్వర్గగామినః॥౯౭॥ సువర్ణస్యచదాతారోగవాంచభరతర్షభ। యానానాంవాహనానాంచ తేనరాస్స్వర్గగామినః॥
౯౮॥ వైవాహికానాంద్రవ్యాణాంప్రేష్యాణాంచయుధిష్ఠిర। దాతారోవాససాంచైవపురుషాస్స్వర్గగామినః॥ ౯౯ ॥ విహారావసథోద్యానకూపా
రామసభాప్రపాః। వప్రాణాంచైవకర్తారస్తేనరాస్స్వర్గగామినః॥ ౧౦౦ ॥ నివేశనానాంక్షేత్రాణాంవసతీనాంచభారత।దాతారఃప్రార్థితా
నాంచ తేనరాస్స్వర్గగామినః॥౧౦౧॥రసానాంచాథబీజానాంధాన్యానాంచయుధిష్ఠిర।స్వయముత్పాద్యదాతారఃపురుషాస్స్వర్గగామినః॥౧౦౨॥
యస్మింస్తస్మిన్కులేజాతాబహుపుత్రాశ్శతాయుషః।సానుక్రోశాజితక్రోధాఃపురుషాస్స్వర్గగామినః॥౧౦౩॥ఏతదుక్తమముత్రార్థందైవంపిత్ర్యం
చభారత। దానధర్మశ్చదానంచయత్పూర్వమృషిభిఃకృతమ్॥ ౧౦౪॥ .... *

ఇతిఆనుశాసనికపర్వణి- దానకథనే- త్రయోవింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ ఇదంమేతత్త్వతోరాజన్వక్తుమర్హసిభారత। అహింసయిత్వాపికథంబ్రహ్మహత్యావిధీయతే॥౧॥ భీష్మః॥ వ్యాసమామంత్ర్యరాజేం
ద్రపురాయత్పృష్టవానహమ్। తత్తేహంసంప్రవక్ష్యామితదిహైకమనాశ్శృణు॥౨॥ చతుర్థస్త్వంవసిష్ఠస్యతత్త్వమాఖ్యాహిమేమునే। అహింసయి
త్వాకేనేహబ్రహ్మహత్యావిధీయతే॥౩॥ ఇతిపృష్టోమయారాజన్పరాశరశరీరజః। అబ్రవీన్నిపుణోధర్మేనిస్సంశయమనుత్తమమ్॥౪॥ బ్రాహ్మణంస్వ
యమాహూయభిక్షార్థేగుణవృత్తినమ్।బ్రూయాన్నాస్తీతియఃపశ్చాత్తంవిద్యాద్బ్రహ్మఘాతినమ్ ॥౫ ॥ మధ్యస్థస్యేహవిప్రస్యయోనూచానస్యభా
రత। వృత్తింహరతిదుర్బుద్ధిస్తంవిద్యాద్బ్రహ్మఘాతినమ్॥౬॥ గోకులస్యతృషార్తస్యజలార్థేవసుధాధిప। ఉత్పాదయతియోవిఘ్నంతంవిద్యాద్బ్ర
హ్మఘాతినమ్॥ ౭॥ యఃప్రవృత్తాంశ్రుతింసమ్యక్శాస్త్రంవామునిభిఃకృతమ్।దూషయత్యనభిజ్ఞాయతంవిద్యాద్బ్రహ్మఘాతినమ్॥౮॥ఆత్మజాంరూపసం
పన్నాంమహతీంసదృశేవరే। నప్రయచ్ఛతియఃకన్యాంతంవిద్యాద్బ్రహ్మఘాతినమ్। అధర్మనిరతోమూఢోమిథ్యాయోవైద్విజాతిషు। దద్యాన్మర్మా
తిగంశోకంతంవిద్యాద్బ్రహ్మఘాతినమ్॥ ౧౦॥ చక్షుషావిప్రహీనస్యపంగులస్యజడస్యచ। హరేతయోవైసర్వస్వంతంవిద్యాద్బ్రహ్మఘాతినమ్॥౧౧॥
ఆశ్రమేవావనేవాపిగ్రామేవాయదివాపురే। అగ్నింసముత్సృజేన్మోహాత్తంవిద్యాద్బ్రహ్మఘాతినమ్॥౧౨॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- బ్రహ్మహత్యాకథనే- చతుర్వింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ తీర్థానాందర్శనంశ్రేయస్స్నానంచభరతర్షభ। శ్రవణంచమహాప్రాజ్ఞ శ్రోతుమిచ్ఛామితత్త్వతః॥౧॥పృథివ్యాంయానితీర్థానిపుణ్యా
నిభరతర్షభ। వక్తుమర్హసిమేతానిశ్రోతాస్మినియతంప్రభో ॥ ౨॥ భీష్మః॥ ఇదమంగిరసాప్రోక్తంతీర్థవంశంమహాద్యుతే। శ్రోతుమర్హసిభద్రంతే
ప్రాప్స్యసేధర్మముత్తమమ్॥౩॥ తపోవనగతంవిప్రమభిగమ్యమహామునిః। పప్రచ్ఛాంగిరసంధీరంగౌతమస్సంశితవ్రతః ॥ ౪ ॥ అస్తిమేభగవన్కశ్చిత్తీ
ర్థేభ్యోధర్మసంశయః। తత్సర్వంశ్రోతుమిచ్ఛామితన్మేశంసమహామునే ॥ ౫ ॥ ఉపస్పృశ్యఫలంకింస్యాత్తేషుతీర్థేషువైమునే। ప్రేత్యభావేమహా

ప్రాప్తుతద్యథా స్తితథావద॥ ౬ ॥ అంగిరాః॥ సప్తాహంచంద్రభాగాంవై వితస్తామూర్మిమాలినీమ్ । విగాహ్యవైనిరాహారోనిర్మలోమునివద్భవేత్ ॥ ౭॥
కాశ్మీరమండలేనద్యోయాఃపతంతిమహానదమ్ । తానదీస్సింధుమాసాద్యశీలవాన్స్వర్గమాప్నుయాత్ ॥ ౮ ॥ పుష్కరంచప్రభాసంచనైమిశంసాగ
రోదకమ్। దేవికామింద్రమార్గంచస్వర్ణబిందుంవిగాహ్యచ॥ ౯॥ విశోధ్యతేవిమానస్థస్సోప్సరోభిరభిష్టుతః । హిరణ్యబిందుంవిక్షోభ్యప్రయతశ్చాభి
వాద్యచ॥౧౦ ॥ కుశేశయంచదేవంతంధూయతేతస్యకిల్బిషమ్ । ఇంద్రతోయాంసమాసాద్యగంధమాదనసన్నిధౌ॥ ౧౧॥ కరతోయాంకురంగేచత్రిరా
త్రోపోషితోనరః। అశ్వమేధమవాప్నోతివిగాహ్యప్రయతశ్శుచిః॥ ౧౨ ॥ గంగాద్వారేకుశావర్తేబిల్వకేనీలపర్వతే। తథాకనఖలేస్నాత్వాధూతపా
ప్మాదివంవ్రజేత్ ॥ ౧౩ ॥ అపాంహ్రదఉపస్పృశ్యవాజిమేధఫలంలభేత్ । బ్రహ్మచారీజితక్రోధస్సత్యసంధస్త్వహింసకః ॥ ౧౪॥ యత్రభాగీరథీగంగా
పతతేదిశముత్తరామ్। మహేశ్వరస్యత్రిస్థానేయోనరస్త్వభిషిచ్యతే॥ ౧౫ ॥ ఏకమాసంనిరాహారస్సపశ్యతిహిదేవతాః। సప్తగంగేత్రిగంగేచఇంద్ర
మార్గేచతర్పయన్॥౧౬॥ సుధాంవైలభతేభోక్తుంయోనరోజాయతేపునః। మహాశ్రమఉపస్పృశ్యయోగ్నిహోత్రపరశ్శుచిః॥౧౭॥ ఏకమాసం
నిరాహారస్సిద్ధింమాసేనసవ్రజేత్। మహాహ్రదఉపస్పృశ్యభృగుతుంగేత్వలోలుపః॥ ౧౮ ॥ త్రిరాత్రోపోషితోభూత్వాముచ్యతేబ్రహ్మహత్యయా। క
న్యాకూపఉపస్పృశ్యబలాకాయాంకృతోదకః॥ ౧౯॥ దేవేషులభతేకీర్తింయశసాచవిరాజతే। దేవికాయాముపస్పృశ్యతథాసుందరికాహ్రదే॥౨౦
అశ్విన్యాంరూపవర్చస్కంప్రేత్యవైలభతేనరః। మహాగంగాముపస్పృశ్యకృత్తికాంగారకేతథా॥ ౨౧ ॥ పక్షమేకంనిరాహారస్స్వర్గమాప్నోతిని
ర్మలః। వైమానికఉపస్పృశ్యకింకిణీకాశ్రమేతథా ॥ ౨౨ ॥ నివాసేప్సరసాందివ్యేకామచారీమహీయతే। కాలికాశ్రమమాసాద్యవిపాశాయాంకృతోద
కః॥ ౨౩॥ బ్రహ్మచారీజితక్రోధస్త్రిరాత్రంముచ్యతేభవాత్। ఆశ్రమేకృత్తికానాంతుస్నాత్వాయస్తర్పయేత్పితౄన్॥ ౨౪॥ తోషయిత్వామహాదే
వంనిర్మలస్స్వర్గమాప్నుయాత్। మహాపురఉపస్పృశ్యత్రిరాత్రోపోషితశ్శుచిః॥ ౨౫॥ త్రసానాంస్థావరాణాంచద్విపదానాంభయంత్యజేత్ । దేవ
దారువనేస్నాత్వాధూతపాప్మాకృతోదకః॥౨౬॥దేవలోకమవాప్నోతిసప్తరాత్రోషితశ్శుచిః। శరస్తంబేకుశస్తంబేద్రోణశర్మపదేతథా॥౨౭॥అపాం
ప్రపతనాసేవీసేవ్యతేప్సరోగణైః। చిత్రకూటేజనస్థానేతథామందాకినీజలే॥ ౨౮॥ విగాహ్యవైనిరాహారోరాజలక్ష్మ్యానిషేవ్యతే । శ్యామాయా
స్త్వాశ్రమంగత్వాఉషిత్వాచాభిషిచ్యతే॥ ౨౯ ॥ ఏకపక్షంనిరాహారస్త్వంతర్ధానఫలంలభేత్ । కాశికీంతుసమాసాద్యవాయుభక్షస్త్వలోలుపః॥
౩౦॥ ఏకవింశతిరాత్రేణస్వర్గమారోహతేనరః। మతంగవాప్యాంయస్స్నాయాదేకరాత్రేణసిద్ధ్యతి॥ ౩౧॥విగాహతిహ్యనాలంబమంధకంవైసనా
తనమ్। నైమిశేస్వర్గతీర్థేచఉపస్పృశ్యజితేంద్రియః ॥ ౩౨ ॥ ఫలంపురుషమేధస్యలభేన్మాసంకృతోదకః। గంగాహ్రదఉపస్పృశ్యతథాచైవోత్ప
లావనే॥ ౩౩॥ అశ్వమేధమవాప్నోతితత్రమాసంకృతోదకః। గంగాయమునయోస్తీర్థేతథాకాలంజరేగిరౌ॥౩౪॥ దశాశ్వమేధానాప్నోతితత్రమా
సంకృతోదకః। యష్టిహ్రదఉపస్పృశ్యచాన్నదానాద్విశిష్యతే ॥ ౩౫॥ దశతీర్థసహస్రాణితిస్రఃకోట్యస్తథాపరాః। సమాగచ్ఛంతిమాఘ్యాంతుప్ర
యాగేభరతర్షభ॥ ౩౬॥ మాఘమాసేప్రయాగంతునియతస్సంశితవ్రతః। స్నాత్వాతుభరతశ్రేష్ఠనిర్మలస్స్వర్గమాప్నుయాత్ ॥౩౭॥మరుద్గణఉ
పస్పృశ్యపితౄణామాశ్రమేశుచిః। వైవస్వతస్యతీర్థేచతీర్థభూతోభవేన్నరః ॥ ౩౮ ॥ తథాబ్రహ్మసరోగత్వాభాగీరథ్యాంకృతోదకః। ఏకమా
సంనిరాహారస్సోమలోకమవాప్నుయాత్ ॥ ౩౯ ॥ ఉత్పాతకేనరస్స్నాత్వాఅష్టావక్రేకృతోదకః। ద్వాదశాహంనిరాహారోహయమేధఫలంలభేత్॥
౪౦॥ అశ్మపృష్ఠేగయాయాంచనిరవిందేచపర్వతే। తృతీయాంక్రౌంచపద్యాంచబ్రహ్మహత్యాంవిశుధ్యతే॥ ౪౧॥ కలవింకఉపస్పృశ్యవిద్యాచ్చబహు
శోజలమ్। అగ్నేఃపురేనరస్స్నాత్వాఅగ్నికన్యాపురేవసేత్ ॥ ౪౨॥ కరవీరపురేస్నాత్వావిశాలాయాంకృతోదకః। దేవహ్రదఉపస్పృశ్యబ్రహ్మభూ

తోవిరాజతే॥ ౪౩॥ పునరావర్తనందాంచమహానందాంచ సేవ్య వై। నందనే సేవ్యతే దాంతస్త్వప్సరోభిరహింసకః॥౪౪॥ ఉర్వసీంకృత్తికాయోగే గత్వాచైవసమాహితః। లౌహిత్యే విధివత్స్నాత్వా పుండరీకఫలంలభేత్ ॥ ౪౫॥ రామహ్రదఉపస్పృశ్య విపాశాయాంకృతోదకః। ద్వాదశాహంనిరాహారః కల్మషాద్విప్రముచ్యతే ॥ ౪౬॥ మహాహ్రదఉపస్పృశ్య శుద్ధేనమనసానరః।ఏకమాసంనిరాహారో జమదగ్నిగతింలభేత్ ॥ ౩౭॥ విన్ధ్యేసంతాప్య చాత్మానంసత్యసంధస్త్వహింసకః। వినయాత్తపఆస్థాయ మాసేనైకేనసిధ్యతి॥ ౪౮॥నర్మదాయాముపస్పృశ్యతథాశూర్పారకోదకే। ఏకపక్షం నిరాహారోరాజపుత్రోవిధీయతే॥ ౪౯॥ జంబూమార్గేత్రిభిర్మాసైస్సంయతస్సుసమాహితః। అహోరాత్రేణచైకేనసిద్ధింసమధిగచ్ఛతి॥౫౦॥ కోకాముఖేవిగాహ్యాథగత్వా చాండాలికాశ్రమే। శాకభక్షశ్చీరవాసాఃకుమారీర్విందతేదశ ॥ ౫౧ ॥ వైవస్వతస్యసదనంనసగచ్ఛేత్కదాచన। యస్య కన్యాహ్రదేవాసో దేవలోకంసగచ్ఛతి॥ ౫౨॥ ప్రభాసేత్వేకరాత్రేణఅమావాస్యాంసమాహితః। సిధ్యతేతుమహాబాహో యోనరోజాయతేమృతః ॥౫౩॥ ఉజ్జానకఉపస్పృశ్యఆర్ష్టిషేణస్యచాశ్రమే। పింగాయాంచాశ్రమేస్నాత్వాసర్వపాపైఃప్రముచ్యతే॥౫౪ ॥ కుల్యాయాంసముపస్పృశ్యజప్త్వాచైవాఘమర్షణమ్। అశ్వమేధమవాప్నోతిత్రిరాత్రోపోషితోనరః॥ ౫౫॥ పిండారకఉపస్పృశ్యఏకరాత్రోషితోనరః । అగ్నిష్టోమమవాప్నోతిప్రభాతాంశర్వరీంశుచిః॥౫౬॥ తథాబ్రహ్మసరోగత్వాధర్మారణ్యోపశోభితమ్। పుండరీకమవాప్నోతిఉపస్పృశ్యనరశ్శుచిః॥౫౭॥ మైనాకేపర్వతేస్నాత్వా తథాసంధ్యాముపాస్యచ। కామంజిత్వాచవైమాసంసర్వమేధఫలంలభేత్ ॥౫౮॥ కాలోదకంనందికుండంతథాచోత్తరమానసమ్। అభ్యేత్యయోజనశతాద్భ్రూణహావిప్రముచ్యతే॥౫౯॥ నందీశ్వరస్యమూర్తింతుదృష్ట్వాముచ్యేతకిల్బిషైః। స్వర్గమార్గేసరస్స్నాత్వాబ్రహ్మలోకంసగచ్ఛతి॥౬౦॥ విఖ్యాతోహిమవాన్పుణ్యశ్శంకరశ్వశురోగిరిః। ఆకరస్సర్వరత్నానాంసిద్ధచారణసేవితః॥౬౧ ॥ శరీరముత్సృజేత్తత్రవిధిపూర్వమనాశకే। అధ్రువంజీవితంజ్ఞాత్వాయోవై వేదాంతగోద్విజః॥ ౬౨॥ అభ్యర్చ్యదేవతాస్తత్రనమస్కృత్యమునీంస్తథా । తతస్సిద్ధోదివంగచ్ఛేద్బ్రహ్మలోకంసనాతనమ్॥ ౬౩॥ కామంక్రోధంచలోభంచయోజిత్వాతీర్థమావసేత్ । నతేనకించిన్నప్రాప్తంతీర్థాభిగమనాద్భవేత్ ॥౬౪॥ యాన్యగమ్యానితీర్థానిదుర్గాణివిషమాణిచ। మనసాతానిగమ్యానిసర్వతీర్థసమీక్షయా॥ ౬౫॥ ఇదంమేధ్యమిదంపుణ్యమిదంస్వర్గ్యమనుత్తమమ్ । ఇదంరహస్యంవేదానామాప్లావ్యంపావనంతథా॥౬౬॥ ఇదందద్యాద్ద్విజాతీనాంసాధోరాత్మహితస్యచ। సుహృదాంచజపేత్కర్ణేశిష్యస్యానుగతస్యచ॥౬౭॥ దత్తవాన్గౌతమస్యైతదంగిరావైమహాతపాః। అంగిరాస్సమనుజ్ఞాతఃకాశ్యపేనచధీమతా॥ ౬౮॥ మహర్షీణామిదంజప్యంపావనానాంతథోత్తమమ్। జపంశ్చాభ్యుత్థితశ్శశ్వన్నిర్మలస్స్వర్గమాప్నుయాత్ ॥౬౯॥ఇదంయశ్చాపిశృణుయాద్రహస్యంత్వంగిరోమతమ్।ఉత్తమేచకులేజన్మలభేజ్జాతించసంస్మరేత్.

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-అంగిరసస్తీర్థయాత్రాయాం పంచవింశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః ॥ బృహస్పతిసమంబుద్ధ్యాక్షమయాబ్రహ్మణస్సమమ్। పరాక్రమేశక్రసమమాదిత్యసమతేజసమ్॥ ౧॥ గాంగేయమర్జునేనాజౌనిహతంభూరితేజసమ్ । భ్రాతృభిస్సహితోన్యైశ్చపర్యపృచ్ఛద్యుధిష్ఠిరః॥౨॥ శయానంవీరశయనేకాలాకాంక్షిణమచ్యుతమ్ । ఆజగ్ముర్భరతశ్రేష్ఠంద్రష్టుకామామహర్షయః॥ ౩॥ అత్రిర్వసిష్ఠోథభృగుఃపులస్త్యఃపులహఃక్రతుః। అంగిరాగౌతమోగస్త్యఃసుమతిస్స్వయతాత్మవాన్॥ ౪॥ విశ్వామిత్రఃస్థూలశిరాఃసంవర్తఃప్రమతిర్దమః । బృహస్పత్యుశనోవ్యాసశ్చ్యవనఃకాశ్యపోధ్రువః॥ ౫॥ దుర్వాసాజామదగ్నిశ్చమార్కండేయోథగాలవః। భారద్వాజోథరైభ్యశ్చయవక్రీతస్త్రితస్తథా॥ ౬॥స్థూలాక్షశ్శబలాక్షశ్చకణ్వోమేధాతిథిఃకృశః।నారదఃపర్వతశ్చైవసుధన్వాథైకతోద్విజః॥ ౭ ॥ నితంతుఃక

వసిష్ఠో వ్యాసః శతానందోఽకృతవ్రణః। జామదగ్న్యస్తథా రామః కచశ్చైత్యేవమాదయః॥ ౮॥ సమాగతా మహాత్మానో భీష్మం ద్రష్టుం మహర్షయః। తేషాం మహాత్మనాం పూజామాగతానాం యుధిష్ఠిరః॥ ౯॥ భ్రాతృభిస్సహితశ్చక్రే యథావదనుపూర్వశః। తే పూజితాస్సుఖాసీనాః కథాశ్చక్రుర్మహర్షయః॥ ౧౦॥ భీష్మాశ్రితాస్సుమధురాః సర్వేంద్రియమనోహరాః। భీష్మస్తేషాం కథాః శ్రుత్వా ఋషీణాం భావితాత్మనామ్॥ ౧౧॥ మేనే దివిష్ఠమాత్మానం తుష్ట్యా పరమయా యుతః। తతస్తే భీష్మమామంత్ర్య పాండవాంశ్చ మహర్షయః॥ ౧౨॥ అంతర్ధానం గతాస్సర్వే సర్వేషామేవ పశ్యతామ్। తానృషీన్సుమహాభాగానంతర్ధానగతానపి॥ ౧౩॥ పాండవాస్తుష్టువుస్సర్వే ప్రణేముశ్చ ముహుర్ముహుః। ప్రసన్నమనసస్సర్వే గాంగేయం కురుసత్తమమ్॥ ౧౪॥ ఉపతస్థుర్యథోద్యంతమాదిత్యం మంత్రకోవిదాః। ప్రభావాత్తపసస్తేషామృషీణాం వీక్ష్య పాండవాః॥ ౧౫॥ ప్రకాశతో దిశస్సర్వా విస్మయం పరమం యయుః। మహాభాగ్యం పరం తేషామృషీణామనుచింత్య తే॥ ౧౬॥ పాండవాస్సహ భీష్మేణ కథాశ్చక్రుస్తదాశ్రయాః॥ ౧౭॥ వైశంపాయనః॥ కథాంతే శిరసా పాదౌ స్పృష్ట్వా భీష్మస్య పాండవః। ధర్మ్యం ధర్మసుతః ప్రశ్నం పర్యపృచ్ఛద్యుధిష్ఠిరః॥ ౧౮॥ యుధిష్ఠిరః॥ కే దేశాః కే జనపదాః ఆశ్రమాః కే చ పర్వతాః। ప్రకృష్టాః పుణ్యతః కాశ్చ జ్ఞేయా నద్యః పితామహ॥ ౧౯॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। శిలోంఛవృత్తేస్సంవాదం సిద్ధస్య చ యుధిష్ఠిర॥ ౨౦॥ ఇమాం కశ్చిత్పరిక్రమ్య పృథివీం శైలభూషణామ్। అసకృద్ద్విపదాం శ్రేష్ఠశ్శ్రేష్ఠస్య గృహమేధినః॥ ౨౧॥ శీలవృత్తేర్గృహం ప్రాప్తస్స తేన విధినార్చితః। ఉవాస రజనీం తత్ర సుముఖస్సుఖభాగృషిః॥ ౨౨॥ శీలవృత్తిస్తు యత్కృత్యం ప్రాతస్తత్కృతవాఞ్శుచిః। కృతకృత్యముపాతిష్ఠత్సిద్ధం తమతిథిం తదా॥ ౨౩॥ తౌ సమేత్య మహాత్మానౌ సుఖాసీనౌ కథాశ్శుభాః। చక్రతుర్వేదసంబద్ధాస్తచ్ఛేషకృతలక్షణాః॥ ౨౪॥ శిలవృత్తిః కథాంతే తు సిద్ధమామంత్ర్య యత్నతః। ప్రశ్నం పప్రచ్ఛ మేధావీ యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి॥ ౨౫॥ శీలవృత్తిః॥ కే దేశాః కే జనపదా ఆశ్రమాః కే చ పర్వతాః। ప్రకృష్టాః పుణ్యతః కాశ్చ జ్ఞేయా నద్యస్తదుచ్యతామ్॥ ౨౬॥ సిద్ధః॥ తే దేశాస్తే జనపదా ఆశ్రమాస్తే చ పర్వతాః। యేషాం భాగీరథీ గంగా మధ్యేనైతి సరిద్వరా॥ ౨౭॥ తపసా బ్రహ్మచర్యేణ యజ్ఞైస్త్యాగేన వా పునః। గతిం న లభతే జంతుర్గంగాం సంసేవ్య యాం లభేత్॥ ౨౮॥ స్పృష్టాని యేషాం గాంగేయైస్తోయైర్గాత్రాణి దేహినామ్। న్యస్తాని న పునస్తేషాం త్యాగస్స్వర్గాద్విధీయతే॥ ౨౯॥ సర్వాణి యేషాం గాంగేయైస్తోయైః కార్యాణి దేహినామ్। గాం త్యక్త్వా మానవా విప్ర దివి తిష్ఠంతి తే జనాః॥ ౩౦॥ పూర్వే వయసి కర్మాణి కృత్వా పాపాని యే నరాః। పశ్చాద్గంగాం నిషేవంతే తేఽపి యాంత్యుత్తమాం గతిమ్॥ ౩౧॥ స్నాతానాం శుచిభిస్తోయైర్గాంగేయైః ప్రయతాత్మనామ్। వ్యుష్టిర్భవతి యా పుంసాం న సా క్రతుశతైరపి॥ ౩౨॥ యావదస్థి మనుష్యస్య గంగాతోయేషు తిష్ఠతి। తావద్వర్షసహస్రాణి స్వర్గలోకే మహీయతే॥ ౩౩॥ అపహృత్య తమస్తీవ్రం యథా భాత్యుదయే రవిః। తథాపహత్య పాప్మానం భాతి గంగాజలోక్షితః॥ ౩౪॥ విసోమా ఇవ శర్వర్యో విపుష్పాస్తరవో యథా। తద్వద్దేశా దిశశ్చైవ హీనా గంగాజలైశ్శివైః॥ ౩౫॥ వర్ణాశ్రమా యథా సర్వే ధర్మజ్ఞానవివర్జితాః। క్రతవశ్చ యథాఽసోమాస్తథా గంగాం వినా జగత్॥ ౩౬॥ యథా హీనం నభోఽర్కేణ భూశ్శైలైః ఖం చ వాయునా। తథా దేశా దిశశ్చైవ గంగాహీనా న సంశయః॥ ౩౭॥ త్రిషు లోకేషు యే కేచిత్ప్రాణినస్సర్వ ఏవ తే। తర్ప్యమాణాః పరాం తృప్తిం యాంతి గంగాజలైశ్శుభైః॥ ౩౮॥ యస్తు సూర్యేణ నిష్టప్తం గాంగేయం పిబతే జలమ్। గవాం నిర్హారనిర్ముక్తాద్యావకాత్తద్విశిష్యతే॥ ౩౯॥ ఇందువ్రతసహస్రం తు యశ్చరేత్కాయశోధనం। పిబేద్యశ్చాపి గంగాంభస్సమా స్యాతాం న వా సమా॥ ౪౦॥ తిష్ఠేద్యుగసహస్రం తు పాదేనైకేన యః పుమాన్। మాసమేకం తు గంగాయాం సమా స్యాతాం న వా సమా॥ ౪౧॥ లంబేతావాక్ఛిరా యస్తు యుగానామయుతం పుమాన్। తిష్ఠేద్యథేష్టం యశ్చాపి గంగాయాం స విశిష్యతే॥ ౪౨॥ అగ్నౌ ప్రాప్తం ప్రధూయేత యథా తూలం ద్విజోత్తమ। తథా గంగావగాఢస్య సర్వం పాపం ప్రధూయతే॥ ౪౩॥ భూతానామిహ సర్వేషాం దుఃఖోపహతచేతసామ్। గతిమన్వేషమాణానాం న

గంగాసదృశీగతిః॥ ౪౪ ॥ భవంతినిర్విషాస్సర్పాయథాతార్క్ష్యస్యదర్శనాత్ । గంగాయాదర్శనాత్తద్వత్సర్వపాపైఃప్రముచ్యతే॥ ౪౫॥ అప్రతిష్ఠాశ్చయేకేచిదధర్మశరణాశ్చయే। తేషాంప్రతిష్ఠాగంగేహశరణంశర్మకర్మచ॥౪౬॥ప్రకృష్టైరశుభైర్గ్రస్తాననేకైఃపురుషాధమాన్।పతతోనరకేగంగాసంశ్రితాన్ప్రేత్యతారయేత్॥౪౭॥ తేసంవిభక్తామునిభిర్నూనందేవైస్సవాసవైః । యేఽభిగచ్ఛంతిసతతంగంగాంమతిమతాంవర॥౪౮॥ వినయాచారహీనాశ్చఅశివాశ్చనరాధమాః। తేభవంతిశివావిప్రయేవైగంగాముపాశ్రితాః॥ ౪౯ ॥ యథాసురాణామమృతంపితౄణాంచయథాస్వధా। సుధాయథాచనాగానాంతథాగంగాజలంనృణామ్॥౫౦॥ఉపాసంతేయథాబాలామాతరంక్షుధయార్దితాః। శ్రేయస్కామాస్తథాగంగాముపాసంతీహదేహినః॥౫౧॥స్వాయంభువంయథాస్థానంసర్వేషాంశ్రేష్ఠముచ్యతే । స్థానానాంసరితాంశ్రేష్ఠాగంగాతద్వదిహోచ్యతే ॥ ౫౨ ॥ యథోపజీవినాంధేనుర్దేవాదీనాంధరాస్మృతా । తథోపజీవినాంగంగాసర్వప్రాణభృతామిహ॥ ౫౩ ॥దేవాస్సోమార్కసంస్థానియథాసత్రాదిభిర్మఖైః।అమృతాన్యుపజీవంతితథాగంగాజలంనరాః॥ ౫౪॥ జాహ్నవీపులినోత్థాభిస్సికతాభిస్సముక్షితమ్।ఆత్మానంమన్యతేలోకోదివిష్ఠమివశోభితమ్॥౫౫॥జాహ్నవీతీరసంభూతాంమృదంమూర్ధ్నాబిభర్తియః। బిభర్తిరూపంసోర్కస్యతమోనాశాయనిర్మలమ్॥౫౬॥గంగోర్మిభిరథోదిగ్ధఃపురుషంపవనోయదా । స్పృశతేసోస్యపాప్మానంసర్వమేవాపకర్షతి ॥ ౫౭ ॥ వ్యసనైరభితప్తస్యనరస్యవినశిష్యతః। గంగాదర్శనజాప్రీతిర్వ్యసనాన్యపకర్షతి ॥ ౫౮॥ హంసారావైఃకోకరవైరవైరన్యైశ్చపక్షిణామ్ । పస్పర్ధగంగాగంధర్వాన్పులినైశ్చశిలోచ్చయాన్ ॥ ౫౯ ॥ హంసాదిభిస్సుబహుభిర్వివిధైఃపక్షిభిర్వృతామ్। గంగాంగోకులసంబాధాందృష్ట్వాస్వర్గోపివిస్మృతః॥ ౬౦॥ .... *

నసాప్రీతిర్దివిష్ఠస్యసర్వకామానుపాశ్నుతః। సంభవేద్యాపరాప్రీతిర్గంగాయాఃపులినేనృణామ్ ॥ ౬౧ ॥ వాఙ్మనఃకర్మజైర్గ్రస్తఃపాపైరపిపుమానిహ।వీక్ష్యగంగాంభవేత్పూతోహ్యత్రమేనాస్తిసంశయః॥ ౬౨॥ సప్తావరాన్సప్తపరాన్పితౄంస్తేభ్యశ్చయేపరే।పుమాంస్తారయతేగంగాంవీక్ష్యస్పృష్ట్వావగాహ్యచ॥౬౩॥శ్రుతాభిలషితాపీతాస్పృష్టాదృష్టావగాహితా।గంగాతారయతేనౄణాముభౌవంశౌవిశేషతః॥౬౪॥దర్శనాత్స్పర్శనాత్పానాత్తథాగంగేతికీర్తనాత్ ! పునాత్యపుణ్యాన్పురుషాన్శతశోథసహస్రశః॥౬౫॥ యఇచ్ఛేత్సఫలంజన్మజీవితంశ్రుతమేవచ।సపితౄంస్తర్పయేద్గంగామభిగమ్యసురాంస్తథా॥౬౬॥నసుతైర్నచవిత్తైర్నకర్మణానచతత్ఫలమ్। ప్రాప్నుయాత్పురుషోత్యంతంగంగాంప్రాప్యయదాప్నుయాత్ ॥౬౭॥ జాత్యంధైరిహతుల్యాస్తేమృతైఃపంగుభిరేవచ। సమర్థాయేనపశ్యంతిగంగాంపుణ్యజలాంశివామ్ ॥ ౬౮॥ భూతభవ్యభవిష్యజ్ఞైర్మహర్షిభిరుపస్థితామ్ । దేవైస్సేంద్రైశ్చకోగంగాంనోపసేవేతమానవః ॥ ౬౯ ॥ వానప్రస్థైర్గృహస్థైశ్చయతిభిర్బ్రహ్మచారిభిః।విద్యావద్భిఃశ్రితాంగంగాంపుమాన్కోనామనాశ్రయేత్ ॥ ౭౦॥ ఉత్క్రామద్భిశ్చయఃప్రాణైఃప్రయతశ్శిష్టసంమతః। చింతయేన్మనసాగంగాంసగతింపరమాంలభేత్ ॥ ౭౧॥ నభయేభ్యోభయంతస్యనపాపేభ్యోనరాజతః। ఆదేహపతనాద్గంగాముపాస్తేయఃపుమానిహ॥ ౭౨॥ మహాపుణ్యాంచగగనాత్పతంతీంవైమహేశ్వరః। దధారశిరసాగంగాంతామేవదివిసేవతే ॥ ౭౩॥అలంకృతాస్త్రయోలోకాఃపథిభిర్విమలైస్త్రిభిః।యస్తుతస్యాజలంసేవేత్కృతకృత్యఃపుమాన్భవేత్ ॥ ౭౪॥దివిజ్యోతిర్యథాదిత్యఃపితౄణాంచైవచంద్రమాః। దేవేశశ్చయథానౄణాంగంగాచసరితాంతథా ॥ ౭౫ ॥ మాత్రాపిత్రాసుతైర్దారైర్వియుక్తస్యధనేనవా। నభవేద్ధితథాదుఃఖంయథాగంగావియోగజమ్॥ ౭౬॥ నారణ్యైర్నేష్టవిషయైర్నసుతైర్నధనాగమైః। తథాప్రసాదోభవతిగంగాంవీక్ష్యయథాభవేత్॥ ౭౭॥పూర్ణమిందుంయథాదృష్ట్వానృణాందృష్టిఃప్రసీదతి। తథాత్రిపథగాందృష్ట్వానృణాందృష్టిఃప్రసీదతి ॥ ౭౮ ॥ తద్భావస్తద్గత

మనాస్తన్నిష్ఠస్తత్పరాయణః । గంగాం యోనుగతో భక్త్యా స తస్యాః ప్రియతాం వ్రజేత్ ॥ ౭౯॥ భూస్థైః ఖస్థైర్దివిష్ఠైశ్చ భూతైరుచ్చావచైరపి । గంగా విగాహ్యా సతతమేతత్కార్యతమం సతామ్ ॥ ౮౦॥ విశ్వేలోకేషు పుణ్యత్వాద్గంగాయాః ప్రథితం యశః । యత్పుత్రాన్ సగరస్యైతా భస్మాఖ్యాననయద్దివమ్ ॥ ౮౧ ॥ వాతేరితాభిస్సుమనోహరాభిర్ద్రుతాభిరత్యర్థసముత్థితాభిః । గంగోర్మిభిర్భానుమతీభిరిద్ధాః సహస్రరశ్మిప్రతిమా భవంతి॥ ౮౨ ॥ పయస్వినీం ఘృతినీమత్యుదారాం సమృద్ధినీం వేగినీం దుర్విగాహ్యామ్ । గంగాం గత్వా యైశ్శరీరం విసృష్టం గతా ధీరాస్తే విబుధైస్సమత్వమ్ ॥ ౮౩॥ అంధాన్ జడాన్ ద్రవ్యహీనాంశ్చ గంగా యశస్వినీ బృహతీ విశ్వరూపా। దేవైస్సేంద్రైర్మునిభిర్మానవైశ్చ నిషేవితా సర్వకామైర్యునక్తి॥౮౪॥ ఊర్జస్వతీం మహాపుణ్యాం మధుమతీం త్రివర్త్మగామ్। త్రిలోకగోప్త్రీం యే గంగాం సంశ్రితాస్తే దివం గతాః॥ ౮౫॥ యో వత్స్యతి ద్రక్ష్యతి వాపి మర్త్యస్తస్మై ప్రయచ్ఛంతి సుఖాని దేవాః । తద్భావితాస్స్పర్శనదర్శనేన ఇష్టాం గతిం తస్య సురా దిశంతి ॥ ౮౬ ॥ దక్షాం పృశ్నిం బృహతీం విప్రకృష్టాం శివామృద్ధాం సురసాం సుప్రసన్నామ్। విభావరీం సర్వభూతప్రతిష్ఠాం గంగాం గతా యే త్రిదివం గతాస్తే ॥ ౮౭॥ ఖ్యాతిర్యస్యాః ఖం దివం గాం చ నిత్యం పురా దిశో విదిశశ్చావతస్థే। తస్యా జలం సేవ్య సరిద్వరాయా మర్త్యాస్సర్వే కృతకృత్యా భవంతి॥ ౮౮॥ ఇయం గంగేతి నియతం ప్రతిష్ఠా గుహస్య రుక్మస్య చ గర్భయోషా। ప్రాతస్త్రివర్గా ఘృతవహా విపాప్మా గంగావతీర్ణా వియతో విశ్వతోయా ॥ ౮౯ ॥ సుతావనీధ్రస్య హరస్య భార్యా దివో భువశ్చాపి కృతానురూపా । భవ్యా పృథివ్యాం భాగినీ చాపి రాజన్ గంగా లోకానాం పుత్రదా వై త్రయాణామ్॥ ౯౦॥ మధుస్రావా ఘృతధారా ఘృతార్చిర్మహోర్మిభిశ్శోభితా బ్రాహ్మణైశ్చ। దివశ్చ్యుతా శిరసాత్తా శివేన గంగావనీధ్రాస్త్రిదివస్య మాతా ॥ ౯౧ ॥ యోనిర్వరిష్ఠా విరజా వితన్వీ పుష్పాచితా పరివాహా యశోదా। విశ్వావతీ చాకృతిరిష్టసిద్ధా గంగోక్షితానాం భువనస్య పంథాః ॥ ౯౨ ॥ క్షాంత్యా మహ్యా గోపనే ధారణే చ దీప్త్యా కృశానోస్తపనస్య చైవ। తుల్యా గంగా సమ్మతా బ్రాహ్మణానాం గుహస్య బ్రహ్మణ్యతయా చ నిత్యమ్॥ ౯౩॥ ఋషిష్టుతాం విష్ణుపదీం పురాణాం సుపుణ్యతోయాం మనసాపి లోకే। సర్వాత్మనా జాహ్నవీం యే ప్రపన్నాస్తే బ్రహ్మణస్సదనం సంప్రయాతాః ॥ ౯౪ ॥ లోకానవేక్ష్య జననీవ పుత్రాన్ సర్వాత్మనా సర్వగుణోపపన్నాన్ । తత్స్థానకం బ్రాహ్మమభీప్సమానైర్గంగా సదైవాత్మవశైరుపాస్యా ॥ ౯౫ ॥ ఉస్రాం పుష్టాం మిషతీం విశ్వభోజ్యామిరావతీం రేవతీం భూధరాణామ్ । శిష్టాశ్రయామమృతాం బ్రహ్మకాంతాం గంగాం శ్రయేదాత్మవాన్ సిద్ధికామః॥ ౯౬॥ ప్రసాద్య దేవాన్ సవిభూన్ సమస్తాన్ భగీరథస్తపసోగ్రేణ గంగామ్ । గామానయత్తామభిగమ్య శశ్వత్పుంసాం భయం నేహ చాముత్ర విద్యాత్ ॥ ౯౭॥ ఉదాహృతస్సర్వథా తే గుణానాం మయైకదేశః ప్రసమీక్ష్య బుద్ధ్యా। శక్తిర్న మే కాచిదిహాస్తి వక్తుం గుణాన్ సర్వాన్ పరిమాతుం తథైవ॥ ౯౮॥ మేరోస్సముద్రస్య చ సర్వరత్నైః సంఖ్యోపలానాముదకస్య వాపి । శక్యం వక్తుం నేహ గంగాజలానాం గుణాఖ్యానం పరిమాతుం తథైవ॥ ౯౯॥ తస్మాదేతాన్ పరయా శ్రద్ధయోక్తాన్ గుణాన్ సర్వాన్ జాహ్నవీయాన్ సదైవ। భవేద్వాచా మనసా కర్మణైవ భక్త్యా యుక్తః శ్రద్ధయా శ్రద్దధానః॥ ౧౦౦॥ లోకానిమాంస్త్రీన్ యశసా వితత్య సిద్ధిం ప్రాప్య మహతీం తాం దురాపామ్। గంగాకృతానదిరేణైవ లోకాన్ యథేష్టమిష్టాన్ విహరిష్యసి త్వమ్॥ ౧౦౧॥ తవ మమ చ గుణైర్మహానుభావా జుషతు మతిం సతతం స్వధర్మయుక్తైః। అభిమతజనవత్సలా హి గంగా జగతి యునక్తి సుఖైశ్చ భక్తిమంతమ్॥ ౧౦౨॥ భీష్మః॥ ఇతి పరమమతిర్గుణానశేషాన్ శిలతరయే త్రిపథగానుయోగరూపాన్। బహువిధమనుశాస్య తథ్యరూపాన్ గగనతలం ద్యుతిమాన్ వివేశ విద్వాన్॥ ౧౦౩॥ శిలవృత్తిస్తు సిద్ధస్య వాక్యైస్సంబోధితస్తదా। గంగాముపాస్య విధివత్సిద్ధిం ప్రాప సుదుర్లభామ్॥ ౧౦౪॥ తథా త్వమపి కౌంతేయ భక్త్యా పరమయా యుతః। గంగామభ్యేహి సతతం ప్రాప్స్యసే సిద్ధిముత్తమామ్॥ ౧౦౫॥ వైశంపాయనః॥ శ్రుత్వేతిహాసం భీష్మోక్తం

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

గంగాయాః స్తవసంయుతమ్। యుధిష్ఠిరఃపరాంప్రీతిమగమద్భ్రాతృభిస్సహ॥ ౧౦౬॥ ఇతిహాసమిమంపుణ్యంశృణుయాద్యఃపఠేతవా । గంగాయాః స్తవసంయుక్తంసముచ్యేత్సర్వకిల్బిషైః॥౧౦౭॥..*

ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- గంగామాహాత్మ్యకథనే - షడ్వింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ ప్రజ్ఞాశ్రుతాభ్యాంవృత్తేనశీలేనచ యథాభవాన్।గుణైశ్చవివిధైస్సర్వైర్వయసాచసమన్వితః॥౧॥భవాన్విశిష్టోబుద్ధ్యాచప్రజ్ఞయాతపసాతథా। తస్మాద్భవంతంపృచ్ఛామిధర్మంధర్మభృతాంవర॥౨॥ నాన్యస్త్వదన్యోలోకేషుప్రష్టవ్యోస్తినరాధిప । క్షత్రియోయదివావైశ్యఃశూద్రోవారాజసత్తమ॥౩॥ బ్రాహ్మణ్యంప్రాప్నుయాద్యేనతన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి । తపసావాసుమహతాకర్మణావాశ్రుతేనవా॥ ౪॥ బ్రాహ్మణ్యమథచేదిచ్ఛేత్తన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౫॥ భీష్మః ॥ బ్రాహ్మణ్యంతాతదుష్ప్రాప్యంవర్ణైఃక్షత్రాదిభిస్త్రిభిః । పరంహిసర్వభూతానాంస్థానమేతద్యుధిష్ఠిర॥౬॥ బహ్వీస్తుసంసరన్యోనీర్జాయమానఃపునఃపునః। పర్యాయేతాతకస్మింశ్చిద్బ్రాహ్మణోనామజాయతే॥౭॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । మతంగస్యచసంవాదంగర్దభ్యాశ్చయుధిష్ఠిర॥౮॥ ద్విజాతేఃకస్యచిత్తాతతుల్యవర్ణస్సుతస్త్వభూత్ ।మతంగోనామనామ్నావైసర్వైస్సముదితోగుణైః॥ ౯॥ సయజ్ఞకారఃకౌంతేయపిత్రోత్సృష్టఃపరంతప। ప్రాయాద్గర్దభయుక్తేనరథేనాప్యాశుగామినా॥ ౧౦॥ సబాలంగర్దభంరాజన్వహంతంమాతురంతికే । నిరవిధ్యత్ప్రతోదేననాసికాయాంపునఃపునః ॥ ౧౧ ॥ తత్రతీవ్రవ్రణందృష్ట్వాగర్దభీపుత్రగృద్ధినీ। ఉవాచమాశుచఃపుత్రచండాలస్త్వధితిష్ఠతి ॥ ౧౨॥ బ్రాహ్మణేదారుణంనాస్తిమైత్రోబ్రాహ్మణఉచ్యతే। ఆచార్యస్సర్వభూతానాంశాస్తాకింప్రహరిష్యతి॥౧౩॥అయంతుపాపప్రకృతిర్బాలేనకురుతేదయామ్ । స్వయోనింమానయత్యేషభావోభావంనియచ్ఛతి ॥ ౧౪॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వామతంగస్తుదారుణంరాసభీవచః। అవతీర్యరథాత్తూర్ణంరాసభీంప్రత్యభాషత।౧౫॥ బ్రూహిరాసభికల్యాణిమాతామేయేనదూషితా। కథంమాంవేత్సిచండాలంక్షిప్రంరాసభిశంసమే॥ ౧౬॥ కథంమాంవేత్సిచండాలంబ్రాహ్మణ్యంయేననశ్యతే । తత్త్వేనైతన్మహాప్రాజ్ఞేబ్రూహిసర్వమశేషతః॥ ౧౭॥ గర్దభీ ॥ బ్రాహ్మణ్యాంవృషలేనత్వంమత్తాయాంనాపితేనహ । జాతస్త్వమసిచండాలోబ్రాహ్మణ్యంతేనతేనశత్ ॥౧౮॥ ఏవముక్తోమతంగస్తుప్రత్యుపాయాద్గృహంప్రతి।తమాగతమభిప్రేక్ష్యపితావాక్యమథాబ్రవీత్ ॥౧౯॥మయాత్వంయజ్ఞసంసిద్ధౌనియుక్తోగురుకర్మణి।కస్మాత్ప్రతినివృత్తోసికచ్చిన్నకుశలంతవ॥౨౦॥మతంగః॥ అంత్యయోనిరయోనిర్వాకథంసకుశలీభవేత్ । కుశలంతుకుతస్తస్యయస్యేయంజననీపితః ॥౨౧॥ బ్రాహ్మణ్యాంవృషలాజ్జాతంపితర్వేదయతీవమామ్। అమానుషీగర్దభీయంతస్మాత్తప్స్యేతపోమహత్ ॥ ౨౨॥ ఏవముక్త్వాసపితరంప్రతస్థేకృతనిశ్చయః । తతోగత్వామహారణ్యమతప్యత్సుమహత్తపః॥ ౨౩ ॥ తతస్సంతాపయామాసవిబుధాంస్తపసాన్వితః। మతంగస్సుఖసంప్రేప్సుఃస్థానంసుచరితాదతి ॥ ౨౪ ॥ తంతథాతపసాయుక్తమువాచహరివాహనః। మతంగతప్యసేకింత్వంభోగానుత్సృజ్యమానుషాన్॥ ౨౫॥ వరందదామితేహంతవృణీష్వత్వంయదిచ్ఛసి । యచ్చాప్యవాప్యంహృదితేసర్వంతద్బ్రూహిమాచిరమ్ ॥ ౨౬॥ మతంగః॥ బ్రాహ్మణ్యంకామయానోహమిదమారబ్ధవాంస్తపః । గచ్ఛేయంతదవాప్యేహవరఏషవృతోమయా॥ ౨౭॥ భీష్మః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాతువచనంతమువాచపురందరః । మతంగదుర్లభమిదంవిప్రత్వంప్రార్థ్యతేత్వయా ॥ ౨౮॥ బ్రాహ్మణ్యంప్రార్థయానస్త్వమప్రాప్యమకృతాత్మభిః। వినశిష్యసిమాదుర్బుద్ధేతదుపారమమాచిరమ్॥౨౯॥ శ్రేష్ఠతాంసర్వభూతేషుతపోర్థంనాతివర్తతే।తదగ్ర్యంప్రార్థయానస్త్వమచిరాద్వినశిష్యసి॥ ౩౦॥ దేవతాసురమర్త్యేషుయత్పవిత్రంపరంస్మృతమ్ । చండాలయోనౌజాతేనతత్ప్రాప్యంకథంచన॥ ౩౧॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి-ఇంద్రమతంగసంవాదే-సప్తవింశోధ్యాయః- ....*

భీష్మః॥ఏవముక్తోమతంగస్తుసంశితాత్మాయతవ్రతః । అతిష్ఠదేకపాదేనవర్షాణాంశతమచ్యుతః॥ ౧ ॥ తమువాచతతశ్శక్రఃపునరేవమహాయశాః। బ్రాహ్మణ్యందుర్లభంతాతప్రార్థయానోనలప్స్యసే॥ ౨॥ మతంగపరమంస్థానంప్రార్థయన్వినశిష్యసి। మాకృథాస్సాహసంపుత్రనైషధర్మపథస్తవ॥౩॥ నహిశక్యంత్వయాప్రాప్తుంబ్రాహ్మణ్యమిహదుర్మతే । అప్రాప్యంప్రార్థయానోహినచిరాద్వినశిష్యసి॥ ౪ ॥ మతంగపరమంస్థానంవార్యమాణోసకృన్మయా। చికీర్షస్యేవతపసాసర్వథానభవిష్యసి॥౫॥ తిర్యగ్యోనిగతస్సర్వోమానుష్యంయదిగచ్ఛతి । సజాయతేపుల్కసోవాచండాలోవాప్యసంశయః॥౬॥ పుల్కసఃపాపయోనిర్వాయఃకశ్చిదిహలక్ష్యతే । సతస్యామేవసుచిరంమతంగపరివర్తతే॥ ౭॥ తతోదశశతేకాలేలభతేశూద్రతామపి। శూద్రయోనావపితతోబహుశఃపరివర్తతే॥౮॥ తతస్త్రింశద్గుణేకాలేలభతేవైశ్యతామపి।వైశ్యతాయాంచిరంకాలంతత్రైవపరివర్తతే॥ ౯॥ తతఃషష్టిగుణేకాలేరాజన్యోనామజాయతే। తతఃషష్టిగుణేకాలేలభతేబ్రహ్మబంధుతామ్॥౧౦॥బ్రహ్మబంధుశ్చిరంకాలంతత్రైవపరివర్తతే। తతస్తుద్విశతేకాలేలభతేకాండపృష్ఠతామ్॥౧౧॥ కాండపృష్ఠశ్చిరంకాలంతత్రైవపరివర్తతే। తతస్తుత్రిశతేకాలేలభతేజపతామపి॥ ౧౨॥ తంచప్రాప్యచిరంకాలంతత్రైవపరివర్తతే। తతశ్చతుశ్శతేకాలేశ్రోత్రియోనామజాయతే॥ ౧౩ ॥ శ్రోత్రియత్వేచిరంకాలంతత్రైవపరివర్తతే । తదేవంశోకహర్షౌతుకామద్వేషౌచపుత్రక॥ ౧౪ ॥ అతిమానాతివాదౌచప్రవిశేతేద్విజాధమమ్। తాంశ్చేజ్జయతిశత్రూన్సతదాప్రాప్నోతిసద్గతిమ్॥౧౫॥ అథతేవైజయంత్యేనంతాలాగ్రాదివపాత్యతే । మతంగసంప్రధార్యైవంయదహంత్వామచూచుదమ్॥ ౧౬॥ వృణీష్వకామమన్యంత్వంబ్రాహ్మణ్యంహిసుదుర్లభమ్ ॥ ౧౭॥

.... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి - ఇంద్రమతంగసంవాదే- అష్టావింశోధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఏవముక్తోమతంగస్తుసంశితాత్మాయతవ్రతః। సహస్రమేకపాదేనతతోధ్యానేవ్యతిష్ఠత॥౧॥ తంసహస్రావరేకాలేశక్రోద్రష్టుముపాగమత్ । తదేవచపునర్వాక్యమువాచబలవృత్రహా॥ ౨॥ మతంగః॥ ఇదంవర్షసహస్రంవైబ్రహ్మచారీసమాహితః।అతిష్ఠమేకపాదేనబ్రాహ్మణ్యంనాప్నుయాంకథమ్॥ ౩॥ శక్రః॥ చండాలయోనౌజాతేననావాప్యంవైకథంచన । అన్యంకామంవృణీష్వత్వంమావృథాతేస్త్వయంశ్రమః॥౪॥ ఏవముక్తోమతంగస్తుభృశంశోకపరాయణః। అధ్యతిష్ఠద్గయాంగత్వాసోంగుష్ఠేనశతంసమాః॥ ౫॥ సుదుర్వహంవహన్యోగంకృశోధమనిసంతతః । త్వగస్థిభూతోధర్మాత్మాసపపాతేతినశ్శ్రుతమ్॥ ౬ ॥ తంపతంతమభిద్రుత్యపరిజగ్రాహవాసవః। వరాణామీశ్వరోదాతాసర్వభూతహితేరతః॥ ౭॥ శక్రః ॥ మతంగబ్రాహ్మణత్వంతేవిరుద్ధమిహదృశ్యతే । బ్రాహ్మణ్యందుర్లభతరంసంవృతంపరిపంథిభిః ॥ ౮ ॥ పూజయన్సుఖమాప్నోతిదుఃఖమాప్నోత్యపూజయన్। బ్రాహ్మణస్సర్వభూతానాంయోగక్షేమసమర్పితా ॥ ౯ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యోనుతృప్యంతేపితరోదేవతాస్తథా । బ్రాహ్మణస్సర్వభూతానాంమతంగపరఉచ్యతే॥ ౧౦॥ బ్రాహ్మణఃకురుతేయద్ధియథాయద్యచ్చవాంఛతి । బహ్వీస్తుసంవిశన్యోనీర్జాయమానఃపునఃపునః ॥ ౧౧ ॥ పర్యాయేతాతకస్మింశ్చిద్బ్రాహ్మణ్యమిహవిందతి।తదుత్సృజ్యేహదుష్ప్రాపంబ్రాహ్మణ్యమకృతాత్మభిః॥౧౨॥అన్యంవరంవృణీష్వత్వందుర్లభోయంహితేవరః॥ ౧౩॥మతంగః॥ కింమాంతుదసిదుఃఖార్తంమృతంమారయసేచమామ్। త్వాంనశోచామియోలబ్ధ్వాబ్రాహ్మణ్యంనబుభూషసే॥ ౧౪॥ బ్రాహ్మణ్యంయదిదుష్ప్రాపంత్రిభిర్వర్ణైశ్శతక్రతో। సుదుర్లభంసదావాప్యనానుతిష్ఠంతిమానవాః ॥ ౧౫ ॥ యఃపాపేభ్యఃపాపతమస్తేషామధమఏవసః। బ్రాహ్మణ్యంయోనజానీతేధనంలబ్ధ్వేవదుర్లభమ్॥ ౧౬॥ దుష్ప్రాపంఖలువిప్రత్వంప్రాప్తందురనుపాలనమ్ । దుఃఖాపహమవాప్యైతన్నానుతిష్ఠంతిమానవాః॥౧౭॥ఏకారామోహ్యహంశక్రనిర్ద్వంద్వోనిష్పరిగ్రహః । అహింసాదమమాస్థాయకథంనార్హామివిప్రతామ్॥౧౮ ॥ దైవంతుకథమేతద్వైయదహంమాతృదోషతః। ఏతామవస్థాంసంప్రాప్తోధర్మజ్ఞస్సన్పురందర ॥ ౧౯ ॥ నూనందైవంనశక్యంహిపౌరుషేణాతివర్తితుమ్ । యదర్థంయత్నవానేవంనలభేవిప్ర

తాంవిభో॥ ౨౦॥ ఏవంగతే తు ధర్మజ్ఞ దాతుమర్హసి మే వరమ్ । యది తేహమనుగ్రాహ్యః కించిద్వా సుకృతం మమ॥ ౨౧॥ వైశంపాయనః॥ వృణీష్వేతి తదా ప్రాహ తతస్తం బలవృత్రహా । చోదితస్తు మహేంద్రేణ మతంగః ప్రాబ్రవీదిదమ్ ॥ ౨౨ ॥ యథా కామవిహారీ స్యాం కామరూపీ విహంగమః । బ్రహ్మక్షత్రావిరోధేన పూజాం చ ప్రాప్నుయామహమ్॥ ౨౩॥ యథా మమాక్షయా కీర్తిర్భవేచ్చాపి పురందర । కర్తుమర్హసి తద్దేవ శిరసా త్వాం ప్రసాదయే॥ ౨౪॥ శక్రః॥ ఛందోదేవ ఇతి ఖ్యాతః స్త్రీణాం పూజ్యో భవిష్యసి । కీర్తిశ్చ తే తులా వత్స త్రిషు లోకేషు యాస్యతి ॥ ౨౫ ॥ ఏవం తస్మై వరం దత్త్వా వాసవోంతరధీయత। ప్రాణాంస్త్యక్త్వా మతంగోపి సంప్రాప్తః స్థానముత్తమమ్॥ ౨౬ ॥ ఏవమేతత్పరం స్థానం బ్రాహ్మణ్యం నామ భారత । తచ్చ దుష్ప్రాపమిహ వై మహేంద్రవచనం యథా॥ ౨౭ ॥

.... *

ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- ఇంద్రమతంగసంవాదే- ఏకోనత్రింశోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ శ్రుతం తే మహదాఖ్యానమేతత్కురుకులోద్వహ। సుదుష్ప్రాపం యద్బ్రవీషి బ్రాహ్మణ్యం వదతాం వర॥ ౧॥ విశ్వామిత్రేణ చ పురా బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్తమిత్యుత । శ్రూయతే వదసే తచ్చ దుష్ప్రాపమితి సత్తమ॥ ౨ ॥ వీతహవ్యశ్చ నృపతిః శ్రుతో మే విప్రతాం గతః । తదేవ తావద్గాంగేయ శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం విభో॥ ౩॥ స కేన కర్మణా ప్రాప్తో బ్రాహ్మణ్యం రాజసత్తమః। వరేణ తపసా వాపి తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౪॥ భీష్మః॥ శృణు రాజన్యథా రాజా వీతహవ్యో మహాయశాః। రాజర్షిర్దుర్లభం ప్రాప్తో బ్రాహ్మణ్యం లోకసత్కృతమ్ ॥ ౫ ॥ మనోర్మహాత్మనస్తాత ప్రజాధర్మేణ శాసతః । బభూవ పుత్రో ధర్మాత్మా శర్యాతిరితి విశ్రుతః॥ ౬॥ తస్యాన్వవాయే ద్వౌ రాజన్ రాజానౌ సంబభూవతుః । హైహయస్తాలజంఘశ్చ వత్సస్య జయతాం వర॥ ౭॥ హైహయస్య తు రాజేంద్ర దశస్త్రీషు భారత। శతం బభూవ పుత్రాణాం శూరాణామనివర్తినామ్॥ ౮॥ తుల్యరూపప్రభావానాం బలినాం యుద్ధశాలినామ్। ధనుర్వేదే చ వేదే చ సర్వత్రైవ కృతశ్రమాః॥ ౯॥ కాశిష్వపి నృపో రాజన్ దివోదాసపితామహః॥ హర్యశ్వ ఇతి విఖ్యాతో బభూవ జయతాం వరః॥ ౧౦॥ స వీతహవ్యదాయాదైరాగత్య పురుషర్షభ। గంగాయమునయోర్మధ్యే సంగ్రామే వినిపాతితః॥ ౧౧॥ తం తు హత్వా నరపతిం హైహయాస్తే మహారథాః। ప్రతిజగ్ముః పురీం రమ్యాం వత్స్యానామకుతోభయాః॥ ౧౨॥ హర్యశ్వస్య చ దాయాదః కాశిరాజోభ్యషిచ్యత। సుదేవో దేవసంకాశః సాక్షాద్ధర్మ ఇవాపరః॥ ౧౩॥ స పాలయామాస మహీం ధర్మాత్మా కాశినందనః। తైస్తైర్వీతహవ్యైరాగత్య యుధి సర్వైర్వినిర్జితః॥ ౧౪॥ తమథాజౌ వినిర్జిత్య ప్రతిజగ్ముర్యథాగతమ్। సౌదేవస్త్వథ కాశీశో దివోదాసోభ్యషిచ్యత॥ ౧౫॥ దివోదాసస్తు విజ్ఞాయ వీర్యం తేషాం మహాత్మనామ్। వారాణసీం మహాతేజా నిర్మమే శక్రశాసనాత్ ॥ ౧౬॥ విప్రక్షత్రియసంబాధాం వైశ్యశూద్రసమాకులామ్। నైకద్రవ్యోచ్చయవతీం సమృద్ధవిపణాపణామ్॥ ౧౭॥ గంగాయా ఉత్తరే కూలే వప్రాంతే రాజసత్తమ। గోమత్యా దక్షిణే కూలే శక్రస్యేవామరావతీమ్ ॥ ౧౮ ॥ తత్ర తం రాజశార్దూలం నివసంతం మహీపతిమ్। ఆగత్య హైహయా భూయః పర్యధావంత భారత॥ ౧౯॥ స నిష్క్రమ్య దదౌ యుద్ధం తేభ్యో రాజా మహాబలః । దేవాసురసమం ఘోరం దివోదాసో మహాద్యుతిః॥ ౨౦॥ స తు యుద్ధే మహారాజ దినానాం దశతీర్దశ। హతవాహనభూయిష్ఠస్తతో దైన్యముపాగమత్ ॥ ౨౧॥ హతయోధస్తతో రాజన్ క్షీణకోశశ్చ భూమిపః। దివోదాసః పురీం త్యక్త్వా పలాయనపరోభవత్ ॥ ౨౨॥ గత్వాశ్రమపదం రమ్యం భరద్వాజస్య ధీమతః । జగామ శరణం రాజా కృతాంజలిరరిందమ॥ ౨౩॥ తము వాచ భరద్వాజో జ్యేష్ఠః పుత్రో బృహస్పతేః । పురోధాః శీలసంపన్నో దివోదాసం మహీపతిమ్॥ ౨౪ ॥ కిమాగమనకృత్యం తే సర్వం ప్రబ్రూహి మే నృప। యత్తే ప్రియం తత్కరిష్యే న మేత్రాస్తి విచారణా॥ ౨౫॥ రాజా॥ భగవన్వైతహవ్యైర్మే యుద్ధే వంశః ప్రణాశితః। అహమేకః పరిద్యూనో భవంతం శరణం గతః॥ ౨౬॥ శిష్యస్నేహేన భగవంస్త్వం మాం రక్షితుమర్హసి। ఏకశేషః కృతో వంశో మమ తైః పాపకర్మభిః॥ ౨౭॥ తము వాచ మహాభాగో భరద్వాజః ప్రతాపవాన్ । న భేతవ్యం న భేతవ్యం సౌదేవ వ్యేతు తే భయమ్॥ ౨౮॥ అహమిష్టిం కరిష్యామి పుత్రార్థం తే విశాంపతే। వీతహవ్యస

హస్రాణియేనత్వంప్రహరిష్యసి॥ ౨౯॥ తతఇష్టించకారర్షిస్తస్యవైపుత్రకామికీమ్। అథాస్యతనయోజజ్ఞేప్రతర్దనఇతిస్మృతః॥౩౦॥ సజాతమాత్రో వవృధేసమాస్సద్యస్త్రయోదశ। వేదంచాపిజగౌకృత్స్నంధనుర్వేదంచభారత ॥ ౩౧ ॥ యోగేనచసమావిష్టోభరద్వాజేనధీమతా। తేజోధిక్యంస సంగృహ్యతస్మిన్దేశేసమావిశత్॥ ౩౨॥ తతస్సకవచీధన్వీస్తూయమానస్సురర్షిభిః। వందిభిర్వంద్యమానశ్చబభౌసూర్యఇవోదితః॥ ౩౩ ॥ సరథీబద్ధ నిస్త్రింశోబభౌదీప్తఇవానలః। ప్రయయౌసధనుర్ధున్వన్ఖడ్గీచర్మీశరాసనీ ॥ ౩౪ ॥ తందృష్ట్వాపరమంహర్షంసుదేవతనయోయయౌ। మేనేచమ నసాదగ్ధాన్వైతహవ్యాన్సపార్థివః॥౩౫॥ తతోసౌయౌవరాజ్యేచస్థాపయిత్వాప్రతర్దనమ్।కృతకృత్యంతదాత్మానంసరాజాహ్యభ్యనందత॥ ౩౬॥ తతస్తువైతహవ్యానాంవధాయసమహీపతిః। పుత్రంప్రస్థాపయామాసప్రతర్దనమరిందమమ్ ॥ ౩౭ ॥ సరథస్సతుసంతీర్యగంగామాశుపరాక్రమీ। ప్రయయౌవీతహవ్యానాంపురీంపరపురంజయః॥౩౮॥ వైతహవ్యాస్తుసంశ్రుత్యరథఘోషంసముద్గతమ్। నిర్యయుర్నగరాకారైరథైఃపరరథారుజైః॥ ౩౯॥ నిష్క్రమ్యతేనరవ్యాఘ్రాదంశితాశ్చిత్రయోధినః। ప్రతర్దనంసమాజగ్ముశ్శరవర్షైరుదాయుధైః॥౪౦॥శస్త్రైశ్చవివిధాకారైరథౌఘైశ్చయు ధిష్ఠిర। అభ్యవర్షంతరాజానంహిమవంతమివాంబుదాః ॥ ౪౧ ॥ అస్త్రైరస్త్రాణిసంవార్యతేషాంరాజాప్రతర్దనః। జఘానతాన్మహాతేజావజ్రా నలసమైశ్శరైః॥౪౨॥కృత్తోత్తమాంగాస్తేరాజన్భల్లైశ్శతసహస్రశః। అపతన్రుధిరార్ద్రాంగావికృతాఇవకింశుకాః॥ ౪౩॥ హతేషుతేషుసర్వేషువీ తహవ్యస్సుతేష్వథ। ప్రాద్రవన్నగరంహిత్వాభృగోరాశ్రమమప్యుత ॥ ౪౪ ॥ యయౌభృగుంచశరణంవీతహవ్యోనరాధిపః। అభయంచదదౌతస్మై రాజ్ఞేరాజన్భృగుస్తదా॥ ౪౫॥ అథానుపదమేవాశుతత్రాగచ్ఛత్ప్రతర్దనః। సప్రాప్యచాశ్రమపదందివోదాసాత్మజోऽబ్రవీత్॥౪౬॥ భోభోకేత్రా శ్రమేసంతిభృగోశ్శిష్యామహాత్మనః। ద్రష్టుమిచ్ఛేమునిమహంతస్యాచక్షతమామితి॥ ౪౭ ॥ సతంవిదిత్వాతుభృగుర్నిశ్చక్రామాశ్రమాత్తదా। పూజ యామాసచతతోవిధినానృపసత్తమమ్॥ ౪౮॥ ఉవాచచైనంరాజేంద్రకింకార్యంబ్రూహిపార్థివ। సచోవాచనృపస్తస్మైతదాగమనకారణమ్॥ ౪౯॥

రాజా॥ అయంబ్రహ్మన్నితోరాజావీతహవ్యోవిసర్జ్యతామ్। తస్యపుత్రైర్హిమేకృత్స్నోబ్రహ్మన్వంశఃప్రణాశితః॥ ౫౦ ॥ ఉత్సాదితశ్చవిషయః కాశీనాంరత్నసంచయః। ఏతస్యవీర్యదృప్తస్యహతంపుత్రశతంమయా॥౫౧॥ అస్యేదానీంవధాదద్యభవిష్యామ్యనృణఃపితుః। తమువాచకృపావిష్టోభృ గుర్ధర్మభృతాంవరః॥ ౫౨॥ నేహాస్తిక్షత్రియఃకశ్చిత్సర్వేహీమేద్విజాతయః। ఏతత్తువచనంశ్రుత్వాభృగోస్తథ్యంప్రతర్దనః॥౫౩॥ పాదావుపస్పృ శ్యశనైఃప్రహృష్టోవాక్యమబ్రవీత్। ఏవమప్యస్మిభగవన్కృతకృత్యోనసంశయః॥ ౫౪॥ యఏషరాజావీర్యేణస్వజాతింత్యాజితోమయా। అనుజానీహి మాంబ్రహ్మన్ధ్యాయస్వచశివేనమామ్॥ ౫౫॥ త్యాజితోహిమయాజాతిమేషరాజాభృగూద్వహ। తతస్తేనాభ్యనుజ్ఞాతోయయౌరాజాప్రతర్దనః॥ ౫౬॥ యథాగతంమహారాజముక్త్వావిషమివోరగః। భృగోర్వచనమాత్రేణసచబ్రహ్మర్షితాంగతః ॥ ౫౭ ॥ వీతహవ్యోమహారాజబ్రహ్మవాదిత్వ మేవచ। తస్యగృత్సమదఃపుత్రోరూపేణేంద్రఇవాపరః॥ ౫౮॥ శక్రస్త్వమితియోదైత్యైర్నిగృహీతఃకిలాభవత్। ఋగ్వేదేవర్తతేచాగ్ర్యాశ్రు తిర్యస్యమహాత్మనః॥౫౯॥ యత్రగృత్సమదోబ్రహ్మన్బ్రాహ్మణైస్సమహీయతే। సబ్రహ్మచారీవిప్రర్షిశ్శ్రీమాన్గృత్సమదోऽభవత్॥ ౬౦ ॥ పుత్రోగృ త్సమదస్యాపిసుచేతాఅభవద్ద్విజః। వర్చాస్సుతేజసఃపుత్రోవిహవ్యస్తస్యచాత్మజః॥ ౬౧ ॥ విహవ్యస్యతుపుత్రస్తువితత్యస్తస్యచాత్మజః। వితత్యస్య సుతస్సత్యస్సంతస్సత్యచాత్మజః॥ ౬౨॥ శ్రవాస్తస్యసుతశ్చర్షిశ్శ్రవసశ్చాభవత్తమః। తమసశ్చప్రకాశోభూత్తనయోద్విజసత్తమః ॥ ౬౩ ॥ ప్ర కాశస్యచవాగింద్రోబభూవజపతాంవరః। తస్యాత్మజశ్చప్రమతిర్వేదవేదాంగపారగః॥ ౬౪॥ ఘృతాచ్యాంతస్యపుత్రస్తురురుర్నామోదపద్యత। ప్ర

మద్వరాయాంతురురోఃపుత్రస్సముదపద్యత॥ ౬౫॥ శునకోవామవిప్రర్షిర్యస్యపుత్రోథశౌనకః । ఏవంవిప్రత్వమగమద్వీతహవ్యోనరాధిపః ॥ ౬౬ ॥ భృగోఃప్రసాదాద్రాజేంద్రక్షత్రియఃక్షత్రియర్షభ। తథైవకథితోవంశోమయాగార్త్సమదస్తవ॥౬౭॥విస్తరేణమహారాజకిమన్యదనుపృచ్ఛసి ॥ ౬౮॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-వీతహవ్యోపాఖ్యానే- త్రింశోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కేపూజ్యావైత్రిలోకేస్మిన్మానవాభరతర్షభ। విస్తరేణతదాచక్ష్వనహితృప్యామికథ్యతః॥౧॥ భీష్మః॥అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। నారదస్యచసంవాదంవాసుదేవస్యచోభయోః॥ ౨ ॥ నారదంప్రాంజలిందృష్ట్వాపూజయానంద్విజర్షభాన్ । కేశవఃపరిపప్రచ్ఛభగవన్కాన్నమస్యసి॥౩॥ బహుమానపరస్తేషుభగవన్కాన్నమస్యసి। శక్యంచేచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామిబ్రూహ్యేతద్ధర్మవిత్తమ॥౪॥ నారదః॥ శృణుగోవిందయాన్నేతాన్పూజయామ్యరిమర్దన। త్వత్తోన్యఃకఃపుమాన్లోకేశ్రోతుమేతదిహార్హతి॥౫॥ వరుణంవాయుమాదిత్యంపర్జన్యంజాతవేదసమ్।స్థాణుంస్కందంతథాలక్ష్మీంవిష్ణుంబ్రహ్మాణమేవచ ॥ ౬ ॥ వాచస్పతించంద్రమసమపఃపృథ్వీంసరస్వతీమ్ । సతతంయేనమస్యంతితాన్నమస్యామ్యహంవిభో॥౭॥తపోధనాన్వేదవిదోనిత్యంవేదపరాయణాన్ ।మహార్హాన్వృష్ణిశార్దూలసదాసంపూజయామ్యహమ్ ॥ ౮ ॥ అభుక్త్వాదేవకార్యాణికుర్వతేయేవికత్థనాః । సంతుష్టాశ్చక్షమాయుక్తాస్తాన్నమస్యామ్యహంవిభో॥ ౯॥సమ్యగ్యజంతియేచేష్టిఃక్షాంతాదాంతాజితేంద్రియాః। సత్యంధర్మంక్షితింగాశ్చతాన్నమస్యామియాదవ॥౧౦॥ యేవైతపసివర్తంతేవనేమూలఫలాశనాః। అసంచయాఃక్రియావంతస్తాన్నమస్యామియాదవ ॥ ౧౧ ॥ యేభృత్యభరణేశక్తాస్సతతంచాతిథివ్రతాః । భుంజతేదేవశేషాణితాన్నమస్యామియాదవ ॥ ౧౨ ॥ యేవేదంప్రాప్యదుర్ధర్షావాగ్మినోబ్రహ్మచారిణః। యాజనాధ్యాపనేయుక్తానిత్యంతాన్పూజయామ్యహమ్ ॥ ౧౩ ॥ ప్రసన్నహృదయాశ్చైవసర్వసత్వేషునిత్యశః । ఆపృష్ఠతాపాత్స్వాధ్యాయేయుక్తాస్తాన్పూజయామ్యహమ్ ॥ ౧౪ ॥ గురుప్రసాదేస్వాధ్యాయేయతంతేయస్థిరవ్రతాః। శుశ్రూషవోనసూయంతస్తాన్నమస్యామియాదవ॥ ౧౫॥ సువ్రతామునయోయేచబ్రాహ్మణాస్సత్యసంగరాః । వోఢారోహవ్యకవ్యానాంతాన్నమస్యామియాదవ ॥ ౧౬ ॥ భైక్ష్యచర్యాసునిరతాఃకృశాగురుకులాశ్రయాః। నిస్సుఖానిర్ధనాయేతుతాన్నమస్యామియాదవ॥౧౭॥నిర్మమానిష్ప్రతిద్వంద్వానిర్హ్రీకానిష్ప్రయోజనాః। యేవేదంప్రాప్యదుర్ధర్షావాగ్మినోబ్రహ్మవాదినః॥ ౧౮॥ అహింసానిరతాయేచయేచసత్యవ్రతానరాః । దాంతాశ్శమపరాశ్చైవతాన్నమస్యామియాదవ ॥ ౧౯॥ దేవతాతిథిపూజాయాంయుక్తాయేగృహమేధినః। కపోతవృత్తయోనిత్యంతాన్నమస్యామియాదవ॥ ౨౦॥ యేషాంత్రివర్గఃకృత్యేషువర్తతేనోపవాయతే।శిష్టాచారప్రవృత్తాశ్చతాన్నమస్యామ్యహంసదా॥ ౨౧॥ బ్రాహ్మణాశ్శ్రుతసంపన్నాయేత్రివర్గమనుష్ఠితాః। అలోలుపాఃపుణ్యశీలాస్తాన్నమస్యామికేశవ॥ ౨౨॥ అబ్భక్షావాయుభక్షాశ్చసుధాభక్షాశ్చయేసదా। వ్రతైశ్చవివిక్తైర్యుక్తాస్తాన్నమస్యామిమాధవ ॥ ౨౩ ॥ అయోనీనగ్నియోనీంశ్చబ్రహ్మయోనీంస్తథైవచ। సర్వభూతాత్మయోనీంశ్చతాన్నమస్యామ్యహంసదా॥ ౨౪॥నిత్యమేతాన్నమస్యామికృష్ణలోకకరానృషీన్ । లోకజ్యేష్ఠాన్కులజ్యేష్ఠాంస్తమోఘ్నాన్లోకసత్తమాన్॥ ౨౫॥ తస్మాత్త్వమపివార్ష్ణేయద్విజాన్పూజయనిత్యదా।పూజితాఃపూజనార్హాహిసుఖందాస్యంతితేనఘ॥ ౨౬॥అస్మిన్లోకేసదాహ్యేతేపరత్రచసుఖప్రదాః।చరంతిమాన్యమానావైప్రదాస్యంతిసుఖంతవ॥ ౨౭॥యేసర్వాతిథయోనిత్యంగోషుచబ్రాహ్మణేషుచ। నిత్యంసత్యేచాభిరతాదుర్గాణ్యతితరంతితే॥ ౨౮॥ నిత్యంశమపరాయేచతథాయేచానసూయకాః । నిత్యస్వాధ్యాయినోయేచదుర్గాణ్యతితరంతితే॥ ౨౯॥ సర్వాన్దేవాన్నమస్యంతియేచైకంవేదమాశ్రితాః । శ్రద్దధానాశ్చదాంతాశ్చదుర్గాణ్యతితరంతితే ॥ ౩౦ ॥ తథైవవిప్రప్రవరా

న్నమస్కృత్యయతవ్రతాః । భవంతియేదానరతాదుర్గాణ్యతితరంతితే॥ ౩౧ ॥ తపస్వినశ్చయేనిత్యంకౌమారవ్రతచారిణః । తపసాభావితాత్మానో దుర్గాణ్యతితరంతితే॥౩౨॥దేవతాతిథిభృత్యానాంపితౄణాంచార్చనేరతాః। శిష్టాన్నభోజినోయేచదుర్గాణ్యతితరంతితే॥ ౩౩॥ అగ్నిమాధాయ విధివత్ప్రణతాధారయంతియే। ప్రాప్తాస్సోమాహుతించైవదుర్గాణ్యతితరంతితే॥ ౩౪॥ మాతాపిత్రోర్గురుషుచసమ్యగ్వర్తంతియేసదా। యథా త్వంవృష్ణిశార్దూలేత్యుక్త్వైవంవిరరామసః॥౩౫॥ తస్మాత్త్వమపికౌంతేయపితృదేవద్విజాతిథీన్। సమ్యక్పూజయసేనిత్యంగతిమిష్టామవాప్స్యసి॥ ౩౬॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- కృష్ణనారదసంవాదే-ఏకత్రింశోఽధ్యాయః-..................*

యుధిష్ఠిరః॥ పితామహమహాప్రాజ్ఞసర్వశాస్త్రవిశారద। త్వత్తోఽహంశ్రోతుమిచ్ఛామిధర్మంభరతసత్తమ॥౧॥ శరణాగతంయేరక్షంతిభూతగ్రామం చతుర్విధమ్। కింతస్యభరతశ్రేష్ఠఫలంభవతితత్త్వతః॥ ౨॥ భీష్మః॥ఇదంశృణుమహాప్రాజ్ఞధర్మపుత్రమహాయశః॥ఇతిహాసంపురావృత్తంశరణార్థంమహాఫలమ్॥ ౩॥ ప్రపాత్యమానశ్శ్యేనేనకపోతఃప్రియదర్శనః । వృషదర్భంమహాభాగంనరేంద్రంశరణంగతః ॥ ౪ ॥ సతందృష్ట్వావిశుద్ధాత్మాత్రాసాదంకముపాగతమ్ । ఆశ్వాస్యాశ్వసిహీత్యాహనతేస్తిభయమండజ॥ ౫॥ భయంతేసుమహత్కస్మాత్కుత్రకింవాకృతంత్వయా।యేనత్వమిహసంప్రాప్తోవిసంజ్ఞోభ్రాంతచేతనః॥ ౬॥ నవనీలోత్పలాపీడచారువర్ణసుదర్శన। దాడిమాశోకపుష్పాక్షమాత్రసస్వాభయంతవ॥ ౭॥ మత్సకాశమనుప్రాప్తం నత్వాంకశ్చిత్సముత్సహేత్। మనసాగ్రహణంకర్తుంరక్షాధ్యక్షపురస్కృతమ్॥ ౮॥ కాశిరాజ్యంతదద్యైవంత్వదర్థంజీవితంతథా । త్యజేయంభవ విస్రబ్ధఃకపోతనభయంతవ॥ ౯॥ శ్యేనః॥ మమైతద్విహితంభక్ష్యంనరాజంస్త్రాతుమర్హసి।అతిక్రాంతంచప్రాప్తంచప్రయత్నాచ్చోపపాదితమ్॥౧౦॥ మాంసంచరుధిరంచాస్యమజ్జామేదశ్చమేహితమ్। పరితోషకరోహ్యేషసమమాస్యాగ్రతోభవ॥ ౧౧॥ తృష్ణామేబాధతేత్యుగ్రాక్షుధానిర్దహతీవమే ముంచైనంనహిశక్ష్యామిరాజన్మందయితుంక్షుధాం॥ ౧౨ ॥ మయాహ్యనుసృతోహ్యేషమత్పక్షనఖవిక్షతః। కించిదుచ్ఛ్వాసనిశ్శ్వాసంనరాజన్ గోప్తుమర్హసి ॥ ౧౩॥ యదిస్వవిషయేరాజన్ప్రభుస్త్వంరక్షణేనృణామ్। ఖచరస్యతృషార్తస్యనత్వంప్రభురథోత్తమః॥౧౪॥ యదివైరిషుభృత్యేషుస్వజనవ్యవహారయోః। విషయేష్వింద్రియాణాంచఆకాశేమాపరాక్రమ ॥ ౧౫ ॥ ప్రభుత్వంహిపరాక్రమ్యసమ్యక్పక్షహరేషుతే। యదిత్వమిహ ధర్మార్థీమామపిద్రష్టుమర్హసి॥౧౬ ॥ భీష్మః ॥ శ్రుత్వాశ్యేనస్యతద్వాక్యంరాజర్షిర్విస్మయంగతః। సంభావ్యచైనంతద్వాక్యంతదర్థీప్రత్యభాషత॥౧౭॥ రాజా॥గోవృషోవావరాహోవామృగోవామహిషోపివా । త్వదర్థమద్యక్రియతాంక్షుధాప్రశమనాయతే॥ ౧౮॥ శరణాగతంనత్యజేయమితిమేవ్రతమాహితమ్। నముంచతిమమాంగానిద్విజోయంపశ్యవైద్విజ॥౧౯॥ శ్యేనః ॥ నవరాహంనచోక్షాణంనచాన్యాన్వివిధాన్ద్విజాన్। భక్షయామిమహారాజకిమన్నాద్యేనతేనమే॥౨౦॥యస్తుమేవిహితోభక్ష్యస్స్వయందేవైస్సనాతనః। శ్యేనాఃకపోతాన్ఖాదంతిస్థితిరేషాసనాతనీ॥ ౨౧॥ఉశీనరకపోతేతుయదిస్నేహస్తవానఘ । తతస్త్వంమేప్రయచ్ఛాద్యస్వమాంసంతులయాధృతమ్॥ ౨౨॥ రాజా॥ మహాననుగ్రహోమేద్యయస్త్వమద్యమిహార్థమామ్।బాఢమేవంకరిష్యామీత్యుక్త్వాసౌరాజసత్తమః॥౨౩॥ ఉత్కృత్యోత్కృత్యమాంసానితులయాసమతోలయత్ । అంతఃపురేతతస్తస్యస్త్రియోరత్నవిభూషితాః॥౨౪॥హాహాభూతావినిష్క్రాంతాశ్శ్రుత్వాపరమదుఃఖితాః। తాసాంరుదితశబ్దేనమంత్రిభృత్యజనస్యచ॥౨౫॥ బభూవసుమహాన్నాదోమేఘగంభీరనిస్స్వనః। నిరుద్ధంగగనంసర్వంవ్యభ్రమేఘైస్సమంతతః॥౨౬॥మహీప్రచలితాచాసీత్తస్యసత్యేనకర్మణా।సరాజాపార్శ్వాతిశ్చైవబాహుభ్యామూరుతశ్చయత్ ॥౨౭॥తానిమాంసానిసంఛిద్యతులాంపూరయతేశనైః। తథాపినసమస్తేనకపోతేనబభూవహ॥ ౨౮॥ అస్థిభూతోయదారాజానిర్మాంసోరుధిరస్రవః।తులాంతతస్సమారూఢస్స్వమాంసక్షయముత్సృజన్॥ ౨౯ ॥ తతస్సేంద్రాస్త్రయోలోకాస్తంనరేం

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

ద్రముపస్థితాః । భేర్యశ్చాప్యకాశగైస్తత్ర వాదితా దేవదుందుభిః॥ ౩౦॥ అమృతేనావసిక్తశ్చ వృషదర్భో నరేశ్వరః । దివ్యైశ్చసుసుఖైర్గ్మాల్యైరభివృష్టఃపునఃపునః ॥ ౩౧ ॥ దేవగంధర్వసంఘాతైరప్సరోభిశ్చ సర్వతః । నృత్తైశ్చైవోపగీతశ్చ పితామహ ఇవ ప్రభుః ॥ ౩౨ ॥ హేమప్రాసాదసంబాధమణికాంచనతోరణమ్। సవైడూర్యమణిస్తంభం విమానం సమధిష్ఠితః॥౩౩॥స రాజర్షిర్గతస్స్వర్గం కర్మణా తేన శాశ్వతమ్।శరణాగతేషు చైవ త్వం కురు సర్వం యుధిష్ఠిర॥౩౪॥భక్తానామనురక్తానామాశ్రితానాం చ రక్షితా।దయావాన్ సర్వభూతేషు పరత్ర సుఖమేధతే॥౨౫॥ సాధువృత్తో హి యో రాజా సద్వృత్తమనుతిష్ఠతి। కిన్న ప్రాప్తం భవేత్తేన స్వవ్యాజేనేహ కర్మణా॥౨౬॥ స రాజర్షిర్విశుద్ధాత్మా ధీరస్సత్యపరాక్రమః। కాశీనామీశ్వరః ఖ్యాతః త్రిషు లోకేషు కర్మణా॥౨౭॥ యోఽప్యన్యః కారయేదేవం శరణాగతరక్షణమ్।సోఽపి గచ్ఛేత తామేవ గతిం భరతసత్తమ॥౨౮॥ఇదం వృత్తం హి రాజర్షేర్వృషదర్భస్య కీర్తయన్। పూతాత్మా వై భవేల్లోకే శృణుయాద్యశ్చ నిత్యశః॥ ౨౯ ॥ .... *

ఇతి- శ్యైనకపోతాఖ్యానే- ద్వాత్రింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥కింరాజ్ఞస్సర్వకృత్యానాం గరీయస్స్యాత్పితామహ। కుర్వన్ కింకర్మ నృపతిరుభౌ లోకౌ సమశ్నుతే॥౧॥ భీష్మః॥ ఏతద్రాజ్ఞః కృత్యతమమభిషిక్తస్య భారత। బ్రాహ్మణానామనుష్ఠానమత్యంతం సుఖమిచ్ఛతా॥ ౨॥ కర్తవ్యం పార్థివేంద్రేణ తద్విద్ధి భరతర్షభ । శ్రోత్రియాన్ బ్రాంహణాన్ వృద్ధాన్ నిత్యమేవాభిపూజయేత్ ॥౩॥పౌరజానపదాంశ్చాపి బ్రాంహణాంశ్చ బహుశ్రుతాన్।సాంత్వేన భోగదానేన నమస్కారైస్తథార్చయేత్ ॥ ౪॥ఏతత్కృత్యతమం రాజ్ఞో నిత్యమేవోపలక్షయేత్। అథాత్మానం యథాపుత్రాంస్తథైతాన్ ప్రతిపాలయేత్॥ ౫॥ యే చాప్యేషాం పూజ్యతమాస్తాన్ దృఢం ప్రతిపూజయేత్। తేషు శాంతేషు తద్రాష్ట్రం సర్వమేవ విరాజతే॥౬॥ తే పూజ్యాస్తే నమస్కార్యా మాన్యాస్తే పితరో యథా । తేష్వేవ యాత్రా లోకానాం భూతానామివ వాసవే॥ ౭॥అభిచారైరుపాయైశ్చ దహేయురపి తేజసా।నిశ్శేషం కుపితాః కుర్యురుగ్రాస్సత్యపరాక్రమాః॥౮।నాంతమేషాం ప్రపశ్యామి న దిశశ్చాప్యపావృతాః। కుపితాస్సముదీక్షంతే దావేష్వగ్నిశిఖా ఇవ॥ ౯॥బిభ్యత్యేషాం సాహసికా గుణాస్తేషామతీవ హి।కూపా ఇవ తృణచ్ఛన్నా విశుద్ధా ద్యౌరివాపరే॥ ౧౦॥ ప్రసహ్యకారిణః కేచిత్కార్పాసమృదవోపరే। సంతి చైషామతిశఠాస్తథైవాన్యే తపస్వినః॥౧౧॥కృషిగోరక్షమప్యేకే భైక్షమన్యేప్యనుష్ఠితాః। చోరాశ్చాన్యేఽనృతాశ్చాన్యే తథాన్యే నటనర్తకాః ॥ ౧౨ ॥ సర్వకర్మసహాశ్చాన్యే పార్థివేష్వితరేషు చ। వివిధాకారయుక్తాశ్చ బ్రాంహణా భరతర్షభ॥౧౩॥ నానాకర్మసు రక్తానాం బహుకర్మోపజీవినామ్। ధర్మజ్ఞానం సతాం తేషాం నిత్యమేవానుకీర్తయేత్ ॥౧౪॥ పితౄణాం దేవతానాం చ మనుష్యోరగరక్షసామ్ । పురాప్యేతే మహాభాగా బ్రాంహణా వై జనాధిప॥౧౫॥ నైతే దేవైర్న పితృభిర్న గంధర్వైర్న రాక్షసైః।నాసురైర్న పిశాచైశ్చ శక్యా జేతుం ద్విజాతయః॥ ౧౬ ॥ అదైవం దైవతం కుర్యుర్దైవతం చాప్యదైవతమ్ । యమిచ్ఛేయుస్స రాజా స్యాద్యో నేష్టస్స పరాభవేత్ ॥౧౭॥ పరివాదం చ యే కుర్యుర్బ్రాహ్మణానామచేతసః । సత్యం బ్రవీమి తే రాజన్ వినశ్యేయుర్న సంశయః॥ ౧౮॥ నిందాప్రశంసాకుశలాః కీర్త్యకీర్తిపరాయణాః। పరికుప్యంతి తే రాజన్ సతతం ద్విషతాం ద్విజాః॥ ౧౯ ॥ బ్రాహ్మణా యం ప్రశంసంతి పురుషస్స ప్రవర్ధతే । బ్రాహ్మణైర్యః పరాకృష్టః పరాభూయాత్క్షణాద్ధి సః॥౨౦॥శకా యవనకాంభోజాస్తాస్తాః క్షత్రియజాతయః। వృషలత్వం పరిగతా బ్రాంహణానామదర్శనాత్ ॥ ౨౧॥ ద్రావిడాశ్చ కళింగాశ్చ పుళిందాశ్చాప్యుశీనరాః। కోలిసర్పా మాహిషకాస్తాస్తాః క్షత్రియజాతయః॥ ౨౨॥ వృషలత్వం పరిగతా బ్రాంహణానామదర్శనాత్ । శ్రేయాన్ పరాజయస్తేభ్యో న జయో జయతాం వర॥ ౨౩॥ యస్తు సర్వమిదం హన్యాద్బ్రాంహణం చ న తత్సమమ్ । బ్రంహవధ్యా మహాదోష ఇత్యాహుః పరమర్షయః॥౨౪॥పరివాదో ద్విజాతీనాం న శ్రోతవ్యః కథంచన । ఆసీతాధోముఖస్తూష్ణీం సముత్థాయ వ్రజేచ్చ వా॥ ౨౫॥ న స జాతో జనిష్యో వా పృథివ్యామిహ కశ్చన।యో బ్రాంహణవిరోధేన సుఖం జీవితుముత్సహేత్ ॥౨౬॥దుర్గ్రాహ్యో ముష్టినా వాయుర్దుస్స్పర్శః పాణినా శశీ। దుర్ధరా పృథి

వీరాజర్షమజర్షయా బ్రాహ్మణాభువి ॥ ౨౭ ॥ ఇతి-అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- బ్రాహ్మణప్రశంసాయాం-త్రయస్త్రింశోధ్యాయః-

భీష్మః॥ బ్రాహ్మణానేవ సతతం భృశం సంపరిపూజయేత్ । ఏతే హి సోమరాజాన ఈశ్వరాస్సుఖదుఃఖయోః॥ ౧॥ ఏతే భోగై రలంకారై రన్యైశ్చైవ కిమిచ్ఛకైః। సదా పూజ్యా నమస్కారై రక్ష్యాశ్చ పితృవన్నృప॥ ౨॥ తతో రాష్ట్రస్య శాంతిర్హి భూతానామివ వాసవాత్ । జాయతాం బ్రహ్మవర్చస్వీ రాష్ట్రే వై బ్రాహ్మణశ్శుచిః॥ ౩॥ మహారథశ్చ రాజన్య ఏష్టవ్యశ్శత్రుతాపనః। బ్రాహ్మణం జాతిసంపన్నం ధర్మజ్ఞం సంశితవ్రతమ్ ॥ ౪॥ వాసయేత గృహే రాజన్న తస్మాత్పరమస్తి వై। బ్రాంహణేభ్యో హవిర్దత్తం ప్రతిగృహ్ణంతి దేవతాః ॥ ౫॥ పితరస్సర్వభూతానాం నైతేభ్యో విద్యతే పరమ్। ఆదిత్యశ్చంద్రమా వాయురాపో భూరంబరం దిశః॥ ౬॥ సర్వే బ్రాంహణమావేశ్య సదాన్నముపభుంజతే। న తస్యాశ్నంతి పితరో యస్య విప్రా న భుంజతే॥ ౭॥ దేవాశ్చాప్యస్య నాశ్నంతి పాపస్య బ్రాంహణద్విషః। బ్రాంహణేషు తు తుష్టేషు ప్రీయంతే పితరస్సదా॥ ౮॥ తథైవ దేవతా రాజన్నాత్ర కార్యా విచారణా। తథైవ తే ప్రీయంతే యేషాం భవతి తద్ధవిః॥ ౯॥ న చ ప్రేత్య వినశ్యంతి గచ్ఛంతి చ పరాం గతిమ్ । యేన యేనైవ హవిషా బ్రాంహణాం స్తర్పయేన్నరః॥ ౧౦॥ తేన తేనైవ ప్రీయంతే పితరో దేవతాస్తథా। బ్రాంహణో వేదతద్భూతం ప్రభవంతి యతః ప్రజాః ॥ ౧౧॥ యతశ్చాయం ప్రభవతి ప్రేత్య యత్ర చ గచ్ఛతి । వేదైష మార్గం స్వర్గస్య తథైవ నరకస్య చ॥ ౧౨॥ ఆగతానాగతే చోభే బ్రాంహణో ద్విపదాం వరః। బ్రాంహణో భరతశ్రేష్ఠ స్వధర్మం చైవ వేద యః॥ ౧౩॥ యే చైనమనువర్తంతే తే న యాంతి పరాభవమ్ । న తే ప్రేత్య వినశ్యంతి గచ్ఛంతి న పరాభవమ్॥ ౧౪॥ యద్బ్రాంహణముఖాత్ప్రాప్తం ప్రతిగృహ్ణంతి వై వచః । భూతాత్మానో మహాత్మాన స్తే న యాంతి పరాభవమ్॥ ౧౫॥ క్షత్రియాణాం ప్రతపతాం తేజసా చ బలేన చ ॥ బ్రాంహణేష్వేవ శామ్యంతి తేజాంసి చ బలాని చ॥ ౧౬॥ భృగవస్తాలజంఘాంశ్చ నీపానాంగిరసోజయన్। భరద్వాజో వైతహవ్యానైళాంశ్చ భరతర్షభ॥ ౧౭॥ చిత్రాయుధాంశ్చాప్యజయన్నేతే కృష్ణాజినధ్వజాః। ప్రక్షిప్యాథ చ కుంభాన్ వై పారగామినమాహరన్॥ ౧౮॥ యత్కించిత్కథ్యతే లోకే శ్రూయతే దృశ్యతేపి వా। సర్వం తద్బ్రాహ్మణేష్వేవ గూఢోగ్నిరివ దారుషు॥ ౧౯॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। సంవాదం వాసుదేవస్య పృథ్వ్యాశ్చ భరతర్షభ॥ ౨౦॥ వాసుదేవః॥ మాతరం సర్వభూతానాం పృచ్ఛే త్వాం సంశయం శుభే। కేనస్విత్కర్మణా పాపం వ్యపోహతి నరో గృహీ ॥ ౨౧॥ పృథివీ ॥ బ్రాహ్మణానేవ సేవేత పవిత్రం హ్యేతదుత్తమమ్। బ్రాహ్మణాన్ సేవమానస్య రజస్సర్వం ప్రణశ్యతి ॥ ౨౨ ॥ అతో భూతిరతో కీర్తిరతో బుద్ధిః ప్రజాయతే । మహారథశ్చ రాజన్య ఏష్టవ్యశ్శత్రుతాపనః॥ ౨౩ ॥ ఇతి మాం నారదః ప్రాహ సతతం సర్వభూతయే। బ్రాంహణం జాతిసంపన్నం ధర్మజ్ఞం సంశితం శుచిమ్ ॥ ౨౪ ॥ అపరేషాం పరేషాం చ పరేభ్యశ్చైవ యే పరే। బ్రాంహణా యం ప్రశంసంతి స మనుష్యః ప్రవర్ధతే ॥ ౨౫॥ అథ యో బ్రాంహణాన్ క్రుష్టః పరాభవతి సోచిరాత్ । యథా మహార్ణవే క్షిప్త ఆమలోష్టో వినశ్యతి ॥ ౨౬॥ తథా దుశ్చరితం సర్వం పరాభావాయ కల్పతే । పశ్య చంద్రే కృతం లక్ష్మ సముద్రే లవణోదకమ్ ॥ ౨౭॥ తథా భగసహస్రేణ మహేంద్రః పరిచిహ్నితః। తేషామేవ ప్రభావేన సహస్రనయనో హ్యసౌ ॥ ౨౮ ॥ శతక్రతుస్సమభవత్పశ్య మాధవ యాదృశమ్ । ఇచ్ఛన్ కీర్తిం చ భూతిం చ లోకాంశ్చ మధుసూదన॥ ౨౯॥ బ్రాంహణానుమతే తిష్ఠేత్పురుషశ్శుచిరాత్మవాన్ ॥ ౩౦॥ ఇత్యేతద్వచనం శ్రుత్వా మేదిన్యా మధుసూదనః । సాధు సాధ్వితి కౌరవ్య మేదినీం ప్రత్యపూజయత్ ॥ ౩౧॥ ఏతాం శ్రుత్వోపమాం పార్థ ప్రయతో బ్రాంహణర్షభాన్। సతతం పూజయేథాస్త్వం తతశ్శ్రేయోఽభిపత్స్యసే ॥ ౩౨ ॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి - బ్రాంహణప్రశంసాయాం- చతుస్త్రింశోధ్యాయః-

భీష్మః॥ జన్మనైవ మహాభాగో బ్రాంహణో నామ జాయతే । నమస్యస్సర్వభూతానామతిథిః ప్రసృతాగ్రభుక్ ॥ ౧॥ సర్వార్థాన్సుహృదస్తాత బ్రాంహణా

స్సుమనోముఖాః। గీర్భిర్మంగళయుక్తాభిరనుధ్యాయంతుపూజితాః॥ ౨॥ సర్వాన్నోద్విషతస్తాతబ్రాహ్మణాజాతమన్యవః।గీర్భిర్దారుణయుక్తాభిరభిధ్యాసురపూజితాః ॥ ౩॥ అత్రగాథాఃపురాగీతాఃకీర్తయంతిపురావిదః । సృష్ట్వాద్విజాతీన్ధాతాహియథాపూర్వంసమాదధత్ ॥ ౪॥ నచాన్యదిహకర్తవ్యంకించిదూర్ధ్వంయథావిధి। గుప్తోగోపాయతేబ్రహ్మాశ్రేయోవస్తేనశోభనమ్॥ ౫॥ స్వమేవకుర్వతాంకర్మశ్రీర్వోబ్రాహ్మీభవిష్యతి । ప్రమాణఞ్చసర్వభూతానాంప్రగ్రహశ్చభవిష్యథ ॥ ౬॥ నశౌద్రంకర్మకర్తవ్యంబ్రాహ్మణేనవిపశ్చితా। శౌద్రంహికుర్వతఃకర్మధర్మస్సముపరుధ్యతే॥ ౭॥ శ్రీశ్చబుద్ధిశ్చతేజశ్చవిభూతిశ్చప్రతాపినీ। స్వాధ్యాయెచైవమాహాత్మ్యంవిపులంప్రతిపత్స్యతే ॥ ౮॥ హుత్వాచాహవనీయస్థంమహాభాగ్యేప్రతిష్ఠితాః। అగ్రభోజ్యాఃప్రసూతీనాంశ్రియాబ్రాహ్మ్యేనుకల్పితాః ॥ ౯ ॥ శ్రద్ధయాపరయాయుక్తాహ్యనభిద్రోహలబ్ధయా । దమస్వాధ్యాయనిరతాస్సర్వాన్కామానవాప్స్యథ॥ ౧౦॥యచ్చైవమానుషేలోకేయచ్చదేవేషుకించన। సర్వంతుతపసాసాధ్యంజ్ఞానేననియమేనచ ॥ ౧౧ ॥ ఇత్యేవంబ్రంహగీతాస్తేసమాఖ్యాతామయానఘ। విప్రాణామనుకంపార్థంతెనప్రోక్తంహిధీమతా॥ ౧౨॥ భూయస్తేషాంబలంమన్యేయథారాజ్ఞస్తపస్వినః।దురాసదాశ్చచండాశ్చరభసాక్షిప్రకారిణః॥ ౧౩॥ సంత్యేషాంసింహసత్వాశ్చవ్యాఘ్రసత్వాస్తథాపరే। వరాహమృగసత్వాశ్చజలసత్వాస్తథాపరే॥ ౧౪॥ సర్పస్పర్శసమాఃకేచిత్తథాన్యేమకరస్పృశః । విభాష్యఘాతినఃకేచిత్తథాచక్షుర్హణోపరే ॥ ౧౫॥ సంతిచాశీవిషసమాస్సంతిమందాస్తథాపరే । వివిధానీహవృత్తానిబ్రాంహణానాంయుధిష్ఠిర॥ ౧౬॥ మేఖలాద్రవిడాలాటాఃపౌండ్రాఃకోంకణజాస్తథా।శౌండికాదరదాదర్వాశ్చౌరాశ్శబరబర్బరాః॥ ౧౭॥ కిరాతాయవనాశ్చైవతాస్తాఃక్షత్రియజాతయః । వృషలత్వమనుప్రాప్తాబ్రాంహణానామమర్షణాత్ ॥ ౧౮॥ బ్రాహ్మణాంపరిభవాదసురాస్సలిలేశయాః। బ్రాంహణానాంప్రసాదాచ్చదేవాస్స్వర్గనివాసినః ॥ ౧౯॥ అశక్యంస్ప్రష్టుమాకాశమచాల్యోహిమవాన్గిరిః।అధార్యాస్సేతునాగంగాదుర్జయాబ్రాహ్మణాభువి ॥ ౨౦ ॥నబ్రాంహణవిరోధేనశక్యాశాస్తుంవసుంధరా । బ్రాంహణాహిమహాత్మానోదేవానామపిదేవతాః ॥ ౨౧॥ తాన్పూజయస్వసతతందానేనపరిచర్యయా । యదీచ్ఛసిమహీంభోక్తుమిమాంసాగరమేఖలామ్ ॥ ౨౨॥ ప్రతిగ్రహేణతేజోహివిప్రాణాంశామ్యతేనఘ। ప్రతిగ్రహంయెనెచ్ఛేయుస్తేపిరక్ష్యాస్త్వయానృప ॥ ౨౩॥ ....*

* ఇతిఆనుశాసనికపర్వణి - బ్రాంహణప్రశంసాయాం - పంచత్రింశోధ్యాయః- *

భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । శక్రశంబరసంవాదంతంనిబోధయుధిష్ఠిర॥ ౧ ॥ శక్రోహ్యజ్ఞాతరూపేణజటీభూత్వారజోరుణః। విప్రరూపంసమాస్థాయప్రశ్నంపప్రచ్ఛశంబరమ్ ॥౨॥ శక్రః ॥ కేనశంబరవృత్తేనస్వజాత్యానధితిష్ఠసి। శ్రేష్ఠంత్వాంకేనమన్యంతేతద్వైప్రబ్రూహితత్వతః॥ ౩॥ శంబరః॥ నాసూయామిసదావిప్రాన్బ్రాహ్మమేవచమేమతమ్। శాస్త్రాణివదతోవిప్రాన్సంమన్యామియథాసుఖమ్॥౪॥శ్రుత్వాచనావజానామినాపరాధ్యామికర్హిచిత్ । అభ్యర్చ్యాభ్యనుపృచ్ఛామిపాదౌగృహ్ణామిధీమతామ్॥ ౫॥ తెవిస్రబ్ధాఃప్రభాషంతెసంపృచ్ఛంతెచమాంసదా। ప్రమత్తేష్వప్రమత్తోస్మిసదాసుప్తేషుజాగృమి॥ ౬॥ తేమాంశాస్త్రపథేయుక్తంబ్రంహణ్యమనసూయకమ్। సమాసించంతిశాస్తారఃక్షౌద్రంమధ్వివమక్షికాః ॥ ౭॥ యచ్చభాషంతిసంతుష్టాస్తచ్చగృహ్ణామిమేధయా। సమాధిమాత్మనోనిత్యమనులోమమచింతయమ్॥౮॥సోహంవాగగ్రమిష్టానాంరసానామవలేహకః। స్వజాత్యానధితిష్ఠామినక్షత్రాణీవచంద్రమాః॥౯॥ ఏతత్పృథివ్యామమృతమేతచ్చక్షురనుత్తమమ్। యద్బ్రాంహణముఖాచ్ఛాస్త్రమిహశ్రుత్వాప్రవర్తతే॥౧౦॥ ఏతత్కారణమాజ్ఞాయదృష్ట్వాదేవాసురంపురా । యుద్ధంపితామేహృష్టాత్మావిస్మితస్సమపద్యత॥౧౧॥దృష్ట్వాచబ్రాంహణానాంతుమహిమానంమహాత్మనామ్ । పర్యపృచ్ఛత్కథమమీసిద్ధాఇతినిశాకరమ్॥౧౨॥సోమఉవాచ॥బ్రాంహణాస్తపసాసర్వేసిధ్యంతెవాగ్బలాస్సదా।

భుజవీర్యాశ్చ రాజానో వాగస్త్రాశ్చ ద్విజాతయః॥౧౩॥ ప్రణవం చాప్యధీయీత బ్రాహ్మీర్దుర్వాసతీర్వసన్। నిర్మన్యురపి నిర్మానో యతిస్స్యాత్సమదర్శనః॥ ౧౪॥ అపి చ జ్ఞానసంపన్నస్సర్వాన్వేదాన్పితుర్గృహే। శ్లాఘ్యమాన ఇవాధీయాద్గ్రామ్య ఇత్యేవ తం విదుః॥ ౧౫॥ భూమిరేతౌ నిగిరతి సర్పో బిలశయానివ। రాజానం చాప్యయోద్ధారం బ్రాహ్మణం చాప్రవాసినమ్॥ ౧౬॥ అభిమానశ్శ్రియం హంతి పురుషస్యాల్పమేధసః । గర్భేణ దుష్యతే కన్యా గృహవాసేన చ ద్విజః॥ ౧౭॥ ఇత్యేతన్మే పితా శ్రుత్వా సోమాదద్భుతదర్శనాత్ । బ్రాహ్మణాన్పూజయామాస తథైవాహం మహావ్రతాన్ ॥ ౧౮ ॥ భీష్మః॥ శ్రుత్వైతద్వచనం శక్రో దానవేంద్రముఖాచ్చ్యుతమ్। ద్విజాన్సంపూజయామాస మహేంద్రత్వమవాప చ॥ ౧౯॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- ఇంద్రశంబరసంవాదే- షట్త్రింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ అపూర్వం చ భవేత్పాత్రమథవాపి చిరోషితమ్। దూరాదభ్యాగతం చాపి కిం పాత్రం స్యాత్పితామహ॥౧॥ భీష్మః॥ క్రియా భవతి కేషాంచిదుపాంశువ్రతముత్తమమ్। యో యో యాచేత యత్కించిత్సర్వం దద్యామ ఇత్యపి॥ ౨॥ అపీడయన్భృత్యవర్గమిత్యేవమనుశుశ్రుమ । పీడయన్భృత్యవర్గం హి ఆత్మానమపకర్షతి॥౩ ॥ అపూర్వం భావయేత్పాత్రం యచ్చాప్యస్యాచ్చిరోషితమ్ । దూరాదభ్యాగతం చాపి తత్పాత్రం చ విదుర్బుధాః॥ ౪॥ యుధిష్ఠిరః॥ అపీడయా చ భూతానాం ధర్మస్యాహింసయా తథా। పాత్రం విద్యాత్తు తత్త్వేన యస్మై దత్తం న సంతపేత్ ॥౫॥ భీష్మః॥ ఋత్విక్పురోహితాచార్యాశ్శిష్యసంబంధిబాంధవాః। సర్వే పూజ్యాశ్చ మాన్యాశ్చ శ్రుతవంతోనసూయకాః॥౬॥ అతోన్యథా వర్తమానాస్సర్వే నార్హంతి సత్క్రియామ్ । తస్మాన్నిత్యం పరీక్షేత పురుషాన్ప్రణిధాయ వై॥ ౭ ॥ అక్రోధస్సత్యవచనమహింసా దమ ఆర్జవమ్ । అద్రోహో నాభిమానశ్చ హ్రీస్తితిక్షా తపశ్శమః॥ ౮॥ యస్మిన్నేతాని దృశ్యంతే హ్యేకాదశ చ భారత । స్వభావతో నివిష్టాని తత్పాత్రం మానమర్హతి॥ ౯॥ తథా చిరోషితం చాపి సంప్రత్యాగతమేవ చ। అపూర్వం చైవ పూర్వం చ తత్పాత్రం మానమర్హతి॥ ౧౦ ॥ అప్రామాణ్యం చ వేదానాం శాస్త్రాణాం చాభిలంఘనమ్ । అవ్యవస్థా చ సర్వత్ర ఏతన్నాశనమాత్మనః॥ ౧౧॥ భవేత్పండితమానీ యో బ్రాహ్మణో వేదనిందకః। ఆన్వీక్షికీం తర్కవిద్యామనురక్తో నిరర్థికామ్॥ ౧౨॥ హేతువాదాన్బ్రువన్సత్సు విజేతా హేతువాదికః। ఆక్రోష్టా చాతివక్తా చ బ్రాహ్మణానాం సదైవ హి॥ ౧౩॥ సర్వాభిశంకీ మూఢశ్చ బాలః కటుకవాగపి। బోద్ధవ్యస్తాదృశస్తాత నరంశ్వానం హి తం విదుః॥ ౧౪॥ యథా శ్వా భషితుం చైవ హంతుం చైవావసజ్జతే। ఏవం సంభాషణార్థాయ సర్వశాస్త్రవిధాయ చ॥ ౧౫॥ లోకయాత్రా చ ద్రష్టవ్యా ధర్మశ్చాత్మహితాని చ। ఏవం నరో వర్తమానశ్శాశ్వతీర్వర్ధతే సమాః॥ ౧౬॥ ఋణమున్ముచ్య దేవానామృషీణాం చ తథైవ చ । పితౄణామథ విప్రాణామతిథీనాం చ పంచమమ్॥ ౧౭॥ పర్యాయేణ విశుద్ధేన సువినీతేన కర్మణా। ఏవం గృహస్థః కర్మాణి సర్వాన్ధర్మాన్న హీయతే॥ ౧౮ ॥ ...... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- పాత్రపరీక్షాయాం- సప్తత్రింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ స్త్రీణాం స్వభావమిచ్ఛామి శ్రోతుం భరతసత్తమ। స్త్రియో హి మూలం దోషాణాం లఘుచిత్తా హి తాః స్మృతాః॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । నారదస్య చ సంవాదం పుంశ్చల్యా పంచచూడయా॥ ౨॥ లోకాననుచరన్సర్వాన్దేవర్షిర్నారదః పురా । దదర్శాప్సరసం బ్రాహ్మీం పంచచూడామనిందితామ్॥ ౩ ॥ తాం దృష్ట్వా చారుసర్వాంగీం పప్రచ్ఛాప్సరసం మునిః । సంశయో హృది కశ్చిన్మే బ్రూహి తన్మే సుమధ్యమే॥ ౪॥ భీష్మః॥ ఏవముక్తాథ సా విప్రం ప్రత్యువాచాథ నారదమ్। విషయే సతి వక్ష్యామి సమర్థాం మన్యసే చ మామ్॥౫॥ నారదః॥ న త్వామవిషయే భ

ద్రేనియోక్ష్యామికథంచన। స్త్రీణాంస్వభావమిచ్ఛామిత్వత్తఃశ్రోతుంవరాననే ॥ ౬ ॥ భీష్మః ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వావచస్తస్యదేవర్షేరప్సరోత్తమా। ప్రత్యువాచనశక్ష్యామిస్త్రీసతీనిందితుంస్త్రియః॥ ౭॥ విదితాస్తేస్త్రియోయాశ్చయాదృశాశ్చస్వభావతః। నమామర్హసిదేవర్షేనియోక్తుంకార్యఈదృశే॥ ౮॥ తామువాచసదేవర్షిఃసత్యమేవసుమధ్యమే। మృషావాదేభవేద్దోషఃసత్యేదోషోనవిద్యతే॥ ౯॥ ఇత్యుక్తాసాకృతమతిరభవచ్చారుహాసినీ॥ స్త్రీదోషాఞ్ఛాశ్వతాన్సత్యాన్భాషితుంసంప్రచక్రమే॥ ౧౦॥ పంచచూడోవాచ ॥ కులీనారూపవత్యశ్చనాథవత్యశ్చయోషితః। మర్యాదాసునతిష్ఠంతిసదోషఃస్త్రీషునారద॥ ౧౧॥ నస్త్రీభ్యఃకించిదన్యద్వైపాపీయస్తరమస్తివై। స్త్రియోమూలంచదోషాణాంతథాత్వమపివేత్థహ॥ ౧౨॥ సమాజ్ఞాతానృద్ధిమతఃప్రతిరూపాన్వశేస్థితాన్। పతీనంతరమాసాద్యనాలంనార్యఃప్రతీక్షితుమ్॥ ౧౩॥ అసద్ధర్మస్త్వయంస్త్రీణామస్మాకంభవతిప్రభో। పాపీయసోనరాన్యద్వైలజ్జాంత్యక్త్వాభజామహే॥ ౧౪॥ స్త్రియంహియఃప్రార్థయతేసన్నికర్షంచగచ్ఛతి। ఈషచ్చకురుతేసేవాంతమేవేచ్ఛంతియోషితః॥ ౧౫॥ అనర్థిత్వాన్మనుష్యాణాంభయాత్పరిజనస్యచ। మర్యాదాయామమర్యాదాఃస్త్రియస్తిష్ఠంతిభర్తృషు॥ ౧౬॥ నాసాంకశ్చిదగమ్యోస్తినాసాంవయసినిశ్చయః । విరూపంరూపవంతంవాపుమానిత్యేవభుంజతే ॥ ౧౭ ॥ నభయాన్నాప్యనుక్రోశాన్నార్థహేతోఃకథంచన। నజ్ఞాతికులసంబంధాత్ స్త్రియస్తిష్ఠంతిభర్తృషు॥ ౧౮॥ యౌవనేవర్తమానానాంమృష్టాభరణవాససామ్। నారీణాంస్వైరవృత్తీనాంస్పృహయంతికులస్త్రియః॥ ౧౯॥ యాశ్చశశ్వద్బహుమతారక్ష్యంతేదయితాస్త్రియః। అపితాస్సంప్రసజ్జంతేకుబ్జాంధజడవామనైః॥ ౨౦ ॥ పంగుష్వపిచదేవర్షేయేచాన్యేకుత్సితానరాః। స్త్రీణామగమ్యోలోకేస్మిన్నాస్తికశ్చిన్మహామునే॥ ౨౧॥ యదిపుంసాంగతిర్బ్రహ్మన్కథంచిన్నోపపద్యతే । అప్యన్యోన్యంప్రవర్తంతేనహితిష్ఠంతిభర్తృషు॥ ౨౨॥ అలాభాత్పురుషాణాంహిభయాత్పరిజనస్యహి। వధబంధభయాచ్చాపిస్వయంగుప్తాభవంతితాః॥ ౨౩॥ చలస్వభావాదుస్సేవ్యాదుర్గ్రాహ్యాభావతస్తథా। ప్రాజ్ఞస్యపురుషస్యేహయథావాచస్తథాస్త్రియః॥ ౨౪॥ నాగ్నిస్తృప్యతికాష్ఠానాంనాపగానాంమహోదధిః। నాంతకస్సర్వభూతానాంనపుంసాంవామలోచనాః॥ ౨౫॥ ఇదమన్యచ్చదేవర్షేరహస్యంసర్వయోషితామ్। దృష్ట్వైవపురుషంహృద్యంయోనిఃప్రక్లిద్యతేస్త్రియాః॥ ౨౬॥ కామానామపిదాతారంకర్తారంమానసాంప్రియమ్। రక్షితారంనమృష్యంతిస్వభర్తారమసత్ స్త్రియః॥ ౨౭॥ నకామభోగాన్విపులాన్నాలంకారాన్నసంశ్రయాన్। తథైవబహుమన్యంతేయథారత్యామనుగ్రహః॥ ౨౮॥ అంతకఃపవనోమృత్యుఃపాతాళంబడబాముఖమ్। క్షురధారావిషంసర్పోవహ్నిరిత్యేకతఃస్త్రియః॥ ౨౯॥ యతశ్చభూతానిమహాంతిపంచయతశ్చలోకావిహితావిధాత్రా। యతఃపుమాంసఃప్రమదాశ్చనిర్మితాస్తదైవదోషాఃప్రమదాసునారద॥ ౩౦॥ .... *

ఇతి-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-పంచచూడానారదసంవాదే- అష్టత్రింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ఇమేవైమానవాలోకేస్త్రీషుసజ్జంత్యభీక్ష్ణశః। మోహేనపరమావిష్టాదేవసృష్టేనపార్థివ॥ ౧॥ స్త్రియశ్చపురుషేష్వేవప్రత్యక్షంలోకసాక్షికమ్। అత్రమేసంశయస్తీవ్రోహృదిసంపరివర్తతే॥ ౨॥ కథమాసాంనరాస్సంగంకుర్వతేకురునందన । స్త్రియోవాకేషురజ్యంతేవిరజ్యంతేచతాఃపునః॥ ౩॥ ఇతితాఃపురుషవ్యాఘ్రకథంశక్యాస్తురక్షితుమ్। ప్రమదాఃపురుషేణేహతన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౪॥ ఏతాహిగమమాణాస్తువంచయంతీహమానవాన్। నచాసాంముచ్యతేకశ్చిత్పురుషోహస్తమాగతః॥ ౫॥ గావోనవతృణానీవగృహ్ణంత్యేతానవంనవమ్ । శంబరస్యచయామాయాయామాయానముచేరపి॥ ౬॥ బలేకుంభీనసేశ్చైవసర్వాస్తాయోషితోవిదుః । హసంతంప్రహసంత్యేతారుదంతంప్రరుదంతిచ॥ ౭॥ అప్రియంప్రియవాక్యైశ్చగృహ్ణతేకాలయోగతః। ఉశనావేదయచ్ఛాస్త్రంయచ్చవేదబృహస్పతిః॥ ౮॥ స్త్రీబుద్ధ్యానవిశిష్యేతేతాస్తురక్ష్యాఃకథంనరైః। అనృతంస

త్యమిత్యాహుస్సత్యం చాపి తథానృతమ్॥౯॥ఇతి యాస్తాః కథం వీర సంరక్ష్యాః పురుషైరిహ।స్త్రీణాం బుద్ధ్యర్థనిష్కర్షాదర్థశాస్త్రాణి శత్రుహన్॥౧౦॥ బృహస్పతిప్రభృతిభిర్మన్యే సద్భిః కృతాని వై।సంపూజ్యమానాః పురుషైర్వికుర్వంతి మనో నృషు॥౧౧॥ అపాస్తాశ్చ తథా రాజన్ వికుర్వంతి మనః స్త్రియః। ఇమాః ప్రజా మహాబాహో ధార్మిక్య ఇతి నశ్శ్రుతమ్॥౧౨॥ సత్కృతాసత్కృతాశ్చాపి వికుర్వంతి మనస్సదా। కస్తాశ్శక్తో రక్షితుం స్యాదితి మే సంశయో మహాన్॥౧౩॥తథా బ్రూహి మహాభాగ కురూణాం వంశవర్ధన। యది శక్యా కురుశ్రేష్ఠ రక్షా తాసాం కదాచన॥౧౪॥కర్తుం వా కృతపూర్వం వా తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥౧౫॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి స్త్రీస్వభావకథనే-ఏకోనచత్వారింశోధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఏవమేవ మహాబాహో నాత్ర మిథ్యాస్తి కించన। యథా బ్రవీషి కౌరవ్య నారీం ప్రతి జనాధిప॥౧॥అత్ర తే వర్తయిష్యామి ఇతిహాసం పురాతనమ్। యథా రక్షా కృతా పూర్వం విపులేన మహాత్మనా॥౨॥ ప్రమదాశ్చ యథా సృష్టా బ్రహ్మణా భరతర్షభ। యదర్థం తచ్చ తే తాత ప్రవక్ష్యామి నరాధిప॥ ౩॥ నహి స్త్రీభ్యః పరం పుత్ర పాపీయః కించిదస్తి వై।అగ్నిర్హి ప్రమదా దీప్తా మాయాశ్చ మయజా విభో॥౪॥క్షురధారా విషం సర్పో వహ్నిరిత్యేకతః స్త్రియః। ప్రజా ఇమా మహాబాహో ధార్మిక్య ఇతి నశ్శ్రుతమ్॥ ౫॥ స్వయం గచ్ఛంతి దేవత్వం తతో దేవానియాద్భయమ్। అథాభ్యగచ్ఛన్ దేవాస్తే పితామహమరిందమ॥౬॥ నివేద్య మానసం చాపి తూష్ణీమాసన్నధోముఖాః। తేషామంతర్గతం జ్ఞాత్వా దేవానాం స పితామహః॥ ౭॥మానవానాం ప్రమోహార్థం కృత్యా నార్యోఽసృజత్ ప్రభుః। పూర్వసర్గే తు కౌంతేయ సాధ్వ్యో నార్య ఇవాభవన్॥౮॥అసాధ్వ్యస్తు సముత్పన్నాః కృత్యాసర్గాత్ప్రజాపతేః। తాభ్యః కామాన్ యథాకామం ప్రాదాద్ధి స పితామహః॥ ౯ ॥ తాః కామలుబ్ధాః ప్రమదాః ప్రాబాధంత నరాన్ సదా। క్రోధం కామస్య దేవేశస్సహాయం చాసృజత్ప్రభుః॥౧౦॥ అసజ్జంత ప్రజాస్సర్వాః కామక్రోధవశంగతాః।నచ స్త్రీణాం క్రియా కాచిదితి ధర్మో వ్యవస్థితః॥౧౧॥నిరింద్రియా హ్యశాస్త్రాశ్చ స్త్రియోఽనృతమితి శ్రుతిః। శయ్యాసనమలంకారమన్నపానమనార్యతామ్॥౧౨॥దుర్వాగ్భావం రతిం చైవ దదౌ స్త్రీభ్యః ప్రజాపతిః। న తాసాం రక్షణం కర్తుం శక్యం పుంసా కథంచన॥ ౧౩ ॥ అపి విశ్వకృతా తాత కుతస్తు పురుషైరిహ। వాచా చ వధబంధైర్వా క్లేశైర్వాపి వివిధైస్తథా॥౧౪॥ నశక్యా రక్షితుం నార్యస్తా హి నిత్యమసంయతాః। ఇదం చ పురుషవ్యాఘ్ర పురస్తాత్ శ్రుతవానహమ్॥౧౫॥ యథా రక్షా కృతా పూర్వం విపులేన గురుస్త్రియః।ఋషిరాసీన్మహాభాగో దేవశర్మేతి విశ్రుతః॥౧౬॥ తస్య భార్యా రుచిర్నామ రూపేణాసదృశీ భువి। తస్య రూపేణ సంమత్తా దేవగంధర్వదానవాః॥౧౭॥విశేషేణ తు రాజేంద్ర వృత్రహా పాకశాసనః। నారీణాం చరితజ్ఞశ్చ దేవశర్మా మహామునిః॥౧౮॥యథాశక్తి యథోత్సాహం భార్యాం తామభ్యరక్షత। పురందరం చ జానీతే పరస్త్రీకామచారిణమ్॥౧౯॥ తస్మాద్యత్నేన భార్యాయా రక్షణం స చకార హ। స కదాచిదృషిస్తాత యజ్ఞం కర్తుమనాస్తదా॥౨౦॥ భార్యాసంరక్షణం కార్యం కథం స్యాదిత్యచింతయత్। రక్షావిధానం మనసా స సంచింత్య మహాతపాః॥౨౧॥ఆహూయ దయితం శిష్యం విపులం ప్రాహ భార్గవః॥౨౨॥దేవశర్మా॥ యజ్ఞకారో గమిష్యామి రుచిం చేమాం సురేశ్వరః।యతః ప్రార్థయతే నిత్యం తాం రక్ష స్వం యథాబలమ్ ॥ ౨౩॥ అప్రమత్తేన తే భావ్యం సదా ప్రతి పురందరమ్। స హి రూపాణి కురుతే వివిధాని భృగూత్తమ॥౨౪॥ భీష్మః॥ ఇత్యుక్తో విపులస్తేన తపస్వీ నియతేంద్రియః। సదైవోగ్రతపా రాజన్నగ్న్యర్కసదృశద్యుతిః॥౨౫॥ ధర్మజ్ఞస్సత్యవాదీ చ తథేతి ప్రత్యభాషత। పునశ్చేదం మహారాజ పప్రచ్ఛ ప్రస్థితం గురుమ్ ॥ ౨౬ ॥ విపులః ॥ కాని రూపాణి శక్రస్య భవంత్యాగచ్ఛతో మునే। వపుస్తేజశ్చ కీదృగ్వై తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౨౭॥ భీష్మః ॥ తతస్స భగవాంస్తస్మై విపులాయ మహాత్మనే। ఆచచక్షే యథాతత్త్వం మాయాం శక్రస్య భారత॥౨౮॥ దేవశర్మా॥ బహుమాయస్స విప్రర్షే భగవాన్ పాకశాసనః। తాంస్తాన్ వికురుతే భావాన్ బహూనథ ముహుర్ముహుః

హుః॥౨౯॥ కిరీటీవజ్రభృద్భ్రాజీమకుటీబద్ధకుండలః । భవత్యథముహూర్తేనచండాలసమదర్శనః ॥ ౩౦ ॥ శిఖీజటీచీరవాసాఃపునర్భవతిపుత్రక। బృహచ్ఛరీరశ్చపునశ్చీరవాసాఃపునఃకృశః ॥ ౩౧॥ గౌరంశ్యామంచకృష్ణంచవర్ణంవికురుతేపునః । విరూపోరూపవాంశ్చైవయువావృద్ధస్తథైవచ॥౩౨॥ బ్రాహ్మణఃక్షత్రియశ్చైవవైశ్యశ్శూద్రస్తథైవచ । ప్రతిలోమోనులోమశ్చభవత్యథశతక్రతుః ॥ ౩౩ ॥ శుకవాయసరూపీచహంసకోకిలరూపవాన్॥ సింహవ్యాఘ్రగజానాంచరూపంధారయతేపునః॥౩౪॥ దైవందైత్యమథోరాజ్ఞాంవపుర్ధారయతేపునః। అకృశోవాయుభగ్నాంగశ్శకునిర్వికృతస్తథా॥ ౩౫ ॥ చతుష్పాద్బహురూపశ్చపునర్భవతిబాలిశః । మక్షికామశకాదీనాంవపుర్ధారయతేపిచ॥ ౩౬॥ నశక్యమస్యగ్రహణంకర్తుంవిపులకేనచిత్। అపివిశ్వకృతాతాతయేనసృష్టమిదంజగత్ ॥౩౭॥ పునరంతర్హితశ్శక్రోదృశ్యతేజ్ఞానచక్షుషా । వాయుభూతశ్చసపునర్దేవరాజోభవత్యుత॥ ౩౮॥ ఏవంరూపాణిసతతంకురుతేపాకశాసనః। తస్మాద్విపులయత్నేనరక్షేమాంతనుమధ్యమామ్॥౩౯॥ యథారుచింనావలిహేద్దేవేంద్రోభృగుసత్తమ। క్రతావుపహితంన్యస్తంహవిశ్శ్వేవదురాత్మవాన్॥౪౦॥ఏవమాఖ్యాయసమునిర్యజ్ఞకారోగమత్తదా। దేవశర్మామహాభాగస్తతోభరతసత్తమ॥౪౧॥ విపులస్తువచశ్శ్రుత్వాగురోశ్చింతాముపేయివాన్।రక్షాంచపరమాంచక్రేదేవరాజాన్మహాబలాత్ ॥౪౨॥కిన్నుశక్యంమయాకర్తుంగురుదారాభిరక్షణే। మాయావీహిసురేంద్రోసౌదుర్ధర్షశ్చాపివీర్యవాన్॥౪౩॥నాపిధాయాశ్రమంశక్యోరక్షితుంపాకశాసనః। ఉటజంవాతథాహ్యస్యనానావిధసరూపతా॥ ౪౪ ॥ వాయురూపేణవాశక్రోగురుపత్నీంప్రధర్షయేత్ । తస్మాదిమాంసంప్రవిశ్యరుచింస్థాస్యేహమద్యవై॥ ౪౫॥ అథవాపౌరుషేణేయంనశక్యారక్షితుంమయా । బహురూపోహిభగవాన్ఛ్రూయతేపాకశాసనః॥ ౪౬॥ గాత్రేణగాత్రాణ్యస్యాహంసంప్రవేశ్యేహరక్షితుమ్। యద్యుచ్ఛిష్టామిమాంపత్నీమద్యపశ్యతిమేగురుః ॥ ౪౭ ॥ శప్స్యత్యసంశయంకోపాద్దివ్యజ్ఞానోమహాతపాః । నచేయంరక్షితుంశక్యాయథాన్యాప్రమదానృభిః॥ ౪౮॥ మాయావీహిసురేంద్రోసావహోప్రాప్తోస్మిసంశయమ్ । అవశ్యకరణీయంహిగురోరిహహిశాసనమ్॥ ౪౯॥ యదిత్వేతదహంకుర్యామాశ్చర్యంస్యాత్కృతంమయా। యోగేనానుప్రవేశోహిగురుపత్న్యాఃకలేబరే॥ ౫౦ ॥ అశక్తఃపద్మపత్రస్థోజలబిందుర్యథాచలః। నిర్ముక్తస్యరజోరూపాన్నాపరాధోభవేన్మమ॥ ౫౧॥ యథాహిశూన్యాంపథికస్సభామధ్యావసేత్పథి। తథాద్యావాసయిష్యామిగురుపత్న్యాఃకలేబరమ్॥౫౨॥ ఏవమేవశరీరేస్యానివత్స్యామిసమాహితః । ఇత్యేవంధర్మమాలోక్యవేదవేదాంశ్చసర్వశః॥ ౫౩॥తపశ్చవిపులందృష్ట్వాగురోరాత్మనఏవచ। ఇతినిశ్చిత్యమనసారక్షాంప్రతిసభార్గవః॥ ౫౪॥ అన్వతిష్ఠత్పరంయత్నంయథాతచ్ఛృణుపార్థివ। గురుపత్నీంసమాసీనోవిపులస్సమహాతపాః॥ ౫౫॥ ఉపాసీనామనింద్యాంగీంయథార్థైస్సమలోభయత్ । నేత్రాభ్యాంనేత్రయోరస్యారశ్మీన్సంయోజ్యరశ్మిభిః॥౫౬॥ వివేశవిపులఃకాయమాకాశంపవనోయథా। లక్షణంలక్షణేనైవవదనంవదనేనచ॥౫౭॥ అవిచేష్టన్నతిష్ఠద్వైఛాయేవాంతర్హితోమునిః। తతోవిష్టభ్యవిపులోగురుపత్న్యాఃకలేబరమ్॥౫౮॥ ఉవాసరక్షణేయుక్తోనచసాతమబుధ్యత।యంకాలంనాగతోరాజన్గురుస్తస్యమహాత్మనః॥౫౯॥క్రతుంసమాప్యస్వగృహంతంకాలంసోభ్యరక్షత॥౬౦॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-విపులోపాఖ్యానే-చత్వారింశోధ్యాయః-

భీష్మః॥తతఃకదాచిద్దేవేశోదివ్యరూపవపుర్ధరః। ఇదమంతరమిత్యేవమభ్యగాత్తమథాశ్రమమ్॥ ౧ ॥ రూపమప్రతిమంకృత్వాలోభనీయంజనాధిప। దర్శనీయతమోభూత్వాప్రవివేశతమాశ్రమమ్॥౨॥సదదర్శతమాసీనంవిపులస్యకలేబరమ్। నిశ్చేష్టంస్తబ్ధనయనంయథాలేఖ్యగతంతథా॥ ౩॥ రుచించరుచిరాపాంగీంపీనశ్రోణిపయోధరామ్। పద్మపత్రవిశాలాక్షీంసంపూర్ణేందునిభాననామ్॥ ౪॥ సాతమాలోక్యసహసాప్రత్యుత్థాతుమియేషహ। రూ

పేణవిస్మితాకోసిత్యథవక్తుమివేచ్ఛతీ॥౫॥ఉత్థాతుకామాతుసతీవిష్టబ్ధావిపులేనసా। నిగృహీతామనుష్యేంద్రనశశాకవిచేష్టితుమ్॥ ౬॥ తామాబభాషే
దేవేంద్రఃసామ్నాపరమవల్గునా। త్వదర్థమాగతంవిద్ధిదేవేంద్రంమాంశుచిస్మితే॥ ౭ ॥ క్లిశ్యమానమనంగేనత్వత్సంకల్పభవేనహ। తత్సంప్రాప్తంహి
మాంసుభ్రుపురాకాలోతివర్తతే।౮॥తమేవంవాదినంశక్రంశుశ్రావవిపులోమునిః। గురుపత్న్యాశ్శరీరస్థోదదర్శత్రిదశాధిపమ్ ॥ ౯॥ నశశాకచసారా
జన్ప్రత్యుత్థాతుమనిందితా । వక్తుంచనాశకద్రాజన్విష్టబ్ధావిపులేనసా॥౧౦॥ఆకారంగురుపత్న్యాస్తుసవిజ్ఞాయభృగూద్వహః। నిజగ్రాహమహాతేజా
యోగేనబలవత్ప్రభో॥ ౧౧॥ బబంధయోగబంధైశ్చతస్యాస్సర్వేంద్రియాణిసః । తాంనిర్వికారాందృష్ట్వాతుపునరేవశచీపతిః॥ ౧౨॥ ఉవాచవ్రీడితో
రాజంస్తాంయోగబలమోహితామ్। ఏహ్యేహీతితస్సాతుప్రతివక్తుమియేషతమ్॥ ౧౩ ॥ సతాంవాచంగురోఃపత్న్యావిపులఃపర్యవర్తయత్ । భోఃకి
మాగమనేకృత్యమితితస్యాస్తునిస్సృతా॥౧౪॥వక్త్రాచ్ఛశాంకసదృశాద్వాణీసంస్కారభూషణా।వ్రీడితాసాతుతద్వాక్యముక్త్వాపరవశాతదా॥౧౫॥
పురందరశ్చతత్రస్థోబభూవవిమనాభృశమ్। సతద్వైకృతమాలక్ష్యదేవరాజోవిశాంపతే॥౧౬॥అవైక్షతసహస్రాక్షస్తదాదివ్యేనచక్షుషా। సదదర్శ
మునింతస్యాఃశరీరాంతరగోచరమ్॥ ౧౭ ॥ ప్రతిబింబమివాదర్శేగురుపత్న్యాశ్శరీరగమ్।సతంఘోరేణతపసాయుక్తందృష్ట్వాపురందరః॥ ౧౮॥ప్రావే
పతసుసంత్రస్తఃశాపభీతస్తదావిభో। విముచ్యగురుపత్నీంతువిపులస్సుమహాతపాః॥౧౯॥ స్వకలేబరమావిశ్యశక్రంభీతమథాబ్రవీత్ ॥ ౨౦॥ విపులః॥ అ
జితేంద్రియదుర్బుద్ధేపాపాత్మకపురందర। నచిరంపూజయిష్యంతిదేవాస్త్వాంమానుషాస్తథా॥౨౧॥ కిన్నుతద్విస్మృతంశక్రనతన్మనసితేస్థితమ్ । గౌత
మేనాసియన్ముక్తోభగాంకపరిచిహ్నితః॥౨౨॥జానేత్వాంబాలిశమతిమకృతాత్మానమీశ్వరమ్।మయేయంరక్ష్యతేమూఢగచ్ఛపాపయథాగతమ్॥౨౩॥
నాహంత్వామద్యమూఢాత్మన్దహేయంహిస్వతేజసా। కృపాయమానస్తునతేదగ్ధుమిచ్ఛామివాసవ॥౨౪॥ సచఘోరతరోధీమాన్గురుస్త్వాంపాప
చేతసమ్। దృష్ట్వాత్వాంనిర్దహేదద్యక్రోధదీప్తేనచక్షుషా॥ ౨౫॥ నైవంతుశక్రకర్తవ్యంపునర్మాన్యాశ్చతేద్విజాః । ఆగమస్స్వమతామాత్యోత్య
యంబ్రహ్మబలార్దితః॥ ౨౬॥ అమరోస్మీతియద్బుద్ధింసమాస్థాయప్రవర్తసే।మావమంస్థానతపసామసాధ్యంనామకించన॥౨౭॥భీష్మః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా
వచశ్శక్రోవిపులస్యమహాత్మనః। నకించిదుక్త్వావ్రీడార్తస్తత్రైవాంతరధీయత॥ ౨౮॥యాతేముహూర్తేతస్మింస్తుదేవశర్మామహాతపాః।కృత్వా
యజ్ఞంయథాకామమాజగామస్వమాశ్రమమ్॥౨౯॥ఆగతేథగురౌరాజన్విపులఃప్రియకర్మకృత్ ।రక్షితాంగురవేభార్యాంన్యవేదయదనిందితామ్॥ ౩౦॥
అభివాద్యచశాంతాత్మాసగురుంగురువత్సలః। విపులఃపర్యుపాతిష్ఠద్యథాపూర్వమశంకితః॥౩౧॥ విశ్రాంతాయతతస్తస్మైసహాసీనాయభార్యయా।నివే
దయామాసతదావిపులశ్శక్రకర్మతత్ ॥ ౩౨॥ తచ్ఛ్రుత్వాసమునిశ్శ్రేష్ఠోవిపులస్యప్రతాపవాన్ । బభూవశీలవృత్తాభ్యాంతపసానియమేనచ॥౩౩॥విపు
లస్యగురౌవృత్తింభక్తిమాత్మనితత్ప్రభుః। ధర్మేచస్థిరతాందృష్ట్వాసాధుసాధ్విత్యభాషత॥ ౩౪॥ ప్రతిలభ్యచధర్మాత్మాశిష్యంధర్మపరాయణం।వ
రేణచ్ఛందయామాసదేవశర్మామహామతిః॥ ౩౫॥ స్థితించధర్మేజగ్రాహసతస్మాద్గురువత్సలః। అనుజ్ఞాతశ్చగురుణాచచారానుపమంతపః॥ ౩౬॥ త
థైవదేవశర్మాపిసభార్యస్సమహాతపాః । నిర్భయోబలవృత్రఘ్నాచ్చచారవిజనేవనే॥౩౭॥ .... *

ఇతి-విపులోపాఖ్యానే ఏకచత్వారింశోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ విపులస్త్వకరోత్తీవ్రంతపఃకృత్వాగురోర్వచః। తపోయుక్తమథాత్మానమమన్యతసవీర్యవాన్॥౧॥ సతేనకర్మణాస్పర్ధన్పృథివీంపృథివీపతే।
చచారగతభీఃప్రీతోలబ్ధకీర్తిర్వరోనృప॥౨॥ ఉభౌలోకౌజితౌచాపితథైవామన్యతప్రభుః। కర్మణాతేనకౌరవ్యతపసావిపులేనచ॥ ౩॥ అథకాలేవ్యతిక్రాం
తేకస్మింశ్చిత్కురునందన।రుచ్యాభగిన్యాఆదానంప్రభూతధనధాన్యవత్ ॥౪॥ఏతస్మిన్నేవకాలేతుదివ్యాకాచిద్వరాంగనా।బిభ్రతీపరమంరూపంజగామా

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

థతపిహోయసా॥౫॥ తస్యాశ్శరీరాత్పుష్పాణిపతితానిమహీతలే। తస్యాశ్రమస్యావిదూరేదివ్యగంధానిభారత॥౬॥ తాన్యగృహ్ణాత్తతోరాజన్రుచిర్లలితలోచనా। తదానిమంత్రకస్తస్యాఅంగేభ్యఃక్షిప్రమాగమత్ ॥౭॥ తస్యాహిభగినీతాతజ్యేష్ఠానామ్నాప్రభావతీ। భార్యాచిత్రరథస్యాథబభూవాంగేశ్వరస్యచ॥౮॥ పినహ్యతానిపుష్పాణికేశేషువరవర్ణినీ। ఆమంత్రితాతతోగచ్ఛద్రుచిరంగపతేర్గృహమ్॥౯॥ పుష్పాణితానిదృష్ట్వాతుతదాంగేంద్రవరాంగనా। భగినీంచోదయామాసపుష్పార్థేచారులోచనా॥౧౦॥ సాభర్త్రేసర్వమాచష్టరుచిస్సురుచిరాననా। భగిన్యాభాషితంసర్వమృషిస్తచ్చాభ్యనందత॥౧౧॥ తతోవిపులమానాయ్యదేవశర్మామహాతపాః। పుష్పార్థేచోదయామాసగచ్ఛగచ్ఛేతిభారత॥౧౨॥ విపులస్తుగురోర్వాక్యమవిచార్యమహాతపాః। సతథేత్యబ్రవీద్రాజంస్తంచదేశంజగామహ॥౧౩॥ యస్మిన్దేశేతుతాన్యాసన్పతితానినభస్తలాత్। అమ్లానాన్యపితత్రాసన్కుసుమాన్యపరాణ్యపి॥౧౪॥ సతతస్తానిజగ్రాహదివ్యానిరుచిరాణిచ। ప్రాప్తానిస్వేనతపసాదివ్యగంధానిభారత॥౧౫॥ సంప్రాప్యతానిప్రీతాత్మాగురోర్వచనకారకః। తదాజగామతూర్ణంచంపాంచచంపకమాలినీమ్॥౧౬॥ సవనేనిజనేతాతదదర్శమిథునంన్నృణామ్। చక్రవత్పరివర్తంతంగృహీత్వాపాణినాకరమ్॥౧౭॥ తత్రైకస్తూర్ణమగమత్తత్పదేచవివర్తయన్। ఏకస్తునతదారాజంశ్చక్రతుఃకలహంతతః॥౧౮॥ త్వంశీఘ్రంగచ్ఛసీత్యేకోబ్రవీన్నేతితథాపరః। నేతినేతిచతౌరాజన్పరస్పరమథోచతుః॥౧౯॥ తయోర్విస్పర్ధతోరేవంశపథోయమభూత్తదా। సహసోద్దిశ్యవిపులంతతోవాక్యమథోచతుః॥ ౨౦॥ ఆవయోరనృతంప్రాహయస్తస్యాభూద్ద్విజస్యవై। విపులస్యపరేలోకేయాగతిస్సాభవేదితి॥౨౧॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాచవిపులోవిషణ్ణవదనోభవత్। ఏవంతీవ్రతపాశ్చాహంకష్టశ్చాయంపరిశ్రమః॥ ౨౨॥ మిథునస్యాస్యకింమేస్యాత్కృతంపాపంయథాగతి। అనిష్టాసర్వభూతానాంకీర్తితానేనమేద్యవై॥ ౨౩॥ ఏవంసంచింతయన్నేవవిపులోరాజసత్తమ। అవాఙ్ముఖోదీనమనాదధ్యౌదుష్కృతమాత్మనః॥౨౪॥ తతష్షడన్యాన్పురుషానక్షైఃకాంచనరాజతైః। అపశ్యద్దీవ్యమానాన్వైరోమహర్షాన్వితాంస్తథా॥ ౨౫॥ కుర్వతశ్శపథంతేనయఃకృతోమిథునేనతు। విపులంవైసముద్దిశ్యతేపివాక్యమథాబ్రువన్ ॥౨౬॥ లోభమాస్థాయయోస్మాకంవిషమంకర్తుముత్సహేత్। విపులస్యపరేలోకేయాగతిస్తామవాప్నుయాత్॥ ౨౭॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాతువిపులోనాపశ్యద్ధర్మసంకరమ్। జన్మప్రభృతికౌరవ్యకృతపూర్వమథాత్మనః॥౨౮॥ సప్రదధ్యౌతథారాజన్నగ్నావగ్నిరివాహితః। దహ్యమానేనమనసాశాపంశ్రుత్వాతథావిధమ్॥౨౯॥ తస్యచింతయతస్తాతబహ్వ్యోదిననిశాయయుః। ఇదమాసీన్మనసిచరుచ్యారక్షణకారితమ్॥ ౩౦॥ లక్షణంలక్షణేనైవవదనంవదనేనచ। విధాయనమయాచోక్తంసత్యమేతద్గురోస్తథా॥౩౧॥ ఏతదాత్మనికౌరవ్యదుష్కృతంవిపులస్తదా। అమన్యతమహాభాగతథాతచ్చనసంశయః॥ ౩౨॥ సచంపానగరీమేత్యపుష్పాణిగురవేదదౌ। పూజయామాసచగురుంవిధివత్సగురుప్రియః॥౩౩॥ .... *

—*ఇతి - విపులోపాఖ్యానే - ద్విచత్వారింశోధ్యాయః,*—

భీష్మః॥ తమాగతమభిప్రేక్ష్యశిష్యంవాక్యమథాబ్రవీత్। దేవశర్మామహాతేజాయత్తచ్ఛృణుజనాధిప॥౧॥ దేవశర్మా॥ కింతేవిపులదృష్టంవైతస్మిన్శిష్యమహావనే। తేత్వాజానంతివిపులఆత్మాచరుచిరేవచ॥౨॥ విపులః॥ బ్రంహర్షేమిథునంకింతత్కేచతేపురుషావిభో। యేమాంజానంతితత్త్వేనయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి॥౩॥ దేవశర్మోవాచ॥ యద్వైతన్మిథునంబ్రంహన్నహోరాత్రంహివిద్ధితమ్। చక్రవత్పరివర్తేతతత్తేజానాతిదుష్కృతమ్॥ ౪॥ యేచతేపురుషావిప్రఅక్షైర్దీవ్యంతిహృష్టవత్। ఋతూంస్తానభిజానీహితేతేజానంతిదుష్కృతమ్॥౫॥ నమాంకశ్చిద్విజానీతఇతికృత్వానవిశ్వసేత్। నరోరహసిపాపాత్మాపాపకంకర్మవైద్విజ॥ ౬॥ కుర్వాణంహినరంకర్మపాపంరహసిసర్వదా। పశ్యంతిఋతవశ్చాపితథాదిననిశేఽను॥౭॥ తథైవహిభవేయుస్తేలోకాఃపాపకృతోయథా। కృత్వానాచక్షతఃకర్మమమతచ్చయథాకృతమ్॥ ౮॥ తేత్వాంహర్షస్మితందృష్ట్వాగురోఃకర్మానివేదకమ్। స్మా

రయంత స్తథా ప్రాహు స్తే యథా శ్రుతవాన్భవాన్॥ ౯॥ అహోరాత్రం విజానాతి ఋతవశ్చాపి నిత్యశః। పురుషే పాపకం కర్మ శుభం వా శుభకర్మిణః॥ ౧౦॥ తత్ త్వయా మమ యత్కర్మ వ్యభిచారాద్భయాత్మకమ్। నాఖ్యాతమితి జానంత స్తే త్వామాహు స్తథా ద్విజ॥౧౧॥ తే నైవ హి భవేయు స్తే లోకాః పాపకృతో యథా। కృత్వా నాచక్షతః కర్మ మమ యచ్చ త్వయా కృతమ్॥౧౨॥ త్వయా శక్యా చ దుర్వృత్త్యా రక్షితుం ప్రమదా ద్విజ। న చ త్వం కృతవాన్ కించిదేనః ప్రీతోస్మి తేన తే॥౧౩॥ యది త్వహం త్వాం దుర్వృత్తమద్రాక్షం ద్విజసత్తమ। శపేయం త్వామహం క్రోధాన్న మేత్రాస్తి విచారణా॥౧౪॥ సజ్జంతి పురుషే నార్యః పుంసాం సోర్థశ్చ పుష్కలః। అన్యథా రక్షతః శాపో భవిష్యత్తే మతిశ్చ మే॥ ౧౫॥ రక్షితా చ త్వయా తాత మమ చాపి నివేదితా। అహం తే ప్రీతిమాన్ పుత్ర స్వస్థః స్వర్గం గమిష్యసి॥ ౧౬ ॥ ఇత్యుక్త్వా విపులం ప్రీతో దేవశర్మా మహానృషిః। ముమోద స్వర్గమాస్థాయ సహభార్యః సశిష్యకః॥ ౧౭॥ ఇదమాఖ్యాతవాంశ్చాపి మమాఖ్యానం మహామునిః। మార్కండేయః పురా రాజన్ గంగాకూలే కథాంతరే॥౧౮॥ తస్మాద్బ్రవీమి పార్థ త్వాం స్త్రియో రక్ష్యాః సదైవ హి। ఉభయం దృశ్యతే తాసు సతతం సాధ్వసాధు వా ॥ ౧౯ ॥ స్త్రియః సాధ్వ్యో మహాభాగాః సమంతాల్లోకమాతరః। ధారయంతి మహీం రాజన్నిమాం సవనకాననామ్॥ ౨౦॥ అసాధ్వ్యశ్చాపి దుర్వృత్తాః కులఘ్న్యః పాపనిశ్చయాః। విజ్ఞేయా లక్షణైర్దుష్టైః స్వగాత్రసహజైర్నృప॥ ౨౧॥ ఏవమేతాః సురక్ష్యా వై శక్యాః కర్తుం మహాత్మభిః। అన్యథా రాజశార్దూల న శక్యా రక్షితుం స్త్రియః॥౨౨॥ ఏతా హి మనుజవ్యాఘ్ర తీక్ష్ణా స్తీక్ష్ణపరాక్రమాః। నాసామస్తి ప్రియో నామ మైథునే సంగమేతి యః ॥ ౨౩॥ ఏతాః కృత్యాశ్చ కార్యాశ్చ కృతాశ్చ భరతర్షభ । న చైకస్మిన్ రమంత్యేతాః పురుషే పాండునందన॥ ౨౪॥ నాసాం స్నేహో నరైః కార్య స్తథైవేర్ష్యా జనేశ్వర। స్వేదమాస్థాయ భుంజీత ధర్మమాస్థాయ చైవ హ॥ ౨౫॥ నిహన్యాదన్యథా కుర్వన్నరః కౌరవనందన। సర్వథా రాజశార్దూల యుక్తిః సర్వత్ర పూజ్యతే॥ ౨౬॥ తేనైకేన తు రక్షా వై విపులేన కృతా స్త్రియాః। నాన్యశ్శక్తస్త్రిలోకేస్మిన్ రక్షితుం నృప యోషితమ్॥౨౭॥ ....*

* ఇతి శ్రీమహాభారతే - అనుశాసనికపర్వణి- విపులోపాఖ్యానే త్రిచత్వారింశోధ్యాయః- *

యుధిష్ఠిరః॥ యన్మూలం సర్వధర్మాణాం స్వజనస్య గృహస్య చ। పితృదేవాతిథీనాం చ తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ అయం హి సర్వధర్మాణాం ధర్మశ్చింత్యతమో మతః। కీదృశస్య ప్రదేయా స్యాత్ కన్యేతి వసుధాధిప॥ ౨॥ భీష్మః॥ శీలవృత్తే సమాజ్ఞాయ విద్యాం యోనిం చ కర్మ చ। సద్భిరేవం ప్రదాతవ్యా కన్యా గుణయుతే వరే ॥౩॥ బ్రాహ్మణానాం సతామేష బ్రాహ్మో ధర్మో యుధిష్ఠిర। అవాహ్యమావహేదేవం యో దద్యాదనుకూలతః॥ ౪॥ శిష్టానాం క్షత్రియాణాం చ ధర్మ ఏష సనాతనః। ఆత్మాభిప్రేతముత్సృజ్య కన్యాభిప్రేత ఏవ యః॥౫॥ అభిప్రేతా చ యా యస్య తస్మై దేయా యుధిష్ఠిర। గాంధర్వమితి తం ధర్మం ప్రాహుర్వేదవిదో జనాః॥౬॥ ధనేన బహుధా క్రీత్వా సంప్రలోభ్య చ బాంధవాన్। అసురాణాం నృపైతం వై ధర్మమాహుర్మనీషిణః॥ ౭॥ హత్వా ఛిత్వా చ శీర్షాణి రుదతీం రుదతీం గృహాత్। ప్రసహ్య హరణం తాత రాక్షసో విధిరుచ్యతే॥౮॥ పంచానాం తు త్రయో ధర్మ్యా ద్వావధర్మ్యా యుధిష్ఠిర। పైశాచశ్చాసురశ్చైవ న కర్తవ్యా కథంచన॥౯॥ బ్రాహ్మః క్షాత్రోథ గాంధర్వ ఏతే ధర్మ్యా నరర్షభ। పృథగ్వా యది వా మిశ్రాః కర్తవ్యా నాత్ర సంశయః॥౧౦॥ తిస్రో భార్యా బ్రాహ్మణస్య ద్వే భార్యే క్షత్రియస్య తు। వైశ్యః స్వజాత్యాం విందేత తాస్వపత్యం సమం భవేత్ ॥౧౧॥ బ్రాహ్మణీ తు భవేజ్జ్యేష్ఠా క్షత్రియా క్షత్రియస్య తు। రత్యర్థమపి శూద్రా స్యాన్నేత్యాహురపరే జనాః ॥౧౨॥ అపత్యజన్మ శూద్రాయాం న ప్రశంసంతి సాధవః । శూద్రాయాం జనయన్ విప్రః ప్రాయశ్చిత్తీ విధీయతే॥౧౩॥ త్రింశద్వర్షో దశవర్షాం భార్యాం విందేత నగ్నికామ్ । ఏకవింశతివర్షో వా సప్తవర్షామవాప్నుయాత్ ॥ ౧౪॥ యస్యాస్తు న భవేద్భ్రాతా పితా వా భరతర్షభ। నోపయచ్ఛేత తాం జాతు పుత్రికాధర్మిణీ హి సా॥ ౧౫॥ త్రీణి వర్షాణ్యుదీక్షేత కన్యా ఋతు

మతీసతీ। చతుర్థేత్వథసంప్రాప్తేస్వయంభర్తారమర్జయేత్ ॥౧౬॥ ప్రజానహీయతేతస్యారతిశ్చభరతర్షభ। అతోన్యథావర్తమానాభవేద్వా
చ్యాప్రజాపతేః॥౧౭॥అసపిండాచయామాతురసగోత్రాచయాపితుః। ఇత్యేతామనుగచ్ఛేతతంధర్మంమనురబ్రవీత్ ॥౧౮॥యుధిష్ఠిరః॥ శుల్కమన్యే
నవత్తంస్యాద్దదామీత్యాహచాపరః । బలాదన్యఃప్రభాషేతధనమన్యఃప్రదర్శయేత్ ॥ ౧౯ ॥ పాణిగ్రహీతాచాన్యస్స్యాత్కస్యభార్యాపితామహ। త
త్వంజిజ్ఞాసమానానాంచక్షుర్భవతినోభవాన్॥ ౨౦॥ భీష్మః॥ యత్కించిత్కర్మమానుష్యంసంస్థానాయప్రదృశ్యతే। మంత్రవన్మంత్రితంతస్యమృ
షావాదస్తుపాతకః॥౨౧॥ భార్యాపత్యృత్విగాచార్యశిష్యోపాధ్యాయఏవచ । మృషోక్తేదండమర్హంతినేత్యాహురపరేజనాః॥ ౨౨ ॥ నహ్యకామే
నసంవాసంమనురేవంప్రశంసతి। అయశస్యమధర్మ్యంచయన్మృషాధర్మకోపనమ్॥౨౩॥ నైకాంతోదోషఏకస్మింస్తదాకేనోపపద్యతే। ధర్మతో
యాంప్రయచ్ఛంతియాంచక్రీణంతిభారత ॥ ౨౪॥ బంధుభిస్సమనుజ్ఞాతేమంత్రహోమౌప్రయోజయేత్ । తథాసిధ్యంతితేమంత్రానాదత్తాయాఃకథం
చన॥ ౨౫ ॥ యస్త్వత్రమంత్రసమయోభార్యాపత్యోర్మిథఃకృతః । తమేవాహుర్గరీయాంసంయశ్చాసౌజాతిభిఃకృతః ॥ ౨౬॥ దేవదత్తాంపతిర్భా
ర్యాంవేత్తిధర్మస్యశాసనాత్। సదైవీంమానుషీంవాచమనృతాంపర్యుదస్యతి॥ ౨౭॥ యుధిష్ఠిరః॥కన్యాయాంప్రాప్తశుల్కాయాంజ్యాయాంశ్చేదా
వ్రజేద్వరః। ధర్మకామార్థసంపన్నోవాచ్యమత్రానృతంనవా॥ ౨౮॥ తస్మిన్నుభయతోదోషేకుర్వఞ్ఛ్రేయస్సమాచరేత్ । అయంనసర్వధర్మా
ణాంధర్మశ్చింత్యతమోమతః ॥ ౨౯ ॥ తత్వంజిజ్ఞాసమానానాంచక్షుర్భవతునోభవాన్ । తదేతత్సర్వమాచక్ష్వనహితృప్యామికథ్యతామ్॥ ౩౦॥
భీష్మః॥ -నైవనిష్ఠాకరంశుల్కంజ్ఞాత్వాసీత్తేనమాకృతమ్। నహిశుల్కపరాస్సంతఃకన్యాందదతికర్హిచిత్ ॥౩౧॥అన్యైర్గుణైరుపేతంతుశుల్కంయా
చంతిబాంధవాః। అలంకృత్వావహస్వేతియోదద్యాదనుకూలతః॥ ౩౨॥ యశ్చతాంచదదాత్యేవంనశుల్కంవిక్రయోనసః । ప్రతిగృహ్యాభవేద్దేయమే
షధర్మస్సనాతనః॥ ౩౩॥ దాస్యామిభవతేకన్యామితిపూర్వంనభాషితమ్। యేచాహుర్యేచనాహుర్యేయేచావశ్యంభవంత్యుత॥౩౪॥ తస్మాదాగ్రహ
ణాత్పాణేర్యాచయంతిపరస్పరమ్। కన్యావరఃపురాదత్తోమరుద్భిరితినశ్శ్రుతమ్॥ ౩౫॥నానిష్టాయప్రదాతవ్యాకన్యాఇత్యృషిచోదితమ్।తన్మూలంకామ
మూలస్యప్రజనస్యేతిమేమతిః॥ ౩౬॥ సమీక్ష్యచబహూన్దోషాన్సంవాసాద్విద్ధిపాణయోః। యథానిష్ఠాకరంశుల్కంనజాత్వాసీత్తథాశృణు॥౩౭॥
అహంవిచిత్రవీర్యస్యద్వేకన్యేసముదావహమ్। జిత్వాచమాగధాన్సర్వాన్కాశీనథచకోసలాన్॥ ౩౮ ॥ గృహీతపాణిరేకాసీత్ప్రాప్తశుల్కాపరా
భవత్ । కన్యాగృహీతాతత్రైవవిసర్జ్యేతిమేపితా॥౩౯॥ అబ్రవీదితరాంకన్యామావహేతిసకౌరవః । అప్యన్యాననుపప్రచ్ఛశంకమానఃపితుర్వచః॥
౪౦॥అతీవహ్యస్యధర్మేచ్ఛాపితుర్మేభ్యధికాభవేత్। తతోహమబ్రువంరాజన్నాచారేప్సురిదంవచః॥౪౧॥ఆచారంతత్వతోవేత్తుమిచ్ఛామిచపునఃపునః।
తతోమయైవముక్తేతువాక్యేధర్మభృతాంవరః॥ ౪౨॥పితామమమహారాజబాహ్లీకోవాక్యమబ్రవీత్ । యదివశ్శుల్కతోనిష్ఠానపాణిగ్రహణాత్తథా॥
౪౩॥ రాజాంతరముపాసీతప్రాప్తశుల్కమితిస్మృతమ్। నహిధర్మవిదఃప్రాహుఃప్రమాణంవాక్యతస్స్మృతమ్ ॥ ౪౪ ॥ యేషాంవైశుల్కతోనిష్ఠానపా
ణిగ్రహణాత్తథా। ప్రసిద్ధంభాషితందానేనైషాంప్రత్యాయనేపునః॥ ౪౫ ॥ యేమన్యంతేక్రయంశుల్కంనతేధర్మవిదోనరాః । నచైతేభ్యఃప్రదాతవ్యా
నవోఢవ్యాతథావిధా॥౪౬॥ నహ్యేవభార్యాక్రేతవ్యానవిక్రయ్యాకథంచన । యేచక్రీణంతిదాసీంచవిక్రీణంతితథైవచ॥ ౪౭॥ భవేత్తేషాంతథానిష్ఠాలు
బ్ధానాంపాపచేతసామ్। అస్మిన్నర్థేసత్యవంతంపర్యపృచ్ఛంతవైజనాః॥ ౪౮॥ కన్యాయాఃప్రాప్తశుల్కాయాశ్శుల్కదఃప్రశమంగతః । ప్రాణిగ్రహీ
తాచాన్యస్స్యాదత్రనోధర్మసంశయః॥౪౯॥ తన్నశ్ఛింధిమహాప్రాజ్ఞత్వంహివైప్రాజ్ఞసంమతః।తత్వంజిజ్ఞాసమానానాంచక్షుర్భవతునోభవాన్॥

౫౦॥ తానేవంబ్రువతస్సర్వాన్ సత్యవాక్ వాక్యమబ్రవీత్। యత్రేష్టంతత్ర దేయాస్స్యాన్నాత్ర కార్యావిచారణా॥ ౫౧॥ కుర్వతే జీవతోఽప్యేవంమృతే నైవాస్తి సంశయః। దేవరంప్రవిశేత్కన్యా తప్యేద్వాపి తపః పునః॥ ౫౨॥ తమేవానువ్రతా భూత్వా పాణిగ్రాహస్య కామ్యయా। లిఖంత్యేవంతు కేషాంచిదపరేషాంశనైరపి॥ ౫౩॥ ఇతి యే సంవదంత్యత్ర త ఏవంనిశ్చయంవిదుః। తత్పాణిగ్రహణాత్పూర్వమంతరంయత్రవర్తతే॥ ౫౪॥ సర్వమంగళమంత్రా వై మృషావాదస్తుపాతకః। పాణిగ్రహణమంత్రాణాంనిష్ఠాస్యాత్సప్తమేపదే॥ ౫౫॥ పాణిగ్రాహస్యభార్యాస్యాద్యస్యచాద్భిః ప్రదీయతే। ఇతి దేయంవదంత్యత్ర తపనంనిశ్చయంవిదుః॥ ౫౬॥ అనుకూలామనువంశాంభ్రాత్రాదత్తాముపాగ్నికామ్। పరిక్రమ్యయథాన్యాయంభార్యాంవిందేత్ ద్విజోత్తమః॥ ౫౭॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-వివాహకథనే-చతుశ్చత్వారింశోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కన్యాయాః ప్రాప్తశుల్కాయాః పతిశ్చేన్నాస్తి కశ్చన। తత్ర కా ప్రతిపత్తిస్స్యాత్తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ యాపుత్రకస్యఋద్ధస్య ప్రతిపాల్యా తదా భవేత్। అథ చేన్నాహరేత్ శుల్కంక్రీతా శుల్కప్రదస్య సా॥ ౨॥ తస్యార్థేఽపత్యమీహేత యేనన్యాయేన శక్నుయాత్। న తస్మాన్మంత్రవత్కార్యం కశ్చిత్కుర్వీత కించన॥ ౩॥ స్వయంవృత్తేన సావిత్రీపిత్రా వై ప్రత్యపద్యత। తత్తస్యాన్యే ప్రశంసంతి ధర్మజ్ఞా నేతరేజనాః॥ ౪॥ ఏతత్తు నాపరే చక్రురపరే జాతు సాధవః। సాధూనాంపునరాచారో గరీయాన్ ధర్మలక్షణః॥ ౫॥ అస్మిన్నేవ ప్రకరణే సుక్రతుర్వాక్యమబ్రవీత్। నప్తా విదేహరాజస్య జనకస్య మహాత్మనః॥ ౬॥ అసదాచరితే మార్గే కథంస్యాదనుకీర్తనమ్। అత్ర ప్రశ్నస్సంశయో వా సతామేవముపాలభేత్॥ ౭॥ అసదేవ హి ధర్మస్య ప్రదానంధర్మ ఆసురః। నానుశుశ్రుమజాత్వేతామిమాంపూర్వేషు కర్మసు॥ ౮॥ భార్యాపత్యోర్హి సంబంధః స్త్రీపుంసోస్స్వల్ప ఏవతు। రతిస్సాధారణో ధర్మ ఇతి చాహ స పార్థివః॥ ౯॥ యుధిష్ఠిరః॥ అథ కేన ప్రమాణేన పుంసామాదీయతే ధనమ్। పుత్రవద్ధి పితుస్తస్య కన్యా భవితుమర్హతి॥ ౧౦॥ భీష్మః॥ యథైవాత్మా తథా పుత్రః పుత్రేణ దుహితా సమా। తస్యామాత్మని తిష్ఠంత్యాం కథమన్యో ధనంహరేత్॥ ౧౧॥ మాతుశ్చ యౌతుకం యత్స్యాత్కుమారీభాగ ఏవ సః। దౌహిత్ర ఏవ తద్రిక్థమపుత్రస్య పితుర్హరేత్॥ ౧౨॥ దదాతి హి స పిండాన్ వై పితుర్మాతామహస్య చ। పుత్రదౌహిత్రయోరేవ విశేషో నాస్తి ధర్మతః॥ ౧౩॥ అన్యత్ర జామయా సార్ధం ప్రజానాంపుత్ర ఈహతే। దుహితాన్యత్ర జాతేన పుత్రేణాపి విశిష్యతే॥ ౧౪॥ దౌహిత్రకేణ ధర్మేణ నాత్ర పశ్యామి కారణమ్। విక్రీతాసు హి యే పుత్రా భవంతి పితురేవ తే॥ ౧౫॥ అసూయవస్త్వధర్మిష్ఠాః పరస్వాదాయినశ్శఠాః। ఆసురాదధిసంభూతా ధర్మాద్విషమవృత్తయః॥ ౧౬॥ అథ గాథా యమోద్గీతాః కీర్తయంతి పురావిదః। ధర్మజ్ఞా ధర్మశాస్త్రేషు నిబద్ధా ధర్మసేతుషు॥ ౧౭॥ యో మనుష్యస్స్వకంపుత్రం విక్రీయ ధనమిచ్ఛతి। కన్యాం వా జీవితార్థాయ యశ్శుల్కేన ప్రయచ్ఛతి॥ ౧౮॥ సప్తావరే మహాఘోరే నిరయే కాలసాహ్వయే। స్వేదం మూత్రంపురీషంచ తస్మిన్మూఢస్సమశ్నుతే॥ ౧౯॥ ఆర్షే గోమిథునంశుల్కం కేచిదాహుర్మృషైవ తత్। అల్పో వా బహు వా రాజన్ విక్రయస్తావదేవ సః॥ ౨౦॥ యద్యప్యాచరితః కైశ్చిన్నైష ధర్మస్సనాతనః। అన్యేషామపి దృశ్యంతే లోకతస్సంప్రవృత్తయః॥ ౨౧॥ వశ్యాంకుమారీంబలతో యే తాంసముపభుంజతే। ఏతే పాపస్య కర్తారస్తమస్యంధే చ శేరతే॥ ౨౨॥ అన్యోన్యంధనవిక్రేయో మనుష్యః కింపునః ప్రజాః। అధర్మమూలైర్హి ధనైస్తైర్నధర్మోఽర్థకశ్చన॥ ౨౩॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-వివాహధర్మకథనే-పంచచత్వారింశోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ ప్రాచేతసస్య వచనంకీర్తయంతి పురావిదః। యస్యాః కించిన్నాదదతే జ్ఞాతయో న స విక్రయః॥ ౧॥ అర్హణంతత్కుమారీణామానృశంస్యతమంచ తత్। సర్వంచ ప్రతిదేయంస్యాత్కన్యాయై తదశేషతః॥ ౨॥ పితృభిర్భ్రాతృభిశ్చాపి శ్వశురైరథ దేవరైః। పూజ్యా భూషయితవ్యాశ్చ బహుకల్యా

ణమీప్సుభిః॥ ౩ ॥ యదివైస్త్రీనరోచేతపుమాంసంనప్రమోదయేత్ । అప్రమోదాత్పునఃపుంసఃప్రజనోనప్రవర్ధతే॥ ౪॥ పూజ్యాలాలయితవ్యాశ్చస్త్రియోనిత్యంజనాధిప। స్త్రియోయత్రచపూజ్యంతేరమంతేతత్రదేవతాః॥ ౫॥ అపూజితాశ్చయత్రైతాస్సర్వాస్తత్రాఫలాఃక్రియాః। తదాచైతత్కులంనాస్తియదాశోచంతియామయః॥౬॥ యామీశప్తానిగేహానినికృత్తానీవకృత్యయా। నైవభాంతినవర్ధంతేశ్రియాహీనానిపార్థివ॥ ౭॥ స్త్రియఃపుంసాంపరిదదేమనుర్జిగమిషుర్దివమ్। అబలాస్స్వల్పకాపీనాస్సుహృదస్సత్యజిష్ణవః॥ ౮ ॥ ఈర్ష్యవోమానకామాశ్చచండాహ్యసుహృదోబుధాః।స్త్రియస్తుమానమర్హంతితామానయతమానవాః॥౯॥ స్త్రీప్రత్యయోహినైధర్మోరతిభోగాశ్చకేవలాః।పరిచర్యానమస్కారాస్తదాయత్తాభవంతువః॥ ౧౦॥ ఉత్పాదనమపత్యస్యజాతస్యపరిపాలనమ్ । ప్రీత్యర్థంలోకయాత్రాయాఃపశ్యతస్త్రీనిబంధనమ్॥ ౧౧॥ సంమన్యమానాశ్చైతాహిసర్వకార్యాణ్యవాప్స్యథ। విదేహరాజదుహితాచాత్రశ్లోకమగాయత॥ ౧౨॥ నాస్తియజ్ఞక్రియాకాచిన్నశ్రాద్ధంనోపవాసకమ్ । ధర్మస్స్వభర్తృశుశ్రూషాతయాస్వర్గంజయంత్యుత॥౧౩॥పితారక్షతికౌమారేభర్తారక్షతియౌవనే।పుత్రాశ్చస్థావిరేభావేనస్త్రీస్వాతంత్ర్యమర్హతి॥౧౪॥ శ్రియఏతాఃస్త్రియోనామసత్కార్యాభూతిమిచ్ఛతా । పాలితానిగృహీతాచశ్రీఃస్త్రీభవతిభారత॥ ౧౫॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గతఆనుశాసనికపర్వణి- స్త్రీప్రశంసాయాం- షట్చత్వారింశోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ సర్వశాస్త్రవిధానజ్ఞరాజధర్మభృతాంవర । అతీవసంశయచ్ఛేత్తాభవాన్వైప్రయతఃక్షితౌ॥౧॥ కశ్చిత్తుసంశయోమేస్తితన్మేబ్రూహిపితామహ। జాతేస్మిన్సంశయేరాజన్నాన్యంపృచ్ఛేమకంచన॥ ౨॥ యథానరేణకర్తవ్యంధర్మమార్గానువర్తినా। ఏతత్సర్వంమహాబాహోభవాన్వ్యాఖ్యాతుమర్హతి ॥ ౩ ॥ చతస్రోవిహితాభార్యాబ్రాహ్మణస్యపితామహ। బ్రాహ్మణీక్షత్రియావైశ్యాశూద్రాచరతిమిచ్ఛతః॥౪॥ తత్రజాతేషుపుత్రేషుసర్వాసాంకురుసత్తమ। ఆనుపూర్వ్యేణకస్తేషాంపిత్ర్యందాయాద్యమర్హతి॥౫॥ కేనవాకింతతోహార్యంపితృవిత్తాత్ పితామహ।ఏతదిచ్ఛామికథితంవిభాగస్తేషుయఃస్మృతః॥౬॥భీష్మః॥ బ్రాహ్మణఃక్షత్రియోవైశ్యస్త్రయోవర్ణాద్విజాతయః। ఏతేషుధర్మోవిహితోబ్రాహ్మణస్యయుధిష్ఠిర॥౭॥వైషమ్యాదథవాలోభాత్కామాద్వాపిపరంతప। బ్రాహ్మణస్యభవేచ్ఛూద్రానతుదృష్టాంతతఃస్మృతా॥౮॥ శూద్రాంశయనమారోప్యబ్రాహ్మణోయాత్యధోగతిమ్। ప్రాయశ్చిత్తీయతేచాపివిధిదృష్టేనకర్మణా॥ ౯ ॥ తత్రజాతేష్వపత్యేషుద్విగుణంస్యాద్యుధిష్ఠిర। ఆపద్యమానమృక్థంతుసంప్రవక్ష్యామిభారత॥ ౧౦॥రక్షణ్యంగోవృషోయానంయత్ ప్రధానతమంభవేత్। బ్రాహ్మణ్యాస్తద్ధరేత్పుత్రఏకాంశంవైపితుర్ధనాత్ ॥ ౧౧॥ శేషంతుదశధాకార్యంబ్రాహ్మణస్వంయుధిష్ఠిర । తత్రతేనైవహర్తవ్యాశ్చత్వారోంశాఃపితుర్ధనాత్ ॥ ౧౨॥ క్షత్రియాయాస్తుయఃపుత్రోబ్రాహ్మణఃసోప్యసంశయః।సతుమాతుర్విశేషేణత్రీనంశాన్హర్తుమర్హతి ॥ ౧౩ ॥ వర్ణేతృతీయేజాతస్తువైశ్యాయాంబ్రాహ్మణాదపి । ద్విరంశస్తేనహర్తవ్యోబ్రాహ్మణస్వాద్యుధిష్ఠిర ॥ ౧౪॥శూద్రాయాంబ్రాహ్మణాజ్జాతోనిత్యదేయధనఃస్మృతః । అల్పంచాపిప్రదాతవ్యంశూద్రాపుత్రాయభారత॥౧౫ ॥ దశధాప్రవిభక్తస్యధనస్యైవభవేత్ క్రమః । సవర్ణాసుతుజాతానాం సమాన్భాగాన్ప్రకల్పయేత్ ॥ ౧౬॥ అబ్రాహ్మణంతుమన్యంతేశూద్రాపుత్రమనైపుణాత్। త్రిషువర్ణేషుజాతోహిబ్రాహ్మణాద్బ్రాహ్మణోభవేత్ ॥ ౧౭ ॥ స్మృతాశ్చవర్ణాశ్చత్వారఃపంచమోనాధిగమ్యతే। హరేచ్చదశమంభాగంశూద్రాపుత్రఃపితుర్ధనాత్ ॥ ౧౮॥ తత్తుదత్తంహరేత్పిత్రానాదత్తంహర్తుమర్హతి।అవశ్యంహిధనందేయంశూద్రాపుత్రాయభారత॥౧౯॥ఆనృశంస్యంపరోధర్మఇతితస్మైప్రదీయతే। యత్రతత్రసముత్పన్నంగుణాయైవోపపద్యతే॥ ౨౦ ॥ యద్యప్యేషసపుత్రస్స్యాదపుత్రోయదివాభవేత్ । నా

ధికందశమాద్దద్యాచ్ఛూద్రాపుత్రాయభారత॥ ౨౧ ॥ త్రైవార్షికాద్యదాభక్తాదధికంస్యాద్ద్విజస్యతు। యజేతతేనద్రవ్యేణనవృథాసాధయేద్ధనమ్ ॥
౨౨॥ త్రిసాహస్రపరోదాయస్త్రియోదేయోధనస్యవై। భర్త్రాతచ్చధనందత్తంయథార్హంభోక్తుమర్హతి॥ ౨౩॥ స్త్రీణాంతుపతిదాయాద్యము
పభోగఫలంస్మృతమ్। నాపహారంస్త్రియఃకుర్యుఃపతివిత్తాత్కథంచన ॥ ౨౪ ॥ స్త్రియాస్తుయద్భవేద్విత్తంపిత్రాదత్తంయుధిష్ఠిర। బ్రాహ్మణ్యాస్తద్ధ
రేత్కన్యాయథాపుత్రస్తథాహిసా॥ ౨౫॥ సాహిపుత్రసమారాజన్విహితాకురునందన। ఏవమేవసముద్దిష్టోధర్మోవైభరతర్షభ॥౨౬॥ఏవంధర్మ
మనుస్మృత్యనవృథాసాధయేద్ధనమ్ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ శూద్రాయాంబ్రాహ్మణాజ్జాతోయద్యదేయధనస్స్మృతః ॥ ౨౭ ॥ కేనప్రతివిశేషేణదశమోప్యస్యదీ
యతే। బ్రాహ్మణ్యాంబ్రాహ్మణాజ్జాతోబ్రాహ్మణస్స్యాన్నసంశయః॥ ౨౮॥ క్షత్రియాయాంతథైవస్యాద్వైశ్యాయామపిచైవహి। కస్మాత్తువిషమం
భాగంభజేరన్నృపసత్తమ॥ ౨౯॥ యదాసర్వేత్రయోవర్ణాస్త్వయోక్తాబ్రాహ్మణాఇతి॥భీష్మః॥దారాఇత్యుచ్యతేలోకేనామ్నైకేనపరంతప॥౩౦॥
ప్రోక్తేనచైవనామ్నాయంవిశేషస్సుమహాన్భవేత్। తిస్రఃకృత్వాపురాభార్యాఃపశ్చాద్విందేతబ్రాహ్మణీమ్॥౩౧॥ సాజ్యేష్ఠాసాచపూజ్యాస్యాత్సాచ
భార్యాగరీయసీ। స్నానంప్రసాధనంభర్తుర్దంతధావనమజ్జనమ్॥ ౩౨॥ హవ్యంకవ్యంచయచ్చాన్యద్ధర్మయుక్తంగృహేభవేత్ । నతస్యాంజాతుతి
ష్ఠంత్యామన్యాతత్కర్తుమర్హతి॥ ౩౩॥ బ్రాహ్మణీత్వేవకుర్యాద్వాబ్రాహ్మణస్యయుధిష్ఠిర। అన్నంపానంచమాల్యంచవాసాంస్యాభరణానిచ॥౩౪॥
బ్రాహ్మణ్యైతానిదేయానిభర్తుస్సాహిగరీయసీ । మనునాభిహితంశాస్త్రంయచ్చాపికురునందన॥ ౩౫॥ తత్రాప్యేషమహారాజదృష్టోధర్మస్సనాత
నః। అథచేదన్యథాకుర్యాద్యదికామాద్యుధిష్ఠిర॥ ౩౬ ॥ యథాబ్రాహ్మణచండాలఃపూర్వదృష్టస్తథైవసః। బ్రాహ్మణ్యాస్సదృశఃపుత్రఃక్షత్రియాయా
శ్చయోభవేత్ ॥౩౭॥ రాజన్విశేషోయస్త్వత్రవర్ణయోరుభయోరపి ।నతుజాత్యాసమాలోకేబ్రాహ్మణ్యాక్షత్రియాభవేత్ ॥ ౩౮॥ బ్రాహ్మణ్యాః
ప్రథమఃపుత్రోభూయాన్స్యాద్రాజసత్తమ । భూయోభూయోపిసంహార్యఃపితృవిత్తాద్యుధిష్ఠిర॥౩౯॥ యథానసదృశీజాతుబ్రాహ్మణ్యాఃక్షత్రియాభ
వేత్। క్షత్రియాయాస్తథావైశ్యానజాతుసదృశీభవేత్ ॥ ౪౦॥ శ్రీశ్చరాజ్యంచకోశశ్చక్షత్రియాణాంయుధిష్ఠిర।విహితందృశ్యతేరాజన్సాగరాంతా
చమేదినీ॥౪౧॥ క్షత్రియోహిస్వధర్మేణశ్రియంప్రాప్నోతిభూయసీమ్। రాజదండధరోరాజన్రక్షానాన్యత్రక్షత్రియాత్ ॥ ౪౨॥ బ్రాహ్మణాహిమహా
భాగాదేవానామపిదేవతాః। తేషురాజన్ప్రవర్తేతపూజయావిధిపూర్వకమ్॥౪౩॥ ప్రణీతమృషిభిర్జ్ఞాత్వాధర్మంశాశ్వతమవ్యయమ్। లుప్యమా
నంస్వధర్మేణక్షత్రియోహ్యేవరక్షతి॥ ౪౪॥ దస్యుభిర్హ్రియమాణంచధనందారాంశ్చసర్వశః। సర్వేషామేవవర్ణానాంత్రాతాభవతిపార్థివః॥
౪౫॥ భూయాన్స్యాత్ క్షత్రియాపుత్రోవైశ్యాపుత్రాన్నసంశయః। భూయస్తేనాపిహర్తవ్యఃపితృవిత్తాద్యుధిష్ఠిర॥ ౪౬॥ యుధిష్ఠిరః॥ఉక్తంతేవిధివ
ద్రాజన్బ్రాహ్మణస్యపితామహ। ఇతరేషాంతువర్ణానాంకథంవైనియమోభవేత్ ॥౪౭॥ భీష్మః॥ క్షత్రియస్యాపిభార్యేద్వేవిహితేకురునందన। తృతీ
యాచభవేచ్ఛూద్రానతుదృష్టాంతతస్స్మృతా॥౪౮॥ ఏషఏవక్రమోహిస్యాత్ క్షత్రియాణాంయుధిష్ఠిర । అష్టధాతుభవేత్కార్యంక్షత్రియస్వంజనాధి
ప॥౪౯॥ క్షత్రియాయాహరేత్పుత్రశ్చతురోంశాన్పితుర్ధనాత్ । యుద్ధావహారికంయచ్చపితుస్స్యాత్సహరేత్తుతత్ ॥ ౫౦॥ వైశ్యాపుత్రస్తుభాగాం
స్త్రీన్శూద్రాపుత్రస్తథాష్టమమ్। సోపిదత్తంహరేత్పిత్రానాదత్తంహర్తుమర్హతి॥౫౧॥ఏకైవహిభవేద్భార్యావైశ్యస్యకురునందన। ద్వితీయాతు
భవేచ్ఛూద్రానతుదృష్టాంతతస్స్మృతా॥౫౨॥వైశ్యస్యవర్తమానస్యవైశ్యాయాంభరతర్షభ। శూద్రాయాంచాపికౌంతేయతయోర్వినియమస్స్మృ
తః॥౫౩॥ పంచధాతుభవేత్కార్యంవైశ్యస్వంభరతర్షభ । తయోరపత్యేవక్ష్యామివిభాగంచజనాధిప॥౫౪॥ వైశ్యాపుత్రేణహర్తవ్యాశ్చత్వారోం

శాఃపితుర్ధనాత్ । పంచమస్తుస్మృతో భాగః శూద్రాపుత్రాయ భారత ॥ ౫౫॥ సోపి దత్తం హరేత్పిత్రా నాదత్తం హర్తుమర్హతి । త్రిభిర్వర్ణైః సదా జాతః శూద్రో దేయధనో భవేత్ ॥ ౫౬॥ శూద్రస్య స్యాత్సవర్ణైవ భార్యా నాన్యా కథంచన । సమభాగాశ్చ పుత్రాః స్యుర్యది పుత్రశతం భవేత్ ॥ ౫౭॥ జాతానాం సమవర్ణాయాః పుత్రాణామవిశేషతః । సర్వేషామేవ వర్ణానాం సమభాగో ధనాత్ స్మృతః ॥ ౫౮॥ జ్యేష్ఠస్య భాగో జ్యేష్ఠః స్యాదేకోంశో యః ప్రధానతః । ఏష దాయవిధిః పార్థ పూర్వముక్తః స్వయంభువా ॥ ౫౯॥ సమవర్ణాసు జాతానాం విశేషోస్త్యపరో నృప । వివాహవైశిష్ట్యకృతః పూర్వః పూర్వో విశిష్యతే ॥ ౬౦॥ హరేజ్జ్యేష్ఠః ప్రధానాంశమేకం తుల్యాసుతేష్వపి । మధ్యమో మధ్యమం చైవ కనీయాంస్తు కనీయసమ్ ॥ ౬౧॥ ఏవం జాతిషు సర్వాసు సవర్ణః శ్రేష్ఠతాం గతః । మహర్షిరపి చైతద్వై మారీచః కశ్యపోబ్రవీత్ ॥ ౬౨॥ ....*

ఇతి- రిక్థవిభాగకథనే - సప్తచత్వారింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః ॥ అర్థాశ్రయాద్వా కామాద్వా వర్ణానాం చాప్యనిశ్చయాత్ । అజ్ఞానాద్వాపి వర్ణానాం జాయతే వర్ణసంకరః ॥ ౧॥ తేషామేతేన విధినా జాతానాం వర్ణసంకరే । కో ధర్మః కాని కర్మాణి తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥ ౨॥ భీష్మః ॥ చాతుర్వర్ణ్యస్య కర్మాణి చాతుర్వర్ణ్యం చ కేవలమ్ । అసృజత్స హి యజ్ఞార్థే పూర్వమేవ ప్రజాపతిః ॥ ౩॥ భార్యాశ్చతస్రో విప్రస్య ద్వయోరాత్మా ప్రజాయతే । ఆనుపూర్వ్యాద్ద్వయోర్హీనౌ మాతృజాత్యౌ ప్రసూయతః ॥ ౪॥ వరాంశభాగ్బ్రాహ్మణస్యైవ పుత్రః శూద్రాపుత్రం పారవంశం తమాహుః । శుశ్రూషకః స్వస్య కులస్య స స్యాత్స్వచారిత్రం నిత్యమథో న జహ్యాత్ ॥ ౫॥ సర్వానుపాయానథ సంప్రధార్య సముద్ధరేత్స్వస్య కులస్య తంత్రమ్ । జ్యేష్ఠాయవీయానథయో ద్విజస్య శుశ్రూషయా దానపరాయణస్స్యాత్ ॥ ౬॥ తిస్రః క్షత్రియసంబంధాద్ద్వయోరాత్మాస్య జాయతే । హీనవర్ణాస్తృతీయాయాం శూద్రా ఉగ్రా ఇతి స్మృతిః ॥ ౭॥ ద్వే చాపి భార్యే వైశ్యస్య ద్వయోరాత్మాస్య జాయతే । శూద్రా శూద్రస్య చాప్యేకా శూద్రమేవ ప్రజాయతే ॥ ౮॥ అతో విశిష్టస్త్వధమో గురుదారప్రధర్షకః । బాహ్యం వర్ణం జనయతి చాతుర్వర్ణ్యవిగర్హితమ్ ॥ ౯॥ విప్రాయాం క్షత్రియో బాహ్యం సూతం స్తోమక్రియాపరమ్ । వైశ్యో వైదేహకం చాపి మౌద్గల్యమపవర్జితమ్ ॥ ౧౦॥ శూద్రశ్చాండాలమత్యుగ్రం వధ్యఘ్నం బాహ్యవాసినమ్ । బ్రాహ్మణ్యాం సంప్రజాయంత ఇత్యేతే కులపాంసనాః ॥ ౧౧॥ ఏతే మతిమతాం శ్రేష్ఠ వర్ణసంకరజాః ప్రభో । వందీ తు జాయతే వైశ్యాన్మాగధో వాక్యజీవనః ॥ ౧౨॥ శూద్రాన్నిషాదో మత్స్యఘ్నః క్షత్రియాం వ్యతిక్రమాత్ । శూద్రాదాయోగవశ్చాపి వైశ్యాయాం గ్రామ్యధర్మతః ॥ ౧౩ ॥ బ్రాహ్మణైరప్రతిగ్రాహ్యః తక్షా సవనజీవనః । ఏతేపి సదృశాన్వర్ణాన్జనయంతి స్వయోనిషు ॥ ౧౪॥ మాతృజాత్యాం ప్రసూయంతే హ్యవరా హీనయోనిషు । యథా చతుర్షు వర్ణేషు ద్వయోరాత్మాస్య జాయతే ॥ ౧౫॥ ఆనంతర్యాత్ప్రజాయంతే తథా బాహ్యాః ప్రధానతః । తే చాపి సదృశం వర్ణం జనయంతి స్వయోనిషు ॥ ౧౬ ॥ పరస్పరస్య దారేషు జనయంతి విగర్హితమ్ । యథా శూద్రోపి బ్రాహ్మణ్యాం జంతుం బాహ్యం ప్రసూయతే ॥ ౧౭॥ ఏవం బాహ్యతరా బాహ్యశ్చాతుర్వర్ణ్యాత్ప్రజాయతే । ప్రతిలోమం తు వర్తంతే బాహ్యాద్బాహ్యతరాత్పునః ॥ ౧౮॥ హీనాద్ధీనాః ప్రసూయంతే వర్ణాః పంచదశైవ తు । అగమ్యాగమనాచ్చైవ జాయతే వర్ణసంకరః ॥ ౧౯॥ బాహ్యానామనుజాయంతే సైరంధ్ర్యాం మాగధేషు చ । ప్రసాధనోపచారజ్ఞమదాసం దాసజీవనమ్ ॥ ౨౦॥ అతశ్చాయోగవం సూతే వాగురాబంధజీవనమ్ । మైరేయకం చ వైదేహః సంప్రసూతేథ మాధుకమ్ ॥ ౨౧॥ నిషాదో మద్గురం సూతే దాసం నావోపజీవినమ్ । మృతపం చాపి చాండాలః శ్వపాకమితి విశ్రుతమ్ ॥ ౨౨॥ చతురో మాగధీ సూతే క్రూరాన్మాయోపజీవినః । మాంసం స్వాదుకరం క్షౌద్రం సౌగంధమితి విశ్రుతమ్ ॥ ౨౩॥ వైదేహకాచ్చ పాపిష్ఠం క్రూరం మాయోపజీవినమ్ । నిషాదాన్మద్రనాభం చ ఖరయానప్రయాయినమ్ ॥ ౨౪॥ చాండాలాత్పుల్కసం చాపి ఖరాశ్వగజభోజినమ్ । మృతచేలప్రతిచ్ఛన్నం భిన్నభాజనభోజినమ్ ॥

౨౫॥ ఆయోగవీషుజాయంతేహీనవర్ణాస్తుతేత్రయః।క్షుద్రో వైదేహకోదంధ్రోబహిర్గ్రామప్రతిశ్రయః॥౨౬॥కారావరోనిషాద్యాంతుచర్మకారాత్ప్రసూయతే। చాండాలాత్పాండుసౌపాకస్త్వక్సారవ్యవహారవాన్॥ ౨౭ ॥ ఆహిండకోనిషాదేనవైదేహ్యాంసంప్రసూయతే। చండాలేనతుసౌపాకశ్చాండాలసమవృత్తిమాన్॥ ౨౮॥ నిషాదీచాపిచాండాలాత్పుత్రమంతేవసాయినమ్। శ్మశానగోచరంసూతేబాహ్యైరపిబహిష్కృతమ్॥౨౯॥ఇత్యేతేసంకరేజాతాఃపితృమాతృవ్యతిక్రమాత్। ప్రచ్ఛన్నావాప్రకాశావావేదితవ్యాఃస్వకర్మభిః ॥ ౩౦ ॥ చతుర్ణామేవవర్ణానాంధర్మోనాన్యస్యవిద్యతే। వర్ణానాంధర్మహీనేషుసంఖ్యానాస్తీహభారత ॥ ౩౧ ॥ యదృచ్ఛయోపసంపన్నైర్యజ్ఞసాధుబహిష్కృతైః। బాహ్యాబాహ్యైస్తుజాయంతేయథావృత్తియథాశ్రయమ్॥ ౩౨॥ చతుష్పథశ్మశానానిశైలాంశ్చాన్యాన్వనస్పతీన్। కార్ష్ణాయసమలంకారంపరిగృహ్యచనిత్యశః॥ ౩౩॥వసేయురేతేవిజ్ఞాతావర్తయంతఃస్వకర్మభిః। యుంజంతోవాప్యలంకారాంస్తథోపకరణానిచ॥ ౩౪॥ గోబ్రాహ్మణాయసాహాయ్యంకుర్వాణావైనసంసయః। ఆనృశంస్యమనుక్రోశఃసత్యవాక్యంతథాక్షమా॥౩౫॥స్వశరీరైరపిత్రాణంబాహ్యానాంసిద్ధికారణమ్। భవంతిమనుజవ్యాఘ్రతత్రమేనాస్తిసంశయః॥౩౬॥ యథోపదేశంపరికీర్తితాసునరఃప్రసూయేతవిచార్యబుద్ధిమాన్। నిహీనయోనిర్హిసుతోవసాదయేత్తితీర్షమాణంహియథోపలోజలే॥౩౭॥అవిద్వాంసమలంలోకేవిద్వాంసమపివాపునః। నయంతిహ్యుత్పథంనార్యఃకామక్రోధవశానుగమ్॥ ౩౮ ॥ స్వభావశ్చైవనారీణాంనరాణామిహదూషణమ్। అత్యర్థంనప్రసజ్జంతేప్రమదాసువిపశ్చితః॥ ౩౯॥ యుధిష్ఠిరః॥ వర్ణాపేతమవిజ్ఞాయనరంకలుషయోనిజమ్। ఆర్యరూపమివానార్యంకథంవిద్యామహేవయమ్॥౪౦॥భీష్మః॥ యోనిసంకలుషేజాతంనానాభావసమన్వితమ్।కర్మభిఃసజ్జనాచీర్ణైర్విజ్ఞేయాయోనిశుద్ధతా॥ ౪౧॥ అనార్యత్వమనాచారఃక్రూరత్వంనిష్క్రియాత్మతా।పురుషంవ్యంజయంతీహలోకేకలుషయోనిజం॥౪౨॥పిత్ర్యంవాభజతేశీలంమాతృజంవాతథోభయం। నకథంచనసంకీర్ణఃప్రకృతింస్వాంనియచ్ఛతి॥ ౪౩॥ యథైవసదృశోరూపేమాతాపిత్రోర్హిజాయతే। వ్యాఘ్రశ్చిత్రైస్తథాయోనింపురుషఃస్వాంనియచ్ఛతి॥౪౪॥ కులేస్రోతసిసంఛన్నేయస్యస్యాద్యోనిసంకరః। సంశ్రయత్యేవతచ్ఛీలంనరోల్పమథవాబహు॥౪౫॥ ఆర్యరూపసమాచారంచరంతంకృతకేపథి।సువర్ణమన్యవర్ణంవాస్వశీలంశాస్తినిశ్చయే॥౪౬॥ నానావృత్తేషుభూతేషునానాకర్మరతేషుచ।జన్మవృత్తసమంలోకేసుశిష్టంనవిరజ్యతే॥౪౭॥ శరీరమిహసత్త్వేననతస్యపరికృప్యతే। జ్యేష్ఠమధ్యావరంసత్త్వంతుల్యసత్త్వంప్రమోదతే ॥ ౪౮ ॥ జ్యాయాంసమపిశీలేనవిహీనంనైవపూజయేత్।అపిశూద్రంచధర్మజ్ఞంసద్వృత్తమభిపూజయేత్॥ ౪౯॥ ఆత్మానమాఖ్యాతిహికర్మభిర్నరస్స్వశీలచారిత్రకృతైశ్శుభాశుభైః। ప్రణష్టమప్యాత్మకులంతథానరఃపునఃప్రకాశంకురుతేస్వకర్మభిః ॥ ౫౦॥ యోనిష్వేతాసుసర్వాసుసంకీర్ణాస్వితరాసుచ। యత్రాత్మానంనజనయేద్బుధస్తాఃపరివర్జయేత్ ॥ ౫౧ ॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- వర్ణసంకరకథనే- అష్టచత్వారింశోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥బ్రూహితాతకురుశ్రేష్ఠవర్ణానాంత్వంపృథక్ పృథక్।కీదృశ్యాంకీదృశాశ్చాపిపుత్రాఃకస్యచకేచతే॥౧॥ విప్రవాదాస్సుబహవశ్శ్రూయంతేపుత్రకారితాః। అత్రనోముహ్యతాంరాజన్సంశయంఛేత్తుమర్హసి॥ ౨ ॥ భీష్మః॥ ఆత్మాపుత్రస్తువిజ్ఞేయస్తస్యానంతరజశ్చయః। నిరుక్తజశ్చవిజ్ఞేయస్సుతఃప్రసృతజస్తథా॥ ౩ ॥ పతితస్యతుభార్యాయాంభర్త్రాసుసమవేతయా । తథాదత్తకృతౌపుత్రావధ్యూఢశ్చతథాపరః ॥ ౪ ॥ షడపధ్వంసజాశ్చాపికానీనాపశదాస్తథా। ఇత్యేతేవైసమాఖ్యాతాస్తాన్విజానీహిభారత ॥ ౫ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ షడపధ్వంసజాఃకేస్యుఃకేవాప్యపశదాస్తథా ।ఏతత్పర్వంయథాతత్త్వంవ్యాఖ్యాతుంమేత్వమర్హసి॥ ౬॥ భీష్మః॥ త్రిషువర్ణేషుయేపుత్రాబ్రాహ్మణస్యయుధిష్ఠిర। వర్ణయోశ్చద్వయోస్స్యాతాం

యథా రాజన్యస్య భారత॥ ౭॥ఏకోవిద్వర్ణఏవాథతథాత్రైకోపలక్షితః । షడుపధ్వంసజాస్తేహితథైవాపశదాశ్శృణు॥౮॥చాండాలోవ్రాత్యవైద్యా చబ్రాహ్మణ్యాంతుక్షత్రియాసుచ। వైశ్యాయాంచైవశూద్రస్యలక్ష్యంతేపశదాస్త్రయః॥ ౯॥ మాగధోవామకశ్చైవద్వౌవైశ్యస్యోపలక్షితౌ । బ్రాహ్మణ్యాంతుక్షత్రియాయాంచక్షత్రియస్యైకఏవతు॥ ౧౦॥ బ్రాహ్మణ్యాంలక్ష్యతేసూతఇత్యేతేపశదాఃస్మృతాః। పుత్రాహ్యేతేనశక్యంతేమిథ్యాకర్తుంనరాధిప॥ ౧౧॥ యుధిష్ఠిరః॥క్షేత్రజంకేచిదేవాహుస్సుతంకేచిత్తుశుల్కజమ్ । తుల్యావేతౌసుతౌకస్యతన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧౨॥భీష్మః॥ రేతజోవాభవేత్పుత్రస్త్యక్తోవాక్షేత్రజోభవేత్। అధ్యూఢస్సమయంభిత్వేత్యేతదేవనిబోధమే॥ ౧౩॥ యుధిష్ఠిరః॥ రేతజంవిద్మవైపుత్రంక్షేత్రజస్యాగమఃకథమ్। అధ్యూఢంవిద్మవైపుత్రంభిత్వాతుసమయంకథమ్॥౧౪॥భీష్మః॥ ఆత్మజంపుత్రముత్పాద్యయస్త్యజేత్కారణాంతరే । నతత్రకారణంరేతస్సక్షేత్రస్వామినోభవేత్ ॥ ౧౫॥ పుత్రకామోహిపుత్రార్థేయాంవృణీతేవిశాంపతే । క్షేత్రజంతుప్రమాణంస్యాన్నవైతత్రాత్మజస్సుతః॥౧౬॥ అన్యత్రక్షేత్రజఃపుత్రోలక్ష్యతేభరతర్షభ । నహ్యాత్మాశక్యతేహంతుందృష్టాంతోపగతోహ్యసౌ ॥ ౧౭॥ క్వచిచ్చకృతకఃపుత్రస్సంగ్రహాదేవలక్ష్యతే। నతత్రరేతఃక్షేత్రంవాయత్రలక్ష్యేతభారత॥ ౧౮॥ యుధిష్ఠిరః ॥ కీదృశఃకృతకఃపుత్రస్సంగ్రహాదేవలక్ష్యతే।శుక్రంక్షేత్రంప్రమాణంవాయత్రలక్ష్యంనభారత॥౧౯॥ భీష్మః॥ మాతాపితృభ్యాంయస్త్యక్తఃపథియస్తంప్రకల్పయేత్ । నచాస్యమాతాపితరౌజ్ఞాయేతాంసహికృత్రిమః॥ ౨౦ ॥ అస్వామికస్యస్వామిత్వంయస్మిన్సంప్రతిలక్షయేత్। యోవర్ణఃపోషయేత్తంచతద్వర్ణస్తస్యజాయతే॥ ౨౧ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ కథమస్యప్రయోక్తవ్యస్సంస్కారఃకస్యవాకథమ్। దేయాకన్యాకథంచేతితన్మేబ్రూహిపితామహ॥౨౨॥ భీష్మః ॥ ఆత్మవత్తస్యకుర్వీతసంస్కారంస్వామివత్తథా । త్యక్తోమాతాపితృభ్యాంయస్సవర్ణంప్రతిపద్యతే॥౨౩॥ తద్గోత్రబంధుజంతస్యకుర్యాత్సంస్కారమచ్యుత । అథదేయాతుకన్యాస్యాత్తద్వర్ణస్యయుధిష్ఠిర॥ ౨౪॥ సంస్కర్తుంవర్ణగోత్రంచమాతృవర్ణావినిశ్చయే। కానీనాధ్యూఢజౌచాపివిజ్ఞేయౌపుత్రకిల్బిషౌ॥ ౨౫ ॥ తావపిస్వావివసుతౌసంస్కార్యావితినిశ్చయః। క్షేత్రజోవాప్యపశదోయేధ్యూఢాస్తేషుచాప్యథ॥ ౨౬॥ ఆత్మవద్వైప్రయుంజీరన్సంస్కారాన్బ్రాహ్మణాదయః । ధర్మశాస్త్రేషువర్ణానాంనిశ్చయోయంప్రదృశ్యతే॥ ౨౭॥ ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంకింభూయశ్శ్రోతుమిచ్ఛసి॥౨౮॥

……………………………………………… *

ఇతిఅనుశాసనికపర్వణి- పుత్రప్రతినిధికథనే- ఏకోనపంచాశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥దర్శనేకీదృశఃస్నేహస్సంవాసేచపితామహ । మహాభాగ్యంగవాంచైవతన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౧॥ భీష్మః ॥ హంతతేకథయిష్యామిపురావృత్తంమహాద్యుతే। నహుషస్యచసంవాదంమహర్షేశ్చ్యవనస్యచ॥౨॥ పురామహర్షిశ్చ్యవనోభార్గవోభరతర్షభ । ఉదవాసకృతారంభోబభూవసమహావ్రతః ॥ ౩॥ నిహత్యమానంక్రోధంచప్రహర్షంశోకమేవచ । వర్షాణిద్వాదశమునిర్జలవాసేధృతవ్రతః॥ ౪॥ ఆదధత్సర్వభూతేషువిస్రంభంపరమంశుభమ్। జలేచరేషుసర్వేషుశీతరశ్మిరివప్రభుః॥ ౫॥ స్థాణుభూతశ్శుచిర్భూత్వాదేవతాభ్యఃప్రణమ్యచ । గంగాయమునయోర్మధ్యేజలంసంప్రవివేశహ॥ ౬॥ గంగాయమునయోర్వేగంసుభీమంభీమనిస్వనమ్। ప్రతిజగ్రాహశిరసావాతవేగసమంజవే॥ ౭॥ గంగాచయమునాచైవసరితశ్చసరాంసిచ। ప్రదక్షిణమృషించక్రుర్నచైనంపర్యపీడయన్॥౮॥ అంతర్జలేషుసుష్వాపకాష్ఠభూతోమహామునిః। తతశ్చోర్ధ్వస్థితోధీమానభవద్భరతర్షభ॥ ౯॥ జలౌకసాంససత్వానాంబభూవప్రియదర్శనః। ఉపాజిఘ్రంతచతదాతస్యోష్ఠంహృష్టమానసాః ॥ ౧౦ ॥ తత్రతస్యాసతఃకాలఃసమతీతోభవన్మహాన్ । తతఃకదాచిత్సమయేకస్మింశ్చిన్మీనజీవినః॥ ౧౧॥ తందేశంసముపాజగ్ముర్జాలహస్తామహాద్యుతే । నిషాదాబహవస్తత్రమత్స్యోద్ధరణనిశ్చయాః॥౧౨॥ వ్యాయతాబలినశ్శూరాస్సలిలేష్వనివర్తినః। అభ్యాయయుశ్చతందేశంనిశ్చితాజాలకర్మణి॥౧౩॥ జాలంతేయోజయా

మాసాన్నిశ్శేషేణ జనాధిప। మత్స్యోదకం సమాసాద్య తదా భరతసత్తమ॥ ౧౫॥ తతస్తే బహుభిర్యోగైః కైవర్తా మత్స్యకాంక్షిణః । గంగాయమునయోర్వారి జాలైరభ్యకిరంస్తతః॥ ౧౬॥ జాలం సువితతం తేషాం నవసూత్రకృతం తథా। విస్తారాయామసంపన్నం యత్తత్ర సలిలే క్షమమ్ ॥౧౭॥ తతస్తే సుమహచ్చైవ బలవచ్చ సువర్తితమ్ । అవతీర్య తతస్సర్వే జాలం చకృషిరే తదా ॥ ౧౮ ॥ అభీతరూపాస్సంహృష్టా అన్యోన్యవశవర్తినః । బబంధుస్తత్ర మత్స్యాంశ్చ తథాన్యాన్ జలచారిణః॥ ౧౯॥ తథా మత్స్యైః పరివృతం చ్యవనం భృగునందనమ్ । ఆకర్షయన్మహారాజ జాలేనాథ యదృచ్ఛయా॥ ౨౦॥ నదీశైవాలదిగ్ధాంగం హరిశ్మశ్రుజటాధరమ్। లగ్నైః శంఖగణైర్గాత్రే క్రోడైశ్చిత్రైరివార్పితమ్॥ ౨౧॥ తం జాలేనోద్ధృతం దృష్ట్వా తే తదా వేదపారగమ్। సర్వే ప్రాంజలయో దాశాః శిరోభిః ప్రాపతన్ భువి ॥ ౨౨॥ పరిఖేదపరిత్రాసాజ్జాలస్యాకర్షణేన చ । మత్స్యా బభూవుర్వ్యాపన్నాః స్థలసంస్పర్శనేన చ ॥ ౨౩॥ స మునిస్తత్తదా దృష్ట్వా మత్స్యానాం కదనం కృతమ్। బభూవ కృపయావిష్టో నిశ్శ్వసంశ్చ పునః పునః ॥ ౨౪॥ నిషాదా ఊచుః॥ అజ్ఞానాద్యత్కృతం పాపం ప్రసాదం తత్ర నః కురు । కరవామ ప్రియం కిం తే తన్నో బ్రూహి మహామునే ॥ ౨౫ ॥ ఇత్యుక్తో మత్స్యమధ్యస్థశ్చ్యవనో వాక్యమబ్రవీత్। యో మేఽద్య పరమః కామస్తం శృణుధ్వం సమాహితాః ॥ ౨౬॥ ప్రాణోత్సర్గం విసర్గం వా మత్స్యైర్యాస్యామ్యహం సహ। సంవాసాన్నోత్సహే త్యక్తుం సలిలేఽధ్యుషితానహమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఇత్యుక్తాస్తే నిషాదాస్తు సుభృశం భయకంపితాః। సర్వే వివర్ణవదనా నహుషాయ న్యవేదయన్ ॥ ౨౮॥ ...*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- చ్యవనోపాఖ్యానే- పంచాశత్తమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ నహుషస్తు తతః శ్రుత్వా చ్యవనం తం తథాగతమ్। త్వరితః ప్రయయౌ తత్ర సహామాత్యపురోహితః॥ ౧॥ శౌచం కృత్వా యథాన్యాయం ప్రాంజలిః ప్రయతో నృపః । ఆత్మానమాచచక్షే చ చ్యవనాయ మహాత్మనే ॥ ౨ ॥ అర్చయామాస తం చాపి తస్య రాజ్ఞః పురోహితః । సత్యవ్రతం మహాత్మానం దేవకల్పం విశాంపతే॥ ౩ ॥ నహుషః॥ కరవాణి ప్రియం కిం తే తన్మే బ్రూహి ద్విజోత్తమ। సర్వం కర్తాస్మి భగవన్ యద్యపి స్యాత్సుదుష్కరమ్॥ ౪॥ చ్యవనః॥ శ్రమేణ మహతా యుక్తాః కైవర్తా మత్స్యజీవినః। మమ మూల్యం ప్రయచ్ఛైభ్యో మత్స్యానాం విక్రయైః సహ ॥ ౫॥ నహుషః ॥ సహస్రం దీయతాం మూల్యం నిషాదేభ్యః పురోహిత। నిష్క్రయార్థే భగవతో యథాహ భృగునందనః ॥ ౬॥ చ్యవనః॥ సహస్రం నాహమర్హామి కిం వా త్వం మన్యసే నృప । సదృశం దీయతాం మూల్యం స్వబుద్ధ్యా నిశ్చయం కురు॥ ౭॥ నహుషః॥ సహస్రాణాం శతం విప్ర నిషాదేభ్యః ప్రదీయతామ్ । స్యాదిదం భగవన్ మూల్యం కిం వాఽన్యన్మన్యసే భవాన్॥ ౮॥ చ్యవనః॥ నాహం శతసహస్రేణ నిమేయః పార్థివర్షభ । దీయతాం సదృశం మూల్యమమాత్యైస్సహ చింతయ॥ ౯॥ నహుషః॥ కోటిః ప్రదీయతాం మూల్యం నిషాదేభ్యః పురోహిత। యదేతదపి నో మూల్యమతో భూయః ప్రదీయతామ్॥ ౧౦॥ చ్యవనః ॥ రాజన్నార్హామ్యహం కోటిం భూయో వాపి మహాద్యుతే । సదృశం దీయతాం మూల్యం బ్రాహ్మణైస్సహ చింతయ ॥ ౧౧ ॥ నహుషః॥ అర్ధం రాజ్యం సమగ్రం వా నిషాదేభ్యః ప్రదీయతామ్। ఏతన్మూల్యమహం మన్యే కిం వాఽన్యన్మన్యసే ద్విజ॥ ౧౨॥ చ్యవనః॥ అర్ధం రాజ్యం సమగ్రం వా మూల్యం నార్హామి పార్థివ। సదృశం దీయతాం మూల్యమృషిభిస్సహ చింత్యతామ్॥ ౧౩॥ భీష్మః॥ మహర్షేర్వచనం శ్రుత్వా నహుషో దుఃఖకర్శితః। స చింతయామాస తదా సహామాత్యపురోహితః॥ ౧౪॥ తత్ర త్వన్యో వనచరః కశ్చిత్ మూలఫలాశనః। నహుషస్య సమీపస్థో గవిజాతోఽభవన్మునిః॥ ౧౫॥ స తమాభాష్య రాజానమబ్రవీద్ద్విజసత్తమః । తోషయిష్యామ్యహం క్షిప్రం యథా తుష్టో భవిష్యతి॥ ౧౬॥ నాహం మిథ్యావచో బ్రూయాం స్వైరేష్వపి కుతోఽన్యథా। భవతో యదహం బ్రూయాం తత్కార్యమవిశంకయా॥ ౧౭॥ నహుషః॥ బ్రవీతు భగవన్ మూల్యం మహర్షేస్సదృశం భృగోః। పరిత్రాయస్వ మామస్మద్విషయం చ కులం చ మే॥ ౧౮॥ హన్యాద్ధి భగ

వాన్ క్రుద్ధస్త్రైలోక్యమపి కేవలమ్ । కింపునర్మాంతపోహీనం బాహువీర్యపరాయణమ్॥ ౧౯ ॥ అగాధేంభసి మగ్నస్య సామాత్యస్య సహర్త్విజః । ప్ల
వోభవ మహర్షే త్వంకురు మూల్యవినిశ్చయమ్ ॥ ౨౦ ॥ భీష్మః ॥ నహుషస్య వచశ్శ్రుత్వా గవిజాతః ప్రతాపవాన్ । ఉవాచ హర్షయన్సర్వానమా
త్యాన్పార్థివం చ తమ్॥ ౨౧॥ అనర్ఘేయా మహారాజ ద్విజా వర్ణేషు చోత్తమాః। గావశ్చ పురుషవ్యాఘ్ర గౌర్మూల్యం పరికల్ప్యతామ్॥ ౨౨॥ నహు
షస్తు తతశ్శ్రుత్వా మహర్షేర్వచనం నృప। హర్షేణ మహతా యుక్తస్సహామాత్యపురోహితః॥ ౨౩॥ అభిగమ్య భృగోః పుత్రం చ్యవనం శంసితవ్రతమ్।
ఇదం ప్రోవాచ నృపతే వాచా సంతర్పయన్నివ॥ ౨౪॥ నహుషః॥ ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ విప్రర్షే గవా క్రీతోసి భార్గవ। ఏతన్మూల్యమహం మన్యే తవ ధర్మభృతాం
వర॥ ౨౫॥ చ్యవనః॥ ఉత్తిష్ఠామ్యేష రాజేంద్ర సమ్యక్క్రీతోస్మి తేనఘ। గోభిస్తుల్యం న పశ్యామి ధనం కించిదిహాచ్యుత ॥ ౨౬ ॥ కీర్తనం శ్రవణం దానం దర్శ
నం చాపి పార్థివ। గవాం ప్రశస్యతే వీర సర్వపాపహరం శివమ్॥ ౨౭॥ గావో లక్ష్మ్యాస్సదా మూలం గోషు పాప్మా న విద్యతే । అన్నమేవ సదా గావో దే
వానాం పరమం హవిః॥ ౨౮॥ స్వాహాకారవషట్కారౌ గోషు నిత్యం ప్రతిష్ఠితౌ। గావో యజ్ఞస్య నేత్ర్యో వై తథా యజ్ఞస్య తా ముఖమ్॥ ౨౯॥ అమృతం హ్యవ్య
యం దివ్యం క్షరంతి చ వహంతి చ। అమృతాయతనం చైతాస్సర్వలోకనమస్కృతాః ॥ ౩౦ ॥ తేజసా వపుషా చైవ గావో వహ్నిసమా భువి । గావో హి సు
మహత్తేజః ప్రాణినాం చ సుఖప్రదాః॥ ౩౧॥ నివిష్టం గోకులం యత్ర శ్వాసం ముంచతి నిర్భయమ్। విరాజయతి తం దేశం పాపం చాస్యాపకర్షతి॥ ౩౨॥ గా
వస్స్వర్గస్య సోపానం గావస్స్వర్గేపి పూజితాః। గావః కామదుఘా దేవ్యో నాన్యత్కించిత్పరం స్మృతమ్॥ ౩౩॥ ఇత్యేతద్గోషు మే ప్రోక్తం మాహా
త్మ్యం భరతర్షభ। గుణైకదేశవచనం శక్యం పారాయణం న తు ॥ ౩౪ ॥ నిషాదాః॥ దర్శనం కథనం చైవ సహాస్మాభిః కృతం మునే। సతాం సప్తపదం మి
త్రం ప్రసాదం నః కురు ప్రభో॥ ౩౫॥ హవీంషి సర్వాణి యథా హ్యుపభుంక్తే హుతాశనః। ఏవం త్వమపి ధర్మాత్మా పురుషాగ్నిః ప్రతాపవాన్॥ ౩౬ ॥ ప్రసా
దయామహే విద్వన్ భవంతం ప్రణతా వయమ్ । అనుగ్రహార్థమస్మాకమియం గౌః ప్రతిగృహ్యతామ్ ॥ ౩౭ ॥ చ్యవనః॥ కృపణస్య చ యచ్చక్షుర్మునే
రాశీవిషస్య చ । నరం సమూలం దహతి కక్షమగ్నిరివ జ్వలన్ ॥ ౩౮ ॥ ప్రతిగృహ్ణామి వో ధేనుం కైవర్తా ముక్తకిల్బిషాః। దివం గచ్ఛత వై క్షిప్రం మత్స్యై
స్సహ జలోద్భవైః॥ ౩౯ ॥ భీష్మః॥ తతస్తస్య ప్రభావాత్తే మహర్షేర్భావితాత్మనః। నిషాదాస్తేన వాక్యేన సహ మత్స్యైర్దివం యయుః ॥ ౪౦॥ తత
స్స రాజా నహుషో విస్మితః ప్రైక్ష్య ధీవరాన్। ఆరోహమాణాంస్త్రిదివం మత్స్యాంశ్చ భరతర్షభ॥ ౪౧॥ తతస్తౌ గవిజశ్చైవ చ్యవనశ్చ భృగూద్వహః। వ
రాభ్యామనురూపాభ్యాం ఛందయామాసతుర్నృపమ్॥ ౪౨॥ తతో రాజా మహావీర్యో నహుషః పృథివీపతిః। పరమిత్యబ్రవీత్ప్రీతస్తదా భరతసత్తమ॥ ౪౩॥
తతో జగ్రాహ ధర్మే స స్థితిమింద్రనిభో నృపః । తథేతి చోదితః ప్రీతస్తావృషీ ప్రత్యపూజయత్ ॥ ౪౪ ॥ సమాప్తదీక్షశ్చ్యవనస్తతోగచ్ఛత్స్వమాశ్రమమ్॥
గవిజశ్చ మహాతేజాః స్వమాశ్రమపదం యయౌ॥ ౪౫॥ నిషాదాశ్చ దివం జగ్ముస్తే చ మత్స్యా జనాధిప। నహుషోపి వరం లబ్ధ్వా ప్రవివేశ స్వకం పురమ్॥ ౪౬॥
ఏతత్తే కథితం తాత యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి। దర్శనే యాదృశః స్నేహస్సంవాసే వా యుధిష్ఠిర॥ ౪౭॥ మహాభాగ్యం గవాం చైవ తథా ధర్మవినిశ్చయమ్॥
కింభూయః కథ్యతాం వీర కిం తే హృది వ్యవస్థితమ్॥ ౪౮॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆనుశాసనికపర్వణి- చ్యవనోపాఖ్యానే- ఏకపంచాశోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ సంశయో మే మహాప్రాజ్ఞ సుమహాన్సాగరోపమః। తం మే శృణు మహాబాహో శ్రుత్వా వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౧॥ కౌతూహలం మే సుమ
హజ్జామదగ్న్యం ప్రతి ప్రభో । రామం ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠం తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౨॥ కథమేష సముత్పన్నో రామస్సత్యపరాక్రమః। కథం బ్రహ్మ
ర్షివంశోయం క్షత్రధర్మా వ్యజాయత॥ ౩॥ తదస్య సంభవం రాజన్నిఖిలేనానుకీర్తయ । కౌశికాచ్చ కథం వంశాత్ క్షత్రాద్వై బ్రాహ్మణోభవత్॥

౪॥ అహోప్రభావస్సుమహానాసీద్వైసుమహాత్మనః। రామస్యచనరవ్యాఘ్రవిశ్వామిత్రస్యచైవహి॥ ౫॥ కథంపుత్రానతిక్రమ్య తేషాంనప్తృష్వథా
భవత్। ఏషదోషస్సుతాన్హిత్వాతత్త్వంవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౬॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। చ్యవనస్యచసంవాదం
కుశికస్యచభారత॥ ౭॥ ఏవందోషంపురాదృష్ట్వాభార్గవశ్చ్యవనస్తదా। ఆగామినంమహాబుద్ధిఃస్వవంశేమునిసత్తమః॥ ౮ ॥ నిశ్చిత్యమనసాసర్వంగు
ణదోషంబలాబలమ్। దగ్ధుకామఃకులంసర్వంకుశికానాంతపోధనః॥ ౯॥ చ్యవనస్సమనుప్రాప్యకుశికంవాక్యమబ్రవీత్। వస్తుమిచ్ఛాసముత్పన్నాత్వయా
సహమమానఘ॥ ౧౦॥ కుశికః॥ భగవన్సహధర్మోయంపండితైరిహధార్యతే। ప్రదానకాలేకన్యానాముచ్యతేచసదాబుధైః॥ ౧౧ ॥ యస్తుతావద
తిక్రాంతంధర్మద్వారంతపోధనమ్। తత్కార్యంప్రకరిష్యామితదనుజ్ఞాతుమర్హసి॥ ౧౨॥ భీష్మః॥అథాసనముపాదాయచ్యవనస్యమహామునేః। కుశికో
భార్యయాసార్ధమాజగామయతోమునిః॥ ౧౩ ॥ ప్రగృహ్యరాజాభృంగారంపాద్యమస్మైన్యవేదయత్ । కారయామాససర్వాశ్చక్రియాస్తస్యమ
హాత్మనః॥ ౧౪॥ తతస్సరాజాచ్యవనంమధుపర్కంయథావిధి। గ్రాహయామాసచావ్యగ్రోమహాత్మానియతవ్రతః ॥ ౧౫॥సత్కృత్యతంతథావిప్రమిదం
పునరథాబ్రవీత్। భగవన్పరవంతౌస్వోబ్రూహికింకరవావహే॥౧౬॥ యదిరాజ్యంయదిధనంయదిగాస్సంశితవ్రత।యజ్ఞదానానిచతథాబ్రూహిసర్వం
దదామితే॥ ౧౭॥ ఇదంగృహమిదంరాజ్యమిదంధర్మాసనంచతే। రాజాత్వమసిశాధ్యుర్వీంయోహంసపరవాంస్త్వయి॥౧౮॥ఏవముక్తేతతోవాక్యే
చ్యవనోభార్గవస్తదా। కుశికంప్రత్యువాచేదంముదాపరమయాపునః॥ ౧౯॥ నరాజ్యంకామయేరాజన్నధనంనచయోషితః। నచగానచవైదేశాన్న
యజ్ఞంశ్రూయతామిదమ్ ॥ ౨౦॥నియమంకించిదారప్స్యేయువయోర్యదిరోచతే।పరిచర్యోస్మియత్తాభ్యాంయువాభ్యామవిశంకయా॥౨౧॥ఏవముక్తే
తదాతేనదంపతీతౌజహర్షతుః। ప్రత్యబ్రూతాంచతమృషిమేవమస్త్వితిభారత॥౨౨॥ అథతంకుశికోహృష్టఃప్రావేశయదనుత్తమమ్। గృహోద్దేశం
తతస్తస్యదర్శనీయమదర్శయత్ ॥౨౩॥ ఇయంశయ్యాభగవతోయథాకామమిహోష్యతామ్।ప్రయతిష్యావహేప్రీతిమాహర్తుంతేతపోధన॥౨౪॥
అథసూర్యోతిచక్రామతేషాంసంవదతాంతథా। అథర్షిశ్చోదయామాసపానమన్నంతథైవచ॥ ౨౫॥ తమపృచ్ఛత్తతోరాజాకుశికఃప్రణతస్తదా। కి
మన్నజాతమిష్టంతేకిముపస్థాపయామ్యహమ్ ॥ ౨౬ ॥ తతస్సపరయాప్రీత్యాప్రత్యువాచనరాధిపమ్ । ఔపపత్తికమాహారంప్రయచ్ఛస్వేతిభారత ॥
౨౭॥ తద్వచఃపూజయిత్వాతుతథేత్యాహసపార్థివః । అథోపపన్నమాహారంతస్మైప్రాదాజ్జనాధిప ॥ ౨౮ ॥ తతస్సభుక్త్వాభగవాన్దంపతీప్రాహ
ధర్మవిత్। స్వప్తుమిచ్ఛామ్యహంనిద్రాబాధతేమామితిప్రభో ॥ ౨౯ ॥ తతశ్శయ్యాగృహంప్రాప్యభగవానృషిసత్తమః। సంవివేశనరేశస్తుసపత్నీక
స్థితోభవత్॥౩౦॥ నప్రబోధ్యోస్మిసంసుప్తఇత్యువాచాథభార్గవః । సంవాహితవ్యౌమేపాదౌజాగృతవ్యంచతేనిశమ్॥ ౩౧ ॥ అవిశంకస్తుకుశికస్తథే
త్యేవాహధర్మవిత్। నప్రబోధయతాంతౌచతంతథారజనీక్షయే॥ ౩౨॥ యథాతథామహర్షేస్తుశుశ్రూషాపరమౌతదా। బభూవతుర్మహారాజప్ర
యతావథదంపతీ ॥ ౩౩ ॥ తతస్సభగవాన్విప్రఃసమాదిశ్యనరాధిపమ్ । సుష్వాపైకేనపార్శ్వేనదివసానేకవింశతిమ్॥౩౪॥ సతురాజానిరాహారఃస
భార్యఃకురునందన । పర్యుపాసతతంహృష్టశ్చ్యవనారాధనేరతః॥ ౩౫ ॥ భార్గవస్తుసముత్తస్థౌస్వయమేవతపోధనః । అకించిదుక్త్వాతుగృహాన్నిశ్చ
క్రామమహాతపాః॥౩౬॥ తమన్వగచ్ఛతాంతౌతుక్షుధితౌశ్రమకర్శితౌ। భార్యాపతీమునిశ్రేష్ఠస్తావేతౌనావలోకయత్॥౩౭॥ తయోస్తుప్రేక్షతోరేవ
భార్గవాణాంకులోద్వహః। అంతర్హితోభూద్రాజేంద్రతతోరాజాపతత్ క్షితౌ॥ ౩౮॥ సముహూర్తంసమాశ్వాస్యసహదేవ్యామహాద్యుతిః। పు
నరన్వేషణేయత్నమకరోత్పరమంతదా॥౩౯॥ ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గతఆనుశాసనికపర్వణి - చ్యవనోపాఖ్యానే- ద్విపంచాశోధ్యాయః...*

యుధిష్ఠిరః ॥ తస్మిన్నంతర్హితే విప్రే రాజా కిమకరోత్తదా భార్యా చాస్య మహాభాగా తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥ ౧ ॥ భీష్మః॥ అదృష్ట్వా స మహీపాలస్తమృషిం సహ భార్యయా। పరిశ్రాంతో నివవృతే వ్రీడితో నష్టచేతనః ॥ ౨ ॥ స ప్రవిశ్య పురీం దీనో నాభ్యభాషత కించన । తదేవ చింతయామాస చ్యవనస్య విచేష్టితమ్॥ ౩ ॥ అథ శూన్యేన మనసా ప్రవిశ్య స్వగృహం నృప । దదర్శ శయనే తస్మిన్ శయానం భృగునందనమ్॥ ౪॥ విస్మితౌ తావృషిం దృష్ట్వా తదాశ్చర్యం విచింత్య చ। దర్శనాత్తస్య తు తదా విశ్రాంతౌ సంబభూవతుః॥ ౫॥ యథాస్థానం తు తౌ స్థిత్వా భూయస్తం సంవవాహతుః।అథాపరేణ పార్శ్వేన సుష్వాప స మహామునిః॥౬॥ తేనైవ చ స కాలేన ప్రత్యబుధ్యత వీర్యవాన్ । న చ తౌ చక్రతుః కించిద్వికారం భయశంకితౌ॥ ౭ ॥ ప్రతిబుద్ధస్తు స మునిస్తౌ ప్రోవాచ విశాంపతే। తైలాభ్యంగో దీయతాం మే స్నాస్యేహమితి భారత॥ ౮ ॥ తౌ తథేతి ప్రతిశ్రుత్య క్షుధితౌ శ్రమకర్శితౌ। శతపాకేన తైలేన మహార్హేణోపతస్థతుః॥౯॥ తతస్సుఖాసీనమృషిం వాగ్యతౌ సంవవాహతుః। న చ పర్యాప్తమిత్యాహ భార్గవస్సుమహాతపాః॥౧౦॥ యదా తౌ నిర్వికారౌ తు లక్షయామాస భార్గవః। తత ఉత్థాయ సహసా స్నానశాలాం వివేశ హ॥ ౧౧ ॥ క్లిప్తమేవ తు తత్రాసీత్ స్నానీయం పార్థివోచితమ్। అసత్కృత్య చ తత్సర్వం తత్రైవాంతరధీయత॥ ౧౨ ॥ ....*

స మునిః పునరేవాథ నృపతేః పశ్యతస్తదా । నాసూయాం చక్రతుస్తౌ చ దంపతీ భరతర్షభ ॥ ౧౩ ॥ అథ స్నాతస్స భగవాన్ సింహాసనగతః ప్రభుః । దర్శయామాస కుశికం సభార్యం కురునందన॥ ౧౪ ॥ స హృష్టవదనో రాజా సభార్యః కుశికో మునిమ్। సిద్ధమన్నమితి ప్రాజ్ఞో నిర్వికారో న్యవేదయత్ ॥౧౫॥ ఆనీయతామితి మునిస్తం చోవాచ నరాధిపమ్। స రాజా సముపాజహ్రే తదన్నం సహ భార్యయా ॥ ౧౬ ॥ మాంసప్రకారాన్వివిధాన్ శాకాని వివిధాని చ। రసాలాపూపకాంశ్చిత్రాన్మోదకానథ ఖాండవాన్॥ ౧౭॥ రసాన్నానాప్రకారాంశ్చ వన్యం చ మునిభోజనమ్। ఫలాని చ విచిత్రాణి రాజభోగ్యాని భూరిశః॥ ౧౮॥ బదరేంగుదకాశ్మర్యభల్లాతకఫలాని చ। గృహస్థానాం చ యద్భోజ్యం యచ్చాపి వనవాసినామ్॥ ౧౯॥ సర్వమాహారయామాస రాజా శాపభయాత్తతః। అథ సర్వముపన్యస్తమగ్రతశ్చ్యవనస్య తత్ ॥ ౨౦ ॥ తతస్సర్వం సమానీయ తచ్చ శయ్యాసనం మునిః। వస్త్రైశ్శుభైరవచ్ఛాద్య భోజనోపస్కరైః సహ॥ ౨౧॥ సర్వమాదీపయామాస చ్యవనో భృగునందనః। న చ తౌ చక్రతుః క్రోధం దంపతీ సుమహామతీ ॥ ౨౨ ॥ తయోస్సంప్రేక్షతోరేవ పునరంతర్హితోభవత్। తత్రైవ చ స రాజర్షిస్తస్థౌ తాం రజనీం తదా॥ ౨౩॥ స భార్యో వాగ్యతః శ్రీమాన్న కోపం స సమావిశత్ । నిత్యం సంస్కృతమన్నం తు వివిధం రాజవేశ్మని॥ ౨౪॥ శయనాని చ ముఖ్యాని పరిషేకాశ్చ పుష్కలాః। వస్త్రం చ వివిధాకారమభవత్సముపార్జితమ్॥ ౨౫॥ న శశాక తతో ద్రష్టుమంతరం చ్యవనస్తదా। పునరేవ చ విప్రర్షిః ప్రోవాచ కుశికం నృపమ్ ॥ ౨౬ ॥ సభార్యో మాం రథేనాశు వహ యత్ర బ్రవీమ్యహమ్ । తథేతి చ ప్రాహ నృపో నిర్విశంకస్తపోధనమ్॥ ౨౭॥ క్రీడారథోస్తు భగవన్నుత సాంగ్రామికో రథః। ఇత్యుక్తస్స మునీ రాజ్ఞా తేన హృష్టేన తద్వచః॥ ౨౮॥ చ్యవనః ప్రత్యువాచేదం హృష్టః పరపురంజయమ్ । సజ్జీకురు రథం క్షిప్రం యస్తే సాంగ్రామికో రథః ॥ ౨౯ ॥ సాయుధస్సపతాకశ్చ సశక్తీకనకయష్టిమాన్। కింకిణీస్వననిర్ఘోషో యుక్తస్తోరణకల్పనైః॥ ౩౦॥ జాంబూనదనిబద్ధశ్చ పరమేషుశతాన్వితః।తతస్స తత్తథేత్యుక్త్వా కల్పయిత్వా మహారథమ్॥ ౩౧॥ భార్యాం వామే ధురి తదా చాత్మానం దక్షిణే తదా । త్రిదండవజ్రసూచ్యగ్రం ప్రతోదం తత్ర చాదధత్ ॥ ౩౨ ॥ సర్వమేతత్తతో దత్త్వా నృపో వాక్యమథాబ్రవీత్ । భగవన్ క్వ రథో యాతు బ్రవీతు భృగునందన॥ ౩౩ ॥ యత్ర వక్ష్యసి విప్రర్షే తత్ర యాస్యతి తే రథః। ఏవముక్తస్తు భగవాన్ ప్రత్యువాచాథ తం నృపమ్॥ ౩౪ ॥ ఇతః ప్రభృతి యాతవ్యం పదకం పదకం శనైః। శ్రమో మమ యథా న స్యాత్తథా మేచ్ఛందచారిణౌ ॥ ౩౫ ॥ సుసుఖం చైవ వోఢవ్యో జనస్సర్వశ్చ పశ్యతు। నోత్సార్యాః పథి

కాఃకేచిత్తేభ్యోదాస్యేవసుహ్యహమ్॥౩౬ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యశ్చయేకామానర్థయిష్యంతిమాంపథి। సర్వాన్దాస్యామ్యశేషేణధనంరత్నానిచైవహి॥ ౩౭॥ క్రియతాంనిఖిలేనైతన్మావిచారయపార్థివ। తస్యతద్వచనంశ్రుత్వారాజాభృత్యానథాబ్రవీత్ ॥ ౩౮ ॥ యద్యద్బ్రూయాన్మునిస్తత్తత్సర్వందేయమశంకితైః। తతోరత్నాన్యనేకానిస్త్రియోయుగ్యమజావికమ్॥ ౩౯ ॥ కృతాకృతంచకనకంగజేంద్రాశ్చాచలోపమాః। అన్వగచ్ఛంతతమృషింరాజామాత్యాశ్చసర్వశః॥౪౦॥ హాహాభూతంచతత్సర్వమాసీన్నగరమార్తవత్ । తౌతీక్ష్ణాగ్రేణసహసాప్రతోదేనప్రతోదితౌ ॥ ౪౧ ॥ పృష్ఠేవిద్ధౌకటేచైవనిర్వికారౌతమూహతుః। వేపమానౌనిరాహారౌపంచాశద్రాత్రికర్శితౌ॥ ౪౨॥ కథంచిదూహతుర్వీరౌదంపతీతౌరథోత్తమమ్। బహుశోభృశవిద్ధౌతౌస్రవంతౌచక్షతోద్భవమ్॥ ౪౩॥ దదృశాతేమహారాజపుష్పితావివకింశుకౌ। తౌదృష్ట్వాపౌరవర్గస్తుభృశంశోకసమాకులః ॥ ౪౪॥ అభిశాపభయత్రస్తోనచకించిదువాచహ। ద్వంద్వశశ్చాబ్రువన్సర్వేపశ్యధ్వంతపసోబలమ్ ॥ ౪౫ ॥ క్రుద్ధాఅపిమునిశ్రేష్ఠంవీక్షితుంనేహశక్నుమః। అహోభగవతోవీర్యంమహర్షేర్భావితాత్మనః॥౪౬॥ రాజ్ఞశ్చాపిసభార్యస్యధైర్యంపశ్యతయాదృశమ్। శ్రాంతావపిహికృచ్ఛ్రేణరథమేతంసమూహతుః॥౪౭॥ నచైతయోర్వికారంవైదదర్శభృగునందనః ॥ ౪౮॥ భీష్మః॥ తతస్సనిర్వికారౌతుదృష్ట్వాభృగుకులోద్వహః। బహువిశ్రాణయామాసయథావైశ్రవణస్తథా॥ ౪౯ ॥ తత్రాపిరాజాప్రీతాత్మాయథాదిష్టమథాకరోత్। తతోస్యభగవాన్ప్రీతోబభూవమునిసత్తమః ॥ ౫౦ ॥ అవతీర్యరథశ్రేష్ఠాద్దంపతీతౌమమోచహ। విమోచ్యచైతౌవిధివత్తతోవాక్యమువాచహ ॥ ౫౧ ॥ స్నిగ్ధగంభీరయావాచాభార్గవఃసుప్రసన్నయా। దదానివాంవరంశ్రేష్ఠంతంబ్రూతామితిభారత॥ ౫౨॥ సుకుమారౌచతౌవిద్ధౌకరాభ్యాంమునిసత్తమః। పస్పర్శామృతకల్పాభ్యాంస్నేహాద్భరతసత్తమ॥ ౫౩॥ అథాబ్రవీన్నృపోవాక్యంశ్రమోనాస్త్యావయోరిహ। విశ్రాంతౌచప్రభావాత్తేఊచతుస్తౌచభార్గవమ్ ॥ ౫౪ ॥ అథతౌభగవాన్ప్రాహప్రహృష్టశ్చ్యవనస్తదా। నవృథావ్యాహృతంపూర్వంయన్మయాతద్భవిష్యతి॥ ౫౫॥ రమణీయస్సముద్దేశోగంగాతీరమిదంశుభమ్। కించిత్కాలంవ్రతపరోనివత్స్యామీహపార్థివ॥౫౬॥ గమ్యతాంస్వపురంపుత్రవిశ్రాంతఃపునరేష్యసి। ఇహస్థంమాంసభార్యస్త్వంద్రష్టాసిశ్వోనరాధిప ॥ ౫౭॥ నచమన్యుస్త్వయాకార్యశ్శ్రేయస్తేసముపస్థితమ్। యత్కాంక్షితంహృదిస్థంతేతత్సర్వంహిభవిష్యతి॥ ౫౮॥ ఇత్యేవముక్తఃకుశికఃప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా। ప్రోవాచమునిశార్దూలమిదంవచనమర్థవత్॥ ౫౯॥ నమేమన్యుర్మహాభాగపూతాస్మోభగవంస్త్వయా। సంవృతౌయౌవనస్థౌస్వోవపుష్మంతౌబలాన్వితౌ॥ ౬౦॥ ప్రతోదేనవ్రణాయేమేసభార్యస్యత్వయాకృతాః। తాన్నపశ్యామిగాత్రేమేస్వస్థోస్మిసహభార్యయా॥ ౬౧॥ ఇమాంచదేవీంపశ్యామివపుషాప్సరసోపమామ్ । శ్రియాపరమయాయుక్తాంయథాదృష్టాపురామయా॥ ౬౨॥ తవప్రసాదసంవృత్తమిదంసర్వంమహామునే। నైతచ్చిత్రంతుభగవంస్త్వయిసత్యపరాక్రమ ॥ ౬౩ ॥ ఇత్యుక్తఃప్రత్యువాచైనంకుశికంచ్యవనస్తదా। ఆగచ్ఛేథాస్సభార్యశ్చత్వమిహేతినరాధిప॥ ౬౪॥ ఇత్యుక్తస్సమనుజ్ఞాతోరాజర్షిరభివాద్యతమ్। ప్రయయౌవపుషాయుక్తోనగరీందేవరాజవత్ ॥౬౫॥ తతఏనముపాజగ్మురమాత్యాస్సపురోహితాః। బలస్థాగణికాయుక్తాస్సర్వాఃప్రకృతయస్తథా ॥ ౬౬॥ తైర్వృతఃకుశికోరాజాశ్రియాపరమయాజ్వలన్ । ప్రవివేశపురంహృష్టఃపూజ్యమానోథవందిభిః ॥ ౬౭ ॥ తతఃప్రవిశ్యనగరంకృత్వాపూర్వాహ్ణికీఃక్రియాః। భుక్త్వాసభార్యోరజనీమువాససమహాద్యుతిః ॥ ౬౮ ॥ తతస్తుతౌనవమభివీక్ష్యయౌవనంపరస్పరంవిగతరుజావివామరౌ। ననందతుశ్శయనగతౌవపుర్ధరౌశ్రియాయుతౌద్విజవరదత్తయాతదా॥౬౯॥ అథాప్యృషిర్భృగుకులకీర్తివర్ధనస్తపోధనోవనమభిరామమృద్ధిమత్ । మనీషయాబహువిధరత్నభూషితంససర్జయన్నపురిశతక్రతోరపి॥౭౦॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - ఆనుశాసనికపర్వణి-కుశికోపాఖ్యానే- త్రిపంచాశోధ్యాయః...... *

భీష్మః॥ తతస్సరాజారాత్ర్యంతేప్రతిబుద్ధోమహామనాః । కృతపూర్వాహ్ణికః ప్రాయాత్సభార్యస్తద్వనంప్రతి॥౧॥ తతోదదర్శనృపతిః ప్రాసాదంసర్వ
కాంచనమ్ । మణిస్తంభసహస్రాఢ్యంగంధర్వనగరోపమమ్॥ ౨॥తత్రదివ్యానభిప్రాయాన్ దదర్శకుశికస్తదా । పర్వతాన్ రూప్యసానూంశ్చనలినీశ్చ
సపంకజాః॥ ౩॥ తత్రశాలాశ్చవివిధాస్తోరణానిచభారత । శాద్వలోపచితాంభూమింయథాకాంచనకుట్టిమామ్॥౪॥ సహకారాన్ ప్రఫుల్లాంశ్చ కేతకో
ద్దాలకాన్ ధవాన్। అశోకాన్ సహకుందాంశ్చఫుల్లాంశ్చైవాతిముక్తకాన్॥ ౫॥ చంపకాంస్తిలకాన్ భవ్యాన్ పనసాన్ వంజులానపిపుష్పితాన్ కర్ణి
కారాంశ్చతత్రతత్రదదర్శహ॥ ౬॥ శ్యామాన్ వారణపుష్పాంశ్చతథాష్టపదికాలతాః । తత్రతత్రపరిక్లిప్తాదదర్శసమహీపతిః॥ ౭॥ వృక్షాన్ పద్మోత్ప
లధరాన్ సర్వర్తుకుసుమాంస్తథా। విమానప్రతిమాంశ్చాపిప్రాసాదాన్ శైలసన్నిభాన్॥ ౮॥ శీతలానిచతోయానిక్వచిదుష్ణానిభారత । ఆసనానివిచి
త్రాణిశయనప్రవరాణిచ॥ ౯॥ పర్యంకాన్ రత్నసౌవర్ణాన్ పరార్ధ్యాస్తరణావృతాన్। భక్ష్యభోజ్యమనంతంచతత్రతత్రోపకల్పితమ్ ॥ ౧౦ ॥ వాణీ
వాదాన్ శుకాంశ్చైవశారికాన్ భృంగరాజకాన్। కోకిలాన్ శతపత్రాంశ్చసకోయష్టికకుక్కుటాన్॥ ౧౧॥మయూరాన్ కురరాంశ్చాపిదాత్యూహాన్
జీవజీవకాన్।చకోరాన్ వానరాన్ హంసాన్ సారసాంశ్చక్రసాహ్వయాన్॥ ౧౨॥ సమంతతఃప్రముదితాన్ దదర్శసుమనోహరాన్। క్వచిదప్సరసాం
సంఘాన్ గంధర్వాణాంచపార్థివ ॥ ౧౩॥ కాంతాభిరపరాంస్తత్రపరిష్వక్తాన్ దదర్శహ। నదదర్శచతాన్ భూయోదదర్శచపునర్నృపః ॥ ౧౪॥ గీ
తధ్వనింసుమధురంతథైవాధ్యాపనధ్వనిమ్। హంసాన్ సుమధురాంశ్చాపితత్రశుశ్రావపార్థివః ॥ ౧౫॥ తందృష్ట్వాత్యద్భుతంరాజామనసాచింతయత్త
దా। స్వప్నోయంచిత్తవిభ్రంశఉతాహోసత్యమేవతు ॥ ౧౬ ॥ అహోసహశరీరేణప్రాప్తోస్మిపరమాంగతిమ్। ఉత్తరాన్ వాకురూన్ పుణ్యానథ
వాప్యమరావతీమ్॥ ౧౭॥ కించేదంమహదాశ్చర్యంసంపశ్యామీత్యచింతయత్ । ఏవంసంచింతయన్నేవదదర్శమునిపుంగవమ్॥౧౮॥ తస్మిన్ విమానేసౌ
వర్ణేమణిస్తంభసమాకులే। మహార్హేశయనేదివ్యేశయానంభృగునందనమ్॥ ౧౯॥ తమభ్యయాత్ప్రహర్షేణనరేంద్రస్సహభార్యయా । అంత
ర్హితస్తతోభూయశ్చ్యవనశ్శయనంచతత్ ॥ ౨౦ ॥ తతోన్యస్మిన్ వనోద్దేశేపునరేవదదర్శతమ్ । కౌశ్యాంబృస్యాంసమాసీనంజపమానంమహావ్ర
తమ్॥ ౨౧॥ ఏవంయోగబలాద్విప్రోమోహయామాసపార్థివమ్। క్షణేనతద్బలంచైవతేవైచాప్సరసాంగణాః ॥ ౨౨॥ గంధర్వాఃపాదపాశ్చైవస
ర్వమంతరధీయత। నిశ్శబ్దమభవచ్చాపిగంగాకూలంపునర్నృప ॥ ౨౩ ॥ కుశవల్మీకభూయిష్ఠంబభూవచయథాపురా । తతస్సరాజాకుశికఃసభార్యస్తేన
కర్మణా॥ ౨౪॥ విస్మయంపరమంప్రాప్యతద్దృష్ట్వామహదద్భుతమ్। తతఃప్రోవాచకుశికోభార్యాంహర్షసమన్వితః॥ ౨౫ ॥ పశ్యభద్రేయథాభావా
శ్చిత్రాదృష్టాసుదుర్లభాః । ప్రసాదాద్భృగుముఖ్యస్యకిమన్యత్రతపోబలాత్ ॥ ౨౬ ॥ తపసాతదవాప్యంహియత్తుశక్యంమనోరథైః। త్రైలోక్యరా
జ్యాదపిహితపఏవవిశిష్యతే ॥ ౨౭॥ తపసాహిసుతప్తేనశక్యోమోక్షస్తపోబలాత్ । అహోప్రభావోబ్రహ్మర్షేశ్చ్యవనస్యమహాత్మనః॥ ౨౮॥ ఇ
చ్ఛయైషతపోవీర్యాదన్యాన్ లోకాన్ సృజేదపి। బ్రాహ్మణాఏవజాయేరన్ పుణ్యవాగ్బుద్ధికర్మణః॥ ౨౯॥ ఉత్సహేదిహకృత్వైవకోన్యోవైచ్యవనా
దృతే। బ్రాహ్మణ్యందుర్లభంలోకేరాజ్యంహిసులభంనరైః ॥ ౩౦ ॥ బ్రాహ్మణస్యప్రభావాద్ధిరథేయుక్తౌస్వధుర్యవత్। ఇత్యేవంచింతయానస్సవిదిత
శ్చ్యవనస్యవై॥౩౧॥ సంప్రోక్ష్యోవాచనృపతింక్షిప్రమాగమ్యతామితి। ఇత్యుక్తస్సహభార్యస్తుసోభ్యగచ్ఛన్మహామునిః ॥ ౩౨॥ శిరసావందనీయంతమ
వందతచపార్థివః । తస్యాశిషఃప్రయుజ్యాథసమునిస్తంనరాధిపమ్ ॥ ౩౩ ॥ నిషీదేత్యబ్రవీద్ధీమాన్ సాంత్వయన్ పురుషర్షభ। తతఃప్రకృతిమాపన్నో
భార్గవోనృపతేనృప ॥ ౩౪ ॥ ఉవాచశ్లక్ష్ణయావాచాతర్పయన్నివభారత । రాజన్ సమ్యగ్జితానీహపంచపంచస్వయంతయా॥ ౩౫॥ మనష్షష్ఠా

ణేంద్రియాణికృచ్ఛ్రాణ్యస్మిక్త్రాసి తేనవై। సత్యాగారాధితఃపుత్రత్వయాప్రవదతాంవర॥౪౬॥నహితేవృజినంకించిత్సుసూక్ష్మమపివిద్యతే।అనుజానీహిమాం
రాజన్గమిష్యామియథాగతమ్॥౪౭॥ప్రీతోస్మితవరాజేంద్రవరశ్చప్రతిగృహ్యతామ్॥ ౪౮॥ కుశికః॥ అగ్నిమధ్యగతేనైవభగవన్సన్నిధౌమయా। వర్తి
తంభృగుశార్దూలయన్నదగ్ధోస్మితద్వహు॥ ౪౯ ॥ ఏషఏవవరోముఖ్యఃప్రాప్తోమేభృగునందన। యత్ప్రీతోసిమయాబ్రహ్మన్కులంత్రాతంచమేనఘ॥
౫౦॥ ఏషమేనుగ్రహోవిప్రజీవితేచప్రయోజనమ్। ఏతద్రాజ్యఫలంచైవతపసశ్చఫలంమమ॥ ౫౧॥ యదిత్వంప్రీతిమాన్విప్రమయివైభృగునందన। అ
స్తిమేసంశయఃకశ్చిత్తన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౫౨॥ .... *

ఇతి ఆనుశాసనికపర్వణి-కుశికచ్యవనసంవాదే-చతుఃపంచాశోధ్యాయః-

చ్యవనః॥వరశ్చగృహ్యతాంమత్తోయశ్చతేసంశయోహృది। తంప్రబ్రూహినరశ్రేష్ఠసర్వంసంపాదయామి తే॥౧॥ కుశికః॥ యదిప్రీతోసిభగవంస్తతో
మేవదభార్గవ। కారణంశ్రోతుమిచ్ఛామిమద్గృహేవాసకారితమ్॥౨॥శయనంచైకపార్శ్వేనదివసానేకవింశతిమ్। అకించిదుక్త్వాగమనంబహిశ్చము
నిపుంగవ॥ ౩॥ అంతర్ధానమకస్మాచ్చపునరేవచదర్శనమ్। పునశ్చశయనంవిప్రదివసానేకవింశతిమ్॥ ౪ ॥ తైలాభ్యక్తస్యగమనంభోజనంచగృహే
మమ। సముపానీయవివిధంయద్దగ్ధంజాతవేదసా॥ ౫ ॥ నిర్యాణంచరథేనాశుసహసాయత్కృతంత్వయా। ధనానాంచవిసర్గశ్చవనస్యాపిచదర్శ
నమ్॥ ౬॥ప్రాసాదానాంబహూనాంచకాంచనానాంమహామునే। మణివిద్రుమపాదానాంపర్యంకాణాంచదర్శనమ్॥౭॥ పునశ్చాదర్శనంతస్యశ్రోతు
మిచ్ఛామికారణమ్। అతీవహ్యత్రముహ్యామిచింతయానోభృగూద్వహ॥ ౮॥ నచైవాత్రాధిగచ్ఛామిసర్వస్యాస్యవినిశ్చయమ్।ఏతదిచ్ఛామికార్త్స్న్యే
నసత్యంశ్రోతుంతపోధన॥ ౯॥ చ్యవనః॥ శృణుసర్వమశేషేణయదిదంయేనహేతునా। నహిశక్యమనాఖ్యాతుమేవంపృష్టేనపార్థివ॥ ౧౦॥పితామహ
స్యవదతఃపురాదేవసమాగమే। శ్రుతవానస్మియద్రాజంస్తన్మేనిగదతఃశృణు ॥ ౧౧ ॥ బ్రహ్మక్షత్రవిరోధేనభవితాకులసంకరః। పౌత్రస్తేభవితారాజం
స్తేజోవీర్యసమన్వితః॥ ౧౨॥తతస్తేకులనాశార్థమహంత్వాంసముపాగతః।చికీర్షన్కుశికోచ్ఛేదంసందిధక్షుఃకులంతవ॥౧౩॥తతోహమాగమ్యపురా
త్వామవోచంమహీపతే। నియమంకంచిదారప్స్యేశుశ్రూషాక్రియతామితి॥౧౪॥నచతేదుష్కృతంకించిదహమాసాదయంగృహే। తేనజీవసిరాజర్షే
నభవేథాస్త్వమన్యథా॥ ౧౫॥ ఏవంబుద్ధింసమాస్థాయదివసానేకవింశతిమ్। సుప్తోస్మియదిమాంకశ్చిద్బోధయేదితిపార్థివ॥ ౧౬॥యదాత్వయాసభా
ర్యేణసంసుప్తోనప్రబోధితః। అహంతదైవతేప్రీతోమనసారాజసత్తమ॥౧౭॥ ఉత్థాయచాస్మినిష్క్రాంతోయదిమాంత్వంమహీపతే। పృచ్ఛేఃక్వయా
స్యసీత్యేవంశప్స్యేయంత్వామితిప్రభో॥౧౮॥ అంతర్హితఃపునశ్చాస్మిపునరేవచతేగృహే। యోగమాస్థాయసంసుప్తోదివసానేకవింశతిమ్॥ ౧౯॥ క్షుధి
తోమామసూయేథాఃశ్రమాద్వేతినరాధిప। ఏవంబుద్ధింసమాస్థాయకర్శితౌవాంక్షుధామయా॥ ౨౦॥ నచతేభూత్సుసూక్ష్మోపిమన్యుర్మనసిపార్థి
వ। సభార్యస్యనరశ్రేష్ఠతేనతేప్రీతిమానహమ్॥౨౧॥భోజనంచసమానాయ్యయత్తదాదీపితంమయా। క్రుధ్యేథాయదిమాత్సర్యాదితితన్మర్షితంచమే
౨౨॥ తతోహంరథమారుహ్యత్వామవోచంనరాధిప। సభార్యోమాంవహస్వేతితచ్చత్వంకృతవాంస్తథా॥ ౨౩॥ అవిశంకోనరపతేప్రీతోహంచాపితే
నహ। ధనోత్సర్గేపిచకృతేనత్వాంక్రోధఃప్రధర్షయేత్॥౨౪॥ తతఃప్రీతేనతేరాజన్పునరేతత్కృతంతవ। సభార్యస్యవనంభూయస్తద్విద్ధిమనుజా
ధిప॥౨౫॥ ప్రీత్యర్థంతవచైతన్మేస్వర్గసందర్శనంకృతమ్। యత్తేవనేస్మిన్నృపతేదృష్టందివ్యంనిదర్శనమ్॥ ౨౬॥ స్వర్గోద్దేశస్త్వయారాజన్
సశరీరేణపార్థివ। ముహూర్తమనుభూతోసౌసభార్యేణనృపోత్తమ॥౨౭॥ నిదర్శనార్థంతపసోధర్మస్యచనరాధిప। తత్రయాసీత్స్పృహారా
జంస్తచ్చాపివిదితంమయా॥౨౮॥ బ్రాహ్మణ్యంకాంక్షసేహిత్వంతపశ్చపృథివీపతే। అవమన్యనరేంద్రత్వందేవేంద్రత్వంచనరాధిప॥ ౨౯॥ ఏవమేతద్యథా

ర్థత్వం బ్రాహ్మణ్యం తాత దుర్లభమ్। బ్రాహ్మణే సతి చర్షిత్వం ఋషిత్వే చ తపస్వితా॥౩౦॥ భవిష్యత్యేవ తే కామః కౌశికాత్కౌశికో ద్విజః। తృతీయం పురుషం తుభ్యం బ్రాహ్మణత్వం భవిష్యతి॥౩౧॥ వంశస్తే పార్థివశ్రేష్ఠ భృగూణామేవ తేజసా। పౌత్రస్తే భవితా విప్ర స్తపస్వీ పావకద్యుతిః॥౩౨॥ యస్స దేవమనుష్యాణాం భయముత్పాదయిష్యతి। త్రయాణామేవ లోకానాం సత్యమేతద్బ్రవీమి తే॥౩౩॥ వరం గృహాణ రాజర్షే యత్తే మనసి వర్తతే। తీర్థయాత్రాం గమిష్యామి పురా కాలోఽభివర్తతే॥౩౪॥ కుశికః॥ ఏష ఏవ వరో మేద్య యత్త్వం ప్రీతో మహామునే। భవత్వేతద్యథార్థత్వం భవేత్పౌత్రో మమానఘ॥౩౫॥ బ్రాహ్మణ్యం మే కులస్యాస్తు భగవన్నేష మే వరః। పునశ్చాఖ్యాతుమిచ్ఛామి భగవన్విస్తరేణ వై॥౩౬॥ కథమేష్యతి విప్రత్వం కులం మే భృగునందన। కశ్చాసౌ భవితా బంధుర్మమ కశ్చాపి సమ్మతః॥౩౭॥ .... *

ఇతి ఆనుశాసనికపర్వణి- చ్యవనకుశికసంవాదే- పంచపంచాశోధ్యాయః-

చ్యవనః॥ అవశ్యం కథనీయం మే తవైతన్నరపుంగవ। యదర్థం త్వాహముచ్ఛేత్తుం సంప్రాప్తో మనుజాధిప॥౧॥ భృగూణాం క్షత్రియా యాజ్యా నిత్యమేతజ్జనాధిప। తే చ భేదం గమిష్యంతి దైవయుక్తేన హేతునా॥౨॥ క్షత్రియాశ్చ భృగూన్సర్వాన్వధిష్యంతి నరాధిప। ఆగర్భాదనుకృంతంతో దైవదండనిపీడితాః॥౩॥ తత ఉత్పత్స్యతేఽస్మాకం కులగోత్రవివర్ధనః। ఊర్వో నామ మహాతేజా జ్వలనార్కసమద్యుతిః॥౪॥ స త్రైలోక్యవినాశాయ కోపాగ్నిం జనయిష్యతి। మహీం సపర్వతవనాం యః కరిష్యతి భస్మసాత్॥౫॥ కంచిత్కాలం తు వహ్నిం చ స ఏవ శమయిష్యతి। సముద్రే బడబావక్త్రే ప్రక్షిప్య మునిసత్తమః॥౬॥ పుత్రం తస్య మహారాజ ఋచీకం భృగునందనమ్। సాక్షాత్కృత్స్నో ధనుర్వేదస్సముపస్థాస్యతేఽనఘ॥౭॥ క్షత్రియాణామభావాయ దైవయుక్తేన హేతునా। స తు తం ప్రతిగృహ్యైవ పుత్రే సంక్రామయిష్యతి॥౮॥ జమదగ్నౌ మహాభాగే తపసా భావితాత్మని। స చాపి భృగుశార్దూలస్తం వేదం ధారయిష్యతి॥౯॥ కులాత్తు తవ ధర్మాత్మన్కన్యాం సోఽధిగమిష్యతి। ఉద్భావనార్థం భవతో వంశస్య భరతర్షభ॥౧౦॥ గాధేర్దుహితరం ప్రాప్య పౌత్రీం తవ మహాతపాః। బ్రాహ్మణం క్షత్రధర్మాణం పుత్రముత్పాదయిష్యతి॥౧౧॥ క్షత్రియం విప్రకర్మాణం బృహస్పతిమివౌజసా। విశ్వామిత్రం తవ కులే గాధేః పుత్రం సుధార్మికమ్॥౧౨॥ తపసా మహతా యుక్తం ప్రదాస్యతి మహాద్యుతే। స్త్రియౌ తు కారణం తత్ర పరివర్తే భవిష్యతః॥౧౩॥ పితామహనియోగాద్వై నాన్యథైతద్భవిష్యతి। తృతీయే పురుషే తుభ్యం బ్రాహ్మణత్వముపైష్యతి॥౧౪॥ భవితా త్వం చ సంబంధీ భృగూణాం భావితాత్మనామ్॥౧౫॥ భీష్మః॥ కుశికస్తు మునేర్వాక్యం చ్యవనస్య మహాత్మనః। శ్రుత్వా హృష్టోఽభవద్రాజా వాక్యం చేదమువాచ హ॥౧౬॥ ఏవమస్త్వితి ధర్మాత్మా తదా భరతసత్తమ। చ్యవనస్తు మహాతేజాః పునరేవ నరాధిపమ్॥౧౭॥ వరార్థం చోదయామాస తమువాచ స పార్థివః। బాఢమేవం కరిష్యామి కామం త్వత్తో మహామునే॥౧౮॥ బ్రహ్మభూతం కులం మేఽస్తు ధర్మే చాస్య మనో భవేత్। ఏవముక్తస్తథేత్యేవం ప్రత్యుక్త్వా చ్యవనో మునిః॥౧౯॥ అభ్యనుజ్ఞాయ నృపతిం తీర్థయాత్రాం యయౌ తదా। ఏతత్తే కథితం సర్వమశేషేణ మయా నృప॥౨౦॥ భృగూణాం కుశికానాం చ అభిసంబంధకారణమ్। యథోక్తమృషిణా చాపి తదా తద్భవన్నృప॥ జన్మ రామస్య చ మునేర్విశ్వామిత్రస్య చైవ హి॥౨౧॥ .... *

ఇతి- ఆనుశాసనికపర్వణి- కుశికచ్యవనసంవాదే- షట్పంచాశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ ముహ్యామీవ నిశమ్యాద్య చింతయానః పునః పునః। హీనాం పార్థివసంఘాతైః శ్రీమద్భిః పృథివీమిమామ్॥౧॥ ప్రాప్య రాజ్యాని శతశో మహీం జిత్వా చ భారత। కోటిశః పురుషాన్హత్వా పరితప్యే పితామహ॥౨॥ కా ను తాసాం వరస్త్రీణాం సమవస్థా భవిష్యతి। యా హీనాః పతిభిః పుత్రైర్మాతులైర్భ్రాతృభిస్తథా॥౩॥ వయం హి తాన్కురూన్హత్వా జ్ఞాతీంశ్చ సుహృదోఽపి వా। అవాక్శీర్షాః పతిష్యామో నరకే నాత్ర సంశయః॥ ౪ ॥ శరీరం యోక్తుమిచ్ఛామి తపసోగ్రేణ భారత। ఉపదిష్టమిహేచ్ఛామి తత్త్వతోఽహం విశాంపతే॥౫॥ వైశంపాయనః॥ యుధిష్ఠిరస్య తద్వాక్యం శ్రుత్వా భీష్మో మహా

మనాః। పరీక్ష్యనిపుణంబుద్ధ్యాయుధిష్ఠిరమభాషత॥ ౬॥ రహస్యమద్భుతంచైవశృణువక్ష్యామియత్త్వయి। యాగతిఃప్రాప్యతేయేనప్రేత్యభావేవిశాంపతే॥ ౭॥ తపసాప్రాప్యతేస్వర్గస్తపసాప్రాప్యతేయశః। ఆయుఃప్రహర్షోభోగాశ్చలభ్యంతేతపసావిభో॥ ౮ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానమారోగ్యంరూపంసంపత్తథైవచ। సౌభాగ్యంచైవతపసాప్రాప్యతేభరతర్షభ ॥ ౯ ॥ ధనంప్రాప్నోతితపసామౌనేనాజ్ఞాంప్రయచ్ఛతి। ఉపభోగస్తుదానేనబ్రహ్మచర్యేణజీవితమ్॥౧౦॥ అహింసాయాఃఫలంరూపందీక్షాయాజన్మవైకులే। ఫలమూలాశినాంరాజ్యంస్వర్గఃపర్ణాశినాంభవేత్ ॥౧౧॥ పయోభక్షోదివంయాతిదానేనద్రవిణాధికః। గురుశుశ్రూషయావిద్యానిత్యశ్రాద్ధేనసంతతిః ॥ ౧౨ ॥ గవాఢ్యశ్శాకదీక్షాభిస్స్వర్గమాహుస్తృణాశినాం। స్త్రియస్త్రిషవణంస్నాత్వావాయుంపీత్వాక్రతుంలభేత్ ॥ ౧౩॥ నిత్యస్నాయీభవేద్దక్షస్సంధ్యేతుద్వేజపన్ద్విజః। మరుంసాధయతోరాజ్యంనాకపృష్ఠమనాశకే॥ ౧౪॥ శయ్యాసనానిదానానియోగయుక్తేతపోధనే।అగ్నిప్రవేశేనియతంబ్రహ్మలోకేమహీయతే॥ ౧౫ ॥ స్థండిలేశయమానానాంగృహాణిశయనానిచ॥ చీరవల్కలవాసోభిర్వాసాంస్యాభరణానిచ॥ ౧౬॥ రసానాంప్రతిసంహారాత్సౌభాగ్యమిహవిందతి। ఆమిషప్రతిసంహారాత్ప్రజాస్యాయుష్మతీభవేత్॥ ౧౭॥ ఉదవాసంవసేద్యస్తుసనాకాధిపతిర్భవేత్ । సత్యవాదీనరశ్రేష్ఠదైవతైస్సహమోదతే॥ ౧౮॥ కీర్తిర్భవతిదానేనతథారోగ్యమహింసయా॥ ద్విజశుశ్రూషయారాజ్యంద్విజత్వంచాపిపుష్కలమ్॥ ౧౯ ॥ పానీయస్యప్రదానేనకీర్తిర్భవతిశాశ్వతీ। అన్నస్యతుప్రదానేనదృశ్యతేకామభోగతః॥ ౨౦॥ సాంత్వదస్సర్వభూతానాంసర్వశోకైర్విముచ్యతే। దేవశుశ్రూషయారాజ్యందివ్యంరూపంనియచ్ఛతి॥ ౨౧ ॥ దీపాలోకప్రదానేనచక్షుష్మాన్భవతేనరః। ప్రేక్షణీయప్రదానేనస్మృతింమేధాంచవిందతి॥ ౨౨॥ గంధమాల్యప్రదానేనకీర్తిర్భవతిపుష్కలా। కేశశ్మశ్రుధారయతామగ్ర్యాభవతిసంతతిః॥ ౨౩॥ ఉపవాసంచదీక్షాంచఅభిషేకంచపార్థివ। కృత్వాద్వాదశవర్షాణివీరస్థానాద్విశిష్యతే॥ ౨౪॥ దాసీదాసమలంకారాన్క్షేత్రాణిచగృహాణిచ। బ్రహ్మదేయాంసుతాందత్వాప్రాప్నోతిమనుజర్షభ॥ ౨౫॥ క్రతుభిశ్చోపవాసైశ్చత్రిదివంయాతిభారత । లభతేచశివంజ్ఞానం ఫలపుష్పప్రదోనరః॥ ౨౬॥ సువర్ణశృంగైస్తువిరాజితానాంగవాంసహస్రస్యనరఃప్రదానాత్। ప్రాప్నోతిపుణ్యందివిదేవలోకమిత్యేవమాహుర్దివిదేవసంఘాః ౨౭ ॥ ప్రయచ్ఛతేయఃకపిలాంసవత్సాంకాంస్యోపదోహాంకనకాగ్రశృంగీమ్ । తైస్తైర్గుణైఃకామదుహాస్యభూత్వానరంప్రదాతారముపైతిసాగౌః॥ ౨౮॥ యావంతిరోమాణిభవంతిధేన్వాస్తావత్ఫలంప్రాప్యసగోప్రదానాత్। పుత్రాంశ్చపౌత్రాంశ్చకులంచసర్వమాసప్తమంతారయతేపరత్ర॥౨౯। సదక్షిణాంకాంచనచారుశృంగీంకాంస్యోపదోహాంద్రవిణోత్తరీయామ్। ధేనుంతిలానాందదతోద్విజాయలోకావసూనాంసులభాభవంతి ॥ ౩౦॥ స్వకర్మభిర్మానవంసన్నిరుద్ధంతీవ్రాంధకారేనరకేపతంతమ్। మహార్ణవేనౌరివవాయుయుక్తాదానంగవాంతారయతేపరత్ర ॥ ౩౧॥ యోబ్రహ్మదేయాంతుదదాతికన్యాంభూమిప్రదానంచకరోతివిప్రే। దదాతిచాన్నంవిధివచ్చయశ్చసలోకమాప్నోతిపురందరస్య ॥ ౩౨ ॥ నైవేశికంసర్వగుణోపపన్నందదాతివైయస్తునరోద్విజాయ। స్వాధ్యాయచారిత్రగుణాన్వితాయతస్యాపిలోకాఃకురుషూత్తరేషు ॥ ౩౩ ॥ ధుర్యప్రదానేనగవాంతథావైలోకానవాప్నోతినరోవసూనామ్। స్వర్గాయచాహుస్తుహిరణ్యదానంతతోవిశిష్టంకనకప్రదానమ్॥ ౩౪ ॥ ఛత్రప్రదానేనగృహంవరిష్టంయానంతథోపానహసంప్రదానే। వస్త్రప్రదానేనఫలంసురూపంగంధప్రదానాత్సురభిర్నరఃస్యాత్ ॥ ౩౫॥ పుష్పోపగంవాథఫలోపగంవాయఃపాదపంస్పర్శయతేద్విజాయ । సస్త్రీసమృద్ధింబహురత్నపూర్ణంలభత్యయత్నోపగతంగృహంచ॥ ౩౬ ॥ భక్ష్యాన్నపానీయరసప్రదాతాసర్వాన్సమాప్నోతిరసాన్ప్రకామమ్॥ ప్రతిశ్రయాచ్ఛాదనసంప్రదాతాప్రాప్నోతితాన్యేవనసంశయోఽత్ర ॥ ౩౭ ॥ స్రగ్ధూపగంధాన్యనులేపనానిస్నానానిమాల్యానిచమానవోయః। దద్యాద్ద్వి

జేభ్యస్సభవేదరోగస్తథాభిరూపంచనరేంద్రలోకే॥ ౩౮॥ బీజైరశూన్యంశయనైరుపేతందద్యాద్గృహంయఃపురుషాద్విజాయ। పుణ్యాభిరామంబహురత్నపూర్ణంలభత్యధిష్ఠానవరంసరాజన్॥ ౩౯॥ సుగంధచిత్రాస్తరణోపధానందద్యాన్నరోయశ్శయనంద్విజాయ। రూపాన్వితాంపక్షవతీంమనోజ్ఞాంభార్యామయత్నోపగతాంలభేత్సః॥ ౪౦॥ పితామహస్యానవరోవీరశాయీభవేన్నరః। నాధికంవిద్యతేయస్మాదిత్యాహుఃపరమర్షయః॥ ౪౧॥ వైశంపాయనః॥ తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాప్రీతాత్మాకురునందనః। నాశ్రమేరోచయద్వాసంవీరమార్గాభికాంక్షయా॥ ౪౨॥ తతోయుధిష్ఠిరఃప్రాహపాండవాన్పురుషర్షభ। పితామహస్యయద్వాక్యంతద్వోరోచత్వితిప్రభుః॥ ౪౩॥ తతస్తుపాండవాస్సర్వేద్రౌపదీచయశస్వినీ। యుధిష్ఠిరస్యతద్వాక్యంబాఢమిత్యభ్యపూజయన్॥ ౪౪॥ .... *

ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే-సప్తపంచాశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ ఆరామాణాంతటాకానాంయత్ఫలంకురుపుంగవ। తదహంశ్రోతుమిచ్ఛామిత్వత్తోద్యభరతర్షభ॥ ౧॥ భీష్మః॥ సుప్రదర్శాబలవతీచిత్రాధాతువిభూషితా। ఉపేతాసర్వభూతైశ్చ శ్రేష్ఠాభూమిరిహోచ్యతే॥ ౨॥ తస్యాఃక్షేత్రవిశేషాశ్చతటాకానాంచబంధనమ్। ఔదకానిచసర్వాణిప్రవక్ష్యామ్యనుపూర్వశః॥ ౩॥ తటాకానాంచవక్ష్యామికృతానాంచాపియేగుణాః। త్రిషులోకేషుసర్వత్రపూజనీయస్తటాకవాన్॥ ౪॥ అథవామిత్రసదనంమైత్రంమిత్రవివర్ధనమ్। కీర్తిసంజననంశ్రేష్ఠంతటాకానాంనివేశనమ్॥ ౫॥ ధర్మస్యార్థస్యకామస్యఫలమాహుర్మనీషిణః। తటాకంసుకృతందేశేక్షేత్రమేకంమహాశ్రయమ్॥ ౬॥ చతుర్విధానాంభూతానాంతటాకముపలక్షయేత్। తటాకానిచసర్వాణిదిశంతిశ్రియముత్తమామ్॥ ౭॥ దేవామనుష్యాగంధర్వాఃపితరోయక్షరాక్షసాః। స్థావరాణిచభూతానిసంశ్రయంతిజలాశయమ్॥ ౮॥ తస్మాత్తాంస్తేప్రవక్ష్యామితటాకేయేగుణాఃస్మృతాః। యాచతత్రఫలావాప్తిరృషిభిస్సముదాహృతా॥ ౯॥ వర్షాకాలేతటాకేతుసలిలంయస్యతిష్ఠతి। అగ్నిహోత్రఫలంతస్యఫలమాహుర్మనీషిణః॥ ౧౦॥ శరత్కాలేతుసలిలంతటాకేయస్యతిష్ఠతి। గోసహస్రస్యసంప్రేత్యలభతేఫలముత్తమమ్॥ ౧౧॥ హేమంతకాలేసలిలంతటాకేయస్యతిష్ఠతి। సవైబహుసువర్ణస్యయజ్ఞస్యలభతేఫలమ్॥ ౧౨॥ యస్యవైశిశిరేకాలేతటాకేసలిలంభవేత్। తస్యాగ్నిష్టోమయజ్ఞస్యఫలమాహుర్మనీషిణః॥ ౧౩॥ తటాకంసుకృతంయస్యవసంతేతుమహాశ్రయమ్। అతిరాత్రస్యయజ్ఞస్యఫలంససముపాశ్నుతే॥ ౧౪॥ నిదాఘకాలేపానీయంతటాకేయస్యతిష్ఠతి। వాజిమేధఫలంతస్యఫలంవైమునయోవిదుః॥ ౧౫॥ సకులంతారయేత్సర్వంయస్యఖాతేజలాశయే। గావఃపిబంతిసలిలంసాధవశ్చనరాస్సదా॥ ౧౬॥ తటాకేయస్యగావస్తుపిబంతితృషితాజలమ్। మృగపక్షిమనుష్యాశ్చసోశ్వమేధఫలంలభేత్॥ ౧౭॥ యత్పిబంతిఫలంతత్రస్నాయంతేవిశ్రమంతిచ। తటాకదస్యతత్సర్వంప్రేత్యానంత్యాయకల్పతే॥ ౧౮॥ దుర్లభంసలిలంతాతవిశేషేణపరత్రవై। పానీయస్యప్రదానేనప్రీతిర్భవతిశాశ్వతీ॥ ౧౯॥ తిలాన్దదతపానీయందీపాన్దదతజాగృత। జ్ఞాతిభిస్సహమోదధ్వమేతత్ప్రేత్యసుదుర్లభమ్॥ ౨౦॥ సర్వదానైర్గురుతరంసర్వదానైర్విశిష్యతే। పానీయంనరశార్దూలతస్మాద్దాతవ్యమేవహి॥ ౨౧॥ ఏవమేతత్తటాకస్యకీర్తితంఫలముత్తమమ్। అతఊర్ధ్వంప్రవక్ష్యామివృక్షాణామవరోపణమ్॥ ౨౨॥ స్థావరాణాంచభూతానాంజాతయఃషట్ప్రకీర్తితాః। వృక్షగుల్మలతావల్ల్యస్త్వక్సారాస్తృణజాతయః॥ ౨౩॥ ఏతాజాత్యస్తువృక్షాణాంతేషాంరోపేగుణాస్త్విమే। కీర్తిశ్చమానుషేలోకేప్రేత్యచైవఫలంశుభమ్॥ ౨౪॥ లభతేనామలోకేచపితృభిశ్చమహీయతే। దేవలోకేగతస్యాపినామతస్యననశ్యతి॥ ౨౫॥ అతీతానాగతేచోభేపితృవంశంచభారత। తారయేద్వృక్షరోపీచతస్మాద్వృక్షాంశ్చరోపయేత్॥ ౨౬॥ తస్యపుత్రాభవంత్యేతేపాదపానాత్రసంశయః। పరలోకగతస్స్వర్గంలోకాంశ్చాప్నోతిసోవ్యయాన్॥ ౨౭॥ పుష్పైస్సురగణాన్వృక్షాఃఫలైశ్చాపితథాపితౄన్। ఛాయయాచాతిథింతాత

పూజయంతిమహీరుహాః॥ ౨౮॥ కిన్నరోరగరక్షాంసిదేవగంధర్వమానవాః। తథాఋషిగణాశ్చైవసంశ్రయంతిమహీరుహాన్॥ ౨౯ ॥ పుష్పితాఃఫలవంతశ్చతర్పయంతీహమానవాన్। వృక్షదంపుత్రవద్వృక్షాస్తారయంతిపరత్రతు॥ ౩౦ ॥ తస్మాత్తటాకేతద్వృక్షారోప్యాఃశ్రేయోర్థినాసదా।పుత్రవత్పరిపాల్యాశ్చపుత్రాస్తేధర్మతఃస్మృతాః॥౩౧ ॥ తటాకకృద్వృక్షరోపీఇష్టయజ్ఞశ్చయోద్విజః। ఏతేస్వర్గేమహీయంతేయేచాన్యేసత్యవాదినః॥ ౩౨॥ తస్మాత్తటాకంకుర్వీతఆరామాంశ్చైవరోపయేత్ । యజేచ్చవివిధైర్యజ్ఞైస్సత్యంచసతతంవదేత్॥ ౩౩॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభాగతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- అష్టపంచాశోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥యానీమానిబహిర్వేద్యాందానానిపరిచక్షతే। తేభ్యోవిశిష్టంకిందానంమతంతేకురుపుంగవ॥౧॥కౌతూహలంహిపరమంతత్రమేవిద్యతేప్రభో। దాతారందత్తమన్వేతియద్దానంతత్ప్రచక్ష్వమే॥౨॥ భీష్మః॥ అభయంసర్వభూతేభ్యోవ్యసనేచాప్యనుగ్రహః। యచ్చాభిలషితందద్యాత్తృషితాయాభియాచతే॥౩॥ దత్తంమన్యేతయద్దత్వాతద్దానంశ్రేష్ఠముచ్యతే। దత్తందాతారమన్వేతియద్దానంభరతర్షభ॥ ౪ ॥ హిరణ్యదానంగోదానంపృథివీదానమేవచ। ఏతానివైపవిత్రాణితారయంత్యపిదుష్కృతమ్॥౫॥ ఏతానిపురుషవ్యాఘ్రసాధుభ్యోదేహినిత్యదా । దానానిహినరంపాపాన్మోక్షయంతినసంశయః॥ ౬॥ యద్యదిష్టతమంలోకేయచ్చాస్యదయితంగృహే । తత్తద్గుణవతేదేయంతదేవాక్షయమిచ్ఛతా॥ ౭॥ ప్రియాణిలభతేనిత్యంప్రియదఃప్రియకృత్తథా । ప్రియోభవతిభూతానామిహచైవపరత్రచ॥ ౮॥ యాచమానమభీమానాదాశావంతమకించనమ్।యోనార్చతియథాశక్తిసనృశంసోయుధిష్ఠిర॥౯॥ అమిత్రమపిచేద్దీనంశరణైషిణమాగతమ్। వ్యసనేయోనుగృహ్ణాతిసవైపురుషసత్తమః॥ ౧౦॥ కృశాయకృతవిద్యాయవృత్తిక్షీణాయసీదతే। అపహన్యాత్క్షుధాంయస్తునతేనపురుషస్సమః॥ ౧౧॥ క్రియానియమితాన్సాధూన్పుత్రదారైశ్చకర్శితాన్ । అయాచమానాన్కౌంతేయసర్వోపాయైర్నిమంత్రయేత్॥ ౧౨॥ ఆశిషంయేనదేవేషునచమర్త్యేషుకుర్వతే। అర్హంతోనిత్యసంతుష్టాస్తథాలబ్ధోపజీవినః॥ ౧౩॥ఆశీవిషసమేభ్యశ్చతేభ్యోరక్షస్వభారత। తాన్యుక్తైరుపజిజ్ఞాస్యతథాద్విజవరోత్తమాన్ ॥ ౧౪॥ కృతైరావసథైర్నిత్యంసప్రేష్యైఃసపరిచ్ఛదైః । నిమంత్రయేథాఃకౌరవ్యసర్వకామసుఖావహైః॥ ౧౫॥ యదితేప్రతిగృహ్ణీయుఃశ్రద్ధాపూతంయుధిష్ఠిర।కార్యమిత్యేవమన్వానాధార్మికాఃపుణ్యకర్మిణః॥౧౬॥ విద్యాస్నాతావ్రతస్నాతాహ్యవ్యపాశ్రిత్యజీవినః।గూఢస్వాధ్యాయతపసోబ్రాహ్మణాస్సంశితవ్రతాః॥ ౧౭॥ తేషుశుద్ధేషుదాంతేషుస్వదారపరితోషిషు। యత్కరిష్యసికల్యాణంతత్తేలోకేయుధాంపతే॥ ౧౮॥యథాగ్నిహోత్రంసుహుతంసాయంప్రాతర్ద్విజాతినా।తథాదత్తంద్విజాతిభ్యోభవత్యథయతాత్మసు॥ ౧౯॥ ఏషతేవితతోయజ్ఞఃశ్రద్ధాపూతస్సదక్షిణః। విశిష్టస్సర్వయజ్ఞేభ్యోదదతస్తాతవర్తతామ్ ॥ ౨౦॥ నివాపోదానసలిలస్తాదృశేషుయుధిష్ఠిర। నివసన్పూజయంశ్చైవతేష్వానృణ్యంనియచ్ఛతి ॥ ౨౧ ॥ యఏవనైవకుప్యంతేనలుభ్యంతితృణేష్వపి । తఏవనఃపూజ్యతమాయేచాపిప్రియవాదినః॥ ౨౨॥ ఏతేనబహుమన్యంతేనప్రవర్తంతిచాపరే। పుత్రవత్పరిపాల్యాస్తేనమస్తేభ్యస్తథాభయమ్॥ ౨౩॥ ఋత్విక్పురోహితాచార్యామృదుబ్రహ్మధరాహితే। క్షాత్రేణాపిహిసంసృష్టంతేజశ్శామ్యతివైద్విజే॥ ౨౪॥ అస్తిమేబలవానస్మిరాజాస్మీతియుధిష్ఠిర। బ్రాహ్మణాన్మాస్మపర్యశ్నీర్వాసోభిరశనేనచ॥౨౫॥ యచ్ఛోభార్థంబలార్థంచవిత్తమస్తితవానఘ। తేనతేబ్రాహ్మణాఃపూజ్యాఃస్వధర్మమనుతిష్ఠతా॥౨౬॥నమస్కార్యాస్తథావిప్రావర్తమానాయథాతథమ్। యథాసుఖంయథోత్సాహంలలంతుత్వయిపుత్రవత్ ॥౨౭॥ కోహ్యక్షయప్రసాదానాంసుహృదామల్పతోషిణామ్। వృత్తిమర్హత్యవక్షేప్తుంత్వదన్యఃకురుసత్తమ॥౨౮॥యథాపత్యాశ్రయోధర్మఃస్త్రీణాంలోకేసనాతనః। సదైవసాగతిర్నాన్యాతథాస్మాకంద్విజాతయః॥

౨౯॥ యది నో బ్రాహ్మణాస్తాత సంత్యజేయురపూజితాః। పశ్యంతో దారుణం కర్మ సతతం క్షత్రియే స్థితమ్॥ ౩౦॥ అవేదానామయజ్ఞానామలోకానామవర్తినామ్। కస్తేషాం జీవితేనార్థస్త్వం వినా బ్రాహ్మణాశ్రయమ్॥ ౩౧॥ అత్ర తే వర్తయిష్యామి యథాధర్మం సనాతనమ్। రాజన్యో బ్రాహ్మణాన్ రాజన్ పురా పరిచచార హ॥ ౩౨॥ వైశ్యో రాజన్యమిత్యేవ శూద్రో వైశ్యమితి శ్రుతిః। దూరాచ్ఛూద్రేణోపచర్యో బ్రాహ్మణోఽగ్నిరివ జ్వలన్॥ ౩౩॥ సంస్పృశ్య పరిచర్యస్తు వైశ్యేన క్షత్రియేణ చ। మృదుభావాన్ సత్యశీలాన్ సత్యధర్మానుపాలనాన్॥ ౩౪॥ ఆశీవిషానివ క్రుద్ధాంస్తానుపాచరత ద్విజాన్। అపరేషాం పరేషాం చ పరేభ్యశ్చాపి యే పరే॥ ౩౫॥ క్షత్రియాణాం ప్రతపతాం తేజసా చ బలేన చ। బ్రాహ్మణేష్వేవ శామ్యంతి తేజాంసి చ తపాంసి చ॥ ౩౬॥ న మే పితా ప్రియతరో న త్వం తాత తథా ప్రియః। న మే పితుః పితా రాజన్ న చాత్మా న చ జీవితమ్॥ ౩౭॥ త్వత్తశ్చ మే ప్రియతరః పృథివ్యాం నాస్తి కశ్చన। త్వత్తోఽపి మే ప్రియతరా బ్రాహ్మణా భరతర్షభ ॥ ౩౮ ॥ బ్రవీమి సత్యమేతచ్చ యథాహం పాండునందన। తేన సత్యేన గచ్ఛేయం లోకాన్ యత్ర చ శంతనుః॥ ౩౯॥ పశ్యేయం చ సతాం లోకాన్ శుచీన్ బ్రహ్మపురస్కృతాన్। తత్ర నో తాత గంతవ్యమహ్నాయ చ చిరాయ చ॥ ౪౦॥ సోఽహమేతాదృశాంల్లోకాన్ దృష్ట్వా భరతసత్తమ। యన్మే కృతం బ్రాహ్మణేషు న తప్యే తేన పార్థివ ॥ ౪౧॥ ....*

*ఇతి ఆనుశాసనికపర్వణి - దానధర్మకథనే - ఏకోనషష్టితమోఽధ్యాయః- *

యుధిష్ఠిరః॥ యాచతః స్యాతాం చరణేనోపపన్నౌ యావిద్యయా సదృశౌ జన్మనా చ। తాభ్యాం దానం కతమస్మై విశిష్టమయాచమానాయ చ యాచతే చ॥ ౧॥

భీష్మః ॥ శ్రేయో వై యాచతః పార్థ దానమాహురయాచతే। అర్హత్తమో వై ధృతిమాన్ కృపణాదధృతాత్మనః॥ ౨॥ క్షత్రియో రక్షణధృతిర్బ్రాహ్మణోఽనర్థనాధృతిః। బ్రాహ్మణో ధృతిమాన్ విద్వాన్ దేవాన్ ప్రీణాతి తుష్టిమాన్॥ ౩॥ యాచ్యమాహురనీశస్య అభిహారం చ భారత। ఉద్వేజయంతి యాచంతి యదా భూతాని దస్యువత్ ॥ ౪॥ మ్రియతే యాచమానో వై న జాతు మ్రియతే దదత్। దదత్సంజీవయత్యేనమాత్మానం చ యుధిష్ఠిర॥ ౫॥ ఆనృశంస్యం పరో ధర్మో యాచతే యత్ప్రదీయతే। అయాచతః సీదమానాన్ సర్వోపాయైర్నిమంత్రయేత్ ॥ ౬॥ యది వై తాదృశా రాష్ట్రే వసేయుస్తే ద్విజోత్తమాః। భస్మచ్ఛన్నానివాగ్నీంస్తాన్ బుద్ధ్యేథాస్త్వం ప్రయత్నతః॥ ౭॥ తపసా దీప్యమానాస్తే దహేయుః పృథివీమపి। అపూజ్యమానాః కౌరవ్య పూజార్హాస్తు తథావిధాః॥ ౮॥ పూజ్యా హి జ్ఞానవిజ్ఞానతపోయోగసమన్వితాః। తేభ్యః పూజాం ప్రయుంజీథా బ్రాహ్మణేభ్యః పరంతప॥ ౯ ॥ దదద్బహువిధాన్ దాయానుపాగచ్ఛన్నయాచతామ్। యదగ్నిహోత్రే సుహుతే సాయంప్రాతర్భవేత్ఫలమ్॥ ౧౦॥ విద్యావేదవ్రతవతి తద్దానఫలముచ్యతే। విద్యావేదవ్రతస్నాతానవ్యపాశ్రయజీవినః॥ ౧౧॥ గూఢస్వాధ్యాయతపసో బ్రాహ్మణాన్ సంశితవ్రతాన్। కృతైరావసథైర్హృద్యైః సప్రేష్యైః సపరిచ్ఛదైః॥ ౧౨॥ నిమంత్రయేథాః కౌంతేయ కామైశ్చాన్యైర్ద్విజోత్తమాన్। అపి తే ప్రతిగృహ్ణీయుః శ్రద్ధోపేతం యుధిష్ఠిర॥ ౧౩॥ కార్యమిత్యేవ మన్వానా ధర్మజ్ఞాః సూక్ష్మదర్శినః। అపి తే బ్రాహ్మణా భుక్త్వా గతాః సోద్ధరణాన్ గృహాన్॥ ౧౪॥ యేషాం దారాః ప్రతీక్షంతే పర్జన్యమివ కర్షకాః। అన్నాని ప్రాతఃసవనే నియతా బ్రహ్మచారిణః॥ ౧౫॥ బ్రాహ్మణాస్తాత భుంజానాస్త్రేతాగ్నీన్ ప్రీణయంత్యుత। మధ్యందినే తే సవనం దదతస్తాత వర్తతామ్॥ ౧౬॥ గోహిరణ్యాని వాసాంసి తేనేంద్రః ప్రీయతాం తవ। తృతీయం సవనం తే వై వైశ్వదేవం యుధిష్ఠిర॥ ౧౭॥ యద్దేవేభ్యః పితృభ్యశ్చ విప్రేభ్యశ్చ ప్రయచ్ఛతి। అహింసా సర్వభూతేభ్యః సంవిభాగశ్చ భాగశః॥ ౧౮॥ దమస్త్యాగో ధృతిః సత్యం భవత్యవభృథాయ తే। ఏష తే వితతో యజ్ఞః శ్రద్ధాపూతః సదక్షిణః॥ ౧౯॥ విశిష్టః సర్వయజ్ఞానాం నిత్యం తాత ప్రవర్తతామ్॥ ౨౦॥ ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే - షష్టితమోఽధ్యాయః .... *

యుధిష్ఠిరః॥ దానంయజ్ఞక్రియాచేహకింస్విత్ప్రేత్యమహాఫలమ్। కస్యజ్యాయఃఫలంప్రోక్తంకీదృశేభ్యఃకథంకదా॥ ౧॥ఏతదిచ్ఛామివిజ్ఞాతుంయాథా
తథ్యేనభారత। విద్వఞ్జిజ్ఞాసమానాయదానధర్మాన్ప్రచక్ష్వమే॥ ౨॥ అంతర్వేద్యాంచయద్దత్తంశ్రద్ధయాచానృశంస్యతః। కింస్విన్నైఃశ్రేయసం
తాతతన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౩॥ భీష్మః॥ రౌద్రంకర్మక్షత్రియస్యసతతంతాతవర్తతే। తస్యవైతానికంకర్మదానంచైవేహపావనమ్॥౪॥నతెపాప
కృతాంరాజాప్రతిగృహ్ణంతిసాధవః। ఏతస్మాత్కారణాద్యజ్ఞైర్యజేద్రాజాప్తదక్షిణైః॥ ౫॥ అథచేత్ప్రతిగృహ్ణీయుర్దద్యాదహరహర్నృప। శ్రద్ధామా
స్థాయపరమాంపావనంహ్యేతదుత్తమమ్॥ ౬॥ బ్రాహ్మణాంస్తర్పయన్ద్రవ్యైస్తతోయజ్ఞేయతవ్రతః। మైత్రాన్సాధూన్వేదవిదఃశీలవృత్తతపోన్వి
తాన్॥ ౭॥ యత్తేతేనకరిష్యంతికృతంతేనభవిష్యతి॥ యజ్ఞాన్సాధయసాధుభ్యఃస్వాద్వన్నాన్దక్షిణావతః॥౮॥ఇష్టందత్తంచమన్యేథాఆత్మానందాన
కర్మణా। పూజయేథాయాయజూకాంస్తవాప్యంశోభవేద్యథా॥ ౯॥ ప్రజావతోభరేథాశ్చబ్రాహ్మణాన్స్వర్గకారిణః। ప్రజావాంస్తేనభవతియ
థాజనయితాతథా॥ ౧౦॥ యావతస్సాధుధర్మాన్వైసంతఃసంవర్ధయంత్యుత। సర్వస్వైశ్చాపిభర్తవ్యానరాయెబహుకారిణః॥ ౧౧॥సమృద్ధఃసం
ప్రయచ్ఛత్వంబ్రాహ్మణేభ్యోయుధిష్ఠిర। ధేనూననడుహోన్నానిఛత్రంవాసాంస్యుపానహౌ॥ ౧౨॥ ఆజ్యానియజమానేభ్యస్తథాన్నానిచభారత।
అశ్వవంతిచయానానివేశ్మానిశయనానిచ॥ ౧౩॥ ఏతేదేయావ్యుష్టిమంతోలఘూపాయాశ్చభారత। అజుగుప్సాంశ్చవిజ్ఞాయబ్రాహ్మణాన్వృత్తికర్శి
తాన్॥ ౧౪॥ ఉపచ్ఛన్నంప్రకాశంవావృత్త్యాతాన్ప్రతిపాలయేత్। రాజసూయాశ్వమేధాభ్యాంశ్రేయస్తత్క్షత్రియాన్ప్రతి॥ ౧౫॥ ఏవంపా
పైర్వినిర్ముక్తస్త్వంపూతఃస్వర్గమాప్స్యసి। సంచయిత్వాపునఃకోశంయద్రాష్ట్రంపాలయిష్యసి॥ ౧౬॥ తేనత్వంబ్రహ్మభూయత్వమవాప్స్యసి
ధనానిచ। ఆత్మనశ్చపరేషాంచవృత్తింసంరక్షభారత॥ ౧౭॥ పుత్రవచ్చాపిభృత్యాన్స్వాన్ప్రజాశ్చపరిపాలయ। యోగక్షేమంచతేనిత్యంబ్రాహ్మణే
ష్వస్తుభారత॥ ౧౮॥ తదర్థంజీవితంతేస్తుమాతేభ్యోప్రతిపాలనమ్। అనర్థోబ్రాహ్మణస్యైషయద్విత్తనిచయోమహాన్॥౧౯॥ శ్రియాహ్యభీక్ష్ణంసం
వాసోదర్పయేత్సంప్రమోహయేత్। బ్రాహ్మణేషుప్రమూఢేషుధర్మోవిప్రణశేద్ధ్రువమ్॥ ౨౦॥ ధర్మప్రణాశేభూతానామభావఃస్యాన్నసంశయః।
యోరక్షిభ్యస్సంప్రదాయరాజారాష్ట్రంవిలుంపతి॥౨౧॥ యజ్ఞేరాష్ట్రాద్ధనంతస్మాదానయధ్వమితిబ్రువన్। యచ్చాదాయతదాజ్ఞప్తంభీతందత్తంసుదా
రుణమ్॥ ౨౨॥ యజేద్రాజానతంయజ్ఞంప్రశంసంత్యస్యసాధవః। అపీడితాఃసుసంవృద్ధాయేదదత్యనుకూలతః॥ ౨౩॥ తాదృశేనాప్యుపాయేనయష్టవ్యం
నోద్యమాహృతైః। యదాపరినిషేవేతనిహితోవైయథావిధి॥ ౨౪॥ తదారాజామహాయజ్ఞైర్యజేతబహుదక్షిణైః। వృద్ధబాలధనంరక్ష్యమంధస్యకృప
ణస్యచ॥ ౨౫॥ నఖాతపూర్వంకుర్వీతనరుదంతీధనంహరేత్। కృతంకృపణవృత్తంహిరాష్ట్రంహంతినృపశ్రియమ్॥౨౬॥ దద్యాచ్చమహతోభోగాన్క్షు
ద్భయంప్రణుదేత్సతామ్। యేషాంస్వాదూనిభోజ్యానిసమవేక్ష్యంతిబాలకాః॥ ౨౭॥ నాశ్నంతివిధివత్తానికింతుపాపతరంతతః। యదితెతాదృశోరాష్ట్రే
విద్వాన్సీదేత్క్షుధాద్విజః॥ ౨౮॥ భ్రూణహత్యాంచగచ్ఛేథాఃకృత్వాపాపమివోత్తమమ్। ధిక్తస్యజీవితంరాజ్ఞోరాష్ట్రేయస్యావసీదతి॥౨౯॥ద్విజో
న్యోవామనుష్యోపిశిబిరాహవచోయథా। యస్యస్మవిషయేరాజ్ఞఃస్నాతకఃసీదతిక్షుధా॥ ౩౦॥ అవృద్ధిమేతితద్రాష్ట్రంవిందతేసహరాజకమ్। క్రోశం
త్యోయస్యవైరాష్ట్రాద్ధ్రియంతేతరసాస్త్రియః॥౩౧॥క్రోశతాంపతిపుత్రాణాంమృతోసౌనచజీవతి।అరక్షితారంహర్తారంవిలోప్తారమనాయకమ్॥
౩౨॥ తెవైరాజకులంహన్యుఃప్రజాఃసన్నహ్యనిర్ఘృణమ్। అహంవోరక్షితేత్యుక్త్వాయోనరక్షతిభూమిపః॥ ౩౩॥ ససంహత్యనిహంతవ్యఃశ్శ్వేవసో
న్మాదఆతురః। పాపంకుర్వంతియత్కించిత్ప్రజారాజ్ఞాహ్యరక్షితాః॥ ౩౪॥ చతుర్థంతస్యపాపస్యరాజావిందతిభారత। అథాహుస్సర్వమేవేతిభూ

మోఽర్థమితినిశ్చయః॥ ౩౫ ॥ చతుర్థంమతమస్మాకంమనోశ్శ్రుత్వానుశాసనమ్। శుభంవాయచ్చకుర్వంతిప్రజారాజ్ఞాసురక్షితాః॥ ౩౬॥ చతుర్థంతస్యపుణ్యస్యరాజాచాప్నోతిభారత। జీవంతంత్వానుజీవంతుప్రజాస్సర్వాయుధిష్ఠిర ॥ ౩౭ ॥ పర్జన్యమివభూతానిమహాద్రుమమివాండజాః। కుబేరమివరక్షాంసిశతక్రతుమివామరాః॥ జ్ఞాతయస్త్వానుజీవంతుసుహృదశ్చపరంతప॥ ౩౮॥ ....*

ఇతిదానధర్మకథనే-ఏకషష్టితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః ॥ ఇదందేయమిదందేయమితీయంశ్రుతిరాదరాత్। బహుదేయాశ్చరాజానఃకింస్విద్దానమనుత్తమమ్॥ ౧॥ భీష్మః॥ అతిదానానిసర్వాణిపృథివీదానముచ్యతే। అచలాహ్యక్షయాభూమిర్దోగ్ధ్రీకామానిహోత్తమాన్॥ ౨॥ దోగ్ధ్రీవాసాంసిరత్నానిపశూన్వ్రీహియవాంస్తథా। భూమిదస్సర్వభూతేషుశాశ్వతీరేధతేసమాః॥ ౩॥ యావద్భూమేరాయురిహతావద్భూమిదఏధతే। నభూమిదానాదస్తీహపరంకించిద్యుధిష్ఠిర॥ ౪॥ అప్యల్పంప్రదదుస్సర్వేపృథివ్యాఇతినశ్శ్రుతమ్। భూమిమేవదదుస్సర్వేభూమింతేభుంజతేజనాః॥ ౫॥ స్వకర్మణైవోపజీవంతినరాఇహపరత్రచ। భూమిర్భూతిర్మహాదేవీదాతారంకురుతేప్రియమ్॥ ౬॥ యఏతాందక్షిణాందద్యాదక్షయాంరాజసత్తమ। పునర్నరత్వంసంప్రాప్యభవేత్సపృథివీపతిః॥ ౭॥ యథాదానంతథాభోగఇతిమేధర్మనిశ్చయః। సంగ్రామేవాతనుంజహ్యాద్దద్యాద్వాపృథివీమిమామ్॥ ౮॥ ఇత్యేతత్ క్షత్రబంధూనాంవదంతిపరమాంశ్రియమ్। పునాతిదత్తాపృథివీదాతారమితిశుశ్రుమ॥ ౯ ॥ అపిపాపసమాచారంబ్రహ్మఘ్నమపిచానృతమ్। సైవపాపంప్లావయతిసైవపాపాత్ప్రమోచయేత్ ॥ ౧౦ ॥ అపిపాపకృతాంరాజ్ఞాంప్రతిగృహ్ణంతిసాధవః। పృథివీంనాన్యదిచ్ఛంతిపావనీజననీయథా ॥ ౧౧ ॥ నామాస్యాఃప్రియదత్తేతిగుహ్యందేవ్యాఃసనాతనమ్। దానంవాప్యథవాదానంనామాస్యాఃప్రథమంప్రియమ్॥ ౧౨॥ యఏతాంవిదుషేదద్యాత్పృథివీంపృథివీపతిః। పృథివ్యామేతదిష్టంసరాజారాజ్యమితోబ్రవీత్॥ పునశ్చాసౌజనంప్రాప్యరాజవత్స్యాన్నసంశయః। తస్మాత్ప్రాప్యైవపృథివీందద్యాత్ విప్రాయపార్థివః॥ ౧౪ ॥ నాభూమిపతినాభూమిరధిష్ఠేయాకథంచన। నచాపాత్రేణవాగ్రాహ్యాదత్తదా నేనవాచరేత్ ॥ ౧౫ ॥ యేచాన్యేభూమిమిచ్ఛేయుఃకుర్యురేవనసంశయః। యస్సాధోర్భూమిమాదత్తేనభూమింవిందతేతుసః॥౧౬॥ భూమిందత్త్వాతుసాధుభ్యోవిందతేభూమిముత్తమామ్। ప్రేత్యచేహచధర్మాత్మాసంప్రాప్నోతిమహద్యశః॥౧౭॥యస్యవిప్రాస్తుశంసంతిసాధోర్భూమింసదైవహి। నతస్యశత్రవోరాజన్ప్రశంసంతివసుంధరామ్॥ ౧౮ ॥ యత్కించిత్పురుషఃపాపంకురుతేవృత్తికర్శితః। అపిగోచర్మమాత్రేణభూమిదానేనపూయతే॥ ౧౯॥ యేపిసంకీర్ణకర్మాణోరాజానోరౌద్రకర్మిణః। తేభ్యఃపవిత్రమాఖ్యేయంభూమిదానమనుత్తమమ్॥ ౨౦ ॥ అల్పాంతరమిదంశశ్వత్పురాణామేనిరేజనాః। యోయజేతాశ్వమేధేనదద్యాద్వాసాధవేమహీమ్॥ ౨౧॥ అపిచేత్సుకృతంకృత్వాశంకేరన్నపిపండితాః। అశక్యమేకమేవైతద్భూమిదానమనుత్తమమ్॥ ౨౨॥ సువర్ణంరజతంవస్త్రంమణిముక్తావసూనిచ। సర్వమేతన్మహాప్రాజ్ఞోదదాతివసుధాందదత్॥ ౨౩॥ తపోయజ్ఞఃశ్రుతంశీలమలోభస్సత్యసంధతా। గురుదైవతపూజాచఏతావర్తంతిభూమిదమ్॥ ౨౪॥భర్తుర్నిశ్శ్రేయసేయుక్తాస్త్యక్తాత్మానోరణేహతాః। బ్రహ్మలోకగతాఃసిద్ధానాతిక్రామంతిభూమిదమ్॥ ౨౫॥ యథాస్వపుత్రంజననీక్షీరేణభరతేసదా। అనుగృహ్ణాతిదాతారంతథాసర్వరసైర్మహీ॥ ౨౬॥ మృత్యోర్వైకింకరోదండస్తమోవహ్నిఃసుదారుణః। ఘోరాశ్చదారుణాఃపాశానోపసర్పంతిభూమిదమ్॥ ౨౭॥ పితౄంశ్చపితృలోకస్థాన్దేవలోకాంశ్చదేవతాః। సంతర్పయతిశాంతాత్మాయోదదాతివసుంధరామ్॥౨౮॥కృశాయమ్రియమాణాయవృత్తిగ్లానాయసీదతే। భూమింవృత్తికరీందత్త్వాసత్రీభవతిమానవః॥ ౨౯॥ యథాధావతిగౌర్వత్సంస్రవంతీవత్సలాపయః। ఏవమేవమహాభాగభూమిర్భవతిభూమిదమ్॥ ౩౦॥ హలకృష్టాంమహీందత్త్వాసబీజాంసఫలామపి। ఉదీర్ణంవాపిశరణంతథాభవతికామదః॥ ౩౧॥బ్రాహ్మణంవృత్తసంపన్నమాహితాగ్నిం

శుచివ్రతమ్। నరఃప్రతిగ్రాహ్యమహీంనయాతిపరమాపదమ్॥ ౩౨॥ యథాచంద్రమసోవృద్ధిరహన్యహనిజాయతే । తథాభూమికృతందానంసస్యేసస్యే వివర్ధతే॥ ౩౩॥ అత్రగాథాభూమిగీతాఃకీర్తయంతిపురావిదః । యాఃశ్రుత్వాజామదగ్న్యేనదత్తాభూఃకాశ్యపాయవై॥ ౩౪॥మామేవాదత్తమాం దత్తమాందత్వామామవాప్స్యథ।అస్మిల్లోకేపరేచైవతద్దత్తంజాయతేపునః ॥ ౩౫ ॥ యఇమాంవ్యాహృతింవేదబ్రాహ్మణోవేదసంమితామ్ । శ్రాద్ధస్యక్రియమాణస్యబ్రహ్మభూయంసగచ్ఛతి॥ ౩౬॥ కృత్యానామభిశస్తానామరిష్టశమనంమహత్ । ప్రాయశ్చిత్తంమహీందత్వాపునాత్యుభయతోదశ॥ ౩౭॥ పునాతియఇదంవేదవేదవాదంతథైవచ। ప్రకృతిస్సర్వభూతానాంభూమిర్వైశ్వానరీమతా॥౩౮॥ అభిషిచ్యైవనృపతింశ్రావయేదిమమాగమమ్। యథాశ్రుత్వామహీందద్యాన్నాదద్యాత్సాధుతశ్చతామ్॥ ౩౯॥ యోఽయంకృత్స్నోబ్రాహ్మణార్థోరాజార్థశ్చాప్యసంశయః । రాజాహిధర్మకుశలఃప్రథమంభూతిలక్షణమ్॥ ౪౦॥ అథయేషామధర్మజ్ఞోరాజాభవతినాస్తికః । నతేసుఖంప్రబుధ్యంతినసుఖంప్రాప్నువంతిచ ॥ ౪౧ ॥ సదాభవంతిచోద్విగ్నాస్తస్యదుశ్చరితైర్నరాః। యోగక్షేమాహిబహవోరాష్ట్రంనాస్యావిశంతితత్ ॥ ౪౨॥ అథయేషాంపునఃప్రాజ్ఞోరాజాభవతిధార్మికః।సుఖంతేప్రతిబుధ్యంతేసుసుఖంప్రస్వపంతిచ॥౪౩॥ తస్యరాజ్ఞఃశుభైరాజ్యైఃకర్మభిర్నిర్వృతానరాః।యోగక్షేమేణవృష్ట్యాచవివర్ధంతేస్వకర్మభిః॥౪౪॥ సకులీనఃసబంధుస్సపురుషఃసచపుణ్యకృత్ । సదాతాసచవిక్రాంతోయోదదాతివసుంధరామ్॥౪౫॥ ఆదిత్యాఇవదీప్యంతేతేజసాభువిమానవాః। దదంతివసుధాంస్ఫీతాంయేవేదవిదుషిద్విజే॥ ౪౬॥ యథాసస్యానిరోహంతిప్రకీర్ణానిమహీతలే । తథాకామాఃప్రరోహంతిభూమిదానసమార్జితాః॥౪౭॥ ఆదిత్యోవరుణోవిష్ణుర్బ్రహ్మాసోమోహుతాశనః। శూలపాణిశ్చభగవాన్ప్రతినందంతిభూమిదమ్ ॥ ౪౮ ॥ భూమాజాయంతిపురుషాభూమౌనిష్ఠాంవ్రజంతిచ। చతుర్విధోహిలోకోఽయంయోఽయంభూమిగుణాత్మకః॥ ౪౯॥ ఏషామాతాపితాచైవజగతఃపృథివీపతే। నానయాసదృశంభూతంకించిదస్తిజనాధిప॥౫౦॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । బృహస్పతేశ్చసంవాదమింద్రస్యచయుధిష్ఠిర ॥ ౫౧ ॥ ఇష్ట్వాక్రతుశతేనాథమహతాదక్షిణావతా । మఘవావాగ్విదాంశ్రేష్ఠఃపప్రచ్ఛేదంబృహస్పతిమ్॥ ౫౨॥ మఘవా॥ భగవన్కేనదానేనస్వర్గతఃసుఖమేధతే । యదక్షయంమహార్ఘంచతద్బ్రూహివదతాంవర ॥ ౫౩॥ భీష్మః॥ ఇత్యుక్తఃససురేంద్రేణతతోదేవపురోహితః । బృహస్పతిర్బృహత్తేజాఃప్రత్యువాచశతక్రతుమ్॥ ౫౪॥ బృహస్పతిః॥ సువర్ణదానంగోదానంభూమిదానంచవృత్రహన్ । దదదేతాన్మహాప్రాజ్ఞసర్వపాపైఃప్రముచ్యతే ॥ ౫౫॥ నభూమిదానాద్దేవేంద్రపరంకించిదితిప్రభో। విశిష్టమితిమన్యామియథాప్రాహుర్మనీషిణః॥౫౬॥ యేశూరానిహతాయుద్ధేస్వర్యాతారణగృద్ధినః । సర్వేతేవిబుధశ్రేష్ఠనాతిక్రామంతిభూమిదమ్॥౫౭॥ భర్తుర్నిఃశ్రేయసేయుక్తాస్త్యక్తాత్మానోరణేహతాః। బ్రహ్మలోకగతాయుక్తానాత్యేతా[illegible]మంతిభూమిదమ్॥ ౫౮॥ పంచపూర్వాహిపురుషాఃషడన్యేవసుధాంగతాః । ఏకాదశదదద్భూమింపరిత్రాతీహమానవః ॥ ౫౯॥ రత్నోపకీర్ణాంవసుధాంయోదదాతిపురందర । సముక్తస్సర్వకలుషైస్స్వర్గలోకేమహీయతే॥౬౦॥ మహీంస్ఫీతాందదద్రాజన్సర్వకామగుణాన్వితామ్। రాజాధిరాజోభవతితద్ధిదానమనుత్తమమ్॥౬౧॥ సర్వకామసమాయుక్తాంకాశ్యపీంయఃప్రయచ్ఛతి। సర్వభూతానిమన్యంతేమాందదాతీతివాసవ॥ ౬౨॥ సర్వకామదుఘాంధేనుంసర్వకామగుణాన్వితామ్ । దదాతియస్సహస్రాక్షస్స్వర్గంయాతిసమానవః ॥ ౬౩ ॥ మధుసర్పిఃప్రవాహిణ్యఃపయోదధివహాస్తథా । సరితస్తర్పయంతీహసురేంద్రవసుధాప్రదమ్ ॥ ౬౪ ॥ భూమిప్రదానాన్నృపతిర్ముచ్యతేసర్వకిల్బిషాత్ । నహిభూమిప్రదానేనదానమన్యద్విశిష్యతే॥ ౬౫॥ దదాతియఃసముద్రాంతాంపృథివీంశస్త్రనిర్జితామ్। తంజనాఃకథయంతీహయావద్భవతిగారియమ్॥౬౬॥ పుణ్యామృద్ధిరసాంభూమింయోదదాతిపురందర । నతస్యలోకాః

ష్టీయం తేభూమిదానగుణాన్వితాః॥౧౭॥ సర్వదాపార్థివే నేహసతతంభూమిమిచ్ఛతా। భూర్దేయావిధివచ్ఛక్రపాత్రేసుఖమభీప్సునా॥౧౮॥ అపి
కృత్వానరఃపాపంభూమిందత్వాద్విజాతయే। సముత్సృజతితత్పాపంజీర్ణాంత్వచమివోరగః॥౧౯॥ సాగరాన్సరితఃశైలాన్కాననానిచసర్వశః। స
ర్వమేతన్నరశ్శక్రదదాతివసుధాందదత్॥౨౦॥తటాకాన్యుదపానానిస్రోతాంసిచసరాంసిచ। స్నేహాన్సర్వరసాంశ్చైవదదాతివసుధాందదత్॥౨౧॥
ఓషధీర్వీర్యసంపన్నానగాన్పుష్పఫలాన్వితాన్। కాననోపలశైలాంశ్చదదాతివసుధాందదత్॥౨౨॥ అగ్నిష్టోమప్రభృతిభిరిష్ట్వాచస్వాప్తదక్షిణైః। న
తత్ఫలమవాప్నోతిభూమిదానాద్యదశ్నుతే॥ ౨౩॥ దాతాదశానుగృహ్ణాతిదశహంతితదాక్షిపన్। పూర్వదత్తాంహరన్భూమింనరకాయోపగచ్ఛతి॥౨౪॥
నదదాతిప్రతిశ్రుత్యదత్వాపిచహరేత్తుయః। సబద్ధోదారుణైఃపాశైస్తప్యతేమృత్యుశాసనాత్॥ ౨౫॥ ఆహితాగ్నింసదాయజ్ఞంకృశవృత్తింప్రియాతి
థిమ్। యేభజంతిద్విజశ్రేష్ఠంనోపసర్పంతితేయమమ్ ॥ ౨౬ ॥ బ్రాంహణేష్వనృణీభూతఃపార్థివస్స్యాత్పురందర। ఇతరేషాంతువర్ణానాంతారయే
త్కృశదుర్బలాన్॥౨౭॥ నాచ్ఛిందాత్స్పర్శితాంభూమింపరేణత్రిదశాధిప। బ్రాంహణస్యసురశ్రేష్ఠకృశవృత్తేఃకదాచన॥ ౨౮॥ యథాశ్రుపతితంతే
షాందీనానామథసీదతామ్। బ్రాంహణానాంహృతేక్షేత్రేహన్యాత్త్రిపురుషంకులమ్॥౨౯॥ భూమిపాలంచ్యుతంరాష్ట్రాద్యస్తుసంస్థాపయేన్నరః।త
స్యవాసస్సహస్రాక్షనాకపృష్ఠేమహీయతే॥౩౦॥ఇక్షుభిస్సహితాంభూమింయవగోధూమశాలినీమ్। గోశ్వవాహనపూర్ణాంవాబాహువీర్యాదుపా
ర్జితామ్॥౩౧॥నిధిగర్భాందదద్భూమింసర్వరత్నపరిచ్ఛదామ్। అక్షయాన్లభతేలోకాన్భూమిసత్రంహితస్యతత్॥౩౨॥ విధూయకలుషంసర్వం
విరజాస్సమ్మతస్సతామ్। లోకేమహీయతేసద్భిర్యోదదాతిసుంధరామ్ ॥ ౩౩ ॥ యథాప్సుపతితశ్శక్రతైలబిందుర్విసర్పతి। తథాభూమికృతందా
నంసస్యేసస్యేవివర్ధతే॥౩౪॥యేరణాగ్రేమహీపాలాశ్శూరాస్సమితిశోభనాః। బధ్యంతేభిముఖాశ్శక్రబ్రంహలోకంవ్రజంతితే॥ ౩౫॥ నృత్యగీతపరా
నార్యోదివ్యమాల్యవిభూషితాః। ఉపతిష్ఠంతిదేవేంద్రతథాభూమిప్రదందివి॥౩౬॥ మోదతేచసుఖంస్వర్గేదేవగంధర్వపూజితః। యోదదాతిమహీం
సమ్యగ్విధినేహద్విజాతయే॥ ౩౭ ॥ శతమప్సరసశ్చైవదివ్యమాల్యవిభూషితాః। ఉపతిష్ఠంతిదేవేంద్రబ్రంహలోకేధరాప్రదమ్॥ ౩౮॥ ఉపతిష్ఠంతిపు
ష్పాణిసదాభూమిప్రదంనరమ్। శంఖభద్రాసనంఛత్రంవరాశ్వావరవాహనమ్ ॥ ౩౯ ॥ భూమిప్రదానాత్పుష్పాణిహిరణ్యనిచయాస్తథా। ఆజ్ఞాసదా
ప్రతిహతాజయశబ్దావసూనిచ॥ ౪౦॥ భూమిదానస్యపుణ్యానిఫలంస్వర్గఃపురందర। హిరణ్యపుష్పాశ్చౌషధ్యఃకుశకాంచనశాద్వలాః॥ ౪౧॥ అమృత
ప్రసవాంభూమింప్రాప్నోతిపురుషోదదత్। నాస్తిభూమిసమందానంనాస్తిమాతృసమోగురుః॥౪౨॥నాస్తిసత్యసమోధర్మోనాస్తిదానసమోనిధిః॥
ఏతదాంగిరసాచ్ఛ్రుత్వావాసవోవసుధామిమామ్॥ ౪౩॥వసురత్నసమాకీర్ణాందదావంగిరసేతదా।యఇదంశ్రావయేచ్ఛ్రాద్ధేభూమిదానస్యసంభ
వమ్॥ ౪౪॥నతస్యరక్షసాంభాగోనాసురాణాంభవత్యుత। అక్షయంచభవేద్దత్తంపితృభ్యస్తన్నసంశయః॥ ౪౫॥ తస్మాచ్ఛ్రాద్ధేష్విదంవిద్వాన్భుంజ
తఃశ్రావయేద్ద్విజాన్। ఇత్యేతత్సర్వదానానాంశ్రేష్ఠముక్తంతవానఘ॥ ౪౬॥ మయాభరతశార్దూలకింభూయఃశ్రోతుమిచ్ఛతి॥ ౪౭॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి-ద్దానధర్మకథనే-భూమిదానప్రశంసాయాం-ద్విషష్టితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥కానిదానానిలోకేస్మిన్దాతుకామోమహీపతిః। గుణాధికేభ్యోవిప్రేభ్యోదద్యాద్భరతసత్తమ॥౧॥కేనతుష్యంతితేసద్యఃకింతుష్టాఃప్రదిశం
తిచ। శంసమేతన్మహాబాహోఫలంపుణ్యకృతంమహత్॥ ౨॥ దత్తంకింఫలవద్రాజన్నిహలోకేపరత్రచ। భవతఃశ్రోతుమిచ్ఛామితన్మేవిస్తరతోవద॥౩॥

శ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి - త్రిషష్టితమోధ్యాయః ౧౩.

భీష్మః॥ ఇమమర్థంపురాపృష్టోనారదో దేవదర్శనః। యముక్తవానసౌ వాక్యంతన్మేనిగదతశ్శృణు॥ ౪॥ నారదః॥అన్న మేవప్రశంసంతి దేవాఋషిగణా
-స్తథా। లోకతంత్రంహిసంజ్ఞాశ్చ సర్వమన్నే ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౫ ॥ అన్నేనసదృశందానంనభూతంనభవిష్యతి । తస్మాదన్నంవిశేషేణదాతుమిచ్ఛంతిమా
నవాః॥౬॥ ఆన్నమూర్జస్కరంలోకేప్రాణాశ్చాన్నేప్రతిష్ఠితాః। అన్నేనధార్యతేసర్వంవిశ్వంజగదిదంప్రభో॥ ౭॥ ఆన్నాద్గృహస్థాలోకేస్మిన్భిక్షు
వస్తాపసాస్తథా। అన్నాద్భవంతివైప్రాణాఃప్రత్యక్షంనాత్రసంశయః॥ ౮॥ కుటుంబంపీడయిత్వాతుబ్రాహ్మణాయమహాత్మనే । దాతవ్యంభిక్షవేచాన్నం
మాత్మనోభూతిమిచ్ఛతా॥ ౯॥ బ్రాహ్మణాయాభిరూపాయయోదద్యాదన్నమర్థినే। విదధాతినిధింశ్రేష్ఠంపారలౌకికమాత్మనః॥ ౧౦॥శ్రాంతమధ్వ
నివర్తంతంవృద్ధమర్హముపస్థితమ్। అర్చయేద్భూతిమన్విచ్ఛన్గృహస్థోగృహమాగతమ్॥ ౧౧ ॥ క్రోధముత్పతితంహిత్వాసుశీలోవీతమత్సరః। అన్న
దఃప్రాప్నుతేరాజన్దివిచేహచయత్సుఖమ్॥ ౧౨॥ నావమన్యేదభిగతంనప్రణుద్యాత్కథంచన। అపిశ్వపాకేశునివానదానంవిప్రణశ్యతి॥ ౧౩॥ యోద
ద్యాదపరిక్లిష్టమన్నమధ్వనివర్తతే। శ్రాంతాయాదృష్టపూర్వాయసమహద్ధర్మమాప్నుయాత్ ॥ ౧౪॥ పితౄన్దేవానృషీన్విప్రానతిథీంశ్చజనాధి
ప। యోనరఃప్రీణయత్యన్నైస్తస్యపుణ్యఫలంమహత్ ॥ ౧౫ ॥ కృత్వాతిపాతకంకర్మయోదద్యాదన్నమర్థినే। బ్రాహ్మణాయవిశేషేణనసపాపే
నముహ్యతే॥ ౧౬॥ బ్రాహ్మణేష్వక్షయందానమన్నంశూద్రేమహాఫలమ్। అన్నదానంహిశూద్రేచబ్రాహ్మణస్యవిశిష్యతే॥ ౧౭॥ నపృచ్ఛేద్గోత్రచరణం
స్వాధ్యాయం దేశమేవచ। భిక్షితోబ్రాహ్మణేనేహదద్యాదన్నంప్రయాచితః॥ ౧౮ ॥ అన్నదస్యాన్నవృక్షాశ్చసర్వకామఫలప్రదాః। భవంతిచేహచాము
త్రనృపతేనాత్రసంశయః॥ ౧౯॥ అశంసతేహిపితరఃసువృష్టిమివకర్షకాః। అస్మాకమపిపుత్రోవాపౌత్రోవాన్నంప్రదాస్యతి॥౨౦॥ బ్రాహ్మణోహిమ
హద్భూతంస్వయందేహీతియాచతి । అకామోవాసకామోవాదత్వాపుణ్యమవాప్నుయాత్ ॥ ౨౧ ॥ బ్రాహ్మణస్సర్వభూతానామతిథిఃప్రసృతాగ్ర
భుక్।విప్రాయమధిగచ్ఛంతిభిక్షమాణాగృహంసదా॥౨౨॥సత్కృతాశ్చనివర్తంతేతదతీవప్రవర్ధతే।మహాభోగేకులేప్రేత్యజన్మచాప్నోతిభారత॥౨౩॥
దత్వాత్వన్నంనరోలోకేయథాస్థానమనుత్తమమ్। నిత్యంమృష్టాన్నదాయీతుస్వర్గేవసతిసత్కృతః॥ ౨౪॥ అన్నంప్రాణానరాణాంహిసర్వమన్నే
ప్రతిష్ఠితమ్। అన్నదఃపశుమాన్పుత్రీధనవాన్భోగవానపి ॥ ౨౫ ॥ ప్రాణవాంశ్చాపిభవతిరూపవాంశ్చతథానృప । అన్నదఃప్రాణదోలోకేసర్వదఃప్రో
చ్యతేతుసః॥ ౨౬అన్నంహిదత్వాతిథయేబ్రాహ్మణాయయథావిధి। ప్రదాతాసుఖమాప్నోతిదైవతైశ్చాపిపూజ్యతే॥ ౨౭॥ బ్రాహ్మణోహిమహద్భూ
తంక్షేత్రభూతంయుధిష్ఠిర। ఉప్యతేయత్రతద్బీజంతద్ధిపుణ్యఫలంమహత్ ॥ ౨౮॥ ప్రత్యక్షంప్రీతిజననంభోక్తుర్దాతుర్భవత్యుత। సర్వాణ్యన్యానిదానా
నిపరోక్షఫలవంత్యుత॥ ౨౯॥ అన్నాద్ధిప్రసవంయాంతిరతిరన్నాద్ధిభారత। ధర్మార్థావన్నతోవిద్ధిరోగనాశంతథాన్నతః॥ ౩౦॥అన్నంహ్యమృతమి
త్యాహపురాకల్పేప్రజాపతిః। అన్నంభువందివంఖంచసర్వమన్నేప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౩౧ ॥ అన్నప్రణాశేభిద్యంతేశరీరేపంచధాతవః । బలంబలవతోపిహప్ర
ణశ్యత్యన్నహానితః॥ ౩౨॥ ఆవాహాశ్చవివాహాశ్చయజ్ఞాశ్చాన్నమృతేతథా। నివర్తంతేనరశ్రేష్ఠబ్రహ్మచాత్రప్రలీయతే ॥ ౩౩ ॥ అన్నతస్సర్వమేతద్ధి
యత్కించిత్స్థాణుజంగమమ్ । త్రిషులోకేషుధర్మార్థమన్నందేయమతోబుధైః॥౩౪॥అన్నదస్యమనుష్యస్యబలమోజోయశాంసిచ।ఆయుశ్చవర్ధ
తేశశ్వత్త్రిషులోకేషుపార్థివ॥ ౩౫॥ మేఘేషూర్ధ్వంసన్నిధత్తేప్రాణానాంపవనఃపతిః। తచ్చమేఘగతంవారిశక్రోవర్షతిభారత॥౩౬॥ ఆదత్తేచ
రసాన్భౌమానాదిత్యస్స్వగభస్తిభిః। వాయురాదిత్యతప్తాంశ్చరసాన్దేవఃప్రవర్షతి॥ ౩౭॥ తద్యదామేఘతోవారిపతితంభవతిక్షితౌ। తదావసుమ
తీదేవీస్నిగ్ధాభవతిభారత॥ ౩౮॥ తతస్సస్యానిరోహంతియేనవర్తయతేజగత్। మాంసమేదోస్థిశుక్రాణాంప్రాదుర్భావస్తతఃపునః॥౩౯॥సంభవంతిత

తస్మత్రాత్వ్రాణినః పృథివీపతే। అగ్నిష్టోమాహితచ్ఛుక్రం సృజతః పుష్యతశ్చ హ ॥ ౪౦॥ ఏవమన్నాద్ధి సూర్యశ్చ పవనశ్శుక్రమేవ చ । ఏకఏవ స్మృతో రాశిస్తతో భూతాని జజ్ఞిరే॥ ౪౧॥ ప్రాణాన్దదాతి భూతానాం తేజశ్చ భరతర్షభ। గృహమభ్యాగతాయాథ యో దద్యాదన్నమర్థినే॥ ౪౨॥ భీష్మః॥ నారదేనైవముక్తోహమదామన్నం సదా నృప। అనసూయుస్త్వమప్యన్నం తస్మాద్దేహి గతజ్వరః॥ ౪౩॥ దత్త్వాన్నం విధివద్రాజన్విప్రేభ్యస్త్వమితి ప్రభో। యథావదనురూపేభ్యస్తతస్స్వర్గమవాప్స్యసి॥ ౪౪॥ అన్నదానాద్ధి యే లోకాస్తాంస్త్వం శృణు జనాధిప। భవనాని ప్రకాశంతే దివి తేషాం మహాత్మనామ్॥ ౪౫॥ తారాసంస్థానరూపాణి నానాస్తంభాన్వితాని చ । చంద్రమండలశుభ్రాణి కింకిణీజాలవంతి చ॥ ౪౬॥ తరుణాదిత్యవర్ణాని స్థావరాణి చరాణి చ। అనేకశతభౌమాని సాంతర్జలచరాణి చ॥ ౪౭ ॥ వైడూర్యార్కప్రకాశాని రౌప్యరుక్మమయాని చ । సర్వకామఫలాశ్చాపి వృక్షా భవనసంస్థితాః॥ ౪౮॥ వాప్యో వీథ్యస్సభాః కూపా దీర్ఘికాశ్చైవ సర్వశః। ఘోషవంతి చ యానాని యుక్తాన్యథ సహస్రశః॥ ౪౯॥ భక్ష్యభోజ్యమయాశ్శైలా వాసాంస్యాభరణాని చ। క్షీరం స్రవంతి సరితస్తథా చైవాన్నపర్వతాః॥ ౫౦॥ ప్రాసాదాః పాండురాభ్రాభాః శయ్యాశ్చ కనకోజ్జ్వలాః। తాన్యన్నదాః ప్రపద్యంతే తస్మాదన్నప్రదో భవ॥ ౫౧॥ ఏతే లోకాః పుణ్యకృతామన్నదానాం మహాత్మనామ్ । తస్మాదన్నం ప్రయత్నేన దాతవ్యం మానవైర్భువి॥ ౫౨॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే - త్రిషష్టితమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ శ్రుతం మే భవతో వాక్యమన్నదానస్య యో విధిః। నక్షత్రయోగస్యేదానీం దానకల్పం బ్రవీహి మే॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। దేవక్యాశ్చైవ సంవాదం మహర్షేర్నారదస్య చ ॥ ౨ ॥ ద్వారకామనుసంప్రాప్తం నారదం దేవదర్శనమ్ । పప్రచ్ఛేదం వచః ప్రశ్నం దేవకీ ధర్మదర్శనమ్॥ ౩॥ తస్యాస్సంపృచ్ఛమానాయా దేవర్షిర్నారదస్తతః। ఆచష్ట విధివత్సర్వం తచ్ఛృణుష్వ విశాంపతే॥ ౪ ॥ నారదః॥ కృత్తికాసు మహాభాగే పాయసేన ససర్పిషా। సంతర్ప్య బ్రాహ్మణాన్సాధూన్లోకానాప్నోత్యనుత్తమాన్॥ ౫ ॥ రోహిణ్యాం ప్రసృతైర్మాషైర్మాంసైరన్నేన సర్పిషా। పయోన్నపానం దాతవ్యమనృణార్థం ద్విజాతయే॥ ౬॥ దోగ్ధ్రీం దత్వా సవత్సాం చ నక్షత్రే సోమదైవతే। గచ్ఛంతి మానుషాల్లోకాత్స్వర్గలోకమనుత్తమమ్॥ ౭॥ ఆర్ద్రాయాం కృసరం దత్వా తిలమిశ్రముపోషితః। నరస్తరతి దుర్గాణి క్షురధారాంశ్చ పర్వతాన్॥ ౮ ॥ పునర్వసావపూపాన్హి దత్వాన్నాని చ శోభనే। యశస్వీ రూపసంపన్నో బహ్వన్నే జాయతే కులే॥౯॥ పుష్యేణ కనకం దత్వా కృతం వాకృతమేవ చ। అనాలోకేషు లోకేషు సోమవత్స విరాజతే॥ ౧౦॥ ఆశ్లేషాయాం తు యో రూప్యమృషభం వా ప్రయచ్ఛతి। స సర్వభయనిర్ముక్తస్సంభవానధితిష్ఠతి॥ ౧౧॥ మఘాసు తిలపూర్ణాని వర్ధమానాని మానవః। ప్రదాయ పుత్రపశుమానిహ ప్రేత్య చ మోదతే ॥ ౧౨ ॥ ఫల్గునీపూర్వసమయే బ్రాహ్మణానాముపోషితః। భక్ష్యాన్ఫాణితసంయుక్తాన్దత్వా సౌభాగ్యమృచ్ఛతి॥ ౧౩॥ ఘృతక్షీరసమాయుక్తం విధివత్ షాష్టికౌదనమ్। ఉత్తరావిషయే దత్వా స్వర్గలోకే మహీయతే॥ ౧౪॥ యద్యత్ప్రదీయతే దానముత్తరావిషయే నరైః। మహాఫలమనంతం తద్భవతీతి వినిశ్చయః॥ ౧౫ ॥ హస్తే హస్తిరథం దత్వా చతుర్యుక్తముపోషితః। ప్రాప్నోతి పరమాన్లోకాన్పుణ్యకామసమన్వితాన్॥౧౬॥ చిత్రాయాం వృషభం దత్వా పుణ్యగంధాంశ్చ భారత। చరంత్యప్సరసాం లోకే రమంతే నందనే తథా॥ ౧౭॥ స్వాత్యామథ ధనం దత్వా యదిష్టతమమాత్మనః। ప్రాప్నోతి లోకాన్సశుభానిహ చైవ మహద్యశః॥౧౮॥ విశాఖాయామనడ్వాహం ధేనుం దత్వా చ దుగ్ధదామ్। సప్రాసంగం చ శకటం సధాన్యం వస్త్రసంయుతమ్॥ ౧౯॥ పితౄన్దేవాంశ్చ ప్రీణాతి ప్రేత్య చానంత్యమశ్నుతే। న చ దుర్గాణ్యవాప్నోతి స్వర్గలోకం చ గచ్ఛతి॥ ౨౦॥ దత్వా యథోక్తం విప్రేభ్యో వృత్తిమిష్టాం స విందతి। నరకాదీంశ్చ సంక్లేశాన్నాప్నోతీతి వినిశ్చయః॥ ౨౧॥

అనూరాధాసు ప్రావారం వస్త్రాన్నం సముపోషితః।దత్త్వా యుగశతం చాపి నరః స్వర్గే మహీయతే॥౨౨॥కాలశాకం తు విప్రేభ్యో దత్త్వా మర్త్యాస్సమూలకమ్। జ్యేష్ఠాయామృద్ధిమిష్టాం వై గతిమిష్టాం స గచ్ఛతి॥౨౩॥ మూలే మూలఫలం దత్త్వా బ్రాహ్మణేభ్యస్సమాహితః । పితౄన్ప్రీణయతే చాపి గతిమిష్టాం చ గచ్ఛతి ॥ ౨౪॥ అథ పూర్వాస్వాషాఢాసు దధిపాత్రాణ్యుపోషితః। కాలవృత్తోపసంపన్నే బ్రాహ్మణే వేదపారగే॥ ౨౫ ॥ పురుషో జాయతే ప్రేత్య కులే సుబహుగోధనే। ఉదమంథం ససర్పిష్కం ప్రభూతమధిపాణితమ్॥ ౨౬ ॥ దత్త్వోత్తరాస్వాఢాసు సర్వాన్కామానవాప్నుయాత్ । దుగ్ధం త్వభిజితే యోగే దత్త్వా మధుఘృతప్లుతమ్॥౨౭॥ధర్మనిత్యో మనీషిభ్యస్స్వర్గలోకే మహీయతే।శ్రవణే కంబళం దత్త్వా వస్త్రాంతరితమేవ వా॥౨౮॥ శ్వేతేన యాతి యానేన సర్వాల్లోకానసంవృతాన్ । గోప్రయుక్తం ధనిష్ఠాసు యానం దత్త్వా సమాహితః ॥ ౨౯ ॥ వస్త్రరాశిధనం సద్యః ప్రేత్య రాజ్యం ప్రపద్యతే। గంధాన్ శతభిషాయోగే దత్త్వా సాగరుచందనాన్॥ ౩౦॥ ప్రాప్నోత్యప్సరసాం గంధాన్ ప్రేత్య గంధాంశ్చ శాశ్వతాన్ । పూర్వభాద్రపదాయోగే రాజమాషాన్ ప్రదాయ తు॥ ౩౧॥ సర్వభక్షఫలోపేతస్స వై ప్రేత్య సుఖీ భవేత్ । ఔరభ్రముత్తరాయోగే యస్తు మాంసం సంప్రయచ్ఛతి ॥ ౩౨॥ స పితౄన్ప్రీణయతి వై ప్రేత్య చానంత్యమశ్నుతే। కాంస్యోపదోహనాం ధేనుం రేవత్యాం యః ప్రయచ్ఛతి ॥ ౩౩॥ సా ప్రేత్య కామానాదాయ దాతారముపతిష్ఠతి।రథమశ్వసమాయుక్తం దత్త్వాశ్విన్యాం నరోత్తమః॥ ౩౪॥ హస్త్యశ్వరథసంపన్నే వర్చస్వీ జాయతే కులే। భరణీషు ద్విజాతిభ్యస్తిలధేనుం ప్రదాయ వై॥౩౫॥ గాస్సుప్రభూతాః ప్రాప్నోతి నరః ప్రేత్య యశస్తథా॥ భీష్మః ॥ ఇత్యేవ లక్షణోద్దేశః ప్రోక్తో నక్షత్రయోగతః । దేవక్యా నారదేనేహ సా స్నుషాభ్యోఽబ్రవీదిదమ్ ॥ ౩౬ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే- చతుష్షష్టితమోధ్యాయః

భీష్మః॥ సర్వాన్కామాన్ప్రయచ్ఛంతి యే ప్రయచ్ఛంతి కాంచనమ్। ఇత్యేవ భగవానత్రిః పితామహసుతోఽబ్రవీత్ ॥ ౧॥ పవిత్రమథ చాయుష్యం పితౄణామక్షయం చ తత్ । సువర్ణం మనుజేంద్రేణ హరిశ్చంద్రేణ కీర్తితమ్॥౨॥ పానీయం పరమం దానం దానానాం మనురబ్రవీత్ ।తస్మాత్కూపాంశ్చ వాపీశ్చ తటాకాని చ ఖానయేత్ ॥ ౩ ॥ అర్ధం పాపస్య హరతి పురుషస్యేహ కర్మణః । కూపః ప్రవృత్తపానీయః సుప్రవృత్తశ్చ నిత్యశః ॥ ౪॥ సర్వం తారయతే వంశం యస్య ఖాతే జలాశయే। గావః పిబంతి విప్రాశ్చ సాధవశ్చ నరాస్సదా॥ ౫॥ నిదాఘకాలే పానీయం యస్య తిష్ఠత్యవారితమ్ । స దుర్గం విషమం కృత్స్నం న కదాచిదవాప్నుతే॥౬॥ బృహస్పతేర్భగవతః పూష్ణశ్చైవ భగస్య చ। అశ్వినోశ్చైవ వహ్నేశ్చ ప్రీతిర్భవతి సర్పిషా॥ ౭ ॥ పరమం భేషజం హ్యేతద్యజ్ఞానామేతదుత్తమమ్। రసానాముత్తమం చైతత్ఫలానాం చైతదుత్తమమ్॥౮॥ఫలకామో యశస్కామః పుష్టికామశ్చ నిత్యదా । ఘృతం దద్యాత్ ద్విజాతిభ్యః పురుషశ్శుచిరాత్మవాన్ ॥ ౯॥ ఘృతం మాసే ఆశ్వయుజే విప్రేభ్యో యః ప్రయచ్ఛతి। తస్మై ప్రయచ్ఛతో రూపం ప్రీతౌ దేవావిహాశ్వినౌ॥ ౧౦॥పాయసం సర్పిషా మిశ్రం ద్విజేభ్యో యః ప్రయచ్ఛతి । గృహం తస్య న రక్షాంసి ధర్షయంతి కదాచన ॥ ౧౧ ॥ పిపాసయా న మ్రియతే సోపచ్ఛందశ్చ జాయతే। న ప్రాప్నుయాచ్చ వ్యసనం కరకాన్యః ప్రయచ్ఛతి॥ ౧౨॥ ప్రయతో బ్రాహ్మణాగ్ర్యేభ్యశ్శ్రద్ధయా పరయా యుతః। ఉపస్పర్శనషడ్భాగం లభతే పురుషస్సదా॥ ౧౩ ॥ యస్సాధనార్థం కాష్ఠాని బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రయచ్ఛతి। ప్రతాపనార్థం రాజేంద్ర వృత్తవద్భ్యస్సదా నరః ॥ ౧౪ ॥ సిధ్యంత్యర్థాస్సదా తస్య కార్యాణి వివిధాని చ। ఉపర్యుపరి శత్రూణాం వపుషా దీప్యతే చ సః ॥ ౧౫॥ భగవాంశ్చాపి సంప్రీతో వహ్నిర్భవతి నిత్యశః। న తం త్యజంతి పశవః సంగ్రామే చ జయత్యపి॥ ౧౬ ॥ పుత్రాన్ శ్రియం చ లభతే యశ్ఛత్రం సంప్రయచ్ఛతి । న చక్షుర్వ్యాధిం లభతే యజ్ఞభాగమథాశ్నుతే॥౧౭॥ నిదాఘకాలే వర్షే వా యచ్ఛత్రం సంప్రయచ్ఛతి। నాస్య కశ్చిన్మనోదాహః కదాచిదపి జాయతే॥ ౧౮॥ కృచ్ఛ్రాత్స విషమాచ్చైవ క్షిప్రం మోక్షమవాప్నుతే ।

ప్రదానం సర్వదానానాం శకటస్య విశాంపతే॥ ఏవమాహ మహాభాగః శాండిల్యో భగవానృషిః॥ ౧౯॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత
ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- పంచషష్టితమోఽధ్యాయః- .... *

యుధిష్ఠిరః॥ దహ్యమానాయ విప్రాయ యః ప్రయచ్ఛత్యుపానహౌ। యత్ఫలం తస్య భవతి తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥ ౧॥ భీష్మః॥ ఉపానహౌ ప్రయచ్ఛే
ద్యో బ్రాహ్మణేభ్యస్సమాహితః । మర్దతే కంటకాన్సర్వాన్విషమాన్నిస్తరత్యపి ॥ ౨ ॥ స శత్రూణాముపరి చ సంతిష్ఠతి యుధిష్ఠిర । యానం చాశ్వత
రీయుక్తం తస్య శుభ్రం విశాంపతే॥౩॥ ఉపతిష్ఠతి కౌంతేయ రౌప్యకాంచనభూషితమ్। శకటం దమ్యసంయుక్తం దత్తం భవతి చైవ హి॥ ౪॥ యుధిష్ఠిరః ॥
యత్ఫలం తిలదానే చ భూమిదానే చ కీర్తితమ్। గోదానే చాన్నదానే చ భూయస్తద్బ్రూహి కౌరవ॥ ౫॥ భీష్మః॥ శృణుష్వ మమ కౌంతేయ తిలదానస్య యత్ఫ
లమ్। నిశమ్య చ యథాన్యాయం ప్రయచ్ఛ కురునందన ॥ ౬ ॥ పితౄణాం పరమం భోజ్యం తిలాస్సృష్టాః స్వయంభువా । తిలదానేన వై తస్మాత్పితృపక్షః
ప్రమోదతే॥ ౭ ॥ మాఘమాసే తిలాన్యస్తు బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రయచ్ఛతి । సర్వసత్త్వసమాకీర్ణం నరకం స న పశ్యతి॥ ౮ ॥ సర్వసత్రైశ్చ యజతే య
స్తిలైర్యజతే పితౄన్। న చాకామేన దాతవ్యం తిలశ్రాద్ధం కదాచన॥ ౯॥ మహర్షేః కశ్యపస్యైతే గాత్రేభ్యః ప్రసృతాస్తిలాః। తతో దివ్యం గతా భావం
ప్రదానేషు తిలాః ప్రభో॥ ౧౦॥ పౌష్టికా రూపదాశ్చైవ తథా పాపవినాశనాః । తస్మాత్సర్వప్రదానేభ్యస్తిలదానం విశిష్యతే॥ ౧౧॥ ఆపస్తంబశ్చ మేధా
వీ శంఖశ్చ లిఖితస్తథా । మహర్షిర్గౌతమశ్చాపి తిలదానైర్దివం గతాః ॥ ౧౨ ॥ తిలహోమరతా విప్రాస్సర్వే సంయతమైథునాః। సమా గవ్యేన
హవిషా ప్రవృత్తిషు చ సంస్థితాః॥౧౩॥ సర్వేషామతిదానానాం తిలదానం విశిష్యతే। అక్షయం సర్వదానానాం తిలదానమిహోచ్యతే॥ ౧౪॥ ఉచ్ఛిన్నే
తు పురా హవ్యే కుశికర్షిః పరంతపః । తిలైరగ్నిత్రయం హుత్వా ప్రాప్తవాన్గతిముత్తమామ్॥ ౧౫॥ ఇతి ప్రోక్తం కురుశ్రేష్ఠ తిలదానమనుత్తమమ్। విధా
నం యేన విధినా తిలానామిహ శస్యతే॥ ౧౬॥ అత ఊర్ధ్వం నిబోధేదం దేవానాం యష్టుమిచ్ఛతామ్। సమాగమే మహారాజ బ్రహ్మణా వై స్వయంభువా॥
౧౭॥ దేవాః సమేత్య బ్రహ్మాణం భూమిభాగే యియక్షవః । శుభం దేశమయాచంత యజేమ ఇతి పార్థివ॥ ౧౮॥ దేవాః ॥ భగవంస్త్వం ప్రభుర్భూమేస్స
ర్వస్య త్రిదివస్య చ । యజేమహి మహాభాగ యజ్ఞం భవదనుజ్ఞయా॥ ౧౯॥ నాననుజ్ఞాతభూమిర్హి యజ్ఞస్య ఫలమశ్నుతే। త్వం హి సర్వస్య జగతః స్థావర
స్య చరస్య చ॥ ప్రభుర్భవసి తస్మాత్త్వం సమనుజ్ఞాతుమర్హసి ॥ ౨౦ ॥ బ్రహ్మోవాచ॥ దదాని మేదినీభాగం భవద్భ్యోఽహం సురర్షభాః। యస్మిన్
దేశే కరిష్యధ్వం యజ్ఞం కాశ్యపనందనాః ॥ ౨౧ ॥ దేవా ఊచుః॥ భగవన్కృతకార్యాః స్మ యక్ష్మహే స్వాప్తదక్షిణైః। ఇమం తు దేశం మునయః పర్యుపా
సంతి సర్వదా॥౨౨॥ తతోఽగస్త్యశ్చ కణ్వశ్చ భృగురత్రిర్వృషాకపిః। అసితో దేవలశ్చైవ దేవయజ్ఞముపాగమన్॥౨౩॥....................... *
తతో దేవా మహాత్మాన ఈజిరే యజ్ఞమచ్యుతమ్। తథా సమాపయామాసుర్యథాకాలం సురర్షభాః॥౨౪॥ త ఇష్టయజ్ఞాస్త్రిదశా హిమవత్యచలోత్తమే। ష
ష్ఠమంశం క్రతోస్తస్య భూమిదానం ప్రచక్రిరే॥౨౫॥ ప్రాదేశమాత్రం భూమేస్తు యో దద్యాదనుపస్కృతమ్ । న సీదతి స కృచ్ఛ్రేషు న చ దుర్గాణ్యవాప్ను
తే॥ ౨౬॥ శీతవాతాతపసహాం గృహభూమిం సుసంస్కృతామ్। ప్రదాయ సురలోకస్థః పుణ్యాంతేఽపి న చాల్యతే॥౨౭॥ ముదితో వసతి ప్రాజ్ఞః శక్రేణ సహ
పార్థివ । ప్రతిశ్రయప్రదానాచ్చ సోఽపి స్వర్గే మహీయతే ॥ ౨౮ ॥ అధ్యాపకకులే జాతః శ్రోత్రియో నియతేంద్రియః । గృహే యస్య వసేత్తుష్టః ప్రధానం
లోకమశ్నుతే॥౨౯॥ తథా గవార్థే శరణం శీతవర్షసహం దృఢమ్। ఆసప్తమం తారయతి కులం భరతసత్తమ॥ ౩౦॥ క్షేత్రభూమిం దదల్లోకే శుభాం శ్రి
యమవాప్నుయాత్ । రత్నభూమిం ప్రదద్యాత్తు కులవంశం ప్రవర్ధయేత్ ॥ ౩౧ ॥ న చోషరాం న నిర్దగ్ధాం మహీం దద్యాత్కదాచన । న శ్మశానపరీ

తాంచనచపాపనిషేవితామ్॥౩౨॥పార్థక్యైభూమిదేశేతుపితౄణాంనిర్వపేత్తుయః। తద్భూమిస్వామిపితృభిః శ్రాద్ధకర్మవిహన్యతే॥౩౩॥ తస్మాత్క్రీత్వా మహీం దద్యాత్స్వల్పామపి విచక్షణః। పిండః పితృభ్యో దత్తో వై తస్యాం భవతి శాశ్వతః॥ ౩౪॥ అటవీపర్వతాశ్చైవ నద్యస్తీర్థాని యాని చ। సర్వాణ్యస్వామికాన్యాహుర్నహి తత్ర పరిగ్రహః॥ ౩౫॥ ఇత్యేతద్భూమిదానస్య ఫలముక్తం విశాంపతే।అతః పరం తు గోదానం కీర్తయిష్యామి తేఽనఘ॥౩౬॥ గావోఽధికాస్తపస్విభ్యో యస్మాత్సర్వేభ్య ఏవ చ। తస్మాన్మహేశ్వరో దేవస్తపస్తాభిః సమాస్థితః॥ ౩౭॥బ్రహ్మలోకే వసంత్యేతాః సోమేన సహ భారత। యాం తాం బ్రహ్మర్షయః సిద్ధాః ప్రార్థయంతి పరాం గతిమ్ ॥ ౩౮॥ పయసా హవిషా దధ్నా శకృతా చాథ చర్మణా। అస్థిభిశ్చోపకుర్వంతి శృంగైర్వాలైశ్చ భారత॥౩౯॥ నాసాం శీతాతపౌ స్యాతాం సదైతాః కర్మ కుర్వతే।న వర్షవిషయం వాపి దుఃఖమాసాం భవత్యుత॥ ౪౦॥ బ్రాహ్మణైః సహితా యాంతి తస్మాత్పారమకం పదమ్। ఏకం గోబ్రాహ్మణం తస్మాత్ప్రవదంతి మనీషిణః ॥ ౪౧ ॥ రంతిదేవస్య యజ్ఞే తాః పశుత్వేనోపకల్పితాః । అతశ్చర్మణ్వతీ రాజన్ గోచర్మభ్యః ప్రవర్తితా ॥ ౪౨ ॥ పశుత్వాచ్చ వినిర్ముక్తాః ప్రదానాయోపకల్పితాః। తా ఇమా విప్రముఖ్యేభ్యో యో దదాతి మహీపతే ॥ ౪౩ ॥ నిస్తరేదాపదం కృచ్ఛ్రాం విషమస్థోఽపి పార్థివః। గవాం సహస్రదః ప్రేత్య నరకం న ప్రపద్యతే ॥ ౪౪ ॥ సర్వత్ర విజయం చాపి లభతే మనుజాధిప। అమృతం వై గవాం క్షీరమిత్యాహ త్రిదశాధిపః॥ ౪౫ ॥ తస్మాద్దదాతి యో ధేనుమమృతం స ప్రయచ్ఛతి । అగ్నీనామవ్యయం హ్యేతద్ధవ్యం వేదవిదో విదుః ॥ ౪౬ ॥ తస్మాద్దదాతి యో ధేనుం స హవ్యం సంప్రయచ్ఛతి । స్వర్గో వామూర్తిమానేవ వృషభం యో గవాం పతిమ్ ॥ ౪౭ ॥ విప్రే గుణయుతే దద్యాత్స వై స్వర్గే మహీయతే। ప్రాణా వై ప్రాణినామేతే ప్రోచ్యంతే భరతర్షభ॥ ౪౮॥ తస్మాద్దదాతి యో ధేనుం ప్రాణానేష ప్రయచ్ఛతి । గావః శరణ్యా భూతానామితి వేదవిదో విదుః॥ ౪౯॥ తస్మాద్దదాతి యో ధేనుం శరణం స ప్రయచ్ఛతి। న వధార్థం ప్రదాతవ్యా న కీనాశే న నాస్తికే॥ ౫౦॥ గోజీవనే న దాతవ్యా తథా గౌర్భరతర్షభ। దదత్స తాదృశానాం వై నరో గాం పాపకర్మణామ్॥ ౫౧॥అక్షయం నరకం యాతీత్యేవమాహుర్మనీషిణః।న కృశాం నాపవత్సాం వా వంధ్యాం రోగాన్వితాం తథా॥ ౫౨॥ న వ్యంగాం న పరిశ్రాంతాం దద్యాద్గాం బ్రాహ్మణాయ చ। దశగోసహస్రదో హి శక్రేణ సహ మోదతే॥ ౫౩॥ అక్షయాన్ లభతే లోకాన్నరః శతసహస్రదః। ఇత్యేతద్గోప్రదానం చ తిలదానం చ కీర్తితమ్ ॥ ౫౪ ॥ తథా భూమిప్రదానం చ శృణుష్వాన్నే చ భారత। అన్నదానం ప్రదానం హి కౌంతేయ పరిచక్షతే॥ ౫౫॥ అన్నస్య హి ప్రదానేన రంతిదేవో దివం గతః। శ్రాంతాయ క్షుధితాయాన్నం యః ప్రయచ్ఛతి భూమిపః॥౫౬॥ స్వాయంభువం మహాస్థానం స గచ్ఛతి నరాధిప। న హిరణ్యైర్న వాసోభిర్నాన్యదానేన భారత॥ ౫౭ ॥ ప్రాప్నువంతి నరాః శ్రేయో యథా హ్యన్నప్రదాః ప్రభో । అన్నం వై ప్రథమం ద్రవ్యమన్నం శ్రీశ్చ పరా మతా ॥ ౫౮॥ అన్నాత్ప్రాణః ప్రభవతి తేజో వీర్యం బలం తథా। సద్యో దదాతి యశ్చాన్నం సదైకాగ్రమనా నరః॥ ౫౯॥ న స దుర్గాణ్యవాప్నోతీత్యేవమాహ పరాశరః। అర్చయిత్వా యథాన్యాయం దేవేభ్యోఽన్నం నివేదయేత్ ॥ ౬౦ ॥ యదన్నా హి నరా రాజంస్తదన్నాస్తస్య దేవతాః। కౌముద్యాం శుక్లపక్షే తు యోఽన్నదానం కరోత్యుత॥౬౧॥స సంతరతి దుర్గాణి ప్రేత్య చానంత్యమశ్నుతే।అభుక్త్వాఽతిథయే చాన్నం ప్రయచ్ఛేద్యః సమాహితః॥ ౬౨॥ స వై బ్రహ్మవిదో లోకాన్ ప్రాప్నుయాద్భరతర్షభ। సుకృచ్ఛ్రామాపదం ప్రాప్తశ్చాన్నదః పురుషస్తరేత్ ॥ ౬౩ ॥ పాపం తరతి వై చేహ సుకృతం చాపకర్షతి। ఇత్యేతదన్నదానస్య తిలదానస్య చైవ హ।భూమిదానస్య చ ఫలం గోదానస్య చ కీర్తితమ్॥ ౬౪॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే-షట్షష్టితమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ శ్రుతం దానఫలం తాత యత్త్వయా పరికీర్తితమ్। అన్నదానం విశేషేణ ప్రశస్తమిహ భారత॥ ౧॥ పానీయదానమేవైతత్కథం చేహ మహాఫ

లమ్। ఇత్యేతచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామి విస్తరేణ పితామహ॥ ౨॥ భీష్మః॥ హంత తే కథయిష్యామి యథావద్భరతర్షభ। గదతస్తన్మమాద్యేహ శృణు సత్యపరా
క్రమ॥ ౩॥ పానీయదానాత్ప్రభృతి సర్వం వక్ష్యామి తేనఘ। యదన్నం యచ్చ పానీయం సంప్రదాయాశ్నుతే నరః॥౪॥ న తస్మాత్పరమం దానం కించిదస్తీ
తి మే మనః। అన్నాత్ప్రాణభృతస్తాత ప్రవర్తంతే హి సర్వశః॥౫॥ తస్మాదన్నం పరం లోకే సర్వలోకేషు కథ్యతే। అన్నాత్ బలంచ తేజశ్చ ప్రాణినాం
వర్ధతే సదా॥ ౬॥ అన్నదానమతస్తస్మాచ్ఛ్రేష్ఠమాహ ప్రజాపతిః। సావిత్ర్యాహ్యపి కౌంతేయ శ్రుతం తే వచనం శుభమ్॥ ౭॥ యతశ్చైతద్యథా చైవ
దేవసత్రే మహామతే। అన్నే దత్తే నరేణేహ ప్రాణా దత్తా భవంత్యుత ॥ ౮ ॥ ప్రాణదానాద్ధి పరమం న దానమిహ విద్యతే। శ్రుతం హి తే మహాబాహో లో
మశస్యాపి తద్వచః॥౯॥ ప్రాణాన్దత్త్వా కపోతాయ యత్ప్రాప్తం శిబినా పురా। తాం గతిం లభతే దత్త్వా ద్విజస్యాన్నం విశాంపతే॥ ౧౦॥ తస్మాద్విశిష్టాం గ
చ్ఛంతి ప్రాణదా ఇతి నః శ్రుతమ్। అన్నం చాపి ప్రభవతి పానీయాత్కురుసత్తమ॥ ౧౧ ॥ నీరజాతేన హి వినా న కించిత్సంప్రవర్తతే। నీరజాతశ్చ భగవాన్సో
మో గ్రహగణేశ్వరః॥ ౧౨॥ అమృతం చ సుధా చైవ స్వధా చైవామృతం తథా। అన్నౌషధ్యో మహారాజ వీరుధశ్చ జలోద్భవాః॥౧౩॥ యతః ప్రాణభృతాం
ప్రాణాస్సంభవంతి విశాంపతే। దేవానామమృతం హ్యన్నం నాగానాం చ సుధా తథా॥ ౧౪ ॥ పితౄణాం చ స్వధా ప్రోక్తా పశూనాం చాపి వీరుధః। అన్నమే
వ మనుష్యాణాం ప్రాణానాహుర్మనీషిణః॥ ౧౫ ॥ తచ్చ సర్వం నరవ్యాఘ్ర పానీయాత్సంప్రవర్తతే। తస్మాత్పానీయదానాద్వై న పరం విద్యతే క్వచిత్ ॥
౧౬॥ తచ్చ దద్యాన్నరో నిత్యం యదీచ్ఛేద్భూతిమాత్మనః। ధన్యం యశస్యమాయుష్యం జలదానమిహోచ్యతే॥ ౧౭॥ శత్రూంశ్చాప్యధి కౌంతేయ సదా
తిష్ఠతి తోయదః। సర్వకామానవాప్నోతి కీర్తిం చైవ హి శాశ్వతీమ్ ॥ ౧౮॥ ప్రేత్య చానంత్యమశ్నంతి పాపేభ్యశ్చ ప్రముచ్యతే। తోయదో మనుజవ్యాఘ్ర
స్వర్గం గత్వా మహాద్యుతే। అక్షయాన్సమవాప్నోతి లోకానిత్యబ్రవీన్మనుః॥ ౧౯॥ .... *

ఇతి ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే-సప్తషష్టితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ తిలానాం కీదృశం దానమథ దీపస్య చైవ హి। అన్నానాం వాససాం చైవ భూయ ఏవ బ్రవీహి మే॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహా
సం పురాతనమ్। బ్రాహ్మణస్య చ సంవాదం యమస్య చ యుధిష్ఠిర ॥ ౨॥ మధ్యదేశే మహాన్గ్రామో బ్రాహ్మణానాం బభూవ హ। గంగాయమునయోర్మ
ధ్యే యామునస్య గిరేరధః॥ ౩॥ పర్ణశాలేతి విఖ్యాతో రమణీయో నరాధిప। విద్వాంసస్తత్ర భూయిష్ఠా బ్రాహ్మణాశ్చావసంస్తథా॥ ౪॥ అథ ప్రాహ
యమః కంచిత్పురుషం కృష్ణవాససమ్। రక్తాక్షమూర్ధ్వరోమాణం కాకజంఘాక్షినాసికమ్॥ ౫॥ గచ్ఛ త్వం బ్రాహ్మణగ్రామం తతో గత్వా తమానయ। అ
గస్త్యం గోత్రతశ్చాపి నామతశ్చాపి శర్మిణమ్॥ ౬॥ శమే నివిష్టం విద్వాంసమధ్యాపకమనావృతమ్। న చాన్యమానయేథాస్త్వం సగోత్రం తస్య పార్శ్వ
తః॥ ౭॥ స హి తాదృగ్గుణస్తేన తుల్యోధ్యయనజన్మనా। అపత్యేషు తథా వృత్తే సమస్తేనైవ ధీమతా ॥ ౮॥ తమానయ యథోద్దిష్టం పూజా కార్యా హి తస్య
వై। స గత్వా ప్రతికూలం తచ్చకార యమశాసనమ్ ॥ ౯ ॥ తమాక్రమ్యానయామాస ప్రతిషిద్ధో యమేన యః। తస్మై యమస్సముత్థాయ పూజాం కృత్వా
చ వీర్యవాన్॥ ౧౦॥ ప్రోవాచ నీయతామేష సోన్య ఆనీయతామితి। ఏవముక్తే తు వచనే ధర్మరాజేన స ద్విజః॥౧౧॥ ఉవాచ ధర్మరాజానం నిర్విణ్ణోధ్యయ
నేన వై। యో మే కాలో భవేచ్ఛేషస్తం వసేయమిహాచ్యుత॥ ౧౨॥ యమః॥ నాహం కాలస్య విహితం ప్రాప్నోమీహ కథంచన। యో హి ధర్మం చరతి వై తం
తు జానామి కేవలమ్॥ ౧౩॥ గచ్ఛ విప్ర త్వమద్యైవ ఆలయం స్వం మహాద్యుతే। బ్రూహి సర్వం యథా స్వైరం కరవాణి కిమచ్యుత॥ ౧౪॥ బ్రాహ్మణః॥ య
త్తత్ర కృత్వా సుమహత్పుణ్యం స్యాత్తద్బ్రవీహి మే। సర్వస్య హి ప్రమాణం త్వం త్రైలోక్యస్యాపి సత్తమ ॥ ౧౫॥ యమః॥ శృణు తత్త్వేన విప్రర్షే ప్రధా
న విధిముత్తమమ్। తిలాః పరమకం దానం పుణ్యం చైవేహ శాశ్వతమ్ ॥ ౧౬॥ తిలాశ్చ సంప్రదాతవ్యా యథాశక్తి ద్విజర్షభ । నిత్యదానాత్సర్వకామాం

స్తిలాన్నిర్వర్తయంత్యుత॥ ౧౭॥ తిలాః శ్రాద్ధే ప్రశంసంతి దానమేతద్ధ్యనుత్తమమ్। తాః ప్రయచ్ఛస్వ విప్రేభ్యో విధిదృష్టేన కర్మణా॥౧౮॥ వైశాఖ్యాం పౌర్ణమాస్యాంతు తిలాన్దద్యాద్ద్విజాతిషు।తిలాభక్షయితవ్యాశ్చ సదా త్వాలంభనంచ తైః॥ ౧౯॥ కార్యం సతతమిచ్ఛద్భిశ్శ్రేయస్సర్వాత్మనా గృహే।తథాపస్సర్వదా దేయాః పేయాశ్చైవ నసంశయః॥౨౦॥ పుష్కరిణ్యస్తటాకాని కూపాంశ్చైవాత్ర ఖానయేత్ ।ఏతత్సుదుర్లభతరమిహలోకే ద్విజోత్తమ॥౨౧॥ ఆపోనిత్యం ప్రదేయాస్తే పుణ్యం హ్యేతదనుత్తమమ్। ప్రపాశ్చ కార్యా దానార్థం నిత్యం తే ద్విజసత్తమ॥ భుక్తేప్యథ ప్రదేయంతు పానీయం వై విశేషతః॥౨౨॥ భీష్మః॥ ఇత్యుక్తే స తదా తేన యమదూతేన వై గృహాన్। నీతశ్చ కారయామాస సర్వం తద్యమశాసనమ్॥ ౨౩॥ నీత్వా తం యమదూతోపి గృహీత్వా శర్మిణం తదా। యయౌ స ధర్మరాజాయ న్యవేదయత చాపి తమ్॥౨౪॥ తం ధర్మరాజో ధర్మజ్ఞః పూజయిత్వా ప్రతాపవాన్।కృత్వా చ సంవిదం తేన విససర్జ యథాగతమ్॥౨౫॥తస్యాపి చ యమస్సర్వముపదేశం చకార హ। ప్రత్యేత్య చ తతస్సర్వం చకారోక్తం యమేన తత్॥ ౨౬॥ తథా ప్రశంసతే దీపాన్ యమః పితృహితేప్సయా। తస్మాద్దీపప్రదో నిత్యం సంతారయతి వై పితౄన్॥ ౨౭॥ దాతవ్యాస్సతతం దీపాస్తస్మాద్భరతసత్తమ। దైవతానాం పితౄణాం చ చక్షుష్యం చాత్మనో విభో॥ ౨౮॥ రత్నదానం చ సుమహత్పుణ్యముక్తం జనాధిప।యస్తాన్విక్రీయ యజతే బ్రాహ్మణో హ్యభయంకరమ్॥ ౨౯॥ యద్వై దదాతి విప్రేభ్యో బ్రాహ్మణః ప్రతిగృహ్య వై। ఉభయోస్స్యాత్తదక్షయ్యం దాతురాదాతురేవ చ॥౩౦॥యో దదాతి స్థితః స్థిత్యాం తాదృశాయ ప్రతిగ్రహమ్। ఉభయోరక్షయం ధర్మం తం మనుః ప్రాహ ధర్మవిత్॥ ౩౧॥ వాససాం సంప్రదానేన స్వదారనిరతో నరః। సువర్ణశ్చ సువేషశ్చ భవతీత్యనుశుశ్రుమ॥౩౨॥గావస్సువర్ణం చ తథా తిలాశ్చైవానువర్ణితాః। బహుశః పురుషవ్యాఘ్ర వేదప్రామాణ్యదర్శనాత్॥౩౩॥ వివాహాంశ్చైవకుర్వీత పుత్రానుత్పాదయేత చ। పుత్రలాభో హి కౌరవ్య సర్వలాభాద్విశిష్యతే॥౩౪॥

....*

ఇతి అనుశాసనికపర్వణి - దానధర్మకథనే - అష్టషష్టితమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ భూయ ఏవ కురుశ్రేష్ఠ దానానాం విధిముత్తమమ్। కథయస్వ మహాప్రాజ్ఞ భూమిదానం విశేషతః॥౧॥ పృథివీం క్షత్రియో దద్యాత్ బ్రాహ్మణాయేష్టకర్మణే। విధివత్ప్రతిగృహ్ణీయాన్నత్వన్యో దాతుమర్హతి॥ ౨॥ సర్వవర్ణైస్తు యచ్ఛక్యం ప్రదాతుం ఫలకాంక్షిభిః। వేదే వా యత్సమాఖ్యాతం తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౩॥ భీష్మః॥ తుల్యనామాని దేయాని త్రీణి తుల్యఫలాని చ। సర్వకామఫలానీహ గావః పృథ్వీ సరస్వతీ॥౪॥ యో బ్రూయాచ్చాపి శిష్యాయ ధర్మ్యాం బ్రాహ్మీం సరస్వతీమ్। పృథివీగోప్రదానాభ్యాం తుల్యం స ఫలమశ్నుతే॥ ౫॥ తథైవ గాః ప్రశంసంతి నతు దేయం తతః పరమ్। సన్నికృష్టఫలాస్తా హి లబ్ధార్థాశ్చ యుధిష్ఠిర॥ ౬॥ మాతరస్సర్వభూతానాం గావస్సర్వసుఖప్రదాః। వృద్ధిమాకాంక్షతా నిత్యం గావః కార్యాః ప్రదక్షిణాః॥ ౭॥ సంతాడ్యా న తు పాదేన గవాం మధ్యే న చ వ్రజేత్। మంగళాయతనం దేవ్యస్తస్మాత్పూజ్యాస్సదైవ హి॥ ౮॥ ప్రచోదనం దేవకృతం గవాం కర్మసు వర్తతామ్। పూర్వమేవాక్షరం చాన్యదభిధేయం తతః పరమ్॥ ౯॥ ప్రచారే వా నిపాతే వా బుధో నోద్వేజయేత గాః। తృషితా హ్యభివీక్షంత్యో నరం హన్యుస్సబాంధవమ్॥ ౧౦॥ పితృసద్మాని సతతం దేవతాయతనాని చ। పూయంతే శకృతా యాసాం పూతం కిమధికం తతః॥౧౧॥ ఘాసముష్టిం పరగవే దద్యాత్సంవత్సరం తు యః। అకృత్వా స్వయమాహారం వ్రతం తత్సార్వకామికమ్॥ ౧౨॥ స హి పుత్రాన్యశోర్థం చ శ్రియం చాప్యధిగచ్ఛతి। నాశయత్యశుభం చైవ దుఃస్వప్నం చాప్యపోహతి॥ ౧౩॥ యుధిష్ఠిరః॥ దేయాః కింలక్షణా గావః కాశ్చాపి పరివర్జయేత్। కీదృశాయ ప్రదాతవ్యా న దేయాః కీదృశాయ చ॥౧౪॥ భీష్మః॥ అసద్వృత్తాయ పాపాయ లుబ్ధాయానృతవాదినే। హవ్యకవ్యవ్యపేతాయ న దేయా గౌః కథంచన॥ ౧౫॥ భిక్షవే బహుపుత్రాయ శ్రోత్రియాయాహితాగ్నయే। దత్త్వా దశ గవాం దాతా లోకానాప్నోత్యనుత్తమాన్॥౧౬॥యశ్చైవ ధర్మం కురుతే తస్య ధర్మఫలం చ యత్।సర్వస్యైవాం

శభాద్ధాతాతన్నిమిత్తంప్రవృత్తయః ॥ ౧౭ ॥ యశ్చైనముత్పాదయతే యశ్చైనం త్రాయతే భయాత్ । యశ్చాస్య కురుతే వృత్తిం సర్వే తే పితరస్త్రయః ॥ ౧౮ ॥ కల్మషం గురుశుశ్రూషా హంతి మానో మహద్యశః । అపుత్రతాం త్రయః పుత్రా అవృత్తిం దశ ధేనవః ॥ ౧౯ ॥ వేదాంతనిష్ఠస్య బహుశ్రుతస్య ప్రజ్ఞానతృప్తస్య జితేంద్రియస్య । శిష్టస్య దాంతస్య యతస్య చైవ భూతేషు నిత్యం ప్రియవాదినశ్చ ॥ ౨౦ ॥ యః క్షుద్భయాన్నైవ వికర్మ కుర్యాన్మృదుశ్చ శాంతో హ్యతిథిప్రియశ్చ । వృత్తిం ద్విజాయాతిసృజేత తస్మై యస్తుల్యశీలశ్చ సపుత్రదారః ॥ ౨౧ ॥ శుభే పాత్రే యే గుణా గోప్రదానే తావాన్దోషో బ్రాంహణస్వాపహారే । సర్వావత్సు బ్రాంహణస్వాపహారాద్దారాశ్చైషాం దూరతో వర్జనీయాః ॥ ౨౨ ॥ ……………………………………*

ఇతి దానధర్మకథనే - ఏకోనసప్తతితమోధ్యాయః -

భీష్మః ॥ తత్రైవ కీర్త్యతే సద్భిర్బ్రాంహణస్వాభిమర్శనే । నృగేణ సుమహత్కృచ్ఛ్రం యదవాప్తం కురూద్వహ ॥ ౧ ॥ నివిశంత్యాం పురా పార్థ ద్వారవత్యామితి శ్రుతిః । అదృశ్యత మహాకూపస్తృణవీరుత్సమావృతః ॥ ౨ ॥ ప్రయత్నం తత్ర కుర్వాణాస్తస్మాత్కూపాజ్జలార్థినః । శ్రమేణ మహతా యుక్తాస్తస్మింస్తోయే సుసంవృతే ॥ ౩ ॥ దదృశుస్తే మహాకాయం కృకలాసమవస్థితమ్ । తస్య చోద్ధరణే యత్నమకుర్వంస్తే సహస్రశః ॥ ౪ ॥ ప్రగ్రహైశ్చర్మపట్టైశ్చ తం బద్ధ్వా పర్వతోపమమ్ । నాశక్నువన్ సముద్ధర్తుం తతో జగ్ముర్జనార్దనమ్ ॥ ౫ ॥ ఖమావృత్యోదపానస్య కృకలాసః స్థితో మహాన్ । తస్య నాస్తి సముద్ధర్తేత్యేతత్కృష్ణే న్యవేదయన్ ॥ ౬ ॥ స వాసుదేవేన సముద్ధృతశ్చ పృష్టశ్చ కార్యం నిజగాద రాజా । నృగస్తదాత్మానమథో న్యవేదయత్పురాతనం యజ్ఞసహస్రయాజినమ్ ॥ ౭ ॥ తథా బ్రువాణం తు తమాహ మాధవః శుభం త్వయా కర్మ కృతం న పాపకమ్ । కథం భవాన్ దుర్గతిమీదృశీం గతో నరేంద్ర తద్బ్రూహి కిమేతదీదృశమ్ ॥ ౮ ॥ శతం సహస్రాణి గవాం శతం పునః పునః శతాన్యష్టశతాయుతాని । త్వయా పురా దత్తమితీహ శుశ్రుమ నృప ద్విజేభ్యః క్వ ను తద్గతం తవ ॥ ౯ ॥ నృగస్తతోబ్రవీత్కృష్ణం బ్రాహ్మణస్యాగ్నిహోత్రిణః । ప్రోషితస్య పరిభ్రష్టా గౌరేకా మమ గోధనే ॥ ౧౦ ॥ గవాం సహస్రే సంఖ్యాతా తదా సా పశుపైర్మమ । సా బ్రాహ్మణాయ మే దత్తా ప్రేత్యార్థమభికాంక్షతా ॥ ౧౧ ॥ అపశ్యత్పరిమార్గంశ్చ తాం గాం పరగృహే ద్విజః । మమేయమితి చోవాచ బ్రాహ్మణో యస్య సాభవత్ ॥ ౧౨ ॥ తావుభౌ సమనుప్రాప్తౌ వివదంతౌ భృశంజ్వరౌ । భవాన్దాతా భవాన్హర్తేత్యథ తౌ మామవోచతామ్ । ౧౩ ॥ శతేన శతసంఖ్యేన గవాం వినిమయేన వై । యాచే ప్రతిగ్రహీతారం స తు మామబ్రవీదిదమ్ ॥ ౧౪ ॥ దేశకాలోపసంపన్నా దోగ్ధ్రీ క్షాంతాతివత్సలా । స్వాదుక్షీరప్రదా ధన్యా మమ నిత్యం నివేశనే ॥ ౧౫ ॥ కృశం చ భరతే సా గౌర్మమ పుత్రమపస్తనమ్ । న సా శక్యా మయా దాతుమిత్యుక్త్వా స జగామ హ ॥ ౧౬ ॥ తతస్తమపరం విప్రం యాచే వినిమయేన వై । గవాం శతసహస్రం హి తత్కృతే గృహ్యతామితి ॥ ౧౭ ॥ బ్రాహ్మణః ॥ న రాజ్ఞాం ప్రతిగృహ్ణామి శక్తోహం స్వస్య మార్గణే । సైవ గౌర్దీయతాం శీఘ్రం మమేతి మధుసూదన ॥ ౧౮ ॥ రుక్మమశ్వాంశ్చ దదతో రజతం స్యందనాంస్తథా । న జగ్రాహ యయౌ చాపి తదా స బ్రాంహణర్షభః ॥ ౧౯ ॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు చోదితః కాలధర్మణా । పితృలోకమహం ప్రాప్య ధర్మరాజముపాగమమ్ ॥ ౨౦ ॥ యమస్తు పూజయిత్వా మాం తతో వచనమబ్రవీత్ । నాంతః సంఖ్యాయతే రాజంస్తవ పుణ్యస్య కర్మణః ॥ ౨౧ ॥ అస్తి చైవ కృతం పాపమజ్ఞానాత్తదపి త్వయా । చరస్వ పాపం పశ్చాద్వా పూర్వం వా త్వం యథేచ్ఛసి ॥ ౨౨ ॥ రక్షితాస్మీతి చోక్తం తే ప్రతిజ్ఞా చానృతా తవ । బ్రాంహణస్వస్య చాదానం ద్వివిధస్తే వ్యతిక్రమః ॥ ౨౩ ॥ పూర్వం కృచ్ఛ్రం చరిష్యేహం పశ్చాచ్ఛుభమితి ప్రభో । ధర్మరాజం బ్రువన్నేవం పతితోస్మి మహీతలే ॥ ౨౪ ॥ అశ్రౌషం పతితశ్చాహం యమస్యోచ్చైః ప్రభాషతః । వాసుదేవః సముద్ధర్తా భవితా తే జనార్దనః ॥ ౨౫ ॥ పూర్ణే వర్షసహస్రాంతే క్షీణే కర్మణి దుష్కృతే । ప్రాప్స్యసే శాశ్వతాన్లోకాన్ జితాన్స్వేనైవ కర్మణా ॥ ౨౬ ॥ కూపేత్మానమధఃశీర్షమపశ్యం పతితశ్చ హ । తిర్యగ్యోనిమనుప్రాప్తం న చ మామజహాత్స్మృతిః ॥ ౨౭ ॥ త్వయా తు తారితో

ష్ట్వైద్యకిమన్యత్రతపోబలాత్ । అనుజానీహిమాంకృష్ణగచ్ఛేయందివమద్యవై॥౨౮॥ అనుజ్ఞాతస్సకృష్ణేననమస్కృత్యజనార్దనమ్। విమానందివ్యమా
స్థాయయయౌదివమరిందమ॥౨౯॥ తతస్తస్మిన్దివంయాతేనృగేభరతసత్తమ। వాసుదేవఇమంశ్లోకంజగాదకురునందన॥౩౦॥ బ్రాహ్మణస్వంనహర్త
వ్యంపురుషేణవిజానతా । బ్రాహ్మణస్వంహృతంహంతినృగంబ్రాహ్మణగౌరివ ॥ ౩౧ ॥ సతాంసమాగమస్సద్భిర్నాఫలఃపార్థవిద్యతే। విముక్తంనర
కాత్పశ్యనృగంసాధుసమాగమాత్ ॥౩౨॥ ప్రదానంఫలవత్తత్రద్రోహస్తత్రతథాఫలః । అపచారంగవాంతస్మాద్వర్జయేతయుధిష్ఠిర॥౩౩॥........*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి - దానధర్మథనే-నృగోపాఖ్యానే- సప్తతితమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ దత్తానాంఫలసంప్రాప్తింగవాంప్రబ్రూహిమేనఘ। విస్తరేణమహాబాహోనహితృప్యామికథ్యతామ్॥ ౧ ॥ భీష్మః॥అత్రాప్యుదాహరం
తీమమితిహాసంపురాతనమ్।ఋషేరుద్దాలకేర్వాక్యంనాచికేతస్యచోభయోః॥౨॥ఋషిరుద్దాలకిర్దీక్షామునుపగమ్యతతస్సుతమ్।త్వంమాముపచరస్వే
తినాచికేతమభాషత॥౩॥ సమాప్తేనియమేతస్మిన్మహర్షిఃపుత్రమబ్రవీత్ । ఉపస్పర్శనసక్తస్యస్వాధ్యాయాభిరతస్యచ॥ ౪॥ ఇధ్మాదర్భాస్సుమ
నసఃకలశశ్చాభితోజలమ్। విస్మృతంమేతదాదాయనదీతీరాదిహావ్రజ ॥ ౫ ॥ గత్వానవాప్యతత్సర్వంనదీవేగసమాప్లుతమ్। నపశ్యామితదిత్యేవపితరం
సోఽబ్రవీన్మునిః॥౬॥ క్షుత్పిపాసాశ్రమావిష్టఋషిరుద్దాలకిస్తదా । యమంపశ్యేతితంపుత్రమశపత్సమహాతపాః॥ ౭॥ తథాసపిత్రాభిహితోవాగ్వజ్రేణ
కృతాంజలిః। ప్రసీదేతిబ్రువన్నేవగతసత్త్వోపతద్భువి॥ ౮॥ నాచికేతంపితాదృష్ట్వాపతితందుఃఖమూర్ఛితః। కింమయాకృతమిత్యుక్త్వానిపపాతమహీత
లే॥౯॥ తస్యదుఃఖపరీతస్యస్వంపుత్రమనుశోచతః । వ్యతీతంతదహశ్శేషంసాచోగ్రాతత్రశర్వరీ॥౧౦॥ పిత్ర్యేణాశ్రుప్రపాతేననాచికేతఃకురూద్వహ।
ప్రాస్పందచ్ఛయనేకౌశ్యేవృష్ట్యాసస్యమివప్లుతమ్॥ ౧౧ ॥ సపర్యపృచ్ఛత్తంపుత్రం క్షీణంపర్యాగతంపునః । దివ్యైర్గంధైస్సమాదిగ్ధంక్షీణస్వప్నమి
వోత్థితమ్॥ ౧౨॥ అపిపుత్రజితాలోకాశ్శుభాస్తేస్వేనకర్మణా । దిష్ట్యాచాసిపునఃప్రాప్తోనహితేమానుషంవపుః॥ ౧౩॥ ప్రత్యక్షదర్శీసర్వస్యపిత్రాపృ
ష్టోమహాత్మనా। సతాంవార్తాంపితుర్మధ్యేమహర్షీణాంన్యవేదయత్ ॥ ౧౪॥కుర్వన్భవచ్ఛాసనమాశుయాతోహ్యహంవిశాలాంరుచిరప్రభావామ్।
వైవస్వతీంప్రాప్యసభామపశ్యంసహస్రశోయోజనహేమభాసమ్॥ ౧౫ ॥ దృష్ట్వైవమామభిముఖమాపతంతందేహీతిసవ్యాసనమాదిదేశ । వైవ
స్వతోఽర్ఘ్యాదిభిరర్హణైశ్చభవత్కృతేపూజయామాసమాంసః ॥ ౧౬ ॥ తతస్త్వహంతంశనకైరవోచంవృతస్సదస్యైరభిపూజ్యమానః । ప్రాప్తో
స్మితేవిషయంధర్మరాజలోకానర్హోయానహంతాన్విధత్స్వ॥ ౧౭॥ యమోఽబ్రవీన్మాంనమృతోఽసిసౌమ్యయమంపశ్యేత్యాహసత్వాంతపస్వీ।పితా
ప్రదీప్తాగ్నిసమానతేజానతచ్ఛక్యమనృతంవిప్రకర్తుమ్॥ ౧౮॥ దృష్టస్తేహంప్రతిగచ్ఛస్వతాతశోచత్యసౌతవదేహస్యకర్తా । దదానికించాపిమనఃప్ర
ణీతంప్రియాతిథేస్తవకామాన్వృణీష్వ॥ ౧౯ ॥ తేనైవముక్తస్తమహంప్రత్యవోచంప్రాప్తోఽస్మితేవిషయందుర్నివర్త్యమ్।ఇచ్ఛామ్యహంపుణ్యకృతాం
సమృద్ధాన్లోకాన్ద్రష్టుంయదితేహంవరార్హః॥౨౦॥యానంసమారోప్యతుమాంసదేవోవాహైర్యుక్తంసుప్రభంభానుమత్తత్ । సదర్శయామా
సతదాత్మలోకాన్సర్వాంస్తథాపుణ్యకృతాంద్విజేంద్ర॥౨౧॥అపశ్యంతత్రవేశ్మానితైజసానిమహాత్మనామ్। నానాసంస్థానరూపాణిసర్వరత్నమయా
నిచ॥౨౨॥చంద్రమండలశుభ్రాణికింకిణీజాలవంతిచ। అనేకశతభౌమానిసాంతర్జలచరాణిచ॥౨౩॥వైడూర్యార్కప్రకాశానిరూప్యరుక్మమయానిచ। త
రుణాదిత్యవర్ణానిస్థావరాణిచరాణిచ॥౨౪॥భక్ష్యభోజ్యమయాన్శైలాన్వాసాంసిశయనానిచ।సర్వకామఫలాంశ్చైవవృక్షాన్భవనసంస్థితాన్॥
౨౫॥ నద్యోవీథ్యస్సభావాప్యోదీర్ఘికాశ్చైవసర్వశః। ఘోషవంతిచయానానియుక్తాన్యథసహస్రశః॥ ౨౬॥క్షీరస్రవావైసరితోగిరీంశ్చసర్పిస్త

థావిమలంచాపితోయమ్। వైవస్వతస్యానుచరాంశ్చ దేశానదృష్టపూర్వాన్సుబహూనపశ్యమ్॥ ౨౭॥ సర్వాన్దృష్ట్వాతదహంధర్మరాజమవోచం వై ప్రభవిష్ణుంపురాణమ్। క్షీరస్యైతాఃసర్పిషశ్చైవనద్యఃశశ్వత్స్రోతాఃకస్యభోజ్యాఃప్రదిష్టాః॥ ౨౮॥ యమోఽబ్రవీద్విద్ధిభోజ్యాస్త్వమేతాయేదాతారఃసాధవోగోరసానామ్। అన్యేలోకాశ్శాశ్వతైర్వీతశోకైఃసమాకీర్ణాగోప్రదానేరతానామ్॥ ౨౯॥ నత్వేతాసాందానమాత్రంప్రశస్తంపాత్రంకాలోగోవిశేషోవిధిశ్చ। జ్ఞాత్వాదేయంవిప్రగవాన్తరంహిదుఃఖంజ్ఞాతుంపావకాదిత్యభూతమ్॥ ౩౦॥ స్వాధ్యాయవాన్యోఽతిమాత్రంతపస్వీవైతానస్థోబ్రాహ్మణఃపాత్రమాసామ్। కృచ్ఛ్రోత్సృష్టాఃపోషణాభ్యాగతాశ్చద్వారైరేతైర్గోవిశేషాఃప్రశస్తాః॥ ౩౧॥ తిస్రోరాత్ర్యస్త్వద్భిరుపోష్యభూమౌతృప్తాగావస్తర్పితేభ్యఃప్రదేయాః। వత్సైఃప్రీతాఃసుప్రజాఃసోపచారాస్త్ర్యహందత్త్వాగోరసైర్వర్తితవ్యమ్॥ ౩౨॥ దత్త్వాధేనుంసువ్రతాంకాంస్యదోహాంకల్యాణవత్సామపలాయినీంచ। యావంతిరోమాణిభవంతితస్యాస్తావద్వర్షాణ్యశ్నుతేస్వర్గలోకమ్॥ ౩౩॥ తథానడ్వాహంబ్రాహ్మణేభ్యఃప్రదాయదాంతంధుర్యంబలవంతంయువానమ్। కులానుజీవ్యంవీర్యవంతంబృహంతంభుఙ్క్తేలోకాన్సమ్మితాన్ధేనుదస్య॥ ౩౪॥ గోషుక్షాంతంగోశరణ్యంకృతజ్ఞంవృత్తిగ్లానంతాదృశంపాత్రమాహుః। వృద్ధేగ్లానేసంభ్రమేవామహార్థేకృష్యర్థంవాహోమహేతోఃప్రసూత్యామ్॥ ౩౫॥ గుర్వర్థేవాబాలపుష్ట్యాభిషంగాంగాంవైదాతుందేశకాలోవిశిష్టః। అంతర్జాతాఃశక్రయాజ్ఞానలబ్ధాఃప్రాణక్రీతానిర్జితాయౌతకాశ్చ॥ ౩౬॥ నాచికేతః॥ శ్రుత్వావైవస్వతవచస్తమహంపునరబ్రువమ్। అభావేగోప్రదాతౄణాంకథంలోకాన్హిగచ్ఛతి॥ ౩౭॥ తతోఽబ్రవీద్యమోధీమాన్గోప్రదానపరాంగతిమ్॥ గోప్రదానానుకల్పంతుగామృతేసంతిగోప్రదాః॥ ౩౮॥ అలాభేయోగవాందద్యాద్ఘృతధేనుంయతవ్రతః। తస్మైతాఘృతవాహిన్యఃక్షరంతేవత్సలాఇవ॥ ౩౯॥ ఘృతాలాభేతుయోదద్యాత్తిలధేనుంయతవ్రతః। సదుర్గాత్తారితోధేన్వాక్షీరనద్యాంప్రమోదతే॥ ౪౦॥ తిలాలాభేతుయోదద్యాజ్జలధేనుంయతవ్రతః। సకామప్రవహాంశీతాంనదీమేతాముపాశ్నుతే॥ ౪౧॥ ఏవమేతానిమేతత్రధర్మరాజోన్యదర్శయత్। దృష్ట్వాచపరమంహర్షమవాపమహమచ్యుత॥ ౪౨॥ నివేదయేచాహమిమంప్రియంతేక్రతుర్మహానల్పధనప్రచారః। ప్రాప్తోమయాతాతసముత్ప్రసూతఃప్రవత్స్యతేవేదవిధిప్రవృత్తః॥ ౪౩॥ శాపోహ్యయంభవతోఽనుగ్రహాయప్రాప్తోమయాయత్రదృష్టోయమోవై। దానవ్యుష్టింతత్రదృష్ట్వామహాత్మన్నిస్సందిగ్ధాన్దానధర్మాంశ్చరిష్యే॥ ౪౪॥ ఇదంచమామబ్రవీద్ధర్మరాజఃపునఃపునఃసంప్రహృష్టోమహర్షే। దానేనయఃప్రయతోఽభూత్సదైవవిశేషతోగోప్రదానంచకుర్యాత్॥ ౪౫॥ శుద్ధోహ్యర్థోనావమన్యస్స్వధర్మాత్పాత్రేదేయందేశకాలోపపన్నే। తస్మాద్గావస్తేనిత్యమేవప్రదేయామాభూచ్చతేసంశయఃకశ్చిదత్ర॥ ౪౬॥ ఏతాఃపురాహ్యదదన్నిత్యమేవశాంతాత్మానోదానపథేనివిష్టాః। తపాంస్యుగ్రాణ్యప్రతిశంకమానాస్తేవైదానంప్రదదుశ్చైవశక్త్యా॥ ౪౭॥ కాలేచశక్త్యామత్సరంవర్జయిత్వాశుద్ధాత్మానఃశ్రద్ధినఃపుణ్యశీలాః। దత్త్వాగావైలోకమముంప్రపన్నాదేదీప్యంతేపుణ్యశీలాస్తునాకే॥ ౪౮॥ ఏతద్దానంన్యాయలబ్ధంద్విజేభ్యఃపాత్రేదత్తంప్రాపణీయంపరీక్ష్య। కామ్యాష్టమ్యాంవర్తితవ్యందశాహంరసైర్గవాంశకృతాప్రస్నవైర్వా॥ ౪౯॥ దేవవ్రతీస్యాద్వృషభప్రదానేవేదావాప్తిర్గోయుగస్యప్రదానే। తీర్థావాప్తిర్గోప్రయుక్తప్రదానేపాపోత్సర్గఃకపిలాయాఃప్రదానే॥ ౫౦॥ గామప్యేకాంకపిలాంసంప్రదాయన్యాయోపేతాంకలుషాద్విప్రముచ్యేత్। గవాంరసాత్పరమంనాస్తికించిద్గవాందానంసుమహత్తద్వదంతి॥ ౫౧॥ గావోలోకాంస్తారయంతిక్షరంత్యోగావశ్చాన్నంసంజనయంతిలోకే। యస్తజ్జానన్నగవాంహార్దమేతిసవైగంతానిరయంపాపచేతాః॥ ౫౨॥ యైస్తద్దత్తంగోసహస్రంశతంవాదశార్ధంవాదశవాసాధువత్సమ్। అప్యేకాంవైసాధవేబ్రాహ్మణాయసాస్యాముష్మిన్పుణ్యతీర్థానదీవై॥ ౫౩॥ ప్రాప్త్యా

పుష్ట్యా లోకసంరక్షణేన గావస్తుల్యాస్సూర్యపాదైః పృథివ్యామ్ । శబ్దశ్చైకః సంతతిశ్చోపభోగాస్తస్మాద్గోదస్సూర్య ఇవావభాతి ॥ ౫౪॥ గురుం శిష్యో వరయేద్గోప్రదానే స వై గంతా నియతం స్వర్గమేవ । విధిజ్ఞానాం సుమహాన్ధర్మ ఏష విధిం హ్యాద్యం విధయః సంవిశంతి॥ ౫౫॥ ఇదం దానం న్యాయలబ్ధం ద్విజేభ్యః పాత్రే దత్వా ప్రాపయేథాః పరీక్ష్య। త్వయ్యాశంసంత్యమరా మానవాశ్చ వయం చాపి ప్రసృతే పుణ్యశీలే॥ ౫౬॥ ఇత్యుక్తోహం ధర్మరాజం ద్విజర్షే ధర్మాత్మానం శిరసాభిప్రణమ్య। అనుజ్ఞాతస్తేన వైవస్వతేన ప్రత్యాగమం భగవత్పాదమూలమ్॥ ౫౭॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గ- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే - ఏకసప్తతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ ఉక్తం తే గోప్రదానం వై నాచికేతమృషిం ప్రతి। మాహాత్మ్యమపి చైవోక్తముద్దేశేన గవాం ప్రభో॥ ౧॥ నృగేణ చ మహద్దుఃఖమనుభూతం మహాత్మనా। ఏకాపరాధాదజ్ఞానాత్పితామహ మహామతే॥ ౨॥ ద్వారవత్యాం యథా చాసౌ నివిశంత్యాం సముద్ధృతః। మోక్షహేతురభూత్కృష్ణస్తదప్యవధృతం మయా॥ ౩॥ కింత్వస్తి మమ సందేహో గవాం లోకం ప్రతి ప్రభో। తత్వతః శ్రోతుమిచ్ఛామి గోదా యత్ర వసంత్యుత॥ ౪॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। యథాపృచ్ఛత్పద్మయోనిమేత దేవశతక్రతుః॥ ౫॥ శక్రః॥ స్వర్లోకవాసినాం లక్ష్మీమభిభూయ స్వయార్చిషా। గోలోకవాసినం పశ్యే వ్రజతః సంశయోత్ర మే॥ ౬॥ కీదృశా భగవన్లోకా గవాం తద్బ్రూహి మేనఘ। యానావసంతి దాతార ఏతదిచ్ఛామి వేదితుమ్॥ ౭॥ కీదృశాః కింఫలాః కింస్విత్పరమస్తత్ర కో గుణః। కథం చ పురుషాస్తత్ర గచ్ఛంతి విగతజ్వరాః॥ ౮॥ కియత్కాలం ప్రదానస్య దాతా చ ఫలమశ్నుతే। కథం బహువిధం దానం స్యాదల్పమపి వా కథమ్॥ ౯॥ బహ్వీనాం కీదృశం దానమల్పానాం వాపి కీదృశమ్। అదత్వా గోప్రదాః సంతి కేన వా తచ్చ శంస మే॥ ౧౦॥ కథం వా బహుదాతా స్యాదల్పదాత్రా సమః ప్రభో । అల్పప్రదాతా బహుదః కథం స్విత్స్యాదిహేశ్వరః ॥ ౧౧॥ కీదృశీ దక్షిణా చైవ గోప్రదానే విశిష్యతే। ఏతత్తథ్యేన భగవన్మమ శంసితుమర్హసి॥ ౧౨॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే-ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే-శక్రప్రశ్నే ద్విసప్తతితమోధ్యాయః-

పితామహః॥ యోయం ప్రశ్నస్త్వయా పృష్టో గోప్రదానాదికారితః। నాస్తి ప్రష్టాస్మిల్లోకేస్మింత్వత్తోన్యో హి శతక్రతో॥ ౧॥ సంతి నానావిధా లోకా యాంస్త్వం శక్ర న పశ్యసి। పశ్యామి యానహం లోకానేకపత్న్యశ్చ యాః స్త్రియః॥ ౨॥ కర్మభిశ్చాపి సుశుభైః సువ్రతా ఋషయస్తథా। సశరీరా హి తాన్యాంతి బ్రాహ్మణాః శుభబుద్ధయః॥ ౩॥ శరీరన్యాసమోక్షేణ మనసా నిర్మలేన చ। స్వప్నభూతాంశ్చ తాన్లోకాన్పశ్యంతీహాపి సువ్రతాః॥ ౪॥ తే తు లోకాః సహస్రాక్ష శృణు యాదృగ్గుణాన్వితాః । న తత్ర క్రమతే కాలో న జరా న చ పాపకః॥ ౫॥ తథా నాస్త్యశుభం కించిన్న వ్యాధిస్తత్ర న క్లమః। యద్యచ్చ గావో మనసా తస్మిన్వాంఛంతి వాసవ॥ ౬॥ తత్సర్వం ప్రాప్నువంతి స్మ మమ ప్రత్యక్షదర్శనాత్ । కామగాః కామచారిణ్యః కామాత్కామాంశ్చ భుంజతే॥ ౭॥ వాప్యః సరాంసి సరితో వివిధాని వనాని చ। గృహాణి పర్వతాశ్చైవ యావద్ద్రవ్యం చ కించన॥ ౮॥ మనోజ్ఞం సర్వభూతేభ్యః సర్వం తత్ర ప్రదృశ్యతే। ఈదృశాద్విపులాల్లోకాన్నాస్తి లోకస్తథావిధః॥ ౯॥ తత్ర సర్వసహాః క్షాంతా వత్సలా గురువర్తినః । అహంకారైర్విరహితా యాంతి శక్ర నరోత్తమాః॥ ౧౦॥ యస్సర్వమాంసాని న భక్షయీత పుమాన్సదా భావితో ధర్మయుక్తః। మాతాపిత్రోరర్చితా సత్యయుక్తః శుశ్రూషితా బ్రాహ్మణానామనింద్యః॥ ౧౧॥ అక్రోధనో గోషు తథా ద్విజేషు ధర్మే రతో గురుశుశ్రూషకశ్చ। యావజ్జీవం సత్యవృత్తే రతశ్చ దానే రతో యః క్షమీ చాపరాధే॥ ౧౨॥ మృదుర్దాంతో దేవపరాయణశ్చ సర్వాతిథిశ్చాపి తథా దయావాన్ । ఈదృగ్గుణో మానవస్తం ప్రయాతి లోకం గవాం శాశ్వతమవ్యయం చ॥ ౧౩॥ న పారదారీ పశ్యతి లోకమేతం న వై గురుఘ్నో న మృషాప్రలాపీ। సదా ప్రవాదీ బ్రాహ్మణేష్వాత్తవైరో దోషైరేతైర్యశ్చ యుక్తో దురాత్మా॥ ౧౪ ॥ న మిత్రధ్రుక్

నైకృతికః కృతఘ్నశ్శఠోఽనృజుర్ధర్మవిద్వేషకశ్చ। నబ్రహ్మహా మనసాపి ప్రపశ్యేద్గవాం లోకం పుణ్యకృతాం నివాసమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం ని
పుణేన సురేశ్వర। గోప్రదానరతానాం తు ఫలం శృణు శతక్రతో॥ ౧౬॥ దాయాద్యలబ్ధైరర్థైర్యో గాః క్రీత్వా సంప్రయచ్ఛతి। ధర్మార్జితధనైః క్రీతాః స
లోకానాప్నుతేఽక్షయాన్॥ ౧౭॥ యో వై ద్యూతే ధనం జిత్వా గాః క్రీత్వా సంప్రయచ్ఛతి। స దివ్యమయుతం శక్ర వర్షాణాం ఫలమశ్నుతే॥ ౧౮॥ దాయాద్యా
యస్య వై గావోఽన్యాయాత్ పూర్వైరుపార్జితాః। ప్రదద్యాత్తాః ప్రదాతౄణాం సంభవంత్యక్షయా ధ్రువాః॥ ౧౯॥ ప్రతిగృహ్య తు యో దద్యాద్గాస్సం
శుద్ధేన చేతసా। తస్యాపీహాక్షయాన్ లోకాన్ ధ్రువాన్ విద్ధి శచీపతే॥ ౨౦॥ జన్మప్రభృతి సత్యం చ యో బ్రూయాన్నియతేంద్రియః। గురుద్విజసహః క్షాం
తస్తస్య గోభిస్సమా గతిః॥ ౨౧॥ న యా తు బ్రాహ్మణో వాచ్యో యదవాచ్యం శచీపతే। మనసా గోషు న ద్రుహ్యేద్గోవృత్తిర్గోఽనుకల్పకః ॥ ౨౨ ॥ సత్యే ధ
ర్మే చ నిరతస్తస్య శక్ర ఫలం శృణు। గోసహస్రేణ సమితా తస్య ధేనుర్భవత్యుత॥ ౨౩ ॥ క్షత్రియస్య గుణైరేతైరపి తుల్యఫలం శృణు। తుల్యాపి ద్విజతు
ల్యా గౌర్భవతీతి వినిశ్చయః॥ ౨౪ ॥ వైశ్యస్యైతే యది గుణాస్తస్య పంచశతం భవేత్। శూద్రస్యాపి వినీతస్య చతుర్భాగఫలం స్మృతమ్॥ ౨౫॥ ఏతచ్చై
నం యోఽనుతిష్ఠేత యుక్తః సత్యే రతో గురుశుశ్రూషయా చ। దక్షః క్షాంతో దేవతార్థీ ప్రశాంతశ్శుచిర్బుద్ధో ధర్మశీలోఽనహంవాక్॥ ౨౬॥ మహత్ఫలం
ప్రాప్యతే స ద్విజాయ దత్వా దోగ్ధ్రీం విధినానేన ధేనుమ్। నిత్యం దద్యాదేకభక్తః సదా చ సత్యే స్థితో గురుశుశ్రూషితా చ॥ ౨౭॥ వేదాధ్యాయీ గోషు గో
భక్తిమాంశ్చ నిత్యం దృష్ట్వా యోఽభినందేత గాశ్చ। ఆజాతితో యశ్చ గవాం నమేత ఇదం ఫలం శక్ర నిబోధ తస్య ॥ ౨౮ ॥ యత్స్యాదిష్ట్వా రాజసూయే ఫలం తు
యత్స్యాదిష్ట్వా బహునా కాంచనేన। ఏతత్తుల్యం ఫలమప్యాహురగ్ర్యం సర్వే సంతస్త్వృషయో యే చ సిద్ధాః ॥ ౨౯॥ యోఽగ్రం భక్తం కించిదప్రాశ్య ద
ద్యాద్గోభ్యో నిత్యం గోవ్రతీ సత్యవాదీ। శాంతోఽలుబ్ధో గోసహస్రస్య పుణ్యం సంవత్సరేణాప్నుయాత్సత్యశీలః॥ ౩౦॥ యదేకభక్తమశ్నీయాద్దద్యాదేకం
గవాం చ యత్। దశవర్షాణ్యనంతాని గోవ్రతీ గోఽనుకంపకః ॥ ౩౧ ॥ ఏకేనైవ చ భక్తేన యః క్రీత్వా గాం ప్రయచ్ఛతి। యావంతి తస్యా రోమాణి సంభవం
తి శతక్రతో॥ ౩౨ ॥ తావత్ప్రదానాత్స గవాం ఫలమాప్నోతి శాశ్వతమ్। బ్రాహ్మణస్య ఫలం హీదం క్షత్రియస్య తు వై శృణు॥ ౩౩॥ పంచవార్షికమేవం
తు క్షత్రియస్య ఫలం శృణు। తదర్ధేన తు వైశ్యస్య శూద్రో వైశ్యార్ధతః స్మృతః ॥ ౩౪ ॥ యశ్చాత్మవిక్రయం కృత్వా గాః క్రీత్వా సంప్రయచ్ఛతి। యావ
త్సందర్శయేద్గాం వై స తావత్ఫలమశ్నుతే॥ ౩౫॥ రోమ్ణి రోమ్ణి మహాభాగ లోకాశ్చాస్యాక్షయాః స్మృతాః। సంగ్రామేష్వర్జయిత్వా తు యో వై గాః
సంప్రయచ్ఛతి॥ ౩౬॥ ఆత్మవిక్రయతుల్యాస్తాశ్శాశ్వతా విద్ధి కౌశిక। అభావే యో గవాం దద్యాత్తిలధేనుం యతవ్రతః॥ ౩౭॥ దుర్గాత్స తారితో ధేన్వా క్షీ
రనద్యాం ప్రమోదతే ॥ ౩౮॥ న త్వేవాసాం దానమాత్రం ప్రశస్తం పాత్రం కాలో గోవిశేషో విధిశ్చ। కాలజ్ఞానం విప్రగవాంతరం హి దుఃఖం జ్ఞాతుం పావకా
దిత్యభూతమ్॥ ౩౯॥ స్వాధ్యాయాఢ్యం శుద్ధయోనిం ప్రశాంతం వైతానస్థం పాపభీరుం బహుజ్ఞమ్। గోషు క్షాంతం నాతితీక్ష్ణం శరణ్యం వృత్తిగ్లానం తాదృ
శం పాత్రమాహుః॥ ౪౦॥ వృత్తిగ్లానే సీదతి చాతిమాత్రం కృష్యర్థం వా హోమహేతోః ప్రసూతేః। గుర్వర్థం వా బాలసంవృద్ధయే వా ధేనుం దద్యాద్దే
శకాలే విశిష్టే॥ ౪౧॥ అంతర్జాతాః శక్రయాజ్ఞానలబ్ధాః ప్రాణైః క్రీతాస్తేజసా యౌతకాశ్చ। కృచ్ఛ్రోత్సృష్టాః పోషణాభ్యాగతాశ్చ ద్వారైరేతైర్గో
విశేషాః ప్రశస్తాః ॥ ౪౨ ॥ బలాన్వితాః శీలబలోపపన్నాః సర్వాః ప్రశంసంతి సుగంధవత్యః । యథా హి గంగా సరితాం వరిష్ఠా తథార్జునీనాం కపిలా వరి
ష్ఠా ॥ ౪౩ ॥ తిస్రో రాత్రీస్త్వద్భిరుపోష్య భూమౌ తృప్తా గావస్తర్పితేభ్యః ప్రదేయాః । వత్సైః పుష్టైః క్షీరపైస్సుప్రచారాస్త్ర్యహం దత్వా గోరసైర్వ
ర్తితవ్యమ్॥ ౪౪॥ దత్వా ధేనుం సువ్రతాం సాధుదోహాం కల్యాణవత్సామపలాయినీం చ। యావంతి రోమాణి భవంతి చాస్యాస్తావంతి వర్షాణి భవంత్యము

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

త్ర॥ ౪౫ ॥ తథానడ్వాహంబ్రాహ్మణాయప్రదాయధుర్యంయువానంబలినంవినీతమ్। హలస్యవోఢారమనంతవీర్యంప్రాప్నోతిలోకాన్దశధేనుదస్య ॥ ౪౬ ॥ కాంతారేబ్రాహ్మణాన్గాశ్చయఃపరిత్రాతికౌశిక । క్షేమేణవిప్రముచ్యేరంస్తస్యపుణ్యఫలంశృణు ॥ ౪౭ ॥ అశ్వమేధక్రతోస్తుల్యంఫలంభవతిశాశ్వతమ్। మృత్యుకాలేసహస్రాక్షయాంవృత్తిమనుకాంక్షతే ॥ ౪౮ ॥లోకాన్బహువిధాన్దివ్యాన్యచ్చాస్యహృదివర్తతే।తత్సర్వంసమవాప్నోతికర్మణానేనమానవః॥ ౪౯॥ గోభిశ్చసమనుజ్ఞాతస్సర్వత్రచమహీయతే । యస్త్వేతేనైవకల్పేనగావనేష్వనుగచ్ఛతి ॥ ౫౦ ॥ తృణగోమయపర్ణాశీనిస్స్పృహోనియతశ్శుచిః। అకామంతేనవస్తవ్యంముదితేనశతక్రతో॥ మమలోకేసురైఃసార్ధంలోకేయత్రాపిచేచ్ఛతి॥ ౫౧॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- త్రిసప్తతితమోధ్యాయః-

ఇంద్రః॥ జానన్యోగామపహరేద్విక్రీయాచ్చార్థకారణాత్। ఏతద్విజ్ఞాతుమిచ్ఛామికానుతస్యగతిర్భవేత్ ॥౧॥ పితామహః॥భక్ష్యార్థంవిక్రయార్థంవాయేఽపహారంహికుర్వతే। దానార్థంబ్రాహ్మణార్థాయతత్రేదంశ్రూయతాంఫలమ్॥ ౨॥ విక్రయార్థంహియోహింస్యాద్భక్షయేద్వానిరంకుశః। ఘాతయానంహిపురుషంయేఽనుమన్యేయురర్థినః॥ ౩॥ ఘాతకఃఖాదకోవాపితథాయశ్చానుమన్యతే। యావంతితస్యారోమాణితావద్వర్షాణిమజ్జతి ॥ ౪॥ యేదోషాయాదృశాశ్చైవద్విజయజ్ఞోపఘాతకే । విక్రయేచాపహారేచతేదోషావైస్మృతాఃప్రభో ॥ ౫ ॥ అపహృత్యతుయోగాంవైబ్రాహ్మణాయప్రయచ్ఛతి। యావద్దానఫలంతస్యాస్తావన్నిరయమృచ్ఛతి ॥ ౬॥ సువర్ణందక్షిణామాహుర్గోప్రదానేమహాద్యుతే । సువర్ణంపరమిత్యుక్తందక్షిణార్థమసంశయమ్॥ ౭॥ గోప్రదానాత్తారయతేసప్తపూర్వాంస్తథాపరాన్। సువర్ణందక్షిణాంకృత్వాతావద్ద్విగుణముచ్యతే॥ ౮॥ సువర్ణంపరమందానంసువర్ణందక్షిణాపరా । సువర్ణంపావనంశక్రపావనానాంపరంస్మృతమ్ ॥ ౯ ॥ కులానాంపావనంప్రాహుర్జాతరూపంశతక్రతో। ఏషామేదక్షిణాప్రోక్తాసమాసేనమహాద్యుతే ॥ ౧౦॥ భీష్మః॥ఏతత్పితామహేనోక్తమింద్రాయభరతర్షభ।ఇంద్రోదశరథాయాహరామాయాహపితాతథా॥ ౧౧॥ రాఘవోఽపిప్రియభ్రాత్రేలక్ష్మణాయయశస్వినే। ఋషిభ్యోలక్ష్మణేనోక్తమరణ్యేవసతాప్రభో ॥ ౧౨॥ పారంపర్యాగతంచేదమృషయశ్శంసితవ్రతాః। దుర్ధరంధారయామాసూరాజానశ్చైవధార్మికాః ॥ ౧౩॥ ఉపాధ్యాయేనగదితంమమచేదంయుధిష్ఠిర । యఇదంబ్రాహ్మణోనిత్యంవదేద్బ్రాహ్మణసంసది॥ ౧౪॥ యజ్ఞేషుగోప్రదానేషుద్వయోరపిసమాగమే । తస్యలోకాఃకిలాక్షయ్యాదైవతైస్సహనిత్యదా॥ ఇతిబ్రహ్మాసభగవానువాచపరమేశ్వరః॥ ౧౫॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే-చతుస్సప్తతితమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥విస్రంభితోఽహంభవతాధర్మాన్ప్రవదతాప్రభో । ప్రవక్ష్యామితుసందేహంతన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧॥వ్రతానాంకింఫలంప్రోక్తంకీదృశంవామహాద్యుతే। నియమానాంఫలంచైవస్వధీతస్యచకింఫలమ్॥ ౨॥ దత్తస్యేహఫలంకించవేదానాంధారణేచకిమ్ । అధ్యాపనేఫలంకించసర్వమిచ్ఛామివేదితుమ్॥ ౩॥ అప్రతిగ్రాహకేకించఫలంలోకేపితామహ । తస్యకించఫలందృష్టంశ్రుతంయస్తుప్రయచ్ఛతి॥ ౪॥ స్వకర్మనిరతానాంచశూరాణాంచాపికింఫలమ్। శౌచేచకింఫలంప్రోక్తంబ్రహ్మచర్యంచకింఫలమ్॥ ౫ ॥ పితృశుశ్రూషణేకించమాతృశుశ్రూషణేతథా। ఆచార్యగురుశుశ్రూషాస్వనుక్రోశానుకంపనే॥ ౬॥ ఏతత్సర్వమశేషేణపితామహయథాతథమ్। వేత్తుమిచ్ఛామిధర్మజ్ఞపరంకౌతూహలంహిమే॥ ౭॥భీష్మః॥ యోవ్రతంవైయథోద్దిష్టంతథాసంప్రతిపద్యతే।అఖండంసమ్యగారబ్ధంతస్యలోకాస్సనాతనాః॥ ౮॥ నియమానాంఫలంరాజన్ప్రత్యక్షమిహదృశ్యతే।నియమానాంక్రతూనాంచత్వయావాప్తమిదంఫలమ్॥ ౯॥ స్వధీతస్యాపిచఫలందృశ్యతేఽముత్రచేహచ । ఇహలోకేచవానిత్యంబ్రహ్మలోకేచమోదతే॥౧౦॥దమస్యతుఫలంరా

జశ్శృణుత్వంవిస్తరేణమే। దాంతాస్సర్వత్రసుఖినోదాంతాస్సర్వత్రనిర్వృతాః॥ ౧౧ ॥ యత్రేచ్ఛాగామినోదాంతాః సర్వశత్రునిషూదనాః। ప్రార్థయంతిచయద్దాంతాలభంతేతన్నసంశయః॥ ౧౨॥ యుజ్యంతే సర్వకామైర్హిదాంతాస్సర్వత్రపాండవ। స్వర్గేయథాప్రమోదంతేతపసావిక్రమేణచ॥ ౧౩॥ దానైర్యజ్ఞైశ్చవివిధైస్తథాదాంతాః క్షమాన్వితాః। దానాద్దమోవిశిష్టోహిదానంకించిద్ద్విజాతయే॥ ౧౪॥ దాతాకుప్యతినోదాంతస్తస్మాద్దానాత్పరందమః। యస్తుదద్యాదకుప్యన్హితస్యలోకాస్సనాతనాః॥ ౧౫॥ క్రోధోహంతిహియద్దానంతస్మాద్దానాత్పరందమః॥ అదృశ్యానిమహారాజస్థానాన్యయుతశోదివి॥ ౧౬॥ ఋషీణాంసర్వలోకేషుయానితేయాంతిదేవతాః। దమేనయానినృపతేగచ్ఛంతిపరమర్షయః॥ ౧౭॥ కామయానామహత్స్థానంతస్మాద్దానాత్పరందమః। అధ్యాపకః పరిక్లేశాదక్షయంఫలమశ్నుతే॥ ౧౮ ॥ విధివత్పావకంహుత్వాబ్రహ్మలోకేనరాధిప। అధీత్యాపిహియోవేదాన్న్యాయవిద్భ్యః ప్రయచ్ఛతి॥ ౧౯॥ గురుకర్మప్రశంసీతుసోపిస్వర్గేమహీయతే। క్షత్రియోధ్యయనేయుక్తోయజనేదానకర్మణి॥ ౨౦॥ యుద్ధేయశ్చపరిత్రాతాసోపిస్వర్గేమహీయతే। వైశ్యస్స్వకర్మనిరతః ప్రదానాత్ లభతేమహత్॥ ౨౧॥ శూద్రస్స్వకర్మనిరతః స్వర్గంశుశ్రూషయార్చ్ఛతి। శూరాబహువిధాః ప్రోక్తాస్తేషామర్థాంస్తు మేశృణు॥ ౨౨॥ శూరాన్వయానాంనిర్దిష్టంఫలంశూరస్యచైవహి। యజ్ఞశూరాదమేశూరాః సత్యశూరాస్తథాపరే॥ ౨౩॥ యుద్ధశూరాస్తథైవోక్తాదానశూరాశ్చమానవాః। సాంఖ్యశూరాశ్చబహవోయోగశూరాస్తథాపరే॥ ౨౪॥ అరణ్యేగృహవాసేచత్యాగేశూరాస్తథాపరే। బుద్ధిశూరాస్తథైవాన్యేక్షమాశూరాస్తథాపరే॥ ౨౫॥ ఆర్జవేచతథాశూరాః సమేవర్తంతిమానవాః। తైస్తైస్తునియమైశ్శూరాబహవస్సంతిచాపరే॥ ౨౬॥ వేదాధ్యయనశూరాశ్చశూరాశ్చాధ్యయనేరతాః। గురుశుశ్రూషయాశూరాః పితృశుశ్రూషయాపరే॥ ౨౭॥ మాతృశుశ్రూషయాశూరాభైక్ష్యశూరాస్తథాపరే। అరణ్యేగృహవాసేచశూరాశ్చాతిథిపూజనే॥ ౨౮॥ సర్వేయాంతిపరాఁల్లోకాన్స్వకర్మఫలనిర్జితాన్। ధారణంసర్వవేదానాంసర్వతీర్థావగాహనమ్॥ ౨౯॥ సత్యంచబ్రువతోనిత్యంసమంవాస్యాన్నవాసమమ్। అశ్వమేధసహస్రంచసత్యంచతులయాధృతమ్॥ ౩౦॥ అశ్వమేధసహస్రాద్ధిసత్యమేవవిశిష్యతే। సత్యేనసూర్యస్తపతిసత్యేనాగ్నిః ప్రదీప్యతే ॥ ౩౧॥ సత్యేనమరుతోవాంతిసర్వంసత్యేప్రతిష్ఠితమ్। సత్యేనదేవాః ప్రీయంతేపితరోబ్రాహ్మణాస్తథా ॥ ౩౨॥ సత్యమాహుః పరోధర్మస్తస్మాత్సత్యంనలంఘయేత్। మునయస్సత్యనిరతామునయస్సత్యవిక్రమాః॥ ౩౩॥ మునయస్సత్యశపథాస్తస్మాత్సత్యంవిశిష్యతే। సత్యవంతస్స్వర్గలోకేమోదంతేభరతర్షభ ॥ ౩౪ ॥ దమస్సత్యఫలావాప్తిరుక్తాః సర్వాత్మనామయా। అసంశయంవినీతాత్మాసవైస్వర్గేమహీయతే॥ ౩౫॥ బ్రహ్మచర్యస్యచగుణంశృణుత్వంవసుధాధిప। ఆజన్మమరణాద్యస్తుబ్రహ్మచారీభవేదిహ॥ ౩౬॥ నతస్యకించిదప్రాప్యమితివిద్ధినరాధిప। బహ్వ్యః కోట్యస్త్వృషీణాంచబ్రహ్మలోకేవసంత్యుత॥ ౩౭॥ సత్యేరతానాంసతతందాంతానామూర్ధ్వరేతసామ్। బ్రహ్మచర్యందహేద్రాజన్సర్వపాపాన్యుపాసితమ్॥ ౩౮॥ బ్రాహ్మణేనవిశేషేణబ్రాహ్మణోహ్యగ్నిరుచ్యతే। ప్రత్యక్షంహితథాహ్యేతద్బ్రాహ్మణేషుతపస్విషు॥ ౩౯॥ బిభేతిహియథాశక్రోబ్రహ్మచారిప్రధర్షితః। తద్బ్రహ్మచర్యస్యఫలమృషీణామిహదృశ్యతే॥ ౪౦ ॥ మాతాపిత్రోః పూజనేయోధర్మస్తమపిమేశృణు। శుశ్రూషతేయః పితరంనచాసూయేత్కథంచన॥ ౪౧॥ మాతరంభ్రాతరంవాపిగురుమాచార్యమేవచ । తస్యరాజన్ఫలంవిద్ధిస్వర్లోకేస్థానమర్చితమ్। నచపశ్యేతనరకంగురుశుశ్రూషయాత్మవాన్॥ ౪౨॥............... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే- పంచసప్తతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ విధింగవాంపరంశ్రోతుమిచ్ఛామినృపతత్త్వతః। యేనతాన్శాశ్వతాన్లోకానర్థినాంప్రాప్నుయాదిహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ నగోదానాత్పరం

కించిద్విద్ధ్యేవసుధాధిప। గౌహిర్ణ్యాయాగతాదత్త్వా సద్యస్తారయతేకులమ్॥ ౨॥ సతామర్థే సమ్యగుత్పాదితో యః స వై క్లిప్తస్సమ్యగ్గాభ్యః ప్రజాభ్యః। తస్మాత్పూర్వం హ్యాదికాలప్రవృత్తం గోదానార్థం శృణు రాజన్విధిం మే॥౩॥ పురా గోషూపనీతాసు గోషు సందిగ్ధదర్శినా। మాంధాత్రా ప్రకృతం ప్రశ్నం బృహస్పతిరభాషత॥ ౪॥ ద్విజాతిమతిసత్కృత్య శ్వః కాలమభివేద్య చ । గోదానార్థం ప్రయుంజీత రోహిణీం నియతవ్రతః॥ ౫॥ ఆహ్వానం చ ప్రయుంజీత సమంగే బహులేతి చ। ప్రవిశ్య చ గవాం మధ్యమిమాం శ్రుతిముదాహరేత్ ॥౬॥ గౌర్మే మాతా వృషభః పితా మే దివం శర్మ జగతీ మె ప్రతిష్ఠా। ప్రపద్యైవం శర్వరీముష్య గోషు పునర్వాణీముత్సృజేద్గోప్రదానే॥ ౭॥ స తామేకాం నిశాం గోభిః సమసంఖ్యస్సమవ్రతః । ఐకాత్మ్యగమనాత్సద్యః కలుషాద్విప్రముచ్యతే॥ ౮॥ ఉత్సృష్టవృషవత్సా హి ప్రదేయా సూర్యదర్శనే । త్రిదివం ప్రతిపత్తవ్యమర్థవాదాశిషస్తవ॥ ౯ ॥ ఊర్జస్విన్య ఊర్జమేధాశ్చ యజ్ఞే గర్భోఽమృతస్య జగతోస్య ప్రతిష్ఠా । క్షితెరోహః ప్రవహశ్శశ్వదేవ ప్రాజాపత్యాస్సర్వమిత్యర్థవాదాః॥ ౧౦ ॥ గావో మమైనః ప్రణుదంతు సౌర్యాస్తథా సౌమ్యాః స్వర్గయానాయ సంతు। ఆత్మానం మె మాతృవచ్చాశ్రయంతు తథానుక్తాస్సంతు సర్వాశిషో మె॥౧౧॥ శేషోత్సర్గే కర్మభిర్దేహమోక్షే సరస్వత్యశ్శ్రేయసి సంప్రవృత్తాః । యూయం నిత్యం సర్వపుణ్యోపవాహ్యా దిశధ్వం మే గతిమిష్టాం ప్రపన్నాః ॥ ౧౨ ॥ యా వై యూయం సోఽహమద్యైకభావో యుష్మాన్దత్త్వా చాహమాత్మప్రదాతా। మనశ్చ్యుతా మనఏవోపపన్నాః సంధుక్షధ్వం సౌమ్యరూపోగ్రరూపాః॥ ౧౩॥ ఏవం తస్యాగ్రే పూర్వమర్ధం వదేత గవాం దాతా విధివత్పూర్వదృష్టమ్। ప్రతిబ్రూయాచ్ఛేషమర్ధం ద్విజాతిః ప్రతిగృహ్ణన్వై గోప్రదానే విధిజ్ఞః॥౧౪॥ గోప్రదానీతి వక్తవ్యమర్ఘ్యవస్త్రవసుప్రదః। ఊధ్యా స్యా భరితవ్యా చ వైష్ణవీతి చ చోదయేత్ ॥౧౫॥ నామ సంకీర్తయేత్తస్యా యథాసంఖ్యోత్తరం స వై। ఫలం షట్త్రింశదష్టౌ చ సహస్రాణి చ వింశతిః॥౧౬॥ ఏవమేతాన్గుణాన్విద్యాద్గవాదీనాం యథాక్రమమ్ । గోప్రదాతా సమాప్నోతి సమస్తానష్టమే క్రమే॥ ౧౭॥ గోదశ్శీలీ నిర్భయశ్చార్ఘ్యదాతా న స్యాద్దుఃఖీ వసుదాతా చ కామమ్। ఊధస్యోఢా భారత యశ్చ విద్వాన్విఖ్యాతాస్తే వైష్ణవాశ్చంద్రలోకాః॥౧౮॥ గాం వై దత్త్వా గోవ్రతీ స్యాత్త్రిరాత్రం నిశాం చైకాం సంవసంతేహ తాభిః। కామ్యాష్టమ్యాం వర్తితవ్యం త్రిరాత్రం రసైర్వా గోశకృతా ప్రస్నవైర్వా॥౧౯॥ దేవవ్రతీ స్యాద్వృషభప్రదానే వేదావాప్తిర్గోయుగస్య ప్రదానే। తథా గవాం విధిమాసాద్య యజ్వా లోకానగ్ర్యాన్విందతే నావిధిజ్ఞః॥౨౦॥ కామాన్సర్వాన్పార్థివానేకసంస్థాన్యో వై దద్యాత్కామదుఘాం చ ధేనుమ్। సమ్యక్తాస్స్యుర్హవ్యకవ్యౌఘవత్యస్తాసాముక్ష్ణాం జ్యాయసాం సంప్రదానమ్ ౨౧ ॥ న చాశిష్యాయావ్రతాయోపకుర్యాన్నాశ్రద్దధానాయ న వక్రబుద్ధయె । గుహ్యో హ్యయం సర్వలోకస్య ధర్మో నేమం ధర్మం యత్ర తత్ర ప్రజల్పేత్ ॥ ౨౨॥ సంతి లోకే శ్రద్దధానా మనుష్యాః సంతి క్షుద్రా రాక్షసమానుషేషు। ఏషామేతద్ధియదూనం హ్యనిష్టం యే నాస్తిక్యం చాశ్రయంతేల్పపుణ్యాః॥ ౨౩॥ బార్హస్పత్యం వాక్యమేతన్నిశమ్య యే రాజానో గోప్రదానాని దత్త్వా। లోకాన్ప్రాప్తాః పుణ్యశీలాః ప్రవృత్తాస్తాన్మే రాజన్కీర్త్యమానాన్నిబోధ॥ ౨౪॥ ఉశీనరో విశ్వగశ్వో నృగశ్చ భగీరథో విశ్రుతో యౌవనాశ్వః । మాంధాతా వై ముచుకుందశ్చ రాజా భూరిద్యుమ్నో నైషధః సోమకశ్చ॥౨౫॥ పురూరవా భరతశ్చక్రవర్తీ యస్యాన్వవాయే భారతాః సర్వ ఏవ। తథా వీరో దాశరథిశ్చ రామో యే చాప్యన్యే విశ్రుతాః కీర్తిమంతః॥ ౨౬॥ తథా రాజా పుణ్యకర్మా దిలీపో దివం ప్రాప్తో గోప్రదానైర్విధిజ్ఞః। యజ్ఞైర్దానైస్తపసా రాజధర్మైర్మాంధాతాభూద్గోప్రదానైశ్చ యుక్తః॥ ౨౭॥ తస్మాత్పార్థ త్వమపీమాం మయోక్తాం బార్హస్పతీం భారతీం ధారయస్వ । ద్విజాగ్ర్యేభ్యస్సంప్రయచ్ఛస్వ ప్రీతో గాః పుణ్యా వై ప్రాప్య రాజ్యం కురూణామ్ ॥ ౨౮॥ వైశంపాయనః॥ తథా సర్వం కృతవాన్ధర్మరాజో భీష్మేణోక్తో విధివద్గోప్రదానే । స మాంధాతుర్దేవదేవోపదిష్టం సమ్యగ్ధర్మం ధారయామాస రాజా

జా॥ ౨౯॥ ఇతినృపసతతంగవాంప్రదానేయవశకలాః సహగోమయైఃపిబానః। క్షితితలశయనశ్శిఖీయతాత్మావృషఇవరాజవృషస్తదాబభూవ ॥ ౩౦॥
నరపతిరభవత్సదేవతాభ్యఃప్రయతమనాస్త్వభిసంస్తువంశ్చతాఃస్మ। నృపతిధురినగామయుక్తభూవస్తుగవరైరగమశ్చయత్రతత్ర॥౩౧॥ ....*

ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే షట్సప్తతితమోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥తతోయుధిష్ఠిరోరాజాభూయఃశాంతనవంనృపమ్ । గోదానవిస్తరంధీమాన్పప్రచ్ఛవినయాన్వితః ॥ ౧ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ గోప్రదానగు
ణాన్సమ్యక్పునర్మేబ్రూహిభారత। నహితృప్యామ్యహంవీరశృణ్వానోఽమృతమీదృశమ్॥ ౨॥ వైశంపాయనః॥ఇత్యుక్తోధర్మరాజేనతదాశాంతనవో
నృపః। సమ్యగాహగుణాంస్తస్మైగోప్రదానస్యకేవలాన్॥ ౩॥ భీష్మః॥ వత్సలాంగుణసంపన్నాంతరుణీంవస్త్రసంయుతామ్ । దత్త్వేదృశీంగాంవిప్రా
యసర్వపాపైఃప్రముచ్యతే॥ ౪॥ అసూర్యానామతేలోకాగాందత్త్వాతాన్నగచ్ఛతి। పీతోదకాంజగ్ధతృణాంనష్టక్షీరాంనిరింద్రియామ్॥౫॥ జరారోగో
పసంపన్నాంజీర్ణాంవాపీమివాజలామ్। దత్త్వాతమఃప్రవిశతిద్విజంక్లేశేనయోజయేత్ ॥౬॥రుష్టాదుష్టాకథితాదుర్బలావానోదాతవ్యాయాశ్చమూ
ల్యైరదత్తైః। క్లేశైర్విప్రంయోఽఫలైఃసంయునక్తితస్యావీర్యాశ్చాఫలాశ్చైవలోకాః॥ ౭ ॥ బలాన్వితాఃశీలవయోపపన్నాస్సర్వాఃప్రశంసంతిసుగంధ
వత్యః । యథాహిగంగాసరితాంవరిష్ఠాతథార్జునీనాంకపిలావరిష్ఠా॥ ౮ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ కస్మాత్సమానేబహులాప్రదానేసద్భిఃప్రశస్తంకపిలాప్రదా
నమ్। విశేషమిచ్ఛామిమహాప్రభావశ్రోతుంసమర్థోఽస్మిభవాన్ప్రవక్తుమ్॥౯॥ భీష్మః ॥ వృద్ధానాంబ్రువతాంతాతశ్రుతంమేయత్పురాతనమ్ । వక్ష్యా
మితదశేషేణరోహిణ్యోనిర్మితాయథా॥ ౧౦ ॥ ప్రజాఃసృజేతిచాదిష్టఃపూర్వందక్షఃస్వయంభువా । అసృజద్వృత్తిమేవాగ్రేప్రజానాంహితకామ్య
యా॥౧౧॥యథాహ్యమృతమాశ్రిత్యవర్తయంతిదివౌకసః । తథావృత్తింసమాశ్రిత్యవర్తయంతిప్రజావిభో ॥ ౧౨ ॥ అచరేభ్యశ్చభూతేభ్యశ్చరాః
శ్రేష్ఠాస్సదానరాః। బ్రాహ్మణాశ్చతతఃశ్రేష్ఠాస్తేషుయజ్ఞాఃప్రతిష్ఠితాః ॥ ౧౩ ॥ యజ్ఞైరవాప్యతేసోమస్సచగోషుప్రతిష్ఠితః । తతోదేవాఃప్రమోదంతే
పూర్వంవృత్తిస్తతఃప్రజాః॥ ౧౪॥ ప్రజాతాన్యేవభూతానిప్రాక్రోశన్వృత్తికాంక్షయా । వృత్తిదంచాన్వపద్యంతతృషితాఃపితృమాతృవత్ ॥ ౧౫॥ ఇ
తీదంమనసాగత్వాప్రజాసర్గార్థమాత్మనః। ప్రజాపతిస్తుభగవానమృతంప్రాపిబత్తదా॥ ౧౬ ॥ సగతస్తస్యతృప్తింతుగంధంసురభిముద్గిరన్ । దద
ర్శోద్గారసంవృత్తాంసురభీంముఖజాంసుతామ్ ॥ ౧౭॥ సాసృజత్సౌరభేయాస్తుసురభిర్లోకమాతృకాః । సువర్ణవర్ణాఃకపిలాఃప్రజానాంవృత్తిధేన
వః॥౧౮॥ తాసామమృతవర్ణానాంక్షరంతీనాంసమంతతః। బభూవామృతజఃఫేనఃస్రవంతీనామివోర్మిజః॥౧౯॥ సవత్సముఖవిభ్రష్టోభవస్యతువితి
ష్ఠతః। శిరస్యవాపతత్క్రుద్ధఃసతదైక్షతచప్రభుః ॥ ౨౦ ॥ లలాటప్రభవేణాక్ష్ణారోహిణీంప్రదహన్నివ । తత్తేజస్తుతతోరౌద్రంకపిలాస్తావిశాంవతే॥
౨౧॥ నానావర్ణత్వమనయన్మేఘానివదివాకరః। యాస్తుతస్మాదపాక్రమ్యసోమమేవాభిసంశ్రితాః॥ ౨౨ ॥ యథోత్పన్నాఃస్వవర్ణస్థాస్తానితానా
న్యవర్ణతామ్। అథక్రుద్ధంమహాదేవంప్రజాపతిరభాషత॥ ౨౩ ॥ అమృతేనావసిక్తస్త్వంనోచ్ఛిష్టంవిద్యతేగవామ్ । యథాహ్యమృతమాదాయసో
మోవిష్యందతేపునః॥౨౪॥ తథాక్షీరంక్షరంత్యేతారోహిణ్యోఽమృతసంభవమ్। నదుష్యత్యనిలోనాగ్నిర్నసువర్ణంనచోదధిః॥ ౨౫॥ నామృతేనామృ
తంపీతంవత్సపీతానవత్సలా । ఇమాన్లోకాన్భరిష్యంతిహవిషాప్రస్రవేణచ॥౨౬॥ ఆసామైశ్వర్యమిచ్ఛంతిసర్వేఽమృతమయంశుభమ్ । వృషభంచద
దౌతస్మైసహగోభిఃప్రజాపతిః॥ ౨౭ ॥ ప్రసాదయామాసమనస్తేనరుద్రస్యభారత । ప్రీతశ్చాపిమహాదేవశ్చకారవృషభంతదా॥ ౨౮॥ ధ్వజంచవాహ
నంచైవతస్మాత్సవృషభధ్వజః । తతోదేవైర్మహాదేవస్తదాపశుపతిఃకృతః ॥ ౨౯ ॥ ఈశ్వరఃసగవాంమధ్యేవృషభాంకఃప్రకీర్తితః । ఏవమవ్యగ్రవ

ర్ణానాంకపిలానాంమహౌజసామ్॥ ప్రదానేప్రథమఃకల్పఃసర్వాసామేవకీర్తితః॥౩౦॥ లోకజ్యేష్ఠాలోకవృత్తిఃప్రవృత్తారుద్రోద్భూతాఃసోమవిష్యందభూతాః। సౌమ్యాఃపుణ్యాఃకామదాఃప్రాణదాశ్చ.గావైదత్వాసర్వకామప్రదఃస్యాత్ ॥ ౩౧ ॥ ఇమంగవాంప్రభవవిధానముత్తమంపఠన్సదాశుచిరపిమంగళప్రియః। విముచ్య తెకలికలుషేణమానవఃశ్రియంసుతాన్ధనపశుమాప్నుయాత్సదా॥ ౩౧॥ హవ్యంకవ్యంతర్పణంశాంతికర్మయానంవాసోవృద్ధబాలస్యతుష్టిః। ఏతాన్సర్వాన్గోప్రదానేగుణాన్వైదాతారాజన్నాప్నుయాద్వైసదైవ॥ ౩౩ ॥ వైశంపాయనః॥ పితామహస్యాథనిశమ్యవాక్యంరాజాసహభ్రాతృభిరాజమీఢః। సువర్ణవర్ణానడుహస్తథాగాఃపార్థోదదౌబ్రాహ్మణసత్తమేభ్యః॥ ౩౪॥ తథైవతేభ్యోపిదదౌద్విజేభ్యోగవాంసహస్రాణిశతానిచైవ। యజ్ఞాన్సముద్దిశ్యచదక్షిణార్థేలోకాన్విజేతుంపరమాంచకీర్తిమ్॥౩౫॥..............................*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి - దానధర్మకథనే - సప్తసప్తతితమోధ్యాయః,

భీష్మః॥ ఎతస్మిన్నేవకాలెతువసిష్ఠమృషిసత్తమమ్।ఇక్ష్వాకువంశజోరాజాసౌదాసోవదతాంవరః॥౧॥ సర్వలోకచరంసిద్ధంబ్రంహకోశంసనాతనమ్॥ పురోహితమభిప్రష్టుమభివాద్యోపచక్రమే॥౨॥ సౌదాసః॥త్రైలోక్యేభగవన్కింస్విత్పవిత్రంకథ్యతేనఘ। యత్కీర్తయన్సదామర్త్యఃప్రాప్నుయాత్పుణ్యముత్తమమ్॥ ౩॥ భీష్మః ॥ తస్మైప్రోవాచవచనంప్రణతాయహితంతదా। గవాముపనిషద్విద్వాన్నమస్కృత్యగవాంశుచిః॥ ౪॥గావస్సురభిగంధిన్యస్తథాగుగ్గులుగంధయః। గావఃప్రతిష్ఠాభూతానాంగావఃస్వస్త్యయనంమహత్ ॥ ౫ ॥ గావోభూతంచభవ్యంచగావఃపుష్టిఃసనాతనీ। గావోలక్ష్మ్యాస్తథామూలంగోషుదత్తంననశ్యతి ॥ ౬ ॥ అన్నంహిపరమంగావోదేవానాంపరమంహవిః। స్వాహాకారవషట్కారౌనిత్యంగోషుప్రతిష్ఠితా॥ ౭ ॥ గావోయజ్ఞస్యహిఫలంగోషుయజ్ఞాఃప్రతిష్ఠితాః। గావోభవిష్యంభూతంచగోషుసర్వంప్రతిష్ఠితమ్॥ ౮ ॥ సాయంప్రాతశ్చసతతంహోమకాలేమహామ్యుతే। గావోదదతివైహౌమ్యమృషిభ్యఃపురుషర్షభ॥ ౯ ॥ యానికానిచదుర్గాణిదుష్కృతానికృతానిచ। తరంతిచైవపాప్మానంధేనుంయేదదతిప్రభో॥ ౧౦॥ ఏకాంచదశగుర్దద్యాద్దశదద్యాచ్చగోశతీ। శతంసహస్రగుర్దద్యాత్సర్వేతుల్యఫలాహితే॥ ౧౧॥ అనాహితాగ్నిఃశతగురయజ్వాచసహస్రగుః। సమృద్ధోయశ్చకీనాశోనార్ఘ్యమర్హంతితేత్రయః ॥ ౧౨॥ కపిలాంయేప్రయచ్ఛంతిసవత్సాంకాంస్యదోహనామ్। సువ్రతాంవస్త్రసంవీతాముభౌలోకౌజయంతితే॥౧౩॥ యువానమింద్రియోపేతంశతేనశతయూథపమ్। గవేంద్రంబ్రాహ్మణేంద్రాయభూరిశృంగమలంకృతమ్॥ ౧౪॥వృషభంయేప్రయచ్ఛంతిశ్రోత్రియాయపరంతప। ఐశ్వర్యంతేధిగచ్ఛంతిజాయమానాఃపునఃపునః ॥ ౧౫॥ నాకీర్తయిత్వాగాఃసుప్యాత్తానాసంస్మృత్యచోత్పతేత్। సాయంప్రాతర్నమస్యేచ్చగాస్తతఃపుష్టిమాప్నుయాత్ ॥ ౧౬॥ గవాంమూత్రపురీషస్యనోద్విజేతకథంచన। నచాసాంమాంసమశ్నీయాద్గవాంపుష్టింతదాప్నుయాత్ ॥ ౧౭॥ గాశ్చసంకీర్తయేన్నిత్యంనావమన్యేతతాస్తథా।అనిష్టంస్వప్నమాలక్ష్యగాంనరస్సంప్రకీర్తయేత్ ॥ ౧౮॥గోమయేనసదాస్నాయాత్కరీషేచాపిసంవిశేత్। శ్లేష్మమూత్రపురీషాణిప్రతిఘాతంచవర్జయేత్ ॥౧౯॥ సార్ద్రేచర్మణిభుంజీతనిరీక్షేద్వారుణీందిశం। వాగ్యతఃసర్పిషాభూమౌగవాంపుష్టింసదాశ్నుతే॥ ౨౦॥ఘృతెనజుహుయాదగ్నింఘృతేనస్వస్తివాచయేత్। ఘృతందద్యాద్ఘృతంప్రాశ్యేద్గవాంపుష్టింసదాశ్నుతే॥౨౧॥ గోమత్యావిద్యయాధేనుంతిలానామభిమంత్ర్యయః।సర్వరత్నమయీందద్యాన్నసశోచేత్కృతాకృతే॥౨౨॥ గావోమాముపతిష్ఠంతుహేమశృంగ్యఃపయోముచః। సురభ్యస్సౌరభేయ్యశ్చసరితఃసాగరంయథా॥ ౨౩॥ గావైపశ్యామ్యహంనిత్యంగావఃపశ్యంతుమాంసదా। గావోస్మాకంవయంతాసాంయతోగావస్తతోవయం॥ ౨౪॥ఏవంరాత్రౌదివాచాపిసమేషువిషమేషుచ।మహాభయేషుచనరఃకీర్తయన్ముచ్యతేభయాత్॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే-అష్టసప్తతితమోధ్యాయః-..........................*

౭౮

వసిష్ఠః॥ శతంవర్షసహస్రాణాంతపస్తప్తంసుదుష్కరమ్। గోభిఃపూర్వంవిసృష్టాభిర్గచ్ఛేమశ్రేష్ఠతామితి॥౧॥లోకేఽస్మిన్దక్షిణానాంచసర్వాసాంవయముత్తమాః। భవేమనచలిప్యేమదోషేణేతిపరంతప ॥ ౨॥ అస్మత్పురీషస్నానేనజనఃపూయేతసర్వదా। శకృతాచపవిత్రార్థంకుర్వీరన్దేవమానుషాః॥ ౩॥ తథాసర్వాణిభూతానిస్థావరాణిచరాణిచ। ప్రదాతారశ్చలోకాన్నోగచ్ఛేయురితిమానద॥ ౪॥ తాభ్యోవరందదౌబ్రహ్మాతపసోంతేస్వయంప్రభుః। ఏవంభవత్వితిప్రభులోకాంస్తారయతేతిచ ॥ ౫॥ ఉత్తస్థుఃసిద్ధకామాస్తాభూతభవ్యస్యమాతరః। ప్రాతర్నమస్యాస్తాగావస్తతఃపుష్టిమవాప్నుయాత్॥ ౬॥ తపసోంతేమహారాజగావోలోకపరాయణాః। తస్మాద్గావోమహాభాగాఃపవిత్రంపరముచ్యతే॥ ౭ ॥ తథైవసర్వభూతానాంసమతిష్ఠంతమూర్ధని। సమానవత్సాంకపిలాంధేనుందత్వాపయస్వినీమ్ ॥ ౮ ॥ సువ్రతాంవస్త్రసంవీతాంబ్రహ్మలోకేమహీయతే। లోహితాంతుల్యవత్సాంచధేనుందత్వాపయస్వినీమ్॥ ౯ ॥ సువ్రతాంవస్త్రసంవీతాంసూర్యలోకేమహీయతే। సమానవత్సాంసబలాంధేనుందత్వాయస్వినీమ్॥౧౦॥ సువ్రతాంవస్త్రసంవీతాంసోమలోకేమహీయతే। సమానపత్సాంశ్వేతాంతుధేనుందత్వాపయస్వినీమ్॥౧౧॥సువ్రతాంవస్త్రసంవీతామింద్రలోకేమహీయతే।సమానవత్సాంకృష్ణాంతుధేనుందత్వాపయస్వినీమ్॥ ౧౨ ॥ సువ్రతాంవస్త్రసంవీతామగ్నిలోకేమహీయతే। సమానవత్సాంధూమ్రాంచధేనుందత్వాపయస్వినీమ్॥౧౩॥ సువ్రతాంవస్త్రసంవీతాయామ్యలోకేమహీయతే। అపాంఫేనసవర్ణాంతుసవత్సాంకాంస్యదోహనామ్॥ ౧౪॥ప్రదాయవస్త్రసంవీతాంవారుణంలోకమశ్నుతే। వాతరేణుసవర్ణాంతుసవత్సాంకాంస్యదోహనామ్॥౧౫॥ ప్రదాయవస్త్రసంవీతాంవాయులోకేమహీయతే। హిరణ్యవర్ణాంపింగాక్షీంసవత్సాంకాంస్యదోహనామ్॥ ౧౬॥ ప్రదాయవస్త్రసంవీతాంకౌబేరంలోకమశ్నుతే। పలాలధూమ్రవర్ణాంతుసవత్సాంకాంస్యదోహనామ్॥ ౧౭॥ ప్రదాయవస్త్రసంవీతాంపితృలోకేమహీయతే। సవత్సాంపీవరీందత్వాశితికంఠామలంకృతామ్॥ ౧౮ ॥ వైశ్వదేవమసంబాధంస్థానంశ్రేష్ఠంప్రపద్యతే। సమానవత్సాంగౌరీంతుధేనుందత్వాపయస్వినీమ్ ॥ ౧౯ ॥ సువ్రతాంవస్త్రసంవీతాంవసూనాంలోకమాప్నుయాత్। పాండుకంబలవర్ణాభాంసవత్సాంకాంస్యదోహనామ్॥౨౦॥ ప్రదాయవస్త్రసంవీతాంసాధ్యానాంలోకమాప్నుయాత్।వైరాటపృష్ఠముక్షాణంసర్వరత్నైరలంకృతమ్॥ ౨౧॥ ప్రదాయమరుతాంలోకాన్సరాజన్ప్రతిపద్యతే। వయోపపన్నంలీలాంగంసర్వరత్నసమన్వితమ్ ॥ ౨౨॥ గంధర్వాప్సరసాంలోకాందత్వాప్రాప్నోతిమానవః। శితికంఠమనడ్వాహంసర్వరత్నైరలంకృతమ్ ॥ ౨౩ ॥ దత్వాప్రజాపతేర్లోకాన్విశోకఃప్రతిపద్యతే। గోప్రదానరతోయాతిభిత్వాజలదసంచయాన్॥ ౨౪॥ విమానేనార్కవర్ణేనదివిరాజన్విరాజతే।తంచారువేషాఃసుశ్రోణ్యఃసహస్రంసురయోషితః॥౨౫॥ రమయంతినరశ్రేష్ఠంగోప్రదానరతంనరమ్। వీణానాంవల్లకీనాంచనూపురాణాంచశింజితైః॥హాసైశ్చహరిణాక్షీణాంసుప్తఃసప్రతిబోధ్యతే॥౨౬॥ యావంతిరోమాణిభవంతిధేన్వాస్తావంతివర్షాణిమహీయతేసః। స్వర్గచ్యుతశ్చాపితతోనృలోకేప్రసూయతేవైవిపులేగృహేసః॥౨౭

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే- గోప్రదానికే- ఏకోనాశీతితమోధ్యాయః-

వసిష్ఠః॥ఘృతక్షీరప్రదాగావోఘృతయోన్యోఘృతోద్భవాః। ఘృతనద్యోఘృతావర్తాస్తామేసంతుసదాగృహే॥౧॥ఘృతంమేహృదయేనిత్యంఘృతంనాభ్యాంప్రతిష్ఠితమ్। ఘృతంసర్వేషుగాత్రేషుఘృతంమేమనసిస్థితమ్ ॥ ౨ ॥ గావోమమాగ్రతోనిత్యంగావఃపృష్ఠతఏవచ। గావోమేసర్వతశ్చైవగవాంమధ్యేవసామ్యహమ్॥ ౩॥ ఇత్యాచమ్యజపేత్సాయంప్రాతశ్చపురుషస్సదా। యదహ్నాకురుతేపాపంసతస్మాత్పరిముచ్యతే॥౪॥ ప్రాసాదాయత్రసౌవర్ణావసోర్ధారాచయత్రసా। గంధర్వాప్సరసోయత్రతత్రయాంతిసహస్రదాః॥ ౫॥ నవనీతపంకాఃక్షీరోదాదధిశైవలసంకులాః। వహంతియత్ర

వైనద్యస్తత్ర యాంతి సహస్రదాః॥౫॥ గవాం శతసహస్రం తు యః ప్రయచ్ఛేద్యథావిధి। పరాం వృద్ధిమవాప్యాథ స్వర్గలోకే మహీయతే ॥ ౭ ॥ దశచోభయతః పుత్రో మాతాపిత్రోః పితామహాన్ । దదాతి సుకృతాన్లోకాన్పునాతి చ కులం నరః॥ ౮॥ ధేన్వాః ప్రమాణేన సమప్రమాణాం ధేనుం తిలానామపి చ ప్రదాయ। పానీయదాతా చ యమస్య లోకే న యాతనాం కాంచిదుపైతి తత్ర॥ ౯॥ పవిత్రమగ్ర్యం జగతః ప్రతిష్ఠా దివౌకసాం మాతరోథాప్రమేయాః। అన్వాలభేద్దక్షిణతో వ్రజేచ్చ దద్యాచ్చ పాత్రే ప్రసమీక్ష్య కాలమ్॥౧౦॥ ధేనుం సవత్సాం కపిలాం భూరిశృంగీం కాంస్యోపదోహాం వసనోత్తరీయామ్ । ప్రదాయ తాం గాహతి దుర్విగాహ్యాం యామ్యాం సభాం వీతభయో మనుష్యః॥ ౧౧॥ సురూపా బహురూపాశ్చ విశ్వరూపాశ్చ మాతరః। గావో మాముపతిష్ఠంతామితి నిత్యం ప్రకీర్తయేత్ ॥ ౧౨॥ నాతః పరతరం దానం నాతః పరతరం ఫలమ్। నాతో విశిష్టం లోకేషు భూతం భవితుమర్హతి॥ ౧౩॥ త్వచా లోమ్నాథ శృంగైర్వా వాలైః క్షీరేణ మేదసా। యజ్ఞం వహతి సంభూయ కిమస్త్యభ్యధికం తతః॥౧౪॥ యయా సర్వమిదం వ్యాప్తం జగత్ స్థావరజంగమమ్। తాం ధేనుం శిరసా వందే భూతభవ్యస్య మాతరమ్॥ ౧౫॥ గుణవచనసముచ్చయైకదేశో నృవర మయైష గవాం ప్రకీర్తితస్తే। న చ పరమిహ దానమస్తి గోభ్యో భవతి న చాపి పరాయణం తథాన్యత్ ॥ ౧౬॥ భీష్మః॥ వరమిదమితి భూమిదో విచింత్య ప్రవరమృషేర్వచనం తతో మహాత్మా। వ్యసృజత నియతాత్మవాన్ద్విజేభ్యః సుబహు చ గోధనమాప్తవాంశ్చ లోకాన్॥౧౭॥ ....*

ఇతి- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- గోప్రదానికే- అశీతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ పవిత్రాణాం పవిత్రం యచ్ఛిష్టం లోకే చ యద్భవేత్। పావనం పరమం చైవ తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ గావో మహార్థాః పుణ్యాశ్చ తారయంతి చ మానవాన్ । ధారయంతి ప్రజాశ్చేమా హవిషా పయసా తథా॥ ౨॥ న హి పుణ్యతమం కించిద్గోభ్యో భరతసత్తమ । ఏతాః పుణ్యాః పవిత్రాశ్చ త్రిషు లోకేషు సత్తమాః॥ ౩॥ దేవానాముపరిష్టాచ్చ గావః ప్రతివసంతి వై। దత్త్వా చైతాస్తారయతే యాంతి స్వర్గం మనీషిణః॥౪॥ మాంధాతా యౌవనాశ్వశ్చ యయాతిర్నహుషస్తథా। గా వై దదంతస్సతతం సహస్రశతసమ్మితాః ॥ ౫ ॥ గతాః పరమకం స్థానం దేవైరపి సుదుర్లభమ్ । అపి చాత్ర పురాగీతం కథయిష్యామి తేనఘ ॥ ౬॥ ఋషీణాముత్తమం ధీమాన్కృష్ణద్వైపాయనం శుకః। అభివాద్యాహ్నికకృతః శుచిః ప్రయతమానసః॥ ౭॥ పితరం పరిపప్రచ్ఛ దృష్టలోకపరావరమ్। కో యజ్ఞస్సర్వయజ్ఞానాం వరిష్ఠో హ్యుపలక్ష్యసే ॥ ౮॥ కించ కృత్వా పరం స్థానం ప్రాప్నువంతి మనీషిణః । కేన దేవాః పవిత్రేణ స్వర్గమశ్నంతి వా విభో॥ ౯॥ కించ యజ్ఞస్య యజ్ఞత్వం క్వ చ యజ్ఞః ప్రతిష్ఠితః। దేవానాముత్తమం కించ కించ సత్రమితః పరమ్॥౧౦॥ పవిత్రాణాం పవిత్రం చ యత్తద్బ్రూహి పితర్మమ। ఏతచ్ఛ్రుత్వా తు వచనం వ్యాసః పరమధర్మవిత్ ॥౧౧॥ పుత్రాయాకథయత్సర్వం తత్త్వేన భరతర్షభ॥ వ్యాసః॥ గావః ప్రతిష్ఠా భూతానాం తథా గావః పరాయణమ్ । గావః పుణ్యాః పవిత్రాశ్చ గోధనం పావనం తథా॥ ౧౨ ॥ పూర్వమాసన్నశృంగా వై గావ ఇత్యనుశుశ్రుమ। శృంగార్థే సముపాసంత తాః కిల ప్రభుమవ్యయమ్॥ ౧౩ ॥ తతో బ్రహ్మా తు గాః ప్రాయముపవిష్టాస్సమీక్ష్య చ । ఈప్సితం ప్రదదౌ తాభ్యో గోభ్యః ప్రత్యేకశః ప్రభుః॥౧౪॥ తాసాం శృంగాణ్యజాయంత యస్యా యాదృఙ్మనోగతమ్ । నానావర్ణాః శృంగవత్యస్తా వ్యరోచంత పుత్రక॥ ౧౫॥ బ్రహ్మణా వరదత్తాస్తా హవ్యకవ్యప్రదాః శుభాః। పుణ్యాః పవిత్రాః సుభగా దివ్యసంస్థానలక్షణాః॥ ౧౬ ॥ గావస్తేజో మహద్దివ్యం గవాం దానం ప్రశస్యతే। యే వై తాస్సంప్రయచ్ఛంతి సాధవో వీతమత్సరాః॥ ౧౭॥ తే వై సుకృతినః ప్రోక్తాః సర్వదానప్రదాశ్చ తే । గవాం లోకం తథా పుణ్యమాప్నువంతి చ తేనఘ॥ ౧౮॥ యత్ర వృక్షా మధుఫలా దివ్యపుష్పఫలోద్గమాః। పుష్పాణి చ సుగంధీని దివ్యాని ద్విజసత్తమ॥ ౧౯॥ సర్వా మణిమయీ భూమిః సర్వకాంచనవాలుకాః । సర్వర్తుసుఖసంస్పర్శా నిష్పంకా నీరజాశ్శుభాః॥౨౦॥ రక్తోత్పలవనైశ్చైవ మణిఖండైర్హిరణ్మయైః। తరుణాదిత్యసంకాశైర్భాంతి తత్ర జలాశయాః॥ ౨౧॥

మహార్హమణిపత్రైశ్చ కాంచనప్రభకేసరైః।నీలోత్పలవిమిశ్రైశ్చ సరోభిర్బహుపంకజైః॥౨౨॥కరవీరవనైఃఫుల్లైః సహస్రావర్తసంవృతైః। సంతానకవనైఃఫుల్లైఃవృక్షైశ్చ సమలంకృతాః॥౨౩॥ నిర్మలాభిశ్చముక్తాభిర్మణిభిశ్చమహాప్రభైః।ఉద్భూతపులినాస్తత్రజాతరూపైశ్చనిమ్నగాః॥ ౨౪॥ సర్వరత్నమయైశ్చిత్రైరవగాఢాద్రుమోత్తమైః। జాతరూపమయైశ్చాన్యైర్హుతాశనసమప్రభైః॥ ౨౫॥ సౌవర్ణాగిరయస్తత్రమణిరత్నశిలోచ్చయాః।సర్వరత్నమయైర్భాంతిశృంగైశ్చారుభిరుచ్ఛ్రితైః॥ ౨౬ ॥ నిత్యపుష్పఫలాస్తత్రనగాఃపత్రరథాకులాః। దివ్యగంధరసైఃపుష్పైఃఫలైశ్చభరతర్షభ॥౨౭॥రమంతేపుణ్యకర్మాణస్తత్రనిత్యంయుధిష్ఠిర।సర్వకామసమృద్ధార్థానిశ్శోకాగతమన్యవః॥ ౨౮॥ విమానేషువిచిత్రేషురమణీయేషుభారత। మోదంతేపుణ్యకర్మాణోవిహరంతోయశస్వినః॥౨౯॥ఉపక్రీడంతితాన్రాజన్శుభాశ్చాప్సరసాంగణాః। ఏతాన్లోకానవాప్నోతిగాందత్త్వావైయుధిష్ఠిర॥౩౦॥యాసామధిపతిఃపూషామారుతోబలవాన్బలీ।ఐశ్వర్యేవరుణోరాజానామమాత్రంయుగంధరాః॥౩౧॥సురూపాబహురూపాశ్చవిశ్వరూపాశ్చమాతరః। ప్రాజాపత్యమితిబ్రహ్మన్జపేన్నిత్యంయతవ్రతః॥ ౩౨॥ గాశ్చశుశ్రూషతేయశ్చసమన్వేతిచసర్వశః। తస్మైతుష్టాఃప్రయచ్ఛంతి వరానపిసుదుర్లభాన్॥ ౩౩॥ ద్రుహ్యేన్నమనసావాపిగోషునిత్యంసుఖప్రదః। అర్చయేతసదాచైవనమస్కారైశ్చపూజయేత్॥౩౪॥దాంతఃప్రీతమనానిత్యంగవాంతుష్టింతథాశ్నుతే। త్ర్యహముష్ణంపిబేన్మూత్రంత్ర్యహముష్ణంపిబేత్పయః॥ ౩౫॥ గవాముష్ణంపయఃపీత్వాత్ర్యహముష్ణంఘృతంపిబేత్। త్ర్యహముష్ణంఘృతంపీత్వావాయుభక్షోభవేత్త్ర్యహమ్॥ ౩౬॥యేనదేవాఃపవిత్రేణభుంజతేలోకముత్తమమ్।యత్పవిత్రంపవిత్రాణాంతద్ఘృతంశిరసావహేత్॥౩౭॥ ఘృతేనజుహుయాదగ్నింఘృతేనస్వస్తివాచయేత్।ఘృతంప్రాశేద్ఘృతందద్యాద్గవాంపుష్టింతథాశ్నుతే॥ ౩౮॥ నిర్హృతైశ్చయవైర్గోభిర్మాసంప్రాశితయావకః। బ్రంహహత్యాసమంపాపంసర్వమేతేనశుధ్యతే॥ ౩౯ ॥ పరాభవాచ్చదైత్యానాందేవైశ్శౌచమిదంకృతమ్। తేదేవత్వమపిప్రాప్తాఃసంసిద్ధాశ్చమహాబలాః॥ ౪౦॥ గావఃపవిత్రాఃపుణ్యాశ్చపావనంపరమంమహత్। తాశ్చదత్త్వాద్విజాతిభ్యోనరస్స్వర్గముపాశ్నుతే॥ ౪౧॥గవాంమధ్యేశుచిర్భూత్వాగోమతీంమనసాజపేత్। పూతాభిరద్భిరాచమ్యశుచిర్భవతినిర్మలః॥౪౨॥అగ్నిమధ్యేగవాంమధ్యేబ్రాంహణానాంచసంసది। విద్యావేదవ్రతస్నాతాబ్రాంహణాఃపుణ్యకర్మిణః॥ ౪౩॥ అధ్యాపయేరన్శిష్యాన్వైగోమతీంయజ్ఞసమ్మితామ్।త్రిరాత్రోపోషితోభూత్వాగోమతీంలభతేవరమ్॥ ౪౪॥ పుత్రకామశ్చలభతేపుత్రంధనమథాపివా। పతికామాచభర్తారంసర్వకామాంచమానవః ॥ ౪౫ ॥ గావస్తుష్టాఃప్రయచ్ఛంతిసేవితావైనసంశయః । ఏవమేతామహాభాగాయజ్ఞియాస్సర్వకామదాః॥ ౪౬॥రోహిణ్యఇతిజానీహినైతాభ్యోవిద్యతేపరమ్।ఇత్యుక్తస్సమహాతేజాఃశుకఃపిత్రామహాత్మనా॥పూజయామాసగానిత్యంతస్మాత్త్వమపిపూజయ॥ ౪౭ ॥ ....*

ఇతి- గోప్రదానికే- ఏకాశీతితమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥మయాగవాంపురీషంవైశ్రియాజుష్టమితిశ్రుతమ్। ఏతదిచ్ఛామ్యహంశ్రోతుంసంశయోత్రపితామహ॥౧॥భీష్మః॥అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। గోభిర్నృపేహసంవాదంశ్రియాభరతసత్తమ॥ ౨॥శ్రీఃకృత్వేహవపుఃకాంతంగోమధ్యేషువివేశహ । గావోథవిస్మితాస్తస్యాదృష్ట్వారూపస్యసంపదమ్॥౩॥ గావః ॥ కాసిదేవికుతోవాత్వంరూపేణాప్రతిమాభువి। విస్మితాఃస్మమహాభాగేతవరూపస్యసంపదా ॥ ౪ ॥ ఇచ్ఛామత్వాంవయంజ్ఞాతుంకాత్వంక్వచగమిష్యసి। తత్త్వేనవరవర్ణాభేసర్వమేతద్బ్రవీహినః॥ ౫॥ శ్రీరువాచ॥లోకకాంతాస్మిభద్రంవఃశ్రీర్నామ్నాహంపరిశ్రుతా।మయాదైత్యాఃపరిత్యక్తావినష్టాఃశాశ్వతీస్సమాః॥ ౬ ॥ మయాభిపన్నాదేవాశ్చమోదంతేశాశ్వతీస్సమాః। ఇంద్రోవివస్వాన్సోమశ్చవిష్ణురాపోగ్నిరేవచ॥౭॥మయాభిపన్నాఃసిధ్యంతేఋషయోదేవతాస్తథా । యాన్నావిశామ్యహంగావస్తేవినశ్యంతిసర్వశః॥౮॥ధర్మశ్చార్థశ్చకామ

శ్చ మయా జుష్టాః సుఖాన్వితాః । ఏవంప్రభావాం మాం గావో విజానీత సుఖప్రదాః ॥ ౯ ॥ ఇచ్ఛామి చాపి యుష్మాసు వస్తుం సర్వాసు నిత్యదా । ఆగత్య ప్రార్థయే యుష్మాన్ శ్రీజుష్టా భవతాథ వై ॥ ౧౦ ॥ గావః ॥ అధ్రువాం చపలాం చ త్వాం సామాన్యాం బహుభిస్సహ । న త్వామిచ్ఛామ భద్రం తే గమ్యతాం యత్ర రంస్యసే ॥ ౧౧ ॥ వపుష్మత్యో వయం సర్వాః కిమస్మాకం త్వయాద్య వై । యత్రేష్టం గమ్యతాం తత్ర కృతకార్యా వయం త్వయా ॥ ౧౨ ॥ శ్రీరువాచ ॥ కిమేతద్వః క్షమం గావో యన్మాం నేహాభినందథ । న మాం సంప్రతిగృహ్ణీధ్వం కస్మాద్వై దుర్లభాం సతీమ్ । ౧౩ ॥ సత్యశ్చ లోకవాదోయం లోకే చరతి సువ్రతాః । స్వయం ప్రాప్తే పరిభవో భవతీతి వినిశ్చయః ॥ ౧౪ ॥ మహదుగ్రం తపః కృత్వా మాం నిషేవంతి మానవాః । దేవదానవగంధర్వాః పిశాచోరగరాక్షసాః ॥ ౧౫ ॥ ప్రభావ ఏష వో గావః ప్రతిగృహ్ణీత మామిహ । నావమన్యా హ్యహం సౌమ్యాస్త్రైలోక్యే సచరాచరే ॥ ౧౬ ॥ గావః ॥ నావమన్యామహే దేవి న త్వాం పరిభవామహే । అధ్రువా చలచిత్తాసి తతస్త్వాం వర్జయామహే ॥ ౧౭ ॥ బహునాత్ర కిముక్తేన గమ్యతాం యత్ర వాంఛసి । వపుష్మత్యో వయం సర్వాః కిమస్మాకం త్వయానఘే ॥ ౧౮ ॥ శ్రీరువాచ ॥ అవజ్ఞాతా భవిష్యామి సర్వలోకస్య మానదాః । ప్రత్యాఖ్యానేన యుష్మాకం ప్రసాదః క్రియతాం మమ ॥ ౧౯ ॥ మహాభాగా భవత్యో వై శరణ్యాః శరణాగతామ్ । పరిత్రాయంతు మాం నిత్యం భజమానామనిందితామ్ ॥ ౨౦ ॥ మాననామహమిచ్ఛామి భవత్యః సతతం శుభాః ॥ అప్యేకాంగేష్వధో వస్తుమిచ్ఛామి చ సుకుత్సితే ॥ ౨౧ ॥ న వోస్తి కుత్సితం కించిదంగేష్వాలక్ష్యతేనఘాః । పుణ్యాః పవిత్రాస్సుభగా మమాదేశం ప్రయచ్ఛత ॥ ౨౨ ॥ వసేయం యత్ర వో దేహే తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హథ । ఏవముక్తాస్తు తా గావః శుభాః కరుణవత్సలాః ॥ ౨౩ ॥ సంమంత్ర్య సహితాః సర్వాః శ్రియమూచుర్నరాధిప । అవశ్యం మాననా కార్యా తవాస్మాభిర్యశస్విని ॥ శకృన్మూత్రే నివస త్వం పుణ్యమేతద్ధి నః శుభే ॥ ౨౪ ॥ శ్రీరువాచ ॥ దిష్ట్యా ప్రసాదో యుష్మాభిః కృతో మేనుగ్రహాత్మకః । ఏవం భవతు భద్రం వః పూజితాస్మి సుఖప్రదాః ॥ ౨౫ ॥ ఏవం కృత్వా తు సమయం శ్రీర్గోభిః సహ భారత । పశ్యంతీనాం తతస్తాసాం తత్రైవాంతరధీయత ॥ ౨౬ ॥ ఏవం గోశకృతః పుత్ర మాహాత్మ్యం తేనువర్ణితమ్ । మాహాత్మ్యం చ గవాం భూయః శ్రూయతాం గదతో మమ ॥ ౨౭ ॥...*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- గోప్రదానికే- ద్వ్యశీతితమోధ్యాయః-

భీష్మః ॥ యే చ గాం సంప్రయచ్ఛంతి హుతశిష్టాశినశ్చ యే । తేషాం సత్రాణి యజ్ఞాశ్చ నిత్యమేవ యుధిష్ఠిర ॥ ౧ ॥ ఋతే దధిఘృతేనేహ న యజ్ఞః సంప్రవర్తతే । తేన యజ్ఞస్య యజ్ఞత్వమతో మూలం చ కథ్యతే ॥ ౨ ॥ దానానామపి సర్వేషాం గవాం దానం ప్రశస్యతే । గావః శ్రేష్ఠాః పవిత్రాశ్చ పావనం హ్యేతదుత్తమమ్ ॥ ౩ ॥ పుష్ట్యర్థమేతాః సేవేత శాంత్యర్థమపి చైవ హ । పయో దధి ఘృతం చాసాం సర్వపాపప్రమోచనమ్ ॥ ౪ ॥ గావస్తేజః పరం ప్రోక్తమిహ లోకే పరత్ర చ । న గోభ్యః పరమం కించిత్పవిత్రం భరతర్షభ ॥ ౫ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । పితామహస్య సంవాదమింద్రస్య చ యుధిష్ఠిర ॥ ౬ ॥ పరాభూతేషు దైత్యేషు శక్రే త్రిభువనేశ్వరే । ప్రజాః సముదితాః సర్వాః సత్యధర్మపరాయణాః ॥ ౭ ॥ అథర్షయః సగంధర్వాః కిన్నరోరగరాక్షసాః । దేవాసురసుపర్ణాశ్చ ప్రజానాం పతయస్తథా ॥ ౮ ॥ పర్యుపాసంత కౌరవ్య కదాచిద్వై పితామహమ్ । నారదః పర్వతశ్చైవ విశ్వావసుర్హహాహూహూః ॥ ౯ ॥ దివ్యగానేషు గాయంతః పర్యుపాసంత తం ప్రభుమ్ । తత్ర దివ్యాని పుష్పాణి ప్రావహత్పవనస్తదా ॥ ౧౦ ॥ ఆజహ్రుః ఋతవశ్చాపి సుగంధీని పృథక్ పృథక్ । తస్మిన్ దేవసమాజే తు సర్వభూతసమాగమే ॥ ౧౧ ॥ దివ్యవాదిత్రసంఘుష్టే దివ్యస్త్రీచారణావృతే । ఇంద్రః పప్రచ్ఛ దేవేశమభివాద్య ప్రణమ్య చ ॥ ౧౨ ॥ దేవానాం భగవన్ కస్మాల్లోకేశానాం పితామహ । ఉపరిష్టాద్గవాం లోక ఏతదిచ్ఛామి వేదితుమ్ ॥ ౧౩ ॥ కిం తపో బ్రహ్మచర్యం వా గోభిః కృతమిహేశ్వర । దేవానాముపరిష్టాచ్చ వసంత్యరజసః సుఖమ్ ॥ ౧౪ ॥ తతః ప్రోవాచ బ్రంహా తం శక్రం బలనిషూదనమ్ । అవజ్ఞాతాస్త్వయా

నిత్యంగావోబలనిషూదన ॥ ౧౫॥ తేనత్వామాసాంమాహాత్మ్యంనవేత్సిశృణుయత్ప్రభో।గవాంప్రభావంపరమంమాహాత్మ్యంచసురర్షభ॥ ౧౬॥ య
జ్ఞాంగంకథితాగావోయజ్ఞఏవచవాసవ। ఏతాభిశ్చవినాయజ్ఞోనవర్తేతకథంచన॥ ౧౭॥ ధారయంతిప్రజాశ్చైవపయసాహవిషాతథా । ఏతాసాంత
నయాశ్చాపికృషియోగముపాసతే ॥ ౧౮॥ జనయంతిచధాన్యానిబీజానివివిధానిచ। తతోయజ్ఞాఃప్రవర్తంతేహవ్యంకవ్యంచసర్వశః॥౧౯॥పయోదధి
ఘృతంచైవపుణ్యాశ్చైతాస్సురాధిప। వహంతివివిధాన్భారాన్క్షుత్తృష్ణాపరపీడితాః ॥ ౨౦॥ మునీంశ్చధారయంతీహప్రజాశ్చైవాభికర్మణా।వా
సవాకూటవాహిన్యఃకర్మణాసుకృతేనచ ॥ ౨౧॥ ఉపరిష్టాత్తతోస్మాకంవసంత్యేతాస్సదైవహి । ఏతత్తేకారణంశక్రనివాసకృతమద్యవై॥ ౨౨॥ గ
వాందేవోపరిష్టాద్ధిసమాఖ్యాతంశతక్రతో। ఏతాహివరదత్తాశ్చవరదాశ్చాపివాసవ॥ ౨౩॥సురభ్యఃపుణ్యకర్మిణ్యఃపావనాశ్శుభలక్షణాః। యదర్థం
గాంగతాశ్చైవసురభ్యస్సురసత్తమ॥ ౨౪॥ తచ్చమేశృణుకార్త్స్న్యేనవదతోబలసూదన। పురాదేవయుగేతాతదైత్యేంద్రేషుమహాత్మసు॥ ౨౫॥త్రీ
లోకాననుశాసత్సువిష్ణౌగర్భత్వమాగతే।అదిత్యాస్తప్యమానాయాస్తపోఘోరంసుదుశ్చరమ్॥ ౨౬॥పుత్రార్థమమరశ్రేష్ఠపాదేనైకేననిత్యదా।తాం
తుదృష్ట్వామహాదేవీంతప్యమానాంమహత్తపః॥ ౨౭॥ దక్షస్యదుహితాదేవీసురభీనామనామతః। అతప్యతతపోఘోరంహృష్టాధర్మపరాయణా॥౨౮॥
కైలాసశిఖరేరమ్యేదేవగంధర్వసేవితే । వ్యతిష్ఠదేకపాదేనపరమంయోగమాస్థితా॥ ౨౯॥ దశవర్షసహస్రాణిదశవర్షశతానిచ । సంతప్తాస్తపసా
తస్యాదేవాస్సర్షిమహోరగాః॥ ౩౦॥ తత్రగత్వామయాసార్థంపర్యుపాసంతతాంశుభామ్। అథాహమబ్రువంతత్రదేవీంతాంతపసాన్వితామ్॥
౩౧॥ కిమర్థంతప్యసేదేవితపోఘోరమనిందితే। ప్రీతస్తేహంమహాభాగేతపసానేనశోభనే ॥ ౩౨॥ వరయస్వవరందేవిదాతాస్మీతిపురందర ॥ సురభీ॥
వరేణభగవన్మహ్యంకృతంలోకపితామహ। ఏషఏవవరోమేద్యయత్ప్రీతోసిమమానఘ॥ ౩౩॥ బ్రహ్మా ॥ తామేవంబ్రువతీందేవీంసురభీంత్రిదశేశ్వర।
ప్రత్యబ్రువంయద్దేవేంద్రతన్నిబోధశచీపతే ॥ ౩౪ ॥ అలోభకామ్యయాదేవితపసాచశుభాననే । ప్రసన్నోహంవరంతస్మాదమరత్వందదామితే॥౩౫॥
త్రయాణామపిలోకానాముపరిష్టాన్నివత్స్యసి। మత్ప్రసాదాచ్చవిఖ్యాతోగోలోకస్సభవిష్యతి॥౩౬॥మానుషేషుచకుర్వాణాఃప్రజాఃకర్మశుభంతథా।
నివత్స్యంతిమహాభాగేసర్వాదుహితరశ్చతే॥౩౭॥ మనసాచింతితాభోగాస్త్వయావైదివ్యమానుషాః। యచ్చస్వర్గేసుఖందేవితత్తేసంపత్స్యతేశుభే॥
౩౮ ॥ తస్యాలోకాస్సహస్రాక్షసర్వకామసమన్వితాః। నతత్రక్రమతేమృత్యుర్నజరానచపావకః॥ ౩౯॥ నదైవంవాశుభంకించిద్విద్యతేతత్రవాసవ।
యత్రదివ్యాన్యరణ్యానిదివ్యాన్యాభరణానిచ॥ ౪౦॥విమానానిసుయుక్తానికామగానిచవాసవ । బ్రహ్మచర్యేణతపసాసత్యేనచదమేనచ॥ ౪౧॥ దానై
శ్చవివిధైఃపుణ్యైస్తథాతీర్థానుసేవనాత్। తపసామహతాచైవసుకృతేనచకర్మణా॥ ౪౨॥ శక్యస్సమాసాదయితుంగోలోకఃపుష్కరేక్షణ । ఏత
త్తేసర్వమాఖ్యాతంమయాశక్రానుపృచ్ఛతే ॥ ౪౩॥ నతేపరిభవఃకార్యోగవామసురసూదన॥ భీష్మః॥ ఏవంశ్రుత్వాసహస్రాక్షఃపూజయామాసనిత్య
దా। గాశ్చక్రేబహుమానంచతాసునిత్యంయుధిష్ఠిర॥ ౪౪ ॥ ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంపావనంచమహాద్యుతే । పవిత్రంపరమంచాపిగవాంమాహాత్మ్య
ముత్తమమ్॥౪౫॥ కీర్తితంపురుషవ్యాఘ్రసర్వపాపప్రమోచనమ్। యఇదంకథయేన్నిత్యంబ్రాహ్మణేభ్యస్సమాహితః॥ ౪౬॥ హవ్యకవ్యేషుయజ్ఞేషు
పితృకార్యేషుచైవహి। సార్వకామికమక్షయ్యంపితౄంస్తస్యోపతిష్ఠతే॥౪౭॥ గోషుభక్తశ్చలభతేయద్యదిచ్ఛతిమానవః। స్త్రియోపిభక్తాయాగోషు
తాశ్చకామమవాప్నుయుః॥౪౮॥పుత్రార్థీలభతేపుత్రంకన్యార్థీతామవాప్నుయాత్।ధనార్థీలభతేవిత్తంధర్మార్థీధర్మమాప్నుయాత్॥౪౯॥
విద్యార్థీచాప్నుయాద్విద్యాంసుఖార్థీప్రాప్నుయాత్సుఖమ్। నకించిద్దుర్లభంచైవగవాంభక్తస్యభారత॥ ౫౦ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసన
పర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- త్ర్యశీతితమోధ్యాయః-............*

యుధిష్ఠిరః॥ ఉక్తంపితామహేనేదంగవాందానమనుత్తమమ్। విశేషేణనరేంద్రాణామిహధర్మమవేక్షతామ్॥౧॥రాజ్యంహిసతతందుఃఖందుర్ధరం
చాకృతాత్మభిః। భూయిష్ఠంచనరేంద్రాణాంవిద్యతేనశుభాగతిః॥౨॥ పూయంతెతత్రనియతంప్రయచ్ఛంతోవసుంధరామ్। సర్వేచకథితాధర్మాస్త్వ
యామేకురునందన॥౩॥ ఎవమేవగవాముక్తంప్రదానంతెనృగేణహ। ఋషిణానాచికేతేనపూర్వమేవనిదర్శితమ్॥౪॥ వేదోపనిషదాచైవసర్వకర్మ
సుదక్షిణాః। సర్వక్రతుషుచోద్దిష్టంభూమిర్గావోథకాంచనమ్॥౫॥ తత్రశ్రుతిస్తుపరమాసువర్ణందక్షిణేతివై। ఎతదిచ్ఛామ్యహంశ్రోతుంపితామహయ
థాతథమ్॥౬॥కింసువర్ణంకథంజాతంకస్మిన్కాలేకిమాత్మకం। కిందైవంకింఫలంచైవకస్మాచ్చపరముచ్యతే ॥ ౭ ॥ కస్మాద్దానంసువర్ణస్యపూజయం
తిమనీషిణః। కస్మాచ్చదక్షిణార్థేతద్యజ్ఞకర్మసుశస్యతే॥౮॥కస్మాచ్చపావనంశ్రేష్ఠంభూమేర్గోభ్యశ్చకాంచనమ్।పరమందక్షిణార్థేచతద్బ్రవీహి
పితామహ॥ ౯॥ భీష్మః॥ శృణురాజన్నవహితోబహుకారణవిస్తరమ్।జాతరూపసముత్పత్తిమనుభూతంచయన్మయా॥౧౦॥ పితామమమహాతేజాఃశం
తనుర్నిధనంగతః। తస్యదిత్సురహంశ్రాద్ధంగంగాద్వారముపాగమమ్॥౧౧॥తత్రాగమ్యపితుఃపుత్రశ్రాద్ధకర్మసమారభమ్ । మాతామేజాహ్నవీచా
త్రసాహాయ్యమకరోత్తదా॥౧౨॥ తతోగ్రతస్తపఃసిద్ధానుపవేశ్యబహూన్నృషీన్। తోయప్రదానాత్ప్రభృతికార్యాణ్యహమథారభమ్॥ ౧౩॥ తత్సమా
ప్యయథోద్దిష్టంపూర్వకర్మసమాహితః। దాతుంనిర్వపణంసమ్యగ్యథావదహమారభమ్॥౧౪ ॥ తతస్తందర్భవిన్యాసంభిత్త్వాసురుచిరాంగదః । ప్ర
లంబాభరణోబాహురుదతిష్ఠద్విశాంపతే ॥ ౧౫ ॥ సముత్థితమహందృష్ట్వాపరంవిస్మయమాగమమ్। ప్రతిగ్రహీతాసాక్షాన్మేపితేతిభరతర్షభ॥౧౬॥
తతోమేపునరేవాశీత్సంజ్ఞాసంచింత్యశాస్త్రతః। నాయంవేదేషువిహితోవిధిర్హస్తఇతిప్రభో॥ ౧౭॥ పిండోదేయోనరేణేహతతోమతిరభూన్మమ। సా
క్షాన్నేహమనుష్యస్యపిండంహిపితరఃక్వచిత్ ॥ ౧౮॥ గృహ్ణంతివిహితంచేత్థంపిండోదేయఃకుశేష్వితి। తతోహంతదనాదృత్యపితుర్హస్తనిదర్శనమ్॥
౧౯॥శాస్త్రప్రామాణ్యసూక్ష్మంతువిధింపిండస్యసంస్మరన్। తతోదర్భేషుతత్సర్వమదదంభరతర్షభ॥ ౨౦ ॥ శాస్త్రమార్గానుసారేణతద్విద్ధిమను
జర్షభ। తతస్సోంతర్హితోబాహుఃపితుర్మమనరాధిప॥౨౧॥ తతోమేదర్శయామాసుఃస్వప్నాంతేపితరస్తథా। ప్రీయమాణాస్తుమామూచుఃప్రీతాః
స్మభరతర్షభ॥ ౨౨॥ విజ్ఞానేనతవానేనయన్నముహ్యసిధర్మతః। త్వయాహికుర్వతాశాస్త్రంప్రమాణమిహపార్థివ॥ ౨౩ ॥ ఆత్మాధర్మఃశ్రుతంవే
దాఃపితరశ్చర్షిభిఃసహ । సాక్షాత్పితామహోబ్రహ్మాగురవోథప్రజాపతిః॥ ౨౪ ॥ ప్రమాణముపనీతావైస్థితిశ్చనవిచాలితా । తదిదంసమ్యగారబ్ధం
త్వయాద్యభరతర్షభ॥ ౨౫॥ కింతుభూమేర్గవాంచార్థేసువర్ణందీయతామితి। ఏవంవయంచధర్మజ్ఞసర్వేచాస్మత్పితామహాః॥౨౬॥పావితావై
భవిష్యంతిపావనంపరమంహితత్। దశపూర్వాన్దశైవాన్యాంస్తథాసంతారయంతివై॥ ౨౭॥ సువర్ణంయేప్రయచ్ఛంతిఏవంమత్పితరోబ్రువన్। త
తోహంవిస్మితోరాజన్ప్రతిబుద్ధోవిశాంపతే॥ ౨౮॥ సువర్ణదానేకరవంమతించభరతర్షభ। ఇతిహాసమిమంచాపిశృణురాజన్పురాతనమ్॥ ౨౯ ॥జా
మదగ్న్యంప్రతివిభోధన్యమాయుష్యమేవచ। జామదగ్న్యేనరామేణతీవ్రరోషాన్వితేనవై ॥ ౩౦ ॥ త్రిఃసప్తకృత్వఃపృథివీకృతానిఃక్షత్రియాపురా। త
తోజిత్వామహీంకృత్స్నాంరామోరాజీవలోచనః॥౩౧॥ ఆజహారక్రతుంవీరోబ్రహ్మక్షత్రేణపూజితమ్। వాజిమేధంమహారాజసర్వకామసమన్వితమ్
౩౨॥ పావనంసర్వభూతానాంతేజోద్యుతివివర్ధనమ్। విపాప్మాసచతేజస్వీతేనక్రతుఫలేనచ ౩౩॥ నైవాత్మనోథలఘుతాంజామదగ్న్యోఽభ్యగ
చ్ఛత । సతుక్రతువరేణేష్ట్వామహాత్మాదక్షిణావతా ॥ ౩౪ ॥ పప్రచ్ఛాగమసంపన్నానృషీన్దేవాంశ్చభార్గవః। పావనంయత్పరంనౄణాముగ్రే
కర్మణివర్తతామ్॥ ౩౫॥ తదుచ్యతాంమహాభాగాఇతిజాతఘృణోబ్రవీత్। ఇత్యుక్తావేదశాస్త్రజ్ఞాస్తమూచుస్తేమహౌజసః॥ ౩౬॥ రామవిప్రాః

సత్క్రియంతాం వేదప్రామాణ్యదర్శనాత్। భూయశ్చ విప్రర్షిగణాః ప్రష్టవ్యాః పావనం ప్రతి॥ ౩౭ ॥ తే యద్బ్రూయుర్మహాప్రాజ్ఞాస్తచ్చైవ సముదాచర। తతో వసిష్ఠం దేవర్షిమగస్త్యమథ కాశ్యపమ్ ॥ ౩౮ ॥ తమేవార్థం మహాతేజాః పప్రచ్ఛ భృగునందనః। జాతా మతిర్మే విప్రేంద్ర కథం పూయేయమిత్యుత॥ ౩౯॥ కేన వా కర్మయోగేన ప్రదానేనేహ కేన వా। యది వోఽనుగ్రహకృతా బుద్ధిర్మాం ప్రతి సత్తమాః॥ ప్రబ్రూత పావనం కిం మే భవేదితి తపోధనాః॥ ౪౦॥ ఋషయః॥ గాశ్చ భూమిం చ విత్తం చ దత్త్వేహ భృగునందన। పాపకృత్పూయతే మర్త్య ఇతి భార్గవ శుశ్రుమ॥ ౪౧॥ అన్యద్దానం తు విప్రర్షే శ్రూయతాం పావనం మహత్। దివ్యమత్యద్భుతాకారమపత్యం జాతవేదసః॥ ౪౨ ॥ దగ్ధ్వా లోకాన్పురా వీర్యాత్సంభూతమిహ శుశ్రుమ । సువర్ణమితి విఖ్యాతం తద్దదత్సిద్ధిమేష్యసి॥ ౪౩॥ తతోఽబ్రవీద్వసిష్ఠస్తం భగవాన్సంశితవ్రతః। శృణు రామ యథోత్పన్నం సువర్ణమనలప్రభమ్ ॥ ౪౪॥ ఫలం దాస్యతి తే యత్తు దానే పరమిహోచ్యతే। సువర్ణం యచ్చ యస్మాచ్చ యథా చ గుణవత్తరమ్॥ ౪౫॥ తన్నిబోధ మహాబాహో సర్వం నిగదతో మమ అగ్నీషోమాత్మకమిదం సువర్ణం విద్ధి నిశ్చయమ్॥ ౪౬॥ అజోఽగ్నిర్వరుణో మేషః సూర్యోఽశ్వ ఇతి దర్శితమ్। కుంజరాశ్చ స్మృతా నాగా మహిషాశ్చాసురా ఇతి॥ ౪౭॥ కుక్కుటాశ్చ వరాహాశ్చ రాక్షసా భృగునందన। ఇడా గావః పయః సోమో భూమిరిత్యేవ చ స్మృతిః॥ ౪౮॥ జగత్సర్వం చ నిర్మథ్య తేజోరాశిః సముత్థితః। సువర్ణమేభ్యో విప్రర్షే రత్నం పరమమనుత్తమమ్॥ ౪౯॥ ఏతస్మాత్కారణాద్దేవా గంధర్వోరగరాక్షసాః । మనుష్యాశ్చ పిశాచాశ్చ ప్రయతా ధారయంతి తమ్॥ ౫౦॥ మకుటైరంగదయుతైరలంకారైః పృథగ్విధైః। సువర్ణవికృతైస్తత్ర విరాజంతే భృగూత్తమ॥ ౫౧॥ తస్మాత్సర్వపవిత్రేభ్యః పవిత్రం పరమం స్మృతమ్। భూమేర్గోభ్యోఽథ రత్నేభ్యస్తద్విద్ధి మనుజర్షభ ॥ ౫౨ ॥ పృథివీం గాశ్చ దత్త్వేహ యచ్చాన్యదపి కించన। విశిష్యతే సువర్ణస్య దానం పరమకం విభో॥ ౫౩॥ అక్షయం పావనం చైవ సువర్ణమమరద్యుతే । ప్రయచ్ఛ ద్విజముఖ్యేభ్యః పావనం హ్యేతదుత్తమమ్ ॥ ౫౪ ॥ సువర్ణమేవ సర్వాసు దక్షిణాసు విధీయతే। సువర్ణం యే ప్రయచ్ఛంతి సర్వదాస్తే భవంత్యుత॥ ౫౫॥ .... *

దేవతాస్తే ప్రయచ్ఛంతి యే సువర్ణం దదత్యథ। అగ్నిర్హి దేవతాః సర్వాః సువర్ణం చ తదాత్మకమ్ ॥ ౫౬ ॥ తస్మాత్సువర్ణం దదతా దత్తాః సర్వాః స్మ దేవతాః॥ భవంతి పురుషవ్యాఘ్ర న హ్యతః పరమం విదుః॥ ౫౭॥ భూయ ఏవ తు మాహాత్మ్యం సువర్ణస్య నిబోధ మే। గదతో మమ విప్రర్షే సర్వశస్త్రభృతాం వర॥ ౫౮॥ మయా శ్రుతమిదం పూర్వం పురాణే భృగునందన । ప్రజాపతేః కథయతో యథాన్యాయం తు తస్య వై ॥ ౫౯ ॥ శూలపాణేర్భగవతో రుద్రస్య చ మహాత్మనః। గిరౌ హిమవతి శ్రేష్ఠే తదా భృగుకులోద్వహ ॥ ౬౦ ॥ దేవ్యా వివాహే నివృత్తే రుద్రాణ్యా భృగునందన। సమాగమే భగవతో దేవ్యా సహ మహాత్మనః॥ ౬౧॥ తతః సర్వే సముద్విగ్నా దేవా రుద్రముపాగమన్। తే మహాదేవమాసీనం దేవీం చ వరదాముమామ్॥ ౬౨॥ ప్రసాద్య శిరసా సర్వే రుద్రమూచుర్భృగూద్వహ। అయం సమాగమో దేవ దేవ్యా సహ తవానఘ॥ ౬౩॥ తపస్వినస్తపస్విన్యా తేజస్విన్యాతి తేజసః । అమోఘతేజాస్త్వం దేవ దేవీ చేయముమా తథా॥ ౬౪॥ అపత్యం యువయోర్దేవ బలవద్భవితా విభో। తన్నూనం త్రిషు లోకేషు న కించిచ్ఛేషయిష్యతి॥ ౬౫॥ తదేభ్యః ప్రణతేభ్యస్త్వం దేవేభ్యః పృథులోచన। వరం ప్రయచ్ఛ లోకేశ త్రైలోక్యహితకామ్యయా॥ ౬౬॥ అపత్యార్థం నిగృహ్ణీష్వ తేజః పరమకం విభో । త్రైలోక్యసారౌ హి యువాం లోకం సంతాపయిష్యథః॥ ౬౭ ॥ తదపత్యం హి యువయోర్దేవానభిభవేద్ధ్రువమ్ । న హి తే పృథివీ దేవీ న చ ద్యౌర్న దివం విభో॥ ౬౮॥ నేదం ధారయితుం శక్తాః సమస్తా ఇతి నో మతిః। తేజఃప్రభావనిర్దగ్ధం తస్మాత్సర్వమిదం జగత్ ॥ ౬౯ ॥ తస్మాత్ప్రసాదం భగవన్కర్తుమర్హసి నః ప్రభో। న దేవ్యాం

సంభవేత్పుత్రోఽభవతఃసురసత్తమ॥ ౭౦॥ ధైర్యాదేవనిగృహ్ణీష్వ తేజోజ్వలితముత్తమమ్। ఇతితేషాంకథయతాంభగవాన్గోవృషధ్వజః॥ ౭౧॥ ఏవమస్త్వితిదేవాంస్తాన్విప్రర్షేప్రత్యభాషత । ఇత్యుక్త్వాచోర్ధ్వమనయద్రేతోవృషభవాహనః ॥ ౭౨ ॥ ఊర్ధ్వరేతాస్సమభవత్తతఃప్రభృతిచాపిసః॥ రుద్రాణీతుతతఃక్రుద్ధాప్రజోచ్ఛేదేతథాకృతే ॥ ౭౩ ॥ దేవానథాబ్రవీత్తత్రస్త్రీభావాత్పరుషంవచః । యస్మాదపత్యకామోవైభర్తామేవినివర్తితః॥ ౭౪॥ తస్మాత్సర్వేసురాయూయమనపత్యాభవిష్యథ। ప్రజోచ్ఛేదోమమకృతోయస్మాద్యుష్మాభిరద్యవై॥ ౭౫ ॥ తస్మాత్ప్రజావఃఖగమాస్సర్వేషాంనభవిష్యతి। పావకస్తునతత్రాసీచ్ఛాపకాలేభృగూద్వహ॥ ౭౬॥ దేవాదేవ్యాస్తథాశాపాదనపత్యాస్తథాభవన్ । రుద్రస్తుతేజోఽప్రతిమంధారయామాసవైతదా॥ ౭౭॥ ప్రస్కన్నంతుతతస్తస్మాత్కించిత్తత్రాపతద్భువి। ఉత్పపాతతదావహ్నౌవవృధేచాద్భుతోపమమ్॥ ౭౮॥ తేజస్తేజసిసంయుక్తమాత్మయోనిత్వమాగతమ్। ఏతస్మిన్నేవకాలేతుదేవాఃశక్రపురోగమాః॥ ౭౯॥ అసురస్తారకోనామతేనసంతాపితాభృశమ్।ఆదిత్యావసవోరుద్రామరుతోఽథాశ్వినావపి॥ ౮౦॥ సాధ్యాశ్చసర్వేసంత్రస్తాదైతేయస్యపరాక్రమాత్। స్థానానిదేవతానాంహివిమానానిపురాణిచ॥ ౮౧॥ ఋషీణాంచాశ్రమాశ్చైవబభూవురసురైర్హృతాః। తేదీనమనసఃసర్వేదేవతాఋషయశ్చయే॥ ప్రజగ్ముఃశరణందేవంబ్రహ్మాణమజరంవిభుమ్॥ ౮౨॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనేసువర్ణోత్పత్తౌ- చతురశీతితమోఽధ్యాయః-

దేవాః॥ అసురస్తారకోనామత్వయాదత్తవరఃప్రభో। సురానృషీంశ్చక్లిశ్నాతివధస్తస్యవిధీయతామ్॥ ౧॥ తస్మాద్భయంసముత్పన్నమస్మాకంవైపితామహ। పరిత్రాయస్వనోదేవనహ్యన్యాగతిరస్తినః ॥ ౨ ॥ బ్రహ్మా ॥ సమోహంసర్వభూతానామధర్మంనేహరోచయే । హన్యతాంతారకఃక్షిప్రంసురర్షిగణబాధితా॥ ౩॥ వేదాధర్మాశ్చనోచ్ఛేదంగచ్ఛేయుఃసురసత్తమాః । విహితంపూర్వమేవాత్రమయావైవ్యేతువోజ్వరః॥ ౪॥ దేవాః ॥ వరదానాద్భగవతోదైతేయోబలగర్వితః। దేవైర్నశక్యతేహంతుంసకథంప్రశమంవ్రజేత్ ॥ ౫॥ సహినైవస్మదేవానాంనాసురాణాంనరక్షసామ్ । వధ్యస్స్యామితిజగ్రాహవరంత్వత్తఃపితామహ॥ ౬॥ దేవాశ్చశప్తారుద్రాణ్యాప్రజోచ్ఛేదేపురాకృతే। నభవిష్యతివోఽపత్యమితిసర్వేజగత్పతే॥ ౭ ॥ బ్రహ్మా ॥ హుతాశనోనతత్రాసీచ్ఛాపకాలేసురోత్తమాః । సఉత్పాదయితాపత్యంవధాయత్రిదశద్విషామ్॥ ౮॥ తద్వైసర్వానతిక్రమ్యదేవదానవరాక్షసాన్॥ మనుష్యానథగంధర్వాన్నాగానథచపక్షిణః॥ ౯॥ అస్త్రేణామోఘపాతేనశక్త్యాతంఘాతయిష్యతియతోవోభయముత్పన్నంయేచాన్యేసురశత్రవః॥ ౧౦॥ సనాతనోహిసంకల్పఃకామఇత్యభిధీయతే। రుద్రస్యరేతఃప్రస్కన్నమగ్నౌనిపతితంచయత్ ॥ ౧౧॥ తత్తేజోఽగ్నిర్మహద్భూతంద్వితీయమివపావకమ్। వధార్థందేవశత్రూణాంగంగాయాంజనయిష్యతి॥ ౧౨॥ సతునావాపతంశాపంనష్టఃసహుతభుక్ తదా। తస్మాద్వోభయహృద్దేవాఃసముత్పత్స్యతిపావకిః॥ ౧౩॥ అన్విష్యతాంవైజ్వలనస్తథాచాద్యనియుజ్యతామ్। తారకస్యవధోపాయఃకథితోవైమయానఘాః॥ ౧౪॥ నహితేజస్వినాంశాపాస్తేజఃసుప్రభవంతివై। బలాన్యతిబలంప్రాప్యనబలానిభవంతివై॥ ౧౫॥ హన్యాదవధ్యాన్వరదానపిచైవతపస్వినః । సంకల్పాభిరుచిఃకామఃసనాతనతమోభవత్ ॥ ౧౬॥ జగత్పతిరనిర్దేశ్యఃసర్వగఃసర్వభావనః । హృచ్ఛయఃసర్వభూతానాంజ్యేష్ఠోరుద్రాదపిప్రభుః ॥ ౧౭॥ అన్విష్యతాంసతుక్షిప్రంతేజోరాశిర్హుతాశనః। సవోమనోగతంకామందేవఃసంపాదయిష్యతి॥ ౧౮॥ ఏతద్వాక్యముపశ్రుత్యతతోదేవామహాత్మనః । జగ్ముఃసంసిద్ధసంకల్పాఃపర్యేషంతోవిభావసుమ్॥ ౧౯॥ తతస్త్రైలోక్యమృషయోవ్యచిన్వంతసురైఃసహ। కాంక్షంతోదర్శనంవహ్నేస్సర్వేతద్గతమానసాః ॥ ౨౦॥ పరేణతపసాయుక్తాఃశ్రీమంతోలోకవిశ్రుతాః। లోకాననుచరన్సిద్ధాఃసర్వఏవభృగూత్తమ॥ ౨౧॥నష్టమాత్మనిసంలీనంనాధిజగ్ముర్హుతాశనమ్।తతఃసంజాత

సంత్రాసానగ్నేర్దర్శనలాలసాః॥ ౨౨॥ జలేచరః క్లాంతమనాస్తేజసాగ్నేః ప్రదీపితః। ఉవాచ దేవాన్మండూకో రసాతలతలోత్థితః॥ ౨౩॥ రసాతలతలే దేవా వసత్యగ్నిరితి ప్రభో। సంతాపాదిహ సంప్రాప్తః పావకప్రభవాదహమ్॥ ౨౪॥ స సంసుప్తో జలే దేవా భగవాన్ హవ్యవాహనః। అపః సంసృజ్య తేజోభిస్తేన సంతాపితా వయమ్॥ ౨౫॥ తస్య దర్శనమిష్టం వో యది దేవా విభావసోః। తత్రైనమధిగచ్ఛధ్వం కార్యం వో యది వహ్నినా॥ ౨౬॥ గమ్యతాం సాధయిష్యామో వయం హ్యగ్నిభయాత్సురాః। ఏతావదుక్త్వా మండూకస్త్వరితో జలమావిశత్॥ ౨౭॥ హుతాశనస్తు బుబుధే మండూకస్య చ పైశునమ్। శశాప స తమాసాద్య న రసాన్వేత్స్యసీతి వై॥ ౨౮ ॥ తం వై సంయుజ్య శాపేన మండూకం త్వరితో యయౌ। అన్యత్ర వాసాయ విభుర్న చాత్మానమదర్శయత్॥ ౨౯॥ దేవాస్త్వనుగ్రహం చక్రుర్మండూకానాం భృగూత్తమ। యత్తచ్ఛృణు మహాబాహో గదతో మమ సర్వశః॥ ౩౦॥ అగ్నిశాపాదజిహ్వాపి రసజ్ఞానబహిష్కృతాః। సరస్వతీం బహువిధాం యూయముచ్చారయిష్యథ॥ ౩౧॥ బిలవాసగతాంశ్చైవ నిరాహారానచేతసః। గతాసూనపి సంశుష్కాన్ భూమిః సంధారయిష్యతి॥ ౩౨॥ తమోగతాయామపి వై నిశాయాం విచరిష్యథ। ఇత్యుక్త్వా తాంస్తతో దేవాః పునరేవ మహీమిమామ్॥ ౩౩ ॥ పరీయుర్జ్వలనస్యార్థే న చావిందన్ హుతాశనమ్। అథ తాన్ ద్విరదః కశ్చిత్సురేంద్రద్విరదోపమః॥ ౩౪॥ అశ్వత్థస్థోఽగ్నిరిత్యేవమాహ దేవాన్ భృగూద్వహ। శశాప జ్వలనః సర్వాన్ ద్విరదాన్ క్రోధమూర్ఛితః॥ ౩౫॥

....*

ప్రతీపా భవతాం జిహ్వా భవిత్రీతి భృగూద్వహ। ఇత్యుక్త్వా నిస్సృతోఽశ్వత్థాదగ్నిర్వారణసూచితః॥ ౩౬॥ ప్రవివేశ శమీగర్భమథ వహ్నిస్సుషుప్సయా। అనుగ్రహం తు నాగానాం యం చక్రుశ్శృణు తం ప్రభో॥ ౩౭॥ దేవా భృగుకులశ్రేష్ఠ ప్రీత్యా సత్యపరాక్రమాః॥ ౩౮॥ దేవా ఊచుః ॥ ప్రతీపయా జిహ్వయాపి సర్వాహారం కరిష్యథ॥ వాచం చోచ్చారయిష్యధ్వముచ్చైరవ్యంజితాక్షరామ్॥ ౩౯॥ ఇత్యుక్త్వా పునరేవాగ్నిమనుసస్రుర్దివౌకసః। అశ్వత్థాన్నిస్సృతశ్చాగ్నిః శమీగర్భముపావిశత్ ॥ ౪౦॥ శుకేన ఖ్యాపితో విప్ర తం దేవాస్సముపాద్రవన్। శశాప శుకమగ్నిస్తు వాగ్విహీనో భవిష్యసి॥ ౪౧॥ జిహ్వామావర్తయామాస తస్యాపి హుతభుక్తథా। దృష్ట్వా తు జ్వలనం దేవాశ్శుకమూచుర్దయాన్వితాః॥ ౪౨॥ భవితా న త్వమత్యంతం శుకత్వే నష్టవాగితి। ఆవృత్తజిహ్వస్య సతో వాక్యం కాంతం భవిష్యతి॥ ౪౩॥ బాలస్యేవ ప్రవృద్ధస్య కలమవ్యక్తమద్భుతమ్। ఇత్యుక్త్వా తం శమీగర్భే వహ్నిమాలక్ష్య దేవతాః॥ ౪౪॥ తదేవాయతనం చక్రుః పుణ్యం సర్వక్రియాస్వపి। తతః ప్రభృతి చాప్యగ్నిః శమీగర్భేషు దృశ్యతే॥ ౪౫॥ ఉత్పాదనే తథోపాయమధిజగ్ముశ్చ మానవాః। ఆపో రసాతలే యాస్తు సంస్పృష్టాశ్చిత్రభానునా॥ ౪౬ ॥ తాః పర్వతప్రస్రవణైరుష్మాం ముంచంతి భార్గవ । పావకేనాధిశయతా సంతప్తాస్తస్య తేజసా॥ ౪౭॥ అథాగ్నిర్దేవతా దృష్ట్వా బభూవ వ్యథితస్తదా। కిమాగమనమిత్యేవం తానపృచ్ఛత పావకః॥ ౪౮॥ తమూచుర్విబుధాస్సర్వే తే చైవ పరమర్షయః। త్వాం నియోక్ష్యామహే కార్యే తద్భవాన్ కర్తుమర్హతి॥ ౪౯॥ కృతే చ తస్మిన్ భవితా తవాపి సుమహాన్ గుణః॥ ౫౦॥ అగ్నిరువాచ॥ బ్రూత యద్భవతాం కార్యం కర్తాస్మి తదహం సురాః। భవతాం తు నియోజ్యోఽస్మి మా వోఽత్రాస్తు విచారణా॥ ౫౧॥ దేవా ఊచుః॥ అసురస్తారకో నామ బ్రహ్మణో వరదర్పితః। అస్మాన్ ప్రబాధతే వీర్యాద్వధస్తస్య విధీయతామ్॥ ౫౨ ॥ ఇమాన్ దేవగణాంస్తాత ప్రజాపతిగణాంస్తథా । ఋషీంశ్చాపి మహాభాగ పరిత్రాయస్వ పావక॥ ౫౩॥ అపత్యం తేజసా యుక్తం ప్రవీరం జనయ ప్రభో। యద్భయం నోఽసురాత్తస్మాన్నాశయేద్ధవ్యవాహన॥ ౫౪ ॥ శప్తానాం నో మహాదేవ్యా నాన్యదస్తి పరాయణమ్ । అన్యత్ర భవతో వీర్యాత్తస్మాత్త్రాయస్వ నః ప్రభో ॥ ౫౫॥ ఇత్యుక్తస్స తథేత్యుక్త్వా భగవాన్ హవ్యవాహనః। జగామాథ దురాధర్షో గంగాం భాగీరథీం ప్రతి॥ ౫౬॥ తయా చాప్యభవన్మిశ్రో గర్భం చాస్యాదధే తదా । వవృధే స తదా గర్భః కక్షే కృష్ణగతిర్యథా॥ ౫౭॥ సా తెతజస్య దేవస్య

గంగావిహ్వలచేతనా।సంతాపమగమత్తీవ్రంసాసోఢుంనశశాకహ॥ ౫౮॥ ఆహితే జ్వలనేనాథగర్భే తేజస్సమన్వితే । గంగాయామసురఃకశ్చిద్భైరవంనాదమానదత్ ॥౫౯॥అబుద్ధిపతితేనాథ నాదేనవిపులేనసా।విత్రస్తోద్భ్రాంతనయనా గంగావిహ్వలలోచనా॥ ౬౦ ॥ విసంజ్ఞానాశకద్గర్భంవోఢుమాత్మానమేవచ।సాతు తేజఃపరీతాంగీకంపయంతీవజాహ్నవీ॥ ౬౧॥ ఉవాచజ్వలనంవిప్రతదాగర్భబలోద్ధతా । నతేశక్తాస్మిభగవంస్తేజసోస్యవిధారణే ॥ ౬౨॥విమూఢాస్మికృతానేననమేస్వాస్థ్యంయథాపురా । విహ్వలాచాస్మిభగవంశ్చేతోనష్టంచమేనఘ॥ ౬౩॥ధారణేనాస్యశక్తాహంగర్భస్యతపతాంవర।ఉత్సృక్ష్యేహమిమందుఃఖాన్నతుకామాత్కథంచన॥ ౬౪॥నతేజసోస్తిసంస్పర్శోమమదేవవిభావసోః।ఆపదర్థేహిసంబంధఃసుసూక్ష్మోపిమహాద్యుతే॥ ౬౫॥యదత్రగుణసంపన్నమితరద్వాహుతాశన। త్వయ్యేవతదహంమన్యేధర్మాధర్మౌచకేవలౌ॥ ౬౬ ॥ తామువాచతతోవహ్నిర్ధార్యతాంధార్యతామితి।గర్భోమత్తేజసాయుక్తోమహాగుణఫలోదయః॥౬౭॥శక్తాహ్యసిమహీంకృత్స్నాంవోఢుంధారయితుంతథా। నహితేకించిదప్రాప్యమన్యతోధారణాదృతే॥ ౬౮॥సావహ్నినావార్యమాణాదేవైరపిసరిద్వరా । సముత్ససర్జతంగర్భంమేరౌగిరివరేతదా॥౬౯॥ సమర్థాధారణేచాపిరుద్రతేజఃప్రధర్షితా । నాశకత్తంతదాగర్భంసంధారయితుమోజసా॥ ౭౦॥ సాసముత్సృజ్యతందుఃఖాద్దీప్తవైశ్వానరప్రభమ్। దర్శయామాసచాగ్నిస్తంతదాగంగాంభృగూద్వహ ॥ ౭౧॥ పప్రచ్ఛసరితాంశ్రేష్ఠాంకచ్చిద్గర్భస్సుఖోదయః। కీదృగ్వర్ణోపివాదేవికీదృగ్రూపశ్చదృశ్యతే॥ ౭౨॥ తేజసాకేనవాయుక్తస్సర్వమేతద్బ్రవీహిమే॥ ౭౩॥ గంగోవాచ॥ జాతరూపస్సగర్భోవై తేజసాత్వమివానఘ। సువర్ణోవిమలోదీప్తఃపర్వతంచావభాసయత్ ॥ ౭౪॥ పద్మోత్పలవిమిశ్రాణాంహ్రదానామివశీతలః। గంధోస్యసకదంబానాంతుల్యోవైతపతాంవర॥౭౫॥ తేజసాతస్యగర్భస్యభాస్కరస్యేవరశ్మిభిః। యద్ద్రవ్యంపరిసంస్పృష్టంపృథివ్యాంపర్వతేషుచ॥ ౭౬॥ తత్సర్వంకాంచనీభూతంసమంతాత్ప్రత్యదృశ్యత । పర్యధావతశైలాంశ్చనదీఃప్రస్రవణానిచ ॥ ౭౭॥ వ్యాదీపయంస్తేజసాచత్రైలోక్యంసచరాచరమ్। ఏవంరూపస్సభగవన్పుత్రస్తేహవ్యవాహన ॥ ౭౮ ॥ సూర్యవైశ్వానరసమఃకాంత్యాసోమఇవాపరః। ఏవముక్త్వాతుసాదేవీతత్రైవాంతరధీయత॥ ౭౯॥ పావకశ్చాపితేజస్వీకృత్వాకార్యందివౌకసామ్।జగామేష్టంతతోదేశంతదాభార్గవనందన॥ ౮౦॥ ఏతైఃకర్మగుణైర్లోకేనామాగ్నేఃపరిగీయతే।హిరణ్యరేతాఇతివైఋషిభిర్విబుధైస్తథా।౮౧॥పృథివీచతదాదేవీఖ్యాతావసుమతీతివై। సతుగర్భోమహాతేజాగాంగేయఃపావకోద్భవః॥ ౮౨ ॥ దివ్యంశరవణంప్రాప్యవవృధేద్భుతదర్శనః। దదృశుఃకృత్తికాస్తంతుబాలార్కసదృశద్యుతిమ్॥౮౩ ॥ పుత్రంచైతాశ్చతంబాలంపుపుషుస్స్తన్యవిస్రవైః। తతస్సకార్తికేయత్వమవాపపరమద్యుతిః॥ ౮౪॥ స్కన్నత్వాత్స్కందతాంచాపిగుహావాసాద్గుహోభవత్ । ఏవంసువర్ణముత్పన్నమపత్యంజాతవేదసః॥ ౮౫॥ తత్రజాంబూనదంశ్రేష్ఠందేవానామపిభూషణమ్। తతఃప్రభృతిచాప్యేతజ్జాతరూపముదాహృతన్॥౮౬॥ రత్నానాముత్తమంరత్నంభూషణానాంతథోత్తమమ్।పవిత్రంచపవిత్రాణాంమంగళానాంచమంగళమ్॥౮౭॥యత్సువర్ణంసభగవానగ్నిరీశఃప్రజాపతిః । పవిత్రాణాంపవిత్రంహికనకంద్విజసత్తమ ॥ ౮౮ ॥ అగ్నీషోమాత్మకంచైవజాతరూపముదాహృతమ్॥౮౯॥ వసిష్ఠః॥అపిచేదంపురారామశ్రుతంమేబ్రహ్మదర్శనమ్ । పితామహస్యయద్వృత్తంబ్రహ్మణఃపరమాత్మనః॥ ౯౦ ॥ దేవస్యమహతస్తాతవారుణీంబిభ్రతస్తనుమ్। ఐశ్వర్యేవారుణేరామరుద్రస్యేశస్యవైప్రభోః॥౯౧॥ ఆజగ్ముర్మునయస్సర్వేదేవాశ్చాగ్నిపురోగమాః। యజ్ఞాంగానిచసర్వాణివషట్కారశ్చమూర్తిమాన్॥ ౯౨॥మూర్తిమంతిచసామానియజూంషిచసహస్రశః।ఋగ్వేదశ్చాగమత్తత్రపదక్రమవిభూషితః॥౯౩॥లక్షణానిస్వరాస్తోమానిరుక్తంసురపఙ్క్తయః। ఒంకారశ్చావసన్నేత్రేనిగ్రహప్రగ్రహౌతథా॥ ౯౪॥ వేదాశ్చసోపనిషదోవిద్యాసావిత్ర్యథాపిచ। భూతంభవ్యం

భవిష్యంచదథాఽభగవాన్ శివః॥ ౯౫॥ సంజుహావాత్మనాత్మానంస్వయమేవతదాప్రభో। యజ్ఞంచశోభయామాసబహురూపంపినాకధృత్ ॥౯౬॥ ద్యౌర్నభఃపృథివీంఖంచతథాచైవైషభూపతిః। సర్వవిఘ్నేశ్వరఃశ్రీమానేషచాపివిభావసుః॥౯౭॥ ఏషబ్రహ్మాశివోరుద్రోవరుణోఽగ్నిఃప్రజాపతిః। కీర్త్యతేభగవాన్దేవఃసర్వభూతపతిశ్శివః॥ ౯౮ ॥ తస్యయజ్ఞఃపశుపతేస్తపఃక్రతవఏవచ। దీక్షాదీప్తవ్రతాదేవీదిశశ్చసదిగీశ్వరాః॥ ౯౯॥ దేవపత్న్యశ్చకన్యాశ్చదేవానాంచైవమాతరః। ఆజగ్ముస్సహితాస్తత్రతదాభృగుకులోద్వహ॥ ౧౦౦॥ యజ్ఞంపశుపతేఃప్రీతావరుణస్యమహాత్మనః। స్వయంభువస్తుతాదృష్ట్వారేతస్సమపతద్భువి॥౧౦౧॥ తస్యశుక్రస్యవిష్యందాత్పాంసూన్సంగృహ్యభూమితః। ప్రాశ్యత్పూషాకరాభ్యాంవైతస్మిన్నేవహుతాశనే॥ ౧౦౨॥ తతస్తస్మిన్సంప్రవృత్తేసత్రేజ్వలితపావకే। బ్రహ్మణోజుహుతస్తత్రప్రాదుర్భావోబభూవహ॥ ౧౦౩ ॥ స్కన్నమాత్రంచతచ్ఛుక్రంస్రువేణపరిగృహ్యసః। ఆజ్యవన్మంత్రతశ్చాపిసోఽజుహోద్భృగునందనః॥ ౧౦౪॥ తతస్తుజనయామాసభూతగ్రామంచవీర్యవాన్। తస్యతత్తైజసస్తస్మాజ్జజ్ఞేలోకేషుతైజసమ్॥ ౧౦౫॥ తమసస్తామసాభావావ్యాపిసత్త్వంతథోభయమ్।సగుణస్తైజసోనిత్యస్తస్యచాకాశమేవచ॥౧౦౬॥సర్వభూతేషుచతథాసత్త్వంతేజస్తథోత్తమమ్। శుక్రేహుతోఽగ్నౌతస్మింస్తుప్రాదురాసంస్త్రయఃప్రభో ॥ ౧౦౭ ॥ పురుషావపుషాయుక్తాఃస్వైఃస్వైఃప్రసవజైర్గుణైః। భృగిత్యేవభృగుఃపూర్వమంగారేభ్యోఽంగిరాభవత్॥ ౧౦౮॥ అంగారసంశ్రయాచ్చైవకవిరిత్యపరోఽభవత్। సహజ్వాలాభిరుత్పన్నోభృగుస్తస్మాద్భృగుఃస్మృతః॥౧౦౯॥ మరీచిభ్యోమరీచిస్తుమారీచఃకశ్యపోహ్యభూత్।అంగారేభ్యోఽంగిరాస్తాతవాలఖిల్యాఃకుశోచ్చయాత్॥౧౧౦॥ అత్రైవాత్రేతిచవిభోజాతమత్రింతదంత్యపి। తథాభస్మవ్యపోహేభ్యోబ్రహ్మర్షిగణసమ్మతాః॥ ౧౧౧॥ వైఖానసాస్సముత్పన్నాస్తపఃశ్రుతగుణేప్సవః। ఆశ్రుతోఽస్యసముత్పన్నావశ్వినౌరూపసమ్మతౌ॥ ౧౧౨॥ శేషాఃప్రజానాంపతయఃస్రోతోభ్యస్తస్యజజ్ఞిరే।ఋషయోరోమకూపేభ్యఃస్వేదాచ్ఛందోబలాన్మనః॥ ౧౧౩॥ఏతస్మాత్కారణాదాహురగ్నిఃసర్వాభిదేవతాః।ఋషయశ్శ్రుతసంపన్నావేదప్రామాణ్యదర్శనాత్॥౧౧౪॥యానిదారూణితేమాసానిర్యాసాఃపక్షసంజ్ఞితాః। అహోరాత్రాముహూర్తాశ్చపిత్తంజ్యోతిశ్చవారుణమ్॥ ౧౧౫॥రౌద్రంలోహితమిత్యాహుర్లోహితాత్కనకంస్మృతమ్। తన్మైత్రమితివిజ్ఞేయంధూమాచ్చవసవఃస్మృతాః॥ ౧౧౬ ॥ అర్చిషోయాశ్చతేరుద్రాస్తథాదిత్యామహాప్రభాః। ఉద్దిష్టాస్తేతథాంగారాయేధిష్ణ్యేషుదివిస్థితాః॥ ౧౧౭॥ ఆదికర్తాచలోకస్యతత్పరంబ్రహ్మతద్ధ్రువమ్। సర్వకామదమిత్యాహుస్తద్రహస్యమువాచహ॥ ౧౧౮॥ తతోఽబ్రవీన్మహాదేవోవరుణఃపవనాత్మకః।మమసత్రమిదందివ్యమహంగృహపతిస్త్విహ॥ ౧౧౯ ॥ త్రీణిపూర్వాణ్యపత్యానిమమతానినసంశయః। ఇతిజానీతఖగమామమయజ్ఞఫలంహితత్ ॥౧౨౦॥ అగ్నిః॥మదంగేభ్యఃప్రసూతానిమదాశ్రయకృతానిచ। మమైవతాన్యపత్యానివరుణోహ్యవశాత్మకః॥ ౧౨౧॥ అథాబ్రవీల్లోకగురుర్బ్రహ్మాలోకపితామహః। మమైవతాన్యపత్యానిమమశుక్రంహుతంహితత్ ॥ ౧౨౨ ॥ అహంకర్తాహిసత్రస్యహోతాశుక్రస్యచైవహ।తస్యబీజంఫలంతస్యశుక్రంచేత్కారణంమతమ్॥౧౨౩॥ తతోఽబ్రువన్దేవగణాఃపితామహముపేత్యవై। కృతాంజలిపుటాస్సర్వేశిరోభిరభివంద్యచ॥ ౧౨౪॥వయంచభగవన్సర్వేజగచ్చసచరాచరమ్।తవైవప్రసవాస్సర్వేతస్మాదగ్నిర్విభావసుః ॥ ౧౨౫ ॥ వరుణశ్చేశ్వరోదేవోలభతాంకామమీప్సితమ్। నిసర్గాద్బ్రహ్మణశ్చాపివరుణోయాదసాంపతిః॥ ౧౨౬॥ జగ్రాహవైభృగుంపూర్వమపత్యంసూర్యవర్చసమ్। ఈశ్వరోఽంగిరసంచాగ్నేరపత్యార్థమకల్పయత్॥ ౧౨౭॥పితామహస్త్వపత్యంవైకవింజగ్రాహతత్త్వవిత్। తదాసవారుణఃఖ్యాతోభృగుఃప్రసవకర్మకృత్॥ ౧౨౮॥ఆగ్నేయస్త్వంగిరాఃశ్రీమాన్కవిర్బ్రాహ్మోమహాయశాః।భార్గవాంగిరసౌలోకేలోకసంతానలక్షణౌ॥ ౧౨౯ ॥ ఏతేహిప్రసవాస్సర్వేప్రజానాంపతయ

స్త్రియః। సర్వం సంతానమేతేషామిదమిత్యుపధారయ ॥ ౧౩౦॥ భృగోస్తుపుత్రాస్సప్తాసన్ సర్వేతుల్యాభృగోర్గుణైః। చ్యవనోవజ్రశీర్షశ్చశుచి
రౌర్వస్తథైవచ॥ ౧౩౧॥ శుక్రోవరేణ్యశ్చవిభుఃచ్యవనశ్చేతి సప్తతే। భార్గవావారుణాస్సర్వేయేషాంవంశోభవానపి॥ ౧౩౨॥ అష్టౌచాంగిరసఃపుత్రా
వారుణాస్తేప్యుదాహృతాః। బృహస్పతిరుతథ్యశ్చపయస్యశ్శాంతిరేవచ॥ ౧౩౩॥ ఘోరోవిరూపస్సంవర్తస్సుధన్వాచాష్టమస్స్మృతః। ఏతేష్టౌవహ్ని
జాస్సర్వేజ్ఞాననిష్ఠానిరామయాః॥ ౧౩౪॥ బ్రహ్మణస్తుకవేఃపుత్రావారుణాస్తేప్యుదాహృతాః। అష్టౌప్రసవజైర్యుక్తాగుణైర్బ్రహ్మవిదశ్శుభాః॥ ౧౩౫॥
కవిఃకావ్యశ్చధృష్ణుశ్చబుద్ధిమానుశనాస్తథా। భృగుశ్చవిరజాశ్చైవకాశీచోగ్రశ్చధర్మవిత్ ॥ ౧౩౬॥ అష్టౌకవిసుతాహ్యేతేసర్వమేభిర్జగత్తతమ్।
ప్రజాపతయఏతేహిప్రజాతాయైరిహప్రజాః॥ ౧౩౭ ॥ ఏవమంగిరసశ్చైవకవేశ్చప్రసవాన్వయైః। భృగోశ్చభృగుశార్దూలవంశజైస్సంతతంజగత్॥
౧౩౮॥ వరుణశ్చాదితోవిప్రజగ్రాహప్రభురీశ్వరః। కవింతాతభృగుంచాపితస్మాత్తౌవారుణౌస్మృతౌ॥ ౧౩౯॥ జగ్రాహాంగిరసందేవఃశిఖీతస్మాద్ధుతాశనః॥
తస్మాదాంగిరసాజ్ఞేయాఃసర్వఏవతదన్వయాః॥ ౧౪౦॥ బ్రహ్మాపితామహఃపూర్వందేవతాభిఃప్రసాదితః। ఇమేనస్సంతరిష్యంతిప్రజాభిర్జగతీశ్వరాః॥
౧౪౧॥ సర్వేప్రజానాంపతయఃసర్వేచాపితపస్వినః। త్వత్ప్రసాదాదిమంలోకంతారయిష్యంతిసాంప్రతమ్॥ ౧౪౨॥ తథైవవంశకర్తారస్తవతేజోవివర్ధ
నాః। భవేయుర్వేదవిదుషఃసర్వేచకృతినస్తథా॥ ౧౪౩ ॥ దేవపక్షువరాస్సౌమ్యాఃప్రాజాపత్యామహర్షయః। ప్రాప్నువంతితపశ్చైవబ్రహ్మచర్యం
పరంతథా॥ ౧౪౪॥ సర్వేహివయమేతేచతవైవప్రసవాఃప్రభో। దేవానాంబ్రాహ్మణానాంచత్వంహికర్తాపితామహ॥ ౧౪౫॥ మరీచిమాదితఃకృత్వా
సర్వేచైవాథభార్గవాః। అపత్యానీతిసంప్రేక్ష్యక్షమయామపితామహ ॥ ౧౪౬ ॥ తేత్వనేనైవరూపేణప్రజనిష్యంతివైప్రజాః॥ స్థాపయిష్యంతిచా
త్మానంయుగాదినిధనేతథా॥ ౧౪౭॥ ఇత్యుక్తస్సతదాతైస్తుబ్రహ్మాలోకపితామహః। తథేత్యేవాబ్రవీత్ప్రీతస్తేపిజగ్ముర్యథాగతమ్॥ ౧౪౮ ॥ ఏవమేతత్పు
రావృత్తంతస్యయజ్ఞేమహాత్మనః। దేవశ్రేష్ఠస్యలోకాదౌవారుణీంబిభ్రతస్తనుమ్ ॥ ౧౪౯॥ అగ్నిర్బ్రహ్మాపశుపతిఃశర్వోరుద్రఃప్రజాపతిః। అగ్నేరప
త్యమేతద్వైసువర్ణమితిధారణా॥ ౧౫౦॥ అగ్న్యభావేచకుర్వతేవహ్నిస్థానేషుకాంచనమ్। జామదగ్న్యఃప్రమాణజ్ఞోవేదశ్రుతినిదర్శనాత్ ॥ ౧౫౧॥
కుశస్తంబేజుహోత్యగ్నింసువర్ణేతత్రచాస్థితే। వల్మీకస్యవపాయాంచకర్ణేచాజస్యదక్షిణే॥ ౧౫౨॥ శకటోర్వ్యాంపరస్యాప్సుబ్రాహ్మణస్యకరే
పివా। హుతేప్రీతికరీమృద్ధింభగవాంస్తత్రమన్యతే॥ ౧౫౩॥ తస్మాదగ్నిపరాస్సర్వేదేవతాఇతిశుశ్రుమ। బ్రహ్మణోహిప్రసూతోగ్నిరగ్నేరపిచకాంచనమ్॥
౧౫౪॥ తస్మాద్యేవైప్రయచ్ఛంతిసువర్ణంధర్మదర్శినః। దేవతాస్తేప్రయచ్ఛంతిసమస్తాఇతినఃశ్రుతమ్॥ ౧౫౫ ॥ తస్యచాతమసోలోకాగచ్ఛతఃపర
మాంగతిమ్। స్వర్లోకేరాజరాజ్యేనసోభిషిచ్యేతభార్గవ॥ ౧౫౬॥ ఆదిత్యోదయసంప్రాప్తేవిధిమంత్రపురస్కృతమ్। దదాతికాంచనంయోవైదుస్స్వ
ప్నంప్రతిహంతిసః॥ ౧౫౭॥ దదాత్యుదితమాత్రేయస్తస్యపాప్మావిధూయతే। మధ్యాహ్నేదదతోరుక్మంహంతిపాపమనాగతమ్ ॥ ౧౫౮॥ దదాతిపశ్చి
మాంసంధ్యాంయస్సువర్ణంయతవ్రతః। బ్రహ్మవాయ్వగ్నిసోమానాంసాలోక్యముపయాతిసః॥ ౧౫౯॥ సేంద్రేషుచైవలోకేషుప్రతిష్ఠాంవిందతేశుభామ్
ఇహలోకేయశఃప్రాప్యశాంతపాప్మాచమోదతే॥ ౧౬౦॥ తతస్సంపద్యతేన్యేషులోకేష్వప్రతిమస్సదా। అనావృత్తగతిశ్చైవకామచారోభవత్యుతః॥
౧౬౧॥ నచక్షరతితేభ్యశ్చయశశ్చైవాప్నుతేమహత్। సువర్ణమక్షయందత్త్వాలోకాంశ్చాప్నోతిపుష్కలాన్॥ ౧౬౨॥ యస్తుసంజనయిత్వాగ్నిమా
దిత్యోదయనంప్రతి। దద్యాద్వైవ్రతముద్దిశ్యసర్వకామాన్సమశ్నుతే॥ ౧౬౩॥ అగ్నిమిత్యేవతత్ప్రాహుఃప్రదానంవైసుఖావహమ్। యథేష్టగుణసం
వృత్తంప్రవర్తకమితిస్మృతమ్॥ ౧౬౪॥ ఏషాసువర్ణస్యోత్పత్తిఃకథితాతేమయానఘ। కార్తికేయస్యచవిభోతద్విద్ధిభృగునందన॥ ౧౬౫॥ కార్తికేయ

స్తుసంవృద్ధఃకాలేనమహతాతదా। దేవైస్సేనాపతిత్వేనవృతస్సేంద్రైర్భృగూద్వహ॥౧౬౬॥జఘానతారకంచాపిదైత్యమన్యాంస్తథాసురాన్। త్రిదశేంద్రాజ్ఞయాబ్రహ్మణోలోకానాంహితకామ్యయా॥౧౬౭॥సువర్ణదానేచమయాకథితాస్తేగుణావిభో।తస్మాత్సువర్ణంవిప్రేభ్యఃప్రయచ్ఛదదతాంవర॥౧౬౮॥ భీష్మః॥ ఇత్యుక్తస్సవసిష్ఠేనజామదగ్న్యఃప్రతాపవాన్ । దదౌసువర్ణంవిప్రేభ్యోవ్యముచ్యతచకిల్బిషాత్ ॥ ౧౬౯॥ ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంసువర్ణస్యమహీపతే। ప్రదానస్యఫలంచైవజన్మచాస్యయుధిష్ఠిర॥ ౧౭౦॥ తస్మాత్త్వమపివిప్రేభ్యఃప్రయచ్ఛకనకంబహు । దదత్సువర్ణంనృపతేకిల్బిషాద్విప్రమోక్ష్యసి॥౧౭౧॥ .... *

ఇతి-ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే- సువర్ణోత్పత్త్యుపాఖ్యానే- పంచాశీతితమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ఉక్తాఃపితామహేనేహసువర్ణస్యవిధానతః। విస్తరేణప్రదానస్యయేగుణాఃశ్రుతిలక్షణాః॥౧॥ యత్తుకారణముత్పత్తేఃసువర్ణస్యప్రకీర్తితమ్ । సకథంతారకఃప్రాప్తోనిధనంతద్బ్రవీహి మే॥ ౨॥ ఉక్తంసదేవతానాంహిఅవధ్యఇతిపార్థివ । కథంతస్యాభవన్మృత్యుర్విస్తరేణప్రకీర్తయ॥ ౩॥ ఏతదిచ్ఛామ్యహంశ్రోతుంత్వత్తఃకురుకులోద్వహ। కార్త్స్న్యేనతారకవధంపరంకౌతూహలంహి మే॥ ౪॥ భీష్మః॥విపన్నకృత్యారాజేంద్రదేవతాఋషయస్తథా। కృత్తికాశ్చోదయామాసురపత్యభరణాయవై॥ ౫॥ నదేవతానాంకాచిద్ధిసమర్థాజాతవేదసః। ఏతాహిశక్తాస్తంగర్భంసంధారయితుమోజసా॥ ౬॥ షణ్ణాంతాసాంతతఃప్రీతఃపావకోగర్భధారణాత్। స్వేనతేజోవిసర్గేణవీర్యేణపరమేణచ॥ ౭॥తాస్తుషట్కృత్తికాగర్భంపుపుషుర్జాతవేదసః। షట్సువర్త్మసుతేజోఽగ్నేఃసకలంనిహితంప్రభో॥ ౮॥ తతస్తావర్ధమానస్యకుమారస్యమహాత్మనః। తేజసాభిపరీతాంగ్యోనక్వచిచ్ఛర్మలేభిరే॥ ౯॥ తతస్తేజఃపరీతాంగ్యఃసర్వాఃకాలఉపస్థితే। సమంగర్భంసుషువిరేకృత్తికాస్తంనరర్షభ॥ ౧౦॥ తతస్తంషడధిష్ఠానంగర్భమేకత్వమాగతమ్। పృథివీప్రతిజగ్రాహకార్తస్వరసమీపతః ॥ ౧౧ ॥ సగర్భోదివ్యసంస్థానోదీప్తిమాన్పావకప్రభః । దివ్యంశరవణంప్రాప్యవవృధేప్రియదర్శనః॥ ౧౨॥ దదృశుఃకృత్తికాస్తంతుబాలమర్కసమద్యుతిమ్। జాతస్నేహాశ్చసౌహార్దాత్పుపుషుస్తన్యవిస్రవైః॥ ౧౩॥ అభవత్కార్తికేయఃసత్రైలోక్యేసచరాచరే। స్కన్నత్వాత్స్కందతాంప్రాప్తోగుహావాసాద్గుహోఽభవత్ ॥ ౧౪॥ తతోదేవాస్త్రయస్త్రింశద్దిశశ్చసదిగీశ్వరాః। రుద్రోధాతాచవిష్ణుశ్చయమఃపూషార్యమాభగః॥ ౧౫॥ హంసోమిత్రశ్చసాధ్యాశ్చవాసవోవసవోఽశ్వినౌ । ఆపోవాయుర్నభశ్చంద్రోనక్షత్రాణిగ్రహారవిః॥ ౧౬॥ పృథగ్భూతానిచాన్యానియానిదేవార్పణానివై। ఆజగ్ముస్తేద్భుతంద్రష్టుంకుమారంజ్వలనాత్మజమ్॥ ౧౭॥ఋషయస్తుష్టువుశ్చైవగంధర్వాశ్చజగుస్తథా। షడాననంకుమారంతుద్విషడక్షంద్విజప్రియమ్॥ ౧౮॥ పీనాంసంద్వాదశభుజంపావకాదిత్యవర్చసమ్।శయానంశరగుల్మస్థందృష్ట్వాదేవాఃసహర్షిభిః॥ ౧౯॥ లేభిరేపరమంహర్షంమేనిరేచాసురంహతమ్ । తతోదేవాఃప్రియాణ్యస్యసర్వఏవసమాహరన్ ॥ ౨౦॥ క్రీడతఃక్రీడనీయానిదదుఃపక్షిగణాంశ్చహ । సుపర్ణస్యదదౌపుత్రంమయూరంచిత్రబర్హిణమ్ ॥ ౨౧॥ రాక్షసాశ్చదదుస్తస్మైవరాహమహిషావుభౌ । కుక్కుటంచాగ్నిసంకాశంప్రదదౌవరుణఃస్వయమ్ ॥ ౨౨॥ చంద్రమాఃప్రదదౌమేషమాదిత్యోరుచిరాంప్రభామ్ । గవాంమాతాచగోదేవీదదౌశతసహస్రశః॥ ౨౩॥ ఛాగమగ్నిర్గుణోపేతమిలాపుష్పఫలంబహు। సుధన్వాశకటంచైవరథంచామితకూబరమ్॥ ౨౪॥ వరుణోవారుణాన్దివ్యాన్సగజాన్ప్రదదౌశుభాన్।సింహాన్సురేంద్రోవ్యాఘ్రాంశ్చద్విపానన్యాంశ్చపక్షిణః॥ ౨౫॥ శ్వాపదాంశ్చబహూన్ఘోరాన్ఛత్రాణివివిధానిచ। రాక్షసాసురసంఘాశ్చఅనుజగ్ముస్తమీశ్వరమ్॥ ౨౬॥ వర్ధమానంతుతందృష్ట్వాప్రార్థయామాసతారకః। ఉపాయైర్బహుభిర్హంతుంనాశకచ్చాపితంవిభుమ్॥౨౭॥ సేనాపత్యేనతందేవాఃపూజయిత్వాగుహాలయమ్। శశంసుర్విప్రకారంతంతస్మైతారకకారితమ్॥ ౨౮ ॥ సవివృద్ధోమహావీర్యోదేవసేనాపతిఃప్రభుః ॥

జఘానామోఘయాశక్త్యాదానవంతారకంగుహః॥౨౯॥ తేనతస్మిన్కుమారేణక్రీడతానిహతేసురే। సురేంద్రఃస్థాపితోరాజ్యేదేవానాంపునరీశ్వరః॥౩౦॥ ససేనాపతిరేవాథబభౌస్కందఃప్రతాపవాన్। ఈశోగోప్తాచదేవానాంప్రియకృచ్ఛంకరస్యచ॥ ౩౧॥ హిరణ్యమూర్తిర్భగవానేషఏవచపావకిః। సదాకుమారోదేవానాంసైనాపత్యమవాప్తవాన్॥౩౨॥ తస్మాత్సువర్ణంమంగళ్యంరత్నమక్షయముత్తమమ్। సహజంకార్తికేయస్యవహ్నేస్తేజఃపరంమతమ్॥ ౩౩॥ ఏవంరామాయకౌరవ్యవసిష్ఠోకథయత్పురా। తస్మాత్సువర్ణదానాయప్రయతస్వనరాధిప॥ ౩౪॥ రామఃసువర్ణందత్త్వాహివిముక్తఃసర్వకిల్బిషైః। త్రివిష్టపేమహత్స్థానమవాపాసులభంనరైః॥౩౫॥ ……………………………………*

ఇతిదానధర్మకథనే- తారకవధోపాఖ్యానే- షడశీతితమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥చాతుర్వర్ణ్యస్యధర్మాత్మన్ధర్మాఃప్రోక్తాయథాత్వయా। తథైవమేశ్రాద్ధవిధింకృత్స్నంప్రబ్రూహిపార్థివ॥౧॥వైశంపాయనః॥యుధిష్ఠిరేణైవముక్తోభీష్మఃశాంతనవస్తదా। ఇమంశ్రాద్ధవిధింకృత్స్నంవక్తుంసముపచక్రమే॥౨॥ భీష్మః॥ శృణుష్వావహితోరాజన్శ్రాద్ధకర్మవిధింశుభమ్। ధన్యంయశస్యంపుత్రీయంపితృయజ్ఞంపరంతప॥ ౩॥ దేవాసురమనుష్యాణాంగంధర్వోరగరక్షసామ్। పిశాచకిన్నరాణాంచపూజ్యావైపితరఃసదా॥౪॥ పితౄన్పూజ్యాదితఃపశ్చాద్దేవతాస్తర్పయంతివై। తస్మాత్తాన్సర్వయత్నేనపురుషఃపూజయేత్సదా॥ ౫॥ అన్వాహార్యంమహారాజపితౄణాంశ్రాద్ధముచ్యతే। తస్మాద్విశేషవిధినావిధిఃప్రథమకల్పితః॥ ౬ ॥ సర్వేష్వహస్సుప్రీయంతేకృతైశ్శ్రాద్ధైఃపితామహాః। ప్రవక్ష్యామితుతేసర్వాంస్తిథ్యాంతిథ్యాంగుణాగుణాన్॥ ౭॥ యేష్వహస్సుకృతైఃశ్రాద్ధైర్యత్ఫలంప్రాప్యతేనఘ। తత్సర్వంకీర్తయిష్యామియథాతత్త్వంనిబోధమే॥ ౮ ॥ పితౄనర్చ్యప్రతిపదిప్రాప్నుయాత్స్వగృహేస్త్రియః। అభిరూపప్రజాయిన్యోదర్శనీయాబహుప్రజాః॥౯॥ స్త్రియోద్వితీయాంజాయంతేతృతీయాయాంతువాజినః। చతుర్థ్యాంక్షుద్రపశవోభవంతిబహవోగృహే॥ ౧౦॥ పంచమ్యాంబహవఃపుత్రాజాయంతేకుర్వతాంనృప। కుర్వాణాస్తునరాఃషష్ఠ్యాంభవంతిద్యుతిభాగినః॥ ౧౧॥ కృషిభాగీభవేచ్ఛ్రాద్ధంకుర్వాణఃసప్తమీంనృప। అష్టమ్యాంతుప్రకుర్వాణోవాణిజ్యేలాభమాప్నుయాత్॥ ౧౨॥ నవమ్యాంకుర్వతఃశ్రాద్ధంభవత్యేకశఫంబహు। వివర్ధంతేతుదశమీంగావఃశ్రాద్ధానికుర్వతః॥ ౧౩॥ కుప్యభాగీభవేన్మర్త్యఃకుర్వన్నేకాదశీంనృప। బ్రహ్మవర్చస్వినఃపుత్రాజాయంతేతస్యవేశ్మని॥ ౧౪॥ ద్వాదశ్యామీహమానస్యనిత్యమేవప్రదృశ్యతే। రజతంబహువిత్తంచసువర్ణంచమనోరమమ్॥౧౫॥జ్ఞాతీనాంతుభవేచ్ఛ్రేష్ఠఃకుర్వన్శ్రాద్ధంత్రయోదశీమ్। అవశ్యంతుయువానోస్యప్రమీయంతేనరాగృహే॥ ౧౬॥ యుద్ధభాగీభవేన్మర్త్యఃకుర్వన్శ్రాద్ధంచతుర్దశీమ్। అమావాస్యాంతునిర్వాపాత్సర్వకామానవాప్నుయాత్॥౧౭॥ కృష్ణపక్షేదశమ్యాదౌవర్జయిత్వాచతుర్దశీమ్। శ్రాద్ధకర్మణితిథ్యస్తుప్రశస్తానతథేతరాః॥౧౮॥యథాచైవాపరఃపక్షఃపూర్వపక్షాద్విశిష్యతే। తథాశ్రాద్ధస్యపూర్వాహ్ణాదపరాహ్ణోవిశిష్యతే॥౧౯॥ ……………… *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- శ్రాద్ధకథనే-సప్తాశీతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః ॥ కింస్విద్దత్తంపితృభ్యోవైభవత్యక్షయమీశ్వర । కింహవిశ్చిరరాత్రాయకిమానంత్యాయకల్ప్యతే॥ ౧॥ భీష్మః॥ హవీంషిశ్రాద్ధకల్పేతుయానిశ్రాద్ధవిదోవిదుః। తానిమేశృణుకామ్యానిఫలంచైవయుధిష్ఠిర॥౨॥ తిలైర్వ్రీహియవైర్మాషైరద్భిర్మూలఫలైస్తథా। దత్తేనమాసంప్రీయంతేశ్రాద్ధేనపితరోనృప॥౩॥ వర్ధమానతిలశ్రాద్ధమక్షయంమనురబ్రవీత్ । సర్వేష్వేవతుభోజ్యేషుతిలాఃప్రాధాన్యతఃస్మృతాః॥ ౪॥ ద్వౌమాసౌతుభవేత్తృప్తిర్మత్స్యైఃపితృగణస్యచ । త్రీన్మాసానావికేనాహుశ్చాతుర్మాస్యంశశేనహ ॥ ౫ ॥ అజేనమాసాన్ప్రీయంతేపంచైవపితరోనృప । వారాహేణతుషణ్మాసాన్సప్తవైశాకునేనతు॥ ౬॥ మాసానష్టౌపార్షతేనరౌరవేణనవప్రభో । గవయస్యతుమాంసేనతృప్తిఃస్యాద్దశమాసికీ॥ ౭ ॥ మాంసేనైకా

దశ ప్రీతిః పితౄణాం మాహిషేణ తు। గవ్యేన దత్తే శ్రాద్ధే తు సంవత్సరమిహోచ్యతే॥ ౮ ॥ యథా గవ్యం తథా యుక్తం పాయసం సర్పిషా సహ। వార్ధ్రీణసస్య మాంసేన తృప్తిర్ద్వాదశవార్షికీ॥ ౯॥ ఆనంత్యాయ భవేద్దత్తం ఖడ్గమాంసం పితృక్షయే। కాలశాకం చ లౌహం చాప్యానంత్యం ఛాగ ఉచ్యతే॥ ౧౦॥ గాథాశ్చాప్యత్ర గాయంతి పితృగీతా యుధిష్ఠిర। సనత్కుమారో భగవాన్ పురా మయ్యభ్యభాషత॥ ౧౧॥ అపి నః స కులే జాయాద్యో నో దద్యాత్త్రయోదశీమ్। మఘాసు సర్పిస్సంయుక్తం పాయసం దక్షిణాయనే ॥ ౧౨॥ అజేన వాపి లోహేన మఘాస్వేవ యతవ్రతః । హస్తిచ్ఛాయాసు విధివత్కర్ణవ్యజనవీజితమ్॥ ౧౩॥ ఏష్టవ్యా బహవః పుత్రా యద్యప్యేకో గయాం వ్రజేత్। యత్రాసౌ ప్రథితో లోకేష్వక్షయ్యకరణో వటః॥ ౧౪॥ ఆపో మూలం ఫలం మాంసమన్నం చాపి పితృక్షయే। యత్కించిన్మధుసంమిశ్రం తద్దానంత్యాయ కల్పతే॥ ౧౫॥ .... *

ఇతి దానధర్మకథనే- శ్రాద్ధకల్పే- అష్టాశీతితమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ యమస్తు యాని శ్రాద్ధాని ప్రోవాచ శశబిందవే। తాని మే శృణు కామ్యాని నక్షత్రేషు పృథక్పృథక్ ॥౧॥ శ్రాద్ధం యః కృత్తికాయోగే కుర్వీత సతతం నరః॥ అగ్నీనాధాయ సాపత్యో యజేత విగతజ్వరః॥౨॥ అపత్యకామో రోహిణ్యాం తేజస్కామో మృగోత్తమే॥ క్రూరకర్మా దదచ్ఛ్రాద్ధమార్ద్రాయాం మానవో భవేత్ ॥ ౩॥ కృషిభాగీ భవేన్మర్త్యః కుర్వన్ శ్రాద్ధం పునర్వసౌ। పుష్టికామోఽథ పుష్యేణ శ్రాద్ధమీహేత మానవః॥ ౪॥ అశ్లేషాయాం దదచ్ఛ్రాద్ధం ధీరాన్ పుత్రాన్ ప్రజాయతే। జ్ఞాతీనాం తు భవేచ్ఛ్రేష్ఠో మఘాసు శ్రాద్ధమావపన్॥ ౫॥ ఫల్గునీషు దదచ్ఛ్రాద్ధం సుభగః శ్రాద్ధదో భవేత్। అపత్యభాగుత్తరాసు హస్తేన ఫలభాగ్భవేత్ ॥ ౬॥ చిత్రాయాం తు దదచ్ఛ్రాద్ధం లభేద్రూపవతః సుతాన్। స్వాతీయోగే పితౄనర్చ్య వాణిజ్యముపజీవతి॥ ౭॥ బహుపుత్రో విశాఖాసు పుత్రమీహన్ భవేన్నరః । అనూరాధాసు కుర్వాణో రాజచక్రం ప్రవర్తయేత్ ॥ ౮॥ ఆధిపత్యం వ్రజేన్మర్త్యో జ్యేష్ఠాయామపవర్జయన్।నరః కురుకులశ్రేష్ఠ శ్రద్ధాదమపురఃసరః॥ ౯॥ మూలే త్వారోగ్యమర్ఛేత యశోషాఢాసు చోత్తమమ్। ఉత్తరాసు త్వషాఢాసు వీతశోకశ్చరేన్మహీమ్॥ ౧౦॥ శ్రాద్ధం త్వభిజితా కుర్వన్ విద్యాం శ్రేష్ఠామవాప్నుయాత్। శ్రవణే తు దదచ్ఛ్రాద్ధం ప్రేత్య గచ్ఛేత్స సద్గతిమ్॥ ౧౧ ॥ రాజ్యభాగీ ధనిష్ఠాయాం భవేత నియతం నరః॥ నక్షత్రే వారుణే కుర్వన్ భిషక్సిద్ధిమవాప్నుయాత్ ॥ ౧౨॥ పూర్వప్రోష్ఠపదాః కుర్వన్ బహూన్ విందత్యజావికాన్। ఉత్తరాసు ప్రకుర్వాణో విందతే గాః సహస్రశః॥౧౩॥ బహుకుప్యకృతం విత్తం విందతే రేవతీం శ్రితః । అశ్వినీష్వశ్వాన్ విందేత భరణీష్వాయురుత్తమమ్॥౧౪॥ ఇమం శ్రాద్ధవిధిం కృత్వా శశబిందుస్తథాకరోత్ । అక్లేశేనాజయచ్చాపి మహీం సోఽనుశశాస చ॥ ౧౫ ॥ .... *

ఇతి దానధర్మకథనే - శ్రాద్ధకల్పే - ఏకోననవతితమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కీదృశేభ్యః ప్రదాతవ్యం భవేచ్ఛ్రాద్ధం పితామహ। ద్విజేభ్యః కురుశార్దూల తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౧॥ భీష్మః॥ బ్రాహ్మణాన్న పరీక్షేత క్షత్రియో దానధర్మవిత్ । దైవే కర్మణి పిత్ర్యే తు న్యాయ్యమాహుః పరీక్షణమ్॥౨॥ దేవతాః పూజయంతీహ దైవేనైవేహ తేజసా। ఉపేత్య తస్మాద్దేవేభ్యస్సర్వేభ్యో దాపయేన్నరః॥ ౩॥ శ్రాద్ధే త్వథ మహారాజ పరీక్షేద్బ్రాహ్మణాన్ బుధః । కులశీలవయోరూపైర్విద్యయాభిజనేన చ ॥ ౪॥ తేషామన్యే పంక్తిదూష్యాస్తథాన్యే పంక్తిపావనాః॥ అపాంక్తేయాస్తు యే రాజన్ కీర్తయిష్యామి తాన్ శృణు॥౫॥ కితవో భ్రూణహా యక్ష్మీ పశుపాలో నిరాకృతిః। గ్రామప్రేష్యో వార్ధుషికో గాయనః సర్వవిక్రయీ॥ ౬ ॥ అగారదాహీ గరదః కుండాశీ సోమవిక్రయీ। సాముద్రికో రాజభృత్యస్తైలికః కూటకారకః॥ ౭॥ పిత్రా వివదమానశ్చ యస్య చోపపతిర్గృహే।అభిశస్తస్తథా స్తేనః శిల్పం యశ్చోపజీవతి॥ ౮ ॥ పర్వకారశ్చ సూచీ చ మిత్రధ్రుక్ పారదారికః । అవ్రతానాముపాధ్యాయః కాండపృష్ఠస్తథైవ చ॥ ౯॥ శ్వభిశ్చ యః పరిక్రామేద్యః శునా దష్ట ఏవ చ । పరివిత్తిశ్చ యశ్చ స్యాద్దుశ్చర్మా గురుతల్పగః ॥ ౧౦ ॥ కుశీలవో దేవలకో నక్షత్రైర్యశ్చ జీవతి। ఈదృశైర్బ్రాహ్మణైర్భుక్తమపాంక్తేయైర్యుధిష్ఠిర॥ ౧౧॥ రక్షాంసి గచ్ఛతే హవ్యమిత్యాహుర్బ్రహ్మవాదినః । శ్రా

ద్ధంభుక్త్వాత్వధీయీతవృషలీతల్పగశ్చయః॥ ౧౨॥ పురీషేతస్యతంమాసంపితరస్తస్యశేరతే। సోమవిక్రయిణేవిష్ఠాభిషజేపూయశోణితమ్॥ ౧౩॥నష్టం
దేవలకేదత్తమప్రతిష్ఠంచవార్ధుషే। యత్తువాణిజకేదత్తంనేహనాముత్రతద్భవేత్॥ ౧౪॥ భస్మనీవహుతంద్రవ్యంతథాపౌనర్భవేద్విజే। యేతుధ
ర్మవ్యపేతేషుచారిత్రాపగతేషుచ॥ ౧౫॥ హవ్యంకవ్యంప్రయచ్ఛంతితేషాంతత్ప్రేత్యనశ్యతి। జ్ఞానపూర్వంతుయేతేభ్యఃప్రయచ్ఛంత్యల్పబుద్ధయః॥
౧౬॥పురీషంభుంజతేతస్యపితరఃప్రేత్యనిశ్చయః। ఏతానిమాన్విజానీయాదపాంక్తేయాన్ద్విజాధమాన్॥ ౧౭॥ శూద్రాణాముపదేశంచయేకుర్వంత్య
ల్పచేతసః। షష్టింకాణఃశతంషండఃశ్విత్రీయావత్ప్రపశ్యతి॥ ౧౮॥ పంక్త్యాంసముపవిష్టాయాంతావద్దూషయతేనృప। యద్వేష్టితశిరాభుంక్తేయద్భు
క్తేదక్షిణాముఖః॥ ౧౯॥ సోపానత్కశ్చయద్భుంక్తేసర్వంవిద్యాత్తదాసురమ్। అసూయతాచయద్దత్తంయచ్చశ్రద్ధావివర్జితమ్॥ ౨౦॥ సర్వంతద
సురేంద్రాయబ్రహ్మాభాగమల్పయత్। శ్వానశ్చపంక్తిదూషాశ్చనావేక్షేరన్కథంచన॥ ౨౧॥ తస్మాత్పరిసృతేదద్యాత్తిలాంశ్చాన్వవకీరయేత్। తిలై
ర్విరహితంశ్రాద్ధంకృతంక్రోధవశేనచ॥ ౨౨॥ యాతుధానాఃపిశాచాశ్చవిప్రలుంపంతితద్ధవిః। అపాంక్త్యోయావతఃపంక్త్యాంభుంజానాననుపశ్యతి॥ ౨౩॥
తావత్ఫలాద్భ్రంశయతిదాతారంతస్యబాలిశమ్। ఇమేతుభరతశ్రేష్ఠవిజ్ఞేయాఃపంక్తిపావనాః॥ ౨౪॥ యేత్వతస్తాన్ప్రవక్ష్యామిపరీక్షస్వేహతాన్
ద్విజాన్। విద్యావేదవ్రతస్నాతాబ్రాహ్మణాఃసర్వఏవహి॥ ౨౫॥ సదాచారపరాశ్చైవవిజ్ఞేయాఃసర్వపావనాః। పాంక్తేయాంస్తుప్రవక్ష్యామిజ్ఞే
యాస్తేపంక్తిపావనాః॥ ౨౬॥ త్రినాచికేతఃపంచాగ్నిస్త్రిసుపర్ణఃషడంగవిత్। బ్రంహదేయానుసంతానఛందోగోజ్యేష్ఠసామగః॥ ౨౭॥ మాతాపి
త్రోర్యశ్చవశ్యఃశ్రోత్రియోదశపూరుషః। ఋతుకాలాభిగామీచధర్మపత్నీషుయఃసదా॥ ౨౮॥ వేదవిద్యావ్రతస్నాతోవిప్రఃపంక్తింపునాత్యుత।అథర్వ
శిరసోధ్యేతాబ్రంహచారీయతవ్రతః॥ ౨౯॥ సత్యవాదీధర్మశీలఃస్వకర్మనిరతశ్చయః। యేచపుణ్యేషుతీర్థేషుఅభిషేకకృతశ్రమాః॥ ౩౦॥ మఖేషుచ
సమంత్రేషుభవంత్యవభృథప్లుతాః।అక్రోధనాహ్యచపలాఃక్షాంతాదాంతాజితేంద్రియాః॥ ౩౧॥సర్వభూతహితాయేచశ్రాద్ధేష్వేతాన్నిమంత్రయేత్।
ఏతేషుదత్తమక్షయ్యమేతేవైపంక్తిపావనాః॥౩౨॥ఇమేపరేమహాభాగావిజ్ఞేయాఃపంక్తిపావనాః।యతయోమోక్షధర్మజ్ఞాయోగైఃసుచరితవ్రతాః॥
౩౩॥ యేచేతిహాసంప్రయతాఃశ్రావయంతిద్విజోత్తమాన్। యేచభాష్యవిదఃకేచిద్యేచవ్యాకరణేరతాః॥ ౩౪॥అధీయతేపురాణంయేధర్మశాస్త్రాణ్య
థాపిచ। అధీత్యచయథాన్యాయం విధివత్తస్యకారిణః॥ ౩౫॥ ఉపపన్నోగురుకులేసత్యవాదీసహాస్రశః। అగ్ర్యాఃసర్వేషువేదేషుసర్వప్రవచనే
షుచ॥ ౩౬॥ యావదేతేప్రపశ్యంతిపంక్త్యాస్తావత్పునంత్యుత। తతోహిపావనాత్పంక్త్యాఃపంక్తిపావనఉచ్యతే॥ ౩౭॥ క్రోశాదర్ధతృతీయాచ్చపా
వయేదేకఏవహి। బ్రంహదేయానుసంతానఇతిబ్రంహవిదోవిదుః॥ ౩౮॥ అనృత్విగనుపాధ్యాయఃసచేదగ్రాసనంవ్రజేత్। ఋత్విగ్భిరననుజ్ఞాతఃపంక్త్యా
హరతిదుష్కృతమ్॥ ౩౯॥ అథచేద్వేదదిత్సర్వైఃపంక్తిదోషైర్వివర్జితః। నచస్యాత్పతితోరాజన్పంక్తిపావనఏవసః॥ ౪౦॥ తస్మాత్సర్వప్రయత్నే
నపరీక్ష్యానుమంత్రయేద్ద్విజాన్। స్వకర్మనిరతానన్యాన్కులేజాతాన్బహుశ్రుతాన్॥ ౪౧॥ యస్యమిత్రప్రధానానిశ్రాద్ధానిచహవీంషిచ। నప్రీణాతి
పితౄన్దేవాన్స్వర్గంచనసగచ్ఛతి॥ ౪౨॥ యశ్చశ్రాద్ధేకురుతేసంగతానినదేవయానేనపథాసయాతి। సవైముక్తఃపిప్పలంబంధనాద్వాస్వ
ర్గాల్లోకాచ్చ్యవతేశ్రాద్ధమిత్రః॥ ౪౩॥ తస్మాన్మిత్రంశ్రాద్ధకృన్నాద్రియేతదద్యాన్మిత్రేభ్యస్సంగ్రహార్థంధనాని। యమ్మన్యతేనైవశత్రుంనమిత్రం
తంమధ్యస్థంభోజయేద్ధవ్యకవ్యే॥ ౪౪॥ యథోషరేబీజముప్తంనరోహేన్నవావప్తాప్రాప్నుయాద్బీజభాగమ్। ఏవంశ్రాద్ధంభుక్తమనర్హమాణైర్నచే
హనాముత్రఫలందదాతి॥ ౪౫॥ బ్రాంహణోహ్యనధీయానస్తృణాగ్నిరివశామ్యతి। తస్మైశ్రాద్ధంనదాతవ్యంనహిభస్మనిహూయతే॥ ౪౬॥ సంభోజనీనా

మపి శౌచదక్షిణా సా నైవ దేవాన్న పితౄనుపైతి। ఇహైవ సా భ్రామ్యతి హీనపుణ్యా శాలాంతరే గౌరివ నష్టవత్సా ॥ ౪౭ ॥ యథాగ్నినాశే ఘృతమాజుహోతి తన్నైవ దేవాన్న పితౄనుపైతి ।యథా దత్తం నర్తకే గాయకే చ యాం చానృతే దక్షిణామావృణోతి॥ ౪౮॥ఉభౌ హినస్తి న భునక్తి చైషా యా చానృతే దక్షిణా దీయతే వై।ఆఘాతినీ గర్హితైషా పతంతీ తేషాం ప్రేతాన్ పాతయేద్దేవయానాత్ ॥ ౪౯ ॥ఋషీణాం సమయో నిత్యం యే చరంతి యుధిష్ఠిర। నిశ్చితాస్సర్వధర్మజ్ఞాస్తాన్ దేవా బ్రాంహణాన్ విదుః॥ ౫౦॥ స్వాధ్యాయనిష్ఠా ఋషయో జ్ఞాననిష్ఠాస్తథైవ చ। తపోనిష్ఠాశ్చ బోద్ధవ్యాః కర్మనిష్ఠాశ్చ భారత॥ ౫౧॥ కవ్యాని జ్ఞాననిష్ఠేభ్యః ప్రతిష్ఠాప్యాని భారత। తత్ర యే బ్రాంహణాః కేచిన్న నిందంతి హి తే వరాః ॥ ౫౨ ॥ యే తు నిందంతి జల్పేషు న తాన్ శ్రాద్ధేషు భోజయేత్। బ్రాంహణా నిందితా రాజన్ హన్యుస్త్రైపురుషం కులమ్॥ ౫౩॥ వైఖానసానాం వచనమృషీణాం శ్రూయతే నృప।దూరాద్దేవపరీక్షేత బ్రాహ్మణాన్ వేదపారగాన్॥ ౫౪॥ ప్రియో వా యది వా ద్వేష్యస్తేషాం తు శ్రాద్ధమావపేత్।యస్సహస్రం సహస్రాణాం భోజయేదనృతాన్నరః॥ ఏకస్తాన్మంత్రవిత్ప్రీతః సర్వానర్హతి భారత ॥౫౫॥

…………………………………………*

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి - దానధర్మకథనే- శ్రాద్ధకల్పే- నవతితమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కేన సంకల్పితం శ్రాద్ధం కస్మిన్ కాలే కిమాత్మకమ్।భృగ్వంగిరసకే కాలే మునినా కతరేణ వా॥ ౧॥ కాని శ్రాద్ధాని వర్జ్యాని కాని మూలఫలాని చ। ధాన్యజాత్యశ్చ కా వర్జ్యాస్తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥ ౨॥ భీష్మః॥ యథా శ్రాద్ధం సంప్రవృత్తం యస్మిన్ కాలే యదాత్మకమ్। యేన సంకల్పితం చైవ తన్మే శృణు జనాధిప ॥౩॥ స్వాయంభువోఽత్రిః కౌరవ్య పరమర్షిః ప్రతాపవాన్। తస్య వంశే మహారాజ దత్తాత్రేయ ఇతి స్మృతః ॥ ౪॥ దత్తాత్రేయస్య పుత్రోఽభూన్నిమిర్నామ తపోధనః। నిమేశ్చాప్యభవత్పుత్రః శ్రీమాన్నామ శ్రియావృతః ॥ ౫॥ పూర్ణే వర్షసహస్రాంతే స కృత్వా దుష్కరం తపః । కాలధర్మపరీతాత్మా నిధనం సముపాగతః॥ ౬॥ నిమిస్తు కృత్వా శౌచాని విధిదృష్టేన కర్మణా। సంతాపమగమత్తీవ్రం పుత్రశోకపరాయణః॥ ౭॥అథ కృత్వోపహార్యాణి చతుర్దశ్యాం మహామతిః । తమేవ గణయన్ శోకం విరాత్రే ప్రత్యబుధ్యత॥ ౮॥ తస్యాసీత్ప్రతిబుద్ధస్య శోకేన వ్యథితాత్మనః । మనస్సంహృత్య విషయే బుద్ధిర్విస్తారగామినీ॥ ౯॥ తతస్స చింతయామాస శ్రాద్ధకల్పం సమాహితః। యాని తస్యైవ భోజ్యాని మూలాని చ ఫలాని చ॥౧౦॥ఉక్తాని యాని చాన్యాని యాని చేష్టాని తస్య హ। తాని సర్వాణి మనసా వినిశ్చిత్య తపోధనః॥ ౧౧॥ అమావాస్యాం మహాప్రాజ్ఞో విప్రానానాయ్య పూజితాన్। దక్షిణావర్తికాస్సర్వా బృసీస్స్వయమథాకరోత్॥ ౧౨ ॥ సప్త విప్రాంస్తతో భోజ్యే యుగపత్సముపానయత్ ।ఋతే చ లవణం భోజ్యం శ్యామాకాన్నం దదౌ ప్రభుః॥౧౩॥దక్షిణాగ్రాస్తతో దర్భాన్ విష్టరేషు నివేశితాః। పాదయోశ్చైవ విప్రాణాం యే త్వన్నముపభుంజతే ॥ ౧౪ ॥ కృత్వా చ దక్షిణాగ్రాన్ వై దర్భాన్ స ప్రయతశ్శుచిః। ప్రదదౌ శ్రీమతః పిండాన్ నామగోత్రముదాహరన్॥ ౧౫॥ తత్కృత్వా స మునిశ్రేష్ఠో ధర్మసంకరమాత్మనః। పశ్చాత్తాపేన మహతా తప్యమానోఽభ్యచింతయత్ ॥౧౬॥ అకృతం మునిభిః పూర్వం కిం మయేదమనుష్ఠితమ్ । కథం ను శాపేన న మాం దహేయుర్బ్రాహ్మణా ఇతి॥ ౧౭॥ తతస్స చింతయామాస వంశకర్తారమాత్మనః। ధ్యాతమాత్రస్తథా చాత్రిరాజగామ తపోధనః ॥ ౧౮॥ అథాత్రిస్తం తథా దృష్ట్వా పుత్రశోకేన కర్శితమ్ । భృశమాశ్వాసయామాస వాగ్భిరిష్టాభిరవ్యయః ॥ ౧౯॥ నిమే సంకల్పితస్తేఽయం పితృయజ్ఞస్తపోధన । మా తే భూద్భీః పూర్వదృష్టో ధర్మోఽయం బ్రహ్మణా స్వయమ్॥ ౨౦ ॥ సోఽయం స్వయంభువిహితో ధర్మస్సంకల్పితస్త్వయా। ఋతే స్వయంభువః కోఽన్యః శ్రాద్ధేయం విధిమాహరేత్ ॥౨౧॥ యథాఖ్యాస్యామి తే పుత్ర శ్రాద్ధేయం విధిముత్తమమ్। స్వయంభువిహితం పుత్ర తత్కురుష్వ నిబోధ మే॥౨౨॥ కృత్వాగ్నౌకరణం పూర్వం మంత్రపూర్వం తపోధనః । తతోఽగ్నయే చ సోమాయ వరుణాయ చ నిత్యశః॥౨౩॥విశ్వేదేవాశ్చ యే నిత్యం పితృభిస్సహగోచరాః। తేభ్యస్సంకల్పితా భాగాః స్వయమేవ స్వయంభువా॥ ౨౪ ॥ స్తో

తవ్యా చేహ పృథివీ నివాపస్యేహ ధారిణీ। వైష్ణవీ కాశ్యపీ చేతి తథైవేహాక్షయేతి చ॥౨౫॥ ఉదకానయనే చైవ స్తోతవ్యో వరుణో విభుః। తతోగ్నిశ్చైవసో
మశ్చ ఆప్యాయ్యావిహ తేనఘ॥ ౨౬॥ దేవాస్తు పితరో నామ నిర్మితా యే స్వయంభువా। ఉష్ణపా యే మహాభాగాస్తేషాం భాగః ప్రకల్పితః॥౨౭॥ తే శ్రాద్ధే
నార్చ్యమానా వై విముచ్యంతే హి కిల్బిషాత్। సప్తకః పితృవంశస్తు పూర్వదృష్టః స్వయంభువా॥౨౮॥ విశ్వే చాగ్నిముఖా దేవాస్సంఖ్యాతాః పూర్వమే
వ తే। తేషాం నామాని వక్ష్యామి భాగార్హాణాం మహాత్మనామ్॥ ౨౯॥ బలం ధృతిర్విపాప్మా చ పుణ్యకృత్పావనస్తథా। పార్ష్ణిక్షేమా సమూహశ్చ ది
వ్యసానుస్తథైవ చ॥౩౦॥ వివస్వాన్ వీర్యవాన్ హ్రీమాన్ కీర్తిమాన్ కృత ఏవ చ। జితాత్మా మునివీర్యశ్చ దీప్తరోమా భయంకరః॥ ౩౧॥ అనుకర్మా ప్ర
తీతశ్చ ప్రదాతాథాంశుమాంస్తథా। శైలాభః పరమక్రోధీ ధీరోష్ణీ భూపతిస్తథా॥౩౨॥ స్రజో వజ్రీ వరీ చైవ విశ్వేదేవాస్సనాతనాః। విద్యుద్వర్చాస్సో
మవర్చాః సూర్యశ్రీశ్చేతి నామతః॥౩౩॥ సోమపస్సూర్యసావిత్రో దత్తాత్మా పుండరీయకః। ఉష్ణినాభో నభోదశ్చ విశ్వాయుర్దీప్తిరేవ చ॥౩౪॥ చమూహ
రస్సురేశశ్చ వ్యోమారిశ్శంకరో భవః। ఈశః కర్తా కృతిర్దక్షో భువనో దివ్యకర్మకృత్॥ ౩౫॥ గణితః పంచవీర్యశ్చ ఆదిత్యో రశ్మివాంస్తథా। సప్తకృ
త్సోమవర్చశ్చ విశ్వకృత్కవిరేవ చ॥౩౬॥ అనుగోప్తా సుగోప్తా చ నప్తా చేశ్వర ఏవ చ। కీర్తితాస్తే మహాభాగాః కాలస్య గతిగోచరాః॥౩౭॥ అశ్రాద్ధేయా
ని ధాన్యాని కోద్రవాః పులకాస్తథా। హింగుద్రవ్యేషు శాకేషు పలాండుం లశునం తథా॥ ౩౮॥ శోభాంజనః కోవిదారస్తథా గృంజనకాదయః। కుశ్మాండ
జాత్యలాబుం చ కృష్ణం లవణమేవ చ॥ ౩౯॥ గ్రామ్యవారాహమాంసం చ యచ్చైవాప్రోక్షితం భవేత్। కృష్ణజాజీ విడశ్చైవ శీతపాకీ తథైవ చ॥౪౦॥ అంకు
రాద్యాస్తథా వర్జ్యా ఇహ శృంగాటకాని చ। వర్జయేల్లవణం సర్వం తథా జంబూఫలాని చ॥౪౧॥ అవక్షుతావరుదితం తథా శ్రాద్ధేషు వర్జయేత్। నివా
పే హవ్యకవ్యే వా గర్హితం చ సుదర్శనమ్॥౪౨॥ పితరశ్చ హి దేవాశ్చ నాభినందంతి తద్ధవిః। చండాలశ్వపచౌ వర్జ్యౌ నివాపే సముపస్థితే॥౪౩॥ కాషా
యవాసాః కుష్ఠీ వా పతితో బ్రహ్మహాపి వా। సంకీర్ణయోనిర్విప్రశ్చ సంబంధీ పతితస్య యః॥ ౪౪॥ వర్జనీయా బుధైరేతే నివాపే సముపస్థితే। ఇత్యేవము
క్త్వా భగవాన్ స్వవంశ్యం తమృషిం పురా। పితామహసభాం దివ్యాం జగామాత్రిస్తపోధనః॥౪౫॥ .... *

ఇతి శ్రాద్ధకర్మకథనే- ఏకనవతితమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ తథా నిమా ప్రవృత్తే తు సర్వ ఏవ మహర్షయః। పితృయజ్ఞం తు కుర్వంతి విధిదృష్టేన కర్మణా॥౧॥ ఋషయో ధర్మనిత్యాస్తు కృత్వా నివపనా
న్యుత। తర్పణం చాప్యకుర్వంత తీర్థాంభోభిర్యతవ్రతాః॥౨॥ నివాపైర్దీయమానైస్తు చాతుర్వర్ణ్యేన భారత। తర్పితాః పితరో దేవాస్తత్రాన్నం జనయం
తి వై॥౩॥ అజీర్ణైరభిహన్యంతే తే దేవాః పితృభిః సహ। సోమమేవాభ్యపద్యంత తదా హ్యన్నాభిప్రపీడితాః॥ ౪॥ తే బ్రువన్ సోమమాసాద్య పితరోజీర్ణ
పీడితాః। నివాపాన్నేన పీడ్యామః శ్రేయో నోత్ర విధీయతామ్॥ ౫॥ తాన్ సోమః ప్రత్యువాచాథ శ్రేయశ్చేదీప్సితం సురాః। స్వయంభూసదనం యా
త స వః శ్రేయోభిధాస్యతి॥౬॥ తే సోమవచనాద్దేవాః పితృభిః సహ భారత। మేరుశృంగే సమాసీనం పితామహముపాగమన్॥ ౭॥ పితరః॥ నివాపాన్నే
న భగవన్ భృశం పీడ్యామహే వయన్। ప్రసాదం కురు నో దేవ శ్రేయో నః సంవిధీయతామ్॥౮॥ ఇతి తేషాం వచః శ్రుత్వా స్వయంభూరిదమబ్రవీత్। ఏష
మే పార్శ్వతో వహ్నిర్యుష్మచ్ఛ్రేయో విధాస్యతి॥౯॥ అగ్నిరువాచ॥ సహితాస్తాత భోక్ష్యామో నివాపే సముపస్థితే। జరయిష్యథ చాప్యన్నం మయా
సార్ధం న సంశయః॥౧౦॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా తు పితరో విజ్వరా హ్యభవంస్తతః। ఏతస్మాత్కారణాచ్చాగ్నేః ప్రాక్తావద్దీయతే నృప॥౧౧॥ నివప్తే చాగ్నిపూర్వే
వై నివాపే పురుషర్షభ। న బ్రహ్మరాక్షసాస్తం వై నివాపం ధర్షయంత్యుత॥ ౧౨॥ రక్షాంసి చాపవర్తంతే తిష్ఠితే దేవే హుతాశనే। పూర్వం పిండం పితు
ర్దద్యాత్తతో దద్యాత్పితామహే॥౧౩॥ ప్రపితామహాయ చ తత ఏష శ్రాద్ధవిధిః స్మృతః। బ్రూయాచ్ఛ్రాద్ధే చ సావిత్రీం పిండే పిండే సమాహితః॥౧౪॥ సోమా

యేతిచవక్తవ్యంతథాపితృనుతేతిచ। రజస్వలాచయానారీవ్యంగితాకర్ణయోశ్చయా॥౧౫॥ నివాపేనోపతిష్ఠేతసంగ్రాహ్యానాన్యవంశజా ।జలంప్రతరమాణశ్చకీర్తయేతపితామహాన్ ॥ ౧౬ ॥ నదీమాసాద్యకుర్వీత పితౄణాంపిండతర్పణమ్ । పూర్వంస్వవంశజానాంతుకృత్వాద్భిస్తర్పణంపునః॥౧౭॥ సుహృత్సంబంధివర్గాణాంతతోదద్యాజ్జలాంజలిమ్ । కల్మాషగోయుగేనాథయుక్తేనతరతోజలమ్॥ ౧౮॥ పితరోభిలషంతేవైనావంచాప్యధిరోహితాః। సదానావిజలంతద్జ్ఞాఃప్రయచ్ఛంతిసమాహితాః॥౧౯॥ మాసార్థేకృష్ణపక్షస్యకుర్యాన్నిర్వపణానివై । పుష్టిరాయుస్తథావీర్యంశ్రీశ్చైవపితృభక్తితః॥ ౨౦॥ పితామహఃపులస్త్యశ్చవసిష్ఠఃపులహస్తథా। అంగిరాశ్చక్రతుశ్చైవకశ్యపశ్చమహానృషిః॥ ౨౧॥ ఏతేకురుకులశ్రేష్ఠమహాయోగేశ్వరాఃస్మృతాః। ఏతేచపితరోరాజన్నేషశ్రాద్ధవిధిఃపరః॥౨౨॥ ప్రేతాస్తుపిండసంబంధాన్ముచ్యంతేతేనకర్మణా।ఇత్యేషాపురుషశ్రేష్ఠశ్రాద్ధోత్పత్తిర్యథాగమమ్। వ్యాఖ్యాతాపూర్వనిర్దిష్టాదానంవక్ష్యామ్యతఃపరమ్॥ ౨౩॥ ....*

ఇతిదానధర్మకథనే- శ్రాద్ధకల్పే- ద్వినవతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ ద్విజాతయోవ్రతోపేతాహవిస్తేయదిభుంజతే। అన్నంబ్రాహ్మణకామాయకథమేతత్పితామహ॥౧॥భీష్మః॥అవేదోక్తవ్రతాశ్చైవభుంజానాఃకామకారణే। వేదోక్తేషుతుభుంజానావ్రతలుప్తాయుధిష్ఠిర॥౨॥ యుధిష్ఠిరః॥ యదిదంతపఇత్యాహురుపవాసంపృథగ్జనాః। తపఃస్యాదేతదేవేహతపోన్యద్వాపికింభవేత్ ॥౩॥భీష్మః॥ మాసార్ధమాసోపవాసాద్యత్తపోమన్యతేజనః। ఆత్మతంత్రోపఘాతీయోనతపస్వీనధర్మవిత్ ॥౪॥ త్యాగస్యచాపిసంపత్తిఃశిష్యతేతపఉత్తమమ్। సదోపవాసీచభవేద్బ్రహ్మచారీతథైవచ॥ ౫॥ మునిశ్చస్యాత్సదావిప్రోవేదాంశ్చైవసదాజపేత్ । కుటుంబికోధర్మకామఃసదాస్వప్నశ్చమానవః॥౬॥అమాంసాశీసదాసస్యాత్పవిత్రంచసదాపఠేత్। ఋతవాదీసదాచస్యాన్నియతశ్చసదాభవేత్ ॥౭॥విఘసాశీసదాచస్యాత్సదాచైవాతిథిప్రియః। అమృతాశీసదాచస్యాత్పవిత్రీచసదాభవేత్ ॥౮॥ యుధిష్ఠిరః॥ కథంసదోపవాసీస్యాద్బ్రహ్మచారీచపార్థివ। విఘసాశీకథంచస్యాత్కథంచైవాతిథిప్రియః॥ ౯॥ భీష్మః॥ అంతరాసాయమాశంచప్రాతరాశంచయోనరః । సదోపవాసీభవతియోనభుంక్తేంతరాపునః॥౧౦॥ భార్యాంగచ్ఛన్బ్రహ్మచారీఋతౌభవతిచైవహ। ఋతవాదీసదాచస్యాద్దానశీలస్తుమానవః॥౧౧॥ అభక్షయన్వృథామాంసమమాంసాశీభవత్యుత। దానందదత్పవిత్రీస్యాదస్వప్నశ్చదివాస్వపన్॥ ౧౨ ॥ భృత్యాతిథిషుయోభుంక్తేభుక్తవత్సునరఃసదా । అమృతంకేవలంభుంక్తేఇతివిద్ధియుధిష్ఠిర॥౧౩॥ అభుక్తవత్సునాశ్నాతిబ్రాహ్మణేషుతుయోనరః। అభోజనేనతేనాస్యజితఃస్వర్గోభవత్యుత॥ ౧౪॥ దేవేభ్యశ్చపితృభ్యశ్చసంశ్రితేభ్యస్తథైవచ। అవశిష్టానియోభుంక్తేతమాహుర్విఘసాశినమ్ ॥ ౧౫॥ తేషాంలోకాహ్యపర్యంతాఃసదనేబ్రహ్మణఃస్మృతాః । ఉపస్థితాహ్యప్సరసాగంధర్వైశ్చజనాధిప॥ ౧౬ ॥ దేవతాతిథిభిఃసార్ధంపితృభిశ్చోపభుంజతే । రమంతేపుత్రపౌత్రేణతేషాంగతిరనుత్తమా॥౧౭॥ యుధిష్ఠిరః॥ బ్రాహ్మణేభ్యఃప్రయచ్ఛంతిదానానివివిధానిచ। దాతృప్రతిగ్రహీత్రోర్వైకోవిశేషఃపితామహ॥ ౧౮॥ భీష్మః॥ సాధోర్యఃప్రతిగృహ్ణీయాత్తథైవాసాధుతోద్విజః। గుణవత్యల్పదోషఃస్యాన్నిర్గుణేతునిమజ్జతి॥ ౧౯ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్।వృషాదర్భేశ్చసంవాదంసప్తర్షీణాంచభారత॥౨౦॥ కశ్యపోత్రిర్వసిష్ఠశ్చభరద్వాజోథగౌతమః। విశ్వామిత్రోజమదగ్నిఃసాధ్వీచైవాప్యరుంధతీ॥౨౧॥సర్వేషామథతేషాంతుగండాభూత్కర్మకారికా। శూద్రఃపశుసఖశ్చైవభర్తాచాస్యాబభూవహ॥ ౨౨॥ తేచసర్వేతపస్యంతఃపురాచేరుర్మహీమిమామ్। సమాధినోపశిక్షంతోబ్రహ్మలోకంసనాతనమ్॥౨౩॥ అథాభవదనావృష్టిర్మహతీకురునందన । కృచ్ఛ్రప్రాణోభవద్యత్రలోకోయంవైక్షుధాన్వితః॥ ౨౪॥ కస్మింశ్చిచ్చపురాయజ్ఞేశైబ్యేనశిబిసూనునా ।దక్షిణార్థేథరుత్విగ్భ్యోదత్తఃపుత్రఃపురాకిల॥౨౫॥ అస్మిన్కాలేతుసోల్పాయుర్దిష్టాంతమగమత్ప్రభుః । తేతంక్షుధాభిసంతప్తాఃపరివార్యో

పతస్థిరే॥ ౨౬॥ యాజ్యాత్మజమథోత్సృష్ట్వా గతాసుమ్మృషిసత్తమాః। అపచంత తదా స్థాల్యాం క్షుధార్తాః కిల భారత॥ ౨౭॥ నిరన్నే మర్త్యలోకేస్మిన్నాత్మానం తే పరీప్సవః। కృచ్ఛ్రామాపేదిరే వృత్తిమన్నహేతోస్తపస్వినః॥ ౨౮॥ అటమానోథ తాన్మార్గే పచమానాన్మహీపతిః। రాజా శైబ్యో వృషాదర్భిః క్లిశ్యమానాన్దదర్శ హ॥ ౨౯॥ వృషాదర్భిః॥ ప్రతిగ్రహస్తారయతి పుష్టిర్వై ప్రతిగృహ్యతామ్। మయి యద్విద్యతే విత్తం తచ్ఛృణుధ్వం తపోధనాః॥ ౩౦॥ ప్రియో హి మే బ్రాహ్మణో యాచమానో దద్యామహం వోశ్వతరీసహస్రమ్। ఏకైకశః సవృషాః సంప్రసూతాః సర్వేషాం వై శీఘ్రగాః శ్వేతరోమాః॥ ౩౧॥ కులంభరాననడుహః శతంశతాన్ధుర్యాన్ శ్వేతాన్ సర్వశోహం దదామి। ప్రష్ఠౌహీనాం పీవరాణాంచ తావదగ్ర్యా గృష్టిర్ధేనుకాః సువ్రతాశ్చ॥ ౩౨॥ వరాన్గ్రామాన్ వ్రీహిరసం యవాంశ్చ రత్నంచాన్యద్దుర్లభం కిం దదాని। నాస్మిన్నభక్ష్యే భావమేవం కురుధ్వం పుష్ట్యర్థం వః కిం ప్రయచ్ఛామ్యహం వై॥ ౩౩॥ ఋషయః॥ రాజన్ప్రతిగ్రహో రాజ్ఞాం మధ్వాస్వాదో విషోపమః। తజ్జానమానః కస్మాత్త్వం కురుషే నః ప్రలోభనమ్॥ ౩౪॥ క్షేత్రం హి దైవతమిదం బ్రాహ్మణాన్ సముపాశ్రితమ్। అమలో హ్యేవ తపసా ప్రీతః ప్రీణాతి దేవతాః॥ ౩౫॥ అహ్నాపీహ తపో జాతు బ్రాహ్మణస్యోపజాయతే। తద్దావ ఇవ నిర్దహ్యాత్ప్రాప్తో రాజప్రతిగ్రహః॥ ౩౬॥ కుశలం సహ దానేన రాజన్నస్తు సదా తవ। అర్థిభ్యో దీయతాం సర్వమిత్యుక్త్వాన్యేన తే యయుః॥ ౩౭॥ అపక్వమేవ తన్మాంసమభూత్తేషాం మహాత్మనామ్। అథ హిత్వా యయుః సర్వే వనమాహారకాంక్షిణః॥ ౩౮॥ తతః ప్రచోదితా రాజ్ఞా వనం గత్వాస్య మంత్రిణః। ప్రచీయోదుంబరాణి స్మ దాతుం తేషాం ప్రచక్రిరే॥ ౩౯॥ ఉదుంబరాణ్యథాన్యాని హేమగర్భాణ్యుపాహరన్। భృత్యాస్తథా తతస్తాని ప్రగ్రాహయితుముపాద్రవన్॥ ౪౦॥ గురూణీతి విదిత్వాథ న గ్రాహ్యాణ్యత్రిరబ్రవీత్। న స్మ హే మందవిజ్ఞానా న స్మ హే మందబుద్ధయః॥ ౪౧॥ హైమానీమాని జానీమః ప్రతిబుద్ధాః స్మ జాగృమ। ఇహ హ్యేతదుపాదత్తం ప్రేత్య స్యాత్కటుకోదయమ్। అప్రతిగ్రాహ్యమేవైతత్ప్రేత్యేహ చ సుఖేప్సునా॥ ౪౨॥ వసిష్ఠః॥ శతేన నిష్కం గణితం సహస్రేణ చ సమ్మితమ్। తథా బహు ప్రతీచ్ఛన్వై పాపిష్ఠాం పతతే గతిమ్॥ ౪౩॥ కశ్యపః॥ యత్పృథివ్యాం వ్రీహియవం హిరణ్యం పశవః స్త్రియః। సర్వం తన్నాలమేకస్య తస్మాద్విద్వాన్ శమం చరేత్॥ ౪౪॥ భరద్వాజః॥ ఉత్పన్నస్య రురోః శృంగం వర్ధమానస్య వర్ధతే। ప్రార్థనా పురుషస్యేవ తస్య మాత్రా న విద్యతే॥ ౪౫॥ గౌతమః॥ న తల్లోకే ద్రవ్యమస్తి యల్లోకం ప్రతిపూరయేత్। సముద్రకల్పః పురుషో న కదాచన పూర్యతే॥ ౪౬॥ విశ్వామిత్రః॥ కామం కామయమానస్య యదా కామః సమృధ్యతే। అథైనమపరః కామస్తృష్ణా విధ్యతి బాణవత్॥ ౪౭॥ జమదగ్నిః॥ ప్రతిగ్రహే సంయమో వై తపో ధారయతే ధ్రువమ్। తద్ధనం బ్రాహ్మణస్యేహ లుభ్యమానస్య విస్రవేత్॥ ౪౮॥ అరుంధతీ॥ ధర్మార్థం సంచయో యో వై ద్రవ్యాణాం పక్షసంమతః। తపఃసంచయ ఏవేహ విశిష్టో ద్రవ్యసంచయాత్॥ ౪౯॥ గండా॥ ఉగ్రాదితో భయాద్యస్మాద్బిభ్యతీమే మమేశ్వరాః। బలీయాంసో దుర్బలవద్బిభేమ్యహమతః పరమ్॥ ౫౦॥ పశుసఖః॥ యద్వై ధర్మే పరం నాస్తి బ్రాహ్మణాస్తద్ధనం విదుః। వినయార్థం సువిద్వాంసముపాసేయం యథాతథమ్॥ ౫౧॥ ఋషయః॥ కుశలం సహ దానేన తస్మై యస్య ఇమాః ప్రజాః। ఫలాన్యుపధియుక్తాని య ఏవం న ప్రయచ్ఛతి॥ ౫౨॥ భీష్మః॥ ఇత్యుక్త్వా హేమగర్భాణి హిత్వా తాని ఫలాని వై। ఋషయో జగ్మురన్యత్ర సర్వ ఏవ ధృతవ్రతాః॥ ౫౩॥ మంత్రిణః॥ ఉపధిం శంసమానాస్తే హిత్వా తాని ఫలాని వై। తతోన్యేనైవ గచ్ఛంతి విదితం తేస్తు పార్థివ॥ ౫౪॥ ఇత్యుక్తః స తు భృత్యైస్తైర్వృషాదర్భిశ్చుకోప హ। తేషాం వై ప్రతికర్తుం చ సర్వేషామగమద్గృహమ్॥ ౫౫॥ స గత్వాహవనీయేగ్నౌ తీవ్రం నియమమాస్థితః। జుహావ సంస్కృతైర్మంత్రైరేకైకామాహుతిం నృపః॥ ౫౬॥ తస్మాదగ్నేః సముత్తస్థౌ కృత్యా లోకభయంకరీ। తస్యా నామ వృషాదర్భిర్యాతుధానీత్యథాకరోత్॥ ౫౭॥ సా కృత్యా కాలరాత్రీవ కృతాంజలిరుపస్థితా। వృషాదర్భిం నరపతిం

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

కింకరోమీతిసాబ్రవీత్ ॥ ౫౮ ॥ వృషాదర్భిః ॥ ఋషీణాంగచ్ఛసప్తానామరుంధత్యాస్తథైవచ। దాసీభర్తుశ్చదాస్యాశ్చమనసానామధారయ ॥ ౫౯ ॥ జ్ఞాత్వానామానిచైవైషాంసర్వానేతాన్వినాశయ। వినష్టేషుతథాస్వైరంగచ్ఛయత్రేప్సితంతవ ॥ ౬౦ ॥ సాతథేతిప్రతిశ్రుత్యయాతుధానీస్వరూపిణీ। జగామతద్వనంయత్రవిచేరుస్తేమహర్షయః ॥ ౬౧ ॥ భీష్మః ॥ అథాత్రిప్రముఖారాజన్వనేతస్మిన్మహర్షయః। వ్యచరన్భక్షయంతోవైమూలానిచఫలానిచ ॥ ౬౨ ॥ అథాపశ్యన్సుపీనాంసపాణిపాదముఖోదరమ్। పరివ్రజంతంస్థూలాంగంపరివ్రాజంశునాసహ ॥ ౬౩ ॥ అరుంధతీతుతందృష్ట్వాసర్వాంగోపచితంశుభమ్। భవితారోభవంతోవైనైవమిత్యబ్రవీదృషీన్ ॥ ౬౪ ॥ వసిష్ఠః ॥ నైతస్యేహాయథాస్మాకమగ్నిహోత్రమనిర్హుతమ్। సాయంప్రాతశ్చహోతవ్యంతేనపీవాశునాసహ ॥ ౬౫ ॥ అత్రిః ॥ నైతస్యేహయథాస్మాకంక్షుధావీర్యంసమాహతమ్। కృచ్ఛ్రాధీతంప్రనష్టంచతేనపీవాశునాసహ ॥ ౬౬ ॥ విశ్వామిత్రః ॥ నైతస్యేహయథాస్మాకంశశ్వచ్ఛాస్త్రంజరద్గవః। అలసఃక్షుత్పరోమూర్ఖస్తేనపీవాశునాసహ ॥ ౬౭ ॥ జమదగ్నిః ॥ నైతస్యేహయథాస్మాకంభక్తమింధనమేవచ। సంచింత్యంవార్షికంకించిత్తేనపీవాశునాసహ ॥ ౬౮ ॥ కశ్యపః ॥ నైతస్యేహయథాస్మాకంచత్వారశ్చసహోదరాః। దేహిదేహీతిభిక్షంతితేనపీవాశునాసహ ॥ ౬౯ ॥ భరద్వాజః ॥ నైతస్యేహయథాస్మాకంబ్రహ్మబంధోరచేతసః। శోకోభార్యాపవాదేనతేనపీవాశునాసహ ॥ ౭౦ ॥ గౌతమః ॥ నైతస్యేహయథాస్మాకంత్రికౌశేయంచరాంకవమ్। ఏకైకంవైత్రివార్షీయంతేనపీవాశునాసహ ॥ ౭౧ ॥ భీష్మః ॥ అథదృష్ట్వాపరివ్రాట్సతాన్మహర్షీన్శునాసహ। అభిగమ్యయథాన్యాయంపాణిస్పర్శమథాచరత్ ॥ ౭౨ ॥ పరిచర్యాంవనేతాంతుక్షుత్ప్రతీఘాతకారికామ్। అన్యోన్యేననివేద్యాథప్రాతిష్ఠంతసహైవతే ॥ ౭౩ ॥ ఏకనిశ్చయకార్యాశ్చవ్యచరంతవనానిచ। అదదానస్సముద్ధృత్యమూలానిచఫలానిచ ॥ ౭౪ ॥ కదాచిద్విచరంతస్తేవృక్షైరవిరలైర్వృతామ్। శుచివారిప్రసన్నోదాందదృశుఃపద్మినీంశుభామ్ ॥ ౭౫ ॥ బాలాదిత్యవపుఃప్రఖ్యైఃపుష్కరైరుపశోభితామ్। వైడూర్యవర్ణసదృశైఃపద్మపత్రైరథావృతామ్ ॥ ౭౬ ॥ నానావిధైశ్చవిహగైర్జలప్రకరసేవిభిః। ఏకద్వారామనాదేయాంసూపతీర్థామకర్దమామ్ ॥ ౭౭ ॥ వృషాదర్భిప్రయుక్తాతుకృత్యావికృతదర్శనా। యాతుధానీతివిఖ్యాతాపద్మినీంతామరక్షత ॥ ౭౮ ॥ పశుసఖసహాయాస్తుబిసార్థంతేమహర్షయః। పద్మినీమభిజగ్ముస్తేసర్వేకృత్యాభిరక్షితామ్ ॥ ౭౯ ॥ తతస్తేయాతుధానీంతాందృష్ట్వావికృతదర్శనామ్। స్థితాంకమలినీతీరేకృత్యామూచుర్మహర్షయః ॥ ౮౦ ॥ ఏకాతిష్ఠసికాచత్వంకస్యార్థేకింప్రయోజనమ్। పద్మినీతీరమాశ్రిత్యబ్రూహిత్వంకించికీర్షసి ॥ ౮౧ ॥ యాతుధానీ ॥ యాస్మిసాస్మ్యనుయోగోమేనకర్తవ్యఃకథంచన। ఆరక్షిణీంమాంపద్మిన్యావిత్తసర్వేతపోధనాః ॥ ౮౨ ॥ ఋషయః ॥ సర్వఏవక్షుధార్తాఃస్మనచాన్యత్కించిదస్తినః। భవత్యాస్సంమతేసర్వేగృహ్ణీయామబిసాన్యుత ॥ ౮౩ ॥ యాతుధానీ ॥ సమయేనబిసానీతోగృహ్ణీధ్వంకామకారతః। ఏకైకోనామమేప్రోక్త్వాతతోగృహ్ణీతమాచిరమ్ ॥ ౮౪ ॥ భీష్మః ॥ విజ్ఞాయయాతుధానీంతాంకృత్యామృషివధైషిణీమ్। అత్రిఃక్షుధాపరీతాత్మాతతోవచనమబ్రవీత్ ॥ ౮౫ ॥ అత్రిః ॥ అరాత్రిరత్రిస్సారాత్రిర్యాంనాధీతేత్రిరద్యవై। అరాత్రిరత్రిరిత్యేవనామమేవిద్ధిశోభనే ॥ ౮౬ ॥ యాతుధానీ ॥ అథోదాహృతమేతత్తేమయినామమహాద్యుతే। దుర్ధార్యమేతన్మనసాగచ్ఛావతరపద్మినీమ్ ॥ ౮౭ ॥ వసిష్ఠః ॥ వసిష్ఠోస్మివరిష్ఠోస్మివసేవాసగృహేష్వపి। వసిష్ఠత్వాచ్చవాసాచ్చవసిష్ఠఇతివిద్ధిమామ్ ॥ ౮౮ ॥ యాతుధానీ ॥ నామనైరుక్తమేతత్తేదుఃఖవ్యాభాషితాక్షరమ్। నైతద్ధారయితుంశక్యంగచ్ఛావతరపద్మినీమ్ ॥ ౮౯ ॥ కశ్యపః ॥ కులంకులంచకువమఃకువమఃకశ్యపోద్విజః। కాశ్యఃకాశనికాశత్వాదేతన్మేనామధారయ ॥ ౯౦ ॥ యాతుధానీ ॥ యథోదాహృతమేతత్తేమయినామమహాద్యుతే। దుర్ధార్యమేతన్మనసాగచ్ఛావతరపద్మినీమ్ ॥ ౯౧ ॥ భరద్వాజః ॥ భరేసుతాన్భరేశిష్యాన్భరేదేవాన్భరేద్విజాన్। భరేభార్యామనవ్యాజో

భరద్వాజోస్మి శోభనే॥ ౯౨॥ యాతుధానీ॥ నామ నైరుక్తమేతత్తే దుఃఖవ్యాభాషితాక్షరమ్। నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్మినీమ్॥ ౯౩॥ గౌతమః॥ గౌతమోహమతో ధూమోదమస్తే సమదర్శనాత్। గోభిస్తమోమమధ్వస్తం జాతమాత్రస్య దేహతః॥ ౯౪॥ విద్ధి మాం గౌతమం కృత్యే యాతుధాని నిబోధ మామ్॥ ౯౫॥ యాతుధానీ॥ యథోదాహృతమేతత్తే మయి నామ మహామునే। నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్మినీమ్॥ ౯౬॥ విశ్వామిత్రః॥ విశ్వేదేవాశ్చ మే మిత్రం మిత్రమస్మి గవాం తథా। విశ్వామిత్రమితి ఖ్యాతం యాతుధాని నిబోధ మామ్॥ ౯౭॥ యాతుధానీ॥ నామ నైరుక్తమేతత్తే దుఃఖవ్యాభాషితాక్షరమ్। నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్మినీమ్॥ ౯౮॥ జమదగ్నిః॥ జాజమద్యజజా నేహం జిజాహీహాజిజాయిషి। జమదగ్నిరితి ఖ్యాతమతో మాం విద్ధి శోభనే॥ ౯౯॥ యాతుధానీ॥ యథోదాహృతమేతత్తే మయి నామ మహామునే। నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్మినీమ్॥ ౧౦౦॥ అరుంధతీ॥ ధరాం ధరిత్రీం వసుధాం భర్తుస్తిష్ఠామ్యనంతరమ్। మనోనురుంధతీ భర్తురితి మాం విద్ధ్యరుంధతీమ్॥ ౧౦౧॥ యాతుధానీ॥ నామ నైరుక్తమేతత్తే దుఃఖవ్యాభాషితాక్షరమ్। నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్మినీమ్॥ ౧౦౨॥ గండోవాచ॥ వక్త్రైకదేశే గండేతి ధాతుమేతం ప్రచక్షతే। తేనోన్నతేన గండేతి విద్ధి మానలసంభవే॥ ౧౦౩॥ యాతుధానీ॥ నామ నైరుక్తమేతత్తే దుఃఖవ్యాభాషితాక్షరమ్। నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్మినీమ్॥ ౧౦౪॥ పశుసఖః॥ పశూన్రక్ష్యామి దృష్ట్వాహం పశూనాం చ సఖా సదా। గౌణం పశుసఖేత్యేవం విద్ధి మామగ్నిసంభవే॥ ౧౦౫॥ యాతుధానీ॥ నామ నైరుక్తమేతత్తే దుఃఖవ్యాభాషితాక్షరమ్। నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్మినీమ్॥ ౧౦౬॥ శునస్సఖః॥ ఏభిరుక్తం యథా నామ నాహం వక్తుమిహోత్సహే। శునస్సఖసఖాయం మాం యాతుధాన్యుపధారయ॥ ౧౦౭॥ యాతుధానీ॥ నామ నైరుక్తమేతత్తే వాక్యం సందిగ్ధయా గిరా। తస్మాత్సకృదిదానీం త్వం బ్రూహి తన్నామ తే ద్విజ॥ ౧౦౮॥ శునస్సఖః॥ సకృదుక్తం మయా నామ న గృహీతం త్వయా యది। తస్మాత్త్రిదండాభిహతా గచ్ఛ భస్మేతి మాచిరమ్॥ ౧౦౯॥ సా బ్రహ్మదండకల్పేన తేన మూర్ధ్ని హతా తదా। కృత్యా పపాత మేదిన్యాం భస్మసాచ్చ జగామ హ॥ ౧౧౦॥ శునస్సఖా చ హత్వా తాం యాతుధానీం మహాబలామ్। భువి త్రిదండం విష్టభ్య శాడ్వలే సముపావిశత్॥ ౧౧౧॥ తతస్తే మునయస్సర్వే పుష్కరాణి బిసాని చ। యథాకామముపాదాయ సముత్తస్థుర్ముదాన్వితాః॥ ౧౧౨॥ శ్రమేణ మహతా కృత్వా తే బిసాని కలాపశః। తీరే నిక్షిప్య పద్మిన్యాస్తర్పణం చక్రురంభసా॥ ౧౧౩॥ అథోత్థాయ జలాత్తస్మాత్సర్వే తే సముపాగమన్। నాపశ్యంశ్చాపి తే తాని బిసాని పురుషర్షభాః॥ ౧౧౪॥ ఋషయః॥ కేన క్షుధాపరీతానామస్మాకం పాపకర్మణా। నృశంసేనాపనీతాని బిసాన్యాహారకాంక్షిణామ్॥ ౧౧౫॥ తే శంకమానాస్త్వన్యోన్యం పప్రచ్ఛుర్ద్విజసత్తమాః। త ఊచుస్సమయం సర్వే కుర్మ ఇత్యరికర్శన॥ ౧౧౬॥ త ఉక్త్వా బాఢమిత్యేవం సర్వ ఏవ తదా సమమ్। క్షుధార్తాస్సుపరిశ్రాంతాః శపథాయోపచక్రముః॥ ౧౧౭॥ అత్రిః॥ స గాం స్పృశతు పాదేన సూర్యం చ ప్రతిమేహతు। అనధ్యాయేష్వధీయీత బిసస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౧౮॥ వసిష్ఠః॥ అనధ్యాయపరో లోకే శునః స పరికర్షతు। పరివ్రాట్కామవృత్తస్తు బిసస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౧౯॥ శరణాగతం హంతు స్వస్యాసుతాం చోపజీవతు। అర్థాన్కాంక్షతు కీనాశాద్బిసస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౨౦॥ కశ్యపః॥ సర్వత్ర సర్వం లపతు న్యాసలోపం కరోతు చ। కూటసాక్షిత్వమభ్యేతు బిసస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౨౧॥ వృథా మాంసాశనశ్చాస్తు వృథా దానం కరోతు చ। యాతు స్త్రియం దివా చైవ బిసస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౨౨॥ భరద్వాజః॥ నృశంసస్త్యక్తధర్మాస్తు స్త్రీషు జ్ఞాతిషు గోషు చ। బ్రాహ్మణం చాపి జయతాం బిసస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౨౩॥ ఉపాధ్యాయమధః కృత్వా ఋచోధ్యేతు యజూంష్యపి। జుహోతు చ స కక్షాగ్నౌ బిసస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౨౪॥ జమదగ్నిః॥ పురీషముత్సృజత్వప్సు హంతు గాం చైవ దుహ్యతు। అనృతౌ మైథునం యాతు బిసస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౨౫॥

ద్వేష్యో భార్యోపజీవీ స్యాత్ దూరబంధుశ్చ వైరవాన్ । అన్యోన్యస్యాతిథిశ్చాస్తు బిసస్తైన్యం కరోతి యః ॥ ౧౨౬ ॥ గౌతమః ॥ అధీత్య వేదాంస్త్యజతు త్రీనగ్నీనపవిధ్యతు । విక్రీణాతు తథా సోమం బిసస్తైన్యం కరోతి యః ॥ ౧౨౭ ॥ ఉదపానప్లవే గ్రామే బ్రాహ్మణో వృషలీపతిః । తస్య సాలోక్యతాం యాతు బిసస్తైన్యం కరోతి యః ॥ ౧౨౮ ॥ విశ్వామిత్రః ॥ జీవతో వై గురూన్ భృత్యాన్ భరంత్వస్య పరే జనాః । అగతిర్బహుపుత్రః స్యాద్బిసస్తైన్యం కరోతి యః ॥ ౧౨౯ ॥ అశుచిర్బ్రహ్మకూటోస్తు ఋద్ధ్యా చైవాప్యహంకృతః । కర్షకో మత్సరీ చాస్తు బిసస్తైన్యం కరోతి యః ॥ ౧౩౦ ॥ వర్షాచరోస్తు భృతకో రాజ్ఞశ్చాస్తు పురోహితః । అయాజ్యస్య భవత్వృత్విక్ బిసస్తైన్యం కరోతి యః ॥ ౧౩౧ ॥ అరుంధతీ ॥ నిత్యం పరిభవేచ్ఛ్వశ్రూం భర్తుర్భవతు దుర్మనాః । ఏకా స్వాదు సమశ్నాతు బిసస్తైన్యం కరోతి యా ॥ ౧౩౨ ॥ జ్ఞాతీనాం గృహమధ్యస్థా సక్తూనత్తు దివాక్షయే । అభోగ్యా వీరసూరస్తు బిసస్తైన్యం కరోతి యా ॥ ౧౩౩ ॥ గండా ॥ అనృతం భాషతు సదా బంధుభిశ్చ నిరుధ్యతు । దదాతు కన్యాం శుల్కేన బిసస్తైన్యం కరోతి యా ॥ ౧౩౪ ॥ సాధయిత్వా స్వయం ప్రాశేత్ దాస్యే జీర్యతు చైవ హ । వికర్మణా ప్రమీయేత బిసస్తైన్యం కరోతి యా ॥ ౧౩౫ ॥ పశుసఖః ॥ దాస ఏవ ప్రజాయేత సప్రసూతిరకించనః । దైవతేష్వనమస్కారో బిసస్తైన్యం కరోతి యః ॥ ౧౩౬ ॥ శునస్సఖః ॥ అధ్వర్యవే దుహితరం వా దదాతు చ్ఛందోగే వా చరితబ్రహ్మచర్యే । ఆథర్వణం వేదమధీత్య విప్రః స్నాయీత వా యో హరతే బిసాని ॥ ౧౩౭ ॥ ఋషయః ॥ ఇష్టమేతద్ద్విజాతీనాం యోయం తే శపథః కృతః । త్వయా కృతం బిసస్తైన్యం సర్వేషాం నః శునఃసఖ ॥ ౧౩౮ ॥ శునస్సఖః ॥ న్యస్తమద్యం నపశ్యద్భిర్యదుక్తం కృతకర్మభిః । సత్యమేతన్న మిథ్యైతద్బిసస్తైన్యం కృతం మయా ॥ ౧౩౯ ॥ మయా హ్యంతర్హితానీహ బిసానీమాని పశ్యత । పరీక్షార్థం భగవతాం కృతమేవం మయానఘాః ॥ ౧౪౦ ॥ రక్షణార్థం చ సర్వేషాం భవతామహమాగతః । యాతుధానీ హ్యతిక్రూరా కృత్యైషా వో వధైషిణీ ॥ ౧౪౧ ॥ వృషాదర్భిప్రయుక్తైషా నిహతా మే తపోధనాః । దుష్టా హింస్యాదియం పాపా యుష్మాన్ ప్రత్యగ్నిసంభవా ॥ ౧౪౨ ॥ దస్మాదస్మ్యాగతో విప్రా వాసవం మాం నిబోధత । అలోభాదక్షయా లోకాః ప్రాప్తా వై సార్వకామికాః ॥ ఉత్తిష్ఠధ్వమితః క్షిప్రం తానవాప్నుత వై ద్విజాః ॥ ౧౪౩ ॥ భీష్మః ॥ తతో మహర్షయః ప్రీతాస్తథేత్యుక్త్వా పురందరమ్ । సహైవ త్రిదశేంద్రేణ సర్వే జగ్ముస్త్రివిష్టపమ్ ॥ ౧౪౪ ॥ ఏవమేతే మహాత్మానో భోగైర్బహువిధైరపి । క్షుధా పరమయా యుక్తాశ్ఛంద్యమానా మహాత్మభిః ॥ ౧౪౫ ॥ నైవ లోభం తదా చక్రుస్తతః స్వర్గమవాప్నువన్ । తస్మాత్సర్వాస్వవస్థాసు నరో లోభం వివర్జయేత్ ॥ ౧౪౬ ॥ ఏష ధర్మః పరో రాజంస్తస్మాల్లోభం వివర్జయేత్ । ఇదం నరః సచ్చరితం సమవాయేషు కీర్తయన్ ॥ ౧౪౭ ॥ అర్థభాగీ చ భవతి న చ దుర్గాణ్యవాప్నుతే । ప్రీయంతే పితరశ్చాస్య ఋషయో దేవతాస్తథా ॥ యశోధర్మార్థభాగీ చ భవతి ప్రేత్య మానవః ॥ ౧౪౮ ॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే- బిసస్తైన్యోపాఖ్యానే-త్రినవతితమోధ్యాయః-

భీష్మః ॥ అత్రైవోదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । యద్వృత్తం తీర్థయాత్రాయాం శపథం ప్రతి తచ్ఛృణు ॥ ౧ ॥ పుష్కరార్థం కృతం స్తైన్యం పురా భరతసత్తమ । రాజర్షిభిర్మహారాజ తథైవ చ ద్విజర్షిభిః ॥ ౨ ॥ ఋషయః సమేతాః పశ్చిమే వై ప్రభాసే సమాగతా మంత్రమమంత్రయంత । చరామ సర్వాం పృథివీం పుణ్యతీర్థాం తతః కామం హంత గచ్ఛామ సర్వే ॥ ౩ ॥ శుక్రోంగిరాశ్చైవ కవిశ్చ విద్వాంస్తథాగస్త్యో నారదపర్వతౌ చ । భృగుర్వసిష్ఠః కశ్యపో గౌతమశ్చ విశ్వామిత్రో జమదగ్నిశ్చ రాజన్ ॥ ౪ ॥ ఋషిస్తథా గాలవోథాష్టకశ్చ భారద్వాజోరుంధతీ వాలఖిల్యాః । శిబిర్దిలీపో నహుషోంబరీషో రాజా యయాతిర్ధుంధుమారోథ పూరుః ॥ ౫ ॥ జగ్ముః పురస్కృత్య మహానుభావం శతక్రతుం వృత్రహణం నరేంద్రాః । తీర్థాని సర్వాణి పరిభ్రమంతో

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

తాంప్రత్యుదీయుఃకౌశికీంపుణ్యవీర్యామ్॥౬॥సర్వేషుతీర్థేష్వవధూతపాపాజగ్ముస్తతోబ్రహ్మసరఃసుపుణ్యమ్। దేవస్యతీర్థేజలమగ్నికల్పావిగాహ్య తేభుక్తబిసప్రసూనాః॥ ౭॥ కేచిద్బిసాన్యఖనంస్తత్రరాజన్నన్యేమృణాలాన్యఖనంస్తత్రవిప్రాః। అథాపశ్యన్పుష్కరంతేహ్రియంతంహ్రదాదగస్త్యేనసముద్ధృతంతత్॥౮॥ తానాహసర్వానృషిముఖ్యానగస్త్యఃకేనాదత్తంపుష్కరంమేసుజాతమ్। యుష్మాన్శంకేపుష్కరందీయతాంమేనవైభవంతోహర్తుమర్హంతిపద్మమ్॥౯॥ శృణోమికాలోహింసతేధర్మవీర్యంసోయంప్రాప్తోవర్తతేధర్మపీడా। పురాధర్మోవర్తతేనాహయావత్తావద్గచ్ఛామఃసురలోకంచిరాయ॥౧౦॥ పురావేదాన్బ్రాహ్మణాగ్రామమధ్యేఘుష్టస్వరావృషలాన్శ్రావయంతి। పురారాజావ్యవహారేణధర్మాన్పశ్యత్యహంపరలోకంవ్రజామి॥౧౧॥ పురావరాన్ప్రత్యవరాన్గరీయసోయావన్నరానావమంస్యంతిసర్వే। తమోత్తరంయావదిదంనవర్తతేతావద్వ్రజామిపరలోకంచిరాయ॥౧౨॥ పురాప్రపశ్యామిపరేణమర్త్యాన్బలీయసాదుర్బలాన్భుజ్యమానాన్। తస్మాద్యాస్యామిపరలోకంచిరాయనహ్యుత్సహేద్రష్టుమిహజీవలోకమ్॥౧౩॥ తమాహురార్తాఋషయోమహర్షింనతేవయంపుష్కరంచోరయామః। మిథ్యాభిషంగోభవతానకార్యఃశపామతీక్ష్ణైశ్శపథైర్మహర్షే॥౧౪॥ తేనిశ్చితాస్తత్రమహర్షయస్తుసంపశ్యంతోధర్మమేతంనరేంద్రాః। తతోశపంతశపథాన్పర్యయేణసహైవతేపార్థివపుత్రపౌత్రైః॥౧౫॥ భృగుః॥ ప్రత్యాక్రోశేదిహాక్రుష్టస్తాడితఃప్రతితాడయేత్। ఖాదేచ్చపృష్ఠమాంసానియస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౧౬॥వసిష్ఠః॥ అస్వాధ్యాయపరోలోకేశ్వానంచపరికర్షతు। పురేచభిక్షుర్భవతుయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౧౭॥ కశ్యపః॥సర్వత్రసర్వంపణతున్యాసలోపంకరోతుచ। కూటసాక్షిత్వమభ్యేతుయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥౧౮॥ గౌతమః॥జీవత్వహంకృతోబుద్ధ్యావిషమేణసమేనసః। కర్షకోమత్సరీచాస్తుయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥౯॥అంగిరాః॥అశుచిర్బ్రంహకూటోస్తుశ్వానంచపరికర్షతు।బ్రంహహాసనికృతిశ్చాస్తుయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౨౦॥ధుంధుమారః॥అకృతజ్ఞస్తుమిత్రాణాంశూద్రాయాంతుప్రజాయతు। ఏకఃసంపన్నమశ్నాతుయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౨౧॥ దిలీపః॥ ఉదపానప్లవేగ్రామేబ్రాహ్మణోవృషలీపతిః। తస్యలోకాన్సవ్రజతుయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౨౨॥ పూరుః॥ చికిత్సాయాంప్రచరతుభార్యయాచైవపుష్యతు। శ్వశురాత్తస్యవృత్తిస్స్యాద్యస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౨౩॥ శుక్రః॥ వృథామాంసంసమశ్నాతుదివాగచ్ఛతుమైథునమ్। ప్రేష్యోభవతురాజ్ఞశ్చయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౨౪॥జమదగ్నిః॥ అనధ్యాయేష్వధీయీతమిత్రంశ్రాద్ధేచభోజయేత్। శ్రాద్ధేశూద్రస్యచాశ్నీయాద్యస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౨౫॥ శిబిః॥ అనాహితాగ్నిర్మ్రియతాంయజ్ఞేవిఘ్నంకరోతుచ। తపస్విభిర్విరుధ్యేచ్చయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౨౬॥ యయాతిః॥ అనృతౌవ్రతీజటీచైవభార్యాయాంసప్రజాయతు। నిరాకరోతువేదాంశ్చయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౨౭॥నహుషః॥అతిథిర్గృహసంస్థోస్తుకామవృత్తస్తుదీక్షితః। విద్యాంప్రయచ్ఛతుభృతోయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౨౮॥ అంబరీషః॥నృశంసస్త్యక్తధర్మాస్తుస్త్రీషుజ్ఞాతిషుగోషుచ। నిహంతుబ్రాహ్మణంచాపియస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౨౯॥ నారదః॥గృహేజ్ఞానీబహిశ్శాస్త్రంపఠతాంవిస్వరంపదమ్। గరీయసోవజానాతుయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౩౦॥ నాభాగః॥అనృతంభాషతుసదాసద్భిశ్చైవవిరుధ్యతు। శుల్కేనతుదదత్కన్యాంయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౩౧॥కవిః॥పద్భ్యాంసగాంతాడయతుసూర్యంచప్రతిమేహతు। శరణాగతంసంత్యజతుయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౩౨॥ విశ్వామిత్రః॥ కరోతుభృతకోవర్షంరాజ్ఞశ్చాస్తుపురోహితః। ఋత్విగస్తుహ్యయాజ్యస్యయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥౩౩॥పర్వతః॥ గ్రామేచాధికృతఃసోస్తుఖరయానేనగచ్ఛతు। శునఃకర్షతువృత్త్యర్థేయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౩౪॥ భరద్వాజః॥ సర్వపాపసమాదానంనృశంసేచానృతేచయత్। తత్తస్యాస్తుసదాపాపంయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౩౫॥ అష్టకః॥ సరాజాస్త్వకృతప్రజ్ఞఃకామవృత్తశ్చపాపకృత్। అధర్మేణాభిశాస్తు

ర్వీంయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥౩౬॥ గాలవః॥పాపిష్ఠేభ్యోహ్యనర్ఘార్హాస్సనరోస్తుస్వపాపకృత్ । దత్వాదానంకీర్తయతుయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥
౩౭॥ అరుంధతీ॥ శ్వశ్వ్రాసవాదంవదతుభర్తుర్భవతుదుర్మనాః। ఏకాస్వాదుసమశ్నాతుయాతేహరతిపుష్కరమ్॥ ౩౮॥ వాలఖిల్యాః॥ఏకపాదే
నవృత్త్యర్థంగ్రామద్వారేసతిష్ఠతు।ధర్మజ్ఞస్త్యక్తధర్మాస్తుయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥౩౯॥శునస్సఖః॥ అగ్నిహోత్రమనాదృత్యససుఖంస్వపతుద్వి
జః॥ పరివ్రాట్కామవృత్తోస్తుయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౪౦॥ సురభిః ॥ బాలజేననిదానేనకాంస్యంభవతుదోహనమ్ । దుహ్యేతపరవత్సేనయస్తేహర
తిపుష్కరమ్॥ ౪౧॥ భీష్మః॥ తతస్తైస్తైశ్శపథైశ్శప్యమానైర్నానావిధైర్బహుభిఃకౌరవేంద్ర। సహసాప్రీతోదేవరాట్సంప్రహృష్టస్సమీక్ష్యతంకోపనం
విప్రముఖ్యమ్ ॥ ౪౨॥ అథాబ్రవీన్మఘవాప్రత్యయంస్వంసమాభాష్యతమృషింజాతరోషమ్ । బ్రహ్మర్షిదేవర్షినృపర్షిమధ్యేయత్తన్నిబోధేహమ
మాద్యరాజన్॥ ౪౩॥ శక్రః॥ అధ్వర్యవేదుహితరందదాతుచ్ఛందోగేవాచరితబ్రంహచర్యే । అథర్వాణంవేదమధీత్యవిప్రఃస్నాయీతయఃపుష్కరమాద
దాతి॥ సర్వాన్వేదానధీయీతపుణ్యశీలోస్తుధార్మికః। బ్రహ్మణఃసదనంయాతుయస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౪౫ ॥ అగస్త్యః ॥ ఆశీర్వాదస్త్వయా
ప్రోక్తశ్శపథోబలసూదన। దీయతాంపుష్కరంమహ్యమేషధర్మస్సనాతనః॥౪౬॥ఇంద్రః॥నమయాభగవన్లోభాద్ధృతంపుష్కరమద్యవై।ధర్మాంస్తు
శ్రోతుకామేనహృతంనక్రోద్ధుమర్హసి॥ ౪౭॥ ధర్మశ్రుతిసముత్కర్షోధర్మసేతురనామయః। ఆర్షోవైశాశ్వతోనిత్యమవ్యయోయంమయాశ్రుతః॥
౪౮॥ తదిదంగృహ్యతాంవిద్వన్పుష్కరంద్విజసత్తమ। అతిక్రమంమేభగవన్క్షంతుమర్హస్యనిందిత॥ ౪౯॥ఇత్యుక్తస్సమహేంద్రేణతపస్వీకోపనో
భృశమ్। జగ్రాహపుష్కరంధీమాన్ప్రసన్నశ్చాభవన్మునిః॥౫౦॥ ప్రయయుస్తేతతోభూయస్తీర్థానివనగోచరాః। పుణ్యేషుతీర్థేషుతథాగాత్రాణ్యా
ప్లవయంతతే॥ ౫౧॥ ఆఖ్యానంయఇదంయుక్తఃపఠేత్పర్వణిపర్వణి । నమూర్ఖంజనయేత్పుత్రంనభవేచ్చనిరాకృతిః॥౫౨॥నతమాపత్స్పృశేత్కాచిద్వి
జ్వరోనజరావహః। విరజాశ్శ్రేయసాయుక్తఃప్రేత్యస్వర్గమవాప్నుయాత్ ॥౫౪॥యశ్చశాస్త్రమధీయీతఋషిభిఃపరిపాలితమ్। సగచ్ఛేద్బ్రహ్మ
ణోలోకమవ్యయంచనరోత్తమ॥౫౪॥ .... *

ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత- అనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే - చతుర్నవతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ యదిదంశ్రాద్ధకృత్యేషుదీయతేభరతర్షభ। ఛత్రంచోపానహౌచైవకేనైతత్సంప్రవర్తితమ్॥౧॥కథంచైతత్సముత్పన్నంకిమర్థంచైవ
దీయతే। నకేవలంశ్రాద్ధకృత్యేపుణ్యకేష్వపిదీయతే॥౨॥ బహుష్వపినిమిత్తేషుపుణ్యమాశ్రిత్యదీయతే । ఏతద్విస్తరతోబ్రంహన్శ్రోతుమిచ్ఛామితత్త్వ
తః॥౩॥ భీష్మః॥ శృణురాజన్నవహితశ్ఛత్రోపానహవిస్తరమ్ । యథైతత్ప్రథితంలోకేయథాచైతత్ప్రవర్తితమ్॥౪॥ యథాచాక్షయ్యతాంప్రాప్తం
పుణ్యతాంచయథాగతమ్। సర్వమేతదశేషేణప్రవక్ష్యామినరాధిప॥ ౫॥ జమదగ్నేశ్చసంవాదంసూర్యస్యచమహాత్మనః । పురాసభగవాన్సాక్షా
ద్ధనుషాక్రీడతప్రభో॥౬॥ సంధాయసంధాయశరాంశ్చిక్షేపకిలభార్గవః। తాన్సర్వాన్రేణుకాక్షిప్తాంస్తస్యేషూన్దీప్తతేజసః॥ ౭॥ ఆనీయసాత
దాతస్మైప్రాదాదసకృదచ్యుత । అథతేనసశబ్దేనజ్యాయాశ్చైవశరస్యచ ॥౮॥ ప్రహృష్టస్సంప్రచిక్షేపసాచప్రత్యాజహారతాన్ । తతోమధ్యాహ్న
మారూఢేజ్యేష్ఠామూలేదివాకరే॥౯॥ససాయకాన్ద్విజోముక్త్వారేణుకామిదమబ్రవీత్ ।గచ్ఛానయవిశాలాక్షిశరానేతాన్ధనుశ్చ్యుతాన్।౧౦।యా
వదేతాన్పునస్సుభ్రుక్షిపామీతిజనాధిప। సాగచ్ఛత్యంతరాచ్ఛాయాంవృక్షమాశ్రిత్యభామినీ॥౧౧॥ తస్థౌతస్యహిసంతప్తంశిరఃపాదౌతథైవచ। స్థితా
సాతుముహూర్తంవైభర్తుశ్శాపభయాచ్ఛుభా॥౧౨॥ యయావానయితుంభూయఃసాయకానసితేక్షణా। ప్రత్యాజగామచశరాంస్తానాదాయయ
శస్వినీ॥౧౩॥ సావైఖిన్నాసుచార్వంగీపద్భ్యాందుఃఖంనియచ్ఛతీ । ఉపాజగామభర్తారంభయాద్భర్తుఃప్రవేపతీ॥౧౪॥ సతామృషిస్తదాక్రుద్ధో

వాక్యమాహాశుభాననామ్। రేణుకే కిం చిరేణ త్వమాగతేతి పునః పునః॥౧౫॥ రేణుకా॥ శిరస్తావత్ప్రదీప్తం మే పాదౌ చైవ తపోధన। సూర్యతేజోనిరుద్ధాహం వృక్షచ్ఛాయాం సమాశ్రితా॥౧౬॥ ఏతస్మాత్కారణాద్బ్రహ్మన్ చిరాయైతత్కృతం మయా। ఏతచ్ఛ్రుత్వా మమ విభో మా క్రుధస్త్వం తపోధన॥౧౭॥ జమదగ్నిః॥ అద్యైనం దీప్తకిరణం రేణుకే తవ దుఃఖదమ్। శరైర్నిపాతయిష్యామి సూర్యమస్త్రాగ్నితేజసా॥౧౮॥ భీష్మః॥ స విస్ఫార్య ధనుర్దివ్యం గృహీత్వా చ శరాన్ బహూన్। అతిష్ఠత్ సూర్యమభితో యతో యాతి తతోముఖః॥౧౯॥ అథ తం ప్రేక్ష్య సన్నద్ధం సూర్యోఽభ్యేత్య తథాబ్రవీత్। ద్విజరూపేణ కౌంతేయ కిం తే సూర్యోఽపరాధ్యతే॥౨౦॥ ఆదత్తే రశ్మిభిః సూర్యో దివి తిష్ఠంస్తతస్తతః। రసం స తం వై వర్షాసు ప్రవర్షతి దివాకరః॥౨౧॥ తతోఽన్నం జాయతే విప్ర మనుష్యాణాం సుఖావహమ్। అన్నం ప్రాణా ఇతి యథా వేదేషు పరిపఠ్యతే॥౨౨॥ యథాభ్రేషు నిగూఢశ్చ రశ్మిభిః పరివారితః। సప్తద్వీపానిమాన్ బ్రహ్మన్ వర్షేణాభిప్రవర్షతి॥౨౩॥ తతస్తదౌషధీనాం చ వీరుధాం పుష్పపత్రజమ్। సర్వం వర్షాభినిర్వృత్తమన్నం సంభవతి ప్రభో॥౨౪॥ జాతకర్మాణి సర్వాణి వ్రతోపనయనాని చ। గోదానాని వివాహాశ్చ తథా యజ్ఞసమృద్ధయః॥౨౫॥ శాస్త్రాణి దానాని తథా సంయోగా విత్తసంచయాః। అన్నతస్సంప్రవర్తంతే యథా త్వం వేత్థ భార్గవ॥౨౬॥ రమణీయాని యావంతి యావదారంభికాణి చ। సర్వమన్నాత్ప్రభవతి విదితం కీర్తయామి తే॥౨౭॥ సర్వం హి వేత్థ విప్ర త్వం యదేతత్కీర్తితం మయా। ప్రసాదయే త్వాం విప్రర్షే కిం తే సూర్యం నిపాత్య వై॥౨౮॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి - దానధర్మకథనే - ఛత్రోపానహోత్పత్తౌ - పంచనవతితమోధ్యాయః -

యుధిష్ఠిరః॥ ఏవం ప్రయాచతి తదా భాస్కరే మునిసత్తమః। జమదగ్నిర్మహాతేజాః కిం కార్యం ప్రత్యపద్యత॥౧॥ భీష్మః॥ స తథా యాచమానస్య మునిరగ్నిసమప్రభః। జమదగ్నిః శమం నైవ జగామ కురునందన॥౨॥ తతస్సూర్యో మధురయా వాచా తమిదమబ్రవీత్। కృతాంజలిర్విప్రరూపీ ప్రణమ్యైనం విశాంపతే॥౩॥ చలం నిమిత్తం విప్రర్షే సదా సూర్యస్య గచ్ఛతః। కథం చలం వేత్స్యసి త్వం సదా యాంతం దివాకరమ్॥౪॥ జమదగ్నిః॥ స్థిరం చాపి చలం చాపి జానే త్వాం జ్ఞానచక్షుషా। అవశ్యం వినయాధానం కార్యమద్య మయా తవ॥౫॥ మధ్యాహ్నే వై నిమేషార్ధం తిష్ఠసి త్వం దివాకర। తత్ర వేత్స్యామి సూర్య త్వాం న మేఽత్రాస్తి విచారణా॥౬॥ సూర్యః॥ అసంశయం మాం విప్రర్షే వేత్స్యసే ధన్వినాం వర। అపకారిణం మాం విద్ధి భగవన్ శరణాగతమ్॥౭॥ భీష్మః॥ తతః ప్రహస్య భగవాన్ జమదగ్నిరువాచ తమ్। న భీస్సూర్య త్వయా కార్యా ప్రణిపాతగతో హ్యసి॥౮॥ బ్రాహ్మణేష్వార్జవం యచ్చ స్థైర్యం చ ధరణీతలే। సౌమ్యతాం చైవ సోమస్య గాంభీర్యం వరుణస్య చ॥౯॥ దీప్తిమగ్నేః ప్రభాం మేరోః ప్రతాపం తపనస్య చ। ఏతాన్యతిక్రమేద్యో వై స హన్యాచ్ఛరణాగతమ్॥౧౦॥ భవేత్స గురుతల్పీ చ బ్రహ్మహా చ స వై భవేత్। సురాపానం స కుర్యాచ్చ యో హన్యాచ్ఛరణాగతమ్॥౧౧॥ ఏతస్య త్వపనీతస్య సమాధిం తాత చింతయ। యథాసుఖగమః పంథా భవేత్త్వద్రశ్మిభావితః॥౧౨॥ భీష్మః॥ ఏతావదుక్త్వా స తదా తూష్ణీమాసీద్భృగూత్తమః। అథ సూర్యోఽదదత్తస్మై ఛత్రోపానహమాశు వై॥౧౩॥ సూర్యః॥ మహర్షే శిరసస్త్రాణం ఛత్రం మద్రశ్మివారణమ్। ప్రతిగృహ్ణీష్వ పద్భ్యాం చ త్రాణార్థం చర్మపాదుకే॥౧౪॥ అద్యప్రభృతి చైవేహ లోకే సంప్రచరిష్యతి। పుణ్యకేషు చ సర్వేషు పరమక్షయ్యమేవ చ॥౧౫॥ భీష్మః॥ ఛత్రోపానహమేతత్తు సూర్యేణైతత్ప్రవర్తితమ్। పుణ్యమేతదభిఖ్యాతం త్రిషు లోకేషు భారత॥౧౬॥ తస్మాత్ప్రయచ్ఛ విప్రేషు ఛత్రోపానహముత్తమమ్। ధర్మస్తేషు మహాన్ భావీ న మేఽత్రాస్తి విచారణా॥౧౭॥ ఛత్రం హి భరతశ్రేష్ఠ యః ప్రదద్యాద్ద్విజాతయే। శుభం శతశలాకం వై స ప్రేత్య సుఖమేధతే॥౧౮॥ స శక్రలోకే వసతి పూజ్యమానో ద్విజాతిభిః। అప్సరోభిశ్చ సతతం దేవైశ్చ భరతర్షభ॥౧౯॥ దహ్యమానాయ విప్రాయ యః ప్రయచ్ఛత్యుపానహౌ। స్నాతకాయ మహాబాహో సం

శితాయద్విజాతయే॥ ౨౦॥ సోపిలోకానవాప్నోతిదైవతైరపిపూజితాన్।గోలోకేసముదాయుక్తోవసతిప్రేత్యభారత॥౨౧॥ఏతత్తేభరతశ్రేష్ఠమయా కార్త్స్న్యేనకీర్తితమ్। ఛత్రోపానహదానస్యఫలంభారతసత్తమ॥౨౨॥ .... *

ఇతి ఛత్రోపానహదానప్రశంసాయాం - షణ్ణవతితమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ గార్హస్థ్యంధర్మమఖిలంప్రబ్రూహిభరతర్షభ। ఋద్ధిమాప్నోతికింకృత్వామనుష్యఇహపార్థివ॥౧॥భీష్మః॥ అత్రతేవర్తయిష్యామిపురావృత్తంజనాధిప। వాసుదేవస్యసంవాదంపృథివ్యాశ్చైవభారత ॥ ౨॥ సంస్తూయపృథివీందేవీంవాసుదేవఃప్రతాపవాన్ । పప్రచ్ఛభరతశ్రేష్ఠమాంత్వంయత్పృచ్ఛసేద్యవై॥ ౩ ॥ వాసుదేవః॥గార్హస్థ్యంధర్మమాశ్రిత్యమయావామద్విధేనవా।కిమవశ్యంధరేకార్యంకింవాకృత్వాకృతంభవేత్ ॥౪॥ పృథివీ॥ ఋషయఃపితరోదేవామనుష్యాశ్చైవమాధవ । ఇజ్యాశ్చైవార్చనీయాశ్చతథాచైవంనిబోధమే॥౫॥సదాయజ్ఞేనదేవాఃస్యుఃసదాతిథ్యేనమానుషాః। ఛందతశ్చయథానిత్యమర్హాన్యుంజీతనిత్యశః॥ ౬ ॥ తేనహ్యృషిగణాఃప్రీతాభవంతిమధుసూదన।నిత్యమగ్నింపరిచరేదభుక్త్వాబలికర్మచ॥ ౭॥కుర్యాత్తథైవదేవావైప్రీయంతేమధుసూదన।కుర్యాదహరహశ్శ్రాద్ధమన్నాద్యేనోదకేనచ॥ ౮॥పయోమూలఫలైర్వాపిపితౄణాంప్రీతిమావహన్। సిద్ధాన్నాద్వైశ్వదేవంవైకుర్యాదగ్నౌయథావిధి॥౯॥అగ్నీషోమంవైశ్వదేవంధాన్వంతర్యమనంతరమ్। ప్రజానాంపతయేచైవపృథక్హోమోవిధీయతే॥ ౧౦॥ తథైవచానుపూర్వ్యేణబలికర్మప్రయోజయేత్ । దక్షిణాయాంయమాయేతిప్రతీచ్యాంవరుణాయచ॥౧౧॥సోమాయచాప్యుదీచ్యాంవైవాస్తుమధ్యేప్రజాపతేః। ధన్వంతరేఃప్రాగుదీచ్యాంప్రాచ్యాంశక్రాయమాధవ॥ ౧౨॥ మనుష్యేభ్యఇతిప్రాహుర్బలింద్వారిగృహస్యవై।మరుద్భ్యోదైవతేభ్యశ్చబలిమంతర్గృహేహరేత్ ॥౧౩॥తథైవవిశ్వేదేవేభ్యోబలిమాకాశతోహరేత్ ।నిశాచరేభ్యోభూతేభ్యోబలింనక్తంతథాహరేత్ ॥ ౧౪॥ ఏవంకృత్వాబలింసమ్యగ్దద్యాద్భిక్షాంద్విజాతయే। అలాభేబ్రాహ్మణస్యాగ్నావగ్రముద్ధృత్యనిక్షిపేత్ ॥ ౧౫॥ యదాశ్రాద్ధంపితృభ్యోపిదాతుమిచ్ఛేతమానవః।తదాపశ్చాత్ప్రకుర్వీతనివృత్తేశ్రాద్ధకర్మణి॥౧౬॥ పితౄన్సంతర్పయిత్వాతుబలింకుర్యాద్విధానతః। వైశ్వదేవంతతఃకుర్యాత్పశ్చాద్బ్రాహ్మణవాచనమ్॥౧౭॥తతోన్నేనవిశేషేణభోజయేదతిథీనపి। అర్చాపూర్వంమహారాజతతఃప్రీణాతిమానవాన్॥ ౧౮॥ అనిత్యంహిస్థితోయస్మాత్తస్మాదతిథిరుచ్యతే। ఆచార్యస్యపితుశ్చైవసఖ్యురాప్తస్యచాతిథేః॥౧౯॥ ఇదమస్తిగృహేమహ్యమితినిత్యంనివేదయేత్ ।తేయద్వదేయుస్తత్కుర్యాదితిధర్మోవిధీయతే॥౨౦॥ గృహస్థఃపురుషఃకృష్ణశిష్టాశీచసదాభవేత్ । రాజర్త్విజంస్నాతకంచగురుంశ్వశురమేవచ॥ ౨౧॥ అర్చయేన్మధుపర్కేణపరిసంవత్సరోషితాన్। శ్వభ్యశ్చశ్వపచేభ్యశ్చవయోభ్యశ్చావపేద్భువి॥ ౨౨॥ వైశ్వదేవంహినామైతత్సాయంప్రాతర్విధీయతే। ఏతాంస్తుధర్మాన్గార్హస్థ్యాన్యఃకుర్యాదనసూయకః ॥ సఇహర్షివరాన్ప్రాప్యప్రేత్యనాకేమహీయతే ॥ ౨౩ ॥ భీష్మః ॥ ఇతిభూమేర్వచశ్శ్రుత్వావాసుదేవః ప్రతాపవాన్। తథాచకారసతతంత్వమప్యేవంసమాచర॥ ౨౪ ॥ ఏతద్గృహస్థధర్మంతుచేష్టమానోజనాధిప । ఇహలోకేయశఃప్రాప్యప్రేత్యస్వర్గమవాప్స్యసి॥ ౨౫॥ .... *

ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి - దానధర్మకథనే - సప్తనవతితమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ఆలోకదానంనామైతత్కీదృశంభరతర్షభ। కథమేతత్సముత్పన్నంఫలంవాత్రబ్రవీహిమే॥౧॥భీష్మః॥అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। మనోఃప్రజాపతేర్వాదంసువర్ణస్యచభారత॥ ౨॥ తపస్వీకశ్చిదభవత్సువర్ణోనామభారత । వర్ణతోహేమవర్ణస్ససువర్ణఇతిపప్రథే॥౩॥ కులశీలగుణోపేతఃస్వాధ్యాయేచపరంగతః। బహూన్సువంశప్రభవాన్సమతీతఃస్వకైర్గుణైః॥ ౪ ॥ సకదాచిన్మనుంవిప్రోదదర్శోపససర్పచ । కుశలప్రశ్నమన్యోన్యంతౌచోభౌతత్రచక్రతుః ॥ ౫ ॥ తతస్తౌసత్యసంకల్పౌమేరౌకాంచనపర్వతే। రమణీయేశిలాపృష్ఠేసహితౌసంన్యషీద

తమ్॥౬॥ తత్రతౌకథయంతౌస్తాంకథానానావిధాశ్రయాః।బ్రహ్మర్షిదేవదైత్యానాంపురాణానాంమహాత్మనామ్॥౭॥ సువర్ణస్త్వబ్రవీద్వాక్యంమ
నుంస్వాయంభువంప్రతి। హితార్థంసర్వభూతానాంప్రశ్నంమేవక్తుమర్హసి॥౮॥ సుమనోభిర్యదిజ్యంతెదైవతానిప్రజేశ్వర।కిమేతత్కథముత్పన్నం
ఫలయోగంచశంసమే॥౯॥మనుః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। శుక్రస్యచబలేశ్చైవసంవాదంవైమహాత్మనోః॥ ౧౦॥ బలేర్వై
రోచనస్యేహత్రైలోక్యమనుశాసతః। సమీపమాజగామాశుశుక్రోభృగుకులోద్వహః॥ ౧౧॥ తమర్ఘ్యాదిభిరభ్యర్చ్యభార్గవంసోసురాధిపః। నిష
సాదాసనేపశ్చాద్విధివద్భూరిదక్షిణః॥ ౧౨॥ కథేయమభవత్తత్రత్వయాయాపరికీర్తితా। సుమనోధూపదీపానాంసంప్రదానేఫలంప్రతి॥ ౧౩॥ తతః
పప్రచ్ఛదైత్యేంద్రఃకవీంద్రంప్రశ్నముత్తమమ్॥౧౪॥ బలిః॥ సుమనోధూపదీపానాంకింఫలంబ్రహ్మవిత్తమ। ప్రదానస్యద్విజశ్రేష్ఠతద్భవాన్వక్తుమర్హ
తి॥౧౫॥ శుక్రః॥తపఃపూర్వంసముత్పన్నంధర్మస్తస్మాదనంతరమ్। ఏతస్మిన్నంతరేచైవవీరుధౌషధ్యఏవచ॥ ౧౬ ॥ సోమస్యాత్మాచబహుధాసంభూ
తఃపృథివీతలే। అమృతంచవిషంచైవయెచాన్యేతుల్యజాతయః॥ ౧౭ ॥ అమృతంమనసఃప్రీతింసద్యఃపుష్టిందదాతిచ। మనోగ్లపయతేతీవ్రంవిషంగంధేన
సర్వశః॥ ౧౮॥ అమృతంమంగళంవిద్ధిమహద్విషమమంగళం। ఓషధ్యోహ్యమృతంసర్వావిషంతేజోగ్నిసంభవమ్॥౧౯॥ మనోహ్లాదయతేయస్మాచ్ఛ్రి
యంచాపిదదాతిచ। తస్మాత్సుమనసఃప్రోక్తానరైస్సుకృతకర్మభిః॥౨౦॥ దేవతాభ్యస్సుమనసోయోదదాతినరశ్శుచిః। తస్యతుష్యంతివైదేవాస్తుష్టాఃపు
ష్టిందదత్యపి॥౨౧॥ యంయముద్దిశ్యదీయేరన్దేవంసుమనసఃప్రభో। మంగళార్థంసతేనాస్యప్రీతోభవతిదైత్యప ॥ ౨౨॥ జ్ఞేయాస్తూగ్రాశ్చసౌమ్యా
శ్చతెజస్విన్యశ్చతాఃపృథక్। ఓషధ్యోబహువీర్యాహిబహురూపాస్తథైవచ॥ ౨౩॥ యజ్ఞియానాంచవృక్షాణామయజ్ఞీయాన్నిబోధమే।ఆసురాణిచ
మాల్యానిదైవతేభ్యోహితానిచ॥౨౪॥రక్షసామురగాణాంచయక్షాణాంచతథాప్రియాః।మనుష్యాణాంపితౄణాంచకాంతాయాస్త్వనుపూర్వశః॥
౨౫॥ వన్యాగ్రామ్యాశ్చేహతథాకృష్టోప్తాఃపర్వతాశ్రయాః। అకంటకాఃకంటకినోగంధరూపరసాన్వితాః॥౨౬॥ ద్వివిధోహిస్మృతోగంధఇష్టోనిష్టశ్చ
పుష్పజః। ఇష్టగంధానిదేవానాంపుష్పాణీతివిభావయ॥౨౭॥ అకంటకానాంవృక్షాణాంశ్వేతప్రాయాశ్చవర్ణతః। తేషాంపుష్పాణిదేవానామిష్టానిసత
తంప్రభో॥౨౮॥ జలజానిచమాల్యానిపద్మాదీనిచయానిచ। గంధర్వనాగయక్షేభ్యస్తానిదద్యాద్విచక్షణః॥౨౯॥ ఓషధ్యోరక్తపుష్పాశ్చకటుకాఃకంటకా
న్వితాః। శత్రూణామభిచారార్థమథర్వేషునిదర్శితాః॥ ౩౦॥ తీక్ష్ణవీర్యాస్తుభూతానాంమురాలంభాస్సకంటకాః।రక్తభూయిష్ఠవర్ణాశ్చకృష్ణాశ్చై
వోపహారయేత్॥ ౩౧॥ మనోహృదయనందిన్యోవిమర్దమధురాశ్చయాః। చారురూపాస్సుమనసోమనుష్యాణాంస్మృతావిభో ॥ ౩౨ ॥ నతుశ్మశాన
సంభూతదేవతాయతనోద్భవాః। సన్నయేత్పుష్టియుక్తేషువివాహేషురహస్సుచ॥ ౩౩॥ గిరిసానురుహాస్సౌమ్యాదేవానాముపపాదయేత్। ప్రోక్షి
తాభ్యుక్షితాస్సౌమ్యాయథాయోగ్యంయథాస్మృతి॥ ౩౪॥ గంధేనదేవాస్తుష్యంతిదర్శనాద్యక్షరాక్షసాః। నాగాస్సముపభోగేనత్రిభిరేతైస్తుమాను
షాః॥ ౩౫॥ సద్యఃప్రీణాతిదేవాన్వైతేప్రీతాభావయంత్యుత। సంకల్పసిద్ధామర్త్యానామీప్సితైశ్చమనోరమైః ॥ ౩౬॥ ప్రీతాఃప్రీణంతిసతతంమాని
తామానయంతిచ। అవజ్ఞాతావధూతాశ్చనిర్దహంత్యధమాన్నరాన్ ॥ ౩౭॥ అతఊర్ధ్వంప్రవక్ష్యామిధూపదానవిధేఃఫలమ్। ధూపాంశ్చవివిధాన్
సాధూనసాధూంశ్చనిబోధమే॥ ౩౮॥ నిర్యాసస్సారిణశ్చైవకృత్రిమాశ్చైవతేత్రయః। ఇష్టోనిష్టోభవేద్గంధస్తన్మేవిస్తరశశ్శృణు॥ ౩౯॥నిర్యాసాఃస
ల్లకీవర్జాదేవానాందయితాస్తుతే। గుగ్గులుఃప్రవరస్తేషాంసర్వేషామితినిశ్చయః॥ ౪౦॥ అగురుస్సారిణాంశ్రేష్ఠోయక్షరాక్షసభోగినామ్।దైత్యానాం
సల్లకీయశ్చకాంక్షితోయశ్చతద్విధః॥ ౪౧॥ అథసర్జరసాదీనాంగంధైఃపార్థివదారవైః।ఫాలితారససంయుక్తైర్మనుష్యాణాంవిధీయతే॥ ౪౨॥ దే

వదానవభూతానాంసద్యస్తుష్టికరఃస్మృతః। యేన్యే వై హారికాస్తత్రమానుషాణామితిస్మృతాః ॥ ౪౩ ॥ యఏవోక్తాసుమనసాంప్రదానేగుణహేతవః
ధూపేష్వపిపరిజ్ఞేయాస్తఏవప్రీతివర్ధనాః ॥ ౪౪॥ దీపదానేప్రవక్ష్యామిఫలయోగమనుత్తమమ్ । యథాయేనయదాచైవప్రదేయాయాదృశాశ్చతే॥
౪౫॥ జ్యోతిస్తేజఃప్రకాశంవాప్యూర్ధ్వగంచాపివర్ణ్యతే। ప్రదానం తేజసాంతస్మాత్తేజోవర్ధయతేనృణామ్॥౪౬॥అంధంతమస్తమిస్రంచదక్షిణాయ
నమేవచ। ఉత్తరాయణమేతస్మాజ్జ్యోతిర్దానంప్రశస్యతే॥ ౪౭॥ యస్మాదూర్ధ్వగమేతత్తుతమసశ్చైవభేషజమ్।తస్మాదూర్ధ్వగతేర్దాతాభవేద
త్రేతినిశ్చయః॥ ౪౮॥ దేవాస్తేజస్వినోయస్మాత్ప్రభావంతఃప్రకాశకాః। తామసారాక్షసాశ్చైవతస్మాద్దీపఃప్రదీయతే॥ ౪౯॥ ఆలోకదానాచ్చక్షు
ష్మాన్ప్రభాయుక్తోభవేన్నరః। తాన్దత్త్వానోపహింసేతనహరేన్నోపనాశయేత్ ॥ ౫౦॥ దీపహర్తాభవేదంధస్తమోగతిరసుప్రభః । దీపప్రదః
స్వర్గలోకేదీపమాలేవరాజతే ॥ ౫౧ ॥ హవిషాప్రథమఃకల్పోద్వితీయశ్చౌషధీరసైః । వసామేదోస్థినిర్యాసైర్నకార్యఃపుష్టిమిచ్ఛతా॥ ౫౨॥ గిరిప్ర
పాతేగహనేచైత్యస్థానేచతుష్పథే। దీపదాతాభవేన్నిత్యంయఇచ్ఛేద్భూతిమాత్మనః॥౫౩॥ కులోద్యోతోవిశుద్ధాత్మాప్రకాశత్వంచగచ్ఛతి।జ్యోతిషాం
చైవసాలోక్యందీపదాతానరస్సదా॥౫౪॥ బలికర్మసువక్ష్యామిగుణాన్కర్మఫలోదయాన్। దేవయక్షోరగనృణాంభూతానామథరక్షసామ్॥౫౫॥
యేషాంనాగ్రభుజోవిప్రాదేవతాతిథిబాలకాః। రాక్షసానేవతాన్విద్ధినిర్విశంకానమంగలాన్॥ ౫౬ ॥ తస్మాదగ్రంప్రయచ్ఛేతదేవేభ్యఃప్రతిపూజితమ్।
శిరసాప్రయతశ్చాపిహరేద్బలిమతంద్రితః॥౫౭॥ గృహ్ణంతిదేవతానిత్యమాశంసంతిసదాగృహాన్। బాహ్యాశ్చాగంతవోయేన్యేయక్షరాక్షసపన్నగాః॥
౫౮॥ ఇతోదత్తేనజీవంతిదేవతాఃపితరస్తథా। తేప్రీతాఃప్రీణయంత్యేనమాయుషాయశసాధనైః ॥ ౫౯ ॥ బలయస్సహపుష్పైస్తుదేవానాముపహార
యేత్ ।దధిదుగ్ధమయాఃపుణ్యాస్సుగంధాఃప్రియదర్శనాః॥౬౦॥కార్యారుధిరమాంసాఢ్యాబలయోయక్షరక్షసామ్।సురాసవపురస్కారాలాజోల్లాపి
కభూషితాః॥౬౧॥నాగానాందయితానిత్యంపద్మోత్పలవిమిశ్రితాః।తిలాన్గుడసుసంపన్నాన్భూతానాముపహారయేత్ ॥౬౨॥అగ్రదాతాగ్రభోగీస్యా
ద్బలవీర్యసమన్వితః। తస్మాదగ్రంప్రయచ్ఛేతదేవేభ్యఃప్రతిపూజితమ్॥ ౬౩॥ జ్వలత్యహరహోవేశ్మయాశ్చాస్యగృహదేవతాః । తాఃపూజ్యాభూ
తికామేనప్రసృతాగ్రప్రదాయినా॥ ౬౪॥ ఇత్యేతదసురేంద్రాయకావ్యఃప్రోవాచభార్గవః। సువర్ణాయమనుఃప్రాహసువర్ణోనారదాయచ ॥ ౬౫॥
నారదోపిమయిప్రాహగుణానేతాన్మహాద్యుతే। తమప్యేతద్విదిత్వేహసర్వమాచరపుత్రక॥౬౬॥ ....*

——*ఇతి- సువర్ణమనుసంవాదే- అష్టనవతితమోధ్యాయః-*——

యుధిష్ఠిరః॥ శ్రుతంమేభరతశ్రేష్ఠపుష్పధూపప్రదాయినామ్ । ఫలంబలివిధానేచతద్భూయోవక్తుమర్హసి ॥ ౧ ॥ ధూపప్రదానస్యఫలంప్రదీపస్యతథై
వచ। బలయశ్చకిమర్థంవైక్షిప్యంతేగృహమేధిభిః॥ ౨ ॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । నహుషస్యచసంవాదమగస్త్య
స్యభృగోస్తథా॥౩॥నహుషోహిమహారాజరాజర్షిస్సుమహాతపాః । దేవరాజ్యమనుప్రాప్తఃసుకృతేనేహకర్మణా॥ ౪ ॥ తత్రాపిప్రయతోరాజన్న
హుషస్త్రిదివేవసన్। మానుషీశ్చైవదివ్యాశ్చకుర్వాణోవివిధాఃక్రియాః ॥ ౫ ॥ మానుష్యస్తత్రసర్వాఃస్మక్రియాస్తస్యమహాత్మనః । ప్రవృత్తాస్త్రి
దివేరాజన్దివ్యాశ్చైవమహాత్మనః॥ ౬॥ అగ్నికార్యాణిసమిధఃకుశాఃసుమనసస్తథా । బలయశ్చాన్నలాజాభిర్ధూపనందీపకర్మచ॥ ౭ ॥ సర్వంత
స్యగృహేరాజ్ఞఃప్రావర్తతమహాత్మనః। జపయజ్ఞాన్మనోయజ్ఞాంస్త్రిదివేపిచకారసః॥౮॥ దేవానభ్యర్చయచ్చాపివిధివత్ససురేశ్వరః । సర్వానే
వయథాన్యాయంయథాపూర్వమరిందమ॥ ౯ ॥ అథేంద్రోహమితిజ్ఞాత్వాఅహంకారంసమావిశత్ । సర్వాశ్చైవక్రియాస్తస్యపర్యహీయంతభూప
తే॥౧౦॥సఋషీన్వాహయామాసవరదానమదాన్వితః। పరిహీనక్రియశ్చైవదుర్బలత్వముపేయివాన్॥౧౧॥తస్యవాహయతఃకాలోమునిముఖ్యాం

స్తపోధనాః। అహంకారాభిభూతస్యసుమహానత్యవర్తత॥ ౧౨॥ అథాగత్యమహాతేజాభృగుర్బ్రహ్మవిదాంవరః। అగస్త్యమాశ్రమస్థంవై సముపేత్యేదమబ్రవీత్॥ ౧౩॥ ఏవంవయమసత్కారందేవేంద్రస్యాస్యదుర్మతేః। నహుషస్యకిమర్థంవై మర్షయామమహామునే॥౧౪॥అగస్త్యః॥ కథమేషమయాశక్యఃశప్తుంయస్యమహామునే। వరదేనవరోదత్తోభవతోవిదితశ్చసః॥ ౧౫ ॥ యోమేదృష్టిపథంగచ్ఛేత్సమేవశ్యోభవేదితి। ఇత్యనేనవరందేవోయాచితోగచ్ఛతాదివమ్॥ ౧౬॥ ఏవంనదగ్ధఃసమయాభవతాచనసంశయః। అన్యేనాప్యృషిముఖ్యేననదగ్ధోనచపాతితః॥ ౧౭ ॥ అమృతంచైవపానాయదత్తమస్మైపురావిభో। మహాత్మనాతదర్థంచనాస్మాభిర్వినిపాత్యతే॥ ౧౮॥ ప్రాయచ్ఛతవరందేవఃప్రజానాందుఃఖకారకమ్। ద్విజేష్వధర్మయుక్తానిసకరోతినరాధమః॥౧౯॥ తత్రయత్ప్రాప్తకాలంనస్తద్బ్రూహివదతాంవర। భవాంశ్చాపియథాబ్రూయాత్తత్కర్తాస్మినసంశయః॥ ౨౦॥ భృగుః॥ పితామహనియోగేనభవంతంసోహమాగతః। ప్రతికర్తుంబలవతినహుషేదైవమోహితే॥ ౨౧॥అద్యహిత్వాంసుదుర్బుద్ధీరథేయోక్ష్యతిదేవరాట్। అద్యైనమహముద్వృత్తంకరిష్యేనింద్రమోజసా॥ ౨౨॥ అద్యేంద్రంస్థాపయిష్యామిపశ్యతస్తేశతక్రతుమ్। సంచాల్యపాపకర్మాణమైంద్రాత్స్థానాత్సుదుర్మతిమ్॥ ౨౩॥ అద్యచాసౌకుదేవేంద్రస్త్వాంపదాధర్షయిష్యతి। దైవోపహతచిత్తత్వాదాత్మనాశాయమందధీః॥ ౨౪॥ వ్యుత్క్రాంతధర్మంతమహంధర్షణామర్షితోభృశమ్। అహిర్భవస్వేతిరుషాశప్స్యేపాపంద్విజద్రుహమ్॥ ౨౫॥ తతఏనంసుదుర్బుద్ధింధిక్శబ్దాభిహతత్విషమ్। ధరణ్యాంపాతయిష్యామిపశ్యతస్తేమహామునే॥ ౨౬॥ నహుషంపాపకర్మాణమైశ్వర్యబలమోహితమ్। యథాచరోచతేతుభ్యంతథాకర్తాస్మ్యహంమునే॥ ౨౭॥ ఏవముక్తస్తుభృగుణామైత్రావరుణిరవ్యయః। అగస్త్యఃపరమప్రీతోబభూవవిగతజ్వరః॥౨౮॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే-అగస్త్యభృగుసంవాదే-ఏకోనశతతమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥కథంవై సవిపన్నశ్చకథంవై పాతితోభువి। కథంచానింద్రతాంప్రాప్తస్తద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥౧॥భీష్మః॥ ఏవంతయోఃసంవదతోః క్రియాస్తస్యమహాత్మనః। సర్వాఏవప్రవర్తంతేయాదివ్యాయాశ్చమానుషీః॥ ౨ ॥ తథైవదీపదానానిసర్వోపకరణానివై । బలికర్మచయచ్చాన్యదుత్సవాశ్చపృథగ్విధాః॥ ౩॥ సర్వేతస్యసముత్పన్నాదేవేంద్రస్యమహాత్మనః। దేవలోకేనృలోకేచసదాచారాబుధైఃస్మృతాః॥ ౪ ॥ తేచేద్భవంతిరాజేంద్రఋధ్యంతేగృహమేధినః। ధూపప్రదానైర్దీపైశ్చనమస్కారైస్తథైవచ॥౫॥యథాసిద్ధస్యచాన్నస్యగ్రాహ్యస్యాగ్రంప్రదీయతే। బలయశ్చగృహోద్దేశేఅతఃప్రీయంతిదేవతాః॥౬॥ యథాచగృహిణస్తోషోభవేద్వైబలికర్మణి। తథాశతగుణాప్రీతిర్దేవతానాంప్రజాయతే॥ ౭ ॥ ఏవంధూపప్రదానంచ దీపదానంచసాధవః। ప్రయచ్ఛంతినమస్కారైర్యుక్తమాత్మగుణావహమ్॥ ౮॥ స్నానేనాద్భిశ్చయత్కర్మక్రియతేవైవిపశ్చితా।నమస్కారప్రయుక్తేనతేనప్రీయంతిదేవతాః ॥ ౯॥ పితరశ్చమహాభాగాఋషయశ్చతపోధనాః।గృహ్యాశ్చదేవతాఃసర్వాఃప్రీయంతేవిధినార్చితాః॥౧౦॥ఇత్యేతాంబుద్ధిమాస్థాయనహుషస్సనరేశ్వరః। సురేంద్రత్వంమహత్ప్రాప్యకృతవానేతదద్భుతమ్॥ ౧౧॥ కస్యచిత్త్వథకాలస్యభాగ్యక్షయఉపస్థితే। సర్వమేతదవజ్ఞాయకృతవానిదమీదృశమ్॥ ౧౨॥ తతస్సపరిహీనోభూత్సురేంద్రోబలికర్మతః। ధూపదీపోదకవిధింయథావన్నచకారహ॥౧౩॥తతోస్యయజ్ఞవిషయోరక్షోభిఃపర్యవధ్యత। అథాగస్త్యమృషిశ్రేష్ఠంవాహనాయాజుహావహ॥ ౧౪॥ ద్రుతంసరస్వతీకూలాత్స్మయన్నివమహాబలః। తతోభృగుర్మహాతేజామైత్రావరుణిరబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ నిమీలయస్వనయనేజటాంయావద్విశామితే । స్థాణుభూతస్యతస్యాథజటాంప్రావిశదచ్యుతః॥౧౬॥భృగుస్ససుమహాతేజాఃపాతనాయనృపస్యచ । తతస్సదేవరాట్ప్రాప్తస్తమృషింవాహనాయవై॥ ౧౭ ॥ తతోగస్త్యఃసురపతింవాక్యమాహవిశాంపతే। యోజ

యస్త్వేతిమాంక్షిప్రంకంచ దేశంవహామి తే॥౧౮॥ యత్రవక్ష్యసితత్ర త్వాంనయిష్యామిసురాధిప।ఇత్యుక్తో నహుష స్తేన వాహయామాసతంమునిమ్॥౧౯
భృగు స్తస్యజటాంతఃస్థో బభూవహృష్టితో భృశమ్। నచాపిదర్శనంతస్య చకారసభృగు స్తదా॥ ౨౦॥ వరదానప్రభావజ్ఞో నహుషస్య మహాత్మనః। నచు
కోపతదాగస్త్యో యుక్తోపినహుషేణవై॥ ౨౧॥ తంతు రాజాప్రతోదేన చోదయామాస భారత। నచుగోపసధర్మాత్మా తతఃపాదేన దేవరాట్॥౨౨॥ ఆగ
స్త్యస్యతదాక్రుద్ధో వామేనాభ్యహనచ్ఛిరః।తస్మిన్ శిరస్యభిహతే సజటాంతర్గతో భృగుః॥౨౩॥శశాపబలవత్క్రుద్ధో సహుషంపాపచేతసమ్।యస్మా
త్పదాహనఃక్రోధాచ్ఛిరసీమంమహామునిం॥౨౪॥ తస్మాదాశుమహీంగచ్ఛ సర్పోభూత్వాసుదుర్మతే। ఇత్యుక్తఃసతదా తేనసర్పోభూత్వాపపాతహ
౨౫॥ అదృష్టేనాథభృగుణాభూతలే భరతర్షభ । భృగుంహియదిసోద్రక్ష్యన్నహుషఃపృథివీపతే॥ ౨౬॥ నచశక్తోభవిష్యద్వై పాతనేతస్య తేజసా।స
తుతైస్తైఃప్రదానైశ్చ తపోభిర్నియమైస్తథా॥ ౨౭॥ పతితోపిమహారాజభూతలే స్మృతిమానభూత్ । ప్రసాదయామాసభృగుంశాపాంతో మేభవేదితి॥
౨౮॥ తతోగస్త్యఃకృపావిష్టఃప్రాసాదయతతంభృగుమ్। శాపాంతార్థంమహారాజసచప్రాదాత్కృపాన్వితః॥ ౨౯॥ భృగుః॥రాజాయుధిష్ఠిరోనా
మభవిష్యతికులోద్వహః। సత్వాం మోక్షయితా శాపాదిత్యుక్త్వాంతరధీయత॥ ౩౦॥అగస్త్యోపిమహాతేజాకృత్వాకార్యంశతక్రతోః । స్వమాశ్రమప
దంప్రాయాత్పూజ్యమానోద్విజాతిభిః॥ ౩౧॥ నహుషోపిత్వయారాజం స్తస్మాచ్ఛాపాత్సముద్ధృతః। జగామబ్రహ్మభవనంపశ్యత స్తేజనాధిప॥ ౩౨ ॥
సతదాపాతయిత్వాతంనహుషంభూతలేభృగుః। జగామబ్రహ్మభవనంబ్రహ్మణేచన్యవేదయత్ ॥౩౩॥తతఃశక్రంసమానాయ్య దేవానాహపితామహః॥
వరదానాన్మమసురానహుషోరాజ్యమాప్తవాన్॥౩౪॥ సచాగస్త్యేనక్రుద్ధేనభ్రంశితో భూతలంగతః।నచశక్యంవినారాజ్ఞాసురావర్తయితుంక్వచిత్ ॥
౩౫॥ తస్మాదయంపునఃశక్రో దేవరాజ్యేభిషిచ్యతామ్ । ఏవంసంభాషమాణంతు దేవాఃపార్థపితామహమ్॥ ౩౬ ॥ ఏవమ స్త్వితిసంహృష్టాఃప్రత్యూ
చు స్తంనరాధిప । సోభిషిక్తోభగవతా దేవరాజ్యేచవాసవః ॥ ౩౭ ॥ బ్రహ్మణా రాజశార్దూల యథాపూర్వం వ్యరోచత।ఏవమేతత్పురావృత్తంనహు
షస్యవ్యతిక్రమాత్ ॥ ౩౮॥ సచతైరేవసంసిద్ధో నహుషఃకర్మభిఃపునః। తస్మాద్దీపాఃప్రదాతవ్యాఃసాయంవైగృహమేధిభిః॥ ౩౯॥దివ్యంచక్షురవాప్నో
తిప్రేత్యదీపస్యదాయకః । పూర్ణచంద్రప్రతీకాశాదీపదాశ్చభవంత్యుత ॥ ౪౦ ॥ యావదక్షినిమేషాణిజ్వలంతే తావతీఃసమాః। రూపవాన్బలవాం
శ్చాపినరోభవతిదీపదః ॥ ౪౧ ॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే - నహుషోపాఖ్యానే - శతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥బ్రాహ్మణస్వానియేమందాహరంతిపురుషర్షభ।నృశంసకారిణోమూఢాఃక్వ తేగచ్ఛంతిమానవాః॥౧॥భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమ
మితిహాసంపురాతనమ్ । చాండాలస్యచసంవాదంక్షత్రబంధోశ్చభారత॥ ౨॥ రాజన్యః॥ వృద్ధరూపోసిచాండాలబాలవచ్చవిచేష్టసే । శ్వఖరాణాంర
జఃసేవీకస్మాదుద్విజసేగవామ్॥ ౩॥ సాధుభిర్గర్హితంకర్మచాండాలస్యవిధీయతే।కస్మాద్గోరజసాధ్వస్తమపాంకుండేనిషించసి॥౪॥చాండాలః॥బ్రా
హ్మణస్యగవాంరాజన్హ్రియతీనాంరజఃపురా। సోమముద్ధ్వంసయామాసతంసోమంయేపిబన్ద్విజాః॥౫॥దీక్షితశ్చసరాజాపిక్షిప్రంనరకమావిశత్ ।
సహతైర్యాజ్ఞకైఃసర్వైర్బ్రహ్మస్వముపజీవ్యతత్ ॥ ౬ ॥ యేపితత్రాపిబన్క్షీరంఘృతందధిచమానవాః । బ్రాహ్మణాఃసహరాజన్యాస్సర్వేనరకమా
విశన్॥ ౭॥ జఘ్నుస్తాఃపయసాపుత్రాం స్తథాపౌత్రాన్విధున్వతీః । పశూనవేక్షమాణాశ్చసాధువృత్తేనదంపతీ ॥ ౮ ॥ అహంతత్రావసంరాజన్బ్రహ్మ
చారీజితేంద్రియః। తాసాంమేరజసాధ్వస్తంభైక్ష్యమాసీన్నరాధిప॥ ౯ ॥ చాండాలోహంతతోరాజన్భుక్త్వాతదభవంనృప। బ్రహ్మస్వహారీచనృపః
సోప్రతిష్ఠాంగతింయయౌ॥ ౧౦॥ తస్మాద్ధరేన్నవిప్రస్వంకదాచిదపికించన। బ్రహ్మస్వంరజసాధ్వస్తంభుక్త్వామాంపశ్యయాదృశమ్ ॥ ౧౧॥ తస్మాత్సో

మోప్యవిక్రేయః పురుషేణ విపశ్చితా। విక్రయం త్విహ సోమస్య గర్హయంతి మనీషిణః॥ ౧౨॥ యే చైనం క్రీణతే తాత యే చ విక్రీణతే జనాః। తే తు వైవస్వ
తం ప్రాప్య రౌరవం యాంతి సర్వశః॥ ౧౩॥ సోమం తు రజసా ధ్వస్తం విక్రీణన్విధిపూర్వకమ్। శ్రోత్రియో వార్ధుషీ భూత్వా న చిరం స వినశ్యతి॥ ౧౪॥ నర
కం త్రింశతం ప్రాప్య స్వవిష్ఠాముపజీవతి। శ్వచర్యామభిమానం చ సఖిదారే చ విప్లవమ్॥ ౧౫॥ తులయాధారయన్ధర్మమభిమాన్యతిరిచ్యతే। శ్వానం వై పా
పినం పశ్య వివర్ణం హరిణం కృశమ్॥ ౧౬॥ అభిమానేన భూతానామిమాం గతిముపాగతమ్। అహం వై విపులే జాతః కులే ధనసమన్వితే॥ ౧౭॥ అన్యస్మిన్
జన్మని విభో జ్ఞానవిజ్ఞానపారగః। అభవం తత్ర జానానో హ్యేతాన్దోషాన్మదాత్తదా॥ ౧౮॥ సంరబ్ధ ఏవ భూతానాం పృష్ఠమాంసమభక్షయమ్। సో
హం తేన చ వృత్తేన భోజనేన చ తేన వై॥ ౧౯॥ ఇమామవస్థాం సంప్రాప్తః పశ్య కాలస్య పర్యయమ్। ఆదీప్తమివ చైలాంతం భ్రమరైరివ చార్దితమ్॥ ౨౦॥
ధావమానం సుసంరబ్ధం పశ్య మాం రజసాన్వితమ్। స్వాధ్యాయైస్తు మహత్పాపం తరంతి గృహమేధినః॥ ౨౧॥ దానైః పృథగ్విధైశ్చాపి యథా ప్రాహుర్మ
నీషిణః। తథా పాపకృతం విప్రమాశ్రమస్థం మహీపతే॥ ౨౨॥ సర్వసంగవినిర్ముక్తం ఛందాంస్యుత్తారయంత్యుత। అహం హి పాపయోన్యాం వై ప్ర
సూతః క్షత్రియర్షభ॥ ౨౩॥ నిశ్చయం నాధిగచ్ఛామి కథం ముచ్యేయమిత్యుత। జాతిస్మరత్వం చ మమ కేనచిత్పూర్వకర్మణా॥ ౨౪॥ శుభేన యేన మోక్షం
వై ప్రాప్తుమిచ్ఛామ్యహం నృప। త్వమిమం సంప్రపన్నాయ సంశయం బ్రూహి పృచ్ఛతే॥ చాండాలత్వాత్కథమహం ముచ్యేయమితి సత్తమ॥ ౨౫॥ రా
జన్యః॥ చాండాల ప్రతిజానీహి యేన మోక్షమవాప్స్యసి। బ్రాహ్మణార్థే త్యజన్ప్రాణాన్గతిమిష్టామవాప్స్యసి॥ ౨౬॥ దత్త్వా శరీరం క్రవ్యాద్భ్యో ర
ణాగ్నౌ ద్విజహేతుకమ్। హుత్వా ప్రాణాన్ప్రమోక్షస్తే నాన్యథా మోక్షమర్హసి॥ ౨౭॥ భీష్మః॥ ఇత్యుక్తః స తదా తేన బ్రహ్మస్వార్థే పరంతప। హు
త్వా రణముఖే ప్రాణాన్గతిమిష్టామవాప హ॥ ౨౮॥ తస్మాద్రక్ష్యం త్వయా పుత్ర బ్రహ్మస్వం భరతర్షభ। యదిచ్ఛసి మహాబాహో శాశ్వతీం గతిమా
త్మనః॥ ౨౯॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి - రాజన్యచాండాలసంవాదే - ఏకాధికశతతమోఽధ్యాయః - . . . *
యుధిష్ఠిరః॥ ఏకలోకాః సుకృతినః సర్వే త్వాహో పితామహ। ఉత తత్రాపి నానాత్వం తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ కర్మభిః పార్థ నానాత్వం
లోకానాం యాంతి మానవాః। పుణ్యాన్పుణ్యకృతో యాంతి పాపాన్పాపకృతో జనాః॥ ౨॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। గౌతమ
స్య మునేస్తాత సంవాదం వాసవస్య చ॥ ౩॥ బ్రాహ్మణో గౌతమః కశ్చిన్మృదుర్దాంతో జితేంద్రియః। మహావనే హస్తిశిశుం పరిద్యూనమమాతృకమ్॥ ౪॥
తం దృష్ట్వా జీవయామాస సానుక్రోశో ధృతవ్రతః। స తు దీర్ఘేణ కాలేన బభూవాతిబలో మహాన్॥ ౫॥ తం ప్రభిన్నం మహానాగం ప్రస్రుతం పర్వతోపమమ్।
ధృతరాష్ట్రస్య రూపేణ శక్రో జగ్రాహ హస్తినమ్॥ ౬॥ హ్రియమాణం తు తం దృష్ట్వా గౌతమః శంసితవ్రతః। అభ్యభాషత రాజానం ధృతరాష్ట్రం మహాత
పాః॥ ౭॥ మా మే హార్షీర్హస్తినం పుత్రమేనం దుఃఖాత్పుష్టం ధృతరాష్ట్రాకృతజ్ఞ। మైత్రం సతాం సాప్తపదం వదంతి మిత్రద్రోహో నైవ రాజన్స్పృ
శేత్త్వామ్॥ ౮॥ ఇధ్మోదకప్రదాతారం శూన్యపాలం మమాశ్రమే। వినీతమాచార్యకులే సుయుక్తం గురుకర్మణి॥ ౯॥ శిష్టం దాంతం కృతజ్ఞం చ ప్రియం చ స
తతం మమ। న మే విక్రోశతో రాజన్హర్తుమర్హసి కుంజరమ్॥ ౧౦॥ ధృతరాష్ట్రః॥ గవాం సహస్రం భవతే దదామి దాసీశతం నిష్కశతాని పంచ। అన్య
చ్చ విత్తం వివిధం మహర్షే కిం బ్రాంహణస్యేహ గజేన కృత్యమ్॥ ౧౧॥ గౌతమః॥ తవైవ గావో హి భవంతు రాజన్దాస్యః సనిష్కా వివిధం చ రత్నమ్। అ
న్యచ్చ విత్తం వివిధం నరేంద్ర కిం బ్రాంహణస్యేహ ధనేన కృత్యమ్॥ ౧౨॥ ధృతరాష్ట్రః॥ బ్రాంహణానాం హస్తిభిర్నాస్తి కృత్యం రాజన్యానాం నాగకులాని వి
ప్ర। స్వం వాహనం నయతో నాస్త్యధర్మో నాగశ్రేష్ఠం గౌతమాస్మాన్నివర్త॥ ౧౩॥ గౌతమః॥ యత్ర ప్రేతో నందతి పుణ్యకర్మా యత్ర ప్రేతః శోచతే పా

పకర్మా।వైవస్వతస్యసదనేమహాత్మంస్తత్రత్వాహంహాస్తినంయాతయిష్యే॥౧౪॥ ధృతరాష్ట్రః॥ యేనిష్క్రియానాస్తికాశ్రద్ధధానాఃపాపాత్మాన
ఇంద్రియార్థేనివిష్టాః।యమస్యతేయాతనాంప్రాప్నువంతిపరంగంతాధృతరాష్ట్రోనతత్ర॥౧౫॥గౌతమః॥వైవస్వతీసంయమనీజనానాంయత్రానృతం
నోచ్యతేయత్రసత్యమ్। యత్రాబలాబలినంయాతయంతితత్రత్వాహంహాస్తినంయాతయిష్యే॥౧౬॥ ధృతరాష్ట్రః॥ జ్యేష్ఠాంస్వసారంపితరంమాతరం
చయథాశత్రుంమదమత్తాశ్చరంతి। తథావిధానామేషలోకోమహర్షేపరంగంతాధృతరాష్ట్రోనతత్ర॥ ౧౭॥ గౌతమఉవాచ॥ మందాకినీవైశ్రవణ
స్యరాజ్ఞోమహాభాగాభోగిజనప్రవేశ్యా। గంధర్వయక్షైరప్సరోభిశ్చజుష్టాతత్రత్వాహంహాస్తినంయాతయిష్యే॥ ౧౮॥ ధృతరాష్ట్రఉవాచ॥ అతిథి
వ్రతాస్సువ్రతాయేజనావైప్రతిశ్రయందదతిబ్రాహ్మణేభ్యః। శిష్టాశినస్సంవిభజ్యాశ్రితాంశ్చ మందాకినీంతేపివిభూషయంతి॥ ౧౯॥ గౌతమఉవాచ॥
మేరోరగ్రేయద్వనంభాతిరమ్యంసుపుష్పితంకిన్నరీగీతజుష్టమ్। సుదర్శనాయత్రజంబూర్విశాలాతత్రత్వాహంహాస్తినంయాతయిష్యే॥ ౨౦॥ ధృ
తరాష్ట్రః॥ యేబ్రాహ్మణామృదవస్సత్యశీలాబహుశ్రుతాస్సర్వభూతాభిరామాః। యేధీయంతే సేతిహాసంపురాణంమధ్వాహుత్యాజుహ్వతివైద్విజే
భ్యః॥ ౨౧॥ తథావిధానామేషలోకోమహర్షేపరంగంతాధృతరాష్ట్రోనతత్ర।యద్విద్యతేవిదితంస్థానమస్తితద్బ్రూహిత్వంత్వరితోహ్యేషయామి॥
౨౨॥ గౌతమః॥ సుపుష్పితంకింనరరాజజుష్టంప్రియంవనంనందనంనారదస్య। గంధర్వాణామప్సరసాంచశశ్వత్తత్రత్వాహంహాస్తినంయాతయిష్యే॥
౨౩॥ ధృతరాష్ట్రః॥ యేనృత్యగీతకుశలాజనాస్సదాహ్యయాచమానాస్సహితాశ్చరంతి।తథావిధానామేషలోకోమహర్షేపరంగంతాధృతరాష్ట్రోన
తత్ర॥౨౪॥ గౌతమః॥ యత్రోత్తరాఃకురవోభాంతిరమ్యాదేవైస్సార్ధంమోదమాననరేంద్ర। యత్రాగ్నియోనాశ్చవసంతిలోకాఅవ్యోనయఃపర్వ
తయోనయశ్చ॥ ౨౫॥యత్రశక్రోవర్షతిసర్వకామాన్యత్రస్త్రియఃకామచారాభవంతి। యత్రచేర్ష్యానాస్తినారీనరాణాంతత్రత్వాహంహాస్తినం
యాతయిష్యే॥ ౨౬॥ ధృతరాష్ట్రః॥ యేసర్వభూతేషునివృత్తకామాఅమాంసాదాన్యస్తదండాశ్చరంతి। నహింసంతిస్థావరంజంగమంచభూతానాం
యేసర్వభూతాత్మభూతాః॥ ౨౭॥నిరాశిషోనిర్మమావీతరాగాలాభాలాభేతుల్యనిందాప్రశంసాః। తథావిధానామేషలోకోమహర్షేపరంగంతాధృ
తరాష్ట్రోనతత్ర॥౨౮॥ గౌతమః॥ తతోపరేభాంతిలోకాస్సనాతనాస్సుపుణ్యగంధావిరజావీతశోకాః। సోమస్యరాజ్ఞస్సదనేమహాత్మనస్తత్రత్వాహం
హాస్తినంయాతయిష్యే॥౨౯॥ధృతరాష్ట్రః॥ యేదానశీలానప్రతిగృహ్ణతేసదానచాప్యర్థాంశ్చాదదతేపరేభ్యః। యేషామదేయమర్హతేనాస్తికించి
త్సర్వాతిథ్యాస్సుప్రసాదాజనాశ్చ॥౩౦॥ యేక్షంతారోనాభిజల్పంతిచాన్యాన్శక్తాభూతాస్సతతంపుణ్యశీలాః। తథావిధానామేషలోకోమహర్షేప
రంగంతాధృతరాష్ట్రోనతత్ర॥౩౧॥ గౌతమః॥ తథాపరేభాంతిలోకాస్సనాతనాఃవిరజసోవితమస్కావిశోకాః।ఆదిత్యదేవస్యపదేమహాత్మనస్తత్రత్వా
హంహాస్తినంయాతయిష్యే॥ ౩౨॥ ధృతరాష్ట్రః॥ స్వాధ్యాయశీలాగురుశుశ్రూషణేరతాస్తపస్వినస్సువ్రతాస్సత్యసంధాః। ఆచార్యాణామప్రతికూ
లభాషిణోనిత్యోత్థితాగురుకర్మస్వచోద్యాః॥౩౩॥ తథావిధానామేషలోకోమహర్షేవిశుద్ధానాంభావితోవాగ్యతానామ్।సత్యేస్థితానాంవేదవి
దాంమహాత్మనాంపరంగంతాధృతరాష్ట్రోనతత్ర॥౩౪॥ గౌతమః॥ తతోపరేభాంతిలోకాస్సనాతనాఃసుపుణ్యగంధావిరజావిశోకాః। వరుణస్యరాజ్ఞః
సదనేమహాత్మనస్తత్రత్వాహంహాస్తినంయాతయిష్యే॥ ౩౫॥ధృతరాష్ట్రః॥చాతుర్మాస్యైర్యేయజంతేజనాస్సదాతథేష్టీనాందశశతంప్రాప్నువం
తి। యేచాగ్నిహోత్రంజుహ్వతిశ్రద్ధధానాయథామ్నాయంత్రీణివర్షాణివిప్రాః॥ ౩౬॥సుధారిణాంధర్మధురేమహాత్మనాంయథోదితేవర్త్మనిసుస్థి
తానామ్।ధర్మాత్మనాముద్వహతాంగతింతాంపరంగంతాధృతరాష్ట్రోనతత్ర॥ ౩౭॥ గౌతమః॥ఇంద్రస్యలోకావిరజావిశోకాదురన్వయాఃకాంక్షితా

మానవానామ్।తస్యాహం తెభవనే భూరి తెజసో రాజన్నిమం హస్తినంయాతయిష్యే॥౩౮॥ధృతరాష్ట్రః॥ శతవర్షజీవీయశ్చశూరోమనుష్యో వేదాధ్యాయీయజ్వాచాప్రమత్తః। ఏతెసర్వేశక్రలోకంవ్రజంతిపరంగంతాధృతరాష్ట్రోనతత్ర ॥ ౩౯॥ గౌతమః॥ ప్రాజాపత్యాస్సంతిలోకామహాంతోనాకస్యపృష్ఠెపుష్కలావీతశోకాః। మనీషితాస్సర్వలోకోద్భవానాంతత్రత్వాహంహస్తినంయాతయిష్యే॥ ౪౦॥ ధృతరాష్ట్రః॥యేరాజానోరాజసూయాభిషిక్తాధర్మాత్మానోరక్షితారఃప్రజానామ్। యేచాశ్వమేధావభృథేప్లుతాంగాస్తెషాంలోకాధృతరాష్ట్రోనతత్ర॥౪౧॥ గౌతమః॥తతఃపరంభాంతిలోకాస్సనాతనాఃసుపుణ్యగంధాపిరజావీతశోకాః।తస్మిన్నహందుర్లభేచాప్యధృష్యేగవాంలోకేహస్తినంయాతయిష్యే॥ ౪౨॥ధృతరాష్ట్రః॥యోగోసహస్రీశతదస్సమాంసమాంగవాంశతీదశదద్యాచ్ఛశక్త్యా।తథాదశభ్యోయశ్చదద్యాదిహైకాంపంచభ్యోవాదానశీలస్తథైకామ్ ॥ ౪౩ ॥ యేజీర్యంతేబ్రంహచర్యేణవిప్రాబ్రాంహీంవాచంపరిరక్షంతిచైవ । మనస్వినస్తీర్థయాత్రావరాయణాస్తెతత్రమోదంతిగవాంనివాసే॥౪౪॥ ప్రభాసంమానసంతీర్థంపుష్కరాణిమహాత్సరః। పుణ్యంచనైమిశంతీర్థంబాహుదాంకరతోయినీమ్॥ ౪౫॥ గంగాగయశిరశ్చైవవిపాశాంస్థూలవాలుకామ్। కృష్ణాంగంగాంపంచనదంమహాహ్రదమథాపివా॥ ౪౬॥ గోమతీంకౌశికీంపంపాంమహాత్మానోధృతవ్రతాః। సరస్వతీదృషద్వత్యౌయమునాంయేప్రయాంతిచ॥ ౪౭॥ తత్రతేదివ్యసంస్థానాదివ్యమాల్యధరాశ్శివాః। ప్రయాంతిపుణ్యగంధాఢ్యాధృతరాష్ట్రోనతత్రవై ॥ ౪౮॥ గౌతమః ॥ యత్రశీతభయంనాస్తినచోష్ణభయమణ్వపి। నక్షుత్పిపాసెనగ్లానిర్నదుఃఖంనసుఖంతథా ॥ ౪౯॥ నద్వేష్యోనప్రియఃకశ్చిన్నబంధుర్నరిపుస్తథా । నజరామరణేతత్రనపుణ్యంనచపాతకమ్॥ ౫౦॥ తస్మిన్విరజసిస్ఫీతేప్రజ్ఞాసత్త్వవ్యవస్థితె। స్వయంభుభవనేపుణ్యేహస్తినంమేప్రదాస్యసి॥ ౫౧॥ ధృతరాష్ట్రః॥నిర్ముక్తాస్సర్వసంగైర్యేకృతాత్మానోయతవ్రతాః। అధ్యాత్మయోగసంస్థానేయుక్తాస్స్వర్గగతింగతాః॥ ౫౨॥ తేబ్రంహభవనంపుణ్యంప్రాప్నువంతీహసాత్త్వికాః। నతత్రధృతరాష్ట్రస్తెశక్యోద్రష్టుంమహామునే। ౫౩॥ గౌతమః॥ రథంతరంయత్రబృహచ్చగీయతెయత్రవేదీంపుండరీకైస్స్తృణోతి।యత్రోపయాంతిహరిభిస్సోమపీథీంతత్రత్వాహంహస్తినంయాతయిష్యే॥ ౫౪॥ బుధ్యామిత్వాంవృత్రహణంశతక్రతుంవ్యతిక్రమంతంభువనానివిశ్వా।కచ్చిన్నవాచావృజినంకదాచిదకార్షంతెమనసోభిషంగాత్ ॥ ౫౫ ॥ శతక్రతురువాచ॥మఘవాహంలోకపథంప్రజానామన్వాగమంపరివాదేగజస్య। తస్మాద్భవాన్ప్రణతంమానుశాస్తుబ్రవీషియత్తత్కరవాణిసర్వమ్॥౫౬॥గౌతమః॥ శ్వేతంకరేణుంమమపుత్రనాగంయంమేహార్షీర్దశవర్షాణిబాలమ్। యోమేవనేవసతోభూద్ద్వితీయస్తమేవమేదేహిసురేంద్రనాగమ్॥౫౭॥శతక్రతుః॥అయంసుతస్తేద్విజముఖ్యనాగఅగచ్ఛతిత్వామభివీక్షమాణః। పాదౌచతెనాసికయోపజిఘ్రతిశ్రేయోమమధ్యాహినమశ్చతేస్తు॥౫౮॥ గౌతమః॥ శివంసదైవేహసురేంద్రతుభ్యంధ్యాయామిపూజాంచసదాప్రయుంజె।మమాపిత్వంశక్రశివందదస్వత్వయాదత్తంప్రతిగృహ్ణామినాగమ్। ౫౯॥శతక్రతుః॥ యేషాంవేదానిహితావైగుహాయాంమనీషిణాంసత్త్వవతాంమహాత్మనామ్॥ తేషాంత్వయైకేనమహాత్మనాస్మిబుద్ధస్తస్మాత్ప్రీతిమాంస్తెహమద్య॥౬౦॥ హంతైహిబ్రాంహణక్షిప్రంసహపుత్రేణహస్తినా। త్వంహిప్రాప్తుంశుభాంల్లోకానహ్నాయచచిరాయచ॥౬౧॥ సగౌతమంపురస్కృత్యసహపుత్రేణహస్తినా। దివమాచక్రమేవజ్రీసద్భిస్సహదురాసదమ్॥౬౨॥ ఇమంయశ్శృణుయాన్నిత్యంయఃపఠేద్వాజితేంద్రియః। సయాతిబ్రహ్మణోలోకంబ్రాంహణోగౌతమోయథా॥౬౩॥ ....*

ఇతి- హస్తికూటె - ద్వ్యధికశతతమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥దానంబహువిధాకారంశాంతిస్సర్వమహింసితమ్। స్వదారతుష్టిశ్చోక్తాతెఫలందానస్యచైవయత్ ॥౧॥ పితామహస్యవిదితంకిమన్యత్తపసోబలాత్। తపసోయత్పరంతేద్యతన్నోవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౨॥ భీష్మః ॥ తపఃప్రచక్షతెయావత్తావల్లోకోయుధిష్ఠిర। మతంమమాత్రకౌంతేయత

పో నానశనాత్పరమ్ ॥ ౩ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । భగీరథస్య సంవాదం బ్రంహణశ్చ మహాత్మనః॥౪॥ అతీత్య సురలోకం చ గ
వాం లోకం చ భారత। ఋషిలోకం చ సోగచ్ఛద్భగీరథ ఇతి శ్రుతమ్॥౫॥ తం తు దృష్ట్వా వచః ప్రాహ బ్రంహా రాజర్షిం భగీరథమ్। కథం భగీరథాగాస్త్వమిమం
లోకం దురాసదమ్॥ ౬॥ నహి దేవా న గంధర్వా న మనుష్యా భగీరథ । ఆయాంత్యతప్తతపసః కథం వై త్వమిహాగతః॥౬॥ భగీరథః॥ నిష్కాణాం వై హ్యద
దం బ్రాంహణేభ్యః శతం సహస్రాణి సదైవ దానమ్। బ్రాహ్మం వ్రతం నిత్యమాస్థాయ విద్వన్న త్వేవాహం తస్య ఫలాదిహాగామ్॥ ౭॥ దశైకరాత్రాన్దశ
పంచరాత్రానేకాదశైకాదశవాన్ క్రతూంశ్చ । జ్యోతిష్టోమానాం చ శతం యదిష్టం ఫలేన తేనాపి న చాగతోఽహమ్॥౮॥ యచ్చావసం జాహ్నవీతీరనిత్యః శ
తం సమాస్తప్యమానస్తపోఽహం। ఆదాం చ తత్రాశ్వతరీసహస్రం నారీపురం న చ తేనాహమాగామ్॥ ౯॥ దశాయుతాని చాశ్వానామయుతాని చ వింశ
తిమ్। పుష్కరేషు ద్విజాతిభ్యః ప్రాదాం శతసహస్రశః॥ ౧౦॥ సువర్ణచంద్రోత్తమధారిణీనాం కన్యోత్తమానామదదం సహస్రమ్। షష్టిం సహస్రా
ణి విభూషితానాం జాంబూనదైరాభరణైర్న తేన॥౧౧॥ దశార్బుదాన్యదదం గోసవేజ్యాస్వేకైకశో దశ గా లోకనాథ। సమానవత్సాః పయసా సమన్వి
తాస్సువర్ణకాంస్యోపదుహా న తేన॥౧౨॥ ఆప్తోర్యామేషు నియతమేకైకస్మిన్ దశాదదమ్। ఘృష్టీనాం క్షీరదాత్రీణాం రోహిణీనాం శతాని చ॥౧౩॥ దోగ్ధ్రీ
ణాం వై గవాం చాపి ప్రయుతాని దశైవ హ। ప్రాదాం దశగుణం బ్రహ్మన్న తేనాహముపాగతః॥ ౧౪॥ వాజినాం బాహ్లిజాతానామయుతాన్యదదం దశ। క
ర్కాణాం హేమమాలీనాం న చ తేనాహమాగతః॥ ౧౫॥ కోటీశ్చ కాంచనస్యాష్టౌ ప్రాదాం బ్రంహన్ దశాన్వహమ్। ఏకైకస్మిన్ క్రతౌ తేన ఫలేనాహం న చా
గతః॥ ౧౬॥ వాజినాం శ్యామకర్ణానాం హరితానాం పితామహ। ప్రాదాం హేమస్రజాం బ్రంహన్ కోటీర్దశ చ సప్త చ॥ ౧౭॥ ఈషాదంతాన్మహాకా
యాన్ కాంచనస్రగ్విభూషితాన్। పద్మినో వై సహస్రాణి ప్రాదాం దశ చ సప్త చ॥ ౧౮॥ అలంకృతానాం దేవేశ దివ్యైః కనకభూషణైః। రథానాం కాం
చనాంగానాం సహస్రాణ్యదదం దశ ॥ ౧౯॥ సప్త చాన్యాని యుక్తాని వాజిభిస్సమలంకృతైః। దక్షిణావయవాః కేచిద్వేదైర్యే సంప్రకీర్తితాః॥ ౨౦॥ వా
జపేయేషు దశసు ప్రాదాం తాన్యపి చాప్యహమ్। శక్రతుల్యప్రభావాణామిజ్యయా విక్రమేణ చ॥ ౨౧॥ సహస్రం నిష్కకంఠానామదదం దక్షిణామహమ్।
విజిత్య భూపతీన్ సర్వాన్మఖైరిష్ట్వా పితామహ॥ ౨౨॥ అష్టభ్యో రాజసూయేభ్యో న చ తేనాహమాగతః। స్రోతశ్చ యావద్గంగాయాశ్ఛన్నమాసీజ్జగత్ప
తే॥ ౨౩॥ దక్షిణాభిః ప్రవృత్తాభిర్మమ నాగాం చ తత్కృతే। వాజినాం తు సహస్రే ద్వే సువర్ణశతభూషితే॥ ౨౪॥ వరం గ్రామశతం చాహమేకైకస్య త్రి
ధాదదమ్। తపస్వీ నియతాహారః శమమాస్థాయ వాగ్యతః॥ ౨౫॥ దీర్ఘకాలం హిమవతి గంగాయాశ్చ దురుత్సహామ్। మూర్ధ్నా ధారాం మహాదేవః శి
రసా యామధారయత్ ॥ న తేనాప్యహమాగచ్ఛం ఫలేనేహ పితామహ॥ ౨౬॥ శమ్యాక్షేపైరయజం యచ్చ దేవాన్ సద్యస్కానామయుతైశ్చాపి యత్తత్
త్రయోదశ ద్వాదశాహైశ్చ దేవ సపౌండరీకాన్న చ తేషాం ఫలేన॥ ౨౭॥ అష్టౌ సహస్రాణి కకుద్మినామహం శుక్లర్షభాణామదదం ద్విజేభ్యః। ఏకైకం వై
కాంచనం శృంగమేభ్యః పత్నీశ్చైషామదదం నిష్కకంఠీః ॥ ౨౮॥ హిరణ్యరత్ననిచయానదదం రత్నపర్వతాన్ । ధనధాన్యసమృద్ధాంశ్చ గ్రామాశ్చా
న్యే సహస్రశః॥ ౨౯॥ శతం శతానాం ఘృష్టీనామదదం చాప్యతంద్రితః। ఇష్ట్వానేకైర్మహాయజ్ఞైర్బ్రాంహణేభ్యో న తేన చ॥ ౩౦॥ ఏకాదశాహైరయజం
సదక్షిణైర్ద్విర్ద్వాదశాహైరశ్వమేధైశ్చ దేవ। ఆర్కాయణైష్షోడశభిశ్చ బ్రంహంస్తేషాం ఫలేనేహ న చాగతోఽస్మి॥౩౧॥ నిష్కైకకంఠమదదం యోజనా
యతం తద్విస్తీర్ణం కాంచనపాదపానామ్। వనం వృతానాం రత్నవిభూషితానాం న చైవ తేషామాగతోఽహం ఫలేన ॥ ౩౨॥ తురాయణం హి వ్రతమప్యధృ
ష్యం క్రోధనోఽకరవం త్రింశతోఽబ్దాన్। శతం గవామష్టశతాని చైవ దినే దినే హ్యదదం బ్రాంహణేభ్యః ॥ ౩౩ ॥ పయస్వినీనామథ రోహిణీనాం తథైవాన్యా

ననఘుహెమాలోకనాథ । ప్రాదాన్నిత్యంబ్రాహ్మణేభ్యస్సురేశ నేహాగతస్తేనఫలేనచాహమ్॥ ౩౪॥ త్రింశదగ్నీనహంబ్రహ్మన్నజయంయచ్చనిత్యదా।అ
ష్టాభిస్సర్వమేధైశ్చనరమేధైశ్చసప్తభిః॥ ౩౫॥ దశభిర్విశ్వవద్భిశ్చశతైరష్టాదశోత్తరైః। నచైవతేషాందేవేశఫలేనాహమిహాగమమ్ ॥ ౩౬ ॥ సర
య్వాంబాహుదాయాంచగంగాయామథనైమిశే। గవాంశతానామయుతమదదంచనతేనహ॥౩౭॥ ఇంద్రేణగుహ్యంనిహితంవైగుహాయాంయద్భా
ర్గవస్తపసేహాభ్యవిందత్। జాజ్వల్యమానముశనస్తెజసేహతత్సాధయామాసమహంవరేణ్య॥ ౩౮॥ తతోమేబ్రాహ్మణాస్తుష్టాస్తస్మిన్కర్మణిసాధి
తే। సహస్రమృషయశ్చాసన్యేవైతత్రసమాగతాః॥ ౩౯॥ ఉక్తస్తైరస్మిగచ్ఛత్వంబ్రహ్మలోకమితిప్రభో । ప్రీతేనోక్తస్సహస్రేణబ్రాహ్మణానా
మహంప్రభో। ఇమంలోకమనుప్రాప్తోమాభూత్తేత్రవిచారణా॥ ౪౦ ॥ కామంయథావద్విహితంవిధాత్రాపృష్టేనవాచ్యంతుమయాయథావత్। తపో
హినాన్యచ్చానశనాన్మతంమేనమోస్తుతేదేవవరప్రసీద॥ ౪౧॥ భీష్మః॥ ఇత్యుక్తవంతంబ్రహ్మాకుసరాజానంభగీరథమ్। పూజయామాసపూజార్హం
విధిదృష్టేనకర్మణా॥ ౪౨॥ తస్మాదనశనైర్యుక్తోవిప్రాన్పూజయనిత్యదా। విప్రాణాంవచనాత్సర్వంపరత్రేహచసిద్ధ్యతి॥ ౪౩ ॥ వాసోభిరన్నైర్గో
భిశ్శుభైర్నైవేశికైరపి। శుభైస్సురగణైశ్చాపితోష్యాఏవద్విజాస్తథా॥ ౪౪॥ ఏతదేవపరంగుహ్యమలోభేన- సమాచర॥ ౪౫॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-తపఃకథనే-బ్రహ్మభగీరథసంవాదే-త్ర్యధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ శతాయురుక్తఃపురుషఃశతవీర్యశ్చజాయతే। కస్మాత్ మ్రియంతేపురుషాబాలాఅపిపితామహ॥ ౧॥ఆయుష్మాన్కేనభవతిఅల్పాయుర్వాపి
మానవః। కేనవాలభతేకీర్తిం కేనవాలభతేశ్రియమ్॥ ౨॥ తపసాబ్రహ్మచర్యేణజపహోమైస్తథౌషధైః। కర్మణామనసావాచాతన్మేబ్రూహిపితా
మహ॥ ౩॥ భీష్మః॥ అత్రతేహంప్రవక్ష్యామియన్మాంత్వమనుపృచ్ఛసి। అల్పాయుర్యేనభవతిదీర్ఘాయుర్వాపిమానవః॥౪॥ యేనవాలభతేకీర్తింయేన
వాలభతేశ్రియమ్।యథావర్తయన్పురుషఃశ్రేయసాసంప్రయుజ్యతే॥౫॥ఆచారాల్లభతేచాయురాచారాల్లభతేశ్రియమ్।ఆచారాల్లభతేకీర్తిం పురు
షఃప్రేత్యచేహచ॥౬॥దురాచారోహిపురుషోనేహాయుర్విందతేమహత్।యస్మాత్త్రసంతిభూతానితథాపరిభవంతిచ॥౭॥ తస్మాత్కుర్యాదిహాచారం
యదీచ్ఛేద్భూతిమాత్మనః।అపిపాపశరీరస్యఅచారోహంత్యలక్షణమ్॥౮॥ అచారలక్షణోధర్మఃసంతశ్చారిత్రలక్షణాః। సాధూనాంచయథావృత్తమేత
చ్చాచారలక్షణమ్॥౯॥అప్యదృష్టంశ్రవాదేవపురుషంధర్మచారిణమ్।భూతికర్మాణికుర్వాణంతంజనాఃకుర్వతేప్రియమ్॥౧౦॥యేనాస్తికానిష్క్రియా
శ్చగురుశాస్త్రాతిలంఘినః। అధర్మజ్ఞాదురాచారాస్తైచరంతిగతాయుషః॥౧౧॥విశీలాభిన్నమర్యాదానిత్యంసంకీర్ణమైథునాః। అల్పాయుషోభవంతీ
హనరానిరయగామినః॥౧౨॥సర్వలక్షణహీనోపిసముదాచారవాన్నరః। శ్రద్దధానోనసూయశ్చశతంవర్షాణిజీవతి॥ ౧౩॥ అక్రోధనస్సత్యవాదీభూ
తానామవిహింసకః। అనసూయురజిహ్మశ్చశతంవర్షాణిజీవతి॥ ౧౪॥ లోష్టమర్దీతృణచ్ఛేదీనఖఖాదీచయోనరః । నిత్యోచ్ఛిష్టశ్శంకుసుకో నేహాయు
ర్విందతేమహత్ ॥౧౫॥ బ్రాహ్మేముహూర్తేబుధ్యేతధర్మార్థౌచానుచింతయేత్। ఉత్థాయాచమ్యతిష్ఠేతపూర్వాంసంధ్యాంకృతాంజలిః॥౧౬॥
ఏవమేవాపరాంసంధ్యాంసముపాసీతవాగ్యతః। నేక్షేతాదిత్యముద్యంతంనాస్తంయాంతంకదాచన॥౧౭ ॥ నోపసృష్టంనవారిస్థంనమధ్యంనభసోగ
తమ్। ఋషయోనిత్యసంధ్యత్వాద్దీర్ఘమాయురవాప్నువన్॥౧౮॥ తస్మాత్తిష్ఠేత్సదాపూర్వాంపశ్చిమాంచైవవాగ్యతః। యేనపూర్వాముపాసం
తేద్విజాస్సంధ్యాంనపశ్చిమామ్॥౧౯॥సర్వాంస్తాన్ధార్మికోరాజాశూద్రకర్మాణికారయేత్। పరదారానగంతవ్యాస్సర్వవర్ణేషుకర్హిచిత్ ॥౨౦॥
నహీదృశమనాయుష్యంలోకేకించనవిద్యతే। యాదృశంపురుషస్యేహపరదారోపసేవనమ్॥ ౨౧ ॥ యావంతోరోమకూపాస్స్యుః స్త్రీణాంగాత్రేషు

నిర్మితాః। తావద్వర్షసహస్రాణినరకంపర్యుపాసతే ॥ ౨౨॥ ప్రసాధనంచకేశానామంజనందంతధావనమ్। పూర్వాహ్ణఏవకార్యాణిదేవతానాం
చపూజనమ్॥ ౨౩॥ పురీషమూత్రేనోదీక్షేన్నాధితిష్ఠేత్కదాచన। నాతికల్యంనాతిసాయంనచమధ్యందినేస్థితే॥ ౨౪॥ నాజ్ఞాతైస్సహగచ్ఛేతనైకోన
వృషలైస్సహ। పంథాదేయోబ్రాహ్మణాయగోభ్యోరాజభ్యఏవచ॥ ౨౫ ॥ వృద్ధాయభారతప్తాయగర్భిణ్యైదుర్బలాయచ। ప్రదక్షిణంప్రకుర్వీతప
రిజ్ఞాతాన్వనస్పతీన్॥ ౨౬॥ చతుష్పథాన్ప్రకుర్వీతసర్వానేవప్రదక్షిణాన్। మధ్యందినేనిశాకాలేఅర్ధరాత్రేచసర్వదా॥ ౨౭ ॥ చతుష్పథంనసేవే
తఉభేసంధ్యేతథైవచ। ఉపానహౌచవస్త్రంచధృతమన్యైర్నధారయేత్ ॥ ౨౮ ॥ బ్రహ్మచారీచనిత్యంస్యాత్పాదంపాదేననాక్రమేత్। అమావా
స్యాంపౌర్ణమాస్యాంచతుర్దశ్యాంచసర్వశః ॥ ౨౯ ॥ అష్టమ్యాంసర్వపక్షాణాంబ్రహ్మచారీసదాభవేత్। వృథామాంసంనఖాదేతపృష్ఠమాంసం
తథైవచ। ఆక్రోశంపరివాదంచపైశున్యంచవివర్జయేత్ ॥ ౩౦ ॥ నారుంతుదస్స్యాన్ననృశంసవాదీనహీనతఃపరమభ్యాదదీత। యయాస్యవాచాప
రఉద్విజేతనతాంవదేదుషతీంపాపలోక్యామ్॥౩౧॥ వాక్సాయకావదనాన్నిష్పతంతియైరాహతశ్శోచతిరాత్ర్యహాని। పరస్యనామర్మసునిష్పతంతితాన్
పండితోనావసృజేత్పరేషు॥ ౩౨॥ రోహతేసాయకైర్విద్ధంవనంపరశునాహతమ్। వాచాదురుక్తయావిద్ధంనసంరోహతివాక్క్షతమ్॥ ౩౩॥ కర్ణినా
లీకనారాచాన్నిర్హరంతిశరీరతః। వాక్శల్యస్తుననిర్హర్తుంశక్యోహృదిశయోహిసః॥౩౪॥ హీనాంగానతిరిక్తాంగాన్విద్యాహీనాన్విగర్హితాన్
రూపద్రవిణహీనాంశ్చసత్యహీనాంశ్చనాక్షిపేత్॥ ౩౫॥ నాస్తిక్యంవేదనిందాంచదేవతానాంచకుత్సనమ్। ద్వేషస్తంభాభిమానంచతైక్ష్ణ్యంచపరివ
ర్జయేత్ ॥ ౩౬॥ పరస్యదండంనోద్యచ్ఛేత్క్రుద్ధోనైనంనిపాతయేత్। అన్యత్రపుత్రాచ్ఛిష్యాచ్చశిష్ట్యర్థంతాడనంస్మృతమ్॥ ౩౭ ॥ నబ్రాహ్మణాన్
పరివదేత్నక్షత్రాణిననిర్దిశేత్। తిథింపక్షస్యనబ్రూయాత్తథాస్యాయుర్నరిష్యతే॥ ౩౮॥ కృత్వామూత్రపురీషేతురథ్యామాక్రమ్యవాపునః। పాద
ప్రక్షాళనంకుర్యాత్స్వాధ్యాయేభోజనేతథా ॥ ౩౯ ॥ త్రీణిదేవాఃపవిత్రాణిబ్రాహ్మణానామకల్పయన్। అదృష్టమద్భిర్నిర్ణిక్తంయచ్చవాచాప్రశ
స్యతే॥ ౪౦॥ సంయావంకృసరంమాంసంశష్కులీంపాయసంతథా। ఆత్మార్థంనప్రకర్తవ్యందేవార్థంతుప్రకల్పయేత్॥ ౪౧ ॥ నిత్యమగ్నింపరిచ
రేద్భిక్షాందద్యాచ్చనిత్యదా। వాగ్యతోదంతకాష్ఠంచనిత్యమేవసమాచరేత్॥ ౪౨॥ నచాభ్యుదితశాయీస్యాత్ప్రాయశ్చిత్తీతథాభవేత్। మాతాపి
తరావుత్థాయపూర్వమేవాభివాదయేత్॥ ౪౩॥ ఆచార్యమథవాప్యన్యంతథాయుర్విందతేమహత్। వర్జయేద్దంతకాష్ఠానివర్జనీయానినిత్యశః॥౪౪॥
భక్షయేచ్ఛాస్త్రదృష్టానిపర్వస్వపివివర్జయేత్। ఉదఙ్ముఖశ్చసతతంశౌచంకుర్యాత్సమాహితః ॥ ౪౫ ॥ అకృత్వాదేవపూజాంచనాచరేద్దంతధావ
నమ్। అకృత్వాదేవపూజాంచనాభిగచ్ఛేత్కదాచన॥ ౪౬॥ అన్యత్రతుగురుంవృద్ధంధార్మికంవావిచక్షణమ్। అవలోక్యోనచాదర్శోమలినోబుద్ధిమ
త్తరైః॥ ౪౭॥ నచాజ్ఞాతాంస్త్రియంగచ్ఛేద్గర్భిణీంవాకదాచన। ఉదక్శిరానస్వపేతతథాప్రత్యక్శిరానచ॥౪౮॥ ప్రాక్శిరాస్తుస్వపేద్విద్వానథవాదక్షి
ణాశిరః। నభగ్నేనావశీర్ణేచశయనేప్రస్వపీతచ॥ ౪౯॥ నాంతర్ధానేనసంయుక్తేనచతిర్యక్కదాచన।నచాపిగచ్ఛేత్కార్యేణసమయాద్వాపినాస్తి
కే॥ ౫౦॥ ఆసనంతుపదాకృష్యనప్రసజ్జేత్తథానరః। ననగ్నఃకర్హిచిత్స్నాయాన్ననిశాయాంకదాచన॥౫౧॥ స్నాత్వాచనావమృజ్యేతగాత్రాణిసు
విచక్షణః। నచానులింపేదస్నాత్వాస్నాత్వావాసోననిర్ధునేత్॥ ౫౨॥ నచైవార్ద్రాణివాసాంసినిత్యంసేవేతమానవః। స్రజశ్చనావకృష్యేతనబ
హిర్ధారయీతచ॥ ౫౩॥ ఉదక్యయాచసంభాషాంనకుర్వీతకదాచన। నోత్సృజేతపురీషంచక్షేత్రేగ్రామస్యచాంతికే॥ ౫౪ ॥ ఉభేమూత్రపురీషే
తునాప్సుకుర్యాత్కదాచన। అన్నంబుభుక్షమాణస్తుత్రిస్ముఖేనస్పృశేదపః ॥ ౫౫ ॥ భుక్త్వాచాన్నంతథైవత్రిర్ద్విఃపునఃపరిమార్జయేత్। ప్రాఙ్ముఖో

నిత్యమశ్నీయాద్వాగ్యతోఽన్నమకుత్సయన్॥ ౫౬ ॥ ప్రస్కందయేచ్చ మనసా భుక్త్వా చాగ్నిముపస్పృశేత్।ఆయుష్యం ప్రాఙ్ముఖో భుంక్తే యశస్యం దక్షి
ణాముఖః॥౫౭॥ ధన్యం ప్రత్యఙ్ముఖో భుంక్తే ఋతం భుంక్తే ఉదఙ్ముఖః। అగ్నిమాలభ్య తోయేన సర్వాన్ ప్రాణానుపస్పృశేత్ ॥ ౫౮ ॥ గాత్రాణి చైవ స
ర్వాణి నాభిం పాణితలే తథా। నాధితిష్ఠేత్తుషం జాతు కేశభస్మకపాలికాః॥ ౫౯॥ అన్యస్య చాప్యనస్నాతం దూరతః పరివర్జయేత్। శాంతిహోమాం
శ్చ కుర్వీత సావిత్రాణి చ ధారయేత్ ॥ ౬౦ ॥ నిషణ్ణశ్చాపి ఖాదేత న తు గచ్ఛన్ కదాచన। మూత్రం నోత్తిష్ఠతా కార్యం న భస్మని న గోవ్రజే॥ ౬౧॥ ఆర్ద్రపా
దస్తు భుంజీత నార్ద్రపాదస్తు సంవిశేత్।ఆర్ద్రపాదస్తు భుంజానో వర్షాణాం జీవతే శతమ్॥౬౨॥త్రీణి తేజాంసి నోచ్ఛిష్ట ఆలభేత కదాచన। అగ్నిం గాం
బ్రాహ్మణం చైవ తథా హ్యాయుర్న హీయతే॥ ౬౩॥ త్రీణి తేజాంసి నోచ్ఛిష్ట ఉదీక్షేత కదాచన । సూర్యాచంద్రమసౌ చైవ నక్షత్రాణి చ సర్వశః॥ ౬౪॥
ఊర్ధ్వం ప్రాణా హ్యుత్క్రామంతి యూనః స్థవిర ఆయతి । అభ్యుత్థానాభివాదాభ్యాం పునస్తాన్ ప్రతిపద్యతే॥౬౫॥అభివాదయేత తే వృద్ధాన్ దద్యాచ్చై
వాసనం స్వయమ్। కృతాంజలిరుపాసీత గచ్ఛంతం పృష్ఠతోఽన్వియాత్ ॥ ౬౬ ॥ న చాసీతాసనే భిన్నే భిన్నకాంస్యం చ వర్జయేత్।నైకవస్త్రేణ భోక్త
వ్యం న నగ్నః స్నాతుమర్హతి॥ ౬౭॥ స్వప్తవ్యం నైవ నగ్నేన న చోచ్ఛిష్టోఽపి సంవిశేత్ । ఉచ్ఛిష్టో న స్పృశేచ్ఛీర్షం సర్వే ప్రాణాస్తదాశ్రయాః॥ ౬౮ ॥
కేశగ్రహాన్ ప్రహారాంశ్చ శిరస్యేతాన్ వివర్జయేత్। న సంహతాభ్యాం పాణిభ్యాం కండూయేదాత్మనః శిరః॥ ౬౯॥ న చాభీక్ష్ణం శిరస్స్నాయాత్తథాస్యా
యుర్న రిష్యతే । శిరస్స్నాతశ్చ తైలైశ్చ నాంగం కించిదపి స్పృశేత్ ॥౭౦॥ తిలభృష్టం న చాశ్నీయాత్తథాస్యాయుర్న రిష్యతే। నాధ్యాపయేత్తథోచ్ఛి
ష్టో నాధీయీత కదాచన॥ ౭౧॥ వాతే చ పూతిగంధే చ మనసాపి న చింతయేత్ ।అత్ర గాథా యమోద్గీతాః కీర్తయంతి పురావిదః॥౭౨॥ఆయురస్య నికృంతా
మి ప్రజాస్తస్యాదదే తథా । య ఉచ్ఛిష్టః ప్రవదతి స్వాధ్యాయం చాధిగచ్ఛతి॥ ౭౩ ॥ యశ్చానధ్యాయకాలేఽపి మోహాదభ్యస్యతి ద్విజః । తస్య వేదః ప్రణ
శ్యేత ఆయుశ్చ పరిహీయతే॥౭౪॥ తస్మాద్యుక్తో హ్యనధ్యాయే నాధీయీత కదాచన। ప్రత్యాదిత్యం ప్రత్యనలం ప్రతి గాం చ ప్రతి ద్విజాన్ ॥ ౭౫ ॥ యే మేహం
తి చ పంథానం తే భవంతి గతాయుషః। ఉభే మూత్రపురీషే తు దివా కుర్యాదుదఙ్ముఖః॥౭౬॥ దక్షిణాభిముఖో రాత్రౌ తథా హ్యాయుర్న రిష్యతే । త్రీన్ కృశా
న్నావజానీయాద్దీర్ఘమాయుర్జిజీవిషుః॥ ౭౭॥ బ్రాహ్మణం క్షత్రియం సర్పం సర్వే హ్యాశీవిషాస్త్రయః । దహత్యాశీవిషః క్రుద్ధో యావత్పశ్యతి చక్షు
షా॥ ౭౮॥ క్షత్రియోఽపి దహేత్క్రుద్ధో యావత్పశ్యతి తేజసా। బ్రాహ్మణస్తు కులం హన్యాద్ధ్యానేనావేక్షితేన చ॥౭౯॥తస్మాదేతత్త్రయం యత్నాదుపసే
వేత పండితః। గురుణా చైవ నిర్బంధో న కర్తవ్యః కదాచన॥ ౮౦ ॥ అనుమాన్యః ప్రసాద్యశ్చ గురుః క్రుద్ధో యుధిష్ఠిర । సమ్యఙ్మిథ్యాప్రవృత్తేఽపి వర్తితవ్యం
గురావిహ॥౮౧॥ గురునిందా దహత్యాయుర్మనుష్యాణాం న సంశయః । దూరాదావసథాత్ మూత్రం దూరాత్పాదావసేచనమ్॥౮౨॥ఉచ్ఛిష్టోత్సర్జ
నం చైవ దూరే కార్యం హితైషిణా। రక్తమాల్యం న ధార్యం స్యాత్ శుక్లం ధార్యం తు పండితైః॥౮౩॥ వర్జయిత్వా తు కమలం తథా కువలయం ప్రభో।రక్తం
శిరసి ధార్యం తు తథా వానేయమిత్యపి॥౮౪॥ కాంచనీయాపి మాలా యా న సా దుష్యతి కర్హిచిత్ ।స్నాతస్య వర్ణకం నిత్యమార్ద్రం దద్యాద్విశాంపతే॥
౮౫॥ విపర్యయం న కుర్వీత వాససో బుద్ధిమాన్నరః। తథా నాన్యధృతం ధార్యం న చాపదశమేవ చ॥ ౮౬॥ అన్యదేవ భవేద్వాసః శయనీయే నరోత్తమ। అన్య
ద్రథ్యాసు దేవానామర్చాయామన్యదేవ హి॥౮౭॥ ప్రియంగుచందనాభ్యాం చ బిల్వేన తగరేణ చ। పృథగేవానులింపేత కేసరేణ చ బుద్ధిమాన్॥ ౮౮॥ ఉ
పవాసం చ కుర్వీత స్నాతః శుచిరలంకృతః। పర్వకాలేషు సర్వేషు బ్రహ్మచారీ సదా భవేత్ ॥ ౮౯॥ సమానమేకపాత్రే తు భుంజేన్నాన్యం జనేశ్వర । ఆలీ
ఢయాఽపరికృతం భక్షయీత కదాచన॥౯౦॥ తథా నోద్ధృతసారాణి ప్రేక్షేత న దాపయేత్। న సన్నికృష్టో మేధావీ నాశుచిర్న చ సత్సు చ॥ ౯౧॥ ప్రతిషి

ధ్వాన్నధర్మేషుభక్ష్యాన్భుంజీతపృష్ఠతః। పిప్పలంచవటంచైవశణశాకంతథైవచ॥౯౨॥ ఉదుంబరంనఖాదేచ్చభవార్థీపురుషోత్తమః। ఆజంగవ్యంతథామాంసంమాయూరంచైవవర్జయేత్॥౯౩॥ వర్జయేచ్ఛుష్కమాంసంచతథాపర్యుషితంచయత్। నపాణౌలవణంవిద్వాన్ప్రాశ్నీయాన్నచరాత్రిషు॥౯౪॥ దధిసక్తూన్నభుంజీతవృథామాంసంచవర్జయేత్। సాయంప్రాతశ్చభుంజీతనాంతరాళేసమాహితః॥౯౫॥ బాలేనతునభుంజీతపరశ్రాద్ధంతథైవచ। వాగ్యతోనైకవస్త్రశ్చనాసంవిష్టఃకదాచన॥౯౬॥ భూమౌసదైవనాశ్నీయాన్నానాసీనోనశబ్దవత్। తోయపూర్వంప్రదాయాన్నమతిథిభ్యోవిశేషతః॥౯౭॥ పశ్చాద్భుంజీతమేధావీనచాప్యన్యమనానరః। సమానమేకపంక్త్యాంతుభోజ్యమన్నంనరేశ్వర॥౯౮॥ విషంహాలాహలంభుంక్తేయోప్రదాయసుహృజ్జనే। పానీయంపాయసంసక్తూన్దధిసర్పిర్మధూన్యపి॥౯౯॥ నిరస్యశేషమేతేషాంనప్రదేయంతుకస్యచిత్। భుంజానోమనుజవ్యాఘ్రనైవశంకాంసమాచరేత్॥౧౦౦॥దధిచాప్యనుపానంవైకర్తవ్యంచభవార్థినా। ఆచమ్యచైకహస్తేనపరిస్లావ్యంతథోదకమ్॥౧౦౧॥ అంగుష్ఠంచరణస్యాథదక్షిణస్యావసేచయేత్। పాణింమూర్ధ్నిసమాధాయస్పృష్ట్వాచాగ్నింసమాహితః॥౧౦౨॥ జ్ఞాతిశ్రైష్ఠ్యమవాప్నోతిప్రయోగకుశలోనరః। అద్భిఃప్రాణాన్సమాలభ్యనాభింపాణితలేతథా॥౧౦౩॥ స్పృశంశ్చైవప్రతిష్ఠేతనచాప్యార్ద్రేణపాణినా। అంగుష్ఠస్యాంతరాళేచబ్రాహ్మంతీర్థముదాహృతమ్॥౧౦౪॥ కనిష్ఠికాయాఃపశ్చాత్తుదేవతీర్థమిహోచ్యతే। అంగుష్ఠస్యచయన్మధ్యంప్రదేశిన్యాశ్చభారత॥౧౦౫॥ తేనపిత్ర్యాణికుర్వీతస్పృష్ట్వాపోన్యాయతస్తథా।పరాపవాదంనబ్రూయాన్నాప్రియంచకదాచన॥౧౦౬॥నమన్యుఃకశ్చిదుత్పాద్యఃపురుషేణభవార్థినా। పతితైస్తుకథాంనేచ్ఛేద్దర్శనంచవివర్జయేత్॥౧౦౭॥ సంసర్గంనచగచ్ఛేతతథాయుర్విందతేమహత్।నదివామైథునంగచ్ఛేన్నకన్యాంనచబంధకీమ్॥౧౦౮॥ నచాస్నాతాంస్త్రియంగచ్ఛేత్తథాయుర్విందతేమహత్। స్వేస్వేతీర్థేసమాచమ్యకార్యేసముపకల్పితే॥౧౦౯॥త్రిఃపీత్వాపోద్విఃప్రమృజ్యకృతశౌచోభవేన్నరః। ఇంద్రియాణిసకృత్స్పృశ్యత్రిరభ్యుక్ష్యచమానవః॥౧౧౦॥ కుర్వీతపిత్ర్యాణిదైవంచవేదదృష్టేనకర్మణా।బ్రాహ్మణార్థేచయచ్ఛౌచంతచ్చమేశృణుకౌరవ॥౧౧౧॥ పవిత్రంచహితంచైవభోజనాద్యంతయోస్తథా।సర్వశౌచేషుబ్రాహ్మేణతీర్థేనసముపస్పృశేత్॥౧౧౨॥నిష్ఠీవ్యతుతథాక్షుత్వాస్పృశ్యాపోహిశుచిర్భవేత్। వృద్ధోజ్ఞాతిస్తథామిత్రందరిద్రోయోభవేదపి॥౧౧౩॥ గృహేవాసయితవ్యాస్తేధన్యమాయుష్యమేవచ। గృహేపారావతాధన్యాశ్శుకాశ్చసహశారికాః॥౧౧౪॥గృహేష్వేతేనపాపాయతథావైతైలపాయికాః। ఉద్దీపకాశ్చగృధ్రాశ్చకపోతాభ్రమరాస్తథా॥౧౧౫॥ నివిశేయుర్యదాతత్రశాంతిమేవతదాచరేత్। అమంగళ్యానిచైతానితథాక్రోశామహాత్మనామ్॥౧౧౬॥మహాత్మనోతిగుహ్యానినవక్తవ్యానికర్హిచిత్। అగమ్యాశ్చనగచ్ఛేతరాజ్ఞఃపత్నీంసఖీంతథా॥౧౧౭॥వైద్యానాంబాలవృద్ధానాంభృత్యానాంచయుధిష్ఠిర। బంధూనాంబ్రాహ్మణానాంచతథాశారణికస్యచ॥ ౧౧౮॥ సంబంధినాంచరాజేంద్రతథాయుర్విందతేమహత్।బ్రాహ్మణస్థపతిభ్యాంచనిర్మితంయన్నివేశనమ్॥౧౧౯॥ తదావసేత్సదాప్రాజ్ఞోభవార్థీమనుజేశ్వర। సంధ్యాయాంనస్వపేద్రాజన్విద్యాంనచసమాచరేత్॥౧౨౦॥ నభుంజీతచమేధావీతథాయుర్విందతేమహత్। నక్తంనకుర్యాత్పిత్ర్యాణిభుక్త్వాచైవప్రసాధనమ్॥౧౨౧॥ పానీయస్యక్రియానక్తంనకార్యాభూతిమిచ్ఛతా। వర్జనీయాశ్చవైనిత్యంశక్తవోనిశిభారత॥౧౨౨॥ శేషాణిచావదాతానిపానీయంచాపిభోజనే। సౌహిత్యంనచకర్తవ్యంరాత్రౌనచసమాచరేత్॥౧౨౩॥ ద్విజచ్ఛేదంనకుర్వీతభుక్త్వానచసమాచరేత్। మహాకులేప్రసూతాంచప్రశస్తాంలక్షణైస్తథా॥౧౨౪॥ వయఃస్థాంచమహాప్రాజ్ఞకన్యామావోఢుమర్హతి। అపత్యముత్పాద్యతతఃప్రతిష్ఠాప్యకులంతతః॥౧౨౫॥ పుత్రాఃప్రదేయాజ్ఞానేషుకులధర్మేషుభారత। కన్యాచోత్పాద్యదాతవ్యాకులపుత్రాయధీమతే॥౧౨౬॥ పుత్రాని

వేశ్యాశ్చకులాద్వృత్త్యాలభ్యాశ్చభారత। శిరస్స్నాతోథకుర్వీతదైవంపిత్ర్యమథాపివా॥ ౧౨౭॥ నక్షత్రేనచకుర్వీతయస్మిన్జాతోభవేన్నరః। నప్రోష్ఠపదయోఃకార్యంతథాగ్నేయేచభారత॥ ౧౨౮॥ దారుణేషుచసర్వేషుప్రత్యరించవివర్జయేత్।జ్యోతిషేయానిచోక్తానితానిసర్వాణిభారత॥౧౨౯॥ ప్రాఙ్ముఖఃశ్మశ్రుకర్మాణికారయేత్సుసమాహితః। ఉదఙ్ముఖోవారాజేంద్రతథాయుర్విందతేమహత్ ॥ ౧౩౦॥ పరివాదంనచబ్రూయాత్పరేషామాత్మనస్తథా। పరివాదోహ్యధర్మాయప్రోచ్యతేభరతర్షభ ॥ ౧౩౧॥ వర్జయేద్వ్యంగినీంనారీంతథాకన్యాంనరోత్తమ। సమార్షాంవ్యంగితాంచైవమాతుస్స్వకులజాంతథా॥ ౧౩౨॥ వృద్ధాంప్రవ్రజితాంచైవతథైవచపతివ్రతామ్। అయోనించవియోనించనచగచ్ఛేద్విచక్షణః ॥ ౧౩౩॥ పింగలాంకుష్ఠినీంనారీంనత్వమావోఢుమర్హసి। అపస్మారికులేజాతాంనిహీనాంచైవవర్జయేత్ ॥ ౧౩౪॥ శ్విత్రిణాంచకులేజాతాంక్షయిణాంమనుజేశ్వర। లక్షణైరన్వితాయాచప్రశస్తాయాచలక్షణైః॥ ౧౩౫॥మనోజ్ఞాందర్శనీయాచతాంభవాన్వోఢుమర్హసి। మహాకులేనివేష్టవ్యంసదృశేవాయుధిష్ఠిర॥౧౩౬॥ అపరాపతితాచైవనగ్రాహ్యాభూతిమిచ్ఛతా। అగ్నీనుత్పాద్యయత్నేనక్రియాస్సువిహితాశ్చయాః ॥ ౧౩౭ ॥ వేదేచబ్రాహ్మణైఃప్రోక్తాస్తాశ్చసర్వాస్సమాచరేత్। నచేర్ష్యాస్త్రీషుకర్తవ్యారక్ష్యాదారాశ్చసర్వశః॥ ౧౩౮॥ అనాయుష్యాభవేదీర్ష్యాతస్మాదీర్ష్యాంవివర్జయేత్। అనాయుష్యందివాస్వప్నంతథాభ్యుదితశాయితా॥౧౩౯॥ప్రగేనిశామాశుతథాయేచోచ్ఛిష్టాస్స్వపంతివై।పారదార్యమనాయుష్యంనాపితోచ్ఛిష్టతాతథా ॥ ౧౪౦॥ యత్నతోనైవకర్తవ్యమభ్యాసశ్చైవభారత। సంధ్యాయాంనచభుంజీతనస్నాయేన్నపఠేత్తథా ॥ ౧౪౧ ॥ ప్రయతశ్చభవేత్తస్యాంనచకించిత్సమాచరేత్। బ్రాహ్మణాన్పూజయేచ్చాపితథాస్నాత్వానరాధిప॥ ౧౪౨ ॥ దేవాంశ్చప్రణమేత్స్నాతోగురూంశ్చాప్యభివాదయేత్ । అనిమంత్రితోనగచ్ఛేతయజ్ఞంగచ్ఛేతదర్శకః॥౧౪౩॥ అనర్చితేహ్యనాయుష్యంగమనంతత్రభారత। నచైకేనపరివ్రజ్యంనగంతవ్యంతథానిశి॥ ౧౪౪॥ అనాగతాయాంసంధ్యాయామాగత్యచగృహేవసేత్ । మాతుఃపితుర్గురూణాంచకార్యమేవానుశాసనమ్॥౧౪౫॥ హితంవాప్యహితంవాపినవిచార్యంకథంచన। ధనుర్వేదేచవేదేచయత్నఃకార్యోనరాధిప॥ ౧౪౬॥ హస్తిపృష్ఠేశ్వపృష్ఠేచరథచర్యాసుచైవహ । యత్నవాన్భవరాజేంద్రయత్నవాన్సుఖమేధతే॥ ౧౪౭॥ అప్రధృష్యశ్చశత్రూణాంభృత్యానాంస్వజనస్యచ। ప్రజాపాలనయుక్తశ్చనక్షతింలభతేక్వచిత్॥ ౧౪౮ ॥ యుక్తిశాస్త్రంచతేజ్ఞేయంశబ్దశాస్త్రంచభారత। గాంధర్వశాస్త్రంచకలాఃపరిజ్ఞేయానరాధిప॥౧౪౯॥పురాణమితిహాసాశ్చతథాఖ్యానానియానిచ। మహాత్మనాంచచరితంశ్రోతవ్యంనిత్యమేవచ॥ ౧౫౦॥ పత్నీరజస్వలాయాచనాభిగచ్ఛేన్నచాహ్వయేత్। స్నాతాంచతుర్థేదివసేరాత్రౌగచ్ఛేద్విచక్షణః॥౧౫౧॥ పంచమేదివసేనారీషష్ఠేహ్యపుమాన్భవేత్। ఏతేనవిధినాపత్నీముపాగచ్ఛేతపండితః॥౧౫౨॥ జ్ఞాతిసంబంధిమిత్రాణిపూజనీయానిసర్వశః। యష్టవ్యంచయథాశక్తియజ్ఞైర్వివిధదక్షిణైః॥౧౫౩॥ అతఊర్ధ్వమరణ్యంచసేవితవ్యంనరాధిప । ఏషతేలక్షణోద్దేశఆయుష్యాణాంప్రకీర్తితః॥ ౧౫౪॥ శేషస్త్రైవిద్యవృద్ధేభ్యఃప్రత్యాహార్యోయుధిష్ఠిర । ఆచారోభూతిజననఆచారఃకీర్తివర్ధనః॥౧౫౫॥ ఆచారాద్వర్ధతేహ్యాయురాచారోహంత్యలక్షణమ్ । ఆగమానాంహిసర్వేషామాచారశ్శ్రేష్ఠఉచ్యతే॥౧౫౬॥ఆచారప్రభవోధర్మోధర్మాదాయుర్వివర్ధతే।ఏతద్యశస్యమాయుష్యంస్వర్గ్యంస్వస్త్యయనంమహత్॥ ౧౫౭॥ అనుకంప్యసర్వవర్ణాన్బ్రాహ్మణాసముదాహృతమ్॥ ౧౫౮॥ .... *

ఇతి- ఆనుశాసనికపర్వణి- ఆయుష్యాఖ్యానే- చతురధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ యథాజ్యేష్ఠఃకనిష్ఠేషువర్తేతభరతర్షభ। కనిష్ఠాశ్చయథాజ్యేష్ఠేవర్తేరంస్తద్బ్రవీహిమే॥౧॥భీష్మః॥ జ్యేష్ఠవత్తాతవర్తస్వజ్యేష్ఠోపిసతతంభవ। గురోర్గరీయసీవృత్తిర్యాచశిష్యస్యభారత॥ ౨॥ నగురావకృతప్రజ్ఞేశక్యంశిష్యేణవర్తితుమ్। గురోర్హిదీర్ఘవృత్తిత్వంయత్తద్భి

వ్యస్య భారత॥౩॥ అంధస్స్యాదంధవేలాయాంజడస్స్యాదపివాబుధః । పరిహారేణతద్బ్రూయాద్యస్తేషాంస్యాద్వ్యతిక్రమః॥ ౪॥ ప్రత్యక్షంభిన్నహృదయాభేదయేయుఃకృతంనరాః। శ్రియాభితప్తాకౌంతేయభేదకామాస్తథారయః॥ ౫॥ జ్యేష్ఠఃకులంవర్ధయతివినాశయతివాపునః । హంతిసర్వమపిజ్యేష్ఠఃకులంయత్రచజాయతే॥౬॥ అథయోవినికుర్వీతజ్యేష్ఠోభ్రాతాయవీయసః। అజ్యేష్ఠస్స్యాదభాగశ్చనియమ్యోరాజభిశ్చసః॥ ౭ ॥ నికృతీహినరోలోకాన్పాపాన్గచ్ఛత్యసంశయమ్। విదులస్యేవతత్పుష్పంమోఘంజనయితుఃస్మృతమ్॥౮॥ సర్వానర్థాఃకులేయత్రజాయతేపాపపూరుషః । అకీర్తింజనయత్యేవకీర్తిమంతర్దధాతిచ॥౯॥ సర్వేచాపివికర్మస్థాభాగంనార్హంతిసోదరాః। నాప్రదాయకనిష్ఠేభ్యోజ్యేష్ఠఃకుర్వీతయౌతకమ్॥౧౦॥ అనుపఘ్నన్పితుర్దాయంజంఘాశ్రమఫలోధ్వగః। స్వయమీహితలబ్ధంతునాకామోదాతుమర్హతి॥౧౧॥ భ్రాతౄణామవిభక్తానాముత్థానమపిచేత్సహ। అపుత్రభాగంవిషమంపితాదద్యాత్కదాచన॥౧౨॥ నజ్యేష్ఠోనావమన్యేతదుష్కృతఃప్రాకృతోపివా।యదిస్త్రీయద్యవరజఃశ్రేయశ్చేత్తత్తదాచరేత్॥౧౩॥ ధర్మంహిశ్రేయఇత్యాహురితిధర్మవిదోజనాః। దశాచార్యానుపాధ్యాయఉపాధ్యాయాన్పితాదశ॥ ౧౪॥ దశచైవపితౄన్మాతాసర్వాంవాపృథివీమపి। గౌరవేణాభిభవతినాస్తిమాతృసమోగురుః॥౧౫॥ మాతాగరీయసీయచ్చతేనైతాంమన్యతేజనః। జ్యేష్ఠోభ్రాతాపితృసమోమృతేపితరిభారత॥౧౬॥ సహ్యేషాంవృత్తిదాతాస్యాత్సచైతాన్ప్రతిపాలయేత్। కనిష్ఠాస్తంనమస్యేరన్సర్వేఛందానువర్తినః॥౧౭॥ తమేవచోపజీవేరన్యథైవపితరంతథా। శరీరమేతౌసృజతఃపితామాతాచభారత॥ ౧౮॥ ఆచార్యశాస్తాయాజాతిఃసాసత్యాసాజరామరా। జ్యేష్ఠామాతృసమాచాపిభగినీభరతర్షభ॥ ౧౯॥ భ్రాతుర్భార్యాచతద్వత్స్యాద్యస్యాబాల్యేస్తనంపిబేత్॥ ౨౦॥ .... *

ఇతి జ్యేష్ఠకనిష్ఠధర్మకథనే- పంచాధికశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥సర్వేషామేవవర్ణానాంమ్లేచ్ఛానాంచపితామహ।ఉపవాసేమతిరియంకారణంచనవిద్మహే॥౧॥బ్రంహక్షత్రేణనియమాశ్చర్తవ్యాఇతినఃశ్రుతమ్। ఉపవాసేకథంతేషాంకృత్యమస్తిపితామహ॥౨॥ నియమాంశ్చోపవాసాంశ్చసర్వేషాంబ్రూహిపార్థివ। ఆప్నోతికాంగతింతాతఉపవాసపరాయణః॥ ౩॥ ఉపవాసఃపరంపుణ్యముపవాసఃపరాయణమ్ । ఉపోష్యేహనరశ్రేష్ఠకింఫలంప్రతిపద్యతే ॥ ౪ ॥ అధర్మాన్ముచ్యతేకేనధర్మమాప్నోతివాకథమ్। స్వర్గంపుణ్యంచలభతేకథంభరతసత్తమ॥ ౫॥ ఉపోష్యచాపికింతేనప్రదేయంస్యాన్నరాధిప। ధర్మేణచసుఖానర్థాన్లభేద్యేనబ్రవీహితమ్॥ ౬॥ వైశంపాయనః॥ ఏవంబ్రువాణంకౌంతేయంధర్మజ్ఞంధర్మతత్త్వవిత్ ।ధర్మపుత్రమిదంవాక్యంభీష్మశ్శాంతనవోఽబ్రవీత్ ॥ ౭॥భీష్మః॥ ఇదంఖలుమయారాజన్శ్రుతమాసీత్పురాతనమ్। ఉపవాసవిధౌశ్రేష్ఠాగుణాయేభరతర్షభ ॥ ౮॥ ఋషిమంగిరసంపూర్వంపృష్టవానస్మిభారత।యథామాంత్వంతథైవాహంపృష్టవాంస్తంతపోధనమ్। ప్రశ్నమేతంమయాపృష్టోభగవానగ్నిసంభవః । ఉపవాసవిధింపుణ్యమాచష్టభరతర్షభ॥ ౧౦॥ అంగిరాః॥ బ్రంహక్షత్రేత్రిరాత్రంచవిహితంకురునందన । ద్విస్త్రిరాత్రమథైకాహంనిర్దిష్టంపురుషర్షభ ॥ ౧౧॥ వైశ్యాశ్శూద్రాశ్చయన్మోహాదుపవాసంప్రచక్రిరే। త్రిరాత్రంవాద్విరాత్రంవాతయోర్వ్యుష్టిర్నవిద్యతే ॥ ౧౨॥ చతుర్థభక్తక్షపణంవైశ్యశూద్రేవిధీయతే । త్రిరాత్రంనతుధర్మజ్ఞైర్విహితంధర్మదర్శిభిః॥ ౧౩॥ పంచమ్యాంవాపిషష్ఠ్యాంచపౌర్ణమాస్యాంచభారత। ఉపోష్యఏకభక్తేననియతాత్మాజితేంద్రియః॥౧౪॥క్షమావాన్రూపసంపన్నశ్శ్రుతవాంశ్చైవజాయతే। నానపత్యోభవేత్ప్రాజ్ఞోదరిద్రోవాకదాచన॥ ౧౫॥ యజిష్ణుఃపంచమీంషష్ఠీంకులేభోజయేద్ద్విజాన్। అష్టమీమథకౌరవ్యకృష్ణపక్షేచతుర్దశీమ్॥ ౧౬॥ ఉపోష్యవ్యాధిరహితోవీర్యవానభిజాయతే। మార్గశీర్షంతుయోమాసమేకభక్తేనసంక్షపేత్ ॥ ౧౭॥ భోజయేచ్చద్విజాన్భక్త్యాసముచ్యేద్వ్యాధికిల్బిషైః। సర్వకల్యాణసంపూర్ణఃసర్వౌషధిసమన్వితః॥ ౧౮॥ ఉపోష్యవ్యాధిరహితోవీర్యవా

సభిజాయతే। పౌషమాసంతు కౌంతేయ భక్తేనైకేన యః క్షపేత్ ॥౧౯॥ సుభగో దర్శనీయశ్చ యశోభాగీ చ జాయతే। మాఘంతు నియతో మాసమేకభక్తేన యః క్షపేత్ ॥ ౨౦॥ శ్రీమత్కులే జ్ఞాతిమధ్యే స మహత్త్వం ప్రపద్యతే। భగదైవతమాసంతు ఏకభక్తేన యః క్షపేత్ ॥ ౨౧॥ స్త్రీషు వల్లభతాం యాతి వశ్యాశ్చాస్య భవంతి తాః। చైత్రంతు నియతో మాసమేకభక్తేన యః క్షపేత్ ॥ ౨౨॥ సువర్ణమణిముక్తాఢ్యే కులే మహతి జాయతే। నిస్తరేదేకభక్తేన వైశాఖం యో జితేంద్రియః॥౨౩॥ నరో వా యది వా నారీ జ్ఞాతీనాం శ్రేష్ఠతాం వ్రజేత్। జ్యేష్ఠామూలంతు యో మాసమేకభక్తేన సంక్షపేత్ ॥౨౪॥ ఐశ్వర్యమతులం శ్రేష్ఠం పుమాన్ స్త్రీ వా ప్రపద్యతే। ఆషాఢమేకభక్తేన స్థిత్వా మాసమతంద్రితః ॥ ౨౫ ॥ బహుధాన్యో బహుధనో బహుపుత్రశ్చ జాయతే। శ్రావణం నియతో మాసమేకభక్తేన యః క్షపేత్ ॥ ౨౬॥ యత్ర తత్రాభిషేకేన సపూజ్యతే జ్ఞాతివర్ధనః। ప్రోష్ఠపదంతు యో మాసమేకాహారో భవేన్నరః॥౨౭॥ ధనాఢ్యం స్ఫీతమచలమైశ్వర్యం ప్రతిపద్యతే। తథైవాశ్వయుజం మాసమేకభక్తేన యః క్షపేత్ ॥ ౨౮॥ మృజావాన్ వాహనాఢ్యశ్చ బహుపుత్రశ్చ జాయతే। కార్తికంతు నరో మాసం యః కుర్యాదేకభోజనమ్॥ ౨౯॥ శూరశ్చ బహుభార్యశ్చ కీర్తిమాంశ్చైవ జాయతే। ఇతి మాసా నరవ్యాఘ్ర క్షపతాం పరికీర్తితాః॥ ౩౦॥ తిథీనాం నియమా యే తు శృణు తానపి పార్థివ। పక్షే పక్షే గతే యస్తు భక్తమశ్నాతి మానవః॥ ౩౧॥ గవాఢ్యో బహుపుత్రశ్చ దీర్ఘాయుశ్చ స జాయతే। మాసి మాసి త్రిరాత్రాణి కృత్వా వర్షాణి ద్వాదశ॥ ౩౨॥ గణాధిపత్యం ప్రాప్నోతి నిస్సపత్నమనావిలమ్। ఏతే తు నియమాస్సర్వే కర్తవ్యాశ్శరదో దశ॥ ౩౩॥ ద్వే చాన్యే భరతశ్రేష్ఠ ప్రవృత్తిమనువర్తతామ్। యస్తు ప్రాతస్తథా సాయం భుంజానో నాంతరా పిబేత్ ॥౩౪॥ అహింసానిరతో నిత్యం జుహ్వానో జాతవేదసమ్। షడ్భిస్స వర్షైర్నృపతే సిధ్యతే నాత్ర సంశయః॥ ౩౫॥ అగ్నిష్టోమస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోతి మానవః। అధివాసే సోప్సరసాం నృత్యగీతవినాదితే॥ ౩౬॥ రమతే స్త్రీసహస్రాఢ్యే సుకృతీ విరజా నరః। తప్తకాంచనవర్ణాభం విమానమధిరోహతి॥ ౩౭॥ పూర్ణం వర్షసహస్రంచ బ్రహ్మలోకే మహీయతే। తత్క్షయాదిహ చాగత్య మాహాత్మ్యం ప్రతిపద్యతే॥౩౮॥ యస్తు సంవత్సరం పూర్ణమేకాహారో భవేన్నరః। అతిరాత్రస్య యజ్ఞస్య స ఫలం సముపాశ్నుతే॥౩౯॥ దశవర్షసహస్రాణి స్వర్గే చ స మహీయతే। తత్క్షయాదిహ చాగమ్య మాహాత్మ్యం ప్రతిపద్యతే॥౪౦॥ యస్తు సంవత్సరం పూర్ణం చతుర్థం భక్తమశ్నుతే। అహింసానిరతో నిత్యం సత్యవాగ్విజితేంద్రియః॥ ౪౧॥ వాజపేయస్య యజ్ఞస్య స ఫలం సముపాశ్నుతే। దశవర్షసహస్రాణి స్వర్గలోకే మహీయతే॥ ౪౨॥ షష్ఠే కాలే తు కౌంతేయ నరస్సంవత్సరం వసేత్। అశ్వమేధస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోతి మానవః॥౪౩॥ చక్రవాకప్రయుక్తేన విమానేన స గచ్ఛతి। చత్వారింశత్సహస్రాణి వర్షాణాం దివి మోదతే ॥ ౪౪ ॥ అష్టమేన తు భక్తేన జీవేత్సంవత్సరం నృప। గవామయస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోతి మానవః॥ ౪౫॥ హంససారసయుక్తేన విమానేన స గచ్ఛతి। పంచాశత్తు సహస్రాణి వర్షాణాం దివి మోదతే॥ ౪౬॥ పక్షే పక్షే గతే రాజన్ యోశ్నీయాద్వర్షమేవ తు। షణ్మాసానశనం తస్య భగవానంగిరాబ్రవీత్ ॥ ౪౭॥ షష్టిం వర్షసహస్రాణి దివమావసతే స చ। వీణానాం వల్లకీనాం చ వేణూనాం చ విశాంపతే॥౪౮॥ సుఘోషైర్మధురైశ్శబ్దైస్సుప్తస్సంప్రతిబోధ్యతే। సంవత్సరమిహైకంతు మాసి మాసి పిబేదపః॥ ౪౯॥ ఫలం విశ్వజితస్తాత ప్రాప్నోతి స నరో నృప। సింహవ్యాఘ్రప్రయుక్తేన విమానేన స గచ్ఛతి॥ ౫౦ ॥ సప్తతిం చ సహస్రాణి వర్షాణాం దివి మోదతే। మాసాదూర్ధ్వం నరవ్యాఘ్ర నోపవాసో విధీయతే॥౫౧॥ విధింత్వనశనస్యాహుః పార్థ ధర్మవిదో జనాః। అనార్తో వ్యాధిరహితో గచ్ఛేదనశనం తు యః॥ ౫౨॥ పదే పదే యజ్ఞఫలం సమాప్నోతి న సంశయః। దివం హంసప్రయుక్తేన విమానేన స గచ్ఛతి ॥ ౫౩ ॥ శతం వర్షసహస్రాణాం మోదతే స దివి ప్రభుః। శతం చాప్సరసః కన్యా వేదయంత్యపి తం నరమ్॥ ౫౪॥ ఆర్తో వా వ్యాధితో వాపి గచ్ఛేదనశనం తు యః। శతం వర్షసహస్రాణాం మోదతే

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

సదివిప్రభో ॥ ౫౫॥ కాంచీనూపురశబ్దేనసుప్తశ్చైవప్రబోధ్యతే। సహస్రహంసయుక్తేనవిమానేనతుగచ్ఛతి ॥ ౫౬ ॥ సగత్వాస్త్రీశతాకీర్ణేరమతే
భరతర్షభ । క్షీణస్యాప్యాయనందృష్టంక్షతస్యక్షతరోహణమ్॥ ౫౭॥ వ్యాధితస్యౌషధీగ్రామఃక్రుద్ధస్యచప్రసాదనమ్। దుఃఖితస్యార్థమానాభ్యాం
దుఃఖానాంప్రతిషేధనమ్ ॥ ౫౮ ॥ నచైతేస్వర్గకామస్యరోచంతేసుఖమేధసః । అతస్సకామసంయుక్తోవిమానేహేమసన్నిభే ॥ ౫౯ ॥ రమతే
స్త్రీశతాకీర్ణేపురుషోలంకృతశ్శుచిః । స్వస్థస్సఫలసంకల్పస్సుఖీవిగతకల్మషః ॥ ౬౦ ॥ అనశ్నన్దేహముత్సృజ్యఫలంప్రాప్నోతిమానవః । బాల
సూర్యప్రతీకాశేవిమానేహేమవర్చసి ॥ ౬౧॥ వైడూర్యముక్తాఖచితేవీణామురజనాదితే। పతాకాదీపికాకీర్ణేదివ్యఘంటానినాదితే॥౬౨॥స్త్రీసహ
స్రానుచరితేసనరస్సుఖమేధతే । యావంతిరోమకూపానితస్యగాత్రేషుపాండవ॥ ౬౩॥ తావంత్యేవసహస్రాణివర్షాణాందివిమోదతే।నాస్తివేదా
త్పరంశాస్త్రంనాస్తిమాతృసమోగురుః॥౬౪॥నధర్మాత్పరమోలాభస్తపోనానశనాత్పరమ్। బ్రాహ్మణేభ్యఃపరంనాస్తిపావనందివిచేహచ॥౬౫॥ఉ
పవాసస్తథాతుల్యంతపఃకర్మనవిద్యతే। ఉపోష్యవిధివద్దేవాస్త్రిదివంప్రతిపేదిరే॥ ౬౬ ॥ ఋషయశ్చపరాంసిద్ధిముపవాసైరవాప్నువన్ । దివ్యంవ
ర్షసహస్రాణివిశ్వామిత్రేణధీమతా॥౬౭॥ క్షాంతమేకేనభక్తేనతేనవిప్రత్వమాగతః । చ్యవనోజమదగ్నిశ్చవసిష్ఠోగౌతమోభృగుః॥ ౬౮॥ సర్వఏ
వదివంప్రాప్తాఃక్షమావంతోమహర్షయః। ఇదమంగిరసాపూర్వంమహర్షిభ్యఃప్రదర్శితమ్॥ యఃప్రదర్శయతేనిత్యంనసదుఃఖమవాప్నుయాత్ ॥
౬౯॥ ఇమంతుకౌంతేయయథాక్రమంవిధింప్రవర్తితంహ్యంగిరసామహర్షిణా। పఠేచ్చయోవైశృణుయాచ్చనిత్యదానవిద్యేతతస్యనరస్యకిల్బిషమ్॥
౭౦॥ విముచ్యతేచాపిససర్వసంకరైర్నచాస్యదోషైరభిభూయతేమనః। వియోనిజానాంచవిజానతేరుతంధ్రువాంచకీర్తింలభతేనరోత్తమః॥౭౧॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- ఉపవాసవిధౌ-షడధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ పితామహేనవిధివద్యజ్ఞాఃప్రోక్తామహాత్మనా। గుణాశ్చైషాంయథాతథ్యంప్రేత్యచేహచసర్వశః॥ ౧॥ నతేశక్యాదరిద్రేణయజ్ఞాఃప్రా
ప్తుంపితామహ। బహూపకరణాయజ్ఞానానాసంభారవిస్తరాః॥ ౨ ॥ పార్థివైరాజపుత్రైర్వాశక్యాఃప్రాప్తుంపితామహ। నార్థహీనైరవగుణై
రేకాత్మభిరసంహతైః॥ ౩ ॥ యోదరిద్రైరపివిధిశ్శక్యఃప్రాప్తుంసదాభవేత్। తుల్యోయజ్ఞఫలైరేతైస్తన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౪॥భీష్మః॥ ఇదమంగి
రసాప్రోక్తముపవాసఫలాత్మకమ్। విధింయజ్ఞఫలైస్తుల్యంతన్నిబోధయుధిష్ఠిర॥ ౫॥ యస్తుకల్యంతథాసాయంభుంజానోనాంతరాపిబేత్। అహింసా
నిరతోనిత్యంజుహ్వానోజాతవేదసమ్॥ ౬॥ షడ్భిరేవసవర్షైస్తుసిధ్యతేనాత్రసంశయః । తప్తకాంచనవర్ణంచవిమానంలభతేనరః॥ ౭ ॥ దేవస్త్రీ
ణామధివాసేనృత్యగీతనినాదితే । ప్రాజాపత్యేవసేత్పద్మంవర్షాణామగ్నిసన్నిభే॥ ౮॥ త్రీణివర్షాణియఃప్రాశేత్సతతంత్వేకభోజనమ్। ధర్మపత్నీ
రతోనిత్యంఅగ్నిష్టోమఫలంలభేత్ ॥ ౯ ॥ యజ్ఞంబహుసువర్ణంవావాసవప్రియమాచరేత్ ।సత్యవాగ్దానశీలశ్చబ్రహ్మణ్యశ్చానసూయకః॥౧౦॥క్షాం
తోదాంతోజితక్రోధఃసగచ్ఛతిపరాంగతిమ్। పాండురాభ్రప్రతీకాశేవిమానేహంసలక్షణే॥ ౧౧॥ ద్వేసమాప్తేతతఃపద్మేసోప్సరోభిర్వసేత్సహ । ద్వి
తీయేదివసేయస్తుప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్॥ ౧౨ ॥ సదాద్వాదశమాసాంస్తుజుహ్వానోజాతవేదసమ్ । అగ్నికార్యపరోనిత్యంనిత్యంకల్యప్రబోధనః॥
౧౩॥ అగ్నిష్టోమస్యయజ్ఞస్యఫలంప్రాప్నోతిమానవః।హంససారసయుక్తంచవిమానంలభతేనరః॥ ౧౪॥ఇంద్రలోకేచవసతేవరస్త్రీభిస్సమావృతః।తృ
తీయేదివసేయస్తుప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్॥౧౫॥సదాద్వాదశమాసాంస్తుజుహ్వానోజాతవేదసమ్।అగ్నికార్యపరోనిత్యంనిత్యంకల్యప్రబోధనః॥ ౧౬॥
అతిరాత్రస్యయజ్ఞస్యఫలంప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్। మయూరహంససంయుక్తంవిమానంలభతేనరః॥ ౨౭ ॥ సప్తర్షీణాంసదాలోకేసోప్సరోభిర్వసే

త్సహ। నివర్తనం చ తత్రాస్య త్రీణి పద్మాని వై విదుః॥ ౨౮॥ దివసే యశ్చతుర్థే తు ప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్। సదా ద్వాదశమాసాన్ వై జుహ్వానో జాతవేదసమ్॥ ౨౯॥ వాజపేయస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్। ఇంద్రకన్యాభిరూఢం చ విమానం లభతే నరః॥౩౦॥ సాగరస్య చ పర్యంతే వాసవం లోకమావసేత్। దేవరాజస్య చ క్రీడాం నిత్యకాలమవేక్షతే॥ ౩౧॥ దివసే పంచమే యస్తు ప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్। సదా ద్వాదశమాసాంస్తు జుహ్వానో జాతవేదసమ్॥ ౩౨॥ అలుబ్ధస్సత్యవాదీ చ బ్రహ్మణ్యశ్చావిహింసకః। అనసూయురపాపస్థో వాజపేయఫలం లభేత్ ॥ ౩౩ ॥ జాంబూనదమయం దివ్యం విమానం హంసలక్షణమ్। సూర్యమాలాసమాభాసమారోహేత్పాండురం గృహమ్॥ ౩౪॥ ఆవర్తనాని చత్వారి తథా పద్మాని ద్వాదశ। శరాగ్ని పరిమాణం చ తథాసౌ వసతే సుఖమ్॥ ౩౫ ॥ దివసే యస్తు షష్ఠే వై మునిః ప్రాశేత భోజనమ్। సదా ద్వాదశమాసాన్ వై జుహ్వానో జాతవేదసమ్॥ ౩౬ ॥ సదా త్రిషవణస్నాయీ బ్రహ్మచార్యనసూయకః। గవాంమేధస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్॥ ౩౭ ॥ అగ్నిజ్వాలాసమాభాసం హంసబర్హిణసేవితమ్। శాతకుంభసమాయుక్తం సాధయేద్యానముత్తమమ్॥ ౩౮॥ తథైవాప్సరసామంతే ప్రతిసుప్తః ప్రబోధ్యతే। నూపురాణాం నినాదేన మేఖలానాం చ నిస్వనైః॥౩౯॥ కోటీసహస్రం వర్షాణాం త్రీణి కోటిశతాని చ। పద్మాన్యష్టాదశ తథా పతాకే ద్వే తథైవ చ॥ ౪౦॥ అయుతాని చ పంచాశదృక్షచర్మశతస్య చ। లోమ్నాం ప్రమాణేన సమం బ్రహ్మలోకే మహీయతే॥ ౪౧॥ దివసే సప్తమే యస్తు ప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్। సదా ద్వాదశమాసాన్ వై జుహ్వానో జాతవేదసమ్॥ ౪౨॥ సరస్వతీం గోపయానో బ్రహ్మచర్యం సమాచరేత్। సుమనోవర్ణకం చైవ మధుమాంసం చ వర్జయేత్॥ ౪౩॥ పురుషో మరుతాం లోకమింద్రలోకం స గచ్ఛతి। తత్ర తత్ర చ సిద్ధార్థో దేవకన్యాభిరర్చ్యతే॥౪౪॥ ఫలం బహుసువర్ణస్య యజ్ఞస్య లభతే నరః। సంఖ్యామతిగుణాం వాపి తేషు లోకేషు మోదతే॥౪౫॥ యస్తు సంవత్సరం క్షాంతో భుంక్తేహన్యష్టమే నరః। దేవకార్యపరో నిత్యం జుహ్వానో జాతవేదసమ్॥ ౪౬॥ పౌండరీకస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్। పద్మవర్ణనిభం చైవ విమానమధిరోహతి॥ ౪౭॥ కృష్ణాః కనకవర్ణాశ్చ నార్యశ్శ్యామాస్తథాపరాః। వయోరూపవిలాసిన్యో లభతే నాత్ర సంశయః॥౪౮॥ యస్తు సంవత్సరం భుంక్తే నవమే నవమేహని। సదా ద్వాదశమాసాన్ వై జుహ్వానో జాతవేదసమ్॥ ౪౯॥ అశ్వమేధసహస్రస్య ఫలం ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్। పుండరీకప్రకాశం చ విమానం లభతే నరః॥౫౦॥ దీప్తసూర్యాగ్నితేజోభిర్దివ్యమాలాభిరేవ చ। నీయతే రుద్రకన్యాభిస్సోంతరిక్షం సనాతనమ్॥౫౧॥ అష్టాదశ సహస్రాణి వర్షాణాం కల్పమేవ చ। కోటీశతసహస్రం చ తేషు లోకేషు మోదతే॥౫౨॥ యస్తు సంవత్సరం భుంక్తే దశాహే వై గతే గతే। సదా ద్వాదశమాసాన్ వై జుహ్వానో జాతవేదసమ్ ॥ ౫౩॥ బ్రహ్మకన్యానివాసే చ సర్వభూతమనోహరే। అశ్వమేధసహస్రస్య ఫలం ప్రాప్నోత్యసంశయమ్॥ ౫౪॥ రూపవత్యశ్చ తం కన్యా రమయంతి సదా నరమ్। నీలోత్పలనిభైర్వర్ణై రక్తోత్పలనిభైస్తథా॥౫౫॥ విమానం మండలావర్తమావర్తగహనాకులమ్। సాగరోర్మిప్రతీకాశం స లభేద్యానముత్తమమ్ ॥ ౫౬ ॥ విచిత్రమణిమాలాభిర్నాదితం శంఖనిస్వనైః। స్ఫాటికైర్వజ్రసారైశ్చ స్తంభైస్సుకృతవేదికమ్॥ ౫౭॥ ఆరోహతి మహద్యానం హంససారసనాదితమ్। కోటీశతసహస్రం చ దేవలోకే ప్రమోదతే॥ ౫౮॥ ఏకాదశే తు దివసే యః ప్రాప్తే ప్రాశతే హవిః। సదా ద్వాదశమాసాంస్తు జుహ్వానో జాతవేదసమ్ ॥ ౫౯ ॥ పరస్త్రియం నాభిలషేద్వాచాథ మనసాపి వా। అనృతం చ న భాషేత మాతాపిత్రోః కృతేపి చ ॥ ౬౦॥ అభిగచ్ఛేన్మహాదేవం విమానస్థం మహాబలమ్। అశ్వమేధసహస్రస్య ఫలం ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్॥ ౬౧॥ స్వాయంభువం చ పశ్యేత విమానం సముపస్థితమ్। కుమార్యః కాంచనాభాసా రూపవత్యో నయంతి తమ్॥ ౬౨॥ రుద్రాణాం తమధీవాసం దివి దివ్యం మనోహరమ్। వర్షాణ్యపరిమేయాని యుగాంతాగ్నిసమప్రభః ॥ ౬౩ ॥ కోటీశతసహస్రం చ దశ కోటిశతాని చ। రుద్రం నిత్యం

ప్రణమతే దేవదానవసంమతః ॥ ౬౪ ॥ సతస్మైదర్శనంప్రాప్తోదివసేదివసేభవేత్ । దివసేద్వాదశేయస్తుప్రాప్తేవైప్రాశతేహవిః॥౬౫॥సదాద్వాదశమాసాన్వైసర్వమేధఫలంలభేత్ । ఆదిత్యద్వాదశేతస్యవిమానంసంవిధీయతే॥ ౬౬॥ మణిముక్తాప్రవాళైశ్చమహార్హైరుపశోభితమ్। హంసమాలాపరిక్షిప్తంనాగవీథీసమాకులమ్॥ ౬౭॥ మయూరైశ్చక్రవాకైశ్చకూజద్భిరుపశోభితమ్। అట్టైర్మహద్భిస్సంయుక్తంబ్రహ్మలోకేప్రతిష్ఠితమ్॥౬౮॥ నిత్యమావసథంరాజన్నరనారీసమాకులమ్। ఋషిరేవమహాభాగస్త్వంగిరాఃప్రాహధర్మవిత్॥ ౬౯॥త్రయోదశేతుదివసేప్రాప్తేయఃప్రాశతేహవిః। సదాద్వాదశమాసాన్వైదేవసత్రఫలంలభేత్ ॥ ౭౦ ॥ రక్తపద్మోదయంనామవిమానంసాధయేన్నరః । జాతరూపప్రయుక్తంతురత్నసంచయభూషితమ్॥ ౭౧॥ దేవకన్యాభిరాకీర్ణందివ్యాభరణభూషితమ్। పుణ్యగంధోదయందివ్యంవాయవ్యైరుపశోభితమ్॥౭౨॥ తత్రశంకుపతాకేద్వేయుగాంతంకల్పమేవచ। అయుతాయుతంతథాపద్మంసముద్రంచతథావసేత్ ॥ ౭౩ ॥ గీతగంధర్వఘోషైశ్చభేరీపణవనిస్వనైః । సదాప్రహ్లాదితస్తాభిర్దేవకన్యాభిరిజ్యతే॥౭౪॥ చతుర్దశేతుదివసేయఃపూర్ణేప్రాశతేహవిః । సదాద్వాదశమాసాంస్తుమహామేధఫలంలభేత్ ॥ ౭౫॥ అనిర్దేశ్యవయోరూపాదేవకన్యాస్స్వలంకృతాః। మృష్టతప్తాంగదధరావిమానైరుపయాంతితమ్॥౭౬॥ కలహంసవినిర్ఘోషైర్నూపురాణాంచనిస్వనైః। కాంచీనాంచసముత్కర్షైస్తత్రతత్రవిబోధ్యతే॥౭౭॥ దేవకన్యానివాసేచతస్మిన్వసతిమానవః । జాహ్నవీవాలుకాకీర్ణేపూర్ణంసంవత్సరంనరః॥ ౭౮॥ యస్తుపక్షేగతేభుంక్తేఏకభక్తంజితేంద్రియః। సదాద్వాదశమాసాంస్తుజుహ్వానోజాతవేదసమ్॥ ౭౯॥ రాజసూయసహస్రస్యఫలంప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్। యానమారోహతేదివ్యంహంసబర్హిణసేవితమ్॥౮౦॥ మణిమండలకైశ్చిత్రంజాతరూపసమావృతమ్ । దివ్యాభరణశోభాభిర్వరస్త్రీభిరలంకృతమ్॥౮౧॥ ఏకస్తంభంచతుర్ద్వారంసప్తభౌమంసుమంగళమ్। వైజయంతీసహస్రైశ్చశోభితంగీతనిస్వనైః॥౮౨॥ దివ్యందివ్యగుణోపేతంవిమానమధిరోహతి। మణిముక్తాప్రవాళైశ్చభూషితంవైద్యుతప్రభమ్ ॥ ౮౩ ॥ వసేద్యుగసహస్రంచతుంగకుంజరవాహనః । షోడశేదివసేప్రాప్తేయఃకుర్యాదేకభోజనమ్॥౮౪॥ సదాద్వాదశమాసాన్వైసోమయజ్ఞఫలంలభేత్। సోమకన్యానివాసేషుసోఽధ్యావసతినిత్యశః॥ ౮౫ ॥ సౌమ్యగంధానులిప్తశ్చకామచారగతిర్భవేత్। సుదర్శనాభిర్నారీభిర్మధురాభిస్తథైవచ॥౮౬॥ అర్చ్యతేవైవిమానస్థఃకామభోగైశ్చసేవ్యతే। ఫలంపద్మశతప్రఖ్యంమహాకల్పందశాధికమ్॥ ౮౭॥ ఆవర్తనానిచత్వారిసాధయేచ్చాప్యసౌనరః। దివసేసప్తదశమేయఃప్రాప్తేప్రాశతేహవిః ॥ ౮౮ ॥ సదాద్వాదశమాసాన్వైజుహ్వానోజాతవేదసమ్। స్థానంవారుణమైంద్రంచరుద్రంచాప్యధిగచ్ఛతి॥ ౮౯॥ మారుతౌశనసోశ్చైవబ్రహ్మలోకంసగచ్ఛతి। తత్రదైవతకన్యాభిరాసనేనోపచర్యతే॥ ౯౦॥భూర్భువశ్చాపిదేవర్షింవిశ్వరూపమవేక్షతే । తత్రదేవాధిదేవస్యకుమార్యోరమయంతితమ్॥౯౧॥ద్వాత్రింశద్రూపధారిణ్యోమధురాఃసమలంకృతాః। చంద్రాదిత్యావుభౌయావద్గగనేచరతఃప్రభో॥ ౯౨॥ తావచ్చరత్యసౌవీరఃసుధామృతరసాశనః। అష్టాదశేయోదివసేప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్॥ ౯౩॥ సదాద్వాదశమాసాన్వైసప్తలోకాన్సపశ్యతి। రథైస్సనందిఘోషైశ్చపృష్ఠతస్సోఽనుగమ్యతే॥ ౯౪॥ దేవకన్యాభిరూఢైస్తుభ్రాజమానైస్స్వలంకృతైః। వ్యాఘ్రసింహప్రయుక్తంచమేఘస్వననినాదితమ్॥ ౯౫॥ విమానముత్తమందివ్యంసుముఖీహ్యధిరోహతి। తత్రకల్పసహస్రంచకన్యాభిస్సహమోదతే॥ ౯౬॥ సుధారసంచభుంజీతఅమృతోపమముత్తమమ్ । ఏకోనవింశతిదినేయోభుంక్తేఏకభోజనమ్॥౯౭॥ సదాద్వాదశమాసాన్వైసప్తలోకాన్సపశ్యతి। ఉత్తమంలభతేస్థానమప్సరోగణసేవితమ్॥ ౯౮॥ గంధర్వైరుపగీతంచవిమానంసూర్యవర్చసమ్ ॥ తత్రామరవరస్త్రీభిర్మోదతేవిగతజ్వరః॥ ౯౯॥ దివ్యాంబరధరశ్శ్రీమానయుతానాంశతంశతమ్।పూర్ణేఽథవింశేదివసేయోభుంక్తేత్వేకభోజనమ్॥

౧౦౦॥సదాద్వాదశమాసాంస్తుసత్యవాదీధృతవ్రతః।అమాంసాశీబ్రహ్మచారీసర్వభూతహితేరతః॥౧౦౧॥సలోకాన్విపులాన్రమ్యానాదిత్యానాముపాశ్నుతే। గంధర్వైరప్సరోభిశ్చదివ్యమాల్యానులేపనైః॥౧౦౨॥ విమానైఃకాంచనైర్దివ్యైఃపృష్ఠతశ్చానుగమ్యతే। ఏకవింశేతుదివసేయోభుంక్తేహ్యేకభోజనమ్॥౧౦౩॥ సదాద్వాదశమాసాన్వైజుహ్వానోజాతవేదసమ్। లోకమాశనసందివ్యంశక్రలోకంచగచ్ఛతి॥౧౦౪॥అశ్వినోర్మరుతాంచైవసుఖేష్వభిరతస్సదా। అనభిజ్ఞశ్చదుఃఖానాంవిమానవరమాస్థితః॥౧౦౫॥ సేవ్యమానోవరస్త్రీభిఃక్రీడత్యమరవత్ప్రభుః। ద్వావింశేదివసేప్రాప్తేయోభుంక్తేహ్యేకభోజనమ్॥౧౦౬॥ సదాద్వాదశమాసాన్వైజుహ్వానోజాతవేదసమ్। అహింసానిరతోధీమాన్సత్యవాగనసూయకః॥౧౦౭॥ లోకాన్వసూనామాప్నోతిదివాకరసమప్రభః। కామచారీసుధాహారోవిమానవరమాస్థితః॥ ౧౦౮॥ రమతేదేవకన్యాభిర్దివ్యాభరణభూషితః। త్రయోవింశేతుదివసేయఃప్రాశేదేకభోజనమ్॥౧౦౯॥ సదాద్వాదశమాసాంస్తుమితాహారోజితేంద్రియః। వాయోరుశనసశ్చైవరుద్రలోకంచగచ్ఛతి॥౧౧౦॥ కామచారీకామగమఃపూజ్యమానోప్సరోగణైః। అనేకగుణపర్యంతంవిమానవరమాస్థితః॥ ౧౧౧॥ రమతేదేవకన్యాభిర్దివ్యాభరణభూషితః। చతుర్వింశేతుదివసేయఃప్రాప్తేప్రాశేతహవిః॥ ౧౧౨ ॥ సదాద్వాదశమాసాంస్తుజుహ్వానోజాతవేదసమ్ । ఆదిత్యానామధీవాసేమోదమానోవసేచ్చిరమ్॥౧౧౩॥ దివ్యమాల్యాంబరధరోదివ్యగంధానులేపనః । విమానేకాంచనేదివ్యేహంసయుక్తేమనోరమే॥ ౧౪ ॥ రమతేదేవకన్యానాంసహస్రైరయుతైస్తథా। పంచవింశేతుదివసేయఃప్రాశేదేకభోజనమ్॥ ౧౧౫॥సదాద్వాదశమాసాంస్తుపుష్కలంయానమారుహేత్। సింహవ్యాఘ్రప్రయుక్తైస్తుమేఘనిస్వననాదితైః॥ ౧౧౬॥ సరథైర్నందిఘోషైశ్చపృష్ఠతోహ్యనుగమ్యతే। దేవకన్యాసమారూఢైఃకాంచనైర్విమలైశ్శుభైః॥ ౧౧౭॥ విమానముత్తమందివ్యమాస్థాయసుమనోహరమ్। తత్రకల్పసహస్రంవైవసతేస్త్రీశతావృతే॥ ౧౧౮॥ సుధారసంచోపజీవన్నమృతోపమముత్తమమ్। షడ్వింశేదివసేయస్తుప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్॥౧౧౯॥సదాద్వాదశమాసాంస్తునియతోనియతాశనః।జితేంద్రియోవీతరాగోజుహ్వానోజాతవేదసమ్॥౧౨౦॥సంప్రాప్నోతిమహాభాగఃపూజ్యమానోప్సరోగణైః।సప్తానాంమరుతాంలోకాన్వసూనాంచాపిసోశ్నుతే॥౧౨౧॥విమానైఃస్ఫాటికైర్దివ్యైఃసర్వరత్నైరలంకృతైః। గంధర్వైరప్సరోభిశ్చపూజ్యమానఃప్రమోదతే॥ ౧౨౨॥ ద్వేయుగానాంసహస్రేతుదివ్యేదివ్యేనతేజసా । సప్తవింశేతుదివసేయఃప్రాశేదేకభోజనమ్॥ ౧౨౩॥ సదాద్వాదశమాసాంస్తుజుహ్వానోజాతవేదసమ్ । ఫలంప్రాప్నోతివిపులందేవలోకేచపూజ్యతే॥౧౨౪॥అమృతాశీవసంస్తత్రసవితృష్ణఃప్రమోదతే। దేవర్షిచరితంరాజన్రాజర్షిభిరనుష్ఠితమ్॥౧౨౫॥అధ్యావసతిదివ్యాత్మావిమానవరమాస్థితః। స్త్రీభిర్మనోభిరామాభీరమమాణోమదోత్కటః॥ ౧౨౬॥యుగకల్పసహస్రాణిత్రీణ్యావసతివైసుఖమ్। యోష్టావింశేతుదివసేప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్॥౧౨౭॥ సదాద్వాదశమాసాంస్తుజితాత్మావిజితేంద్రియః।ఫలందేవర్షిచరితంవిపులంసముపాశ్నుతే॥౧౨౮॥ భోగవాంస్తేజసాభాతిసహస్రాంశురివామలః।సుకుమార్యశ్చనార్యస్తంరమమాణాస్సువర్చసః॥౧౨౯॥పీనస్తనోరుజఘనాదివ్యాభరణభూషితాః।రమయంతిమనఃకాంతేవిమానేసూర్యసన్నిభే॥౧౩౦ సర్వకామగమేదివ్యేకల్పాయుతశతంసమాః। ఏకోనత్రింశేదివసేయఃప్రాశేదేకభోజనమ్ ॥ ౧౩౧॥ సదాద్వాదశమాసాన్వైసత్యవ్రతపరాయణః।తస్యలోకాశ్శుభాదివ్యాదేవరాజర్షిపూజితాః॥౧౩౨॥విమానంసూర్యచంద్రాభందివ్యంసమధిగచ్ఛతి। జాతరూపమయంయుక్తంసర్వరత్నవిభూషితమ్॥౧౩౩॥అప్సరోగణసంపూర్ణంగంధర్వైరభినాదితమ్।తత్రచైనంశుభానార్యోదివ్యాభరణభూషితాః॥ ౧౩౪॥ మనోభిరామామధురారమయంతిమదోత్కటాః।భోగవాంస్తేజసాయుక్తోవైశ్వానరసమప్రభః॥౧౩౫॥దివ్యోదివ్యేనవపుషాభ్రాజమానఇవామరః। వసూనాంమరుతాంచైవసాధ్యానామ

శ్వినోస్తథా॥రుద్రాణాంచతథాలోకంబ్రహ్మలోకంచగచ్ఛతి। యస్తుమాసేగతేభుంక్తైపకభక్తంసమాత్మకః॥౧౩౭॥ సదాద్వాదశమాసాన్వైబ్రహ్మలోకమవాప్నుయాత్। సుధారసకృతాహారశ్శ్రీమాన్సర్వమనోహరః॥౧౩౮॥ తేజసావపుషాలక్ష్మ్యాభ్రాజతేరశ్మివానివ। దివ్యమాల్యాంబరధరోదివ్యగంధానులేపనః॥౧౩౯॥సుఖేష్వభిరతోయోగీదుఃఖానామవిజానతః।స్వయంప్రభాభిర్నారీభిర్విమానస్థోవిరాజతే॥౧౪౦। రుద్రదేవర్షికన్యాభిస్సతతంచాభిపూజ్యతే।నానారమణరూపాభిర్నానారామాభిరేవచ॥౧౪౧॥నానామధురభాషాభిర్నానారతిభిరేవచ। విమానేగగనాకారేసూర్యవైదూర్యసన్నిభే॥౧౪౨॥ పృష్ఠతస్సోమసంకాశేఉదకేచాభ్రసన్నిభే।దక్షిణాయాంతురక్తాభేఅధస్తాన్నీలమండలే॥౧౪౩ ॥ ఊర్ధ్వంవిచిత్రసంకాశేనైకోవసతిపూజితః। యావద్వర్షసహస్రంవైజంబూద్వీపేప్రవర్షతి ॥ ౧౪౪ ॥ తావత్సంవత్సరాఃప్రోక్తాబ్రహ్మలోకేస్యధీమతః। విప్రుషశ్చైవయావంత్యోనిపతంతినభస్తలాత్ ॥ ౧౪౫॥ వర్షాసువర్షతస్తావన్నివసత్యమరప్రభః। మాసోపవాసీవర్షైస్తుదశభిస్స్వర్గ్యముత్తమమ్ ॥ ౧౪౬ ॥ మహర్షిత్వమథాసాద్యసశరీరగతిర్భవేత్ । మునిర్దాంతోజితక్రోధోజితశిశ్నోదరస్సదా ॥ ౧౪౭॥ జుహ్వదగ్నీంశ్చనియతస్సంధ్యోపాసనసేవితా। బహుభిర్నియమైరేవంశుచిరస్నాతియోనరః ॥ ౧౪౮॥ అభ్రావకాశశీలస్యతస్యభానోరివత్విషః।దివంగత్వాశరీరేణస్వేనరాజన్యథామరః॥౧౪౯॥ స్వర్గంపుణ్యంయథాకామముపభుంక్తేతథావిధః। ఏషతేభరతశ్రేష్ఠయజ్ఞానాంవిధిరుత్తమః॥ ౧౫౦॥ ఆఖ్యాతోహ్యనుపూర్వ్యేణహ్యుపవాసఫలాత్మకః। దరిద్రైర్మనుజైఃపార్థప్రాప్తుంయజ్ఞఫలంతథా॥ ౧౫౧॥ఉపవాసానిమాన్కృత్వాగచ్ఛేచ్చపరమాంగతిమ్।దేవద్విజాతిపూజాయాంరతోభారతసత్తమ॥ ౧౫౨॥ ఉపవాసవిధిస్త్వేషవిస్తరేణప్రకీర్తితః। నియతేషుప్రపన్నేషుశౌచవత్సుమహాత్మసు ॥ ౧౫౩॥ దంభద్రోహనివృత్తేషుకృతబుద్ధిషుభారత। అచలేష్వప్రమత్తేషుమాతేభూదత్రసంశయః॥ ౧౫౪ ॥

....*

ఇతి-ఆనుశాసనికపర్వణి - ఉపవాసవిధౌ - సప్తాధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ యద్వరంసర్వతీర్థానాంతన్మేబ్రూహిపితామహ। యత్రచైవపరంశౌచంతన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥౧॥భీష్మః॥ సర్వాణిఖలుతీర్థానిగుణవంతిమనీషిణః। యత్తుతీర్థంచశౌచంచతన్మేశృణుసమాహితః ॥ ౨ ॥ ఆగాధేవిమలేశుద్ధేసత్యతోయేధృతిహ్రదే । స్నాతవ్యంమానసేతీర్థేసత్యమాలంబ్యశాశ్వతమ్॥౩॥ తీర్థశౌచమనర్థిత్వమార్జవంసత్యమార్దవమ్ । అహింసాసర్వభూతానామానృశంస్యందమశ్శమః॥ ౪॥ నిర్మమానిరహంకారానిర్ద్వంద్వానిష్పరిగ్రహాః। శుచయస్తీర్థభూతాస్తేయేభైక్ష్యముపభుంజతే॥౫॥ తత్వవిత్త్వనహంబుద్ధిస్తీర్థప్రవరముచ్యతే। శౌచలక్షణమేతత్తేసర్వత్రైవాన్వవేక్షణమ్॥ ౬॥ రజస్తమస్సత్యమథోయేషాంనిర్ధౌతమాత్మనః। శౌచాశౌచసమాయుక్తాస్స్వకార్యపరిమార్గిణః॥ ౭॥ సర్వత్యాగేష్వభిరతాస్సర్వజ్ఞాస్సర్వదర్శినః। శౌచేనవృత్తశౌచార్థాస్తేతీర్థాఃశుచయశ్చతే॥ ౮॥ నోదకక్లిన్నగాత్రస్తుస్నాతఇత్యభిధీయతే।సస్నాతోయోదమస్నాతస్సబాహ్యాభ్యంతరశ్శుచిః॥ ౯ ॥ అతీతేష్వనపేక్షాయేప్రాప్తేష్వర్థేషునిర్మమాః ।శౌచమేవపరంతేషాంయేషాంనోత్పద్యతేస్పృహా॥ ౧౦ ॥ ప్రజ్ఞానంశౌచమేవేహశరీరస్యవిశేషతః । తథానిష్కించనత్వంచమనసశ్చప్రసన్నతా॥ ౧౧॥ వృత్తశౌచంమనశ్శౌచంతీర్థశౌచమతఃపరమ్। జ్ఞానోత్పన్నంచయచ్ఛౌచంతచ్ఛౌచంపరమంశుతమ్ ॥ ౧౨ ॥ మనసాచప్రదీప్తేనబ్రంహజ్ఞానజలేనచ । స్నాతియోమానసేతీర్థేతత్స్నానంతత్త్వదర్శినామ్॥౧౩॥సమారోపితశౌచస్తునిత్యంభావసమాహితః। కేవలంగుణసంపన్నశ్శుచిరేవనరస్సదా॥ ౧౪॥ శరీరస్థానితీర్థానిప్రోక్తాన్యేతానిభారత। పృథివ్యాంయానితీర్థానిపుణ్యానిశృణుతాన్యపి॥ ౧౫ ॥ శరీరస్యయథోద్దేశాశ్శుచయఃపరికీర్తితాః । తథాపృథివ్యాభాగాశ్చపుణ్యానిసలిలానిచ॥౧౬॥ కీర్తనాచ్చైవతీర్థస్యస్నానాచ్చపితృతర్పణాత్ । ధునంతిపాపంతీర్థేషుతేప్రయాంతిసుఖందివమ్॥ ౧౭॥ పరిగ్రహాచ్చసాధూ

నాంపృథివ్యాశ్చైవ తేజసా । అతీవపుణ్యభాగాస్తేసలిలస్యచ తేజసా॥ ౧౮॥ మనసశ్చపృథివ్యాశ్చపుణ్యాస్తీర్థాస్తథాపరే। ఉభయోరేవయస్స్నాయాత్సిద్ధింశీఘ్రమాప్నుయాత్ ॥ ౧౯॥ యథాబలంక్రియాహీనంక్రియావాబలవర్జితా। నేహసాధయతే కార్యంసమాయుక్తాతుసిద్ధ్యతి॥౨౦॥ఏవంశరీరశౌచేనతీర్థశౌచేనచాన్వితః। శుద్దిస్సిద్ధిమవాప్నోతిద్వివిధంశౌచముత్తమమ్॥ ౨౧॥ ....*

ఇతి- శౌచకథనే - అష్టాధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ సర్వేషాముపవాసానాంయచ్ఛ్రేయస్సుమహత్ఫలమ్ । యచ్చాప్యసంశయంలోకేతన్మేత్వంవక్తుమర్హసి॥౧॥భీష్మః॥శృణురాజన్యథాగీతంస్వయమేవస్వయంభువా। యత్కృత్వానిర్వృతోభూయాత్పురుషోనాత్రసంశయః॥ ౨॥ద్వాదశ్యాంమార్గశీర్షేతుఅహోరాత్రేణకేశవమ్। అర్చ్యాశ్వమేధంప్రాప్నోతిదుష్కృతంచాస్యనశ్యతి ॥ ౩॥ తథైవపౌషమాసేతుపూజ్యోనారాయణఃపరః । వాజపేయమవాప్నోతిసిద్ధించపరమాంవ్రజేత్ ॥ ౪॥ అహోరాత్రేణద్వాదశ్యాంమాఘమాసేతుమాధవమ్। రాజసూయమవాప్నోతికులంచైవసముద్ధరేత్ ॥౫॥తథైవఫాల్గునేమాసేగోవిందేతిచపూజయేత్। అతిరాత్రమవాప్నోతిసోమలోకంచగచ్ఛతి॥ ౬॥ అహోరాత్రేణద్వాదశ్యాంచైత్రేవిష్ణురితిస్మరన్। పౌండరీకమవాప్నోతిదేవలోకంచగచ్ఛతి ॥౭॥ వైశాఖమాసేద్వాదశ్యాంపూజయేన్మధుసూదనమ్ । అగ్నిష్టోమమవాప్నోతిసోమలోకంచగచ్ఛతి॥ ౮॥ అహోరాత్రేణద్వాందశ్యాంజ్యైష్ఠేమాసిత్రివిక్రమమ్। గవాంమేధమవాప్నోతిఅప్సరోభిశ్చమోదతే॥ ౯॥ ఆషాఢేమాసిద్వాదశ్యాంవామనేతిచపూజయన్।నరమేధమవాప్నోతిఅప్సరోభిశ్చమోదతే॥ ౧౦॥ అహోరాత్రేణద్వాదశ్యాంశ్రావణేమాసిశ్రీధరమ్।పంచయజ్ఞానవాప్నోతివిమానస్థస్సమోదతే॥౧౧॥తథాభాద్రపదేమాసిహృషీకేశేతిపూజయన్। సౌత్రామణిమవాప్నోతిపూతాత్మాభవతేపిచ ॥ ౧౨॥ ద్వాదశ్యామాశ్వినేమాసిపద్మనాభేతిచార్చయేత్। గోసహస్రఫలంపుణ్యంప్రాప్నుయాన్నాత్రసంశయః॥ ౧౩॥ ద్వాదశ్యాంకార్తికేమాసిపూజ్యదామోదరేతిచ।సర్వయజ్ఞఫలంపుణ్యంప్రాప్నుయాన్నాత్రసంశయః॥ ౧౪॥ అర్చయేత్పుండరీకాంక్షమేవంసంవత్సరంతుయః। జాతిస్మరత్వమాప్నోతివింద్యాద్బహుసువర్ణకమ్॥ ౧౫॥ అహన్యహనితద్భావఉపేంద్రంయోధిగచ్ఛతి।సమాప్తేభోజయేద్విప్రానథవాదాపయేద్ధనమ్ ॥ ౧౬ ॥ అతఃపరంనోపవాసోభవతీతివినిశ్చయః । ఉవాచభగవాన్విష్ణుస్స్వయమేవపురాతనమ్॥౧౭॥ ....*

ఇతి - ఆనుశాసనికపర్వణి - విష్ణోర్ద్వాదశనామకథనే - నవాధికశతతమోధ్యాయః,

వైశంపాయనః ॥ శరతల్పగతంభీష్మంవృద్ధంకురుపితామహమ్ఉపగమ్యమహాప్రాజ్ఞఃపర్యపృచ్ఛద్యుధిష్ఠిరః॥ ౧ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ అజ్ఞానాంరూపసౌభాగ్యంప్రియత్వంచకథంభవేత్। ధర్మార్థకామసంయుక్తఃసుఖభాగీకథంభవేత్ ॥౨॥భీష్మః॥ మార్గశీర్షస్యమాసస్యచంద్రేమూలేనసంయుతే।పాదౌమూలేనరాజేంద్రజంఘాయామథరోహిణీమ్॥౩॥అశ్విన్యాంసక్థినీచైవఊరూచాషాఢయోస్తథా।గుహ్యంతుఫాల్గునీంవింద్యాత్కృత్తికాఃకటికాస్తథా॥౪॥ నాభింభాద్రపదేవింద్యాత్ రేవత్యామక్షిమండలమ్। పృష్ఠమేవధనిష్ఠాసుఅనూరాధోదరంతథా॥౫॥ బాహుద్వయంవిశాఖాసుహస్తౌహస్తేననిర్దిశేత్। పునర్వస్వంగులీరాజన్నాశ్లేషాసునఖాంస్తథా॥ ౬ ॥ గ్రీవాంజ్యేష్ఠాచరాజేంద్రశ్రవణేనతుకర్ణయోః। ముఖంపుష్యేణరాజేంద్రదంతౌస్వాతిరుచ్యతే॥౭॥ హాసంశతభిషాంచైవమఘాంచైవాథనాసికామ్ నేత్రేమృగశిరోవింద్యాత్ లలాటేచిత్రమేవతు॥౮॥భరణ్యాంతుచిరోవింద్యాత్కేశాన్నార్ద్రాన్నరాధిప। సమాప్తేతుఘృతందద్యాద్బ్రాహ్మణేవేదపారగే॥ ౯॥ సుభగోదర్శనీయశ్చజ్ఞానభాగ్యథజాయతే।జాయతేపరిపూర్ణాంగఃపౌర్ణమాస్యేవచంద్రమాః॥ ౧౦॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి - అంగవిధా - దశాధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥పితామహమహాప్రాజ్ఞసర్వశాస్త్రవిశారద।జ్ఞాతుమిచ్ఛామిమర్త్యానాంసంసారవిధిముత్తమమ్॥౧॥ కేనవృత్తేనరాజేంద్రవర్తమానా

నరాభువి। ప్రాప్నువంత్యుత్తమంస్వర్గంకథంచనరకంనృప ॥ ౨ ॥ మృతంశరీరముత్సృజ్యకాష్ఠలోష్టసమంజనాః । గచ్ఛంత్యముత్రలోకేవైకఏనము
పగచ్ఛతి॥ ౩॥ భీష్మః॥ అయమాయాతిభగవాన్బృహస్పతిరుదారధీః। పృచ్ఛైనంసుమహాభాగమేతద్గుహ్యంసనాతనమ్॥౪॥ నైతదన్యేనశక్యంహి
వక్తుంకేనచిదద్యవై। వక్తాబృహస్పతిసమోనహ్యన్యోవిద్యతేక్వచిత్ ॥ ౫॥ వైశంపాయనః॥ తయోస్సంవదతోరేవంపార్థగాంగేయయోస్తదా।
ఆజగామవిశుద్ధాత్మానాకపృష్ఠాద్బృహస్పతిః॥౬॥ తతోరాజాసముత్థాయధృతరాష్ట్రపురోగమః। పూజామనుపమాంచక్రేసర్వేతేచసభాసదః॥౭॥
తతోధర్మసుతోరాజాభగవంతంబృహస్పతిమ్। ఉపగమ్యయథాన్యాయంప్రశ్నంపప్రచ్ఛతత్త్వతః॥౮॥ యుధిష్ఠిరః॥ భగవన్సర్వధర్మజ్ఞసర్వశాస్త్ర
విశారద । మర్త్యస్యకస్సహాయోవైపితామాతాసుతోగురుః ॥ ౯ ॥ జ్ఞాతిసంబంధివర్గశ్చమిత్రవర్గస్తథైవచ। మృతంశరీరముత్సృజ్యకాష్ఠలోష్ట
సమంజనాః॥ గచ్ఛంత్యముత్రలోకేవైకఏనమనుగచ్ఛతి॥ ౧౦॥ బృహస్పతిః॥ ఏకఃప్రసూయతేరాజన్నేకఏవవినశ్యతి । ఏకస్తరతిదుర్గాణిగచ్ఛత్యేక
స్తుదుర్గతిమ్ ॥ ౧౧ ॥ అసహాయఃపితామాతాతథాభ్రాతాసుతోగురుః । జ్ఞాతిసంబంధివర్గశ్చమిత్రవర్గస్తథైవచ॥ ౧౨॥ మృతంశరీరముత్సృజ్య
కాష్ఠలోష్టసమంజనాః। ముహూర్తమివరోదిత్వాతతోయాంతిపరాఙ్ముఖాః॥ ౧౩॥ తైస్తచ్ఛరీరముత్సృష్టంధర్మఏకోనుగచ్ఛతి । తస్మాద్ధర్మస్సహా
యశ్చసేవితవ్యస్సదానృభిః॥౧౪॥ ప్రాణీధర్మసమాయుక్తోగచ్ఛేత్స్వర్గగతింపరామ్ । తథైవాధర్మసంయుక్తోనరకంచోపపద్యతే ॥ ౧౫॥ తస్మాత్
న్యాయాగతైరర్థైర్ధర్మంసేవేతపండితః। ధర్మఏకోమనుష్యాణాంసహాయఃపారలౌకికః ॥ ౧౬ ॥ లోభాన్మోహాదనుక్రోశాద్భయాద్వాప్యబ
హుశ్రుతః। నరఃకరోత్యకార్యాణిపరార్థేలోభమోహితః॥ ౧౭॥ ధర్మశ్చార్థశ్చకామశ్చత్రితయంజీవితేఫలమ్। ఏతత్త్రయమవాప్తవ్యమధర్మ
పరివర్జితమ్॥ ౧౮॥ యుధిష్ఠిరః॥ శ్రుతంభగవతోవాక్యంధర్మయుక్తంపరంహితమ్। శరీరనిచయంజ్ఞాతుంబుద్ధిస్తుమమజాయతే॥౧౯॥ మృతంశరీరం
హినృణాంసూక్ష్మమవ్యక్తతాంగతమ్। అచక్షుర్విషయంప్రాప్తంకథంధర్మోనుగచ్ఛతి॥ ౨౦॥ బృహస్పతిః॥ పృధివీవాయురాకాశమాపోజ్యోతిర్మ
నోంతగః। బుద్ధిరాత్మాచసహితాధర్మంపశ్యంతినిత్యదా ॥ ౨౧ ॥ ప్రాణినామిహసర్వేషాంసాక్షిభూతానిశానిశమ్ । ఏతైశ్చసహధర్మోపితంజీవ
మనుగచ్ఛతి॥ ౨౨॥ త్వగస్థిమాంసంశుక్రంచశోణితంచమహామతే।శరీరంవర్జయంత్యేతేజీవితేనవివర్జితమ్॥ ౨౩॥ తతోధర్మసమాయుక్తఃప్రాప్ను
తేజీవఏవహి। తతోస్యకర్మపశ్యంతిశుభంవాయదివాశుభమ్ ॥ ౨౪॥ దేవతాఃపంచభూతస్థాఃకింభూయఃశ్రోతుమిచ్ఛసి । తతోధర్మసమాయుక్తః
సజీవస్సుఖమేధతే॥ ౨౫॥ ఇహలోకేపరేచైవకింభూయఃకథయామితే॥ ౨౬॥ యుధిష్ఠిరః॥ తద్దర్శితంభగవతాయథాధర్మోనుగచ్ఛతి।ఏతత్తుజ్ఞాతు
మిచ్ఛామికథంరేతఃప్రవర్తతే॥ ౨౭॥ బృహస్పతిః॥ అన్నమశ్నంతియద్దేవాఃశరీరస్థానరేశ్వర । పృథివీవాయురాకాశమాపోజ్యోతిర్మనస్తథా॥౨౮॥
తతస్తృప్తేషురాజేంద్రతేషుభూతేషుపంచసు । మనష్షష్ఠేషుశుద్ధాత్మన్రేతస్సంపద్యతేమహత్ ॥౨౯॥ తతోగర్భస్సంభవతిశ్లేషాత్ స్త్రీపుంసయో
ర్నృప। ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంభూయఃకింశ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౩౦ ॥ యుధిష్ఠిరః। ఆఖ్యాతంమేభగవతాగర్భస్సంజాయతేయథా।యథాజాతస్తుపురుషః
ప్రపద్యతితదుచ్యతామ్ ॥ ౩౧॥ బృహస్పతిః ॥ ఆసన్నమాత్రఃపురుషస్తైర్భూతైరభిభూయతే । విప్రయుక్తశ్చతైర్భూతైఃపునర్యాత్యపరాంగతిమ్॥
౩౨॥ సర్వభూతసమాయుక్తఃప్రాప్నుతేజీవఏవహి। తతోస్యకర్మపశ్యంతిశుభంవాయదివాశుభమ్॥౩౩॥దేవతాఃపంచభూతస్థాఃకింభూయఃశ్రోతు
మిచ్ఛసి॥ ౩౪॥ యుధిష్ఠిరః॥ త్వగస్థిమాంసముత్సృజ్యతైశ్చభూతైర్వివర్జితః। జీవస్సభగవన్క్వస్థఃసుఖదుఃఖేసమశ్నుతే॥ ౩౫॥బృహస్పతిః॥ జీవః
కర్మసమాయుక్తఃశీఘ్రంరేతస్త్వమాగతః। స్త్రీణాంపుష్పంసమాసాద్యసూతేకాలేనభారత॥ ౩౬॥ యమస్యపురుషైఃక్లేశంయమస్యపురుషైర్వ

థమ్। దుఃఖంసంసారచక్రంచనరఃక్లేశంచవిందతి॥ ౩౭ ॥ ఇహలోకేచసప్రాణీజన్మప్రభృతిపార్థివ । స్వకృతంకర్మవైభుంక్తేధర్మస్యఫలమాశ్రితః॥ ౩౮॥ యదిధర్మంయథాశక్తిజన్మప్రభృతిసేవతే। తతస్సపురుషోభూత్వాసేవతేనిత్యదాసుఖమ్॥ ౩౯॥ అథాంతరాతుధర్మస్యాప్యధర్మముపసేవతే । సుఖస్యానంతరందుఃఖంసజీవోప్యధిగచ్ఛతి॥ ౪౦॥ అధర్మేణసమాయుక్తోయమస్యవిషయంగతః। మహద్దుఃఖంసమాసాద్యతిర్యగ్యోనౌప్రజాయతే॥ ౪౧॥ కర్మణాయేనయేనేహయస్యాంయోనౌప్రజాయతే। జీవోమోహసమాయుక్తస్తన్మేనిగదతశ్శృణు ॥ ౪౨ ॥ యదేతదుచ్యతేశాస్త్రేసేతిహాసేచఛందసి। ఇహస్థానానిపుణ్యానిదేవతుల్యానిభూపతే॥ ౪౩॥ తిర్యగ్యోన్యతిరిక్తానిగతిమంతిచసర్వశః। యమస్యసదనేదివ్యేబ్రంహలోకసమేగుణైః॥ ౪౪॥ కర్మభిర్నియతైర్బద్ధోజంతుర్దుఃఖాన్యుపాశ్నుతే। యేనయేనతుభావేనకర్మణాపురుషోగతిమ్ ॥ ౪౫ ॥ ప్రయాతిపరుషాంఘోరాంతత్తేవక్ష్యామ్యతఃపరమ్। అధీత్యచతురోవేదాన్ద్విజోమోహసమన్వితః॥ ౪౬॥ పతితాత్ప్రతిగృహ్యాథఖరయోనౌప్రజాయతే। ఖరోజీవతివర్షాణిదశపంచచభారత॥ ౪౭॥ ఖరోమృతోబలీవర్దస్సప్తవర్షాణిజీవతి। బలీవర్దోమృతశ్చాపిజాయతేబ్రంహరాక్షసః॥ ౪౮ ॥ బ్రంహరక్షశ్చమాసాంస్త్రీంస్తతోజాయతిబ్రాంహణః। పతితంయాజయిత్వాతుకృమియోనౌప్రజాయతే॥ ౪౯॥ తత్రజీవతివర్షాణిదశపంచచభారత। కృమిభావాద్విముక్తస్తుతతోజాయతిగర్దభః॥ ౫౦॥ గర్దభఃపంచవర్షాణిపంచవర్షాణిసూకరః। కుక్కుటఃపంచవర్షాణిపంచవర్షాణిజంబుకః॥ ౫౧॥ శ్వావర్షమేకంభవతితతోజాయతిమానవః । ఉపాధ్యాయస్యయఃపాపంశిష్యఃకుర్యాదబుద్ధిమాన్ ॥ ౫౨ ॥ సజీవఇహసంసారాంస్త్రీన్నాప్నోతినసంశయః। ప్రాక్శ్వాభవతిరాజేంద్రతతఃక్రవ్యాత్తతఃఖరః॥ ౫౩॥ తతఃప్రేతఃపరిక్లిష్టఃపశ్చాజ్జాయతిబ్రాంహణః। మనసాపిగురోర్భార్యాంయశ్శిష్యోయాతిపాపకృత్॥ ౫౪॥ సఉగ్రాన్ప్రైతిసంసారానధర్మేణేహచేతసా। శ్వయోనౌతుససంభూతస్త్రీణివర్షాణిజీవతి॥ ౫౫ ॥ తత్రాపినిధనంప్రాప్తఃకృమియోనౌప్రజాయతే। కృమిభావమనుప్రాప్తోవర్షమేకంతుజీవతి॥ ౫౬॥ తతస్తునిధనంప్రాప్యబ్రంహయోనౌప్రజాయతే । యదిపుత్రసమంశిష్యంగురుర్హన్యాదకారణే॥ ౫౭॥ ఆత్మనఃకామకారేణసోపిహింస్రఃప్రజాయతే । పితరంమాతరంచైవయస్తుపుత్రోవమన్యతే ॥ ౫౮ ॥ సోపిరాజన్మృతోజంతుఃపూర్వంజాయేతగర్దభః। గర్దభత్వంతుసంప్రాప్యదశవర్షాణిజీవతి॥ ౫౯॥ సంవత్సరంతుకుంభీరస్తతోజాయేతమానవః । పుత్రస్యమాతాపితరౌయస్యరుష్టావుభావపి॥ ౬౦॥ గుర్వపధ్యానతస్సోపిమృతోజాయతిగర్దభః । ఖరోజీవతిమాసాంస్తుదశశ్వాచచతుర్దశ॥ ౬౧॥ బిడాలస్సప్తమాసాంస్తుతతోజాయేతమానవః। మాతాపితరావాక్రుశ్యసారికస్సంప్రజాయతే॥ ౬౨॥ తాడయిత్వాతుతావేవజాయతేకచ్ఛపోనృప । కచ్ఛపోదశవర్షాణిత్రీణివర్షాణిశల్యకః॥ ౬౩ ॥ వ్యాళోభూత్వాచషణ్మాసాంస్తతోజాయేతమానుషః । భర్తృపిండముపాశ్నన్యోరాజద్విష్టానిసేవతే॥ ౬౪॥ సోపిమోహసమాపన్నోమృతోజాయేతవానరః । వానరోదశవర్షాణిపంచవర్షాణిమూషికః ॥ ౬౫ ॥ శ్వాథభూత్వాథషణ్మాసాంస్తతోజాయేతమానుషః । న్యాసాపహర్తాతునరోయమస్యవిషయంగతః॥ ౬౬ ॥ సంసారాణాంశతంగత్వాకృమియోనౌప్రజాయతే । తత్రజీవతివర్షాణిదశపంచచభారత॥ ౬౭॥ దుష్కృతస్యక్షయంకృత్వాతతోజాయేతమానుషః । అసూయకోనరశ్చాపిమృతోజాయతశార్ఙ్గకః॥ ౬౮ ॥ విశ్వాసహర్తాచనరోమీనోజాయతిదుర్మతిః । భూత్వామీనోష్టవర్షాణిమృగోజాయేతభారతః ॥ ౬౯ ॥ మృగస్తుచతురోమాసాంస్తతఃఛాగఃప్రజాయతే । ఛాగస్తునిధనంప్రాప్యపూర్ణేసంవత్సరేతతః ॥ ౭౦ ॥ కీటఃప్రజాయతేజంతుస్తతోజాయేతమానుషః। ధాన్యాన్యవాంస్తిలాన్మాషాన్కులుత్థాన్సర్షపాంశ్చణాన్॥ ౭౧॥ కలాయానథముద్గాంశ్చగోధూమానతసీస్తథా। సస్యస్యాన్యస్యహర్తాచమోహాజ్జంతురచేతనః॥ ౭౨ ॥ స

జాయతే మహారాజ మూషికో నిరపత్రపః । తతః ప్రేత్య మహారాజన్మృగో జాయేత సూకరః॥ ౭౩॥ సూకరో జాతమాత్రస్తు రోగేణ మ్రియతే నృప । శ్వా తతో జాయతే మూఢః కర్మణా తేన పార్థివ॥ ౭౪ ॥ భూత్వా శ్వా పంచ వర్షాణి తతో జాయేత మానవః । పరదారాభిమర్శం తు కృత్వా జాయేత వై వృకః॥ ౭౫॥ శ్వా సృగాలస్తతో గృధ్రో వ్యాళః కంకో బకస్తథా । భ్రాతుర్భార్యాం తు పాపాత్మా యో ధర్షయతి మోహితః॥ ౭౬॥ పుంస్కోకిలత్వమాప్నోతి సోఽపి సంవత్సరం నృప। సఖిభార్యాం గురోర్భార్యాం రాజభార్యాం తథైవ చ॥ ౭౭॥ ప్రధర్షయిత్వా కామాద్యో మృతో జాయతి సూకరః । సూకరః పంచ వర్షాణి దశ వర్షాణి వై వృకః॥ ౭౮॥ బిడాలః పంచ వర్షాణి దశ వర్షాణి కుక్కుటః । పిపీలకస్తు మాసాంస్త్రీన్ కీటః స్యాన్మాసమేవ తు॥ ౭౯॥ ఏతానాసాద్య సంసారాన్ కృమియోనౌ ప్రజాయతే। తత్ర జీవతి మాసాంస్తు కృమియోనౌ చతుర్దశ॥౮౦॥ తతోఽధర్మక్షయం కృత్వా పునర్జాయతి మానవః । ఉపస్థితే వివాహే తు యజ్ఞే దానేఽథవా విభో॥౮౧॥ మోహాత్కరోతి యో విఘ్నం స మృతో జాయతే కృమిః। కృమిర్జీవతి వర్షాణి దశ పంచ చ భారత॥౮౨॥ అధర్మస్య క్షయం కృత్వా తతో జాయతి మానవః। పూర్వం దత్త్వా తు యః కన్యాం ద్వితీయే దాతుమిచ్ఛతి॥౮౩॥ సోఽపి రాజన్మృతో జంతుః కృమియోనౌ ప్రజాయతే। తత్ర జీవతి వర్షాణి త్రయోదశ యుధిష్ఠిర॥౮౪॥ అధర్మసంక్షయే యుక్తస్తతో జాయతి మానుషః। దేవకార్యమకృత్వా తు పితృకార్యమథాపి వా॥౮౫॥ అనిర్వాప్య సమశ్నన్ వై స మృతో జాయతి వాయసః। వాయసః శత వర్షాణి తతో జాయతి కుక్కుటః॥ ౮౬॥ జాయతే వ్యాళకశ్చాపి మాసం తస్మాత్తు మానుషః। జ్యేష్ఠం పితృసమం చాపి భ్రాతరం యోఽవమన్యతే॥౮౭॥ సోఽపి మృత్యుముపాగమ్య క్రౌంచయోనౌ ప్రజాయతే। క్రౌంచో జీవతి మాసాంస్తు దశ ద్వౌ సప్త పంచ చ॥ ౮౮॥ తతో నిధనమాపన్నో మానుషత్వముపాశ్నుతే । వృషలో బ్రాహ్మణీం గత్వా కృమియోనౌ ప్రజాయతే॥౮౯॥ తతస్సంప్రాప్య నిధనం జాయతే సూకరః పునః। సూకరో జాతమాత్రస్తు రోగేణ మ్రియతే నృప॥౯౦॥ శ్వా తతో జాయతే మూఢః కర్మణా తేన పార్థివ। శ్వా భూత్వా కృతకర్మాసౌ జాయతే మానుషస్తతః॥ ౯౧॥ తత్రాపత్యం సముత్పాద్య మృతో జాయేత మూషికః। కృతఘ్నస్తు మృతో రాజన్ యమస్య విషయం గతః॥ ౯౨॥ యమస్య పురుషైః క్రుద్ధైర్వధం ప్రాప్నోతి దారుణమ్। దండం సముద్గరం శూలమగ్నికుంభం చ దారుణమ్॥ ౯౩॥ అసిపత్రవనం ఘోరం వాలుకాం కూటశాల్మలిమ్। ఏతాశ్చాన్యాశ్చ బహ్వీస్స యమస్య విషయం గతః॥ ౯౪ ॥ యాతనాః ప్రాప్య తత్రోగ్రాస్తతో వధ్యతి భారత। తతో హతః కృతఘ్నస్స తత్రోగ్రైర్భరతర్షభ॥ ౯౫॥ సంసారచక్రమాసాద్య కృమియోనౌ ప్రజాయతే। కృమిర్భవతి వర్షాణి దశ పంచ చ భారత॥ ౯౬॥ తతో గర్భం సమాసాద్య తత్రైవ మ్రియతే శిశుః॥ తతో గర్భశతైర్జంతుర్బహుభిస్సంప్రపద్యతే॥ ౯౭॥ సంసారాంశ్చ బహూన్ గత్వా తతస్తిర్యక్ప్రజాయతే। తతో దుఃఖమనుప్రాప్య బహువర్షగణానిహ॥ ౯౮॥ అపునర్భవసంయుక్తస్తతః కూర్మః ప్రజాయతే । దధి హృత్వా బకశ్చాపి ప్లవో మత్స్యానసంస్కృతాన్॥౯౯॥ చోరయిత్వా తు దుర్బుద్ధిర్మధుదంశః ప్రజాయతే। ఫలం వా మూలకం హృత్వా అపూపం వా పిపీలికాః॥౧౦౦॥ చోరయిత్వా తు నిష్పావం జాయతే హలగోలకః। పాయసం చోరయిత్వా తు తిత్తిరిత్వమవాప్నుతే ॥ ౧౦౧॥ హృత్వా పిష్టమయం పూపం కుంభోలూకః ప్రజాయతే। అయో హృత్వా తుమబుద్ధిర్వాయసో జాయతే నరః॥ ౧౦౨॥ కాంస్యం హృత్వా తు దుర్బుద్ధిర్హారీతో జాయతే నరః। రాజతం భాజనం హృత్వా కపోతస్సంప్రజాయతే॥ ౧౦౩॥ హృత్వా తు కాంచనం భాండం కృమియోనౌ ప్రజాయతే। పత్రోర్ణం చోరయిత్వా తు క్రకరత్వం నియచ్ఛతి ॥ ౧౦౪॥ కౌశికం తు తతో హృత్వా నరో జాయతి వర్తకః। అంశుకం చోరయిత్వా తు శుకో జాయతి మానవః॥౧౦౫॥ చోరయిత్వా దుకూలం తు మృతో హంసః ప్రజాయతే । క్రౌంచః కార్పాసికం హృత్వా మృతో జాయతి మానవః॥ ౧౦౬॥ చోరయిత్వా నరః పట్టం త్వావికం చైవ భారత। క్షౌమం చ వస్త్రమాదాయ శశో జంతుః ప్రజాయతే॥ ౧౦౭॥ వ

కౌశికం హృత్వా తు పురుషో మృతో జాయతి బర్హిణః। హృత్వా రక్తాని వస్త్రాణి జాయతే జీవజీవకః॥ ౧౦౮॥ వర్ణకాదీంస్తథా గంధాంశ్చోరయిత్వేహ మానవః। చుచుందరిత్వమాప్నోతి రాజన్ లోభపరాయణః॥ ౧౦౯॥ తత్ర జీవతి వర్షాణి తతో దశ చ పంచ చ। అధర్మస్య క్షయం కృత్వా తతో జాయతి మానవః॥ ౧౧౦॥ చోరయిత్వా పయశ్చాపి బలాకా సంప్రజాయతే। యస్తు చోరయతే తైలం నరో మోహసమన్వితః॥ ౧౧౧॥ సోఽపి రాజన్ మృతో జంతుస్తైలపాయీ ప్రజాయతే। అశస్త్రం పురుషం హత్వా సశస్త్రః పురుషాధమః॥ ౧౧౨॥ అర్థార్థీ యది వా వైరీ స మృతో జాయతే ఖరః॥ ఖరో జీవతి వర్షే ద్వే తతః శస్త్రేణ వధ్యతే॥ ౧౧౩॥ స మృతో మృగయోనౌ తు నిత్యోద్విగ్నోఽభిజాయతే। మృగో వధ్యతి శస్త్రేణ గతే సంవత్సరే తు సః॥ ౧౧౪॥ హతో మృగస్తతో మీనస్సోఽపి జాలేన బధ్యతే। మాసే చతుర్థే సంప్రాప్తే శ్వాపదస్సంప్రజాయతే॥ ౧౧౫॥ శ్వాపదో దశ వర్షాణి ద్వీపీ వర్షాణి పంచ చ। తతస్తు నిధనం ప్రాప్య కాలపర్యాయచోదితః॥ ౧౧౬॥ అధర్మస్య క్షయం కృత్వా తతో జాయతి మానుషః। స్త్రియం హత్వా తు దుర్బుద్ధిర్యమస్య విషయం గతః॥ ౧౧౭॥ బహూన్ క్లేశాన్ సమాసాద్య సంసారాంశ్చైవ వింశతిమ్। తతః పశ్చాన్మహారాజ కృమియోనౌ ప్రజాయతే॥ ౧౧౮॥ కృమిర్వింశతివర్షాణి భూత్వా జాయతి మానుషః॥ భోజనం చోరయిత్వా తు మక్షికా జాయతే నరః॥ ౧౧౯॥ మక్షికాసంఘవశగో బహూన్ మాసాన్ భవత్యుత। తతః పాపక్షయం కృత్వా మానుషత్వమవాప్నుతే॥ ౧౨౦॥ ధాన్యం హృత్వా తు పురుషో లోమశస్సంప్రజాయతే। తథా పిణ్యాకసంమిశ్రమశనం చోరయేన్నరః॥ ౧౨౧ ॥ స జాయతే బస్తసమో దారుణో మూషికో మహాన్। దశన్ వై మానుషం నిత్యం పాపాత్మా స ప్రజాయతే॥ ౧౨౨ ॥ ఘృతం హృత్వా తు దుర్బుద్ధిః కాకమద్గుః ప్రజాయతే। మత్స్యమాంసమథో హృత్వా కాకో జాయతి దుర్మతిః॥ ౧౨౩॥ లవణం చోరయిత్వా తు చౌరికాకః ప్రజాయతే। విశ్వాసేన తు నిక్షిప్తం యశ్చోరయతి మానవః॥ ౧౨౪॥ స గతాయుర్నరస్తాదృఙ్మత్స్యయోనౌ ప్రజాయతే । మత్స్యయోనిమనుప్రాప్య మృతో జాయతి మానవః॥ ౧౨౫ ॥ మానుషత్వమనుప్రాప్య క్షీణాయురుపపద్యతే। పాపాని తు నరః కృత్వా తిర్యగ్ జాయేత భారత॥ ౧౨౬॥ న చాత్మనః ప్రమాణం తే ధర్మం జానంతి కించన । యే పాపాని నరాః కృత్వా నిరస్యంతి వ్రతైస్సదా॥ ౧౨౭॥ సుఖదుఃఖసమాయుక్తా వ్యాధితాస్తే భవంత్యుత। అసంవాసాః ప్రజాయంతే మ్లేచ్ఛా అపి న సంశయః॥ ౧౨౮ ॥ నరాః పాపసమాచారా లోభమోహసమన్వితాః । వర్జయంతి చ పాపాని జన్మప్రభృతి యే నరాః॥ ౧౨౯ ॥ అరోగా రూపవంతశ్చ ధనినశ్చ భవంత్యుత । స్త్రియోఽప్యేతేన కల్పేన కృత్వా పాపమవాప్నుయుః॥ ౧౩౦॥ ఏతేషామేవ జంతూనాం భార్యాత్వముపయాంతి తాః । పరస్వహరణే దోషాస్సర్వ ఏవ ప్రకీర్తితాః॥ ౧౩౧॥ ఏతద్వై లేశమాత్రేణ కథితం తే మయాఽనఘ। అపరాన్ మత్కథాయోగే భూయశ్శ్రోష్యసి భారత॥ ౧౩౨॥ ఏతన్మయా మహారాజ బ్రహ్మణో వదతః పురా। సురర్షీణాం శ్రుతం మధ్యే పృష్టశ్చాపి యథాతథమ్॥ ౧౩౩ ॥ మయాపి తచ్చ కార్త్స్న్యేన యథావదనువర్ణితమ్ । ఏతచ్ఛ్రుత్వా మహారాజ ధర్మే కురు మనస్సదా॥ ౧౩౪॥ ....*

ఇతి- ఆనుశాసనికపర్వణి- సంసారచక్రకథనే- ఏకాదశాధికశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ అధర్మస్య గతిర్బ్రహ్మన్ కథితా మే త్వయాఽనఘ। ధర్మస్య తు గతిం శ్రోతుమిచ్ఛామి వదతాం వర॥ ౧॥ కృత్వా పాపాని కర్మాణి కథం యాంతి శుభాం గతిమ్। కర్మణా చ కృతేనేహ కేన యాంతి శుభాం గతిమ్॥ ౨॥ బృహస్పతిః॥ కృత్వా పాపాని కర్మాణి అధర్మవశమాగతః। మనసా విపరీతేన నిరయం ప్రతిపద్యతే॥ ౩॥ మోహాదధర్మం యః కృత్వా పునస్సమనుతప్యతే । మనస్సమాధిసంయుక్తో న స సేవేత దుష్కృతమ్॥ ౪॥ యథా యథా మనస్తస్య దుష్కృతం కర్మ గర్హతే। తథా తథా శరీరేషు తేనాధర్మేణ ముచ్యతే॥ ౫॥ యది వ్యాహరతే రాజన్ విప్రాణాం ధర్మవాదినామ్। తతో ధర్మకృతాత్ క్షిప్రమపవాదాత్ప్రముచ్యతే॥ ౬॥ యథా యథా నరస్సమ్యగధర్మమనుభాషతే । సమాహితేన మనసా విముచ్యతి తథా తథా॥ ౭ ॥ భుజంగ ఏవ నిర్మోకాత్పూర్వ

ముక్తాజ్జరాన్వితాత్ । దత్త్వావిప్రస్యదానానివివిధానిసమాహితః ॥ ౮ ॥ మనస్సమాధిసంయుక్తస్సుగతింప్రతిపద్యతే । ప్రదానానితువక్ష్యామియానిదత్త్వాయుధిష్ఠిర ॥౯॥ నరఃకృత్వాప్యకార్యాణితతోధర్మేణయుజ్యతే। సర్వేషామేవదానానామన్నంశ్రేష్ఠముదాహృతమ్॥ ౧౦॥ పూర్వమన్నంప్రదాతవ్యమృజునాధర్మమిచ్ఛతా। ప్రాణాహ్యన్నంమనుష్యాణాంతస్మాజ్జంతుశ్చజాయతే॥ ౧౧॥ అన్నేప్రతిష్ఠితాలోకాస్తస్మాదన్నంప్రశస్యతే । అన్నమేవప్రశంసంతిదేవర్షిపితృమానవాః ॥ ౧౨ ॥ అన్నస్యహిప్రదానేనరంతిదేవోదివంగతః । న్యాయలబ్ధంప్రదాతవ్యంద్విజాతిభ్యోన్నముత్తమమ్॥ ౧౩॥ స్వాధ్యాయసముపేతేభ్యఃప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా । యస్యహ్యన్నముపాశ్నంతిబ్రాహ్మణానాంశతందశ॥ ౧౪ ॥ హృష్టేనమనసాదత్తంనసతిర్యగ్గతిర్భవేత్। బ్రాహ్మణానాంసహస్రాణిదశభోజ్యనరర్షభ॥౧౫॥నరోధర్మాత్ప్రముచ్యేతయోగేష్వభిరతస్సదా । భైక్ష్యేణాన్నంసమాహృత్యవిప్రోవేదపురస్కృతః॥౧౬॥స్వాధ్యాయనిరతేవిప్రేదత్త్వేహసుఖమేధతే। అహింసన్బ్రాహ్మణస్వానిన్యాయేనపరిపాల్యచ॥ ౧౭ ॥ క్షత్రియస్తరసాప్రాప్తమన్నంయోవైప్రయచ్ఛతి।ద్విజేభ్యోవేదవృద్ధేభ్యఃప్రయతస్సుసమాహితః॥౧౮॥ తేనాపోహతిధర్మాత్మన్దుష్కృతంకర్మపాండవ। షడ్భాగపరిశుద్ధంచకృషేర్భాగముపార్జితమ్ ॥ ౧౯ ॥ వైశ్యోదదద్ద్విజాతిభ్యఃపాపేభ్యఃపరిముచ్యతే । అవాప్యప్రాణసందేహంకార్కశ్యేనసమార్జితమ్॥ ౨౦॥అన్నందత్త్వాద్విజాతిభ్యఃశూద్రఃపాపాత్ప్రముచ్యతే। ఔరసేనబలేనాన్నమర్జయిత్వావిహింసకః॥ ౨౧ ॥ యఃప్రయచ్ఛతివిప్రేభ్యోనసదుర్గాణిసేవతే। న్యాయేనైవాప్తమన్నంతునరోహర్షసమన్వితః॥ ౨౨॥ ద్విజేభ్యోవేదవృద్ధేభ్యోదత్త్వాపాపాత్ప్రముచ్యతే । సతాంపంథానమావృత్యసర్వపాపైఃప్రముచ్యతే॥౨౩॥అన్నమూర్జస్కరంలోకేదత్త్వోర్జస్వీభవేన్నరః। దానవద్భిఃకృతఃపంథాయేనయాంతిమనీషిణః॥ ౨౪॥ తేహిప్రాణస్యదాతారస్తేభ్యోధర్మస్సనాతనః। సర్వావస్థంమనుష్యేణన్యాయేనాన్నముపార్జితమ్ ॥ ౨౫॥ కార్యంపాత్రగతంనిత్యమన్నంహిపరమాగతిః। అన్నస్యహిప్రదానేననరోదుర్గంనసేవతే॥ ౨౬॥ తస్మాదన్నంప్రదాతవ్యమన్యాయపరివర్జితమ్ । యతేద్బ్రాహ్మణపూర్వంహిభోక్తుమన్నంగృహీసదా॥ ౨౭॥ అవంధ్యందివసంకుర్యాదన్నదానేనమానవః। భోజయిత్వాదశశతంనరోవేదవిదాంనృప॥ ౨౮ ॥ న్యాయవిద్ధర్మవిదుషామితిహాసవిదాంతథా। నయాతినరకంఘోరంసంసారాంశ్చనసేవతే॥ ౨౯॥ సర్వకామసమాయుక్తఃప్రేత్యచాప్యశ్నుతేసుఖమ్ । ఏవంఖలుసమాయుక్తోరమతేవిగతజ్వరః॥ ౩౦॥ రూపవాన్కీర్తిమాంశ్చైవధనవాంశ్చోపపద్యతే । ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతమన్నదానఫలంమహత్ । మూలమేతత్తుధర్మాణాంప్రదానానాంచభారత॥ ౩౧॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి- అన్నదానకథనే- ద్వాదశాధికశతతమోధ్యాయః॥

యుధిష్ఠిరః॥అహింసావైదికంకర్మధ్యానమింద్రియసంయమః। తపోథగురుశుశ్రూషాకింశ్రేయఃపురుషంప్రతి॥ ౧॥ బృహస్పతిః ॥ సర్వాణ్యేతానిధర్మ్యాణిపృథగ్ద్వారాణిసర్వశః। శృణుసంకీర్త్యమానానిషడేవభరతర్షభ॥ ౨॥ హంతనిశ్శ్రేయసంజంతోరహంవక్ష్యామ్యనుత్తమమ్। అహింసాపాశ్రయంధర్మంయస్సాధయతివైనరః॥ ౩॥ త్రీన్దోషాన్సర్వభూతేషునిధాయపురుషస్సదా। కామక్రోధౌచసంయమ్యతతస్సిద్ధిమవాప్యతే॥ ౪॥ అహింసకానిభూతానిదండేనవినిహంతియః। ఆత్మనస్సుఖమిచ్ఛన్సప్రేత్యనైవసుఖీభవేత్ ॥ ౫॥ ఆత్మోపమస్తుభూతేషుయోవైభవతిపూరుషః। న్యస్తదండోజితక్రోధఃసప్రేత్యసుఖమేధతే॥ ౬॥ సర్వభూతాత్మభూతస్యసర్వభూతానిపశ్యతః। దేవాశ్చమార్గేముహ్యంతిఅపదస్యపదైషిణః॥ ౭ ॥ నతత్పరస్యసందద్యాత్ప్రతికూలంయదాత్మనః। ఏషసంక్షేపతోధర్మఃకామాదన్యఃప్రవర్తతే॥ ౮॥ ప్రత్యాఖ్యానేచదానేచసుఖదుఃఖేప్రియాప్రియే। ఆత్మౌపమ్యేనపురుషఃప్రమాణమధిగచ్ఛతి ॥ ౯ ॥ యథాపరఃప్రక్రమతే పరేషుయథాపరే ప్రక్రమంతేపరస్మిన్ । తథైవ తేషూపమాజీవలోకేయథాధ

ర్మోనిపుణేనోపదిష్టః॥౧౦॥వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్త్వా తంసురగురుర్ధర్మరాజంయుధిష్ఠిరమ్।దివమాచక్రమేధీమాన్పశ్యతామేవనస్తదా॥ ౧౧ ॥

ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- త్రయోదశాధికశతతమోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥తతోయుధిష్ఠిరోరాజాశరతల్పేపితామహమ్।పునరేవమహాతేజాఃపప్రచ్ఛవదతాంవరః॥ ౧॥యుధిష్ఠిరః॥ఋషయోబ్రాహ్మణాదే
వాఃప్రశంసంతిమహామతే। అహింసాలక్షణంధర్మం వేదప్రామాణ్యదర్శనాత్ ॥ ౨॥కర్మణామనుజఃకుర్వన్హింసాంపార్థివసత్తమ। వాచాచమ
నసాచైవకథందుఃఖాత్ప్రముచ్యతే॥ ౩॥ భీష్మః॥ చతుర్విధేయంనిర్దిష్టాహ్యహింసాబ్రహ్మవాదిభిః। ఏకైకతోపినిభ్రష్టానభవత్యరిసూదన॥౪॥యథా
సర్వాశ్చతుష్పాద్వై త్రిభిఃపాదైర్నతిష్ఠతి। తథైవేయంమహీపాలకారణైః ప్రోచ్యతేత్రిభిః॥౫॥యథానాగపదేన్యానిపదానిపదగామినామ్। సర్వాణ్యేవ
పిధీయంతేపదజాతానికౌంజరే॥౬॥ఏవంలోకేష్వహింసాతునిర్దిష్టాధర్మతఃపురా। కర్మణాలిప్యతేజంతుర్వాచామనసాపిచ॥ ౭॥పూర్వంతుమ
నసాత్యక్త్వా తథావాచాథకర్మణా।నభక్షయతియోమాంసంత్రివిధంసవిముచ్యతే॥ ౮॥త్రికారణంతునిర్దిష్టంశ్రూయతేబ్రహ్మవాదిభిః । మనోవా
చితథాస్వాదేదోషాహ్యేషుప్రతిష్ఠితాః॥ ౯॥ నభక్షయంత్యతోమాంసంతపోయుక్తామనీషిణః।దోషాంస్తుభక్షణేరాజన్మాంసస్యేహనిబోధమే॥౧౦॥పు
త్రమాంసోపమంరాజన్ఖాదతేయోవిచక్షణః।మాంసంమోహసమావిష్టఃపురుషఃసోధమఃస్మృతః॥ ౧౧॥ పితృమాతృసమాయోగేపుత్రత్వంజాయతే
తథా। హింసాంకృత్వావశఃపాపోభూయిష్ఠంజాయతేతథా॥ ౧౨॥ రసంచప్రతిజిహ్వాయాజ్ఞానంప్రజ్ఞాయతేయథా । తథాశాస్త్రేషునియతంరాగో
హ్యాస్వాదితాద్భవేత్ ॥౧౩॥సంస్కృతాసంస్కృతాఃపక్వాలవణాలవణాస్తథా । ప్రజాయంతేయథాభావాస్తథాచిత్తంనిరుధ్యతే ॥ ౧౪ ॥ భేరీమృ
దంగశబ్దాంశ్చతంత్రీశబ్దాంశ్చపుష్కలాన్। నిషేవిష్యంతివైమందామాంసభక్షాఃకథంనరాః॥ ౧౫ ॥ అచింతితమనిర్దిష్టమసంకల్పితమేవచ।రసంగృ
ద్ధ్యాభిభూతాయేప్రశంసంతిఫలార్థినః॥ ౧౬॥ ప్రశంసాహ్యేవమాంసస్యదోషకర్మఫలాన్వితా। జీవంతిహిపరిత్యజ్యబహవస్సాధవోజనాః॥౧౭॥
స్వమాంసైఃపరమాంసానిపరిపాల్యదివంగతాః। ఏవమేషామహారాజచతుర్భిఃకారణైర్వృతా॥అహింసాతవనిర్దిష్టాసర్వధర్మానుసంహితా॥౧౮

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-మాంసవర్జనకథనే-చతుర్దశాధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥అహింసాపరమోధర్మఇత్యుక్తంబహుశస్త్వయా। శ్రాద్ధేషుచభవానాహపితౄనామిషకాంక్షిణః॥ ౧ ॥ మాంసైర్బహువిధైః ప్రోక్త
స్త్వయాశ్రాద్ధవిధిఃపురా। అహత్వాచకుతోమాంసమేవమేతద్విరుధ్యతే॥ ౨ ॥ జాతోనస్సంశయోధర్మేమాంసస్యపరివర్జనే । దోషోభక్షయతః
కస్స్యాత్కశ్చాభక్షయతోగుణః॥ ౩॥ హత్వాభక్షయతోవాపిపరేణాపిహతస్యవా । హన్యాద్వాయఃపరస్యార్థే క్రీత్వావాభక్షయేన్నరః॥౪॥ఏతది
చ్ఛామితత్త్వేనకథ్యమానంత్వయానఘ। నిశ్చయేనచికీర్షామిధర్మమేతంసనాతనమ్॥౫॥కథమాయురవాప్నోతికథంభవతిసత్త్వవాన్ । కథమవ్యం
గతామేతిలక్షణ్యోజాయతేకథమ్॥ ౬॥ భీష్మః॥మాంసస్యాభక్షణాద్రాజన్యోధర్మఃకురునందన।తన్మేశృణుయథాతత్త్వంయథాస్యవిధిరుత్తమః॥
౭॥ రూపమవ్యంగతామాయుర్బుద్ధింసత్త్వంబలంస్మృతిమ్। ప్రాప్తుకామైర్నరైర్హింసావర్జితావైమహాత్మభిః॥౮॥ ఋషీణామత్రసంవాదోబ
హుశఃకురునందన। బభూవతేషాంతుమతంయత్తచ్ఛృణుయుధిష్ఠిర॥ ౯ ॥ యోయజేతాశ్వమేధేనమాసిమాసియతవ్రతః । వర్జయేన్మధుమాంసంచ
సమమేతద్యుధిష్ఠిర॥౧౦॥ సప్తర్షయోవాలఖిల్యాస్తథైవచమరీచిపాః। అమాంసభక్షణంరాజన్ప్రశంసంతిమనీషిణః॥౧౧॥ నభక్షయతియోమాం
సంనచహన్యాన్నఘాతయేత్ । తన్మిత్రంసర్వభూతానాంమనుస్స్వాయంభువోబ్రవీత్॥ ౧౨॥అధృష్యస్సర్వభూతానాంవిశ్వాస్యస్సర్వజంతుషు।సా

భూతానాంసంమతోనిత్యంభవేన్మాంసంవివర్జయన్ ॥ ౧౩॥ స్వమాంసంపరమాంసేనయోవర్ధయితుమిచ్ఛతి। నారదఃప్రాహధర్మాత్మానియతంసో
వసీదతి॥ ౧౪ ॥ దదాతియజతేచాపితపస్వీచభవత్యపి।మధుమాంసనివృత్త్యేతిప్రాహైవంబృహస్పతిః॥ ౧౫ ॥ మాసిమాస్యశ్వమేధేనయోయజేతశ
తంసమాః। నఖాదతిచయోమాంసంసమమేతన్మతంమమ॥ ౧౬॥ సదాయజతిసత్రేణసదాదానంప్రయచ్ఛతి। సదాతపస్వీభవతిమధుమాంసవివర్జ
నాత్॥ ౧౭॥ సర్వేవేదానతత్కుర్యుఃసర్వేయజ్ఞాశ్చభారత।యోభక్షయిత్వామాంసానిపశ్చాదపినివర్తతే॥౧౮॥దుష్కరంహిరసజ్ఞానేమాంసస్య
పరివర్జనమ్। చర్తుంవ్రతమిదంపుణ్యంసర్వప్రాణ్యభయప్రదమ్॥ ౧౯॥ సర్వభూతేషుయోవిద్వాన్దదాత్యభయదక్షిణామ్। దాతాభవతిలోకేస
ప్రాణానాంనాత్రసంశయః॥ ౨౦॥ ఏతంవైపరమంధర్మంప్రశంసంతిమనీషిణః। ప్రాణాయథాత్మనోఽభీష్టాభూతానామపితేతథా॥ ౨౧ ॥ ఆత్మౌప
మ్యేనమంతవ్యంబుద్ధిమద్భిఃకృతాత్మభిః।మృత్యుతోభయమస్తీతివిదుషాంభూతిమిచ్ఛతామ్।౨౨॥ కింపునర్హన్యమానానాంతరసాజీవితార్థినామ్।అ
రోగాణామపాపానాంపాపైర్మాంసోపజీవిభిః॥౨౩॥తస్మాద్విద్ధిమహారాజమాంసస్యపరివర్జనమ్।ధర్మస్యాయతనంశ్రేష్ఠంస్వర్గస్యచసుఖస్యచ౨౪
అహింసాపరమోధర్మస్తథాహింసాపరంతపః।అహింసాపరమంసత్యంయతోధర్మఃప్రవర్తతే॥౨౫॥నహిహింసాతృణాత్కాష్ఠాదుపలాద్వాపిజాయతే
హత్వాజంతుంతతోమాంసంతస్మాద్దోషస్తుభక్షణే॥౨౬॥స్వాహాస్వధామృతభుజోదేవాస్సత్యార్జవప్రియాః। క్రవ్యాదాన్రాజసాన్విద్ధిజిహ్వారసప
రాయణాన్॥౨౭॥కాంతారేష్వథఘోరేషుదుర్గేషుగహనేషుచ।రాత్రావహనిసంధ్యాసుచత్వరేషుసభాసుచ॥౨౮॥ఉద్యతేషుచశస్త్రేషుమృగవ్యాళ
భయేషుచ।అమాంసభక్షణేరాజన్భయమన్యైర్నగచ్ఛతి॥౨౯॥ శరణ్యస్సర్వభూతానాంవిశ్వాస్యస్సర్వజంతుషు।అనుద్వేగకరోలోకేనచాప్యుద్విజ
తేసదా॥౩౦॥యదిచేత్ఖాదకోనస్యాత్ నతదాఘాతకోభవేత్। ఘాతకఃఖాదకార్థాయయద్ఘాతయతివైనరః॥ ౩౧॥అభక్ష్యమేతదితివైఇతిహింసానివర్త
తే।ఖాదకార్థమతోహింసామృగాదీనాంప్రవర్తతే॥౩౨॥యస్మాద్గ్రసతిచైవాయుర్హింసకానాంమహాద్యుతే। తస్మాద్వివర్జయేన్మాంసంయఇచ్ఛేద్భూ
తిమాత్మనః॥౩౩॥త్రాతారంనాధిగచ్ఛంతిరౌద్రాఃప్రాణివిహింసకాః।ఉద్వేజనీయాభూతానాంయథావ్యాళమృగాస్తథా॥ ౩౪॥ లోభాద్వాబుద్ధిమో
హాద్వాబలవీర్యార్థమేవచసంసర్గాద్వాథపాపానామధర్మరుచితానృణామ్।౩౫॥స్వమాంసంపరమాంసేనయోవర్ధయితుమిచ్ఛతి।ఉద్విగ్నవాసో
వసతియత్రతత్రాభిజాయతే॥ ౩౬॥ ధన్యంయశస్యమాయుష్యంస్వర్గ్యంస్వస్త్యయనంమహత్ । మాంసస్యాభక్షణంప్రాహుర్నియతాఃపరమర్ష
యః॥౩౭॥ఇదంతుఖలుకౌంతేయశ్రుతమాసీత్పురామయా।మార్కండేయస్యవదతోయేదోషామాంసభక్షణే॥౩౮॥యోవైఖాదతిమాంసానిప్రాణినాం
జీవితైషిణామ్। హతానాంవామృతానాంవాయథాహంతాతథైవసః॥ ౩౯ ॥ ధనేనక్రయికోహంతిఖాదకశ్చోపభోగతః।ఘాతకోవధబంధాభ్యామి
త్యేషత్రివిధోవధః॥ ౪౦ ॥ అఖాదన్ననుమోదంశ్చభావదోషేణమానవః । యోఽనుమోదతిహంతవ్యంసోఽపిదోషేణలిప్యతే॥౪౧॥అధృష్యస్సర్వభూతా
నామాయుష్మాన్నీరుజస్సుఖీ । భవత్యభక్షయన్మాంసందయావాన్ప్రాణినామిహ॥ ౪౨॥ హిరణ్యదానైర్గోదానైర్భూమిదానైశ్చసర్వశః।మాం
సస్యాభక్షణేధర్మోవిశిష్టఇతినశ్శ్రుతిః॥ ౪౩॥ అప్రోక్షితంవృథామాంసంవిధిహీనంనభక్షయేత్ । భక్షయన్నిరయంయాతినరోనాస్త్యత్రసంశయః॥౪౪॥
ప్రోక్షితాభ్యుక్షితంమాంసంతథాబ్రాహ్మణకామ్యయా। అల్పదోషమిదంజ్ఞేయంవిపరీతేతులిప్యతే॥౪౫॥ఖాదకస్యకృతేజంతూన్యోహన్యాత్పురుషా
ధమః।మహాదోషతరస్తత్రఘాతకోనతుఖాదకః॥ ౪౬॥ ఇజ్యాయజ్ఞశ్రుతికృతైర్యోమార్గైరబుధోఽధమః। హన్యాజ్జంతుంమాంసగృధ్నుస్సవైనరకభా
ఙ్నరః॥౪౭॥భక్షయిత్వాపియోమాంసంపశ్చాదపినివర్తతే।తస్యాపిసుమహాన్ధర్మోయఃపాపాద్వినివర్తతే ॥ ౪౮ ॥ ఆహర్తాచానుమంతాచవిశ

స్తాక్రయవిక్రయీ। సంస్కర్తా చోపభోక్తా చ ఘాతకాస్సర్వ ఏవ తే॥ ౪౯ ॥ ఇదమన్యత్తు వక్ష్యామి ప్రమాణం విధినిర్మితమ్ । పురాణమృషిభిర్జుష్టం వేదేషు పరినిష్ఠితమ్॥ ౫౦॥ ప్రవృత్తిలక్షణో ధర్మః ప్రజార్థిభిరుదాహృతః। యథోక్తం రాజశార్దూల న తు తన్మోక్షకాంక్షిణాం॥ ౫౧॥ హవిర్యత్సంస్కృతం మంత్రైః ప్రోక్షితాభ్యుక్షితం శుచి। వేదోక్తేన ప్రమాణేన పితౄణాం ప్రక్రియాసు చ॥ ౫౨॥ అతోఽన్యథా వృథామాంసమభక్ష్యం మనురబ్రవీత్ । అస్వర్గ్యమయశస్యం చ రక్షోవద్భరతర్షభ॥ ౫౩॥ విధిహీనం నరః పూర్వం మాంసం రాజన్న భక్షయేత్। అప్రోక్షితం వృథామాంసం విధిహీనం న భక్షయేత్। ౫౪॥ య ఇచ్ఛేత్పురుషోఽత్యంతమాత్మానం నిరుపద్రవమ్। స వర్జయేత మాంసాని ప్రాణినామిహ సర్వశః॥ ౫౫॥ శ్రూయతే హి పురాకల్పే నృణాం వ్రీహిమయః పశుః । యేనాయజంత యజ్వానః పుణ్యలోకపరాయణాః॥ ౫౬॥ ఋషిభిస్సంశయం పృష్టో వసుశ్చేదిపతిః పురా। అభక్ష్యమితి మాంసం యః ప్రాహ భక్ష్యమితి ప్రభో॥ ౫౭ ॥ ఆకాశాదవనిం ప్రాప్తస్తతస్స పృథివీపతిః । ఏతదేవ పునశ్చోక్త్వా వివేశ ధరణీతలమ్॥ ౫౮॥ ప్రజానాం హితకామేన త్వగస్త్యేన మహాత్మనా। ఆరణ్యాస్సర్వదైవత్యాః ప్రోక్షితాస్తపసా మృగాః ॥ ౫౯॥ క్రియా హ్యేవం న హీయంతే పితృదైవతసంశ్రితాః। ప్రీయంతే పితరశ్చైవ న్యాయతో మాంసతర్పితాః॥ ౬౦॥ ఇదం తు శృణు రాజేంద్ర కీర్త్యమానం మయాఽనఘ । అభక్షణే సర్వసుఖం మాంసస్య మనుజాధిప॥౬౧॥ యస్తు వర్షశతం పూర్ణం తపస్తప్యేత్సుదారుణమ్। యశ్చైవ వర్జయేన్మాంసం సమమేతన్మతం మమ ॥ ౬౨ ॥ కౌముదే తు విశేషేణ శుక్లపక్షే నరాధిప। వర్జయేన్మధుమాంసాని ధర్మో హ్యత్ర విధీయతే॥ ౬౩॥ చతురో వార్షికాన్మాసాన్యో మాంసం పరివర్జయేత్। చత్వారి భద్రాణ్యాప్నోతి కీర్తిమాయుర్యశో బలం॥ ౬౪॥ అథవా మాసమేకం వై సర్వమాంసాన్యభక్షయన్ । అతీత్య సర్వదుఃఖాని సుఖం జీవేన్నిరామయః ॥ ౬౫ ॥ వర్జయంతి హి మాంసాని మాసశః పక్షశోఽపి వా। తేషాం హింసానివృత్తానాం బ్రహ్మలోకో విధీయతే॥౬౬॥ మాంసం తు కౌముదం పక్షం వర్జితం పార్థ రాజభిః। సర్వభూతాత్మభూతైస్తైర్విదితార్థపరావరైః॥౬౭॥ నాభాగేనాంబరీషేణ గయేన చ మహాత్మనా । ఆయునాథానరణ్యేన దిలీపరఘుపూరుభిః॥ ౬౮ ॥ కార్తవీర్యానిరుద్ధాభ్యాం నహుషేణ యయాతినా। నృగేణ విష్వక్సేనేన తథైవ శశబిందునా॥ ౬౯॥ యువనాశ్వేన చ తథా శిబినౌశీనరేణ చ । ముచుకుందేన మాంధాత్రా హరిశ్చంద్రేణ వా విభో॥ ౭౦ ॥ సత్యం వదత మాఽసత్యం సత్యం ధర్మస్సనాతనః । హరిశ్చంద్రశ్చరతి వై దివి సత్యేన చంద్రవత్ ॥ ౭౧ ॥ శ్యేనచిత్రేణ రాజేంద్ర సోమకేన వృకేణ చ। రైవతేన రంతిదేవేన వసునా సృంజయేన చ॥ ౭౨॥ ఏతైశ్చాన్యైశ్చ రాజేంద్ర కృపేణ భరతేన చ। దుష్యంతేన కరూషేణ రామాలర్కనలైస్తథా॥ ౭౩॥ విరూపాశ్వేన నిమినా జనకేన చ ధీమతా। ఐలేన పృథునా చైవ వీరసేనేన చైవ హి॥ ౭౪ ॥ ఇక్ష్వాకుణా శంభునా చ శ్వేతేన సగరేణ చ । అజేన ధుంధునా చైవ తథైవ చ సుబాహునా॥ ౭౫॥ హర్యశ్వేన చ రాజేంద్ర క్షుపేణ భరతేన చ । ఏతైశ్చాన్యైశ్చ రాజేంద్ర పురా మాంసం న భక్షితమ్॥౭౬॥ శారదం కౌముదం మాసం తతస్తే స్వర్గమాప్నువన్ । బ్రహ్మలోకే చ తిష్ఠంతి జ్వలమానాశ్శ్రియాఽఽవృతాః॥ ౭౭॥ ఉపాస్యమానా గంధర్వైః స్త్రీసహస్రసమన్వితాః। తదేతదుత్తమం ధర్మమహింసాధర్మలక్షణమ్॥ ౭౮ ॥ యే చరంతి మహాత్మానో నాకపృష్ఠే వసంతి తే । మధుమాంసం చ యే నిత్యం వర్జయంతీహ ధార్మికాః॥ ౭౯॥ జన్మప్రభృతి మద్యం చ సర్వే తే మునయః స్మృతాః। ఇమం ధర్మమమాంసాదం యశ్చరేచ్ఛ్రావయీత వా॥ ౮౦॥ అపి చేత్సుదురాచారో న జాతు నిరయం వ్రజేత్। పఠేద్వా య ఇదం రాజన్ శృణుయాద్వాప్యభీక్ష్ణశః ॥ ౮౧ ॥ అమాంసభక్షణవిధిం పవిత్రమృషిపూజితమ్। విముక్తస్సర్వపాపేభ్యః సర్వకామైర్మహీయతే॥ ౮౨॥ విశిష్టతాం జ్ఞాతిషు చ లభతే నాత్ర సంశయః। ఆపన్నశ్చాపదో ముచ్యేద్బద్ధో ముచ్యేత బంధనాత్ ॥ ౮౩॥ ముచ్యేత్తథాతురో రోగాద్దుఃఖాన్ముచ్యేత దుఃఖితః। తిర్యగ్యోనిం న గచ్ఛేచ్చ రూపవాంశ్చ భవేన్నరః॥ ౮౪ ॥ బుద్ధిమాన్వై కురుశ్రేష్ఠ ప్రాప్నుయాచ్చ మహ

ద్యశః। ఏతత్తేకథితంరాజన్మాంసస్యపరివర్జనే॥ ౮౫॥ ప్రవృత్తౌచనివృత్తౌచవిధానమృషినిర్మితమ్॥ ౮౬॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- మాంసభక్షణనిషేధే - పంచదశాధికశతతమోధ్యాయః- .... *

యుధిష్ఠిరః॥ ఇమేవైమానవాలోకేనృశంసామాంసగృద్ధినః। విసృజ్యవివిధాన్భక్ష్యాన్మహారక్షోగణాఇవ॥ ౧॥ అపూపాన్వివిధాకారాన్శాకాని వివిధానిచ। ఖాండవాన్రసయోగాన్నతథేచ్ఛంతియథామిషమ్ ॥ ౨॥ తత్రమేబుద్ధిరత్రైవవిమర్శేపరిముహ్యతి । నమన్యేరసతఃకించిన్మాంసతోస్తి. తికించన॥ ౩॥ తదిచ్ఛామిగుణాన్శ్రోతుంమాంసస్యాభక్షణేప్రభో। భక్షణేచైవయేదోషాస్తాంశ్చైవభరతర్షభ॥ ౪॥ సర్వంతత్త్వేనధర్మజ్ఞయథావదిహధర్మతః। కింవాభక్ష్యమభక్ష్యంవాసర్వమేతద్వదస్వమే॥౫॥ యథైతద్యాదృశంచైవగుణాయేచాస్యవర్జనే।దోషాభక్షయతోయేపితన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౬॥ భీష్మః॥ ఏవమేతన్మహాబాహోయథావదసిభారత। నమాంసాత్పరమంకించిద్రసతోవిద్యతేభువి॥ ౭॥కృశక్షీణాభితప్తానాంగ్రామ్యధర్మరతాత్మనామ్। అధ్వనాకర్శితానాంచనమాంసాద్విద్యతేపరమ్॥౮॥ సద్యోవర్ధయతిప్రాణాన్పుష్టిమగ్ర్యాందదాతిచ।నభక్ష్యోభ్యధికఃకశ్చిన్మాంసాదస్తిపరంతప॥ ౯॥ వివర్జితేతుబహవోగుణాఃకౌరవనందన। యేభవంతిమనుష్యాణాంతన్మేనిగదతఃశృణు॥ ౧౦ ॥ స్వమాంసంపరమాంసేనయోవర్ధయితుమిచ్ఛతి। నాస్తిక్షుద్రతరస్తస్మాత్సనృశంసతరోనరః॥౧౧॥ నహిప్రాణాత్ ప్రియతరంలోకేకించనవిద్యతే । తస్మాద్దయాంనరఃకుర్యాద్యథాత్మనితథాపరే॥౧౨॥శుక్రాచ్చతాతసంభూతిర్మాంసస్యేహనసంశయః । భక్షణేతుమహాన్దోషోనివృత్త్యాపుణ్యముచ్యతే॥ ౧౩॥ విధినావేదదృష్టేనతద్భుక్త్వేహనదుష్యతి । యజ్ఞార్థేపశవస్సృష్టాఇత్యపిశ్రూయతేశ్రుతిః॥ ౧౪ ॥ అతోన్యథాప్రవృత్తానాంరాక్షసోవిధిరుచ్యతే । క్షత్రియాణాంచయోదృష్టోవిధిస్తమపిమేశృణు॥ ౧౫॥ వీర్యేణోపార్జితంమాంసంయథాభుంజన్నదుష్యతి । ఆరణ్యాస్సర్వదైవత్యాస్సర్వశఃప్రోక్షితామృగాః॥౧౬॥ అగస్త్యేనపురారాజన్మృగయాయేనపూజ్యతే। నాత్మానమపరిత్యజ్యమృగయానామవిద్యతే॥ ౧౭॥ సమతాముపసంగమ్యభూతంహన్యతిహంతివా। అతోరాజర్షయస్సర్వేమృగయాంయాంతిభారత॥ ౧౮ ॥ నహిలిప్యంతిపాపేననచైతత్పాతకంవిదుః। నహ్యతస్సదృశంకించిదిహలోకే పరత్రచ॥౧౯॥ యత్సర్వేష్విహభూతేషుదయాకౌరవనందన । నభయంవిద్యతేజాతునరస్యేహదయావతః॥ ౨౦॥ దయావతామిమేలోకాఃపరేచాపి తపస్వినాం। అహింసాలక్షణోధర్మఇతిధర్మవిదోవిదుః॥౨౧॥ యదహింసాత్మకంకర్మతత్కుర్యాదాత్మవాన్నరః।పితృదైవతయజ్ఞేషుప్రోక్షితంహవిరుచ్యతే॥ ౨౨॥ అభయంసర్వభూతేభ్యోయోదదాతిదయాపరః । అభయంసర్వభూతానిదదతీత్యనుశుశ్రుమ ॥ ౨౩ ॥ క్షతంచస్ఖలితంచైవపతితంక్లిష్టమాహతమ్। సర్వభూతానిరక్షంతిసమేషువిషమేషుచ॥౨౪॥ నైనంవ్యాళమృగాఘ్నంతినపిశాచానరాక్షసాః। ముచ్యతేభయకాలేషుమోక్షయేద్యోభయేపరాన్॥౨౫॥ ప్రాణదానాత్పరందానంనభూతంనభవిష్యతి। నహ్యాత్మనఃప్రియతరంకించిదస్తీహనిశ్చితమ్॥ ౨౬॥ అనిష్టంసర్వభూతానాంమరణంనామభారత।మృత్యుకాలేహిభూతానాంసద్యోజాయేతవేపథుః॥ ౨౭॥ జాతిజన్మజరాదుఃఖైర్నిత్యంసంసారసాగరే। జంతవఃపరివర్తంతేమరణాదుద్విజంతిచ॥౨౮॥ గర్భవాసేషుపచ్యంతేక్షారామ్లకటుకైరసైః। మూత్రశ్లేష్మపురీషాణాంపరుషైర్భృశదారుణైః॥ ౨౯॥ జాతాశ్చాప్యవశాస్తత్రభిద్యమానాఃపునఃపునః। పాచ్యమానాశ్చపచ్యంతేవివశామాంసగృద్ధినః॥ ౩౦ ॥ కుంభీపాకేషుపచ్యంతేతాంతాంయోనిముపాగతాః। ఆక్రమ్యమార్యమాణాశ్చభ్రామ్యంతేవైపునఃపునః॥౩౧॥నాత్మనోస్తిప్రియతమఃపృథివీమనుసృత్యహ।తస్మాత్ప్రాణిషుసర్వేషుదయావానాత్మవాన్భవేత్ ॥ ౩౨॥ సర్వమాంసానియోరాజన్యావజ్జీవంనభక్షయేత్ । స్వర్గేసవిపులంస్థానంప్రాప్నుయాన్నాత్రసంశయః॥ ౩౩ ॥ యేభక్షయంతిమాంసానిభూతానా

నాంజీవితైషిణామ్। భక్ష్యంతే తేపిభూతైస్తైరితి మేనాత్ర సంశయః॥౩౪॥మాంసభక్షయితేయస్మాద్భక్షయిష్యేతమప్యహమ్। ఏతన్మాంసస్యమాంస
త్వమనుబుధ్యస్వ భారత॥౩౫॥ ఘాతకోవధ్యతేనిత్యంతతోవధ్యతిభక్షితా। ఆక్రోష్టాక్రుష్యతే రాజన్ద్విష్టాద్వేష్యత్వమాప్నుయాత్॥౩౬॥ యేనయే
నశరీరేణయద్యత్కర్మకరోతియః। తేన తేనశరీరేణతత్తత్ఫలముపాశ్నుతే॥౩౭॥ అహింసాపరమోధర్మస్తథాహింసాపరోదమః।అహింసాపరమం
దానమహింసాపరమంతపః॥౩౮॥ అహింసాపరమోయజ్ఞస్త్వహింసాపరమంబలమ్ । అహింసాపరమంమిత్రమహింసాపరమంసుఖమ్॥ ౩౯॥ అహిం
సాపరమంసత్యమహింసాపరమంశ్రుతమ్।సర్వయజ్ఞేషువాదానంసర్వతీర్థేషుచాప్లుతమ్॥౪౦॥సర్వదానఫలంచాపినైతత్తుల్యమహింసయా। అహిం
స్రస్యతపోఽక్షయ్యమహింస్రోయజతేసదా॥౪౧॥అహింస్రస్సర్వభూతానాంయథామాతాయథాపితా।ఏతత్ఫలమహింసాయాభూయశ్చకురుపుంగ
వ॥ నహిశక్యాగుణావక్తుమపివర్షశతైరపి॥ ౪౨॥ .... *

ఇతిఆనుశాసనికపర్వణి- అహింసాఫలకథనే- షోడశాధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ అకామాశ్చసకామాశ్చయేహతాఃస్మిన్మహామృధే। కాంగతింప్రతిపద్యంతే తన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧॥ దుఃఖంప్రాణపరిత్యాగఃపురుషా
ణాంమహామృధే। జానాసిత్వంమహాప్రాజ్ఞప్రాణత్యాగంసుదుష్కరమ్॥ ౨॥ సమృద్ధేవాసమృద్ధేవాశుభేవాయదివాశుభే । కారణంతత్ర మేబ్రూహి
సర్వజ్ఞోహ్యసి మేమతః॥౩॥భీష్మః॥ సమృద్ధేవాసమృద్ధేవాశుభేవాయదివాశుభే । సంసారేఽస్మిన్సమాయాతాఃప్రాణినఃపృథివీపతే॥ ౪॥ నిరతాయే
నభావేనతత్ర మేశృణుకారణమ్। సమ్యక్చాయమనుప్రశ్నస్త్వయోక్తస్తుయుధిష్ఠిర॥ ౫॥ అత్ర తేవర్తయిష్యామిపురావృత్తమిదంనృప। ద్వైపాయ
నస్యసంవాదంకీటస్యచయుధిష్ఠిర॥ ౬ ॥ బ్రంహభూతశ్చరన్విప్రఃకృష్ణద్వైపాయనఃపురా । దదర్శకీటంధావంతంశీఘ్రంశకటవర్త్మని॥ ౭॥ గతిజ్ఞ
స్సర్వభూతానాంభాషాజ్ఞశ్చశరీరిణామ్। సర్వజ్ఞస్సతదాదృష్ట్వాకీటంవచనమబ్రవీత్ ॥౮॥ వ్యాసః॥ కీటసంత్రస్తరూపోసిత్వరితశ్చైవలక్ష్యసే। క్వ
ధావసితదాచక్ష్వకుతస్తేభయమాగతమ్॥౯॥ కీటః॥ శకటస్యాస్యమహతోఘోషంశ్రుత్వాభయంమమ। ఆగతంవై మహాబుద్ధేస్వనఏషహిదారుణః॥
౧౦॥శ్రూయతేనచమాంహన్యాదితిహ్యస్మాదపక్రమే । శ్వసతాంచశృణోమ్యేవంగోపుత్రాణాంప్రతోద్యతామ్ ॥ ౧౧ ॥ వహతాంసుమహాభారంస
న్నికర్షేస్వనంప్రభో। నృణాంచసంవాహయతాంశ్రూయతేవివిధస్స్వనః॥ ౧౨॥ శ్రోతుమస్మద్విధేనైవంనశక్యంకీటయోనినా। తస్మాదతిక్రమామ్యే
షభయాదస్మాత్సుదారుణాత్ ॥౧౩॥ దుఃఖంహిమృత్యుర్భూతానాంజీవితంచసుదుర్లభమ్। అతోభీతఃపలాయామిగచ్ఛేయంనాసుఖంసుఖాత్ ॥౧౪॥
భీష్మః॥ ఇత్యుక్తస్సతుతంప్రాహకుతఃకీటసుఖంతవ। మరణంతేసుఖంమన్యేతిర్యగ్యోనౌతువర్తసే॥౧౫॥ శబ్దంస్పర్శంరసంగంధంభోగాంశ్చోచ్చావ
చాన్బహూన్। నాభిజానాసికీటత్వంశ్రేయోమరణమేవతే॥౧౬॥కీటః॥ సర్వత్రనిరతోజీవఇతశ్చాపిసుఖంమమ।చింతయామిమహాప్రాజ్ఞతస్మాదిచ్ఛా
మిజీవితుమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఇహాపివిషయస్సర్వోయథాదేహంప్రవర్తితః। మానుషాస్తైర్యజాశ్చైవపృథగ్భోగావిశేషతః॥ ౧౮॥ అహమాసంమనుష్యోవై
శూద్రోబహుధనఃప్రభో । అబ్రహ్మణ్యోనృశంసశ్చకదర్యోవృద్ధిజీవకః ॥ ౧౯ ॥ వాక్తీక్ష్ణోనికృతిప్రజ్ఞోద్వేష్టాసర్వస్యసర్వశః। మిథఃకృతోపధినాప
రస్వహరణేరతః॥౨౦॥ భృత్యాతిథిజనశ్చాపిగృహేపర్యశితోమయా । మాత్సర్యాత్స్వాదుకామేననృశంసేనబుభుక్షతా॥ ౨౧ ॥ దేవార్థంపిత్ర్యయ
జ్ఞార్థమన్నంశ్రద్ధాకృతంమయా। నదత్తమర్థకామేనదేయమన్నంపురాకిల॥ ౨౨ ॥ గుప్తంశరణమాశ్రిత్యభయేషుశరణాగతాః। అకస్మాత్తేమయా
త్యక్తానత్రాతాఅభయైషిణః॥ ౨౩॥ ధనంధాన్యంప్రియాన్దారాన్పానంవాసస్తథాద్భుతం । శ్రియందృష్ట్వామనుష్యాణామసూయామినిరర్థకమ్॥
౨౪॥ ఈర్ష్యకఃపరసుఖందృష్ట్వాఅన్యస్యనబుభూషకః॥ త్రివర్గహంతాచాన్యేషామాత్మకామానువర్తకః॥ ౨౫॥ నృశంసగుణభూయిష్ఠంపురాకర్మకృ

తంమయాస్మృత్వాతదనుతప్యేహంహిత్వాప్రియమివాత్మజమ్॥ ౨౬॥ శుభానాంనాభిజానామికృతానాంకర్మణాంఫలమ్ । మాతాచపూజితావృద్ధాబ్రాంహణశ్చార్చితోమయా॥ ౨౭ ॥ సకృజ్జాతిగుణోపేతస్సంగత్యాగృహమాగతః । అతిథిఃపూజితోబ్రంహంస్తేనమాంనాజహాత్ స్మృతిః॥౨౮॥ కర్మణాపునరేవాహంసుఖమాగామిలక్షయె । తచ్ఛ్రోతుమహమిచ్ఛామిత్వత్తశ్శ్రేయస్తపోధన॥౨౯॥................................*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి- కీటోపాఖ్యానె - సప్తదశాధికశతతమోధ్యాయః,

వ్యాసః ॥ శుభేనకర్మణాయద్వైతిర్యగ్యోనౌనముహ్యసే । మమైవకీటతత్కర్మయేనత్వంనప్రముహ్యసే॥౧॥ అహంహిదర్శనాదేవతారయామితపోబలాత్ । తపోబలాద్ధిబలవద్బలమన్యన్నవిద్యతే॥ ౨॥ జానామిపాపైస్స్వకృతైర్గతంత్వాంకీటకీటతామ్ । అవాప్స్యసిపునర్ధర్మంధర్మంతుయదిమన్యసే॥౩॥ కర్మభూమికృతందేవాభుంజతేతిర్యగాశ్చయె । ధర్మోపిహిమనుష్యేషుకామార్థాశ్చతథాగుణాః॥ ౪॥ వాగ్బుద్ధిపాణిపాదైశ్చవ్యపేతస్యవిపశ్చితః। కింహాస్యతిమనుష్యస్యమందస్యాపిహిజీవతః॥౫॥ జీవన్హికురుతేపూజాంవిప్రాగ్ర్యశ్శశిసూర్యయోః । బ్రువన్నపికథాంపుణ్యాంతత్రకీటత్వమేష్యసి॥౬॥ గుణభూతానిభూతానితత్రత్వముపభోక్ష్యసే । తత్రతేహంవినేష్యామిబ్రంహత్వంయత్రవైవ్యసి॥ ౭॥ సతథేతిప్రతిశ్రుత్యకీటోవర్త్మన్యతిష్ఠత । శకటోవ్రజంశ్చసుమహానాగతశ్చయదృచ్ఛయా॥ ౮ ॥ చక్రాక్రమేణభిన్నశ్చకీటఃప్రాణాన్ముమోచహ। సంభూతఃక్షత్రియకులేప్రసాదాదమితౌజసః॥౯॥ తమృషింద్రష్టుమగమత్సర్వాస్వన్యాసుయోనిషు। శ్వావిద్గోధావరాహాణాంతథైవమృగపక్షిణామ్ ॥ ౧౦॥ శ్వపాకశూద్రవైశ్యానాంక్షత్రియాణాంచయోనిషు। సకీటఏవమాభాష్యఋుషిణాసత్యవాదినా॥౧౧॥ ప్రతిస్మృత్యాథజగ్రాహపాదౌమూర్ధ్నాకృతాంజలిః॥ ౧౨॥

కీటః॥ ఇదంతదతులంస్థానమీప్సితందశభిర్గుణైః। యదహంప్రాప్యకీటత్వమాగతోరాజపుత్రతామ్ ॥ ౧౩ ॥ వహంతిమామతిబలాఃకుంజరాహేమమాలినః॥ స్యందనేషుచకాంభోజాయుక్తాఃపరమవాజినః॥ ౧౪॥ ఉష్ట్రాశ్వతరయుక్తానియానానిచవహంతిమామ్ । సబాంధవస్సహామాత్యశ్చాశ్నామిపిశితౌదనమ్॥౧౫॥ గృహేషుసునివాతేషుసుఖేషుశయనేషుచ। వరార్హేషుమహాభాగస్వపామిచసుపూజితః॥౧౬॥ సర్వేష్వపరరాత్రేషుసూతమాగధవందినః। స్తువంతిమాంయథాదేవామహేంద్రంప్రియవాదినః॥౧౭॥ ప్రసాదాత్సత్యసంధస్యభవతోమితతేజసః । యదహంకీటతాంప్రాప్యసంప్రాప్తోరాజపుత్రతామ్॥౧౮॥ నమస్తేస్తుమహాప్రాజ్ఞకింకరోమిప్రశాధిమామ్। త్వత్తపోబలనిర్దిష్టమిదంహ్యధిగతంమయా॥౧౯॥

వ్యాసః॥ అర్చితోహంత్వయారాజన్వాగ్భిరద్యయదృచ్ఛయా। అద్యతేకీటతాంప్రాప్యస్మృతిర్జాతాజుగుప్సితా॥౨౦॥ నతునాశోస్తిపాపస్యయస్త్వయోపచితఃపురా । శూద్రేణార్థప్రధానేననృశంసేనాతతాయినా॥ ౨౧॥ మమతేదర్శనంప్రాప్తంతచ్చైవంసుకృతంత్వయా । తిర్యగ్యోనౌస్మజాతేనమమచాభ్యర్చనాత్తథా॥౨౨॥ ఇతస్త్వంరాజపుత్రత్వాద్బ్రాంహణ్యంసమవాప్స్యసి। గోబ్రాంహణకృతేప్రాణాన్హిత్వాప్రాణంరణాజిరే॥ ౨౩ ॥ రాజపుత్రసుఖంప్రాప్యక్రతూంశ్చైవాప్తదక్షిణాన్। అథమోదిష్యసేస్వర్గేబ్రంహభూతోవ్యయస్సుఖీ॥౨౪॥ తిర్యగ్యోన్యాశ్శూద్రతామభ్యుపైతిశూద్రోవైశ్యంక్షత్రియత్వంచవైశ్యః। వృత్తశ్లాఘీక్షత్రియోబ్రాంహణత్వంస్వర్గంపుణ్యంబ్రాంహణస్సాధువృత్తః॥౨౫॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- కీటోపాఖ్యానే- అష్టాదశాధికశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥క్షత్రధర్మమనుప్రాప్తఃస్మరన్నేవచవీర్యవాన్।త్యక్త్వాసకీటతాంరాజంశ్చచారవిపులంతపః॥౧॥ తస్యధర్మార్థవిదుషోదృష్ట్వాతద్విపులంతపః। అజగామద్విజశ్రేష్ఠఃకృష్ణద్వైపాయనస్తదా॥ ౨॥ వ్యాసః ॥ క్షాత్రందేవవ్రతంకీటభూతానాంపరిపాలనమ్। క్షాత్రందేవవ్రతంధ్యాయంక్షత్రో

విప్రత్వమేష్యసి॥ ౩॥ పాహి సర్వాః ప్రజాస్సమ్యక్ శుభాశుభవిదాత్మవాన్। శుభైస్సంవిభజన్కామైరశుభానాంచ పావనైః॥ ౪॥ ఆత్మవాన్భవసుప్రీతః స్వధర్మాచరణే రతః॥ క్షాత్రీం తనుం సముత్సృజ్య తతో విప్రత్వమేష్యసి ॥ ౫॥ భీష్మః॥ సోప్యరణ్యమనుప్రాప్య పునరేవ యుధిష్ఠిర । మహర్షేర్వచనం శ్రుత్వా ప్రజాధర్మేణ పాల్య చ ॥ ౬॥ అచిరేణైవ కాలేన కీటః పార్థివసత్తమ। ప్రజాపాళనధర్మేణ ప్రేత్య విప్రత్వమాగతః॥ ౭॥ తతస్తం బ్రాంహణం దృష్ట్వా పునరేవ మహాయశాః। ఆజగామ మహాప్రాజ్ఞః కృష్ణద్వైపాయనస్తదా ॥ ౮॥ వ్యాసః॥ భోభో బ్రంహర్షభ శ్రీమన్ మా వ్యథిష్ఠాః కథంచన। శుభకృచ్ఛుభయోనీషు పాపకృత్పాపయోనిషు॥ ౯॥ ఉపపద్యతి ధర్మజ్ఞ యథాపాపఫలోపగమ్। తస్మాత్ మృత్యుభయాత్కీట మా వ్యథిష్ఠాః కథంచన॥ ౧౦॥ ధర్మలోపభయం తే స్యాత్తస్మాద్ధర్మం చరోత్తమమ్॥ ౧౧॥ కీటః॥ సుఖాత్సుఖతరం ప్రాప్తో భగవంస్త్వత్కృతే హ్యహమ్। ధర్మమూలాః శ్రియః ప్రాప్య పాప్మా నష్ట ఇహాద్య మే ॥ ౧౨ ॥ భీష్మః ॥ భగవద్వచనాత్కీటో బ్రాంహణ్యం ప్రాప్య దుర్లభమ్ । అకరోత్పృథివీం రాజన్ యజ్ఞయూపశతాంకితామ్। ౧౩॥ తతస్సాలోక్యమగమత్ బ్రహ్మణో బ్రహ్మవిత్తమః। అవాప చ పదం కీటః పార్థ బ్రంహ సనాతనమ్॥ ౧౪॥ స్వకర్మఫలనిర్వృత్తం వ్యాసస్య వచనాత్తదా। తెపి యస్మాత్స్వభావేన హతాః క్షత్రియపుంగవాః॥ ౧౫॥ సంప్రాప్తాస్తే గతిం పుణ్యాం తస్మాన్మా శోచ పుత్రక॥ ౧౬ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతె అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-కీటోపాఖ్యానే- ఏకోనవింశత్యధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ విద్యాతపోభ్యాం దానాచ్చ కిమేతేషాం విశిష్యతె। పృచ్ఛామి త్వాం సతాం శ్రేష్ఠ తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। మైత్రేయస్య చ సంవాదం కృష్ణద్వైపాయనస్య చ॥ ౨ ॥ కృష్ణద్వైపాయనో రాజన్నజ్ఞాతచరితం చరన్ । వారాణస్యాముపాతిష్ఠత్ మైత్రేయం స్వైరిణీకులే॥ ౩॥ తముపస్థితమాసీనం జ్ఞాత్వా స మునిసత్తమః। అర్చిత్వా భోజయామాస మైత్రేయో భక్ష్యముత్తమమ్॥ ౪॥ తదన్నముత్తమం భుక్త్వా గుణవత్సార్వకామికమ్ । ప్రతిష్ఠమానోఽస్మయత ప్రీతః కృష్ణో మహామనాః ॥ ౫ ॥ తముత్స్మయంతం సంప్రేక్ష్య మైత్రేయః కృష్ణమబ్రవీత్। కారణం బ్రూహి ధర్మాత్మన్ వ్యస్మయిష్ఠాః కుతశ్చ తే॥ ౬ ॥ తపస్వినో ధృతిమతః ప్రమోదస్సముపాగతః । ఎతత్పృచ్ఛామి తె విద్వన్నభివాద్య ప్రణమ్య చ॥ ౭॥ ఆత్మనశ్చ తపోభాగ్యం మహాభాగ్యం తవేహ చ। పృథగాచరతస్తాత పృథగాత్మసుఖాత్మనోః॥ ౮॥ ఆల్పాంతరమహం మన్యే విశిష్టమపి చాన్వయాత్ ॥ ౯॥ వ్యాసః॥ అతిచ్ఛందాతివాదాభ్యాం స్మయోయం సముపాగతః। అసత్యం వేదవచనం కస్మాద్వేదోఽనృతం వదేత్ ॥ ౧౦ ॥ త్రీణ్యేవ తు పదాన్యాహుః పురుషస్యోత్తమం వ్రతమ్। న ద్రుహ్యేచ్చైవ దద్యాచ్చ సత్యం చైవ పరం వదేత్ ॥ ౧౧ ॥ ఇతి వేదోక్తమృషిభిః పురస్తాత్పరికల్పితమ్ । ఇదానీం చైవ నః కృత్యం పురస్తాచ్చ పరిశ్రుతమ్॥ ౧౨॥ ఆల్పోహి తాదృశో దాయో భవత్యుత మహాఫలః। తృషితాయ చ తే దత్తం హృదయేనానసూయతా॥ ౧౩॥ తృషితస్తృషితాయ త్వం దత్త్వైతదశనం మమ। అజైషీర్మహతో లోకాన్మహాయజ్ఞైరివ ప్రభో ॥ ౧౪ ॥ తతో దానపవిత్రేణ ప్రీతోఽస్మి తపసైవ చ। పుణ్యస్యైవ హి తే సత్త్వం పుణ్యస్యైవ చ దర్శనమ్॥ ౧౫॥ పుణ్యస్యైవాభిగంధస్తే మన్యే కర్మాభిధానజమ్। అధికం మార్జనాత్తాత తథైవానులేపనాత్ ॥ ౧౬॥ శుభం సర్వపవిత్రేభ్యో దానమేవ పరం ద్విజ। నో చేత్సర్వపవిత్రేభ్యో దానమేవ పరం భవేత్ ॥ ౧౭ ॥ యానీమాన్యుత్తమానీహ వేదోక్తాని ప్రశంససి। తేషాం శ్రేష్ఠతరం దానమితి మే నాత్ర సంశయః॥ ౧౮॥ దానకృద్భిః కృతః పంథా యేన యాంతి మనీషిణః। తే హి ప్రాణస్య దాతారస్తేషు ధర్మః ప్రతిష్ఠితః॥ ౧౯॥ యథా వేదాస్స్వధీతాశ్చ యథా చేంద్రియసంయమః। సర్వత్యాగో యథా చేహ తథా దానమనుత్తమమ్॥ ౨౦॥ త్వం హి తాత సుఖాదేవ సుఖమేష్యసి శోభనమ్। సుఖాత్సుఖతరప్రాప్తిమాప్నుతే మతిమాన్నరః ॥ ౨౧ ॥ తన్నః ప్రత్యక్షమె వేదముపలభ్యమసంశయమ్। శ్రీమంతమాప్నువంత్యర్థాన్దానయజ్ఞా

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

స్తథాసుఖమ్॥౨౨॥ సుఖాదేవపరందుఃఖందుఃఖాదప్యపరంసుఖమ్। దృశ్యతేహిమహాప్రాజ్ఞనియతంవైస్వభావతః ॥ ౨౩ త్రివిధానీహవృత్తానినరస్యాహుర్మనీషిణః। పుణ్యమన్యత్పాపమన్యన్నపుణ్యంనచపాతకమ్ ॥ ౨౪॥ నవృత్తంమన్యతేతస్యమన్యతేనాస్యపాతకమ్। తథాస్వకర్మనిర్వృత్తంన పుణ్యంనచపాతకమ్॥౨౫॥ యజ్ఞదానతపశ్శీలానరావైపుణ్యకర్మిణః। యేభిద్రుహ్యంతిభూతానితేవైపాపకృతోజనాః॥ ౨౬ ॥ ద్రవ్యాణ్యాదదతేచైవదుఃఖంయాంతిపతంతిచ। అతోన్యత్కర్మయత్కించిన్నపుణ్యంనచపాతకమ్॥౨౭॥ రమస్వైధస్వమోదస్వదేహిచైవయజస్వచ। నత్వామభిభవిష్యంతివైద్యానచతపస్వినః॥ ౨౮॥ ....*

ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-మైత్రేయభిక్షాయాం-వింశత్యధికశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఏవముక్తఃప్రత్యువాచమైత్రేయఃకర్మపూజకః। అత్యంతశ్రీమతికులేజాతఃప్రాజ్ఞోబహుశ్రుతః॥౧॥ మైత్రేయః ॥ అసంశయంమహాప్రాజ్ఞయథైవాత్థతథైవతత్। అనుజ్ఞాతశ్చభవతాకించిద్బ్రూయామహంవిభో॥ ౨॥ వ్యాసః ॥ యద్యదిచ్ఛసిమైత్రేయయావద్యావద్యథాయథా। బ్రూహితత్త్వంమహాప్రాజ్ఞశుశ్రూషేవచనంతవ॥౩॥ మైత్రేయః॥నిర్దోషంనిర్మలంచైవవచనందానసంహితమ్। విద్యాతపోభ్యాంహిభవాన్భావితాత్మానసంశయః॥౪॥భవతోభవితాత్మత్వాల్లాభోయంసుమహాన్మమ। భూయోబుద్ధ్యానుపశ్యామిసుసమిద్ధతపాఇవ॥౫॥అపినోదర్శనాదేవ భవతోభ్యుదయోభవేత్। మన్యేభవత్ప్రసాదోయంతద్ధికర్మస్వభావతః॥౬॥ తపశ్శ్రుతంచయోనిశ్చాప్యేతద్బ్రాహ్మణ్యకారణమ్। త్రిభిర్గుణైస్సముదితస్తతోభవతివైద్విజః॥౭॥ అస్మింస్తృప్తేచతృప్యంతేపితరోదైవతానిచ। నహిశ్రుతవతఃకించిదధికంబ్రాహ్మణాదృతే॥౮॥ అంధంస్యాత్తమఏవేదంనప్రాజ్ఞాయేతకించన। చాతుర్వర్ణ్యంనవర్తేతధర్మాధర్మావృతానృతే॥ ౯ ॥ యథాహిసుకృతేక్షేత్రేఫలంవిందతిమానవః । ఏవందత్త్వాశ్రుతవతిఫలందాతాసమశ్నుతే॥౧౦॥ బ్రాహ్మణశ్చేన్నవిద్యేతశ్రుతవృత్తోపసంహితః। ప్రతిగ్రహీతాదానస్యమోఘంస్యాద్ధనినాంధనమ్॥౧౧ ॥ అదన్నవిద్వాన్హంత్యర్థమద్యమానంచహంతితమ్। తచ్చాన్నంపాతియచ్చాన్నంసహంతాహన్యతేబుధః॥౧౨॥ ప్రభుర్హ్యన్నమదన్విద్వాన్పునర్జనయతీశ్వరః। సచాన్నాజ్జాయతేతస్మాత్సూక్ష్మఏతద్వ్యతిక్రమః॥౧౩॥ యదేవదదతఃపుణ్యంతదేవప్రతిగృహ్ణతః। నహ్యేకచక్రంవర్తేతఇత్యేవమృషయోవిదుః॥౧౪॥- యత్రవైబ్రాహ్మణాస్సంతిశ్రుతవృత్తోపసంహితాః। తత్రదానఫలంపుణ్యమిహచాముత్రచాశ్నుతే ॥ ౧౫ ॥ యేయేవిశుద్ధాస్సతతంతపస్యభిరతాభృశమ్। దానాధ్యయనసంపన్నాస్తేవైపూజ్యతమాస్సదా॥ ౧౬॥ తైర్హిసద్భిఃకృతఃపంథాస్తేనయాతోనముహ్యతి। తేహిస్వర్గస్యనేతారోయజ్ఞవాహాఃసనాతనాః॥ ౧౭॥ ....*

ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశానికవర్వణి- దానధర్మకథనే- ఏకవింశత్యధికశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఏవముక్తస్సభగవాన్మైత్రేయంప్రత్యభాషత।దిష్ట్యైవత్వంవిజానాసిదిష్ట్యాతేబుద్ధిరీదృశీ॥ ౧॥లోకోహ్యార్యగుణానేవభూయిష్ఠంతుప్రశంసతి। రూపమానవయోమానశ్రీమానాశ్చాప్యసంశయమ్ ॥౨॥ దిష్ట్యానాభిభవంతిత్వాందైవస్తేయమనుగ్రహః। యత్తేభృశతరందానాద్వర్తయిష్యామితచ్ఛృణు॥ ౩॥ యానీహాగమశాస్త్రాణియాశ్చకాశ్చిత్ప్రవృత్తయః। తానివేదంపురస్కృత్యప్రవృత్తానియథాక్రమమ్॥ ౪॥ అహందానంప్రశంసామిభవానపితపఃశ్రుతేః । తపఃపవిత్రంవేదస్యతపస్స్వర్గస్యసాధనమ్ ॥ ౫ ॥ తపసామహదాప్నోతివిద్యయాచేతినఃశ్రుతమ్ । తపసైవచాపనుదేద్యచ్చాన్యదపిదుష్కృతమ్॥ ౬॥ యద్యద్ధికించిత్సంధాయపురుషస్తప్యతేతపః।సర్వమేతదవాప్నోతివిద్యయాచేతినఃశ్రుతమ్ ॥ ౭॥ దురన్వయందుష్ప్రధర్షందురాపందురతిక్రమమ్। సర్వంవైతపసాభ్యేతితపోహిబలవత్తరమ్ ॥ ౮॥ సురాపోసమ్మతాదాయీభ్రూణహాగురుతల్పగః । తపసాతరతేసర్వమేనసశ్చప్రముచ్యతే॥ ౯॥ సర్వవిద్యస్తుచక్షుష్మానపియాదృశతాదృశమ్। తపస్వినంతథైవాహుస్తాభ్యాంకార్యంసదానమః ॥ ౧౦॥ సర్వేపూజ్యాశ్శ్రుతధనా

స్తథైవచతపస్వినః। దానప్రదాన్సుఖంప్రేత్యప్రాప్నువంతీహచశ్రియమ్॥ ౧౧ ॥ ఇమంచబ్రంహలోకంచలోకంచబలవత్తరమ్ । అన్నదానైస్సుకృతినః ప్రతిపద్యంతలౌకికాః॥ ౧౨॥ పూజితాఃపూజయంత్యేతేమానితామానయంతిచ। సదాతాయత్రయత్రైతిసర్వతస్సంప్రసూయతే॥ ౧౩॥ అకర్తాచైవకర్తాచలభతేయస్యయాదృశమ్। యదిచోర్ధ్వంయద్యధోవాస్వాంల్లోకానభియాస్యతి ॥ ౧౪ ॥ ప్రాప్స్యసేత్వన్నపానానియానివాంఛసికానిచిత్। మేధావ్యసికులేజాతఃశ్రుతవాననృశంసవాన్॥ ౧౫ ॥ కౌమారచారీవ్రతవాన్మైత్రేయనిరతోభవ । ఏతద్గృహాణప్రథమంస్వధర్మంగృహమేధినామ్॥ ౧౬॥ యోభర్తావాసితాతుష్టోభర్తుస్తుష్టాచవాసితా। యస్మిన్నేవంకులేసర్వంకల్యాణంతత్రవర్తతే॥ ౧౭॥ అద్భిర్గాత్రాన్మలమివతమోగ్నిప్రభయాయథా । దానేనతపసాచైవసర్వంపాపమపోహతి ॥ ౧౮ ॥ స్వస్తిప్రాప్నుహిమైత్రేయగృహాన్సాధువ్రజామ్యహమ్ । ఏతన్మనసికర్తవ్యంశ్రేయఏవంభవిష్యతి॥ ౧౯॥ తంప్రణమ్యాథమైత్రేయఃకృత్వాచాభిప్రదక్షిణమ్। స్వస్తిప్రాప్నోతుభగవానిత్యువాచకృతాంజలిః॥ ౨౦॥........ *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- మైత్రేయభిక్షాయాం-ద్వావింశత్యధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ సత్స్త్రీణాంసముదాచారంసర్వధర్మవిదాంవర। శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహంత్వత్తస్తన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧॥ భీష్మః॥ సర్వజ్ఞాంసర్వతత్త్వజ్ఞాందేవలోకేమనస్వినీమ్। కైకేయీసుమనానామశాండిలీంపర్యపృచ్ఛత॥౨॥ కేనవృత్తేనకల్యాణిసమాచారేణకేనవా । విధూయసర్వపాపానిదేవలోకంత్వమాగతా॥౩॥ హుతాశనశిఖేవత్వంజ్వలమానాస్వతేజసా। సుతాతారాధిపస్యేవప్రభయాదివమాగతా॥ ౪॥ అజరాంసిచవస్త్రాణిధారయంతీగతక్లమా। విమానస్థాశుభేభాసిసహస్రగుణమోజసా॥౫॥ నత్వమల్పేనతపసాదానేననియమేనచ। ఇమంలోకమనుప్రాప్తాత్వంహితత్త్వంవదస్వమే॥౬॥ ఇతిపృష్టాసుమనయామధురంచారుహాసినీ। శాండిలీనిభృతంవాక్యంసుమనామిదమబ్రవీత్॥౭॥ నాహంకషాయవసనానాపివల్కలధారిణీ నచముండానజటిలాభూత్వాదేవత్వమాగతా ॥ ౮॥ అహితానిచవాక్యానిసర్వాణిపరుషాణిచ। అప్రమత్తాచభర్తారంకదాచిన్నాహమబ్రువమ్॥౯॥ దేవతానాంపితౄణాంచబ్రాహ్మణానాంచపూజనే। అప్రమత్తాసదాయుక్తాశ్వశ్రూశ్వశురవర్తినీ॥ ౧౦ ॥ పైశున్యేనప్రవర్తామినమమైతన్మనోగతమ్ । ప్రద్వారినచతిష్ఠామిచిరంనకథయామిచ ॥౧౧ ॥ అసద్వాహసితంకించిదహితంవాపికర్మణా । రహస్యమరహస్యంవానప్రవర్తామిసర్వథా॥౧౨॥ కార్యార్థేనిర్గతంచాపిభర్తారంగృహమాగతమ్ । ఆసనేనోపసంయోజ్యపూజయామిసమాహితా॥౧౩॥ యదన్నంనాభిజానాతియద్భోజ్యంనాభినందతి। భక్ష్యంవాయదివాలేహ్యంతత్సర్వంవర్జయామ్యహమ్॥ ౧౪॥ కుటుంబార్థేసమానీతంయత్కించిత్కార్యమేవతు। ప్రాతరుత్థాయతత్సర్వంకారయామికరోమిచ॥౧౫॥ ప్రవాసంయదిమేయాతిభర్తాకార్యేణకేనచిత్। మంగళైర్బహుభిర్యుక్తాభవామినియతాతదా॥ ౧౬॥ అంజనంరోచనాంచైవస్నానంమాల్యానులేపనమ్।ప్రసాధనంచనిష్క్రాంతేనాభినందామిభర్తరి॥ ౧౭॥ నోత్థాపయామిభర్తారంసుఖసుప్తమహంసదా। అంతరేష్వపికార్యేషుతేనతుష్యతిమేమనః॥ ౧౮॥ నాయాసయామిభర్తారంకుటుంబార్థేపిసర్వదా।గుప్తగుహ్యాసదాచాస్మిసుసంసృష్టనివేశనా ॥౧౯॥ ఇమంధర్మపథంనారీపాలయంతీసమాహితా। అరుంధతీవనారీణాంస్వర్గలోకేమహీయతే॥౨౦॥ భీష్మః॥ ఏతదాఖ్యాయసాదేవీసుమనాయైతపస్వినీ। పతిధర్మంమహాభాగాజగామాదర్శనంతదా ॥ ౨౧ ॥ యశ్చేదంపాండవాఖ్యానంపఠేత్పర్వణిపర్వణి। సదేవలోకంసంప్రాప్యనందనేససుఖీవసేత్ ॥౨౨॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-సుమనాసంవాదే-త్రయోవింశత్యధికశతతమోధ్యాయః- **

యుధిష్ఠిరః॥ సామ్నిచాపిప్రదానేచజ్యాయఃకింభవతోమతమ్। ప్రబ్రూహిభరతశ్రేష్ఠయదత్రవ్యతిరిచ్యతే॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ సామ్నాప్రసాద్యతేకశ్చిద్దానే

నచతథాపరః। పురుషఃప్రకృతింగత్వాతమోరేకతరంభజేత్ ॥౨॥ గుణాంస్తుశృణుమేరాజన్సాంత్వస్యభరతర్షభ । దారుణాన్యపిభూతానిసాంత్వేనాగాథయేత్ యథా॥౩॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। గృహీత్వారక్షసాముక్తోద్విజాతిఃకాననేయథా ॥ ౪॥ కశ్చిద్వాగ్బుద్ధిసంపన్నో బ్రాహ్మణోవిజనేవనే। గృహీతఃకృచ్ఛ్రమాపన్నోరక్షసాభక్షయిష్యతా॥౫॥ సబుద్ధిశ్రుతిసంపన్నస్తందృష్ట్వాతీవభీషణమ్। సామైవాస్మిన్ప్రయుయుజేనముమోహానవివ్యథే॥౬॥ రక్షస్తువాచాసంపూజ్యప్రశ్నంపప్రచ్ఛతంద్విజమ్। మోక్ష్యసేబ్రూహిమేప్రశ్నంకేనాస్మిహరిణఃకృశః॥౭॥ముహూర్తమథసంచింత్యబ్రాహ్మణస్తస్యరక్షసః। ఆభిర్గాథాభిరవ్యగ్రఃప్రశ్నంప్రతిజగాదహ ॥ ౮॥ బ్రాహ్మణః॥విదేశస్థోవిలోకస్థోవినానూనంసుహృజ్జనైః। విషయానతులాన్భుంక్తే తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౯॥ నూనంమిత్రాణితేరక్షస్సాధూపచరితాన్యపి । స్వదోషాదపరజ్యంతే తేనాసిహరిణఃకృశః॥౧౦॥ గుణవాన్నిర్గుణానన్యాన్నూనంపశ్యసిసత్కృతాన్। ప్రాజ్ఞోప్రాజ్ఞాన్వినీతాత్మా తేనాసిహరిణఃకృశః॥౧౧॥ ధనైశ్వర్యాదికాస్తబ్ధాస్తద్గుణైఃపరమావరాః। అవజానంతినూనంత్వాం తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౧౨॥ అవృత్త్యాక్లిశ్యమానోపివృత్త్యుపాయాన్నిగర్హయన్। మాహాత్మ్యాద్వ్యథసేనూనం తేనాసిహరిణఃకృశః॥౧౩॥ సంపీడ్యాత్మానమార్యత్వాత్త్వయాకశ్చిదుపస్కృతః।జితంత్వాంమన్యతేసాధో తేనాసిహరిణఃకృశః॥౧౪॥క్లిశ్యమానాన్విమార్గేషుకామక్రోధావృతాత్మనః।మన్యేత్వంధ్యాయసిజనాంస్తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౧౫ ॥ ప్రజ్ఞాసంభావితోనూనమప్రజ్ఞైరుపసంహితః హీయమానోసిదుర్వృత్తైస్తేనాసిహరిణఃకృశః॥౧౬॥ నూనంమిత్రసఖశ్శత్రుఃకశ్చిదార్యవదాచరన్।వంచయిత్వాగతస్త్వాంవై తేనాసిహరిణఃకృశః॥౧౭ ॥ ప్రకాశార్థగతిర్నూనంరహస్యకుశలఃకృతీ । తద్జ్ఞైర్నపూజ్యసేనూనం తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౧౮ ॥ అసత్స్వపినివిష్టేషుబ్రువతోముక్తసంశయాన్। గుణాస్తేనవిరాజంతే తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౧౯॥ ధనబుద్ధిశ్రుతైర్హీనః కేవలంతేజసాన్వితః। మహత్ప్రార్థయసేనూనం తేనాసిహరిణఃకృశః॥౨౦॥ తపఃప్రణిహితాత్మానంమన్యేత్వారణ్యకాంక్షిణమ్ । బాంధవానాభినందంతి తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౨౧ ॥ ఇష్టభార్యస్యతేనూనంప్రతివేశ్యోమహాధనః। యువాసులలితఃకామీ తేనాసిహరిణఃకృశః॥౨౨॥ నూనమర్థవతాంమధ్యేతవవాక్యమనుత్తమమ్। నభాతికాలేభిహితం తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౨౩॥ దృఢపూర్వశ్రుతంమూర్ఖంకుపితంహృదయప్రియమ్ । అనునేతుంనశక్తోసి తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౨౪॥ నూనమాసంజయిత్వాత్వాంకృతేకస్మింశ్చిదీప్సితే।కశ్చిదర్థయతేనిత్యం తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౨౫॥ నూనంత్వాంసుగుణైర్యుక్తంపూజయానంసుహృత్ధ్రువమ్ । మమార్థఇతిజానీతే తేనాసిహరిణఃకృశః॥౨౬॥అంతర్గతమభిప్రాయంనూనంనేచ్ఛసిలజ్జయా। వివేక్తుంప్రాప్తిశైథిల్యాత్ తేనాసిహరిణఃకృశః॥౨౭॥నానాబుద్ధిరుచాన్లోకేమనుష్యాన్నూనమిచ్ఛసి। గృహీతుంస్వగుణైస్సర్వాంస్తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౨౮॥ అవిద్వాన్భీరురల్పార్థోవిద్యావిక్రమదానజమ్ । యశఃప్రార్థయసేనూనం తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౨౯॥చిరాభిలషితంకించిత్ఫలమప్రాప్తమేవతే। కృతమన్యైరపకృతం తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౩౦॥ నూనమాత్మకృతందోషమపశ్యన్కించిదాత్మనః। అకారణేతిశప్తోసి తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౩౧॥ సుహృదాందుఃఖమార్తానాంనప్రమోక్ష్యసిచార్తిజమ్।అలమర్థగుణైర్హీనం తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౩౨॥ సాధూన్గృహస్థాన్దృష్ట్వాచతథాసాధూనవనేచరాన్। ముక్తాంశ్చావసథేసక్తాంస్తేనాసిహరిణఃకృశః॥౩౩॥ ధర్మ్యాధర్మ్యంచకామంచకాలేచాభిహితంవచః। నప్రతీయంతితేనూనం తేనాసిహరిణఃకృశః॥౩౪॥దత్తానకుశలైరర్థాన్మనీషీసంజిజీవిషుః। ప్రాప్యవర్తయసేనూనం తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౩౫॥ పాపాన్ప్రవర్ధతోదృష్ట్వాకల్యాణానవసీదతః। ధ్రువంగర్హయసేనిత్యం తేనాసిహరిణఃకృశః ॥౩౬॥ పరస్పరవిరుద్ధానాంప్రియంనూనంచికీర్షసి। సుహృదామపరోధేన తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౩౭॥ శ్రోత్రియాంశ్చవికర్మస్థాన్ప్రాజ్ఞాంశ్చాప్యజి

తెంద్రియాన్। మన్యేనుధ్యాయసి జనాంస్తేనాసి హరిణః కృశః ॥ ౩౮॥ ఎవం సంపూజితం రక్షో విప్రం తం ప్రత్యపూజయత్ । సఖాయమకరోచ్చైనం సంయోజ్యార్థైర్ముమోచ హ॥ ౩౯॥

……*

ఇతి- ఆనుశాసనికపర్వణి- హరిణకృశకాఖ్యానే- చతుర్వింశత్యధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ జన్మ మానుష్యమాసాద్య కర్మక్షేత్రం సుదుర్లభమ్। శ్రేయోర్థినా దరిద్రేణ యత్కర్తవ్యం పితామహ॥ ౧॥ దానానాముత్తమం యచ్చ దేయం యచ్చ యథా యథా। మాన్యాన్ పూజ్యాంశ్చ గాంగేయ రహస్యం వక్తుమర్హసి॥ ౨॥ వైశంపాయనః॥ ఎవం పృష్టో నరెంద్రేణ పాండవేన యశస్వినా। ధర్మాణాం పరమం గుహ్యం భీష్మః ప్రోవాచ పార్థివమ్॥ ౩॥ భీష్మః॥ శృణుష్వావహితో రాజన్ ధర్మగుహ్యాని భారత। యథా మే భగవాన్ వ్యాసః పురా కథితవాంస్తథా॥ ౪॥ దెవగుహ్యమిదం రాజన్ యమేనాక్లిష్టకర్మణా। నియమస్థేన యుక్తేన తపసో మహతః ఫలమ్॥ ౫॥ యేన యః ప్రీయతె దేవః ప్రీయంతె పితరస్తథా। ఋషయః ప్రమథాః శ్రీశ్చ చిత్రగుప్తో దిశాంగజాః॥ ౬॥ ఋషిధర్మః స్మృతో యత్ర సరహస్యో మహాఫలః। మహాదానఫలం చైవ సర్వయజ్ఞఫలం తథా॥ ౭॥ యశ్చైతదేవం జానీయాత్ జ్ఞాత్వా వా కురుతెనఘ। సదోషో దోషవాంశ్చేహ తైర్గుణైస్సహ యుజ్యతె॥ ౮॥ దశసూనాసమం చక్రం దశచక్రసమో ధ్వజః । దశధ్వజసమా వేశ్యా దశవేశ్యాసమో నృపః॥ ౯॥ అర్థేనైతాని సర్వాణి నృపతిః కథ్యతెధికః । త్రివర్గసహితం శాస్త్రం పవిత్రం పుణ్యలక్షణమ్॥ ౧౦॥ ధర్మవ్యాకరణం పుణ్యం రహస్యశ్రవణం మహత్। శ్రోతవ్యం ధర్మసంయుక్తం విహితం త్రిదశైస్స్వయమ్ ॥ ౧౧॥ పితౄణాం యత్ర గుహ్యాని ప్రోచ్యంతె శ్రాద్ధకర్మణి। దైవతానాం చ సర్వేషాం రహస్యం కథ్యతెఖిలమ్॥ ౧౨॥ ఋషిధర్మః స్మృతో యత్ర సరహస్యో మహాఫలః। మహాయజ్ఞఫలం చైవ సర్వదానఫలం తథా ॥ ౧౩॥ యే పఠంతి సదా మర్త్యా యేషాం చైవోపతిష్ఠతి। శ్రుత్వా చ స్వయమాచష్టే స్వయం నారాయణః ప్రభుః॥ ౧౪॥ గవాం ఫలం తీర్థఫలం యజ్ఞానాం చైవ యత్ఫలమ్। ఎతత్ఫలమవాప్నోతి యో నరోఽతిథిపూజకః॥ ౧౫॥ శ్రోతారశ్శ్రద్ధధానాశ్చ యేషాం శుద్ధం చ మానసమ్। తెషాం వ్యక్తం జితా లోకాః శ్రద్దధానేన సాధునా॥ ౧౬॥ ముచ్యతె కిల్బిషాచ్చైవ న స పాపేన లిప్యతె । ధర్మం చ లభతె నిత్యం ప్రేత్యలోకగతో నరః॥ ౧౭॥ కస్యచిత్త్వథ కాలస్య దెవదూతో యదృచ్ఛయా। స్థితో హ్యంతర్హితో భూత్వా అభ్యభాషత వాసవమ్॥ ౧౮॥ యౌ తౌ కామగుణోపేతావశ్వినౌ భిషజాం వరౌ। ఆజ్ఞయాహం తయోః ప్రాప్తస్స నరాన్ పితృదైవతాన్॥ ౧౯॥ కస్మాద్ధి మైథునం శ్రాద్ధే కర్తుర్భోక్తుశ్చ వర్జితమ్। కిమర్థం చ త్రయః పిండా విభక్తాశ్చ పృథక్ పృథక్ ॥ ౨౦ ॥ ప్రథమః కస్య దాతవ్యో మధ్యమః క్వ చ గచ్ఛతి । ఉత్తరశ్చ స్మృతః కస్య పతదిచ్ఛామి వేదితుమ్॥ ౨౧॥ శ్రద్దధానేన దూతేన భాషితం ధర్మసంహితమ్। పూర్వస్థాస్త్రిదశాస్సర్వే పితరః పూజ్య ఖేచరమ్॥ ౨౨॥ పితరః॥ స్వాగతం తెస్తు భద్రం తె శ్రూయతాం ఖచరోత్తమ। గూఢార్థః పరమః ప్రశ్నో భవతా సముదీరితః ॥ ౨౩ ॥ శ్రాద్ధం దత్త్వా చ భుక్త్వా చ పురుషో యః స్త్రియం వ్రజేత్ । పితరస్తస్య తం మాసం తస్మిన్ రేతసి శేరతె॥ ౨౪ ॥ ప్రవిభాగస్తు పిండానాం ప్రవక్ష్యామ్యనుపూర్వశః । పిండో హ్యధస్తాద్గచ్ఛంస్తు అప ఆవిశ్య భావయేత్ ॥ ౨౫॥ పిండం తు మధ్యమం తత్ర పత్నీ త్వేకా సమశ్నుతె। పిండస్తృతీయో యస్తెషాం తం దద్యాజ్జాతవేదసి॥ ౨౬॥ ఎష శ్రాద్ధవిధిః ప్రోక్తో యథా ధర్మో న లుప్యతె । పితరస్తస్య తుష్యంతి పహృష్టమనసస్సదా ॥ ప్రజా వివర్ధతె చాస్య అక్షయం చోపతిష్ఠతి॥ ౨౭॥ దెవదూతః॥ ఆనుపూర్వ్యేణ పిండానాం ప్రవిభాగః పృథక్ పృథక్। పితౄణాం త్రిషు సర్వేషాం నిరుక్తం కథితం త్వయా॥ ౨౮॥ ఎకస్సముద్ధృతః పిండో హ్యధస్తాత్కస్య గచ్ఛతి। కం వా ప్రీణయతె దేవం కథం తారయతె పితౄన్॥ ౨౯॥ మధ్యమం తు తదా పత్నీ భుంక్తెనుజ్ఞాతమేవ హి । కిమర్థం పితరస్తస్య కవ్యమేవ హి భుంజతె॥ ౩౦॥ అథ యస్త్వంతిమః పిండో గచ్ఛతె జాతవేదసమ్। భవతె కా గతిస్తస్య కం వా సమనుగచ్ఛతి॥ ౩౧ ॥ ఎతదిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుం పిండేషు త్రిషు యా గతిః । ఫలం వృత్తిం చ మార్గం చ యశ్చైనం ప్రతిపద్యతె॥ ౩౨॥

పితరః ॥ సుమహానేవప్రశ్నో వై యస్త్వయా సముదీరితః । రహస్యమద్భుతంచాపి తుష్టాః స్మ గగనేచర ॥ ౩౩ ॥ ఏతదేవప్రశంసంతి దేవాశ్చ మునయస్తథా। తేప్యేవంనాభిజానంతి పితృకార్యవినిశ్చయమ్॥ ౩౪.॥ వర్జయిత్వా మహాత్మానంచిరజీవినముత్తమమ్। పితృభక్తస్తు యో విప్రో వరలబ్ధో మహాయశాః॥౩౫॥ త్రయాణామపిపిండానాం శ్రుత్వా భగవతో గతిమ్ । దేవదూతేన యత్ప్రాప్తం శ్రాద్ధస్య విధినిశ్చయః॥ ౩౬॥ గతిం త్రయాణాంపిండానాం శ్రుణుష్వావహితో మమ। అపో గచ్ఛతి యో హ్యగ్రః శశినం హ్యపరః ప్రీణయేత్ ॥ ౩౭॥ శశీ ప్రీణయతే దేవాన్ పితౄంశ్చైవ మహామతే। భుంక్తే తు పత్నీ యం చైషామనుజ్ఞాతా తు మధ్యమమ్॥ ౩౮ ॥ పుత్రకామాయ పుత్రంతు ప్రయచ్ఛంతి పితామహాః । హవ్యవాహే తు యః పిండో దీయతే తన్నిబోధ మే॥౩౯॥ పితరస్తేన తృప్యంతి ప్రీతాః కామాన్ దిశంతి చ। ఏతత్తే కథితం సర్వం త్రిషు పిండేషు యా గతిః॥౪౦॥ ఋత్విగ్యో హి యజమానస్య పితృత్వమనుగచ్ఛతి। తస్మిన్నహని మన్యంతే పరిహార్యం హి మైథునమ్॥ ౪౧॥ శుచినా తు సదా శ్రాద్ధం భోక్తవ్యం ఖేచరోత్తమ। యే మయా కథితా దోషాస్తే తథా స్యుర్న చాన్యథా॥ ౪౨॥ తస్మాత్స్నాతః శుచిః క్షాంతః శ్రాద్ధం భుంజీత వై ద్విజః। ప్రజావివర్ధతే చాస్య యశ్చైనం సంప్రయచ్ఛతి॥౪౩॥ తతో విద్యుత్ప్రభో నామ ఋషిరాహ మహాతపాః। ఆదిత్యతేజసా తస్య తుల్యం రూపం ప్రకాశతే॥౪౪॥ స చ ధర్మరహస్యాని శ్రుత్వా శక్రమథాబ్రవీత్ । తిర్యగ్యోనిగతాన్ సత్త్వాన్ మర్త్యా హింసంతి మోహితాః॥ ౪౫॥ కీటాన్ పిపీలికాన్ సర్పాన్ మేషాన్ సమృగపక్షిణః । కిల్బిషం సుబహు ప్రాప్తాః కింస్విదేషాం ప్రతిక్రియా॥ ౪౬॥ తతో దేవగణాస్సర్వే ఋషయశ్చ తపోధనాః। పితరశ్చ మహాభాగాః పూజయంతి స్మ తం మునిమ్॥ ౪౭॥ శక్రః॥ కురుక్షేత్రం గయాం గంగాం ప్రభాసం పుష్కరాణి చ। ఏతాని మనసా ధ్యాత్వా అవగాహేత్తతో జలమ్ ॥ ౪౮ ॥ తథా ముచ్యేత పాపేన రాహుణా చంద్రమా యథా । త్ర్యహం స్నాతస్స భవతి నిరాహారశ్చ వర్తతే॥ ౪౯॥ స్పృశతే యో గవాం పృష్ఠం వాలధిం చ నమస్యతి। తతో విద్యుత్ప్రభో వాక్యమభ్యభాషత వాసవమ్॥ ౫౦॥ అయం సూక్ష్మతరో ధర్మస్తన్నిబోధ శతక్రతో। ఘృష్టో వటకషాయేణ అనులిప్తః ప్రియంగునా॥౫౧॥ క్షీరేణ షష్టికాన్ భుక్త్వా సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే । శ్రూయతాంచాపరం గుహ్యం రహస్యమృషిచింతితమ్॥ ౫౨॥ శ్రుతం మే భాషమాణస్య స్థాణోః స్థానే బృహస్పతేః । రుద్రేణ సహ దేవేశ తన్నిబోధ శచీపతే॥౫౩॥ పర్వతారోహణం కృత్వా ఏకపాదో విభావసుమ్। నిరీక్షేత నిరాహార ఊర్ధ్వబాహుః కృతాంజలిః ॥ ౫౪॥ తపసా మహతా యుక్త ఉపవాసఫలం లభేత్ । రశ్మిభిస్తాపితోఽర్కస్య సర్వపాపమపోహతి॥ ౫౫॥ గ్రీష్మకాలే తథాశీతే ఏవం పాపమపోహతి। తతః పాపాత్ప్రముక్తస్య ద్యుతిర్భవతి శాశ్వతీ॥ ౫౬॥ తేజసా సూర్యవద్దీప్తో భ్రాజతే సోమవత్పునః। మధ్యే త్రిదశవర్గస్య దేవరాజశ్శతక్రతుః ॥ ౫౭॥ ఉవాచ మధురం వాక్యం బృహస్పతిమనుత్తమమ్। ధర్మగుహ్యం తు భగవన్ మనుష్యాణాం సుఖావహమ్। సరహస్యాంశ్చ యాన్ దోషాంస్తాన్ యథావదుదీరయ ॥ ౫౮॥ బృహస్పతిః॥ అతిమేహంతి యే సూర్యం యేఽనిలం ద్విషతే చ యే । హవ్యవాహం ప్రదీప్తం చ సమిధం యే న జుహ్వతి॥ ౫౯॥ బాలవత్సాం చ యే ధేనుం దుహంతి క్షీరకారణాత్ । తేషాం దోషాన్ ప్రవక్ష్యామి తాన్నిబోధ శచీపతే॥ ౬౦॥ భానుమాననిలశ్చైవ హవ్యవాహశ్చ వాసవ। లోకానాం మాతరశ్చైవ గావస్సృష్టాః స్వయంభువా ॥ ౬౧॥ లోకాంస్తారయితుం శక్ర మర్త్యేష్వపి తేషు దేవతాః । సర్వే భవంతశ్శృణ్వంతు ఏకైకం ధర్మనిశ్చయమ్ ॥ ౬౨॥ వర్షాణి షడశీతిం తు దుర్వృత్తాః కులపాంసనాః । స్త్రియస్సర్వాశ్చ దుర్వృత్తాః ప్రతిమేహంతి యా రవిమ్ ॥ ౬౩॥ అనిలద్వేషిణః శక్ర చ్యవంతే గర్భతః ప్రజాః। హవ్యవాహస్య దీప్తస్య సమిధం యే న జుహ్వతి ॥ ౬౪॥ అగ్నికార్యేషు వై తేషాం హవ్యం నాశ్నాతి పావకః। క్షీరం తు బాలవత్సానాం యే పిబంతీహ మానవాః॥ ౬౫॥ న తేషాం క్షీరపాః కేచిజ్జాయంతే కులవర్ధనాః। ప్రజాక్షయేణ యుజ్యంతే కులవంశక్షయేణ చ॥ ౬౬॥ ఏవమేతత్పురా దృష్టం కులవృద్ధైర్ద్విజాతిభిః। తస్మాద్వర్జ్యాని వర్జ్యాని కార్యం కార్యం చ నిత్యశః॥౬౭॥ భూ

తికామేన మర్త్యేన సత్యమేతద్బ్రవీమి తే। తతస్సర్వే మహాభాగా దేవతాస్సమరుద్గణాః ॥౬౮॥ ఋషయశ్చ మహాభాగాః పృచ్ఛంతి స్మ పితౄంస్తతః ।
పితరః కేన తుష్యంతి మర్త్యానామల్పచేతసామ్ ॥ ౬౯ ॥ అక్షయం చ కథం దానం భవేచ్చైవౌర్ధ్వదేహికమ్। అనృణ్యం వా కథం మర్త్యా గచ్ఛేయుః కేన
కర్మణా ॥ ఏతదిచ్ఛామహే శ్రోతుం పరం కౌతూహలం హి నః ॥ ౭౦ ॥ పితరః ॥ న్యాయతో వై మహాభాగాః సంశయస్సముదాహృతః। శ్రూయతాం యేన తు
ష్యామో మర్త్యానాం సాధుకర్మణామ్ ॥ ౭౧ ॥ నీలషండప్రమోక్షేణ అమావాస్యాం తిలోదకైః । వర్షాసు దీపకైశ్చైవ పితౄణామనృణో భవేత్ ।
౭౨ ॥ అక్షయం నిర్వ్యలీకం చ దానమేతన్మహాఫలమ్। అస్మాకం పరితోషశ్చ అక్షయః పరికీర్త్యతే ॥ ౭౩ ॥ శ్రద్దధానాశ్చ యే మర్త్యా ఆహరిష్యంతి సంత
తిమ్। దుర్గాత్తే తారయిష్యంతి నరకాత్ప్రపితామహాన్ ॥ ౭౪ ॥ పితౄణాం భాషితం శ్రుత్వా హృష్టరోమా తపోధనః। వృద్ధగార్గ్యో మహాతేజాస్తమే
వం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౭౫ ॥ కే గుణా నీలషండస్య ప్రముక్తస్య తపోధనాః। వర్షాసు దీపదానేన తథైవ చ తిలోదకైః ॥ ౭౬ ॥ పితరః ॥ నీలషండస్య లాంగూలం
తోయమభ్యుద్ధరేద్యది। షష్టిం వర్షసహస్రాణి పితరస్తేన తర్పితాః ॥ ౭౭ ॥ యస్తు శృంగగతం పంకం కూలాదుద్ధృత్య తిష్ఠతి। పితరస్తేన గచ్ఛంతి సోమలో
కమసంశయమ్ ॥ ౭౮ ॥ వర్షాసు దీపదానేన శశివచ్ఛోభతే నరః। తమోరూపం న తస్యాస్తి దీపకం యః ప్రయచ్ఛతి ॥ ౭౯ ॥ అమావాస్యాం తు యే మర్త్యాః
ప్రయచ్ఛంతి తిలోదకమ్। పాత్రమౌదుంబరం గృహ్య మధుమిశ్రం తపోధన ॥ ౮౦ ॥ కృతం భవతి తైః శ్రాద్ధం సరహస్యం యథార్థవత్ । హృష్టపుష్టమనా
స్తేషాం ప్రజా భవతి నిత్యదా ॥ ౮౧ ॥ కులవంశస్య వృద్ధిస్తు పిండదస్య ఫలం భవేత్ । శ్రద్దధానస్తు యః కుర్యాత్పితౄణామనృణో భవేత్ ॥ ౮౨ ॥ ఏవమేష స
ముద్దిష్టః శ్రాద్ధకాలక్రమస్తథా। విధిః పాత్రం ఫలం చైవ యథావదనుకీర్తితమ్ ॥.. *

ఇతి-శ్రాద్ధధర్మకథనే- పంచవింశత్యధికశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః ॥ కేన తే భవతి ప్రీతిః కథం తుష్టిం చ గచ్ఛసి। ఇతి పృష్టస్సురేంద్రేణ ప్రోవాచ హరిరీశ్వరః ॥ ౧ ॥ విష్ణుః ॥ బ్రాహ్మణానాం పరీవాదో మమ విద్వేషణం మ
హత్ । బ్రాహ్మణైః పూజితైర్నిత్యం పూజితోహం న సంశయః ॥ ౨ ॥ నిత్యాభివాద్యా విప్రేంద్రా భుక్త్వా పాదౌ తథాత్మనః। తేషాం తుష్యామి మర్త్యానాం
యశ్చక్రే బలిం హరేత్ ॥ ౩ ॥ వామనం బ్రాహ్మణం దృష్ట్వా వారాహం చ జలోత్థితమ్। ఉద్ధృతాం ధరణీం చైవ మూర్ధ్నా ధారయతే తు యః ॥ ౪ ॥ న తేషా
మశుభం కించిత్కల్మషం నోపపద్యతే। అశ్వత్థం రోచనాం గాం చ పూజయేద్యో నరస్సదా ॥ ౫ ॥ పూజితం చ జగత్తేన సదేవాసురమానుషమ్। స్వేన రూపే
ణ తేషాం చ పూజాం గృహ్ణామి తత్త్వతః ॥ ౬ ॥ పూజా మమైషా నాన్యస్య యావల్లోకాః ప్రతిష్ఠితాః । అన్యథా హి వృథా మర్త్యాః పూజయంత్యల్పబుద్ధ
యః ॥ ౭ ॥ నాహం తత్ప్రతిగృహ్ణామి న సా తుష్టికరీ మమ ॥ ౮ ॥ ఇంద్రః ॥ చక్రం పాదౌ వరాహం చ బ్రాహ్మణం చాపి వామనమ్। ఉద్ధృతాం ధరణీం చైవ కిమ
ర్థం త్వం ప్రశంససి ॥ ౯ ॥ భవాన్ సృజతి భూతాని భవాన్ సంహరతి ప్రజాః। ప్రకృతిస్సర్వభూతానాం మర్త్యానాం చ సనాతనీ ॥ ౧౦ ॥ భీష్మః ॥ సంప్ర
హస్య తతో విష్ణురిదం వచనమబ్రవీత్ త్ । చక్రేణ నిహతా దైత్యాః పద్భ్యాం క్రాంతా వసుంధరా ॥ ౧౧ ॥ వారాహం రూపమాస్థాయ హిరణ్యాక్షో నిపాతితః ।
వామనం రూపమాస్థాయ జితో రాజా మయా బలిః ॥ ౧౨ ॥ పరితుష్టో భవామ్యేవం మానుషాణాం మహాత్మనామ్। తన్మాం యే పూజయిష్యంతి నాస్తి తేషాం ప
రాభవః ॥ ౧౩ ॥ అపి వా బ్రాహ్మణం దృష్ట్వా బ్రహ్మచారిణమాగతమ్। బ్రాహ్మణాగ్రాహుతిం దత్త్వా అమృతం తస్య భోజనమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఐంద్రీం సంధ్యాముపాసి
త్వా ఆదిత్యాభిముఖః స్థితః। సర్వతీర్థేషు సస్నాతో ముచ్యతే సర్వకిల్బిషైః ॥ ౧౫ ॥ ఏతద్వః కథితం గుహ్యం అఖిలేన తపోధనాః। సంశయం పృచ్ఛమానా
నాం కిం భూయః కథయామ్యహమ్ ॥ ౧౬ ॥ బలదేవః ॥ శ్రూయతాం పరమం గుహ్యం మానుషాణాం సుఖావహమ్ । అజానంతో యదబుధాః క్లిశ్యంతే భూతపీ
డితాః ॥ ౧౭ ॥ కల్యముత్థాయ యో మర్త్యః స్పృశేద్గాం వై ఘృతం దధి। సర్షపం చ ప్రియంగుం చ కల్మషాత్ప్రతిముచ్యతే ॥ ౧౮ ॥ భూతాని చైవ సర్వాణి

అగ్రతఃపృష్ఠతోపివా। ఉచ్ఛిష్టంచాపిశూద్రేషువర్జయంతితపోధనాః ॥ ౧౯॥ దేవాఊచుః॥ ప్రగృహ్యౌదుంబరంపాత్రంతోయపూర్ణముదఙ్ముఖః। ఉపవాసంతుగృహ్ణీయాద్యద్వాసంకల్పయేద్వ్రతమ్॥౨౦॥ దేవతాస్తస్యతుష్యంతికామికంచాపిసిధ్యతి। అన్యథాహివృథామర్త్యాఃకుర్వతేస్వల్పబుద్ధయః॥౨౧॥ ఉపవాసేబలౌచాపితామ్రపాత్రంవిశిష్యతే। బలింభిక్షాంతథార్ఘ్యంచపితౄణాంచతిలోదకమ్॥ ౨౨॥ తామ్రపాత్రేణదాతవ్యమన్యథాల్పఫలంభవేత్ । గుహ్యమేతత్సముద్దిష్టంయథాతుష్యంతిదేవతాః॥౨౩॥ ధర్మః॥ రాజపౌరుషికేవిప్రేఘాంటికేపరిచారికే।గోరక్షకేవాణిజకేతథాకారుకుశీలవే॥ ౨౪॥ మిత్రధ్రుహ్యనధీయానేయశ్చస్యాద్వృషలీపతిః। ఏతేషుదైవంపైత్ర్యంవానదేయంస్యాత్కథంచన॥౨౫॥ పిండదాస్తస్యహీయంతేనచప్రీణాతివైపితౄన్। అతిథిర్యస్యభగ్నాశోగృహాత్ప్రతినివర్తతే ॥ ౨౬॥ పితరస్తస్యదేవాశ్చఅగ్నయశ్చతథైవహి । నిరాశాఃప్రతిగచ్ఛంతిఅతిథేరప్రతిగ్రహాత్ ॥౨౭ ॥ స్త్రీఘ్నైర్గోఘ్నైఃకృతఘ్నైశ్చబ్రహ్మఘ్నైర్గురుతల్పగైః । తుల్యదోషోభవత్యేభిర్యస్యాతిథిరనర్చితః॥౨౮॥అగ్నిః ॥ పాదముద్యమ్యయోమర్త్యఃస్పృశేద్గాంచసుదుర్మతిః। బ్రాహ్మణంవామహాభాగందీప్యమానంతథానలమ్ ॥ ౨౯ ॥ తస్యదోషాన్ప్రవక్ష్యామితచ్ఛృణుధ్వంసమాహితాః। దివంస్పృశేద్ధిశబ్దోస్యత్రస్యంతిపితరశ్చవై॥౩౦॥ వైమనస్యంచదేవానాంకృతంభవతిపుష్కలమ్ । పావకశ్చమహాతేజాహవ్యంనప్రతిగృహ్ణాతి॥౩౧॥ ఆజన్మనాంశతంచైవనరకేపచ్యతేతుసః। నిష్కృతిశ్చనతస్యాస్తిఅనుమన్యంతికర్హిచిత్ ॥ ౩౨ ॥ తస్మాద్గావోనపాదేనస్ప్రష్టవ్యావైకదాచన। బ్రాహ్మణశ్చతథాతేజాదీప్యమానస్తథానలః॥౩౩॥ శ్రద్ధధానేనమర్త్యేనఆత్మనోహితమిచ్ఛతా। ఏతేదోషామయాప్రోక్తాస్త్రిషుయఃపాదముత్సృజేత్ ॥౩౪॥ విశ్వామిత్రః॥శ్రూయతాంపరమంగుహ్యంరహస్యంధర్మసంహితమ్। పరమాన్నేనయోదద్యాత్పితౄణామౌపహారికమ్॥౩౫॥గజచ్ఛాయాయాంపూర్వస్యాంకుతపేదక్షిణాముఖః।యదాభాద్రపదేమాసిభవతేబహుళేమఘా ॥ ౩౬ ॥ శ్రూయతాంతస్యదానస్యయాదృశోగుణవిస్తరః।కృతంతేనమహచ్ఛ్రాద్ధంవర్షాణీహత్రయోదశ॥౩౭ ॥ గావః ॥ బహుళేసమంగేహ్యకుతోభయేచక్షేమేచసఖ్యేవహిభూయసీచ। యథాపురాబ్రహ్మపురేసవత్సాశతక్రతోర్వజ్రధరస్యయజ్ఞే॥ ౩౮ ॥ భూయశ్చయావిష్ణుపదేస్థితాయావిభావసోశ్చాపిపథేస్థితాయా । దేవాశ్చసర్వేసహనారదేనప్రకుర్వతేసర్వసహేతినామ॥౩౯॥మంత్రేణైతేనాభివందేతయోవైవిముచ్యతేపాపకృతేనకర్మణా।లోకానవాప్నోతిపురందరస్యగవాంఫలంచంద్రమసోద్యుతించ॥ ౪౦॥ ఏతంహిమంత్రంత్రిదశాభిజుష్టంపఠేతయఃపర్వసుగోష్ఠమధ్యే । నతస్యపాపంనభయంనశోకస్సహస్రనేత్రస్యచయాతిలోకమ్॥ ౪౧॥ భీష్మః॥ అథసప్తమహాభాగాఋషయోలోకవిశ్రుతాః। వసిష్ఠప్రముఖాస్సర్వేబ్రహ్మాణంపద్మసంభవమ్॥ ౪౨ ॥ ప్రదక్షిణమభిక్రమ్యసర్వేప్రాంజలయఃస్థితాః। ఉవాచవచనంతేషాంవసిష్ఠోబ్రహ్మవిత్తమః ॥ ౪౩ ॥ సర్వప్రాణిహితంప్రశ్నంబ్రహ్మక్షత్రేవిశేషతః। ద్రవ్యహీనాఃకథంమర్త్యాదరిద్రాస్సాధువృత్తయః॥ ౪౪॥ ప్రాప్నువంతీహయజ్ఞస్యఫలంకేనచకర్మణా। ఏతచ్ఛ్రుత్వావచస్తేషాంబ్రహ్మావచనమబ్రవీత్ ॥ ౪౫ ॥ బ్రహ్మా అహోప్రశ్నోమహాభాగాగూఢార్థఃపరమశ్శుభః। సూక్ష్మశ్శ్రేయాంశ్చమర్త్యానాంభవద్భిస్సముదాహృతః ॥౪౬॥ శ్రూయతాంసర్వమాఖ్యాస్యేనిఖిలేనతపోధనాః। యథాయజ్ఞఫలంమర్త్యోలభతేనాత్రసంశయః॥౪౭॥ పౌషమాసస్యశుక్లేవైయదాయుజ్యేతరోహిణీ। తేననక్షత్రయోగేనఆకాశశయనోభవేత్ ॥ ౪౮॥ ఏకవస్త్రశ్శుచిస్స్నాతశ్శ్రద్ధధానస్సమాహితః। సోమస్యరశ్మయఃపీత్వామహాయజ్ఞఫలంలభేత్ ॥౪౯॥ ఏతద్వఃపరమంగుహ్యంకథితంద్విజసత్తమాః। యన్మాంభవంతఃపృచ్ఛంతిసూక్ష్మతత్త్వార్థదర్శినః॥ ౫౦॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- షడ్వింశత్యధికశతతమోధ్యాయః-.. *

విభావసుః॥ సలిలస్యాంజలింపూర్ణమక్షతాశ్చఘృతోత్తరాః। సోమస్యాత్తిష్ఠమానస్య తజ్జలంచాక్షతాంశ్చ తాన్॥౧॥ స్థితోహ్యభిముఖో మర్త్యః పౌర్ణమాస్యాం బలింహరేత్। అగ్నికార్యంకృతం తేనహుతాశ్చాస్యాగ్నయస్త్రయః॥౨॥ వనస్పతింతుయోహన్యాత్ అమావాస్యామబుద్ధిమాన్। అపిహ్యేకేనపత్రేణలిప్యతేబ్రహ్మహత్యయా॥ ౩॥ దంతకాష్ఠంతుయఃఖాదేదమావాస్యామబుద్ధిమాన్। హింసితశ్చంద్రమాస్తేనపితరశ్చోద్విజంతిచ॥ ౪॥ హవ్యంనతస్యదేవాశ్చప్రతిగృహ్ణంతిపర్వసు। కుప్యంతిపితరస్తస్యకులవంశోస్యహీయతే॥ ౫॥ శ్రీరువాచ ॥ ప్రకీర్ణభాజనంయత్రపానభాండమథాసనమ్। యోషితశ్చైవహన్యంతేకశ్మలోపహతేగృహే ॥౬ ॥ దేవతాఃపితరశ్చైవఉత్సవేపర్వణీషువా। నిరాశాస్తస్యగచ్ఛంతికశ్మలోపహతాద్గృహాత్ ॥౭॥ అంగిరాః॥ యస్తుసంవత్సరంపూర్ణందద్యాద్దీపంకరంజకే। సువర్చలామూలహస్తఃప్రజాతస్యవివర్ధతే॥ ౮ ॥ గార్గ్యః ॥ ఆతిథ్యంసతతంకుర్యాద్దీపందద్యాత్ప్రతిశ్రయే। వర్జయానోదివాస్వాపంనచమాంసానిభక్షయేత్ ॥౯॥ గోబ్రాహ్మణంనహింస్యాచ్చపుష్కరాణిచకీర్తయేత్। ఏషశ్రేష్ఠతరోధర్మస్సరహస్యోమహాఫలః॥౧౦॥ అపిక్రతుశతైరిష్ట్వాక్షయంగచ్ఛతితద్ధవిః। నతుక్షీయంతితేధర్మాశ్శ్రద్ధధానైఃప్రయోజితాః॥ ౧౧॥ ఇదంచపరమంగుహ్యంసరహస్యంనిబోధత। శ్రాద్ధకల్పేచదైవేచతైర్థికేపర్వణీషుచ॥౧౨॥ రజస్వలాచయానారీశ్విత్రికాపుత్రికాచయా। ఏతాభిశ్చక్షుషాదృష్టంహవిర్నాశ్నంతిదేవతాః॥౧౩॥ పితరశ్చనతుష్యంతివర్షాణ్యస్యత్రయోదశ। శుక్లవాసాశ్శుచిర్భూత్వాబ్రాహ్మణాన్స్వస్తివాచయేత్ ॥ కీర్తయేద్భారతంచైవతథాస్యాదక్షయంహవిః॥౧౪॥ ధౌమ్యః॥ భిన్నభాండంచఖట్వాంచకుక్కుటంశునకంతథా। అప్రశస్తానిసర్వాణియశ్చవృక్షోగృహేరుహః॥౧౫॥ భిన్నభాండేకలింప్రాహుఃఖట్వాయాంచధనక్షయః। కుక్కుటేశునివాచైవహవిర్నాశ్నంతిదేవతాః॥౧౬॥ వృక్షమూలేధ్రువంసత్త్వం తస్మాద్వృక్షంనరోపయేత్॥ ౧౭॥ జమదగ్నిః॥ యోయజేదశ్వమేధేనవాజపేయశతేనచ। అవాక్ఛిరావలంబేతసత్రంవాస్ఫీతమాహరేత్ ॥౧౮॥ నచాస్యహృదయంశుద్ధంనరకంసధ్రువంవ్రజేత్ । తుల్యంయజ్ఞశ్చసత్యంచహృదయస్యచశుద్ధతా ॥ ౧౯ ॥ శుద్ధేనమనసాదత్త్వాసక్తుప్రస్థంద్విజాతయేబ్రహ్మలోకమనుప్రాప్తఃపర్యాప్తంతన్నిదర్శనమ్॥ ౨౦॥

……………… *

ఇతి- ఆనుశసనికపర్వణి- దైవరహస్యే - సప్తవింశత్యధికశతతమోధ్యాయః-

వాయుః॥ కించిద్ధర్మంప్రవక్ష్యామిమనుష్యాణాంసుఖావహమ్। సరహస్యాశ్చయెదోషాస్తాన్శృణుధ్వంసమాహితాః॥౧॥ చతురోవార్షికాన్మాసాన్యోదదాతితిలోదకమ్। భోజనంచయథాశక్త్యాబ్రాహ్మణేవేదపారగే॥ ౨॥ అగ్నికార్యంచకర్తవ్యంపరమాన్నేనభోజనమ్ । దీపకశ్చాపికర్తవ్యఃపితౄణాంసతిలోదకః॥౩॥ ఏతేనవిధినామర్త్యఃశ్రద్ధధానస్సమాహితః। పశుబంధశతస్యేహఫలంప్రాప్నోతిపుష్కలమ్॥౪॥ఇదంచవైపరంగుహ్యమప్రశస్తంనిబోధత। అగ్నేస్తువృషలోనేతాహవిర్మూఢాశ్చయోషితః॥౫॥ మన్యతేధర్మఏవేతిసచాధర్మేణలిప్యతే।అగ్నయస్తస్యకుప్యంతిశూద్రయోనింసగచ్ఛతి॥౬॥పితరశ్చనతుష్యంతిసహదేవైర్విశేషతః। ప్రాయశ్చిత్తంతుయత్తత్రబ్రువతస్తన్నిబోధమే॥ ౭॥ యత్కృత్వాతునరస్సమ్యక్సుఖీభవతివిజ్వరః । గవాంమూత్రపురీషేణపయసాచఘృతేనచ॥ ౮ ॥ అగ్నికార్యంత్ర్యహంకుర్యాన్నిరాహారస్సమాహితః । తతస్సంవత్సరేపూర్ణేప్రతిగృహ్ణంతిదేవతాః॥౯॥ హృష్యంతిపితరశ్చాస్యశ్రాద్ధకాలఉపస్థితే। ఏషహ్యధర్మోధర్మశ్చసరహస్యఃప్రకీర్తితః ॥ మర్త్యానాంస్వర్గకామానాంప్రేత్యస్వర్గసుఖావహః॥౧౦॥

……………… *

ఇతి- ఆనుశాసనికపర్వణి - దానధర్మకథనే - అష్టావింశత్యధికశతతమోధ్యాయః-

లోమశః॥ పరదారేషుయేసక్తాఅకృత్వాదారసంగ్రహమ్। నిరాశాఃపితరస్తేషాంశ్రాద్ధకాలేభవంతితే॥ ౧॥ పరదారరతిర్యశ్చయశ్చవంధ్యాముపాసతే। బ్రహ్మస్వంహరతేయశ్చసమదోషాభవంతితే॥౨॥ అసంభాష్యాభవంత్యేతేపితౄణాంనాత్రసంశయః। దేవతాఃపితరశ్చైషాంనాభినందంతి

తద్ధవిః॥ ౩॥ తస్మాత్పరస్యవై దారాన్త్యజేద్వంధ్యాంచమోషితమ్ । బ్రంహస్వంహినహర్తవ్యమాత్మనోహితమిచ్ఛతా॥ ౪॥ శ్రూయతాంచాపరంగుహ్యంరహస్యంధర్మసంహితమ్। శ్రద్ధధానేనకర్తవ్యంగురూణాంవచనంసదా॥ ౫॥ ద్వాదశ్యాంపౌర్ణమాస్యాంచమాసిమాసిఘృతాక్షతమ్। బ్రాంహణేభ్యఃప్రయచ్ఛేతతస్యపుణ్యంనిబోధత ॥ ౬ ॥ సోమశ్చవర్ధతే తేనసముద్రశ్చమహోదధిః । అశ్వమేధచతుర్భాగంఫలంసృజతివాసవః॥ ౭॥ దానేనైతేనతేజస్వీవీర్యవాంశ్చభవేన్నరః। ప్రీతశ్చభగవాన్సోమఇష్టాన్కామాన్ప్రయచ్ఛతి॥౮॥ శ్రూయతాంచాపరోధర్మస్సరహస్యోమహాఫలః। ఇమంకలియుగంప్రాప్యమనుష్యాణాంసుఖావహః ॥ ౯॥ కల్యముత్థాయయోమర్త్యస్స్నాతశ్శుక్లేనవాససా । తిలపాత్రంప్రయచ్ఛేతబ్రాంహణేభ్యస్సమాహితః॥ ౧౦॥ తిలోదకంతుయోదద్యాత్పితౄణాంమధునాసహ । దీపకంకృసరంచైవశ్రూయతాంతస్యయత్ఫలమ్॥ ౧౧॥ తిలపాత్రేఫలంప్రాహభగవాన్పాకశాసనః। గోప్రదానంచయఃకుర్యాద్భూమిదానంచశాశ్వతమ్॥౧౨॥ అగ్నిష్టోమంచయోయజ్ఞంయజేతబహుదక్షిణమ్ । తిలపాత్రంసహైతేనసమంమన్యంతిదేవతాః॥౧౩॥ తిలోదకంసదాశ్రాద్ధేమన్యంతేపితరోక్షయమ్ । దీపేచకృసరేచైవప్రీయంతేస్యపితామహాః॥ ౧౪॥ స్వర్గేచపితృలోకేచపితృదేవాభిపూజితమ్। ఏవమేతన్మయోద్దిష్టమృషిదృష్టంపురాతనమ్॥౧౫॥ …………………………………… *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- లోమశరహస్యే - ఏకోనత్రింశదధికశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥తతస్త్వృషిగణాస్సర్వేపితరశ్చసదేవతాః। అరుంధతీంతపోవృద్ధామపృచ్ఛంతసమాహితాః॥౧॥అరుంధత్యువాచ॥ తపోవృద్ధిర్మయాప్రాప్తాభవతాంస్మరణేనవై। భవతాంచప్రసాదేనధర్మాన్వక్ష్యామిశాశ్వతాన్॥ ౨॥ సగుహ్యాన్సరహస్యాంశ్చతాన్శృణుధ్వమశేషతః । శ్రద్ధధానేప్రమోక్తవ్యాయస్యశుద్ధంతథామనః ॥ ౩ ॥ అశ్రద్ధధానోమానీచబ్రంహహాగురుతల్పగః । అసంభాష్యాహిచత్వారోనైషాంధర్మంప్రకాశయేత్ ॥ ౪॥ అహన్యహనియోదద్యాత్కపిలాంద్వాదశీస్సమాః।మాసిమాసిచసత్రేణయోయజేతసదానరః॥౫॥గవాంశతసహస్రంచయోదద్యాజ్జ్యేష్ఠపుష్కరే। నతద్ధర్మఫలంతుల్యమతిథిర్యస్యతుష్యతి॥ ౬॥ శ్రూయతాంచాపరోధర్మోమనుష్యాణాంసుఖావహః।శ్రద్దధానేనకర్తవ్యఃసరహస్యోమహాఫలః॥ ౭॥ కల్యముత్థాయగోమధ్యేగృహ్యదర్భాన్సహోదకాన్। తన్నిషించేద్గవాంమధ్యేమస్తకేనచతజ్జలమ్॥ ౮॥ప్రతీచ్ఛేతనిరాహారస్తస్యధర్మఫలంశృణు। శ్రూయంతేయానితీర్థానిత్రిషులోకేషుకానిచిత్ ॥ ౯॥ సిద్ధచారణజుష్టానిసేవితానిమనీషిభిః।అభిషేకస్సమస్తేషాంగవాంశృంగోదకస్యచ॥ సాధుసాధ్వితిచోద్దిష్టందైవతైఃపితృభిస్తథా। భూతైశ్చైవసుసంతుష్టైఃపూజితాచాప్యరుంధతీ॥ ౧౧॥ బ్రహ్మా॥ అహోధర్మోమహాభాగేసరహస్యఉదాహృతః। వరందదానితేధన్యేతపస్తేవర్ధతాంసదా॥ ౧౨॥ యమః॥ రమణీయాకథాదివ్యాయుష్మత్తోయామయాశ్రుతా।శ్రూయతాంచిత్రగుప్తస్యభాషితంమమచప్రియమ్॥ ౧౩॥ రహస్యంధర్మసంయుక్తంశక్యంశ్రోతుంమహర్షిభిః। శ్రద్దధానేనమర్త్యేనఆత్మనోహితమిచ్ఛతా॥౧౪॥నహిపుణ్యంతథాపాపంకృతంకించిద్వినశ్యతి। పర్వకాలేచయత్కించిదాదిత్యంచాధితిష్ఠతి॥౧౫॥ ప్రేతలోకంగతేమర్త్యేతత్తత్సర్వంవిభావసుః। ప్రతిజానాతిపుణ్యాత్మాతశ్చతత్రోపయుజ్యతే॥ ౧౬॥ కించిద్ధర్మంప్రవక్ష్యామిచిత్రగుప్తమతంశుభమ్। పానీయంచైవదీపంచదాతవ్యంసతతంతథా॥ ౧౭॥ ఉపానహౌచఛత్రంచకపిలాంచయథాతథమ్ । పుష్కరేకపిలాదేయాబ్రాంహణేవేదపారగే॥ ౧౮॥అగ్నిహోత్రంచయత్నేనసర్వశఃప్రతిపాలయేత్। అయంచైవాపరోధర్మశ్చిత్రగుప్తేనభాషితః ॥ ౧౯ ॥ ఫలమస్యపృథక్త్వేనశ్రోతుమర్హంతిసత్తమాః । ప్రళయంసర్వభూతైస్తుగంతవ్యంకాలపర్యయాత్ ॥ ౨౦॥ తత్రమర్త్యామనుప్రాప్తాఃక్షుత్తృష్ణాపరిపీడితాః। దహ్యమానావిపచ్యంతేనతత్రాస్తిపలాయనమ్॥ ౨౧ ॥ అహంకారంతథాఘోరంప్ర

విశంత్యల్పబుద్ధయః। తత్రధర్మంప్రవక్ష్యామియేనమార్గాణిసంతరేత్ ॥ ౨౨॥ అల్పవ్యయంమహార్థంచప్రేత్యచైవసుఖోదయమ్। పానీయస్యగుణాదివ్యాః ప్రేత్యలోకేవిశేషతః॥ ౨౩॥ తత్రపుణ్యోదకానామనదీతేషాంవిధీయతే । అక్షయంసలిలంతత్రశీతలంహ్యమృతోపమమ్॥ ౨౪॥ సతత్రతోయంపిబతిపానీయంయఃప్రయచ్ఛతి । ప్రదీపస్యప్రదానేనశ్రూయతాంగుణవిస్తరః ॥ ౨౫ ॥ తమోంధకారంనియతందీపదోనప్రపశ్యతి । ప్రభాంచాస్యప్రయచ్ఛంతిసోమభాస్కరపావకాః ॥ ౨౬ ॥ దేవతాశ్చానుమన్యంతేవిమలాస్సర్వతోదిశః । ద్యోతతేచయథాదిత్యఃప్రేతలోకగతోనరః॥ ౨౭॥ తస్మాద్దీపఃప్రదాతవ్యఃపానీయంచవిశేషతః। కపిలాంయేప్రయచ్ఛంతిబ్రాహ్మణేవేదపారగే ॥ ౨౮ ॥ పుష్కరేచవిశేషేణశ్రూయతాంతస్యయత్ఫలమ్ । గోశతంసవృషంతేనదత్తంభవతిశాశ్వతమ్॥ ౨౯॥ పాపంకర్మచయత్కించిద్బ్రహ్మహత్యాసమంభవేత్। శోధయేత్కపిలాహ్యేకాప్రదత్తంగోశతంయథా॥ ౩౦॥ తస్మాత్తుకపిలాదేయాకౌముద్యాంజ్యేష్ఠపుష్కరే।నతేషాంవిషమంకించిన్నదుఃఖంనచకంటకాః॥ ౩౧॥ఉపానహౌచయోదద్యాత్పాత్రభూతేద్విజోత్తమే । ఛత్రదానేసుఖాంఛాయాంలభతేపరలోకగః॥ ౩౨॥ నహిదత్తస్యదానస్యనాశోఽస్తీహకదాచన। చిత్రగుప్తమతంశ్రుత్వాహృష్టరోమావిభావసుః॥ ౩౩॥ ఉవాచదేవతాస్సర్వాఃపితౄంశ్చైవమహాద్యుతిః । శ్రుతంచచిత్రగుప్తస్యధర్మగుహ్యంమహాత్మనః ॥ ౩౪ ॥ శ్రద్దధానాశ్చయేమర్త్యాబ్రాహ్మణేషుమహాత్మసు। దానమేతత్ప్రయచ్ఛంతినతేషాంవిద్యతేభయమ్॥ ౩౫॥ కర్మదోషాస్త్విమేపంచయేషాంనాస్తీహనిష్కృతిః॥ అసంభాష్యాహ్యనాచారావర్జనీయానరాధమాః ॥ ౩౬ ॥ బ్రహ్మహాచైవగోఘ్నశ్చపరదారరతశ్చయః । అశ్రద్దధానశ్చనరఃస్త్రియంయశ్చోపజీవతి॥ ౩౭॥ ప్రేతలోకగతాహ్యేతేనరకేపాపకర్మిణః। పచ్యంతేవైయథామీనాఃపూయశోణితభోజనాః॥ ౩౮॥ అసంభాష్యాఃపితౄణాంచదేవానాంచైవపంచవై। స్నాతకానాంచవిప్రాణాంయేచాన్యేతపోధనాః॥ ౩౯॥ .... *

ఇతి ఆనుశాసనికపర్వణి-చిత్రగుప్తరహస్యే·త్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః

భీష్మః॥తతస్సర్వేమహాభాగాదేవాశ్చపితరశ్చహ। ఋషయశ్చమహాభాగాః।ప్రమథాన్వాక్యమబ్రువన్ ॥ ౧ ॥ భవంతోవైమహాభాగాఅపరోక్షనిశాచరాః। ఉచ్ఛిష్టానశుచీన్క్షుద్రాన్కథంహింసథమానవాన్॥౨॥ కేచస్మృతాఃప్రతీఘాతాయేనమర్త్యాన్నహింసథ । రక్షోఘ్నానిచకానిస్యుర్యైర్గృహేషుప్రణశ్యథ॥౩॥శ్రోతుమిచ్ఛామియుష్మాకంసర్వమేతన్నిశాచరాః॥ ప్రమథాః॥మైథునేనసదోచ్ఛిష్టాఃకృతేచైవాధరోత్తరే। మోహాన్మాంసానిఖాదేతవృక్షమూలేచయస్స్వపేత్ ॥ ౪॥ ఆమిషంశీర్షతోయస్యపాదతోయశ్చసంవిశేత్। ఏతముచ్ఛిష్టకంసర్వంబహుచ్ఛిద్రాశ్చమానవాః॥ ౫॥ఉదకేచాప్యమేధ్యానిశ్లేష్మాణంచప్రముంచతి। ఏతేభక్ష్యాశ్చవధ్యాశ్చమానుషానాత్రసంశయః ॥ ౬ ॥ ఏవంశీలసమాచారాన్ధర్షయామోహిమానవాన్। శ్రూయతాంచప్రతీఘాతాయైర్నశక్నుమహింసితుమ్॥ ౭॥ గోరోచనాసమాలంభోవచాహస్తశ్చయోభవేత్ ।ఘృతాక్షతంచయోదద్యాన్మస్తకేతత్పరాయణః॥ ౮॥ యేచమాంసంనఖాదంతితాన్నశక్నుమహింసితుమ్।యస్యచాగ్నిర్గృహేనిత్యందివారాత్రౌచదీప్యతే॥౯॥ తరక్షోశ్చర్మదంష్ట్రాశ్చతథైవగిరికచ్ఛపః। అజోధూమోబిడాలశ్చఛాగఃకృష్ణోఽథపింగళః॥ ౧౦॥ యేషామేతానితిష్ఠంతిగృహేషుగృహమేధినామ్। తాన్యధృష్యాణ్యగారాణిపిశితాశైస్సుదారుణైః॥౧౧॥ లోకానస్మద్విధాయేచవిచరంతియథాసుఖాః। తస్మాదేతానిగేహేషురక్షోఘ్నానివిశాంపతే॥౧౨॥ఏతద్వఃకథితంసర్వంయత్రవస్సంశయోమహాన్ ॥ ౧౩॥.. *

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-ప్రమథరహస్యే-ఏకత్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః,

భీష్మః॥ తతఃపద్మప్రతీకాశఃపద్మోద్భూతఃపితామహః। ఉవాచవచనందేవాన్వాసవంచశచీపతిమ్॥ ౧॥ అయంమహాబలోనాగోరసాతలచరోబలీ। తేజస్వీరేణుకోనామమహాసత్త్వపరాక్రమః॥ ౨॥ అతితేజస్వినస్సర్వేమహావీర్యామహాగజాః। ధారయంతిమహీంకృత్స్నాంసశైలవనకాననామ్॥౩॥భ

వద్భిస్సమనుజ్ఞాతో రేణుకస్తాన్మహాగజాన్। ధర్మగుహ్యాని సర్వాణి గత్వా పృచ్ఛతు తత్ర వై॥ ౪॥ పితామహవచశ్శ్రుత్వా తే దేవా రేణుకం తదా। ప్రేషయామాసురవ్యగ్రా యత్ర తే ధరణీధరాః॥ ౫॥ రేణుకః॥ అనుజ్ఞాతోఽస్మి దేవైశ్చ పితృభిశ్చ మహాబలాః। ధర్మగుహ్యాని యుష్మాకం శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వతః॥ ౬॥ కథయధ్వం మహాభాగా యద్వస్తత్త్వం మనీషితమ్॥ ౭॥ దిగ్గజాః॥ కార్తికే మాసి చాశ్లేషా బహుళస్యాష్టమీ శివా। తేన నక్షత్రయోగేన యో దదాతి గుడోదనమ్॥ ౮॥ ఇమం మంత్రం జపన్ శ్రాద్ధే యతాహారో హ్యకోపనః। బలదేవప్రభృతయో యే నాగా బలవత్తరాః॥ ౯॥ అనంతాద్యాస్తు యే నిత్యం భోగినస్సుమహాబలాః। తేషాం కులోద్భవా యే చ మహాభూతా భుజంగమాః॥ ౧౦॥ తే మే బలిం ప్రయచ్ఛంతు బలతేజోఽభివృద్ధయే। యదా నారాయణశ్శ్రీమానుజ్జహార వసుంధరామ్॥ ౧౧॥ తద్బలం తస్య దేవస్య ధరాముద్ధరతస్తథా। ఏవముక్త్వా బలిం తత్ర వల్మీకే తు నివేదయేత్॥ ౧౨॥ గజేంద్రకుసుమాకీర్ణం నీలవస్త్రానులేపనమ్। నిర్వపేత్తం తు వల్మీకే అస్తం యాతే దివాకరే॥ ౧౩॥ ఏవం తుష్టాస్తతస్సర్వే అధస్తాద్భారపీడితాః। శ్రమం తం నావబుధ్యామో ధారయంతో వసుంధరామ్॥ ౧౪॥ ఏవం మన్యామహే సర్వం భారార్తా నిరపేక్షిణః। బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యాః శూద్రా వా యద్యుపోషితాః॥ ౧౫॥ ఏవం సంవత్సరం కృత్వా దానం బహుఫలం భవేత్। వల్మీకే బలిమాదాయ తన్నో బహుఫలం మతమ్॥ ౧౬॥ యే చ నాగా మహావీర్యాస్త్రిషు లోకేషు కృత్స్నశః। కృతాతిథ్యా భవేయుస్తే శతం వర్షాణి తత్త్వతః॥ ౧౭॥ దిగ్గజానాం చ తచ్ఛ్రుత్వా దేవతాః పితరస్తథా। ఋషయశ్చ మహాభాగాః పూజయంతి స్మ రేణుకమ్॥ ౧౮॥ ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి - దిగ్గజరహస్యే - ద్వాత్రింశదధికశతతమోధ్యాయః..............*

మహేశ్వరః॥ సారముద్ధృత్య యుష్మాభిః సాధు ధర్మ ఉదాహృతః। ధర్మగుహ్యమిదం మత్తః శృణుధ్వం సర్వ ఏవ హ॥ ౧॥ యేషాం ధర్మాశ్రితా బుద్ధిః శ్రద్దధానాశ్చ యే నరాః। తేషాం స్యాదుపదేష్టవ్యః సరహస్యో మహాఫలః॥ ౨॥ నిరుద్వేగస్తు యో దద్యాన్మాసమేకం గవాహ్నికమ్। ఏకభక్తం తథాశ్నీయాచ్ఛ్రూయతాం తస్య యత్ఫలమ్॥ ౩॥ ఇమా గావో మహాభాగాః పవిత్రం పరమం స్మృతాః। త్రీన్లోకాన్ధారయంతి స్మ సదేవాసురమానుషాన్॥ ౪॥ తాసు చైవ మహాపుణ్యం శుశ్రూషా చ మహాఫలమ్। అహన్యహని ధర్మేణ యుజ్యతే వై గవాహ్నికే॥ ౫॥ మయా హ్యేతా హ్యనుజ్ఞాతాః పూర్వమాసన్ కృతే యుగే। తతోఽహమనునీతో వై బ్రహ్మణా పద్మయోనినా॥ ౬॥ తస్మాద్వ్రజస్థానగతస్తిష్ఠత్యుపరి మే వృషః। రమేఽహం సహ గోభిశ్చ తస్మాత్పూజ్యాస్సదైవ తాః॥ ౭॥ మహాప్రభావా వరదా వరాన్దద్యురుపాసితాః। తా గావోఽస్యానుమన్యంతే సర్వకర్మసు యత్ఫలమ్॥ ౮॥ తస్య తత్ర చతుర్భాగో యో దదాతి గవాహ్నికమ్ ॥ ౯ ॥ ....*

ఇతి-అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి-మహాదేవరహస్యే- త్రయస్త్రింశదధికశతతమోధ్యాయః-

స్కందః॥ మమాప్యనుమతో ధర్మస్తం శృణుధ్వం సమాహితాః। నీలషండస్య శృంగాభ్యాం గృహీత్వా మృత్తికాం తు యః ॥ ౧ ॥ అభిషేకం త్ర్యహం కుర్యాత్తస్య ధర్మం నిబోధత। శోధయేదశుభం సర్వమాధిపత్యం పరత్ర చ॥ ౨॥ యావచ్చ జాయతే మర్త్యస్తావచ్ఛూరో భవిష్యతి। ఇదం చాప్యపరం గుహ్యం సరహస్యం నిబోధత॥ ౩ ॥ గృహీత్వౌదుంబరం పాత్రం పక్వాన్నం మధునా సహ। సోమస్యోత్తిష్ఠమానస్య పౌర్ణమాస్యాం బలిం హరేత్ ॥ ౪॥ తస్య ధర్మఫలం నిత్యం శ్రద్దధానా నిబోధత। సాధ్యా రుద్రాస్తథాదిత్యా విశ్వేదేవాస్తథాశ్వినౌ॥ ౫॥ మరుతో వసవశ్చైవ ప్రతిగృహ్ణంతి తం బలిమ్। సోమశ్చ వర్ధతే తేన సముద్రశ్చ మహోదధిః ॥ ఏష ధర్మో మయోద్దిష్టః సరహస్యస్సుఖావహః॥ ౬ ॥ విష్ణుః॥ ధర్మగుహ్యాని సర్వాణి దేవతానాం మహాత్మనామ్। ఋషీణాం చైవ గుహ్యాని యః పఠేదాహ్నికం సదా॥ ౭॥ శృణుయాద్వానసూయశ్చ శ్రద్దధానస్సమాహితః। నాస్య విఘ్నః ప్రభవతి భయం చాస్య న విద్యతే॥ ౮॥ యే చ ధర్మాశ్శుభాః పుణ్యాస్సరహస్యా ఉదాహృతాః। తేషాం ధర్మఫలం తస్య యః పఠేద్విజితేంద్రియః॥ ౯॥ నాస్య పాపం ప్రభవ

తినచపాపేనలిప్యతే । పఠేద్వాశ్రావయిత్వాపిశ్రుత్వాచలభతేఫలమ్॥౧౦॥ భుంజతేపితరోదేవాహవ్యంకవ్యమథాక్షయమ్। శ్రావయంశ్చాపివిప్రేంద్రాన్పర్వసుప్రయతోనరః॥ ౧౧॥ ఋషీణాందేవతానాంచపితౄణాంచైవనిత్యదా । భవత్యభిమతఃశ్రీమాన్ధర్మేషుప్రయతస్సదా॥ ౧౨ ॥ కృత్వాపిపాపకంకర్మమహాపాతకవర్జితమ్ । రహస్యధర్మంశ్రుత్వేమంసర్వపాపైఃప్రముచ్యతే ॥ ౧౩ ॥ భీష్మః॥ఏతద్ధర్మరహస్యంవైదేవతానాంనరాధిప। వ్యాసోద్దిష్టంమయాప్రోక్తంసర్వదేవనమస్కృతమ్॥౧౪॥ పృథివీరత్నసంపూర్ణాజ్ఞానంచేదముత్తమమ్। ఇదమేవతతఃశ్రావ్యమితిమన్యేతధర్మవిత్ ॥ ౧౫॥ నాశ్రద్దధానాయననాస్తికాయనష్టధర్మాయననిర్ఘృణాయ । నహేతుదుష్టాయగురుద్రుహేచనానాత్మభూతాయనివేద్యమేతత్ ॥౧౬॥... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి-దేవరహస్యే- చతుస్త్రింశదధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కేభోజ్యాబ్రాహ్మణస్యేహ కేభోజ్యాఃక్షత్రియస్యహ। తథావైశ్యస్య కేభోజ్యాః కేచశూద్రస్యభారత॥ ౧॥భీష్మః॥ బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణస్యేహభోజ్యాయేచైవక్షత్రియాః । వైశ్యాశ్చాపితథాభోజ్యాఃశూద్రాశ్చపరివర్జితాః॥ ౨॥ బ్రాహ్మణాఃక్షత్రియావైశ్యాభోజ్యావైక్షత్రియస్యహ। వర్జనీయాస్తువైశూద్రాస్సర్వభక్ష్యావికర్మిణః॥౩॥ వైశ్యాస్తుభోజ్యావిప్రాణాంక్షత్రియాణాంతథైవచ। నిత్యాగ్నయోవివిక్తాశ్చచాతుర్మాస్యరతాశ్చయే॥ ౪॥ శూద్రాణామథయోభుంక్తేసభుంక్తేపృథివీమలమ్ । మలంనృణాంసపిబతిమలంభుంక్తేజనస్యచ॥ ౫॥ శూద్రాణాంయస్తథాభుంక్తేసభుంక్తేపృథివీమలమ్।పృథివీమలమశ్నంతియేద్విజాశ్శూద్రభోజినః॥౬॥ శూద్రస్యకర్మనిష్ఠాయాంవికర్మస్థోపిపచ్యతే। బ్రాహ్మణఃక్షత్రియోవైశ్యోవికర్మస్థశ్చపచ్యతే॥౭॥ స్వాధ్యాయనిరతావిప్రాస్తథాస్వస్త్యయనేనృణామ్ । రక్షణేక్షత్రియంప్రాహుర్వైశ్యంపుష్ట్యర్థమేవచ॥ ౮॥ కరోతికర్మయద్వైశ్యస్తద్వద్వాహ్యుపజీవతి। కృషిగోరక్షవాణిజ్యమకుత్సావైశ్యకర్మణి.౯॥శూద్రకర్మతుయఃకుర్యాదవహాయస్వకర్మచ। సవిజ్ఞేయోయథాశూద్రోనచభోజ్యఃకథంచన॥ ౧౦ ॥ చికిత్సకఃకాండపృష్ఠఃపురాధ్యక్షఃపురోహితః । సాంవత్సరోవృథాధ్యాయీసర్వేతేశూద్రసంమితాః॥ ౧౧॥ శూద్రకర్మస్వథైతేషుయోభుంక్తేనిరపత్రపః। అభోజ్యభోజనంభుక్త్వాభయంప్రాప్నోతిదారుణమ్॥౧౨॥ కులంవీర్యంచతేజశ్చతిర్యగ్యోనిత్వమేవచ।సప్రయాతియథాశ్వావైనిష్క్రియోధర్మవర్జితః॥౧౩॥ భుంక్తేచికిత్సకస్యాన్నంతదన్నంచపురీషవత్। పుంశ్చల్యన్నంచమూత్రంస్యాత్కారుకాన్నంచశోణితమ్॥ ౧౪॥ విద్యోపజీవినోన్నంచయోభుంక్తేసాధుసంమతః। తదప్యన్నంయథాశౌద్రంతత్సాధుఃపరివర్జయేత్ ॥౧౫॥ వచనీయస్యయోన్నంభుంక్తేతమాహుశ్శోణితంహ్రదమ్ । పిశునంభోజనంభుంక్తేబ్రంహహత్యాసమంవిదుః॥ ౧౬॥ అసత్కృతమవజ్ఞాతంనభోక్తవ్యంకదాచన। వ్యాధింకులక్షయంచైవక్షిప్రంప్రాప్నోతిబ్రాంహణః॥ ౧౭॥ నగరీరక్షిణోభుంక్తేశ్వపచప్రవణోభవేత్ । గోఘ్నేబ్రంహహనేచైవసురాపేగురుతల్పగే॥ ౧౮॥ భుక్త్వాన్నంజాయతేవిప్రారక్షసాంకులవర్ధనః। న్యాసాపహారిణోభుక్త్వాకృతఘ్నేక్లీబవర్తిని॥ ౧౯॥ జాయతేశబరావాసేమధ్యదేశబహిష్కృతే।అభోజ్యాశ్చైవభోజ్యాశ్చమయాప్రోక్తాయథావిధి ॥ కిమన్యదద్యకౌంతేయమత్తస్త్వంశ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౨౦॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి- భోజ్యాభోజ్యాన్నకథనే - పంచత్రింశదధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ ఉక్తాస్తుభవతాభోజ్యాస్తథాభోజ్యాస్తుసర్వశః। అత్రమేప్రశ్నసందేహస్తన్మేవదపితామహ॥ ౧॥బ్రాంహణానాంవిశేషేణహవ్యకవ్యప్రతిగ్రహే। నానావిధేషుభోజ్యేషుప్రాయశ్చిత్తానిశంసమే ॥ ౨॥ భీష్మః॥ హంతవక్ష్యామితేరాజన్బ్రాంహణానాంమహాత్మనామ్। ప్రతిగ్రహేషుభోజ్యేచముచ్యతేయేనపాప్మనా॥ ౩॥ ఘృతప్రతిగ్రహేచైవసావిత్రీసమిదాహుతిః । తిలప్రతిగ్రహేచైవసమమేతద్యుధిష్ఠిర ॥ ౪॥ మాంసప్రతిగ్రహేచైవ

మధునోలవణస్యచ। ఆదిత్యోదయనంస్థిత్వాపూతోభవతివైద్విజః ॥ ౫॥ కాంచనంప్రతిగృహ్యాథజపమానోగురుశ్రుతిమ్ । కృష్ణాయసంచవివృతంధా
రయన్ముచ్యతేద్విజః॥ ౬॥ ఎవంప్రతిగృహీతేథధనేవస్త్రేతథాస్త్రియామ్। ఎవమేవనరశ్రేష్ఠసువర్ణస్యప్రతిగ్రహే॥ ౭॥ అన్నప్రతిగ్రహేచైవపాయ
సేకృసరసేతథా। ఇక్షుతైలపవిత్రాణాంత్రిసంధ్యేప్సునిమజ్జనమ్॥ ౮॥ వ్రీహౌపుష్పేఫలేచైవజలేపిష్టమయేతథా। యావకేదధిదుగ్ధేచసావిత్రీంశతశోన్వి
తామ్॥ ౯॥ ఉపానహౌచవస్త్రాంచప్రతిగృహ్యౌర్ధ్వదేహికమ్। జపేచ్ఛతంసమాయుక్తస్తేనముచ్యేతపాప్మనా ॥ ౧౦॥ క్షేత్రప్రతిగ్రహేచైవగ్రహ
సూతకయోస్తథా। త్రీణిరాత్రాణ్యుపోషిత్వాతేనపాపాద్విముచ్యతే॥ ౧౧॥ కృష్ణపక్షేతుయఃశ్రాద్ధంపితౄణామశ్నుతేద్విజః। అన్నమేతదహో
రాత్రాత్పూతోభవతిబ్రాంహణః॥ ౧౨॥ నచసంధ్యాముపాసీతనచజాప్యంప్రవర్తయేత్। నసంకిరేత్తదన్నంచతతఃపూయేతబ్రాంహణః॥ ౧౩॥ ఇత్య
ర్థమపరాహ్ణేతుపితౄణాంశ్రాద్ధముచ్యతే। యథోక్తానాంయదశ్నీయుఃబ్రాంహణాఃపూర్వకేతితాః॥ ౧౪॥మృతకస్యతృతీయాహేబ్రాంహణోయో
న్నమశ్నుతే।సత్రివేళంసమున్మజ్యద్వాదశాహేనశుద్ధ్యతే॥౧౫॥ ద్వాదశాహేవ్యతీతేతుకృతశౌచోవిశేషతః । బ్రాంహణేభ్యోహవిర్దత్వాముచ్యతే
తేనపాప్మనా॥౧౬॥ మృతస్యదశరాత్రేణప్రాయశ్చిత్తానిదాపయేత్ । సావిత్రీంరైవతీమిష్టింకూశ్మాండమఘమర్షణమ్॥౧౭॥మృతకస్యత్రిరాత్రేయః
సముద్దిష్టేసమశ్నుతే। సప్తత్రిషవణంస్నాత్వాపూతోభవతిబ్రాంహణః॥౧౮॥ సిద్ధిమాప్నోతివిపులామాపదంచైవనాప్నుయాత్। యస్తుశూద్రైస్స
మశ్నీయాద్బ్రాహ్మణూద్యైకభోజనే॥౧౯॥ అశౌచంవిధివత్తస్యశౌచమాత్రంవిధీయతే। యస్తువైశ్యస్సహాశ్నీయాద్బ్రాహ్మణోద్యైకభోజనే॥౨౦॥
ఆప్లుతస్సహవాసోభిస్తేనముచ్యేతపాప్మనా । శూద్రస్యతుకులంహంతివైశ్యస్యపశుబాంధవాన్ ॥ ౨౧ ॥ క్షత్రియస్యశ్రియంహంతిబ్రాహ్మణస్యసు
వర్చసమ్। ప్రాయశ్చిత్తంచశాంతించజుహుయాత్తేనముచ్యతే॥ ౨౨॥ సావిత్రీంరేవతీమిష్టింకూశ్మాండమఘమర్షణమ్ । తథోచ్ఛిష్టమథాన్యోన్యం
సంప్రాశేన్నాత్రసంశయః॥రోచనావిరజారాత్రిర్మంగళాలంభనానిచ॥౨౩॥

…………………………………… *

ఇతి- ప్రాయశ్చిత్తకథనే- షట్త్రింశదధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ దానేనవర్తతేత్యాహతపసాచైవభారత। తదేతన్మేమనోదుఃఖంవ్యపోహత్వంపితామహ॥ కించిత్పృథివ్యామేతన్మేభవాన్శంసితుమ
ర్హతి॥౧॥ భీష్మః॥శృణుయైర్ధర్మనిరతైస్తపసాభావితాత్మభిః। లోకాహ్యసంశయంప్రాప్తాదానపుణ్యరతైర్నృపైః॥ ౨॥ సత్కృతశ్చతథాత్రేయః
శిష్యేభ్యోబ్రహ్మనిర్గుణమ్ । ఉపదిశ్యతతోరాజన్గతోలోకాననుత్తమాన్॥ ౩॥ శిబిరౌశీనరఃప్రాణాన్ప్రియస్యతనయస్యచ।బ్రాహ్మణార్థముపా
కృత్యనాకపృష్ఠమితోగతః॥ ౪ ॥ ప్రతర్దనఃకాశిపతిఃప్రదాయతనయంస్వకమ్ । బ్రాహ్మణాయాతులాంకీర్తిమిహచాముత్రచాశ్నుతే ॥ ౫ ॥ రంతిదేవ
శ్చసాంకృత్యోవసిష్ఠాయమహాత్మనే । అర్ఘ్యంప్రదాయవిధివల్లేభేలోకాననుత్తమాన్॥ ౬॥ దివ్యంశతశలాకంచయజ్ఞార్థంకాంచనంశుభమ్। ఛత్రం
దేవావృధోదత్వాబ్రాహ్మణాయాస్థితోదివమ్॥ ౭ ॥ భగవానంబరీషశ్చబ్రాహ్మణాయామితౌజసే। ప్రదాయసకలంరాష్ట్రంసురలోకమవాప్తవాన్॥
౮ ॥ సావిత్రఃకుండలందివ్యంయానంచజనమేజయః । బ్రాహ్మణాయచగాందత్వాగతోలోకాననుత్తమాన్॥ ౯॥ వృషాదర్భిశ్చరాజర్షీరత్నానివివిధా
నిచ । రమ్యాంశ్చావసథాన్దత్వాద్విజేభ్యోదివమాగతః॥ ౧౦ ॥ నిమీరాష్ట్రంచవైదర్భిఃకన్యాందత్వామహాత్మనే। అగస్త్యాయగతస్స్వర్గంసపు
త్రపశుబాంధవః॥ ౧౧॥ జామదగ్న్యశ్చవిప్రాయభూమిందత్వామహాయశాః । రామోక్షయాంస్తథాలోకాన్జగామమనసోధికాన్॥ ౧౨॥ అవర్ష
తిచపర్జన్యేసర్వభూతానిదేవరాట్ । వసిష్ఠోజీవయామాసయేనయాతోక్షయాంగతిమ్॥౧౩॥రామోదాశరథిశ్చైవహుత్వాయజ్ఞేషువైవసు। సగ
తోహ్యక్షయాన్లోకాన్యస్యలోకేమహద్యశః॥౧౪॥ కక్షసేనశ్చరాజర్షిర్వసిష్ఠాయమహాత్మనే। న్యాసంయథావత్సంన్యస్యజగామసుమహాయ

శాః॥ ౧౫॥ కరంధమస్యపౌత్రస్తుమరుత్తోవిక్షితస్సుతః। కన్యామంగిరసేదత్త్వాదివమాశుజగామసః॥ ౧౬॥ బ్రహ్మదత్తశ్చపాంచాల్యోరాజధర్మభృతాంవరః। నిధింశంఖమనుజ్ఞాప్యజగామపరమాంగతిమ్॥ ౧౭॥ రాజామిత్రసహశ్చైవవసిష్ఠాయమహాత్మనే। దమయంతీంప్రియాంభార్యాందత్త్వాచత్రిదివంగతః॥ ౧౮॥ మనోఃపుత్రశ్చసుద్యుమ్నోలిఖితాయమహాత్మనే। దండముద్ధృత్యధర్మేణగతోలోకాననుత్తమాన్॥ ౧౯॥ సహస్రచిత్యోరాజర్షిఃప్రాణానిష్టాన్మహాయశాః। బ్రాహ్మణార్థేపరిత్యజ్యగతోలోకాననుత్తమాన్॥ ౨౦ ॥ సర్వకామైశ్చసంపూర్ణందత్త్వావేశ్మహిరణ్మయమ్। మౌద్గల్యాయగతస్స్వర్గంశతద్యుమ్నోమహీపతిః॥ ౨౧॥ భక్ష్యభోజ్యస్యచకృతారాశయోవైపర్వతోపమాః। శాండిల్యాయపురాదత్త్వాభూమన్యుర్దివమాస్థితః॥ ౨౨॥ నామ్నాచద్యుతిమాన్నామసాళ్వరాజోమహాద్యుతిః। దత్త్వారాజ్యమృచీకాయగతోలోకాననుత్తమాన్॥ ౨౩॥ మదిరాశ్వశ్చరాజర్షిర్దత్త్వాకన్యాంసుమధ్యమామ్। హిరణ్యహస్తాయగతోలోకాన్దేవైరధిష్ఠితాన్॥ ౨౪ ॥ లోమపాదశ్చరాజర్షిశ్శాంతాందత్త్వాసుతాంప్రభుః। ఋశ్యశృంగాయవిపులైస్సర్వైఃకామైరయుజ్యత॥ ౨౫॥ కౌత్సాయదత్త్వాకన్యాంతుహంసీంనామయశస్వినీమ్। గతోఽక్షయానతోలోకాన్రాజర్షిశ్చభగీరథః॥ ౨౬॥ దత్త్వాశతసహస్రంతుగవాంరాజాభగీరథః। సవత్సానాంకోహలాయగతోలోకాననుత్తమాన్॥ ౨౭॥ ఏతేచాన్యేచబహవోదానేనతపసాచహ। యుధిష్ఠిరగతాఃస్వర్గంనివర్తంతేపునఃపునః॥ ౨౮॥ తేషాంప్రతిష్ఠితాకీర్తిర్యావత్ స్థాస్యతిమేదినీ। గృహస్థైర్దానతపసాయైర్లోకావైవినిర్జితాః॥ ౨౯॥ శిష్టానాంచరితంహ్యేతత్కీర్తితంమేయుధిష్ఠిర। దానయజ్ఞప్రజాసర్గైరేతేహిదివమాస్థితాః॥ ౩౦॥ దత్త్వాతుసతతంతేస్తుకౌరవాణాంధురంధర। దానయజ్ఞక్రియాయుక్తాబుద్ధిర్ధర్మోపచాయినీ॥ ౩౧॥ యత్రతేనృపశార్దూలసందేహోవైభవిష్యతి। శ్వఃప్రభాతేహివక్ష్యామిసంధ్యాహిసముపస్థితా॥ ౩౨ ॥ ....*

ఇతి - ఆనుశాసనికపర్వణి - దానఫలకథనే - సప్తత్రింశదధికశతతమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ శ్రుతంమేభవతస్తాతసత్యవ్రతపరాక్రమ। దానధర్మేణమహతాయేప్రాప్తాస్త్రిదివంనృపాః॥ ౧॥ ఇమాంస్తుశ్రోతుమిచ్ఛామిధర్మాన్ధర్మభృతాంవర। దానంకతివిధందేయంకింతస్యచఫలంలభేత్॥ ౨॥ కథంకేభ్యశ్చధర్మ్యంచదానందాతవ్యమిష్యతే। కైఃకారణైఃకతివిధంశ్రోతుమిచ్ఛామితత్త్వతః॥ ౩॥ భీష్మః॥ శృణుతత్త్వేనకౌంతేయదానంప్రతిమమానఘ। యథాదానంప్రదాతవ్యంసర్వవర్ణేషుభారత॥ ౪॥ ధర్మాదర్థాద్భయాత్కామాత్కారుణ్యాదితిభారత। దానంపంచవిధంజ్ఞేయంకారణైర్యైర్నిబోధతత్॥ ౫॥ ఇహకీర్తిమవాప్నోతిప్రేత్యచానుత్తమంసుఖమ్। ఇతిదానంప్రదాతవ్యంబ్రాహ్మణేభ్యోనసూయతా॥ ౬॥ దదాతివాదాస్యతివామహ్యందత్తమనేనవా। ఇత్యర్థిభ్యోనిశమ్యైవంసర్వందాతవ్యమర్థినే॥ ౭॥ నాస్యాహంనమదీయోయంపాపంకుర్యాద్విమానితః। ఇతిదద్యాద్భయాదేవదృఢంమూఢాయపండితః॥ ౮॥ ప్రియోమేయంప్రియోస్యాహమితిసంప్రేక్ష్యబుద్ధిమాన్। వయస్యాయైవమక్లిష్టందానందద్యాదతంద్రితః॥ ౯॥ దీనశ్చయాచతేచాయమల్పేనాపిహితుష్యతి। ఇతిదద్యాద్దరిద్రాయకారుణ్యాదితిసర్వథా॥ ౧౦॥ ఇతిపంచవిధందానంపుణ్యకీర్తివివర్ధనమ్। యథాశక్త్యాప్రదాతవ్యమేవమాహప్రజాపతిః॥ ౧౧॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే- అష్టత్రింశదధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ పితామహమహాప్రాజ్ఞసర్వశాస్త్రవిశారద। ఆగమైర్బహుభిఃస్ఫీతోభవాన్నఃప్రవరఃకులే॥ ౧॥ త్వత్తోధర్మార్థసంయుక్తమాయత్యాంచసుఖోదయమ్। ఆశ్చర్యభూతంలోకస్యశ్రోతుమిచ్ఛామ్యరిందమ॥ ౨॥ అయంచకాలస్సంప్రాప్తోదుర్లభోజ్ఞాతిబాంధవైః। శాస్తాచనహిమేకశ్చిత్త్వామృతేపురుషర్షభ॥ ౩॥ యదితేహమనుగ్రాహ్యోభ్రాతృభిస్సహితోనఘ। వక్తుమర్హసినఃప్రశ్నంయంత్వాంపృచ్ఛామిపార్థివ॥ ౪॥ అయంనారా

ణశ్శ్రీమాన్ సర్వపార్థివసమ్మతః। భవంతం బహుమానేన ప్రశ్రయేణ చ సేవతే॥౫॥ అస్యచైవ సమర్థం త్వం పార్థివానాం చ సర్వశః। భ్రాతౄణాం చ ప్రియార్థం మే స్నేహాద్భాషితుమర్హసి॥౬॥ వైశంపాయనః॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా స్నేహాదాగతసంభ్రమః। భీష్మో భాగీరథీపుత్ర ఇదం వచనమబ్రవీత్॥౭॥ భీష్మః॥ అహం తే కథయిష్యామి కథామతిమనోహరామ్। అస్య పిష్ణో పురా రాజన్ ప్రభావో యో మయా శ్రుతః ॥ ౮ ॥ యశ్చ గోవృషభాంకస్య ప్రభావస్తం చ మే శృణు । రుద్రాణ్యాస్సంశయో యశ్చ దంపత్యోస్తం చ మే శృణు ॥ ౯ ॥ వ్రతం చచార ధర్మాత్మా కృష్ణో ద్వాదశవార్షికమ్। దీక్షితం చాగతౌ ద్రష్టుముభౌ నారదపర్వతౌ॥ ౧౦॥ కృష్ణద్వైపాయనశ్చైవ ధౌమ్యశ్చ జగతాం వరః। దేవలః కాశ్యపశ్చైవ హస్తికాశ్యప ఏవ చ ॥ ౧౧ ॥ అపరే చర్షయస్సంతో దీక్షాదమసమన్వితాః। శిష్యైరనుగతాస్సిద్ధైర్దేవకల్పైస్తపోధనైః॥ ౧౨॥ తేషామతిథిసత్కారమర్చనీయం కులోచితమ్। దేవకీతనయః ప్రీతో దేవతుల్యమకల్పయత్ ॥౧౩॥ హరితేషు సువర్ణేషు బర్హిషేషు నవేషు చ। ఉపోపవివిశుః ప్రీతా విష్టరేషు మహర్షయః॥౧౪॥ కథాశ్చక్రుస్తతస్తే తు మధురా ధర్మసంహితాః। రాజర్షీణాం సురాణాం చ యే వసంతి తపోధనాః॥౧౫॥ తతో నారాయణం తేజో బ్రహ్మచర్యేంధనోత్థితమ్। వక్త్రాన్నిస్సృత్య కృష్ణస్య వహ్నిరద్భుతకర్మణః ॥ ౧౬॥ సోగ్నిర్దదాహ తం శైలం సద్రుమం సలతాక్షుపమ్ । సపక్షిమృగసంఘాతం సశ్వాపదసరీసృపమ్॥౧౭॥ మృగైశ్చ వివిధాకారైర్హాహాభూతమచేతనమ్। శిఖరం తస్య శైలస్య మథితం దీనదర్శనమ్॥ ౧౮॥ స తు వహ్నిర్మహాజ్వాలో దగ్ధ్వా సర్వమశేషతః। విష్ణోస్సమీపమాగమ్య పాదౌ శిష్యవదస్పృశత్ ॥౧౯॥ తతో విష్ణుర్గిరిం దృష్ట్వా నిర్దగ్ధమరికర్శనః। సౌమ్యదృష్టినిపాతైస్తం పునః ప్రకృతిమానయత్ ॥౨౦॥ తథైవ స గిరిర్భూయః సుపుష్పితలతాద్రుమః। సపక్షిగణసంఘుష్టః సశ్వాపదసరీసృపః॥ ౨౧॥ తదద్భుతమచింత్యం చ దృష్ట్వా మునిగణస్తదా। విస్మితో హృష్టరోమా చ బభూవాస్రావిలేక్షణః॥౨౨॥ తతో నారాయణో దృష్ట్వా తానృషీన్ విస్మయాన్వితాన్। ప్రసృతం మధురం స్నిగ్ధం పప్రచ్ఛ వదతాం వరః॥౨౩॥ కిమర్థమృషిపూగస్య త్యక్తసంగస్య నిత్యశః। నిర్మమస్యాగమవతో విస్మయస్సముపాగతః॥ ౨౪॥ ఏతన్మే సంశయం సర్వే యాథాతథ్యమనిందితాః। ఋషయో వక్తుమర్హంతి నిశ్చితార్థం తపోధనాః॥౨౫॥ ఋషయః॥ భవాన్ విసృజతే లోకాన్ భవాన్ సంహరతే పునః। భవాన్ శీతం భవానుష్ణం భవానేవ చ వర్షతి॥౨౬॥ పృథివ్యాం యాని భూతాని స్థావరాణి చరాణి చ। తేషాం పితా త్వం మాతా చ ప్రభుః ప్రభవ ఏవ చ॥ ౨౭ ॥ ఏవం నో విస్మయకరం సంశయం మధుసూదన । త్వమేవార్హసి కల్యాణ వక్తుం వహ్నేర్వినిర్గమమ్॥ ౨౮ ॥ తతో విగతసంత్రాసా వయమప్యరికర్శన। యచ్ఛ్రుతం యచ్చ దృష్టం నస్తత్ప్రవక్ష్యామహే హరే॥౨౯॥ వాసుదేవః॥ ఏతద్వై వైష్ణవం తేజో మమ వక్త్రాద్వినిస్సృతమ్ । కృష్ణవర్త్మా యుగాంతాభో యేనాయం మథితో గిరిః॥ ౩౦॥ ఋషయశ్చార్తిమాపన్నా జితక్రోధా జితేంద్రియాః। భవంతో వ్యథితాశ్చాసన్ దేవకల్పాస్తపోధనాః॥౩౧॥ వ్రతచర్యాపరీతస్య తపస్వివ్రతసేవయా। మమ వహ్నిస్సముద్భూతో న వై వ్యథితుమర్హథ॥ ౩౨॥ వ్రతం చర్తుమిహాయాతస్త్వహం గిరిమిమం శుభమ్ । పుత్రం చాత్మసమం వీర్యే తపసా లబ్ధుమాగతః॥ ౩౩॥ తతో మమాత్మా యో దేహే సోగ్నిర్భూత్వా వినిస్సృతః। గతశ్చ వరదం ద్రష్టుం సర్వలోకపితామహమ్॥ ౩౪॥ తేన చాత్మానుశిష్టో మే పుత్రత్వే మునిసత్తమాః। తేజసోర్ధేన పుత్రస్తే భవితేతి వృషధ్వజః॥౩౫॥ సోయం వహ్నిరుపాగమ్య పాదమూలే మమాంతికమ్॥ శిష్యవత్పరిచర్యార్థం శాంతః ప్రకృతిమాగతః॥ ౩౬॥ ఏతదేవరహస్యం వః పద్మనాభస్య ధీమతః। మయా ప్రోక్తం సమాసేన న భీః కార్యా తపోధనాః॥ ౩౭॥ సర్వత్రగతిరవ్యగ్రా భవతాం దీర్ఘదర్శినామ్। తపస్వివ్రతసందీప్తా జ్ఞానవిజ్ఞానశోభితాః॥ ౩౮॥ యచ్ఛ్రుతం యచ్చ వో దృష్టం దివి వా యది వా భువి। ఆశ్చర్యం పరమం కించిత్తద్భవంతో బ్రువంతు మే॥ ౩౯॥ తస్యామృతనికాశస్య వాఙ్మధోరస్తి మే స్పృహా। భవద్భిః కథితస్యేహ తపోవననివాసిభిః॥ ౪౦॥ య

దృష్టపూర్వమదృష్టంవాదివ్యమద్భుతదర్శనమ్। దివివాభువివాకించిత్పశ్యామ్యమరదర్శనాః॥ ౪౧॥ ప్రకృతిస్సా మమపరానక్వచిత్పరిహన్యతే । నచాత్మగతమైశ్వర్యమాశ్చర్యంప్రతిభాతిమే॥౪౨॥ శ్రద్ధేయఃకథితోహ్యర్థఃసజ్జనశ్రవణంగతః। చిరంతిష్ఠతిమేదిన్యాంశైలేలేఖ్యమివార్పితమ్ ॥ ౪౩॥ తదహంసజ్జనముఖాన్నిఃసృతంతత్సమాగమే। కథయిష్యామ్యహంనుహ్యాబుద్ధిదీపకరంనృణామ్॥ ౪౪॥ తతోమునిగణాఃసర్వేవిస్మితాఃకృష్ణసన్నిధౌ। నేత్రైః పద్మదళప్రఖ్యైరపశ్యంతజనార్దనమ్ ॥ ౪౫ ॥ వర్ధయంతస్తథైవాన్యేపూజయంతస్తథాపరే । వాగ్భిరృగ్భూషితార్థాభిః స్తువంతోమధుసూదనమ్॥ ౪౬॥ తతోమునిగణాస్సర్వేనారదందేవదర్శనమ్। తదానియోజయామాసుర్వచనేవాక్యకోవిదమ్॥౪౭॥ మునయః॥ యదాశ్చర్యమచింత్యంచగిరౌహిమవతిప్రభో। అనుభూతంమునిగణైస్తీర్థయాత్రాపరైర్మునే॥ ౪౮॥ తద్భవాన్ఋషిసంఘస్యహితార్థంసర్వమాదితః । యథాదృష్టంహృషీకేశేసర్వమాఖ్యాతుమర్హసి॥౪౯॥ ఏవముక్తస్సమునిభిర్నారదోభగవాన్మునిః। కథయామాసదేవర్షిఃపూర్వవృత్తామిమాంకథామ్॥౫౦॥...*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-అనుశాసనికపర్వణి ఋషివాసుదేవసంవాదే-ఏకోనచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః,

భీష్మః॥ తతోనారాయణసుహృన్నారదోభగవానృషిః। శంకరస్యోమయాసార్థంసంవాదంప్రత్యభాషత॥౧ ॥ నారదః ॥ తపశ్చచారధర్మాత్మావృషభాంకస్సురేశ్వరః। పుణ్యేగిరౌహిమవతిసిద్ధచారణసేవితే॥ ౨॥ నానౌషధియుతేరమ్యేనానాపుష్పసమాకులే। అప్సరోగణసంకీర్ణేభూతసంఘనిషేవితే॥ ౩॥ తత్రదేవోముదాయుక్తోభూతసంఘశతైర్వృతః। నానారూపైర్విరూపైశ్చదివ్యైరద్భుతదర్శనైః॥౪॥ సింహవ్యాఘ్రగజప్రఖ్యైస్సర్వజాతిసమన్వితైః। క్రోష్టుకద్వీపివదనైరృక్షర్షభముఖైస్తథా॥౫॥ ఉలూకవదనైర్భీమైర్వృకశ్యేనముఖైస్తథా। నానావర్ణైర్మృగముఖైఃసర్వజాతిసమన్వితైః॥౬॥ కిన్నరైర్యక్షగంధర్వైరక్షోభూతగణైస్తథా । దివ్యపుష్పసమాకీర్ణందివ్యజ్వాలాసమాకులమ్॥ ౭॥ దివ్యచందనసంయుక్తందివ్యధూపేనధూపితమ్ । తత్సదోవృషభాంకస్యదివ్యవాదిత్రనాదితమ్॥ ౮॥ మృదంగపణవోద్ఘుష్టంసర్వభేరీనినాదితమ్। నృత్యద్భిర్భూతసంఘైశ్చబర్హిణైశ్చసమన్వితమ్॥ ౯ ॥ ప్రనృత్తాప్సరసందివ్యందేవర్షిగణసేవితమ్। దృష్టికాంతమనిర్దేశ్యందివ్యమద్భుతదర్శనమ్॥ ౧౦ ॥ సగిరిస్తపసాతస్యగిరీశస్యవ్యరోచత। స్వాధ్యాయపరమైర్విప్రైర్బ్రహ్మఘోషవినాదితః॥౧౧॥ షట్పదైరుపగీతైశ్చమాధవాప్రతిమోగిరిః। తన్మహోత్సవసంకాశంభీమరూపధరంతతః॥ ౧౨॥ దృష్ట్వామునిగణస్యాసీత్పరాప్రీతిర్జనార్దన । మునయశ్చమహాభాగాఃసిద్ధాశ్చైవోర్ధ్వరేతసః॥ ౧౩॥ మరుతోవసవస్సాధ్యావిశ్వేదేవాస్సవాసవాః । యక్షానాగాఃపిశాచాశ్చలోకపాలాహుతాశనాః॥ ౧౪॥ వాతాస్సర్వేమహాభూతాస్తత్రైవాసన్సమాహితాః। ఋతవస్సర్వపుష్పైశ్చవ్యకిరంతమహాద్భుతైః ॥ ౧౫ ॥ ఓషధ్యోజ్వలమానాశ్చద్యోతయంతిస్మతద్వనమ్ । విహగాశ్చమహాభాగ ప్రానృత్యన్వ్యనదంశ్చహ॥ ౧౬॥ గిరిపృష్ఠేషురమ్యేషువ్యాహరంతోజనప్రియాః। తత్రదేవోగిరితటేదివ్యధాతువిభూషితే॥ ౧౭॥ పర్యంకఇవవిభ్రాజన్నుపవిష్టోమహామనాః। వ్యాఘ్రచర్మాంబరధరఃసింహచర్మోత్తరచ్ఛదః॥ ౧౮॥ వ్యాళయజ్ఞోపవీతీచలోహితాంగదభూషణః। హరిశ్మశ్రుర్జటీభీమోభయకర్తాసురద్విషామ్। ౧౯॥ అభయస్సర్వభూతానాంభక్తానాంవృషభధ్వజః। దృష్ట్వామహర్షయస్సర్వేశిరోభిరవనీంగతాః॥ ౨౦॥ విముక్తాస్సర్వపాపేభ్యఃక్షాంతావిగతకల్మషాః। తస్యభూతపతేఃస్థానంభీమరూపధరంబభౌ॥ ౨౧॥ అప్రధృష్యతరంచైవమహోరగసమాకులమ్ । క్షణేనైవాభవత్సర్వమద్భుతంమధుసూదన॥ ౨౨॥ తత్సదోవృషభాంకస్యభీమరూపధరంబభౌ। తమభ్యయాచ్చైలసుతాభూతస్త్రీగణసంవృతా ॥ ౨౩॥ హరతుల్యాంబరధరాసమానవ్రతధారిణీ। బిభ్రతీకలశంరౌక్మంసర్వతీర్థజలోద్భవమ్॥౨౪॥ గిరిస్రోతాభిస్సర్వాభిఃపృష్ఠతోనుగతాశుభా। పుష్పవృష్ట్యాభివర్షంతీగంధైర్బహు

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

విద్యైస్తథా॥ ౨౫॥ సేవంతీ హిమవత్పార్శ్వం హరపార్శ్వముపాగమత్। తతస్స్మయంతీ పాణిభ్యాం నర్మార్థం చారుదర్శనా॥ ౨౬॥ హరనేత్రే శుభే దేవీ సహసా సా సమావృణోత్। సంవృతాభ్యాం తు నేత్రాభ్యాం తమోభూతమచేతనమ్॥ ౨౭॥ నిర్హోమం నిర్వషట్కారం జగద్వై సహసాభవత్ జనశ్చ విమనాస్సర్వో భయత్రాససమన్వితః॥ ౨౮॥ నిమీలితే భూతపతౌ నష్టసూర్య ఇవాభవత్। తతో వితిమిరో లోకః క్షణేన సమపద్యత॥ ౨౯॥ జ్వాలా చ మహతీ దీప్తా లలాటాత్తస్య నిస్సృతా। తృతీయం చాస్య సంభూతం నేత్రమాదిత్యసన్నిభమ్॥ ౩౦॥ యుగాంతసదృశం దీప్తం యేనాసౌ మథితో గిరిః। తతో గిరిసుతా దృష్ట్వా దీప్తాగ్నిసదృశేక్షణమ్॥ ౩౧॥ హరం ప్రణమ్య శిరసా దదర్శాయతలోచనా। దహ్యమానే వనే తస్మిన్ తమాలసరళద్రుమే॥ ౩౨॥ సచందనవనే రమ్యే దివ్యౌషధివిదీపితే। మృగయూథైర్ద్రుతైర్భీతైర్హరపార్శ్వముపాగతైః॥ ౩౩॥ శరణ్యం చాప్యవిందద్భిస్తత్సదస్సంకులం బభౌ। తతో నభస్స్పృశజ్జ్వాలో విద్యుల్లోలాగ్నిరుల్బణః॥ ౩౪॥ ద్వాదశాదిత్యసంకాశో యుగాంతాగ్నిరివాపరః। క్షణేన తేన నిర్దగ్ధో హిమవానభవన్నగః॥ ౩౫॥ సధాతుశిఖరాభోగో దీప్తదగ్ధవనౌషధిః। తం దృష్ట్వా మథితం శైలం శైలరాజసుతా తతః॥ ౩౬॥ భగవంతం ప్రపన్నా వై సాంజలిప్రగ్రహా స్థితా। ఉమాం శర్వస్తదా దృష్ట్వా స్త్రీభావగతమార్దవామ్॥ ౩౭॥ పితుర్దైన్యమనిచ్ఛంతీం ప్రీత్యా పశ్యత్తదా గిరిమ్। క్షణేన హిమవాన్ సర్వః ప్రకృతిస్థస్సుదర్శనః॥ ౩౮॥ ప్రహృష్టవిహగశ్చైవ సుపుష్పితవనద్రుమః। ప్రకృతిస్థం గిరిం దృష్ట్వా ప్రీతా దేవం మహేశ్వరమ్॥ ౩౯॥ ఉవాచ సర్వలోకానాం పతిం పతిమనిందితా॥ ౪౦॥ ఉమోవాచ॥ భగవన్ సర్వభూతేశ శూలపాణే మహావ్రత। సంశయో మే మహాన్ జాతస్తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౪౧॥ కిమర్థం తే లలాటే వై తృతీయం నేత్రముత్థితమ్। కిమర్థం చ గిరిర్దగ్ధః సపక్షిగణకాననః॥ ౪౨॥ కిమర్థం చ పునర్దేవ ప్రకృతిస్థస్త్వయా కృతః। తథైవ ద్రుమసంఛన్నః కృతోఽయం పితా మమ॥ ౪౩॥ మహేశ్వర॥ నేత్రే మే సంవృతే దేవి త్వయా బాల్యాదనిందితే। నష్టాలోకస్తథా లోకః క్షణేన సమపద్యత॥ ౪౪॥ నష్టాదిత్యే తథా లోకే తమోభూతే నగాత్మజే। తృతీయం లోచనం దీప్తం సృష్టం మే రక్షతా ప్రజాః॥ ౪౫॥ తస్య చాక్ష్ణో మహత్తేజో యేనాయం మథితో గిరిః। త్వత్ప్రియార్థం చ మే దేవి ప్రకృతిస్థః పునః కృతః॥ ౪౬॥ ఉమోవాచ॥ భగవన్ కేన తే వక్త్రం చంద్రవత్ప్రియదర్శనమ్। పూర్వం తదైవ శ్రీకాంతముత్తరం పశ్చిమం తథా ౪౭॥ దక్షిణం చ సుఖం రౌద్రం కేనోర్ధ్వం కపిలా జటాః। కేన కంఠశ్చ తే నీలో బర్హిబర్హనిభః కృతః॥ ౪౮॥ హస్తే దేవ పినాకం తే సతతం కేన తిష్ఠతి। జటిలో బ్రహ్మచారీ చ కిమర్థమసి నిత్యదా॥ ౪౯॥ ఏతం మే సంశయం సర్వం వక్తుమర్హసి వై ప్రభో। సధర్మచారిణీ చాహం భక్తా చేతి వృషధ్వజ॥ ౫౦॥ భీష్మః ఏవముక్తస్స భగవాన్ శైలపుత్ర్యా పినాకధృక్। తస్యా ధృత్యా చ బుద్ధ్యా చ ప్రీతిమానభవత్ప్రభుః॥ ౫౧॥ తతస్తామబ్రవీద్దేవః సుభగే శ్రూయతామితి। హేతుభిర్యైర్మమైతాని రూపాణి రుచిరాననే॥ ౫౨॥ ....*

ఇతి అనుశాసనికపర్వణి-ఉమామహేశ్వరసంవాదే-చత్వారింశదధికశతతమోఽధ్యాయః

శ్రీభగవాన్॥ తిలోత్తమా నామ పురా బ్రంహణో యోషిదుత్తమా। తిలం తిలం సముద్ధృత్య రత్నానాం నిర్మితా శుభా॥ ౧॥ సాభ్యగచ్ఛత మాం దేవి రూపేణాప్రతిమా భువి। ప్రదక్షిణం లోభయంతీ మాం శుభే రుచిరాననా॥ ౨॥ యతో యతస్సా సుదతీ మాముపాధావదంతికే। తతస్తతో ముఖం చారు మమ దేవి వినిర్గతమ్॥ ౩॥ తం దిదృక్షురహం యోగాచ్చతుర్మూర్తిత్వమాగతః। చతుర్ముఖశ్చ సంవృత్తో దర్శయన్ యోగముత్తమమ్॥ ౪॥ పూర్వేణ వదనేనాహమింద్రత్వమనుశాస్మి హ। ఉత్తరేణ త్వయా సార్ధం రమామ్యహమనిందితే॥ ౫॥ పశ్చిమం మే ముఖం సౌమ్యం సర్వప్రాణిసుఖావహమ్। దక్షిణం భీమసంకాశం రౌద్రం సంహరతి ప్రజాః॥ ౬॥ జటిలో బ్రహ్మచారీ చ లోకానాం హితకామ్యయా। దేవకార్యార్థసిద్ధ్యర్థం పినాకం మే కరే స్థితమ్॥ ౭॥ ఇంద్రేణ చ పురా వజ్రం క్షిప్తం శ్రీకాంక్షిణా మమ। దగ్ధ్వా కంఠం తు తద్యాతం తేన శ్రీకంఠతా మమ॥ ౮॥ ఉమోవాచ॥ వాహనేష్వత్ర సర్వేషు శ్రీమత్స్వన్యేషు సత్త

ఉ।. కథంచవృషభోదేవవాహనత్వముపాగతః॥ ౯ ॥ మహేశ్వరః॥ సురభీమసృజద్బ్రహ్మా దేవధేనుంపయోముచమ్ । సాసృష్టాబహుధాజాతాక్షర
మాణాపయోమృతమ్॥౧౦॥తస్యావత్సముఖోత్సృష్టః ఫేనోమద్గాత్రమాగతః। తతోదగ్ధామయాగావోనానావర్ణత్వమాగతాః॥ ౧౧ ॥ తతోహం
లోకగురుణాశమంనీతోర్థవేదినా । వృషంచైనంధ్వజార్థంమేదదౌవాహనమేవచ॥ ౧౨॥ ఉమోవాచ॥ నివాసాబహురూపాస్తేదివిసర్వగుణాన్వి
తాః। తాంశ్చసంత్యజ్యభగవన్ శ్మశానేరమసేకథమ్॥౧౩॥ కేశాస్థికలిలేభీమేకపాలఘటసంకులే।గృధ్రగోమాయుబహులేచితాగ్నిశతసంకులే॥౧౪॥
అశుచౌమాంసకలిలేవసాశోణితకర్దమే। వికీర్ణాంత్రాస్థినిచయేశివానాదనినాదితే॥౧౫॥మహేశ్వరః॥ మేధ్యాన్వేషీమహీంకృత్స్నాంవిచరామ్య
నిశంసదా। నచమేధ్యతరంకించిత్ శ్మశానాదిహలక్ష్యతే॥ ౧౬॥ తేనమేసర్వవాసానాంశ్మశానేరమతేమనః । న్యగ్రోధశాఖాసంఛన్నేనిర్భుగ్నస్ర
గ్విభూషితే॥ ౧౭॥ తత్రచైవరమంతీమేభూతసంఘాశ్శుచిస్మితే। నచభూతగణైర్దేవివినాహంవస్తుముత్సహే॥ ౧౮॥ ఎవవాసోహిమేమేధ్యస్స్వర్గీ
యశ్చమతశ్శుభే। పుణ్యాఃపరమకైశ్చైవమేధ్యకామైరుపాస్యతే॥ ౧౯॥ ఉమోవాచ॥ భగవన్ సర్వభూతేశసర్వధర్మభృతాంవర।పినాకపాణేవరద
సంశయోమేమహానయమ్॥ ౨౦॥ అయంమునిగణస్సర్వస్తపస్తపఇతిప్రభో । తపోన్వేషకరోలోకేభ్రమతేవివిధాకృతిః ॥ ౨౧॥ అస్యచైవర్షిసంఘ
స్యమమచప్రియకామ్యయా। ఎతంమమేహసందేహంవక్తుమర్హస్యరిందమ॥ ౨౨॥ధర్మఃకింలక్షణఃప్రోక్తఃకథంవాచరితుంనరైః॥శక్యోధర్మమవింద
ద్భిర్ధర్మజ్ఞవదమేప్రభో॥ ౨౩॥ నారదః॥ తతోమునిగణస్సర్వస్తాందేవీంప్రత్యపూజయత్। వాగ్భిరృగ్భూషితాభిశ్చస్తవైశ్చార్థవిశారదైః॥౨౪॥మ
హేశ్వరః॥ అహింసాసత్యవచనంసర్వభూతానుకంపనమ్। శమోదానంయథాశక్తిగార్హస్థ్యోధర్మఉత్తమః॥ ౨౫॥పరదారేష్వసంసర్గోన్యాసస్త్రీప
రిరక్షణమ్। అదత్తాదానవిరమోమధుమాంసస్యవర్జనమ్॥ ౨౬॥ ఎషపంచవిధోధర్మోబహుశాఖఃసుఖోదయః । దేహిభిర్ధర్మపరమైశ్చర్తవ్యోదే
హసంభవః॥ ౨౭॥ఉమోవాచ॥భగవన్ సంశయఃస్పృష్టస్తంమేసంశితుమర్హసి।చాతుర్వర్ణ్యస్యయోధర్మస్స్వేస్వేధర్మేసుఖావహః॥౨౮॥బ్రా
హ్మణేకీదృశోధర్మఃక్షత్రియేకీదృశోభవేత్। వైశ్యేకింలక్షణోధర్మశ్శూద్రేకింలక్షణోభవేత్ ॥ ౨౯॥భగవాన్॥న్యాయతస్తేమహాభాగేసర్వశస్సము
దీరితః। భూమిదేవామహాభాగాస్సదాలోకేద్విజాతయః॥ ౩౦ ॥ ఉపవాసస్సదాధర్మోబ్రాహ్మణస్యనసంశయః । సహిధర్మార్థసంపన్నోబ్రహ్మ
భూయాయకల్పతే॥ ౩౧॥ తస్యధర్మక్రియాదేవిబ్రహ్మచర్యాచన్యాయతః। వ్రతోపనయనేచైవద్విజోయేనోపపద్యతే॥౩౨॥గురుదైవతపూజార్థం
స్వాధ్యాయాభ్యసనాత్మకః। దేహిభిర్ధర్మపరమైశ్చర్తవ్యోధర్మసంభవః॥౩౩॥ఉమోవాచ॥భగవన్ సంశయోమేస్తితంమేవాఖ్యాతుమర్హ
సి। చాతుర్వర్ణ్యస్యధర్మంవైనైపుణ్యేనప్రకీర్తయ॥౩౪॥మహేశ్వరః ॥ రహస్యశ్రవణంధర్మోవేదవ్రతనిషేవణమ్। అగ్నికార్యంతథాధర్మోగురు
కార్యప్రసాధనమ్॥ ౩౫॥ భైక్షచర్యాపరోధర్మోనిత్యయజ్ఞోపవీతినా । నిత్యస్వాధ్యాయినోధర్మోబ్రంహచర్యాశ్రయస్తథా॥ ౩౬॥ గురుణాచాభ్యను
జ్ఞాతస్సమావర్తేతవైద్విజః। విందేతానంతరంభార్యామనురూపాంయథావిధి॥౩౭॥శూద్రాన్నవర్జనంధర్మస్తథాసత్పథసేవనమ్। ధర్మోనిత్యోప
వాసిత్వంబ్రహ్మచర్యంతథైవచ॥౩౮॥ ఆహితాగ్నిరధీయానోజుహ్వానస్సంయతేంద్రియః । విఘసాశీయతాహారోగృహస్థస్సత్యవాక్ఛుచిః॥౩౯॥ అ
తిథివ్రతతాధర్మోధర్మస్త్రేతాగ్నిధారణమ్।ఇష్టీశ్చపశుబంధాంచవిధిపూర్వాన్సమాచరేత్॥౪౦॥యజ్ఞశ్చపరమోధర్మస్తథాహింసాచదేహిషు
అపూర్వభోజనంధర్మోవిఘసాశిత్వమేవచ॥౪౧॥ భుంక్తేపరిజనేపశ్చాత్ భోజనంధర్మఉచ్యతే । బ్రాహ్మణస్యగృహస్థస్యశ్రోత్రియస్యవిశేషతః॥౪౨॥
దంపత్యోస్సమశీలత్వంధర్మస్స్యాద్గృహమేధినః। గృహ్యాణాంచైవదేవానాంనిత్యపుష్పబలిక్రియా॥౪౩॥ నిత్యోపలేపనంధర్మస్తథానిత్యోపవాసితా॥

సుసంసృష్టోపలిప్తే చ సాజ్యధూమోభవే గృహే॥ ౪౪॥ ఏష ద్విజజనే ధర్మో గార్హస్థ్యో లోకధారణః। ద్విజాతీనాం సతాం నిత్యం సదైవైష ప్రవర్తతే॥
౪౫॥ యస్తు క్షత్రగతో దేవి త్వయా ధర్మ ఉదీరితః। తమహం తే ప్రవక్ష్యామి తం మే శృణు సమాహితా॥ ౪౬॥ క్షత్రియస్య స్మృతో ధర్మః ప్రజాపాలనమాది
తః। నిర్దిష్టఫలభోక్తా హి రాజా ధర్మేణ యుజ్యతే॥ ౪౭॥ ప్రజాః పాలయతే యో హి ధర్మేణ మనుజాధిపః। తస్య ధర్మార్జితా లోకాః ప్రజాపాలనసంచి
తాః॥ ౪౮॥ తస్య రాజ్ఞః పరో ధర్మో దమః స్వాధ్యాయ ఏవ చ। అగ్నిహోత్రపరిస్పందో దానాధ్యయనమేవ చ॥ ౪౯॥ యజ్ఞోపవీతధరణం యజ్ఞో ధర్మక్రి
యాస్తథా। భృత్యానాం భరణం ధర్మః కృతే కర్మణ్యమోఘతా॥ ౫౦॥ సమ్యగ్దండే స్థితిర్ధర్మో ధర్మో వేదక్రతుక్రియాః। వ్యవహారస్థితిర్ధర్మః సత్యవాక్యరతి
స్తథా॥ ౫౧॥ ఆర్తహస్తప్రదో రాజా ప్రేత్య చేహ మహీయతే। గోబ్రాహ్మణార్థే విక్రాంతస్సంగ్రామే నిధనం గతః॥ ౫౨॥ అశ్వమేధజితాల్లోకానా
ప్నోతి త్రిదివాలయే। వైశ్యస్య సతతం ధర్మః పాశుపాల్యం కృషిస్తథా॥ ౫౩॥ అగ్నిహోత్రపరిస్పందో దానాధ్యయనమేవ చ। వాణిజ్యం సత్పథస్థాన
మాతిథ్యం ప్రశమో దమః॥ ౫౪॥ విప్రాణాం స్వాగతం త్యాగో వైశ్యధర్మస్సనాతనః। తిలాన్గంధాన్రసాంశ్చ న విక్రీణీయాన్న చైవ హి॥ ౫౫ ॥ వ
ణిక్పథముపాసీనో వైశ్యస్సత్పథమాశ్రితః। సర్వాతిథ్యం త్రివర్గస్య యథాశక్తి యథార్హతః॥ ౫౬ ॥ శూద్రధర్మః పరో నిత్యం శుశ్రూషా చ ద్విజాతి
షు। స శూద్రస్సంశితతపాః సత్యవాదీ జితేంద్రియః॥ ౫౭॥ శుశ్రూషురతిథిం ప్రాప్తం తపస్సంచినుతే మహత్। నిత్యం స హి శుభాచారో దేవతాద్విజపూ
జకః॥ ౫౮॥ శూద్రో ధర్మఫలైరిష్టైస్సంప్రయుజ్యేత బుద్ధిమాన్। ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం చాతుర్వర్ణ్యస్య శోభనే॥ ౫౯॥ ఏకైకస్యేహ సుభగే కిమన్యత్
శ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౬౦॥ ఉమోవాచ। ఉక్తస్త్వయా పృథగ్ధర్మశ్చాతుర్వర్ణ్యహితశ్శుభః। సర్వవ్యాపీ తు యో ధర్మో భగవంస్తద్బ్రవీమి తే॥ ౬౧॥ మహే
శ్వరః। బ్రాహ్మణా లోకసారేణ సృష్టా ధాత్రా గుణార్థినా। లోకాంస్తారయితుం కృత్స్నాన్మర్త్యేషు క్షితిదేవతాః॥ ౬౨॥ తేషామపి ప్రవక్ష్యామి ధర్మ
కర్మఫలోదయమ్। బ్రాహ్మణేషు హి యో ధర్మః స ధర్మః పరమో మతః॥ ౬౩॥ ఇమే తే లోకధర్మార్థం త్రయః సృష్టాః స్వయంభువా। పృథివ్యాం
సర్జనే నిత్యం సృష్టాంస్తానపి మే శృణు॥ ౬౪॥ వేదోక్తః పరమో ధర్మః స్మృతిశాస్త్రగతోఽపరః। శిష్టాచీర్ణోఽపరః ప్రోక్తస్త్రయో ధర్మాస్సనాతనాః॥ ౬౫॥
త్రైవిద్యో బ్రాహ్మణో విద్వాన్న చాధ్యయనజీవకః। త్రికర్మా త్రిపరిక్రాంతో మైత్ర ఏష స్మృతో ద్విజః॥ ౬౬॥ షడిమాని తు కర్మాణి ప్రోవాచ భువనేశ్వరః। వృ
త్త్యర్థం బ్రాహ్మణానాం వై శృణు ధర్మాన్ సనాతనాన్॥ ౬౭॥ యజనం యాజనం చైవ తథా దానప్రతిగ్రహౌ। అధ్యాపనం చాధ్యయనం షట్కర్మా ధర్మభా
గ్ద్విజః॥ ౬౮॥ నిత్యస్వాధ్యాయితా ధర్మో ధర్మో యజ్ఞస్సనాతనః। దానం ప్రశస్యతే చాస్య యథాశక్తి యథావిధి ॥ ౬౯॥ శమస్తు పరమో ధర్మః ప్రవృత్త
స్సత్సు నిత్యశః। గృహస్థానాం విశుద్ధానాం ధర్మస్య నిచయో మహాన్॥ ౭౦ ॥ పంచయజ్ఞవిశుద్ధాత్మా సత్యవాగనసూయకః। దాతా బ్రాహ్మణసత్కర్తా
సుసంసృష్టనివేశనః॥ ౭౧॥ అమానీ చ సదాజిహ్మః స్నిగ్ధవాణీప్రదస్తథా । అతిథ్యభ్యాగతరతిశ్శేషాన్నకృతభోజనః॥ ౭౨ ॥ పాద్యమర్ఘ్యం యథా
న్యాయమాసనం శయనం తథా। దీపం ప్రతిశ్రయం చైవ యో దదాతి స ధార్మికః॥ ౭౩॥ ప్రాతరుత్థాయ చాచమ్య భోజనేనోపమంత్ర్య చ । సత్కృత్యా
నువ్రజేద్యశ్చ తస్య ధర్మస్సనాతనః॥ ౭౪॥ సర్వాతిథ్యం త్రివర్గస్య యథాశక్తి నిశానిశమ్ । శూద్రధర్మస్సమాఖ్యాతస్త్రివర్గపరిచారణమ్॥ ౭౫॥ ప్ర
వృత్తిలక్షణో ధర్మో గృహస్థస్య విధీయతే। తమహం వర్తయిష్యామి సర్వభూతహితం శుభమ్॥ ౭౬॥ దాతవ్యమసకృచ్ఛక్త్యా యష్టవ్యమసకృత్తథా। పు
ష్టికర్మవిధానం చ కర్తవ్యం భూతిమిచ్ఛతా॥ ౭౭॥ ధర్మేణార్థస్సమాహార్యో ధర్మలబ్ధం త్రిధా ధనమ్। కర్తవ్యం ధర్మపరమం మానవేన ప్రయత్నతః॥ ౭౮॥
ఏకేనాంశేన ధర్మార్థః కర్తవ్యో భూతిమిచ్ఛతా। ఏకేనాంశేన కామార్థ ఏకమంశం వివర్ధయేత్ ॥ ౭౯ ॥ నివృత్తిలక్షణస్త్వన్యో ధర్మో మోక్షాయ

తిష్ఠతి। తస్యవృత్తింప్రవక్ష్యామిశృణుమేదేవితత్త్వతః॥ ౮౦॥ సర్వభూతదయాధర్మోనచైకగ్రామవాసితా। ఆశాపాశవిమోక్షశ్చశస్యతేమోక్షకాం
క్షిణామ్॥ ౮౧॥ నకుండ్యాంనోదకేసంగోనవాససినచాసనే। నత్రిదండేనశయనేనాగ్నౌనశరణాలయే॥ ౮౨॥ అధ్యాత్మగతిచిత్తోయస్తన్మనాస్తత్పరా
యణః। యుక్తోయోగంప్రతిసదాప్రతిసంఖ్యానమేవచ॥ ౮౩॥ వృక్షమూలపరోనిత్యంశూన్యాగారనివేశనః। నదీపులినశాయీచనదీతీరరతిశ్చయః॥ ౮౪॥
విముక్తస్సర్వసంగేషుస్నేహబంధేషుచద్విజః। ఆత్మన్యేవాత్మనోభావంసమాసజ్యేతవైద్విజః॥ ౮౫॥ స్థాణుభూతోనిరాహారోమోక్షదృష్టేనకర్మ
ణా। పరివ్రజతియోయుక్తస్తస్యధర్మస్సనాతనః॥ ౮౬॥ నచైకత్రచిరాసక్తోనచైకగ్రామగోచరః। ముక్తోహ్యటతినిర్ముక్తోనచైకపులినేశయః॥ ౮౭॥ ఏష
మోక్షవిదాంధర్మోవేదోక్తస్సత్పథస్సతామ్। యోమార్గమనుయాతీమంపదంతస్యనవిద్యతే॥ ౮౮॥ చతుర్విధాభిక్షవస్తేకుటీచకబహూదకాః। హం
సఃపరమహంసశ్చయోయఃపశ్చాత్సఉత్తమః॥ ౮౯॥ అతఃపరతరంనాస్తినాచరన్నతిరోగతః। అదుఃఖమసుఖంసౌమ్యమజరామరమవ్యయమ్॥ ౯౦॥
ఉమోవాచ॥ గార్హస్థ్యోమోక్షధర్మశ్చసజ్జనాచరితస్తథా। భాషితోజీవలోకస్యమార్గశ్శ్రేయస్కరోమహాన్॥ ౯౧॥ ఋషిధర్మస్తుధర్మజ్ఞశ్రోతు
మిచ్ఛామ్యతఃపరమ్। స్పృహాభవతిమేనిత్యంతపోవననివాసిషు॥ ౯౨॥ ఆజ్యధూమోద్భవోగంధోరుణద్ధీవతపోవనమ్। తందృష్ట్వామేమనఃప్రీతంమహేశ్వ
రసదాభవేత్॥ ౯౩॥ ఏతంమేసంశయందేవమునిధర్మకృతంవిభో। సర్వధర్మార్థతత్త్వజ్ఞదేవదేవవదస్వమే॥ నిఖిలేనమయాపృష్టంమహాదేవయథా
తథమ్॥ ౯౪॥ శ్రీభగవాన్॥ హంతతేఽహంప్రవక్ష్యామిమునిధర్మమనుత్తమమ్। యంకృత్వామునయోయాంతిసిద్ధింసుతపసాశుభే॥ ౯౫॥ ఫేనపానామృ
షీణాంయోధర్మోధర్మవిదాంసతామ్। తంమేశృణుమహాభాగేధర్మజ్ఞేధర్మమాదితః॥ ౯౬॥ ఉంఛంతిసతతంయేతేబ్రాంహంఫేనోత్కరంశుభమ్। అ
మృతంబ్రంహణాపీతమధ్వరప్రసృతందధి॥ ౯౭॥ ఏషతేషాంవిశుద్ధానాంఫేనపానాంతపోధనే। ధర్మచర్యాకృతోమార్గోవాలఖిల్యగణేశృణు॥ ౯౮॥ వా
లఖిల్యాస్తపస్సిద్ధామునయస్సూర్యమండలే। ఉంఛతిష్ఠంతిధర్మజ్ఞాశ్శాకునీంవృత్తిమాస్థితాః॥ ౯౯॥ మృగనిర్మోకవసనాశ్చీరవల్కలవాససః। నిర్ద్వం
ద్వాస్సత్పథంప్రాప్తావాలఖిల్యాస్తపోధనాః॥ ౧౦౦॥ అంగుష్ఠపర్వమాత్రాయేభూత్వాస్వేస్వేవ్యవస్థితాః। తపశ్చరణమీహంతితేషాంధర్మఫలంమ
హత్॥ ౧౦౧॥ తేసురైస్సమతాంయాంతిసురకార్యార్థసిద్ధయే। ద్యోతయంతిదిశస్సర్వాస్తపసాదగ్ధకిల్బిషాః॥ ౧౦౨॥ యేత్వన్యేశుద్ధమనసోదయా
ధర్మపరాయణాః। సంతశ్చక్రచరాఃపుణ్యాస్సోమలోకచరాశ్చయే॥ ౧౦౩॥ పితృలోకసమీపస్థాస్తఉంఛంతియథావిధి। సంప్రక్షాలాశ్మకుట్టాశ్చదం
తోలూఖలికాశ్చయే॥ ౧౦౪॥ సోమపానాంచదేవానామూష్మపాణాంతథైవచ। ఉంఛంతియేసమీపస్థాస్స్వదారాన్నియతేంద్రియాః॥ ౧౦౫॥ తేషామగ్ని
పరిస్పందఃపితౄణాంచార్చనంతథా। యజ్ఞానాంచైవపంచానాంయజనంధర్మఉచ్యతే॥ ౧౦౬॥ ఏషచక్రచరైర్దేవిదేవలోకచరైర్ద్విజైః। ఋషి
ధర్మస్సదాచీర్ణోయోఽన్యస్తమపిమేశృణు॥ ౧౦౭॥ సర్వేష్వేవర్షిధర్మేషుజ్ఞేయఆత్మాజితేంద్రియైః। కామక్రోధౌతతఃపశ్చాజ్జేతవ్యావితిమేమ
తిః॥ ౧౦౮॥ అగ్నిహోత్రపరిస్పందోధర్మచక్రంసనాతనమ్। సోమయజ్ఞాభ్యనుజ్ఞానంపంచమీయజ్ఞదక్షిణా॥ ౧౦౯॥ నిత్యంయజ్ఞక్రియాధర్మఃపితృ
దేవార్చనేరతిః। సర్వాతిథ్యంచకర్తవ్యమన్నేనోంఛార్జితేనవై॥ ౧౧౦॥ నివృత్తిరుపభోగేషుగోరసానాంశమేరతిః। స్థండిలేశయనేయోగశ్శాకప
ర్ణనిషేవణమ్॥ ౧౧౧॥ ఫలమూలాశనంవాయురాపశ్శైవలభక్షణమ్। ఋషీణాంనియమాహ్యేతేయైర్జయంత్యజితాంగతిమ్॥ ౧౧౨॥ విధూమేసన్న
ముసలేవ్యంగారేభుక్తవజ్జనే। అతీతపాత్రసంచారేకాలేవిగతభైక్షుకే॥ ౧౧౩॥ అతిథిఃకాంక్షమాణోవైశేషాన్నకృతభోజనః। సత్యధర్మరతశ్శాంతో
మునిధర్మేణయుజ్యతే॥ ౧౧౪॥ నస్తంభీనచమానీస్యాన్నప్రసన్నోనవిస్మితః। మిత్రామిత్రసమోమైత్రోయస్సధర్మవిదుత్తమః॥ ౧౧౫॥...... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- ఉమామహేశ్వరసంవాదే- ఏకచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః-

ఉమోవాచ॥ దేశేషురమణీయేషునదీనాం నిర్ఝరేషుచ। స్రవంతీనాం నికుంజేషుపర్వతేషువనేషుచ॥౧॥ దేశేషుచపవిత్రేషుఫలవత్సుసమాహితాః।
మూలవత్సుచమేధ్యేషువసంతినియతవ్రతాః॥౨॥ తేషామపివిధింపుణ్యంశ్రోతుమిచ్ఛామిశంకర। వానప్రస్థేషుదేవేశస్వశరీరోపజీవిషు॥ ౩॥ మహేశ్వరః॥
వానప్రస్థేషుయోధర్మస్తంమేశృణుసమాహితా । శ్రుత్వాచైకమనాదేవిధర్మబుద్ధిపరాభవ॥ ౪॥ సంసిద్ధైర్నియమైస్సద్భిర్వనవాసముపాగతైః।
వానప్రస్థైరిదంకర్మకర్తవ్యంశృణుయాదృశమ్॥౫॥ త్రికాలమభిషేకంచపితృదేవార్చనంతథా । అగ్నిహోత్రపరిస్పందఇష్టిహోమవిధిస్తథా॥
౬॥ నీవారగ్రహణంచైవఫలమూలనిషేవణమ్। ఇంగుదైరండతైలానాంస్నేహార్థంచనిషేవణమ్॥ ౭॥ యోగచర్యాకృతైస్సిద్ధైఃకామక్రోధవివర్జితైః।
వీరశయ్యాముపాసద్భిర్వీరస్థానోపసేవిభిః॥౮॥ యుక్తైర్యోగవిధౌసద్భిర్గ్రీష్మేపంచతపైస్తథా । మండూకయోగనియతైర్యథాన్యాయంనిషేవిభిః॥౯॥
వీరాసనగతైర్నిత్యంస్థండిలేశయనైస్తథా। శీతతోయాగ్నియోగశ్చవర్తవ్యోధర్మబుద్ధిభిః॥౧౦॥ అబ్భక్షైర్వాయుభక్షైశ్చశైవలోత్తరభోజనైః।
అశ్మకుట్టైస్తథాదాంతైఃసంప్రక్షాలైస్తథాపరైః॥ ౧౧॥ చీరవల్కలసంవీతైర్మృగచర్మనివాసిభిః। కార్యాయాత్రాయథాకాలంయథాధర్మంయథావిధి॥ ౧౨॥
వననిత్యైర్వనచరైర్వనస్థైర్వనగోచరైః।వనంగురుభిరాసాద్యవస్తవ్యంవనవాసిభిః॥౧౩॥ తేషాంహోమక్రియాధర్మఃపంచయజ్ఞనిషేవణమ్।
భాగంచపంచయజ్ఞస్యవేదోక్తస్యానుపాలనం॥ ౧౪॥ అష్టమీయజ్ఞపరతాచాతుర్మాస్యనిషేవణమ్। పౌర్ణమాసాదయోయజ్ఞా
నిత్యయజ్ఞస్తథైవచ॥ ౧౫॥ విముక్తదారసంయోగైర్విముక్తాస్సర్వసంకరైః। విముక్తాస్సర్వపాపైశ్చచరంతిమునయోవనే॥ ౧౬॥స్రుగ్భాండపరమా
నిత్యంత్రేతాగ్నిశరణాస్సదా। సంతస్సత్పథనిత్యాయేతేయాంతిపరమాంగతిమ్॥ ౧౭॥బ్రహ్మలోకంమహాపుణ్యంసోమలోకంచశాశ్వతమ్। గచ్ఛంతిమునయస్సిద్ధాఃసత్యధర్మవ్యపాశ్రయాః॥ ౧౮॥
ఏషధర్మోమయాదేవివానప్రస్థాశ్రితశ్శుభే। విస్తరేణాథసంపన్నోయథాస్థూలముదాహృతః ॥ ౧౯॥
ఉమోవాచ॥ భగవన్సర్వభూతేశసర్వభూతనమస్కృత। యోధర్మోమునిసంఘస్యసిద్ధివాదేషుతంవద॥ ౨౦॥ సిద్ధివాదేషుసంసిద్ధాస్తథావననివాసినః।
స్వైరిణోదారసంయుక్తాస్తేషాంధర్మఃకథంస్మృతః॥ ౨౧॥ మహాదేవః॥ స్వైరిణస్తాపసాదేవిసర్వేదారవిహారిణః । తేషాంమౌండ్యంకషాయశ్చవాసేరాత్రిశ్చకారణమ్॥౨౨॥
త్రికాలమభిషేకశ్చహోత్రంఋషికృతంమహత్। సమాధిస్సత్పథస్థానంయథోద్దిష్టంనిషేవణమ్ ॥ ౨౩ ॥ యే
చతేపూర్వకథితాధర్మాస్తేవనవాసినామ్। యదిసేవంతిధర్మాంస్తాన్నాప్నువంతితపఃఫలమ్॥౨౪॥యేచదంపతిధర్మాణఃస్వదారనియతేంద్రియాః ।
చరంతివిధిదృష్టంతదృతుకాలాభిగామినః॥ ౨౫॥ తేషామృషికృతోధర్మోధర్మిణాముపపద్యతే। నకామకారాత్కామోన్యఃసంసేవ్యోధర్మదర్శిభిః॥ ౨౬॥
సర్వభూతేషుయస్సమ్యక్దదాత్యభయదక్షిణామ్। హింసాదోషవిముక్తాత్మాసవైధర్మేణయుజ్యతే ॥ ౨౭ ॥ సర్వభూతానుకంపీయఃసర్వభూతార్జవవ్రతః।
సర్వభూతాత్మభూతశ్చసవైధర్మేణయుజ్యతే॥౨౮॥సర్వవేదేషువాస్నానంసర్వభూతేషుచార్జవమ్ । ఉభేఏతేసమేస్యాతామార్జవంవావిశిష్యతే॥ ౨౯॥
ఆర్జవంధర్మమిత్యాహురధర్మోజిహ్మఉచ్యతే। ఆర్జవేనేహసంయుక్తోనరోధర్మేణయుజ్యతే॥౩౦॥ఆర్జవే
తురతోనిత్యంవసత్యమరసన్నిధౌ। తస్మాదార్జవయుక్తస్స్యాద్యఇచ్ఛేద్ధర్మమాత్మనః॥ ౩౧॥ క్షాంతోదాంతోజితక్రోధోధర్మభూతోవిహింసకః।ధర్మేరతమనానిత్యంనరోధర్మేణయుజ్యతే॥౩౨॥
వ్యపేతతంద్రీధర్మాత్మాశక్త్యాసత్పథమాశ్రితః। చారిత్రపరమోబుద్ధోబ్రహ్మభూయాయకల్పతే॥౩౩॥
ఉమోవాచ॥ ఆశ్రమాభిరతాదేవతాపసాయేతపోధనాః। దీప్తిమంతఃప్రియాశ్చైవచర్యయాథభవంతితే॥ ౩౪॥ రాజానోరాజపుత్రాశ్చనిర్ధనాయే

మహాధనాః। కర్మణా కేన భగవన్ ప్రాప్నువంతి మహాఫలమ్॥ ౩౫ ॥ నిత్యం స్థానముపాగమ్య దివ్యచందనభూషితాః। కేన వా కర్మణా దేవ భవంతి వనగోచరాః॥౩౬॥ ఏతం మే సంశయం దేవ తపశ్చర్యాశ్రితం శుభమ్। శంస సర్వమశేషేణ త్ర్యక్ష త్రిపురనాశన॥౩౭॥ దేవః॥ ఉపవాసవ్రతైర్దాంతా అహింస్రాస్సత్యవాదినః। సంసిద్ధాః ప్రేత్య గంధర్వైః సహ మోదంత్యనామయాః॥ ౩౮॥ మండూకయోగశయనో యథాన్యాయం యథావిధి। దీక్షాం చరతి ధర్మాత్మా స నాగైస్సహ మోదతే॥ ౩౯॥ శష్పం మృగగణోత్సృష్టం యో మృగైస్సహ సేవతే। దీక్షితో వై సమాయుక్తః స గచ్ఛత్యమరావతీమ్॥ ౪౦॥ శైవలం శీర్ణపత్రం వా తద్వ్రతం యో నిషేవతే। శీతయోగవహో నిత్యం స గచ్ఛేత్పరమాం గతిమ్॥౪౧॥ వాయుభక్షోంబుభక్షో వా ఫలమూలాశనోపి వా। యక్షేష్వైశ్వర్యమాధాయ మోదతేప్సరసాం గణైః॥ ౪౨ ॥ అగ్నియోగవహో గ్రీష్మే విధిదృష్టేన కర్మణా। చీర్త్వా ద్వాదశవర్షాణి రాజా భవతి పార్థివః॥౪౩॥ ఆహారనియమం కృత్వా మునిర్ద్వాదశవార్షితమ్। మరుం సంసేవ్య యత్నేన రాజా భవతి పార్థివః॥౪౪॥ స్థండిలే శుద్ధమాకాశం పరిగృహ్య సమంతతః। ప్రవిశ్య చ ముదాయుక్తో దీక్షాం ద్వాదశవార్షికీమ్॥ ౪౫॥ దేహం చానశనే త్యక్త్వా స స్వర్గే సుఖమేధతే। స్థండిలస్య ఫలాన్యాహుర్యానాని శయనాని చ॥౪౬॥ గృహాణి చ మహార్హాణి చంద్రశుభ్రాణి భామిని। ఆత్మానముపజీవన్ యో నియతో నియతాశనః॥౪౭॥ దేహం వాశయనే త్యక్త్వా స స్వర్గం సముపాశ్నుతే। ఆత్మానముపజీవన్ యో దీక్షాం ద్వాదశవార్షికీమ్॥౪౮॥ త్యక్త్వా మహార్ణవే దేహం వారుణం లోకమశ్నుతే। ఆత్మానముపజీవన్ యో దీక్షాం ద్వాదశవార్షికీమ్॥౪౯॥ అశ్మనా చరణౌ భిత్త్వా గుహ్యకేషు స మోదతే। సాధయిత్వాత్మనాత్మానం నిర్ద్వంద్వో నిష్పరిగ్రహః॥౫౦॥ చీర్త్వా ద్వాదశవర్షాణి దీక్షామేనాం మనోగతామ్। స్వర్గలోకమవాప్నోతి దేవైశ్చ సహ మోదతే॥౫౧॥ ఆత్మానముపజీవన్ యో దీక్షాం ద్వాదశవార్షికీమ్। హుత్వాగ్నౌ దేహముత్సృజ్య బ్రహ్మలోకే మహీయతే॥౫౨॥ యస్తు దేవి యథాన్యాయం దీక్షితో నియతో ద్విజః। ఆత్మన్యాత్మానమాధాయ నిర్మమో ధర్మలాలసః॥౫౩॥ చీర్త్వా ద్వాదశవర్షాణి దీక్షామేతాం మనోగతామ్। అరణీసహితం స్కంధే బద్ధ్వా గచ్ఛత్యనావృతః॥ ౫౪॥ వీరాధ్వానం గతో నిత్యం వీరాసనగతిస్తథా। వీరస్థాయీ చ సతతం స వీరగతిమాప్నుయాత్॥౫౫॥ స శక్రలోకగో నిత్యం సర్వకామపురస్కృతః। దివ్యపుష్పసమాకీర్ణో దివ్యచందనభూషితః॥ ౫౬॥ సుఖం వసతి ధర్మాత్మా దివి దేవగణైస్సహ। వీరలోకగతో వీరో వీరయోగవహస్సదా॥౫౭॥ సత్త్వస్థస్సర్వముత్సృజ్య దీక్షితో నియతశ్శుచిః। వీరాధ్వానం ప్రపద్యేద్యస్తస్య లోకాస్సనాతనాః॥౫౮ ॥ కామగేన విమానేన స వై చరతి ఛందతః। శక్రలోకగతశ్శ్రీమాన్మోదతే చ నిరామయః॥ ౫౯॥ ....*

ఇతి-ఆనుశాసనికపర్వణి-ఉమామహేశ్వరసంవాదే-ద్విచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః-

ఉమోవాచ॥ భగవన్ భగనేత్రఘ్న పూష్ణో దంతవినాశన। దక్షక్రతుహర త్ర్యక్ష సంశయో మే మహానయమ్॥౧॥ చాతుర్వర్ణ్యం భగవతా పూర్వం సృష్టం స్వయంభువా। కేన కర్మవిపాకేన వైశ్యో గచ్ఛతి శూద్రతామ్॥ ౨॥ వైశ్యో వా క్షత్రియః కేన ద్విజో వా క్షత్రియో భవేత్। ప్రతిలోమః కథం దేవ శక్యో ధర్మో నివర్తితుమ్॥ ౩॥ కేన వా కర్మణా విప్రశ్శూద్రయోనౌ ప్రజాయతే। క్షత్రియశ్శూద్రతామేతి కేన వా కర్మణా విభో॥ ౪ ॥ ఏతం మే సంశయం దేవ వద భూతపతేనఘ। త్రయో వర్ణాః ప్రకృత్యేహ కథం బ్రాహ్మణ్యమాప్నుయుః॥ ౫ ॥ దేవః॥ బ్రాహ్మణ్యం దేవి దుష్ప్రాప్యం నిసర్గాద్బ్రాహ్మణశ్శుభే। క్షత్రియో వైశ్యశూద్రౌ వా నిసర్గాదితి మే మతిః॥ ౬॥ కర్మణా దుష్కృతేనేహ స్థానాద్భ్రశ్యతి వై ద్విజః। జ్యేష్ఠం వర్ణమనుప్రాప్య తస్మాద్రక్షేత వై ద్విజః॥ ౭॥ స్థితో బ్రాహ్మణధర్మేణ బ్రాహ్మణ్యముపజీవతి। క్షత్రియో వాథ వైశ్యో వా బ్రహ్మభూయం స గచ్ఛతి ॥ ౮ ॥ యస్తు బ్రంహత్వముత్సృజ్య క్షాత్రం ధర్మం నిషేవతే। బ్రాంహణ్యాత్స పరిభ్రష్టః క్షత్రయోనౌ ప్రజాయతే॥ ౯॥ వైశ్యకర్మ చ యో విప్రో లోభమోహవ్యపాశ్రయః। బ్రాంహణ్యం దుర్లభం ప్రాప్య

కరోత్యల్పమతిఃసదా॥ ౧౦॥ సద్విజోవైశ్యతామేతివైశ్యోవాశూద్రతామియాత్। స్వధర్మాత్ప్రచ్యుతోవిప్రస్తతశ్శూద్రత్వమాప్నుతే॥ ౧౧॥తత్రా
సౌనిరయంప్రాప్తోవర్ణభ్రష్టోబహిష్కృతః। బ్రంహలోకాత్పరిభ్రష్టశ్శూద్రస్సముపజాతయె॥౧౨॥క్షత్రియోవామహాభాగోవైశ్యోవాధర్మచారిణి।
స్వానికర్మాణ్యపాహాయశూద్రకర్మాణిసేవతే॥ ౧౩॥ స్వస్థానాత్సపరిభ్రష్టోవర్ణసంకరతాంగతః।బ్రాంహణఃక్షత్రియోవైశ్యశూద్రత్వంయాతితా
దృశః॥ ౧౪॥యస్తుబుద్ధస్స్వధర్మేణజ్ఞానవిజ్ఞానవాన్శుచిః।ధర్మజ్ఞోధర్మనిరతస్సధర్మఫలమశ్నుతే॥౧౫॥ఇదంచైవాపరందేవిబ్రంహణాసముదాహృ
తమ్।అధ్యాత్మంనైష్ఠికంసద్భిర్ధర్మకామైర్నిషేవ్యతే॥ ౧౬॥ఉగ్రాన్నంగర్హితందేవిగణాన్నంశ్రాద్ధసూతకమ్। దుష్టాన్నంనైవభోక్తవ్యంశూద్రా
న్నంనైవకర్హిచిత్॥ ౧౭॥శూద్రాన్నంగర్హితందేవిసదాదేవైర్మహాత్మభిః।పితామహముఖోత్సృష్టంప్రమాణమితిమేమతిః॥౧౮॥శూద్రాన్నేనా
వశేషేణజఠరేమ్రియతేద్విజః। ఆహితాగ్నిస్తథాయజ్వాసశూద్రగతిభాగ్భవేత్॥ ౧౯॥ తేనశూద్రాన్నశేషేణబ్రహ్మస్థానాదపాకృతః। బ్రాహ్మ
ణశ్శూద్రతామేతినాస్తితత్రవిచారణా॥ ౨౦॥ యస్యాన్నేనావశేషేణజఠరేమ్రియతేద్విజః। తాంతాంయోనింవ్రజేద్విప్రోయస్యాన్నముపజీవతి॥ ౨౧॥
బ్రాహ్మణత్వంశుభంప్రాప్యదుర్లభంయోవమన్యతే। అభోజ్యాన్నానిపాశ్నాతిసద్విజత్వాత్పతేతవై॥ ౨౨॥ సురాపోబ్రహ్మహాశూద్రశ్చౌరోభగ్న
వ్రతోశుచిః। స్వాధ్యాయవర్జితఃపాపోలుబ్ధోనైకృతికశ్శఠః॥ ౨౩॥ అవ్రతీవృషలీభర్తాకుండాశీసోమవిక్రయీ। నిహీనసేవీవిప్రోహిపతతేబ్రహ్మ
యోనితః॥౨౪॥గురుతల్పీగురుద్వేషీగురుకుత్సారతిశ్చయః।బ్రంహవిచ్చాపిపతతిబ్రాంహణోబ్రంహవిత్తమః॥ ౨౫॥ ఏభిస్తుకర్మభిర్దేవిశుభైరాచరితై
స్తథా। శూద్రోబ్రాంహణతాంయాతివైశ్యఃక్షత్రియతాంవ్రజేత్॥ ౨౬॥శూద్రకర్మాణిసర్వాణియథాన్యాయంయథావిధి।శుశ్రూషాంపరిచర్యాంచ
జ్యేష్ఠేవర్ణేప్రయత్నతః॥౨౭॥ కుర్యాదవిషణాశ్శూద్రస్సతతంసత్పథేస్థితః। దేవద్విజాతిసత్కర్తాసర్వాతిథ్యకృతవ్రతః॥౨౮॥ ఋతుకాలాభిగా
మీచనియతోనియతాశనః। చోక్షశ్చోక్షజనాన్వేషీశేషాన్నకృతభోజనః॥౨౯॥ వృథామాంసంనభుంజీతశూద్రోవైశ్యత్వమర్హతి। ఋతవాగనహం
కారోనిర్ద్వంద్వశ్శమకోవిదః॥ ౩౦॥ యజతేచైవయజ్ఞైశ్చస్వాధ్యాయపరమశ్శుచిః। దాంతోబ్రాహ్మణసత్కర్తాసర్వవర్ణబుభూషకః॥ ౩౧॥ గృ
హస్థవ్రతమాతిష్ఠన్ద్వికాలకృతభోజనః। శేషాశీనియతాహారోనిష్కామోనిరహంవదః॥ ౩౨॥ అగ్నిహోత్రముపాసంశ్చజుహ్వానోథయథావిధి॥
సర్వాతిథ్యముపాతిష్ఠన్శేషాన్నకృతభోజనః॥౩౩॥ త్రేతాగ్నిమంత్రవిహితోవైశ్యోభవతివైద్విజః।సవైశ్యఃక్షత్రియకులేశుచిర్మహతిజాయతే॥౩౪॥
సవైశ్యఃక్షత్రియోజాతోజన్మప్రభృతిసంస్కృతః।ఉపనీతోవ్రతపరోద్విజోభవతిసత్కృతః॥ ౩౫ ॥ దదాతియజతేయజ్ఞైస్సమృద్ధైరాప్తదక్షిణైః। అధీ
త్యస్వర్గమన్విచ్ఛంస్త్రేతాగ్నిశరణస్సదా॥౩౬॥ ఆర్తహస్తప్రదోనిత్యంప్రజాధర్మేణపాలయన్। సత్యస్సత్యానికురుతేనిత్యంయస్సుఖదర్శనః॥౩౭॥
ధర్మదండోననిర్దండోధర్మకార్యానుశాసకః।యంత్రితఃకార్యకరణైఃషడ్భాగకృతలక్షణైః॥౩౮॥గ్రామ్యధర్మాన్నసేవేతస్వచ్ఛందేనార్థకోవిదః।ఋ
తుకాలేతుధర్మాత్మాపత్నీముపశయేత్సదా॥౩౯॥సదోపవాసీనియతస్స్వాధ్యాయనిరతశ్శుచిః।బహిష్కాంతరితేనిత్యంశయానోగ్నిగృహేసదా॥౪౦॥
సర్వాతిథ్యంత్రివర్గస్యకుర్వాణస్సుమనాస్సదా। శూద్రాణాంచాన్నకామానాంనిత్యంసిద్ధమితిబ్రువన్॥ ౪౧॥ అర్థాద్వాయదివాకామాన్నకించిదుప
లక్షయేత్। పితృప్రదోతిథికృతేసాధనంకురుతేచయః॥౪౨॥ స్వవేశ్మనియథాన్యాయముపాస్తేభైక్ష్యమేవచ। త్రికాలమగ్నిహోత్రంచజుహ్వానోవై
యథావిధి॥౪౩॥ గోబ్రాహ్మణహితార్థాయరణేచాభిముఖోహతః। త్రేతాగ్నిమంత్రపూతంవాసమావిశ్యద్విజోభవేత్॥ ౪౪॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్న
స్సంస్కృతోవేదపారగః। విప్రోభవతిధర్మాత్మాక్షత్రియస్స్వేనకర్మణా॥ ౪౫॥ ఏతైఃకర్మఫలైర్దేవిన్యూనజాతికులోద్భవః। శూద్రోప్యాగమసంప

న్నోద్విజోభవతిసంస్కృతః॥౪౬॥ బ్రాహ్మణోవాప్యసద్వృత్తస్సర్వసంకరభోజనః। బ్రాహ్మణ్యంసమనుత్సృజ్యశూద్రోభవతితాదృశః॥౪౭॥కర్మభిశ్శుచిభిర్దేవిశుద్ధాత్మావిజితేంద్రియః। శూద్రోపిద్విజవత్సేవ్యఇతిబ్రహ్మానుశాసనమ్॥ ౪౮॥ స్వభావంకర్మచశుభంయత్రశూద్రేపితిష్ఠతి। విశిష్టస్సద్విజాతేర్వైవిజ్ఞేయఇతిమేమతిః॥ ౪౯॥ నయోనిర్నాపిసంస్కారోనశ్రుతంనచసంతతిః। కారణానిద్విజత్వస్యవృత్తమేవతుకారణమ్॥౫౦॥ సర్వోయంబ్రాహ్మణోలోకేవృత్తేనచవిధీయతే। వృత్తేస్థితస్తుశూద్రోపిబ్రాహ్మణత్వంనియచ్ఛతి॥౫౧॥ బ్రహ్మస్వభావఃకల్యాణిసమస్సర్వత్రమేమతిః। నిర్గుణంనిర్మలంబ్రహ్మయత్రతిష్ఠతిసద్విజః॥ ౫౨॥ ఏతేయోనిఫలాదేవిస్థానభాగనిదర్శకాః। స్వయంచవరదేనోక్తాబ్రహ్మణాసృజతాప్రజాః॥౫౩॥ బ్రాహ్మణోపిమహత్క్షేత్రంలోకేచరతిపాదవత్। యస్తత్రబీజంవపతిసాకృషిఃప్రేత్యభామిని॥౫౪॥విఘసాశినాసదాభావ్యంసత్పథాలంబినాతథా। బ్రాహ్మ్యంమార్గమనుక్రమ్యవర్తితవ్యంబుభూషతా॥ ౫౫॥ సంహితాధ్యాయినాభావ్యంగృహేవైగృహమేధినా। నిత్యంస్వాధ్యాయయుక్తేననచాధ్యయనజీవినా॥ ౫౬॥ ఏవంభూతోహియోవిప్రస్సతతంసత్పథేస్థితః। ఆహితాగ్నిరధీయానోబ్రహ్మభూయాయకల్పతే॥౫౭॥ బ్రాహ్మణ్యమేవసంప్రాప్యరక్షితవ్యంయతాత్మనా। యోనిప్రతిగ్రహాదానైఃకర్మభిశ్చశుచిస్మితే॥౫౮॥ ఏతత్తేగుహ్యమాఖ్యాతంయథాశూద్రోభవేద్ద్విజః। బ్రాహ్మణోవాచ్యుతోధర్మాద్యథాశూద్రత్వమాప్నుతే॥౫౯॥ .... *

ఇతి-అనుశాసనికపర్వణి ఉమామహేశ్వరసంవాదే జాతికథనే-త్రిచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః,

ఉమోవాచ॥భగవన్సర్వభూతేశసురాసురనమస్కృత। ధర్మాధర్మౌనృణాందేవబ్రూహిమేసంశయంవిభో ॥ ౧ ॥ కర్మణామనసావాచాత్రివిధంహినరస్సదా। బధ్యతేబంధనైఃపాశైర్ముచ్యతేప్యథవాపునః॥ ౨ ॥ కేనశీలేనవైదేవకర్మణాకీదృశేనవా। సమాచారైర్గుణైర్వాక్యైఃస్వర్గంయాంతీహమానవాః॥ ౩॥ దేవదేవః॥ దేవిధర్మార్థతత్త్వజ్ఞేధర్మనిత్యేదమేరతే। సర్వప్రాణిహితఃప్రశ్నఃశ్రూయతాంబుద్ధివర్ధనః॥ ౪ ॥ సత్యధర్మరతాస్సంతఃసర్వలింగవివర్జితాః। ధర్మలబ్ధార్థభోక్తారస్తేనరాస్స్వర్గగామినః ॥ ౫॥ నాధర్మేణనధర్మేణబధ్యంతేఛిన్నసంశయాః। ప్రలయోత్పత్తితత్త్వజ్ఞాఃసర్వజ్ఞాస్సర్వదర్శినః॥ ౬॥ వీతరాగావిముచ్యంతేపురుషాఃకర్మబంధనైః। కర్మణామనసావాచాయేనహింసంతికించన॥౭॥ యేనసజ్జంతికస్మింశ్చిత్తేనబధ్యంతికర్మభిః। ప్రాణాతిపాతాద్విరతాఃశీలవంతోదయాన్వితాః॥౮॥ తుల్యద్వేష్యప్రియాదాంతాముచ్యంతేకర్మబంధనైః। సర్వభూతదయావంతోవిశ్వాస్యాస్సర్వజంతుషు ॥ ౯ ॥ త్యక్తహింసాస్సమాచారాస్తేనరాస్స్వర్గగామినః। పరస్వేనిర్మమానిత్యంపరదారవివర్జకాః॥ ౧౦॥ ధర్మలబ్ధాన్నభోక్తారస్తేనరాస్స్వర్గగామినః। మాతృవత్స్వసృవచ్చైవనిత్యందుహితృవచ్చయే ॥ ౧౧ ॥ పరదారేషువర్తంతేతేనరాస్స్వర్గగామినః। స్తైన్యాన్నివృత్తాస్సతతంసంతుష్టాస్స్వధనేనచ॥౧౨॥ స్వభాగ్యాద్యుపజీవంతితేనరాస్స్వర్గగామినః। పరదారేషుయేనిత్యంచారిత్రావృతలోచనాః॥ ౧౩॥ యతేంద్రియాశ్శీలపరాస్తేనరాస్స్వర్గగామినః। ఏషదేవకృతోమార్గఃసేవితవ్యస్సదాబుధైః॥౧౪॥అకషాయకృతశ్చైవమార్గస్సేవ్యస్సదాబుధైః। స్వదారనిరతాయేచఋతుకాలాభిగామినః॥ ౧౫॥ అగ్రామ్యసుఖభోక్తారస్తేనరాస్స్వర్గగామినః।దానధర్మతపోయుక్తఃశీలశౌచదయాత్మకః॥ ౧౬॥ వృత్త్యర్థంధర్మహేతోర్వాసేవితవ్యస్సదాబుధైః। స్వర్గవాసమభీప్సద్భిర్నసేవ్యస్త్వతఉత్తరః ౧౭॥ ఉమోవాచ॥ వాచాతుబధ్యతేయేనముచ్యతేప్యథవాపునః। తానికర్మాణిమేదేవవదభూతపతేనఘ॥౧౮॥మహేశ్వరః॥ ఆత్మహేతోఃపరార్థేవానర్మహాస్యాశ్రయాత్తథా। యేమృషానవదంతీహతేనరాస్స్వర్గగామినః॥ ౧౯॥ వృత్త్యర్థంధర్మహేతోర్వాకామకారాత్తథైవచ।అనృతంయేనభాషంతితేనరాస్స్వర్గగామినః॥౨౦॥శ్లక్ష్ణాంవాణీంనిరాబాధాంమధురాందోషవర్జితామ్। స్వాగతేనాభిభాషంతేతేనరాస్స్వర్గగామినః॥

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

౨౧॥ పరుషంయేనభాషంతేకటుకంనిష్ఠురంతథా। అపైశున్యరతాస్సంతస్తేనరాస్స్వర్గగామినః॥ ౨౨॥ పిశునాంయేనభాషంతేమిత్రభేదకరీంగిరమ్।
ఋతంమైత్రంతుభాషంతేతేనరాస్స్వర్గగామినః॥ ౨౭॥యేవర్జయంతిపరుషంపరద్రోహంచమానవాః।సర్వభూతసమాదాంతాస్తేనరాస్స్వర్గ
గామినః ॥ ౨౮॥ అసత్ప్రలాపాద్విరతావిరుద్ధపరివర్జకాః। సౌమ్యప్రలాపినోయేచతేనరాస్స్వర్గగామినః॥౨౯॥నకోపాద్వ్యాహరంతేయేవా
చంహృదయదారిణీమ్। సాంత్వంవదంతిక్రుద్ధాహితేనరాస్స్వర్గగామినః॥౩౦॥ఏషవాణీకృతోదేవిధర్మస్సేవ్యస్సదానరైః। శుభస్సత్యగుణోనిత్యం
వర్జనీయంమృషాబుధైః॥౩౧॥ఉమోవాచ॥మనసాబధ్యతేయేనకర్మణాపురుషస్సదా।తన్మేబ్రూహిమహాభాగదేవదేవపినాకధృత్॥౩౨॥మహేశ్వరః॥
మానసేనేహధర్మేణసంయుక్తాఃపురుషాస్సదా।స్వర్గంగచ్ఛంతికల్యాణితన్మేకీర్తయతశ్శృణు॥౩౩॥దుష్ప్రణీతేనమనసాదుష్ప్రణీతాంతరాకృతిః
మనోబధ్యతియేనేహశృణువాక్యంశుభాననే॥ ౩౪ ॥ అరణ్యేవిజనేన్యస్తంపరస్వందృశ్యతేయదా । మనసాపినహింసంతితేనరాస్స్వర్గగామినః॥
౩౫॥ గ్రామేగృహేవాయద్ద్రవ్యంపారక్యంవిజనేస్థితమ్। నాభినందంతివైనిత్యంతేనరాస్స్వర్గగామినః॥౩౬॥తథైవపరదారాన్యేకామవృత్తాన్
రహోగతాన్। మనసాపినహింసంతితేనరాస్స్వర్గగామినః॥౩౮॥ శత్రుంమిత్రంచయేనిత్యంతుల్యేనమనసానరాః । భజంతిమైత్రాస్సంగమ్యతేన
రాస్స్వర్గగామినః౩౯॥ శ్రుతవంతోదయావంతశ్శుచయస్సత్యసంగరాః । స్వైరర్థైఃపరిసంతుష్టాస్తేనరాస్స్వర్గగామినః॥౪౦ ॥ అవైరాయే
త్వనాయాసామైత్రీచిత్తగతాస్సదా। సర్వభూతదయావంతస్తేనరాస్స్వర్గగామినః॥ ౪౧ ॥ శ్రద్ధావంతోదయావంతశ్చోక్షాశ్చోక్షజనప్రియాః। ధ
ర్మాధర్మవిదోనిత్యంతేనరాస్స్వర్గగామినః॥౪౨॥శుభానామశుభానాంచకర్మణాంఫలసంచయే। విపాకజ్ఞాశ్చయేదేవితేనరాస్స్వర్గగామినః॥౪౩
న్యాయోపేతాగుణోపేతాదేవద్విజపరాస్సదా।సముత్థానమనుప్రాప్తాస్తేనరాస్స్వర్గగామినః॥౪౪॥శుభైఃకర్మఫలైర్దేవిమయైతైఃపరికీర్తితాః।
స్వర్గమార్గపరాభూయఃకింశ్రోతుంత్వమిహేచ్ఛసి॥౪౫॥ ఉమోవాచ ॥ మహాన్మేసంశయఃకశ్చిన్మర్త్యాన్ప్రతిమహేశ్వర।తస్మాత్త్వంనైపుణే
నాద్యమమవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౪౬॥కేనాయుర్లభతేదీర్ఘంకర్మణాపురుషఃప్రభో।తపసావాపిదేవేశకేనాయుర్లభతేమహత్॥౪౭॥క్షీణాయుః
కేనభవతికర్మణాభువిమానవః। విపాకకర్మణాదేవవక్తుమర్హస్యనిందిత॥ ౪౮ ॥ అపరేచమహాభాగామందభాగ్యాస్తథాపరే । అకులీనాస్తథాచా
న్యేకులీనాశ్చతథాపరే॥ ౪౯॥ దుర్దర్శాఃకేచిదాభాంతినరాఃకాష్ఠమయాఇవ।ప్రియదర్శాస్తథాచాన్యేదర్శనాదేవమానవాః॥౫౦॥ దుష్ప్రజ్ఞాః
కేచిదాభాంతికేచిదాభాంతిపండితాః। మహాప్రజ్ఞాస్తథైవాన్యేజ్ఞానవిజ్ఞానభావినః ॥ ౫౧ ॥ అల్పబాధాస్తథాకేచిన్మహాబాధాస్తథాపరే । దృశ్యం
తేపురుషాదేవతన్మేశంసితుమర్హసి॥౫౨॥దేవదేవః ॥ హంతతేహంప్రవక్ష్యామిదేవికర్మఫలోదయమ్ । మర్త్యలోకేనరస్సర్వోయేనస్వంఫలమశ్ను
తే॥౫౩॥ ప్రాణాతిపాతేయోరౌద్రోదండహస్తోద్యతస్తథా । నిత్యముద్యతశస్త్రశ్చహంతిభూతగణాన్నరః॥ ౫౪॥ నిర్దయస్సర్వభూతానాంనిత్యము
ద్వేగకారకః। అపికీటపిపీలానామశరణ్యస్సునిర్ఘృణః॥౫౫॥ ఏవంభూతోనరోదేవినిరయంప్రతిపద్యతే। విపరీతస్తుధర్మాత్మారూపవానభిజాయతే॥౫౬॥
నిరయంయాతిహింసాత్మాయాతిస్వర్గమహింసకః। యాతనాంనిరయేరౌద్రీంసకృచ్ఛ్రాంలభతేనరః॥ ౫౭॥ యఃకశ్చిన్నిరయాత్తస్మాత్సముత్తరతి
కర్హిచిత్ ।మానుష్యంలభతేచాపిహీనాయుస్తత్రజాయతే॥౫౮॥పాపేనకర్మణాదేవిబద్ధోహింసారతిర్నరః।అప్రియస్సర్వభూతానాంహీనాయురు
పజాయతే॥ ౫౯॥ యస్తుశుక్లాభిజాతీయఃప్రాణిఘాతవివర్జకః । నిక్షిప్తశస్త్రోనిర్దండోనహింసంతికదాచన॥ ౬౦॥ నఘాతయతినోహంతిఘ్నంతం
నైవానుమోదతే।సర్వభూతేషుసస్నేహోయథాత్మనితథాపరే॥౬౧॥ఈదృశఃపురుషోత్కర్షోదేవిదేవత్వమశ్నుతే। ఉపపన్నాన్సుఖాన్భోగా

నుపాశ్నాతిముదాయుతః॥ ౬౨॥ అథచేన్మానుషేలోకేకదాచిదుపపద్యతే। తత్రదీర్ఘాయురుత్పన్నస్సనరస్సుఖమేధతే॥ ౬౩॥ ఏషదీర్ఘాయుషాంమార్గస్సువృత్తానాంసుకర్మిణామ్ । ప్రాణిహింసావిమోక్షేణబ్రంహణాసముదీరితః॥ ౬౪॥ ఇతి- శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- ఉమామహేశ్వరసంవాదే- చతుశ్చత్వారింశదధికశతతమోఽధ్యాయః- .... *

ఉమోవాచ॥ కింశీలఃకింసమాచారఃపురుషఃకైశ్చకర్మభిః । స్వర్గంసమభిపద్యేతసంప్రదానేనకేనవా॥ ౧॥ మహేశ్వరః॥ దాతాబ్రాంహణసత్కర్తాదీనాంధకృపణాదిషు। భక్ష్యభోజ్యాన్నపానానాంవాససాంచప్రదాయకః॥ ౨॥ ప్రతిశ్రయాన్సభాఃకూపాన్ప్రపాఃపుష్కరిణీస్తథా । నైత్యకానిచసర్వాణికిమిచ్ఛకమతీవచ॥ ౩॥ ఆసనంశయనంయానంధనంతరత్నంగృహంతథా। సస్యజాతానిసర్వాణిగాఃక్షేత్రాణ్యథయోషితః॥ ౪॥ సుప్రతీతమనానిత్యంయఃప్రయచ్ఛతిమానవః। ఏవంభూతోనరోదేవిదేవలోకేభిజాయతే॥ ౫॥ తత్రోష్యసుచిరంకాలంభుక్త్వాభోగాననుత్తమాన్। సహాప్సరోభిర్ముదితోరమతేనందనాదిషు॥ ౬॥ తస్మాత్స్వర్గాచ్చ్యుతోలోకాన్మానుషేషూపజాయతే। మహాభోగేకులేదేవిధనధాన్యసమన్వితే॥ ౭॥ తత్రకామగుణైస్సర్వైస్సముపేతోముదాయుతః। మహాభోగోమహాకోశోధనీభవతిమానవః॥ ౮॥ ఏతేదేవిమహాభాగాఃప్రాణినోదానశీలినః। బ్రంహణావైపురాప్రోక్తాః సర్వస్యప్రియదర్శనాః॥ ౯॥ అపరేమానవాదేవిప్రదానకృపణాద్విజైః । యాచితానప్రయచ్ఛంతివిద్యమానేప్యబుద్ధయః ॥ ౧౦॥ దీనాంధకృపణాన్దృష్ట్వాభిక్షుకానతిథీనపి। యాచ్యమానానివర్తంతేజిహ్వాలోభసమన్వితాః॥ ౧౧॥ నధనానినవాసాంసినభోగాన్నచకాంచనమ్।నగావైనాన్నవికృతింప్రయచ్ఛంతికదాచన॥ ౧౨॥ అప్రవృత్తాశ్చయేలుబ్ధానాస్తికాదానవర్జితాః। ఏవంభూతానరాదేవినిరయంయాంత్యబుద్ధయః॥ ౧౩॥ తేవైమనుష్యతాంయాంతియదాకాలస్యపర్యయేధనరిక్తేకులేజన్మలభంతేస్వల్పబుద్ధయః ॥ ౧౪॥ క్షుత్పిపాసాపరీతాశ్చసర్వలోకబహిష్కృతాః । నిరాశాస్సర్వభోగేభ్యోజీవంత్యధమజీవికామ్॥ ౧౫॥ అల్పభోగకులేజాతాఃస్వల్పభోగరతానరాః। అనేనకర్మణాదేవిభవంత్యధనినోనరాః॥ ౧౬॥ అపరేస్తంభినోనిత్యంమానినోధనతోనరాః। ఆసనార్హాంశ్చయేపీఠంనప్రయచ్ఛంత్యచేతసః॥ ౧౭॥ మార్గార్హస్యచయేమార్గంనదదత్యల్పమేధసః । పాద్యార్హస్యచయేపాద్యంనదదత్యల్పబుద్ధయః॥ ౧౮॥ అర్ఘార్హాన్నచసత్కారైరర్చయంతియథావిధి। అర్ఘ్యమాచమనీయంవానయచ్ఛంత్యబుధానరాః॥ ౧౯॥గురుంచాభిగతంప్రేమ్ణాగురువన్నబుభూషతే। అభిమానప్రవృత్తేనలోభేనసమవస్థితాః॥ ౨౦॥ మాన్యాంశ్చాప్యవమన్యంతేవృద్ధాన్పరిభవంతిచ। ఏవంవిధానరాదేవిసర్వేనిరయగామినః॥ ౨౧॥ తేవైయదినరాస్తస్మాన్నిరయాదుత్తరంతివై।వర్షపూగైస్తథాజన్మలభంతేకుత్సితేకులే॥ ౨౨॥శ్వపాకపుల్కసాదీనాంకుత్సితానామచేతసామ్।కులేషుతేషుజాయంతేగురువృద్ధాపచాయినః॥ ౨౩॥ నస్తంభీనచమానీయోదేవతాద్విజపూజకః॥ లోకపూజ్యోనమస్కర్తాప్రశ్రితోమధురంవచః॥ ౨౪॥సర్వవర్ణప్రియకరఃసర్వభూతహితస్సదా। అద్వేషీసుముఖఃశ్లక్ష్ణఃస్నిగ్ధవాణీప్రదస్సదా॥ ౨౫॥ స్వాగతేనైవసర్వేషాంభూతానామవిహింసకః। యథార్హసత్క్రియాపూర్వమర్చయన్నవతిష్ఠతి॥ ౨౫॥మార్గార్హాయదదన్మార్గంగురుంగురువదర్చయన్ । అతిథిప్రగ్రహరతస్తథాభ్యాగతపూజకః॥ ౨౭ ॥ ఏవంభూతోనరోదేవిస్వర్గతింప్రతిపద్యతే ।.తతోమానుషతాంప్రాప్యవిశిష్టకులజోభవేత్॥ ౨౮॥తత్రాసౌవిపులైర్భోగైస్సర్వరత్నసమన్వితైః। యథార్హదాతాచార్హేషుధర్మచర్యాపరోభవేత్ ॥ ౨౯॥సమ్మతస్సర్వభూతానాంసర్వభూతనమస్కృతః। స్వకర్మఫలమాప్నోతిస్వయమేవనరస్సదా॥ ౩౦॥ ఉదాత్తకులజాతీయఉదాత్తాభిజనస్సదా। ఏషధర్మోమయాప్రోక్తోవిధాత్రాస్వయమీరితః॥ ౩౧॥ యస్తురౌద్రసమాచారఃసర్వసత్త్వభయంకరః । హస్తాభ్యాంయదివాపద్భ్యాంరజ్వాదండేనవాపునః॥ ౩౨॥ లోష్టైః

స్తంభైరుపాయైర్వాజంతూన్బాధతిశోభనే। హింసార్థేనికృతిప్రజ్ఞఃప్రోద్వేజయతిచైవహి॥౩౩॥ఉపక్రామతిజంతూంశ్చఉద్వేగజననస్సదా। ఏవం శీలసమాచారోనిరయంప్రతిపద్యతే॥౩౪॥ సవైమనుష్యతాంగచ్ఛేద్యదికాలస్యపర్యయాత్। బహ్వాబాధపరిక్లిష్టేజాయతేసోధమేకులే॥౩౫॥ లోకద్వేష్యోధమఃపుంసాంస్వయంకర్మఫలైఃకృతైః। ఏషదేవిమనుష్యేషుబోద్ధవ్యోజ్ఞాతిబంధుషు॥ ౩౬॥ అపరస్సర్వభూతానిదయావాననుపశ్యతి। మైత్రదృష్టిఃపితృసమోనిర్వైరోనియతేంద్రియః॥౩౭॥ నోద్వేజయతిభూతానినవిహింసయతేతథా। హస్తపాదైస్సునియతైర్విశ్వాస్యస్సర్వజంతుషు॥౩౮॥ నరజ్వానచదండేననలోష్టైర్నాయుధేనచ।ఉద్వేజయతిభూతానిశ్లక్ష్ణకర్మాదయాపరః॥ ౩౯ ॥ ఏవంశీలసమాచారఃస్వర్గేసముపజాయతే। తత్రాసౌభవనేదివ్యేముదావసతిదేవవత్ ॥ ౪౦॥ సచేత్కర్మక్షయాన్మర్త్యోమనుష్యేషూపజాయతే।అల్పబాధోనిరాతంకఃసజాతస్సుఖమేధతే॥౪౧॥సుఖభాగీనిరాయాసోనిరుద్వేగస్సదానరః। ఏషదేవిసతాంమార్గోబాధాయత్రనవిద్యతే॥౪౨॥ ఉమోవాచ ॥ ఇమేమనుష్యాదృశ్యంతేఊహాపోహవిశారదాః॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నాఃప్రజావంతోర్థకోవిదాః॥ ౪౩॥ దుష్ప్రజ్ఞాశ్చాపరేదేవజ్ఞానవిజ్ఞానవర్జితాః। కేనకర్మవిపాకేనప్రజ్ఞావాన్పురుషోభవేత్॥౪౪॥అల్పప్రజ్ఞోవిరూపాక్షకథంభవతిమానవః। ఏతంమేసంశయంఛింధిసర్వధర్మభృతాంవర॥ ౪౫॥జాత్యంధాశ్చాపరేదేవరోగార్తాశ్చాపరేతథా। నరాఃక్లీబాశ్చదృశ్యంతేకారణంబ్రూహితత్రవై॥ ౪౬॥ మహేశ్వరః॥ బ్రాహ్మణాన్వేదవిదుషఃసిద్ధాన్ధర్మవిదస్తథా।పరిపృచ్ఛంత్యహరహఃకుశలాఽకుశలంతథా॥౪౭॥వర్జయంత్యశుభంకర్మసేవమానాశ్శుభంసదా। లభంతేస్వర్గతింనిత్యమిహలోకేతథాసుఖమ్॥౪౮॥ సచేన్మానుషతాంయాతిమేధావీతత్రజాయతే। శ్రుతంప్రజ్ఞానుగంచాస్యకల్యాణముపజాయతే॥ ౪౯॥ పరదారేషుయేమూఢాశ్చక్షుర్దుష్టంప్రయుంజతే। తేనదుష్టస్వభావేనజాత్యంధాస్తేభవంతిహి॥౫౦॥మనసాచప్రదుష్టేననగ్నాంపశ్యంతియేస్త్రియమ్।రోగార్తాస్తేభవంతీహనరాదుష్కృతకారిణః॥౫౧॥ యేతుమూఢాదురాచారావియోనౌమైథునేరతాః।పురుషేషుచదుష్ప్రజ్ఞాఃక్లీబత్వముపయాంతితే॥౫౨॥ పశూంశ్చయేఘాతయంతియేచేహగురుతల్పగాః। ప్రకీర్ణమైథునాయేచక్లీబాజాయంతితేజనాః॥ ౫౩॥ ఉమోవాచ॥సావద్యంకింతువైకర్మనిరవద్యంతథైవచ। శ్రేయఃకుర్వన్నవాప్నోతిమానవోదేవసత్తమ॥ ౫౪॥ మహేశ్వరః॥శ్రేయాంసిమార్గమన్విచ్ఛన్సదాయఃపృచ్ఛతిద్విజాన్।ధర్మాన్వేషీగుణాకాంక్షీసస్వర్గంసముపాశ్నుతే॥ ౫౫॥యదిమానుషతాందేవికదాచిత్పరిగచ్ఛతి। మేధావీధారణాయుక్తఃప్రాజ్ఞస్తత్రాభిజాయతే॥౫౬॥ఏషదేవిసతాంధర్మోమంతవ్యోభూతికారకః॥ నృణాంహితార్థాయమయాతవవైసముదాహృతః॥౫౭॥ఉమోవాచ॥ అపరేస్వల్పవిజ్ఞానాధర్మవిద్వేషిణోనరాః।బ్రాహ్మణాన్వేదవిదుషోనేచ్ఛంతిపరిసర్పితుమ్॥౫౮॥ వ్రతవంతోనరాఃకేచిచ్ఛ్రద్ధాధర్మపరాయణాః। అవ్రతాభ్రష్టనియమాస్తథాన్యేరాక్షసోపమాః॥ ౫౯ ॥ యజ్వానశ్చతథైవాన్యేనిర్హోమాశ్చతథాపరే। కేనకర్మవిపాకేనభవంతీహవదస్వమే॥ ౬౦॥ మహేశ్వరః॥ ఆగమాల్లోకధర్మాణాంమర్యాదాఃపూర్వనిర్మితాః। ప్రామాణ్యేనానువర్తంతేదృశ్యంతేచదృఢవ్రతాః॥౬౧॥ అధర్మంధర్మమిత్యాహుర్యేచమోహవశంగతాః। అవ్రతానష్టమర్యాదాస్తేప్రోక్తాబ్రహ్మరాక్షసాః॥౬౨॥ తేచేత్కాలకృతోద్యోగాత్సంభవంతీహమానుషాః। నిర్హోమానిర్వషట్కారాస్తేభవంతినరాధమాః॥ ౬౩॥ ఏషదేవిమయాసర్వసంశయచ్ఛేదనాయవై। కుశలాకుశలోనౄణాంవ్యాఖ్యాతోధర్మసాగరః॥౬౪॥...................................... *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి- ఉమామహేశ్వరసంవాదే-పంచచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః-

నారదః॥ ఏవముక్త్వామహాదేవఃశ్రోతుకామస్స్వయంప్రభుః। అనుకూలాంప్రియాంభార్యాంపార్శ్వస్థాంసమభాషత॥ ౧॥ మహాదేవః॥ పరాపరజ్ఞే

ధర్మజ్ఞే తపోవననివాసిని । సాధ్వి సుభ్రు సుకేశాంతే హిమవత్పర్వతాత్మజే॥ ౨॥ దక్షే దమశమోపేతే నిర్మమే ధర్మచారిణి। పృచ్ఛామి త్వాం వరారోహే పృ
ష్టా వద మమేప్సితమ్॥ ౩॥ సావిత్రీ బ్రహ్మణస్సాధ్వీ కౌశికస్య శచీ సతీ। మార్కండేయస్య ధూమోర్ణా ఋద్ధిర్వైశ్రవణస్య చ ॥ ౪ ॥ వరుణస్య తథా గౌరీ
సూర్యస్య చ సువర్చలా। రోహిణీ శశినస్సాధ్వీ స్వాహా చైవ విభావసోః ॥ ౫ ॥ అదితిః కశ్యపస్యాథ సర్వాస్తాః పతిదేవతాః । దృష్టాశ్చోపాసితాశ్చైవ
తాస్త్వయా దేవి నిత్యశః ॥౬॥ తేన త్వాం పరిపృచ్ఛామి ధర్మజ్ఞే ధర్మవాదిని । స్త్రీధర్మం శ్రోతుమిచ్ఛామి త్వయోదాహృతమాదితః॥ ౭॥ సహధర్మచరీ మే
త్వం సమశీలా సమవ్రతా। సమానసారవీర్యా చ తపస్తీవ్రం కృతం చ తే ॥ ౮ ॥ త్వయా హ్యుక్తో విశేషేణ గుణవాన్ స భవిష్యతి। లోకైశ్చైవ తథా దేవి ప్ర
మాణత్వముపైష్యతి॥ ౯॥ స్త్రియశ్చైవ విశేషేణ స్త్రీధనస్య గతిః పరా। గౌర్యాం గచ్ఛతి సుశ్రోణి లోకేష్వేషా గతిస్సదా ॥ ౧౦ ॥ మమ చార్ధం శరీర
స్య తవ చార్ధేన నిర్మితమ్। సురకార్యకరీ చ త్వం లోకసంతానకారిణి॥ ౧౧ ॥ తవ సర్వస్సువిదితః స్త్రీధర్మశ్శాశ్వతశ్శుభే । తస్మాదశేషతం బ్రూహి
స్వధర్మం విస్తరేణ మే॥ ౧౨॥ ఉమోవాచ॥ భగవన్ సర్వభూతేశ భూతభవ్యభవోద్భవ। త్వత్ప్రసాదాదియం దేవ వాక్చైవ ప్రతిభాతి మే ॥ ౧౩॥ ఇ
మాస్తు నద్యో దేవేశ సర్వతీర్థోదకైర్యుతాః। ఉపస్పర్శనహేతోస్త్వాముపయాంతి సమీపతః ॥ ౧౪ ॥ ఏతాభిస్సహ సంమంత్ర్య ప్రవక్ష్యామ్యనుపూర్వ
శః। ప్రభవన్ యోనహంవాదీ స వై పురుష ఉచ్యతే॥ ౧౫॥ స్త్రీ చ భూతేశ సతతం స్త్రియమేవానుధావతి । మయా సంమానితాశ్చైవ భవిష్యంతి సరిద్వ
రాః॥ ౧౬॥ ఏషా సరస్వతీ పుణ్యా నదీనాముత్తమా నదీ । ప్రథమా సర్వసరితాం నదీ సాగరగామినీ॥ ౧౭॥ విపాశా చ వితస్తా చ చంద్రభాగా ఇరావతీ। శత
ద్రుర్దేవికా సింధుః కౌశికీ గోమతీ తథా॥ ౧౮॥ తథా దేవనదీ చేయం సర్వతీర్థాభిసంవృతా। గగనాద్గాం గతా దేవీ గంగా సర్వసరిద్వరా॥౧౯॥ఇత్యుక్త్వా
దేవదేవస్య పత్నీ ధర్మభృతాం వరా। స్మితపూర్వమథాభాష్య సర్వాస్తాస్సరితస్తథా ॥ ౨౦ ॥ అపృచ్ఛద్దేవమహిషీ స్త్రీధర్మం ధర్మవత్సలా। స్త్రీ
ధర్మకుశలాస్తా వై గంగాద్యాస్సరితాం వరాః॥ ౨౧ ॥ ఉమోవాచ॥ అయం భగవతా ప్రోక్తః ప్రశ్నః స్త్రీధర్మసంశ్రితః। తం తు సంమంత్ర్య యుష్మాభి
ర్వక్తుమిచ్ఛామి శంకరమ్॥ ౨౨॥ న చైకసాధ్యం పశ్యామి విజ్ఞానం భువి కించన। దివి వా సాగరగమాస్తేన వో మానయామ్యహమ్॥౨౩॥ఏవం సర్వాస్సరిచ్ఛ్రే
ష్ఠాః పృష్టాః పుణ్యతమాశ్శివాః। తతో దేవనదీ గంగా నియుక్తా ప్రతిపూజ్య చ॥ ౨౪॥ బహ్వీభిర్బుద్ధిభిః స్ఫీతా స్త్రీధర్మజ్ఞా శుచిస్మితా । శైలరాజసుతాం దే
వీం పుణ్యా పాపభయాపహా॥ ౨౫॥ బుద్ధ్యా వినయసంపన్నా సర్వధర్మవిశారదా । సస్మితం బహుబుద్ధ్యాఢ్యా గంగా వచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౬॥ధన్యాస్మ్య
నుగృహీతాస్మి దేవి ధర్మపరాయణే। యా త్వం సర్వజగన్మాన్యా నదీం మానయసేనఘే॥ ౨౭॥ ప్రభవన్ పృచ్ఛతే యో హి సమ్మానయతి వా పునః। నూనం
మనస్వీ స ధర్మాత్మా పండితాఖ్యాం స గచ్ఛతి॥ ౨౮॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నానూహాపోహవిశారదాన్। ప్రవక్తౄన్ పృచ్ఛతే యోన్యాన్ స వై నాపదమృ
చ్ఛతి॥ ౨౯॥ అన్యథా బహుబుద్ధ్యాఢ్యో వాక్యం వదతి సంసది। అన్యథైవ హ్యహంవాదీ దుర్బలం వదతే వచః ॥ ౩౦ ॥ దివ్యజ్ఞానే దివి శ్రేష్ఠే దివ్యైః పుణ్యై
స్సహోత్థితే। త్వమేవార్హసి నో దేవీ స్త్రీధర్మాననుభాషితమ్ ॥ ౩౧ ॥ భీష్మః॥ తతస్సారాధితా దేవీ గంగయా బహుభిర్గుణైః। ప్రాహ సర్వ
మశేషేణ స్త్రీధర్మం సురసుందరీ ॥ ౩౨॥ స్త్రీధర్మో మాం ప్రతి యథా ప్రతిభాతి యథావిధి । తమహం కీర్తయిష్యామి తథైవ ప్రశ్రితో భవ॥ ౩౩॥ స్త్రీ
ధర్మః పూర్వ ఏవాయం వివాహే బంధుభిః కృతః। సహధర్మచరీ భర్తుర్భవత్యగ్నిసమీపతః॥ ౩౪॥ సుస్వభావా సువచనా సువృత్తా సుఖదర్శనా।
పుత్రవక్త్రమివాభీక్ష్ణం భర్తుర్వదనమీక్షతీ॥ ౩౫॥ యా సాధ్వీ నియతాచారా సా భవేద్ధర్మచారిణీ। శ్రుత్వా దంపతిధర్మం వై సహధర్మకృతం శుభమ్॥
౩౬॥ యా భవేద్ధర్మపరమా నారీ భర్తృసమవ్రతా। దేవవత్సతతం సాధ్వీ భర్తారమనుపశ్యతి ॥ ౩౭॥ శుశ్రూషాం పరిచర్యాం చ దేవతుల్యం ప్రకుర్వతీ॥

వశ్యాభావేనసుమనాఃసువ్రతాసుఖదర్శనా ॥ ౩౮॥ అనన్యచిత్తాసుముఖీసానారీధర్మచారిణీ । పరుషాణ్యపిచోక్తాయాదృష్టాక్రూరచక్షుషా ॥ ౩౯॥
సుప్రసన్నముఖీభర్తుర్యానారీసాపతివ్రతా। నచంద్రసూర్యౌనతరుంపున్నామ్నోయానిరీక్షతే॥౪౦॥భర్తృపూజ్యావరారోహాసాభవేద్ధర్మచారిణీ
దరిద్రంవ్యాధితందీనమధ్వనాపరికర్శితమ్॥ ౪౧॥పతింపుత్రమివోపాస్తేసానారీధర్మచారిణీ యానారీప్రయతాదక్షాయానారీపుత్రిణీభవేత్ ॥ ౪౨॥
పతివ్రతాపతిప్రాణా సానారీధర్మభాగినీ । శుశ్రూషాంపరిచర్యాంచకరోత్యవిమనాస్సదా ॥ ౪౩ ॥ సుప్రీతాచవినీతాచ సానారీధర్మభాగినీ। వి
భృత్యాన్నప్రదానేనకుటుంబంచైవనిత్యదా॥ ౪౪॥ నకామేషునభోగేషునైశ్వర్యేనసుఖేతథా।స్పృహాయస్యాయథాపత్యౌసానారీధర్మభాగినీ॥౪౫॥
కల్యోత్థానరతిర్నిత్యంగృహశుశ్రూషణేరతా । సుసంమృష్టక్షయాచైవ గోశకృత్కృతలేపనా ॥ ౪౬ ॥ అగ్నికార్యపరానిత్యంసదాపుష్పబలిప్రదా।
దేవతాతిథిభృత్యానాంనివాప్యపతినాసహ॥౪౭॥ శేషాన్నముపభుంజానాయథాన్యాయంయథావిధి।తుష్టపుష్టజనానిత్యంనారీధర్మేణయుజ్యతే॥౪౮॥శ్వ
శ్రూశ్వశురయోఃపాదౌతోషయంతీగుణాన్వితా। మాతాపితృపరానిత్యంయానారీసాతపోధనా॥౪౯॥బ్రాహ్మణాన్దుర్బలానాథాన్దీనాంధకృపణాం
స్తథా। బిభర్త్యన్నేనయానారీసాపతివ్రతభాగినీ॥ ౫౦॥ వ్రతంచరతియానిత్యందుశ్చరంలఘుసత్త్వయా।పతిచిత్తాపతిహితాసాపతివ్రతభాగినీ॥ ౫౧॥
పుణ్యమేతత్తపశ్చైవస్వర్గశ్చైషసనాతనః। యానారీభర్తృపరమాభవేద్భర్తృవ్రతాసతీ ॥ ౫౨ ॥ పతిర్హిదేవోనారీణాంపతిర్బంధుఃపతిర్గతిః।
పత్యాగతిస్సమానాస్తిదైవతంవాయథాపతిః॥౫౩॥పతిప్రసాదాత్స్వర్గోవాతుల్యోనార్యానవాభవేత్।అహంస్వర్గంనఇచ్ఛేయంత్వయ్యప్రీతేమహే
శ్వరే॥౫౪॥యద్యకార్యమధర్మంవాయదివాప్రాణనాశనమ్। పతిర్బ్రూయాద్దరిద్రోవావ్యాధితోవాకథంచన॥౫౫॥ఆపన్నోరిపుసంస్థోవాబ్రహ్మశాపా
ర్దితోపివా। ఆపద్ధర్మాననుప్రేక్ష్యతత్కార్యమవిశంకయా॥౫౬॥ఏషదేవమయాప్రోక్తస్స్త్రీధర్మోవచనాత్తవ।యాత్వేవంభామినీనారీసాపతివ్రత
భాగినీ॥ ౫౭॥భీష్మః॥ఇత్యుక్తస్సతుదేవేశఃప్రతిపూజ్యగిరేస్సుతామ్।లోకాన్విసర్జయామాససర్వైరనుచరైస్సహ॥౫౮॥ తతోయయుర్భూతగణా
సరితశ్చయథాగతమ్।గంధర్వాప్సరసశ్చైవప్రణమ్యశిరసాభవమ్॥ ౫౯॥............................*

ఇతిఉమామహేశ్వరసంవాదే- షట్చత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః

ఋషయః॥పినాకిన్భగనేత్రఘ్నసర్వలోకనమస్కృత।మాహాత్మ్యంవాసుదేవస్యశ్రోతుమిచ్ఛామిశంకర॥౧॥మహేశ్వరః॥పితామహాదపివరశ్శా
శ్వతఃపురుషోహరిః। కృష్ణోజాంబూనదాభాసోవ్యభ్రేసూర్యఇవోదితః॥ ౨॥ దశబాహుర్మహాతేజాదేవతారినిషూదనః।శ్రీవత్సాంకోహృషీకేశస్సర్వ
దైవతపూజితః॥ ౩॥ బ్రహ్మాతస్యోదరభవస్తథాచాహంశిరోభవః। శిరోరుహేభ్యోజ్యోతీంషిరోమభ్యశ్చసురాసురాః॥౪॥ఋషయోదేహసంభూతా
స్తథాలోకాశ్చశాశ్వతాః। పితామహగృహంసాక్షాత్సర్వదేవగృహంచసః ॥ ౫ ॥ సోస్యాఃపృథివ్యాఃకృత్స్నాయాఃస్రష్టాత్రిభువనేశ్వరః । సంహ
ర్తాచైవభూతానాంస్థావరస్యచరస్యచ॥ ౬॥ సహిదేవవరఃసాక్షాద్దేవనాథఃపరంతపః। సర్వజ్ఞస్సహిసంశ్లిష్టస్సర్వగస్సర్వతోముఖః॥ ౭॥ పరమా
త్మాహృషీకేశఃసర్వవ్యాపీమహేశ్వరః। నతస్మాత్పరమంభూతంత్రిషులోకేషుకించన॥ ౮ ॥ సనాతనోవైమధుహాగోవిందఇతివిశ్రుతః । ససర్వాన్
పార్థివాన్సంఖ్యేఘాతయిష్యతిమానదః॥ ౯ ॥ సురకార్యార్థముత్పన్నోమానుషంవపురాస్థితః । నహిదేవగణాశ్శక్తాస్త్రివిక్రమవినాకృతాః॥౧౦॥
భువనేదేవకార్యాణికర్తుంనాయకవర్జితాః । నాయకస్సర్వభూతానాంసర్వదేవనమస్కృతః॥ ౧౧ ॥ఏతస్యదేవనాథస్యదేవకార్యరతస్యచ। బ్ర
హ్మభూతస్యసతతందేవర్షిశరణస్యచ॥ ౧౨॥ బ్రహ్మావసతిగర్భస్థశ్శరీరేసుఖసంస్థితః। సర్వస్సుఖంసంశ్రితశ్చశరీరేసుఖసంస్థితః ॥ ౧౩ ॥ సర్వా
స్సుఖంసంశ్రితాశ్చశరీరేతస్యదేవతాః।సదేవఃపుండరీకాక్షఃశ్రీగర్భఃశ్రీసహోషితః ॥ ౧౪ ॥ శార్ఙ్గచక్రాయుధఃఖడ్గీసర్వనాగరిపుధ్వజః । ఉత్త

మేనచశీలేనశైత్యేనచదమేనచ। ౧౫ ॥ పరాక్రమేణవీర్యేణవపుషాదర్శనేనచ । ఆరోహణప్రమాణేనధైర్యేణార్జవసంపదా॥ ౧౬॥ ఆనృశంస్యేన రూపేణబలేనచసమన్వితః। అస్త్రైస్సముదితస్సర్వైర్దివ్యైరద్భుతదర్శనైః॥ ౧౭ ॥ యోగమాయస్సహస్రాక్షోనిరవద్యోమహామనాః వీరోమి త్రజనశ్లాఘీజ్ఞాతిబంధుజనప్రియః ॥ ౧౮ ॥ క్షమావాంశ్చానహంవాదీబ్రహ్మణ్యోబ్రహ్మనాయకః । భయహర్తాభయార్తానాంమిత్రాణాంనంది వర్ధనః॥ ౧౯ ॥ శరణ్యస్సర్వభూతానాందీనానాంపాలనేరతః । శ్రుతవానర్థసంపన్నస్సర్వభూతనమస్కృతః ॥ ౨౦ ॥ సమాశ్రితానాంబహూ కృచ్ఛత్రూణామపిధర్మవిత్ । నీతిజ్ఞోనీతిసంపన్నోబ్రహ్మవాదీజితేంద్రియః ॥ ౨౧ ॥ భవార్థమిహదేవానాంబుద్ధ్యాపరమయాప్రభుః । ప్రాజాప త్యేశుభేమార్గేమానవేధర్మసంహితే॥ ౨౨॥ సముత్పత్స్యతిగోవిందోమనోర్వంశేమహాత్మనః । అంగోనామమనోఃపుత్రఅంతర్ధామాతతఃపరమ్॥ ౨౩॥ అంతర్ధామ్నోహవిర్ధామాప్రజాపతిరనిందితః । ప్రాచీనబర్హిర్భవితాహవిర్ధామ్నస్సుతోమహాన్॥ ౨౪॥ తస్యప్రచేతఃప్రముఖాభవిష్యం తిదశాత్మజాః। ప్రచేతసస్తథాదక్షోభవితేహప్రజాపతిః॥ ౨౫॥ దాక్షాయణ్యాస్తథాదిత్యోమనురాదిత్యతస్తథా । మనోశ్చవంశజఇలాసుద్యుమ్నశ్చ భవిష్యతి॥ ౨౬॥ బుధాత్పురూరవాశ్చాపితస్మాదాయుర్భవిష్యతి। నహుషోభవితాతస్మాద్యయాతిస్తస్యచాత్మజః ॥ ౨౭ ॥ యదుస్తస్మాన్మహాసత్త్వః క్రోష్టాతస్మాద్భవిష్యతి। క్రోష్టుశ్చైవమహాన్పుత్రోవృజినీవాన్భవిష్యతి॥ ౨౮॥ వృజినీవతశ్చభవితాఉషద్గురపరాజితః। ఉషద్గోర్భవితాపుత్రస్త తశ్చిత్రరథస్తథా॥ ౨౯॥ తస్యత్వవరజఃపుత్రశ్శూరోనామభవిష్యతి॥ ౨౮॥ తేషాంవిఖ్యాతవీర్యాణాంచారిత్రగుణశాలినామ్॥ ౩౦॥ యజ్వనాంసువిశుద్ధానాం వంశేబ్రాంహణసంమతే। సశూరఃక్షత్రియశ్రేష్ఠోమహావీర్యోమహాయశాః॥ ౩౧॥ స్వవంశవిస్తరకరంజనయిష్యతిమానదః । వసుదేవఇతిఖ్యాతంపుత్ర మానకదుందుభిమ్॥ ౩౨॥ తస్యపుత్రశ్చతుర్బాహుర్వాసుదేవోభవిష్యతి। దాతాబ్రాహ్మణసత్కర్తాబ్రహ్మభూతోద్విజప్రియః ॥ ౩౩॥ రాజ్ఞోమాగ ధసంరుద్ధాన్మోక్షయిష్యతియాదవః। జరాసంధంచరాజానంనిర్జిత్యగిరిగహ్వరే॥ ౩౪ ॥ సర్వపార్థివరత్నాఢ్యోభవిష్యతిసవీర్యవాన్। పృథివ్యా మప్రతిహతోవీర్యేణచభవిష్యతి॥ ౩౫॥ విక్రమేణచసంపన్నస్సర్వపార్థివపార్థివః । శూరసేనేషుసంవృద్ధోద్వారకాయాంవసన్ప్రభుః॥ ౩౬॥ పా లయిష్యతిగాందేవీంవిజిత్యనయవిత్సదా। తంభవంతస్సమాసాద్యవాఙ్మాల్యైరర్హణైర్వరైః॥ ౩౭ ॥ అర్చయంతుయథాన్యాయంబ్రహ్మాణమివశా శ్వతమ్। యోహిమాంద్రష్టుమిచ్ఛేతబ్రహ్మాణంచపితామహమ్ ॥ ౩౮ ॥ ద్రష్టవ్యస్తేనభగవాన్వాసుదేవఃప్రతాపవాన్। దృష్టేతస్మిన్నహందృష్టోనమే త్రాస్తివిచారణా॥ ౩౯॥ పితామహోవాదేవేశఇతివిత్తతపోధనాః। సయస్యపుండరీకాక్షఃప్రీతియుక్తోభవిష్యతి॥ ౪౦ ॥ తస్యదేవగణఃప్రీతోబ్రహ్మపూ ర్వోభవిష్యతి। యశ్చతంమానవోలోకేసంశ్రయిష్యతికేశవమ్ ॥ ౪౧ ॥ తస్యకీర్తిర్జయశ్చైవస్వర్గశ్చైవభవిష్యతి । ధర్మాణాందేశికస్సాక్షాత్స భవిష్యతిధర్మభాక్ ॥౪౨॥ ధర్మవిద్భిస్సదాదేవోనమస్కార్యస్సదోద్యతైః। ధర్మఏవపరోహిస్యాత్తస్మిన్నభ్యర్చితేవిభౌ॥ ౪౩॥ సహిదేవోమహాతేజాః ప్రజాహితచికీర్షయా। ధర్మార్థంపురుషవ్యాఘ్రఋషికోటీస్ససర్జహ॥ ౪౪॥ తాస్సృష్టాస్తేనవిధినాపర్వతేగంధమాదనే। సనత్కుమారప్రముఖా స్తిష్ఠంతితపసాన్వితాః॥ ౪౫॥ తస్మాత్సవాగ్మీధర్మజ్ఞోనమస్యోద్విజపుంగవాః। దివిశ్రేష్ఠోహిభగవాన్హరిర్నారాయణఃప్రభుః॥ ౪౬॥ వందితోహిసవం దేతమానితోమానయీతచ। అర్హితశ్చార్హయేన్నిత్యంపూజితఃప్రతిపూజయేత్ ॥ ౪౭॥ దృష్టఃపశ్యేదహరహస్సంశ్రితఃప్రతిసంశ్రయేత్ । అర్చితశ్చా ర్చయేన్నిత్యంసదేవోద్విజసత్తమాః॥ ౪౮॥ ఏతత్తస్యానవద్యస్యవిష్ణోర్వైపరమంవ్రతమ్। ఆదిదేవస్యమహతస్సజ్జనాచరితంసదా॥ ౪౯॥ భువనేభ్యర్చి తోనిత్యందేవైరపిసనాతనః। అభయేనానురూపేణయుజ్యంతేతమనువ్రతాః॥ ౫౦॥ కర్మణామనసావాచాసనమస్యోద్విజైస్సదా। యత్నవద్భిరుపస్థాయ

ద్రష్టవ్యో దేవకీసుతః॥౫౧॥ ఏషవోభిహితో మార్గో మయా వై మునిసత్తమాః। తం దృష్ట్వా సర్వశో దేవా దృష్టాస్స్యుస్సురసత్తమాః॥ ౫౨॥ మహావరాహం తం దేవం సర్వలోకపితామహమ్। అహం చైవ నమస్యామి నిత్యమేవ జగత్పతిమ్॥ ౫౩॥ తత్రవత్రితయం దృష్టం భవిష్యతి న సంశయః। సమస్తా హి వయం దేవాస్తస్య దేహేవసామహే॥౫౪॥ తస్యచైవాగ్రజో భ్రాతా సితాద్రినిచయప్రభః। హలీబల ఇతిఖ్యాతో భవిష్యతి ధరాధరః॥౫౫॥ త్రిశిరాస్తస్య దేవస్య శాతకుంభమయో ద్రుమః। ధ్వజస్తృణేంద్రో దేవస్య భవిష్యతి రథాశ్రితః॥౫౬॥ శిరో నాగైర్మహాభోగైః పరికీర్ణం మహాత్మభిః। భవిష్యతి మహాబాహోస్సర్వలోకేశ్వరస్య హ॥౫౭॥ చింతితాని సమేష్యంతి శస్త్రాణ్యస్త్రాణి చైవ హ। అనంతశ్చ స ఏవోక్తో భగవాన్ హరిరవ్యయః॥ ౫౮॥ సమాదిష్టశ్చ విబుధైర్దర్శయ త్వమితి ప్రభో। సుపర్ణో యస్య వీర్యేణ కశ్యపస్యాత్మజో బలీ॥ ౫౯ ॥ అంతం నైవాశకద్ద్రష్టుం దేవస్య పరమాత్మనః। అంతర్వసతి భోగేన పరిరభ్య వసుంధరామ్॥ ౬౦॥ స చ శేషో విచరతే పరయా వై ముదాయుతః। స ఏవ విష్ణుస్సోనంతో భగవాన్ వసుధాధరః॥౬౧॥ యో రామస్స హృషీకేశో యోచ్యుతస్స ధరాధరః। తావుభౌ పురుషవ్యాఘ్రౌ దివ్యౌ దివ్యపరాక్రమౌ ॥ ౬౨ ॥ ద్రష్టవ్యౌ మాననీయౌ చ చక్రలాంగలధారిణౌ। ఏషవోనుగ్రహః ప్రోక్తో మయా పుణ్యస్తపోధనాః। యద్భవంతో యదుశ్రేష్ఠం పూజయేయుః ప్రయత్నతః॥౬౩॥...*

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి- విష్ణుమాహాత్మ్యకథనే- సప్తచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః

నారదః॥ అథవ్యోమ్ని మహాన్ శబ్దః సవిద్యుత్ స్తనయిత్నుమాన్। మేఘైశ్చ గగనం నీలైః సంరుద్ధమభవద్ఘనైః॥ ౧॥ ప్రావృషీవ చ పర్జన్యో వవృషే నిర్మలం పయః। తమశ్చైవాభవద్ఘోరం దిశశ్చ న చకాశిరే॥౨॥ తతో దేవగిరౌ తస్మిన్ రమ్యే పుణ్యే సనాతనే। న సర్వం భూతసంఘం వా దదృశుర్మునయస్తదా॥ ౩॥ వ్యభ్రం చ గగనం సద్యః క్షణేన సమపద్యత। తీర్థయాత్రాం తతో విప్రా జగ్ముశ్చాన్యే యథాగతమ్॥ ౪ ॥ తదద్భుతమచింత్యం చ దృష్ట్వా తే విస్మయం గతాః। శంకరస్యామయా సార్ధం సంవాదం తత్కథాశ్రయమ్॥౫॥ స భవాన్ పురుషవ్యాఘ్ర బ్రహ్మభూతస్సనాతనః। యదర్థమనుశిష్టాః స్మో గిరిపృష్ఠే మహాత్మనా॥ ౬॥ ద్వితీయం త్వద్భుతమిదం త్వత్తేజః కృతమద్య వై। దృష్ట్వా హి విస్మితాః కృష్ణ సా చ నః స్మృతిరాగతా॥ ౭॥ ఏతత్తే దేవదేవస్య మాహాత్మ్యం కథితం విభో। కపర్దినో గిరీశస్య మహాబాహో జనార్దన॥ ౮ ॥ ఇత్యుక్తస్స తదా కృష్ణస్తపోవననివాసిభిః। మానయామాస తాన్ సర్వానృషీన్ దేవకినందనః॥౯॥ అథర్షయస్సంప్రహృష్టాః పునస్తే కృష్ణమబ్రువన్। పునః పునర్దర్శయాస్మాన్ సదైవ మధుసూదన॥ ౧౦॥ న హి నస్సా రతిస్స్వర్గే యా చ త్వద్దర్శనే విభో। తదృతం చ మహాబాహో యదాహ భగవాన్ భవః॥౧౧॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం రహస్యమరికర్శన। త్వమేవ హ్యర్థతత్త్వజ్ఞః పృష్టోస్మాన్ పృచ్ఛసే యదా॥౧౨॥ తదస్మాభిరిదం గుహ్యం త్వత్ప్రియార్థముదాహృతమ్। న చ తే విదితం కించిత్త్రిషు లోకేషు విద్యతే॥౧౩॥ జన్మ చైవ ప్రసూతిశ్చ యచ్చాన్యత్కారణం విభో। వయం తు బహుచాపల్యాదశక్తా గుహ్యధారణే॥౧౪॥ తతః స్థితే త్వయి విభో లఘుత్వాత్ప్రలపామహే। న హి కించిత్తదాశ్చర్యం యన్న వైత్తి భవానిహ॥౧౫॥ దివి వా భువి వా దేవ సర్వం హి విదితం తవ। సాధయామ వయం కృష్ణ బుద్ధిం పుష్టిమవాప్నుహి॥ ౧౬॥ పుత్రస్తే సదృశస్తాత విశిష్టో వా భవిష్యతి। మహాప్రభావసంయుక్తో దీప్తికీర్తికరః ప్రభుః॥ ౧౭ ॥ భీష్మః ॥ తతః ప్రణమ్య దేవేశం యాదవం పురుషర్షభమ్। ప్రదక్షిణముపావృత్య ప్రజగ్ముస్తే మహర్షయః॥౧౮॥ సోయం నారాయణః శ్రీమాన్ దీప్త్యా పరమయా యుతః। వ్రతం యథావత్తత్తీర్త్వా ద్వారకాం పునరాగమత్॥౧౯॥ పూర్ణే చ దశమే మాసి పుత్రోస్య పరమాద్భుతః। రుక్మిణ్యాం సమ్మతో జజ్ఞే శూరో వంశధరః ప్రభో॥ ౨౦ ॥ స కామస్సర్వభూతానాం సర్వభాగవతో నృప। సురాణామసురాణాం చ చరత్యంతర్గతస్సదా॥ ౨౧॥ సోయం పురుషశార్దూలో మేఘవర్ణశ్చతుర్భుజః। సంశ్రితః పాండవాన్ప్రే

ణ్ణాభవంతశ్చైవసమాశ్రితాః॥ ౨౨॥ కీర్తిర్లక్ష్మీర్ధృతిశ్చైవస్వర్గమార్గస్తథైవచ। యత్రైషసంస్థిత స్తత్రదేవోవిష్ణుస్త్రివిక్రమః॥ ౨౩ ॥ సేం
ద్రాదేవాస్త్రయస్త్రింశదేషనాత్రవిచారణా । ఆదిదేవోమహాదేవస్సర్వభూతప్రతిశ్రయః॥ ౨౪ ॥ అనాదినిధనోఽవ్యక్తోమహాత్మామధుసూదనః । అ
యంజాతోమహాతేజాఃసురాణామర్థసిద్ధయే॥ ౨౫॥ సుదుస్తరార్థతత్వస్యవక్తాకర్తాచమాధవః।తవపార్థజయఃకృత్స్నస్తవకీర్తిస్తథాఽతులా॥
౨౬॥ తవేయంపృథివీకృత్స్నా నారాయణసమాశ్రయాత్। అయంనాథస్తవాచింత్యోయస్యనారాయణోగతిః॥ ౨౭॥ సభవాంస్త్వముపాధ్వర్యు
రణాగ్నౌహుతవాన్నృపాన్। కృష్ణస్రువేణమహతాయుగాంతాగ్నిసమేనవై॥ ౨౮ ॥ దుర్యోధనస్తుశోచ్యోసౌసపుత్రభ్రాతృబాంధవః । కృతవాన్
యోఽబుధఃకోపాద్ధరిగాండీవవిగ్రహమ్॥ ౨౯॥ దైతేయాదానవేంద్రాశ్చమహాకాయామహాబలాః।చక్రాగ్నౌక్షయమాపన్నాదావాగ్నౌశలభాఇవ॥
౩౦॥ ప్రతియోద్ధుంనశక్యోహిమానుషైరిహసంయుగే।విహీనైఃపురుషవ్యాఘ్రసత్వశక్తిబలాదిభిః॥౩౧॥జయోయోగీయుగాంతాగ్నిస్సవ్యసాచీరణా
గ్రగః। తేజసాహతవాన్సర్వంసుయోధనబలంనృప ॥ ౩౨ ॥ యత్తుగోవృషభాంకేనమునిభిఃసముదాహృతమ్। పురాణంహిమవత్పృష్ఠేతన్మేనిగదతః
శృణు॥ ౩౩॥ యాదవస్యభవేత్పుష్టిస్తేజోవీర్యపరాక్రమైః। ప్రభావస్సన్నతిర్జన్మకృష్ణేతత్త్రిగుణంవిభో॥ ౩౪॥ కశ్మకోఽత్యస్యధాకర్తుంతద్యదిస్యా
త్తథాశృణు। యత్రకృష్ణోహిభగవాంస్తత్రపుష్టిరనుత్తమా॥ ౩౫॥వయంత్విహాల్పమతయఃపరతంత్రాస్సువిక్లబాః।జ్ఞానపూర్వంప్రపన్నాఃస్మోమృత్యోః
పంథానమవ్యయమ్ ॥ ౩౬ ॥ భవాంశ్చాప్యార్జవపరఃపూర్వంకృత్వాప్రతిశ్రయమ్ । రాజవృత్తంనలభతేప్రతిజ్ఞాపాలనేరతః॥ ౩౭ ॥ తథైవాత్మవ
ధంలోకేరాజంస్త్వంబహుమన్యసే। నహిప్రతిజ్ఞాయాదత్తాతాంప్రహర్తుమరిందమ॥ ౩౮ ॥ కాలేనాయంజనస్సర్వోనిహతోరణమూర్ధని । వయం
చకాలేనహతాఃకాలోహిపరమేశ్వరః॥౩౯॥నహికాలేనకాలజ్ఞస్స్పృష్టశ్శోచితుమర్హసి । కాలోలోహితరక్తాక్షఃకృష్ణోదండధరోహరిః॥ ౪౦॥ తస్మా
త్కుంతీసుతజ్ఞాతీన్నేహశోచితుమర్హసి। వ్యపేతమన్యుర్నిత్యంత్వంతవకౌరవనందన॥౪౧॥ మాధవస్యాస్యమాహాత్మ్యంశ్రుతంయత్కథితంమయాః
తదేవతావత్పర్యాప్తంసజ్జనస్యనిదర్శనమ్॥ ౪౨ ॥ వ్యాసస్యవచనంశ్రుత్వానారదస్యచధీమతః । స్వయంచైవమహారాజకృష్ణస్యార్హతమస్యవై॥
౪౩॥ ప్రభావశ్చర్షిపూగస్యకథితస్సుమహాన్మయా। మహేశ్వరస్యసంవాదంశైలపుత్ర్యాశ్చభారత ॥ ౪౪ ॥ ధారయిష్యతియశ్చైనంమహాపురుష
సంభవమ్। శృణుయాత్కథయేద్రాజన్సవైశ్రేయోఽలభేత్పరమ్॥౪౫॥ భవితారశ్చతస్యాథసర్వేకామాయథేప్సితాః।ప్రేత్యస్వర్గంచలభతేనరోనా
స్త్యత్రసంశయః ॥ ౪౬॥ న్యాయ్యశ్శ్రేయోభికామేనప్రతిపత్తుంజనార్దనః। ఏషఏవాక్షయోవిప్రైఃస్తుతోరాజన్జనార్దనః॥౪౭॥మహేశ్వరముఖో
త్సృష్టాయేచధర్మగుణాఃస్మృతాః। తేత్వయామనసాధార్యాఃకురురాజదివానిశమ్॥ ౪౮॥ ఏవంతేవర్తమానస్యసమ్యగ్దండధరస్యచ । ప్రజాపాలన
దక్షస్యస్వర్గలోకోభవిష్యతి॥ ౪౯॥ ధర్మేణాపిసదారాజన్ప్రజారక్షితుమర్హసి। యస్తస్యవిపులోదండస్సమ్యగ్ధర్మస్సకీర్త్యతే॥౫౦॥యఏషక
థితోరాజన్మయాసజ్జనసన్నిధౌ।శంకరస్యోమయాసార్ధంసంవాదోధర్మసంహితః॥౫౧॥శ్రుత్వావాశ్రోతుకామోవాప్యర్చయేద్వృషభధ్వజమ్
విశుద్ధేనేహభావేనయఇచ్ఛేద్భూతిమాత్మనః॥ ౫౨॥ఏషతస్యానవద్యస్యనారదస్యమహాత్మనః । సందేశోదేవపూజార్థంతంతథాకురుపాండవ॥ ౫౩॥
ఏతదత్యద్భుతంవృత్తంపుణ్యేహిమవతిప్రభో। వాసుదేవస్యకౌంతేయస్థాణోశ్చైవస్వభావజమ్ ॥ ౫౪॥ దశవర్షసహస్రాణిబదర్యామేషశాశ్వతః।
తపశ్చచారవిపులంసహగాండీవధన్వనా॥ ౫౫॥ త్రియుగౌపుండరీకాక్షౌవాసుదేవధనంజయౌ।విదితౌనారదాదేతౌమమవ్యాసాచ్చపార్థివ॥ ౫౬॥బా
లఏవమహాబాహుశ్చకారకదనంమహత్ । కంసస్యపుండరీకాక్షోజ్ఞాతిత్రాణార్థకారణాత్ ॥ ౫౭॥ కర్మణామస్యకౌంతేయనాంతంసంఖ్యాతుముత్స

హే। శాశ్వతస్య పురాణస్య పురుషస్య యుధిష్ఠిర॥ ౫౮॥ ధ్రువం శ్రేయః పరం తాత భవిష్యతి తవోత్తమమ్। యస్య తే పురుషవ్యాఘ్ర స్సఖా చాయం జనార్దనః॥ ౫౯॥ దుర్యోధనం తు శోచామి ప్రేత్యలోకేపి దుర్మతిమ్। యత్కృతే పృథివీ సర్వా వినష్టా సహయద్విపా॥ ౬౦॥ దుర్యోధనాపరాధేన కర్ణస్య శకునేస్తథా। దుశ్శాసనచతుర్థానాం కురవో నిధనం గతాః॥ ౬౧॥ వైశంపాయనః॥ ఏవం సంభాషమాణే తు గాంగేయే పురుషర్షభే। తూష్ణీం బభూవ కౌరవ్యో మధ్యే తేషాం మహాత్మనామ్॥ ౬౨॥ తచ్ఛ్రుత్వా విస్మయం జగ్ముర్ధృతరాష్ట్రాదయో నృపాః। సంపూజ్య మనసా కృష్ణం సర్వే ప్రాంజలయోభవన్॥ ౬౩॥ ఋషయశ్చాపి తే సర్వే నారదప్రముఖాస్తదా । ప్రతిగృహ్యాభ్యనందంత తద్వాక్యం ప్రతిపూజ్య చ॥ ౬౪॥ ఇత్యేతదఖిలం సర్వైః పాండవో భ్రాతృభిస్సహ। శ్రుతవాన్ సుమహాశ్చర్యం పుణ్యం భీష్మానుశాసనమ్॥ ౬౫ ॥ యుధిష్ఠిరస్తు గాంగేయం విశ్రాంతం భూరిదక్షిణమ్ । పునరేవ మహాబుద్ధిః పర్యపృచ్ఛన్మహీపతిః॥ ౬౬॥……………………………………………………*

ఇతి-అనుశాసనికపర్వాంతర్గత-ఉమామహేశ్వరసంవాదే - అష్టచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ శ్రుత్వా ధర్మానశేషేణ పావనాని చ సర్వశః । యుధిష్ఠిరశ్శాంతనవం పునరేవాభ్యభాషత ॥ ౧ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ కిమేకం దైవతం లోకే కిం వాప్యేకం పరాయణమ్। కం స్తువంతః కమర్చంతః ప్రాప్నుయుర్మానవాశ్శుభమ్ ॥ ౨ ॥ కో ధర్మస్సర్వధర్మాణాం భవతః పరమో మతః। కిం జపన్ముచ్యతే జంతుర్జన్మసంసారబంధనాత్ ॥ ౩॥ భీష్మః॥ జగత్ప్రభుం దేవదేవమనంతం పురుషోత్తమమ్। స్తువన్నామసహస్రేణ పురుషస్సతతోత్థితః॥ ౪॥ తమేవ చార్చయన్నిత్యం భక్త్యా పురుషమవ్యయమ్ । ధ్యాయన్ స్తువన్నమస్యంశ్చ యజమానస్తమేవ చ ॥ ౫ ॥ అనాదినిధనం విష్ణుం సర్వలోకమహేశ్వరమ్ । లోకాధ్యక్షం స్తువన్నిత్యం సర్వదుఃఖాతిగో భవేత్ ॥౬॥ బ్రహ్మణ్యం సర్వధర్మజ్ఞం లోకానాం కీర్తివర్ధనమ్। లోకనాథం మహద్భూతం సర్వభూతభవోద్భవమ్॥ ౭॥ ఏష మే సర్వధర్మాణాం ధర్మోధికతమో మతః। యద్భక్త్యా పుండరీకాక్షం స్తవైరర్చేన్నరస్సదా॥ ౮ ॥ పరమం యో మహత్తేజః పరమం యో మహత్తపః। పరమం యో మహద్బ్రహ్మ పరమం యః పరాయణమ్॥ ౯ ॥ పవిత్రాణాం పవిత్రం యో మంగళానాం చ మంగళమ్ । దైవతం దేవతానాం చ భూతానాం యోవ్యయః పితా ॥౧౦॥ యతస్సర్వాణి భూతాని భవంత్యాదియుగాగమే। యస్మింశ్చ ప్రళయం యాంతి పునరేవ యుగక్షయే॥ ౧౧॥ తస్య లోకప్రధానస్య జగన్నాథస్య భూపతే। విష్ణోర్నామసహస్రం మే శృణు పాపభయాపహమ్ ॥ ౧౨ ॥ యాని నామాని గౌణాని విఖ్యాతాని మహాత్మనః। ఋషిభిః పరిగీతాని తాని వక్ష్యామి భూతయే॥ ౧౩॥ విష్ణోర్నామసహస్రస్య వేదవ్యాసో మహానృషిః। ఛందోనుష్టుప్తథా దేవో భగవాన్ దేవకీసుతః॥ ౧౪॥

అమృతాంశూద్భవో బీజం శక్తిర్దేవకినందనః । త్రిసామా హృదయం తస్య శాంత్యర్థే వినియుజ్యతే॥ * శ్రీవిష్ణుసహస్రనామస్తోత్రప్రారంభః-

విశ్వం విష్ణుర్వషట్కారో భూతభవ్యభవత్ప్రభుః। భూతకృద్భూతభృద్భావో భూతాత్మా భూతభావనః॥౧౫॥ పూతాత్మా పరమాత్మా చ ముక్తానాం పరమా గతిః। అవ్యయః పురుషస్సాక్షీ క్షేత్రజ్ఞోక్షర ఏవ చ॥౧౬॥ యోగో యోగవిదాం నేతా ప్రధానపురుషేశ్వరః। నారసింహవపుః శ్రీమాన్ కేశవః పురుషోత్తమః। ౧౭॥ సర్వశ్శర్వశ్శివః స్థాణుర్భూతాదిర్నిధిరవ్యయః। సంభవో భావనో భర్తా ప్రభవః ప్రభురీశ్వరః॥౧౮॥ స్వయంభూశ్శంభురాదిత్యః పుష్కరాక్షో మహాస్వనః। అనాదినిధనో ధాతా విధాతా ధాతురుత్తమః ॥ ౧౯ ॥ అప్రమేయో హృషీకేశః పద్మనాభోమరప్రభుః । విశ్వకర్మా మనుస్త్వష్టా స్థవిష్ఠః స్థవిరో ధ్రువః॥ ౨౦ ॥ అగ్రాహ్యశ్శాశ్వతః కృష్ణో లోహితాక్షః ప్రతర్దనః । ప్రభూతస్త్రికకుద్ధామ పవిత్రం మంగళం పరమ్॥ ౨౧॥ ఈశానః ప్రాణదః ప్రాణో జ్యేష్ఠశ్శ్రేష్ఠః ప్రజాపతిః। హిరణ్యగర్భో భూగర్భో మాధవో మధుసూదనః॥ ౨౨॥ ఈశ్వరో విక్రమీ ధన్వీ మేధావీ విక్రమః క్రమః। అనుత్తమో దురాధర్షః కృతజ్ఞః కృతిరాత్మవాన్॥ ౨౩ ॥ సురేశశ్శరణం శర్మ విశ్వరేతాః ప్రజాభవః । అహస్సంవత్సరో వ్యాళః ప్రత్యయస్సర్వదర్శనః ॥ ౨౪ ॥ అజస్స

ర్వేశ్వరస్సిద్ధఃసిద్ధిస్సర్వాదిరచ్యుతః। వృషాకపిరమేయాత్మాసర్వయోగవినిస్సృతః॥౨౫॥ వసుర్వసుమనాస్సత్యఃసమాత్మాసమ్మితస్సమః।అమోఘః
పుండరీకాక్షో వృషకర్మా వృషాకృతిః॥౨౬॥ రుద్రో బహుశిరాబభ్రుర్విశ్వయోనిశ్శుచిశ్రవాః।అమృతశ్శాశ్వతఃస్థాణుర్వరారోహోమహాతపాః॥౨౭॥
సర్వగస్సర్వవిద్భానుర్విష్వక్సేనోజనార్దనః। వేదో వేదవిదవ్యంగో వేదాంగో వేదవిత్కవిః॥ ౨౮॥ లోకాధ్యక్షస్సురాధ్యక్షో ధర్మాధ్యక్షఃకృతాకృ
తః। చతురాత్మాచతుర్వ్యూహశ్చతుర్దంష్ట్రశ్చతుర్భుజః॥౨౯॥ భ్రాజిష్ణుర్భోజనంభోక్తాసహిష్ణుర్జగదాదిజః।అనఘోవిజయోజేతావిశ్వయో
నిఃపునర్వసుః॥ ౩౦॥ఉపేంద్రో వామనఃప్రాంశురమోఘశ్శుచిరూర్జితః। అతీంద్రస్సంగ్రహస్సర్గోధృతాత్మానియమోయమః॥ ౩౧ ॥ వేద్యో వైద్యస్స
దాయోగీవీరహామాధవో మధుః। అతీంద్రియోమహామాయోమహోత్సాహోమహాబలః॥౩౨॥మహాబుద్ధిర్మహావీర్యోమహాశక్తిర్మహాద్యుతిః।అ
నిర్దేశ్యవపుఃశ్రీమానమేయాత్మామహాద్రిధృత్ ॥౩౩॥మహేష్వాసోమహీభర్తాశ్రీనివాసస్సతాంగతిః। అనిరుద్ధస్సురానందోగోవిందోగోవిదాంపతిః॥
౩౪॥ మరీచిర్దమనో హంసఃసుపర్ణో భుజగోత్తమః । హిరణ్యనాభస్సుతపాఃపద్మనాభఃప్రజాపతిః॥ ౩౫ ॥ అమృత్యుస్సర్వదృక్సింహఃసంధాతాసం
ధిమాన్స్థిరః । అజోదుర్మర్షణశ్శాస్తావిశ్రుతాత్మాసురారిహా ॥ ౩౬ ॥ గురుర్గురుతమోధామసత్యస్సత్యపరాక్రమః । నిమిషోనిమిషఃస్రగ్వీవా
చస్పతిరుదారధీః॥౩౭॥అగ్రణీర్గ్రామణీఃశ్రీమాన్న్యాయోనేతాసమీరణః। సహస్రమూర్ధావిశ్వాత్మాసహస్రాక్షస్సహస్రపాత్ ॥౩౮॥ ఆవర్త
నోనివృత్తాత్మాసంవృతస్సంప్రతర్దనః। అహస్సంవర్తకోవహ్నిరనిలోధరణీధరః॥ ౩౯ ॥ సుప్రసాదఃప్రసన్నాత్మావిశ్వధృద్విశ్వభుగ్విభుః । సత్క
ర్తాసత్కృతస్సాధుర్జహ్నుర్నారాయణోనరః॥౪౦॥ అసంఖ్యేయోప్రమేయాత్మావిశిష్టశ్శిష్టకృచ్ఛుచిః। సిద్ధార్థస్సిద్ధసంకల్పఃసిద్ధిదస్సిద్ధిసాధనః॥
౪౧॥వృషాహీవృషభోవిష్ణుర్వృషపర్వావృషోదరః। వర్ధనోవర్ధమానశ్చవివిక్తశ్శ్రుతిసాగరః॥ ౪౨॥ సుభుజోదుర్ధరోవాగ్మీమహేంద్రోవసుదో
వసుః । నైకరూపోబృహద్రూపఃశిపివిష్టఃప్రకాశనః ॥ ౪౩ ॥ ఓజస్తేజోద్యుతిధరఃప్రకాశాత్మాప్రతాపనః । ఋద్ధస్స్పష్టాక్షరోమంత్రశ్చంద్రాంశుర్భా
స్కరద్యుతిః॥ ౪౪॥ అమృతాంశూద్భవోభానుఃశశబిందుస్సురేశ్వరః । ఔషధంజగతస్సేతుఃసత్యధర్మపరాక్రమః॥ ౪౫॥భూతభవ్యభవన్నాథఃపవ
నఃపావనోనలః। కామహాకామకృత్కాంతఃకామఃకామప్రదఃప్రభుః॥ ౪౬ ॥ యుగాదికృద్యుగావర్తోనైకమాయోమహాశనః । అదృశ్యోవ్యక్తరూప
శ్చసహస్రజిదనంతజిత్ ॥ ౪౭॥ ఇష్టోవిశిష్టశ్శిష్టేష్టఃశిఖండీనహుషోవృషః । క్రోధహాక్రోధకృత్కర్తావిశ్వబాహుర్మహీధరః॥ ౪౮॥అచ్యుతఃప్రథితః
ప్రాణఃప్రాణదోవాసవానుజః। అపాంనిధిరధిష్ఠానమప్రమత్తఃప్రతిష్ఠితః ॥ ౪౯ ॥ స్కందఃస్కందధరోధుర్యోవరదోవాయువాహనః । వాసుదేవోబృ
హద్భానురాదిదేవఃపురందరః॥ ౫౦॥ అశోకస్తారణస్తారఃశూరశ్శౌరిర్జనేశ్వరః। అనుకూలశ్శతావర్తఃపద్మీపద్మనిభేక్షణః॥ ౫౧॥ పద్మనాభోరవిందా
క్షఃపద్మగర్భశ్శరీరభృత్ । మహర్ధిరృద్ధోవృద్ధాత్మామహాక్షోగరుడధ్వజః॥౫౨॥ అతులశ్శరభోభీమస్సమయజ్ఞోహవిర్హరిః। సర్వలక్షణలక్షణ్యో
లక్ష్మీవాన్సమితింజయః॥ ౫౩॥ విక్షరోరోహితోమార్గోహేతుర్దామోదరస్సహః। మహీధరోమహాభాగోవేగవానమితాశనః॥౫౪॥ ఉద్భవఃక్షో
భణోదేవఃశ్రీగర్భఃపరమేశ్వరః । కరణంకారణంకర్తావికర్తాగహనోగుహః ॥ ౫౫ ॥ వ్యవసాయోవ్యవస్థానస్సంస్థానస్థానదోధ్రువః। పరర్ధిః
పరమస్పష్టస్తుష్టఃపుష్టశ్శుభేక్షణః॥౫౬॥రామోవిరామోవిరతోమార్గోనేయోనయోనయః। వీరశ్శక్తిమతాంశ్రేష్ఠోధర్మోధర్మవిదుత్తమః॥౫౭॥
వైకుంఠఃపురుషఃప్రాణఃప్రాణదఃప్రణవఃపృథుః। హిరణ్యగర్భశ్శత్రుఘ్నోవ్యాప్తోవాయురధోక్షజః॥౫౮॥ ఋతుస్సుదర్శనఃకాలఃపరమేష్ఠీపరిగ్రహః।
ఉగ్రస్సంవత్సరోదక్షోవిశ్రామోవిశ్వదక్షిణః॥ ౫౯॥ విస్తారఃస్థావరఃస్థాణుఃప్రమాణంబీజమవ్యయమ్ । అర్థోనర్థోమహాకోశోమహాభోగోమహాధ

నః॥౬౦॥ అనిర్విణ్ణఃస్థవిష్ఠోభూర్ధర్మయూపోమహామఖః। నక్షత్రనేమిర్నక్షత్రీక్షమఃక్షామస్సమీహనః॥ ౬౧॥ యజ్ఞయిజ్యోమహేజ్యశ్చక్రతుస్సత్రం సతాంగతిః। సర్వదర్శీవిముక్తాత్మాసర్వజ్ఞోజ్ఞానముత్తమమ్॥ ౬౨ ॥ సువ్రతస్సుముఖస్సూక్ష్మస్సుఘోషస్సుఖదస్సుహృత్ । మనోహరోజితక్రోధోవీ రబాహుర్విదారణః॥ ౬౩॥ స్వాపనస్స్వవశోవ్యాపీనైకాత్మానైకకర్మకృత్ । వత్సరోవత్సలోవత్సీరత్నగర్భోధనేశ్వరః॥ ౬౪॥ ధర్మగుబ్ధర్మకృద్ధ ర్మీసదసత్క్షరమక్షరమ్। అవిజ్ఞాతాసహస్రాంశుర్విధాతాకృతలక్షణః॥౬౫॥ భగస్తినేమిఃసత్త్వస్థఃసింహోభూతమహేశ్వరః। ఆదిదేవోమహాదే వోదేవేశోదేవభృద్గురుః॥౬౬॥ ఉత్తరోగోపతిర్గోప్తాజ్ఞానగమ్యఃపురాతనః । శరీరభూతభృద్భోక్తాకపీంద్రోభూరిదక్షిణః॥౬౭ ॥ సోమపోమృతపస్సో మఃపురుజిత్పురుసత్తమః । విజయోజయస్సత్యసంధోదాశార్హస్సాత్వతాంపతిః ॥ ౬౮॥ జీవోవినయితాసాక్షీముకుందోమితవిక్రమః।అంభోనిధిరనం తాత్మామహోదధిశయోంతకః॥ ౬౯॥ అజోమహార్హస్స్వాభావ్యోజితామిత్రఃప్రమోదనః। ఆనందోనందనోనందస్సత్యధర్మాత్రివిక్రమః॥ ౭౦ ॥ మహర్షిఃకపిలాచార్యఃకృతజ్ఞోమేదినీపతిః। త్రిపదస్త్రిదశాధ్యక్షోమహాశృంగఃకృతాంతకృత్ ॥ ౭౧ ॥ మహావరాహోగోవిందఃసుషేణఃకనకాంగ దీ। గుహ్యోగభీరోగహనోగుప్తశ్చక్రగదాధరః॥ ౭౨॥ మేధాఃస్వాంగోజితఃకృష్ణోదృఢస్సంకర్షణోచ్యుతః। వరుణోవారుణోవృక్షఃపుష్కరాక్షో మహామనాః॥ ౭౩ ॥ భగవాన్భగహానందీవనమాలీహలాయుధః।ఆదిత్యోజ్యోతిరాదిత్యస్సహిష్ణుర్గతిసత్తమః॥౭౪॥సుధన్వాఖండపరశుర్దారుణో ద్రవిణప్రదః। దివస్పృక్సర్వదృగ్వ్యాసోవాచస్పతిరయోనిజః॥ ౭౫ ॥ త్రిసామాసామగస్సామనిర్వాణంభేషజంభిషక్ । సన్న్యాసకృత్ శమశ్శాంతో నిష్ఠాశాంతిఃపరాయణమ్॥ ౭౬॥ శుభాంగశ్శాంతిదఃస్రష్టాకుముదఃకువలేశయః । గోహితోగోపతిర్గోప్తావృషభాక్షోవృషప్రియః॥ ౭౭॥ అనివర్తీ నివృత్తాత్మాసంక్షేప్తాక్షేమకృచ్ఛివః । శ్రీవత్సవక్షాఃశ్రీవాసఃశ్రీపతిఃశ్రీమతాంవరః ॥ ౭౮ ॥ శ్రీదఃశ్రీశఃశ్రీనివాసఃశ్రీనిధిఃశ్రీవిభావనః । శ్రీధరఃశ్రీకరః శ్రేయఃశ్రీమాన్లోకత్రయాశ్రయః ॥ ౭౯॥ స్వక్షఃస్వంగఃశతానందోనందిర్జ్యోతిర్గణేశ్వరః। విజితాత్మావిధేయాత్మాసత్కీర్తిఃఛిన్నసంశయః॥ ౮౦॥ ఉదీర్ణఃసర్వతశ్చక్షురనీశశ్శాశ్వతఃస్థిరః। భూశయోభూషణోభూతిర్విశోకఃశోకనాశనః॥౮౧॥ అర్చిష్మానర్చితఃకుంభోవిశుద్ధాత్మావిశోధ నః। అనిరుద్ధోప్రతిరథఃప్రద్యుమ్నోమితవిక్రమః॥౮౨॥కాలనేమినిహావీరఃశౌరిఃశూరజనేశ్వరః। త్రిలోకాత్మాత్రిలోకేశఃకేశవఃకేశిహాహరిః॥ ౮౩॥ కా మదేవఃకామపాలఃకామీకాంతఃకృతాగమః। అనిర్దేశ్యవపుర్విష్ణుర్వీరోనంతోధనంజయః॥ ౮౪ ॥ బ్రంహణ్యోబ్రహ్మకృద్బ్రహ్మా బ్రంహబ్రంహవివ ర్ధనః। బ్రహ్మవిద్బ్రాహ్మణోబ్రహ్మీబ్రహ్మజ్ఞోబ్రాహ్మణప్రియః॥౮౫॥ మహాక్రమోమహాకర్మామహాతేజామహోరగః। మహాక్రతుర్మహాయజ్వా మహాయజ్ఞోమహాహవిః॥౮౬॥ స్తవ్యఃస్తవప్రియఃస్తోత్రంస్తుతిఃస్తోతారణప్రియః।పూర్ణఃపూరయితాపుణ్యఃపుణ్యకీర్తిరనామయః ॥ ౮౭ ॥ మనో జవస్తీర్థకరోవసురేతావసుప్రదః। వసుప్రదోవాసుదేవోవసుర్వసుమనాహవిః॥౮౮॥ సద్గతిఃసత్కృతిఃసత్తాసద్భూతిఃసత్పరాయణః । శూరసేనో యదుశ్రేష్ఠస్సన్నివాసస్సుయామునః॥ ౮౯॥ భూతావాసోవాసుదేవఃసర్వాసునిలయోనలః । దర్పహాదర్పదోదృప్తోదుర్ధరోధాపరాజితః ॥ ౯౦ ॥ విశ్వమూర్తిర్మహామూర్తిర్దీప్తమూర్తిరమూర్తిమాన్। అనేకమూర్తిరవ్యక్తశ్శతమూర్తిశ్శతాననః॥౯౧॥ ఏకోనైకస్సవఃకఃకింయత్తత్పదమను త్తమమ్। లోకబంధుర్లోకనాథోమాధవోభక్తవత్సలః॥ ౯౨॥ సువర్ణవర్ణోహేమాంగోవరాంగశ్చందనాంగదీ। వీరహావిషమశ్శూన్యోఘృతాశీ రచలశ్చలః॥౯౩॥ అమానీమానదోమాన్యోలోకస్వామీత్రిలోకధృత్ ।సుమేధామేధజోధన్యస్సత్యమేధాధరాధరః ॥ ౯౪ ॥ తేజోవృషోద్యుతిధరస్స ర్వశస్త్రభృతాంవరః। ప్రగ్రహోనిగ్రహోవ్యగ్రోనైకశృంగోగదాగ్రజః॥ ౯౫॥ చతుర్మూర్తిశ్చతుర్బాహుశ్చతుర్వ్యూహశ్చతుర్గతిః । చ

తురాత్మాచతుర్భావశ్చతుర్వేదవిదేకపాత్ ॥౯౬॥ సమావర్తోఽనివృత్తాత్మాదుర్జయోదురతిక్రమః।దుర్లభోదుర్గమోదుర్గోదురావాసోదురా
రిహా ॥౯౭॥ శుభాంగోలోకసారంగస్సుతంతుస్తంతువర్ధనః। ఇంద్రకర్మామహాకర్మాకృతకర్మాకృతాగమః ॥౯౮॥ ఉద్భవస్సుందరస్సుందోరత్ననా
భఃసులోచనః। అర్కోవాజసనఃశృంగీజయంతఃసర్వవిజ్జయీ ॥౯౯॥ సువర్ణబిందురక్షోభ్యస్సర్వవాగీశ్వరేశ్వరః। మహాహ్రదోమహాగర్తోమ
హాభూతోమహానిధిః ॥౧౦౦॥ కుముదఃకుందరఃకుందఃపర్జన్యఃపవనోఽనిలః। అమృతాశోఽమృతవపుఃసర్వజ్ఞస్సర్వతోముఖః ॥౧౦౧॥ సులభస్సువ్రతస్సి
ద్ధఃశత్రుజిత్ శత్రుతాపనః। న్యగ్రోధోదుంబరోఽశ్వత్థశ్చాణూరాంధ్రనిషూదనః ॥౧౦౨॥ సహస్రార్చిస్సప్తజిహ్వస్సప్తైధాస్సప్తవాహనః। అమూర్తి
రనఘోఽచింత్యోభయకృద్భయనాశనః ॥౧౦౩॥ అణుర్బృహత్కృశఃస్థూలోగుణభృన్నిర్గుణోమహాన్। అధృతఃస్వధృతఃస్వాస్యఃప్రాగ్వంశోవంశ
వర్ధనః ॥౧౦౪॥ భారభృత్ కథితోయోగీయోగీశఃసర్వకామదః। ఆశ్రమఃశ్రమణఃక్షామఃసుపర్ణోవాయువాహనః ॥౧౦౫॥ ధనుర్ధరోధనుర్వేదో
దండోదమయితాదమః।అపరాజితఃసర్వసహోనియంతానియమోయమః ॥౧౦౬॥ సత్త్వవాన్సాత్త్వికస్సత్యస్సత్యధర్మపరాయణః।అభిప్రాయః
ప్రియార్హోఽర్హఃప్రియకృత్ ప్రీతివర్ధనః ॥౧౦౭॥ విహాయసగతిర్జ్యోతిస్సురుచిర్హుతభుగ్విభుః। రవిర్విరోచనస్సూర్యస్సవితారవిలోచనః॥
౧౦౮॥ అనంతోహుతభుగ్భోక్తాసుఖదోనైకజోఽగ్రజః। అనిర్విణ్ణస్సదామర్షీలోకాధిష్ఠానమద్భుతః ॥౧౦౯॥ సనాత్సనాతనతమఃకపిలఃకపిరవ్యయః।
స్వస్తిదఃస్వస్తికృత్ స్వస్తిస్వస్తిభుక్ స్వస్తిదక్షిణః ॥౧౧౦॥ అరౌద్రఃకుండలీచక్రీవిక్రమ్యూర్జితశాసనః।శబ్దాతిగఃశబ్దసహఃశిశిరఃశర్వరీకరః॥౧౧౧॥
అక్రూరఃపేశలోదక్షోదక్షిణఃక్షమిణాంవరః। విద్వత్తమోవీతభయఃపుణ్యశ్రవణకీర్తనః ॥౧౧౨॥ ఉత్తారణోదుష్కృతిహాపుణ్యోదుస్స్వప్ననాశనః।
వీరహారక్షణఃశాంతోజీవనఃపర్యవస్థితః ॥౧౧౩॥ అనంతరూపోఽనంతశ్రీర్జితమన్యుర్భయాపహః। చతురశ్రోగభీరాత్మావిదిశోవ్యాదిశోదిశః ॥౧౧౪॥
అనాదిర్భూర్భువోలక్ష్మీస్సువీరోరుచిరాంగదః। జననోజనజన్మాదిర్భీమోభీమపరాక్రమః ॥౧౧౫॥ ఆధారనిలయోధాతాపుష్పహాసఃప్రజాగరః।ఊ
ర్ధ్వగస్సత్పథాచారఃప్రాణదఃప్రణవఃపణః ॥౧౧౬॥ ప్రమాణంప్రాణనిలయఃప్రాణభృత్ప్రాణజీవనః। తత్త్వంతత్త్వవిదేకాత్మాజన్మమృత్యుజరాతిగః॥
౧౧౭॥భూర్భువఃస్వస్తరుస్తారఃసవితాప్రపితామహః।యజ్ఞోయజ్ఞపతిర్యజ్వాయజ్ఞాంగోయజ్ఞవాహనః॥౧౧౮॥యజ్ఞభృద్యజ్ఞకృద్యజ్ఞీయజ్ఞభుగ్యజ్ఞసా
ధనః।యజ్ఞాంతకృద్యజ్ఞగుహ్యమన్నమన్నాదఏవచ॥౧౧౯॥ ఆత్మయోనిఃస్వయంజాతోవైఖానస్సామగాయనః। దేవకీనందనస్స్రష్టాక్షితీశఃపాపనాశనః॥
౧౨౦॥ శంఖభృన్నందకీచక్రీశార్ఙ్గధన్వాగదాధరః। రథాంగపాణిరక్షోభ్యస్సర్వప్రహరణాయుధః॥౧౨౧॥ ఇతీదంకీర్తనీయస్యకేశవస్యమహాత్మనః॥
నామ్నాంసహస్రందివ్యానామశేషేణప్రకీర్తితమ్॥౧౨౨॥ యఇదంశృణుయాన్నిత్యంయశ్చాపిపరికీర్తయేత్। నాశుభంప్రాప్నుయాత్కించిత్సోఽము
త్రేహచమానవః॥ ౧౨౩॥ వేదాంతగోబ్రాహ్మణఃస్యాత్ క్షత్రియోవిజయీభవేత్। వైశ్యోధనసమృద్ధఃస్యాత్ శూద్రఃసుఖమవాప్నుయాత్ ॥౧౨౪॥
ధర్మార్థీప్రాప్నుయాద్ధర్మమర్థార్థీచార్థమాప్నుయాత్ । కామానవాప్నుయాత్కామీప్రజార్థీచాప్నుయాత్ప్రజాః॥౧౨౫॥భక్తిమాన్య
స్సదోత్థాయశుచిస్తద్గతమానసః। సహస్రంవాసుదేవస్యనామ్నామేతత్ప్రకీర్తయేత్। ౧౨౬॥ యశఃప్రాప్నోతివిపులంజ్ఞాతిప్రాధాన్యమేవచ। అచ
లాంశ్రియమాప్నోతిశ్రేయఃప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్॥ ౧౨౭॥ నభయంక్వచిదాప్నోతివీర్యంతేజశ్చవిందతి। భవత్యరోగోద్యుతిమాన్బలరూపగుణాన్వితః॥
౧౨౮॥ రోగార్తోముచ్యతేరోగాత్ బద్ధోముచ్యేతబంధనాత్। భయాన్ముచ్యేతభీతస్తుముచ్యేతాపన్నఆపదః॥౧౨౯॥ దుర్గాణ్యతితరత్యాశుపురుషః
పురుషోత్తమమ్। స్తువన్నామసహస్రేణనిత్యంభక్తిసమన్వితః॥ ౧౩౦॥ వాసుదేవాశ్రయోమర్త్యోవాసుదేవపరాయణః।సర్వపాపవిశుద్ధాత్మాయా

తిబ్రహ్మసనాతనమ్॥ ౧౩౧॥ నవాసుదేవభక్తానామశుభంవిద్యతేక్వచిత్ ।జన్మమృత్యుజరావ్యాధిభయంనాప్యుపజాయతే॥౧౩౨॥ఇమంస్తవమధీయా
నఃశ్రద్ధాభక్తిసమన్వితః। యుజ్యేతాత్మసుఖక్షాంతిశ్రీధృతిస్మృతికీర్తిభిః॥ ౧౩౩॥ నక్రోధోనచమాత్సర్యంనలోభోనాశుభామతిః । భవంతికృతపుణ్యా
నాంభక్తానాంపురుషోత్తమే॥ ౧౩౪॥ ద్యౌస్సచంద్రార్కనక్షత్రాఖందిశోభూర్మహోదధిః। వాసుదేవస్యవీర్యేణవిధృతానిమహాత్మనః॥౧౩౫॥ససు
రాసురగంధర్వంసయక్షోరగరాక్షసమ్ । జగద్వశేవర్తతేదంకృష్ణస్యసచరాచరమ్॥ ౧౩౬॥ ఇంద్రియాణిమనోబుద్ధిస్సత్వంతేజోబలంధృతిః। వా
సుదేవాత్మకాన్యాహుఃక్షేత్రంక్షేత్రజ్ఞఏవచ॥౧౩౭॥సర్వాగమానామాచారఃప్రథమఃపరికల్ప్యతే।ఆచారప్రభవోధర్మోధర్మస్యప్రభురచ్యుతః॥౧౩౮॥
ఋషయఃపితరోదేవామహాభూతానిధాతవః। జంగమాజంగమంచైపజగన్నారాయణోద్భవమ్॥౧౩౯॥ యోగోజ్ఞానంతథాసాంఖ్యంవిద్యాశ్శిల్పాదిక
ర్మచ।వేదాశ్శాస్త్రాణివిజ్ఞానమేతత్సర్వంజనార్దనాత్ ॥౧౪౦॥ ఏకోవిష్ణుర్మహద్భూతంపృథగ్భూతాన్యనేకశః।త్రీఁలోకాన్వ్యాప్యభూతాత్మాభుం
క్తేవిశ్వభుగవ్యయః॥ ౧౪౧॥ ఇమంస్తవంభగవతోవిష్ణోర్వ్యాసేనకీర్తితమ్। పఠేద్యఇచ్ఛేత్పురుషఃశ్రేయఃప్రాప్తుంసుఖానిచ॥౧౪౨॥ విశ్వేశ్వరమజం
దేవంజగతఃప్రభవాప్యయమ్। భజంతియేపుష్కరాక్షంనతేయాంతిపరాభవమ్॥ ౧౪౩॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-విష్ణోర్దివ్యసహస్రనామకథనే-ఏకోనపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥పితామహమహాప్రాజ్ఞ సర్వశాస్త్రవిశారద।కింజప్యంజపతోనిత్యంభవేద్ధర్మఫలంమహత్ ॥ ౧॥ప్రస్థానేవాప్రవేశేవాప్రవృత్తేవాపికర్మ
ణి। దైవేవాశ్రాద్ధకాలేవాకింజప్యంకర్మసాధనమ్ ॥ ౨॥ శాంతికంపౌష్టికంరక్షాశత్రుఘ్నంభయనాశనమ్ । జప్యంయద్బ్రహ్మసమితంతద్భవాన్వ
క్తుమర్హతి॥ ౩॥ భీష్మః॥ వ్యాసప్రోక్తమిదంమంత్రంశృణుష్వైకమనానృప। సావిత్ర్యావిహితందివ్యంసద్యఃపాపవిమోచనమ్॥ ౪॥ శృణుమంత్రవిధిం
కృత్స్నంప్రోచ్యమానంమయానఘ। యంశ్రుత్వాపాండవశ్రేష్ఠసర్వపాపైఃప్రముచ్యతే ॥ ౫॥ రాత్రావహనిధర్మజ్ఞజపన్పాపైర్నలిప్యతే। తత్తేహం
సంప్రవక్ష్యామిశృణుష్వైకమనానృప॥౬॥ఆయుష్మాన్భవతేచైవయంశ్రుత్వాపార్థివాత్మజ। పురుషస్తుసుసిద్ధార్థఃప్రేత్యచేహచమోదతే ॥ ౭॥స
మేతంసతతంరాజన్పురారాజర్షిసత్తమైః। క్షత్రధర్మపరైర్నిత్యంసత్యవ్రతపరాయణైః॥౮॥ ఇదమాహ్నికమవ్యగ్రంకుర్వద్భిర్నియతైస్సదా।నృ
పైర్భరతశార్దూలప్రాప్యతేశ్రీరనుత్తమా ॥ ౯ ॥ నమోవసిష్ఠాయమహావ్రతాయపరాశరంవేదనిధింప్రణమ్య । నమోస్త్వనంతాయమహోరగా
యనమోస్తుసిద్ధేభ్యఇహాక్షయేభ్యః ॥ ౧౦॥ నమస్త్వృషిభ్యఃపరమంపరేషాందేవేషుదేవంవరదంవరాణామ్। సహస్రశీర్షాయనమశ్శివాయసహ
స్రనామాయజనార్దనాయ॥ ౧౧॥ అజైకపాదహిర్బుధ్న్యఃపినాకీచాపరాజితః। ఋతశ్చపితృరూపశ్చత్ర్యంబకశ్చమహేశ్వరః॥ ౧౨॥ వృషాకపిశ్చ
శంభుశ్చహవనోథేశ్వరస్తథా। ఏకాదశైతేప్రథితారుద్రాస్త్రిభువనేశ్వరాః ॥ ౧౩ ॥ శతమేతత్సమామ్నాతంశతరుద్రేమహాత్మనామ్। అంశోభగ
శ్చమిత్రశ్చవరుణశ్చజలేశ్వరః ॥౧౪॥ తథాధాతార్యమాచైవజయంతోభాస్కరస్తథా। త్వష్టాపూషాతథైవేంద్రోద్వాదశోవిష్ణురుచ్యతే॥౧౫॥ఇత్యే
తేద్వాదశాదిత్యాఃకాశ్యపేయాఇతిశ్రుతిః। ధరోధ్రువశ్చసోమశ్చసావిత్రోథానిలోనలః ॥ ౧౬ ॥ ప్రత్యూషశ్చప్రభాసశ్చవసవోష్టౌప్రకీర్తితాః। నా
సత్యశ్చాపిదస్రశ్చస్మృతౌద్వావశ్వినావపి॥ ౧౭ ॥ మార్తండస్యాత్మజావేతౌసంజ్ఞానాసావినిర్గతౌ। అతఃపరంప్రవక్ష్యామిలోకానాంకర్మసాక్షి
ణః॥ ౧౮ ॥ అపియజ్ఞస్యవేత్తారోదత్తస్యసుకృతస్యచ। అదృశ్యాస్సర్వభూతేషుపశ్యంతిత్రిదశేశ్వరాః॥ ౧౯ ॥ శుభాశుభానిసర్వాణిమృత్యుఃకాలశ్చ
సర్వశః। విశ్వేదేవాఃపితృగణామూర్తిమంతస్తపోధనాః॥౨౦॥ మునయశ్చైవసిద్ధాశ్చతపోమోక్షపరాయణాః।శుచిస్మితాఃకీర్తయతాంప్రయచ్ఛం

తిశుభంనృణామ్॥౨౧॥ ప్రజాపతికృతానేతాన్లోకాన్దివ్యేనతేజసా। వసంతిసర్వలోకేషుప్రయతాస్సర్వకర్మసు ॥ ౨౨ ॥ ప్రాణానామీశ్వరానే
తాన్కీర్తయన్ప్రయతోనరః। ధర్మార్థకామైర్విపులైర్యుజ్యతేసహనిత్యశః॥౨౩॥ లోకాంశ్చలభతేపుణ్యాన్విశ్వేశ్వరకృతాన్శుభాన్। ఏతేదే
వాస్త్రయస్త్రింశత్ సర్వభూతగణేశ్వరాః॥ ౨౪ ॥ నందీశ్వరోమహాకాయోగ్రామణీర్వృషభధ్వజః। ఈశ్వరాస్సర్వలోకానాంగణేశ్వరవినాయ
కాః॥ ౨౫॥ సౌమ్యారౌద్రాగణాశ్చైవయోగభూతగణాస్తథా। జ్యోతీంషిసరితోవ్యోమసుపర్ణఃపన్నగేశ్వరః॥ ౨౬ ॥ పృధివ్యాంతపసాసిద్ధాఃస్థావ
రాశ్చచరాచరాః। హిమవాన్గిరయస్సర్వేచత్వారశ్చమహార్ణవాః॥౨౭॥ భవస్యానుచరాశ్చైవహరతుల్యపరాక్రమాః। విష్ణుర్దేవోథజిష్ణుశ్చ
స్కందశ్చాంబికయాసహ॥ ౨౮ ॥ కీర్తయన్ప్రయతస్సర్వాన్సర్వపాపైఃప్రముచ్యతే। అతఊర్ధ్వంప్రవక్ష్యామిమానవానృషిసత్తమాన్॥ ౨౯॥
యవక్రీతశ్చవైదృశ్చఅర్వావసుపరావసూ। ఔషిజశ్చైవకక్షీవాన్బలశ్చాంగిరసస్సుతః ॥ ౩౦ ॥ ఋషిర్మేధాతిథిఃపుత్రఃకణ్వోబర్హిషదస్తథా।
బ్రహ్మతేజోమయాస్సర్వేకీర్తితాలోకభావనాః॥౩౧॥ లభంతేహిసుఖంసర్వేరుద్రానలవసుప్రభాః। భువికృత్వాశుభంకర్మమోదంతేదివిదైవతైః॥
౩౨॥ మహేంద్రగురవస్సప్తప్రాచీంవైదిశమాశ్రితాః। ప్రయతఃకీర్తయన్నేతాన్శక్రలోకేమహీయతే ॥ ౩౩ ॥ ఉన్ముచుఃప్రముచుశ్చైవస్వస్త్యాత్రే
యశ్చవీర్యవాన్। దృఢవ్యశ్చోర్ధ్వబాహుశ్చతృణసోమాంగిరాస్తథా ॥ ౩౪ ॥ మిత్రావరుణయోఃపుత్రస్తథాగస్త్యఃప్రతాపవాన్ । ధర్మరాజర్త్వి
జస్సప్తదక్షిణాందిశమాస్థితాః॥౩౫॥ దృఢేయుశ్చఋతేయుశ్చపరివ్యాధశ్చకీర్తిమాన్ । ఏకతశ్చద్వితశ్చైవత్రితశ్చాదిత్యసన్నిభాః॥ ౩౬॥ అత్రేఃపు
త్రశ్చధర్మాత్మాఋషిస్సారస్వతస్తథా। వరుణస్యర్త్విజస్సప్తపశ్చిమాందిశమాస్థితాః॥ ౩౭ ॥ అత్రిర్వసిష్ఠోభగవాన్కశ్యపశ్చమహానృషిః । గౌత
మస్సభరద్వాజోవిశ్వామిత్రోథకౌశికః॥ ౩౮॥ ఋచీకతనయశ్చోగ్రోజమదగ్నిఃప్రతాపవాన్ । ధనేశ్వరస్యగురవఃసప్తైతేఉత్తరాశ్రితాః॥ ౩౯॥ అప
రేమునయస్సప్తదిక్షుసర్వాస్స్వధిష్ఠితాః। కీర్తిస్స్వస్తికరాన్నృణాంకీర్తితాలోకభావనాః॥ ౪౦ ॥ ధర్మఃకామశ్చకారశ్చవసుర్వాసుకిరేవచ।అనం
తఃకపిలశ్చైవసప్తైతేధరణీధరాః॥౪౧॥ శాంతిస్స్వస్తికరాలోకేదిశాంపాలాఃప్రకీర్తితాః। యస్యాంయస్యాందిశిహ్యేతేతన్ముఖశ్శరణంవ్రజేత్ ॥౪౨॥
రామోవ్యాసస్తథాద్రౌణిరశ్వత్థామాచలోమశః। ఇత్యేతేమునయోదిత్యాఏకైకస్సప్తసప్తధా॥ ౪౩॥ స్రష్టారస్సర్వభూతానాంకీర్తితాలోకపా
వనాః। సంవర్తోమేరుసావర్ణోమార్కండేయశ్చధార్మికః॥ ౪౪॥సాంఖ్యయోగోనారదశ్చదుర్వాసాశ్చమహానృషిః। అత్యంతతపసోదాంతాస్త్రి
షులోకేషువిశ్రుతాః॥౪౫॥ అపరేరుద్రసంకాశాఃకీర్తితాఃబ్రంహలౌకికాః। అపుత్రోలభతేపుత్రందరిద్రోలభతేధనమ్॥ ౪౬॥ తథాధర్మార్థకామేషు
సిద్ధించలభతేనరః। పృథుంవైన్యంనృపవరంపృథ్వీయస్యాభవత్సుతా ॥ ౪౭ ॥ ప్రజాపతింసార్వభౌమంకీర్తయేద్వసుధాధిపమ్ । ఆదిత్యవంశప్రభవం
మహేంద్రసమవిక్రమమ్॥౪౮॥ పురూరవసమైలంచత్రిషులోకేషువిశ్రుతమ్। బుధస్యదయితంపుత్రంకీర్తయేద్వసుధాధిపమ్ ॥ ౪౯ ॥ త్రిలోకేవిశ్రుతం
వీరంభరతంచప్రకీర్తయేత్। గవామయేనయజ్ఞేనయేనేష్టంవైకృతేయుగే॥౫౦॥ రంతిదేవంమహాదేవంకీర్తయేత్పరమద్యుతిమ్। విశ్వజిత్తపసోపేతంల
క్షణ్యంలోకమంగళమ్॥౫౧॥ తథాశ్వేతంచరాజర్షింకీర్తయేత్పరమద్యుతిమ్। సాగరస్యాత్మజాయేనప్లావితాస్తారితాస్తథా॥౫౨॥ హుతాశనసమా
నేతాన్మహారూపాన్మహౌజసః। ఉగ్రకాయాన్మహాసత్త్వాన్కీర్తయేత్కీర్తివర్ధనాన్॥ ౫౩॥ దేవానృషిగణాంశ్చైవనృపాంశ్చజగతీశ్వరాన్।
సాంఖ్యంయోగంచపరమంహవ్యంకవ్యంతథైవచ॥౫౪॥ కీర్తితంపరమంబ్రహ్మసర్వశ్రుతిపరాయణమ్ । మంగళ్యంసర్వభూతానాంపవిత్రంబహుకీర్తి
తమ్॥౫౫॥ వ్యాధిప్రశమనంశ్రేష్ఠంపౌష్టికంసర్వకర్మణామ్। ప్రయతఃకీర్తయేచ్చైతాన్కల్యంసాయంచభారత॥ ౫౬॥ ఏతేవైపాంతివర్షంతిభాంతి

వాంతి సృజంతి చ। ఏతే వినాయకాః శ్రేష్ఠా దక్షాః క్షాంతా జితేంద్రియాః॥౫౭॥ నరాణామశుభం సర్వం వ్యపోహంతి ప్రకీర్తితాః। సాక్షిభూతా మహాత్మా
నః పాపస్య సుకృతస్య చ ॥ ౫౮ ॥ ఏతాన్వై కల్యముత్థాయ కీర్తయన్ శుభమశ్నుతే । నాగ్నిచారభయం తస్య న మార్గప్రతిరోధనమ్॥ ౫౯॥ ఏతాన్
కీర్తయతాం నిత్యం దుస్స్వప్నో నశ్యతే నృణామ్। ముచ్యతే సర్వపాపేభ్యః స్వస్తిమాంశ్చ గృహం వ్రజేత్ ॥ ౬౦ ॥ దీక్షాకాలేషు సర్వేషు యః పఠేన్నియ
యతో ద్విజః। న్యాయవానాత్మనిరతః క్షాంతో దాంతోనసూయకః॥౬౧॥ రోగార్తో వ్యాధియుక్తో వా పఠన్ పాపాత్ప్రముచ్యతే। వాస్తుమధ్యే తు పఠతః
కులస్వస్త్యయనం భవేత్ ॥ ౬౨॥ క్షేత్రమధ్యే తు పఠతః సర్వసస్యం ప్రరోహతి । గచ్ఛతః క్షేమమధ్వానం గ్రామాంతరగతః పఠన్ ॥ ౬౩ ॥ ఆత్మనశ్చసు
తానాం చ దారాణాం చ ధనస్య చ । బీజానామోషధీనాం చ రక్షామేతాం ప్రయోజయేత్ ॥౬౪॥ ఏతాన్ సంగ్రామకాలే తు పఠతః క్షత్రియస్య చ। గచ్ఛంతి
రిపవో నాశం క్షేమం చ పరివర్తతే॥౬౫॥ ఏతాన్ దైవే చ పిత్ర్యే చ పఠతః పురుషస్య హి । భుంజతే పితరో హవ్యం కవ్యం చ త్రిదివౌకసః॥౬౬॥ న వ్యాధిశ్వా
పదభయం న ద్విపాన్న చ తస్కరాత్ । కశ్మలం లఘుతాం యాతి పాప్మనా చ ప్రముచ్యతే॥ ౬౭॥ యానపాత్రే చ యానే చ ప్రవాసే రాజవేశ్మని। పరాం సి
ద్ధిమవాప్నోతి సావిత్రీం హ్యుత్తమాం పఠన్॥౬౮॥ నాగ్నిర్దహతి కాష్ఠాని సావిత్రీ యత్ర పఠ్యతే । న తత్ర బాలో మ్రియతే న చ తిష్ఠంతి పన్నగాః॥౬౯॥ న చ రా
జభయం తేషాం న పిశాచాన్న రాక్షసాత్। నాగ్న్యంబుపతనాద్వ్యాళాద్భయం తస్యోపజాయతే॥౭౦॥ చతుర్ణామపి వర్ణానామాశ్రమస్య విశేషతః॥
కరోతి సతతం శాంతిం సావిత్రీముత్తమాం పఠన్॥ ౭౧॥ న తేషాం విద్యతే దుఃఖం గచ్ఛంతి పరమాం గతిమ్। యే గృణ్వంతి మహద్బ్రహ్మ సావిత్రీగుణకీర్తనమ్॥
౭౨॥ గవాం మధ్యే తు పఠతో గావోస్య బహువత్సలాః । ప్రస్థానే వా ప్రవాసే వా సర్వావస్థాం గతః పఠేత్ ॥ ౭౩ ॥ జపతాం జుహ్వతాం చైవ నిత్యం చ ప్ర
యతాత్మనామ్। ఋషీణాం పరమం జప్యం గుహ్యమేతన్నరాధిప॥ ౭౪॥ యాథాతథ్యేన సిద్ధస్య ఇతిహాసం పురాతనమ్। పరాశరమతం దివ్యం శక్రాయ క
థితం పురా॥ ౭౫॥ తదేతత్తే సమాఖ్యాతం తథ్యం బ్రహ్మ సనాతనమ్। హృదయం సర్వభూతానాం శ్రుతిరేషా సనాతనీ॥౭౬॥ సోమాదిత్యాన్వయాస్సర్వే
రాఘవాః కురవస్తథా॥ పఠంతి శుచయో నిత్యం సావిత్రీం పరమాం గతిమ్॥౭౭॥ అభ్యాసే నిత్యం దేవానాం సప్తర్షీణాం ధ్రువస్య చ। మోక్షణం సర్వకృ
చ్ఛ్రాణాం మోచయత్యశుభాత్సదా॥ ౭౮ ॥ వృద్ధైః కాశ్యపగౌతమప్రభృతిభిర్భృగ్వంగిరోత్ర్యాదిభిః శుక్రాగస్త్యబృహస్పతిప్రభృతిభిర్బ్రహ్మర్షిభి
స్సేవితమ్। భారద్వాజమతం ఋచీకతనయైః ప్రాప్తం వసిష్ఠాత్పునః సావిత్రీమధిగమ్య శక్రవసుభిః కృత్స్నా జితా దానవాః॥౭౯॥ యో గోశతం కనకశృంగ
మయం దదాతి విప్రాయ వేదవిదుషే చ బహుశ్రుతాయ । దివ్యాం చ భారతకథాం కథయేచ్చ నిత్యం పుణ్యం ఫలం భవతి తస్య చ తస్య చైవ॥ ౮౦ ॥ ధర్మో వి
వర్ధతి భృగోః పరికీర్తనేన వీర్యం వివర్ధతి వసిష్ఠనమోనతేన। సంగ్రామజిద్భవతి చైవ రఘుం నమస్యన్ స్యాదశ్వినౌ చ పరికీర్తయతో నరోగః॥ ౮౧॥ ఏషా
తే కథితా రాజన్ సావిత్రీ బ్రహ్మ శాశ్వతీ। వివక్షురసి యచ్చాన్యత్తత్తే వక్ష్యామి భారత॥౮౨॥ .... *

ఇతి- సావిత్రీవ్రతకథనే-పంచాదధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కే పూజ్యాః కే నమస్కార్యాః కథం వర్తేత కేషు చ। కిమాచారః కీదృశేషు పితామహ న రిష్యతే॥౧॥భీష్మః॥ బ్రాహ్మణానాం పరిభవః సాదయే
దపి దేవతాః। బ్రాహ్మణానాం నమస్కృత్య యుధిష్ఠిర న రిష్యతే॥౨॥ తే పూజ్యాస్తే నమస్కార్యా వర్తేథాస్తేషు పుత్రవత్। తే హి లోకానిమాన్ సర్వాన్
ధారయంతి మనీషిణః॥౩॥ బ్రాహ్మణాస్సర్వలోకానాం మహాంతో ధర్మసేతవః। ధనత్యాగాభిరామాశ్చ వాక్సంయమరతాశ్చ యే ॥ ౪ ॥ రమణీయా
శ్చ భూతానాం నిధానం చ ధృతవ్రతాః। ప్రణేతారశ్చ లోకానాం శాస్త్రాణాం చ యశస్వినః॥౫॥ తపో యేషాం ధనం నిత్యం వాక్చైవ విపులం బలమ్ । ప్రభవ
శ్చైవ ధర్మాణాం ధర్మజ్ఞాః సూక్ష్మదర్శినః॥౬॥ ధర్మకామాః స్థితా ధర్మే సుకృతే ధర్మసేతవః । యాన్ సమాశ్రిత్య జీవంతి ప్రజాస్సర్వాశ్చతుర్వి

థాః॥౭॥ పంథానస్సర్వనేతారో యజ్ఞవాహాస్సనాతనాః। పితృపైతామహీంగుర్వీముద్వహంతిధురంసదా॥౮॥ ధురియేనావసీదంతివిషమేసద్గవాఇవ। పితృదేవాతిథిముఖాహవ్యకవ్యాగ్రభోజినః ॥ ౯ ॥ భోజనాదేవలోకాంస్త్రీంస్త్రాయంతేమహతోభయాత్ । దీపాస్సర్వస్యలోకస్యచక్షుశ్చక్షుష్మతామపి॥౧౦॥ సర్వశిక్షాశ్రుతిధనానిపుణామోక్షదర్శినః। గతిజ్ఞాస్సర్వలోకానామధ్యాత్మగతిచింతకాః॥౧౧॥ ఆదిమధ్యావసానానాంజ్ఞాతారశ్ఛిన్నసంశయాః॥పరావరవిశేషజ్ఞాగంతారఃపరమాంగతిమ్॥౧౨॥ విముక్తాధూతపాప్మానోనిర్ద్వంద్వానిష్పరిగ్రహాః। మానార్హామానితానిత్యంజ్ఞానవిద్భిర్మహాత్మభిః॥౧౩॥ చందనేమలపంకేచభోజనేభోజనేసమాః। వాసోయేషాందుకూలంచశాణక్షౌమాజినానిచ॥ ౧౪॥ తిష్ఠేయురప్యభుంజానాబహూనిదివసాన్యపి। శోషయేయుశ్చగాత్రాణిస్వాధ్యాయైస్సంయతేంద్రియాః॥ ౧౫ ॥ అదైవందైవతంకుర్యుర్దైవతంచాప్యదైవతమ్ । లోకానన్యాన్సృజేయుస్తేలోకపాలాంశ్చకోపితాః॥౧౬॥ అపేయస్సాగరోయేషామభిశాపాన్మహాత్మనామ్। యేషాంకోపాగ్నిరద్యాపిదండకేనోపశామ్యతి॥౧౭॥ దేవానామపియేదేవాఃకారణంకారణస్యచ। ప్రమాణస్యప్రమాణంచకస్తానభిభవేద్బుధః॥ ౧౮ ॥ యేషాంవృద్ధశ్చబాలశ్చసర్వస్సమ్మానమర్హతి । తపోవిద్యావిశేషాత్తుమానయంతిపరస్పరమ్॥౧౯॥ అవిద్వాన్బ్రాహ్మణోదేవఃపాత్రంవైపావనంమహత్। విద్వాన్భూయస్తరోదేవఃపూర్ణసాగరసన్నిభః॥ ౨౦ ॥ అవిద్వాంశ్చైవవిద్వాంశ్చబ్రాహ్మణోదైవతంమహత్। ప్రణీతశ్చాప్రణీతశ్చయథాగ్నిర్దైవతంమహత్॥ ౨౧॥ శ్మశానేష్వపితేజస్వీపావకోనైవదుష్యతే। హవిర్యజ్ఞేచవివిధేగృహఏవవిశోభతే॥ ౨౨॥ ఏవంయద్యప్యనిష్టేషువర్తతేసర్వకర్మసు। సర్వథాబ్రాహ్మణోమాన్యోదైవతంవిద్ధితత్పరమ్॥ ౨౩ ॥ ……

❋

ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- బ్రాహ్మణప్రశంసాయాం- ఏకపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ కాంతుబ్రాహ్మణపూజాయాంవ్యుష్టిందృష్ట్వానరాధిప। కంవాకర్మోదయంయద్వాతానర్చసిమహామతే॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। పవనస్యచసంవాదమర్జునస్యచభారత॥ ౨॥ సహస్రభుజభృచ్ఛ్రీమాన్కార్తవీర్యోభవత్ప్రభుః। అస్యలోకస్యసర్వస్యమాహిష్మత్యాంమహాబలః॥ ౩॥ సతురత్నాకరవతీంసద్వీపాంసాగరాంబరామ్। శశాసపృథివీంసర్వాంహైహయస్సత్యవిక్రమః॥౪॥ స్వవిత్తంయేనదత్తంతుదత్తాత్రేయాయకారణే। క్షత్రధర్మంపురస్కృత్యవినయంశ్రుతమేవచ॥౫॥ ఆరాధయామాసచతంకృతవీర్యాత్మజోమునిమ్। న్యమంత్రయతసంతుష్టోద్విజశ్చైనంవరైస్త్రిభిః॥ ౬॥ సవరైశ్ఛందితస్తేననృపోవచనమబ్రవీత్ । సహస్రబాహుర్భూయాంవైచమూమధ్యేగృహేన్యథా॥౭॥ మమబాహుసహస్రంతుపశ్యంతాంసైనికారణే । విక్రమేణమహీంకృత్స్నాంజయేయంశంసితవ్రతః॥ ౮ ॥ తాంచధర్మేణసంప్రాప్యపాలయేయమతంద్రితః। చతుర్థంతువరంయాచేత్వామహంద్విజసత్తమ ॥ ౯ ॥ తంమమానుగ్రహంకర్తుమర్హస్యనిందిత । అనుశాసంతుమాంసంతోమిథ్యావృత్తంత్వదాశ్రయమ్॥౧౦॥ ఇత్యుక్తస్సద్విజఃప్రాహతథాస్త్వితినరాధిపమ్। ఏవంసమభవంస్తస్యవరాస్తేదీప్తతేజసః ॥ ౧౧ ॥ తతస్సరథమాస్థాయజ్వలనార్కసమద్యుతిమ్। అబ్రవీద్వీర్యసంమోహాత్కోన్వస్తిసదృశోమమ॥౧౨॥ ధైర్యవీర్యయశశ్శౌర్యైర్విక్రమేణౌజసాపివా। తద్వాక్యాంతేంతరిక్షేవైవాగువాచాశరీరిణీ॥౧౩॥ నత్వంమూఢవిజానీషేబ్రాహ్మణంక్షత్రియాద్వరమ్। సహితోబ్రాహ్మణేనేహక్షత్రియశ్శాస్తివైప్రజాః॥౧౪॥ అర్జునః॥ కుర్యాంభూతానితుష్టోహంక్రుద్ధోనాశంతథానయే। కర్మణామనసావాచానమత్తోస్తివరోద్విజః॥ ౧౫॥ పూర్వోబ్రహ్మోత్తరోవాదోద్వితీయఃక్షత్రియోత్తరః। త్వయోక్తౌహేతుయుక్తౌతౌవిశేషస్తత్రదృశ్యతే॥౧౬॥ బ్రాహ్మణాస్సంశ్రితాఃక్షత్రంనక్షత్రంబ్రాహ్మణాశ్రితమ్। శ్రితాబ్రహ్మోపధావిప్రాఃఖాదంతిక్షత్రియాన్భువి॥౧౭॥ క్షత్రియేష్వాశ్రితోధర్మఃప్రజానాంపరిపాలనమ్. । క్షత్రాద్వృత్తిర్బ్రాహ్మణానాంతైఃకథంబ్రాహ్మణో

వరః॥౧౮॥ సర్వభూతప్రధానాంస్తాన్ భైక్షవృత్తీనహం సదా। ఆత్మసంభావితాన్ విప్రాన్ స్థాపయామ్యాత్మనో వశే॥౧౯॥ కథితం హ్యనయా సత్యం గాయత్ర్యా కన్యయా దివి। విజేష్యామ్యవశాన్ సర్వాన్ బ్రాహ్మణాంశ్చర్మవాససః॥౨౦॥ న చ మాం చ్యావయేద్రాష్ట్రాత్ త్రిషు లోకేషు కశ్చన। దేవో వా మానుషో వాపి తస్మాజ్జ్యేష్ఠో ద్విజాదహమ్॥౨౧॥ అథ బ్రంహోత్తరం లోకం కరిష్యే క్షత్త్రియోత్తరమ్। న హి మే సంయుగే కశ్చిత్ సోఢుముత్సహతే బలమ్॥౨౨॥ అర్జునస్య వచః శ్రుత్వా విత్రస్తాభూన్నిశాచరీ। అథైనమంతరిక్షస్థస్తతో వాయురభాషత॥౨౩॥ త్యజైనం కలుషం భావం బ్రాహ్మణేభ్యో నమస్కురు। ఏతేషాం కుర్వతః పాపం రాష్ట్రక్షోభో భవిష్యతి॥౨౪॥ అథవా త్వాం మహీపాల శమయిష్యంతి వై ద్విజాః। నిరసిష్యంతి తే రాష్ట్రాద్ధతోత్సాహం మహాబలాః॥౨౫॥ తం రాజా కస్త్వమిత్యాహ తతస్తం ప్రాహ మారుతః। వాయుర్వై దేవదూతోఽస్మి హితం త్వాం ప్రబ్రవీమ్యహమ్॥౨౬॥ అర్జునః॥ అహో త్వయాద్య విప్రేషు భక్తిరాగః ప్రదర్శితః। యాదృశం పృథివీభూతం తాదృశం బ్రూహి వై ద్విజమ్॥౨౭॥ వాయోర్వా సదృశం కించిద్బ్రూహి త్వం బ్రాహ్మణోత్తమమ్। అపాం వై సదృశో వహ్నిః సూర్యస్య నభసోఽపి వా॥౨౮॥ .... *

ఇతి- పవనార్జునసంవాదే - ద్విపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః

వాయుః॥ శృణు మూఢ గుణాన్ కాంశ్చిద్బ్రాహ్మణానాం మహాత్మనామ్। యే త్వయా కీర్తితా రాజంస్తేభ్యోఽథ బ్రాహ్మణో వరః॥౧॥ త్యక్త్వా మహీత్వం భూమిస్తు స్పర్ధయాంగనృపస్య హ। నాశం జగామ తాం విప్రో వ్యష్టంభయత కశ్యపః॥ ౨॥ అజేయా బ్రాహ్మణా రాజన్ దివి చేహ చ నిత్యదా। అపిబత్తేజసా హ్యాపః స్వయమేవాంగిరాః పురా॥ ౩॥ స తాః పిబన్ క్షీరమివ నాతృప్యత మహామనాః। అపూరయన్మహౌఘేన మహీం సర్వాం చ పార్థివ॥౪॥ తస్మిన్నహం చ క్రుద్ధే వై జగత్త్యక్త్వా తతో గతః। వ్యతిష్ఠమగ్నిహోత్రే చ చిరమంగిరసో భయాత్॥ ౫॥ అభిశప్తశ్చ భగవాన్ గౌతమేన పురందరః। అహల్యాం కామయానో వై ధర్మార్థం చ న హింసితః॥ ౬॥ యథా సముద్రో నృపతే పూర్ణో మృష్టశ్చ వారిణా। బ్రాహ్మణైరభిశప్తస్సన్ బభూవ లవణోదకః॥౭॥ సువర్ణవర్ణో నిర్ధూమః సంగతోర్ధ్వశిఖః కవిః। క్రుద్ధేనాంగిరసా శప్తో గుణైరేతైర్వివర్జితః॥౮॥ మరుతశ్చూర్ణితాన్ పశ్య యే మహాసంత మహోదధిమ్। సువర్ణధారిణా నిత్యమవశప్తా ద్విజాతినా॥ ౯॥ సమో న త్వం ద్విజాతిభ్యః శ్రేయో విద్ధి నరాధిప। గర్భస్థాన్ బ్రాహ్మణాన్ సమ్యఙ్నమస్యతి కిల ప్రభుః॥ ౧౦॥ దండకానాం మహద్రాజ్యం బ్రాహ్మణేన వినాశితమ్। తాలజంఘం మహాక్షత్రమౌర్వేణైకేన నాశితమ్॥ ౧౧॥ త్వయా చ విపులం రాజ్యం బలం ధర్మం శ్రుతం తథా। దత్తాత్రేయప్రసాదేన ప్రాప్తం పరమదుర్లభమ్॥ ౧౨॥ అగ్నిం త్వం యజసే నిత్యం కస్మాద్బ్రాహ్మణమర్జున। స హి సర్వస్య లోకస్య హవ్యవాట్ కిం న వేత్సి తమ్॥ ౧౩॥ అథవా బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠమనుభూతానుపాలకమ్। కర్తారం జీవలోకస్య కస్మాజ్జానన్ విముహ్యసే॥ ౧౪ ॥ తథా ప్రజాపతిర్బ్రహ్మా అవ్యక్తః ప్రభురవ్యయః। యేనేదం నిఖిలం విశ్వం జనితం స్థావరం చరమ్ ॥ ౧౫ ॥ అండజాతం తు బ్రహ్మాణం కేచిదిచ్ఛంత్యపండితాః। అండాద్భిన్నా విశ్వశైలా దిశోంభః పృథివీ దివమ్॥ ౧౬॥ ద్రష్టవ్యం నైతదేవం హి కథం జాతస్తతో హి సః। స్మృతమాకాశమండం తు తస్మాజ్జాతః పితామహః॥ ౧౭॥ తిష్ఠేత్కథమితి బ్రూహి న కించిద్ధి తదా భవేత్। అహంకార ఇతి ప్రోక్తః సర్వతేజోగతః ప్రభుః॥౧౮॥ తస్యాండాదుత్థితో బ్రహ్మా స రాజన్ లోకభావనః॥ ఇత్యుక్తస్స తదా తూష్ణీమభూద్వాయుస్తతోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౯॥ .... *

ఇతి. ఆనుశాసనికపర్వణి- పవనార్జునసంవాదే- త్రిపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః-

వాయురువాచ ॥ ఇమాం భూమిం ద్విజాతిభ్యో దిత్సుర్వై దక్షిణాం పురా। అంగో నామ నృపో రాజంస్తతశ్చింతాం మహీ యయౌ॥౧॥ ధారిణీం సర్వభూతానామయం ప్రాప్య వరో నృపః। కథమిచ్ఛతి మాం దాతుం ద్విజేభ్యో బ్రంహణస్సుతామ్॥౨॥ సాహం త్యక్త్వా గమిష్యామి భూమిత్వం బ్రహ్మణః పదమ్। అయం సరాష్ట్రో నృపతిర్మా భూదితి తతోఽగమత్ ॥౩॥ తతస్తాం కశ్యపో దృష్ట్వా వ్రజంతీం పృథివీం తదా। ప్రవివేశ మహీం సద్యో ముక్త్వాత్మానం సమాహితః॥౪॥ ఋ

ర్థాహాసర్వతోజజ్ఞేతృణౌషధిసమన్వితా। ధర్మోత్తరానష్టభయాభూమిరాసీత్తతోనృప ॥ ౫॥ ఏవంవర్షసహస్రాణిదివ్యానిసతతంనృప । త్రింశతఃకాశ్యపీరాజన్భూమిరాసీదతంద్రితా॥ ౬॥ అథాగవ్యమహారాజనమస్కృత్యచకశ్యపమ్। పృథివీకాశ్యపీజజ్ఞేసుతాతస్యమహాత్మనః॥ ౭॥ ఏషరాజన్నీదృశోవైబ్రాహ్మణఃకశ్యపోఽభవత్। అన్యంప్రబ్రూహివాత్వంచకశ్యపాత్క్షత్రియంవరమ్॥ ౮॥ తూష్ణీంబభూవనృపతిఃపవనస్త్వబ్రవీత్పునః । శృణురాజన్నుతథ్యస్యజాతస్యాంగిరసేకులే ॥ ౯॥ భద్రాసోమస్యదుహితారూపేణపరమామతా। యస్యాస్తుల్యంపతింసోమఉతథ్యంసమపశ్యత॥ ౧౦॥ సాచతీవ్రంతపస్తేపేమహాభాగాయశస్వినీ। ఉతథ్యార్థేతుచార్వంగీపరంనియమమాస్థితా ॥ ౧౧ ॥ తతఆహూయసోతథ్యందదావత్రిర్యశస్వినీమ్। భార్యార్థేసతుజగ్రాహవిధివద్భూరిదక్షిణః ॥ ౧౨ ॥ తాంత్వకామయతశ్రీమాన్వరుణఃపూర్వమేవహ । సచాగమ్యవనప్రస్థంయమునాయాంజహారతామ్॥ ౧౩॥ జలేశ్వరస్తుహృత్వాతామనయత్స్వపురంప్రతి । పరమాద్భుతసంకాశంషట్సహస్రశతంప్రదమ్॥ ౧౪॥ నహిరమ్యతరంకించిత్తస్మాదన్యత్పురోత్తమమ్। ప్రాసాదైరప్సరోభిశ్చదివ్యైఃకామైశ్చశోభితమ్॥ ౧౫ ॥ తత్రదేవస్తయాసార్ధంరేమేరాజన్జలేశ్వరః । అథాఖ్యాతముతథ్యాయతతఃపత్న్యవమర్దనమ్॥౧౬॥ తచ్ఛ్రుత్వానారదాత్సర్వముతథ్యోనారదంతదా । ప్రోవాచగచ్ఛబ్రూహిత్వంవరుణంపరుషంవచః॥౧౭॥ మద్వాక్యాన్ముంచమేభార్యాంకస్మాత్తాంహృతవానసి। లోకపాలోఽసిలోకానాంనలోకస్యవిలుంపకః॥౧౮॥ సోమేనదత్తామేభార్యాత్వయాచాపహృతాద్యవై।ఇత్యుక్తోవచనాత్తస్యనారదేనజలేశ్వరః॥౧౯॥ ముంచభార్యాముతథ్యస్యకస్మాత్త్వంహృతవానసి। ఇతిశ్రుత్వావచస్తస్యతతస్తంవరుణోఽబ్రవీత్ ॥౨౦॥ మమైషాసుప్రియాభీరుర్నైనాముత్స్రష్టుముత్సహే। ఇత్యుక్తోవరుణేనాథనారదఃప్రాప్యవైమునిమ్॥౨౧॥ ఉతథ్యమబ్రవీద్వాక్యంనాతిహృష్టమనాఇవ। గలేగృహీత్వాక్షిప్తోఽస్మివరుణేనమహామునే॥౨౨॥ నప్రయచ్ఛతితేభార్యాంయత్తేకార్యంకురుష్వతత్ । నారదస్యవచఃశ్రుత్వాక్రుద్ధఃప్రాజ్వలదంగిరాః॥౨౩॥ అపిబత్తేజసావారివిష్టభ్యసుమహాతపాః। పీయమానేతుసర్వస్మింస్తోయేవైసలిలేశ్వరః॥ ౨౪॥ సుహృద్భిఃక్షోభ్యమాణోవైనైవాముంచతతాంతదా। తతఃక్రుద్ధోఽబ్రవీద్భూమిముతథ్యోబ్రాహ్మణోత్తమః॥ ౨౫ ॥ దర్శయస్వస్థలంభద్రేషట్సహస్రశతంప్రదమ్ । తతస్తదీరిణంజాతంసముద్రశ్చాపసర్పితః॥ ౨౬॥ తస్మాద్దేశాన్నదీంచైవప్రోవాచాసౌద్విజోత్తమః। అదృశ్యాగచ్ఛభీరుత్వంసరస్వతిమరుంప్రతి॥ ౨౭॥ అపుణ్యఏషభవతుదేశస్త్యక్తస్త్వయాశుభే। తస్మిన్సంశోషితేదేశేభద్రామాదాయవారిపః॥ ౨౮॥ అదదాత్శరణంగత్వాభార్యామాంగిరసాయవై। ప్రతిగృహ్యతుతాంభార్యాముతథ్యఃసుమనాభవత్ ॥ ౨౯॥ ముమోచచజగద్దుఃఖాద్వరుణంచైవహైహయ। తతస్సలబ్ధ్వాతాంభార్యాంవరుణంప్రాహధర్మవిత్ ॥ ౩౦॥ ఉతథ్యస్సుమహాతేజాయత్తత్శృణునరాధిప। మమైషాతపసాప్రాప్తాక్రోశతస్తేజలాధిప॥ ౩౧॥ ఇత్యుక్త్వాతాముపాదాయస్వమేవభవనంయయౌ।ఏషరాజన్నీదృశోవైఉతథ్యోబ్రాహ్మణోత్తమః॥ బ్రవీమ్యహంబ్రూహివాత్వముతథ్యాత్క్షత్రియంవరమ్॥౩౨॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- పవనార్జునసంవాదే-చతుఃపంచాశదధికశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఇత్యుక్తస్సనృపస్తూష్ణీమాసీద్వాయుస్తతోఽబ్రవీత్ । శృణురాజన్నగస్త్యస్యమాహాత్మ్యంబ్రాహ్మణస్యహ॥౧॥అసురైర్నిర్జితాదేవానిరుత్సాహాశ్చతేకృతాః। యజ్ఞాశ్చైషాంహృతాస్సర్వేపితౄణాంచస్వధాతథా॥ ౨॥ కర్మేజ్యామానవానాంచదానవైర్హైహయర్షభ। భ్రష్టైశ్వర్యాస్తతోదేవాశ్చేరుఃపృథ్వీమితిశ్రుతిః॥ ౩॥ తతఃకదాచిత్తేరాజన్దీప్తమాదిత్యవర్చసమ్। దదృశుస్తేజసాయుక్తమగస్త్యంవిపులవ్రతమ్॥ ౪ ॥ అభివాద్యతుతందేవాఃపృష్ట్వాకుశలమేవచ। ఇదమూచుర్మహాత్మానంవాక్యంకాలేజనాధిప॥ ౫॥ దానవైర్యుధిభగ్నాఃస్మతథైశ్వర్యాచ్చభ్రంశితాః। త

దస్మాన్నోభయాత్తీవ్రాత్త్రాహిత్వంమునిపుంగవ॥ ౬॥ఇత్యుక్తస్సతదాదేవైరగస్త్యఃకుపితోభవత్।ప్రజజ్వాలచతేజస్వీకాలాగ్నిరివసంక్షయే॥౭॥ తేనదీప్తాంశుజాలేననిర్దగ్ధాదానవాస్తదా। అంతరిక్షాన్మహారాజనిపేతుస్తేసహస్రశః॥ ౮ ॥ దహ్యమానాస్తుదైత్యాస్తేతదాగస్త్యస్యతేజసా। ఉభౌలోకౌపరిత్యజ్యయయుఃకాష్ఠాంతుదక్షిణామ్॥ ౯ ॥బలిస్తుయజతేయజ్ఞమశ్వమేధంమహీంగతః।యేన్యేధస్తాన్మహీస్థాశ్చతేనదగ్ధామహాసురాః॥౧౦॥ తతోలోకాఃపునఃప్రాప్తాస్సురైశ్శాంతంభయంనృప। అథైనమబ్రువన్దేవాభూమిష్ఠానసురాన్జహి॥ ౧౧॥ ఇత్యుక్తఃప్రాహవైదేవాన్నశక్తోస్మిమహీగతాన్। దగ్ధుంతపోహిక్షీయేన్మేనైనంశక్ష్యామీతిపార్థివ॥ ౧౨॥ ఏవందగ్ధాభగవతాదానవాఃస్వేనతేజసా।అగస్త్యేనతదారాజన్తపసాభావితాత్మనా॥ ౧౩॥ ఈదృశశ్చాప్యగస్త్యోహికథితస్తేమయానఘ। బ్రవీమ్యహంబ్రూహివాత్వమగస్త్యాత్క్షత్రియంవరమ్ ॥ ౧౪ ॥ భీష్మః ॥ ఇత్యుక్తస్సతదాతూష్ణీమభూద్వాయుస్తతోబ్రవీత్ । శృణురాజన్వసిష్ఠస్యముఖ్యంకర్మయశస్వినః॥౧౫॥ ఆదిత్యాస్సత్రమాసంతసరోవైమానసంప్రతి। వసిష్ఠంమనసాగత్వాజ్ఞాత్వాతత్తస్యగౌరవమ్॥ ౧౬॥ యజమానాంస్తుతాన్దృష్ట్వాసర్వాన్దీక్షానుకర్శితాన్। హంతుమైచ్ఛంతశైలాభాఃఖలినోనామదానవాః॥ ౧౭॥ అదూరాత్తుతతస్తేషాంబ్రహ్మదత్తవరంసరః। హతాహతావైతత్రతేజీవంత్యాప్లుత్యదానవాః ॥ ౧౮ ॥ తేప్రగృహ్యమహాఘోరాన్పర్వతాన్పరిఘాన్ద్రుమాన్। వ్యక్షోభయంతసలిలముత్థితంశతయోజనమ్॥ ౧౯॥ అభ్యద్రవంతదేవాంస్తేసహస్రాణిదశైవహి। తతస్తైరర్దితాదేవాఃశరణంవాసవంయయుః ॥ ౧౦॥ సచతైర్వ్యథితఃశక్రోవసిష్ఠంశరణంయయౌ। తతోభయందదౌతేభ్యోవసిష్ఠోభగవానృషిః॥౧౧॥తదాతాన్దుఃఖితాన్జ్ఞాత్వాఆనృశంస్యపరోమునిః । అయత్నేనాదహత్సర్వాన్ఖలినఃస్వేనతేజసా ॥ ౨౨ ॥ కైలాసంప్రస్థితాంచైవనదీంగంగాంమహాతపాః। ఆనయత్తత్సరోదివ్యంతయాభిన్నంచతత్సరః ॥ ౨౩ ॥ సరోభిన్నంతయానద్యాసరయూస్సాతతోభవత్ । హతాశ్చఖలినోయత్రసదేశఃఖలినోభవత్ ॥ ౨౪॥ ఏవంసేంద్రావసిష్ఠేనరక్షితాస్త్రిదివౌకసః। బ్రహ్మదత్తవరాశ్చైవహతాదైత్యామహాత్మనా॥౨౫॥ఏతత్కర్మవసిష్ఠస్యకథితంహిమయానఘ।బ్రవీమ్యహంబ్రూహివాత్వంవసిష్ఠాత్క్షత్రియంవరమ్॥౨౬॥

....*

ఇతి - ఆనుశాసనికపర్వణి - పవనార్జునసంవాదే - పంచపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః

భీష్మః॥ఇత్యుక్తస్త్వర్జునస్తూష్ణీమభూద్వాయుస్తతోబ్రవీత్।శృణుమేహైహయశ్రేష్ఠకర్మాత్రేస్సుమహాత్మనః॥౧॥ఘోరేతమస్యయుధ్యంతసహితాదేవదానవాః। అవిధ్యతశరైస్తత్రస్వర్భానుస్సోమభాస్కరౌ॥౧॥ అథతేతమసాగ్రస్తానిహన్యంతేస్మదానవైః । దేవానృపతిశార్దూలసహైవబలిభిస్తదా॥ ౩॥ అసురైర్వధ్యమానాస్తేక్షీణప్రాణాదివౌకసః । అపశ్యంతతపస్యంతమత్రింవిప్రంతపోధనమ్॥ ౪॥ అథైవమబ్రువన్దేవాఃశాంతక్రోధంజితేంద్రియమ్।అసురైరిషుభిర్విద్ధౌచంద్రాదిత్యావిమావుభౌ॥౫॥వయంవధ్యామహేచాపిశత్రుభిస్తమసావృతే। నాధిగచ్ఛామశాంతించభయాత్త్రాయస్వనఃప్రభో॥ ౬ ॥ ఋషిః॥ కథంరక్షామిభవతస్తేబ్రువంశ్చంద్రమాభవ। తిమిరఘ్నశ్చసవితాదస్యుహంతాచనోభవ॥ ౭॥ఏవముక్తస్తదాత్రిర్వైతమోనుదభవచ్ఛశీ। అపశ్యత్సౌమ్యభావాచ్చసోమవత్ప్రియదర్శనః ॥ ౮ ॥ దృష్ట్వానాతిప్రభంసోమంతథాసూర్యంచపార్థివ । ప్రకాశమకరోదత్రిస్తపసాస్వేనసంయుగే॥ ౯॥ జగద్వితిమిరంచాపిప్రకాశమకరోత్తదా । వ్యజయచ్ఛత్రుసంఘాంశ్చదేవానాంస్వేనతేజసా॥౧౦॥అత్రిణాదహ్యమానాంస్తాన్దృష్ట్వాదేవామహాసురాన్। పరాక్రమైస్తేపితదావ్యత్యఘ్నన్నత్రిరక్షితాః॥ ౧౧॥ ఉద్భాసితశ్చసవితాదేవాస్త్రాతాహతాసురాః। అత్రిణాత్వథసామర్థ్యంకృతముత్తమతేజసా ॥ ౧౨॥ ద్విజేనాగ్నిద్వితీయేనజపతాచర్మవాససా। ఫలభక్షేణరాజర్షేపశ్యకర్మాత్రిణాకృతమ్॥ ౧౩॥తస్యా

పివిస్తరేణోక్తం కర్మాణ్యేతస్య మహాత్మనః। బ్రవీమ్యహం బ్రూహి వా త్వమత్రితః క్షత్రియం వరమ్॥౧౪॥ ఇత్యుక్తస్త్వర్జునస్తూష్ణీమభూద్వాయుస్తతో
బ్రవీత్। శృణు రాజన్ మహత్కర్మ చ్యవనస్య మహాత్మనః॥ ౧౫॥ అశ్వినోః ప్రతిసంశ్రుత్య చ్యవనః పాకశాసనమ్। ప్రోవాచ సహితో దేవైః సోమపా
వశ్వినౌ కురు॥౧౬॥ ఇంద్రః॥ అస్మాభిర్నిందితావేతౌ భవేతాం సోమపౌ కథమ్। దేవైర్న సంమితావేతౌ తస్మాన్నైవం వదస్వ నః॥౧౭॥ అశ్విభ్యాం సహ
నేచ్ఛామః సోమం పాతుం మహావ్రత। యదన్యద్వక్ష్యసే విప్ర తత్కరిష్యామ తే వచః॥౧౮॥ చ్యవనః॥ పిబేతామశ్వినౌ సోమం భవద్భిస్సహితావుభౌ। ఉభా
వేతావపి సురౌ సూర్యపుత్రౌ సురేశ్వర॥ ౧౯॥ క్రియతాం మద్వచో దేవా యథా వై సముదాహృతమ్। ఏతద్వః కుర్వతాం శ్రేయో భవేన్నైతదకుర్వతామ్॥
౨౦॥ ఇంద్రః॥ అశ్విభ్యాం సహ సోమం వై న పాస్యామి ద్విజోత్తమ। పిబంత్వన్యే యథాకామం నాహం పాతుమిహోత్సహే॥ ౨౧॥ చ్యవనః॥ న చేత్కరి
ష్యసి వచో మయోక్తం బలసూదన। మయా ప్రమథితస్సద్యః సోమం పాస్యతి వై మఖే॥ ౨౨॥ వాయుః॥ తతః కర్మ సమారబ్ధం హితాయ సహసాశ్వినోః॥
చ్యవనేన తతో మంత్రైరభిభూతాస్సురాభవన్॥ ౨౩॥ తత్తు కర్మ సమారబ్ధం దృష్ట్వేంద్రః క్రోధమూర్ఛితః। ఉద్యమ్య విపులం శైలం చ్యవనం సముపా
ద్రవత్॥ ౨౪॥ తథా వజ్రేణ భగవానమర్షాకులలోచనః। తమాపతంతం దృష్ట్వైవ చ్యవనస్తపసాన్వితః॥౨౫॥ అద్భిస్సిక్త్వా స్తంభయత్తం సవజ్రం సహ
పర్వతమ్। అథేంద్రస్య మహాఘోరం సోసృజచ్ఛత్రుమేవ హి॥ ౨౬॥ మదం నామాహుతిమయం వ్యాదితాస్యం మహామునిః। తస్య దంతసహస్రం తు బ
భూవ శతయోజనమ్॥ ౨౭॥ ద్వియోజనశతాస్తస్య దంష్ట్రాః పరమదారుణాః। హనుస్తస్యావిశద్భూమావేకా చాస్యావిశద్దివమ్॥౨౮॥ జిహ్వామూలా
స్థితాస్తస్య సర్వే దేవాస్సవాసవాః। తిమేరాస్యమనుప్రాప్తా యథా మత్స్యా మహార్ణవే॥ ౨౯॥ తే సంమంత్ర్య తతో దేవా మదస్యాస్య సమీపగాః॥
అబ్రువన్ సహితాశ్శక్రం ప్రణమాస్మై ద్విజాతయే॥ ౩౦ ॥ అశ్విభ్యాం సహ సోమం చ పిబామ విగతజ్వరాః। తతస్స ప్రణతశ్శక్రశ్చకార చ్యవనస్య తత్॥
౩౧॥ చ్యవనః కృతవానేతావశ్వినౌ సోమపాయినౌ। తతః ప్రత్యాహరత్కర్మ మదం చ వ్యభజన్మునిః॥ ౩౨॥ ఆక్షేషు మృగయాయాం చ పానే స్త్రీషు చ వీ
ర్యవాన్। ఏతైర్దోషైర్నరో రాజన్ క్షయం యాతి న సంశయః॥ ౩౩॥ తస్మాదేతాన్నరో నిత్యం దూరతః పరివర్జయేత్। ఏతత్తే చ్యవనస్యాపి కర్మ రా
జన్ ప్రకీర్తితమ్॥ బ్రవీమ్యహం బ్రూహి వా త్వం తు క్షత్రియం బ్రాంహణాద్వరమ్॥ ౩౪॥ ....*

ఇతి- పవనార్జునసంవాదే- షట్పంచాశదధికశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ తూష్ణీమాసీదర్జునస్తు పవనస్త్వబ్రవీత్పునః। శృణు మే బ్రాంహణేష్వేవ ముఖ్యం కర్మ జనాధిప॥౧॥ మదస్యాస్యమనుప్రాప్తా యదా సేంద్రాది
వౌకసః। తదైవ చ్యవనేనేహ హృతా తేషాం వసుంధరా॥౨॥ ఉభౌ లోకౌ హృతౌ మత్వా తే దేవా దుఃఖితా భృశమ్। శోకార్తాశ్చ మహాత్మానో బ్రహ్మా
ణం శరణం యయుః॥౩॥ దేవా ఊచుః॥ మదాస్యవ్యతిషిక్తానామస్మాకం లోకపూజిత। చ్యవనేన హృతా భూమిః కపైశ్చైవ దివం ప్రభో॥ ౪॥ బ్రంహోవా
చ॥ గచ్ఛధ్వం శరణం విప్రానాశు సేంద్రా దివౌకసః। ప్రసాద్య తానుభౌ లోకావవాప్స్యథ యథా పురా॥ ౫॥ తే యయుశ్శరణం విప్రానూచుస్తే కాన్
జయామహే। ఇత్యుక్తాస్తే ద్విజాన్ ప్రాహుర్జయత తేహ కపానితి॥౬॥ భూగతాన్ హి విజేతారో వయమిత్యబ్రువన్ ద్విజాః। తతః కర్మ సమారబ్ధం బ్రా
హ్మణైః కపనాశనమ్॥ ౭॥ తచ్ఛ్రుత్వా ప్రేషితో దూతో బ్రాంహణేభ్యో ధనీ కపైః। భూగతాన్ బ్రాంహణానాహ ధనీ కపవచో యథా॥౮॥ భవద్భిస్సదృ
శాస్సర్వే కపాః కిమిహ వర్తతే। సర్వే వేదవిదః ప్రాజ్ఞాః సర్వే చ క్రతుయాజినః॥ ౯॥ సర్వే సత్యవ్రతాశ్చైవ సర్వే తుల్యా మహర్షిభిః। శ్రీశ్చైవ రమ
తే తేషు ధారయంతి శ్రియం చ తే॥౧౦॥ వృథా దారాన్న గచ్ఛంతి వృథా మాంసం న భుంజతే। దీప్తమగ్నిం జుహ్వతే చ గురూణాం వచనే స్థితాః॥౧౧॥ సర్వే చ
నియతాత్మానో బాలానాం సంవిభాగినః। ఉపేత్య శనకైర్యాంతి న సేవంతి రజస్వలామ్ ॥ ౧౨॥ స్వర్గతిం చైవ గచ్ఛంతి తథైవ శుభకర్మిణః॥ అభుక్త

వత్సనాశ్నంతి గర్భిణీవృద్ధకాదిషు॥ ౧౩॥ పూర్వాహ్ణేషు నదీష్వంతి దివా చైవ న శేరతే। ఏతైశ్చాన్యైశ్చ బహుభిర్గుణైరుక్తాన్ కథం కపాన్॥ విజేష్యథ నివర్తధ్వం నివృత్తానాం శుభం హి వః॥ ౧౪॥ బ్రాహ్మణా ఊచుః॥ కపాన్ వయం విజేష్యామో యే దేవాస్తే వయం స్మృతాః। తస్మాద్వధ్యాః కపాస్మాకం ధనిన్యాహి యథాగతమ్॥ ౧౫॥ ధనీ గత్వా కపానాహ న వో విప్రాః ప్రియంకరాః। గృహీత్వాస్త్రాణ్యతో విప్రాన్ కపాః సర్వే సమాద్రవన్॥ ౧౬॥ సముద్గ్రధ్వజాన్ దృష్ట్వా కపాన్ సర్వే ద్విజాతయః। వ్యసృజన్ జ్వలితానగ్నీన్ కపానాం ప్రాణనాశనాన్॥ ౧౭॥ బ్రహ్మసృష్టా హవ్యభుజః కపాన్ హత్వా సనాతనాః। నభసీవ యథాభ్రాణి వ్యరాజంత నరాధిప॥ ౧౮॥ హత్వా వై దానవాన్ దేవాః సర్వే సంభూయ సంయుగే। తే నాభ్యజానన్ హి తదా బ్రాహ్మణైర్నిహతాన్ కపాన్॥ ౧౯॥ అథాగమ్య మహాతేజా నారదోకథయద్విభో। యథా హతా మహాభాగైస్తేజసా బ్రాహ్మణైః కపాః॥ ౨౦॥ నారదస్య వచః శ్రుత్వా ప్రీతాః సర్వే దివౌకసః। ప్రశశంసుర్ద్విజాంశ్చాపి బ్రాహ్మణాంశ్చ యశస్వినః॥ ౨౧॥ తేషాం తేజస్తథా వీర్యం దేవానాం వవృధే తతః। అవాప్నువంశ్చామరత్వం త్రిషు లోకేషు పూజితమ్॥ ౨౨॥ ఇత్యుక్తవచనం వాయుమర్జునః ప్రత్యువాచ హ। ప్రతిపూజ్య మహాబాహో యత్తచ్ఛృణు నరాధిప॥ ౨౩॥ అర్జునః॥ జీవామ్యహం బ్రాహ్మణార్థం సర్వథా సతతం ప్రభో। బ్రాహ్మణ్యో బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ ప్రణమామి చ నిత్యశః॥ ౨౪॥ దత్తాత్రేయప్రసాదాచ్చ మయా ప్రాప్తమిదం బలమ్। లోకే చ పరమా కీర్తిర్ధర్మశ్చ చరితో మహాన్॥ ౨౫॥ అహో బ్రాహ్మణకర్మాణి మయా మారుత తత్త్వతః। త్వయా ప్రోక్తాని కార్త్స్న్యేన శ్రుతాని ప్రయతేన చ॥ ౨౬॥ వాయుః॥ బ్రాహ్మణాన్ క్షాత్రధర్మేణ పాలయస్వేంద్రియాణి చ। భృగుభ్యస్తే భయం ఘోరం తత్తు కాలాద్భవిష్యతి॥ ౨౭॥ ....

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆనుశాసనికపర్వణి- పవనార్జునసంవాదే - సప్తపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ బ్రాహ్మణానర్చసే రాజన్ సతతం శంసితవ్రత। కం ను కర్మోదయం దృష్ట్వా తానర్చసి జనాధిప॥ ౧॥ కాం వా బ్రాహ్మణపూజాయాం వ్యుష్టిం దృష్ట్వా మహావ్రత। తానర్చసి మహాబాహో సర్వమేతద్వదస్వ మే॥ ౨॥ భీష్మః॥ ఏష తే కేశవః సర్వమాఖ్యాస్యతి మహామతిః। వ్యుష్టిం బ్రాహ్మణపూజాయాం దృష్టవ్యుష్టిర్మహావ్రతః॥ ౩॥ బలం శ్రోత్రే వాఙ్మనశ్చక్షుషీ చ జ్ఞానం తథా న విశుద్ధం మమాద్య। దేహన్యాసో నాతిచిరాన్మతో మే న చాతితూర్ణం సవితా ప్రయాతి॥ ౪॥ ఉక్తా ధర్మా యే పురాణే మహాంతో రాజన్ విప్రాణాం క్షత్రియాణాం విశాం చ। తథా శూద్రాణాం ధర్మముపాసతే చ శేషం కృష్ణాదుపశిక్షస్వ పార్థ॥ ౫॥ అహం హ్యేనం వేద్మి తత్త్వేన కృష్ణం యోయం హి యచ్చాస్య బలం పురాణమ్। అమేయాత్మా కేశవః కౌరవేంద్ర సోయం ధర్మం వక్ష్యతి సంశయేషు॥ ౬॥ కృష్ణః పృథ్వీమసృజత్ ఖం దివం చ కృష్ణస్య దేహాన్మేదినీ సంబభూవ। వరాహోయం భీమబలః పురాణః స పర్వతాన్ వ్యసృజద్వై దిశశ్చ॥ ౭॥ అస్య చాధో థాంతరిక్షం దివం చ దిశశ్చతస్రో విదిశశ్చతస్రః। సృష్టిస్తథైవేయమనుప్రసూతా స నిర్మమే విశ్వమిదం పురాణమ్॥ ౮॥ అస్య నాభ్యాం పుష్కరం సంప్రసూతం యత్రోత్పన్నః స్వయమేవామితౌజాః। యేనచ్ఛిన్నం యత్తమః పార్థ ఘోరం యత్తత్తిష్ఠత్యర్ణవం తర్జయానమ్॥ ౯॥ కృతే యుగే ధర్మ ఆసీత్సమగ్రస్త్రేతాకాలే జ్ఞానమనుప్రపన్నః। బలం చాసీద్ద్వాపరే పార్థ కృష్ణః కలావధర్మః క్షితిమేవాజగామ॥ ౧౦॥ స ఏవ పూర్వం నిజఘాన దైత్యాన్ స పూర్వదేవశ్చ బభూవ సమ్రాట్। స భూతానాం భావనో భూతభవ్యః స విశ్వస్యాస్య జగతశ్చాభిగోప్తా॥ ౧౧॥ యదా ధర్మో గ్లాతి వంశే సురాణాం తదా కృష్ణో జాయతే మానుషేషు। ధర్మే స్థిత్వా స తు వై భావితాత్మా పరాంశ్చ లోకానపరాంశ్చ పాతి॥ ౧౨॥ త్యాజ్యాంస్త్యక్త్వా చాసురాణాం వధాయ కార్యాకార్యే కారణం చైవ పార్థ। కృతం కరిష్యత్ క్రియతే చ దేవో రాహుం సోమం విద్ధి చ శక్రమేనమ్॥ ౧౩॥ స విశ్వకర్మా స హి విశ్వరూపః స విశ్వభుగ్విశ్వసృగ్విశ్వజిచ్చ। స శూలభృచ్ఛోణితభృత్కరాలస్తం కర్మభిర్విదితం వై స్తువంతి॥ ౧౪॥ తం గంధర్వాణామప్సరసాం చ నిత్యముప

ఋద్ధం తే విబుధా నాంశ తాని। తం రాక్షసాశ్చోపరి సంవదంతి రాయస్పోషః స విజిగీషురేకః॥౧౫॥ తమధ్వరే శంసితారః స్తువంతి రథంతరే సామగాశ్చ స్తువంతి। తం బ్రాహ్మణా బ్రహ్మమంత్రైః స్తువంతి తస్మై హవిరధ్వర్యవః కల్పయంతి॥౧౬॥ తం ఘోషార్థే గీర్భిరింద్రాః స్తువంతి స చాపీశో భారతైకః పశూనామ్। స పౌరాణీం బ్రహ్మగుహాం ప్రవిష్టో మహీసత్రం భారతాగ్రే దదర్శ ॥ ౧౭ ॥ స చైవ గాముజ్జహారాగ్ర్యకర్మా విక్షోభ్య దైత్యానసురాంశ్చ సర్వాన్। తస్య భక్త్యా వివిధాన్ వేదయంతి తమేవాజౌ వాహనం వేదయంతి॥ ౧౮॥ తస్యాంతరీక్షం పృథివీ దివం చ సర్వం వశే తిష్ఠతి శాశ్వతస్య। స కుంభరేతః ససృజే సురాణాం యత్రోత్పన్నమృషిమాహుర్వసిష్ఠమ్॥౧౯॥ స మాతరిశ్వా విభురశ్వవాజీ స రశ్మివాన్ సవితా చాదిదేవః। తేనాసురా విజితాః సర్వ ఏవ తద్విక్రాంతైర్విజితానీహ త్రీణి॥ ౨౦॥ స దేవానాం మానుషాణాం పితౄణాం తమేవాహుర్యజ్ఞవిదాం వితానమ్। స ఏవ కాలం విభజన్నుదేతి తస్యోత్తరం దక్షిణం చాయనే ద్వే॥ ౨౧ ॥ తస్యైవోర్ధ్వం తిర్యగధశ్చరంతి గభస్తయో మేదినీం భాసయంతః । తం బ్రాహ్మణా వేదవిదో జుషంతి తస్యాదిత్యో భాముపయుజ్య భాతి ॥ ౨౨॥ స మాసి మాస్యధ్వరకృద్విధత్తే తమధ్వరే వేదవిదః పఠంతి। స ఏవోక్తశ్చక్రమిదం త్రినాభి సప్తాశ్వయుక్తం వహతే వై త్రిధామా॥ ౨౩॥ మహాతేజాః సర్వగః సర్వసింహః కృష్ణో లోకాన్ ధారయతే యథైకః। హంసం తమోఘ్నం చ తమేవ వీర కృష్ణం సదా పార్థ కర్తారమేహి॥ ౨౪॥ య ఏకదా కక్షుగతో మహాత్మా తుష్టో విభుః ఖాండవే ధూమకేతుః। స రాక్షసానురగాంశ్చావజిత్య సర్వత్రగః సర్వమగ్నౌ జుహోతి॥ ౨౫॥ స ఏవ పార్థాయ శ్వేతమశ్వం ప్రాయచ్ఛత్స ఏవాశ్వానథ సర్వాంశ్చకార । స బంధురస్తస్య రథస్త్రిచక్రస్త్రివృచ్ఛిరాస్త్రిశిరశ్చత్రినాభిః ॥ ౨౬ ॥ స విహాయో వ్యదధాత్పంచనాభిః స నిర్మమే గాం దివమంతరిక్షమ్। సోరణ్యాని వ్యసృజత్పర్వతాంశ్చ హృషీకేశోమితదీప్తాగ్నితేజాః॥ ౨౭॥ అలంఘయద్వై సరితో జిఘాంసః శక్రం వజ్రం ప్రహరంతం నిరాస। స మహేంద్రః స్తూయతే వై మహాధ్వరే విప్రైరేకో ఋక్సహస్రైః పురాణైః॥ ౨౮॥ దుర్వాసా వై తేన నాన్యేన శక్యో గృహే రాజన్ వాసయితుం మహౌజాః। తమేవాహురృషిమేకం పురాణం స విశ్వకృద్విదధాత్యాత్మభావాత్ ॥ ౨౯ ॥ దేవాంశ్చ యో వేదయతేధి వేదో విధీంశ్చ యశ్చాశ్రయతే పురాణాన్ । కామే వేదే లౌకికే యత్ఫలం చ విష్వక్సేనే సర్వమేతత్ ప్రతీహి॥౩౦॥ జ్యోతీంషి శుక్లాని హి సర్వలోకే త్రయో లోకా లోకపాలాస్త్రయశ్చ। త్రయోగ్నయో వ్యాహృతయశ్చ తిస్రః సర్వే దేవా దేవకీపుత్ర ఏవ॥౩౧॥ సంవత్సరః స ఋతుః సోర్ధమాసః సోహోరాత్రః స కలా వై స కాష్ఠాః॥ మాత్రా ముహూర్తాశ్చ లవాః క్షణాశ్చ విష్వక్సేనే సర్వమేతత్ప్రతీహి॥ ౩౨॥ చంద్రాదిత్యౌ గ్రహనక్షత్రతారాః సర్వాణి పర్వాణ్యథ పౌర్ణమాసమ్॥ నక్షత్రయోగా ఋతవశ్చ పార్థ విష్వక్సేనాత్సర్వమేతత్ప్రసూతం॥ ౩౩॥ రుద్రాదిత్యా వసవోథాశ్వినౌ చ సాధ్యాశ్చ విశ్వే మరుతాం గణాశ్చ। ప్రజాపతిర్దేవమాతాదితిశ్చ సర్వే కృష్ణాదృషయశ్చైవ సప్త॥౩౪॥ వాయుర్భూత్వా విక్షిపతే స విశ్వమగ్నిర్భూత్వా దహతే చ విశ్వరూపః। ఆపో భూత్వా మజ్జయతే చ సర్వం బ్రహ్మా భూత్వా సృజతే సర్వసంఘాన్॥౩౫॥ వేద్యం చ యద్వేదయతే చ వేద్యం విధిశ్చ యశ్చాశ్రయతే విధేయమ్। ధర్మే చ వేదే చ బలే చ సర్వం చరాచరం కేశవం త్వం ప్రతీహి॥ ౩౬॥ జ్యోతిర్భూతః పరమోసౌ పురస్తాత్ప్రకాశతే యత్ప్రభయా విశ్వరూపః। అపః సృష్ట్వా సర్వభూతాత్మయోనిః పురాకరోత్సర్వమేవాథ విశ్వమ్॥౩౭॥ ఋతూనుత్పాతాన్ వివిధాన్యద్భుతాని మేఘాన్ విద్యుత్సర్వమైరావతం చ। సర్వం కృత్స్నం స్థావరం జంగమం చ విశ్వాత్మానం విష్ణుమేనం ప్రతీహి॥౩౮॥ విశ్వావాసం నిర్గుణం వాసుదేవం సంకర్షణం జీవభూతం వదంతి । తతః ప్రద్యుమ్నమనిరుద్ధం చతుర్థమాజ్ఞాపయత్యాత్మయోనిర్మహాత్మా॥ ౩౯॥ స పంచధా పంచజనోపపన్నం సంచోదయన్ విశ్వమిదం సిసృక్షుః । తతశ్చకారావనిమారుతౌ చ ఖం జ్యోతిరాపశ్చ తథైవ పార్థ ॥౪౦॥ స

స్థావరంజంగమంచైవమేతచ్చతుర్విధంలోకమిమంచకృత్వా। తతోభూమింవ్యదధాత్పంచబీజాంద్యౌఃపృథివ్యాంధాస్యతిభూరివారి॥౪౧॥తేనవిశ్వంకృ
తమేతద్ధిరాజన్సజీవయత్యాత్మనైవాత్మయోనిః। తతోదేవానసురాన్మానవాంశ్చలోకానృషీంశ్చాపిపితౄన్ప్రజాశ్చ॥౪౨॥సమాసేనవిధివత్ప్రాణి
లోకాన్సర్వాన్సదాభూతపతిస్ససృజుః।శుభాశుభంస్థావరంజంగమంచవిష్వక్సేనాత్సర్వమేతత్ప్రతీహి॥౪౩॥యద్వర్తతేయచ్చభవిష్యతీహసర్వం
హ్యేతత్కేశవంత్వంప్రతీహి।మృత్యుశ్చైవప్రాణినామంతకాలేసాక్షాత్కృష్ణశ్శాశ్వతోధర్మవాహః॥ ౪౪॥ భూతంయచ్చేహనవిద్మకించిద్విష్వక్సే
నస్సర్వమేతత్ప్రతీహి ॥ యత్ప్రశస్తంచలోకేషుపుణ్యంయచ్ఛుభాశుభమ్ । తత్సర్వంకేశవోచింత్యోవిపరీతమతఃపరమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఏతాదృశఃకేశ
వోతశ్చభూయోనారాయణఃపరమశ్చావ్యయశ్చ । మధ్యాద్యంతస్యజగతస్తస్థుషశ్చనిదానంవైప్రభవశ్చావ్యయశ్చ॥ ౪౬ ॥...............*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- భగవన్మాహాత్మ్యకథనే-అష్టపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ బ్రూహిబ్రాంహణపూజాయాంవ్యుష్టింత్వంమధుసూదన । వేత్తాత్వమస్యచార్థస్యవేదత్వాంహిపితామహః॥౧॥ వాసుదేవః॥శృణుష్వా
వహితోరాజన్ద్విజానాంభరతర్షభ। యథాతత్త్వేనవదతోగుణాన్వైకురుసత్తమ॥౨॥ద్వారవత్యాంసమాసీనంపురామాంకురునందన। ప్రద్యుమ్నః
పరిపప్రచ్ఛబ్రాంహణైఃపరికోపితః॥ ౩ ॥ కింఫలంబ్రాంహణేష్వస్తిపూజాయాంమధుసూదన ।. ఈశ్వరత్వంకుతస్తేషామిహైవచపరత్రచ॥౪॥ సహద్వి
జాతీన్సంపూజ్యకింఫలంతత్రమానద। ఏతద్బ్రూహిస్ఫుటంసర్వంసుమహాన్సంశయోత్రమే॥ ౫॥ ఇత్యుక్తేవచనేతస్మిన్ప్రద్యుమ్నేనతథాత్వహమ్॥
ప్రత్యబ్రువంమహారాజయత్తచ్ఛృణుసమాహితః॥ ౬॥ వ్యుష్టింబ్రాహ్మణపూజాయాంరౌక్మిణేయనిబోధమే।త్రివర్గేచాపవర్గేచయశశ్శ్రీరోగశాం
తిషు॥ ౭॥ దేవతాపితృపూజాసుసంతోష్యాశ్చైవనోద్విజాః। ఏతేహిసోమరాజానఈశ్వరాస్సుఖదుఃఖయోః॥౮॥అస్మిన్లోకేరౌక్మిణేయతథాము
ష్మింశ్చపుత్రక। బ్రాహ్మణప్రభవంసౌమ్యంనమేత్రాస్తివిచారణా ॥ ౯ ॥ బ్రాహ్మణప్రతిపూజాయామాయుఃకీర్తిర్యశోబలమ్। లోకాలోకేశ్వరాశ్చై
వసర్వేబ్రాహ్మణపూజకాః॥ ౧౦॥ తత్కథంవైనాద్రియేయమీశ్వరోస్మీతిపుత్రక । మాతేమన్యుర్మహాబాహోభవత్వత్రద్విజాన్ప్రతి॥ ౧౧॥ బ్రా
హ్మణాహిమహద్భూతమస్మిన్లోకేపరత్రచ। భస్మకుర్యుర్జగదిదంక్రుద్ధాఃప్రత్యక్షదర్శినః॥౧౨॥అన్యానపిసృజేయుశ్చలోకాన్లోకేశ్వరాంస్తథా।
కథంతేషునవర్తేరన్సమ్యక్జ్ఞానాస్సుతేజసః॥ ౧౩॥అవసన్మేగృహేతాతబ్రాహ్మణోహరిపింగళః।చీరవాసాబిల్వఖండోదీర్ఘశ్మశ్రుఃకృశోమహాన్॥
౧౪॥ దీర్ఘేభ్యశ్చమనుష్యేభ్యఃప్రమాణాదధికోభువి।సర్వాన్సంచరతేలోకాన్యేదివ్యాయేచమానుషాః॥౧౫॥ ఇమాంగాథాంగాయమానశ్చత్వ
రేషుసభాసుచ। దుర్వాససంవాసయేత్కోబ్రాహ్మణంసత్కృతంగృహే॥౧౬॥రోషణస్సర్వభూతానాంసూక్ష్మేప్యపకృతేకృతే। పరిభాషాంచమేశ్రు
త్వాకోనుదద్యాత్ప్రతిశ్రయమ్ ॥ ౧౭॥ యోమాంకశ్చిద్వాసయీతనసమాంకోపయేదితి। యస్మాన్నాద్రియతేకశ్చిత్తతోహంసమవాసయమ్॥౧౮॥
సభుంక్తేసహస్రాణాంబహూనామన్నమేకదా। ఏకదాస్మాల్పకంభుంక్తేనచైవైతిపునర్గృహాన్॥౧౯॥ అకస్మాచ్చప్రహసతితథాకస్మాత్ప్రరోదితి।
నచాస్యవయసాతుల్యఃపృథివ్యామభవత్తదా॥౨౦॥ అథస్వావసథంగత్వాసశయ్యాస్తరణానిచ। కన్యాశ్చాలంకృతాదగ్ధ్వాతతోవ్యపగతఃపునః॥౨౧॥
అథమామబ్రవీద్భూయఃసమునిస్సంశితవ్రతః। కృష్ణపాయసమిచ్ఛామిభోక్తుమిత్యేవసత్వరః॥ ౨౨॥ తదైవతుమయాతస్యచిత్తజ్ఞేనగృహేజనః।సర్వా
ణ్యన్నానిపానానిభక్ష్యాశ్చోచ్చావచాస్తథా ॥ ౨౩ ॥ భవంతుసత్కృతానీహపూర్వమేవప్రచోదితః । తతోహంజ్వలమానంవైపాయసంప్రత్యవేద
యమ్ ॥ ౨౪॥ తంభుక్త్వైవతుసక్షిప్రంతతోవచనమబ్రవీత్। క్షిప్రమంగానిలింపస్వపాయసేనేతిసస్మహ॥ ౨౫ ॥ అవిమృశ్యైవచతతఃకృతవానస్మిత

త్తథా। తేనోచ్ఛిష్టేనగాత్రాణిశిరశ్చైవాభ్యమృక్షయమ్॥ ౨౬॥ సదదర్శతదాభ్యాశేమాతరంతేశుభాననామ్ । తామపిస్మయమానస్సపాయ
సేనాభ్యలేపయత్॥౨౭॥మునిఃపాయసదిగ్ధాంగీంరథేతూర్ణమయోజయత్। తమారుహ్యరథంచైవనిర్యయౌచగృహాన్మమ॥ ౨౮॥ అగ్నివర్ణోజ్వ
లన్ధీమాన్సద్విజోరథధుర్యవత్। ప్రతోదేనాతుదద్బాలాంరుక్మిణీంమమపశ్యతః॥ ౨౯॥ నచమేస్తోకమప్యాసీద్దుఃఖమీర్ష్యాకృతంతదా । తథాసరా
జమార్గేణమహతానిర్యయౌబహిః॥౩౦॥ తద్దృష్ట్వామహదాశ్చర్యందాశార్హాజాతమన్యవః । తథాజల్పన్మిథఃకేచిత్సమాభాష్యపరస్పరమ్ ॥ ౩౧॥
బ్రాహ్మణాఏవజాయేరన్నాన్యోవర్ణఃకథంచన। కోహ్యేనంరథమాస్థాయజీవేదన్యఃపుమానిహ॥ ౩౨॥ ఆశీవిషవిషంతీక్ష్ణంతతస్తీక్ష్ణతరోద్విజః । బ్ర
హ్మాశీవిషదగ్ధస్యనాస్తికశ్చిచ్చికిత్సకః॥౩౩॥ తస్మిన్వ్రజతిదుర్ధర్షేప్రాస్ఖలద్రుక్మిణీపథి । తత్రామర్షయతశ్రీమాంస్తతస్తూర్ణమచోదయత్॥౩౪॥
తతఃపరమసంక్రుద్ధోరథాత్ప్రస్కంద్యసద్విజః। పదాతిరుత్పథేనైవప్రాద్రవద్దక్షిణాముఖః ॥ ౩౫॥ తముత్పథేనధావంతమన్వధావంద్విజోత్తమమ్। త
థైవపాయసాదిగ్ధఃప్రసీదభగవన్నితి॥౩౬॥ తతోవిలోక్యతేజస్వీబ్రాహ్మణోమామువాచహ। జితఃక్రోధస్త్వయాకృష్ణప్రకృత్యైవమహాభుజ॥ ౩౭॥ న
తేపరాధమిహావైదృష్టవానస్మిసువ్రత। ప్రీతోస్మితవగోవిందవృణుకామాన్యథేప్సితాన్॥ ౩౮ ॥ ప్రసన్నస్యచమేతాతపశ్యవ్యుష్టింయథావిధి। యా
వద్దైవమనుష్యాణామన్నేభావోభవిష్యతి॥౩౯॥యథైవాన్నేతథాతేషాంత్వయిభావోభవిష్యతి।యావచ్చపుణ్యాలోకేషుత్వయికీర్తిర్భవిష్యతి॥౪౦॥
త్రిషులోకేషుతావచ్చవైశిష్ట్యంప్రతిపత్స్యసే। సుప్రియఃసర్వలోకస్యభవిష్యసిజనార్దన॥ ౪౧॥ యత్తేభిన్నంచదగ్ధంచయచ్చకించిద్వినాశితమ్ । స
ర్వంతథైవద్రష్టాసివిశిష్టంవాజనార్దన॥౪౨॥ యావదేతత్ప్రలిప్తంతేగాత్రేషుమధుసూదన। అతోమృత్యుభయంనాస్తియావదిచ్ఛసిచాచ్యుత॥౪౩॥న
తుపాదతలేలిప్తేకస్మాత్తేపుత్రకాద్యవై। నైతన్మేప్రియమిత్యేవసమాంప్రీతోభవత్తదా॥౪౪॥ ఇత్యుక్తోహంశరీరంస్వందదర్శశ్రీసమాయుతమ్। రుక్మి
ణీంచాబ్రవీత్ప్రీతఃసర్వస్త్రీణాంవరంయశః॥ ౪౫॥ కీర్తించానుత్తమాంలోకేసమవాప్స్యసిశోభనే।నత్వాంజరావారోగాశ్చవైవర్ణ్యంచాపిభామి
ని॥ ౪౬॥ ద్రక్ష్యస్యైపుణ్యగంధాచకృష్ణమారాధయిష్యసి। షోడశానాంసహస్రాణాంవధూనాంకేశవస్యహ॥ ౪౭ ॥ వరిష్ఠాచసలోక్యాచకేశవస్యభ
విష్యసి। తవమాతరమిత్యుక్త్వాతతోమాంపునరబ్రవీత్ ॥ ౪౮ ॥ ప్రస్థితస్సుమహాతేజాదుర్వాసాగ్నిరివజ్వలన్ । ఏషవైతేబుద్ధిరస్తుబ్రాహ్మణాన్ప్రతికే
శవ॥ ౪౯॥ఇత్యుక్త్వాసతదావిప్రస్తత్రైవాంతరధీయత।తస్మిన్నంతర్హితేచాహముపాంశువ్రతమాచరమ్॥౫౦॥ యత్కించిద్బ్రాహ్మణోబ్రూయా
త్సర్వంకుర్యామితిప్రభో। ఏతద్వ్రతమహంకృత్వామాత్రాతేసహపుత్రక ॥ ౫౧ ॥ తతఃపరమహృష్టాత్మాప్రావిశంగృహమేవచ । ప్రవిష్టేస్వగృహే
సర్వమథపశ్యామితంనవమ్॥ ౫౨॥ యద్భిన్నంయచ్చవైదగ్ధంతేనవిప్రేణపుత్రక। తతోహంవిస్మయంప్రాప్తఃసర్వందృష్ట్వానవందృఢమ్॥ ౫౩ ॥ అపూ
జయంచమనసారౌక్మిణేయసదాద్విజాన్।ఇత్యహంరౌక్మిణేయస్యపృచ్ఛతోభరతర్షభ॥౫౪॥ మాహాత్మ్యంద్విజముఖ్యస్యసర్వమాఖ్యాతవాంస్తదా
తథాత్వమపికౌంతేయబ్రాహ్మణాన్సతతంప్రభో ॥ ౫౫ ॥ పూజయస్వమహాభాగాన్ధనైర్గోభిశ్చనిత్యదా । ఏవంవ్యుష్టిమహంప్రాప్తోబ్రాహ్మణా
నాంప్రసాదజామ్। యచ్చమామాహభీష్మస్తుతత్సత్యంభరతర్షభ॥౫౬॥..*

ఇతి దుర్వాసోభిక్షోపాఖ్యానే - ఏకోనషష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥దుర్వాససఃప్రసాదాత్తేయత్తదామధుసూదన। అవాప్తమిహవిజ్ఞానంతన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౧ ॥ మహాభాగ్యంచయత్తస్యనామా
నిచమహాత్మనః। తత్త్వతోజ్ఞాతుమిచ్ఛామిసర్వంమతిమతాంవర॥ ౨॥ వాసుదేవః॥ హంతతేకీర్తయిష్యామినమస్కృత్వాకపర్దినే। యదవాప్తంమ
యారాజన్శ్రేయోయచ్చార్జితంయశః॥ ౩॥ ప్రయతఃప్రాతరుత్థాయయదధీయేవిశాంపతే । ప్రాంజలిఃశతరుద్రీయంతన్మేనిగదతఃశృణు ॥ ౪॥ ప్రజా

పతి స్తత్సస్సృజేతవసోం తేమహాతపాః। శంకర స్త్వస్సృజత్తాతప్రజాఃస్థావరజంగమాః॥ ౫ ॥ నాస్తికించిత్పరంభూతంమహాదేవాద్విశాంపతే । ఇహత్రిష్వపిలోకేషుభూతానాంప్రభవోహిసః॥ ౬॥ నచైవోత్సహతేస్థాతుంకశ్చిదగ్రేమహాత్మనః। నహిభూతంసమంతేనత్రిషులోకేషువిద్యతే॥ ౭॥ గంధేనాపిహిసంగ్రామేతస్యక్రుద్ధస్యశత్రవః। విసంజ్ఞాహతభూయిష్ఠావేపంతేచపతంతిచ ॥ ౮ ॥ ఘోరంచనినదంతస్యపర్జన్యనినదోపమమ్। శ్రుత్వావిశీర్యేద్ధృదయందేవానామపిసంయుగే॥ ౯॥ యాంశ్చఘోరేణరూపేణపశ్యేత్క్రుద్ధఃపినాకధృత్। నసురానాసురాలోకేనగంధర్వానపన్నగాః॥౧౦॥కుపితేసుఖమేధంతేతస్మిన్నపిగుహాగతాః। ప్రజాపతేస్తుదక్షస్యయజతోవితతేక్రతౌ॥ ౧౧॥ వివ్యాధకుపితోయజ్ఞంనిర్భయస్తుభవస్తదా। ధనుషాబాణముత్సృజ్యసఘోషంవిననాదచ॥ ౧౨॥ తేనశర్మకుతఃశాంతింవిషాదంలేభిరేసురాః। విద్ధేచసహసాయజ్ఞేకుపితేచమహేశ్వరే॥౧౩॥తేనజ్యాతలఘోషేణసర్వేలోకాఃసమాకులాః। బభూవురవశాఃపార్థవిషేదుశ్చసురాసురాః॥ ౧౪ ॥ అపశ్చుక్షుభిరేచైవచకంపేచవసుంధరా। వ్యద్రవన్గిరయశ్చాపిద్యౌఃపపాలచసర్వశః॥ ౧౫॥ అంధేనతమసాలోకాఃప్రావృతానచకాశిరే। ప్రణష్టాజ్యోతిషాంభాశ్చసహసూర్యేణభారత ॥ ౧౬ ॥ భృశంభీతాస్తతఃశాంతించక్రుఃస్వస్త్యయనానిచ। ఋషయఃసర్వభూతానామాత్మనశ్చహితైషిణః॥ ౧౭॥ తతఃసోభ్యద్రవద్దేవాన్రుద్రోరౌద్రపరాక్రమః। భగస్యనయనేక్రుద్ధఃప్రహారేణవ్యశాతయత్ ॥౧౮॥ పూషణంచాభిదుద్రావపాదేనచరుషాన్వితః।పురోడాశంభక్షయతోదశనాంశ్చవ్యశాతయత్ ॥ ౧౯ ॥ తతఃప్రణేముర్దేవాస్తే వేపమానాస్తుశంకరమ్। పునశ్చసందధేరుద్రోదీప్తంసునిశితంశరమ్ ॥౨౦ ॥ రుద్రస్యవిక్రమందృష్ట్వాభీతాదేవాఃసహర్షిభిః। తతఃప్రసాదయామాసుఃసర్వే తేవిబుధోత్తమాః॥ ౨౧ ॥ జేపుశ్చశతరుద్రీయందేవాఃకృత్వాంజలింతదా । సంస్తూయమానస్త్రిదశైఃప్రససాదమహేశ్వరః॥౨౨॥ రుద్రస్యభాగంయజ్ఞేచవిశిష్టంతేత్వకల్పయన్ । భయేనత్రిదశారాజన్శరణంచప్రపేదిరే॥ ౨౩ ॥ తేనచైవహితుష్టేనసయజ్ఞస్సంధితోభవత్। యద్యచ్చాపహృతంతత్రతత్తథైవసజీవయత్॥ ౨౪ ॥ అసురాణాంపురాణ్యాసంస్త్రీణివీర్యవతాందివి। ఆయసంరాజతంచైవసౌవర్ణమపిచాపరమ్॥౨౫॥ నాశకత్తానిమఘవాభేత్తుంసర్వాయుధైరపి। అథసర్వేమహారుద్రంజగ్ముశ్శరణమర్దితాః॥ ౨౬॥ తతఊచుర్మహాత్మానోదేవాస్సర్వేసమాగతాః। రుద్రరౌద్రాభవిష్యంతిపశవఃసర్వకర్మసు॥౨౭॥జహిదైత్యాన్సహపురైర్లోకాంస్త్రాయస్వమానద। సతథోక్తస్తథేత్యుక్త్వాకృత్వావిష్ణుంశరోత్తమమ్॥౨౮॥ శల్యమగ్నింతథాకృత్వాపుంఖంవైవస్వతంయమమ్। వేదాన్కృత్వాధనుఃసర్వాన్జ్యాంచసావిత్రీముత్తమామ్॥ ౨౯॥ బ్రహ్మాణంసారథింకృత్వావినియుజ్యచసర్వశః। త్రిపర్వణాత్రిశల్యేనతేనతానిబిభేదసః॥ ౩౦ ॥ శరేణాదిత్యవర్ణేనకాలాగ్నిసమతేజసా । తేసురాస్సపురాస్తత్రదగ్ధారుద్రేణభారత॥౩౧॥తంచైవాంకగతందృష్ట్వాబాలంపంచశిఖంపునః। ఉమాజిజ్ఞాసమానావైకోయమిత్యబ్రవీత్తదా ॥ ౩౨ ॥ అసూయతశ్చశక్రస్యవజ్రేణప్రహరిష్యతః । సవజ్రంస్తంభయామాసతంబాహుంపరిఘోపమమ్ ॥ ౩౩ ॥ నసంబుబుధిరేచైవదేవాస్తంభువనేశ్వరమ్ । సప్రజాపతయఃసర్వేతస్మిన్సుమహతీశ్వరే॥ ౩౪॥ తతోధ్యాత్వాతుభగవాన్బ్రహ్మాతమమితౌజసమ్।అయంశ్రేష్ఠఇతిజ్ఞాత్వావవందేతముమాపతిమ్॥౩౫॥ తతఃప్రసాదయామాసురుమాంరుద్రంచతేసురాః। బభూవసతదాబాహుర్బలహంతుర్యథాపురా॥ ౩౬ ॥ సచాపిబ్రాహ్మణోభూత్వాదుర్వాసానామవీర్యవాన్। ద్వారవత్యాంమమపురేచిరంకాలముపావసత్ ॥ ౩౭॥ విప్రకారాన్ప్రయుంక్తేస్మసుబహూన్మమవేశ్మని।తానుదారతయాచాహంచక్షమేచాతిదుస్సహాన్॥ ౩౮ ॥ సవైరుద్రఃసచశివఃసోగ్నిఃసర్వఃససర్వజిత్ । సవైచేంద్రశ్చవాయుశ్చసోశ్వినౌసచవిద్యుతః॥ ౩౯॥ సచంద్రమాస్సచేశానస్ససూర్యోవరుణశ్చసః। సకాలస్సోంతకోమృత్యుఃసతమోరాత్ర్యహానిచ॥ ౪౦ ॥ మాసార్ధమాసఋతవఃసంధ్యేసంవత్సరశ్చసః। సధాతా

సవిధాతాచవిశ్వకర్మాససర్వవిత్ ॥౪౧॥ నక్షత్రాణిగ్రహాశ్చైవదిశోథవిదిశస్తథా। విశ్వమూర్తిరమేయాత్మాభగవానమరద్యుతిః॥౪౨॥ఏకధాచ
ద్విధాచైవబహుధాచసఏవహి । తథాసహస్రధాచైవతథాశతసహస్రశః॥ ౪౩॥ ఈదృశఃసమహాదేవోభూయఃసభగవానజః । నహిశక్యాగుణా
వక్తుమపివర్షశతైరపి॥ ౪౪॥ .... *

ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి - ఈశ్వరప్రశంసాయాం- షష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః-

వాసుదేవః॥ యుధిష్ఠిరమహాబాహోమహాభాగ్యంమహాత్మనః। రుద్రాయబహురూపాయబహునామ్నేనిబోధమే॥ ౧॥ వదత్యగ్నింమహాదేవం
తథాస్థాణుంమహేశ్వరమ్।ఏకాక్షంత్ర్యంబకంచైవవిశ్వరూపంశివంతథా॥౨॥ద్వేతనూతస్యదేవస్యవేదజ్ఞాబ్రాంహణావిదుః। ఘోరామన్యాంశివామ
న్యాంతేతనూబహుధాపునః॥౩॥ఉగ్రాఘోరాతనుర్యాస్యసోగ్నిర్విద్యుత్సభాస్కరః।శివాసౌమ్యాచయాత్వస్యధర్మస్త్వాపోథచంద్రమాః॥౪॥ఆత్మనో
ర్ధంతుతస్యాగ్నిఃసోమోర్ధంపునరుచ్యతే। బ్రంహచర్యంచరత్యేకాశివాయాస్యతనుస్తథా॥౫॥యాస్యఘోరతమామూర్తిర్జగత్సంహరతేతదా।
ఈశ్వరత్వాన్మహత్వాచ్చమహేశ్వరఇతిస్మృతః॥౬॥ యన్నిర్దహతియత్తీక్ష్ణోయదుగ్రోయత్ప్రతాపవాన్ । మాంసశోణితమజ్జాదోయత్తతోరుద్ర
ఉచ్యతే॥౭॥ దేవానాంసుమహాన్యచ్చయచ్చాస్యవిషయోమహాన్ । యచ్చవిశ్వంమహత్పాతిమహాదేవస్తతఃస్మృతః॥ ౮॥ ధూమ్రరూపంచయత్త
స్యధూర్జటీత్యతఉచ్యతే। సభేదయతియన్నిత్యంసర్వాన్వైసర్వకర్మభిః॥౯॥ మనుష్యాన్శివమన్విచ్ఛంస్తస్మాదేవశివఃస్మృతః। దహత్యూర్ధ్వం
స్థితోయచ్చప్రాణాన్నౄణాంస్థిరశ్చయత్ ॥౧౦॥ స్థిరలింగశ్చయన్నిత్యంతస్మాత్ స్థాణురితిస్మృతః।యదస్యబహుధారూపంభూతంభవ్యంభవత్తదా॥
౧౧॥ స్థావరంజంగమంచైవబహురూపస్తతఃస్మృతః। విశ్వేదేవాశ్చయత్తస్మిన్విశ్వరూపస్తతఃస్మృతః॥౧౨॥ సహస్రాక్షోయుతాక్షోవాసర్వతోక్షి
మయోపిచ। చక్షుషఃప్రభవస్తేజోనాస్త్యంతోయస్యచక్షుషామ్॥౧౩॥ సర్వథాయత్పశూన్పాతితైశ్చయద్రమతేసహ । తేషామధిపతిర్యచ్చతస్మా
త్పశుపతిస్మృతః॥ ౧౪॥ నిత్యంచబ్రంహచర్యేణలింగమస్యయదాస్థితమ్ । మహయంత్యస్యలోకాశ్చప్రియంహ్యేతన్మహాత్మనః॥ ౧౫॥ విగ్రహంపూజ
యేద్యోవైలింగంవాపిమహాత్మనః। లింగంపూజయితానిత్యంమహతీంశ్రియమశ్నుతే॥౧౬॥ఋషయశ్చాపిదేవాశ్చగంధర్వాప్సరసస్తథా।లింగమేవా
ర్చయంతిస్మయత్తదూర్ధ్వంసమాస్థితమ్॥౧౭॥ పూజ్యమానేసదాతస్మిన్బోదతేసమహేశ్వరః। సుఖందదాతిప్రీతాత్మాభక్తానాంభక్తవత్సలః॥౧౮॥
ఏషఏవశ్మశానేషుదేవోవసతినిర్దహన్। యజంతేయెజనాస్తత్రవీరస్థాననిషేవిణః॥ ౧౯॥ విషయస్థశ్శరీరేషుసమృత్యుఃప్రాణినామిహ । సచవాయు
శ్శరీరేషుప్రాణాపానశ్శరీరిణామ్॥౨౦॥ తస్యరూపాణిఘోరాణిదీప్తానిచబహూనిచ । లోకేయాన్యస్యపూజ్యంతేవిప్రాస్తానివిదుర్బుధాః॥౨౧॥ నా
మధేయానిదేవేషుబహూన్యస్యయథార్థవత్ । నిరుచ్యంతేబహుత్వాచ్చకర్మభిశ్చరితైస్తథా ॥ ౨౨॥ వేదేచాస్యవిదుర్విప్రాఃశతరుద్రియముత్త
మమ్। వ్యాసేనోక్తంచయచ్చాపిఅవస్థానేమహాత్మనః॥ ౨౩॥ ప్రదాతాసర్వలోకానాంవిశ్వంవాప్యుచ్యతేమహత్ । జ్యేష్ఠభూతంవదంత్యేనంబ్రా
హ్మణాఋషయోపరే॥౨౪॥ ప్రథమోహ్యేషదేవానాంముఖాదగ్నిమజీజనత్। గ్రహైర్బహువిధైఃప్రాణాన్సంరుద్ధానుత్సృజత్యపి॥౨౫॥ విముంచ
తినపుణ్యాత్మాశరణ్యశ్శరణాగతాన్। ఆయురారోగ్యమైశ్వర్యంవిత్తంకామాంశ్చపుష్కలాన్॥౨౬॥సదదాతిమనుష్యేభ్యఃస్సఏవాక్షిపతేపునః। శక్రా
దిషుచదేవేషుతస్యైశ్వర్యమిహోచ్యతే॥౨౭॥ సఏవవ్యాపృతోనిత్యంత్రైలోక్యస్యశుభాశుభే । ఐశ్వర్యాచ్చైవకామానామీశ్వరఃపునరుచ్యతే॥
౨౮॥ మహేశ్వరశ్చలోకానాంమహతామీశ్వరశ్చసః। బహుభిర్వివిధైరూపైర్విశ్వంవ్యాప్తమిదంజగత్। తస్యదేవస్యయద్వక్త్రంసముద్రేబడబా
ముఖమ్॥౨౯॥ ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- ఈశ్వరప్రశంసాయాం- ఏకషష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః- ....*

వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్తవతి వాక్యం తు కృష్ణే దేవకినందనే। భీష్మం శాంతనవం భూయః పర్యపృచ్ఛద్యుధిష్ఠిరః॥ ౧॥ నిర్ణయే వా మహాబుద్ధే సర్వధర్మవిదాంవర। ప్రత్యక్షమాగమో వేతి కిం తయోః కారణం భవేత్॥ ౨॥ భీష్మః॥ నాస్త్యత్ర సంశయః కశ్చిదితి మే వర్తతే మతిః। శృణు వక్ష్యామి తే ప్రాజ్ఞ సమ్యక్త్వమనుపృచ్ఛసి॥ ౩॥ సంశయస్సుగమస్తత్ర నిర్ణయస్తత్ర దుర్గమః। దృష్టం శ్రుతమచింత్యం హి యత్ర సంశయదర్శనమ్॥ ౪॥ ప్రత్యక్షం కారణం దృష్ట్వా హైతుకాః ప్రాజ్ఞమానినః। నాస్తీత్యేవం వ్యవస్యంతి సత్యం సంశయమేవ చ॥ ౫॥ తదయుక్తం వ్యవస్యంతి బాలాః పండితమానినః। అథ చేన్మన్యసే చైకం కారణం కిం భవేదితి॥ ౬॥ శక్యం దీర్ఘేణ కాలేన యుక్తేనాతంద్రితేన చ। ప్రాణయాత్రామనేకం చ జల్పమానేన భారత॥ ౭॥ తత్పరేణైవ నాన్యేన శక్యం హ్యేతస్య దర్శనమ్। హేతూనామంతమాసాద్య విపులం జ్ఞానముత్తమమ్॥ ౮॥ జ్యోతిస్సర్వస్య లోకస్య విపులం ప్రతిపద్యతే। న త్వేవ గమనం రాజన్ హేతూనాం గమనం తథా। అగ్రాహ్యమనిబద్ధం చ వాచా సంపరివర్జయేత్॥ ౯॥ యుధిష్ఠిరః॥ ప్రత్యక్షం లోకతస్సిద్ధిర్లోకశ్చాగమపూర్వకః। శిష్టాచారో బహువిధస్తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧౦॥ భీష్మః॥ ధర్మస్య హ్రియమాణస్య బలవద్భిర్దురాత్మభిః। సంస్థా చ తైరపి కృతా కాలేన పరిభిద్యతే॥ ౧౧॥ అధర్మో ధర్మరూపేణ తృణైః కూప ఇవావృతః। తతస్తైర్భిద్యతే వృత్తం శృణు చైవ యుధిష్ఠిర॥ ౧౨॥ అవృత్త్యా యే తు భిందంతి శ్రుతిత్యాగపరాయణాః। ధర్మవిద్వేషిణో మందా ఇత్యుక్తస్తేషు సంశయః॥ ౧౩॥ అతృప్యంతస్తు సాధూనాం య ఏవాగమబుద్ధయః। పరమిత్యేవ సంతుష్టాస్తానుపాస్స్వ చ పృచ్ఛ చ॥ ౧౪॥ కామార్థౌ పృష్ఠతః కృత్వా లోభమోహానుసారిణౌ। ధర్మ ఇత్యేవ సంబుద్ధాస్తానుపాస్స్వ చ పృచ్ఛ చ॥ ౧౫॥ న తేషాం భిద్యతే వృత్తం యజ్ఞస్స్వాధ్యాయకర్మ చ। ఆచారః కారణం చైవ ధర్మశ్చైకస్త్రయం పునః॥ ౧౬॥ యుధిష్ఠిరః॥ పునరేవ హి మే బుద్ధిః సంశయే పరిముహ్యతే। అపారే మార్గమాణస్య పరం తీరమపశ్యతః॥ ౧౭॥ వేదః ప్రత్యక్షమాచారః ప్రమాణం తు త్రయం యది। పృథక్త్వం లభ్యతే చైషాం ధర్మశ్చైకస్త్రయం కథమ్॥ ౧౮॥ భీష్మః॥ ధర్మస్య హ్రియమాణస్య బలవద్భిర్దురాత్మభిః। యద్యేవం మన్యసే రాజంస్త్రిధా ధర్మవిచారణా॥ ౧౯॥ ఏక ఏవేతి జానీహి త్రిధా ధర్మస్య దర్శనమ్। పృథక్త్వే న చ మే బుద్ధిస్త్రయాణామపి వై తథా॥ ౨౦॥ ఉక్తో మార్గస్త్రయాణాం తు తత్తథైవ సమాచర। జిజ్ఞాసా న తు కర్తవ్యా ధర్మస్య పరితర్కణాత్॥ ౨౧॥ సదైవ భరతశ్రేష్ఠ మా తేఽభూదత్ర సంశయః। అంధో జడ ఇవాశంకీ యద్బ్రవీమి తదాచర॥ ౨౨॥ అహింసా సత్యమక్రోధో దానమేతచ్చతుష్టయమ్। అజాతశత్రో సేవస్వ ధర్మ ఏష సనాతనః॥ ౨౩॥ బ్రాహ్మణేషు చ వృత్తిర్యా పితృపైతామహోచితా। తామన్వేహి మహాబాహో ధర్మస్యైతే హి దైశికాః॥ ౨౪॥ ప్రమాణమప్రమాణం వై యః కుర్యాదబుధో జనః। న స ప్రమాణతామర్హో విషాదజననో హి సః॥ ౨౫॥ బ్రాహ్మణానేవ సేవస్వ సత్కృత్య బహుమన్య చ। ఏతేష్వేవ త్విమే లోకాః కృత్స్నా ఇవ నిబోధ తాన్॥ ౨౬॥ యుధిష్ఠిరః॥ యే చ ధర్మమసూయంతి యే చైనం ప్రత్యుపాసతే। బ్రవీతు మే భవానేతత్ క్వ తే గచ్ఛంతి తాదృశాః॥ ౨౭॥ భీష్మః॥ రజసా తమసా చైవ సమవస్తీర్ణచేతసః। నరకం ప్రతిపద్యంతే ధర్మవిద్వేషిణో జనాః॥ ౨౮॥ యే తు ధర్మం మహారాజ సతతం పర్యుపాసతే। సత్యార్జవపరాస్సంతస్తే వై స్వర్గభుజో నరాః॥ ౨౯॥ ధర్మ ఏవ గతిస్తేషామాచార్యోపాసనాద్భవేత్। దేవలోకం ప్రపద్యంతే యే ధర్మం పర్యుపాసతే॥ ౩౦॥ మనుష్యా యది వా దేవాః శరీరముపతాప్య వై। ధర్మేణ సుఖమేధంతే లోభద్వేషవివర్జితాః॥ ౩౧॥ ప్రథమం బ్రాహ్మణాః పుత్ర ధర్మమాహుర్మనీషిణః। ధర్మేణ పర్యుపాసంతే ఫలం పక్వమివాశయా॥ ౩౨॥ యుధిష్ఠిరః॥ అసతాం కీదృశం రూపం సాధవః కిం చ కుర్వతే। బ్రవీతు మే భవానేతత్సంతోఽసంతశ్చ కీదృశాః॥ ౩౩॥ భీష్మః॥ దురాచారాశ్చ దుర్ధర్షా దుర్ముఖాశ్చాప్యసాధవః। సాధవశ్శీలసంపన్నాశ్శిష్టాచారస్య లక్షణమ్॥ ౩౪॥ రాజమార్గే గవాం మధ్యే ధాన్యమధ్యే చ ధర్మిణః। నోపసేవంతి రాజేంద్ర సర్గం మూత్రపురీష

తయోః॥ ౩౫॥పంచానామశనందత్త్వా శేషమశ్నంతిసాధవః। నజల్పంతిచభుంజానాననిద్రాంత్యార్ద్రపాణయః॥ ౩౬॥ చిత్రభానుమనడ్వాహం దేవంగో
ష్ఠంచతుష్పథమ్ । బ్రాహ్మణంధార్మికంవృద్ధంయేకుర్వంతిప్రదక్షిణమ్॥ ౩౭॥ వృద్ధానాంభారతప్తానాంస్త్రీణాంచక్రధరస్యచ।బ్రాహ్మణానాంగవాం
రాజ్ఞాంపంథానందదతేచయే॥ ౩౮॥ అతిథీనాంచసర్వేషాంప్రేష్యాణాంస్వజనస్యచ। తథాశరణకామానాంగోప్తాస్యాత్స్వాగతప్రదః॥౩౯॥సాయం
ప్రాతర్మనుష్యాణామశనం దేవనిర్మితమ్। నాంతరాభోజనందృష్టముపవాసవిధిర్హిసః ॥ ౪౦ ॥ హోమకాలేయథావహ్నిః కాలమేవప్రతీక్షతే।
ఋతుకాలేతథానారీఋతుమేవప్రతీక్షతే॥౪౧॥నాన్యదాగచ్ఛతేయస్తుబ్రహ్మచర్యంతుతత్స్మృతమ్।అమృతంబ్రాహ్మణాగావఇత్యేతత్త్రయమేక
తః॥౪౨॥ తస్మాద్గోబ్రాహ్మణంనిత్యమర్చయేతయథావిధి।యజుషాసంస్కృతంమాంసముపభుంజన్నదుష్యతి॥౪౩॥ పృష్ఠమాంసంవృథామాంసంపుత్ర
మాంసంచతత్సమమ్। స్వదేశేపరదేశేవాప్యతిథింనోపవాసయేత్ ॥ ౪౪॥ కర్మవైసఫలంకృత్వాగురూణాంప్రతిపాదయేత్। గురుభ్యఆసనందేయ
మభివాద్యాభిపూజ్యచ॥ ౪౫॥ గురూనభ్యర్చ్యవర్ధంతేఆయుషాయశసాశ్రియా।వృద్ధాన్నాతివదేజ్జాతునచసంప్రేషయేదితి॥౪౬॥నాసీనస్స్యాత్
స్థితేష్వేవమాయురస్యనరిష్యతే। ననగ్నామీక్షతేనారీంననగ్నాన్పురుషానపి॥ ౪౭॥ మైథునంసతతంగుప్తమాహారంచసమాచరేత్।తీర్థానాంగుర
వస్తీర్థంచోక్షాణాంహృదయంశుచి॥ ౪౭॥ దృశ్యానాంపరమంజ్ఞానంసంతోషఃపరమంసుఖమ్।సాయంప్రాతశ్చవృద్ధానాంశృణుయాత్పుష్కలాగిరః॥
౪౮॥ శ్రుతమాప్నోతిహినరఃసతతంవృద్ధసేవయా। స్వాధ్యాయేభోజనేచైవదక్షిణంపాణిముద్ధరేత్ ॥ ౪౯॥ యచ్ఛేద్వాఙ్మనసీనిత్యమింద్రియాణితథై
వచ। సంస్కృతంపాయసంచైవయావకంకృసరంహవిః ॥ ౫౦॥ అష్టకాఃపితృదైవత్యాగ్రహాణామభిపూజనమ్ । శ్మశ్రుకర్మణిమంగళ్యంక్షుతానా
మభినందనమ్ ॥ ౫౧॥ వ్యాధితానాంచసర్వేషామాయుషామభినందనమ్। నజాతుత్వమితిబ్రూయాదాపన్నోపిమహత్తరమ్॥ ౫౨॥త్వంకారోవావధో
వేతివిద్వత్సునశిష్యతే। అవరాణాంసమానానాంశిష్యాణాంచసమాచరేత్ ॥ ౫౩॥ పాపమాచక్షతేనిత్యంహృదయంపాపకర్మిణః। జ్ఞానపూర్వంవి
నశ్యంతిగూహమానామహాజనే॥ ౫౪॥ జ్ఞానపూర్వంకృతంకర్మఛాదయంతేహ్యసాధవః। నమాంమనుష్యాఃపశ్యంతినమాంపశ్యంతిదేవతాః॥౫౫॥పా
పేనాపిహితఃపాపఃపాపమేవాభిజాయతే। యథావార్ధుషికోవృద్ధిందేహభేదేప్రతీక్షతే॥ ౫౬॥ ధర్మేణపిహితంపాపంధర్మమేవాభివర్ధయేత్।
యథాలవణమంభోభిరాప్లుతంప్రవిలీయతే॥౫౭ ॥ ప్రాయశ్చిత్తహతంపాపంతథాసద్యఃప్రణశ్యతి । తస్మాత్పాపంనగూహేతగూహమానంవివర్ధతే ॥
౫౮॥ కృత్వాతుసాధుష్వాఖ్యేయంతేతత్ప్రశమయంత్యుత।ఆశయాసంచితంద్రవ్యంకాలేనైవోపభుజ్యతే॥౫౯॥అన్యైచైతత్ప్రపద్యంతేవియోగేతస్య
దేహినః। మానసంసర్వభూతానాంధర్మమాహుర్మనీషిణః॥౬౦॥ తస్మాత్సర్వాణిభూతానిధర్మమేవసమాసతే। ఏకఏవచరేద్ధర్మంనధర్మధ్వ
జికోభవేత్ ॥౬౧॥ధర్మవాణిజకాహ్యేతేయేధర్మముపభుంజతే । అర్చేద్దేవానదంభేనసేవేతామాయయాగురుమ్॥౬౨॥నిధింనిదధ్యాత్పారత్ర్యం
పాత్రార్థందానశబ్దితమ్॥ ౬౩॥

……… *

ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి ధర్మకథనే - ద్విషష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ నాభాగధేయఃప్రాప్నోతిధనంసుబలవానపి। భాగధేయాన్వితశ్చార్థంకృశోబాలశ్చవిందతి॥ ౧॥ నాలాభకాలేలభతేప్రయత్నేపికృతేస
తి। లాభకాలేప్రయత్నేనలభతేవిపులంధనమ్॥౨॥ కృతయత్నాఫలాశ్చైవదృశ్యంతేశతశోనరాః। ఆయత్నైధమానాశ్చదృశ్యంతేబహవోజనాః॥
౩॥యదియత్నేభవేన్మర్త్యఃసద్యఃఫలమావాప్నుయాత్। నవిద్వాన్విద్యయాహీనంవృత్త్యర్థముపసంశ్రయేత్ ॥ ౪॥ నాలభ్యంచోపలభ్యేతనృణాం
భరతసత్తమ । ప్రయత్నంకృతవంతోపిదృశ్యంతేహ్యఫలానరాః॥౫॥మార్గంత్యాయశతైరర్థానమార్గంశ్చాపరస్సుఖీ।అకార్యమసకృత్కృత్వా

దృశ్యంతే హ్యధనా నరాః॥౬॥ ధనయుక్తాస్స్వకర్మస్థా దృశ్యంతే చాపరే ధనాః। అధీత్య నీతిశాస్త్రాణి నీతియుక్తా న దృశ్యతే॥౭॥ అనభిజ్ఞశ్చ సాచివ్యం గమితః కేన హేతునా। విద్యాయుక్తో హ్యవిద్యశ్చ ధనవాన్దుర్గతిస్తథా॥ ౮॥ యది విద్యాముపాశ్రిత్య నరస్సుఖమవాప్నుయాత్। న విద్వాన్విద్యయా హీనం వృత్త్యర్థముపసంశ్రయేత్ ॥౯॥ యథా పిపాసాం జయతే పురుషః ప్రాప్య వై జలమ్। ఇష్టార్థో విద్యయా హ్యేవం న విద్యాం ప్రజహేన్నరః॥ ౧౦॥ నాప్రాప్తకాలో మ్రియతే విద్ధశ్శరశతైరపి। తృణాగ్రేణాపి సంస్పృష్టః ప్రాప్తకాలో న జీవతి॥౧౧॥ భీష్మః॥ ఈహమానస్సమారంభాన్ యది నాసాదయేద్ధనమ్। ఉగ్రం తపస్సమారోహేన్న హ్యనుప్తం ప్రరోహతి॥ ౧౨ ॥ దానేన భోగీ భవతి మేధావీ వృద్ధసేవయా। అహింసయా చ దీర్ఘాయురితి ప్రాహుర్మనీషిణః॥౧౩॥ తస్మాద్దద్యాన్న యాచేత పూజయేద్ధార్మికానపి। సుభాషీ ప్రియకృచ్ఛుద్ధః సర్వసత్త్వావిహింసకః॥౧౪॥ యదా ప్రమాణం ప్రసవస్స్వభావశ్చ సుఖాసుఖే। దంశకీటపిపీల్లానాం స్థిరో భవ యుధిష్ఠిర॥౧౫॥ .... *

ఇతి- ఆనుశాసనికపర్వణి-నీతికథనే - త్రిషష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః

భీష్మః॥ కార్యతే యశ్చ క్రియతే సచ్చాసచ్చ కృతాకృతమ్। తత్రాశ్వసిత సత్కృత్వా అసత్కృత్వా న విశ్వసేత్ ॥౧॥ కాల ఏవ సర్వకాలే నిగ్రహానుగ్రహౌ దదత్। బుద్ధిమావిశ్య భూతానాం ధర్మాధర్మే ప్రవర్తతే ॥ ౨॥ యదా త్వస్య భవేద్బుద్ధిర్ధర్మార్థస్య ప్రదర్శనాత్। తదాశ్వసీద ధర్మాత్మా దృఢబుద్ధిర్న విశ్వసేత్ ॥ ౩॥ ఏతావన్మాత్రమేతద్ధి భూతానాం ప్రాజ్ఞలక్షణమ్। కాలయుక్తో హ్యుభయవిచ్ఛేషం యుక్తం సమాచరేత్ ॥౪॥ యథా హ్యుపస్థితైశ్వర్యాః ప్రజాయంతే న రాజసాః। ఏవమేవాత్మనాత్మానం పూజయంతీహ ధార్మికాః॥ ౫॥ న హ్యధర్మతయా ధర్మం దద్యాత్కాలః కథంచన। తస్మాద్విశుద్ధమాత్మానం జానీయాద్ధర్మచారిణమ్॥౬॥ స్ప్రష్టుమప్యసమర్థో హి జ్వలంతమివ పావకమ్। అధర్మస్సంతతో ధర్మం కాలేన పరిరక్షితమ్॥ ౭॥ శార్యావేతౌ హి ధర్మేణ ధర్మో హి విజయావహః। త్రయాణామపి లోకానామాలోకః కారణం భవేత్ ॥౮॥ న తు కశ్చిన్నయేత్ప్రాజ్ఞో గృహీత్వైవ శశే నరమ్। ఉచ్యమానస్తు ధర్మేణ సర్వలోకభయచ్ఛలే ॥ ౯ ॥ శూద్రోఽహం నాధికారో మే చాతురాశ్రమ్యసేవనే। ఇతి విజ్ఞానమపరే నాత్మన్యుపదధత్యుత॥ ౧౦॥ విశేషేణ చ వక్ష్యామి చాతుర్వర్ణ్యస్య తత్త్వతః। పంచభూతశరీరాణాం సర్వేషాం సదృశాత్మనామ్॥ ౧౧॥ లోకధర్మే చ ధర్మే చ విశేషకరణం కృతమ్। యదైకత్వం పునర్యాతి ప్రాణినస్తత్ర విస్తరః॥౧౨॥ అధ్రువో హి కథం లోకః స్మృతో ధర్మః కథం ధ్రువః। యత్ర కాలో ధ్రువస్తాత తత్ర ధర్మస్సనాతనః॥౧౩॥ సర్వేషాం తుల్యదేహానాం సర్వేషాం సదృశాత్మనామ్। కాలో ధర్మేణ సంయుక్తః శేష ఏవ స్వయం గురుః॥౧౪॥ ఏవం సతి న దోషోఽస్తి భూతానాం ధర్మసేవనే। తిర్యగ్యోనావపి సతాం లోక ఏవ మతో గురుః॥౧౫॥ .... *

ఇతి- ఆనుశాసనికపర్వణి- ధర్మకథనే - చతుష్షష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ శరతల్పగతం భీష్మం పాండవోఽథ కురూద్వహః। యుధిష్ఠిరో హితం ప్రేప్సురపృచ్ఛత్కల్మషాపహమ్॥ ౧ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ కిం శ్రేయః పురుషస్యేహ కిం కుర్వన్ సుఖమేధతే। విపాప్మా తు భవేత్కేన కిం వా కల్మషనాశనమ్॥ ౨॥ వైశంపాయనః॥ తత్ర శుశ్రూషమాణాయ నృపః శాంతనవస్తదా। దేవవంశం యథాన్యాయమాచష్ట పురుషర్షభ॥ ౩॥ భీష్మః॥ అయం దైవతవంశో వై ఋషివంశసమన్వితః। త్రిసంధ్యం పఠితః పుత్ర కల్మషాపహరః పరః॥౪॥ యదహ్నా కురుతే పాపమింద్రియైః పురుషశ్చరన్। బుద్ధిపూర్వమబుద్ధిర్వా రాత్రౌ యచ్చాపి సంధ్యయోః॥ ౫॥ ముచ్యతే సర్వపాపేభ్యః కీర్తయన్ వై శుచిస్సదా। నాంధో న బధిరః కాలే కురుతే స్వస్తిమాన్ సదా॥ ౬॥ తిర్యగ్యోనిం న గచ్ఛేచ్చ నరకం సంకరాణి చ। న చ దుఃఖభయం తస్య మరణే న స ముహ్యతే॥ ౭॥ దేవాసురగురుర్దేవస్సర్వభూతనమస్కృతః। అచింత్యోఽథాప్యనిర్దేశ్యః సర్వప్రాణో హ్యయోనిజః॥౮॥ పితామహో జగన్నాథః సావిత్రీ బ్రహ్మణః సతీ। వేదభూరథ కర్తా చ విష్ణుర్నారాయణః ప్రభుః॥ ౯ ॥ ఉమాపతిర్విరూపాక్షః స్కందః సేనాపతిస్తథా। విశాఖో హుతభుగ్వాయుశ్చంద్రాది

త్వాప్రభాకరౌ॥ ౧౦॥ శక్రశ్శచీపతిర్దేవో యమో ధూమోర్ణయా సహ।వరుణస్సహ గౌర్యా చ సహర్ధ్యా చ ధనేశ్వరః॥౧౧॥ సౌమ్యా గౌస్సురభిర్దేవీ విశ్రవాశ్చ మహానృషిః। సంకల్పస్సాగరో గంగా స్రవంత్యోథ మరుద్గణాః ॥ ౧౨ ॥ వాలఖిల్యాస్తపస్సిద్ధాః కృష్ణద్వైపాయనస్తథా । నారదః పర్వతశ్చైవ విశ్వావసుర్హాహాహూహూః॥ ౧౩॥ తుంబురుశ్చిత్రసేనశ్చ దేవదూతశ్చ విశ్రుతః। దేవకన్యా మహాభాగా దివ్యాశ్చాప్సరసాం గణాః॥ ౧౪ ॥ ఊర్వశీ మేనకా రంభా మిశ్రకేశీ హ్యలంబుసా। విశ్వాచీ చ ఘృతాచీ చ పంచచూడా తిలోత్తమా॥౧౫॥ ఆదిత్యా వసవో రుద్రాస్సాశ్వినః పితరోపి చ।ధర్మశ్శ్రుతం తపో దీక్షా వ్యవసాయః పితామహః॥ ౧౬॥ శర్వర్యో దివసాశ్చైవ మారీచః కశ్యపస్తథా ॥ శుక్రో బృహస్పతిర్భౌమో బుధో రాహుశ్శనైశ్చరః॥౧౭॥ నక్షత్రాణ్యృతవశ్చైవ మాసాః పక్షాస్సవత్సరాః । వైనతేయాస్సముద్రాశ్చ కద్రుజాః పన్నగాస్తథా ॥ ౧౮ ॥ శతద్రూశ్చ విపాశా చ చంద్రభాగా సరస్వతీ। సింధుశ్చ దేవికా చైవ ప్రభాసం పుష్కరాణి చ॥ ౧౯॥ గంగా మహానదీ వేణా కావేరీ నర్మదా తథా।కులంపునా విశల్యా చ కరతోయాంబువాహినీ॥ ౨౦॥ సరయూర్గండకీ చైవ లోహితశ్చ మహానదః। తామ్రారుణా వేత్రవతీ పర్ణాశా గౌతమీ తుసా॥ ౨౧॥ గోదావరీ చ వేణా చ కృష్ణవేణా తథాద్రిజా॥ దృషద్వతీ చ కావేరీ వంక్షుర్మందాకినీ తథా॥౨౨॥ ప్రయాగం చ ప్రభాసం చ పుణ్యం నైమిశమేవ చ । తచ్చ విశ్వేశ్వరస్థానం యత్ర తద్విమలం సరః॥ ౨౩॥ పుణ్యతీర్థం పుష్కరం కలిలం కురుక్షేత్రం ప్రకీర్తితమ్। సింధూత్తమస్తపో దానం జంబూమార్గమథాపి చ॥ ౨౪॥ హిరణ్వతీ వితస్తా చ తథా ప్లక్షవతీ నదీ । వేదస్మృతిర్వేదవతీ మాలవా చాశ్వవత్యపి॥౨౫॥ భూమిభాగాస్తథా పుణ్యా గంగాద్వారమథాపి చ। ఋషికుల్యాస్తథా మేధ్యా నదీ చిత్రవహా తథా॥౨౬॥చర్మణ్వతీ నదీ పుణ్యా కౌశికీ యమునా తథా। నదీ భీమరథీ చైవ బాహుదా చ మహానదీ॥ ౨౭॥ మాహేంద్రవాణీ త్రిదివా నీలికా చ సరస్వతీ । నందా చాపరనందా చ తథా తీర్థం మహాహ్రదః॥౨౮॥ గయా చ ఫల్గుతీర్థం చ ధర్మారణ్యం సురైర్వృతమ్। తథా దేవనదీ పుణ్యా సరశ్చ బ్రహ్మనిర్మితమ్॥౨౯॥పుణ్యం త్రిలోకవిఖ్యాతం సర్వపాపహరం శివమ్। హిమవాన్పర్వతశ్చైవ దివ్యౌషధిసమన్వితః॥ ౩౦॥ వింధ్యో ధాతువిచిత్రాంగస్తీర్థవానౌషధాన్వితః । మేరుర్మహేంద్రో మలయః శ్వేతశ్చ రజతాన్వితః॥ ౩౧ ॥ శృంగవాన్మందరో నీలో నిషధో దర్దురస్తథా । చిత్రకూటోంజనాభశ్చ పర్వతో గంధమాదనః॥౩౨॥ పుణ్యస్సోమగిరిశ్చైవ తథైవాన్యే మహీధరాః। దిశశ్చ విదిశశ్చైవ క్షితిస్సర్వే మహీరుహాః॥౩౩॥ విశ్వేదేవా నభశ్చైవ నక్షత్రాణి గ్రహాస్తథా । పాంతు నస్సతతం దేవాః కీర్తితాకీర్తితా మయా॥ ౩౪॥ కీర్తయానో నరో హ్యేతాన్ముచ్యతే సర్వకిల్బిషైః । స్తువంశ్చ ప్రతినందశ్చ ముచ్యతే సర్వతో భయాత్ ॥ ౩౫॥ సర్వసంకరపాపేభ్యో దేవతాస్తవనందకః। దేవతానంతరం విప్రాంస్తపస్సిద్ధాంస్తపోధికాన్॥ ౩౬॥ కీర్తితాన్కీర్తయిష్యామి సర్వపాపప్రమోచనాన్। యవక్రీతోథ రైభ్యశ్చ కక్షీవానౌశిజస్తథా॥ ౩౭ ॥ భృగ్వంగిరాస్తథా కణ్వో మేధాతిథిరథ ప్రభుః । బర్హీ చ గుణసంపన్నః ప్రాచీం దిశముపాశ్రితాః॥౩౮॥ భద్రాం దిశం మహాభాగా ఉన్ముచుః ప్రముచుస్తథా । ముముచుశ్చ మహాభాగః స్వస్త్యాత్రేయశ్చ వీర్యవాన్॥ ౩౯॥ మిత్రావరుణయోః పుత్రస్తథాగస్త్యః ప్రతాపవాన్ । దృఢాయుశ్చోర్ధ్వబాహుశ్చ విశ్రుతావృషిసత్తమౌ॥ ౪౦ ॥ పశ్చిమాం దిశమాశ్రిత్య య ఏధంతే నిబోధ తాన్ । ఉషంగుస్సహ సోదర్యైః పరివ్యాధశ్చ వీర్యవాన్॥ ౪౧ ॥ ఋషిర్దీర్ఘతమాశ్చైవ గౌతమః కాశ్యపస్తథా । ఏకతశ్చ ద్వితశ్చైవ త్రితశ్చైవ మహానృషిః॥ ౪౨॥ అత్రేః పుత్రశ్చ ధర్మాత్మా తథా సారస్వతః ప్రభుః । ఉత్తరాం దిశమాశ్రిత్య య ఏధంతే నిబోధ తాన్ ॥ ౪౩ ॥ అత్రిర్వసిష్ఠశ్శక్తిశ్చ పారాశర్యశ్చ వీర్యవాన్। విశ్వామిత్రో భరద్వాజో జమదగ్నిస్తథైవ చ॥ ౪౪॥ ఋచీకపుత్రో రామశ్చ ఋషిరౌద్దాలకిస్తథా। శ్వేతకేతుః కోహలశ్చ విపులో దేవలస్తథా॥౪౫॥ దేవశర్మా చ ధౌమ్యశ్చ హస్తికాశ్యప ఏవ చ। లోమశో నాచికేతశ్చ లోమహర్షణ ఏవ చ॥౪౬॥ ఋషిరుగ్రశ్రవాశ్చైవ భా,

గాలవశ్చ్యవనస్తథా। ఏష వై సమవాయశ్చ ఋషివేదసమన్వితః॥ ౪౭॥ ఆద్యః ప్రకీర్తితో రాజన్ సర్వపాపప్రమోచనః। నృగో యయాతిర్నహుషో యదుః పూరుశ్చ వీర్యవాన్॥ ౪౮॥ సాగరోఽంశుమానథో దిలీపశ్చ ప్రతాపవాన్। కృశాశ్వో యౌవనాశ్వశ్చ చిత్రాశ్వః సత్యవాంస్తథా॥ ౪౯॥ దుష్యంతో భరతశ్చైవ చక్రవర్తీ మహామనాః। చ్యవనో జనకశ్చైవ తథా ధృష్టరథో నృపః॥ ౫౦॥ రఘుర్నరవరశ్చైవ తథా దశరథో నృపః। రామో రాక్షసహా వీరః శశబిందుర్భగీరథః॥ ౫౧॥ హరిశ్చంద్రో మరుత్తశ్చ తథా దృఢరథో నృపః। మహోదయో హ్యలర్కశ్చ ఐలశ్చైవ నరాధిపః॥ ౫౨॥ దక్షోంబరీషః కుకురో రేవతశ్చ మహాయశాః। కురుః సంవరణశ్చైవ మాంధాతా సత్యవిక్రమః॥ ౫౩॥ ముచుకుందశ్చ రాజర్షిర్జహ్నుర్జాహ్నవిసేవితః। ఆదిరాజః పృథుర్వైన్యో మిత్రభానుః ప్రియంకరః॥ ౫౪॥ త్రసదస్యుస్తథా రాజా శ్వేతో రాజర్షిసత్తమః। మహాభిషశ్చ విఖ్యాతో నిమీ రాజా తథాష్టకః॥ ౫౫॥ ఆయుః క్షుపశ్చ రాజర్షిః కక్షేయుశ్చ నరాధిప। ప్రతర్దనో దివోదాసః సుదాసః కోసలేశ్వరః॥ ౫౬॥ ఐలో నలశ్చ రాజర్షిర్మనుశ్చైవ ప్రజాపతిః। హవిధ్రశ్చ పృషధ్రశ్చ ప్రతీపః శాంతనుస్తథా॥ ౫౭॥ అజః ప్రాచీనబర్హిశ్చ తథేక్ష్వాకుర్మహాయశాః। అనరణ్యో నరపతిర్జానుజంఘస్తథైవ చ॥ ౫౮॥ కక్షసేనశ్చ రాజర్షిర్యే చాన్యే నానుకీర్తితాః। కల్యముత్థాయ యో నిత్యం సంధ్యే ద్వే స్తమయోదయే॥ ౫౯॥ పఠేచ్ఛుచిరనావృత్తః స ధర్మఫలభాగ్భవేత్। దేవా దేవర్షయశ్చైవ స్తుతా రాజర్షయస్తథా॥ ౬౦॥ పుష్టిమాయుర్యశః స్వర్గం విధాస్యంతి మమేశ్వరాః। మా విఘ్నం మా చ మే పాపం మా చ మే పరిపంథినః॥ ధ్రువో జయో మే నిత్యం స్యాత్పరత్రాయశుభాగతిః॥ ౬౧॥.. *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- వంశానుకీర్తనే- పంచషష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః-

జనమేజయః॥ శరతల్పగతే భీష్మే కౌరవాణాం ధురంధరే। శయానే వీరశయనే పాండవైః సముపస్థితే॥ ౧॥ యుధిష్ఠిరో మహాప్రాజ్ఞో మమ పూర్వపితామహః। ధర్మాణామాగమం శ్రుత్వా విదిత్వా సర్వసంశయాన్॥ ౨॥ దానానాం చ విధిం శ్రుత్వా ఛిన్నధర్మార్థసంశయః। యదన్యదకరోద్విప్ర తన్మే శంసితుమర్హసి॥ ౩॥ వైశంపాయనః॥ అభూన్ముహూర్తం స్తిమితం సర్వం తద్రాజమండలమ్। తూష్ణీంభూతే తతస్తస్మిన్ పటే చిత్రమివార్పితమ్॥ ౪॥ ముహూర్తమివ చ ధ్యాత్వా వ్యాసః సత్యవతీసుతః। నృపం శయానం గాంగేయమిదమాహ వచస్తదా॥ ౫॥ రాజన్ ప్రకృతిమాపన్నః కురురాజో యుధిష్ఠిరః। సహితో భ్రాతృభిః సర్వైః పార్థివైశ్చానుయాయిభిః॥ ౬॥ ఉపాస్తే త్వాం నరవ్యాఘ్ర సహ కృష్ణేన ధీమతా। తమిమం పురయానాయ సమనుజ్ఞాతుమర్హసి॥ ౭॥ ఏవముక్తో భగవతా వ్యాసేన పృథివీపతిః। యుధిష్ఠిరం సహామాత్యమనుజజ్ఞే నదీసుతః॥ ౮॥ ఉవాచ చైనం మధురం నృపం శాంతనవో నృపః॥ ప్రవిశస్వ పురీం రాజన్ వ్యేతు తే మానసో జ్వరః॥ ౯॥ యజస్వ వివిధైర్యజ్ఞైర్బహ్వన్నైశ్చాప్తదక్షిణైః। యయాతిరివ రాజేంద్ర శ్రద్ధాదమపురస్సరః॥ ౧౦॥ క్షత్రధర్మరతః పార్థ పితౄన్ దేవాంశ్చ తర్పయ। శ్రేయసా యోక్ష్యసే చైవ వ్యేతు తే మానసో జ్వరః॥ ౧౧॥ రంజయస్వ ప్రజాః సర్వాః ప్రకృతీః పరిసాంత్వయ। సుహృదః ఫలసత్కారైరర్చయస్వ యథార్హతః॥ ౧౨॥ అను త్వాం తాత జీవంతు మిత్రాణి సుహృదస్తథా। చైత్యస్థానే స్థితం వృక్షం ఫలవంతమివ ద్విజాః॥ ౧౩॥ ఆగంతవ్యం చ భవతా సమయే మమ పార్థివ। వినివృత్తే దినకరే ప్రవృత్తే చోత్తరాయణే॥ ౧౪॥ తథేత్యుక్త్వా తు కౌంతేయః సోఽభివాద్య పితామహమ్। ప్రయయౌ సపరీవారో నగరం నాగసాహ్వయమ్॥ ౧౫॥ ధృతరాష్ట్రం పురస్కృత్య గాంధారీం చ పతివ్రతామ్। సహ తైరృషిభిః సర్వైర్భ్రాతృభిః కేశవేన చ॥ ౧౬॥ పౌరజానపదైశ్చైవ మంత్రిభిశ్చైవ పార్థివ। ప్రవివేశ కురుశ్రేష్ఠః పురం వారణసాహ్వయమ్॥ ౧౭॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- భీష్మానుజ్ఞాయాం- షట్షష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః-........................ *

అథస్వర్గారోహణికపర్వ ప్రారంభః-

వైశంపాయనః॥ తతఃకుంతీసుతోరాజాపౌరజానపదంజనమ్। పూజయిత్వాయథాన్యాయమనుజ్ఞైగృహాన్ప్రతి॥ ౧॥ సాంత్వయామాసనారీశ్చహత
పుత్రాహతేశ్వరాః। విపులైరర్థదానైశ్చతదాపాండుసుతోనృపః॥ ౨॥ సోభిషిక్తోమహాప్రాజ్ఞఃప్రాప్యరాజ్యంయుధిష్ఠిరః।ఉపస్థాప్యనరశ్రేష్ఠఃసర్వా
న్స్వప్రకృతీస్తదా ॥ ౩॥ ద్విజేభ్యోబలముఖ్యేభ్యోనైగమేభ్యశ్చసర్వశః। ప్రతిగృహ్యాశిషోముఖ్యాస్తథాధర్మభృతాంవరః॥ ౪ ॥ ఉషిత్వాశర్వరీశ్శ్రీ
మాన్పంచాశన్నగరోత్తమే। సమయంకౌరవాగ్ర్యస్యసస్మారపురుషర్షభః॥ ౫॥ సనిర్యయౌగజపురాద్యాజకైఃపరివారితః।దృష్ట్వానివృత్తమాదిత్యం
ప్రవృత్తంచోత్తరాయణమ్॥ ౬॥ ధృతంమాల్యంచగంధాంశ్చక్షౌమాణిచయుధిష్ఠిరః। చందనాగురుముఖ్యానితథాకాలీయకాన్యపి॥ ౭॥ప్రస్థాప్యపూర్వం
కౌంతేయోభీష్మసంస్కరణాయవై। మాల్యానిచమహార్హాణిరత్నానివివిధానిచ॥ ౮॥ధృతరాష్ట్రంపురస్కృత్యగాంధారీంచయశస్వినీమ్।మాతరం
చపృథాంధీమాన్భ్రాతౄంశ్చపురుషర్షభ॥ ౯॥ జనార్దనేనానుగతోవిదురేణచధీమతా। యుయుత్సునాచకౌరవ్యోయుయుధానేనవావిభో॥౧౦॥
మహతారాజభోగ్యేనపరివారేణసంవృతః। స్తూయమానోమహాతేజాభీష్మస్యాగ్నీననువ్రజన్॥ ౧౧॥ నిశ్చక్రామపురాత్తస్మాద్యథాదేవపతిస్తథా।ఆ
ససాదకురుక్షేత్రేతథాశాంతనవంనృపః ॥ ౧౨॥ ఉపాస్యమానంవ్యాసేనపారాశర్యేణధీమతా। నారదేనచరాజర్షేదేవలేనాసితేనచ॥ ౧౩॥ హత
శిష్టైర్నృపైశ్చాన్యైర్నానాదేశసమాగతైః। రక్షిభిశ్చమహాత్మానంరక్ష్యమాణంసమంతతః॥ ౧౪॥ శయానంవీరశయనేదదర్శనృపతిస్తథా। తతో
రథాదవారోహద్భ్రాతృభిస్సహధర్మరాట్॥౧౫॥అభివాద్యాథకౌరవ్యంపితామహమరిందమమ్।ద్వైపాయనాదీన్విప్రాంశ్చతైశ్చప్రత్యభినందితః॥
౧౬ ॥ ఋత్విగ్భిర్బ్రహ్మకల్పైశ్చభ్రాతృభిశ్చసహాచ్యుతః। ఆసాద్యశరతల్పస్థమృషిభిఃపరివారితమ్॥ ౧౭ ॥ అబ్రవీద్భరతశ్రేష్ఠంధర్మరాజోయుధి
ష్ఠిరః। భ్రాతృభిస్సహకౌరవ్యంశయానంనిమ్నగాసుతమ్॥ ౧౮॥యుధిష్ఠిరోహంనృపతేనమస్తేజాహ్నవీసుత।శృణోషిచేన్మహాబాహోబ్రూహికింక
రవాణితే॥౧౯॥ప్రాప్తోస్మిసమయేరాజన్నగ్నీనాదాయతేవిభో।ఆచార్యాబ్రాహ్మణాశ్చైవఋత్విజోభ్రాతరశ్చమే॥౨౦॥పుత్రశ్చతేమహాతేజాధృత
రాష్ట్రోజనేశ్వరః। ఉపస్థితఃసహామాత్యోవాసుదేవశ్చవీర్యవాన్॥ ౨౧ ॥ హతశిష్టాశ్చరాజానస్సర్వేచకురుజాంగలాః। తాన్పశ్యకురుశార్దూలస
మున్మీల్యచలోచనే॥౨౨॥యచ్చేహకించిత్కర్తవ్యంతత్సర్వంప్రాపితంమయా।యథోక్తంభవతాకాలేసర్వమేవచతత్కృతమ్॥౨౩॥ వైశంపాయనః॥
ఏవముక్తస్తుగాంగేయఃకుంతీపుత్రేణధీమతా। దదర్శభారతాన్సర్వాన్సంస్థితాన్పరివార్యతమ్ ॥ ౨౪ ॥ తతశ్చబలవాన్భీష్మఃప్రగృహ్యవిపులంభు
జమ్। ఉద్యన్మేఘస్వరోవాగ్మీకాలేవచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౫॥ దిష్ట్యాప్రాప్తోసికౌంతేయసహామాత్యోయుధిష్ఠిర । పరివృత్తోహిభగవాన్సహస్రాంశుర్దివా
కరః॥౨౬॥ అష్టపంచాశతంరాత్ర్యశ్శయానస్యాద్యమేగతాః। శరేషునిశితాగ్రేషుయథావర్షశతంతథా॥౨౭॥మాఘోయంసమనుప్రాప్తోమాసః
పుణ్యోయుధిష్ఠిర। త్రిభాగశేషఃపక్షోయంశుక్లోభవితుమర్హతి॥౨౮॥ఏవముక్త్వాతుగాంగేయోధర్మపుత్రంయుధిష్ఠిరమ్। ధృతరాష్ట్రమథామంత్ర్య

కాలేవచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౯॥ భీష్మః॥ రాజన్ విదితధర్మోఽసి సునిర్ణీతార్థసంశయః। బహుశ్రుతా హి తే విప్రా బహవః పర్యుపాసితాః॥ ౩౦॥ వేదశాస్త్రాణి సూక్ష్మాణి ధర్మాంశ్చ మనుజేశ్వర। వేదాంశ్చ చతురః సర్వాన్నిఖిలేనానుబుధ్యసే ॥ ౩౧ ॥ న శోచితవ్యం కౌరవ్య భవితవ్యం హి తత్తథా। శ్రుతం దేవరహస్యం తే కృష్ణద్వైపాయనాదపి॥ ౩౨॥ యథా పాండోః సుతా రాజంస్తథైవ తవ ధర్మతః। తాన్ పాలయ స్థితో ధర్మే గురుశుశ్రూషణే రతాన్॥ ౩౩॥ ధర్మరాజో హి శుద్ధాత్మా నిదేశే స్థాస్యతే తవ। ఆనృశంస్యపరం హ్యేనం జానామి గురువత్సలమ్॥ ౩౪ ॥ తవ పుత్రా దురాత్మానః క్రోధలోభపరాయణాః। ఈర్ష్యాభిభూతా దుర్వృత్తాస్తాన్న శోచితుమర్హసి॥ ౩౫॥ వైశంపాయనః ॥ ఏతావదుక్త్వా వచనం ధృతరాష్ట్రం మనీషిణమ్। వాసుదేవం మహాబాహుమభ్యభాషత కౌరవః॥ ౩౬ ॥ భీష్మః॥ భగవన్ దేవదేవేశ సురాసురనమస్కృత । త్రివిక్రమ నమస్తేస్తు శంఖచక్రగదాధర॥ ౩౭॥ వాసుదేవో హిరణ్యాత్మా పురుషః సవితా విరాట్। జీవభూతోఽనురూపస్త్వం పరమాత్మా సనాతనః॥ ౩౮॥ త్వద్భక్తం త్వద్గతస్వాంతమదారమపరిగ్రహమ్। త్రాయస్వ పుండరీకాక్ష పురుషోత్తమ నిత్యశః॥ ౩౯॥ అనుజానీహి మాం కృష్ణ వైకుంఠ పురుషోత్తమ। రక్ష్యాశ్చ తే పాండవేయా భవాన్ యేషాం పరాయణమ్॥ ౪౦॥ ఉక్తవానస్మి దుర్బుద్ధిం మందం దుర్యోధనం పురా। యతః కృష్ణస్తతో ధర్మో యతో ధర్మస్తతో జయః॥ ౪౧॥ వాసుదేవేన తీర్థేన పుత్ర సంశామ్య పాండవైః। సంధానస్య వరః కాలస్తవేతి చ పునః పునః॥ ౪౨ ॥ న చ మే తద్వచో మూఢః కృతవాన్ స తు మందధీః। ఘాతయిత్వేహ పృథివీం తతః స నిధనం గతః॥ ౪౩॥ త్వాం తు జానామ్యహం దేవం పురాణమృషిసత్తమమ్ । నరేణ సహితం దేవం బదర్యాం సుచిరోషితమ్॥ ౪౪॥ యథా మే నారదః ప్రాహ వ్యాసశ్చ సుమహాతపాః। నరనారాయణావేతౌ సంభూతౌ మనుజేష్వితి॥ ౪౫॥ స మాం త్వమనుజానీహి కృష్ణ మోక్ష్యే కళేబరమ్ త్వయాహం సమనుజ్ఞాతో గచ్ఛేయం పరమాం గతిమ్ ౪౬॥ వాసుదేవః॥ అనుజానామి భీష్మం త్వాం వసూన్ ప్రాప్నుహి పార్థివ। న తేస్తి వృజినం కించిదిహ లోకే మహాద్యుతే॥ ౪౭॥ పితృభక్తోసి రాజర్షే మార్కండేయ ఇవాపరః। యేన మృత్యుస్తవ వశే స్థితో భృత్య ఇవానతః॥ ౪౮॥ వైశంపాయనః ॥ ఏవముక్తస్తు గాంగేయః పాండవానిదమబ్రవీత్ । ధృతరాష్ట్రముఖాంశ్చాపి సర్వాంశ్చ సుహృదస్తథా॥ ౪౯ ॥ ప్రాణానుత్స్రష్టుమిచ్ఛామి తత్రానుజ్ఞాతుమర్హథ। సత్యేషు యతితవ్యం వః సత్యం హి పరమం బలమ్॥ ౫౦॥ ఆనృశంస్యపరైర్భావ్యం సదైవ నియతాత్మభిః। బ్రంహణ్యైర్ధర్మశీలైశ్చ తపోనిత్యైశ్చ భారత॥ ౫౧॥ ఇత్యుక్త్వా సుహృదః సర్వాన్ సంపరిష్వజ్య చైవ హి। పునరేవాబ్రవీద్ధీమాన్ యుధిష్ఠిరమిదం వచః ॥ ౫౨॥ బ్రాంహణాశ్చైవ తే నిత్యం ప్రాజ్ఞాశ్చైవ విశేషతః । ఆచార్యా ఋత్విజశ్చైవ పూజనీయా జనాధిప॥ ౫౩॥ .... *

ఇతి- అనుశాసనపర్వాంతర్గత - స్వర్గారోహణికపర్వణి- భీష్మప్రార్థనాయాం- సప్తషష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ ఏవముక్త్వా గురూన్ సర్వాన్ భీష్మశ్శాంతనవస్తదా। తూష్ణీం బభూవ కౌరవ్య సముహూర్తమరిందమ॥ ౧॥ ధారయామాస చాత్మానం ధారణాసు యథాక్రమమ్। తస్యోర్ధ్వమగమన్ ప్రాణాః సన్నిరుద్ధా మహాత్మనః॥ ౨॥ యద్యన్ముంచతి గాత్రాణాం స శంతనుసుతస్తదా। తత్తద్విశల్యమభవద్యోగయుక్తస్య వై క్రమాత్ ॥ ౩॥ ఇదమాశ్చర్యమాసీచ్చ మధ్యే తేషాం మహాత్మనామ్। సహితైరృషిభిస్సర్వైస్తథా వ్యాసాదిభిర్నృప॥ ౪॥ తు

ణేనప్రేక్షతాం తేషాంవిశల్యఃసోఽభవత్తదా। తందృష్ట్వావిస్మితాస్సర్వే వాసుదేవపురోగమాః॥౫॥సహితైర్మునిభిస్సర్వైస్తథా వ్యాసాదిభిర్నృప।స
న్నిరుద్ధస్తు తేనాత్మా సర్వేష్వాయతనేషుచ॥౬॥ జగామభిత్త్వామూర్ధానందివమభ్యుత్పపాతహ। దేవదుందుభినాదశ్చపుష్పవర్షైస్సహాభవత్॥౭॥
సిద్ధాబ్రహ్మర్షయశ్చైవసాధుసాధ్వితిహర్షితాః। మహోల్కేవచభీష్మస్యమూర్ధదేశాజ్జనాధిప॥౮॥నిస్సృత్యాకాశమావిశ్యక్షణేనాంతరధీయ
త। ఏవంసరాజశార్దూలనృపశ్శాంతనవస్తదా॥ ౯॥ సమయుజ్యతకాలేనభరతానాంకులోద్వహః । తతస్త్వాదాయదారూణిగంధాంశ్చవివిధాన్బ
హూన్॥౧౦॥ చితాంచక్రుర్మహాత్మానఃపాండవావిదురస్తథా। యుయుత్సుశ్చాపికౌరవ్యఃప్రేక్షకాస్త్వితరేఽభవన్॥౧౧॥ యుధిష్ఠిరశ్చగాంగేయం
విదురశ్చమహామతిః। ఛాదయామాసతురుభౌక్షౌమైర్మాల్యైశ్చకౌరవమ్॥ ౧౨ ॥ ధారయామాసతస్యాథయుయుత్సుశ్ఛత్రముత్తమమ్ । చామర
వ్యజనేశుభ్రే భీమసేనార్జునావుభౌ॥౧౩॥ ఉష్ణీషంపర్యగృహ్ణీతాంమాద్రీపుత్రావుభావపి। యుధిష్ఠిరేణసహితోధృతరాష్ట్రశ్చపాదతః॥ ౧౪॥ స్త్రి
యఃకౌరవనాథస్యభీష్మంకురుకులోద్వహమ్। తాలవృంతాన్యుపాదాయపర్యవీజంతసర్వతః ॥ ౧౫ ॥ తతోఽస్యవిధివచ్చక్రుఃపితృమేధంమహాత్మనః।య
జనంబహుశశ్చాగ్నౌజగుస్సామానిసామగాః॥ ౧౬॥ తతశ్చందనకాష్ఠైశ్చతథాకాలియకైరపి। కాలాగురుప్రభృతిభిర్గంధైశ్చోచ్చావచైరపి॥ ౧౭॥
సమవచ్ఛాద్యగాంగేయంసంప్రజ్వాల్యహుతాశనమ్। అపసవ్యమకుర్వంతధృతరాష్ట్రముఖాశ్చితామ్॥ ౧౮ ॥ సంస్కృత్యచకురుశ్రేష్ఠంగాంగేయం
కురుసత్తమాః। జగ్ముర్భాగీరథీంపుణ్యామృషిజుష్టాంకురూద్వహాః॥ ౧౯॥ అనుగమ్యమానావ్యాసేననారదేనాసితేనచ। కృష్ణేనభరతస్త్రీభిర్యేచపౌ
రాస్సమాగతాః॥ ౨౦॥ ఉదకంచక్రిరేచైవగాంగేయస్యమహాత్మనః। విధివద్భరతశ్రేష్ఠసచసర్వోజనస్తదా ॥ ౨౧ ॥ తతోఽభాగీరథీదేవీతనయస్యోదకే
కృతే। ఉత్థాయసలిలాత్తస్మాద్రుదతీశోకవిహ్వలా॥౨౨॥ పరిదేవయతీతత్రకౌరవానభ్యభాషత।నిబోధతయథావృత్తముచ్యమానంమయానఘాః॥౨౩॥
రాజవృత్తేనసంపన్నఃప్రజ్ఞయాభిజనేనచ। తత్కర్తాకురువృద్ధానాంపితృభక్తోమహావ్రతః॥౨౪॥ జామదగ్న్యేనరామేణయఃపురానపరాజితః।దివ్యై
రస్త్రైర్మహావీర్యఃసహతోద్యశిఖండినా॥౨౫॥ అశ్మసారమయంనూనంహృదయంమమపార్థివాః। అపశ్యంత్యాఃప్రియంపుత్రంయన్నదీర్యతిమేద్య
వై॥ ౨౬॥ సమేతంపార్థివంక్షత్రంకాశీపుర్యాంస్వయంవరే। విజిత్యైకరథేనైవకన్యాశ్చాయంజహారహ॥ ౨౭॥ యస్యనాస్తిబలేతుల్యఃపృథివ్యా
మపికశ్చన। హతంశిఖండినాశ్రుత్వానవిదీర్యతిమేమనః॥౨౮॥జామదగ్న్యఃకురుక్షేత్రేయుధియేనమహాత్మనా। పీడితోనాతియత్నేనసహతోద్యశిఖండి
నా॥ ౨౯॥ ఏవంవిధంబహుతదావిలపంతీంమహానదీమ్।ఆశ్వాసయామాసతదాసామ్నాదామోదరోవిభుః॥౩౦॥ సమాశ్వసిహిభద్రేత్వంమాశుచఃప్రి
యదర్శనే। గతస్సపరమంలోకంతవపుత్రోనసంశయః॥ ౩౧ ॥ వసురేషమహాతేజాఃశాపదోషేణశోభనే । మానుషత్వమనుప్రాప్తోనైనంశోచితుమ
ర్హసి॥౩౨॥ సఏషక్షత్రధర్మేణయుధ్యమానోరణాజిరే। ధనంజయేననిహతోనైషదేవిశిఖండినా॥ ౩౩॥ భీష్మంహికురుశార్దూలముద్యతేషుంమహా
రణే। నశక్తస్సంయుగేహంతుంసాక్షాదపిశతక్రతుః॥ ౩౪ ॥ స్వచ్ఛందతస్తవసుతోగతస్స్వర్గంశుభాననే। నశక్తావినిహంతుంవైరణేతంసర్వదేవ

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

తాః॥౩౫॥ తస్మాన్మాదెవిగంగేత్వంశోచస్వకురునందనమ్। వసురేవగతోదేవిపుత్రస్తేవిజ్వరాభవ॥౩౬॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్తాసాతుకృష్ణేనవ్యాసేనచసరిద్వరా। త్యక్త్వాశోకంమహారాజప్రకృతింప్రాపజాహ్నవీ ॥ ౩౭ ॥ సత్కృత్యతేతాంసరితంతదాకృష్ణముఖాన్నృప। అనుజ్ఞాతాస్తయాసర్వేన్యవర్తంతజనాధిప॥ ౩౮॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శతసాహస్ర్యాం- సంహితాయాం- వైయాసిక్యాం-

అనుశాసనపర్వాంతర్గత- స్వర్గారోహణికేపర్వణి- భీష్మస్వర్గారోహణే- అష్టషష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః-

* * *

సమాప్తంచేదం అనుశాసనపర్వ.

* * *

కాయేనవాచామనసేంద్రియైర్వాబుద్ధ్యాత్మనావాప్రకృతేస్స్వభావాత్। కరోమియద్యత్సకలంపరస్మైనారాయణాయేతిసమర్పయామి.

యదక్షరపదభ్రష్టంమాత్రాహీనంచయద్భవేత్ । తత్సర్వంక్షమ్యతాందేవనారాయణనమోస్తుతే॥

ఓం - తత్సత్ - హరిః - ఓం - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు-

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

శ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వప్రారంభః-

శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత - శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః-

నారాయణంనమస్కృత్యనరంచైవనరోత్తమమ్। దేవీంసరస్వతీంవ్యాసంతతోజయముదీరయేత్ ।

వైశంపాయనః॥ కృతోదకంతు రాజానంధృతరాష్ట్రంయుధిష్ఠిరః। పురస్కృత్యమహాబాహురుత్తతారాకులేంద్రియః॥ ౧॥ ఉత్తీర్యతుమహాబాహుర్బాష్పవ్యాకులలోచనః। పపాతతీరేగంగాయావ్యాధవిద్ధఇవద్విపః॥ ౨॥ తంసీదమానంజగ్రాహభీమఃకృష్ణేనచోదితః। మైవమిత్యబ్రవీచ్చైనంకృష్ణఃపరబలార్దనః॥౩॥ తమార్తంపతితంభూమౌశ్వసంతంచపునఃపునః । దదృశుఃపార్థివారాజన్ధర్మపుత్రంయుధిష్ఠిరమ్॥ ౪॥ తందృష్ట్వాదీనమనసంగతసత్వంనరేశ్వరమ్। భూయశ్శోకసమావిష్టాఃపాండవాస్సముపావిశన్॥౫॥ రాజాతుధృతరాష్ట్రస్తంపుత్రశోకాభిపీడితః । వాక్యమాహమహాబుద్ధిఃప్రజ్ఞాచక్షుర్యుధిష్ఠిరమ్॥౬॥ ఉత్తిష్ఠకురుశార్దూలకురుకార్యమనంతరమ్। క్షాత్రధర్మేణకౌంతేయజితేయమవనిస్త్వయా॥౭॥ తాంభుంక్ష్వభ్రాతృభిస్సార్ధంసుహృద్భిశ్చనరేశ్వర।నశోచితవ్యంపశ్యామిత్వయాధర్మభృతాంవర॥౮॥శోచితవ్యంమయాచైవగాంధార్యాచమహీపతే। యయోః పుత్రశతంనష్టంస్వప్నలబ్ధంయథాధనమ్॥౯॥ అశ్రుత్వాహితకామస్యవిదురస్యమహాత్మనః। వాక్యానిసుమహార్థానిపరితప్యామిదుర్మతిః ॥ ౧౦॥ ఉక్తవాన్విదురోయన్మాంధర్మాత్మాదివ్యదర్శనః। దుర్యోధనాపరాధేనకులంతెవినశిష్యతి॥౧౧॥ స్వస్తిచెదిచ్ఛసేరాజన్కులస్యకురుమేవచః । త్యజ్యతామేషదుష్టాత్మామందోరాజాసుయోధనః॥ ౧౨॥ కర్ణశ్చశకునిశ్చైవనైనంపశ్యంతికర్హిచిత్ । ద్యూతసంఘాతమప్యేషామప్రమాదేనవారయ॥ ౧౩॥ అభిషేచయరాజానంధర్మపుత్రంయుధిష్ఠిరమ్। సపాలయిష్యతివశీధర్మేణపృథివీమిమామ్॥ ౧౪ ॥ అథనేచ్ఛసిరాజానంధర్మాత్మానంయుధిష్ఠిరమ్। మెధీభూతఃస్వయంరాజ్యంప్రతిగృహ్ణీష్వపార్థివ॥ ౧౫॥ సమంసర్వేషుభూతేషువర్తమానంనరాధిప। అనుజీవంతుసర్వేత్వాంజ్ఞాతయోభ్రాతృభిస్సహ॥ ౧౬॥ ఏవంబ్రువతికౌంతేయవిదురేదీర్ఘదర్శిని। దుర్యోధనమహంపాపమన్వవర్తంవృథామతిః॥ ౧౭ ॥ అశ్రుత్వాతస్యధీరస్యవాక్యానిమధురాణ్యహమ్। ఫలంప్రాప్యమహద్దుఃఖంనిమగ్నశ్శోకసాగరే॥ ౧౮ ॥ సువృద్ధౌతెహిపితరౌపశ్యతౌదుఃఖితౌనృప । నశోచితవ్యంభవతాపశ్యామీహజనాధిప॥ ౧౯ ॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతె- ఆశ్వమెధికపర్వాంతర్గత- అశ్వమెధపర్వణి- ప్రథమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ఏవముక్తస్తురాజ్ఞాసధృతరాష్ట్రేణధీమతా। తూష్ణీంబభూవమెధావీతమువాచాథకెశవః॥ ౧॥ అతీవమనసాశోకఃక్రియమాణోజనాధిప । సంతాపయతివైతస్యపూర్వప్రేతాన్పితామహాన్॥ ౨॥ యజస్వవిధివద్యజ్ఞైర్వివిధైరాప్తదక్షిణైః। దేవాంస్తర్పయసోమెనస్వధయాచపి

త్వానపి॥ ౩॥ అతిథీనన్నపానేన కామైరన్యైరకించనాన్। విదితం వేదితవ్యం తే కర్తవ్యమపి తే కృతమ్॥ ౪॥ శ్రుతాశ్చ రాజధర్మాస్తే భీష్మాద్భాగీరథీసుతాత్। కృష్ణద్వైపాయనాచ్చైవ నారదాద్విదురాత్తథా॥ ౫॥ నేమామర్హసి మూఢానాం వృత్తిం త్వమనువర్తితుమ్। పితృపైతామహం వృత్తమాస్థాయ ధురముద్వహ॥ ౬॥ యుక్తం హి యశసా క్షత్రం స్వర్గం ప్రాప్తుమసంశయమ్। న హి కశ్చిద్ధి శూరాణాం నిహతోత్ర పరాఙ్ముఖః॥ ౭॥ త్యజ శోకం మహారాజ భవితవ్యం హి తత్తథా। న శక్యాస్తే పునర్ద్రష్టుం త్వయా యేస్మిన్రణే హతాః॥ ౮॥ ఏతావదుక్త్వా గోవిందో ధర్మరాజం యుధిష్ఠిరమ్। విరరామ మహాతేజాస్తమువాచ యుధిష్ఠిరః॥ ౯॥ యుధిష్ఠిరః॥ గోవింద మయి యా ప్రీతిస్తవ సా విదితా మమ। సౌహృదేన తథా ప్రేమ్ణా సదా మయ్యనుకంపసే॥ ౧౦॥ ప్రియం మమ స్యాత్సుమహత్కృతం చక్రగదాధర। శ్రీమన్ప్రీతేన మనసా సర్వం యాదవనందన॥ ౧౧॥ యది మామనుజానీయాద్భవాన్ గంతుం తపోవనమ్। న హి శాంతిం ప్రపశ్యామి పాతయిత్వా పితామహమ్॥ ౧౨॥ కర్ణం చ పురుషవ్యాఘ్రం సంగ్రామేష్వపలాయినమ్। కర్మణా యేన ముచ్యేయమస్మాత్క్రూరాజ్జనార్దన॥ ౧౩॥ కర్మణా తద్విధత్స్వేహ యేన శుధ్యతి మే మనః। తమేవం వాదినం పార్థం వ్యాసః ప్రోవాచ ధర్మవిత్॥ ౧౪॥ సాంత్వయన్ సుమహాతేజాః శుభం వచనమర్థవత్। అకృతా తే మతిస్తాత పునర్బాల్యేన ముహ్యసే॥ ౧౫॥ కిమాకాశా వయం తాత ప్రలపామ ముహుర్ముహుః। విదితాః క్షత్రధర్మాస్తే యేషాం యుద్ధేన జీవికా॥ ౧౬॥ యథాప్రవృత్తో నృపతిర్నాధిబంధేన యుజ్యతే। మోక్షధర్మాశ్చ నిఖిలా యాథాతథ్యేన మే శ్రుతాః॥ ౧౭॥ అసకృచ్చాపి సందేహాశ్ఛిన్నాస్తే కామజా మయా। అశ్రద్దధానో దుర్మేధా లుప్తస్మృతిరసి ధ్రువమ్॥ ౧౮॥ మైవం భవ న తే యుక్తమిదమజ్ఞానమీదృశమ్। ప్రాయశ్చిత్తాని సర్వాణి విదితాని చ తేనఘ॥ ౧౯॥ రాజధర్మాశ్చ తే సర్వే దానధర్మాశ్చ తే శ్రుతాః। స కథం సర్వధర్మజ్ఞః సర్వాగమవిశారదః॥ ౨౦॥ పరిముహ్యసి భూయస్త్వమజ్ఞానాదివ భారత॥ ౨౧॥ .... *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అశ్వమేధపర్వణి- ద్వితీయోధ్యాయః-

వ్యాసః॥ యుధిష్ఠిర తవ ప్రజ్ఞా న సమ్యగితి మే మతిః। న హి కశ్చిత్స్వయం మర్త్యః స్వవశః కురుతే క్రియామ్॥ ౧॥ ఈశ్వరేణ నియుక్తోయం సాధ్వసాధు చ మానవః। కరోతి పురుషః కర్మ తత్ర కా పరిదేవనా॥ ౨॥ ఆత్మానం మన్యసే చాథ పాపకర్మాణమంతతః। శృణు తత్ర యథా పాపమపకృష్యేత భారత॥ ౩॥ తపోభిః క్రతుభిశ్చైవ దానేన చ యుధిష్ఠిర। తరంతి నిత్యం పురుషా యే స్మ పాపాని కుర్వతే॥ ౪॥ యజ్ఞేన తపసా చైవ దానేన చ యుధిష్ఠిర। పూయంతే నరశార్దూల నరా దుష్కృతకారిణః॥ ౫॥ అసురాశ్చ సురాశ్చైవ పుణ్యహేతోర్మఖక్రియామ్। ప్రయతంతే మహాత్మానస్తస్మాద్యజ్ఞాః పరాయణమ్॥ ౬॥ యజ్ఞైర్దేవా మహాత్మానో బభూవురధికాః సురాః। తతో దేవాః క్రియావంతో దానవానభ్యధర్షయన్॥ ౭॥ రాజసూయాశ్వమేధౌ చ సర్వమేధం చ భారత। నరమేధం చ నృపతే త్వమాహర యుధిష్ఠిర॥ ౮॥ యజస్వ వాజిమేధేన విధివద్దక్షిణావతా। బహుకామాన్నవిత్తేన రామో దాశరథిర్యథా॥ ౯॥ యథా చ భరతో రాజా దౌష్యంతిః పృథివీపతిః। శాకుంతలో మహావీర్యస్తవ పూర్వపితామహః॥ ౧౦॥ యుధిష్ఠిరః॥ అసంశయం వాజిమేధః పావయేత్పృథివీపతిమ్। అభిప్రాయస్తు మే కశ్చిత్తం త్వం శ్రోతుమిహార్హసి॥ ౧౧॥ ఇమం జ్ఞాతివధం కృత్వా సుమహాంతం ద్విజోత్తమ। దానమల్పం న శక్నోమి దాతుం విత్తం చ నాస్తి మే॥ ౧౨॥ న చ బాలానిమాన్ దీనానుత్సహే వసు యాచితుమ్। తథైవార్ద్రవ్రణాన్కృచ్ఛ్రే వర్తమానాన్నృపాత్మజాన్॥ ౧౩॥ స్వయం వినాశ్య పృథివీం యజ్ఞార్థం ద్విజసత్తమ। కరమాహారయిష్యామి కథం శోకపరాయణః॥ ౧౪॥ దుర్యోధనాపరాధేన వసుధా వసుధాధిపాః। వినష్టా యోజయిత్వాస్మానకీర్త్యా మునిసత్తమ॥ ౧౫॥ దుర్యోధనేన పృథివీ క్షయితా విత్తకారణాత్। కోశశ్చాపి విశీర్ణోసౌ ధార్తరాష్ట్రస్య దుర్మతేః॥ ౧౬॥ పృథివీ దక్షిణా చాత్ర విధిః ప్రథమకల్పితః। విద్వద్భిః పరిదృష్టోయం శిష్టో విధివిపర్యయః॥ ౧౭॥ న చ ప్రతినిధిం కర్తుం చికీర్షామి తపోధన। అత్ర మే భగవన్ సమ్యక్సాచివ్యం క

ర్తుమర్హసి॥ ౧౮॥ ఏవముక్తస్తుపార్థేనకృష్ణద్వైపాయనస్తదా। ముహూర్తమనుసంచింత్యధర్మరాజానమబ్రవీత్ ॥౧౯॥ వ్యాసః॥ కోశశ్చాపి విశీర్ణోఽయంపరిపూర్ణోఽభవిష్యతి। విద్యతేద్రవిణంపార్థగిరౌహిమవతిస్థిరమ్॥ ౨౦ ॥ ఉత్సృష్టంబ్రాహ్మణైర్యజ్ఞేమరుత్తస్యమహాత్మనః। తదానయస్వకౌంతేయపర్యాప్తంతద్భవిష్యతి॥ ౨౧॥ యుధిష్టిరః॥ కథంయజ్ఞేమరుత్తస్యద్రవిణంతత్సమాచితమ్। కస్మింశ్చకాలేసనృపోబభూవవదతాంవర॥౨౨॥ వ్యాసః॥ యదిశుశ్రూషసేపార్థశృణుకారంధమంనృపమ్। యస్మిన్కాలేమహావీర్యస్సరాజాసీన్మహాధనః॥ ౨౩ ॥ ……………………*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అశ్వమేధపర్వణి- సంవర్తమరుత్తీయేతృతీయోఽధ్యాయః

యుధిష్టిరః॥ శుశ్రూషేతస్యధర్మజ్ఞరాజర్షేఃపరికీర్తనమ్। ద్వైపాయనమరుత్తస్యకథాంప్రబ్రూహిమేఽనఘ॥౧॥ వ్యాసః॥ ఆసీత్కృతయుగేతాతమనుర్దండధరఃప్రభుః। తస్యపుత్రోమహాబాహుఃప్రసంధిరితివిశ్రుతః ॥ ౨ ॥ ప్రసంధేరభవత్ పుత్రఃక్షుపఇత్యభిసంజ్ఞితః। క్షుపస్యపుత్రస్త్విక్ష్వాకుర్మహీపాలోఽభవత్ప్రభుః॥ ౩॥ తస్యపుత్రశతంరాజన్నాసీత్పరమధార్మికమ్। తాంస్తుసర్వాన్మహీపాలానిక్ష్వాకురకరోత్ప్రభుః॥౪॥ తేషాంజ్యేష్ఠస్తువింశోఽభూత్ప్రతిమానంధనుష్మతామ్। వింశస్యపుత్రఃకల్యాణోవివింశోనామభారత॥౫॥వివింశస్యసుతారాజన్బభూవుర్దశపంచచ। సర్వేధనుషివిక్రాంతాబ్రహ్మణ్యాస్సత్యవాదినః॥ ౬॥ దానధర్మరతాశ్శాంతాస్సతతంప్రియవాదినః। తేషాంజ్యేష్ఠఃఖనీనేత్రఃసతాన్సర్వానపీడయత్ ॥ ౭ ॥ ఖనీనేత్రస్తువిక్రాంతోజిత్వారాజ్యమకంటకమ్। నాశకద్రక్షితుంరాజ్యంనానురజ్యంతతంప్రజాః॥ ౮॥ తమపాస్యచతద్రాజ్యేతస్యపుత్రంసువర్చసమ్ । అభ్యషించంతరాజేంద్రముదితాహ్యభవంస్తదా॥ ౯ ॥ సపితుర్విక్రియాందృష్ట్వారాజ్యాన్నిరసనంతథా। నియతోవర్తయామాసప్రజాహితచికీర్షయా॥౧౦॥ బ్రహ్మణ్యస్సత్యవాదీచశుచిశ్శమదమాన్వితః। ప్రజాస్తంచాన్వరజ్యంతధర్మనిత్యంమనీషిణమ్ ॥ ౧౧ ॥ తస్యధర్మప్రవృత్తస్యవ్యశీర్యత్కోశవాహనమ్। తంక్షీణకోశంసామంతాస్సమంతాత్పర్యపీడయన్॥౧౨॥సపీడ్యమానోబహుభిఃక్షీణకోశాశ్వవాహనః।ఆర్తిమార్చ్ఛత్పరాంరాజాసహభృత్యైఃపురేణచ॥౧౩॥ నచైనమభిహంతుంతేశక్నువంతిబలక్షయే। సంప్రవృత్తోహిరాజాసధర్మనిత్యోయుధిష్ఠిర॥ ౧౪॥ యదాచపరమామార్తింగతోఽసౌసపురోనృపః। తతఃప్రదధ్మౌసకరంప్రాదురాసీత్తతోవరమ్॥ ౧౫॥ తతస్తానజయత్సర్వాన్ప్రత్యమిత్రాన్నరాధిపాన్ । ఏతస్మాత్కారణాద్రాజన్విశ్రుతస్సకరంధమః॥౧౬॥ తస్యకారంధమఃపుత్రస్త్రేతాయుగముఖేభవత్ । ఇంద్రాదనవరఃశ్రీమాన్దేవైరపిసదుర్జయః॥ ౧౭ ॥ తస్యసర్వేమహీపాలావర్తంతేస్మవశేతదా। సహిసమ్రాడభూత్తేషాంవృత్తేనచబలేనచ॥౧౮॥ అవిక్షిన్నామధర్మాత్మావీర్యేణేంద్రసమోఽభవత్ ।యజ్ఞశీలోధర్మరతిర్ధృతిమాన్సంయతేంద్రియః॥౧౯॥ తేజసాదిత్యసదృశఃక్షమయాపృథివీసమః। బృహస్పతిసమోబుద్ధ్యాహిమవానివసుస్థిరః॥ ౨౦ ॥ కర్మణామనసావాచాదమేనప్రశమేనచ। మనాంస్యాహ్లాదయామాసప్రజానాంసమహీపతిః॥ ౨౧ ॥ యఈజేహయమేధానాంశతేనవిధివత్ప్రభుః । యాజయామాసయంవిద్వాన్స్వయమేవాంగిరాఃప్రభుః॥ ౨౨॥ తస్యపుత్రోఽతిచక్రామపితరంగుణవత్తయా।మరుత్తోనామధర్మజ్ఞశ్చక్రవర్తీమహాయశాః॥౨౩॥నాగాయుతసమప్రాణస్సాక్షాద్విష్ణురివాపరః। సయక్ష్యమాణోధర్మాత్మాశాతకుంభమయాన్యుత॥ ౨౪॥ కారయామాసశుభ్రాణిభాజనానిసహస్రశః। మేరుంపర్వతమాసాద్యహిమవత్పార్శ్వఉత్తరే॥ ౨౫॥ కాంచనస్సుమహాన్పాదస్తత్రకర్మచకారసః । తతఃకుండానిపాత్రీశ్చపిఠరాణ్యాసనానిచ॥ ౨౬॥ చక్రుస్సువర్ణకర్తారోయేషాంసంఖ్యానవిద్యతే । తస్యైవతుసమీపేసయజ్ఞవాటోబభూవహ॥ ౨౭॥ ఈజేతత్రసధర్మాత్మావిధివత్పృథివీపతిః॥ మరుత్తస్సహితైస్సర్వైఃప్రజాపాలైర్నరాధిపః॥౨౮॥ ఇతి- అశ్వమేధపర్వణి- సంవర్తమరుత్తీయేచతుర్థోఽధ్యాయః- …………… *

యుధిష్ఠిరః॥ కథంవీర్యస్సమభవద్రాజాసవదతాంవర । కథంచజాతరూపేణసమయుజ్యతసద్విజ॥ ౧ ॥ క్వచతత్సాంప్రతంద్రవ్యంభగవన్నవతిష్ఠతే। కథంచశక్యమస్మాభిస్తదవాప్తుంతపోధన ॥ ౨ ॥ వ్యాసః ॥ అసురాశ్చైవదేవాశ్చదక్షస్యాసన్ప్రజాపతేః । అపత్యంబహుళంతాతసంస్పర్ధంతపరస్పరమ్॥౩॥ తథైవాంగిరసఃపుత్రౌవ్రతతుల్యౌబభూవతుః। బృహస్పతిర్బృహత్తేజాస్సంవర్తశ్చతపోధనః॥ ౪ ॥ తావతిస్పర్ధినౌరాజన్పృథగాస్తాంపరస్పరమ్। బృహస్పతిస్ససంవర్తంబాధతేస్మపునఃపునః॥ ౫॥ సబాధ్యమానస్సతతంభ్రాత్రాజ్యేష్ఠేనభారత । అర్థానుత్సృజ్యదిగ్వాసావనవాసమరోచయత్ ॥౬॥ వాసవోప్యసురాన్సర్వాన్నిర్జిత్యచనిపాత్యచ । ఇంద్రత్వంప్రాప్యలోకేషుతతోవవ్రేపురోహితమ్॥ ౭॥ పుత్రమంగిరసోజ్యేష్ఠంవిప్రశ్రేష్ఠంబృహస్పతిమ్। యాజ్యస్త్వంగిరసఃపుత్రమాసీద్రాజాకరంధమః ॥ ౮॥ వీర్యేణాప్రతిమోలోకేవృత్తేనచబలేనచ। శతక్రతురివౌజస్వీధర్మాత్మాసంశితవ్రతః॥౯॥ వాహనంయస్యయోధాశ్చమిత్రాణివివిధానిచ। శయనానిచముఖ్యానిమహార్హాణిచసర్వశః॥ ౧౦ ॥ ధ్యానాదేవాభవన్రాజన్ముఖవాతేనసర్వశః। సగుణైఃపార్థివాన్సర్వాన్వశేచక్రేనరాధిపః॥౧౧॥ సంజీవ్యకాలమిష్టంచసశరీరోదివంగతః । బభూవతస్యపుత్రోపియయాతిరివధర్మవిత్ ॥౧౨॥ అవిక్షిన్నామశత్రుంజిత్సవశేకృతవాన్మహీమ్ । విక్రమేణగుణైశ్చైవపితేవాసీత్సపార్థివః॥ ౧౩॥ తస్యవాసవతుల్యోభూన్మరుత్తోనామవీర్యవాన్। పుత్రస్తమనురక్తాభూత్పృథివీసాగరాంబరా॥ ౧౪॥ స్పర్ధతేసస్మసతతందేవరాజేననిత్యదా। వాసవోపిమరుత్తేనస్పర్ధతేపాండునందన॥౧౫॥ శుచిస్సగుణవానాసీన్మరుత్తఃపృథివీపతిః। యతమానోపివైశక్రోనవిశేషయతిస్మహ॥ ౧౬ ॥ సోశక్నువన్విశేషాయసమాహూయబృహస్పతిమ్ । ఉవాచేదంవచోదేవైస్సహితోహరివాహనః॥ ౧౭॥ బృహస్పతేమరుత్తస్యమాకార్షీస్త్వంకథంచన। దైవంకర్మాథవాపిత్ర్యంకర్తాసిమమచేత్ప్రియమ్ ॥౧౮॥ అహంహిత్రిషులోకేషుసురాణాంచబృహస్పతే। ఇంద్రత్వంప్రాప్తవానేకోమరుత్తస్తుమహీపతిః॥ ౧౯॥ కథంహ్యమర్త్యంబ్రహ్మంస్త్వంయాజయిత్వాసురాధిపమ్। యాజయేమృత్యుసంయుక్తంమరుత్తమవిశంకయా॥౨౦॥మాంవావృణీష్వభద్రంతేమరుత్తంవామహీపతిమ్ । పరిత్యజ్యమరుత్తంవాయథాజోషంభజస్వమామ్ ॥ ౨౧ ॥ ఏవముక్తస్తుకౌరవ్యదేవరాజ్ఞాబృహస్పతిః। ముహూర్తమివసంచిత్యదేవరాజానమబ్రవీత్ ॥ ౨౨॥ త్వంభూతానామధిపతిస్త్వయిలోకాఃప్రతిష్ఠితాః। నముచేర్విశ్వరూపస్యనిహంతాత్వంబలస్యచ॥ ౨౩॥ త్వమాజహర్థదైత్యానామేకోవీరశ్రియంపరామ్। త్వంబిభర్షిభువంద్యాంచసదైవబలసూదన॥ ౨౪॥ పౌరోహిత్యంకథంకృత్వాతవదేవగణేశ్వర । యాజయేయమహంమర్త్యంమరుత్తంపాకశాసన॥౨౫॥సమాశ్వసిహిదేవేంద్రనాహంమర్త్యస్యకర్హిచిత్ ।గ్రహీష్యామిస్రువంయజ్ఞేశృణుచేదంవచోమమ॥ ౨౬॥ హిరణ్యరేతానోష్ణస్స్యాత్పరివర్తేతమేదినీ। భాసంతునరవిఃకుర్యాన్నతుసత్యంచలేన్మయి॥ ౨౭॥ వైశంపాయనః॥ బృహస్పతివచశ్శ్రుత్వాశక్రోవిగతమత్సరః। ప్రశస్యైనంవివేశాథస్వమేవభవనంతదా॥ ౨౮॥

……………………………………*

ఇతి- అశ్వమేధపర్వణి - సంవర్తమరుత్తీయే- పంచమోధ్యాయః-

వ్యాసః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। బృహస్పతేశ్చసంవాదంమరుత్తస్యచధీమతః॥ ౧ ॥ దేవరాజస్యసమయంకృతమాంగిరసేనహ। శ్రుత్వామరుత్తోనృపతిర్యజ్ఞమాహారయత్పరమ్॥ ౨॥సంకల్ప్యమనసాయజ్ఞంకరంధమసుతాత్మజః।బృహస్పతిముపాగమ్యవాగ్మీవచనమబ్రవీత్ ॥౩॥ భగవన్యన్మపూర్వమభిగమ్యతపోధన। కృతోభిసంధిర్యజ్ఞస్యభవతోవచనాద్గురో ॥ ౪ ॥ తమహంయష్టుమిచ్ఛామిసంభారాస్సంభృతాశ్చమే। యాజ్యోస్మిభవతస్సాధోతత్ప్రాప్నుహివిధత్స్వచ॥ ౫॥ బృహస్పతిః॥ నకామయేయాజయితుంత్వామహంపృథివీపతే।వృతోస్మిదేవరాజేనప్రతిజ్ఞాతంచతస్యమే॥ ౬॥ మరుత్తః॥ పిత్ర్యమస్మితవక్షేత్రంబహుమన్యేచతేభృశమ్। తవాస్మియాజ్యతాంప్రాప్తోభజమానంభజస్వమామ్॥౭॥ బృహస్పతిః॥అమర్త్యంయాజయిత్వాహంయాజయిష్యేకథంనరమ్ । మరుత్తగచ్ఛవామావానివృత్తోస్మ్యద్యయాజనాత్ ॥ ౮॥ నత్వాంయాజయితాస్మ్యద్యవృణు

త్వంయమిహేచ్ఛసి। ఉపాధ్యాయంమహాబాహోయస్తేయజ్ఞంకరిష్యతి ॥ ౯॥ వ్యాసః॥ఏవముక్తస్తునృపతిర్మరుత్తోవ్రీడితోభవత్। ప్రత్యాగచ్ఛంశ్చ
సుసంవిగ్నోదదర్శపథినారదమ్॥ ౧౦॥ దేవర్షిణాసమాగమ్యనారదేనసపార్థివః। విధివత్ప్రాంజలిస్తస్థావథైనంనారదోబ్రవీత్ ॥౧౧॥రాజర్షే
నాతిహృష్టోసికచ్చిత్క్షేమంతవానఘ। క్వగతోసికుతశ్చేదమప్రీతస్థానమాగతమ్॥ ౧౩॥ శ్రోతవ్యంచేన్మయారాజన్బ్రూహిమేపార్థివర్షభ। వ్యపనే
ష్యామితేమన్యుంసర్వయత్నైర్నరాధిప॥ ౧౪॥ ఏవముక్తోమరుత్తస్తునారదేనమహర్షిణా। విప్రలంభముపాధ్యాయాత్సర్వమేవాస్యవేదయత్॥౧౫॥
మరుత్తః॥ గతోస్మ్యంగిరసఃపుత్రందేవాచార్యంబృహస్పతిమ్।యజ్ఞార్థమృత్విజంద్రష్టుంనచమాంసోభ్యనందత ॥ ౧౬॥ ప్రత్యాఖ్యాతశ్చతేనాహంజీ
వితుంనాద్యకామయే। పరిత్యక్తశ్చగురుణాదూషితశ్చాస్మినారద ॥ ౧౭॥ వ్యాసః॥ ఏవముక్తస్తురాజ్ఞాసనారదఃప్రత్యభాషత । ఆవిక్షితంమహారాజ
వాచాసంజీవయన్నివ ॥౧౭॥నారదః॥ రాజన్నంగిరసఃపుత్రఃసంవర్తోనామధార్మికః। చంక్రమీతిదిశస్సర్వాదిగ్వాసామోహయన్ప్రజాః॥ ౧౮॥
తంగచ్ఛయదియాజ్యంత్వాంనవాంఛతిబృహస్పతిః। ప్రసన్నస్త్వాంమహాతేజాఃసంవర్తోయాజయిష్యతి ॥ ౧౯ ॥ మరుత్తః ॥ సంజీవితోహంభవతా
వాక్యేనానేననారద।పశ్యేయంక్వనుసంవర్తంశంసమేవదతాంవర ॥ ౨౦॥ కథంచతస్మైవర్తేయంకథంమాంనపరిత్యజేత్। ప్రత్యాఖ్యాతశ్చతేనాపి
నాహంజీవితుముత్సహే। ౨౧॥ నారదః॥ ఉన్మత్తవేషంబిభ్రత్సచంక్రమీతియథాసుఖమ్। వారాణస్యాంమహారాజదర్శనేప్సుర్మహేశ్వరమ్॥౨౨॥
తస్యాద్వారంసమాసాద్యన్యసేథాఃకుణపంక్వచిత్ । తందృష్ట్వాయోనివర్తేతససంవర్తోమహీపతే॥ ౨౩ ॥ తంపృష్ఠతోనుగచ్ఛేథాయత్రగచ్ఛేత్సవీ
ర్యవాన్। తమేకాంతేసమాసాద్యప్రాంజలిశ్శరణంవ్రజేః॥ ౨౪॥ పృచ్ఛేత్త్వాంయదికేనాహంతవాఖ్యాతఇతిస్మహ । బ్రూయాస్త్వంనారదేనేతిసంవ
ర్తఃకథితోసిమే॥ ౨౫॥ సచేత్త్వామనుయుంజీతమమానుగమనేచ్ఛయా। శంసథావహ్నిమారూఢంమామపిత్వమశంకయా॥ ౨౬॥వ్యాసః॥సతథేతిప్ర
తిశ్రుత్యపూజయిత్వాచనారదమ్। అభ్యనుజ్ఞాయరాజర్షిర్యయౌవారాణసీంపురీమ్॥ ౨౭॥ తత్రగత్వాయథోక్తంసపుర్యాద్వారేమహాయశాః। కు
ణపంస్థాపయామాసనారదస్యవచఃస్మరన్॥ ౨౮॥ యౌగపద్యేనవిప్రశ్చపురీద్వారమథావిశత్। తతస్సకుణపందృష్ట్వాసహసాసంన్యవర్తత॥ ౩౦॥ స
తంనివృత్తమాలోక్యప్రాంజలిఃపృష్ఠతోన్వగాత్। ఆవిక్షితోమహీపాలఃసంవర్తముపశిక్షితుమ్॥ ౩౧॥ సచతంవిజనేదృష్ట్వాపాంసుభిఃకర్దమేనచ।శ్లే
ష్మణాచాపిరాజానంష్ఠీవనైశ్చసమాకిరత్ ॥ ౩౨॥ సతథాబాధ్యమానోపిసంవర్తేనమహీపతిః। అన్వగాదేవతమృషింప్రాంజలిస్సంప్రసాదయన్॥
౩౩॥ తతోనివర్త్యసంవర్తఃపరిశ్రాంతఉపావిశత్। శీతలచ్ఛాయమాసాద్యన్యగ్రోధంబహుశాఖినమ్॥౩౪॥ ....*

ఇతి- సంవర్తమరుత్తీయే - షష్ఠోధ్యాయః-

సంవర్తః॥ కథమస్మిత్వయాజ్ఞాతఃకేనవాకథితోస్మితే। ఏతదాచక్ష్వమేతత్త్వమిచ్ఛసేచేన్మమప్రియమ్॥ ౧॥సత్యంతేబ్రువతస్సర్వేసంపత్స్యంతేమ
నోరథాః। మిథ్యాతుబ్రువతోమూర్ధాశతధాతేస్ఫుటిష్యతి॥ ౨॥ మరుత్తః॥నారదేనభవాన్మహ్యమాఖ్యాతోహ్యటతాపథి।గురుపుత్రోమమేతిత్వంత
తోమేప్రీతిరుత్తమా॥ ౩॥ సంవర్తః॥ సత్యమేతద్భవానాహసమాంజానాతిసత్రిణమ్। కథయస్వతదేతన్మేక్వనుసంప్రతినారదః॥ ౪॥మరుత్తః॥ భవం
తంకథయిత్వాసమమదేవర్షిసత్తమః। తతోమామభ్యనుజ్ఞాయప్రవిష్టోహవ్యవాహనమ్ ॥ ౫॥ వ్యాసః॥ శ్రుత్వాతుపార్థివస్యైతత్సంవర్తఃప్రము
దంగతః। ఏతావదహమప్యేవంశక్నుయామితిసోబ్రవీత్ ॥ ౬॥ తతోమరుత్తమున్మత్తోవాచానిర్భర్త్సయన్నివ।రూక్షయాబ్రాహ్మణోరాజన్పునఃపున
రథాబ్రవీత్ ॥౭॥ వాతప్రధానేనమయాస్వచిత్తవశవర్తినా । ఏవంవికృతరూపేణకథంయాజితుమిచ్ఛసి ॥ ౮ ॥ భ్రాతామమసమర్థశ్చవాసవేనచ
సంగతః। వర్తతేయాజనేచైవతేనకర్మాణికారయ॥ ౯॥ గార్హస్థ్యంచైవయాజ్యాశ్చసర్వాగృహ్యాశ్చదేవతాః। పూర్వజేనసమాక్షిప్తంశరీరం

వర్జితంత్విదమ్॥ ౧౦॥ నాహంతేనాననుజ్ఞాతస్త్వామావిక్షితకర్హిచిత్ । యాజయేయంకథంచిద్వై సహిపూజ్యతమోమమ॥౧౧॥సత్వంబృహస్పతింగచ్ఛతమనుజ్ఞాప్యచావ్రజ । తతోహంయాజయిష్యేత్వాంయదియష్టుమిహేచ్ఛసి ॥ ౧౨ ॥ మరుత్తః ॥ బృహస్పతింగతఃపూర్వమహంసంవర్తతచ్ఛృణు। నమాంకామయతేయాజ్యమసౌవాసవకామ్యయా॥ ౧౩॥ అమరంయాజ్యమాసాద్యయాజయిష్యేనమానుషమ్। శక్రేణప్రతిషిద్ధోహంమరుత్తంమాస్మయాజయ॥ ౧౪॥ స్పర్ధతేచమయావిప్రసదావైసతుపార్థివః। ఎవమస్త్వితిచాప్యుక్తోభ్రాత్రాతేబలవృత్రహా॥ ౧౫॥సమామభిగతంప్రేమ్ణాయాజ్యత్వేనబుభూషతి। దేవరాజంసమాశ్రిత్యతద్విద్ధిమునిపుంగవ॥ ౧౬॥ సోహమిచ్ఛామిభవతాసర్వస్వేనాపియాజితుమ్। కామయేసమతిక్రాంతుంవాసవంత్వత్కృతైర్గుణైః॥ ౧౭॥ నహిమేవర్తతేబుద్ధిర్గంతుంబ్రహ్మన్ బృహస్పతిమ్। ప్రత్యాఖ్యాతశ్చతేనాస్మితథానపకృతేసతి ॥ ౧౮॥ సంవర్తః॥ చికీర్షసియథాకామంసర్వమేతత్త్వయిధ్రువమ్।యదిసర్వానభిప్రాయాన్కర్తాసిమమపార్థివ ॥ ౧౯॥ యాజ్యమానంమయాహిత్వాంబృహస్పతిపురందరౌ। ద్విషేతాంసమభిక్రుద్ధావేతదేకంసమర్థయే ॥ ౨౦ ॥ స్థైర్యమత్రకథంమేస్యాత్త్వంనిస్సంశయంకురు । కుపితస్త్వాంనహీదానీంభస్మీకుర్యాంసబాంధవమ్॥ ౨౧॥ మరుత్తః॥ యావత్తపేత్సహస్రాంశుస్తిష్ఠేరంశ్చాపిపర్వతాః। తావల్లోకాన్నలభేయంత్యజేయంసంగతంయది॥ ౨౨॥ మాచాపిశుభబుద్ధిత్వంలభేయమితికర్హిచిత్ । విషయైస్సంగతంచాస్తుత్యజేయంసంగతంయది॥౨౩॥సంవర్తః॥ఆవిక్షితశుభాబుద్ధిఃశ్రూయతాంతవకర్మసు। యాజనంహిమమాప్యేవంవర్తతేహృదిపార్థివ॥ ౨౪॥ అభిధాస్యేచతెరాజన్నక్షయ్యంద్రవ్యముత్తమమ్ । యేనదేవాన్సగంధర్వాన్శక్రంచాభిభవిష్యసి॥ ౨౫॥ నతుమేవర్తతేబుద్ధిర్ధనేయాజ్యేషువాపునః। విప్రియంతుకరిష్యామిభ్రాతుశ్చేంద్రస్యచోభయోః॥ ౨౬॥గమయిష్యామిశక్రేణసమతామపితేధ్రువమ్। ప్రియంచతేకరిష్యామిసత్యమేతద్బ్రవీమితే॥౨౭॥...*

* ఇతి- సంవర్తమరుత్తీయే - సప్తమోధ్యాయః- *

సంవర్తః॥ గిరేర్హిమవతఃపృష్ఠేముంజవాన్నామపర్వతః। తప్యతేయత్రభగవాంస్తపోనిత్యముమాపతిః ॥ ౧॥ వనస్పతీనాంమూలేషుశృంగేషువిషమేషుచ। గుహాసుశైలరాజస్యరమతేస్మయథాసుఖమ్॥ ౨॥ ఉమాసహాయోభగవాన్యత్రనిత్యంమహేశ్వరః।ఆస్తేశూలీమహాతేజానానాభూతగణావృతః॥ ౩॥ తత్రరుద్రాశ్చసాధ్యాశ్చవిశ్వేథవసవస్తథా । యమశ్చవరుణశ్చైవకుబేరశ్చసహానుగః ॥ ౪ ॥ భూతానిచపిశాచాశ్చనాసత్యావశ్వినౌతథా। గంధర్వాప్సరసశ్చైవయక్షాదేవర్షయస్తథా॥ ౫ ॥ ఆదిత్యామరుతశ్చైవయాతుధానాశ్చసర్వశః । ఉపాసంతేమహాత్మానంబహురూపముమాపతిమ్॥ ౬॥ రమతేభగవాంస్తత్రకుబేరానుచరైస్సహ। వికృతైర్వికృతాకారైఃక్రీడద్భిఃపృథివీపతే॥ ౭॥శ్రియాజ్వలన్దృశ్యతేవై బాలాదిత్యసమద్యుతిః। నరూపంశక్యతేతస్యసంస్థానంవాకథంచన॥ ౮ ॥ తేజస్తపశ్చవీర్యంచనిర్దేష్టుంజయతాంవర । నోష్ణంనశిశిరంతత్రనవాయుర్నచభాస్కరః॥ ౯॥ నజరాక్షుత్పిపాసేవానమృత్యుర్నభయంనృప। తస్యశైలస్యపార్శ్వేషుసర్వేషుజయతాంవర॥ ౧౦ ॥ ధాతవోజాతరూపస్యరశ్మయస్సవితుర్యథా। రక్ష్యంతేతేకుబేరస్యసహాయైరుద్యతాయుధైః॥౧౧॥ చికీర్షద్భిఃకుబేరస్యప్రియంరాజన్మహాత్మనః। తస్మైభగవతేకృత్వానమశ్శర్వాయవేధసే॥ ౧౨॥ రుద్రాయశితికంఠాయసురూపాయసువర్చసే।కపర్దినేకరాళాయహర్యక్ష్ణేవరదాయచ॥౧౩॥త్ర్యక్ష్ణేపూష్ణోదంతభిదేవామనాయశివాయచ। యామ్యాయావ్యక్తరూపాయసద్వృత్తేశంకరాయచ॥౧౪॥ క్షేమ్యాయహరికేశాయస్థాణవేపురుషాయచ।హరినేత్రాయముండాయకృశాయోత్తారణాయచ॥ ౧౫॥ భాస్కరాయసతీర్థాయదేవదేవాయరంహసే। ఉష్ణీషిణేసువక్త్రాయసహస్రాక్షాయమీఢుషే॥౧౬॥ గిరిశాయప్రశాంతాయయతయేచీరవాససే। బిల్వదండాయసిద్ధాయసర్వదండధరాయచ॥౧౭॥ మృగవ్యాధాయమహతేధన్వినేథభవాయచ। వరాయసౌమ

వక్త్రాయసిద్ధమంత్రాయచక్షుషే॥ ౧౮॥ హిరణ్యబాహవే రాజన్నుగ్రాయపతయేదిశామ్। లేలిహానాయగోష్ఠాయసిద్ధమంత్రాయవృష్ణయే॥ ౧౯॥ ప
శూనాంపతయేచైవభూతానాంపతయేనమః। వృషాయమాతృభక్తాయ సేనాన్యేమధ్యమాయచ॥ ౨౦ ॥ స్రువహస్తాయపతయేధన్వినే భార్గవాయ
చ। అజాయకృష్ణనేత్రాయవిరూపాక్షాయచైవహ ॥ ౨౧ ॥ తీక్ష్ణదంష్ట్రాయతీక్ష్ణాయవైశ్వానరముఖాయచ। మహాద్యుతయేనంగాయశర్వాయపత
యేదిశామ్॥ ౨౨॥ విలోహితాయదీప్తాయదీప్తాక్షాయమహౌజసే। కపాలమాలినేనిత్యంసువర్ణమకుటాయచ॥౨౩॥మహాదేవాయకృష్ణాయత్ర్యం
బకాయానఘాయచ। క్రోధనాయనృశంసాయమృదవేబాహుశాలినే ॥ ౨౪ ॥ తథాఉగ్రాయపతయేపశవేకృత్తివాససే। దండినేతప్తతపసేతథైవా
క్రూరకర్మణే॥ ౨౫॥ సహస్రశిరసేచైవసహస్రచరణాయచ।నమస్త్రిపురవిఘ్నాయవసురూపాయదంష్ట్రిణే॥౨౬॥వసురేతస్స్వవపుషేఅనంతాయ
మహాద్యుతే। పినాకినంమహాదేవంమహాయోగినమవ్యయమ్॥ ౨౭॥ త్రిశూలహస్తంవరదంత్ర్యంబకంభువనేశ్వరమ్ । త్రిపురఘ్నంత్రినయనంత్రిలోకే
శంమహౌజసమ్॥ ౨౮॥ ప్రభవంసర్వభూతానాంధారణంధరణీధరమ్। ఈశానంశంకరంశర్వంశివంవిశ్వేశ్వరంభవమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఉమాపతింపశుపతిం
విశ్వరూపంమహేశ్వరమ్ । విరూపాక్షందశభుజందివ్యగోవృషభధ్వజమ్॥ ౩౦॥ ఉగ్రంస్థాణుంశివంరౌద్రంశర్వంగౌరీశమీశ్వరమ్।శితికంఠమజంశుక్రం
పృథుంపృథహరంవరమ్॥ ౩౧ ॥ విశ్వరూపంవిరూపాక్షంబహురూపముమాపతిమ్ । ప్రణమ్యశిరసాదేవమనంగాంగహరంహరమ్॥ ౩౨ ॥ శరణ్యంశర
ణంయాహిమహాదేవంచతుర్ముఖమ్। ఏవంకృత్వానమస్తస్మైమహాదేవాయరంహసే॥ ౩౩ ॥ మహాత్మనేక్షితిపతేతత్సువర్ణమవాప్స్యసి । సువర్ణ
మాహరిష్యంతస్తత్రతత్రగచ్ఛంతు తేనరాః॥ ౩౪॥ఇత్యుక్తంసవచస్తేనచక్రేకారంధమాత్మజః। తతోతిమానుషంసర్వంచక్రేయజ్ఞస్యసంవిధిమ్॥౩౫॥సౌవ
ర్ణానిచభాండానిసంచక్రుస్తత్రశిల్పినః। బృహస్పతిస్తుతాంశ్రుత్వామరుత్తస్యమహీపతేః ॥ ౩౬ ॥ సమృద్ధిమతిదేవేభ్యస్సంతాపమకరోద్భృశమ్ ॥
సతప్యమానోవైవర్ణ్యంకృశత్వంచాగమత్పరమ్॥ ౩౭॥ భవిష్యతిహిమేశత్రుస్సంవర్తోవసుమానితి । తంశ్రుత్వాభృశసంతప్తం దేవరాజోబృహస్ప
తిమ్॥ అభిగమ్యామరవృతఃప్రోవాచేదంవచస్తదా॥ ౩౮ ॥ .... *

ఇతి- అశ్వమేధకపర్వణి- సంవర్తమరుత్తీయే- అష్టమోధ్యాయః-

ఇంద్రః॥ కచ్చిత్సుఖంస్వపిషిత్వంబృహస్పతేకచ్చిన్మనోజ్ఞాఃపరిచారకాస్తే। కచ్చిద్దేవానాంసుఖకామోసివిప్రకచ్చిద్దేవాస్త్వాంపరిపాలయంతి॥౧॥
బృహస్పతిః॥సుఖంస్వపేశయనేదేవరాజతథామనోజ్ఞాఃపరిచారకామే। తథాదేవానాంసుఖకామోస్మినిత్యందేవాశ్చమాంసుభృశంపాలయంతి॥౨॥
ఇంద్రః॥ కుతోదుఃఖంమానసం వేహజంవాపాండుర్వివర్ణశ్చకుతస్త్వమద్య। ఆచక్ష్వమేబ్రాహ్మణయావదేతాన్నిహన్మిసర్వాంస్తవదుఃఖకర్తౄన్॥
౩ ॥ బృహస్పతిః ॥ మరుత్తమాహుర్మఘవన్యక్ష్యమాణంమహాయజ్ఞేనోత్తమదక్షిణేన । సంవర్తోయాజయతీతి మేశ్రుతంయదిచ్ఛామినసతం
యాజయేత॥ ౪॥ ఇంద్రః॥సర్వాన్కామాననుయాతోసివిప్రయస్త్వందేవానాంమంత్రవిత్సుపురోధాః। ఉభౌచతేజరామృత్యూవ్యతీతౌకింసంవర్తస్త
వకర్తాద్యవిప్ర॥ ౫॥ బృహస్పతిః ॥ దేవైస్సహత్వమసురాన్ప్రణుద్యజిఘాంససేచాప్యుతసానుబంధాన్ । యంయంసమృద్ధంపశ్యసితత్రతత్రదుఃఖం
సపత్నేషుసమృద్ధిభావః॥౬॥ అతోస్మిదేవేంద్రవివర్ణరూపఃసపత్నోమేవర్ధతేతంనిశమ్య । సర్వోపాయైర్మఘవన్సంనియచ్ఛసంవర్తంవాపార్థి
వంవామరుత్తమ్॥ ౭॥ ఇంద్రః॥ ఏహిగచ్ఛప్రహితోజాతవేదోబృహస్పతింపరిదాతుంమరుత్తే।అయంవైత్వాంయాజయితాబృహస్పతిస్తథామరంచైవ
కరిష్యతీతి॥ ౮॥ అగ్నిః ॥ అహంగచ్ఛామిభగవన్దూతోద్యబృహస్పతింపరిదాతుంమరుత్తే।వాచంసత్యాంపురుహూతస్యకర్తుంబృహస్పతేశ్చాపచ
వరిచికీర్షుః॥౯॥ వ్యాసః॥ తతఃప్రాయాద్ధూమకేతుర్మహాత్మావనానిసర్వాణివీరుధశ్చాపమృద్నన్।కామాద్ధిమాంతేపరివర్తమానఃకాష్ఠాతిగోమాత

రిశ్యేవమర్దన॥౧౦॥ మరుత్తః ॥ ఆశ్చర్యమద్యపశ్యామిరూపిణంవహ్నిమాగతమ్ । ఆసనంసలిలంపాద్యంగాంచోపానయవైమునే॥౧౧॥ అగ్నిః॥ఆ
సనంసలిలంపాద్యంప్రతినందామితేనఘ । ఇంద్రేణతుసమాదిష్టంవిద్ధిమాందూతమాగతమ్॥ ౧౨ ॥ మరుత్తః ॥ కచ్చిచ్ఛ్రీమాన్దేవరాజస్సుఖీచకచ్చి
చ్చాస్మాన్ప్రీయతేధూమకేతో । కచ్చిద్దేవాఅస్యవశేయథావత్ప్రబ్రూహిత్వంమమకార్త్స్న్యేనదేవ॥ ౧౩॥ అగ్నిః ॥ శక్రోభృశంసుసుఖీపార్థి
వేంద్రప్రీతించేచ్ఛత్యజరాంవైత్వయాసః। దేవాశ్చసర్వేవశగాస్తస్యరాజన్సందేశంత్వంశృణుమేదేవరాజ్ఞః ॥ ౧౪ ॥ యదర్థంమాంప్రాహిణో
త్త్వత్సకాశంబృహస్పతింపరిదాతుంమరుత్తే । అయంగురుర్యాజయతాంనృపత్వాంమర్త్యంసంతమమరంత్వాంకరోతు॥౧౫॥ మరుత్తః॥సంవర్తో
యంయాజయితాద్విజోమాం॥బృహస్పతేరంజలిరేషతస్య।నచైవాసౌయాజయిత్వామహేంద్రంమర్త్యంసంతంయాజయన్నద్యశోభేత్॥౧౬॥అగ్నిః॥
యేవైలోకాదేవలోకేమహాంతఃసంప్రాప్స్యసేతాన్దేవరాజప్రసాదాత్। త్వాంచేదసౌయాజయేద్వైబృహస్పతిర్నూనంస్వర్గంత్వంజయేఃకీర్తియు
క్తః॥౧౭॥తథాలోకామానుషాయేచదివ్యాఃప్రజాపతేశ్చాపియేవైమహాంతః। తేతేజితాదేవరాజ్యంచకృత్స్నంబృహస్పతిర్యాజయేచ్చేన్నరేంద్ర॥౧౮॥
సంవర్తః॥మాస్మైవత్వంపునరాగాఃకథంచిద్బృహస్పతింపరిదాతుంమరుత్తే।మాత్వాంధక్ష్యేచక్షుషాదారుణేనసంక్రుద్ధోహంపావకత్వంనిబోధ॥ ౧౯॥
వ్యాసః॥ తతోదేవానగమద్ధూమకేతుర్దాహోద్భీతోవ్యథితోశ్వత్థపర్ణవత్।తంవైదృష్ట్వాప్రాహశక్రోమహాత్మాబృహస్పతేస్సన్నిధౌహవ్యవాహమ్।
యస్త్వంగతఃప్రహితోజాతవేదోబృహస్పతింపరిదాతుంమరుత్తే। తత్కింప్రాహసనృపోయక్ష్యమాణఃకచ్చిద్వచఃప్రతిగృహ్ణాతితచ్చ॥ ౨౧॥ అగ్నిః॥నతే
వాచంరోచయతేమరుత్తోబృహస్పతేరంజలింప్రాహిణోత్సః।సంవర్తోమాంయాజయితేత్యువాచపునఃపునస్సమయాప్రోచ్యమానః॥౨౨॥ఉవాచేదం
మానుషాయేచదివ్యాఃప్రజాపతేర్యేచలోకామహాంతః। తాంశ్చేల్లభేయంసంవిదంతేనకృత్వాతథాపినేచ్ఛేయమితిప్రతీతః- ౨౩॥ ఇంద్రః॥పునర్గత్వా
పార్థివంతంసమేత్యవాక్యంమదీయంప్రాపయస్వార్థయుక్తమ్। పునర్యద్యుక్తోనకరిష్యతేవచస్తతోవజ్రంసంప్రహర్తాస్మితస్మై॥ ౨౪॥అగ్నిః॥గం
ధర్వరాడ్యాత్వయంతత్రదూతోబిభేమ్యహంవాసవతత్రగంతుమ్।సంరబ్ధోమామబ్రవీత్తీవ్రరోషఃసంవర్తోవాక్యంచరితబ్రహ్మచర్యః॥ ౨౫ ॥ యద్యా
గచ్ఛేఃపునరేవంకథంచిద్బృహస్పతింపరిదాతుంమరుత్తే।దహేయంత్వాంచక్షుషాదారుణేనసంక్రుద్ధఇత్యేతదవేహిశక్ర॥ ౨౬॥ శక్రః॥ త్వమేవాన్యాన్
దహసేజాతవేదోనహిత్వదన్యోవిద్యతేభస్మకర్తా। త్వత్సంస్పర్శాత్సర్వలోకోబిభేతిఅశ్రద్ధేయంవదసేహవ్యవాహ ॥ ౨౭ ॥ అగ్నిః॥ దివందేవేం
ద్రపృథివీంచసర్వాంసంవేష్టయేస్త్వంస్వబలేనైవశక్ర। ఎవంవిధస్యేహసతస్తవాసౌకథంవృత్రస్త్రిదివంప్రాగ్జహార॥ ౨౮ ॥ ఇంద్రః ॥ నగండికాకార
యోగంకరేణుంనచారిసోమంప్రపిబామివహ్నే। నదుర్బలేపిప్రహరామివజ్రంకోమేసుఖాయప్రహరేతమర్త్యః॥ ౨౯॥ ప్రవ్రాజయేయంకాలకేయాన్
పృథివ్యామపాకర్షందానవానంతరిక్షాత్ । దివఃప్రహ్లాదమవసానమానయంకోమేసుఖాయప్రహరేతమానవః ॥ ౩౦॥ అగ్నిః॥ యత్రశర్యాతించ్యవ
నోయాజయిష్యత్సహాశ్విభ్యాంతోసోమమగృహ్ణాదేకః। తత్త్వంక్రుద్ధప్రత్యషేధీఃపురస్తాత్శర్యాతియజ్ఞంస్మరతంమహేంద్ర॥ ౩౧॥ వజ్రంగృహీత్వాచ
పురందరత్వంసంప్రహార్షీశ్చ్యవనస్యాతిఘోరమ్। సతేవిప్రస్సహవజ్రేణబాహుమపాగృహ్ణాత్తపసాజాతమన్యుః ॥ ౩౨ ॥ తతోరోషాత్సర్వతోఘోర
రూపంసపత్నంతేజనయామాసభూయః । మదంనామాసురంవిశ్వరూపంయంత్వందృష్ట్వాచక్షుషీసంన్యమీళః॥౩౩॥హనురేకాజగతీస్థాతథైకా
దివంగతామహతోదానవస్య।సహస్రందంతానాంశతయోజనానాంసుతీక్ష్ణానాంఘోరరూపంబభూవ॥౩౪॥వృత్తాస్స్థూలారాజతస్తంభవర్ణాదంష్ట్రా
శ్చతస్రోద్వేశతేయోజనానామ్।సత్వాందంతాన్విదశన్నభ్యధావజ్జిఘాంసయాశూలముద్యమ్యఘోరమ్॥౩౫॥ అపశ్యస్త్వంతత్తదాఘోరరూపం

సర్వే వై త్వాం దదృశుర్దర్శనీయమ్ । తస్మాద్భీతః ప్రాంజలిస్త్వం మహర్షిమాగచ్ఛేథాశ్శరణం దానవఘ్న ॥ ౩౬ ॥ క్షాత్రాద్బలాద్బ్రహ్మబలం గ
రీయో న బ్రంహతః కించిదన్యద్గరీయః । సోహం జానన్ బ్రంహతేజో యథావన్న సంవర్తం జేతుమిచ్ఛామి శక్ర ॥ ౩౭ ॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అశ్వమేధపర్వణి - సంవర్తమరుత్తీయే - నవమోధ్యాయః -

ఇంద్రః ॥ ఏవమేతద్బ్రహ్మబలం గరీయో న బ్రాహ్మణాత్కించిదన్యద్గరీయః । ఆవిక్షితస్య తు బలం న మృష్యే వజ్రం చాస్మై ప్రహరిష్యామి ఘోరమ్ ॥ ౧ ॥ ధృత
రాష్ట్ర ప్రహితో గచ్ఛ మరుత్తం సంవర్తేన సంగతం తం వదస్వ । బృహస్పతిం త్వముపశిక్షస్వ రాజన్ వజ్రం వా తే ప్రహరిష్యామి ఘోరమ్ ॥ ౨ ॥ వ్యాసః ॥
తతో గత్వా ధృతరాష్ట్రో నరేంద్రం ప్రోవాచేదం వచనం వాసవస్య ॥ ౩ ॥ ధృతరాష్ట్రః ॥ గంధర్వం వై ధృతరాష్ట్రం నిబోధ త్వామాగతం వక్తుకామం నరేంద్ర ।
ఐద్రం వాక్యం శృణు మే రాజసింహ యత్ప్రాహ లోకాధిపతిర్మహాత్మా ॥ ౪ ॥ బృహస్పతిం యాజకం త్వం వృణీష్వ వజ్రం వా తే ప్రహరిష్యామి ఘోరమ్ । వచ
శ్చేదేతన్న కరిష్యసే మే ప్రాహైతదేతావదచింత్యకర్మా ॥ ౫ ॥ మరుత్తః ॥ త్వం చైవైతద్వేత్థ పురందరశ్చ విశ్వేదేవా వసవశ్చాశ్వినౌ చ । మిత్రద్రోహే ని
ష్కృతిర్నాస్తి లోకే మహత్పాపం బ్రహ్మహత్యాసమం తత్ ॥ ౬ ॥ బృహస్పతిర్యాజయతాం మహేంద్రం దేవశ్రేష్ఠం వజ్రభృతాం వరిష్ఠమ్ । సంవర్తో మాం
యాజయితాద్య రాజన్న తే వాక్యం తస్య వా రోచయామి ॥ ౭ ॥ గంధర్వః ॥ ఘోరో నాదశ్శ్రూయతాం వాసవస్య నభస్తలే గర్జతో రాజసింహ । వ్యక్తం
వజ్రం మోక్ష్యతే తే మహేంద్రః క్షేమం రాజంశ్చింత్యతామేష కాలః ॥ ౮ ॥ వ్యాసః ॥ ఇత్యేవముక్తో ధృతరాష్ట్రేణ రాజా శ్రుత్వా నాదం నదతో వాసవస్య । త
పోనిత్యం ధర్మవిదాం వరిష్ఠం సంవర్తం తం జ్ఞాపయామాస కార్యమ్ ॥ ౯ ॥ మరుత్తః ॥ ఇమమాత్మానం ప్లవమానమారాదధ్వా దూరం తేన న దృశ్యతేద్య । ప్ర
పద్యేహం శర్మ విప్రేంద్ర త్వత్తః ప్రయచ్ఛ తస్మాదభయం విప్రముఖ్య ॥ ౧౦ ॥ అయమాయాతి వై వజ్రీ దిశో వై ద్యోతయన్ దశ । అమానుష్యేణ ఘోరేణ స
దస్యాస్త్రాసితా హి నః ॥ ౧౧ ॥ సంవర్తః ॥ భయం శక్రాద్వ్యేతు తే రాజసింహ ప్రణోత్స్యేహం భయమేతత్సుఘోరమ్ । సంస్తంభిన్యా విద్యయా క్షిప్రమే
వ మా భైస్త్వమస్యాభిభవాత్ప్రతీతః ॥ ౧౨ ॥ అహం సంస్తంభయిష్యామి మా భైస్త్వం శక్రతో నృప । సర్వేషామేవ దేవానాం క్షయితాన్యాయుధాని
మే ॥ ౧౩ ॥ దిశో వజ్రం భజతాం వాయురేతు వర్షం భూత్వా వర్షతాం కాననేషు । ఆపః ప్లవంత్వంతరిక్షే వృథా చ సౌదామినీ దృశ్యతాం మా బిభేస్త్వమ్ ॥
౧౪ ॥ వహ్నిర్దేవస్త్రాతు వా సర్వతస్తే కామం సర్వాన్ వర్షతు వాసవో వా । వజ్రం తథా స్థాపయతాం వధాయ మహాఘోరం ప్లవమానం జలౌఘైః ॥
౧౫ ॥ మరుత్తః ॥ ఘోరశ్శబ్దః శ్రూయతే వై మహాస్వనో వజ్రస్యైష సహితో మారుతేన । ఆత్మా హి మే ప్రవ్యథతే ముహుర్ముహుర్న మే స్వాస్థ్యం జా
యతే విప్రచార్య ॥ ౧౬ ॥ సంవర్తః ॥ వజ్రాదుగ్రాద్వ్యేతు భయం తవాద్య వాతో భూత్వా హన్మి నరేంద్ర వజ్రమ్ । భయం త్యక్త్వా వరమన్యం వృణీష్వ కం
తే కామం మనసా సాధయామి ॥ ౧౭ ॥ మరుత్తః ॥ ఇంద్రస్సాక్షాత్సహసాభ్యేతు విప్ర హవిర్యజ్ఞే ప్రతిగృహ్ణాతు చైవ । స్వం స్వం ధిష్ణ్యం చైవ జుషంతు దేవాః సు
తం సోమం ప్రతిగృహ్ణంతు చైవ ॥ ౧౮ ॥ సంవర్తః ॥ అయమింద్రో హరిభిరాయాతి రాజన్ దేవైస్సర్వైస్త్వరితైః స్తూయమానః । మంత్రాహూతో యజ్ఞమి
దం మమాద్య పశ్యస్వైనం మంత్రవిస్రస్తకాయమ్ ॥ ౧౯ ॥ వైశంపాయనః ॥ తతో దేవైస్సహితో దేవరాజో రథే యుక్త్వా తాన్ హరీన్ వాజిముఖ్యాన్ । ఆ
యాద్యజ్ఞమథ రాజ్ఞః పిపాసురావిక్షితస్యాప్రమేయస్య సోమమ్ ॥ ౨౦ ॥ తమాయాంతం సహితం దేవసంఘైః ప్రత్యుద్యయౌ సపురోధా మరుత్తః । చక్రే పూ
జాం దేవరాజాయ చాగ్ర్యాం యథాశాస్త్రం విధివత్ప్రీయమాణః ॥ ౨౧ ॥ సంవర్తః ॥ స్వాగతం తే పురుహూతేహ విద్వన్ యజ్ఞోద్యాయం సన్నిహితే త్వ
యీంద్ర । శోశుభ్యతే బలవృత్రఘ్న భూయః పిబస్వ సోమం సుతముద్యతం మయా ॥ ౨౨ ॥ మరుత్తః ॥ శివేన మాం పశ్య నమశ్చ తేస్తు ప్రాప్తో యజ్ఞస్సఫలం జీవి

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

తం మే। అయంయజ్ఞంకురుతే మేసురేంద్రబృహస్పతేరవరజోవిప్రముఖ్యః॥ ౨౩॥ ఇంద్రః ॥ జానామి తేగురుమేనంతపోధనంబృహస్పతేరనుజంతిగ్మతేజ
సమ్। యస్యాహ్వానాదాగతోఽహంనరేంద్రప్రీతిర్మేఽద్యత్వయిమన్యుఃప్రనష్టః ॥ ౨౪ ॥ సంవర్తః ॥ యదిప్రీతస్త్వమసివై దేవరాజతస్మాత్స్వయంశా
ధియజ్ఞేవిధానమ్। స్వయంభాగాన్కురుసర్వాన్సురేంద్రజానాత్వయంసర్వలోకశ్చదేవ ॥ ౨౫॥ వ్యాసః॥ ఏవముక్తస్త్వాంగిరసేనశక్రస్సమాదిదేశ
స్వయమేవదేవాన్ । సభాఃక్రియంతామావసథాశ్చముఖ్యాస్సహస్రశశ్చిత్రభౌతాస్సమృద్ధాః ॥ ౨౬॥ క్లృప్తాఃస్థూణాఃకురుతారోహణానిగంధర్వా
ణామప్సరసాంచైవశీఘ్రమ్। యత్రనృత్యేరంస్త్వప్సరసస్సమస్తాస్స్వర్గోపమఃక్రియతాంయజ్ఞవాటః॥ ౨౭॥ ఇత్యుక్తాస్తేచక్రురాశుప్రతీతాదివౌకస
శ్శక్రవాక్యాన్నరేంద్ర। తతోవాక్యంప్రాహరాజానమింద్రఃప్రీతోరాజన్పూజ్యమానోమరుత్తమ్ ॥ ౨౮ ॥ ఏషత్వయాఽహమిహరాజన్సమేత్యయేచా
ప్యన్యేతవపూర్వేనరేంద్ర । సర్వాశ్చాన్యాదేవతాఃప్రీయమాణాహవిస్తుభ్యంప్రతిగృహ్ణంతురాజన్ ॥ ౨౯ ॥ ఆగ్నేయంవైలోహితమాలభంతాంవై
శ్వదేవంబహురూపంహిరాజన్। నీలంచోక్షాణంమేధ్యమప్యాలభంతాంచలచ్ఛిశ్నంసంప్రదిష్టంద్విజాగ్ర్యాః॥ ౩౦॥ తతోయజ్ఞోవవృధేతస్యరాజన్
యత్రదేవాఃస్వయమన్నానిజహ్రుః। యస్మిన్శక్రోబ్రాహ్మణైఃపూజ్యమానస్సదస్యోఽభూద్ధరిమాన్దేవరాజః ॥ ౩౧ ॥ తతఃసంవర్తశ్చైత్యగతోమ
హాత్మాయథావహ్నిఃప్రజ్వలితోద్వితీయః । హవీంష్యుచ్చైరాహ్వయన్దేవసంఘాన్జుహావాగ్నౌమంత్రవత్సుప్రతీతః॥౩౨॥ తతఃపీత్వాబలభిత్సోమ
మగ్ర్యంయేచాప్యన్యేసోమపాదేవసంఘాః । సర్వేఽనుజ్ఞాతాఃప్రయయుఃపార్థివేనయథాజోషంతర్పితాఃప్రీతిమంతః॥ ౩౩॥ తతోరాజాజాతరూప
స్యరాశీన్పదేపదేకారయామాసహృష్టః। ద్విజాతిభ్యోవిసృజన్భూరివిత్తంరరాజవిత్తేశఇవారిహంతా ॥ ౩౪॥ తతోవిత్తంవివిధంసన్నిధాయయథో
త్సాహంకారయిత్వాచకోశమ్ । అనుజ్ఞాతోగురుణాసన్నివృత్యశశాసగామఖిలాంసాగరాంతామ్॥ ౩౫॥ ఏవంగుణఃసంబభూవేహరాజాయస్యక్రతౌ
తత్సువర్ణంప్రభూతమ్ । తత్త్వంసమాదాయనరేంద్రవిత్తంయజస్వదేవాంస్తర్పయానోవిధానైః॥౩౬॥ వైశంపాయనః॥ తతోరాజాపాండవో
హృష్టరూపశ్శ్రుత్వావాక్యంసత్యవత్యాస్సుతస్య । మనశ్చక్రేతేనవిత్తేనయష్టుంతతోఽమాత్యైర్మంత్రయామాసభూయః॥ ౩౭॥..............*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అశ్వమేధపర్వణి- సంవర్తమరుత్తీయే- దశమోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్తేనృపతౌతస్మిన్వ్యాసేనాద్భుతకర్మణా। వాసుదేవోమహాతేజాస్తతోవచనమాదదే॥ ౧॥ తంనృపందీనమనసంనిహతజ్ఞాతి
బాంధవమ్। ఉపప్లుతమివాదిత్యంసధూమమివపావకమ్॥ ౨॥ నిర్విణ్ణమనసంపార్థంజ్ఞాత్వావృష్ణికులోద్వహః। ఆశ్వాసయన్ధర్మసుతంప్రవక్తుము
పచక్రమే ॥ ౩॥ వాసుదేవః॥ సర్వంజిహ్మంమృత్యుపదమార్జవంబ్రహ్మణఃపదమ్ । ఏతావాన్జ్ఞానవిషయఃప్రలాపఃకింకరిష్యతి ॥ ౪ ॥ నైవతేనిష్ఠితం
కర్మనైవతేశత్రవోజితాః । కథంశత్రుంశరీరస్థమాత్మనోనావబుధ్యసే ॥ ౫ ॥ అత్రతేవర్తయిష్యామియథాధర్మంయథాశ్రుతమ్ । ఇంద్రస్యసహవృ
త్రేణయథాయుద్ధమవర్తత॥౬॥ వృత్రేణపృథివీవ్యాప్తాపురాకిలనరాధిప। సదృష్ట్వాపృథివీంవ్యాప్తాంగంధస్యవిషయేహృతే ॥ ౭॥ ధరాహరణదుర్గం
ధోవిషయస్సమపద్యత। శతక్రతుశ్చుకోపాథగంధస్యవిషయేహృతే ॥ ౮॥ వృత్రస్యసతతఃక్రుద్ధోఘోరంవజ్రమవాసృజత్ । సవధ్యమానోవజ్రేణసు
భృశంభూరితేజసా॥ ౯॥ వివేశసహసాతోయంజగ్రాహవిషయంతతః। అప్సువృత్రగృహీతాసురసేచవిషయేహృతే ॥ ౧౦ ॥ శతక్రతురతిక్రుద్ధస్తత్రవజ్ర
మవాసృజత్। సవధ్యమానోవజ్రేణతస్మిన్నమితతేజసా ॥ ౧౧॥ వివేశసహసాజ్యోతిర్జగ్రాహవిషయంతతః । వ్యాప్తేజ్యోతిషివృత్రేణరూపేఽథవిష
యేహృతే॥ ౧౨॥ శతక్రతురతిక్రుద్ధస్తత్రవజ్రమవాసృజత్। సవధ్యమానోవజ్రేణతస్మిన్నమితతేజసా॥ ౧౩॥ వివేశసహసావాయుంజగ్రాహవిషయం

తతః। వ్యాప్తేవాయౌతువృత్రేణస్పర్శోఽథవిషయోహృతే॥ ౧౪॥ శతక్రతురతిక్రుద్ధస్తత్రవజ్రమవాసృజత్। సవధ్యమానోవజ్రేణతస్మిన్నమితతేజసా ॥ ౧౫॥ ఆకాశమభిదుద్రావజగ్రాహవిషయంతతః। ఆకాశేవృత్రభూతేఽథశబ్దేచవిషయేహృతే॥ ౧౬ ॥ శతక్రతురభిక్రుద్ధస్తత్రవజ్రమవాసృజత్ । సవధ్యమానోవజ్రేణతస్మిన్నమితతేజసా ॥ ౧౭ ॥ వివేశసహసాశక్రం జగ్రాహవిషయంతతః । తత్రవృత్రగృహీతస్యమోహస్సమభవన్మహాన్ ॥ ౧౮ ॥ రథంతరేణతం తాతవసిష్ఠఃప్రత్యబోధయత్। తతోవృత్రంశరీరస్థంజఘానభరతర్షభ॥ ౧౯॥ శతక్రతురదృశ్యేనవజ్రేణేతీహనఃశ్రుతమ్। ఇదంధర్మరహస్యంవైశక్రేణోక్తంమహర్షిషు॥ఋషిభిశ్చమమప్రోక్తంతన్నిబోధనరాధిప॥ ౨౦॥ .... *

ఇతి-అశ్వమేధపర్వణి-కృష్ణధర్మసుతసంవాదే-ఏకాదశోధ్యాయః

వాసుదేవః॥ ద్వివిధోజాయతేవ్యాధిశ్శారీరోమానసస్తథా। పరస్పరంతయోర్జన్మనిర్ద్వంద్వంనోపపద్యతే॥ ౧॥ శరీరేజాయతేవ్యాధిశ్శారీరస్సనిగద్యతే। మనసోజాయతేవ్యాధిర్మానసస్సనిగద్యతే॥౨॥ శీతోష్ణేచైవవాయుశ్చగుణారాజన్శరీరజాః। తేషాంగుణానాంసామ్యంచతదాహుస్స్వస్థలక్షణమ్॥౩॥ ఉష్ణేనబాధ్యతేశీతంశీతేనోష్ణంచబాధ్యతే। సత్వంరజస్తమశ్చేతిత్రయఆత్మగుణాస్స్మృతాః॥౪॥ తేషాంగుణానాంసామ్యంచేత్తదాహుఃస్వస్థలక్షణమ్। తేషామన్యతమోత్సేకేవిధానముపదిశ్యతే॥ ౫॥ హర్షేణబాధ్యతేశోకోహర్షశ్శోకేనబాధ్యతే । కశ్చిద్దుఃఖేవర్తమానస్సుఖస్యస్మర్తుమిచ్ఛతి॥౬॥ కశ్చిత్సుఖేవర్తమానోదుఃఖస్యస్మర్తుమిచ్ఛతి। సత్వంనదుఃఖీదుఃఖస్యనసుఖీసుసుఖస్యవా॥ ౭ ॥ స్మర్తుమిచ్ఛసికౌంతేయకిమన్యద్దుఃఖవిభ్రమాత్। అథవాతేస్వభావోయంయేనపార్థావకృష్యసే॥౮॥ దృష్ట్వాసభాగతాంకృష్ణామేకవస్త్రాంరజస్వలామ్। మిషతాంపాండుపుత్రాణాంనతస్యస్మర్తుమర్హసి॥ ౯ ॥ ప్రవ్రాజనంచనగరాదజినైశ్చవివాసనమ్। మహారణ్యనివాసశ్చనతస్యస్మర్తుమర్హసి ॥ ౧౦ ॥ జటాసురాత్పరిక్లేశశ్చిత్రసేనేనచాహవః। సైంధవాచ్చపరిక్లేశోనతస్యస్మర్తుమర్హసి॥ ౧౧॥ పునరజ్ఞాతచర్యాయాంకీచకేనపదావధః। యాజ్ఞసేన్యాస్తథాపార్థనతస్యస్మర్తుమర్హసి॥ ౧౨॥ యచ్చతేద్రోణభీష్మాభ్యాంయుద్ధమాసీదరిందమ। మనసైకేనయోద్ధవ్యంతత్తేయుద్ధముపస్థితమ్॥ ౧౩॥ తస్మాదభ్యుపగంతవ్యంయుద్ధాయభరతర్షభ। పరమవ్యక్తరూపస్యపారంయుక్త్వాస్వకర్మభిః॥ ౧౪॥ యత్రనైవశరైఃకార్యంనభృత్యైర్నచబంధుభిః। ఆత్మనైకేనయోద్ధవ్యంతత్తేయుద్ధముపస్థితమ్॥౧౫॥తస్మిన్ననిర్జితేయుద్ధేకామవస్థాంగమిష్యసి।ఏతద్జ్ఞాత్వాతుకౌంతేయకృతకృత్యోభవిష్యసి॥ ౧౬॥ ఏతాంబుద్ధింవినిశ్చిత్యభూతానామాగతింగతిమ్। పితృపైతామహంవృత్తంశాధిరాజ్యంయథోచితమ్॥౧౭॥... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అశ్వమేధపర్వణి కృష్ణధర్మసుతసంవాదే - ద్వాదశోధ్యాయః

వాసుదేవః ॥ నబాహ్యంద్రవ్యముత్సృజ్యసిద్ధిర్భవతిభారత । శారీరంద్రవ్యముత్సృజ్యసిద్ధిర్భవతివానవా ॥ ౧ ॥ బాహ్యద్రవ్యవిముక్తస్యశారీరస్యచగృహ్యతః। యోధర్మోయత్సుఖంచైవద్విషతామస్తుతత్తథా॥ ౨॥ ద్వ్యక్షరస్తుభవేన్మృత్యుస్త్ర్యక్షరంబ్రంహశాశ్వతమ్। మమేతిచభవేన్మృత్యుర్నమమేతిచశాశ్వతమ్ ॥ ౩ ॥ బ్రహ్మమృత్యూచతౌరాజన్నాత్మన్యేవవ్యవస్థితౌ। అదృశ్యమానౌభూతానియోధయేతామసంశయమ్॥౪॥అవినాశోఽస్యసత్వస్యనియతోయదిభారత। భిత్వాశరీరంభూతానామహింసాంప్రతిపద్యతే॥ ౫॥ లబ్ధ్వాపిపృథివీంకృత్స్నాంసహస్థావరజంగమామ్ । మమత్వంయస్యనైశస్యాత్కింతయాసకరిష్యసి॥ ౬ ॥ అథవావసతఃపార్థవనేవన్యేనజీవతః। మమతాయస్యద్రవ్యేషుమృత్యోరాస్యేసవర్తతే॥౭॥ బాహ్యాంతరాణాంశత్రూణాంస్వభావంపశ్యభారత। యోనపశ్యతితద్భూతంముచ్యతేసమహాభయాత్ ॥ ౮ ॥ కామాత్మానంనప్రశంసంతిలోకేనేహాకామాకాచిదస్తిప్రవృత్తిః। సర్వేకామామనసోంగప్రభూతాయాన్పండితస్సంహరతేవిచింత్య॥ ౯॥ భూయోభూయోజన్మనోభ్యాసయోగాత్ యోగీయో

గంసారమార్గంవిచింత్య। దానంచ వేదాధ్యయనంతపశ్చ కామ్యానికర్మాణిచ వైదికాని ॥౧౦॥ వ్రతంయజ్ఞాన్నియమాన్ధ్యానయోగాన్ కామేనయో నారభతేవిదిత్వా । యద్యచ్చాయం కామయతే సధర్మో నయోధర్మో నియమస్తస్యమూలమ్॥ ౧౧॥ అత్రగాథాః కామగీతాః కీర్తయంతిపురావిదః। శృణుసంకీర్త్యమానాస్తానిఖిలేనయుధిష్ఠిర॥ ౧౨॥ నాహంశక్యోనుపాయేనహంతుంభూతేనకేనచిత్ । యోమాంప్రయతతేహంతుంజ్ఞాత్వాప్రహరణేబలమ్॥ ౧౩॥ తస్యతస్మిన్ప్రహరణేపునఃప్రాదుర్భవామ్యహమ్ । యోమాంప్రయతతేహంతుంయజ్ఞైర్వివిధదక్షిణైః। ౧౪॥ జంగమేష్వివధర్మాత్మా పునఃప్రాదుర్భవామ్యహమ్। యోమాంప్రయతతేహంతుం వేదైర్వేదాంతసాధనైః॥ ౧౫॥ స్థావరేష్వివధర్మాత్మాతస్యప్రాదుర్భవామ్యహమ్॥ యోమాంప్రయతతేహంతుంధృత్యాసత్యపరాక్రమః॥౧౬॥ భావోభవామితస్యాహంసచమాంనాపబుధ్యతే। యోమాంప్రయతతేహంతుంతపసాశంసితవ్రతః॥ ౧౭॥ తతస్తపసితస్యాథపునఃప్రాదుర్భవామ్యహమ్। యోమాంప్రయతతేహంతుం మోక్షమాస్థాయపండితః ॥ ౧౮ ॥ తస్యమోక్షరతిస్థస్యనృత్యామిచహసామిచ। అవధ్యస్సర్వభూతానామహమేకస్సనాతనః॥౧౯॥ తస్మాత్త్వమపితంకామంయజ్ఞైర్వివిధదక్షిణైః । ధర్మంకురుమహారాజతత్రతేసభవిష్యతి॥ ౨౦॥ యజస్వవాజిమేధేనవిధివద్దక్షిణావతా। అన్యైశ్చవివిధైర్యజ్ఞైస్సమృద్ధైరాప్తదక్షిణైః॥ ౨౧॥ మాతేవ్యథాస్తునిహతాన్బంధూన్వీక్ష్యపునఃపునః। నశక్యాస్తేపునర్ద్రష్టుంయేహతాస్మిన్రణాజిరే॥ ౨౨ ॥ సత్వమిష్ట్వామహాయజ్ఞైస్సమృద్ధైరాప్తదక్షిణైః । లోకేకీర్తింపరాంప్రాప్యగతిమగ్ర్యాంగమిష్యసి ॥ ౨౩॥ .... *

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-ఆశ్వమేధపర్వణి-కృష్ణధర్మసుతసంవాదే-త్రయోదశోఽధ్యాయః,

వైశంపాయనః॥ ఏవంబహువిధైర్వాక్యైర్మునిభిస్తైస్తపోధనైః । సమాశ్వాస్యతరాజర్షిర్హతబంధుర్యుధిష్ఠిరః॥ ౧ ॥ సోనునీతోభగవతావిష్టరశ్రవసాస్వయమ్ । ద్వైపాయనేనకృష్ణేనదేవస్థానేనవావిభుః ॥ ౨ ॥ నారదేనాథభీమేననకులేనచపార్థివః । కృష్ణయాసహదేవేనవిజయేనచధీమతా॥౩॥ అన్యైశ్చపురుషవ్యాఘ్రైర్బ్రాహ్మణైశ్శాస్త్రదృష్టిభిః। వ్యజహాచ్ఛోకజందుఃఖంసంతాపంచైవమానసమ్॥ ౪ ॥ అర్చయామాసదేవాంశ్చబ్రాహ్మణాంశ్చయుధిష్ఠిరః। కృత్వాథప్రేతకార్యాణిబంధూనాంసపునర్నృపః॥ ౫॥ అన్వశాసచ్చధర్మాత్మాపృథివీంసాగరాంబరామ్ । ప్రశాంతచేతాఃకౌరవ్యఃస్వారాజ్యంప్రాప్యకేవలమ్ ॥ ౬ ॥ వ్యాసంచనారదంచైవతాంశ్చాన్యానబ్రవీన్నృపః । ఆశ్వాసితోహంప్రాగ్వృద్ధైర్భవద్భిర్మునిపుంగవైః॥ ౭॥ నసూక్ష్మమపిమేకించిద్వ్యలీకమిహవిద్యతే। అర్థశ్చసుమహాన్ప్రాప్తోయేనయక్ష్యామిదేవతాః॥ ౮ ॥ పురస్కృత్యాద్యభవతఃసమానేష్యామహేమఖమ్। హిమవంతంత్వయాగుప్తాగమిష్యామఃపితామహ॥ ౯॥ బహ్వాశ్చర్యోహిదేశస్సశ్రూయతేద్విజసత్తమ । తథాభగవతాచిత్రం కల్యాణంబహుభాషితమ్॥ ౧౦॥ దేవర్షిణానారదేనదేవస్థానేనచైవహి। నాభాగధేయఃపురుషఃకశ్చిదేవంవిధాన్గురూన్॥౧౧॥లభతేవ్యసనంప్రాప్యసుహృదస్సాధుసమ్మతాన్। ఏవముక్తాస్తుతేరాజ్ఞాసర్వఏవమహర్షయః॥ ౧౨॥ అభ్యనుజ్ఞాప్యరాజానంతథాతౌకృష్ణఫాల్గునౌ। పశ్యతామేవసర్వేషాంతత్రైవాదర్శనంయయుః॥ ౧౩॥ తతోధర్మసుతోరాజాతత్రైవోపావిశత్ప్రభుః। ఏవంనాతిమహాన్కాలఃసతేషామభ్యవర్తత॥ ౧౪॥కుర్వతాంశౌచకార్యాణిభీష్మస్యనిధనేతదా। మహాదానానివిప్రేభ్యోదదతామౌర్ధ్వదేహికమ్॥౧౫॥భీష్మకర్ణపురోగాణాంకురూణాంకురుసత్తమః। సహితోధృతరాష్ట్రేణసదదావౌర్ధ్వదేహికమ్॥ ౧౬॥ తతోదత్త్వాబహుధనంవిప్రేభ్యఃపాండవర్షభః।ధృతరాష్ట్రంపురస్కృత్యప్రవివేశగజాహ్వాయమ్ ॥ ౧౮ ॥ ససమాశ్వాస్యపితరంప్రజ్ఞాచక్షుషమీశ్వరమ్ । అన్వశాద్వైసధర్మాత్మాపృథివీంభ్రాతృభిస్సహ॥ ౧౯ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆ

శ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అశ్వమేధపర్వణి- చతుర్దశోధ్యాయః ****************** జనమేజయః॥ విజితే పాండవేయైస్తు ప్రశాంతే చ ద్విజోత్త
మ। రాష్ట్రే కించక్రతుర్వీరౌ వాసుదేవధనంజయౌ॥౧॥ వైశంపాయనః॥ విజితే పాండవేయైస్తు ప్రశాంతే చ విశాంపతే। రాష్ట్రే బభూవతుర్హృష్టౌ వా
సుదేవధనంజయౌ॥౨॥ విజహ్రాతే ముదా యుక్తౌ దివి దేవేశ్వరావివ। తౌ వనేషు విచిత్రేషు సరస్సు గిరిసానుషు॥౩॥ తీర్థేషు చైవ పుణ్యేషు పల్వలేషు నదీషు చ
చంక్రమ్యమాణౌ సంహృష్టావశ్వినావివ నందనే॥ ౪॥ ఇంద్రప్రస్థే మహాత్మానౌ రేమతుః కృష్ణపాండవౌ। ప్రవిశ్య తాం సభాం రమ్యాం విజహ్రాతే మరావివ॥
౫॥ తత్ర యుద్ధకథాశ్చిత్రాః పరిక్లేశాంశ్చ పార్థివ। కథాయోగే కథాయోగే కథయామాసతుస్సదా॥ ౬॥ ఋషీణాం దేవతానాం చ వంశాంస్తావాహ
తుస్తదా। ప్రీయమాణౌ మహాత్మానౌ పురాణావృషిసత్తమౌ॥ ౭ ॥ మధురాస్తు కథాశ్చిత్రాశ్చిత్రార్థపదనిశ్చయాః। నిశ్చయజ్ఞస్స పార్థాయ కథ
యామాస కేశవః॥౮॥ పుత్రశోకాభిసంతప్తం జ్ఞాతీనాం చ సహస్రశః। కథాభిశ్శమయామాస పార్థం శౌరిర్జనార్దనః॥ ౯ ॥ స తమాశ్వాస్య విధివ
ద్విజ్ఞానజ్ఞో మహాతపాః। అపహృత్యాత్మనో భారం విశశ్రామేవ సాత్వతః॥౧౦॥ తతః కథాంతే గోవిందో గుడాకేశమువాచ హ। సాంత్వయన్ శ్లక్ష్ణయా
వాచా హేతుయుక్తమిదం వచః॥౧౧॥ వాసుదేవః॥ విజితేయం ధరా కృత్స్నా సవ్యసాచిన్ పరంతప। త్వద్బాహుబలమాశ్రిత్య రాజ్ఞా ధర్మసుతేన హ॥౧౨
అసపత్నాం మహీం భుంక్తే ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః॥ భీమసేనప్రభావేన యమయోశ్చ నరోత్తమ॥ ౧౩॥ ధర్మేణ రాజ్ఞో ధర్మజ్ఞ ప్రాప్తం రాజ్యమకం
టకమ్। ధర్మేణ నిహతస్సంఖ్యే స చ రాజా సుయోధనః॥ ౧౪॥ అధర్మరుచయో లుబ్ధాః సదా చాప్రియవాదినః। ధార్తరాష్ట్రా దురాత్మానః సానుబం
ధా నిపాతితాః॥ ౧౫॥ ప్రశాంతామఖిలాం పార్థ పృథివీం పృథివీపతిః। భుంక్తే ధర్మసుతో రాజా త్వయా గుప్తః కురూద్వహ॥ ౧౬॥ రమే చాహం త్వయా
పార్థమరణ్యేష్వపి పాండవ। కిము యత్ర జనోయం వై పృథా చామిత్రకర్శన॥ ౧౭ ॥ యత్ర ధర్మసుతో రాజా యత్ర భీమో మహాబలః। యత్ర మాద్రవ
తీపుత్రౌ రతిస్తత్ర పరా మమ॥౧౮॥ తథైవ స్వర్గకల్పేషు సభోద్దేశేషు భారత। రమణీయేషు పుణ్యేషు సహితస్య త్వయానఘ॥ ౧౯॥ కాలో మహాంస్త్వ
తీతో మే శూరసూనుమపశ్యతః। బలదేవం చ కౌరవ్య తథాన్యాన్ వృష్టిపుంగవాన్॥౨౦॥ సోహం గంతుమభీప్సామి పురీం ద్వారవతీం ప్రతి। రోచతాం గమ
నం మహ్యం తవాపి పురుషర్షభ॥౨౧॥ ఉక్తో బహువిధం రాజా తత్ర తత్ర యుధిష్ఠిరః। సహ భీష్మేణ యద్యుక్తమస్మాభిశ్శోకకారితే॥౨౨॥ శిష్టో యుధిష్ఠిరోస్మా
భిః శాస్తా సన్నపి పండితః। తేన తద్వచనం సమ్యగ్గృహీతం సుమహాత్మనా॥ ౨౩॥ ధర్మపుత్రే హి ధర్మజ్ఞే కృతజ్ఞే సత్యవాదిని। సత్యం ధర్మో మతిశ్చా
గ్ర్యా స్థితిశ్చ సతతం స్థిరా॥౨౪॥ తత్ర గత్వా మహాత్మానం యది తే రోచతేర్జున। అస్మద్గమనసంయుక్తం వచో బ్రూహి జనాధిపమ్॥ ౨౫॥ నహి తస్యాప్రి
యం కుర్యాం ప్రాణత్యాగేప్యుపస్థితే। కుతో గంతుం మహాబాహో పురీం ద్వారవతీం ప్రతి॥౨౬॥ సర్వం త్విదమహం పార్థ త్వత్ప్రీతిహేతుకామ్యయా
బ్రవీమి సత్యం కౌరవ్య న మిథ్యైతత్కథంచన॥౨౭॥ ప్రయోజనం చ నిర్వృత్తమిహ వాసే మమార్జున। ధార్తరాష్ట్రో హతో రాజా సబలస్సపదానుగః॥
౨౮॥ పృథివీ చ వశే పార్థ ధర్మపుత్రస్య ధీమతః। స్థితా సముద్రవలయా సశైలవనకాననా॥౨౯॥ చితా రత్నైర్బహువిధైః కురురాజస్య పాండవ। ధ
ర్మేణ రాజా ధర్మజ్ఞ పాతు సర్వాం వసుంధరామ్॥౩౦॥ ఉపాస్యమానో మునిభిః సిద్ధైశ్చాపి మహాత్మభిః। స్తూయమానశ్చ సతతం వందిభిర్భరతర్ష
భ॥౩౧॥ త్వం మయా సహ గత్వాద్య రాజానం కురువర్ధనమ్। ఆపృచ్ఛ కురుశార్దూల గమనం ద్వారకాం ప్రతి॥ ౩౨॥ ఇదం శరీరం వసు యచ్చ మే గృహే
నివేదితం పార్థ యుధిష్ఠిరే నృపే। ప్రియశ్చ మాన్యశ్చ హి మే యుధిష్ఠిరః సదా కురూణామధిపో మహామతిః॥ ౩౩॥ ప్రయోజనం చాపి నివాసకారణే న విద్య
తే మే త్వదృతే నృపాత్మజ। స్థితా హి పృథ్వీ తవ పార్థ శాసనే గురోస్సువృత్తస్య యుధిష్ఠిరస్య చ॥౩౪॥ ఇతీదముక్తస్స తదా మహాత్మనా జనార్దనేనామిత

విక్ర మోర్జునః। తథేతిదుఃఖాదివవాక్యమైరయజ్జనార్దనః సంప్రతిపూజ్యపార్థివః॥ ౩౫ ॥ ఇతి- అశ్వమేధపర్వణి- పంచదశోధ్యాయః ******

* అథఅనుగీతాపర్వప్రారంభః *

జనమేజయః॥ సభాయాంవసతోస్తత్రనిహత్యారీన్మహాత్మనోః। కేశవార్జునయోఃకానుకథాసమభవద్ద్విజ॥ ౧ ॥ వైశంపాయనః॥ కృష్ణేనసహి
తఃపార్థఃస్వరాజ్యంప్రాప్యకేవలమ్। తస్యాంసభాయాందివ్యాయాంవిజహారముదాయుతః॥ ౨॥ తత్రకంచిత్సభోద్దేశంస్వర్గోద్దేశసమంనృప । య
దృచ్ఛయాతౌముదితౌజగ్మతుస్స్వజనావృతౌ॥ ౩॥ తతఃప్రతీతఃకృష్ణేనసహితఃపాండవోర్జునః। నిరీక్ష్యతాంసభాంరమ్యామిదంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥
విదితంమేమహాబాహోసంగ్రామేసముపస్థితే। మాహాత్మ్యందేవకీమాతస్తచ్చతేరూపమైశ్వరమ్॥ ౫ ॥ యత్తద్భగవతాప్రోక్తంపురాకేశవసౌహృ
దాత్। తత్సర్వంపురుషవ్యాఘ్రనష్టంమేభ్రష్టచేతసః॥౬॥ మమకౌతూహలంత్వస్తితేష్వర్థేషుపునఃపునః। భవాంశ్చద్వారకాంగంతానచిరాదివమా
ధవ॥ ౭॥ వైశంపాయనః ॥ ఏవముక్తస్తతఃకృష్ణఃఫాల్గునంప్రత్యభాషత । పరిష్వజ్యమహాతేజావచనంవదతాంవరః॥ ౮ ॥ వాసుదేవః॥ శ్రావితస్త్వం
మయాగుహ్యంజ్ఞాపితశ్చసనాతనమ్ । ధర్మంస్వరూపిణంపార్థసర్వలోకాంశ్చశాశ్వతాన్ ॥ ౯ ॥ అబుద్ధ్యామాగ్రహీర్యత్త్వంతన్మేసుమహదప్రి
యమ్। నచసాద్యపునర్భూయఃస్మృతిస్తేసంభవిష్యతి॥ ౧౦ ॥ నూనమశ్రద్దధానోసిదుర్మేధాహ్యసిపాండవ । నచశక్యంపునర్వక్తుమశేషేణధనంజ
య॥౧౧॥ సహిధర్మస్సుపర్యాప్తోబ్రహ్మణఃపరివేదనే । నశక్యంతన్మయాభూయస్తథావక్తుమశేషతః॥ ౧౨ ॥ పరంహిబ్రహ్మకథితంయోగయుక్తేనత
న్మయా। ఇతిహాసంతువక్ష్యామితస్మిన్నర్థేపురాతనమ్॥ ౧౩॥ యథాతాంబుద్ధిమాస్థాయగతిమగ్ర్యాంగమిష్యసి। శృణుధర్మవతాంశ్రేష్ఠగదితంస
ర్వమేవమే॥ ౧౪॥ ఆగచ్ఛద్బ్రాహ్మణఃకశ్చిత్స్వర్గలోకాదరిందమ । బ్రహ్మలోకాచ్చదుర్ధర్షఃసోస్మాభిఃపూజితోభవత్ ॥ ౧౫॥ అస్మాభిఃపరిపృష్ట
శ్చయదాహభరతర్షభ। దివ్యేనవిధినాపార్థతచ్ఛృణుష్వావిచారయన్ ॥ ౧౬ ॥ బ్రాహ్మణః॥ మోక్షధర్మంసమాశ్రిత్యకృష్ణయన్మానుపృచ్ఛథాః।
భూతానామనుకంపార్థంయన్మోహచ్ఛేదనంవిభో॥ ౧౭॥ తత్తేహంసంప్రవక్ష్యామియథావన్మధుసూదన। శృణుష్వావహితోభూత్వాగదతోమమ
మాధవ॥ ౧౮॥ కశ్చిద్విప్రస్తపోయుక్తఃకాశ్యపోధర్మవిత్తమః। ఆససాదద్విజంకంచిద్ధర్మాణామాగతాగమమ్॥౧౯॥ గతాగతేషుబహుశోజ్ఞానవిజ్ఞా
నపారగమ్। లోకతత్త్వార్థకుశలంజ్ఞాతారంసుఖదుఃఖయోః॥౨౦॥ జాతీమరణతత్త్వజ్ఞంకోవిదంపుణ్యపాపయోః। ద్రష్టారముచ్చనీచానాంకర్మ
భిర్దేహినాంగతిమ్॥౨౧॥చరంతంముక్తవత్సిద్ధంప్రశాంతంసంయతేంద్రియమ్ । దీప్యమానంశ్రియాబ్రాహ్మ్యాక్రమమాణంచసర్వశః॥ ౨౨॥అంతర్ధా
నగతిజ్ఞంచశ్రుత్వాతత్త్వేనకాశ్యపః । తథైవాంతర్హితైస్సిద్ధైర్యాంతంచక్రధరైస్సహ॥౨౩॥ సంభాషమాణమేకాంతేసమాసీనంచతైస్సహ । య
దృచ్ఛయాచగచ్ఛంతమసక్తంపవనంయథా॥౨౪॥తంసమాసాద్యమేధావీసతదాద్విజసత్తమః।చరణౌధర్మకామోస్యతపస్వీసుసమాహితః॥ ౨౫ ॥
ప్రతిపేదేయథాన్యాయందృష్ట్వాతన్మహదద్భుతమ్ । విస్మితశ్చాద్భుతందృష్ట్వాకాశ్యపస్తంద్విజోత్తమమ్ ॥ ౨౬ ॥పరిచారేణమహతాగురుంతంపర్య
తోషయత్ । ఉపపన్నంచతత్సర్వంశ్రుతచారిత్రసంయుతమ్॥ ౨౭ ॥ భావేనాతోషయచ్చైనంగురువృత్త్యాపరంతప । తస్మైతుష్టస్సశిష్యాయప్రసన్నో
వాక్యమబ్రవీత్ ॥ సిద్ధింపరామభిప్రేక్ష్యశృణుగుత్త్రోజనార్దన॥౨౮॥సిద్ధః॥ వివిధైఃకర్మభిస్తాతపుణ్యయోగైశ్చకేవలైః। గచ్ఛంతీహగతింమర్త్యాదే
వలోకేచసంస్థితమ్॥ ౨౯॥ నక్వచిత్సుఖమత్యంతంనక్వచిచ్ఛాశ్వతీస్థితిః । స్థానాచ్చమహతోభ్రంశోదుఃఖలబ్ధాత్పునఃపునః॥ ౩౦॥అశుభాగతయఃప్రా
ప్తాఃకష్టామేపాపసేవనాత్। కామమన్యుపరీతేనతృష్ణయామోహితేనచ॥ ౩౧ ॥ పునఃపునశ్చమరణంజన్మచైవపునఃపునః। ఆహారావివిధాభుక్తాఃపీతా

నానావిధాః స్తనాః॥ ౩౨॥ మాతరోవివిధాదృష్టాఃపితరశ్చపృథగ్విధాః। సుఖానిచవిచిత్రాణిదుఃఖానిచమయానఘ॥ ౩౩॥ ప్రియైర్వివాసోబహుశఃసంవాసశ్చాప్రియైస్సహ। ధననాశశ్చసంప్రాప్తోలబ్ధ్వాదుఃఖేనతద్ధనమ్॥ ౩౪ ॥ అవమానాస్సుకష్టాశ్చరాజతఃస్వజనాత్తథా। శారీరామానసాశ్చాపి వేదనాభృశదారుణాః॥౩౫॥ ప్రాప్తావిమాననాశ్చోగ్రావధబంధాశ్చదారుణాః। పతంతినిరయెచైవయాతనాశ్చయమక్షయె॥ ౩౬॥ జరారోగాశ్చసతతంవ్యసనానిచభూరిశః। లోకేస్మిన్ననుభూతానిద్వంద్వజానిభృశంమయా॥౩౭॥తతఃకదాచిన్నిర్వేదాన్నితాకారాశ్రితేనచ। లోకతంత్రంపరిత్యక్తందుఃఖార్తేనభృశంమయా॥౩౮॥ లోకేస్మిన్ననుభూయాహమిమంమార్గమనుష్ఠితః। తతస్సిద్ధిరియంప్రాప్తాప్రసాదాదాత్మనోమయా॥౩౯॥నాహంపునరిహాగంతాలోకానాలోకయామ్యహమ్। ఆసిద్ధేరాప్రజాసర్గాదాత్మనోపిగతీశ్శుభాః॥౪౦॥ ఉపలబ్ధాద్విజశ్రేష్ఠతథేయంసిద్ధిరుత్తమా। ఇతఃపరంగమిష్యామితతఃపరతరంపునః॥౪౧ ॥ బ్రహ్మణఃపదమవ్యక్తంమాతేభూదత్రసంశయః । నాహంపునరిహాగంతామర్త్యలోకంపరంతప॥ ౪౨॥ ప్రీతోస్మితెమహాప్రాజ్ఞబ్రూహికింకరవాణితె। యదీప్సురుపపన్నస్త్వంతస్యకాలోయమాగతః॥౪౩॥ అభిజాతెచతదహంయదర్థంమాముపాగతః । అచిరాత్తుగమిష్యామితెనాహంత్వామచూచుదమ్ ॥ ౪౪॥ భృశంప్రీతోస్మిభవతశ్చారిత్రేణవిచక్షణ। పరిపృచ్ఛస్వకల్యాణంభాషెయంతత్తవేప్సితమ్ ॥ ౪౫॥ బహుమన్యేచతెబుద్ధింభృశంసంపూజయామిచ। యేనాహంభవతాబుద్ధోమెధావీహ్యసికాశ్యప॥౨౭॥ఇతి-అనుగీతాపర్వణి షోడశోధ్యాయః.....*

వాసుదేవః॥ తతస్తస్యోపసంగృహ్యపాదౌప్రశ్నాన్సుదుర్వచాన్। పప్రచ్ఛతాంశ్చధర్మాన్సప్రాహధర్మభృతాంవరః ॥ ౧ ॥ కాశ్యపః ॥ కథంశరీరంచ్యవతెతథంచైవోపపద్యతె। కథంకష్టాచ్చసంసారాత్సంసరన్పరిముచ్యతె॥ ౨॥ ఆత్మాచప్రకృతింముక్త్వాతచ్ఛరీరంవిముంచతి। శరీరతశ్చనిర్ముక్తఃకథమన్యత్ప్రపద్యతె॥ ౩॥ కథంశుభాశుభేచాయంకర్మణీస్వకృతెనరః। ఉపభుంక్తేక్వవాకర్మవిదేహస్యావతిష్ఠతె॥ ౪ ॥ బ్రాహ్మణః॥ ఏవంసందేశితఃసిద్ధఃప్రశ్నాంస్తాన్ప్రత్యభాషత। ఆనుపూర్వ్యేణవార్ష్ణేయతన్మెనిగదతఃశృణు॥ ౫॥ సిద్ధః॥ ఆయుఃకీర్తికరాణీహయానికృత్యాని సేవతె। శరీరగ్రహణేయస్మింస్తేషుక్షీణెషుసర్వశః॥ ౬॥ ఆయుఃక్షయపరీతాత్మావిపరీతాని సేవతె। బుద్ధిర్వ్యావర్తతెచాస్యవినాశెప్రత్యుపస్థితె॥౭॥సత్త్వంబలంచకాలంచవిదిత్వాచాత్మనస్తథా। అతివేలముపాశ్నాతిస్వవిరుద్ధాన్యనాత్మవాన్॥౮॥యదాయమతికష్టానిసర్వాణ్యుపనిషేవతె।అత్యర్థమపివాభుంక్తేనవాంభుంక్తేకదాచన॥ ౯॥ దుష్టాన్నామిషపానశ్చయదన్యోన్యవిరోధిచ। గురుచాప్యమితంభుక్తేనాతిజీర్ణేపివాపునః ॥ ౧౦ ॥ వ్యాయామమతిమాత్రంచవ్యవాయంచోపసేవతె। సతతంకర్మలోభాద్వాప్రాప్తంవేగంవిధారయేత్ ॥ ౧౧॥ రసాభియుక్తమన్నంవాదివాస్వప్నంచసేవతె। అపక్వానాగతేకాలెస్వయందోషాన్ప్రకోపయేత్ ॥ ౧౨॥ స్వదోషకోపనాద్రోగంలభతెమరణాంతికమ్। అపివోద్బంధనాదీనిపరీతానివ్యవస్యతి॥ ౧౩॥ తస్యతైఃకారణైర్జంతోశ్శరీరంచ్యవతెతదా। జీవితంప్రోచ్యమానంతద్యథావదుపధారయ ॥ ౧౪॥ ఊష్మాప్రకుపితఃకాయెతీవ్రవాయుసమీరితః । శరీరమనుపర్యేత్యసర్వాన్ప్రాణాన్రుణద్ధివై॥ ౧౫॥ అత్యర్థంబలవానూష్మాశరీరెపరికోపితః। భినత్తిజీవస్థానానివిద్ధిమర్మాణితత్త్వతః ॥ ౧౬ ॥ తతస్సవేదనోజీవస్సద్యఃప్రచ్యవతెక్షరాత్। శరీరంత్యజతెజంతుశ్ఛిద్యమానేషుమర్మసు॥ ౧౭॥ వేదనాభిఃపరీతాత్మాతద్విద్ధిద్విజసత్తమ । జాతీమరణసంవిగ్నాస్సతతంసర్వజంతవః॥ ౧౮॥దృశ్యంతెసత్యజంతశ్చశరీరాణిద్విజర్షభ । గర్భసంక్రమణేచాపికర్మణామతిసర్పణే ॥ ౧౯ ॥ తాదృశీమెవలభతెవేదనాంమానవఃపునః। భిన్నసంధిరథక్లేదమద్భిస్సలభతెనరః॥ ౨౦॥ యథాపంచసుభూతెషుసంభూతత్వంనియచ్ఛతి । శైత్యాత్ప్రకుపితఃకాయెతీవ్రవాయుసమీరితః॥ ౨౧॥ యస్సపంచసుభూతెషుప్రాణాపానెవ్యవస్థితః। సగచ్ఛత్యూర్ధ్వగోవాయుఃకృచ్ఛ్రాన్ముక్త్వాశరీరిణమ్ ॥ ౨౨ ॥ శరీరంచజహాత్యేవంనిరు

ఛాయావ సశ్చదృశ్యతే। సనిరూష్మా నిరుచ్ఛ్వాసో నిశ్శ్రీకో హతచేతనః॥ ౨౩॥ బ్రంహణా సంపరిత్యక్తో మృతఇత్యుచ్యతే నరః । స్రోతోభిర్యైర్విజానాతి ఇంద్రియార్థాన్ శరీరభృత్॥ ౨౪॥ తైరేవచ విజానాతి ప్రాణానాహారసంభవాన్। తత్రైవ కురుతే కాయే యస్సజీవః సనాతనః॥ ౨౫॥ తథా యద్యద్భవేద్యుక్తం సన్నిపాతే క్వచిత్ క్వచిత్। తత్తన్మర్మ విజానీహి శాస్త్రదృష్టం హి తత్తథా॥ ౨౬॥ తేషు మర్మసు భిన్నేషు తతః స సముదీరయన్ । ఆవిశ్య హృదయం జంతోస్సత్వం చాశు రుణద్ధి వై ॥ ౨౭॥ తతః సచేతనో జంతుర్నాభిజానాతి కించన। తమసా సంవృతజ్ఞానః సంవృతేష్వేవ మర్మసు॥ ౨౮॥ సజీవో నిరధిష్ఠానశ్చాల్యతే మాతరిశ్వనా। తతస్సతం మహోచ్ఛ్వాసం భృశముచ్ఛ్వస్య దారుణమ్ ॥ ౨౯ ॥ నిష్క్రామన్ కంపయత్యాశు తచ్ఛరీరమచేతనమ్। సజీవః ప్రచ్యుతః కాయాత్ కర్మభిః స్వైస్సమావృతః॥ ౩౦॥ అభితః స్వైశ్శుభైః పుణ్యైః పాపైర్వాప్యుపపద్యతే । బ్రాంహణా జ్ఞానసంపన్నా యథావచ్ఛ్రుతనిశ్చయాః॥ ౩౧॥ ఇతరం కృతపుణ్యం వా తం విజానంతి లక్షణైః। యథాంధకారే ఖద్యోతం లీయమానం తతస్తతః॥ ౩౨॥ చక్షుష్మంతః ప్రపశ్యంతి తథా చ జ్ఞానచక్షుషః। పశ్యంత్యేవంవిధం సిద్ధా జీవం దివ్యేన చక్షుషా॥ ౩౩॥ చ్యవంతం జాయమానం చ యోనిం చానుప్రవేశితమ్ । తస్య స్థానాని దృష్టాని త్రివిధానీహ శాస్త్రతః॥ ౩౪॥ కర్మభూమిరియం భూమిర్యత్ర తిష్ఠంతి జంతవః। తతశ్శుభాశుభం కృత్వా లభంతే సర్వదేహినః॥ ౩౫॥ ఇహైవోచ్చావచాన్ భోగాన్ ప్రాప్నువంతి స్వకర్మభిః। ఇహైవాశుభకర్మాణః కర్మభిర్నిరయం గతాః॥ ౩౬॥ అవాగ్గతిరియం కష్టా యత్ర పచ్యంతి మానవాః। తస్మాత్సుదుర్లభో మోక్షో రక్ష్యశ్చాత్మా తతో భృశమ్॥ ౩౭॥ ఊర్ధ్వం తు జంతవో గత్వా యేషు స్థానేష్వవస్థితాః। కీర్త్యమానాని తానీహ తత్త్వతః సన్నిబోధ మే॥ ౩౮॥ తచ్ఛ్రుత్వా నైష్ఠికీం బుద్ధిం బుధ్యేథాః కర్మనిశ్చయమ్। తారారూపాణి సర్వాణి యత్రైతచ్చంద్రమండలమ్॥ ౩౯॥ యత్ర విభ్రాజతే లోకే స్వభాసా సూర్యమండలమ్। స్థానాన్యేతాని జానీహి జనానాం పుణ్యకర్మణామ్॥ ౪౦॥ కర్మక్షయాచ్చ తే సర్వే చ్యవంతే వై పునః పునః। తత్రాపి చ విశేషోస్తి దివి నీచోచ్చమధ్యమః॥ ౪౧॥ న చ తత్రాపి సంతోషో దృష్ట్వా దీప్తతరాం శ్రియమ్। ఇత్యేతా గతయః సర్వాః పృథక్ తే సముదీరితాః॥ ౪౨॥ ఉపపత్తిం తు వక్ష్యామి గర్భస్యాహమతః పరమ్। తథా తన్మే నిగదతః శృణుష్వావహితో ద్విజ॥ ౪౩॥.. ✻

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అనుగీతాపర్వణి సప్తదశోధ్యాయః

బ్రాహ్మణః॥ శుభానామశుభానాం చ నేహ నాశోస్తి కర్మణామ్। ప్రాప్య ప్రాప్యానుపచ్యంతే క్షేత్రం క్షేత్రం తథా తథా ॥ ౧ ॥ యథా ప్రసూయమానస్తు ఫలీ దద్యాత్ఫలం బహు । తథా స్యాద్విపులం పుణ్యం శుద్ధేన మనసా కృతమ్॥ ౨॥ పాపం చాపి తథైవ స్యాత్పాపేన మనసా కృతమ్। పురోధాయ మనో హీహ కర్మణ్యాత్మా ప్రవర్తతే॥ ౩॥ యథా కర్మసమావిష్టః కామమన్యుసమావృతః । నరో గర్భం ప్రవిశతి తచ్చాపి శృణు చోత్తరమ్॥ ౪ ॥ శుక్రం శోణితసంసృష్టం స్త్రియా గర్భాశయం గతమ్। క్షేత్రం కర్మజమాప్నోతి శుభం వా యది వాశుభమ్ ॥ ౫॥ సౌక్ష్మ్యాదవ్యక్తభావాచ్చ న చ క్వచన సజ్జతి । సంప్రాప్య బ్రాహ్మణః కామం తస్మాత్తద్బ్రహ్మ శాశ్వతమ్॥ ౬॥ తద్బీజం సర్వభూతానాం తేన జీవంతి జంతవః । స జీవః సర్వగాత్రాణి గర్భస్యావిశ్య భాగశః॥ ౭॥ దధాతి చేతసా సద్యః ప్రాణస్థానేష్వవస్థితః। తతః స్పందయతేఙ్గాని స గర్భశ్చేతనాన్వితః॥ ౮॥ యథా లోహస్య నిష్యందో నిషిక్తో బింబవిగ్రహమ్। ఉపైతి తద్వజ్జానీహి గర్భే జీవప్రవేశనమ్॥ ౯ ॥ లోహపిండం యథా వహ్నిః ప్రవిశ్య హ్యతితాపయేత్ । తథా త్వమపి జానీహి గర్భే జీవోపపాదనమ్ ॥ ౧౦॥ ౧౧॥ యథా చ దీపః శరణే దీప్యమానః ప్రకాశతే। ఏవమేవ శరీరాణి ప్రకాశయతి చేతనా॥ ౧౨ ॥ యద్యచ్చ కురుతే కర్మ శుభం వా యది వాశుభమ్। పూర్వదేహకృతం సర్వమవశ్యముపభుజ్యతే॥ ౧౩॥ తతస్తత్క్షీయతే చైవ పునశ్చాన్యత్ప్రచీయతే। యావత్తన్మోక్షయోగస్థం ధర్మం నైవావబుధ్యతే॥ ౧౪॥ తత్ర కర్మ ప్రవక్ష్యామి సుఖీ భవతి యేన వై। ఆవర్తమానో జాతీషు యథాన్యోన్యాసు సత్తమ॥ ౧౫॥ దానం వ్రతం బ్రహ్మచర్యం యథోక్తం బ్రహ్మధారణమ్।

దమఃప్రశాంతాచైవభూతానాంచానుకంపనమ్ ॥ ౧౬ ॥ సంయమశ్చానృశంస్యంచపరస్వాదానవర్జనమ్। వ్యలీకానామకరణంభూతానాంమనసా
భువి॥ ౧౭॥ మాతాపిత్రోశ్చశుశ్రూషాదేవతాతిథిపూజనమ్। గురుపూజాఘృణాశౌచంనిత్యమింద్రియసంయమః॥ ౧౮॥ప్రవర్తనంశోభనంచతత్సతాం
వృత్తముచ్యతే। తతోధర్మఃప్రభవతియఃప్రజాఃపాతిశాశ్వతీః॥ ౧౯॥ ఎవంసత్సుసదాపశ్యేత్ తత్రాప్యేషాధ్రువాస్థితిః । ఆచారోధర్మమాచష్టేయ
స్మిన్శాంతావ్యవస్థితాః॥ ౨౦॥ తెషుతత్కర్మనిక్షిప్తంయస్సధర్మస్సనాతనః। యస్తంసమభిపద్యేతనసదుర్గతిమాప్నుయాత్ ॥౨౧॥అతోనియమ్య
తేలోకఃప్రచ్యవన్ధర్మవర్త్మసు। యశ్చయోగీచముక్తశ్చసఎతేభ్యోవిశిష్యతే॥ ౨౨॥ వర్తమానస్యధర్మేణశుభంయత్రయథాతథా। సంసారతార
ణంహ్యస్యకాలేనమహతాభవేత్॥ ౨౩॥ ఎవంపూర్వకృతంకర్మనిత్యంజంతుఃప్రవర్తతే। సర్వంతత్కారణంయేనవికృతోయమిహాగతః॥ ౨౪॥శరీర
గ్రహణంచాస్యకేనపూర్వంప్రకల్పితమ్। ఇత్యేవంసంశయోలోకేతచ్చవక్ష్యామ్యశేషతః॥ ౨౫॥ శరీరమాత్మనఃకృత్వాసర్వలోకపితామహః। త్రై
లోక్యమసృజద్బ్రహ్మాకృత్స్నంస్థావరజంగమమ్ ॥ ౨౬ ॥ తతఃప్రధానమసృజత్ప్రకృతింసశరీరణామ్ । యయాసర్వమిదంవ్యాప్తంయాంలోకేపర
మాంవిదుః॥ ౨౭॥ ఇదంతత్ క్షరమిత్యుక్తంపరంత్వమృతమక్షరమ్।త్రయాణాంమిథునంసర్వమేకైకస్యపృథక్ పృథక్ ॥౨౮ ॥అసృజత్సర్వభూతానిపూ
ర్వదృష్టఃప్రజాపతిః। స్థావరాణిచభూతానిఇత్యేషాపౌర్వికీశ్రుతిః॥ ౨౯॥ తస్యకాలపరీమాణమకరోత్సపితామహః। భూతేషుపరివృత్తించపునరావృత్తి
మేవచ॥ ౩౦॥ యథాత్రకశ్చిన్మేధావీదృష్టాత్మాపూర్వజన్మని। యత్ప్రవక్ష్యామితత్సర్వంయథావదుపపద్యతే ॥ ౩౧ ॥ సుఖదుఃఖేయదాసమ్యగనిత్యే
యఃప్రపశ్యతి । కాయంచామేధ్యసంఘాతంవినాశంకర్మసంహితమ్॥ ౩౨॥ యచ్చకించిత్సుఖంతచ్చదుఃఖంసర్వమితిస్మరన్ । సంసారసాగరంఘో
రంతరిష్యతిసుదుస్తరమ్ ॥ ౩౩ ॥ జరామరణరోగైశ్చసమావిష్టఃప్రధానవిత్ । చేతనావత్సుచైతన్యంసమంభూతేషుపశ్యతి॥౩౪॥ నిర్విద్యతేతతఃకృ
త్స్నంమార్గమాణఃపరంపదమ్। తస్యోపదేశంవక్ష్యామియాథాతథ్యేనసత్తమ ॥ ౩౫ ॥ శాశ్వతస్యావ్యయస్యాథయదస్యజ్ఞానముత్తమమ్। ప్రోచ్య
మానంమయావిప్రనిబోధేదమశేషతః॥౩౬॥ ....*

ఇతి - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - అష్టాదశోధ్యాయః-

బ్రాంహణః॥ యఃస్యాదేకాయనేలీనస్తూష్ణీంకించిదచింతయన్।పూర్వంపూర్వంపరిత్యజ్యసతీర్ణోబంధనాద్భవేత్ ॥౧॥ సర్వమిత్రస్సర్వసహఃశమేర
క్తోజితేంద్రియః। వ్యపేతభయమన్యుశ్చఆత్మవాన్ముచ్యతేనరః॥ ౨॥ ఆత్మవత్సర్వభూతేషుయశ్చరేన్నియతఃశుచిః । అమానీనిరభీమానఃసర్వతోముక్త
ఎవసః॥ ౩॥ జీవితంమరణంచోభేసుఖదుఃఖేతథైవచ। లాభాలాభేప్రియద్వేష్యేయఃసమఃసచముచ్యతే ॥ ౪ ॥ నకస్యచిత్స్పృహయతేనావజానాతి
కించన। నిర్ద్వంద్వోవీతరాగాత్మాసర్వథాయుక్తఎవసః॥ ౫ ॥ అనమిత్రశ్చనిర్బంధురనపత్యశ్చయఃక్వచిత్ । త్యక్తధర్మార్థకామశ్చనిరాకాంక్షీచ
ముచ్యతే॥ ౬॥ నైవధర్మీనచాధర్మోపూర్వోపచితహాయకః। ధాతుక్షయప్రశాంతాత్మానిర్ద్వంద్వస్సవిముచ్యతే॥ ౭ ॥ అకర్మవాన్వికాంక్షశ్చపశ్యే
జ్జగదశాశ్వతమ్। అశ్వత్థసదృశంనిత్యంజన్మమృత్యుజరాయుతమ్॥ ౮॥ వైరాగ్యబుద్ధిఃసతతమాత్మదోషవ్యపేక్షకః। ఆత్మబంధవినిర్మోక్షంసకరోత్య
చిరాదివ॥ ౯॥ అగంధమరసస్పర్శమశబ్దమపరిగ్రహమ్ । అరూపమనభిజ్ఞేయందృష్ట్వాత్మానంవిముచ్యతే॥ ౧౦॥ పంచభూతగుణైర్హీనమమూర్తిమ
దహేతుకమ్। అగుణంగుణభోక్తారంయఃపశ్యతిసముచ్యతే॥ ౧౧॥ విహాయసర్వసంకల్పాన్బుద్ధ్యాశారీరమానసాన్ । శనైర్నిర్వాణమాప్నోతినిరిం
ధనఇవానలః॥ ౧౨॥ సర్వసంస్కారనిర్ముక్తోనిర్ద్వంద్వోనిష్పరిగ్రహః। తపసాఇంద్రియగ్రామంయశ్చరేన్ముక్తఎవసః॥౧౩॥ విముక్తస్సర్వసంస్కారై
స్తతోబ్రహ్మసనాతనమ్। పరమాప్నోతిసంశాంతమచలంనిత్యమక్షరమ్॥ ౧౪॥ అతఃపరంప్రవక్ష్యామియోగశాస్త్రమనుత్తమమ్। యుంజంతఃసిద్ధమా

త్మానంయథాపశ్యంతియోగినః॥ ౧౫॥ తస్యోపదేశంవక్ష్యామియథావత్తన్నిబోధమే । యైర్ద్వారైశ్చారయన్నిత్యంపశ్యత్యాత్మానమాత్మని॥ ౧౬॥
ఇంద్రియాణితుసంహృత్యమనఆత్మనిధారయేత్ । తీవ్రంతప్త్వాతపఃపూర్వంమోక్షయోగంసమాచరేత్ ॥౧౭॥ తపస్వీసతతంయుక్తోయోగశాస్త్రమ
థాచరేత్ । మనీషీమనసావిప్రఃపశ్యన్నాత్మానమాత్మని॥ ౧౮॥ సచేచ్ఛక్నోత్యయంసాధుర్యోక్తుమాత్మానమాత్మని । తతఏకాంతశీలఃసపశ్యత్యాత్మా
నమాత్మని॥ ౧౯॥ సంయతఃసతతంయుక్తఆత్మవాన్విజితేంద్రియః। తథాయఆత్మనాత్మానంసంప్రయుక్తఃప్రపశ్యతి॥ ౨౦॥ యథాహిపురుషఃస్వప్నే
దృష్ట్వాపశ్యత్యసావితి। తథారూపమివాత్మానంసాధుయుక్తఃప్రపశ్యతి॥ ౨౧॥ ఇషీకాంచయథాముంజాత్కశ్చిన్నిర్హృత్యదర్శయేత్ । యోగీనిష్కృ
ష్యచాత్మానంతథాపశ్యతిదేహతః॥ ౨౨॥ ముంజంశరీరమిత్యాహురిషీకామాత్మనిశ్రితామ్। ఏతన్నిదర్శనంప్రోక్తంయోగవిద్భిరనుత్తమమ్॥ ౨౩॥ య
దాహియుక్తమాత్మానంసమ్యక్ పశ్యతిదేహభృత్ । నతస్యేహేశ్వరఃకశ్చిత్ త్రైలోక్యస్యాపియఃప్రభుః॥ ౨౪॥ అన్యాన్యాశ్చాపితనవోయథేష్టంప్రతి
పద్యతే। వినివృత్యజరాంమృత్యుంనశోచతినహృష్యతి॥ ౨౫॥ దేవానామపిదేవత్వంయుక్తంకారయతేవశీ। బ్రహ్మచావ్యయమాప్నోతిహిత్వాదేహమశా
శ్వతమ్॥ ౨౬॥ వినశ్యత్సుచభూతేషునభయంతస్యజాయతే।క్లిశ్యమానేషుభూతేషునసక్లిశ్యతికేనచిత్ ॥ ౨౭॥దుఃఖశోకభయైర్ఘోరైస్సంగస్నేహ
సముద్భవైః। నవిచాల్యతియుక్తాత్మానిస్పృహఃశాంతమానసః॥ ౨౮॥ నైనంశస్త్రాణివధ్యంతేనమృత్యుశ్చాస్యవిద్యతే। నాతస్సుఖతరంకశ్చిల్లోకేక్వచ
నదృశ్యతే॥ ౨౯॥ సమ్యగ్యుక్తస్సఆత్మానమాత్మన్యేవప్రతిష్ఠతే । వినివృత్తజరాదుఃఖంసుఖంస్వపితిచాపిసః॥ ౩౦॥ దేహాన్యథేష్టమభ్యేతిహిత్వేమాం
మానుషీంతనుమ్ । నిర్వేదస్తునకర్తవ్యోభుంజానేనకథంచన ॥ ౩౧ ॥ సమ్యగ్యుక్తోయదాత్మానమాత్మన్యేవప్రపశ్యతి। తదైవనస్పృహయతిసాక్షా
దపిశక్రతోః॥ ౩౨ ॥ యోగమేకాంతశీలస్తుయథావిందతితచ్ఛృణు । దిష్టపూర్వాందిశంచింత్యయస్మిన్సన్నివసేత్పురే॥౩౩॥ పురస్యాభ్యంతరేతస్య
మనఃస్థాప్యంనబాహ్యతః। పురస్యాభ్యంతరేతిష్ఠన్యస్మిన్నావసథేవసేత్ ॥ ౩౪ ॥ తస్మిన్నావసథేధార్యంసబాహ్యాభ్యంతరేమనః। ప్రచింత్యావస
థేకృత్స్నంయస్మిన్కాలేసతిష్ఠతి॥ ౩౫ ॥ యస్మిన్కాలేమనశ్చాస్యనకథంచనబాహ్యతః । సంనియమ్యేంద్రియగ్రామంనిర్ఘోషేనిర్జనేవనే॥౩౬॥
కాయమభ్యంతరంకృత్స్నమేకాగ్రఃపరిచింతయేత్ । దంతాంస్తాలుంసజిహ్వాంచగళంగ్రీవాంతథైవచ॥ ౩౭ ॥ హృదయంచింతయేచ్చాపితథాహృదయ
బంధనమ్। ఇత్యుక్తస్సమయాశిష్యోమేధావీమధుసూదన॥ ౩౮॥ పప్రచ్ఛపునరేవేమంమోక్షధర్మంసుదుర్వచమ్। భుక్తంభుక్తమిదంకోష్ఠేకథమన్నంవి
పచ్యతే ॥ ౩౯॥ కథంరసతివ్రజతిశోణితత్వంకథంపునః।తథామాంసంచమేదశ్చస్నాయ్వస్థీనిచపోషతి॥ ౪౦॥కథమేతానిసర్వాణిశరీరాణిశరీరిణామ్।
వర్ధంతేవర్ధమానస్యవర్ధతేచకథంబలమ్ ॥ ౪౧ ॥ నిరోధానాంనిర్గమనంమలానాంచపృథక్ పృథక్ । కుతోవాయంప్రశ్వసితిఉచ్ఛ్వసిత్యపివాపు
నః॥ ౪౨॥ కంచదేశమధిష్ఠాయతిష్ఠత్యాత్మానమాత్మని। జీవఃకాయంవహతిచేచ్చేష్టమానఃకళేబరమ్ ॥ ౪౩॥ కింవర్ణంకీదృశంచైవనివేశయతివైపునః।
యాథాతథ్యేనభగవన్వక్తుమర్హసిమేనఘ ॥ ౪౪ ॥ ఇతిసంపరిపృష్టోహంతేనవిప్రేణమాధవ । ప్రత్యబ్రువంమహాబాహోయథాశ్రుతమరిందమ॥
౪౫॥ యథాస్వకోష్ఠేప్రక్షిప్యభాండంభాండమనాభవేత్ । తథాస్వకాయేప్రక్షిప్యమనోద్వారైరనిశ్చలైః ॥ ౪౬ ॥ ఆత్మానంతత్రమార్గేతప్రమా
దంపరివర్జయేత్ । ఏవంసతతముద్యుక్తఃప్రీతాత్మానచిరాదివ ॥ ౪౭॥ ఆసాదయతితద్బ్రహ్మయద్దృష్ట్వాస్యాత్ప్రధానవిత్ । నత్వసౌచక్షుషాగ్రా
హ్యోనచసర్వైరపీంద్రియైః॥ ౪౮॥ మనసైవప్రదీపేనమహానాత్మాప్రదృశ్యతే। సర్వతఃపాణిపాదాంతస్సర్వతోక్షిశిరోముఖః॥ ౪౯॥ సర్వతశ్శ్రు
తిమాన్లోకేసర్వమావృత్యతిష్ఠతి। జీవోనిష్క్రాంతమాత్మానంశరీరాత్సంప్రపశ్యతి ॥ ౫౦॥ సతముత్సృజ్యదేహంస్వంధారయన్బ్రహ్మకేవలమ్ । ఆ

త్మానమాలోకయతిమనసాప్రహసన్నివ॥౫౧॥ తదేవమాశ్రయంకృత్వామోక్షంయాతితతోమయి । ఇదంసర్వంరహస్యంతేమయాప్రోక్తంద్విజోత్త
మ॥౫౨॥ ఆపృచ్ఛేసాధయిష్యామిగచ్ఛవిప్రయథాసుఖమ్ । ఇత్యుక్తస్సతదాకృష్ణమయాశిష్యోమహాతపాః॥ అగచ్ఛతయథాకామంబ్రాహ్మణశ్శంసిత
వ్రతః॥౫౩॥ వాసుదేవః॥ ఇత్యుక్త్వాసతదాపార్థమాంవాక్యంద్విజసత్తమః। మోక్షధర్మాశ్రితస్సమ్యక్తత్రైవాంతరధీయత॥౫౪॥ కచ్చిదేతచ్ఛ్రు
తంపార్థత్వయైకాగ్రేణచేతసా। తదాపిహిరథస్థస్త్వంశ్రుతవానేతదేవహి॥౫౫॥ నైతత్పార్థసువిజ్ఞేయంవ్యామిశ్రేణేతిమేమతిః । నరేణాకృతసం
జ్ఞేనవిశుద్ధేనాంతరాత్మనా॥౫౬॥ సురహస్యమిదంప్రోక్తందేవానాంభరతర్షభ। కచ్చిన్నేదంశ్రుతంపార్థమనుష్యేణేహకర్హిచిత్॥ ౫౭॥ నహ్యే
తచ్ఛ్రోతుమర్హోన్యోమనుష్యస్త్వామృతేనఘ। నైతదద్యసువిజ్ఞేయంవ్యామిశ్రేణాంతరాత్మనా॥ ౫౮ ॥ క్రియావద్భిర్హికౌంతేయదేవలోకః
సమావృతః। నచైతదిష్టందేవానాంమర్త్యైరూపనివర్తనమ్॥ ౫౯॥ పరాహిసాగతిఃపార్థయత్తద్బ్రహ్మసనాతనమ్ । యత్రామృతత్వంప్రాప్నోతి
త్యక్త్వాదేహంసదాసుఖీ॥౬౦॥ ఇమంధర్మంసమాస్థాయయేపిస్యుఃపాపయోనయః। స్త్రియోవైశ్యాస్తథాశూద్రాస్తేపియాంతిపరాంగతిమ్॥౬౧॥
కింపునర్బ్రాహ్మణాఃపార్థక్షత్రియావాబహుశ్రుతాః। స్వధర్మరతయోనిత్యంబ్రహ్మలోకపరాయణాః॥౬౨॥ హేతుమచ్చైతదుద్దిష్టముపాయాశ్చా
స్యసాధనే । సిద్ధింఫలంచమోక్షంచదుఃఖస్యచవినిర్ణయః॥ ౬౩ ॥ నాతఃపరంసుఖంత్వన్యత్కించిత్స్యాద్భరతర్షభ । బుద్ధిమాన్శ్రద్దధానశ్చపరా
క్రాంతశ్చపాండవ॥ ౬౪॥ యఃపరిత్యజ్యతేమర్త్యోలోకసారమసారవత్। ఏతైరుపాయైస్సక్షిప్రంపరాంగతిమవాప్నుతే॥ ౬౫॥ ఏతావదేవవక్తవ్యం
నాతోభూయోస్తికించన। షణ్మాసంనిత్యయుక్తస్యయోగఃపార్థప్రవర్తతే॥౬౬॥ ....*

ఇతి - అనుగీతాపర్వణి- ఏకోనవింశోఽధ్యాయః,

వాసుదేవః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। దంపత్యోఃపార్థసంవాదోయోభవద్భరతర్షభ॥౧॥ బ్రాహ్మణీబ్రాంహణంకంచిత్
జ్ఞానవిజ్ఞానపారగమ్। దృష్ట్వావివిక్తఆసీనంభార్యాభర్తారమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ కంనులోకంగమిష్యామిత్వామహంపతిమాశ్రితా । న్యస్తకర్మాణమాసీ
నంకీనాశమవిచక్షణమ్॥ ౩॥ భార్యాఃపతికృతాంల్లోకానాప్నువంతీతినఃశ్రుతమ్। త్వామహంపతిమాసాద్యకాంగమిష్యామివైగతిమ్॥౪ ॥ ఏవముక్త
స్సశాంతాత్మాతామువాచహసన్నివ। సుభగేనాభ్యసూయామివాక్యస్యాస్యతవానఘే॥ ౫॥ గ్రాహ్యందృశ్యంచసత్యంవాయదిదంకర్మవిద్యతే । ఏ
తదేవవ్యవస్యంతికర్మాకర్మేతికర్మిణః ॥ ౬ ॥ మోహమేవనియచ్ఛంతికర్మణాజ్ఞానవర్జితాః। నైష్కర్మ్యంనచలోకేస్మిన్ముహూర్తమపిల
భ్యతే॥ ౭॥ కర్మణామనసావాచాశుభంవాయదివాశుభమ్। జన్మాదిమూర్తిభేదానాంకర్మభూతేషువర్తతే॥౮॥ రక్షోభిర్వధ్యమానేషుదృశ్యద్ర
వ్యేషువర్త్మసు । ఆత్మస్థమాత్మనాతేభ్యోదృష్టమాయతనంమయా॥౯॥ యత్రతద్బ్రహ్మనిర్ద్వంద్వంయత్రసోమస్సహాగ్నినా। వ్యవాయంకురుతేనిత్యం
ధీరోభూతానిధారయన్॥౧౦॥ యత్రబ్రహ్మాదయోయుక్తాస్తదక్షరముపాసతే। విద్వాంసస్సువ్రతాయత్రశాంతాత్మానోజితేంద్రియాః॥ ౧౧॥ ఘ్రాణే
ననతదాఘ్రేయంనాస్వాద్యంచైవజిహ్వయా । స్పర్శనేనతదస్పృశ్యంమనసాత్వవగమ్యతే. ॥ ౧౨॥ చక్షుషామవిసహ్యంచయత్కించిచ్ఛ్రవణాత్ప
రమ్ । అగంధమరసస్పర్శమరూపాశబ్దలక్షణమ్ ॥ ౧౩ ॥ యతఃప్రవర్తతేతంత్రంయత్రచప్రతితిష్ఠతి। ప్రాణోపానస్సమానశ్చవ్యానశ్చోదానఏవచ॥
౧౪॥ తతఏవప్రవర్తంతేతమేవప్రవిశంతిచ । సమానవ్యానయోర్మధ్యేప్రాణాపానౌవిచేరతుః॥ ౧౫ ॥ తస్మిన్లీనేప్రలీయేతేసమానోవ్యానఏవచ॥
అపానప్రాణయోర్మధ్యేఉదానోవ్యాప్యతిష్ఠతి॥ ౧౬॥ తస్మాచ్ఛయానంపురుషంప్రాణాపానౌనముంచతః । ప్రాణానామాయతత్వేనతముదానంప్ర
చక్షతే॥౧౭॥ తస్మాత్తపోవ్యవస్యంతిసంగతంబ్రహ్మవాదినః । తేషామన్యోన్యభక్షాణాంసర్వేషాందేహచారిణామ్॥ ౧౮॥ అగ్నిర్వైశ్వానరోమధ్యే

సప్తధాదీప్యతేఽంతరా। ఘ్రాణంజిహ్వాచచక్షుశ్చత్వక్చశ్రోత్రంచపంచమమ్॥ ౧౯ ॥ మనోబుద్ధిశ్చసప్తైతాజిహ్వావైశ్వానరార్చిషః। ఘ్రేయందృ
శ్యంచపేయంచస్పృశ్యంశ్రావ్యంతథైవచ॥౨౦॥మంతవ్యమథబోద్ధవ్యంతాస్సప్తసమిధోమమ। ఘ్రాతాభక్షయితాద్రష్టాస్ప్రష్టాశ్రోతాచపంచమః॥
౨౧॥ మంతాబోద్ధాచసప్తైతేభవంతిపరమర్త్విజః। ఘ్రేయేపేయేచదృశ్యేచస్పృశ్యేశ్రావ్యేతథైవచ॥౨౨॥మంతవ్యేప్యథబోద్ధవ్యేసుభగేపశ్యసర్వ
దా।హవీంష్యగ్నిషుహోతారఃసప్తధాసప్తసప్తసు ॥ ౨౩ ॥ సమ్యక్ప్రక్షిప్యవిద్వాంసోజనయంతిస్వయోనిషు। పృథివీవాయురాకాశమాపోజ్యో
తిశ్చపంచమమ్॥ ౨౪॥ మనోబుద్ధిశ్చసప్తైతాయోనిరిత్యేవశబ్దితాః। హవిర్భూతాగుణాస్సర్వేప్రవిశంత్యగ్నిజంగుణమ్ ॥ ౨౫ ॥ అంతర్వాసముషి
త్వాచజాయతేస్వాసుయోనిషు। తత్రైవచనిరుధ్యంతేప్రళయేభూతభావనే॥ ౨౬॥తతస్సంజాయతేగంధస్తతస్సంజాయతేరసః। తతస్సంజాయతే
రూపంతతస్స్పర్శోఽభిజాయతే॥౨౭॥తతస్సంజాయతేశబ్దః సంశయస్తత్రజాయతే। తతస్సంజాయతేనిష్ఠాజన్మైతత్సప్తధావిదుః॥ ౨౮ ॥ అనేనైవప్ర
కారేణప్రగృహీతంపురాతనైః। పూర్ణాహుతిభిరాపూర్ణాస్త్రిభిఃపూర్యంతితేజసా॥ ౨౯॥ .... *

ఇతి - బ్రాహ్మణగీతాయాం- విశోఽధ్యాయః

బ్రాహ్మణః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్।నిబోధదశహోతౄణాంవిధానమథయాదృశమ్॥ ౧॥ శ్రోత్రంత్వక్చక్షుషీజిహ్వానాసి
కాచరణౌకరౌ। ఉపస్థంపాయురితివాహోతౄణిదశభామిని॥ ౨॥ శబ్దస్పర్శౌరూపరసౌగంధోవాక్యంక్రియాగతిః। రేతోమూత్రపురీషాణాంత్యా
గోదశహవీంషిచ॥ ౩॥ దిశోవాయురవిశ్చంద్రఃపృథ్వ్యగ్నీవిష్ణురేవచ। ఇంద్రఃప్రజాపతిర్మిత్రమగ్నయోదశభామిని॥ ౪॥ దశేంద్రియాణిహోతౄ
ణిహవీంషిదశభామిని। విషయానామసమిధోహూయంతేతుదశాగ్నిషు॥ ౫॥ చిత్తంస్రువంచవిత్తంచపవిత్రంజ్ఞానముత్తమమ్। సువిభక్తమిదంసర్వం
జగదాసీదితిశ్రుతమ్॥ ౬॥ సర్వమేవాథవిజ్ఞేయంచిత్తంజ్ఞానమవేక్షతే। రేతశ్శరీరభృత్కాయోవిజ్ఞాతాతుశరీరభృత్॥ ౭॥శరీరభృద్గార్హపత్యస్తస్మాద
న్యఃప్రణీయతే। మనశ్చాహవనీయస్తుతస్మిన్ప్రక్షిప్యతేహవిః ॥ ౮ ॥ తతోవాచస్పతిర్జజ్ఞేతంమనఃపర్యవేక్షతే। రూపంభవతివైవర్ణంసమనుద్రవతే
మనః॥ ౯॥ బ్రాహ్మణీ॥కస్మాద్వాగభవత్పూర్వంకస్మాత్పశ్చాన్మనోఽభవత్। మనసాచింతితంవాక్యంయదాసమభిపద్యతే॥ ౧౦ ॥ కేనవిజ్ఞానరూపేణ
మతిశ్చిత్తంసమాస్థితా। సమున్నీతానాధ్యగచ్ఛత్కోవైతాంప్రతిబాధతే॥౧౧॥ బ్రాహ్మణః॥ తామపానఃపతిర్భూత్వాతస్మాత్ప్రేష్యత్యపానతామ్।
తాంగతింమనసఃప్రాహుర్మనస్తస్మాదపేక్షతే॥౧౨॥ ప్రశ్నంతువాఙ్మనసోర్మాంయస్మాత్త్వమనుపృచ్ఛసి। తస్మాత్తేవర్తయిష్యామితయోరేవస
మాహ్వయమ్॥౧౩॥ ఉభేవాఙ్మనసీగత్వాభూతాత్మానమపృచ్ఛతామ్। ఆవయోఃశ్రేష్ఠమాచక్ష్వఛింధినౌసంశయంవిభో॥ ౧౪॥ మనఇత్యేవభగవాం
స్తదాప్రాహసరస్వతీమ్। అహంవైకామధుక్తుభ్యమితితంప్రాహవాగథ ॥ ౧౫ ॥ బ్రహ్మో॥ స్థావరంజంగమంచైవవిద్ధ్యుభేమనసీమమ। స్థావరంమ
త్సకాశేవైజంగమంవిషయేతవ॥౧౬॥ యస్తుతంవిషయంగచ్ఛేన్మంత్రోవర్ణస్స్వరోపివా। తన్మనోజంగమంనామతస్మాదాసీగ్గరీయసీ॥ ౧౭॥ తస్మాద
పిసమాధిస్తేస్వయమభ్యేత్యశోభనే। తస్మాదుచ్ఛ్వాసమాసాద్యప్రవక్ష్యామిసరస్వతీమ్॥ ౧౮॥ ప్రాణాపానాంతరేదేవీవాగ్వైనిత్యంస్మతిష్ఠతి। ప్రే
ర్యమాణామహాభాగేవినాప్రాణానపానతీ॥ ౧౯ ॥ ప్రజాపతిముపాధావత్ప్రసీదభగవన్నితి। తతఃప్రాణఃప్రాదురభూద్వాచమాప్యాయయన్పునః॥
౨౦॥తస్మాదుచ్ఛ్వాసమాసాద్యనవాగ్వదతికర్హిచిత్। ఘోషిణీజాతనిర్ఘోషానిత్యమేవప్రవర్తతే॥ ౨౧ ॥ తయోరపిచఘోషిణ్యానిర్ఘోషైవ
గరీయసీ। గౌరివప్రస్రవత్యర్థాన్రసముత్తమశాలినీ ॥ ౨౨ ॥ సతతంస్యందతేహ్యేషాశాశ్వతంబ్రహ్మవాదినీ। దివ్యాదివ్యప్రభావేనభారతీగౌశ్శుచి
స్మితే।ఏతయోరంతరంపశ్యసూక్ష్మయోస్స్యందమానయోః॥౨౩॥ బ్రాహ్మణీ॥ అనుత్పన్నేషువాక్యేషుచోద్యమానావివక్షయా। కింనుపూర్వంతదా

దేవీవ్యాజహారసరస్వతీ॥ ౨౪॥ బ్రాహ్మణః॥ ప్రాణేనయాసంభవతేశరీరేప్రాణాదపానంప్రతిపద్యతేచ । ఉదానభూతాచవిసృజ్యదేహంవ్యానేనసర్వందివమాపృణోతి॥ ౨౫॥ తతస్సమానేప్రతితిష్ఠతీహఇత్యేవపూర్వంప్రజజల్పవాణీ। తస్మాన్మనఃస్థావరత్వాద్విశిష్టంతథాదేవీజంగమత్వాద్విశిష్టా॥ ౨౬॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే-ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అనుగీతాపర్వణి బ్రాహ్మణగీతాయాం-ఏకవింశోధ్యాయః,

బ్రాహ్మణః॥అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। సుభగేసప్తహోతౄణాంవిధానమిహయాదృశమ్ ॥ ౧ ॥ ఘ్రాణంచక్షుశ్చజిహ్వాచ త్వక్ఛ్రోత్రంచైవపంచమమ్। మనోబుద్ధిశ్చసప్తైతేహోతారఃపృథగాశ్రితాః॥ ౨ ॥ సూక్ష్మేవకాశేతిష్ఠంతోనపశ్యంతీతరేతరమ్ । ఏతాన్వైసప్తహోతౄంస్త్వంస్వభావాద్విద్ధిశోభనే॥ ౩॥ బ్రాహ్మణీ॥ సూక్ష్మేవకాశేసంతస్తేకథంనాన్యోన్యదర్శినః।కథంస్వభావాభగవన్నేతదాచక్ష్వమే ప్రభో॥ ౪॥ బ్రాహ్మణః॥గుణాజ్ఞానమవిజ్ఞానంగుణజ్ఞానమభిజ్ఞతా। పరస్పరంగుణానేతేనాభిజానంతికర్హిచిత్ ॥ ౫ ॥ జిహ్వాచక్షుస్తథాశ్రోత్రంత్వఙ్మనోబుద్ధిరేవచ। నగంధానధిగచ్ఛంతిఘ్రాణస్తానధిగచ్ఛతి॥ ౬॥ ఘ్రాణంచక్షుస్తథాశ్రోత్రంత్వఙ్మనోబుద్ధిరేవచ । నరసానధిగచ్ఛంతిజిహ్వాతానధిగచ్ఛతి॥ ౭॥ ఘ్రాణంజిహ్వాతథాశ్రోత్రంత్వఙ్మనోబుద్ధిరేవచ। నరూపాణ్యధిగచ్ఛంతిచక్షుస్తానధిగచ్ఛతి॥ ౮ ॥ ఘ్రాణంజిహ్వాతతశ్చక్షుఃశ్రోత్రంబుద్ధిర్మనస్తథా। నస్పర్శానధిగచ్ఛంతిత్వక్చతానధిగచ్ఛతి॥౯॥ఘ్రాణంజిహ్వాచచక్షుశ్చత్వఙ్మనోబుద్ధిరేవచ।నశబ్దానధిగచ్ఛంతిశ్రోత్రంతానధిగచ్ఛతి॥ ౧౦॥ ఘ్రాణంజిహ్వాచచక్షుశ్చత్వక్ఛ్రోత్రంబుద్ధిరేవచ।సంశయంనాధిగచ్ఛంతిమనస్తమధిగచ్ఛతి॥౧౧॥ఘ్రాణంజిహ్వాచచక్షుశ్చత్వక్ఛ్రోత్రంమనఏవచ। ననిష్ఠామధిగచ్ఛంతిబుద్ధిస్తామధిగచ్ఛతి॥౧౨॥అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । ఇంద్రియాణాంచసంవాదంమనసశ్చైవభామిని ॥ ౧౩ ॥ మనః॥ నఘ్రాతిమామృతేఘ్రాణంరసంజిహ్వానవేత్తిచ। రూపంచక్షుర్నగృహ్ణాతిత్వక్స్పర్శంనావబుధ్యతే॥౧౪॥నశ్రోత్రంబుధ్యతేశబ్దంమయాహీనంకథంచన। ప్రవరంసర్వభూతానామహమస్మిసనాతనమ్॥ ౧౫॥అగారాణీవశూన్యానిశాంతార్చిషఇవాగ్నయః।ఇంద్రియాణినభాసంతేమయాహీనానినిత్యశః॥౧౬॥ కాష్ఠానీవార్ద్రశుష్కాణియతమానైరపీంద్రియైః।గుణార్థాన్నాధిగచ్ఛంతిమామృతేసర్వజంతవః॥౧౭॥ఇంద్రియాణ్యూచుః॥ఏవమేతద్భవేత్సత్యంయథైతన్మన్యతేభవాన్।ఋతేస్మానస్మదర్థాంస్తుభోగాన్భుంక్తేభవాన్యది॥ ౧౮॥యద్యస్మాసుప్రలీనేషుతర్పణంప్రాణధారణమ్।భోగాన్భుంక్తేభవాన్సత్యంయథైతన్మన్యతేతథా ॥ ౧౯॥ అథవాస్మాసులీనేషుతిష్ఠత్సువిషయేషుచ । యదిసంకల్పమాత్రేణభుంక్తేభోగాన్యథార్థవత్ ॥౨౦॥అథచేన్మన్యసేసిద్ధిమస్మదర్థేషునిత్యదా।ఘ్రాణేనరూపమాదత్స్వరసానాదత్స్వచక్షుషా॥ ౨౧॥శ్రోత్రేణగంధానాదత్స్వస్పర్శానాదత్స్వజిహ్వయా। త్వచాచశబ్దానాదత్స్వబుద్ధ్యాస్పర్శమథాపిచ॥ ౨౨॥బలవంతోహ్యనియమానియమాదుర్బలీయసామ్।భోగానపూర్వానాదత్స్వనోచ్ఛిష్టంభోక్తుమర్హసి॥౨౩॥యథాహిశిష్యశ్శాస్తారంశ్రుత్యర్థమభిధావతి। తతశ్శ్రుతిముపాదాయశ్రుత్యర్థముపతిష్ఠతి॥ ౨౪॥ విషయానేవమస్మాభిర్దర్శితానభిమన్యసే। అనాగతానతీతాంశ్చస్వప్నేజాగరణేతథా॥ ౨౫॥ వైమనస్యంగతానాంచజంతూనామల్పచేతసామ్। అస్మదర్థేకృతేకార్యేదృశ్యతేప్రాణధారణమ్ ॥ ౨౬॥ బహూనపిహిసంకల్పాన్మత్వాస్వప్నానుపాస్యచ। బుభుక్షయాపీడ్యమానోవిషయానేవధావతి॥ ౨౭॥అగారమద్వారమివప్రవిశ్యసంకల్పభోగాన్విషయేనిబద్ధాన్। ప్రాణక్షయేశాంతిముపైతినిత్యందారుక్షయేగ్నిర్జ్వలితోయథైవ॥ ౨౮॥ కామంతునస్స్వేషుగుణేషుసంగఃకామంచనాన్యోన్యగుణోపలబ్ధిః। అస్మాన్వినానాస్తితవోపలబ్ధిస్తావద్వినాత్వాంనభజేత్ప్రహర్షః॥౨౯॥ఇతిశ్రీమహాభారతే-ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి-బ్రాహ్మణగీతాయాం-ద్వావింశోధ్యాయః-......................................*

బ్రాంహణః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । సుభగే పంచ హోతౄణాం విధానమిహయాదృశమ్॥ ౧॥ ప్రాణాపానావుదానశ్చ సమానో వ్యానఏవచ । పంచహోతౄంస్తథైతాన్వై పరంభావంవిదుర్బుధాః ॥ ౨॥ బ్రాంహణీ॥ స్వభావాత్సప్తహోతారఇతి మేపూర్వికా మతిః। తథా వై పంచహోతారః పరోభావస్తదుచ్యతామ్॥ ౩॥ బ్రాంహణః॥ ప్రాణేనసంభృతో వాయురపానోజాయతేతతః । అపానేసంభృతో వాయుస్తతో వ్యానఃప్రవర్తతే॥ ౪॥ వ్యానేనసంభృతో వాయుస్తతోదానఃప్రవర్తతే। ఉదానేసంభృతో వాయుఃసమానోనామజాయతే ॥ ౫॥ తేపృచ్ఛంతపురాసంతఃపూర్వజాతంపితామహమ్ । యోనోజ్యేష్ఠస్తమాచక్ష్వసనశ్శ్రేష్ఠోభవిష్యతి ॥ ౬ ॥ బ్రహ్మా । యస్మిన్ప్రలీనేప్రలయంవ్రజంతిసర్వేప్రాణాఃప్రాణభృతాంశరీరే । యస్మిన్ప్రచీర్ణేచపునశ్చరంతిసవైశ్రేష్ఠోగచ్ఛతయత్రకామః ॥ ౭ ॥ ప్రాణః ॥ మయిప్రలీనేప్రలయంవ్రజంతిసర్వే ప్రాణాఃప్రాణభృతాంశరీరే । మయిప్రచీర్ణేచపునశ్చరంతిశ్రేష్ఠోహ్యహంపశ్యతమాంప్రలీనమ్ ॥ ౮ ॥ బ్రాంహణః ॥ ప్రాణఃప్రాలీయతతతః పునశ్చ ప్రచచారహ। సమానశ్చాప్యుదానశ్చవచోఽబ్రూతాంపునశ్శుభే ॥ ౯॥ నత్వంసర్వమిదంవ్యాప్యతిష్ఠసీహయథావయమ్ । నత్వంశ్రేష్ఠోహినఃప్రాణఅపానోహివశేతవ॥ ప్రచచారపునఃప్రాణస్తమపానోఽభ్యభాషత॥ ౧౦॥ అపానః॥ మయిప్రలీనేప్రలయంవ్రజంతిసర్వేప్రాణాఃప్రాణభృతాంశరీరే । మయిప్రచీర్ణేచపునశ్చరంతిశ్రేష్ఠోహ్యహంపశ్యతమాంప్రలీనమ్ ॥ ౧౧॥ బ్రాహ్మణః॥ వ్యానశ్చతముదానశ్చభాషమాణమథోచతుః । అపాననత్వంశ్రేష్ఠోసిప్రాణోహివశగస్తవ॥ ౧౨॥ అపానఃప్రచచారాథవ్యానస్తంపునరబ్రవీత్ । శ్రేష్ఠోహమస్మిసర్వేషాంశ్రూయతాంయేనహేతునా॥ ౧౩॥ మయిప్రలీనేప్రలయంవ్రజంతిసర్వేప్రాణాఃప్రాణభృతాంశరీరే । మయిప్రచీర్ణేచపునశ్చరంతిశ్రేష్ఠోహ్యహంపశ్యతమాంప్రలీనమ్॥ ౧౪ ॥ బ్రాంహణః ॥ ప్రాలీయతతతో వ్యానఃపునశ్చప్రచచారహ। ప్రాణాపానావుదానశ్చసమానశ్చతమబ్రువన్॥ ౧౫ ॥ నత్వంశ్రేష్ఠోసినోవ్యానసమానస్తువశేతవ । ప్రచచారపునర్వ్యానఃసమానఃపునరబ్రవీత్। శ్రేష్ఠోహమస్మిసర్వేషాంశ్రూయతాంయేనహేతునా॥ ౧౬॥ మయిప్రలీనేప్రలయంవ్రజంతిసర్వేప్రాణాఃప్రాణభృతాంశరీరే। మయిప్రచీర్ణేచపునశ్చరంతిశ్రేష్ఠోహ్యహంపశ్యతమాంప్రలీనమ్ ॥ ౧౭ ॥ సమానఃప్రచచారాథఉదానస్తమువాచహ । శ్రేష్ఠోహమస్మిసర్వేషాంశ్రూయతాంయేనహేతునా॥ ౧౮ ॥ మయిప్రలీనేప్రలయంవ్రజంతిసర్వేప్రాణాఃప్రాణభృతాంశరీరే । మయిప్రచీర్ణేచపునశ్చరంతిశ్రేష్ఠోహ్యహంపశ్యతమాంప్రలీనమ్॥ ౧౯ ॥ తతఃప్రాలీయతోదానఃపునశ్చప్రచచారహ । ప్రాణాపానౌసమానశ్చవ్యానశ్చైవతమబ్రువన్ ॥ ఉదాననత్వంశ్రేష్ఠోసివ్యానఏవవశేతవ॥ ౨౦॥ బ్రాహ్మణః॥ తతస్తానబ్రవీద్బ్రహ్మాసమవేతాన్ప్రజాపతిః । సర్వేశ్రేష్ఠానవాశ్రేష్ఠాఃసర్వేచాన్యోన్యధర్మిణః ॥ ౨౧॥ సర్వేస్వవిషయేశ్రేష్ఠాఃసర్వేచాన్యోన్యధర్మిణః । ఇతితానబ్రవీత్సర్వాన్సమవేతాన్ప్రజాపతిః॥ ౨౨॥ ఏకఃస్థిరశ్చాస్థిరశ్చవిశేషాత్పంచవాయవః। ఏకఏవమమైవాత్మాబహుధాప్యుపచీయతే॥ ౨౩॥ పరస్పరస్యసుహృదోభావయంతఃపరస్పరమ్ । స్వస్తివ్రజతభద్రంవోధారయధ్వంపరస్పరమ్॥ ౨౪॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి - బ్రాంహణగీతాయాం- త్రయోవింశోధ్యాయః-

బ్రాంహణః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। నారదస్యచసంవాదమృషేర్దేవమతస్యచ ॥ ౧ ॥ దేవమతః॥ జంతోస్సంజాయమానస్యంకినుపూర్వంప్రవర్తతే। ప్రాణోపానస్సమానోవావ్యానోవోదానఏవచ॥ ౨॥ నారదః॥ యేనాయంసృజ్యతేజంతుస్తతోన్యఃపూర్వమేతితమ్॥ ప్రాణద్వంద్వంహివిజ్ఞేయంతిర్యగూర్ధ్వమధశ్చయత్ ॥ ౩ ॥ దేవమతః॥ కేనాయంసృజ్యతేజంతుఃకశ్చాన్యఃపూర్వమేతితమ్ । ప్రాణద్వంద్వంచమే బ్రూహితిర్యగూర్ధ్వమధశ్చయత్ ॥౪॥ నారదః॥ సంకల్పాజ్జాయతేహర్షఃశబ్దాదపిచజాయతే। రసాత్సంజాయతేచాపిరూపాదపిచజాయతే॥౫॥ శు

క్రాచ్ఛోణితసంసృష్టాత్పూర్వంప్రాణఃప్రవర్తతే। ప్రాణేనవిక్కృతేశుక్రేతథాపానఃప్రవర్తతే॥ ౬ ॥ శుక్రాత్సంజాయతేచాపిరసాదపిచజాయతే। ఏతద్రూపముదానస్యహర్షోమిథునమంతరా॥ ౭॥ కామాత్సంజాయతేశుక్రంకామాత్సంజాయతేరజః। సమానవ్యానజనితేసామాన్యేశుక్రశోణితే॥ ౮॥ ప్రాణాపానావిదంద్వంద్వమవాక్చోర్ధ్వంచగచ్ఛతః। వ్యానస్సమానశ్చైవోభౌతిర్యగ్ద్వంద్వత్వముచ్యతే॥ ౯॥ అగ్నిర్వైదేవతాస్సర్వా ఇతిదేవస్యశాసనమ్। సంజాయతేబ్రాహ్మణస్యజ్ఞానంబుద్ధిసమన్వితమ్॥ ౧౦॥ తస్యధూమస్తమోరూపంరజోభస్మసుతేజసః। సర్వంసంజాయతేతస్యయత్రప్రక్షిప్యతేహవిః॥ ౧౧॥ సత్త్వాత్సమానోవ్యానశ్చఇతియజ్ఞవిదోవిదుః। ప్రాణాపానావాజ్యభాగౌతయోర్మధ్యేహుతాశనః॥ ౧౨ ॥ ఏతద్రూపముదానస్యపరమంబ్రాహ్మణావిదుః। నిర్ద్వంద్వమితియత్త్వేతత్తన్మేనిగదతశ్శృణు॥ ౧౩॥ అహోరాత్రమిదంద్వంద్వంతయోర్మధ్యేహుతాశనః । ఏతద్రూపముదానస్యపరమంబ్రాహ్మణావిదుః॥ ౧౪॥ సచ్చాసచ్చైవతద్ద్వంద్వంతయోర్మధ్యేహుతాశనః । ఏతద్రూపముదానస్యపరమంబ్రాహ్మణావిదుః ॥ ౧౫॥ ఊర్ధ్వంసమానోవ్యానశ్చవ్యస్యతేకర్మతేనతత్ । తృతీయంతుసమానేనపునరేవవ్యవస్యతే॥ ౧౬ ॥ శాంత్యర్థంవ్యానమేకంచశాంతిర్బ్రహ్మసనాతనమ్। ఏతద్రూపముదానస్యపరమంబ్రాహ్మణావిదుః॥ ౧౭॥ .... *

ఇతి- అనుగీతాపర్వణి-బ్రాహ్మణగీతాయాం - చతుర్వింశోధ్యాయః,

బ్రాహ్మణః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। చాతుర్హోత్రవిధానస్యవిధానమథయాదృశమ్ ॥ ౧ ॥ తస్యసర్వస్యవిధివద్విధానముపదిశ్యతే। శృణుమెగదతోభద్రేరహస్యమిదమద్భుతమ్॥ ౨॥ కరణంకర్మకర్తాచమోక్షఇత్యేవభామిని। చత్వారఏతేహోతారోయైరిదంజగదావృతమ్॥ ౩॥ హేతూనాంసాధనంచైవశృణుసర్వమశేషతః। ఘ్రాణంజిహ్వాచచక్షుశ్చత్వక్చశ్రోత్రంచపంచమమ్॥౪॥ మనోబుద్ధిశ్చసప్తైతేవిజ్ఞేయాగుణహేతవః। గంధోరసశ్చరూపంచశబ్దఃస్పర్శశ్చపంచమః॥ ౫॥ మంతవ్యమథబోద్ధవ్యంసప్తైతేకర్మహేతవః। ఘ్రాతాభక్షయితాద్రష్టావక్తాశ్రోతాచపంచమః॥ ౬॥ మంతాబోద్ధాచసప్తైతేవిజ్ఞేయాఃకర్తృహేతవః। స్వగుణంభక్షయంత్యేతేగుణవంతఃశుభాశుభమ్॥ ౭ ॥ అహంచనిర్గుణోనంతఃసప్తైతేమోక్షహేతవః। విదుషాంబుధ్యమానానాంస్వంస్వంస్థానంయథావిధి॥ ౮॥ గుణాస్తేదేవతాభూతాఃసతతంభుంజతేహవిః।అదన్నవిద్వాన్యథాన్నానిమమత్వేనోపపద్యతే ॥ ౯ ॥ ఆత్మార్థేపాచయన్నన్నంమమత్వేనోపహన్యతే । అభక్ష్యభక్షణంచైవమద్యపానంనిహంతితమ్॥౧౦॥ సచాన్నంహంతితంచాన్నంసహత్వాహన్యతేపునః । హంతాహ్యన్నమిదంవిద్వాన్పునర్జనయతీశ్వరః॥ ౧౧॥ నచాన్నాజ్జాయతేతస్మిన్సూక్ష్మోనామవ్యతిక్రమః। మనసాగమ్యతేయచ్చయచ్చవాచానిగద్యతే॥ ౧౨ ॥ శ్రోత్రేణశ్రూయతేయచ్చచక్షుషాయచ్చదృశ్యతే। స్పర్శేనస్పృశ్యతేయచ్చఘ్రాణేనఘ్రాయతేచయత్ ॥ ౧౩॥ మనఃషష్ఠానిసంయమ్యహవీంష్యేతానిసర్వశః । గుణవత్పావకోమహ్యందీప్యతేంతశ్శరీరిణః॥ ౧౪॥ యోగయజ్ఞఃప్రవృత్తోమేజ్ఞానవహ్నిప్రదోద్భవః। ప్రాణస్తోత్రోపానశస్త్రస్సర్వత్యాగసుదక్షిణః॥ ౧౫॥ కర్తానుమంతాబ్రహ్మాత్మాతథోధ్వర్యుఃకృతస్తుతిః। ఋతంప్రశాస్తాతచ్ఛస్త్రమపవర్గోస్యదక్షిణా॥ ౧౬ ॥ ఋచశ్చాప్యత్రశంసంతినారాయణవిదోజనాః। నారాయణాయదేవాయయదవిందన్పశూన్పురా॥ ౧౭॥ తత్రసామానిగాయంతితత్రచాహుర్నిదర్శనమ్। దేవంనారాయణంభీరుసర్వాత్మానంనిబోధతమ్॥ ౧౮॥..................................... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అనుగీతాపర్వణి-బ్రాహ్మణగీతాయాం- పంచవింశోధ్యాయః

బ్రాహ్మణః॥ ఏకఃశాస్తానద్వితీయోస్తిశాస్తాయోహృచ్ఛయస్తమహమనుబ్రవీమి। తేనైవయుక్తఃప్రవణాదివోదకంయథానియుక్తోస్మితథావహామి॥ ౧॥ ఏకోగురుర్నాస్తితతోద్వితీయోయోహృచ్ఛయస్తమహమనుబ్రవీమి। తేనానుశిష్టాగురుణాసదైవలోకద్విష్టాఃపన్నగాఃసర్వఏవ॥ ౨॥ఏకోబంధు

నాస్తితతోద్వితీయోయోహృచ్ఛయస్తమహమనుబ్రవీమి। తేనానుశిష్టాబాంధవాబంధుమంతఃసప్తర్షయఃపార్థదివిప్రభాంతి॥ ౩॥ఏకఃశ్రోతానా
స్తితతోద్వితీయోయోహృచ్ఛయస్తమహమనుబ్రవీమి। తస్మిన్గురౌగురువాసంనిరుష్యశక్రోగతస్సర్వలోకామరత్వమ్॥ ౪॥ఏకోద్వేష్టానాస్తితతోద్వి
తీయోయోహృచ్ఛయస్తమహమనుబ్రవీమి। తేనానుశిష్టాగురుణాసదైవలోకద్విష్టాఃపన్నగాస్సర్వఏవ॥౫॥అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురా
తనమ్ । ప్రజాపతౌపన్నగానాందేవర్షీణాంచసంవిదమ్ ॥ ౬ ॥ దేవర్షయశ్చనాగాశ్చప్యసురాశ్చప్రజాపతిః । పర్యపృచ్ఛన్నుపాసీనాఃశ్రేయో
నఃప్రోచ్యతామితి॥ ౭॥ తేషాంప్రోవాచభగవాన్శ్రేయస్సమనుపృచ్ఛతామ్ । ఓమిత్యేకాక్షరంబ్రహ్మతేశ్రుత్వాప్రాద్రవన్దిశః॥ ౮ ॥ తేషాంప్రద్రవ
మాణానాముపదేశార్థమాత్మనః। సర్పాణాందంశనేభావఃప్రవృత్తఃపూర్వమేవతు॥ ౯ ॥ అసురాణాంప్రవృత్తస్తుదంభభావఃస్వభావజః । దానం
దేవావ్యవసితాదమమేవమహర్షయః॥ ౧౦॥ఏకంశాస్తారమాసాద్యశబ్దేనైకేనసంస్కృతాః। నానావ్యవసితాస్సర్వేసర్పదేవర్షిదానవాః॥ ౧౧॥
శృణోత్యయంప్రోచ్యమానంగృహ్ణాతిచయథాతథమ్। పృచ్ఛతస్తదతోభూయోగురురన్యోనవిద్యతే॥ ౧౨॥ తస్యచానుమతేకర్మతతఃపశ్చాత్ప్రవర్త
తే। గురుర్బోద్ధాచశ్రోతాచద్వేష్టాచహృదినిఃసృతః॥ ౧౩ ॥ పాపేనవిచరన్లోకేపాపచారీభవత్యయమ్ । శుభేనవిచరన్లోకేశుభచారీభవత్యుత॥
౧౪ ॥ కామరీతుకామేనయఇంద్రియసుఖేరతః । బ్రహ్మచారీసదైవైషయఇంద్రియజయేరతః ॥ ౧౫ ॥ అపేతవ్రతకర్మాతుకేవలంబ్రహ్మణిస్థితః । బ్ర
హ్మభూతశ్చరన్లోకేబ్రహ్మచారీభవత్యయమ్॥ ౧౬ ॥ బ్రహ్మైవసమిధస్తస్యబ్రహ్మాగ్నిర్బ్రహ్మసంభవః । ఆపోబ్రహ్మగురుర్బ్రహ్మసబ్రహ్మణిసమా
హితః॥ ౧౭॥ ఏతదేవేదృశంసూక్ష్మంబ్రహ్మచర్యంవిదుర్బుధాః। విదిత్వాచాన్వపద్యంతక్షేత్రజ్ఞేనానుదర్శితాః॥ ౧౮॥ ………………*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి- బ్రాహ్మణగీతాయాం- షడ్వింశోధ్యాయః-

బ్రాహ్మణః॥ సంకల్పదంశమశకంశోకహర్షహిమాతపమ్। మోహాంధకారతిమిరంలోభవ్యాధిసరీసృపమ్॥౧॥ విషయైకాత్యయాధ్వానంకామక్రో
ధవిరోధకమ్। తదతీత్యమహాదుర్గంప్రవిష్టోస్మిమహద్వనమ్॥ ౨॥ బ్రాంహణీ ॥ క్వతద్వనంమహాప్రాజ్ఞకేవృక్షాఃసరితశ్చకాః । గిరయఃపర్వతాశ్చై
వకియత్యధ్వనితద్వనమ్॥ ౩॥ బ్రాంహణః॥ నైతదస్తిపృథగ్భావఃకించిదన్యత్తతఃసుఖమ్। నైతదస్త్యపృథగ్భావఃకించిద్దుఃఖతరంతతః ॥ ౪ ॥ తస్మాద్ధ్ర
స్వతరంనాస్తినతతోస్తిమహత్తరమ్। నాస్తితస్మాత్సూక్ష్మతరంనాస్త్యన్యత్తత్సమంసుఖమ్॥ ౫॥ నతత్రావిశ్యశోచంతినప్రహృష్యంతిచద్విజాః । న
చబిభ్యతికేషాంచిత్తేభ్యోబిభ్యతికేచన॥ ౬ ॥ తస్మిన్వనేసప్తమహాద్రుమాశ్చఫలానిసప్తాతిథయశ్చసప్త । సప్తాశ్రమాఃసప్తసమాధయశ్చదీక్షాశ్చ
సప్తైతదరణ్యరూపమ్। ౭ ॥ పంచవర్ణానిదివ్యానిపుష్పాణిచఫలానిచ । సృజంతఃపాదపాస్తత్రవ్యాప్యతిష్ఠంతితద్వనమ్ ॥ ౮ ॥ సువర్ణానిద్వివర్ణా
నిపుష్పాణిచఫలానిచ। సృజంతఃపాదపాస్తత్రవ్యాప్యతిష్ఠంతితద్వనమ్ ॥ ౯ ॥ సురభీణిద్వివర్ణానిపుష్పాణిచఫలానిచ । సృజంతఃపాదపాస్తత్రవ్యా
ప్యతిష్ఠంతితద్వనమ్॥౧౦॥ సురభీణ్యేకవర్ణానిపుష్పాణిచఫలానిచ । సృజంతఃపాదపాస్తత్రవ్యాప్యతిష్ఠంతితద్వనమ్॥ ౧౧ ॥ బహూన్యవ్యక్తవర్ణాని
పుష్పాణిచఫలానిచ। విసృజంతౌమహావృక్షౌతద్వనంవ్యాప్యతిష్ఠతః॥ ౧౨॥ ఏకోవహ్నిస్సుమనాబ్రాంహణోత్రపంచేంద్రియాణిసమిధశ్చాత్రసంతి । తే
భ్యోమోక్షాఃసప్తఫలంతిదీక్షాగుణాఃఫలాన్యతిథయఃఫలాశాః ॥ ౧౩ ॥ ఆతిథ్యంప్రతిగృహ్ణంతితత్రతత్రమహర్షయః । అర్చితేషుప్రలీనేషుతేష్వన్య
ద్రోచతేవనమ్॥౧౪॥ ప్రజ్ఞావృక్షంమోక్షఫలంశాంతిచ్ఛాయాసమన్వితమ్ । జ్ఞానాశ్రయంతృప్తితోయమంతఃక్షేత్రజ్ఞభాస్కరమ్॥ ౧౫॥ యోధిగచ్ఛం
తితంసంతస్తేషాంనాస్తిభయంపునః। ఊర్ధ్వంచాధశ్చతిర్యక్చతస్యనాంతోధిగమ్యతే॥ ౧౬ ॥ సప్తస్త్రియస్తత్రవసంతిసద్యస్త్వవాఙ్ముఖాభానుమ

తోయజనిత్యశః॥ ఊర్ధ్వం రసానాదదతే ప్రజాభ్యః సర్వాన్యథా సత్యమనిత్యతా చ॥ ౧౭ ॥ తత్రైవ ప్రతితిష్ఠంతి పునస్తత్రోపయంతి చ । సప్త సప్తర్షయః సిద్ధా వసిష్ఠప్రముఖైః సహ॥ ౧౮॥ యశో వర్చో భగశ్చైవ విజయః సిద్ధితేజసీ। ఏతమేవానువర్తంతే సప్త జ్యోతీంషి భాస్కరమ్॥ ౧౯ ॥ గిరయః పర్వతాశ్చైవ సంతి తత్ర సమాసతః । నద్యశ్చ సరితో వారివహంత్యో బ్రహ్మసంభవమ్ ॥ ౨౦ ॥ నదీనాం సంగమాశ్చైవ వైతానే సముపహ్వరే । స్వాత్మతృప్తా యతో యాంతి సాక్షాద్దేవపితామహమ్॥ ౨౧ ॥ కృశాశాః సువ్రతాశాశ్చ తపసా దగ్ధకిల్బిషాః। ఆత్మన్యాత్మానమావిశ్య బ్రహ్మాణం సముపాసతే ॥ ౨౨॥ శమమన్యత్ర శంసంతి విద్యారణ్యవిదో జనాః। తదరణ్యమభిప్రేత్య యథాధీరమజాయత॥ ౨౩॥ ఏతదేవేదృశం పుణ్యమరణ్యం బ్రాహ్మణా విదుః । విదిత్వా చానుతిష్ఠంతి క్షేత్రజ్ఞేనానుదర్శితాః॥ ౨౪॥ .... *

ఇతి- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- బ్రాహ్మణగీతాయాం- సప్తవింశోఽధ్యాయః

బ్రాహ్మణః॥ గంధాన్న జిఘ్రామి రసాన్న వేద్మి రూపం న పశ్యామి న చ స్పృశామి। న చాపి శబ్దాన్వివిధాన్ శృణోమి న చాపి సంకల్పముపైమి కించిత్ ॥౧॥ అర్థానిష్టాన్కామయతే స్వభావః సర్వాన్ద్వేష్యాన్ప్రద్విషతే స్వభావః। కామద్వేషానుద్భవతః స్వభావాత్ప్రాణాపానౌ జంతుదేహాన్నివేశ్య॥ ౨ ॥ తేభ్యశ్చాన్యాంస్తేషు నిత్యాంశ్చ భావాన్భూతాత్మానం లక్షయేరన్ శరీరే। తస్మింస్తిష్ఠన్నాస్మి సక్తః కథంచిత్ కామక్రోధాభ్యాం జరయా మృత్యునా చ ౩॥ అకామయానస్య చ సర్వకామానవిద్విషాణస్య చ సర్వదోషాన్। న మే స్వభావేషు భవంతి లేపాస్తోయస్య బిందోరివ పుష్కరేషు॥ ౪ ॥ నిత్యస్య చైతస్య భవంతి నిత్యా నిరీక్ష్యమాణస్య బహూన్స్వభావాన్। న సజ్జతే కర్మసు భోగజాలం దివీవ సూర్యస్య మయూఖజాలమ్॥ ౫॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। అధ్వర్యుయతిసంవాదం తన్నిబోధ యశస్విని॥ ౬॥ ప్రోక్ష్యమాణం పశుం దృష్ట్వా యజ్ఞకర్మణ్యథాబ్రవీత్ ।యతిరధ్వర్యుమాసీనో హింసేయమితి కుత్సయన్ ॥ ౭ ॥ తమధ్వర్యుః ప్రత్యువాచ నాయం ఛాగో వినశ్యతి । శ్రేయసా యోక్ష్యతే జంతుర్యది శ్రుతిరియం తథా॥ ౮॥ యో హ్యస్య పార్థివో భాగః పృథివీం స గమిష్యతి। యదస్య వారిజం కించిదపస్తత్సంప్రవేక్ష్యతి ॥ ౯ ॥ సూర్యం చక్షుర్దిశః శ్రోత్రం ప్రాణోఽస్య దివమేవ చ। ఆగమే వర్తమానస్య న మే దోషోఽస్తి కశ్చన॥ ౧౦ ॥ యతిః॥ ప్రాణైర్వియోగే ఛాగస్య యది శ్రేయః ప్రపశ్యసి । ఛాగార్థే వర్తతే యజ్ఞో భవతః కిం ప్రయోజనమ్॥౧౧॥ అను త్వాం మన్యతాం భ్రాతా పితా మాతా సఖేతి చ । మంత్రయస్వైనమున్నీయ పరవంతం విశేషతః॥ ౧౨॥ ఏవమేవానుమన్యేరంస్తాన్భవాన్ద్రష్టుమర్హతి। తేషామనుమతం శ్రుత్వా శక్యా కర్తుం విచారణా ॥ ౧౩ ॥ ప్రాణా అప్యస్య ఛాగస్య ప్రాపితాస్తే స్వయోనిషు। శరీరం కేవలం శిష్టం నిశ్చేష్టమితి మే మతిః॥ ౧౪॥ ఇంధనస్య తు తుల్యేన శరీరేణ విచేతసా। హింసా నిర్వేష్టుకామానామింధనం పశుసంజ్ఞితమ్॥౧౫॥ అహింసా సర్వధర్మాణామితి వృద్ధానుశాసనమ్। యదహింస్రం భవేత్కర్మ తత్కార్యమితి విద్మహే॥౧౬॥ అహింసేతి ప్రతిజ్ఞేయం యది వక్ష్యామ్యతః పరమ్। శక్యం బహువిధం కర్తుం భవతా కార్యదూషణమ్॥ ౧౭॥ అహింసా సర్వభూతానాం నిత్యమస్మాసు రోచతే । ప్రత్యక్షతః సాధయామో న పరోక్షముపాస్మహే॥ ౧౮॥ అధ్వర్యుః॥ భూమేర్గంధగుణాన్భుంక్షే పిబస్యాపోమయాన్రసాన్ । జ్యోతిషాం పశ్యసే రూపం స్పృశస్యనిలజాన్గుణాన్॥ ౧౯॥ శృణోష్యాకాశజాన్ శబ్దాన్ మనసా మన్యసే మతిమ్। సర్వాణ్యేతాని భూతాని ప్రాణా ఇతి చ మన్యసే॥౨౦॥ ప్రాణాదానే నివృత్తోఽసి హింసాయాం వర్తతే భవాన్ । నాస్తి చేష్టా వినా హింసాం కిం వా త్వం మన్యసే ద్విజ॥ ౨౧ ॥ యతిః ॥ అక్షరం చ క్షరం చైవ ద్వైధీభావోఽయమాత్మనః । అక్షరం తత్ర సద్భావః స్వభావః క్షర ఉచ్యతే॥౨౨॥ ప్రాణో జిహ్వా మనః సత్త్వం సద్భావో రజసా సహ । భావైరేతైర్విముక్తస్య నిర్ద్వంద్వస్య నిరాశిషః॥౨౩॥ సమస్య సర్వభూతేషు నిర్మమస్య జితాత్మనః। సమంతాత్పరిముక్తస్య న భయం విద్యతే క్వచిత్ ॥౨౪॥ అధ్వర్యుః॥ సద్భిరేవేహ సంవాసః కార్యో మతిమతాం వర । భవతో హి మతం శ్రుత్వా ప్రతిభాతి మతిర్మ

ము ॥ ౨౫ ॥ భగవాన్ భగవద్బుద్ధ్యా ప్రతిపన్నో బ్రవీమ్యహమ్ । వ్రతం మంత్రకృతం కర్తుం నాపరాధోస్తి మే ద్విజ ॥ ౨౬ ॥ బ్రాహ్మణః ॥ ఉపపత్త్యా యతిస్తూష్ణీం వర్తమానస్తతః పరమ్ । అధ్వర్యురపి నిర్మోహః ప్రచచార మహామఖే ॥ ౨౭ ॥ ఏవమేతాదృశం మోక్షం సుసూక్ష్మం బ్రాహ్మణా విదుః । విదిత్వా చానుతిష్ఠంత క్షేత్రజ్ఞేనార్థదర్శినా ॥ ౨౮ ॥ ....*

ఇతి - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - బ్రాహ్మణగీతాయాం అష్టావింశోధ్యాయః.

బ్రాహ్మణః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । కార్తవీర్యస్య సంవాదం సముద్రస్య చ భామిని ॥౧॥ కార్తవీర్యార్జునో నామ రాజా బాహుసహస్రవాన్ । యేన సాగరపర్యంతా ధనుషా నిర్జితా మహీ ॥ ౨ ॥ స కదాచిత్సముద్రాంతే విచరన్ బలదర్పితః । అవాకిరచ్ఛరశతైస్సముద్రమితి నః శ్రుతమ్ ॥౩॥ తం సముద్రో నమస్కృత్య కృతాంజలిరువాచ హ । మా ముంచ వీర నారాచాన్ బ్రూహి కిం కరవాణి తే ॥ ౪ ॥ మదాశ్రయాణి భూతాని త్వద్విసృష్టైర్మహేషుభిః । వధ్యంతే రాజశార్దూల తేభ్యో దేహ్యభయం విభో ॥ ౫॥ అర్జునః ॥ మత్సమో యది సంగ్రామే శరాసనధరః క్వచిత్ । విద్యతే తం సమాచక్ష్వ యస్సమాసీత మాం మృధే ॥ ౬ ॥ సముద్రః ॥ మహర్షిర్జమదగ్నిస్తే యది రాజన్ పరిశ్రుతః । తస్య పుత్రస్తవాతిథ్యం యథావత్కర్తుమర్హతి ॥ ౭॥ తతస్స రాజా ప్రయయౌ క్రోధేన మహతా వృతః । స తమాశ్రమమాగమ్య రామమేవాన్వపద్యత ॥ ౮ ॥ స రామప్రతికూలాని చకార సహబంధుభిః । ఆయాసం జనయామాస రామస్య చ మహాత్మనః ॥ ౯ ॥ తతస్తేజః ప్రజజ్వాల రామస్యామితతేజసః । ప్రదహన్ రిపుసైన్యాని తదా కమలలోచనే ॥ ౧౦॥ తతః పరశుమాదాయ స తం బాహుసహస్రిణమ్ । చిచ్ఛేద సహసా రామో బహుశాఖమివ ద్రుమమ్ ॥ ౧౧॥ తం హతం పతితం దృష్ట్వా సమేతాస్సర్వబాంధవాః । అసీనాదాయ శక్తీశ్చ భార్గవం పర్యధావయన్ ॥ ౧౨॥ రామోపి ధనురాదాయ రథమారుహ్య సత్వరః । విసృజన్ శరవర్షాణి వ్యధమత్పార్థివం బలమ్ ॥ ౧౩॥ తతస్తు క్షత్రియాః కేచిజ్జామదగ్న్యభయార్దితాః । వివిశుర్గిరిదుర్గాణి మృగాస్సింహార్దితా ఇవ ॥ ౧౪॥ తేషాం స్వవిహితం కర్మ తద్భయాన్నానుతిష్ఠతామ్ । ప్రజా వృషలతాం ప్రాప్తా బ్రాహ్మణానామదర్శనాత్ ॥ ౧౫॥ ఏవం తే ద్రవిడాభీరాః పుండ్రాశ్చ శబరైస్సహ । వృషలత్వం పరిగతా వ్యుత్థానాత్ క్షత్రధర్మిణః ॥ ౧౬॥ తతశ్చ హతవీరాసు క్షత్రియాసు పునః పునః । ద్విజైరుత్పాదితం క్షత్రం జామదగ్న్యో న్యకృంతత ॥ ౧౭ ॥ ఏకవింశతివారాంతే రామం వాగశరీరిణీ । దివ్యా ప్రోవాచ మధురా సర్వలోకపరిశ్రుతా ॥ ౧౮॥ రామ రామ నివర్తస్వ కం గుణం తాత పశ్యసి । క్షత్రబంధూనిమాన్ ప్రాణైర్విప్రయోజ్య పునః పునః ॥ ౧౯ ॥ తథైవ తం మహాత్మానమృచీకప్రముఖాస్తదా । పితామహా మహాభాగ నివర్తస్వేత్యథాబ్రువన్ ॥ ౨౦ ॥ పితుర్వధమమృష్యంస్తు రామః ప్రోవాచ తానృషీన్ । నార్హంతీహ భవంతో మాం నివారయితుమిత్యుత ॥ ౨౧॥ పితరః ॥ నార్హసే క్షత్రబంధూంస్త్వం నిహంతుం జయతాం వర । నేహ యుక్తం త్వయా హంతుం బ్రాహ్మణేన సతా నృపాన్ ॥ ౨౨॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి - బ్రాహ్మణగీతాయాం - ఏకోనత్రింశోధ్యాయః-

పితర ఊచుః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । శ్రుత్వా చ తత్తథా కార్యం భవతా ద్విజసత్తమ ॥౧ ॥ అలర్కో నామ రాజర్షిరభవత్సుమహాతపాః । ధర్మజ్ఞస్సత్యవాదీ చ మహాత్మా సుదృఢవ్రతః ॥౨॥ స సాగరాంతాం ధనుషా వినిర్జిత్య మహీమిమామ్ । కృత్వా సుదుష్కరం కర్మ మనస్సూక్ష్మే సమాదధే ॥ ౩॥ స్థితస్య వృక్షమూలేషు తస్య చింతా బభూవ హ । ఉత్సృజ్య సుమహత్కర్మ సూక్ష్మం ప్రతి మహామతే ॥౪॥ అలర్కః ॥ మనసో మే బలం జాతం మనో జిత్వా ధ్రువో జయః । అన్యత్ర బాణానస్యామి శత్రుభిః పరివారితః ॥ ౫ ॥ యదిదం చాపలాత్కర్మ సర్వాన్మర్త్యాంశ్చికీర్షతి । మనః ప్రతి సుతీక్ష్ణాగ్రానహం మోక్ష్యామి సాయకాన్ ॥౬॥ మనః ॥ నేమే బాణాస్తరిష్యంతి మామలర్క కథంచన । తవైవ మర్మ భేత్స్యంతి భిన్నమర్మా మరిష్యసి ॥

౭॥అన్యాన్బాణాన్సమీక్షస్వ యైస్త్వంమాంసూదయిష్యసి। తచ్ఛ్రుత్వాసవిచింత్యాథతతోవచనమబ్రవీత్ ॥౮॥అలర్కః॥ అఘ్రాయసుబహూన్గంధాంస్తానేవప్రతిగృధ్యతి। తస్మాత్ ఘ్రాణంప్రతిశరాన్ప్రతిమోక్ష్యామ్యహంశితాన్ ॥ ౯ ॥ ఘ్రాణః ॥ నేమేబాణాస్తరిష్యంతిమామలర్కకథంచన। తవైవమర్మభేత్స్యంతిభిన్నమర్మామరిష్యసి॥౧౦॥అన్యాన్బాణాన్సమీక్షస్వ యైస్త్వంమాంసూదయిష్యసి।తచ్ఛ్రుత్వాసవిచింత్యాథతతోవచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౧॥ అలర్కః॥ ఇయంస్వాదూన్రసాన్భుక్త్వా తానేవప్రతిగృధ్యతి । తస్మాజ్జిహ్వాంప్రతిశరాన్ప్రతిమోక్ష్యామ్యహంశితాన్ ॥ ౧౨ ॥ జిహ్వా॥ నేమేబాణాస్తరిష్యంతిమామలర్కకథంచన। తవైవమర్మభేత్స్యంతిభిన్నమర్మామరిష్యసి ॥ ౧౩॥ అన్యాన్బాణాన్సమీక్షస్వ యైస్త్వంమాంసూదయిష్యసి। తచ్ఛ్రుత్వాసవిచింత్యాథతతోవచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ అలర్కః ॥ స్పృష్ట్వాత్వగ్వివిధాన్స్పర్శాంస్తానేవప్రతిగృధ్యతి । తస్మాత్త్వచంపాటయిష్యే వివిధైః కంకపత్రిభిః॥ ౧౫॥ త్వగువాచ ॥ నేమేబాణాస్తరిష్యంతిమామలర్కకథంచన । తవైవమర్మభేత్స్యంతిభిన్నమర్మామరిష్యసి॥ ౧౬॥ అన్యాన్బాణాన్సమీక్షస్వ యైస్త్వంమాంసూదయిష్యసి। తచ్ఛ్రుత్వాసవిచింత్యాథతతోవచనమబ్రవీత్ ॥౧౭॥ ఆలర్కః॥ శ్రుత్వాతువివిధాన్శబ్దాంస్తానేవప్రతిగృధ్యతి।తస్మాచ్ఛ్రోత్రంప్రతిశరాన్ప్రతిముంచామ్యహంశితాన్ ॥ ౧౮ ॥ శ్రోత్రం॥నేమేబాణాస్తరిష్యంతిమామలర్కకథంచన । తవైవమర్మభేత్స్యంతితతోహాస్యసిజీవితమ్॥ ౧౯॥అన్యాన్బాణాన్సమీక్షస్వ యైస్త్వంమాంసూదయిష్యసి। తచ్ఛ్రుత్వాసవిచింత్యాథతతోవచనమబ్రవీత్ ॥౨౦॥ఆలర్కః॥ దృష్ట్వారూపాణిబహుశస్తాన్యేవప్రతిగృధ్యతి। తస్మాచ్చక్షుర్హనిష్యామినిశితైస్సాయకైరహమ్ ॥ ౨౧ ॥ చక్షుః ॥ నేమేబాణాస్తరిష్యంతిమామలర్కకథంచన।తవైవమర్మభేత్స్యంతిభిన్నమర్మామరిష్యసి॥౨౨॥ అన్యాన్బాణాన్సమీక్షస్వ యైస్త్వంమాంసూదయిష్యసి। తచ్ఛ్రుత్వాసవిచింత్యాథతతోవచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౩॥ అలర్కః ॥ ఇయంనిష్ఠాబహువిధాప్రజ్ఞయాత్వధ్యవస్యతి । తస్మాద్బుద్ధింప్రతిశరాన్ప్రతిమోక్ష్యామ్యహంశితాన్ ॥ ౨౪॥బుద్ధిః॥నేమెబాణాస్తరిష్యంతిమామలర్కకథంచన। తవైవమర్మభేత్స్యంతిభిన్నమర్మామరిష్యసి ॥ అన్యాన్బాణాన్సమీక్షస్వ యైస్త్వంమాంసూదయిష్యసి॥ ౨౫॥ బ్రాహ్మణః॥ తతోలర్కస్తపోఘోరంతత్రైవాస్థాయదుష్కరమ్।నాధ్యగచ్ఛత్పరంశక్త్యాబాణమేతేషుసప్తసు॥౨౬॥ సుసమాహితచేతాస్తుసతతోఽచింతయత్ప్రభుః।సవిచింత్యచిరంకాలమలర్కోద్విజసత్తమః॥౨౭॥నాధ్యగచ్ఛత్పరంశ్రేయోయోగాన్మతిమతాంవరః। సఏకాగ్రంమనఃకృత్వానిశ్చలోయోగమాస్థితః॥ ౨౮॥ ఇంద్రియాణిజఘానాశుబాణేనైకేనవీర్యవాన్। యోగేనాత్మానమావిశ్యసిద్ధింపరమికాంగతః॥ ౨౯॥ విస్మితశ్చాపిరాజర్షిరిమాంగాథాంజగాదహ। ఆహోకష్టంయదస్మాభిఃసర్వంబాహ్యమనుష్ఠితమ్॥ ౩౦॥ భోగతృష్ణాసమాయుక్తైఃపూర్వంరాజ్యముపాసితమ్। ఇతిపశ్చాన్మయాజ్ఞాతంయోగాన్నాస్తిపరంసుఖమ్॥౩౧॥ఇతిత్వమనుజానీహిరామమాక్షత్రియాన్జహి। తపోఘోరముపాతిష్ఠతతశ్శ్రేయోభిపత్స్యసే॥ ౩౨॥ ఇత్యుక్తస్సతపోఘోరంజామదగ్న్యఃపితామహైః। ఆస్థితస్సుమహాభాగోయయౌసిద్ధించదుర్గమామ్॥౩౩॥... *

ఇతి ఆశ్వమెధికపర్వాంతర్గత-అనుగీతాపర్వణి- బ్రాహ్మణగీతాయాం-త్రింశోధ్యాయః

బ్రాహ్మణః॥ త్రయోవైరిపవోలోకేనవధాగుణతఃస్మృతాః। ప్రహర్షఃప్రీతిరానందస్త్రయస్తేసాత్త్వికాగుణాః॥౧॥ తృష్ణాక్రోధోభిసంరంభోరాజసాస్తేగుణాఃస్మృతాః । శ్రమస్తంద్రాచమోహశ్చత్రయస్తేతామసాగుణాః ॥ ౨ ॥ ఏతాన్నికృత్యధృతిమాన్బాణసంఘైరతంద్రితః । జేతుంపరానుత్సహతేప్రశాంతాత్మాజితేంద్రియః॥ ౩॥ అత్రగాథాఃకీర్తయంతిపురాకల్పవిదోజనాః। అంబరీషేణయాగీతారాజ్ఞాపూర్వంప్రశామ్యతా॥ ౪॥ సముదీర్ణేషుదోషేషుబుధ్యమానేషుసాధుషు। జగ్రాహతరసారాజ్యమంబరీషోమహాయశాః॥౫॥ సనిగృహ్యాత్మనోదోషాన్సాధూన్సమభిపూజ్యచ। జ

గామమహతీంసిద్ధింగాథాశ్చేమాజగాదహ ॥ ౬ ॥ భూయిష్ఠంవిజితాదోషానిహతాస్సర్వశత్రవః।ఏకోదోషోవశిష్టశ్చవధ్యస్సనహతోమయా॥౭॥ యత్ప్రియుక్తోజంతురయంవైతృష్ణ్యంనాధిగచ్ఛతి । తృష్ణార్తఇవనిమ్నానిధావమానోనబుధ్యతే॥ ౮॥ అకార్యమపియేనేహప్రయుక్తస్సేవతేనరః। తం లోభమసిభిస్తీక్ష్ణైర్నికృంతతనికృంతత॥౯॥ లోభాద్ధిజాయతేతృష్ణాతతశ్చింతాప్రవర్తతే। సలిప్సమానోలభతేభూయిష్ఠంరాజసాన్గుణాన్ । తదవాప్తౌతులభతేభూయిష్టంతామసాన్గుణాన్॥౧౦॥ సతైర్గుణైస్సంహతదేహబంధనఃపునఃపునర్జాయతికర్మచేహతే జన్మక్షయేభిన్నవికీర్ణదేహో మృత్యుంపునర్గచ్ఛతిజన్మనైవ॥౧౧॥ తస్మాదేతంసమ్యగవేత్యలోభంనిగృహ్యధృత్యాత్మనిరాజ్యమిచ్ఛేత్ । ఏతద్రాజ్యంనాన్యదస్తీహరాజ్యమాత్మైవరాజావిదితోయథావత్ ॥౧౨॥ ఇతిరాజ్ఞాంబరీషేణగాథాగీతాయశస్వినా। ఆధిరాజ్యంపురస్కృత్యలోభమేకంనికృంతతా॥ ౧౩॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- బ్రాంహణగీతాయాం - ఏకత్రింశోధ్యాయః-

బ్రాంహణః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। బ్రాంహణస్యచసంవాదంజనకస్యచభామిని॥ ౧॥ బ్రాంహణంజనకోరాజాసంతంకస్మింశ్చిదాగసి। విషయేమేనవస్తవ్యమితిశిష్ట్యర్థమబ్రవీత్ ॥ ౨॥ ఇత్యుక్తఃప్రత్యువాచాథబ్రాంహణోరాజసత్తమమ్ । ఆచక్ష్వవిషయంరాజన్యావాంస్తవవశేస్థితః॥౩॥ సోన్యస్యవిషయేరాజ్ఞోవస్తుమిచ్ఛామ్యహంవిభో । వచస్తేకర్తుమిచ్ఛామియథాశాస్త్రంమహీపతే ॥ ౪ ॥ ఇత్యుక్తస్తుతదారాజాబ్రాంహణేనయశస్వినా। ముహురుష్ణంవినిశ్వస్యనకించిత్ప్రత్యభాషత॥ ౫॥ తమాసీనంధ్యాయమానంరాజానమమితౌజసమ్ । కశ్మలంసహసాగచ్ఛద్భానుమంతమివగ్రహః॥ ౬॥ సమాశ్వస్యతతోరాజావిగతేకశ్మలేతదా। తతోముహూర్తాదివతంబ్రాంహణంవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౭॥ జనకః॥ పితృపైతామహేరాజ్యేవశ్యేజనపదేసతి। విషయంనాధిగచ్ఛామివిచిన్వన్పృథివీమహమ్॥ ౮॥ నాధిగచ్ఛంయదాపృథ్వ్యాంమిధిలామార్గితామయా। నాధ్యగచ్ఛంతదాతస్యాంస్వప్రజామార్గితామయా॥౯॥ నాధ్యగచ్ఛంయదాతస్యాంతదామేకశ్మలోభవత్ ।తతోమేకశ్మలస్యాంతేమతిఃపునరుపస్థితా॥ ౧౦॥ తదానవిషయంమన్యేసర్వోవావిషయోమమ। ఆత్మాపిచాయంనమమసర్వావాపృథివీమమ॥ ౧౧॥ యథామమతథాన్యేషామితిమన్యేద్విజోత్తమ। ఉష్యతాంయావదుత్సాహోభుజ్యతాంయావదిష్యతే॥౧౨॥ బ్రాహ్మణః॥ పితృపైతామహేరాజ్యేవశ్యేజనపదేసతి । బ్రూహికాంబుద్ధిమాస్థాయమమత్వంవర్జితంత్వయా॥ ౧౩ ॥ కాంవైబుద్ధింసమాశ్రిత్యసర్వోవైవిషయస్తవ। నావైషివిషయంయేనసర్వోవావిషయస్తవ॥ ౧౪॥ జనకః॥అంతవంత్యఇహావస్థావిదితాస్సర్వకర్మసు। నాధ్యగచ్ఛమహంతస్మాన్మమేదమితియద్భవేత్ ॥౧౫॥ కస్యేదమితికస్యస్వమితివేదవచస్తథా । నాధ్యగచ్ఛామ్యహంబుద్ధ్యామమేదమితియద్భవేత్ ॥ ౧౬॥ ఏతాంబుద్ధింసమాశ్రిత్యమమత్వంవర్జితంమయా। శృణుబుద్ధించయాంజ్ఞాత్వాసర్వత్రవిషయోమమ॥ ౧౭॥నాహమాత్మార్థమిచ్ఛామిగంధాన్ఘ్రాణగతానపి।తస్మాన్మేనిర్జితాభూమిర్వశేతిష్ఠతినిత్యదా॥౧౮॥నాహమాత్మార్థమిచ్ఛామిరసాన్నాస్యేపివర్తతః। ఆపోమేనిర్జితాస్తస్మాద్వశేతిష్ఠంతినిత్యదా॥౧౯॥ నాహమాత్మార్థమిచ్ఛామిరూపంజ్యోతిశ్చచక్షుషః।తస్మాన్మేనిర్జితంజ్యోతిర్వశేతిష్ఠతినిత్యదా॥౨౦॥నాహమాత్మార్థమిచ్ఛామిస్పర్శాంస్త్వచిగతాశ్చయే। తస్మాన్మేనిర్జితోవాయుర్వశేతిష్ఠతినిత్యదా ॥ ౨౧॥ నాహమాత్మార్థమిచ్ఛామిశబ్దాన్శ్రోత్రగతానపి । తస్మాన్మేనిర్జితాశ్శబ్దావశేతిష్ఠంతినిత్యదా॥ ౨౨॥ నాహమాత్మార్థమిచ్ఛామిమనోనిత్యంమనోంతరే। మనోమేనిర్జితంతస్మాద్వశేతిష్ఠతిసర్వదా ॥ ౨౩ ॥ దేవేభ్యశ్చపితృభ్యశ్చభూతేభ్యోతిథిభిస్సహ। ఇత్యర్థంసర్వఏవేతిసమారంభాభవంతివై॥౩౪॥ తతఃప్రహస్యజనకంబ్రాహ్మణఃపునరబ్రవీత్ । తజ్జిజ్ఞాసార్థమద్యేహవిద్ధిమాంధర్మమాగతమ్॥ ౨౫ ॥ త్వమస్యబ్రంహలాభస్యదుర్వారస్యానివర్తినః । సత్వనేమిని

రుద్ధస్య చక్రస్యైకః ప్రవర్తకః॥ ౨౬॥ ఇతి- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - బ్రాంహణగీతాయాం-ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః-...... ..*

బ్రాంహణః॥ నాహం తథా భీరు చరామి లోకే యథా త్వం మాం తర్కయసే స్వబుద్ధ్యా। విప్రోఽస్మి ముక్తోఽస్మి వనేచరోఽస్మి గృహస్థధర్మా వ్రతవాంస్తథాఽస్మి। ౧॥ నాహమస్మి యథా మాం త్వం పశ్యసే చ శుభాశుభే। మయా వ్యాప్తమిదం సర్వం యత్కించిజ్జగతీగతమ్॥ ౨॥ యే కేచిజ్జంతవో లోకే జంగమాః స్థావరాశ్చ హ। తేషాం మామంతకం విద్ధి దారూణామివ పావకమ్॥ ౩॥ రాజ్యం పృథివ్యాం సర్వస్యామథవాపి త్రివిష్టపే। తథా బుద్ధిరియం వేత్తి బుద్ధిరేవ ధనం మమ॥ ౪॥ ఏకః పంథా బ్రాంహణానాం యేన గచ్ఛంతి తద్విదః। గృహేషు వనవాసేషు గురువాసేషు భిక్షుషు॥ ౫॥ లింగైర్బహుభిరవ్యగ్రైరేకా బుద్ధిరుపాస్యతే। నానాలింగాశ్రమస్థానాం యేషాం బుద్ధిః శమాత్మికా॥ ౬॥ తే భావమేకమాయాంతి సరితః సాగరం యథా। బుద్ధ్యాయం గమ్యతే మార్గః శరీరేణ న గమ్యతే॥ ౭॥ ఆద్యంతవంతి కర్మాణి శరీరం కర్మబంధనమ్। తస్మాత్తే సుభగే నాస్తి పరలోకకృతం భయమ్॥ తద్భావభావనిరతా మమైవాత్మానమేష్యసి॥ ౮॥ ......*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- బ్రాంహణగీతాయాం-త్రయస్త్రింశోఽధ్యాయః-

బ్రాహ్మణీ॥ నేదమల్పాత్మనా శక్యం వేదితుం నాకృతాత్మనా। బహు చాల్పం చ సంక్షిప్తం విప్లుతం చ మతం మమ॥ ౧॥ ఉపాయం తం మమ బ్రూహి యేనైషా లభ్యతే మతిః। తన్మన్యే కారణం త్వత్తో యత ఏషా ప్రవర్తతే॥ ౨॥ బ్రాహ్మణః॥ అరణీం బ్రాహ్మణీం విద్ధి గురురస్యోత్తరారణిః। తపఃశ్రుతేఽభిమథ్నీతో జ్ఞానాగ్నిర్జాయతే తతః॥ ౩॥ బ్రాహ్మణీ॥ యదిదం బ్రహ్మణో లింగం క్షేత్రజ్ఞ ఇతి సంజ్ఞితమ్। గ్రహీతుం యేన యచ్ఛక్యం లక్షణం తస్య తత్క్వ ను॥ ౪॥ బ్రాహ్మణః॥ అలింగో నిర్గుణశ్చైవ కారణం నాస్య లక్ష్యతే। ఉపాయమేవ వక్ష్యామి యేన గృహ్యేత వా న వా॥ ౫॥ సమ్యగుపాయో దృష్టశ్చ భ్రమరైరివ లక్ష్యతే। కర్మబుద్ధిరబుద్ధిత్వాత్ జ్ఞానలింగైరివాశ్రితమ్॥ ౬॥ ఇదం కార్యమిదం నేతి న మోక్షేషూపదిశ్యతే। పశ్యతః శృణ్వతో బుద్ధిరాత్మనో యేషు జాయతే॥ ౭॥ యావంత ఇహ శక్యేరంస్తావతోంఽశాన్ప్రకల్పయేత్। అవ్యక్తాన్ వ్యక్తరూపాంశ్చ శతశోఽథ సహస్రశః॥ ౮॥ సర్వాన్నానార్థయుక్తాంశ్చ సర్వాన్ప్రత్యక్షహేతుకాన్। యతః పరం న విద్యేత తతోఽభ్యాసే భవిష్యతి॥ ౯॥ శ్రీభగవాన్॥ తతస్తు తస్యా బ్రాహ్మణ్యా మతిః క్షేత్రజ్ఞసంక్షయే। క్షేత్రజ్ఞాదేవ పరతః క్షేత్రజ్ఞేభ్యః ప్రవర్తతే॥ ౧౦॥ అర్జునః॥ క్వ ను సా బ్రాహ్మణీ కృష్ణ క్వ చాసౌ బ్రాహ్మణర్షభః। యాభ్యాం సిద్ధిరియం ప్రాప్తా తావుభౌ వద మేఽచ్యుత॥ ౧౧॥ శ్రీభగవాన్॥ మనో మే బ్రాంహణం విద్ధి బుద్ధిం మే విద్ధి బ్రాంహణీమ్। క్షేత్రజ్ఞ ఇతి యశ్చోక్తః సోఽహమేవ ధనంజయ॥ ౧౨॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- బ్రాంహణగీతాయాం - చతుస్త్రింశోఽధ్యాయః-

అర్జునః॥ బ్రహ్మ యత్పరమం జ్ఞేయం తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి। భవతో హి ప్రసాదేన సూక్ష్మే మే రమతే మతిః॥ ౧॥ వాసుదేవః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। సంవాదం మోక్షసంయుక్తం శిష్యస్య గురుణా సహ॥ ౨॥ కశ్చిద్బ్రాహ్మణమాసీనమాచార్యం శంసితవ్రతమ్। శిష్యః ప్రపచ్ఛ మేధావీ కింస్విచ్ఛ్రేయః పరంతప॥ ౩॥ భగవంతం ప్రపన్నోఽహం నిఃశ్రేయసపరాయణః। యాచే త్వాం శిరసా విప్ర యద్బ్రూయాం బ్రూహి తన్మమ॥ ౪॥ తమేవం వాదినం పార్థ శిష్యం గురురువాచ హ। సర్వం తు తే ప్రవక్ష్యామి యత్ర వై సంశయో ద్విజ॥ ౫॥ ఇత్యుక్తః స గురుశ్రేష్ఠ గురుణా గురువత్సలః। ప్రాంజలిః పరిపప్రచ్ఛ యత్తచ్ఛృణు మహామతే॥ ౬॥ శిష్యః॥ కుతశ్చాహం కుతశ్చ త్వం తత్సత్యం బ్రూహి యత్పరమ్। కుతో జాతాని భూతాని స్థావరాణి చరాణి చ॥ ౭॥ కేన జీవంతి భూతాని తేషామాయుశ్చ కిం పరమ్। కిం సత్యం కిం తపో విప్ర కే గుణాః సద్భిరీరితాః॥ ౮॥ కే పంథానః శివాశ్చ స్యుః కిం సుఖం కిం చ దుష్కృతమ్। ఏతాన్మే భగవన్ప్రశ్నాన్యాథాతథ్యేన సువ్రత॥ ౯॥ వక్తుమర్హసి విప్రర్షే యథావదిహ తత్త్వతః। త్వదన్యః కశ్చన ప్రశ్నానేతాన్వక్తుమిహా

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

ర్హతి॥ ౧౦॥ బ్రూహి ధర్మవిదాం శ్రేష్ఠ పరం కౌతూహలం మమ। మోక్షధర్మార్థకుశలో భవాన్లోకేషు గీయతే॥౧౧॥ సర్వసంశయసంఛేత్తా త్వ
దన్యో న చ విద్యతే। సంసారభీరవశ్చైవ మోక్షకామాస్తథా వయమ్।౧౨॥ వాసుదేవః॥ తస్మై సంప్రతిపన్నాయ యథావత్పరిపృచ్ఛతే। శిష్యాయ గు
ణయుక్తాయ శాంతాయ ప్రియవర్తినే॥౧౩॥ చ్ఛాయాభూతాయ దాంతాయ యతయే బ్రంహచారిణే। తాన్ప్రశ్నానబ్రవీత్పార్థ మేధావీ స ధృతవ్రతః॥
గురుః కురుకులశ్రేష్ఠ సమ్యక్సర్వానరిందమ॥౧౪॥ గురుః॥ బ్రంహణోక్తమిదం సర్వమృషిప్రవరసేవితమ్। వేదవిద్యాం సమాశ్రిత్య తత్వభూతార్థభావ
నమ్॥ ౧౫॥ జ్ఞానం త్వేవ పరం బ్రంహ సంన్యాసం తప ఉత్తమమ్। యస్తు వేద నిరాబాధం జ్ఞానతత్వం వినిశ్చయాత్॥ ౧౬॥ సర్వభూతస్థమాత్మానం స స
ర్వగతిరిష్యతే। యో విద్వాన్సహవాసం చ వివాసం చైవ పశ్యతి॥౧౭॥ తథైవైకత్వనానాత్వే స దుఃఖాత్పరిముచ్యతే। యో న కామయతే కించిన్న కించి
దభిమన్యతే॥౧౮॥ ఇహలోకస్థ ఏవైష బ్రంహభూయాయ కల్పతే। ప్రధానగుణతత్వజ్ఞః సర్వభూతవిధానవిత్॥౧౯॥ నిర్మమో నిరహంకారో ముచ్యతే నా
త్ర సంశయః। అవ్యక్తబీజప్రభవో బుద్ధిస్కంధమయో మహాన్॥ ౨౦॥ మహాహంకారవిటప ఇంద్రియాంకురకోటరః। మహాభూతవిశేషశ్చ విశేషప్రతి
శాఖవాన్॥ ౨౧॥ సదాపర్ణః సదాపుష్పః సదా శుభఫలోదయః। ఆజీవః సర్వభూతానాం బ్రహ్మబీజః సనాతనః॥ ౨౨॥ ఏతద్జ్ఞాత్వా చ తత్వాని జ్ఞానే
న పరమాసినా। ఛిత్వా చామరతాం ప్రాప్య జహాతి మృత్యుజన్మనీ॥ ౨౩॥ భూతభవ్యభవిష్యాదిధర్మకామార్థనిశ్చయమ్। సిద్ధసంఘపరిజ్ఞాతం పురాక
ల్పం సనాతనమ్॥ ౨౪॥ ప్రవక్ష్యేహం మహాప్రాజ్ఞ పదముత్తమమద్య తే। బుద్ధ్వా యదిహ సంసిద్ధా భవంతీహ మనీషిణః॥౨౫॥ ఉపగమ్యర్షయః పూర్వం
జిజ్ఞాసంతః పరస్పరమ్। ప్రజాపతిభరద్వాజౌ గౌతమో భార్గవస్తథా॥ ౨౬॥ వసిష్ఠః కశ్యపశ్చైవ విశ్వామిత్రోత్రిరేవ చ। మార్గాన్సర్వాన్పరి
క్రమ్య పరిశ్రాంతాః స్వకర్మభిః॥ ౨౭॥ ఋషిమాంగిరసం వృద్ధం పురస్కృత్య తు తే ద్విజాః। దదృశుర్బ్రహ్మభవనే బ్రహ్మాణం వీతకల్మషమ్॥౨౮॥ తం ప్ర
ణమ్య మహాత్మానం సుఖాసీనం మహర్షయః। పప్రచ్ఛుర్వినయోపేతా నైశ్రేయసమిదం పరమ్॥ ౨౯॥ కథం కర్మ క్రియాత్సాధు కథం ముచ్యేత కిల్బిషాత్।
కే నో మార్గాః శివాశ్చ స్యుః కిం సత్యం కిం చ దుష్కృతమ్॥ ౩౦॥ కావుభౌ కర్మణాం మార్గౌ ప్రాప్నుయుర్దక్షిణోత్తరా। ప్రళయం చాపవర్గం చ భూ
తానాం ప్రభవాప్యయౌ॥ ౩౧॥ ఇత్యుక్తస్స మునిశ్రేష్ఠైర్యదాహ ప్రపితామహః। తత్తేహం సంప్రవక్ష్యామి శృణు శిష్య యథాగమమ్॥ ౩౨॥ బ్రహ్మా॥ స
త్యాద్భూతాని జాతాని స్థావరాణి చరాణి చ। తపసా తాని జీవంతి ఇతి తద్విత్త సువ్రతాః॥౩౩॥ స్వాం యోనిం సమతిక్రమ్య వర్తంతే స్వేన కర్మణా। సత్యం
హి గుణసంయుక్తం నియతం పంచలక్షణమ్॥ ౩౪॥ బ్రంహ సత్యం తపః సత్యం సత్యం చైవ ప్రజాపతిః। సత్యాద్భూతాని జాతాని సత్యం భూతమిదం జగత్॥
౩౫॥ తస్మాత్సత్యాశ్రయా విప్రా నిత్యం యోగపరాయణాః। అతీతక్రోధసంతాపా నియతా ధర్మసేతవః॥ ౩౬॥ అన్యోన్యనియతాన్వైద్యాన్ధర్మ
సేతుప్రవర్తకాన్। తానహం సంప్రవక్ష్యామి శాశ్వతాన్లోకభావనాన్॥ ౩౭॥ చాతుర్విద్యం తథా వర్ణం చాతురాశ్రమికాన్పృథక్। ధర్మమేకం చ
తుష్పాదం నిత్యమాహుర్మనీషిణః॥ ౩౮॥ పంథానం వః ప్రవక్ష్యామి శివం క్షేమకరం ద్విజాః। నియతం బ్రంహభావాయ గతం పూర్వం మనీషిభిః॥ ౩౯॥ గ
దంతం తం మయాద్యేహ పంథానం దుర్విదం పరమ్। నిబోధత మహాభాగా నిఖిలేన పరం పదమ్॥ ౪౦॥ బ్రంహచారికమేవాహురాశ్రమం ప్రథమం పదమ్।
గార్హస్థ్యం తు ద్వితీయం స్యాద్వానప్రస్థమతః పరమ్॥ ౪౧॥ తతః పరం తు విజ్ఞేయమధ్యాత్మం పరమం పదమ్। జ్యోతిరాకాశమాదిత్యో వాయురింద్రః ప్ర
జాపతిః॥ ౪౨॥ నోపైతి యావదధ్యాత్మం తావదేతాన్న పశ్యతి। తస్యోపాయం ప్రవక్ష్యామి పురస్తాత్తం నిబోధత॥ ౪౩॥ ఫలమూలానిలభుజాం మునీ
నాం వసతాం వనే। వానప్రస్థం ద్విజాతీనాం త్రయాణాముపదిశ్యతే॥ ౪౪॥ సర్వేషామేవ వర్ణానాం గార్హస్థ్యం తద్విధీయతే। శ్రద్ధాలక్షణమిత్యేవం

ధర్మాంధీరాః ప్రచక్షతే॥ ౪౫॥ ఇత్యేవం దేవయానా వః పంథానః పరికీర్తితాః। సద్భిరధ్యాసితా ధీరైః కర్మభిర్ధర్మసేతవః॥ ౪౬॥ ఏతేషాం పృథగధ్యాస్తే యో ధర్మం శంసితవ్రతః। కాలాత్పశ్యతి భూతానాం సదైవ ప్రభవాప్యయౌ॥ ౪౭॥ అతస్తత్త్వాని వక్ష్యామి యాథాతథ్యేన హేతునా। విషయస్థాని సర్వాణి వర్తమానాని భాగశః॥౪౮॥ మహానాత్మా యథావ్యక్తమహంకారస్తథైవ చ। ఇంద్రియాణి దశైకం చ మహాభూతాని పంచ చ॥ ౪౯ ॥ విశేషాః పంచభూతానామితి సర్గస్సనాతనః। చతుర్వింశతిరేకా చ తత్త్వసంఖ్యా ప్రకీర్తితా॥ ౫౦॥ తత్త్వానామథ యో వేద సర్వేషాం ప్రభవాప్యయౌ। స ధీరస్సర్వభూతేషు న మోహమధిగచ్ఛతి॥ ౫౧॥ తత్త్వాని యో వేదయతే యథాతథం గుణాంశ్చ సర్వానఖిలాశ్చ దేవతాః। విధూతపాప్మా ప్రతిముచ్య బంధనం స సర్వలోకానమలాన్ సమశ్నుతే॥ ౫౨॥.. *

ఇతి - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - గురుశిష్యసంవాదే - పంచత్రింశోఽధ్యాయః-

బ్రహ్మా॥ తదవ్యక్తమనుద్రిక్తం సర్వవ్యాపి ధ్రువం స్థిరమ్। నవద్వారం పురం విద్యాత్త్రిగుణం పంచధాతుకమ్॥౧॥ ఏకాదశపరిక్షేపం మనోవ్యాకరణాత్మకమ్। బుద్ధిస్వామికమిత్యేతత్పరమేకాదశం భవేత్॥౨॥ త్రీణిస్రోతాంసి యాన్యస్మిన్నాప్యాయంతే పునః పునః। ప్రనాడ్యస్తిస్ర ఏవైతాః ప్రవర్తంతే గుణాత్మికాః॥ ౩॥ తమో రజస్తథా సత్త్వం గుణానేతాన్ప్రచక్షతే। అన్యోన్యమిథునాస్సర్వే తథాన్యోన్యానుజీవినః॥ ౪॥ అన్యోన్యాపాశ్రయాశ్చాపి తథాన్యోన్యానువర్తినః। అన్యోన్యవ్యతిషక్తాశ్చ త్రిగుణాః పంచధాతవః॥ ౫॥ తమసో మిథునం సత్త్వం సత్త్వస్య మిథునం రజః। రజసశ్చాపి సత్త్వం స్యాత్సత్త్వస్య మిథునం తమః॥౬॥ నియమ్యతే తమో యత్ర రజస్తత్ర ప్రవర్తతే। నియమ్యతే రజో యత్ర సత్త్వం తత్ర ప్రవర్తతే॥ ౭॥ నైశాత్మకం తమో విద్యాత్త్రిగుణం మోహసంజ్ఞితమ్। అధర్మలక్షణం చైవ నియతం పాపకర్మసు॥ ౮॥ ప్రకృత్యాత్మకమేవాహూ రజః పర్యాయకారకమ్। ప్రవృత్తం సర్వభూతేషు దృశ్యముత్పత్తిలక్షణమ్॥ ౯॥ ప్రకాశం సర్వభూతేషు లాఘవం శ్రద్దధానతా। సాత్త్వికం రూపమేవం తు లాఘవం సాధుసమ్మతమ్॥౧౦॥ ఏతేషాం గుణతత్త్వాని వక్ష్యంతే తత్త్వహేతుభిః। సమాసవ్యాసయుక్తాని తత్త్వతస్తాన్నిబోధత॥౧౧॥ సంమోహోఽజ్ఞానమత్యాగః కర్మణామవినిర్ణయః॥ స్వప్నః స్తంభో భయం లోభః శోకః సుకృతదూషణమ్॥ ౧౨ ॥ అస్మృతిశ్చావిపాకశ్చ నాస్తిక్యం భిన్నవృత్తితా। నిర్విశేషత్వమంధత్వం జఘన్యగుణవృత్తితా॥ ౧౩॥ అకృతే కృతమానిత్వమజ్ఞానే జ్ఞానమానితా। అమైత్రీ వికృతో భావో హ్యశ్రద్ధా మూఢభావనా॥ ౧౪ ॥ అనార్జవమసంగత్వం కర్మ పాపమచేతనా। గురుత్వం సన్నభావత్వమవశిత్వమవాగ్గతిః॥ ౧౫॥ సర్వ ఏతే గుణా వృత్తాస్తామసాః సంప్రకీర్తితాః। యే చాన్యే విహితా భావా లోకేస్మిన్భావసంజ్ఞితాః॥ ౧౬॥ తత్ర తత్ర నియమ్యంతే సర్వే తే తామసా గుణాః। పరివాదకథా నిత్యం నిత్యం బ్రాహ్మణనిందకాః॥౧౭॥ అత్యాగశ్చాభిమానశ్చ మోహో మన్యుస్తథాక్షమా। మత్సరశ్చైవ భూతేషు తామసం వృత్తమిష్యతే॥ ౧౮॥ వృథారంభా హి యే కేచిద్వృథాదానాని యాని చ। వృథాభక్షణమిత్యేతత్తామసం వృత్తమిష్యతే॥ ౧౯॥ అతివాదోఽతితిక్షా చ మాత్సర్యమతిమానితా। అశ్రద్ధధానతా చైవ తామసం వృత్తమిష్యతే॥ ౨౦॥ ఏవంవిధాశ్చ యే కేచిత్ లోకేస్మిన్ పాపకర్మిణః। మనుష్యా భిన్నమర్యాదాస్తే సర్వే తామసాః స్మృతాః॥౨౧॥ తేషాం యోనీః ప్రవక్ష్యామి నియతాః పాపకర్మిణామ్। అవాఙ్నిరయభావాయ తిర్యఙ్నిరయగామినః॥ ౨౨ ॥ స్థావరాణి చ భూతాని పశవో వాహనాని చ। క్రవ్యాదా దందశూకాశ్చ కృమికీటవిహంగమాః॥౨౩॥ అండజా జంతవశ్చైవ సర్వే చాపి చతుష్పదాః। ఉన్మత్తా బధిరా మూకా యే చాన్యే పాపరోగిణః॥ ౨౪ ॥ మగ్నాస్తమసి దుర్వృత్తాః స్వకర్మకృతలక్షణాః। అవాక్స్రోతస ఇత్యేతే మగ్నాస్తమసి తామసాః॥౨౫॥ తేషాముత్కర్షముద్రేకం వక్ష్యామ్యహమతః పరమ్। యథా తే సుకృతాన్ లోకాన్ లభంతే పుణ్యకర్మిణః॥ ౨౬॥ అన్యథా ప్రతిపన్నాస్తు వివృద్ధా యే చ కర్మిణః। స్వకర్మనిరతానాం చ బ్రాహ్మణానాం శుభైషిణామ్॥౨౭॥ సంస్కారేణోర్ధ్వమాయాం

తియతమానః సలోకతామ్। స్వర్గం గచ్ఛంతి దేవానామిత్యేషా వైదికీ శ్రుతిః॥ ౨౮॥ అన్యథా ప్రతిపన్నాస్తే వివుద్ధాః స్వేషు కర్మసు। పునరావృత్తిధర్మాణస్తే భవంతీహ మానుషాః॥ ౨౯॥ పాపయోనిం సమాపన్నాశ్చాండాలా మూకచూచుకాః। వర్ణాన్ పర్యాయశశ్చాపి ప్రాప్నువంత్యుత్తరోత్తరమ్॥ ౩౦॥ శూద్రయోనిమతిక్రమ్య యే చాన్యే తామసా గుణాః। స్రోతోమధ్యే సమాగమ్య వర్తంతే తే తామసే గుణే॥ ౩౧॥ అభిష్వంగస్తు కామేషు మహామోహ ఇతి స్మృతః। ఋషయో మునయో దేవా ముహ్యంత్యత్ర సుఖేప్సవః॥ ౩౨॥ తమో మోహో మహామోహస్తామిస్రః క్రోధసంజ్ఞితః। మరణం త్వంధతామిస్రస్తామిస్రః క్రోధ ఇష్యతే॥ ౩౩॥ వర్ణతో గుణతశ్చైవ యోనితశ్చైవ తత్త్వతః। సర్వమేతత్తమో విప్రాః కీర్తితం వో యథావిధి॥ ౩౪॥ కో న్వేతద్బుధ్యతే సాధు కో న్వేతత్సాధు పశ్యతి। అతత్త్వే తత్త్వదర్శీ యస్తమసస్తత్త్వలక్షణమ్॥ ౩౫॥ తమోగుణా బహువిధాః ప్రకీర్తితా యథావదుక్తం చ తమః పరావరమ్। నరో హి యో వేద గుణానిమాన్ సదా స తామసైః సర్వగుణైః ప్రముచ్యతే॥ ౩౬॥ ....*

ఇతి - గురుశిష్యసంవాదే - షట్త్రింశోఽధ్యాయః -

బ్రహ్మా॥ రజోఽహం వః ప్రవక్ష్యామి యాథాతథ్యేన సత్తమాః। నిబోధత మహాభాగా గుణవంతం చ రాజసమ్॥ ౧॥ సంఘాతో రూపమాయాసః సుఖదుఃఖే హిమాతపౌ। ఐశ్వర్యం విగ్రహః సంధిర్హేతువాదోఽరతిః క్షమా॥ ౨॥ బలం శౌర్యం మదో రోషో వ్యాయామకలహావపి। ఈర్ష్యేప్సా పైశునం యుద్ధం మమత్వం పరిపాలనమ్॥ ౩॥ వధబంధపరిక్లేశాః క్రయో విక్రయ ఏవ చ। నికృంత ఛింధి భింధీతి పరమర్మావకర్తనమ్॥ ౪॥ ఉగ్రం దారుణమాక్రోశః పరచ్ఛిద్రానుశాసనమ్। లోకచింతానుచింతా చ మత్సరః పరిపాలనమ్॥ ౫॥ మృషావాదో మృషాదానం వికల్పః పరిభాషణమ్। నిందా స్తుతిః ప్రశంసా చ ప్రతాపః పరిధర్షణమ్॥ ౬॥ పరిచర్యానుశుశ్రూషా సేవా తృష్ణా వ్యపాశ్రయః। వ్యూహో నయః ప్రమాదశ్చ పరివాదః పరిగ్రహః॥ ౭॥ సంస్కారా యే చ లోకేషు ప్రవర్తంతే పృథక్ పృథక్। నృషు నారీషు భూతేషు ద్రవ్యేషు శరణేషు చ॥ ౮॥ సంతాపోఽప్రత్యయశ్చైవ వ్రతాని నియమాశ్చ యే। ఆశీర్యుక్తాని కర్మాణి పూర్తాని వివిధాని చ॥ ౯॥ స్వాహాకారో నమస్కారః స్వధాకారో వషట్క్రియా। యాజనాధ్యాపనే చోభే యజనాధ్యయనే అపి॥ ౧౦॥ దానం ప్రతిగ్రహశ్చైవ ప్రాయశ్చిత్తాని మంగళమ్। ఇదం మే స్యాదిదం మే స్యాత్స్నేహో గుణసముద్భవః॥ ౧౧॥ అభిద్రోహస్తథా మాయా నికృతిర్మాన ఏవ చ। స్తైన్యం హింసా జుగుప్సా చ పరితాపః ప్రజాగరః॥ ౧౨॥ దంభో దర్పోఽథ రాగశ్చ భక్తిః ప్రీతిః ప్రమోదనమ్। ద్యూతశ్చ జనవాదం చ సంబంధాః స్త్రీకృతాశ్చ యే॥ ౧౩॥ నృత్యవాదిత్రగీతానాం ప్రసంగా యే చ కేచన। సర్వ ఏతే గుణా విప్రా రాజసాః సంప్రకీర్తితాః॥ ౧౪॥ భూతభవ్యభవిష్యాణాం భావానాం భువి భావనాః। త్రివర్గనిరతా నిత్యం ధర్మోఽర్థః కామ ఇత్యపి॥ ౧౫॥ కామవృత్తాః ప్రమోదంతే సర్వకామసమృద్ధిభిః। అర్వాక్స్రోతస ఇత్యేతే మనుష్యా రజసావృతాః॥ ౧౬॥ అస్మిఁల్లోకే ప్రమోదంతే జాయమానాః పునః పునః। ప్రేత్యభావికమీహంతే ఐహలౌకికమేవ చ॥ దదతి ప్రతిగృహ్ణంతి తర్పయంత్యథ జుహ్వతి॥ ౧౭॥ రజోగుణా వో బహుధానుకీర్తితా యథావదుక్తం గుణవృత్తమేవ చ। నరోఽపి యో వేద గుణానిమాన్ సదా స రాజసైః సర్వగుణైర్విముచ్యతే॥ ౧౮॥ ... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - గురుశిష్యసంవాదే - సప్తత్రింశోఽధ్యాయః -

బ్రహ్మా- అతః పరం ప్రవక్ష్యామి తృతీయం గుణముత్తమమ్। సర్వభూతహితం లోకే సతాం ధర్మమనిందితమ్॥ ౧॥ అనందః ప్రీతిరుద్రేకః ప్రాకాశ్యం సుఖమేవ చ। అకార్పణ్యమసంరంభః సంతోషః శ్రద్దధానతా॥ ౨॥ క్షమా ధృతిరహింసా చ సమతా సత్యమార్జవమ్। అక్రోధశ్చానసూయా చ శౌచం దాక్ష్యం పరాక్రమః॥ ౩॥ ముధా జ్ఞానం ముధా వృత్తం ముధా సేవా ముధా శ్రమః। ఏవం యో యుక్తధర్మాస్స్యాత్సోఽముత్రాత్యంతమశ్నుతే॥ ౪॥ నిర్మమో నిరహంకారో నిరాశీః సర్వతస్సమః। అకామభూత ఇత్యేవ సతాం ధర్మస్సనాతనః॥ ౫॥ విస్రంభో హ్రీస్తితిక్షా చ త్యాగశ్శౌచమతంద్రితా। అనృశంస్యమసంమో

దయాభూతేష్వపైశునమ్॥ ౬॥ హర్షస్తుష్టిర్విస్మయశ్చ వినయః సాధువృత్తితా। శాంతికర్మణి శుద్ధిశ్చ శుభా బుద్ధిర్విమోచనమ్॥ ౭॥ ఉపేక్షా బ్రహ్మచర్యం చ పరిత్యాగశ్చ సర్వశః। నిర్మమత్వమనాశీస్త్వమపరిక్రీతధర్మతా॥౮॥ ముధాదానం ముధాయజ్ఞో ముధాధీతం ముధావ్రతమ్। ముధాప్రతిగ్రహశ్చైవ ముధాధర్మో ముధాతపః॥ ౯॥ ఏవంవృత్తాస్తు యే కేచిల్లోకేస్మిన్ సత్వసంశ్రయాః। బ్రాహ్మణా బ్రహ్మయోనిస్థాస్తే ధీరాః సాధుదర్శినః॥ ౧౦॥ హిత్వా సర్వాణి పాపాని నిశ్శోకా హ్యథ మానవాః। దివం ప్రాప్య తు తే ధీరాః కుర్వతే వై తతస్తనూః ॥ ౧౧॥ ఈశిత్వం చ వశిత్వం చ లఘుత్వం మనసశ్చ తే। వికుర్వతే మహాత్మానో దేవాస్త్రిదివగా ఇవ॥ ౧౨॥ ఊర్ధ్వస్రోతస ఇత్యేతే దేవా వైకారికాః స్మృతాః। వికుర్వంతః ప్రకృత్యా వై దివం ప్రాప్తాస్తతస్తతః॥ ౧౩॥ యద్యదిచ్ఛంతి తత్సర్వం లభంతే విభజంతి చ। ఇత్యేతత్సాత్వికం వృత్తం కథితం వో ద్విజర్షభాః॥౧౪॥ ఏతద్విజ్ఞాయ విధివల్లభతే యద్యదిచ్ఛతి॥ ౧౫॥ ప్రకీర్తితాః సత్వగుణా విశేషతో యథావదుక్తం గుణవృత్తమేవ చ। నరస్తు యో వేద గుణానిమాన్ సదా గుణాన్ స భుంక్తే న గుణైః స యుజ్యతే॥ ౧౬॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- గురుశిష్యసంవాదే-అష్టత్రింశోఽధ్యాయః- ……………………*

బ్రహ్మ॥ నైవ శక్యా గుణా వక్తుం పృథక్త్వేనైవ సర్వశః। అవిచ్ఛిన్నాని దృశ్యంతే రజః సత్వం తమస్తథా ॥ ౧ ॥ అన్యోన్యమథ రజ్యంతే హ్యన్యోన్యం చార్థజీవినః। అన్యోన్యమాశ్రయాః సర్వే తథాన్యోన్యానువర్తినః ॥ ౨ ॥ యావత్సత్వం రజస్తావద్వర్తతే నాత్ర సంశయః। యావత్తమశ్చ సత్వం చ రజస్తావదిహోచ్యతే॥౩॥ సంహత్య కుర్వతే యాత్రాం సహితాః సంఘచారిణః। సంఘాతవృత్తయో హ్యేతే వర్తంతే హేత్వహేతుభిః ॥ ౪॥ ఉద్రేకవ్యతిరిక్తానాం తేషామన్యోన్యవర్తినామ్। వర్తతే తద్యథా న్యూనం వ్యతిరిక్తం చ సర్వశః॥ ౫॥ వ్యతిరిక్తం తమో యత్ర తిర్యగ్భావగతం భవేత్ । అల్పం తత్ర రజో జ్ఞేయం సత్వమల్పతరం తథా॥౬॥ ఉద్రిక్తం చ రజో యత్ర మధ్యస్రోతోగతం భవేత్। అల్పం తత్ర తమో జ్ఞేయం సత్వం చాల్పతరం తథా॥ ౭॥ ఉద్రిక్తం చ యదా సత్వమూర్ధ్వస్రోతోగతం భవేత్। అల్పం తత్ర తమో జ్ఞేయం రజశ్చాల్పతరం తథా॥౮॥ సత్వం వైకారికీ యోనిరింద్రియాణాం ప్రకాశికా। న హి సత్వాత్పరో ధర్మః కశ్చిదన్యో విధీయతే॥౯॥ ఊర్ధ్వం గచ్ఛంతి సత్వస్థా మధ్యే తిష్ఠంతి రాజసాః। జఘన్యగుణసంయుక్తా యాంత్యధస్తామసా జనాః॥ ౧౦॥ తమః శూద్రే రజః క్షత్రే బ్రాహ్మణే సత్వముత్తమమ్। ఇత్యేవం త్రిషు వర్ణేషు వివర్తంతే గుణాస్త్రయః॥౧౧॥ దూరాదపి హి దృశ్యంతే సహితాః సంఘచారిణః। తమః సత్వం రజశ్చైవ పృథక్త్వేనానుశుశ్రుమ॥ ౧౨॥ దృష్ట్వా త్వాదిత్యముద్యంతం కుచరాణాం భయం భవేత్ । అధ్వగాః పరితప్యేయురుష్ణతో దుఃఖభాగినః॥౧౩॥ ఆదిత్యః సత్వముద్రిక్తం కుచరాస్తు తథా తమః । పరితాపోఽధ్వగానాం చ రాజసో గుణ ఉచ్యతే॥ ౧౪॥ ప్రాకాశ్యం సత్వమాదిత్యః సంతాపో రాజసో గుణః। ఉపప్లవస్తు విజ్ఞేయస్తామసస్తస్య పర్వసు॥ ౧౫ ॥ ఏవం జ్యోతిష్షు సర్వేషు వివర్తంతే గుణాస్త్రయః । పర్యాయేణ చ వర్తంతే తత్ర తత్ర తథా తథా ॥ ౧౬ ॥ స్థావరేషు తు భావేషు తిర్యగ్భావగతం తమః । రాజసాస్తు వివర్తంతే స్నేహభావస్తు సాత్వికః॥౧౭॥ అహస్త్రిధా తు విజ్ఞేయం త్రిధా రాత్రిర్విధీయతే। మాసార్ధమాసవర్షాణి ఋతవః సంధయస్తథా॥ ౧౮॥ త్రిధా దానాని దీయంతే త్రిధా యజ్ఞః ప్రవర్తతే। త్రిధా లోకాస్త్రిధా దేవాస్త్రిధా విద్యాస్త్రిధా గతిః॥ ౧౯॥ భూతం భవ్యం భవిష్యం చ ధర్మోఽర్థః కామ ఏవ చ। ప్రాణాపానావుదానశ్చాప్యేత ఏవ త్రయో గుణాః ॥ ౨౦॥ పర్యాయేణ ప్రవర్తంతే తత్ర తత్ర తథా తథా। యత్కించిదిహ లోకేస్మిన్ సర్వమేతే త్రయో గుణాః॥ ౨౧ ॥ త్రయో గుణాః ప్రవర్తంతే హ్యవ్యక్తా నిత్యమేవ తు। సత్వం రజస్తమశ్చైవ గుణసర్గః సనాతనః ॥ ౨౨ ॥ తమోఽవ్యక్తం శివం ధామ రజో యోనిః సనాతనః । ప్రకృతిర్వికారః ప్రళయః ప్రధానం ప్రభవాప్యయౌ॥ ౨౩॥ అనుద్రిక్తమనూనం వాప్యకంపమచలం ధ్రువమ్ । సదసచ్చైవ తత్సర్వమవ్యక్తం త్రిగుణం స్మృతమ్ ॥ ౨౪ ॥ జ్ఞేయాని నామధేయాని న

రైరధ్యాత్మచింతకైః॥ ౨౫॥ అవ్యక్తసామానిగుణాంశ్చతత్వతోయోవేదసర్వాణిగతీశ్చకేవలాః। విముక్తదేహఃప్రవిభాగతత్వవిత్సముచ్యతేసర్వగుణైర్నిరామయః॥
౨౬ ॥ ………………………………………………………… *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గతే- అనుగీతాపర్వణి-గురుశిష్యసంవాదే- ఏకోనచత్వారింశోధ్యాయః-

బ్రహ్మా॥ అవ్యక్తాత్పూర్వముత్పన్నోమహానాత్మామహామతిః। ఆదిర్గుణానాంసర్వేషాంప్రథమఃసర్గఉచ్యతే॥ ౧॥ మహానాత్మామతిర్విష్ణుర్జిష్ణు
శ్శంభుశ్చవీర్యవాన్। బుద్ధిఃప్రజ్ఞోపలబ్ధిశ్చతథాఖ్యాతిర్ధృతిఃస్మృతిః॥ ౨॥ పర్యాయవాచకైశ్శబ్దైర్మహానాత్మావిభావ్యతే। తంజానన్బ్రాహ్మణోవి
ద్వాన్నప్రమోహంనాధిగచ్ఛతి॥ ౩॥ సర్వతఃపాణిపాదశ్చసర్వతోక్షిశిరోముఖః। సర్వతఃశ్రుతిమాన్లోకేసర్వంవ్యాప్యసతిష్ఠతి ॥ ౪ ॥ మహాప్రభా
వఃపురుషఃసర్వస్యహృదినిశ్శ్రితః। అణిమాలఘిమాప్రాప్తిరీశానోజ్యోతిరవ్యయః ॥ ౫ ॥ తత్రబుద్ధివిదోలోకేసద్భావనిరతాశ్చయే। ధ్యానినోనిత్య
యోగాశ్చసత్యసంధాజితేంద్రియాః॥ ౬॥ జ్ఞానవంతశ్చయేకేచిదలుబ్ధాజితమన్యవః। ప్రసన్నమనసోధీరానిర్మమానిరహంకృతాః॥ ౭॥ విముక్తాఃసర్వ
ఏవైతేమహత్త్వముపయాంత్యుత। ఆత్మనోమహతోవేదయఃపుణ్యాంగతిముత్తమామ్॥ ౮॥ అహంకారాత్ప్రసూతానిమహాభూతానిపంచవై।పృథి
వీవాయురాకాశమాపోజ్యోతిశ్చపంచమమ్॥౯॥ తేషుభూతానియుజ్యంతేమహాభూతేషుపంచసు। తేశబ్దస్పర్శరూపేషురసగంధక్రియాసుచ ॥ ౧౦॥
మహాభూతవినాశాంతేప్రళయేప్రత్యుపస్థితే। సర్వప్రాణభృతాంధీరామహదుత్పద్యతేభయమ్॥౧౧॥ సధీరఃసర్వలోకేషునమోహమధిగచ్ఛతి। విష్ణు
రేవాదిసర్గేషుస్వయంభూర్భవతిప్రభుః॥౧౨॥ ఏవంహియోవేదగుహాశయంప్రభుంపరంపురాణంపురుషంవిశ్వరూపమ్। హిరణ్మయంబుద్ధిమతాంప
రాంగతింసబుద్ధిమాన్బుద్ధిమతీత్యతిష్ఠతి॥ ౧౩॥ ………………………………………………………… *

ఇతిఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- గురుశిష్యసంవాదే- చత్వారింశోధ్యాయః-

బ్రహ్మా॥యదుత్పన్నోమహాన్పూర్వమహంకారఃసఉచ్యతే। అహమిత్యేవసంభూతోద్వితీయఃసర్గఉచ్యతే ॥ ౧ ॥ అహంకారశ్చభూతాదిర్వైకా
రికఇతిస్మృతః। తేజసశ్చేతనాధాతుఃప్రజాసర్గఃప్రజాయతే ॥ ౨॥ దేవానాంప్రభవోదేవోమనసశ్చత్రిలోకకృత్। అహమిత్యేవతత్సర్వమభిమంతా
సఉచ్యతే॥౩॥ అధ్యాత్మజ్ఞానతృప్తానాంమునీనాంభావితాత్మనామ్। స్వాధ్యాయక్రతుసిద్ధానామేషలోకస్సనాతనః॥౪॥ అహంకారేణాహరతోగుణా
నిమాన్భూతాదిరేవంసృజతేసభూతకృత్। వైకారికస్సర్వమిదంవిచేష్టతేస్వతేజసారంజయతేజగత్తథా॥౫ ॥……………………*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి-గురుశిష్యసంవాదే- ఏకచత్వారింశోధ్యాయః-

బ్రహ్మా॥ అహంకారాత్ప్రసూతానిమహాభూతానిపంచవై। పృథివీవాయురాకాశమాపోజ్యోతిశ్చపంచమమ్॥ ౧॥ తేషుభూతానిముహ్యంతిమహాభూ
తేషుపంచసు। శబ్దస్పర్శనరూపేషురసగంధక్రియాసుచ ॥ ౨ ॥ మహాభూతవినాశాంతేప్రళయేప్రత్యుపస్థితే। సర్వప్రాణభృతాంధీరామహదభ్యుద్య
తేభయమ్॥౩॥యద్యస్మాజ్జాయతేభూతంతత్రతత్ప్రవిలీయతే। లీయంతేప్రతిలోమానిజాయంతేచోత్తరోత్తరమ్॥ ౪॥ తతఃప్రలీనేసర్వస్మిన్భూతేస్థా
వరజంగమే। స్మృతిమంతస్తదాధీరానలీయంతేకదాచన॥ ౫॥ శబ్దస్స్పర్శస్తథారూపంరసోగంధశ్చపంచమః। క్రియాకారణనిత్యాస్స్యురనిత్యామో
హసంజ్ఞితాః॥౬॥ లోభప్రజనసంభూతానిర్విశేషాహ్యకించనాః। మాంసశోణితసంఘాతాఅన్యోన్యస్యోపజీవినః ॥ ౭ ॥ బహిరాత్మానఇత్యేతేదీనాః
కృపణవృత్తయః। ప్రాణాపానావుదానశ్చసమానోవ్యానఏవచ ॥ ౮ ॥ అంతరాత్మనిచాప్యేతేనియతాఃపంచవాయవః।వాఙ్మనోబుద్ధిభిస్సార్ధమి
దమష్టాత్మకంజగత్ ॥౯॥ త్వక్ఘ్రాణశ్రోత్రచక్షూంషిరసనావాక్చసంయతా। విశుద్ధంచమనోయస్యబుద్ధిశ్చావ్యభిచారిణీ॥ ౧౦ ॥ అష్టౌయస్యాగ్నయో
హ్యేతేనదహంతేమనస్సదా। సతద్బ్రహ్మశుభంయాతితస్మాద్భూయోనవిద్యతే॥౧౧॥ ఏకాదశచయాన్యాహురింద్రియాణివిశేషతః। అహంకా

రాత్ప్రసూతానితానివక్ష్యామ్యహంద్విజాః॥౧౨॥ శ్రోత్రంత్వక్చక్షుషీజిహ్వానాసికాచైవపంచమీ। పాదౌపాయురుపస్థశ్చహస్తౌవాగ్దశమీభవేత్॥౧౩॥ ఇంద్రియగ్రామఇత్యేషమనఏకాదశంభవేత్। ఏతంగ్రామంజయేత్పూర్వంతతోబ్రహ్మప్రకాశతే॥౧౪॥ బుద్ధీంద్రియాణిపంచాహుఃపంచకర్మేంద్రియాణిచ। శ్రోత్రాదీన్యపిపంచాహుర్బుద్ధియుక్తానితత్త్వతః॥౧౫॥ అవిశేషాణిచాన్యానికర్మయుక్తానియానితు। ఉభయత్రమనోజ్ఞేయంబుద్ధిస్తుద్వాదశీభవేత్॥౧౬॥ ఇత్యుక్తానీంద్రియాణ్యాత్మన్యేకాదశయథాక్రమమ్। మన్యంతేకృతమిత్యేవంవిదిత్వాతానిపండితాః॥ ౧౭ ॥ అతఃపరంప్రవక్ష్యామిసర్వంవివిధమింద్రియమ్। ఆకాశంప్రథమంభూతంశ్రోత్రమధ్యాత్మముచ్యతే॥ ౧౮॥ అధిభూతంతథాశబ్దాదిశస్తత్రాధిదైవతమ్। ద్వితీయంమారుతోభూతంత్వగధ్యాత్మంచవిశ్రుతా॥౧౯॥స్ప్రష్టవ్యమధిభూతంచవిద్యుత్తత్రాధిదైవతమ్। తృతీయంజ్యోతిరిత్యాహుశ్చక్షురధ్యాత్మముచ్యతే॥ ౨౦॥ అధిభూతంతతోరూపంసూర్యస్తత్రాధిదైవతమ్।చతుర్థమాపోవిజ్ఞేయంజిహ్వాచాధ్యాత్మముచ్యతే॥ ౨౧ ॥ అధిభూతంరసశ్చాత్రసోమస్తత్రాధిదైవతమ్। పృథివీపంచమంభూతంఘ్రాణశ్చాధ్యాత్మముచ్యతే॥ ౨౩॥ అధిభూతంతథాగంధోవాయుస్తత్రాధిదైవతమ్। ఏషుపంచసుభూతేషుత్రిషుయశ్చవిధిఃస్మృతః॥ ౨౩॥ అతఃపరంప్రవక్ష్యామిసర్వంవివిధమింద్రియమ్। పాదావధ్యాత్మమిత్యాహుర్బ్రాహ్మణాస్తత్త్వదర్శినః ॥ ౨౪ ॥ అధిభూతంతుగంతవ్యంవిష్ణుస్తత్రాధిదైవతమ్। అవాగ్గతిరపానశ్చపాయురధ్యాత్మముచ్యతే॥ ౨౫॥ అధిభూతంవిసర్గశ్చమిత్రస్తత్రాధిదైవతమ్। ప్రజనస్సర్వభూతానాముపస్థోధ్యాత్మముచ్యతే ॥ ౨౬॥ అధిభూతంతథాశుక్రందైవతంచప్రజాపతిః। హస్తావధ్యాత్మమిత్యాహురధ్యాత్మవిదుషోజనాః॥ ౨౭॥ అధిభూతంచకర్మాణిశక్రస్తత్రాధిదైవతమ్। వైశ్వదేవీతతఃపూర్వావాగధ్యాత్మమిహోచ్యతే ॥ ౨౮ ॥ వక్తవ్యమధిభూతంచవహ్నిస్తత్రాధిదైవతమ్।అధ్యాత్మంమనఇత్యాహుఃపంచభూతాత్మవారకమ్॥ ౨౯॥అధిభూతంచసంకల్పశ్చంద్రమాశ్చాధిదైవతమ్। అహంకారస్తథాధ్యాత్మంసర్వసంసారకారకమ్॥౩౦॥ అభిమానోధిభూతంచరుద్రస్తత్రాధిదైవతమ్। అధ్యాత్మంబుద్ధిరిత్యాహుఃషడింద్రియవిచారిణీ॥ ౩౧॥ అధిభూతంతుమంతవ్యంబ్రహ్మాతత్రాధిదైవతమ్। త్రీణిస్థానానిభూతానాంచతుర్థంనోపపద్యతే॥ ౩౨॥స్థలమాపస్తథాకాశంజన్మచాపిచతుర్విధమ్। అండజోద్భిజ్జసంస్వేదజరాయుజమథాపిచ॥౩౩॥ చతుర్ధాజన్మఇత్యేతద్భూతగ్రామస్యలక్షణమ్। అపరాణ్యథభూతానిఖేచరాణితథైవచ॥ ౩౪॥ అండజానివిజానీయాత్ సర్వాంశ్చైవసరీసృపాన్। స్వేదజాఃక్రిమయఃప్రోక్తాజంతవశ్చయథాక్రమమ్॥ ౩౫॥ జన్మద్వితీయమిత్యేతజ్జఘన్యతరముచ్యతే।భిత్త్వాతుపృథివీంయానిజాయంతేకాలపర్యయాత్। ౩౬॥ ఉద్భిజ్జానిచతాన్యాహుర్భూతానిద్విజసత్తమాః। ద్విపాదబహుపాదానితిర్యగ్గతిమతీనిచ॥ ౩౭॥ జరాయుజానిభూతానివికృతాన్యపిసత్తమాః। ద్వివిధాఖలువిజ్ఞేయాబ్రహ్మయోనిస్సనాతనీ॥ ౩౮॥ తపఃకర్మచతత్పుణ్యమిత్యేషవిదుషాంనయః। వివిధంకర్మవిజ్ఞేయమిజ్యాదానంచతన్మఖే॥౩౯॥ జాతస్యాధ్యయనంపుణ్యమితివృద్ధానుశాసనమ్। ఏతద్యోవేత్తివిధివద్యుక్తస్సస్యాద్ద్విజర్షభాః ॥ ౪౦ ॥ విముక్తస్సర్వపాపేభ్యఇతిచైవనిబోధత॥ ఆకాశంప్రథమంభూతంశ్రోత్రమధ్యాత్మముచ్యతే॥ ౪౧॥ అధిభూతంతథాశబ్దోదిశశ్చాత్రాధిదైవతమ్। ద్వితీయంమారుతంభూతంత్వగధ్యాత్మంచవిశ్రుతమ్॥౪౨॥స్ప్రష్టవ్యమధిభూతంతువిద్యుత్తత్రాధిదైవతమ్। తృతీయంజ్యోతిరిత్యాహుశ్చక్షురధ్యాత్మమిష్యతే॥౪౩॥ అధిభూతంతతోరూపంసూర్యస్తత్రాధిదైవతమ్। చతుర్థమాపోవిజ్ఞేయంజిహ్వాచాధ్యాత్మమిష్యతే॥ ౪౪ ॥ చంద్రోధిభూతంవిజ్ఞేయమాపస్తత్రాధిదైవతమ్। యథావదధ్యాత్మవిధిరేషవఃకీర్తితోమయా॥౪౫॥ జ్ఞానమస్యహిధర్మజ్ఞాఃప్రాప్తంజ్ఞానవతామిహ। ఇంద్రియాణీంద్రియార్థాశ్చమహాభూతానిపంచచ॥౪౬॥ సర్వాణ్యేతానిసంధాయమనసాసంప్రధారయేత్। క్షీణేమనసిసర్వస్మిన్నజన్మసుఖమిష్యతే॥ ౪౭ ॥ జ్ఞానసంపన్నసత్త్వానాంతత్సుఖంవిదుషాంమతమ్॥అతఃపరం

ప్రవక్ష్యామిసూక్ష్మభావకరీంగిరమ్॥ ౪౮ ॥ నివృత్తింసర్వభూతేషుమృదునాదారుణేనచ । గుణాగుణమనాసంగమేకచర్యమనంతరమ్॥ ౪౯॥ ఏతద్బ్రాహ్మణతోవృత్తమాహురేకపదంసుఖమ్। విద్వాన్కూర్మఇవాంగానికామాన్సంహృత్యసర్వశః॥ ౫౦॥ విరజాస్సర్వతోముక్తోయోనరస్ససుఖీసదా। కామానాత్మనిసంయమ్యక్షీణతృష్ణస్సమాహితః॥౫౧॥ సర్వభూతసుహృన్మిత్రోబ్రంహభూయాయకల్పతే।ఇంద్రియాణాంనిరోధేనసర్వేషాం విషయైషిణామ్॥ ౫౨॥ మునేర్జనపదత్యాగాదధ్యాత్మాగ్నిస్సమిధ్యతే । యథాగ్నిరింధనైరిద్ధోమహాజ్యోతిఃప్రకాశతే॥౫౩॥ తథేంద్రియనిరోధేనమహానాత్మాప్రకాశతే। యదాపశ్యతిభూతానిప్రసన్నాత్మాత్మనోహృది॥౫౪॥ స్వయంజ్యోతిస్తదాసూక్ష్మాత్సూక్ష్మంప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్। అగ్నిరూపంపయఃస్రోతోవాయుస్స్పర్శనమేవచ॥ ౫౫॥ మహీపంకధరంఘోరమాకాశంశ్రవణంతథా । రోగశోకసమావిష్టంపంచస్రోతస్సమావృతమ్॥౫౬॥ పంచభూతసమాయుక్తంనవద్వారంద్విదైవతమ్ । రజస్వలమథాదృశ్యంత్రిగుణంచత్రిధాతుకమ్ ॥ ౫౭॥ సంశయాభిరతంమూఢంశరీరమితిధారణా। దుశ్చరంసర్వలోకేస్మిన్సత్త్వంప్రతిసమాశ్రితమ్॥ ౫౮॥ ఏతదేవహిలోకేస్మిన్కాలచక్రంప్రవర్తతే । ఏతన్మహార్ణవంఘోరమగాధంమోహసంజ్ఞితమ్॥ ౫౯॥ విక్షిపేత్సంక్షిపేచ్చైవబోధయేత్సామరంజగత్ । కామంక్రోధంభయంలోభమభిద్రోహమథానృతమ్॥౬౦॥ఇంద్రియాణాంనిరోధేనసతస్త్యజతిదుస్త్యజాన్। యస్యైతేనిర్జితాలోకేత్రిగుణాఃపంచధాతవః॥ ౬౧॥ వ్యోమ్నితస్యపరిస్థానమానంత్యమథలభ్యతే । పంచేంద్రియమహాకూలాంమనోవేగమహోదకామ్॥ ౬౨॥ నదీంమోహహ్రదాంతీర్త్వాకామక్రోధావుభౌజయేత్ । ససర్వదోషనిర్ముక్తస్తతఃపశ్యతితత్పరమ్॥౬౩॥ మనోమనసిసంధాయపశ్యన్నాత్మానమాత్మని । సర్వవిత్సర్వభూతేషువిందత్యాత్మానమాత్మని ॥ ౬౪ ॥ ఏకధాబహుధాచైవవికుర్వాణస్తతస్తతః। ధ్రువంపశ్యతిరూపాణిదీపాద్దీపశతంయథా॥ ౬౫ ॥ సవైవిష్ణుశ్చమిత్రశ్చవరుణోఽగ్నిఃప్రజాపతిః । సహిధాతావిధాతాచసప్రభుస్సర్వతోముఖః।హృదయంసర్వభూతానాంమహానాత్మాప్రకాశతే॥ ౬౬॥ తంవిప్రసంఘాశ్చసురాసురాశ్చయక్షాఃపిశాచాఃపితరోవయాంసి। రక్షోగణాభూతగణాశ్చసర్వేమహర్షయశ్చైవసదాస్తువంతి॥ ౬౭॥……*

ఇతిఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - గురుశిష్యసంవాదే - ద్విచత్వారింశోఽధ్యాయః

బ్రహ్మో॥ మనుష్యాణాంతురాజానఃక్షత్రియోమధ్యమోగుణః। కుంజరోవాహనానాంచసింహశ్చారణ్యవాసినామ్॥ ౧॥ అవిఃపశూనాంసర్వేషామహిస్తుబిలవాసినామ్। గవాంగోవృషభశ్చైవస్త్రీణాంపురుషఏవచ॥ ౨॥ న్యగ్రోధోజంబువృక్షశ్చపిప్పలశ్శాల్మలిస్తథా। శింశుపామేషశృంగశ్చతథాకీచకవేణవః॥౩॥ ఏతేద్రుమాణాంరాజానోలోకేస్మిన్నాత్రసంశయః।హిమవాన్పారియాత్రశ్చసహ్యోవింధ్యస్త్రికూటవాన్॥౪॥ శ్వేతోనీలశ్చభాసశ్చకోష్ఠవాంశ్చైవపర్వతః। గురుస్కంధోమహేంద్రశ్చమాల్యవాన్పర్వతస్తథా॥ ౫ ॥ ఏతేపర్వతరాజానోగణానాంమరుతాంతథా । సూర్యోగ్రహాణామధిపోనక్షత్రాణాంచచంద్రమాః॥ ౬ ॥ యమఃపితౄణామధిపఃసరితామథసాగరః । అంభసాంవరుణోరాజామరుతామింద్రఉచ్యతే॥ ౭॥ అర్కోఽధిపతిరుష్ణానాంజ్యోతిషామిందురుచ్యతే। అగ్నిర్భూతపతిర్నిత్యంబ్రాహ్మణానాంబృహస్పతిః॥ ౮॥ ఓషధీనాంపతిస్సోమోవిష్ణుర్బలవతాంవరః। త్వష్టాధిరాజోరూపాణాంపశూనామీశ్వరశ్శివః॥౯॥ దీక్షితానాంతథాయజ్ఞోదేవానామధిపస్తథా। దిశాముదీచీవిప్రాణాంసోమోరాజాప్రతాపవాన్॥ ౧౦॥ కుబేరస్సర్వరత్నానాందేవతానాంపురందరః । ఏషభూతాధిపస్సర్గఃప్రజానాంచప్రజాపతిః ॥ ౧౧॥ సర్వేషామేవభూతానామహంబ్రహ్మమయోమహాన్। భూతంపరతరంమత్తోవిష్ణోర్వాపినవిద్యతే॥౧౨॥ రాజాధిరాజస్సర్వేషాంవిష్ణుర్బ్రహ్మమయోమహాన్।ఈశ్వరత్వంవిజానీధ్వంకర్తారమకృతంహరిమ్॥౧౩॥నరకిన్నరయక్షాణాంగంధర్వోరగరక్షసామ్। దేవదానవనాగానాంసర్వేషామీశ్వరోహిసః॥ ౧౪ ॥ భగదేవానుయాతానాం

సర్వాసాంవామలోచనా। మాహేశ్వరీమహాదేవీప్రోచ్యతేపార్వతీహిసా॥౧౫॥ఉమాందేవీంవిజానీధ్వంనారీణాముత్తమాంశుభామ్।రతీనాంవసుమ
త్యస్తుస్త్రీణానుప్సరసస్తథా॥ ౧౬॥ ధర్మకామాశ్చరాజానోబ్రాహ్మణాధర్మసేతవః। తస్మాద్రాజాద్విజాతీనాంప్రయతేతహిరక్షణే॥ ౧౭ ॥ రా
జ్ఞాంహివిషయేయేషామవసీదంతిసాధవః। హీనాస్తేస్వగుణైస్సర్వైఃప్రేత్యచోన్మార్గగామినః॥౧౮॥ రాజ్ఞాంహివిషయేయేషాంసాధవఃపరిరక్షితాః।
తేస్మిన్లోకేప్రమోదంతెసుఖంప్రేత్యచభుంజతె॥ ౧౯॥ ప్రాప్నువంతిమహాత్మానఇతివిత్తద్విజర్షభాః। అతఊర్ధ్వంప్రవక్ష్యామినియతంధర్మలక్ష
ణమ్॥౨౦॥ అహింసాపరమోధర్మోహింసాచాధర్మలక్షణా। ప్రకాశలక్షణాదేవామనుష్యాఃకర్మలక్షణాః ॥ ౨౧॥శబ్దలక్షణమాకాశంవాయుస్తు
స్పర్శలక్షణః। జ్యోతిషాంలక్షణంరూపమాపశ్చరసలక్షణాః॥ ౨౨॥ ధారిణీసర్వభూతానాంపృథివీగంధలక్షణా। స్వరవ్యంజనసంస్కారాభారతీశబ్ద
లక్షణా॥ ౨౩॥ మనసోలక్షణంచింతాచింతోక్తాబుద్ధిలక్షణా। మనసాచింతితానర్థాన్బుద్ధ్యాచెహవ్యవస్యతి॥ ౨౪॥ బుద్ధిర్హివ్యవసాయేనలక్షణేనా
త్రసంశయః।లక్షణంమానసోధ్యానమవ్యక్తంసాధులక్షణమ్॥ ౨౫॥ ప్రవృత్తిలక్షణోయోగోజ్ఞానంసంన్యాసలక్షణమ్। తస్మాద్ జ్ఞానంపురస్కృత్యసం
న్యసేదిహబుద్ధిమాన్॥ ౨౬॥ సంన్యాసీజ్ఞానసంయుక్తఃప్రాప్నోతిపరమాంగతిమ్।అతీతోద్వంద్వమభ్యేతితమోమృత్యుపరాతిగః॥౨౭॥ధర్మలక్షణసం
యుక్తముక్తంవోవిధివన్మయా। గుణానాంగ్రహణంసమ్యగ్వక్ష్యామ్యహమతఃపరమ్॥౨౮॥ పార్థివోయస్తుగంధోవైఘ్రాణేనసహిగృహ్యతె। ఘ్రా
ణస్థశ్చతథావాయుర్గంధజ్ఞానెవిధీయతె॥౨౯॥ అపాంధాతూరసోనిత్యంజిహ్వయాసతుగృహ్యతె। జిహ్వాస్థశ్చతథాసోమోరసజ్ఞానేవిధీయతె॥౩౦
జ్యోతిషశ్చగుణోరూపంచక్షుషాతచ్చగృహ్యతె। చక్షుఃస్థశ్చసదాదిత్యోరూపజ్ఞానేవిధీయతె॥ ౩౧॥ వాయవ్యస్తుసదాస్పర్శస్త్వచాప్రజ్ఞాయతెచ
సః। త్వక్స్థశ్చైవసదావాయుఃస్పర్శనేసవిధీయతే ॥ ౩౨ ॥ ఆకాశస్యగుణోహ్యేషశ్రోత్రేణచసగృహ్యతె । శ్రోత్రస్థాశ్చదిశస్సర్వాఃశబ్దజ్ఞానేప్ర
కీర్తితాః॥౩౩॥ మనసశ్చగుణశ్చింతాప్రజ్ఞయాసాతుగృహ్యతె। హృదిస్థశ్చేతనాధాతుర్మనోజ్ఞానేవిధీయతె॥ ౩౪ ॥ బుద్ధిరధ్యవసాయేనజ్ఞానేనచ
మహాంస్తథా। నిశ్చిత్యగ్రహణంవ్యక్తమవ్యక్తంనాత్రసంశయః॥ ౩౫॥ అలింగగ్రహణోనిత్యఃక్షేత్రజ్ఞోనిర్గుణాత్మకః । తస్మాదలింగఃక్షేత్రజ్ఞఃకేవలం
జ్ఞానలక్షణః॥౩౬॥ అవ్యక్తంక్షేత్రలింగస్థంగుణానాంప్రభవాప్యయమ్। సదాపశ్యామ్యహంలీనంవిజానామిశృణోమిచ ॥ ౧౭ ॥ పురుషస్తద్విజానీతే
తస్మాత్ క్షేత్రజ్ఞఉచ్యతె। గుణవృత్తంతథావృత్తంక్షేత్రజ్ఞఃపరిపశ్యతి॥౩౮॥ ఆదిమధ్యావసానాంతంసృజ్యమానమచేతనమ్। నగుణావిదురాత్మానంసృ
జ్యమానాఃపునఃపునః॥౩౯॥ నచతంవిందతెకశ్చిత్ క్షేత్రజ్ఞస్త్వేవవిందతి। గుణానాంగుణభూతానాంయత్పరంపరమంమహత్ ॥౪౦ ॥ తస్మాద్గుణాంశ్చ
సత్త్వంచపరిత్యజ్యేహధర్మవిత్। క్షీణదోషోగుణాతీతఃక్షేత్రజ్ఞంప్రవిశత్యథ॥ ౪౧॥ నిర్ద్వంద్వోనిర్నమస్కారోనిఃస్వాహాకారఏవచ । అచలశ్చాని
కేతశ్చక్షేత్రజ్ఞస్సపరోవిభుః॥ ౪౨॥ .... *

ఇతిఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- గురుశిష్యసంవాదే- త్రిచత్వారింశోధ్యాయః-

బ్రహ్మా॥యదాదిమధ్యపర్యంతంగ్రహణోపాయమేవచ। నామలక్షణసంయుక్తంసర్వంవక్ష్యామితత్త్వతః॥౧॥అహఃపూర్వంతతోరాత్రిర్మాసాఃశు
క్లాదయఃస్మృతాః। శ్రవణాదీనిఋక్షాణిఋతవఃశిశిరాదయః॥ ౨॥ భూమిరాదిస్తుగంధానాంరసానామాపఏవచ। రూపాణాంజ్యోతిరాదిత్యఃస్పర్శా
నాంవాయురుచ్యతె॥౩॥శబ్దస్యాదిస్తథాకాశమేషభూతకృతోగుణః । అతఃపరంప్రవక్ష్యామిభూతానామాదిముత్తమమ్॥ ౪॥ ఆదిత్యోజ్యోతిషామాది
రగ్నిర్భూతాదిరుచ్యతె। సావిత్రీసర్వవిద్యానాందేవతానాంప్రజాపతిః॥౫॥ ఓంకారస్సర్వవేదానాంవచసాంప్రాణఏవచ। యదస్మిన్నియతంలోకేస
ర్వంసావిత్రిరుచ్యతె॥౬॥ గాయత్రీచ్ఛందసామాదిఃప్రజానాంసర్గఉచ్యతె। గావశ్చతుష్పదామాదిర్మనుష్యాణాంద్విజాతయః॥౭॥ శ్యేనఃపతత్త్రిణా

మాదిర్యజ్ఞానాంహుతముత్తమమ్। సరీసృపాణాంసర్వేషాంజ్యేష్ఠస్సర్పోద్విజోత్తమాః॥౮॥ కృతమాదియుగానాంచసర్వేషాంనాత్రసంశయః। హిరణ్యంసర్వరత్నానామోషధీనాంయవాస్తథా॥౯॥ సర్వేషాంభక్ష్యభోజ్యానామన్నంపరమముచ్యతే। ద్రవాణాంచైవసర్వేషాంపేయానామాపఉత్తమాః॥౧౦॥ స్థావరాణాంతుభూతానాంసర్వేషామవిశేషతః। బ్రంహక్షేత్రంసదాపుణ్యంప్లక్షఃప్రథమతఃస్మృతః॥౧౧॥ అహంప్రజాపతీనాంచసర్వేషాంనాత్రసంశయః। మమవిష్ణురచింత్యాత్మాస్వయంభూరితిసస్మృతః॥౧౨॥ పర్వతానాంమహామేరుఃసర్వేషామగ్రజఃస్మృతః। దిశాంచప్రదిశాంచోర్ధ్వాందిక్పూర్వాప్రథమాతథా॥౧౩॥ తథాత్రిపథగాగంగానదీనామగ్రజాస్మృతా। తథాసరోదపానానాంసర్వేషాంసాగరోగ్రజః॥౧౪॥ దేవదానవభూతానాంపిశాచోరగరక్షసామ్। నరకిన్నరయక్షాణాంసర్వేషామీశ్వరఃప్రభుః॥౧౫॥ ఆదిర్విశ్వస్యజగతోవిష్ణుర్బ్రంహమయోమహాన్। భూతంపరతరంయస్మాత్త్రైలోక్యేనేహవిద్యతే॥౧౬॥ ఆశ్రమాణాంచసర్వేషాంగార్హస్థ్యంనాత్రసంశయః। లోకానామాదిరవ్యక్తంసర్వస్యాంతస్తదేవచ॥౧౭॥ అహాన్యస్తమయాంతానిఉదయాంతాచశర్వరీ। సుఖస్యాంతంసదాదుఃఖందుఃఖస్యాంతంసదాసుఖమ్॥౧౮॥ సర్వేక్షయాంతానిచయాఃపతనాంతాస్సముచ్ఛ్రయాః। సంయోగాశ్చవియోగాంతామరణాంతంచజీవితమ్॥౧౯॥ సర్వంకృతంవినాశాంతంజాతస్యమరణంధ్రువమ్। అశాశ్వతంహిలోకేస్మిన్సదాస్థావరజంగమమ్॥౨౦॥ ఇష్టందత్తంతపోధీతంవ్రతానినియతామాశ్చయె। సర్వమేతద్వినాశాంతంజ్ఞానస్యాంతోనవిద్యతే॥౨౧॥ తస్మాద్జ్ఞానేనశుద్ధేనప్రశాంతాత్మాజితేంద్రియః। నిర్మమోనిరహంకారోముచ్యతేసర్వపాప్మభిః॥౨౨॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- గురుశిష్యసంవాదే-చతుశ్చత్వారింశోధ్యాయః-

బ్రహ్మో॥ బుద్ధిసారంమనస్తంభమింద్రియగ్రామబంధనమ్। మహాభూతపరిస్కందంనివేశపరివేశనమ్॥౧॥ జరాశోకసమావిష్టంవ్యాధివ్యసనసంభవమ్। దేశకాలవిచారీదంశ్రమవ్యాయామనిస్వనమ్॥౨॥ అహోరాత్రపరిక్షేపంశీతోష్ణపరిమండలమ్। సుఖదుఃఖాంతసంక్లేశంక్షుత్పిపాసావకీలకమ్॥౩॥ ఛాయాతపవిలేఖంచనిమేషోన్మేషవిహ్వలమ్। ఘోరమోహజలాకీర్ణంవర్తమానమచేతనమ్॥౪॥ మాసార్ధమాసగణితంవిషమంలోకసంచరమ్। తమోనియమపంకంచరజోవేగప్రవర్తకమ్॥౫॥ మహాహంకారదీప్తంచగుణసంజాతవర్తనమ్। అరతిగ్రహణానీకంశోకసంఘాతవర్తనమ్॥౬॥ క్రియాకారణసంయుక్తంరాగవిస్తారమాయతిమ్। లోభేప్సాపరివిక్షోభంవిచింతాజ్ఞానసంభవమ్॥౭॥ భయమోహపరీవారంభూతసంమోహకారకమ్। ఆనందప్రీతిచారంచకామక్రోధపరిగ్రహమ్॥౮॥ మహదాదివిశేషాంతమశక్తప్రభవావ్యయమ్। మనోజవంమనఃకాంతంకాలచక్రంప్రవర్తతే॥౯॥ ఏతద్ద్వంద్వసమాయుక్తంకాలచక్రమచేతనమ్। విసృజేత్సంక్షిపేచ్చాపిబోధయేత్సామరంజగత్॥౧౦॥ కాలచక్రప్రవృత్తించనివృత్తించైవతత్త్వతః। యస్తువేదనరోనిత్యంనసభూతేషుముహ్యతి॥౧౧॥ విముక్తఃసర్వసంస్కారైస్సర్వద్వంద్వవివర్జితః। విముక్తఃసర్వపాపేభ్యఃప్రాప్నోతిపరమాంగతిమ్॥౧౨॥ గృహస్థోబ్రహ్మచారీచవానప్రస్థోథభిక్షుకః। చత్వారఆశ్రమాఃప్రోక్తాస్సర్వేగార్హస్థ్యమూలకాః॥౧౩॥ యఃకశ్చిదిహలోకేస్మిన్నాగమఃపరికీర్తితః। తస్యాంతగమనంశ్రేయఃకీర్తిరేషాసనాతనీ॥౧౪॥ సంస్కారైస్సంస్కృతఃపూర్వంయథావచ్చరితవ్రతః। జాతౌగుణవిశిష్టాయాంసమావర్తేతతత్త్వవిత్॥౧౫॥ స్వదారనిరతోనిత్యంశిష్టాచారోజితేంద్రియః। పంచభిశ్చమహాయజ్ఞైఃశ్రద్దధానోయజేదిహ॥౧౬॥ దేవతాతిథిశిష్టాశీనిరతోవేదకర్మసు। ఇజ్యాప్రదానయుక్తశ్చయథాశక్తియథాసుఖమ్॥౧౭॥ నపాణీపాదచపలోననేత్రచపలోమునిః। నచవాగంగచపలఇతిశిష్టస్యగోచరః॥౧౮॥ నిత్యంయజ్ఞోపవీతీస్యాత్ శుక్లవాసాశ్శుచివ్రతః। నియతోయమదానాభ్యాంసదాశిష్టైశ్చసంవిశేత్॥౧౯॥ జితశిశ్నోదరోమైత్రశ్శిష్టాచారసమన్వి

తః। వైణవీంధారయేద్యష్టింసోదకంచకమండలమ్॥ ౨౦ ॥ అధీత్యాధ్యాపనంకుర్యాత్తథాయజనయాజనే । దానంప్రతిగ్రహంవాపిషడ్గుణాంవృత్తిమా
చరేత్ ॥ ౨౧॥ త్రీణికర్మాణిజానీతబ్రాహ్మణానాంతుజీవికా।యాజనాధ్యాపనేచోభేశుద్ధాచ్చాపిప్రతిగ్రహః॥౨౨॥ అథశేషాణిచాన్యానిత్రీణికర్మాణి
యానితు। దానమధ్యయనంయజ్ఞోధర్మయుక్తానితానితు॥ ౨౩॥ తేష్వప్రమాదంకుర్వీతత్రిషుకర్మసుధర్మవిత్ ।దాంతోమైత్రఃక్షమాయుక్తస్సర్వభూత
సమోమునిః॥ ౨౪॥ సర్వమేతద్యథాశక్తివిప్రోనిర్వర్తయన్శుచిః। ఏవంయుక్తోజయేత్స్వర్గంగృహస్థఃసంశితవ్రతః॥ ౨౫॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి - గురుశిష్యసంవాదే-పంచచత్వారింశోధ్యాయః-

బ్రహ్మా॥ ఏవమేతేనమార్గేణపూర్వోక్తేనయథావిధి। అధీతవాన్యథాశక్తితద్వద్బ్రహ్మచర్యవాన్॥ ౧॥స్వధర్మనిరతోవిద్వాన్సర్వేంద్రియయ
తోమునిః। గురోఃప్రియహితేయుక్తస్సత్యధర్మపరశ్శుచిః॥ ౨॥ గురుణాసమనుజ్ఞాతోభుంజీతాన్నమకుత్సయన్।హవిష్యభైక్ష్యభుక్చాపిస్థానాసనవిహా
రవాన్॥ ౩॥ ద్వికాలమగ్నింజుహ్వానఃశుచిర్భూత్వాసమాహితః। ధారయీతసదాదండంబైల్వంపాలాశమేవవా॥ ౪ ॥ క్షౌమంకార్పాసికంచాపి
మృగాజినమథాపివా। సర్వంకషాయరక్తంవావాసోవాపిద్విజస్యహ ॥ ౫ ॥ మేఖలాచభవేన్మౌంజీజటీనిత్యోదకస్తథా। యజ్ఞోపవీతీస్వాధ్యాయీఅ
లుబ్ధోనియతవ్రతః॥ ౬॥ పూతాభిశ్చతథైవాద్భిస్సదాదైవతతర్పణమ్। భావేననియతఃకుర్వన్బ్రహ్మచారీప్రశస్యతే॥ ౭ ॥ ఏవంయుక్తోజయేల్లోకాన్
వానప్రస్థోజితేంద్రియః। నసంసరతిజాతీషుపరమంస్థానమాశ్రితః॥ ౮॥ సంస్కృతఃసర్వసంస్కారైస్తథైవబ్రహ్మచర్యవాన్ । గ్రామాన్నిష్క్రమ్య
చారణ్యేమునిఃప్రవ్రజితోవసేత్ ॥ ౯॥ చర్మవల్కలసంవాసీసాయంప్రాతరుపస్పృశేత్ । అరణ్యగోచరోనిత్యంనగ్రామంప్రవిశేత్పునః॥ ౧౦ ॥ అర్చ
యన్నతిథీన్కాలేదద్యాచ్చాపిప్రతిశ్రయమ్ । ఫలపత్రావరైర్మూలైశ్శ్యామాకేనచవర్తయన్ ॥ ౧౧ ॥ ప్రవృత్తముదకంవాయుంసర్వంవానేయమా
శ్రయేత్ । ప్రాశ్నీయాదానుపూర్వ్యేణయథాదీక్షమతంద్రితః॥ ౧౨॥ సమూలఫలభిక్షాభిరర్చేదతిథిమాగతమ్। యద్భక్ష్యంస్యాత్తతోదద్యాద్భిక్షాం
నిత్యమతంద్రితః॥ ౧౩॥ దేవతాతిథిపూర్వంచసదాప్రాశ్నీతవాగ్యతః। అస్పర్ధితమనాశ్చైవలఘ్వాశీదేవతాశ్రయః ॥ ౧౪ ॥ దాంతోమైత్రఃక్షమా
యుక్తఃకేశాన్శ్మశ్రుచధారయన్ । జుహ్వాత్స్వాధ్యాయశీలశ్చసత్యధర్మపరాయణః ॥ ౧౫॥ శుచిదేహఃసదాదక్షోవననిత్యస్సమాహితః । ఏవంయు
క్తోజయేత్సర్వంవానప్రస్థోజితేంద్రియః ॥ ౧౬॥ గృహస్థోబ్రంహచారీచవానప్రస్థోథవాపునః।యఇచ్ఛేన్మోక్షమాస్థాతుముత్తమాంవృత్తిమాశ్రయేత్ ॥౧౭॥
అభయంసర్వభూతేభ్యోదత్త్వానైష్కర్మ్యమాచరేత్। సర్వభూతసుఖోమైత్రఃసర్వేంద్రియయతోమునిః॥ ౧౮॥ అయాచితమసంక్లిప్తముపపన్నం
యదృచ్ఛయా। కృత్వాప్రాహ్ణేచరేద్భైక్ష్యంవిధూమేభుక్తవజ్జనే ॥ ౧౯॥ వృత్తేశరావసంపాతేభైక్ష్యంలిప్సేతమోక్షవిత్ । లాభేనచనహృష్యేత
నాలాభేవిమనాభవేత్ ॥౨౦॥ యాత్రార్థికాలమాకాంక్షంశ్చరేద్భైక్ష్యంసమాహితః। లాభంసాధారణంనేచ్ఛేన్నభుంజీతాభిపూజితః ॥ ౨౧॥ అ
భిపూజితలాభాద్ధివిజుగుప్సేతభిక్షుకః। భుక్తాన్యన్నానితిక్తానికషాయకటుకానిచ॥ ౨౨॥ నాస్వాదయీతభుంజానోరసాంశ్చమధురాంస్తథా। యా
త్రామాత్రంచభుంజీతకేవలంప్రాణధారణమ్ ॥ ౨౩॥ అసంరోధేనభూతానాంవృత్తింలిప్సేతమోక్షవిత్ । నచాన్యమన్నంలిప్సేతభిక్షమాణఃకథంచన॥
౨౪॥ నసన్నికాశయేద్ధర్మంవివిక్తేచారజాశ్చరేత్। శూన్యాగారమరణ్యంవావృక్షమూలంనదీంతథా॥ ౨౫॥ప్రతిశ్రయార్థంసేవేతపార్వతీంవాపు
నర్గుహామ్। గ్రామైకరాత్రికోగ్రీష్మేవర్షాస్వేకత్రవావసేత్ ॥ ౨౬॥ అధ్వాసూర్యేణనిర్దిష్టఃకీటవచ్చచరేన్మహీమ్ । దయార్థంచైవభూతానాం
సమీక్ష్యపృథివీంచరేత్ ॥ ౨౭॥ సంచయాంశ్చనకుర్వీతస్నేహవాసంచవర్జయేత్। పూతాభిరద్భిర్నిత్యంవైకార్యంకుర్వీతమోక్షవిత్ ॥౨౮॥ ఉప

స్పృశేమద్ధృతాభిరద్భిశ్చపురుషస్సదా। అహింసాబ్రంహచర్యంచసత్యమార్జవమేవచ॥ ౨౯॥ అక్రోధశ్చానసూయాచదమోనిత్యమపైశునమ్ । అ
ష్టాస్వేతేషుయుక్తఃస్యాద్వ్రతేషునియతేంద్రియః॥ ౩౦॥అపాపమశఠంవృత్తమజింహంనిత్యమాచరేత్। జోషయేతతదాభోజ్యంగ్రాసమాగతమస్పృ
హః॥ ౩౧॥యాత్రామాత్రంచభుంజీతకేవలంప్రాణయాత్రికమ్। ధర్మలబ్ధమథాశ్నీయాన్నకామమనువర్తయేత్ ॥ ౩౨॥గ్రాసాదాచ్ఛాదనాదన్యన్న
గృహ్ణీయాత్కథంచన। యావదాహారయేత్తావత్ప్రతిగృహ్ణీతనాధికమ్ ॥ ౩౩ ॥ పరేభ్యోనప్రతిగ్రాహ్యంనచదేయంకదాచన । దైన్యభావాచ్చభూ
తానాంసంవిభజ్యసదాబుధః॥ ౩౪॥ నాదదీతపరస్వానినగృహ్ణీయాదయాచితః । నకించిద్విషయంభుక్త్వాస్పృహయేత్తస్యవైపునః॥ ౩౫॥ మృదమా
పస్తథాన్నానిపత్రపుష్పఫలానిచ। అసంవృతానిగృహ్ణీయాత్ప్రవృత్తానిచకార్యవాన్॥ ౩౬॥ నశిల్పజీవికాంజీవేద్ధిరణ్యంనోతకామయేత్ । నద్వేష్టా
నోపదేష్టాచభవేతనిరుపస్కృతః ॥ ౩౭॥ శ్రద్ధాపూతానిభుంజీతనిమిత్తానిచవర్జయేత్ । స్వధావృత్తిరసక్తశ్చసర్వభూతైరసంవిదమ్ ॥ ౩౮॥ ఆశీ
ర్యుక్తానిసర్వాణిహింసాయుక్తానియానిచ। లోకసంగ్రహధర్మంచనైవకుర్యాన్నకారయేత్ ॥ ౩౯॥ సర్వభావానతిక్రమ్యలఘుమాత్రఃపరివ్రజేత్ । స
మస్సర్వేషుభూతేషుస్థావరేషుచరేషుచ॥ ౪౦॥ పరంనోద్విజయేత్కంచిన్నచకస్యచిదుద్విజేత్ । విశ్వాస్యస్సర్వభూతానామగ్రోమోక్షవిదుచ్యతే॥
౪౧॥ అనాగతంచనధ్యాయేన్నాతీతమనుచింతయేత్। వర్తమానముపేక్షేతకాలాకాంక్షీసమాహితః ॥ ౪౨॥ నచక్షుషానమనసానవాచాదూషయే
త్క్వచిత్ । నప్రత్యక్షంపరోక్షంవాకించిద్దుష్టంసమాచరేత్ ॥ ౪౩ ॥ ఇంద్రియాణ్యుపసంహృత్యకూర్మోంగానీవసర్వశః । క్షీణేంద్రియమనోబుద్ధి
ర్నిరీహస్సర్వతత్త్వవిత్॥ ౪౪॥ నిర్ద్వంద్వోనిర్నమస్కారోనిస్స్వాహాకారఏవచ । నిర్మమోనిరహంకారోనిర్యోగక్షేమఆత్మవాన్॥ ౪౫॥ నిరాశీ
ర్నిర్గుణశ్శాంతోనిరాశంకోనిరాశ్రయః। ఆత్మసంగీచతత్త్వజ్ఞోముచ్యతేనాత్రసంశయః॥ ౪౬॥ అపాణిపాదపృష్ఠంతదశిరస్కమనూదరమ్। ప్రహీ
ణగుణకర్మాణంకేవలంవిమలంస్థిరమ్ ॥ ౪౭॥ అగంధమరసస్పర్శమరూపాశబ్దమేవచ। అనుగమ్యమనాసక్తమమాంసమపిచైవతత్ ॥ ౪౮ ॥ నిశ్చిం
తమవ్యయందివ్యంగృహస్థమపిసర్వదా। సర్వభూతస్థమాత్మానంయేపశ్యంతినతేమృతాః॥ ౪౯॥ నతత్రక్రమతేబుద్ధిర్నేంద్రియాణినదేవతాః । వేదా
యజ్ఞాశ్చలోకాశ్చనతపోనవ్రతానిచ॥ ౫౦॥ యత్రజ్ఞానవతాంప్రాప్తిరలింగగ్రహణాస్మృతా। అస్మాదలింగధర్మజ్ఞోధర్మతత్త్వముపాచరేత్ ॥౫౧॥
గృహధర్మాశ్రితోవిద్వాన్విజ్ఞానచరితంచరేత్। అమూఢోమూఢరూపేణచరేద్ధర్మమదూషయన్॥ ౫౨॥యథైనమవమన్యేరన్పరేసతతమేవహి॥
తథావృత్తశ్చరేద్ధర్మంసతాంధర్మానకుత్సయన్॥ ౫౩॥ యఏవంవృత్తసంపన్నఃసమునిఃశ్రేష్ఠఉచ్యతే। ఇంద్రియాణీంద్రియార్థాశ్చమహాభూతా
నిపంచచ॥ ౫౪॥ మనోబుద్ధిరహంకారమవ్యక్తంపురుషంతథా। ఏతత్సర్వంప్రసంఖ్యాయయథావత్తత్త్వనిశ్చయాత్ ॥ ౫౫॥ తతస్స్వర్గమవాప్నో
తివిముక్తస్స్వర్గబంధనైః। ఏతావదంతవేలాయాంపరిసంఖ్యాయతత్త్వవిత్ ॥ ౫౬ ॥ ధ్యాయేదేకాంతమాస్థాయముచ్యతేథనిరాశ్రయః।నిర్ముక్త
స్సర్వసంగేభ్యోవాయురాకాశగోయథా ॥ క్షీణకోశోనిరాతంకస్తథేదంప్రాప్నుయాత్పరమ్॥ ౫౭॥ .... *

ఇతి- గురుశిష్యసంవాదే- షట్చత్వారింశోధ్యాయః-

బ్రహ్మో॥ సంన్యాసంతపఇత్యాహుర్వృద్ధానిశ్చితవాదినః। బ్రాహ్మణాబ్రహ్మయోనిస్థాజ్ఞానంబ్రహ్మపరంవిదుః॥౧॥ అతిదూరాత్మకంబ్రహ్మవేదవిద్యా
వ్యపాశ్రయమ్। నిర్ద్వంద్వంనిర్గుణంనిత్యమచింత్యగుణముత్తమమ్॥ ౨॥ జ్ఞానేనతపసాచైవధీరాఃపశ్యంతితత్పరమ్। నిర్ణిక్తమనసఃపూతావ్యుత్క్రాం
తరజసోమలాః॥ ౩॥ తపసాక్షేమమధ్వానంగచ్ఛంతిపరమేశ్వరమ్ । సంన్యాసనిరతానిత్యంయేచబ్రంహవిదోజనాః॥ ౪॥ తపఃప్రదీపఇత్యాహురాచా
రోధర్మసాధకః। జ్ఞానంవైపరమంవిద్యాత్సంన్యాసంతపఉత్తమమ్॥ ౫॥ యస్తువేదనిరాధారంజ్ఞానంతత్త్వవినిశ్చయాత్ । సర్వభూతస్థమాత్మానం

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

స సర్వగతిరివ్యతే॥౬॥ యోవిద్వాన్ సహవాసంచ వివాసంచైవ పశ్యతి। తథైవైకత్వనానాత్వే సదుఃఖాత్ప్రతిముచ్యతే॥౭॥ యోనకామయతే కించిన్నకించిదవమన్యతే। ఇహలోకస్థ ఏవైష బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే॥౮॥ ప్రధానగుణతత్త్వజ్ఞః సర్వభూతప్రధానవిత్। నిర్మమో నిరహంకారో ముచ్యతే నాత్ర సంశయః॥౯॥ నిర్ద్వంద్వో నిర్నమస్కారో నిస్స్వధాకార ఏవచ। నిర్గుణం నిత్యమద్వంద్వం ప్రశమేనైవ గచ్ఛతి॥౧౦॥ హిత్వా గుణమయం సర్వం కర్మ జంతుశ్శుభాశుభమ్। ఉభే సత్యానృతే హిత్వా ముచ్యతే నాత్ర సంశయః॥౧౧॥ అవ్యక్తయోనిప్రభవో బుద్ధిస్కంధమయో మహాన్। మహాహంకారవిటపః ఇంద్రియాంకురకోటరః॥౧౨॥ మహాభూతవిశాలశ్చ విశేషయతిశాఖనః। సదాపత్రస్సదాపుష్పః శుభాశుభఫలోదయః॥౧౩॥ ఆజీవ్యస్సర్వభూతానాం బ్రహ్మవృక్షస్సనాతనః। ఏనం ఛిత్వా చ భిత్వా చ తత్త్వజ్ఞానాసినా బుధః॥౧౪॥ హిత్వా సంగమయాన్ పాశాన్ మృత్యుజన్మజరోదయాన్। నిర్మమో నిరహంకారో ముచ్యతే నాత్ర సంశయః॥౧౫॥ ద్వావిమౌ పక్షిణౌ నిత్యౌ సఖాయౌ చాప్యచేతనౌ। ఏతాభ్యాం తు పరో యోన్యశ్చేతనావాన్ స ఉచ్యతే॥౧౬॥ అచేతనస్సత్త్వసంఖ్యావిముక్తః సత్త్వాత్పరం చేతయతేంతరాత్మా। స క్షేత్రవిత్సర్వసంఖ్యాతబుద్ధిర్గుణాతిగో ముచ్యతే సర్వపాపైః॥౧౭॥

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి-గురుశిష్యసంవాదే-సప్తచత్వారింశోధ్యాయః-

బ్రహ్మా॥ కేచిద్బ్రహ్మమయం వృక్షం కేచిద్బ్రహ్మవనం మహత్। కేచిత్తు బ్రహ్మ చావ్యక్తం కేచిత్పరమనామయమ్॥౧॥ మన్యంతే సర్వమప్యేతదవ్యక్తప్రభవావ్యయమ్। ఉచ్ఛ్వాసమాత్రమపి చేద్యోంతకాలే సమోభవేత్॥౨॥ ఆత్మానముపసంగమ్య సోమృతత్వాయ కల్పతే। నిమేషమాత్రమపి చేత్సంయమ్యాత్మానమాత్మని॥౩॥ గచ్ఛత్యాత్మప్రసాదేన విదుషాం ప్రాప్తిమవ్యయామ్। ప్రాణాయామైరథ ప్రాణాన్ సంయమ్య స పునః పునః॥౪॥ దశద్వాదశభిర్వాపి చతుర్వింశాత్పరం తతః। ఏవం పూర్వం ప్రసన్నాత్మా లభతే యద్యదిచ్ఛతి॥౫॥ అవ్యక్తాత్సత్త్వముద్రిక్తమమృతత్వాయ కల్పతే। సత్త్వాత్పరతరం నాన్యత్ప్రశంసంతీహ తద్విదః॥౬॥ అనుమానాద్విజానీమః పురుషం సత్త్వసంశ్రయమ్। నశక్యమన్యథా గంతుం పురుషం ద్విజసత్తమాః॥౭॥ క్షమా ధృతిరహింసా చ సమతా సత్యమార్జవమ్। జ్ఞానం త్యాగోథ సంన్యాసః సాత్త్వికం వృత్తమిష్యతే॥౮॥ ఏతేనైవానుమానేన మన్యంతే వై మనీషిణః॥ సత్త్వంచ పురుషశ్చైవ తత్ర నాస్తి విచారణా॥౯॥ ఆహురేకే చ విద్వాంసో యే జ్ఞానపరినిష్ఠితాః। క్షేత్రజ్ఞసత్త్వయోరైక్యమిత్యేతన్నోపపద్యతే॥౧౦॥ పృథగ్భూతం తతస్సత్త్వమిత్యేతదవిచారితమ్। పృథగ్భావశ్చ విజ్ఞేయః సహజశ్చాపి తత్త్వతః॥౧౧॥ తథైవైకత్వనానాత్వమిష్యతే విదుషాం నయః॥ మశకోదుంబరే చైక్యం పృథక్త్వమపి దృశ్యతే॥౧౨॥ మత్స్యో యథాన్యస్స్యాదప్సు సంప్రయోగస్తథా తయోః। సంబంధస్తోయబిందూనాం పర్ణే కోశనదస్య చ॥౧౩॥ గురుః॥ ఇత్యుక్తవంతస్తే విప్రాస్తదా లోకపితామహమ్। పునస్సంశయమాపన్నాః పప్రచ్ఛుర్మునిసత్తమాః॥౧౪॥..........*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి- గురుశిష్యసంవాదే- అష్టచత్వారింశోధ్యాయః

ఋషయః॥ కో వాస్విదిహ ధర్మాణామనుష్ఠేయతమో మతః। వ్యాహతామివ పశ్యామి ధర్మస్య వివిధాం గతిమ్॥౧॥ ఊర్ధ్వం దేహాద్వదంత్యేకే నైతదస్తీతి చాపరే। కేచిత్సంశయితం సర్వం నిస్సంశయమథాపరే॥౨॥ అనిత్యం నిత్యమిత్యేకే నాస్త్యస్తీత్యపి చాపరే। ఏకరూపం ద్విధేత్యేకే వ్యామిశ్రమితి చాపరే॥౩॥ మన్యంతే బ్రాహ్మణా ఏవ బ్రహ్మజ్ఞాస్తత్త్వవాదినః। ఏవమేకే పృథక్చాన్యే బహుత్వమపి చాపరే॥౪॥ దేశకాలావుభౌ కేచిత్ నైతదస్తీతి చాపరే। జటాజినధరాశ్చాన్యే ముండాః కేచిదసంవృతాః॥౫॥ అస్నానం కేచిదిచ్ఛంతి స్నానమప్యపరే జనాః। మన్యంతే బ్రాహ్మణా దేవ బ్రహ్మజ్ఞాస్తత్త్వదర్శినః॥౬॥ ఆహారం కేచిదిచ్ఛంతి కేచిచ్చానశనే రతాః। కర్మ కేచిత్ప్రశంసంతి ప్రశాంతించాపరే జనాః॥౭॥ దేశకాలావుభౌ కేచిన్నైతదస్తీతి చాప

రే। కేచిన్మోక్షం ప్రశంసంతి కేచిద్భోగాన్ పృథగ్విధాన్॥ ౯॥ ధనాని కేచిదిచ్ఛంతి నిర్ధనత్వమథాపరే। ఉపాస్యసాధనం త్వేకే నైతదస్తీతి చాపరే॥
అహింసానిరతాశ్చాన్యే కేచిద్ధింసాపరాయణాః। పుణ్యేన యశసా చాన్యే నైతదస్తీతి చాపరే॥ ౧౦॥ సద్భావనిరతాశ్చాన్యే కేచిత్సంశయితే స్థితాః। దుఃఖాదన్యే
సుఖాదన్యే ధ్యానమిత్యపరే జనాః॥ ౧౧॥ యజ్ఞమిత్యపరే విప్రాః ప్రదానమితి చాపరే। తపస్త్వన్యే ప్రశంసంతి స్వాధ్యాయమపరే జనాః॥ ౧౨॥
జ్ఞానం సంన్యాసమిత్యేకే స్వభావం భూతచింతకాః। సర్వమేకే ప్రశంసంతి న సర్వమితి చాపరే॥ ౧౩॥ ఏవం వ్యుత్థాపితే ధర్మే బహుధా విప్రబోధితే। నిశ్చయం
నాధిగచ్ఛామః సంమూఢాః సురసత్తమ॥ ౧౪॥ ఇదం శ్రేయ ఇదం శ్రేయ ఇత్యేవం వ్యుత్థితో జనః। యో హి యస్మిన్ రతో ధర్మే స తం పూజయతే
సదా॥౧౫॥ తేన నో విహితా ప్రజ్ఞా మనశ్చ బహులీకృతమ్। ఏతదాఖ్యాతుమిచ్ఛామః శ్రేయః కిమితి సత్తమ॥ ౧౬॥ అతః పరం తు యద్గుహ్యం తద్భవాన్
వక్తుమర్హతి। సత్త్వక్షేత్రజ్ఞయోశ్చాపి సంబంధః కేన హేతునా॥౧౭॥ ఏవముక్తః స తైర్విప్రైర్భగవాన్ లోకభావనః। తేభ్యశ్శశంస ధర్మాత్మా యాథాతథ్యేన
బుద్ధిమాన్॥ ౧౮॥

……

ఇతిఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అనుగీతాపర్వణి - గురుశిష్యసంవాదే - ఏకోనపంచాశోధ్యాయః,

బ్రహ్మా॥ హంత వః సంప్రవక్ష్యామి యన్మాం పృచ్ఛథ సత్తమాః। గురుణా శిష్యమాసాద్య యదుక్తం తన్నిబోధత॥ ౧॥ సమస్తమిహ తచ్ఛ్రుత్వా సమ్యగేవావధార్యతామ్।
అహింసా సర్వభూతానామేతత్కృత్యతమం మతమ్॥ ౨॥ ఏతత్పదమనుద్విగ్నం వరిష్ఠం ధర్మలక్షణమ్। జ్ఞానం నిఃశ్రేయ ఇత్యాహుర్వృద్ధా
నిశ్చితదర్శినః॥ ౩॥ తస్మాద్జ్ఞానేన శుద్ధేన ముచ్యతే సర్వకిల్బిషైః। హింసాపరాశ్చ యే కేచిద్యే చ నాస్తికవృత్తయః॥ ౪॥ లోభమోహసమాయుక్తాస్తే
వై నిరయగామినః। ఆశీర్యుక్తాని కర్మాణి కుర్వతే యే త్వతంద్రితాః॥ ౫॥ తేస్మిన్ లోకే ప్రమోదంతే జాయమానాః పునః పునః। కుర్వతే యే తు కర్మాణి శ్రద్ధధానా
విపశ్చితః॥ ౬॥ అనాశీర్యోగసంయుక్తాస్తే ధీరాః సాధుదర్శినః। అతః పరం ప్రవక్ష్యామి సత్త్వక్షేత్రజ్ఞయోర్యథా॥ ౭॥ సంయోగో విప్రయోగశ్చ
తన్నిబోధత సత్తమాః। విషయో విషయిత్వం చ సంబంధోయమిహోచ్యతే॥ ౮॥ విషయీ పురుషో నిత్యం సత్త్వం చ విషయః స్మృతః। వ్యాఖ్యాతం
పూర్వకల్పేన మశకోదుంబరం యథా॥ ౯॥ భుజ్యమానం న జానీతే నిత్యం సత్త్వమచేతనమ్। యస్త్వేవం తం విజానీతే యో భుంక్తే యశ్చ భుజ్యతే॥ ౧౦॥ నిత్యం
ద్వంద్వసమాయుక్తం సత్త్వమాహుర్మనీషిణః। నిర్ద్వంద్వో నిష్కలో నిత్యః క్షేత్రజ్ఞో నిర్గుణాత్మకః॥౧౧॥ సమః సంజ్ఞానుగశ్చైవ స సర్వత్ర వ్యవస్థితః।
ఉపభుంక్తే సదా సత్త్వమపః పుష్కరపర్ణవత్॥౧౨॥ సర్వైరపి గుణైర్విద్వాన్ వ్యతిషక్తో న లిప్యతే। జలబిందుర్యథా లోలః పద్మినీపత్రసంస్థితః॥ ౧౩॥
ఏవమేవాప్యసంయుక్తః పురుషః స్యాన్న సంశయః। ద్రవ్యమాత్రమభూత్సత్త్వం పురుషస్యేతి నిశ్చయః॥ ౧౪॥ యథా ద్రవ్యం చ కర్తా చ సంయోగోప్యనయోస్తథా।
యథా ప్రదీపమాదాయ కశ్చిత్తమసి గచ్ఛతి॥ ౧౫॥ తథా సత్త్వప్రదీపేన గచ్ఛంతి పరమైషిణః। యావద్ద్రవ్యగుణాస్తావత్ప్రదీపః సంప్రకాశతే॥౧౬॥
క్షీణే ద్రవ్యగుణే జ్యోతిరంతర్ధానాయ గచ్ఛతి। వ్యక్తః సత్త్వగుణస్త్వేవం పురుషోవ్యక్త ఇష్యతే॥ ౧౭॥ ఏతద్విప్రా విజానీత హంత భూయో
బ్రవీమి వః। సహస్రేణాపి దుర్మేధా న బుద్ధిమధిగచ్ఛతి॥ ౧౮॥ చతుర్థేనాప్యథాంశేన బుద్ధిమాన్ సుఖమేధతే। ఏవం ధర్మస్య విజ్ఞేయం సంసాధనముపాయతః॥
౧౯॥ ఉపాయజ్ఞో హి మేధావీ సుఖమత్యంతమశ్నుతే। యథాధ్వానమపాథేయః ప్రసన్నో మనుజః క్వచిత్॥ ౨౦॥ క్లేశేన యాతి మహతా వినశ్యేదంతరాపి చ।
తథా కర్మసు విజ్ఞేయం ఫలం భవతి వా న వా॥ ౨౧॥ పురుషస్యాత్మనిఃశ్రేయః శుభాశుభనిదర్శనమ్। యథా చ దీర్ఘమధ్వానం పద్భ్యామేవ
ప్రపద్యతే॥ ౨౨॥ అదృష్టపూర్వం సహసా తత్త్వదర్శనవర్జితః। తమేవ చ యథాధ్వానం రథేనేహాశుగామినా॥ ౨౩॥ గచ్ఛత్యశ్వప్రయుక్తేన తథా
బుద్ధిమతాం గతిః। ఊర్ధ్వం పర్వతమారుహ్య నాన్వవేక్షేత భూతలమ్॥ ౨౪॥ రథేన రథినం పశ్యేత్ క్లిశ్యమానమచేతనమ్॥ యావద్రథపథస్తావద్రథేన

సతుగచ్ఛతి॥ ౨౫॥ క్షీణే రథపథే విద్వాన్ రథముత్సృజ్య గచ్ఛతి। ఏవం గచ్ఛతి మేధావీ తత్త్వయోగవిధానవిత్ ॥౨౬॥ పరిజ్ఞాయ గుణజ్ఞశ్చరూత్తరాదుత్తరోత్తరమ్। యథార్ణవం మహాఘోరమప్లవః సంప్రగాహతే॥ ౨౭ ॥ బాహుభ్యామేవ సంమోహాద్వధం వాంఛత్యసంశయమ్। నావా చాపి యథా ప్రాజ్ఞో విభాగజ్ఞః స్వరిత్రయా॥ ౨౮ ॥ అక్లాంతః సలిలం గచ్ఛేచ్ఛీఘ్రం సంతరతే హ్రదమ్ । తీర్ణో గచ్ఛేత్పరం పారం నావముత్సృజ్య నిర్మమః॥ ౨౯॥ వ్యాఖ్యాతం పూర్వకల్పేన యథా రథపదాతినోః। స్నేహాత్సంమోహమాపన్నో నావి దాశో యథా తథా॥౩౦॥ మమత్వేనాభిభూతస్సంస్తత్రైవ పరివర్తతే। నావం న శక్యమారుహ్య స్థలే విపరివర్తితుమ్ ॥ ౩౧॥ తథైవ రథమారుహ్య నాప్సు చర్యా విధీయతే । ఏవం కర్మ కృతం చిత్రం విషయస్థం పృథక్పృథక్ ॥ ౩౨॥ యథా కర్మ కృతం లోకే తథా తానుపపద్యతే। యన్నైవ గంధినో రస్యం న రూపస్పర్శశబ్దవత్ ॥ ౩౩ ॥ మన్యంతే మునయో బుద్ధ్యా తత్ప్రధానం ప్రచక్షతే। తత్ర ప్రధానమవ్యక్తమవ్యక్తస్య గుణో మహాన్॥ ౩౪॥ మహత్ప్రధానభూతస్య గుణోఽహంకార ఏవ చ। అహంకారాత్తు సంభూతో మహాభూతకృతో గుణః॥౩౫॥ పృథక్త్వేన హి భూతానాం విషయా వై గుణాః స్మృతాః। బీజధర్మం తథావ్యక్తం ప్రసవాత్మకమేవ చ॥ ౩౬॥ బీజధర్మా మహానాత్మా ప్రసవశ్చేతి నశ్శ్రుతమ్। బీజధర్మస్త్వహంకారః ప్రసవశ్చ పునః పునః ॥ ౩౭ ॥ బీజప్రసవధర్మాణి మహాభూతాని పంచ వై । బీజధర్మిణ ఇత్యాహుః ప్రసవం చ ప్రకుర్వతే॥ ౩౮ ॥ విశేషాః పంచభూతానాం తేషాం చిత్తం విశేషణమ్। తత్రైకగుణమాకాశం ద్విగుణో వాయురుచ్యతే॥౩౯॥ త్రిగుణం జ్యోతిరిత్యాహురాపశ్చాపి చతుర్గుణాః। పృథ్వీ పంచగుణా జ్ఞేయా చరస్థావరసంకులా॥ ౪౦॥ సర్వభూతకరీ దేవీ శుభాశుభనిదర్శినీ। శబ్దస్పర్శస్తథా రూపం రసో గంధశ్చ పంచమః ॥ ౪౧ ॥ ఏతే పంచ గుణా భూమేర్విజ్ఞేయా ద్విజసత్తమాః। పార్థివశ్చ సదా గంధో గంధశ్చ బహుధా స్మృతః॥౪౨॥ తస్య గంధస్య వక్ష్యామి విస్తరేణ బహూన్ గుణాన్। ఇష్టశ్చానిష్టగంధశ్చ మధురోఽమ్లః కటుస్తథా ॥ ౪౩ ॥ నిర్హారీ సంహతః స్నిగ్ధో రూక్షో విశద ఏవ చ। ఏవం దశవిధో జ్ఞేయః పార్థివో గంధ ఇత్యుత॥౪౪ ॥ శబ్దః స్పర్శస్తథా రూపం ద్రవశ్చాపాం గుణాః స్మృతాః । రసజ్ఞానం తు వక్ష్యామి రసస్తు బహుధా స్మృతః॥ ౪౫॥ మధురోఽమ్లః కటుస్తిక్తః కషాయో లవణస్తథా । ఏవం షడ్విధవిస్తారో రసో వారిమయః స్మృతః ॥ ౪౬ ॥ శబ్దస్పర్శస్తథా రూపం త్రిగుణం జ్యోతిరుచ్యతే। జ్యోతిషశ్చ గుణో రూపం రూపం చ బహుధా స్మృతమ్॥ ౪౭॥ శుక్లం కృష్ణం తథా రక్తం నీలం పీతారుణం తథా। హ్రస్వం దీర్ఘం కృశం స్థూలం చతురశ్రం తు వృత్తవత్ ॥౪౮॥ ఏవం ద్వాదశవిస్తారం తేజసో రూపముచ్యతే। విజ్ఞేయం బ్రాహ్మణైర్వృద్ధైర్ధర్మజ్ఞైః సత్యవాదిభిః॥౪౯॥ శబ్దస్పర్శౌ చ విజ్ఞేయౌ ద్విగుణో వాయురుచ్యతే। వాయోశ్చాపి గుణః స్పర్శః స్పర్శశ్చ బహుధా స్మృతః ॥ ౫౦ ॥ రూక్షః శీతస్తథైవోష్ణః స్నిగ్ధో విశద ఏవ చ। కఠినశ్చిక్కణః శ్లక్ష్ణః పిచ్ఛిలో దారుణో మృదుః॥ ౫౧ ॥ ఏవం ద్వాదశవిస్తారో వాయవ్యో గుణ ఏవ చ। విధివద్బ్రాహ్మణైః సిద్ధైర్ధర్మజ్ఞైస్తత్త్వదర్శిభిః॥౫౨॥ తత్రైకగుణమాకాశం శబ్ద ఇత్యేవ చ స్మృతః । తస్య శబ్దస్య వక్ష్యామి విస్తరేణ బహూన్ గుణాన్ ॥ ౫౩ ॥ షడ్జర్షభః స గాంధారో మధ్యమః పంచమస్తథా। అతః పరం తు విజ్ఞేయో నిషాదో ధైవతస్తథా ॥ ౫౪॥ ఇష్టశ్చానిష్టశబ్దశ్చ సంహతః ప్రవిభాగవాన్। ఏవం దశవిధో జ్ఞేయః శబ్ద ఆకాశసంభవః ॥ ౫౫ ॥ ఆకాశముత్తమం భూతమహంకారస్తతః పరః। అహంకారాత్పరా బుద్ధిర్బుద్ధేరాత్మా తథాపరః॥ ౫౬ ॥ తస్మాత్తు పరమవ్యక్తమవ్యక్తాత్పురుషః పరః। పరాపరజ్ఞో భూతానాం విధిజ్ఞః సర్వకర్మణామ్। సర్వభూతాత్మభూతాత్మా గచ్ఛత్యాత్మానమవ్యయమ్ ॥ ౫౭॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అనుగీతాపర్వణి-గురుశిష్యసంవాదే- పంచాశోధ్యాయః-

బ్రహ్మో॥ భూతానామథ పంచానాం యథైషామీశ్వరో మనః। నియమే చ విసర్గే చ భూతాత్మా మన ఏవ చ॥ ౧॥ అధిష్ఠాతా మనో నిత్యం భూతానాం మహ

తాంతథా । బుద్ధిరైశ్వర్యమాచష్టే క్షేత్రజ్ఞశ్చ స ఉచ్యతే॥౨ ॥ ఇంద్రియాణిమనోయుంక్తే సదశ్వానివ సారథిః । ఇంద్రియాణి మనో బుద్ధిః క్షేత్రజ్ఞే యుజ్యతే సదా॥౩॥ మహాభూతసమాయుక్తం బుద్ధిసంయమనం రథమ్। సమారుహ్య స భూతాత్మా సమంతాత్పరిధావతి॥ ౪॥ ఇంద్రియగ్రామసంయుక్తో మనఃసారథిరేవ చ । బుద్ధిసంయమనో నిత్యం మహాన్ బ్రహ్మమయో రథః॥ ౫॥ ఏవం యో వేత్తి విద్వాన్ వై సదా బ్రహ్మమయం రథమ్। స ధీరః సర్వభూతేషు న మోహమధిగచ్ఛతి॥౬॥ అవ్యక్తాదివిశేషాంతం సహస్థావరజంగమమ్ । సూర్యచంద్రప్రభాలోకం గ్రహనక్షత్రమండితమ్ ॥ ౭ ॥ నదీపర్వతజాలైశ్చ సర్వతః పరిభూషితమ్। వివిధాభిస్తథాచాద్భిస్సతతం సమలంకృతమ్ ॥ ౮ ॥ ఆజీవం సర్వభూతానాం సర్వప్రాణభృతాం గతిః। ఏతద్బ్రహ్మపరం నిత్యం తస్మింశ్చరతి క్షేత్రవిత్ ॥ ౯ ॥ లోకేస్మిన్ యాని సత్వాని స్థావరాణి చరాణి చ । తాన్యేవాగ్రే ప్రలీయంతే పశ్చాద్భూతకృతా గుణాః॥౧౦॥ గుణేభ్యః పంచభూతాని ఏష భూతసముచ్ఛ్రియః । దేవా మనుష్యా గంధర్వాః పిశాచాసురరాక్షసాః॥ ౧౧॥ సర్వే స్వభావతః సృష్టా న క్రియాభ్యో న కారణాత్ । ఏతే విశ్వసృజో విప్రా జాయంతీహ పునః పునః ॥ ౧౨॥ తేభ్యః ప్రసూతాస్తేష్వేవ మహాభూతేషు పంచసు । ప్రలీయంతే యథాకాలమూర్మయః సాగరే యథా॥ ౧౩॥ విశ్వసృగ్భ్యస్తు భూతేభ్యో మహాభూతస్తు సర్వశః। భూతేభ్యశ్చాపి పంచభ్యో ముక్తో గచ్ఛేత్పరాం గతిమ్ ॥ ౧౪॥ ప్రజాపతిరిదం సర్వం మనసైవాసృజత్ప్రభుః । తథైవ దేవానృషయస్తపసా ప్రతిపేదిరే ॥ ౧౫ ॥ తపసశ్చానుపూర్వ్యేణ ఫలమూలాశినస్తథా । త్రైలోక్యం తపసా సిద్ధాః పశ్యంతీహ సమాహితాః॥ ౧౬॥ ఓషధాన్యగదాదీని నానావిద్యాశ్చ సర్వశః। తపసైవ ప్రసిధ్యంతి తపోమూలం హి సాధనమ్ ॥ ౧౭॥ యద్దురాపం దురామ్నాయం దురాధర్షం దురన్వయమ్। తత్సర్వం తపసా సాధ్యం తపో హి దురతిక్రమమ్ ॥ ౧౮॥ సురాపో బ్రంహహా స్తేయీ భ్రూణహా గురుతల్పగః । తపసైవ సుతప్తేన ముచ్యతే కిల్బిషాత్తతః॥ ౧౯॥ మనుష్యాః పితరో దేవాః పశవో మృగపక్షిణః। యాని చాన్యాని భూతాని చరాణి స్థావరాణి చ॥ ౨౦॥ తపఃపరాయణా నిత్యం సిధ్యంతే తపసా సదా। తథైవ తపసా దేవా మహామాయా దివంగతాః॥ ౨౧ ॥ ఆశీర్యుక్తాని కర్మాణి కుర్వతే యే త్వతంద్రితాః। అహంకారసమాయుక్తాస్తే సకాశే ప్రజాపతేః ॥ ౨౨॥ ధ్యానయోగేన శుద్ధేన నిర్మమా నిరహంకృతాః। ఆప్నువంతి మహాత్మానో మహాంతం లోకముత్తమమ్॥ ౨౩ ॥ ధ్యానయోగముపాగమ్య ప్రసన్నమతయస్సదా । సుఖోపచయమవ్యక్తం ప్రవిశంత్యాత్మవిత్తమాః ॥ ౨౪ ॥ ధ్యానయోగాదుపాగమ్య నిర్మమా నిరహంకృతాః। అవ్యక్తం ప్రవిశంతీహ మహతాం లోకముత్తమ్॥ ౨౫॥ అవ్యక్తాదేవ సంభూతః స్వప్నసంజ్ఞాం గతః పునః । తమోరజోభ్యాం నిర్ముక్తః సత్వమాస్థాయ కేవలమ్॥ ౨౬॥ విముక్తస్సర్వపాపేభ్యః సర్వం సృజతి నిష్ఫలమ్ । క్షేత్రజ్ఞ ఇతి తం విద్యాద్యస్తం వేద స వేదవిత్॥ ౨౭॥ చిత్తం చిత్తాదుపాగమ్య మునిరాసీత సంయతః । యచ్చిత్తం తన్మనో వశ్యం గుహ్యమేతత్సనాతనమ్॥ ౨౮॥ అవ్యక్తాదివిశేషాంతమవిద్యాలక్షణం స్మృతమ్ । నిబోధత తథా హీదం గుణైర్లక్షణమిత్యుత॥ ౨౯॥ ద్వ్యక్షరస్తు భవేన్మృత్యుస్త్ర్యక్షరం బ్రహ్మ శాశ్వతమ్। మమేతి చ భవేన్మృత్యుర్న మమేతి చ శాశ్వతమ్॥౩౦॥ కర్మ కేచిత్ప్రశంసంతి మందబుద్ధిరతా నరాః। యే తు వృద్ధా మహాత్మానో న ప్రశంసంతి కర్మ తే ॥ ౩౧ ॥ కర్మణా జాయతే జంతుర్మూర్తిమాన్ షోడశాత్మకః। పురుషం గ్రసతే విద్యా తద్గ్రాహ్యమమృతాశినామ్॥౩౨॥ తస్మాత్కర్మసు నిస్నేహా యే కేచిత్పారదర్శినః। విద్యామయోయం పురుషో న తు కర్మమయః స్మృతః॥౩౩॥ య ఏవమమృతం నిత్యమగ్రాహ్యం శశ్వదక్షరమ్ । వశ్యాత్మానమసంశ్లిష్టం యో వేద న మృతో భవేత్ ॥ ౩౪ ॥ అపూర్వమకృతం నిత్యం య ఏనమపరాజితమ్। య ఏవం విందేదాత్మానమగ్రాహ్యమమృతాశనమ్॥ ౩౫॥ అగ్రాహ్యోమృతో భవతి స ఏభిః కారణైర్ధ్రువః। ఆయోజ్య సర్వసంస్కారాన్ సంయమ్యాత్మానమాత్మని॥ ౩౬॥ స తద్బ్రహ్మ శుభం వేత్తి యస్మాద్భూయో న విద్యతే। ప్రసాదేనైవ సత్వస్య ప్రసాదం సమవాప్నుయాత్ ॥౩౭॥ లక్షణం

హిప్రసాదస్యయథాస్యాత్స్వప్నదర్శనమ్। గతిరేషాతుముక్తానాంయేజ్ఞానపరినిష్ఠితాః ॥ ౩౮ ॥ ప్రవృత్తయశ్చయాస్సర్వాఃపశ్యంతిపరిణామజాః । ఏషాగతిర్విరక్తానామేషధర్మస్సనాతనః॥ ౩౯॥ ఏషాజ్ఞానవతాంప్రాప్తిరేతద్వృత్తమనిందితమ్। సమేనసర్వభూతేషునిస్పృహేణనిరాశిషా॥ ౪౦॥ శక్యాగతిరియంగంతుంసర్వత్రసమదర్శినా। ఏతద్వఃసర్వమాఖ్యాతంమయావిప్రర్షిసత్తమాః॥ ఏవమాచరతక్షిప్రంతతఃసిద్ధిమవాప్స్యథ॥ ౪౧ ॥ గురుః॥ ఇత్యుక్తాస్తేతుమునయోగురుణాబ్రహ్మణాతథా। కృతవంతోమహాత్మానస్తతోలోకమవాప్నువన్॥ ౪౨ ॥ త్వమప్యేతన్మహాభాగమయోక్తంబ్రహ్మణోవచః। సమ్యగాచరశుద్ధాత్మంస్తతఃసిద్ధిమవాప్స్యసి॥ ౪౩॥ వాసుదేవః॥ఇత్యుక్తస్సతదాశిష్యోగురుణాధర్మముత్తమమ్। చకారసర్వంకౌంతేయతతోమోక్షమవాప్తవాన్॥ ౪౪॥ కృతకృత్యశ్చసతదాశిష్యఃకురుకులోద్వహ । తత్పదంసమనుప్రాప్తోయత్రగత్వానశోచతి ॥ ౪౫॥అర్జునః॥ కోన్వసౌబ్రాహ్మణఃకృష్ణకశ్చశిష్యోజనార్దన । శ్రోతవ్యంచేన్మయైతద్వైతత్త్వమాచక్ష్వమేవిభో॥ ౪౬॥ వాసుదేవః॥ అహంగురుర్మహాబాహోమనఃశిష్యంచవిద్ధిమే । త్వత్ప్రీత్యాగుహ్యమేతచ్చకథితంతేధనంజయ ॥ ౪౭॥ మయిచేదస్తితేప్రీతిర్నిత్యంకురుకులోద్వహ।అధ్యాత్మమేతత్ శ్రుత్వాత్వంసమ్యగాచరసువ్రత॥ ౪౮॥ తతస్త్వంసమ్యగాచీర్ణేధర్మేఽస్మిన్నరికర్శన। సర్వపాపవినిర్ముక్తోమోక్షంప్రాప్స్యసికేవలమ్॥ ౪౯॥ పూర్వమప్యేతదేవోక్తంయుద్ధకాలఉపస్థితే। మయాతవమహాబాహోతస్మాదత్రమనఃకురు॥ ౫౦॥ మయాతుభరతశ్రేష్ఠచిరదృష్టఃపితాప్రభుః । తమహంద్రష్టుమిచ్ఛామిసంమతేతవఫాల్గున॥ ౫౧॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్తవచనంకృష్ణంప్రత్యువాచధనంజయః। గచ్ఛావోనగరంకృష్ణగజసాహ్వయమద్యవై॥ ౫౨॥ సమేత్యతత్రరాజానంధర్మాత్మానంయుధిష్ఠిరమ్ । సమనుజ్ఞాప్యరాజానంస్వాంపురీంయాతుమర్హసి॥ ౫౩॥ ……………………*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి గురుశిష్యసంవాదే ఏకపంచాశోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ తతోభ్యమోదయత్కృష్ణోయుజ్యతామితిదారుకమ్ । ముహూర్తాదివచాచష్టయుక్తమిత్యేవదారుకః॥౧॥ తథైవచానుయాత్రాణిచోదయామాసపాండవః । సజ్జయధ్వంప్రయాస్యామోనగరంగజసాహ్వయమ్॥ ౨ ॥ ఇత్యుక్తాఃసైనికాస్తేతుసజ్జీభూతావిశాంపతే । ఆచఖ్యుఃసజ్జమిత్యేవపార్థాయామితతేజసే॥ ౩॥ తతస్తౌరథమాస్థాయప్రయాతౌకృష్ణపాండవౌ । వికుర్వాణౌకథాశ్చిత్రాఃప్రీయమాణౌవిశాంపతే॥ ౪॥ రథస్థంతుమహాతేజావాసుదేవంధనంజయః । పునరేవాబ్రవీద్వాక్యమిదంభరతసత్తమ॥ ౫॥ త్వత్ప్రసాదాజ్జయఃప్రాప్తోరాజ్ఞావృష్ణికులోద్వహ। నిహతాశ్శత్రవశ్చాపిప్రాప్తంరాజ్యమకంటకమ్॥ ౬॥ నాథవంతశ్చభవతాపాండవామధుసూదన । భవంతంప్లవమాసాద్యతీర్ణాఃస్మఃకురుసాగరమ్ ॥ ౭॥ విశ్వకర్మన్నమస్తేస్తువిశ్వాత్మన్విశ్వసత్తమ । తథాత్వామభిజానామియథాచాహంభవాన్మతః॥ ౮॥ త్వత్తేజఃసంభవోనిత్యంభూతాత్మామధుసూదన।రతిఃక్రీడామయీతుభ్యంమాయాతేరోదసీవిభో॥౯॥త్వయిసర్వమిదంవిశ్వంయదిదంస్థాణుజంగమమ్। త్వంహిసర్వంవికురుషేభూతగ్రామంచతుర్విధమ్॥ ౧౦॥ పృథివీంచాంతరిక్షంచద్యాంచైవమధుసూదన।హసితంతేమలాజ్యోత్స్నాఋతవశ్చేంద్రియాణిచ॥౧౧॥ప్రాణోవాయుస్సతతగఃక్రోధోమృత్యుఃసనాతనః। ప్రసాదేచాపిపద్మాశ్రీర్నిత్యంత్వయిమహామతే॥ ౧౨॥ రతిస్తుష్టిర్ధృతిఃక్షాంతిర్మతిఃకాంతిశ్చరాచరమ్। త్వమేవేహయుగాంతేషునిధనంప్రోచ్యసేనఘ॥ ౧౩॥ సుదీర్ఘేణాపికాలేననతేశక్యాగుణామయా । ఆత్మాచపరమాత్మాచనమస్తేనలినేక్షణ॥౧౪॥విదితోమేసుదుర్ధర్షనారదాద్దేవలాత్తథా। కృష్ణద్వైపాయనాచ్చైవతథాకురుపితామహాత్ ॥ ౧౫॥ త్వయిసర్వంసమాసక్తంత్వమేవైకోజనేశ్వరః । యచ్చానుగ్రహసంయుక్తమేతదుక్తంత్వయానఘ॥ ౧౬॥ ఏతత్సర్వమహంసర్వమాచరిష్యేజనార్దన। ఇదంచాద్భుతమత్యంతంకృతమస్మత్ప్రియేప్సయా॥ ౧౭॥యత్పాపోనిహ

తస్సంఖ్యేకౌరవ్యోధృతరాష్ట్రజః। త్వయాదగ్ధంహితత్సైన్యంమయావిజితమాహవే॥ ౧౮ ॥ భవతాతత్కృతంకర్మయేనావాప్తోజయోమయా। దుర్యో
ధనస్యసంగ్రామేతవబుద్ధిపరాక్రమైః ॥ ౧౯ ॥ కర్ణస్యచవధోపాయోయథావత్సంప్రదర్శితః। సైంధవస్యచపాపస్యభూరిశ్రవసఏవచ ॥ ౨౦॥ అ
హంచప్రీయమాణేనత్వయాదేవకినందన। యదుక్తస్తత్కరిష్యామినహిమేత్రవిచారణా ॥ ౨౧॥ రాజానంచసమాసాద్యధర్మాత్మానంయుధిష్ఠిరమ్।
చోదయిష్యామిధర్మజ్ఞగమనార్థంతవానఘ॥ ౨౨॥ రుచిరంహిమమైతత్తేద్వారకాగమనంప్రభో। అచిరాదేవద్రష్టాత్వంమాతులంమేజనార్దన॥ ౨౩॥
బలదేవంచదుర్ధర్షంతథాన్యాన్వృష్ణిపుంగవాన్। ఏవంసంభాషమాణౌతౌప్రాప్తౌవారణసాహ్వయమ్ ॥ ౨౪॥ తథావివిశతుశ్చోభౌసంప్రహృష్టన
రాకులమ్। తౌగత్వాధృతరాష్ట్రస్యగృహంశక్రగృహోపమమ్॥ ౨౫॥ దదృశాతేమహారాజధృతరాష్ట్రంజనేశ్వరమ్। విదురంచమహాబుద్ధింరాజా
నంచయుధిష్ఠిరమ్॥ ౨౬॥ భీమసేనంచదుర్ధర్షంమాద్రీపుత్రౌచపాండవౌ। ధృతరాష్ట్రముపాసీనంయుయుత్సుంచాపరాజితమ్॥ ౨౭॥ గాంధారీంచమ
హాప్రాజ్ఞాంపృథాంకృష్ణాంచభామినీమ్। సుభద్రాద్యాశ్చతాస్సర్వాభరతానాంస్త్రియస్తథా॥ ౨౮॥ దదృశాతేస్త్రియస్సర్వాగాంధారీపరిచారికాః।
తతస్సమేత్యరాజానంధృతరాష్ట్రమరిందమౌ ॥ ౨౯ ॥ నివేద్యనామధేయేస్వేతస్యపాదావగృహ్ణతామ్। గాంధార్యాశ్చపృథాయాశ్చధర్మరాజస్య
చైవహి॥ ౩౦॥ భీమస్యచమహాత్మానౌతథాపాదావగృహ్ణతామ్। క్షత్తారంచాపిసంగృహ్యపృష్ట్వాకుశలమవ్యయమ్॥ ౩౧॥ తైస్సార్ధంనృపతింవృద్ధం
తతస్తౌపర్యుపాసతామ్। తతోనిశిమహారాజోధృతరాష్ట్రఃకురూద్వహాన్॥ ౩౨॥ జనార్దనంచమేధావీవ్యసర్జయతవైగృహాన్। తేనుజ్ఞాతానృపతినాయ
యుస్స్వంస్వంనివేశనమ్॥ ౩౩॥ ధనంజయగృహానేవయయౌకృష్ణస్తువీర్యవాన్। తత్రార్చితోయథాన్యాయంసర్వకామైరుపస్థితః॥ ౩౪॥ కృష్ణస్సుష్వా
పమేధావీధనంజయసహాయవాన్। ప్రభాతాయాంతుశర్వర్యాంకృత్వాపౌర్వాహ్ణికీంక్రియామ్॥ ౩౫॥ ధర్మరాజస్యభవనంజగ్మతుఃపరమార్చితౌ। య
త్రాస్తేససహామాత్యోధర్మరాజోమహాబలః॥ ౩౬॥ తౌప్రవిశ్యమహాత్మానౌతద్గృహంపరమార్చితమ్। ధర్మరాజందదృశతుర్దేవరాజమివాశ్వినౌ॥ ౩౭॥ స
మాసాద్యతురాజానంవార్ష్ణేయకురుపుంగవౌ। నిషీదతురనుజ్ఞాతౌప్రీయమాణేనతేనతౌ॥ ౩౮॥ తతస్సరాజామేధావీవివక్షూప్రేక్ష్యతావుభౌ। ప్రోవా
చవదతాంశ్రేష్ఠోవచనంరాజసత్తమః॥ ౩౯॥ యుధిష్ఠిరః॥ వివక్షూహియువాంమన్యేవీరౌయదుకురూద్వహౌ। బ్రూతంకర్తాస్మిసర్వంవాంనచిరాన్మావిచా
ర్యతాం॥ ఇత్యుక్తఃఫాల్గునస్తత్రధర్మరాజానమబ్రవీత్। వినీతవదుపాగమ్యవాక్యంవాక్యవిశారదః॥ ౪౧॥ అయంచిరోషితోరాజన్వాసుదేవఃప్రతాపవాన్।
భవంతంసమనుజ్ఞాప్యపితరంద్రష్టుమిచ్ఛతి॥ ౪౨॥ సగచ్ఛేదభ్యనుజ్ఞాతోభవతాయదిమన్యసే। ఆనర్తనగరీంవీరతదనుజ్ఞాతుమర్హసి॥ ౪౩॥ యుధిష్ఠిరః॥
పుండరీకాక్షభద్రంతేగచ్ఛత్వంమధుసూదన। పురీంద్వారవతీమద్యద్రష్టుంశూరసుతంప్రభో॥ ౪౪॥ రోచతేమేమహాబాహోగమనంతవకేశవ। మా
తులశ్చిరదృష్టోమేత్వయాదేవీచదేవకీ॥ ౪౫॥ సమేత్యమాతులంగత్వాబలదేవంచమానద। పూజయేథామహాప్రాజ్ఞమద్వాక్యేనయథార్హతః॥ ౪౬ ॥
స్మరేథాశ్చాపిమాంనిత్యంభీమంచబలినాంవరమ్। ఫాల్గునంసహదేవంచనకులంచైవమానద॥ ౪౭ ॥ ఆనర్తానవలోక్యత్వంపితరంచమహాభుజ। వృ
ష్ణీంశ్చపునరాగచ్ఛేర్హయమేధేమమానఘ॥ ౪౮॥ సగచ్ఛరత్నాన్యాదాయవివిధానివసూనిచ। యచ్చాప్యన్యన్మనోజ్ఞంతేతదప్యాదత్స్వసాత్వత॥
౪౯॥ ఇయంచవసుధాకృత్స్నాప్రసాదాత్తవకేశవ। అస్మానుపాగతావీరనిహతాశ్చాపిశత్రవః॥ ౫౦॥ ఏవంబ్రువతికౌరవ్యేధర్మరాజేయుధిష్ఠిరే। వా
సుదేవోవరఃపుంసామిదంవచనమబ్రవీత్॥ ౫౧॥ తవైవరత్నానిధనంచకేవలంధరాతుకృత్స్నాతుమహాభుజాద్యవై। యదస్తిచాన్యద్ద్రవిణంగృహేమ
మత్వమేవతస్యేశ్వరనిత్యమీశ్వరః॥ ౫౨ ॥ తథేత్యథోక్తఃప్రతిపూజితస్తదాగదాగ్రజోధర్మసుతేనవీర్యవాన్। పితృష్వసారంత్వవదద్యథావిధిసంపూ

జితశ్చాప్యగమత్ప్రదక్షిమ్॥ ౫౩॥ తయా స సమ్యక్ప్రీతినందిత స్తత స్తథైవ సర్వై ర్విదురాదిభి స్తథా। వినిర్యయౌ నాగపురాద్గదాగ్రజో రథేన దివ్యే
న చతుర్భుజః స్వయమ్॥౫౪॥ రథే సుభద్రామధిరోప్య భామినీం యుధిష్ఠిరస్యానుమతే జనార్దనః। పితృష్వసుశ్చాపి తథా మహాభుజో వినిర్యయౌ పౌరజనా
భిసంవృతః॥ ౫౫॥ తమన్వయాద్వానరవర్యకేతనస్స సాత్యకి ర్మాద్రవతీసుతావపి। అగాధబుద్ధిర్విదురశ్చ మాధవం స్వయం చ భీమో గజరాజవిక్రమః॥
౫౬॥ నివర్తయిత్వా కురురాష్ట్రవర్ధనాం స్తతస్స సర్వాన్ విదురం చ వీర్యవాన్। జనార్దనో దారుకమాహ సత్వరః ప్రచోదయాశ్వానితి సాత్యకిం త
థా॥౫౭॥ తతో యయౌ శత్రుగణప్రమర్దనః శినిప్రవీరానుగతో జనార్దనః। యథా నిహత్యారిగణాన్ శతక్రతుర్దివం తథానర్తపురీం ప్రతాపవాన్॥౫౮

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- కృష్ణప్రయాణే- ద్విపంచాశోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ తథా ప్రయాంతం వార్ష్ణేయం ద్వారకాం భరతర్షభాః। పరిష్వజ్య న్యవర్తంత సానుయాత్రాః పరంతపాః॥౧॥ పునః పునశ్చ వార్ష్ణే
యం పర్యష్వజత ఫాల్గునః। ఆచక్షుర్విషయాచ్చైనం స దదర్శ పునః పునః॥ ౨॥ కృచ్ఛ్రాదైవ తు తాం పార్థో గోవిందే వినివేశితామ్। సంజహార తతో దృ
ష్టిం కృష్ణశ్చాప్యపరాజితః॥ ౩॥ తస్య ప్రయాణే యాన్యాసన్నిమిత్తాని మహాత్మనః। బహూన్యద్భుతకర్మాణి తాని మే గదతశ్శృణు॥ ౪॥ వాయుర్వేగే
న మహతా రథస్య పురతో వవౌ। కుర్వన్నిశ్శర్కరం మార్గం విరజస్కమకంటకమ్॥౫॥ వవర్ష వాసవశ్చైవ తోయం శుచి సుగంధి చ। దివ్యాని చైవ పుష్పాణి
పురతశ్శార్ఙ్గధన్వనః॥౬॥ స ప్రయాతో మహాబాహుః సమేషు మరుధన్వసు। దదర్శాథ మునిశ్రేష్ఠముదంకమమితౌజసమ్॥ ౭ ॥ స తం సంపూజ్య తేజస్వీ
మునిం పృథులలోచనః। పూజితస్తేన చ తదా పర్యపృచ్ఛదనామయమ్॥ ౮॥ స పృష్టః కుశలం తేన సంపూజ్య మధుసూదనమ్। ఉదంకో బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠ స్తతః
పప్రచ్ఛ మాధవమ్॥ ౯॥ కచ్చిచ్ఛౌరే త్వయా గత్వా కురుపాండవసద్మ తత్। కృతం సౌభ్రాత్రమచలం తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౧౦॥ అపి సంధాయ
తాన్ వీరానుపావృత్తోసి కేశవ। సంబంధినస్స్వదయితాన్ సతతం వృష్ణిపుంగవ॥ ౧౧ ॥ కచ్చిత్పాండుసుతాః పంచ ధృతరాష్ట్రస్య చాత్మజాః। లోకేషు
విహరిష్యంతి త్వయా సహ పరంతప॥౧౨॥ స్వరాష్ట్రేషు చ రాజానః కచ్చిత్ప్రాప్స్యంతి వై సుఖమ్। కౌరవేషు ప్రశాంతేషు త్వయా నాథేన కేశవ॥ ౧౩॥
యా మే సంభావనా తాత త్వయి నిత్యమవర్తత। అపి సా సఫలా తాత కృతా తే భరతాన్ ప్రతి॥౧౪॥ శ్రీభగవాన్ ॥ కృతో యత్నో మయా పూర్వం సౌశా
మ్యే కౌరవాన్ ప్రతి। నాశక్యంత యదా శామ్యే తే స్థాపయితుమంజసా॥ ౧౫ ॥ తత స్తే నిధనం ప్రాప్తాః సర్వే ససుతబాంధవాః। న దిష్టమభ్యతిక్రాంతుం శ
క్యం బుద్ధ్యా బలేన వా॥ ౧౬॥ మహర్షే విదితం భూయః సర్వమేతత్తవానఘ। తేత్యక్రామన్మతిం మహ్యం భీష్మస్య విదురస్య చ॥౧౭॥ తతో యమక్షయం జ
గ్ముః సమాసాద్యేతరేతరమ్। పంచైవ పాండవాశ్శిష్టా హతామిత్రా హతాత్మజాః॥ ౧౮ ॥ ధార్తరాష్ట్రాశ్చ నిహతాః సర్వే ససుతబాంధవాః। ఇత్యు
క్తవచనే కృష్ణే భృశం క్రోధసమన్వితః॥ ఉదంక ఇత్యువాచైనం రోషాదుత్ఫుల్లలోచనః॥ ౧౯॥ ఉదంకః॥ యస్మాచ్ఛక్తేన తే కృష్ణ న త్రాతాః కురుపుంగవాః॥
సంబంధినః ప్రియాస్తస్మాచ్ఛప్స్యేహం త్వామసంశయమ్॥ ౨౦॥ న చ తే ప్రసభం యస్మాత్తే నిగృహ్య నివారితాః। తస్మాన్మన్యుపరీతస్త్వాం శప్స్యామి మ
ధుసూదన॥ ౨౧॥ త్వయా శక్తేన హి సతా మిథ్యాచారేణ మాధవ। తే పరీతాః కురుశ్రేష్ఠా నశ్యంతః స్మ హ్యుపేక్షితాః॥ ౨౨॥ వాసుదేవః ॥ శృణు మే విస్త
రేణేదం యద్వక్ష్యే భృగునందన। గృహాణానునయం చాపి తపస్వీ హ్యసి భార్గవ॥ ౨౩॥ శ్రుత్వా చ మే తదధ్యాత్మం ముంచేథాః శాపమద్య వై । న చ మాం
తపసాల్పేన శక్తో విభవితుం పుమాన్॥ ౨౪॥ న చ తే తపసో నాశమిచ్ఛామి తపతాం వర। తపస్తే సుమహద్దీప్తం గురవశ్చాపి తోషితాః॥౨౫॥ కౌమారం బ్రహ్మ
చర్యం తే జానామి ద్విజసత్తమ॥ దుఃఖార్జితస్య తపస స్తస్మాన్నేచ్ఛామి తే వ్యయమ్॥ ౨౬ ॥ ఇతి - ఉదంకోపాఖ్యానే- త్రిపంచాశోఽధ్యాయః *****

ఉదంకః॥ బ్రూహి కేశవ తత్త్వేన త్వమధ్యాత్మమనిందితమ్। శ్రుత్వా శ్రేయోఽభిధాస్యామి శాపం వా తే జనార్దన॥ ౨॥ వాసుదేవః॥ తమో రజశ్చ సత్త్వం చ విద్ధి భావాన్మదాశ్రయాన్। తథా రుద్రాన్ వసూన్ వాపి విద్ధి మత్ప్రభవాన్ ద్విజ॥ ౨॥ మయి సర్వాణి భూతాని సర్వభూతేషు చాప్యహమ్। స్థిత ఇత్యభిజానీహి మా తే భూదత్ర సంశయః॥ ౩॥ తథా దైత్యగణాన్ సర్వాన్ యక్షగంధర్వరాక్షసాన్। నాగానప్సరసశ్చైవ విద్ధి మత్ప్రభవాన్ ద్విజ॥ ౪॥ సదసచ్చైవ యత్ప్రాహురవ్యక్తం వ్యక్తమేవ చ। అక్షరం చ క్షరం చైవ సర్వమేతన్మదాత్మకమ్॥ ౫॥ యే చాశ్రమేషు వై ధర్మాశ్చతుర్ధా విదితా మునే। వైదికాని చ సర్వాణి విద్ధి సర్వం మదాత్మకమ్॥ ౬॥ అసచ్చ సదసచ్చైవ యద్విశ్వం సదసత్పరమ్। మత్తః పరతరం నాస్తి దేవదేవాత్సనాతనాత్॥ ౭॥ ఓంకారప్రముఖాన్ వేదాన్ విద్ధి మాం త్వం భృగూద్వహ। యూపం సోమం చరుం హోమం త్రిదశాప్యాయనం మఖే॥ ౮॥ హోతారమపి హవ్యం చ విద్ధి మాం భృగునందన। అధ్వర్యుః కల్పకస్యాపి హవిః పరమసంస్కృతమ్॥ ౯॥ ఉద్గాతా చాపి మాం స్తౌతి గీతఘోషైర్మహాధ్వరే। ప్రాయశ్చిత్తేషు మాం బ్రహ్మన్ శాంతిమంగళవాచకాః॥ ౧౦॥ స్తువంతి విశ్వకర్మాణం సతతం ద్విజసత్తమ। మమ విద్ధి సుతం ధర్మమగ్రజం ద్విజసత్తమ॥ ౧౧॥ మానసం దయితం విప్ర సర్వభూతదయాత్మకమ్। తత్రాహం వర్తమానైశ్చ నివృత్తైశ్చైవ మానవైః॥ ౧౨॥ బహ్వీః సంసరమాణో వై యోనీర్వర్తామి సత్తమ। ధర్మసంరక్షణార్థాయ ధర్మసంస్థాపనాయ చ॥ ౧౩॥ తైస్తైర్వేషైశ్చ రూపైశ్చ త్రిషు లోకేషు భార్గవ। అహం విష్ణురహం బ్రహ్మా శక్రోఽథ ప్రభవావ్యయః॥ ౧౪॥ భూతగ్రామస్య సర్వస్య స్రష్టా సంహార ఏవ చ। అధర్మే వర్తమానానాం సర్వేషామహమచ్యుతః॥ ౧౫॥ ధర్మస్య సేతుం బధ్నామి చలితే చలితే యుగే। తాస్తా యోనీః ప్రవిశ్యాహం ప్రజానాం హితకామ్యయా॥ ౧౬॥ యదా త్వహం దేవయోనౌ వర్తామి భృగునందన। తదాహం దేవవత్సర్వమాచరామి న సంశయః॥ ౧౭॥ యదా గంధర్వయోనౌ వా వర్తామి భృగునందన। తదా గంధర్వవత్సర్వమాచరామి న సంశయః॥ ౧౮ ॥ నాగయోనౌ యదా చైవ తదా వర్తామి నాగవత్। యక్షరాక్షసయోన్యోస్తు యథావద్విచరామ్యహమ్॥ ౧౯॥ మానుష్యే వర్తమానే తు కృపణం యాచితా మయా। న చ తే జాతసంమోహా వచో గృహ్ణంత మోహితాః॥ ౨౦ ॥ భయం చ మహదుద్దిశ్య త్రాసితాః కురవో మయా। క్రుద్ధేన భూత్వా చ పునర్యథావదనుదర్శితాః॥ ౨౧॥ తే ధర్మేణేహ సంయుక్తాః పరీతాః కాలధర్మణా। ధర్మేణ నిహతా యుద్ధే గతాః స్వర్గం న సంశయః॥ ౨౨॥ లోకేషు పాండవాశ్చైవ గతాః ఖ్యాతిం ద్విజోత్తమ। ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి॥ ౨౩॥ .... *

ఇతి-అనుగీతాపర్వణి- ఉదంకోపాఖ్యానే- చతుఃపంచాశోఽధ్యాయః-

ఉదంకః॥ అభిజానామి జగతః కర్తారం త్వాం జనార్దన। నూనం భవత్ప్రసాదోఽయమితి మే నాస్తి సంశయః॥ ౧॥ చిత్తం చ సుప్రసన్నం మే త్వద్భావగతమచ్యుత। వినివృత్తం చ మే శాపాదితి విద్ధి పరంతప॥ ౨॥ యది త్వనుగ్రహం కించిత్త్వత్తోఽర్హామి జనార్దన। ద్రష్టుమిచ్ఛామి తే రూపమైశ్వరం తన్నిదర్శయ॥ ౩॥ వైశంపాయనః॥ తతస్స తస్మై ప్రీతాత్మా దర్శయామాస తద్వపుః। శాశ్వతం వైష్ణవం ధీమాన్ దదృశే యద్ధనంజయః॥ ౪ ॥ స దదర్శ మహాత్మానం విశ్వరూపం మహాభుజమ్। సహస్రసూర్యప్రతిమం దీప్తిమత్పావకోపమమ్॥ ౫॥ సర్వమాకాశమావృత్య తిష్ఠంతం సర్వతోముఖమ్। తం దృష్ట్వా పరమం రూపం విష్ణోర్వైష్ణవమద్భుతమ్॥ విస్మయం చ యయౌ విప్రస్తం దృష్ట్వా పరమేశ్వరమ్॥ ౬॥ ఉదంకః॥ విశ్వకర్మన్నమస్తేఽస్తు విశ్వాత్మన్ విశ్వసంభవ। పద్భ్యాం తే పృథివీ వ్యాప్తా శిరసా చావృతం నభః॥ ౭ ॥ ద్యావాపృథివ్యోర్యన్మధ్యం జఠరేణ తదావృతమ్। భుజాభ్యామావృతాశ్చాశాస్త్వమిదం సర్వమచ్యుత॥ ౮॥ సంహరస్వ పునర్దేవ రూపమక్షయ్యముత్తమమ్। పునస్త్వాం స్వేన రూపేణ ద్రష్టుమిచ్ఛామి శాశ్వతమ్॥ ౯॥ వైశంపాయనః॥ తమువాచ ప్రసన్నాత్మా గోవిందో జనమేజయ। వరం వృణీష్వేతి తదా తముదంకోఽబ్రవీదిదమ్॥ ౧౦॥ పర్యాప్త ఏష ఏవాయం వరస్త్వత్తో మహాద్యుతే। యత్తే రూప

మిదంకృష్ణపశ్యామిపురుషోత్తమ॥ ౧౧॥ తమబ్రవీత్పునఃకృష్ణోమాత్వమత్రవిచారయ। అవశ్యమేతత్కర్తవ్యమమోఘందర్శనంమమ॥౧౨॥ ఉదంకః॥ అవశ్యకరణీయంచయద్యేతన్మన్యసేవిభో। తోయమిచ్ఛామియత్రేష్టంమరుష్వేతద్ధిదుర్లభమ్ ॥౧౩॥ తతస్సంహృత్యతత్తేజః ప్రోవాచోదంకమీశ్వరః॥ ఏష్టవ్యేసతిచింత్యోఽహమిత్యుక్త్వాద్వారకాంయయౌ॥ ౧౪ ॥ తతఃకదాచిద్భగవానుదంకస్తోయకాంక్షయా। తృషితఃపరిచక్రామమరౌసస్మారచాచ్యుతమ్॥ ౧౫॥ తతోదిగ్వాససంధీమాన్మాతంగంమలపంకినమ్। అపశ్యతమరౌతస్మిన్శ్వయూథపరివారితమ్॥ ౧౬ ॥ భీషణంబద్ధనిస్త్రింశంబాణకార్ముకధారిణమ్। తస్యాధఃస్రోతసోఽపశ్యత్ వారిభూరిద్విజోత్తమః ॥ ౧౭ ॥ స్మరన్నేవచతంప్రాహమాతంగఃప్రహసన్నివ । ఏహ్యుదంకప్రతీచ్ఛస్వమత్తోవారిభృగూద్వహ॥౧౮॥ కృపాహిమేసుమహతీత్వాందృష్ట్వాతృట్సమాశ్రితమ్। ఇత్యుక్తస్తేనసమునిస్తత్తోయంనాభ్యనందత॥ ౧౯ ॥ చిక్షేపచసతంధీమాన్వాగ్భిరుగ్రాభిరచ్యుతమ్। పునఃపునశ్చమాతంగఃపిబస్వేతితమబ్రవీత్ ॥ ౨౦॥ నచాపిబత్ససక్రోధఃక్షుభితేనాంతరాత్మనా । సతథానిశ్చయాత్తేనప్రత్యాఖ్యాతోమహాత్మనా॥ ౨౧॥ శ్వభిఃసహమహారాజతత్రైవాంతరధీయత। ఉదంకస్తంతథాదృష్ట్వాతతోవ్రీడితమానసః॥ ౨౨॥ మేనేప్రలబ్ధమాత్మానంకృష్ణేనామిత్రఘాతినా। అథతేనైవమార్గేణశంఖచక్రగదాధరః॥ ౨౩॥ ఆజగామమహాబుద్ధిరుదంకశ్చైనమబ్రవీత్। నయుక్తంతాదృశందాతుంత్వయాపురుషసత్తమ॥ ౨౪॥ సలిలంవిప్రముఖ్యేభ్యోమాతంగస్రోతసావిభో।ఇత్యుక్తవచనంతంతుమహాబుద్ధిర్జనార్దనః॥౨౫॥ఉదంకంశ్లక్ష్ణయావాచాసాంత్వయన్నిదమబ్రవీత్। యాదృశేనేహరూపేణయోగ్యందాతుంధృతేనవై॥ ౨౬॥ తాదృశంఖలుతేదత్తంతచ్చత్వంనావబుధ్యథాః।మయాత్వదర్థముక్తోవైవజ్రపాణింపురందరః॥ ౨౭ ॥ ఉదంకాయామృతందేహితోయరూపమితిప్రభుః । సమామువాచదేవేంద్రోనమర్త్యోఽమర్త్యతాంవ్రజేత్ ॥ ౨౮ ॥ అన్యమస్మైవరందేహీత్యసకృద్భృగునందన । అమృతందేయమిత్యేవమయైవోక్తశ్శచీపతిః॥ ౨౯॥ సమాంప్రసాద్యదేవేంద్రఃపునరేవేదమబ్రవీత్। యదిదేయమవశ్యంవైమాతంగోఽహంమహామతే॥ ౩౦ ॥ భూత్వాఽమృతంప్రదాస్యామిభార్గవాయమహాత్మనే। యద్యేవంప్రతిగృహ్ణాతిభార్గవోఽమృతమద్యవై॥ ౩౧॥ ప్రదాతుమేషగచ్ఛామిభార్గవస్యామృతంవిభో । ప్రత్యాఖ్యాతస్త్వహంతేనదాస్యామినకథంచన॥ ౩౨ ॥ సతథాసమయంకృత్వాతేనరూపేణవాసవః। ఉపస్థితస్త్వయాచాపిప్రత్యాఖ్యాతోఽమృతంవదత్॥౩౩॥చాండాలరూపీభగవాన్సుమహాంస్తేవ్యతిక్రమః । యత్తుశక్యంమయాకర్తుంభూయఏవతవేప్సితమ్॥ ౩౪॥ తోయేప్సాంతవదుర్ధర్షాంకరిష్యేసఫలామహమ్ ।యేష్వహస్సుచతేబ్రహ్మన్సలిలేప్సాభవిష్యతి॥౩౫॥ తదామరౌభవిష్యంతిజలపూర్ణాఃపయోధరాః। రసవచ్చప్రదాస్యంతితోయంతేభృగునందన॥౩౬॥ ఉదంకమేఘాఇత్యుక్తాఃఖ్యాతింయాస్యంతిచాపితే। ఇత్యుక్తఃప్రీతిమాన్విప్రఃకృష్ణేనసబభూవహ ॥ అద్యాప్యుదంకమేఘాశ్చమరౌవర్షంతిభారత॥౩౭॥ ....*

ఇ॰శ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - ఉదంకోపాఖ్యానే- పంచపంచాశోధ్యాయః-

జనమేజయః॥ ఉదంకఃకేనతపసాసంయుక్తోవైమహామనాః।యశ్శాపందాతుకామోఽభూద్విష్ణవేప్రభవిష్ణవే॥౧॥ వైశంపాయనః॥ ఉదంకోమహతాయుక్తస్తపసాజనమేజయ। గురుభక్తస్సతేజస్వీనాన్యత్కించిదపూజయత్॥ ౨॥ సర్వేషామృషిపుత్రాణామేషఆసీన్మనోరథః । ఔదంకీంగురువృత్తింవైప్రాప్నుయామేతిభారత॥ ౩ ॥ గౌతమస్యతుశిష్యాణాంబహూనాంజనమేజయ । ఉదంకేఽభ్యధికాప్రీతిఃస్నేహశ్చైవాభవత్తదా॥ ౪॥ సతస్యదమశౌచాభ్యాంవిక్రాంతేనచకర్మణా। సమ్యక్చైవోపచారేణగౌతమఃప్రీతిమానభూత్ ॥ ౫॥ అథశిష్యసహస్రాణిసమనుజ్ఞాతవానృషిః। ఉదంకంపరయాప్రీత్యానాభ్యనుజ్ఞాతమైచ్ఛత॥ ౬॥ తంక్రమేణజరాతాతప్రతిపేదేమహామునిమ్ । నచాన్వబుధ్యతతదాసమునిర్గురువత్సలః॥ ౭॥ తతఃకదాచిద్రాజేంద్ర

శాస్త్రాన్యానయితుం యయౌ। ఉదంకః కాష్ఠభారంచ మహాంతం సముపానయత్ ॥౮॥ స తద్భారాభిభూతాత్మా కాష్ఠభారమరిందమః। నిష్పిపేష క్షితౌ తౌ జరాపరిశ్రాంతో బుభుక్షితః॥ ౯॥ తస్య కాష్ఠే విలగ్నాభూజ్జటా రూప్యసమప్రభా । తతః కాష్ఠైస్సహ తదా పపాత ధరణీతలే॥ ౧౦ ॥ తతస్స భారనిష్పిష్టః క్షుధావిష్టశ్చ భారత । దృష్ట్వా తాం వయసోవస్థాం రురోదార్తస్వరస్తదా ॥ ౧౧ ॥ తతో గురుసుతా తస్య పద్మపత్రనిభాననా । జగ్రాహాశ్రూణి సుశ్రోణీ కరేణ పృథులోచనా॥౧౨॥ పితుర్నియోగాద్ధర్మజ్ఞా శిరసావనతా తదా। తస్యా నిపేతతుర్దగ్ధౌ కరావశ్రుబిందుభిః॥ ౧౩॥ న హి తానశ్రుపాతాంస్తు శక్తా ధారయితుం మహీ। గౌతమస్త్వబ్రవీద్విప్రముదంకం ప్రీతమానసః॥ ౧౪॥ కస్మాత్తాత తవాద్యేహ శోకోత్తరమిదం మనః । స స్వైరం బ్రూహి విప్రర్షే శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వతః॥ ౧౫॥ ఉదంకః॥ భవద్గతేన మనసా భవత్ప్రియచికీర్షయా। భవద్భక్తిగతేనేహ భవద్భావానుగేన చ॥ ౧౬॥ జరేయం నావబుద్ధా మే నాభిజ్ఞాతం సుఖంచ మే। శతవర్షోషితం మాం హి న త్వమభ్యనుజానిథాః॥ ౧౭॥ భవతా త్వభ్యనుజ్ఞాతాః శిష్యాః ప్రత్యవరా మమ । ఉపపన్నా ద్విజశ్రేష్ఠాః శతశోథ సహస్రశః॥ ౧౮॥ గౌతమః॥ త్వత్ప్రీతియుక్తేన మయా గురుశుశ్రూషయా తవ। వ్యతిక్రామన్మహాన్కాలో నావబుద్ధో ద్విజర్షభ॥౧౯॥ కింత్వద్య యది తే శ్రద్ధా గమనం ప్రతి భార్గవ। అనుజ్ఞాం ప్రతిగృహ్య త్వం స్వగృహాన్గచ్ఛ మాచిరమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఉదంకః॥ గుర్వర్థం కం ప్రయచ్ఛామి బ్రూహి త్వం ద్విజసత్తమ। తముపాహృత్య గచ్ఛేయమనుజ్ఞాతస్త్వయా విభో॥ ౨౧॥ గౌతమః॥ దక్షిణా పరితోషో వై గురూణాం సద్భిరుచ్యతే। తవ హ్యాచరతో బ్రహ్మన్ తుష్టోహం వై న సంశయః॥ ౨౨॥ ఇత్థంచ పరితుష్టం మాం విజానీహి భృగూద్వహ।యువా షోడశవర్షో హి యద్యద్య భవితా భవాన్॥౨౩॥దదాని పత్నీం కన్యాం చ స్వాం తే దుహితరం ద్విజ। ఏతామృతే హి నాన్యా త్వత్తేజోర్హతి సేవితుమ్॥౨౪॥తతస్తాం ప్రతిజగ్రాహ యువా భూత్వా యశస్వినీమ్॥ గురుణా చాభ్యనుజ్ఞాతో గురుపత్నీమథాబ్రవీత్ ॥ ౨౫॥ కం భవత్యై ప్రయచ్ఛామి గుర్వర్థం వినియుంక్ష్వ మామ్। ప్రియం హితం చ కాంక్షామి ప్రాణైరపి ధనైరపి॥౨౬॥ యద్దుర్లభం హి లోకేస్మిన్ రత్నమత్యద్భుతం మహత్। తదానయేయం తపసా న హి మేత్రాస్తి సంశయః॥ ౨౭ ॥ అహల్యా ॥ పరితుష్టాస్మి తే విప్ర నిత్యం భక్త్యా తవానఘ। పర్యాప్తమేతద్భద్రం తే గచ్ఛ తాత యథేప్సితమ్॥ ౨౮॥ వైశంపాయనః ॥ ఉదంకస్తు మహారాజ పునరేవాబ్రవీద్వచః॥ అజ్ఞాపయస్వ మాం మాతః కర్తవ్యం చ తవ ప్రియమ్ ॥ ౨౯ ॥ అహల్యా॥ సౌదాసపత్నీ విధృతే దివ్యే యే మణికుండలే । తే సమానయ భద్రం తే గుర్వర్థస్సుకృతో భవేత్ ॥ ౩౦॥ స తథేతి ప్రతిశ్రుత్య జగామ జనమేజయ। గురుపత్నీప్రియార్థం వై తే సమానయితుం తదా ॥ ౩౧ ॥ స జగామ తతశ్శీఘ్రముదంకో బ్రాహ్మణర్షభః। సౌదాసం పురుషాదం వై భిక్షితుం మణికుండలే॥౩౨॥ గౌతమస్త్వబ్రవీత్పత్నీముదంకో నాద్య దృశ్యతే । ఇతి పృష్టా తమాచష్ట కుండలార్థం గతం చ సా ॥ ౩౩॥ తతః ప్రోవాచ పత్నీం స న తే సమ్యగిదం కృతమ్। శప్తస్స పార్థివో నూనం బ్రాహ్మణం తం వధిష్యతి॥ ౩౪ ॥ అహల్యా ॥ అజానంత్యా నియుక్తస్స భగవన్ బ్రాహ్మణోద్య మయా। భవత్ప్రసాదాన్న భయం కించిత్తస్య భవిష్యతి॥ ౩౫॥ ఇత్యుక్తః ప్రాహ తాం పత్నీమేవమస్త్వితి గౌతమః॥ ఉదంకోపి వనే శూన్యే రాజానం తం దదర్శ హ॥౩౬॥ .... *

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అనుగీతాపర్వణి ఉదంకోపాఖ్యానే-షట్పంచాశోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ స తం దృష్ట్వా తథాభూతం రాజానం ఘోరదర్శనమ్। దీర్ఘశ్మశ్రుధరం నృణాం శోణితేన సముక్షితమ్॥ ౧॥ చకార న వ్యథాం విప్రో రాజా త్వేనమథాబ్రవీత్। ప్రత్యుత్థాయ మహాతేజా భయకర్తా యమోపమః॥ ౨॥ దిష్ట్యా త్వమసి కల్యాణ షష్ఠే కాలే మమాంతికమ్। భక్ష్యం మృగయమాణస్య సంప్రాప్తో ద్విజసత్తమ॥ ౩ ॥ ఉదంకః ॥ రాజన్ గుర్వర్థినం విద్ధి చరంతం మామిహాగతమ్ । న చ గుర్వర్థముద్యుక్తం హింస్యమాహుర్మనీషిణః॥ ౪॥ రాజోవాచ॥ షష్ఠే కాలే మమాహారో విహితో ద్విజసత్తమ। న శక్యస్త్వం సముత్స్రష్టుం క్షుధితేన మయాద్య వై॥ ౫॥ ఉదంకః॥ ఏవమస్తు మహారా

జసమయఃక్రియతాంతుమే । గుర్వర్థమభినిర్వర్త్య పునరేష్యామి తేవశమ్॥ ౬ ॥ సంశ్రుతశ్చమయా యోర్థోగురవే రాజసత్తమ । త్వదధీనస్సరా
జేంద్రతంత్వాంభిక్షే నరేశ్వర॥ ౭॥ దదాసివిప్రముఖ్యేభ్యస్త్వంహిరత్నానినిత్యదా। దాతాచత్వంనరవ్యాఘ్రపాత్రభూతఃక్షితావిహ॥ ౮ ॥ పాత్రం
ప్రతిగ్రహేచాపివిద్ధిమాంనృపసత్తమ। ఉపాహృత్యగురోరర్థంత్వదాయత్తమరిందమ ॥ ౯ ॥ సమయేనేహరాజేంద్రపునరేష్యామి తేవశమ్।సత్యంతే
ప్రతిజానామినాత్రమిథ్యాకథంచన॥ అనృతంనోక్తంపూర్వంమేస్వైరేష్వపికుతోన్యథా॥౧౦॥ సౌదాసః॥యదిమత్తస్త్వయాయత్తోగుర్వర్థఃకృతఏవ
సః। యదిచాస్మిప్రతిగ్రాహ్యస్సాంప్రతంతద్వదస్వ మే॥౧౧॥ ఉదంకః ॥ ప్రతిగ్రాహ్యోమతోమేత్వంసదైవపురుషర్షభ । సోహంత్వామనుసంప్రా
ప్తోభిక్షితుంమణికుండలే॥ ౧౨॥ సౌదాసః॥ పత్న్యాస్తేమమవిప్రర్షేఉచితేమణికుండలే । వరయార్థంత్వమన్యంవైతంతేదాస్యామిసువ్రత॥౧౩॥ఉ
దంకః॥ అలంతేవ్యపదేశేనప్రమాణాయదితేవయమ్। ప్రయచ్ఛకుండలేమహ్యంసత్యవాగ్భవపార్థివ॥ ౧౪॥ వైశంపాయనః ॥ ఇత్యుక్తస్త్వబ్రవీద్రా
జాతముదంకంపునర్వచః। గచ్ఛమద్వచనాద్దేవీంబ్రూహిదేహీతిసత్తమ ॥ ౧౫ ॥ సైవముక్తాత్వయానూనంమద్వాక్యేనశుచివ్రతా । ప్రదాస్యతిద్విజ
శ్రేష్ఠకుండలేతేనసంశయః॥౧౬॥ ఉదంకః॥ క్వపత్నీభవతఃశక్యామయాద్రష్టుంనరేశ్వర । స్వయంచాపిభవాన్పత్నీంకిమర్థంనోపసర్పతి ॥ ౧౭॥
సౌదాసః॥ తాంద్రక్ష్యతిభవానద్యకస్మింశ్చిద్వననిర్ఝరే। షష్ఠేకాలేనహిమయాసాశక్యాద్రష్టుమద్యవై॥ ౧౮॥ ఉదంకస్తుతథోక్తస్సజగామభరత
ర్షభ । మదయంతీంచదృష్ట్వాసోజ్ఞాపయత్స్వంప్రయోజనమ్॥ ౧౯ ॥ సౌదాసవచనంశ్రుత్వాతతస్సాపృథులోచనా।ప్రత్యువాచమహాబుద్ధిముదంకం
జనమేజయ॥ ౨౦॥ ఏవమేతద్వదబ్రహ్మన్నానృతంవదసేనఘ। అభిజ్ఞానంచకించిత్త్వంసమానయితుమర్హసి॥ ౨౧॥ ఇమేహిదివ్యేమణికుండలేమేదే
వాశ్చయక్షాశ్చమహర్షయశ్చ । తైస్తైరుపాయైరపహర్తుకామాశ్ఛిద్రేషునిత్యంపరితర్కయంతి ॥ ౨౨ ॥ నిక్షిప్తమేతద్భువిపన్నగాస్తురత్నంస
మాసాద్య పరామృషేయుః । యక్షాస్తథోచ్ఛిష్టధృతంసురాశ్చ నిద్రావశాద్వాపరిధర్షయేయుః ॥ ౨౩ ॥ ఛిద్రేష్వేతేష్విమేనిత్యం హ్రియేతేద్వి
జసత్తమ। దేవరాక్షసనాగానామప్రమత్తేనధార్యతే॥౨౪॥ స్యందేతేహిదివారుక్మంరాత్రౌచద్విజసత్తమ । నక్తంనక్షత్రతారాణాంప్రభామాక్షిప్య
వర్తతే॥ ౨౫॥ ఏతేహ్యాముచ్యభగవన్క్షుత్పిపాసాభయంకుతః। విషాగ్నిభయదేభ్యశ్చభయంజాతునవిద్యతే॥ ౨౬॥ హ్రస్వేనచైతేఆముక్తేభవతో
హ్రస్వకేతదా। అనురూపేణచాముక్తేజాయేతేతత్ప్రమాణకే॥౨౭॥ ఏవంవిధేమమైతేవైకుండలేపరమార్చితే। త్రిషులోకేషువిజ్ఞాతేతదభిజ్ఞానమా
నయ॥౨౮॥ ఇతి- శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- ఉదంకోపాఖ్యానే- సప్తపంచాశోధ్యాయః-........*........ *

వైశంపాయనః ॥ సమిత్రసహమాసాద్య అభిజ్ఞానమయాచత । తస్మైదదావభిజ్ఞానం సచేక్ష్వాకువరస్తదా॥౧॥సౌదాసః॥నచైవైషాగతిఃక్షేమ్యా
నచాన్యావిద్యతేగతిః। ఏతన్మేమతమాజ్ఞాయప్రయచ్ఛమణికుండలే॥ ౨॥ ఇత్యుక్తస్తాముదంకస్తుభర్తుర్వాక్యమథాబ్రవీత్ ।శ్రుత్వాచసాతదాప్రాదా
త్తతస్తేమణికుండలే॥ ౩॥ అవాప్యకుండలేతేతురాజానంపునరబ్రవీత్ । కిమేతద్గుహ్యవచనంశ్రోతుమిచ్ఛామిపార్థివ ॥ ౪॥ సౌదాసః। ప్రజానిసర్గా
ద్విప్రాన్వైక్షత్రియాఃపూజయంతిహి।విప్రేభ్యశ్చాపిబహవోదోషాఃప్రాదుర్భవంతివై॥ ౫ ॥ సోహంద్విజేభ్యఃప్రణతోవిప్రాద్దోషమవాప్తవాన్ । గ
తిమన్యాంనపశ్యామిమదయంతీసహాయవాన్॥ ౬॥ నచాన్యామపిపశ్యామిగతింగతిమతాంవర। స్వర్గద్వారస్యగమనేస్థానేచేహద్విజోత్తమ॥ ౭॥న
హిరాజ్ఞావిశేషేణవిరుద్ధేనద్విజాతిభిః॥శక్యంహిలోకేస్థాతుంవైప్రేత్యవాసుఖమేధితుమ్॥౮॥తదిష్టేతేమయాదత్తేఏతేస్వేమణికుండలే।యఃకృతస్తేద్య
సమయఃసఫలంతంకురుష్వమే॥౯॥ ఉదంకః॥ రాజంస్తథేహకర్తాస్మిపునరేష్యామితేవశమ్। ప్రశ్నంచకించిత్ప్రష్టుంత్వాంనివృత్తోస్మిపరంతప॥ ౧౦॥

సౌదాసః॥ బ్రూహివిప్రయథాకామంప్రతివక్తాస్మితేవచః। ఛేత్తాస్మిసంశయంతేద్యనమేత్రాస్తివిచారణా ॥ ౧౧॥ ఉదంకః॥ప్రాహుర్వాక్సంయతంవిప్రం
ధర్మనైపుణదర్శినః । మిత్రేషుయశ్చవిషమస్తేనఇత్యేవతంవిదుః॥ ౧౨॥ సభవాన్మిత్రతామద్యసంప్రాప్తోమమపార్థివ । సమేబుద్ధింప్రయచ్ఛస్వ
సంమతాంపురుషర్షభ॥ ౧౩॥అవాప్తార్థోహమద్యేహభవాంశ్చపురుషాదకః। భవత్సకాశమాగంతుంక్షమంమమనవేతివై ॥ ౧౪॥సౌదాసః॥ క్షమం
చేదిహవక్తవ్యంతవద్విజవరోత్తమ। మత్సమీపంద్విజశ్రేష్ఠనాగంతవ్యంకథంచన॥ ౧౫ ॥ ఏవంతవప్రపశ్యామిశ్రేయోభృగుకులోద్వహ । ఆగచ్ఛతోహి
తేవిప్రభవేన్మృత్యుర్నసంశయః॥౧౬॥వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్తస్సతదారాజ్ఞాక్షమంబుద్ధిమతాంహితమ్ । అనుజ్ఞాప్యసరాజానమహల్యాంప్రతిజ
గ్మివాన్॥౧౭॥గృహీత్వాకుండలేదివ్యేగురుపత్న్యాఃప్రియంకరః । జవేనమహతాప్రాయాత్ గౌతమస్యాశ్రమంప్రతి॥ ౧౮॥ యథాతయారక్షణంచమ
దయంత్యాభిభాషితమ్। తథాతేకుండలేబధ్వాతదాకృష్ణాజినేనయత్ ॥ ౧౯॥ సకస్మింశ్చిత్క్షుధావిష్టఃఫలభారసమన్వితమ్ । బిల్వందదర్శవిప్రర్షిరా
రురోహచతంతతః॥౨౦॥ శాఖామాసజ్యతస్యైవకృష్ణాజినమరిందమ। పాతయామాసబిల్వానితదాసద్విజపుంగవః॥౨౧॥ అథపాతయమానస్యబిల్వా
పహృతచక్షుషః। న్యపతంస్తానిబిల్వానితస్మిన్నేవాజినేవిభో। ౨౨ ॥ యస్మింస్తేకుండలేబద్ధేతదాద్విజవరేణవై । బిల్వప్రహారైస్తస్యాథవ్యశీర్యద్బం
ధనంతతః॥ ౨౩॥ సకుండలంతదజినంపపాతసహసాతరోః । విశీర్ణబంధనేతస్మిన్గతేకృష్ణాజినేమహీమ్॥ ౨౪॥ అపశ్యద్భుజగఃకశ్చిత్తేతత్రమణికుండ
లే।ఐరావతకులోద్భూతఃశీఘ్రోభూత్వాతదాహిసః॥౨౫॥విదశ్యాస్యేనవల్మీకంవివేశాథసకుండలే।హ్రియమాణేతుదృష్ట్వాసకుండలేభుజగేనహ॥౨౬
పపాతవృక్షాత్ సోద్విగ్నోదుఃఖాత్పరమకోపనః।సదండకాష్ఠమాదాయవల్మీకమఖనత్తదా॥ ౨౭ ॥ అహానిత్రింశదవ్యగ్రఃపంచచాన్యానిభారత । క్రోధా
మర్షాభిసంతప్తస్తదాబ్రాంహణసత్తమః॥౨౮॥ తస్యవేగమసహ్యంతమసహంతీవసుంధరా। దండకాష్ఠాభినున్నాంగీచచాలభృశమాకులా॥౨౯॥ త
తఃఖనతఏవాథవిప్రర్షేర్ధరణీతలమ్। నాగలోకస్యపంథానంకర్తుకామస్యనిశ్చయాత్ ॥౩౦॥ రథేనహరియుక్తేనతందేశముపజగ్మివాన్ । వజ్రపా
ణిర్మహాతేజాస్తందదర్శద్విజోత్తమమ్॥ ౩౧॥ వైశంపాయనః॥ సతుతంబ్రాంహణోభూత్వాతస్యదుఃఖేనదుఃఖితః। ఉదంకమబ్రవీద్వాక్యంనైత
చ్ఛక్యంత్వయేతివై॥౩౨॥ ఇతోహినాగలోకోవైయోజనానిసహస్రశః। నదండకాష్ఠసాధ్యంచమన్యేకార్యమిదంతవ॥౩౩॥ఉదంకః॥ నాగలోకేయది
బ్రంహన్నశక్యేకుండలేమయా। ప్రాప్తుంప్రాణాన్విమోక్ష్యామిపశ్యతస్తేద్విజోత్తమ॥ ౩౪॥ వైశంపాయనః॥ యదాసనాశకత్తస్యనిశ్చయంకర్తు
మన్యథా। వజ్రపాణిస్తదాదండంవజ్రాస్త్రేణయుయోజహ ॥ ౩౫ ॥ తతోవజ్రప్రహారైస్తైర్దార్యమాణావసుంధరా । నాగలోకస్యపంథానమకరో
జ్జనమేజయ॥౩౬॥ సతేనమార్గేణతదానాగలోకంవివేశహ। దదర్శనాగలోకంచయోజనానిసహస్రశః॥౩౭॥ప్రకారనిచయైర్దివ్యైర్మణిముక్తా
స్వలంకృతైః। ఉపపన్నంమహాభాగశాతకుంభమయైస్తథా॥ ౩౮॥ వాపీఃస్ఫటికసోపానానదీశ్చవిమలోదకాః। దదర్శవృక్షాంశ్చబహూన్నానాద్వి
జగణాయుతాన్॥౩౯॥తస్యలోకస్యచద్వారంసదదర్శభృగూద్వహః। పంచయోజనవిస్తారమాయతంశతయోజనమ్॥ ౪౦॥ నాగలోకముదంకస్తుప్రే
క్ష్యదీనోభవత్తదా।నిరాశశ్చాభవత్తత్రకుండలాహరణేపునః॥ ౪౧॥ తత్రప్రోవాచతురగస్తంకృష్ణశ్వేతవాలధిః। తామ్రాస్యనేత్రఃకౌరవ్యప్రజ్వలన్ని
వతేజసా॥౪౨॥ధమస్వాపానమేతన్మేతతస్త్వంప్రవిలప్స్యసే।ఐరావతసుతేనేహతవానీతేహికుండలే॥ ౪౩॥ మాజుగుప్సాంకృథాఃపుత్రత్వమత్రార్థే
కథంచన। త్వయైతద్ధిసమాచీర్ణంగౌతమస్యాశ్రమేతదా॥౪౪॥ఉదంకః॥ కథంభవంతంజానీయాముపాధ్యాయాశ్రమంప్రతి।యన్మయాచీర్ణపూర్వం
హిశ్రోతుమిచ్ఛామితద్ధ్యహమ్॥ ౪౫॥ అశ్వః॥ గురోర్గురుంమాంజానీహిజ్వలంతంజాతవేదసమ్। త్వయాహ్యహంసదావిప్రగురోరర్థేభిపూజితః॥

౪౬॥ విధివత్సతతం విప్రమువిసా భృగునందన। తస్మాచ్ఛ్రేయో విధాస్యామి తవైవ కురుమాచిరమ్॥ ౪౭॥ ఇత్యుక్తస్తత్తథా కార్షీదుదంకశ్చిత్రభానునా ఘృతార్చిః ప్రీతిమాంశ్చాపి ప్రజజ్వాల దిధక్షయా ॥౪౮ ॥ తతోస్య రోమకూపేభ్యో ధ్మాయతస్తత్ర భారత । ఘనః ప్రాదురభూద్ధూమో నాగలోకభయావహః॥౪౯॥ తేన ధూమేన మహతా వర్ధమానేన భారత। నాగలోకే మహారాజ న ప్రాజ్ఞాయత కించన॥ ౫౦॥ హాహాకృతమభూత్సర్వమైరావతనివేశనమ్। వాసుకిప్రముఖానాంచ నాగానాం జనమేజయ॥ ౫౧॥ న ప్రాకాశంత వేశ్మాని ధూమరుద్ధాని భారత। నీహారసంవృతానీవ వనాని గిరయస్తథా॥౫౨॥ తే ధూమరక్తనయనా వహ్నితేజోభితాపితాః। ఆజగ్ముర్నిశ్చయం జ్ఞాతుం భార్గవస్య మహాత్మనః॥౫౩॥ శ్రుత్వా చ నిశ్చయం తస్య మహర్షేరతితేజసః। సంభ్రాంతనయనాస్సర్వే పూజాం చక్రుర్యథావిధి॥౫౪॥ సర్వే ప్రాంజలయో నాగా వృద్ధబాలపురోగమాః। శిరోభిః ప్రణిపత్యోచుః ప్రసీద భగవన్నితి॥ ౫౫॥ ప్రసాద్య బ్రాహ్మణం తే తు పాద్యమర్ఘ్యం నివేద్య చ। ప్రాయచ్ఛన్కుండలే దివ్యే పన్నగాః పరమార్చితే ॥ ౫౬ ॥ తతస్సంపూజితో నాగైస్తదోదంకః ప్రతాపవాన్। అగ్నిం ప్రదక్షిణం కృత్వా జగామ గురుసద్మ తత్ ॥ ౫౭ ॥ స గత్వా త్వరితో రాజన్గౌతమస్య నివేశనమ్ । ప్రాయచ్ఛత్కుండలే దివ్యే గురుపత్న్యై స్తదానఘః॥౫౮॥ వాసుకిప్రముఖానాంచ నాగానాం జనమేజయ। సర్వం శశంస గురవే యథావద్ద్విజసత్తమః॥ ౫౯॥ ఏవం మహాత్మనా తేన త్రీన్లోకాన్ జనమేజయ । పరిక్రమ్యాహృతే దివ్యే తతస్తే మణికుండలే ॥ ౬౦ ॥ ఏవంప్రభావస్స మునిరుదంకో భరతర్షభ । పరేణ తపసా యుక్తో యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి॥ ౬౧॥ .... *

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- ఉదంకోపాఖ్యానే- అష్టపంచాశోధ్యాయః-

జనమేజయః॥ ఉదంకస్య వరం దత్వా గోవిందో ద్విజసత్తమ। అత ఊర్ధ్వం మహాబాహుః కించకార మహాయశాః॥౧॥ వైశంపాయనః॥ దత్వా వరముదంకాయ ప్రాయాత్సాత్యకినా సహ। ద్వారకామేవ గోవిందః శీఘ్రవేగైర్మహాహయైః॥౨॥ సరాంసి సరితశ్చైవ వనాని చ గిరీంస్తథా। అతిక్రమ్యాససాదాథ రమ్యాం ద్వారవతీం పురీమ్॥ ౩॥ వర్తమానే మహారాజ మహే రైవతకస్య చ। ఉపాయాత్పుండరీకాక్షో యుయుధానానుగస్తదా॥౩॥ అలంకృతస్తు స గిరిర్నానారూపైర్విచిత్రితైః। బభౌ రత్నమయైః కోశైః సంవృతః పురుషర్షభ॥౫॥ కాంచనస్రగ్భిరగ్ర్యాభిః సుమనోభిస్తథైవ చ। వాసోభిశ్చ మహాశైలః కల్పవృక్షైస్తథైవ చ॥౬॥ దీపవృక్షైశ్చ సౌవర్ణైరభీక్ష్ణముపశోభితః। గుహానిర్ఝరదేశేషు దివాభూతో బభూవ హ ॥ ౭ ॥ పతాకాభిర్విచిత్రాభిస్సఘంటాభిస్సమంతతః। పుంభిః స్త్రీభిశ్చ సంఘుష్టః ప్రగీత ఇవ చాభవత్ ॥ ౮॥ అతీవ ప్రేక్షణీయోభూన్మేరుర్మునిగణైరివ । మత్తానాం హృష్టరూపాణాం స్త్రీణాం పుంసాంచ భారత॥౯॥ గాయతాం పర్వతేంద్రస్య దివస్పృగివ నిస్స్వనః। ప్రమత్తమత్తసంమత్తక్ష్వేళితోత్కృష్టసంకులః॥ ౧౦॥ తథా కిలకిలాశబ్దైర్భూధరోభూన్మనోహరః। విపణాపణవాన్రమ్యో భక్ష్యభోజ్యవిహారవాన్॥ ౧౧ ॥ వస్త్రమాల్యోత్కరయుతో వీణావేణుమృదంగవాన్। సురామైరేయమిశ్రేణ భక్ష్యభోజ్యేన చైవ హ॥ ౧౨॥ దీనాంధకృపణాదిభ్యో దీయమానేన చానిశమ్। బభౌ పరమకల్యాణో మహస్తస్య మహాగిరేః॥ ౧౩॥ పుణ్యావసథవాన్వీర పుణ్యకృద్భిర్నిషేవితః। విహారో వృష్ణివీరాణాం మహే రైవతకస్య హ॥౧౪॥ సనగో వేశ్మసంకీర్ణో దేవలోక ఇవాబభౌ। తదా చ కృష్ణసాన్నిధ్యమాసాద్య భరతర్షభ ॥౧౫॥ శక్రసద్మప్రతీకాశో బభూవ స హి శైలరాట్। తతస్సంపూజ్యమానస్స వివేశ భవనం శుభమ్ ॥ ౧౬ ॥ గోవిందస్సాత్యకిశ్చైవ జగామ భవనం స్వకమ్। వివేశ చ ప్రహృష్టాత్మా చిరకాలప్రవాసతః॥ ౧౭॥ కృత్వా నసుకరం కర్మ దానవేష్వివ వాసవః। ఉపయాతం తు వార్ష్ణేయం భోజవృష్ణ్యంధకాస్తదా॥౧౮॥ అభ్యగచ్ఛన్మహాత్మానం దేవా ఇవ శతక్రతుమ్। స తానభ్యర్చ్య మేధావీ పృష్ట్వా చ కుశలం తదా॥౧౯॥ అభ్యవాదయత ప్రీతః పితరం మాతరం తథా। తాభ్యాం స సంపరిష్వక్తః సాంత్వితశ్చ మహాభుజః ॥ ౨౦ ॥ ఉపోపవిష్టస్సర్వైస్తైర్వృష్టిభిః పరివారితః॥

సవిశ్రాంతో మహాతేజాః కృతపాదావనేజనః॥ కథయామాస తత్సర్వం పృష్టః పిత్రా మహాహవమ్॥ ౨౧॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- కృష్ణస్యద్వారకాప్రవేశే- ఏకోనషష్టితమోధ్యాయః.......................................*

వసుదేవః॥ శ్రుతవానస్మి వార్ష్ణేయ సంగ్రామం పరమాద్భుతమ్। నరాణాం వదతాం తత్ర కథం వా తేషు నిత్యశః॥౧॥ త్వం తు ప్రత్యక్షదర్శీ చ రూపజ్ఞశ్చ మహాభుజ॥ తస్మాత్ప్రబ్రూహి సంగ్రామం యాథాతథ్యేన మేనఘ॥ ౨॥ యథా తదభవద్యుద్ధం పాండవానాం మహాత్మనామ్। భీష్మకర్ణకృపద్రోణశల్యాదిభిరనుత్తమమ్॥౩॥ అన్యేషాం క్షత్రియాణాం చ కృతాస్త్రాణామనేకశః। నానాదేశకృతిమతాం నానాదేశనివాసినామ్॥౪॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్తః పుండరీకాక్షః పిత్రా మాతుస్తదంతికే। శశంస కురువీరాణాం సంగ్రామే నిధనం యథా॥ ౫॥ వాసుదేవః॥ అత్యద్భుతాని కర్మాణి క్షత్రియాణాం మహాత్మనామ్। బహుళత్వాన్న సంఖ్యాతుం శక్యాన్యబ్దశతైరపి॥౬॥ ప్రాధాన్యతస్తు గదతః సమాసేనైవ మే శృణు। కర్మాణి పృథివీశానాం యథావదమరద్యుతే॥౭॥ భీష్మస్సేనాపతిరభూదేకాదశచమూపతిః। కౌరవ్యః కౌరవేంద్రాణాం దేవానామివ వాసవః ॥ ౮ ॥ శిఖండీ పాండుపుత్రాణాం నేతా సప్తచమూపతిః। బభూవ రక్షితో ధీమాన్ శ్రీమతా సవ్యసాచినా॥౯॥ తేషాం తదభవద్యుద్ధం దశాహాని మహాత్మనామ్। కురూణాం పాండవానాం చ సుమహల్లోమహర్షణమ్॥౧౦॥ తతశ్శిఖండీ గాంగేయం యుధ్యమానం మహాహవే। జఘాన బహుభిర్బాణైః సహ గాండీవధన్వనా ॥ ౧౧ ॥ అకరోత్స తతః కాలం శరతల్పగతో మునిః। అయనం దక్షిణం హిత్వా సంప్రాప్తే చోత్తరాయణే॥౧౨॥ తతస్సేనాపతిరభూద్ద్రోణోస్త్రవిదుషాం వరః। ప్రవీరః కౌరవేంద్రస్య కావ్యో దైత్యపతేరివ॥౧౩॥ అక్షౌహిణీభిశ్శిష్టాభిర్నవభిర్ద్విజసత్తమః। సంవృతస్సమరశ్లాఘీ గుప్తః కృపవృషాదిభిః ॥ ౧౪ ॥ ధృష్టద్యుమ్నస్త్వభూన్నేతా పాండవానాం మహాస్త్రవిత్। గుప్తో భీమేన మేధావీ మిత్రేణ వరుణో యథా॥౧౫॥ సచ సేనాపరివృతో ద్రోణప్రేప్సుర్మహామనాః। పితుర్నికారాన్ సంస్మృత్య రణే కర్మాకరోన్మహత్॥౧౬॥ తస్మింస్తే పృథివీపాలా ద్రోణపార్షతసంగరే। నానాదిగాగతా వీరాః ప్రాయశో నిధనం గతాః॥౧౭॥ దినాని పంచ తద్యుద్ధమభూత్పరమదారుణమ్। తతో ద్రోణః పరిశ్రాంతో ధృష్టద్యుమ్నవశం గతః॥౧౮॥ తతస్సేనాపతిరభూత్కర్ణో దౌర్యోధనే బలే। అక్షౌహిణీభిశ్శిష్టాభిర్వృతః పంచభిరాహవే॥౧౯॥ తిస్రస్తు పాండుపుత్రాణాం చమ్వో బీభత్సుపాలితాః। హతప్రవీరభూయిష్ఠా బభూవుస్సమరస్థితాః॥౨౦॥ తతః పార్థం సమాసాద్య పతంగ ఇవ పావకమ్। పంచత్వమగమత్సౌతిర్ద్వితీయేహని దారుణః ॥ ౨౧ ॥ హతే కర్ణే తు కౌరవ్యా నిరుత్సాహా హతౌజసః। అక్షౌహిణీభిస్తిసృభిర్మద్రేశం పర్యవారయన్॥౨౨॥ హతవాహనభూయిష్ఠాః పాండవాశ్చ యుధిష్ఠిరమ్। అక్షౌహిణ్యా నిరుత్సాహాః శిష్టయా పర్యవారయన్॥ ౨౩॥ అవధీన్మద్రరాజానం కురురాజో యుధిష్ఠిరః। తస్మింస్తథార్ధదివసే కృత్వా కర్మ సుదుష్కరమ్॥ ౨౪॥ హతే శల్యే చ శకునిం సహదేవో మహామనాః। ఆహర్తారం కలేస్తస్య జఘానామితవిక్రమః॥౨౫॥ నిహతే శకునౌ రాజా ధార్తరాష్ట్రస్సుదుర్మనాః। అపాక్రామద్గదాపాణిర్హతభూయిష్ఠసైనికః॥ ౨౬। తమన్వధావత్సంక్రుద్ధో భీమసేనః ప్రతాపవాన్। హ్రదే ద్వైపాయనే చాపి సలిలస్థం దదర్శ తమ్ ॥ ౨౭ ॥ హతశిష్టేన సైన్యేన సమంతాత్పరివార్య తమ్। అథోపవివిశుర్హృష్టా హ్రదస్థం పంచ పాండవాః ॥ ౨౮॥ విగాహ్య సలిలం త్వాశు వాగ్బాణైర్భృశవిక్షతః। ఉత్థాయ స గదాపాణిర్యుద్ధాయ సముపస్థితః॥౨౯॥ తతస్స నిహతో రాజా ధార్తరాష్ట్రో మహారణే। భీమసేనేన విక్రమ్య పశ్యతాం పృథివీక్షితామ్ ॥ ౩౦ ॥ తతస్తత్పాండవం సైన్యం ప్రసుప్తం శిబిరే నిశి। నిహతం ద్రోణపుత్రేణ పితుర్వధమమృష్యతా॥ ౩౧॥ హతపుత్రా హతబలా హతమిత్రా మయా సహ। యుయుధానసహాయేన పంచ శిష్టాస్తు పాండవాః॥౩౨॥ సహైవ కృపభోజాభ్యాం ద్రౌణిర్యుద్ధాదముచ్యత। యుయుత్సుశ్చాపి కౌరవ్యో ముక్తః పాండవసంశ్రయాత్ ॥౩౨॥ నిహతే కౌరవేంద్రే

తుసానుబంధేసుయోధనే.। విదురస్సంజయశ్చైవధర్మరాజముపస్థితౌ॥ ౩౪॥ ఏవంతదభవద్యుద్ధమహాన్యష్టాదశప్రభో । యత్రతేపృథివీపాలానిహ
తాస్స్వర్గమావసన్॥౩౫॥వైశంపాయనః॥శృణ్వతాంతుమహారాజకథాంతాంరోమహర్షణామ్। దుఃఖశోకపరిక్లైశావృష్ణీనామభవంస్తదా॥౩౬॥

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- వాసుదేవవాక్యే - షష్టితమోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥కథయన్నేవతుతదావాసుదేవఃప్రతాపవాన్।మహాభారతయుద్ధంతత్కథాంతేపితురగ్రతః॥౧॥ అభిమన్యోర్వధంవీరసోత్యక్రామ
న్మహామతిః। అప్రియంవసుదేవస్యమాభూదితిమహామతిః॥ ౨ ॥ మాదౌహిత్రవధంశ్రుత్వావసుదేవోమహాత్యయమ్। దుఃఖశోకాభిసంతప్తోభవేదితిమ
హామతిః। ౩॥ సుభద్రాతుతముత్క్రాంతమాత్మజస్యవధంరణే। ఆచక్ష్వకృష్ణసౌభద్రవధమిత్యపతద్భువి॥౪॥తామపశ్యన్నిపతితాంవసుదేవఃక్షితౌతదా।
దృష్ట్వైవచపపాతోర్వ్యాంసోపిదుఃఖేనమూర్ఛితః॥ ౫॥ తతస్సదౌహిత్రవధదుఃఖశోకసమాహతః।వసుదేవోమహారాజకృష్ణంవాక్యమథాబ్రవీత్॥౬॥
ననుత్వంపుండరీకాక్షసత్యవాగ్భువివిశ్రుతః । యద్దౌహిత్రవధంమేద్యనఖ్యాపయసిశత్రుహన్ ॥ ౭ ॥ తద్భాగినేయనిధనంతత్త్వేనాచక్ష్వమేప్రభో।స
దృశాక్షస్తవకథంశత్రుభిర్నిహతోరణే॥ ౮॥ దుర్మరంబతవార్ష్ణేయకాలేప్రాప్తేనృభిస్సహ । యత్రమేహృదయందుఃఖాచ్ఛతధానవిదీర్యతే॥ ౯॥ కి
మబ్రవీత్త్వాంసంగ్రామేసుభద్రాంమాతరంప్రతి। మాంచాపిపుండరీకాక్షచపలాక్షఃప్రియోమమ॥ ౧౦॥ ఆహవంపృష్ఠతఃకృత్వాకచ్చిన్ననిహతఃపరైః॥ క
చ్చిన్ముఖంనగోవిందతేనాజౌవికృతంకృతమ్॥౧౧॥ సహికృష్ణమహాతేజాశ్శ్లాఘన్నివమమాగ్రతః। బాలభావేనవినయమాత్మనోకథయత్ప్రభుః॥ ౧౨॥క
చ్చిన్ననికృతోబాలోద్రోణకర్ణకృపాదిభిః । ధరణ్యాంనిహతశ్శేతేతన్మమాచక్ష్వకేశవ॥ ౧౩॥ సహిద్రోణంచభీష్మంచకర్ణంచబలినాంవరమ్।స్పర్ధ
తేస్మరణేనిత్యందుహితుఃపుత్రకోమమ॥౧౪॥ ఏవంవిధంబహుతదావిలపంతంసుదుఃఖితమ్। పితరందుఃఖితతరోగోవిందోవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౫॥నతేనవికృ
తంవక్త్రంకృతంసంగ్రామమూర్ధని । నపృష్ఠతఃకృతశ్చాపిసంగ్రామస్తేనదుస్తరః ॥ ౧౬ ॥ నిహత్యపృథివీపాలాన్సహస్రశతసంఘశః।ఖేదితోద్రో
ణకర్ణాభ్యాందౌశ్శాసనివశంగతః॥ ౧౭॥ ఏకోహ్యేకేనసతతంయుధ్యమానోయదిప్రభో। నసశక్యేతసంగ్రామేనిహంతుమపివజ్రిణా॥ ౧౮॥ సమా
హూతేచసంగ్రామాత్పార్థేసంశప్తకైస్తదా । పర్యవార్యతసంక్రుద్ధైస్సద్రోణాదిభిరాహవే॥ ౧౯॥ తతశ్శత్రువధంకృత్వాసుమహాంతంరణేపితః। దౌ
హిత్రస్తవవార్ష్ణేయదౌశ్శాసనివశంగతః॥ ౨౦॥ నూనంచసగతస్స్వర్గంజహిశోకంమహామతే।నహివ్యసనమాసాద్యసీదంతికృతబుద్ధయః॥౨౧॥ద్రో
ణకర్ణప్రభృతయోయేనప్రతిసమాహితాః। రణేమహేంద్రప్రతిమాస్సకథంనాప్నుయాద్దివమ్॥ ౨౨॥ సశోకంజహిదుర్ధర్షమాచమన్యువశంగమః॥
శస్త్రపూతాంహిసగతింగతఃపరపురంజయః॥ ౨౩॥ తస్మింస్తునిహతేవీరేసుభద్రేయంస్వసామమ। దుఃఖార్తాథోసుతంప్రాప్యకురరీవననాదహ॥ ౨౪॥
ద్రౌపదీంచసమాసాద్యపర్యపృచ్ఛతదుఃఖితా । ఆర్యేక్వదారకాస్సర్వేద్రష్టుమిచ్ఛామితానహమ్॥ ౨౫ ॥ తస్యాస్తువచనంశ్రుత్వాసర్వాస్తాఃకురుయో
షితః। భుజాభ్యాంపరిగృహ్యైనాంచుక్రుశుఃపరమార్తవత్ ॥ ౨౬ ॥ ఉత్తరాంచాబ్రవీద్భద్రేభర్తాసక్వనుతేగతః।క్షిప్రమాగమనంమహ్యంతస్యత్వం
వేదయస్వహ॥ ౨౭॥ ననునామాద్యవైరాటిశ్శ్రుత్వామమగిరంసదా। భవనాన్నిష్పతత్యాశుకస్మాన్నాభ్యేతితేపతిః॥ ౨౮॥అభిమన్యోకుశలినోమాతు
లాస్తేమహారథాః। కుశలంచాబ్రువన్సర్వేత్వాంయుయుత్సుమిహాగతమ్॥ ౨౯॥ ఆచక్ష్వమేద్యసంగ్రామంయథాపూర్వమరిందమ। కస్మాదేవంవిలప
తీంనాద్యేహప్రతిభాషసే॥ ౩౦॥ ఏవమాదితువార్ష్ణేయ్యాస్తస్యాస్తత్పరిదేవితమ్। శ్రుత్వాపృథాసుదుఃఖార్తాశనైర్వాక్యమథాబ్రవీత్ ॥౩౧॥సుభ
ద్రేవాసుదేవేనయథాసాత్యకినారణే। పిత్రాచలాలితోబాలస్సహతఃకాలధర్మణా॥ ౩౨॥ఈదృశోమర్త్యధర్మోయంమాశుచోయదునందిని।పుత్రో

హిత్వా స ధర్మాత్మా సంప్రాప్తః పరమాం గతిమ్ ॥ ౩౩ ॥ కులే మహతి జాతాసి క్షత్రియాణాం మహాత్మనామ్। మా శుచశ్చపలాక్షి త్వం పద్మపత్రనిభేక్షణే ॥ ౩౪॥ ఉత్తరాం త్వమవేక్షస్వ గుర్విణీం మా శుచశ్శుభే। పుత్రమేషా హి తస్యాశు జనయిష్యతి భామిని॥ ౩౫॥ ఏవమాశ్వాసయిత్వైనాం కుంతీ యదుకులోద్వహ। విహాయ శోకం దుర్ధర్షం శ్రాద్ధమస్య హ్యకల్పయత్ ॥ ౩౬॥ సమనుజ్ఞాప్య ధర్మజ్ఞా రాజానం భీమమేవ చ । యమౌ యమోపమౌ చైవ దదౌ దానాన్యనేకశః ॥ ౩౭॥ తతః ప్రదాయ బహ్వీర్గా బ్రాహ్మణాయ యదూద్వహ। సమాహృష్యత వార్ష్ణేయీ వైరాటీం చాబ్రవీదిదమ్॥ ౩౮ ॥ వైరాటి నేహ సంతాపస్త్వయా కార్యో హ్యనిందితే। భర్తారం ప్రతి సుశ్రోణి గర్భస్థం రక్ష వై శిశుమ్॥ ౩౯॥ ఏవముక్త్వా తతః కుంతీ విరరామ మహాద్యుతే। తామనుజ్ఞాప్య చైవేమాం సుభద్రాం సముపానయమ్॥ ౪౦॥ ఏవం స నిధనం ప్రాప్తో దౌహిత్రస్తవ మానద। సంతాపం త్యజ దుర్ధర్ష మా చ శోకే మనః కృథాః ॥ ౪౧ ॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- ఏకషష్టితమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా తు పుత్రస్య వచః శూరాత్మజస్తదా। విహాయ శోకం ధర్మాత్మా దదౌ శ్రాద్ధమనుత్తమమ్॥ ౧॥ తథైవ వాసుదేవశ్చ స్వస్రీయస్య మహాత్మనః। దయితస్య పితుర్నిత్యమకరోదౌర్ధ్వదేహికమ్॥ ౨॥ షష్టిం శతసహస్రాణి బ్రాహ్మణానాం మహౌజసామ్। విధివద్భోజయామాస భోజ్యం సర్వగుణాన్వితమ్ ॥ ౩ ॥ ఆచ్ఛాద్య చ మహాబాహుర్ధనతృష్ణామపానుదత్ । బ్రాహ్మణానాం తదా కృష్ణస్తదభూల్లోమహర్షణమ్॥ ౪॥ సువర్ణం చైవ గాశ్చైవ శయనాచ్ఛాదనాని చ। దీయమానం తదా విప్రా వర్ధతామితి చాబ్రువన్॥ ౫ ॥ వాసుదేవోథ దాశార్హో బలదేవస్స సాత్యకిః ॥ అభిమన్యోస్తదా శ్రాద్ధమకుర్వన్ సత్యకస్తదా॥ ౬॥ అతీవ దుఃఖసంతప్తా న శమం చోపలేభిరే। తథైవ పాండవా వీరా నగరే నాగసాహ్వయే॥ ౭॥ నోపాగచ్ఛంత వై శాంతిమభిమన్యువినాకృతాః। సుబహూని చ రాజేంద్ర దివసాని విరాటజా॥ ౮॥ నాభుంక్త పతిదుఃఖార్తా తదాభూత్కరుణం మహత్ ।కుక్షిస్థ ఏవ తస్యాథ గర్భో వై సంప్రలీయతే ॥ ౯॥ ఆజగామ తతో వ్యాసో జ్ఞాత్వా దివ్యేన చక్షుషా । సమాగమ్యాబ్రవీద్ధీమాన్ పృథాం పృథులలోచనామ్ ॥ ౧౦॥ ఉత్తరాం చ మహాతేజాః శోకః సంత్యజ్యతామయమ్। భవిష్యతి మహాతేజాః పుత్రస్తవ యశస్విని॥ ౧౧ ॥ ప్రభావాద్వాసుదేవస్య మమ వ్యాహరణాదపి। పాండవానామయం చాంతే పాలయిష్యతి మేదినీమ్॥ ౧౨॥ ధనంజయం చ సంప్రేక్ష్య ధర్మరాజస్య శృణ్వతః। వ్యాసో వాక్యమువాచేదం హర్షయన్నివ భారత॥ ౧౩॥ పౌత్రస్తవ మహాభాగో జనిష్యతి మహామనాః। పృథ్వీం సాగరపర్యంతాం పాలయిష్యతి ధర్మతః॥ ౧౪॥ తస్మాచ్ఛోకం కురుశ్రేష్ఠ జహి త్వమరికర్షణ। విచార్యమత్ర న హి తే సత్యమేతద్భవిష్యతి॥ ౧౫॥ యచ్చాపి వృష్ణివీరేణ కృష్ణేన కురునందన । పురోక్తం తత్తథా భావి మా తేత్రాస్తు విచారణా॥ ౧౬॥ విబుధానాం గతో లోకానక్షయానాత్మనిర్జితాన్। న స శోచ్యస్త్వయా వీరో న చాన్యైః కురుభిస్తథా॥ ౧౭॥ ఏవం పితామహేనోక్తో ధర్మాత్మా స ధనంజయః। త్యక్త్వా శోకం మహారాజ హృష్టరూపోభవత్తదా॥ ౧౮॥ పితాపి తవ ధర్మజ్ఞ గర్భే తస్మిన్మహామతే, అవర్ధత యథాకామం శుక్లపక్షే యథా శశీ॥ ౧౯ ॥ తతస్సంచోదయామాస వ్యాసో ధర్మాత్మజం నృపమ్ । అశ్వమేధం ప్రతి తదా తతస్సోంతర్హితోభవత్ ॥౨౦॥ ధర్మరాజోపి మేధావీ శ్రుత్వా వ్యాసస్య తద్వచః । విత్తస్యానయనే తాత చకార గమనే మతిమ్॥ ౨౧॥ ……………………………………*

ఇతి - అనుగీతాపర్వణి - ద్విషష్టితమోధ్యాయః .

జనమేజయః॥ శ్రుత్వైతత్ వచనం బ్రహ్మన్ వ్యాసేనోక్తం మహాత్మనా । అశ్వమేధం ప్రతి తదా కిం భూయః ప్రచకార హ॥ ౧॥ రత్నం చ యన్మరుత్తేన నిహితం వసుధాతలే। తదవాప కథం చేతి తన్మే బ్రూహి ద్విజోత్తమ॥ ౨॥ వైశంపాయనః॥ శ్రుత్వా ద్వైపాయనవచో ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః। భ్రాతౄన్ సర్వాన్ సమానాయ్య కాలే వచనమబ్రవీత్ ॥ ౩॥ అర్జునం భీమసేనం చ మాద్రీపుత్రౌ యమావపి॥ శ్రుతం వో వచనం వీరాః సౌహృదాద్యన్మహాత్మనా॥ ౪॥ కు

రూణాంహితకామేనప్రోక్తంకృష్ణేనధీమతా। తపోవృద్ధేనమహతాసుహృదాంభూతిమిచ్ఛతా॥౫॥ గురుణాధర్మశీలేనవ్యాసేనాద్భుతకర్మణా। భీష్మేణచమహాప్రాజ్ఞగోవిందేనచధీమతా॥౬॥ సంస్మృత్యతదహంసమ్యక్కర్తుమిచ్ఛామిపాండవాః। ఆయత్యాంచతదాత్వేచసర్వేషాంతద్ధినోహితమ్॥౭॥ అనుబంధేచకల్యాణంయద్వచోబ్రహ్మవాదినః। ఇయంహివసుధాసర్వాక్షీణరత్నాకురూద్వహ॥ ౮॥ తచ్చాచష్టతదావ్యాసోమరుత్తస్యధనంనృపాః। యద్యేతద్వోబహుమతంమన్యధ్వంవాక్షమంయది॥౯॥ తథాయథాహధర్మేణకథంవాభీమమన్యసే। ఇత్యుక్తవాక్యేనృపతౌతదాకురుకులోద్వహ॥౧౦॥ భీమసేనోనృపశ్రేష్ఠంప్రాంజలిర్వాక్యమబ్రవీత్। రోచతేమామహాబాహోయదిదంభాషితంత్వయా॥ ౧౧॥ వ్యాసాఖ్యాతస్యవిత్తస్యసముపానయనంప్రతి। యదితత్ప్రాప్నుయామేహధనమావిక్షితంప్రభో॥ ౧౨॥ కృతమేవమహారాజభవేదితిమతిర్మమ। తేవయంప్రణిపాతేనగిరీశస్యమహాత్మనః॥౧౩॥ తదానయామభద్రంతేసమభ్యర్చ్యకపర్దినమ్। తద్విత్తందేవదేవేశంతస్యైవానుచరాంశ్చతాన్॥ ౧౪ ॥ ప్రసాద్యార్థమవాప్స్యామోనూనంవాగ్బుద్ధికర్మభిః। రక్షంతియేచతద్ద్రవ్యంకిన్నరారౌద్రదర్శనాః॥౧౫॥ తేచవశ్యాభవిష్యంతిప్రసన్నేవృషభధ్వజే। శ్రుత్వైవంవదతస్తస్యవాక్యంభీమస్యభారత॥౧౬॥ ప్రీతోధర్మాత్మజోరాజాబభూవాతీవభారత। అర్జునప్రముఖాశ్చాపితథేత్యేవాబ్రువన్వచః॥ ౧౭ ॥ కృత్వాతుపాండవాఃసర్వేరత్నాహరణనిశ్చయమ్। సేనామాజ్ఞాపయామాసుర్నక్షత్రేఽహనిచధ్రువే॥ ౧౮॥ తతోయయుఃపాండుసుతాబ్రాహ్మణాన్స్వస్తివాచ్యచ। అర్చయిత్వాసురశ్రేష్ఠంపూర్వమేవమహేశ్వరమ్॥౧౯॥ మోదకైఃపాయసేనాథమాంసపూపైస్తథైవచ। ఆశాస్యచమహాత్మానంప్రయయుర్ముదితాభృశమ్॥ ౨౦॥ తేషాంప్రయాస్యతాంతత్రమంగళానిశుభాన్యథ। ప్రాహుఃప్రహృష్టమనసోద్విజాగ్ర్యానాగరాశ్చతే॥ ౨౧॥ తతఃప్రదక్షిణీకృత్యశిరోభిఃప్రణిపత్యచ। బ్రాహ్మణానగ్నిసహితాన్ప్రయయుఃపాండునందనాః ॥ ౨౨ ॥ సమనుజ్ఞాప్యరాజానంపుత్రశోకసమాహతమ్। ధృతరాష్ట్రంసభార్యంవైపృథాంచపృథులోచనామ్॥౨౩॥ మూలేనిక్షిప్యకౌరవ్యంయుయుత్సుంధృతరాష్ట్రజమ్। సంపూజ్యమానాఃపౌరైశ్చబ్రాహ్మణైశ్చమనీషిభిః॥ ౨౪ ॥ ....

ఇతిశ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - త్రిషష్టితమోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ తతస్తేప్రయయుర్హృష్టాఃప్రహృష్టనరవాహనాః। రథఘోషేణమహతాపూరయంతోవసుంధరామ్॥ ౧॥ సంస్తూయమానాఃస్తుతిభిస్సూతమాగధవందిభిః। స్వేనసైన్యేనసంవీతాయథాదిత్యాస్స్వరశ్మిః ॥ ౨ ॥ పాండరేణాతపత్రేణధ్రియమాణేనమూర్ధని। బభౌయుధిష్ఠిరస్తత్రపౌర్ణమాస్యామివోడురాట్ ॥ ౩ ॥ జయాశిషఃప్రహృష్టానాంనరాణాంపథిపాండవః। ప్రత్యగృహ్ణాద్యథాన్యాయంయథావత్పురుషర్షభః॥ ౪॥ తథైవసైనికారాజన్రాజానమనుయాంతియే। తేషాంహలహలాశబ్దోదివంస్తబ్ధ్వావ్యతిష్ఠత ॥ ౫ ॥ సరాంసిసరితశ్చైవవనాన్యుపవనానిచ। అత్యక్రామన్మహారాజోగిరించాప్యన్వపద్యత॥ ౬ ॥ తస్మిన్దేశేచరాజేంద్రయత్రతద్ద్రవ్యముత్తమమ్। చక్రేనివేశనంరాజాపాండవస్సహసైనికైః॥౭॥ శివేదేశేసమేచైవతదాభరతసత్తమ। అగ్రతోబ్రాహ్మణాన్కృత్వాతపోవిద్యాదమాన్వితాన్॥ ౮ ॥ పురోహితంచకౌరవ్యవేదవేదాంగపారగమ్। అగ్నివేశ్యంచరాజాసోబ్రాహ్మణాఃసపురోధసః॥౯॥ కృత్వాశాంతింయథాన్యాయంసర్వశఃపర్యవారయన్। కృత్వాతుమధ్యేరాజాదమమాత్యాంశ్చయథావిధి॥ ౧౦॥ షట్పదంనవసంస్థానంనివేశంచక్రిరేద్విజాః। మత్తానాంవారణేంద్రాణాంనివేశంచయథావిధి॥ ౧౧॥ కారయిత్వాసరాజేంద్రోబ్రాహ్మణానిదమబ్రవీత్। అస్మిన్కార్యేద్విజశ్రేష్ఠానక్షత్రేదివసేశుభే॥ ౧౨॥ యథాభవంతోమన్యంతేకర్తుమర్హంతితత్తథా। ననఃకాలాత్యయోవైస్యాదిహైవపరిలంబతామ్॥౧౩॥ ఇతినిశ్చిత్యవిప్రేంద్రాఃక్రియతాంయదనంతరమ్। శ్రుత్వైతద్వచనంరాజ్ఞోబ్రాహ్మణాస్సపురోధసః॥ ఇదమూచుర్వచోహృ

ష్టా ధర్మరాజప్రియేప్సవః॥ ౧౪ ॥ అద్యైవ నక్షత్రమహశ్చ పుణ్యం యతామహే శ్రేష్ఠతమక్రియాసు । అంభోభిరద్యైవ వసామ రాజన్నుపోష్యతాం చాపి భవద్భిరద్య॥ ౧౫ ॥ శ్రుత్వా తు తేషాం ద్విజసత్తమానాం కృతోపవాసా రజనీం నరేంద్రాః । ఊషుః ప్రతీతాః కుశసంస్తరేషు యథాధ్వరే ప్రజ్వలితా హుతాశాః॥౧౬॥ తతో నిశా సా వ్యగమన్మహాత్మనాం సంశృణ్వతాం విప్రసమీరితా గిరః। తతః ప్రభాతే విమలే ద్విజర్షభాః వచోఽబ్రువన్ ధర్మసుతం నరాధిపమ్

ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - సువర్ణకోశసంప్రాప్తౌ - చతుఃషష్టితమోఽధ్యాయః.

బ్రాహ్మణాః॥ క్రియతాముపహారోఽస్య త్ర్యంబకస్య మహాత్మనః। దత్త్వోపహారం నృప తే తతః స్వార్థం యతామహే॥ ౧॥ శ్రుత్వా తు వచనం తేషాం బ్రాహ్మణానాం యుధిష్ఠిరః। గిరీశస్య యథాన్యాయముపహారముపాహరత్ ॥ ౨ ॥ ఆజ్యేన తర్పయిత్వాగ్నిం విధివత్సంస్కృతేన చ। మంత్రసిద్ధం చరుం కృత్వా పురోధాస్స యయౌ తదా॥౩॥ స గృహీత్వా సుమనసో మంత్రపూతా జనాధిప। మోదకైః పాయసేనాథ మాంసైశ్చోపాహరద్బలిమ్॥౪॥ సుమనోభిశ్చ చిత్రాభిర్లాజైరుచ్చావచైరపి। సర్వం స్విష్టతమం కృత్వా విధివద్వేదపారగః॥౫॥ కింకరాణాం తతః పశ్చాచ్చకార బలిముత్తమమ్। యక్షేంద్రాయ కుబేరాయ మణిభద్రాయ చైవ హి॥౬॥ తథాన్యేషాం చ యక్షాణాం భూతానాం పతయశ్చ యే। కృసరేణ చ మాంసేన నివాపైస్తిలసంయుతైః॥౭॥ ఓదనం కుంభశః కృత్వా పురోధాస్సముపాహరత్। బ్రాహ్మణేభ్యస్సహస్రాణి గవాం దత్త్వా తు భూమిపః॥౮॥ నక్తంచరాణాం భూతానాం వ్యాదిదేశ బలిం తదా। ధూపగంధానిరుద్ధం తత్సుమనోభిశ్చ సంవృతమ్॥ ౯॥ శుశుభే స్థానమత్యర్థం దేవదేవస్య పార్థివ । కృత్వా పూజాం చ రుద్రస్య గణానాం చైవ సర్వశః॥ ౧౦॥ యయౌ వ్యాసం పురస్కృత్య నృపో రత్ననిధిం ప్రతి। పూజయిత్వాథ నాథ్యక్షం ప్రణిపత్యాభివాద్య చ॥౧౧॥ సుమనోభిర్విచిత్రాభిరపూపైః కృసరేణ చ। శంఖాదీంశ్చ నిధీన్ సర్వాన్ నిధిపాలాంశ్చ సర్వశః॥౧౨॥ అర్చయిత్వా ద్విజాగ్ర్యాన్ స స్వస్తి వాచ్య చ వీర్యవాన్। తేషాం పుణ్యాహఘోషేణ తేజసా సమవస్థితః॥౧౩॥ ప్రీతిమాన్ స కురుశ్రేష్ఠః ఖానయామాస తద్ధనమ్। తతః పాత్రీస్సకరకా బహురూపా మనోరమాః ॥ ౧౪ ॥ భృంగారాణి కటాహాని కలశాన్ వర్ధమానకాన్। బహూని చ విచిత్రాణి భాజనాని సహస్రశః॥౧౫॥ ఉద్ధారయామాస తదా ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః। తేషాం రక్షణమప్యాసీన్మహాన్ కరపుటస్తదా॥౧౬॥ నద్ధం చ భాజనం రాజన్ తులార్ధమభవన్నృప। వాహనం పాండుపుత్రస్య తత్రాసీత్తు విశాంపతే॥౧౭॥ షష్టిరుష్ట్రసహస్రాణి శతాని ద్విగుణా హయాః। వారణాశ్చ మహారాజ సహస్రశతసమ్మితాః॥౧౮॥ శకటాని రథాశ్చైవ తావదేవ కరేణవః । ఖరాణాం పురుషాణాం చ పరిసంఖ్యా న విద్యతే॥౧౯॥ ఏతద్విత్తం తదభవద్యదుద్దధ్రే యుధిష్ఠిరః। షోడశాష్టౌ చతుర్వింశత్సహస్రం భారలక్షణమ్॥౨౦॥ ఏతేష్వాదాయ తద్ద్రవ్యం పునరభ్యర్చ్య పాండవః। మహాదేవం ప్రతియయౌ పురం నాగాహ్వయం ప్రతి॥౨౧॥ ద్వైపాయనాభ్యనుజ్ఞాతః పురస్కృత్య పురోహితమ్। గోయుతే గోయుతే చైవ న్యవసత్పురుషర్షభః॥౨౨॥ సా పురాభిముఖీ రాజన్ జగామ మహతీ చమూః। కృచ్ఛ్రాద్ద్రవిణభారార్తా హర్షయంతీ కురూద్వహాన్॥౨౩॥ ******

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి- సువర్ణకోశసంప్రాప్తౌ-పంచషష్టితమోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు వాసుదేవోఽపి వీర్యవాన్। ఉపాయాద్వృష్ణిభిస్సార్ధం పురం వారణసాహ్వయమ్ ॥ ౧॥ సమయం వాజిమేధస్య విదిత్వా పురుషర్షభః। యథోక్తో ధర్మపుత్రేణ ప్రవ్రజన్ స్వపురీం ప్రతి॥౨॥ రౌక్మిణేయేన సహితో యుయుధానేన చైవ హి। చారుదేష్ణేన సాంబేన గదేన కృతవర్మణా॥౩॥ సారణేన చ వీరేణ నిశఠేనోల్ముకేన చ। బలదేవం పురస్కృత్య సుభద్రాసహితస్తదా॥౪॥ ద్రౌపదీముత్తరాం చైవ పృథాం చాప్యవలోకకః। సమాశ్వాసయితుం చాపి క్షత్రియా నిహతేశ్వరాః॥౫ ॥ తానాగతాన్ సమీక్ష్యైవ ధృతరాష్ట్రో మహీపతిః । ప్రత్యగృహ్ణాద్యథాన్యాయం విదురశ్చ మహామ

నాః॥ ౬॥ తత్రైవన్యవసత్కృష్ణః స్వర్చితః పురుషోత్తమః। విమరేణ మహాతేజాస్తత్రైవ చ యుయుత్సునా॥ ౭॥ వసత్సు వృష్ణివీరేషు తత్రాథ జనమేజయ। జజ్ఞే తవ పితా రాజన్ పరీక్షిత్పరవీరహా॥ ౮॥ స తు రాజా మహారాజ బ్రంహాస్త్రేణావపీడితః। శవో బభూవ నిశ్చేష్టో హర్షశోకవివర్ధనః॥ ౯॥ హృష్టానాం సింహనాదేన జనానాం తత్ర నిస్స్వనః। ప్రవిశ్య ప్రదిశస్సర్వాః పునరేవ వ్యుపారమత్॥ ౧౦॥ తతస్సోతిత్వరః కృష్ణో వివేశాంతఃపురం తదా। యుయుధానద్వితీయో వై వ్యథితేంద్రియమానసః॥ ౧౧॥ తతస్త్వరితమాయాంతీం దదర్శ స్వాం పితృష్వసామ్। క్రోశంతీమభిధావేతి వాసుదేవం పునః పునః॥ ౧౨॥ పృష్ఠతో ద్రౌపదీం చైవ సుభద్రాం చ యశస్వినీమ్। సవిక్రోశం సకరుణం బాంధవానాం స్త్రియో నృప॥ ౧౩॥ తతః కృష్ణం సమాసాద్య కుంతీభోజసుతా తదా। ప్రోవాచ రాజశార్దూల బాష్పగద్గదయా గిరా॥ ౧౪॥ వాసుదేవ మహాబాహో సుప్రజా దేవకీ త్వయా। త్వం నో గతిః ప్రతిష్ఠా చ త్వదాయత్తమిదం కులమ్॥ ౧౫॥ యదుప్రవీర యోఽయం తే స్వస్రీయస్యాత్మజః ప్రభో। అశ్వత్థామ్నా హతో జాతస్తముజ్జీవయ కేశవ॥ ౧౬॥ త్వయా హ్యేతత్ప్రతిజ్ఞాతమైషీకే యదునందన। అహం సంజీవయిష్యామి మృతజాతమితి ప్రభో॥ ౧౭॥ సోఽయం జాతో మృతస్తాత పశ్యైనం పురుషర్షభ। ఉత్తరాం చ సుభద్రాం చ ద్రౌపదీం మాం చ మాధవ॥ ౧౮॥ ధర్మపుత్రం చ భీమం చ ఫాల్గునం నకులం తథా। సహదేవం చ దుర్ధర్షం సర్వాన్నస్త్రాతుమర్హసి॥ ౧౯॥ అస్మిన్ప్రాణాస్సమాయత్తాః పాండవానాం మమైవ చ। పాండోశ్చ పిండో దాశార్హ తథైవ శ్వశురస్య మే॥ ౨౦॥ అభిమన్యోశ్చ భద్రం తే ప్రియస్య సదృశస్య చ। ప్రియముత్పాదయాద్య త్వం ప్రేతస్యాపి జనార్దన॥ ౨౧॥ ఉత్తరా హి పురోక్తం వై కథయత్యరిసూదన। అభిమన్యోర్వచః కృష్ణ ప్రియత్వాత్తన్న సంశయః॥ ౨౨॥ అబ్రవీత్కిల దాశార్హ వైరాటీమార్జునిస్తదా। మాతులస్య కులం భద్రే తవ పుత్రో గమిష్యతి॥ ౨౩॥ గత్వా వృష్ణ్యంధకకులం ధనుర్వేదం గ్రహీష్యతి। అస్త్రాణి చ విచిత్రాణి నీతిశాస్త్రం చ కేవలమ్॥ ౨౪॥ ఇత్యేతత్ప్రణయాత్తాత సౌభద్రః పరవీరహా। కథయామాస దుర్ధర్షస్తథా చైతన్న సంశయః॥ ౨౫॥ తాస్త్వాం వయం ప్రణమ్యేహ యాచామో మధుసూదన। కులస్యాస్య హితార్థం త్వం కురు కల్యాణముత్తమమ్॥ ౨౬॥ ఏవముక్త్వా తు వార్ష్ణేయం పృథా పృథులలోచనా। ఉచ్ఛ్రిత్య బాహూ దుఃఖార్తా తాశ్చాన్యాః ప్రాపతన్ భువి॥ ౨౭॥ అబ్రువంశ్చ మహారాజ సర్వాస్సాస్రావిలేక్షణాః। స్వస్రీయో వాసుదేవస్య మృతో జాత ఇతి ప్రభో॥ ౨౮॥ ఏవముక్తే తతః కుంతీం పర్యగృహ్ణాజ్జనార్దనః। భూమౌ నిపతితాం చైనాం సాంత్వయామాస భారత॥ ౨౯॥ ………………*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - పరీక్షిజన్మకథనే - షట్షష్టితమోధ్యాయః,

వైశంపాయనః॥ ఉత్థితాయాం పృథాయాం తు సుభద్రా భ్రాతరం తదా। దృష్ట్వా చుక్రోశ దుఃఖార్తా వచనం చేదమబ్రవీత్॥ ౧॥ పుండరీకాక్ష పశ్య త్వం పౌత్రం పార్థస్య ధీమతః। పరిక్షీణేషు కురుషు పరిక్షీణం గతాయుషమ్॥ ౨॥ ఇషీకా ద్రోణపుత్రేణ భీమసేనార్థముద్యతా। సోత్తరాయాం నిపతితా విజయే మయి చైవ హ॥ ౩॥ సేయం విదీర్ణే హృదయే మయి తిష్ఠతి కేశవ। యన్న పశ్యామి దుర్ధర్షం సహపుత్రం తు తం ప్రభో॥ ౪॥ కిన్ను వక్ష్యతి ధర్మాత్మా ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః। భీమసేనార్జునౌ చాపి మాద్రవత్యాస్సుతౌ చ తౌ॥ ౫॥ శ్రుత్వాభిమన్యోస్తనయం జాతం చ మృతమేవ చ। ముషితా ఇవ వార్ష్ణేయ ద్రోణపుత్రేణ పాండవాః॥ ౬॥ అభిమన్యుః ప్రియః కృష్ణ భ్రాతృణాం నాత్ర సంశయః। తే శ్రుత్వా కిన్ను వక్ష్యంతి ద్రోణపుత్రాస్త్రనిర్జితాః॥ ౭॥ భవతోతః పరం దుఃఖం కిం తదన్యజ్జనార్దన। అభిమన్యోస్సుతాత్కృష్ణ మృతాజ్జాతాదరిందమ॥ ౮॥ సాహం ప్రసాదయే కృష్ణ త్వామద్య శిరసా నతా। పృథేయం ద్రౌపదీ చైవ తాః పశ్య పురుషోత్తమ॥ ౯॥ యదా ద్రోణసుతో గర్భాన్పాండూనాం హంతి మాధవ। తదా కిల త్వయా ద్రౌణిః క్రుద్ధేనోక్తోఽరిమర్దన॥ ౧౦॥ అకామం త్వాం కరిష్యామి బ్రహ్మబంధో నరాధమ। అహం సంజీవయిష్యామి కిరీటితనయాత్మజం॥ ౧౧॥ ఇత్యేతద్వచనం శ్రుత్వా జానానాహం బ

లంతవ। ప్రసాదయే త్వాం దుర్ధర్ష జీవతామభిమన్యుజః ॥ ౧౨ ॥ యద్యేతత్త్వం ప్రతిశ్రుత్య న కరోషి వచశ్శుభమ్। సఫలం వృష్ణిశార్దూల మృతాం మామవధారయ॥ ౧౩॥ అభిమన్యోస్సుతో వీర న సంజీవతి యద్యయమ్। జీవతి త్వయి దుర్ధర్ష కిం కరిష్యామ్యహం త్వయా॥ ౧౪॥ సంజీవయైనం దుర్ధర్ష మృతం త్వమభిమన్యుజమ్। సదృశాక్షసుతం వీర సస్యం వర్షన్నివాంబుదః॥ ౧౫॥ త్వం హి కేశవ ధర్మాత్మా సత్యవాన్ సత్యవిక్రమః। సతీం వాచమృతాం కర్తుమర్హసి త్వమరిందమ॥ ౧౬॥ ఇచ్ఛన్నపి హి లోకాంస్త్రీన్ జీవయేథా మృతానిమాన్। కిం పునర్దయితం జాతం స్వస్రీయస్యాత్మజం మృతమ్॥ ౧౭॥ ప్రభావజ్ఞాస్మి తే కృష్ణ తస్మాత్త్వాం యాచయామ్యహమ్। కురుష్వ పాండుపుత్రాణామిమం పరమనుగ్రహమ్॥ ౧౮ ॥ స్వసేతి వా మహాబాహో హతపుత్రేతి వా పునః। ప్రపన్నాం మామియం చేతి దయాం కర్తుమిహార్హసి॥ ౧౯॥ ....*

ఇతి- పరీక్షిజ్జన్మకథనే - సప్తషష్టితమోధ్యాయః.

వైశంపాయనః ॥ ఏవముక్తస్తు రాజేంద్ర కేశిహా దుఃఖమూర్ఛితః । తథేతి వ్యాజహారోచ్చైః హ్లాదయన్నివ తం జనమ్ ॥ ౧ ॥ వాక్యేనైతేన హి తదా తం జనం పురుషర్షభః। హ్లాదయామాస స విభుర్ఘర్మార్తం సలిలైరివ॥ ౨ ॥ తతస్స ప్రావిశత్తూర్ణం జన్మవేశ్మ పితుస్తవ । అర్చితం పురుషవ్యాఘ్ర సితైర్మాల్యైర్యథావిధి॥ ౩ ॥ అపాం కుంభైస్సుపూర్ణైశ్చ విన్యస్తైస్సర్వతో దిశమ్। ఘృతేన తిందుకాలాతైస్సర్షపైశ్చ మహాభుజః॥ ౪ ॥ అస్త్రైశ్చ విమలైర్న్యస్తైః పావకైశ్చ సమంతతః। వృద్ధాభిశ్చాభిరామాభిః పరిచారార్థమావృతమ్ ॥ ౫ ॥ దక్షైశ్చ పరితో ధీరైర్భిషగ్భిః కుశలైస్తథా । దదర్శ చ స తేజస్వీ రక్షోఘ్నాన్యపి సర్వశః॥ ౬॥ ద్రవ్యాణి స్థాపితాని స్మ విధివత్కుశలైర్జనైః। తథా యుక్తం చ తద్దృష్ట్వా జన్మవేశ్మ పితుస్తవ॥ ౭॥ హృష్టోభవత్ హృషీకేశస్సాధు సాధ్వితి చాబ్రవీత్ । తథా బ్రువతి వార్ష్ణేయే ప్రహృష్టవదనే తథా ॥ ౮ ॥ ద్రౌపదీ త్వరితా గత్వా వైరాటీం వాక్యమబ్రవీత్ । అయమాయాతి తే భద్రే శ్వశురో మధుసూదనః॥ ౯॥ పురాణర్షిరచింత్యాత్మా సమీపమపరాజితః। సాపి బాష్పకలాం వాచం నిగృహ్యాశ్రూణి చైవ చ ॥ ౧౦॥ సుసంవీతాభవద్దేవీ దేవవత్కృష్ణమీయుషీ। సా తథా దూయమానేన హృదయేన తపస్వినీ ॥ ౧౧ ॥ దృష్ట్వా గోవిందమాయాంతం కృపణం పర్యదేవయత్ । పుండరీకాక్ష పశ్యావాం బాలేన హి వినాకృతౌ॥ ౧౨॥ అభిమన్యుం చ మాం చైవ హతౌ తుల్యం జనార్దన । వార్ష్ణేయ మధుహా వీర శిరసా త్వాం ప్రసాదయే॥ ౧౩॥ ద్రోణపుత్రాస్త్రనిర్దగ్ధం జీవయైనం మమాత్మజమ్ । యది స్మ ధర్మరాజ్ఞా వా భీమసేనేన వా పునః॥ ౧౪॥ త్వయా వా పుండరీకాక్ష వాక్యముక్తమిదం భవేత్ । అజానతీమిషీకేయం జనిత్రీం హంత్వితి ప్రభో ॥ ౧౫ ॥ అహమేవ వినష్టా స్యాం నైతదేవం గతం భవేత్ । గర్భస్థస్యాస్య బాలస్య బ్రహ్మాస్త్రేణ నిపాతనమ్॥ ౧౬॥ కృత్వా నృశంసం దుర్బుద్ధిర్ద్రౌణిః కిం ఫలమశ్నుతే । సా త్వాం ప్రసాద్య శిరసా యాచే శత్రునిబర్హణమ్॥ ౧౭॥ ప్రాణాంస్త్యక్ష్యామి గోవింద నాయం సంజీవతే యది। అస్మిన్ హి బహవః సాధో యే మమాసన్మనోరథాః ॥ ౧౮॥ తే ద్రోణపుత్రేణ హతాః కిన్ను జీవామి కేశవ। ఆసీన్మమ మతిః కృష్ణ పూర్ణోత్సంగా జనార్దన॥ ౧౯॥ అభివాదయిష్యే త్వాం కృష్ణ తదిదం వితథీకృతమ్। చపలా తు స్వదాయాదే మృతేస్మిన్ పురుషర్షభ॥ ౨౦॥ విఫలా మే కృతా కృష్ణ హృది సర్వే మనోరథాః। చపలా తు కిరాతీవ ప్రియాస్తే మధుసూదన॥ ౨౧॥ సుతం పశ్య త్వమస్యైనం బ్రహ్మాస్త్రేణ నిపాతితమ్। కృతఘ్నోయం నృశంసోయం యథాస్య జనకస్తథా॥ ౨౨॥ యః పాండవీం శ్రియం త్యక్త్వా గతోద్య యమసాదనమ్। మయా చైతత్ప్రతిజ్ఞాతం రణమూర్ధని కేశవ॥ ౨౩॥ అభిమన్యో హతే వీర త్వామేష్యామ్యచిరాదివ। తచ్చ నాకరవం కృష్ణ నృశంసా జీవితప్రియా॥ ఇదానీం మాం గతాం తత్ర కిన్ను వక్ష్యతి ఫాల్గునిః॥ ౨౪॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి- పరీక్షిజ్జన్మకథనే- అష్టషష్టితమోధ్యాయః-..............................*

వైశంపాయనః ॥ సైవం విలప్య కరుణం సోన్మాదేవ తపస్వినీ। ఉత్తరా న్యపతద్భూమౌ కృపణా పుత్రగృద్ధినీ ॥ ౧ ॥ తాం తు దృష్ట్వా నిపతితాం హతపుత్రపరి

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

చ్ఛదామ్। చుక్రోశకుంతీదుఃఖార్తా సర్వాశ్చభరతస్త్రియః॥ ౨॥ ముహూర్తమివరాజేంద్రపాండవానాంనివేశనమ్। అప్రేక్షణీయమభవదార్తస్వ
రవినాదితమ్॥ ౩॥ ముహూర్తమివరాజేంద్రపుత్రశోకాభిపూరితా। కశ్మలాభిహతావీరవైరాటీత్వభవత్తదా॥ ౪॥ ప్రతిలభ్యతుసాసంజ్ఞాముత్తరాభర
తర్షభ। అంకమారోప్యతంపుత్రమిదంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౫॥ ధర్మజ్ఞస్యసుతస్సత్వమధర్మంనావబుధ్యసే। యస్త్వంవృష్ణిప్రవీరస్యకురుషేనాభివా
దనమ్॥ ౬॥ పుత్రగత్వామమవచోబ్రూయాస్త్వంపితరంత్విదమ్। దుర్మరంప్రాణినాంవీరకాలేప్రాప్తేకథంచన॥ ౭॥ యాహంత్వయావినాద్యేహపత్యా
పుత్రేణచైవహ। మర్తవ్యేసతిజీవామిహతస్వస్తిరకించనా॥ ౮॥ అథవాధర్మరాజ్ఞాహమనుజ్ఞాతామహాభుజ। భక్షయిష్యేవిషంఘోరంప్రవేక్ష్యే
వాహుతాశనమ్॥ ౯॥ అథవాదుర్మరంతాతయదిదంమేసహస్రధా। పతిపుత్రవిహీనాయాహృదయంనవిదీర్యతే॥ ౧౦॥ ఉత్తిష్ఠపుత్రపశ్యేమాందుఃఖి
తాంప్రపితామహీమ్। ఆర్తాముపప్లుతాందీనాంనిమగ్నాంశోకసాగరే॥ ౧౧॥ ఆర్యాంచపశ్యపాంచాలీంసాత్వతీంచతపస్వినీమ్। మాంచపశ్యసుదుః
ఖార్తాంవ్యాధవిద్ధాంమృగీమివ॥ ౧౨॥ ఉత్తిష్ఠపశ్యవదనంలోకనాథస్యధీమతః। పుండరీకపలాశాక్షంపురేవచపలేక్షణమ్॥ ౧౩॥ ఏవంవిప్రలపంతీం
తాందృష్ట్వానిపతితాంపునః। ఉత్తరాంతాంస్త్రియఃసర్వాఃపునరుత్థాపయంస్తతః॥ ౧౪॥ ఉత్థాయచపునర్ధైర్యాత్తదామత్స్యపతేస్సుతా। ప్రాం
జలిఃపుండరీకాక్షంభూమావేవాభ్యవాదయత్॥ ౧౫॥ శ్రుత్వాసతస్యవిపులంవిలాపంపురుషర్షభః। ఉపస్పృశ్యతతఃకృష్ణోబ్రహ్మాస్త్రంప్రత్యసంహ
రత్॥ ౧౬॥ ప్రతిజజ్ఞేచదాశార్హస్తస్యజీవితమచ్యుతః। అబ్రవీచ్చవిశుద్ధాత్మాసర్వంవిశ్రావయన్జగత్॥ ౧౭॥ నబ్రవీమ్యుత్తరేమిథ్యాసత్యమేతద్భ
విష్యతి। ఏషసంజీవయామ్యేనంపశ్యతాంసర్వదేహినామ్॥ ౧౮॥ నోక్తపూర్వంమయామిథ్యాస్వైరేష్వపికదాచన। నచయుద్ధాత్పరావృత్తస్తథా
సంజీవతామయమ్॥ ౧౯॥ యథామేదయితోధర్మోబ్రాహ్మణాశ్చవిశేషతః। అభిమన్యోస్సుతోజాతోమృతోజీవత్వయంతథా॥ ౨౦॥ యథాహంనా
భిజానామివిజయేనకదాచన। విరోధంతేనసత్యేనమృతోజీవత్వయంశిశుః॥ ౨౧॥ యథాసత్యంచధర్మశ్చమయినిత్యంప్రతిష్ఠితౌ। తథామృతఃశిశురయం
జీవతామభిమన్యుజః॥ ౨౨॥ యథాకంసశ్చకేశీచధర్మేణనిహతౌమయా। తేనసత్యేనబాలోద్యపునస్సంజీవతామయమ్॥ ౨౩॥ ఇత్యుక్తోవాసుదేవేన
సబాలోభరతర్షభ। శనైశ్శనైర్మహారాజప్రాస్పందతసచేతనః॥ ౨౪॥ ....*

ఇతి- పరీక్షితఃకృష్ణాత్సంజీవనే. ఏకోనసప్తతితమోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ బ్రహ్మాస్త్రంతుతదారాజన్కృష్ణేనప్రతిసంహృతమ్। తదాతద్వేశ్మత్వత్పిత్రాతేజసాభివిదీపితమ్॥ ౧॥ తతోరక్షాంసిసర్వాణినేశు
స్త్యక్త్వాగృహంతుతత్। అంతరిక్షేచవాగాసీత్సాధుకేశవసాధ్వితి॥ ౨॥ తదస్త్రంజ్వలితంచాపిపితామహమగాత్తదా। తతఃప్రాణాన్పునర్లేభేపి
తాతవనరేశ్వర॥ ౩॥ వ్యచేష్టతచబాలోసౌయథోత్సాహంయథాబలమ్। బభూవుర్ముదితారాజంస్తతస్తాభరతస్త్రియః॥ ౪॥ బ్రాహ్మణాన్వాచయా
మాసుర్గోవిందస్యైవశాసనాత్। తతస్తాముదితాస్సర్వాఃప్రశశంసుర్జనార్దనమ్॥ ౫॥ స్త్రియోభరతసింహానాంనావంలబ్ధ్వేవపారగాః। కుంతీ
ద్రుపదపుత్రీచసుభద్రాచోత్తరాతథా॥ ౬॥ స్త్రియశ్చాన్యానృసింహానాంబభూవుర్హృష్టమానసాః। తత్రమల్లానటాశ్చైవగ్రంథికాఃసౌఖ్యశాయికాః॥
౭॥ సూతమాగధసంఘాశ్చాప్యస్తువంస్తంజనార్దనమ్। కురువంశస్తవాఖ్యాభిరాశీర్భిర్భరతర్షభ॥ ౮॥ ఉత్థాయతుయథాకాలముత్తరాయదు
నందనమ్। అభ్యవాదయతప్రీతాసహపుత్రేణభారత॥ ౯॥ తస్యకృష్ణోదదౌహృష్టోబహురత్నంవిశేషతః। తథాన్యేవృష్ణిశార్దూలానామచాస్యాకరో
త్ప్రభుః॥ ౧౦॥ పితుస్తవమహారాజసత్యసంధోజనార్దనః। పరిక్షీణేషులేయస్మాజ్జాతోయమభిమన్యుజః॥ ౧౧॥ పరీక్షిదితినామాస్యభవత్విత్యబ్రవీత్త
నా। సోవర్ధతయథాకాలంపితాతవజనాధిప॥ ౧౨॥ మనఃప్రహ్లాదనశ్చాసీత్సర్వలోకస్యభారత। మాసజాతస్తుతేవీరపితాభవతిభారత॥ ౧౩॥ అథా

జగ్ముస్సుబహులంరత్నమాదాయపాండవాః । తాన్ సమీపగతాన్ శ్రుత్వానిర్యయుర్వృష్ణిపుంగవాః॥ ౧౪॥ అలంచక్రుశ్చమాల్యౌఘైఃపురుషానాగసాహ్వయమ్। పతాకాభిర్విచిత్రాభిర్ధ్వజైశ్చవివిధైరపి ॥ ౧౫॥ వేశ్మానిసమలంచక్రుఃపౌరాశ్చవిజనేశ్వరాః । దేవతాయతనానాంచపూజాస్సువివిధాస్తథా॥ ౧౬॥ సందిదేశాథవిదురఃపాండుపుత్రప్రియేప్సయా । రాజమార్గాశ్చతత్రాసన్ సుమనోభిరలంకృతాః ॥ ౧౭॥ శుశుభేతత్పురంచాపిసముద్రౌఘనిభస్వనమ్। నర్తకైశ్చాపినృత్యద్భిర్గాయకానాంచనిస్వనైః॥ ౧౮॥ ఆసీద్వైశ్రవణస్యేవనివాసస్తత్పురంతదా । వందిభిశ్చనరైరాజన్ స్త్రీసహాయశ్చసర్వశః॥ ౧౯॥ తత్రతత్రవివిక్తేషుసమంతాదుపశోభితమ్। పతాకాధూయమానాశ్చసమంతాన్మాతరిశ్వనా ॥ ౨౦॥ అదర్శయన్నివతదాకురూన్వైదక్షిణోత్తరాన్। అఘోషయంస్తదాచాపిపుడుషారాజధూర్గతాః॥ సర్వరాత్రీఃహారోద్యరత్నాభరణలక్షణః॥ ౨౧॥......*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి- పాండవాగమనే- సప్తతితమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ తాన్ సమీపగతాన్ శ్రుత్వాపాండవాన్ శత్రుకర్శనః। వాసుదేవఃసహామాత్యఃప్రయయౌససుహృద్గణః ॥ ౧॥ తేసమేత్యయథాన్యాయంప్రత్యుద్యాతాదిదృక్షయా । తేసమేత్యయథాన్యాయంపాండవావృష్ణిభిస్సహ ॥ ౨ ॥ వివిశుస్సహితారాజన్ పురంవారణసాహ్వయమ్।మహతస్తస్యసైన్యస్యఖురనేమిస్వనేనహ॥ ౩॥ ద్యావాపృథివ్యౌఖంచైవసర్వమాసీత్సమావృతమ్। తేకోశానగ్రతఃకృత్వావివిశుఃస్వపురంతదా॥౪॥పాండవాఃప్రీతమనసస్సామాత్యాస్ససుహృద్గణాః। తేసమేత్యయథాన్యాయంధృతరాష్ట్రంజనాధిప॥ ౫ ॥ కీర్తయంతఃస్వనామానితస్యపాదావవందిరే। ధృతరాష్ట్రాదనుచతేగాంధారీంసుబలాత్మజామ్॥౬॥ కుంతీంచరాజశార్దూలతదాభరతసత్తమ।విదురంపూజయిత్వాచవైశ్యాపుత్రంసమేత్యచ॥౭॥ పూజ్యమానాఃస్మతేవీరావ్యరోచంతవిశాంపతే। తతస్తత్పరమాశ్చర్యంవిచిత్రంమహదద్భుతమ్॥ ౮॥ శుశ్రువుస్తేతదావీరాఃపితుస్తేజన్మభారత। తదుపశ్రుత్యతత్కర్మవాసుదేవస్యధీమతః॥ ౯॥ పూజార్హంపూజయామాసుఃకృష్ణందేవకినందనమ్। తతఃకతిపయాహస్సువ్యాసస్సత్యవతీసుతః॥ ౧౦॥ ఆజగామమహాతేజానగరంనాగసాహ్వయమ్ । తస్యసర్వేయథాన్యాయంపూజాంచక్రుఃకురూద్వహాః॥ ౧౧॥ సహవృష్ణ్యంధకవ్యాఘ్రైరుపాసాంచక్రిరేతదా। తత్రనానావిధాకారాఃకథాస్సమభికీర్త్యవై॥ ౧౨॥ యుధిష్ఠిరోధర్మసుతోవ్యాసంవచనమబ్రవీత్। భవత్ప్రసాదాద్భగవన్యదిదంరత్నమాహృతమ్॥౧౩॥ ఉపయోక్తుంతదిచ్ఛామివాజిమేధేమహాక్రతౌ । తమనుజ్ఞాతుమిచ్ఛామిభవతామునిసత్తమ ॥ త్వదధీనావయంసర్వేకృష్ణస్యచమహాత్మనః॥౧౪॥ వ్యాసః॥ అనుజానామిరాజంస్త్వాంక్రియతాంయదనంతరమ్। యజస్వవాజిమేధేనవిధివద్దక్షిణావతా॥౧౫॥ అశ్వమేధోహిరాజేంద్రపావనస్సర్వపాప్మనామ్ । తేనేష్ట్వాత్వంవిపాప్మావైభవితానాత్రసంశయః॥౧౬॥ వైశంపాయనః॥ఇత్యుక్తస్సతుధర్మాత్మాకురురాజోయుధిష్ఠిరః అశ్వమేధస్యకౌరవ్యచకారాహరణేమతిమ్॥ ౧౭॥ సమనుజ్ఞాప్యతత్సర్వంకృష్ణద్వైపాయనంనృప। వాసుదేవమథాభ్యేత్యవాగ్మీవచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౮॥ దేవకీసుప్రజాదేవీత్వయాపురుషసత్తమ। యద్బ్రూయాంత్వాంమహాబాహోతత్కృథాస్త్వమిహాచ్యుత॥౧౯॥ త్వత్ప్రభావార్జితాన్భోగానశ్నీమయదునందన। పరాక్రమేణబుద్ధ్యాచత్వయేయంనిర్జితామహీ॥౨౦॥ దీక్షయస్వత్వమాత్మానంత్వంహినఃపరమోగురుః । త్వయీష్టవతిదాశార్హవిపాప్మాభవితాహ్యహమ్॥ ౨౧॥ త్వంహియజ్ఞోక్షరస్సర్వస్త్వంధర్మస్త్వంప్రజాపతిః । త్వంగతిస్సర్వభూతానామితిమేనిశ్చితామతిః॥ ౨౨॥ వాసుదేవః॥త్వమేవైతన్మహాబాహోవక్తుమర్హస్యరిందమ। త్వంగతిస్సర్వభూతానామితిమేనిశ్చితామతిః॥౨౩॥ త్వంచాద్యకురువీరాణాంధర్మేణహివిరాజసే। గుణీభూతాఃస్మతేరాజంస్త్వంనోరాజాగురుర్మతః॥౨౪॥ యజస్వమదనుజ్ఞాతఃప్రాప్యఏషక్రతుస్త్వయా। యునక్తునోభవాన్

కార్యే యత్ర వాంఛసి భారత॥౨౫॥ సత్యం తే ప్రతిజానామి సర్వం కర్తాస్మి తేనఘ। భీమసేనార్జునౌ చైవ తథా మాద్రవతీసుతౌ॥ ఇష్టవంతో భవిష్యంతి త్వయ్యాప్తవతి పార్థివ॥౨౬॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి-వ్యాసాగమనే-ఏకసప్తతితమోధ్యాయః- ******

వైశంపాయనః॥ ఏవముక్తస్తు కృష్ణేన ధర్మపుత్రో యుధిష్ఠిరః। వ్యాసమామంత్ర్య మేధావీ తతో వచనమబ్రవీత్ ॥౧॥ యదా కాలం భవాన్ వేత్తి హయమేధస్య తత్త్వతః। దీక్షయస్వ తదా మాం త్వం త్వయ్యాయత్తో హి మే క్రతుః॥౨॥ వ్యాసః॥ అహం పైలోథ కౌంతేయ యాజ్ఞవల్క్యస్తథైవ చ। విధానం యద్యథాకాలం తత్కర్తారో న సంశయః॥౩॥ చైత్ర్యాం హి పౌర్ణమాస్యాం తు తవ దీక్షా భవిష్యతి। సంభారాః సంభ్రియంతాం చ యజ్ఞార్థం పురుషర్షభ॥౪॥ అశ్వవిద్యావిదశ్చైవ సూతా విప్రాశ్చ తద్విదః। మేధ్యమశ్వం పరీక్షంతాం తవ యజ్ఞార్థసిద్ధయే ॥ ౫ ॥ తముత్సృజ్య యథాశాస్త్రం పృథివీం సాగరాంబరామ్। సపర్యేతు యశో దీప్తం తవ పార్థివ దర్శయన్॥ ౬॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్తస్స తథేత్యుక్త్వా పాండవః పృథివీపతిః। చకార సర్వం రాజేంద్ర యథోక్తం బ్రహ్మవాదినా॥ ౭॥ సంభారాశ్చైవ రాజేంద్ర సర్వే సంకల్పితాభవన్। సంసభారాన్ సమాహృత్య నృపో ధర్మసుతస్తదా॥౮॥ న్యవేదయదమేయాత్మా కృష్ణద్వైపాయనాయ వై।తతోబ్రవీన్మహాతేజా వ్యాసో ధర్మాత్మజం నృపమ్॥౯॥యథాకాలం యథాయోగం సజ్జాః స్మ తవ దీక్షణే। స్ఫ్యశ్చ కూర్చాశ్చ సౌవర్ణో యచ్చాన్యదపి కౌరవ॥ ౧౦॥ తత్ర యోజ్యం భవేత్కించిద్రౌక్మ్యం తత్క్రియతామితి। అశ్వశ్చోత్సృజ్యతామద్య పృథ్వ్యామథ యథాక్రమమ్॥ సుగుప్తం చరతాం చాపి యథాశాస్త్రం యథావిధి॥ ౧౧॥ యుధిష్ఠిరః॥ అయమశ్వో యథా బ్రహ్మన్నుత్సృష్టః పృథివీమిమామ్। చరిష్యతి యథాకామం తత్ర వై సంవిధీయతామ్॥ ౧౨॥ పృథివీం పర్యటంతం హి తురంగం కామచారిణమ్। యః పాలయేదితి మునే తద్భవాన్ వక్తుమర్హతి॥౧౩॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్తస్తు రాజేంద్ర కృష్ణద్వైపాయనోబ్రవీత్। భీమసేనాదవరజః శ్రేష్ఠః సర్వధనుష్మతామ్॥౧౪॥ జిష్ణుస్సహిష్ణుర్ధృష్ణుశ్చ స ఏనం పాలయిష్యతి। శక్తస్స హి మహీం జేతుం నివాతకవచాంతకః॥ ౧౫॥ తస్మిన్ హ్యస్త్రాణి దివ్యాని దివ్యం సంహననం తథా । దివ్యం ధనుశ్చేషుధీ చ స ఏనమనుయాస్యతి॥౧౬॥ స హి ధర్మార్థకుశలః సర్వవిద్యావిశారదః।యథాశాస్త్రం నృపశ్రేష్ఠ చారయిష్యతి తే హయమ్॥౧౭॥ రాజపుత్రో మహాబాహుః శ్యామో రాజీవలోచనః।అభిమన్యోః పితా వీరః స ఏనం పాలయిష్యతి॥౧౮॥భీమసేనోపి తేజస్వీ కౌంతేయోమితవిక్రమః। సమర్థో రక్షితుం రాష్ట్రం నకులశ్చ విశాంపతే॥౧౯॥ సహదేవస్తు కౌరవ్య సమాధాస్యతి బుద్ధిమాన్ । కుటుంబతంత్రం విధివత్సర్వమేవ మహాయశాః॥ ౨౦॥ తత్తు సర్వం యథాన్యాయముక్తః కురుకులోద్వహః। చకార ఫాల్గునం చాపి సందిదేశ హయం ప్రతి॥౨౧॥యుధిష్ఠిరః॥ ఏహ్యర్జున త్వయా వీర హయోయం పరిపాల్యతామ్॥ త్వమర్హో రక్షితుం హ్యేనం నాన్యః కశ్చన మానవః॥ ౨౨ ॥ యే చాపి త్వాం మహాబాహో ప్రత్యుద్యాంతి నరాధిపాః । తైర్విగ్రహో యథా న స్యాత్తథా కార్యం త్వయానఘ॥ ౨౩॥ ఆఖ్యాతవ్యశ్చ భవతా యజ్ఞోయం మమ సర్వశః । పార్థివేభ్యో మహాబాహో సమయే గమ్యతామితి ॥ ౨౪ ॥ వైశంపాయనః॥ ఏవముక్త్వా స ధర్మాత్మా భ్రాతరం సవ్యసాచినమ్ । భీమం చ నకులం చైవ పురగుప్తౌ సమాదధత్ ॥ ౨౫॥ కుటుంబతంత్రే చ తదా సహదేవం యుధాంపతిమ్। అనుమాన్య మహీపాలం ధృతరాష్ట్రం యుధిష్ఠిరః॥ ౨౬॥ .... *

ఇతి- అనుగీతాపర్వణి- అశ్వరక్షార్థమర్జుననియోగే - ద్విసప్తతితమోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ దీక్షాకాలే తు సంప్రాప్తే తతస్తే సుమహర్త్విజః। విధివద్దీక్షయామాసురశ్వమేధాయ పార్థివమ్॥ ౧॥ కృత్వా స పశుబంధాంశ్చ దీక్షితః పాండునందనః । ధర్మరాజో మహాతేజాస్సహర్త్విగ్భిర్వ్యరోచత॥ ౨॥ హయం చ హయమేధార్థం స్వయం చ బ్రహ్మవాదినా । ఉత్సృష్టశ్శాస్త్రవిధినా వ్యాసేనామితతేజసా॥౩॥ స రాజా ధర్మరాట్ రాజన్ దీక్షితో విబభౌ తదా । హేమమాలీ రుక్మకంఠః ప్రదీప్త ఇవ పావకః॥ ౪॥ కృష్ణాజినీ దండపాణిః

క్షౌమవాసాస్సధర్మజః। విబభౌద్యుతిమాన్ భూయఃప్రజాపతిరివాధ్వరే॥౫॥తథైవాస్యర్త్విజస్సర్వే తుల్యవేషా విశాంపతే। బభూవురర్జునశ్చాపి ప్రదీప్త ఇవ పావకః॥ ౬॥ శ్వేతాశ్వః కృష్ణసారం తం ససారాశ్వం ధనంజయః। స్వస్తి తెస్తు వ్రజావిఘ్నం పునశ్చైహీతి భారత॥౭॥తథాపరే మనుష్యేంద్రపురుషా వాక్యమబ్రువన్। నైనం పశ్యామ సమ్మర్దే ధనురేతత్ప్రదృశ్యతే॥ ౮॥ ఏతద్ధి భీమనిర్హ్రాదం విశ్రుతం గాండివం ధనుః। బ్రాహ్మణాశ్చ మహీపాల బహవో వేదపారగాః॥ ౯॥ విధివత్పృథివీపాల ధర్మరాజస్య శాసనాత్ ।విక్షిపన్ గాండివం రాజన్ బద్ధగోధాంగులిత్రవాన్॥౧౦॥తమశ్వం పృథివీపాల ముదాయుక్తస్ససారచ। ఆకుమారం తదా రాజన్నగమత్తత్పురం విభో॥౧౧॥ ద్రష్టుకామం కురుశ్రేష్ఠం ప్రయాస్యంతం ధనంజయమ్। తేషామన్యోన్యసంమర్దాదుష్మైవ సమజాయత॥౧౨॥దిదృక్షూణాం హయం తం చ తం చైవ హయసారిణమ్। తతశ్శబ్దో మహారాజ దిశః ఖం ప్రతిపూరయన్॥ ౧౩ ॥ బభూవ ప్రేక్షతాం నృణాం కుంతీపుత్రం ధనంజయమ్। ఏష గచ్ఛతి కౌంతేయస్తురగశ్చైవ దీప్తిమాన్॥౧౪॥ యమన్వేతి మహాబాహుః సంస్పృశన్ ధనురుత్తమమ్।ఏవం శుశ్రావ వదతాం గిరో జిష్ణురుదారధీః॥ ౧౫॥ స్వస్తి తెస్తు వ్రజారిష్టం పునశ్చైహీతి భారత। అథాపరే మనుష్యేంద్రపురుషా వాక్యమబ్రువన్॥౧౬॥నైనం పశ్యామ సంమర్దే ధనురేతత్ప్రదృశ్యతే। ఏతద్ధి భీమనిర్హ్రాదం విశ్రుతం గాండివం ధనుః॥ ౧౭॥ స్వస్తి గచ్ఛత్వరిష్టో వై పంథానమకుతోభయమ్। నివృత్తమేనం ద్రక్ష్యామః పునరేవ్యతి చ ధ్రువమ్॥౧౮॥ ఏవమాద్యా మనుష్యాణాం స్త్రీణాం చ భరతర్షభ। శుశ్రావ మధురా వాచః పునః పునరుదారధీః॥౧౯॥యాజ్ఞవల్క్యస్య శిష్యశ్చ కుశలో యజ్ఞకర్మణి।ప్రాయాత్పార్థేన సహితః శాంత్యర్థం వేదపారగః॥౨౦॥బ్రాహ్మణాశ్చ మహీపాల బహవో వేదపారగాః అనుజగ్ముర్మహాత్మానం క్షత్రియాశ్చ విశాంపతే॥౨౧॥విధివత్ పృథివీపాల ధర్మరాజస్య శాసనాత్ ।పాండవైః పృథివీమశ్వో నిర్జితామస్త్రతెజసా॥౨౨॥ చచార స మహారాజ యథాదేశం చ సత్తమ। తత్ర యుద్ధాని వృత్తాని యాన్యాసన్ పాండవస్య హ॥ ౨౩॥ తాని వక్ష్యామి తే వీర విచిత్రాణి మహాంతి చ।స హయః పృథివీం రాజన్ ప్రదక్షిణమవర్తత॥ ౨౪॥ సహారోత్తరతః పూర్వం తన్నిబోధ మహీపతే। అవమృద్నన్ స రాష్ట్రాణి పార్థివానాం హయోత్తమః॥ ౨౫॥ శనైస్తదా పరియయా శ్వేతాశ్వశ్చ మహారథః। తత్ర సంగణనా నాస్తి రాజ్ఞామయుతశస్తదా॥౨౬॥యేయుధ్యంత మహారాజ క్షత్రియా హతబాంధవాః। కిరాతా యవనా రాజన్ బహవోపిధనుర్ధరాః॥ ౨౭॥ మ్లేచ్ఛాశ్చాన్యే బహువిధాః పూర్వం యే నికృతా రణే।ఆర్యాశ్చ పృథివీపాలాః ప్రహృష్టనరవాహనాః॥ ౨౮॥సమీయుః పాండుపుత్రేణ బహవో యుద్ధదుర్మదాః।ఏవం వృత్తాని యుద్ధాని తత్ర తత్ర మహీపతే॥౨౯॥అర్జునస్య మహీపాలైర్నానాదేశసమాగతైః। యాని తూభయతో రాజన్ ప్రతప్తాని మహాంతి చ॥ తాని యుద్ధాని వక్ష్యామి కౌంతేయస్య తవానఘ॥౩౦॥.................. *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అనుగీతాపర్వణి-అశ్వానుసారే- త్రిసప్తతితమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥త్రిగర్తైరభవద్యుద్ధం కృతవైరైః కిరీటినః । మహారథసమాజ్ఞాతైర్హతానాం పుత్రనప్తృభిః॥ ౧॥ తేసమాజ్ఞాయ సంప్రాప్తం యజ్ఞియం తురగోత్తమమ్। విషయాంతం తతో వీరా దంశితాః పర్యవారయన్॥ ౨॥ రథినో బద్ధతూణీరాః సదశ్వైస్సమలంకృతైః।పరివార్య హయం రాజన్ గ్రహీతుం సంప్రచక్రముః॥౩॥తతః కిరీటీ సంచింత్య తేషాం తత్ర చికీర్షితమ్।వారయామాస తాన్ వీరాన్ సాంత్వపూర్వమరిందమః॥౪॥ తదనాదృత్య తే సర్వే శరైరభ్యహనంస్తదా। తమోరజోభ్యాం సంఛన్నాంస్తాన్ కిరీటీ న్యవారయత్ ॥ ౫॥ తానబ్రవీత్తతో జిష్ణుః ప్రహసన్నివ భారత। నివర్తధ్వమధర్మజ్ఞాః శ్రేయో జీవితమేవ చ ॥ ౬॥ స హి వీరః ప్రయాస్యన్ వై ధర్మరాజేన వారితః । హతబాంధవా న తే పార్థ హంతవ్యాః పార్థివా ఇతి॥ ౭॥స తదా తద్వచః శ్రుత్వా ధర్మరాజస్య ధీమతః। తాన్నివర్తధ్వమిత్యాహ న న్యవర్తంత చాపి తే॥౮॥తతస్త్రిగర్తరాజానం సూర్యవర్మాణమాహవే। విజిత్య శరజాలె

నప్రజహౌసధనంజయః॥ ౯॥ తతస్తైరథఘోషేణరథనేమిస్వనేనచ।పూరయంతోదిశస్సర్వాధనంజయముపాద్రవన్ ॥ ౧౦ ॥ సూర్యవర్మాతతఃపా
ర్థంశరాణాంనతపర్వణామ్।శతాన్యముంచద్రాజేంద్రలఘ్వస్త్రీరభిదర్శయన్॥౧౧॥తథైవాన్యేమహేష్వాసాయేచతస్యానుయాయినః। ముముచు
శ్శరవర్షాణిధనంజయవధైషిణః॥ ౧౨ ॥ సతాన్జ్యాముఖనిర్ముక్తైర్బహుభిస్సుబహూన్శరాన్ । చిచ్ఛేదపాండవోరాజంస్తేభూమావన్యపతంస్త
దా॥౧౩॥ కేతుధర్మాతుతేజస్వీతస్యైవావరజోయువా।యుయుధేభ్రాతురర్థాయపాండవేనయశస్వినా॥౧౪॥తమాపతంతంసంప్రేక్ష్యకేతుధర్మా
ణమాహవే। అభ్యఘ్నన్నిశితైర్బాణైర్బీభత్సుఃపరవీరహా॥౧౫॥ కేతుధర్మణ్యభిహతేధృతవర్మామహారథః। రథేనాశుసముత్పత్యశరైర్జిష్ణుమ
వాకిరత్ ॥౧౬॥తస్యతాంశీఘ్రతామీక్ష్యతుతోషాతీవవీర్యవాన్।గుడాకేశోమహాతేజాబాలస్యధృతవర్మణః॥౧౭॥ నసందధానందదృశేనాదదానం
చతంతదా। కిరంతమేవసశరాన్దదృశేపాకశాసనిః॥౧౮॥సతుతంపూజయామాసధృతవర్మాణమాహవే। మనసాసముమూర్తంవైరణేసమభిహ
ర్షయన్॥౧౯॥తంపన్నగమివక్రుద్ధంకురువీరఃస్మయన్నివ। ప్రీతిపూర్వంమహాబాహుఃప్రాణైర్నవ్యపరోపయత్ ॥ ౨౦ ॥ సతథారక్ష్యమాణోవైపా
ర్థేనామితతేజసా। ధృతవర్మాశరందీప్తంముమోచవిజయేతదా॥ ౨౧॥ సతేనవిజయస్తూర్ణమాసీద్విద్ధఃకరేభృశమ్।ముమోచగాండీవంమోహాత్త
త్పపాతాథభూతలే॥ ౨౨॥ ధనుషఃపతతస్తస్యసవ్యసాచికరాద్విభో । బభూవసదృశంరూపంశక్రచాపస్యభారత ॥ ౨౩ ॥ తస్మిన్నిపతితేదివ్యేమహా
ధనుషిపార్థివ। జహాససస్వనంహాసంధృతవర్మామహాహవే ॥ ౨౪ ॥ తతోరోషార్దితోజిష్ణుఃప్రమృజ్యరుధిరంకరాత్ । ధనురాదత్తతద్దివ్యంశరవ
ర్షైర్వవర్షచ॥ ౨౫॥ తతోహలహలాశబ్దోదివస్పృగభవత్తదా।నానావిధానాంభూతానాంతత్కర్మాణిప్రశంసతామ్॥౨౬॥ తతస్సంప్రేక్ష్యసం
క్రుద్ధంకాలాంతకయమోపమమ్। జిష్ణుంత్రైగర్తకాయోధాఃపరీతాఃపర్యవారయన్॥ ౨౭॥ అభిసృత్యపరీప్సార్థంతతస్తేధృతవర్మణః । పరివవ్రు
ర్గుడాకేశంతత్రాక్రుధ్యద్ధనంజయః॥ ౨౮॥ తతోయోధాన్జఘానాశుతేషాంసదశచాష్టచ । మహేంద్రవజ్రప్రతిమైరాయసైర్బహుభిశ్శరైః॥ ౨౯॥
తాన్సంప్రభగ్నాన్సంప్రేక్ష్యత్వరమాణోధనంజయః। శరైరాశీవిషాకారైర్జఘానస్వనవద్ధసన్॥ ౩౦॥ తేభగ్నమనసస్సర్వేత్రైగర్తకమహా
రథాః। దిశోభిమద్రువూరాజన్ధనంజయశరార్దితాః॥౩౧॥తమూచుఃపురుషవ్యాఘ్రంసంశప్తకనిషూదనమ్। తవాస్మకింకరాస్సర్వేసర్వేవైవశగా
స్తవ॥౩౨॥ ఆజ్ఞాపయస్వనఃపార్థప్రహ్వాన్ప్రేష్యానవస్థితాన్ । కరిష్యామఃప్రియంసర్వంతవకౌరవనందన॥ ౩౩॥ ఏతదాజ్ఞాయవచనంసర్వాంస్తా
నబ్రవీత్తదా। జీవితంరక్షతనృపాఃశాసనంప్రతిగృహ్యతామ్॥ ౩౪ ॥ ....*

ఇతి- అనుగీతాపర్వణి- అశ్వానుసారే- చతుస్సప్తతితమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ ప్రాగ్జ్యోతిషమథాభ్యేత్యవ్యచరత్సహయోత్తమః। భగదత్తాత్మజస్తత్రనిర్యయౌరణకర్కశః॥౧॥సహయంపాండుపుత్రస్యవిషయాం
తముపాగతమ్। యుయుధేభరతశ్రేష్ఠవజ్రదత్తోమహీపతిః॥ ౨॥ సోభినిర్యాయనగరాద్భగదత్తసుతోనృపః । అశ్వమాయాంతమున్మథ్యనగరాభిముఖో
యయౌ॥ ౩॥ తమాలక్ష్యమహాబాహుఃకురూణామృషభస్తదా। గాండీవంవిక్షిపంస్తూర్ణంసహసాసముపాద్రవత్॥ ౪॥ తతోగాండీవనిర్ముక్తైరిషుభి
ర్మోహితోనృపః। హయమృత్సృజ్యతంవీరస్తతఃపార్థముపాద్రవత్ ॥ ౫ ॥ పునఃప్రవిశ్యనగరందంశితస్సనృపోత్తమః। ఆరుహ్యనాగప్రవరంనిర్యయౌ
రణకర్కశః॥ ౬॥ పాండరేణాతపత్రేణధ్రియమాణేనమూర్ధని। దోధూయతాచామరేణశ్వేతేనచమహారథః॥ ౭॥ తతఃపార్థంసమాసాద్యపాండ
వానాంమహారథమ్। ఆహ్వయామాససబీభత్సుంబాల్యాన్మోహాచ్చసంయుగే॥ ౮ ॥ సవారణంనగప్రఖ్యంప్రభిన్నకరటాముఖమ్ । ప్రేషయామాస
సంక్రుద్ధఃశ్వేతాశ్వంప్రతిపార్థివః॥ ౯ ॥ విక్షరంతంమహామేఘంపరవారణవారణమ్ । శాస్త్రవత్కల్పితంసంఖ్యేవివశంయుద్ధదుర్మదమ్॥ ౧౦॥ ప్ర

చోద్యమానస్సగజస్తేన రాజ్ఞా మహాబలః । తదాంకుశేన విబభావుత్పతిష్యన్నివాంబరమ్ ॥ ౧౧ ॥ తమాపతంతం సంప్రేక్ష్య క్రుద్ధో రాజన్ ధనంజయః । భూమిష్ఠో వారణగతం యోధయామాస భారత ॥ ౧౨ ॥ వజ్రదత్తస్తతః క్రుద్ధో ముమోచాశు ధనంజయే । తోమరానగ్నిసంకాశాన్ శలభానివ వేగితాన్ ॥ ౧౩ ॥ అర్జునస్తానసంప్రాప్తాన్ గాండీవప్రభవైశ్శరైః । ద్విధా త్రిధా చ చిచ్ఛేద ఖపవ ఖగమైస్తదా ॥ ౧౪ ॥ స తాందృష్ట్వా తథా ఛిన్నాంస్తోమరాన్ భగదత్తజః । ఇషూనసక్తాంస్త్వరితః ప్రాహిణోత్పాండవం ప్రతి ॥ ౧౫ ॥ తతోర్జునస్తూర్ణతరం రుక్మపుంఖానజిహ్మగాన్ । ప్రేషయామాస సంక్రుద్ధో భగదత్తాత్మజం ప్రతి ॥ ౧౬ ॥ స తైర్విద్ధో మహాతేజా వజ్రదత్తో మహామృధే । భృశాహతః పపాతోర్వ్యాం న త్వేనమజహాత్ స్మృతిః ॥ ౧౭ ॥ తతస్స పునరుత్సృజ్య వారణప్రవరం రణే । అవ్యగ్రః ప్రేషయామాస జయార్థీ విజయం ప్రతి ॥ ౧౮ ॥ తస్మై బాణాంస్తతో జిష్ణుర్నియుక్తాశీవిషోపమాన్ । ప్రేషయామాస సంక్రుద్ధో జ్వలితజ్వలనోపమాన్ ॥ ౧౯ ॥ స తైర్విద్ధో మహానాగో విస్రవన్ రుధిరం బభౌ । గైరికాక్తమివాంభోద్రిర్బహుప్రస్రవణం తదా ॥ ౨౦ ॥……… *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి· అశ్వానుసారే- వజ్రదత్తయుద్ధే- పంచసప్తతితమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః ॥ ఏవం త్రిరాత్రమభవత్తద్యుద్ధం భరతర్షభ । అర్జునస్య నరేంద్రేణ వృత్రేణేవ శతక్రతోః ॥ ౧ ॥ తతశ్చతుర్థే దివసే వజ్రదత్తో మహాబలః । జహాస సస్వనం హాసం వాక్యం చేదమథాబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ అర్జునార్జున తిష్ఠస్వ న మే జీవన్ విమోక్ష్యసే । త్వాం నిహత్య కరిష్యామి పితుస్తోయం యథావిధి ॥ ౩ ॥ త్వయా వృద్ధో మమ పితా భగదత్తః పితుః సఖా । ఇతో వృద్ధోపచాయిత్వాత్ శిశుం మామద్య యోధయ ॥ ౪ ॥ ఇత్యేవముక్త్వా సంక్రుద్ధో వజ్రదత్తో నరాధిపః । ప్రేషయామాస కౌరవ్య వారణం పాండవం ప్రతి ॥ ౫ ॥ సంప్రేష్యమాణో నాగేంద్రో వజ్రదత్తేన ధీమతా । ఉత్పతిష్యన్నివాకాశమభిదుద్రావ పాండవమ్ ॥ ౬ ॥ అగ్రహస్తసముక్తేన శీకరేణ స నాగరాట్ । సమైక్షత గుడాకేశం శైలం నీలమివాంబుదః ॥ ౭ ॥ స తేన ప్రేషితో రాజా మేఘవద్వినదన్ముహుః । సుఖాంతం వరసంహ్రాదైరభ్యద్రవత ఫాల్గునమ్ ॥ ౮ ॥ స నృత్యన్నివ నాగేంద్రో వజ్రదత్తప్రచోదితః । ఆససాద ద్రుతం రాజన్ కౌరవాణాం మహారథమ్ ॥ ౯ ॥ తమాయాంతమథాలక్ష్య వజ్రదత్తస్య వారణమ్ । గాండీవమాశ్రిత్య బలీ న వ్యకంపత శత్రుహా ॥ ౧౦ ॥ చుక్రోధ బలవచ్చాపి పాండవస్తస్య భూపతే । కార్యవిఘ్నమనుస్మృత్య పూర్వవైరం చ భారత ॥ ౧౧ ॥ తతస్తం వారణం క్రుద్ధః శరజాలేన పాండవః । నివారయామాస తదా వేలేవ మకరాలయమ్ ॥ ౧౨ ॥ స నాగప్రవరః శ్రీమానర్జునేన నివారితః । తస్థౌ శరైర్విభిన్నాంగః శ్వావిచ్ఛలలితో యథా ॥ ౧౩ ॥ నివారితం గజం దృష్ట్వా భగదత్తసుతో నృపః । ఉత్ససర్జ శితాన్ బాణానర్జునం క్రోధమూర్ఛితః ॥ ౧౪ ॥ అర్జునస్తు మహాబాహుః శరైరరినిఘాతిభిః । వారయామాస తాన్ బాణాంస్తదద్భుతమివాభవత్ ॥ ౧౫ ॥ తతః పునరభిక్రుద్ధో రాజా ప్రాగ్జ్యోతిషాధిపః । ప్రేషయామాస రాజేంద్రం బలవత్పర్వతోపమమ్ ॥ ౧౬ ॥ తమాపతంతం సంప్రేక్ష్య బలవత్పాకశాసనిః । నారాచమగ్నిసంకాశం ప్రాహిణోద్వారణం ప్రతి ॥ ౧౭ ॥ స తేన వారణో రాజన్ మర్మస్వభిహతో భృశమ్ । పపాత సహసా భూమౌ వజ్రరుగ్ణ ఇవాచలః ॥ ౧౮ ॥ స పతన్ శుశుభే నాగో ధనంజయశరాహతః । విశన్నివ మహాశైలో మహీం వజ్రప్రపీడితః ॥ ౧౯ ॥ తస్మిన్నిపతితే నాగే వజ్రదత్తస్య పాండవః । తన్న భేతవ్యమిత్యాహ తతో భూమిగతం నృప ॥ ౨౦ ॥ అబ్రవీద్ధి మహాతేజాః ప్రస్థితం మాం యుధిష్ఠిరః । రాజానస్తే న హంతవ్యా ధనంజయ కథంచన ॥ ౨౧ ॥ సర్వమేతన్నరవ్యాఘ్ర భవత్యేతావతా కృతమ్ । యోధాశ్చాపి న హంతవ్యా ధనంజయ రణే త్వయా ॥ ౨౨ ॥ వక్తవ్యాశ్చాపి రాజానః సర్వే సహ సుహృజ్జనైః । యుధిష్ఠిరస్యాశ్వమేధో భవద్భిరనుభూయతామ్ ॥ ౨౩ ॥ ఇతి భ్రాతృవచశ్శ్రుత్వా న హన్మి త్వాం నరాధిప । ఉత్తిష్ఠ న భయం తేస్తి స్వస్తిమాన్ గచ్ఛ పార్థివ ॥ ౨౪ ॥ ఆగచ్ఛేథా మహారాజ పరాం చైత్రీముపస్థితామ్ । యదాశ్వమేధో భవితా ధర్మరాజస్య ధీమతః ॥ ౨౫ ॥ ఏవముక్తస్స రాజా తు భగదత్తాత్మజస్త

దా। తథేత్యేవాబ్రవీద్వాక్యం పాండవేనాభినిర్జితః॥ ఇతి-అనుగీతాపర్వణి-అశ్వానుసారే-వజ్రదత్తపరాజయో షట్సప్తతితమోధ్యాయః-… … *

వైశంపాయనః॥ సైంధవైరభవద్యుద్ధం తతస్తస్య కిరీటినః। హతశేషైర్మహారాజ హతానాం చ శతైరపి॥ ౧ ॥ తేవతీర్ణముపశ్రుత్య విషయం శ్వేతవాహనమ్। ప్రత్యుద్యయురమృష్యంతో రాజానః పాండవర్షభమ్॥౨॥ అశ్వం చ తం పరామృశ్య విషయాంతే విషోపమాః। న భయం చక్రిరే పార్థాద్భీమసేనాదనంతరాత్॥౩॥ తేవిదూరాద్ధనుష్పాణిం యజ్ఞియస్య హయస్య చ। బీభత్సుం ప్రత్యపద్యంత పదాతినమవస్థితమ్॥౪॥ తతస్తే తం మహావీర్యా రాజానః పర్యవారయన్। జిగీషంతో నరవ్యాఘ్రం పూర్వం వినికృతా యుధి॥౫॥ తే నామాన్యపి గోత్రాణి కర్మాణి వివిధాని చ। కీర్తయంతస్తదా పార్థం శరవర్షైరవాకిరన్॥౬॥ తే కిరంతః శరవ్రాతాన్ వారణప్రతివారణాన్। రణే జయమభీప్సంతః కౌంతేయం పర్యవారయన్॥ ౭ ॥ తే సమీక్ష్య చ తం కృష్ణముగ్రకర్మాణమాహవే। సర్వే యుథిష్ఠిరే వీరా రథస్థాస్తం పదాతినమ్॥౮॥ తే తమాజఘ్నిరే వీరం నివాత కవచాంతకమ్। సంశప్తకనిహంతారం హంతారం సైంధవస్య చ॥ ౯ ॥ తతో రథసహస్రేణ హయానామయుతేన చ। కోష్టకీకృత్య బీభత్సుం ప్రహృష్టమనసోభవన్॥౧౦॥ తం స్మరంతో వధం వీరాః సింధురాజస్య చాహవే। జయద్రథస్య కౌరవ్య సమరే సవ్యసాచినా॥ ౧౧ ॥ తతః పర్జన్యవత్సర్వే శరవృష్టీరవాసృజన్। తైః కీర్ణః శుశుభే పార్థో రవిర్మేఘాంతరే యథా॥౧౨॥ స శరైస్సమవచ్ఛన్నశ్చకాశే పాండవర్షభః। పంజరాంతరసంచారీ శకుంత ఇవ భారత॥ ౧౩॥ తతో హాహాకృతం సర్వం కౌంతేయే శరపీడితే। త్రైలోక్యమవసద్రాజన్ రవిరాసీచ్చ నిష్ప్రభః॥౧౪॥ తతో వవౌ మహారాజ మారుతో రోమహర్షణః। రాహురగ్రసదాదిత్యం యుగపత్సోమమేవ చ॥౧౫॥ ఉల్కాశ్చ జఘ్నిరే సూర్యం వ్యకీర్యంత సమంతతః। వేపథుశ్చాభవద్రాజన్ కైలాసస్య మహాగిరేః॥ ౧౬ ॥ ముముచుశ్చాస్రమత్యుష్ణం దుఃఖశోకసమన్వితాః। సప్తర్షయో జాతభయాస్తథా దేవర్షయోపి చ॥ ౧౭ ॥ తతః ఖాత్తు వినిర్భిద్య మండలం శశినోపతత్। విపరీతా దిశశ్చాపి సర్వా ధూమాకులాస్తథా॥౧౮॥ రాసభారుణసంకాశా ధనుష్మంతః సవిద్యుతః। ఆవృత్య గగనం మేఘా ముముచుర్మాంసశోణితమ్॥ ౧౯ ॥ ఏవమాసీత్తదా వీర శరవర్షేణ సంవృతే। ఫల్గునే భరతశ్రేష్ఠ తదద్భుతమివాభవత్॥ ౨౦ ॥ తస్య తేనావకీర్ణస్య శరజాలేన సర్వశః। మోహాత్పపాత గాండీవమావాపం చ కరాదపి॥ ౨౧ ॥ తస్మిన్మోహమనుప్రాప్తే శరజాలం మహత్తదా। సైంధవా ముముచుస్తూర్ణం గతసత్త్వే మహారథే॥ ౨౨ ॥ తతో మోహసమాపన్నం జ్ఞాత్వా పార్థం దివౌకసః। సర్వే విత్రస్తమనసస్తస్య శాంతికృతోభవన్॥ ౨౩ ॥ తతో దేవర్షయస్సర్వే తథా సప్తర్షయోపి చ। బ్రహ్మర్షయశ్చ విజయం జేపుః పార్థస్య ధీమతః॥౨౪॥ తతః ప్రదీపితే దేవైః పార్థతేజసి పార్థివ। తస్థావచలవద్ధీమాన్ సంగ్రామే పరమాస్త్రవిత్॥౨౫॥ విచకర్ష ధనుర్దివ్యం తతః కౌరవనందన। యంత్రస్యేవేహ శబ్దోభూన్మహాంస్తస్య పునః పునః॥౨౬॥ తతస్స శరవర్షాణి ప్రత్యమిత్రాన్ ప్రతి ప్రభుః। వవర్ష ధనుషా పార్థో వర్షాణీవ పురందరః॥ ౨౭ ॥ తతస్తే సైంధవా యోధాః సర్వ ఏవ సరాజకాః। నాదృశ్యంత శరైః కీర్ణాః శలభైరివ పాదపాః॥ ౨౮ ॥ తస్య శబ్దేన విత్రేసుర్భయార్తాశ్చ విదుద్రువుః। ముముచుశ్చాశ్రు శోకార్తాః శుశుచుశ్చాపి సైంధవాః॥ ౨౯ ॥ తాంస్తు సర్వాన్నరవ్యాఘ్రః సైంధవాన్ వ్యచరద్బలీ। అలాతచక్రవద్రాజన్ శరజాలైస్సమార్పయత్॥ ౩౦ ॥ తదింద్రజాలప్రతిమం బాణజాలమమిత్రహా। వ్యసృజద్దిక్షు సర్వాసు మహేంద్ర ఇవ వజ్రభృత్॥౩౧॥ మేఘజాలనిభం సైన్యం విదార్య శరవృష్టిభిః। విబభౌ కౌరవశ్రేష్ఠః శరదీవ దివాకరః॥౩౨॥ …………………………… *

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అనుగీతాపర్వణి- అశ్వానుసారే- సప్తసప్తతితమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ తతో గాండీవభృచ్ఛూరో యుద్ధాయ సముపస్థితః। విబభౌ యుధి దుర్ధర్షో హిమవానచలో యథా॥ ౧॥ తతస్తే సైంధవా యోధాః పునరేవ వ్యవస్థితాః। వ్యముంచంత సుసంరబ్ధాః శరవర్షాణి భారత॥౨॥ తాన్ ప్రహస్య మహాబాహుః పునరేవ వ్యవస్థితాన్। తతః ప్రోవాచ కౌంతేయో ముమూ

పూర్వం శ్లక్ష్ణయా గిరా॥౩॥ యుధ్యధ్వం పరయా శక్త్యా యతధ్వం చ జయే మమ। కురుధ్వం సర్వకార్యాణి మహద్వో భయమాగతమ్॥౪॥ ఏష యోత్స్యామి
సర్వాంస్తు నివార్య శరవాగురామ్। తిష్ఠధ్వం యుద్ధమనసో దర్పం శమయితాస్మి వః॥౫॥ ఏతావదుక్త్వా కౌరవ్యో రోషాద్గాండీవభృత్తదా। తతోథ వచనం
స్మృత్వా భ్రాతుర్జ్యేష్ఠస్య భారత॥౬॥ న హంతవ్యా రణే తాత క్షత్రియా విజిగీషవః। జేతవ్యాశ్చేతి యత్ప్రోక్తం ధర్మరాజ్ఞా మహాత్మనా॥౭॥ చింతయా
మాస స తదా ఫాల్గునః పురుషర్షభః। ఇత్యుక్తోహం నరేంద్రేణ న హంతవ్యా నరా ఇతి॥౮॥ కథం తన్న మృషేదం స్యాద్ధర్మరాజవచశ్శుభమ్। న హన్యేరంశ్చ
రాజానో రాజ్ఞశ్చాజ్ఞా కృతా భవేత్॥౯॥ ఇతి సంచిత్య స తదా ఫాల్గునః పురుషర్షభః। ప్రోవాచ వాక్యం ధర్మజ్ఞః సైంధవాన్ యుద్ధదుర్మదాన్॥౧౦॥
శ్రేయో వదామి యుష్మాకం న హింసేయమవస్థితాన్। యశ్చ వక్ష్యతి సంగ్రామే తవాస్మీతి పరాజితః॥౧౧॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా వచో మహ్యం కురుధ్వం హితమా
త్మనః। తతోన్యథా కృచ్ఛ్రగతా భవిష్యథ మయార్దితాః॥౧౨॥ ఏవముక్త్వా తు తాన్ వీరాన్ యుయుధే కురుపుంగవః। అర్జునోతీవ సంక్రుద్ధః సంక్రుద్ధైర్వి
జిగీషుభిః॥ ౧౩॥ శతం శతసహస్రాణి శరాణాం నతపర్వణామ్। ముముచుస్సైంధవా రాజంస్తదా గాండీవధన్వని॥ ౧౪॥ శరానాపతతః క్రూరానాశీవిష
విషోపమాన్। చిచ్ఛేద నిశితైర్బాణైరంతరా స ధనంజయః॥ ౧౫॥ ఛిత్త్వా చ తానాశు చైవ కంకపత్రాన్ శిలాశితాన్। ఏకైకమేషాం సమరే బిభేద నిశితైశ్శ
రైః॥ ౧౬॥ తతః ప్రాసాంశ్చ శక్తీశ్చ పునరేవ ధనంజయమ్। జయద్రథం హతం స్మృత్వా చిక్షిపుః సైంధవా నృపాః॥ ౧౭॥ తేషాం కిరీటీ సంకల్పం మోఘం చక్రే
మహాబలః। సర్వాంస్తానంతరా ఛిత్త్వా తదా చుక్రోశ పాండవః॥౧౮॥ తథైవాపతతాం తేషాం యోధానాం జయగృద్ధినామ్। శిరాంసి పాతయామాస భ
ల్లైస్సన్నతపర్వభిః॥ ౧౯॥ తేషాం ప్రద్రవతాం చాపి పునరేవాభిధావతామ్। నివర్తతాం చ శబ్దోభూత్పూర్ణస్యేవ మహోదధేః॥౨౦॥ తే వధ్యమానా
స్తు తదా పార్థేనామితతేజసా। యథాప్రాణం యథోత్సాహం యోధయామాసురర్జునమ్॥౨౧॥ తతస్తే ఫాల్గునేనాజౌ శరైస్సన్నతపర్వభిః। కృతా విసం
జ్ఞా భూయిష్ఠాః క్లాంతవాహనసైనికాః॥ ౨౨॥ తాంస్తు సర్వాన్ పరిగ్లానాన్ విదిత్వా ధృతరాష్ట్రజా। దుశ్శలా బాలమాదాయ నప్తారం ప్రయయౌ తదా॥
౨౩॥ సురథస్య సుతం వీరం రథేనాథాగమత్తదా। శాంత్యర్థం సర్వయోధానామభ్యగచ్ఛత పాండవమ్॥౨౪॥ సా ధనంజయమాసాద్య రురోదార్తస్వ
రం తదా। ధనంజయోపి తాం దృష్ట్వా ధనుర్విససృజే ప్రభుః॥ ౨౫॥ సముత్సృజ్య ధనుః పార్థో విధివద్భగినీం తదా। ప్రాహ కిం కరవాణీతి సా చ తం ప్రత్యువా
చ హ॥ ౨౬॥ ఏష తే భరతశ్రేష్ఠ స్వస్రీయస్యాత్మజశ్శిశుః। అభివాదయతే పార్థ తం పశ్య పురుషర్షభ॥ ౨౭॥ ఇత్యుక్తస్తస్య పితరం స పప్రచ్ఛార్జునస్త
దా। క్వాసావితి తతో రాజన్ దుశ్శలా వాక్యమబ్రవీత్॥౨౮॥ పితృశోకాభిసంతప్తో విషాదార్తోస్య వై పితా। పంచత్వమగమద్వీరో యథా తన్మే నిశామయ॥
౨౯॥ స పూర్వం పితరం శ్రుత్వా హతం యుద్ధే త్వయానఘ। త్వామాగతం చ సంశ్రుత్య యుద్ధాయ హయసారిణమ్॥ ౩౦॥ పితుశ్చ మృత్యుదుఃఖార్తోజహా
త్ప్రాణాన్ ధనంజయ। ప్రాప్తో బీభత్సురిత్యేవ నామ శ్రుత్వైవ తేనఘ॥౩౧॥ విషాదార్తః పపాతోర్వ్యాం మమార చ మమాత్మజః। తం దృష్ట్వా పతితం తత్ర
తతస్తస్యాత్మజం ప్రభో॥౩౨॥ గృహీత్వా సమనుప్రాప్తా త్వామద్య శరణైషిణీ। ఇత్యుక్త్వార్తస్వరం సా తు ముమోచ ధృతరాష్ట్రజా॥ ౩౩॥ దీనా దీనం స్థి
తం పార్థమబ్రవీచ్చాప్యధోముఖమ్। స్వసారం సమవేక్షస్వ స్వస్రీయాత్మజమేవ చ॥౩౪॥ కర్తుమర్హసి ధర్మజ్ఞ దయాం కురుకులోద్వహ। విస్మృత్య
కురురాజానం తం చ మందం జయద్రథమ్॥౩౫॥ అభిమన్యోర్యథా జాతః పరీక్షిత్పరవీరహా। తథాయం సురథాజ్జాతో మమ పౌత్రో మహాభుజః॥ ౩౬॥ తమా
దాయ నరవ్యాఘ్ర సంప్రాప్తాస్మి తవాంతికమ్। శమార్థం సర్వయోధానాం శృణు చేదం వచో మమ॥౩౭॥ ఆగతోయం మహాబాహో తస్య మందస్య పు

త్రకః ప్రసాదమస్యబాలస్యతస్మాత్త్వంకర్తుమర్హసి॥ ౩౮॥ ఏషప్రసాద్యశిరసాప్రశమార్థమరిందమ । యాచతేత్వాంమహాబాహోశమంగచ్ఛధనంజయ॥౩౯॥బాలస్యహతబంధోశ్చపార్థకించిదజానతః।ప్రసాదంకురుధర్మజ్ఞమామన్యువశమన్వగాః॥౪౦॥తమనార్యంనృశంసంచవిస్మృత్యాస్యపితామహమ్। ఆగస్కారిణమత్యర్థంప్రసాదంకర్తుమర్హసి ॥ ౪౧॥ ఏవంబ్రువంత్యాంకరుణందుశ్శలాయాంధనంజయః । సంస్మృత్యదేవగాంధారీంధృతరాష్ట్రంచపార్థివమ్॥౪౨॥ఉవాచదుఃఖశోకార్తఃక్షత్రధర్మంవ్యగర్హయన్।యత్కృతేబాంధవాఃసర్వేమయానీతాయమక్షయమ్॥౪౩॥ ఇత్యుక్త్వాబహుసాంత్వాదిప్రసాదమకరోజ్జయః। పరిష్వజ్యచతాంప్రీతోవిససర్జగృహాన్ప్రతి॥ ౪౪॥ దుశ్శలాచాపితాన్యోధాన్నివార్యమహతోరణాత్ । సంపూజ్యపార్థంప్రయయౌగృహానేవశుభాననా॥ ౪౫॥ ఏవంనిర్జిత్యతాన్వీరాన్సైంధవాన్సధనంజయః । అన్వధావతధావంతంతంహయంకామచారిణమ్॥౪౬॥ తతోమృగమివాకాశేయథాదేవఃపినాకధృత్। ససారతంతథావీరోవిధివద్యజ్ఞియంహయమ్॥ ౪౭॥ సచవాజీయథేష్టేనతాంస్తాందేశాన్యథాక్రమమ్। విచచారయథాకామంకర్మపార్థస్యవర్ధయన్॥౪౮॥ క్రమేణసహయస్త్వేవంవిచరన్పురుషర్షభ । మణిపూరపతేర్దేశముపాయాత్సహపాండవః॥౪౯॥ .... ❋

ఇతి- అనుగీతాపర్వణి- అశ్వానుసారే - సైంధవపరాజయే- అష్టసప్తతితమోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ శ్రుత్వాతునృపతిఃప్రాప్తంపితరంబభ్రువాహనః।నిర్యయౌవినయేనాథబ్రాహ్మణార్థపురఃసరః॥౧॥మణిపూరేశ్వరంత్వేవముపాయాతంధనంజయః। నాభ్యనందత్సమేధావీక్షత్రధర్మమనుస్మరన్॥౨॥ ఉవాచచసధర్మాత్మాసమన్యుఃఫాల్గునస్తదా। ప్రక్రియేయంనతేయుక్తాబహిస్త్వంక్షత్రధర్మతః॥౩॥సంరక్ష్యమాణంతురగంయౌధిష్ఠిరముపాగతమ్। యజ్ఞియంవిషయాంతేమాంనాయోత్సీఃకిన్నుపుత్రక॥ ౪॥ ధిక్త్వామస్తుసుదుర్బుద్ధింక్షత్రధర్మబహిష్కృతమ్। యోమాంయుద్ధాయసంప్రాప్తంసామ్నైవప్రత్యగృహ్ణథాః॥౫॥నత్వయాపురుషార్థోహికశ్చిదస్తీహజీవతా।యస్త్వంస్త్రీవద్యథాప్రాప్తంమాంసామ్నాప్రత్యగృహ్ణథాః॥౬॥ యద్యహంన్యస్తశస్త్రస్త్వామాగచ్ఛేయంసుదుర్మతే। ప్రక్రియేయంభవేద్యుక్తాతావత్తవనరాధమ॥ ౭॥ తమేవముక్తంభర్త్రాతువిదిత్వాపన్నగాత్మజా। అమృష్యమాణాభిత్త్వోర్వీములూపీసముపాగమత్॥ ౮॥ సాదదర్శతతఃపుత్రంవిమృశంతమధోముఖమ్। సంతర్జ్యమానమసకృత్పిత్రాయుద్ధార్థినాప్రభో॥౯॥ తతస్సాచారుసర్వాంగీసముపేత్యోరగాత్మజా । ఉలూపీప్రాహవచనంధర్మ్యంధర్మవిశారదా॥౧౦॥ఉలూపీంమాంనిబోధత్వంమాతరంపన్నగాత్మజామ్।కురుష్వవచనంపుత్రధర్మస్తేభవితాపరః॥౧౧॥ యుధ్యస్వైనంకురుశ్రేష్ఠంపితరంయుద్ధదుర్మదమ్।ఏవమేషహితేప్రీతోభవిష్యతినసంశయః॥౧౨॥ ఏవందుర్మర్షితోరాజాసమాత్రాబభ్రువాహనః। మనశ్చక్రేమహాతేజాయుద్ధాయభరతర్షభ॥౧౩॥ సంనహ్యకాంచనంవర్మశిరస్త్రాణంచభానుమత్। తూణీరశతసంబాధమారురోహరథోత్తమమ్॥ ౧౪॥ సర్వోపకరణోపేతంయుక్తమశ్వైర్మనోజవైః। సచక్రోపస్కరంశ్రీమాన్హేమభాండపరిష్కృతమ్॥౧౫॥ పరమార్చితముచ్ఛ్రిత్యధ్వజంసింహంహిరణ్మయమ్। ప్రయయౌపార్థముద్దిశ్యసరాజాబభ్రువాహనః॥౧౬॥ తతోఽభ్యేత్యహయంవీరోయజ్ఞియంపార్థరక్షితమ్। గ్రాహయామాసపురుషైర్హయశిక్షావిశారదైః॥ ౧౭॥ గృహీతంవాజినందృష్ట్వాప్రీతాత్మాసధనంజయః । పుత్రంరథస్థంభూమిష్ఠస్సంన్యవారయదాహవే॥ ౧౮॥ సతత్రరాజాతంవీరంశరసంఘైరనేకశః। అర్దయామాసనిశితైరాశీవిషవిషోపమైః॥ ౧౯ ॥ తయోస్సమభవద్యుద్ధంపితుఃపుత్రస్యచాతులమ్ । దేవాసురరణప్రఖ్యముభయోఃప్రీయమాణయోః॥ ౨౦॥ కిరీటినంప్రవివ్యాధశరేణానతపర్వణా । జత్రుదేశేనరవ్యాఘ్రంప్రహసన్బభ్రువాహనః ॥ ౨౧ ॥ సోఽభ్యగాత్సహపుంఖేనవల్మీకమివపన్నగః। వినిర్భిద్యచకౌంతేయంప్రవివేశమహీతలమ్॥ ౨౨ ॥ సగాఢవేదనోధీమానాలంబ్యధనురుత్తమమ్ । దివ్యంతేజస్స

మావిశ్యప్రమీతఇవసోభవత్ ॥ ౨౩॥ ససంజ్ఞాముపలభ్యాథప్రశస్యపురుషర్షభః। పుత్రంశక్రాత్మజో వాక్యమిదమాహమహామతిః॥ ౨౪ ॥ సాధుసాధుమహాబాహోవత్సచిత్రాంగదాత్మజ। సదృశంకర్మతేదృష్ట్వాప్రీతిమానస్మిపుత్రక॥ ౨౫॥ విముంచామ్యేషతేబాణాన్పుత్రయుద్ధేస్థిరోభవ। ఇత్యేవముక్త్వానారాచైరభ్యవర్షదమిత్రహా॥ ౨౬॥ తాన్సగాండీవనిర్ముక్తాన్వజ్రాశనిసమప్రభాన్ । నారాచానచ్ఛినద్రాజాభల్లైస్సర్వాంస్త్రిధాద్విధా॥ ౨౭॥ తస్యపార్థశ్శరైర్దివ్యైర్ధ్వజంహేమపరిష్కృతమ్। సువర్ణతాలప్రతిమంక్షురేణాపాహరద్రథాత్ ॥ ౨౮ ॥ హయాంశ్చాస్యమహాకాయాన్మహావేగానరిందమ। చకారరాజన్నిర్జీవాన్ప్రహసన్నివపాండవః॥ ౨౯॥ సరథాదవతీర్యాథరాజాపరమకోపనః। పదాతిఃపితరంక్రుద్ధోయోధయామాసపాండవమ్ ॥ ౩౦ ॥ సంప్రీయమాణఃపార్థానామృషభఃపుత్రవిక్రమాత్। అత్యర్థంపీడయామాసపుత్రంవజ్రధరాత్మజః॥౩౧॥ సమన్యమానోవిముఖంపితరంబభ్రువాహనః । శరైరాశీవిషాకారైఃపునరేవార్దయద్బలీ ॥ ౩౨ ॥ తతస్సబాల్యాత్పితరంవివ్యాధహృదిపత్రిణా। నిశితేనసుపుంఖేనబలవద్బభ్రువాహనః ॥ ౩౩ ॥ వివేశపాండవంరాజన్మర్మభిత్త్వాతిదుఃఖకృత్। సతేనాతిభృశంవిద్ధఃపుత్రేణకురునందనః॥ ౩౪॥మహీంజగామమోహార్తస్తతోరాజన్ధనంజయః। తస్మిన్నిపతితేవీరకౌరవాణాంధురంధరే॥ ౩౫॥ సోపిమోహంజగామాథతతశ్చిత్రాంగదాసుతః। వ్యాయమ్యసంయుగేరాజాదృష్ట్వాచపితరంహతమ్॥ ౩౬॥ పూర్వమేవసబాణౌఘైర్గాఢవిద్ధోర్జునేనహ । పపాతసోపిధరణీమాలింగ్యరణమూర్ధని॥౩౭॥ భర్తారంనిహతందృష్ట్వాపుత్రంచపతితంభువి। చిత్రాంగదాపరిత్రస్తాప్రవివేశరణాజిరే ॥ ౩౮ ॥ శోకసంతప్తహృదయారుదంతీవేపతీభృశమ్ । మణిపూరపతేర్మాతాదదర్శనిహతంపతిమ్॥ ౩౯॥ .... *

ఇతి-అనుగీతాపర్వణి-అశ్వానుసారే-అర్జునపరాజయే-ఏకోనాశీతితమోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ తతోబహుతరంభూరివిలప్యకమలేక్షణా। ముమోహదుఃఖసంతప్తాపపాతచమహీతలే ॥ ౧ ॥ ప్రతిలభ్యచసాసంజ్ఞాందేవీదివ్యవపుర్ధరా। ఉలూపీంపన్నగసుతాందృష్ట్వేదంవాక్యమబ్రవీత్ ॥౨॥ఉలూపిపశ్యభర్తారంశయానంనిహతంరణే।త్వత్కృతేమమపుత్రేణ బాణేనసమితింజయమ్॥ ౩॥ ననుత్వమార్యధర్మజ్ఞాననుచాసిపతివ్రతా। యత్త్వత్కృతేయంపతితఃపతిస్తేనిహతోరణే॥ ౪ ॥ కింతుసర్వాపరాధోయంయదితేద్యధనంజయమ్। క్షమస్వయాచమానావైజీవయస్వధనంజయమ్॥ ౫॥ ననుత్వమార్యేధర్మజ్ఞాత్రైలోక్యవిదితాశుభే।యద్ఘాతయిత్వాపుత్రేణభర్తారంనానుశోచసి॥౬॥నాహంశోచామితనయంహతంపన్నగనందిని । పతిమేవతుశోచామియస్యాతిథ్యమిదంకృతమ్ ॥ ౭ ॥ ఇత్యుక్త్వాసాతదాదేవీములూపీంపన్నగాత్మజామ్। భర్తారమభిగమ్యేదమిత్యువాచయశస్వినీ॥ ౮ ॥ ఉత్తిష్ఠకురుముఖ్యస్యప్రియముఖ్యోసిమేప్రియ । అయమశ్వోమహాబాహోమయాతేపరిమోక్షితః॥ ౯॥ ననుత్వయానామవిభోధర్మరాజస్యయజ్ఞియః।అయమశ్వోనుసర్తవ్యస్సశేషేకింమహీతలే॥ ౧౦॥త్వయిప్రాణామమాయత్తాఃకురూణాంకురునందన। సకస్మాత్ప్రాణదోన్యేషాంప్రాణాన్సంత్యక్తవానసి॥ ౧౧ ॥ చిత్రాంగదా॥ ఉలూపిసాధుపశ్యేమంపతింనిపతితంభువి। పుత్రంచేమంసముత్సాహ్యఘాతయిత్వానశోచసి॥ ౧౨॥ కామంస్వపితుబాలోయంభూమామృత్యువశంగతః।లోహితాక్షోగుడాకేశోవిజయఃసాధుజీవతు॥౧౩॥ నాపరాధోస్తిసుభగేనరాణాంబహుభార్యతా। ప్రమదానాంభవత్యేషమాతేభూద్బుద్ధిరీదృశీ ॥ ౧౪॥ సఖ్యంచైతత్కృతంధాత్రాశశ్వదవ్యయమేవతు। సఖ్యంసమభిజానీహిసత్యంసంగతమస్తుతే॥౧౫॥ పుత్రేణఘాతయిత్వేమంపతింయదినమేద్యవై । జీవంతందర్శయస్యద్యపరిత్యక్ష్యామిజీవితమ్॥౧౬॥ సాహందుఃఖాన్వితాదేవిపతిపుత్రవినాకృతా। ఇహైవప్రాయమాశిష్యేప్రేక్షంత్యాస్తేనసంశయః ॥ ౧౭ ॥ ఇత్యుక్త్వాపన్నగసుతాంసపత్నీంచైత్రవాహనీ। తతఃప్రాయముపాసీనాతూష్ణీమాసీజ్జనాధిప॥ ౧౮॥ వైశంపాయనః॥ తతోవిలప్యవిరతాభర్తుఃపాదౌప్రగృహ్యసా । ఉపవిష్టా

భవద్భీనాసోచ్ఛ్వాస్యసంపుత్రమిచ్ఛతీ॥౧౯॥ తతస్సంజ్ఞాంపునర్లబ్ధ్వా సరాజాబభ్రువాహనః । మాతరంతామథాలోక్యరణభూమావథాబ్రవీత్॥ ౨౦॥
ఇతోదుఃఖతరంకిన్నుయన్మేమాతాసుఖైధితా। భూమౌనిపతితంవీరమనుశేతేమృతంపతిమ్॥౨౧॥నిహంతారంరణేరీణాంసర్వశస్త్రభృతాంవరమ్। మ
యావినిహతంసంఖ్యేప్రేక్షతేదుర్మరంబత॥౨౨॥అహోస్యాహృదయందేవ్యాదృఢంయన్నవిదీర్యతే। వ్యూఢోరస్కంమహాబాహుంప్రేక్షంత్యాని
హతంపతిమ్॥౨౩॥ దుర్మరంపురుషేణేహమన్యేహ్యధ్వన్యనాగతే । యత్రనాహంనమేమాతావిప్రయుజ్యేతజీవితాత్॥ ౨౪॥ హాహాధిక్కురువీరస్యస
న్నాహంకాంచనంభువి। అపవిద్ధంహతస్యేహమయాపుత్రేణపశ్యతా॥౨౫॥ భోభోఃపశ్యతమేవీరంపితరంబ్రాహ్మణాభువి । శయానంవీరశయనేమయా
పుత్రేణపాతితమ్॥౨౬॥ బ్రాహ్మణాఃకురుముఖ్యస్యయేముక్తాహయసారిణః। కుర్వంతిశాంతికాంమస్యరణేయోయంమయాహతః ॥ ౨౭॥ వ్యాదిశంతు
చకింవిప్రాఃప్రాయశ్చిత్తమిహాద్యమే। ఆనృశంసస్యపాపస్యపితృహంతూరణాజిరే॥ ౨౮॥ దుశ్చరాద్వాదశసమాహత్వాపితరమద్యవై। మమేహసు
నృశంసస్యసంవీతస్యాస్యచర్మణా॥౨౯॥శిరఃకపాలేచాస్యైవయుంజతఃపితురద్యమె । ప్రాయశ్చిత్తంహినాస్త్యన్యద్ధత్వాద్యపితరంమమ॥ ౩౦॥ ప
శ్యనాగోత్తమసుతేభర్తారంనిహతంమయా। కృతంప్రియంమయాతేద్యనిహత్యసమరేఽర్జునమ్॥౩౧॥ సోహమద్యగమిష్యామిగతింపితృనిషేవితామ్।
నశక్నోమ్యాత్మనాత్మానమహంధారయితుంశుభే॥౩౨॥సాత్వంమయిమృతేమాతస్తథాగాండీవధన్వని। భవప్రీతిమతీదేవిసత్యేనాత్మానమాలభే॥౩౩॥
ఇత్యుక్త్వాసతతోరాజాదుఃఖశోకసమాహతః । ఉపస్పృశ్యమహారాజదుఃఖాద్వచనమబ్రవీత్॥ ౩౩॥ శృణ్వంతుసర్వభూతానిస్థావరాణిచరాణిచ।
త్వాంచమాతర్యథాసత్యంబ్రవీమిభుజగోత్తమే॥౩౫॥ యదినోత్తిష్ఠతిజయఃపితామేనరసత్తమః। అస్మిన్నేవరణోద్దేశేశోషయిష్యేకలేబరమ్॥౩౬॥ న
హిమేపితరంహత్వానిష్కృతిర్విద్యతేక్వచిత్। నరకంప్రతిపత్స్యామిధ్రువంగురువధార్దితః॥ ౩౭ ॥ వీరంహిక్షత్రియంహత్వాగోశతేనప్రముచ్యతే।
పితరంతునిహత్యైవందుర్లభానిష్కృతిర్మమ॥౩౮॥ ఏషఏకోమహాతేజాఃపాండుపుత్రోధనంజయః। పితాచమమధర్మాత్మాతస్యమెనిష్కృతిఃకుతః॥
౩౯ ॥ ఇత్యేవముక్త్వానృపతేధనంజయసుతోనృపః । ఉపస్పృశ్యాభవత్తూష్ణీంప్రాయోపేతోమహామతిః॥ ౪౦॥ వైశంపాయనః॥ప్రాయోపవిష్టేనృ
పతౌమణిపూరేశ్వరేతదా। పితృశోకసమావిష్టేసహమాత్రాపరంతప॥ ౪౧ ॥ ఉలూపీచింతయామాసతదాసంజీవనంమణిమ్। సచోపాతిష్ఠతతదా
పన్నగానాంపరాయణమ్॥ ౪౨॥ తంగృహీత్వాతుకౌరవ్యనాగరాజపతేస్సుతా । మనఃప్రహ్లాదినీంవాచంసైనికానామథాబ్రవీత్॥౪౩॥ ఉత్తిష్ఠమాశు
చఃపుత్రనైవజిష్ణుస్త్వయాజితః। అజేయఃపురుషైరేషతథాదేవైస్సవాసవైః॥౪౪॥ మయాతుమోహనీనామమాయైషాసంప్రదర్శితా। ప్రియార్థం
పురుషేంద్రస్యపితుస్తేద్యయశస్వినః॥౪౫॥ జిజ్ఞాసుర్హ్యేషవైఃపుత్రస్యబలస్యతవకౌరవ। సంగ్రామేయుధ్యతోరాజన్నాగతఃపరవీరహా॥౪౬॥ తస్మా
దసిమయాపుత్రయుద్ధాయపరిచోదితః। మాపాపమాత్మనఃపుత్రశంకేథాహ్యణ్వపిప్రభో॥ ౪౭ ॥ ఋషిరేషమహానాత్మాపురాణఃశాశ్వతోక్షరః। నై
నంశక్తోహిసంగ్రామేజేతుంశక్రోపిపుత్రక ॥ ౪౮ ॥ అయంతుమెమణిర్దివ్యస్సమానీతోవిశాంపతె । మృతాన్మృతాన్పన్నగేంద్రాన్యోజీవయతిని
త్యదా॥ ౪౯॥ ఏవమస్యోరసిత్వంచస్థాపయస్వపితుఃప్రభో । సంజీవితంతదాపార్థంసత్వంద్రష్టాసిపాండవమ్॥౫౦॥ ఇత్యుక్తఃస్థాపయామాసతస్యో
రసిమణింతదా। పార్థస్యామితతేజాస్సపితృస్నేహాదపాపకృత్॥౫౧॥తస్మిన్న్యస్తేమణౌవీరోజిష్ణురుజ్జీవితఃప్రభుః। చిరసుప్తఇవోత్తస్థౌమృష్టలోహిత
లోచనః॥౫౨॥ తముత్థితంమహాత్మానంలబ్ధసంజ్ఞంమనస్వినమ్। సమీక్ష్యపితరంస్వస్థంవవందేబభ్రువాహనః॥౫౩॥ ఉత్థితేపురుషవ్యాఘ్రేపునర్లక్ష్మీవతి
ప్రభో। దివ్యాస్సుమనసఃపుణ్యావవృషేపాకశాసనః॥ ౫౪॥ అనాహతాదుందుభయోవినేదుర్మేఘనిస్స్వనాః। సాధుసాధ్వితిచాకాశేబభూవసుమ

హార్తస్వనః॥౫౫॥ ఉత్థాయచమహాబాహుఃపర్యాశ్వస్తోధనంజయః।బభ్రువాహనమాలింగ్యసమాజిఘ్రితమూర్ధని॥౫౬॥ దదర్శచాపిదూరేస్యమాతరంశోకకర్శితామ్। ఉలూప్యాసహతిష్ఠంతీంతతోఽపృచ్ఛద్ధనంజయః॥౫౭॥ కిమిదంలక్ష్యతేసర్వంశోకవిస్మయహర్షవత్। రణాజిరమమిత్రఘ్నయదిజానాసిశంసమే॥౫౮॥జననీచకిమర్థంతేరణభూమిముపాగతా।నాగేంద్రదుహితాచేయములూపీకిమిహాగతా॥౫౯॥ జానామ్యహమిదంయుద్ధంత్వయామద్వచనాత్కృతమ్। స్త్రీణామాగమనేహేతుమహమిచ్ఛామి వేదితుమ్॥౬౦॥ తమువాచతథాపృష్టోమణిపూరపతిస్తదాప్రసాద్యశిరసావిద్వానులూపీస్పృచ్ఛ్యతామియమ్॥౬౧॥ ....

ఇతి - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి - అశ్వానుసారే - అర్జునప్రత్యుజ్జీవనే- అశీతితమోఽధ్యాయః-

అర్జునః॥కిమాగమనకృత్యంతే కౌరవ్యకులనందిని । మణిపూరపతేర్మాతు స్తథైవచరణాజిరే॥౧॥కచ్చిత్కుశలకామాసిరాజ్ఞోఽస్యభుజగాత్మజే। మమవా చపలాపాంగికచ్చిత్త్వంశుభమిచ్ఛసి॥౨॥ కచ్చిత్తేపృథులశ్రోణినాప్రియంప్రియదర్శనే। అకార్షమహమజ్ఞానాదయంవాబభ్రువాహనః॥౩॥కచ్చిన్నరాజపుత్రీ తేసపత్నీచైత్రవాహనీ। చిత్రాంగదావరారోహానాపరాధ్యతికించన॥ ౪॥ తమువాచోరగపతేర్దుహితాప్రహసన్నివ। నమేత్వమపరాద్ధోఽసినహిమేబభ్రువాహనః॥౫॥ నజనిత్రీతథాస్యేయంమమయాప్రేష్యవత్ స్థితా। శ్రూయతాంయద్యథాచేదంమయాసర్వంవిచేష్టితమ్॥౬॥నమేకోపస్త్వయాకార్యఃశిరసాత్వాంప్రసాదయే। త్వత్ప్రియార్థంహికౌరవ్యకృతమేతన్మయావిభో॥౭॥యత్తచ్ఛృణుమహాబాహోనిఖిలేనధనంజయ।మహాభారతయుద్ధేయత్త్వయాశాంతనవోఽనృపః॥౮॥అధర్మేణహతఃపార్థతస్యైషానిష్కృతిఃకృతా । నహిభీష్మస్త్వయావీరయుధ్యమానోహిపాతితః॥౯॥ శిఖండినాతుసంయుక్తస్తమాశ్రిత్యహతస్త్వయా। తస్యశాంతిమకృత్వాత్వంత్యజేథాయదిజీవితమ్॥ ౧౦॥ కర్మణాతేనపాపేనపతేథానిరయేధ్రువమ్। ఏషాతువిహితాశాంతిఃపుత్రాద్యాంప్రాప్తవానసి॥౧౧॥వసుభిర్వసుధాపాలగంగయాచమహామతే। పురాహిశ్రుతమేతద్వైవసుభిఃకథితంమయా॥౧౨॥గంగాయాస్తీరమాశ్రిత్యహతేశాంతనవేనృప। ఆప్లుత్యదేవావసవఃసమేత్యచమహానదీమ్॥౧౩॥ ఇదమూచుర్వచోఘోరంభాగీరథ్యామతేతదా। ఏషశాంతనవోభీష్మోనిహతస్సవ్యసాచినా॥౧౪॥ అయుధ్యమానస్సంగ్రామేసంసక్తోఽన్యేనభామిని। తదనేనానుషంగేణవయమద్యధనంజయమ్॥౧౫॥ శాపేనయోజయామేతితథాస్త్వితిచసాబ్రవీత్। తదహంపితురావేద్యప్రవిశ్యవ్యథితేంద్రియా॥ ౧౬॥ అభవంసచతచ్ఛ్రుత్వావిషాదమగమత్పరమ్। పితాతుమెవసూన్గత్వాత్వదర్థేసమయాచత॥ ౧౭॥ పునఃపునఃప్రసాద్యైతాంస్తఏనమిదమబ్రువన్ । పుత్రస్తస్యమహాభాగమణిపూరేశ్వరోయువా॥౧౮॥ సపనంరణమధ్యస్థఃశరైఃపాతయితాభువి। ఏవంకృతేసనాగేంద్రముక్తశాపోభవిష్యతి॥ ౧౯ ॥ గచ్ఛేతివసుభిశ్చోక్తోమమచేదంశశంససః।తచ్ఛ్రుత్వాత్వంమయాతస్మాచ్ఛాపాదసివిమోక్షితః॥౨౦॥నహిత్వాందేవరాజోఽపిసమరేషుపరాజయేత్। ఆత్మాపుత్రఃస్మృతస్తస్మాత్తేనేహాసి వరాజితః॥౨౧॥నహిదోషోమమమతఃకథంవామన్యసేవిభో।ఇత్యేవముక్తోవిజయఃప్రసన్నాత్మాబ్రవీదిదమ్॥౨౨॥సర్వంమెసుప్రియందేవియదేతత్కృతవత్యసి। ఇత్యుక్త్వాసోఽబ్రవీత్పుత్రంమణిపూరపతింజయః॥౨౩॥ చిత్రాంగదాయాశ్శృణ్వంత్యాఃకౌరవ్యదుహితుస్తదా। యుధిష్ఠిరస్యాశ్వమేధఃపరాంచైతీంభవిష్యతి॥౨౪॥ తత్రాగచ్ఛేస్సహామాత్యోమాతృభ్యాంసహితోఽనృప। ఇత్యేవముక్తఃపార్థేనసరాజాబభ్రువాహనః॥ ౨౫॥ఉవాచపితరంధీమానిదమప్రావిలేక్షణః। ఉపయాస్యామిధర్మజ్ఞభవతశ్శాసనాదహమ్॥ ౨౬॥ అశ్వమేధేమహాయజ్ఞేద్విజాతిపరివేష్టితః । మమత్వనుగ్రహార్థాయప్రవిశస్వపురంస్వకమ్॥ ౨౭॥భార్యాభ్యాంసహధర్మజ్ఞమాభూత్తేత్రవిచారణా।ఉషిత్వేహనిశామేకాంసుఖంస్వభవనేప్రభో॥ ౨౮॥ పునరశ్వానుగమనంకర్తాసిజయతాంవర।ఇత్యుక్తస్సతుపుత్రేణతదావానరకేతనః॥౨౯॥ స్మయన్ప్రోవాచకౌంతేయస్తదాచిత్రాంగదాసుతమ్।విదితంతేమహాబాహో

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

యథాదీక్షాంచరామ్యహమ్॥ ౩౦॥ నసతావత్ప్రవేక్ష్యామి పురంతే పృథులోచన। యథాకామంవ్రజత్వేవ యజ్ఞియోఽశ్వో నరర్షభ॥ ౩౧॥ స్వస్తి తేఽస్తు గమిష్యామి న స్థానంవిద్యతే మమ। సతత్ర విధివత్తేన పూజితః పాకశాసనిః॥ భార్యాభ్యామభ్యనుజ్ఞాతః ప్రాయాద్భరతసత్తమ॥ ౩౨॥ .... *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి-అశ్వానుసారే-ఏకాశీతితమోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ సతు వాజీ సముద్రాంతాం పర్యేత్య వసుధామిమామ్। నివృత్తోఽభిముఖో రాజన్ యేన వారణసాహ్వయమ్॥ ౧॥ అనుగచ్ఛంశ్చ తురగం నివృత్తోఽథ కిరీటభృత్। యదృచ్ఛయా సమాపేదే పురం రాజగృహం తదా॥ ౨॥ తమభ్యాశగతం దృష్ట్వా సహదేవాత్మజః ప్రభో। క్షత్రధర్మే స్థితో వీరః సమరాయాజుహావ హ॥ ౩॥ తతః పురాత్స నిష్క్రమ్య రథీ ధన్వీ శరీ తలీ। మేఘసంధిః పదాతిం తం ధనంజయముపాద్రవత్॥ ౪॥ ఆసాద్య చ మహాతేజా మేఘసంధిర్ధనంజయమ్। బాలభావాన్మహారాజ ప్రోవాచేదం న కౌశలాత్॥ ౫॥ కిమయం చార్యతే వాజీ స్త్రీమధ్య ఇవ భారత। హయమేనం హరిష్యామి ప్రయతస్వ విమోక్షణే॥ ౬॥ అదత్తానునయో యుద్ధే యది త్వం పితృభిర్మమ। కరిష్యామి తవాతిథ్యం ప్రహర ప్రహరామి చ॥ ౭॥ ఇత్యుక్తః ప్రత్యువాచైనం ప్రహసన్నివ పాండవః। విఘ్నకర్తా మయా వార్య ఇతి మే వ్రతమాహితమ్॥ ౮॥ భ్రాత్రా జ్యేష్ఠేన నృపతే తవాపి విదితం ధ్రువమ్। ప్రహరస్వ యథాశక్తి న మన్యుర్విద్యతే మమ॥ ౯॥ ఇత్యుక్తః ప్రాహరత్పూర్వం పాండవం మగధేశ్వరః। కిరన్ శరసహస్రాణి వర్షాణీవ సహస్రదృక్॥ ౧౦॥ తతో గాండీవభృచ్ఛూరో గాండీవప్రహితైః శరైః। చకార మోఘాంస్తాన్ బాణాన్ సయత్నాన్ భరతర్షభ॥ ౧౧॥ స మోఘం తస్య బాణౌఘం కృత్వా వానరకేతనః। శరాన్ ముమోచ జ్వలితాన్ దీప్తాస్యానివ పన్నగాన్॥ ౧౨॥ ధ్వజే పతాకాదండేషు రథయంత్రే హయేషు చ। అన్యేషు చ రథాంగేషు న శరీరే న సారథౌ॥ ౧౩॥ సంరక్ష్యమాణః పార్థేన శరీరే సవ్యసాచినా। మన్యమానః స్వవీర్యం తన్మాగధః ప్రాహిణోచ్ఛరాన్॥ ౧౪॥ తతో గాండీవధన్వా తు మాగధేన భృశాహతః। బభౌ వసంతసమయే పలాశః పుష్పితో యథా॥ ౧౫॥ అవధ్యమానస్సోఽభ్యఘ్నన్మాగధః పాండవర్షభమ్। తేన తస్థౌ స కౌరవ్య లోకవీరస్య దర్శనే॥ ౧౬॥ సవ్యసాచీ తు సంక్రుద్ధో వికృష్య బలవద్ధనుః। హయాంశ్చకార నిర్జీవాన్ సారథేశ్చ శిరోఽహరత్॥ ౧౭॥ ధనుశ్చాస్య మహచ్చిత్రం క్షురేణ ప్రచకర్త హ। హస్తావాపం పతాకాం చ ధ్వజం చాస్య న్యపాతయత్॥ ౧౮॥ స రాజా వ్యథితో వ్యశ్వో విధనుర్హతసారథిః। గదామాదాయ కౌంతేయమభిదుద్రావ వేగవాన్॥ ౧౯॥ తస్యాపతత ఏవాశు గదాం హేమపరిష్కృతామ్। శరైశ్చకర్త బహుధా బహుభిర్గృధ్రవాజితైః॥ ౨౦॥ సా గదా శకలీభూతా విశీర్ణమణిబంధనా। వ్యాలీ విముచ్యమానేవ పపాత ధరణీతలే॥ ౨౧॥ విరథం విధనుష్కం చ గదయా పరివర్జితమ్। నైచ్ఛత్తాడయితుం ధీమానర్జునః సమరాగ్రణీః॥ ౨౨॥ తత ఏనం విమనసం క్షత్రధర్మే సమాస్థితమ్। సాంత్వపూర్వమిదం వాక్యమబ్రవీత్కపికేతనః॥ ౨౩॥ పర్యాప్తః క్షత్రధర్మోఽయం దర్శితః పుత్రగమ్యతామ్। బహ్వేతత్సమరే కర్మ తవ బాలస్య పార్థివ॥ ౨౪॥ యుధిష్ఠిరస్య సందేశో న హంతవ్యా నృపా ఇతి। తేన జీవసి రాజంస్త్వమపరాద్ధోఽపి మే రణే॥ ౨౫॥ ఇతి మత్వా తదాత్మానం ప్రత్యాదిష్టం స్మ మాగధః। తథ్యమిత్యభిగమ్యైనం ప్రాంజలిః ప్రత్యపూజయత్॥ ౨౬॥ పరాజితోఽస్మి భద్రం తే నాహం యోద్ధుమిహోత్సహే। యచ్చ కృత్యం మయా తేఽద్య తద్బ్రూహి కృతమేవ తత్॥ ౨౭॥ తమర్జునస్సమాశ్వాస్య పునరేవేదమబ్రవీత్। ఆగంతవ్యం పరాం చైత్రీమశ్వమేధే నృపస్య నః॥ ౨౮॥ ఇత్యుక్తస్స తథేత్యుక్త్వా పూజయామాస తం హయమ్। ఫాల్గునం చ యుధిశ్రేష్ఠం విధివత్సహదేవజః॥ ౨౯॥ తతో యథేష్టమగమత్పునరేవ స కేసరీ। తతస్సముద్రతీరేణ వంగాన్పుండ్రాన్సకోసలాన్॥ ౩౦॥ తత్ర తత్ర చ భూరీణి మ్లేచ్ఛసైన్యాన్యనేకశః। విజిగ్యే ధనుషా రాజన్ గాండీవేన ధనంజయః॥ ౩౧॥ ఇతి- అనుగీతాపర్వణి- అశ్వానుసారే-మాగధపరాజయే-ద్వ్యశీతితమోఽధ్యాయః-...................... *

వైశంపాయనః॥ మాగధేనార్చితోరాజన్పాండవశ్శ్వేతవాహనః। దక్షిణాందిశమాస్థాయచారయామాసతంహయమ్॥౧॥తతస్సపునరావర్త్యహ
యఃకామచరోబలీ।ఆససాదపురీంరమ్యాంచేదీనాంశుక్తిసాహ్వయామ్॥౨॥శరభేణార్చితస్తత్రశిశుపాలసుతేనసః। యుద్ధపూర్వేణతదాతేనపూజయా
చమహాబలః॥ ౩॥ తతోఽర్చితోయయౌరాజంస్తదాసతురగోత్తమః। కాశీనంగాన్కోసలాంశ్చకిరాతానథతంగణాన్॥ ౪॥పూజాంతత్రయథాన్యా
యంప్రతిగృహ్యధనంజయః। పునరావృత్యకౌంతేయోదశార్ణానగమత్తదా॥ ౫॥ తత్రచిత్రాంగదోనామబలవానరిమర్దనః। తేనయుద్ధమభూత్తస్య
విజయస్యాతిభైరవమ్॥ ౬॥ తంచాపివశమానీయకిరీటీపురుషర్షభః। నిషాదరాజ్ఞోవిషయమేకలవ్యస్యజగ్మివాన్॥ ౭॥ ఏకలవ్యసుతశ్చైనంయుద్ధేనజ
గృహేతదా। తత్రచక్రేనిషాదైస్ససంగ్రామంలోమహర్షణమ్ ॥ ౮ ॥ తతస్తమపికౌంతేయస్సమరేష్వపరాజితః।జిగాయయుధిదుర్ధర్షోయజ్ఞవి
ఘ్నార్థమాగతమ్॥ ౯॥ సతంజిత్వామహారాజనైషాదింపాకశాసనిః। అర్చితఃప్రయయౌభూయోదక్షిణంసలిలార్ణవమ్॥ ౧౦॥ తత్రాపిద్రవిడై
రంధ్రైరౌద్రైర్మాహిషకైరపి। తథాకోల్వగిరేయైశ్చయుద్ధమాసీత్కిరీటినః॥ ౧౧॥ తాంశ్చాపివిజయోజిత్వానాతితీవ్రేణకర్మణా। తురంగమవశేనా
థసురాష్ట్రానభితోయయౌ॥ ౧౨॥ గోకర్ణమథచాసాద్యప్రభాసమపిజగ్మివాన్ । తతోద్వారవతీంరమ్యాంవృష్ణివీరాభిపాలితామ్॥౧౩॥ఆససాదహ
యశ్శ్రీమాన్కురురాజస్యయజ్ఞియః। తమున్మథ్యహయశ్రేష్ఠంయాదవానాంకుమారకాః॥౧౪॥ప్రయయుస్తాంస్తదారాజన్నుగ్రసేనోన్యవారయత్ ।
తతఃపురాద్వినిష్క్రమ్యవృష్ణ్యంధకపతిస్తదా॥ ౧౫॥ సహితోవసుదేవేనమాతులేనకిరీటినః। తౌసమేత్యకురుశ్రేష్ఠంవిధివత్ప్రీతిపూర్వకమ్॥౧౬॥పర
యాభారతశ్రేష్ఠంపూజయాసమవస్థితౌ। తతస్తాభ్యామనుజ్ఞాతోయయౌయేనహయోగతః ॥ ౧౭॥ తతస్సపశ్చిమందేశంసముద్రస్యతదాహయః। క్ర
మేణవ్యచరత్స్ఫీతస్తతఃపంచనదంయయౌ॥ ౧౮॥తస్మాదపిసకౌరవ్యగాంధారవిషయంహయః।విచచారయథాకామంకౌంతేయానుగతస్తదా॥ ౧౯॥
తతోగాంధారరాజేనయుద్ధమాసీత్కిరీటినః। ఘోరంశకునిపుత్రేణపూర్వవైరానుసారిణా॥ ౨౦॥ .... *

ఇతి- అశ్వానుసారే- త్ర్యశీతితమోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ శకునేస్తనయోవీరోగాంధారాణాంమహారథః। ప్రత్యుద్యయౌగుడాకేశంసైన్యేనమహతావృతః॥౧॥హస్త్యశ్వరథయుక్తేనపతా
కాధ్వజమాలినా। అమృష్యమాణాస్తేయోధానృపస్యశకునేర్వధమ్॥ ౨॥అభ్యయుస్సహితాఃపార్థంప్రగృహీతశరాసనాః।సతానువాచధర్మాత్మా
బీభత్సురపరాజితః॥ ౩॥ యుధిష్ఠిరస్యవచనంనచతేజగృహుర్హితమ్। వార్యమాణాశ్చపార్థేనసాంత్వపూర్వమమర్షితాః॥౪॥పరివార్యహయంజ
గ్ముస్తతశ్చుక్రోధపాండవః। తతశ్శిరాంసిదీప్తాగ్రైస్తేషాంచిచ్ఛేదపాండవః॥ ౫॥ క్షురైర్గాండీవనిర్ముక్తైర్నాతియత్నాదివార్జునః। తేవధ్యమా
నాఃపార్థేనహయముత్సృజ్యసంభ్రమాత్ ॥ ౬॥ న్యవర్తంతమహారాజశరవర్షార్దితాభృశమ్ । నిరుధ్యమానాస్తైశ్చాపిగాంధారైఃపాండునంద
నః॥ ౭॥ ఆదిశ్యాదిశ్యతేజస్వీశిరాంస్యేషాంన్యపాతయత్ । వధ్యమానేషుతేష్వాజౌగాంధారేషుసమంతతః॥౮॥సరాజాశకునేఃపుత్రఃపాండవంప్రత్య
వారయత్ । తంయుధ్యమానంరాజానంక్షత్రధర్మేవ్యవస్థితమ్॥ ౯॥ పార్థోఽబ్రవీన్నమేవధ్యారాజానోరాజశాసనాత్ ।అలంయుద్ధేనతేవీరనతేఽస్త్వ
ద్యపరాజయః॥ ౧౦॥ ఇత్యుక్తస్తదనాదృత్యవాక్యమజ్ఞానమోహితః।సశక్రసమకర్మాణంసమవాకిరదాశుగైః॥౧౧॥ తస్యపార్థశ్శిరస్త్రాణమర్ధ
చంద్రేణపత్రిణా। అపాహరదమేయాత్మాజయద్రథశిరోయథా॥ ౧౨॥ తందృష్ట్వావిస్మయంజగ్ముర్గాంధారాస్సర్వఏవతే। ఇచ్ఛతాతేననహతోరాజే
త్యపిచతంవిదుః॥౧౩॥ గాంధారరాజపుత్రస్తుపలాయనకృతక్షణః। యయౌతైరేవసహితస్త్రస్తైఃక్షుద్రమృగైరివ॥ ౧౪ ॥ తేషాంతుతరసాపార్థస్త
త్రైవపరిధావతామ్। ప్రజహారోత్తమాంగానిభల్లైస్సన్నతపర్వభిః॥౧౫॥ఉచ్ఛ్రితాంస్తుభుజాన్కేచిన్నాబుధ్యంతశరైర్హృతాన్। శరైర్గాండీవని

ముక్తైఃపృథుభిఃపార్థచోదితైః॥ ౧౬॥ సంభ్రాంతనరనాగాశ్వమపతద్విద్రుతంబలమ్।హతవిధ్వస్తభూయిష్ఠమావర్తితముహుర్ముహుః॥౧౭॥నాభ్యదృశ్యంతవీరస్యకేచిదప్రతికర్మణః।రిపవఃపాత్యమానావైయేసహేయుర్ధనంజయమ్॥ ౧౮॥ తతోగాంధారరాజస్యమంత్రివృద్ధపురస్సరా।జననీనిర్యయౌభీతాపురస్కృత్యార్ఘముత్తమమ్॥ ౧౯॥ సాన్యవారయదవ్యగ్రంతంపుత్రంయుద్ధదుర్మదమ్। ప్రసాదయామాసచతంజిష్ణుమక్లిష్టకారిణమ్॥ ౨౦॥ తాంపూజయిత్వాబీభత్సుఃప్రసాదమకరోత్ప్రభుః। శకునేశ్చాపితనయంసాంత్వయన్నిదమబ్రవీత్॥౨౧॥నమేప్రియంమహాబాహోయత్తేబుద్ధిరియంకృతా।ప్రతియోద్ధుమమిత్రఘ్నభ్రాతైవత్వంమమానఘ॥౨౨॥గాంధారీంమాతరంస్మృత్వాధృతరాష్ట్రకృతేనచ।తేనజీవసిరాజంస్త్వంనిహతాస్త్వనుగాస్తవ॥ ౨౩॥ మైవంభూశ్శామ్యతాంవైరంమాతేభూద్బుద్ధిరీదృశీ। గచ్ఛేథాస్త్వంపరాంచైత్రీమశ్వమేధేనృపస్యనః॥౨౪॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- అశ్వానుసారే- చతురశీతితమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్త్వానుయయౌపార్థోహయంకామవిహారిణమ్।న్యవర్తతతతోవాజీయేననాగాహ్వయంపురమ్॥ ౧॥ తంనివృత్తంతుశుశ్రావచారేణైవయుధిష్ఠిరః। శ్రుత్వార్జునంకుశలినంసచహృష్టమనాభవత్ ॥ ౨॥ విజయస్యచతత్కర్మగాంధారవిషయేతదా। శ్రుత్వాచాన్యేషుదేశేషుససుప్రీతోఽభవత్తదా॥ ౩॥ ఏతస్మిన్నేవకాలేతుద్వాదశీంమాఘపాక్షికీమ్। ఇష్టంగృహీత్వానక్షత్రంధర్మరాజోయుధిష్ఠిరః॥౪॥ సమానీయమహాతేజాస్సర్వాన్భ్రాతౄన్మహీపతిః। భీమంచనకులంచైవసహదేవంచకౌరవ ॥ ౫॥ ప్రోవాచేదంవచఃకాలేతదాధర్మభృతాంవరః।ఆమంత్ర్యవదతాంశ్రేష్ఠోభీమంప్రహరతాంవరమ్॥ ౬ ॥ ఆయాతిభీమసేనాసౌసహాశ్వేనతవానుజః। యథామేపురుషాఃప్రాహుర్యేధనంజయసారిణః ॥ ౭॥ ఉపస్థితశ్చకాలోఽయమభితోవర్తతేహయః। మాఘీచపౌర్ణమాసీయంమాసశ్శేషోవృకోదర॥ ౮ ॥ తత్ప్రస్థాప్యంతువిద్వాంసోబ్రాహ్మణావేదపారగాః।వాజిమేధార్థసిద్ధ్యర్థందేశంపశ్యంతుయజ్ఞియమ్॥ ౯ ॥ ఇత్యుక్తస్సతుతచ్చక్రేభీమోనృపతిశాసనమ్ । హృష్టఃశ్రుత్వాగుడాకేశమాయాతంపురుషర్షభమ్॥ ౧౦॥ తతోయయౌభీమసేనఃప్రాజ్ఞైఃసపతిభిస్సహ । బ్రాహ్మణానగ్రతఃకృత్వాకుశలాన్యజ్ఞకర్మణి ॥ ౧౧ ॥ తంససాలచయంశ్రీమత్సంప్రతోలీసుఘట్టితమ్। మాపయామాసకౌరవ్యోయజ్ఞవాటంయథావిధి॥ ౧౨॥ ప్రాసాదశతసంబాధంమణిప్రవరకుట్టిమమ్। కారయామాసవిధివద్ధేమరత్నవిభూషితమ్॥ ౧౩॥ స్తంభాన్కనకచిత్రాంశ్చతోరణానిబృహంతిచ। యజ్ఞాయతనదేశేషుదత్వాశుద్ధంచకాంచనమ్॥౧౪॥ అంతఃపురాణాంరాజ్ఞాంచనానాదేశసమీయుషామ్। కారయామాసధర్మాత్మాతత్రతత్రయథావిధి॥ ౧౫॥ బ్రాహ్మణానాంచవేశ్మానినానాదేశసమీయుషామ్।కారయామాసకౌంతేయోవిధివత్తాన్యనేకశః॥ ౧౬॥ తథాసంప్రేషయామాసదూతాన్నృపతిశాసనాత్। భీమసేనోమహాబాహూరాజ్ఞామక్లిష్టకర్మణామ్॥౧౭॥తేప్రియార్థంకురుపతేరాయయుర్నృపసత్తమాః। రత్నాన్యనేకాన్యాదాయస్త్రియోఽశ్వానాయుధానిచ॥౧౮॥ తేషాంనివిశతాంతేషుశిబిరేషుమహాత్మనామ్। నర్దతస్సాగరస్యేవదివస్పృగభవత్స్వనః॥ ౧౯॥ తేషామభ్యాగతానాంచసరాజాకురువర్ధనః। వ్యాదిదేశాన్నపానానిశయ్యాశ్చాప్యతిమానుషాః॥ ౨౦॥ వాహనానాంచవివిధాఃశాలాశ్శాలీక్షుగోరసైః। ఉపేతాభరతశ్రేష్ఠోవ్యాదిదేశసధర్మరాట్॥౨౧॥తథాతస్మిన్మహాయజ్ఞేధర్మరాజస్యధీమతః। సమాజగ్ముర్మునిగణాబహవోబ్రహ్మవాదినః॥ ౨౨॥ యేచద్విజాతిప్రవరాస్తత్రాసన్పృథివీపతే। సమాజగ్ముస్సశిష్యాంస్తాన్ప్రతిజగ్రాహకౌరవః॥ ౨౩ ॥ సర్వాంశ్చతాననుయయౌయావదావసథాన్ప్రతి। స్వయమేవమహాతేజాదంభంత్యక్త్వాయుధిష్ఠిరః॥౨౪॥తతఃకృత్వాస్థపతయఃశిల్పినోఽన్యేచయేతదా। కృత్స్నంయజ్ఞవిధింరాజ్ఞేధర్మరాజేన్యవేదయన్॥౨౫॥తచ్ఛ్రుత్వాధర్మరాజస్తుకృతంసర్వమతంద్రితః।హృష్టరూపోఽభవద్రాజాసహభ్రా

తృభిరావృతః॥ ౨౬॥ వైశంపాయనః॥ తస్మిన్యజ్ఞే ప్రవృత్తే తు వాగ్మినో హేతువాదినః। హేతువాదాన్బహూనాహుః పరస్పరజిగీషవః॥ ౨౭॥ దదృశుస్తం నృపతయో యజ్ఞస్య విధిముత్తమమ్। దేవేంద్రస్యేవ విహితం భీమసేనేన భారత॥ ౨౮॥ దదృశుస్తోరణాన్యత్ర శాతకుంభమయాని తే। శయ్యాసనవిహారాంశ్చ సబహూన్ జనసంచయాన్॥ ౨౯॥ ఘటాన్ పాత్రీః కటాహాని కలశాన్ వర్ధమానకాన్। నహి కించిదసౌవర్ణమపశ్యన్వసుధాధిపాః॥ ౩౦॥ యూపాంశ్చ శస్త్రపఠితాన్ దారవాన్ హేమభూషితాన్। ఉపక్లృప్తాన్యథాకామం విధివద్భూరివర్చసః॥ ౩౧॥ స్థలజా జలజా యే చ పశవః కేచన ప్రభో। సర్వానేవ సమానీతానపశ్యంస్తత్ర తే నృపాః॥ ౩౨॥ గాశ్చైవ మహిషీశ్చైవ తథా వృద్ధస్త్రియోపి చ। ఔదకాని చ సత్త్వాని శ్వాపదాని వయాంసి చ॥ ౩౩॥ జరాయుజాండజాతాని స్వేదజాన్యుద్భిజాని చ। పర్వతానూపజాతాని భూతాని దదృశుశ్చ తే॥ ౩౪॥ ఏవం ప్రముదితం సర్వం పశుగోధనధాన్యతః। యజ్ఞవాటం నృపా దృష్ట్వా పరం విస్మయమాగతాః॥ ౩౫॥ బ్రాహ్మణానాం విశాం చైవ బహుమృష్టాన్నమృద్ధిమత్। పూర్ణే శతసహస్రే తు విప్రాణాం తత్ర భుంజతామ్॥ ౩౬॥ దుందుభిర్మేఘనిర్ఘోషో ముహుర్ముహురతాడ్యత। వినానాదాసకృచ్చాపి దివసే దివసే గతే॥ ౩౭॥ ఏవం స వవృతే యజ్ఞో ధర్మరాజస్య ధీమతః। అన్నస్య సుబహూన్రాజన్నుత్సర్గాన్పర్వతోపమాన్॥ ౩౮॥ దధికుల్యాశ్చ దదృశుః సర్పిషశ్చ హ్రదాన్జనాః। జంబుద్వీపో హి సకలో నానాజనపదాయుతః॥ ౩౯॥ రాజన్నదృశ్యతైకస్థో రాజ్ఞస్తస్య మహామఖే। తత్ర జాతీసహస్రాణి పురుషాణాం తతస్తతః॥ ౪౦॥ గృహీత్వా భాజనాన్జగ్ముర్బహూని భరతర్షభ। స్రగ్విణశ్చాపి తే సర్వే సుమృష్టమణికుండలాః॥ ౪౧॥ పర్యవేషన్ద్విజాతీంస్తాన్ శతశోథ సహస్రశః। వివిధాన్యన్నపానాని పురుషా యేనుయాయినః॥ తే వై నృపోపభోజ్యాని బ్రాహ్మణానాం దదుశ్చ హ॥ ౪౨॥ ....

ఇతి- అనుగీతాపర్వణి - యుధిష్ఠిరాశ్వమేధే- పంచాశీతితమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ సమాగతాన్వేదవిదో రాజ్ఞశ్చ పృథివీశ్వరాన్। దృష్ట్వా యుధిష్ఠిరో రాజా భీమసేనమభాషత॥ ౧॥ ఉపాయాతా నరవ్యాఘ్రా య ఏతే పృథివీశ్వరాః। ఏతేషాం క్రియతాం పూజా పూజార్హా హి నరాధిపాః॥ ౨॥ ఇత్యుక్తస్స తథా చక్రే నరేంద్రేణ యశస్వినా। భీమసేనో మహాతేజా యమాభ్యాం సహ పాండవః॥ ౩॥ అథాభ్యగచ్ఛద్గోవిందో వృష్ణిభిస్సహ ధర్మజమ్। బలదేవం పురస్కృత్య సర్వప్రాణభృతాం వరః॥ ౪॥ యుయుధానేన సహితః ప్రద్యుమ్నేన గదేన చ। నిశఠేనాథ సాంబేన తథైవ కృతవర్మణా॥ ౫॥ తేషామపి పరాం పూజాం చక్రే భీమో మహారథః। వివిశుస్తే చ వేశ్మాని రత్నవంతి చ సర్వశః॥ ౬॥ యుధిష్ఠిరసమీపే తు కథాంతే మధుసూదనః। అర్జునం కథయామాస బహుసంగ్రామకర్శితమ్॥ ౭॥ స తం పప్రచ్ఛ కౌంతేయః పునః పునరరిందమమ్। ధర్మజశ్శక్రజం జిష్ణుం సమాచష్ట జగత్పతిః॥ ౮॥ ఆగమద్ద్వారకావాసీ సమాప్తః పురుషో నృప। యోద్రాక్షీత్పాండవశ్రేష్ఠం బహుసంగ్రామకర్శితమ్॥ ౯॥ సమీపే చ మహాబాహుమాచష్ట చ మమ ప్రభో। కురు కార్యాణి కౌంతేయ హయమేధార్థసిద్ధయే॥ ౧౦॥ ఇత్యుక్తః ప్రత్యువాచైనం ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః। దిష్ట్యా స కుశలీ జిష్ణురుపయాతి చ మాధవ॥ ౧౧॥ యదిదం సందిదేశాస్మిన్పాండవానాం బలాగ్రణీః। తదాజ్ఞాతుమిహేచ్ఛామి భవతా యదునందన॥ ౧౨॥ ఇత్యుక్తో ధర్మరాజేన వృష్ణ్యంధకపతిస్తదా। ప్రోవాచేదం వచో వాగ్మీ ధర్మాత్మానం యుధిష్ఠిరమ్॥ ౧౩॥ ఇదమాహ మహారాజ పార్థవాక్యం స్మరన్నరః। వాచ్యో యుధిష్ఠిరః కృష్ణ కాలే వాక్యమిదం మమ॥ ౧౪॥ ఆగమిష్యంతి రాజానః సర్వే వై కౌరవర్షభ। ప్రాప్తానాం మహతాం పూజా కార్యా హ్యేతత్ క్షమం హి నః॥ ౧౫॥ ఇత్యేతద్వచనాద్రాజా విజ్ఞాప్యో మమ మానద। యథా చాత్యయికం న స్యాద్యదర్ఘాహరణేభవత్॥ ౧౬॥ కర్తుమర్హతి తద్రాజా భవాంశ్చాప్యనుమన్యతామ్। రాజద్వేషాన్న నశ్యేయురిమా రాజన్పునః ప్రజాః॥ ౧౭॥ ఇదమన్యచ్చ కౌంతేయ వచస్స పురుషోబ్రవీత్। ధనంజయస్య నృప తే తన్మే నిగదతశ్శృణు॥ ౧౮॥ ఉపయాస్యతి యజ్ఞం తే మణిపూరపతిర్నృపః। పుత్రో మమ మహాతేజా దయితో బభ్రువాహనః॥ ౧౯॥ తం భవాన్మద

పౌత్రార్థంవిధివత్ప్రీతిపూజయేత్। సతుభక్తోనురక్తశ్చమమనిత్యమితిప్రభో॥౨౦॥ఇత్యేతద్వచనంశ్రుత్వాధర్మరాజోయుధిష్ఠిరః। అభినంద్యాస్యతద్వాక్యమిదంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౧ ॥ ....*

ఇతిఆశ్వమేధికర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- యుధిష్ఠిరాశ్వమేధే-షడశీతితమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ శ్రుతంప్రియమిదంకృష్ణయత్త్వమర్హసిభాషితుమ్। తన్మేమృతరసంపుణ్యంమనోహ్లాదయతిప్రభో॥౧॥ బహూనికిలయుద్ధానివిజయస్యనరాధిపైః। పునరాసన్హృషీకేశతత్రతత్రచమేశ్రుతమ్ ॥ ౨ ॥ కింనిమిత్తంసనిత్యంహిపార్థఃసుఖవివర్జితః। అతీవవిజయోధీమానితిమేదూయతేమనః॥ ౩॥ సంచింతయామికౌంతేయంరహోజిష్ణుంజనార్దన। అతీవదుఃఖభాగీససతతంపాండునందనః॥ ౪॥ కిన్నుతస్యశరీరేస్తిసర్వలక్షణపూజితే। అనిష్టంలక్షణంకృష్ణయేనదుఃఖాన్యుపాశ్నుతే॥ ౫॥ అతీవాసుఖభోగీససతతంకుంతినందనః। నహిపశ్యామిబీభత్సోర్నింద్యంగాత్రేషుకించన॥ ౬॥ శ్రోతవ్యంచేన్మయైతద్వైతన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి। ఇత్యుక్తస్సహృషీకేశోధ్యాత్వాసుమహదుత్తరమ్॥ ౭ ॥ రాజానంభోజరాజన్యవర్ధనోవిష్ణురబ్రవీత్। నహ్యస్యనృపతేకించిత్సంశ్లిష్టముపలక్షయే॥౮॥ఋతేపురుషసింహస్యపిండికేస్యాధికేయతః।సతాభ్యాంపురుషవ్యాఘ్రోనిత్యమధ్వసువర్తతే॥ ౯ ॥ నచాన్యదనుపశ్యామియేనాసౌదుఃఖభాజనమ్। ఇత్యుక్తఃపురుషశ్రేష్ఠస్తదాకృష్ణేనధీమతా ॥ ౧౦ ॥ ప్రోవాచవృష్ణిశార్దూలమేవమేతదితిప్రభో। కృష్ణాతుద్రౌపదీకృష్ణంతిర్యక్సాసూయమైక్షత ॥ ౧౧ ॥ ప్రతిజగ్రాహతస్యాంస్తంప్రణయంచాపికేశిహా। సఖ్యుస్సఖాహృషీకేశస్సాక్షాదివధనంజయః॥ ౧౨॥ తత్రభీమాదయస్తేతుకురవోయాజకాశ్చయే। రేముఃశ్రుత్వావిచిత్రాంతాంధనంజయకథాంశుభామ్ ॥ ౧౩॥ తేషాంకథయతామేవపురుషార్జునసంకథామ్। ఉపాయాద్వచనాదృక్తోవిజయస్యమహాత్మనః ॥ ౧౪॥ సోభిగమ్యకురుశ్రేష్ఠంనమస్కృత్యచబుద్ధిమాన్। ఉపాయాతంనరవ్యాఘ్రంఫల్గునంప్రత్యవేదయత్॥ ౧౫॥ తచ్ఛ్రుత్వానృపతిస్తస్యహర్షబాష్పాకులేక్షణః। ప్రియాఖ్యాననిమిత్తంవైదదౌబహుధనంతదా ॥ ౧౬॥ తతోద్వితీయదివసేమహాన్శబ్దోవ్యవర్ధత। ఆగచ్ఛతినరవ్యాఘ్రేకౌరవాణాంధురంధరే॥ ౧౭॥ తతోరేణుస్సముద్భూతోవిబభౌతస్యవాజినః। అభితోవర్తమానస్యయథోచ్చైశ్శ్రవసస్తథా॥ ౧౮॥ తత్రహర్షకరీర్వాచోనరాణాంశుశ్రువేర్జునః। దిష్ట్యాసిపార్థకుశలీధన్యోరాజాయుధిష్ఠిరః॥ ౧౯ ॥ కోన్యోహిపృథివీంకృత్స్నాంజిత్వాహియుధిపార్థివాన్। చారయిత్వాహయశ్రేష్ఠముపాగచ్ఛేదృతేర్జునాత్ ॥ ౨౦॥యేవ్యతీతామహాత్మానోరాజానస్సగరాదయః। తేషామపీదంచకర్మనకదాచనశుశ్రుమ॥౨౧॥నైతదన్యేకరిష్యంతిభవిష్యావసుధాధిపాః। యత్త్వంకురుకులశ్రేష్ఠదుష్కరంకృతవానసి॥౨౨॥ ఇత్యేవంవదతాంతేషాంపుంసాంకర్ణసుఖాగిరః। శృణ్వన్వివేశధర్మాత్మాఫల్గునోయజ్ఞసంస్తరమ్॥ ౨౩ ॥ తతోరాజాసహామాత్యఃకృష్ణశ్చయదునందనః।ధృతరాష్ట్రంపురస్కృత్యతంప్రత్యుద్యయతుస్తదా॥ ౨౪ ॥ సోభివాద్యపితుఃపాదౌధర్మరాజస్యధీమతః । భీమాదీంశ్చాపిసంపూజ్యపర్యష్వజతకేశవమ్॥ ౨౫॥తైస్సమేత్యార్చితస్తాంశ్చప్రత్యర్చ్యాథయథావిధి। విశశ్రామమహాబాహుస్తీరంలబ్ధ్వేవపారగః ॥ ౨౬ ॥ ఏతస్మిన్నేవకాలేతుసరాజాబభ్రువాహనః।మాతృభ్యాంసహితోధీమాన్కురూనేవాజగామహ॥ ౨౭॥ తత్రవృద్ధాన్యథావత్సకురూనన్యాంశ్చపార్థివాన్। అభివాద్యమహాబాహుస్తైశ్చాపిప్రతినందితః॥ప్రవివేశపితామహ్యాఃకుంత్యాభవనముత్తమమ్॥ ౨౮ ॥ ....*

ఇతి - బభ్రువాహనాగమనే - సప్తాశీతితమోధ్యాయః,

వైశంపాయనః॥సప్రవిశ్యమహాబాహుఃపాండవానాంనివేశనమ్।పితామహీమభ్యవందత్సామ్నాపరమవల్గునా॥౧॥తతశ్చిత్రాంగదాదేవీకౌరవ్యస్యాత్మజాపిచ। పృథాంకృష్ణాంచసహితేవినయేనోపజగ్మతుః॥ ౨॥సుభద్రాంచయథాన్యాయంయాశ్చాన్యాఃకురుయోషితః। దదౌకుంతీసుతస్తాభ్యాంరత్నానివివిధానిచ॥ ౩॥ద్రౌపదీచసుభద్రాచయాశ్చాప్యన్యాయదుస్త్రియః। ఊషతుస్తత్రతేదేవ్యౌమహార్హశయనాసనే॥ ౪॥ సుపూజితేస్వయం

కుంత్యాపార్థస్యహితకామ్యయా। సచరాజామహాతేజాఃపూజితోబభ్రువాహనః॥ ౫॥ధృతరాష్ట్రంమహీపాలముపతస్థేయథావిధి। యుధిష్ఠిరంచ రాజానంభీమాదీంశ్చాపిపాండవాన్॥ ౬॥ఉపగమ్యమహాతేజావినయేనాభ్యవాదయత్। సతైఃప్రేమ్ణాపరిష్వక్తఃపూజితశ్చయథావిధి॥ ౭॥ ధనంచాస్మైదదుర్భూరిప్రీయమాణామహారథాః। తథైవచమహీపాలాఃకృష్ణంచక్రగదాధరమ్॥ ౮ ॥ ప్రద్యుమ్నమివగోవిందంవినయేనోపతస్థివాన్తస్మైకృష్ణోదదౌరాజ్ఞేమహార్హమతిపూజితమ్॥ ౯॥ రథంహేమపరిష్కారందివ్యాశ్వయుజముత్తమమ్। ధర్మరాజశ్చభీమశ్చఫాల్గునశ్చయమౌతథా॥ ౧౦॥ పృథక్పృథక్చతేచైనంమానార్హాభ్యానుయోజయన్। తతస్తృతీయదివసేసత్యవత్యాత్మజోమునిః ॥ ౧౧ ॥ యుధిష్ఠిరంసమభ్యేత్యవాగ్మీవచనమబ్రవీత్। అద్యప్రభృతికౌంతేయయజస్వసమయోహితే॥ ౧౨॥ ముహూర్తోయజ్ఞియఃప్రాప్తశ్చోదయంతీహయాజకాః। అహీనోనామరాజేంద్రక్రతుస్తేయంచకల్ప్యతామ్॥ ౧౩॥ బహుత్వాత్కాంచనాఖ్యస్యఖ్యాతోబహుసువర్ణకః। ఏవమత్రమహారాజదక్షిణాంత్రిగుణాంకురు॥ ౧౪॥ త్రిత్వంవ్రజతుతేరాజన్బ్రాహ్మణాహ్యత్రకారణమ్। త్రీనశ్వమేధానత్రత్వంసంప్రాప్యబహుదక్షిణాన్ ॥ ౧౫ ॥ జ్ఞాతివధ్యాకృతంపాపంప్రహాస్యసినరాధిప। పవిత్రంపరమంచైతత్పావనంచైతదుత్తమమ్ ॥ ౧౬॥ యదశ్వమేధావభృథంప్రాప్స్యసేకురునందన। ఇత్యుక్తస్సతుతేజస్వీవ్యాసేనామితబుద్ధినా॥ ౧౭॥దీక్షాంవివేశధర్మాత్మావాజిమేధాప్తయేతతః। తతోయజ్ఞంమహాబాహుర్వాజిమేధంమహాక్రతుమ్ ॥ ౧౮॥ బహ్వన్నదక్షిణంరాజాసర్వకామగుణాన్వితమ్। తత్రవేదవిదోరాజంశ్చక్రుఃకర్మాణియాజకాః॥ ౧౯॥ పరిక్రమంతస్సర్వజ్ఞావిధివత్సాధుశిక్షితమ్।నతేషాంస్ఖలితంకించిదాసీచ్చాప్యకృతంతథా॥ ౨౦॥ కల్పప్రోక్తంచయుక్తంచచక్రుస్తత్రద్విజర్షభాః। కృత్వాప్రవర్గ్యంధర్మాఖ్యంయథావద్ద్విజసత్తమాః॥ ౨౧॥ చక్రుస్తేవిధివద్రాజంస్తథైవాభిసరంద్విజాః। అభిషూయతతోరాజన్సోమంసోమపసత్తమాః॥ ౨౨॥సవనాన్యానుపూర్వ్యేణచక్రుశ్శాస్త్రానుసారిణః।నతత్రకృపణఃకశ్చిన్నదరిద్రోబభూవహ॥ ౨౩॥ క్షుధితోదుఃఖితోవాపిప్రాకృతోవాపిమానవః। భోజనంభోజనార్థిభ్యోదాపయామాసశత్రుహా॥ ౨౪॥ భీమసేనోమహాతేజాస్సతతంరాజశాసనాత్। సంస్తరేకుశలాశ్చాపిసర్వకార్యాణియాజకాః॥ ౨౫॥ దివసేదివసేచక్రుర్యథాశాస్త్రానుదర్శనాత్।నాషడంగవిదత్రాసీత్సదస్యస్తస్యధీమతః॥౨౬॥ నావ్రతోనానుపాధ్యాయోనచవాదావిచక్షణః।తతోయూపోచ్ఛ్రయేప్రాప్తేషడ్బైల్వాన్భరతర్షభ॥౨౭॥ఖాదిరాన్బిల్వసమితాంస్తావతస్సర్వవర్ణినః। దేవదారుమయౌద్వౌతుయూపౌకురుపతేర్మఖే॥౨౮॥ శ్లేష్మాతకమయంచైకంయాజకాస్సమకల్పయన్।శోభార్థంచాపరాన్యూపాన్కాంచనాన్భరతర్షభ॥౨౯॥ సభీమఃకారయామాసధర్మరాజస్యశాసనాత్। తెవ్యరాజంతరాజర్షేవాసోభిరుపశోభితాః॥ ౩౦॥ మహేంద్రానుగతాదేవాయథాసప్తర్షిభిర్దివి। ఇష్టకాఃకాంచనీశ్చాత్రచయనార్థంకృతాభవన్॥ ౩౧॥ శుశుభేచయనంతత్రదక్షస్యేవప్రజాపతేః। చతుశ్చిత్యస్యతస్యాసీదష్టాదశకరాత్మకః॥ ౩౨ ॥ సరుక్మపక్షోనిచితస్త్రికోణోగరుడాకృతిః। తతోనియుక్తాఃపశవోయథాశాస్త్రంమనీషిభిః॥ ౩౩॥ తంతందేవంసముద్దిశ్యపక్షిణశ్చయథావిధి। ఋషభాశ్శాస్త్రపఠితాస్తథాజలచరాశ్చయే॥౩౪॥సర్వాంస్తానభ్యయుంజంస్తేతత్రాగ్నిచయకర్మణి। యూపేషునియతాచాసీత్పశూనాంత్రిశతీతథా॥౩౫॥అశ్వరత్నోత్తరాయజ్ఞేకౌంతేయస్యమహాత్మనః। సయజ్ఞశ్శుశుభేతస్యసాక్షాద్దేవర్షిసంకులః॥ ౩౬॥ గంధర్వగణసంగీతఃప్రనృత్యోప్సరసాంగణైః। సకింపురుషసంకీర్ణఃకిన్నరైశ్చోపశోభితః ॥ ౩౭ ॥ సిద్ధవిప్రనివాసైశ్చసమంతాదభిసంవృతః। తస్మిన్సదసినిత్యాస్తువ్యాసశిష్యాద్విజర్షభాః॥ ౩౮॥ సర్వశాస్త్రప్రణేతారఃకుశలాయజ్ఞసంస్తరే। నారదశ్చబభూవాత్రతుంబురుశ్చమహాద్యుతిః॥౩౯॥ విశ్వావసుశ్చిత్రసేనస్తథాన్యేగీతకోవిదాః।రమయంతిస్మతాన్విప్రాన్యజ్ఞకర్మాంతరేషువై॥గంధర్వాగీతకుశలానృత్యేషుచవిశారదాః॥

౪౦॥ ఇతి- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- అశ్వమేధే- అష్టాశీతితమోధ్యాయః-............................*
వైశంపాయనః॥ శ్రపయిత్వాపశూన్రమ్యాన్విధివద్ద్విజసత్తమాః। తంతురంగంయథాశాస్త్రమాలంభంతద్విజాతయః॥౧॥తతస్సంజ్ఞప్యతురగంవి
ధివద్యాజకాస్తదా। ఉపసంవేశయన్రాజంస్తతస్తాంద్రుపదాత్మజామ్॥౨॥ కలాభిస్తిసృభీరాజన్యథావిధిమనస్వినీమ్ । ఉద్ధృత్యతువపాంతస్యయ
థాశాస్త్రంద్విజాతయః॥౩॥ శ్రపయామాసురవ్యగ్రావిధివద్భరతర్షభ।తంవపాధూమగంధంతుధర్మరాజస్సహానుజైః॥ ౪॥ ఉపాజిఘ్రద్యథాశా
స్త్రంసర్వపాపాపహంతదా। శిష్టాన్యంగానియాన్యాసంస్తస్యాశ్వస్యనరాధిప॥౫॥తాన్యగ్నౌజుహువుర్ధీరాఃసమస్తాష్షోడశర్త్విజః। సంస్థాప్యై
వంతస్యరాజ్ఞస్తంయజ్ఞంశక్రతేజసః॥౬॥ వ్యాసస్సశిష్యోభగవాన్వర్ధయామాసతంనృపమ్।తతోయుధిష్ఠిరఃప్రాదాద్బ్రాహ్మణేభ్యోయథావిధి॥౭॥
కోటీస్సహస్రంనిష్కాణాంవ్యాసాయతువసుంధరామ్। ప్రతిగృహ్యధరాంరాజన్వ్యాసస్సత్యవతీసుతః॥ ౮॥ అబ్రవీద్భరతశ్రేష్ఠంధర్మరాజంయుధిష్ఠి
రమ్। వసుధాభవతస్త్వేషాసంన్యస్తారాజసత్తమ॥ ౯॥నిష్క్రయోదీయతాంమహ్యంబ్రాహ్మణాహిధనార్థినః।యుధిష్ఠిరస్తుతాన్విప్రాన్ప్రత్యువా
చమహామనాః॥ ౧౦॥ భ్రాతృభిఃసహితోధీమాన్మధ్యేరాజ్ఞాంమహాత్మనామ్ । అశ్వమేధేమహాయజ్ఞేపృథివీదక్షిణాస్మృతా॥౧౧॥ అర్జునేనజితాచె
యంఋత్విగ్భ్యఃప్రాపితామయా। వనంప్రవేక్ష్యేవిప్రాగ్ర్యావిభజధ్వంమహీమిమామ్॥౧౨॥చతుర్ధాపృథివీంకృత్వాచాతుర్హోత్రప్రమాణతః॥
నాహమాదాతుమిచ్ఛామిబ్రహ్మస్వంద్విజసత్తమాః॥ ౧౩॥ఇదంనిత్యంమనోవిప్రాభ్రాతృణాంచైవమెసదా। ఇత్యుక్తవతితస్మింస్తుభ్రాతరోద్రౌపదీ
చసా॥ ౧౪॥ ఏవమేతదితిప్రాహుస్తదాభూద్రోమహర్షణమ్।తతోంతరిక్షేవాగాసీత్సాధుసాధ్వితిభారత॥౧౫॥తథైవద్విజసంఘానాంశంసతాంవిబ
భౌస్వనః। ద్వైపాయనస్తథాకృష్ణఃపునరేవయుధిష్ఠిరమ్॥ ౧౬॥ ప్రోవాచమధ్యేవిప్రాణామిదంసంపూజయన్మునిః। దత్తైషాభవతామహ్యంతాంతేప్ర
తిదదామ్యహమ్॥౧౭॥ హిరణ్యందీయతామేభ్యోబ్రాహ్మణేభ్యోధరాస్తుతే। తతోబ్రవీద్వాసుదేవోధర్మరాజంయుధిష్ఠిరమ్॥౧౮॥ యథాహభగవాన్
వ్యాసస్తథాత్వంకర్తుమర్హసి। ఇత్యుక్తస్సకురుశ్రేష్ఠఃప్రీతాత్మాభ్రాతృభిస్సహ॥౧౯॥ కోటికోటీకృతాంప్రాదాద్దక్షిణాంత్రిగుణాంక్రతోః। నకరిష్య
తితల్లోకేకశ్చిదన్యోనరాధిపః॥౨౦॥ యత్కృతంకురురాజేనమరుత్తస్యానుకుర్వతా। ప్రతిగృహ్యతుతద్రత్నంకృష్ణద్వైపాయనోమునిః॥౨౧॥ ఋ
త్విగ్భ్యఃప్రదదౌవిద్వాంశ్చతుర్ధావ్యభజంశ్చతే।ధరణ్యానిష్క్రయందత్వాతద్ధిరణ్యంయుధిష్ఠిరః॥౨౨॥ ధూతపాపోజితస్వర్గోముముదేభ్రాతృభిస్స
హ।ఋత్విజస్తమపర్యంతంసువర్ణనిచయంతదా॥౨౩॥వ్యభజంతద్విజాతిభ్యోయథోత్సాహంయథాసుఖమ్। యజ్ఞవాటేచయత్కించిద్ధిరణ్యంసవిభూ
షణమ్॥౨౪॥ తోరణానిచయూపాంశ్చఘటానన్యాంస్తథేష్టకాః। యుధిష్ఠిరాభ్యనుజ్ఞాతాఃసర్వంతద్వ్యభజన్ద్విజాః॥౨౫॥ అనంతరంద్విజాతిభ్యఃక్ష
త్రియాజహ్రిరేవసు। తథావిట్ఛూద్రసంఘాంశ్చతథాన్యేమ్లేచ్ఛజాతయః॥౨౬॥ తతస్తేబ్రాంహణాస్సర్వేముదితాజగ్మురాలయాన్। తర్పితావసునాతే
నధర్మరాజేనధీమతా॥౨౭॥ స్వమంశంభగవాన్వ్యాసఃకుంత్యైప్రాదాద్ధిమానతః । ప్రదదౌతస్యమహతోహిరణ్యస్యమహాద్యుతిః॥ ౨౮॥ శ్వశురా
త్ప్రీతిదాయంతంప్రాప్యసాప్రీతమానసా। చకారపుణ్యకంతేనసుమహత్సంఘశఃపృథా॥ ౨౯ ॥ గత్వాత్వవభృథేరాజావిపాప్మాభ్రాతృభిస్సహ। సం
భాజ్యమానశ్శుశుభేమహేంద్రస్త్రిదశైరివ॥౩౦॥ పాండవాశ్చమహీపాలైఃసమేతైరభిసంవృతాః। అశోభంతమహారాజగ్రహాస్తారాగణైరివ॥ ౩౧॥
రాజభ్యోపితతఃప్రాదాద్రత్నానివివిధానిచ। గజానశ్వానలంకారాన్స్త్రియోవాసాంసికాంచనమ్॥ ౩౨॥ తద్ధనౌఘమపర్యంతంపార్థఃపార్థివమం
డలే।విసృజన్శుశుభేరాజన్యథావైశ్రవణస్తదా॥౩౩॥ఆనీయచతథావీరంరాజానంబభ్రువాహనమ్। ప్రదాయవిపులంవిత్తంగృహాన్ప్రాస్థాపయత్త

దా॥౩౪॥ దుశ్శలాయాశ్చతంపౌత్రంబాలకంభరతర్షభః। స్వరాజ్యేథపితుర్ధీమాన్స్వసుఃప్రీత్యాన్యవేదయత్ ॥౩౫॥ నృపతీంశ్చైవతాన్సర్వాన్సువిభక్తాన్సుపూజితాన్। ప్రస్థాపయామాసవశీకురురాజోయుధిష్ఠిరః॥౩౬॥ గోవిందంచమహాత్మానంబలదేవంమహాబలమ్। తథాన్యాన్వృష్ణివీరాంశ్చప్రద్యుమ్నాద్యాన్సహస్రశః॥౩౭॥ పూజయిత్వామహారాజయథావిధిమహాద్యుతిః। భ్రాతృభిస్సహితోరాజాప్రస్థాపయదరిందమః॥౩౮॥ ఏవంబభూవయజ్ఞస్సధర్మరాజస్యధీమతః। బహ్వన్నధనరత్నౌఘఃసురామైరేయసాగరః॥ ౩౯॥ సర్పిఃపంకాహ్రదాయత్రబభూవుశ్చాన్నపర్వతాః । రసానాంకర్దమానద్యోబభూవుర్భరతర్షభ॥౪౦॥భక్ష్యంఖాండవరాగాణాంక్రియతాంభుజ్యతాంతథా।పశూనాంవధ్యతాంచైవనాంతందదృశిరేజనాః॥౪౧॥ మత్తంప్రమత్తముదితంసుప్రీతయువతీజనమ్। మృదంగశంఖనాదైశ్చమనోరమమభూత్తదా॥ ౪౨॥ ధీయతాంభుజ్యతాంచేష్టందివారాత్రమవారితమ్। తంమహోత్సవసంకాశంహృష్టపుష్టజనాకులమ్॥ ౪౩॥ కథయంతిస్మపురుషానానాదేశనివాసినః। వర్షిత్వాధనధారాభిఃకామైరత్నైరసైస్తథా॥ విపాప్మాభరతశ్రేష్ఠఃకృతార్థఃప్రావిశత్పురమ్॥౪౪॥ .... ※

ఇతి - అనుగీతాపర్వణి - అశ్వమేధసమాప్తౌ - ఏకోననవతితమోధ్యాయః-

జనమేజయః॥ పితామహస్యమేయజ్ఞేధర్మరాజస్యధీమతః। యదాశ్చర్యమభూత్కించిత్తద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥౧॥ వైశంపాయనః॥శ్రూయతాంరాజశార్దూలమహదాశ్చర్యముత్తమమ్। అశ్వమేధేమహాయజ్ఞేనివృత్తేయదభూత్ప్రభో॥ ౨॥ తర్పితేషుద్విజాగ్ర్యేషుజ్ఞాతిసంబంధిబంధుషు। దీనాంధేకృపణేవాపితదాభరతసత్తమ॥ ౩॥ ఘుష్యమాణేమహాదానేదిక్షుసర్వాసుభారత । పతత్సుపుష్పవర్షేషుధర్మరాజస్యమూర్ధని॥౪॥ లీనాక్షస్తత్రనకులోరుక్మపార్శ్వస్తదానఘ। వజ్రాశనిసమంనాదమముంచద్వసుధాధిప ॥ ౫ ॥ సకృదుత్సృజ్యతంనాదంత్రాసయానోమృగద్విజాన్। మానుషంవచనంప్రాహధృష్టోబిలశయోమహాన్॥ ౬॥ సక్తుప్రస్థేనవోనాయంయజ్ఞస్తుల్యోనరాధిపాః। ఉంఛవృత్తేర్వదాన్యస్యకురుక్షేత్రనివాసినః॥౭॥తస్యతద్వచనంశ్రుత్వానకులస్యవిశాంపతే। విస్మయంపరమంజగ్ముస్సర్వేతేబ్రాహ్మణర్షభాః ॥ ౮ ॥ తతఃసమేత్యనకులంపర్యపృచ్ఛంతతేద్విజాః । కుతస్త్వంసమనుప్రాప్తోయజ్ఞంసాధుసమాగమమ్॥ ౯॥ కింబలంపరమంతుభ్యంకింశ్రుతంకింపరాయణమ్।కథంభవంతంవిద్యామయోనోయజ్ఞంవిగర్హసే॥ ౧౦॥ అవిలుప్యాగమంకృత్స్నంవివిధైర్యజ్ఞియైఃకృతమ్। యథాగమంయథాన్యాయంకర్తవ్యంచతథాకృతమ్॥౧౧॥పూజార్హాఃపూజితాశ్చాత్రవిధివచ్ఛాస్త్రదర్శనాత్। మంత్రాహుతిహుతశ్చాగ్నిర్దత్తందేయమమత్సరమ్॥ ౧౨ ॥ తుష్టాద్విజాతయశ్చాత్రదానైర్బహువిధైరపి।క్షత్రియాశ్చసుయుద్ధేనశ్రాద్ధైశ్చాపిపితామహాః॥ ౧౩॥ పాలనేనవిశస్తుష్టాఃకామైస్తుష్టావరస్త్రియః। అనుక్రోశైస్తథాశూద్రాదానశేషైఃపృథగ్జనాః॥ ౧౪॥ జ్ఞాతిసంబంధినస్తుష్టాశ్శౌచేనచనృపస్యనః । దేవాహవిర్భిఃపుణ్యైశ్చరక్షణైశ్శరణాగతాః॥ ౧౫ ॥ యదత్రతథ్యంతద్బ్రూహిసత్యంసత్యంద్విజాతిషు యథాశ్రుతంయథాదృష్టంపృష్టోబ్రాహ్మణకామ్యయా॥ ౧౬ ॥ శ్రద్ధేయవాక్యఃప్రాజ్ఞస్త్వందివ్యంరూపంబిభర్షిచ । సమాగతశ్చవిప్రైస్త్వంతద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥ ౧౭॥ ఇతిపృష్టోద్విజైస్తైస్సప్రహసన్నకులోబ్రవీత్ । నైషామృషామయావాణీప్రోక్తాదర్పేణవాద్విజాః॥ ౧౮॥ యన్మయోక్తమిదంవాక్యంయుష్మాభిశ్చాప్యుపశ్రుతమ్ । సక్తుప్రస్థేనవోనాయంయజ్ఞస్తుల్యోద్విజర్షభాః॥ ౧౯॥ ఇత్యవశ్యంమయైతద్వోవక్తవ్యంద్విజసత్తమాః। శృణుతావ్యగ్రమనసఃశంసతోమెయథాతథమ్॥ ౨౦॥ అనుభూతంచదృష్టంచయన్మయాద్భుతముత్తమమ్ । ఉంఛవృత్తేర్వదాన్యస్యకురుక్షేత్రనివాసినః॥౨౧॥ స్వర్గంయేనద్విజఃప్రాప్తస్సభార్యస్ససుతస్నుషః । యథాచార్ధంశరీరస్యమమేదంకాంచనీకృతమ్॥ ౨౨॥ నకులః ॥ హంతవోవర్తయిష్యామిదానస్యఫలముత్తమమ్। న్యాయలబ్ధస్యసూక్ష్మస్యవిప్రదత్తస్యతద్ద్విజాః॥ ౨౩॥ ధర్మక్షేత్రేకురుక్షేత్రేధర్మజ్ఞైర్బహుభిర్వృతే।ఉంఛవృత్తి

ద్విజఃకశ్చిత్కాపోతిరభవత్తదా॥ ౨౪॥ సభార్యస్సహపుత్రేణసస్నుషస్తపసిస్థితః। బభూవశుక్లవృత్తస్సధర్మాత్మానియతేంద్రియః॥ ౨౫॥షష్ఠేకాలే
సదావిప్రోభుంక్తేతైస్సహసువ్రతః। షష్ఠేకాలేకదాచిత్తుతస్యాహారోనవిద్యతే॥ ౨౬ ॥ భుంక్తేన్యస్మిన్కదాచిత్సషష్ఠేకాలేద్విజోత్తమః।కదాచిద్ధర్మిణ
స్తస్యదుర్భిక్షేసతిదారుణే॥ ౨౭॥ నావిద్యతతదావిప్రాస్సంచయస్తన్నిబోధత। క్షీణౌషధిసమావేశేద్రవ్యహీనోభవత్తదా ॥ ౨౮॥ కాలేకాలేస్య
సంప్రాప్తేనైవవిద్యేతభోజనమ్। క్షుధాపరిగతాస్సర్వేప్రాతిష్ఠంతతదాతుతే॥ ౨౯ ॥ ఉంఛంస్తదాశుక్లపక్షేమధ్యంతపతిభాస్కరే।ఉష్ణార్తశ్చక్షు
ధార్తశ్చసవిప్రస్తపసిస్థితః॥ ౩౦॥ ఉంఛమప్రాప్తవానేవబ్రాహ్మణఃక్షుచ్ఛ్రమాన్వితః । సతథైవక్షుధావిష్టఃసార్ధంపరిజనేనహ ॥ ౩౧ ॥ క్షప
యామాసతంకాలంకృచ్ఛ్రప్రాణోద్విజోత్తమః। అథషష్ఠేగతేకాలేయవప్రస్థముపార్జయత్ ॥ ౩౨ ॥ యవప్రస్థంకృతంసక్తూనకుర్వంతతపస్వినః।
కృతజప్యాహ్నికాస్తేతుహుత్వావహ్నింయథావిధి॥ ౩౩ ॥ కుడవంకుడవంసర్వేవ్యభజంతతపస్వినః । అథాగచ్ఛద్ద్విజఃకశ్చిదతిథిర్భుంజతాంతదా॥
౩౪॥ తేతందృష్ట్వాతిథింప్రాప్తంప్రహృష్టమనసోభవన్। తేభివాద్యసుఖప్రశ్నందృష్ట్వాతమతిథింతదా ॥ ౩౫ ॥ విశుద్ధమనసోదాంతాఃశ్రద్ధాదమసమన్వి
తాః। అనసూయవోజితక్రోధాఃసాధవోవీతమత్సరాః॥౩౬॥త్యక్తమానమదక్రోధాధర్మజ్ఞాద్విజసత్తమాః। సబ్రహ్మచర్యంగోత్రంతేతస్యాఖ్యాత్వాప
రస్పరమ్॥౩౭॥ కుటీ ప్రవేశయామాసుఃక్షుధార్తమతిథింతదా। ఇదమర్ఘ్యంచపాద్యంచబృసీచేయంతవానఘ॥ ౩౮ ॥ శుచయస్సక్తవశ్చేమేనియ
మోపార్జితాఃప్రభో। ప్రతిగృహ్ణీష్వభద్రంతేమయాదత్తాద్విజర్షభ॥౩౯॥ఇత్యుక్తఃప్రతిగృహ్యాథసక్తూనాంకుడవంద్విజః । భక్షయామాసరాజేంద్ర
నచతుష్టింజగామసః॥౪౦॥సఉంఛవృత్తిస్తంప్రేక్ష్యక్షుధాపరిగతంద్విజః।ఆహారంచింతయామాసకథంతుష్టోభవేదితి॥ ౪౧॥ తస్యభార్యాబ్రవీద్వాక్యం
మద్భాగోదీయతామితి। గచ్ఛత్వేషయథాకామంపరితుష్టోద్విజోత్తమః॥౪౨॥ఇతిబ్రువంతీంతాంసాధ్వీంభార్యాంసద్విజసత్తమః। క్షుధాపరిగతాంజ్ఞా
త్వాతాన్సక్తూన్నాభ్యనందత॥ ౪౩॥ ఆత్మానుమానతోవిద్వాన్సతువిప్రర్షభస్తదా।జానన్వృద్ధాంక్షుధార్తాంచశ్రాంతాంగ్లానాంతపస్వినీమ్॥
౪౪॥ త్వగస్థిభూతాంవేపంతీంతతోభార్యామువాచహ। అపికీటపతంగానాంమృగాణాంచైవశోభనే॥౪౫॥ స్త్రియోరక్ష్యాశ్చపోష్యాశ్చనత్వేవంవక్తు
మర్హసి। అనుకంప్యోనరఃపత్న్యాపుష్టోరక్షితఏవసః॥౪౬॥ ధర్మకామార్థకార్యాణిశుశ్రూషాకులసంతతిః । దారేష్వధీనోధర్మశ్చపితౄణా
మాత్మనస్తథా॥౪౭॥ నవేత్తికర్మతోభార్యారక్షణేయోక్షమఃపుమాన్।అయశోమహదాప్నోతినరకాంశ్చైవగచ్ఛతి॥ ౪౮॥ ప్రపతేద్యశసోదీప్తాత్సచ
లోకాన్నచాప్నుయాత్। ఇత్యుక్తాసాతతఃప్రాహధర్మార్థౌనౌసమౌద్విజ॥౪౯॥ సక్తుప్రస్థచతుర్భాగంగృహాణేమంప్రసీదమే। సత్యంరతిశ్చధర్మ
శ్చస్వర్గశ్చగుణనిర్జితః॥ ౫౦॥ స్త్రీణాంప్రతిసమాధానంకాంక్షితంచద్విజర్షభ। ఋతుర్మాతుఃపితుర్బీజందైవతంపరమంపతిః॥౫౧॥భర్తుఃప్ర
సాదాన్నారీణాంరతిపుత్రఫలంతథా। పాలనాద్ధిపతిస్త్వంమేభర్తాసిభరణాచ్చమే॥ ౫౨॥ పుత్రప్రదానాద్వరదస్తస్మాత్సక్తూన్ప్రయచ్ఛమే । జరాప
రిగతోవృద్ధఃక్షుధార్తోదుర్బలోభృశమ్॥ ౫౩॥ఉపవాసపరిశ్రాంతోయదాత్వమపికర్శితః॥ఇత్యుక్తస్సతథాసక్తూన్ప్రగృహ్యేదంవచోబ్రవీత్॥౫౪॥
ద్విజసక్తూనిమాన్భూయఃప్రతిగృహ్ణీష్వసత్తమ । సతాన్ప్రగృహ్యభుక్త్వాచనతుష్టిముగమద్ద్విజః ॥ తముంఛవృత్తిరాలక్ష్యతతశ్చింతాపరోభవత్॥
౫౫॥ పుత్రః॥ సక్తూనిమాన్ప్రగృహ్యత్వందేహివిప్రాయసత్తమ। ఇత్యేవసుకృతంమన్యేతస్మాదేతత్కరోమ్యహమ్॥౫౬॥భవాన్హిపరిపాల్యోమేస
ర్వైరేవప్రయత్నతః। సాధూనాంకాంక్షితంయస్మాత్పితుర్వృద్ధస్యపాలనమ్॥ ౫౭॥ పుత్రార్థోవిహితోహ్యేషవార్ధకేపరిపాలనమ్।శ్రుతిరేషాహివి
ప్రర్షేత్రిషులోకేషుశాశ్వతీ॥ ౫౮॥ ప్రాణధారణమాత్రేణశక్యంకర్తుంతపస్త్వయా। ప్రాణోహిపరమోధర్మఃస్థితోదేహేషుదేహినామ్॥ ౫౯॥

పితా॥ అపివర్షసహస్రీస్త్వం బాలఏవమతో మమ। ఉత్పాద్యపుత్రంహిపితాకృతకృత్యోభవేత్సుతాత్ ॥ ౬౦॥బాలానాంక్షుద్బలవతీజానామ్యేతదహం
ప్రభో। వృద్ధోహంధారయిష్యామిత్వంబలీభవపుత్రక॥ ౬౧॥జీర్ణేనవయసాపుత్రనమాంక్షుద్బాధతేపిచ।దీర్ఘకాలంతపస్తప్తంనమేమరణతో భయమ్॥
౬౨॥ పుత్రః॥అపత్యమస్మితేపుత్రస్త్రాణాత్పుత్రఇతిశ్రుతిః। ఆత్మాపుత్రఃస్మృతస్తస్మాత్త్రాహ్యాత్మానమిహాత్మనా॥ ౬౩॥పితా॥రూపేణసదృశస్త్వం మేశీ
లేనచదమేనచ।పరీక్షితశ్చబహుధాసక్తూనాదద్మితేసుత॥ ౬౪॥ ఇత్యుక్త్వాదాయతాన్సక్తూన్ప్రీతాత్మాద్విజసత్తమః। ప్రహసన్నివవిప్రాయసతస్మై
ప్రదదౌతదా॥ ౬౫॥ భుక్త్వాతానపిసక్తూన్సనైవతుష్టోబభూవహ।ఉంఛవృత్తిస్తుధర్మాత్మావ్రీడామనుజగామహ॥౬౬॥తంవైవధూఃస్థితాసాధ్వీబ్రా
హ్మణప్రియకామ్యయా। సక్తూనాదాయసంహృష్టాశ్వశురంవాక్యమబ్రవీత్ ॥౬౭॥సంతానాత్తవసంతానంమమవిప్రభవిష్యతి। సక్తూనిమానతిథయేగృ
హీత్వాసంప్రయచ్ఛమే॥౬౮॥ తవప్రసాదాన్నిర్వృత్తామమలోకాఃకిలాక్షయాః। పౌత్రేణతానవాప్నోతియత్రగత్వానశోచతి॥౬౯॥ ధర్మాద్యోహి
యథాత్రేతావహ్నిస్త్రేతాతథైవచ।తథైవపుత్రపౌత్రాణాంస్వర్గస్త్రేతాకిలాక్షయః॥౭౦॥పితౄనృణాత్తారయతిపుత్రఇత్యనుశుశ్రుమ।పుత్ర
పౌత్రైశ్చనియతంసాధులోకానుపాశ్నుతే॥౭౧॥ శ్వశురః॥వాతాతపవిశీర్ణాంగీంత్వాంవివర్ణాంసమీక్ష్యవై।కర్శితాంసువ్రతాచారేక్షుధావిహ్వ
లచేతనామ్॥౭౨॥ కథంసక్తూన్గ్రహీష్యామిభూత్వాధర్మోపఘాతకః। కల్యాణవృత్తేకల్యాణినైవంత్వంవక్తుమర్హసి॥౭౩॥షష్ఠేకాలేవ్రతవతీంశౌ
చశీలతపోన్వితామ్। కృచ్ఛ్రవృత్తింనిరాహారాంద్రక్ష్యామిత్వాంకథంశుభే॥౭౪॥ బాలాక్షుధార్తానారీచరక్ష్యాత్వంసతతంమయా। ఉపవాసపరి
శ్రాంతాత్వంహిబాంధవనందిని॥౭౫॥ స్నుషా॥ గురోర్మమగురుస్త్వంవైయతోదైవతదైవతమ్। దేవాదిదేవస్తస్మాత్త్వంసక్తూనాదత్స్వమేప్రభో॥
౭౬॥ దేహఃప్రాణశ్చధర్మశ్చశుశ్రూషార్థమిదంగురోః। తవవిప్రప్రసాదేనలోకాన్ప్రాప్స్యామహేశుభాన్ ॥ ౭౭ ॥ అవేక్ష్యాఇతికృత్వాహందృఢ
భక్తేతివాద్విజ। చింత్యామమేయమితివాసక్తూనాదాతుమర్హసి॥౭౮॥శ్వశురః॥ అనేననిత్యంసాధ్వీత్వంశీలవృత్తేనశోభసే।యాత్వంధర్మవ్రతోపే
తాగురువృత్తిమవేక్షసే॥౭౯॥ తస్మాత్సక్తూన్గ్రహీష్యామివధునార్హసివంచనామ్। గణయిత్వామహాభాగేత్వంహిధర్మభృతాంవరే॥౮౦ ॥ ఇత్యు
క్త్వాతానుపాదాయసక్తూన్ప్రాదాద్ద్విజాయతే। తతస్తుష్టోభవద్విప్రస్తస్యసాధోర్మహాత్మనః॥౮౧ ॥ ప్రీతాత్మాసతుతంవాక్యమిదమాహద్విజర్ష
భమ్।వాగ్మీతదాద్విజశ్రేష్ఠోధర్మఃపురుషవిగ్రహః॥౮౨॥శుద్ధేనతవదానేనన్యాయోపాత్తేనధర్మతః। యథాశక్తివిసృష్టేనప్రీతోస్మిద్విజసత్తమ॥ ౮౩॥
అహోదానంఘుష్యతేతేస్వర్గేస్వర్గనివాసిభిః। గగనాత్పుష్పవర్షంచపశ్యేదంపతితంభువి॥౮౪॥ సురర్షిదేవగంధర్వాయేచదేవపురస్సరాః॥
స్తువంతోదేవదూతాశ్చస్థితాదానేనవిస్మితాః॥౮౫॥బ్రహ్మర్షయోవిమానస్థాబ్రహ్మలోకచరాశ్చయే। కాంక్షంతోదర్శనంతుభ్యందివంవ్రజద్విజర్ష
భ॥౮౬॥ పితృలోకగతాస్సర్వేతారితాఃపితరస్త్వయా। అనాగతాశ్చబహవఃసుబహూనియుగాన్యుత॥౮౭॥బ్రహ్మచర్యేణదానేనయజ్ఞేనతపసాతథా।
అసంకరేణధర్మేణతస్మాద్గచ్ఛదివంద్విజ॥ ౮౮॥ శ్రద్ధయాపరయాయస్త్వంతపశ్చరసిసువ్రత। తస్మాద్దేవాశ్చదానేనప్రీతాబ్రాహ్మణసత్తమ॥౮౯॥ స
ర్వమేతద్ధియస్మాత్తేదత్తంశుద్ధేనచేతసా । కృచ్ఛ్రకాలేతతస్స్వర్గోవిజితఃకర్మణాత్వయా॥ ౯౦॥క్షుధానిర్ణుదతిప్రజ్ఞాంధర్మబుద్ధింవ్యపోహతి॥
క్షుధాపరిగతజ్ఞానోధృతింత్యజతిచైవహ॥౯౧॥బుభుక్షాంజయతేయస్తుసస్వర్గంజయతేధ్రువమ్। యదాదానరుచిస్స్యాద్వైతదాధర్మోనసీదతి॥
౯౨॥ అనవేక్ష్యసుతస్నేహంకలత్రస్నేహమేవచ। ధర్మమేవగురుంజ్ఞాత్వాతృష్ణానగణితాత్వయా॥౬౩॥ ద్రవ్యాగమోనృణాంసూక్ష్మఃపాత్రేదానం
తతఃపరమ్।కాలఃపరతరోదానాచ్ఛ్రద్ధాచైవతతఃపరా॥౯౪॥స్వర్గద్వారంసుసూక్ష్మంహినరైర్మోహాన్నదృశ్యతే।స్వర్గార్గళంలోభబీజంరాగ

గుప్తందురాసదమ్॥౯౫॥తంతుపశ్యంతిపురుషాజితక్రోధాజితేంద్రియాః। బ్రాహ్మణాస్తపసాయుక్తాయథాశక్తిప్రదాయినః॥ ౯౬ ॥ సహస్రశక్తిశ్చశతంశతశక్తిర్దశాపిచ। దద్యాదపశ్చయశ్శక్త్యాసర్వేతుల్యఫలాఃస్మృతాః॥ ౯౭॥ రంతిదేవోహినృపతిరపఃప్రాదాదకించనః। శుద్ధేనమనసావిప్రనాకపృష్ఠంతతోగతః॥ ౯౮॥ నధర్మఃప్రీయతేతాతదానైర్దత్తైర్మహాఫలైః। న్యాయలబ్ధైర్యథాసూక్ష్మైఃశ్రద్ధాపూతైస్సతుష్యతి॥ ౯౯ ॥ గోప్రదానసహస్రాణిద్విజేభ్యోదాన్నృగోనృపః। ఏకాందత్త్వాసపారక్యాంనరకంసమపద్యత॥ ౧౦౦॥ ఆత్మమాంసప్రదానేనశిబిరౌశీనరోనృపః। ప్రాప్యపుణ్యకృతాఁల్లోకాన్మోదతేదివిసువ్రతః॥౧౦౧॥విభవోనన్నృణాంపుణ్యంస్వశక్త్యాస్వర్జితంసతామ్।నయజ్ఞైర్వివిధైర్విప్రయథాన్యాయేనసంచితైః॥౧౦౨॥

క్రోధాద్దానఫలంహంతిలోభాత్స్వర్గంనగచ్ఛతి।న్యాయవృత్తిర్హితపసాదానవిత్స్వర్గమశ్నుతే॥౧౦౩॥నరాజసూయైర్బహుభిరిష్ట్వావిపులదక్షిణైః।నచాశ్వమేధైర్బహుభిఃఫలంసమమిదంతవ॥ ౧౦౪॥ సక్తుప్రస్థేనవిజితోబ్రహ్మలోకస్త్వయాఽక్షయః। విరజోబ్రహ్మసదనంగచ్ఛవిప్రయథాసుఖమ్॥౧౦౫ ॥ సర్వేషాంవైద్విజశ్రేష్ఠదివ్యంయానముపస్థితమ్। ఆరోహతయథాకామంధర్మోస్మిద్విజపశ్యమామ్॥ ౧౦౬॥ తారితోహిత్వయాదేహోలోకేకీర్తిఃస్థిరాచతే। సభార్యస్సహపుత్రశ్చసస్నుషశ్చదివంవ్రజ॥ ౧౦౭ ॥ ఇత్యుక్తవాక్యేధర్మేతుయానమారుహ్యసద్విజః। సదారస్ససుతశ్చైవసస్నుషశ్చదివంగతః॥ ౧౦౮॥ తస్మిన్విప్రేగతేస్వర్గంససుతేసస్నుషేతదా। భార్యాచతుర్థేధర్మజ్ఞేతతోహంనిఃసృతోబిలాత్ ॥౧౦౯॥తతస్తుసక్తుగంధేనక్లేదేనసలిలస్యచ। దివ్యపుష్పవిమర్దాచ్చసాధోర్దానలవైశ్చతైః॥ ౧౧౦ ॥ విప్రస్యతపసాతస్యశిరోమేకాంచనీకృతమ్। తస్యసత్యాభిసంధస్యసక్తుదానేనచైవహ॥ ౧౧౧॥ శరీరార్ధంచమేవిప్రాశ్శాతకుంభమయంకృతమ్। పశ్యతేమంసువిపులంతపసాతస్యధీమతః॥ ౧౧౨॥ కథమేవంవిధంస్యాద్వైపార్శ్వమన్యదితిద్విజాః। తపోవనానియజ్ఞాంశ్చహృష్టోభ్యేమిపునఃపునః॥ ౧౧౩॥ యజ్ఞంత్వహమిమంశ్రుత్వాకురురాజస్యధీమతః। ఆశయాపరయాప్రాప్తోనచాహంకాంచనీకృతః॥౧౧౪॥ తతోమయోక్తంతద్వాక్యంప్రహస్యబ్రాహ్మణర్షభాః। సక్తుప్రస్థేనయజ్ఞోయంసమ్మితోనేతిసర్వథా॥ ౧౧౫॥ సక్తుప్రస్థలవైస్తైర్హితదాహంకాంచనీకృతః।నహియజ్ఞోమహానేషసదృశస్తైర్మతోమమ॥౧౧౬॥ ఇత్యుక్త్వానకులఃసర్వాన్యజ్ఞేద్విజవరాంస్తదా।

జగామాదర్శనంతేషాంవిప్రాస్తేచయయుర్గృహాన్॥౧౧౭॥ వైశంపాయనః॥ ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంమయాపరపురంజయ। యదాశ్చర్యమభూత్తత్రవాజిమేధేమహాక్రతౌ॥౧౧౮॥నవిస్మయస్తేనృపతేయజ్ఞేకార్యఃకథంచన। ఋషికోటిసహస్రాణితపోభిర్యేదివంగతాః॥ ౧౧౯ ॥ అద్రోహస్సర్వభూతేషుసంతోషశ్శీలమార్జవమ్। తపోదమశ్చసత్యంచప్రదానంచేతిసమ్మితమ్॥౧౨౦॥..*

ఇతి- అనుగీతాపర్వణి- నకులాఖ్యానే- నవతితమోధ్యాయః-

జనమేజయః॥ యజ్ఞేసక్తానృపతయస్తపఃసక్తామహర్షయః। శాంతివ్యవస్థితావిప్రాశ్శమోదమఇతిప్రభో॥ ౧ ॥ తస్మాద్యజ్ఞఫలైస్తుల్యంనకించిదిహదృశ్యతే। ఇతిమేవర్తతేబుద్ధిస్తథాచైతదసంశయమ్॥౨॥ యజ్ఞైరిష్ట్వాతుబహవోరాజానోద్విజసత్తమ। ఇహకీర్తింపరాంప్రాప్యప్రేత్యస్వర్గమవాప్నుయుః॥ ౩॥ దేవరాజస్సహస్రాక్షఃక్రతుభిర్భూరిదక్షిణైః। దేవరాజ్యంమహాతేజాఃప్రాప్తవానఖిలంవిభుః॥ ౪॥ యదాయుధిష్ఠిరోరాజాభీమార్జునపురఃసరః। సదృశోదేవరాజేనసమృద్ధ్యాక్రమేణచ ॥ ౫ ॥ అథకస్మాత్సనకులోగర్హయామాసతంక్రతుమ్। అశ్వమేధంమహాయజ్ఞంరాజ్ఞస్తస్యమహాత్మనః॥ ౬॥ వైశంపాయనః॥యజ్ఞస్యవిధిమగ్య్రంవైఫలంచాపినరాధిప। గదతఃశృణుమేరాజన్యథావదిహభారత ॥ ౭ ॥ పురాశక్రస్యయజతస్సర్వఉచుర్మహర్షయః। ఋత్విక్షుకర్మవ్యగ్రేషువితతేయజ్ఞకర్మణి॥౮॥హూయమానేతథావహ్నౌహోమాత్రేగుణసమన్వితే। దేవేష్వాహూయమానేషుస్థితేషుపరమర్షిషు॥ ౯॥ సుప్రతీతైస్తథావిప్రైస్స్వాగమైస్సుస్వరైర్నృప। అశ్రాంతైశ్చాపిలఘుభిరధ్వర్యువృషభైస్తథా॥ ౧౦॥ ఆలంభ

సమయేతస్మిన్‌గృహీతేషుపశుష్వథ। మహర్షయోమహారాజబభూవుఃకృపయాన్వితాః॥౧౧॥ తతోదీనాన్పశూన్దృష్ట్వాఋషయస్తేతపోధనాః। ఊచుఃశక్రంసమాగమ్యనాయంయజ్ఞవిధిశ్శుభః॥ ౧౨ ॥ అపరిజ్ఞానమేతత్తేమహాంతంధర్మమిచ్ఛతః। నహియజ్ఞేపశుగణావిధిదృష్టాఃపురందర॥ ౧౩॥ ధర్మోపఘాతకస్తేఽయంసమారంభస్తవప్రభో। నాయంధర్మకృతోయజ్ఞోనహింసాధర్మఉచ్యతే ॥ ౧౪ ॥ ఆగమేనైవతేయజ్ఞంకుర్వంతుయదిచేచ్ఛసి।విధిదృష్టేనయజ్ఞేనధర్మస్తేసుమహాన్భవేత్ ॥ ౧౫ ॥ యజబీజైస్సహస్రాక్షత్రివర్షపరమోషితైః। ఏషధర్మోమహాన్శక్రమహాగుణఫలోదయః॥౧౬॥శతక్రతుస్తుతద్వాక్యమృషిభిస్తత్వదర్శిభిః। ఉక్తంనప్రతిజగ్రాహమానాన్మోహవశంగతః॥ ౧౭॥ తేషాంవివాదస్సుమహాన్శక్రయజ్ఞేతపస్వినామ్।జంగమైఃస్థావరైర్వాపియష్టవ్యమితిభారత ॥ ౧౮ ॥ తేతుఖిన్నావివాదేనఋషయస్తత్వదర్శినః। తదాసంధాయశక్రేణపప్రచ్ఛుర్నృపతింవసుమ్॥౧౯॥ మహాభాగకథంయజ్ఞేష్వాగమోనృపసత్తమ। యష్టవ్యంపశుభిర్మేధ్యైరథోబీజైరసైరితి॥౨౦॥ తచ్ఛ్రుత్వాతువసుస్తేషామవిచార్యబలాబలమ్। యథోపనీతైర్యష్టవ్యమితిప్రోవాచపార్థివః॥౨౧॥ ఏవముక్త్వాసనృపతిఃప్రవివేశరసాతలమ్। ఉక్త్వాథవితథంప్రశ్నంచేదీనామీశ్వరఃప్రభుః॥ ౨౨॥ తస్మాన్నవాచ్యంహ్యేకేనబహుజ్ఞేనాపిసంశయే। ప్రజాపతిమపాహాయస్వయంభువమృతేప్రభుమ్॥ ౨౩॥ తేనదత్తానిదానానిపాపేనాశుద్ధబుద్ధినా। తానిసర్వాణ్యనాదృత్యనశ్యంతివిపులాన్యపి॥ ౨౪॥ తస్యాధర్మప్రవృత్తస్యహింసకస్యదురాత్మనః।దానేనకీర్తిర్భవతినప్రేత్యేహచదుర్మతేః॥౨౫॥అన్యాయోపగతంద్రవ్యమభీక్ష్ణంయోహ్యపండితః। ధర్మాభిశంకీయజతేనసధర్మఫలంలభేత్ ॥౨౬॥ ధర్మవైతంసికోయస్తుపాపాత్మాపురుషాధమః।దదాతిదానంవిప్రేభ్యోలోకవిశ్వాసకారణమ్॥ ౨౭॥ పాపేనకర్మణావిప్రోధనంప్రాప్యనిరంకుశః। రాగమోహాన్వితఃసోంతేకలుషాంగతిమశ్నుతే॥౨౮॥అపిసంచయబుద్ధిర్హిలోభమోహావశంగతః। ఉద్వేజయతిభూతానిపాపేనాశుద్ధబుద్ధినా॥ ౨౯॥ ఏవంలబ్ధ్వాధనంమోహాద్యోహిదద్యాద్యజేతవా। నతస్యచఫలంప్రేత్యభుంక్తేపాపధనాగమాత్॥ ౩౦॥ ఉంఛంమూలంఫలంశాకముదపాత్రంతపోధనాః।దానంవిభవతోదత్వానరాస్స్వర్యాంతిధార్మికాః॥ ౩౧॥ ఏషధర్మోమహాయోగోదానంభూతదయాతథా। బ్రహ్మచర్యంతథాసత్యమనుక్రోశోధృతిఃక్షమా॥౩౨॥సనాతనస్యధర్మస్యమూలమేతత్సనాతనమ్। శ్రూయంతేహిపురావృత్తావిశ్వామిత్రాదయోనృపాః॥ ౩౩ ॥ విశ్వామిత్రోఽసితశ్చైవజనకశ్చమహీపతిః। కక్షసేనార్ష్టిషేణౌచసింధుద్వీపశ్చపార్థివః॥ ౩౪॥ ఏతేచాన్యేచబహవఃసిద్ధింపరమికాంగతాః। నృపాఃసత్యైశ్చదానైశ్చన్యాయలబ్ధైస్తపోధనాః॥ ౩౫॥ బ్రాహ్మణాఃక్షత్రియావైశ్యాశ్శూద్రాయేచాశ్రితాస్తపః। దానధర్మాగ్నినాశుద్ధాస్తేస్వర్గంయాంతిభారత॥ ౩౬॥ .... *

ఇతి- అనుగీతాపర్వణి - ఏకనవతితమోఽధ్యాయః

జనమేజయః॥ధర్మాగతేనత్యాగేనభగవన్స్వర్గమస్తిచేత్।ఏతన్మేసర్వమాచక్ష్వకుశలోహ్యసిభాషితుమ్॥ ౧॥ తస్యోంఛవృత్తేర్యద్వృత్తంసక్తుదానేఫలంమహత్। కథితంతుమమబ్రహ్మంస్తథ్యమేతదసంశయమ్॥ ౨ ॥ కథంహిసర్వయజ్ఞేషునిశ్చయఃపరమోభవేత్। ఏతదర్హసిమేవక్తుంనిఖిలేనద్విజర్షభ॥౩॥ వైశంపాయనః॥అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్।అగస్త్యస్యమహాయజ్ఞేపురావృత్తమరిందమ ॥ ౪ ॥ పురాగస్త్యోమహాతేజాదీక్షాంద్వాదశవార్షికీమ్। ప్రవివేశమహారాజసర్వభూతహితేరతః॥ ౫॥అత్రాగ్నికల్పాహోతారఆసన్సత్రేమహాత్మనః।మూలాహారాఃఫలాహారాఃసాశ్మకుట్టామరీచిపాః॥ ౬॥ పరిపృష్టికావైద్యసికాస్సంప్రక్షాలాస్తథైవచ। యతయోభిక్షవశ్చాత్రబభూవుఃపర్యవస్థితాః॥ ౭॥ సర్వేప్రత్యక్షధర్మాణోజితక్రోధాజితేంద్రియాః। దమేస్థితాశ్చసర్వేతేహింసాదంభవివర్జితాః॥ ౮ ॥ వృత్తేశుద్ధేస్థితానిత్యమింద్రియైశ్చాప్యబాధితాః। ఉపాతిష్ఠంతతంయజ్ఞంయజంతస్తేమహర్షయః॥ ౯॥ యథాశక్త్యాభగవతాతదన్నంసముపార్జితమ్। తస్మిన్సత్రేతుయద్వృత్తంయద్యోగ్యంచత

ఽభవత్ ॥౧౦॥ తథా హ్యాసన్కైర్మునిభిర్మహాంతః క్రతవః కృతాః। ఏవంవిధే త్వగస్త్యస్య వర్తమానే తథాధ్వరే॥౧౧॥ నవవర్ష సహస్రాక్షస్తదా భరతసత్తమ। తతః కర్మాంతరే రాజన్నగస్త్యస్య మహాత్మనః॥౧౨॥ కథేయమభినిర్వృత్తా మునీనాం భావితాత్మనామ్। అగస్త్యో యజమానోఽసౌ దదాత్యన్నం విమత్సరః॥ ౧౩ ॥ నచ వర్షతి పర్జన్యః కథమన్నం భవిష్యతి । సత్రం చేదం మహద్విప్రా మునేర్ద్వాదశవార్షికమ్॥ ౧౪॥ నవర్షిష్యతి దేవశ్చ వర్షాణ్యేతాని ద్వాదశ। ఏతద్భవంతః సంచింత్య మహర్షేరస్య ధీమతః॥౧౫॥ అగస్త్యస్యాతితపసః కర్తుమర్హంత్యనుగ్రహమ్। ఇత్యేవముక్తే వచనే తతోఽగస్త్యః ప్రతాపవాన్॥ ౧౬॥ ప్రోవాచ వాక్యం స తదా ప్రసాద్య శిరసా మునీన్ । యది ద్వాదశ వర్షాణి నవర్షిష్యతి వాసవః॥ ౧౭॥ చింతాయజ్ఞం కరిష్యామి విధిరేష సనాతనః। యది ద్వాదశ వర్షాణి నవర్షిష్యతి వాసవః॥ ౧౮॥ స్పర్శయజ్ఞం కరిష్యామి విధిరేష సనాతనః । యది ద్వాదశ వర్షాణి నవర్షిష్యతి వాసవః॥౧౯॥ వ్యాయామేనాహరిష్యామి యజ్ఞానన్యానతివ్రతాన్। బీజయజ్ఞో మయాయం వై బహువర్షసమాచితః॥౨౦॥ బీజైర్హితం కరిష్యామి నాత్ర విఘ్నో భవిష్యతి । నేదం శక్యం వృథా కర్తుం మమ సత్రం కథంచన॥ ౨౧ ॥ వర్షిష్యతీహ వా దేవో నవా దేవోఽభవిష్యతి । అథవాభ్యర్థనామింద్రో న కరిష్యతి కామతః॥ ౨౨॥ స్వయమింద్రో భవిష్యామి జీవయిష్యామి చ ప్రజాః । యో యదాహారజాతశ్చ స తథైవ భవిష్యతి॥ ౨౩॥ విశేషం చైవ కర్తాస్మి పునః పునరతీవ హి। అద్యేహ స్వర్ణమభ్యేతు యచ్చాన్యద్వసు కించన॥౨౪॥ త్రిషు లోకేషు యచ్చాస్తి తదిహాగచ్ఛతాం స్వయమ్ । దివ్యాశ్చాప్సరసాం సంఘాః గంధర్వాశ్చ సకిన్నరాః॥ ౨౫॥ విశ్వావసుశ్చ యే చాన్యే తేప్యుపాసంతు మే మఖమ్। ఉత్తరేభ్యః కురుభ్యశ్చ యత్కించిద్వసు విద్యతే॥ ౨౬॥ సర్వం తదిహ యజ్ఞేషు స్వయమేవోపతిష్ఠతు । స్వర్గః స్వర్గసదశ్చైవ ధర్మశ్చ స్వయమేవ తు॥ ౨౭॥ ఇత్యుక్తే సర్వమేవైతదభవత్తపసా మునేః। తస్య దీప్తాగ్నిమనసస్త్వగస్త్యస్యాతితేజసః॥౨౮॥ తతస్తే మునయో దృష్ట్వా దదృశుస్తపసో బలమ్ । విస్మితా వచనం ప్రాహురిదం సర్వే మహార్థవత్॥ ౨౯॥ ఋషయః॥ ప్రీతాః స్మ తవ వాక్యేన న త్విచ్ఛామస్తపోవ్యయమ్ । తైరేవ యజ్ఞైస్తుష్టాః స్మ న్యాయేనేచ్ఛామహే వయమ్॥ ౩౦॥ యజ్ఞాన్దీక్షాం తథా హోమాన్యచ్చాన్యన్మృగయామహే। న్యాయేనోపార్జితాహారాః స్వకర్మాభిరతా వయమ్॥ ౩౧॥ వేదాంశ్చ బ్రహ్మచర్యేణ న్యాయతః ప్రార్థయామహే। న్యాయేనోత్తరకాలం చ గృహేభ్యో నిఃసృతా వయమ్॥౩౨॥ ధర్మదృష్టైర్విధిద్వారైస్తపస్తప్స్యామహే వయమ్ । భవతః సమ్యగిష్టా తు బుద్ధిర్హింసావివర్జితా॥౩౩॥ ఏతామహింసాం యజ్ఞేషు బ్రూయాస్త్వం సతతం ప్రభో । ప్రీతాస్తతో భవిష్యామో వయం తు ద్విజసత్తమ॥ ౩౪॥ విసర్జితాః సమాప్తౌ చ సత్రాదస్మాద్వ్రజామహే। తథా కథయతాం తేషాం దేవరాజః పురందరః॥ ౩౫॥ వవర్ష సుమహాతేజా దృష్ట్వా తస్య తపోబలమ్। ఆసమాప్తేశ్చ యజ్ఞస్య తస్యామితపరాక్రమః॥౩౬॥ నికామవర్షీ పర్జన్యో బభూవ జనమేజయ । ప్రసాదయామాస చ తమగస్త్యం త్రిదశేశ్వరః॥౩౭॥ స్వయమభ్యేత్య రాజర్షే పురస్కృత్య బృహస్పతిమ్। తతో యజ్ఞసమాప్తౌ తాన్విససర్జ మహామునీన్॥ అగస్త్యః పరమప్రీతః పూజయిత్వా యథావిధి॥౩౮॥ జనమేజయః॥ కోఽసౌ నకులరూపేణ శిరసా కాంచనేన వై। ప్రాహ మానుషవద్వాచమేతత్పృష్టో వదస్వ మే॥౩౯॥ వైశంపాయనః॥ ఏతత్పూర్వం న పృష్టోఽహం న చాస్మాభిః ప్రభాషితమ్ । శ్రూయతాం నకులో యోఽసౌ యథా వాక్తస్య మానుషీ ॥ ౪౦ ॥ శ్రాద్ధం సంకల్పయామాస జమదగ్నిః పురా కిల। హోమధేనుస్తమాగాచ్చ స్వయమేవమదోహతామ్॥ ౪౧॥ తత్పయః స్థాపయామాస నవే భాండే దృఢే శుచౌ। తచ్చ క్రోధః స్వరూపేణ పిఠరం ధర్షణాఽవిశత్॥౪౨॥ జిజ్ఞాసుస్తమృషిశ్రేష్ఠం కిం కుర్యాద్విప్రియే కృతే। ఇతి సంచింత్య ధర్మః స ధర్షయామాస తత్పయః॥౪౩॥ తమాజ్ఞాయ మునిః క్రోధం నైవాస్య స చుకోప హ। స తు క్రోధస్తతో రాజన్బ్రాహ్మణీం మూర్తిమాస్థితః॥౪౪॥ జితే తస్మిన్భృగుశ్రేష్ఠమభ్యభాషదమర్షణః । జితోఽస్మీతి భృగుశ్రేష్ఠ భృ

గవోహ్యతిరోషణాః॥౪౫॥ లోకేమిథ్యాప్రవాదోయంయత్త్వయాస్మివినిర్జితః। వశేస్థితోహంత్వయ్యద్యక్షమావతిమహాత్మని॥ బిభేమితపసస్సాధో ప్రసాదంకురుమేప్రభో॥౪౬॥ జమదగ్నిః॥ సాక్షాద్దృష్టోసిమేక్రోధగచ్ఛత్వంవిగతజ్వరః। నత్వయాపకృతంమేద్యనచమేమన్యురస్తివై॥౪౭॥ యాన్స ముద్దిశ్యసంకల్పఃపయసోస్యకృతోమయా। పితరస్తేమహాభాగాస్తేభ్యోబుధ్యస్వగమ్యతామ్॥౪౮॥ ఇత్యుక్తోజాతసంత్రాసస్తత్రైవాంతరధీయత। పితౄణామభిషంగాచ్చనకులత్వముపాగతః॥౪౯॥ సతాన్ప్రసాదయామాసశాపస్యాంతోభవేదితి। తైశ్చాప్యుక్తఃక్షిపన్ధర్మంశాపస్యాంతమవాప్స్యసి॥ ౫౦॥ తైశ్చోక్తోయజ్ఞియాన్దేశాన్ధర్మారణ్యంతథైవచ। జుగుప్సమానోధావన్సతంయజ్ఞంసముపాసదత్॥ ౫౧॥ ధర్మపుత్రమథాక్షిప్యసక్తుప్రస్థేనతేనసః। ముక్తశ్శాపాత్తతఃక్రోధోధర్మోహ్యాసీద్యుధిష్ఠిరః॥ ౫౨॥ ఏవమేతత్తదావృత్తంయజ్ఞేతస్యమహాత్మనః। పశ్యతాంచాపిన స్తత్రనకులోంతర్హితస్తదా॥౫౩॥.. *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శతసహస్రికాయాం - సంహితాయాం - వైయాసిక్యాం.

ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - నకులోపాఖ్యానే - ద్వినవతితమోధ్యాయః.

సమాప్తంచేదం ఆశ్వమేధికపర్వ.

కాయేనవాచామనసేంద్రియైర్వా బుద్ధ్యాత్మనావాప్రకృతేస్స్వభావాత్ । కరోమియద్యత్సకలంపరస్మై నారాయణాయేతిసమర్పయామి॥

* * *

యదక్షరపదభ్రష్టంమాత్రాహీనంచయద్భవేత్ । తత్సర్వంక్షమ్యతాందేవనారాయణనమోస్తుతే॥

ఓం - తత్సత్ - హరిః - ఓం - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు-

శ్రీమహాభారతే - ఆశ్రమవాసికపర్వప్రారంభః

శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత - శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః

నారాయణంనమస్కృత్యనరంచైవనరోత్తమమ్ । దేవీంసరస్వతీంవ్యాసంతతోజయముదీరయేత్ ॥

జనమేజయః॥ ప్రాప్యరాజ్యంమహాత్మానఃపాండవామేపితామహాః। కథమాసన్మహారాజ్ఞి ధృతరాష్ట్రే మహాత్మని॥ ౧॥ సతురాజాహతామాత్యో హతపుత్రో నిరాశ్రయః। కథమాసీద్ధతైశ్వర్యో గాంధారీచయశస్వినీ॥ ౨॥ కియంతంచైవకాలంతేమమపూర్వపితామహాః। స్థితారాజ్యేమహాత్మానస్తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౩॥ వైశంపాయనః॥ ప్రాప్యరాజ్యంమహాత్మానఃపాండవాహతశత్రవః। ధృతరాష్ట్రంపురస్కృత్యపృథివీంపర్యపాలయన్॥ ౪॥ ధృతరాష్ట్రముపాతిష్ఠద్విదురస్సంజయస్తథా। వైశ్యాపుత్రశ్చమేధావీయుయుత్సుఃకురుసత్తమ॥ ౫॥ పాండవాస్సర్వకార్యాణిసంపృచ్ఛంతిస్మతంనృపమ్। చక్రుస్తేనాభ్యనుజ్ఞాతావర్షాణిదశపంచచ॥ ౬॥ సదాహిగత్వాతేవీరాఃపర్యుపాసంతతంనృపమ్। పాదాభివాదనంకృత్వాధర్మరాజమతేస్థితాః॥ ౭॥ తేమూర్ధ్నిసముపాఘ్రాతాఃసర్వకార్యాణిచక్రిరే । కుంతిభోజసుతాచైవగాంధారీమన్వవర్తత॥ ౮॥ ద్రౌపదీచసుభద్రాచయాశ్చాన్యాః పాండవస్త్రియః। సమాంవృత్తిమవర్తంతతయోశ్శ్వశ్వోర్యథావిధి॥ ౯॥ శయనానిమహార్హాణివాసాంస్యాభరణానిచ। రాజార్హాణిచసర్వాణిభక్ష్యభోజ్యాన్యనేకశః॥ ౧౦ ॥ యుధిష్ఠిరోమహారాజధృతరాష్ట్రేఽభ్యుపాహరత్ । తథైవకుంతీగాంధార్యాంగురువృత్తిమవర్తత॥ ౧౧॥ విదురస్సంజయశ్చైవయుయుత్సుశ్చైవకౌరవ। ఉపాసతేస్మతంవృద్ధంహతపుత్రంజనాధిపమ్॥ ౧౨॥ స్యాలోద్రోణస్యయశ్చైకోదయితోబ్రాహ్మణోమహాన్। సచతస్మిన్మహేష్వాసఃకృపస్సమభవత్తదా॥ ౧౩ ॥ వ్యాసశ్చభగవాన్నిత్యమాసాంచక్రేనృపేణహ । కథాఃకుర్వన్పురాణర్షిర్దేవర్షిపితృరక్షసామ్ ॥ ౧౪॥ ధర్మయుక్తానికార్యాణివ్యవహారాన్వితానిచ। ధృతరాష్ట్రాభ్యనుజ్ఞాతోవిదురస్తాన్యకారయత్ ॥ ౧౫॥ సామంతేభ్యఃప్రియాణ్యస్యకార్యాణిసుబహూన్యపి। ప్రాప్యంతేఽర్థైస్సులఘుభిఃవినయాద్విదురస్యవై॥ ౧౬॥ అకరోద్బంధమోక్షంచవధ్యానాంమోక్షణంతథా। నచధర్మసుతోరాజాకదాచిత్కించిదబ్రవీత్ ॥ ౧౭॥ విహారయాత్రాసుపునఃకురురాజోయుధిష్ఠిరః। సర్వాన్కామాన్మహాతేజాఃప్రదదావంబికాసుతే॥ ౧౮॥ ఆరాలికాస్సూపకారారాగఖండవికాస్తథా। ఉపాతిష్ఠంతరాజానంధృతరాష్ట్రంయథాపురా॥ ౧౯॥ వాసాంసిచమహార్హాణిమాల్యానివివిధానిచ। ఉపాజహ్రుర్యథాన్యాయంధృతరాష్ట్రస్యపాండవాః॥ ౨౦॥ మైరేయమత్స్యమాంసానిపానకానిమధూనిచ। చిత్రాన్భక్ష్యవికారాంశ్చచక్రుస్తస్యయథాపురా॥ ౨౧॥ తథాచాపిపృథివీపాలాఃసమాజగ్ముస్తతస్తతః। ఉపాతిష్ఠంతతేసర్వేకౌరవేంద్రంయథాపురా॥ ౨౨॥ కుంతీచద్రౌపదీచైవసాత్వతీచయశస్వినీ। ఉలూపీనాగక

న్యా చ దేవీ చిత్రాంగదా తథా॥ ౨౩॥ ధృతకేతోశ్చ భగినీ జరాసంధసుతా తథా। ఏతాశ్చాన్యాశ్చ బహ్వ్యో వై యోషితః పురుషర్షభ॥ ౨౪॥ కింకరాః పర్యుపాతిష్ఠన్ సర్వాస్సుబలజాం తదా। యథా పుత్రవియుక్తోయం న కించిద్దుఃఖమాప్నుయాత్ ॥ ౨౫॥ ఇతి తానన్వశాద్భ్రాతౄన్నిత్యమేవ యుధిష్ఠిరః। ఏవం తే ధర్మరాజస్య శ్రుత్వా వచనమర్థవత్ ॥ ౨౬ ॥ సవిశేషమవర్తంత భీమమేకం తదా వినా। న హి తత్తస్య వీరస్య హృదయాదపసర్పతి॥ ధృతరాష్ట్రస్య దుర్బుద్ధ్యా యద్వృత్తం ద్యూతకారితమ్ ॥ ౨౭ ॥

……

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి- ప్రథమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః-ఏవం సంపూజితో రాజా పాండవైరంబికాసుతః। విజహార యథాపూర్వమృషిభిః పర్యుపాసితః॥ ౧ ॥ బ్రహ్మదేయాగ్రహారాంశ్చ ప్రదదౌ స కురూద్వహః। తచ్చ కుంతీసుతో రాజా సర్వమేవాన్వపద్యత ॥ ౨ ॥ ఆనృశంస్యపరో రాజా ప్రీయమాణో యుధిష్ఠిరః। ఉవాచ స తదా భ్రాతౄనమాత్యాంశ్చ మహీపతిః॥ ౩॥ మయా చైవ భవద్భిశ్చ మాన్య ఏవ నరాధిపః। నిదేశే ధృతరాష్ట్రస్య యస్తిష్ఠతి స మే సుహృత్ ॥ ౪ ॥ విపరీతశ్చ మే శత్రుర్నియమ్యశ్చ భవేన్నరః। పితృవృత్తేషు చాహస్సు పుత్రాణాం శ్రాద్ధకర్మణి ॥ ౫ ॥ సుహృదాం చైవ సర్వేషాం యావదస్య చికీర్షితమ్ । తతస్స రాజా కౌరవ్యో ధృతరాష్ట్రో మహామనాః॥ ౬॥ బ్రాహ్మణేభ్యో యథార్హేభ్యో దదౌ విత్తాన్యనేకశః। ధర్మరాజశ్చ భీమశ్చ సవ్యసాచీ యమావపి॥ ౭॥ తత్సర్వమన్వవర్తంత తస్య ప్రియచికీర్షయా । కథం ను రాజా వృద్ధస్స పుత్రపౌత్రవధార్దితః ॥ ౮ ॥ శోకమస్మత్కృతం ప్రాప్య న మ్రియేతేతి చింత్యతే। యావద్ధి కురువీరస్య జీవత్పుత్రస్య వై సుఖమ్॥ ౯॥ బభూవ తదవాప్నోతు భోగాంశ్చేతి వ్యవస్థితాః । తతస్తే సహితాః పంచ భ్రాతరః పాండునందనాః ॥ ౧౦ ॥ తథా శీలాః సమాతస్థుర్ధృతరాష్ట్రస్య శాసనే। ధృతరాష్ట్రశ్చ తాన్సర్వాన్వినీతాన్నియమే స్థితాన్॥ ౧౧॥ శిష్యవృత్తిం సమాపన్నాన్గురువత్ప్రత్యపద్యత । గాంధారీ చైవ పుత్రాణాం వివిధైః శ్రాద్ధకర్మభిః॥ ౧౨ ॥ ఆనృణ్యమగమత్కామాన్విప్రేభ్యః ప్రతిపాద్య సా । ఏవం ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠో ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః॥ భ్రాతృభిః సహితో ధీమాన్పూజయామాస తం నృపమ్॥ ౧౩॥ వైశంపాయనః ॥ స రాజా సుమహాతేజా వృద్ధః కురుకులోద్వహః । న దదర్శ తదా కించిదప్రియం పాండునందనే॥ ౧౪॥ వర్తమానేషు సద్వృత్తిం పాండవేషు మహాత్మసు । ప్రీతిమానభవద్రాజా ధృతరాష్ట్రోంబికాసుతః ॥ ౧౫॥ సౌబలేయీ చ గాంధారీ పుత్రశోకమపాస్య తమ్। సదైవ ప్రీతిమత్యాసీత్తనయేషు నిజేష్వివ ॥ ౧౬॥ ప్రియాణ్యేవ తు కౌరవ్యో నాప్రియాణి కురూద్వహః। వైచిత్రవీర్యే నృపతౌ సమాచరత వీర్యవాన్॥ ౧౭॥ యద్యద్బ్రూతే చ కించిత్స ధృతరాష్ట్రో జనాధిపః। గురు వా లఘు వా కార్యం గాంధారీ చ తపస్వినీ ॥ ౧౮ ॥ తం స రాజా మహారాజ పాండవానాం ధురంధరః। పూజయిత్వా వచస్తత్తదకార్షీత్పరవీరహా ॥ ౧౯ ॥ తేన తస్యాభవత్ప్రీతో వృత్తేన స నరాధిపః। అన్వతప్యచ్చ సంస్మృత్య పుత్రం తం మందచేతసమ్॥ ౨౦ ॥ సదా చ ప్రాతరుత్థాయ కృతజప్యశ్శుచిర్నృపః। ఆశాస్తే పాండుపుత్రాణాం సమరేష్వపరాజయమ్॥ ౨౧॥ బ్రాహ్మణాన్స్వస్తి వాచ్యాథ హుత్వా చైవ హుతాశనమ్। ఆయూంషి పాండుపుత్రాణామాశంసత నరాధిపః ॥ ౨౨ ॥ న తాం ప్రీతిం పరామాప పుత్రేభ్యస్స కురూద్వహః। యాం ప్రీతిం పాండుపుత్రేభ్యః సదావాప తదా నృపః॥ ౨౩॥ బ్రాహ్మణానాం యథావృత్తః క్షత్రియాణాం యథావిధః। తథా విట్శూద్రసంఘానామభవత్స ప్రియస్తదా॥ ౨౪॥. యచ్చ కించిత్తదా పాపం ధృతరాష్ట్రసుతైః కృతమ్। అకృత్వా హృది తత్పాపం తం నృపం సోన్వవర్తత॥ ౨౫॥ యచ్చ కశ్చిన్నరః కించిదప్రియం చాంబికాసుతే। కురుతే ద్వేష్యతామేతి స కౌంతేయస్య ధీమతః॥ ౨౬॥ న రాజ్ఞో ధృతరాష్ట్రస్య న చ దుర్యోధనస్య వై। ఉవాచ దుష్కృతం కశ్చిద్యుధిష్ఠిరభయాన్నరః॥ ౨౭॥ ధృత్వా తుష్టౌ నరేంద్రస్య గాంధారీ విదురస్తథా। శౌచేన చాజాతశత్రోర్న తు భీమస్య శత్రుహన్॥ ౨౮ ॥ అన్వవర్తత తం చాపి నిశ్చితో ధర్మజో నృపమ్ । ధృతరాష్ట్రం చ సంప్రేక్ష్య సదా భవతి దుర్మనాః॥ ౨౯॥ రాజానమనువర్తంతం ధర్మపుత్రమమిత్రహా। అ

న్వవర్తతకౌరవ్యోహృదయేనపరాజితః॥ ౩౦॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - ఆశ్రమవాసపర్వణి- ద్వితీయోధ్యాయః-...*
వైశంపాయనః॥ యుధిష్ఠిరస్యనృపతేర్దుర్యోధనపితుస్తథా। నాంతరందదృశూరాజ్యేపురుషాఃప్రణయంప్రతి॥ ౧॥ యదాతుకౌరవోరాజాపుత్రంస
స్మారదుర్మతిమ్। తదాభీమంహృదారాజన్నపధ్యాతిసపార్థివః॥ ౨॥ తథైవభీమసేనోపిధృతరాష్ట్రంజనాధిపమ్। నామర్షయతరాజేంద్రసదైవ
దుష్టవద్ధృదా॥ ౩॥ అప్రకాశాన్యప్రియాణిచకారాస్యవృకోదరః। ఆజ్ఞాంప్రత్యహరచ్చాపికృతకైఃపురుషైస్సదా॥ ౪॥ స్మరన్దుర్మంత్రితంతస్యవృత్తా
న్యప్యస్యకానిచిత్। అథభీమస్సుహృన్మధ్యేబాహుశబ్దంతదాకరోత్ ॥ ౫॥ సంశ్రవేధృతరాష్ట్రస్యగాంధార్యాశ్చాప్యమర్షణః। స్మృత్వాదుర్యోధ
నంశత్రుంకర్ణదుశ్శాసనావపి॥ ౬॥ ప్రోవాచేదంసుసంరబ్ధోభీమస్సపరుషంవచః। అంధస్యనృపతేఃపుత్రామయాపరిఘబాహునా ॥ ౭॥ నీతాలోకమ
ముంసర్వేనానాశస్త్రాస్త్రయోధినః। ఇమౌతౌపరిఘప్రఖ్యౌభుజౌమమదురాసదౌ॥ ౮॥ యయోరంతరమాసాద్యధార్తరాష్ట్రాఃక్షయంగతాః। తావి
మౌచందనేనాక్తౌచందనార్హౌచమేభుజౌ॥ ౯॥ యాభ్యాందుర్యోధనోనీతఃక్షయంససుతబాంధవః। ఏతాశ్చాన్యాశ్చవివిధాఃశల్యభూతానరాధిపః॥
౧౦॥ వృకోదరస్యతావాచఃశ్రుత్వానిర్వేదమాగమత్। సాచబుద్ధిమతీదేవీకాలపర్యాయవేదినీ॥ ౧౧॥ గాంధారీసర్వధర్మజ్ఞాతాన్యలీకానిశుశ్రువే। త
తఃపంచదశవర్షేషుసమతీతేనరాధిపః॥ ౧౨॥ రాజానిర్వేదమాపేదేభీమవాగ్బాణపీడితః। నావబుధ్యతతద్రాజాకుంతీపుత్రోయుధిష్ఠిరః॥ ౧౩॥ శ్వేతా
శ్వోవాథకుంతీవాద్రౌపదీవాయశస్వినీ। మాద్రీపుత్రౌచధర్మజ్ఞౌచిత్తంతస్యాన్వవర్తతామ్॥ ౧౪॥ రాజ్ఞస్తుచిత్తంరక్షంతౌనోచతుఃకించిదప్రియమ్। త
తస్సమ్మానయామాసధృతరాష్ట్రస్సుహృజ్జనమ్॥ బాష్పసందిగ్ధమత్యర్థమిదమాహచతాన్భృశమ్ ॥ ౧౫॥ ధృతరాష్ట్రః॥ విదితంభవతామేతద్యథా
వృత్తఃకురుక్షయః। మమాపరాధాత్తత్సర్వమనుజ్ఞాతంచకౌరవైః॥ ౧౬॥ యోహందుష్టమతింమందోజ్ఞాతీనాంభయవర్ధనమ్। దుర్యోధనంకౌరవాణా
మాధిపత్యేభ్యషేచయమ్॥ ౧౭॥ యచ్చాహంవాసుదేవస్యనాశ్రౌషంవాక్యమర్థవత్। వధ్యతాంసాధ్వయంపాపఃసామాత్యఇతిదుర్మతిః॥ ౧౮॥ పు
త్రస్నేహాభిభూతస్తుహితముక్తోమనీషిభిః। విదురేణాథభీష్మేణద్రోణేనచకృపేణచ ॥ ౧౯ ॥ పదేపదేభగవతావ్యాసేనచమహాత్మనా । సంజయేనాథ
గాంధార్యాతదిదంతప్యతేచమామ్॥ ౨౦॥ యచ్చాహంపాండుపుత్రేషుగుణవత్సుమహాత్మసు। నదత్తవాన్శ్రియందీప్తాంపితృపైతామహీమిమామ్॥ ౨౧॥
వినాశంపశ్యమానోహిసర్వరాజ్ఞాంగదాగ్రజః। ఏతత్ శ్రేయస్తుపరమమమన్యతజనార్దనః ॥ ౨౨ ॥ సోహమేతాన్యలీకానినివృత్తాన్యాత్మనస్తదా ॥
హృదయేశల్యభూతానిధారయామిసహస్రశః॥ ౨౩ ॥ విశేషతస్తుపశ్యామివర్షేపంచదశేద్యవై। అస్యపాపస్యశుద్ధ్యర్థంనియతోస్మిసుదుర్మతిః॥
౨౪॥ చతుర్థేనియతేకాలేకదాచిదపిచాష్టమే। తృష్ణావినయనంభుంజేగాంధారీవేదతన్మమ॥ ౨౫॥ కరోత్యాహారమితిమాంసర్వఃపరిజనస్సదా। యు
ధిష్ఠిరభయాద్వేత్తిభృశంతప్యతిపాండవః॥ ౨౬ ॥ భూమౌశయేజప్యపరోదర్భేష్వజినసంవృతః। నియమవ్యపదేశేనగాంధారీచయశస్వినీ॥ ౨౭॥ హ
తంశతంతుపుత్రాణాంయయోర్యుద్ధేపలాయినామ్। నానుతప్యామితచ్చాహంక్షత్రధర్మమిమంవిదుః॥ ౨౮॥ ఇత్యుక్త్వాధర్మరాజానమభ్యభాషతకౌర
వః। భద్రంతేయాదవీమాతర్వచశ్చేదంనిబోధమే॥ ౨౯॥ సుఖమస్మ్యుషితఃపుత్రత్వయాసుపరిపాలితః। మహాదానానిదత్తానిశ్రాద్ధానిచపునఃపునః॥ ౩౦॥
ప్రకృష్టంచమయాపుత్రపుణ్యంచీర్ణంయథాబలమ్ । గాంధారీహతపుత్రేయంధైర్యేణోదీక్షతేచమామ్॥ ౩౧ ॥ ద్రౌపద్యాహ్యపకర్తారస్తవచైశ్వ
ర్యహారిణః। సమతీతానృశంసాస్తేస్వధర్మేణహతాయుధి॥ ౩౨॥ నతేషుప్రతికర్తవ్యంపశ్యామికురునందన। సర్వేశస్త్రకృతాల్లోకాన్గతాస్తేవిము
ఖంహతాః॥ ౩౩ ॥ ఆత్మనస్తుహితంపుణ్యంప్రతికర్తవ్యమద్యవై । గాంధార్యాశ్చైవరాజేంద్రతదనుజ్ఞాతుమర్హసి॥ ౩౪॥ త్వంతుధర్మభృతాంశ్రేష్ఠ

స్సతతంధర్మవత్సలః। రాజాగురుఃప్రాణభృతాంతస్మాదేతద్బ్రవీమ్యహమ్॥ ౩౫ ॥ అనుజ్ఞాతస్త్వయావీరసంశ్రయేయంవనాన్యహమ్। చీరవల్కలభృద్రాజన్గాంధార్యాసహితోనయా॥౩౬॥ తవాశిషఃప్రయుంజానోభవిష్యామివనేచరః। ఉచితంనఃకులేతాతసర్వేషాంభరతర్షభ॥౩౭॥ పుత్రేష్వైశ్వర్యమాధాయవయసోంతేవనంనృప। తత్రాహంవాయుభక్షోవానిరాహారోపివావసన్॥ ౩౮॥ పత్న్యాసహానయావీరచరిష్యామితపఃపరమ్। త్వంచాపిఫలభాక్తాతతపసఃపార్థివోహ్యసి॥ ఫలభాజోహిరాజానఃకల్యాణస్యేతరస్యవా॥౩౯॥ యుధిష్ఠిరః ॥ నమాంప్రీణయతేరాజ్యంత్వయ్యేవందుఃఖితేనృప। ధిఙ్మామస్తుసుదుర్బుద్ధింరాజ్యసక్తంప్రమాదినమ్ ॥ ౪౦ ॥ యోహంభవంతందుఃఖార్తముపవాసకృశంభృశం । జితాహారంక్షితిశయంనవిందేభ్రాతృభిస్సహ॥౪౧॥ అహోస్మివంచితోమూఢోభవతాగూఢబుద్ధినా । విశ్వాసయిత్వాపూర్వంమాంయదిదందుఃఖమశ్నుథాః॥ ౪౨॥ కింమేరాజ్యేనభోగైర్వాకింయజ్ఞైఃకింసుఖేనవా । యస్యమేత్వంమహీపాలదుఃఖాన్యేతాన్యవాప్తవాన్॥౪౩॥ పీడితంచాపిజానామిరాజ్యమాత్మానమేవచ। అనేనవచసాతుభ్యందుఃఖితస్యజనేశ్వర॥ ౪౩॥ భవాన్పితాభవాన్మాతాభవాన్నఃపరమోగురుః। భవతావిప్రహీనాహిక్వనుతిష్ఠామహేవయమ్॥౪౫ ఔరసోభవతఃపుత్రోయుయుత్సుర్నృపసత్తమ। అస్తురాజామహారాజయమన్యంమన్యతేభవాన్॥ ౪౬॥ అహంవనంగమిష్యామిభవాన్రాజ్యంప్రశాసతు । నమామయశసాదగ్ధంభూయస్త్వందగ్ధుమర్హసి॥ ౪౭॥ నాహంరాజాభవాన్రాజాభవతఃపరవానహమ్। కథంగురుంత్వాంధర్మజ్ఞమనుజ్ఞాతుమిహోత్సహే॥ ౪౮॥ నమన్యుర్హృదినఃకశ్చిత్సుయోధనకృతేనఘ । భవితవ్యంతథాతద్ధివయంచాన్యేచమోహితాః ॥ ౪౯॥ వయంపుత్రాహిభవతోయథాదుర్యోధనాదయః। గాంధారీచైవకుంతీచనిర్విశేషామతిర్మమ॥౫౦॥సమాంత్వంయదిరాజేంద్రపరిత్యజ్యగమిష్యసి। పృష్ఠతస్త్వానుయాస్యామిసత్యమాత్మానమాలభే॥ ౫౧॥ ఇయంహివసుసంపూర్ణామహీసాగరమేఖలా। భవతావిప్రహీనస్యనమెప్రీతికరీభవేత్ ॥ ౫౨॥ భవదీయమిదంసర్వంశిరసాత్వాంప్రసాదయే । త్వదధీనాఃస్మరాజేంద్రవ్యేతుతేమానసోజ్వరః ॥ ౫౩॥ భవితవ్యమనుప్రాప్తోమన్యేత్వంవసుధాధిప। దిష్ట్యాశుశ్రూషమాణస్త్వాంమోక్షిష్యేమనసోజ్వరమ్॥ ౫౪॥ ధృతరాష్ట్రః॥ తాపస్యేమేమనస్తాతవర్తతేకురునందన। ఉచితంచకులేస్మాకమరణ్యగమనంప్రభో॥౫౫॥చిరమస్మ్యుషితఃపుత్రచిరంశుశ్రూషితస్త్వయా। వృద్ధంమామప్యనుజ్ఞాతుమర్హసిత్వంనరాధిప॥ ౫౬॥వైశంపాయనః ॥ ఇత్యుక్త్వాధర్మరాజానంవేపమానఃకృతాంజలిః। ఉవాచవచనంరాజాధృతరాష్ట్రోంబికాసుతః॥ ౫౭॥ సంజయంచమహాత్మానంకృపంచాపిమహారథమ్ । అనునేతుమిహేచ్ఛామిభవద్భిర్వసుధాధిప ॥ ౫౮॥ గ్లాయతేమేమనోహీదంముఖంచపరిశుష్యతి । వయసాత్వప్రకృష్టేనవాగ్వ్యాయామేనచైవహ ॥ ౫౯ ॥ ఇత్యుక్త్వాసతుధర్మాత్మావృద్ధోరాజాకురూద్వహః। గాంధారీంశిశ్రియేధీమాన్సహసైవగతాసువత్ ॥ ౬౦॥ తంతుదృష్ట్వాసమాసీనంవిసంజ్ఞమివకౌరవమ్।ఆర్తింరాజాగమత్తీవ్రాంకౌంతేయఃపరవీరహా॥ ౬౧॥యుధిష్ఠిరః ॥ యస్యనాగసహస్రేణశతసంఖ్యేనవైబలమ్ । సోయంనారీంవ్యపాశ్రిత్యశేతేరాజాగతాసువత్ ॥౬౨॥ ఆయసీప్రతిమాయేనభీమసేనస్యసాపురా। చూర్ణీకృతాబలవతాసోబలామాశ్రితఃస్త్రియమ్॥౬౩॥ధిగస్తుమామధర్మజ్ఞంధిగ్బుద్ధింధిక్చమేశ్రుతమ్। యత్కృతేపృథివీపాలఃశేతేయమతథోచితః ॥ ౬౪॥ అహమప్యుపవత్స్యామియథైవాయంగురుర్మమ।యదిరాజానభుంక్తేయంగాంధారీచయశస్వినీ॥౬౫॥వైశంపాయనః॥తతోస్యపాణినారాజన్జలశీతేనపాండవః।ఉరోముఖంచశనకైఃపర్యమార్జతధర్మవిత్ ॥ ౬౬॥ తేనరత్నౌషధిమతాపుణ్యేనచసుగంధినా। పాణిస్పర్శేనరాజ్ఞస్సరాజాసంజ్ఞామవాపహ ॥ ౬౭॥ ధృతరాష్ట్రః॥ స్పృశమాంపాణినాభూయఃపరిష్వజచపాండవ। జీవామీవాతిసంస్పర్శాత్తవరాజీవలోచన॥ ౬౮॥ మూర్ధానంచతవాఘ్రాతుమిచ్ఛామిమనుజాధిప। పాణిభ్యాంచపరిష్వక్తుంప్రీణనంహిమహన్మ

మ॥౧౯॥ అష్టమోహ్యద్య కాలోఽయమాహారస్య కృతోఽస్య మే। యేనాహం కురుశార్దూల శక్నోమి న విచేష్టితుమ్॥ ౨౦॥ వ్యాయామశ్చాయమత్యర్థం
కృతస్త్వామభియాచతా। తతో గ్లానమనాస్తాత నష్టసంజ్ఞ ఇవాభవమ్॥ ౨౧॥ తం చామృతరసప్రఖ్యం హస్తస్పర్శమిమం ప్రభో। లబ్ధ్వా సంజీవితోఽస్మీతి
మన్యే కురుకులోద్వహ॥ ౨౨॥ వైశంపాయనః॥ ఏవముక్తస్తు కౌంతేయః పిత్రా జ్యేష్ఠేన భారత। పస్పర్శ సర్వగాత్రేషు సౌహార్దాత్తం శనైస్తదా॥ ౨౩॥
ఉపలభ్య తతః ప్రాణాన్ ధృతరాష్ట్రో మహీపతిః। బాహుభ్యాం సంపరిష్వజ్య మూర్ధ్న్యాజిఘ్రత పాండవమ్॥ ౨౪॥ విదురాదయశ్చ తే సర్వే రురుదు
ర్దుఃఖితా భృశమ్। అతిదుఃఖాత్తు రాజానం నోచుః కించన పాండవమ్॥ ౨౫॥ గాంధారీ త్వేవ ధర్మజ్ఞా మనసోద్వహతీ భృశమ్। దుఃఖాన్యధారయద్రాజ
న్నైవమిత్యేవ చాబ్రవీత్॥ ౨౬॥ ఇతరాస్తు స్త్రియః సర్వాః కుంత్యా సహ సుదుఃఖితాః। నేత్రైరాగతవిక్లేదైః పరివార్య స్థితాభవన్॥ ౨౭॥ అథాబ్రవీత్పు
నర్వాక్యం ధృతరాష్ట్రో యుధిష్ఠిరమ్। అనుజానీహి మాం రాజంస్తాపసే భరతర్షభ॥ ౨౮॥ గ్లాయతే మే మనస్తాత భూయో భూయః ప్రజల్పతః। న మామ
తః పరం పుత్ర పరిక్లేష్టుమిహార్హసి॥ ౨౯॥ తస్మింస్తు కౌరవేంద్రే తం తథా బ్రువతి పాండవమ్। సర్వేషామేవ యోధానామార్తనాదోఽభవన్మహాన్॥ ౩౦॥
దృష్ట్వా కృశం వివర్ణం చ రాజానమతథోచితమ్। ఉపవాసపరిశ్రాంతం త్వగస్థిపరివారణమ్॥ ౩౧॥ ధర్మపుత్రః స్వపితరం పరిష్వజ్య మహాప్రభుమ్। శో
కజం బాష్పముత్సృజ్య పునర్వచనమబ్రవీత్॥ ౩౨॥ న కామయే నరశ్రేష్ఠ జీవితం పృథివీం తథా। యథా తవ ప్రియం రాజంశ్చికీర్షామి పరంతప॥ ౩౩॥ యది
చాహమనుగ్రాహ్యో భవతో దయితోఽపి వా। క్రియతాం తావదాహారస్తతో వేత్స్యామ్యహం పరమ్॥ ౩౪॥ తతోఽబ్రవీన్మహాతేజా ధృతరాష్ట్రో యుధిష్ఠి
రమ్। అనుజ్ఞాతస్త్వయా పుత్ర భుంజీయామితి కామయే॥ ౩౫॥ ఇతి బ్రువతి రాజేంద్రే ధృతరాష్ట్రే యుధిష్ఠిరమ్। ఋషిః సత్యవతీపుత్రో వ్యాసోఽభ్యేత్య వచో
ఽబ్రవీత్॥ ౩౬॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - ఆశ్రమవాసపర్వణి - తృతీయోఽధ్యాయః - .... *
వ్యాసః॥ యుధిష్ఠిర మహాబాహో యదాహ కురునందన। ధృతరాష్ట్రో మహాతేజాస్తత్కురుష్వావిచారయన్॥ ౧॥ అయం హి వృద్ధో నృపతిర్హతపుత్రో
విశేషతః। నేదం కృచ్ఛ్రం చిరతరం సహేదితి మతిర్మమ॥ ౨॥ గాంధారీ చ మహాభాగా ప్రాజ్ఞా కరుణవేదినీ। పుత్రశోకం మహారాజ ధైర్యేణోద్వహతే భృ
శమ్॥ ౩॥ అహమప్యేతదేవ త్వాం బ్రవీమి కురు మే వచః। అనుజ్ఞాం లభతాం రాజా మా వృథేహ మరిష్యతి॥ ౪॥ రాజర్షీణాం పురాణానామనుయాతు గతిం నృ
పః। రాజర్షీణాం హి సర్వేషామంతే వనముపాశ్రయః॥ ౫॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్తః స తదా రాజా వ్యాసేనాద్భుతకర్మణా। ప్రత్యువాచ మహాతే
జా ధర్మరాజో మహామునిమ్॥ ౬॥ భగవానేవ నో మాన్యో భగవానేవ నో గురుః। భగవానస్య రాజ్యస్య కులస్య చ పరాయణమ్॥ ౭॥ అహం తే పుత్రో
భగవాన్ పితా రాజా గురుశ్చ మే। నిదేశవర్తీ చ పితుః పుత్రో భవతి ధర్మతః॥ ౮॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్తస్తు తం ప్రాహ వ్యాసో వేదవిదాం వరః। యుధి
ష్ఠిరం మహాతేజాః పునరేవ మహాకవిః॥ ౯॥ ఏవమేతన్మహాబాహో యథా వదసి భారత। రాజాయం వృద్ధతాం ప్రాప్తః ప్రమాణే పరమే స్థితః॥ ౧౦॥ సోఽయం
మయాభ్యనుజ్ఞాతస్త్వయా చ పృథివీపతిః। కరోతు స్వమభిప్రాయం మాస్య విఘ్నకరో భవ॥ ౧౧॥ ఏష ఏవ పరో ధర్మో రాజర్షీణాం యుధిష్ఠిర। సమరే
వా భవేన్మృత్యుర్వనే వా విధిపూర్వకమ్॥ ౧౨॥ పిత్రా తు తవ రాజేంద్ర పాండునా పృథివీక్షితా। శిష్యవృత్తేన రాజాయం గురువత్పర్యుపాసితః॥ ౧౩॥ క్రతు
భిర్దక్షిణావద్భీ రత్నపర్వతశోభితైః। మహద్భిరిష్టం గౌర్భుక్తా ప్రజాశ్చ పరిపాలితాః॥ ౧౪॥ పుత్రసంస్థం చ విపులం రాజ్యం విప్రోషితే త్వయి। త్రయోదశస
మాయుక్తం దత్తం చ వివిధం వసు॥ ౧౫॥ త్వయా చాయం నరవ్యాఘ్ర గురుశుశ్రూషయానఘ। ఆరాధితః సభృత్యేన గాంధారీ చ యశస్వినీ॥ ౧౬॥ అనుజానీహి
పితరం సమయోఽస్య తపోవిధౌ। న మన్యుర్విద్యతే చాస్య సుసూక్ష్మోఽపి యుధిష్ఠిర॥ ౧౭॥ వైశంపాయనః॥ ఏతావదుక్త్వా వచనమనుమాన్య చ పార్థివమ్। త

థాస్త్వితి చ తేనోక్తః కాంక్షయేనయయాపనమ్॥౧౮॥ గతే భగవతి వ్యాసే రాజా పాండుసుతస్తదా। ప్రోవాచ పితరం వృద్ధం మందం మందమివానతః॥౧౯॥ యదాహ భగవాన్ వ్యాసో యచ్చాపి భవతో మతమ్। యదాహ చ మహేష్వాసః కృపో విదుర ఏవ చ॥ ౨౦॥ యుయుత్సుస్సంజయశ్చైవ తత్కర్తాస్మ్యహమంజసా। సర్వ ఏవ హి మాన్యా మే కులస్యాస్య హితైషిణః ॥ ౨౧ ॥ ఇదం తు యాచే నృప తే త్వామహం శిరసా నతః। క్రియతాం తావదాహారస్తతో గచ్ఛాశ్రమం ప్రతి॥ ౨౨॥ .... *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి- చతుర్థోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః ॥ తతో రాజ్ఞాభ్యనుజ్ఞాతో ధృతరాష్ట్రః ప్రతాపవాన్। యయౌ స్వభవనం రాజా గాంధార్యానుగతస్తదా॥ ౧॥ మందప్రాణగతిర్ధీమాన్ కృచ్ఛ్రాదివ సముద్వహన్। పదాని స మహీపాలో జీర్ణో గజపతిర్యథా॥ ౨॥ తమన్వగచ్ఛద్విదురో విద్వాన్ సూతశ్చ సంజయః। స చాపి పరమేష్వాసః కృపశ్శారద్వతస్తథా॥ ౩॥ స ప్రవిశ్య గృహం రాజన్ కృతపూర్వాహ్ణికక్రియః। తర్పయిత్వా ద్విజశ్రేష్ఠానాహారమకరోత్తదా॥ ౪॥ గాంధారీ చైవ ధర్మజ్ఞా కుంత్యా సహ మనస్వినీ। వధూభిరుపచారేణ పూజితాభుంక్త భారత॥ ౫॥ కృతాహారం కృతాహారాః సర్వే తే విదురాదయః। పాండవాశ్చ కురుశ్రేష్ఠముపాతిష్ఠంత తం నృపమ్॥ ౬॥ తతోఽబ్రవీన్మహారాజ కుంతీపుత్రముపహ్వరే। నిషణ్ణం పాణినా పృష్ఠే సంస్పృశన్నంబికాసుతః॥ ౭॥ అప్రమాదస్త్వయా కార్యః సర్వథా కురునందన। అష్టాంగే రాజశార్దూల రాజ్యే ధర్మపురస్కృతే ॥ ౮॥ యత్తు శక్యం మహానాజ రక్షితుం పాండునందన। రాజ్యం ధర్మేణ కౌంతేయ విద్వానసి నిబోధ తత్ ॥ ౯॥ విద్యావృద్ధాన్ సదైవ త్వముపాసీథా యుధిష్ఠిర। శృణుయాస్తే చ యద్బ్రూయుః కుర్యాశ్చైవావిచారయన్॥౧౦॥ ప్రాతరుత్థాయ తాన్ రాజన్ పూజయిత్వా యథావిధి। కృత్యకాలే సముత్పన్నే పృచ్ఛేథాః కార్యమాత్మనః॥ ౧౧॥ తే తు సమ్మానితా రాజంస్త్వయా కార్యహితార్థినా। ప్రవక్ష్యంతి హితం తాత సర్వథా తవ భారత॥౧౨॥ ఇంద్రియాణి చ సర్వాణి వాజివత్పరిపాలయేః। హితాయైవ భవిష్యంతి రక్షితం ద్రవిణం యథా॥ ౧౩॥ అమాత్యానుపధాతీతాన్ పితృపైతామహాన్ శుచీన్। దాంతాన్ కర్మసు పుణ్యాంశ్చ పుణ్యాన్ సర్వేషు యోజయేః॥ ౧౪॥ చారయేథాశ్చ సతతం చారైరవిదితైః పరైః। పరీక్షితైర్బహువిధైః స్వరాష్ట్రప్రతివాసిభిః ॥ ౧౫॥ పురం చ తే సుగుప్తం స్యాద్దృఢప్రాకారతోరణమ్। అట్టాట్టాలకసంబాధం షట్పదం సర్వతో దిశమ్ ॥౧౬॥ తస్య ద్వారాణి సర్వాణి పర్యాప్తాని బృహంతి చ। సర్వతస్సువిభక్తాని యత్రైరారక్షితాని చ॥౧౭॥ పురుషైరలమర్థజ్ఞైర్విదితైః కులశీలతః। ఆత్మా చ రక్ష్యస్సతతం భోజనాదిషు భారత॥౧౮ ॥ విహారాహారకాలేషు మాల్యశయ్యాసనేషు చ । స్త్రియశ్చ తే సుగుప్తాః స్యుర్వృద్ధైరాప్తైరధిష్ఠితాః॥౧౯॥ శీలవద్భిః కులీనైశ్చ విద్వద్భిశ్చ యుధిష్ఠిర। మంత్రిణశ్చైవ కుర్వీథా ద్విజాన్ విద్యావిశారదాన్॥౨౦॥ వినీతాంశ్చ కులీనాంశ్చ ధర్మార్థకుశలానృజూన్। తైస్సార్ధం మంత్రయేథాస్త్వం నాత్యర్థం బహుభిస్సహ॥ ౨౧॥ సమస్తైరపి చ వ్యస్తైర్వ్యపదేశేన కేనచిత్। సుసంవృత్తం మంత్రగృహం స్థలం చారుహ్య మంత్రయేః॥ ౨౨॥ అరణ్యే నిశ్శలాకే వా న చ రాత్రౌ కథంచన। వానరాః పక్షిణశ్చైవ యే మనుష్యానుసారిణః॥౨౩॥ సర్వే మంత్రగృహే వర్జ్యా యే చాపి జడపంగవః। మంత్రభేదే హి యే దోషా భవంతి పృథివీక్షితామ్॥ ౨౪॥ న తే శక్యాస్సమాధాతుం కథంచిదితి మే మతిః। దోషాంశ్చ మంత్రభేదస్య బ్రూయాస్త్వం మంత్రమండలే॥ ౨౫॥ అభేదే చ గుణాన్ రాజన్ పునః పునరరిందమ। పౌరజానపదానాం చ శౌచాశౌచే యుధిష్ఠిర॥౨౬॥ యథా స్యాద్విదితం రాజంస్తథా కార్యం కురూద్వహ। వ్యవహారశ్చ తే తాత నిత్యమాప్తైరధిష్ఠితః॥ ౨౭॥ యోజ్యస్తుష్టైర్హితై రాజన్నిత్యం చారైరధిష్ఠితః। పరిమాణం విదిత్వా చ దండం దండ్యేషు భారత॥ ౨౮॥ ప్రణయేయుర్యథాన్యాయం పురుషాస్తే యుధిష్ఠిర। ఆదానరుచయశ్చైవ పరదారావమర్శినః॥౨౯॥ ఉగ్రదండప్రధానాశ్చ మిథ్యావ్యాహారిణస్తథా। ఆక్రోష్టారశ్చ లుబ్ధాశ్చ హంతారస్సాహసప్రియాః ॥ ౩౦ ॥ సభావిహారభేత్తారో వర్ణానాం చ ప్రదూషకాః॥

హిరణ్యదండ్యవధ్యాశ్చకర్తవ్యా దేశకాలతః॥ ౩౧॥ ప్రాతరేవహిపశ్యేథాయే కుర్యుర్వ్యయకర్మ తే । అలంకారమథో భోజ్యమతఊర్ధ్వం సమాచరేః॥ ౩౨॥ పశ్యేథాశ్చతతో యోధాన్ సదా త్వం ప్రతిహర్షయన్ । దూతానాం చ చరాణాం చ ప్రదోషస్తే సదా భవేత్ ॥ ౩౩॥ సదా చాపరరాత్రం తే భవేత్కార్యార్థనిర్ణయే । మధ్యరాత్రే విహారస్తే మధ్యాహ్నే చ సదా భవేత్ ॥౩౪॥ సర్వే త్వౌపయికాః కాలాః కార్యాణాం భరతర్షభ । తథైవాలంకృతః కాలే తిష్ఠేథా భూరిదక్షిణః॥ ౩౫॥ చక్రవత్తాత కార్యాణాం పర్యాయో దృశ్యతే తదా । కోశస్య నిచయే యత్నం కుర్వీథా న్యాయతస్సదా ॥ ౩౬॥ వివిధస్య మహారాజ విపరీతం వివర్జయేః । చారైర్విదిత్వా శత్రూంశ్చ యే రాజ్ఞామంతరైషిణః ॥ ౩౭॥ తానాప్తైః పురుషైర్దూరాద్ఘాతయేథా నరాధిప । కర్మదృష్ట్వాథ భృత్యాంస్త్వం వరయేథాః కురూద్వహ ॥ ౩౮॥ కారయేథాశ్చ కర్మాణి యుక్తాయుక్తైరధిష్ఠితైః । సేనాప్రణేతా చ భవేత్తవ తాత దృఢవ్రతః ॥ ౩౯॥ శూరః క్లేశసహశ్చైవ హితో భక్తశ్చ పూరుషః । సర్వే జనపదాశ్చైవ తవ కర్మాణి పాండవ ॥ ౪౦ ॥ గోవద్రాసభవచ్చైవ కుర్యుర్యే వ్యవహారిణః । స్వరంధ్రం పరరంధ్రం చ స్వేషు చైవ పరేషు చ ॥ ౪౧ ॥ ఉపలక్షయితవ్యం తే నిత్యమేవ యుధిష్ఠిర । దేశజాశ్చైవ పురుషా విక్రాంతాస్స్వేషు కర్మసు ॥ ౪౨॥ యాత్రాభీరనురూపాభిరనుగ్రాహ్యా హితాస్త్వయా । గుణార్థినాం గుణః కార్యో విదుషా వై జనాధిప ॥ అవిచాల్యాశ్చ తే తే స్యురచలా ఇవ నిత్యశః ॥ ౪౩॥...... *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి- పంచమోధ్యాయః-

ధృతరాష్ట్ర ఉ॥ మండలాని చ బుధ్యేథాః పరేషామాత్మనస్తథా । ఉదాసీనగణానాం చ మధ్యస్థానాం చ భారత ॥౧॥ చతుర్ణాం శత్రుజాతానాం సర్వేషామాతతాయినామ్ । మిత్రం చామిత్రమిత్రం చ బోద్ధవ్యం తేఽరికర్శన ॥౨॥ తథామాత్యా జనపదా దుర్గాణి వివిధాని చ । బలాని చ కురుశ్రేష్ఠ భవంత్యేషాం యథేచ్ఛకమ్ ॥౩॥ తే చ ద్వాదశ కౌంతేయ రాజ్ఞాం వై విషయాత్మకాః । మంత్రిప్రధానాశ్చ గుణాః షష్టిర్ద్వాదశ చ ప్రభో ॥ ౪ ॥ ఏతన్మండలమిత్యాహురాచార్యా నీతికోవిదాః । తత్ర షాడ్గుణ్యమాయత్తం యుధిష్ఠిర నిబోధ తత్ ॥ ౫॥ వృద్ధిక్షయౌ చ విజ్ఞేయౌ స్థానం చ కురుసత్తమ । ద్విసప్తత్యా మహాబాహో తతః షాడ్గుణ్యజా గుణాః ॥ ౬॥ యదా స్వపక్షో బలవాన్ పరపక్షస్తథాబలః । విగృహ్య శత్రూన్ కౌంతేయ జేయః క్షితిపతిస్తదా ॥ ౭॥ యదా పరే తు బలినః స్వపక్షశ్చైవ దుర్బలః । సార్ధం విద్వాంస్తదా క్షీణః పరైస్సంధిం సమాశ్రయేత్ ॥ ౮॥ ద్రవ్యాణాం సంచయశ్చైవ కర్తవ్యస్స్యాన్మహాంస్తథా । యదా సమర్థో యానాయ నచిరేణైవ భారత ॥ ౯॥ తదా సర్వం విధేయం స్యాత్ స్థానే న స విచారయేత్ । భూమిరల్పఫలా దేయా విపరీతస్య భారత ॥౧౦॥ హిరణ్యం కుప్యభూయిష్ఠం మిత్రం క్షీణమథో బలమ్ । విపరీతాన్నిగృహ్ణీయాత్స్వయం సంధివిశారదః ॥ ౧౧॥ సంధ్యర్థం రాజపుత్రం వా లిప్సేథా భరతర్షభ ॥ విపరీతం న తత్ శ్రేయః పుత్రక స్యాంచిదాపది ॥ ౧౨॥ తస్య ప్రమోక్షే యత్నం చ కుర్యాత్సోపాయమంత్రవిత్ । ప్రకృతీనాం చ రాజేంద్ర రాజా దీనాన్ విభావయేత్ ॥ ౧౩ ॥ క్రమేణ యుగపత్సర్వం వ్యవసాయం మహాబలః । పీడితం స్తంభనం చైవ కోశభంగస్తథైవ చ ॥ ౧౪॥ కార్యం యత్నేన శత్రూణాం స్వరాజ్యం రక్షతా స్వయమ్ । న చ హింస్యోఽభ్యుపగతస్సామంతో వృద్ధిమిచ్ఛతా ॥ ౧౫॥ కౌంతేయ తం న హింసేత యో మహీం విజిగీషతే । గణానాం భేదనే యోగమీప్సేథాస్సహమంత్రిభిః ॥ ౧౬॥ సాధుసంగ్రహణాచ్చైవ పాపనిగ్రహణాత్తథా । దుర్బలాశ్చాపి సతతం నావేష్టవ్యా బలీయసా ॥ ౧౭ ॥ తిష్ఠేథా రాజశార్దూల వైతసీం వృత్తిమాస్థితః । యద్యేనమభియాయాచ్చ బలవాన్ దుర్బలం నృపః ॥ ౧౮॥ సామాదిభిరుపాయైస్తం క్రమేణ వినివర్తయేః । అశక్నువంశ్చ యుద్ధాయ నిష్పతేత్సహమంత్రిభిః ॥ ౧౯॥ కోశేన పౌరైర్దండేన యే చాస్య ప్రియకారిణః । అసంభవే తు సర్వస్య యథాముఖ్యేన నిష్పతేత్ ॥ క్రమేణానేన ముక్తిః స్యాచ్ఛరీరమపి కేవలమ్ ॥ ౨౦॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి- షష్ఠోధ్యాయః-******

ధృతరాష్ట్రః॥ సంధివిగ్రహమప్యత్ర పశ్యేథా రాజసత్తమ । ద్వియోనిం ద్వివిధోపాయం బహుకల్పం యుధిష్ఠిర॥ ౧॥ కౌరవ్యపక్ష్యపాసీథాశ్చిత్వా ద్వైవిధ్యమాత్మనః । తుష్టపుష్టబలః శత్రురాత్మవానితి చ స్మరేత్ ॥ ౨ ॥ పర్యుపాసనకాలే తు విపరీతం విధీయతే । ఆమర్దకాలే రాజేంద్ర వ్యపసర్పేత్తతః పరమ్ ॥ ౩ ॥ వ్యసనం భేదనం చైవ శత్రూణాం కారయేత్తతః । కర్షణం భీషణం చైవ యుద్ధే చైవ బలక్షయమ్॥ ౪॥ ప్రయాస్యమానో నృపతిస్త్రివిధం పరిచింతయేత్ । ఆత్మనశ్చైవ శత్రోశ్చ శక్తిం శాస్త్రవిశారదః॥ ౫ ॥ ఉత్సాహప్రభుశక్తిభ్యాం మంత్రశక్త్యా చ భారత । ఉపపన్నో నృపో యాయాద్విపరీతం చ వర్జయేత్ ॥ ౬॥ ఆదదీత బలం రాజా మౌలం మిత్రబలం తథా । అటవీబలం భృతం చైవ తథా శ్రేణీబలం ప్రభో॥ ౭॥ తత్ర మిత్రబలం రాజన్ మౌలం చైవ విశిష్యతే । శ్రేణీబలం భృతం చైవ తుల్యే ఏవేతి మే మతిః॥ ౮॥ తథా చారబలం చైవ పరస్పరసమం నృప । విజ్ఞేయం బహుకాలేషు రాజ్ఞా కాల ఉపస్థితే॥ ౯॥ ఆపదశ్చాపి బోద్ధవ్యా బహురూపా నరాధిప । భవంతి రాజ్ఞాం కౌరవ్య యాస్తాః సంతుపతః శృణు॥ ౧౦॥ వికల్పా బహుధా రాజన్నాపదాం పాండునందన । సామాదిభిరుపన్యస్య గణయేత్తాన్నృపస్సదా॥ ౧౧ ॥ యాత్రాం గచ్ఛేద్బలైర్యుక్తో రాజా సద్భిః పరంతప । యుక్తశ్చ కాలదేశాభ్యాం బలైరాత్మగుణైస్తథా॥ ౧౨॥ హృష్టపుష్టబలో గచ్ఛేద్రాజా వృద్ధ్యుదయే రతః । అకృశశ్చాప్యథో యాయాదనృతావపి పాండవ॥ ౧౩ ॥ తృణాశ్మానం వాజిరథప్రవాహాం ధ్వజద్రుమైస్సంవృతకూలరోధసమ్ । పదాతినాగైర్బహుకర్దమాం నదీం సపత్ననాశే నృపతిః ప్రయోజయేత్ ॥ ౧౪ ॥ అథోపపత్త్యా శకటం పద్మం వజ్రం చ భారత । ఉశనా వేద యచ్ఛాస్త్రం తత్రైతద్విహితం విభో॥ ౧౫ ॥ చారయిత్వా పరబలం కృత్వా స్వబలదర్శనమ్ । స్వభూమౌ యోజయేద్యుద్ధం పరభూమౌ తథైవ చ॥ ౧౬॥ బలం ప్రసాదయేద్రాజా నిక్షిపేద్బలినో నరాన్ । జ్ఞాత్వా స్వవిషయం తత్ర సామాదిభిరుపక్రమేత్ ॥ ౧౭॥ సర్వథైవ మహారాజ శరీరం ధారయేదిహ । ప్రేత్య చేహ చ కర్తవ్యమాత్మనిఃశ్రేయసం పరమ్॥ ౧౮ ॥ ఏవమేతన్మహారాజ రాజా సమ్యక్సమాచరన్ । ప్రేత్య స్వర్గమవాప్నోతి ప్రజా ధర్మేణ పాలయన్॥ ౧౯ ఏవం త్వయా కురుశ్రేష్ఠ వర్తితవ్యం ప్రజాహితమ్ । ఉభయోర్లోకయోస్తాత ప్రాప్తయే నిత్యమేవ హి॥ ౨౦ ॥ భీష్మేణ సర్వముక్తోసి కృష్ణేన విదురేణ చ । మయాప్యవశ్యం వక్తవ్యః ప్రీత్యా తే నృపసత్తమ॥ ౨౧ ॥ ఏతత్సర్వం యథాన్యాయం కుర్వీథా భూరిదక్షిణః । ప్రియస్తథా ప్రజానాం త్వం స్వర్గే సుఖమవాప్స్యసి॥ ౨౨॥ అశ్వమేధసహస్రేణ యో యజేత్పృథివీపతిః । పాలయేద్వాపి ధర్మేణ ప్రజాస్తుల్యఫలం లభేత్ ॥ ౨౩॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే-ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి - సప్తమోధ్యాయః॥

యుధిష్ఠిరః॥ ఏవమేతత్కరిష్యామి యథాత్థ పృథివీపతే । భూయశ్చైవానుశాస్యోహం భవతా పార్థివర్షభ॥ ౧ ॥ భీష్మే స్వర్గమనుప్రాప్తే గతే చ మధుసూదనే । విదురే సంజయే చైవ కోన్యో మాం వక్తుమర్హతి॥ ౨ ॥ యత్తు మామనుశాస్తీహ భవానద్య హితే స్థితః । కర్తాస్మి తన్మహీపాల నిర్వృతో భవ పార్థివ॥ ౩॥ ఏవముక్తస్స రాజర్షిర్ధర్మరాజేన ధీమతా । కౌంతేయం సమనుజ్ఞాతుమియేష భరతర్షభ॥ ౪॥ పుత్ర సంశామ్యతాం తావన్మమాపి బలవాఞ్శ్రమః । ఇత్యుక్త్వా ప్రావిశద్రాజా గాంధార్యా భవనం తదా॥ ౫॥ తమాసనగతం దేవీ గాంధారీ ధర్మచారిణీ । ఉవాచ కాలే కాలజ్ఞా ప్రజాపతిసమం పతిమ్॥ ౬॥ అనుజ్ఞాతః స్వయం తేన వ్యాసేన త్వం మహర్షిణా । యుధిష్ఠిరస్యానుమతే కదారణ్యం గమిష్యసి॥ ౭॥ ధృతరాష్ట్రః॥ గాంధార్యహమనుజ్ఞాతః స్వయం పిత్రా మహాత్మనా । యుధిష్ఠిరస్యానుమతే గంతాస్మి న చిరాద్వనమ్॥ ౮॥ అహం హి తావత్సర్వేషాం తేషాం దుర్ద్యూతదేవినామ్ । పుత్రాణాం దాతుమిచ్ఛామి ప్రేతభావానుగం వసు॥ సర్వప్రకృతిసాన్నిధ్యం కారయిత్వా స్వవేశ్మని॥ ౯॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్త్వా ధర్మరాజాయ ప్రేషయామాస వై తదా । స చ తద్వచనాత్సర్వం సమానిన్యే మహీపతేః ॥ ౧౦ ॥ తతః ప్రతీతమనసో బ్రాహ్మణాః కురుజాంగలాః । క్షత్రియాశ్చైవ వైశ్యాశ్చ శూద్రా

శ్చైవ సమాయయుః॥ ౧౧॥ తతో నిష్క్రమ్య నృపతిస్తస్మాదంతఃపురాత్తదా । దదృశే తం జనం సర్వం సర్వాశ్చ ప్రకృతీస్తదా ॥ ౧౨ ॥ సమవేతాంశ్చ తాన్ సర్వాన్ పౌరాన్ జానపదాంస్తథా । అనాగతానభిప్రేత్య సమస్తం చ సుహృజ్జనమ్॥ ౧౩॥ బ్రాహ్మణాంశ్చ మహీపాల నానాదేశసమాగతాన్ । ఉవాచ మతిమాన్రాజా ధృతరాష్ట్రో విశాంపతే॥ ౧౪॥ భవంతః కురవశ్చైవ చిరకాలం సహోషితాః। పరస్పరస్య సుహృదః పరస్పరహితే రతాః॥ ౧౫ ॥ యదిదానీమహం బ్రూయామస్మిన్ కాల ఉపస్థితే। తథా భవద్భిః కర్తవ్యమవిచార్య వచో మమ॥ ౧౬॥ అరణ్యగమనే బుద్ధిర్గాంధారీసహితస్య మే। వ్యాసస్యానుమతే రాజ్ఞస్తథా కుంతీసుతస్య మే॥ ౧౭॥ భవంతోప్యనుజానంతు మా చ వోభూద్విచారణా। అస్మాకం భవతాం చైవ యేయం ప్రీతిర్హి శాశ్వతీ॥ ౧౮॥ న చ సాన్యేషు దేశేషు రాజ్ఞామితి మతిర్మమ । శ్రాంతోస్మి వయసానేన తథా పుత్రవినాకృతః॥ ౧౯ ॥ ఉపవాసకృశశ్చాస్మి గాంధారీసహితోనఘాః। యుధిష్ఠిరగతే రాజ్యే ప్రాప్తశ్చాస్మి సుఖం మహత్ ॥ ౨౦॥ మన్యే దుర్యోధనైశ్వర్యాద్విశిష్టమితి సత్తమాః । మమ చాంధస్య వృద్ధస్య హతపుత్రస్య కా గతిః॥ ౨౧॥ ఋతే వనం మహాభాగాస్తన్మానుజ్ఞాతుమర్హథ । తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సర్వే తే కురుజాంగలాః॥ ౨౨ ॥ బాష్పసందిగ్ధయా వాచా రురుదుర్భరతర్షభ। తానవిబ్రువతః కించిత్సర్వాన్ శోకపరాయణాన్॥ పునరేవ మహాతేజా ధృతరాష్ట్రోబ్రవీదిదమ్॥ ౨౩॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి - అష్టమోధ్యాయః-

ధృతరాష్ట్రః॥ శంతనుః పాలయామాస యథావద్వసుధామిమామ్। తథా విచిత్రవీర్యశ్చ భీష్మేణ పరిపాలితః॥ ౧॥ పాలయామాస వస్తాత విదితార్థో న సంశయః। యథా చ పాండుర్భ్రాతా మే దయితో భవతామభూత్ ॥ ౨॥ స చాపి పాలయామాస యథావత్తచ్చ వేత్థ హ । మయా చ భవతాం సమ్యక్శుశ్రూషా యా కృతానఘాః॥ ౩॥ అసమ్యగ్వా మహాభాగాస్తత్క్షంతవ్యమతంద్రితైః॥ యథా దుర్యోధనేనేదం భుక్తం రాజ్యమకంటకమ్॥ ౪॥ అపి తత్ర న వో మందో దుర్బుద్ధిరపరాద్ధవాన్। తస్యాపరాధాద్దుర్బుద్ధేరభిమానాన్మహీక్షితామ్॥ ౫॥ విమర్దస్సుమహానాసీదనయాత్స్వకృతాదథ। తన్మయా సాధు వాపీదం యది వాసాధు వై కృతమ్॥ ౬॥ తద్వో హృది న కర్తవ్యం మయా బద్ధోయమంజలిః। వృద్ధోయం హతపుత్రోయం దుఃఖితోయం నరాధిపః॥ ౭॥ పూర్వరాజ్ఞాం చ పుత్రోయమితి కృత్వానుజానథ। ఇయం చ కృపణా వృద్ధా హతపుత్రా తపస్వినీ॥ ౮॥ గాంధారీ పుత్రశోకార్తా యుష్మాన్ యాచతి వై మయా। హతపుత్రావిమౌ వృద్ధౌ విదిత్వా దుఃఖితౌ తథా॥ ౯॥ అనుజానీత భద్రం వో వ్రజామశ్శరణం చ వః। అయం చ కౌరవో రాజా కుంతీపుత్రో యుధిష్ఠిరః॥ ౧౦॥ సర్వైర్భవద్భిర్ద్రష్టవ్యః సమేషు విషమేషు చ। న జాతు విషమం చైవ గమిష్యతి కదాచన॥ ౧౧॥ చత్వారస్సచివా యస్య భ్రాతరో విపులౌజసః। లోకపాలసమా హ్యేతే సర్వధర్మార్థదర్శినః॥ ౧౨॥ బ్రహ్మేవ భగవానేష సర్వభూతజగత్పతిః । యుధిష్ఠిరో మహాతేజా భవతః పాలయిష్యతి॥ ౧౩॥ అవశ్యమేవ వక్తవ్యమితి కృత్వా బ్రవీమి వః। ఏష న్యాసో మయా దత్తః సర్వేషాం వో యుధిష్ఠిరః॥ ౧౪॥ భవంతోస్య చ వీరస్య న్యాసభూతాః కృతా మయా। యదేవ తైః కృతం కించిద్వ్యలీకం వస్సుతైర్మమ॥ ౧౫॥ యచ్చాన్యేన మదీయేన తదనుజ్ఞాతుమర్హథ। భవద్భిర్న హి మే మన్యుః కృతపూర్వః కథంచన॥ ౧౬॥ అత్యంతగురుభక్తానామేషోంజలిరిదం నమః। తేషామస్థిరబుద్ధీనాం లుబ్ధానాం కామచారిణామ్॥ ౧౭॥ కృతే యాచేద్య వస్సర్వాన్ గాంధారీసహితోనఘాః। ఇత్యుక్తాస్తేన తే తస్య సర్వే పౌరజానపదా జనాః ॥ నోచుర్బాష్పకలాః కించిద్వీక్షాంచక్రుః పరస్పరమ్॥ ౧౮॥ ....*

ఇతి ఆశ్రమవాసపర్వణి - నవమోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ ఏవముక్తాస్తు తే తేన పౌరజానపదా జనాః। వృద్ధేన రాజ్ఞా కౌరవ్య నష్టసంజ్ఞా ఇవాభవన్॥ ౧॥ తూష్ణీంభూతాంస్తతస్తాంస్తు బాష్పకంఠాన్మహీపతిః। ధృతరాష్ట్రో మహీపాలః పునరేవాభ్యభాషత॥ ౨॥ వృద్ధం చ హతపుత్రం చ ధర్మపత్న్యా సహానయా । విలపంతం బహువిధం కృపణం చైవ పస

త్తమాః॥౩॥ పిత్రా స్వయమనుజ్ఞాతంకృష్ణద్వైపాయనేనవై। వనవాసాయధర్మజ్ఞాధర్మజ్ఞేననృపేణహ॥౪॥ సోహంపునఃపునశ్చైవశిరసావనతోన ఘాః। గాంధార్యాసహితంతన్మాంసమనుజ్ఞాతుమర్హథ॥౫॥ వైశంపాయనః॥తచ్ఛ్రుత్వాకురురాజస్యవాక్యానికరుణానితే।రురుదుస్సర్వశోరాజన్ సమేతాఃకురుజాంగలాః॥౬॥ఉత్తరీయైఃకరైశ్చాపిసంఛాద్యవదనానితే।రురుదుశ్శోకసంతప్తాముహూర్తంపితృమాతృవత్॥౭॥హృదయైశ్శూన్యభూతైస్తేధృతరాష్ట్రప్రవాసజమ్।దుఃఖంసంధారయంతోహినష్టసంజ్ఞాఇవాభవన్॥౮॥ తేవినీయతమాయాసంధృతరాష్ట్రవియోగజమ్।శనైశ్శనైస్తదాన్యోన్యమబ్రువన్స్వమతాన్యుత॥౯॥తతస్సంధాయతేసర్వేవాక్యాన్యథసమాసతః। ఏకస్మిన్బ్రాహ్మణేరాజన్నివేశ్యోచుర్నరాధిప॥౧౦॥తతస్స్వచరణోవిప్రఃసన్మతోర్థవిశారదః। శంబాఖ్యోబహ్వృచోరాజన్వక్తుంసముపచక్రమే॥ ౧౧॥ అనుమాన్యమహారాజతత్సదస్సంప్రసాద్యచ। విప్రఃప్రగల్భోమేధావీసరాజానమువాచహ॥౧౨॥ రాజన్వాక్యంజనస్యాస్యమయిసర్వంసమర్పితమ్। వక్ష్యామితదహంవీరతజ్జుషస్వనరాధిప॥ ౧౩॥ యథావదసిరాజేంద్రసర్వమేతత్తథావిభో। నాత్రమిథ్యావచఃకించిత్సుహృత్త్వంనఃపరస్పరమ్॥౧౪॥నజాత్వస్యచవంశస్యరాజ్ఞాంకించిత్కదాచన।రాజాసీద్యఃప్రజాపాలఃప్రజానామప్రియోభవత్॥ ౧౫॥ పితృవద్భ్రాతృవచ్చైవభవంతఃపాలయంతినః। నచదుర్యోధనఃకించిదయుక్తంకృతవాన్నృప॥ ౧౬॥ యథాబ్రవీతిధర్మాత్మామునిస్సత్యవతీసుతః। తథాకురుమహారాజసహినఃపరమోగురుః॥ ౧౭॥ త్యక్తావయంతుభవతాదుఃఖశోకపరాయణాః। భవిష్యామశ్చిరంరాజన్భవద్గుణశతైర్యుతాః॥ ౧౮॥ యథాశంతనునాగుప్తారాజ్ఞాచిత్రాంగదేనచ। భీష్మవీర్యోపగూఢేనపిత్రాతవచపార్థివ॥ ౧౯॥భవదుద్వీక్షణాచ్చైవపాండునాపృథివీక్షితా। తథాదుర్యోధనేనాపిరాజ్ఞాసుపరిపాలితాః॥ ౨౦॥ నస్వల్పమపిపుత్రస్తేవ్యలీకంకృతవాన్నృప। పితరీవసువిశ్వస్తాస్తస్మిన్నపినరాధిపే॥ ౨౧॥ వయమాస్మయథాసమ్యగ్భవతోవిదితంతథా।తథావర్షసహస్రాణికుంతీపుత్రేణధీమతా॥ ౨౨॥పాల్యమానాధృతిమతాసుఖంవిందామహేనృప। రాజర్షీణాంపురాణానాంభవతాంపుణ్యకర్మణామ్॥౨౩॥ కురుసంవరణాదీనాంభరతస్యచధీమతః।వృత్తంసమనుయాత్యేవధర్మాత్మాభూరిదక్షిణః॥ ౨౪॥ నాత్రవాచ్యంమహారాజసుసూక్ష్మమపివిద్యతే।ఉషితాఃస్మసుఖంనిత్యంభవతాపరిపాలితాః॥౨౫॥సుసూక్ష్మంచవ్యలీకంతేసపుత్రస్యనవిద్యతే। యత్తుజ్ఞాతివిమర్దేస్మిన్నాత్థదుర్యోధనంప్రతి॥భవంతమనునేష్యామితత్రాపికురునందన॥౨౬॥బ్రాహ్మణః॥నతుదుర్యోధనకృతంనతుతద్భవతాకృతమ్। నకర్ణసౌబలాభ్యాంచకురవోయత్క్షయంగతాః॥ ౨౭॥దైవతంతువిజానీమోయన్నశక్యంప్రబాధితుమ్। దైవంపురుషకారేణనశక్యమపిబాధితుమ్॥ ౨౮॥ అక్షౌహిణ్యోమహారాజదశాష్టౌచసమాగతాః। అష్టాదశాహేనహతాఃకురుభిర్యోధపుంగవైః॥౨౯॥భీష్మద్రోణకృపాద్యైశ్చకర్ణేనచమహాత్మనా। యుయుధానేనవీరేణధృష్టద్యుమ్నేనచైవహ॥ ౩౦॥ చతుర్భిఃపాండుపుత్రైశ్చభీమార్జునయమైస్తథా। నచక్షయోయంనృపతేఋతేదైవబలాదభూత్॥౩౧॥అవశ్యమేవసంగ్రామేక్షత్రియేణవిశేషతః।కర్తవ్యంనిధనంకాలేమర్తవ్యంక్షత్రబంధునా॥ ౩౨॥తైరియంపురుషవ్యాఘ్రైర్విద్యాబాహుబలాన్వితైః। పృథివీనిహతాసర్వాసహయాసరథద్విపా॥౩౩॥నసరాజ్ఞాంవధేసూనుఃకారణంతేమహాత్మనామ్। నభవాన్నచతేభృత్యానకర్ణోనచసౌబలః॥ ౩౪ ॥ యద్వినష్టాఃకురుశ్రేష్ఠారాజానశ్చసహస్రశః।సర్వందైవకృతంవిద్ధికోత్రకింవక్తుమర్హతి॥౩౫॥గురుర్మతోభవానస్యకృత్స్నస్యజగతఃప్రభుః। ధర్మాత్మానమతస్తేత్రహ్యనుజానీమహేసుతమ్॥ ౩౬॥లభతాంవీరలోకాన్సససహాయోనరాధిపః। ద్విజాగ్ర్యైస్సమనుజ్ఞాతస్త్రిదివేమోదతాంసుఖమ్॥ ౩౭॥ ప్రాప్స్యతేచభవాన్పుణ్యంధర్మేచపరమాంస్థితిమ్। వేదధర్మంచకృత్స్నేనసమ్యక్చభవసువ్రతః॥౩౮॥దృష్టిప్రదానమపితేపాండవాన్ప్రతిమోవృథా। సమర్థస్త్రిదివస్యాపిపాలనేకింపునఃక్షితేః॥ ౩౯॥అనువత్స్యంతివాధీమన్సమేషువిష

మేషు చ। ప్రజాః కురుకులశ్రేష్ఠ పాండవాః శీలభూషణాః ॥౪౦॥ బ్రహ్మదేయాగ్రహారాంశ్చ పరిబర్హాంశ్చ పార్థివః। పూర్వరాజాభిపన్నాంశ్చ పాలయత్యేవ పాండవః ॥౪౧॥ దీర్ఘదర్శీ మృదుర్దాంతః సదా వైశ్రవణో యథా। అక్షుద్రసచివశ్చాయం కుంతీపుత్రో మహామనాః ॥౪౨॥ అథమిత్రో దయావాంశ్చ శుచిశ్చ భరతర్షభ। ఋజుః పశ్యతి మేధావీ పుత్రవత్పాతి నస్సదా ॥౪౩॥ విప్రియం చ జనస్యాస్య సంసర్గాద్ధర్మజస్య వై । న కరిష్యంతి రాజర్షే తథా భీమార్జునాదయః ॥౪౪॥ మందా మృదుషు కౌరవ్య తీక్ష్ణేష్వాశీవిషోపమాః। వీర్యవంతో మహాత్మానః పౌరాణాం చ హితే రతాః ॥౪౫॥ న కుంతీ న చ పాంచాలీ న చోలూపీ న సాత్వతీ। అస్మిన్ జనే కరిష్యంతి ప్రతికూలాని కర్హిచిత్ ॥౪౬॥ భవత్కృతమిమం స్నేహం యుధిష్ఠిరవివర్ధితమ్। న పృష్ఠతః కరిష్యంతి పౌరజానపదా జనాః ॥౪౭॥ అధర్మిష్ఠానపి సతః కుంతీపుత్రా మహారథాః। మానవాః పాలయిష్యంతి భూత్వా ధర్మపరాయణాః ॥౪౮॥ స రాజన్మానసం దుఃఖమపనీయ యుధిష్ఠిరాత్। కురు కార్యాణి ధర్మ్యాణి నమస్తే పురుషర్షభ ॥౪౯॥ వైశంపాయనః ॥ తస్య తద్వచనం ధర్మ్యమనుమాన్య గుణోత్తరమ్। సాధు సాధ్వితి సర్వస్స జనః ప్రతిగృహీతవాన్ ॥౫౦॥ ధృతరాష్ట్రశ్చ తద్వాక్యమభిపూజ్య పునః పునః । విసర్జయామాస తదా ప్రకృతీస్తు శనైశ్శనైః ॥౫౧॥ స తైస్సంపూజితో రాజా శివేనావేక్షితస్తథా। ప్రాంజలిః పూజయామాస తం జనం భరతర్షభ ॥౫౨॥ తతో వివేశ భవనం గాంధార్యా సహితో నిజమ్। వ్యుష్టాయాం చైవ శర్వర్యాం యచ్చకార నిబోధ తత్ ॥౫౩॥ …………………………… *

ఇతి ఆశ్రమవాసపర్వణి - దశమోధ్యాయః

వైశంపాయనః ॥ తతో రజన్యాం వ్యుష్టాయాం ధృతరాష్ట్రోంబికాసుతః। విదురం ప్రేషయామాస యుధిష్ఠిరనివేశనమ్ ॥౧॥ స గత్వా రాజవచనాదువాచాచ్యుతమీశ్వరమ్। యుధిష్ఠిరం మహాతేజాః సర్వబుద్ధిమతాం వరమ్ ॥౨॥ ధృతరాష్ట్రో మహారాజో వనవాసాయ దీక్షితః। గమిష్యతి వనం రాజన్నాగతాం కార్తికీమిమామ్ ॥౩॥ స త్వాం కురుకులశ్రేష్ఠ కించిదర్థమభీప్సతి। శ్రాద్ధమిచ్ఛతి దాతుం స గాంగేయస్య మహాత్మనః ॥౪॥ ద్రోణస్య సోమదత్తస్య బాహ్లీకస్య చ ధీమతః। పుత్రాణాం చైవ సర్వేషాం యే చాన్యే సుహృదో హతాః ॥౫॥ యది వాప్యనుజానీషే సైంధవాపశదస్య చ । ఏతచ్ఛ్రుత్వా చ వచనం విదురస్య యుధిష్ఠిరః ॥౬॥ హృష్టస్సంపూజయామాస గుడాకేశశ్చ పాండవః। న తు భీమో దృఢక్రోధస్తద్వచో జగృహే తదా ॥౭॥ విదురస్య మహాతేజా దుర్యోధనకృతం స్మరన్। అభిప్రాయం విదిత్వా తు భీమసేనస్య ఫాల్గునః ॥౮॥ కిరీటీ కించిదానమ్య తమువాచ నరర్షభమ్ । భీమ రాజా పితా వృద్ధో వనవాసాయ దీక్షితః ॥౯॥ దాతుమిచ్ఛతి సర్వేషాం సుహృదామౌర్ధ్వదేహికమ్। భవతా నిర్జితం విత్తం దాతుమిచ్ఛతి కౌరవః ॥౧౦॥ భీష్మాదీనాం మహాబాహో తదనుజ్ఞాతుమర్హసి। దిష్ట్యా త్వద్య మహాబాహో ధృతరాష్ట్రః ప్రయాచతే ॥౧౧॥ యాచితో యః పురాస్మాభిః పశ్య కాలస్య పర్యయమ్ । యోసౌ పృథివ్యాః కృత్స్నాయా భర్తా భూత్వా నరాధిపః ॥౧౨॥ పరైర్వినిహతామాత్యో వనం గంతుమభీప్సతి। మా తేన్యత్పురుషవ్యాఘ్ర దానాద్భవతు దర్శనమ్ ॥౧౩॥ అయశస్యమతోన్యత్స్యాదధర్మశ్చ మహాభుజ। రాజానముపశిక్ష స్వ జ్యేష్ఠం భ్రాతరమీశ్వరమ్ ॥౧౪॥ అర్హస్త్వమపి దాతుం వై నాదాతుం భరతర్షభ। ఏవం బ్రువాణం బీభత్సుం ధర్మరాజోప్యపూజయత్ ॥౧౫॥ భీమసేనస్తు సక్రోధః ప్రోవాచేదం వచస్తదా। వయం భీష్మస్య దాస్యామః ప్రేతకార్యం చ ఫాల్గున ॥౧౬॥ సోమదత్తస్య నృపతే భూరిశ్రవస ఏవ చ । బాహ్లీకస్య చ రాజర్షేర్ద్రోణస్య చ మహాత్మనః ॥౧౭॥ అన్యేషాం చైవ సర్వేషాం కుంతీ కర్ణాయ దాస్యతి। శ్రాద్ధాని పురుషవ్యాఘ్ర మా ప్రాదాత్కౌరవో నృపః ॥౧౮॥ ఇతి మే వర్తతే బుద్ధిర్మా నో నందంతు శత్రవః। కష్టాత్కష్టతరం యాంతు సర్వే దుర్యోధనాదయః ॥౧౯॥ యైరియం పృథివీ కృత్స్నా ఘాతితా కులపాంసనైః। కుతస్త్వమసి విస్మృత్య వైరం ద్వాదశవార్షికమ్ ॥౨౦॥ అజ్ఞాతవాసం గహనం ద్రౌపదీశోకవర్ధనమ్। క్వ తదా ధృతరాష్ట్రస్య స్నేహోస్మాన్ భవత్తదా ॥౨౧॥ కృష్ణాజినోపసంవీతో హృతాభరణభూషణః। సార్ధం

పాంచాలపుత్ర్యా త్వంరాజానముపజగ్మివాన్॥ ౨౨॥ క్వతదాద్రోణభీష్మౌతౌసోమదత్తోపివాభవేత్। యత్రత్రయోదశసమావనేవన్యేనజీవథ ॥ ౨౩॥
నతదాత్వాంపితాజ్యేష్ఠఃపితృత్వేనాభివీక్ష్యతే। కింత్వేతద్విస్మృతంపార్థయదేషకులపాంసనః॥ ౨౪॥ దుర్బుద్ధిర్విదురంప్రాహద్యూతేకింజితమిత్యు
త। తమేవంవాదినంరాజాకుంతీపుత్రోయుధిష్ఠిరః॥ ఉవాచవచనంధీమాన్జోషమాస్వేతిభర్త్సయన్॥ ౨౫ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - ఆశ్రమవాసపర్వణి - ఏకాదశోధ్యాయః

అర్జునః॥ భీమజ్యేష్ఠోగురుర్మేత్వంనాతోన్యద్వక్తుముత్సహే। ధృతరాష్ట్రస్తురాజర్షిస్సర్వథామాననమర్హతి॥ ౧॥ నస్మరంత్యపరాద్ధానిస్మరంతిసు
కృతాన్యపి। అసంభిన్నార్యమర్యాదాఃసాధవఃపురుషోత్తమాః॥ ౨ ॥ ఇతితస్యవచఃశ్రుత్వాఫాల్గునస్యమహాత్మనః । విదురంప్రాహధర్మాత్మాకుంతీపు
త్రోయుధిష్ఠిరః॥౩॥ ఇదంమద్వచనాత్ క్షత్తః కౌరవంబ్రూహిపార్థివమ్। యావదిచ్ఛతిపుత్రాణాంశ్రాద్ధంతావద్దదామ్యహమ్॥ ౪ ॥ భీష్మాదీనాంచస
ర్వేషాంసుహృదాముపకారిణామ్। మమకోశాదితివిభోమాభూద్భీమఃసుదుర్మనాః॥౫॥వైశంపాయనః ॥ ఇత్యుక్త్వాధర్మరాజస్తమర్జునంప్రత్య
పూజయత్.।భీమసేనఃకటాక్షేణవీక్షాంచక్రేధనంజయమ్॥౬॥తతస్సవిదురంధీమాన్వాక్యమాహయుధిష్ఠిరః। భీమసేనేనకోపంసన్నృపతిఃకర్తుమర్హ
తి॥౭॥ పరిక్లిష్టోహిభీమోయంహిమవృష్ట్యాతపాదిభిః । దుఃఖైర్బహువిధైర్ధీమానరణ్యేవిదితంతవ॥ ౮॥ కింతుమద్వచనాద్బ్రూహిరాజానంభరత
ర్షభ। యద్యదిచ్ఛసియావచ్చగృహ్యతాంమద్గృహాదితి॥ ౯ ॥ యన్మాత్సర్యమయంభీమఃకరోతిభృశదుఃఖితః । నతన్మనసికర్తవ్యమితివాచ్యస్సపా
ర్థివః॥ ౧౦॥ దదాతురాజావిప్రేభ్యోయథేష్టంక్రియతాంవ్యయమ్ । పుత్రాణాంసుహృదాంచైవగచ్ఛత్వానృణ్యమద్యసః॥ ౧౧॥ ఇదంచాపిశరీరంమే
తవాయత్తంజనాధిప। ధనానిచేతివిద్ధిత్వంనమేత్రాస్తిసంశయః॥౧౨॥ .... *

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి- ద్వాదశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ ఏవముక్తస్తురాజాసవిదురోబుద్ధిసత్తమః। ధృతరాష్ట్రముపేత్యైవంవాక్యమాహమహార్థవత్ ॥౧॥ఉక్తోయుధిష్ఠిరోరాజాభవద్వ
చనమాదితః। సచసంస్మృత్యవాక్యంతేప్రశశంసమహాద్యుతిః॥ ౨॥ బీభత్సుశ్చమహాతేజానివేదయతితేగృహాన్।వసుతస్యగృహేయచ్చప్రాణానపిచకే
వలాన్॥ ౩॥ ధర్మరాజశ్చపుత్రస్తేరాజ్యంప్రాణాన్ధనానిచ। అనుజానాతిరాజర్షేయచ్చాన్యదపికించన॥౪॥భీమస్తుసర్వదుఃఖానిసంస్మృత్యబహు
శోన్యత। కృచ్ఛ్రాదివమహాబాహురనుజజ్ఞేవినిశ్వసన్॥౫॥సరాజన్ధర్మశీలేనరాజ్ఞాబీభత్సునాతథా। అనునీతోమహాబాహుఃసౌహృదేస్థాపితోపి
చ॥౬॥నచమన్యుస్త్వయాకార్యఇతిత్వాంప్రాహధర్మరాట్।సంస్మృత్యభీమస్తద్వైరంయదన్యాయవదాచరత్ ॥౭॥ఏవంప్రాయోహిధర్మోయం
క్షత్రియాణాంనరాధిప। యుద్ధేక్షత్రియధర్మేచనిరతోయంవృకోదరః॥ ౮॥ వృకోదరకృతేచాహమర్జునశ్చపునఃపునః। ప్రసీదయాచెన్నృపతేభవాన్ప్ర
భురిహాస్తియత్ ॥౯॥తందదాతుభవాన్విత్తంయావదిచ్ఛతిపార్థివ।త్వమీశ్వరోస్యరాజ్యస్యప్రాణానామపిభారత॥౧౦॥ బ్రహ్మదేయాగ్రహారాంశ్చ
పుత్రాణామౌర్ధ్వదేహికమ్। ఇతోరత్నానిగాశ్చైవదాసీదాసమజావికమ్॥౧౧॥ ఆనయిత్వాకురుశ్రేష్ఠోబ్రాహ్మణేభ్యఃప్రయచ్ఛతు। దీనాంధకృపణే
భ్యశ్చతత్రతత్రనృపత్వయా॥౧౨॥ బహ్వన్నరసపానాద్యాఃసభావిదురకారయ। గవాంనిపానాన్యన్యచ్చవివిధంపుణ్యకంకురు॥౧౩॥ ఇతిమామబ్రవీద్రా
జాపార్థశ్చైవధనంజయః। యదత్రానంతరంకార్యంతద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥ ౧౪॥ ఇత్యుక్తేవిదురేణాథధృతరాష్ట్రోభినంద్యతాన్। మనశ్చక్రేమ
హాదానేకార్తిక్యాంజనమేజయ॥౧౫॥ .... *

ఇతిఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - ఆశ్రమవాసపర్వణి- త్రయోదశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ విదురేణైవముక్తస్తుధృతరాష్ట్రోజనాధిపః। ప్రీతిమానభవద్రాజన్రాజ్ఞోజిష్ణోశ్చకర్మణి॥౧॥ తతోభిరూపాన్భీష్మాయబ్రాహ్మణానృ

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

షిసత్తమాన్పుత్రార్థే సుహృదశ్చైవ ససమీక్ష్యసహస్రశః॥ ౨॥ కారయిత్వాన్నపానాని యానాన్యాచ్ఛాదనానిచ । సువర్ణమణిరత్నాని దాసీదాసమజావికమ్॥ ౩॥ కంబళానిచరత్నాని గ్రామాన్ క్షేత్రాణ్యజావికమ్। సాలంకారాన్ గజానశ్వాన్ కన్యాశ్చైవవరస్త్రియః॥ ౪॥ ఉద్దిశ్యోద్దిశ్య సర్వేభ్యోదదౌ సనృపసత్తమః। ద్రోణంసంకీర్త్య భీష్మంచసోమదత్తంచబాహ్లికమ్॥ ౫॥ దుర్యోధనంచరాజానంపుత్రాంశ్చైవపృథక్పృథక్। జయద్రథపురోగాంశ్చసుహృదశ్చాపిసర్వశః॥ ౬॥ సశ్రాద్ధయజ్ఞోవవృధేబహుశోధనదక్షిణః। అనేకధనరత్నౌఘో యుధిష్ఠిరమతే తదా ॥ ౭ ॥ అనిశంయత్రపురుషాగణకాలేఖకాస్తథా। యుధిష్ఠిరస్యవచనాదపృచ్ఛంతస్మతంనృపమ్॥ ౮॥ ఆజ్ఞాపయకిమేతేభ్యఃప్రదాయందీయతామితి । తదుపస్థితమేవాత్రవచనాంతే దదుస్తదా॥ ౯॥ శతదేయేదశశతంసహస్రేచాయుతంతథా। దీయతేవచనాద్రాజ్ఞఃకుంతీపుత్రస్యధీమతః॥ ౧౦॥ ఏవంసవసుధారాభిర్వర్షమాణోనృపాంబుదః। తర్పయామాసవిప్రాంస్తాన్వర్షన్సస్యమివాంబుదః॥ ౧౧॥ తతోనంతరమేవాత్రసర్వవర్ణాన్మహామతే। అన్నపానరసౌఘేనప్లావయామాసపార్థివః॥ ౧౨॥ సవస్త్రధనరత్నౌఘో మృదంగనినదోమహాన్ । గవాశ్వమకరావతో నానారత్నమహాకరః॥ ౧౩॥ గ్రామాగ్రహారద్వీపాఢ్యో మణిహేమజలార్ణవః। జగత్సంప్లావయామాసధృతరాష్ట్రశుపోద్ధతః॥ ౧౪॥ ఏవంసపుత్రపౌత్రాణాంపితౄణామాత్మనస్తథా। గాంధార్యాశ్చమహారాజప్రదదావౌర్ధ్వదేహికమ్॥ ౧౫॥ పరిశ్రాంతోయదాసీత్సదదద్దానాన్యనేకశః। నివర్తయామాసతదాదానయజ్ఞంనరాధిపః॥ ౧౬॥ ఏవంసరాజాకౌరవ్యశ్చక్రేదానమహాక్రతుమ్। నటవర్తకలాసాఢ్యంబహ్వన్నరసదక్షిణమ్॥ ౧౭॥ దశాహమేవందానానిదత్త్వారాజాంబికాసుతః। బభూవపుత్రపౌత్రాణామనృణోభరతర్షభ ॥ ౧౮॥...*

ఇతిఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - ఆశ్రమవాసపర్వణి- చతుర్దశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ తతఃప్రభాతే రాజాసధృతరాష్ట్రోంబికాసుతః। ఆహూయపాండవాన్వీరాన్వనవాసేకృతక్షణః॥ ౧॥ గాంధారీసహితోధీమానభ్యనందద్యథావిధి। కార్తిక్యాంకారయిత్వేష్టింబ్రాహ్మణైర్వేదపారగైః॥ ౨॥ అగ్నిహోత్రంపురస్కృత్యవల్కలాజినసంవృతః। వధూజనవృతోరాజానిర్యయౌభవనాత్తతః॥ ౩॥ తతఃస్త్రియఃకౌరవపాండవానాంయాశ్చాపరాఃకౌరవరాజవంశ్యాః। తాసాంనాదఃప్రాదురాసీత్తదానీంవైచిత్రవీర్యేనృపతౌప్రయాతే॥ ౪॥ తతోలాజైస్సుమనోభిశ్చరాజావిచిత్రాభిస్తద్గృహంపూజయిత్వా। సంపూజ్యార్థైర్భృత్యవర్గంచసర్వంతతస్సముత్సృజ్యయయౌనరేంద్రః॥ ౫॥ తతోరాజాప్రాంజలిర్వేపమానోయుధిష్ఠిరస్సస్వరంబాష్పకంఠః। విముచ్యోచ్చైర్మహానాదంహిసాధోక్వయాస్యసీత్యపతత్తతభూమౌ॥ ౬॥ తథార్జునస్తీవ్రదుఃఖాభితప్తోముహుర్ముహుర్నిశ్వసన్భారతాగ్ర్యః। యుధిష్ఠిరంమైవమిత్యేవముక్త్వానిగృహ్యాథోదీనవత్సీదమానః॥ ౭॥ వృకోదరఃఫాల్గునశ్చైవవీరౌమాద్రీపుత్రౌవిదురస్సంజయశ్చ। వైశ్యాపుత్రస్సహితోగౌతమేనధౌమ్యోవిప్రాశ్చాన్వయుర్బాష్పకంఠాః॥ ౮॥ కుంతీగాంధారీబద్ధనేత్రావ్రజంతీస్కంధాసక్తంహస్తమథోద్వహంతీ। రాజాగాంధార్యాఃస్కంధదేశేవసజ్యపాణింయయౌధృతరాష్ట్రఃప్రతీతః॥ ౯॥ తథాకృష్ణాద్రౌపదీసాత్వతీచబాలాపత్యాచోత్తరాకౌరవీచ। చిత్రాంగదాయాశ్చకాశ్చిత్స్త్రియోన్యాఃసార్ధంరాజ్ఞాప్రస్థితాస్తావధూభిః॥ ౧౦॥ తాసాంనాదోరుదతీనాంతదాసీద్రాజన్దుఃఖాత్కురరీణామివోచ్చైః। తతోనిష్పేతుర్బ్రాహ్మణక్షత్రియాణాంవిశాంశూద్రాణాంచైవభార్యాస్సమంతాత్॥ ౧౧॥ తన్నిర్యాణేదుఃఖితఃపౌరవర్గోగజాహ్వయేచైవబభూవరాజన్। యథాపూర్వంగచ్ఛతాంపాండవానాంద్యూతేరాజన్కౌరవాణాంసభాయాః॥ ౧౨ ॥ యానాపశ్యంశ్చంద్రమసంనసూర్యంరామాఃకదాచిదపితస్మిన్నరేంద్ర । మహావనంగచ్ఛతికౌరవేంద్రేశోకేనార్తారాజమార్గంప్రపేదుః॥ ౧౩॥ ఇతి- శ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి- పంచదశోధ్యాయః- ....*

వైశంపాయనః॥ తతఃప్రాసాదహర్మ్యేషువసుధాయాంచపార్థివ। నారీణాంచనరాణాంచనిస్స్వనఃసుమహానభూత్ ॥౧॥ సరాజారాజమార్గేణనృ
నారీసంకులేనచ। కథంచిన్నిర్యయౌధీమాన్ వేపమానఃకృతాంజలిః॥ ౨॥ సవర్ధమానద్వారేణనిర్యయౌగజసాహ్వయాత్। విసర్జయామాసచతం
జనౌఘంసముహుర్ముహుః॥౩॥వనంగంతుంచవిదురోరాజ్ఞాసహకృతక్షణః। సంజయశ్చమహామాత్రఃసూతోగావల్గణిస్తథా॥ ౪॥ కృపంనివర్తయా
మాసయుయుత్సుంచమహారథమ్। ధృతరాష్ట్రోమహీపాలఃపరిదాయ్యయుధిష్ఠిరే॥౫॥ నివృత్తేపౌరవర్గేచరాజాసాంతఃపురస్తదా।ధృతరాష్ట్రాభ్యను
జ్ఞాతోనివర్తితుమియేషహ॥౬॥ సోబ్రవీన్మాతరంకుంతీంవనంతమనుజగ్ముషీమ్। అహంరాజానమన్విష్యేభవతీవినివర్తతామ్॥ ౭॥ వధూపరివృతారా
జ్ఞినగరంగంతుమర్హసి। రాజాయాత్యేషధర్మాత్మాతాపస్యేకృతనిశ్చయః॥౮॥ ఇత్యుక్తాధర్మరాజేనబాష్పవ్యాకులలోచనా।జగామైవతదాకుంతీ
గాంధారీంపరిగృహ్యహ ॥ ౯॥ కుంతీ ॥ సహదేవేమహారాజమాప్రమాదంకృథాఃక్వచిత్ । ఏషమామనురక్తోహిరాజంస్త్వాంచైవసర్వదా॥ ౧౦॥క
ర్ణంస్మరేథాఃసంతతంసంగ్రామేష్వపలాయినమ్।అవకీర్ణోహిసమరేవీరోదుష్ప్రజయాతదా॥ ౧౧॥ ఆయసంహృదయంనూనంమందాయామమ
పుత్రకమ్। యత్సూర్యజమపశ్యంత్యాశ్శృతధియంనదీర్యతే॥ ౧౨॥ ఏవంగతేతుకింశక్యంమయాకర్తుమరిందమ।మమదోషోయమత్యర్థంఖ్యాపితోయ
న్నసూర్యజః ॥ ౧౩ ॥ తన్నిమిత్తంమహాబాహోదానందద్యాస్త్వముత్తమమ్ । సహైవభ్రాతృభిఃసార్ధంసూర్యజస్యారిమర్దన॥ ౧౪॥ ద్రౌపద్యా
శ్చప్రియేనిత్యంస్థాతవ్యమరికర్శన। భీమసేనోర్జునశ్చైవనకులశ్చకురూద్వహ॥౧౫॥సమాధేయాస్త్వయారాజంస్త్వయ్యద్యకులధూర్గతా।శ్వ
శ్రూశ్వశురయోఃపాదాన్శుశ్రూషంతీవనేత్వహమ్॥ గాంధారీసహితావత్స్యేతాపసీమలపంకినీ॥ ౧౬॥ వైశంపాయనః॥ఏవముక్తస్సధర్మాత్మాభ్రా
తృభిస్సహితోవశీ। విషాదమగమద్ధీమాన్నచకించిదువాచహ॥ ౧౭॥ ముహూర్తమివతుధ్యాత్వాధర్మరాజోయుధిష్ఠిరః।ఉవాచమాతరందీనశ్చింతా
శోకపరాయణః॥ ౧౮॥ కిమిదంతేవ్యవసితంనైవంత్వంవక్తుమర్హసి। నత్వామభ్యనుజానామిప్రసాదంకర్తుమర్హసి॥ ౧౯॥పురోద్యతాన్పురాహ్యా
స్మానుత్సాహ్యప్రియదర్శనే। విదులాయావచోభిస్త్వంనాస్మాన్సంత్యక్తుమర్హసి॥ ౨౦॥ నిహత్యపృథివీపాలాన్రాజ్యంప్రాప్తమిదంమయా। త
వప్రజ్ఞాముపశ్రుత్యవాసుదేవాన్నరర్షభాత్ ॥ ౨౧॥ క్వసాబుద్ధిరియంచాద్యభవత్యాయత్ శ్రుతంమయా।క్షత్రధర్మేస్థితంచోక్త్వాతస్యచ్యవితుమిచ్ఛ
సి॥ ౨౨॥ అస్మానుత్సృజ్యరాజ్యంచస్నుషాహ్యేషాయశస్విని। కథంవత్స్యసిదుర్గేషువనేష్వద్యప్రసీదమే ॥ ౨౩॥ ఇతిబాష్పకలావాచఃకుంతీపుత్రస్య
శృణ్వతీ। సాజగామాశ్రుపూర్ణాక్షీభీమస్తామిదమబ్రవీత్ ॥ ౨౪॥ యదారాజ్యమిదంకుంతిభోక్తవ్యంపుత్రనిర్జితమ్ । ప్రాప్తవ్యారాజధర్మాశ్చతదే
యంతేకుతోమతిః॥ ౨౫॥కింవయంకారితాఃపూర్వంభవత్యాపృథివీక్షయమ్ । కస్యహేతోఃపరిత్యజ్యవనంగంతుమభీప్ససి॥ ౨౬॥ వనాచ్చాపికిమానీతా
భవత్యాబాలకావయమ్। దుఃఖశోకసమావిష్టౌమాద్రీపుత్రావిమౌతథా॥ ౨౭॥ ప్రసీదమాతర్మాగాస్త్వంవనమద్యయశస్విని। శ్రియంయౌధిష్ఠిరీంమా
తర్భుంక్ష్వతావద్బలార్జితామ్॥ ౨౮॥ ఇతిసానిశ్చితైవాశువనవాసాయభామినీ। లాలప్యతాంబహువిధంపుత్రాణాంనాకరోద్వచః॥ ౨౯ ॥ ద్రౌపదీ
చాన్వయాత్ శ్వశ్రూంవిషణ్ణవదనాతదా। వనవాసాయగచ్ఛంతీంరుదతీభద్రయాసహ॥ ౩౦॥ సాపుత్రాన్రుదతఃసర్వాన్ముహుర్ముహురవేక్షతీ। జ
గామైవమహాప్రాజ్ఞావనాయకృతనిశ్చయా॥ ౩౧॥ అన్వయుఃపాండవాస్తాంతుసభృత్యాంతఃపురాస్తథా ।-తతఃప్రగృహ్యసాశ్రూణిపుత్రాన్వచనమ
బ్రవీత్ ॥ ౩౨ ॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే - ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - ఆశ్రమవాసపర్వణి- షోడశోధ్యాయః

కుంతీ॥ఏవమేతన్మహాబాహోయథావదసిపాండవ।కృతముద్ధర్షణంపూర్వంమయావస్సీదతాంనృపాః॥ ౧॥ ద్యూతాపహృతరాజ్యానాంపతితా

నాంసుఖాదపి। జ్ఞాతిభిఃపరిభూతానాంకృతముద్ఘర్షణంమయా॥ ౨॥ కథంపాండోర్ననశ్యేతసంతతిఃపురుషర్షభాః।యశశ్చవోననశ్యేతఇతిచోద్ఘర్షణంకృతమ్॥౩॥ యూయమింద్రసమాస్సర్వే దేవతుల్యపరాక్రమాః। మాపరేషాంముఖప్రేక్షాః స్థేత్యేవంతత్కృతంమయా॥౪॥ కథంధర్మభృతాంశ్రేష్ఠో రాజాత్వంవాసవోపమః। పునర్వనేనదుఃఖీస్యాదితిచోద్ఘర్షణంకృతమ్॥౫॥ నాగాయుతసమప్రాణఃఖ్యాతవిక్రమపౌరుషః। నాయంభీమోత్యయంగచ్ఛేదితిచోద్ఘర్షణంకృతమ్॥౬॥ భీమసేనాదవరజస్తథాయంవాసవోపమః। విజయోనావసీదేతఇతిచోద్ఘర్షణంకృతమ్॥౭॥ నకులస్సహదేవశ్చతథేమౌగురువర్తినౌ। క్షుధాకథంనసీదేతామితిచోద్ఘర్షణంకృతమ్॥౮॥ ఇయంచబృహతీశ్యామాతథాత్యాయతలోచనా। వృథాసభాతలేక్లిష్టామాభూదితిచతత్కృతమ్॥౯॥ ప్రేక్షతామేవవోభీమ వేపంతీంకదలీమివ। స్త్రీధర్మిణీమరిష్టాంగీంతథాద్యూతపరాజితామ్॥౧౦॥దుశ్శాసనోయదామౌర్ఖ్యాద్దాసీవత్పర్యకర్షత। తదైవవిదితంమహ్యంపరాభూతమిదంకులమ్॥ ౧౧॥ విషణ్ణాఃకురవశ్చైవతదామేశ్వశురాదయః। యదైవనాథమిచ్ఛంతీవ్యలపత్కురరీయథా॥౧౨॥ కేశపక్షేపరామృష్టాపాపేనహతబుద్ధినా। యదాదుశ్శాసనేనైషాతదాముహ్యామ్యహంనృప॥౧౩॥యుష్మత్తేజోవివృద్ధ్యర్థంమయాహ్యుద్ఘర్షణంకృతమ్। తదానీంవిదులావాక్యైరితితద్విత్తపుత్రకాః॥౧౪॥ కథంనరాజవంశోయంనశ్యేత్ప్రాప్యసుతాన్మమ।పాండోరితిమయాపుత్రాస్తస్మాదుద్ఘర్షణంకృతమ్॥ ౧౫ ॥ నతస్యపుత్రాఃపౌత్రావాకురవస్తేచపార్థివాః। లభంతేసుకృతాంల్లోకాన్యస్మాద్వంశఃప్రణశ్యతి ॥ ౧౬॥ భుక్తంరాజ్యఫలంపుత్రాభర్తుర్మేవిపులంపురా।మహాదానానిదత్తానిపీతస్సోమోయథావిధి॥౧౭॥నాహమాత్మఫలార్థంవైవాసుదేవమచూచుదమ్ విదులాయాఃప్రలాపైస్తైఃపాలనార్థంచతత్కృతమ్॥౧౮॥ నాహంరాజ్యఫలంపుత్రాఃకామయేపుత్రనిర్జితమ్। పతిలోకానహంపుణ్యాన్కామయేతపసావిభో॥౧౯॥ శ్వశ్రూశ్వశురయోఃకృత్వాశుశ్రూషాంవనవాసినోః। తపసాశోషయిష్యామియుధిష్ఠిరకళేబరమ్॥౨౦॥ నివర్తస్వకురుశ్రేష్ఠభీమసేనాదిభిస్సహ। ధర్మేతేధీయతాంబుద్ధిర్మనస్తేమహదస్తుచ॥ ౨౧॥ ....*

ఇతిఆశ్రమవాసపర్వణి - సప్తదశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥కుంత్యాస్తువచనంశ్రుత్వాపాండవారాజసత్తమ।వ్రీడితాస్సంన్యవర్తంతపాంచాల్యాసహితానఘాః॥ ౧॥ తతశ్శబ్దోమహానేవసర్వేషామభవత్తదా। అంతఃపురాణాంరుదతాందృష్ట్వాకుంతీంతథాగతామ్॥ ౨ ॥ ప్రదక్షిణమథావృత్యరాజానంపాండవాస్తదా। అభివాద్యన్యవర్తంతపృథాంతామనివర్త్యవై॥ ౩॥ తతోబ్రవీన్మహాతేజాధృతరాష్ట్రోంబికాసుతః। గాంధారీంవిదురంచైవసమాభాష్యావగృహ్యచ॥ ౪॥ యుధిష్ఠిరస్యజననీదేవీసాధునివర్త్యతామ్। యథాయుధిష్ఠిరఃప్రాహతత్సర్వంసత్యమేవహి॥౫॥పుత్రైశ్వర్యంమహదిదమపాస్యచమహాఫలమ్। కానుగచ్ఛేద్వనందుర్గంపుత్రానుత్సృజ్యమూఢవత్॥ ౬॥ రాజ్యస్థయాతపస్తప్తుందానవ్రతకృతంమహత్। అనయాశక్యమేవాద్యశ్రూయతాంచవచోమమ॥ ౭ ॥ గాంధారిపరితుష్టాస్మివధ్వాశ్శుశ్రూషణేనవై।తస్మాత్త్వమేనాంధర్మజ్ఞసమనుజ్ఞాతుమర్హసి॥౮॥ఇత్యుక్తాసౌబలేయీతురాజ్ఞాకుంతీమువాచహ। తత్సర్వంరాజవచనంస్వంచవాక్యంవిశేషవత్। ౯॥ నచసావనవాసాయదేవీంకృతమతింతదా। శక్నోత్యుపావర్తయితుంకుంతీంధర్మపరాంసతీమ్॥౧౦॥తస్యాస్తాంతుస్థితింజ్ఞాత్వావ్యవసాయంకురుస్త్రియః। నివృత్తాంశ్చకురుశ్రేష్ఠాన్దృష్ట్వాప్రరురుదుస్తదా॥ ౧౧॥ ఉపావృత్తేషుపార్థేషుసర్వాస్వేవవధూషుచ। యయౌరాజామహాప్రాజ్ఞోధృతరాష్ట్రోవనంతదా॥ ౧౨॥ పాండవాశ్చాతిదీనాస్తేదుఃఖశోకపరాయణాః। యానైఃస్త్రీసహితాఃసర్వేపురంప్రవివిశుస్తదా॥ ౧౩॥ తదహృష్టమనానందంగతోత్సవమివాభవత్। నగరంహాస్తినపురంసస్త్రీవృద్ధకుమారకమ్॥ ౧౪॥ సర్వేచాసన్నిరుత్సాహాఃపాండవాయాతమన్యవః। కుంత్యాహీనాస్సుదుఃఖార్తావత్సాఇవవినాకృతాః॥౧౫॥ధృతరాష్ట్రస్తుతేనాహ్నాగత్వాసుమహదంతరమ్।తతోభాగీరథీతీరేనివాసమకరోత్ప్రభుః॥ ౧౬॥ ప్రాదుష్కృతాయథాన్యాయమగ్నయోవేదపారగైః।వ్యరాజంతద్విజశ్రేష్ఠైస్తత్రతత్రతపోవనే॥౧౭ ॥ ప్రాదుష్కృ

తాగ్నిరభవత్సచవృద్ధోనరాధిపః। సరాజాగ్నీన్పర్యుపాస్యహుత్వాచవిధివత్తదా॥౧౮॥ సంధ్యాగతంసహస్రాంశుముపాతిష్ఠతభారత। విదురఃసం
జయశ్చైవరాజ్ఞఃశయ్యాంకుశైస్తతః॥ ౧౯॥ చక్రతుఃకురువీరస్యగాంధార్యాశ్చావిదూరతః। గాంధార్యాఃసన్నికర్షేతునిషసాదకుశేసుఖమ్॥౨౦॥
యుధిష్ఠిరస్యజననీకుంతీసాధువ్రతేస్థితా। తేషాంసంశ్రవణేచాపినిషేదుర్విదురాదయః॥౨౧॥యాజకాశ్చయథోద్దేశంద్విజాయేచానుయాయినః। ప్రా
ధీతద్విజముఖ్యాసాసంప్రజ్వలితపావకా॥ ౨౨॥ బభూవతేషాంరజనీబ్రాహ్మీవప్రీతివివర్ధినీ। తతోరాత్ర్యాంవ్యతీతాయాంకృతపూర్వాహ్ణికక్రియాః॥
౨౩॥ హుత్వాగ్నింవిధివత్సర్వేప్రయయుస్తేయథాక్రమమ్। ఉదఙ్ముఖానిరీక్షంతఉపవాసపరాయణాః॥ ౨౪॥ సతేషామతిదుఃఖోభూన్నివాసఃప్రథ
మేహని। శోచతాంశోచ్యమానానాంపౌరజానపదైర్జనైః॥ ౨౫॥..*

ఇతి ఆశ్రమవాసపర్వణి - అష్టాదశోధ్యాయః.

వైశంపాయనః॥ తతోభాగీరథీతీరేమేధ్యేపుణ్యజనోచితే। నివాసమకరోద్రాజావిదురస్యమతేస్థితః॥ ౧॥ తత్రైనంపర్యుపాతిష్ఠన్బ్రాహ్మణావనవా
సినః। క్షత్రవిట్శూద్రసంఘాశ్చబహవోభరతర్షభ॥౨॥ సతైఃపరివృతోరాజాకథాభిఃపరినంద్యతాన్। అనుజజ్ఞేసశిష్యాన్వైవిధివత్ప్రతిపూజ్యచ॥
౩॥ సాయాహ్నేసమహీపాలస్తతోగంగాముపేత్యచ। చకారపిధివత్ శౌచంగాంధారీచయశస్వినీ॥ ౪॥ తేచైవాన్యేపృథక్సర్వేతీర్థేష్వాప్లుత్యభా
రత। చక్రుస్సర్వాఃక్రియాస్తత్రపురుషావిదురాదయః ॥ ౫ ॥ కృతశౌచంతతోవృద్ధంశ్వశురంకుంతిభోజజా । గాంధారీంచపృథారాజన్గంగాతీరము
పానయత్ ॥౬॥రాజ్ఞస్తుయాజకైస్తత్రకృతోవేదీపరిస్తరః । జుహావతత్రవహ్నింసనృపతిఃసత్యసంగరః॥ ౭॥ తతోభాగీరథీతీరాత్కురుక్షేత్రంజగామ
సః। సానుగోనృపతిర్వృద్ధోనియతఃసంయతేంద్రియః ॥ ౮ ॥ తత్రాశ్రమపదంధీమానభిగమ్యసపార్థివః । ఆససాదాథరాజర్షింశతయూపంమనీషి
ణమ్॥౯॥ సహిరాజామహానాసీత్కేకయేషుపరంతప। సపుత్రంమనుజైశ్వర్యేనివేశ్యవనమావిశత్ ॥౧౦॥ తేనాసౌసహితోరాజాయయౌవ్యాసాశ్ర
మంప్రతి। తత్రైనంవిధివద్రాజాప్రత్యగృహ్ణాత్కురూద్వహమ్ ॥ ౧౧॥ సదీక్షాంతత్రసంప్రాప్యరాజాకౌరవనందనః । శతయూపాశ్రమేతస్మిన్నివాస
మకరోత్తదా॥౧౨॥ తస్మైసర్వంవిధింరాజ్ఞేరాజాచఖ్యౌమహామతిః । ఆరణ్యకంమహారాజవ్యాసస్యానుమతేతదా॥ ౧౩॥ ఏవంసతపసారాజాధృత
రాష్ట్రోమహామనాః। యోజయామాసచాత్మానంతాంశ్చాప్యనుచరాంస్తదా॥౧౪॥ తథైవదేవీగాంధారీవల్కలాజినధారిణీ।కుంత్యాసహమహారా
జసమానవ్రతచారిణీ।౧౫॥ కర్మణామనసావాచాచక్షుషాచైవతేనృప। సంనియమ్యేంద్రియగ్రామమాస్థితేపరమంతపః॥ ౧౬॥ త్వగస్థిభూతఃపరిశు
ష్కమాంసోజటాజినీవల్కలసంవృతాంగః।సపార్థివస్తత్రతపశ్చచారమహర్షివత్తీవ్రముపేతమోహః॥౧౭॥క్షత్తాచధర్మార్థవిదగ్ర్యబుద్ధిఃససం
జయస్తంనృపతింసదారమ్। ఉపాచరద్ఘోరతపోజితాత్మాతదాకృశోవల్కలచీరవాసాః॥ ౧౮॥ ....*

ఇతి- ఆశ్రమవాసపర్వణి- ఏకోనవింశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥తతస్తత్రమునిశ్రేష్ఠారాజానంద్రష్టుమభ్యయుః। నారదఃపర్వతశ్చైవదేవలశ్చమహాతపాః॥ ౧॥ ద్వైపాయనఃసశిష్యశ్చసిద్ధాశ్చా
న్యేమనీషిణః। శతయూపశ్చరాజర్షిర్వృద్ధఃపరమధార్మికః॥౨॥ తేషాంకుంతీమహారాజపూజాంచక్రేయథావిధి। తేచాపితుతుషుస్తస్యాస్తాపసాఃప
రిచర్యయా॥౩॥ తత్రధర్మ్యాఃకథాస్తాతచక్రుస్తేపరమర్షయః।రమయంతోమహాత్మానంధృతరాష్ట్రంజనాధిపమ్॥౪॥కథాంతరేతుకస్మింశ్చిద్దేవర్షి
ర్నారదస్తతః। కథామిమామకథయత్సర్వప్రత్యక్షదర్శివాన్॥౫॥నారదః॥కేకయాధిపతిశ్శ్రీమాన్రాజాసీదకుతోభయః । సహస్రచిత్యఇత్యుక్తశ్శ
తయూపపితామహః॥౬॥స్వపుత్రేరాజ్యమాసజ్యజ్యేష్ఠేపరమధార్మికే। సహస్రచిత్యోధర్మాత్మాప్రవివేశవనంనృపః॥ ౭॥ సగత్వాతపసఃపారం
దీప్తస్యవసుధాధిపః। పురందరస్యసంస్థానంప్రతిపేదేమహాద్యుతిః॥ ౮॥ దృష్టపూర్వస్సబహుశోరాజన్సంపతతామయా । మహేంద్రసదనేరాజా

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

పసాదగ్ధకిల్బిషః ॥ ౯॥ తథా శైలాలయో రాజా భగదత్తపితామహః। తపోబలేనైవ నృపో మహేంద్రసదనం గతః॥౧౦॥ తథా పృషధ్రో రాజాసీద్రాజన్వజ్రధరోపమః। సచాపి తపసా యాతో నాకపృష్ఠమితో నృపః ॥ ౧౧॥ అస్మిన్నరణ్యే నృప తే మాంధాతురపి చాత్మజః। పురుకుత్సో నృపస్సిద్ధిం మహతీం సమవాప్తవాన్॥ ౧౨॥ భార్యా సమభవద్యస్య నర్మదా సరితాం వరా। సోస్మిన్నరణ్యే నృపతిస్తపస్తప్త్వా దివం గతః॥౧౩॥ శశలోమా స రాజాసీద్రాజన్పరమధార్మికః। సమ్యగస్మిన్వనే తప్త్వా తతో దివమవాప్తవాన్॥ ౧౪॥ ద్వైపాయనప్రసాదాచ్చ త్వమపీదం తపోవనమ్ । రాజన్నవాప్య దుష్ప్రాపాం గతిమగ్ర్యాం గమిష్యసి॥ ౧౫॥ త్వం చాపి రాజశార్దూల తపసోంతే శ్రియావృతః। గాంధారీసహితో గంతా గతిం తేషాం మహాత్మనామ్॥౧౬॥ పాండుః స్మరతి తే నిత్యం బలహంతుస్సమీపగః। త్వాం సదైవ మహారాజ శ్రేయసా స చ యోక్ష్యతి॥ ౧౭॥ తవ శుశ్రూషయా చైవ గాంధార్యాశ్చ యశస్వినీ। భర్తుస్సలోకతామేషా గమిష్యతి వధూస్తవ॥ ౧౮॥ యుధిష్ఠిరస్య జననీ స హి ధర్మస్సనాతనః। వయమేతత్ప్రపశ్యామో నృప తే దివ్యచక్షుషా॥ ౧౯॥ ప్రవేక్ష్యతి మహాత్మానం విదురశ్చ యుధిష్ఠిరమ్। సంజయస్తదనుధ్యానాదితస్స్వర్గమవాప్స్యతి॥ ౨౦॥ వైశంపాయనః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా కౌరవేంద్రో మహాత్మా సార్ధం పత్న్యా ప్రీతిమాన్సంబభూవ। విద్వాన్వాక్యం నారదస్య ప్రశస్య చక్రే పూజాం చాతులాం నారదస్య ॥ ౨౧॥ తతస్సర్వే నారదం విప్రసంఘాః సంపూజయామాసురతీవ రాజన్। రాజ్ఞః ప్రీత్యా ధృతరాష్ట్రస్య తే వై పునః పునస్సంప్రహృష్టాస్తదానీమ్॥ ౨౨॥ వైశంపాయనః॥ నారదస్య తు తద్వాక్యం శశంసుర్ద్విజసత్తమాః। శతయూపస్తు రాజర్షిర్నారదం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౩॥ అహో భగవతా శ్రద్ధా కురురాజస్య వర్ధితా । సర్వస్య చ జనస్యాస్య మమ చైవ మహాద్యుతే॥ ౨౪॥ అస్తి కాచిద్వివక్షా తు తాం మే నిగదతః శృణు। ధృతరాష్ట్రం ప్రతి నృపం దేవర్షే లోకపూజిత॥౨౫॥ సర్వవృత్తాంతతత్త్వజ్ఞో భవాన్దివ్యేన చక్షుషా। యుక్తః పశ్యసి విప్రర్షే గతిర్యా వివిధా నృణామ్॥ ౨౬॥ ఉక్తవాన్నృపతీనాం త్వం మహేంద్రస్య సలోకతామ్। న త్వస్య నృప తే ర్లోకాః కథితాస్తే మహామునే ॥ ౨౭॥ స్థానమస్య నృపతేః శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం విభో। త్వత్తః కీదృక్కదా చేతి తన్మమాఖ్యాహి తత్త్వతః॥౨౮॥ ఇత్యుక్తో నారదస్తేన వాక్యం సర్వమనోనుగమ్। వ్యాజహార సభామధ్యే దివ్యదర్శీ మహాతపాః॥౨౯॥ నారదః॥ యదృచ్ఛయా శక్రసదో గత్వా శక్రం శచీపతిమ్॥ దృష్టవానస్మి రాజర్షే తత్ర పాండుం నరాధిపమ్ ॥ ౩౦॥ తత్రేయం ధృతరాష్ట్రస్య కథా సమభవన్నృప। తపసో దుష్కరస్యాస్య యదయం తప్యతే తపః॥ ౩౧ ॥ తత్రాహమిదమశ్రౌషం శక్రస్య వదతస్స్వయమ్ । వర్షాణి త్రీణి శిష్టాని రాజ్ఞోస్య పరమాయుషః॥ ౩౨॥ తతః కుబేరభవనం గాంధారీసహితో నృపః॥ ప్రయాతా ధృతరాష్ట్రోయం రాజరాజాభిసత్కృతః॥ ౩౩॥ కామగేన విమానేన దివ్యాభరణభూషితః। ఋషిపుత్రో మహాభాగస్తపసా దగ్ధకిల్బిషః॥౩౪॥ సంచరిష్యతి లోకాంశ్చ దేవగంధర్వరక్షసామ్। స్వచ్ఛందేనేతి ధర్మాత్మా యన్మాం త్వమనుపృచ్ఛసి॥ ౩౫॥ దేవగుహ్యమిదం ప్రీత్యా మయా వః కథితం మహత్। భవంతో హి శ్రుతధనాస్తపసా దగ్ధకిల్బిషాః॥౩౬॥ వైశంపాయనః ॥ ఇతి తే తస్య తచ్ఛ్రుత్వా దేవర్షేర్మధురం వచః। సర్వే సుమనసః ప్రీతా బభూవుస్స చ పార్థివః॥౩౭॥ ఏవం కథాభిరన్వాస్య ధృతరాష్ట్రం మనీషిణః। విప్రజగ్ముర్యథాకామం తే సిద్ధగతిమాస్థితాః॥౩౮॥..............*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - ఆశ్రమవాసపర్వణి- వింశోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ వనం గతే కౌరవేంద్రే దుఃఖశోకసమన్వితాః। బభూవుః పాండవా రాజన్మాతృశోకేన చాన్వితాః॥౧॥ తథా పౌరజనస్సర్వః శోచన్నాస్తే జనాధిపమ్। కుర్వాణాశ్చ కథాస్తత్ర బ్రాహ్మణా నృపతిం ప్రతి ॥ ౨ ॥ కథం ను రాజా వృద్ధస్స వనే వసతి నిర్జనే । గాంధారీ చ మహాభాగా సా చ కుంతీ పృథా కథమ్॥ ౩॥ సుఖార్హః స హి రాజర్షిరసుఖీ తద్వనం మహత్ । కిమవస్థః సమాసాద్య ప్రజ్ఞాచక్షుర్హతాత్మజః॥ ౪॥ సుదుష్కరం కృతవతీ కుంతీపుత్రా

నపశ్యతీ। రాజశ్రియంపరిత్యజ్యవనవాసమరోచయత్ ॥ ౫ ॥ విదురఃకిమవస్థశ్చ ధార్తరాష్ట్రశుశ్రూషురాత్మవాన్ । సచగావల్గణిర్ధీమాన్భర్తృపిండానుపాలకః॥ ౬॥ ఆకుమారంచపౌరాస్తే చింతాశోకసమాహతాః । తత్రతత్రకథాశ్చక్రుఃసమాసాద్యపరస్పరమ్॥ ౭॥ పాండవాశ్చైవతేసర్వేభృశంశోకపరాయణాః। శోచంతోమాతరంవృద్ధామూషుర్నాతిచిరంపురే॥౮॥ తథైవవృద్ధంపితరంహతపుత్రంజనేశ్వరమ్। గాంధారీంచమహాభాగాంవిదురంచమహామతిమ్॥౯॥ నైషాంబభూవసంప్రీతిస్తాన్విచింతయతాంతదా। నరాజ్యేనచనారీషునవేదాధ్యయనేషుచ॥ ౧౦॥ పరంనిర్వేదమగమంశ్చింతయంతోనరాధిపమ్। తంచజ్ఞాతివధం ఘోరంసంస్మరంతఃపునఃపునః॥౧౧॥ అభిమన్యోశ్చబాలస్యవినాశంరణమూర్ధని। కర్ణస్యచమహాబాహోస్సంగ్రామేష్వపలాయనః॥ ౧౨॥ తథైవద్రౌపదేయానామన్యేషాంసుహృదామపి । వధంసంస్మృత్యతేవీరానాతిప్రమనసోభవన్॥౧౩॥ హతప్రవీరాంపృథివీంహృతరత్నాంచభారత। సదైవచింతయంతస్తేనశమంచోపలేభిరే ॥ ౧౪ ॥ ద్రౌపదీహతపుత్రాచసుభద్రాచైవభామినీ। నాతిప్రీతియుతేదేవ్యౌ తదాస్తామప్రహృష్టవత్ ॥౧౫॥ వైరాట్యాస్తనయందృష్ట్వాపితరంతేపరీక్షితమ్। ధారయంతిస్మతేప్రాణాంస్తవపూర్వపితామహాః॥౧౬॥........*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - అశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - ఆశ్రమవాసపర్వణి - ఏకవింశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః ॥ ఏవంతేపురుషవ్యాఘ్రాఃపాండవామాతృనందనాః। స్మరంతోమాతరంవీరాబభూవుర్భృశదుఃఖితాః॥౧॥ యేరాజ్యకార్యేషుపురావ్యాసక్తానిత్యశోభవన్ । తేరాజకార్యాణితదానాకార్షుస్సర్వతఃపురే॥ ౨॥ ఆవిష్టాఇవశోకేననాభ్యనందంతకించన । సంభాష్యమాణాఅపితేనకించిత్ప్రత్యపూజయన్॥ ౩॥ తేస్మవీరాదురాధర్షాగాంభీర్యేసాగరోపమాః। శోకోపహతవిజ్ఞానానష్టసంజ్ఞాఇవాభవన్॥ ౪॥ అచింతయంశ్చజననీంతతస్తేపాండునందనాః। కథంనువృద్ధమిధునంవహత్యతికృశాపృథా॥ ౫॥ కథంసచమహీపాలోహతపుత్రోనిరాశ్రయః । పత్న్యాసహవసత్యేకోవనేశ్వాపదసేవితే॥ ౬॥ సాచదేవీమహాభాగాగాంధారీహతబాంధవా। పతిమంధంకథంవృద్ధమన్వేతివిజనేవనే ॥ ౭॥ ఏవంతేషాంకథయతామాత్సుక్యమభవత్తదా। గమనేచాభవద్బుద్ధిర్ధృతరాష్ట్రదిదృక్షయా ॥ ౮॥ సహదేవస్తురాజానంప్రణిపత్యేదమబ్రవీత్ । అహోమేభవతోదృష్టంహృదయంగమనంప్రతి॥ ౯ ॥ నహిత్వాంగౌరవేణాహమశకంవక్తుమంజసా। గమనంప్రతిరాజేంద్రతదిదంసముపస్థితమ్ ॥ ౧౦॥ దిష్ట్యాద్రక్ష్యామితాంకుంతీంవర్తయంతీంతపస్వినీమ్ । జటిలాంతాపసీంవృద్ధాంకుశకాశపరిక్షతామ్ ॥ ౧౧॥ ప్రాసాదహర్మ్యసంవృద్ధామత్యంతసుఖభాగినీమ్ । కదానుజననీంశ్రాంతాంద్రక్ష్యామిభృశదుఃఖితామ్॥ ౧౨॥ అనిత్యాఃఖలుమర్త్యానాంగతయోభరతర్షభ। కుంతీరాజసుతాయత్రవసత్యసుఖితావనే ॥ ౧౩॥ సహదేవవచఃశ్రుత్వాద్రౌపదీయోషితాంవరా। ఉవాచదేవీరాజానమభిపూజ్యాభినంద్యచ ॥ ౧౪॥ కదాద్రక్ష్యామితాందేవీంయదిజీవతిసాపృథా । జీవంత్యాహ్యద్యమేప్రీతిర్భవిష్యతిజనాధిప॥ ౧౫॥ ఏషాస్తుతేమతిర్నిత్యంధర్మేతేరమతాంమనః। యోద్యత్వమస్మాన్రాజేంద్రశ్రేయసాయోజయిష్యసి॥౧౬॥అగ్రపాదస్థితంచేమంవిద్ధిరాజన్వధూజనమ్। కాంక్షంతందర్శనంకుంత్యాగాంధార్యాఃశ్వశురస్యచ॥ ౧౭॥ ఇత్యుక్తస్సనృపోదేవ్యాద్రౌపద్యాభరతర్షభ। సేనాధ్యక్షాన్సమానాయ్యసర్వానిదమువాచహ॥ ౧౮॥ నిర్యాతయతమేసేనాంప్రభూతరథకుంజరామ్ । ద్రక్ష్యామివనసంస్థంచధృతరాష్ట్రంమహీపతిమ్॥ ౧౯॥ స్త్ర్యధ్యక్షాంశ్చాబ్రవీద్రాజాయానానివివిధానిమే। సజ్జీక్రియంతాంసర్వాణిశిబికాశ్చసహస్రశః ॥ ౨౦ ॥ శకటాపణవంశాశ్చకోశఃశిల్పినఏవచ। నిర్యాంతుకోశపాలాశ్చకురుక్షేత్రాశ్రమంప్రతి ॥ ౨౧ ॥ యశ్చపౌరజనఃకశ్చిద్ద్రష్టుమిచ్ఛతిపార్థివమ్ । అనావృతఃసువిహితఃసచయాతుసురక్షితః॥ ౨౨॥సూదాఃపౌరోగవాశ్చైవసర్వంచైవమహానసమ్।వివిధంభక్ష్యభోజ్యంచశకటైరుహ్యతాంమమ॥ ౨౩॥ ....*

ప్రయాతంఘుష్యతాంచైవశ్వోభూతఇతిమాచిరమ్। క్రియంతాంపథిచాప్యద్య వేశ్మానివివిధానిచ ॥ ౨౪ ॥ ఏవమాజ్ఞాపయామాసభ్రాతృభిఃసహపాండవః। శ్వోభూతేనిర్యయౌరాజాసస్త్రీవృద్ధపురస్సరః ॥ ౨౫ ॥ సబహిర్దివసానేవజనౌఘంపరిపాలయన్ । న్యవసన్నృపతిఃపంచతతోగచ్ఛద్వనంప్రతి॥ ౨౬॥ …… …………………………………………………… *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - ఆశ్రమవాసపర్వణి - ద్వావింశోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ ఆజ్ఞాపయామాసతతఃసేనాంభరతసత్తమ। అర్జునప్రముఖైర్గుప్తాంలోకపాలోపమైర్నరైః॥౧॥ యోగోయోగఇతిప్రీత్యాతతశ్శబ్దోమహానభూత్। క్రోశతాంసాదినాంతత్రయుజ్యతామితిభారత॥ ౨॥ కేచిద్యానైర్నరారాజన్కేచిదశ్వైర్మహాజవైః। కాంచనైశ్చరథైఃకేచిజ్జ్వలితజ్వలనోపమైః॥౩॥ గజేంద్రైశ్చతథైవాన్యేకేచిదుష్ట్రైర్నరాధిప। పదాతినస్తథైవాన్యేనఖరప్రాసయోధినః॥౪॥ పౌరజానపదాశ్చైవయానైర్బహువిధైస్తథా। అన్వయుఃకురురాజానంధృతరాష్ట్రదిదృక్షవః॥౫॥ సచాపిరాజవచనాదాచార్యోగౌతమఃకృపః। సేనామాదాయసేనానీఃప్రయయావాశ్రమంప్రతి॥ ౬॥ తతోద్విజైఃపరివృతఃకురురాజోయుధిష్ఠిరః। సంస్తూయమానోబహుభిఃసూతమాగధవందిభిః॥ ౭॥ పాండురేణాతపత్రేణధ్రియమాణేనమూర్ధని।రథానీకేనమహతానిర్జగామకురూద్వహః॥౮॥ గజైశ్చాచలసంకాశైర్భీమకర్మావృకోదరః। సజ్జయంత్రాయుధోపేతైఃప్రయయౌపవనాత్మజః॥ ౯॥ మాద్రీపుత్రావపితథాహయారోహౌసుసంవృతౌ। జగ్మతుశ్శీఘ్రగమనౌసన్నద్ధకవచధ్వజౌ॥౧౦॥ అర్జునశ్చమహాతేజారథేనాదిత్యవర్చసా। వశీశ్వేతైర్హయైర్యుక్తైర్దివ్యేనాన్వగమన్నృపమ్ ॥ ౧౧ ॥ ద్రౌపదీప్రముఖాశ్చాపిస్త్రీసంఘాశ్శిబికాయుతాః । స్త్ర్యధ్యక్షగుప్తాఃప్రయయుర్విసృజంతోమితంవసు॥౧౨॥ సమృద్ధరథహస్త్యశ్వంవేణువీణానునాదితమ్। శుశుభేపాండవంసైన్యంతత్తదాభరతర్షభ॥౧౩॥ నదీతీరేషురమ్యేషుసరస్సుచవిశాంపతే। వాసాన్కృత్వాక్రమేణాథజగ్ముస్తేకురుపుంగవాః॥ ౧౪॥ యుయుత్సుశ్చమహాతేజాధౌమ్యశ్చైవపురోహితః। యుధిష్ఠిరస్యవచనాత్పురగుప్తింప్రచక్రముః॥ ౧౫॥ తతోయుధిష్ఠిరోరాజాకురుక్షేత్రమవాతరత్ । క్రమేణోత్తీర్యయమునాంనదీంపరమపావనీమ్।౧౬॥ సదదర్శాశ్రమందూరాద్రాజర్షేస్తస్యధీమతః। శతయూపస్యకౌరవ్యధృతరాష్ట్రస్యచైవహ॥ ౧౭ ॥ తతఃప్రముదితస్సర్వోజనస్తద్వనమంజసా। వివేశసుమహానాదైరాపూర్యభరతర్షభ ॥ ౧౮॥ ………………………………………………………… *

ఇతి- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి- త్రయోవింశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ తతస్తేపాండవాదూరాదవతీర్యపదాతయః। అభిజగ్ముర్నరపతేరాశ్రమంవినయానతాః॥౧॥ సచయోధజనస్సర్వోయేచరాష్ట్రనివాసినః। స్త్రియశ్చకురుముఖ్యానాంపద్భిరేవాన్వయుస్తదా॥ ౨॥ ఆశ్రమంతేతతోజగ్ముర్ధృతరాష్ట్రస్యపాండవాః। శూన్యంమృగగణాకీర్ణంకదలీవనశోభితమ్॥ ౩॥ తతస్తత్రసమాజగ్ముస్తాపసానియతవ్రతాః। పాండవానాగతాన్ద్రష్టుంకౌతూహలసమన్వితాః॥౪॥ తానపృచ్ఛత్తతోరాజాక్వాసౌకౌరవవంశభృత్। పితాజ్యేష్ఠోగతోస్మాకమితిబాష్పపరిప్లుతః॥ ౫॥ తేతమూచుస్తతోవాక్యంయమునామవగాహితుమ్।పుష్పాణాముదకుంభస్యచార్థేగతఇతిప్రభో॥ ౬॥ తైరాఖ్యాతేనమార్గేణతతస్తేజగ్మురంజసా।దదృశుశ్చాపిదూరేతాన్సర్వానథపదాతయః॥౭॥ తతస్తేసత్వరాజగ్ముఃపితుర్దర్శనకాంక్షిణః । సహదేవస్తువేగేనప్రాధావద్యత్రసాపృథా॥ ౮॥ సస్వరంరురుదేధీమాన్మాతుఃపాదావుపస్పృశన్।సాచబాష్పాకులముఖీదదర్శదయితంసుతమ్॥ ౯॥ బాహుభ్యాంసంపరిష్వజ్యసమున్నామ్యచపుత్రకమ్। గాంధార్యాఃకథయామాససహదేవముపస్థితమ్॥ ౧౦ ॥ అనంతరంచరాజానంభీమసేనమథార్జునమ్। నకులంచపృథాదృష్ట్వాత్వరమాణోపచక్రమే॥ ౧౧॥ సాహ్యగ్రేగచ్ఛతితయోర్దంపత్యోర్హతపుత్రయోః । కర్షంతీతౌతతస్తేతాందృష్ట్వాసంన్యపతద్భువి॥ ౧౨॥ రాజాతాన్స్వరయోగేనస్పర్శేనచమహామనాః। ప్రత్యభిజ్ఞాయమేధావీసమాశ్వాసయతప్రభుః॥ ౧౩॥ తతస్తేబాష్పము

త్పూజ్యగాంధారీసహితంనృపమ్। ఉపతస్థుర్మహాత్మానోమాతరంచయథావిధి॥౧౪॥ సర్వేషాంతోయకలశాన్జగృహుస్తేస్వయంతదా। పాండవా
లబ్ధసంజ్ఞాస్తేమాత్రాచాశ్వాసితాఃపునః॥౧౫॥ తథానార్యోన్నృసింహానాంసావరోధజనస్తదా। పౌరజానపదాశ్చైవదదృశుస్తంజనాధిపమ్॥౧౬॥ నివేద
యామాసతతాజనంతంనామగోత్రతః। యుధిష్ఠిరోనరపతిఃసచైవంప్రత్యపూజయత్॥ ౧౭॥ సతైఃపరివృతోమేనేహర్షబాష్పావిలేక్షణః। రాజాత్మా
నంగృహగతంపురేవగజసాహ్వయే॥ ౧౮॥ అభివాదితోవధూభిశ్చకృష్ణాద్యాభిస్సపార్థివః। గాంధార్యాసహితోధీమాన్కుంత్యాచప్రత్యనందత॥ ౧౯॥
తతశ్చాశ్రమమాగచ్ఛత్సిద్ధచారణసేవితమ్। దిదృక్షుభిస్సమాకీర్ణంనభస్తారాగణైరివ ॥ ౨౦ ॥ .... *

ఇతి- ఆశ్రమవాసపర్వణి- చతుర్వింశోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ సతైస్సహనరవ్యాఘ్రైర్భ్రాతృభిర్భరతర్షభ। రాజారుచిరపద్మాక్షైరాసాంచక్రేతదాశ్రమే॥౧॥ తాపసైశ్చమహాభాగైర్నా
నాదేశసమాగతైః। ద్రష్టుంకురుపతేఃపుత్రాన్పాండవాన్పృథువక్షసః॥ ౨॥ తేఽబ్రువన్జ్ఞాతుమిచ్ఛామఃకతమోఽత్రయుధిష్ఠిరః। భీమార్జునౌయమౌచైవ
ద్రౌపదీచయశస్వినీ॥ ౩॥ తానాచఖ్యౌతదాసూతఃసర్వాంస్తానభినామతః। సంజయోద్రౌపదీంచైవసర్వాశ్చాన్యాఃకురుస్త్రియః॥౪॥సంజయః॥యఏ
షజాంబూనదశుద్ధగౌరతనుర్మహాసింహఇవప్రవృద్ధః। ప్రచండఘోణఃపృథుదీర్ఘనేత్రస్తామ్రాయతాక్షఃకురురాజఏషః॥౫॥ అయంపునర్మత్తగజేం
ద్రగామీప్రతప్తచామీకరశుద్ధగౌరః। పృథ్వాయతాంసఃపృథుదీర్ఘబాహుర్వృకోదరఃపశ్యతపశ్యతేమమ్॥౬॥ యస్త్వేషపార్శ్వేఽస్యమహాధను
ష్మాన్శ్యామోయువావారణయూథపాభః। సింహోన్నతాంసోగజఖేలగామీపద్మాయతాక్షోఽర్జునఏషవీరః॥౭॥కుంతీసమీపేపురుషోత్తమౌతుయ
మావిమౌవిష్ణుమహేంద్రకల్పౌ। మనుష్యలోకేసకలేసమోఽస్తియయోర్నరూపేనబలేనశీలే॥౮॥ఇయంపునఃపద్మదళాయతాక్షీమధ్యంవయఃకించిదివ
స్పృశంతీ। నీలోత్పలాభాసురదేవతేవకృష్ణాస్థితామూర్తిమతీవలక్ష్మీః॥౯॥అస్యాస్తుపార్శ్వేకనకోత్తమాభాయైషాప్రభామూర్తిమతీవసౌమీ। మధ్యే
స్థితాసాభగినీద్విజాగ్ర్యాశ్చక్రాయుధస్యాప్రతిమస్యతస్య॥ ౧౦॥ ఇయంచజాంబూనదశుద్ధగౌరీపార్థస్యభార్యాభుజగేంద్రకన్యా। చిత్రాంగదాచైవ
నరేంద్రకన్యాయైషాసవర్ణార్ద్రమధూకపుష్పైః॥౧౧॥ ఇయంస్వసారాజచమూపతేశ్చప్రవృద్ధనీలోత్పలదామవర్ణా। పస్పర్ధకృష్ణేనసదానృపో
యోవృకోదరస్యైషపరిగ్రహోఽగ్ర్యః॥౧౨॥ఇయంచరాజ్ఞోమగధాధిపస్యసుతాజరాసంధఇతిశ్రుతస్య। యవీయసోమాద్రవతీసుతస్యభార్యామతా
చంపకదామగౌరీ॥౧౩॥ఇందీవరశ్యామతనుఃస్థితాతుయోషాపురాసీన్నమహీతలేచ। భార్యామతామాద్రవతీసుతస్యజ్యేష్ఠస్యసేయంకమలాయతాక్షీ॥
౧౪॥ఇయంతునిష్టప్తసువర్ణగౌరీరాజ్ఞోవిరాటస్యసుతాసపుత్రా। భార్యాభిమన్యోర్నిహతోరణేయోద్రోణాదిభిస్తైర్విరథోరథస్థైః॥ ౧౫ ॥ ఏతాస్తు
సీమంతశిరోరుహాయాఃశుక్లాంతరీయానరరాజపత్న్యః। రాజ్ఞోస్యవృద్ధస్యపరఃశతాఖ్యాఃస్నుషాన్నృవీరాహతపుత్రనాథాః॥౧౬॥ఏతాయథాముఖ్యము
దాహృతావోబ్రాహ్మణ్యభావాదృజుబుద్ధిసత్త్వాః। సర్వాభవద్భిఃపరిపృచ్ఛతోయానరేంద్రపత్న్యస్సువిశుద్ధసత్త్వాః ॥ ౧౭ ॥ వైశంపాయనః॥ ఏవం
సరాజాకురువృద్ధవర్యఃసమాగతస్తైర్నరదేవపుత్రైః। పప్రచ్ఛసర్వాన్కుశలంతదానీంగతేషుసర్వేష్వథతాపసేషు॥ ౧౮॥ యోధేషుచాప్యాశ్రమమం
డలంతంముక్త్వానివిష్టేషువిముచ్యపత్రమ్। స్త్రీవృద్ధబాలేచసుసంనివిష్టేయథార్హతస్తాన్కుశలాన్యపృచ్ఛత్॥ ౧౯॥ ....*

ఇతి - పంచవింశోఽధ్యాయః

ధృతరాష్ట్రః॥యుధిష్ఠిరమహాబాహోకచ్చిత్త్వంకుశలీహ్యసి। సహితోభ్రాతృభిఃసర్వైఃపౌరజానపదైస్తథా॥౧॥యేచత్వామనుజీవంతికచ్చిత్తే
పినిరామయాః। సచివాభృత్యవర్గాశ్చగురవశ్చైవతేనృప॥ ౨ ॥ కచ్చిత్తేపినిరాతంకావసంతివిషయేతవ। కచ్చిద్వర్తసిపౌరాణీంవృత్తింరాజర్షి
సేవితామ్॥ ౩॥ కచ్చిన్న్యాయాననుచ్ఛిద్యకోశస్తేభిప్రపూర్యతే। అరిమధ్యస్థమిత్రేషువర్తసేచానురూపతః॥ ౪ ॥ బ్రాహ్మణానగ్రహారైర్వాయథా

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

వదనుపశ్యసి। కచ్చిత్తేపరితుష్యంతిశీలేనభరతర్షభ ॥ ౫ ॥ శత్రవోపికుతఃపౌరాభృత్యావాస్వజనోపివా। కచ్చిద్యజసిరాజేంద్రశ్రద్ధావాన్పితృదే
వతాః॥ ౬॥ అతిథీనన్నపానేనకచ్చిదర్చసిభారత। కచ్చిన్నయపథేవిప్రాఃస్వకర్మనిరతాస్తవ ॥ ౭ ॥ క్షత్రియావైశ్యవర్గావాశూద్రావాపికుటుంబి
నః।కచ్చిత్ స్త్రీబాలవృద్ధంతేనశోచతినయాచతే॥ ౮ ॥ జామయఃపూజితాఃకచ్చిత్తవగేహేనరర్షభ । కచ్చిద్రాజర్షివంశోయంత్వామాసాద్యమ
హీపతిమ్॥ యథోచితంమహారాజయశసానావసీదతి॥౯ ॥ వైశంపాయనః ॥ ఇత్యేవంవాదినంతంసన్యాయవిత్ప్రత్యభాషత। కుశలప్రశ్నసంయుక్తం
కుశలోవాక్యకర్మణి॥ ౧౦॥ యుధిష్ఠిరః॥ కచ్చిద్వివర్ధతేరాజంస్తపశ్శాంతిర్దమశ్చతే। అపిమేజననీచేయంశుశ్రూషువిగతక్లమా॥౧౧॥అథాస్యాస్స
ఫలోరాజన్వనవాసోభవిష్యతి। ఇయంచమాతాజ్యేష్ఠామేశీతవాతాధ్వకర్శితా ॥ ౧౨ ॥ ఘోరేణతపసాయుక్తాదేవీకచ్చిన్నశోచతి।హతాన్పుత్రా
న్మహావీర్యాన్క్షత్రధర్మపరాయణాన్ ॥ ౧౩॥ నాపధ్యాయతివాకచ్చిదస్మాన్పాపకృతస్సదా। క్వచాసౌవిదురోరాజన్నైనంపశ్యామహేవయమ్॥
సంజయఃకుశలీచాయంకచ్చిన్నుతపసిస్థితః॥౧౪॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్తఃప్రత్యువాచేదంధృతరాష్ట్రోజనాధిపమ్ । కుశలీవిదురఃపుత్రతపోఘోరంస
మాశ్రితః॥ ౧౫॥వాయుభక్షోనిరాహారఃకృశోధమనిసంతతః।కదాచిద్దృశ్యతేవిప్రైఃశూన్యేస్మిన్కాననేక్వచిత్ ॥౧౬॥ ఇత్యేవంబ్రువతస్తస్యజటావీత
ముఖఃకృశః। దిగ్వాసామలదిగ్ధాంగోవనరేణుసముక్షితః॥ ౧౭॥ దూరాదాలక్షితఃక్షత్తాతత్రాఖ్యాతోమహీపతేః।నివర్తమానస్సహసారాజన్దృష్ట్వా
శ్రమంప్రతి॥ ౧౮॥ తమన్వధావన్నృపతిరేకఏవయుధిష్ఠిరః। ప్రవిశంతంవనంఘోరంలక్ష్యాలక్ష్యంక్వచిత్క్వచిత్ ॥ ౧౯ ॥భోభోవిదురరాజాహందయిత
స్తేయుధిష్ఠిరః। ఇతిబ్రువన్నరపతిస్తంయత్నాదభ్యధావత॥ ౨౦॥తతోవివిక్తపకాంతేతస్థౌబుద్ధిమతాంవరః।విదురోవృక్షమాశ్రిత్యకంచిత్తత్రవనాంతరే॥
౨౧॥ తంరాజాక్షీణభూయిష్ఠమాకృతీమాత్రసూచితమ్। అభిజజ్ఞేమహాబుద్ధింమహాబుద్ధిర్యుధిష్ఠిరః॥౨౨॥యుధిష్ఠిరోహమస్మీతివాక్యముక్త్వాగ్రతస్థితః।
విదురస్యాశ్రవేరాజాతంచప్రత్యభిపూజయత్ ॥౨౩॥తతస్సోనిమిషోభూత్వారాజానంతముదైక్షత।సంయోజ్యవిదురస్తస్మిన్దృష్టిందృష్ట్యాసమాహితః॥
౨౪॥ వివేశవిదురోధీమాన్గాత్రైర్గాత్రాణిచైవహ। ప్రాణాన్ప్రాణేషుచదధదింద్రియాణీంద్రియేషుచ॥౨౫॥ సయోగబలమాస్థాయవివేశనృపతే
స్తనుమ్। విదురోధర్మరాజస్యతేజసాప్రజ్వలన్నివ॥౨౬॥ విదురస్యశరీరంతుతథైవస్తబ్ధలోచనమ్।వృక్షాశ్రితంతదారాజాదదర్శగతచేతనమ్॥౨౭॥బ
లవంతంతథాత్మానంమేనేబహుగుణంతదా।ధర్మరాజోమహాతేజాస్తచ్చసస్మారపాండవః॥౨౮॥ పౌరాణమాత్మనస్సర్వంవిద్యావాన్సవిశాంపతే।
యోగధర్మంమహాతేజావ్యాసేనకథితంయథా॥౨౯॥ధర్మరాజశ్చతత్రైనంసంచిస్కారయిషుస్తదా।దగ్ధుకామోభవద్విద్వానథవాగభ్యభాషత॥
౩౦॥ భోభోరాజన్నదగ్ధవ్యమేతద్విదురసంజ్ఞకమ్।కలేబరమిహైవంతేధర్మఏషసనాతనః॥౩౧॥లోకాస్సంతానికానామభవిష్యంత్యస్యభారత। య
తిధర్మమవాప్తోసౌనైషశోచ్యఃపరంతప॥౩౨॥ఇత్యుక్తోధర్మరాజస్సవినివృత్యతతఃపునః । రాజ్ఞోవైచిత్రవీర్యస్యతత్సర్వంప్రత్యవేదయత్ ॥ ౩౩॥ తత
స్సరాజాద్యుతిమాన్సచసర్వోజనస్తదా। భీమసేనాదయశ్చైవపరంవిస్మయమాగతాః॥ ౩౪॥ తచ్ఛ్రుత్వాప్రీతిమాన్రాజాభూత్వాధర్మజమబ్ర
వీత్। ఆపోమూలంఫలంచైవమమేదంప్రతిగృహ్యతామ్॥౩౫॥యదన్నోహినరోరాజంస్తదన్నోస్యాతిథిస్స్మృతః। ఇత్యుక్తస్సతథేత్యేవంప్రాహధర్మా
త్మజోనృపమ్॥౩౬॥ ఫలంమూలంచబుభుజేరాజ్ఞాదత్తంసహానుజః । తతస్తేవృక్షమూలేషుకృతవాసపరిగ్రహాః॥ తాంరాత్రిమవసన్సర్వేఫలమూలజ
లాశనాః॥౩౭॥ ఇతి- శ్రీమహాభారతే-ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి-షడ్వింశోధ్యాయః- .... *

వైశంపాయనః॥ తతస్తురాజన్నేతేషామాశ్రమేపుణ్యకర్మణామ్।శివానక్షత్రసంపన్నాసావ్యతీతాథశర్వరీ॥౧॥తతస్తత్రకథాశ్చాసంస్తేషాంధర్మా

ర్ధలతుణాః। విచిత్రపదసంచారా నానాశ్రుతిభిరన్వితాః॥౨॥పాండవాస్త్వభితో మాతుర్ధరణ్యాం సుషుపుస్తదా। ఉత్సృజ్య సుమహార్హాణి శయనాని నరాధిప॥౩॥యదాహారోభవద్రాజా ధృతరాష్ట్రో మహామనాః।తదాహారా నృవీరాస్తే న్యవసంస్తాం నిశాం తదా॥౪॥వ్యతీతాయాం తు శర్వర్యాం కృతపూర్వాష్ణికక్రియః। భ్రాతృభిస్సహితో రాజా దదర్శాశ్రమమండలమ్॥౫॥సాంతఃపురపరీవారః సభృత్యస్సపురోహితః। యథాసుఖం యథోద్దేశం ధృతరాష్ట్రాభ్యనుజ్ఞయా॥౬॥దదర్శ తత్ర వేదీశ్చ సంప్రజ్వలితపావకాః।కృతాభిషేకైర్మునిభిర్హుతాగ్నిభిరుపస్థితాః॥ ౭॥ వానేయపుష్పనికరైరాజ్యధూమోద్గమైరపి। బ్రాహ్మేణ వపుషా యుక్తా యుక్తా మునిగణస్వృతాః॥ ౮॥ మృగయూథైరనుద్విగ్నైస్తత్ర తత్ర సమాశ్రితైః। అశంకితైః పక్షిగణైః ప్రగీతైరివ చ ప్రభో॥౯॥ కేకాభిర్నీలకంఠానాం తాత్యూహానాం చ కూజితైః। కోకిలానాం కుహురవైః సుఖైశ్శ్రుతిమనోహరైః॥౧౦॥ప్రాధీతద్విజఘోషైశ్చ క్వచిత్క్వచిదలంకృతమ్।ఫలమూలసమాహారైర్మహద్భిశ్చోపశోభితమ్॥ ౧౧॥ తతస్స రాజా ప్రదదౌ తాపసార్థముపాహృతాన్। కలశాన్కాంచనాన్రాజంస్తథైవోదుంబరానపి॥౧౨॥అజినాని ప్రవేణీశ్చ స్రుక్స్రువం చ మహీపతిః। కమండలూంశ్చ స్థాలీశ్చ పిఠరాణి చ భారత॥౧౩॥ భాజనాని చ లౌహాని పాత్రీశ్చ వివిధా నృప। యద్యదిచ్ఛతి యావచ్చ యచ్చాన్యదపి భాజనమ్॥ ౧౪॥ ఏవం స రాజా ధర్మాత్మా పరీత్యాశ్రమమండలమ్। వసు విశ్రాణ్య తత్సర్వం పునరాయాన్మహీపతిః॥౧౫॥కృతాహ్నికం చ రాజానం ధృతరాష్ట్రం మహీపతిమ్।దదర్శాసీనమవ్యగ్రం గాంధారీసహితం తదా॥ ౧౬॥మాతరం చావిదూరస్థాం శిష్యవత్ప్రణతాం స్థితామ్। కుంతీం దదర్శ ధర్మాత్మా శిష్టాచారసమన్వితామ్॥౧౭॥స తమభ్యర్చ్య రాజానం నామ సంశ్రావ్య చాత్మనః।నిషీదేత్యభ్యనుజ్ఞాతో బృస్యాముపవివేశ హ ॥౧౮॥ భీమసేనాదయశ్చైవ పాండవా భరతర్షభ।అభివాద్యోపసంగృహ్య నిషేదుః పార్థివాజ్ఞయా॥౧౯॥స తైః పరివృతో రాజా శుశుభేతీవ కౌరవః। బిభ్రద్బ్రాహ్మీం శ్రియం దీప్తాం దేవైరివ బృహస్పతిః॥ ౨౦॥ తథా తేషూపవిష్టేషు సమాజగ్ముర్మహర్షయః।శతయూపప్రభృతయః కురుక్షేత్రనివాసినః॥ ౨౧॥ వ్యాసశ్చ భగవాన్విప్రో దేవర్షిగణసేవితః । వృతశ్శిష్యైర్మహాతేజా దర్శయామాస పాండవమ్॥ ౨౨॥ తతస్స రాజా కౌరవ్యః కుంతీపుత్రశ్చ వీర్యవాన్। భీమసేనాదయశ్చైవ ప్రత్యుత్థాయాభ్యవాదయన్॥౨౩॥ సమాగతస్తతో వ్యాసః శతయూపాదిభిర్వృతః। ధృతరాష్ట్రం మహీపాలమాస్యతామిత్యభాషత॥ ౨౪॥ వరం తు విష్టరం కౌశ్యం కృష్ణాజినకుశోత్తరమ్।ప్రతిపేదే తదా వ్యాసస్తదర్థముపకల్పితమ్॥ ౨౫॥ తే చ సర్వే ద్విజశ్రేష్ఠా విష్టరేషు సమంతతః। ద్వైపాయనాభ్యనుజ్ఞాతా నిషేదుర్విపులౌజసః॥ ౨౬॥ ....*

——* ఇతి - సప్తవింశోధ్యాయః *——

వైశంపాయనః॥ తతస్సముపవిష్టేషు పాండవేషు మహాత్మసు। వ్యాసస్సత్యవతీపుత్ర ఇదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧॥ ధృతరాష్ట్ర మహాబాహో కచ్చిత్తే వర్ధతే తపః। కచ్చిన్మనస్తే ప్రీణాతి వనవాసే నరాధిప॥ ౨॥ కచ్చిద్ధృది న తే శోకో రాజన్పుత్రవినాశజః। కచ్చిద్జ్ఞానాని సర్వాణి సుప్రసన్నాని తేనఘ॥౩॥కచ్చిద్బుద్ధిం దృఢాం కృత్వా చరస్యారణ్యకం విధిమ్। కచ్చిద్వధూశ్చ గాంధారీ న శోకేనాభిభూయతే॥౪॥ మహాప్రజ్ఞా బుద్ధిమతీ దేవీ ధర్మార్థదర్శినీ।ఆగమాపాయతత్త్వజ్ఞా కచ్చిదేషా న శోచతి॥౫॥కచ్చిత్కుంతీ చ రాజంస్త్వాం శుశ్రూషత్యనహంకృతా।యా పరిత్యజ్య స్వం పుత్రం గురుశుశ్రూషణే రతా॥౬॥కచ్చిద్ధర్మసుతో రాజా మహాత్మా సుమహామనాః । భీమార్జుననయమాశ్చైవ కచ్చిదేతేపి సాంత్వితాః॥౭॥ కచ్చిన్నందసి దృష్ట్వైతాన్ కచ్చిత్తే నిర్మలం మనః। కచ్చిచ్ఛుద్ధభావోసి జాతజ్ఞానో నరాధిప॥ ౮॥ ఏతద్ధి త్రితయం శ్రేష్ఠం సర్వభూతేషు భారత। నిర్వైరతా మహారాజ సత్యమక్రోధ ఏవ చ॥౯॥ కచ్చిత్తే న చ మోహోస్తి వనవాసేన భారత। స్వవశే వన్యమన్నం వా ఉపవాసోపి వా భవేత్ ॥ ౧౦ ॥ విదితం చాపి రాజేంద్ర విదురస్య మహాత్మనః।గమనం విధినాసేన ధర్మస్య సుమహాత్మనః॥౧౧॥ మాండవ్యశాపాద్ధి స వై ధర్మో విదురతాం గతః। మహాబుద్ధిర్మహాయోగీ మహాత్మా సుమహామనాః॥౧౨॥బృహ

స్పతిర్వా దేవేషు శస్త్రో వాప్యసురేషు చ। న తథా బుద్ధిసంపన్నో యథా స పురుషర్షభః॥౧౩॥తపోబలవ్యయం కృత్వా సుచిరాత్సంభృతం తదా। మాండవ్యేనర్షిణా ధర్మో హ్యభిభూతస్సనాతనః॥ ౧౪॥ నియోగాద్బ్రహ్మణః పూర్వం మయా స్వేన బలేన చ। వైచిత్రవీర్యకే క్షేత్రే జాతస్స సుమహామతిః॥ ౧౫॥ భ్రాతా తవ మహారాజ దేవదేవస్సనాతనః। ధారణాన్మనసా ధ్యానాద్యం ధర్మం కవయో విదుః॥౧౬॥స త్యేన సంవర్ధయతి యో దమేన శమేన చ। అహింసయా చ దానేన తప్యమానస్సనాతనః॥ ౧౭॥యేన యోగబలాజ్జాతః కురురాజో యుధిష్ఠిరః।ధర్మ ఇత్యేష నృపతే ప్రాజ్ఞేనామితబుద్ధినా॥ ౧౮॥యథా వహ్నిర్యథా వాయుర్యథాపః పృథివీ యథా । యథాకాశం తథా ధర్మ ఇహ చాముత్ర చ స్థితః॥ ౧౯ ॥ సర్వగశ్చైవ రాజేంద్ర సర్వం వ్యాప్య చరాచరమ్। దృశ్యతే దేవదేవైస్స సిద్ధైర్నిర్ముక్తకల్మషైః॥ ౨౦॥ యో హి ధర్మస్స విదురో విదురో యస్స పాండవః । స ఏష రాజన్ దృశ్యస్తే పాండవః ప్రేష్యవత్ స్థితః॥౨౧॥ప్రవిష్టస్స మహాత్మానం భ్రాతా తే బుద్ధిసత్తమః । దృష్ట్వా మహాత్మా కౌంతేయం మహాయోగబలాన్వితః॥౨౨॥త్వాం చాపి శ్రేయసా యోక్ష్యే న చిరాద్భరతర్షభ।సంశయచ్ఛేదనార్థాయ ప్రాప్తం మాం విద్ధి పుత్రక॥౨౩॥న కృతం యైః పురా కైశ్చిత్కర్మ లోకే మహర్షిభిః।ఆశ్చర్యభూతం తపసః ఫలం తద్దర్శయామి వః ॥ ౨౪॥ కిమిచ్ఛసి మహీపాల మత్తః ప్రాప్తుమభీప్సితమ్।ద్రష్టుం ప్రష్టుమథ శ్రోతుం తత్కర్తాస్మి తవానఘ॥౨౫॥ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత-ఆశ్రమవాసపర్వణి - అష్టావింశోధ్యాయః ********************** అథ పుత్రదర్శనపర్వప్రారంభః

జనమేజయః॥ వనవాసం గతే విప్ర ధృతరాష్ట్రే మహీపతౌ। సభార్యే నృపశార్దూలే వధ్వా కుంత్యా సమన్వితే॥౧॥విదురే చాపి సంసిద్ధే ధర్మరాజం వ్యపాశ్రితే। వసత్సు పాండుపుత్రేషు సర్వేష్వాశ్రమమండలే॥ ౨॥ యత్తదాశ్చర్యమితి వై కరిష్యామీత్యువాచ హ । వ్యాసః పరమతేజస్వీ మహర్షిస్తద్వదస్వ మే॥ ౩॥ వనవాసే చ కౌరవ్యః కియంతం కాలమచ్యుతః। యుధిష్ఠిరో నరపతిర్న్యవసత్సజనస్తదా ॥ ౪ ॥ కిమాహారాశ్చ తే తత్ర ససైన్యా న్యవసన్ ప్రభో।సాంతఃపురా మహాత్మాన ఇతి తద్బ్రూహి మేనఘ॥ ౫॥వైశంపాయనః॥ తేనుజ్ఞాతాస్తదా రాజన్ కురురాజేన పాండవాః। వివిధాన్యన్నపానాని విశ్రామ్యానుభవంతి తే॥ ౬॥ మాసమేకం విజహ్రుస్తే ససైన్యాంతఃపురా వనే। అథ తత్రాగమద్వ్యాసో యథోక్తం తే మయానఘ॥ ౭॥తథా చ తేషాం సర్వేషాం కథాభిర్నృపసన్నిధౌ। వ్యాసమన్వాసతాం రాజన్నాజగ్ముర్మునయోపరే॥ ౮॥ నారదః పర్వతశ్చైవ దేవలశ్చ మహాతపాః।విశ్వావసుస్తుంబురుశ్చ చిత్రసేనశ్చ భారత॥ ౯॥ తేషామపి యథాన్యాయం పూజాం చక్రే మహాతపాః। ధృతరాష్ట్రాభ్యనుజ్ఞాతః కురురాజో యుధిష్ఠిరః॥ ౧౦ ॥ నిషేదుస్తే తతస్సర్వే పూజాం ప్రాప్య యుధిష్ఠిరాత్। ఆసనేష్వథ పుణ్యేషు బర్హిణేషు వరేషు చ॥ ౧౧ ॥ తేషు తత్రోపవిష్టేషు స తు రాజా మహామతిః।పాండుపుత్రైః పరివృతో నిషసాద కురూద్వహ ॥ ౧౨ ॥ గాంధారీ చైవ కుంతీ చ ద్రౌపదీ సాత్వతీ తథా । స్త్రియశ్చాన్యాస్తథాన్యాభిస్సహోపవివిశుస్తతః॥౧౩॥తేషాం తత్ర కథా దివ్యా ధర్మిష్ఠాశ్చాభవన్నృప। ఋషీణాం చ పురాణానాం దేవాసురవిమిశ్రితాః॥ ౧౪॥ తతః కథాంతే వ్యాసస్తం ప్రజ్ఞాచక్షుషమీశ్వరమ్। ప్రోవాచ వదతాం శ్రేష్ఠః పునరేవ స తద్వచః ॥ ౧౫ ॥ ప్రీయమాణో మహాతేజాస్సర్వవేదవిదాం వరః। విదితం మమ రాజేంద్ర యత్తే హృది వివక్షితమ్॥౧౬॥దహ్యమానస్య శోకేన తవ పుత్రకృతేన వై।గాంధార్యాశ్చైవ యద్దుఃఖం హృది తిష్ఠతి నిత్యదా ॥ ౧౭ ॥ కుంత్యాశ్చ యన్మహారాజ ద్రౌపద్యాశ్చ హృది స్థితమ్। యచ్చ ధారయతే తీవ్రం దుఃఖం పుత్రవినాశజమ్॥ ౧౮॥ సుభద్రా కృష్ణభగినీ తచ్చాపి విదితం మమ। శ్రుత్వా సమాగమమిమం సర్వేషాం వస్తతో నృప॥ ౧౯॥ ౨౦॥ సంశయచ్ఛేదనార్థాయ ప్రాప్తః కౌరవనందన। ఇమే చ దేవగంధర్వాః సర్వే చేమే మహర్షయః ॥ ౨౧ ॥ పశ్యంతు తపసో వీర్యమద్య మే చిరసంభృతమ్। తదుచ్యతాం మహారాజ కం కామం ప్రదదామి తే॥ ౨౨॥ ప్రవణోస్మి వరం దాతుం పశ్య మే తపసః ఫలమ్ । ఏవముక్తస్స రాజేంద్రో వ్యాసేనామి

తబుద్ధినా॥ ౨౩॥ ముహూర్తమివసంచింత్యవచనాయోపచక్రమే। ధన్యోఽస్మ్యనుగృహీతశ్చసఫలంజీవితంచమే॥ ౨౪॥ యన్మేసమాగమోద్యేహభవద్భిఃసహసాధుభిః। అద్యచాప్యవగచ్ఛామిగతిమిష్టామిహాత్మనః॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మకల్పైర్భవద్భిర్యత్సమేతోహంతపోధనాః। దర్శనాదేవభవతాంపూతోహంనాత్రసంశయః॥ ౨౬॥ విద్యతేనభయంచాపిపరలోకాన్మమానఘాః। కింతుతస్యసుదుర్బుద్ధేర్మందస్యాపనయైర్భృశమ్॥ ౨౭॥ దూయతేమేమనోనిత్యంస్మరతఃపుత్రగృద్ధినః। అపాపాఃపాండవాయేననికృతాఃపాపబుద్ధినా ॥ ౨౮ ॥ ఘాతితాపృథివీయేనసహయాసనరద్విపా।రాజానశ్చమహాత్మానోనానాజనపదేశ్వరాః॥ ౨౯॥ ఆగమ్యమమపుత్రార్థేసర్వేమృత్యువశంగతాః।యేతేపితౄంశ్చదారాంశ్చప్రాణాంశ్చమనసఃప్రియాన్॥ ౩౦॥ పరిత్యజ్యగతాఃశూరాఃప్రేతరాజనివేశనమ్। కానుతేషాంగతిర్బ్రహ్మన్మిత్రార్థేయేహతామృధే॥ ౩౧ ॥ తథైవపుత్రపౌత్రాణాంమమయేనిహతాంయుధి। దూయతేమేమనోభీక్ష్ణంఘాతయిత్వామహాబలమ్ ॥ ౩౨॥ భీష్మంశాంతనవంవృద్ధంద్రోణంచద్విజసత్తమమ్।మమపుత్రేణమూఢేనపాపేనసుహృద్ద్విషా ॥ ౩౩ ॥ క్షయంనీతంకులందీప్తంపృథివీరాజ్యమిచ్ఛతా। ఏతత్సర్వమనుస్మృత్యదహ్యమానోదివానిశమ్॥ ౩౪॥ నశాంతిమధిగచ్ఛామిదుఃఖశోకసమాహతః। ఇతిమేచింతయానస్యపితఃశాంతిర్నవిద్యతే॥౩౫॥ వైశంపాయనః ॥ తచ్ఛ్రుత్వావివిధంతస్యరాజర్షేఃపరిదేవితమ్। పునర్నవీకృతఃశోకోగాంధార్యాజనమేజయ ॥ ౩౬॥ కుంత్యాద్రుపదపుత్ర్యాశ్చసుభద్రాయాస్తథైవచ। తాసాంచనరనారీణాంవధూనాంకౌరవస్యహ॥ ౩౭॥ పుత్రశోకసమావిష్టాగాంధారీత్విదమబ్రవీత్। శ్వశురంబద్ధనయనాదేవీప్రాంజలిరుత్థితా॥ ౩౮॥ షోడశేమానివర్షాణిగతానిమునిపుంగవ। అస్యరాజ్ఞోహతాన్పుత్రాన్శోచతేనశమోవిభో॥౩౯॥ పుత్రశోకసమావిష్టోనిశ్వసన్హ్యేషభూమిపః।నశేతేవసతీఃసర్వాధృతరాష్ట్రోమహామునే॥ ౪౦॥ లోకానన్యాన్సమర్థోసిస్రష్టుంసర్వాంతపోబలాత్। కిములోకాంతరగతాన్రాజ్ఞోదర్శయితుంసుతాన్॥౪౧॥ఇయంచద్రౌపదీకృష్ణాహతజ్ఞాతిసుతాభృశమ్। శోచత్యతీవసర్వాసాంస్నుషాణాందయితాస్నుషా ॥ ౪౨॥ తథాకృష్ణస్యభగినీసుభద్రాభద్రభాషిణీ। సౌభద్రవధసంతప్తాభృశంశోచతిభామినీ॥ ౪౩॥ ఇయంచభూరిశ్రవసోభార్యాపరమసంమతా। భర్తృవ్యసనశోకార్తాభృశంశోచతిభామినీ ॥ ౪౪ ॥ యస్యాస్తుశ్వశురోధీమాన్బాహ్లీకస్సకురూద్వహః। నిహతఃసోమదత్తశ్చపిత్రాసహమహారణే ॥ ౪౫ ॥ శ్రీమతోస్యమహాబుద్ధేస్సంగ్రామేష్వపలాయినః। పుత్రస్యతేపుత్రశతంనిహతంయద్రణాజిరే॥ ౪౬॥ తస్యభార్యాశతమిదందుఃఖశోకసమాహతమ్। పునఃపునర్వర్ధయానంశోకంరాజ్ఞోమమైవచ॥ ౪౭॥ తేనారంభేణమహతామాముపాస్తేమహామునే। యేచశూరామహాత్మానఃశ్వశురామేమహారథాః॥ ౪౮ ॥ సోమదత్తప్రభృతయఃకానుతేషాంగతిఃప్రభో। తవప్రసాదాద్భగవన్విశోకోయంమహీపతిః॥ ౪౯॥ యథాస్యాద్భవితాచాహంకుంతీచెయంవధూస్తవ। ఇత్యుక్తవత్యాంగాంధార్యాంకుంతీవ్రతకృశాననా॥ ౫౦॥ ప్రచ్ఛన్నజాతంపుత్రంతుసస్మారాదిత్యసన్నిభమ్। తామృషిర్వరదోవ్యాసోదూరశ్రవణదర్శనః॥ ౫౧ ॥ అపశ్యద్దుఃఖితాందేవీంమాతరంసవ్యసాచినః। తామువాచతతోవ్యాసోయత్తేకార్యంవివక్షితమ్॥ ౫౨॥ తద్బ్రూహిత్వంమహాభాగేయత్తేమనసివర్తతే।శ్వశురాయతతఃకుంతీప్రణమ్యశిరసాతదా॥ ఉవాచవాక్యంసవ్రీడావివృణ్వానాపురాతనమ్॥ ౫౩॥ ……

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - పుత్రదర్శనపర్వణి - ఏకోనత్రింశోధ్యాయః

కుంతీ॥భగవన్శ్వశురోమేసిదైవతస్యాపిదైవతమ్।సమేదేవాతిదేవస్త్వంశృణుసత్యాంగిరంమమ॥౧॥తపస్వీకోపనోవిప్రోదుర్వాసానామమేపితుః। భిక్షాముపాగతోభోక్తుంతమహంపర్యతోషయమ్॥౨॥శౌచేనత్వాగసస్త్యాగైఃశుద్ధేనమనసాతథా। కోపస్థానేష్వపిమహత్స్వకుప్యంనకదాచన ॥ ౩ ॥ సప్రీతోవరదోమేభూత్కృతకృత్యోమహామునిః। అవశ్యంతేగృహీతవ్యమితిమాంసోబ్రవీద్వచః॥ ౪ ॥ తతశ్శాపభయాద్విప్రమవోచంపునరేవతమ్। ఏవ

మస్త్వితిచప్రాహపునరేవసమేద్విజః॥౫॥ ధర్మస్యజననీభద్రేభవిత్రీత్వంశుభాననే।వశేస్థాస్యంతితేదేవాయాంస్త్వమావాహయిష్యసి॥౬॥ ఇత్యుక్త్వాంతర్హితోవిప్రస్తతోహంవిస్మితాభవమ్।నచసర్వాస్వవస్థాసుస్మృతిర్మేవిప్రణశ్యతి॥ ౭ ॥ అథహర్మ్యతలస్థాహంరవిముద్యంతమీక్షతీ। సంస్మృత్యతదృషేర్వాక్యంస్పృహయంతీదివాకరమ్॥౮॥స్థితాహంబాలభావేనతత్రదోషమబుధ్యతీ। అథదేవస్సహస్రాంశుర్మత్సమీపాగతోభవత్॥౯॥ ద్విధాకృత్వాత్మనోదేహంభూమౌచగగనేపిచ।తతాపలోకానేకేనద్వితీయేనాగమత్సమామ్॥ ౧౦॥ సమామువాచవేపంతీంవరంమత్తోవృణీష్వహ।గమ్యతామితితంచాహంప్రణమ్యశిరసావదమ్॥౧౧॥సమామువాచతిగ్మాంశుర్వృథాహ్వానంనమేక్షమమ్। ధక్ష్యామిత్వాంచవిప్రంచయేనదత్తోవరస్తవ॥౧౨॥ తమహంరక్షతీవిప్రంశాపాదనపకారిణమ్। పుత్రోమేత్వత్సమోదేవభవేదితితతోబ్రువమ్॥ ౧౩॥ తతోమాంతేజసావిశ్యమోహయిత్వాచభానుమాన్। ఉవాచభవితాపుత్రస్తవేత్యభ్యగమద్దివమ్॥౧౪॥ తతోహమంతర్భవనేపితుర్వృత్తాంతరక్షిణీ। గూఢోత్పన్నంసుతంబాలంజలేకర్ణమవాసృజమ్॥౧౫॥నూనంతస్యైవదేవస్యప్రసాదత్పునరేవతు। కన్యాహమభవంవిప్రయథాప్రాహసమామృషిః ॥౧౬ ॥ సమయామూఢయాపుత్రోజ్ఞాయమానోప్యుపేక్షితః। తన్మాందహతివిప్రర్షేయథాసువిదితంతవ॥ ౧౭॥ యదిపాపమపాపంవాతదేతద్వివృతంమయా। తంద్రష్టుమిచ్ఛామిభగవన్వ్యపనేతుంత్వమర్హసి॥ ౧౮॥ యచ్చాస్యరాజ్ఞోవిదితంహృదిస్థంభవతోనఘ।తంచాయంలభతాంకామమద్యైవమునిసత్తమ॥౧౯॥ఇత్యుక్తఃప్రత్యువాచేదంవ్యాసోవేదవిదాంవరః। సాధుసర్వమిదంభావ్యమేవమేతద్యథాత్థమామ్॥ ౨౦ ॥ అపరాధశ్చతేనాస్తికన్యాభావంగతాహ్యసి।దేవాశ్చైశ్వర్యవంతోవైశరీరాణ్యావిశంతివై॥ ౨౧॥సంతిదేవనికాయాశ్చసంకల్పాజ్జనయంతివై।వాచాదృష్ట్యాతథాస్పర్శాత్సంహర్షేణేతిపంచధా॥ ౨౨॥మనుష్యధర్మేవర్తంత్యాస్తవమోహోనవిద్యతే। ఇతికుంతివిజానీహివ్యేతుతేమానసోజ్వరః॥ ౨౩॥సర్వంబలవతాంపథ్యంసర్వంబలవతాంశుచి। సర్వంబలవతాంధర్మఃసర్వంబలవతాంస్వకమ్॥ ౨౪॥ ……………………………………………………………… *

ఇతి- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- పుత్రదర్శనపర్వణి- త్రింశోధ్యాయః-

వ్యాసః॥ భద్రేద్రక్ష్యసిగాంధారిపుత్రాన్భ్రాతౄన్సఖీంస్తథా।బంధూంశ్చపితృభిస్సార్ధంనిశిసుప్తోత్థితానివ॥౧ ॥ కర్ణంద్రక్ష్యతికుంతీచసౌభద్రంచాపియాదవీ। ద్రౌపదీపంచపుత్రాంశ్చపితౄన్భ్రాతౄస్తథైవచ॥ ౨॥ పూర్వమేవైషహృదయేవ్యవసాయోభవన్మమ। యదాస్మిచోదితోరాజ్ఞాభవత్యాపృథయైవచ॥౩॥ నతేశోచ్యామహాత్మానఃసర్వఏవనరర్షభాః। క్షత్రధర్మపరాస్సంతస్తథాహినిధనంగతాః॥ ౪ ॥ భవితవ్యమవశ్యంతత్సురకార్యమనిందితే। అవతేరుస్తతస్సర్వేదేవభాగామహీతలమ్॥ ౫॥ గంధర్వాప్సరసశ్చైవపిశాచాగుహ్యరాక్షసాః। తథాపుణ్యజనాశ్చైవసిద్ధాదేవర్షయోపిచ॥ ౬॥ దేవాశ్చదానవాశ్చైవతథాదేవర్షయోమలాః । తత్రతేనిధనంప్రాప్తాఃకురుక్షేత్రేరణాజిరే॥౭॥గంధర్వరాజోయోధీమాన్ధృతరాష్ట్రఇతిశ్రుతః। సఏవమానుషేలోకేధృతరాష్ట్రఃపతిస్తవ॥౮॥పాండుంమరుద్గణాద్విద్ధివిశిష్టతమమచ్యుతమ్। ధర్మస్యాంశోభవత్క్షత్తారాజాచైవయుధిష్ఠిరః॥ ౯॥ కలిందుర్యోధనంవిద్ధిశకునింద్వాపరంతథా। దుశ్శాసనాదీంవిద్ధిత్వంరాక్షసాన్శుభదర్శనే ॥ ౧౦ ॥ మరుద్గణాద్భీమసేనంబలవంతమరిందమమ్। విద్ధిత్వంతునరమృషిమిమంపార్థంధనంజయమ్॥౧౧॥నారాయణంహృషీకేశమశ్వినౌయమజౌతథా । ద్విధాకృత్వాత్మనోదేహమాదిత్యంతపతాంవరమ్॥ ౧౨॥లోకాంశ్చతాపయానంవైవిద్ధికర్ణంచశోభనే।యస్సవైపార్థఉద్భూతఃసంహర్షజననస్తథా॥౧౩॥యశ్చపాండవదాయాదోహతష్షడ్భిర్మహారథైః। ససోమఏవసౌభద్రోయోగాదేవాభవద్ద్విధా॥౧౪॥ద్రౌపద్యాసహసంభూతంధృష్టద్యుమ్నంచపావకాత్।అగ్నేర్భాగంశుభంవిద్ధిరాక్షసంతుశిఖండినమ్॥౧౫ ॥ ద్రోణంబృహస్పతేర్భాగంవిద్ధిద్రౌణించరుద్రజమ్।భీష్మంచవిద్ధిగాంగేయంవసుంమానుషతాంగతమ్॥౧౬॥ఏవమేతేమ

హోత్రాప్రాజ్ఞై దేవామానుష్యమేత్యహి। తతఃపునర్గతాఃస్వర్గంకృతేకర్మణిశోభనే॥ ౧౭॥ యచ్చవైహృదిసర్వేషాందుఃఖమేతచ్చిరంస్థితమ్। తదద్య వ్యపనేష్యామిపరలోకకృతాద్భయాత్॥ ౧౮॥ సర్వేభవంతోగచ్ఛంతునదీంభాగీరథింప్రతి। తత్రద్రక్ష్యథతాన్సర్వాన్యేహతాస్మిన్రణాజిరే॥ ౧౯॥ వైశంపాయనః॥ ఇతివ్యాసస్యవచనంశ్రుత్వాసర్వోజనస్తదా। మహతాసింహనాదేనగంగామభిముఖోయయౌ॥ ౨౦॥ ధృతరాష్ట్రశ్చసామాత్యః ప్రయయౌసహపాండవైః। సహితోమునిశార్దూలైర్గంధర్వైశ్చసమాగతైః॥ ౨౧॥ తతోగంగాంసమాసాద్యక్రమేణసజనార్ణవః। నివాసమ కరోత్సర్వోయథాప్రీతియథాసుఖమ్॥ ౨౨॥ రాజాచపాండవైఃసార్ధమిష్టేదేశేసహానుగః। నివాసమకరోద్ధీమాన్సస్త్రీవృద్ధపురఃసరః॥ ౨౩॥ జగామ తదహశ్చాపి తేషాంవర్షశతంయథా। నిశాంప్రతీక్షమాణానాందిదృక్షూణాంమృతాన్నృపాన్॥ ౨౪॥ అథపుణ్యంగిరివరమస్తమభ్యగమద్రవిః। తతఃకృతాభిషేకాస్తేనైశంకర్మసమాచరన్॥ ౨౫॥ .... *

ఇతిఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత-పుత్రదర్శనపర్వణి-ఏకత్రింశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ తతోనిశాయాంప్రాప్తాయాంకృతసాయాహ్నికక్రియాః। వ్యాసమభ్యగమన్సర్వేయేతత్రాసన్సమాగతాః॥ ౧॥ ధృతరాష్ట్రస్తు ధర్మాత్మాపాండవైస్సహితస్తదా। శుచిరేకమనాఃసార్ధమృషిభిస్తైరుపావిశత్॥ ౨॥ గాంధార్యాసహనార్యస్తుసహితాఃసముపావిశన్। పౌరజానపదాశ్చాపిజనఃసర్వోయథావయః॥ ౩॥ తతోవ్యాసోమహాతేజాఃపుణ్యంభాగీరథీజలమ్। అవగాహ్యాజుహావాథసర్వాన్లోకాన్మహామునిః॥ ౪॥ పాండవానాంచయేయోధాఃకౌరవాణాంచసర్వశః। రాజానశ్చమహాభాగానానాదేశనివాసినః॥ ౫॥ తతఃసతుములఃశబ్దోజలాంతేజనమేజయ। ప్రాదురాసీద్యథాపూర్వంకురుపాండవసేనయోః॥ ౬॥ తతస్తేపార్థివాస్సర్వేభీష్మద్రోణపురోగమాః। ససైన్యాఃసలిలాత్తస్మాత్సముత్తస్థుస్సహస్రశః॥ ౭॥ విరాటద్రుపదౌచైవసహపుత్రౌససైనికౌ। ద్రౌపదేయాశ్చసౌభద్రోరాక్షసశ్చఘటోత్కచః॥ ౮॥ కర్ణదుర్యోధనౌచైవశకునిశ్చమహారథః। దుశ్శాసనాదయశ్చైవధార్తరాష్ట్రామహాబలాః॥ ౯॥ భగదత్తోజరాసంధిర్జలసంధశ్చవీర్యవాన్। భూరిశ్రవాశ్శలశ్శల్యోవృషసేనశ్చసానుజః॥ ౧౦॥ లక్ష్మణోరాజపుత్రశ్చధృష్టద్యుమ్నస్యచాత్మజః। శిఖండిపుత్రాస్సర్వేచధృష్టకేతుశ్చసానుజః॥ ౧౧॥ అచలోవృషకశ్చైవరాక్షసశ్చాప్యలాయుధః। బాహ్లీకస్సోమదత్తశ్చచేకితానశ్చపార్థివః॥ ౧౨॥ ఏతేచాన్యేచబహవోబహుత్వాద్యేనకీర్తితాః। సర్వేభాసురదేహాస్తేసముత్తస్థుర్జలాత్తతః॥ ౧౩॥ యస్యవీరస్యయోవేషోయోధ్వజోయచ్చవాహనమ్। తేనతేనవ్యదృశ్యంతసముపేతానరాధిపాః॥ ౧౪॥ దివ్యాంబరధరాస్సర్వేసర్వేభ్రాజిష్ణుకుండలాః। నిర్వైరానిరహంకారావిగతక్రోధమత్సరాః॥ ౧౫॥ గంధర్వైరుపగీయంతస్తూయమానాశ్చవందిభిః। దివ్యమాల్యాంబరధరావృతాశ్చాప్సరసాంగణైః॥ ౧౬॥ ధృతరాష్ట్రస్యచతదాదివ్యంచక్షుర్నరాధిప। మునిస్సత్యవతీపుత్రఃప్రీతఃప్రాదాత్తపోబలాత్॥ ౧౭॥ దివ్యజ్ఞానబలోపేతాగాంధారీచయశస్వినీ। దదర్శపుత్రాంస్తాన్సర్వాన్యేచాన్యేపిమృధేహతాః॥ ౧౮॥ తదద్భుతమచింత్యంచసుమహద్రోమహర్షణమ్। విస్మితస్సజనస్సర్వోదదర్శానిమిషేక్షణః॥ ౧౯॥ తదుత్సవమహోదగ్రంహృష్టనారీనరాకులమ్। ఆశ్చర్యభూతందదృశేచిత్రంపటగతంయథా॥ ౨౦॥ ధృతరాష్ట్రస్తుతాన్సర్వాన్పశ్యన్దివ్యేనచక్షుషా। ముముదేభరతశ్రేష్ఠప్రసాదాత్తస్యవైమునేః॥ ౨౧॥ ఇతిపుత్రదర్శనపర్వణి ద్వాత్రింశోధ్యాయః-............... *

వైశంపాయనః॥ తతస్తేభరతశ్రేష్ఠాస్సమాజగ్ముఃపరస్పరమ్। విగతక్రోధమాత్సర్యాస్సర్వేవిగతకల్మషాః॥ ౧॥ విధింపరమమాస్థాయబ్రహ్మర్షివిహితంశుభమ్। సంహృష్టమనసఃసర్వేదేవలోకఇవామరాః॥ ౨॥ పుత్రఃపిత్రాచమాత్రాచభార్యాశ్చపతిభిస్సహ। భ్రాత్రాభ్రాతాసఖాచైవసఖ్యారాజన్సమాగతాః॥ ౩॥ పాండవాస్తుమహేష్వాసంకర్ణంసౌభద్రమేవచ। సంప్రహర్షాత్సమాజగ్ముర్ద్రౌపదేయాంశ్చసర్వశః॥ ౪॥ తతస్తేప్రీయమాణా

వైకర్తనేనసహపాండవాః । సమేత్యపృథివీపాలసౌహృద్యేచస్థితాభవన్ ॥ ౫ ॥ పరస్పరంసమాగమ్యయోధాస్తేభరతర్షభ । మునేఃప్రసాదాత్తే
హ్యేవంక్షత్రియానష్టమన్యవః॥౬॥ అసౌహృదంపరిత్యజ్యసౌహృద్యేపర్యవస్థితాః। ఏవంసమాగతాస్సర్వేగురుభిర్బాంధవైస్సహ॥౭॥ పుత్రైశ్చపురు
షవ్యాఘ్రైఃకురవోన్యేచపార్థివాః । తాంరాత్రిమఖిలామేవంవిహృత్యప్రీతమానసాః॥౮॥ మేనిరేపరితోషేణనృపాస్స్వర్గసదోయథా। నాత్రశోకో
భయంత్రాసోనారతిర్నాయశోభవత్॥౯॥ పరస్పరంసమాగమ్యయోధాస్తాంభరతర్షభ। సమాగతాస్తాఃపితృభిర్భ్రాతృభిఃపతిభిస్సుతైః॥౧౦॥ ము
దంపరమికాంప్రాప్యనార్యోదుఃఖమథాత్యజన్। ఏకాంరాత్రింవిహృత్యైవతేవీరాస్తాశ్చయోషితః॥౧౧॥ఆమంత్ర్యాన్యోన్యమాశ్లిష్యతతోజగ్ముర్యథా
గతమ్। తతోవిసర్జయామాససలోకాంస్తాన్మునిపుంగవః॥౧౨॥క్షణేనాంతర్హితాశ్చైవప్రేక్షతామేవతేభవన్। అవగాహ్యమహాత్మానఃపుణ్యాంభా
గీరథీంనదీమ్॥౧౩॥ స్వరథాస్సధ్వజాశ్చైవస్వానివేశ్మానిభేజిరే। దేవలోకంయయుః కేచిత్కేచిద్బ్రహ్మసదస్తథా॥౧౪॥ కేచిచ్చవారుణంలోకంకేచి
త్కౌబేరమాప్నువన్। తతోవైవస్వతంలోకంకేచిచ్చైవాప్నువన్నృపాః॥౧౫॥రాక్షసానాంపిశాచానాంకేచిచ్చాప్యుత్తరాన్కురూన్। విచిత్రగతయ
శ్చాన్యేయానవాప్యామరైస్సహ॥౧౬॥ ఆజగ్ముస్తేమహాత్మానఃసవాహాస్సపదానుగాః। గతేషుతేషుసర్వేషుసలిలస్థోమహామునిః॥ ౧౭॥ ధర్మశీలో
మహాతేజాఃకురూణాంహితకృత్తథా। తతఃప్రోవాచతాస్సర్వాఃక్షత్రియానిహతేశ్వరాః॥౧౮॥యాయాఃపతికృతాన్లోకానిచ్ఛంతిపరమస్త్రియః। తా
జాహ్నవీజలంక్షిప్రమవగాహంత్వతంద్రితాః॥ ౧౯॥ తతస్తస్యవచశ్శ్రుత్వాశ్రద్దధానావరాంగనాః । శ్వశురంసమనుజ్ఞాప్యవివిశుర్జాహ్నవీజలమ్॥
౨౦॥ విముక్తామానుషైర్దేహైస్తతస్తాభర్తృభిస్సహ। సమాజగ్ముస్తదాసాధ్వ్యస్సర్వాఏవవిశాంపతే॥౨౧॥ ఏవంక్రమేణసర్వాస్తాఃశీలవత్యఃపతివ్ర
తాః । ప్రవిశ్యక్షత్రియాముక్తాజగ్ముర్భర్తృసలోకతామ్॥౨౨॥ దివ్యరూపసమాయుక్తాదివ్యాభరణభూషితాః।దివ్యమాల్యాంబరధరాయథాసాంపత
యస్తథా ॥ ౨౩॥ తాశ్శీలగుణసంపన్నావిమానస్థాగతక్లమాః। సర్వాస్సర్వగుణోపేతాఃస్వస్థానంప్రతిపేదిరే॥౨౪॥యస్యయస్యతుయఃకామస్తస్మిన్
కాలేబభూవహ।తంతంవిసృష్టవాన్వ్యాసోవరదోధర్మవత్సలః॥౨౫॥తచ్ఛ్రుత్వానరదేవానాంపునరాగమనంనరాః। జహృషుర్ముదితాశ్చాసన్నా
నాదేశగతాఅపి॥ ౨౬॥ ప్రియైస్సమాగమంతేషాంయస్సమ్యక్ఛృణుయాన్నరః। ప్రియాణిలభతేనిత్యమిహచప్రేత్యచైవహ॥౨౭॥ఇష్టబాంధవసంయో
గమనాయాసమనామయమ్ । యశ్చైతచ్ఛ్రావయేద్విద్వాన్విదుషాంధర్మవిత్తమః॥౨౮॥సయశఃప్రాప్నుయాల్లోకేపరత్రచశుభాంగతిమ్।స్వాధ్యా
యయుక్తామనుజాస్తపోయుక్తాశ్చభారత॥ ౨౯॥స్వాధ్వాచారాదమోపేతాదాననిర్ధూతకల్మషాః।ఋజవశ్శుచయశ్శాంతాహింసానృతవివర్జితాః
౩౦॥ ఆస్తికాశ్శ్రద్దధానాశ్చధృతిమంతశ్చమానవాః। శ్రుత్వాశ్చర్యమిదంపర్వహ్యవాప్స్యంతిపరాంగతిమ్॥౩౧॥....................

*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - పుత్రదర్శనపర్వణి - స్త్రీణాంపతిసమాగమే - త్రయస్త్రింశోధ్యాయః,

సౌతిః॥ఏతచ్ఛ్రుత్వానృపోవిద్వాన్హృష్టోభూజ్జనమేజయః। పితామహానాంసర్వేషాంగమనాగమనంతదా॥౧॥అబ్రవీచ్చముదాయుక్తఃపునరాగమనం
ప్రతి। కథంనుత్యక్తదేహానాంపునస్తద్రూపదర్శనమ్॥౨॥ ఇత్యుక్తస్సద్విజశ్రేష్ఠోవ్యాసశిష్యఃప్రతాపవాన్ । ప్రోవాచవదతాంశ్రేష్ఠస్తంనృపంజనమేజ
యమ్ ॥ ౩॥ వైశంపాయనః॥అవిప్రణాశస్సర్వేషాంకర్మణామితినిశ్చయః। కర్మజానిశరీరాణితథైవాకృతయోనృప ॥ ౪ ॥ మహాభూతానినిత్యాని
భూతాధిపతిసంశ్రయాత్ । తేషాంచనిత్యంసంవాసోనవినాశోవియుజ్యతామ్॥౫॥అనాయాసకృతంకర్మసత్యశ్శ్రేష్ఠఃఫలాగమః।ఆత్మాచైభిస్సమాయు
క్తస్సుఖదుఃఖముపాశ్నుతే॥౬॥అవినాశ్యస్తథాయుక్తఃక్షేత్రజ్ఞఇతినిశ్చయః। భూతానామాత్మకోభావోయథాసౌనవియుజ్యతే॥౭॥యావన్నక్షీయతే

కర్మణాతావత్తస్యస్వరూపతా। క్షీణకర్మానరోలోకే రూపాన్యత్వంనియచ్ఛతి॥ ౮॥ నానాభావాస్తథైకత్వంశరీరంప్రాప్యసంహతాః। భవంతి తేతథానిత్యాఃపృథగ్భావంవిజానతామ్॥ ౯॥ అశ్వమేధే శ్రుతిశ్చేయమశ్వసంజ్ఞపనంప్రతి। లోకాంతరగతానిత్యంప్రాణానిత్యంశరీరిణామ్॥ ౧౦॥ అహంహితంవదామ్యేతత్ప్రియంచేత్తవపార్థివ। దేవయానాహిపంథానఃశ్రుతాస్తేయజ్ఞసంస్తరే॥ ౧౧॥ అహృతాయత్రయజ్ఞాస్తేతత్రదేవాహితాస్తవ। యదాసమన్వితాదేవాఃపశూనాంగమనేశ్వరాః॥ ౧౨॥ గతిమంతశ్చతేనేష్ట్వానాన్యేనిత్యాభవంత్యుత। నిత్యేస్మిన్పంచకేవర్గేనిత్యేచాత్మనిపూరుషః॥ ౧౩॥ అస్యనానాసమాయోగంయఃపశ్యతివృథామతిః। వియోగేశోచతేత్యర్థంనబాలఇతిమేమతిః॥ ౧౪॥ వియోగేదోషదర్శీయఃసంయోగంపరిసర్జయేత్। అసంగేసంగమోనాస్తిదుఃఖంభువివియోగజమ్॥ ౧౫॥ పరాపరజ్ఞస్త్వపరోనాభిమానాదుదీరితః। అపరజ్ఞఃపరాంబుద్ధింజ్ఞాత్వామోహాద్విముచ్యతే॥ ౧౬॥ అదర్శనాదపతితఃపునశ్చాదర్శనంగతః। నాహంతంవేద్మినాసౌమాంనచమేస్తివిరాగతా॥ ౧౭॥ యేనయేనశరీరేణకరోత్యయమనీశ్వరః। తేనతేనశరీరేణతదవశ్యముపాశ్నుతే। మానసంమనసాప్నోతిశారీరంచశరీరవాన్॥ ౧౮ ॥ ....*

ఇతి - పుత్రదర్శనపర్వణి - చతుస్త్రింశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ అదృష్ట్వాతునృపఃపుత్రాన్దర్శనంప్రతిలబ్ధవాన్। ఋషేఃప్రసాదాత్పుత్రాణాంస్వరూపాణాంకురూద్వహ॥ ౧॥ సరాజారాజధర్మాంశ్చబ్రహ్మోపనిషదంతదా। అవాప్తవాన్నరశ్రేష్ఠోబుద్ధినిశ్చయమేవచ॥ ౨॥ విదురశ్చమహాప్రాజ్ఞోయయౌసిద్ధింతపోబలాత్। ధృతరాష్ట్రస్సమాసాద్యవ్యాసంచైవతపస్వినమ్ ॥ జనమేజయః॥ మమాపివరదోవ్యాసోదర్శయేత్పితరంయది। తద్రూపవేషవయసంశ్రద్దధ్యాంసర్వమేవతే ॥ ౪॥ ప్రియంమేస్యాత్కృతార్థశ్చస్యామహంకృతనిశ్చయః। ప్రసాదాదృషిముఖ్యస్యమమకామస్సమృధ్యతామ్॥ ౫॥ సౌతిః॥ ఇత్యుక్తవచనేతస్మిన్నృపేవ్యాసఃప్రతాపవాన్। ప్రసాదమకరోద్ధీమానానయచ్చపరీక్షితమ్॥ ౬॥ తతస్తద్రూపవయసమాగతంనృపతిందివః। శ్రీమంతంపితరంరాజాదదర్శజనమేజయః॥ ౭ ॥ శమీకంచమహాత్మానంపుత్రంతంచాస్యశృంగిణమ్। అమాత్యాయేబభూవుశ్చరాజ్ఞస్తాంశ్చదదర్శహ॥ ౮॥ తతస్సోవభృథేరాజాముదితోజనమేజయః॥ పితరంస్నాపయామాసస్వయంసస్నౌచపార్థివః॥ ౯॥ స్నాత్వాసనృపతిర్విప్రమాస్తీకమిదమబ్రవీత్। యాయావరకులోత్పన్నంజరత్కారుసుతంతదా॥ ౧౦॥ ఆస్తీకవివిధాశ్చర్యోయజ్ఞోయమితిమేమతిః। యదద్యాయంపితాప్రాప్తోమమశోకప్రణాశనః॥ ౧౧॥ ఆస్తీకః॥ ఋషిర్ద్వైపాయనోయత్రపురాణస్తపసోనిధిః। యజ్ఞేకురుకులశ్రేష్ఠతస్యలోకావుభౌజితౌ॥ ౧౨॥ శ్రుతంవిచిత్రమాఖ్యానంత్వయాపాండవనందన। సర్పాశ్చభస్మసాన్నీతాగతాస్తైవపదవీంపితుః॥ ౧౩॥ కథంచిత్తక్షకోముక్తఃసత్యత్వాత్తవపార్థివ। ఋషయఃపూజితాస్సర్వేగతిర్దృష్టామహాత్మనః॥ ౧౪॥ ప్రాప్తస్సువిపులోధర్మఃశ్రుత్వాపాపవినాశనమ్। విముక్తోహృదయగ్రంథిరుదారజనదర్శనాత్ ॥ ౧౫॥ యేచపక్షధరాధర్మేసద్వృత్తరుచయశ్చయే। యాన్దృష్ట్వాహీయతేపాపంతేభ్యఃకార్యానమస్క్రియా॥ ౧౬॥ సౌతిః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాద్విజశ్రేష్ఠాత్సరాజాజనమేజయః। పూజయామాసతమృషిమనుమాన్యపునఃపునః॥ ౧౭॥ పప్రచ్ఛతమృషించాపివైశంపాయనమచ్యుతమ్। కథావశేషంధర్మజ్ఞోవనవాసస్యసత్తమ॥ ౧౮ ॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత-పుత్రదర్శనపర్వణి జనమేజయస్యపితృదర్శనే- పంచత్రింశోధ్యాయః-

జనమేజయః॥ దృష్ట్వాపుత్రాంస్తథాపౌత్రాన్సానుబంధాన్జనాధిపః। ధృతరాష్ట్రఃకిమకరోద్రాజాచైవయుధిష్ఠిరః॥ ౧॥ వైశంపాయనః॥ తద్దృష్ట్వామహదాశ్చర్యంపుత్రాణాందర్శనంనృపః । వీతశోకస్సరాజర్షిఃపునరాశ్రమమాగమత్ ॥ ౨ ॥ ఇతరస్తుజనస్సర్వస్తేచైవపరమర్షయః । ప్రతిజగ్ముర్యథాకామంధృతరాష్ట్రాభ్యనుజ్ఞయా॥ ౩ ॥ పాండవాస్తుమహాత్మానోలఘుభూయిష్ఠసైనికాః। పునర్జగ్ముర్మహాత్మానంసదారాస్తంమహీపతిమ్॥

౪॥ తతస్త్వాశ్రమపదే ధీమాన్ బ్రహ్మర్షిర్లోకపూజితః। మునిః సత్యవతీపుత్రో ధృతరాష్ట్రమభాషత॥ ౫॥ ధృతరాష్ట్ర మహాబాహో శృణు కౌరవనం
దన। శ్రుతం తే జ్ఞానవృద్ధానామృషీణాం పుణ్యకర్మణామ్॥ ౬॥ ఋద్ధాభిజనవృద్ధానాం వేదవేదాంగవేదినామ్। ధర్మజ్ఞానాం పురాణానాం వదతాం వివిధాః
కథాః॥ ౭॥ మాస్మ శోకే మనః కార్షీర్దిష్టే న వ్యథతే బుధః। శ్రుతం దేవరహస్యం తే నారదాద్దేవదర్శనాత్॥ ౮ ॥ గతాస్తే క్షత్రధర్మేణ శస్త్రపూతాం
గతిం శుభామ్। యథా దృష్టాస్త్వయా పుత్రాస్తథా కామవిహారిణః॥ ౯॥ యుధిష్ఠిరస్త్వయం ధీమాన్ భవంతమనురుధ్యతే। సహితో భ్రాతృభిస్సర్వై
స్సదారస్ససుహృజ్జనః॥ ౧౦॥ విసర్జయైనం యాత్వేష స్వరాజ్యమనుశాసతామ్। మాసః సమధికస్తేషామతీతో వసతాం వనే॥ ౧౧॥ ఏతద్ధి నిత్యం యత్నే
న పదం రక్ష్యం నరాధిప। బహుప్రత్యర్థికం హ్యేతద్రాజ్యం నామ కురూద్వహ ॥ ౧౨ ॥ ఇత్యుక్తః కౌరవో రాజా వ్యాసేనాతులతేజసా। యుధిష్ఠిరమథా
హూయ వాగ్మీ వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౩॥ అజాతశత్రో భద్రం తే శృణు మే భ్రాతృభిః సహ। త్వత్ప్రసాదాన్మహీపాల శోకో నాస్మాన్ప్రబాధతే॥ ౧౪॥ రమే
చాహం త్వయా పుత్ర పురేవ గజసాహ్వయే । నాథేనానుగతో విద్వాన్ ప్రియేషు పరివర్తినా॥ ౧౫॥ ప్రాప్తం పుత్రఫలం త్వత్తః ప్రీతిర్మే పరమా త్వయి। న మే
మన్యుర్మహాబాహో గమ్యతాం పుత్ర మాచిరమ్ ॥ ౧౬ ॥ భవంతం చేహ సంప్రేక్ష్య తపో మే పరిహీయతే । తపోయుక్తం శరీరం చ తం దృష్ట్వా ధారితం మ
నః॥ ౧౭॥ మాతరా తే తథైవేమే శీర్ణపర్ణకృతాశనే। మమ తుల్యవ్రతే పుత్ర న చిరం వర్తయిష్యతః ॥ ౧౮॥ దుర్యోధనప్రభృతయో దృష్టా లోకాంతరం
గతాః। వ్యాసస్య తపసో వీర్యాద్భవతశ్చ సమాగమాత్ ॥ ౧౯ ॥ ప్రయోజనం తు నిర్వృత్తం జీవితస్య మమానఘ । ఉగ్రం తపః సమాస్థాస్యే త్వమనుజ్ఞా
తుమర్హసి॥ ౨౦॥ త్వయ్యద్య పిండః కీర్తిశ్చ కులం చేదం ప్రతిష్ఠితమ్। శ్వో వాద్య వా మహాబాహో గమ్యతాం పుత్ర మాచిరమ్॥ ౨౧॥ రాజనీతిః సుబహు
శః శ్రుతా తే భరతర్షభ। సందేష్టవ్యం న పశ్యామి కృతం మే భవతా ప్రభో॥ ౨౨॥ వైశంపాయనః ॥ ఇత్యుక్తవచనం తం తు నృపో రాజానమబ్రవీత్ । న మా
మర్హసి ధర్మజ్ఞ పరిత్యక్తుమనాగసమ్ ॥ ౨౩॥ కామం గచ్ఛంతు మే సర్వే భ్రాతరోఽనుచరాస్తథా। భవంతమహమన్విష్యే మాతరౌ చ యతవ్రతః॥ ౨౪॥
తమువాచాథ గాంధారీ మైవం పుత్ర శృణుష్వ చ। త్వయ్యధీనం కురుకులం పిండశ్చ శ్వశురస్య మే॥ ౨౫॥ గమ్యతాం పుత్ర పర్యాప్తమేతావత్పూజితా వయమ్।
రాజా యదాహ తత్కార్యం త్వయా పుత్ర పితుర్వచః॥ ౨౬॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్తస్స తు గాంధార్యా కుంతీమిదమభాషత। స్నేహబాష్పాకులే నేత్రే
ప్రమృజ్య రుదతీం వచః॥ ౨౭॥ విసర్జయతి మాం రాజా గాంధారీ చ యశస్వినీ । భవత్యాం బద్ధచిత్తస్తు కథం యాస్యామి దుఃఖితః॥ ౨౮॥ న చోత్సహే తపో
విఘ్నం కర్తుం తే ధర్మచారిణి। తపసో హి పరం నాస్తి తపసా విందతే మహత్ ॥ ౨౯ ॥ మమాపి న తథా రాజ్ఞి రాజ్యే బుద్ధిర్యథా పురా। తపస్యేవానురక్తం మే మ
నస్సర్వాత్మనా తథా॥ ౩౦॥ శూన్యేయం చ మహీ కృత్స్నా న మే ప్రీతికరీ శుభే । బాంధవా నః పరిక్షీణా బలం నో న యథా పురా॥ ౩౧॥ పాంచాలాః సుభృ
శం క్షీణాః కథామాత్రావశేషితాః। న తేషాం కులకర్తారం కంచిత్పశ్యామ్యహం శుభే॥ ౩౨॥ సర్వే హి భస్మసాన్నీతాస్తే ద్రోణేన రణాజిరే। అవశిష్టాశ్చ
నిహతా ద్రోణపుత్రేణ వై నిశి॥ ౩౩॥ చేదయశ్చైవ మత్స్యాశ్చ దృష్టపూర్వాస్తథైవ తమ్ । కేవలం వృష్ణిచక్రం చ వాసుదేవపరిగ్రహాత్ ॥ ౩౪॥ యద్దృ
ష్ట్వా స్థాతుమిచ్ఛామి ధర్మార్థం నార్థహేతుతః। శివేన పశ్య నః సర్వాన్ దుర్లభం తవ దర్శనమ్॥ ౩౫॥ అవిషహ్యం చ రాజా హి తీవ్రం చారప్స్యతే తపః॥
ఏతచ్ఛ్రుత్వా మహాబాహుః సహదేవో యుధాంపతిః॥ ౩౬॥ యుధిష్ఠిరమువాచేదం బాష్పవ్యాకులలోచనః । నోత్సహేఽహం పరిత్యక్తుం మాతరం భర
తర్షభ॥ ౩౭॥ ప్రతియాతు భవాన్ క్షిప్రం తపస్తప్స్యామ్యహం విభో। ఇహైవ శోషయిష్యామి తపసేదం కలేబరమ్॥ ౩౮ ॥ పాదశుశ్రూషణే రక్తో రాజ్ఞో
మాత్రోస్తథానయోః। తమువాచ తతః కుంతీ పరిష్వజ్య మహాభుజమ్ ॥ ౩౯॥ గమ్యతాం పుత్ర మైవం త్వం వోచః కురు వచో మమ । అగమా వః శివాః సంతు

స్వస్థాభవతపుత్రకాః॥౪౦॥ఉపరోధోభవేదేవమస్మాకంతపసఃకృతే । త్వత్స్నేహపాశబద్ధాచహీయేయంతపసఃపరాత్॥ ౪౧॥ తస్మాత్పుత్రకగచ్ఛ త్వంశిష్టమల్పంచనఃప్రభో। ఏవంసంస్తంభితంవాక్యైఃకుంత్యాబహువిధైర్మనః॥౪౨॥సహదేవస్యరాజేంద్రరాజ్ఞశ్చైవవిశేషతః । తెమాత్రాసమనుజ్ఞాతారాజ్ఞాచమునిపుంగవాః ॥ అభివాద్యకురుశ్రేష్ఠమామంత్రయితుమారభన్॥ ౪౩॥ యుధిష్ఠిరః॥ రాజ్యంప్రతిగమిష్యామఃశివేనప్రతినందితాః। అనుజ్ఞాతాస్త్వయారాజన్గమిష్యామోవికల్మషాః॥౪౪॥ ఏవముక్తస్సరాజర్షిర్ధర్మరాజ్ఞామహాత్మనా । అనుజజ్ఞేసకౌరవ్యమభినంద్యయుధిష్ఠిరమ్॥ ౪౫॥ భీమంచబలినాంశ్రేష్ఠంసాంత్వయామాసపార్థివః। సచాస్యసమ్యజ్మేధావీప్రత్యపద్యతవీర్యవాన్॥ ౪౬ ॥ అర్జునంచసమాశ్లిష్యయమౌచపురుషర్షభౌ । అనుజజ్ఞేసకౌరవ్యఃపరిష్వజ్యాభినంద్యచ॥౪౭॥ గాంధార్యాచాభ్యనుజ్ఞాతాఃకృతపాదాభివాదనాః। జనన్యాసముపఘ్రాతాఃపరిముక్తాశ్చతెన్నృపమ్॥ ౪౮ ॥ చక్రుఃప్రదక్షిణంసర్వేవత్సాఇవనివారణే । పునఃపునర్నిరీక్షంతఃప్రచక్రుస్తేప్రదక్షిణమ్ ॥ ౪౯ ॥ ద్రౌపదీప్రముఖాశ్చైవసర్వాఃకౌరవయోషితః। న్యాయతఃశ్వశురేవృత్తింప్రయుజ్యప్రయయుస్తతః ॥ ౫౦ ॥ శ్వశ్రూభ్యాంసమనుజ్ఞాతాఃపరిష్వజ్యాభినందితాః । సందిష్టాశ్చేతికర్తవ్యంప్రయయుర్భర్తృభిస్సహ ॥ ౫౧॥ తతఃప్రజజ్ఞేనినదఃసూతానాంయుజ్యతామితి। ఉష్ట్రాణాంక్రోశతాంచాపిహయానాంహేషతామపి॥౫౨॥తతోయుధిష్ఠిరోరాజాసదారస్సహసైనికః ।- నగరంహాస్తినపురంపునరాయాత్సబాంధవః ॥ ౫౩ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే అశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత-పుత్రదర్శనపర్వణి - యుధిష్ఠిరప్రత్యాగమనే- షట్త్రింశోధ్యాయః************************************అథనారదాగమనపర్వప్రారంభః

వైశంపాయనః॥ ద్వివర్షోపనివృత్తేషుపాండవేషుయదృచ్ఛయా। దేవర్షిర్నారదోరాజన్నాజగామయుధిష్ఠిరమ్॥ ౧॥తమభ్యర్చ్యమహాబాహుఃకురురాజోయుధిష్ఠిరః । ఆసీనంపరివిశ్వస్తంప్రోవాచవదతాంవరః ॥ ౨॥ చిరాన్ననానుపశ్యామిభగవంతముపస్థితమ్ । కచ్చిత్తేకుశలంవిప్రశుభంవాప్రత్యుపస్థితమ్॥ ౩॥ కేదేశాఃపరిదృష్టాస్తేకించకార్యంకరోమితే। తద్బ్రూహిద్విజముఖ్యస్త్వంత్వంహ్యస్మాకంపరాగతిః ॥ ౪॥ నారదః॥ చిరదృష్టోసిమేత్యేవమాగతోహంతపోవనాత్। పరిదృష్టానితీర్థానిగంగాచైవమయానృప ॥ ౫॥ యుధిష్ఠిరః॥ వదంతిపురుషామేద్యగంగాతీరనివాసినః। ధృతరాష్ట్రంమహాత్మానమాస్థితంపరమంతపః ॥ ౬ ॥ పరిదృష్టస్త్వయాతత్రకుశలీసకురూద్వహః । గాంధారీచపృథాచైవసూతపుత్రశ్చసంజయః ॥ ౭॥ కథంచవర్తతేచాద్యపితామమసపార్థివః। శ్రోతుమిచ్ఛామిభగవన్యదిదృష్టస్త్వయానృపః॥౮॥ నారదః॥ స్థిరీభూయమహారాజశృణువృత్తంయథాతథమ్। యథాశ్రుతంచదృష్టంచమయాతస్మింస్తపోవనే॥ ౯॥ వనవాసనివృత్తేషుభవత్సుకురునందన।కురుక్షేత్రాత్పితాతుభ్యంగంగాద్వారంయయౌనృప॥ ౧౦॥ గాంధార్యాసహితోధీమాన్వధ్వాకుంత్యాసమన్వితః । సంజయేనచసూతేనసాగ్నిహోత్రస్సయాజకః॥౧౧॥ఆతస్థేసతపస్తీవ్రంపితాతవతపోధనః। వీటాంముఖేసమాదాయవాయుభక్షోభవన్మునిః॥౧౨॥వనేసమునిభిస్సర్వైఃపూజ్యమానోమహాతపాః। త్వగస్థిమాత్రశేషస్సషణ్మాసానభవన్నృపః॥ ౧౩॥ గాంధారీతుజలాహారాకుంతీమాసోపవాసినీ। సంజయష్షష్ఠభక్తేనవర్తయామాసభారత॥౧౪॥అగ్నీంస్తుయాజకాస్తత్రజుహువుర్విధివత్ప్రభో॥ దృశ్యతోదృశ్యతశ్చైవవనేతస్మిన్నృపస్యవై॥ ౧౫॥ అనికేతోథరాజాసబభూవవనగోచరః। తేచాపిసహితేదేవ్యౌసంజయశ్చతమన్వయుః॥౧౬॥సంజయోనృపతేర్నేతాసమేషువిషమేషుచ।గాంధార్యాశ్చపృథారాజన్చక్షురాసీదనిందితా॥ ౧౭॥ తతఃకదాచిద్గంగాయాఃకచ్ఛేసనృపసత్తమః।గంగాయామాప్లుతోధీమానాశ్రమాభిముఖోభవత్ ॥ ౧౮ ॥ అథవాయుస్సముద్భూతోదావాగ్నిరభవన్మహాన్।దదాహతద్వనంసర్వంపరిగృహ్యసమంతతః॥ ౧౯॥ దహ్యత్సుమృగయూథేషుద్విజిహ్వేషుసమంతతః। వరాహాణాంచయూథేషుసంశ్రయత్సుజలాశయాన్॥౨౦॥సమావిద్ధేవనేతస్మిన్ప్రాప్తే

వ్యసనముత్తమే। నిరాహారతయా రాజా మందప్రాణవిచేష్టితః॥ ౨౧॥ అసమర్థోఽపసరణే సుకృశే మాతరౌ చ తే। తతస్స నృపతిర్దృష్ట్వా వహ్నిమాయాంతమంతికాత్ ॥ ౨౨॥ ఇదమాహ తతః సూతం సంజయం జయతాం వరమ్। గచ్ఛ సంజయ యత్రాగ్నిర్న త్వాం దహతి కర్హిచిత్ ॥ ౨౩ ॥ వయమత్రాగ్నినా యుక్తా గమిష్యామః పరాం గతిమ్। తమువాచ కిలోద్విగ్నః సంజయో వదతాం వరః ॥ ౨౪ ॥ రాజన్మృత్యురనిష్టోఽయం భవితా తే వృథాగ్నినా। న చోపాయం ప్రపశ్యామి మోక్షణే జాతవేదసః॥ ౨౫॥ యదత్రానంతరం కార్యం తద్భవాన్వక్తుమర్హతి। ఇత్యుక్తస్సంజయేనేదం పునరాహ స పార్థివః॥ ౨౬॥ నైష మృత్యురనిష్టో నో నిస్సృతానాం గృహాత్స్వయమ్ । జలమగ్నిస్తథా వాయురథవాపి వికర్షణమ్ ॥ ౨౭ ॥ తాపసానాం ప్రశస్యంతే గచ్ఛ సంజయ మా చిరమ్। ఇత్యుక్త్వా సంజయం రాజా సమాధాయ మనస్తథా ॥ ౨౮ ॥ ప్రాఙ్ముఖస్సహ గాంధార్యా కుంత్యా చోపావిశత్తదా। సంజయస్తం తథా దృష్ట్వా ప్రదక్షిణమథాకరోత్ ॥ ౨౯॥ ఉవాచ చైనం మేధావీ యుంక్ష్వాత్మానమితి ప్రభో। ఋషిపుత్రో మనీషీ స రాజా చక్రేఽస్య తద్వచః॥ ౩౦ ॥ సనిరుద్ధేంద్రియగ్రామమాసీత్కాష్ఠోపమస్తదా। గాంధారీ చ మహాభాగా జననీ చ పృథా తవ ॥ ౩౧ ॥ దావాగ్నినా సమాయుక్తౌ స చ రాజా పితా తవ। సంజయస్తు మహామాత్రస్తస్మాద్దావాదముచ్యత ॥ ౩౨ ॥ గంగాకూలే మయా దృష్టస్తాపసైః పరివారితః । స తానామంత్ర్య తేజస్వీ నివేద్యైతచ్చ సర్వశః॥ ౩౩॥ ప్రయయౌ సంజయో ధీమాన్ హిమవంతం మహీధరమ్। ఏవం స నిధనం ప్రాప్తః కురురాజో మహామనాః॥ ౩౪॥ గాంధారీ చ పృథా చైవ జనన్యౌ తే విశాంపతే। యదృచ్ఛయానువ్రజతా మయా రాజ్ఞః కలేబరమ్॥ ౩౫॥ తయోశ్చ దేవ్యోరుభయోర్మయా దృష్టాని భారత। తతస్తపోవనే తస్మిన్ సమాజగ్ముస్తపోధనాః॥ ౩౬॥ శ్రుత్వా రాజ్ఞస్తదా నిష్ఠాం న త్వశోచన్గతీశ్చ తే। తత్రాశ్రౌషమహం సర్వమేతత్పురుషసత్తమ॥ ౩౭॥ యథా చ నృపతిర్దగ్ధో దేవ్యౌ తే చేతి పాండవ। న శోచితవ్యం రాజేంద్ర స్వతస్స పృథివీపతిః । ప్రాప్తవానగ్నిసంయోగం గాంధారీ జననీ చ తే ॥ ౩౮॥ వైశంపాయనః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా చ సర్వేషాం పాండవానాం మహాత్మనామ్। నిర్యాణం ధృతరాష్ట్రస్య శోకస్సమభవన్మహాన్॥ ౩౯॥ అంతఃపురాణాం చ తదా మహానార్తస్వరోఽభవత్ । పౌరాణాం చ మహారాజ శ్రుత్వా రాజ్ఞస్తదా గతిమ్॥ ౪౦॥ అహో ధిగితి రాజా తు విక్రుశ్య భృశదుఃఖితః । ఊర్ధ్వబాహుః స్మరన్మాతుః ప్రరురోద యుధిష్ఠిరః ॥ ౪౧॥ భీమసేనపురోగాశ్చ భ్రాతరస్సర్వ ఏవ తే । అంతఃపురేషు చ తదా సుమహాన్రుదితస్వనః ॥ ౪౨॥ ప్రాదురాసీన్మహారాజ పృథాం శ్రుత్వా తథాగతామ్। తం చ వృద్ధం తథా దగ్ధం హతపుత్రం నరాధిపమ్॥ ౪౩॥ అన్వశోచంత తే సర్వే గాంధారీం చ తపస్వినీమ్। తస్మిన్నుపరతే శబ్దే ముహూర్తాదివ భారత ॥ నిగృహ్య బాష్పం ధైర్యేణ ధర్మరాజోఽబ్రవీదిదమ్ ॥ ౪౪॥ ....*

ఇతి-నారదాగమనపర్వణి-వనాగ్నినా ధృతరాష్ట్రాదిదాహే - సప్తత్రింశోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ తథా మహాత్మనస్తస్య తపస్యుగ్రే చ వర్తతః। అనాథస్యేవ చ వనే తిష్ఠత్స్వస్మాసు బంధుషు ॥ ౧॥ దుర్విజ్ఞేయా గతిర్బ్రహ్మన్ పురుషాణాం మతిర్మమ। యత్ర వైచిత్రవీర్యోఽసౌ దగ్ధ ఏవం వనాగ్నినా ॥ ౨॥ యస్య పుత్రశతం శ్రీమదభవద్బాహుశాలినః । నాగాయుతబలో రాజా స దగ్ధో హి వనాగ్నినా॥ ౩॥ యం పురా పర్యవీజంత తాలవృంతైర్వరస్త్రియః। తం గృధ్రాః పర్యవీజంత దావాగ్నిపరికాలితమ్॥ ౪॥ సూతమాగధసంఘైశ్చ శయానో యః ప్రబోధ్యతే। ధరణ్యాం స నృపశ్శేతే పాపస్య మమ కర్మభిః॥ ౫॥ న చ శోచామి గాంధారీం హతపుత్రాం యశస్వినీమ్। పతిలోకమనుప్రాప్తాం తథా భర్తృవ్రతే స్థితామ్॥ ౬॥ పృథామేవ చ శోచామి యా పుత్రైశ్వర్యమృద్ధిమత్ । ఉత్సృజ్య సుమహద్దీప్తం వనవాసమరోచయత్ ॥ ౭॥ ధిగ్రాజ్యమిదమస్మాకం ధిగ్బలం ధిక్పరాక్రమమ్। క్షత్రధర్మం చ ధిగ్యస్మాన్మృతా జీవామహే వయమ్॥ ౮॥ సుసూక్ష్మా కిల కాలస్య గతిర్ద్విజవరోత్తమ। యత్సముత్సృజ్య రాజ్యం సా వనవాసమరోచయత్ ॥ ౯॥ యుధిష్ఠిరస్య జననీ భీమస్య విజయస్య చ। అనాథవత్కథం దగ్ధా ఇతి ముహ్యామి చింతయన్॥ ౧౦॥ వృథా సంతర్పితో వహ్నిః

ఖాండవే సవ్యసాచినా । ఉపకారమజానన్త సకృతఘ్న ఇతి మే మతిః ॥ ౧౧ ॥ యత్రాదహత్స భగవాన్మాతరం సవ్యసాచినః । కృత్వా యో బ్రాహ్మణచ్ఛ
ద్మభిక్షార్థీ సముపాగతః ॥ ౧౨ ॥ ధిగగ్నిం ధిక్చ పార్థస్య విశ్రుతాం సత్యసంధతామ్ । ఇదం కష్టతరం చాన్యద్భగవన్ప్రతిభాతి మే ॥ ౧౩ ॥ వృథాగ్నినా
సమాయోగో యదభూత్పృథివీపతేః । తథా తపస్వినస్తస్య రాజర్షేః కౌరవస్య హ ॥ ౧౪ ॥ కథమేవంవిధో మృత్యుః ప్రశాస్య పృథివీమిమామ్ । తిష్ఠత్సు
మంత్రపూతేషు తస్యాగ్నిషు మహావనే ॥ ౧౫ ॥ తథాగ్నినా సమాయుక్తో నిష్ఠాం ప్రాప్తః పితా మమ । మన్యే పృథా వేపమానా కృశా ధమనిసంతతా ॥ ౧౬ ॥
హా తాత ధర్మరాజేతి సమాక్రందన్మహాభయే । భీమ పర్యాప్నుహి భయాదితి చైవాభివాశతీ ॥ ౧౭ ॥ సమంతతః పరిక్షిప్తా మాతా భూన్మే దవాగ్నినా । స
హదేవః ప్రియస్తస్యాః పుత్రేభ్యోఽధిక ఏవ తు ॥ ౧౮ ॥ న చైనాం మోక్షయామాస వీరో మాద్రవతీసుతః । తచ్ఛ్రుత్వా రురుదుః సర్వే సమాలింగ్య పరస్పరమ్ ॥
౧౯ ॥ పాండవాః పంచ దుఃఖార్తా భూతానీవ యుగక్షయే । తేషాం తు పురుషేంద్రాణాం రుదతాం రుదితస్వనః । ప్రాసాదాభోగసంవృద్ధో అన్వరౌత్సీత్స రో
దసీ ॥ ౨౦ ॥

……

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - నారదాగమనపర్వణి- యుధిష్ఠిరవిలాపే- అష్టత్రింశోధ్యాయః-

నారదః ॥ నాసౌ వృథాగ్నినా దగ్ధో యథా తత్ర శ్రుతం మయా । వైచిత్రవీర్యో నృపతిస్తత్తే వక్ష్యామి భారత ॥ ౧ ॥ వనం ప్రవిశతా తేన వాయుభక్షేణ ధీమతా । అ
గ్నయః కారయిత్వేష్టిముత్సృష్టా ఇతి నః శ్రుతమ్ ॥ ౨ ॥ యాజకాస్తు తతస్తస్య తానగ్నీన్నిర్జనే వనే । సముత్సృజ్య యథాకామం జగ్ముర్భరతసత్తమ ॥ ౩ ॥ స
వివృద్ధస్తదా వహ్నిర్వనే తస్మిన్నభూత్కిల । తేన తద్వనమాదీప్తమితి మే తాపసాబ్రువన్ ॥ ౪ ॥ స రాజా జాహ్నవీకచ్ఛే యథా తే కథితం మయా । తేనాగ్నినా
సమాయుక్తః స్వేనైవ భరతర్షభ ॥ ౫ ॥ ఏవమావేదయామాసుర్మునయస్తే మమానఘ । యే తే భాగీరథీతీరే మయా దృష్టా యుధిష్ఠిర ॥ ౬ ॥ ఏవం స్వేనాగ్ని
నా రాజా సమాయుక్తో మహీపతే । మా శోచిథాస్త్వం నృపతిం గతస్స పరమాం గతిమ్ ॥ ౭ ॥ గురుశుశ్రూషయా చైవ జననీ తే జనాధిప । ప్రాప్తా సుమహతీం సిద్ధి
మితి మే నాత్ర సంశయః ॥ ౮ ॥ కర్తుమర్హసి రాజేంద్ర తేషాం త్వముదకక్రియామ్ । భ్రాతృభిస్సహితస్సర్వైరేతదత్ర విధీయతామ్ ॥ ౯ ॥ వైశంపాయనః ॥
తతస్స పృథివీపాలః పాండవానాం ధురంధరః । నిర్యయౌ సహసోదర్యైః సదారశ్చ నరర్షభః ॥ ౧౦ ॥ పౌరజానపదాశ్చైవ రాజభక్తిపురస్కృతాః । గం
గాం ప్రజగ్మురభితో వాససైకేన సంవృతాః ॥ ౧౧ ॥ తతోఽవగాహ్య సలిలం సర్వే తే నరపుంగవాః । యుయుత్సుమగ్రతః కృత్వా దదుస్తోయం మహాత్మనే ॥ ౧౨ ॥
గాంధార్యాశ్చ పృథాయాశ్చ విధివన్నామగోత్రతః । శౌచం నిర్వర్తయంతస్తే తత్రోషుర్నగరాద్బహిః ॥ ౧౩ ॥ ప్రేషయామాస స నరాన్విధిజ్ఞానాప్తకా
రిణః । గంగాద్వారం నరశ్రేష్ఠో యత్ర దగ్ధోఽభవన్నృపః ॥ ౧౪ ॥ తత్రైవ తేషాం కృత్యాని గంగాద్వారేఽన్వశాత్తదా । కర్తవ్యానీతి పురుషాన్దత్తదేయో మ
హీపతిః ॥ ౧౫ ॥ ద్వాదశేఽహని తేభ్యస్స కృతశౌచో నరాధిపః । దదౌ శ్రాద్ధాని విధివద్దక్షిణావంతి పాండవః ॥ ౧౬ ॥ ధృతరాష్ట్రం సముద్దిశ్య దదౌ స పృథివీపతిః ।
సువర్ణం రజతం గాశ్చ శయ్యాశ్చ సుమహాధనాః ॥ ౧౭ ॥ గాంధార్యాశ్చైవ తేజస్వీ పృథాయాశ్చ పృథక్పృథక్ । సంకీర్త్య నామనీ రాజా దదౌ దానమను
త్తమమ్ ॥ ౧౮ ॥ యో యదిచ్ఛతి యావచ్చ తావత్స లభతే నరః । శయనం భోజనం యానం మణిరత్నమథో ధనమ్ ॥ ౧౯ ॥ యానమాచ్ఛాదనం భోగాన్దాసీశ్చ
సమలంకృతాః । దదౌ రాజా సముద్దిశ్య తయోర్మాత్రోర్మహీపతిః ॥ ౨౦ ॥ తతస్స పృథివీపాలో దత్త్వా శ్రాద్ధాన్యనేకశః । ప్రవివేశ పురం రాజా నగరం వా
రణాహ్వయమ్ ॥ ౨౧ ॥ తే చాపి రాజవచనాత్పురుషా యే గతాభవన్ । సంకల్ప్య తేషాం కుల్యాని పునః ప్రత్యాగమంస్తతః ॥ ౨౨ ॥ మాల్యైర్గంధైశ్చ వివిధైర

చారయిత్వా యథావిధి। కుల్యాని తేషాం సంయోజ్య తదా చక్షుర్మహీపతే॥ ౨౩॥ సమాశ్వాస్య తు రాజానం ధర్మాత్మానం యుధిష్ఠిరమ్। నారదోఽప్యగమద్రాజన్ పరమర్షిర్యథేప్సితమ్॥ ౨౪॥ ఏవం వర్షాణ్యతీతాని ధృతరాష్ట్రస్య ధీమతః। వనవాసే తథా త్రీణి నగరే దశ పంచ చ॥ ౨౫॥ హతపుత్రస్య సంగ్రామే దానాని దదతస్సదా। జ్ఞాతిసంబంధిమిత్రాణాం భ్రాతౄణాం స్వజనస్య చ॥ ౨౬॥ యుధిష్ఠిరస్తు నృపతిర్నాతిప్రీతమనాస్తదా। ధారయామాస తద్రాజ్యం నిహతజ్ఞాతిబాంధవః॥ ౨౭॥ తథాశ్రమవాసికే తు పర్వణ్యపి సమాహితః। గంధమాల్యాదియుక్తం చ హవిష్యం భోజయేద్ద్విజాన్॥ ౨౮॥ *****

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శతసాహస్రికాయాం - సంహితాయాం - వైయాసిక్యాం-

ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - నారదాగమనపర్వణి - ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః-

సమాప్తం చేదం - ఆశ్రమవాసికపర్వ.

కాయేన వాచా మనసేంద్రియైర్వా బుద్ధ్యాత్మనా వా ప్రకృతేస్స్వభావాత్। కరోమి యద్యత్సకలం పరస్మై నారాయణాయేతి సమర్పయామి॥
యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం చ యద్భవేత్। తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ నారాయణ నమోఽస్తు తే॥

ఓం - తత్సత్ - హరిః - ఓం - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

శ్రీమహాభారతే - మౌసలపర్వప్రారంభః

శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత - శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

నారాయణంనమస్కృత్య నరంచైవనరోత్తమమ్ । దేవీంసరస్వతీంవ్యాసం తతోజయముదీరయేత్ ॥

* * *

వైశంపాయనః॥ షట్త్రింశేత్వథసంప్రాప్తేవర్షేకౌరవనందనః । దదర్శవిపరీతానినిమిత్తానియుధిష్ఠిరః॥ ౧॥ వవుర్వాతాశ్శనిర్ఘాతారూ
క్షాశ్శర్కరవర్షిణః।అపసవ్యానిశకునామండలానిప్రచక్రిరే॥ ౨॥ప్రత్యగూహుర్మహానద్యోదిశోనీహారసంవృతాః। ఉల్కాశ్చాంగారవర్షిణ్యఃప్రాప
తుర్గగనాద్భువి॥ ౩॥ ఆదిత్యోరజసారాజన్సమవచ్ఛన్నమండలః। విరశ్మిరుదయేనిత్యంకబంధైస్సమదృశ్యత॥ ౪॥ పరివేషాశ్చదృశ్యంతేదారుణాశ్చంద్ర
సూర్యయోః। త్రివర్ణాశ్శ్యామరూక్షాంతాస్తథాభస్మారుణప్రభాః॥ ౫॥ ఏతేచాన్యేచబహవఉత్పాతాభయశంసినః। దృశ్యంతేబహవోరాజన్హృద
యోద్వేగకారకాః॥ ౬॥ కస్యచిత్త్వథకాలస్యకురురాజోయుధిష్ఠిరః। శుశ్రావవృష్ణిచక్రస్యమౌసలేకదనంకృతమ్॥ ౭॥ విముక్తంవాసుదేవంచశ్రుత్వా
రామంచపాండవః। సమానీయాబ్రవీద్భ్రాతౄన్కింకరిష్యామ ఇత్యుత॥ ౮॥ పరస్పరంసమాసాద్యబ్రహ్మదండబలాత్కృతాన్। వృష్ణీన్వినష్టాంస్తేశ్రు
త్వావ్యథితాఃపాండవాభవన్॥ ౯॥ నిధనంవాసుదేవస్యసముద్రస్యేవశోషణమ్।వీరానశ్రద్దధుస్తస్యవినాశంశార్ఙ్గధన్వనః॥ ౧౦॥ మౌసలంతేసమాశ్రి
త్యదుఃఖశోకసమన్వితాః। విషణ్ణాహతసంకల్పాఃపాండవాస్సముపావిశన్॥ ౧౧॥ జనమేజయః॥ కథంవినష్టాభగవన్నంధకావృష్ణిభిస్సహ। పశ్యతోవా
సుదేవస్యభోజాశ్చైవమహారథాః॥ ౧౨॥ వైశంపాయనః॥ షట్త్రింశేథతతోవర్షేవృష్ణీనామనయోమహాన్।అన్యోన్యంముసలైస్తేతునిజఘ్నుఃకా
లచోదితాః॥ ౧౩॥ జనమేజయః॥ కేనానుశప్తాస్తేవీరాఃక్షయంవృష్ణ్యంధకాగతాః। భోజాశ్చద్విజవర్యత్వంవిస్తరేణవదస్వమే॥ ౧౪॥ వైశంపాయనః॥
విశ్వామిత్రంచకణ్వంచనారదంచతపోధనమ్। సారణప్రముఖావీరాదదృశుర్ద్వారకాంగతాన్॥ ౧౫॥ తేతాన్సాంబంపురస్కృత్యభూషయిత్వాస్త్రి
యంయథా। అబ్రువన్నుపసంగమ్యదైవదండనిపీడితాః॥ ౧౬॥ ఇయంస్త్రీపుత్రకామస్యబభ్రోరమితతేజసః।ఋషయస్సాధుజానీతకిమియంజనయిష్య
తి॥ ౧౭॥ ఇత్యుక్తాస్తేతదారాజన్విప్రలంభప్రధర్షితాః। ప్రత్యబ్రువంస్తాన్మునయోయత్తచ్ఛృణునరాధిప॥ ౧౮॥ వృష్ణ్యంధకవినాశాయముసలంఘోర
మాయసమ్ । వాసుదేవస్యదాయాదఃసాంబోయంజనయిష్యతి॥ ౧౯॥ యేనయూయంసుదుర్వృత్తానృశంసాజాతమన్యవః। ఉచ్ఛేత్తారఃకులంకృత్స్న
మృతేరామజనార్దనౌ॥ ౨౦॥ సముద్రంయాస్యతిశ్రీమాంస్త్యక్త్వాదేహంహలాయుధః।జరాఃకృష్ణంమహాత్మానంశయానంభువిభేత్స్యతి॥ ౨౧॥ఇత్యబ్రు
వంస్తతేరాజన్ప్రలబ్ధాస్తైర్దురాత్మభిః। మునయఃక్రోధరక్తాక్షాఃసమీక్ష్యాథపరస్పరమ్॥ ౨౨॥తథోక్త్వామునయస్తేతుతతఃకేశవమభ్యయుః। అథాబ్ర

వీత్తదావృష్ణిభిశ్రుత్వైవంమధుసూదనః॥ ౨౩॥ అంతజ్ఞోమతిమాంస్తస్యభవితవ్యంతథేతితాన్ ।ఏవముక్త్వాహృషీకేశఃప్రవివేశపురంతదా॥౨౪ ॥ కృతాంతమన్యథానైచ్ఛత్తత్తుర్యాంసజగతఃప్రభుః॥ శ్వోభూతేథతతస్సాంబోముసలంతదసూతవై॥ ౨౫॥యేనవృష్ణ్యంధకకులేపురుషాభస్మసాత్కృతాః। వృష్ణ్యంధకవినాశాయకింకరప్రతిమంమహత్ ॥ ౨౬ ॥ అసూతశాపజంఘోరంతచ్చరాజ్ఞేన్యవేదయన్।విషణ్ణరూపస్తద్రాజాసూక్ష్మంచూర్ణమకారయత్ ॥ ౨౭॥ తచ్చూర్ణంసాగరేచాపిప్రాక్షిపన్పురుషానృప। అఘోషయంశ్చనగరేవచనాదాహుకస్యతే॥౨౮॥జనార్దనస్యరామస్యబభ్రోశ్చైవమహాత్మనః। అద్యప్రభృతిసర్వేషువృష్ణ్యంధకకులేష్విహ॥ ౨౯ ॥ సురాసవోనకర్తవ్యఃసర్వైర్నగరవాసిభిః।యశ్చనోవిదితంకుర్యాత్పేయంకశ్చిన్నరఃక్వచిత్ ॥౩౦॥జీవన్సశూలమారోహేత్స్వయంకృత్వాసబాంధవః। తతోరాజభయాత్సర్వేనియమంచక్రిరేతదా॥నరాశ్శాసనమాజ్ఞాయరామస్యాక్లిష్టకర్మణః ॥ ౩౧ ॥ .... *

ఇతి- శ్రీమహాభారతాంతర్గత - మౌసలపర్వణి - ముసలోత్పత్తౌ- ప్రథమోధ్యాయః,

వైశంపాయనః॥ఏవంప్రయతమానానాంవృష్ణీనామంధకైస్సహ ।కాలోగృహాణిసర్వేషాంపరిచక్రామనిత్యశః॥ ౧॥కరాలోవికటోముండఃపురుషఃకృష్ణపింగళః । గృహాణ్యవేక్ష్యవృష్ణీనాంనాదృశ్యతక్వచిత్క్వచిత్ ॥ ౨ ॥ తమఘ్నంతమహేష్వాసాఃశరైశ్శతసహస్రశః।నచాశక్యతవేద్ధుంససర్వభూతాత్యయస్తదా॥౩॥ఉత్పేదిరేమహావాతాదారుణాశ్చదినేదినే।వృష్ణ్యంధకవినాశాయబహవోలోమహర్షణాః॥ ౪ ॥ వివృద్ధమూషికారథ్యావిభిన్నమణికాస్తథా। కేశానఖాశ్చసుప్తానామద్యంతేమూషికైర్నిశి॥ ౫॥చీచీకూచీతివాశంతిశారికావృష్ణివేశ్మసు। నోపశామ్యతిశబ్దస్సదివారాత్రమేవహి॥౬॥అన్వకుర్వన్నులూకానాంసారసావిరుతంతథా। అజాఃశివానాంవిరుతమన్వకుర్వతభారత॥ ౭॥ పాండురారక్తపాదాశ్చవిహంగాఃకాలచోదితాః। వృష్ణ్యంధకానాంగేహేషుకపోతావ్యచరంస్తదా॥౮॥ వ్యజాయంతఖరాగోషుకరభాశ్వతరీషుచ। శునీష్వపిబిడాలాశ్చమూషికానకులీషుచ॥ ౯॥ నాపత్రపంతపాపానికుర్వంతోవృష్ణయస్తదా । ప్రాద్విషన్బ్రాహ్మణాంశ్చాపిపితౄన్దేవాంస్తథైవచ ॥ ౧౦ ॥ గురూంశ్చాప్యవమన్యంతనతురామజనార్దనౌ । పత్న్యఃపతీనుచ్చరంతపత్నీంశ్చపతయస్తథా ॥ ౧౧ ॥ విభావసుఃప్రజ్వలితోవామంవిపరివర్తతే । నీలలోహితమంజిష్ఠావిసృజన్నర్చిషఃపృథక్ ॥ ౧౨॥ ఉదయాస్తమనేనిత్యంపుర్యాంతస్యాందివాకరః। వ్యదృశ్యతాసకృత్పుంభిఃకబంధైఃపరివారితః॥ ౧౩ ॥ మహానసేషుసిద్ధేషుసంస్కృతేతీవభారత । ఆహార్యమాణేక్రిమయోవ్యదృశ్యంతసహస్రశః ॥ ౧౪ ॥ పుణ్యాహేవాచ్యమానేతుజయత్సుచమహాత్మసు। అభిధావంతఃశ్రూయంతేనచాదృశ్యతకశ్చన॥ ౧౫॥ పరస్పరంచనక్షత్రంహన్యమానంపునఃపునః। గ్రహైరపశ్యన్సర్వేతేనాత్మనస్తుకథంచన॥ ౧౬॥ నదంతంపాంచజన్యంచవృష్ణ్యంధకనివేశనే। సమంతాత్పర్యరాసంతరాసభాదారుణస్వరాః॥ ౧౭ ॥ ఏవంపశ్యన్హృషీకేశస్సంప్రాప్తంకాలపర్యయమ్ । త్రయోదశ్యామమావాస్యాంతాందృష్ట్వాప్రాబ్రవీదిదమ్। ౧౮ ॥ చతుర్దశీపంచదశీకృతేయంరాహుణాపునః।ప్రాప్తేవైభారతేయుద్ధేప్రాప్తాచాద్యక్షయాయనః॥ ౧౯॥ విమృశన్నేవకాలంతంపరిచింత్యజనార్దనః। మేనేప్రాప్తంసషట్త్రింశంవర్షంవైకేశిసూదనః॥ ౨౦ ॥ పుత్రశోకాభిసంతప్తాగాంధారీహతబాంధవా। యదనువ్యాజహారార్తాతదిదంసముపాగమత్ ॥ ౨౧॥ ఇదంచతదనుప్రాప్తమబ్రవీద్యద్యుధిష్ఠిరః । పురావ్యూఢేష్వనీకేషుదృష్ట్వోత్పాతాన్సుదారుణాన్॥ ౨౨ ॥ ఇత్యుక్త్వావాసుదేవస్తుచికీర్షుఃసత్యమేవతత్ ।ఆజ్ఞాపయామాసతదాతీర్థయాత్రామరిందమః॥౨౩॥అఘోషయంతపురుషాంస్తత్ర కేశవశాసనాత్। తీర్థయాత్రాసముద్రేవఃకార్యేతిపురుషర్షభాః॥౨౪॥ .... *

ఇతి- మౌసలపర్వణి - ద్వీతీయోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥కాలీస్త్రీపాండురైర్దంతైఃప్రవిశ్యహసతీనిశి।స్త్రియంస్స్వప్నేషుముష్ణంతీద్వారకాంపరిధావతి॥౧॥ అగ్నిహోత్రనికేతేషువాస్తు

మధ్యేషు వేశ్మసు। వృష్ణ్యంధకానఖాదంతస్స్వప్నే గృధ్రాభయానకాః॥ ౨॥ అలంకారాశ్చఛత్రంచధ్వజాశ్చకవచానిచ । హ్రియమాణాన్యదృశ్యంతర
క్షోభిస్సుభయానకైః॥ ౩॥తచ్చాగ్నిదత్తంకృష్ణస్యవజ్రనాభమయోమయమ్।దివ్యమాచక్రమేచక్రంవృష్ణీనాంపశ్యతాంతదా॥౪॥యుక్తంరథందివ్యమా
దిత్యవర్ణంహయాహరన్పశ్యతోదారుకస్య। తేసాగరస్యోపరిష్టాదవర్తన్మనోజవాశ్చతురోవాజిముఖ్యాః॥ ౫ ॥ తాలస్సుపర్ణశ్చమహాధ్వజౌ
తౌసుపూజితౌరామజనార్దనాభ్యామ్।ఉచ్చైర్జహ్రురప్సరసోదివానిశంవాచశ్చోచుర్గమ్యతాంతీర్థయాత్రామ్॥౬॥తతోజిగమిషంతస్తేవృష్ణ్యం
ధకమహారథాః। సాంతఃపురాస్తదాతీర్థయాత్రామైచ్ఛన్నరర్షభాః॥ ౭॥తతోభోజ్యంచభక్ష్యంచపేయంచాంధకవృష్ణయః। బహునానావిధంచక్రు
ర్మద్యంమాంసమనేకశః॥ ౮ ॥ తతస్సైనికవర్గాశ్చనిర్యయుర్నగరాద్బహిః। యానైరశ్వైర్గజైశ్చైవశ్రీమంతస్తిగ్మతేజసః॥ ౯ ॥ తతఃప్రభాసే
న్యవసన్యథోద్దిష్టంయథాగృహమ్। ప్రభూతభక్ష్యపేయాస్తేసదారాయాదవాస్తదా॥౧౦॥నివిష్టాంస్తాన్నిశమ్యాథసముద్రాంతేసయోగవిత్।జగా
మామంత్ర్యతాన్వీరానుద్ధవోర్థవిశారదః॥ ౧౧॥తంప్రస్థితంమహాత్మానమభివాద్యకృతాంజలిః।జానన్వినాశంవృష్ణీనాంనైచ్ఛద్వారయితుంహరిః॥
౧౨॥ తతఃకాలపరీతాస్తేవృష్ణ్యంధకమహారథాః। అపశ్యన్నుద్ధవంయాంతంతేజసావృత్యరోదసీ ॥ ౧౩ ॥ బ్రాహ్మణార్థేషుయత్సిద్ధమన్నంతేషాంమ
హాత్మనామ్। తద్వానరేభ్యఃప్రదదుఃసురాగంధసమన్వితమ్ ॥ ౧౪ ॥ తతసూర్యశతాకీర్ణంనటనర్తకసంకులమ్ । ఆవర్తతమహాపానంప్రభాసేతి
గ్మతేజసామ్॥౧౫॥కృష్ణస్యసన్నిధౌరామఃసహితఃకృతవర్మణా। అపిబద్యుయుధానశ్చగదోబభ్రుస్తథైవచ ॥ ౧౬ ॥ తతఃపరిషదోమధ్యేయుయుధా
నోమదోత్కటః । అబ్రవీత్కృతవర్మాణమవహస్యావమన్యచ॥ ౧౭॥ కఃక్షత్రియోహన్యమానఃసుప్తాన్హన్యాన్మృతానివ। తన్నమృష్యంతిహార్దిక్య
యాదవాయత్త్వయాకృతమ్॥౧౮॥ ఇత్యుక్తేయుయుధానేనపూజయామాసతద్వచః । ప్రద్యుమ్నోరథినాంశ్రేష్ఠోహార్దిక్యమవమన్యచ॥౧౯॥ తతః
పరమసంక్రుద్ధఃకృతవర్మాతదబ్రవీత్। నిర్దిశన్నివసావజ్ఞంతథాసవ్యేనపాణినా ॥ ౨౦ ॥ భూరిశ్రవాశ్ఛిన్నబాహుర్యుద్ధేప్రాయగతస్త్వయా। వ
ధేనసునృశంసేనకథంవీరేణపాతితః॥ ౨౧॥ ఇతితస్యవచఃశ్రుత్వాకేశవఃపరవీరహా। తిర్యక్సరోషయాదృష్ట్యావీక్షాంచక్రేసమన్యుమాన్ ॥ ౨౨ ॥ మణి
స్స్యమంతకశ్చైవయస్ససత్రాజితోభవత్ । తాంకథాంశ్రావయామాససాత్యకిర్మధుసూదనమ్ ॥ ౨౩ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాకేశవస్యాంకమగమద్రుదతీత
దా। సత్యభామాప్రకుపితాకోపయంతీజనార్దనమ్॥ ౨౪॥ తతఉత్థాయసక్రోధఃసాత్యకిర్వాక్యమబ్రవీత్। పంచానాంద్రౌపదేయానాంధృష్టద్యుమ్న
శిఖండినోః॥ ౨౫॥ఏషగచ్ఛామిపదవీంసత్యేనచతథాశపే। సౌప్తికేయేచనిహతాఃసుప్తాయేనదురాత్మనా॥ ౨౬ ॥ ద్రోణపుత్రసహాయేనపాపేనకృత
వర్మణా। సమాప్తమాయురస్యాద్యయశశ్చైవసుమధ్యమే ॥ ౨౭ ॥ ఇత్యేవముక్త్వాఖడ్గేనకేశవస్యసమీపతః । అభిద్రుత్యశిరఃకోపాచ్ఛిచ్ఛేదకృతవ
ర్మణః॥ ౨౮॥ తథాన్యానపినిఘ్నంతంయుయుధానంసమంతతః। అభ్యధావద్ధృషీకేశోవినివారయితుంతదా॥ ౨౯॥ ఏకీభూతాస్తతస్సర్వేకాలపర్యా
యచోదితాః।భోజాంధకామహారాజశైనేయంపర్యవారయన్॥ ౩౦॥ తాన్దృష్ట్వాపతతస్తూర్ణమభిక్రుద్ధోజనార్దనః। నచుక్రోధమహాతేజాజానన్
కాలస్యపర్యయమ్॥౩౧॥తేతుపానమదావిష్టాశ్చోదితాఃకాలధర్మణా। యుయుధానమథాభ్యఘ్నన్నుచ్ఛిష్టైర్భాజనైస్తదా॥ ౩౨॥ హన్యమానేతుశై
నేయేక్రుద్ధోరుక్మిణినందనః। తదనంతరమాగచ్ఛన్మోక్షయిష్యన్శినేస్సుతమ్ ॥ ౩౩ ॥ సభోజైస్సహసంయుక్తఃసాత్యకిశ్చాంధకైస్సహ। వ్యాయచ్ఛ
మానౌతౌవీరౌబాహుద్రవిణశాలినౌ॥౩౫॥బహుత్వాన్నిహతౌతత్రఉభౌకృష్ణస్యపశ్యతః । హతందృష్ట్వాతుశైనేయంపుత్రంచయదునందనః॥ ౩౬॥ ఏ
రకాణాంతదాముష్టింకోపాజ్జగ్రాహకేశవః। తదభూన్ముసలంఘోరంవజ్రకల్పమయోమయమ్॥౩౭॥జఘానకృష్ణస్తాంస్తేనయేయేప్రముఖతోభవన్ । త

తోఽంధకాశ్చ భోజాశ్చ శైనేయా వృష్ణయస్తథా॥ ౩౮ ॥ జఘ్నురన్యోన్యమాక్రందే ముసలైః కాలచోదితాః। యస్తేషామేరకాం కశ్చిజ్జగ్రాహ కుపితో నృప॥౩౯॥ వజ్రభూతేవ సా రాజన్నదృశ్యత తదా విభో। తృణం చ ముసలీభూతమపి తత్ర వ్యదృశ్యత॥ ౪౦ ॥ బ్రహ్మదండకృతం సర్వమితి తద్విద్ధి పార్థివ। అభిధ్యాకా విధ్యతే రాజన్ ప్రక్షిపంతి స్మ యత్తృణమ్॥ ౪౧ ॥ తద్వజ్రభూతం ముసలం వ్యదృశ్యత తదా దృఢమ్। అవధీత్పితరం పుత్రః పితా పుత్రం చ భారత॥ ౪౨॥ మత్తాః పరిపతంతి స్మ యోధయంతః పరస్పరమ్। పతంగా ఇవ చాగ్నౌ తే నిపేతుః కుకురాంధకాః॥ ౪౩॥ నాసీత్పలాయనే బుద్ధిర్వధ్యమానస్య కస్యచిత్। తత్రాపశ్యన్మహాబాహుర్జానన్ కాలస్య పర్యయమ్॥ ౪౪ ॥ ముసలం సమవష్టభ్య తస్థౌ స మధుసూదనః। సాంబం చ నిహతం దృష్ట్వా చారుదేష్ణం చ మాధవః॥౪౫॥ ప్రద్యుమ్నం చానిరుద్ధం చ తతశ్చుక్రోధ మాధవః। గదం వీక్ష్య శయానం చ భృశం కోపసమన్వితః॥ ౪౬॥ స నిశ్శేషం తదా చక్రే శార్ఙ్గచక్రగదాధరః। తం నిఘ్నంతం మహాతేజా బభ్రుః పరపురంజయః॥౪౭॥ దారుకశ్చైవ దాశార్హమూచతుర్యన్నిబోధ తత్। భగవన్నిహతాః సర్వే త్వయా భూయిష్ఠశో నరాః॥ రామస్య పదమన్విచ్ఛ తత్ర గచ్ఛామ యత్ర సః॥౪౮॥... *

ఇతి- శ్రీమహాభారతాంతర్గత - మౌసలపర్వణి- తృతీయోఽధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ తతో యయుర్దారుకః కేశవశ్చ బభ్రుశ్చ రామస్య పదం పతంతః। అథాపశ్యన్ రామమనంతవీర్యం వృక్షే స్థితం చింతయానం వివిక్తే॥ ౧॥ తతస్సమాసాద్య మహానుభావః కృష్ణస్తదా దారుకమన్వశాసత్। గత్వా కురూన్ సర్వమిదం మహాంతం పార్థాయ శంసస్వ వధం యదూనామ్॥ ౨॥ తతోఽర్జునః క్షిప్రమిహోపయాతు శ్రుత్వా మృతాన్ యాదవాన్ బ్రహ్మశాపాత్। ఇత్యేవముక్తస్స యయౌ రథేన కురూంస్తదా దారుకో నష్టచేతాః॥౩॥ తతో గతే దారుకే కేశవోఽథ దృష్ట్వాంతికే బభ్రుమువాచ వాక్యం। స్త్రియో భవాన్ రక్షితుం యాతు శీఘ్రం నైతా హింస్యుర్దస్యవో విత్తలోభాత్॥౪॥ స ప్రస్థితః కేశవేనానుశిష్టో మదాతురో జ్ఞాతివధార్దితశ్చ। తం విశ్రాంతం సన్నిధౌ కేశవస్య దురంతమేకం సహసైవ బభ్రుమ్॥౫॥ బ్రహ్మానుశప్తమవధీన్మహద్వై కూటోన్ముక్తం ముసలం లుబ్ధకస్య। తతో దృష్ట్వా నిహతం బభ్రుమాహ కృష్ణోఽగ్రజం భ్రాతరముగ్రతేజాః॥ ౬॥ ఇహైవ త్వం మాం ప్రతీక్షస్వ రామ యావత్ స్త్రియో జ్ఞాతివశాః కరోమి। తతః పురీం ద్వారవతీం ప్రవిశ్య జనార్దనః పితరం ప్రాహ వాక్యమ్॥ ౭॥ స్త్రియో భవాన్ రక్షతు నస్సమగ్రా ధనంజయస్యాగమనం ప్రతీక్షన్। రామో వనాంతే ప్రతిపాలయన్మామాస్తేఽద్యాహం తేన సమాగమిష్యే॥ ౮॥ దృష్టం మయేదం నిధనం యదూనాం రాజ్ఞాం చ పూర్వం కురుపుంగవానామ్। నాహం వినా యదుభిర్యాదవానాం పురీమిమామశకం ద్రష్టుమద్య॥౯॥ తపశ్చరిష్యామి నిబోధ తన్మే రామేణ సార్ధం వనమభ్యుపేత్య। ఇతీదముక్త్వా శిరసా చ పాదౌ సంస్పృశ్య కృష్ణస్త్వరితో జగామ॥ ౧౦॥ తతో మహాన్నినదః ప్రాదురాసీత్ సస్త్రీకుమారస్య పురస్య తస్య। అథాబ్రవీత్కేశవస్సన్నివర్త్య శబ్దం శ్రుత్వా యోషితాం క్రోశతీనామ్॥ ౧౧॥ పురీమిమామేష్యతి సవ్యసాచీ స వో దుఃఖాన్మోచయితా నరాగ్ర్యః। తతో గత్వా కేశవస్తం దదర్శ రామం వనే స్థితమేకం వివిక్తే॥౧౨॥ అథాపశ్యద్యోగయుక్తస్య తస్య నాగం ముఖాన్నిశ్చరంతం మహాంతమ్। శ్వేతం యయౌ స తతః ప్రేక్ష్యమాణో మహార్ణవో యేన మహానుభావః॥ ౧౩ ॥ సహస్రశీర్షః పర్వతాభోగవర్ష్మా రక్తాననస్స్వాం తనుం తాం విముచ్య। సమ్యక్చ తం సాగరః ప్రత్యగృహ్ణాన్నాగా దివ్యాస్సరితశ్చైవ పుణ్యాః॥ ౧౪॥ కర్కోటకో వాసుకిస్తక్షకశ్చ పృథుశ్రవా వరుణః కుంజరశ్చ। మిశ్రీ శంఖః కుముదః పుండరీకస్తథా నాగో ధృతరాష్ట్రో మహాత్మా॥౧౫॥ హ్రాదః క్రాథశ్శితికంఠోఽగ్రతేజాస్తథా నాగౌ చక్రమంథాతిషండౌ। నాగశ్రేష్ఠో దుర్ముఖశ్చాంబరీషః స్వయం రాజా వారుణశ్చాపి రాజన్॥ ౧౬॥ ప్రత్యుద్గమ్య స్వాగతేనాభ్యనందంస్తేఽపూజయంశ్చార్ఘ్యపాద్యక్రియాభిః। తతో గతే భ్రాతరి వాసుదేవో జానన్ సర్వా గతయో దివ్యదృష్టిః॥ ౧౭॥ వనే శూన్యే విచరంశ్చింతయానో భూమౌ చాథ సంవివేశాగ్ర్యతేజాః। సర్వం తేన ప్రాక్తదా చింత్యమాసీద్గాంధార్యా యద్వాక్యముక్తస్స పూర్వమ్॥ ౧౮॥

దుర్వాససా పాయసోచ్ఛిష్టలిప్తే యచ్చాప్యుక్తం తచ్చ సస్మార వాక్యమ్। సంచింతయన్నంధకవృష్ణినాశం కురుక్షయం చైవ మహానుభావః॥ ౧౯॥ మేనే తతస్సంక్రమణస్య కాలం తతశ్చకారేంద్రియసన్నిరోధమ్। తథా చ లోకత్రయపాలనార్థమాత్రేయవాక్యప్రతిపాలనాయ॥ ౨౦॥ దేవోపి సందేహవిమోక్షహేతోర్నిర్ణీతమైచ్ఛత్సకలార్థతత్త్వవిత్। స సంనిరుద్ధేంద్రియవాఙ్మనాస్తు శిశ్యే మహాయోగముపేత్య కృష్ణః॥ ౨౧॥ జరాథ తం దేశముపాజగామ లుబ్ధస్తదానీం మృగసంలిప్సురుగ్రః। స కేశవం యోగయుక్తం శయానం మృగాశంకీ లుబ్ధకస్సాయకేన॥ ౨౨॥ జరావిధ్యత్పాదతలే త్వరావాంస్తం చాభితస్తజ్జిఘృక్షుర్జగామ। అథాపశ్యత్పురుషం యోగయుక్తం పీతాంబరం లుబ్ధకోనేకబాహుమ్॥ ౨౩॥ మత్వాత్మానం త్వపరాద్ధం స తస్య పాదౌ జరా జగృహే శంకితాత్మా। ఆశ్వాసయంస్తం మహాత్మా తదానీం గచ్ఛన్నూర్ధ్వం రోదసీ వ్యాప్య లక్ష్మ్యా॥ ౨౪॥ దివం ప్రాప్తం వాసవోథాశ్వినౌ చ రుద్రాదిత్యా వసవశ్చాథ విశ్వే। ప్రత్యుద్యయుర్మునయశ్చాపి సిద్ధా గంధర్వముఖ్యాశ్చ మహాప్సరోభిః॥ ౨౫॥ తతో రాజన్ భగవానుగ్రతేజా నారాయణః ప్రభవశ్చావ్యయశ్చ। యోగాచార్యో రోదసీ వ్యాప్య లక్ష్మ్యా స్థానం ప్రాప స్వం మహాత్మాప్రమేయమ్॥ ౨౬॥ తతో దేవైరృషిభిశ్చాపి కృష్ణః సమాగతశ్చారణైశ్చైవ రాజన్। గంధర్వాగ్ర్యైరప్సరోభిర్వరాభిః సిద్ధైస్సాధ్యైశ్చానతైః పూజ్యమానః॥ ౨౭॥ తం వై దేవాః ప్రత్యనందంత రాజన్ మునిశ్రేష్ఠా ఋగ్భిరానర్చురీశమ్। తం గంధర్వాశ్చాపి తస్థుః స్తువంతః ప్రీత్యా చైనం పురుహూతోభ్యనందత్॥ ౨౮॥ ....*

ఇతి- శ్రీమహాభారతాంతర్గత- మౌసలపరణి చతుర్థోధ్యాయః,

వైశంపాయనః॥ దారుకోపి కురూన్గత్వా దృష్ట్వా పార్థాన్మహారథాన్। ఆచష్ట మౌసలే వృష్ణీనన్యోన్యేనోపసంహృతాన్॥ ౧॥ శ్రుత్వా వినష్టాన్వార్ష్ణేయాన్సభోజాంధకకౌకురాన్। పాండవాశ్శోకసంతప్తా విత్రస్తమనసోభవన్॥ ౨॥ తతోర్జునస్తానామంత్ర్య కేశవస్య ప్రియస్సఖా। ప్రయయౌ మాతులం ద్రష్టుం నేదమస్తీతి చాబ్రవీత్॥ ౩॥ స వృష్ణినిలయం గత్వా దారుకేణ సహ ప్రభో। దదర్శ ద్వారకాం వీరో మృతనాథామివ స్త్రియమ్॥ ౪॥ యాః స్మ తా లోకనాథేన నాథవత్యః పురాభవన్। తాస్త్వనాథాస్తదా నాథం పార్థం దృష్ట్వా విచుక్రుశుః॥ ౫॥ షోడశ స్త్రీసహస్రాణి వాసుదేవపరిగ్రహః। తాసామాసీన్మహానాదో దృష్ట్వైవార్జునమాగతమ్॥ ౬॥ తాస్తు దృష్ట్వైవ కౌరవ్యో బాష్పేణాపిహితేక్షణః। హీనాః కృష్ణేన పుత్రైశ్చ నాశకత్సోభివీక్షితుమ్॥ ౭॥ స తాం వృష్ణ్యంధకజలాం హయమీనాం రథోడుపామ్। వాదిత్రరథఘోషౌఘాం వేశ్మతీర్థమహాహ్రదామ్॥ ౮॥ రత్నశైవలసంఘాతాం వజ్రప్రాకారమాలినీమ్। రథ్యాస్రోతోజలావర్తాం చత్వరస్తిమితహ్రదామ్॥ ౯॥ రామకృష్ణమహాగ్రాహాం ద్వారకాం సరితం తదా। కాలపాశగ్రహాం భీమాం నదీం వైతరణీమివ॥ ౧౦॥ దదర్శ వాసవిర్ధీమాన్విహీనాం వృష్ణిపుంగవైః। గతశ్రియం నిరానందాం పద్మినీం శిశిరే యథా॥ ౧౧॥ తాం దృష్ట్వా ద్వారకాం పార్థస్తాశ్చ కృష్ణస్య యోషితః। సస్వనం బాష్పముత్సృజ్య నిపపాత మహీతలే॥ ౧౨॥ సాత్రాజితీ తతః సత్యా రుక్మిణీ చ విశాంపతే। అభిపత్య ప్రరురుదుః పరివార్య ధనంజయమ్॥ ౧౩॥ తతస్తం కాంచనే పీఠే సముత్థాప్యోపవేశ్య చ। అబ్రువంత్యో మహాత్మానం పరివార్యోపతస్థిరే॥ ౧౪॥ తతస్సంస్తూయ గోవిందం కథయిత్వా చ పాండవః। ఆశ్వాస్య తాః స్త్రియశ్చాపి మాతులం ద్రష్టుమభ్యగాత్॥ ౧౫॥ ....*

* ఇతి- మౌసలపర్వణి- పంచమోధ్యాయః- *

వైశంపాయనః॥ తం శయానం మహాత్మానం వీరమానకదుందుభిమ్। పుత్రశోకేన సంతప్తం దదర్శ కురుపుంగవః॥ ౧॥ తస్యాశ్రుపరిపూర్ణాక్షో వ్యూఢోరస్కో మహాభుజః। ఆర్తస్యార్తతరః పార్థః పాదౌ జగ్రాహ భారత॥ ౨॥ తస్య మూర్ధానమాఘ్రాతుమియేషానకదుందుభిః। స్వస్రీయస్య మహాబాహుర్న శశాక చ శత్రుహన్॥ ౩॥ సమాలింగ్యార్జునం వృద్ధస్స భుజాభ్యాం మహాభుజః। రురుద పుత్రాన్స్మరన్సర్వాన్విలలాప సువిహ్వలః॥ భ్రాతౄన్

పుత్రాంశ్చపౌత్రాంశ్చదౌహిత్రాన్ససఖీనపి ॥ ౫॥ వాసుదేవః॥ యైర్జితాభూమిపాలాశ్చదైత్యాశ్చశతశోర్జున। తాన్దృష్ట్వానేహపశ్యామిజీవా
మ్యర్జునదుర్మరః॥ ౬॥ యౌతావర్జునశిష్యౌతేప్రియౌబహుమతౌసదా। తయోరపనయాత్పార్థవృష్ణయోనిధనంగతాః॥ ౭॥యౌతౌవృష్ణిప్రవీరా
ణాంద్వావేవాతిరథౌమతౌ। ప్రద్యుమ్నోయుయుధానశ్చకథయన్కత్థసేచయౌ॥ ౮॥ తౌసదాకురుశార్దూలకృష్ణస్యప్రియభాజనౌ। తావుభౌవృష్ణి
నాశస్యముఖమాస్తాంధనంజయ॥ ౯॥ నతుగర్హామిశైనేయంహార్దిక్యంచాహమర్జున। అక్రూరంరౌక్మిణేయంవాశాపోహ్యేవాత్రకారణమ్॥౧౦॥
కేశినంయస్తుకంసంచవిక్రమ్యజగతఃప్రభుః। విదేహావకరోత్పార్థచైద్యంచబలగర్వితమ్॥ ౧౧॥ నైషాదిమేకలవ్యంచచక్రేకాలింగమాగధాన్ । గాం
ధారాన్కాశిరాజంచమరుభూమౌచపార్థివాన్॥ ౧౨॥ ప్రాచ్యాంశ్చదాక్షిణాత్యాంశ్చపార్వతీయాంస్తథానృపాన్।సోభ్యుపేక్షితవానేతమనయా
న్మధుసూదనః॥ ౧౩॥ త్వంహితంనారదశ్చైవమునయశ్చసనాతనమ్ । గోవిందమనఘందేవమభిజానీధ్వమచ్యుతమ్॥ ౧౪॥ ప్రత్యపశ్యచ్చసవిభుర్జ్ఞా
తిక్షయమధోక్షజః। సముపేక్షితవాన్నిత్యంస్వయంసమమపుత్రకః॥౧౫॥ గాంధార్యావచనంయత్తదృషీణాంచపరంతప। తన్నూనమన్యథాకర్తుం
నైచ్ఛత్సజగతఃప్రభుః॥౧౬॥ ప్రత్యక్షంభవతశ్చాపితవపౌత్రఃపరంతప । అశ్వత్థామ్నాహతశ్చాపిజీవితస్తస్యతేజసా॥ ౧౭॥ ఇమాంస్తునైచ్ఛత్స్వాన్
జ్ఞాతీన్రక్షితుంససఖాతవ। తతఃపుత్రాంశ్చపౌత్రాంశ్చభ్రాతౄనథసఖీనయమ్॥౧౮॥ శయానాన్నిహతాన్దృష్ట్వాతతోమామబ్రవీదిదమ్। సంప్రా
ప్తోద్యాయమస్యాంతఃకులస్యభరతర్షభ॥౧౯॥ ఆగమిష్యతిబీభత్సురిమాంద్వారవతీంపురీమ్। ఆఖ్యేయంతస్యయద్వృత్తంవృష్ణీనాంవైశసంమహత్
౨౦॥ సతుశ్రుత్వామహాతేజాయదూనాంనిధనంప్రభో। ఆగంతాక్షిప్రమేవేహనమేత్రాస్తివిచారణా॥ ౨౧॥ యోహంతమర్జునంవిద్ధియోర్జునఃసో
హమేవతు। యద్బ్రూయాత్తత్తథాకార్యమితిబుధ్యస్వభారత॥ ౨౨ ॥ సస్త్రీషుప్రాప్తకాలాసుపాండవోబాలకేషుచ । ప్రతిపత్స్యతిబీభత్సుర్భవ
తశ్చౌర్ధ్వదేహికమ్॥ ౨౩ ॥ ఇమాంచనగరీంసద్యఃప్రతియాతేధనంజయే । ప్రాకారాట్టాలకోపేతాంసముద్రఃప్లావయిష్యతి॥ ౨౪॥ అహందేశేతుక
స్మింశ్చిత్పుణ్యేనియమమాస్థితః। కాలంకర్తాసద్యఏవరామేణసహధీమతా॥ ౨౫ ॥ ఏవముక్త్వాహృషీకేశోమామచింత్యపరాక్రమః । హిత్వామాం
బాలకైస్సార్ధందిశంకామప్యగాత్ప్రభుః॥ ౨౬ ॥ సోహంతౌచమహాత్మానౌచింతయన్భ్రాతరౌతవ । ఘోరంజ్ఞాతివధంచైవనభుంజేశోకకర్శితః॥
౨౭॥ నభోక్ష్యేనచజీవిష్యేదిష్ట్యాప్రాప్తోసిపాండవ। యదుక్తంపార్థకృష్ణేనతత్సర్వమఖిలంకురు॥ ౨౮ ॥ ఏతత్తేపార్థరాజ్యంచస్త్రియోరత్నాని
చైవహి। ఇష్టాన్ప్రాణానహంహీమాంస్త్యక్ష్యామ్యరినిషూదన॥ ౨౯ ॥ ....*

ఇతి- శ్రీమహాభారతాంతర్గత- మౌసలపర్వణి- షష్ఠోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ ఏవముక్తస్సబీభత్సుర్మాతులేనపరంతపః। దుర్మనాదీనమనసంవసుదేవమువాచహ॥౧॥నాహంవృష్ణిప్రవీరేణబభ్రుభిశ్చైవమాతు
ల। విహీనాంపృథివీంద్రష్టుంశక్యామీహకథంచన॥ ౨॥ రాజాచభీమసేనశ్చసహదేవశ్చపాండవః। నకులోయాజ్ఞసేనీచషడేకమనసోవయమ్॥౩॥రా
జ్ఞఃసంక్రమణేచాపికాలోయంవర్తతేధ్రువమ్। తమిమంవిద్ధిసంప్రాప్తంకాలంకాలవిదాంవర ॥ ౪ ॥ సర్వథావృష్ణిదారాంస్తుబాలంవృద్ధంతథైవచ।గ
మిష్యేపరిగృహ్యాహమింద్రప్రస్థమరిందమ ॥ ౫ ॥ ఇత్యుక్త్వాదారుకమిదంవాక్యమాహధనంజయః। అమాత్యాన్వృష్ణివీరాణాంద్రష్టుమిచ్ఛామిమాచి
రమ్॥ ౬॥ ఇత్యేవముక్త్వావచనంసుధర్మాంయాదవీంసభామ్ । ప్రవివేశార్జునఃశూరఃశోచమానోమహారథాన్॥ ౭॥తమాసనగతంతత్రసర్వాఃప్ర
కృతయస్తథా। బ్రాహ్మణానైగమాస్తత్రపరివార్యోపతస్థిరే ॥ ౮॥ తాన్దీనమనసస్సర్వాన్నిభృతాన్గతచేతసః। ఉవాచేదంవచఃకాలేపార్థోదీన
తరస్తథా॥ ౯॥ శక్రప్రస్థమహంనేష్యేవృష్ణ్యంధకజనంస్వయమ్ । ఇదంతునగరంసర్వంసముద్రఃప్లావయిష్యతి ॥ ౧౦ ॥ సజ్జీకురుతయానానిరత్నాని
వివిధానిచ। వజ్రోయంభవతాంరాజాశక్రప్రస్థేభవిష్యతి ॥ ౧౧ ॥ సప్తమేదివసేచైవరవౌవిమలఉద్గతే। బహిర్వత్స్యామహేసర్వేసజ్జీభవతమాచి

రమ్॥ ౧౨ ॥ ఇత్యుక్తాస్తేన తే సర్వే పార్థేనాక్లిష్టకర్మణా। సజ్జమాశు తతశ్చక్రుః స్వసిద్ధ్యర్థం సముత్సుకాః॥౧౩॥ తాం రాత్రిమవసత్పార్థః కేశవ
స్యనివేశనే। మహతా శోకమోహేన సహసాభిపరిప్లుతః॥ ౧౪ ॥ శ్వోభూతేఽథ తతః సౌరిర్వసుదేవః ప్రతాపవాన్ । యుక్త్వాత్మానం మహాతేజా జగామ
గతిముత్తమామ్॥ ౧౫॥ తతః శబ్దో మహానాసీత్ వసుదేవనివేశనే। దారుణః క్రోశతీనాం చ రుదతీనాం చ యోషితామ్॥౧౬॥ ప్రకీర్ణమూర్ధజాః సర్వా
విముక్తాభరణస్రజః। ఉరాంసి పాణిభిర్ఘ్నంత్యో వ్యలపన్ కరుణం స్త్రియః॥ ౧౭॥ తం దేవకీ చ భద్రా చ రోహిణీ మదిరా తథా । అన్వారోహంత చ తదా
భర్తారం యోషితాం వరాః॥౧౮॥ తతః శౌరిం నృయుక్తేన బహుమాల్యేన భారత। యానేన మహతా పార్థో బహిర్నిష్క్రామయత్తదా॥౧౯॥ తమ
న్వయుస్తత్ర తత్ర దుఃఖశోకసమాహతాః। ద్వారకావాసినః సర్వే పౌరజానపదా హితాః॥ ౨౦ ॥ తస్యాశ్వమేధికం ఛత్రం దీప్యమానాశ్చ పావకాః । పు
రస్తాత్తస్య యానస్య యాజకాశ్చ తతో యయుః॥౨౧॥ అనుజగ్ముశ్చ తం వీరం దేవ్యస్తా వై స్వలంకృతాః। స్త్రీసహస్రైః పరివృతా వధూభిశ్చ సహస్రశః॥
౨౨॥ యస్తు దేశః ప్రియస్తస్య జీవతోఽభూన్మహాత్మనః । తత్రైనముపసంకల్ప్య పితృమేధం ప్రచక్రిరే॥ ౨౩ ॥ తం చితాగ్నిగతం వీరం శూరపుత్రం వరాంగ
నాః। తతోఽన్వారురుహుః పత్న్యశ్చతస్రః పతిలోకగాః॥ ౨౪॥ తం వై చతసృభిః స్త్రీభిరన్వితం పాండునందనః । అదాహయచ్చందనైశ్చ గంధైరుచ్చా
వచైరపి॥౨౫॥ తతః ప్రాదురభూచ్ఛబ్దః సమిద్ధస్య విభావసోః । సామగానాం చ నిర్ఘోషో నరాణాం రుదతామపి ॥ ౨౬॥ తతో వజ్రప్రధానాస్తే వృష్ణ్యం
ధకకుమారకాః। సర్వే చైవోదకం చక్రుః స్త్రియశ్చైవ మహాత్మనః॥ ౨౭ ॥ అలుప్తధర్మస్తం ధర్మం కారయిత్వా స ఫాల్గునః। జగామ వృష్ణయో యత్ర
వినష్టా భరతర్షభ॥ ౨౮ ॥ స తాందృష్ట్వా నిపతితాన్ కదనే భృశదుఃఖితః । బభూవాతీవ కౌరవ్యః ప్రాప్తకాలం చ కార హ॥ ౨౯ ॥ యథాప్రధానతశ్చై
వ చక్రే సర్వాస్తథా క్రియాః। యే హతా బ్రహ్మశాపేన ముసలైరేరకోద్భవైః॥ ౩౦॥ తతః శరీరే రామస్య వాసుదేవస్య చోభయోః। అన్విష్య దాహయా
మాస పురుషైరాప్తకారిభిః॥ ౩౧॥ స తేషాం విధివత్కృత్వా ప్రేతకార్యాణి పాండవః । సప్తమే దివసే ప్రాయాద్రథమారుహ్య సత్వరః॥ ౩౨॥ అశ్వ
యుక్తై రథైశ్చాపి గోఖరోష్ట్రయుతైరపి। స్త్రియస్తా వృష్ణివీరాణాం రుదంత్యః శోకకర్శితాః॥౩౩॥అనుజగ్ముర్మహాత్మానం పాండుపుత్రం ధనంజయమ్
భృత్యాస్త్వంధకవృష్ణీనాం సాదినో రథినశ్చ యే॥౩౪॥ వీరహీనం వృద్ధబాలం పౌరజానపదాస్తథా। యయుస్తే పరివార్యాథ కలత్రం పార్థశాసనాత్॥
౩౫॥ కుంజరైశ్చ గజారోహా యయుః శైలనిభైస్తథా। సపాదరక్షైః సంయుక్తాః సాంతరాయుధికా యయుః॥౩౬॥ పుత్రాశ్చాంధకవృష్ణీనాం సర్వే పా
ర్థమనువ్రతాః। బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యాః శూద్రాశ్చైవ మహాధనాః॥ ౩౭॥ దశ షట్చ సహస్రాణి వాసుదేవావరోధనమ్ । పురస్కృత్య యయు
ర్వజ్రం పౌత్రం కృష్ణస్య ధీమతః॥౩౮॥ బహూని చ సహస్రాణి ప్రయుతాన్యర్బుదాని చ। భోజవృష్ణ్యంధకస్త్రీణాం హతనాథా వినిర్యయుః॥౩౯॥ తత్సాగర
సమప్రఖ్యం వృష్ణిచక్రం మహర్ధిమత్ । ఉవాహ రథినాం శ్రేష్ఠః పార్థః పరపురంజయః॥ ౪౦॥ నిర్యాతే తు జనే తస్మిన్ సాగరో మకరాలయః। ద్వారకాం ర
త్నసంపూర్ణాం జలేనాప్లావయత్తదా॥౪౧॥ యద్యద్ధి పురుషవ్యాఘ్రో భూమేస్తస్యా వ్యముంచత। తత్తత్సంప్లావయామాస సలిలేన స సాగరః॥ ౪౨॥ త
దద్భుతమభిప్రేక్ష్య ద్వారకావాసినో జనాః। తూర్ణాత్తూర్ణతరం జగ్ముర అహో దైవమితి బ్రువన్॥౪౩॥ కాననేషు చ రమ్యేషు పర్వతేషు నదీషు చ। నివ
సన్నానయామాస వృష్ణిదారాన్ ధనంజయః॥ ౪౪॥ స పంచనదమాసాద్య ధీమానతిసమృద్ధిమత్। దేశే గోపశుధాన్యాఢ్యే నివాసమకరోత్ప్రభుః॥ ౪౫॥
తతో లోభః సమభవద్దస్యూనాం నిహతేశ్వరాః। దృష్ట్వా స్త్రియో నీయమానాః పార్థేనైకేన భారత॥ ౪౬॥ తతస్తే పాపకర్మాణో లోభోపహతచేత
సః। ఆభీరా మంత్రయామాసుః సమేత్యాశుభదర్శనాః॥ ౪౭॥ అయమేకోఽర్జునో ధన్వీ వృద్ధబాలం హతేశ్వరమ్। నయత్యస్మానతిక్రమ్య యోధాశ్చేమే హత
ౌజసః॥ ౪౮॥ తతో యష్టిప్రహరణా దస్యవస్తే సహస్రశః। అభ్యధావంత వృష్ణీనాం తం జనం లోప్త్రహారిణః॥ ౪౯॥ మహతా సింహనాదేన త్రాసయం

తఃపృథగ్జనమ్। అభిపేతుర్వృథార్థం తే కాలపర్యాయచోదితాః॥౫౦॥తతో నివృత్తః కౌంతేయః సహసా సపదానుగః। ఉవాచ తాన్మహాబాహురర్జునః
ప్రహసన్నివ॥౫౧॥ నివర్తధ్వమధర్మజ్ఞా యది జీవితుమిచ్ఛథ। ఇదానీం శరనిర్భిన్నాః శోచధ్వం నిహతా మయా॥౫౨॥ తథోక్తాస్తేన వీరేణ కదర్థీకృత్య
తద్వచః। అభిపేతుర్జనం మూఢా వార్యమాణాః పునః పునః॥౫౩॥తతోఽర్జునో ధనుర్దివ్యం గాండీవమజరం మహత్ । ఆరోపయితుమారేభే యత్నాది
వ కథంచన॥ ౫౪॥చకార సజ్యం కృచ్ఛ్రేణ సంభ్రమే తుములే సతి। చింతయామాస చాస్త్రాణి న చ సస్మార తాన్యపి॥౫౫॥వైకృత్యం తన్మహద్దృష్ట్వా భుజవీ
ర్యే తథా యుధి।దివ్యానాం చ మహాస్త్రాణాం వినాశాద్వ్రీడితోఽభవత్ ॥౫౬॥ వృష్ణియోధాశ్చ తే సర్వే గజాశ్వరథయోధినః।న శేకురావర్తయితుం హ్రి
యమాణం చ తం జనమ్॥౫౭॥ కళత్రస్య బహుత్వాద్ధి సంపతత్సు తతస్తతః। ప్రయత్నమకరోత్పార్థో జనస్య పరిరక్షణే॥౫౮॥మిషతాం సర్వయోధానాం
తతస్తాః ప్రమదోత్తమాః। సమంతతోఽవకృష్యంత కామాచ్చాన్యాః ప్రవవ్రజుః॥ ౫౯॥ తతో గాండీవనిర్ముక్తైః శరైః పార్థో ధనంజయః।జఘాన దస్యూన్
సోద్వేగో వృష్ణిభృత్యైస్సహ ప్రభుః॥౬౦॥క్షణేన తస్య తే రాజన్ క్షయం జగ్మురజిహ్మగాః।అక్షయా హి పురా భూత్వా క్షీణాః క్షతజభోజనాః॥౬౧॥స శరక్ష
యమాసాద్య దుఃఖశోకసమాహతః। ధనుష్కోట్యా తదా దస్యూనవధీత్పాకశాసనిః॥ ౬౨॥ ప్రేక్షతస్త్వేవ పార్థస్య వృష్ణ్యంధకవరస్త్రియః।జగ్మురా
దాయ తే మ్లేచ్ఛాః సమంతాజ్జనమేజయ॥ ౬౩॥ధనంజయస్తు దైవం తన్మనసాచింతయత్ప్రభుః।దుఃఖశోకసమావిష్టో నిశ్వాసపరమోఽభవత్ ॥౬౪॥అస్త్రా
ణాం చ ప్రణాశేన బాహువీర్యస్య సంక్షయాత్ ।ధనుషశ్చావిధేయత్వాచ్ఛరాణాం సంక్షయేన చ॥౬౫॥బభూవ విమనాః పార్థో దైవమిత్యనుచింతయన్॥
న్యవర్తత తతో రాజన్నేదమస్తీతి చాబ్రవీత్ ॥ ౬౬॥ తతస్స శేషమాదాయ కళత్రస్య మహామతిః। హృతభూయిష్ఠరత్నస్య కురుక్షేత్రమవాతరత్ ॥౬౭॥ఏ
వం కళత్రమానీయ వృష్ణీనాం హృతశేషితమ్। న్యవేశయత కౌరవ్యస్తత్ర తత్ర ధనంజయః॥ ౬౮॥ హార్దిక్యతనయం పార్థో నగరం మార్తికావతమ్ । భో
జరాజకళత్రం చ హృతశేషం నరోత్తమః॥ ౬౯ ॥ తతో బాలాశ్చ వృద్ధాశ్చ స్త్రియశ్చాదాయ పాండవః। వీరైర్విహీనాన్సర్వాంస్తాన్ శక్రప్రస్థే న్యవేశ
యత్॥ ౭౦॥ యౌయుధానం సరస్వత్యాం పుత్రం సాత్యకినః ప్రియమ్। న్యవేశయత ధర్మాత్మా వృద్ధబాలపురస్కృతమ్॥ ౭౧॥ ఇంద్రప్రస్థే దదౌ రాజ్యం వ
జ్రాయ పరవీరహా। వజ్రేణాక్రూరదారాస్తు వార్యమాణాః ప్రవవ్రజుః ॥ ౭౨ ॥ రుక్మిణీ త్వథ గాంధారీ శైబ్యా హైమవతీత్యపి । దేవీ జాంబవతీ చైవ వివిశు
ర్జాతవేదసమ్॥ ౭౩॥ సత్యభామా తథైవాన్యా దేవ్యః కృష్ణస్య సమ్మతాః । వనం ప్రవివిశూ రాజంస్తాపస్యే ధృతనిశ్చయాః॥ ౭౪॥ ఫలమూలాదిభోజి
న్యో హరిధ్యానైకతత్పరాః । హిమవంతమతిక్రమ్య కలాపగ్రామమావిశన్॥ ౭౫॥ద్వారకావాసినో యే తు పురుషాః పార్థమభ్యయుః। యథార్హం
సంవిభజ్యైనాన్ వజ్రే పర్యదదజ్జయః ॥ ౭౬ ॥ స తత్కృత్వా ప్రాప్తకాలం బాష్పేణాపిహితోఽర్జునః । కృష్ణద్వైపాయనం వ్యాసం దదర్శాసీన
మాశ్రమే॥ ౭౭॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతాంతర్గత - మౌసలపర్వణి - సప్తమోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ ప్రవిశన్నర్జునో రాజన్నాశ్రమం సత్యవాదినః । దదర్శాసీనమేకాంతే మునిం సత్యవతీసుతమ్॥ ౧॥ స తమాసాద్య ధర్మజ్ఞముపతస్థే
మహావ్రతమ్। అర్జునోఽస్మీతి నామాస్మై నివేద్యాభ్యవదత్తతః॥౨॥ స్వాగతం తేఽస్త్వితి ప్రాహ మునిస్సత్యవతీసుతః। ఆస్యతామితి చోవాచ ప్రసన్నాత్మా
మహామునిః॥౩॥ తమప్రతీతమనసం నిశ్వసంతం పునః పునః। నిర్విణ్ణమనసం దృష్ట్వా పార్థం వ్యాసోఽబ్రవీదిదమ్॥౪॥ నఖకేశదశాకుంభవారిణా కిం సముక్షి
తః। అవీరజానుగమనం బ్రాహ్మణో వా హతస్త్వయా॥౫॥ యుద్ధే పరాజితో వాసి గతశ్రీరివ లక్ష్యసే। న త్వాం ప్రభిన్నం జానామి కిమిదం భరతర్షభ॥శ్రో
తవ్యం చేన్మయా పార్థ క్షిప్రమాఖ్యాతుమర్హసి॥౬॥ అర్జునః॥యస్స మేఘవపుశ్శ్రీమాన్ బృహత్పంకజలోచనః।స కృష్ణస్సహ రామేణ త్యక్త్వా దేహం
దివం గతః॥ ౭॥ మౌసలే వృష్ణివీరాణాం వినాశో బ్రహ్మశాపజః।బభూవ వీరాంతకరః ప్రభాసే రోమహర్షణః॥౮॥యే తే శూరా మహాత్మానః సింహదర్పా

మహాబలాః। భోజవృష్ణ్యంధకా బ్రహ్మన్నన్యోన్యం తైర్హతం యుధి॥ ౯॥ గదాపరిఘశక్తీనాం సహాః పరిఘబాహవః । త ఏరకాభిర్నిహతాః పశ్య కాలస్య పర్యయమ్॥౧౦॥ హతం పంచశతం తేషాం సహస్రం బాహుశాలినామ్। నిధనం సమనుప్రాప్తం సమాసాద్యేతరేతరమ్॥౧౧॥ పునః పునర్న మృష్యామి వినాశమమితౌజసామ్। చింతయానో యదూనాం చ కృష్ణస్య చ యశస్వినః॥ ౧౨॥ శోషణం సాగరస్యేవ పర్వతస్యేవ చాలనమ్। నభసః పతనం చైవ శైత్యమగ్నేస్తథైవ చ॥౧౩॥ అశ్రద్ధేయమహం మన్యే వినాశం శార్ఙ్గధన్వనః। న చేహ స్థాతుమిచ్ఛామి లోకే కృష్ణవినాకృతః॥౧౪॥ ఇతః కష్టతరం చాన్యచ్ఛృణు తద్వై తపోధన। మనో మే దీర్యతే యేన చింతయానస్య వై ముహుః॥౧౫॥ పశ్యతో వృష్ణిదారాంశ్చ మమ బ్రహ్మన్ సహస్రశః। ఆభీరైరనుసృత్యాజౌ హృతాః పంచజనాలయైః॥౧౬॥ తత్రాహం ధనురాదాయ నాశకం తస్య పూరణే। యథా పురా చ మే వీర్యం భుజయోర్న తథాభవత్ ॥౧౭॥ అస్త్రాణి మే ప్రణష్టాని వివిధాని మహామునే। శరాస్సంక్షయమాపన్నాః క్షణేనైవ సమంతతః॥ ౧౮॥ పురుషశ్చాప్రమేయాత్మా శంఖచక్రగదాధరః । చతుర్భుజః పీతవాసాః శ్యామః పద్మదళేక్షణః॥ ౧౯ ॥ యశ్చ యాతి పురస్తాన్మే రథస్య సుమహాద్యుతిః। ప్రదహన్ రిపుసైన్యాని న పశ్యామ్యహమచ్యుతమ్॥ ౨౦॥ యేన పూర్వం ప్రదగ్ధాని శత్రుసైన్యాని తేజసా। శరైర్గాండీవనిర్ముక్తైరహం పశ్చాద్వ్యనాశయమ్॥ ౨౧॥ తమపశ్యన్ విషీదామి ఘూర్ణామీవ చ సత్తమ। పరినిర్విణ్ణచేతాశ్చ శాంతిం నోపలభేపి చ॥౨౨॥ వినా జనార్దనం వీరం నాహం జీవితుముత్సహే। శ్రుత్వైవ హి గతం విష్ణుం మమాపి ముముహుర్దిశః॥౨౩॥ ప్రణష్టజ్ఞాతివీర్యస్య శూన్యస్య పరిధావతః। ఉపదేష్టుం మమ శ్రేయో భవానర్హతి సత్తమ॥౨౪॥ వ్యాసః॥ బ్రహ్మశాపవినిర్దగ్ధా వృష్ణ్యంధకమహారథాః। వినష్టాః కురుశార్దూల న తాన్ శోచితుమర్హసి॥౨౫॥ భవితవ్యం తథా తచ్చ దిష్టమేతన్మహాత్మనామ్। ఉపేక్షితం చ కృష్ణేన శక్తేనాపి వ్యపోహితుమ్॥౨౬॥ త్రైలోక్యమపి గోవిందః కృత్స్నం స్థావరజంగమమ్। ప్రసహేదన్యథా కర్తుం ఏతశ్శాపం మహాత్మనామ్॥౨౭॥ రథస్య పురతో యాతి యస్సచక్రగదాధరః। తవ స్నేహాత్పురాణర్షిర్వాసుదేవశ్చతుర్భుజః॥ ౨౮॥ కృత్వా భారావతరణం పృథివ్యాః పృథులోచనః। మోక్షయిత్వా తనుం ప్రాప్తః కృష్ణస్స్వస్థానముత్తమమ్॥౨౯॥ త్వయాపీహ మహత్కర్మ దేవానాం పురుషర్షభ కృతం భీమసహాయేన యమాభ్యాం చ మహాభుజః॥౩౦॥ కృతకృత్యాంశ్చ వో మన్యే సంస్థితాన్ కురుపుంగవ గమనం ప్రాప్తకాలం చ ఇదం శ్రేయస్కరం విభో॥ ౩౧॥ ఏవం బుద్ధిశ్చ తేజశ్చ ప్రతిపత్తిశ్చ భారత। భవంతి భవకాలేషు విపద్యంతే విపర్యయే॥౩౨॥ కాలమూలమిదం సర్వం జగద్బీజం ధనంజయ। కాల ఏవ సమాదత్తే పునరేవ యదృచ్ఛయా॥౩౩॥ స ఏవ బలవాన్ భూత్వా పునర్భవతి దుర్బలః। స ఏవేశశ్చ భూత్వేహ పరైరాజ్ఞాప్యతే పునః॥ ౩౪॥ కృతకృత్యాని చాస్త్రాణి గతాన్యద్య యథాగతమ్। పునరేష్యంతి తే హస్తం యదా కాలో భవిష్యతి॥౩౫॥ కాలో గంతుం గతిం ముఖ్యాం భవతామపి భారత। ఏతచ్ఛ్రేయో హి వో మన్యే పరం భరతసత్తమ॥౩౬॥ వైశంపాయనః॥ ఏతద్వచనమాజ్ఞాయ వ్యాసస్యామితతేజసః। అనుజ్ఞాతో యయౌ పార్థో నగరం నాగసాహ్వయమ్॥ ౩౭ ॥ ప్రవిశ్య చ పురీం వీరః సమాసాద్య యుధిష్ఠిరమ్। ఆచష్ట తద్యథావృత్తం వృష్ణ్యంధకకులం ప్రతి॥౩౮॥***

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శతసాహస్రికాయాం - సంహితాయాం - వైయాసిక్యాం-

* * *

మౌసలపర్వణి - అష్టమోధ్యాయః

సమాప్తం చేదం - మౌసలపర్వ

శ్రీమహాభారతే - మహాప్రస్థానికపర్వప్రారంభః

శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత - శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః

నారాయణంనమస్కృత్య నరంచైవనరోత్తమమ్ । దేవీంసరస్వతీంవ్యాసంతతోజయముదీరయేత్ ॥

జనమేజయః॥ ఏవంవృష్ణ్యంధకకులేశ్రుత్వామౌసలమాహవమ్। పాండవాఃకిమకుర్వంతతథాకృష్ణేదివంగతే॥౧॥వైశంపాయనః॥ శ్రుత్వైవంకౌరవోరాజావృష్ణీనాంకదనంమహత్। ప్రస్థానేమతిమాధాయవాక్యమర్జునమబ్రవీత్॥౨॥ కాలఃపచతిభూతానిసర్వాణ్యేవమహామతే। కాలపాశమహంమన్యేత్వమపిద్రష్టుమర్హసి॥౩॥ ఇత్యుక్తస్సతుకౌంతేయఃకాలఃకాలఇతిబ్రువన్। అన్వపద్యతతద్వాక్యంభ్రాతుర్జ్యేష్ఠస్యధీమతః॥౪॥అర్జునస్యమతంజ్ఞాత్వాభీమసేనోయమౌతథా।అన్వపద్యంతతద్వాక్యంయదుక్తంసవ్యసాచినా॥౫॥తతోయుయుత్సుమానాయ్యప్రవ్రజన్ధర్మకామ్యయా। రాజ్యంపరిదదౌసర్వంవైశ్యాపుత్రేయుధిష్ఠిరః॥ ౬ ॥ అభిషిచ్యస్వరాజ్యేచరాజానంచపరీక్షితమ్ । దుఃఖార్తశ్చాబ్రవీద్రాజాసుభద్రాంపాండవాగ్రజః॥౭॥ ఏషపుత్రస్యతేపుత్రఃకురురాజోభవిష్యతి। యదూనాంపరిశేషశ్చవజ్రోరాజాకృతశ్చహ॥ ౮॥ పరీక్షిద్ధాస్తినపురేశక్రప్రస్థేచయాదవః । వజ్రోరాజాత్వయారక్ష్యోమాచాధర్మేమనఃకృథాః॥ ౯॥ ఇత్యుక్త్వాధర్మరాజస్సవాసుదేవస్యధీమతః।మాతులస్యచవృద్ధస్యరామాదీనాంతథైవచ॥౧౦॥మాతృభిఃసహధర్మాత్మాకృత్వోదకమతంద్రితః। శ్రాద్ధాన్యుద్దిశ్యసర్వేషాంచకారవిధివత్తదా ॥ ౧౧॥ ద్వైపాయనంనారదంచమార్కండేయంతపోధనమ్। భారద్వాజంయాజ్ఞవల్క్యంహరిముద్దిశ్యయత్నవాన్॥ ౧౨॥ అభోజయత్స్వాదుభోజ్యంకీర్తయిత్వాచశార్ఙ్గిణమ్। దదౌరత్నానివాసాంసిగ్రామానశ్వాన్రథాంస్తదా ॥ ౧౩॥ స్త్రియశ్చద్విజముఖ్యేభ్యస్తదాశతసహస్రశః । కృపమభ్యర్చ్యచగురుమథపౌరపురస్కృతమ్॥ ౧౪॥ శిష్యంపరీక్షితంతస్మైదదౌభరతసత్తమ। తతస్తుప్రకృతీస్సర్వాస్సమానాయ్యయుధిష్ఠిరః ॥ ౧౫ ॥ సర్వమాచష్టరాజర్షిశ్చికీర్షితమథాత్మనః। తేశ్రుత్వైవవచస్తస్యపౌరజానపదాజనాః॥ ౧౬॥ భృశముద్విగ్నమనసోనాభ్యనందంతతద్వచః। నైవంకర్తవ్యమితితేతదోచుస్తంనరాధిపమ్॥ ౧౭॥నచరాజాతథాకార్షీత్కాలపర్యాయధర్మవిత్। తతోనుమాన్యధర్మాత్మాపౌరజానపదంజనమ్॥ ౧౮॥ గమనాయమతించక్రేభ్రాతరశ్చాస్యతేతదా।తతస్సరాజాకౌరవ్యోధర్మపుత్రోయుధిష్ఠిరః ॥ ౧౯ ॥ ఉత్సృజ్యాభరణాన్యంగాజ్జగృహేవల్కలాన్యుత। భీమార్జునయమాశ్చైవద్రౌపదీచయశస్వినీ॥౨౦॥తథైవజగృహుఃసర్వేవల్కలానినరాధిప। విధివత్కారయిత్వేష్టింనైష్ఠికీంభరతర్షభ ॥ ౨౧ ॥ సముత్సృజ్యాప్సుసర్వేగ్నీన్ప్రతస్థుర్నరపుంగవాః।తతఃప్రరురుదుస్సర్వాఃస్త్రియోదృష్ట్వానరోత్తమాన్॥ ౨౨ ॥ ప్రస్థితాన్ద్రౌపదీషష్ఠాన్పురాద్యూతజితాన్యథా । హర్షోభవచ్చసర్వేషాంభ్రాతౄణాంగమ

సంప్రతి॥ ౨౩॥ యుధిష్ఠిరమతంజ్ఞాత్వా వృష్ణిక్షయమవేక్ష్యచ। భ్రాతరః పంచకృష్ణాచ షష్ఠీ శ్వాచైవసప్తమః॥ ౨౪॥ ఆత్మనాసప్తమోరాజా నిర్యయౌ
గజసాహ్వయాత్ । పౌరైరనుగతో దూరం సర్వైరంతఃపురైస్తథా ॥ ౨౫ ॥ నచైనమశకత్కశ్చిన్నివర్తస్వేతి భాషితుమ్ । న్యవర్తంత తతస్సర్వే న
రానగరవాసినః॥ ౨౬॥ కృపప్రభృతయశ్చైవ యుయుత్సుం పర్యవారయన్। వివేశ గంగాం కౌరవ్య ఉలూపీ భుజగాత్మజా ॥ ౨౭॥ చిత్రాంగదా యయౌ చా
పి మణిపూరపురం ప్రతి। శిష్టాః పరీక్షితం త్వన్యా మాతరః పర్యవారయన్ ॥ ౨౮ ॥ పాండవాశ్చ మహాత్మానో ద్రౌపదీ చ యశస్వినీ । కృతోపవాసాః కౌర
వ్యాః ప్రయయుః ప్రాఙ్ముఖాస్తతః॥ ౨౯ ॥ యోగయుక్తా మహాత్మానస్త్యాగధర్మముపేయుషః। అభిజగ్ముర్బహూన్ దేశాన్ సరితః సాగరాంస్తథా॥ ౩౦॥
యుధిష్ఠిరో యయావగ్రే భీమస్తు తదనంతరమ్। అర్జునస్తస్య చాన్వేవ యమౌ చాపి యథాక్రమమ్ ॥ ౩౧ ॥ పృష్ఠతస్తు వరారోహా శ్యామా పద్మదళేక్షణా।
ద్రౌపదీ యోషితాం శ్రేష్ఠా యయౌ భరతసత్తమ॥ ౩౨॥ శ్వాచైవానుయయావేకః ప్రస్థితాన్ పాండవాన్ వనమ్ । క్రమేణ తే యయుర్వీరా లౌహిత్యం స
లిలార్ణవమ్॥ ౩౩॥ గాండీవం తు ధనుర్దివ్యం నముమోచ ధనంజయః। రత్నలోభాన్మహారాజ తే చాక్షయ్యే మహేషుధీ॥ ౩౪॥ అగ్నిం తే దదృశుస్తత్ర స్థితం
శైలమివాగ్రతః। మార్గమావృత్య తిష్ఠంతం సాక్షాత్పురుషవిగ్రహమ్॥ ౩౫॥ తతో దేవస్సప్తార్చిః పాండవానిదమబ్రవీత్ । భోభోః పాండుసుతా వీ
రాః పావకం మాం నిబోధత॥ ౩౬॥ యుధిష్ఠిర మహాబాహో భీమసేన పరంతప। అర్జునాశ్విసుతౌ వీరౌ నిబోధత వచో మమ ॥ ౩౭॥ అహమగ్నిః కురు
శ్రేష్ఠా మయా దగ్ధం చ ఖాండవమ్ । అర్జునస్య ప్రభావేన తథా నారాయణస్య చ ॥ ౩౮ ॥ అయం వః ఫాల్గునో భ్రాతా గాండీవం పరమాయుధం । పరిత్య
జ్య వనే యాతు నానేనార్థోస్తి కశ్చన॥ ౩౯॥ చక్రరత్నం తు యత్కృష్ణే స్థితమాసీన్మహాత్మని । గతం తచ్చ పునర్హస్తే కాలే నైష్యతి తస్య హ॥ ౪౦॥ వరు
ణాదాహృతం పూర్వం మయైతత్పార్థకారణాత్ । గాండీవం ధనుషాం శ్రేష్ఠం వరుణాయైవ దీయతామ్॥ ౪౧ ॥ తతస్తే భ్రాతరః సర్వే ధనంజయమచోద
యన్। స జలే ప్రాక్షిపచ్చైతత్తథాక్షయ్యే మహేషుధీ॥ ౪౨॥ తతోగ్నిర్భరతశ్రేష్ఠ తత్రైవాంతరధీయత। యయుశ్చ పాండవా వీరాస్తతస్తే దక్షిణాము
ఖాః॥ ౪౩॥ తతస్తే తూత్తరేణైవ తీరేణ లవణాంభసః। జగ్ముర్భరతశార్దూల దిశం దక్షిణపశ్చిమామ్॥ ౪౪ ॥ తతః పునః సమావృత్తాః పశ్చిమాం దిశమే
వ తే। దదృశుర్ద్వారకాం చాపి సాగరేణ పరిప్లుతామ్॥ ౪౫॥ ఉదీచీం పునరావృత్య యయుర్భరతసత్తమాః । ప్రాదక్షిణ్యం చికీర్షంతః పృథివ్యా యోగ
ధర్మిణః॥ ౪౬॥..*

ఇతి శ్రీమహాభారతాంతర్గత - మహాప్రస్థానికపర్వణి - ప్రథమోధ్యాయః.

వైశంపాయనః॥ తతస్తే నియతాత్మాన ఉదీచీం దిశమాస్థితాః। దదృశుర్యోగయుక్తాశ్చ హిమవంతం మహాగిరిమ్ ॥ ౧ ॥ తం చాప్యతిక్రమంతస్తే దదృశుర్వా
లుకార్ణవమ్। అవైక్షంత మహాశైలం మేరుం శిఖరిణాం వరమ్॥ ౨॥ తేషాం తు గచ్ఛతాం శీఘ్రం సర్వేషాం యోగధర్మిణామ్। యాజ్ఞసేనీ భ్రష్టయోగా
నిపపాత మహీతలే॥౩॥ తాం తు ప్రపతితాం దృష్ట్వా భీమసేనో మహాబలః । ఉవాచ ధర్మరాజానం యాజ్ఞసేనీమవేక్ష్య హ॥ ౪ ॥ నాధర్మశ్చరితః కశ్చిద్రా
జపుత్ర్యా పరంతప। కారణం కిన్ను తద్బ్రూహి యత్కృష్ణా పతితా భువి॥ ౫॥ యుధిష్ఠిరః॥ పక్షపాతో మహానస్యా విశేషేణ ధనంజయే । తస్యైతత్ఫలమ
ద్యైషా భుంక్తే పురుషసత్తమ ॥ ౬ ॥ వైశంపాయనః॥ ఏవముక్త్వానవేక్ష్యైనాం యయౌ భరతసత్తమః । సమాధాయ మనో ధీమాన్ ధర్మాత్మా పురుష
ర్షభః॥ ౭॥ సహదేవస్తతో విద్వాన్ నిపపాత మహీతలే। తం చాపి పతితం దృష్ట్వా భీమో రాజానమబ్రవీత్ ॥ ౮ ॥ యోయమస్మాసు సర్వేషు శుశ్రూషుర
నహంకృతః। సోయం మాద్రవతీపుత్రః కస్మాన్నిపతితో భువి॥ ౯ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ ఆత్మనః సదృశం ప్రాజ్ఞం నైషోమన్యత కంచన । తేన దోషేణ పతితస్తస్మాదే
ష నృపాత్మజః॥౧౦॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్త్వా తం సముత్సృజ్య సహదేవం యయౌ తదా । భ్రాతృభిః సహ కౌంతేయః శునా చైవ యుధిష్ఠిరః॥౧౧॥ కృ

ష్ణాంనిపతితాందృష్ట్వా సహదేవంచపాండవమ్। ఆర్తోబంధుప్రియఃశూరోనకులోనిపపాతహ॥ ౧౨॥ తస్మిన్నిపతితేవీరేనకులేచారుదర్శనే । పునరేవ తదాభీమోరాజానమిదమబ్రవీత్ ॥౧౩॥ యోఽయమక్షుతధర్మాత్మా భ్రాతావచనకారకః। రూపేణాప్రతిమోలోకేనకులఃపతితోభువి॥ ౧౪॥ ఇత్యుక్తోభీమసేనేనప్రత్యువాచయుధిష్ఠిరః। నకులంప్రతిధర్మాత్మాసర్వబుద్ధిమతాంవరః॥ ౧౫॥ రూపేణమత్సమోనాస్తికశ్చిదిత్యస్యదర్శనమ్ । అధికశ్చాహమేవైకఇత్యస్యమనసిస్థితమ్॥౧౬॥ నకులఃపతితస్తస్మాదాగచ్ఛత్వంవృకోదర । యస్యయద్విహితంవీరసోవశ్యంతదుపాశ్నుతే ॥ ౧౭॥ తాంస్తుప్రపతితాన్దృష్ట్వా పాండవఃశ్వేతవాహనః। పపాతశోకసంతప్తస్తతోనుపరవీరహా॥ ౧౮॥ తస్మింస్తుపురుషవ్యాఘ్రేపతితేశక్రతేజసి । మ్రియమాణేదురాధర్షేభీమోరాజానమబ్రవీత్ ॥ ౧౯॥ అనృతంనస్మరామ్యస్యస్వైరేష్వపిమహాత్మనః । అథకస్యవికారోఽయంయేనాయంపతితోభువి॥ ౨౦॥ యుధిష్ఠిరః॥ ఏకాహ్నానిర్దహేయంవైశత్రూనిత్యర్జునోఽబ్రవీత్। నచతత్కృతవానేషశూరమానీతతోపతత్ ॥ ౨౧॥ అవమేనేధనుర్గ్రాహానేషసర్వాంశ్చఫాల్గునః। తథాచైతన్నతుతథాకర్తవ్యంభూమిమిచ్ఛతా ॥ ౨౨ ॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్త్వాప్రస్థితోరాజాభీమోథనిపపాతహ । పతితశ్చాబ్రవీద్భీమోధర్మరాజంయుధిష్ఠిరమ్॥ ౨౩॥ భోభోరాజన్నవేక్షస్వపతితోహంప్రియస్తవ। కింనిమిత్తంచపతనంబ్రూహిమేయదివేత్థహ॥౨౪॥యుధిష్ఠిరః॥ అతిభుక్తంచభవతాప్రాణేనచవికత్థసే। అనవేక్ష్యపరంపార్థతేనాసిపతితఃక్షితౌ॥ ౨౫॥ ఇత్యుక్త్వాతంమహాబాహుర్జగామానవలోకయన్ । శ్వాచైకోనుయయౌయస్తేబహుశఃకీర్తితోమయా ॥ ౨౬ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతాంతర్గత - మహాప్రస్థానికపర్వణి - ద్రౌపద్యాదిపతనే- ద్వితీయోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ తతఃసంనాదయన్శక్రోదివంభూమించసర్వశః।రథేనోపాయయౌపార్థమారోహేత్యబ్రవీచ్చతమ్॥౧॥సభ్రాతౄన్పతితాన్దృష్ట్వాధర్మరాజోయుధిష్ఠిరః । అబ్రవీచ్ఛోకసంతప్తఃసహస్రాక్షమిదంవచః ॥ ౨ ॥ భ్రాతరఃపతితామేత్రగచ్ఛేయుస్తేమయాసహ।నవినాభ్రాతృభిఃస్వర్గమిచ్ఛేగంతుంసురేశ్వర॥ ౩॥ సుకుమారీసుఖార్హాచరాజపుత్రీపురందర । సాస్మాభిస్సహగచ్ఛేతతద్భవాననుమన్యతామ్॥ ౪॥శక్రః॥ భ్రాతౄన్ద్రక్ష్యసిస్వర్గేత్వమగ్రతస్త్రిదివంగతాన్ । కృష్ణయాసహితాన్సర్వాన్మాశుచోభరతర్షభ॥ ౫॥ నిక్షిప్యమానుషందేహంగతాస్తేభరతర్షభ। అనేనత్వంశరీరేణస్వర్గంగంతానసంశయః ॥ ౬ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ అయంశ్వాభూతభవ్యేశభక్తోమాంనిత్యమేవహ। సగచ్ఛేతమయాసార్ధమానృశంస్యాహిమేమతిః॥ ౭॥శక్రః॥ అమర్త్యత్వంమత్సమత్వంచరాజన్శ్రియంచకృత్స్నాంమహతీంచైవసిద్ధిమ్ । సంప్రాప్తోద్యస్వర్గసుఖానిచత్వంత్యజశ్వానంనాత్రనృశంసమస్తి॥౮॥యుధిష్ఠిరః॥ అనార్యమార్యేణసహస్రనేత్రశక్యంకర్తుందుష్కరమేతదార్య।మామేశ్రియాసంగమనంతథాస్తుయస్యాఃకృతేభక్తజనంత్యజేయమ్॥౯॥ఇంద్రః॥స్వర్గేలోకేశ్వవతాంనాస్తిధిష్ణ్యమిష్టాపూర్తంక్రోధవశాహరంతి। తతోవిచార్యక్రియతాంధర్మరాజత్యజశ్వానంనాత్రనృసంసమస్తి॥ ౧౦॥ యుధిష్ఠిరః॥ భక్తత్యాగంప్రాహురనంతపాపంతుల్యంలోకేబ్రహ్మవధ్యాకృతేన। తస్మాన్నాహంజాతుకథంచనాద్యత్యక్ష్యామ్యేనంస్వసుఖార్థీమహేంద్ర॥ ౧౧॥ భీతంభక్తంనాన్యదస్తీతిచార్తంప్రాప్తంక్షీణంరక్షణేప్రాణలిప్సుమ్।ప్రాణత్యాగాదప్యహంనైవమోక్తుంయతేయంవైనిత్యమేతద్వ్రతంమే॥౧౨॥ఇంద్రః॥ శునాదృష్టంక్రోధవశాహరంతియద్దత్తమిష్టంవివృతమథోహుతంచ। తస్మాచ్ఛునస్త్యాగమిమంకురుష్వశునస్త్యాగాత్ప్రాప్స్యసేదేవలోకమ్॥ ౧౩॥ త్యక్త్వాభ్రాతౄన్దయితాంచాపికృష్ణాంప్రాప్తోలోకఃకర్మణాస్వేనవీర । శ్వానంచైనంనత్యజసేకథంతుత్యాగంకృత్స్నంచాస్థితోముహ్యసేద్య॥౧౪॥యుధిష్ఠిరః॥నవిద్యతేసంధిరథాపివిగ్రహోమృతైర్మర్త్యైరితిలోకేషునిష్ఠా।నతేమయాజీవయితుంహిశక్యాస్తతస్త్యాగస్తేషుకృతోనజీవతామ్ ॥ ౧౫ ॥ భీతిప్రదానంశరణాగతస్యస్త్రియావధోబ్రాహ్మణస్వాపహారః। మిత్రద్రోహస్తానిచత్వారిశక్రభ

క్తత్యాగశ్చైవసమోమతోమె॥౧౬॥ వైశంపాయనః॥తద్ధర్మరాజస్యవచోనిశమ్యధర్మస్వరూపీభగవానువాచ। యుధిష్ఠిరంప్రీతియుక్తోనరేంద్రం
శ్లక్ష్ణైర్వాక్యైస్సంస్తవసంప్రయుక్తైః॥౧౭॥ ధర్మః॥ అభిజాతోసిరాజేంద్రపితుర్వృత్తేనమెధయా। అనుక్రోశేనచానేనసర్వభూతేషుభారత ॥౧౮॥
పురాద్వైతవనేచాసిమయాపుత్రపరీక్షితః। పానీయార్థేపరాక్రాంతాయత్రతేభ్రాతరోహతాః॥౧౯॥ భీమార్జునౌపరిత్యజ్యయత్రత్వంభ్రాతరావు
భౌ। మాత్రోస్సామ్యమభీప్సన్వైనకులంజీవమిచ్ఛసి॥౨౦॥అయంశ్వాభక్తఇత్యేవత్యక్తోదేవరథస్త్వయా।తస్మాత్స్వర్గేనతేతుల్యఃకశ్చిదస్తినరాధిప॥
౨౧। అతస్తవాక్షయాలోకాఃస్వశరీరేణభారత। ప్రాప్తోసిభరతశ్రేష్ఠదివ్యాంగతిమనుత్తమామ్॥౨౨॥వైశంపాయనః॥ తతోధర్మశ్చశక్రశ్చమరుత
శ్చాశ్వినావపి। దేవాదేవర్షయశ్చైవరథమారోప్యపాండవమ్॥ ౨౩ ॥ ప్రయయుఃస్వైర్విమానైస్తేసిద్ధాఃకామవిహారిణః। సర్వేవిరజసఃపుణ్యాఃపుణ్య
వాగ్బుద్ధికర్మిణః॥౨౪॥సతంరథంసమాస్థాయరాజాకురుకులోద్వహః। ఊర్ధ్వమాచక్రమేశీఘ్రంతేజసావృత్యరోదసీ॥౨౫॥తతోదేవనికాయస్థోనార
దస్సర్వలోకవిత్। ఉవాచోచ్చైస్తదావాక్యంబృహద్వాదీబృహత్తపాః ॥ ౨౬ ॥ యేపిరాజర్షయస్సర్వేతెచాపిసముపస్థితాః।కీర్తింప్రచ్ఛాద్యతే
షాంవైకురురాజోధితిష్ఠతి॥౨౭॥లోకానావృత్యయశసాతెజసావృత్తసంపదా। స్వశరీరేణసంప్రాప్తంనాన్యంశుశ్రుమపాండవాత్ ॥ ౨౮ ॥నారదస్యవ
చశ్శ్రుత్వారాజావచనమబ్రవీత్। దెవానామంత్ర్యధర్మాత్మాస్వపక్షాంశ్చైవపార్థివాన్॥౨౯॥శుభంవాయదివాపాపంభ్రాతౄణాంస్థానమద్య
మె। తదేవప్రాప్తుమిచ్ఛామిలోకానన్యాన్నకామయె॥౩౦॥రాజ్ఞస్తువచనంశ్రుత్వాదేవరాజఃపురందరః। ఆనృశంస్యసమాయుక్తంప్రత్యువాచయుధిష్ఠి
రమ్॥౩౧॥ స్థానేస్మిన్వసరాజెంద్రకర్మభిర్నిర్జితైశ్శుభైః। కింత్వంమానుష్యకంస్నేహమద్యాపిపరికర్షసి॥౩౨॥సిద్ధింప్రాప్తోసిపరమాంయథానా
న్యఃపుమాన్క్వచిత్। నైవతెభ్రాతరఃస్థానంసంప్రాప్తాఃకురునందన॥ ౩౩ ॥ అథాపిమానుషోభావఃస్పృశతెత్వాంనరాధిప। స్వర్గోయంపశ్యదెవ
ర్షీన్సిద్ధాంశ్చత్రిదివాలయాన్॥ ౩౪॥ యుధిష్ఠిరస్తుదెవేంద్రమెవంవాదినమీశ్వరమ్।పునరేవాబ్రవీద్ధీమానిదంవచనమర్థవత్ ॥ ౩౫॥తైర్వినానోత్స
హెవస్తుమిహదైత్యనిబర్హణ। గంతుమిచ్ఛామితత్రాహంయత్రమేభ్రాతరోగతాః॥ ౩౬॥ యత్రసాబృహతీశ్యామాబుద్ధిసత్త్వగుణాన్వితా। ద్రౌపదీ
యోషితాంశ్రేష్ఠాయత్రచైవగతామమ॥౩౭॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతె- శతసహస్రికాయాం-సంహితాయాం-వైయాసిక్యాం-

మహాప్రస్థానికపర్వణి - యుధిష్ఠిరస్వర్గారోహే - తృతీయోధ్యాయః

సమాప్తంచెదం - మహాప్రస్థానికపర్వ

ఓం - తత్సత్ - హరిః - ఓం - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు

శ్రీమహాభారతే - స్వర్గారోహణపర్వప్రారంభః

శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత - శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః

నారాయణంనమస్కృత్య నరంచైవనరోత్తమమ్ । దేవీంసరస్వతీంవ్యాసంతతోజయముదీరయేత్ ॥

జనమేజయః॥ స్వర్గంత్రివిష్టపంప్రాప్యమమపూర్వపితామహాః। పాండవాధార్తరాష్ట్రాశ్చకానిస్థానానిభేజిరే॥౧॥ ఏతదిచ్ఛామ్యహంశ్రోతుంసర్వవిచ్చాసిమేమతః । మహర్షిణాభ్యనుజ్ఞాతోవ్యాసేనాద్భుతకర్మణా॥ ౨॥ వైశంపాయనః॥ స్వర్గంత్రివిష్టపంప్రాప్యతవపూర్వపితామహాః। యుధిష్ఠిరప్రభృతయోయదకుర్వంతతచ్ఛృణు॥౩॥ స్వర్గంత్రివిష్టపంప్రాప్యధర్మరాజోయుధిష్ఠిరః। దుర్యోధనంశ్రియాజుష్టందదర్శాసీనమాసనే॥౪॥ భ్రాజమానమివాదిత్యంవీరలక్ష్మ్యాభిసంవృతమ్। దేవైర్భ్రాజిష్ణుభిస్సాధ్యైస్సహితంపుణ్యకర్మభిః॥౫॥ తతోయుధిష్ఠిరోదృష్ట్వాదుర్యోధనమమర్షితః। సహసాసన్నివృత్తోభూచ్ఛ్రియందృష్ట్వాసుయోధనే॥౬॥ బ్రువన్నుచ్చైర్వచస్తాన్వైనాహందుర్యోధనేనవై। సహితఃకామయేలోకాంల్లుబ్ధేనాదీర్ఘదర్శినా॥౭॥ యత్కృతేపృథివీసర్వాసుహృదోబాంధవాస్తథా। హతాస్మాభిఃప్రసహ్యాజౌక్లిష్టైఃపూర్వంమహావనే॥౮॥ ద్రౌపదీచసభామధ్యేపాంచాలీధర్మచారిణీ। పర్యాకృష్టానవద్యాంగీపత్నీనోగురుసన్నిధౌ॥౯॥ అస్తిదేవానమేకామఃసుయోధనముదీక్షితుమ్। తత్రాహంగంతుమిచ్ఛామియత్రతేభ్రాతరోమమ॥౧౦॥ నైవమిత్యబ్రవీత్తంతునారదఃప్రహసన్నివ। స్వర్గేనివాసేరాజేంద్రవిరుద్ధంచాపినశ్యతి॥ ౧౧॥ యుధిష్ఠిరమహాబాహోమైవంవోచఃకథంచన । దుర్యోధనంప్రతినృపశృణుచేదంవచోమమ॥ ౧౨॥ ఏషదుర్యోధనోరాజాపూజ్యతేత్రిదశైస్సహ । సద్భిశ్చరాజప్రవరైర్యఇమేస్వర్గవాసినః॥౧౩॥ వీరలోకగతింప్రాప్తోయుద్ధేహుత్వాత్మనస్తనుమ్। యూయంసర్వేసురసమాఃసదైవానేనహింసితాః॥౧౪॥ సఏషక్షత్రధర్మేణస్థానమేతదవాప్తవాన్। భయేమహతియోభీతోబభూవపృథివీపతిః॥౧౫॥ నతన్మనసికర్తవ్యంపుత్రయద్ద్యూతకారితమ్। ద్రౌపద్యాశ్చపరిక్లేశంనచింతయితుమర్హసి॥౧౬॥ యేచాన్యేపిపరిక్లేశాయుష్మాకంజ్ఞాతికారితాః।సంగ్రామేష్వథవాన్యత్రనతాన్సంస్మర్తుమర్హసి॥౧౭॥సమాగచ్ఛయథాన్యాయంరాజ్ఞాదుర్యోధనేనవై। స్వర్గోయంనేహవైరాణిభవంతిమనుజాధిప॥౧౮॥ నారదేనైవముక్తస్తుకురురాజోయుధిష్ఠిరః । భ్రాతౄన్పప్రచ్ఛమేధావీవాక్యమేతదువాచహ॥ ౧౯॥ యదిదుర్యోధనస్యైతేవీరలోకాస్సనాతనాః। అధర్మజ్ఞస్యపాపస్యపృథివీసుహృద్ద్రుహః॥౨౦॥ యత్కృతేపృథివీనష్టాసహయాసనరద్విపా । వయంచమన్యునాదగ్ధావైరంప్రతిచికీర్షవః॥ ౨౧॥ యేతేవీరామహాత్మానోభ్రాతరోమేమహావ్రతాః। సత్యప్రతిజ్ఞాలోకస్యశూరావైసత్యవాదినః॥ ౨౨॥ తేషామిదానీంకేలోకాద్రష్టుమిచ్ఛామితానహమ్ । కర్ణంచైవమహాత్మానంకౌంతేయంసత్యసం

గరమ్॥౨౩॥ ధృష్టద్యుమ్నంసాత్యకించధృష్టద్యుమ్నస్యచాత్మజాన్। యేచశస్త్రైర్వధంప్రాప్తాఃక్షత్రధర్మేణపార్థివాః॥ ౨౪॥ క్వనుతేపార్థివాబ్రహ్మన్నైతాన్పశ్యామినారద। విరాటద్రుపదౌచైవధృష్టకేతుముఖాంశ్చతాన్॥ ౨౫॥ శిఖండినంతుపాంచాల్యం ద్రౌపదేయాంశ్చసర్వశః। అభిమన్యుంచదుర్ధర్షంద్రష్టుమిచ్ఛామినారద॥ ౨౬॥ ……

ఇతిశ్రీమహాభారతాంతర్గత- స్వర్గారోహణపర్వణి - ప్రథమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ నేహాపశ్యామివిబుధారాధేయమమితౌజసమ్। భ్రాతరౌచమహాత్మానౌయుధామన్యూత్తమౌజసౌ॥౧॥ జుహువుర్యేశరీరాణిరణవహ్నౌమహారథాః। రాజానోరాజపుత్రాశ్చయేమదర్థేహతారణే॥ ౨॥ క్వతేమహారథాఃసర్వే శార్దూలసమవిక్రమాః। తైరప్యయంజితోలోకఃకచ్చిత్పురుషసత్తమైః॥౩॥ యదిలోకానిమాన్ప్రాప్తాస్తేచసర్వేమహారథాః। స్థితంవిత్తహిమాందేవాఃసహితంతైర్మహాత్మభిః॥ ౪॥ కచ్చిన్నతైరవాప్తోయంనృపైర్లోకోక్షయశ్శుభః। నతైరహంవినారంస్యేభ్రాతృభిర్జ్ఞాతిభిస్తథా॥ ౫॥ మాతుర్హివచనంశ్రుత్వాతదాసలిలకర్మణి। కర్ణస్యక్రియతాంతోయమితితప్యామితేనవై॥౬॥ ఇదంచపరితప్యామిపునఃపునరహంసురాః। యన్మాతుఃసదృశౌపాదౌతస్యాహమమితాత్మనః॥ ౭ ॥ దృష్ట్వైవతౌనానుగతఃకర్ణంపరబలార్దనమ్। నహ్యస్మాన్కర్ణసహితాన్జయేచ్ఛక్రోపిసంయుగే॥ ౮॥ తమహంయత్రతత్రస్థంద్రష్టుమిచ్ఛామిసూర్యజమ్। అభిజ్ఞాతోమయాయోసౌఘాతితఃసవ్యసాచినా॥౯॥ భీమంచభీమవిక్రాంతంప్రాణేభ్యోపిప్రియంమమ। అర్జునంచేంద్రసంకాశంయమౌచైవయమోపమౌ॥౧౦॥ ద్రష్టుమిచ్ఛామితాంచాహంపాంచాలీంధర్మచారిణీమ్। నచేహస్థాతుమిచ్ఛామిసత్యమేవంబ్రవీమివః॥ ౧౧॥ కింమేభ్రాతృవిహీనస్యస్వర్గేణసురసత్తమాః। యత్రతేమమసస్వర్గోనాయంస్వర్గోమతోమమ॥౧౨॥ దేవాః॥ యదివైతత్రతేశ్రద్ధాగమ్యతాంపుత్రమాచిరమ్। ప్రియేహితవవర్తామోదేవరాజస్యశాసనాత్॥ ౧౩॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్త్వాతంతతోదేవాదేవదూతముపాదిశన్। యుధిష్ఠిరస్యసుహృదోదర్శయేతిపరంతప॥౧౪॥ తతఃకుంతీసుతోరాజాదేవదూతశ్చజగ్మతుః। సహితౌరాజశార్దూలయత్రతేపురుషర్షభాః॥ ౧౫॥ అగ్రతోదేవదూతస్తుయయౌరాజాచపృష్ఠతః। పంథానమశుభందుర్గంసేవితంపాపకర్మభిః॥ ౧౬ ॥ తమసాసంవృతంఘోరంకేశశైవలశాద్వలమ్। యుక్తంపాపకృతాంగంధైర్మాంసశోణితకర్దమమ్॥ ౧౭॥ దంశోత్పాతకభల్లూకమక్షికామశకావృతమ్। ఇతశ్చేతశ్చకుణపైస్సమంతాత్పరివారితమ్॥ ౧౮॥ అస్థికేశసమాకీర్ణంక్రిమికీటసమాకులమ్। జ్వలనేనప్రదీప్తేనసమంతాత్పరివేష్టితమ్॥ ౧౯ ॥ అయోముఖైశ్చకాకాద్యైర్గృధ్రైశ్చసమభిద్రుతమ్। సూచీముఖైస్తథాప్రేతైర్వింధ్యశైలోపమైర్వృతమ్॥౨౦॥ మేదోరుధిరయుక్తైశ్చఛిన్నబాహూరుపాణిభిః। నికృత్తోదరపాదైశ్చతత్రతత్రప్రవేరితైః॥ ౨౧ ॥ సతత్కుణపదుర్గంధమశివంరోమహర్షణమ్। జగామరాజాధర్మాత్మామధ్యేబహువిచింతయన్॥ ౨౨॥ దదర్శోష్ణోదకైఃకీర్ణాంనదీంచాపిసుదుర్గమామ్। అసిపత్రవనంచైవనిశితక్షురసంవృతమ్॥ ౨౩ ॥ కరంభవాలుకాంతప్తామాయసీశ్చశిలాఃపృథక్। లోహకుంభాంశ్చతైలస్యక్వాథ్యమానాన్సమంతతః॥ ౨౪॥ కూటశాల్మలికంచాపిదుస్స్పర్శంతీక్ష్ణకంటకమ్। దదర్శచాపికౌంతేయోయాతనాఃపాపకర్మిణామ్॥౨౫॥ సతందుర్గంధమాలక్ష్యదేవదూతమువాచహ। కియదధ్వానమస్మాభిర్గంతవ్యమిమమీదృశమ్॥ ౨౬॥ క్వచతేభ్రాతరోమహ్యంతన్మమాఖ్యాతుమర్హసి। దేశోయంకశ్చదేవానామేతదిచ్ఛామివేదితుమ్॥ ౨౭॥ ససన్నివవృతేశ్రుత్వాధర్మరాజస్యభాషితమ్। దేవదూతోబ్రవీచ్చైనమేతావద్గమనంతవ॥ ౨౮ ॥ నివర్తితవ్యోహిమయాతథాస్మ్యుక్తోదివౌకసైః। యదిశ్రాంతోసిరాజేంద్రత్వమథాగంతుమర్హసి॥ ౨౯ ॥ యుధిష్ఠిరస్తునిర్విణ్ణస్తేనగంధేనమూర్ఛితః। నివర్తనేధృతమనాః పర్యావర్తతభారత॥ ౩౦॥ ససన్నివృత్తోధర్మాత్మాదుఃఖశోకసమాహతః। శుశ్రావతత్రవదతాందీనావాచఃసమంతతః ॥ ౩౧ ॥ భోభోధర్మజరాజ

షేపుణ్యాభిజన పాండవ । అనుగ్రహార్థమస్మాకం తిష్ఠ తావన్ముహూర్తకమ్॥ ౩౨॥ ఆయాతి త్వయి దుర్ధర్షే వాతి పుణ్యః సమీరణః। తవ గంధానుగస్తాత యేనాస్మాన్ సుఖమాగమత్ ॥ ౩౩॥ తే వయం పార్థ దీర్ఘస్య కాలస్య పురుషర్షభ। సుఖమాసాదయిష్యామస్త్వాం దృష్ట్వా రాజసత్తమ॥౩౪॥ సంతిష్ఠస్వ మహాబాహో ముహూర్తమపి భారత। త్వయి తిష్ఠతి కౌరవ్య యాతనాస్మాన్న బాధతే॥౩౫॥ ఏవం బహువిధా వాచః కృపణా వేదనావతామ్। తస్మిన్ దేశే స శుశ్రావ సమంతాద్వదతాం నృప ॥ ౩౬ ॥ తేషాం తు వచనం శ్రుత్వా దయావాన్ దీనభాషిణామ్ । అహో కృచ్ఛ్రమితి ప్రాహ తస్థౌ స చ యుధిష్ఠిరః॥ ౩౭॥ స తా గిరః పురస్తాద్వై శ్రుతపూర్వాః పునః పునః। గ్లానానాం దుఃఖితానాం చ నాభ్యజానత పాండవః॥ ౩౮॥ అబుధ్యమానస్తా వాచో ధర్మపుత్రో యుధిష్ఠిరః। ఉవాచ కే భవంతో వై కిమర్థం చేహ తిష్ఠత ॥ ౩౯॥ ఇత్యుక్తాస్తే తతః సర్వే సమంతాదవభాషిరే। కర్ణోఽహం భీమసేనోఽహమర్జునోఽహమితి ప్రభో ॥ ౪౦ ॥ నకులః సహదేవశ్చ ధృష్టద్యుమ్నోఽహమిత్యుత । ద్రౌపదీ ద్రౌపదేయాశ్చ ఇత్యేవం తే విచుక్రుశుః॥ ౪౧ ॥ తా వాచః స తదా శ్రుత్వా తద్దేశసదృశీర్నృప। తతో విమమృశే రాజా కిం న్విదం దైవకారితమ్ ॥ ౪౨ ॥ కిన్ను తత్కలుషం కర్మ కృతమేభిర్మహాత్మభిః। కర్ణేన ద్రౌపదేయైర్వా పాంచాల్యా వా సుమధ్యయా॥౪౩ ॥ య ఇమే పాపగంధేస్మిన్ దేశే సంతి సుదారుణే। నాహం జానామి సర్వేషాం దుష్కృతం పుణ్యకర్మణామ్॥౪౪॥ కిం కృత్వా ధృతరాష్ట్రస్య పుత్రో రాజా సుయోధనః। తథా శ్రియా యుతః పాపైః సహ సర్వైః పదానుగైః॥౪౫॥ మహేంద్ర ఇవ లక్ష్మీవానాస్తే పరమపూజితః। కస్యేదానీం వికారోఽయం య ఇమే నరకం గతాః ॥౪౬ ॥ సర్వధర్మవిదః శూరాః సత్యాగమపరాయణాః। క్షత్రధర్మపరాః సంతో యజ్వానో భూరిదక్షిణాః॥౪౭ ॥ కిన్ను సుప్తోస్మి జాగర్మి చేతయామి న చేతయే। అహో చిత్తవికారోఽయం స్యాద్వా మే చిత్తవిభ్రమః॥౪౮॥ ఏవం బహువిధం రాజా విమమర్శ యుధిష్ఠిరః । దుఃఖశోకసమావిష్టశ్చింతావ్యాకులితేంద్రియః ॥౪౯ ॥ క్రోధమాహారయచ్చైవ తీవ్రం ధర్మసుతో నృపః। దేవాంశ్చ గర్హయామాస ధర్మం చైవ యుధిష్ఠిరః॥ ౫౦॥ స తీవ్రగంధసంతప్తో దేవదూతమువాచ హ। గమ్యతాం తత్ర యేషాం త్వం దూతస్తేషాముపాంతికమ్॥ ౫౧॥ న హ్యహం తత్ర యాస్యామి స్థితోఽస్మీతి నివేద్యతామ్। మత్సంశ్రయాదిమేమానాః సుఖినో భ్రాతరో హి మే॥ ౫౨॥ ఇత్యుక్తః స తదా దూతః పాండుపుత్రేణ ధీమతా। జగామ తత్ర యత్రాస్తే దేవరాజః శతక్రతుః॥ ౫౩॥ నివేదయామాస చ తద్ధర్మరాజచికీర్షితమ్। యథోక్తం ధర్మపుత్రేణ సర్వమేవ జనాధిప ॥ ౫౪॥ ......*

ఇతి శ్రీమహాభారతాంతర్గత- స్వర్గారోహణపర్వణి- యుష్ఠిరస్య నరకదర్శనే- ద్వితీయోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ స్థితే ముహూర్తం పార్థే తు ధర్మరాజే యుధిష్ఠిరే। ఆజగ్ముస్తత్ర కౌరవ్య దేవాః శక్రపురోగమాః॥౧॥ స చ విగ్రహవాన్ ధర్మో రాజానం ప్రసమీక్షితుమ్। తత్రాజగామ యత్రాసౌ కురురాజో యుధిష్ఠిరః॥౨॥ తేషు భాసురదేహేషు పుణ్యాభిజనకర్మసు । సమాగతేషు దేవేషు వ్యగమత్తత్తమో నృప॥ ౩॥ నాదృశ్యంత చ తాస్తత్ర యాతనాః పాపకర్మిణామ్। నదీ వైతరణీ చైవ కూటశాల్మలినా సహ॥౪॥ లోహకుంభ్యశ్శిలాశ్చైవ నాదృశ్యంత భయానకాః। వికృతాని శరీరాణి యాని తత్ర సమంతతః ॥౫॥ దదర్శ రాజా కౌరవ్యస్తాన్యదృశ్యాని చాభవన్। తతో వాయుస్సుఖస్పర్శః పుణ్యాః గంధవహశ్శుచిః॥ ౬॥ వవౌ దేవసమీపస్థః శీతలోఽతీవ భారత । మరుతస్సహ శక్రేణ వసవశ్చాశ్వినౌ సహ॥ ౭॥ సాధ్యా రుద్రాస్తథాదిత్యా యే చాన్యేపి దివౌకసః॥ సర్వే తత్ర సమాజగ్ముః సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః॥ ౮॥ యత్ర రాజా మహాతేజా ధర్మపుత్రః స్థితోఽభవత్। తతశ్శక్రస్సురపతిః శ్రియా పరమయా యుతః॥౯॥ యుధిష్ఠిరమువాచేదం సాంత్వపూర్వమిదం వచః। యుధిష్ఠిర మహాబాహో ప్రీతా దేవగణాస్తవ॥ ౧౦॥ ఏహ్యేహి పురుషవ్యాఘ్ర కృతమేతావతా విభో। సిద్ధిః ప్రాప్తా మహాబాహో లోకాశ్చాప్యక్షయాస్తవ ॥ ౧౧॥ న చ మన్యుస్త్వయా కార్యః శృణు చేదం వచో మమ । అవశ్యం నరకస్తాత ద్రష్టవ్యస్సర్వరాజ

భిః॥ ౧౨॥ శుభానామశుభానాంచ ద్వౌ రాశీ పురుషర్షభ యః పూర్వం సుకృతం భుంక్తే పశ్చాన్నిరయమేవ సః॥ ౧౩॥ పూర్వం నరకభాగ్యస్తు పశ్చాత్స్వర్గముపైతి సః। భూయిష్ఠం పాపకర్మా యః స పూర్వం స్వర్గమశ్నుతే॥ ౧౪॥ తేన త్వమేవం గమితో మయా శ్రేయోర్థినా నృప। వ్యాజేన హి త్వయా ద్రోణ ఉపచీర్ణః సుతం ప్రతి॥ ౧౫॥ వ్యాజేనైవ తతో రాజన్ దర్శితో నరకస్తవ। యథైవ త్వం తథా భీమస్తథా పార్థో యమౌ తథా॥ ౧౬॥ ద్రౌపదీ చ తథా కృష్ణా వ్యాజేన నరకం గతాః॥ ౧౬॥ ఆగచ్ఛ నరశార్దూల ముక్తాస్తే చైవ కల్మషాత్॥ ౧౭॥ స్వపక్ష్యాశ్చైవ యే తుభ్యం పార్థివా నిహతా రణే। సర్వే స్వర్గమనుప్రాప్తాస్తాన్ పశ్య భరతర్షభ॥ ౧౮॥ కర్ణశ్చైవ మహేష్వాసః సర్వశస్త్రభృతాం వరః। స గతః పరమాం సిద్ధిం యదర్థం పరితప్యసే॥ ౧౯॥ తం పశ్య పురుషవ్యాఘ్రమాదిత్యతనయం విభో। స్వస్థానస్థం మహాబాహో జహి శోకం నరర్షభ॥ ౨౦॥ భ్రాతౄంశ్చాన్యాంస్తథా పశ్య స్వపక్ష్యాంశ్చైవ పార్థివాన్। స్వం స్వం స్థానమనుప్రాప్తాన్ వ్యేతు తే మానసో జ్వరః॥ ౨౧॥ కృచ్ఛ్రం పూర్వం చానుభూయ ఇతః ప్రభృతి కౌరవ। విహరస్వ మయా సార్ధం గతశోకో నిరామయః॥ ౨౨॥ కర్మణాం తాత పుణ్యానాం జితానాం తపసా స్వయమ్। దానానాం చ మహాబాహో ఫలం ప్రాప్నుహి పార్థివ॥ ౨౩॥ అద్య త్వాం దేవగంధర్వా దివ్యాశ్చాప్సరసో దివి। ఉపసేవంతు కల్యాణం విరజోంబరభూషణాః॥ ౨౪॥ రాజసూయజితాన్ లోకాన్ స్వయమేవాతిశోభనాన్। ఆప్నుహి త్వం మహాబాహో తపసశ్చ మహాఫలమ్॥ ౨౫॥ ఉపర్యుపరి రాజ్ఞాం హి తవ లోకా యుధిష్ఠిర। హరిశ్చంద్రసమాః పార్థ యేషు త్వం విహరిష్యసి॥ ౨౬॥ మాంధాతా యత్ర రాజర్షిర్యత్ర రాజా భగీరథః। దౌష్యంతిర్యత్ర భరతస్తత్ర త్వం విహరిష్యసి॥ ౨౭॥ ఏషా దేవనదీ పుణ్యా పార్థ త్రైలోక్యపావనీ। ఆకాశగంగా రాజేంద్ర తత్రాప్లుత్య గమిష్యసి॥ ౨౮॥ అత్ర స్నాతస్య భావస్తే మానుషో విగమిష్యతి। గతశోకో నిరాయాసో ముక్తవైరో భవిష్యసి॥ ౨౯॥ ఏవం బ్రువతి దేవేంద్రే కౌరవేంద్రం యుధిష్ఠిరమ్। ధర్మో విగ్రహవాన్ సాక్షాదువాచ సుతమాత్మనః॥ ౩౦॥ భో భో రాజన్ మహాప్రాజ్ఞ ప్రీతోఽస్మి తవ పుత్రక। మద్భక్త్యా సత్యవాక్యేన తు మయా చ దమేన చ॥ ౩౧॥ ఏషా తృతీయా జిజ్ఞాసా తవ రాజన్ కృతా మయా। న శక్యసే చాలయితుం స్వభావాత్పార్థ హేతుతః॥ ౩౨॥ పూర్వం పరీక్షితో హి త్వం ప్రశ్నాద్ద్వైతవనే మయా। అరణీసహితస్యార్థే తచ్చ నిస్తీర్ణవానసి॥ ౩౩॥ సోదర్యేషు వినష్టేషు ద్రౌపద్యాస్తత్ర భారత। స్వరూపధారిణా పుత్ర పునస్త్వం మే పరీక్షితః॥ ౩౪॥ ఇదం తృతీయం భ్రాతౄణామర్థే యత్ స్థాతుమిచ్ఛసి। విశుద్ధోసి మహాభాగ సుఖీ విగతకల్మషః॥ ౩౫॥ న చ తే భ్రాతరః పార్థ నరకార్హా విశాంపతే। మాయైషా దేవరాజేన మహేంద్రేణ ప్రయోజితా॥ ౩౬॥ అవశ్యం నరకాస్తాత ద్రష్టవ్యాః సర్వరాజభిః। తతస్త్వయా ప్రాప్తమిదం ముహూర్తం దుఃఖముత్తమమ్॥ ౩౭॥ న సవ్యసాచీ భీమో వా యమౌ వా పురుషర్షభౌ। కర్ణో వా సత్యవాక్ఛూరో నరకార్హాశ్చిరం నృప॥ ౩౮॥ న కృష్ణా రాజపుత్రీ చ నరకార్హా యుధిష్ఠిర। ఏహ్యేహి భరతశ్రేష్ఠ పశ్య గంగాం త్రిలోకగామ్॥ ౩౯॥ ఏవముక్తః స రాజర్షిస్తవ పూర్వపితామహః। జగామ సహ ధర్మేణ సర్వైశ్చ త్రిదివాలయైః॥ ౪౦॥ గంగాం దేవనదీం పుణ్యాం పావనీమృషిసంస్తుతామ్। అవగాహ్య తతో రాజా తనుం తత్యాజ మానుషీమ్॥ ౪౧॥ తతో దివ్యవపుర్భూత్వా ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః। నిర్వైరో గతసంతాపో జలే తస్మిన్ సమాప్లుతః॥ ౪౨॥ తతో యయౌ వృతో దేవైః కురురాజో యుధిష్ఠిరః। ధర్మేణ సహితో ధీమాన్ స్తూయమానో మహర్షిభిః॥ ౪౩॥ యత్ర తే పురుషవ్యాఘ్రాః శూరా విగతమన్యవః। పాండవా ధార్తరాష్ట్రాశ్చ స్వాని స్థానాని భేజిరే॥ ౪౪ ॥ .... *

ఇతి- స్వర్గారోహణపర్వణి - యుధిష్ఠిరతనుత్యాగే - తృతీయోఽధ్యాయః

వైశంపాయనః ॥ తతో యుధిష్ఠిరో రాజా దేవైః సర్షిమరుద్గణైః స్తూయమానో యయౌ తత్ర యత్ర తే కురుపుంగవాః ॥ ౧ ॥ దదర్శ తత్ర గోవిందం బ్రాహ్మేణ వపుషాన్వితమ్। తేనైవ దృష్టపూర్వేణ సాదృశ్యేనైవ సూచితమ్ ॥ ౨ ॥ దీప్యమానం స్వవపుషా దివ్యైరస్త్రైరుపస్థితమ్। చక్రప్రభృతిభిర్ఘోరై

దివ్యైః పురుషవిగ్రహైః॥ ౩॥ ఉపాస్యమానం వీరేణ ఫల్గునేన సువర్చసా। తథాస్వరూపం కౌంతేయో దదర్శ మధుసూదనమ్॥ ౪॥ తావుభౌ పురుష
వ్యాఘ్రౌ సముదీక్ష్య యుధిష్ఠిరమ్। యథావత్ప్రతిపేదాతే పూజయా దేవపూజితౌ॥౫॥ అపరస్మిన్నథోద్దేశే కర్ణం శస్త్రభృతాం వరమ్ । ద్వాదశాది
త్యసదృశం దదర్శ కురునందనః॥౬॥ అథాపరస్మిన్నుద్దేశే మరుద్గణవృతం విభుమ్ । భీమసేనమథాపశ్యత్తేనైవ వపుషాన్వితమ్॥ ౭॥ వాయోర్మూర్తి
మతః పార్శ్వే దివ్యమూర్తిసమన్వితమ్। శ్రియా పరమయా యుక్తం సిద్ధిం పరమికాం గతమ్॥ ౮ ॥ అశ్వినోస్తు తథా స్థానే దీప్యమానౌ స్వతేజసా। నకు
లం సహదేవం చ దదర్శ కురునందనః॥ ౯ ॥ తథా దదర్శ పాంచాలీం కమలోత్పలమాలినీమ్ । వపుషా స్వర్గమాక్రమ్య తిష్ఠంతీమర్కవర్చసమ్॥ ౧౦॥ అ
థైనాం సహసా రాజా ప్రష్టుమైచ్ఛద్యుధిష్ఠిరః । తతోఽస్య భగవానింద్రః కథయామాస దేవరాట్ ॥ ౧౧ ॥ శ్రీరేషా ద్రౌపదీరూపా త్వదర్థే మానుషం గతా॥
అయోనిజా లోకకాంతా పుణ్యగంధా యుధిష్ఠిర॥౧౨॥ రత్యర్థం భవతాం హ్యేషా నిర్మితా శూలపాణినా । ద్రుపదస్య కులే జాతా భవద్భిశ్చోపజీవితా॥
౧౩॥ ఏతే పంచ మహాభాగా గంధర్వాః పావకప్రభాః । ద్రౌపద్యాస్తనయా రాజన్ యుష్మాకమమితౌజసః ॥ ౧౪॥ పశ్య గంధర్వరాజానం ధృతరాష్ట్రం
మనీషిణమ్। ఏనం చ త్వం విజానీహి భ్రాతరం పూర్వజం పితుః॥౧౫॥ అయం తే పూర్వజో భ్రాతా కౌంతేయః పావకద్యుతిః। సూర్యపుత్రోఽగ్రజః శ్రేష్ఠో రా
ధేయ ఇతి విశ్రుతః॥౧౬॥ ఆదిత్యసదృశో యాతి పశ్యైనం పురుషర్షభమ్ । సాధ్యానామథ దేవానాం విశ్వేషాం మరుతామపి॥ ౧౭॥ గణేషు పశ్య రాజేం
ద్ర వృష్ణ్యంధకమహారథాన్। సాత్యకిప్రముఖాన్ వీరాన్ భోజాంశ్చైవ మహాబలాన్॥ ౧౮ ॥ సోమేన సహితం పశ్య సౌభద్రమపరాజితమ్ । అభిమన్యుం
మహేష్వాసం నిశాకరసమద్యుతిమ్॥౧౯॥ ఏష పాండుర్మహేష్వాసః కుంత్యా మాద్ర్యా చ సంగతః। విమానేన సదాభ్యేతి పితా తవ మమాంతికమ్॥౨౦॥
వసుభిః సహితం పశ్య భీష్మం శాంతనవం నృపమ్। ద్రోణం బృహస్పతేః పార్శ్వే గురుమేనం నిశామయ॥ ౨౧॥ ఏతే చాన్యే మహీపాలా యోధాస్తవ చ పాం
డవ। గంధర్వసహితా యాంతి యక్షపుణ్యజనైస్తథా॥౨౨॥ గుహ్యకానాం గతిం చాపి కేచిత్ప్రాప్తా నరాధిపాః । త్యక్త్వా దేహం జితస్వర్గాః పుణ్యవా
గ్బుద్ధికర్మభిః ॥౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతాంతర్గత - స్వర్గారోహణపర్వణి - చతుర్థోఽధ్యాయః.................... *
జనమేజయః॥ భీష్మద్రోణౌ మహాత్మానౌ ధృతరాష్ట్రశ్చ పార్థివః । విరాటద్రుపదౌ చోభౌ శంఖశ్చైవోత్తరస్తథా॥౧॥ ధృష్టకేతుర్జయత్సేనో రాజా
చైవ స సత్యజిత్ । దుర్యోధనసుతాశ్చైవ శకునిశ్చైవ సౌబలః ॥ ౨ ॥ కర్ణపుత్రాశ్చ విక్రాంతా రాజా చైవ జయద్రథః। ఘటోత్కచాదయశ్చైవ యే
చాన్యే నానుకీర్తితాః॥౩॥ యే చాన్యే కీర్తితా వీరా రాజానో దీప్తమూర్తయః । స్వర్గే కాలం కియంతం తే తస్థుస్తదపి శంస మే॥౪॥ ఆహోస్విత్ ॥
శాశ్వతం స్థానం తేషాం తత్ర ద్విజోత్తమ।అంతే వా కర్మణాం కాం తే గతిం ప్రాప్తా నరర్షభాః॥౫॥ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుం ప్రోచ్యమానం ద్విజోత్తమ।త
పసా హి ప్రదీప్తేన సర్వం త్వమనుపశ్యసి॥ ౬॥ సౌతిరువాచ ॥ ఇత్యుక్తః స తు విప్రర్షిరనుజ్ఞాతో మహాత్మనా । వ్యాసేన తస్య నృపతేరాఖ్యాతుముపచక్ర
మే ॥ ౭ ॥ వైశంపాయనః॥ న శక్యం కర్మణామంతే సర్వే తే మనుజాధిప । ప్రకృతిం కిన్ను సమ్యక్తే పృచ్ఛైషా సంప్రయోజితా॥ ౮॥ శృణు గుహ్యమిదం రా
జన్ దేవానాం భరతర్షభ। యదువాచ మహాతేజా దివ్యచక్షుః ప్రతాపవాన్ ॥ ౯ ॥ మునిః పురాణః కౌరవ్య పారాశర్యో మహావ్రతః। అగాధబుద్ధిః సర్వ
జ్ఞో గతిజ్ఞః సర్వకర్మణామ్॥ ౧౦॥ వసూనేవ మహాతేజా భీష్మః ప్రాప మహాద్యుతిః। అష్టావేవ హి దృశ్యంతే వసవో భరతర్షభ॥ ౧౧॥ బృహస్పతిం వివే
శాథ ద్రోణో హ్యంగిరసాం వరమ్। కృతవర్మా తు హార్దిక్యః ప్రవివేశ మరుద్గణాన్ ॥ ౧౨ ॥ సనత్కుమారం ప్రద్యుమ్నః ప్రవివేశ యథాగతమ్। ధృతరా
ష్ట్రో ధనేశస్య లోకాన్ ప్రాప దురాసదాన్॥౧౩॥ధృతరాష్ట్రేణ సహితా గాంధారీ చ యశస్వినీ।పత్నీభ్యాం సహితః పాండుర్మహేంద్రసదనం యయౌ॥

౧౪ ॥ విరాటద్రుపదౌ చోభౌ ధృష్టకేతుశ్చ పార్థివః । నిశఠాక్రూరసాంబాశ్చ భానుః కంపో విదూరథః ॥౧౫॥ భూరిశ్రవాః శలశ్చైవ భూరిశ్చ పృథివీపతిః ॥ కంసశ్చైవోగ్రసేనశ్చ వసుదేవస్తథైవచ ॥ ౧౬ ॥ ఉత్తరశ్చ సహ భ్రాత్రా శంఖేన నరపుంగవః । విశ్వేషాం దేవతానాం తే వివిశుర్నరపుంగవాః ॥౧౭॥ వర్చా నామ మహాతేజాః సోమపుత్రః ప్రతాపవాన్ । సోభిమన్యుర్నృసింహస్య ఫాల్గునస్య సుతోభవత్ ॥ ౧౮ ॥ సయుద్ధ్వా క్షత్రధర్మేణ యథా నాన్యః పుమాన్ క్వచిత్ । వివేశ సోమం ధర్మాత్మా కర్మణోన్తే మహారథః ॥ ౧౯ ॥ ఆవివేశ రవిం కర్ణో నిహతః పురుషర్షభ । ద్వాపరం శకునిః ప్రాప ధృష్టద్యుమ్నస్తు పావకమ్ ॥౨౦॥ ధృతరాష్ట్రాత్మజాః సర్వే యాతుధానా బలోత్కటాః । బుద్ధిమంతో మహాత్మానః శస్త్రపూతా దివంగతాః ॥౨౧॥ ధర్మమేవావిశత్ క్షత్తా రాజా చైవ యుధిష్ఠిరః । అనంతో భగవాన్ దేవః ప్రవివేశ రసాతలమ్ ॥ ౨౨ ॥ పితామహనియోగాద్ధి యో యోగాద్గామధారయత్ । యస్స నారాయణో నామ దేవదేవః సనాతనః ॥ ౨౩ ॥ తస్యాంశో వాసుదేవస్తు కర్మణోన్తే వివేశ హ । షోడశ స్త్రీసహస్రాణి వాసుదేవపరిగ్రహః ॥౨౪॥ అమజ్జన్తాస్సరస్వత్యాం కాలేన జనమేజయ । తత్ర త్యక్త్వా శరీరాణి దివమారురుహుః పునః ॥ ౨౫ ॥ తాశ్చైవాప్సరసో భూత్వా వాసుదేవముపాగమన్ । హతాస్తస్మిన్మహాయుద్ధే యే వీరాస్తు మహారథాః ॥౨౬॥ ఘటోత్కచాదయశ్చైవ దేవాన్ యక్షాంశ్చ భేజిరే । దుర్యోధనసహాయాశ్చ రాక్షసాః పరికీర్తితాః ॥ ౨౭ ॥ ప్రాప్తాస్తే క్రమశో రాజన్ సర్వే లోకాననుత్తమాన్ । భవనం చ మహేంద్రస్య కుబేరస్య ధీమతః ॥ ౨౮ ॥ వరుణస్య తథా లోకాన్ వివిశుః పురుషర్షభాః ॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం విస్తరేణ మహాద్యుతే ॥ కురూణాం చరితం కృత్స్నం పాండవానాం చ భారత ॥ ౨౯ ॥ సౌతిః ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా ద్విజశ్రేష్ఠాః స రాజా జనమేజయః ॥ విస్మితోభవదత్యర్థం యజ్ఞకర్మాంతరేష్వథ ॥౩౦॥ తతస్సమాపయామాసుః కర్మ తత్తస్య యాజకాః ॥ ఆస్తీకశ్చాభవత్ప్రీతః పరిమోక్ష్య భుజంగమాన్ ॥౩౧॥ తతో ద్విజాతీన్ సర్వాంస్తాన్ దక్షిణాభిరతోషయత్ । పూజితాశ్చాపి తే రాజ్ఞా తతో జగ్ముర్యథాగతమ్ ॥౩౨॥ విసర్జయిత్వా విప్రాంస్తాన్ రాజాపి జనమేజయః ॥ తతస్తక్షశిలాయాస్స పునరాయాద్గజాహ్వయమ్ ॥౩౩॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం వైశంపాయనకీర్తితమ్ ॥ వ్యాసాజ్ఞయా సమాజ్ఞాతం సర్పసత్రే నృపస్య హి ॥ ౩౪ ॥ పుణ్యోయమితిహాసాఖ్యః పవిత్రం చేదముత్తమమ్ । కృష్ణేన మునినా విప్ర నిర్మితం సత్యవాదినా ॥౩౫॥ సర్వజ్ఞేన విధిజ్ఞేన ధర్మజ్ఞానవతా సతా । అతీంద్రియేణ శుచినా తపసా భావితాత్మనా ॥ ౩౬ ॥ ఐశ్వర్యే వర్తతా చైవ సాంఖ్యయోగవతా తథా ॥ నైకతంత్రవిబుద్ధేన దృష్ట్వా దివ్యేన చక్షుషా ॥౩౭॥ కీర్తిం ప్రథయతా లోకే పాండవానాం మహాత్మనామ్ ॥ అన్యేషాం క్షత్రియాణాం చ భూరిద్రవిణతేజసామ్ ॥ ౩౮ ॥ యశ్చేదం శ్రావయేద్విద్వాన్ సదా పర్వణి పర్వణి ॥ ధూతపాప్మా జితస్వర్గో బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే ॥౩౯॥ కార్ష్ణం వేదమిమం సర్వం శృణుయాద్యః సమాహితః ॥ బ్రహ్మహత్యాదిపాపానాం కోటిస్తస్య వినశ్యతి ॥ ౪౦ ॥ యశ్చేదం శ్రావయేచ్ఛ్రాద్ధే బ్రాహ్మణాన్ పాదమంతతః ॥ అక్షయ్యమన్నపానం వై పితౄంస్తస్యోపతిష్ఠతే ॥౪౧॥ అహ్నా యదేనః కురుతే ఇంద్రియైర్మనసాపి వా ॥ మహాభారతమాఖ్యాయ పశ్చాత్సంధ్యాం ప్రముచ్యతే ॥ ౪౨ ॥ యద్రాత్రౌ కురుతే పాపం బ్రాహ్మణః స్త్రీగణైర్వృతః । మహాభారతమాఖ్యాయ పూర్వాం సంధ్యాం ప్రముచ్యతే ॥ ౪౩ ॥ మహత్త్వాద్భారవత్త్వాచ్చ మహాభారతముచ్యతే ॥ నిరుక్తమస్య యో వేద సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥౪౪॥ ధర్మే చార్థే చ కామే చ మోక్షే చ భరతర్షభ ॥ యదిహాస్తి తదన్యత్ర యన్నేహాస్తి న తత్క్వచిత్ ॥౪౫॥ జయో నామేతిహాసోయం శ్రోతవ్యో మోక్షమిచ్ఛతా । బ్రాహ్మణేన చ రాజ్ఞా చ గర్భిణ్యా చైవ యోషితా ॥ ౪౬ ॥ స్వర్గకామో లభేత్స్వర్గం జయకామో లభేజ్జయమ్ ॥ గర్భిణీ లభతే పుత్రం కన్యాం వా బహుభాగినీమ్ ॥౪౭॥ అనాగతశ్చ మోక్షశ్చ కృష్ణద్వైపాయనః ప్రభుః ॥ సందర్భం భారతస్యాస్య కృతవాన్ ధర్మకామ్యయా ॥౪౮॥ షష్టిం శతసహస్రాణి చకారాన్యాం స సంహితామ్ । త్రింశచ్ఛతసహస్రాణి

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

దేవలోకేప్రతిష్ఠితమ్॥ ౪౯ ॥ పిత్ర్యే పంచదశజ్ఞేయంయక్షలోకేచతుర్దశ। ఏకంశతసహస్రంతుమానుషేషుప్రభాషితమ్॥౫౦॥నారదోశ్రావయద్దే
వానసితోదేవలఃపితౄన్ । రక్షోయక్షాంఛుకోమర్త్యాన్వైశంపాయనఏవతు॥౫౧॥ఇతిహాసమిమంపుణ్యంమహార్థంవేదసంమితమ్।వ్యాసోక్తం
శ్రూయతెయేనకృత్వాబ్రాహ్మణమగ్రతః॥ ౫౨॥ సనరఃసర్వకామాంశ్చకీర్తింప్రాప్యేహశౌనక। గచ్ఛేత్పరమికాంసిద్ధిమత్రమేనాస్తిసంశయః॥౫౩॥
భారతాధ్యయనాత్పుణ్యాదపిపాదమధీయతః । శ్రద్ధయాపరయాభక్త్యాశ్రావ్యతెచాపియేనతు॥ ౫౪॥యఇమాంసంహితాంపుణ్యాంపుత్రమధ్యాపయ
చ్ఛుకమ్। మాతాపితృసహస్రాణిపుత్రదారశతానిచ॥౫౫॥సంసారేష్వనుభూతానియాంతియాస్యంతిచాపరే।హర్షస్థానసహస్రాణిభయస్థానశతా
నిచ॥ ౫౬॥దివసేదివసేమూఢమావిశంతినపండితమ్। ఊర్ధ్వబాహుర్విరౌమ్యేషనచకశ్చిచ్ఛృణోతిమే ॥ధర్మాదర్థశ్చకామశ్చసకిమర్థంనసేవ్య
తె॥౫౭॥నజాతుకామాన్నభయాన్నలోభాద్ధర్మంత్యజేజ్జీవితస్యాపిహేతోః।నిత్యోధర్మస్సుఖదుఃఖేత్వనిత్యేజీవోనిత్యోహేతురస్యత్వనిత్యః॥ ౫౮ ॥
ఇమాంభారతసావిత్రీంప్రాతరుత్థాయయఃపఠేత్ । సభారతఫలంప్రాప్యపరంబ్రహ్మాధిగచ్ఛతి ॥ ౫౯ ॥ యథాసముద్రోభగవాన్యథాచహిమవాన్
గిరిః । ఖ్యాతావుభౌరత్ననిధీతథాభారతముచ్యతె ॥ ౬౦॥ ఇమంభారతమాఖ్యానంయఃపఠేత్సుసమాహితః।సగచ్ఛేత్పరమాంసిద్ధిమితిమేనాస్తిసంశ
యః ॥ ౬౧ ॥ ద్వైపాయనోష్ఠపుటనిస్సృతమప్రమేయం పుణ్యంపవిత్రమథపాపహరంశివంచ । యోభారతంసమధిగచ్ఛతివాచ్యమానంకింతస్యపు
ష్కరజలైరభిషేచనేన ॥ ౬౨ ॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతాంతర్గత- స్వర్గారోహణపర్వణి- పంచమోధ్యాయః

జనమెజయః॥ భగవన్కేనవిధినాశ్రోతవ్యంభారతంబుధైః। ఫలంకింకేచదేవాశ్చపూజ్యావైపారణేష్విహ ॥ ౧॥ దేయంసమాప్తేభగవన్కించపర్వణి
పర్వణి। వాచకఃకీదృశశ్చాత్రఏష్టవ్యస్తద్బ్రవీహిమె॥ ౨॥ వైశంపాయనః ॥ శృణురాజన్విధిమిమంఫలంయద్వాపిభారతాత్ । శ్రుతాద్భవతిరాజేం
ద్రయత్త్వమామనుపృచ్ఛసి॥ ౩॥ దివిదేవామహీపాలక్రీడార్థమవనింగతాః। ఆదిత్యాఅశ్వినౌదేవాలోకపాలామహర్షయః॥౪॥గుహ్యకాశ్చసగం
ధర్వానానావిద్యాధరాస్తథా। సిద్ధాధర్మస్స్వయంభూశ్చమునిభిఃకాయగోచరః॥ ౫॥ గిరయస్సాగరానద్యస్తథైవాప్సరసాంగణాః।గ్రహాస్సంవ
త్సరాశ్చైవఅయనాఋతవస్తథా॥ ౬॥ స్థావరంజంగమంచైవజగత్సర్వంసురాసురమ్। భారతేభరతశ్రేష్ఠఏకస్థమిహదృశ్యతె॥ ౭॥ తెషాంశ్రుత్వాప్రతి
ష్ఠానంనామకర్మానుకీర్తనాత్। కృత్వాపిపాతకంఘోరంసద్యోముచ్యేతమానవః॥ ౮॥ ఇతిహాసమిమంశ్రుత్వాయథావదనుపూర్వశః। సంయతా
త్మాశుచిర్భూత్వాపారంగత్వాచభారతె॥౯॥ తేషాంశ్రద్ధానిదేయానిశ్రుత్వాభరతభారతమ్।బ్రాంహణేభ్యోయథాశక్త్యాభక్త్యాచభరతర్షభ॥ ౧౦॥
మహాదానానిదెయానిరత్నానివివిధానిచ। గాఃకాంస్యోపదోహాశ్చకన్యాశ్చైవస్వలంకృతాః॥ ౧౧॥సర్వకామగుణోపెతాయానానివివిధానిచ।భవ
నానివిచిత్రాణిభూమిర్వాసాంసికాంచనమ్॥ ౧౨॥ వాహనానిచగెహానిహయామత్తాశ్చవారణాః। శయనంశిబికాశ్చైవస్యందనాశ్చస్వలంకృతాః॥
౧౩॥ యద్యద్గృహెవరంకించిద్యదస్తిమహిమద్వసు। తత్తద్దేయంద్విజాతిభ్యఆత్మాదారాశ్చసూనవః॥౧౪॥శ్రద్ధయాపరయాదత్తంక్రమశస్తస్యపార
గః। శక్తితస్సుమనాహృష్టఃశుశ్రూషురవికల్పకః॥ ౧౫॥ సత్యార్జవరతోదాంతఃశుచిశ్శౌచసమన్వితః।శ్రద్దధానోజితక్రోధోయథాసిద్ధ్యతితచ్ఛృణు॥
౧౬॥శుచిశ్శీలాన్వితాచారఃశుక్లవాసాజితేంద్రియః।సంస్కృతస్సర్వశాస్త్రజ్ఞఃశ్రద్దధానోనసూయకః॥ ౧౭॥రూపవాన్సుభగోదాంతఃసత్యవాదీజి
తేంద్రియః। దానమానగృహీతశ్చకార్యోభవతివాచకః॥ ౧౮॥ అవిళంబమనాయస్తమద్రుతంధీరమూర్జితమ్ । అసంసక్తాక్షరపదంస్వరభావసమన్వి
తమ్॥ ౧౯॥ త్రిషష్టివర్ణసంయుక్తమష్టస్థానసమీరితమ్।వాచయేద్వాచకస్స్వస్థఃస్వాసీనస్సుసమాహితః॥ ౨౦॥నారాయణంనమస్కృత్యనరంచైవన

రోత్తమమ్। దేవీంసరస్వతీంవ్యాప్తస్తతోజయముదీరయేత్ ॥౨౧॥ఈదృశాద్వాచకాద్రాజన్ శ్రుత్వాభరత భారతమ్।నియమస్థశ్శుచిశ్శ్రోతాశృణ్వాన్
సఫలమశ్నుతే॥ ౨౨॥ పారణంప్రథమంప్రాప్యద్విజాన్ కామైశ్చతర్పయేత్ ।అగ్నిష్టోమస్యయజ్ఞస్యఫలంవై లభతేనరః॥౨౩॥ అప్సరోగణంసంకీర్ణంవి
మానంలభతేమహత్ । ప్రహృష్టస్సతుదేవైశ్చదివంయాతిసమాహితః॥ ౨౪॥ ద్వితీయంపారణంప్రాప్యసోతిరాత్రఫలంలభేత్ । సర్వరత్నమయంది
వ్యంవిమానమధిరోహతి ॥ ౨౫॥దివ్యమాల్యాంబరధరోదివ్యగంధవిభూషితః దివ్యగంధధరోనిత్యందేవలోకేమహీయతే॥౨౬॥తృతీయంపారణంప్రాప్య
ద్వాదశాహఫలంలభేత్। వసత్యమరసంకాశోవర్షాణ్యయుతశోదివి॥ ౨౭॥చతుర్థేవాజపేయస్యపంచమేద్విగుణంఫలమ్।ఉదితాదిత్యసంకాశంజ్వ
లంతమనలోపమమ్। ౨౮॥ విమానంవిబుధైస్సార్ధమారుహ్యదివిగచ్ఛతి।వర్షాయుతానిభవనేశక్రస్యదివిమోదతే॥౨౯॥షష్ఠేద్విగుణమస్తీతిసప్తమే
త్రిగుణంఫలమ్। కైలాసశిఖరాకాశంవైడూర్యమణివేదికమ్॥ ౩౦॥ పరిక్షిప్తంచబహుధామణివిద్రుమభూషితమ్।విమానంసమధిష్ఠాయకామగంసాప్స
రోగణమ్।౩౧॥సర్వాన్లోకాన్విచరతేద్వితీయఇవభాస్కరః।అష్టమేరాజసూయస్యపారణేలభతేఫలమ్॥౩౨॥ చంద్రోదయనిభంరమ్యంవిమానమధి
రోహతి। చంద్రరశ్మిప్రతీకాశైర్హయైర్యుక్తంమనోజవైః॥౩౩॥సేవ్యమానంవరస్త్రీణాంచంద్రాత్కాంతతరైర్ముఖైః।మేఖలానాంనినాదేననూపు
రాణాంచనిస్వనైః॥ ౩౪॥ అంకేపరమనారీణాంసుఖసుప్తోవిబుధ్యతే।నవమేక్రతురాజస్యవాజిమేధస్యభారత॥౩౫॥కాంచనస్తంభనిర్వ్యూహంవైడూర్య
కృతవేదికమ్। జాంబూనదమయైర్దివ్యైర్గవాక్షైస్సర్వతోవృతమ్॥ ౩౬॥ సేవితంచాప్సరస్సంఘైర్గంధర్వైర్దివిచారిభిః। విమానంసమధిష్ఠాయ
శ్రియాపరమయాజ్వలన్॥ ౩౭॥ దివ్యమాల్యాంబరధరోదివ్యచందనభూషితః। మోదతేదైవతైస్సార్ధందివిదేవఇవాపరః॥౩౮॥దశమంపారణంప్రా
ప్యద్విజాతీనభివంద్యచ।కింకిణీజాలనిర్ఘోషంపతాకాధ్వజశోభితమ్॥౩౯॥రత్నవేదికసంబంధంవైడూర్యమణితోరణమ్ । హేమజాలపరిక్షిప్తంప్రవా
ళవలభీముఖమ్।౪౦॥గంధర్వైర్గీతకుశలైరప్సరోభిశ్చశోభితమ్। విమానంసుకృతావాసంసుఖేనైవోపపద్యతే।౪౧॥ మకుటేనాగ్నివర్ణేనజాంబూ
నదవిభూషిణా। దివ్యచందనదిగ్ధాంగోదివ్యమాల్యవిభూషితః।౪౨॥దివ్యాన్లోకాన్విచరతిదివ్యైర్భోగైస్సమన్వితః । విబుధానాంప్రసాదేనశ్రియా
పరమయాయుతః॥౪౩॥ అథవర్షగణానేవంస్వర్గలోకేమహీయతే। అయంగంధర్వసహితఃసహస్రాణ్యేకవింశతిమ్॥౪౪॥పురందరపురేరమ్యేశక్రే
ణసహమోదతే। దివ్యయానవిమానేషులోకేషువివిధేషుచ॥౪౫॥దివ్యనారీగణాకీర్ణోనివసత్యమరోయథా। తతస్సూర్యస్యభవనేచంద్రస్యభవనేత
థా॥ ౪౬॥ శివస్యభవనేరాజన్విష్ణోర్యాతిసలోకతామ్ । ఏవమేతన్మహారాజనాత్రకార్యావిచారణా॥౪౭॥శ్రద్ధధానేనవైభావ్యమేవమాహగురుర్మ
మ। వాచకస్యతుదాతవ్యంమనసాయద్యదిచ్ఛతి॥ ౪౮ ॥ హస్త్యశ్వరథయానానివాహనానివిశేషతః। కటకంకుండలేచైవబ్రహ్మసూత్రంతథాపరమ్॥
౪౯ ॥ వస్త్రంచైవవిచిత్రంచగంధంచైవవిశేషతః। దేవవత్పూజయేత్తంతువిష్ణులోకమవాప్నుయాత్ ॥ ౫౦॥అతఃపరంప్రవక్ష్యామియానిదేయానిభార
తే। వాచ్యమానేతువిప్రేభ్యోరాజన్పర్వణిపర్వణి॥ ౫౧॥జాతిందేశంచసత్యంచమాహాత్మ్యంభరతర్షభ।ధర్మవృత్తించవిజ్ఞాయక్షత్రియాణాంనరా
ధిప॥ ౫౨॥ స్వస్తివాచ్యద్విజానాదౌతతఃకార్యేప్రవర్తితే। సమాప్తేపర్వణితతఃస్వశక్త్యాపూజయేద్ద్విజాన్॥౫౩॥ఆదౌతువాచకంచైవవస్త్రగంధ
సమన్వితమ్। విధివద్భోజయేద్రాజన్మధుపాయససముత్తమమ్॥౫౪॥తతోమూలఫలప్రాయంపాయసంమధుసర్పిషా।ఆస్తీకేభోజయేద్రాజన్దద్యాచ్చై
వగుడౌదనమ్॥ ౫౫॥ అపూపైశ్చైవపూపైశ్చమోదకైశ్చసమన్వితమ్। సభాపర్వణిరాజేంద్రహవిష్యంభోజయేద్ద్విజాన్॥౫౬॥ఆరణ్యకేమూలఫలై
స్తర్పయేత్తుద్విజోత్తమాన్। అరణీపర్వఆసాద్యజలకుంభంప్రదాపయేత్ ॥ ౫౭॥ తర్పణానిచముఖ్యానిధాన్యమూలఫలానిచ। సర్వకామగుణోపేతం

విప్రేభ్యోన్నంప్రదాపయేత్॥ ౫౮॥ విరాటపర్వణితథావాసాంసివివిధానిచ। ఉద్యోగేభరతశ్రేష్ఠసర్వకామగుణాన్వితమ్॥ ౫౯॥ భోజనంభోజయేద్విప్రాన్గంధమాల్యైరలంకృతాన్। భీష్మపర్వణిరాజేంద్రదత్త్వాయానమనుత్తమమ్॥ ౬౦॥ తతస్సర్వగుణోపేతమన్నందద్యాత్సుసంస్కృతమ్। ద్రోణపర్వణివిప్రేభ్యోభోజనంపరమార్చితమ్॥ ౬౧॥ శయ్యాశ్చదేయారాజేంద్రచాపాన్యసివరాస్తథా। కర్ణపర్వణ్యపితథాభోజనంసార్వకామికమ్॥ ౬౨॥ విప్రేభ్యస్సంస్కృతంసమ్యగ్దద్యాత్సంయతమానసః। శల్యపర్వణిరాజేంద్రమోదకైస్సగుడౌదనైః॥ ౬౩॥ అపూపైస్తర్పణైశ్చైవసర్వమన్నంప్రదాపయేత్। గదాపర్వణ్యపితథాముద్గమిశ్రంప్రదాపయేత్ ॥ ౬౪॥ స్త్రీపర్వణితథారత్నైస్తర్పయేత్తుద్విజోత్తమాన్। ఘృతౌదనంపురస్తాచ్చ ఐషీకే దాపయేత్పునః॥ ౬౫॥ తతస్సర్వగుణోపేతమన్నందద్యాత్సుసంస్కృతమ్। శాంతిపర్వణ్యపితథాహవిష్యంభోజయేద్ద్విజాన్॥ ౬౬॥ ఆశ్వమేధికమాసాద్యభోజనంసార్వకామికమ్। తథాశ్రమనివాసేతుహవిష్యంభోజయేద్ద్విజాన్॥ ౬౭॥ మౌసలేసార్వగుణికంగంధమాల్యానులేపనమ్। మహాప్రస్థానికేతద్వత్సర్వకామగుణాన్వితమ్॥ ౬౮॥ స్వర్గపర్వణ్యపితథాహవిష్యంభోజయేద్ద్విజాన్। హరివంశసమాప్తౌతుసహస్రంభోజయేద్ద్విజాన్॥ ౬౯॥ గామేకాంనిష్కసంయుక్తాంబ్రాంహణాయనివేదయేత్। తదర్ధేనాపిదాతవ్యాదరిద్రేణాపిపార్థివ॥ ౭౦॥ సర్వపర్వసమాప్తౌతుపుస్తకంవైవిచక్షణః। సువర్ణేనచసంయుక్తంవాచకాయనివేదయేత్ ॥ ౭౧॥ హరివంశేపర్వణిచపాయసంతత్రభోజయేత్। పారణేపారణేరాజన్యథావద్భరతర్షభ॥ ౭౨॥ సమాప్యసర్వాఃప్రయతఃసంహితాశ్శాస్త్రకోవిదః। శుభేదేశేనివేశ్యాథక్షౌమవస్త్రాభిసంవృతః॥ ౭౩॥ శుక్లాంబరధరఃస్రగ్వీశుచిర్భూత్వాస్వలంకృతః। అర్చయేతయథాన్యాయంగంధమాల్యైఃపృథక్పృథక్॥ ౭౪॥ సంహితాపుస్తకాన్రాజన్ప్రయతస్సుసమాహితః। భక్ష్యైర్భోజ్యైశ్చపేయైశ్చకామైశ్చవివిధైశ్శుభైః॥ ౭౫॥ హిరణ్యంచసువర్ణంచదక్షిణామథదాపయేత్। దేవతాఃకీర్తయేత్సర్వానరనారాయణౌతథా॥ ౭౬॥ తతోగంధైశ్చమాల్యైశ్చస్వలంకృత్యద్విజోత్తమాన్। తర్పయేద్వివిధైఃకామైర్దానైశ్చోచ్చావచైస్తథా॥ ౭౭॥ అతిరాత్రస్యయజ్ఞస్యఫలంప్రాప్నోతిమానవః। ప్రాప్నుయాచ్చక్రతుఫలంతథాపర్వణిపర్వణి॥ ౭౮॥ వాచకోభరతశ్రేష్ఠవ్యక్తాక్షరపదస్వరః। భవిష్యంశ్రావయేద్విద్వాన్భారతంభరతర్షభ॥ ౭౯॥ భుక్తవత్సుద్విజేంద్రేషుయథావత్సంప్రదాపయేత్। వాచకంభరతశ్రేష్ఠభోజయిత్వాస్వలంకృతమ్॥ ౮౦॥ వాచకేపరితుష్టేతుశుభాప్రీతిరనుత్తమా। బ్రాహ్మణేషుతుతుష్టేషుప్రసన్నాస్సర్వదేవతాః॥ ౮౧॥ తతోహిభరణంకార్యంద్విజానాంభరతర్షభ। సర్వకామైర్యథాన్యాయంసాధుభిశ్చపృథగ్విధైః॥ ౮౨॥ ఇత్యేషవిధిరుద్దిష్టోమయాతేద్విపదాంవర। శ్రద్దధానేనవైభావ్యంయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి॥ ౮౩॥ భారతశ్రవణేరాజన్పారణేచనృపోత్తమ। సదాయత్నవతాభావ్యంశ్రేయస్తుపరమిచ్ఛతా ॥ ౮౪ ॥ భారతంశృణుయాన్నిత్యంభారతంపరికీర్తయేత్ । భారతంభవనేయస్యతస్యహస్తగతోజయః॥ ౮౫॥ భారతంపావనంపుణ్యంభారతేవివిధాఃకథాః। భారతంసేవ్యతేదేవైర్భారతంపరమంపదమ్॥ ౮౬॥ భారతంసర్వశాస్త్రాణాముత్తమంభరతర్షభ। భారతాత్ప్రాప్యతేమోక్షస్తత్త్వమేతద్బ్రవీమితే॥ ౮౭॥ మహాభారతమాఖ్యానంక్షితింగాంచసరస్వతీమ్। బ్రాంహణాన్కేశవంచైవకీర్తయన్నావసీదతి॥ ౮౮॥ వేదేరామాయణేపుణ్యేభారతేభరతర్షభ। ఆదౌచాంతేచమధ్యేచహరిస్సర్వత్రగీయతే॥ ౮౯॥ యత్రవిష్ణుకథాదివ్యాఃశ్రుతయశ్చసనాతనాః। తచ్ఛ్రోతవ్యంమనుష్యేణపరంపదమిహేచ్ఛతా ॥ ౯౦॥ ఏతత్పవిత్రంపరమమేతద్ధర్మనిదర్శనమ్। ఏతత్సర్వగుణోపేతంశ్రోతవ్యంభూతిమిచ్ఛతా॥ ౯౧॥ కాయికంవాచికంచైవమనసాసముపార్జితమ్। తత్సర్వంనాశమాయాతితమస్సూర్యోదయేయథా॥ ౯౨॥ అష్టాదశపురాణానాంశ్రవణాద్యత్ఫలంలభేత్। తత్ఫలంసమవాప్నోతివైష్ణవోనాత్రసంశయః॥ ౯౩॥ స్త్రియశ్చపురుషాశ్చైవవైష్ణవంపదమాప్నుయుః। స్త్రీభిశ్చపుత్రకామాభిఃశ్రోత

వ్యంవైష్ణవంయశః॥ ౯౪॥ దక్షిణాచాత్రదేయావైనిష్క్రియంచసువర్ణకమ్। వాచకాయయథాశక్త్యాయథోక్తంఫలమిచ్ఛతా॥౯౫॥స్వర్ణశృంగీంచకపిలాంసవత్సాంవత్ససంస్కృతామ్। వాచకాయచదద్యాద్ధిఆత్మనశ్శ్రేయఇచ్ఛతా ॥ ౯౬॥ అలంకారంప్రదద్యాచ్చపణ్యంవైభరతర్షభ। కర్ణస్యాభరణందద్యాద్యానంచైవవిశేషతః॥ ౯౭॥ భూమిదానంసమాదద్యాద్వాచకాయనరాధిప।భూమిదానసమందానంనభూతంనభవిష్యతి॥౯౮॥శృణోతిశ్రావయేద్వాపిసతతంచైవయోనరః। సర్వపాపవినిర్ముక్తోవైష్ణవంపదమాప్నుయామ్॥ ౯౯॥పితౄనుద్ధరతేసర్వానేకాదశసముద్భవాన్। ఆత్మానంససుతంచైవస్త్రియంచభరతర్షభ॥౧౦౦॥దశాంశశ్చైవహోమోపికర్తవ్యోత్రనరాధిప।ఇదంమయాతవాగ్రేచప్రోక్తంసర్వంనరర్షభ॥ ౧౦౧॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శతసహస్రికాయాం- సంహితాయాం- వైయాసిక్యాం-

స్వర్గారోహణపర్వణి - సర్వపర్వానుకీర్తనే - షష్ఠోధ్యాయః

* * *

సమాప్తంచేదం - స్వర్గారోహణపర్వ.

కాయేనవాచామనసేంద్రియైర్వాబుద్ధ్యాత్మనావాప్రకృతేస్స్వభావాత్ । కరోమియద్యత్సకలంపరస్మైనారాయణాయేతిసమర్పయామి॥

అభ్రశ్యామఃపింగజటాబద్ధకలాపఃప్రాంశుర్దండీకృష్ణమృగత్వక్పరిధానః। సర్వాన్లోకాన్పావయమానఃకవిముఖ్యఃపారాశర్యఃపర్వసురూపంవివృణోతు ॥ నారాయణంపద్మభువంవసిష్ఠంశక్తించతత్పుత్రపరాశరంచ। వ్యాసంశుకంగౌడపదంమహాంతంగోవిందయోగీంద్రమథాస్యశిష్యమ్ ॥ శ్రీశంకరాచార్యమథాస్యపద్మపాదంచహస్తామలకంచశిష్యమ్ । తంత్రోటకంవార్తికకారమన్యానస్మద్గురూన్సంతతమానతోస్మి॥

యదక్షరపదభ్రష్టంమాత్రాహీనంచయద్భవేత్ । తత్సర్వంక్షమ్యతాందేవనారాయణనమోస్తుతే॥

శ్రీమహాభారతగ్రంథస్సమాప్తః,

ఓం - శాంతిశ్శాంతిశ్శాంతిః -

ఓం- తత్సత్ - హరిః - ఓం - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.